37
17 F
3

Digitized by Google

SANCTI AURELII
AUGUSTINI
HIPPONENSIS
EPISCOPI
OPERUM

TOMUS SECUNDUS.

POST LOVANIENSIUM THEOLOGORUM RECENSIONEM
caſtigatus denuo ad manuſcriptos codices Gallicanos, Vaticanos, Belgicos &c.
necnon ad editiones antiquiores & caſtigatiores.

OPERA ET STUDIO MONACHORUM
Ordinis S. Benedicti è Congregatione S. Mauri.

PARISIIS
Excudebat FRANCISCUS MUGUET Regis & illuſtriſſimi Archiepiſcopi
Pariſienſis typographus.

MDCLXXIX.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

IN TOMUM SECUNDUM

PRÆFATIO.

VT oculi aliis corporis ſenſibus præſtant, ita illuſtrium virorum Epiſtolæ ceteris eorum ſcriptis paſſim antecellunt. In eis enim tamquam in gemino oculorum ſpeculo emicant perſonæ dotes, affectus, virtutes & vitia; ſic ut nemo magis ad vivum ea exprimere poſſit, nemo alibi meliùs quàm in Epiſtolis intueri. Id ſi de cujuſquam alius, certè de Auguſtini litteris conſtat, in quibus ſanctiſſimi Doctoris genius, eloquentia citra fucum, prudentia, zelus, animi conſtantia, veritatis ac pietatis ſtudium, humanitas, modeſtia, aliæque virtutes reſplendent. Jam quidem in Confeſſionum libris ſe ipſe luculenter expreſſerat Auguſtinus: at non ita (ſi dicere licet) genuinè ſicut in Epiſtolis. Fit enim ut quæ de ſeipſis ſcribunt ſancti, aut immodicè extollant, ſi mala ſint; aut plus æquo deprimant, ſi bona. Si verò quis alius de ipſis ſcribit, non ſatis eorum intima penetrare poſſit; aut etiam ſi poſſit, aptiſſimè explicare non valeat. At in variis Epiſtolis auctores ſponte ſe ipſi produnt pinguntque nativis coloribus, quos natura, locus, occaſio, perſonæ, argumenti materia, etiam à non cogitantibus exprimunt: adeo ut diligens quivis rerum æſtimator in epiſtolaribus ſcriptis auctoris faciem & animum è propinquo intueri poſſit.

Sed illud inſuper Auguſtini Epiſtolis dignitatem addit, quòd cùm ſanctiſſimus Pontifex graviſſimis Eccleſiæ negotiis fuerit occupatus, Epiſtolarum ejus collectio non tantùm ipſius privatam, ſed & totam ferè eccleſiaſticam illius temporis hiſtoriam complectatur. Unde ſi quis Donatiſtarum & Pelagianorum, quæ duæ hæreſes Eccleſiam per id tempus maximè infeſtarunt, res geſtas ſtudioſè indagare ac plenè intelligere cupit, Auguſtini Epiſtolas legat, ac ſedulò revolvat, & votis tandem ſuis optatum finem imponet.

Verùm in ſuperioribus editionibus adeo perturbatus erat Auguſtinianarum Epiſtolarum ordo, ut non facilè quiſquam id aſſequi potuiſſet abſque longa & ſæpe repetita lectione ac meditatione. Nam ejuſdem temporis & argumenti Epiſtolæ per totum collectionis corpus hinc inde diſperſæ erant, tum priores poſterioribus poſtpoſitæ & in finem rejectæ; ac demum (quæ intoleranda confuſio erat) Auguſtini reſcripta quàm longiſſimè ab interrogatis & conſultis nonnumquam aberant: immo reſcripra conſultis longè præferebantur: adeo ut Evodij v. g. conſulentis Epiſtolæ poſt multas interjacentes Epiſtolas Auguſtini reſponſum conſequerentur. Quapropter optandum erat ut Auguſtini Epiſtolæ in rectum ordinem pro temporum ratione digererentur. Quod procul dubio curaturus fuiſſet Auguſtinus ipſe, ſi earum recenſionem quam ſuſceperat, ei abſolvere licuiſſet. Quippe in Retractationum ſuarum procemio optare ſe teſtatur, ut opera ſua eo quo ſcripta ſunt ordine perlegantur, eique rei daturum ſe operam, quò demum intelligant lectores *quomodo ſcribendo profecerit.*

At quo minùs id tentaremus intercedebant diverſæ res, nempe uſus ſuperiorum temporum, receptus ordo ab annis circiter centum ſeptuaginta, citationes uſitatæ, quas violare, aut demum pervertere nefas eſſe videbatur, ne mutatio hæc plurimum negotij ſtudioſis faceſſeret. Ad hæc non leves difficultates in conſtituendo Epiſtolarum ordine, qui omnibus probetur; cùm de nonnullarum ætate diſputent eruditi. Atque hæc potiſſimùm nos ratio morabatur; quippe qui id præcipuè in animum induximus, hoc in labore noſtro neutrorum ſententiæ temere adverſari aut favere. Hæc ergo momenta à mutando Epiſtolarum ordine nos deterrebant, nec facilè id à nobis contra ſuperiores editiones ſuſcipiendum videbatur.

Ex adverſo tamen aliud ſuadebant non tantùm varia eruditorum exempla in Epiſtolis S. Cypriani, S. Leonis &c. ſed etiam virorum non minùs ſcientiâ quàm dignitate præſtantium auctoritas, qui poſteritati hac nova editione conſultum volebant. His omnino exemplis & auctoritatibus adducti, tandem conſenſimus, ut Auguſtini Epiſtolæ ad annorum ſeriem (quoad fieri poſſet) accuratam revocaremus. Et ne levi fundamento hanc ſeriem deſignaſſe videamur, nòn modò noſtris, ſed etiam alienis eam ſtudiis & conſiliis inveſtigare ſategimus. Noſtrarum hanc in rem momenta rationum, quibus ordinem à nobis conſtitutum comprobamus, paullo inferiùs ſubjicienda ſunt, poſtquam nonnulla circa novam hanc Epiſtolarum editionem hîc præmiſerimus.

Principio Epiſtolarum chronologico ordine conſtituto, eas in quatuor claſſes diſtinximus, quarum prima illas exhibet, quas Auguſtinus nondum epiſcopus ſcripſit. Qua in re Auguſtinum ipſum ſecuti auctorem ſumus, qui in Retractationum priore libro ea dùmtaxat recenſuit opuſcula, quæ antequam fieret epiſcopus in lucem protulerat. In ſecunda claſſe repræſentantur Epiſtolæ, quas ab inito epiſcopatu ad collationem cum Donatiſtis Carthagine habitam & Pelagianæ hæreſeos in Africam invectionem edidit. In his enim duobus ſive retegendis, ſeu exſtirpandis erroribus verſantur ut plurimùm hæ litteræ, quæ eorum initia, progreſſus, atque damnationem accuratè deſcribunt. Tertia Epiſtolarum claſſis eas complectitur, quas ab eò tempore S. Doctor ad vitæ finem exaravit, quibus ſcilicet certa epocha poteſt aſſignari. In quartam demum claſſem reliquas Auguſtini litteras redegimus, quas quidem ſcripſit epiſcopus, nullâ tamen aliâ præfixâ temporis aut circumſtantiarum notâ, quæ certum tempus præ ſe ferat. Ex hac porrò quadruplicis claſſis diſtinctione id commodi eveniet, quod antea obſervabamus, ut ſtudioſus Lector ea quæ ad hæreſes Donatiſtarum & Pelagianorum pertinent, uno ferè conſpectu ac tenore percipiat.

Deinde monendus eſt Lector nonnullos tractatus, qui hactenus in Epiſtolarum ordinem relati ſunt, loco motos à nobis nòn fuiſſe, tametſi id non levis momenti rationes ſuadere videbantur. In eo genere eſt publicum illud inſtrumentum, quo Eraclium futurum ſibi ſucceſſorem deſignat Auguſtinus, præter aliquot prolixiora opuſcula, quæ ab ipſo in Retractationibus cenſentur inter libros. Id verò à nobis præſtitum haud fuit, quò vel ſic lectorum commodo (quantum fas eſſet) conſuleretur. Verùm nihil cunctandum cenſuimus, quin rejiceretur in Appendicem vulgata illa Altercatio cum Paſcentio, quæ CLXVIII. numerabatur inter Auguſtini Epiſtolas. Hanc enim ſuppoſititiam eſſe manifeſtis conſtat argumentis, quæ in Admonitione eidem Altercationi præfixa retulimus.

Præterea rem gratam utilemque ſtudioſis facturos nos arbitrati ſumus, ſi quaſdam huc revocaremus Epiſtolas, non ſolùm quas Auguſtinus nomine ſuo miſit ad alios, ſed ex illis etiam quæ ad ipſum à multis ſunt directæ. Sic *Timaſij & Jacobi*, ſic *Honorij & Theodoſij Imperatorum*, *Quodvultdei*, *Proſperi*, *Hilarij* atque *Anonymi* ad Auguſtinum litteras: ſic & ab ipſo datas *ad Pelagium*, *ad Simplicianum* de opere ipſi dicato, *ad Aurelium*, *ad Valerium*, *ad Claudium*, *ad Quodvultdeum* ſuper libris eorum nomine nuncupatis, quæ hîc antea deſiderabantur, ſuo inſerendas loco curavimus: uti & catholicorum Epiſcoporum reſcripta *ad Marcellinum* Tribunum occaſione collationis Carthaginenſis, necnon Epiſtolam *ad Proculum & Cylinnium* Gallicanos antiſtites Leporij cauſâ tranſmiſſam: quæ nimirum ſcripta non minùs pro veris ac germanis Auguſtini fetibus habenda ſunt, quàm Epiſtolæ illæ Carthaginenſis ac Milevitanæ ſynodi nomine *ad Innocentium* directæ, quas uti à S. Doctore dictatas cum aliis ejus Epiſtolis omnes recipiunt.

Huc verò etiam revocandus erat Tractatus *de Bono Viduitatis*, niſi id prohibuiſſet uſus jam pridem receptus, qui *Libri* titulum ei aſſignat, tametſi vera ſit Auguſtini *ad Julianam* Epiſtola, eoque nomine nulla ejus peculiaris mentio in Retractationum libris habeatur. Ejuſdem conditionis eſt ea Epiſtola, quam S. Doctor fidelibus *ad ſuæ diſpenſationis curam pertinentibus* ſcripſit contra Petilianum, quæ ab Auguſtini tempore, ſicuti in lib. 2. Retractationum c. 25. teſtatur, prioris adversùs ejuſdem hæretici litteras libri locum obtinuit. Occurrebat præterea *Secundini Manichæi* ad Auguſtinum Epiſtola, quæ ut nihil continet obſervatione dignum, quod eruditorum oculis meritò ſubjiciatur, relicta eſt in ſexto Auguſtinianorum operum tomo, ob id ſolum legenda, ut ea pleniùs intelligantur, quæ illic adversùs Secundini errores diſputat Auguſtinus.

Neque verò editas dumtaxat Epiſtolas recudimus; ſed novas aliquot primi damus in lucem: in quibus occurrit Auguſtini tum Preſbyteri inſignis ad Alypium epiſcopum Thagaſtenſem Epiſtola, cujus perquam egregium eſt argumentum. Jam pridem Chriſtianorum convivia compotationeſque in baſilicis natali Sanctorum die fieri ſolitas è medio tollere ſatagebat Auguſtinus. Ejus hanc in rem verba ſunt in Epiſt. XXII. ad Aurelium n. 5. *Auferendum eſt* malum *non aſperè, ſed ſicut ſcriptum eſt, in ſpiritu lenitatis & manſuetudinis. Non duriter, non modo imperioſo iſta tolluntur; magis monendo, quàm minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium.* Narrat ergo hìc quemadmodum per tres dies, nominatimque in Leontij natali die, auctoritatibus ex divina Scriptura petitis, tum precibus, fletibus ac lacrymis apud ſollemnem concionem inſtabat, fœda ut hæcce conſuetudo ab eccleſia eliminaretur: quæ ubi paucorum movere animos intellexit, mox acriore ſtudio alia atque alia ſubjecit hortamenta, & *imperata oratione* piorum ſuffragia adhibuit: ſic ut Deo donante tandem à compotationibus iſtis ceſſatum fuerit. Inter alia verò quæ hìc referuntur eccleſiaſticæ diſciplinæ monumenta, notandi ritus in Sanctorum ſollemnitatibus tum uſurpati, nempe ſermo habitus ad populum; ſacræ lectiones & Pſalmorum modulatio alternis vicibus repetitæ; *acta Veſpertina* ſacra, quæ *quotidie* celebrari ſolerent.

Prodeunt ſimul è tenebris aliæ duæ, quibus numerus Epiſtolarum Auguſtini ad Paulinum Nolenſem in Poſſidij indice adnotatus completur; breviores quidem illæ, ſed Chriſtianæ pietatis ac benevolentiæ ſenſu pleniſſimæ. His Paulini litteras & opuſculum contra Paganos, quod ab ipſo elaborari didicerat Auguſtinus, ardentiſſimis votis expetere ſe conteſtatur.

Prolixior inſigniorque eſt ad Mercatorem Epiſtola, ex tertia parte olim exhibita in lib. ad Dulcitium, nunc autem primùm ex integro data: quæ ut peracre Mercatoris ingenium, ita ſingularem modeſtiam Auguſtini prodit, qui ſuccenſentem quòd ſibi non reſcripſiſſet, accipit gratantiſſimè. Notandus in ea controverſiarum inter Catholicos & Pelagianos ſtatus, quod ad quæſtionem de baptiſmo parvulorum ac de morte peccato retributa pertinet, liquidò explicatus. Notanda itidem epocha litterarum Auguſtini ad Sixtum & ad Cæleſtinum diaconum hìc definita. Sed illud in primis obſervatione dignum eſt, quod ex eadem epiſtola intelligimus, nempe catholicos ſcriptores extra Africam poſitos ſua Auguſtino ſcripta, quæ adversùs Pelagianos edebant, dirigere ſolitos fuiſſe. Hujus quidem rei conjecturam capere licebat ex breviore ad Sixtum Epiſtola n. 1. Verùm id longè certiùs liquet ex his Auguſtini verbis ad Mercatorem: *Ego itaque te, fili dilectiſſime, ſcribentem mihi vel ad me conſideranda tua ſcripta mittentem, abſit ut negligenter accipiam* &c.

Jam verò in hacce editione capitulationes, quæ paucas in epiſtolas antehac inductæ erant, retinemus; novas in aliis, ubi commodum videtur, inſtituimus; porrò in omnibus ſectiones deſignamus frequentes, affixis numericis notis: uti jam in primi tomi opuſculis fieri cœpit, quò eſſet deinceps facilior Auguſtini uſus, expeditiorque locorum inquiſitio. Deinde Epiſtolarum argumenta, quæ plurima graviſſimis ſcatere erratis hiſtoriæque adverſari obſervarant eruditi, caſtiganda curavimus. Et quamquam conſilium noſtrum minimè ſit animi noſtri ſenſa & cogitata doctis obtrudere, temperare non potuimus tamen, quin notatiunculas quaſdam adnecteremus, tum in præcipuis vulgati textus emendationibus, tum iis in locis qui ad ſtabiliendam Epiſtolarum epocham viſi ſunt idonei. Nihil porrò eſt, quod hìc omnia recenſeantur menda, quæ ſanè innumera MSS. exemplarium ope reſecuimus. Cur autem omnia reſecare non licuerit, id in cauſ-

ſa eſt, quòd aliquot S. Doctoris Epiſtolæ unico dumtaxat codice MS. eoque non ſatis emendato continerentur, uti conſtabit eodicum, quibus uſi fuimus, Syllabum in fine voluminis adjectum conſulenti.

Ne quid verò in hac Epiſtolarum editione (quod noſtrum certè eſſet) deſideraretur; quatuor earum indices adtexuimus. Primus quidem novum huncce Epiſtolarum ordinem cum hactenus vulgato comparatum exhibet. Alter vulgatum priùs ordinem continet quatenus ad hunc novum reducitur. Tertius conſtat eorum nominibus alphabetico ordine digeſtis, ad quos Auguſtinus dedit Epiſtolas, vel à quibus ipſe viciſſim accepit. Poſtremus denique Epiſtolas diſtribuit in præcipua argumenta, quæ in eis tractantur. Statueramus aliquando quintam quoque Epiſtolarum ſeriem intexere, quæ ordini illi reſponderet, qui in MSS. codicibus uſitatior eſt. Verùm incaſſus labor & prorſus inutilis fuit, tum ob maximam MSS. codicum varietatem, inter quos neſcimus an duos treſve reperias qui inter ſe hac in re conveniant: tum maximè quòd pauci admodum reperiantur, qui media ſaltem ex parte S. Doctoris contineant Epiſtolas; adeo ut ex illis nihil certum, nihil fixum ordinatumque poſſit conſtitui; ſi codices nonnullos exceperis annorum 600. circiter ætatem præferentes, qui Epiſtolas ſex aut ſeptem priores exhibent ea ſerie, quam editiones vulgatæ repræſentant, aliis longè diverſo nulloque legitimo ordine contextis.

Poſtremò, uti aliorum tomorum ſic & iſtius opuſcula excipiet rerum & Scripturæ quæ explicantur locorum index (quantum in nobis fuit) ſincerus, & ſtudioſè comparatus.

Supereſt igitur ut (quod antea polliciti ſumus) novi Epiſtolarum ordinis rationes hoc loco exhibeamus.

EPISTOLARUM ORDO CHRONOLOGICUS ARGUMENTIS DEMONSTRATUS.

EPISTOLÆ I. CLASSIS,

Quas Auguſtinus nondum epiſcopus ſcripſit, ab anno Chriſti 386. *ad* 395.

I. *Scripta circiter finem an.* 386.

UT primum locum in Retractationibus tenent libri *contra Academicos*, in agro Caſſiciaco ſcripti ab Auguſtino paulo poſt ipſius converſionem: ita ceteras ipſius Epiſtolas hic jure præcedit illa, quæ eorumdem librorum occaſione data fuit ad *Hermogenianum*. Annus verò quo iſthæc epiſtola, ſive libri iidem prodierunt, hac ratione inveſtigatur. Exorſus fuerat id operis Auguſtinus aliquanto tempore ante ſuum natalitium diem, qui in 13. Novemb. incidebat ex lib. 1. *Retractationum* c. 2. Cùm autem id opus abſolveret, trigeſimumtertium ætatis annum agebat, uti ſub ejuſdem operis finem lib. 3. c. 20. n. 43. teſtatur. Jam verò Poſſidius cap. 31. fidem facit vixiſſe Auguſtinum annos ſeptuaginta ſex. Nulluſque hactenus in dubium revocavit, quin ejus obitus in 28. Auguſti an. 430. juxta Proſperi chronicon, inciderit. Illum igitur natum fuiſſe oportet 13. Novemb. an. 354. converſum autem a ſæculo ſeceſſiſſe in villam Caſſiciacum an. 386. eodemque labente anno libros *de Academicis* edidiſſe, quatuor circiter menſes ante baptiſmum, quem inſequenti anno percepit.

Quamquam hæc facilis & expedita chronologiæ ratio videatur, in ea tamen conſtituenda neceſſe eſt paullùm immorari. Nam quoniam ex lib. 3. *contra Petil. litt.* c. 25. liquet Auguſtinum non repetiiſſe Africam, niſi poſt Maximi Tyranni necem, quæ exeunte Julio vel Auguſto an. 388. contigit, cùmque ex lib. 9. *Confeſſ.* capp. 8. 10. 11. æquè certum ſit Monnicam ad Oſtia Tiberina, cùm Auguſtinus in Africam poſt baptiſmum in Paſchali ſollemnitate Mediolani perceptum remearet, ſeſeque ſimul navigationi inſtaurarent, ex hac vita migraſſe, anno ætatis ipſius Auguſtini 33. hinc fit ut viri eruditi in diverſas abeant opiniones, velintque alii Poſſidium, ubi Auguſtinum annos 76. vixiſſe ſcribit, ipſius annos ex Conſulum faſtis numerare, proque anno primo perbreve illud computare ſpatium temporis à die 13. Novemb. quo in lucem editus eſt Auguſtinus, ad diem 1. Januarii; tum pro ſeptuageſimo ſexto id cenſere quod a 1. die Januarii ad 28. Auguſti extenditur. Sicque Auguſtinum natum eſſe 13. Nov. an. 355. converſum an. 387. baptizatum an. 388. & reipſa vixiſſe annos non 76. ſed 74. ſupra novem aut decem menſes. Dicunt alii Auguſtinum, tum in lib. 3. *contra Academicos* ſupra laudato loco, tum in cap. 10. lib. 1. *Soliloquiorum* (quod etiam opus ante ſuum baptiſma perfecit) ubi ſe 33. annum agere profitetur, non inchoatum currentemve annum, ſed tranſactum prorſus & elapſum intelligere. Sic enim ſuos annos numerare ſolitum ſuſpicantur ex lib. 6. *Confeſſ.* c. 11. in quo ſe tricenariam ætatem gerere ait, poſteaquam c. 6. meminit ſe laudes Imperatoris recitaſſe, illumipſum panegyricum eſſe rati, quem Bautoni Conſulatum ineunti dixit Kal. Jan. an. 385. ex lib. 3. *cont. Petil. litt.* c. 25. licèt veri ſimilius ſit hanc aliam fuiſſe panegyrim, quam *Imperatoris laudes* appellat. Horum igitur calculo pertinet Auguſtini ortus ad an. 354. converſio ſeceſſuſque ad an. 387. baptiſma denique refertur ad an. 388. quo jam Auguſtinus ætatis 33. expleto anno, triceſimum quartum decurrebat.

Verùm hæ duæ ſententiæ verba Auguſtini, Poſſidiique à genuino ſenſu per vim detorquent, nullâ id exigente cauſſâ. Quid enim obſtat quo minùs intelligamus Auguſtino ſub matris obitum ad ſuos navigare paranti moram allatam fuiſſe aliquo caſu? quidve cogit credere ipſum ſtatim ab obitu matris in Africam ſolviſſe, cùm id minimè dicat? Quin potiùs in 1. *Retractat.* lib. capp. 7. 8. 9. recenſet opuſcula poſt baptiſmum à ſe Romæ conſcripta, quibus profecto perficiendis ſat eſſe non potuiſſet tantillum temporis, quo in Urbe ante matris ſuæ mortem reſediſſet, quando quidem ab itineris labore, quem Mediolano rediens cum ſuis tolerave-

rat, nondum recreatus erat, cùm ad oſtia Tiberina pervenit: *illoc enim poſt longi itineris*. inquit, *laborem inſtaurabamus nos navigationi.* Quapropter ejus commoratio Romæ non ante, ſed poſt obitum Monnicæ reponenda, credendumque eſt quidpiam ei fuiſſe impedimento, quo minus in Africam tam citò remearet.

Nam illius temporis hiſtoria prodit Maximum Tyrannum hoc ipſo anno 387. circiter menſem Auguſtum infeſto agmine deſcendiſſe in Italiam, & pulſo ex ea Valentiniano, Africam pariter occupaſſe. Fieri ergo potuit ut de his certior factus Auguſtinus, cùm ægritudine matris, (cujus obitum in menſem Auguſto citeriorem referre nihil vetat,) ad Oſtia Tiberina detineretur, mutato ſubinde conſilio, hujus tumultus exitum opperiri Romæ ſtatuerit, ubi à civilis belli cladibus tutior quàm Thagaſte degere poterat. Ad hæc ſi Auguſtini converſionem referas in annum 387. dicere cogeris eum in ſeceſſu propè Mediolanum ruri quieviſſe, illa ipſa tempeſtate, qua univerſa Italia Maximo invadente turbabatur, & ex ea Valentinianus Imperator expellebatur, hoc eſt in medio belli turbine, qui circa Mediolanum præcipuè detonabat, cùm in ea orbe Comitatus Imperatoris plerumque reſideret: quo tempore cenſet Baronius ex Ambroſij verbis intelligi poſſe Mediolanenſes cives de fuga cogitaſſe.

II. *Scripta circ. eodem tempus.* SUBSEQUITUR epiſtola *ad Zenobiam*. illum ipſum, uti quidem nobis videtur, cui nuncupati ſunt libri *de Ordine*, editi exeunte anno 386. Confer hanc Epiſtolam cum lib. I. *de Ordine* cap. 7. n. 20. quo loco dicit Auguſtinus, *ſecum ſæpe de rerum ordine contuliſſe* Zenobium, ipſumque tunc temporis peregrè profectum fuiſſe ſignificat. Hac autem in Epiſtola deſiderat abſentem Zenobium, optatque ut diſputationem cum ipſo inchoatam ſimul abſolvant.

III. *Scripta an. 387.* QUÆ hîc ordine Tertia eſt, *ad Nebridium* data, prodiit haud multo poſt *Soliloquiorum* opus, quod ſub initium anni 387. perfectum fuit: quippe id operis à ſe recèns editum eſſe innuit Auguſtinus n. 1. *Quid*, ait, *ſi Soliloquia legiſſet* Nebridius, *lætaretur multo exundantius, nec tamen reperiret plus aliquid quod me appellaret, quam beatum* Et n. 4. *Nihil autem horum fieri poſſe. Soliloquia noſtra jam continent.* Ex quibus verbis intelligitur libros *de Academicis*, *de Beata vita*, aliosque exeunte anno 386. & ineunte 387. ante *Soliloquia* ab Auguſtino compoſitos, Nebridio legenti arriſiſſe, ut geſtientis animi motu velut abreptus continere ſe non potuerit, quo minus eum beatum nuncuparet. Hæc itaque Epiſtola in iis numeranda eſt, de quibus Auguſtinus in lib. 9. *Conf.* cap. 4. dicit. *Ibi* (id eſt apud Caſſiciacum) *quid egerim in litteris* ..... *cum abſente Nebridio. teſtantur Epiſtolæ.* Scilicet Auguſtinum illuc ſecedentem ſecutus non erat Nebridius; *Amicitia enim noſtra ceſſerat.* inquit Auguſtinus in lib. 8. *Conf.* c. 6. *ut omnium noſtrûm familiariſſimo Verecundo Mediolanenſi civi & grammatico ſubdoceret.* Hinc porrò eſt quòd in extrema parte Epiſtolæ aliquot illi de verborum conjugationibus quæſtiunculas proponit.

IV. *Scripta circ. idem tempus.* EX eodem agro Caſſiciaco dedit Epiſtolam hîc Quartam *ad Nebridium*. qua illi ſatisfaciebat inquirenti quantum in ſeceſſu profeciſſet. Exciderunt reliquæ epiſtolæ ab Auguſtino per id otij ad Nebridium dictatæ, quas majori numero atque impenſiori ſtudio conſcriptas fuiſſe ex allato loco lib. 9. *Conf.* ſubintelligimus.

V. *Scripta circ. fin. an. 388* QUINTA eſt ea quam à *Nebridio* recepit, cùm eſſet Thagaſte in Africa; quò ex Italia redit poſt Maximi Tyranni necem, quæ an. 388. menſe Julio vel Auguſto accidit. Miratur Nebridius Auguſtinum ſe Thagaſtenſium civium negotiis interpellatum non impatienter ferre, doletque nondum redditam ipſi fuiſſe, quam tantopere exoptabat, à mundanis curis ceſſationem. Videtur itaque collocanda iſthæc Epiſtola in fine ejuſdem anni 388. aut in ſequentis anni exordio. Nam Auguſtinus Thagaſtem reverſus, haudquaquam ſuſtinuit, quin conceptum jam inde à ſuo baptiſmate conſilium ſecedendi cum amicis in agros, quos ad Thagaſtem poſſidebant, exſequeretur quamprimum liceret. Et re ipſa illic in ſeceſſu, à ſe jam alienatis curis ſæcularibus, tranſegit ferme triennium, ex Poſſidio cap. 3. donec Hipponem data quadam occaſione profectus, ibi preſbyter ordinaretur, quod anno 391. ineunte contigit. Attamen dici poteſt ipſum ſuo etiam in ſeceſſu, cùm nimiùm ille & à civibus ſuis amaretur, & ex æquo cives ſuos redamaret, ſuſcepiſſe interdum curam graviorum negotiorum, quæ ad ipſum perferebantur.

SEXTÆ Epiſtolæ tempus utcumque habetur ex Auguſtini reſcripto proximè ſubſequente, ubi n. 4. *Verecundum familiarem quondam* ſuum appellat. Nempe Auguſtinus apud Mediolanum exſiſtens de Verecundo, ſi illic adhuc in vivis ageret, non ſic loqueretur; & multo minùs apud Caſſiciacum, ubi ipſe in Verecundi villa verſabatur. Neque de cetero videtur referenda utraque Epiſtola ad illud tempus, quo Romæ morabatur Auguſtinus, licèt Verecundus per id temporis è vivis exceſſerit; tum quia iſtud cum voce *quondam* non congruit, tum quia nullum ejuſcemodi litterarij commercij, quod tunc Auguſtino cum Nebridio interceſſerit, indicium nobis ſuppetit. Sic ergo Epiſtolas Sextam *Nebridij* & Septimam Aug. *ad Nebridium*, illis jam in Africa conſtitutis ſcriptas fuiſſe colligimus. VI & VII. *Scrip a circ. initium an. 389.*

IDAM porrò de reliquis Epiſtolis quas ad ſe viciſſim miſerunt, id eſt Octava, Nona, Decima, Undecima, Duodecima, Tertia-decima & Quarta-decima longè magis liquet. Quamquam enim temporis articulum quo ſingulæ datæ fuerunt, haud expeditum ſit diſtinctè adſignare: is tamen ordo quem hîc inter ſe tenent facilè conſtituitur ex mutuo earum reſpectu. Ad extremum id certo certius eſt, omnes ad Nebridium Epiſtolas ante annum 391. prodiiſſe. Quippe de obitu Nebridij ſcribit Auguſtinus in libro 9. *Confeſſionum* c. 3. n. 6. *Quem non multo poſt converſionem noſtram & regenerationem per baptiſmum ..... carne ſolviſti.* Quibus verbis apertè docemur mortuum fuiſſe Nebridium antequam ad preſbyterium aſſumeretur Auguſtinus. Atqui ad id munus aſſumtus fuit anno 391. ex eruditorum obſervatione, duobus nixa Poſſidij teſtimoniis, qui primùm cap. 3. fidem facit Auguſtinum ex Italia in Africam regreſſum in ſeceſſu Thagaſtenſi *ferme triennio* conſtitiſſe, tumque ordinatum fuiſſe preſbyterum apud Hipponem. Porrò regreſſus eſt Auguſtinus anno, ut diximus, 388. poſt Maximi necem. Deinde cap. 31. ipſum *in clericatu vel in epiſcopatu annis ferme quadraginta*, ſcilicet ad diem uſque 28. Auguſti anni 430. vixiſſe teſtatur. Porrò illa ipſius ordinatio nonnullis Quadrageſimâ incipiente, nobis aliquanto antè dierum ſpatio facta videtur. Quippe cùm Auguſtinus preſbyteratu ſuſcepto ſe virium ſuarum in eo munere atque in divini verbi prædicatione periculum feciſſe in Epiſtola XXI. innuat, ob idque à Valerio epiſcopo flagitare ſe dicat dierum aliquot inducias & facultatem ad Paſcha uſque ſecedendi, ut ſacris litteris, in quibus minùs peritum ſe jam tum intelligebat, operam navet. VIII. IX. X. XI. XII. XIII. & XIV. *Scripta circ. eodem tempus.*

EPISTOLAM *ad Romanianum*. quæ hîc ordine Quinta-decima eſt, ſcriptam ab Auguſtino jam epiſcopo credidit Baronius, adeoque ex hac ipſa ad annum 142. obſervavit epiſcopos conſueviſſe ſcribere litteras in tabellis eborneis vel in chartis; rarò verò nec niſi chartæ inopiâ in membranis. Sed quando in ea S. Doctor librum *de vera Religione* Romaniano, cui maximè dicabatur, abſolutum eſſe, ipſique propediem tranſmittendum renuntiat; pertinet dubio procul ad illud tempus quod Auguſtini preſbyteratum proximè anteceſſit. Nam iſtum librum in Retractationibus poſtremum inter eos recenſet Auguſtinus, quos nondum preſbyter edidit. Certè hic idem liber erat unus ex quinque illis, quos Alypius ante annum 393. adeoque ante Auguſtini epiſcopatum dono miſit Paulino, de quibus in Epiſtola XXIV. & XXVII. XV. *Scripta circ. an. 390.*

SEPTIMA-DECIMA *ad Maximum Madaurenſem*. à quo litteras priùs acceperat Auguſtinus, data videtur ex Thagaſtenſi ſeceſſu. Quod colligimus non modò ex eo quod nonnullam Auguſtino cum Ethnico illo conſuetudinem fuiſſe indigitet; fortean quia non procul ab invicem agebant, cùm eſſet Madaura Thagaſti finitima: ſed præſertim ex eo quòd nullum aut epiſcopatus aut ſacerdotij ejus exſtet in ea veſtigium; quodque idolorum cultus (qui ſub initium an. 391. Imperatorum lege prohibitus fuit) adhuc publicus foret, ut hîc paſſim ipſe ſubinnuit. Unde licet inferre ſcriptam fuiſſe anno 390. XVI. & XVII. *Scripta circ. an. 390.*

EPISTOLÆ proximè ſubſequentes, *ad Caleſtinum*, *ad Gaium*. *ad Antoninum*. in quarum inſcriptione nullum nomini ſuo dignitatis titulum adjunctum aſſumit Au- XVIII. XIX. & XX. *Scripta circ.*

idem tempus. guſtinus, ab eo adhuc laïco videntur datæ. Id verò etiam confirmatur ex ſtilo, qui ut in primis ipſius ſcriptis, paulò elegantior eſt; nec non ex ordine, quo in vetuſtis codicibus reperiuntur collocatæ, videlicet juxta priores quindecim Epiſtolas, adeo ut nec deſint MSS. qui præter illas prorſus nihil contineant: cujuſcemodi perantiquus liber in bibliotheca Germanenſi aſſervatur.

XXI. *Scripta ſub initium an. 391.* EPISTOLA vigeſima prima nihil aliud eſt, quam ſupplex ille libellus, quem epiſcopo *Valerio* porrexit Auguſtinus aliquanto poſt ſuam ordinationem, poſtulans ut quia jam vires ſuas huic obeundo muneri inferiores expertus fuerat, concederetur ſibi *parvum tempus, velut uſque ad Paſcha*, quò Scripturarum ſacrarum ſtudio totus vacaret. Hæc igitur Epiſtola ſub initium anni 391. quo presbyterum creatum Auguſtinum fuiſſe probavimus, collocari debet.

XXII. *Scripta circ. an. 392.* EFFLUXERANT ab ejus ordinatione dies bene multi, cùm Epiſtolam vigeſimam ſecundam *ad Aurelium* ſcripſit *presbyter* Auguſtinus. Jam tum enim erecto Hipponenſi monaſterio *fratrum cœtus coaleſcere cœperat*, ex n. 1. Hac Epiſtolâ reſpondet litteris quibuſdam, quæ hodie non exſtant, receptis ab Aurelio; cui Carthaginenſis eccleſiæ regimen recèns commiſſum eſſe indigitat, ubi meminit ſpei, quam ſecum probi quique conceperant, fore ut Deus Africanarum eccleſiarum ægritudinibus, collata in ipſum auctoritate, medelam aliquando tandem adhibeat. Sicque omnino familiari ſuo reſcribit, ut facilè credas Aurelium ab ipſo per litteras inſtanter petiiſſe, ut ſibi ſub novo onere laboranti, quà conſiliis opportunis, quà emiſſis ad Deum precibus, ſubveniret. Quocirca exiſtimare licet Aurelium, qui anno 388. cùm eum ex Italia rediens Auguſtinus apud Carthaginem vidit ex lib. 22. *de Civ. Dei* cap. 8. diaconi Carthaginenſis munus obibat, non citiùs anno 391. epiſcopali dignitate auctum fuiſſe. Et reipſa anteceſſor ipſius Genethlius concilio Carthaginenſi II. præfuit anno 390. die 19. Maij. Deinceps verò, id eſt anno 393. concilium Hipponenſe die 8. Octobris, aliaque inſequentium annorum Africana concilia, ſub Aurelio habita prænotantur. Ceterùm hac ipsâ, qua de agimus, Epiſtolâ permotum credimus Aurelium ad cogendum iſtud concilium Hipponenſe, quò ejus auctoritate comeſſationes, quibus Afri pietatis prætextu in eccleſiis vacabant, prohiberet. *Tanta* nimirum erat *peſtilentia hujus mali*, ut hic ſcribit Auguſtinus n. 4. *ut ſanari prorſus niſi concilij auctoritate non poſſet.*

XXIII. *Scripta circ. idem tempus.* VIGESIMA tertia *ad Maximinum* vel ipſa inſcriptione intelligitur ſcripta ab Auguſtino, cùm adhuc presbyter eſſet. quo autem anno minimè compertum eſt.

XXIV & XXV. *Scripta ſub fin. an. 394. ante hyemem.* *PAULINI* ſunt duæ ſubſequentes Epiſtolæ, ab ipſo ex urbe Nola in Africam an. 394. tranſmiſſæ; altera Alypio *patri*, id eſt epiſcopo. Hanc enim dignitatem ipſi competere didicerat haud dubiè ex litteris, quas ab Alypio ſe recepiſſe profitetur. Altera autem Auguſtino *fratri*, quem ſcilicet presbyterum adhuc agere audiverat, cuique ut ait n. 4. *officio ſociatus*, ſive juxta Ciſtercienſem MS. *officio ſenatus æquabatur* Atque ex priore quidem Epiſtola n. 2. habemus hanc ſimul cum illa datam fuiſſe. Ex principio verò Epiſtolæ XXX. quam ad Auguſtinum ſub initium anni 395. indubitanter ſcripſit Paulinus, hanc eamdem *ad Auguſtinum*, ſcilicet vigeſimam quintam; immo & alteram *ad Alypium*, hic vigeſimam quartam *ante hyemem ſuperiorem*, id eſt autumno anni 394. directam fuiſſe certò cognoſcimus.

XXVI. *Scripta ſortè ineunte an. 395. & miſſa cum ſequente.* VIGESIMA ſexta Auguſtini eſt *ad Licentium* diſcipulum quondam ſuum. Laudat n. 5. Paulinum tamquam ſibi tunc temporis notiſſimum. Quapropter eam fortè ſcripſerit poſt acceptas ſuperiores Paulini litteras, poſtque viſum illum, quem Paulinus ad ipſum ſalutandum direxerat. Porrò in Epiſtola proximè ſubſequente n. 6. recordatur hujus ad Licentium ſcriptæ, eamque eadem occaſione, ſive ejus ſaltem exemplum Paulino ipſi legendum tranſmittit.

XXVII. *Scripta circ. eundem an. 395.* VIGESIMA ſeptima *ad Paulinum* epiſtola ſub initium anni 395. à nobis collocatur. Quippe acceptis litteris Paulini ſibi ante hyemem ſcriptis, hanc illi Epiſtolam perferendam Auguſtinus tradidit Romaniano, ut n. 4. ſignificat; qui Romanianus, Licentij ſupra nominati pater, in Italiam rei familiaris & domeſticæ cauſsâ navigabat; fortè verno tempore prædicti anni 395. certè Auguſtino nondum epiſcopo, ex Epiſt. XXXI. & XXXII.

XXVIII. *Scripta an. 394. aut 395.* SUB initium Epiſtolæ vigeſimæ octavæ *ad Hieronymum* laudatur Alypius, epiſcopalem dignitatem poſt ſuum ab Hieronymo regreſſum jam conſecutus. Porrò Alypij profectionem in Palæſtinam ad annum 393. revocat Baronius; promotionem ejuſdem ad epiſcopatum in annum 394. Eſt igitur Epiſtola hoc anno 394. aut certè anno 395. ſcripta; non ſeriùs, cùm eam Auguſtinus ſcripſerit nondum epiſcopus, ex Epiſt. LXXI. c. 1. & x. Huc facit quod Hieronymi de Petro reprehenſo à Paulo ſententiam hîc improbatam exagitat itidem Auguſtinus (tacito tamen auctoris nomine) in libro *de Mendacio capp.* 5. & 10. quod opuſculum in *Retract.* lib. 1. inter illa quæ ſcripſit nondum epiſcopus, poſtremo loco reponit.

XXIX. *Scripta an. 395.* AD annum eumdem 395. referre viſum eſt eximiam illam *Alypio* datam epiſtolam, quæ ex vetuſtiſſimo codice RR. PP. Ciſtercienſium S. Crucis in Jeruſalem in Urbe nunc primùm vulgatur. Neque vero ſeriùs collocanda fuit, quando eam ſcripſit Auguſtinus eo tempore, quo adhuc in presbyteri munere merebatur: quippe labente hoc ipſo anno ad epiſcopale munus evectus fuit. Neque etiam citiùs: quia eamdem epiſcopalis muneris dignitatem ipſi Alypio, qui hîc Thagaſtenſium epiſcopus dicitur, ante annum 394. collatam fuiſſe nullo argumento apparet. Enimverò non adeo recèns hoc munus adiverat Alypius, uti ſatis intelligitur ex illis verbis Auguſtini n. 9. *Magna ſanè ex parte vobiſcum requieſcimus cum alacritate ferveris. quia ſpiritalis eccleſiæ Thagaſtenſium tam crebra nobis dona nuntiantur.* necnon ex eo quod in eadem Epiſtola n. 10. ſignificatur, ipſum Alypium Hippone, ubi certè relictâ eccleſiâ ſuâ haud quaquam peregrinatus fuiſſet novitius epiſcopus, profectum eſſe nuperrimè, & quidem non multo poſt ineuntem annum, ſi nimirum iſthæc Epiſtola referatur ad initium Quadrageſimæ, neque librarij erratum ſit in exemplari, ubi legitur, *Poſteà verò quam dies Quadrageſimæ illuxiſſet.* In quam lectionem nonnihil ſuo loco adnotatur.

XXX. *Scripta an. 395.* TRIGESIMAM Epiſtolam ſcripſit *Paulinus* antequam Auguſtini reſcriptum, quæ ſuperiùs eſt XXVII. Epiſtola, à Romaniano recepiſſet. Nempe vir ille ſanctus incredibili Auguſtini deſiderio ex ipſius lectione incenſus, cùm nuntium, quem ante hyemem in Africam tranſmiſerat, in itinere videret remorari, ac de litteris ſuis perlatis dubius foret, officium ſuum diutiùs ſuſpendere non valuit; ſed ad Auguſtinum ſecundas litteras dedit Romano & Agili, ut ſui in eum animi ſtudium & obſervantiam, ſimulque ejus viſendi deſiderium flagrantiſſimum teſtaretur.

EPISTOLÆ II. CLASSIS.

Quas Auguſtinus jam epiſcopus, ante collationem Carthaginenſem cum Donatiſtis habitam & ante detectam in Africa Pelagij hæreſim ſcripſit, ab anno Chriſti 396. ad 410.

XXXI. *Scripta ineunte an. 396.* EPISTOLAM *ad Paulinum* hîc triceſimam primam jam demum epiſcopus Auguſtinus, acceptis poſterioribus Paulini litteris reddidit, per Romanum & Agilem ei continuò referendam. In hac Epiſtola de ſua ad epiſcopatum promotione certiorem fecit Paulinum, quo ille intelligeret ſe de profectione in Italiam ejus viſendi cauſsâ, cogitare non poſſe; ipſumque eccleſiaſticis curis expeditiorem, (nondum enim epiſcopus erat Paulinus) ad trajiciendum in Africam invitaret. Porrò autem contigit Auguſtini promotio imminente Domini Nata-

li

li ex Homil. 25. inter 50. c. 3. atque certo certiùs ante annum 397. quo concilium Carthaginenſe III. die prima Septembris aut 28. Auguſti celebratum ſancivit, ut ordinandis epiſcopis vel clericis decreta Conciliorum prælegantur, quæ nimirum ſanctio conſtituta fuit ipſius Auguſtini rogatu, qui & eidem Concilio ſubſcripſit.

Verùm de annis 395. & 396. uter illorum Auguſtini ordinatione inſignitus ſit, res eſt apud nos haud ſatis explorata. Et quidem facilè inclinaret animus in annum 396. quoniam *librorum quos*, ut ait lib. 2. *Retract.* c. 1. *epiſcopus elaboravit, primi duo ſunt ad Simplicianum*, quem in Epiſtola nuncupatoria & initio libri 1. titulo *Patris* exornat: qui titulus indicare videtur jam Simplicianum ſucceſſiſſe B. Ambroſio, cujus tamen obitus nonniſi anno 397. die 4. Aprilis contigit. Sed demus Auguſtinum pro ſingulari in tantum virum obſervantia, non eum alia nuncupatione donaturum, quamvis ſolùm presbyter foret, utpote quem ipſe in lib. 8. *Confeſſ.* c. 2. S. Ambroſij ſpiritalem Patrem nominat: quid quòd de iis libris loquens, conſtanter dicit eos ſe nunc ad *Simplicianum Mediolanenſis eccleſiæ antiſtitem*, nunc ad *Simplicianum epiſcopum S. Ambroſij ſucceſſorem ſcripſiſſe*, ut lib. 2. *Retract.* c. 1. & lib. *de Prædeſt. SS.* c. 4. & lib. *de dono Perſev.* c. 20. modò etiam quod a ſe *Simplicianus Mediolanenſis Epiſcopus aliquando quæſivit* pertractaſſe, ſic lib. *ad Dulcit.* q. 6. Quo fit ut eoſdem libros in annum 397. referat Johan. Rivius, haud dubius ſanè Simplicianum jam tum eſſe epiſcopum, qua in re Baronij ſententiam videtur ſecutus. Jam itaque ſi ordinationem Auguſtini ante annum 396. conſtituerimus, fateamur neceſſe erit, ipſum annos propemodum duos à ſcribendo abſtinuiſſe: quod vix credi poſſit de ſancto illo Doctore, qui curas, quas fratribus ſuis impendere tenebatur, in hoc potiſſimùm reponebat, *ut eorum in Chriſto laudabilibus ſtudiis, linguâ ac ſtilo ſuo, quas bigas in eo caritas agitabat, maximè ſerviret*, ſicuti loquitur ipſe in lib. 3. *de Trinit.* c. 1. Adde quòd ſupra laudatos ad Simplicianum libros a ſe *in ipſo exordio epiſcopatus ſui* ſcriptos fuiſſe, in lib. *de Prædeſt. SS.* c. 4. teſtatur. Attamen Proſper ſub Olibrio & Probino Coſſ. id eſt anno Chr. 395. ſcribit: *Auguſtinus B. Ambroſij diſcipulus, mirâ facundiâ doctrinâque excellens, Hippone-regio in Africa epiſcopus ordinatur.* Et quotquot Auguſtini geſta ſcripſere, hanc omnes adeo liquidam auctoritatem velut epocham chronologicam ratam, fixam minimèque dubiam habuere: unde ob conjecturam, quantumvis noſtro judicio validam, religio eſt ab illa diſcedere. Igitur Epiſtolam hancce *ad Paulinum*, ab Auguſtino recèns epiſcopo datam, ad anni 396. exordium revocari oportuit. Hinc etiam ſuperiorum inferiorumque aliquot Epiſtolarum tempus, uti probè intelligis, uno anno citiùs quàm aliàs videri poſſet, figendum fuit.

XXXII. *Scripta paulò poſt ſuperiorem.*

Reversus ex Africa Romano & Agili, non continuit ſeſe Paulinus, quin continuò nuntios gratiſſimos exinde acceptos de ſanctis viris, atque in primis de Auguſtini ad epiſcopatum provectione, communicaret cum Romaniano, ad quem hanc Epiſtolam Trigeſimam ſecundam *poſtridie* dedit ſuper ea ipſa re, de qua apud illum, prout ſanctum Dei hominem lætari par erat, gratulatur.

XXXIII. *Scrip. a initio epiſcopatus Auguſtini.*

Epistolam Trigeſimam tertiam *ad Proculeianum* Donatiſtarum apud Hipponem epiſcopum, presbyterne an epiſcopus cùm eſſet, ſcripſerit Auguſtinus, haud liquido ſatis argumento decerni poteſt. Faciliùs tamen crediderimus ipſum jam tum epiſcopum fuiſſe, ob id maximè quod de honoribus n. 5. ſcribit, quos illis deferebant *homines, cauſſas ſuas ſæculares*, inquit, *apud nos finire cupientes, quando eis neceſſarij fuerimus ..... pro quibus rebus quotidie ſubmiſſo capite ſalutamur.* Non enim comperiri arbitramur, eos qui tantùm ſacerdotes eſſent, aut debuiſſe aut potuiſſe negotia & lites plebis dirimere, niſi fortè quibus ob gravem cauſſam demandata fuiſſet iſthæc provincia, uti ab ipſo Auguſtino poſtea demandata fuit presbytero Eraclio, ſed poſtulatâ priùs plebis aſſenſione, eique ſuo jam in epiſcopatu ſucceſſori deſignato. Ut ut ſit, non ſeriùs initio ſui epiſcopatus eam Epiſtolam dedit; quippe cùm adhuc in vivis ageret Valerius; atque ipſe in proximè ſubjecta Epiſtola, quam poſtea ſcripſit, ſeſe adhuc *tironem* in epiſcopatu confitetur.

Igitur in Epiſtola Trigeſima quarta *ad Euſebium* n. 6. ſic loquitur Auguſtinus: *Quamquam & iſte qui ſe tot annorum epiſcopum dicit, quid in me tironi timeat, quo minus mecum velit conferre ſermonem, non ſatis intelligo.* quibus verbis primum epiſcopatus ſui tempus ſignat, docetque Proculeiani mutatum eſſe animum, cui jam aliud placeret, quam quod de eo ſibi renuntiatum fuiſſe dicebat in ſuperiore Epiſtola n. 2. quòd nimirum *vellet bonus virus ſedentibus* conferre cum Auguſtino. atque hinc Epiſtolæ hujus ordo tempuſque adſeritur. XXXIV. *Scripta poſt ſuperiorem.*

Ejusdem temporis eſt Trigeſima quinta, *ad* eumdem *Euſebium* paulo poſt ſuperiorem data. XXXV. *Scripta poſt ſuperiorem.*

Epistolæ Trigeſimæ ſextæ *ad Caſulanum* ætatem an verè aſſecuti fuerimus, judicabunt alij ex his verbis cap. 14. n. 32. *Indicabo tibi quod mihi de hoc requirenti reſponderit venerandus Ambroſius, à quo baptizatus ſum, Mediolanenſis epiſcopus.* quæ verba inducere poſſunt, ut credatur ſcripta ab Auguſtino ante Ambroſij obitum, qui pridie Paſchatis contigit an. 397. Cui opinioni quia in Epiſtola nihil uſquam occurrit quod refragetur, viſum eſt illam referre inter Epiſtolas, quas ſub initium epiſcopatus ſui dictavit. XXXVI. *Scripta fortè in 396 aut ſub initium 397.*

Epistola Trigeſima ſeptima præfigi ſolet libris *quæſtionum ad Simplicianum*, quorum occaſione ſcripta fuit. Porro hos libros ad annum circiter 397. pertinere communis opinio eſt. De his ſatis jam ſupra diximus ad Epiſt. XXXI. XXXVII. *Scripta circ. an. 397.*

Epistola Trigeſima octava ſcripta fuit exacto propemodum menſe à morte Megalij Numidiæ primatis, ex n. 2. Megalius porrò paulo ante obierat, quàm concilium Carthagine an. 397. die 28. Auguſti haberetur. Hoc enim in concilio teſtatur Aurelius litteras à Creſcentiano ſibi tranſmiſſas fuiſſe, quibus ſe ipſe Creſcentianus Numidiæ primatem eſſe inſinuabat. Quapropter hanc Epiſtolam ſub medium annum 397. reponimus. quod ejus tempus ex alio itidem capite facilè inveſtigatur. Nam cùm *ad Profuturum* perlata ſit Epiſtola per Victorem, qui Conſtantinam perrecturus, de eo præmonuerat Auguſtinum, ex n. 3. non poteſt in dubium vocari, quin iſte Profuturus ille ipſe ſit Cirtæ ſeu Conſtantinæ Epiſcopus, qui in cap. 16. lib. *de unico baptiſmo cont. Petil.* circiter an. 400. edito, *ante pauciſſimos annos defunctus*, & Fortunati tunc ſedem illam occupantis prædeceſſor dicitur. Nempe Profuturus anno 394. aut 395. ordinatus epiſcopus, non multò poſt è vita deceſſit, uti collatis Epiſtolis XXVIII. n. 1. & LXXI. c. 1. n. 2. cum Epiſtola LXXII. c. 1. n. 1. intelligitur. Et ſane ipſum Megalio nonniſi perbreve tempus ſupervixiſſe oportet quando ipſius ſucceſſor Fortunatus priùs ordinatus fuit, quàm Megalij proximus (ut putant) ſucceſſor Poſſidius; quemadmodum ex eo probè colligit Henricus de Noris in lib. 2. *hiſtor. Pelag.* c. 8. quod in collatione Carthaginenſi an. 411. & in Epiſtola Milevitanæ ſynodi an. 416. Fortunatus ante Poſſidium nominetur. Is enim inter Africanos patres ordo religioſè ſervabatur, qui pro ſuſcepto epiſcopatu cuique competebat. De quo more conſtanter retinendo actum eſt in ſynodo Milevitana an. 402. die 27. Auguſti celebrata. XXXVIII. *Scripta circ. medium an. 397.*

Præsidio in Occidentem naviganti *Hieronymus* Epiſtolam hic Trigeſimam nonam commendavit. Hæ ſecundæ ſunt ipſius ad Auguſtinum litteræ. Nam primas, quæ exciderunt, per Aſterium diaconum miſerat, *promtum*, ut hîc n. 1. ait, *reddens ſalutationis obſequium*: non quidem pro receptis antè ab Auguſtino litteris, ſed (ut ipſe Auguſtinus in ſubſequente Epiſtola n. 1. reſcribit) *pro ſubſcripta ſalutatione.* In hacce Epiſtola n. 2. Hieronymus ſalvere jubet Alypium *Papam*, eodemque titulo donat Auguſtinum; ex quo intelligimus eam non ante annum 396. ſcripſiſſe: cùmque Auguſtino ad epiſcopatum provecto in ea non gratuletur, id credimus ab ipſo præſtitum litteris ſuperiore anno per Aſterium directis. Ad hæc ſignificat Hieronymus ſe in monaſterio conſtitutum, nihilominus *variis hinc inde fluctibus quati*. Quapropter Epiſtolam non poſt annum 397. ſcriptam ducimus, ſed antequam ipſe cum Johanne Jeroſolymitano rediiſſet in gratiam: cùm minimè legamus ipſum ab illa reconciliatione uſque ad perſecutiones in eumdem à Pelagianis concitatas occaſionem ita conquerendi habuiſſe. Si quis porrò ſentiat hanc Epiſtolam Sexageſimâ octavâ poſteriorem, & hanc ipſam eſſe in qua Hierony- XXXIX. *Scripta fortè an. 397.*

mus, uti in Epiſtola LXXXII. n. 1. legitur; Epiſtolam illam LXVIII. per Aſterium ſe miſiſſe recolebat: nemo tamen, ſperamus, moleſtè feret nos aliis ex conjecturis hunc ejus conſtituiſſe ordinem, ad quem pleraque non malè quadrant.

XL. *Scripta circ. idem tempus.*

SUB idem tempus ſecundas etiam *ad Hieronymum* litteras, Epiſtolam ſcilicet Quadrageſimam ex Africa mittebat Auguſtinus, ſignificans c. 5. n. 8. ſe priores ad eum litteras dediſſe, quæ perlatæ non ſunt; atque in exordio *gratiam habens quod pro ſubſcripta ſalutatione, plenam ſibi Epiſtolam reddidiſſet*, licèt *breviorem*. Quibus verbis non ſuperiorem Epiſtolam XXXIX. notat, ſed alteram hactenus deſideratam, in qua Hieronymus Origenem carpebat; uti videre eſt hìc cap. 6. n. 9. de quo Origene fortè Auguſtinus verbum fecerat, cùm alterius cujuſdam litteris ſubſcribens eum officiosè ſalutavit. Ea eſt, opinamur, Epiſtola, quam per Aſterium Hieronymus miſit anno forſan 396. ut Auguſtino ſalutationis officium redhiberet. Quod autem ad XL. de qua agimus, Epiſtolam adtinet, Paulus qui eam perferendam acceperat, navigationis conſilium mutavit, ex Epiſt. LXXII. c. 1. n. 1. nec tamen eam ad Auguſtinum retulit juxta Epiſt. LXXIII. n. 5. unde hæ litteræ priùs per Italiam ſparſæ ſunt, quàm ad Hieronymum pervenirent. quod inter utrumque diſcordiam animorum ſerere poterat, niſi Auguſtini humilitas & utriuſque caritas offenſionis ſemina ſuffocaſſet. Jam de altera Epiſtola ante hanc Hieronymo ſcripta contigerat, ut ejus perlator Profuturus dum ſeſe itineri accingit, continuò epiſcopus creatus, non trajiceret in Palæſtinam, ex Epiſt. LXXII. c. 1. n. 1. necnon ex Epiſt. LXXI. c. 1. n. 2. ubi *primas* iſtas litteras à ſe *adhuc presbytero preparatas* monet Auguſtinus, ut ſecundæ poſterioreſque ipſo jam epiſcopo dictatæ intelligantur.

XLI. *Scripta ſub initium epiſcopatus Auguſtini.*

AD annos epiſcopatus Auguſtini priores referendam ducimus Epiſtolam Quadrageſimam primam, conſcriptam nomine Alypij & Auguſtini, qui *Aurelio* Carthaginenſi gratulantur ob hanc præcipuè cauſſam, quòd presbyteris ſe præſente verbum Dei apud populum tractare jamjam permittat. Aliud enim ferebat conſuetudo per Africanas eccleſias ubique recepta; in quam offendiſſe vituperabatur Valerius, qui Auguſtino presbytero poteſtatem feciſſet prædicandi Evangelij præſente ipſo epiſcopo. Sed obſervat Poſſidius c. 5. cùm fama ſacrarum concionum, quas ad populum Hipponenſem habebat Auguſtinus, longè lateque diffunderetur, conſultius viſum eſſe epiſcopis aliis, Valerij exemplum æmulari. Qua in re Aurelium reliquis præiviſſe fas eſt exiſtimare; & verò ſatis intelligitur ex hac ipſa Epiſtola: quæ proinde in ulteriores annos remittenda non fuit.

XLII. *Scripta ex eunte æſtate an. 397.*

EPISTOLA Quadrageſima ſecunda *ad Paulinum*, ex Phimarconenſi manuſcripto nunc primùm vulgata, pertinet ad annum 397. ſcripta videlicet labente ſecunda æſtate à receptis ultimis Paulini litteris anni 395. Confer hanc Epiſtolam cum Epiſtola XXXI. n. 8.

XLIII. & XLIV. *Scripta circ. fin an 397. aut init. 398.*

DUÆ ſubſequuntur *Glorio, Eleuſio Felicibuſque* inſcriptæ Epiſtolæ, quas nihil obſtat, quo minùs ſub unum & idem tempus, id eſt ſub annum exeuntem 397. aut ineuntem 398. conſcriptas arbitremur. Et quidem in XLIII. quam priorem alterâ ſuſpicamur, Optati Thamugadenſis tyrannidem ſumma dicendi libertate commemorat Auguſtinus c. 8. n. 24. ſed iis tamen verbis, quæ illam nondum deſiiſſe innuant. Deſiit autem illa tyrannis anno 398. uti ad Epiſtolam LIII. *pag* 122. *Notâ f.* obſervamus. Dicit quoque ibidem quàm injuſtè ſacrilegia ſua per ordinarias humanas poteſtates flagellis temporalibus emendari nolint Donatiſtæ. Sed id refertur quàm optimè ad tempora, ut vocabant, Macariana, de quibus in Tiburſicenſi colloquio Fortunius epiſcopus Donatiſta querelam movit, ex ſubſequente Epiſtola XLIV. c. 2. n. 4.

Æquum verò eſt demonſtrare quandonam Auguſtinus ad iſtud Fortunij colloquium venerit. Id enim eruditos viros Baronianis annalibus inſiſtentes ad Chriſti annum 412. referre paſſim videmus. A quorum opinione revocant nos ſubjecta rationum momenta. Cùm Tiburſico Auguſtinus Cirtam pergeret, ut fert hæcce Epiſtola XLIV. n. 1. id iter agebat, non quidem, quod Baronio viſum eſt, occaſione ſynodi (quam Lovanienſium editio *Cirtenſem*, priores verò editiones & antiqui MSS. conſtanter *Zertenſem* nominant, cùm in *Retract.* libro 2. c. 40. tum in Epiſtola CXLI.) ſed epiſcopi ordinandi cauſſâ eò vocatus, uti diſertis verbis ipſe teſtatur Auguſtinus in hac Epiſtola XLIV. c. 6. n. 13. Porrò ſufficiendus erat ſucceſſor, ſi non ipſi Fortunato, qui anno 416. Cirtenſem eccleſiam adhuc regebat, inter Milevitanæ ſynodi Patres antè Poſſidium nominatos, certè Profuturo, qui epiſcopatum anno 394. aut 395. adeptus, brevi poſt tempore defunctus eſt. Atqui huic ſucceſſit ipſe Fortunatus cujus ordinatio ultra initium anni 398. remitti vix poſſit ex dictis ſupra ad Epiſtolam XXXVIII.

Aſt etiam aliunde conſtat huncce Auguſtini cum Fortunio congreſſum contigiſſe ante annum 411. idque intelligere eſt vel ex ipſo Auguſtini animo à perſequendis hæreticis adhuc alieno hìc c. 4. & 5. Et prorſus patet Donatiſtas tunc temporis quietos fuiſſe, totaque Epiſtola eos plenâ gaudere libertate notat: quod numquam accidit ab anno 411. Liquet pariter Auguſtinum, cùm ei Fortunius pſeudo-Sardicenſis ſeu Philippopolitani concilij Epiſtolam exhibuit c. 2. n. 6. quid hoc eſſet tunc ignoraſſe. At illud in libris contra Creſconium ante annum 411. ſcriptis jam notum habet, & ut Arianorum conventum explodit in lib. 3. c. 34. Eſt etiam perſpicuum ex Auguſtini verbis c. 1. n. 1. hunc Fortunium fuiſſe antiquiorem ipſo epiſcopum, qui tamen epiſcopus non erat anno 411. cùm Januarius Tuburſicenſis in Numidia epiſcopus ex parte Donatiſtarum interfuerit collationi Carthaginenſi; adeoque Fortunius poſt annum 411. in vivis eſſe non potuit: quem idcirco faciliùs crediderimus eſſe illum ipſum, qui decimus numeratur inter trecentos & decem piſcopos Concilij Bagaïenſis à Donatiſtis anno 394. celebrati. Itaque ex his rationum momentis conficimus colloquium iſtud ante annos circiter 15. quàm retulit Baronius, conſtituendum eſſe.

Neque id ſilentio tranſeundum, ubi in eodem colloquio de Ambroſio ſermo incidit, in hac Epiſtola c. 4. n. 7. Auguſtini verba movere poſſe, ut ſanctus ille Antiſtes in vivis adhuc egiſſe credatur: atque ubi actum eſt de perſecutione Donatiſtarum in Maximianiſtas, nihil omnino dictum reperiri de Prætextato & Feliciano, quos illi tamen receperant ſub initium anni 397. Ex quibus fortè non nemo reputaverit haud ſeriùs ineunte prædicto anno 397. habitum fuiſſe illud Tuburſicenſe colloquium. Verùm ut id conſtet, ſtatuere oportet imprimis obiiſſe Megalium medio circiter anno 396. quandoquidem Profuturus Megalio ſuperſtes fuit, atque Auguſtino ad ordinandum Profuturi ſucceſſorem proficiſcente habitum eſt cum Fortunio colloquium. Itaque inter Megalium & Creſcentianum Primas aliquis erit inſerendus, aut certè dicendum erit annum priùs effluxiſſe, quàm is renuntiaretur, qui Megalio in officio primatûs jure antiquitatis ſuccederet. Nam Creſcentianus primatum non adiit ante annum 397. paulò ante Concilium Carthaginenſe die 28. Auguſti celebratum, in quo Aurelius teſtatur ſe litteras non ita pridem accepiſſe à Creſcentiano, primæ ſedis Numidiarum, *ut ipſe inſinuat*, inquit; qua ex clauſula patet neſciiſſe tunc Aurelium, eum eſſe Primatem; quod tamen in primis ſcire debuerat. Licèt autem Megalium inter & Creſcentianum Primatem interſeri nihil vetet; ut tamen id ita contigiſſe arbitremur, non exigunt ſuperiùs allatæ rationes. Quocirca maluimus iſtud colloquium reponere in fine anni 397. ſive potiùs in principio anni 398. quo tempore Gildonis tyranni occaſus perſecutionis metum Donatiſtis, propter Optatum ſuum Gildonis ſatellitem, injicere poterat. Eò enim ſpectare videntur, quæ dicta narrantur in hac Epiſtola c. 5. n. 11.

XLV. *Scripta an. 398.*

EPISTOLA quadrageſima quinta *ad Paulinum*. quæ huic editioni ex Phimarconenſi manuſcripto accedit, ſcripta eſt biennio toto poſtquam Romanus & Agilis ad Paulinum rediiſſent elapſo. Hos porrò à ſe dimiſit Auguſtinus circiter ineuntem annum 396. ſicque iſthæc Epiſtola eſt ineuntis anni 398.

XLVI. & XLVII. *Scripta circ. hoc tempus.*

QUADRAGESIMA ſexta *Publicolæ* eſt S. Auguſtinum conſulentis, ut epiſcopum jam auctoritate pollentem, & iis quibus vir ille tenerioris conſcientiæ permovebatur, ſcrupulis removendis idoneum. Porrò hæc & ſequens Epiſtola Auguſtini *ad Publicolam*, ad hanc ætatem refe-

runtur; quia ſcriptæ videntur vigente adhuc idolorum cultu, qui anno 399. prohibitus fuit.

XLVIII. *Scripta fortè an. 398.* EPISTOLA Quadrageſima octava *ad Eudoxium* inſulæ Caprariæ, ut antiqui codices præferunt, *Abbatem.* creditur ſcripta ſub annum 398. quoniam in ea n. 4. laudat Auguſtinus duos probatæ vitæ monachos, qui inde in Africam trajecerant, Euſtaſium & Andream, quorum Euſtaſius jam ibi defunctus erat. Nempe putant eſſe illos ipſos, quos Maſcezil Romani exercitus ducem comitabantur. Hic enim ſub anni hujus initium navigans in Africam adversùs Gildonem tyrannum, *Caprariam inſulam adiit*, ut ſcribit Oroſius lib. 7. c. 36. *unde ſecum ſanctos ſervos Dei aliquot permotos precibus ſuis ſumſit: cùmque his in orationibus, jejuniis, pſalmis dies & noctes continuans ſine bello victoriam meruit, ac ſine cæde vindictam.*

XLIX. *Scripta circ. an. 398.* DE tempore Epiſtolæ Quadrageſimæ nonæ *ad Honoratum*, id ſolùm ſtatui poteſt, admodum veri ſimile eſſe his prioribus annis epiſcopatûs Auguſtini, quibus nondum Donatiſtæ tam infenſo animo veritati adverſabantur, Honoratum illorum partis epiſcopum & Hipponi vicinum, ſignificaſſe Auguſtino per Erotem, ſe libenter cum eo per litteras de ſchiſmate collaturum, ut de re tanti momenti, ea qua par erat lenitate & animi tranquillitate agerent. Cui Auguſtinus qui jampridem illius colloquium expetebat, ejus ſibi conſilium multùm placere hac Epiſtolâ reſcripſit, & cauſſam pro ſuis partibus aggreſſus ipſum ad reſpondendum invitavit.

L. *Scripta fortè an. 399.* AD reſcripta Imperatoris Honorij, data anno 399. adversùs idola, refert Baronius id de quo Auguſtinus in Epiſtola Quinquageſima expoſtulat apud *ſeniores Suffectanæ Coloniæ*, quæ in Colonia cùm Herculis ſimulacrum deturbatum fuiſſet & comminutum, Gentiles armis Chriſtianos aggreſſi, ex eis trucidarunt ſexaginta, qui in Martyrologio Romano SS. Martyrum numero adſcripti ſunt ad diem 30. Auguſti.

LI. *Scripta an. 399 aut 400.* PRODIIT Epiſtola Quinquageſima prima *ad Criſpinum* poſt mortem Optati Thamugadenſis, cujus memoriam facetè laudat Auguſtinus n. 3. his verbis, *Etiam Optati illius tribuni veſtri ſavilla memoria prædicatur*: ante obitum verò Prætextati Aſſuritani, de quo non aliter atque de Feliciano Muſtitano adhuc vivente paſſim hic loquitur; quodque ad rem propiùs facit de ambobus dicit n. 4. *Quotquot ergo eo tempore baptizaverunt, unus ſecum & vobiſcum habent.* Porrò extinctus eſt Optatus paulò poſt Gildonis tyranni necem anno 398. Prætextatus verò jam obierat, cùm Auguſtinus libro 3. contra Parmenianum circiter annum 400. apices ultimos apponebat, ut patet ex ejuſdem libri poſtremo capite. Unde hanc Epiſtolam anno 399. aut 400. ſcriptam eſſe adnotamus. Quod itaque ſcribit Auguſtinus n. 3. Donatiſtas catholicis objectare ſolitos eſſe, quod ipſos *per poteſtates terrenas perſequerentur*, non ad edicta anni 405. ſed ad ſuperiora referri oportet, quæ nonnulla anno 377. & deinceps contra ipſos emanarunt.

LII. *Scripta circ. an. 400.* EPISTOLA Quinquageſima ſecunda *ad Severinum* in primis Auguſtini contra Donatiſtas ſcriptis cenſenda videtur, nec tamen multò ante annum 400. collocanda; quoniam n. 3. hæc dicit: *Tam multa ſcelerati apud eos everſerunt, & toleraverunt illos per tot annos, ne pacem Donati conſcinderent.* Cujuſmodi verbis, ſublato è vivis Optato, decennalem ejus tyrannidem perſæpe ſignificat.

LIII. *Scripta circ. an. 402.* AD idem circiter tempus Epiſtolam Quinquageſimam tertiam *ad Generoſum* referre licet: quippe cùm ſedente Romæ Anaſtaſio ſcripta fuerit ex n. 3. & forſitan in vivis agente adhuc Prætextato, uti conjicitur ex n. 6.

LIV. & LV. *Scripta circ. an. 400.* EPISTOLÆ Quinquageſima quarta & Quinquageſima quinta, qui ſunt libri duo *ad inquiſitiones Januarij*, locum in Retractationibus medium tenent inter opuſcula circiter annum 400. elaborata; recenſenturque aliquantò ante libros contra litteras Petiliani non ſeriùs anno 402. ſcriptos: quandoquidem Anaſtaſius, qui hoc ipſo anno deceſſit, in Romana cathedra ſedebat eo die, quo ſcribebatur cap. 51. lib. 2. contra prædictas litteras Petiliani, uti teſtatur illic Auguſtinus.

LVI. & LVII. *Scripta circ. an. 400.* EPISTOLAS Quinquageſimam ſextam & Quinquageſimam ſeptimam *ad Celerem* dedit proculdubio ante collationem Carthaginenſem, de cujus actis nihil dicit: ſed poſt editos à ſe libros aliquot adversùs Donatiſtas, quos ipſi legendos exhibet. Quocirca videtur commodè reponi ſub hoc idem tempus.

QUINQUAGESIMA octava *ad Pammachium* ſcripta eſt fortaſſis versùs finem anni 401. & commendata legatis, qui Carthaginenſis Concilij, idibus Septembris habiti nomine preces Imperatoribus detulerant. Nam ut in hujuſce concilij exordio notantur Donatiſtarum inſidiæ & improbitates, quibus Africanam eccleſiam catholicam graviter vexabant: ita in iſtius Epiſtolæ fine de hæreticorum inſidiis loquens Auguſtinus, *Audias tamen hæc*, ait, *à fratribus meis, quos plurimùm commendo eximietati tuæ.* LVIII. *Scripta verſus exitum an. 401.*

TRACTORIA quinto idus Novembris à *Victorino* acceptâ, quâ is Concilium ut Numidiæ Primas convocabat, reſcripſit illi Auguſtinus Epiſtolam quinquageſimam nonam, ſignificans Xantippum Tagoſenſem dicere, *quòd eum Primatus ipſe contingat.* Porrò Xantippus primatum adeptus erat quum tardiſſimè anno 402. ut liquet ex Epiſtola LXV. ipſi *Seni*, id eſt primati ante Paſchale feſtum hoc anno data; maximéque ex Synodo Milevitana eodem anno celebrata 27. Auguſti, in qua idem *epiſcopus primæ ſedis Numidiæ* appellatur. Igitur ſi cauſſam ſuam collegis probavit Victorinus, pertinet fortè Epiſtola LIX. ad ſuperiorem aliquem annum à 397. quo primas renontiatus fuit Creſcentianus, elapſum. Sin autem ille, quod veri ſimilius eſt, à cauſſa cecidit, non immeritò collocatur exeunte anno 401. LIX. *Scripta circ. exeuntem an. 401.*

IN Epiſtola Sexageſima *ad Aurelium* agitur de duobus fratribus, qui de monaſterio non obtentâ licentiâ recedentes ad eundem Aurelium tranſierant; à quo tales inſtituti ſui deſertores cooptari in clerum non probat Auguſtinus. Et alterum quidem Donatum nomine, qui ordinatus fuerit ante conſtitutionem ea de re factam à Carthaginenſi concilio die 13. Septembris anno 401. habito, prudentiæ illius arbitrioque permittit. De altero autem, & maxime quia ejus cauſâ Donatus de monaſterio abſceſſerat, aliud videri ſibi ſignificat. Unde colligimus hanc Epiſtolam non multo poſt idem concilium ſcriptam fuiſſe. LX. *Scripta circiter finem an. 401.*

SUB idem tempus data videtur Epiſtola Sexageſima prima *ad Theodorum*, qua interpoſito juramento pollicetur Auguſtinus ſe clericis Donatiſtis ad Eccleſiam redeuntibus honorem ſui ipſorum ordinis ſervaturum. Nam prædicti concilij decreto id relictum erat voluntati arbitrioque epiſcopi cujuſque Catholici, ut ſi ipſi expedire videretur, eoſdem deinceps cum ſuis honoribus & ordinibus reciperet. LXI. *Scripta exeunte an. 401. aut paulò poſt.*

EPISTOLA Sexageſima ſecunda & Sexageſima tertia *ad Severum* ſcriptæ fuerunt in Timothei cauſſa, cujus occaſione opinamur conditum fuiſſe illum canonem à Milevitana ſynodo 27. Septembris anno 402. *Ut quicumque in eccleſia vel ſemel legerit, ab alia eccleſia ad clericatum non teneatur.* Certè in Epiſtola LXIII. n. 4. ubi Severum rogat Auguſtinus, ut apud ſeipſe conſulto Deo perpendat, utrùm Timotheus, qui Lectoris officio non ſemel, neque in uno loco diœceſis Hipponenſis functus fuiſſet, judicari poſſit aut debeat non Lector fuiſſe: haud quaquam mentionem facit de iſto Milevitani concilij canone, quo res tamen liquidò explicata fuit. Quapropter has Epiſtolas ultra tempus iſtud remittere non licet. LXII. & LXIII. *Scriptæ circ. idem tempus.*

IN Epiſtola Sexageſima quarta *ad Quintianum*, paulò poſt Chriſti natalem, ſicuti ex n. 2. habetur, conſcripta ſignificat Auguſtinus n. 3. *ſtatutum eſſe recenti Concilio, ut de aliquo monaſterio qui receſſerint vel projecti fuerint, non fiant alibi clerici, aut præpoſiti monaſteriorum.* quod non aliud proculdubio eſt niſi Carthaginenſis concilij 13. Septemb. an. 401. decretum iſtud: *Item placuit, ut ſi quis de alterius monaſterio repertum, &c.* in Cod. can. Afric. c. 80. LXIV. *Scripta paulò poſt Natal. Chriſti anni 401.*

EPISTOLA Sexageſima quinta *ad Xantippum Senem* ſcripta eſt aliquanto ante *Dominicum Paſcha, quod futurum erat octavo idus Aprilis* ex n. 2. Atqui Xantippo *Sene*, ſeu quod eo titulo ſignificari videtur, primatum gerente, Paſcha in diem 6. Aprilis non incidit, niſi anno 402. uti optimè obſervant Perronius in lib. adversùs reſponſionem Regis Britanniarum c. 48 & Noriſius in lib. 2. hiſt. Pelag. c. 8. LXV *Scripta ineunte an. 402.*

NON ſeriùs hoc tempore commiſſum eſt à Criſpino Calamenſi facinus illud, de quo in Epiſtola Sexageſima ſexta apud eumdem *Criſpinum* expoſtulat Auguſtinus. Quippe in lib. 2. contra litt. Petiliani, cap. 83. quem ſcribebat anno 402. teſtatur hoc *nuper* contigiſſe, idque ſe *adhuc lugere* dicit. Quia tamen vocis *nuper* ſignificatus ad plures interdum annos porrigitur; poſſet iſtud Criſpini factum ad aliquem LXVI. *Scripta circ. idem tempus.*

è ſuperioribus annis referri: ſed cùm nobis incompertum ſit, quo anno contigerit, viſum eſt hanc Epiſtolam hoc loco reponere.

LXVII & LXVIII. *Scripta circ. an. 402.* SEXAGESIMA ſeptima *ad Hieronymum* & Sexageſima octava *Hieronymi* ad Auguſtinum, ſcriptæ ſunt poſt Pauliniani regreſſum ex Occidente in Palæſtinam: quando quidem Auguſtinus ipſum ſalutat, viciſſimque ab ipſo per Hieronymum ſalutatur. Porrò miſſus Paulinianus à fratre ſuo Hieronymo in Occidentem an. 398. ut ſuum commune patrimonium divenderet, de quo Hieronymus in 26. Epiſt. ad Pammachium, non redit Bethlehem niſi ſub finem an. 401. Præterea Hieronymus Auguſtino nunc tranſmittit Apologiam ſuam adversùs Ruffinum ſeu primam, ſeu ſecundam, cujus verba quædam profert Auguſtinus in Epiſtola CLXVI. c. 5. n. 15. Certè jam ad Hieronymum *maledicta ſua miſerat* Ruffinus, uti dicitur in hac Epiſt. LXVIII. n. 3. quod quidem fecit ille poſt Apologiam priorem, ſicque occaſionem poſteriori præbuit, ut ex eadem poſteriore Apologia patet, quæ Apologia pertinet ad an. 402. Perlatore Hieronymus utitur Aſterio per quem antè ſex annos miſit primas litteras ſuprà in Epiſtola XXXIX. memoratas, quas cùm nonniſi *ſalutationis obſequium* appellet, ab hoc de quo agimus, reſcripto diverſas eſſe vel inde conjectare licet. Denique hìc n. 1. adnotandum venit exempla litterarum Auguſtini per Syſinnium diaconum allata eſſe Hieronymo ſub id tempus, quo Paula ægrotabat. Ex quo intelligat diaconum huncce non eumdem eſſe cum Syſinnio, qui an. 406. id eſt biennio poſt Paulæ obitum navigavit Jeroſolymam; aut ſi idem ipſe eſt, eum ſecundò illuc trajeciſſe, contra quam exiſtimavit Baronius.

LXIX. *Scripta exeunte an. 402.* EPISTOLA Sexageſima nona *ad Caſtorium* conferenda eſt cum ſynodo Milevitana die 27. Auguſti anno 402. celebrata. Is enim Maximianus quem hìc laudant Alypius & Auguſtinus, quòd epiſcopale onus *pacifica permotus pietate depoſuerit*, cuique in Vaginenſis eccleſiæ adminiſtratione fratrem ipſius Caſtorium ſuccedere cupiunt, ille ipſe eſt, eruditorum quorumdam judicio, Maximianus Bagaienſis, qui epiſcopali Sede cedere permittitur illius ſynodi decreto, in Cod. can. Afr. c. 88. Sic Rivius, ſic ante illum ſenſit Baronius ad annum 402. Ubi tamen admonet, ſe aliquando putaſſe Maximianum epiſcopum illum Bagaienſem, qui ſcilicet à Donatiſtis cæſus & de turri præcipitatus fuiſſe narratur ab Auguſtino in Epiſt. CLXXXV. n. 26. & LXXXVIII. n. 7. & in libro 3. contra Creſconium c. 43. eumdem eſſe cum iſto, de quo in Milevitana ſynodo actum eſt; ſed jam videri ſibi eſſe ab eo diverſum, atque in illius ſynodi Actis legendum eſſe Maximianum *Vagienſem* non *Bagaienſem*. Qua de re fortè alius occurret dicendi locus.

LXX. *Scripta fortè circ. hoc tempus* POST annum 400. ſcriptam credimus Epiſtolam Septuageſimam *ad Naucellionem*, ſive mortuo jam Prætextato. Non enim venit in mentem alia ratio, cur nunc de illo ſileat Auguſtinus, ſolumque commemoret Felicianum, niſi quia hic ſolus ſuperſtes erat. Nam cùm una fuiſſet amborum cauſſa; una in ambos dicta ſententia, eædem etiam poſtea adversùs ambos, ut è ſuis pellerentur eccleſiis, intentatæ lites; atque eadem occaſione, compellente nimirum Optato Gildoniano, iiſdemque demum conditionibus facta amborum reconciliatio; producebantur antehac ſimul ab Auguſtino, ubicumque S. Doctor argumentum iſtud contra Donatiſtas ꝛetorquebat, oſtendens fruſtra a ſchiſmaticis objici in Catholicos, quæ ipſi in Maximianiſtarum cauſſa, & præſertim erga Prætextatum & Felicianum perpetraſſent.

LXXI. *Scripta circ. an. 403.* HIERONYMI litteras per Aſterium cum Apologia in Ruffinum allatas nondum receperat Auguſtinus, cùm Septuageſimam primam Epiſtolam Cypriano diacono ad Hieronymum perferendam dedit. Quippe de illius cum Ruffino diſcordia nullum verbum facit; aperitque etiam hìc liberè quid de illius in libris veteris Teſtamenti ex Hebræo vertendis labore ſentiat: haud quaquam id facturus, non ſedato in primis Hieronymi animo, ſi eum prioribus Epiſtolis ſuis commotum offenſumque fuiſſe intellexiſſet. Mittebat ſimul tres alias Epiſtolas antehac ſcriptas, ex cap. 1. n. 2. quarum unam, ſcilicet XXVIII. non fuiſſe perlatam ſciebat: de alteris vero duabus nempe XL. & LXVII. incertus erat.

LXXII. *Scripta an. 403. aut 404* SUBSEQUENS Epiſtola a Hieronymo ſub hoc tempus dictata intelligitur ex cap. 2. n. 4. ubi nonnulla de verbo repetit ex Epiſtola LXVII. ſuperiore anno ſibi directa. Et partim quidem iſti LXVII. reſpondet; partim etiam alteri, quæ minimè reperitur, in qua nimirum Auguſtinus ſignificabat Epiſtolam quamdam, cui reſponſum flagitabat, a ſe primùm Profuturo traditam, ſecundò miſſam fuiſſe per quemdam alium, atque hunc *maris timuiſſe diſcrimina, & navigationis mutaſſe conſilium.* Illud tamen reſcriptum ſuum Hieronymus non miſit ante Cypriani reditum, qui ſimul & illius perlator fuit, juxta Epiſt. LXXXII. c. 4. n. 30. & alterius, ſcilicet Epiſtolæ LXXV. ſcriptæ exeunte anno 404. vel ſeriùs paulò. Denique obſervandum quod Hieronymus cap. 1. n. 1. dicit, Epiſtolam Auguſtini, putà XL. de qua hìc expoſtulat, in inſula Adriæ ante hoc ferme quinquennium repertam fuiſſe a Syſinnio.

LXXIII. *Scripta circ. an. 404.* HOC interim tempore, id eſt poſt Cypriani profectionem in Palæſtinam, cùm Auguſtinus redditâ ſibi per Aſterium Epiſtolâ LXVIII. ſentiret Hieronymum nonnihil offenſum ſuis litteris, quas per Italiam ſparſas fuiſſe, nec tamen ad ipſum cui ſcriptæ erant, perlatas querebatur; non diſtulit quin continuo Epiſtolam Septuageſimam tertiam reſcriberet; ubi dum ejus querelis facere ſatis ſtudet, teſtatur ſe Apologiam adversùs Ruffinum accepiſſe, atque ſe illius inter eos enatæ diſſenſionis exemplo territum, cùm quædam ad ſe in Hieronymi Epiſtola legeret ipſius indignationis indicia. Itaque pertinet hæcce Epiſtola ad an. circ. 404. quo jam annum ætatis quinquageſimum attigerat Auguſtinus, qui ſe ſenem eſſe profitetur cap. 1. n. 5. nequaquam ibi ſenis nomine (uti interdum ſolet) notans ætatem ultimam, quæ ab anno 61. inchoatur. Alioquin remittenda eſſet Epiſtola ultra annum Chriſti 414.

LXXIV. *Scripta cum ſuperiore.* EPISTOLA Septuageſima quarta *ad Præſidium* data eſt occaſione ſuperioris Epiſtolæ, quam per eum Hieronymo mitti, immo etiam Hieronymum per ejus litteras ſibi placari poſtulat Auguſtinus. Porrò Præſidius, qui hìc conſacerdos, id eſt epiſcopus appellatur, videtur omnino is eſſe, quem Hieronymus ex Palæſtina trajicientem commendabat Auguſtino per Epiſtolam XXXIX. anno fortè 397. ſcriptam, diaconum eum vocans, & ſignificans ſibi eſſe *germaniſſimum*.

LXXV. *Scripta circ. finem an. 404.* CYPRIANO in Africam revertenti duas ad Auguſtinum Epiſtolas, LXXII. & LXXV. dedit Hieronymus, juxta Epiſt. LXXXII. c. 5. n. 36. In hac Septuageſima quinta reſpondet tribus exaſlatis ſibi per Cyprianum Epiſtolis, ſcilicet XXVIII. XL. & LXXI. nihil verò de LXXIII. dicit, quam haud dubiè nondum receperat. Scribebat ergo versùs finem an. 404. Certè non citiùs, quando quidem jam exauctoratus erat Johannes Chryſoſtomus, uti non obſcurè ſignificat hic cap. 3. n. 6.

LXXVI. *Scripta ineunte an. 404. aut circiter.* CÙM ex decreto generalis totius Africæ concilij, quod anno 403. die 25. Auguſti celebratum eſt, facta fuiſſet Donatiſtarum epiſcopis, per quemque catholicum epiſcopum in ſua diœceſi, citatio publicorum Actorum formâ, ut ad pacificam collationem venire non cunctarentur, reſponderunt illi *verbis dolo, maledictione, amaritudine plenis* ex lib. 3. contra Creſc. c. 45. Ipſe etiam Proculeianus apud Hipponem ab Auguſtino interpellatus, primò quidem reſpondit ſuæ partis epiſcopos concilium habituros & illic deliberaturos quod reſponſum redderent. Tum denuo pulſatus, collationem apertè recuſavit ex Epiſt. LXXXVIII. n. 7. Quapropter ipſos eorum Laïcos Epiſtolâ Septuageſimâ ſextâ ad *Donatiſtas* inſcriptâ interpellandos cenſuit Auguſtinus. *Vel vobis Laïcis*, inquit n. 4. *ad iſta reſpondeant epiſcopi veſtri, ſi nobiſcum loqui nolunt &c. Si lupi concilium fecerunt, ut paſtoribus non reſpondeant, quare oves conſilium perdiderunt, ut ad luporum ſpeluncas accedant.* Itaque ſcripta eſt Epiſtola ſub initium anni 404. In ea Feliciani mentio fit non Prætextati, quòd uti ſupra obſervavimus, jam Prætextatus obiiſſet.

LXXVII. & LXXVIII. *Scriptæ fortè an. 404. circ. 26 Junij.* SUBSEQUUNTUR ſuper Bonifacij & Spei cauſſe Epiſtolæ duæ, quas vivente adhuc Proculeiano Hipponenſium Donatiſtarum epiſcopo, necnon aliquanto temporis ſpatio poſt editum à Carthaginenſi concilio anno 401. die 13. Septembris de Donatiſtis clericis recipiendis decretum conſcriptas fuiſſe intelligimus, ex ea quæ eſt LXXVIII. n. 8. Nam illic duorum diaconorum, qui ex Donati parte ad catholicam Eccleſiam acceſſerant, commemoratur lapſus, ſimulque catholicorum quorumdam animus inani velut gloriâ agitatus, quoniam ob illorum lapſum *diſciplina Proculeiani inſultaverant*, caſtigatur. Forſitan pertinent ad tempus ſynodi habitæ Carthagine anno 404. die 26. Junij. quo tempore cùm ſancto Epiſcopo non liceret ſtatim reverti Hipponem, ut obortum in eccleſia ſua ſcandalum de medio tolleret, id per litteras agendum pro virili curavit.

vit. Porrò in ea Epiſtola, quam *Clero & ſenioribus plebique Hipponenſi* inſcripſit, conceſſit demum n. 4. ut Bonifacij preſbyteri nomen non recitaretur in diptychis. Unde liquet hanc datam fuiſſe pauló poſt alteram *ad Felicem & Hilarinum*, quibus n. 2. ſcribit Auguſtinus, ſe non audere Dei *prævenire ſententiam in delendo vel ſupprimendo ejus nomine.* Erant ambo illi, non epiſcopi, (quam ipſis dignitatem, neſcimus qua auctoritate, tribuerunt Eraſmus & Lovanienſes) ſed in Catholicis Hipponenſibus primarij quidam viri: quod ipſa Epiſtola ſatis loquitur. Nec temere crediderís hunc Hilarinum eſſe eumdem ac illum, quem Aurelio in fine Epiſtolæ XLI. Auguſtinus commendat, *Fratrem Hilarinum Hipponenſem Archiatrum & Principalem.*

LXXIX. *Scripta forte an. 404.*

EPISTOLA Septuageſima nona data eſt ad *quemdam Manichæum* preſbyterum, quem ſuſpicamur non alium eſſe à Felice illo, qui ab Auguſtino publica diſputatione convictus fuit anno 404. menſe Decembri, ex Actis cum Felice tom. 6. ſicque ſentit Bernardus Vindingus, eo quòd iſtius preſbyteri præceſſor dicatur Fortunatus: hunc ipſum enim Felicis fuiſſe præceſſorem videtur innuere Auguſtinus in lib. I. *Retract.* c. 8.

LXXX. *Scripta an. 405. circ. menſ. Martium.*

OCTOGESIMA *ad Paulinum* n. I. ſe ipſa prodit ſcriptam ſub illud tempus, cùm proximè futurus ſperabatur reditus epiſcoporum Theaſij & Evodij: qui videlicet à Carthaginenſi concilio ſuperioris anni ad Honorium miſſi, legibus contra Donatiſtas die 12. Februarij ab Imperatore promulgatis, reditum in Africam haud dubiè maturarunt.

LXXXI. *Scripta forte an. 405.*

EPISTOLAM Octogeſimam primam Hieronymus per Firmum tranſmiſit, excuſans quòd ab Auguſtino provocatus compulſuſque ad reſpondendum, id demum fecerit vel invitus, ſcilicet Epiſtolâ LXXV. quæ idcirco pauco tempore iſtam LXXXI. præceſſiſſe videtur. Suſpicatur quoque Auguſtinus in ſubſequente Epiſt. cap. I. n. I. Hieronymo priuſquam hanc LXXXI. ad ipſum dictaret, redditam fuiſſe Epiſtolam ſuam LXXIII. Itaque iſta LXXXI. non temere ad annum circiter 405. revocatur.

LXXXII. *Scripta ſub idem tempus.*

LECTA ſuperiore Epiſtolâ mox Octogeſimam ſecundam *ad Hieronymum* reſcripſit Auguſtinus, qua tum iſti poſtremæ per Firmum allatæ, tum aliis duabus quas Cyprianus retulerat, ſcilicet LXXII. & LXXV. reſpondet.

LXXXIII. *Scripta circ. an. 405.*

QUO tempore diſcutiendum venerit id negotij, de quo in Epiſtola Octogeſima tertia *ad Alypium* tractatur, non aliter innoteſcit, niſi quòd n. 4. ſcribit Auguſtinus, rem ſe cum Samſucio epiſcopo contuliſſe. Porro Samſucius ſub exordium epiſcopatus Aug. jam erat epiſcopus fide & auctoritate præclarus, uti intelligitur ex Ep. XXXII. At ab an. 407. nihil de eo deinceps reperitur. Conjecturæ favet quòd hîc Thiavenſes dicuntur *nunc Catholicæ paci acceſſiſſe*; fortè propter leges an. 405. in Donatiſtas.

LXXXIV. *Scripta circ. hoc tempus, ſeu ante an. 411.*

EPISTOLA Octogeſima quarta *ad Novatum* aliquanto ante collationem Carthaginenſem ſcripta eſt, cùm dubium non ſit Novatum, qui collationi interfuit Sitifenſis epiſcopus, de reſtituendo ſibi fratre ſuo Lucillo diacono (quæ res huic Epiſtolæ cauſſam dedit) egiſſe apud Auguſtinum ſtatim atque epiſcopale onus in ſe ſuſcepit. Et ſanè ipſe Auguſtinus hoc reſcripto ſuo innuit, non ita pridem illum adeptum eſſe eam dignitatem: quippe qui aliquos Eccleſiæ miniſtros nondum per ſe inſtituiſſet.

LXXXV. *Scripta circ. an. 405*

OCTOGESIMA quinta Epiſtola, qua Auguſtinus *Paulum* epiſcopum ab arrepto ſancto propoſito quàm longiſſimè diſcedentem objurgat, haud collocari poſſet multo ante hoc tempus, quando quidem *is in Chriſto per Evangelium* ab Auguſtino *genitus*, ſubindeque bene meritus de Eccleſia, multos ad eam jam collegiſſe dicitur. Neque porrò ſeriùs reponenda videtur, quando Bonifacius in demortui Pauli locum, juxta Epiſtolam XCVI. n. 2. ſuffectus jam erat anno 408. Cataquenſis epiſcopus appellatus in Epiſtola XCVII. n. 3. Eumdem enim in illa Epiſtola XCVI. quem hîc in Epiſtola Octogeſima quinta Paulum notari non dubitant Verlinus, Vindingus, Holſtenius, claretque collatis invicem Epiſtolis.

LXXXVI. *Scripta forte an. 405.*

QUOD à *Cæciliano* petitur in Epiſtola Octogeſima ſexta, *ut qui per alias Africæ terras unitati Catholicæ mirabili efficacia conſuluiſſet*, jam tandem Hipponenſi regioni & vicinis partibus *præſidiali edicto ſubveniret*, id planè argumento eſt ſcriptam non fuiſſe Epiſtolam, niſi poſt emiſſas ineunte anno 405. leges ab Honorio contra Donatiſtas. Cùm verò Cæcilianus hic idem haud dubiè ſit, qui anno 409. præfectus Prætorio fuit, neque veriſimile videatur virum ea dignitate functum in præſidiali apud Africam adminiſtratione poſtea meruiſſe, idcirco hancce Epiſtolam ad annum circiter 405. pertinere conjectamus.

LXXXVII. *Scripta forte an. 405. certè ante an. 411.*

DE tempore Epiſtolæ Octogeſimæ ſeptimæ *ad Emeritum*, duo certa ſunt: primum nondum Emeritum viderat Auguſtinus, neque omnino virum niſi famâ noverat ex num. I. 4. & 10. adeoque nondum habita fuerat Carthaginenſis collatio, qua nimirum in collatione Emeritus, *unus eorum ſeptem, quos* Donatiſtæ pro ſuæ cauſſæ defenſione delegerant, in eadem cauſſa maximè laboravit, inquit Auguſtinus in lib. 2. *Retract.* c. 51. Deinde quod non minùs liquidum eſt, jam Honorius tulerat leges anni 405. paulo ſeveriores quàm impetrare voluiſſent legati ſynodi Carthaginenſis anni 404. Nempe *cùm legati Romam venerunt*, uti in ſubſequenti Epiſtola n. 7. narratur, *jam cicatrices* epiſcopi Catholici Bagaïtani horrendæ ac recentiſſimæ Imperatorem commoverant, ut leges tales mitterentur, quales & miſſæ ſunt. Hoc ipſum eſt quod Emerito ſignificat Auguſt. hîc n. 8.

LXXXVIII. *Scripta poſt initium an. 406.*

HIPPONENSIUM Clericorum Epiſtola Octogeſima octava *ad Januarium* (*prima ſedis partis Donati*, ut noſtri MSS. ferunt) miſſa eſt aliquanto tempore ante initam cum Donatiſtis collationem, quam illi ſe vehementer expetere multis conteſtantur. Quod autem n. 10. his verbis obtendunt: *Veſtri enim collegæ qui navigaverant apud præfectos dixerunt ſe audiri veniſſe*: cùm citra omnem dubitationem ad geſta illa pertineat, quæ producta leguntur in Carthaginenſi collatione 3. n. 124. *in judicio habita præfecturæ, ubi ſe pars adverſa*, id eſt ſchiſmaticorum, *audiri tantopere flagitavit*: quæve in eadem collatione n. 141. notantur confecta *Ravennæ ſub die tertia Kalendas Februarias. Domino noſtro Arcadio perpetuo Auguſto & Probo quartum Conſule*, id eſt anno Chriſti 406. id profectò demonſtrat ſcriptam Epiſtolam poſt hujuſce anni exordium.

LXXXIX. *Scripta circ. idem tempus.*

OCTOGESIMA nona *ad Feſtum* data eſt poſt prædictas Honorij leges, uti intelligitur ex n. 2. 6. & 7. ſed ante Carthaginenſem collationem: quippe cujus nullam prorſus mentionem Auguſtinus facit, quamvis Eccleſiæ cauſſam adverſus Donatiſtas ibi fusè perſequatur.

XC. & XCI. *Scrip. an. 408. poſt I. diem Junij.*

DUARUM proximè ſequentium ætatem repetere oportet illis ex verbis Auguſtini *ad Nectarium* reſcribentis n. 8. *Contra recentiſſimas leges Kalendis Junii feſto Paganorum ſacrilega ſollemnitas agitata eſt.* quæ quidem verba Baronius & nonnulli eruditi ad leges anno 399. contra Paganos ab Honorio latas referunt. Sed ea ſpectare non dubitamus legem Curtio datam XVII. Kalend. Decembris in Cod. Theod. lib. 16. tit. 10. leg. 19. ſive datam VIII. Kalend. Decemb. Romæ, & propoſitam Carthagine nonis Juniis, Baſſo & Philippo Coſſ. ex Append. Cod. Theod. pag. 35. Enimvero ipſiſſima ſunt hujuſce legis verba, quæ huc transferenda curavit Auguſtinus, conquerens *ſollemnitatem contra leges agitatam fuiſſe.* Præterquam quod legibus anno 399. promulgatis ſacrificia idolis fieri prohibentur, non ſollemnia feſta celebrari. Immo eodem iſto anno XIII. Kalend. Septemb. legem tulit Honorius in hæc verba: *Ut profanos ritus jam ſalubri lege ſubmovimus: ita feſtos conventus civium, & communem omnium lætitiam non patimur ſubmoveri.* Ad hæc Epiſtolæ hîc ordine XCIV. & XCV. quarum alteram menſe Maio, alteram ſub finem ejuſdem anni, quo illud à Calamenſibus flagitium admiſſum eſt, prodiiſſe nullùs dubitaverit, non poſſunt anno 399. collocari. Neque enim Melania ſenior verſata eſt in Africa anno 398. Cùm tamen ex Epiſtola XCIV. n. 2. certò colligatur illam ab Auguſtino viſam fuiſſe proximè ante tempus negotij Calamenſis.

Jam verò obſervare convenit, illius ad Curtium legis promulgationem factam fuiſſe priùs in Numidia, poſteriùs Carthagine, ubi die 5. Junij propoſita lex in Codicis Theod. Appendice notatur: aut certè illud de quo agitur Calamenſium facinus nonniſi anno 409, contigiſſe. Quod poſtremum nobis videtur minùs veriſimile, cùm animo reputamus Poſſidium, qui ab Imperatoris

comitatu, quem illius negotij cauſſâ adierat, non ante menſem Aprilem inſequentis anni diſceſſit, legationem aliam ad Imperatorem in Carthaginenſi concilio an. 410. die 14. Junij ſuſcepiſſe. Quocirca hanc *Nectarij* Epiſtolam, reſcriptumque Auguſtini anno 408. collocare ſatius duximus. Id verò ſuum reſcriptum menſibus fermè octo ante diem 27. Martij anni inſequentis à ſe redditum teſtatur Auguſtinus in Epiſtola CIV. n. 1. id eſt ſub initium Auguſti.

XCII. *Scripta circ. an. 408.* EPISTOLA Nonageſima ſecunda, qua Auguſtinus *Italicam* ſuper obitu mariti conſolatur, data eſt paulò ante XCIX. Italicæ eidem inſcriptam. In iſta enim XCIX. n. 3. *parvulos* ipſius reſalutat, indicatque hoc ipſo eam non ita pridem viro ſuo viduatam.

XCIII. *Scripta circ. an. 408.* DE collatione Carthaginenſi altum ubique ſilentium in Epiſtola Nonageſima tertia *ad Vincentium Rogatiſtam*, tametſi adversùs Donatiſtarum ſchiſma ex profeſſo & copiosè diſſeratur. Cúmque tam prolixum ſermonem de latis in eos legibus inſtituat ibidem Auguſtinus, quo earumdem legum ſeveritatem excuſet; nullum tamen verbum facit ſive de Honorij reſcripto ſub finem anni 409. dato, ut eam quam quiſque vellet religionem liberè profiteretur, ſive de iis quæ à Stilichonis nece ſtatim acciderunt circiter exeuntem annum 408. cùm Pagani & Donatiſtæ in Africa non modò falſos rumores ſpargerent, leges videlicet in ipſos nequaquam Honorij voluntate, ſed Stilichonis invidiâ latas fuiſſe, adeoque nihil jam obtinere roboris; ſed etiam in Catholicos graviter inſurgerent, nonnullis epiſcopis necem afferentes. Unde conjectare licet aliquanto ante annum 411. immo ante finem 408. ſcriptam fuiſſe hancce Epiſtolam, eo tamen tempore, quo Auguſtinus ſedulò agebat ut hæretici legibus parerent. Quod ab ejus moribus alienum reputabat Vincentius, *Cùm optimè* inquiebat ille in ſua ad Auguſtinum Epiſtola hîc n. 51. *noverim te longè adhuc a fide Chriſtiana ſepoſitum, & ſtudiis olim deditum litterarum, quietis & honeſtatis fuiſſe cultorem*. Tam ſingularem inter homines honeſtatem præ ſe tulit Auguſtinus, vel ea ætate, quam amaro ſtilo & gravi adeo luctu perſequitur in Confeſſionum libris.

XCIV & XCV. *Scripta an. 408.* MENSEM diemque datæ à ſe Epiſtolæ Nonageſimæ quartæ indicat *Paulinus* n. 8. his verbis: *Pridie Idus Maias venit ad nos Quintus diaconus, ut reſcripta peteret, & Idibus ante ſextam dimitti obtinuit.* Annum verò Auguſtinus ipſe in Epiſtola Nonageſima quinta n. 1. reſcribens: *Proinde ad iſtam latitiam, qua vobiſcum eſt frater Poſſidius, cum ex ipſo audieritis, quam triſtis eum cauſſa compulerit, hoc me veriſſimè dicere cognoſcetis.* Nempe triſtis illa cauſſa quæ Poſſidium in Italiam navigare compulit, non alia eſt, quàm Eccleſiæ ſuæ Calamenſis calamitas pernicieſque à Paganis anno 408. menſe Junio illata. Cui Poſſidio proficiſcenti dubio procul traditum eſt iſtud reſcriptum perferendum Paulino, aut certè non multo poſt ejus profectionem tranſmiſſum fuit: quando quidem tum illud ſcripſit Auguſtinus, *cùm Carthagine hyemaret* ex Epiſtola CXXI. n. 14. id eſt hyeme ineunte, vel exeunte. nam media hyeme erat apud Hypponem ex Epiſtola XCVII. n. 3. Niſi fortè media hyeme tempus navigationi jam maximè adverſum ſignificat.

Nonnihil negotij nobis hoc loco exhibuit opinio Viri eruditi, qui haſce duas Epiſtolas ad annum 399. revocat, putans Publicolæ obitum, de quo velut adhuc recenti in Epiſtola XCV. agitur, non poſſe in tempus anno 409. proximum remitti. Quoniam, uti argumentatur, ſcriptor quidem vitæ Melaniæ junioris narrat eam Piniano junctam fuiſſe anno ætatis 14 tum eamdem poſt Publicolæ patris ſui obitum ſæculo valedixiſſe anno ætatis 20. Palladius autem in *Hiſtor. Lauſ.* c. 118. tradit Melaniam ſeniorem, cùm neptem ſuam Melaniam nupſiſſe & velle ſæculo renuntiare audiſſet, Romam ex Palæſtina rediiſſe. Denique Melania ſenior creditur rediiſſe cum Ruffino tempore Siricij Papæ. Quapropter, uti Vir eruditus infert, anno 397. qui poſtremus Siricio fuit, jam nupſerat Melania junior; neque Publicolæ obitus, qui ætatis Melaniæ anno 20. & à nuptiis ejuſdem 6. aut 7. contigit, in annum Chriſti circiter 409. referri poteſt. Attamen re maturè conſiderata viſæ ſunt longè certiſſimæ rationes illæ, quibus negotij Calamenſis tempus ſuprà ad Epiſt. XC. inveſtigatur; de quo negotio Auguſtinum in Epiſtolæ XCV. verbis hîc allatis intelligendum eſſe non dubitat Vir eruditus. Id verò nobis apparuit minùs exploratum, quod paſſim dicitur, Melaniam ſcilicet in Ruffini comitatu fuiſſe, quando ille Siricio Romano Pontifice ad Italiam appulit; cùm Melaniæ ex Palæſtina reditus ante an. 402. noſtro quidem calculo, reponi vix poſſit. Adeoque de harum Epiſtolarum epocha non ex illa opinione conſtituere viſum eſt, ſed è contra.

XCVI. *Scripta an. 408 circ. init. Septemb.* AUDITO provectum eſſe *Olympium* ad celſiorem dignitatem, Auguſtinus mox ad ipſum ſcripſit Epiſtolam Nonageſimam ſextam, cùm *nerum vera eſſet fama*, quæ in Africam de ipſius provectione pervenerat, *nondum fuiſſet confirmatum*, ut ait n. 1. Porrò munus Magiſtri officiorum, quod hîc notatur, adeptus eſt Olympius Stilichone an. 408. die 23. Auguſti interemto. Quocirca iſthæc Epiſtola non procul à Septembris initio data videtur.

XCVII. *Scripta exeunte an. 408.* ALTERA *ad Olympium* ordine Nonageſima ſeptima miſſa eſt poſt ſuperiorem & media hyeme ex n. 3. Hac Epiſtola ipſum admonet de concitatis in Africana eccleſia perturbationibus, quòd extincto Stilichone Pagani & hæretici jactarent, leges contra ſe præter voluntatem Imperatoris, vel eo neſciente miſſas fuiſſe, atque hinc imperitorum animos adversùs Eccleſiam vehementer accenderent. Ideo poſtulat ut quamprimùm ſuccurrat, faciatque pro ſua auctoritate, quò Eccleſiæ inimici leges illas ex Imperatoris voluntate conſtitutas intelligant. Ob eam cauſſam in Carthaginenſi concilio anno 408. die 13. Octobris legationem ad Imperatorem ſuſceperunt Reſtitutus & Florentius epiſcopi, *eo tempore quo Severus & Macarius occiſi ſunt*, uti legitur in Cod. can. Afr. c. 106.

XCVIII. *Scripta fortè an. 408.* VISUM eſt hunc in locum referre Epiſtolam Nonageſimam octavam *ad Bonifacium* epiſcopum, non ante hoc tempus conſcriptam; ſiquidem hic ipſe eſt, qui in ſuperioribus ad Olympium Epiſtolis laudatur, Pauli non ita pridem defuncti ſucceſſor, & Cataquenſis epiſcopus.

XCIX. *Scripta exeunte an. 408 aut ineunte 409.* EPISTOLA Nonageſima nona *ad Italicam* data pertinet ad tempus cladis populo Romano illatæ primâ Urbis per Alaricum obſidione, de qua n. 1. Porrò hanc primam obſidionem in finem anni 408. referre compellunt verba Zoſimi, quæ habes hîc pag. 268. *Not. 6.*

C. *Scripta circ. idem tempus.* IN Epiſtola Centeſima n. 2. agit Auguſtinus apud *Donatum* proconſulem, ut *etiò per ipſius Edictum noverint hæretici Donatiſtæ, manere leges contra errorem ſuum latas, quas jam nihil valere arbitrantur & jactant.* Unde intelligas ſcribere ipſum ſub finem an. 408. mox ut nova contra hæreticos reſcripta prodierunt: inter quæ extat lex ad ipſummet Donatum die 24. Novembris directa. Porrò cum Donato ſic pro exordio loquitur, quaſi ille proconſulatum Africæ recèns adierit.

CI. *Scripta circ. idem tempus.* EPISTOLÆ Centeſimæ primæ *ad Memorium* perlator fuit Poſſidius epiſcopus Calamenſis ex n. 1. qui propter Eccleſiæ ſuæ cauſſam adversùs Paganos, uti jam obſervavimus, in Italiam navigavit, aut exeunte an. 408. aut potiùs ineunte 409. tum quia hoc anno die 27. Martij Auguſtinum adhuc latebat utrumnam Poſſidius quidquam in flagitioſos impetraſſet ex Epiſt. CIV. n. 1. tum quia XCV. Epiſtola, quam proficiſcente vel recèns profecto Poſſidio ad Paulinum datam diximus, hyeme dictata fuit.

CII. *Scripta circ. idem tempus.* EPISTOLA Centeſima ſecunda *ad Deogratias*, qui liber eſt inſcriptus ab Auguſtino, *Sex quæſtiones contra Paganos expoſitæ*, nullum ætatis ſuæ characterem præfert. Hunc ei locum aſſignamus, quoniam inter libros poſt annum 406. & ante annum 411. editos recenſetur in lib. 2. *Retract.* c. 31

CIII. & CIV. *Scripta an. 409 ſub menſ. Martium* *NECTARII* poſteriorem Epiſtolam, hîc Centeſimam tertiam die 27. Martij recepit Auguſtinus, moxque eidem Centeſimam quartam reddidit, ex n. 1. ubi à Nectario inquirit cur ſibi tam ſerò dat reſcripta: quippe qui Epiſtolæ XCI. nonniſi poſt menſes fermè octo reſpondeat. Porrò ſuſpicari pronum eſt, Nectarium poſt Stilichonis necem idcirco reſcribendi curam abjeciſſe, quòd Eccleſiam in magnas perturbationes incidiſſe perſpiceret, crederetque leges, quæ ejus cauſſâ vivo Stilichone datæ fuiſſent, jamjam, ut rumor ferebat, prorſus abrogatas. Nunc verò ad petendam veniam flagitij civium ſuorum propterea convertiſſe animum, quod intellexiſſet novas pro Eccleſia leges ab Imperatore emanaſſe, non modò in fine anni 408. ſed etiam initio anni 409. Nam extat lex in hæc verba: *Ne Donatiſtæ ..... Judæi atque*

Gentiles ..... arbitrentur legum ante adverſùm ſe datarum conſtituta ſopiiſſe. noverint judices univerſi præceptis eorum fideli devotione parendum, &c. Quæ quidem lex in Cod. Theod. lib. 16. tit. 5. l. 46. rectè ſubnotatur data hoc anno 409. die 15. Januarij. At in Sirmundi Appendice pag. 45. data XVIII. Kal. Febr. Honorio IX. & Theodoſio V. Coſſ. id eſt an. 412. male prorſus: quandoquidem Theodorum, cui lex Præfecto prætorio inſcribitur, Cæcilianus excepit, id munus adeptus non procul ab ineunte anno 409.

CV. *Scripta ineunte an. 409.* Sub hoc tempus Epiſtolam Centeſimam quintam *ad Donatiſtas* ſcriptam intelligimus, tam ex his verbis n. 6. *Quid eſt melius, proferre veras Imperatorum juſſiones pro unitate, an falſas indulgentias pro perverſitate: quod vos feciſtis. & mendacio veſtro ſubito totam Africam impleſtis:* quæ apertè notant rumores doloſè ab ipſis poſt Stilichonis mortem de ſuperiorum legum abrogatione jactatos. tum ex iſtis, quæ de Cæciliani cauſſa loquens Auguſtinus ait n. 8. *Exigite hoc a nobis, probemus vobis; & ſi non probaverimus, facite de nobis quidquid potueritis.* quibus innuit ſuper ea re nondum collationem cum Donatiſtis habitam; immo neque datum adhuc ab Imperatore de habenda collatione reſcriptum.

CVI. CVII. & CVIII. *Scripta fortè an. 409.* Epistola Centeſima ſexta ſcripta eſt *ad Macrobium* epiſcopum, ordinatum *nuper*, juxta ſubſequentem ejuſdem temporis *Maximi & Theodori* ad Auguſtinum Epiſtolam. Suffectus erat Macrobius in Proculeiani locum apud Hipponem, uti ex Epiſtola Centeſima ſeptima *ad Macrobium* eumdem data intelligitur. Etenim cum magno comitatu in eam urbem ingreſſus, ex n. 14. ibi deinceps epiſcopum egit, eidem cum Auguſtino plebi eiſdemque duas in partes diſtractis familiis paſtorali curâ invigilans ex n. 17. & 20. Eſtque dubio procul ille ipſe qui in Carthaginenſi collatione 1. n. 201. nominatur *Epiſcopus Hipponenſis*. Porro Proculeianus nondum è vivis exceſſerat exeunte anno 405. quo tempore Auguſtinus ex decreto Synodi Carthaginenſis eodem anno die 25. Auguſti celebratæ, ipſum ſemel & iterum ad collationem citandum curavit, juxta Epiſtolam LXXXVIII. n. 7. quinetiam ibi cùm ejus mentionem faciunt Hipponenſes Clerici jam progrediente 406. anno ſcriptâ Epiſtolâ, de ipſius obitu nullum verbum habent. Quocirca non nemo fortè exiſtimaverit Centeſimam ſextam, duaſque proximè ſubjectas Epiſtolas non ante annum 406. exaratas. Nobis verò id ſaltem conſtat non anteriores eſſe legibus anno 405. in Donatiſtas promulgatis, quæ leges monſtrantur in hac CVI. Epiſt. n. 14. his verbis: *Perſecutionem non ſolùm poſtea vobiſcum*, id eſt poſtea quàm ad vos redierunt, *ſed prius & a vobis pertulerunt* Maximianiſtæ. Et apertiùs n. 18. *Fugitur unitas, ut nos adversùs veſtrorum ..... improbitates quæramus publicas leges, & adversùs ipſas leges armentur circumcelliones. quas eo ipſo furore contemnunt, quo in vos eas cùm fuerent excitarunt.* Cui tam liquidæ auctoritati fruſtra opponas Prætextatum Aſſuritanum, quem circiter annum 400. obiiſſe jam ſupra ad Epiſtolam LI. obſervavimus, dici hic n. 5. *nuper defunctum*. Cùm ibi longè æquius ſit, particulam *nuper* ſumere in ampliori ſignificatu, quem ſcriptores interdum ad quindecim & ad plures annos extendere nemo neſcit. id quod inter diſputandum tum præſertim faciunt, cùm rem ignorari aut diſſimulari ab adverſario nolunt. Venit etiam illud obſervandum n. 18. *Ante iſtam legem, qua gaudetis vobis redditam libertatem &c.* quod ſi fortè ad Juliani reſcriptum non pertinet, oſtendit ſcriptam Epiſtolam ſub finem an. 409. poſt ipſius Honorij Edictum, quo ſancivit ut religionem quam quiſque optaret, ſectari ſineretur. de quo vide adnotationem in hunc locum. Ceterùm is rerum ſtatus, qui in Epiſtola repræſentatur, non patitur illam ultra medium circiter annum 410. remitti. Unde expungendum cenſemus id quod legitur n. 19. *De iſto Marcellino ſcribens. Eccleſia colonum dicis:* cùm Marcellinus Tribunus, qui hic laudatus videtur, nonniſi exeunte anno 410. miſſus fuerit in Africam, collationis Carthaginenſis procurandæ cauſſâ; de qua tamen collatione nullus hîc ſermo eſt. Deprehenditur facilè erratum, non ex MSS. quidem exemplaribus, quæ præter Vaticanum nulla ſuppetunt, ſed ipſo ex contextu, in quem librarius incautè retulit id quod in margine adnotarat lector imperitus viſâ Epiſtolâ CXXXIX. ad Marcellinum, ubi Auguſtinus Donatum quemdam diaconum rebaptizatum eccleſiæ colonum fuiſſe dicit.

CIX & CX. *Scripta ſe circiter an. 409.* Duæ ſubſequuntur non ita determinatæ ætatis Epiſtolæ, ſcilicet Centeſima nona *Severi* ad Auguſtinum, & Centeſima decima Auguſtini *ad* eumdem *Severum*, non Abbatem, qui titulus ab Eraſmo & Lovanienſibus ipſi tribuebatur, ſed epiſcopum; cùm ipſe Auguſtinum, tunc certè epiſcopum, *fratrem*, Auguſtinus verò ipſum *conſacerdotem* appellet. Neque Severus ille, quem ſecum tam ſtrictè conjunctum profitetur hîc Auguſtinus, alius eſt à Milevitano antiſtite, de quo item ipſe in Epiſt. LXXXIV. ad Novatum n. 1. ſcribit: *Quantumlibet valeas germanitas tui ſanguinis, non vincis amicitiæ vinculum, quo nobis invicem ego & frater Severus inhæremus ... Qui mecum tamen nunc vix & interdum per exiguas chartulas loquitur.* Porrò Severus obiit an. 426. ut patet ex Epiſt. CCXIII. Videturque prædictam CIX. Epiſtolam ſcripſiſſe perlectis Confeſſionum libris, aliiſque piis Auguſtini opuſculis, in quibus voluptatem fructumque plurimum ſe capere ſignificat.

CXI. *Scripta exeunte an. 409. fortè menſe Novemb.* In annum 409 apprime convenit, quæ in principio Epiſtolæ Centeſimæ undecimæ *ad Victorianum* exprimitur, triſtiſſima illa facies univerſi orbis tantis cladibus afflicti, ut penè pars nulla terrarum eſſet, ubi non talia, qualia Victorianus ſcripſerat, committerentur atque plangerentur. Addit Auguſtinus, *De Hiſpaniis quoque tot provinciis, quæ hic malis diu videbantur intactæ, cœperunt jam talia nuntiari* quòd ſcilicet hoc eodem anno Vandali Hiſpanias occupaſſent juxta Caſſiodorum & Proſperum in Chron. Immo & Alani & Suevi juxta Chron. Idatii, qui eorum in Hiſpanias irruptionem ab aliis 28. Septembris, ab aliis 13. Octobris notari teſtatur. Quapropter iſthæc Epiſtola data fuerit fortè menſe Novembri. Meminit quoque hîc Auguſtinus necis Monachis in Ægypti ſolitudine à barbaris illatæ. *De hac eadem Sanctorum nece* Caſſiani exſtat Collatio ſexta.

CXII. *Scripta exeunte an. 409. aut ineunte 410.* Epistola centeſima duodecima *ad Donatum* jam Exproconſulem ſcripta eſt, ac paulo poſtquam ille curis publicis expeditus fuiſſet, uti ex n. 1. intelligitur. Quonam autem die vel menſe proconſulatum Africæ poſuerit Donatus, haud a nobis comperiri potuit, niſi quod accidiſſe ante 25. Junii anni 410, ex lege ad Macrobium Africæ proconſulem eo die data didicimus.

CXIII. CXIV. CXV & CXVI. *Scripta circ. hoc tempus, ſive non ante 409. nec poſt 423.* Quatuor proximè ſubſequentes Epiſtolæ, *ad Creſconium, ad Florentinum, ad Fortunatum, ad Generoſum*, ſuper eadem cauſſa, conſcriptæ, neque ante annum 409. neque poſt 423. collocandæ fuerunt. Quippe in iis Auguſtinus adducit legem de exhibendis vel tranſmittendis reis ab Honorio latam die 21. Januarii an. 409. quæ in cod. Theod. l. 9. tit. 2. l. 6. ſic habet: *Si quos præcepto judicum præmiſſo inſcriptionis vinculo reos factos admonitionum cura propriè diligere juſſum fuerit; municipalibus actis interrogentur, an velint juxta præceptum triumphalis patris noſtri triginta diebus ſibi conceſſis ſub moderata & diligenti cuſtodia propter ordinationem domus propriæ, parandoſque ſibi ſumtus, in civitate reſidere. Quod ſi fieri voluerint, hoc genus beneficij cupientibus non negetur.* ipſiſſima, ut perſpicis, verba in prædictis Epiſtolis relata, ut minimè dubium ſit quin hanc ipſam legem jam tum vidiſſet Auguſtinus. Quippe cùm lex ſuper eadem re à Theodoſio edita an. 380. verbis conſtet longè diverſis in cod. Theod. ibid. leg. 2. Innuit etiam Auguſtinus illius ſe legem obtendere, qui tunc temporis imperium adminiſtrabat, quando eam conſtanter appellat *Imperatoris legem*, id eſt Honorij, qui anno 423. die 15. Auguſti deceſſit.

CXVII & CXVIII. *Scripta fortè an. 410 aut ineunte 411.* Epistola Centeſima decima ſeptima *Dioſcori* & Centeſima decima octava Auguſtini *ad Dioſcorum*, quæ caneſcente jam Auguſtino ſcriptæ ſunt, uti reſcribens de ſe ipſe n. 9. teſtari videtur, vix reponi poſſunt citiùs anno Chriſti 410. quo Auguſtinus annum ætatis 56. agebat. Neque verò ſeriùs ineunte 411. quoniam n. 12. ubi Dioſcorum de pernoſcendis hæreticorum tunc temporis Eccleſiæ fidem impugnantium erroribus potiùs quàm de ſopitis olim veterum Philoſophorum diſſidiis recoquendis admonet, recenſens Donatiſtas, Maximianenſes, Manichæos ex Africa, tum Arianos, Eunomianos, &c. ex Oriente, non facit ullam de Pelagianis mentionem; in quos tamen ante anni 411. finem celebrata fuit ſynodus apud Carthaginem. Itaque Alypius a Dioſcoro *ſenex* dicitur ætatis nomine, non primatûs; cùm hanc dignitatem in Numidia nonniſi ſub extremos Auguſtini annos ſit conſecutus.

CXIX. & CXX. *Scripta fortè circ. idem tempus.* In villam ſe receperat Auguſtinus, cùm ipſi data eſt Epiſtola Centeſima decima nona *Conſentij*, ut ibi dicitur n. 1. Huc porrò ſi quis ſpectare velit quod idem ſanctus ad Dioſcorum n. 34. ſcribit, ſeipſum poſt ægritudinem aliquantum ab Hippone removiſſe, nihil repugnabimus. Id ſolum obſervamus Epiſtolam Centeſimam vigeſimam *ad Conſentium* reſcriptam fuiſſe circiter hoc tempus. Quippe Auguſtinus, uti n. 13. ſignificat, multa jam tum ad quæſtionem de Trinitate pertinentia litteris mandaverat: porrò opus de Trinitate, quod in Epiſt. CLXXIV. à ſe juvene inchoatum, à ſene editum dicit, elaborabat ab anno propè 400. licèt non ante annum 416. abſolverit.

CXXI. *Scripta circ. an. 410.* *PAULINI* Epiſtolam hic ordine Centeſimam vigeſimam primam, eſſe apparet & aliquanto poſteriorem XCV. ſub finem anni 408. ſcriptâ; cùm iſtius ſibi jam datæ aliud exemplum hic n. 14. ſibi tranſmitti petat: & aliquanto priorem CXLIX. ſcriptâ circiter annum 414. cùm hanc inter & illam, aliquot ultro citroque Epiſtolæ, atque in iis Auguſtini reſponſio ad quæſtiones hic à Paulino propoſitas, emanaverint, quæ tamen omnes interciderunt. Confer Epiſtolam CXLIX. n. 1.

CXXII. *Scripta circ. idem tempus.* Epistola Centeſima vigeſima ſecunda, qua ſuos *Hipponenſes* ob ingruentium malorum metum in eleemoſinarum erogatione refrigeſcentes inflammat Auguſtinus, refertur à Baronio ad finem anni 409. eo quòd tempori huic quo interitus Romani timebatur imperij, valde congruat. Verùm non minùs quadrat in finem anni 410. quo Alaricus captâ Româ & direptâ Italiâ tranſire in Siciliam moliebatur juxta Oroſium in lib. 7. c. 43. inde ad ſubigendam Africam navigaturus juxta Jornandem in lib. de Geticis rebus.

CXXIII. *Scripta fortè ſub finem an. 410.* Centesima viceſima tertia *Hieronymi* tota eſt ænigmatica, quam in explicanda cùm in diverſa ferantur auctores, non facilè dixeris quinam ejus mentem conſequantur, an qui prima verba de condemnatis in Palæſtina Pelagianis intelligunt, an potiùs qui totam Epiſtolam ſive de capta Urbe, ſive de Origeniſtis interpretantur. Vide Not. in eamd. Epiſt. pag. 363. & quod obſervamus infra ad Epiſt. CXCV.

EPISTOLÆ III. CLASSIS.

Quas Auguſtinus à tempore collationis habitæ cum Donatiſtis Carthagine, & Pelagianæ hæreſeos in Africam invectæ, ad obitum uſque ſuum ſcripſit, id eſt ab anno Chriſti 411. ad 430.

CXXIV. CXXV. & CXXVI. *Scriptæ circ. ineuntem an. 411.* Centesima vigeſima quarta *ad Albinam, Pinianum & Melaniam*, hieme ſcripta eſt, haud multo poſt eorum adventum in Africam, quò nonniſi ſub finem anni 410. trajecerunt, ſcilicet ex Sicilia, ut refert ſcriptor vitæ Melaniæ junioris. In iſta enim inſula moratos illos fuiſſe iſto eodem anno, prodit Ruffinus in Epiſtola ad Urſacium. Vide Not. in hanc CXXIV. Epiſtolam pag. 363. Paucis quoque apud Thagaſtem tranſactis diebus, ut credere promum eſt, cùm Hipponem viſendi Auguſtini causâ ſeſe contuliſſent Pinianus & Melania, contigit ea res, de qua in duabus proximè ſequentibus Epiſtolis tractatur: quas idcirco ad initium anni 411. revocamus.

CXXVII. *Scripta fortè an. 411.* Circiter annum 411. prodiit Epiſtola Centeſima vigeſima ſeptima *ad Armentarium & Paulinam*, uti probè ex illis infertur verbis n. 1. *Niſi fortè adhuc mundus amandus eſt, tanta rerum labe contritus, ut etiam ſpeciem ſeductionis amiſerit.* & iſtis n. 4. *Modò cùm ipſa Roma, domicilium clariſſimi imperij, barbarico vaſtaretur incurſu.*

CXXVIII. *Scripta an. 411. paulo ante 1. diem Junij.* Edicto Marcellini ſecundo, quo ille *propoſuit jam præſentibus apud Carthaginem utriuſque partis epiſcopis*, (inquit Auguſtinus in *Brevic. collat.* die 1. c. 3.) *quis locus & qui modus collationis futurus eſſet; admonens ut ei pars utraque reſcriberet, utrùm placerent quæ Edicto comprehendit*, reſponſum eſt a Catholicis Epiſtolâ hic Centeſimâ vigeſimâ octavâ. Quod reſcriptum à duobus tantummodo primatibus nomine cæterorum epiſcoporum ſubſignatum reperitur, ab Aurelio videlicet Carthaginenſi & à Silvano jam Numidiæ primate: attamen in frequentiſſimo conventu epiſcoporum penè trecentorum confectum fuiſſe, prodit Auguſtinus in lib. *de Geſtis cum Emerito.* Unde colligitur pertinere ad dies elapſos proximè ante Carthaginenſem collationem, haberi cœptam 1. die Junij an. 411.

CXXIX. *Scripta paulò poſt ſuperiorem.* Ejusdem temporis eſt Epiſtola Centeſima vigeſima nona, qua nimirum epiſcopi Catholici occurrendum putarunt reſcripto, ſeu *Notoria*, ut vocant, Donatiſtarum, qui pro ſuis partibus Marcellino reſpondebant, non ſibi placere quod in Edicto ſuo propoſuerat, ut ad collationis locum hi ſoli ex epiſcopis convenirent, quos ad ipſam cauſſam peragendam ceteri delegiſſent; petentes ut omnes potiùs qui Carthaginem venerant, adeſſe permitteret, ex *Brevic. collat.* die 1. c. 4.

CXXX. *Scripta ineunte an. 412.* Epistola Centeſima triceſima *ad Probam* data eſt aliquanto tempore poſt ipſius in Africam adventum, & habito jam aliquoties ab ipſa colloquio cum Auguſtino, ut ex n. 1. perſpicitur. Porrò Proba cum filia Juliana & Demetriade nepte ſe recepit in Africam mox ut barbarorum manus, in quas captâ Urbe inciderat, effugere licuit: de quo legenda eſt Hieronymi Epiſt. VIII. ad Demetriadem. Quocirca poteſt Auguſtini prior ad ipſam Epiſtola collocari anno 411. aut anno 412. certè non multo ſeciùs, tum quia n. 30. ubi ipſius nurûs Julianæ viduæ meminit, viduas virgineſque ſub cura Probæ conſtitutas ad ſtudium orationis exhortans, nullum verbum habet de Demetriade, quam procul dubio laudaſſet hoc loco, ſi illa jam virginem profeſſa fuiſſet; quod ipſa anno 413. præſtitit: tum etiam quia hanc Epiſtolam commemorat in fine libri de *Bono Viduitatis*, quem Demetriade virginitatis inſtitutum recèns amplexâ conſcripſit, juxta illud ibidem c. 19. *quæ modò cœpit.*

CXXXI. *Scripta circ. idem tempus.* Centesima Trigeſima prima *ad eamdem Probam* ſcripta, remitti non poteſt in longum tempus. Jam tum enim, ſive anno 413. grandæva erat Proba & ad ſenectam provecta, ut patet ex lib. *de Bono Viduitatis* cap. 19. & 23.

CXXXII. *Scripta circ. ineuntem an. 412.* Centesima Trigeſima ſecunda *ad Voluſianum* nonnullo tempore prior eſt Epiſtolis CXXXV. & CXXXVI. quæ ſub ineuntem annum 412. conſcriptæ fuerunt.

CXXXIII. *Scripta circ. idem tempus.* Cùm Donatiſtas poſt Collationem Carthaginenſem contumaces plecti vellet Honorius Imperator, ſanciviſſetque in eos legem die 30. Januarij an. 412. quæ extat in codice Theod. lib. 17. tit. 5. l. 52. tum verò illi inſurgere vehementiùs in Catholicos, & ferociùs ſævire cœperunt. Audito autem eorum quoſdam judicibus exhibitos, ſimulque de homicidio in Reſtitutum presbyterum patrato, deque Innocentij alterius catholici presbyteri cæde, de oculo ipſius effoſſo digitoque præciſo fuiſſe convictos, ſcripſit Auguſtinus Epiſtolam Centeſimam trigeſimam tertiam *ad Marcellinum Tribunum*, enixè rogans ne iis mortis pœna infligeretur. Quapropter viſum eſt iſtam Epiſtolam paulò poſt initium anni 412. collocare.

CXXXIV. *Scripta cum ſuperiore.* Eodem tempore atque ſuper eadem re data eſt Centeſima trigeſima quarta *ad Apringium judicem*, qui Marcellini frater fuit ex n. 2. & tum proconſulatum geſſit ex ſuperiore Epiſtola n. 3.

CXXXV. CXXXVI. CXXXVII. & CXXXVIII. *Scriptæ ſub initium an. 412.* Quatuor ſubſequentes Epiſtolæ ſcilicet Centeſima trigeſima quinta *Voluſiani*, Centeſima trigeſima ſexta *Marcellini*, ad Auguſtinum, Centeſima trigeſima ſeptima Auguſtini *ad Voluſianum*, & Centeſima trigeſima octava *ad Marcellinum* haud multo tempore præceſſerunt Epiſtolam CXXXIX. in qua n. 3. iſtas duas a ſe recèns datas Auguſtinus memorat.

CXXXIX. *Scripta an. 412.* Epistola Centeſima trigeſima nona *ad Marcellinum* paulò poſterior eſt Epiſtolis CXXXIII. & CXXXIV. de quibus Auguſtinus hic n. 2. *Si Proconſul*, inquit, *vel ſimul ambo in illos eſtis ſententiam prolaturi, & fortè ille perſiſtit velle gladio vindicare, quamquam ſit Chriſtianus, & quantum advertere potuimus, non ſit ad hæc cruciamenta proclivis: tamen ſi neceſſe fuerit, etiam Geſtis jubete allegari Epiſtolas meas, quas de hac re ſingulas vobis mittendas putavi.*

CXL. *Scripta poſt ſuperiorem.* Ætatem Centeſimæ quadrageſimæ Epiſtolæ *ad Honoratum*, qui liber eſt *de Gratia novi Teſtamenti* inſcriptus, habemus cùm ex lib. 2. *Retract.* c. 36. ubi Auguſtinus ſidem facit quæſtiones illas, quibus enodandis incumbit in hacce Epiſtola, ad ſe *eo tempore quo contra Donatiſtas vehementer exercebatur*

exercebatur, & contra Pelagianos exerceri, jam cœperat miſſas fuiſſe: tum etiam ex ſuperiore Epiſtola CXXXIX. in qua S. Doctor n. 3. dicit *Nunc in manibus habeo librum ad Honoratum noſtrum de quæſtionibus quibuſdam quinque, quas mihi propoſuit, & per litteras intimavit: cui non continuo reſpondere vides quam minimè oporteat.*

CXLI. *Scripta 14. Iun. an. 412.* Epiſtola Centeſima quadrageſima prima *Concilij Zertenſis ad Donatiſtas*, diem & Conſulem adſcriptum habet.

CXLII. *Scripta circ. idem tempus.* Proxima adjungi curavimus Epiſtolam *Saturnino & Eufraſio* aliiſque clericis ex Donatiſtarum ſchiſmate ad Eccleſiam converſis inſcriptam: quoniam n. 3. quædam de convictis in Carthaginenſi collatione Donatiſtarum epiſcopis dicuntur ſub iiſdem verbis, quæ in Epiſtola CXLI. n. 4. & 6. legere eſt. Præterea circiter finem admonet Auguſtinus orandum pro illis, qui *adhuc* ſchiſmati inhærent, quò in eis ſanetur carnalis animi infirmitas ex diuturna conſuetudine contracta. unde intelligas ipſum aliquanto poſt collationem Carthaginenſem ſcribere.

CXLIII. *Scripta circ. finem an. 412.* Prodiit Epiſtola Centeſima quadrageſima tertia *ad Marcellinum* circiter finem anni 412. quod probè colligitur ex n. 12. ubi quidpiam de virginitate S. Mariæ Deiparæ a ſe in Epiſtola CXXXVII. ſcriptum, neutiquam propterea quod res mira & ſingularis ſit, fide indignum eſſe obſervat Auguſtinus. Adde quod hic n. 1. reſpondet Marcellini litteris acceptis per Bonifacium Epiſcopum, qui Bonifacius apud Marcellinum egit eo tempore, quo data fuit Epiſtola CXXXIX. ut ibi n. 2. indicatur: poſtque inde revertens prædictas litteras ſecum adtuliſſe creditur.

CXLIV. *Scripta circ. hoc tempus.* Centeſimam quadrageſimam quartam *ad Cirtenſes* à Donatiſtarum factione ad Catholicam unitatem converſos datam circiter idem tempus arbitramur: tum quia *vi veritatis evicta* dicitur eorum contumacia, qua *eidem veritati manifeſtiſſimæ & quodammodo publicæ*, id eſt re jam ante per Carthaginenſem collationem ad liquidum perductâ, reſiſtebant: tum quia hic ſedulo monet S. Doctor, ut ſuam illi converſionem divino operi tribuant, non humano: quaſi adverſus alium detectum nuper in Africa Pelagianum errorem communiri eoſdem oporteat. Confer hujuſce Epiſtolæ initium cum fine Epiſtolæ CXLI.

CXLV. *Scripta circ. an. 412. aut 413.* In Epiſtola Centeſima quadrageſima quinta *ad Anaſtaſium* commonſtrat Auguſtinus haud quaquam per Legem, ſed per gratiam, neque omnino ſervili timore, ſed tantummodò libera caritate impleri juſtitiam: idque argumenti tractare ſe dicit n. 8. *propter quoſdam qui nimium arrogant humanæ voluntati, quam Lege data putant ad eam implendam ſibi poſſe ſufficere.* ubi parcit adhuc hæreticorum iſtorum nomini, quos nonniſi poſt compertam eorum pertinaciam exagitare decreverat. Eſt igitur collocanda Epiſtola circiter annum 413.

CXLVI *Scripta circ. an. 413.* Ad eumdem annum 413. revocatur Epiſtola Centeſima quadrageſima ſexta, quam Pelagio ſcripſit Auguſtinus, cùm jam hæreſim illius non quidem ex ſcriptis à Pelagio editis, ſed ſparſo rumore ac ſermone intellexiſſet, uti teſtatur in lib. *de Geſtis Pelagij* c. 26. *Iam enim audieram*, inquit, *contra gratiam, qua juſtificamur, quando hinc aliqua commemoratio fieret, aperta eum contentione conari.*

CXLVII. & CXLVIII. *Scripta videntur an. 413.* Librum de Videndo Deo *ad Paulinam*, & Commonitorium *ad Fortunatianum* Siccenſem ſuper eodem argumento conſcriptum, quæ hic ſunt Epiſtolæ Centeſima quadrageſima ſeptima & Centeſima quadrageſima octava, recenſet Auguſtinus in Retractationibus proximo loco poſt eos libros, quos anno 412. aut 413. elaboravit. Enimvero Fortunatianus qui Siccenſem eccleſiam anno 411. ex Carthaginenſi collatione regebat, habuit Urbanum ſucceſſorem circiter annum 413. quando quidem hic ipſe Epiſcopus Romam iter ſuſceperat, indeque jam redierat anno 416. ex fragmento 1. Tomi 10.

CXLIX. *Scripta ſub an. 414.* Vix ante annum 414. collocari poſſit Epiſtola Centeſima quadrageſima nona *ad Paulinum*: tum quia hanc inter & CXXI. Epiſtolam anno 410. reſcriptam à Paulino, cujus quæſtionibus iteratò ſolutionem adhibet Auguſtinus, miſſæ ſunt ultrocitroque Epiſtolæ aliquot quæ exciderunt ex n. 2. tum etiam quia hic n. 32. fit mentio Urbani Siccenſis epiſcopi, qui ſi idem eſt ac Urbanus Preſbyter in Epiſtola CXLIII. n. 1. commemoratus; nondum epiſcopalem dignitatem anno 412. in finem inclinante conſecutus fuerat. Vix etiam poſſit ſeriùs reponi. Quippe Peregrinus diaconus, qui Urbano ad ſarcinam Epiſcopatus ſubeundam pergente cum eo ſimul profectus fuerat, nondum remeaverat Hipponem, cùm hancce Epiſtolam dictaret Auguſtinus, uti in fine teſtatur.

Centeſima quinquageſima *ad Probam & Iulianam* ſcripta eſt occaſione conſecrationis filiæ earum Demetriadis, quæ audita Auguſtini exhortatione ad mundi contemtum incenſa fuerat, & virginem profeſſa. Tametſi verò Demetrias jam tum audiviſſet ipſum Carthagine, cùm eò collationis cum Donatiſtis habendæ causâ ſe contulit Auguſtinus, non videtur tamen velum ſuſcepiſſe ante annum 413. Quippe cùm Hieronymus Epiſtolam VIII. ad Demetriadem ſuper eadem conſecratione (quam quidem ubique velociſſimè fama celeberrima prædicavit, ut hic Auguſtinus n. 1. dicit) nonniſi hoc anno, aut (quod longè veri ſimilius eſt) inſequente ſcripſerit. Quo fit ut hancce Auguſtini Epiſtolam ad finem anni 415. aut ad ſubſequentis exordium pertinere judicemus. CL. *Scripta circ. exeuntem an. 413.*

De S. Marcellini cæde ſermonem in Epiſtola Centeſima quinquageſima prima *ad Cæcilianum* haberi oſtenditur in Notis ad eamdem Epiſtolam: unde facilè intelligas datam fuiſſe circiter exeuntem annum 413. CLI. *Scripta exeunte an. 413. aut ineunte 414*

Quatuor ſubſequentium Epiſtolarum tempus hac ratione conſtituimus. *Macedonius* in Centeſima quinquageſima ſecunda n. 3. dicit ſe nondum recepiſſe quæ ipſi Auguſtinus de ſuis ſcriptis promiſerat, rogatque ut ea demum tranſmittat. Tum in Epiſtola Centeſima quinquageſima quarta Auguſtino renuntiat ſe receptos ab ipſo libros perlegiſſe. Hos autem libros nemo qui Auguſtini reſcriptum, id eſt Epiſtolam hic Centeſimam quinquageſimam quintam n. 2. inſpexerit, non intelliget eſſe illos ipſos tres priores operis *de Civitate Dei*, qui anno 413. prodierunt, & quibus quartum & quintum librum addidit Auguſtinus an. 415. juxta Epiſtolam CLXIX. n. 1. CLII. CLIII. CLIV & CLV. *Scripta circiter an. 414.*

Epiſtolas Centeſimam quinquageſimam ſextam *Hilarij Syracuſani*, & Centeſimam quinquageſimam ſeptimam Auguſtini *ad eumdem Hilarium* ſcriptas anno 414. colliges ex Nota b. pag. 542. Saltem haud quaquam putabis Baronio ad annum 411. eas revocanti aſſentiendum: quando Auguſtinus hic n. 22. multa jam de quæſtionibus contra Pelagianos ab Hilario propoſitis, teſtatur ſe dixiſſe in aliis ſuis opuſculis & eccleſiaſticis ſermonibus. CLVI & CLVII. *Scripta an. 414.*

Quod ad *Evodij* litteras Auguſtinique ad ipſum reſcripta attinet, ea præpoſterè admodum fuerunt in hactenus editis ordinata. Conſtat enim Centeſimam quinquageſimam octavam *Evodij*, quæ olim ordine CCLVIII. fuit occaſionem dediſſe Centeſimæ quinquageſimæ nonæ, quæ fuit C. *ad Evodium*; tum hanc ſcriptam fuiſſe pauco tempore ante Centeſimam ſexageſimam ſecundam, qua Auguſtinus Evodianis Centeſimæ ſexageſimæ & Centeſimæ ſexageſimæ primæ reſpondens n. 3 teſtatur ſe *nuperrimè* Epiſtolam illam CLIX. reſcripſiſſe. Mox verò ſubſecuta eſt Epiſtola Centeſima ſexageſima tertia ab Evodio antè ſcripta quàm CLXII. recepiſſet. Quippe ſuperiorum Epiſtolarum ſuarum quæſtiones iteratò proponit Evodius adjungens alias duas. Unde Auguſtinus his duabus diſcuſſis in Epiſtola Centeſima ſexageſima quarta n. 22 monet ſe ad quæſtiones illas antehac miſſas, exceptâ quæ de Dei viſione per corpus proponebatur, reſponſum dediſſe. Jam verò cùm in Epiſtolis CLXI. & CLXII. quæſtio verſetur de ſententia quadam Epiſtolæ CXXXVII. ad Voluſianum an. 412. ſcriptæ, conficitur has omnes Epiſtolas, de quibus dicimus, prodiiſſe ſub hoc tempus; videnturque dictatæ paulò ante CLXIX. ad eumdem Evodium, quæ eſt exeuntis anni 415. CLVIII. CLIX. CLX. CLXI. CLXII. CLXIII & CLXIV. *Scripta ſub an. 414.*

Centeſima ſexageſima quinta *Hieronymi* eſt, ad Marcellinum Tribunum in Africa agentem tranſmiſſa, ex n. 1. Egit verò Marcellinus in ea regione tres circiter annos à 410. ad 413. quo anno menſe Septembri hæreticorum dolis occiſus in Martyrum numerum migravit. Vide *Not. b* pag. 581. CLXV. *Scripta non multo poſt an. 410.*

Centeſima ſexageſima ſexta *ad Hieronymum* occaſione Oroſij Preſbyteri in Paleſtinam anno 415. ſub vernum tempus navigantis dictata eſt ex n. 2. CLXVI. *Scripta an. 415 verno tempore*

Alteram quoque hic centeſimam ſexageſimam ſeptimam ſimul ipſi perferendam accepit Oroſius. Eodem enim tempore cum ſuperiore ſcriptam fuiſſe indicat non modò Auguſtinus hacce Epiſtola CLXVII. n. 1. & CLXIX. cap. 4. n. 13. & lib. 2. *Retract.* c. 45. ſed etiam Hieronymus reſcripto ſuo, quæ eſt Epiſtola hic CLXXII. n. 1. CLXVII. *Scripta ſimul cum ſuperiore.*

TIMASII & IACOBI eſt Centeſima ſexageſima octava Epiſtola, qua gratiarum actionem Auguſtino exhibent pro libro *de natura & gratia*; quem librum anno 415. editum eſſe nulli dubitamus. CLXVIII. *Scripta forte an. 415.*

CLXIX. *Scripta ineunte an. 415.* *AD EVODIUM* Centeſimam ſexageſimam nonam Epiſtolam dedit Auguſtinus poſt perfectum librum *de Natura & Gratia*. eodemque anno quo librum quartum & quintum *de civitate Dei*, duaſque ad Hieronymum Epiſtolas CLXVI. & CLXVII. dictaverat, uti profitetur ipſe hic n. 1. & 13.

CLXX. & CLXXI *Scriptæ fortè an. 415.* CENTESIMA ſeptuageſima *ad Maximum* & Centeſima ſeptuageſima prima *ad Peregrinum* eodem tempore datæ fuerunt; non ante annum 415. ſiquidem Peregrinus epiſcopus, quo tam familiariter utuntur hic Auguſtinus & Alypius, videtur fuiſſe idem cum illo Peregrino, qui diaconatus munere fungebatur adhuc anno 412. ex Epiſtola CXXXIX. & CXLIII. immo poſt annum 413. ex Epiſtola CXLIX. n. 34.

CLXXII. *Scripta ineunte an. 416.* *HIERONYMI* Epiſtola hic Centeſima ſeptuageſima ſecunda reddita putatur Auguſtino per Oroſium redeuntem ex Palæſtina in Africam anno 416. ſub vernum tempus.

CLXXIII. *Scripta circ. hoc tempus.* CENTESIMA ſeptuageſima tertia *ad Donatum* preſbyterum aliquanto tempore poſterior eſt Carthaginenſi collatione, de cujus Actis ibi ſermonem habet Auguſtinus n. 7. poſterior etiam legibus ab Honorio poſtmodùm datis in Donatiſtas; haud quaquam enim Donatus ille per vim comprehenſus ad Eccleſiam ſic adduceretur, quomodo hîc n. 1. refertur, ſi legum imperialium auctoritas non interceſſiſſet. Quo autem anno id contigerit, an ſtatim poſt leges audita Marcellini cæde reſcriptas in ſchiſmaticos, an poſteaquam Dulcitius Tribunus legum imperialium exſecutor in Africam venit, incertum eſt.

CLXXIV. *Scripta circ. hoc tempus.* CENTESIMA ſeptuageſima quarta *ad Aurelium* non citrùs anno 416. reponi poteſt, cùm in libro 15. *de Trinitate*, quod opus numeris omnibus ſuis abſolutum hîc Aurelio tranſmittitur, mentio fiat libri 12. *de civitate Dei*, qui non ante annum 416. perfectus fuit.

CLXXV. *Scripta an. 416.* CONCILII Carthaginenſis ad Innocentium Epiſtola, hic ordine Centeſima ſeptuageſima quinta, refertur in annum 416. primùm quia Oroſius Preſbyter, qui Africanis patribus ſynodum de more agentibus ſcribendæ hujuſce Epiſtolæ occaſionem, Herotis videlicet & Lazari in Pelagium litteras protulit, redux ex Palæſtina hoc ipſo anno verna ten peſtate. Tum quia reſcriptum Innocentij ad eamdem ſynodum conſignatur die VI. Kal. Febr. poſt Conſulatum Theodoſ. VII. & Junij Quarti V. C. id eſt an. 417.

CLXXVI. *Scripta pauló poſt ſuperiorem.* EODEM die reſponſum dedit Innocentius Milevitanis Patribus qui ſynodicam ipſi ſuper eadem re, ſcilicet Epiſtolam hic Centeſimam ſeptuageſimam ſextam tranſmiſerant, Carthaginenſium exemplo provocati, uti aiunt n. 5. Pertinet itaque ad eumdem annum 416.

CLXXVII. *Scripta circ. idem tempus.* IISDEM argumentis deprehenditur tempus Epiſtolæ Centeſimæ ſeptuageſimæ ſeptimæ, poſt ſuperiores ſynodicas dictatæ ex n. 1.

CLXXVIII. *Scripta eodem tempore.* ÆTATEM ſuam Epiſtola Centeſima ſeptuageſima octava *ad Hilarium* epiſcopum conſignatam præfert his verbis n. 2. *Jam enim*, ait Auguſtinus, *cùm iſta ſcriberem, cognoveramus in eccleſia Carthaginenſi adverſus eos epiſcopalis Concilij conditum fuiſſe decretum, per Epiſtolam ſancto & venerabili Papæ Innocentio dirigendum & nos de concilio Numidiæ ad eamdem apoſtolicam Sedem jam ſimiliter ſcripſeramus.*

CLXXIX. *Scripta circ. idem tempus.* DIOSPOLITANÆ ſynodi exeunte anno 415. celebratæ Geſta nondum receperat Auguſtinus, cùm Epiſtolam Centeſimam ſeptuageſimam nonam Johanni Jeroſolymitano perferendam dedit ex n. 7. Sed jam viderat conſcriptam à Pelagio atque ad Africanos iſtorum Geſtorum loco tranſmiſſam apologiam quamdam, qua ſe ille ad Herotis & Lazari objecta reſpondiſſe jactabat; ſcripſeratque jam Auguſtinus alteram ad Johannem Epiſtolam ſuper eadem cauſſa, poſt Oroſij reditum, uti opinamur. Quippe n. 1. reſcripta ſibi à Johanne eredit oon reddita, quod ipſi perlator defuerit.

CLXXX. *Scripta circ. finem an. 416.* CENTESIMA octogeſima *ad Oceanum* data eſt aliquanto poſt Oroſij reditum in Africam ex n. 5.

CLXXXI CLXXXII & CLXXXIII *Scriptæ init. an. 417* TRES ſubſequentes Epiſtolæ, ab Innocentio in Africam tranſmiſſæ, diem & conſulem conſignatum habent, quæ notæ incidunt in menſem Januarium anni 417.

CLXXXIV *Scripta ſub idem tempus.* CENTESIMAM octogeſimam quartam *Innocentij* ad Aurelium & Auguſtinum ſub idem tempus ſcriptam eredimus, quandoquidem Innocentius anno 417. obiit menſe Martio vel Julio.

CLXXXV *Scripta circ. an 417.* IN Epiſtola Centeſima octogeſima quinta *ad Bonifacium* collationis Carthaginenſis meminit Auguſtinus n. 6. Sed ejus ætatem expreſſiùs indicat in Retractationibus, ubi recenſito libro *de Geſtis Pelagij*, qui versùs ineuntem annum 417. editus eſt, teſtatur eam ſe tempore eodem conſcripſiſſe; proximum ei locum ante librum Dardano ſub æſtatem anni 417. ſcriptum adſignans.

TEMPUS Centeſimæ octogeſimæ ſextæ Epiſtolæ *ad Paulinum* datæ monſtrant complura. Primùm Geſta Dioſpolitanæ ſynodi jam pervenerant in Auguſtini manus ex n. 2. 31. ac ſequentibus. Deinde reſcripta Innocentij contra Pelagianos initio anni 417. data legerat. Exinde enim n. 28. Dominicam ſententiam, *Niſi manducaveritis carnem Filij hominis*, &c. incipit Pelagianis obtendere: id tamen prudenter obſervandum curans, teſtimonium illud ab apoſtolica Sede eo fine adhibitum fuiſſe, *ut ne parvuli non baptizati vitam poſſe habere credantur.* Adhæc audiverat Innocentij obitum ex n. 2. qui anno 417. die 28. Julij contigit calculo Baronij, cui Acta veterum Pontificum apud Bollandum, Anaſtaſius Bibliothecarius, & recens Martyrologium Romanum ſuffragantur. Seu potiùs contigit 12. die Martij, ut præferunt Martyrologia Bedæ, Uſuardi, Adonis & Notkeri; ſed ante hos omnes vetus Romanum, quo uſus eſt Ado. Martyrologiis autem fidem conciliant Zoſimi ad Gallicarum Eccleſias litteræ, quæ apud Sirmundum datæ notantur 22. Martij an. 417. tum etiam Paſchaſini Lilybætani epiſcopi ad Leonem Romanum Pontificem Epiſtola anno 443. ſcripta, ubi is narrat Occidentales anno 417. Zoſimo tunc Pontifice erraſſe in feſto Paſchatis, quod cum in 22. Aprilis incideret, celebratum ab illis fuit 25. Martij. Denique Proſper in Chronico tradit Zoſimum Eccleſiam rexiſſe annum unum menſes novem, dies octo, aut juxta nonnullas editiones, novem. Atqui Zoſimus obiit 26. Decembr. an. 418. Suſcepit itaque regimen Eccleſiæ die 17. aut 18. Martij anni 417. Porrò quod etiam hujuſce ad Paulinum Epiſtolæ ætatem indicat, Innocentij ſucceſſor Zoſimus nondum tentaverat quidquam ſive in favorem, ſive in condemnationem Pelagianorum; quandoquidem nullum de ipſo verbum habet iſthæc Epiſtola. CLXXXVI. *Scripta circ. medium an. 417.*

LIBER *ad Dardanum* inter Auguſtini Epiſtolas in hactenus editis recenſitus, pertinet ad medium circiter annum 417. Quippe æſtate labente conſcriptum à ſe prodit Auguſtinus n. 1. tribuitque eidem libro in Retractationibus medium locum inter librum *de Geſtis Pelagij* exeunte anno 416. aut ineunte 417. elaboratum, & libros de *Gratia & peccato originali* ſcriptos verſus menſem Maium anni 418. CLXXXVII. *Scripta ſub medium an. 417.*

AD Julianam Epiſtola Centeſima octogeſima octava mittitur nomine Alypij & Auguſtini, qui certiores fieri cupiunt, an à Pelagio profectus ſit anonymus ad Demetriadem liber, quæ eſt hic in Appendice Epiſtola XVII. Porrò in opere de *gratia Chriſti* librum eumdem Pelagio adſcribit Auguſtinus tamquam auctori planè comperto & comprobato. Prodit ergo iſthæc Epiſtola ante dictum opus de *gratia* an. 418. elaboratum: non tamen multo antè tempore; quando hic n. 14. loquitur Auguſtinus de altera Pelagij Epiſtola, quæ ſub initium anni 417. Innocentio ſcripta, ejuſque ſucceſſori Zoſimo nonniſi verſùs menſem Septembrem reddita eſt. CLXXXVIII *Scripta exeunte an. 417. aut ineunte 418.*

QUÆ initio Centeſimæ octogeſimæ nonæ *ad Bonifacium* dicit Auguſtinus, reſcripta ad eum à ſe jam dictata, eaque perlatori in manus tradita fuiſſe, cùm ab eodem perlatore inductus fuit, ut hanc inſuper Epiſtolam adderet, *ſcribens aliquid quod ipſum adificet ad ſempiternam ſalutem*, ea Lovanienſes poſt Eraſmum intelligunt de CLXXXV. ad eumdem Bonifacium Epiſtola. Quibus etſi non aſſentimus, quòd illud prius ſcriptionis genus non Epiſtola, ſed liber ab Auguſtino cenſeatur in Retractationibus; præterquàm quod in eo verſatur argumento, ut ad Bonifacij ædificationem nihil inſuper deſiderari potuiſſet. Commodè tamen adhoc tempus refertur iſthæc Epiſtola, de qua agimus CLXXXIX. quo tempore Bonifacij virtutes famâ reſciverat Auguſtinus ex n. 8. ſed nondum fortè uſu ipſius aut conſuetudine ſatis familiari. CLXXXIX. *Scripta circ. an. 418.*

ÆTATEM Epiſtolæ Centeſimæ nonageſimæ *ad Optatum* habes partim ex n. 22. & 23. ubi de damnatis à Zoſimo Pelagianis dicitur, deque Tractoria quæ in eos per univerſum orbem ante medium an. 418. ab ipſo emiſſa fuit: partim ex n. 1. in quo innuit Auguſtinus ſe cùm apud Cæſaream ageret, ſcribendæ huic Epiſtolæ adjeciſſe animum, impulſu Renati & Muretſis. Porro Cæſaream petiit poſt Carthaginenſe concilium die 1. Maij an. 418. celebratum, iter Carthagine rectà in Mauritaniam ſuſcipiens, ex Epiſtola 193. n. 1. agebatque adhuc Cæſareæ die 20. Septembris ejuſdem anni, ex *Actis cum Emerito*. CXC. *Scripta paulò poſt medium an. 418.*

TRES ſubſequentes Epiſtolas Centeſimam nonageſimam primam *ad Sixtum*, Centeſimam nonageſimam ſecundam CXCI. CXCII. &

CXCIII. *Scripta ſub finem an. 418.* *ad Cæleſtinum.* & Centeſimam nonageſimam tertiam *ad Mercatorem* una eademque occaſione Albini Romanæ Eccleſiæ acolythi ex Africa profecturi reſcripſit Auguſtinus, poſtquam remeaſſet Hipponem, uti ipſe initio cujuſque harum Epiſtolarum profitetur, id eſt poſt ſuum reditum ex Mauritania Cæſarienſi, juxta Epiſtolam CXCIII. n. 1. adeoque poſt diem 20. Septembris. quo die apud Cæſaream confecta notantur *Acta cum Emerito.*

CXCIV. *Scripta paulò poſt ſuperiores.* Centesima nonageſima quarta *ad Sixtum* paulo poſt Albini acolythi profectionem per Firmum presbyterum miſſa eſt ex n. 1.

CXCV. *Scripta fortè an. 418.* In Epiſtola Centeſima nonageſima quinta Auguſtino gratulari videtur *Hieronymus* de Pelagianis toto jam orbe damnatis; cumque laudat quòd *contra flantes ventos ardore fidei perſtiteris*, indicat fortean S. Doctoris conſtantiam in expugnanda Pelagianorum hæreſi, quando eorum arte deluſi Romani patrocinari iis videbantur. Porrò in MSS. duobus monaſt. Vindocinenſis obſervamus huicce Epiſtolæ alteram perbrevem à Hieronymo ſcriptam, quæ ſuprà ordine eſt CXXI. proximè ſubjungi, interjectis his tribus verbis: *Item poſt ſubſcriptionem. Multi utroque claudicant &c.*

CXCVI. *Scripta eunte an. 418.* Epistola Centeſima nonageſima ſexta *ad Aſellicum* ſcripta eſt eo tempore, quo Donatianus Byzacenæ provinciæ primatem antiquitatis jure agebat, ex n. 1. quæ illi dignitas in Concilio Carthaginenſi anni 418. tribuitur. Præterea Pelagianos ab Innocentio & Zoſimo jam damnatos ſignificat Auguſtinus n. 7. hiſce verbis. *Qui recenti judicio Dei, per diligentes & fideles ſervos ejus etiam catholica communione privati ſunt.*

CXCVII & CXCVIII *Scripta exeunte an. 418 aut ineunte 419.* Ex tribus proximè ſequentibus Epiſtolis Centeſima nonageſima nona *ad Heſychium* ſub annum Chriſti 419. data intelligitur ex n. 20. Quapropter Centeſima nonageſima ſeptima & Centeſima nonogeſima octava, quæ paulò ante ſcriptæ fuerant, revocandæ videntur ad annum exeuntem 418. aut ad ineuntem 419. Adjuvat conjecturam quod Heſychius in

CXCIX. *Scripta ſub an. 419.* CXCVIII. Epiſtola n. 5. dicat ſigna per id tempus in cælo viſa fuiſſe: ea dubio procul indicans quæ anno 418. contigiſſe memorant Hiſtorici; quibus ille ſignis permotus occaſionem ſumſit conſulendi Auguſtinum de ultimo die mundi.

CC. *Scripta exeunte an. 418. aut ineunte 419.* Epistola Ducenteſima *ad Valerium* Comitem miſſa eſt cum libro primo *de Nuptiis* eidem noncupato, quem librum ſuo loco demonſtrabimus conſcriptum fuiſſe exeunte anno 418. aut ineunte 419. Enimvero ipſe Auguſtinus in lib. 1. *ad Bonifacium* c. 5. dicit ſe id operis *poſt damnationem Pelagii Celeſtiique* ediduſſe. Tum addens continenter: *Quod ideo dicendum putavi, quoniam iſte dicit ab inimicis ſuis in odium veritatis dicta mea fuiſſe ſuſcepta: ut ideo quiſquam exiſtimet propter hunc librum meum inimicos gratiæ Chriſti novos hæreticos fuiſſe damnatos*: argumentum præbet quo eumdem librum non multo poſt eorum hæreticorum damnationem produſſe concludamus.

CCI. *Scripta an. 419 menſe Junio* Ducentesima prima, quæ ab Imperatoribus *Honorio & Theodoſio* ad Aurelium, & ſeorſim ad Auguſtinum eodem tenore data eſt, diei & Conſulum notam affixam gerit.

CCII. *Scripta videtur versùs finem an. 419.* Quæ Ducenteſima ſecunda hic eſt, earum quæ Hieronymus ſcripſit, Epiſtolarum omnium noviſſimam putat Baronius, remittitque ad annum 420. in quem Hieronymi obitus, juxta Proſperi chronicum incidit. Certè quidem Euſtochii virginis dormitio, cujus dolore ſe vehementer occupatum teſtatur hìc Hieronymus, non multo ante prædictum annum 420. reponi poteſt. Quandoquidem Palladius Lauſiacam hiſtoriam an. 419. aut 420. ſcribens, in vivis eam agere credit in cap. 125. Quod vero ad Epiſtolæ perlatorem Innocentium presbyterum adtinet, is anno 419. ad perquirendos Nicænos canones miſſus à Patribus Africanis ad Cyrillum, inde rediit in Africam anno eodem ante 26 Novembris, ut ex Cod. can. Eccl. Afric. titulo c. 137. liquet: eaque dubio procul occaſione viſo Hieronymo, Epiſtolam de qua agitur, afferendam accepit, hoc ipſo anno; non ſubſequenti. Quippe Epiſtolæ initio cùm Hieronymus excuſat, quòd Innocentius *anno præterito quaſi nequaquam in Africam reverſurus*, ipſius ad Auguſtinum ſcripta non ſumſerit, indicat unam & alteram Innocentii peregrinationem in Oriente: quarum prima, ſiquidem Innocentius de ſuo in Africam reditu incertus erat, non eadem eſt cum illa quam an. 419. Africanæ ſynodi auctoritate ſuſcepit. Neque rectè Baronius iis ex verbis Hieronymi colligit Epiſtolam anno ſequenti à legatione Innocentii datam fuiſſe.

CCIII. *Scripta fortè circ. an. 420* Epistola Ducenteſima tertia *ad Largum* eo tempore ſcripta eſt, quo ille res proſperas ante expertus, verſabatur in adverſis, poteſtque ad annum circiter 420. revocari; ſiquidem Largus iſte, qui *dominus inſignis & præſtantiſſimus* ſalutatur, quique *Eximietatis* titulo donatur, haud immeritò creditur idem cum eo, qui Proconſulatum in Africa gerebat annis 415. 418. & 419.

CCIV. *Scripta circ. hoc tempus.* Ducentesima quarta *ad Dulcitium* Tribunum & juſſionum imperialium in Donatiſtas exſecutorem, conſtat ex n. 4. & 9. datam fuiſſe paulò ante libros *contra Gaudentium*: quod opus adverſus Donatiſtas poſtremum emiſit Auguſtinus circiter annum 420.

CCV. *Scripta fortè versùs an. 420.* Dubitare vix licet, quin Ducenteſima quinta Epiſtola *Conſentio* eidem, cui *contra Mendacium* liber, atque eodem ferme tempore ſcripta fuerit. Is enim cui liber ille circiter annum, (uti aliàs probabitur) 420. compoſitus nuncupatur, vivebat inter Priſcillianiſtas, qui per id tempus Hiſpaniam infeſtabant; *multaque legenda miſerat* Auguſtino, ut in ejuſdem libri exordio dicitur, agens de mendacii uſu ad illorum detegendam hæreſim, quam perjuriis etiam adhibitis occultare ipſi ſolerent. In hac autem Epiſtola teſtatur Auguſtinus miſſam ſibi fuiſſe *Epiſtolam* à Conſentio, & inſuper in alia chartula quæſtiones illas, ad quas modò reſpondet. Ubi *Epiſtola* nomine ſignificare videtur ſcripta proliatora, quibus poſtea in lib. *contra Mendacium* reſpondit, tarditatem reſcriptorum ſuorum ibidem excuſans. Deinde in hominem apud Hiſpaniam conſtitutum, atque inde in Africam confugere cogitantem convenit egregiè, quod hìc cap. 1. n. 1. teſtatur Auguſtinus, optare quidem ſe videre Conſentium, ſed *quietioribus & tranquillioribus rebus humanis, ut ad honeſta caritatis ſit potiùs, quàm moleſta neceſſitatis*. Porrò in cap. 4. n. 18. meminit ſcripti à ſe libri *de Fide & operibus*, qui liber eſt anni 413.

CCVI. *Scripta circ. hoc tempus.* Ducentesima ſexta eſt *ad Valerium*, illum ipſum Comitem, cui primus *de Nuptiis* liber circiter initium anni 419. tranſmiſſus fuit. Ad idem ferè tempus pertinere videtur iſthæc Epiſtola, qua ſic ipſi ſcribit Auguſtinus, quaſi jam antè in ipſius amicitiam & familiaritatem receptus.

CCVII. *Scripta an. 421. aut paulò poſt.* Ducentesima ſeptima *ad Claudium* cum quatuor *contra Julianum* libris tranſmiſſa eſt. Porrò hi libri editi ſunt ſub annum 421. non citiùs, cùm Auguſtinus in libro 1. c. 7. loquatur de Hieronymo quaſi jam defuncto, hic autem anno 420. die 30. Septemb. obierit.

CCVIII. *Scripta fortè verſùs an. 423.* Si Epiſtola Ducenteſima octava, quæ *Feliciæ* data eſt, cum CCIX. ad Cæleſtinum comparetur, venit in mentem exorta ſcandala, quibus virgo illa ex Donatiſtarum ſchiſmate ad Eccleſiæ unitatem converſa perturbabatur, poſſe in Antonium epiſcopum referri; qui nimirum Antonius præfectus Fuſſalenſi plebi, quæ ex Donatiſtis redierat ad catholicam communionem, huic eccleſiæ pravis ſuis moribus perversè adeo conſulebat, ut ejus regimine ſententiâ epiſcoporum privatus fuerit. Quæ nos conjectura ſi non fallit, pertinet Epiſtola ad annum circiter 423.

CCIX. *Scripta fortè ineunte an. 423.* Ducentesima nona *ad Cæleſtinum* initio Pontificatus ipſius data intelligitur ex n. 1. ubi Pontifici gratulatur Auguſtinus de ipſius electione citra ullum plebis Romanæ diſcidium peracta. Porrò Cæleſtinus proximè ſucceſſit Bonifacio; cujus obitum Baronius anno adſignat 423. octavo Kal. Novembris, diem ſcilicet ex Anaſtaſii fide, annum autem non alia auctoritate ſtatuens, niſi quòd Proſper & Marcellinus in Chronicis ſucceſſoris ipſius ingreſſum eodem hoc anno referant: cùm evenire tamen potuerit, ut Bonifacio ſub anni 422. finem defuncto Cæleſtinus nonniſi anno 423 fuerit ſubrogatus. Et verò in iiſdem Chronicis ante Honorii imperatoris obitum, qui in menſem Auguſtum anni 423. incidit, Cæleſtini pontificatûs exordium conſignatur. Ad hæc Bonifacii pontificatum trium annorum & menſium aliquot ſpatio definiunt magno conſenſu priſci recentioreſque, Latini & Græci ſcriptores; ſi exceperis Nicephorum, cujus non tanta eſt fides, & nonnullas Proſperi editiones, in quibus Bonifacio pontifici tribuuntur anni quatuor: quæ facilè cum aliis conciliantur, ſi annum quartum non plenum intelligamus. Exſtat in Corbeienſi codice ante centum & mille annos exarato ſeries Romanorum Pontificum in Vigilio

deſinens, quæ Cæleſtino quidem annos 9. menſ. 10. & dies 6. adſcribit: Bonifacio autem annos tantùm 3. menſ. 8. dies 6. Porrò Bonifacius ad Pontificatum aſſumtus fuit die 29. Decemb. an. 418. Itaque ad anni 422. finem revocari poteſt ejus obitus, nec non Cæleſtini ſucceſſoris ipſius electio; quæ fortè ad inſequentem annum idcirco relata eſt in Chronicis, quòd paucis ante ipſius initium diebus facta fuerit.

CCX. *Scripta fortè circit. hoc tempus.* NON tenuis ſuſpicio eſt, Epiſtolam Ducenteſimam decimam *ad Felicitatem & Ruſticum* ſcriptam eſſe occaſione tumultus in Sanctimonialium ſodalitio exorti; cujus compeſcendi gratiâ ſubſequentem Epiſtolam ad Sanctimoniales miſit Auguſtinus.

CCXI. *Scripta circ. hoc tempus.* DUCENTESIMA undecima *Sanctimonialibus* data, poſterior eſt Carthaginenſi collatione legibuſque deinceps in ſchiſmaticos promulgatis. Quandoquidem Eccleſia tum maximè de *Donatiſtis in unitate* gaudebat ex n. 4. Nec ſanè multo ante annum 424. Quippe non recèns obierat Auguſtini germana ſoror ejuſdem monaſterij præpoſita ex n. 4. quæ tamen narrante Poſſidio cap. 26. *Vidua Deo ſerviens multo tempore uſque in diem obitus ſui præpoſita ancillarum Dei vixit*

CCXII. *Scripta circ. an. 423.* SUB finem Epiſtolæ Ducenteſimæ duodecimæ de Stephani Martyris reliquiis (quæ an. 416. per Oroſium Jeroſolymis redeuntem, juxta Marcellini Chronicum, primò in Occidentem advectæ fuerunt) ſic *ad Quintilianum* loquitur Auguſtinus: *quas*, ait, *non ignorat ſanctitas veſtra, ſicut & nos fecimus, quàm convenienter honorare debeatis.* Ubi, noſtrâ quidem opinione, indicat memoriam ejuſdem S. Martyris apud Hipponem exſtructam. Atqui in c. 8. lib. 22. *de civitate Dei*, cui ſcribendo verſùs finem an. 426. incumbebat, iſthæc verba leguntur: *Nondum eſt biennium ex quo apud Hipponem-regium cœpit eſſe iſta memoria* &c. Quapropter Epiſtolam hanc circiter an. 425. ſcriptam arbitramur.

CCXIII. *Scripta 26. Sept. an. 426.* *ACTA eccleſiaſtica in deſignando Auguſtini ſucceſſore Eraclio* confecta, quæ hîc Epiſtolæ Ducenteſimæ decimæ-tertiæ loco exhibentur, diei & Conſulum notam præferunt.

CCIV. & CCXV. *Scripta circ. Paſcha an. 426. aut 427.* EPISTOLÆ Ducenteſima decima-quarta & Ducenteſima decima-quinta *ad Valentinum* Adrumetini monaſterij Abbatem eodem tempore conſcriptæ intelliguntur ex primis earum verbis, illa pauló ante Paſcha, hæc pauló poſt idem feſtum, anni Chriſti non quidem 418. quod Baronio viſum fuit. Nam prolixior ad Sixtum Epiſtola, de qua in Epiſtolis hiſce duabus agitur, cujuſve Epiſtolæ non recta interpretatione emerſerant quædam inter Adrumetinos monachos contentiones, non citiùs exeunte eodem anno 418. dictata eſt. Sed anni 426. aut 427. quandoquidem liber *de gratia & libero arbitrio*, cum quo ſimul tranſmiſſæ ſunt, uti patet ex Epiſtola CCXV. n. 2. vix poteſt vel tardiùs reponi; cùm in Retractationum libris circiter annum 427. elaboratis recenſeatur: vel citiùs, cùm in iiſdem Retractationibus locum una cum libro *de correptione & gratia* ad eoſdem monachos poſtremum teneat.

CCXVI. *Scripta paulo poſt duas ſuperiores.* CùM verò in ſuperioribus litteris petiiſſet Auguſtinus, ut Florus qui tumultûs auctor fuiſſe dicebatur, ad ſe veniret, eo perlubenter & abſque cunctatione ulla ad ipſum pergente *Valentinus* Epiſtolam hîc Ducenteſimam decimam ſextam reſcripſit ex n. 6.

CCXVII *Scripta ſub idem tempus.* DE Ducenteſima decima ſeptima *ad Vitalem* Epiſtola unum liquidum eſt, eam Pelagiana hæreſi jam antè condemnata prodiiſſe: alterum veriſimile admodum, ſcilicet poſteriorem quoque eſſe Epiſtolis CCXIV. & CCXV. in quibus inter ſcriptiones contra Pelagianos emiſſas & inſtruendis Adrumetinis monachis perutiles non profertur. Nempe cùm in libro *de gratia & libero arbitrio* cap. 7. & ſubſequentibus fuiſſet ab Auguſtino copioſè aſſertum, ex Dei dono ipſum bonæ voluntatis fideique initium provenire, hoc permotus Vitalis (niſi malè conjectamus) contradicere cœpit, & teſtimoniis ex Philipp. 2. & ex Pſal. 36. in eodem libro cap. 16. adhibitis reſpondere, ut patet in hacce Epiſtola n. 1. & 4. Porrò verſiculum Pſal. 36. quem in libro *de libero arbitrio* tantummodo indicarat Auguſtinus, urget hîc explicatque contra Vitalem, tum etiam ipſum ex Eccleſiæ precibus, quod argumentum in dicto libro cap. 14. leviſſimè tetigerat, operoſiùs refellit. De ceteris verò tam multis teſtimoniis & argumentis ad eamdem cauſſam æquè pertinentibus, quia ſatis ſuperque illic explicata erant, nihil mirum eſt ſi tractandum hîc non curavit.

SUBJICIMUS hoc loco Epiſtolam *ad Palatinum*, in qua dum eum Auguſtinus hortatur, ut ne ſpem bene vivendi collocet in propriis viribus, *Ipſa quippe oratio* (dominica,) inquit n. 3. *admonet te, quod indigeas adjutorio Domini tui.* Et poſtea *Ab illo*, ait, *pete ut perficiatur à quo datum eſt ut inciperetur.* Tum adducit teſtimonia ex Philipp. 2. & Pſal. 36. uti in Epiſtola ſuperiore ad Vitalem: quæ ſuadere poſſint utramque Epiſtolam pertinere ad idem tempus. CCXVIII. *Scripta fortè eodem tempore.*

DE ætate Epiſtolæ Ducenteſimæ decimæ nonæ, ab Auguſtino aliiſque tribus Africanis epiſcopis *ad* Gallicanos *Proculum & Cylinnium* directæ occaſione Leporij, conſule adnotationem pag. 810. a. CCXIX. *Scripta ſub an. 416. aut 427.*

EPISTOLA Ducenteſima vigeſima *ad Bonifacium* data eſt tempore belli in ipſum tamquam in Imperij perduellem illati. Hinc enim Auguſtinus initio ſignificat *fideliorem litterarum ſuarum perlatorem quàm Petrum, numquam potuiſſe reperire.* Et n. 2. ait litteras ipſi in ſuis periculis numquam mitti potuiſſe propter periculum perlatoris, *Et ne ad eos*, inquit, *ad quos nollem Epiſtola mea perveniret.* Geſtum eſt hoc bellum conſulatu Hierij & Ardaburij, id eſt an. 427. invidiâ Felicis Magiſtri militum, juxta Proſperum in Chronico; vel proditione Aëtij Comitis, juxta Paulum diaconum in hiſt. Miſcel. lib. 14 cùm Bonifacium Occidentalis Libyæ principatu potitum, & apud Africam potentia auctum animo ferret iniquiori. Unde Auguſtinus n. 5. ſic Bonifacio loquitur, *Iuſtam quidem dicis habere te cauſſam, cujus judex ego non ſum.* &c. *Et oblata quidem ſumere debuiſti, ut eis utereris ad pietatem; non autem negata vel delegata ſic quærere, ut propter illa in iſtam neceſſitatem perduceris.* Neque referenda videtur Epiſtola longè ultra finem an. 427. cùm nullam querelam Auguſtinus moveat de Vandalorum irruptione, qui ſubſidio vocati à Bonifacio penetrarunt in Africam anno 428. menſe Maïo. CCXX. *Scripta circ. exeuntem an. 427.*

QVODVVLTDEI Epiſtolæ duæ, Auguſtinique ad eas reſcripta ejuſdem ſunt temporis & argumenti, niſi quod priores ad annum fortè 427. pertinent, poſteriores ad 428. Certè in ea quæ ordine eſt CCXXIV. teſtatur Auguſtinus libros duos Retractationum, quos anno 427. vel ut ſeriùs 428. emiſit in publicum, jam eſſe antehac abſolutos. CCXXI. CCXXII. CCXXIII. & CCXXIV. *Scripta an. 427. & 428.*

PROSPERI Epiſtola hîc ordine Ducenteſima vigeſima quinta ſcripta fuit per id tempus, quo Arelatenſi eccleſiæ præerat Hilarius ex n. 9. Hic porrò in locum Honorati octo vel novem diebus ante ſacra Epiphania defuncti ſuffectus eſt, anno 428. aut 429. ut patet ex Nota ad eamdem Epiſtolam pag. 823. CCXXV. *Scripta an. 428. aut 429.*

DUCENTESIMA vigeſima ſexta, quæ *Hilarij* laïci eſt, tranſmiſſa fuit ſimul cum ſuperiore, ut hîc teſtatur Hilarius n. 10. Unde utrique, Proſpero Hilarioque ſimul reſpondit Auguſtinus, nuncupato ambobus libro *de prædeſtinatione SS.* CCXXVI. *Scripta eodem tempore.*

DUCENTESIMÂ vigeſimâ ſeptimâ *ad Alypium Senem* nullus dubitaverit referendam eſſe ad annum circiter 429. Niſi fortè quis alium hîc ab Alypio Thagaſtenſium epiſcopo ſubintelligendum putet, aut *Senis* nomine non ſignificari primatem: quem titulum Alypio epiſcopo in Epiſtola CCXXIV. ad Quodvultdeum data anno 428. nondum tribuebat Auguſtinus, ipſum *fratrem* duntaxat appellans. CCXXVII. *Scripta poſt Paſcha anno fortè 428. aut 429.*

DUCENTESIMA vigeſima octava *ad Honoratum* Thiavenſem epiſcopum ſcripta eſt, *cùm Vandali hoſtes impenderent*, ex Poſſidio cap. 30. CCXXVIII. *Scripta ſub an. 428. aut 429.*

DARIO Comiti Epiſtolam Ducenteſimam vigeſimam nonam ſcripſit Auguſtinus ſub ultimam ſenectutem ex n. 1. Venerat in Africam Darius procuraturus pacem, non ut eam per ſanguinem quæreret, ſed ne cujuſquam ſanguis quæreretur, legatione miſſus, ex n. 2. atque ut malis *quæ ad quemdam calamitatum apicem increverant*, ſicuti Darius ipſe in Epiſtola CCXXX. n. 3. reſcribit, remedium finemque adferret. Quo in negotio quid profeciſſet indicans, *Si non exſtinximus bella*, inquit, *certè diſtulimus.* Quò verò hæc referri poſſint, præter Bonifacij Vandalorumque bellum nihil occurrit aliud extrema Auguſtini ætate, aut ſaltem ab anno 421. quem haud dubiè annum non præceſſit iſthæc Darij legatio: quandoquidem *Enchiridion de fide ſpe & caritate*, quod opuſculum non citiùs dicto anno editum fuit, ad Darium nunc temporis cum Epiſtola CCXXXI. n. 5. legendum tranſmittitur. Narrat reipſa Procopius in lib. 1. de bello Vandalico, nonnullos ex Bonifacij amicis Carthaginem navigantes Placidiæ juſſu ipſum conveniſſe: tumque Aëtij in CCXXIX. CCXXX. & CCXXXI. *Scripta ſub finem vitæ Aug. fortè anno 429.*

Bonifacium

Bonifacium fraude detecta, juraſſe Placidiam ſeſe æquam Bonifacio fore, ſi eum ad avertendam rei Romanæ in Africa ſtragem inclinarent. Hinc verò Bonifacium receſſiſſe à Vandalis, qui Hipponem-regium, quò ſeſe ille bello victus receperat, obſederunt. De hac Hipponis-regii obſidione, Bonifacio intra urbem recepto, ſcribit etiam Poſſidius cap. 28. addens S. Auguſtinum tertio obſidionis menſe febribus decubuiſſe, & ultima ægritudine exerceri cœpiſſe.

EPISTOLÆ IV CLASSIS.

Quarum tempus minus compertum.

Reliquæ ſunt Epiſtolæ numero triginta novem, in Claſſe quarta comprehenſæ, quibus proprium certumque locum præſcribere ex ætate haudquaquam licuiſſet. Nam facilè quidem intelliguntur ſcriptæ omnes Auguſtino jam Epiſcopo: paucæ verò in illis ſunt, quæ definiti paulo ampliùs temporis characterem gerant. Scilicet ſuſpicio eſt Honorii ipſius leges contra Idola anno 399. aut alias an. 408. ſancitas indicari in CCXXXII. *ad Madaurenſes* Epiſtola n. 3. his verbis: *Videtis certè ſimulacrorum templa partim diruta, partim clauſa, partim in uſus alios commutata; ipſaque ſimulacra vel confringi, vel incendi &c. atque ipſas hujus ſaculi poteſtates ... contra eadem ſimulacra ... impetus ſuos legeſque vertiſſe.* Tum quæ *ad Paſcentium* diriguntur, produiſſe Auguſtino nondum ſene; quando ſe ipſe in CCXXXVIII. n. 1. *ætate ac dignitate* Paſcentio inferiorem profitetur: ſed eo tamen tempore, quo S. Doctor famæ celebritate jam clariſſimus evaſerat, uti ex eadem Epiſt. n. 8. apparet. Denique ad ultimos Auguſtini annos pertinere CCI. *ad Auxilium*, apud quem de ſententia in Claſſicianum ab eo lata ſic expoſtulat n. 2. *En aſſum, ſenex à juvene, & Epiſcopus tot annorum à collega necdum anniculo paratus ſum diſcere.* Itemque CCLIX. *ad Cornelium*, & CCLXIX. *ad Nobilium*, in quibus ſe provectiorem ætatem degere ſignificat. Has ergo aliaſque longè minùs explorati temporis Epiſtolas viſum eſt habita argumenti ratione ſic ordinare, ut primum locum occuparent quæ Chriſtianæ fidei hoſtes, Paganos, Manichæos, Priſcillianiſtas, Arianos ſpectant: tum demum quæ ad rectè informandos mores conferunt, officioſæque aliquot S. Doctoris litteræ ſuccederent.

Ex his nemo non videt, ſi modò rem tantiſper expendat, quantum in rectè ordinandis Auguſtini Epiſtolis operæ conſiliique à nobis poſitum ſit, quantum diligentiæ, ut ſtudioſorum labores pro modulo levaremus. Hunc ordinem paſſim quidem ex certa, aut ſanè quàm maximè probabili ratione; ſed tamen aliquando ex conjecturis, aut ex mutuo earumdem Epiſtolarum inter ſeſe nexu & conſecutione, aliquando etiam ex eruditorum hominum qui hac de re ſcripſerunt auctoritate inſtituimus: rati in his rebus valere plurimum id generis argumenta, ubi certa & explorata nos deficiunt. Nobis hîc operam noſtram venditare non eſt animus: quin immo propriæ inſcientiæ conſcii, in errata non pauca, quæ eruditorum cenſuram mereantur, nos incidiſſe infitiari non audemus. Et verò ea, quàm primum à benevolis lectoribus expoſita fuerint, & libenter agnoſcemus, & quantocius emendare ſatagemus. Verùm illud citra jactantiæ notam polliceri non veremur, novum hunc ordinem à nobis conſtitutum, qualiſcumque tandem ſit, longè conducibiliorem eſſe, quàm antehac uſu receptum: nec levi rei litterariæ fructu ac fœnore compenſatum iri incommodum, quod ex futura illa mutatione nonnulli opponebant. Faxit Deus, ut id ex ſententia contingat pro votis noſtris, & laborem hunc noſtrum lectores æqui bonique conſulant.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SANCTI AUGUSTINI EPISCOPI

EPISTOLARVM ORDO NOVVS

cum antea vulgato comparatus.

Ordo novus	Ordo antea vulgatus		Pag.
I.	213.	Ad Hermogenianum.	1
II.	214.	Ad Zenobium.	3
III.	151.	Ad Nebridium.	4
IV.	117.	Ad Nebridium.	6
V.	114.	*Nebridij.*	7
VI.	71.	*Nebridij.*	7
VII.	72.	Ad Nebridium.	8
VIII.	245.	*Nebridij.*	10
IX.	115 *prima*.	Ad Nebridium.	11
X.	116.	Ad Nebridium.	12
XI.	268.	Ad Nebridium.	14
XII.	269.	Ad Nebridium.	16
XIII.	218.	Ad Nebridium.	16
XIV.	115 *ſecunda*.	Ad Nebridium.	17
XV.	113.	Ad Romanianum.	19
XVI.	43.	*Maximi Gram. Madaur.*	19
XVII.	44.	Ad Maximum Gram. Mad.	21
XVIII.	63.	Ad Cæleſtinum.	23
XIX.	84.	Ad Gaium.	23
XX.	126.	Ad Antoninum.	24
XXI.	148.	Ad Valerium Epiſcopum.	25
XXII.	64.	Ad Aurelium.	27
XXIII.	203.	Ad Maximinum.	30
XXIV.	35.	*Paulini ad Alypium.*	34
XXV.	31.	*Paulini ad Auguſtinum.*	36
XXVI.	39.	Ad Licentium.	38
XXVII.	32.	Ad Paulinum.	42
XXVIII.	8.	Ad Hieronymum.	45
XXIX.	[illegible]	Ad Alypium.	48
XXX.	33.	*Paulini.*	53
XXXI.	34.	Ad Paulinum.	55
XXXII.	36.	*Paulini ad Romanianum.*	58
XXXIII.	147.	Ad Proculeianum.	62
XXXIV.	168.	Ad Euſebium.	64
XXXV.	169.	Ad Euſebium.	66
XXXVI.	86.	Ad Caſulanum.	68
XXXVII.	[illegible]	Ad Simplicianum.	81
XXXVIII.	149.	Ad Profuturum.	82
XXXIX.	17.	*Hieronymi.*	83
XL.	9.	Ad Hieronymum.	84
XLI.	77.	Alyp. & Aug ad Aurelium.	87
XLII.	[illegible]	Ad Paulinum	88
XLIII.	162.	Ad Glorium Eleuſ. Felic. &c.	88
XLIV.	163.	Ad Glorium, Eleuſ & Felices.	101
XLV.	[illegible]	Alyp. & Aug. ad Paulinum.	107
XLVI.	153.	*Publicolæ.*	107
XLVII.	154.	Ad Publicolam.	110
XLVIII.	81.	Ad Eudoxium.	113
XLIX.	161.	Ad Honoratum Donat. Ep.	114
L.	267.	Ad Suffectanos.	116
LI.	172.	Ad Criſpinum.	116
LII.	170.	Ad Severinum.	118
LIII.	165.	Ad Generoſum.	120
LIV.	118.	Ad Januarium.	123
LV.	119.	Ad Januarium.	127
LVI.	237.	Ad Celerem.	144
LVII.	210.	Ad Celerem.	144
LVIII.	134	Ad Pammachium.	145
LIX.	217.	Ad Victorinum.	146
LX.	76.	Ad Aurelium.	147
LXI.	223.	Ad Theodorum.	148
LXII.	241.	Alyp. Aug. &c. ad Severum.	149
LXIII.	240.	Ad Severum.	150
LXIV.	235	Ad Quintianum.	152
LXV.	236.	Ad Xantippum.	154
LXVI.	173.	Ad Criſpinum.	155
LXVII.	12.	Ad Hieronymum.	156
LXVIII.	13.	*Hieronymi.*	156
LXIX.	238.	Ad Caſtorium.	157
LXX.	207.	Ad Naucellionem.	159
LXXI.	10.	Ad Hieronymum.	159
LXXII.	14.	*Hieronymi.*	161
LXXIII.	15.	Ad Hieronymum.	163
LXXIV.	16.	Ad Præſidium.	168
LXXV.	11.	*Hieronymi.*	168
LXXVI.	171.	Ad Donatiſtas.	179
LXXVII.	136.	Ad Felicem & Hilarinum.	181
LXXVIII.	137.	Ad Clerum & plebem Hipp.	182
LXXIX.	244.	Ad quemdam Preſb. Manic.	187
LXXX.	65.	Ad Paulinum.	187
LXXXI.	18.	*Hieronymi.*	189
LXXXII.	19.	Ad Hieronymum.	189
LXXXIII.	239.	Ad Alypium.	204
LXXXIV.	242.	Ad Novatum.	206
LXXXV.	216.	Ad Paulum.	207
LXXXVI.	60.	Ad Cæcilianum.	208
LXXXVII.	164.	Ad Emeritum.	208
LXXXVIII.	68.	Cleric. Hipp. ad Januarium.	213
LXXXIX.	167.	Ad Feſtum.	219
XC.	201.	*Nectarij.*	223
XCI.	202.	Ad Nectarium.	223
XCII.	6.	Ad Italicam.	227
XCIII.	48.	Ad Vincentium.	230
XCIV.	249.	*Paulini.*	253
XCV.	250.	Ad Paulinum.	256
XCVI.	124.	Ad Olympium.	260
XCVII.	129.	Ad Olympium.	262
XCVIII.	23.	Ad Bonifacium Epiſc.	263
XCIX.	233.	Ad Italicam.	268
C.	127.	Ad Donatum Proconſ.	269
CI.	131.	Ad Memorium.	270
CII.	49.	Ad Deogratias.	273
CIII.	253 *ſecunda*.	*Nectarij.*	287
CIV.	254.	Ad Nectarium.	289
CV.	166.	Ad Donatiſtas.	296
CVI.	265.	Ad Macrobium.	304
CVII.	266.	*Maximi & Theodori.*	304
CVIII.	255.	Ad Macrobium.	304
CIX.	37.	*Severi.*	315
CX.	135.	Ad Severum.	317
CXI.	122.	Ad Victorianum.	319
CXII.	128.	Ad Donatum Exproconſ.	324
CXIII.	229.	Ad Creſconium.	325
CXIV.	228.	Ad Florentinum.	325

Epiſt. Ordo novus cum antea vulg. comparatus.

Ordo Novus	Antea vulg.		Pag.
CXV.	230.	Ad Fortunatum.	316
CXVI.	231.	Ad Generoſum.	327
CXVII.	55.	*Dioſcori.*	327
CXVIII.	56.	Ad Dioſcorum.	328
CXIX.	221.	*Conſentij.*	343
CXX.	222.	Ad Conſentium.	346
CXXI.	58.	*Paulini.*	355
CXXII.	138.	Ad Clerum & plebem Hipp.	361
CXXIII.	26.	*Hieronymi.*	362
CXXIV.	227.	Ad Albinam, Pinian. &c.	363
CXXV.	224.	Ad Alypium.	364
CXXVI.	225.	Ad Albinam.	367
CXXVII.	45.	Ad Armentarium & Paulin.	373
CXXVIII.	Deerat in Lov. Tom.	Silvani &c. Catholicor. Epiſ. collat. Carth. ad Marcellinum.	377
CXXIX.	Deerat in Lov. Tom.	Eorumd. ad Marcellinum.	379
CXXX.	121.	Ad Probam.	382
CXXXI.	156.	Ad Probam.	394
CXXXII.	1.	Ad Voluſianum.	395
CXXXIII.	159.	Ad Marcellinum.	396
CXXXIV.	160.	Ad Apringium.	397
CXXXV.	2.	*Voluſiani.*	399
CXXXVI.	4.	*Marcellini.*	400
CXXXVII.	3.	Ad Voluſianum.	401
CXXXVIII.	5.	Ad Marcellinum.	410
CXXXIX.	158.	Ad Marcellinum.	419
CXL.	120.	Ad Honoratum Catechum.	422
CXLI.	152.	Concil. Zert. ad Donatiſtas.	456
CXLII.	258.	Ad Saturninum & Eufratem.	461
CXLIII.	7.	Ad Marcellinum.	463
CXLIV.	130.	Ad Circenſes.	468
CXLV.	144.	Ad Anaſtaſium.	469
CXLVI.	Deerat in Lov. Tom.	Ad Pelagium.	473
CXLVII.	112.	Ad Paulinam.	473
CXLVIII.	111.	Ad Fortunatianum.	496
CXLIX.	59.	Ad Paulinum.	503
CL.	179.	Ad Probam & Julianam.	516
CLI.	259.	Ad Cæcilianum.	517
CLII.	53.	*Macedonij.*	523
CLIII.	54.	Ad Macedonium.	524
CLIV.	51.	*Macedonij.*	535
CLV.	52.	Ad Macedonium.	536
CLVI.	88.	*Hilarij Syracuſani.*	542
CLVII.	89.	Ad Hilarium Syracuſanum.	542
CLVIII.	258.	*Evodij.*	560
CLIX.	100.	Ad Evodium.	564
CLX.	246.	*Evodij.*	566
CLXI.	247.	*Evodij.*	568
CLXII.	101.	Ad Evodium.	569
CLXIII.	98.	*Evodij.*	573
CLXIV.	99.	Ad Evodium.	573
CLXV.	27.	*Hieronymi ad Marc. & Anapſ.*	581
CLXVI.	28.	Ad Hieronymum.	583
CLXVII.	29.	Ad Hieronymum.	594
CLXVIII.	Deerat in Lov. Tom.	*Timaſij & Iacobi.*	602
CLXIX.	102.	Ad Evodium.	603
CLXX.	66.	Ad Maximum Medicum.	608
CLXXI.	220.	Ad Peregrinum Epiſcopum.	611
CLXXII.	30.	*Hieronymi.*	612
CLXXIII.	204.	Ad Donatum Preſbyterum.	612
CLXXIV.	Deerat in Lov. Tom.	Ad Aurelium.	616
CLXXV.	90.	Conc. Carth. ad Innocent.	617
CLXXVI.	92.	Conc. Milev. ad Innocent.	620
CLXXVII.	95.	Aur. Al. Aug. &c. ad Innoc.	622
CLXXVIII.	94.	Ad Hilarium Epiſcopum.	629
CLXXIX.	252.	Ad Johannem Epiſcop.	630
CLXXX.	260.	Ad Oceanum.	633
CLXXXI.	91.	*Innocentij ad Conc. Carthag.*	635
CLXXXII.	93.	*Innocentij ad Conc. Milev.*	638
CLXXXIII.	96.	*Innoc. ad Aur. Alyp. Aug. &c.*	641
CLXXXIV.	97.	*Innocentij ad Aurel. & Aug.*	642
CLXXXV.	50.	Ad Bonifacium Comitem.	643
CLXXXVI.	106.	Alyp. & Aug. ad Paulinum.	663
CLXXXVII.	57.	Ad Dardanum.	678
CLXXXVIII.	143.	Ad Julianam.	692
CLXXXIX.	205.	Ad Bonifacium Comitem.	697
CXC.	157.	Ad Optatum.	700
CXCI.	104.	Ad Sixtum.	708
CXCII.	62.	Ad Cæleſtinum Diaconum.	710
CXCIII.	Nunc primum edita.	Ad Mercatorem.	711
CXCIV.	105.	Ad Sixtum.	715
CXCV.	25.	*Hieronymi.*	730
CXCVI.	200.	Ad Aſellicum.	730
CXCVII.	78.	Ad Heſychium.	737
CXCVIII.	79.	*Heſychij.*	739
CXCIX.	80.	Ad Heſychium.	742
CC.	Deerat in Lov. Tom.	Ad Valerium Comitem.	761
CCI.	Deerat in Lov. Tom.	*Honorij & Theodoſij.*	762
CCII.	24.	*Hieronymi ad Alyp. & Aug.*	763
CCIII.	82.	Ad Largum.	764
CCIV.	61.	Ad Dulcitium.	764
CCV.	146.	Ad Conſentium.	767
CCVI.	270.	Ad Valerium Comitem.	773
CCVII.	Deerat in Lov. Tom.	Ad Claudium.	774
CCVIII.	209.	Ad Feliciam.	774
CCIX.	261.	Ad Cæleſtinum Papam.	777
CCX.	87.	Ad Felicitatem & Ruſtic.	780
CCXI.	109.	Ad Sanctimoniales.	781
CCXII.	103.	Ad Quintianum.	788
CCXIII.	110.	Acta in deſignat. Eraclij.	788
CCXIV.	46.	Ad Valentinum.	791
CCXV.	47.	Ad Valentinum.	793
CCXVI.	256.	*Valentini.*	796
CCXVII.	107.	Ad Vitalem.	799
CCXVIII.	208.	Ad Palatinum.	809
CCXIX.	Deerat in Lov. Tom.	Aur. Aug. &c. ad Proculum & Cylinnium.	810
CCXX.	70.	Ad Bonifacium Comitem.	812
CCXXI.	Deerat in Lov. Tom.	*Quodvultdei.*	816
CCXXII.	Deerat in Lov. Tom.	Ad Quodvultdeum.	817
CCXXIII.	Deerat in Lov. Tom.	*Quodvultdei.*	818
CCXXIV.	Deerat in Lov. Tom.	Ad Quodvultdeum.	819
CCXXV.	Deerat in Lov. Tom.	*Proſperi.*	820
CCXXVI.	Deerat in Lov. Tom.	*Hilarij Galli.*	825
CCXXVII.	67.	Ad Alypium.	829
CCXXVIII.	180.	Ad Honoratum Epiſcop.	830
CCXXIX.	262.	Ad Darium.	836
CCXXX.	263.	*Darij.*	836
CCXXXI.	264.	Ad Darium.	839
CCXXXII.	42.	Ad Madaurenſes.	841
CCXXXIII.	20.	Ad Longinianum.	845
CCXXXIV.	21.	*Longiniani.*	846
CCXXXV.	22.	Ad Longinianum.	847
CCXXXVI.	74.	Ad Deuterium.	848
CCXXXVII.	253 *prima.*	Ad Ceretium.	849
CCXXXVIII.	174.	Ad Paſcentium.	853
CCXXXIX.	175.	Ad Paſcentium.	863
CCXL.	176.	*Paſcentij.*	864
CCXLI.	177.	Ad Paſcentium.	864
CCXLII.	150.	Ad Elpidium.	865
CCXLIII.	38.	Ad Lætum.	868
CCXLIV.	83.	Ad Chriſimum.	872
CCXLV.	73.	Ad Poſſidium.	873
CCXLVI.	243.	Ad Lampadium.	873

Ordo Novus	Antea vulg.		Pag.
CCXLVII.	214.	Ad Romulum.	874
CCXLVIII.	143.	Ad Sebaſtianum.	876
CCXLIX.	69.	Ad Reſtitutum.	877
CCL.	75.	Ad Auxilium.	878
Fragmentum *ſub* 250 ex Epiſtola ad Claſſicianum.			
CCLI.	212.	Ad Pancharium.	880
CCLII.	219.	Ad Felicem.	880
CCLIII.	232.	Ad Benenatum.	881
CCLIV.	233.	Ad Benenatum.	881
CCLV.	234.	Ad Ruſticum.	882
CCLVI.	226.	Ad Chriſtinum.	882
CCLVII.	123.	Ad Orontium.	882
CCLVIII.	133.	Ad Martianum.	883

Ordo novus	Antea vulg.		Pag.
CCLIX.	125.	Ad Cornelium.	885
CCLX.	139.	*Audacis.*	886
CCLXI.	140.	Ad Audacem.	887
CCLXII.	199.	Ad Ecdiciam.	888
CCLXIII.	248.	Ad Sapidam.	892
CCLXIV.	141.	Ad Maximam.	894
CCLXV.	108.	Ad Seleucianam.	896
CCLXVI.	132.	Ad Florentinam.	899
CCLXVII.	206.	Ad Fabiolam.	900
CCLXVIII.	215.	Ad Plebem Hipponenſem.	901
CCLXIX.	251.	Ad Nobilium.	902
CCLXX.	[illegible]	*Anonymi.*	903

EPISTOLARUM S. AUGUSTINI ORDO ANTEA VULGATUS ad novum reductus.

Ordo antea vulg.	Ordo novus		Pag.
1.	CXXXII.	Ad Voluſianum.	395
2.	CXXXV.	*Voluſiani.*	399
3.	CXXXVII.	Ad Voloſianum.	401
4.	CXXXVI.	*Marcellini.*	400
5.	CXXXVIII.	Ad Marcellinum.	410
6.	XCII.	Ad Italicam.	227
7.	CXLIII.	Ad Marcellinum.	463
8.	XXVIII.	Ad Hieronymum.	45
9.	XL.	Ad Hieronymum.	84
10.	LXXI.	Ad Hieronymum.	139
11.	LXXV.	*Hieronymi.*	168
12.	LXVII.	Ad Hieronymum.	136
13.	LXVIII.	*Hieronymi.*	156
14.	LXXII.	*Hieronymi.*	161
15.	LXXIII.	Ad Hieronymum.	163
16.	LXXIV.	Ad Præſidium.	168
17.	XXXIX.	*Hieronymi.*	83
18.	LXXXI.	*Hieronymi.*	189
19.	LXXXII.	Ad Hieronymum.	189
20.	CCXXXIII.	Ad Longinianum.	845
21.	CCXXXIV.	*Longiniani.*	846
22.	CCXXXV.	Ad Longinianum.	847
23.	XCVIII.	Ad Bonifacium Comitem.	263
24.	CCII.	*Hieronymi ad Alyp. & Aug.*	763
25.	CXCV.	*Hieronymi.*	730
26.	CXXIII.	*Hieronymi.*	362
27.	CLXV.	*Hieronymi ad Marc. & Anapſ.*	581
28.	CLXVI.	Ad Hieronymum.	583
29.	CLXVII.	Ad Hieronymum.	594
30.	CLXXII.	*Hieronymi.*	612
31.	XXV.	*Paulini.*	36
32.	XXVII.	Ad Paulinum.	42
33.	XXX.	*Paulini.*	53
34.	XXXI.	Ad Paulinum.	55
35.	XXIV.	*Paulini ad Alypium.*	34
36.	XXXII.	*Paulini ad Romanianum.*	58
37.	CIX.	*Severi.*	315
38.	CCXLIII.	Ad Lætum.	868
39.	XXVI.	Ad Licentium.	38
40.	XXVI continetur.	*Carmen Licentij.*	39
41.	XXVI *continetur.*	Adhortatio ex Lic. car.	41
42.	CCXXXII.	Ad Madaurenſes.	841
43.	XVI.	*Maximi Gram. Madaur.*	19
44.	XVII.	Ad Maximum Gram. Mad.	21
45.	CXXVII.	Ad Armentarium & Paulin.	373
46.	CCXIV.	Ad Valentinum.	791

Ordo antea vulg.	Ordo novus		Pag.
47.	CCXV.	Ad Valentinum.	793
48.	XCIII.	Ad Vincentium.	230
49.	CII.	Ad Deogratias.	273
50.	CLXXXV.	Ad Bonifacium Comitem.	643
51.	CLIV.	*Macedonij.*	535
52.	CLV.	Ad Macedonium.	536
53.	CLII.	*Macedonij.*	523
54.	CLIII.	Ad Macedonium.	524
55.	CXVII.	*Dioſcori.*	327
56.	CXVIII.	Ad Dioſcorum.	328
57.	CCLXXXVII.	Ad Dardanum.	678
58.	CXXI.	*Paulini.*	333
59.	CXLIX.	Ad Paulinum.	503
60.	LXXXVI.	Ad Cæcilianum.	208
61.	CCIV.	Ad Dulcitium.	764
62.	CXCII.	Ad Cæleſtinum Diaconum.	710
63.	XVIII.	Ad Cæleſtinum.	23
64.	XXII.	Ad Aurelium.	27
65.	LXXX.	Ad Paulinum.	187
66.	CLXX.	Alyp. & Aug. ad Maximum.	608
67.	CCXXVII.	Ad Alypium.	829
68.	LXXXVIII.	Cleric. Hipp. ad Januarium.	213
69.	CCXLIX.	Ad Reſtitutum.	877
70.	CCXX.	Ad Bonifacium Comitem.	812
71.	VI.	*Nebridij.*	7
72.	VII.	Ad Nebridium.	8
73.	CCXLV.	Ad Poſſidium.	873
74.	CCXXXVI.	Ad Deuterium.	848
75.	CCL.	Ad Auxilium.	878
76.	LX.	Ad Aurelium.	147
77.	XLI.	Alyp. & Aug. ad Aurelium.	87
78.	CXCVII.	Ad Heſychium.	737
79.	CXCVIII.	*Heſychij.*	739
80.	CXCIX.	Ad Heſychium.	742
81.	XLVIII.	Ad Eudoxium.	113
82.	CCIII.	Ad Largum.	764
83.	CCXLIV.	Ad Chriſimum.	872
84.	XIX.	Ad Gaium.	23
85.	CXX *continetur.*	Ad Conſ. imperfecta.	349
86.	XXXVI.	Ad Caſulanum.	68
87.	CCX.	Ad Felicitatem & Ruſtic.	780
88.	CLVI.	*Hilarij.*	342
89.	CLVII.	Ad Hilarium.	542
90.	CLXXV.	Conc. Carth. ad Innocent.	617
91.	CLXXXI.	*Innocentij ad Conc. Carthag.*	635
92.	CLXXVI.	Conc. Milev. ad Innocent.	620

Ordo

Ordo antea vulg.	Ordo Novus		Pag.
93.	CLXXXII.	*Innocentij ad Conc. Milev.*	638
94.	CLXXVIII.	Ad Hilarium.	629
95.	CLXXVII.	Aur. Al. Aug. &c. ad Innoc.	612
96.	CLXXXIII.	*Innoc. ad Aur. Alyp. Aug. &c.*	641
97.	CLXXXIV.	*Innocentij ad Aurel. & Aug.*	642
98.	CLXIII.	*Evodij.*	573
99.	CLXIV.	Ad Evodium.	573
100.	CLIX.	Ad Evodium.	564
101.	CLXII.	Ad Evodium.	569
102.	CLXIX.	Ad Evodium.	603
103.	CCXII.	Ad Quintilianum.	788
104.	CXCI.	Ad Sixtum.	708
105.	CXCIV.	Ad Sixtum.	715
106.	CLXXXVI.	Alyp. & Aug. ad Paulinum.	663
107.	CCXVII.	Ad Vitalem.	217
108.	CCLXV.	Ad Seleucianam.	896
109.	CCXI.	Ad Sanctimoniales.	781
110.	CCXIII.	Acta in deſig. Eraclij.	788
111.	CXLVIII.	Ad Fortunatianum.	496
112.	CXLVII.	Ad Paulinam.	473
113.	XV.	Ad Romanianum.	19
114.	V.	*Nebridij.*	7
115 *prima.*	IX.	Ad Nebridium.	11
115 *ſecunda.*	XIV.	Ad Nebridium.	17
116.	X.	Ad Nebridium.	12
117.	IV.	Ad Nebridium.	6
118.	LIV.	Ad Januarium.	113
119.	LV.	Ad Januarium.	127
120.	CXL.	Ad Honoratum.	422
121.	CXXX.	Ad Probam.	382
122.	CXI.	Ad Victorianum.	319
123.	CCLVII.	Ad Orontium.	882
124.	XCVI.	Ad Olympium.	260
125.	CCLIX.	Ad Cornelium.	885
126.	XX.	Ad Antoninum.	24
127.	C.	Ad Donatum Proconſ.	269
128.	CXII.	Ad Donatum eumd. Exproc.	314
129.	XCVII.	Ad Olympium.	262
130.	CXLIV.	Ad Cirtenſes.	468
131.	CI.	Ad Memorium.	270
132.	CCLXVI.	Ad Florentinam.	899
133.	XCIX.	Ad Italicam.	268
134.	LVIII.	Ad Pammachium.	145
135.	CX.	Ad Severum.	317
136.	LXXVII.	Ad Felicem & Hilarinum.	181
137.	LXXVIII.	Ad Clerum & plebem Hipp.	182
138.	CXXII.	Ad Clerum & plebem Hipp.	361
139.	CCLX.	*Audacis.*	886
140.	CCLXI.	Ad Audacem.	887
141.	CCLXIV.	Ad Maximam.	894
142.	*App.* XVII.	*Ad Demetriadem in App.*	p. 5
143.	CLXXXVIII.	Ad Julianam.	692
144.	CXLV.	Ad Anaſtaſium.	469
145.	CCXLVIII.	Ad Sebaſtianum.	876
146.	CCV.	Ad Conſentium.	767
147.	XXXIII.	Ad Proculeianum.	62
148.	XXI.	Ad Valerium.	25
149.	XXXVIII.	Ad Profuturum.	82
150.	CCXLII.	Ad Elpidium.	865
151.	III.	Ad Nebridium.	4
152.	CXLI.	Concil. Zert. ad Donatiſtas.	456
153.	XLVI.	*Publicolæ.*	107
154.	XLVII.	Ad Publicolam.	110
155.	CCLVIII.	Ad Martianum.	883
156.	CXXXI.	Ad Probam.	394
157.	CXC.	Ad Optatum.	700
158.	CXXXIX.	Ad Marcellinum.	419
159.	CXXXIII.	Ad Marcellinum.	396
160.	CXXXIV.	Ad Apringium.	397
161.	XLIX.	Ad Honoratum Ep. Donat.	114
162.	XLIII.	Ad Glorium, Eleuſium &c.	88
163.	XLIV.	Ad Glorium, Eleuſ. &c.	101
164.	LXXXVII.	Ad Emeritum.	208
165.	LIII.	Ad Gen. Fort. Alyp. & Aug.	120
166.	CV.	Ad Donatiſtas.	296
167.	LXXXIX.	Ad Feſtum.	219
168.	XXXIV.	Ad Euſebium.	64
169.	XXXV.	Ad Euſebium.	66
170.	LII.	Ad Severinum.	118
171.	LXXVI.	Ad Donatiſtas.	179
172.	LI.	Ad Criſpinum.	116
173.	LXVI.	Ad Criſpinum.	155
174.	CCXXXVIII.	Ad Paſcentium.	853
175.	CCXXXIX.	Ad Paſcentium.	863
176.	CCXL.	*Paſcentij.*	864
177.	CCXLI.	Ad Paſcentium.	864
178.	*in App.*	*Altercatio cum Paſcentio.*	*Append.* 20
179.	CL.	Ad Probam & Julianam.	516
180.	CCXXVIII.	Ad Honoratum.	830
181.	CXLVII *continetur.*	Ad Italicam ex lib. *de videndo Deo* excerpta.	473
182.		*& ſequentes ad Bonifacium, Bonifaciique ad Auguſtinum, numero ſedecim, exſtant in Appendice pag.* 1. *& ſeqq.*	
198.	CXLVIII.	Ad Fortunatianum.	496
199.	CCLXII.	Ad Ecdiciam.	888
200.	CXCVI.	Ad Aſellicum.	730
201.	XC.	*Nectarij.*	223
202.	XCI.	Ad Nectarium.	223
203.	XXIII.	Ad Maximinum.	30
204.	CLXXIII.	Ad Donatum.	612
205.	CLXXXIX.	Ad Bonifacium.	697
206.	CCLXVII.	Ad Fabiolam.	900
207.	LXX.	Ad Naucellionem.	159
208.	CCXVIII.	Ad Palatinum.	809
209.	CCVIII.	Ad Feliciam.	774
210.	LVII.	Ad Celerem.	144
211.	CCXLVII.	Ad Romulum.	874
212.	CCLI.	Ad Pancarium.	880
213.	I.	Ad Hermogenianum.	1
214.	II.	Ad Zenobium.	3
215.	CCLXVIII.	Ad Plebem Hipponenſem.	901
216.	LXXXV.	Ad Paulum.	107
217.	LIX.	Ad Victorinum.	146
218.	XIII.	Ad Nebridium.	16
219.	CCLII.	Ad Felicem.	880
220.	CLXXI.	Ad Peregrinum Epiſcopum.	611
221.	CXIX.	*Conſentij.*	343
222.	CXX.	Ad Conſentium.	346
223.	LXI.	Ad Theodorum.	148
224.	CXXV.	Ad Alypium.	364
225.	CXXVI.	Ad Albinam.	367
226.	CCLVI.	Ad Chriſtinum.	881
227.	CXXIV.	Ad Albinam, Pinian. & Mel.	363
228.	CXIV.	Ad Florentinum.	325
229.	CXIII.	Ad Creſconium.	315
230.	CXV.	Ad Fortunatum.	326
231.	CXVI.	Ad Generoſum.	327
232.	CCLIII.	Ad Benenatum.	881
233.	CCLIV.	Ad Benenatum.	881
234.	CCLV.	Ad Ruſticum.	882

Ordo anteo vulg.	Ordo Novus		Pag.
235.	LXIV.	Ad Quintianum.	152
236.	LXV.	Ad Xantippum.	154
237.	LVI.	Ad Celerem.	144
238.	LXIX.	Ad Caſtorium.	157
239.	LXXXIII.	Ad Alypium.	204
240.	LXIII.	Ad Severum.	150
241.	LXII.	Ad Severum.	149
242.	LXXXIV.	Ad Novatum.	206
243.	CCXLVI.	Ad Lampadium.	873
244.	LXXIX.	Ad quemdam Preſb. Manic.	187
245.	VIII.	*Nebridij.*	10
246.	CLX.	*Evodij.*	566
247.	CLXI.	*Evodij.*	568
248.	CCLXIII.	Ad Sapidam.	892
249.	XCIV.	*Paulini.*	253
250.	XCV.	Ad Paulioum.	256
251.	CCLXIX.	Ad Nobilium.	902
252.	CLXXIX.	Ad Johannem Epiſcop.	630
253*prima*.	CCXXXVII.	Ad Ceretium.	849
253*ſecunda*.	CIII.	*Nectarij.*	287
254.	CIV.	Ad Nectarium.	289
255.	CVIII.	Ad Macrobium.	304
256.	CCXVI.	*Valentini.*	796
257.	CXLII.	Ad Saturninum & Eufratem.	461
258.	CLVIII.	*Evodij.*	560
259.	CLI.	Ad Cæcilianum.	517
260.	CLXXX.	Ad Oceanum.	633
261.	CCIX.	Ad Cæleſtinum Papam.	777
262.	CCXXIX.	Ad Darium.	836
263.	CCXXX.	*Darij.*	836
264.	CCXXXI.	Ad Darium.	839
265.	CVI.	Ad Macrobium.	304
266.	CVII.	*Maximi & Theodori.*	304
267.	L.	Ad Suffectanos.	116
268.	XI.	Ad Nebridium.	14
269.	XII.	Ad Nebridium.	16
270.	CCVI.	Ad Valerium Comitem.	773

S. AUGUSTINI EPISTOLARUM

INDEX ALPHABETICUS.

Numerus primus, cui nonnumquam aſteriſcus diſtinctionis gratiâ præfigitur, Epiſtolam deſignat, alter paginam.

ALBINÆ, Piniano, & Melaniæ Auguſtini Epiſtola, CXXIV, pag. 363. Eidem Albinæ, CXXVI, 367
Alypio Paulini & Theraſiæ, XXIV, 34
Alypio Auguſtini XXIX, 48. *LXXXIII, 204. *CXXV, 364. *CCXXVII, 829
Anap. *Marcellino & Anapſychiæ Hieronymi*, CLXV, 508
Anaſtaſio, CXLV, 469
Anonymi Auguſtino, CCLXX, 903
Antonino, XX, 24
Apringio, CXXXIV, 397
Armentario & Paulinæ, CXXVII, 373
Aſellico, CXCVI, 730
Audacis Auguſtino, CCLX, 886
Audaci, CCLXI, 887
Aurelio, XXII, 27. Eidem Alypij & Aug. XLI, 87. Eidem Auguſtini, LX, 147
*CLXXIV, 616
Auxilio, CCL, 878
Benenato, CCLIII, 881. *CCLIV, 881
Bonifacio Epiſcopo, XCVIII, 263
Bonifacio Comiti, CLXXXV, 643. *CLXXXIX, 697. *CCXX, 812
Bonifacio Auguſtini, & Auguſtino Bonifacij Epiſtolæ ſexdecim in Append. pag. 1. & ſeqq.
Cæciliano, LXXXVI, 208
Cæciliano, CLI, 517
Cæleſtioo, XVIII, 23
Cæleſtino Diacono, CXCII, 710
Cæleſtino Pontifici Rom. CCIX, 777
Carthagioenſis Conc. Innocentio, CLXXV, 617
Carthaginenſis Conc. Innocentij, CLXXXI, 635
Caſtorio Alypij & Aug. LXIX, 157
Caſulano, XXXVI, 68
Celeri, LVI, 144. *LVII, 144
Ceretio, CCXXXVII, 849
Chriſimo, CCXLIV, 872
Chriſtino, CCLVI, 882
Cirtenſibus, CXLIV, 468
Claudio, CCVII, 774
Concilij Carth. Innocentio, CLXXV, 617
Concilij Milev. Innocentio, CLXXVI, 620
Concilij Zertenſis Donatiſtis, CXLI, 456
Conſentij Auguſtino, CXIX, 343
Conſentio, CXX, 346
Conſentio, CCV, 767
Cornelio, CCLIX, 885
Creſconio, CXIII, 325
Criſpino Calamenſi, LI, 116. *LXVI, 155
Cyl. Proculo & Cylinnio Aurelij, Aug. &c. CCXIX, 810
Cyrillo in Append. XVIII, 18
Cyrilli Aug. in Append. XIX, 21
Dardano, CLXXXVII, 678
Dario, CCXXIX, 836. *CCXXXI, 839
Darij Auguſtino, CCXXX, 836
Demetriadi Pelagij Epiſtola in Append. XVII, 5
Deogratias, CII, 273
Deuterio, CCXXXVI, 848
Dioſcori Auguſtino, CXVII, 327
Dioſcoro, CXVIII, 328
Donato Proconſuli, C, 269. Eidem Exproconſuli, CXII, 324
Donato Preſbytero Donatiſtæ, CLXXIII, 612
Donatiſtis, LXXVI, 179. *CV, 296
Donatiſtis Conc. Zertenſis, CXLI, 456
Dulcitio, CCIV, 764
Ecdiciæ, CCLXII, 888
Eleuſ. Glorio, Eleuſio, Fel. Gram. XLIII, 88
Eleuſio, Glorio & Felicibus, XLIV, 101
Elpidio, CCXLII, 865
Emerito, LXXXVII, 208
Erac. Acta in deſignando Auguſtini ſucceſſore Eraclio, CCXIII, 788
Eudoxio, XLVIII, 113

Euf. Saturnino & Eufrati, CXLII, 461
Evodij Auguſtino, CLVIII, 560. *CLX, 566. *CLXI, 568. *CLXIII, 573
Evodio, CLIX, 564. *CLXII, 569. CLXIV, 573. *CLXIX, 603
Euſebio, XXXIV, 64. *XXXV, 66
Fabiolæ, CCLXVII, 900
Feliciæ, CCVIII, 774
Felic. Glorio, Eleuſio, Felicibus, Grammatico, XLIII, 88. *XLIV, 101
Felici & Hilarino, LXXVII, 181
Felici, CCLII, 880
Felicitati & Ruſtico, CCX, 780
Feſto, LXXXIX, 219
Florentinæ, CCLXVII, 899
Florentino, CXIV, 325
Fortunatiano, CXLVIII. 496
Fortunato, CXV, 326
Gaio, XIX, 23
Generoſo Conſtantinenſi catholico Fortunati, Alypij & Aug. LIII, 120
Generoſo Numidiæ Conſulari, CXVI, 327
Glorio, Eleuſio, Felicibus, Grammatico XLIII, 88, XLIV, 101
Gram. Glorio, Eleuſio, Felicibus, Grammatico, XLIII, 88. *XLIV, 101
Hermogeniano, I, 1
Heſychio, *CXCVII, 737. *CXIX, 742
Heſychij Auguſtino, CXCVIII, 739
Hieronymo, XXVIII, 45. *XL, 84. *LXVII, 156. *LXXI, 159. *LXXIII, 163. *LXXXII, 189. *CLXVI, 583. *CLXVII, 594
Hieronymi Auguſtino, XXXIX, 83. *LXVIII, 156. *LXXII, 161. *LXXV, 168. *LXXXI, 189. *CXXIII, 362. *CLXXII, 612. *CXCV, 730. *Ejuſdem Alypio & Auguſtino*, CCII, 763
Hieronymi Marcellino & Anapſychiæ, CLXV, 581
Hil. Felici & Hilarino, LXXVII, 181
Hilarij Syracuſani Auguſtino, CLVI, 542
Hilario Syracuſano, CLVII, 542
Hilario Epiſcopo, CLXXVIII, 629
Hilarij Galli Auguſtino, CCXXVI, 825
Hipponenſi Clero & plebi, LXXVIII, 182. *CXXII, 361
Hipponenſi plebi, CCLXVIII, 0 1
Honorato Donatiſtæ Epiſcopo, XLIX, 114
Honorato nondum baptizato, CXL, 422
Honorato Epiſcopo, CCXXVIII, 830
Honorij & Theodoſij, CCI, 762
Jacob. *Timaſij & Iacobi Auguſtino*, CLXVIII, 602
Januario, LIV, 123. *LV, 127
Januario Donatiſtæ Epiſcopo, Clericorum Hipponenſium, LXXXVIII, 213
Innocentio Conc. Milevitani, CLXVI, 620
Innocentio Conc. Carthaginenſis, CLXXV, 617
Innocentio, Aurelij, Alypij, Auguſtini &c. CLXXVII. 622
Innocentij Carthaginenſi Conc. CLXXXI, 635
Innocentij Milevitano Conc. CLXXXII, 638
Innocentij Aurelio, Alyp. Aug. &c. CLXXXIII, 641
Innocentij Aurelio & Auguſtino, CLXXXIV, 642
Johanni Epiſcopo, CLXXIX, 630
Italicæ, XCII, 227. *XCIX, 268
Iul. Probæ & Julianæ, CL, 516
Julianæ Alypij & Aug. CLXXXVIII, 692
Læto, CCXLIII, 868
Lampadio, CCXLVI, 873
Largo, CCIII, 764
Licentio, XXVI, 38
Longiniano, CCXXXIII, 845. *CCXXXV, 847
Longiniani Auguſtino, CCXXXIV, 846
Macedonij Auguſtino, CLII, 523. *CLIV, 535
Macedonio, CLIII, 514. *CLV, 536
Macrobio, CVI, 304. *CVIII, 304
Madaurenſibus, CCXXXII, 841
Manichæo cuidam Preſbytero, LXXIX, 187
Marcellino Aurelij, Silv. &c. CXXVIII, 377. CXXIX, 379. Eidem Auguſtini, CXXXIII, 396. *CXXXVIII, 410. *CXXXIX, 419. *CXLIII, 463
Marcellini Auguſtino, CXXXVI, 400
Marcellino & Anapſ. Hieronymi, CLXV, 508
Martiano, CCLVIII, 883
Maximæ, CCLXIV, 894
Maximino, XXIII, 30
Maximi Madaurenſis Auguſtino, XVI, 19
Maximo Madaurenſi, XVII, 21
Maximo Medico Alypij & Aug. CLXX, 608
Maximi & Theodori Auguſtino, CVII, 304
Melan. Albinæ, Piniano, & Melaniæ, CXXIV, 363
Memorio, CI, 270
Mercatori, CXCIII, 711
Milevitani Conc. Innocentio, CLXXVI, 620
Milevitano Conc. Innocentij, CLXXXII, 638
Naucellioni Alypij & Auguſtini, LXX, 159
Nebridio, III, 4. *IV, 6. *VII, 8. *IX, 11. *X, 12. *XI, 14. *XII, 16. *XIII, 16. *XIV, 17
Nebridij Auguſtino, V, 7. VI, 7. *VIII, 10
Nectarij Auguſtino, XC, 223. *CIII, 287
Nectario, XCI, 223. *CIV, 289
Nobilio, CCLXIX, 902
Novato, LXXXIV, 206
Oceano, CLXXX, 633
Olympio, XCVI, 260. *XCVII, 262
Optato, CXC, 700
Orontio, CCLVII, 882
Palatino, CCXVIII, 809
Pammachio, LVIII, 145
Pancario, CCLI, 880
Paſcentio, CCXXXVIII, 853. *CCXXXIX, 863. *CCXLI, 864
Paſcentij Auguſtino, CCXL, 864
Altercatio cum Paſcentio, in Append. XX, 41
Paulinæ, CXLVII, 473
Paulini & Theraſia Alypio, XXIV, 34
Paulini & Theraſiæ Auguſtino, XXV, 36. *XXX, 53. *XCIV, 253. *Ejuſdem Paulini Auguſtino*, CXXI, 355
Paulino Auguſtini, XXVII, 42. *CXLIX, 503. Eidem Alypij & Auguſtini, CLXXXVI, 663. Eidem & Theraſiæ Auguſtini, XXXI, 55. *XLII, 88. *LXXX, 187. *XCV, 256. Eiſdem Alypij & Auguſtini, XLV, 107
Paulini & Theraſiæ Romaniano, XXXII, 58
Paul. Armentario & Paulinæ, CXXVII, 373
Paulo, LXXXV, 207
Pelagio CXLVI, 473
Pelagij Demetriadi, in Append. XVII, 5
Peregrino Epiſc. Alypij & Aug. CLXXI, 611
Pin. Albinæ, Piniano, & Melaniæ, CXXIV, 363
Pleb. Clero & Plebi Eccleſiæ Hipponenſis, LXXVIII, 182. *CXXII, 261
Plebi Hipponenſi, CCLXVIII, 901
Poſſidio, CCXLV, 873
Præſidio, LXXIV, 168
Probæ, CXXX, 382. *CXXXI, 394

Probæ & Julianæ, CL, 516
Proculeiano, XXXIII, 62
Proculo & Cylinnio Aurelij, Aug. &c. CCXIX, 810
Profuturo, XXXVIII, 82
Proſperi Auguſtino, CCXXV, 820
Publicolæ Auguſtino, XLVI, 107
Publicolæ Auguſtini, XLVII, 110
Quintiano, LXIV, 152
Quintiliano, CCXII, 788
Quodvultdei Auguſtino, CCXXI, 816. * CCXXIII, 818
Quodvultdeo, CCXXII, 817. * CCXXIV, 819
Reſtituto, CCXLIX, 877
Romaniano, *Paulini & Theraſiæ*, XXXII, 58
Romulo Auguſtini, CCXLVII, 874
Ruſtico, CCLV, 882
Sanctimonialibus, CCXI, 781
Sapidæ, CCLXIII, 892
Saturnino & Eufrati, CXLII, 461
Sebaſtiano, CCXLVIII, 876
Seleucianæ, CCLXV, 896
Severino, LII, 118
Senioribus Coloniæ Suffectanæ, L, 116
Severo Alypij, Aug. & Samſucij, LXII, 149
Eidem Auguſtini, LXIII, 150. * CX, 317
Severi Auguſtino, CIX, 315
Sixto, CXCI, 708. * CXCIV, 715
Suffectanæ coloniæ Senioribus, L, 116
Theodoro, LXI, 148
Theod. Maximi & Theodori Auguſtino, CVII, 304
Theraſiæ. *Vide ſuprà* Paulini.
Timaſij & Iacobi Auguſtino, CLXVIII, 602
Valentino Auguſtini, CCXIV, 791. * CCXV, 793
Valentini Auguſtino, CCXVI, 796
Valerio Epiſcopo, XXI, 25
Valerio Comiti, CC, 761. * CCVI, 773
Victoriano, CXI, 319
Victorino, LIX, 146
Vincentio, XCIII, 230
Vitali, CCXVII, 799
Voluſiano, CXXXII, 395. * CXXXVII, 401
Voluſiani Auguſtino, CXXXV, 399
Xantippo, LXV, 154
Zenobio, II, 3
Zertenſis Conc. Donatiſtis, CXLI, 456

EPISTOLARUM SANCTI AUGUSTINI

INDEX SECUNDÙM PRÆCIPUA EARUM ARGUMENTA DIGESTUS.

EPISTOLÆ THEOLOGICÆ.

De Deo Epiſtolæ, 118. 120
De SS. Trinitatis myſterio, 11. 120. 169. 170. 232. 238. 239. 241. 247
De præſentia Dei ubique, & ſpeciali ratione in ſanctis ut in ſuo templo, 187
De ejus bonitate & juſtitia in hominum diſcretione, 186. 190. 194
De ratione divinæ prædeſtinationis, 186. 225. 226
De videndo Deo, 92. 147. 148. 162
De Chriſto, 102. 187
De Incarnatione Verbi Dei, 11. 137. 140
De Anima Chriſti, unde ſit, 164
Chriſtus quatenus ubique exſiſtat, 187
Chriſtum eſſe unicam ſalutis viam, 102
De ortu ejus ex Virgine, deque miraculis ab ipſo factis, 137. 143
De ejus ad inferos deſcenſu, 164
De ejus reſurrectione, quomodo poſt hanc comedent, & cicatrices in corpore ſervaverit, 102
Unde à quibuſdam agnitus, ab aliis non agnitus ſit poſt reſurrectionem, 121. 149
De ejus corpore, quale nunc ſit, 205
An oculis corporis Deum videat, 92. 162
De ſecundo ejus adventu, 197. 198. 199
De homine ad imaginem Dei condito,
De Animæ origine, 143. 165. 166. 180. 190
De Felicitate hominis, 118. 155
De Fine ſæculi, 197. 198. 199
De Reſurrectione, 101. 205
De peccato originali, 156. 157. 178. 186. 193. 194. 217
De libero arbitrio, 156. 157. 177. 178. 179. 186. 188. 194. 217
De Gratia, 140. 176. 177. 179. 186. 188. 194. 217
De veteri Lege, cui bono data ſit, 145. 190. 196
De ſacrificiis veteris Legis, 102
De veteris Legis abrogatione, 136. 138. 196
De Novo Teſtamento. Quæ ejus gratia, & ab Veteri differentia, 140
De Scriptura ſacra, quæ ejus auctoritas, 143
Ejus profunditas, 137
Ejus lectio commendatur, 132
De Baptiſmo. Ejus neceſſitas, 98. 186. 194
Contra ejus iterationem, 23. 93. 106. 108
De Euchariſtiæ ſumtione, 54
Sacramenti Euchariſtiæ celebratio, 149

EPISTOLÆ POLEMICÆ.

Quæ ſpectant Paganos, 16. 17. 91. 232. 233. 234. 235
Manichæos, 79. 236
Novatianos, 265
Priſcillianiſtas, 237
Arianos, 238. 239. 240. 241. 242
Donatiſtas, 23. 33. 34. 35. 43. 44. 49. 51. 52. 53. 56. 57. 58. 61. 66. 70. 76. 86. 87. 88. 89. 93. 97. 100. 105. 106. 107. 108. 111. 112. 128. 129. 133. 134. 139. 141. 142. 144. 173. 185. 204
Pelagianos, 140. 146. 156. 157. 168. 175. 176. 177. 178. 179. 181. 182. 183. 186. 187. 188. 190. 191. 193. 196. 201. 202. 214. 215. 216. 217. 218. 225. 226

EPISTOLÆ EXEGETICÆ.

De Hebdomadibus Danielis, 197. 198. 199
Allegoria de Jona abſorpto à ceto, 102
Pſal. XV. 3. *Sanctis qui in terra ſunt ejus &c.* 121. 149
Pſal. XXI. *Deus Deus meus ut quid dereliquiſti me &c.* 140
Pſal. LXVII. 22. *Veruntamen Deus conquaſſabit &c.* 121. 149
Matth. XXII. 13. *Tenebræ exteriores*, 140
Matth. XXV. 2. *Quinque prudentes virgines &c.* 140

Lucæ

Marc. IV. 24. *In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.* 102
Lucæ II. 35. *Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius.* 149
Johan. I. 14. *Et verbum caro factum eſt.* 140
Rom. II. 28. *Secundùm Evangelium inimici quidem propter vos, ſecundùm electionem dilecti.* 121. 149
Galat. II. 14. *Si tu cùm Judæus ſis gentiliter vivis & non Judaicè; quomodo Gentes cogis Judaizare.* 75. 82
Epheſ. III. 18. *In caritate radicati & fundati, ut poſſitis comprehendere &c.* 140
Epheſ. IV. II. *Quoſdam quidem dedit Deus in Eccleſia Apoſtolos &c.* 121. 149
Coloſſ. II. 18. *Nemo vos ſeducat volens in humilitate &c.* 121. 149
I. Tim. II. I. *Obſecro itaque primùm omnium fieri obſecrationes &c.* 121. 149
Jacob. II. 10. *Qui offenderit in uno, factus eſt omnium reus.* 167
I. Pet. III. 19. *His qui in carcere erant ſpiritibus veniens prædicavit.* 164

EPISTOLÆ ECCLESIASTICÆ.

De Eccleſia.
Catholicam eſſe Chriſti Eccleſiam, 23. 49. 53. 87. 93. 105. 108. 129. 142. 185
Malos in ea tolerari oportere, 87. 108. 141. 208. 210. 248. 249
De ritibus Eccleſiæ.
Variæ Locorum conſuetudines in celebratione Sacramentorum, Feſtorum dierum, Jejunij &c. 54. 55
De Paſchate, 55
De conviviis in Martyrum honorem fieri ſolitis, 22. 29
Lectio & tractatio Scripturæ ſacræ ad populum diebus feſtis, 29
De hymnorum & Pſalmorum cantu, 29. 55
De ritu Baptiſmi, 98. 193. 194
Sacramenti Euchariſtiæ, 54. 55. 149
De Jejunio ſabbati, 36. 54. 55
De oblatione, lotione pedum & relaxatione jejunij in die cœnæ, 54. 55
De Epiſcopis & Clericis.
Quàm arduum ſit & periculoſum Epiſcopi, Preſbyteri ac Diaconi munus, deque comparanda Scripturarum ſcientia ad illud dignè obeundum, 21
De Epiſcopatu pro Eccleſiæ pace ſponte abdicando, 69. 128
Adhortatio ad ſuſcipiendum Epiſcopatum, 69
Objurgatio Epiſcopi perperam defungentis ſuo munere, 85
Sententiæ variæ in Epiſcopos malos prolatæ, 209
De abdicando Eccleſiaſtica functione infami Preſbytero, 65
Contra catholicum Preſbyterum hæreticorum accuſationes non eſſe admittendas, 251
An Monaſteriorum deſertores deceat ad Clerum adſumi, 60
De Donatiſtarum Clericis in ſui ordinis gradu recipiendis, 61
An Epiſcopis vel Clericis fugere liceat in perſecutione, 228
De hereditate Preſbyteri Eccleſiæ Thiavenſis, cujus ſit, an hujus Eccleſiæ; an monaſterij Thagaſtenſis, in quo ille priùs degerat, 83
De Diſciplina Eccleſiæ in delinquentes.
An ob unius peccatum tota familia poſſit excommunicari, 250. & Frag. ſub 250
Pœnitentia publica cur ſemel tantùm conceſſa, 153
De coërcendis Hæreticis, 86. 97. 98. 100. 139. 185. 204
De pupilla Eccleſiæ tutelæ commiſſa, 252. 253. 254. 255

EPISTOLÆ MORALES.

Ad vitam Chriſtianam & ad mundi contemtum exhortatio, 26. 32. 112. 127. 189. 220. 243
Epiſcoporum Chriſtianorum pro reis intercedentium pietas, 152. 153
Curioſas quæſtiones non decorè tractari ab Epiſcopis, 118
Duci in militia merenti vitæ ratio præſcribitur, 189
Magiſtratus & Judices in puniendis reis qua æquitate quove animo ſe gerere debeant, 152. 153
Virtutes veræ iis neceſſariæ, ut rectè conſulant rebus humanis, 155
De puniendis ſceleribus, 91
Monachi otio ad pietatem, non ad ignaviam utantur, & ſi Eccleſia eorum operam deſideret, ne detrectent, 48
Sanctimonialium objurgatio, & ſcripta ipſis Regula, 211
De virginitatis velo, 150
De votis perſolvendis, 127. 220. 262
Divites Chriſtiani quomodò divitiis uti debeant, 130. 157
An liceat mulieri inſcio viro bona ſua diſtribuere, 262
De virtutibus.
Quænam virtutes veræ, 155
De fide in Chriſtum ſemper ad ſalutem neceſſaria, 102. Parvulis in baptiſmo prodeſt offerentium fides, 98. 193
De ſpe bene vivendi non in propriis viribus, ſed in Deo collocanda, 218
De Caritate, qua ſolâ juſtitia impletur, 147
Non eſſe in hac vita virtutem niſi diligere quod diligendum eſt, id eſt Deum, 155
De mutua inter amicos benevolentia, 192
De fraterna correctione, 210
De reprehenſione Petri à Paulo, 28. 40. 82. 180
De Eleemoſyna, 126
De Orando Deo, 130
De Continentia, 259
De patientia in adverſis, 99. 111. 203. 210. 244. 264
De toleranda adverſa valetudine, 38
De Pœnitentia, 91. 153. Pœnitentia Petri, 54
De Triſtitia ſancta, 248
De vitiis.
An omnia peccata ſint paria, 104. 167. Peccata ne ſint impunita, 91. Deum pro peccato temporali non injuſtè rependere ſupplicium æternum, 102
De Calumnia & quomodo illi occurrendum, 125
De Contentionibus, 22
Curioſitate & vanæ ſcientiæ appetitu, 118
Diſcordia, 68. 73
Ebrietate, 22. 29

Furto, & reſtitutione rei ablatæ, 153
Homicidio, 47
Impudicitia, 159
Judicio temerario, 78
Ira, 9. 38
Laudis humanæ appetitu, 22. 231
Mendacio officioſo, 28. 75. 82. 180
Ornatu ſuperfluo, fucis & inauribus, 245
Peccato in Spiritum-ſanctum, 185
Perjurio, 47. 157
Scandalis, quòd iis pios perturbari non oportet, 77. 78. 208
De Superbia, 22
De ſuſpicione vitanda, 225

EPISTOLÆ PHILOSOPHICÆ.

De Academicis, 1
De Ideis rerum, & differentiis ſenſibilibus, 9. 14
De intellectu, memoria & phantaſiis, 6. 7
De ſomniis & nocturnis imaginibus, 8. 9
De Anima corpore ſoluta, deque viſis prodigioſis, 159. 161
An ſit quoddam animæ corpus, 13
Quomodo animi noſtri motus à ſpiritibus ſententur, & ab iis ingerantur cogitationes & ſomnia, 9
De fato contra Mathematicos, 246
Quæſtiones Philoſophorum & Oratorum ſæcularium non decorè tractari ab Epiſcopis, neque utiliter diſci, 101. 118

EPISTOLÆ HISTORICÆ.

De obſeſſa & capta Roma per Alaricum, 99. 123
De Galliarum, Hiſpaniarum, aliarumque regionum vaſtatione, 111
De vaſtatione Africæ bellum gerente Bonifacio, 171
De Judiciis habitis in Cæciliani epiſcopi cauſſa adversùs Donatiſtas, 48. 88. 89. 93. 105. 141. 185
De Collatione Carthaginenſi cum Donatiſtis, 128. 129. 141
De Conciliis in Pelagianos habitis, deque eorum damnatione, 175. 176. 181. 182. 186. 190. 191. 215
Imperatorum ſanctio in eoſdem, 201
De S. Marcellini & ejus fratris nece, 151
De cæde Suffectanorum Martyrum, 50
De electione Cæleſtini in Rom. Pontificem, 209

EPISTOLÆ VARIÆ.

Conſolatoriæ, 111. 244. 263
Objurgatoriæ, 85. 220. 259
Laudatoriæ ab Aug. 27. 31. 110. 200. 229. 263
Laudatoriæ ad Aug. 25. 109. 121. 135. 154. 216. 225. 226. 230. 260
De Auctoritate ſcriptorum Eccleſiaſticorum, 143
De Tranſlatione Scripturarum facta ab Hieronymo, 28. 71. 75
De libro Hieronymi, *de ſcriptoribus Eccleſiaſticis*. 40
De Hieronymo, ac illius cum Ruffino diſcordia. 68. 73
De liberalibus diſciplinis, 101
Quomodo, & quo fine ſtudendum. 118
De voce *Deogratias*. 41

ERRATA IN TEXTU.

P*Ag.* 32. *linea* 51. circunditur, *lege* circumciditur.
33 *l* 7. conſilia, *leg.* concilia.
37. *l.* 9. humilitatem, *leg.* humiliatum.
60. *l* 54 *textus interpungendus ſic*: Suave jugum. Chriſti eſt vox pia: crede Deo.
78 *l* 24. atque juſtitiam *Sic Editio Lov. Sed leg. cum mſſ.* atque juſtitia, *ut obſervamus in Syllabo, ad Epiſt.* 36
146. *l* 41 ſpernere, *leg* aſpernere.
299. *l* 6 Fontem, *leg* frontem.
435 *l* 27 eſt agro, *leg* eſt in agro.
526 *l* 59 aut me, *leg.* aut ſi me
464. *l* 49. eodem modo, quo, *leg* eo modo, quo.
715. *l.* 32. In Epiſtola, *dele* In, *quo carent mſſ.*
720. *l.* 63. coronat, *leg* coronas.
791. *l.* 24. arbitrum, *leg.* arbitrium.

ERRATA IN NOTIS.

P*Ag.* 27 *Not a.* certè ante, *leg* certè non ante.
148 *Not b.* in epiſt 83 *leg.* 108.
Ibid ſcripſerat epiſt. 84 *leg* acceperat epiſt. 107
174. *Not. b.* machinâ quadam, *leg.* quadam.
389 *In argumento* lin 43 & 10 *leg* & 11.
461. *Not. a.* conſolatus, *leg* conſulatus
648 *Not. g.* hunc tranſtulimus, *leg.* huc
Ibid Not b prædie, *leg* prædio.

ERRATA IN MARG.

P*Ag.* 10. num 27. *leg.* 18.
42. Aliàs VIII. *leg.* XXXII.
216. num 105. *leg* 185.
273. Epiſt. 9 *leg* 40.
203 num 224. *leg* 144.
219 Aliàs LXVII. *leg.* CLXVII.
423. an. 42 *leg* 412.
635. ſcripta poſt ſuperiorem, *leg.* ſcripta ineunte an. 417.
638 ſcripta an. 416 *leg* 417.
642. ineunte an. 416. *leg* 417.
880. Aliàs CCXVII. *leg* CCXIX.

Præterea confer Syllabum adjectum in Epiſtolarum fine. pag. 905. *quo in Syllabo ad Epiſt.* XCV. *adde.* [258. B. Vindingus legendum conjectat: *Et quod ſcriptum eſt, Nolite ante tempus judicare: Et quod ſcriptum eſt. Nolite judicare ut non &c.* Nec inepte conjectura, quandoquidem ſequitur: *Neque enim hic addidit: ante tempus.*]

S. AURELII

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

EPISTOLÆ

SECUNDUM ORDINEM TEMPORUM

NUNC PRIMUM DISPOSITÆ,

ET QUATUOR IN CLASSES DIGESTÆ.

Claſſis 1. continet epiſtolas, quas ſcripſit nondum epiſcopus, ab anno Chriſti videlicet 386. ad 395.

2. Quas epiſcopus ante collationem Carthaginenſem cum Donatiſtis habitam, & ante detectam in Africa Pelagii hæreſim ſcripſit, ab anno 396. ad 410.

3. Quas ſcripſit reliquo vitæ tempore, ab anno 411. ad 430.

4. Nonnullas ipſo etiam epiſcopo ſcriptas complectitur, quarum tempus minùs compertum.

I. CLASSIS.

*Aliàs CCXIII. quæ autem 1 erat, nunc 132.

EPISTOLA I.*

Conſilium aperit Auguſtinus ſuorum librorum de Academicis, & Hermogenianum ſententiam rogat de eo, quod ſub finem tertii libri de iiſdem philoſophis pronuntiavit.

HERMOGENIANO AUGUSTINUS.

Scripta circ. fin. an. 386.

ACADEMICOS ego nec inter jocandum quidem umquam laceſſere auderem: quando enim me tantorum virorum non moveret auctoritas, niſi eos putarem longè in alia, quàm vulgò creditum eſt, fuiſſe ſententia? Quare potiùs eos imitatus ſum quantum valui, quàm expugnavi, quod omnino non valeo. Videtur enim mihi ſatis congruiſſe temporibus, ut A ſi quid ſincerum de ſonte Platonico flueret, inter umbroſa & ſpinoſa dumeta potiùs in [a] paſtionem paucissimorum hominum duceretur, quàm per aperta manans irruentibus paſſim pecoribus nullo modo poſſet liquidum purumque ſervari. Quid enim convenientius pecori eſt, quàm putari animam corpus eſſe? Contra hujuſmodi homines opinor ego illam utiliter excogitatam * Dei veri artem atque rationem. Hoc autem ſæculo cùm jam nul- B los videamus philoſophos, niſi fortè [b] amiculo corporis, quos quidem haud cenſuerim dignos tam venerabili nomine, reducendi mihi videntur homines (ſi quos Academicorum [c] per verborum ingenium à rerum comprehenſione deterruit ſententia) in ſpem reperiendæ veritatis: ne id quod eradicandis altiſſimis erroribus pro tempore accommodatum fuit, jam incipiat inſerendæ ſcientiæ impedimento eſſe.

* *forte*, tegendi veri.

[a] Sic MSS. At Lov. *in poſſeſſionem*.
[b] MSS. duodecim habent, *clanculo corporis*.
[c] Lov. *perverſorum ingenium à rerum comprehenſione deterruiſſet, in ſpem* &c. At qua ratione perverſi Academici, ſiquidem ut mox dictum eſt, *artem & rationem tegendi veri* (ſic enim legendum cenſemus, non, *Dei veri*, ut libri omnes habent) utiliter excogitarunt? quapropter locum emendavimus ad decem MSS qui habent, *per verborum ingenium . . . deterruit*, ſive *terruit* è quibus tamen nonniſi duo retinent vocem, *ſententia*.

Classis I. an. 386.

2. Tantum enim tunc variarum ſectarum ſtudia flagrabant, ut nihil metuendum eſſet niſi falſi approbatio. Pulſus autem quiſque illis argumentis ab eo, quod ſe firmum & inconcuſſum tenere crediderat, tanto conſtantiùs atque cautiùs aliud quærebat, quanto & in moribus major erat induſtria, & in natura rerum atque animorum altiſſima & impliciſſima latere veritas ſentiebatur. Tanta porrò nunc fuga laboris & incuria bonarum artium, ut ſimul atque ſonuerit, acutiſſimis philoſophis eſſe viſum nihil poſſe comprehendi: dimittant mentes & in æternum obducant. Non enim audent vivaciores ſe illis credere, ut ſibi appareat, quod tanto ſtudio, ingenio, otio, tam denique multâ multiplicique doctrinâ, poſtremò vitâ etiam longiſſimâ Carneades invenire non potuit. Si verò etiam aliquantum obnitentes adversùs pigritiam, legerint eoſdem libros, quibus quaſi oſtenditur naturæ humanæ denegata perceptio; tanto torpore indormiſcunt, ut nec cæleſti tuba evigilent.

3. Quamobrem cùm gratiſſimum habeam fidele judicium tuum de libellis meis, tantumque in te momenti ponam, ut nec error in tuam prudentiam, nec in amicitiam ſimulatio cadere poſſit, illud magis pero diligentiùs conſideres, mihique reſcribas, utrùm approbes quòd in extremo tertij libri ſuſpicioſiùs fortaſſe quàm certiùs; utiliùs tamen, ut arbitror, quàm incredibiliùs putavi credendum. Equidem quoquo modo ſe habeant illæ litteræ, non tam me delectat quòd, ut ſcribis, Academicos vicerim (ſcribis enim hoc amantiùs fortè quàm veriùs) quàm quòd mihi abruperim odioſiſſimum retinaculum, quo ab philoſophiæ ubere deſperatione veri, quod eſt animi pabulum, refrenabar.

EPISTOLA II. *

* Aliàs CCXIV. qua autem 2. erat, nunc 235.

Zenobio deſiderium exponit ſuum, ut diſputationem inter ſe cœptam, inter ſe finiant.

a ZENOBIO AUGUSTINUS.

Scripta circ. idem tempus.

1. BENE inter nos convenit, ut opinor, omnia quæ corporeus ſenſus adtingit, ne puncto quidem temporis eodem modo manere poſſe, ſed labi, effluere & præſens nihil obtinere, id eſt, ut latinè loquar, non eſſe. Horum itaque pernicioſiſſimum amorem, pœnarumque pleniſſimum, vera & divina philoſophia monet frenare atque ſopire: ut ſe toto animus, etiam dum hoc corpus agit, in ea quæ ſemper ejuſdemmodi ſunt, nec peregrino pulcro placent, feratur atque æſtuet. Quæ cùm ita ſint, & cùm te verum ac ſimplicem, qualis ſine ulla ſolicitudine amari potes, in ſemetipſa mens videat, fatemur tamen congreſſum iſtum atque conſpectum tuum, cùm à nobis corpore diſcedis, locisque ſejungeris, quærere nos, eòque dum licet cupere. Quod profectò vitium, ſi te bene novi, amas in nobis: & cùm omnia bona optes cariſſimis & familiariſſimis tuis, ab hoc eos ſanari metuis. Si autem tam potenti animo es, ut & agnoſcere hunc laqueum, & eo captos irridere valeas, næ tu magnus atque alius. Ego qui-A dem quamdiu deſidero abſentem, deſiderari me volo. Invigilo tamen, quantum queo, & enitor, ut nihil amem quod abeſſe à me invito poteſt. Quocum officio commoneo te interim, qualiſcumque ſis, inchoatam tecum diſputationem perficiendam, ſi curæ nobiſmetipſis ſumus. Nam eam cum Alypio perfici nequaquam ſinerem, etiamſi vellet. Non vult autem. Non enim eſt humanitatis ejus nunc mecum operam dare, ut in quàm multis poſſemus litteris te nobiſcum teneamus, neſcio quâ neceſſi-B tate fugientem.

EPISTOLA III. *

* Aliàs CLI. qua autem 3. erat, nunc 237.

Nebridio reſpondet Auguſtinus immeritò ſe ab ipſo vocari beatum, qui tam multa ignoret. Quæ in re ſita ſit vera beatitudo.

b NEBRIDIO AUGUSTINUS.

Scripta an. 387.

1. UTRÙM neſcio quo, ut ita dicam, blandiloquio tuo factum putem, an C verè ita ſe res habeat; incertum apud me eſt. Nam repentè accidit, nec ſatis deliberatum eſt, quatenus debeat committi fidei. Exſpectas quid iſtuc ſit. Quid cenſes? Propè perſuaſiſti mihi, non quidem beatum eſſe me: nam id ſolius ſapientis prædium eſt; ſed certè quaſi beatum: ut dicimus hominem, quaſi hominem in comparatione hominis illius quem Plato noverat; aut quaſi rotunda & quaſi quadra ea quæ videmus, cùm longè ab eis abſint quæ paucorum animus D videt. Legi enim litteras tuas ad lucernam jam cœnatus; proximè erat cubitio, ſed non ita etiam dormitio: quippe diu mecum in lecto ſitus cogitavi, atque has loquelas habui, Auguſtinus ipſe cum Auguſtino: Nonne verum eſt quod Nebridio placet, beatos nos eſſe? non utique. nam ſtultos adhuc eſſe, nec ipſe audet negare. Quid ſi etiam ſtultis beata vita contingit? durum, quaſi verò parva, vel alia ulla miſeria ſit quàm ipſa ſtultitia. Unde ergo illi viſum eſt? an lectis illis libel-E lis etiam ſapientem me auſus eſt credere? Non uſque adeo temeraria eſt lætitia geſtiens, præſertim hominis, cujus quanti ponderis conſideratio ſit, bene novimus. Illud igitur eſt: ſcripſit quod nobis putavit dulciſſimum fore; quia & illi dulce factum eſt, quidquid poſuimus in illis litteris, & ſcripſit gaudens, nec curavit quid committendum gaudenti calamo eſſet. Quid ſi *Soliloquia* legiſſet? lætaretur multo exundantiùs, nec tamen F reperiret plus aliquid, quod me appellaret, quàm beatum. Citò ergo ſummum nomen effudit in me, nec ſibi aliquid reſervavit, quod de me lætior aſſeveret. Vide lætitia quid faciat.

c 2. Sed ubi eſt iſta beata vita? * ubi? ubinam? O ſi ipſa eſſet, repelleret atomos Epicuri. O ſi ipſa eſſet, ſciret nihil deorſum eſſe præter mundum. O ſi ipſa eſſet, noſſet extrema ſphæræ tardiùs rotari quàm medium, & alia ſimilia, quæ ſimiliter novimus. Nunc verò quomodo vel qualiſcumque beatus ſum, qui neſcio cur tantus mundus ſit, cùm rationes figurarum per quas eſt, nihil prohibeant eſſe, quanto quis voluerit, ampliorem? Aut quomodo non mihi diceretur, immò non cogeremur

a Is haud dubiè eſt cui libros *de Ordine* nuncupavit Auguſtinus an. 386 videſis 1 Tom pag 315.

b Nebridius *dulcis amicus* Auguſtini laudatur in Confeſſionum libris, maximéque in lib. 9. c 3. quo loco *non multo poſt* ejuſdem Auguſtini *baptiſmum carne ſolutus* eſſe dicitur; id eſt antequam Auguſtinus presbyteratum adeptus fuiſſet, adeoque ante an. Chr. 391. Porrò ipſi ſcribere cœpit Auguſtinus ex agro Caſſiciaco juxta lib. 9. Conf. c 4 quem agrum aliquot menſes anni exeuntis 386. & 387. ineuntis incoluit.

c Unus Vaticanus codex, *beata vita? ubi niſi in anima? O ſi ipſa eſſet.* Vaticani alij duo habent, *beata vita? ubi vera? O ſi ipſa* &c.

Classis I. An. 387.

confiteri corpora in infinitum ſecari, ut à certa velut baſi in quantitatem certam certus corpuſculorum numerus ſurgeret? Quare cùm corpus nullum eſſe minimum ſinitur, quo pacto ſinamus eſſe ampliſſimum, quo amplius eſſe non poſſit: niſi fortè illud quod Alypio aliquando dixi occultiſſimè, habet magnam vim: ut quoniam numerus ille intelligibilis infinitè creſcit, non tamen infinitè minuitur, nam non eum licet ultra monadem reſolvere: contrà ſenſibilis (nam quid eſt aliud ſenſibilis numerus, niſi corporeorum vel corporum quantitas?) minui quidem infinitè, ſed infinitè creſcere nequeat. Et ideo fortaſſe meritò philoſophi in rebus intelligibilibus divitias ponunt, in ſenſibilibus egeſtatem. Quid enim ærumnoſius quàm minus atque minus ſemper poſſe fieri? Quid ditius, quàm creſcere quantum velis, ire quò velis, redire cùm velis, quouſque velis, & hoc multùm amare, quod minui non poteſt? Quiſquis namque intelligit iſtos numeros, nihil ſic amat ut monadem, nec mirum, cùm per eam fiat, ut ceteri amentur. Sed tamen cur tantus eſt mundus? Poterat enim eſſe vel major, vel brevior: neſcio. Tale eſt enim: Et cur hoc loco potiùs quàm illo. nec in ea re debet eſſe quæſtio, ubi quidquid eſſet, quæſtio eſſet. Unum illud multùm movebat, quòd infinitè corpora ſecarentur. Cui fortaſſe reſponſum eſt, de vi contraria intelligibilis numeri.

3. Sed exſpecta, videamus quid ſit hoc neſcio quid, quod ſuggeritur menti: certè ſenſibilis mundus, neſcio cujus intelligibilis imago eſſe dicitur. Mirum autem eſt, quod in imaginibus videmus, quas ſpecula referunt: nam quamvis ingentia ſpecula ſint, non reddunt majores imagines, quàm ſunt corpora etiam breviſſima objecta. In parvis autem ſpecillis, ſicut in pupillis oculorum, etſi magna facies ſeſe opponat, breviſſima imago pro modo ſpeculi formatur. Ergo & imagines corporum minui licet, ſi ſpecula minuantur: augeri, ſi augeantur, non licet. Hìc profectò aliquid latet, ſed nunc dormiendum eſt. Neque enim Nebridio beatus quærendo videor, ſed fortaſſe aliquid inveniendo. Id autem aliquid quid eſt? an illa ratiocinatio, cui tamquam unicæ meæ blandiri ſoleo, & eâ me nimiùm oblectare?

4. Unde conſtamus? ex animo & corpore. Quid horum melius? videlicet animus. Quid laudant in corpore? nihil aliud video quàm pulcritudinem. Quid eſt corporis pulcritudo? congruentia partium cum quadam coloris ſuavitate. Hæc forma ubi vera melior, an ubi falſa? quis dubitet ubi vera eſt, eſſe meliorem? Ubi ergo vera eſt? in animo ſcilicet. Animus igitur magis amandus eſt quàm corpus. Sed in qua parte animi iſta eſt veritas? in mente atque intelligentia. Quid huic adverſatur? ſenſus. Reſiſtendum ergo ſenſibus totis animi viribus? liquet. Quid ſi ſenſibilia nimiùm delectant? fiat ut non delectent. Unde fit? conſuetudine iis carendi appetendique meliora. Quid ſi moritur animus? ergo moritur veritas, aut non eſt intelligentia veritas, aut intelligentia non eſt in animo, aut poteſt mori aliquid in quo aliquid immortale eſt. nihil autem horum fieri poſſe *Soliloquia* noſtra jam continent, ſatiſque perſuaſum eſt: ſed neſcio qua conſuetudine malorum territamur atque titubamus. Poſtremò etiamſi moritur animus, quod nullo modo poſſe fieri video, non eſſe tamen beatam vitam in lætitia ſenſibilium, hoc otio ſatis exploratum eſt. His rebus fortaſſe atque talibus Nebridio meo ſi non beatus, at certè quaſi beatus videor. videar & mihi: quid inde perdo, aut cur parcam bonæ opinioni? Hæc mihi dixi. deinde oravi, ut ſolebam, atque dormivi.

5. Hæc placuit ſcribere tibi. Delectat enim me quòd mihi gratias agis, ſi nihil te quod in buccam venerit celem, & gaudeo, quia ſic tibi placeo. Apud quem igitur libentiùs ineptiam, quàm cui diſplicere non poſſum? At ſi in poteſtate fortunæ eſt, ut hominem amet homo, vide quàm beatus ſim, qui de fortuitis tam multùm gaudeo, & talia bona, fateor, deſidero mihi ubertim adcreſcere. Fortunæ autem bona veriſſimi ſapientes, quos ſolos beatos fas eſt vocari, nec timeri voluerunt, nec cupi, an cupiri, tu videris. Et bellè accidit. Nam volo me declinationis hujus gnarum facias. Cùm enim adjungo verba ſimilia, incertior fio. Nam ita eſt cupio, ut fugio, ut ſapio, ut jacio, ut capio; ſed utrùm fugiri an fugi, utrùm ſapiri an ſapi, ſit modus infinitus, ignoro. Poſſem adtendere jaci & capi, ni vererer ne me caperet, & pro ludibrio jaceret quò vellet, qui aliud jactum & captum, aliud fugitum, cupitum, ſapitum eſſe convinceret. Quæ item tria, utrùm penultimâ longâ & inflexâ, an gravi brevique pronuntianda ſint, ſimiliter neſcio. Provocaverim te ad epiſtolam longiorem, peto ut paulò diutiùs te legam. Nam non queo tantum dicere, quantum volupè eſt legere te.

EPISTOLA IV. [*]

*Aliàs CXVII. quæ autem 4 erat, nunc 136.

Auguſtinus Nebridio, ſignificans ei quantum profecerit in ſeceſſu, contemplatione rerum æternarum.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

Scripta circiter idem tempus.

1. MIRUM admodum eſt, quàm mihi præter ſpem evenerit, quòd cùm requiro quibus epiſtolis tuis mihi reſpondendum remanſerit, unam tantùm inveni, quæ me adhuc debitorem teneret, qua petis ut tanto noſtro otio, quantum eſſe arbitraris tecum, aut nobiſcum cupis, indicemus tibi quid in ſenſibilis atque intelligibilis naturæ diſcernentiâ profecerimus. Sed non arbitror occultum tibi eſſe, ſi falſis opinionibus tanto quiſque inſeritur magis, quanto magis in eis familiariúſque volutatur, multo id faciliùs in rebus veris animo accidere. Ita tamen paulatim ut per ætatem proficimus. Quippe cùm plurimùm inter puerum & juvenem diſtet, nemo à pueritia quotidie interrogatus ſe aliquando juvenem dicet.

2. Quod nolo in eam partem accipias, ut nos in his rebus quaſi ad quamdam mentis juventutem firmioris intelligentiæ robore perveniſſe exſiſtimes. Pueri enim ſumus, ſed ut dici adſolet, forſitan belli, & non [a] mali. Nam plerumque perturbatos & ſenſibilium [*] plagarum curis refertos mentis oculos illa tibi notiſſima ratiuncula in [b] reſpirationem levat, mentem atque intelligentiam oculis & hoc vulgari adſpectu eſſe meliorem: quod non ita eſſet, niſi magis eſſent illa quæ intelligimus, quàm iſta quæ cernimus. Cui ratiocinationi utrùm nihil validè inimicum ſit, peto mecum conſideres. Hac ego interim recreatus, cùm Deo in auxilium depreca-

*id eſt phantaſiarum.

[a] Am. Er. & MSS duo, non mali.

[b] MSS. pleraque, in reſpiratione.

Classis I. an. 387.

to, & in ipſum, & in ea quæ veriſſimè vera ſunt adtolli cœpero, tanta nonnumquam rerum manentium præſumtione compleor, ut mirer interdum illa mihi opus eſſe ratiocinatione, ut hæc eſſe credam, quæ tantâ inſunt præſentiâ, quantâ ſibi quiſque ſit præſens. Recole tu quoque; nam te fateor hujus rei eſſe diligentiorem, ne quid fortè neſciens reſcriptis adhuc debeam. Nam mihi non facit fidem tam multorum onerum, quæ aliquando numeraveram, tam repentina depoſitio: quamvis te accepiſſe litteras meas non dubitem, quarum reſcripta non habeo.

EPISTOLA V. *

* Aliàs CXIV. quæ autem 5. erat, nunc 138.

Auguſtinum Nebridius deplorat, quòd nimiùm interpelletur civium negotiis ab otio contemplationis.

AUGUSTINO NEBRIDIUS.

Scripta circ. finem an. 388.

1. *ITANE eſt, mi Auguſtine, fortitudinem ac tolerantiam negotiis civium præſtas, necdum tibi redditur illa exoptata ceſſatio? Quæſo, qui te tam bonum homines interpellant? credo qui neſciunt quid ames, quid concupiſcas. Nulluſne tibi eſt amicorum, qui eis amores referat tuos? Nec Romanianus nec* [a] *Lucinianus? Me certè audiant. Ego clamabo, ego teſtabor, te Deum amare, illi ſervire atque inhærere cupere. Vellem ego te in rus meum vocare, ibique adquieſcere. Non enim timebo me ſeductorem tui dici à civibus tuis, quos nimiùm amas, & à quibus nimiùm amaris.*

EPISTOLA VI. *

* Aliàs LXXI. quæ autem 6. erat, nunc 92.

Scribit Nebridius videri ſibi memoriam ſine phantaſia eſſe non poſſe; tum etiam phantaſia vim non à ſenſu, ſed à ſe potiùs imagines rerum habere.

AUGUSTINO NEBRIDIUS.

Scripta circ. init. an. 389.

1. *EPISTOLAS tuas perplacet ita ſervare ut oculos meos. Sunt enim magnæ, non quantitate, ſed rebus, & magnarum rerum magnas continent probationes. Illæ mihi Chriſtum, illæ Platonem, illæ Plotinum ſonabunt. Erunt igitur mihi, & ad audiendum propter eloquentiam dulces, & ad legendum propter brevitatem faciles, & ad intelligendum propter ſapientiam ſalubres. Curabis ergo quod tuæ menti ſanctum bonumve fuerit viſum, me docere. His autem litteris reſpondebis, cùm de phantaſia & memoria ſubtilius aliquid diſputaris. Mihi enim ita videtur, quòd quamvis non omnis phantaſia cum memoria ſit, omnis tamen memoria ſine phantaſia eſſe non poſſit. Sed dicis, Quid cùm recordamur nos intellexiſſe, aut cogitaſſe aliquid? Contra hæc ego reſpondeo & dico, propterea hoc eveniſſe, quia cùm intelleximus vel cogitavimus corporeum ac temporale aliquid, genuimus quod ad phantaſiam pertinet: nam aut verba intellectui cogitationibuſque noſtris adjunximus, quæ verba ſine tempore non ſunt, & ad ſenſum vel phantaſiam pertinent: aut tale aliquid intellectus noſter cogitatione paſſus eſt, quod in animo* [b] *phantaſtico memoriam facere potuiſſet. Hæc ego inconſideratè ac perturbatè, ut ſoleo, dixi: tu explorabis, & falſo rejecto, veritatem in litteris conferes.*

2. *Audi aliud: Cur, quæſo te, non à ſe potiùs quàm à ſenſu phantaſiam habere omnes imagines dicimus? Poteſt enim, quemadmodum animus intellectualis ad intelligibilia ſua videnda à ſenſu admonetur potiùs quàm aliquid accipit, ita & phantaſticus animus ad imagines ſuas contemplandas, à ſenſu admoneri potiùs quàm aliquid aſſumere. Nam fortè inde contingit, ut ea quæ ſenſus non videt, ille tamen adſpicere poſſit: quod ſignum eſt, in ſe & à ſe habere omnes imagines. De hac re quoque quid ſentias, reſpondebis.*

Classis I. an. 389.

EPISTOLA VII. *

* Aliàs LXXII. quæ autem 7. erat, nunc 143.

Auguſtinus quæſtionem utramque à Nebridio motam diſcutit.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

Scripta circ. idem tempus.

Caput I. Memoriam ſine phantaſia eſſe poſſe.

1. PROOEMIO ſuperſidam, & citò incipiam quod me jamjamque vis dicere, præſertim non citò deſiturus. Memoria tibi nulla videtur eſſe poſſe ſine imaginibus vel imaginariis viſis, quæ phantaſiarum nomine appellare voluiſti: ego aliud exiſtimo. Primùm ergo videndum eſt, non nos ſemper rerum prætereuntium meminiſſe, ſed plerumque manentium. Quare cùm ſibi memoria præteriti temporis vindicet tenacitatem: conſtat eam tamen partim eorum eſſe, quæ nos deſerunt, partim eorum, quæ deſeruntur à nobis. Nam cùm recordor patrem meum, id utique recordor quòd me deſeruit, & nunc non eſt: cùm autem Carthaginem, id quod eſt, & quod ipſe deſerui. In utroque tamen generum horum, præteritum tempus memoria tenet. Nam & illum hominem, & iſtam urbem, ex eo quod vidi, non ex eo quod video, memini.

2. Hîc tu fortaſſe quæris: Quorſum iſta? præſertim cùm animadvertas utrumlibet horum non poſſe in memoriam venire, niſi viſo illo imaginario. At mihi ſatis eſt ſic interim oſtendiſſe, poſſe dici earum etiam rerum, quæ nondum interierunt, memoriam. Verùm quid me adjuvet, facito intentus accipias. Nonnulli calumniantur adversùs Socraticum illud nobiliſſimum inventum, quo aſſeritur, non nobis ea quæ diſcimus, veluti nova inſeri, ſed in memoriam recordatione revocari; dicentes memoriam præteritarum rerum eſſe, hæc autem quæ intelligendo diſcimus, Platone ipſo auctore, manere ſemper, nec poſſe interire, ac per hoc non eſſe præterita. qui non attendunt illam viſionem eſſe præteritam, qua hæc aliquando vidimus mente; à quibus quia defluximus, & aliter alia videre cœpimus, ea nos reminiſcendo reviſere, id eſt per memoriam. Quamobrem ſi, ut alia omittam, ipſa æternitas ſemper manet, nec aliqua imaginaria figmenta conquirit, quibus in mentem quaſi vehiculis veniat, nec tamen venire poſſet, niſi ejus meminiſſemus, poteſt eſſe quarumdam rerum ſine ulla imaginatione memoria.

Caput II. Animam ſenſibus non uſam carere phantaſia.

3. Jam verò quod tibi videtur anima etiam non uſa ſenſibus corporis corporalia poſſe imaginari, falſum eſſe convincitur iſto modo: Si anima priuſquam corpore utatur ad corpora ſentienda, eadem corpora imaginari poteſt, & meliùs (quod nemo ſanus ambigit) affecta erat antequam his fallacibus ſenſibus implicaretur, meliùs afficiuntur animæ dormientium quàm vigilantium, meliùs phreneticorum quàm tali peſte carentium: his enim afficiuntur imaginibus, quibus ante iſtos ſenſus vaniſſimos nuntios afficiebantur: & aut verior erit ſol quem vident illi, quàm ille quem ſani atque vigilantes; aut erunt veris falſa meliora. Quæ ſi abſurda ſunt, ſicuti ſunt, nihil eſt aliud illa imaginatio, mi Nebridi, quam plaga inflicta per ſenſus, quibus non, ut tu ſcribis, commemoratio quædam

[a] In MSS aliquot ſcribitur hic, *Lucianus*; & in epiſt. 10. *Lucilianus*. mox in Victorino codice legitur, *me certè*, *Audiant me* &c.

[b] Sic MSS. tres. At editi habent, *quod in animo phantaſticam memoriam* &c.

Classis I. An. 389.

ſit ut talia formentur in anima, ſed ipſa hujus falſitatis illatio, ſive, ut expreſſiùs dicatur, impreſſio. Quod ſanè te movet, qui fiat ut eas facies formaſque cogitemus, quas numquam vidimus, acutè movet. Itaque faciam quod ultra ſolitum modum hanc epiſtolam porrigat; ſed non apud te, cui nulla eſt pagina gratior, quàm quæ me loquaciorem apportat tibi.

4. Omnes has imagines, quas phantaſias cum multis vocas, in tria genera commodiſſimè ac veriſſimè diſtribui video. Quorum eſt unum ſenſis rebus impreſſum, alterum putatis, tertium ratis. Primi generis exempla ſunt, cùm mihi tuam faciem, vel Carthaginem, vel familiarem quondam noſtrum * Verecundum, & ſi quid aliud manentium vel mortuarum rerum, quas tamen vidi atque ſenſi, in ſe animus format. Alteri generi ſubjiciuntur illa, quæ putamus ita ſe habuiſſe vel ita ſe habere, velut cùm differendi gratiâ quædam ipſi fingimus nequaquam impedientia veritatem, vel qualia figuramus cùm legimus hiſtorias, & cùm fabuloſa vel audimus vel componimus vel ſuſpicamur. Ego enim mihi ut libet atque ut occurrit animo, Æneæ faciem fingo, ego Medeæ cum ſuis anguibus alitibus junctis jugo, ego Chremetis & alicujus Parmenonis. In hoc genere ſunt etiam illa, quæ ſive ſapientes, aliquid veri talibus involventes figuris; ſive ſtulti variarum ſuperſtitionum conditores pro vero adtulerunt, ut eſt tartareus Phlegethon, & quinque antra gentis tenebrarum, & ſtilus Septemtrionalis continens cælum, & alia poëtarum atque hæreticorum mille portenta. Dicimus tamen & inter diſputandum, puta eſſe tres ſuper invicem mundos, qualis hic unus eſt: &, puta quadratâ figurâ terram contineri; & ſimilia. Hæc enim omnia, ut ſe cogitationis tempeſtas habuerit, fingimus & putamus. Nam de rebus quod ad tertium genus adtinet imaginum numeris maximè atque dimenſionibus agitur: quod partim eſt in rerum natura, velut cùm totius mundi figura invenitur, & hanc inventionem in animo cogitantis imago ſequitur: partim in diſciplinis tamquam in figuris geometricis & rhythmicis muſicis, & infinita varietate numerorum: quæ quamvis vera, ſicut ego autumo, comprehendantur, gignunt tamen falſas imaginationes, quibus ipſa ratio vix reſiſtit: tametſi nec ipſam diſciplinam differendi carere hoc malo facile eſt, cùm in diviſionibus & concluſionibus quoſdam quaſi calculos imaginamur.

* Grammaticum, & civis Mediolanenſis in cujus villam Aug. nondum baptizatus cum ſuis ſeceſſerat lib. 9. Conf. c. 3.

5. In hac tota imaginum ſilva, credo tibi non videri primum illud genus ad animam, priuſquam inhæreat ſenſibus, pertinere; neque hinc diutiùs diſputandum: de duobus reliquis jure adhuc quæri poſſet, niſi manifeſtum eſſet, animam minùs eſſe obnoxiam falſitatibus, nondum paſſam ſenſibilium ſenſuumque vanitatem: at iſtas imagines quis dubitaverit iſtis ſenſibilibus multo eſſe falſiores? Nam illa quæ putamus & credimus, ſive fingimus, & ex omni parte omnino falſa ſunt, & certè longè ut cernis veriora ſunt, quæ videmus atque ſentimus. Jam in illo tertio genere quodlibet ſpatium corporale animo figuravero, quamquam id rationibus diſciplinarum minimè fallentibus cogitatio peperiſſe videatur, ipſis rurſum rationibus arguentibus, falſum eſſe convinco. Quo fit, ut nullo pacto animam credam nondum corpore ſentientem, nondum per ſenſus vaniſſimos mortali & fugaci ſubſtantiâ, verberatam, in tanta falſitatis ignominia jacuiſſe.

Caput III. Objectio reſolvitur.

6. Unde ergo evenit, ut quæ non vidimus cogitemus? Quid putas, niſi eſſe vim quamdam minuendi & augendi animæ inſitam, quam quocumque venerit neceſſe eſt afferat ſecum? quæ vis in numeris præcipuè animadverti poteſt. Hac fit, verbi gratiâ, ut corvi quaſi ob oculos imago conſtituta, quæ videlicet adſpectibus nota eſt, demendo & addendo quædam, ad quamlibet omnino numquam viſam imaginem perducatur. Hac evenit ut per conſuetudinem volventibus ſeſe in talibus animis, figuræ hujuſcemodi velut ſua ſponte cogitationibus irruant. Licet igitur animæ imaginanti, ex his quæ illi ſenſus invexit, demendo, ut dictum eſt, & addendo, ea gignere, quæ nullo ſenſu adtingit tota; partes verò eorum, quæ in aliis atque aliis rebus adtigerat. Ita nos pueri apud mediterraneos nati atque nutriti, vel in parvo calice aquâ viſâ, jam imaginari maria poteramus; cùm ſapor fragorum & cornorum, antequam in Italia guſtaremus; nullo modo veniret in mentem. Hinc eſt quòd à prima ætate cæci, cùm de luce coloribuſque interrogantur, quid reſpondeant non inveniunt. Non enim coloratas ullas patiuntur imagines, qui ſenſerunt nullas.

7. Nec mirere quo pacto ea, quæ in rerum natura figurantur & fingi poſſunt, non primò in anima quæ omnibus ineſt commiſta volvantur, cùm ea numquam extrinſecùs ſenſerit. Nam etiam nos cùm indignando aut lætando, ceteriſque hujuſcemodi animi motibus, multos in noſtro corpore vultus coloreſque formamus, priùs noſtra cogitatio quod facere poſſimus tales imagines concipit. Conſequuntur iſta miris illis modis, & committendis cogitationi tuę cùm in anima ſine ulla [a] corporalium figura falſitatum numeri actitantur occulti. Ex quo intelligas velim cùm tam multos animi motus eſſe ſentias expertes omnium, de quibus nunc quæris, imaginum, quolibet alio motu animam ſortiri corpus quàm ſenſibilium cogitatione formarum, quas eam, priuſquam corpore ſenſibuſque utatur, nullo modo arbitror pati poſſe. Quamobrem pro noſtra familiaritate, & pro ipſius divini juris fide ſedulò monuerim, cariſſime mihi ac jocundiſſime, nullam cum iſtis infernis umbris copules amicitiam, neve illam, quæ copulata eſt, cunctere divellere. Nullo enim modo reſiſtitur corporis ſenſibus, quæ nobis ſacratiſſima diſciplina eſt, ſi per [b] eos inflictis plagis, vulneribuſque blandimur.

EPISTOLA VIII. *

Quanam cæleſtium poteſtatum in animam actione fiat ut imagines ac ſomnia dormienti ſubrepant.

* Aliàs CCXLV. qua autem à trai, ponte 27.

AUGUSTINO NEBRIDIUS.

Scripta paulò poſt ſuperiorem epiſt.

1. FESTINANTI *mihi ad rem pervenire, nullum proœmium, nullum placet exordium. Qui fit, mi Auguſtine, vel qui modus eſt ille, quo utuntur ſuperiores poteſtates, quas cæleſtes intelligi volo, cùm eis placet nobis dormientibus aliqua ſomnia demonſtrare? Qui, inquam, modus eſt, id eſt quomodo id fa-*

[a] Sic elegantiores MSS. At excuſi habent, *corporali figurâ.*

[b] Editi, *per eas.* At MSS. magno conſenſu præferunt, *per eos.* quod ad ſenſus refertur. Nam paulò ſupra dicitur, *nihil eſt aliud imaginatio ſenſibilium rerum hoc in corpore, quàm plaga inflicta per ſenſus* Hinc intelliges in lib. de vera religione c. 34. n. 64. id quod Auguſtinus adverſus Manichæos, dicit, *Date qui reſiſtat ſenſibus carnis, & plagis quibus per illos in anima vapulamus* Neque porrò *infernas umbras*, à quibus hic Nebridium revocat, intelligere alias videtur præter phantaſias ſeu phantaſmata illa, quæ amplexabantur Manichæi ex lib 3. Confeſſ. c. 6. & lib. 9. c. 4.

Classis I. an. 389.

ciunt, qua arte, quibus [a] manganas, quibuſve inſtrumentis aut medicamentis? [b] animumne noſtrum per cogitationes ſuas impellunt, ut nos etiam ea cogitando imaginemur? An ipſa in ſuo corpore, vel in ſua phantaſia, facta nobis offerunt & oſtendunt? Sed ſi in ſuo corpore ea faciunt, ſequitur ut & nos alios oculos corporeos intrinſecùs habeamus cùm dormimus, quibus illa videamus, quæ illi in ſuo corpore formaverint. Si verò ad iſtas res non corpore adjuvantur ſuo, ſed in phantaſtico ſuo iſta diſponunt, atque ita phantaſtica noſtra contingunt, & fit viſum, quod eſt ſomnium; cur quæſo te, non ego phantaſtico meo tuum phantaſticum ea ſomnia generare compello, quæ mihi primò in eo ipſe formavi? Certè & mihi eſt phantaſia, & quod volo potens eſt fingere, cùm omnino nullum tibi facio ſomnium, ſed ipſum corpus noſtrum video in nobis ſomnia generare. Nam cùm ſemel habuerit per affectum quo animæ copulatur, cogit nos idipſum miris modis per phantaſiam ſimulare. Sæpe dormientes cùm ſitimus, bibere ſomniamus, & eſurientes quaſi comedentes videmur; & multa talia, quæ quaſi commercio quodam à corpore in animam phantaſticè transferuntur. Hæc pro ſui obſcuritate, pro noſtraque imperitia ne mireris, ſi minùs eleganter minùſque ſubtiliter explicata ſunt. tu id facere quantum poteris laborabis.

EPISTOLA IX. [a]

Quæſtioni de ſomniis per ſuperiores poteſtates immiſſis reſpondet.

[a] Aliàs CXV. prima. quæ autem 9 erat, nunc 40.

Nebridio Augustinus.

Scripta circ. idem tempus.

1. QUAMQUAM mei animi cognitor ſis, fortaſſe tamen ignoras quantum velim præſentiâ tuâ frui. Verùm hoc tam magnum beneficium Deus quandoque præſtabit. Legi rectiſſimam epiſtolam tuam, in qua de ſolitudine queſtus es, & quadam deſertione à familiaribus tuis, cum quibus vita dulciſſima eſt. Sed quid aliud hîc tibi dicam, niſi quod te non dubito facere. Confer te ad tuum animum, & illum in Deum leva, quantum potes. Ibi enim certiùs habes & nos, non per corporeas imagines, quibus nunc in noſtra recordatione uti neceſſe eſt; ſed per illam cogitationem, qua intelligis non loco eſſe nos ſimul.

2. Epiſtolas tuas cùm conſiderarem, quibus non dubium tibi quærenti magna reſpondi, vehementer me illa terruit, qua percontaris quomodo fiat, ut nobis à ſuperioribus poteſtatibus vel à dæmonibus, & cogitationes quædam inſerantur & ſomnia. Magna enim res eſt, cui tu quoque pro tua prudentia perſpicis, non epiſtolâ, ſed aut præſenti collocutione, aut aliquo libello reſpondendum eſſe. Tentabo tamen, callens ingenium tuum, quædam quæſtionis hujus [a] lumina præſeminare, ut aut cetera tecum ipſe contexas, aut poſſe ad rei tantæ probabilem inveſtigationem perveniri minimè deſperes.

3. Arbitror enim omnem motum animi aliquid facere in corpore. Id autem uſque ad noſtros exire ſenſus, tam hebetes, tamque tardos, cùm ſunt majores animi motus; velut cùm iraſcimur, aut triſtes, aut gaudentes ſumus. Ex quo licet conjicere, cùm etiam cogitamus aliquid, neque id nobis in noſtro corpore apparet, apparere tamen poſſe aëriis æthereiſve animantibus, [a] quorum & ſenſus acerrimus, & in cujus comparatione noſter ne ſenſus quidem putandus eſt. Igitur ea quæ, ut ita dicam, veſtigia ſui motus animus figit in corpore, poſſunt & manere, & quemdam quaſi habitum facere, quæ latenter cùm agitata fuerint & contrectata, ſecundùm agitantis & contrectantis voluntatem, ingerunt nobis cogitationes & ſomnia. atque id fit mira facilitate. Si enim noſtrorum corporum terrenorum & tardiſſimorum exercitationes, agendis organis muſicis, ſeu in funiambulo, ceteriſque hujuſcemodi ſpectaculis innumerabilibus, ad quædam incredibilia perveniſſe manifeſtum eſt; nequaquam eſt abſurdum, eos qui aërio vel æthereo corpore aliquid in corporibus agunt, quæ naturali ordine penetrant, longè majore uti facilitate ad movendum quidquid volunt, non ſentientibus nobis, & tamen inde aliquid perpetientibus. Neque enim etiam quomodo fellis abundantia nos ad iram crebriorem cogat ſentimus; & tamen cogit, cùm hæc ipſa, quam dixi, abundantia facta ſit iraſcentibus nobis.

[a] Dæmonibus Vide lib. 1. cont. Academ. c. 7. n. 20.

4. Sed hoc tamen ſi non vis ſimile à nobis prætereunter accipere, verſa id cogitatione quantum potes. Nam ſi animo exſiſtat aſſiduè aliqua difficultas agendi atque implendi quod cupit, aſſiduè iraſcitur. IRA EST autem, quantum mea fert opinio, turbulentus appetitus auferendi ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerumque non hominibus tantùm, ſed calamo iraſcimur in ſcribendo, eumque collidimus atque frangimus; & aleatores teſſeris, & pictores penicillo & cuique inſtrumento quilibet, ex quo difficultatem ſe pati arbitratur. Hac autem aſſiduitate iraſcendi fel creſcere etiam medici affirmant. Cremento autem fellis rurſus & facilè ac propè nullis cauſſis exſiſtentibus iraſcimur. Ita quòd ſuo motu animus fecit in corpore, ad eum rurſus commovendum valebit.

Ira quid.

5. Poſſunt latiſſimè iſta tractari, & multis rerum teſtimoniis ad certiorem plenioremque perduci notitiam. Sed huic epiſtolæ adjunge illam, quam tibi nuper de imaginibus & de memoria miſi, & eam diligentiùs pertracta. Nam minùs plenè à te intellecta, reſcripto tuo mihi apparuit. Huic ergo quam nunc legis, cùm adjunxeris de illa quod dictum ibi eſt, de naturali quadam facultate animi minuentis, & augentis cogitatione quodlibet: fortaſſe etiam formæ corporum, quas numquam vidimus, vel cogitando apud nos vel ſomniando figurentur. [d]

EPISTOLA X. [a]

De convictu cum Nebridio & ſeceſſione à mundanarum rerum tumultu.

[a] Aliàs CXVI. quæ autem 10. erat, nunc 71.

Nebridio Augustinus.

Scripta circ. idem tempus.

1. NUMQUAM æquè quidquam tuarum inquiſitionum me in cogitando tenuit æſtuantem, atque illud quod recentiſſimis litteris tuis legi, ubi nos arguis quòd conſulere negligamus, ut unà nobis vivere liceat. Magnum crimen, & niſi falſum eſſet, periculoſiſſimum. Sed cùm probabilis ratio demonſtrare videatur, hîc nos potiùs quàm Carthagini, vel etiam ruri, ex ſententia poſſe degere, quid tecum agam mi Nebridi, prorſ-

[a] Lov. *machinis.* cujus loco MSS. habent *manganis.* Idem ſignificat; hinc enim *μαγγανικὰ* bellica quædam inſtrumenta. Suidas porrò, *μάγγανα*, ἐπῳδὰς, *&c.* magicum quidpiam interpretatur, aliqui, præſtigias.

[b] Lov. *aut medicamentis animum noſtrum.* mutavimus nonnihil ad MSS. fidem.

[a] Lov. *lumina.* At MSS. & antiquiores editiones, *lumina.*

[d] Hic epiſtola terminatur apud Lov. & veteres MSS. At apud Bad. Am. & Er. ad vocem *figurentur*, epiſtola 14. detracto exordio *Recentiſſimis &c.* ſubjungitur continenter ab hiſce verbis: *tamen ſi aſſiduè &c.*

Classis I. an. 389.

[a] ſus incertus ſum. Mittatur ne ad te accommodiſſimum tibi vehiculum? nam [a] baſternâ innoxiè te vehi poſſe noſter Lucinianus auctor eſt. At matrem cogito, ut quæ abſentiam ſam non ferebat, imbecilli multo minùs eſſe laturam. Veniamne ipſe ad vos? at hîc ſunt qui nec venire mecum queant, & quos deſerere nefas putem. Tu enim potes & apud tuam mentem ſuaviter habitare: ij verò ut idem poſſint, ſatagitur. Eamne crebrò & redeam, & nunc tecum, nunc cum ipſis ſim? at hoc neque ſimul, [b] neque ex ſententia vivere eſt. Non enim brevis eſt via, ſed tanta omnino, cujus peragendæ negotium ſæpe ſuſcipere, non ſit ad optatum otium perveniſſe. Huc accedit infirmitas corporis, qua ego quoque, ut noſti, non valeo quod volo, niſi omnino deſinam quidquam plus velle quàm valeo.

2. Profectiones ergo quas quietas & faciles habere nequeas, per totam cogitare vitam, non eſt hominis de illa una ultima, quæ mors vocatur, cogitantis, de qua vel ſola intelligis verè eſſe cogitandum. Dedit quidem Deus paucis quibuſdam, quos gubernatores eccleſiarum eſſe voluit, ut & illam non ſolùm exſpectarent fortiter, ſed alacriter etiam deſiderarent, & earum obeundarum labores ſine ullo angore ſuſciperent: ſed neque iis, qui ad hujuſmodi adminiſtrationes temporalis honoris amore raptantur, neque rurſum iis, qui cùm ſint privati, negotioſam vitam appetunt, hoc tantum bonum concedi arbitror, ut inter ſtrepitus inquietoſque conventus atque diſcurſus, cum morte familiaritatem, quam quærimus, faciant: deificari enim utriſque in otio licebat. Aut ſi hoc falſum eſt, ego ſum omnium ne dicam ſtultiſſimus, certè ignaviſſimus: cui niſi proveniat quædam ſecura ceſſatio, ſincerum illud bonum guſtare atque amare non poſſum. Magna ſeceſſione à tumultu rerum labentium, mihi crede, opus eſt, ut non duritiâ, non audaciâ, non cupiditate inanis gloriæ, non ſuperſtitioſa credulitate fiat in homine, nihil timere. Hinc enim fit illud etiam ſolidum gaudium nullis omnino lætitiis ulla ex particula conferendum.

3. Quòd ſi in naturam humanam talis vita non cadit, [c] cur aliquando evenit iſta ſecuritas? cur tanto evenit crebriùs, quanto quiſque in mentis penetralibus adorat Deum? cur in actu etiam humano plerumque iſta tranquillitas manet, ſi ex illo adyto ad agendum quiſque procedat? cur interdum & cùm loquimur, mortem non formidamus, cùm autem non loquimur, etiam cupimus? Tibi dico, non enim hoc cuilibet dicerem, tibi inquam dico, cujus itinera in ſuperna bene novi, tunc cùm expertus ſæpe ſis quàm dulce vivat, cùm amori corporeo animus moritur, negabis tandem totam hominis vitam poſſe intrepidam fieri, ut ritè ſapiens nominetur? aut hanc affectionem, qua ratio nititur, tibi accidiſſe umquam, niſi cùm [d] in intimis tuis angeris, aſſerere audebis? Quæ cùm ita ſint, reſtare unum vides, ut tu quoque in commune conſulas, quò vivamus ſimul. Quid enim cum matre agendum ſit, quam certè frater Victor non deſerit, tu multo meliùs calles quàm ego. Alia ſcribere, ne te ab iſta cogitatione averterem, nolui.

A

EPISTOLA XI. [b]

Classis I. an. 389. [*] Aliàs CCXVIII. quæ autem 31. erat, nunc 73. Scripta eod. idem tempore

Cur hominis ſuſceptio Filio ſoli tribuitur, cùm divinæ perſonæ ſint inſeparabiles.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

1. CUM me vehementer agitaret quæſtio, à te dudum cum quadam etiam familiari objurgatione propoſita, quonam pacto unà vivere poſſemus, & de hoc ſolo ſtatuiſſem reſcribere tibi, & reſcripta flagitare, neque ad aliud

B aliquid, quod ad noſtra ſtudia pertinet, ſtilum avertere, ut inter nos iſtud ipſum terminaretur, citò me ſecurum fecit recentis epiſtolæ tuæ breviſſima & veriſſima ratio: propterea ſcilicet hinc non eſſe cogitandum, quia vel nos cùm potuerimus ad te, vel tu cùm potueris ad nos neceſſariò venturus ſis. Hinc ergo, ut dixi, ſecurus effectus conſideravi omnes epiſtolas tuas, ut viderem quarum reſponſionum debitor ſim. In quibus tam multas quæſtiones reperi, ut etiam ſi facilè diſſolvi poſſent, ipſo acervo

C cujuſvis ingenium, otiumque ſuperarent. Tam verò difficiles ſunt, ut & ſi una earum mihi eſſet impoſita, non dubitarem me onuſtiſſimum confiteri. Hoc autem procemium ad id valet, ut tantiſper deſinas nova quærere, donec toto ære alieno liberemur, & de ſolo judicio tuo mihi reſcribas. Quamquam ſcio quàm ſit adversùm me, qui tuarum divinarum cogitationum vel tantiſper particeps eſſe differo.

2. Accipe igitur quid mihi videatur de ſuſceptione hominis myſtica, quam propter ſalutem noſtram

D factam eſſe religio, qua imbuti ſumus, credendum cognoſcendumque commendat. quam quæſtionem non facillimam omnium elegi, cui potiſſimùm reſponderem. Illa namque, quæ de hoc mundo quæruntur, nec ſatis ad beatam vitam obtinendam mihi videntur pertinere, & ſi aliquid adferunt voluptatis, cùm inveſtigantur, metuendum eſt tamen ne occupent tempus rebus impendendum melioribus. Quamobrem quod ad hoc pertinet ſuſceptum in præſentia, priùs miror te eſſe commotum,

E cur non Pater ſed Filius dicatur hominem ſuſcepiſſe, ſed etiam Spiritus-ſanctus. Nam iſta Trinitas catholica fide ita inſeparabilis commendatur & creditur, ita etiam à paucis ſanctis beatiſque intelligitur, ut quidquid ab ea fit, ſimul fieri ſit exiſtimandum, & à Patre, & à Filio, & à Spiritu-ſancto. Nec quidquam Patrem facere, quod non & Filius & Spiritus-ſanctus, nec quidquam Spiritum-ſanctum, quod non & Pater & Filius, nec quidquam Filium, quod non & Pater & Spiritus-ſanctus faciat. Ex quo vi-

F detur eſſe conſequens, ut hominem Trinitas tota ſuſceperit: nam ſi Filius ſuſcepit, Pater autem & Spiritus-ſanctus non ſuſceperunt, aliquid præter invicem faciunt. Cur ergo in myſteriis & ſacris noſtris hominis ſuſceptio Filio tributa celebratur. Hæc eſt pleniſſima quæſtio ita difficilis, & de re tam magna, ut nec ſententia hîc ſatis expedita, nec ejus probatio ſatis ſecura eſſe poſſit. Audeo tamen, ſiquidem ad te ſcribo, ſignificare potiùs quid mens animus habeat, quàm explicare, ut cetera pro ingenio tuo & familiaritate noſtra, qua fit ut me optimè noveris, per te ipſe conjectes.

3. Nulla natura eſt, Nebridi, & omnino nulla

[a] In editis, *baſterna*. At in veteribus libris ſcribitur, *baſterna*. Quæ vox apud Iſidorum in Gloſſ. exponitur, *ſella manualis*. unde quibuſdam videtur eſſe geſtatoria ſella, aut lectica, quæ famulorum manibus portabatur. aliis porrò lectica jumentorum dorſo imponi ſolita, ex eodem Iſidoro in Orig. lib. 20. c. 12. hujuſmodi erat illa, de qua Gregorius Turon. in Franc. hiſt. lib. 3. n. 26.

[b] In MSS, omittitur conjunctio, *neque*.

[c] In prius editis, *cur aliquando* ſubſtituimus, *cur*, ex MSS.

[d] Ita Lov. At Er. *cum intimus angeroris*. Bad. Am. & Gemeticenſis codex, *cum intimus tuus ageris* in ceteris ferè MSS. *cum in intimus tuis ageris*: fortè pro *ageres*.

Classis I. an. 389.

ſubſtantia, quæ non in ſe habeat hæc tria, & præ ſe gerat, primò ut ſit, deinde ut hoc vel illud ſit, tertiò ut in eo quod eſt maneat quantum poteſt. Primum illud, cauſſam ipſam naturæ oſtendat, ex qua ſunt omnia: alterum, ſpeciem per quam fabricantur, & quodammodo formantur omnia: tertium, manentiam quamdam, ut ita dicam, in qua ſunt omnia. Quod ſi fieri poteſt ut aliquid ſit, quod non hoc vel illud ſit, neque in genere ſuo maneat; aut hoc quidem aut illud ſit, ſed non ſit, neque in genere ſuo maneat quantum poteſt; aut in ſuo genere quidem pro ipſius ſui generis viribus maneat, ſed tamen nec ſit, neque hoc vel illud ſit: fieri etiam poteſt, ut in illa Trinitate aliqua perſona præter alias aliquid faciat. At ſi cernis neceſſe eſſe, ut quidquid ſit, continuò & hoc aut illud ſit, & in ſuo genere maneat quantum poteſt, nihil tria illa præter invicem faciunt. Video adhuc partem me egiſſe hujus quæſtionis, qua ſit difficilis ſolutio. Sed breviter tibi aperire volui, ſi tamen egi quod volui, quàm ſubtiliter, & quanta veritate in Catholica intelligatur hujuſce inſeparabilitas Trinitatis.

4. Nunc accipe quomodo poſſit non movere animum illud quod movet. Species quæ propriè Filio tribuitur, ea pertinet etiam ad diſciplinam, & ad artem quamdam, ſi bene hoc vocabulo in his rebus utimur, & ad intelligentiam qua ipſe animus rerum cogitatione formatur. Itaque quoniam per illam ſuſceptionem hominis id actum eſt, ut quædam nobis diſciplina vivendi, & exemplum præcepti, ſub quarumdam ſententiarum majeſtate ac perſpicuitate inſinuaretur, non ſine ratione hoc totum Filio tribuitur. In multis enim rebus, quas cogitationi & prudentiæ committo tuæ, quamvis multa inſint, aliquid tamen eminet, & ideo ſibi proprietatem quamdam non abſurdè vindicat; velut in illis tribus generibus quæſtionum, etiam ſi quæratur an ſit, ibi eſt & quid ſit, eſſe enim non poteſt profectò, niſi aliquid ſit; ibi etiam probandum improbandumve ſit, quidquid enim eſt, nonnulla æſtimatione dignum eſt: ita cùm quæritur quid ſit, neceſſe eſt ut & ſit, & aliquâ æſtimatione pendatur. Hoc modo etiam cùm quæritur quale ſit, & aliquid eſt utique ita, cùm ſibi inſeparabiliter juncta ſunt omnia, nomen tamen quæſtio non ex omnibus accipit, ſed ut ſeſe habuerit quærentis intentio. Ergo diſciplina hominibus eſt neceſſaria, qua imbuerentur, & qua ad modum formarentur. Non tamen idipſum, quod per hanc diſciplinam fit in hominibus, aut non eſſe poſſumus dicere, aut non appetendum; ſed ſcire priùs intendimus, & per quod conjiciamus aliquid, & in quo maneamus. Demonſtranda igitur priùs erat quædam norma & regula diſciplinæ, quod factum eſt per illam ſuſcepti hominis diſpenſationem, quæ propriè Filio tribuenda eſt, ut eſſet conſequens & ipſius Patris, id eſt, unius principij, ex quo ſunt omnia, cognitio per Filium, & quædam interior & ineffabilis ſuavitas atque dulcedo, in iſta cognitione permanendi contemnendique omnia mortalia, quod donum & munus propriè Spiritui-ſancto tribuitur. Ergo cùm agantur omnia ſumma communione & inſeparabilitate, tamen diſtinctè demonſtranda erant propter imbecillitatem noſtram, qui ab unitate in varietatem lapſi ſumus. Nemo enim quemquam erigit ad id in quo ipſe eſt, niſi aliquantum ad id in quo eſt ille deſcendat. Habes epiſtolam, non quæ tuam curam de hac re finierit, ſed quæ cogitationes tuas certo fortaſſe aliquo fundamento inchoaverit, ut cetera ingenio, quod mihi notiſſimum eſt, perſequaris, & pietate cui maximè ſtandum eſt, conſequaris.

Proſper ſent. 317.

EPISTOLA XII. [*]

Quæſtionem in ſuperiore epiſtola perſtrictam iterum tractandam ſuſcipit.

[*] *Aliàs* CCLXIX. *quæ autem* 12. *erat, nunc* 67.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

Scripta circ. idem tempus.

1. PLURES epiſtolas te ſcribis miſiſſe quàm accepimus; ſed neque tibi poſſum non credere, neque mihi tu. Etſi enim reſcribendo par eſſe non valeo: tamen non minore à me diligentiâ ſervantur litteræ tuæ, quàm frequentantur abs te. Prolixiores autem noſtras, non te ampliùs quàm binas accepiſſe convenit inter nos, non enim miſimus tertias. Sanè recognitis exemplaribus animadverti, quinque ferè tuis rogationibus eſſe reſponſum, niſi quòd una ibi quæſtio quaſi tranſcunter perſtricta, quamquam non temerè ingenio tuo commiſſa ſit, non tamen fortaſſe ſatisfecit avaritiæ tuæ; quam refrenes aliquantulùm opus eſt, & nonnulla compendia libenter feras. Ita planè ut ſi quidquam fraudo intelligentiam; dum ſum parcus in verbis, nihil parcas mihi, ſed tu jure, quo mihi valentius eſſet fortè aliquid, ſi quidquam poſſet eſſe jocundius, totum quod debetur efflagites. Hanc igitur epiſtolam numerabis inter minores epiſtolas meas, quam tibi, non ſibi nihil mihi de acervo minuere. Non enim & tu mittis minores, quæ non eumdem acervum augeant. Quare illud quod de Filio Dei quæris, cur ipſe potiùs dicatur hominem ſuſcepiſſe, quàm Pater, cùm ſimul uterque ſit, dignoſces facillimè ſi ſermocinationum noſtrarum, quibus ut potuimus (nam ineffabile quiddam eſt) quid ſit Dei Filius, quo conjuncti ſimus, recorderis. Quod ut hîc breviter adtingam, diſciplina ipſa & forma Dei, per quam facta ſunt omnia, quæ facta ſunt, Filius nuncupatur. Quidquid autem per ſuſceptum illum hominem geſtum eſt, ad eruditionem informationemque noſtram geſtum eſt.

Vacat 67. linearum ſpatium in MS. codice Vaticano, unde epiſtola eruta eſt.

EPISTOLA XIII. [*]

Quæſtionem de anima quodam corpore, ad ſe nihil pertinentem rogat dimittant.

[*] *Aliàs* CCXVIII. *quæ autem* 13. *erat, nunc* 68.

NEBRIDIO AUGUSTINUS.

Scripta anno fortè 389. certè ante 391.

1. USITATA tibi ſcribere non libet, nova non licet. Alterum enim video tibi non convenire, alterum non mihi vacare. Nam ex quo abij abs te, nulla mihi opportunitas, nullum otium datum eſt ea, quæ inter nos quærere ſolemus, agitandi atque verſandi. Sunt quidem hiemales nimis longæ noctes, nec à me totæ dormiuntur: ſed ſe objiciunt magis cogitanda cùm otium eſt, quæ [a] diffirmando ſunt otio neceſſaria. Quid ergo faciam, mutuſne apud te, an tacitus ſim? neutrum vis, neutrum volo. Quare age atque accipe quod de me excudere potuit ultimum noctis, quamdiu exſequebatur, quo hæc epiſtola ſcripta eſt.

2. Neceſſe eſt te meminiſſe quod crebro inter nos ſermone jactatum eſt, noſque jactavit anhelantes atque æſtuantes, de animæ ſcilicet [b] vel perpetuo

[a] Lov. *definiendo*, pro quo MSS omnes à nobis inſpecti, & unus Vaticanus habent, *diffirmando*.

[b] Sic MSS. At Lov. *velut perpetuo*.

quodam

Classis I. an. 389.

quodam corpore, vel quaſi corpore, quod à nonnullis etiam dici vehiculum recordaris. Quam rem certè, ſiquidem loco movetur, non eſſe intelligibilem, clarum eſt. Quidquid autem intelligibile non eſt, intelligi non poteſt. At quod intellectum fugit, ſi ſaltem ſenſum non refugit, æſtimare inde aliquid [a] veriſimiliter non uſquequaque denegatur. Quod verò neque intelligi neque ſentiri poteſt, temerariam nimis atque nugatoriam gignit opinionem; & hoc de quo agimus tale eſt; ſi tamen eſt. Cur ergo, quæſo te, non nobis ad hanc quæſtiunculam indicimus ferias, & nos totos imprecato Deo in ſummam ſerenitatem naturæ ſummè viventis adtollimus?

3. Hîc forſitan dicas, quamquam corpora percipi nequeant, multa nos tamen ad corpus pertinentia intelligibiliter poſſe percipere, ut eſt quod novimus eſſe corpus. Quis enim neget, aut quis hoc veriſimile potiùs quàm verum eſſe fateatur? Ita cùm ipſum corpus veriſimile ſit, eſſe tamen in natura tale quiddam veriſſimum eſt. ergo corpus ſenſibile, eſſe autem corpus intelligibile judicatur: non enim poſſet aliter percipi. Ita neſcio quid illud, de quo quærimus, corpus, quo inniti anima, ut de loco ad locum tranſeat, putatur, quamquam etiamſi non ſenſibus noſtris, tamen quibuſdam longè vegetioribus ſenſibile ſit, utrùm tamen ſit, intelligibiliter cognoſci poteſt.

4. Hoc ſi dices, veniat in mentem illud, quod intelligere appellamus, duobus modis in nobis fieri: aut ipſâ per ſe mente atque ratione intrinſecùs, ut cùm intelligimus eſſe ipſum intellectum: aut admonitione à ſenſibus, ut id quod jam dictum eſt, cùm intelligimus eſſe corpus. In quibus duobus generibus illud primum per nos, id eſt, de eo quod apud nos eſt Deum conſulendo; hoc autem ſecundum de eo quod à corpore ſenſuque nuntiatur, nihilominus Deum conſulendo intelligimus. Quæ ſi rata ſunt, nemo de illo corpore utrùm ſit intelligere poteſt, niſi cui ſenſus quidquam de illo nuntiarit. In quo animantium numero ſi ullus eſt, nos quoniam non eſſe perſpicimus, illud etiam perfectum puto, quod ſuprà dicere cœperam, non ad nos iſtam pertinere quæſtionem. Hæc etiam atque etiam cogites velim, & quod cogitando genueris, ut noverim cures.

[*] Aliàs CXV. ſecunda. quæ autem 14. erat, nunc 72.

EPISTOLA XIV. [*]

Quare ſol non idem præſtat quod cetera ſidera. Veritas ſumma an hominis cujuſque rationem contineat.

Nebridio Augustinus.

Scripta circ. eòdem tempus.

1. Recentissimis litteris tuis reſpondere malui, non quòd contemſerim præcedentia quæſita tua, minúſve me delectaverint; ſed quòd in reſpondendo majora quàm opinaris molior. quamquam enim longiorem, quàm longiſſima eſt, epiſtolam tibi mittendam eſſe præſcripſeris, non tamen tantum habemus otij, quantum exiſtimas, & quantum nos ſemper optaſſe noſti & optamus. Nec quæras cur ita ſit. Illa enim faciliùs quibus impedior, quàm cur impediar expoſuerim.

2. Scribis cur ego & tu cùm ſimus ſinguli eadem multa faciamus, ſol autem non idem faciat quod cetera ſidera. Cujus rei cauſſam conarer. Nam ſi eadem nos agimus, multa & ille cum ceteris agit. Si non ille, nec nos. Ambulo & ambulas, movetur & moventur; vigilo & vigilas; lucet & lucent; diſputo & diſputas; circuit & circumeunt: [b] tametſi actus animi nullo modo eſt iis, quæ videmus, comparandus. Si autem animum ita ut æquum eſt, animo conferas, magis idem vel cogitare vel contemplari, vel ſi quid aliud commodiùs dicitur, ſi ullus eis ineſt animus, ſidera quàm homines conſideranda ſunt. Ceterùm in corporum motibus, ſi, ut ſoles, diligenter adtendas, nihil omnino à duobus idem fieri poteſt. An tu cùm deambulamus ſimul, ſtatim idem nos agere exiſtimas? abſit à prudentia tua. Septemtrioni namque vicinior noſtrûm qui deambulat, aut alterum pari motu antecedat, aut tardiùs ingrediatur neceſſe eſt: neutrum tamen ſentiri poteſt. Sed tu, ni fallor, quid intelligamus, non quid ſentiamus exſpectas. Quòd ſi ab axe in meridiem tendamus, conjuncti nobis atque inhærentes quantum valemus, innitamurque marmori lævi & æquali, vel etiam ebori, tam non poteſt eſſe amborum idem motus, quàm venæ pulſus, quàm forma, quàm facies. Remove nos & pone [c] Glauciam prolem, nihil egeris. Quippe his etiam ſimillimis geminis tanta eſt neceſſitas, ut propriè moveantur, quanta fuit ut ſinguli naſcerentur.

3. At enim hoc, inquies, rationi tantùm: quòd autem ſol ab aſtris differt, ſenſibus etiam clarum atque manifeſtum eſt. Si magnitudinem me cogis reſpicere, noſti de intervallis quàm multa dicantur, & ad quantum incertum perſpicuitas iſta revocetur. Sed ut concedam ita eſſe ut apparet, ſic enim & credo, cujus tandem & ſenſum fefellit illa proceritas Nævij [d] pede longioris quàm qui eſt ſex longiſſimus? cui te credo nimiùm quæſiſſe hominem æqualem, & cùm minimè reperiſſes, uſque in ejus formam noſtram epiſtolam tendere voluiſſe. Quare cùm in terris quoque aliquid tale exſiſtat, nihil de cælo puto eſſe mirandum. Si autem te movet, quòd præter ſolem nullius ſideris lumen implet diem: quis quæſo te, hominibus tantus apparuit quantus ille homo quem Deus ſuſcepit, longè aliter quàm ceteros ſanctos atque ſapientes. Quem ſi cum aliis hominibus conferas, majori diſtantiâ continetur, quàm collatione ſolis cetera ſidera. Quàm ſanè ſimilitudinem diligenter intuere. Fieri enim poteſt mente, qua excellis, ut quamdam quæſtionem de homine Chriſto à te propoſitam tranſeuntes diſſolverimus.

4. Item quæris utrùm ſumma illa veritas & ſumma ſapientia & forma rerum, per quem facta ſunt omnia, quem Filium Dei unicum ſacra noſtra profitentur, generaliter hominis, an etiam uniuſcujuſque noſtrûm rationem contineat. Magna quæſtio. Sed mihi videtur, quod ad hominem faciendum adtinet, hominis quidem tantùm non meam vel tuam ibi eſſe rationem: quod autem ad orbem temporis, varias hominum rationes in illa ſinceritate vivere. Verùm hoc cùm obſcuriſſimum ſit, qua ſimilitudine illuſtrari poſſit, ignoro: niſi fortè ad ar-

[a] Lov. *veriſimile.* MSS. porrò *veriſimiliter.*

[b] Apud Bad. Am. & Er. reliqua pars hujus epiſtolæ, confunditur cum epiſtola 9. detractis videlicet verbis, quæ huc uſque præmittuntur. Attamen antiqui MSS. Vaticani duo, Gervaſiani collegij Pariſienſis codex, Corbejenſis annorum ferè 900. aliique optimæ notæ necnon Lov. hanc epiſtolam ſeorſim totamque exhibent ut hîc edita eſt.

[c] MSS. propè omnes, *Glauciam prolem.*

[d] Bad. Am. & Er. habent *ne ſeptem pedes longiores quamquam ſex longiſſima.* Lov. *ne ſeptem pedum longioris, quàm qui ſex longiſſimus.* Sed legendum haud dubiè uti MSS ope correximus, quamquam ſic in illis ſcribatur *ne vij nomen*, videri ut poſſit ſignificari, *ne ſeptem*: ſed noſtram lectionem confirmat id quod in fine epiſtolæ præferunt, *anteferrem Nævium*, ubi rurſus in editis corruptè legitur, *anteferrem veniam.*

CLASSIS I. AN. 389.

tes illas, quæ inſunt animo noſtro confugiendum A eſt. Nam in diſciplina metiendi una eſt anguli ratio, una quadrati. Itaque quoties demonſtrare angulum volo, non niſi una ratio anguli mihi occurrit. Sed quadratum nequaquam ſcriberem, niſi quatuor ſimul angulorum rationem intuerer: Ita quilibet homo una ratione, qua homo intelligitur, factus eſt. At ut populus fiat, quamvis & ipſa una ratio, non tamen hominis ratio, ſed hominum. Si igitur pars hujus univerſi eſt Nebridius, ſicut eſt: & omne univerſum partibus conſit, non potuit univerſi conditor Deus B rationem partium non habere. Quamobrem quòd plurimorum hominum ibi ratio eſt, non ad ipſum hominem pertinet, quamquam miris rurſum modis ad unum omnia redigantur. Sed tu id commodiùs cogitabis: his contentus ſis interim peto, quamquam jam exceſſerim Nævium.

EPISTOLA XV. *

* Aliàs CXIII. quæ autem 15. erat, nunc 73.

Significat ſcriptum à ſe opuſculum de religione, tranſmittendum Romaniano, quem hortatur ut otium datum bene collocet. C

ROMANIANO AUGUSTINUS.

Scripta an. 390.

1. NON hæc epiſtola ſic inopiam chartæ indicat, ut membranas ſaltem abundare teſtetur. Tabellas eburneas, quas habeo, avunculo tuo cum litteris miſi. Tu enim huic pelliculæ faciliùs ignoſces, quia differri non potuit quod ei ſcripſi, & tibi non ſcribere etiam ineptiſſimum exiſtimavi. Sed tabellas, ſi quæ ibi noſtræ ſunt, propter hujuſmodi neceſſitates, mittas peto. Scripſi D quiddam de catholica religione, quantum Dominus dare dignatus eſt, quod tibi volo ante adventum meum mittere, ſi charta interim non deſit. Tolerabis enim qualemcumque ſcripturam ex officina [a] majorum. De codicibus, præter libros de Oratore, totum mihi excidit. Sed nihil amplius reſcribere potui, quàm ut ipſe ſumeres quos liberet, & nunc in eadem maneo ſententia. Abſens enim quid plus faciam non invenio.

2. Gratiſſimum mihi eſt, quòd in ultima epi- E ſtola me participem domeſtici tui gaudij facere voluiſti. Sed, *Mene ſalis placidi vultum fluctuſque quietos Ignorare jubes?* (Virg. 5. Æneid.) quamquam nec me jubeas, nec ipſe ignores. Quare ſi ad melius cogitandum quies aliqua data eſt, utere divino beneficio. Nec enim debemus nobis, cùm iſta proveniunt, ſed illis, per quos proveniunt, gratulari: quoniam juſta, & officioſa, & pro ſuo genere pacatior atque tranquillior rerum temporalium adminiſtratio recipiendorum æternorum meritum gignit, ſi non teneat cùm te- F netur, nec implicet cùm multiplicatur, ſi non cùm [b] pacatur involvat. Ipſius enim veritatis ore dictum eſt; *Si in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt quis dabit vobis?* (Luc. 16. 12.) Laxatis ergo curis mutabilium rerum, bona ſtabilia & certa quæramus, ſupervolemus terrenis opibus noſtris. Nam & in mellis copia, non fruſtra pennas habet apicula, necat enim hærentem.

MAXIMI MADAURENSIS AD AUGUSTINUM.

EPISTOLA XVI. *

* Aliàs XLIII. quæ autem 16. erat, nunc 74.

Maximus grammaticus Madaurenſis Auguſtino, excuſans à Paganis unum Deum variis nominibus coli, indignans A *mortuos homines Gentium diis præferri, irridens Punica quædam nomina; perſtringens, opinamur, Chriſtianos, quòd venerarentur ſepulcra Martyrum, ac notans quòd profanos ad ſua ſacra non admitterent.*

CLASSIS I. AN. 390.

Scripta ferè circ. an. 390.

1. AVENS crebrò tuis affatibus lætificari, & inſtinctu tui ſermonis, quo me paulo ante jucundiſſimè ſalvâ caritate pulſaſti, paria redhibere non deſtiti, ne ſilentium meum pænitudinem appellares. Sed quæſo ut ſi hæc quaſi ſeniles artus eſſe duxeris, benignarum aurium indulgentiâ proſequaris. B Olympum montem deorum eſſe habitaculum, ſub incerta fide Græcia fabulatur. At verò noſtræ urbis forum ſalutarium numinum frequentiâ poſſeſſum nos cernimus & probamus. Equidem unum eſſe Deum ſummum ſine initio, ſine prole naturæ ceu patrem magnum atque magnificum, quis tam demens, tam mente captus neget eſſe certiſſimum? Hujus nos virtutes per mundanum opus diffuſas, multis vocabulis invocamus, quoniam nomen ejus cuncti proprium videlicet ignoramus. Nam Deus omnibus religionibus commune nomen eſt. Ita fit C ut dum ejus quaſi quædam membra carptim, variis ſupplicationibus proſequimur, totum colere profectò videamur.

2. Sed impatientem me eſſe tanti erroris, diſſimulare non poſſum. Quis enim ferat Iovi fulmina vibranti præferri [c] Mygdonem; Iunoni, Minervæ, Veneri, Veſtæque Sanaem, & cunctis (prò nefas) diis immortalibus archimartyrem Namphanionem, inter quos Lucitas etiam haud minore cultu [d] ſuſcipitur, atque alij interminato numero (diis hominibuſque odioſa nomina) D qui conſcientiâ nefandorum facinorum, ſpecie glorioſæ mortis, ſcelera ſua ſceleribus cumulantes, dignum moribus factiſque ſuis exitum maculati repererunt. Horum buſta ſi memoratu dignum eſt, relictis templis, neglectis majorum ſuorum manibus, ſtulti frequentant, ita ut præſagium vatis illius indignè ferentis emineat, - Inque Deum templis juravit Roma per umbras. (Lucanus.) Sed mihi hac tempeſtate propemodum videtur bellum Actiacum rurſus exortum, quo Ægyptia monſtra in Romanorum Deos audeant tela vibrare, minimè duratura.

E 3. Sed illud quæſo, vir ſapientiſſime, uti remoto facundiæ robore atque exploſo, qua cunctis clarus es, omiſſis etiam quibus pugnare ſolebas Chryſippeis argumentis, poſtpoſitâ paululum dialecticâ, quæ nervorum ſuorum luctamine nihil certi cuiquam relinquere nititur, ipſâ re approbes, quis ſit iſte Deus, quem vobis Chriſtiani, quaſi proprium vindicatis, & in locis abditis præſentem vos videre componitis. Nos etenim deos noſtros luce palam ante oculos, atque aures omnium mortalium piis precibus adoramus, & per ſuaves ho- F ſtias propitios nobis efficimus, & à cunctis hæc cerni & probari contendimus.

4. Sed ulteriùs huic certamini me ſenex invalidus ſubtraho, & in ſententiam Mantuani rhetoris libenter pergo: Trahit ſua quemque voluptas. (Virg. in Buc. Eccl. 2.) Poſt hæc non dubito, vir eximie, qui à mea ſecta deviaſti, hanc epiſtolam aliquorum furto detractam, flammis vel quolibet pacto perituram. Quod ſi acciderit, erit damnum chartulæ, non noſtri ſermonis, cujus exemplar penes omnes religioſos perpetuò retinebo. Dij te ſervent, per quos & eorum atque cunctorum mortalium communem patrem, univerſi mortales, quos terra ſuſtinet, mille modis concordi diſcordiâ veneramur & colimus.

[a] MSS. ſeptem habent, *ex officina majorum.* antiquiores editiones ad marginem, *ex officina meorum.* Num fortè ſic textus interpungendus eſt? *Ex officina majorum de codicibus* &c.

[b] MSS. propè omnes, *putatur* fortè pro, *portatur.*

[c] MSS. duodecim *Miggimem* ac paulò poſt habent plerique, *Sanamen*, pro *Sanaem.* nonnulli etiam *Namphamenem*, pro *Namphanionem.* Porrò celebratur martyr *Namphanio* in martyrologio Rom. ad diem 4. Julij.

[d] MSS. quinque. *ſuſcipitur.*

Classis I. an. 390.

Ad Maximum Madaurensem.

EPISTOLA XVII. *

* Aliàs XLIV. quæ autem 37. erat, nunc 39.

Auguſtinus Maximo grammatico reſpondet ad ſuperiora, ſed ſic ut oſtendat indigna quibus reſpondeatur, digna quæ rideantur.

Scripta circ. idem tempus.

1. Seriumne aliquid inter nos agimus an jocari libet? Nam ſicut tua epiſtola loquitur, utrùm cauſſæ ipſius infirmitate, an morum tuorum comitate ſit factum, ut malles eſſe facetior, quàm paratior, incertum habeo. Primò enim Olympi montis & fori veſtri comparatio facta eſt; quæ neſcio quò pertinuerit, niſi ut me commonefaceret in illo monte Jovem caſtra poſuiſſe, cùm adversùs patrem bella gereret, ut ea docet hiſtoria, quam veſtri etiam ſacram vocant: & in iſto foro recordarer eſſe in duobus ſimulacris unum Martem nudum, alterum armatum, quorum dæmonium infeſtiſſimum civibus, porrectis tribus digitis contra collocatâ ſtatuâ humanâ comprimeret. Ergone umquam ego crediderim, mentione illius fori factâ, numinum talium memoriam mihi te renovare voluiſſe, niſi jocari potiùs quàm ſeriò agere maluiſſes? Sed illud planè quod tales Deos quædam Dei unius magni membra eſſe dixiſti, admoneo, quia dignaris, ut ab hujuſmodi ſacrilegis facetiis te magnopere abſtineas. Siquidem illum Deum dicis unum, de quo (ut dictum eſt à veteribus) docti indoctique conſentiunt, hujuſne tu membra dicis eſſe, quorum immanitatem, vel (ſi hoc mavis) potentiam, mortui hominis imago compeſcit? Plura hinc poſſem dicere: vides enim pro tua prudentia, quàm locus latè iſte pateat reprehenſioni. Sed me ipſe cohibeo, ne à te rhetoricè potiùs quàm veridicè agere exiſtimer.

2. Nam quòd nomina quædam Punica mortuorum collegiſti, quibus in noſtram religionem feſtivas (ut tibi viſum eſt) contumelias jaciendas putares, neſcio utrùm refellere debeam, an ſilentio præterire. Si enim res iſtæ videntur tam leves tuæ gravitati quàm ſunt, jocari mihi non multùm vacat. Si autem graves tibi videntur, miror quòd nominum abſurditate commoto, in mentem non venerit habere tuos & in ſacerdotibus [a] Eucaddires, & in numinibus Abaddires. Non puto ego iſta tibi cùm ſcriberes in animo non fuiſſe, ſed more humanitatis & lepôris tui, commonefacere nos voluiſti ad relaxandum animum, quanta in veſtra ſuperſtitione ridenda ſint. Neque enim uſque adeo teipſum oblivisci potuiſſes, ut homo Afer ſcribens Afris, cùm ſimus utrique in Africa conſtituti, Punica nomina exagitanda exiſtimares. Nam ſi ea vocabula interpretemur, Namphanio quid aliud ſignificat, quàm boni pedis hominem, id eſt cujus adventus afferat aliquid felicitatis: ſicut ſolemus dicere, ſecundo pede introiſſe, cujus introitum proſperitas aliqua conſequuta ſit? Quæ lingua ſi improbatur abs te, nega Punicis libris, ut à viris doctiſſimis proditur, multa ſapienter eſſe mandata memoriæ. Pœniteat te certè ibi natum, ubi hujus linguæ cunabula recalent. Si verò & ſonus nobis non rationabiliter diſplicet, & me bene interpretatum illud vocabulum recognoſcis, habes quòd ſuccenſeas Virgilio tuo, qui Herculem veſtrum ad ſacra, quæ illi ab Evandro celebrantur, invitat hoc modo;

Et nos & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.

Virg. 8. Æneid.

Secundo pede optat ut veniat. Ergo venire Herculem optat Namphanionem, de quo tu multùm nobis inſultare dignaris. Veruntamen ſi ridere delectat, habes apud vos magnam materiam facetiarum: deum Stercutium, deam Cloacinam, Venerem calvam, deum Timorem, deum Pallorem, deam Febrem, & cetera innumerabilia hujuſcemodi, quibus Romani antiqui ſimulacrorum cultores templa fecerunt, & colenda cenſuerunt: quæ ſi negligis, Romanos deos negligis: ex quo intelligeris non Romanis initiatus ſacris, & tamen Punica [b] nomina, tamquam nimiùm Romanorum altaribus deditus, contemnis ac deſpicis.

3. Sed mihi videris omninò plus quàm nos fortaſſe illa ſacra nihili pendere, ſed ex eis neſcio quam captare ad hujus vitæ tranſitum voluptatem: quippe qui etiam non dubitaveris ad Maronem confugere, ut ſcribis, & ejus verſu te tueri, quo ait: *Trahit ſua quemque voluptas.* Nam ſi tibi auctoritas Maronis placet, ſicut placere ſignificas, profectò etiam illud placet,

Vir. in Buc. Eccl. 2.

Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exſul ademptis.

Virg. 8. Æneid.

Et cetera, quibus eum atque hujuſcemodi deos veſtros vult intelligi homines fuiſſe. Legerat enim [c] ille multam hiſtoriam vetuſta auctoritate roboratam, quam etiam Tullius legerat, qui hoc idem in dialogis plus quàm poſtulare auderemus commemorat, & perducere in hominum notitiam, quantum illa tempora patiebantur, molitur.

4. Quod autem dicis, eo noſtris veſtra ſacra præponi, quòd vos publicè colitis deos, nos autem ſecretioribus conventiculis utimur: primò illud abs te quæro, quomodo oblitus ſis Liberum illum, quem paucorum ſacratorum oculis committendum putatis. Deinde tu ipſe judicas nihil aliud te agere voluiſſe, cùm publicam ſacrorum veſtrorum celebrationem commemorares, niſi ut nobis decuriones & primates civitatis per plateas veſtræ urbis bacchantes ac furentes, ante oculos quaſi ſpectacula poneremus: in qua celebritate, ſi numine inhabitamini, certe videtis quale illud ſit, quod adimit mentem. Si autem fingitis, quæ ſunt iſta etiam in publico veſtra ſecreta, vel quò pertinet tam turpe mendacium? deinde cur nulla futura canitis, ſi vates eſtis? aut cur ſpoliatis circumſtantes, ſi ſani eſtis?

Bacchanalia.

5. Cùm igitur hæc nos & alia, quæ nunc prætermittenda exiſtimo, per epiſtolam tuam feceris recordari, quid nos non derideamus deos veſtros, quos abs te ipſo ſubtiliter derideri nemo non intelligit, qui & ingenium tuum novit, & legit litteras tuas? Itaque ſi aliquid inter nos his de rebus vis agamus, quod ætati tuæ prudentiæque congruit, quod denique de noſtro propoſito jure à cariſſimis noſtris flagitari poteſt, quære aliquid noſtra diſcuſſione dignum: & ea pro veſtris numinibus cura dicere, in quibus non te cauſſæ prævaricatorem putemus, quò nos magis commoneas, quæ contra illos dici poſſunt, quàm pro eis aliquid dicas. Ad ſummam tamen, ne te hoc lateat, & in ſacrilega convitia imprudentem trahat, ſcias à Chriſtianis catholicis, quorum in veſtro oppido etiam Eccleſia conſtituta eſt, nullum coli mortuorum, nihil denique ut numen adorari, quod ſit factum & conditum à Deo, ſed unum ipſum Deum, qui fecit & condidit omnia.

[a] In pluribus MSS. *Eucaddares.*
[b] Lov. *nomina* ſed meliùs MSS. *nomina.*

[c] Ita in quindecim MSS. & in antiquioribus editionibus. At apud Lov. habetur, *legerat Euhemeri hiſtoriam.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Classis I. an. 390.

Differentur iſta latiùs, ipſo vero & uno Deo adjuvante, cùm te graviter agere velle cognovero.

EPISTOLA XVIII. [a]

Aliàs LXIII. quæ autem 18 erat, nunc 81.

Naturarum genus triplex perſtringitur.

AUGUSTINUS CÆLESTINO.

Scripta fortè circ. idem tempus.

1. O Utinam poſſem aſſiduè tibi aliquid dicere! Id autem aliquid eſt, ut curis exueremur inanibus, & curis induceremur utilibus. Nam de ſecuritate neſcio utrùm quidquam in hoc mundo ſperandum ſit. Scripſi, nec recepi ulla reſcripta. Miſi adversùm Manichæos libros, quos paratos & emendatos mittere potui, nec quidquam ex illis judicij motuſque noſtri notum mihi factum eſt. Nunc eos repetere jam me, vos autem reſtituere convenit. Peto itaque ne differatis eos remittere cum reſcriptis, quibus noſſe cupio quid de illis geritis, vel adhuc ad illum errorem expugnandum quid armaturæ vobis opus eſſe arbitremini.

2. Sanè quoniam te novi, accipe hoc quiddam grande & breve. Eſt natura per locos & tempora mutabilis, ut corpus. Et eſt natura per locos nullo modo, ſed tantùm per tempora etiam ipſa mutabilis, ut anima. Et eſt natura quæ nec per locos, nec per tempora mutari poteſt, hoc Deus eſt. Quod hîc inſinuavi quoquo modo mutabile, creatura dicitur: quod immutabile, Creator. Cùm autem omne quod eſſe dicimus, inquantum manet dicamus, & inquantum unum eſt, omnis porrò pulcritudinis forma unitas ſit: vides profectò in iſta diſtributione naturarum, quid ſummè ſit, quid infimè, & tamen ſit; quid mediè, majuſque infimo, & minus ſummo ſit. Summum illud eſt ipſa beatitas: infimum, quod nec beatum eſſe poteſt, nec miſerum; quod verò medium, vivit inclinatione ad infimum, miſerè; converſione ad ſummum, beatè vivit. Qui Chriſto credit, non diligit infimum, non ſuperbit in medio, atque ita ſummo inhærere fit idoneus & hoc eſt totum, quod agere jubemur, monemur, accendimur.

EPISTOLA XIX. [a]

Aliàs LXXXIV quæ autem 19. erat, nunc 82.

Gaio, quem fortè diſputatione traxerat ad Eccleſiam, mittit ſuos libros legendos adhortans ut perſeveret in bono propoſito.

[a] GAIO AUGUSTINUS.

Scripta fortè circ. idem tempus.

1. UT abs te abſceſſimus, dici non poteſt quanta ſuavitate nos perfuderit recordatio tui, ac ſæpe perfundat. Recolimus enim ardore inquiſitionis tuæ, cum eſſet mirabilis, non fuiſſe perturbatam modeſtiam diſputandi. Nam neque flagrantius percontantem, neque tranquilliùs audientem, quemquam facilè invenerim. Vellem itaque tecum multùm loqui: non enim multum eſſet quantumcumque eſſet, ſi tecum loquerer. Sed quia difficile eſt, quid opus eſt cauſſas quærere? Prorſus difficile eſt: erit fortaſſè aliquando facillimum. ita Deus velit; nunc certè aliud eſt. Dedi ergo negotium fratri, per quem litteras miſi, ut omnia noſtra legenda præbeat prudentiſſimæ caritati tuæ. Non enim aliquid meum inculcabit invito: novi enim quid benignitatis in nos animo geras. quæ tamen ſi lecta probaveris, & vera pervideris, noſtra eſſe non putes, niſi quia data ſunt, eoque te convertas licet, unde tibi quoque eſt ut ea probares datum. Nemo enim quod legit, in codice ipſo cernit verum eſſe, aut in eo qui ſcripſerit; ſed in ſe potiùs, ſi ejus menti quoddam non vulgariter candidum, ſed à fæce corporis remotiſſimum lumen veritatis impreſſum eſt. Quòd ſi falſa aliqua atque improbanda compereris, de humano nubilo irrorata ſcias, & ea verè noſtra eſſe deputes. Hortarer autem te ad quærendum, niſi videre mihi viderer hiantia quædam ora cordis tui; hortarer etiam, ut quod verum cognoveris viriliter teneas, niſi præ te ferres evidentiſſimum robur animi & conſilij tui. Totum enim ſe mihi brevi tempore, propè diſcuſſis corporis tegumentis, quod in te vivit, aperuit. Neque ullo modo ſiverit Domini noſtri miſericordiſſima providentia, ut à catholico Chriſti grege tu vir tam bonus & egregiè cordatus alienus ſis.

EPISTOLA XX. [a]

Aliàs CXXVI. quæ autem 20. erat, nunc 233.

Antonino pro exiſtimatione bona ac dilectione ſibi impenſa gratias refert Auguſtinus, optatque ut familia ipſius tota catholicam religionem profiteatur.

AUGUSTINUS [b] ANTONINO.

Scripta circ. idem tempus.

1. CUm à duobus tibi ſcripta deberentur, cumulatiſſimè magis pars reddita eſt, quòd unum noſtrûm præſentem vides, cujus ex ore cùm me quoque accipis, poteram non reſcribere, niſi ipſo jubente feciſſem, quo proficiſcente ſupervacaneum videbatur eſſe quod feci. Quapropter fertiliùs tecum fortaſſe colloquor, quàm ſi coràm adeſſem, cùm & epiſtolam meam legis, & eum audis in cujus pectore me habitare optimè noſti. Cum magno gaudio litteras ſanctitatis tuæ conſideravi atque digeſſi, quod & Chriſtianum animum tuum ſine ullo fuco iniqui temporis, & in nos amiciſſimum præ ſe gerunt.

2. Gratulor tibi, & gratias ago Deo & Domino noſtro de ſpe & fide & caritate tua, tibique apud eum, quòd de nobis tam bene exiſtimas, ut fideles Dei ſervos eſſe credas, idque ipſum in nobis corde puriſſimo diligas: quamquam hinc etiam gratulandum benevolentiæ tuæ potiùs, quàm gratiæ tibi agendæ ſint. Tibi enim prodeſt ipſam diligere bonitatem, quam profectò diligit qui eum diligit quem credit bonum, ſive ille ſe ita, ſive aliter quàm creditur habeat. Unus tantùm in hac re cavendus eſt error, ne quiſquam non de homine, ſed de ipſo hominis bono aliter ſentiat, quàm veritas poſtulat. Tu verò frater dilectiſſime, qui nullo modo erras credendo vel ſciendo, magnum bonum eſſe libenter Deo caſtéque ſervire, cùm quemlibet hominum propterea diligis, quod hujus boni participem credis, tecum eſt fructus tuus, etiam ſi ille non ita ſit. Quapropter tibi de hac re gratulandum eſt, illi autem non ſi propterea diligitur, ſed ſi talis eſt, qualem eſſe exiſtimat à quo propterea diligitur. Quales itaque nos ſimus, quantumque in Deum promoverimus, ipſe viderit, cujus non ſolùm de hominis bono, ſed de homine ipſo non poteſt errare judicium. Tibi ad mercedem beatitudinis, quod ad hanc rem adtinet, ſatis eſt, quòd nos tales credens quales oportet eſſe ſervos Dei, toto ſinu cordis amplecteris. Gratias verò tibi uberes agimus, quòd nos cùm laudas, tamquam tales ſimus, mirabiliter hortaris, ut tales eſſe cupiamus; uberiores etiam, ſi non ſolùm te commendes orationibus noſtris, ſed etiam non prætermittas orare pro nobis. GRATIOR eſt enim Deo pro fratre deprecatio, ubi ſacrificium caritatis offertur.

[a] Apud Lov. ſcribitur Gaio. At in MSS. & antiquioribus editionibus, Gaio.

[b] Apud Bad. Am. Er. ſcribitur, Antonio. At apud Lov. & penſatiores MSS. Antonino.

Claſſis I. an 390.

3. Parvulum tuum plurimùm ſaluto, & ſecundùm præcepta Domini ſalutaria opto grandeſcere. Domui quoque tuæ unam fidem & devotionem veram, quæ ſola catholica eſt, provenire deſidero & precor: in quam rem, ſi quam fortè aliam noſtram operam neceſſariam exiſtimas, ne tibi vindicare dubites & communi domino fretus & jure caritatis. Illud ſanè admonuerim religioſiſſimam prudentiam tuam, ut timorem Dei non irrationabilem vel inſeras infirmiori vaſi tuo, vel nutrias, divina lectione B gravique colloquio. Nemo enim ferè ſolicitus de ſtatu animæ ſuæ, atque ob hoc ſine pertinacia inquirendæ voluntati Domini intentus eſt, qui bono demonſtratore uſus non dinoſcat quid inter ſchiſma quodlibet atque unam catholicam interſit.

* Aliàs CXLVIII. quæ autem 21. erat, nunc 234.

EPISTOLA XXI. *

Auguſtinus in preſbyterum Hipponenſem ordinatus, præſertim ad diſpenſandum verbum Dei, ſecumque reputans quàm difficile ſit ſacerdotem pium agere, obſecrat Valerium ut patiatur ipſum in receſſu precibus & ſtudio hoc agere, ut ſit idoneus impoſito muneri.

Domino beatiſſimo & venerabili, in conſpectu Domini ſincera caritate chariſſimo patri Valerio epiſcopo Augustinus preſbyter in Domino Salutem.

Scripta anno ineunte 391.

* Fortè felicius.

1. ANte omnia peto, ut cogitet religioſa prudentia tua, nihil eſſe in hac vita, & maximè hoc tempore * facilius & lætius, & hominibus acceptabilius epiſcopi, aut preſbyteri, aut diaconi officio, ſi perfunctoriè atque adula- D toriè res agatur: ſed nihil apud Deum miſerius, & triſtius, & damnabilius. Item nihil eſſe in hac vita, & maximè hoc tempore difficilius, laborioſius, periculoſius epiſcopi, aut preſbyteri, aut diaconi officio, ſed apud Deum nihil beatius, ſi eo modo militetur quo noſter Imperator jubet. Quis autem iſte ſit modus, nec à pueritia, nec ab adoleſcentia mea didici: & eo tempore quo diſcere cœperam, vis mihi facta eſt, merito peccatorum meorum, (nam quid aliud exiſtimem neſcio) ut ſecundus locus gu- E bernaculorum mihi traderetur, qui remum tenere non noveram.

Epiſcopi officium quam periculoſum.

2. Sed arbitror Dominum meum propterea me ſic emendare voluiſſe, quòd multorum peccata nautarum, antequam expertus eſſem quid illic agitur, quaſi doctior & melior reprehendere audebam. Itaque poſteaquam miſſus ſum in medium, tunc ſentire cœpi temeritatem reprehenſionum mearum: quamquam & antea periculoſiſſimum judicarem hoc mi- F niſterium. Et hinc erant lacrymæ illæ, quas me fundere in civitate ordinationis meæ tempore nonnulli fratres animadverterunt, & neſcientes cauſſas doloris mei, quibus potuerunt ſermonibus, qui omnino ad vulnus meum non pertinerent, tamen bono animo conſolati ſunt. Sed multo valdè ac multo ampliùs expertus ſum, quàm putabam: non quia novos aliquos fluctus aut tempeſtates vidi, quas antè non noveram, vel non audieram, vel non legeram vel non cogitaveram: ſed ad eas evitandas aut perferendas ſolertiam & vires meas omnino non noveram, & alicujus momenti arbitrabar. Dominus autem irriſit me, & rebus ipſis oſtendere voluit meipſum mihi.

3. Quod ſi non damnando, ſed miſerando fecit, hoc enim ſpero certè vel nunc cognitâ ægritudine meâ, debeo Scripturarum ejus medicamenta omnia A perſcrutari, & orando ac legendo agere, ut idonea valetudo animæ meæ, ad tam periculoſa negotia tribuatur: quod ante non feci, quia & tempus non habui. Tunc enim ordinatus ſum, quum de ipſo vacationis tempore ad cognoſcendas divinas Scripturas cogitaremus, & ſic nos diſponere vellemus, ut nobis otium ad hoc negotium poſſet eſſe. Et quod verum eſt, nondum ſciebam quid mihi deeſſet ad tale opus, quale me nunc torquet & conterit. Quòd ſi propterea in re ipſa didici quid ſit homini neceſſa- B rium, qui populo miniſtrat ſacramentum & verbum Dei, ut jam non mihi liceat aſſequi, quod me non habere cognovi; jubes ergo ut peream, pater Valeri? Ubi eſt caritas tua? certè diligis me, certè diligis ipſam eccleſiam, cui me ſic miniſtrare voluiſti, & tamen certus ſum quòd & me & ipſam diligis. Sed putas me idoneum, cùm ego melius me noverim, qui tamen nec ipſe me noſſem, niſi experiendo didiciſſem.

Claſſis I. an 391.

4. Sed dicit fortaſſe ſanctitas tua; Vellem ſcire C quid deſit inſtructioni tuæ. Tam multa autem ſunt, ut faciliùs poſſim enumerare quæ habeam, quàm quæ habere deſidero. Auderem enim dicere, ſcire me, & plena fide retinere quid pertineat ad ſalutem noſtram. Sed hoc ipſum quomodo miniſtrem ad ſalutem aliorum, non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalvi fiant? Et ſunt fortaſſe aliqua, immo non eſt dubitandum eſſe in ſanctis libris conſcripta conſilia, quibus cognitis & apprehenſis poſſit homo Dei rebus eccleſiaſticis * ordinatioribus miniſtrare, aut certè inter manus iniquorum D vel vivere conſcientiâ ſaniore, vel mori, ut illa vita non amittatur, cui uni Chriſtiana corda humilia & manſueta ſuſpirant. Quomodo autem hoc fieri poteſt, niſi quemadmodum ipſe Dominus dicit, petendo, quærendo, pulſando, id eſt orando, legendo, plangendo? Ad quod negotium mihi parvum tempus velut uſque ad Paſcha impetrare volui per fratres à tua ſinceriſſima & venerabili caritate, & nunc per has preces volo.

E 5. Quid enim reſponſurus ſum Domino judici? Non poteram iſta jam quærere, cùm eccleſiaſticis negotiis impedirer? Si ergo mihi dicat, Serve nequam, ſi villa eccleſiæ calumnioſum aliquem pateretur, cujus fructibus colligendis magna opera impenditur, neglecto agro quem rigavi ſanguine meo, ſi quid agere pro ea poſſes apud judicem terræ, nonne omnibus conſentientibus, nonnullis etiam jubentibus & cogentibus pergeres, & ſi contra te judicaretur, etiam trans mare proficiſcereris: atque hoc F modo vel annuam vel eo ampliùs abſentiam tuam nulla querela revocaret, ne alius poſſideret terram, non animæ, ſed corpori pauperum neceſſariam: quorum tamen famem vivæ arbores meæ multo faciliùs mihique gratiùs, ſi diligenter colerentur, explerent? Cur ergo ad diſcendam agriculturam meam vacationem temporis tibi defuiſſe cauſſaris? Dic mihi quid reſpondeam, rogo te? An fortè vis dicam; Senex Valerius dum me omnibus rebus inſtructum eſſe credidiſſet, quanto ampliùs me dilexit, tanto minùs iſta diſcere permiſit?

6. Adtende omnia iſta, ſenex Valeri, obſecro te per bonitatem & ſeveritatem Chriſti, per miſericordiam & judicium ejus, per eum qui tantam tibi inſpiravit erga nos caritatem, ut ne te, nec pro lucro animæ noſtræ, audeamus offendere. Sic autem mihi Deum & Chriſtum teſtem facis innocen-

* Ita Lov. At Er. & MS. Gemet. habent *& ordinationibus*. Bad. & plerique MSS. abſque conjunctione, *eccleſiaſticis ordinatioribus*.

Classis I. an. 392.

tiæ & caritatis, & ſinceri affectus quem circa nôs habes, quaſi ego non de his jurare omnibus poſſim. Ipſam ergo caritatem & affectum imploro, ut miſerearis mei, & concedas mihi, ad hoc quod rogavi, tempus quantum rogavi, atque adjuves me orationibus tuis, ut non ſit inane deſiderium meum, nec infructuoſa eccleſiæ Chriſti atque utilitati fratrum & conſervorum meorum abſentia mea. Scio quòd illam caritatem pro me orantem, maximè in tali cauſſa, non deſpiciet Dominus, & eam ſicut ſacrificium ſuavitatis accipiens, fortaſſis breviore tempore quàm poſtulavi me ſaluberrimis conſiliis de Scripturis ſuis reddet inſtructum.

EPISTOLA XXII.*

*Alias LXIV. quæ autem 22 erat, nunc 255.

Auguſtinus presbyter Aurelio Carthaginenſi epiſcopo, deflens comeſſationes & ebrietates per Africam in cœmeteriis & memoriis Martyrum frequentari ſpecie religionis: cui malo obteſtatur ut mederi velit. Dolet ſubinde etiam contentionem & humanæ laudis appetitum ab ipſo Clericorum ordine non exſulare.

AURELIO epiſcopo AUGUSTINUS presbyter.

Scripta circ. an 392. Caput I. Salutato Aurelio agit de comeſſationibus ab eccleſia removendis.

1. QUA gratiâ reſponderem litteris ſanctitatis tuæ, cùm diu hæſitans non reperirem (omnia enim vicit affectus animi mei, quem jam ſponte ſurgentem lectio epiſtolæ tuæ multo ardentiùs excitavit) commiſi me jam Deo, qui pro viribus meis operaretur in me, ut ea reſcriberem quæ utrique noſtrûm ſtudio in Domino & curâ eccleſiaſticâ pro tua præſtantia & mea obſecundatione congruerent. Atque illud primùm, quod orationibus meis te adjuvari credis, non ſolùm non defugio, verùm etiam libenter amplector. Ita enim, & ſi non meis, certè tuis, me Dominus noſter exaudiet. Quòd fratrem Alypium in noſtra conjunctione manſiſſe, ut exemplo ſit fratribus curas mundi hujus vitare cupientibus, benevolentiſſimè accepiſti, ago gratias, quas nullis verbis explicare poſſim: Dominus hoc rependat in animam tuam. Omnis itaque fratrum cœtus, qui apud nos cœpit coaleſcere, tantâ tibi prærogativâ obſtrictus eſt, ut locis terrarum tantùm longè disjunctis ita nobis conſulueris tamquam præſentiſſimus ſpiritu. Quapropter precibus quantum valemus incumbimus, ut gregem tibi commiſſum tecum Dominus ſuſtinere dignetur, nec te uſpiam deſerere, ſed adeſſe adjutor in opportunitatibus, faciens cum Eccleſia ſua miſericordiam per ſacerdotium tuum, qualem ſpiritales viri ut faciat, lacrymis cum gemitibuſque interpellant.

2. Scias itaque Domine beatiſſime & pleniſſima caritate venerabilis, non deſperare nos, immo ſperare vehementer, quòd Dominus & Deus noſter per auctoritatem perſonæ quam geris, quam non carni, ſed ſpiritui tuo impoſitam eſſe confidimus, multas carnales fœditates & ægritudines, quas Africana Eccleſia in multis patitur, in paucis gemit, conſiliorum gravitate, & tuâ poſſit ſanare. Cùm enim Apoſtolus tria breviter genera vitiorum deteſtanda & vitanda uno in loco poſuerit, de quibus innumerabilium vitiorum exſurgit ſeges, unum horum quod ſecundo loco poſuit, acerrimè in Eccleſia vindicatur; duo autem reliqua, id eſt primum & ultimum, tolerabilia videntur hominibus, atque ita paulatim fieri poteſt, ut nec vitia jam putentur. Ait enim vas electionis: *Non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & dolo, ſed induite vos Dominum Ieſum Chriſtum; & carnis curam ne feceritis in concupiſcentiis.* (Rom. 13.13.)

3. Horum ergo trium, cubilia & impudicitiæ tam magnum crimen putantur, ut nemo dignus non modò eccleſiaſtico miniſterio, ſed ipſa etiam ſacramentorum communione videatur, qui ſe iſto peccato maculavit. Et rectè omnino. Sed quare ſolùm? Comeſſationes enim & ebrietates ita conceſſæ & licitæ putantur, ut in honorem etiam beatiſſimorum Martyrum, non ſolùm per dies ſolemnes, (quod ipſum quis non lugendum videat, qui hæc non carnis oculis inſpicit,) ſed etiam quotidie celebrentur. Quæ fœditas ſi tantùm flagitioſa & non etiam ſacrilega eſſet, quibuſcumque tolerantiæ viribus ſuſtentandam putaremus. Quamquam ubi eſt illud, quod cùm multa vitia enumeraſſet idem Apoſtolus, inter quæ poſuit ebrioſos, ita concluſit, ut diceret cum talibus nec panem edere? (1. Cor. 5.11.) Sed feramus hæc in luxu & labe domeſtica, & eorum conviviorum, quæ privatis parietibus continentur, accipiamuſque cum eis corpus Chriſti, cum quibus panem edere prohibemur; ſaltem de ſanctorum corporum ſepulcris, ſaltem de locis ſacramentorum, de domibus orationum tantum dedecus arceatur. Quis enim audet vetare privatim, quod cùm frequentatur in ſanctis locis, honor Martyrum nominatur?

4. Hæc ſi prima Africa tentaret auferre à ceteris terris, imitatione digna eſſe deberet: cùm verò & per Italiæ maximam partem, & in aliis omnibus aut propè omnibus tranſmarinis Eccleſiis, partim quia numquam facta ſunt, partim quia vel orta vel inveterata, ſanctorum & verè de vita futura cogitantium epiſcoporum diligentiâ & animadverſione exſtincta atque deleta ſint, dubitamus quomodo poſſimus tantam morum labem, vel propoſito tam lato exemplo emendare? Et nos quidem illarum partium hominem habemus epiſcopum, unde magnas agimus gratias Deo: quamquam ejus modeſtiæ atque lenitatis eſt, ejus denique prudentiæ & ſollicitudinis in Domino, ut etiam ſi Afer eſſet, citò illi de Scripturis perſuaderetur curandum, quod licentioſa & malè libera conſuetudo vulnus inflixit. Sed tanta peſtilentia eſt hujus mali, ut ſanari prorſus, quantum mihi videtur, niſi concilii auctoritate non poſſit. Aut ſi ab una eccleſia inchoanda eſt medicina, ſicut videtur audaciæ, mutare conari quod Carthaginenſis eccleſia tenet; ſic magnæ impudentiæ eſt, velle ſervare quæ Carthaginenſis eccleſia correxit. Ad hanc autem rem quis alius epiſcopus eſſet optandus, niſi qui ea * diaconus exſecrabatur?

5. Sed quod erat tunc dolendum, nunc auferendum eſt, non aſperè, ſed ſicut ſcriptum eſt, *in ſpiritu lenitatis & manſuetudinis*. (Galat. 6. 1.) Dant enim mihi fiduciam litteræ tuæ indices germaniſſimæ caritatis, ut tecum tamquam mecum audeam colloqui. Non ergo aſperè, quantum exiſtimo, non duriter, non modo imperioſo iſta tolluntur: magis docendo quàm jubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine: ſeveritas autem exercenda eſt in peccata paucorum. Et ſi quid minamur, cum dolore fiat, de Scripturis comminando vindictam futuram, ne nos ipſi in noſtra poteſtate, ſed Deus in noſtro ſermone timeatur. Ita priùs movebuntur ſpiritales vel ſpiritalibus proximi, quorum auctoritate, & leniſſimis quidem ſed in-

Conſuetudo quomodo tollenda.

Ita ſe ipſe geſſit Aug. ut vid in epiſt. 29.

* Aurelius Carthaginenſis eccleſiæ epiſcopus creatus eſt fortè an. 391. certè ante 390. quippe hoc anno anteceſſor ipſius Genethlius præfuit conc. Carthaginenſi II. At ſub Aurelio habitum eſt Hipponenſe an. 393.

Classis I. an. 392.

ſtantiſſimis admonitionibus cetera multitudo fran- A gatur.

6. Sed quoniam iſtæ in cœmeteriis ebrietates & luxurioſa convivia, non ſolùm honores Martyrum à carnali & imperita plebe credi ſolent, ſed etiam ſolatia mortuorum; mihi videtur faciliùs illic diſſuaderi poſſe iſtam fœditatem ac turpitudinem, ſi & de Scripturis prohibeatur, & oblationes pro ſpiritibus dormientium, quas verè aliquid adjuvare credendum eſt, ſuper ipſas memorias non ſint ſumtuoſæ, atque omnibus petentibus ſine typho, & cum B alacritate præbeantur: neque vendantur; ſed ſi quis, pro religione aliquid pecuniæ offerre voluerit, in præſenti pauperibus eroget. Ita nec deſerere videbuntur memorias ſuorum, (quod poteſt gignere non levem cordis dolorem,) & id celebrabitur in Eccleſia quod piè & honeſtè celebratur. Hæc interim de comeſſationibus & ebrietatibus dicta ſint.

Oblationes pro mortuis.

Caput II. De contentione & laudis appetitu.

7. De contentione autem & dolo quid me adtinet dicere, quando iſta vitia non in plebe, ſed io noſtro oumero graviora ſunt? Horum autem mor- C borum mater ſuperbia eſt, & humanæ landis aviditas, quæ etiam hypocriſim ſæpe generat. Huic non reſiſtitur, niſi crebris divinorom librorum teſtimoniis incutiatur timor & caritas Dei: ſi tamen ille qui hoc agit, ſeipſum præbeat patientiæ atque humilitatis exemplum, minùs ſibi aſſumendo quàm offertur; ſed tamen ab eis qui ſe honorant nec totum nec nihil accipiendo, & id quod accipitur laudis aut honoris, non propter ſe qui totus coram Deo eſſe debet & humana contemnere, ſed propter illos D accipiatur quibus conſulere non poteſt, ſi nimia dejectione vileſcat. Ad hoc enim pertinet quod dictum eſt, *Nemo juventutem tuam contemnat*: cùm hoc ille dixerit, qui alio loco ait, *Si hominibus placere vellem, Chriſti ſervus non eſſem.*

Quomodo honor & laus à Prælatis aſſumenda.

1. Tim. 4. 12.

Gal. 1. 10.

8. Magnum eſt de honoribus & laudibus hominum non lætari, ſed & omnem pompam inanem præcidere, & ſi quid inde neceſſarium retinetur, id totum ad utilitatem honorantium ſalutemque E conferre. Non enim fruſtra dictum eſt: *Deus confringet oſſa hominum placere volentium.* Quid enim languidius, quid tam ſine ſtabilitate ac fortitudine, quod oſſa ſignificant, quàm homo quem malè loquentium lingua debilitat, cùm ſciat falſa eſſe quæ dicuntur? Cujus rei dolor nullo modo animæ viſcera dilaniaret, ſi non amor laudis oſſa ejus confringeret. Præſumo de robore animi tui. Itaque iſta quæ tecum confero, mihi dico: dignaris tamen credo mecum coonſiderare, quàm ſint gravia, quam difficilia. Non enim hujus hoſtis vires ſentit, niſi F qui ei bellum indixerit; quia ſi cuiquam FACILE EST laude carere dum denegatur, difficile eſt ea non delectari cùm offertur; & tamen tanta mentis in Deum debet eſſe ſuſpenſio, ut ſi non meritò laudemur, corrigamus eos quos poſſumus, ne arbitrentur aut in nobis eſſe quod non eſt, aut noſtrum eſſe quod Dei eſt, aut ea laudent, quæ quamvis noo deſint nobis, aut etiam ſuperſint, nequaquam tamen ſint laudabilia; velut ſunt bona omnia, quæ vel cum pecoribus habemus communia, vel cum impiis hominibus. Si autem meritò laudamur propter Deum, gratulemur eis qnibus placet verum bonum; oon tamen nobis quia placemus hominibus, ſed ſi coram Deo tales ſumus, quales nos eſſe cre- A dunt, & non tribuitur nobis, ſed Deo, cujus dona ſunt omnia, quæ verè meritóque laudantur. Hæc mihi ipſe canto quotidie, vel potiùs ille cujus ſalutaria præcepta ſunt, quæcumque ſive in divinis lectionibus inveniuntur, ſive quæ intrinſecùs animo ſuggeruntur; & tamen vehementer cum adverſario dimicans, ſæpe ab eo vulnera capio, cùm delectationem oblatæ laudis mihi auferre oon poſſum.

Pſal. 52. 6.

Classis I. an. 392.

9. Hæc propterea ſcripſi, ut ſi tuæ ſanctitati jam B non ſunt neceſſaria, ſive quòd plura hujuſmodi ipſe cogites atque utiliora, ſive quòd tuæ ſanctitati medicinâ iſtâ non opus ſit, mala tamen mea nota ſint tibi, ſciaſque unde pro mea infirmitate Deum rogare digneris: quod ut impenſiſſimè facias, obſecro per humanitatem illius, qui præceptum dedit, ut invicem onera noſtra portemus. Multa ſunt quæ de vita noſtra & converſatione deflerem, quæ nollem per litteras ad te venire, ſi inter cor meum & cor tuum ulla eſſent miniſteria præter os meum & C aures tuas. Si autem venerabilis nobis omniumque noſtrûm totâ ſinceritate cariſſimus, cujus in te verè fraternam cùm præſens eſſem, benignitatem ſtudiumque perſpexi, ſenex [a] Saturninus dignatus fuerit, quando opportunum videbitur, ad nos venire, quidquid cum ejus ſanctitate, & ſpirituali affectu colloqui potuerimus, aut nihil, aut non multùm diſtabit, ac ſi cum tua dignatione id ageremus. Quod ut nobiſcum ab eo petere atque impetrare digneris, tantis precibus poſco, quantis verba nulla D ſufficiunt. Abſentiam enim meam tantum longè Hipponenſes vehementer nimiſque formidant, neque ullo modo mihi ſic volunt credere, ut & ego vobis. Agrum fratribus datum proviſione & liberalitate tuâ didicimus, ante epiſtolam tuam, per ſanctum fratrem & conſervum noſtrum Parthenium, à quo multa alia, quæ audire deſiderabamus, audivimus. Præſtabit Dominus ut etiam cetera, quæ adhuc deſideramus, impleantur.

EPISTOLA XXIII. [a]

[a] Aliàs CCIII. quæ autem 23. erat, nunc 98.

E *Auguſtinus Maximino epiſcopo Donatiſtæ, qui diaconum catholicum rebaptizaſſe dicebatur, ut aut fateatur factum, aut profiteatur ſe orthodoxum, invitans illum vel ad colloquium, vel ad reſcribendum, ut concordia Eccleſiæ ſarciatur.*

Domino dilectiſſimo & honorabili fratri [b] MAXIMINO, AUGUSTINUS presbyter Eccleſiæ catholicæ, in Domino ſalutem.

1. PRIUS quàm ad rem veniam, de qua tuæ F benevolentiæ ſcribere volui, tituli hujus epiſtolæ, ne vel te, vel alium quempiam moveat, rationem breviter reddam. *Domino*, ſcripſi; quia ſcriptum eſt, *Vos in libertatem vocati eſtis, fratres, tantùm ne libertatem in occaſionem carnis detis, ſed per caritatem ſervite invicem.* Cùm ergo vel hoc ipſo officio litterarum per caritatem tibi ſerviam, non abſurdè te dominum voco propter unum & verum Dominum noſtrum, qui nobis iſta præcepit. *Dilectiſſimo* autem quòd ſcripſi, novit Deus quòd noo ſolum te diligam, ſed ita diligam ut meipſum: quandoquidem bene mihi ſum conſcius, bona me tibi optare quæ mihi. *Honorabili* verò quòd addidi, non ad hoc addidi, ut honorarem epiſcopatum tuum; mihi enim epiſcopus non es, neque

Scripta circ. idem tempus.

Galat. 5. 13.

[a] Neſcimus an hic ſit ille ipſe, qui in lib. 22. de civitate Dei c. 8 laudatus epiſcopus quondam *Uzalenſis beatæ memoriæ Saturninus*, quem videlicet an 388 Carthagine ſimul cum Aurelio vidit Auguſt.

[b] In Gervaſ. MS, & aliis 5. ſcribitur, *Mammianus*. in Corb. *Maximianus*. Porrò Maximinus Siniti in Hipponenſi vicinia epiſcopus tunc Donatiſta, amplexus poſtea catholicam pacem ex epiſt 105 in eadem ſede remanſit. Ejus honorificè meminit Auguſtinus in lib. 22. de civit. Dei c. 8.

Classis I. an. 392.

hoc cum contumelia dictum acceperis, ſed ex animo quo in ore noſtro debet eſſe, Eſt, eſt; Non, non. Neque enim ignoras, aut quiſquam hominum qui nos novit ignorat, neque te eſſe epiſcopum meum, neque me preſbyterum tuum. Honorabilem igitur ex ea regula te libenter appello, qua novi te eſſe hominem, & novi hominem ad imaginem Dei, & ſimilitudinem factum, & in honore poſitum ipſo ordine & jure naturæ, ſi tamen intelligendo, quæ intelligenda ſunt, ſervet honorem ſuum. Pſal. 48. 21. Nam ita ſcriptum eſt, *Homo in honore poſitus non intellexit, comparatus eſt jumentis inſenſatis, & ſimilis factus eſt illis.* Cur ergo te honorabilem inquantum homo es, non appellem, cùm præſertim de tua ſalute atque correctione, quamdiu in hac vita es, deſperare non audeam? *Fratrem* verò ut vocem, non te latet præceptum nobis eſſe divinitus, ut etiam eis, qui negant ſe fratres noſtros eſſe, dicamus: Fratres noſtri eſtis: & hoc vehementer valet ad cauſſam, propter quam ſcribere volui fraternitati tuæ. Jam enim reddita ratione cur epiſtolæ talem januam fecerim, audi placidiſſimè quæ ſequuntur.

2. Ego cùm in iſta regione conſuetudinem hominum lugendam atque plangendam, qui cùm Chriſtiano nomine glorientur, Chriſtianos rebaptizare non dubitant, quibus verbis poteram deteſtarer, non defuerunt laudatores tui, qui mihi dicerent te iſta non facere. Fateor, primò non credidi. Deinde conſiderans poſſe fieri ut animam humanam de futura vita cogitantem Dei timor invaderet, ut ſe ab ſcelere apertiſſimo temperaret, gratulatus credidi, quòd tali propoſito ab Eccleſia catholica nolueris eſſe nimis alienus. Quærebam ſanè occaſionem loquendi tecum, ut ſi fieri poſſet ea, quæ parva remanſerat, inter nos diſſenſio tolleretur: cùm ecce ante paucos dies diaconum noſtrum Mutugennenſem te rebaptizaſſe nuntiatum eſt. Dolui vehementer, & illius miſerabilem lapſum, & tuum, frater, inopinatum ſcelus. Novi enim quæ ſit Eccleſia catholica. Gentes ſunt hereditas Chriſti, & poſſeſſio Chriſti termini terræ. Noſtis & vos, aut ſi non noſtis, advertite, facillimè à volentibus ſciri poteſt. Ivo p. 1. c. 272. Grat. de conſ. diſt. 4. c. Rebaptizare. Rebaptizare igitur hæreticum hominem, qui hæc ſanctitatis ſigna perceperit quæ Chriſtiana tradidit diſciplina, omnino peccatum eſt: rebaptizare autem catholicum, immaniſſimum ſcelus eſt. Tamen non adeo credens, quia de te mihi bene perſuaſum tenebam, Mutugennam ipſe perrexi; & eum quidem miſerum videre non potui, à parentibus verò ejus audivi, quòd veſter jam etiam diaconus factus ſit. Et tamen tam bene adhuc de tuo corde ſentio, ut eum rebaptizatum eſſe non credam.

3. Quare te frater dilectiſſime per divinitatem & humanitatem Domini noſtri Jeſu Chriſti obſecro, ut reſcribere mihi digneris quid geſtum ſit. Et ſic reſcribere, ut noveris me in Eccleſia fratribus noſtris epiſtolam tuam velle recitare. Quod ideo ſcripſi, ne cùm id poſtea facerem, quod me non ſperares eſſe facturum, offenderem caritatem tuam, & juſtam de me apud communes amicos querelam deponeres. Quid ergo te impediat ad reſcribendum, non video. Si enim rebaptizas, nihil eſt quòd homines de tuo collegio formides, cùm id te reſcripſeris facere, quod te illi facere etiam ſi nolles juberent. Cùm autem id quantis potueris documentis faciendum eſſe defenderis, non ſolùm non ſuccenſebunt, ſed etiam prædicabunt. Si autem non rebaptizas, arripe libertatem Chriſtianam, frater A Maximine, arripe quæſo te; non cujuſquam hominis, in contemplatione Chriſti, aut reprehenſionem verearis, aut exhorreas poteſtatem. Tranſit honor hujus ſæculi, tranſit ambitio. In futuro Chriſti judicio, nec abſidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ, nec ſanctimonialium occurſantium atque cantantium greges adhibebuntur ad defenſionem, ubi cœperint accuſare conſcientiæ, & conſcientiarum arbiter judicare. Quæ hîc honorant, ibi onerant; quæ hîc relevant, ibi gravant. Iſta quæ pro tempo- B re propter Eccleſiæ utilitatem honori noſtro exhibentur, defendentur fortè bonâ conſcientiâ, defendere autem non poterunt malam.

4. Quod ergo tam pio & tam religioſo animo facis, ſi tamen facis, ut Eccleſiæ catholicæ baptiſmum non iteres, ſed approbes potiùs tamquam unius veriſſimæ matris, quæ omnibus gentibus, & regenerandis præbet ſinum, & regeneratis ubera infundit, tamquam unius poſſeſſionis Chriſti, ſeſe uſque ad terræ terminos porrigentis; ſi hoc verè fa- C cis, cur non erumpis in exſultantem & liberam vocem? cur lucernæ tuæ tam utilem ſplendorem premis ſub modio? Cur non diſciſſis atque abjectis veteribus pellibus timidæ ſervitutis, Chriſtianâ potius indutus fiduciâ exis & dicis, Ego unum baptiſmum novi, Patris & Filij & Spiritus-ſancti nomine conſecratum atque ſignatum? Hanc formam ubi invenio neceſſe eſt ut approbem, non deſtruo quod Dominicum agnoſco, non exſufflo vexillum regis mei. Veſtem Chriſti, & qui diviſerunt, non violaverunt; D & illi adhuc Chriſtum non reſurrecturum crediderant, ſed morientem videbant. Johan. 19. 24. Si à perſecutoribus veſtis non conſciſſa eſt pendentis in cruce, cur à Chriſtianis deſtruitur ſacramentum ſedentis in cælo? Si veteris populi temporibus Judæus eſſem, quando aliud eſſe melius non poſſem, accepiſſem utique circumciſionem. Beda Rom. 4. Quod ſignaculum juſtitiæ fidei tantum illo tempore valuit, antequam Domini evacuaretur adventu ut infantem filium Moyſi Angelus præfocaſſet, Exodi 4. 24. niſi mater arrepto calculo circum- E cidiſſet puerum, & hoc ſacramento imminentem perniciem depuliſſet. Hoc ſacramentum etiam Jordanem fluvium refrenavit, & reduxit in fontem. Hoc ſacramentum ipſe Dominus, quamvis evacuaverit crucifixus, tamen natus accepit. Non enim ſignacula illa damnata ſunt, ſed ſuccedentibus opportunioribus deceſſerunt. Nam ſicut circunciſionem abſtulit Domini primus adventus, ſic baptiſmum auferet ſecundus adventus. Sicut enim nunc poſteaquam venit libertas fidei, & remotum eſt ſer- F vitutis jugum, nullus Chriſtianus circunditur carne; ſic tunc regnantibus juſtis cum Domino, damnatiſque impiis, nemo baptizabitur, ſed illud quod iſta præfigurant, id eſt circumciſio cordis, & munditia conſcientiæ manebit in æternum. Si ergo illo tempore Judæus eſſem, & veniret ad me Samaritanus, velletque illo errore derelicto, quem etiam Dominus improbavit, dicens: Johan. 4. 22. *Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus; quoniam ſalus ex Judæis eſt.* Vellet ergo Samaritanus, quem Samaritani circumciderant, fieri Judæus, vacaret certè iterationis audacia, & id quod apud hæreſim factum erat, quod præceperat Deus, non repetere ſed approbare cogeremur. Quòd ſi in carne circumciſi hominis non invenirem locum ubi circumciſionem repeterem, quia unum eſt illud membrum; multo minùs invenitur locus in uno corde, ubi baptiſmus Chriſti repetatur. Ideo qui duplicare baptiſmum vultis,

Classis I. An. 392.

vultis, neceſſe eſt omnino ut corda duplicia requiratis.

5. Clama ergo rectè te facere, ſi non rebaptizas, & non ſolùm ſine trepidatione, ſed etiam cum gaudio mihi inde reſcribe. Nulla te tuorum conſilia, frater, exterreant. Si enim hoc eis diſplicuerit, non ſunt digni qui te habeant. ſi autem placuerit, credimus de miſericordia Domini, qui timentes ſibi diſplicere, & conantes placere numquam deſerit, quòd inter vos & nos citò pax erit: ne propter honores noſtros, de qua ſarcina periculoſa ratio reddetur, miſeræ plebes credentes in Chriſtum habeant in domibus ſuis communes cibos, & menſam Chriſti communem habere non poſſint. Nonne ingemiſcimus quòd vir & uxor, ut fideliter conjungant corpora ſua, jurant ſibi plerumque per Chriſtum, & ipſius corpus Chriſti diverſa communione dilaniant? Hoc tantum ſcandalum, tantus diaboli triumphus, tanta pernicies animarum, ſi per tuam modeſtiam & prudentiam & dilectionem, quam debemus ei, qui pro nobis ſuum ſanguinem fudit, ablata de medio in his regionibus fuerit; quis explicet verbis, quam tibi palmam præparet Dominus, ut ad cetera membra ſananda, quæ per totam Africam tabefacta miſerabiliter jacent, à te proficiſcatur tam imitabile medicinæ documentum? Quàm vereor, quoniam cor meum videre non potes, ne tibi cum inſultatione potiùs quàm cum dilectione loqui videar. Sed certè amplius quid faciam non invenio, niſi ut inſpiciendum ſermonem meum tibi offeram, animum Deo.

Matrimonium juramento firmatum.

6. Tollamus de medio inania objecta, quæ à partibus imperitis jactari contra invicem ſolent, nec tu objicias tempora Macariana, nec ego ſævitiam Circumcellionum. Si hoc ad te non pertinet, nec illud ad me. Area Dominica nondum ventilata eſt, ſine paleis eſſe non poteſt. Nos oremus, atque agamus quantum poſſumus, ut frumentum ſimus. Ego de rebaptizato diacono noſtro ſilere non poſſum: ſcio enim quàm mihi ſilentium perniciosum ſit. Non enim cogito in eccleſiaſticis honoribus tempora ventoſa tranſigere, ſed cogito me principi paſtorum omnium rationem de commiſſis ovibus redditurum. Si fortè nolles ut hæc tibi ſcriberem, oportet te frater ignoſcere timori meo. Multùm enim timeo ne me tacente & diſſimulante, alij quoque rebaptizentur à vobis. Decrevi ergo, quantum vires & facultatem Dominus præbere dignatur, cauſſam iſtam ſic agere, ut pacificis collationibus noſtris omnes, qui nobis communicant, noverint ab hæreſibus aut ſchiſmatibus quantum catholica diſtet Eccleſia, & quantum ſit cavenda pernicies vel zizaniorum vel præciſorum de vite Domini ſarmentorum. Quam collationem mecum ſi libenti animo ſuſceperis, ut concordibus nobis amborum litteræ populis recitentur, ineffabili exſultabo lætitiâ. Si autem id æquo animo non accipis, quid faciam, frater, niſi ut te quoque invito epiſtolas noſtras populo catholico legam, quò eſſe poſſit inſtructior? Quòd ſi reſcribere dignatus non fueris, vel meas legere decrevi, ut ſaltem diffidentiâ veſtrâ cognitâ rebaptizari erubeſcant.

7. Neque id agam cùm miles præſens eſt, ne quis veſtrûm arbitretur tumultuoſiùs me agere voluiſſe, quàm ratio pacis deſiderat; ſed poſt abſceſſum militis, ut omnes qui nos audiunt intelligant, non hoc eſſe propoſiti mei, ut inviti homines ad cujuſquam communionem cogantur, ſed ut quietiſſimè quærentibus veritas innoteſcat. Ceſſabit à noſtris partibus terror temporalium poteſtatum: ceſſet etiam à veſtris partibus terror congregatorum Circumcellionum. Re agamus, ratione agamus, divinarum Scripturarum auctoritatibus agamus, quieti atque tranquilli quantum poſſumus petamus, quæramus, pulſemus, ut accipiamus & inveniamus, & aperiatur nobis; ne fortè fieri poſſit, ut adjuvante Domino concordes conatus & orationes noſtras, tanta deformitas atque impietas Africanarum regionum de noſtris terris incipiat aboleri. Si non credis poſt diſceſſum militum me velle agere, poſt diſceſſum militum tu reſcribe. Si enim ego præſente milite litteras meas legere populo voluero, prolata epiſtola mea demonſtrabit me fidei violatorem. Quod miſericordia Domini avertat à moribus atque inſtituto meo, quod mihi per jugum ſuum inſpirare dignatus eſt.

Classis I. An. 392.

8. Epiſcopus meus benevolentiæ tuæ fortaſſe potiùs litteras miſiſſet, ſi eſſet præſens, aut ego illo vel jubente vel permittente ſcripſiſſem. Sed illo abſente cùm diaconi rebaptizatio recens eſſe dicitur, frigeſcere actionem ipſam dilatione non paſſus ſum, de fraterna & vera morte acerbiſſimi doloris aculeis excitatus. Quem dolorem meum adjuvante miſericordiâ & providentiâ Domini, pacis fortaſſe compenſatio lenitura eſt. Deus & Dominus noſter tibi mentem pacatam inſpirare dignetur, domine dilectiſſime frater.

EPISTOLA XXIV. *

* Aliàs XXXV. quæ autem 24 erat, nunc 101.

Paulinus Alypio epiſcopo de libris Auguſtini, quos recepit, excuſans quòd ſeriùs miſerit ad illum Euſebij Chronica. Cupit edoceri de genere & vita Alypij: ipſe viciſſim de ſe nonnulla aperiens. Panem unum dono mittit.

Domino meritò honorabili, & beatiſſimo patri ALYPIO, PAULINUS *&* THERASIA *peccatores.*

Scripta ſub fin. an. 394. ante hyemem.

1. *HÆC eſt vera caritas, hæc perfecta dilectio, quam tibi circa humilitatem noſtram ineſſe docuiſti, Domine verè ſancte, & meritò beatiſſime ac deſiderabilis. Accepimus enim per hominem noſtrum Julianum de Carthagine revertentem litteras, tantam nobis ſanctitatis tuæ lucem afferentes, ut nobis caritatem tuam non agnoſcere, ſed recognoſcere videremur. Quia videlicet ex illo, qui nos ab origine mundi prædeſtinavit ſibi, caritas iſta manavit, in quo facti ſumus antequam nati,* quia ipſe fecit nos, & non ipſi nos, *qui fecit quæ futura ſunt. Hujus igitur præſcientiâ & opere formati in ſimilitudinem voluntatum & unitatem fidei vel unitatis fidem prævenienté notitiam caritate connexi ſumus, ut nos invicem ante corporales conſpectus revelante ſpiritu noſceremus. Gratulamur itaque & gloriamur in Domino, qui unus atque idem ubique terrarum operatur in ſuis dilectionem ſuam Spiritu-ſancto, quem ſuper omnem carnem effudit, flumínis impetu lætificans civitatem ſuam. In cujus te civibus principalem cum principibus populi ſui, ſede apoſtolica meritò collocavit: noſque etiam, quos erexit eliſos, & de terra inopes ſuſcitavit, in veſtra voluit ſorte numerari. Sed magis gratulamur in eo Domini munere, quo nos in pectoris tui habitatione conſtituit; quibus ita viſceribus tuis inſinuare dignatus eſt, ut peculiarem nobis caritatis tuæ fiduciam vindicemus, his officiis atque muneribus provocati, ut nos diffidenter aut leviter te amare non liceat.*

Pſal. 99. 3.

2. *Accepimus enim inſigne præcipuum dilectionis & ſollicitudinis tuæ, opus ſancti & perfecti in Domino Chriſto viri, fratris noſtri Auguſtini libris quinque con-*

Classis I. an. 394.

fectum, quod ita miramur atque ſuſpicimus, ut dictata divinitus verba credamus. Itaque fiduciâ ſuſcipiendæ nobis unanimitatis tuæ, & ad ipſum ſcribere auſi ſumus, dum nos illi per te, & de imperitia excuſandos, & ad caritatem commendandos præſumimus; ſicut & omnibus ſanctis, quorum nos & abſentium officiis ſoſpitare dignatus es, pari proculdubio curaturus affectu, ut per ſanctitatem tuam, noſtris invicem ſalutentur obſequiis, & in clero ſanctitatis tuæ comites, & in monaſteriis fidei ac virtutis tuæ æmulatores. Nam etſi in populis ac ſuper populum agas, oves paſcuæ Domini regens ſollicitis vigil paſtor excubiis: tamen abdicatione ſæculi, & repulsâ carnis ac ſanguinis, deſertum tibi ipſe feciſti, ſecretus à multis, vocatus in paucis.

3. *Sanè vicario aliquatenus munere, licèt per omnia tibi impar, ut juſſeras, providi illam Euſebij venerabilis epiſcopi Conſtantinopolitani de cunctis temporibus hiſtoriam. Sed in hoc fuit obtemperandi mora, quod inſtructu tuo, quia ipſe non haberem hunc codicem, Romæ reperi apud parentem noſtrum verè ſanctiſſimum Domnionem, qui proculdubio promtiùs mihi paruit in hoc beneficio, quòd tibi deferendum indicavi. Verumtamen quia & loca tua mihi ſignificare dignatus es, ut ipſe monuiſti, ad venerabilem ſocium coronæ tuæ, patrem noſtrum Aurelium ita ſcripſimus, ut ſi nunc Hippone-regio degeres, illò tibi litteras noſtras, & transſcriptam Carthagine membranam mittere dignaretur. Quod & ſanctos viros, quos indices caritatis ipſorum, tuo ſermone cognovimus, Comitem & Evodium rogavimus, ut hæc ſcribere ipſi curarent, ne vel parenti Domnioni diutiùs codex ſuus deeſſet, & tibi tranſmiſſus ſine neceſſitate redhibendi maneret.*

4. *Specialiter autem hoc à te peto, quoniam me immerentem & inopinantem magno tui amore compleſti, ut pro hac hiſtoria temporum, referas mihi omnem tuæ ſanctitatis hiſtoriam: ut qui genus, unde ſis domo, tanto vocatus à Domino, quibus exordiis ſegregatus ab utero matris tuæ, ad matrem filiorum Dei prole lætantem, abjurata carnis & ſanguinis ſtirpe, tranſieris, & in genus regale & ſacerdotale ſis tranſlatus, ediſſeras. Quod enim indicaſti, jam de humilitatis noſtræ nomine apud Mediolanum te didiciſſe, cùm illic initiareris, fateor curioſiùs me velle condiſcere, ut omni parte te noverim, quò magis gratuler, ſi à ſuſpiciendo mihi patre noſtro Ambroſio, vel ad fidem invitatus es, vel ad ſacerdotium conſecratus, ut eumdem ambo videamur habere auctorem. Nam ego etſi à Delphino Burdegalæ baptizatus, à Lampio apud Barcilonem in Hiſpania, per vim inflammatæ ſubitò plebis, ſacratus ſim: tamen Ambroſij ſemper & dilectione ad fidem innutritus ſum, & nunc in ſacerdotij ordine confoveor. Denique ſuo me clero vindicare voluit, ut etſi diverſis locis degam, ipſius presbyter cenſear.*

5. *Sed de me ne quid ignores, ſcias antiquiſſimum peccatorem, non ita olim de tenebris & umbra mortis eductum, ſpiritum auræ vitalis hauſiſſe, nec ita olim poſuiſſe in aratro manum, & crucem Domini ſuſtuliſſe; quam ut in finem perferre valeamus, orationibus tuis adjuvemur. Accumulabitur hæc meritis tuis merces, ſi interventu tuo onera noſtra relevaveris. Sanctus enim laborantem adjuvans (quia fratrem non audemus dicere) exaltabitur ſicut civitas magna. Et tu quidem ſuper montem civitas ædificata es, vel accenſa ſuper candelabrum lucerna in ſeptiformi claritate colluces; nos ſub modio peccatorum deliteſcimus: viſita litteris tuis, & profer in lucem in qua ipſe verſaris, ſuper aurea candelabra conſpicuus. Eloquia tua lumen ſemitis noſtris erunt, & oleo lucernæ tuæ impinguabitur caput noſtrum. Et accendetur fides, cùm ſpiritu oris tui cibum mentis & lumen animæ ſumſerimus.*

6. *Pax & gratia Dei tecum, & corona juſtitiæ tibi maneat in die illo, Domine pater meritò dilectiſſime & venerabilis & exoptatiſſime. Benedictos ſanctitatis tuæ comites & æmulatores, in Domino fratres (ſi dignantur) noſtros, tam in eccleſiis quàm in monaſteriis, Carthagini, Thagaſtæ, Hippone-regio, & totis parochiis tuis atque omnibus cognitis tibi per Africam locis, Domino catholicè ſervientes, multo affectu & obſequio ſalutari rogamus. Si ipſam membranam ſancti Domnionis acceperis, transſcriptam nobis remittere dignaberis. Et hoc rogo ſcribas mihi, quem hymnum meum cognoveris. Panem unum ſanctitati tuæ unitatis gratiâ miſimus, in quo etiam Trinitatis ſoliditas continetur. Hunc panem eulogiam eſſe tu facies dignatione ſumendi.* Panis dono miſſus.

EPISTOLA XXV. [*]

[*] *Aliàs XXXI. quæ autem 25. erat, nunc 195.*

Paulinus Auguſtino, exquiſitis eum laudibus exornans pro quinque ejus adversùs Manichæos libris, quos ab Alypio acceperat. Panem ipſi dono mittit.

Domino fratri unanimo & venerabili Augustino, Paulinus *&* Therasia *peccatores.*

Scripta cum ſuperiore.

1. Caritas *Chriſti quæ urget nos, & abſentes licèt per unitatem fidei alligat, ipſa fiduciam ad te ſcribendi pudore depulſo præſtitit: teque per litteras ſuas viſceribus meis intimavit, quas & de ſcholaſticis facultatibus affluentes, & de cæleſtibus favis dulces, ut animæ meæ medicas & altrices, in quinque libris interim teneo, quos munere benedicti & venerabilis nobis epiſcopi noſtri Alypij, non pro noſtra inſtructione tantùm, ſed etiam pro Eccleſiæ multarum urbium utilitate ſuſcepimus. Hos igitur nunc libros lectioni habeo, in his me oblecto; de his cibum capio, non illum qui perit, ſed qui operatur vitæ æternæ ſubſtantiam per fidem noſtram, qua adcorporamur in Chriſto Ieſu Domino noſtro: cùm fides noſtra, quæ viſibilium negligens, inviſibilibus inhiat, per caritatem omnia ſecundùm veritatem omnipotentis Dei credentem, litteris & exemplis fidelium roboretur. O verè ſal terræ, quo præcordia noſtra ne poſſint ſæculi vaneſcere errore, condiuntur. O lucerna dignè ſupra candelabrum eccleſiæ poſita, quæ latè catholicis urbibus de ſeptiformi lychno paſtum oleo lætitiæ lumen effundens, denſas licèt hæreticorum caligines diſcutis, & lucem veritatis à confuſione tenebrarum ſplendore clarifici ſermonis enubilas.*

2. *Vides frater unanime, admirabilis in Chriſto Domino & ſuſcipiende, quàm familiariter agnoverim te, quanto admirer ſtupore, quàm magno amore complectar, qui quotidie colloquio litterarum tuarum fruor, & oris tui ſpiritu veſcor. Os enim tuum fiſtulam aquæ vivæ & venam fontis æterni meritò dixerim, quia fons [a] in te aquæ ſalientis in vitam æternam Chriſtus effectus eſt.* Joan. 4.14. *Cujus deſiderio ſitivit in te anima mea, & ubertate tui fluminis inebriari terra mea concupivit. Ideoque cùm hoc Pentateucho tuo contra Manichæos me ſatis armaveris, ſi qua in alios quoque hoſtes catholicæ fidei munimina comparaſti (quia hoſtis noſter, cui mille nocendi artes, tam variis expugnandus eſt telis, quàm oppugnat inſidiis) quæſo promere mihi de armamentario tuo, & conferre non abnuas arma juſtitiæ. Sum enim laborioſus, etiam nunc ſub magno onere peccator, veteranus in numero peccatorum, ſed æterno regi novus in corpore tyro militiæ.*

[a] Sic MSS. duodecim. At editi habent, *quia fons vitæ aquæ* &c.

Classis I. An. 394.

Sapientiam mundi miſer hucuſque miratus ſum, & per inutiles litteras reprobatamque prudentiam Deo ſtultus & mutus fui. Poſtquam inveteravi inter inimicos meos, & evanui in cogitationibus meis, levavi oculos meos in montes, ad præcepta legis & gratiæ dona ſuſpiciens: unde mihi auxilium venit à Domino, qui non ſecundùm iniquitates retribuens, illuminavit cæcum, ſolvit compeditum, humiliavit erectum malè, ut erigeret humiliatum piè.

3. *Sequor igitur, non æquis adhuc paſſibus, magna juſtorum veſtigia, ſi poſſim orationibus veſtris apprehendere, in quo Dei miſerationibus apprehenſus ſum. Rege ergo parvulum in terra reptantem, & tuis greſſibus ingredi doce. Nolo enim me corporalis ortus magis quàm ſpiritalis exortus ætate conſideres. Quippe ætas mihi ſecundùm carnem ea jam eſt, qua fuit ille ab Apoſtolis in porta Speciosa, verbi poteſtate ſanatus. In natalibus autem animæ, illius adhuc mihi tempus infantiæ eſt, quæ intentatis Chriſto vulneribus immolata, digno ſanguine agni victimam præcucurrit, & dominicam auſpicata eſt paſſionem. Atque ideo ut infantem adhuc verbo Dei & ſpiritali ætate lactentem, educa verbis tuis, uberibus fidei, ſapientiæ, caritatis inhiantem. Si officium commune conſideras, frater es: ſi maturitatem ingenii tui & ſenſuum, pater mihi es; etſi fortè ſis ævo junior, quia te ad maturitatem meriti & honorem ſeniorum provexit juvenem cana prudentia. Fove igitur & corrobora me in ſacris litteris, & ſpiritalibus ſtudiis, tempore (ut dixi) recentem, & ob hoc poſt longa diſcrimina, poſt multa naufragia, uſu rudem, vixdum à fluctibus ſæculi emergentem, tu qui jam ſolido littore conſtitiſti, tuto excipe ſinu, ut in portu ſalutis, ſi dignum putas, pariter navigemus. Interea me de periculis vitæ iſtius & profundo peccatorum evadere nitentem, orationibus tuis tamquam tabulâ ſuſtine, ut de hoc mundo quaſi de naufragio nudus evadam.*

Act. 3. 7. & cap. 4. 22.

Dicitur annorum amplius quàm quadraginta.

4. *Idcirco enim me levare ſarcinis, & veſtimentis onerantibus exſuere curavi, ut undoſum hoc, quod inter nos & Deum peccatis interlatrantibus ſeparat, præſentis vitæ ſalum, omni amictu carnis, & curâ diei ſequentis, jubente & adjuvante Chriſto expeditus enatem. Neque id me perfeciſſe glorior; quod & ſi gloriari poſſem, in Domino gloriarer, cujus eſt perficere, quod nobis adjacet velle: ſed concupiſcit adhuc anima mea deſiderare judicia Domini. Vide quando aſſequatur effectu Dei voluntatem, qui adhuc ipſum deſiderare deſiderat. Quod in me tamen eſt, dilexi decorem domus ſanctæ, & quantum in me fuit, elegeram abjectus eſſe in domo Domini. Sed cui placuit ſegregare me ab utero matris meæ, & ab amicitia carnis & ſanguinis ad gratiam ſuam trahere, eidem placuit inopem me omnis boni meriti, ſuſcitare de terra & de lacu miſeriarum, ac de luto fæcis educere, ut collocaret me cum principibus populi ſui, & partem meam in tua ſorte poneret, ut te præſtante meritis, officio* [a] *ſociatus æquarer.*

5.° *Præſumtione igitur non meâ, ſed placito & ordinatione Domini, fraternitatis tuæ mihi fœdus uſurpans, tanto indignus honore me dignor: quia te pro tua ſanctitate certò ſcio, nam veritate ſapis, non alta ſapere, ſed humilibus congruere. Ideoque promtè & intimè recepturum ſpero caritatem humilitatis noſtræ, quam quidem jam recepiſſe te per beatiſſimum ſacerdotem Alypium (quia dignatur) patrem noſtrum, confido. Is enim ſine dubio de ſe tibi exemplum præbuit nos ante notitiam & ſupra meritum diligendi, qui incognitos ſibi nos, & longinqua ſoli vel ſali intercapedine diſparatos, ſpiritu veræ dilectionis, qui ubique & penetrat & effunditur, & videre diligendo potuit, & alloquendo pertingere. Hic nobis prima affectûs ſui documenta, & caritatis tuæ pignora in ſupradicto digno munere librorum dedit. Et quanto ſtuduit impendio, ut ſanctitatem tuam non ipſius tantùm verbis, ſed pleniùs eloquentiâ & fide tua cognitam non poſſemus amare mediocriter, tantopere curaſſe eundem credimus, ut nos viciſſim ipſius imitatione plurimùm diligas. Gratia Dei tecum, ut eſt, in æternum maneat optamus, frater in Chriſto Domino unanime, venerabilis, deſiderantiſſime: totam domum, & omnem comitem, & æmulatorem in Domino ſanctitatis tuæ, plurimo fraternitatis unanimæ ſalutamus affectu. Panem unum, quem unanimitatis indicio miſimus caritati tuæ, rogamus accipiendo benedicas.*

[a] Ciſtercienſis MS. officio ſenatûs æquarer, id eſt munere preſbyteratus.

EPISTOLA XXVI.[a]

[a] *Aliàs XXXIX, quæ autem 26. erat, nunc 125.*

Auguſtinus Licentium juvenem nobilem & doctum, quondam ipſius diſcipulum, hortatur ad mundi contemptum, abutens ad hoc ipſius Licentii carmine, quod ad præceptorem ſcripſerat.

Licentio Augustinus.

1. VIx reperi occaſionem ſcribendi tibi. quis credat? Sed mihi tamen Licentium neceſſe eſt credere. Nolo te cauſſas rationeſque rimari, quæ etiamſi reddi poſſent, fidei tamen, qua mihi credis, non eas debeo. Nam & litteras tuas non per eos accepi, per quos poſſem ſcripta redhibere. Quæ autem petiſti ut peterem, curavi per epiſtolam quantum promendum videbatur; ſed quid effecerim tu videris. Quòd ſi nondum effectum eſt, vel cùm ſciero, agam inſtantiùs, vel cùm rurſus ipſe admonueris. Hactenus quæ hujus vitæ vincula perſtrepunt, tecum loquutus ſim: nunc paucis accipe pectoris mei æſtus de ſpe tua non tranſitoria, quonam modo via tibi pateſcat in Deum.

Scripta fortè ineunte an. 395 & miſſa cum Epiſt. ſequente.

2. Mi Licenti, etiam atque etiam recuſantem & formidantem compedes ſapientiæ, timeo te rebus mortalibus validiſſimè & pernicioſiſſimè compediri. Nam ſapientia quos primò alligaverit, & exercitatoriis quibuſdam laboribus edomuerit, ſolvit poſtea, liberatiſque ſeſe donat ad fruendum; & quos primò temporalibus nexibus erudiverit, pòſt æternis amplexibus alligat. quo vinculo nec jocundius nec ſolidius cogitari quidquam poteſt. Prima hæc aliquantulum dura eſſe confiteor: illa verò ultima nec dura dixerim, quia dulciſſima ſunt; nec mollia, quia firmiſſima: quid igitur niſi quod dici non poteſt, ſed credi tamen & ſperari & amari poteſt? Vincula verò hujus mundi aſperitatem habent veram, jocunditatem falſam; certum dolorem, incertam voluptatem; durum laborem, timidam quietem; rem plenam miſeriæ, ſpem beatitudinis inanem. Hiſne tu inſeris & collum & manus & pedes, cùm & honoribus hujuſcemodi ſubjugari affectas, & facta tua non aliter fructuoſa exiſtimas, & ambis inhærere, quò non modò invitatus, ſed nec compulſus quidem ire debuiſti? Hîc tu fortaſſe Terentiani ſervi mihi reſponſum dederis; *Ohe, tu verba fundis hic ſapientia.* Cape igitur ut fundam potiùs quàm effundam. Aut ſi ego canto, tu autem ad aliam vocem ſaltas, nec ſic quidem me pœnitet. Habet enim ſuam hilaritatem ipſa cantatio, etiam

Terentius in Adelphis 5. 1.

Claſſis I. an. 395.

cùm ad eam membra non movet, cui plena carita- A
tis modulatione cantatur. Verba quædam in epiſto-
lis tuis me moverunt, ſed de his tractare, cum fa-
ctorum vitæque totius tuæ cura excoquat, ineptum
putavi.

Carmen * Licentij ad Auguſtinum præcepto-
rem.

* Aliàs epiſtola 22.

3. *Arcanum Varronis iter ſcrutando profundi*
Mens hebet, adverſamque fugit conterrita lucem.
Nec mirùm, jacet omnis enim mea cura legendi
Te non dante manum, & conſurgere ſola veretur. B
Nam ſimul ut perplexa viri compendia tanti
Volvere ſuaſit amor, ſacroſque adtingere ſenſus,
Quis numerùm dedit ille tonos, mundumque tonando
Differuit cavere, & pariles agitare choreas,
Implicuit varia noſtrum caligine pectus,
Induxitque animo rerum violentia nubem.
Inde figurarum poſitas ſine pulvere formas
Poſco amens, aliaſque graves offendo tenebras.
Ad ſummam, aſtrorum cauſſas claroſque meatus,
Obſcuros quorum ille ſitus per nubila monſtrat. C
Sic jaceo nutans, ut talem omnino ruinam,
Nec qui nos prohibet latebras agnoſcere cæli,
Nec perſona daret functorum freta cavernis.
Protea namque ferunt veterum commenta Pelaſgum,
Qui dum ſollicitis non vult aperire futura,
Spumat aper, fluit unda, fremit leo, ſibilat anguis,
Captum aliquando tamen in munera parva volucrum.
At mihi, qui nimiùm curis gravioribus angor,
Dulcia quæque animæ, ſubdulcia pabula quæro,
Varronis reſponſa latent. Quod ſupplice cantu D
Præſidium nymphamve rogem & flumina poſcam?
An te voce vocem; clari quem rector Olympi
Fontibus infantum præfecit, & abdita juſſit
Vbertate animi longè ructare fluenta?
Ferto magiſter opem, ac tu tu ne deſere vires
Invalidas, mecumque ſacras ſubvertere glebas
Incipe: tempus enim, niſi me mortalia fallunt,
Labitur, in ſeniumque trahit. Tibi noſter Apollo
Corda replet, patremque ſuum patremque deorum
Conciliat, legemque bonam, pacemque cruentam E
Monſtrat, & abducto velamine ſingula pandit.
Viginti emenſus nam longos forſitan orbes
Solus eras, cùm te ratio pulcherrima mundi,
Ditior imperiis, & nectare dulcior omni
Corripuit, ſtatuitque vagum, medioque locavit,
Omnibus unde aciem poſſes intendere rebus.
O bone, carpe iter annorum, ſapientia quantum
Creſcit amore ſui, inveniens nova culmina ſemper.
Perge viam qua te ſoboles præclara tonantis
Perducat, ſternens in planos ardua campos. F
Et cùm luciferos præcordia veſper in ortus
Diſtulerit, ſanctumque ſuper benedixerit ignem,
Sis memor ipſe mei: bibulam qui ponitis aurem
Legibus invictis, contundite pectora palmis,
Sternite membra ſolo, meritoſque ciete dolores,
Et prohibete nefas, Deus imperat omnibus unum,
Admonet antiſtes, venturaque fulmina terrens.
O mihi tranſactos revocet ſi priſtina ſoles
Lætifica aurora rotis, quos libera tecum
Otia tentantes, & candida jura bonorum
Duximus Italiæ medio, monteſque per altos. G
Non me dura gelu prohiberent frigora tano,
Nec fera tempeſtas Zephyrùm, fremituſque Borini,
Quin tua ſollicito premerem veſtigia paſſu.
Hoc opus ut jubeas tantùm, cruor irriget artus,
Solſtitio Neuros, brumâ ſectabimur Iſtrum.
Ignotus Garamas ſolvet mihi vincula gentis.

Xampaoſque lacus fugiens Hypanelus amnis A Claſſis I. an. 395.
Calliſpidum Scythicas reſonat ſpumoſus ad undas.
Ibimus & Leucos, qua Leucia ſolis in ortus
Tenditur: & vaſti deſerta cacumina Caſſi,
Queis Epidamneas æquat ſibi Caſſia rupes,
Vnde quieſcentem auroram, curruſque ſolutos,
Sopitamque diem media ſub nocte viderem,
Te ſuadente petam: nec enim labor aut metus ullus
Terret, ubi inſontes precibus Deus audit apertis.
Et nunc Romulidum ſedes & inania tecti
Culmina, bacchataſque domus, vanoſque tumultus B
Deſererem, & totus ſemel in tua corda venirem,
Ni mens conjugio incumbens retineret euntem.
Crede meis, ô docte, malis, utroque dolori,
Quòd ſine te nulles promittunt carbaſa portus,
Erramuſque procul turbata per æquora vitæ.
Præcipites denſa veluti caligine nautæ,
Quos furor Auſtralis; ſtridens & flatus ab Euro
Perculit, & raptis privavit turbo magiſtris;
Protinus abruptis miſeri volvuntur in undis:
Non forus aut proræ, non lintea deinde procellas C
Ferre valent, ratioque jacet ſtupefacta regendi:
Sic me ventus agit, volvuntque cupidinis æſtus
In mare letiferum, nec terræ protinus abſunt.
Sed mecum reputans, tua candida verba magiſter,
Hæc magis eſſe reor tibi credere. callida res eſt,
Decipit, atque animis molitur retia noſtris.
Præteritos oblitus enim, præſentia præſto:
Nunc tibi care tuo, nos nunc de pectore lapſi.
Heu mihi quò ferar, unde velim tibi pandere mentem.
Ante ſub Ægeo optabunt pia tecta palumbes, D
Et verſa halcyone componet in arbore nidos,
Eſuriens vitulos alet ante leæna ſequaces,
Atque impaſta diu teneros lupa nutriet agnos,
Mutanteſque ſuis diviſum partibus orbem,
Aut Barcæus alet taurum, aut Hyrcania ſauros:
Ante Thyeſteis iterum malè territa menſis,
Interrupta dies refugos vaneſcat in ortus:
Ante dabunt imbres Nilum; ſuper æthera damæ
Errabunt, monteſque canent, & flumina plaudent,
Quàm mihi poſt tergum veniant tua dona magiſter. E
Arcet amor, copulamque tenet communis honeſti.
Hic hic regnat amicitiæ decus hoſte fugato.
Nam neque propter opes vitreas, aurumque rebelle,
Iungimus aſſenſus animorum: nam neque vulgi
Nos fortuna ruens, quæ ſeparat ardua, junxit.
Sed labor interiora legens, vulgata libellis,
Atque animis inventa tuis, & nobile dogma
Indictum, contraque bonus reſponſa relatus.
Et mea Calliope, quamvis te cominus altum
Horreat, & vultus abſcondat, inutile tractans:
Hoc tamen, hoc animi vinclum, nexuſque fideles, F
Non qui monteſis firmatas rupibus alpes
Fregit, & Italicas preſſit cum mœnibus urbes,
Rumperet, aut noſtro terreret robore quidquam.
Ite procul latices tumidis amfractibus Oxi,
Aut ab Arimphæis Rhiphæos aut oppida Caſpij
Cimmeriaſque domos ſejungere flumine largo:
Mæotidamque plagæ, pontus quas obruit Helles,
Europæ atque Aſiæ longè diſcrimina tendant.
Nonne boum per utrumque latus armenta fatigans
Finibus abſcidit Thalari Dodona Moloſſos, G
Cognatoſque Arabas? nec patis fœdus amicum.
Sidonios inter manſit regnumque Pelopum,
Sacrilegoſque Phryges, quamvis pro tempore cunctis
Hoſpitio commune fuit. Quid denique fratrum
Diſcidium, pugnaſque canam? quid honeſta parentum
Verbera, quid matrum furias, natoſque ſuperbos?

Classis I. an. 395.

Eſt etiam ſuperiùs concors diſcordia rerum,
Totque fluunt rivi, quot dat ſententia leges.
Nec tenet unus amor, non ſi mihi murmura centum
Det Boreas, totidemque animas, centumque per ora
Lingua rigens adamante fremat, memorare valebo
Quæ ſociata priùs veterum natura locorum
Diſtulit, & teretì limavit glarea mundo.
Sed nos prætereo, quòd ab una exſurgimus urbe,
Quòd domus una tulit, quòd ſanguine tangimur uno
Sæclorum, Chriſtiana fides connexuit, & quòd
Nos iter immenſum diſterminat, & plaga ponti
Interfuſa coërcet, amor contemnit utrumque.
Gaudia qui ſpernens oculorum, ſemper amico
Abſente fruitur; quoniam de corde profundo
Pendet, & internæ rimatur pabula fibræ.
Interea venient quæcumque futura bonorum
Scripta ſalutiferi ſermonis, & illa priorum
Æquiparanda favis, reputans quæ pectore in alto,
Conceptum in lucem vomuiſti nectareum mel,
Præſentem ipſa mihi te reddent, ſi mihi morem
Geſſeris, & libros quibus in te lenta recumbit — Libri de Muſica.
Muſica tradideris, nam ferveo totus in illos.
Annue, ſic nobis verum ratione pateſcat,
Sic plus Eridano fluat, & contagia mundi
Nequidquam volitent noſtri circum arva coloni.

4. * Si verſus tuus momentis inordinatis perverſus eſſet, ſi ſuis legibus non ſtaret, ſi menſuris imparibus aures auditoris offenderet, puderet te certè, nec differres nec deſiſteres donec ordinares, corrigeres, ſtatueres, æquares verſum tuum, diſcendo & agendo artem metricam acerrimo ſtudio, & labore quolibet: quid cùm inordinatus ipſe pervertens, cùm legibus Dei tui ipſe non ſtas, neque in agenda vita honeſtis tuorum votis, & huic ipſi eruditioni tuæ concinis, abjiciendum poſt tergum putas & negligendum? quaſi præ ſono linguæ tuæ ſis tibi vilior, & incompoſitis moribus quòd offendis aures Dei levius ſit, quàm ſi incompoſitis ſyllabis tuis grammatica ſuccenſeret auctoritas. Scribis:

* Aliàs epiſtola XXI.

O mihi tranſactos revocet ſi priſtina ſoles
Lætificis aurora rotis, quos libera tecum
Otia tentantes, & candida jura bonorum
Duximus Italiæ medio, monteſque per altos:
Non me dura gelu prohiberent frigora cano,
Nec fera tempeſtas Zephyrûm fremituſque Borini,
Quin tua ſollicito premerem veſtigia paſſu.
Hoc opus ut jubeas tantùm.

Me miſerum, ſi ego non jubeo, ſi non cogo atque impero, ſi non rogo, ac ſupplico. Sed ſi aures tuæ adversùs meas voces clauſæ ſunt, ori tuo pateant, F pateant carmini tuo; exaudi teipſum duriſſime, immaniſſime, ſurdiſſime. Quò mihi linguam auream & cor ferreum? quibus ego non carminibus, ſed lamentationibus ſufficiam plangere carmina tua: in quibus video, quam animam, quod ingenium non mihi liceat apprehendere, & immolare Deo noſtro? Exſpectas ut ego jubeam, ſis bonus, ſis quietus, ſis beatus; quaſi quidquam mihi dierum gratius illuceſcat, quàm ut ingenio tuo fruar in Domino, aut verè tu neſcias quàm te eſuriam & ſitiam, aut non hoc G ipſo id carmine fatearis. Revoca animum quo iſta ſcripſiſti, nunc mihi dic: *Hoc opus ut jubeas tantùm*. Ecce juſſum meum, da mihi te, ſi hoc opus eſt tantùm: da Domino meo te, qui omnium noſtrûm dominus eſt, qui tibi illud donavit ingenium. Nam ego quid ſum, niſi ſervus tuus per ipſum, & conſervus ſub ipſo?

A 5. An ipſe non jubet? audi Evangelium: *Stabat* (inquit) *Ieſus, & clamabat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris. Iugum enim meum lene eſt, & ſarcina mea levis eſt.* Si hæc non audiuntur, aut uſque ad aures audiuntur, exſpectaſne Licenti, ut Auguſtinus jubeat conſervo ſuo, & non plangat potiùs fruſtra jubere Dominum ſuum; immo non jubere, ſed B invitare & rogare quodammodo, ut qui laborant, reficiantur ab eo? Sed videlicet fortiſſimo & præfidenti collo, jugum mundi jugo Chriſti eſt jocundius: qui ſi laborare nos cogeret, vide quis cogeret, qua mercede cogeret. Vade in Campaniam, diſce Paulinum egregium & ſanctum Dei ſervum, quàm grandem faſtum ſæculi hujus, tanto generoſiore, quanto humiliore cervice incunctanter excuſſerit, ut eam ſubderet Chriſti jugo, ſicut ſubdidit: & nunc illo moderatore itineris ſui quietus, & modeſtus exſultat. C Vade, diſce quibus opibus ingenii ſacrificia laudis ei offerat, refundens illi quidquid boni accepit ex illo, ne amittat omnia, ſi non in eo reponat à quo hæc habet.

Claſſis I. an. 395. Matt. 11. 28.

6. Quid æſtuas? quid fluctuas? quid imaginationibus mortiferarum voluptatum aurem accommodas, & avertis à nobis? Mentiuntur, moriuntur, in mortem trahunt. Mentiuntur Licenti, *ſic nobis* (ſicuti optas) *verum ratione pateſcat; ſic plus Eridano fluat*. Non dicit verum niſi Veritas: Chri- D ſtus eſt veritas: veniamus ad eum, ne laboremus. Ut ipſe nos reficiat, tollamus jugum ejus ſuper nos, & diſcamus ab eo, quoniam mitis eſt & humilis corde, & inveniemus requiem animabus noſtris. Jugum enim ejus lene eſt, & ſarcina ejus levis eſt. Ornari abs te diabolus quærit. Si calicem aureum inveniſſes in terra, donares illum eccleſiæ Dei. Accepiſti à Deo ingenium ſpiritaliter aureum, & miniſtras inde libidinibus, & in illo ſatanæ propinas teipſum? Noli obſecro, ſic aliquando ſentias, quàm miſero E & miſerando pectore hæc ſcripſerim; & miſerearis jam mei, ſi tibi viluiſti.

EPISTOLA XXVII. *

* Aliàs XXXII. quæ autem 27. erat, nunc 165.

Auguſtinus Paulino, amplectens illius benevolentiam, & mutuum declarans amorem: nonnulla de Romaniano & Alypio, nec non de Licentio, cujus ætati metuebat, ne vergeret ad ea quæ ſunt mundi.

Domino verè ſancto & venerabili, & eximia in Chriſto laude prædicando, fratri PAULINO AUGUSTINUS in Domino Salutem.

Scripta circiter an. 395.

1. O Bone vir & bone frater, latebas animam meam: & ei dico ut toleret, quòd adhuc lates oculos meos, & vix mihi obtemperat; immo non obtemperat. an verò tolerat? Cur ergo me excruciat deſiderium tui apud ipſam intus animam? Nam ſi moleſtias corporis paterer, & ſi non perturbarent æquitatem animi mei, rectè illas tolerare dicerer: cùm autem non æquo animo fero, quòd te non video, intolerabile eſt iſtam appellare tolerantiam. Sed quando tu talis es, eſſe ſine te fortaſſe intolerabiliùs toleraretur. Bene eſt ergo, quia æquo animo ferre non poſſum, quod ſi æquo animo ferrem, æquo animo ferendus non eſſem. Mirum eſt, ſed tamen verum, quod mihi accidit: doleo quòd te non video, & me ipſe conſolatur dolor. Ita mihi diſplicet fortitudo, qua patienter fer-

Classis I. An. 395.

tur abſentia bonorum, ſicuti es. Nam & Jeruſalem futuram deſideramus utique, & quanto impatientiùs deſideramus ipſam, tanto patientiùs ſuſtinemus omnia propter ipſam. Quis igitur poteſt non gaudere te viſo, ut poſſit quamdiu te non videt, non dolere? Ergo neutrum poſſum, & quoniam ſi poſſem, immaniter poſſem, non poſſe delector, atque in eo quod delector nonnullum ſolatium eſt. Dolentem itaque me non ſedatus, ſed conſideratus conſolatur dolor. Ne reprehendas, quæſo, ſanctiore gravitate qua prævales, & dicas non rectè me dolere, quòd adhuc te non noverim, cùm animum mihi tuum, hoc eſt teipſum interiorem adſpiciendum pateſeceris. Quid enim ſi uſpiam te vel in terrena tua civitate didiciſſem fratrem & dilectorem meum, & tantum in Domino ac talem virum, nullumne me dolorem ſenſurum fuiſſe arbitrareris, ſi non ſinerer noſſe domum tuam? Quomodo ergo non doleam, quòd nondum faciem tuam novi, hoc eſt domum animæ tuæ, quam ſicut meam novi?

2. Legi enim litteras tuas fluentes lac & mel, præferentes ſimplicitatem cordis tui, in qua quæris Dominum ſentiens de illo in bonitate, & afferentes ei claritatem & honorem. Legerunt fratres, & gaudent infatigabiliter & ineffabiliter, tam uberibus & tam excellentibus donis Dei, bonis tuis. Quotquot eas legerunt, rapiunt, quia rapiuntur cùm legunt. Quàm ſuavis odor Chriſti, & quàm fragrat ex eis, dici non poteſt. Illæ litteræ cùm te offerunt ut videaris, quantum nos excitant ut quæraris: nam & perſpicabilem faciunt & deſiderabilem. Quanto enim præſentiam tuam nobis quodammodo exhibent, tanto abſentiam nos ferre non ſinunt. Amant te omnes in eis, & amari abs te cupiunt. Laudatur & benedicitur Deus, cujus gratiâ tu talis es. Ibi excitatur Chriſtus, ut ventos & maria tibi placare dignetur tendenti ad ſtabilitatem ſuam. [a] Videtur à legentibus ibi conjunx non dux ad mollitiem viro ſuo, ſed ad fortitudinem redux in oſſa viri ſui: quam in tuam unitatem redactam & redditam, & ſpiritalibus tibi tanto firmioribus, quanto caſtioribus nexibus copulatam, officiis veſtræ ſanctitati debitis, in te uno [b] reſalutamus. Ibi cedri Libani ad terram depoſitæ, & in arcæ fabricam compagine caritatis erectæ, mundi hujus fluctus imputribiliter ſecant. Ibi gloria ut acquiratur, contemnitur; & mundus ut obtineatur, relinquitur. Ibi parvuli, ſive etiam grandiuſculi filij Babylonis eliduntur ad petram, vitia ſcilicet confuſionis ſuperbiæque ſæcularis.

3. Hæc atque hujuſmodi ſuaviſſima & ſacratiſſima ſpectacula, litteræ tuæ præbent legentibus, litteræ illæ litteræ fidei non fictæ, litteræ ſpei bonæ, litteræ puræ caritatis. Quo modo nobis anhelant ſitim tuam, & deſiderium defectumque animæ tuæ in atria Domini? quid amoris ſanctiſſimi ſpirant? quantam opulentiam ſinceri cordis exæſtuant? quas agunt gratias Deo? quas impetrant à Deo? Blandiores ſunt, an ardentiores; luminoſiores, an fecundiores? Quid enim eſt, quòd ita nos mulcent, ita accendunt, ita compluunt & ita ſerenæ ſunt? Quid eſt quæſo te, aut quid tibi pro eis rependam, niſi quia totus ſum tuus in eo, cujus totus es? Si parum eſt, plus certè non habeo. Tu autem feciſti ut non mihi parum videatur, qui me in illa epiſtola tantis laudibus honorare dignatus es, ut cùm tibi me refundo, ſi parum hoc putem, tibi non crediſſe convincar. Pudet me quidem tantum boni de me credere, ſed plus piget tibi non credere. Eſt quod faciam: non me credam talem qualem putas, quoniam non agnoſco; & credam me abs te diligi, quoniam ſentio & planè percipio: ita nec in me temerarius, nec in te ingratus exſtitero. Et cùm me tibi totum offero, parum non eſt: offero enim quem vehementiſſimè diligis: & offero, ſi non qualem me eſſe arbitraris, eum tamen pro quo, ut talis eſſe merear, deprecaris. Hoc enim magis jam peto facias, ne minùs optes mihi adjici ad id quod ſum, dum me exiſtimas jam eſſe quod non ſum.

4. Ecce cariſſimus meus eſt, & ab ineunte adoleſcentia mihi familiariter amiciſſimus, [*] qui hanc eximietati tuæ ac præſtantiſſimæ caritati epiſtolam apportat. Hujus nomen eſt in libro *De Religione*, quem tua ſanctitas (quantum litteris indicas) libentiſſimè legit. factus eſt enim tibi etiam tanti viri, qui tibi eum miſit, commendatione jocundior. Neque tamen huic tam familiari amico meo velim credas, quæ de me fortè laudans dixerit. Senſi enim etiam ipſum ſæpe non mentiendi ſtudio, ſed amandi propenſione falli judicantem, & arbitrari jam me accepiſſe quædam, quibus accipiendis à Domino patente ore cordis inhiarem. Et ſi hoc in os meum, quis non conjiciat quanta de me abſente meliora quàm veriora lætus effundat? Librorum autem noſtrorum copiam faciet venerabili ſtudio tuo: nam neſcio me aliquid, ſive ad eorum qui extra Eccleſiam Dei ſunt, ſive ad aures fratrum ſcripſiſſe, quod ipſe non habeat. Sed tu cùm legis mi ſancte Pauline, non te ita rapiant, quæ per noſtram infirmitatem veritas loquitur, ut ea quæ ipſe loquor minùs diligenter advertas: ne dum avidus hauris bona & recta, quæ data miniſtro, non ores pro peccatis & erratis, quæ ipſe committo. In his enim, quæ tibi rectè, ſi adverteris, diſplicebunt, ego ipſe conſpicior: in his autem, quæ per donum Spiritus, quod accepiſti, rectè tibi placent in libris meis, ille amandus, ille prædicandus eſt, apud quem eſt fons vitæ, & in cujus lumine videbimus lumen, ſine ænigmate, ſed facie ad faciem; nunc autem in ænigmate videmus. In his ergo, quæ ipſe de veteri fermento eructuavi, cùm ea legens agnoſco, me judico cum dolore: in his verò quæ de azymo ſinceritatis & veritatis dono Dei dixi, exſulto cum tremore. Quid enim habemus, quod non accepimus? At enim melior eſt qui majoribus & pluribus, quàm qui minoribus & paucioribus donis Dei dives eſt: quis negat? Sed rurſus MELIUS EST, vel de parvo Dei dono gratias ipſi agere, quàm ſibi agi velle de magno. Hæc ut ex animo ſemper confitear, meumque cor à lingua mea non diſſonet, ora pro me frater. Ora obſecro, ut non laudari volens, ſed laudans invocem Dominum, & ab inimicis meis ſalvus ero.

[*] Romanianusque laudatus in lib. de vera religione c. 7. n. 12.

5. Eſt etiam aliud, quo iſtum fratrem ampliùs diligas: nam eſt cognatus venerabilis, & verè beati epiſcopi Alypij, quem toto pectore amplecteris, & meritò: nam quiſquis de illo viro benignè cogitat, de magna Dei miſericordia, & de mirabilibus Dei muneribus cogitat. Itaque cùm legiſſet petitionem tuam, qua deſiderare te indicaſti, ut hiſtoriam ſuam tibi ſcribat, & volebat facere propter benevolen-

Romanianus Alypij cognatus.

[a] Sic in MSS. At vulgati habent, *ad ſtabilitatem ſuam dignetur. Ibi conjunx excitatur, non dux &c.*

[b] In prius editis, *uno ore ſalutamus*. In MS uno Vaticano, *una mente reſalutamus* At in aliis Vaticanis tribus, & in quadecim Gallicanis exhibetur lectio, quam eligimus.

Classis I. an. 395.

tiam tuam, & nolebat propter verecundiam ſuam. A quem cùm viderem inter amorem pudoremque fluctuantem, onus ab illo in humeros meos transtuli: nam hoc mihi etiam per epiſtolam juſſit. Citò ergo, ſi Dominus adjuverit, totum Alypium inſeram præcordiis tuis: nam hoc ſum ego maximè veritus, ne ille vereretur aperire omnia, quæ in eum Dominus contulit, ne alicui minùs intelligenti (non enim abs te ſolo illa legerentur) non divina munera conceſſa hominibus, ſed ipſum prædicare videretur, & tu, qui noſti quomodo hæc legas, propter aliorum B cavendam infirmitatem, fraternæ notitiæ debito fraudareris. quod jam feciſſem, jamque illum legeres, niſi profectio fratris improviſa repentè placuiſſet. Quem ſic commendo cordi & linguæ tuæ, ut ita comiter ei te præbeas, quaſi non nunc illum, ſed mecum antè didiceris. Si enim cordi tuo non dubitaverit aperire ſeipſum, aut ex omni, aut ex magna parte ſanabitur per linguam tuam. Volo enim eum numeroſiùs contundi eorum vocibus, qui amicum non ſæculariter diligunt. C

* Licentium cujus nomen in libris cont. Academicos &c.

6. Filium autem ejus filium noſtrum, * cujus etiam nomen in aliquibus noſtris libris invenies: etſi ad tuæ caritatis præſentiam ipſe non pergeret, ſtatueram litteris in manum tuam tradere, conſolandum, exhortandum, inſtruendum, non tam oris ſono, quàm exemplo roboris tui. Ardeo quippe, ut dum adhuc ætas ejus in viridi fœno eſt, zizania convertat in frugem, & credat expertis quod experiri periculosè deſiderat. Nunc ergo ex ejus carmine, & ex * epiſtola, quam ad eum miſi, intelligit benevolentiſſima & manſuetiſſima prudentia tua, quid de illo doleam, quid timeam, quid cupiam. Nec deſpero affuturum Dominum, ut per te miniſtrum ejus tantis curarum æſtibus liberer. Sanè quia multa ſcripta noſtra lecturus es, multo erit mihi gratior dilectio tua, ſi ex his quæ tibi diſplicuerint, emendaveris me juſtus in miſericordia, & argueris me. Non enim talis es, cujus oleo timeam impinguari caput meum. Fratres non ſolùm qui nobiſcum habitant, & qui ubilibet habitantes Deo pariter ſerviunt, ſed propè omnes qui nos in Chriſto libenter noverunt ſalutant, venerantur, deſiderant germanitatem, beatitudinem, humanitatem tuam. Non audeo petere, ſed ſi tibi ab eccleſiaſticis muneribus vacat, ᵃ vides quid mecum ſitiat Africa.

* Epiſt. ſuperiore.

a

EPISTOLA XXVIII. *

* Aliàs VIII. quæ autem 28. erat, nunc 166.

Auguſtinus Hieronymo, de nova poſt LXX. *veteris Teſtamenti verſione, deque Petro reprehenſo à Paulo ad Galat.* 2. *expoſtulans de ſuſcepto hinc patrocinio mendacij officioſi.*

b Domino dilectiſſimo, & cultu [b] ſinceriſſimo caritatis obſequendo atque amplectendo fratri & compreſbytero HIERONYMO, AUGUSTINUS.

Scripta an. 394. aut 395. Caput I.

1. NUMQUAM æquè quiſquam tam facie cuilibet innotuit, quàm mihi tuorum in Domino ſtudiorum quieta, læta, & verè exercitatio liberalis Quamquam ergo percupiam omnino te noſſe; tamen exiguum quiddam tui minùs habeo, præſentiam videlicet corporis: quam ipſam etiam poſtea quàm te beatiſſimus nunc epiſcopus, tunc verò jam epiſcopatu dignus, frater Alypius vidit, remeanſque à me viſus eſt, negare non poſſum magna ex parte mihi eſſe relatu ejus impreſſam: & ante reditum, cùm te ille ibi videbat, ego videbam, ſed oculis ejus. Non enim animo me atque illum, ſed corpore duos, qui noverit, dixerit, concordiâ dumtaxat & familiaritate fidiſſimâ, non meritis quibus ille antecellit. Quia ergo me primitus communione ſpiritus, quo in unum nectimur, deinde illius ex ore jam diligis; nequaquam impudenter quaſi aliquis ignotus commendo germanitati tuæ fratrem [c] Profuturum, quem noſtris conatibus deinde adjutorio tuo verè profuturum ſperamus; niſi fortè quòd talis eſt, ut ipſe tibi per eum fiam commendatior, quàm ille per me. Hactenus fortaſſe ſcribere debuerim, ſi eſſe vellem epiſtolarum ſollemnium more contentus: ſed ſcatet animus in loquelas communicandas tecum de ſtudiis noſtris, quæ habemus in Chriſto Jeſu Domino noſtro: qui nobis multas utilitates & viatica quædam demonſtrati à ſe itineris, etiam per tuam caritatem non mediocriter miniſtrare dignatur.

Classis I. an. 395. — c

2. PETIMUS ergo, & nobiſcum petit omnis Africanarum eccleſiarum ſtudioſa ſocietas, ut interpretandis eorum libris, qui græcè Scripturas noſtras quàm optimè tractaverunt, curam atque operam impendere non graveris. Potes enim efficere, ut nos quoque habeamus tales illos viros, & unum potiſſimùm, quem tu libentiùs in tuis litteris ſonas. De vertendis autem in latinam linguam ſanctis litteris canonicis laborare te nollem, niſi eo modo quo D Job interpretatus es; ut ſignis adhibitis quid inter hanc tuam & Septuaginta, quorum eſt graviſſima auctoritas, interpretationem diſtet, appareat. Satis autem nequeo mirari, ſi aliquid adhuc in Hebræis exemplaribus invenitur, quod tot interpretes illius linguæ peritiſſimos fugerit. Omitto enim Septuaginta, de quorum vel conſilij vel ſpiritus majore concordia, quàm ſi unus homo eſſet, non audeo in aliquam partem certam ferre ſententiam, niſi E quòd eis præeminentem auctoritatem in hoc munere ſine controverſia tribuendam exiſtimo. Illi me plus movent, qui cùm poſteriores interpretarentur, & verborum locutionumque Hebræarum * viam atque regulas mordicùs, ut fertur, tenerent, non ſolùm inter ſe non conſenſerunt, ſed etiam reliquerunt multa, quæ tanto pòſt eruenda & prodenda remanerent. Et aut obſcura ſunt, aut manifeſta. Si enim obſcura ſunt, te quoque in eis falli potuiſſe creditur: ſi manifeſta, illos in eis falli potuiſſe non F creditur. Hujus igitur rei pro tua caritate, expoſitis cauſſis, certum me facias obſecraverim.

Caput II. — * forte, vim

3. LEGI etiam quædam ſcripta, quæ tua dicerentur, in epiſtolas apoſtoli Pauli, quarum ad Galatas, cùm enodare velles, venit in manus locus ille, quo apoſtolus Petrus à pernicioſa ſimulatione revocatur. Ibi patrocinium mendacij ſuſceptum eſſe vel abs te tali viro, vel à quopiam, ſi alius illa ſcripſit, fateor, non mediocriter doleo, donec refellantur (ſi fortè refelli poſſunt) ea quæ me movent. Mihi enim videtur exitioſiſſimè credi, aliquod in libris ſanctis haberi mendacium, id eſt eos homines, per

Caput III. — Pernicioſa ſimulatio.

a Editi, *veniat & videat quid mecum ſentiat Africa*. At MSS. carent his verbis, *veniat &*, habentque, *vides quid* &c. ac demum ex iis tres, *quid mecum ſitiat*. quo verbo pulcrè alludit Auguſtinus ad ſiccitatem Africæ, ut facit ſurſum in epiſt. 31. & 41.

b Ciſtercienſis MS. *obſervando atque ſubſequendo magiſque amplectendo* &c. *in Domino ſalutem*.

c Hic dum proficiſci diſponit, creatur epiſcopus, & in brevi moritur, ex epiſtola 71. adeoque iſtæ litteræ, quas primas ad Hieronymum, & à ſe adhuc preſbytero datas ait ibidem Auguſtinus, perlatæ non ſunt hoc tempore. Profuturus porrò is eſſe videtur, qui in lib. de unico Baptiſmo cont. Petil. c. 16. laudatur Cirtenſis epiſcopus, & ad quem directa eſt epiſtola 38. Meminit ejuſdem Profuturi Paulinus in epiſt. 32. Evodius demum in epiſt. 158. n. 9. Profuturum quem olim in monaſterio noverat, apparuiſſe ſibi per ſomnium, & futurum aliquid prænuntiaſſe refert.

Classis I. an. 395. quos nobis illa Scriptura miniſtrata eſt atque conſcripta, aliquid in libris ſuis fuiſſe mentitos. Alia quippe quæſtio eſt, ſitne aliquando mentiri viri boni: & alia quæſtio eſt, utrùm ſcriptorem ſanctarum Scripturarum mentiri oportuerit: immo verò non alia, ſed nulla quæſtio eſt. Admiſſo enim ſemel in tantum auctoritatis faſtigium officioſo aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non ut cuique videbitur vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, eâdem pernicioſiſſimâ regulâ ad mentientis auctoris conſilium officiumque referatur.

4. Si enim mentiebatur apoſtolus Paulus cùm
Gal. 2. 14. apoſtolum Petrum objurgans diceret; *Si tu cùm ſis Judæus, gentiliter & non judaicè vivis, quemadmodum gentes cogis Judaizare?* & rectè illi videbatur Petrus feciſſe, quem non rectè feciſſe & dixit & ſcripſit, ut quaſi animos tumultuantium deliniret: quid reſpondebimus, cùm exſurrexerint perverſi homines, prohibentes nuptias, quos futuros ipſe
1. Tim. 4. 3. prænuntiavit, & dixerint totum illud, quod idem
1. Cor. 7. 10 Apoſtolus de matrimoniorum jure firmando locutus eſt, propter homines, qui dilectione conjugum tumultuari poterant, fuiſſe mentitum: ſcilicet non quòd hoc ſenſerit, ſed ut illorum placaretur adverſitas? non opus eſt multa commemorare. Poſſunt enim videri etiam de laudibus Dei eſſe officioſa mendacia, ut apud homines pigriores dilectio ejus ardeſcat: atque ita nuſquam certa erit in libris ſanctis caſtæ veritatis auctoritas. Nonne adtendimus, eumdem Apoſtolum cum ingenti cura commendandæ
1. Cor. 15. 14. veritatis dicere: *Si autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra; inanis eſt & fides veſtra. Invenimur autem & falſi teſtes Dei: quia teſtimonium diximus adversùs Deum, quòd ſuſcitavit Chriſtum, quem non ſuſcitavit?* Si quis huic diceret; Quid in hoc mendacio perhorreſcis, cùm id dixeris, quod etiamſi falſum ſit, ad laudem Dei maximè pertinet? Nonne hujus deteſtatus inſaniam, quibus poſſet verbis & ſignificationibus, in lucem penetralia ſui cordis aperiret, clamans non minore aut fortaſſe etiam majore ſcelere in Deo laudari falſitatem, quàm vituperari veritatem? Agendum eſt igitur, ut ad cognitionem divinarum Scripturarum talis homo accedat, qui de ſanctis libris tam ſanctè & veraciter exiſtimet, ut nolit aliquâ eorum parte delectari per officioſa mendacia, potiúſque id, quod non intelligit, tranſeat, quàm cor ſuum præferat illi veritati. Profectò enim cùm hoc dicit, credi ſibi expetit, & id agit, ut divinarum Scripturarum auctoritatibus non credamus.

5. Et ego quidem qualibuſcumque viribus, quas Dominus ſuggerit, omnia illa teſtimonia, quæ adhibita ſunt adſtruendæ utilitati mendacij, aliter oportere intelligi oſtenderem, ut ubique eorum firma veritas doceretur. Quàm enim teſtimonia mendacia eſſe non debent, tam non debent favere mendacio. Sed hoc intelligentiæ relinquo tuæ. Admotâ enim lectioni diligentiori conſideratione, multo id fortaſſe faciliùs videbis quàm ego. Ad hanc autem conſiderationem coget te pietas, qua cognoſcis fluctuare auctoritatem Scripturarum divinarum, ut in eis quod vult quiſque credat, quod non vult non credat, ſi ſemel fuerit perſuaſum aliqua illos viros, per quos nobis hæc miniſtrata ſunt, in ſcripturis ſuis officiosè potuiſſe mentiri. Niſi fortè regulas quaſdam daturus es, quibus noverimus, ubi oportet mentiri, ubi non oporteat. Quod ſi fieri poteſt, nullis modo mendacibus dubiiſque rationibus id explices, quæſo; nec me onerosum aut impudentem judices, per humanitatem veraciſſimam Domini noſtri. Nam, ut non dicam nullâ, certè non magnâ culpâ, meus error veritati favet, ſi rectè in te poteſt veritas favere mendacio. Classis I. an. 395

6. Multa alia cum ſinceriſſimo corde tuo loqui cuperem, & de Chriſtiano ſtudio conferre: ſed Caput IV.
huic deſiderio meo nulla epiſtola ſatis eſt. Uberiùs idipſum poſſum per fratrem, quem miſcendum & alendum dulcibus atque utilibus ſermocinationibus tuis miſiſſe me gaudeo. Et tamen, quantum vellem, nec ipſe (quod pace ejus dixerim) forſitan capit: quamquam nihil ei me illi prætulerim. Ego enim me fateor tui capaciorem: ſed ipſum video fieri pleniorem, quo me ſine dubitatione antecellit: & poſtea quàm redierit, quod Domino adjuvante proſperatum iri ſpero, cùm ejus pectoris abs te cumulati particeps fuero, non eſt impleturus, quod in me adhuc vacuum erit atque avidum ſenſuum tuorum. Ita fiet ut & ego etiam tunc egentior ſim, ille copioſior. Sanè idem frater aliqua ſcripta noſtra fert ſecum: quibus legendis ſi dignationem adhibueris, etiam ſinceram atque fraternam ſeveritatem adhibeas quæſo. Non enim aliter intelligo quod ſcriptum eſt; *Emendabit me juſtus in miſericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*: niſi quia magis amat objurgator ſanans, Pſal. 140. 5
quàm adulator unguens caput. Ego autem difficillimè bonus judex lego quod ſcripſerim, ſed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum vitia mea; ſed hæc malo audire à [a] melioribus, ne cùm me rectè fortaſſe reprehendero, rurſus mihi blandiar; & meticuloſam potiùs mihi videar in me, quàm juſtam tuliſſe ſententiam.

EPISTOLA XXIX.

Porrò quæ aliàs 29. erat, nunc 167.

Auguſtinus presbyter Alypio Thagaſtenſi epiſcopo narrans quibus adhortationibus obtinuerit demum ut Hipponenſes Catholici abhorrerent à luxurioſis conviviis, quæ in ſanctorum natalitiis apud Africanas eccleſias celebrare mos erat.

Prodit nunc primùm ex MS codice RR PP Ciſtercienſium S. Crucis in Jeruſalem in Urbe, in quo exſtat ſub hocce titulo:

Epiſtola Presbyteri Hipponenſium-regiorum ad Alypium epiſcopum Thagaſtenſium de die Natalis [b] Leontij quondam epiſcopi Hipponenſis.

1. De negotio interim, quod non curare non poſſum, nihil certum ſcribere potui, abſente fratre Machario, qui citò dicitur rediturus; & quod Deo adjuvante peragi potuerit, peragetur. De noſtra autem pro eis ſollicitudine, quamquam fratres noſtri cives qui aderant ſecuros ſuos facere poſſent: tamen digna res epiſtolari colloquio, quo nos invicem conſolamur, quæ Domino præſtita eſt; in qua impromerendo multùm nos adjutos eſſe credimus ipſa veſtra ſollicitudine, quæ profectò ſine deprecatione pro nobis eſſe non potuit. Scripta an. 395.

2. Itaque ne prætermittamus veſtræ caritati narrare quid geſtum ſit, ut nobiſcum Deo gratias agatis de accepto beneficio, qui nobiſcum preces de accipiendo fudiſtis: cùm poſt profectionem tuam

[a] MSS quatuor, à ſenioribus unus, à majoribus

[b] Laudatur S. Leontius in ſermone 15. de diverſ. c. 2. dicitúrque condidiſſe baſilicam appellatam ex ipſius nomine Leontianam. qua in baſilica pronunciati ſermones aliquot Auguſtini prænotantur.

nobis

Classis I. an. 395. nobis nuntiatum eſſet tumultuari homines, & dicere ſe ferre non poſſe ut illa ſolemnitas [a] prohiberetur, quam *Lætitiam* nominantes, vinolentiæ nomen fruſtra conantur abſcondere, ſicut etiam te præſente jamjam nuntiabatur; opportunè nobis accidit occulta ordinatione omnipotentis Dei, ut quartâ feriâ illud in Evangelio capitulum conſequenter tra- Matt. 7. 6. ctaretur: *Nolite dare ſanctum canibus, neque projeceritis margaritas veſtras ante porcos.* Tractatum eſt ergo de canibus & de porcis, ita ut & pervicaci latratu adversùs Dei præcepta rixantes, & voluptatum carnalium ſordibus dediti erubeſcere cogerentur; concluſumque ita, ut viderent quàm eſſet nefarium, intra eccleſiæ parietes id agere nomine religionis, quod in ſuis domibus ſi agere perſeverarent, à Sancto & Margaritis eccleſiaſticis eos arceri oporteret.

3. Sed hæc quamvis gratè accepta fuerint: tamen quia pauci convenerant, non erat ſatisfactum tanto negotio. Iſte autem ſermo cùm ab eis qui aderant, pro cujuſque facultate ac ſtudio, foris ventilaretur, multos habuit contradictores. Poſtea verò quàm dies Quadrageſimæ illuxiſſet, & frequens multitudo ad horam tractationis occurrit, lectum Matt. 21. 12. eſt iſtud in Evangelio, ubi Dominus de templo expulſis venditoribus animalium, & everſis menſis nummulariorum dixit, domum Patris ſui pro domo orationum ſpeluncam latronum eſſe factam; quod capitulum, cùm eos intentos propoſitâ vinolentiæ quæſtione feci, & ipſe quoque recitavi; adjunxique diſputationem, qua oſtenderem quanto commotiùs & vehementiùs Dominus noſter ebrioſa convivia, quæ ubique ſunt turpia, de templo expelleret, unde ſic expulit conceſſa commercia; cùm ea venderentur, quæ ſacrificiis illo tempore licitis eſſent neceſſaria: quærens ab eis, quibus ſimiliorem putarent ſpeluncam latronum neceſſaria vendentibus, an immoderatè bibentibus.

4. Et quoniam mihi præparatæ lectiones ſuggerendæ tenebantur, adjunxi deinde, ipſum adhuc carnalem populum Judæorum, in illo templo, ubi nondum corpus & ſanguis Domini offerebatur, non ſolùm vinolenta, ſed nec ſobria quidem umquam celebraſſe convivia; nec eos publicè religionis nomine inebriatos inveniri in hiſtoria, niſi cùm Exod. 32. 6. feſta fabricationis idoli exſolverent. Quæ cùm dicerem, codicem etiam accepi, & recitavi totum illum locum. Addidi etiam cum dolore quo potui, quoniam Apoſtolus ait, ad diſcernendum populum Chri- 2. Cor. 3. 3. ſtianum à duritie Judæorum, epiſtolam ſuam non in tabulis lapideis ſcriptam, ſed in tabulis cordis carnalibus, cùm Moyſes famulus Dei, propter illos Exod. 32. 19. principes, binas lapideas tabulas confregiſſet, quomodo non poſſemus iſtorum corda confringere, qui homines novi Teſtamenti, Sanctorum diebus celebrandis ea vellent ſollemniter exhibere, quæ populus veteris Teſtamenti & ſemel & idolo celebravit.

5. Tunc reddito Exodi codice crimen ebrietatis, quantum tempus ſinebat, exaggerans ſumſi apoſtolum Paulum, & inter quæ peccata poſita eſſet 1. Cor. 5. 11. oſtendi, legens illum locum: *Si quis frater nominetur aut fornicator, aut idolis ſerviens, aut avarus, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax; cum ejuſmodi nec cibum ſumere;* ingemiſcendo admonens, cum quanto periculo convivaremur cum eis, qui vel in domibus inebriantur. Legi etiam illud quod non longo intervallo ſequitur: *Nolite errare, neque fornica-* 1. Cor. 6. 9. *tores, neque idolis ſervientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebrioſi, neque maledici, neque raptores regnum Dei poſſidebunt. Et hæc quidem fuiſtis: ſed abluti eſtis, ſed juſtificati eſtis in nomine Domini Ieſu Chriſti, & ſpiritu Dei noſtri.* Quibus lectis dixi, ut conſiderarent quomodo poſſent fideles audire, *ſed abluti eſtis*, qui adhuc talis concupiſcentiæ ſordes, contra quas clauditur regnum cælorum, in corde ſuo, id eſt in interiore Dei templo eſſe patiuntur. Inde ventum eſt ad illud capitulum: *Convenientibus* 1. Cor. 11. 20. *ergo vobis in unum, non eſt dominicam cœnam celebrare: unuſquiſque enim propriam cœnam præſumit in manducando; & alius quidem eſurit, alius ebrius eſt, manducando & bibendo. an eccleſiam Dei contemnitis?* quo recitato diligentiùs commendavi, ne honeſta quidem & ſobria convivia debere in eccleſiâ celebrari; quandoquidem Apoſtolus non dixerit, Numquid domos non habetis ad inebriandos vos, ut quaſi tantummodo inebriari in eccleſia non liceret: ſed *ad manducandum & bibendum*, quod poteſt honeſtè fieri, ſed præter eccleſiam, ab eis qui domos habent, ubi alimentis neceſſariis refici poſſint. & tamen nos ad has anguſtias corruptorum temporum & diffluentium morum eſſe perductos, ut iis nondum modeſta convivia, ſed ſaltem domeſticum regnum ebrietatis optemus.

6. Commemoravi etiam Evangelij capitulum, quod pridie tractaveram, ubi de pſeudoprophetis dictum eſt, *ex fructibus eorum cognoſcetis eos.* Deinde Matt. 7. 16. in memoriam revocavi fructus eo loco non appellatos, niſi opera: tum quæſivi inter quos fructus nominata eſſet ebrietas; & recitavi illud ad Galatas, *Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt forni-* Galat. 5. 19. *cationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum ſervitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſentiones, hæreſes, invidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia; quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non poſſidebunt.* Poſt quæ verba interrogavi, quomodo de fructu ebrietatis agnoſceremur Chriſtiani, quos de fructibus agnoſci Dominus juſſit. Adjunxi etiam legendum quod ſequitur: *Fructus autem ſpiritus eſt* Ibid. 22. *caritas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, continentia.* Egique ut conſiderarent, quàm eſſet pudendum atque plangendum, quòd de illis fructibus carnis non ſolùm privatim vivere, ſed etiam honorem Eccleſiæ deferre cuperent, & ſi poteſtas daretur, totum tam magnæ baſilicæ ſpatium turbis epulantium ebriorumque complerent: de ſpiritualibus autem fructibus, ad quos & divinarum Scripturarum auctoritate & noſtris gemitibus invitarentur, nolunt adferre Deo munera, & his potiſſimùm celebrare feſta Sanctorum.

7. Quibus peractis codicem reddidi, & imperatâ oratione, quantum valui, & quantum me ipſum periculum urgebat, & vires adminiſtrare Dominus dignabatur, conſtitui eis ante oculos commune periculum, & ipſorum qui nobis commiſſi eſſent, & noſtrum qui de illis rationem reddituri eſſemus

[a] Extat Hipponenſis concilij anno 393. celebrati canon concilio III. Carthaginenſi inſertus, *Vt nulli epiſcopi vel clerici in eccleſia conviventur, ... Populi etiam ab hujuſmodi conviviis, quantum fieri poteſt prohibeantur.* qui canon procurante haud dubiè Auguſtino tunc preſbytero editus fuit. Quippe Aurelium Carthaginenſem paulò ante conteſtatus erat in epiſt. 22, ut vias omnibus occurreret huic malo per totam Africam dudum graſſanti; idque ipſi niſi concilij auctoritate tolli non poſſe inſinuarat.

Classis I. an. 395.

paſtorum principi, per cujus humilitatem, inſignes A contumelias, alapas, & ſputa in faciem, & palmas, & ſpineam coronam, & crucem ac ſanguinem obſecravi, ut ſi ſe ipſi aliquid offendiſſent, vel noſtri miſererentur, & cogitarent venerabilis ſenis Valerij circa me ineffabilem caritatem, qui mihi tractandi verba veritatis tam periculoſum onus non dubitarit propter eos imponere, eiſque ſæpe dixerit, quòd orationes ejus exauditæ eſſent de noſtro adventu; quos non utique ad communem mortem vel B ſpectaculum mortis illorum, ſed ad communem conatum in æternam vitam ad ſe veniſſe lætatus eſt. Poſtremò etiam dixi certum eſſe me, & fidere in eum, qui mentiri neſcit, qui per os Prophetæ ſui pollicitus eſt de Domino noſtro Jeſu Chriſto dicens,

Pſal. 88.31. *Si reliquerint filij ejus legem meam, & in præceptis meis non ambulaverint; ſi juſtificationes meas profanaverint; viſitabo in virga facinora eorum, & in flagellis delicta eorum: miſericordiam autem meam non auferam*: in eum ergo me fidere, quòd ſi hæc tanta, quæ ſibi eſſent lecta & dicta, contemnerent, viſitaturus eſſet in virga & in flagello, nec eos permiſſurus cum hoc mundo damnari. In qua conqueſtione ſic actum ut pro negotij atque periculi magnitudine tutor & gubernator noſter animos facultatemque præbebat. Non ego illorum lacrymas meis lacrymis movi: ſed cùm talia dicerentur, fateor, eorum fletu præventus meum abſtinere non potui. Et cùm jam pariter fleviſſemus, pleniſſimâ ſpe correctionis illorum, finis ſermonis mei factus eſt.

a 8. [a] Poſtridie verò cùm illuxiſſet dies, cui ſolebant fauces ventreſque ſe parare, nuntiatur mihi nonnullos, eorum etiam qui ſermoni aderant, nondum à murmuratione ceſſaſſe, tantumque in eis valere vim peſſimæ conſuetudinis, ut ejus tantùm voce uterentur & dicerent, Quare modò; non enim, antea qui hæc non prohibuerunt, Chriſtiani non erant. Quo audito, quas majores commovendi eos machinas præpararem, omnino neſciebam: diſponebam tamen, ſi perſeverandum putarent, lecto

Ezec. 33.9 » illo loco de Propheta Ezechiele, Explorator abſolvitur, ſi periculum denuntiaverit, etiamſi illi quibus denuntiatur, cavere noluerint; veſtimenta mea excutere atque diſcedere. Tùm verò Dominus oſtendit quòd nos non deſerat, & quibus modis in ſe ut præſumamus hortetur, namque ante horam, qua exhedram adſcenderemus, ingreſſi ſunt ad me iidem ipſi, quos audieram de oppugnatione vetuſtæ conſuetudinis fuiſſe conqueſtos: quos blandè acceptos, paucis verbis in ſententiam ſanam tranſtuli: atque ubi ventum eſt ad tempus diſputationis omiſſâ lectione, quam præparaveram, quia neceſſaria jam non videbatur, de hac ipſa quæſtione pauca diſſerui, nihil nos nec brevius nec verius poſſe adferre adversùs eos qui dicunt, Quare modò, niſi & nos dicamus, Vel modò.

9. Verumtamen ne illi, qui ante nos tam manifeſta imperitæ multitudinis crimina vel permiſerunt, vel prohibere non auſi ſunt, aliquâ à nobis affici contumeliâ viderentur, expoſui eis quâ neceſſitate iſta in Eccleſia viderentur exorta: [b] ſcilicet poſt perſecutiones tam multas tamque vehementes, cùm facta pace, turbæ gentilium in Chriſtianum nomen venire cupientes hoc impedirentur, quòd dies feſtos cum idolis ſuis ſolerent in abundantia epularum & ebrietate conſumere, nec facilè ab his pernicioſiſſimis & tam vetuſtiſſimis voluptatibus ſe poſſent abſtinere, viſum fuiſſe majoribus noſtris, ut huic infirmitatis parti interim parceretur, dieſque feſtos, poſt eos quos relinquebant, alios in honorem ſanctorum Martyrum vel non ſimili ſacrilegio, quamvis ſimili luxu celebrarentur: jam Chriſti nomine conligatis, & tantæ auctoritatis jugo ſubditis ſalutaria ſobrietatis præcepta traderentur, quibus jam propter præcipientis honorem ac timorem reſiſtere non valerent: quocirca jam tempus eſſe, ut qui non ſe audent negare Chriſtianos, ſecundùm Chriſti voluntatem vivere incipiant, ut ea quæ ut eſC ſent Chriſtiani conceſſa ſunt, quum Chriſtiani ſunt, reſpuantur.

10. Deinde hortatus ſum, ut tranſmarinarum eccleſiarum, in quibus partim iſta recepta numquam ſunt, partim jam per bonos [c] rectores populo obtemperante correcta, imitatores eſſe vellemus. Et quoniam de [d] baſilica beati apoſtoli Petri, quotidianæ vinolentiæ proferebantur exempla; dixi primò audiſſe nos ſæpe eſſe prohibitum, ſed quòd remotus ſit locus ab epiſcopi converſatione, & in tanta civitate D magna ſit carnalium multitudo, peregrinis præſertim, qui novi ſubinde veniunt, tanto violentiùs, quanto inſcitiùs illam conſuetudinem retinentibus, tam immanem peſtem nondum compeſci ſedarique potuiſſe. Verumtamen nos ſi Petrum apoſtolum honoraremus, debere præcepta ejus audire, & multo devotiùs epiſtolam in qua voluntas ejus apparet, quàm baſilicam in qua non apparet, intueri: ſtatimque accepto codice recitavi ubi ait, *Chriſto enim* 1. Pet. 4. 1. *paſſo pro nobis per carnem, & vos eadem cogitatione* E *armamini, quia qui paſſus eſt carne, deſiit à carne, ut jam non hominum deſideriis, ſed voluntate Dei reliquum tempus in carne vivat. Sufficit enim vobis præteritum tempus voluntate hominum perfeciſſe, ambulantes in libidinibus, deſideriis, ebrietate, commeſſationibus & nefandis idolorum ſervitutibus.* Quibus geſtis, cùm omnes uno animo in bonam voluntatem ire contemta mala conſuetudine cernerem, hortatus ſum ut meridiano tempore divinis lectionibus & pſalmis intereſſent; ita illum diem multo mundiùs atque F ſinceriùs placere celebrandum: & certè de multitudine convenientium facilè poſſe apparere, qui mentem, & qui ventrem ſequeretur. Ita lectis omnibus ſermo terminatus eſt.

11. Pomeridiano autem die major quàm ante meridiem affuit multitudo; eiſque ad horam, qua cum epiſcopo egrederemur, legebatur alternatim & pſallebatur: nobiſque egreſſis duo pſalmi lecti

[a] Præter iſtam natalis S. Leontij ſollemnitatem, quæ in menſe februario, ſive poſt diem Quadrageſimæ ſupra n. 3. deſignatum proximè occurrebat hoc anno 395. quo Paſcha in 25. Martij incidit; altera celebrabatur circa feſtum Adſcenſionis, uti liquet ex ſermone 13. de diverſ. habito eo die, qui Adſcenſione Domini, & ipſius Leontij depoſitione ſollemnis erat. Quamquam ſuprà n. 3. ſuſpicari quis poſſit legendum eſſe, *dies quadrageſima illuxiſſet*, id eſt dies Adſcenſionis: maximè quia conviviis & compotationibus, quibus ſeſe dedere Catholici cupiebant, quibuſque toto illo die dediti Donatiſtæ fuerunt, nuſquam hic jejunij quadrageſimalis religionem Auguſtinus oppoſuit.

[b] Hanc ipſam ob cauſſam Gregorius Thaumaturgus, teſte vitæ ipſius ſcriptore Gregorio Nyſſeno, inſtitutis in honorem ſanctorum Martyrum diebus feſtis indulſit, ut ſeſe in iis fideles exhilararent. Eodem conſilio adductus eſt Gregorius I. Papa ut hæc in lib. 9 epiſt. 71. Mellito Abbati Britanniam pergenti commendaret: *Et quia boves ſolent in ſacrificio dæmonum multos occidere, debet eis etiam hac de re aliqua ſollemnitas immutari, ut die dedicationis vel natalitiis ſanctorum Martyrum .... religioſis conviviis ſollemnitatem celebrent ...., ut dum eis aliqua exteriùs gaudia reſervantur, ad interiora gaudia conſentire faciliùs valeant.*

[c] Ambroſium laudat in lib. 6. Confeſſ. c. 2. qui Mediolani cibos ad ſanctorum memorias afferri vetuerit, ut *ne ulla occaſio ſe ingurgitandi daretur ebrioſis, & quia illa quaſi parentalia ſuperſtitioni gentilium eſſent ſimillima.*

[d] Pammachius in uxoris ſuæ Paulinæ funere an. circiter 397. profuſiores epulas pauperibus in S. Petri baſilica appoſuiſſe laudatur à Paulino in epiſt. ad eum ſcripta, apud Paulin. illuſtrat. pag. 29. & 30.

Clauis I an. 391

ſunt. Deinde me invitum, qui jam cupiebam peractum eſſe tam[a] periculoſum diem, juſſum compulit ſenex ut aliquid eis loquerer. Habui brevem ſermonem, quo gratias agerem Deo. Et quoniam in hæreticorum baſilica audiebamus ab eis ſolita convivia celebrata, cùm adhuc, etiam eo ipſo tempore, quo à nobis iſta gerebantur, illi in poculis perdurarent; dixi diei pulcritudinem noctis comparatione decorari, & colorem candidum nigri vicinitate gratiorem: ita noſtrum ſpiritalis celebrationis conventum minùs fortaſſe futurum fuiſſe jocundum, niſi ex alia parte carnalis ingurgitatio conferretur, hortatuſque ſum ut tales epulas inſtanter appeterent, ſi guſtaſſent quàm ſuavis eſt Dominus: illis autem eſſe metuendum, qui tamquam primum ſectantur, quod aliquando deſtruetur; cùm quiſque comes efficiatur ejus rei, quam colit, inſultantque Apoſtolus talibus dicens, *quorum Deus venter*, cùm idem alio loco dixerit, *Eſca ventri & venter eſcis: Deus autem & hunc & illas evacuabit.* Proinde oportere id ſequi, quod non evacuatur, quod remotiſſimum à carnis affectu ſpiritus ſanctificatione retinetur. Atque in hanc ſententiam, pro tempore, cùm ea, quæ Dominus ſuggerere dignatus eſt, dicta eſſent; acta ſunt veſpertina, quæ quotidie ſolent: nobiſque cum Epiſcopo recedentibus, fratres eodem loco hymnum dixerunt, non parva multitudine utriuſque * ad obſcuratum diem manente atque pſallente.

Philipp 3. 19.
1. Cor. 6 13
* forte deeſt, ſexus.

12. Digeſſi vobis quantum breviter potui, quod vos audire deſideraſſe, quis dubitaverit. Orate ut à conatibus noſtris omnia ſcandala & omnia tædia Deus dignetur avertere. Magna ſanè ex parte vobiſcum requieſcimus cum alacritate fervoris, quia ſpiritualis Eccleſiæ Thagaſtenſium tam crebra nobis dooa nuntiantur. Navis cum fratribus nondum venit. Apud Haſnam, ubi eſt preſbyter frater Argentius, Circumcelliones invadentes baſilicam noſtram altare comminuerunt. Cauſſa nunc agitur; quæ ut pacatè agatur & ut Eccleſiam catholicam decet, ad opprimendas linguas hæreſeos impacatæ, multùm vos petimus ut oretis. Epiſtolam Aſiarchæ miſimus. Beatiſſimi perſeveretis in Domino, memores noſtri. Amen.

EPISTOLA XXX. *

* Aliàs XXXIII. quæ autem 30. erat, nunc 172.

Paulinus Auguſtino, non recepto ab eo reſponſo, denuò per alios ſcribit.

Domino fratri ſancto & unanimo AUGUSTINO, PAULINUS *&* THERASIA *peccatores.*

Scripta circ. eadem tempus.

1. JAMDUDUM, *frater in Chriſto Domino mi unanime, ut te in ſanctis & piis laboribus tuis neſcientem agnovi, abſentemque vidi, tota mente complexus, alloquio quoque familiari atque fraterno per litteras audire properavi. Et credo in manu, & in gratia Domini ſermonem meum ad te fuiſſe perlatum: ſed morante adhuc puero, quem ad te alioſque dilectos æquè Deo ſalutandos,* * *ante hyemem miſeramus, non potuimus ultra & officium noſtrum ſuſpendere, & deſiderium ſermonis tui cupidiſſimum temperare. Scripſimus itaque iteratò nunc, ſi priores ad te litteræ noſtræ pervenire meruerunt: aut primò, ſi illis in manus tuas perveniendi felicitas non fuit.*

Claſſis I. an 395.
* Sub finem an 394.

2. *Sed tu frater ſpiritualis omnia judicans, amorem in te noſtrum ne pendas officio ſolo, aut tempore literarum. Dominus enim teſtis eſt, qui unus atque idem operatur in ſuis ubique caritatem ſuam, jam abinde nobis, ex quo te beneficio venerabilium epiſcoporum Aurelij & Alypij, per tua in Manichæos opera cognovimus, ita inditam dilectionem tuam, ut nobis non novam aliquam amicitiam ſumere, ſed quaſi veterem caritatem reſumere videremur. Denique nunc etſi ſermone, non tamen tamquam & affectu rudes ſcribimus, teque viciſſim ſpiritu per interiorem hominem, quaſi recognoſcimus. Nec mirum ſi & abſentes adſumus nobis, & ignoti noſmet novimus; cùm unius corporis membra ſimus, unum habeamus caput, unà perfundamur gratià, uno pane vivamus, unà incedamus via, eadem habitemus domo. Denique in omne quod ſumus, tota ſpe ac fide, qua ſtamus in præſenti, nitimur in futurum, tam in ſpiritu, quàm in corpore Domini unum ſumus, ne ſimus nihil ſi ab uno excidamus.*

3. *Quantulum ergo eſt, quod abſentia corporalis nobis invidet noſtri, niſi ſanè fructum iſtum, quo paſcuntur oculi temporalium exſpectatores: quamvis nec corporalis quidem gratia, temporalis in ſpiritalibus dici debeat, quibus etiam corporum æternitatem reſurrectio largietur, ut audemus in virtute Chriſti &* [b] *bonitate Dei Patris vel indigni præſumere. Quare utinam hoc quoque nobis munus annueret gratia Dei, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ut etiam in carne faciem tuam videremus: non ſolùm deſideriis noſtris magnum conferretur gaudium; ſed etiam mentibus lumen accreſceret, & ex tua copia locupletaretur inopia noſtra. Quod quidem & abſentibus largiri potes, hac præſertim occaſione, qua filij noſtri unanimes & cariſſimi nobis in Domino, Romanus & Agilis, quos ut nos alteros tibi commendamus, in nomine Domini revertentur, opere caritatis impleto; in quo tuæ caritatis affectu ſpecialiter utantur, rogamus. Noſti enim quàm celſa promittat Altiſſimus fratri fratrem adjuvanti. Per hos, ſi quo me gratiæ, quæ tibi data eſt, dono remunerari voles, tutò facies. Sunt enim, velim credas, unum cor & una in Domino anima nobiſcum. Gratia Dei tecum, ut eſt, in æternum maneas, frater in Chriſto Domino unanime, venerabilis, dilectiſſime, & deſiderabilis. Omnes in Chriſto ſanctos, quales tibi cohærere non dubium eſt, à nobis ſaluta. Commenda nos omnibus ſanctis, ut tecum pro nobis orare dignentur.*

[a] In ſermone 5. de diverſis c. 4. *In iſta*, inquit, *civitate, fratres mei, nonne experti ſumus, quod recordatur nobiſcum ſanctitas veſtra, quanto periculo noſtro de iſta baſilica obrieſtatis expulerit Deus? Nonne ſeditione carnalium penè mergebatur nobiſcum navis?* quæ verba tamen aliquantò ſunt duriora, quàm ut referri poſſint ad id quod Hippone geſtum hic narratur, videnturque dicta potiùs apud Carthaginem, ſeu apud civitatem in qua erant *multi ſpectatores theatrorum.*

[b] MSS. quatuordecim, *& bonitatis Dei Patris.*

II. CLASSIS.

Epiſtolæ quas Auguſtinus jam epiſcopus ante collationem Carthaginenſem cum Donatiſtis habitam & ante detectam in Africa Pelagij hæreſim ſcripſit, ab anno Chriſti 396. ad 410.

[a] *Aliàs XXXIV. quæ autem 31. erat, nunc 25.*

EPISTOLA XXXI. [a]

Paulino pro ſecundis litteris ab eo receptis, grati animi obſequium exhibet, ſeque Valerio coepiſcopum Hipponenſem ordinatum eſſe renuntians, exoptat ut in Africam trajicere ipſe velit, magno cùm ſibi ſolatio, tum cæteris Chriſtianis exemplo futurus.

Dominis dilectiſſimis & ſinceriſſimis, verè beatiſſimis atque abundantiſſimâ Dei gratiâ præſtantiſſimis fratribus, PAULINO & THERASIÆ, AUGUSTINUS in Domino Salutem.

Scripta ineunte an. 396.

1. CUM litteras meas, quibus reſpondi prioribus veſtris, ſi tamen veſtris litteris ullo modo à me reſponderi poteſt, celerrimè optaverim venire in veſtræ caritatis manus, ut quoquo pacto abſens citò poſſem eſſe vobiſcum, lucrum mihi veſtræ epiſtolæ contulit tarditas mea. Bonus Dominus, qui non tribuit ſæpe quod volumus, ut quod mallemus adtribuat. Aliud enim eſt, quod acceptâ epiſtolâ meâ ſcripturi eſtis, aliud quod non accipiendo ſcripſiſtis. Quod cùm lætiſſimè legerimus, defuiſſet nobis certè iſta lætitia, ſi ut optavimus, maximéque voluimus, citò ad veſtram ſanctitatem noſtræ litteræ permeaſſent. Nunc verò & hæc habere ſcripta, & illa ſperare reſcripta, gaudio cumulatiore delectat. Ita nec noſtra culpa accuſari poteſt, & Domini largior benignitas fecit, quod noſtro deſiderio conducibilius eſſe judicavit.

2. Sanctos fratres Romanum & Agilem aliam epiſtolam veſtram audientem voces atque reddentem, & ſuaviſſimam partem veſtræ præſentiæ, ſed qua vobis viſendis inhiaremus avidiùs, cum magna in Domino jocunditate ſuſcepimus. Unde, aut quando, aut quomodo vel vos præſtare, vel nos poſſemus exigere, ut nos de vobis tanta ſcribendo doceretis, quanta eorum ore didicimus? Aderat etiam, quod nulli chartæ adeſſe poteſt, tantum in narrantibus gaudium, ut per ipſum etiam vultum oculoſque loquentium, vos in cordibus eorum ſcriptos cum ineffabili lætitia legeremus. Hoc quoque amplius erat, quòd pagina quælibet quantacumque bona ſcripta contineat, nihil ipſa proficit, quamvis ad profectum explicetur aliorum: hanc autem epiſtolam veſtram, fraternam ſcilicet animam, ſic in eorum colloquio legebamus, ut tanto beatior appareret nobis, quanto uberiùs conſcripta eſſet ex vobis. Itaque illam ad ejuſdem beatitatis imitationem, ſtudioſiſſimè de vobis omnia percunctando, in noſtra corda transſcripſimus.

3. Nec ideo tamen eos tam citò à nobis, licèt ad vos remeantes, ſine moleſtia paſſi ſumus. Videte enim, quæſo vos, quibus quatiebamur affectibus. Tanto utique dimittendi erant velociùs, quanto vobis impenſiùs obedire cupiebant: ſed quanto id cupiebant magis, tanto vos nobis præſentiùs exhibebant: eo quippe indicabant, quàm cara veſtra viſcera eſſent. tanto igitur eos minùs dimittere volebamus, quanto juſtiùs ut dimitterentur inſtabant. O rem non ferendam, niſi à nobis iſta diſceſſione non diſcederemus, niſi *unius eſſemus corporis membra, unum haberemus caput, unà perfunderemur gratià, uno pane viveremus, unà incederemus vià, eadem habitaremus domo.* Cur enim non eiſdem etiam verbis uteremur? Agnoſcis enim, credo, hæc eſſe ex [a] epiſtola veſtra. Sed cur potius hæc veſtra ſint verba quàm mea, quæ utique quàm vera ſunt, tam nobis ab ejuſdem capitis communione proveniunt? Et ſi aliquid proprium vobis donatum habent, tanto magis ea ſic dilexi, ut obſiderent viam pectoris mei, neque à corde ad linguam meam verba tranſire ſinerent, donec tanto [a] priora, quanto ſunt veſtra, procederent. Sancti fratres & dilecti Deo, noſtraque invicem membra, quis dubitet nos uno ſpiritu vegetari, niſi qui non ſentit, qua nobis dilectione vinciamur?

[a] *ex epiſt. 30.*

4. Vellem tamen ſcire, utrùm hanc abſentiam corporalem, vos patientiùs quàm nos, faciliúſque toleretis? Si ita eſt, fateor, non amo iſtam fortitudinem veſtram, niſi fortè quia nos tales ſumus, ut minùs à vobis deſiderari, quàm vos deſiderare debeamus. In me certè ſi eſſet patientia veſtræ abſentiæ perferendæ, diſpliceret mihi: ſegniter enim agerem ut vos viderem. quid autem abſurdius, quàm fortitudine fieri ſegniorem? Sed qua eccleſiæ curâ tenear, ex hoc veſtra caritas oportet attendat, quod beatiſſimus, pater Valerius, qui vos nobiſcum quantum ſalutet, quantumque ſitiat, audietis ex fratribus, nec presbyterum me eſſe ſuum paſſus eſt, niſi majorem mihi [b] coëpiſcopatus ſarcinam imponeret. Quod quidem quia tanta ejus caritate, tantoque populi ſtudio Dominum id velle credidi, nonnullis jam exemplis præcedentibus, quibus mihi omnis excuſatio claudebatur, vehementer timui excuſare. Sed quamquam jugum Chriſti per ſeipſum lene ſit, & ſarcina levis: tamen propter noſtram aſperitatem atque infirmitatem, ſi quid me mordet hoc vinculum, atque urget hoc onus, ineffabiliter mihi aliquanto veſtræ præſentiæ ſolatio, tolerabilius & portabilius redderetur, [c] quos audio curis ejuſmodi expeditiores liberioreſque vivere. Quare non impudenter ego rogo vos, & poſtulo, & flagito, ut in Africam majore talium hominum ſiti, quam ſiccitatis nobilitate laborantem, venire dignemini.

5. Scit Deus, quia non ſolùm propter deſide-

[a] In prius editis, *puriora*. ſed meliùs in MSS *priora*.

[b] Poſſidius c. 8. *Epiſcopatum*, inquit, *ſuſcipere contra morem Eccleſiæ ſuo vivente epiſcopo presbyter recuſabat, dumque illi fieri ſolere ab omnibus ſuaderetur, atque id ignaro tranſmarinis & Africanis eccleſiis exemplis probaretur, compulſus atque coactus ſuccubuit... Quod in ſeipſo poſtea fieri non debuiſſe ut vivo ſuo epiſcopo ordinaretur, & dixit & ſcripſit, propter concilii univerſalis* (Nicæni) *vetitum.* Porrò hanc dignitatem adeptus eſt an. 395 juxta Proſp. Chron. imminente Chriſti Natali, ex Homil. 25. inter 50.

[c] Paulinus tunc Nolæ ab eccleſiaſticis curis liber agebat. Quippe in Barcinonenſi eccleſia presbyterium ſe conſecrari vix conſenſit demum ea conditione, ſicuti ad Severum in epiſt. 6 ſcribit, ut eidem eccleſiæ non alligaretur: *in ſacerdotium tantùm Domini*, inquit, *non etiam in locum eccleſiæ dedicatus*. Quapropter Barcinone in die Natali Domini ordinatus, inde ſe Nolam recepit poſt Paſcha ſubſequentis anni 393. videlicet, aut 394. Hujus verò loci epiſcopatum ante annum 409 ſuſcepiſſe ipſum non liquet. Vide not. in epiſt. 95.

CLASSIS II. AN. 396.

rium meum, neque ſolùm propter eos qui vel per nos veſtrum propoſitum, vel undecumque famâ prædicante didicerunt, ſed etiam propter ceteros qui partim non audiunt, partim audita non credunt, tamen poſſunt comperta diligere, vos iſtis terris etiam corporaliter adeſſe cupimus. Quamvis enim ſedulò atque miſericorditer id agitis, tamen etiam coram hominibus regionum noſtrarum luceant opera veſtra, ut videant bona facta veſtra, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cælis eſt. Piſcatores vocante Domino, quòd naviculas & retia dimiſerunt, omnia ſe dimiſiſſe, & Dominum ſecutos eſſe, etiam commemorando lætati ſunt. Et revera OMNIA CONTEMNIT, qui non ſolùm quantum potuit, ſed etiam quantum voluit habere, contemnit. Sed in eo quod cupiebatur, oculi Dei teſtes ſunt; in eo quod habebatur, & hominum. Neſcio quo autem modo, cùm ſuperflua & terrena diliguntur, artiùs adepta quàm concupita conſtringunt. Nam unde triſtis ille diſceſſit, qui conſilium vitæ æternæ conſequendæ quærebat à Domino, cùm audiſſet vendenda eſſe omnia ſua, & diſtribuenda pauperibus, & habendum theſaurum in cælo, ſi vellet eſſe perfectus: niſi quia magnas, ut evangelium loquitur, habebat divitias? Aliud eſt enim, nolle incorporare quæ deſunt, aliud jam incorporata divellere. Illi velut cibi repudiantur, illa velut membra præciduntur. Quanto igitur & quantum mirabili gaudio noſtris temporibus Chriſtiana caritas conſpicit, per Domini Evangelium cum lætitia fieri, quod ex ore Domini cum triſtitia dives audivit?

Luc. 18. 22.

6. Quamquam nullis verbis explicem conceptionem ac parturitionem cordis mei: tamen quia prudenter & piè intelligitis non eſſe iſtam veſtram, hoc eſt humanam, ſed in vobis Domini gloriam. Nam & inimicum cautiſſimè intuemini, devotiſſiméque agitis, ut tamquam diſcipuli Chriſti humiles corde ac mites ſitis. UTILIÙS enim terrena opulentia tenetur humiliter, quàm ſuperbè relinquitur. Quia ergo rectè intelligitis non hanc eſſe veſtram, ſed Domini gloriam, videtis quàm parva & exigua dixerim. Dixi enim de laudibus Chriſti, quibus ſunt linguæ impares Angelorum. Hanc ergo Chriſti gloriam etiam oculis noſtrorum hominum cupimus admoveri, in uno conjugio propoſita utrique ſexui calcandæ ſuperbiæ, non deſperandæ perfectionis exempla. Neſcio ſi quidquam miſericordiùs agitis, quàm ſi tantum nolitis latere, quòd tales eſtis, quantum tales eſſe voluiſtis.

7. Vetuſtinum impiis quoque miſerabilem puerum veſtræ benignitati caritatique commendo: cauſſas calamitatis & peregrinationis ejus audietis ex ipſo. Nam & propoſitum ejus, quo ſerviturum ſe eſſe pollicetur Deo, tempus prolixius, & ætas robuſtior, & tranſactus timor certiùs indicabunt. Tres libros, atque utinam tam grandis quæſtionis ita explicatores ut grandes, tanto minùs metuens in te laborem legendi, quanto ardorem perſpicio diligendi, miſi ſanctitati & caritati tuę: nam quæſtio eorum de *libero arbitrio* eſt. Hos autem non habere, aut omnes non habere fratrem Romanianum ſcio, per quem propè omnia, quæ quibuſlibet auribus accommodata ſcribere potui, ſtudio in nos tuo, non apportanda dedi, ſed legenda indicavi. Habebat enim jam ille omnia, ſecumque geſtabat: per eum autem prima * reſcripta tranſmiſi. Credo jam expertam ſanctitatem tuam ſagacitate ſpiritali, quam tibi Dominus tribuit, quid ille vir boni animo gerat, & quæ in illo infirmitate pars claudicet. Unde humanitati & caritati tuæ tam ipſum quàm filium ejus, legiſti, ut ſpero, qua ſollicitudine commendaverim, & quanta mihi neceſſitudine copulati ſint. Ædificet eos per te Dominus. Quod ab illo magis petendum eſt: nam id tu quàm velis novi.

Libri de Libero arbitrio.

* Epiſt. 27.

8. Adversùs paganos te ſcribere didici ex fratribus. ſi quid de tuo pectore meremur, indifferenter mitte ut legamus. Nam pectus tuum tale Domini oraculum eſt, ut ex eo nobis tam placita, & adversùs loquaciſſimas quæſtiones explicatiſſima dari reſponſa præſumamus. Libros beatiſſimi papæ Ambroſij credo habere ſanctitatem tuam, eos autem multùm deſidero, quos adversùs nonnullos imperitiſſimos & ſuperbiſſimos, qui de Platonis libris Dominum profeciſſe contendunt, diligentiſſimè & copioſiſſimè ſcripſit.

Non extant hi libri Ambroſij.

9. Beatiſſimus frater Severus de condiſcipulatu noſtro Milevitanæ antiſtes eccleſiæ, bene apud eamdem civitatem fratribus cognitus, debito nobiſcum officio ſanctitatem veſtram ſalutat. Fratres quoque omnes nobiſcum Domino ſervientes, tam id faciunt, quàm vos deſiderant: tam vos deſiderant, quàm vos diligunt: & tam diligunt, quàm eſtis boni. Panis quem miſimus, uberior benedictio fiet, dilectione accipientis veſtræ benignitatis. Cuſtodiat vos Dominus ab iſta generatione in æternum, Domini dilectiſſimi & ſinceriſſimi, verè benigni, & abundantiſſima Domini gratiâ præſtantiſſimi fratres.

EPISTOLA XXXII. *

* Aliàs XXXVI. quæ autem 32. erat, nunc 27.

Paulinus Romaniano, gratulans eccleſiæ Hipponenſi, quòd Auguſtinum meruit epiſcopi collegam. Licentium, pro quo ſcripſerat Auguſtinus, hortatur & proſâ & carmine, ut contemto aulæ faſtu, ſe dedicet Chriſto.

Domino meritò prædicabili, & honorando fratri ROMANIANO, PAULINUS *&* THERASIA.

Scripta paulo poſt ſuperiorem.

1. PRIDIE *quàm has daremus, reverſis ex Africa fratribus noſtris, quorum exſpectatione nos pendere vidiſti, optatiſſime ſanctorum & cariſſimorum virorum, inde epiſtolas receperamus, id eſt Aurelij, Alypij, Auguſtini, Profuturi, Severi, jam omnium pariter Epiſcoporum. Ergo tot ſanctorum talium recentiſſimis ſermonibus gratulantes, properavimus ad te noſtram referre lætitiam, ut tibi quoque exſpectatum in peregrinatione ſollicita gaudium feſtiviſſimis conferremus indiciis. Si fortè eadem de venerabilibus & amantiſſimis viris per aliarum adventus navium comperiſti, per nos etiam repetita accipe, & quaſi renovatâ hilaritate rurſus exſulta. Quòd ſi primus hic à nobis tibi nuntius veniet, gratulare tantam nobis in tua patria caritatem Chriſto donante partam, ut quidquid illic divina providentia gerat,* mirabilis *ſemper (ut ſcriptum eſt)* in ſanctis ſuis, *vel primi, vel cum primis ſciamus.*

Pſal. 67. 36.

2. *Non autem tantùm hoc ſcribimus gratulandum, quòd epiſcopatum Auguſtinus acceperit, ſed quòd hanc Dei curam meruerint Africanæ eccleſiæ, ut verba cæleſtia Auguſtini ore perciperent, qui ad majorem Dominici muneris gratiam novo more provectus, ita conſecratus eſt, ut non ſuccederet in cathedra epiſcopo, ſed accederet. Nam incolumi Valerio Hipponenſis eccleſiæ coëpiſcopus Auguſtinus eſt. Et ille beatus ſenex, cujus puriſſimam mentem nulla umquam livoris invidiæ macula ſuffudit, dignos ſui cordis pace nunc ab altiſſimo fructus capit, ut quem ſucceſſorem ſacerdotij ſui ſim-*

CLASSIS II. AN. 396.

Luc. 18. 27.

A *pliciter optabat, hunc mereatur tenere collegam. Credine hoc potuit antequam fieres? Sed in hoc quoque omnipotentis opere dici evangelicum illud poteſt;* Hominibus hæc ardua, apud Deum autem omnia poſſibilia. *Exſultemus itaque & lætemur in eo, qui facit mirabilia ſolus, & qui facit unanimes habitare in domo, quoniam ipſe reſpexit humilitatem noſtram, & viſitavit in bono plebem ſuam: qui erexit cornu in domo David pueri ſui, & nunc exaltavit cornu Eccleſiæ ſuæ in electis ſuis, ut cornua peccatorum, ſicut per Prophetam ſpondet, hoc eſt Donatiſtarum Manichæo-* B *rumque, confringat.*

3. *Utinam hæc nunc Domini tuba, quæ per Auguſtinum intonat, filii noſtri Licentii pulſet auditus, ſed ut illa audiat aure, qua Chriſtus ingreditur, de qua non rapit Dei ſemen inimicus. Tunc verè ſibi ſummus Chriſti pontifex Auguſtinus videbitur, quia ſe tunc & exauditum ſentiet ab excelſo, ſi quem tibi dignum genuit in litteris, hunc & ſibi dignè filium pariat in Chriſto. Nam & nunc, velim credas, flagrantiſſima de ipſo nobis ſollicitudine ſcripſit. Credi-* C *mus in omnipotentem Chriſtum, quod adoleſcentis noſtri votis carnalibus ſpiritalia vota Auguſtini prævaleant. Vincetur vel invitus, (mihi crede) vincetur piiſſimi parentis fide, ne malâ victoriâ vincat, ſi maluerit in perniciem ſuam vincere, quàm pro ſalute ſuperari. Ne vacuum fraternæ humanitatis officium videretur, de* [a] *buccellato Chriſtianæ expeditionis, in cujus procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi pariter & filio noſtro Licentio miſimus. Non enim potuimus à benedictione ſecer-* D *nere, quem cupimus eadem nobis gratiâ penitus annectere. Paucis tamen & ad ipſum loquamur, ne neget ſibi ſcriptum, quod de ſe tibi ſcriptum eſt. Æſchino enim dicitur, quod audit Mitio. Sed quid de alienis loquar, cùm de proprio cuncta poſſimus, & aliena loqui non ſoleat eſſe ſani capitis? quo Dei gratiâ ſano & ſalvo ſumus, quibus caput eſt Chriſtus. Incolumem te ætate quàmplurima, & beatum ſemper cum tota domo tua, ut cupimus, habeamus in Chriſto, Domine frater meritò honorandiſſime & deſiderantiſſime.* E

Panes benedicti. a

4. *Audi ergo fili legem patris tui, id eſt fidem Auguſtini, & noli repellere conſilia matris tuæ, quod æquè nomen in te Auguſtini pietas jure ſibi vindicat, qui te tantillum geſtavit ſinu ſuo, & à parvulis primo lacte ſapientiæ ſæcularis imbutum, nunc etiam ſpiritalibus lactare & enutrire Domino geſtit uberibus. Quoniam te adultum ætate corporea, in ſpiritalibus adhuc cunabulis vagientem, videt adhuc infantem verbo Dei, vixdum in Chriſto primis paſſibus & veſtigio titubante repentem. ſi tamen Auguſtini doctri-* F *na tamquam manus matris & ulna nutricis inſtabilem regat parvulum. Quem ſi audias & ſequaris, ut rurſum te ſermone Salomonis alliciam,* Fili coronam accipies gratiarum tuo vertici. *Et tunc verè eris ille non phantaſmate ſomniatus, ſed ab ipſa veritate formatus conſul & pontifex, vacuas imagines falſi operis implente Chriſto ſolidis ſuæ operationis effectibus. Verè enim pontifex & verè conſul Licenti eris, ſi Auguſtini veſtigiis propheticis & apoſtolicis diſciplinis, ut ſacrato beatus Heliſæus Heliæ, ut illuſtri Apoſtolo* G *Timotheus adoleſcens, adhæreas, indivulſo per itinera divina comitatu, ut & ſacerdotum corde perfecto diſcas mereri, & populis ad ſalutem magiſtro ore conſulere.*

Prov. 4. 9

5. *Sat hoc monitis & hortatui: modico enim ſer-* A *mone & labore te arbitror, mi Licenti, ad Chriſtum poſſe incitari, jam à pueris ad ſtudia veritatis & ſapientiæ, quod utrumque verè eſt Chriſtus, & omnis boni ſummum bonum venerabilis Auguſtini ſpiritu & ore flammatum. Qui ſi parum apud te pro te valuit, quid ego tanto intervallo poſterior, & omnium illius opum pauper, efficiam? Sed quia & illius facultatis potentiâ, & tui ingenii humanitate confiſus, pleniora atque majora in te ſpero elaborata quàm elaboranda, auſus ſum hiſcere duplici gratiâ, ut & illi viro debitâ* B *caritate compararer in ſollicitudine tui, & inter eos qui ſalutem tuam diligunt, vel conteſtato numerarer affectu. Nam effectus in tui perfectione palmam Auguſtino potiſſimùm deſtinatam ſcio. Vereor, fili, ne aures tuas aſperitate temerarii ſermonis offenderim, & per aures animo etiam tuo tædii mei vulnus intulerim. Sed in mentem venit* [a] *epiſtola tua, qua te muſicæ familiarem modis intellexi. à quo ſtudio ego ævi quondam tui non abhorrui. Itaque mihi ad tuam mentem, ſi in aliquo exulceraſſem, deliniendam remedium, lit-* C *teras tuas recordatus reperi, ut te ad Dominum harmoniæ omniformis artificem, modulamine carminis evocarem. Quæſo te ut aure audias, neque cauſſam ſalutis tuæ in verbis meis ſpernas; ſed piam curam & mentem paternam etiam in deſpiciendis ſermonibus libenter accipias, quibus inſitum Chriſti nomen, quod eſt ſupra omne nomen, hanc deberi venerationem facit, ut non poſſit à credente contemni.*

CLASSIS II. AN. 396.

[a] Carmen Licentii contentum epiſt. 26.

Quare age rumpe moras, & vincla tenacia ſæcli:
Nec metuas placidi mite jugum Domini.
D *Pulcra quidem, ſed mira vagis præſentia rerum*
Mentibus, at ſapiens non ſtupet iſta animus.
Nunc te ſollicitat variis maleſuada figuris,
Heu validos etiam vertere Roma potens.
Sed tibi nate precor, ſemper pater Auguſtinus
Occurſet, cunctas Urbis ad illecebras.
Illum tanta inter fragilis diſcrimina vitæ
Adſpiciens, & habens pectore, tutus eris.
Hoc tamen & repetens iterumque iterumque monebo,
Ut fugias duræ lubrica militiæ.
E *Blandum nomen honos, mala ſervitus, exitus æger,*
Quem nunc velle juvat, mox voluiſſe piget.
Scandere celſa juvat, tremor eſt deſcendere celſis:
Si titubes, ſumma pejus ab arce cades.
Nunc tibi falſa placent bona, nunc rapit omnibus auris,
Ambitus, & vitreo fert cava fama ſinu.
Aſt ubi te magno [b] *damno ſuccinxerit empto*
Baltheus, & ſterilis fregerit inde labor,
Serus & incaſſum ſpes accuſabis inanes,
Et modò quæ nectis, rumpere vincla voles.
F *Tunc reminiſceris fruſtra patris Auguſtini*
Contempſiſſe dolens veridicos monitus.
Quare ſi ſapiens, & ſi pius es puer, audi,
Et cape verba patrum, conſiliumque ſenum.
Quid retrahis fera colla jugo? mea ſarcina levis,
Suave jugum Chriſti eſt, vox pia, Crede Deo:
Et caput adde jugis, da mollibus ora capiſtris,
Demiſſoſque levi ſubde humeros oneri.
Nunc potes hoc, dum liber agis, dum nulla retentant
Vincula, nulla thori cura, nec altus honor.
G *Hæc bona libertas, Chriſto ſervire, & in ipſo*
Omnibus eſſe ſupra: non dominis hominum,
Non vitiis ſervit, non regibus ille ſuperbis,
Tantùm qui Chriſto ſe dederit Domino.
Nec tibi nobilitas videatur libera, quàm nunc
Sublimem adtonita conſpicis Urbe vehi.

Carmen elegiacum Paulini ad Licentium.

b

[a] Buccellatum vocabatur militaris panis ad buccelli ferè modum confectus, ut ad uſus diuturnitatem faciliùs excoqueretur, de quo Ammiano lib. 17. Hic porrò in MSS. ſcribitur, *buccellato.*

[b] Ita in potioribus MSS. At in excuſis, *damnoſius cinxerit aſtu.*

Classis II. An. 396.

A *Quam cernis tanta ſibi libertate videri,*
Vt dedignetur flectere colla Deo.
Multos ille miſer mortalibus, & quoque ſervis
Servit, & ancillas ut dominentur, emit.
Norunt Eunuchos & magna palatia paſſi,
Et quiſquis Romam, ſponte miſer, patitur:
Quanto ſudoris pretio, damnoque decoris
Conſtet ibi chlamydis, hic honor officij.
Nec tamen ipſo potens, qui celſior omnibus eſſe
Emerit, ut nulli ſerviat, adſequitur.
B *Cùm bene ſe totâ dominum jactaverit Vrbe,*
Servit dæmoniis, ſi ſimulacra colit.
Prò dolor! hos propter remoraris in Vrbe Licenti,
Et regnum Chriſti ſpernis, ut his placeas:
Hos vocitas dominos, curva & cervice ſalutas,
Quos ligni ſervos conſpicis & lapidis.
Nomine divino argentum venerantur & aurum,
Religio eſt quod amat morbus avaritiæ.
Imprecor hos ut amet, qui non amat Auguſtinum,
Non colat & Chriſtum, cui placet hos colere.
C *Inde ait ipſe Deus, dominis non poſſe duobus*
Servire; quoniam mens placet una Deo:
Vna fides, deus unus, & unicus è Patre Chriſtus,
Haud duplex uni ſervitus eſt domino.
Quanta etenim cælo ac terris diſtantia, tanta eſt
Cæſaris & Chriſti rebus & imperiis.
Tollere humo, ſed nunc dum ſpiritus hos regit artus,
Mente polum penetra, nil mora carnis obeſt.
Corporeis jam nunc morere actibus, & bona vitæ
Cæleſtis liquido præmeditare animo.
D *Spiritus es, quamquam tenearis corpore, ſi nunc*
Mente pia victor carnis opus perimas.
Hæc tibi care puer fido compulſus amore
Scripſi, ſi recipis ſuſcipiere Deo.
Credo Auguſtinum tibi nunc in me geminatum,
Sume duos una cum pietate patres.
Spernimur! abſtraheris majore dolore duobus:
Audimur! pignus dulce duobus eris.
In te læta patrum ſudavit cura duorum,
Et tibi magnus honos lætificaſſe duos.
E *Sed me Auguſtino, cùm copulo, non meritorum*
Iacto parem, ſolo comparo amore tui.
Nam quid ego effundam, rorans tibi paupere rivo!
Me præter, gemino flumine prolueris,
Frater Alypius eſt, Auguſtinuſque magiſter,
Sanguinis hic conſors, hic ſator ingenij.
Tanto fratre vales & præceptore Licenti,
Et dubitas pennis talibus aſtra ſequi?
Quidquid agas (nam te nec ſperet mundus amicum)
Non daberis terræ, debita Chriſto anima.
F *Tu thalamos licèt, & celſos mediteris honores*
Nunc olim Domino reſtituere tuo.
Credo unum vincent juſti duo peccatorem,
Et tua fraterna vota preces abigent.
Ergo redi, qua voce parens, qua ſanguine frater,
Ambo ſacerdotes te remeare jubent.
Ad tua te retrahunt, nam nunc aliena poteſcis,
Hæc mage, quæ retinent regna tui, tua ſunt.
Hæc repete, his inhia, externis ne conſere tempus,
Si tua nolueris, quiſquam aliena dabit?
Non eris ipſe tuus, miſſoſque per extera longè
Senſibus heu proprij pectoris exſul ages.
Sollicitum ſatis hæc nato cecinisse parentem,
Dum tibi quæ mihimet, vel volo, vel metuo.
Hæc tibi, ſi recipis, feret olim pagina vitam:
Si renuis, eadem hæc pagina teſtis erit.
Incolumem mihi te, fili cariſſime, Chriſtus

A *Annuat, & ſervum det ſibi perpetuò.*
Vive precor, ſed vive Deo; nam vivere mundo
Mortis opus. viva eſt vivere vita Deo.

EPISTOLA XXXIII. [a]

Auguſtinus Proculeiano partis Donatianæ apud Hipponem epiſcopo, invitans illum ut mutua collatione ſchiſma componatur.

Aliàs CXLVII. qua autem 33. erat, nunc 30.

Domino honorabili & dilectiſſimo [a] PROCULEIANO, AUGUSTINUS.

B 1. PROPTER imperitorum hominum vanitates diutiùs apud te de titulo epiſtolæ meæ diſputare non debeo. Cùm enim nos revocare invicem ab errore conamur, quamvis ante pleniſſimam diſcuſſionem cauſſæ quibuſdam videri poſſit, quis noſtrûm erret, incertum: ſervimus tamen invicem nobis, ſi bono animo nobiſcum agimus, ut à perverſitate diſcordiæ liberemur. Quod me ſincero corde agere, & cum tremore Chriſtia- *Scripta inscriptione episcopi Augustini.*
C næ humilitatis, etiamſi pleriſque hominibus apertum non eſt, videt tamen ille, cui nulla corda clauduntur. Quid autem in te honorare non dubitem, facilè intelligis. Non enim errorem ſchiſmatis, unde omnes homines, quantum ad me adtinet, cupio ſanari, dignum honore aliquo exiſtimo: ſed te ante omnia, quòd ipſius nobis humanæ ſocietatis vinculo adſtringeris, & quòd nonnulla in te præminent placidioris mentis indicia, quibus nullo modo deſperandum eſt, facilè te poſſe veritatem, cùm
D fuerit demonſtrata, complecti, ſine ullo æſtu dubitationis honorandum puto. Dilectionis autem tantum tibi debeo, quantum nobis imperat ipſe qui nos dilexit uſque ad crucis opprobrium.

2. Sed ne mireris, quòd apud benevolentiam tuam tamdiu tacui, non putabam in hac te eſſe ſententia, quam mihi frater Evodius, cui fidem non habere non poſſum, gaudens indicavit. Nam cùm fortè contigiſſet, ut in unam domum conveniretis, & ſermo inter vos de ſpe noſtra, hoc eſt de Chri-
E ſti hereditate ortus eſſet, ait dixiſſe benignitatem tuam, velle te bonis viris ſedentibus conferre nobiſcum. Quod te multùm gaudeo noſtræ humilitati offerre dignatum: neque ullo modo poſſum tantam occaſionem benigni animi tui deſerere, ut quantum vires Dominus præbere dignabitur, quæram tecum atque diſcutiam, quæ cauſſa, quæ origo, quæ ratio in Eccleſia Chriſti, cui dixit, *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*, tam lugendæ atque plangendæ diſſciſſionis exſtiterit. Joan. 14. 27.

F 3. Audivi quidem de memorato fratre te fuiſſe conqueſtum, quòd neſcio quid tibi contumelioſè reſponderit: quod, quæſo te, ne illam contumeliam deputes; quam certum mihi eſt non de ſuperbo animo proceſſiſſe, novi enim fratrem meum, ſed ſi quid in diſputando pro fide ſua, & pro Eccleſiæ caritate dixit fortaſſe ferventiùs, quod tua gravitas nollet audire, non illa contumacia, ſed fiducia nominanda eſt. Collatorem enim & diſputatorem, non aſſentatorem & adulatorem ſe eſſe cupiebat. Nam hoc eſt oleum peccatoris, quo Propheta non vult impinguari caput. Ita enim dicit; *Emendabit me juſtus in miſericordia, & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Mavult enim ſeverâ miſericordiâ juſti emendari, quàm leni adulationis unctione laudari. Unde etiam illud propheticum eſt: *Qui vos felices dicunt, in errorem vos mit-* Pſal. 140. Iſai. 3. 12.

[a] Apud Bad. Am. Er. & duos Vatic. MSS, *Proculiano.* Sic etiam in ſequentibus epiſtolis ſcribitur apud Lov. & pleroſque MSS.

Classis II. An. 396.

tunt. Ideoque de homine, quem falſæ blanditiæ faciunt arrogantem, rectè etiam vulgò dicitur, *Crevit caput*. Impinguatum eſt enim oleo peccatoris: hoc eſt, non aſpera veritate corrigentis, ſed leni falſitate laudantis. Neque hoc in eam partem peto accipias, quaſi ego te à fratre Evodio tamquam à juſto, emendatum intelligi velim. Vereor enim ne me quoque aliquid contumelioſè in te dicere exiſtimes, quod vehementer caveo, quantum poſſum. Sed juſtus eſt ille qui dixit, *Ego ſum veritas*. (Johan. 14. 6.) Itaque de cujuslibet hominis ore nobis verum cum aliqua aſperitate ſonuerit, non ab illo homine, qui fortè peccator eſt, ſed ab ipſa veritate, hoc eſt à Chriſto, qui juſtus eſt, emendamur: ne noſtrum caput blandæ, ſed perniciosæ adulationis unctio, hoc eſt oleum peccatoris impinguet. Quamquam etiam ſi frater Evodius aliquantum pro ſuæ communionis defenſione turbatior, aliquid elatius animo commotiore dixiſſet, ætati hominis & neceſſitati cauſſæ te oporteret ignoſcere.

4. Illud tamen quod promittere dignatus es, peto memineris, ut ſedentibus quos ipſe delegeris, (dummodo verba noſtra non inaniter ventilentur, ſed ſtilo excipiantur, ut & tranquilliùs & ordinatiùs diſſeramus, & ſi quid fortè à nobis dictum de memoria lapſum fuerit, recitatione revocetur) rem tam magnam, & ad ſalutem omnium pertinentem cum concordia requiramus. Aut ſi placet, nullo medio interpoſito, priùs nobiſcum ſive per epiſtolas, ſive per colloquutionem atque lectionem, ubi placuerit, conferamus: ne fortè intemperantes nonnulli auditores malint quaſi noſtrum exſpectare certamen, quàm de noſtra ſalute in noſtra colloquutione cogitare: ut quod fuerit inter nos terminatum, poſtea per nos populus noverit; aut ſi per epiſtolas agi placet, ipſæ plebibus recitentur, ut aliquando non plebes, ſed plebs una dicatur. Prorſus ſicut volueris, ſicut juſſeris, ſicut tibi placuerit, libenter amplector. Et de animo beatiſſimi & venerabilis mihi patris Valerij nunc abſentis tota ſecuritate polliceor, hoc eum cum magna lætitia cogniturum. Novi enim quantum diligat pacem, & nulla vani faſtus inanitate jactetur.

5. Rogo te quid nobis eſt cum veteribus diſſenſionibus? Hucuſque vulnera illa duraverint, quæ animoſitas hominum ſuperborum noſtris membris inflixit: quorum vulnerum putrefactione etiam dolorem perdidimus, quo ſolet medicus implorari. Vides quanta & quàm miſerabili fœditate Chriſtianæ domus familiæque [a] turbatæ ſint. Mariti & uxores de ſuo lecto ſibi conſentiunt, & de Chriſti altari diſſentiunt. Per illum ſibi jurant, ut inter ſe pacem habeant, & in illo habere non poſſunt. Filij cum parentibus unam domum habent ſuam, & domum Dei non habent unam. Succedere in eorum hereditatem cupiunt, cum quibus de Chriſti hereditate rixantur. Servi & domini communem Dominum dividunt, qui formam ſervi accepit, ut omnes ſerviendo liberaret. Honorant nos veſtri, honorant vos noſtri. Per coronam noſtram nos adjurant veſtri, per coronam veſtram vos adjurant noſtri. Omnium verba ſuſcipimus, neminem offendere volumus. Quid nos ſolus Chriſtus offendit, cujus membra laniamus? Et homines quidem cauſſas ſuas ſæculares apud nos finire cupientes, quando eis neceſſarij fuerimus, ſic nos ſanctos & Dei ſervos appellant, ut negotia terræ ſuæ peragant: aliquando agamus & nos negotium ſalutis noſtræ & ſalutis ipſorum, non de auro, non de argento, non de fundis & pecoribus, pro quibus rebus quotidie ſubmiſſo capite ſalutamur, ut diſſenſiones hominum terminemus, ſed de ipſo capite noſtro tam turpis inter nos & pernicioſa diſſenſio eſt. Quantumlibet capita ſubmittant qui nos ſalutant, ut eos concordes in terra faciamus, de cælo uſque ad crucem ſubmiſſum eſt caput noſtrum, in quo concordes non ſumus.

6. Rogo te atque obſecro, ſi eſt in te aliqua humanitas, quam multi prædicant, hîc appareat bonitas tua, ſi non propter honores tranſitorios ſimulatur, ut contremiſcant in te viſcera miſericordiæ, & velis aliquando rem diſcuti inſtando nobiſcum orationibus, & omnia pacificè conferendo: ne miſeræ plebes, quæ noſtris honoribus obſequuntur, premant nos obſequiis ſuis in judicio Dei; ſed potiùs noſtra non ficta caritate nobiſcum revocatæ ab erroribus & diſſenſionibus, in veritatis & pacis itinera dirigantur. Opto te coram oculis Dei beatum eſſe, Domine honorabilis & dilectiſſime.

EPISTOLA XXXIV. [a]

[a] Aliàs CLXVIII. quæ autem 34. erat, nunc 35.

De Iuvene, qui matrem cædere ſolitus, demum & mortem minatus tranſiit ad Donatiſtas, ab iiſque iteratò baptizatus eſt. quod an Proculeiani epiſcopi mandato factum ſit, uti presbyter ipſius Victor publico officio renuntiarat, inquiri poſtulat Auguſtinus, ſeſe interim paratum aſſerens ad totam, ſi Proculeianus velit, ſchiſmatis cauſſam placidè pertractandam.

Domino eximio meritoque [b] ſuſcipiendo atque honorabili fratri Euſebio Auguſtinus.

Scripta poſt ſuperiorem.

1. SCit Deus, cui manifeſta ſunt arcana cordis humani, quantum pacem diligo Chriſtianam, tantum me moveri ſacrilegis eorum factis, qui in ejus diſſenſione indignè atque impiè perſeverant; eumque motum animi mei eſſe pacificum, neque me id agere ut ad communionem catholicam quiſquam cogatur invitus, ſed ut omnibus errantibus aperta veritas declaretur, & per noſtrum miniſterium, Deo juvante, manifeſtata ſe amplectendam atque ſectandam ſatis ipſa perſuadeat.

2. Quid enim exſecrabilius quæſo te, ut alia taceam, quàm id quod nunc accidit? Corripitur ab epiſcopo ſuo juvenis, crebris cædibus matris inſanus, & impias manus nec illis diebus, cùm etiam ſeveritas legum ſceleratiſſimis parcit, à viſceribus unde natus eſt revocans. Minatur eidem matri ſe in partem Donati tranſiturum, & eam quam incredibili furore ſolet cædere peremturum. Minatur ei, tranſit ad partem Donati, rebaptizatur furens, & in maternum ſanguinem fremens albis veſtibus candidatur. Conſtituitur intra cancellos eminens atque conſpicuus, & omnium gementium oculis matricidij meditator tamquam renovatus opponitur.

3. Hæccine tandem tibi placent vir graviſſime? Nequaquam hoc de te crediderim. novi conſiderationem tuam. Cæditur mater carnalis in membris, quibus genuit & nutrivit ingratum; prohibet hoc Eccleſia mater ſpiritalis, cæditur & ipſa in Sacramentis quibus genuit & nutrivit ingratum. Nonne tibi videtur dixiſſe parricidaliter frendens, Quid faciam Eccleſiæ, quæ me prohibet cædere matrem meam? inveni quid faciam. injuriis quibus poteſt etiam ipſa feriatur; fiat in me aliquid unde membra

[a] MSS. ſex, *turpata ſint*.

[b] MSS. ſex habent, *ſuſpiciendo*.

ejus

Classis II. An. 396.

ejus doleant. Vadam mihi ad eos qui noverunt exſufflare gratiam in qua illi natus ſum; deſtruere formam, quam in utero ejus accepi. Ambas matres meas ſævis cruciatibus torqueam: quæ me poſterior peperit, efferat prior. Ad hujus dolorem, ſpiritaliter moriar; ad illius cædem, carnaliter vivam. Quid aliud exſpectamus, vir honorabilis Euſebi, niſi ut in miſeram mulierem, ſenectute decrepitam, viduitate deſtitutam, à cujus cædibus in Catholica prohibebatur, jam Donatiſta ſecurus armetur? Quid enim aliud furibundo corde concepit, cùm diceret matri: Transferam me in partem Donati, & bibam ſanguinem tuum? Ecce jam conſcientiâ cruentus, veſte dealbatus perfecit partem pollicitationis ſuæ, reſtat pars altera, ut matris ſanguinem bibat. Si ergo placent iſta, urgeatur à clericis & ſanctificatoribus ſuis, ut intra octavas ſuas totum quod vovit exſolvat.

Octavæ in albis.

4. Potens eſt quidem dextera Domini, quæ furorem illius à miſera vidua & deſolata compeſcat, & eum, quibus modis novit, à tam ſcelerata diſpoſitione deterreat: verumtamen ego tanto animi dolore percuſſus, quid facerem niſi ſaltem loquerer? An verò iſta illi faciunt, & mihi dicitor tace? Avertat à me Dominus hanc amentiam, ut cùm ipſe mihi imperet per Apoſtolum ſuum, & dicat, ab epiſcopo refelli oportere docentes quæ non oportet, ego illorum indignationibus territus taceam? Quòd enim publicis Geſtis hærere volui tam ſacrilegum nefas, ad hoc utique volui, ne me quiſquam, maximè in aliis civitatibus ubi opportunum fuerit, iſta deplorantem fingere aliquid arbitretur, quando etiam apud ipſam Hipponem jam dicitur, non hoc Proculeianum mandaſſe, quòd publicum renuntiavit officium.

Tit. 1. 9.

5. Quid autem modeſtius agere poſſumus, quàm ut tam gravem cauſſam, per te tamen agam, virum & clariſſima dignitate præditum, & conſiderantiſſima voluntate tranquillum? Peto igitur, ſicut jam petivi per fratres noſtros bonos atque honeſtos viros, quos ad tuam eximietatem miſi, ut quærere digneris, utrùm Proculeiani preſbyter Victor non hoc ab epiſcopo ſuo mandatum acceperit, quòd officio publico renuntiavit; an fortè cùm & ipſe Victor aliud dixerit, falſum illi apud Acta proſecuti fuerint, cùm ſint communionis ejuſdem? Aut ſi conſentit, ut ipſam totam quæſtionem diſſenſionis noſtræ placidè pertractemus, ut error qui jam manifeſtus eſt, manifeſtiùs innoteſcat, libenter amplector. Audivi enim quòd dixerit, ut ſine tumultu populari adſint nobiſcum deni ex utraque parte graves & honeſti viri, & ſecundùm Scripturas, quid in vero ſit, perquiramus. Nam illud quod rurſus eum dixiſſe nonnulli ad me pertulerunt, cur non ierim Conſtantinam, quando ibi plures ipſi erant, vel me debere ire [a] Milevim, quòd illic, ſicut perhibent, concilium proximè habituri ſunt, ridiculum eſt dicere, quaſi ad me pertineat cura propria, niſi Hipponenſis Eccleſiæ. Mihi tota hujus quæſtionis ratio maximè cum Proculeiano eſt. Sed ſi fortè imparem ſe putat, cujus voluerit collegæ ſui imploret auxilium. In aliis enim civitatibus tantum agimus, quod ad Eccleſiam pertinet, quantum vel nos permittunt, vel nobis imponunt earumdem civitatum epiſcopi fratres & conſacerdotes noſtri.

6. Quamquam & iſte qui ſe tot annorum epiſcopum dicit, quid in me tyrone timeat, quominus mecum velit conferre ſermonem, non ſatis intelligo: ſi doctrinam liberalium litterarum, quas fortè ipſe aut non didicit, aut minùs didicit, quid hoc pertinet ad eam quæſtionem, quæ vel de ſanctis Scripturis, vel documentis eccleſiaſticis aut publicis diſcotienda eſt, in quibus ille per tot annos verſatur, unde in eis deberet eſſe peritior? Poſtremò eſt hîc frater & collega meus Samſucius epiſcopus Turrenſis eccleſiæ, qui nullas tales didicit, quales iſte dicitur formidare. Ipſe adſit, agat cum illo. Rogabo eum, & ut confido in nomine Chriſti, facilè mihi concedet, ut ſuſcipiat in hac re vicem meam, & eum Dominus pro veritate certantem, quamvis ſermone impolitum, tamen vera fide eruditum, ſicut confidimus, adjuvabit. Nulla ergo cauſſa eſt, cur ad alios neſcio quos deferat, ne inter nos quod ad nos pertinet peragamus. Nec tamen, ut dixi, etiam illos defugio, ſi eorum ipſe poſcit auxilium.

Classis II. An. 396.

EPISTOLA XXXV. [a]

Rurſus interpellat Euſebium, ut Clericorum Donatiſtarum licentiam curet coërcendam per Proculeianum epiſcopum, alioquin ut de ſe nullus queratur, ſi hanc illi perferri in notitiam per codices publicos fecerit.

[a] *Aliàs* CLXIX. *qua autem* 15. *erat, nunc* 24.

Domino eximio meritóque ſuſcipiendo & dilectiſſimo fratri EUSEBIO AUGUSTINUS.

1. NON ego recuſanti voluntati tuæ judicium, ſicut dicis, inter epiſcopos ſubeundum moleſtus exhortator aut deprecator impoſui. Quod quidem etiamſi ſuadere voluiſſem, poſſem fortaſſe facilè oſtendere, quàm valeas judicare inter nos in tam manifeſta atque aperta cauſſa, & quale ſit illud quod facis, ut non auditis partibus jam ferre non dubites pro una parte ſententiam, qui judicium reformidas. ſed hoc, ut dixi, interim omitto. Nihil autem rogaveram aliud honorabilem benignitatem tuam, quod quæſo tandem in hac ſaltem epiſtola digneris advertere, niſi ut quæreres à Proculeiano, utrùm hoc ipſe dixerit Victori preſbytero ſuo, quod ab eo ſibi dictum publicum officium renuntiavit, an fortè qui miſſi ſunt, non quod à Victore audierùnt, ſed falſum Geſtis perſecuti ſint. deinde quid illi de tota ipſa quæſtione inter nos diſcutienda videretur. Arbitror autem non judicem fieri eum, qui rogatur ut interroget aliquem, & quod ei reſponſum fuerit reſcribere dignetur. Hoc ergo etiam nunc rogo ut facere non graveris, quia litteras meas, ſicut etiam expertus ſum, non vult accipere: quod ſi voluiſſet, non utique per tuam eximietatem id agerem. Cùm autem id non vult, quid poſſum mitius agere, quàm ut per te talem virum, & qui eum diligis, interrogetur aliquid, unde me tacere mea ſarcina prohibet? Quòd autem mater à filio cæſa, tuæ gravitati diſplicuit, ſed ille, dixiſti, ſi ſciret, à communione ſua tam nefarium juvenem prohibiturus eſſet, breviter reſpondeo, modò cognovit, modò prohibeat.

Scripta paulò poſt ſuperiorem.

2. Addo etiam aliud: Subdiaconus quondam Spanienſis eccleſiæ vocabulo Primus, cùm ab acceſſu indiſciplinato ſanctimonialium prohiberetur, atque ordinata & ſana præcepta contemneret, à clericatu remotus eſt, & ipſe irritatus adversùs diſciplinam Dei tranſtulit ſe ad illos, & rebaptizatus eſt. Duas etiam ſanctimoniales [b] concolonas ſuas de fundo catholicorum Chriſtianorum, ſive idem tranſtulit, ſive illum ſecutæ etiam ipſæ tamen re-

[a] MSS ſere, *Mileum.* Bad. Am. *Milevum.* Er. *Milevum.*

[b] Sic Lov. & pleraque MSS At Bad Am. & Er. habent, *cum colonas ſuis.*

Classis II. an. 397.

baptizatæ ſunt; & nunc cum gregibus Circumcellionum inter vagabundos greges feminarum, quæ propterea maritos habere noluerunt, ne habeant diſciplinam, in deteſtabilis vinolentiæ bacchationibus ſuperbus exſultat, gaudens latiſſimam ſibi apertam eſſe licentiam malæ converſationis, unde in Catholica prohibebatur. Et hoc fortaſſe Proculeianus ignorat. Ergo per tuam gravitatem atque modeſtiam eidem in notitiam perferatur; jubeat eum, qui non ob aliud illam communionem delegit, niſi quia in Catholica clericatum amiſerat, propter inobedientiam & perditos mores, à ſua communione removeri.

3. Etenim ego, ſi Domino placet, iſtum modum ſervo, ut quiſquis apud eos propter diſciplinam degradatus ad Catholicam tranſire voluerit, in humiliatione pænitentiæ recipiatur, quò & ipſi eum forſitan cogerent, ſi apud eos manere voluiſſet. Ab eis verò conſidera, quæſo te, quàm exſecrabiliter fiat, ut quos malè viventes eccleſiaſticâ diſciplinâ corripimus, perſuadeatur eis ut ad lavacrum alterum veniant, atque ut id accipere mereantur, Paganos ſe eſſe reſpondeant; quæ vox ne procederet de ore Chriſtiano, tantus ſanguis Martyrum fuſus eſt: deinde quaſi renovati & quaſi ſanctificati, diſciplinæ, quam ferre non potuerunt, deteriores facti, ſub ſpecie novæ gratiæ, ſacrilegio novi furoris inſultent. Aut ſi malè facio, per tuam benevolentiam iſta corrigenda curare, de me nullus queratur, ſi hæc illi perferri ut noticiam per codices publicos fecero, qui mihi negari, ut arbitror, in [a] Romana civitate non poſſunt. Nam cùm Deus imperet ut loquamur & prædicemus verbum, & docentes quæ non oportet refellamus, & inſtemus opportunè atque importunè, ſicut dominicis & apoſtolicis litteris probo, nullus hominum mihi ſilentium de his rebus perſuadendum arbitretur. Violenter autem vel latrocinanter ſi quid audendum putaverint, non deerit Dominus ad tuendam Eccleſiam ſuam, qui jugo ſuo in gremio ejus toto orbe diffuſo omnia terrena regna ſubjecit.

4. Nam cùm eccleſiæ quidam colonus filiam ſuam, quæ apud nos fuerat catechumena, & ab illis ſeducta eſt invitis parentibus, ut ibi baptizata etiam ſanctimonialis formam ſuſciperet, ad communionem catholicam paterna vellet ſeveritate revocare, & ego feminam corruptæ mentis niſi volentem, & libero arbitrio meliora deligentem ſuſcipi noluiſſem; ille ruſticus etiam plagis inſtare cœpit, ut ſibi filia conſentiret; quod ſtatim omnimodo fieri prohibui: tamen per Spanianum tranſeuntibus nobis, presbyter ipſius ſtans in medio fundo catholicæ ac laudabilis feminæ, voce impudentiſſima poſt nos clamavit, quòd traditores & perſecutores eſſemus: quod convicium etiam in illam feminam jaculatus eſt, quæ communionis eſt noſtræ, in cujus medio fundo ſtabat. quibus vocibus auditis, non ſolùm meipſum à lite refrenavi, ſed etiam multitudinem, quæ me comitabatur, compeſcui. Et tamen ſi dicam, Quæratur qui ſint vel fuerint traditores vel perſecutores. Reſpondetur mihi, Diſputare nolumus, & rebaptizare volumus. Nos oves veſtras inſidiantibus morſibus luporum more deprædemur; vos, ſi boni paſtores eſtis, tacete. Quid enim aliud mandavit Proculeianus, ſi

A verè ipſe mandavit: Si Chriſtianus es, ſerva hoc judicio Dei, niſi nos faciamus, tu tace. Auſus eſt etiam idem presbyter homini ruſticano conductori fundi eccleſiæ comminari.

Classis II. an. 396.

5. Hæc quoque omnia per te, quæſo, noverit Proculeianus, coërceat inſaniam clericorum ſuorum, unde, honorabilis Euſebi, non apud te tacui. Dignaberis itaque non quid tu de his omnibus ſentias, ne tibi arbitreris à me judicis onus imponi, ſed quid illi reſpondeant mihi reſcribere. Miſericordia B Dei te incolumem tueatur, domine eximie & meritò ſuſcipiende ac dilectiſſime frater.

EPISTOLA XXXVI. *

* Aliàs LXXXVI. quæ verò 36. erat, nunc 38.

Auguſtinus Caſulano presbytero refellens Urbici, id eſt cujuſdam è Romana urbe diſſertationem pro ſabbati jejunio ſcriptam perquàm imperitiſſimè.

Dilectiſſimo & deſiderantiſſimo fratri & compreſbytero CASULANO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem. C

Scripta fortè an. 396. aut init. 397. Caput I.

1. NESCIO unde ſit factum, ut primis tuis litteris meas non redderem: non tamen contemtu id me feciſſe ſcio. Nam & ſtudiis tuis & ipſo ſermone delector, teque in iſta ætate juvenili proficere in verbo Dei & abundare ad ædificationem Eccleſiæ, & opto & exhortor. Nunc verò ſcriptis tuis alteris ſumtis, quibus tibi tandem aliquando reſponderi jure caritatis, in qua unum D ſumus, fraterno & æquiſſimo flagitas, differendum tuæ dilectionis ulteriùs deſiderium non putavi, & inter artiſſimas occupationes meas ſuſcepi iſto me debito apud te abſolvere.

2. Quod ergo me conſulis, utrùm liceat ſabbato jejunare: Reſpondeo, ſi nullo modo liceret, profectò quadraginta continuos dies nec Moyſes, nec Elias, nec ipſe Dominus jejunaſſet. Verùm iſta ratione concluditur, etiam Dominico die non illicitum eſſe jejunium. Et quiſquis tamen hunc diem E jejunio decernendum putaverit, ſicut quidam jejunantes ſabbatum obſervant, non parvo ſcandalo erit Eccleſiæ; nec immeritò. IN HIS ENIM REBUS de quibus nihil certi ſtatuit Scriptura divina, mos populi Dei, vel inſtituta majorum pro lege tenenda ſunt. De quibus ſi diſputare voluerimus, & ex aliorum conſuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quæ labore ſermocinationis cùm certa documenta nulla veritatis inſinuet, utique cavendum eſt, ne tempeſtate contentionis ſerenita- F tem caritatis obnubilet. Quod periculum vitare neglexit, cujus mihi prolixam diſputationem, ut ei reſponderem, cum tuis prioribus litteris exiſtimaſti eſſe mittendam.

Diſt. 12. cap. in his. Conſuetudo pro lege tenenda.

Caput II.

3. Non autem uſque adeo mihi ſpatia temporum larga ſunt, ut ea refellendis ſingulis ſententiis ejus impendam, quæ aliis operibus magis urgentibus explicandis habeo neceſſaria. Sed eo quo te mihi in tuis epiſtolis oſtendis ingenio, quod in te donum Dei admodum diligo, eumdem ſermonem cu- G juſdam, ut ſcribis, [b] Urbici paulò diligentiùs ipſe conſidera, & videbis eum penè univerſam Eccleſiam Chriſti, ab ortu ſolis uſque ad occaſum, verbis injurioſiſſimis nequaquam lacerare timuiſſe. Nec dixerim penè univerſam, ſed planè univerſam. Nam

[a] Hipponem intellige, quæ Romanæ civitatis ſeu coloniæ jure gaudebat. Nam & Romana civitas appellatur in lib. 3. cont. litteras Petil. c. 83 & colonia in lib. 22 de civit. Dei c. 8.

[b] Cognomen eſt inditum ab Urbe Roma. Hinc Zephirinus papa ab Optato in lib. 2. ... & Siricius à Paulino in epiſt. 1 ad Severum, vocatur Urbicus & in Conc. Arelat. 2. de diaconis Urbicis agitur, id eſt Romanis.

Classis II. an. 397.

neque ipſis quorum conſuetudinem ſibi videtur defendere, invenitur pepercisse Romanis; ſed quomodo in eos quoque redundet conviciorum ejus impetus neſcit, quoniam non advertit. Nam cùm ei argumenta deficiunt, quibus probet ſabbato jejunandum, in luxurias epularum & temulenta convivia & nequiſſimas ebrietates inſultabundus invehitur, quaſi non jejunare, hoc ſit inebriari. Quòd ſi hoc eſt, quid ergo prodeſt Romanis ſabbato jejunare? quandoquidem aliis diebus quibus non jejunant, neceſſe eſt eos, ſecundùm diſputationem hujus, ebrioſos & ventricolas judicari. Porrò ſi aliud eſt gravare corda in crapula & ebrietate, quod ſemper eſt malum; aliud eſt autem modeſtiâ & temperantiâ cuſtoditâ relaxare jejunium; quod certè cùm fit die Dominico, reprehenſorem non habet Chriſtianum, prandia priùs ſanctorum à voracitate & ebrioſitate ventricolarum iſte diſcernat, ne Romanos ipſos quando non jejunant ventricolas faciat, & tunc inquirat, non utrùm liceat inebriari ſabbato, quod nec die Dominico licet; ſed utrùm nec ſabbato jejunandum ſit, ſicut Dominico non ſolet.

4. Quod utinam ſic quæreret, aut ſic aſſirmaret, ut toto terrarum orbe diffuſam, exceptis Romanis, & adhuc paucis Occidentalibus, apertiſſimè non blaſphemaret Eccleſiam. Nunc verò quis ferat per omnes Orientales, & multos etiam Occidentales populos Chriſtianos de tot tantiſque famulis famulabuſque Chriſti, ſabbato ſobriè modeſtéque prandentibus, ab iſto dici, quòd in carne ſint, & Deo placere non poſſint, & quòd de illis ſit ſcriptum, *Recedant iniqui à me, viam eorum noſſe nolo*: & quòd ſint ventricolæ, Judæam Eccleſiæ præponentes & ancillæ filios; & lege non juſtâ, ſed voluptariâ, conſulentes ventri, non diſciplinæ ſuccumbentes; & quòd caro ſint, & mortem ſapiant, & cetera hujuſmodi: quæ ſi de uno quopiam Dei famulo diceret, quis eum audire, quis non devitare deberet? Cùm verò his opprobriis atque maledictis inſectatur Eccleſiam per totum mundum fructificantem atque creſcentem & die ſabbati penè ubique prandentem, admoneo quiſquis eſt, ut ſeſe cohibeat. Nam cujus me nomen ignorare voluiſti, profectò de illo me judicare noluiſti.

Caput III. Matt. 12. 8.

5. *Filius hominis*, inquit, *ſabbati Dominus eſt. in quo maximè, bene. quàm malè facere licet.* Si ergo malè facimus, quando prandemus; nullo die Dominico bene vivimus. Quòd autem fatetur Apoſtolos ſabbato manducaſſe, & dicit, ut tunc jejunaretur temporis non fuiſſe, propter quod ait Dominus: *Venient dies ut auferatur ſponſus ab eis, & tunc jejunabunt filii ſponſi, quia tempus gaudii, & tempus eſt luctûs.* (Matt. 9. 15.) primùm attendere debuit, quòd illic Dominus de jejunio, non de ſabbati jejunio loquebatur. Deinde cùm vult intelligi luctum jejunio, cibo gaudium deputandum, cur non cogitat quidquid eſt illud, quod ſignificare Deus voluit in eo quod ſcriptum eſt, eum die ſeptimo requieviſſe ab omnibus operibus ſuis, (Gen. 2. 2.) non ibi luctum ſignificatum fuiſſe, ſed gaudium. niſi fortè dicturus eſt, in illa requie Dei & ſanctificatione ſabbati gaudium Judæis, luctum ſignificatum eſſe Chriſtianis. Et tamen necquando ſanctificavit Deus diem ſeptimum, quia in illo requievit ab omnibus operibus ſuis, aliquid de jejunio vel prandio ſabbati expreſſit: nec cùm poſtea populo Hebræo de ipſius diei obſervatione mandavit, aliquid de alimentis vel ſumendis vel non ſumendis loquutus eſt. Vacatio tantùm hominis à ſuis, vel à ſervilibus operibus imperatur; quam prior populus in umbra accipiens futurorum, ſic vacavit ab operibus, quemadmodum nunc Judæos vacare conſpicimus; non ut putatur Judæis carnalibus non rectè intelligentibus, quòd rectè intelligunt Chriſtiani. Neque enim meliùs hoc intelligimus quàm Prophetæ, qui tamen eo tempore, quo ita fieri oportuit, ſervaverunt hanc ſabbati vacationem, quam Judæi putant adhuc eſſe ſervandam. Unde illud eſt, quòd lapidare Deus hominem juſſit, (Num. 15. 35.) qui Sabbato ligna collegerat, nuſquam autem legimus lapidatum, vel aliquo dignum ſupplicio judicatum, ſive jejunantem ſabbato, ſive prandentem. Quid tamen horum duorum quieti conveniat, quid labori, iſte ipſe viderit, qui gaudium manducantibus, luctum jejunantibus deputavit, vel à Domino deputari intellexit, ubi de jejunio reſpondens ait, *Non poſſunt lugere filii ſponſi, quamdiu cum eis eſt ſponſus.* (Matt. 9. 15.)

6. Quòd autem propterea dicit ſabbato Apoſtolos manducaſſe, quia nondum erat tempus ut ſabbato jejunarent: quòd ſcilicet veterum traditio prohibebat: numquid ergo jam erat tempus ut ſabbato non vacarent? Nonne & hoc traditio veterum prohibebat, & vacare cogebat? & tamen eo ipſo ſabbati die, quo Chriſti legimus manducaſſe diſcipulos, vulſerunt utique ſpicas, quod ſabbato non licebat, quia veterum traditio prohibebat. Videat igitur ne fortè congruentiùs ei reſpondeatur ideo Dominum die illo à diſcipulis hæc duo fieri voluiſſe: unum de ſpicis vellendis, alterum de alimentis ſumendis; ut illud eſſet adverſùs eos, qui ſabbato volunt vacare, hoc autem adverſùs eos, qui cogunt ſabbato jejunare: cùm illud mutato tempore jam ſuperſtitioſum eſſe ſignificaſſet, hoc autem utroque tempore liberum eſſe voluiſſet. Neque id confirmando dixerim, ſed quid ei multo aptius, quàm ſunt ea quæ loquitur, reſponderi poſſit oſtenderim.

Caput IV. Luc. 18. 12.

7. *Quomodo*, inquit, *non cum Phariſæo damnabimur bis in ſabbato jejunantes?* tamquam Phariſæus ideo damnetur, quia bis in ſabbato jejunabat; & non quia ſuper Publicanum ſe tumidus extollebat. Poteſt autem iſte dicere, etiam illos, qui omnium fructuum ſuorum decimas dant pauperibus, cum Phariſæo damnari (Decimæ.); quia hoc quoque ille inter ſua opera prædicabat: quod cupimus à multis fieri Chriſtianis, & vix pauciſſimos invenimus. Aut verò qui non fuerit injuſtus, adulter & raptor, cum Phariſæo damnabitur; quia ille ſe talem non eſſe jactabat. quod certè quiſquis ſentit, inſanit. Porrò ſi hæc ſine dubio bona, quæ ſibi Phariſæus ineſſe commemorabat, non habenda ſunt cum ſuperbiente jactantia, quæ in illo apparebat; ſed tamen habenda ſunt cum pietate humili, quæ in illo non erat: ſic & bis in ſabbato jejunare in homine, qualis fuerat ille Phariſæus, infructuoſum eſt; in homine autem humiliter fideli, vel fideliter humili, religioſum eſt: quamvis evangelica Scriptura non dixerit damnatum Phariſæum, ſed magis juſtificatum dixit Publicanum.

8. Verùm ſi hoc modo putat iſte intelligendum quod ait Dominus: *Niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum*, (Matt. 5. 20.) & niſi ampliùs quàm bis in ſabbato jejunemus, hoc præcepto non poſſimus implere, bene quòd ſeptem dies ſunt qui volumine temporum per ſua veſtigia revocantur. Cùm ergò ex his biduum quiſque detraxerit, ne ſabbato Dominicoque jejunet, remanent dies quinque in qui-

Classis II. an. 397.

bus Phariſæum ſuperare poſſit bis in ſabbato jeju- A nantem. Puto enim quòd ſi ter in ſabbato quis jejunat, jam ſuperat Phariſæum, qui bis in ſabbato jejunabat. Quòd ſi & quater, vel etiam ut nullus dierum, excepto ſabbato & Dominico, prætermittatur, in hebdomade quinquies jejunetur, quod multi totâ vitâ ſuâ faciunt, maximè in monaſteriis conſtituti: non ſolùm Phariſæus qui bis in ſabbato jejunabat, verùm etiam Chriſtianus qui quartâ & ſextâ & ipſo ſabbato jejunare conſuevit, quod frequenter Romana plebs facit, in labore jejunij B ſuperabitur: & tamen neſcio quis iſte, ut dicis, Urbicus diſputator, etiam ſi quis quinque continuis præter ſabbatum & Dominicum diebus ita jejunet, ut nullo die omnino reficiat corpus, eum carnalem vocat, quaſi cibus & potus ceteris diebus non pertineat ad carnem; & ventricolam judicat, quaſi ſolius ſabbati prandium deſcendat in ventrem.

Caput V.

9. Huic ſanè non ſufficit quod ad vincendum Phariſæum jam ſufficit, ut ter in ſabbato jejunetur, ſed excepto Dominico ſex ceteris diebus ita jeju- C nare compellit, ut dicat; *Antiquà remotà labe, duo in carne una, Chriſti jam ſub diſciplina manentes, non debent cum filiis ſine lege & cum principibus Sodomorum, & cum plebe Gomorræ ſabbatorum voluptaria convivia exercere; ſed cum ſanctimoniæ incolis ac Deo devotis ſollemni & eccleſiaſtico jure magis ac magis legitimè jejunare, ut ſex dierum vel levis error, jejunij, orationis & eleemoſynæ fontibus abluatur, quò peſſimus Dominicâ alogiâ refecti omnes æquali corde dignè cantare: Saturaſti Domine animam inanem, & potaſti animam* D *ſitientem.* Iſta dicens & à frequentia jejunandi ſolum diem Dominicum excipiens, non tantùm Orientis & Occidentis populos Chriſtianos, in quibus ſabbato nemo jejunat; verùm & ipſam Romanam eccleſiam improvidus & incautus accuſat. Cùm enim dicit; ſub diſciplina Chriſti manentes, non debere cum filiis ſine lege, cum principibus Sodomæ, cum plebe Gomorræ voluptaria ſabbatorum exercere convivia, ſed cum ſanctimoniæ incolis ac Deo devotis, ſollemni & eccleſiaſtico jure magis ac E magis legitimè jejunare: ac deinde definiens quid ſit legitimè jejunare, ſubjungit & dicit, *ut ſex dierum vel levis error, jejunij, orationis & eleemoſynæ fontibus abluatur*: profectò eos qui minùs quàm ſex diebus in hebdomade jejunant, non putat legitimè exercere jejunium, nec Deo eſſe devotos, nec maculas erroris, quæ de iſta mortalitate contrahuntur, abluere. Videant ergo Romani quid agant, quia etiam ipſi nimiùm contumelioſè hujus diſputatione tractantur; apud quos omnibus iſtis ſex diebus, præ- F ter pauciſſimos clericos aut monachos, quotus quiſque invenitur, qui frequentet quotidiana jejunia? maximè quia ibi jejunandum quinta ſabbati non videtur.

10. Deinde quæro: Si uniuſcujuſque diei vel levis error ipſius diei jejunio ſolvitur vel abluitur: ſic enim dicit, *ut ſex dierum vel levis error, jejunij quinque fontibus abluatur*: quid faciemus de illo errore, qui ſubrepſerit Dominico die, in quo ſcandalum eſt jejunare? Aut ſi die ipſo nullus Chriſtianis error G obrepit, videat homo iſte, qui ventricolas tamquam magnus jejunator accuſat, quantum honoris & utilitatis ventribus tribuat, ſi tunc non erratur, quando prandetur. An fortè in jejunio ſabbati tantum bonum conſtituit, ut aliorum ſex dierum, hoc eſt, ipſius etiam Dominici vel levem, ſicut dicit, errorem, ſolum jejunium ſabbati poſſit abolere, & ſolo

A ipſo die non erretur, quo toto utique jejunatur? Quid eſt ergo quòd diem Dominicum ſabbato, velut Chriſtiano jure, præponit? Ecce ſecundùm ipſum dies ſabbati multo ſanctior invenitur, in quo & non erratur, cùm ejus toto ſpatio jejunatur, & eodem jejunio ſex ceterorum dierum, ac per hoc ipſius Dominici error abluitur. puto quòd tibi non placet iſta præſumtio.

Classis II. an. 397.

11. Jam verò cùm ſe hominem ſpiritalem videri velit, & tamquam carnales, pranſores ſabbati accu- B ſet, attende quemadmodum Dominici diei non parco prandio reficiatur, ſed alogiâ delectetur. Quid eſt autem alogia, quod verbum ex Græca lingua uſurpatum eſt, niſi cùm epulis indulgetur, ut à rationis tramite devietur? Unde animalia ratione carentia dicuntur aloga, quibus ſimiles ſunt ventri dediti: propter quod, immoderatum convivium, quo mens, in qua ratio dominatur, ingurgitatione veſcendi ac bibendi quodammodo obruitur, alogia nuncupatur. Inſuper etiam propter cibum ac po- C tum, non mentis, ſed ventris alogiâ diei Dominici dicit eſſe cantandum: *Saturaſti Domine animam inanem, & potaſti animam ſitientem.* O virum ſpiritalem, ô carnalium reprehenſorem, ô magnum jejunatorem, & non ventricultorem! Ecce qui nos admonet ne lege ventris legem Domini corrumpamus, ne panem cæli vendamus eſcâ terrenâ: & adjungit, *Quia eſcâ Adam paradiſo periit, eſcâ Eſaü primatum amiſit.* Ecce qui dicit: *Eſt enim Satanæ uſitata calumnia, tentatio ventris, qui modicum ſua-* D *det ut auferat totum. Et horum*, inquit, *interpretatio præceptorum ventricolas minùs incurvat.*

12. Nonne his verbis ſuis id agere videtur, ut etiam die Dominico jejunetur? Alioquin ſanctior erit ſabbati dies, quo Dominus in monumento requievit, quàm Dominicus, quo à mortuis reſurrexit. Sanctius eſt enim profectò ſabbatum, ſi ſecundùm verba hujus, in ſabbato per jejunium peccatum omne vitatur, & quod diebus aliis contractum eſt, aboletur: in Dominico autem per eſcam ven- E tris tentatio non cavetur, & diabolicæ calumniæ locus datur, & paradiſo peritur, & primatus amittitur. Quid ergo eſt, quod rurſus ſibi ipſe contrarius admonet, ut non prandio modeſto, ſobrio, Chriſtiano, reficiamur Dominico die, ſed in alogia lætantes plaudenteſque cantemus: *Saturaſti Domine animam inanem, & potaſti animam ſitientem?* Nempe ſi tunc non erramus, quando jejunamus, & aliorum ſex dierum errores tunc abluimus, cùm ſabbato jejunamus; nullus erit die Dominico dete- F rior, nullus ſabbato melior. Crede, dilectiſſime frater, nemo legem ſicut iſte intelligit, niſi qui non intelligit. Si enim Adam non cibus, ſed prohibitus Gen. 3. 6. cibus perdidit, & Eſaü nepotem ſancti Abrahæ Gen. 25. 33. non eſca, ſed uſque ad contemtum ſacramenti, quod in primatu ſuo habuit, concupita eſca damnavit: ſic à ſanctis & fidelibus piè prandetur, quemadmodum à ſacrilegis & incredulis impiè jejunatur. Præponitur autem dies Dominicus ſabbato fide reſurrectionis, non conſuetudine refectionis, G aut etiam vinolentæ licentiâ cantionis.

Caput VI.

13. *Moyſes*, inquit, *quadraginta diebus panem non manducavit, nec bibit aquam.* Cur autem hoc dixerit, ſubjungit atque ait, *Ecce Moyſes amicus Dei, nubis inquilinus, delator legis, & populi dux, ter bina ſabbata jejunio celebrans non offenſam, ſed meritum collocavit.* Numquid attendit quid hinc poſſit conſequenter opponi? Quia utique ſi Moyſi jejunan-

Classis II. An. 397.

tis propterea ponit exemplum, quoniam in illis A quadraginta diebus ter bina, ſicut loquitur, ſabbata jejunavit, & ex hoc vult perſuadere, ut ſabbato jejunetur: ex hoc ergo perſuadeat, ut & Dominico jejunetur, quia in illis quadraginta diebus nihilominus Moyſes ter binos Dominicos jejunavit. Sed addit ac dicit, *Et adhuc cum Chriſto Dominicus dies imminenti Eccleſiæ ſervabatur.* quod cur dixerit, neſcio. Si enim propterea quia multo magis jejunandum eſt, poſteaquàm venit cum Chriſto Dominicus dies: ergo, quod abſit, etiam ipſo Dominico jejunetur. B Si autem timuit, ne propter dierum quadraginta jejunium objiceretur etiam Dominico jejunandum, & ideo addidit, quòd adhuc cum Chriſto imminenti Eccleſiæ dies Dominicus ſervabatur, ut videlicet eâ cauſsâ intelligatur jejunaſſe Moyſes etiam die, qui ſequitur ſabbatum, quia nondum venerat Chriſtus, per quem factus eſt ipſe dies Dominicus, quo non expediat jejunari: cur ipſe Chriſtus quadraginta diebus ſimiliter jejunavit? Cur non in illis diebus quadraginta, ter C binis, qui ſequebantur ſabbatum, jejunium ſolvit, ut jam Dominici diei prandium commendaret etiam ante reſurrectionem ſuam, ſicut ſanguinem ſuum potandum dedit ante paſſionem? Vides certè dierum quadraginta jejunium, quod iſte commemorat, ſic ad rem non pertinere ut ſabbato jejunemus, quomodo ad rem non pertinet ut Dominico jejunemus.

14. Prorſus non adtendit, quid ei de die Dominico poſſit opponi, quando ſicut accuſanda ſunt D ebrioſa convivia, & omnis vorax ac temulenta luxuries, ſic accuſat prandia ſabbatorum, cùm poſſint & ipſa eſſe modeſtorum atque ſobriorum. Et ideo non eſt illi ad ſingula reſpondendum, quoniam pro ſabbati prandio vitia luxuriæ reprehendendo, eadem atque eadem ſæpe dicit, aliud non inveniendo quod dicat, niſi quod inaniter & ad rem non pertinens dicit. Utrùm non ſit ſabbato jejunandum quæritur, non utrùm ſabbato non ſit luxuriandum; quod nec Dominico faciunt, qui E Deum timent, quamvis in illo utique non jejunent. Quis autem diceret quod iſte auſus eſt dicere? *Quomodo*, inquit, *pro nobis, aut per nos rata erunt Deo, aut digna, quæ nos ſanctificatâ die ad peccatum cogant?* Sanctificatam diem ſabbati confitetur, & ad peccatum dicit cogi homines, quia prandetur. Ac per hoc ſecundùm iſtum, aut dies Dominicus ſanctificatus non eſt, & incipit eſſe ſabbatum melius: aut ſi eſt & Dominicus dies ſanctificatus, ad peccatum cogimur, quia prandemus. F

Caput VII.

15. Et conatur teſtimoniis probare divinis ſabbato jejunandum. Sed unde hoc probet omnino non invenit. *Manducavit*, inquit, *& bibit Iacob vinum, & ſatiatus eſt, & receſſit à Deo ſalutari ſuo, & ceciderunt una die viginti tria millia*: quaſi dictum ſit: Prandit ſabbato Jacob, & receſſit à Deo ſalutari ſuo. Et Apoſtolus quando commemoravit cecidiſſe tot millia, non ait; Neque prandeamus ſabbato, ſicut illi prandetunt: ſed ait, *Neque fornicemur, ſicut quidam eorum fornicati ſunt, & ceciderunt una* G *die viginti tria millia.* Quid ſibi etiam vult quod ait, *Sedit autem populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere?* Poſuit quidem & Apoſtolus hoc teſtimonium, ſed ut à ſervitute idolorum, non à ſabbati prandio prohiberet. Sabbato autem illud factum eſſe, iſte non probat, ſed ut libitum eſt ſuſpicatur. Sicut autem fieri poteſt ut jejunetur,

Exodi 32.6.

Ibidem 28.

1. Cor. 10.8.

A & cùm jejunium ſolvitur, ſi quis ebrioſus eſt, tunc inebrietur: ita fieri poteſt ut non jejunetur, & ſi temperantes ſunt homines, modeſtiſſimè prandeatur. Quid eſt ergo quòd ſabbati volens perſuadere jejunium, adhibet Apoſtolum teſtem dicentem, *Nolite inebriari vino, in quo eſt omnis luxuria*; quaſi diceret, Nolite prandere ſabbato, quia ibi eſt omnis luxuria. Sicut autem hoc præceptum apoſtolicum, ne inebrientur vino, in quo eſt omnis luxuria, obſervatur à Chriſtianis Deum timentibus, B quando prandetur die Dominico, ita obſervatur quando prandetur & ſabbato.

Eph. 5.18.

16. *Ut expreſſiùs*, inquit, *errantibus contradicam, nemo jejunio Deum, etſi non promeretur, offendit; porrò & non offendere promereri eſt.* Quis hoc diceret, niſi qui nollet conſiderare quid diceret? Ergo pagani quando jejunant, non ideo magis offendunt Deum? Aut ſi de Chriſtianis voluit quod dixit intelligi, quis non Deum offendet, ſi velit cum ſcandalo totius, quæ ubique dilatatur, Eccleſiæ, die C Dominico jejunare? Deinde ſubjicit teſtimonia de Scripturis ad cauſſam, quam ſuſcepit, nihil valentia. *Iejunio*, inquit, *Elias paradiſo donatus in corpore regnat.* quaſi jejunium non prædicent qui ſabbato non jejunant, ſicut jejunium prædicant, qui tamen die Dominico non jejunant: aut Elias eo tempore jejunaverit, quo populus Dei etiam ſabbato jejunabat. Quod autem reſpondimus de quadraginta diebus jejunij Moyſi, hoc deputa eſſe reſponſum, & de quadraginta diebus Eliæ. *Iejunio*, in- D quit, *Daniel leonum ſiccam rabiem illæſus evaſit.* quaſi legerit quod ſabbato jejunaverit, aut etiam cum ipſis leonibus ſabbato fuerit: ubi tamen legimus quod & pranderit. *Iejunio*, inquit, *trium fida germanitas ignibus coruſcanti carceri dominata, rogi hoſpitio ſuſceptum Dominum adoravit.* Hæc exempla ſanctorum, nec ad perſuadendum cujuſcumque diei jejunium valent, quanto minùs ſabbati? quandoquidem non ſolùm non legitur tres viros ſabbato fuiſſe miſſos in caminum ignis ardentem; ſed ne il- E lud quidem legitur, tamdiu illic eos fuiſſe, ut poſſit quiſquam dicere eos jejunaſſe, immo verò vix unius horæ ſpatium eſt, quo eorum confeſſio hymnuſque cantatur. Nec ampliùs inter illas flammas innoxias deambulaverunt, quàm canticum illud terminaverunt. Niſi fortè ab iſto etiam unius horæ ſpatium jejunio deputatur. Quod ſi ita eſt, non habet quòd ſuccenſeat pranſoribus ſabbati. Uſque ad horam enim prandij, multo quàm in illo camino prolixiùs jejunatur.

F 17. Adhibet & illud Apoſtoli teſtimonium, ubi ait, *Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed juſtitia & pax, & gaudium in Spiritu-ſancto.* Et regnum Dei, Eccleſiam vult intelligi, in qua Deus regnat. Obſecro te, numquid hoc agebat Apoſtolus, cùm iſta loqueretur, ut ſabbato à Chriſtianis jejunaretur? Sed nec de ipſo cujuſcumque diei jejunio loquebatur, cùm hæc diceret. Dictum eſt enim adversùs eos, qui more Judæorum ſecundùm veterem Legem in obſervatione quorumdam cibo- G rum putabant eſſe munditiam, & ad eorum fratrum admonitionem, per quorum eſcam & potum indifferenter acceptum ſcandalizabantur infirmi. Ideo cùm dixiſſet: *Noli illum in eſca tua perdere, pro quo Chriſtus mortuus eſt*: &, *Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum*: tunc adjunxit, *Non enim eſt regnum Dei eſca & potus.* Nam ſicut iſte verba hæc Apoſtoli intelligit, ut regnum Dei, quod eſt Ec-

Rom. 14.17.

Ibid. 15.

CLASSIS II. AN. 397.

ecleſia, non ſit in eſca & potu, ſed in jejunio: non dico ſabbatis jejunare, ſed numquam omnino cibum ac potum ſumere deberemus, ne de iſto Dei regno umquam recederemus. Puto autem quia, iſto confitente, aliquanto religioſiùs die Dominico ad Eccleſiam pertinemus, quando tamen & ipſo concedente prandemus.

CAPUT VIII.

18. *Cur*, inquit, *ſacrificium potiori Domino carum murmuramus offerre, quod ſpiritus deſiderat & Angelus laudat?* Deinde adjungit Angeli teſtimonium dicentis: (Tob. 12. 8.) *Bona eſt oratio cum jejunio & eleemoſyna.* B Quid dixerit, *potiori Domino*, neſcio, niſi fortè ſcriptor erravit, & te fugit, ut quod mihi legendum miſiſti, non emendares. Sacrificium ergo Domino carum, jejunium vult intelligi, quaſi de jejunio verſetur hæc quæſtio, & non de jejunio ſabbati. Neque enim Dominicus dies ſine ſacrificio, quod Deo carum eſt, peragitur, quia non jejunatur. Sequitur adhuc & ingerit teſtimonia à cauſſa, (Pſ. 49. 14.) quam defendendam ſuſcepit, penitùs aliena. *Immola*, inquit, *Deo ſacrificium laudis*: & iſtam vo- C cem divini Pſalmi volens ad quod agitur neſcio quomodo connectere, *Utique*, inquit, *non ſanguinis aut ebrietatis convivium, quo non laudes debitæ Deo, ſed blaſphemiæ diabolo ſuffragante ſilveſcunt.* O improvidam præſumtionem! Non ergo immolatur ſacrificium laudis Dominico die, quia non jejunatur; ſed agitur ebrietans convivium, & blaſphemiæ diabolo ſuffragante ſilveſcunt. Quod ſi nefas eſt dicere; intelligat non jejunium ſignificari in eo quod ſcriptum eſt, *Immola Deo ſacrificium laudis.* D Jejunium quippe certis diebus, & maximè feſtis non agitur. Sacrificium verò laudis ab Eccleſia toto orbe diffuſa diebus omnibus immolatur. Alioquin quod nullus, non dico Chriſtianus, ſed nec inſanus dicere auderet, dies illi quinquaginta poſt Paſcha uſque ad Pentecoſten quibus non jejunatur, erunt ſecundùm iſtum à ſacrificio laudis alieni, quibus tantummodo diebus in multis eccleſiis, in omnibus autem maximè cantatur Halleluia, quam vocem laudis eſſe nullus Chriſtianus, quamlibet im- E peritus, ignorat.

19. Confitetur tamen etiam ipſo die Dominico non in ebrietate, ſed in jocunditate pranderi, cùm dicit, debere nos ex Judæis & Gentibus multos Chriſtianos nomine, fide paucos electos, veſpertino ſabbatorum incenſo, pro pecudum victimis jejunium Deo placitum laudibus immolare, cujus fervore cremata deficiant opera delictorum. *Et manè*, inquit, *exaudiat nos à nobis auditus, & erunt nobis domus ad manducandum & bibendum, non* F *in ebrietate, ſed in jocunditate Dominica celebritate perfecta.* Tunc ergo eulogia, non ut ſuperiùs ait, alogia celebratur. Sed quid eum offendit ſabbati dies, quem Dominus ſanctificavit, ignoro, ut in eo non putet poſſe manducari & bibi cum tali jocunditate, quæ careat ebrietate; cùm ſic ante ſabbatum jejunare poſſimus, quomodo dicit ante Dominicum ſabbato jejunandum. an continuo biduo pranderi nefas eſſe arbitratur? Videat ergo quantâ afficiat contumeliâ ipſam quoque Roma- G nam eccleſiam, ubi & his hebdomadibus, in quibus quartâ & ſextâ & ſabbato jejunatur, tribus tamen diebus continuis, Dominico ſcilicet ac deinde ſecundâ & tertiâ prandetur.

20. (Iſa. 5. 20.) *Ovium vitam certum eſt*, inquit, *arbitrio pendere paſtorum. Sed væ qui dicunt, quod bonum malum, & tenebras lucem, & lucem tenebras, &* A *amarum dulce, & dulce amarum.* Quid ſibi velint hæc verba ejus, non ſatis intelligo. Si enim hæc, ut ſcribis, ſic Urbicus dicit, in Urbe plebs pendens ex paſtoris arbitrio cum epiſcopo ſuo jejunat ſabbato. Si autem ſic ad te iſta ſcripſit, quia in epiſtola tua & ipſe quiddam tale ſcripſiſti, non tibi perſuadeat urbem Chriſtianam ſic laudare ſabbato jejunantem, ut cogaris orbem Chriſtianum damnare prandentem. Cùm enim dicit, *Væ qui dicunt quod bonum malum, & tenebras lucem, &* B *lucem tenebras, & amarum dulce, & dulce amarum,* jejunium ſabbati volens intelligi bonum & lucem & dulce; prandium verò, malum & tenebras & amarum: quis eum dubitat in omnibus Chriſtianis ſabbato prandentibus univerſum orbem damnare terrarum? Nec ſe ipſe reſpicit, nec quid dicat attendit, ut ſcriptis ſuis ab iſta præcipiti cohibeatur audacia. Continuò quippe ſubjunxit: *Nemo ergo vos judicet in eſca aut in potu.* (Coloſ. 2. 16.) quod ipſe utique facit, qui ſabbato ſumentes eſcam, potumque ſic C arguit. Quantum erat, ut hinc ei veniret in mentem etiam illud, quod idem Apoſtolus alibi dicit, *Qui manducat, non manducantem non ſpernat: & qui non manducat, manducantem non judicet!* (Rom. 14. 3.) Iſtum modum, hoc temperamentum, quo ſcandala devitaret, inter jejunantes ſabbato & manducantes teneret, ut & ipſum non manducantem manducans quiſque non ſperneret, & ipſe non manducans manducantem non judicaret.

CAPUT IX.

21. *Petrus etiam*, inquit, *Apoſtolorum caput, cæli* D *janitor, & eccleſiæ fundamentum, exſtincto Simone, qui diaboli fuerat nonniſi jejunio vincendi figura, idipſum Romanos edocuit, quorum fides annuntiatur univerſo orbi terrarum.* Numquid ergo ceteri Apoſtoli prandere Chriſtianos contra Petrum docuerunt in univerſo orbe terrarum? Sicut itaque inter ſe vixerunt concorditer Petrus & condiſcipuli ejus, ſic inter ſe concorditer vivant ſabbato jejunantes quos plantavit Petrus, & ſabbato prandentes quos plantaverunt condiſcipuli ejus. Eſt quidem & hæc opinio E plurimorum, quamvis eam perhibeant eſſe falſam plerique Romani, quod apoſtolus Petrus cum Simone Mago die Dominico certaturus, propter ipſum magnæ tentationis periculum, pridie cum ejuſdem urbis eccleſia jejunaverit, & conſequuto tam proſpero glorioſoque ſucceſſu, eumdem morem tenuerit, eumque imitatæ ſint nonnullæ Occidentis eccleſiæ. Sed ſi, ut iſte dicit, Simon Magus figura erat diaboli; non planè ſabbatarius aut Dominicarius, ſed quotidianus eſt ille tentator: nec tamen F adversùs eum quotidie jejunatur, quando & diebus dominicis omnibus, & quinquaginta poſt Paſcha, & per diverſa loca diebus ſollemnibus Martyrum & feſtis quibuſque prandetur: & tamen diabolus vincitur, ſi oculi noſtri ſint ſemper ad Dominum, ut ipſe evellat de laqueo pedes noſtros: & ſive manducamus ſive bibimus, ſive quodcumque facimus, omnia in gloriam Dei faciamus: & quantum in nobis eſt, ſine offenſione ſimus Judæis & Græcis & Eccleſiæ Dei. Quod parum cogitant, qui cum of- G fenſione manducant, vel cum offenſione jejunant, & per utramlibet intemperantiam ſcandala concitant, quibus non ſuperatur diabolus, ſed lætatur.

22. Quòd ſi reſpondetur, hoc docuiſſe Jacobum Jeroſolymis, Epheſi Joannem, ceteroſque alios locis, quod docuit Romæ Petrus, id eſt, ut ſabbato jejunetur, ſed ab hac doctrina terras ceteras deviaſſe, atque in ea Romam ſtetiſſe: & è contra-

Classis II. an. 397.

rio refertur Occidentis potiùs aliqua loca, in quibus Roma eſt, non ſervaſſe quod Apoſtoli tradiderunt: Orientis verò terras, unde cœpit ipſum Evangelium prædicari, in eo quod ab omnibus ſimul cum ipſo Petro Apoſtolis traditum eſt, ne ſabbato jejunetur, ſine aliqua varietate manſiſſe: interminabilis eſt iſta contentio, generans lites, non finiens quæſtiones. Sit ergo una fides univerſæ, quæ ubique dilatatur, Eccleſiæ, tamquam intus in membris, etiamſi ipſa fidei unitas quibuſdam diverſis obſervationibus celebratur, quibus nullo modo quod in fide verum eſt impeditur. [Pſ. 44. 14.] *Omnis enim pulcritudo filiæ regis intrinſecus:* illæ autem obſervationes quæ variè celebrantur, in ejus veſte intelliguntur. unde ibi dicitur, *in fimbriis aureis circumamicta varietate.* Sed ea quoque veſtis ita diverſis celebrationibus varietur, ut non adverſis contentionibus diſſipetur.

Caput X.

23. *Poſtremò*, inquit, *ſi Judæus ſabbatum colendo Dominicum negat, quomodo Chriſtianus obſervat ſabbatum? Aut ſimus Chriſtiani, & Dominicum colamus; aut ſimus Judæi, & ſabbatum obſervemus: nemo enim poteſt duobus dominis ſervire.* [Matt. 6. 24.] Nonne ita loquitur, tamquam ſabbati alius dominus ſit, alius Dominici? Nec illud audit, quod & ipſe commemoravit: [Luc. 6. 5.] *Dominus eſt enim ſabbati filius hominis.* Quòd autem ita nos vult eſſe à ſabbato alienos, ſicut Judæi ſunt à Dominico alieni, nonne tantùm errat ut poſſit etiam dicere, ita nos non debere accipere Legem nec Prophetas, ſicut Judæi non accipiunt Evangelium nec Apoſtolos? Quod qui ſapit, quid mali ſapiat utique intelligis. *Sed vetera*, inquit, *omnia tranſierunt, & in Chriſto facta ſunt nova.* hoc verum eſt. Nam propterea ſicut Judæi ſabbatis non vacamus, etiamſi ad ſignificandam requiem, quæ illo die ſignificata eſt, Chriſtianâ ſobrietate & frugalitate ſervatâ, jejunij vinculum relaxamus. Et ſi aliqui fratres noſtri requiem ſabbati, relaxatione jejunij ſignificandam eſſe non putant, nequaquam de veſtis regiæ varietate litigamus, ne ipſius reginæ, ubi unam fidem etiam de ipſa requie retinemus, interiora membra vexemus. Etſi enim quia vetera tranſierunt, cum eis tranſiit etiam carnalis vacatio ſabbati: non tamen quia ſabbato & Dominico ſine ſuperſtitioſa vacatione prandemus, ideo duobus dominis ſervimus, quia & ſabbati & Dominici unus eſt dominus.

24. Iſte autem qui vetera tranſiſſe ſic dicit, ut *in Chriſto cederet ara altari, gladius jejunio, precibus ignis, pani pecus, poculo ſanguis*, neſcit altaris nomen magis Legis & Prophetarum litteris frequentatum, & altare Deo priùs in tabernaculo, quod per Moyſen factum eſt, collocatum; aram quoque in apoſtolicis litteris inveniri, ubi Martyres clamant ſub ara Dei. Dicit ceſſiſſe jejunio gladium, non recordans illum; quo milites Evangelici armantur ex utroque Teſtamento, gladium bis acutum. Dicit ceſſiſſe precibus ignem, quaſi non & tunc preces deferebantur in templum, & nunc à Chriſto ignis eſt miſſus in mundum. Dicit ceſſiſſe pani pecus, tamquam neſciens & tunc in Domini menſa panes propoſitionis poni ſolere, & tunc ſe de agni immaculati corpore partem ſumere. Dicit ceſſiſſe poculo ſanguinem, non cogitans etiam nunc ſe accipere in poculo ſanguinem. Quanto ergo meliùs & congruentiùs vetera tranſiſſe, & nova in Chriſto facta eſſe, ſic diceret, ut cederet altare altari, gladius gladio, ignis igni, panis pani, pecus pecori, ſanguis ſanguini. Videmus quippe

A in his omnibus carnalem vetuſtatem ſpiritali cedere novitati. Sic ergo intelligendum eſt, ſive in iſto die volubili ſeptimo prandeatur, ſive à quibuſdam etiam jejunetur, tamen ſabbato ſpiritali ſabbatum carnale ceſſiſſe: quando in iſto ſempiterna & vera requies concupiſcitur; in illo vacatio temporalis jam ſuperſtitioſa contemnitur.

Caput XI.

25. Cetera quæ ſequuntur, quibus ſuam diſputationem iſte concludit, ſicut alia quædam quæ inde commemoranda non arbitratus ſum, multo magis B ad cauſſam non pertinent, in qua de jejunio ſabbati vel prandio diſputatur. Sed ea tibi ipſi, maximè ſi ex iis quæ à me dicta ſunt aliquid adjuvaris, advertenda & judicanda dimitto. Si autem quoniam huic quantum potui ſufficienter reſpondiſſe me puto, de hac re ſententiam meam quæris, ego in evangelicis & apoſtolicis litteris, totoque inſtrumento quod appellatur Teſtamentum novum, animo id revolvens, video præceptum eſſe jejunium. [Jejunium præceptum eſt in novo Teſtamento.] Quibus autem diebus non oporteat jejunare, & C quibus oporteat, præcepto Domini vel Apoſtolorum non invenio definitum. Ac per hoc ſentio, non quidem ad obtinendam, quam fides obtinet æquè juſtitiam, in qua eſt pulcritudo filiæ regis intrinſecùs, ſed tamen ad ſignificandam requiem ſempiternam, ubi eſt verum ſabbatum, relaxationem quàm conſtrictionem jejunij aptiùs convenire.

26. Verumtamen in hujus ſabbati jejunio ſive prandio, nihil mihi videtur tutius pacatiuſque ſerD vari, *quàm ut qui manducat non manducantem non ſpernat, & qui non manducat manducantem non judicet: quia neque ſi manducaverimus abundabimus, neque ſi non manducaverimus egebimus:* [Rom. 14. 3.] cuſtoditâ ſcilicet eorum intèr quos vivimus, & cùm quibus Deo vivimus, in his rebus inoffenſâ ſocietate. Sicut enim quod ait Apoſtolus verum eſt, *malum eſſe homini, qui per offenſionem manducat:* [Ibidem 20.] ita malum eſt homini, qui per offenſionem jejunat. Non itaque ſimus eis ſimiles, qui videntes Johannem non manducantem E nec bibentem, dixerunt: *Dæmonium habet.* [Matt. 11. 18.] Sed nec rurſus eis, qui videntes Chriſtum manducantem & bibentem, dixerunt: *Ecce homo vorax & vinoſus, amicus publicanorum & peccatorum.* Rem quippe valde neceſſariam his dictis Dominus ipſe ſubjecit atque ait: *Et juſtificata eſt ſapientia in filiis ſuis.* Qui ſint autem iſti, ſi requiris, lege quod ſcriptum eſt; *Filij ſapientiæ Eccleſia juſtorum:* [Eccli. 3. 1.] ij ſunt, qui quando manducant, non manducantes non ſpernunt, quando non manducant manducantes non judiF cant; ſed eos planè, qui per offenſionem non manducant ſive manducant, vel ſpernunt vel judicant.

Caput XII.

27. Et de die quidem ſabbati facilior cauſſa eſt, quia & Romana jejunat eccleſia, & aliæ nonnullæ, etiamſi paucæ, ſive illi proximæ ſive longinquæ: die autem Dominico jejunare ſcandalum eſt magnum, maximè poſtea quàm innotuit deteſtabilis multúmque fidei catholicæ ſcripturiſque divinis apertiſſimè contraria hæreſis Manichæorum, qui ſuis auditoribus ad jejunandum iſtum tamquam G conſtituerunt legitimum diem; per quod factum eſt, ut jejunium diei Dominici horribilius haberetur. Niſi fortè aliquis idoneus ſit nulla refectione interpoſita ultra hebdomadam perpetuare jejunium, ut jejunio quadraginta dierum, quantum potuerit, appropinquet; ſicut aliquos feciſſe cognovimus. Nam & ad ipſum quadragenarium numerum perveniſſe quemdam, à fratribus fide di-

CLASSIS II. AN. 397.

gniſſimis nobis aſſeveratum eſt. Quemadmodum enim veterum patrum temporibus, Moyſes & Elias nihil contra prandia ſabbatorum fecerunt, cùm diebus quadraginta jejunaverunt: ita qui potuerit ſeptem dies jejunando tranſire, non ſibi ad jejunandum eligit Dominicum diem, ſed in iis eum invenit, quos jejunaturum ſe vovit plurimos dies. Jejunium tamen etiam continuatum ſi in hebdomade ſolvendum eſt, nullo congruentiùs quàm Dominico die ſolvitur. Si autem poſt hebdomadem corpus reficitur, non utique ad jejunandum dies Dominicus eligitur; ſed in numero, quem voveri placuit, invenitur.

28. Nec illud moveat quod Priſcillianiſtæ Manichæorum ſimillimi ad jejunandum die Dominico ſolent teſtimonium de Apoſtolorum Actibus adhibere, cùm eſſet apoſtolus Paulus in Troade.
Act. 20. 7. Sic enim ſcriptum eſt: *In una autem ſabbati congregatis nobis frangere panem, Paulus diſputabat illis exiturus alia die, produxitque ſermonem uſque ad medium noctis.* Deinde cùm deſcendiſſet de cœnaculo, ubi congregati erant, ad reſuſcitandum adoleſcentem, qui gravatus ſomno de feneſtra ceciderat & mortuus ferebatur, de ipſo Apoſtolo Scriptura ſic loquitur, *Aſcendens autem*, inquit, *cùm fregiſſet panem atque guſtaſſet, ſatiſque eſſet allocutus uſque ad diluculum, ſic profectus eſt.* Abſit ut hoc ſic accipiatur, tamquam ſolerent Apoſtoli Dominico die ſollemniter jejunare. Una enim ſabbati tunc appellabatur dies, qui nunc Dominicus appellatur, quod in Evangeliis apertiùs invenitur. Nam dies reſur-
Matt. 28. 1. rectionis Domini, prima ſabbati à Matthæo, à ceteris autem tribus, una ſabbati dicitur: quem conſtat eum eſſe, qui Dominicus poſtea appellatus eſt. Aut ergo poſt peractum diem ſabbati, noctis initio fuerant congregati, quæ utique nox jam ad diem Dominicum, hoc eſt ad unam ſabbati pertinebat: & ita eadem nocte fracturus panem, ſicut
Fractio panis in ſacramento corporis Christi. frangitur in ſacramento corporis Chriſti, produxit ſermonem uſque ad medium noctis, ut poſt ſacramenta celebrata, rurſus uſque ad diluculum alloquens congregatos, quoniam multùm feſtinabat, ut luceſcente proficiſceretur Dominico die. Aut certè ſi in una ſabbati non per noctem, ſed per diem horâ Dominici fuerant congregati; eo ipſo quo dictum eſt, *Paulus diſputabat illis exiturus alia die*, expreſſa eſt cauſſa producendi ſermonis, quia fuerat exiturus, & eos ſufficienter inſtruere cupiebat. Non ergo ſollemniter die Dominico jejunabant, ſed neceſſarius ſermo, qui ſtudij ferventiſſimi audiebatur ardore, reficiendi corporis cauſâ interrumpendus eſſe non viſus eſt profecturo Apoſtolo, qui eos, propter alios ſuos uſquequaque diſcurſus, vel aliàs numquam vel rariſſimè viſitabat; præſertim quia tunc ex illis terris ſicut conſequentia docent, ita diſceſſurus erat, ut jam non eſſet eos in carne viſurus. Ac per hoc magis oſtenditur Dominicis diebus ſolita illis non fuiſſe jejunia; quia ne hoc crederetur, curavit ſcriptor libri cauſſam producendi ſermonis exponere: ut ſciremus ſi aliqua neceſſitas oriatur, urgentiori actioni non eſſe prandium præferendum: quamvis ab iſtis avidiſſimè audientibus, & ipſum fontem cogitantibus profecturum, atque ideo magna ſiti non aquæ, ſed verbi ſine ſatietate quidquid influebat haurientibus, non tantùm carnale prandium, verùm etiam cœna contemta eſt.

29. Sed tunc quamvis Dominico die ſolita illis jejunia non fuiſſent, non erat tamen Eccleſiæ tam inſignis offenſio, ſi aliqua tali neceſſitate, qualem apoſtolus Paulus habuit, die toto Dominico uſque ad medium noctis, vel etiam uſque ad diluculum reficere corpora non curarent. Nunc verò poſtea quàm hæretici, maximè impuriſſimi Manichæi, jejunia diei Dominici non aliqua neceſſitate occurrente peragere, ſed quaſi ſacrâ ſollemnitate ſtatuta dogmatizare cœperunt, & innotuerunt populis Chriſtianis; profectò nec tali neceſſitate, qualem Apoſtolus habuit, exiſtimo faciendum eſſe quod fecit: ne majus malum incurratur in ſcandalo, quàm bonum percipiatur ex verbo. Quidquid tamen cauſſæ vel neceſſitatis exſtiterit, cur homo Chriſtianus die Dominico jejunare cogatur, ſicut etiam illud in Actibus Apoſtolorum invenimus, in naufragij *Act. 27. 33.*
periculo, ubi & ipſe Apoſtolus navigabat, quatuordecim diebus, ac per hoc duobus Dominicis jejunatum: nullo modo dubitare debemus, Dominicum diem, quando non plures dies ſine ulla refectione continuandi voventur, inter jejuniorum dies non eſſe ponendum.

CAPUT XIII.

30. Cur autem quartâ & ſextâ maximè jejunet Eccleſia, illa ratio reddi videtur, quòd conſiderato Evangelio, ipsâ quartâ ſabbati, quam vulgò quartam feriam vocant, conſilium reperiuntur ad occidendum Dominum feciſſe Judæi. Intermiſſo autem uno die, cujus veſperâ Dominus Paſcha cum diſcipulis manducavit, qui finis fuit ejus diei, quem vocamus quintam ſabbati, deinde traditus eſt ea nocte quæ jam ad ſextam ſabbati, qui dies paſſionis ejus manifeſtus eſt, pertinebat. Hic dies primus azymorum fuit à veſpera incipiens. Sed Matthæus Evangeliſta quintam ſabbati dicit fuiſſe primam diem azymorum; quia ejus veſperâ ſequente, futura erat cœna paſchalis, qua cœnâ incipiebat azymum & ovis immolatio manducari. Ex quo colligitur quartam ſabbati fuiſſe, quando ait Dominus: *Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius* *Matt. 26. 2.*
hominis tradetur ut crucifigatur. Ac per hoc dies ipſe jejunio deputatus eſt, quia ſicut Evangeliſta ſequitur & dicit, *Tunc congregati ſunt principes ſacerdotum & ſeniores populi in atrium principis ſacerdotum, qui dicebatur Caiphas, & conſilium fecerunt ut Ieſum dolo tenerent & occiderent.* Intermiſſo autem uno die, de quo dicit Evangelium: *Primâ autem azymorum ac-* *Ibid. 17.*
ceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere paſcha? Hoc ergo die intermiſſo paſſus eſt Dominus, quod nullus ambigit, ſextâ ſabbati, quapropter & ipſa ſexta rectè jejunio deputatur: jejunia quippe humilitatem ſignificant. Unde dictum eſt: *Et humiliabam in jejunio animam meam.* *Pſal. 34. 13.*

31. Sequitur ſabbatum, quo die caro Chriſti in monumento requievit, ſicut in primis operibus mundi requievit Deus die illo ab omnibus operibus ſuis. Hinc exorta eſt iſta in reginæ illius veſte varietas, ut alij, ſicut maximè populi Orientis, propter requiem ſignificandam mallent relaxare jejunium, alij propter humilitatem mortis Domini jejunare, ſicut Romana & nonnullæ Occidentis eccleſiæ. Quod quidem uno die, quo Paſcha celebratur propter renovandam rei geſtæ memoriam, qua Diſcipuli humanitus mortem Domini doluerunt, ſic ab omnibus jejunatur, ut etiam illi ſabbati jejunium devotiſſimè celebrent, qui ceteris per totum annum ſabbatis prandent, utrumque videlicet ſignificantes, & in uno anniverſario die luctum diſcipulorum, & ceteris ſabbatis quietis bonum. Duo

quippe

Claſſis II. an. 397.

quippe ſunt, quæ juſtorum beatitudinem, & omnis miſeriæ finem ſperari faciunt, mors & reſurrectio mortuorum. In morte requies eſt, de qua dicitur per Prophetam; *Plebs mea intra in cellaria tua, abſcondere puſillum donec tranſeat ira Domini.* (Iſaiæ 26. 20.) In reſurrectione autem in homine toto, id eſt, in carne & ſpiritu perfecta felicitas. Hinc factum eſt ut horum duorum utrumque non ſignificandum putaretur labore jejunii, ſed potiùs refectionis hilaritate, excepto paſchali uno ſabbato, quo diſcipulorum, ſicut diximus, luctus propter B rei geſtæ memoriam fuerat jejunio prolixiore ſignandus.

Caput XIV.

32. Sed quoniam non invenimus, ut jam ſuprà commemoravi, in evangelicis & apoſtolicis litteris, quæ ad novi Teſtamenti revelationem propriè pertinent, certis diebus aliquibus evidenter præceptum obſervanda eſſe jejunia, & ideo res quoque iſta ſicut aliæ plurimæ, quas enumerare difficile eſt, invenit in veſte illius filiæ regis, hoc eſt Eccleſiæ, varietatis locum; indicabo tibi quid C mihi de hoc requirenti reſponderit venerandus Ambroſius, à quo baptizatus ſum, Mediolanenſis epiſcopus. Nam cùm in eadem civitate mater mea mecum eſſet, & nobis adhuc catechumenis parum iſta curantibus, illa ſollicitudinem gereret utrùm ſecundùm morem noſtræ civitatis ſibi eſſet ſabbato jejunandum, an eccleſiæ Mediolanenſis more prandendum, ut hac eam cunctatione liberarem, interrogavi hoc ſupradictum hominem Dei. At ille, *Quid poſſum*, inquit, *hinc docere ampliùs quàm* D *ipſe facio?* Ubi ego putaveram nihil eum iſta reſponſione præcepiſſe, niſi ut ſabbato pranderemus; hoc quippe ipſum facere ſciebam: ſed ille ſequutus adjecit, *Quando hic ſum, non jejuno ſabbato; quando Romæ ſum, jejuno ſabbato: & ad quamcumque eccleſiam veneritis*, inquit, *ejus morem ſervate, ſi pati ſcandalum non vultis aut facere.* Hoc reſponſum retuli ad matrem, eique ſuffecit, nec dubitavit eſſe obediendum: hoc etiam nos ſequuti ſumus. Sed quoniam contingit maximè in Africa, ut una E eccleſia vel unius regionis eccleſiæ, alios habeant ſabbato prandentes, alios jejunantes; mos eorum mihi ſequendus videtur, quibus eorum populorum congregatio regenda commiſſa eſt. Quapropter ſi conſilio meo, præſertim quia in hac cauſſa plus fortè quàm ſatis fuit, te petente atque urgente, loquutus ſum, libenter adquieſcis: Epiſcopo tuo in hac re noli reſiſtere, & quod facit ipſe, ſine ullo ſcrupulo vel diſceptatione ſectare.

EPISTOLA XXXVII. [a]

ᵃ Ex 4. Tomo. quæ autem 37. erat, nunc 109.

Gratulatur ſibi Auguſtinus litterarias ſuas lucubrationes legi & approbari à Simpliciano: ejuſque cenſuræ ſubjicit tum cæteros ſuos libros, tum eos quos de quæſtionibus ab ipſo propoſitis conſcripſit.

Domino beatiſſimo & venerabiliter ſinceriſſima caritate amplectendo patri [a] Simpliciano, Auguſtinus in Domino ſalutem.

Scripta circ. an. 397.

1. Plenas bonorum gaudiorum litteras, quòd ſis memor mei, meque ut ſoles diligas, magnæque gratulationi tibi ſit quid- A quid in me donorum ſuorum Dominus conferre dignatus eſt miſericordiâ ſuâ, non meritis meis, miſſas munere ſanctitatis tuæ accepi: in quibus affectum in me paternum de tuo benigniſſimo corde non repentinum & novum hauſi, ſed expertum ſanè cognitumque repetivi, Domine beatiſſime & venerabiliter ſinceriſſimâ caritate amplectende.

2. Unde autem tanta exorta eſt felicitas litterario labori noſtro, quo in librorum quorumdam conſcriptione ſudavimus, ut à tua dignatione le- B gerentur: niſi quia Dominus, cui ſubdita eſt anima mea, conſolari voluit curas meas, & à timore recreare, quo me in talibus operibus neceſſe eſt eſſe ſollicitum, necubi fortè indoctior vel incautior, quamvis in planiſſimo campo veritatis, offendam. Cùm enim tibi placet quod ſcribo, novi cui placeat; quoniam quis te inhabitet novi. Idem quippe omnium munerum ſpiritalium diſtributor atque largitor per tuam ſententiam confirmabit obedientiam meam. Quidquid enim ha- C bent illa ſcripta delectatione tua dignum, in meo miniſterio dixit Deus, Fiat, & factum eſt: in tua verò approbatione vidit Deus, quia bonum eſt.

3. Quæſtiunculas ſanè, quas mihi enodandas jubere dignatus es, etſi mea tarditate implicatus non intelligerem, tuis meritis adjutus aperirem. Tantùm illud quæſo, ut pro mea infirmitate deprecèris Deum, & ſive in iis quibus me exercere benignè paternèque voluiſti, ſive in aliis quæcum- D que noſtra in tuas ſanctas manus fortè pervenerint, quia ſicut Dei data, ſic etiam mea errata cognoſco, non ſolùm curam legentis impendas, ſed etiam cenſuram corrigentis aſſumas. Vale.

EPISTOLA XXXVIII. [a]

ᵃ Aliàs CXLIX. quæ autem 38. erat, nunc 243.

Auguſtinus Profuturo, de toleranda adverſa valetudine, de morte Megalii, & de cohibenda ira.

Fratri Profuturo Auguſtinus.

Scripta circiter annum 397.

1. Secundum ſpiritum, quantum Domino placet, atque vires ipſe præbere dignatur, rectè ſumus: corpore autem ego in lecto ſum. Nec ambulare enim, nec ſtare, nec ſedere poſſum, [b] rhagadis vel exochadis dolore & tumore. Sed etiam ſic, quoniam id Domino placet, quid aliud dicendum eſt, niſi quia rectè ſumus? Potiùs enim ſi id nolumus quod ille vult, nos culpandi ſumus, quàm ille non rectè aliquid vel F facere vel ſinere exiſtimandus eſt. Noſti hæc omnia: ſed quia mihi es alter ego, quid libentiùs tecum loquerer, niſi quod mecum loquor? Commendamus ergo ſanctis orationibus tuis & dies & noctes noſtras, ut oretis pro nobis, ne diebus intemperanter utamur; ut noctes æquo animo toleremus, ut etiamſi ambulemus in medio umbræ mortis, nobiſcum ſit Dominus, ne timeamus mala.

2. Quòd ſenex [c] Megalius defunctus ſit, jam vos audiſſe quis dubitet? Erant enim à depoſitione cor-

ᵃ Simplicianus eccleſiæ Mediolanenſis antiſtes beatiſſimo ſucceſſit Ambroſio ex lib 2 Retract. c. 1. nempe anno 397. Nam Ambroſius pridie Paſchatis, juxta ſcriptorem ipſius vitæ Paulinum, defunctus eſt; die ſcilicet 4. Aprilis, ex Martyrologiorum fide. porrò autem Paſcha in 5. Aprilis incidit an. 397.

ᵇ Rhagades & exochades à medicis referuntur inter vitia ſedis. ῥαγὰς ſcilicet à verbo ῥήσσω rumpo, fiſſura eſt circa ſedem in venis, quæ à ſanguinis fluore dicuntur hæmorroides. ἐξοχὰς verò ab ἐξέχω emineo, tumor eſt in ſede venis iiſdem prominentibus.

ᶜ Hic Megalius Calamenſis epiſcopus & Numidiæ primas, cui in epiſcopatu fortè Poſſidius, in primatu autem, uti ex conc. Carthaginenſi anni 397. intelligitur, Creſcentianus ſucceſſit, S. Auguſtinum ordinavit epiſcopum; cùm in eum tamen adhuc preſbyterum epiſtolam ſcripſiſſet iratus, cujus injuriæ veniam deprecatus in epiſcoporum concilio calumniam & falſitatem ſcripto condemnavit, ex lib. 3 cont. litt. Petiliani c. 16. lib. 3 cont. Creſconium c. 80 & lib 4. cont. eumdem c. 64. &c. Huc fortean reſpiciunt, quæ poſt renuntiatam Megalii mortem, ſubjicit Auguſtinus; *Non deſunt ſcandala* &c.

Classis II. an. 397.

poris ejus, cùm hæc ſcriberem, dies fermè viginti-quatuor. Utrùm jam [a] videris, diſponebas enim, ſucceſſorem primatus ejus, ſi fieri poteſt, noſſe volumus. Non deſunt ſcandala, ſed neque refugium: non deſunt mærores, ſed neque conſolationes. Atque inter hæc quàm vigilandum ſit, ne cujuſquam odium cordis intima teneat, neque ſinat ut oremus Deum in cubiculo noſtro clauſo oſtio, ſed adversùs ipſum Deum claudat oſtium, noſti optime frater: ſubrepit autem, dum nulli iraſcenti ira ſua videtur injuſta. Ita enim inveteraſcens ira fit odium, dum quaſi juſti doloris admixta dulcedo, diutiùs eam in vaſe detinet, donec totum aceſcat, vaſque corrumpat. Quapropter multo meliùs, nec juſtè cuiquam iraſcimur, quàm velut juſtè iraſcendo in alicujus odium iræ occultâ facilitate delabimur. In recipiendis enim hoſpitibus ignotis, ſolemus dicere, multo eſſe melius malum hominem perpeti, quàm forſitan per ignorantiam excludi bonum, dum cavemus ne recipiatur malus. ſed in affectibus animi contrà eſt. Nam incomparabiliter ſalubrius eſt etiam iræ juſtè pulſanti non aperire penetrale cordis, quàm admittere non facilè receſſuram, & perventuram de ſurculo ad trabem. Audet quippe impudenter etiam creſcere citiùs quàm putatur. Non enim erubeſcit in tenebris, cùm ſuper eam ſol occiderit. Recolis certè quâ curâ & quantâ ſollicitudine iſta ſcripſerim, ſi recolis quid mecum nuper in itinere quodam loquutus ſis.

3. Fratrem Severum, & qui cum eo ſunt, ſalutamus. Etiam fortaſſe ipſis ſcriberemus, ſi per feſtinationem perlatoris liceret. Peto autem ut apud eumdem fratrem noſtrum Victorem, cui ago etiam apud tuam ſanctitatem gratias, quòd Conſtantinam cùm pergeret, indicavit, petendo adjuves propter negotium quod ipſe novit, de quo graviſſimum pondus pro ea re multùm deprecantis Nectarij majoris patior; per Calamam remeare ne gravetur: ſic enim promiſit mihi. Vale.

[a] Aliàs XVII. quæ autem 39. erat, nunc 56.

EPISTOLA XXXIX. [a]

Hieronymus Auguſtino, commendans illi Præſidium, & ſalvere jubens Alypium.

Domino verè ſancto & beatiſſimo Papæ Augustino, Hieronymus *in Chriſto Salutem.*

Scripta circ. an. 397. Caput I.

1. *Anno præterito per fratrem noſtrum Aſterium hypodiaconum dignationis tuæ epiſtolam miſeram, promtum reddens ſalutationis officium, quam tibi arbitror redditam. Nunc quoque per ſanctum fratrem meum Præſidium diaconum, obſecro primùm ut memineris mei. Deinde ut bajulum litterarum habeas commendatum, & mihi ſcias germaniſſimum, & in quibuſcumque neceſſitas poſtulaverit, foveas atque ſuſtentes; non quò aliqua re (Chriſto tribuente) indigeat, ſed quò bonorum amicitias avidiſſimè expetat, & ſe in his conjungendis maximum putet beneficium conſequutum. Cur autem ad Occidentem navigaverit, ipſo poteris narrante cognoſcere.*

Caput II.

2. Nos *in monaſterio conſtituti, variis hinc inde fluctibus quatimur, & peregrinationis moleſtias ſuſtinemus. Sed credimus in eo qui dixit,* Confidite, ego vici mundum, *quòd ipſo tribuente & præſule, contra hoſtem diabolum victoriam conſequamur. Sanctum & venerabilem fratrem noſtrum Papam Alypium, ut meo obſequio ſalutes, obſecro. Sancti fratres, qui nobiſcum in monaſterio Domino ſervire feſtinant, oppidò te ſalutant. Incolumem te & memorem mei, Chriſtus Deus noſter tueatur omnipotens, Domine verè ſancte & ſuſcipiende Papa.*

Johan. 16. 33.

Classis II. an. 397.

EPISTOLA XL. [a]

[a] Aliàs IX. quæ autem 40. erat, continetur 26.

Auguſtinus Hieronymo de titulo vulgari ab ipſo libri de Scriptoribus eccleſiaſticis. Tum de Petro reprehenſo non mendaciter a Paulo, de quo jam eidem ſcripſit epiſt. 28. Hortatur poſtremò ut prodat Origenis & ſingulorum hæreticorum errata.

Domino dilectiſſimo, & cultu ſinceriſſimo caritatis obſervando atque amplectendo fratri, & compreſbytero Hieronymo, Augustinus.

Scripta circ. an. 397. Caput I.

1. Habeo gratiam, quòd pro ſubſcripta ſalutatione, plenam mihi epiſtolam reddidiſti, ſed breviorem multo, quàm ex te vellem ſumere, tali viro, à quo tempora quantalibet occupet, nullus ſermo prolixus eſt. Quamquam itaque nos negotiorum alienorum, eorumque ſæcularium, curis circumſtemur ingentibus; tamen epiſtolæ tuæ brevitati facilè non ignoſcerem, niſi cogitarem, quàm paucioribus verbis meis redderetur. Quare, aggredere, quæſo, iſtam nobiſcum litterariam colloquutionem, ne multùm ad nos disjungendos liceat abſentiæ corporali: quamquam ſimus in Domino Spiritus unitate conjuncti, etiamſi ab ſtilo quieſcamus, & taceamus. Et libri quidem, quos de horreo dominico elaboraſti, penè totum te nobis exhibent. Si enim propterea te non novimus, quia faciem tui corporis non vidimus: hoc modo nec ipſe te noſti; nam tu quoque non vides eam. Si autem tibi non ob aliud notus es, niſi quia noſti animum tuum; & nos eum non mediocriter novimus in litteris tuis; in quibus benedicimus Domino, quòd tibi, & nobis, omnibuſque fratribus qui tua legunt, te talem dedit.

Caput II.

2. Liber quidam tuus inter cetera non diu eſt ut venit in manus noſtras: quæ ſit ejus inſcriptio, neſcimus adhuc. Non enim hoc codex ipſe, ut adſolet, in liminari pagina prætendebat. Epitaphium tamen appellari dicebat frater, apud quem inventus eſt, quod ei nomen tibi placuiſſe ut inderetur crederemus, ſi eorum tantùm vel vitas, vel ſcripta ibi legiſſemus, qui jam defuncti eſſent. Cùm verò multorum & eo tempore quo ſcribebatur, & nunc uſque viventium, ibi commemorentur opuſcula; miramur, cur hunc ei titulum vel impoſueris, vel impoſuiſſe credaris. Sanè utiliter à te conſcriptum eumdem librum ſatis approbamus.

Caput III.

3. In expoſitione quoque Epiſtolæ Pauli ad Galatas, invenimus aliquid, quod nos multùm moveat. Si enim ad Scripturas ſanctas admiſſa fuerint velut officioſa mendacia, quid in eis remanebit auctoritatis? Quæ tandem de Scripturis illis ſententia proferetur, cujus pondere contentioſæ falſitatis obteratur improbitas? Statim enim ut protuleris; ſi aliter ſapit, qui contrà nititur, dicet illud, quod prolatum erit, honeſto aliquo officio ſcriptorem fuiſſe mentitum. Ubi enim hoc non poterit, ſi potuit in ea narratione, quam exorſus Apoſtolus ait, *Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior,* credi affirmarique mentitus,

Gal. 1. 20.

[a] Lov. inveneris. At Bad. Am. Er. & MSS. quatuordecim, jam videris.

CLASSIS II. AN. 397. Gal. 2. 14.

eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba, *Cùm viderem, quia non rectè ingrediuntur ad veritatem Evangelij!* Si enim rectè illi ingrediebantur, iſte mentitus eſt: ſi autem ibi mentitus eſt, ubi verum dixit? An ibi verum dixiſſe videbitur, ubi hoc dixerit, quod lector ſapit, cùm verò contra ſenſum lectoris aliquid occurrerit, officioſo mendacio deputabitur? Non enim deeſſe poterunt cauſſæ, cur exiſtimetur non ſolùm potuiſſe, verùm etiam debuiſſe mentiri, ſi huic regulæ conceditur locus. Non opus eſt hanc cauſſam multis verbis agere, præſertim apud te, cui ſapienter providenti dictum ſat eſt. Nequaquam verò mihi arrogaverim, ut ingenium tuum, divino dono aureum, meis obolis ditare contendam: nec eſt quiſquam te magis idoneus, qui opus illud emendet.

CAPUT IV. 1. Cor. 9. 20.

4. NEQUE enim à me docendus es quomodo intelligatur, quod idem dicit, *Factus ſum Iudæis tamquam Iudæus, ut Iudæos lucrifacerem*: & cetera quæ ibi dicuntur compaſſione miſericordiæ, non ſimulatione fallaciæ. Fit enim tamquam ægrotus, qui miniſtrat ægroto: non cùm ſe febres habere mentitur, ſed cùm animo condolentis cogitat, quemadmodum ſibi ſerviri vellet, ſi ipſe ægrotaret. Nam utique Judæus erat; Chriſtianus autem factus, non Judæorum Sacramenta reliquerat, quæ convenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Itaque ſuſcepit ea celebranda, cùm jam Chriſti eſſet Apoſtolus; ſed ut doceret non eſſe pernicioſa iis, qui ea vellent, ſicut à parentibus per Legem acceperant, cuſtodire, etiam cùm Chriſto credidiſſent, non tamen in eis jam conſtituerent ſpem ſalutis; quoniam per Dominum Jeſum ſalus ipſa, quæ illis Sacramentis ſignificabatur, advenerat. [Act. 15. 28.] Ideoque gentibus, quòd inſuetos à fide revocarent onere gravi & non neceſſario, nullo modo imponenda eſſe cenſebat.

[Gal. 2. 14.] 5. Quapropter non ideo Petrum emendavit, quòd paternas traditiones obſervaret: quod ſi facere vellet, nec mendaciter nec incongruè faceret; quamvis enim jam ſuperflua, tamen ſolita non nocerent: ſed quoniam gentes cogebat Judaizare, quod nullo modo poſſet, niſi ea ſic ageret, tamquam adhuc etiam poſt Domini adventum neceſſaria ſaluti forent: quod vehementer per apoſtolatum Pauli veritas diſſuaſit. Nec apoſtolus Petrus hoc ignorabat: ſed id faciebat, timens eos, qui ex circumciſione erant. Ita & ipſe verè correctus eſt, & Paulus vera narravit, ne ſancta Scriptura, quæ ad fidem poſteris edita eſt, admiſſâ auctoritate mendacij, tota dubia nutet & fluctuet. Non enim poteſt aut oportet litteris explicari, quanta & quàm inexplicabilia mala conſequantur, ſi hoc conceſſerimus. Poſſet autem opportunè minúſque periculosè demonſtrari, ſi coram inter nos colloqueremur.

6. Hoc ergo Judæorum Paulus dimiſerat, quod malum habebant: & in primis illud, quòd ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam juſtitiam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti. [Rom 10. 3.] Deinde quòd poſt paſſionem & reſurrectionem Chriſti, dato ac manifeſtato Sacramento gratiæ ſecundùm ordinem Melchiſedech, adhuc putabant Sacramenta vetera, non ex conſuetudine ſollemnitatis, ſed ex neceſſitate ſalutis eſſe celebranda. Quæ tamen ſi numquam fuiſſent neceſſaria, infructuosè atque inaniter pro eis Machabæi martyres fierent. [2. Mach. 7. 1.] Poſtremò iſtud quòd prædicatores gratiæ * Chriſtianos [* *f.* Chriſtianæ.] Judæi tamquam hoſtes Legis perſequebantur. Hos atque hujuſmodi errores & vitia, dicit ſe [a] damna & ſtercora arbitratum, ut Chriſtum lucrifaceret: [Phil. 3. 8.] non obſervationes Legis, ſi more patrio celebrarentur, ſicut & ab ipſo celebratæ ſunt ſine ulla ſalutis neceſſitate, [b] non ſicut Judæi celebrandas putabant, aut fallaci ſimulatione, quod in Petro reprehenderat. Nam ſi propterea illa Sacramenta celebravit, quia ſimulavit ſe Judæum ut illos lucrifaceret: cur non etiam ſacrificavit cum Gentibus, quia & iis qui ſine Lege erant, tamquam ſine Lege factus eſt, ut eos quoque lucrifaceret; niſi quia & illud fecit, ut naturâ Judæus; & hoc totum dixit, non ut fallaciter ſe fingeret eſſe quod non erat, ſed ut miſericorditer eis ita ſubveniendum eſſe ſentiret, ac ſi ipſe in eodem errore laboraret; non ſcilicet mentientis aſtu, ſed compatientis affectu? Sicut eo ipſo loco generaliter intulit, *Factus ſum infirmus infirmus, ut infirmos lucrifacerem*: [1. Cor. 9. 22.] ut ſequens concluſio, *Omnibus omnia factus ſum, ut omnes lucrifacerem*, ad hoc referenda intelligatur, ut cujuſque infirmitatem tamquam in ſeipſo miſeratus appareat. Non enim & cùm diceret, *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* [2. Cor. 11. 29.] infirmitatem alterius ſimulaſſe ſe potiùs quàm condoluiſſe, volebat intelligi.

7. Quare arripe, obſecro te, ingenuam & verè Chriſtianam cum caritate ſeveritatem, ad illud opus corrigendum atque emendandum, & παλινῳδίαν, ut dicitur, cane. Incomparabiliter enim pulcrior eſt veritas Chriſtianorum, quàm Helena Græcorum. Pro iſta enim fortiùs noſtri Martyres adversùs hanc Sodomam, quàm pro illa illi heroës adversùs Trojam, dimicaverunt. Neque hoc ideo dico, ut oculos cordis recipias; quos abſit ut amiſeris: ſed ut advertas, quos cùm habeas ſanos & vigiles, neſcio qua diſſimulatione avertiſti, ut non intenderes quæ conſequantur adverſa, ſi ſemel creditum fuerit, poſſe honeſtè ac piè ſcriptorem divinorum librorum in aliqua ſui operis parte mentiri.

CAPUT V.

8. SCRIPSERAM hinc jam aliquando ad te epiſtolam, quæ non perlata eſt, quia nec perrexit * cui perferendam tradideram: [* Profuturus.] ex qua illud mihi ſuggeſtum eſt, cùm iſtam dictarem, quod in hac quoque prætermittere non debui, ut ſi alia eſt ſententia tua, eademque eſt melior, timori meo libenter ignoſcas. Si enim aliter ſentis, verumque tu ſentis (nam niſi verum ſit, melius eſſe non poteſt) ut non dicam nullâ, certè non magnâ culpâ meus error veritati favet, ſi rectè in quoquam veritas poteſt favere mendacio.

CAPUT VI. Origenes.

9. DE Origene autem quòd reſcribere dignatus es, jam ſciebam non tantùm in eccleſiaſticis litteris, ſed in omnibus recta & vera, quæ invenerimus, approbare atque laudare, falſa verò & prava improbare atque reprehendere. Sed illud de prudentia doctrinaque tua deſiderabam, & adhuc deſidero, ut nota nobis facias ea ipſa ejus errata, quibus à fide veritatis ille vir tantus receſſiſſe convincitur. In libro etiam quo cunctos, quorum meminiſſe potuiſti, ſcriptores eccleſiaſticos & eorum ſcripta commemoraſti, commodius, ut arbitror, fieret, ſi nominatis eis quos hæreſiotas eſſe noſti, (quando ne ipſos quidem prætermittere volueris,) ſubjungeres etiam in quibus cavendi eſſent: quamquam nonnullos etiam præterieris, quod ſcire cuperem quo conſilio factum ſit. Aut ſi illud volumen fortè onerare noluiſti, ut commemora-

[a] Sic MSS propè omnes. At editi habent, *duxit ſe damnare* &c.

[b] Deeſt, *non*, apud Bad. Am, Er. & pleroſque MSS.

CLASSIS II AN. 397.

tis hæreticis, non adderes in quibus eos catholica damnarit auctoritas; peto ne grave ſit litterario labori tuo, quo non mediocriter per Domini Dei noſtri gratiam in latina lingua ſanctorum ſtudia & accendiſti & adjuviſti, id quod tibi per humilitatem meam fraterna caritas indicit, ut ſi occupationes tuæ ſinunt, omnium hæreticorum perverſa dogmata, qui rectitudinem fidei Chriſtianæ uſque ad hoc tempus vel impudentiâ vel imperitiâ vel pervicaciâ depravare conati ſunt, uno libello breviter digeſta edas, in notitiam eorum, quibus aut non vacat propter alia negotia, aut non valent propter alienam linguam tam multa legere, atque cognoſcere. Diu te rogarem, niſi hoc ſoleret eſſe indicium minùs præſumentis de caritate. Hunc interea fratrem noſtrum Paulum in Chriſto multùm commendo benignitati tuæ, cujus in noſtris regionibus exiſtimationi bonum coram Deo teſtimonium perhibemus.

EPISTOLA XLI. *

* *Aliàs* LXXVII. *qua autem 41. erat, continetur 26.*

Alypius & Auguſtinus Aurelio gratulantes de ſermonibus quos presbyteri præſente ipſo ad populum habere cœperant, ipſumque rogantes ut aliqui eorum ſermones ſibi mittantur.

Domino beatiſſimo & venerabiliter ſuſcipiendo, ſinceriſſiméque cariſſimo fratri, & [a] conſacerdoti Papæ AURELIO, ALYPIUS & AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta ſub initium epiſcopatus Auguſtini.

1. IMPLETUM eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exſultatione, nuntiantibus litteris tuis ſanctam cogitationem tuam adjuvante Domino, qui eam inſpiravit, ad effectum eſſe perductam, de omnibus ordinatis fratribus noſtris, & præcipuè de ſermone presbyterorum; qui te præſente populo infunditur, per quorum linguas clamat caritas tua majore voce in cordibus hominum, quàm illi in auribus: Deo gratias. Nam quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus quàm, Deo gratias? Hoc nec dici brevius, nec audiri lætius, nec intelligi grandius, nec agi fructuoſius poteſt. Deo gratias, qui te & tam fideli pectore ditavit erga filios tuos, & id quod in intimo animæ habebas, quò humanus oculus non penetrat, eduxit in lucem, donando tibi, non ſolùm ut bene velles, verùm etiam in quibus poſſet apparere quod velles. Ita planè fiat, fiat: luceant hæc opera coram hominibus, ut videant, gaudeant, glorificent Patrem, qui in cælis eſt. Talibus delecteris in Domino: ipſe te pro eis orantem dignetur exaudire, quem tu per eos loquentem non dedignaris audire. Eatur, ambuletur, curratur in via Domini, benedicantur puſilli cum magnis, jocundati in his qui dicunt eis; *In domum Domini ibimus:* præcedant illi, & ſequantur iſti, imitatores facti eorum, ſicut & illi Chriſti. Ferveat iter ſanctarum formicarum, fragrent opera ſanctarum apum, feratur fructus in tolerantia cum ſalute perſeverandi uſque in finem. Nec ſinat Dominus tentari ſuprà quàm poſſumus ferre, ſed faciat cum tentatione etiam exitum, ut poſſimus ſuſtinere.

Pſal. 121. 1. — *1. Cor. 10. 13.*

2. Orate pro nobis digni exaudiri; cum tanto quippe ſacrificio acceditis ad Deum ſinceriſſimæ dilectionis & laudis ejus in operibus veſtris: orate ut & in nobis hæc luceant: quoniam novit ille quem oratis, cum quanto noſtro gaudio in vobis luceant. Hæc ſunt vota noſtra, hæ multitudines ſolatiorum ſecundùm multitudinem dolorum noſtrorum in corde noſtro jocundant animam noſtram. Ita eſt, quia ita promiſſum eſt; ita erit quod reſtat, ſicut promiſſum eſt. Obſecramus te per eum, qui tibi iſta donavit, & populum cui ſervis hac per te benedictione perfudit, ut jubeas ſingulos, quos volueris ſermones eorum conſcriptos, & emendatos mitti nobis. Nam & ego quod juſſiſti non negligo, & de Tychonij ſeptem regulis vel clavibus, ſicut ſæpe jam ſcripſi, cognoſcere quid tibi videatur exſpecto. [b] Fratrem Hilarinum Hipponenſem Archiatrum & Principalem multùm commendamus. Nam de fratre Romano quid ſatagas novimus, nihilque petendum eſt niſi ut te pro illo adjuvet Dominus: Amen.

EPISTOLA XLII.

Porrò quæ aliàs 42. erat, nunc 232.

Auguſtinus Paulino, flagitans ut litterarum debitum ampliùs anno integro non redditum exſolvat, mittatque ſibi opus adverſus Paganos, cùm id perfecerit.

Prodit nunc primùm ex tortiteo codice, qui olim Narbonenſis eccleſiæ fuit, nunc verò eſt illuſtris familiæ Plumarconenſis.

Dominis laudabilibus in Chriſto ſanctiſſimis Fratribus PAULINO & THERASIÆ AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta exeunte æſtate an. 397.

1. NUM etiam hoc ſperari aut exſpectari poſſet, ut per fratrem Severum reſcripta flagitaremus, tam diu tam ardentibus nobis à veſtra caritate non reddita. Quid eſt quòd duas æſtates, eaſdemque in Africa ſitire cogamur? Quid ampliùs dicam? O qui res veſtras cotidie donatis, debitum reddite. An fortè quòd adverſùs dæmonicolas te ſcribere audieram, atque id opus vehementer deſiderare me * oſtenderam, volens perficere ac mittere tanto tempore ad nos epiſtolas diſtuliſti? Utinam ſaltem tam opimâ menſâ jam annoſum ab ſtilo tuo jejunium meum excipias. quæ ſi nondum parata eſt, non deſinemus conqueri, ſi nos dum illud perficis, non interim reficis. Salutate fratres, maximè Romanum & Agilem. Hinc qui nobiſcum ſunt vos ſalutant, & parum nobiſcum iraſcuntur, ſi parum diligunt.

* *in epiſt. 31.*

EPISTOLA XLIII. *

* *Aliàs* CLXII. *quæ autem 43. erat, nunc 16.*

Quantâ impudentiâ Donatiſtæ perſiſtant in ſuo ſchiſmate tot judiciis convicti.

Dominis dilectiſſimis & meritò prædicandis fratribus GLORIO, ELEUSIO, [c] FELICIBUS, GRAMMATICO & ceteris omnibus, quibus hoc gratum eſt, AUGUSTINUS.

Scripta circ. fin. an 397. aut init. 398.

CAPUT I.

Diſt. 24. q. 3. Dixit Apoſtolus. — *Tit. 3. 10.* — *Hæreticus quiſnam cenſendus.*

1. DIXIT quidem apoſtolus Paulus; *Hæreticum hominem poſt unam correptionem devita, ſciens quia ſubverſus eſt ejuſmodi, & peccat, & eſt à ſemetipſo damnatus.* Sed qui ſententiam ſuam, quamvis falſam atque perverſam, nulla pertinaci animoſitate defendunt, præſertim quam non audaciâ præſumtionis ſuæ pepererunt, ſed à ſeductis atque in errorem lapſis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta ſollicitudine veritatem, corrigi parati, cùm invenerint; nequaquam ſunt inter hæreticos deputandi. Tales ergo vos niſi eſſe crederem, nullas fortaſſe

[a] Ita MSS. omnes. At editi, *& verè ſancto Papæ*

[b] Reliqui verſus deſiderantur in hactenus editis, nec in MSS. noſtris plusquam duobus optimæ notæ Germanenſi & Corbeienſi reperiuntur.

[c] Bad. Am. Er. & unus è Vaticanis MSS. habent, *Felici.* alius Vat. *Felicibus grammaticis.*

Classis II. an. 398.

vobis litteras mitterem. Quamquam & ipſum hæreticum quamlibet odioſâ ſuperbiâ tumidum & pervicaciâ malæ contentionis inſanum, ſicut vitandum monemus, ne infirmos & parvulos fallat; ita non abnuimus, quibuſcumque modis poſſumus, corrigendum. Unde factum eſt, ut etiam ad nonnullos Donatiſtarum primarios ſcriberemus, non communicatorias litteras, quas jam olim propter ſuam perverſitatem ab unitate catholica, quæ toto orbe diffuſa eſt, non accipiunt; ſed tales privatas, qualibus nobis uti etiam ad Paganos licet, B quas illi etſi aliquando legerunt, reſpondere tamen eis ſive noluerunt, ſive, ut magis creditur, nequiverunt. Ubi nobis ſatis viſum eſt impleviſſe nos officium caritatis, quam non ſolùm noſtris, ſed & omnibus nos debere ſanctus Spiritus docet, qui nobis ait per Apoſtolum; *Vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat in caritate, in invicem & in omnes.* Monet etiam alio loco, in modeſtia corripiendos diverſa ſentientes; *ne fortè*, inquit, *det illis Deus pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant de diaboli laqueis, captivati ab ipſo in ipſius voluntatem.* C

1. Theſ. 3. 12.

2. Tim. 2. 16.

2. Hæc præloquutus ſum, ne quis me exiſtimet impudentiùs vobis quàm prudentiùs ſcripta miſiſſe, & hoc modo vobiſcum de negotio animæ veſtræ aliquid agere voluiſſe, quia noſtræ communionis non eſtis: cùm tamen ſi de negotio fundi, aut alicujus pecuniariæ litis dirimendæ vobis aliquid ſcriberem, nemo fortaſſe reprehenderet. Uſqueadeo CARUS EST hic mundus hominibus, & ſibimet ipſi D viluerunt. Erit ergo mihi ad defenſionem teſtis hæc epiſtola in judicio Dei, qui novit quo animo fecerim, & qui dixit; *Beati pacifici, quia ipſi filij Dei vocabuntur.*

Matt. 5. 9.

Caput II.

3. Ergo ut meminiſſe dignamini, cùm eſſemus in veſtra civitate, & nonnulla vobiſcum de communione Chriſtianæ unitatis ageremus, prolata ſunt à partibus veſtris Geſta quædam, quibus recitatum eſt quod ſeptuaginta fermè epiſcopi Cæcilianum quondam noſtræ communionis epiſcopum E Carthaginenſis eccleſiæ cum ſuis collegis & ordinatoribus damnaverunt. Ubi etiam Felicis [a] Aptungitani cauſſa multo præ ceteris invidioſiùs & crimino ſiùs ventilata eſt. Quæ cùm eſſent cuncta perlecta, reſpondimus non eſſe mirandum, ſi homines qui tunc illud ſchiſma fecerunt, non ſine confectione Geſtorum, eos in quos fuerant ab æmulis & perditis concitati, abſentes cauſſâ incognitâ, temere damnandos eſſe putaverunt. Nos autem alia habere Geſta [b] eccleſiaſtica, in quibus Secundus F Tigiſitanus, qui tunc agebat in Numidia primatum, præſentes & confeſſos traditores reliquit Deo judicandos, & eos in epiſcopalibus ſedibus, ſicuti erant, manere permiſit, quorum nomina inter damnatores Cæciliani numerantur; cùm etiam Secundus ipſe concilij ejuſdem principatum A teneret, ubi abſentes quaſi traditores per eorum ſententias damnavit, quibus præſentibus & confeſſis ignovit.

Classis II. an 398.

4. Deinde diximus, aliquanto poſt Majorini ordinationem, quem contra Cæcilianum nefario ſcelere levaverunt, erigentes altare contra altare, & unitatem Chriſti diſcordiis furialibus diſſipantes, eos [c] petiiſſe à Conſtantino tunc imperatore judices epiſcopos, qui de ſuis quæſtionibus, quæ in Africa exortæ pacis vinculum dirimebant, [d] arbitro me- B dio judicarent. Quod poſtea quàm factum eſt, præſente Cæciliano & illis qui adverſùs eum navigaverant, judicante [e] Melchiade tunc Romanæ urbis epiſcopo cum collegis ſuis, quos ad preces Donatiſtarum miſerat Imperator, in Cæcilianum nihil probari potuiſſe, ac per hoc illo in epiſcopatu confirmato Donatum, qui adverſùs eum tunc aderat, improbatum. Quibus peractis rebus, cùm illi omnes in pertinacia ſceleſtiſſimi ſchiſmatis permanerent, pòſt apud Arelatum [a] memoratum Imperatorem eamdem cauſſam diligentiùs examinandam C terminandamque curaſſe. Illos verò ab eccleſiaſtico judicio provocaſſe, ut cauſſam Conſtantinus audiret. Quò poſteaquam ventum eſt, utraque parte aſſiſtente, innocentem Cæcilianum fuiſſe judicatum, [a] atque illos receſſiſſe ſuperatos, & in eadem tamen perverſitate manſiſſe. Nec de Felicis Aptungitani cauſſa negligentiam conſequutam, ſed ad ejuſdem principis juſſionem proconſularibus [f] Geſtis etiam ipſum fuiſſe purgatum.

[a] In concilio 1. Arelatenſi anno 314.

[a] Ab Imperatore apud Mediolanum, anno 316. ex lib. poſt collat. c. 33.

5. Sed quia hæc omnia dicebamus tantùm, non D etiam legebamus, minùs profectò vobis agere videbamur, quàm de noſtra exſpectabatis inſtantia. Quod ubi ſenſimus, ad ea quæ legenda promiſeramus, non diſtulimus mittere. Quæ omnia dum excurrimus ad eccleſiam Gelizitanam, inde ad veſtrum oppidum reverſuri, bidui non pleni intermiſſione venerunt, atque ut noſtis, quantum tempus admiſit, uno die recitata ſunt vobis. Primò ubi Secundus Tigiſitanus confeſſos traditores à col- E legio ſuo removere non auſus eſt, cum quibus poſtea non confeſſum & abſentem Cæcilianum alioſque ſuos collegas damnare auſus eſt. Deinde Geſta proconſularia, ubi Felix diligentiſſimo examine probatus eſt innocens. Hæc ante meridiem vobis lecta eſſe meminiſtis. Poſt meridiem verò recitavimus preces eorum ad Conſtantinum, datiſque ab eo judicibus Geſta eccleſiaſtica in Romana urbe habita, quibus illi improbati ſunt, Cæcilianus autem in epiſcopali honore firmatus. Poſtremò Con- F ſtantini imperatoris litteras, quibus omnia multo maximè teſtatiſſima claruerunt.

Caput III.

6. Quid vultis amplius homines, quid vultis amplius? Non de auro & argento veſtro agitur, non terra, non prædia, non denique ſalus corporis veſtri in diſcrimen vocatur: de adipiſcenda vita æterna & fugienda morte æterna compellamus ani-

[a] Apud Am. Er. & MSS. decem ſcribitur, *Felicis Autumnitani.* Hic porrò Felix ordinarat Cæcilianum, quem ſchiſmaticorum factio collecta Carthagine an. Chr. 311. abſentem damnavit, falsò accuſatum quòd fuiſſet à traditoribus, iis nimirum qui Scripturas ſacras in perſecutione prodidiſſent, ordinatus, quòdque diaconus cùm eſſet victum afferri Martyribus in cuſtodia conſtitutis prohibuiſſet, ex Brevic. collat. die 3. c. 14.

[b] Geſta notat apud Cirtam an. 305. confecta in concilio epiſcoporum undecim ſive duodecim quibus præſidebat Secundus, tunc Numidiæ primas, non cathedræ, ſed antiquitatis jure. Quippe in Africæ provinciis primatus haud erat certæ ſedi addictus, præterquam in Proconſulari, in qua Carthaginenſis epiſcopus eâ præeminentiâ perpetuò gaudebat. De præfato Cirtenſi concilio agit Optatus in lib. 1 contra Parmenianum, ejuſque Acta refert Auguſtinus in lib. 3. cont. Creſconium c. 27. ubi tamen error eſt in Conſulum deſignatione, caſtigandus ex Brevic. collat. die 3. c. 17.

[c] Judices petierunt epiſcopos ex Gallia; quippe quæ *ab hoc*, ut ajebant, *facinore* traditionis de quo agebatur, *immunis* erat. Dati ſunt Maternus Agrippinenſis, Rheticius Auguſtodunenſis, & Marinus Arelatenſis, miſſique Romam cum aliis quindecim epiſcopis Italis; quorum in conſeſſu Melchiades Papa Cæcilianum innocentem eſſe pronuntiavit ex Optato in lib. 1. adverſ. Parmenianum. anno ſcilicet 313. juxta Aug. in lib. poſt collat. c. 33.

[d] Bad. Er. & MSS. novem, *arbitrio medio.*

[e] In antiquis codicibus ſcribitur plerumque *Miltiades.*

[f] Proconſulis Heliani ſive Æliani ſententia in Geſtis hoc loco laudatis dicta ſecundùm Felicem Aptungitanum refertur in lib. 3. cont. Creſcon. c. 70. De iiſdem Actis proconſularibus mentionem facit Optatus Milevit. pertinent ad an. Chr. 314. teſte Auguſtino in lib. poſt collat. c. 33.

CLASSIS II. AN. 398.

mas veſtras. Expergiſcimini aliquando; non in aliqua obſcura quæſtione verſamur, non recondita ſecreta rimamur, quibus penetrandis vel nulla vel rara humana corda ſufficiant: res in aperto eſt. Quid eminet clariùs, quid cernitur citiùs? Dicimus temerario concilio, quamlibet numeroſiſſimo, innocentes abſenteſque fuiſſe damnatos. Probamus hoc proconſularibus Geſtis, quibus ab omni traditionis crimine alienus judicatus eſt ille, quem maximè criminoſum à veſtris prolata concilij Geſta ſonuerunt. Dicimus à traditoribus confeſſis, in eos qui traditores dicerentur, dictas fuiſſe ſententias. Probamus hoc eccleſiaſticis Geſtis, ubi nominatim declarantur, in quibus Secundus Tigiſitanus ea, quæ cognovit, velut contuitu pacis ignovit, & cum quibus [a] poſtea non cognovit, diſciſſa pace damnavit. Unde apparuit eum etiam primò non paci conſuluiſſe, ſed ſibi timuiſſe. Objecerat ei namque Purpurius [b] Limatenſis, quòd etiam ipſe cùm detentus eſſet à curatore & ordine, ut Scripturas traderet, dimiſſus eſt, utique non fruſtra, niſi quia tradidit, aut tradi aliquid juſſit. Hanc ille ſuſpicionem ſatis probabilem metuens, accepto conſilio à minore Secundo conſanguineo ſuo, conſultiſque ceteris, qui cum eo erant epiſcopis, manifeſtiſſima crimina Deo judicanda dimiſit, atque ita paci proſpexiſſe viſus eſt; quod falſum erat, cùm ſibi proſpexerit.

7. Nam ſi in ejus corde cogitatio pacis habitaret, non apud Carthaginem poſtea cum traditoribus, quos præſentes atque confeſſos Deo dimiſerat, damnaret crimine traditionis, quos abſentes apud eum nemo convicerat. Tanto magis enim timere debuit, ne pax unitatis violaretur, quanto erat Carthago civitas ampla & illuſtris, unde ſe per totum Africæ corpus malum, quod ibi eſſet exortum, tamquam à vertice effunderet. Erat etiam tranſmarinis vicina regionibus & famâ celeberrimâ nobilis: unde non mediocris utique auctoritatis habebat epiſcopum, qui poſſet non curare conſpirantem multitudinem inimicorum, cùm ſe videret & Romanæ eccleſiæ, in qua ſemper apoſtolicæ cathedræ viguit principatus, & ceteris terris, unde Evangelium ad ipſam Africam venit, per communicatorias litteras eſſe conjunctum, ubi paratus eſſet cauſſam ſuam dicere, ſi adverſarij ejus ab eo illas eccleſias alienare conarentur. Quia ergo venire noluit ad hoſpitium collegarum, quos à ſuis inimicis contra veritatem ſuæ cauſſæ perverſos eſſe ſentiebat vel ſuſpicabatur, vel, ut ipſi aſſerunt, ſimulabat, tanto magis Secundus, ſi veræ pacis cuſtos eſſe voluiſſet, cavere debuit ne damnarentur abſentes, qui judicio eorum omnino intereſſe noluerunt. Neque enim de preſbyteris aut diaconis aut inferioris ordinis clericis, ſed de collegis agebatur, qui poſſent aliorum collegarum judicio, præſertim apoſtolicarum eccleſiarum, cauſſam ſuam integram reſervare; ubi contra eos ſententiæ dictæ in abſentes, nullo modo aliquid valerent, quando eorum judicium non primò aditum poſtea deſeruerunt, ſed ſuſpectum ſemper habitum numquam adire voluerunt.

8. Hæc res maximè ſollicitare debuit Secundum, qui tunc erat primas, ſi propterea concilium regebat, ut paci conſuleret: facilè enim fortaſſis ra-

(A) bida in abſentes ora placata vel frenata comprimeret, ſi diceret; Videtis fratres poſt tantam ſtragem perſequutionis miſericordiâ Dei à principibus ſæculi pacem eſſe conceſſam; non debemus nos Chriſtiani & epiſcopi unitatem diſrumpere Chriſtianam, quam jam Paganus non inſequitur inimicus. Itaque aut iſtas omnes cauſſas, quas clades turbulentiſſimi temporis inflixit Eccleſiæ, Deo judici dimittamus: aut ſi aliqui in vobis ſunt, qui certa iſtorum crimina ita noverint, ut ea facilè valeant edo- (B) cere, negantesque convincere, & talibus communicare formidant, pergant ad fratres & collegas noſtros tranſmarinarum eccleſiarum epiſcopos, & ibi priùs de iſtorum factis & contumacia conquerantur, quòd ad judicium collegarum Afrorum malè ſibi conſcij venire noluerunt, ut inde illis denuntietur ut veniant, ibique objectis reſpondeant. Quod ſi non fecerint, ibi etiam eorum pravitas & perverſitas innoteſcet, miſsâque [c] tractatoriâ ſuper eorum nomine per totum orbem terrarum quacum- (C) que jam Chriſti Eccleſia dilatata eſt, ab omnibus eccleſiis eorum communio præcidetur, ne aliquis error in cathedra eccleſię Carthaginis oriatur. Tum demum ſecuri epiſcopum alium plebi Carthaginis ordinabimus, cùm à tota Eccleſia iſti fuerint ſeparati, ne fortè cùm alius modò fuerit ordinatus, non ei communicetur ab eccleſia tranſmarina; quia iſte ab honore depoſitus non videbitur, quem jam ordinatum fama celebravit, & ad eum commeare communicatorias litteras fecit; atque ita magnum (D) ſcandalum ſchiſmatis in unitate Chriſti jam pacatis temporibus oriatur, dum præproperè noſtras volumus præcipitare ſententias; & non contra Cæcilianum, ſed contra orbem terrarum, qui ei per ignorantiam communicat, altare alterum erigere audeamus.

9. Huic tam ſano rectoque conſilio quiſquis infrenis obtemperare noluiſſet, quid eſſet facturus? aut quomodo aliquem abſentium collegarum eſſet damnaturus, cùm in poteſtate Acta concilij non ha- (E) beret, contradicente primate? Quòd ſi tanta & adversùs primam ſedem ſeditio naſceretur, ut nonnulli damnare jam vellent, quos volebat ille differri, quanto meliùs à talibus inquieta & impacata molientibus, quàm à totius orbis communione diſſentiretur? Sed quia non erant, quæ in Cæcilianum & ordinatores ejus tranſmarino judicio probarentur, propterea nec priuſquam in eum ſententias dicerent, deferre voluerunt, nec poſteaquam dixerunt, perſeveranter id agere ut eccleſiæ tranſmarinæ in (F) notitiam perferretur, quorum traditorum in Africa damnatorum communionem vitare deberet. Quia ſi id facere tentaviſſent, adeſſent ſibi Cæcilianus & ceteri, & ſuam cauſſam adversùs fallaces criminatores apud tranſmarinos eccleſiaſticos judices diligentiſſimâ diſcuſſione purgarent.

10. Itaque concilium illud perverſum atque nefarium, maximè ut creditur traditorum fuit, quibus confeſſis Secundus Tigiſitanus ignoverat: ùt quoniam de traditione fama crebruerat, infama- (G) tis aliis à ſe averterent ſuſpicionem, & cùm homines per Africam totam credentes epiſcopis falſa de innocentibus loquerentur, quòd damnati eſſent apud Carthaginem traditores, tamquam in nebula mendaciſſimi rumoris, ipſi qui verè tradide-

[a] Ita MSS & antiquiores editiones. At Lov. *poſteaquam cognovit.*
[b] Sic in MSS. pleriſque, nec non apud Optatum. At in editionibus Lov. Er. & c ſcribitur *Liniacenſis.* in MS. Gervaſ. *Leniatenſis.*
[c] In MSS. aliquot, *tractoria.* quæ hic nihil aliud eſt quàm ſynodica epiſtola. Nonnumquam verò diploma eſt publicæ evectionis uſurpandæ, ut in Conſtantini Edicto ad Ablavium PP. quo jubet tractorias dari epiſcopis ad Arelatenſe concil. venientibus.

Classis II. an 398. rant latitarent. Unde videtis cariſſimi, fieri potuiſſe, quod veriſimile non eſſe quidam veſtrûm dicebant, ut qui eſſent de ſua traditione confeſſi, cauſſamque ſuam impetraviſſent Deo dimitti oportere, iidem judices damnatoreſque tamquam traditorum abſentium poſtea conſediſſent. Magis enim amplexi ſunt occaſionem, qua poſſent alios falſa criminatione perfundere, & converſas in eos linguas hominum ab inquiſitione criminum ſuorum hoc modo declinare. Alioquin ſi fieri non poſſet, ut quiſque mala, quæ ipſe committeret, in alio judicaret, non diceret quibuſdam Paulus apoſtolus; *Propterea inexcuſabilis es, ô homo omnis qui judicas. In quo enim alium judicas, temetipſum condemnas; eadem enim agis, quæ judicas.* Quod illi omnino fecerunt, ut hæc verba apoſtolica integrè in eos aptéque conveniant. (Rom. 2. 1.)

11. Non ergo tunc Secundus, quando eorum crimina Deo dimiſit, paci unitatique conſuluit: alioquin magis hoc apud Carthaginem provideret, ne ſchiſma fieret, ubi nullus aderat, cui confeſſo crimen donare cogeretur; ſed quod erat facillimum, tota conſervatio pacis eſſet abſentes nolle damnare. Itaque injuriam facerent innocentibus, etiam ſi eis non convictis neque confeſſis, neque omnino præſentibus ignoſcere voluiſſent. Ille quippe accipit veniam, cujus culpa certiſſima eſt. Quanto ergo immaniores & cæciores fuerunt, qui ea ſe putaverunt poſſe damnare, quæ incognita nec donare potuiſſent? Sed illic cognita dimiſſa ſunt Deo, ne alia quærerentur: hîc incognita damnata ſunt, ut illa tegerentur. Sed dicet aliquis, Cognoverunt. Quod etſi concedam, etiam ſic abſentibus utique parci oportebat. Neque enim judicium deſeruerant, ubi numquam omnino conſtiterant; nec in illis ſolis epiſcopis Afris erat Eccleſia, ut omne judicium eccleſiaſticum vitaſſe viderentur, qui ſe judicio eorum præſentare noluiſſent. Millia quippe collegarum tranſmarina reſtabant, ubi apparebat eos judicari poſſe, qui videbantur Afros vel Numidas collegas habere ſuſpectos. Ubi eſt enim quod Scriptura clamat: *Antequam interroges, ne vituperes quemquam, & cùm interrogaveris, corripe juſtè.* Si ergo nec vituperari, nec corripi niſi interrogatum Spiritus-ſanctus voluit; quanto ſceleratiùs non vituperati aut correpti, ſed omnino damnati ſunt, qui de ſuis criminibus nihil abſentes interrogari potuerunt?

Eccli 11 7. Judicare parte abſente, nec audita, nefas eſt.

12. Sed tamen iſti, qui licet abſentium, & nequaquam judicium deſerentium, quia numquam adfuerunt, & ſemper ſibi cuneum illum ſuſpectum eſſe declaraverunt, tamen cognita crimina ſe damnaſſe dicunt, quæſo vos fratres mei, quomodo cognoverunt? Reſpondetis; Neſcimus, quandoquidem ipſa cognitio in illis Geſtis explicata non eſt. Sed ego vobis oſtendam, quomodo cognoverunt. Adtendite cauſſam Felicis Aptungitani, & primò legite quàm vehementiores in eum fuerunt. Sic ergo & ceterorum cauſſam noverant, ſicut hujus qui poſtea innocentiſſimos diligenti & terribili inquiſitione probatus eſt. Quanto itaque juſtiùs & tutiùs & citiùs innocentes eos exiſtimare debemus, quorum crimina ab iſtis leviùs accuſata ſunt, & parciore reprehenſione damnata, quando ille inventus eſt innocens, in quem multo immaniùs ſævierunt.

Caput IV. 13. An fortè ſicut quidam dixit, quod quidem cùm vobis diceretur, diſplicuit; ſed tamen prætermittendum non eſt. ait enim quidam, Non debuit epiſcopus proconſulari judicio purgari: quaſi verò ipſe ſibi hoc comparaverit, ac non Imperator ita quæri juſſerit; ad cujus curam, de qua rationem Deo redditurus eſſet, res illa maximè pertinebat. Arbitrum enim & judicem cauſſæ traditionis & ſchiſmatis illi eum fecerant, qui ad eum etiam preces miſerant, ad quem poſtea provocarunt; & tamen judicio ejus adquieſcere noluerunt. Itaque ſi culpandus eſt, quem judex terrenus abſolvit, cùm ipſe ſibi hoc non popoſciſſet: quanto magis culpandi ſunt, qui terrenum regem ſuæ cauſſæ judicem eſſe voluerunt? Si autem criminis non eſt provocare ad Imperatorem, non eſt criminis audiri ab Imperatore. Ergo nec ab illo, cui cauſſam delegaverit Imperator. Quemdam etiam ſuſpenſum eculeo in cauſſa Felicis epiſcopi amicus ille voluit criminari, ut quis etiam ungulis vexaretur. Numquid poterat Felix contradicere, ne tantâ diligentiâ vel ſeveritate quæreretur, cùm ejus cauſſam inveniendam cognitor agitaret? Quid enim erat aliud nolle ſic quæri, quàm de crimine confiteri? Et tamen ille ipſe proconſul inter præconum terribiles voces & cruentas carnificum manus numquam collegam damnaret abſentem, qui judicio ejus ſe præſentare noluiſſet, cùm haberet aliud, quo poſſet audiri. Aut ſi damnaret, certè etiam ipſis ſecularibus legibus pœnas juſtas & debitas lueret.

14. Quòd ſi Geſta proconſularia diſplicent, eccleſiaſticis cedite. Omnia vobis ordine recitata ſunt. An fortè non debuit Romanæ eccleſiæ Melchiades epiſcopus cum collegis tranſmarinis epiſcopis illud ſibi uſurpare judicium, quod ab Afris ſeptuaginta, ubi primas Tigiſitanus præſedit, fuerat terminatum? Quid quòd nec ipſe uſurpavit? Rogatus quippe Imperator, judices miſit epiſcopos, qui cum eo ſederent, & de tota illa cauſſa quod juſtum videretur ſtatuerent. Hoc probamus & Donatiſtarum precibus, & verbis ipſius Imperatoris: utraque enim vobis lecta meminimus, & inſpiciendi ac deſcribendi licentiam nunc habetis. Legite & conſiderate omnia. Videte quantâ curâ pacis atque unitatis conſervandæ vel reſtituendæ cuncta diſcuſſa ſint; quemadmodum accuſatorum perſona tractata, & quorumdam eorum quibus maculis improbata ſit, præſentiumque vocibus liquidò conſtiterit, nihil eos habuiſſe quod in Cæcilianum dicerent, ſed totam cauſſam in plebem de parte Majorini, hoc eſt ſeditioſam & ab Eccleſiæ pace alienatam multitudinem transferre voluiſſe, ut ab ea videlicet turba Cæcilianus accuſaretur, quam ſolis tumoltuoſis clamoribus, nulla documentorum adteſtatione, nullo veritatis examine, ad ſuam voluntatem animos judicum detorquere poſſe arbitrabantur; niſi fortè furioſa & poculo erroris atque corruptionis ebria multitudo vera in Cæcilianum crimina diceret, ubi ſeptuaginta epiſcopi, ſicut de Felice Aptungitano conſtitit, abſentes & innocentes collegas, tam inſana temeritate damnarunt. Quali enim turbæ illi conſenſerant, ut adversùs innocentes non interrogatos proferrent ſententias, à tali turba etiam rurſus accuſari Cæcilianum volebant. Sed planè non tales invenerant judices, quibus illam dementiam perſuaderent. (Caput V.)

15. Poteſtis enim pro veſtra prudentia, & illorum perverſitatem illic adtendere, & judicum gravitatem, quemadmodum ad extremum perſuaderi non poſſent, ut à plebe partis Majorini, quæ certam perſonam non habebat, argueretur Cæcilianus; & requiſiti ab eis eſſent vel accuſatores vel te-

Classis II. An. 398.

ſtes vel quoquo modo cauſſæ neceſſarij, qui ſimul cum eis ex Africa venerant, & eos præſentes fuiſſe atque à Donato ſubtractos eſſe diceretur. Promiſit idem Donatus quòd eos eſſet exhibiturus: quod cùm non ſemel, ſed ſæpius promiſiſſet, ampliùs ad illud judicium accedere noluit, ubi jam erat tanta confeſſus, ut nihil aliud deinceps non accedendo, niſi præſens damnari noluiſſe videretur; cùm tamen ea quæ damnanda eſſent, eo præſente atque [a] interrogato manifeſtata fuerint. Acceſſit & aliud, ut à quibuſdam adversùs Cæcilianum denuntiationis libellus daretur: poſt quod factum quemadmodum ſit rurſus agitata cognitio, & quæ perſonæ illum libellum dederint, quóque modo nihil in Cæcilianum probari potuerit, quid dicam, cùm & audieritis omnia, & quoties volueritis legere poſſitis?

16. De numero autem ſeptuaginta epiſcoporum, cùm quaſi graviſſima opponeretur auctoritas, quæ fuerint dicta meminiſtis; & tamen viri graviſſimi ab infinitis quæſtionibus catenâ quadam inexplicabili ſeſe nectentibus ſuum temperare arbitrium maluerunt, nequaquam curantes quàm multi eſſent illi epiſcopi, aut unde collecti, quos videbant tanta temeritate cæcatos, ut in abſentes & non interrogatos collegas, tam præcipites auderent proferre ſententias. Et tamen qualis ipſius beati Melchiadis ultima eſt prolata ſententia, quàm innocens, quàm integra, quàm provida atque pacifica, qua neque collegas, in quibus nihil conſtiterat, de collegio ſuo auſus eſt removere, & Donato ſolo, quem totius mali principem invenerat, maximè culpato, ſanitatis recuperandæ optionem liberam ceteris fecit, paratus communicatorias litteras mittere etiam iis, quos à Majorino ordinatos eſſe conſtaret: ita ut quibuſcumque locis duo eſſent epiſcopi, quos diſſenſio geminaſſet, eum confirmari vellet, qui fuiſſet ordinatus prior, alteri autem eorum plebs alia regenda provideretur. O virum optimum, ô filium Chriſtianæ pacis, & patrem Chriſtianæ plebis. Conferte nunc iſtam paucitatem cum illa multitudine epiſcoporum, neque numerum numero, ſed pondus ponderi comparate: hinc modeſtiam, inde temeritatem: hinc vigilantiam, inde cæcitatem. Hîc nec manſuetudo integritatem corrupit, nec integritas manſuetudini repugnavit: ibi autem & furore timor tegebatur, & timore furor incitabatur. Iſti enim convenerant cognitione verorum criminum falſa reſpuere, illi falſorum damnatione vera celare.

Melchiadis ſententia.

Caput VI.

17. Illiſne ſe tandem Cæcilianus audiendum judicandumque committeret, cùm haberet tales, apud quos ſi ei cauſſa moveretur, innocentiam ſuam facillimè oſtenderet? non ſe illis omnino committeret, nec ſi peregrinus eccleſiæ Carthaginenſis ſubitò epiſcopus eſſet ordinatus, & ignoraret quid ad corrumpendos animos vel improborum vel imperitorum poſſet tunc pecunioſiſſima mulier quædam Lucilla, quam pro diſciplina eccleſiaſtica corripiendo idem, cùm eſſet diaconus læſerat. etiam hoc enim acceſſerat malum ad illam perficiendam iniquitatem. Nam in illo concilio, ubi à confeſſis traditoribus abſentes atque innocentes damnati ſunt, pauci quidam erant, qui crimina ſua infamatis aliis tegere cupiebant, ut homines à veritatis inquiſitione averterentur falſis rumoribus avocati. Pauci ergo erant, qui hoc negotium maximè curabant, quamvis in eis eſſet major auctoritas, propter ipſius Secundi ſocietatem, qui eis pepercerat territus. Ceteri autem Lucillæ pecuniâ maximè adversùs Cæcilianum emti & inſtigati perhibentur. Exſtant [b] geſta apud Zenophilum conſularem, ubi Nundinarius quidam diaconus à Sylvano Cirtenſi epiſcopo, quantum ipſis geſtis intelligitur degradatus, cùm eis ſatisfacere per aliorum epiſcoporum litteras fruſtra conatus eſſet, multa patefecit iratus, & in judicium publicum protulit: inter quæ id quoque commemoratum legitur, quod Lucillæ pecuniâ corruptis epiſcopis, in Carthaginenſi eccleſia, in Africæ capite, altare contra altare levatum eſt. Scio quòd hæc Geſta vobis non legerimus, ſed tempus non fuiſſe meminiſtis. Inerat etiam nonnullus dolor animi de typho ſuperbiæ veniens, quòd non ipſi ordinaverant Carthagini epiſcopum.

18. Quibus omnibus rebus, cùm eos non veros judices, ſed inimicos atque corruptos Cæcilianus conveniſſe cognoſceret; quando fieri poſſet, ut vel ipſe vellet, vel populus cui præſidebat permitteret, ut relictâ eccleſiâ iret in domum privatam, non collegarum diſcutiendus examine, ſed factionis cuneo & odiis muliebribus trucidandus? cùm ſibi præſertim videret apud eccleſiam tranſmarinam privatis inimicitiis & ab utraque parte diſſenſionis alienam, incorruptum & integrum examen ſuæ cauſſæ remanere. Ubi ſi nihil adverſarij agere vellent, ipſi ſe ab orbis terrarum innocentiſſima communione præciderent: Si autem illic eum accuſare tentaſſent, tunc ſibi adeſſet, tunc innocentiam ſuam adversùs eorum machinamenta defenderet, ſicut poſtea factum eſſe didiciſtis: cùm tamen illi nimis ſerò quæſiſſent judicium tranſmarinum jam ſchiſmatis rei, jam levati altaris horrendo ſcelere maculati. Primò enim facerent, ſi veritate niterentur: ſed falſis rumoribus temporis diuturnitate firmatis, quaſi vetuſtâ famâ præjudicante ad judicium venire voluerunt. Aut quod magis credendum eſt, damnato priùs, ſicut libuit, Cæciliano, quaſi ſecuri ſibi videbantur præſidentes numero ſuo, nec audentes alibi commovere cauſſam tam malam, ubi nulla corruptione operante poſſet veritas inveniri.

Caput VII.

19. Sed poſteaquam ipſis rebus experti ſunt cum Cæciliano permanere communionem orbis terrarum, & ad eum à tranſmarinis eccleſiis communicatorias litteras mitti, non ad illum quem ipſi ſceleratè ordinaverant; puduit eos ſemper tacere: quia poſſet eis objici, cur paterentur ignaram per tot gentes eccleſiam communicare damnatis, & cur ſe ipſi ab innocentis orbis terrarum communione præciderent, cùm tacendo ſinerent epiſcopo, quem Carthaginenſibus ordinaſſent, à toto orbe non communicari: elegerunt, ſicut dicitur, [c] *ad duas* agere cauſſam cum Cæciliano apud eccleſias tranſmarinas, parati ad utrumque, ut ſi eum potuiſſent quacumque verſutiâ falſæ criminationis evincere, ſatiarent pleniſſimè cupiditatem ſuam: ſi autem non poſſent, in eadem quidem perverſitate durarent, ſed jam tamen quaſi haberent quod dicerent, malos judices ſe eſſe perpeſſos; quæ vox eſt omnium malorum litigatorum, cùm fuerint etiam manifeſtiſſima veritate ſuperati: quaſi non eis

[a] Bibl. Am. Er. & MS Gerv. ſ. habent, *interrogante*.

[b] Iſthæc Geſta fuerunt confecta an. 320. habenturque in lib. 3 cont. Creſcon. c. 29. Eorumdem etiam meminit Optatus in 1. lib. cont. Parmenianum.

[c] Sic Lov. & MSS. At editiones antiquiores & MS. Fuxenſis habent, *ad duas fraudes agere cauſſam*.

Classis II. an. 398.

eis ad hæc dici poſſet & juſtiſſimè dici, Ecce putemus illos epiſcopos, qui Romæ judicarunt, non bonos judices fuiſſe: reſtabat adhuc plenarium Eccleſiæ univerſæ concilium, ubi etiam cum ipſis judicibus cauſſa poſſet agitari, ut ſi malè judicaſſe convicti eſſent, eorum ſententiæ ſolverentur. Quod utrùm fecerint, probent: nos enim non factum eſſe facilè probamus, ex eo quòd totus orbis non eis communicat: aut ſi factum eſt, etiam ibi ſunt victi; quod ipſa eorum ſeparatio manifeſtat.

20. Sed tamen quid poſtea fecerint, Imperatoris litteris ſufficientiſſimè oſtenditur. Judices enim eccleſiaſticos tantæ auctoritatis epiſcopos, quorum judicio & Cæciliani innocentia & eorum improbitas declarata eſt, non apud alios collegas, ſed apud Imperatorem accuſare auſi ſunt, quòd malè judicarint. Dedit ille aliud Arelatenſe judicium, aliorum ſcilicet epiſcoporum; non quia jam neceſſe erat, ſed eorum perverſitatibus cedens, & omnimodo cupiens tantam impudentiam cohibere. Neque enim auſus eſt Chriſtianus Imperator ſic eorum tumultuoſas & fallaces querelas ſuſcipere, ut de judicio epiſcoporum, qui Romæ ſederant ipſe judicaret; ſed alios, ut dixi, epiſcopos dedit: à quibus tamen illi ad ipſum rurſum Imperatorem provocare maluerunt. qua in re illos quemadmodum deteſtetur, audiſtis. Atque utinam ſaltem ipſius judicio inſaniſſimis animoſitatibus ſuis finem poſuiſſent, atque ut eis ipſe ceſſit, ut de illa cauſſa poſt epiſcopos judicaret, à ſanctis antiſtitibus poſtea veniam petiturus, dum tamen illi quod ulteriùs dicerent, non haberent, ſi ejus ſententiæ non obtemperarent, ad quem ipſi provocaverunt, ſic & illi aliquando cederent veritati. Juſſit enim ille ut ei partes ad agendam cauſſam Romam occurrerent. Quò cùm Cæcilianus neſcio qua cauſsâ non occurriſſet, interpellatus ab eis, præcepit ut Mediolanum ſequerentur. Tunc ſe aliqui eorum ſubtrahere cœperunt, fortaſſe indignati, quia non eſt eos imitatus Conſtantinus, ut jam ſtatim atque velociter Cæcilianum damnaret abſentem. Quod ubi cognovit providus Imperator, reliquos ab officialibus cuſtoditos fecit Mediolanum pervenire. Quò cùm etiam Cæcilianus veniſſet, ipſum quoque, ſicut ſcripſit, exhibuit, cognitaque cauſsâ, qua diligentiâ, qua cautelâ, qua proviſione, ſicut ejus indicant litteræ, Cæcilianum innocentiſſimum, illos improbiſſimos judicavit.

Epiſcoporum eſt de eccleſiaſticis cauſis judicare.

Caput VIII.

21. Et adhuc baptizant extra Eccleſiam, & ſi poſſint rebaptizant Eccleſiam; ſacrificant in diſſenſione & ſchiſmate, & pacis nomine populos ſalutant, quos à pace ſalutis exterminant. Conſcinditur unitas Chriſti; blaſphematur hereditas Chriſti; exſufflatur baptiſma Chriſti: & nolunt in ſe iſta per ordinarias humanas poteſtates flagellis temporalibus emendari, ne in æternas pœnas pro tantis ſacrilegiis deſtinentur. Nos eis objicimus furorem ſchiſmatis, rebaptizationis inſaniam, ab hereditate Chriſti, quæ per omnes gentes diffuſa eſt, nefariam ſeparationem. De codicibus non tantùm noſtris, ſed etiam eorum, recitamus eccleſias, quarum nomina hodie legunt, & quibus hodie non communicant: quæ cùm recitantur in conventiculis eorum, lectoribus ſuis dicunt, Pax tecum: & cum ipſis plebibus, quibus illæ litteræ ſcriptæ ſunt, pacem non habent. Et ipſi nobis objiciunt vel falſa crimina mortuorum, vel etiamſi vera, tamen aliena; non intelligentes in iis, quæ nos eis objicimus, omnes illos teneri; in iis verò quæ nobis objiciunt, paleam vel zizania meſſis Dominicæ reprehendi, ad frumenta autem crimen non pertinere: neque conſiderantes quia quibus mali placent in unitate, ipſi communicant malis; quibus autem diſplicent, & eos emendare non poſſunt, neque ante tempus meſſis audent zizania eradicare, ne ſimul eradicent & triticum, non factis eorum, ſed altari Chriſti communicant: ita ut non ſolùm non ab eis maculentur, ſed etiam divinis verbis laudari prædicarique mereantur; quoniam ne nomen Chriſti per horribilia ſchiſmata blaſphemetur, pro bono unitatis tolerant, quod pro bono æquitatis oderunt.

22. Si habent aures, audiant quid Spiritus dicat eccleſiis. Sic enim in Apocalypſi Johannis legitur; *Angelo*, inquit, *eccleſiæ Epheſi ſcribe, Hæc dicit qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aureorum; Scio opera tua & laborem & patientiam tuam, & quia non potes ſuſtinere malos, & tentaſti eos, qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt, & inveniſti eos mendaces, & patientiam habes, & ſuſtinuiſti eos propter nomen meum, & non defeciſti.* Quod ſi de Angelo ſuperiorum cælorum, & non de præpoſitis Eccleſiæ vellet intelligi, non conſequenter diceret: *Sed habeo adversùm te, quòd caritatem tuam primam reliquiſti. Memor eſto itaque unde excideris, & age pænitentiam, & prima opera fac: ſin autem, venio tibi, & movebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pænitentiam egeris.* Hoc ſuperioribus Angelis dici non poteſt, qui perpetuam retinent caritatem, unde qui defecerunt & lapſi ſunt, diabolus eſt & angeli ejus. Ergo primam caritatem dicit, quia ſuſtinuit pſeudoapoſtolos propter nomen Chriſti, quam jubet ut repetat, & faciat priora opera ſua. Et objiciuntur nobis crimina malorum hominum non noſtra, ſed aliena; & ipſa partim incognita: quæ ſi etiam vera & præſentia videremus, & zizaniis propter frumenta parcentes, pro unitate toleraremus, non ſolùm nulla reprehenſione, ſed etiam non parva laude nos dignos diceret, quicumque Scripturas ſanctas non corde ſurdus audiret.

Apoc. 2. 1.

23. Tolerat Aaron multitudinem idolum exigentem & fabricantem & adorantem. Tolerat Moyſes adversùs Deum tot millia murmurantia, & toties offendentia ſanctum nomen ejus. Tolerat David Saülem perſequutorem ſuum, ſceleratis moribus cæleſtia deſerentem, magicis artibus inferna quærentem; occiſum vindicat; chriſtum etiam Domini propter ſacramentum venerandæ unctionis appellat. Tolerat Samuel nefandos filios Heli, perverſoſque filios ſuos, quos populus, quia tolerare noluit, divina veritate accuſatus, divina ſeveritate correptus eſt. Tolerat denique ipſum populum ſuperbum contemtorem Dei. Tolerat Iſaias in quos tam multa vera crimina jaculatur. Tolerat Ieremias à quibus tanta perpetitur. Tolerat Zacharias Phariſæos & ſcribas, quales illo tempore fuiſſe Scriptura teſtatur. Scio me multos prætermiſiſſe, legant qui volunt, legant qui poſſunt eloquia cæleſtia, invenient omnes ſanctos Dei ſervos & amicos ſemper habuiſſe quos in ſuo populo tolerarent; cum quibus tamen illius temporis ſacramenta communicantes, non ſolùm non inquinabantur, ſed etiam laudabiliter ſuſtinebant, *ſtudentes*, ſicut ait Apoſtolus, *ſervare unitatem ſpiritus in vinculo pacis.* Attendant etiam poſt Domini adventum, ubi multo plura hujus tolerantiæ per totum orbem inveniremus exempla, ſi omnia ſcribi & in auctoritatem

Mali in Eccleſia tolerandi.

Eph. 4. 3.

Classis II. an. 398.

redigi potuiſſent, tamen hæc ipſa quæ habemus advertite. Tolerat ipſe Dominus Judam, diabolum, furem & venditorem ſuum: ſinit accipere inter innocentes diſcipulos, quod fideles noverunt pretium noſtrum. Tolerant Apoſtoli pſeudoapoſtolos, & inter ſua quærentes non quæ Jeſu Chriſti, Paulus non ſua quærens ſed quæ Jeſu Chriſti, cum glorioſiſſima tolerantia converſatur. Poſtremò, quod paulò antè commemoravi, divina voce laudatur ſub Angeli nomine præpoſitus eccleſiæ, quòd cùm odiſſet malos, eos tamen tentatos & inventos pro nomine Domini toleravit.

24. Ad ſummam ſeipſos interrogent: Nonne tolerantur ab eis cædes & incendia Circumcellionum, qui ſunt veneratores præcipitatorum ultro cadaverum, & ſub incredibilibus malis unius [a] Optati per tot annos totius Africæ gemitus? Parco jam dicere ſingularum per Africam regionum & civitatum & fundorum tyrannicas poteſtates, & publica latrocinia. Meliùs enim vobis hæc vos ipſi dicitis, ſive in aurem, ſive palam, ſicut libitum fuerit. Quocumque enim oculos verteritis, occurret quod dico, vel potiùs quod taceo. Neque hinc iſtos, quos ibi diligitis, accuſamus. Non enim nobis diſplicent, quia tolerant malos; ſed quia intolerabiliter mali ſunt propter ſchiſma, propter altare contra altare, propter ſeparationem ab hereditate Chriſti toto orbe diffuſa, ſicut tanto antè promiſſa eſt. Violatam pacem, conſciſſam unitatem, iterata baptiſmata, exſufflata ſacramenta, quæ in ſceleratis quoque hominibus ſancta ſunt, plangimus & lugemus. Quæ ſi parvi pendunt, intueantur exempla quibus demonſtratum eſt quanti hæc penderit Deus. Qui fecerunt idolum, uſitata gladij morte peremti ſunt: qui verò ſchiſma facere voluerunt, hiatu terræ principes devorati, & turba conſentiens igne conſumta eſt. Diverſitate pœnarum, diverſitas agnoſcitur meritorum.

[a] Thamugadenſis epiſcopi. vide not. in epiſt. 53.

Caput IX.

25. Traduntur in perſequutione ſancti codices, confitentur traditores, & Deo dimittuntur. Non interrogantur innocentes, & ab hominibus temerariis damnantur. Probatur integer certis judiciis, qui inter abſentes damnatos multò vehementiùs ceteris criminatus eſt. Judicium epiſcoporum ad Imperatorem appellatur. Judex eligitur Imperator. Judicans contemnitur Imperator. Quæ tunc acta ſint legiſtis, quæ nunc agantur videtis: ſi de illis in aliquo dubitatis, iſta jam cernite. Certè non chartis veteribus, non archivis publicis, non Geſtis forenſibus aut eccleſiaſticis agamus. Major liber noſter orbis terrarum eſt, in eo lego completum, quod in libro Dei lego promiſſum: *Dominus*, inquit, *dixit ad me; Filius meus es tu, ego hodie genui te: poſtula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Huic hereditati qui non communicat, quoſlibet libros teneat, exheredatum ſe eſſe cognoſcat. Hanc hereditatem quiſquis expugnat, alienum ſe eſſe à familia Dei ſatis indicat. Certè de traditione divinorum librorum vertitur quæſtio, ubi hereditas iſta promiſſa eſt. Ille ergo credatur teſtamentum tradidiſſe flammis, qui contra voluntatem litigat teſtatoris. Quid tibi fecit, ô pars Donati, quid tibi fecit eccleſia Corinthiorum? Quod autem de iſta dico, de omnibus talibus & tam longè poſitis intelligi volo. Quid vobis fecerunt, quæ nec omnino quid feceritis, nec quos infamaveritis noſſe potuerunt? An quia Lucillam Cæcilianus in Africa læſit, lucem Chriſti orbis amiſit?

Psal. 2. 7.

26. Tandem ſentiant quod fecerunt: meritò certo annorum intervallo in oculos eorum revolutum eſt opus ipſorum. Quærite per quam feminam [b] Maximianus, qui dicitur eſſe Donati propinquus, ſeſe à Primiani communione præciderit, & quemadmodum congregata epiſcoporum factione, Primianum damnarit abſentem, & adversùs eum epiſcopus ordinatus ſit: quemadmodum Majorinus per Lucillam congregatâ epiſcoporum factione Cæcilianum damnavit abſentem, & contra eum epiſcopus ordinatus eſt. An fortè quod à ceteris Afris ſuæ communionis epiſcopis contra factionem Maximiani Primianus purgatus eſt, valere vultis: & quod à tranſmarinis unitatis epiſcopis adversùs factionem Majorini Cæcilianus purgatus eſt, valere non vultis? Rogo, fratres mei, quid magnum peto, quid difficile à vobis intelligi cupio? Multùm quidem intereſt, & incomparabiliter diſtat vel auctoritate vel numero Africana eccleſia, ſi cum ceteris orbis partibus conferatur; & longè minor eſt, etiamſi unitas hîc eſſet, longè omnino minor eſt comparata ceteris Chriſtianis omnibus gentibus, quàm pars Maximiani comparata parti Primiani, peto tamen, & juſtum eſſe arbitror, ut tantum valeat concilium Secundi Tigiſitani, quod Lucilla conflavit adversùs abſentem Cæcilianum & [c] apoſtolicam ſedem, totumque orbem Cæciliano communicantem, quantum valet concilium Maximianenſium, quod ſimiliter femina neſcio quæ conflavit adversùs abſentem Primianum, & ceteram per Africam multitudinem Primiano communicantem. Quid apertius cernitur? quid æquius poſtulatur?

27. Videtis hæc omnia, & noſtis, & gemitis; & tamen videt & Deus quòd vos in tam peſtifera & ſacrilega præciſione nulla res cogit remanere, ſi pro adipiſcendo ſpiritali regno carnalem ſuperetis affectum, & amicitias hominum, quæ in judicio Dei nihil proderunt, pro devitandis ſempiternis pœnis non timeatis offendere. Ecce ite, conſulite, quid contra hæc noſtra poſſint reſpondere cognoſcite: ſi proferunt chartas, proferimus chartas: ſi falſas noſtras eſſe dicunt, hoc nos de ſuis dicere non indignentur. Nemo delet de cælo conſtitutionem Dei, nemo delet de terra Eccleſiam Dei: ille totum orbem promiſit, iſta totum orbem replevit: & malos habet & bonos, ſed nec in terris amittit niſi malos, nec in cælum admittit niſi bonos. Erit autem vobis hic ſermo, quem de munere Dei novit ipſe, quantâ & pacis & veſtra dilectione depromſimus, correctio ſi velitis, teſtis verò etſi nolitis.

EPISTOLA XLIV. *

* Aliàs CLXIII. quæ autem 44. erat, nunc 27.

Auguſtinus refert quæ cœpta ſint agi de concordia cum Fortunio Donatiſtarum epiſcopo, cupiens ut ſine tumultu, quod placidè cœptum eſt, perficiatur conventu frequentiore.

Dominis dilectiſſimis & prædicabilibus fratribus

[a] In MSS. quindecim omittitur, *qui ſunt.* Videſis perſimilem locum in lib. 2. cont. litt. Petil. c. 24.

[b] Maximianus Carthaginenſis diaconus Donatiſta Primiano epiſcopo ſuo infenſus, auctor novi ſchiſmatis extitit circ. an. 393. *præcidens fruſtum de fruſto*, ut ait Auguſtinus Enarrat. 2 in Pſal. 36. ubi & refert ſynodicam epiſtolam Donatiſtarum epiſcoporum qui Primianum in Cabarſuſſitano concilio damnarunt, & in ejus locum ſubrogarunt Maximianum. At anno proximè ſequenti habitum eſt à ceteris Donatiſtis Bagaienſe concilium contra exortum ſchiſma, damnatuſque eſt ab iis Maximianus.

[c] In MSS. propè omnibus habetur, *& apoſtolicas ſedes.* quæ fortè germana lectio eſt.

CLASSIS II. AN. 398.

ELEUSIO, GLORIO & FELICIBUS, AUGUSTINUS.

Scripta exeunte an. 397. aut ineunte 398.

CAPUT I.

1. FORTUNIUM quem [a] Tuburſicum habetis epiſcopum, per eamdem civitatem, quamquam feſtinantiſſimè, cùm ad Cirtenſem Eccleſiam [b] pergeremus experti ſumus ita omnino, ut de illo ſolens benigniſſimè polliceri. Eam ipſam quippe veſtram de illo nobis ſermocinationem cùm ei renuntiaremus, volentes eum videre, non abnuit. Venimus itaque ad eum, quia ætati B ejus id à nobis deferendum videbatur, potiùs quàm exigendum ut ipſe ad nos veniret prior. Perreximus ergo comitantibus non paucis, quos fortè aggregatos nobis illud tempus invenerat. Cùm autem apud eum conſediſſemus, rumore diſperſo non parva præterea turba confluxit; ſed nobis, in tota illa multitudine perpauci apparebant, qui utiliter ac ſalubriter agi cauſſam illam, & tantam reique tantæ quæſtionem prudenter & piè diſcuti cuperent. Ceteri verò magis ad ſpectaculum quaſi altercatio- C nis noſtræ propè theatrica conſuetudine, quàm ad inſtructionem ſalutis Chriſtiana devotione convenerant. Quapropter nec ſilentium nobis præbere, nec intentè nobiſcum atque modeſtè ſaltem & ordinatè colloqui potuerunt, exceptis, ut dixi, paucis, quorum religioſa & ſimplex apparebat intentio. Itaque liberè pro ſui cujuſque animi motu immoderatè loquentium omnia ſtrepitu turbabantur, nec evincere ſive nos, ſive ipſe rogando, interdum etiam objurgando potuimus, ut nobis modeſtum ſi- D lentium præberetur.

2. Res tamen utcumque agi cœpta eſt, & aliquot horas in alterno ſermone protraximus, quantum vocibus interquieſcentibus variè tumultuantium ſinebamur. Sed in ipſo diſputationis exordio, cùm videremus ea, quæ dicebantur, ſubinde labi de memoria vel noſtra, vel eorum quorum ſalutem maximè curabamus; & ut eſſet nobis cautior modeſtiorque tractatio, ſimul ut & vos atque alij fratres, qui abſentes erant, quid inter nos actum eſſet, E legendo cognoſceretis, poſtulavimus ut à notariis verba noſtra exciperentur. Diu ab illo vel ei conſentientibus reluctatum eſt; poſtea tamen ipſe conceſſit. Sed notarij qui aderant, atque id ſtrenuè facere poterant, neſcio quâ cauſsâ excipere noluerunt. Egimus ſaltem ut fratres qui nobiſcum erant, quamquam in hac re tardiùs poſſent, exciperent, pollicentes nos ibi eaſdem tabulas relicturos. Conſenſum eſt. Ceperunt verba noſtra excipi, & aliqua ab invicem ad tabulas dicta ſunt. Poſtea inordinatas F perſtrepentium interpellationes, & propterea noſtram quoque turbulentiorem diſputationem notarij non valentes ſuſtinere, ceſſerunt; nobis ſanè non deſiſtentibus, & ut cuique facultas dabatur, multa dicentibus. Ex quibus omnibus verbis noſtris, quantum recordari potui, cauſſæ totius actionem, dilectionem veſtram fraudare nolui. Poteſtis enim ei litteras meas legere, ut vel approbet A vera me ſcripſiſſe; vel ipſe vobis, ſi quid meliùs recolit, incunctanter inſinuet.

CLASSIS II. AN. 398. CAPUT II.

3. Primò enim vitam noſtram, quam vobis benevolentiùs fortaſſe quàm veriùs narrantibus, ſe comperiſſe dicebat, prædicare dignatus eſt: adjungens ſe dixiſſe vobis, nos omnia, quæ de nobis inſinuaratis, bene facere potuiſſe, ſi in Eccleſia faceremus. Deinde quærere cœpimus, quænam illa eſſet Eccleſia, ubi vivere ſic oporteret, utrùm illa quæ, ſicut ſancta tanto antè Scriptura prædi- B xerat, ſe terrarum orbe diffunderet, an illa quam pars exigua vel Afrorum vel Africæ contineret. Hîc primò aſſerere conatus eſt, ubique terrarum eſſe communionem ſuam. Quærebam utrùm epiſtolas communicatorias, [c] quas formatas dicimus, poſſet quò vellem dare, & affirmabam quod manifeſtum erat omnibus, hoc modo faciliimè illam terminari poſſe quæſtionem. Parabam autem, ut ſi conſentiret, ad illas eccleſias à nobis tales litteræ mitterentur, quas in apoſtolicis auctoritati- C bus pariter legeremus illo jam tempore fuiſſe fundatas. *Epiſtolæ formatæ.*

4. Sed quia res apertè falſa erat, permixtis verbis citò inde diſceſſum eſt, inter quæ verba evangelicam illam Domini admonitionem commemoravit, qua dixit; *Cavete à pſeudoprophetis; multi ad vos venient in veſtitu ovium, intus autem ſunt lupi rapaces: ex fructibus eorum cognoſcetis eos.* Quæ verba Domini cùm diceremus eadem de illis à nobis poſſe recitari, ventum inde eſt ad exaggeratio- D nem perſequutionis, quam ſæpe ſuam partem pertuliſſe dicebat; hinc volens oſtendere ſuos eſſe Chriſtianos, quia perſequutionem paterentur. Inter quæ verba cùm ego pararem ex Evangelio reſpondere, inde capitulum commemoravit prior, Ubi Dominus ait; *Beati qui perſequutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Quo loco ego gratulatus, ſubjeci ſtatim, id ergo eſſe quærendum, utrùm illi perſequutionem propter juſtitiam paſſi fuerint. In qua quæſtione E diſcuti cupiebam, quod quidem omnibus clarum erat, utrùm eos in unitate Eccleſiæ conſtitutos, an ſchiſmate jam diviſos [d] Macariana tempora invenerunt, ut qui videre vellent, utrùm propter juſtitiam perſequutionem paſſi fuerint, id potiùs attenderent, utrùm ſe rectè à totius orbis unitate præciderint. Quod ſi injuſtè feciſſe invenirentur, manifeſtum eſſet eos propter injuſtitiam potiùs quàm propter juſtitiam paſſos perſequutionem: & ideo numero beatorum adjungi non poſſe, de qui- F bus dictum eſt; *Beati qui perſequutionem patiuntur propter juſtitiam.* Ibi commemorata eſt famoſior quàm certior codicum illa traditio. Sed reſpondebatur à partibus noſtris, principes illorum potiùs fuiſſe traditores. Quòd ſi de hac re noſtrorum litteris nollent credere, nec nos cogi oportere, ut litteris credamus ipſorum.

Matt. 7.15. *Matt. 5.10.*

CAPUT III.

5. Sed tamen ſequeſtratâ iſtâ dubiâ quæſtione, quærebam quomodo ſe iſti juſtè ſeparaſſent ab in-

[a] In duobus Vaticanis codicibus, *Tybuſiritum.*

[b] Eò pergebant epiſcopi ordinandi cauſsâ, uti dicitur infrà n. 13. in locum ſcilicet Profuturi poſt ſuſceptum epiſcopatum in brevi demortui. Huic ſuccedebat Fortunatus laudatus in lib 2. cont. litteras Petil. c. 99. & unus ex epiſcopis ſeptem delectis ad cauſſam catholicæ Eccleſiæ propugnandam in collatione Carthaginenſi an. 411.

[c] Hinc Donatiſtas urgebat etiam Optatus in lib. 2. *Nobis*, inquit, *totus orbis commercio formatarum, in una communionis ſocietate concordat.* In codice can. eccleſ. Afric. extat 23. canon, ut epiſcopus trans mare profecturus, *formatam* ſumat à primate.

[d] Macarius cujus geſta in Catholicos calumnioſè objectabant Donatiſtæ, adeo ut ex ipſius nomine Macarianos illos appellarent, à Conſtante imperatore circ. an. 348 miſſus fuit in Africam una cum Paulo, tum ut eleemoſynas erogaret in pauperes, tum ut ſingulos ad unitatem catholicam adhortaretur. Cui epiſcopi Donatiſtæ, in primis Donatus Carthaginenſis & Donatus Bagaienſis vehementer obſtiterunt, quin & in eum concitarunt Circumcellionum furorem: è quibus permulti à militibus necati, & Martyrum titulo apud Donatiſtas exornati; inter quos celebriores Marculus & Donatus, ſcilicet Bagaienſis. Alter autem Donatus cùm iis, qui ad concordiam revocari nollent, fugam poſtmodum arripuit, ſive in exſilium relegatus fuit. ex Optato in lib. 3. partim etiam ex Auguſtino &c.

CLASSIS II. AN. 398.

nocentia ceterorum Chriſtianorum, qui per orbem A terrarum ſucceſſionis ordinem cuſtodientes, in antiquiſſimis eccleſiis conſtituti, penitus ignorarent qui fuerint in Africa traditores; qui certè non poſſent communicare, niſi eis quos ſedere in ſedibus epiſcopalibus audiebant. Reſpondit, tamdiu transmarinarum partium eccleſias manſiſſe innocentes, donec conſenſiſſent in eorum ſanguinem, quos Macarianam perſequutionem pertuliſſe dicebat. Ubi ego poſſem quidem dicere, nec invidiâ Macariani temporis innocentiam tranſmarinarum eccle- B ſiarum contaminari potuiſſe; quandoquidem nullo modo probaretur illis auctoribus feciſſe etiam quæ fecerat. Sed de compendio quærere malui, ſi Macarij ſævitiâ, ex quo in eam conſenſiſſe dicebantur tranſmarinæ eccleſiæ, ſuam innocentiam perdiderunt, utrùm ſaltem probaretur uſque ad illa tempora Donatiſtas cum Orientalibus Eccleſiis ceteriſque orbis partibus in unitate manſiſſe.

6. Tùnc protulit quoddam volumen, ubi volebat oſtendere Sardicenſe concilium ad epiſcopos C Afros, qui erant communionis Donati, dediſſe litteras. Quod cùm legeretur, audivimus Donati nomen inter ceteros epiſcopos, quibus illi ſcripſerant. Itaque flagitare cœpimus ut diceretur, utrùm ipſe eſſet Donatus, de cujus parte iſti cognominantur: fieri enim potuiſſe, ut alicui Donato alterius hæreſis epiſcopo ſcripſerint, cùm maximè in illis nominibus nec Africæ mentio facta fuerit. Quomodo ergo poſſet probare Donatum partis Donati epiſcopum nomine illo accipiendum eſſe, quando D ne id quidem probare poſſet, utrùm ad Africanarum ſpecialiter eccleſiarum epiſcopos illæ litteræ miſſæ fuerint. Quamquam enim Donati nomen Afrum eſſe ſoleat, non tamen repugnaret à vero, ut vel partium illarum aliquis vocaretur nomine Afro, vel aliquis Afer in illis partibus conſtitueretur epiſcopus. Neque enim in eis vel diem vel conſulem invenimus, ut ſaltem conſideratis temporibus certi aliquid eluceret. Sanè quoniam neſcio quando audieramus Arianos, cùm à communione E catholica diſcrepaſſent, Donatiſtas in Africa ſibi ſociare tentaſſe: ad aurem mihi hoc ipſum frater Alypius ſuggeſſit. Tunc accepto ipſo volumine, ejuſdem concilij ſtatuta conſiderans, [a] legi Athanaſium epiſcopum Alexandrinum catholicum, cujus maximè adversùs Arianos acerrimarum diſputationum conflictus eminuit, & Julium eccleſiæ Romanæ epiſcopum, nihilominus catholicum, illo concilio Sardicenſi fuiſſe improbatos. Unde apud nos conſtitit Arianorum fuiſſe concilium, quibus F iſti epiſcopi catholici vehementiſſimè reſiſtebant. Itaque ad diligentiorem etiam temporum diſcuſſionem voluimus ipſum volumen accipere atque auferre nobiſcum. Qui noluit dare, dicens, ibi nos habere illud, quando aliquid in eo conſiderare vellemus. Rogavi etiam ut manu mea notari permitteret, fateor, timens ne mihi fortè cauſâ exigente, cùm petendum eſſet, pro illo aliud proferretur; neque hoc voluit.

CAPUT IV.

7. Deinde mihi cœpit inſtare, ut ad interroga- G tionem ſuam breviter reſponderem, quærens à me quem juſtum putarem, eum qui perſequeretur, an eum qui perſequutionem pateretur. Cui reſpondebam, non rectè ita interrogari: fieri enim poſſe ut ambo iniqui ſint, fieri etiam poſſe ut iniquiorem juſtior perſequatur. Non ergo eſſe conſequens, ut ideo ſit quiſque juſtior, quia perſequutionem patitur, quamvis id plerumque contingat. Deinde cùm viderem in hoc eum multùm immorari, ut juſtitiam ſuæ partis ex eo certam vellet intelligi, quia perſequutionem paſſa fuerit; quæſivi ab eo, utrùm juſtum & Chriſtianum putaret epiſcopum Mediolanenſis eccleſiæ Ambroſium. Cogebatur utique negare, quòd ille vir Chriſtianus eſſet & juſtus: quia ſi fateretur, ſtatim objiceremus quòd eum rebaptizandum eſſe cenſeret. Cùm ergo ea loqui co- B geretur, quibus ille non eſſet habendus Chriſtianus & juſtus, commemoravi quantam perſequutionem pertulerit, circumdatâ etiam militibus armatis eccleſiâ. Quæſivi etiam utrùm Maximianum, qui ab eis apud Carthaginem ſchiſma fecerat, & juſtum & Chriſtianum putaret. Non poterat niſi negare. Commemoravi ergo etiam illum talem perſequutionem pertuliſſe, ut eccleſia ejus uſque ad fundamenta dirueretur. His igitur exemplis ei, ſi poſſem, perſuadere moliebar, ut jam deſineret di- C cere perſequutionis perpeſſionem Chriſtianæ juſtitiæ certiſſimum eſſe documentum.

8. Narravit etiam in ipſa ſchiſmatis novitate majores ſuos, cùm cogitarent culpam Cæciliani, ne ſchiſma fieret, quoquo modo velle ſopire, dediſſe quemdam [b] interventorem populo ſuæ communionis apud Carthaginem conſtituto, antequam Majorinus adversùs Cæcilianum ordinaretur. Hunc ergo interventorem in ſuo conventiculo à noſtris dicebat occiſum. Quod fateor, numquam antea prorſus D audieram, cùm tam multa ab eis objecta crimina refellerentur & redarguerentur à noſtris, atque in eôs plura & majora jacerentur. Sed tamen poſteaquam hoc narravit, rursùs à me inſtanter cœpit quærere quem juſtum putarem, eumne qui occidit, an eum qui occiſus eſſet; quaſi jam mihi probaviſſet, ita ut narraverat, eſſe commiſſum. Dicebam ergo, priùs utrùm verùm eſſet eſſe quærendum; non enim temerè credi oportere quæcumque dicuntur: & tamen fieri potuiſſe, ut vel ambo æquè E mali eſſent, vel etiam pejorem quiſquam malus occideret. Revera enim fieri poteſt, ut ſceleratior ſit rebaptizator totius hominis, quàm ſolius corporis interemtor.

9. Unde etiam illud, quod à me poſtea quæſivit, jam quærendum non erat. Ait enim etiam malum non debuiſſe occidi à Chriſtianis & juſtis; quaſi nos eos, qui hæc in Catholica faciunt, juſtos vocemus: quæ tamen nobis ab iſtis dici faciliùs quàm probari ſolent, cùm tam multas violentiſſimas cædes F & ſtrages plerique ipſorum & epiſcopi & presbyteri & quilibet clerici congregatis turbis hominum furioſiſſimorum, non catholicis tantùm, ſed nonnumquam etiam ſuis, ubi poſſunt, inferre non ceſſent. Quæ cùm ita ſint, diſſimulans tamen ab ſceleratiſſimis factis ſuorum, quæ ipſe plus novit, urgebat ut dicerem, quis juſtorum vel malum aliquem occiderit. Quod etiamſi ad cauſſam jam non pertinebat; fatebamur enim hæc ubicumque ſub nomine Chriſtiano fierent, non fieri à bonis; ſed tamen ut ad- G moneretur quid eſſet quærendum, reſpondimus, quærentes utrùm Elias juſtus ei videretur fuiſſe: quod negare non potuit. Deinde ſubjecimus quam multos pſeudoprophetas ſua manu peremerit. Hîc revera vidit quod videndum erat, talia tum licuiſſe juſtis. Hæc enim prophetico ſpiritu auctoritate Dei faciebant, qui proculdubio novit cui etiam proſit

[a] Apud Bad. Am. Er. & plures MSS. legit.

[b] Interventor dicebatur, qui vacante ſede regebat eccleſiam.

Classis II. An. 398

occidi. Exigebat ergo ut docerem jam novi Teſtamenti temporibus, quis juſtorum aliquem occiderit, etiam ſceleratum & impium. A

Caput V.

10. Tunc reditum eſt ad ſuperiorem tractatum, quo volebamus oſtendere, neque nos illis debere objicere ſuorum ſcelera, neque illos nobis, ſi qua invenirentur talia facta noſtrorum. De novo enim Teſtamento oſtendi quidem non poſſe, quòd juſtus quiſquam interfecerit aliquem: ſed tamen illud probari poſſe ipſo exemplo Domini, ſceleratos ab innocentibus fuiſſe toleratos. Traditorem enim ſuum, B qui jam pretium ejus acceperat, uſque ad ultimum pacis oſculum inter innocentes ſecum eſſe perpeſſus eſt. Quibus non tacuit eſſe inter illos tanti ſceleris hominem; & tamen primum ſacramentum corporis & ſanguinis ſui, nondum illo excluſo, communiter omnibus dedit. Quo exemplo cùm propè omnes moverentur, tentavit dicere, ante paſſionem Domini communionem illam cum ſcelerato non obfuiſſe apoſtolis, quia nondum habebant baptiſmum Chriſti, ſed baptiſmum Johannis. Quod po- C ſteaquam dixit, cœpi ab eo quærere, quemadmodum ergo ſcriptum eſſet, quòd Jeſus baptizaverit plures quàm Johannes, cùm ipſe non baptizaret, ſed diſcipuli ejus, hoc eſt per ſuos diſcipulos baptizaret. Quomodo ergo dabant quod non acceperant, quod ipſi maximè ſolent dicere. An fortè Chriſtus baptiſmo Johannis baptizabat. Deinde in hac ſententia multa quæſiturus eram, quomodo ab ipſo Johanne tunc quæſitum ſit de baptiſmo Domini, & reſponderit quòd ille haberet ſponſam, & D ille eſſet ſponſus. Numquid ergo fas erat ut baptiſmo Johannis baptizaret ſponſus, id eſt baptiſmo amici vel ſervi. Deinde quomodo poterant euchariſtiam accipere nondum baptizati. aut quomodo Petro volenti ut totum ſe lavaret, reſponderit, *Qui lotus eſt ſemel, non eum oportet iterum lavari, ſed eſt mundus totus.* Perfecta enim mundatio non in Johannis, ſed in [a] Domini baptiſmo eſt, ſi eo ſe dignum qui accipit præbeat; ſi autem indignum, ſacramenta in eo non ad ſalutem, ſed ad perniciem, E permanebunt tamen. Cùm ergo iſta quæſiturus eſſem, etiam ipſe vidit de baptiſmo diſcipulorum Domini non ſibi fuiſſe quærendum.

Johan. 4. 2.

Johan 3. 29.

Johan 13. 10.

11. Inde itum eſt in aliud, multis ut poterant utrimque ſermocinantibus: inter quæ dictum eſt, quòd adhuc eos noſtri perſequuturi eſſent: nobiſque dicebat, videre ſe velle quales nos eſſemus in illa perſequutione præbituros, utrùm conſenſuri eſſemus tali ſævitiæ, an nullum commodaturi conſenſum. Nos dicebamus Deum videre corda noſtra, F quæ ipſi non poſſent: & illos temere ſibi adhuc iſta metuere, quæ ſi contigerint, à malis contingere, quibus deteriores ipſi habent: nec tamen ideo nos à catholica communione ſegregare debere, ſi quid fortè nobis invitis, vel etiam, ſi valuerimus, contradicentibus factum fuerit, cùm tolerantiam pacificam didicerimus, dicente Apoſtolo; *Sufferentes invicem in dilectione, ſtudentes ſervare unitatem ſpiritus in vinculo pacis.* Quam pacem atque tolerantiam illos non tenuiſſe dicebamus, qui ſchiſma G fecerunt, ut nunc inter ſuos, qui mitiores eorum ſunt, graviora tolerent, ne ſcindatur quod ſciſſum eſt; cùm leviora nollent pro ipſa unitate tolerare. Dicebamus etiam nondum fuiſſe temporibus veterum pacem unitatis, & tolerantiam tanta commendatione prædicatam, ſicut exemplo Domini & novi Teſtamenti caritate: & tamen Prophetas illos & ſanctos viros dicere ſolere in populum ſcelera eorum, cùm tamen ſe ab illius populi unitate & à communione pariter accipiendorum ſacramentorum, quæ tunc fuerunt, divellere non tentaſſent.

Eph. 4. 3.

12. Inde neſcio quomodo ventum eſt ad commemorationem beatæ memoriæ Genethlij Carthaginenſis ante Aurelium Epiſcopi, quòd neſcio quam conſtitutionem datam contra illos compreſſerit, & B effectum habere non ſiverit. Laudabant illum omnes, & benigniſſimè præferebant. Inter quas laudes à nobis ſubjectum eſt, quòd etiam ipſe tamen Genethlius, ſi in eorum manus incidiſſet rebaptizandus cenſeretur. Et hæc jam ſtantes loquebamur, quia diſcedendi tempus urgeret. Ibi planè ille ſenex dixit, jam formam eſſe factam, ut quiſquis ad eos fidelium à nobis venerit, baptizetur, quod eum invitum & cum dolore animi dicere, quantum poterat, apparebat. Sanè cùm etiam ipſe multa mala C ſuorum apertiſſimè gemeret, atque oſtenderet, quod totius civitatis ejus teſtimonio probabatur, quàm eſſet remotus à talibus factis, & quæ ipſis ſuis dicere ſoleat modeſta conqueſtione proferret, noſque commemoraremus illud Ezechielis Prophetæ, ubi apertè ſcriptum eſt, nec filij culpam patri, nec patris culpam filio ejus imputandam, ubi dictum eſt, *Sicut enim anima patris mea eſt, ita & anima filij mea eſt, anima enim quæcumque peccaverit, ſola morietur*, placuit omnibus in talibus diſputationibus D violenta facta malorum hominum nobis abinvicem objici non debere. Remanebat ergo ſchiſmatis quæſtio. Itaque hortati eum ſumus, ut etiam atque etiam placido atque pacato animo annitatur nobiſcum, ut diligenti examinatione tanta inquiſitio terminum ſumat. Ubi ille benignè cùm diceret, nos ſolùm iſta quærere, nolle autem noſtros hæc quæri; ea facta pollicitatione diſceſſimus, ut exhiberemus ei plures collegas noſtros, certè vel decem, qui tantâ benevolentiâ & lenitate & tam pio ſtudio E id quæri vellent, quantum in nobis eum jam animadvertiſſe atque approbare ſentiebamus. Hoc etiam de ſuorum numero & ipſe pollicitus eſt.

Ezech 18. 20.

Caput VI.

13. Unde vos hortor & obteſtor per Domini ſanguinem, ut eum promiſſi ſui commoneatis, & gnaviter inſtetis, ut res cœpta peragatur, quam propè ad finem perveniſſe jam cernitis. Quantum enim arbitror, difficillimè poteſtis invenire in epiſcopis veſtris tam utilem animum & voluntatem, quàm in iſto ſene perſpeximus. Poſtero enim die F ipſe ad nos venit, & hæc iterum quærere cœperamus. Sed quia ordinandi epiſcopi neceſſitas nos inde jamjamque rapiebat, diutiùs cum illo eſſe nequivimus. Jam enim miſeramus ad Majorem [b] Cœlicolarum, quem audieramus novi apud eos baptiſmi inſtitutorem exſtitiſſe, & multos illo ſacrilegio ſeduxiſſe, ut cum illo, quantum ipſius temporis patiebantur anguſtiæ, aliquid loqueremur. Quem G poſteaquam venturum comperit, videns nos aliud ſuſcepiſſe negotium, cùm & ipſum neſcio quæ neceſſitas profectionis urgeret, benignè à nobis placidèque diſceſſit.

14. Videtur autem mihi, ut turbulentas turbas & impedimentum potiùs quàm adjumentum afferentes omnino devitemus, & verè ex animo amico atque tranquillo ſuſceptum tam magnum negotium

[a] MSS. octo habent, *ſed in nomine Domini baptiſmus eſt.*

[b] Cælicolarum nomen occurrit in legibus aliquot ab Honorio datis, quibus illi conſtitutas in hæreticos pœnas ſubire tenentur, *niſi ad Dei cultum venerationemque Chriſtianam converſi fuerint.*

Classis II. an. 398.

Domino opitulante peragamus, ad aliquam villam nos convenire debere non magnam, ubi nullius noſtrûm eſſet eccleſia; quam tamen villam communiter poſſident homines & noſtræ communionis & ipſius, ſicuti eſt villa Titiana. Sive ergo in Tubursicenſi, ſive in Thagaſtenſi, talis locus, vel ille quem commemoravi, vel aliquis alius inventus fuerit, faciamus codices canonicos præſto eſſe. Et ſi qua proferri potuerint ex utraque parte documenta: ut poſtpoſitis ceteris, nullâ, ſi Domino placuerit, interpellante moleſtiâ, quotquot diebus potuerimus ad hoc vacantes, & unuſquiſque noſtrûm apud ſuum hoſpitem Dominum deprecantes, adjuvante ipſo cui pax Chriſtiana gratiſſima eſt, rem tantam & bono animo cœptam ad inquiſitionis terminum perducamus. Reſcribite ſanè, quid de hac re vel vobis vel illi videatur.

EPISTOLA XLV.

Quæ autem 45. erat, nunc 127.

Auguſtinus Paulino, rogans ut demum reſcribat poſt biennii ſilentium, mittatque ſibi opus contra paganos, quod ab ipſo elaborari dudum audivit.

Prodit nunc primùm ex Plumaroneſi MS. ſuprà laudato.

Dominis germaniſſimis, dilectiſſimis & in Chriſto laudabilibus PAULINO & THERASIÆ ALYPIUS & AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circ. ineuntem an. 398.

1. NEQUAQUAM nos neſcio qua veſtra ceſſatio, qua ecce per totum biennium, ex quo nobis dulciſſimi fratres Romanus & Agilis ad vos remeaverunt, nullas à vobis litteras ſumſimus, pigros ad ſcribendum fecit. Nam cùm in aliis rebus quantò quiſque ampliùs diligitur, tantò dignior imitatione videatur, in hac re contrà eſt. Quò enim vos amamus ardentiùs, eò minùs ferimus quòd nobis non ſcribitis; nec vos in eo volumus imitari. Ecce igitur ſalutamus vos, ſi non reſpondentes epiſtolis veſtris, quæ nullæ ad nos veniunt, ſaltem expoſtulantes, & non dolore mediocri, quamvis fortaſſe etiam caritas veſtra ſimiliter conqueratur; ſi quidem miſſas à vobis noſtis, quæ ad nos non pervenerunt; vicíſſimque à nobis quæ emiſſæ erant, non ſunt vobis datæ. Quòd ſi ita eſt, querelas noſtras convertamus in preces ad Dominum, ne tanta ſolatia deneget nobis.

2. Scribere te audieramus adversùm paganos; quod ſi abſolutum eſt, quæſumus ne differas mittere per latorem hujus epiſtolæ. Carus nobis eſt, cujus æſtimatiom in regionibus noſtris poſſumus non temere bonum teſtimonium perhibere. Rogat per nos ſanctimonium veſtrum, ut eum commendare dignemini cum quibus ei negotium eſt, & apud quos ne bona cauſſa ejus opprimatur timet. quid in re agatur commodiùs ipſe narrabit: quid etiam ad ſingula, quæ fortè animum moverint inter .... gratiſſimum habemus, & apud Dominum Deum noſtrum ſinceriſſimæ veſtræ benignitati gratias agimus, ſi per veſtram operam de Chriſtiani fratris ſecuritate gaudeamus.

EPISTOLA XLVI. *

** Aliàs CLIII. quæ autem 46. erat, nunc 234.*

Publicola Auguſtino proponit multas quæſtiones.

Dilecto & venerabili patri AUGUSTINO *epiſcopo* PUBLICOLA.

Scripta fortè an. 398.

SCRIPTUM *eſt*; Interroga patrem tuum, & indicabit tibi, ſeniores tuos, & dicent tibi. *Unde & mihi exquirendam legem de ore ſacer-* *(Deut. 32. 7.)*

Classis II. an. 398.

dotis judicavi in cauſſa tali: quæ qualis ſit, per litteras expono, ſimul etiam ut & ego inſtruar in diverſis cauſſis. Singulas autem quæſtiones & diverſas, per capitula deſignari feci, ad quas ſingillatim dignare reſpondere.

Quæſtio I. *In Arzugibus, ut audivi, decurioni qui limiti præeſt vel tribuno ſolent jurare barbari, jurantes per dæmones ſuos, qui ad deducendas * baſtagas pacti fuerint, vel aliqui ad ſervandas fruges ipſas, ſinguli poſſeſſores vel conductores ſolent ad cuſtodiendas fruges ſuſcipere, quaſi jam fideles, epiſtolam decurione mittente, vel ſinguli tranſeuntes quibus neceſſe eſt per eos tranſire. Mihi autem diſceptatio in corde nata eſt, ſi ille poſſeſſor, qui ſuſceperit barbarum, cujus fides per dæmonum jurationem firma viſa eſt, non coinquinatur vel ipſe, vel illa quæ cuſtodit, vel ille qui deducitur à deductore barbaro. Sed hoc debes ſcire, quia qui jurat barbarus à poſſeſſore pro ſervandis frugibus accipiat aurum, vel à viatore deductor; ſed tamen cum hac veluti mercede, quæ ſolet dari à poſſeſſore, vel à viatore, juramentum etiam illud in medio eſt mortale datum decurioni vel tribuno: quod perturbat me ne polluat illum, qui ſuſcipit barbari juramentum, vel illa quæ cuſtodit barbarus. Quacumque enim conditione etiam auro dato, & obſidibus datis, ut audivi, tamen juramentum iniquum medium interceſſit. Dignare autem mihi definitivè reſcribere, & non ſuſpensè. Quòd ſi ipſe ſcribas dubitanter, ego in majores dubitationes incidere poſſum, quàm antequam interrogaſſem.*

II. *Hoc etiam audivi, quia ipſi homines conductores, qui præſunt rei meæ, juramentum per dæmones ſuos jurantibus barbaris accipiunt pro ſervandis frugibus. Si ergo cùm illi jurant per dæmones ſuos ut cuſtodiant fruges, non polluunt ipſas fruges, ut ſi inde manducaverit Chriſtianus ſciens, vel de pretio ipſarum rerum fuerit, coinquinetur, ſignificare dignare.*

III. *Item ab alio audivi, quod conductori non juratur à barbaro, & alter dixit, quia juratur conductori. Si etiam falſum mihi dixit ille, qui dixit jurari conductori, ſi jam pro hoc quod ſolùm audivi, non debeo uti de ipſis frugibus, vel de pretio ipſarum propter auditum ſolum, quia dictum eſt;* Si autem quis dixerit, Hoc immolatitium eſt idolis, nolite manducare, propter illum, qui indicavit: *ſi tamen etiam hæc cauſſa ſimilis eſt cauſſæ de immolatitio. Quòd ſi ita eſt, quid debeo de ipſis frugibus, vel de pretio ipſarum facere?* *(1. Cor. 10. 28.)*

IV. *Si debeo requirere de utroque qui mihi dixit, quia non juratur conductori; aut qui dixit, quia juratur conductori; & dictum uniuſcujuſque probare per teſtes, qui verum dixit de illis duobus, & tamdiu non contingere de ipſis frugibus, vel de pretio, quamdiu mihi probatum fuerit, ſi verum dixit ille qui dixit, quia non juratur conductori?*

V. *Si barbarus qui per juramentum ſuum jurat malum, fecerit illum Chriſtianum conductorem vel tribunum qui limiti præeſt, jurare ſibi pro fide illi ſervanda pro cuſtodiendis frugibus, per ipſum juramentum mortale per quod ipſe jurat, ſi ſolus ille Chriſtianus coinquinatus ſit, ſi non & illa quorum cauſſâ jurat. Aut ſi paganus, qui limiti præeſt, juraverit barbaro pro fide illi ſervanda per mortale juramentum, ſi non coinquinat pro quibus jurat. Si quem miſero ad Arzuges, ſi licet ei juramentum accipere à barbaro illud mortale; & ſi non coinquinatur, ſi ſuſceperit tale juramentum Chriſtianus?*

VI. *Si de area trituratoria tritici vel cujuſcumque leguminis, aut torculari, de quo dæmoni oblatum eſt, ſi licet inde manducare Chriſtianum ſcientem.*

VII. *De luco ſi licet ad aliquem uſum ſuum Chriſtianum ſcientem ligna tollere?*

VIII. *Si quis vadens ad macellum emat carnem, quæ non ſit im-*

* Baſtaga à βαστάζω bajulo, *ferculum eſt*, juxta Lexicon Jurid. *portandis rebus fiſcalibus accommodatum.* Baſtaga verò dicebatur ipſum onus portandarum rerum per jumenta.

Classis II an. 398. IX. *molatitia , & cogitationes duas habuerit in corde , quod* A
immolata ſit, & non ſit immolata, & illam tenuerit cogi-
tationem quâ non immolatam cogitabit , ſi manducave-
rit an peccat? *Si quis bonam rem , de qua dubitat*
an bona aut mala ſit, ſi faciat putans bonam , cùm
tamen putaſſet & malam , ſi peccatum adſcribatur ei?
X *Si quis dixerit quod immolatitium eſt mentiens, & poſt-*
ea dixerit iterum , quia mentitus eſt , & ad fidem verè
mentitus eſt , ſi licet Chriſtianum inde manducare , aut
XI. *vendere, & de pretio uti ex eo quod audivit?* *Si Chri-*
ſtianus aliquis ambulans , paſſus neceſſitatem , victus fa- B
me unius diei , vel biduì , vel multorum dierum , ut jam
durare non poſſit , ita occurrerit , ut in ipſa neceſſitate fa-
mis , in qua ſibi videt jam mortem proximare , invene-
rit cibum in idolio poſitum , ubi nullus ſit hominum , &
non poſſit invenire alium cibum , debet mori aut exinde
XII. *cibari?* *Si Chriſtianus videat ſe à barbaro vel Ro-*
mano velle interfici , debet eos ipſe Chriſtianus interficere,
ne ab illis interficiatur : vel ſi licet ſine interfectione eos
Matt. 5. 39. *repellere vel impugnare , quia dictum eſt ,* Non reſiſtere
XIII. malo? *Si murum poſſeſſioni debet Chriſtianus fa-* C
cere propter hoſtem , & ſi ille Chriſtianus qui fecerit mu-
rum , cauſſa non exſiſtit homicidij , cùm inde aliqui ce-
XIV. *perint pugnare , & interficere hoſtes?* *Si licet de fonte*
bibere , vel de puteo ubi de ſacrificio aliquid miſſum eſt?
Si de puteo qui in templo eſt , & deſertum factum eſt,
debet Chriſtianus bibere? Si in templo quo colitur ido-
lum , puteus ibi ſit vel fons , & nihil ibi factum ſit in eo-
dem puteo vel fonte , ſi debet haurire aquam inde Chri-
XV. *ſtianus , & bibere?* *Si Chriſtianus debet in bal-*
neis lavare , vel in thermis , in quibus ſacrificatur ſi- D
mulacris? Si Chriſtianus debet in balneis , quibus in die
feſto ſuo pagani loti ſunt , lavare , ſive cum ipſis , ſive
XVI *ſine ipſis?* *Si in ſolio * ubi deſcenderunt pagani ab*
idolis venientes in die feſto ſuo , & aliquid illic in ſolio
ſacrilegij ſui fecerint , & ſcieris Chriſtianus , ſi debet in
XVII. *eodem ſolio deſcendere?* *Si Chriſtianus invitatus ab*
aliquo appoſitam habuerit carnem in eſcam , de qua di-
ctum fuerit illi , quia immolatitia eſt , & non manduca-
verit eam : poſtea autem ab aliquo tranſlatam ipſam
carnem aliquo caſu invenerit venalem , & emerit eam, E
aut appoſitam habuerit ab aliquo alio invitatus , & non
XVIII. *cognoverit eam , & manducaverit , ſi peccat?* *Si de*
horto vel de poſſeſſione idolorum vel ſacerdotum eorum
debet Chriſtianus ſciens olus emere, vel aliquem fructum,
& inde edere? Sanè de juramento, vel de idolis , ut labo-
rem non patiaris in requirendo , quæ Domino donante
invenerimus , ante oculos tuos volui proponere : ſi quid
autem aliud apertius aut melius in Scripturis inveneris,
digname mihi ſignificare. Vnde quæ invenimus, hæc ſunt,
Gen. 31. 53. *ubi Laban dixit ad Iacob ,* Deus Abraham & Deus F
Nachor : *quem autem Deum , non ſignificavit Scriptu-*
Gen. 26. 31. *ra. Et iterum ,* Abimelech quando venit ad Iſaac
ubi juravit , vel qui cum illo erant : *ſed quale jura-*
mentum , non ſignificavit Scriptura. Iterum de idolis,
Jud. 6. 26. *ubi ad Gedeon dictum eſt à Domino in libro Iudicum , ut*
de vitulo , quem occiderat , holocauſtum faceret. Et in
Joſ. 6. 19. *Ieſu Nave de Iericho , ut omne aurum , argentum , &*
æramentum inferretur in theſauris Domini , & ſanctum
vocatum eſt de civitate , quæ anathema eſt. Et quid eſt
Deut. 7. 26. *illud quod in Deuteronomio poſitum eſt :* Non inferes
abominationem in domum tuam , & anathema eris
ſicut hoc ipſum eſt? *Dominus te ſervet. ſaluto te :*
ora pro me.

* Vaſe ſcilicet in quo ſedentes javabantur.

EPISTOLA XLVII. [a]

Classis II. an. 398. [a] Alias CLIV. quæ autem 47. erat, nunc 219.

Auguſtinus Publicolæ diſſolvit aliquas ex propoſitis quæſtionibus.

Honorabili & dilectiſſimo filio PUBLICOLÆ, AUGUSTINUS in Domino Salutem.

1. ÆSTUS animi tui poſteaquam didici lit- *Scripta circ. idem tempus.*
teris tuis , etiam mei continuò facti
ſunt , non quò me omnia talia permo- B
verent , qualibus indicaſti te eſſe permotum : ſed
quomodo tibi auferrentur hi æſtus , fateor , æſtua-
vi ; maximè quia petis ut definitivè tibi reſcribe-
rem , ne in majores dubitationes incideres , quàm
antequam interrogaſſes. Hoc enim video non eſſe
in mea poteſtate. Nam quomodolibet ſcripſero quæ
mihi videntur eſſe certiſſima , ſi tibi non perſuaſe-
ro , proculdubio eris incertior. Non autem ſicut
mihi adjacet ſuadere , eo modo adjacet etiam per-
C ſuadere cuilibet. Verumtamen ne tuæ dilectioni ne-
garem operulam meam , poſt aliquantam delibera-
tionem reſcribendum putavi.

2. Movet te certè utrùm ejus fide utendum ſit, *Ivo p. 12. c. 15.*
qui ut eam ſervet per dæmonia juraverit. Ubi te *22. q. 1.*
volo priùs conſiderare , utrùm ſi quiſpiam per deos *Movet 3.*
falſos juraverit ſe fidem ſervaturum , & eam non *ſent. diſt 19.*
ſervaverit , non tibi videatur bis peccaſſe? Si enim *cap. Poſt hac.*
tali juratione promiſſam cuſtodiret fidem, ideo tan-
tùm peccaſſe judicaretur , quia per tales deos jura-
D vit : illud autem nemo rectè reprehenderet , quia
fidem ſervavit. Nunc verò quia & juravit per quos
non debuit , & contra pollicitam fidem fecit quod
non debuit , bis utique peccavit : ac per hoc qui uti-
tur fide illius , quem conſtat juraſſe per deos falſos,
& utitur non ad malum , ſed ad licitum & bonum;
non peccato ejus ſe ſociat quo per dæmonia jura-
vit , ſed bono pacto ejus quo fidem ſervavit. Ne-
que hîc eam fidem dico ſervari , qua fideles vocan-
tur qui baptizantur in Chriſto. Illa enim longè alia
E eſt longéque diſcreta à fide humanorum placitorum
atque pactorum. Verumtamen ſine ulla dubitatio- *22. q. 1. Sed quaritur.*
ne minus malum eſt per deum falſum jurare vera-
citer , quàm per Deum verum fallaciter. Quanto *3 ſen. diſt.*
enim per quod juratur magis eſt ſanctum, tanto ma- *39. Poſt hac.*
gis eſt pœnale perjurium. Alia ergo quæſtio eſt ,
utrùm non peccet qui per falſos deos ſibi jurari
fecit , quia ille qui ei jurat , deos falſos colit. Cui
quæſtioni poſſunt illa teſtimonia ſuffragari , quæ
ipſe commemoraſti de Laban & Abimelech , ſi ta-
F men Abimelech per deos ſuos juravit , ſicut Laban
per Deum [a] Nachor. Hæc, ut dixi, alia quæſtio eſt,
quæ me meritò fortaſſis moveret , niſi illa exempla
occurriſſent de Iſaac & Jacob , & ſi qua alia poſſint
inveniri. Si tamen illud non adhuc movet quod in
novo Teſtamento dictum eſt , ne omnino juremus. *Matt. 5. 35.*
Quod quidem mihi propterea dictum videtur , non *Ivo p. 12. c. 4.*
quia verum jurare peccatum eſt , ſed quia pejerare *22. q. 1. In noνo.*
immane peccatum eſt : à quo nos longè eſſe voluit,
qui omnimodo ne juremus admonuit. Sed tibi aliud
videri ſcio , unde nunc diſputandum non eſt , ut il-
lud potiùs agamus unde me conſulendum putaſti.
Proinde ſicut non juras , ita nec alium ſi hoc placet
jurare compellas : quamvis dictum ſit ne juremus , *22. q. 1. Quamvis.*
nuſquam autem in Scripturis ſanctis legi memine-
rim , ne ab alio jurationem accipiamus. Alia verò
quæſtio eſt , utrùm ea pace debeamus uti , quæ in-

a Editi & MSS. per Deum Iacob. Caſtigatiùs citatur à Canoniſtis , per Deum Nachor.

CLASSIS II. AN. 398.

ter alios invicem jurantes facta eſt. Quod ſi noluA mus, ubi vivamus in terris, neſcio utrùm invenire poſſimus. Neque enim tantummodo limiti, ſed univerſis provinciis pax conciliatur juratione barbarica. Unde & illud ſequetur, ut non fruges tantùm, quæ ab eis cuſtodiuntur, qui per deos falſos juraverunt, ſed ubique inquinata ſint omnia, quæ ipſa pace muniuntur, quam juratio illa confirmat. Quod ſi abſurdiſſimum eſt dicere, nec illa te moveant quæ movebant.

Ivo p. 11. c. 98. 26. q. 2. Si de area.

3. Item ſi de area vel torculari tollatur aliquid B ad ſacrificia dæmoniorum ſciente Chriſtiano, peccat ſi fieri permittit, ubi prohibendi poteſtas eſt. Quòd ſi factum comperit, aut prohibendi poteſtatem non habuit, utitur mundis reliquis fructibus unde illa ſublata ſunt; ſicut fontibus utimur, de quibus hauriri aquam ad uſum ſacrificiorum certiſſimè ſcimus. Eadem eſt etiam ratio lavacrorum. Neque enim ſpiritum deducere de aëre dubitamus, in quem ſcimus ire fumum ex aris omnibus & incenſis dæmoniorum. Unde apparet illud eſſe prohibitum, ne C in honorem alienorum deorum aliqua re utamur, aut uti exiſtimemur, ſic eam accipiendo, ut quamvis animo contemnamus, eos tamen qui noſtrum animum ignorant, ad hæc honoranda ædificemus. Et cùm templa, idola, luci, & ſi quid hujuſmodi, data poteſtate evertuntur, quamvis manifeſtum eſt cùm id agimus, non ea nos honorare, ſed potiùs deteſtari; ideo tamen in uſus noſtros privatos dumtaxat & proprios non debemus inde aliquid uſurpare, ut appareat nos pietate iſta deſtruere, non D avaritiâ. Cùm verò in uſus communes, non proprios ac privatos, vel in honorem Dei veri convertuntur, hoc de illis fit quod de ipſis hominibus, cùm ex ſacrilegis & impiis in veram religionem mutantur. Hoc Deus intelligitur docuiſſe illis teſtimoniis (Jud. 6. 26.) quæ ipſe poſuiſti, cùm de luco alienorum deorum (Joſ. 6. 19.) juſſit ligna ad holocauſtum adhiberi: & de Iericho, ut omne aurum, argentum, & æramentum inferretur in theſauros Domini. Quapropter etiam illud (Deut. 7. 25.) quod in Deuteronomio ſcriptum eſt, *Non concupiſces argentum vel aurum illorum, nec accipies inde tibi, ne excedas propter illud: quoniam abominatio eſt Domino Deo tuo: & non conferes exſecramentum in domum tuam, & eris anathema, ſicut & illud eſt, & offenſione offendes, & coinquinatione inquinaberis abominatione illa, quia anathema eſt*: ſatis apparet aut ipſos privatos uſus in talibus eſſe prohibitos, aut ne ſic inde aliquid inferatur in domum ut honoretur: tunc eſt enim abominatio & exſecratio; non cùm talium [a] ſacrilegus honor apertiſſima deſtructione ſubvertitur.

4. De eſcis autem idolorum nihil amplius nos debere obſervare, quàm quod præcepit Apoſtolus, certus eſto. Et ideo de hac re verba ejus recole, quæ ſi obſcura eſſent, pro modulo noſtro exponeremus. Non autem peccat, qui cibum poſtea neſciens manducaverit, quem priùs tamquam idolothytum reſpuit. (Beda vulgatus 1. Cor. 10.) Olus vel quilibet fructus in quolibet agro natus, ejus eſt qui creavit; quia (Pſal. 23. 1.) *Domini eſt terra, & plenitudo ejus*; & (1 Tim. 4. 4.) *omnis creatura Dei bona eſt*. Sed ſi illud, quod in agris naſcitur, conſecraA tur idolo, vel ſacrificatur, tunc inter idolothyta deputandum eſt. Cavendum eſt enim, ne ſi putaverimus non veſcendum olere, quod naſcitur in horto templi idoli, conſequens ſit ut exiſtimemus non debuiſſe Apoſtolos apud Athenas cibum ſumere, quia civitas erat Minervæ ejuſque numini conſecrata. Hoc & de puteo reſponderim vel fonte, qui in templo eſt. Plus autem movet revera, ſi aliquid ſacrificiorum in fontem vel puteum projiciatur. Sed eadem ratio eſt aëris, qui omnem eum fumum reB cipit, de quo ſuprà diximus: aut ſi hoc ideo putatur diſtare, quia illud ſacrificium, de quo fumus aëri confunditur, non fit ipſi aëri, ſed idolo alicui vel dæmonio; aliquando autem ſic mittuntur ſacrificia in aquas, ut ipſis aquis ſacrificetur: non ideo utique ſolis hujus luce non utimur, quia ei ſacrilegi ubi poſſunt ſacrificare non ceſſant. Sacrificatur etiam ventis, quibus tamen utimur ad tantas noſtras commoditates, cùm eorumdem ſacrificiorum fumum ipſi quodammodo haurire & vorare videanC tur. Si quis dubitat de aliqua carne, utrùm immolatitia ſit, & non eſt immolatitia, ſi eam cognitionem tenuerit quod immolatitia non ſit, & eâ veſcatur, non utique peccat: quia nec eſt, nec jam putatur immolatitia, etſi antea putabatur. Neque enim non licet corrigere cogitationes à falſitate in veritatem. Si quis autem bonum putaverit eſſe, quod malum eſt, & fecerit, hoc putando utique peccat. Et ea ſunt omnia peccata ignorantiæ, quando quiſque bene fieri putat, quod malè fit.

(b Ivo p. 10. c. 1. 23. q. 5. De occidendis.)

5. [b] De occidendis hominibus ne ab eis quiſD que occidatur, non mihi placet conſilium; niſi fortè ſit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro ſe hoc faciat, ſed pro aliis, vel pro civitate, ubi etiam ipſe eſt, accepta legitima poteſtate, ſi ejus congruit perſonæ. Qui verò repelluntur aliquo terrore ne malè faciant, etiam ipſis aliquid fortaſſe præſtatur. Hinc autem dictum eſt, *Non reſiſtamus malo* (Matt. 5. 39.), ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum paſcit; non ut correctionem hominum E negligamus. Unde nec reus eſt mortis alienæ, qui ſuæ poſſeſſioni murum circumduxerit, ſi aliquis ex ipſius ruinis percuſſus intereat. Neque enim reus eſt Chriſtianus, ſi bos ejus aliquem feriendo, vel equus calcem jaciendo aliquem occidat; aut ideo non debent Chriſtiani boves habere cornua, aut equus ungulas, aut dentes canis? aut verò quoniam apoſtolus Paulus ſatis egit ut in tribuni notitiam (Act. 23. 23.) perferretur, inſidias ſibi à quibuſdam perditis præparari, & ob hoc deductores accepit armatos, ſi in illa arma ſcelerati homines incidiſſent, Paulus F in effuſione ſanguinis eorum ſuum crimen agnoſceret? Abſit ut ea quæ propter bonum ac licitum facimus aut habemus, ſi quid per hæc præter noſtram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur. Alioquin nec ferramenta domeſtica & agreſtia ſunt habenda, ne quis eis vel ſe vel alterum interimat: nec arbor aut reſtis, ne quis ſe inde ſuſpendat: nec feneſtra facienda eſt, ne per hanc ſe quiſque præcipitet. Quid plura commemorem, cùm ea commemoranda finire non poſſim? Quid enim eſt in uſu hominum bono ac licito, unde

[a] In excuſis habetur, *talibus ſacrilegiis*. contrà in MSS. *talium ſacrilegus*. & meliùs.

[b] Quid ſibi de hac re videretur jam aliàs aperuerat Auguſtinus in lib. 1 de Libero arbitrio c. 5. ubi demum Evodii ſententiam comprobavit, n. 13. Eos videlicet apud divinam providentiam haudquaquam eſſe peccato liberos, *qui pro iis rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti ſunt*. Imbibit iſtam doctrinam propugnante Ambroſio in lib. 3 de Officiis c. 4 hiſce verbis: *Non videtur quòd vir Chriſtianus, & juſtus, & ſapiens quærere ſibi vitam alienâ morte debeat: ut pote qui etiam ſi in latronem armatum incidat, ferientem referire non poſſit, ne dum ſalutem defendit, pietatem contaminet.* Hauſit etiam ex Cypriano, qui in epiſt. 56. abſolutè pronuntiat: *Occidere non licet, ſed occidi neceſſe eſt.* & in epiſt. 57. *Occidere innocentibus nec nocentem licere.*

non

Classis II. An. 398.

non poſſit etiam pernicies irrogari?

6. Reſtat, ni fallor, ut dicamus aliquid de illo viatore Chriſtiano, quem commemoraſti victum famis neceſſitate, ſi nihil uſpiam invenerit niſi cibum in idolio poſitum, ubi nullus alius eſt hominum, utrùm ei ſatius ſit fame emori, quàm illud in alimentum ſumere: in qua quæſtione, quoniam non eſt conſequens, ut cibus ille idolothytum ſit; potuit enim vel ab eis, qui ibi ab itinere divertentes corpus refecerant, oblivione ſeu voluntate dimitti, vel illic ob aliam cauſſam quamlibet poni; breviter reſpondeo, aut certum eſt eſſe idolothytum, aut certum eſt non eſſe, aut ignoratur. Si ergo certum eſt eſſe, meliùs Chriſtiana virtute reſpuitur: ſi autem vel non eſſe ſcitur, vel ignoratur, ſine ullo conſcientiæ ſcrupulo in uſum neceſſitatis aſſumitur.

EPISTOLA XLVIII. *

* Aliàs LXXXI. quæ autem 48 erat, nunc 91.

Auguſtinus Eudoxio Abbati monachorum inſulæ Capraria. exhortans ut otio ad pietatem non ad ignaviam utantur. & ſicubi Eccleſia requirat illorum operam, ne detrectent.

Domino dilecto & exoptatiſſimo fratri & compreſbytero EUDOXIO & qui tecum ſunt fratribus, AUGUSTINUS & qui mecum ſunt fratres in Domino ſalutem.

Scripta fortè an. 398.

1. QUANDO quietem veſtram cogitamus, quam habetis in Chriſto, etiam nos, quamvis in laboribus variis aſperiſque verſemur, in veſtra caritate requieſcimus. Unum enim corpus ſub uno capite ſumus, ut & vos in nobis negotioſi, & nos in vobis otioſi ſimus. *Quia ſi patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: & ſi glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra.* (1. Cor. 12. 26.) Admonemus ergo & petimus & obſecramus per Chriſti altiſſimam humilitatem & miſericordiſſimam celſitudinem, ut noſtri memores ſitis in ſanctis orationibus veſtris, quas vos vigilantiores & magis ſobrias habere credimus: noſtras enim ſæpe ſauciat & debilitat caligo & tumultus ſæcularium actionum: quas etſi noſtras non habemus, eorum tamen qui nos angariant mille paſſus, & jubemur ire cum eis alia duo, (Matt. 5. 41.) tantæ nobis ingeruntur ut vix reſpirare poſſimus: credentes tamen quòd ille in cujus conſpectu intrat gemitus compeditorum, perſeverantes nos in eo miniſterio, in quo dignatus eſt collocare cum promiſſa mercede, adjuvantibus orationibus veſtris ab omni anguſtia liberabit.

2. Vos autem fratres exhortamur in Domino (16 q. 1. Vos autem fratres.) ut propoſitum veſtrum cuſtodiatis, & uſque in finem perſeveretis: ac ſi quam operam veſtram mater Eccleſia deſideraverit, nec elatione avida ſuſcipiatis, nec blandiente deſidia reſpuatis, ſed miti corde obtemperetis Deo; cum manſuetudine portantes eum, qui vos regit, qui dirigit mites in judicio, qui docet manſuetos vias ſuas. (Pſal. 24. 9.) Nec veſtrum otium neceſſitatibus Eccleſiæ præponatis, cui parturienti ſi nulli boni miniſtrare vellent, quomodo naſceremini, non inveniretis. Sicut autem inter ignem & aquam tenenda eſt via, ut nec exuratur homo nec demergatur: ſic inter apicem ſuperbiæ & voraginem deſidiæ iter noſtrum temperare debemus, ſicut ſcriptum eſt, *Non declinantes, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram.* (Deut. 17. 11.) Sunt enim qui dum

A nimis timent, ne quaſi in dexteram rapti extollantur, in ſiniſtram lapſi demerguntur. Et ſunt rurſus qui dum nimis ſe auferunt à ſiniſtra, ne torpida vacationis mollitie ſorbeantur, ex altera parte jactantiæ faſtu corrupti atque conſumti, in favillam fumumque vaneſcunt. Sic ergo dilectiſſimi diligite otium, ut vos ab omni terrena delectatione refrenetis, & memineritis nullum locum eſſe, ubi non poſſit laqueos tendere, qui timet ne revolemus ad Deum; & inimicum omnium bonorum, cujus captivi fuimus [a] judicemus, nullamque nobis eſſe perfectam requiem cogitemus, donec tranſeat iniquitas, & in judicium juſtitia convertatur. (Otio ad pietatem, non ad ignaviam utendum.)

3. Item cùm aliquid ſtrenuè atque alacriter agitis & impigrè operamini, ſive in orationibus, ſive in jejuniis, ſive in eleemoſynis; vel tribuentes aliquid indigentibus, vel donantes injurias, ſicut & Deus in Chriſto donavit nobis; ſive domantes pernicioſas conſuetudines, caſtigantesque corpus, & ſervituti ſubjicientes; ſive ſufferentes tribulationem, & ante omnia vos ipſos invicem in dilectione; (quid enim ſufferat qui fratrem non ſufferat?) ſive proſpicientes aſtutiam atque inſidias tentatoris, & ſcuto fidei jacula ejus ignita repellentes & exſtinguentes; ſive cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino vel vocibus à corde non diſſonis, omnia in gloriam Dei facite, qui operatur omnia in omnibus; atque ita ſervete ſpiritu, ut in Domino laudetur anima veſtra. Ipſa eſt enim actio recti itineris, quæ oculos ſemper habet ad Dominum, quoniam ipſe evellet de laqueo pedes. Talis actio nec frangitur negotio, nec frigida eſt otio, nec turbulenta, nec marcida eſt; nec audax, nec fugax; nec præceps, nec jacens. Hæc agite, & Deus pacis erit vobiſcum.

4. Nec importunum me exiſtimet caritas veſtra, quia vobis vel per epiſtolam loqui volui. Non enim hoc vos monui, quod vos non arbitror facere: ſed credidi me non parum commendari Deo à vobis, ſi ea quæ munere illius facitis, cum alloquutionis noſtræ memoria faciatis. Nam & antè jam fama, & nunc fratres qui venerunt à vobis, [b] Euſtaſius & Andreas, bonum Chriſti odorem de veſtra ſancta converſatione ad nos adtulerunt. Quorum Euſtaſius in eam requiem præceſſit, quæ nullis fluctibus ſicut inſula tunditur, nec Caprariam deſiderat, quia nec cilicio jam quærit indui.

EPISTOLA XLIX. *

* Aliàs CLXI. quæ autem 49 erat, nunc 102.

Auguſtinus Honorato Donatianæ partis, ut per litteras placidè reddat rationem, quomodo nomen Eccleſiæ, quæ utique in toto orbe futura prædicta eſt in Scripturis, ad ipſos ſolos reciderit.

HONORATO epiſcopo partis Donati, AUGUSTINUS epiſcopus Eccleſiæ catholicæ.

Scripta circa idem tempus.

1. CONSILIUM tuum nobis multùm placuit, quod per fratrem Erotem, cariſſimum nobis, & in Chriſto laudabilem virum mandare dignatus es, ut litteris inter nos agamus, ubi nullus turbarum tumultus perturbare poſſit diſputationem noſtram, quæ cum tota lenitate & pace animi ſuſcipienda & agenda eſt, ſicut dicit Apoſtolus, *Servum autem Domini litigare non oportet, ſed mitem eſſe ad omnes, docibilem, patientem, in modeſtia corripientem diverſa ſentientes.* (2. Tim. 2. 24.) Itaque bre-

[a] Sic noſtri omnes MSS. & Vaticani duo. At editi habent, vindicemus.

[b] In editis, Euſtathius. At in membranis ſcribitur conſtanter, Euſtaſius.

Classis II. An 398.

viter inſinuamus, quid à re reſponderi deſideremus. A

2. Quoniam Eccleſiam Dei, quæ catholica dicitur, ſicut de illa prophetatum eſt, per orbem terrarum diffuſam videmus, arbitramur nos non debere dubitare de tam evidentiſſima completione ſanctæ prophetiæ, quam Dominus etiam in Evangelio confirmavit & Apoſtoli, per quos eadem Eccleſia dilatata eſt, ſicut de illa prædictum erat. Nam & in capite ſacroſancti Pſalterij ſcriptum eſt de Filio Dei; Pſal. 2. *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te: poſtula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* B Et Matt. 24. 14. ipſe Dominus Jeſus Chriſtus dicit Evangelium ſuum in omnibus gentibus futurum. Et Apoſtolus Paulus, antequam ſermo Dei in Africam perveniſſet, in Rom. 1. 5. ipſo capite epiſtolæ, quam ſcripſit ad Romanos, *Per quem accepimus*, inquit, *gratiam & apoſtolatum, ad obediendum fidei, in omnibus, gentibus pro nomine ejus.* Deinde ipſe ab Ieruſalem in circumitu per totam Aſiam uſque in Illyricum Evangelium prædicavit, eccleſias conſtituit atque fundavit, non ipſe, ſed C gratia Dei cum eo, ſicut ipſe teſtatur. Quid autem evidentius apparere poteſt, quàm cùm in ejus epiſtolis nomina etiam regionum vel civitatum invenimus. Ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, Apoc. 1. 11. ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Theſſalonicenſes, ad Coloſſenſes ſcribit. Johannes etiam ſcribit ad ſeptem eccleſias, quas commemorat in illis partibus conſtitutas, in quibus etiam univerſam Eccleſiam ſeptenario numero intelligimus commendari, Epheſum, Smyrnam, Sardos, Philadelphiam, Laodi- D ciam, Pergamum, Thiatyram. Quibus omnibus eccleſiis nos hodie communicare manifeſtum eſt, ſicut manifeſtum eſt vos iſtis eccleſiis non communicare.

3. Quærimus ergo ut nobis reſpondere non graveris, quam cauſſam fortè noveris, qua factum eſt ut Chriſtus amitteret hereditatem ſuam per orbem terrarum diffuſam, & ſubitò in ſolis Afris, nec ipſis omnibus remaneret. Etenim Eccleſia catholica eſt etiam in Africa, quia per omnes terras eam E Deus eſſe voluit & prædixit. Pars autem veſtra, quæ Donati dicitur, non eſt in omnibus illis locis, in quibus & litteræ & ſermo & facta apoſtolica cucurrerunt. Sed ne dicatis, non vocari eccleſiam noſtram catholicam, ſed Macarianam, ſicuti eam vos appellatis; noſſe debes, quod facillimè poteſt, in illis omnibus partibus, unde iſtas terras Evangelium Chriſti perfudit, nec nomen Donati ſciri, nec nomen Macarij. Veſtra autem quia Donati pars dicitur, nec vos negare poteſtis, & omnibus notum eſt ubi- F cumque eſt veſtra communio. Dignare ergo reſcribere nobis, ut ſciamus quomodo fieri poſſit, ut Eccleſiam ſuam Chriſtus de toto orbe perdiderit, & in vobis ſolis habere cœperit: veſtrum enim eſt hæc oſtendere; nam nobis ſufficit ad cauſſam noſtram quod compleri prophetiam & Scripturas ſanctas per orbem terrarum videmus. Hoc autem ego Auguſtinus dictavi: quia olim volo loqui inde tecum. Videtur enim mihi, vel propter ipſam vicinitatem, poſſe nos per litteras de hac re colloqui ſine ali- G quo tumultu, adjuvante Deo, quantum ipſa neceſſitas poſtulat.

EPISTOLA L. *

Classis II. An 399. * Aliàs CCLXVIII. quæ autem 50 erat, nunc 105.

Auguſtinus Suffectanis expoſtulans de LX. Chriſtianorum nece, pollicenſque ſuum illis reddendum Herculem.

Auctoribus ac principibus vel ſenioribus Coloniæ Suffectanæ Augustinus epiſcopus.

1. Immanitatis veſtræ famoſiſſimum ſcelus, & inopinata crudelitas terram concutit, & percutit cælum, ut in plateis ac delubris veſtris eluceat ſanguis, & reſonet homicidium. Scripta forſitan. 399. Apud vos Romanæ ſepultæ ſunt leges, judiciorum rectorum calcatus eſt terror. Imperatorum certè nulla veneratio nec timor. Apud vos * LX numero * Horum Martyrum celebratur memoria in Martyrolog. Rom. ad diem 30. Aug. fratrum innocens effuſus eſt ſanguis, & ſi quis plures occidit, functus eſt laudibus, & in veſtram curiam tenuit principatum. Age nunc, principalem veniamus ad cauſſam. Si Herculem veſtrum dixeritis; porrò reddemus: adſunt metalla, ſaxa nec deſunt; accedunt marmorum genera, ſuppetit artificum copia. Ceterum Deus veſter cum diligentia ſculpitur, tornatur & ornatur. Addimus & rubricam, quæ pingit ruborem, quò poſſint vota veſtra ſacra ſonare. Nam ſi veſtrum Herculem dixeritis, collatis ſingulis nummis ab artifice veſtro vobis emimus Deum. Reddite igitur animas, quas manus veſtra contorſit, & ſicuti à nobis veſter Hercules redhibetur, ſic etiam à vobis tantorum animæ reddantur.

EPISTOLA LI. *

* Aliàs CLXXII. quæ autem 51. erat, nunc 154.

Auguſtinus Criſpinum Calamenſem Donatianæ partis epiſcopum urget propoſitis breviter aliquot argumentis, ad ea ſi poteſt reſpondeat per litteras.

1. Quia humilitatem noſtram veſtri reprehendunt, ideo ſic epiſtolam prænotavi; quod in tuam contumeliam feciſſe videar, ſi non ita mihi abs te ut reſcribatur exſpecto. Scripta an. 399. aut 400. De Carthaginenſi promiſſione tua vel noſtra inſtantia, quid multa commemorem? Quomodolibet ea geſſerimus, tranſierint, ne quod reſtat impediant. De Criſpino quodam in epiſt. 105. & in lib. 3 cont. Creſconium c. 46. & ſeq. necnon apud Poſſidium c. 12. Nunc excuſatio, niſi fallor, nulla eſt adjuvante Domino; ambo in Numidia ſumus, & nobis loco terrarum invicem propinquamus. Rumor ad me detulit, adhuc te velle mecum diſputando experiri de quæſtione, quæ noſtram dirimit communionem. Vide quàm breviter omnes auferantur ambages, ad hanc epiſtolam reſponde, ſi placet; & fortaſſe ſufficiet, non ſolùm nobis, ſed & eis, qui nos audire deſiderant; aut ſi non ſufficiet, ſcripta atque reſcripta, donec ſufficiant, repetantur. Quid enim nobis commodius poterit exhibere urbium, quas incolimus, tanta vicinitas? Ego enim ſtatui nihil de hac re agere vobiſcum, niſi per litteras, vel ne cui noſtrûm de memoria, quod dicitur elabatur, vel ne fraudentur talium ſtudioſi, qui fortè intereſſe non poſſunt. Soletis de præteritis rebus geſtis, quæ vultis, falſa jactare, fortè non mentiendi ſtudio, ſed errore. Proinde, ſi placet, de præſentibus illa metiamur. Proculdubio te non fugit prioris populi temporibus & idololatriæ ſacrilegium fuiſſe commiſſum, & à rege contemtore librum propheticum incenſum, quo utroque crimine ſchiſmatis malum non puniretur atrociùs, niſi graviùs penderetur. Profectò enim recordaris quemadmodum ſchiſmatis auctores vivos dehiſcens terra ſorbuerit, & eos qui conſenſerant, cælo irruens ignis abſumſe-

CLASSIS II AN. 400.

rit. Sic nec fabricatum & adoratum idolum, nec ſacer liber exuſtus meruit vindicari.

2. Cur ergo qui ſoletis nobis objicere, non ſolùm in noſtris non probata, ſed potiùs in veſtris probata crimina eorum, qui formidine perſecutionis impulſi dominicos libros concremandos ignibus tradiderunt; vos eos quos pro ſcelere ſchiſmatis, [a] *plenarij concilij* veſtri *veridico*, ſicut ibi ſcriptum eſt, *ore* damnaſtis, in eodem ipſo epiſcopatu recepiſtis, in quo damnaſtis, Felicianum dico Muſtitanum, B & Prætextatum Aſſuritanum. Neque enim, ſicut ignorantibus dicitis, ex eo numero fuerunt iſti, quibus veſtrum concilium diem prorogaverat & præfixerat, intra quem niſi ad veſtram communionem remeaviſſent, eadem ſententiâ tenerentur: ſed de illo numero iſti fuerunt, quos eo die ſine dilatione damnaſtis, quo illis dilationem dediſtis. Probabo, ſi negaveris. Concilium veſtrum loquitur: proconſularia Geſta habemus in manibus, quibus id non C ſemel allegaſtis. Aliam ergo defenſionem para, ſi potes, ne dum negas quod convincam, moras faciamus. Felicianus igitur & Prætextatus ſi innocentes erant, quare ſic damnati ſunt? Si ſcelerati, quare ſic recepti ſunt? Si probaveris innocentes, cur non credamus à multo paucioribus majoribus veſtris falſo crimine traditionis innocentes potuiſſe damnari, ſi à trecentis decem ſucceſſoribus eorum, ubi etiam pro magno ſcriptum eſt, *plenarij concilij ore veridico*, in falſo crimine ſchiſmatis innocentes damnari D potuerunt? Si autem probaveris rectè fuiſſe damnatos, quæ reſtat defenſio, cur in eodem epiſcopatu recepti ſint, niſi ut exaggerans utilitatem ſalubritatemque pacis, oſtendas etiam iſta pro unitatis vinculo toleranda? Quod utinam non oris, ſed cordis viribus ageres, profectò perſpiceres, quàm nullis calumniis per orbem terrarum eſſet violanda pax Chriſti, ſi licet in Africa etiam in ſacrilego ſchiſmate damnatos, in eodem ipſo epiſcopatu recipi pro E pace Donati.

3. Item ſoletis nobis objicere quòd vos per poteſtates terrenas perſequamur. Qua in re non diſputo, vel quid vos pro immanitate tanti ſacrilegij mereamini, vel quantum nos Chriſtiana temperet manſuetudo: illud dico, ſi hoc crimen eſt, cur eoſdem Maximianiſtas per judices ab eis Imperatoribus miſſos, quos per Evangelium genuit noſtra communio, graviter inſectati, de baſilicis quas tenebant, in quibus eos invenit ipſa conſciſſio, & controverſiarum ſtrepitu & juſſionum potentatu & au- F xiliorum impetu perturbaſtis? In qua conflictatione quæ paſſi ſint per loca ſingula, recentia rerum veſtigia conteſtantur; quæ juſſa ſint chartæ indicant, quæ facta ſint terræ clamant, in quibus etiam * Optati illius tribuni veſtri ſancta memoria prædicatur.

* Thamugadenſis epiſcopi è Donatiſtarum ſchiſmate, inſignis vaſtatoris Africæ.

4. Item dicere ſoletis quòd nos Chriſti baptiſmum non habeamus, & præter veſtram communionem nuſquam ſit. Poſſem hinc ubeniùs aliquanto diſſerere. Sed contra vos jam nihil opus eſt, qui cum Feliciano & Prætextato etiam Maximianiſtarum baptiſmum recepiſtis. Quotquot enim baptizaverunt quando Maximiano communicabant, cùm etiam ipſos nominatim, id eſt Felicianum & Prætextatum de baſilicis eorum, ſicut geſta teſtantur, diuturno conflictu judiciorum expellere conaremi- A ni; quotquot ergo eo tempore baptizaverunt, nunc ſecum & vobiſcum habent, non ſolùm per ægritudinum pericula, ſed etiam per ſollemnitates Paſchales in tot eccleſiis ad ſuas civitates pertinentibus, & in ipſis tam magnis civitatibus foris in ſcelere ſchiſmatis baptizatos, quorum nulli baptiſma repetitum eſt. Atque utinam probare poſſetis, eos quos foris in ſcelere ſchiſmatis Felicianus & Prætextatus tamquam inaniter baptizaverant, ab eis receptis intus B quaſi utiliter denuò baptizatos. Si enim rurſus baptizandi erant iſti, rurſus ordinandi erant illi. Amiſerant enim epiſcopatum recedentes à vobis, ſi extra communionem veſtram baptizare non poterant. Nam ſi diſcedentes epiſcopatum non amiſerant, baptizare utique poterant. Si autem amiſerant, ergo ut eis quod amiſerant, redderetur, redeuntes ordinari debebant. Sed noli timere, ſicut certum eſt cùm eodem illos epiſcopatu cum quo exierant C remeaſſe, ita certum eſt omnes quos in Maximiani ſchiſmate baptizarunt, ſine ulla baptiſmi repetitione ſecum veſtræ communioni reconciliaſſe.

CLASSIS II AN. 400.

5. Quibus igitur ſufficimus lacrymis plangere recipi baptiſmum Maximianiſtarum, & exſufflari baptiſmum orbis terrarum? Sive auditos ſive inauditos, ſive juſtè ſive injuſtè damnaſtis Felicianum, damnaſtis Prætextatum; dic mihi, quem Corinthiorum epiſcopum audivit, aut damnavit aliquis veſtrûm? quem Galatarum, quem Epheſiorum, D quem Coloſſenſium, Philippenſium, Theſſalonicenſium, ceterarumque omnium civitatum, de quibus dictum eſt, *Adorabunt in conſpectu ejus univerſæ patriæ gentium*? Ergo iſtorum baptiſmus acceptatur, & illorum exſufflatur, qui nec iſtorum eſt nec illorum, ſed illius de quo dictum eſt, *Hic eſt qui baptizat*. Sed non hinc ago, ad illa quæ præſto ſunt, adverte, ea quæ oculos etiam cæcos feriunt, intuere: damnati habent baptiſmum; & inauditi non habent? Nominatim in ſcelere ſchiſmatis expreſſi E & ejecti habent; & ignoti, longè peregrini, numquam accuſati, numquam judicati non habent? Qui de præciſa parte Africæ rurſus præciſi ſunt, habent; & unde ipſum Evangelium in Africam venit non habent? Quid pluribus onero? ad iſta reſponde. Attende ſacrilegium ſchiſmatis veſtro concilio Maximianiſtis exaggeratum; attende perſecutiones per judiciarias poteſtates, quas eis irrogaſtis; attende baptiſmum eorum, quem cum eis quos damnaſtis recepiſtis; & reſponde, ſi potes, utrùm F habeatis aliquid unde injiciatis nebulas imperitis; cur ab orbe terrarum longè majore ſcelere ſchiſmatis ſeparemini, quàm quod in Maximianiſtis vos damnaſſe gloriamini? Pax Chriſti vincat in corde tuo. ΕΥΤΥΧΩΣ.

Pſal. 21. 28.

Johan 1. 33.

EPISTOLA LII. *

* Aliàs CLXX. quæ autem 52. erat, nunc 253.

Auguſtinus Severino conſanguineo ſuo Donatiſtæ, ut deſerat ſchiſma ſceleſtum & impudens.

Domino multùm deſiderabili & valde cariſſimo fratri SEVERINO AUGUSTINUS.

1. LITTERAS fraternitatis tuæ etſi valde ſerò, etſi præter quod ſperaveram, tamen lætus accepi, maximéque ampliori gaudio perfuſus ſum, cùm cognoviſſem hominem

Scripta fortè circ. idem tempus.

a Bagaitanum concilium indicat à 310 epiſcopis adverſùs Maximianenſes habitum, de quo jam ſuprà in not. ad epiſt. 43 cujus concilij ſententiâ cùm damnati fuiſſent præter alios Felicianus & Prætextatus, ambo ex duodenario illo numero epiſcoporum, qui Maximianum ordinarant, effici non potuit umquam ut ſedibus ſuis pellerentur, quamvis id mota etiam contra eos lite apud duos vel tres Proconſules (quorum hic dicuntur *proconſularia Geſta* haberi) agere conati ſint ipſorum adverſarij: qui demum ipſos, Rogato licèt jam in Prætextati locum ordinato, in ſuis honoribus receperunt, ex lib. 2, cont. Gaudentium c. 39. & aliis locis: cogente nimirum Optato Gildoniano, ut dicitur hic in epiſt. 53.

CLASSIS II. AN. 400. veſtrum hac ipsâ ſolâ cauſsâ veniſſe Hipponem, ut A ad me litteras tuæ fraternitatis afferret. Cogitavi enim non ſine cauſſa hoc exortum eſſe in animo tuo ut recoleres conſanguinitatem noſtram; niſi quia fortaſſe perſpicis, ſicut novi non leve pondus prudentiæ tuæ, quàm ſit dolendum, ut qui ſecundùm carnem fratres ſumus, in Chriſti corpore non una ſocietate vivamus, præſertim quia facile tibi eſt attendere & videre civitatem ſuper montem conſtitutam, de qua Dominus ait in Evangelio, quòd abſcondi non poſſit. Matt. 5. 14. Ipſa eſt enim Eccleſia catholica; B unde καθολικὴ græcè appellatur, quòd per totum orbem terrarum diffunditur. Hanc ignorare nulli licet; ideo ſecundùm verbum Domini noſtri Jeſu Chriſti, abſcondi non poteſt.

2. Pars autem Donati in ſolis Afris calumniatur orbi terrarum, & non conſiderat ea ſterilitate, qua fructus pacis & caritatis noluit afferre, ab illa radice Orientalium eccleſiarum ſe eſſe præciſam, unde Evangelium in Africam venit; unde terra ſi eis afferatur, adorant; fidelis autem ſi inde veniat, ex- C ſufflant etiam & rebaptizant. Hoc enim etiam prædixit Filius Dei qui veritas eſt, ſe eſſe vitem, ſuos autem filios eſſe ſarmenta, & Patrem ſuum agricolam: Johan. 15. 2. *Sarmentum*, inquit, *quod in me non dat fructum, Pater meus tollet illud: ſarmentum autem quod in me dat fructum, purgat illud, ut majorem fructum afferat.* Non ergo mirum eſt, ſi de illa vite, quæ crevit, & omnes terras implevit, præciſi ſunt illi, qui fructum caritatis afferre noluerunt.

3. Qui ſi vera crimina objeciſſent collegis ſuis, D majores eorum quando ſchiſma fecerunt, ipſi obtinuiſſent cauſſam ſuam apud eccleſiam transmarinam, unde ad iſtas partes Chriſtianæ fidei manavit auctoritas, ut illi eſſent foris, quibus eadem crimina objiciebant. Nunc autem cùm illi inveniantur intus communicare eccleſiis apoſtolicis, quarum nomina in libris ſanctis habent & recitant, iſti autem foris poſiti & ab illa communione ſeparati ſint, quis non intelligat eos habuiſſe cauſſam bonam, qui eam apud medios judices obtinere potuerunt? Aut ſi E cauſſam bonam habebant & eam transmarinis eccleſiis probare non potuerunt, quid illos læſit orbis terrarum, ubi epiſcopi collegas ſuos, qui apud eos objectis criminibus convicti non erant, temere damnare non poſſent? Itaque innocentes rebaptizantur, & Chriſtus in innocentibus exſufflatur. Si autem iidem Donatiſtæ Afrorum collegarum ſuorum vera crimina noverant, & neglexerunt ea demonſtrare & probare transmarinis eccleſiis, ipſi ſe ab unitate Chriſti ſceleratiſſimo ſchiſmate præci- F derunt, non habent quod excuſent, & vos noſtis; maximè quia tam multi ſcelerati apud eos emerſerunt, & toleraverunt illos per tot annos, ne partem Donati conſcinderent, & non dubitaverunt illo tempore falſas ſuſpiciones ſuas objicientes, pacem Chriſti unitatemque diſrumpere, & vos videtis.

4. Sed neſcio quæ carnalis conſuetudo, frater Severine, ibi vos tenet; & olim doleo, olim gemo, maximè prudentiam tuam cogitans, & olim te videre deſidero, ut de hac re tecum loquerer. Quid enim prodeſt vel ſalus vel conſanguinitas temporalis, ſi æternam Chriſti hereditatem ſalutemque perpetuam in noſtra cognatione contemnimus? Hæc A me interim ſcripſiſſe ſuffecerit, quæ duris cordibus valde pauca ſunt, & propè nulla; animo autem tuo, quem bene novi, valde multa ſunt & valde magna. Non enim mea ſunt qui nihil ſum, niſi quòd exſpecto miſericordiam Dei, ſed ipſius Dei omnipotentis, quem quiſquis in hoc ſæculo contempſerit patrem, inveniet in futuro judicem. CLASSIS II. AN 400.

EPISTOLA LIII.*

* Aliàs CLXV. quæ autem 53. erat, nunc 152.

Confutatur epiſtola Presbyteri cujuſdam Donatiſtæ qui Generoſum catholicum Conſtantinenſem ſeducere moliebatur, ſimulans ab Angelo ſe monitum ut ipſum ad Donatiſtarum partes adduceret.

Dilectiſſimo & honorabili fratri GENEROSO, FORTUNATUS, ALYPIUS & AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circ. an 400. CAPUT I.

1. QUONIAM nobis notam eſſe voluiſti epiſtolam, quam ad te Donatiſtarum presbyter dedit, quamquam eam tu quo- C que catholico animo deriſeris: tamen ut ei potiùs ſi non deſperatè deſipit, conſulas, hæc ad eum reſcripta petimus perferas. Ille enim ordinem Chriſtianitatis civitatis veſtræ tibi ut inſinuaret, juſſiſſe ſibi Angelum ſcripſit, cùm tu teneas Chriſtianitatem, non civitatis tuæ tantùm, nec tantùm Africæ vel Afrorum, ſed totius orbis terræ, quæ annuntiata eſt & annuntiatur omnibus gentibus. Unde illis parum eſt, quòd præciſos eſſe non pudet, nec ſibi ſubveniunt, ut cùm poſſunt, redeant ad radi- D cem, niſi etiam ſecum alios præcidere, & ſicut ligna arida in ignem deſtinare conentur. Quapropter ſi tibi ipſi Angelus adſtitiſſet, quem ſibi ille propter te adſtitiſſe, quantum arbitramur, aſtuta vanitate confingit, & hæc ipſa tibi dixiſſet, quæ iſte mandato illius tibi ſe inſinuare dicit, oporteret te apoſtolicæ ſententiæ memorem fieri, qui ait; *Licet* Gal. 1. 8. *ſi nos, aut Angelus de cælo vobis evangelizaverit, præter id quod evangelizavimus vobis, anathema ſit.* Evangelizatum eſt enim tibi per vocem ipſius Domini Matt. 24. 14. E Jeſu Chriſti, quòd omnibus gentibus annuntiabitur Evangelium ejus, & tunc finis erit. Evangelizatum tibi eſt per propheticas & apoſtolicas litteras, quòd Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini Gal. 3. 16. ejus quod eſt Chriſtus, cùm ei diceret Deus; *In* Gen. 12. 4. *ſemine tuo benedicentur omnes gentes.* Has ergo promiſſiones tenenti, ſi tibi Angelus de cælo diceret, Dimitte Chriſtianitatem orbis terræ, & tene partis Donati, cujus ordo tibi exponitur in epiſtola epiſcopi tuæ civitatis, anathema eſſe deberet: quia F te à toto præcidere, & in partem contrudere conaretur, & alienare à promiſſis Dei.

2. Si enim ordo epiſcoporum ſibi ſuccedentium conſiderandus eſt, quanto certiùs & verè ſalubriter ab ipſo Petro numeramus, cui totius Eccleſiæ figuram gerenti Dominus ait; *Super hanc pe-* Matt. 16. 18. *tram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferorum non vincent eam.* Petro enim ſucceſſit Linus; Lino, a Clemens; Clementi, Anacletus; Anacleto, Evariſtus; Evariſto, Alexander; Alexandro, Sixtus; Sixto, Theleſphorus; Theleſphoro, Iginus; Igino, Anicetus; Aniceto, Pius; Pio, Soter; Soteri, Eleutherius; Eleutherio, Victor; Victori, Zephirinus; Zephirino, Calixtus; Calixto, Urbanus;

a In uno è Vaticanis codicibus, *Lino Cletus, Cleto Clemens*: cui ceteri MSS. refragantur. Paulò poſt pro *Anacletus*, habetur in pleriſque MSS. *Anencletus*. Deinde *Alexander* non poſt *Evariſtum*, ut in editis & apud Optatum in lib. 2. ſed poſt *Soterem*, ſublato prorſus *Eleutherij* nomine, ſic recenſetur in duodecim MSS in quibus ſunt Vaticani quatuor, *Soteri Alexander, Alexandro Victor.* Denique in iiſdem codicibus deſideratur infrà *Marcellinus*.

CLASSIS II. AN. 400.

Urbano, Pontianus; Pontiano, Aotherus; Aothero, Fabianus; Fabiano, Cornelius; Cornelio, Lucius; Lucio, Stephanus; Stephano; Xyſtus; Xyſto, Dionyſius; Dionyſio, Felix; Felici, Eutychianus; Eutychiano, Gaius; Gaio, Marcellinus; Marcellino, Marcellus; Marcello, Euſebius; Euſebio, Miltiades; Miltiadi, Sylveſter; Sylveſtro, Marcus; Marco, Julius; Julio, Liberius; Liberio, Damaſus; Damaſo, Siricius, Siricio, Anaſtaſius. In hoc ordine ſucceſſionis nullus Donatiſta epiſcopus invenitur. Sed ex tranſverſo ex Africa ordinatum miſerunt, qui paucis præſidens Afris in urbe Roma [a] Montenſium vel Cutzupitarum vocabulum propagavit.

5. In illum autem ordinem epiſcoporum, qui ducitur ab ipſo Petro uſque ad Anaſtaſium, qui nunc eamdem cathedram ſedet, etiam ſi quiſquam traditor per illa tempora ſubrepſiſſet, nihil præjudicaret Eccleſiæ & innocentibus Chriſtianis; quibus Dominus providens, ait de præpoſitis malis: *Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt.* (Matt. 23. 3.) Ut certa ſit ſpes [b] fidelis, quæ non in homine, ſed in Domino collocata, numquam tempeſtate ſacrilegi ſchiſmatis diſſipetur: ſicut iſti diſſipati ſunt, qui legunt in codicibus ſanctis eccleſias quibus apoſtoli ſcripſerunt, & nullum in eis habent epiſcopum. Quid autem perverſius & inſanius, quàm lectoribus eaſdem epiſtolas legentibus dicere, Pax tecum: & ab earum eccleſiarum pace ſeparari, quibus ipſæ epiſtolæ ſcriptæ ſunt?

CAPUT II.

4. Tamen ne ſibi etiam de Conſtantinenſi, hoc eſt civitatis veſtræ epiſcoporum ordine blandiatur, recita illi Geſta apud [c] Munatium Felicem Flaminem perpetuum curatorem tunc ejuſdem civitatis veſtræ, Diocletiano octavùm, & Maximiano ſeptimùm conſulibus, undecimo Kalendas Junias, quibus liquidò conſtitit ita Paulum epiſcopum tradidiſſe, ut Silvanus tunc ejus ſubdiaconus fuerit, & cum illo tradiderit proferens inſtrumenta Dominica, etiam quæ diligenter fuerant occultata, capitulatam argenteam, & lucernam argenteam, ita ut ei diceret Victor quidam, Mortuus fueras, ſi non illas inveniſſes. [d] Hunc iſte Silvanum, manifeſtiſſimum traditorem, pro magno commemorat in epiſtola, quam tibi ſcribit, à Secundo Tigiſitano primæ ſedis epiſcopo epiſcopum tunc ordinatum. Quieſcat ergo ſuperba eorum lingua, & cognoſcat crimina ſua, ne delirans loquatur aliena. Recita illi etiam, ſi voluerit, Geſta eccleſiaſtica ejuſdem Secundi Tigiſitani in domo [e] Urbani Donati habita, ubi confeſſos traditores judici Deo dimiſit, Donatum Maſculitanum, Marinum ab Aquis Tibilitanis, Donatum Calamenſem, cum quibus confeſſis traditoribus memoratum traditorem Silvanum eis ordinavit epiſcopum. Recita illi Geſta apud Zenophilum conſularem, ubi Nundinarius quidam diaconus iratus Sylvano, quòd ab eo fuerit excommunicatus, hæc omnia judicibus prodidit, quæ certis documentis & reſponſionibus teſtium, & recitatione Geſtorum, & multarum epiſtolarum, luce clariùs conſtiterunt.

5. Multa ſunt alia quæ illi recites, ſi non contentiosè agere, ſed prudenter audire voluerit: preces Donatiſtarum ad Conſtantinum, ut propter ipſam cauſſam inter Afros epiſcopos dirimendam judices ex Gallia epiſcopos mitteret. Litteras etiam ejuſdem Imperatoris, ubi epiſcopos miſit ad urbem Romam. Geſta quoque in urbe Roma, ubi ab epiſcopis quos ille miſerat, cauſſa cognita atque diſcuſſa eſt. Itemque alias litteras, ubi declarat memoratus Imperator eos apud ſe de collegarum ſuorum judicio, id eſt epiſcoporum, quos ad urbem Romam miſerat, fuiſſe conqueſtos: ubi etiam alios epiſcopos voluit apud Arelatum judicare: ubi iſti & ab ipſorum judicio ad eumdem Imperatorem appellaverunt: ubi poſtremò cauſſam inter partes ipſe cognovit: ubi eos vehementiſſimè deteſtatur innocentiâ Cæciliani fuiſſe ſuperatos. Quæ ſi voluerit, audiet, & tacebit, & deſinet inſidiari veritati.

CAPUT III.

6. Quamquam nos non tam de iſtis documentis præſumamus, quàm de Scripturis ſanctis, ubi hereditas Chriſti uſque ad terminos terræ promiſſa eſt in omnibus gentibus: unde iſti nefario ſchiſmate ſeparati, jactant crimina in paleam meſſis Dominicæ; quæ neceſſe eſt uſque ad finem permixta toleretur, donec ultimo judicio tota area ventiletur. Unde manifeſtum eſt iſta crimina ſeu vera ſeu falſa non pertinere ad frumenta Dominica, quæ per totum agrum, id eſt iſtum mundum, uſque in finem ſæculi oportet creſcere, ſicut non falſus angelus in hujus errore, ſed Dominus in Evangelio loquitur. (Matt. 13. 30.) Ideoque in Chriſtianos innocentes, qui per totum orbem malis Chriſtianis tamquam paleæ ſuæ vel zizaniis permixti ſunt, multa falſa crimina & vana jactantibus his miſeris Donatiſtis meritò Deus reddidit, ut Maximianiſtas apud Carthaginem ſchiſmaticos ſuos Primiani damnatores, extra Primianum baptizatores, poſt Primianum rebaptizatores univerſali concilio ſuo damnarent: ut ex eorum numero poſt non parvum tempus quoſdam in honoribus epiſcopatus ſui, Felicianum Muſtitanum & Prætextatum Aſſuritanum cogente Optato [f] Gildoniano ſuſciperent, cum omnibus, quos damnati extra baptizaverant. Quòd ſi ab eis, quos ore proprio tamquam ſceleratos & ſacrilegos damnaverunt, & quos illis primis ſchiſmaticis, quos vivos terra obruit, compararunt, non maculantur, cùm eis rurſus in honore ſuo receptis communicant: evigilent aliquando, cogitent quantâ cæcitate, & quantâ inſaniâ dicant, orbem terrarum

---

a Hanc appellationem ſortiti ſunt Donatiſtæ, ex eo quòd eccleſiam Romæ primam in monte habere cœperint, juxta Hieronymum in Chron. ad an. 360. ſive uti Optatus in lib. 2. refert, à ſpelunca, quam illic extra civitatem cratibus ſepſerant, ubi celebrabant conventicula ſua: quæ haud dubie ſpelunca in editiore loco adjacebat. Hinc fortè profectum etiam nomen *Cutzupitarum*, quod quidem ſic legitur in pleriſque MSS. At in editis ſublato, *t*, *Cuzupitarum*, & in duobus Vatican MSS. *Cutzupitarum*. An verò legendum hîc *Rupitarum*, ſeu *Rupitanorum*, ut in lib de unitate Eccle. c. 3 an *Scoturupitarum* deducta voce à *cutſe* ... & ... *locum*, quo pacto V. C. Johannes Bapt. Cotelerius legi vult apud Iſidor in Orig. lib. 8. qui in editis & in veteri codice Corbeienſi habet *Cotopitas*, & in alio Corb. MS. *Cotopitas*? An denique caſtigandus hic locus ex Hieronymo adverſus Luciferian ubi editi aliqui, *Campitas*, alii habent *Campates*, haud facilè dixerimus.

b Sic Bad. Am. Er. & MSS. At Lov. habet, *ſpes fidelibus*.

c Sic reſtituimus ad Geſtorum exemplum relatum in lib. 3. cont. Creſcon. c. 29. Nempe hîc in editis legebatur, *Numacium Felicem Flavium procuratorem* & in pleriſque MSS. *Munatium*, ſive *Munatium Felicem Flavium per procuratorem* error profectus ex notis F. PP. Geſta illa confecta fuerunt anno 303.

d Editi, *Quem iſte Silvanus . . . in epiſtola quam ſcribit* &c. Caſtigavimus ope MSS. ex quibus liquet pronomen, *iſte*, referri ad Presbyterum, cujus hîc epiſtola refutatur.

e Apud Optatum in lib. 1. habetur, *in domo Urbani Carisi*, quia, ut ait, *baſilicæ necdum fuerant reſtitutæ.*

f Optatus, cui Gildoniano cognomen, ex eo quòd cum Gildone Comite tyrannidem in Africa exerceret, epiſcopus fuit Donatiſta Gaudentii Thamugadenſis deceſſor ex lib. 1 cont. Gaudent. c. 38. unde Auguſtinus in lib. 2. adverſus epiſt. Parmen. c. 2. Donatiſtis exprobrat: *Optatum Gildonianum decennalem totius Africæ gemitum*, (ſcilicet ab an. 388 ad 398 quo de ſatellitio Gildonis accuſatus, in carcere extinctus eſt, ex lib. 2. cont. lit. Petil. c. 92.) *tamquam ſacerdotem atque collegam honorantes, in communione tenuerint.*

Classis II. an. 400.

A ignotis Afrorum criminibus eſſe maculatum, & hereditatem Chriſti, quæ promiſſa exhibita eſt in omnibus gentibus, peccatis Afrorum per contagionem communicationis fuiſſe deletam: quando ſe nolunt deletos & maculatos videri, dum eis communicant, quorum crimina cognita judicarunt.

2. Cor. 11, 14.

7. Quapropter cùm Paulus apoſtolus iterum dicat, quia ipſe Satanas transfigurat ſe in angelum lucis: unde non eſſe mirum, ſi miniſtri ejus transfigurant ſe ſicut miniſtros juſtitiæ: ſi verè iſte aliquem angelum vidit erroris nuntium, & de unitate B catholica Chriſtianos ſeparare cupientem, ipſe paſſus eſt angelum Satanæ transfigurantem ſe velut angelum lucis. Si autem mentitur, & nihil tale vidit, ipſe eſt miniſter Satanæ, transfigurans ſe velut miniſtrum juſtitiæ. Et tamen iſta omnia conſiderans, ſi nimiùm perverſus & pertinax eſſe noluerit, poterit ab omni vel aliena vel ſua ſeductione liberari. Nos enim per occaſionem tuam ſine aliquo odio convenimus, hoc circa eum ſervantes quod Apoſtolus dicit; *Servum autem Domini liti-* C *gare non oportet, ſed mitem eſſe ad omnes, docibilem, patientem, in modeſtia corripientem diverſa ſentientes; ne fortè det illis Deus pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant de diaboli laqueis, captivati ab ipſo in ipſius voluntatem.* Si ergo aliquid aſperè diximus, non ad amaritudinem diſſenſionis, ſed ad correctionem dilectionis valere cognoſcat. Incolumis vivas in Chriſto dilectiſſime & honorabilis frater.

2. Tim. 2. 24.

DE DUABUS EPISTOLIS PROXIME SEQUENTIBUS. Lib. II Retract. Caput XX.

D LIBRI duo, quorum eſt titulus, *Ad inquiſitiones Januarij*, multa de ſacramentis continent diſputata, ſive quæ univerſaliter, ſive quæ particulariter, id eſt non peræquè in omnibus locis obſervat Eccleſia, nec tamen commemorari omnia potuerunt, ſed ſatis ad inquiſita reſponſum eſt; quorum librorum prior, epiſtola eſt, habet quippe in capite quis ad quem ſcribat; ſed ideo inter libros annumeratur hoc opus, quoniam ſequens qui nomina E noſtra non habet, multo eſt prolixior, & in eo multo plura tractantur. In primo igitur quod de manna dixi, *quia unicuique ſecundùm propriam voluntatem in ore ſapiebat*, non mihi occurrit unde poſſit probari, niſi ex libro Sapientiæ, quem Judæi non recipiunt in auctoritatem canonicam; quod tamen fidelibus potuit provenire, non illis adversùs Deum murmuratoribus, qui profectò alias eſcas non deſiderarent, ſi hoc eis ſaperet manna quod vellent. Hoc opus ſic incipit: *Ad ea quæ me interrogaſti.*

cap. 3

Sap. 16. 20.

AD INQUISITIONES JANUARII LIBER PRIMUS. ſeu EPISTOLA LIV. [a]

[a] Aliàs CXVIII. quæ autem 54. erat, nunc 133.

Auguſtinus Januario reſpondet, docens quid agendum ſit in iis, in quibus regionum aut eccleſiarum conſuetudines variant, & in quibus conſentiunt: puta de ſacramentis, feſtis diebus, jejunio & Euchariſtia.

Dilectiſſimo filio [a] JANUARIO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

b Scripta circ. an. 400. Caput I.

1. AD ea quæ me interrogaſti, mallem priùs noſſe quid interrogatus ipſe [b] reſponderes: ita enim vel approbando vel emendando reſponſiones tuas multò breviùs poſſem reſpondere, & te facillimè aut confirmare, aut corrigere. Hoc quidem, ut dixi, mallem. Sed tamen ut nunc reſponderem, malui longiorem facere ſermonem, quàm dilationem. Primò itaque tenere te volo, quod eſt hujus diſputationis caput, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ſicut ipſe in Evangelio loquitur, leni jugo ſuo nos ſubdidiſſe & ſarcinæ levi: unde ſacramentis numero pauciſſimis, obſervatione faciliimis, ſignificatione præſtantiſſimis, ſocietatem novi populi colligavit, ſicuti eſt baptiſmus Trinitatis nomine conſecratus, communicatio corporis & ſanguinis ipſius, & ſi quid aliud in Scripturis canonicis commendatur, exceptis iis quæ ſervitutem populi Veteris pro congruentia cordis illorum & Prophetici temporis onerabant, quæ & in quinque libris Moyſi leguntur. Illa autem quæ non ſcripta, ſed tradita cuſtodimus, quæ quidem toto terrarum orbe ſervantur, datur intelligi vel ab ipſis Apoſtolis, vel plenariis Conciliis, quorum eſt in Eccleſia ſaluberrima auctoritas, commendata atque ſtatuta retineri, ſicuti quòd Domini paſſio & reſurrectio & aſcenſio in cælum, & adventus de cælo Spiritûs-ſancti, anniverſaria ſollemnitate celebrantur, & ſi quid aliud tale occurrit quod ſervatur ab univerſa, quacumque ſe diffundit, Eccleſia.

Matt. 11. 30.

Sacramenta.

Deſſ. 14. Illa.

Traditiones & Concilia.

Caput II.

2. ALIA verò quæ per loca terrarum regioneſque variantur, ſicuti eſt quod alij jejunant ſabbato, alij non: alij quotidie communicant corpori & ſanguini Domini, alij certis diebus accipiunt: alibi nullus dies prætermittitur, quo non offeratur, alibi ſabbato tantùm & Dominico, alibi tantùm Dominico: & ſi quid aliud hujuſmodi animadverti poteſt, totum hoc genus rerum liberas habet obſervationes: nec diſciplina ulla eſt in his melior gravi prudentique Chriſtiano, quàm ut eo modo agat, quo agere viderit eccleſiam ad quam fortè devenerit. QUOD enim neque contra fidem, neque contra bonos mores [c] eſſe convincitur, indifferenter eſt habendum, & propter eorum inter quos vivitur ſocietatem ſervandum eſt.

3. Credo te aliquando ex me audiſſe, ſed tamen etiam nunc commemoro. Mater mea Mediolanum me conſecuta, invenit eccleſiam ſabbato non jejunantem, cœperat perturbari & fluctuare quid ageret: cùm ego talia non curabam, ſed propter ipſam conſului de hac re beatiſſimæ memoriæ virum Ambroſium: reſpondit mihi nihil ſe docere me poſſe, niſi quod ipſe faceret, quia ſi melius noſſet, id potiùs obſervaret. Cúmque ego putaſſem, nulla reddita ratione auctoritate ſola ſua nos voluiſſe admonere ne ſabbato jejunaremus, ſubſecutus eſt, & ait mihi: « Cùm Romam venio, jejuno ſabbato: cùm hîc ſum, non jejuno. Sic etiam tu, ad « quam fortè Eccleſiam veneris, ejus morem ſerva, « ſi cuiquam non vis eſſe ſcandalo, nec quemquam tibi. » Hoc cùm matri renuntiaſſem, libenter amplexa eſt. Ego verò de hac ſententia etiam atque etiam cogitans, ita ſemper habui, tamquam eam cæleſti oraculo acceperim. Senſi enim ſæpe dolens & gemens multas infirmorum perturbationes fieri, per G quorumdam fratrum contentioſam obſtinationem, vel ſuperſtitioſam timiditatem, qui in rebus hujuſmodi, quæ neque Scripturæ ſanctæ auctoritate, neque univerſalis Eccleſiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate, ad certum poſſunt terminum pervenire (tantùm quia ſubeſt qualiſcumque ratiocina-

[b] In MS. Floriacenſi inſcribitur, *ad ſummarium Notarium*. cui ſuffragatus unus è Sorbonicis.

[b] Aliquot MSS *reſponderis* & paulo poſt, *confirmarem aut corrigerem*.

[c] Sic MSS. pleriquе. At editi, *contra bonos mores injungitur*.

Classis II. An. 400.

tio cogitantis, aut quia in ſua patria ſic ipſe conſue- A vit, aut quia ibi vidit, ubi peregrinationem ſuam quo remotiorem à ſuis, eo doctiorem factam putat) tam litigioſas excitant quæſtiones, ut niſi quod ipſi faciunt, nihil rectum exiſtiment.

Caput III. De Euchariſtiæ ſumtione.

4. Dixerit aliquis non quotidie accipiendam Euchariſtiam. quæſieris quare? Quoniam, inquit, eligendi ſunt dies quibus puriùs homo continentiúſque [a] vivit, quò ad tantum ſacramentum dignus accedat. *Qui enim manducaverit indignè, judicium ſibi manducat & bibit.* Alius contrà: Immo, B inquit, ſi tanta eſt plaga peccati, atque impetus morbi ut medicamenta talia differenda ſint, auctoritate Antiſtitis debet quiſque ab altario removeri ad agendam pænitentiam, & eadem auctoritate reconciliari. Hoc eſt enim indignè accipere, ſi eo tempore accipiat, quo debet agere pænitentiam; non ut arbitrio ſuo, cùm libet, vel auferat ſe communioni, vel reddat. Ceterum peccata ſi tanta non ſunt, ut excommunicandus quiſquam homo judicetur, non ſe debet à quotidiana medicina Do- C minici corporis ſeparare. Rectiùs inter eos fortaſſe quiſpiam dirimit litem, qui monet ut præcipuè in Chriſti pace permaneant: faciat autem unuſquiſque quod ſecundùm fidem ſuam piè credit eſſe faciendum. Neuter enim eorum exhonorat corpus & ſanguinem Domini, ſed ſaluberrimum ſacramentum certatim honorare contendunt. Neque enim litigaverunt inter ſe, aut quiſquam eorum ſe alteri præpoſuit, Zachæus & ille Centurio, cùm alter eorum gaudens in domum ſuam ſuſceperit Dominum, D alter dixerit; *Non ſum dignus ut intres ſub tectum meum*: ambo Salvatorem honorificantes diverſo & quaſi contrario modo: ambo peccatis miſeri, ambo miſericordiam conſecuti. Valet etiam ad hanc ſimilitudinem quod in primo populo unicuique manna ſecundùm propriam voluntatem in ore ſapiebat, ſic [b] uniuſcujuſque in corde Chriſtiani ſacramentum illud, quo ſubjugatus eſt mundus. Nam & ille honorando non audet quotidie ſumere, & ille honorando non audet ullo die prætermittere. Contem- E tum ſolùm non vult cibus iſte, ſicut nec manna faſtidium. Inde enim & Apoſtolus indignè dicit acceptum ab eis, qui hoc non diſcernebant à ceteris cibis veneratione ſingulariter debita. Continuò quippe cùm dixiſſet, *Iudicium ſibi manducat & bibit*; addidit ut diceret, *non dijudicans corpus Domini*: quod ſatis toto ipſo loco in epiſtola ad Corinthios prima, ſi diligenter adtendatur, apparet.

Engypium ſom. 2. ut. 815. — 1. Cor. 11. 29. — De conſecrat. diſt. 2. cap. Quotidie. 4. ſeu diſt. 11. cap. ultimo. — De conſ. diſt. 2. cap. Quotidie. — Luc. 19. 6. — Matt. 8. 8. — 2. Retract. c. 20. — 1. Cor. 11. 29.

Caput IV. De jejunio.

5. Sit aliquis peregrinus in eo fortè loco, ubi perſeverantes in obſervatione Quadrageſimæ, nec F quintâ ſabbati [c] lavant, relaxantve jejunium: Non, inquit, hodie jejunabo. Quæritur cauſſa: Quia non fit, inquit, in patria mea. Quid aliud ille, niſi conſuetudinem ſuam conſuetudini alterius præponere conatur? Non enim mihi de libro Dei hoc recitaturus eſt, aut univerſæ quacumque dilatatur Eccleſiæ plena voce certabit, aut oſtendet iſtum contra fidem facere, ſe autem ſecundùm fidem, moreſque hinc optimos aut illum violare, aut ſe cuſtodire convincet. Violant ſanè quietem & pacem ſuam de ſu- G perflua quæſtione rixando. Mallem tamen in rebus hujuſmodi, ut & ille in hujus, & hic in illius patria A ab eo quod ceteri faciunt non abhorreret. Si verò etiam in aliena patria cùm peregrinaretur, ubi major & frequentior & ferventior eſt populus Dei, vidit, verbi gratiâ, bis offerri quinta ſabbati hebdomadæ ultimæ quadrageſimæ, & manè & ad veſperam, veniénſque in patriam ſuam, ubi in fine diei mos eſt offerri, malè atque illicitè fieri contendat, quoniam alibi aliter ipſe viderit, puerilis eſt iſte ſenſus, cavendus in nobis, tolerandus [d] in aliis, corrigendus in noſtris.

Caput V. De communione in die cœnæ.

6. Prima ergo inquiſitio tua, quam in commonitorio poſuiſti, ex quo trium iſtorum generum B ſit, adtende. Quæris enim his verbis, *quid per quintam feriam ultimæ hebdomadis Quadrageſimæ fieri debeat, an offerendum ſit manè, & rurſus poſt cœnam, propter illud quod dictum eſt, Similiter poſtquam cœnatum eſt: an jejunandum, & poſt cœnam tantummodo offerendum: an etiam jejunandum, & poſt oblationem, ſicut facere ſolemus, cœnandum.* Ad hæc itaque ita reſpondeo, ut quid horum ſit facien- C dum, ſi divinæ Scripturæ præſcribit auctoritas, non ſit dubitandum quin ita facere debeamus ut legimus, ut jam non quomodo faciendum, ſed quomodo ſacramentum intelligendum ſit, diſputemus. Similiter etiam ſi quid horum tota per orbem frequentat Eccleſia. Nam & hinc quin ita faciendum ſit, diſputare inſolentiſſimæ inſaniæ eſt. Sed neque hoc, neque illud ineſt in eo, quod tu quæris. Reſtat igitur ut de illo tertio genere ſit, quod per loca regioneſque variatur. Faciat ergo quiſque quod in D ea eccleſia in quam venit, invenerit. Non enim quidquam eorum contra fidem fit, aut contra mores, hinc vel inde meliores. His enim cauſſis, id eſt aut propter fidem, aut propter mores, vel emendari oportet quod perperam fiebat, vel inſtitui quod non fiebat. Ipſa quippe mutatio conſuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat. Quapropter quæ utilis non eſt, perturbatione infructuoſâ conſequenter noxia eſt.

Conſuetudo Eccleſiæ.

7. Nec ideo putari debet inſtitutum eſſe multis E locis, ut illo die poſt refectionem offeratur, quia ſcriptum eſt: *Identidem & calicem poſt cœnam dicens*, &c. Ipſam enim potuit appellare cœnam, qua jam corpus acceperant, ut deinde calicem acciperent. Apoſtolus namque alibi dicit, *Convenientibus ergo vobis in unum, non eſt Dominicam cœnam manducare*, hanc ipſam acceptionem Euchariſtiæ Dominicam cœnam vocans. [a] Illud magis movere potuit homines, utrùm jam refecti die illa vel offerrent vel ſumerent Euchariſtiam, quod in Evangelio F dicitur; *Cùm autem illi manducarent, accepit Ieſus panem & benedixit*; cùm etiam ſuperiùs dixiſſet, *Cùm ſerò autem factum eſſet, recumbebat cum duodecim, & manducantibus eis dixit, Quoniam unus ex vobis tradet me.* Poſtea enim tradidit ſacramentum. Et liquidò apparet, quando primùm acceperunt diſcipuli corpus & ſanguinem Domini, non eos accepiſſe jejunos.

1. Cor. 11. 20. — Beda vulgat 1. Cor. 11. — Caput VI. — Matt. 26. 26. — Ibidem 20. — De conſecr. diſt. 2. Liquidò.

8. Numquid tamen propterea calumniandum eſt univerſæ Eccleſiæ quòd à jejunis ſemper accipi- G tur? Ex hoc enim placuit Spiritui-ſancto, ut in honorem tanti ſacramenti in os Chriſtiani priùs Dominicum corpus intraret, quàm [e] ceteri cibi. nam

Euchariſtia à jejunis ſumenda. 4. ſen. 8. cap.

[a] Lov. *vivat*; & mox, *dignus accedat*. At noſtram lectionem præferunt antiquiores editiones, & MSS.

[b] Sic MSS. quatuor. At excuſi, *ſic more cujuſque Chriſtiani* & proſequuntur, *ſacramentum illud quomodo ſumatur æſtimandum*: exceptis Bad. & Am. qui habent, *quo ſubjugatus æſtimandus* ubi 10 MSS. omnibus & Vaticanis & Gallicanis legitur, *quo ſubjugatus eſt mundus*.

hanc lectionem confirmat Beda vulgatus 1. Cor. 11.

[c] Lov. *lavant*, ſed meliùs Bad. Am. Er. & MSS. *lavant*.

[d] Am. Er. & MSS. quatuor, *tolerandus & corrigendus in noſtris*. Bad. & unus è Regiis codicibus habent, *tollendus & corrigendus in noſtris*.

[e] Ita Lov. & MSS. At Bad. Am. Er. *quàm ceteri cibi*.

Classis II. An. 400. ideo per univerſum orbem mos iſte ſervatur. Neque A enim quia poſt cibos dedit Dominus, propterea pranſi aut cœnati fratres ad illud ſacramentum accipiendum convenire debent, aut ſicut faciebant quos Apoſtolus arguit & emendat, menſis ſuis iſta miſcere. Namque Salvator quo vehementiùs commendaret myſterij illius altitudinem, ultimum hoc voluit altiùs infigere cordibus & memoriæ diſcipulorum, à quibus ad paſſionem digreſſurus erat. Et ideo non præcepit quo deinceps ordine ſumeretur, ut Apoſtolis, per quos eccleſias diſpoſiturus erat, B ſervaret hunc locum. Nam ſi hoc ille monuiſſet, ut poſt cibos alios ſemper acciperetur, credo quòd 1. Cor. 11. 20. eum morem nemo variaſſet. Cùm verò ait Apoſtolus de hoc ſacramento loquens; *Propter quod fratres cùm convenitis ad manducandum, invicem exſpe-* Ibid. 34. *ctate: Si quis eſurit, domi manducet, ut non ad judicium conveniatis*: ſtatim ſubtexuit; *Cetera autem cùm venero, ordinabo*. Unde intelligi datur, (quia multùm erat, ut in epiſtola totum illum agendi ordinem inſinuaret, quem univerſa per orbem ſervat C Eccleſia) ab ipſo ordinatum eſſe quod nulla morum Caput VII. diverſitate variatur.

9. Sed nonnullos probabilis quædam ratio delectavit, ut uno certo die per annum, quo ipſam cœnam Dominus dedit, tamquam ad inſigniorem commemorationem poſt cibos offerri & accipi liceat corpus & ſanguinem Domini. Honeſtiùs autem arbitror eâ horâ fieri, ut qui etiam jejunaverit, poſt refectionem, quæ horâ nonâ fit, ad oblationem poſſit occurrere. Quapropter neminem [a] cogimus D ante Dominicam illam cœnam prandere, ſed nulli etiam contradicere audemus. Hoc tamen non arbitror inſtitutum, niſi quia plures & propè omnes in plerìſque locis eo die lavare conſuerunt. Et quia nonnulli etiam jejunium cuſtodiunt, manè offertur propter prandentes, quia jejunia ſimul & lavacra tolerare non poſſunt; ad veſperam verò propter jejunantes.

Lavandi mos in die cœnæ. 10. Si autem quæris, cur etiam lavandi mos ortus ſit: nihil mihi de hac re cogitanti probabilius oc E currit, niſi quia baptizandorum corpora per obſervationem quadrageſimæ ſordidata, cum offenſione ſenſûs ad fontem tractarentur, niſi aliqua die lavarentur. Iſtum autem diem potiùs ad hoc electum, quo cœna Dominica anniverſariè celebratur. Et quia conceſſum eſt hoc baptiſmum accepturis, multi cum his lavare voluerunt, jejuniumque relaxare. His ut potui diſputatis, moneo, ut ea quæ prælocutus ſum ſerves quantum potes, ut decet Eccleſiæ prudentem ac pacificum filium. Alia quæ F interrogaſti, ſi Dominus voluerit, alio tempore expediam.

AD INQUISITIONES JANUARII LIBER SECUNDUS. ſeu EPISTOLA LV. *

* Aliàs CXIX. quæ autem 55 erat, nunc 117.

De ritibus Eccleſiæ, vel iis quos negligi nefas eſt, vel iis qui tollendi ſunt, ſi citra majus incommodum liceat.

Scripta aliquanto poſt ſuperiorem Caput I. 1. Lectis litteris tuis, ubi me commonuiſti ut debitum redderem de reſiduis enodandis quæſtionibus, quas jam longè antè quæſiveras, gratiſſimum mihi atque cariſſimum deſiderium ſtudij tui ampliùs differri, tolerare non Classis II. An. 400. potui; & quamvis in mediis acervis occupationum mearum, hanc feci præcipuam, ut ad ea quæ interrogaſti reſponderem tibi. Diutiùs autem de tua epiſtola diſputare nolo, ne hoc ipſum me impediat jam tandem reddere quod debeo.

2. Quæris quæ cauſſa ſit, *cur anniverſarius dies* Eugyp. tom. 1. tit. 126. *celebrandæ Dominicæ paſſionis, non ad eumdem redeat anni diem, ſicut dies qua traditur natus*. Et deinde ſubjungis, *ſi hoc ſit propter ſabbatum & lunam, quid ſibi velit in hac re obſervatio ſabbati & lunæ*. Hic primùm oportet noveris diem Natalem Domini non in ſacramento celebrari, ſed tantùm in memoriam revocari quòd natus ſit, ac per hoc nihil opus erat, niſi revolutum anni diem, quo ipſa res acta eſt, feſtâ devotione ſignari. Sacramentum eſt autem in aliqua celebratione, cùm rei geſtæ commemoratio ita fit, ut aliquid etiam ſignificari intelligatur, quod ſanctè accipiendum eſt. Eo itaque modo agimus Paſcha, ut non ſolùm in memoriam quod geſtum eſt revocemus, id eſt quòd mortuus eſt Chriſtus & reſurrexit, ſed etiam cetera quæ circa ea adteſtantur ad [b] ſacramenti ſignificationem non omittamus. Quia enim, ſicut dicit Apoſtolus, *Mortuus eſt propter delicta noſtra, & reſur-* Rom. 4. 25. *rexit propter juſtificationem noſtram*: tranſitus quidam de morte ad vitam in illa paſſione Domini & reſurrectione ſacratus eſt. Nam etiam vocabulum ipſum quod *Paſcha* dicitur, non græcum, ſicut vulgò [c] videri ſolet, ſed hebræum eſſe dicunt, qui linguam utramque noverunt. Neque enim à paſſione, quoniam græcè πάσχειν dicitur pati, ſed ab eo quòd tranſitur, ut dixi, de morte ad vitam, hebræo verbo res appellata eſt: in quo eloquio Paſcha tranſitus dicitur, ſicut perhibent qui hoc ſciunt. Quod voluit & ipſe Dominus tangere cùm dicit; *Qui cre-* Johan. 5. 24. *dit in me, [d] tranſiit de morte ad vitam*. Et maximè idem Evangeliſta hoc exprimere voluiſſe intelligitur, cùm de celebraturo Domino Paſcha cum Diſcipulis ſuis, ubi cœnam eis myſticam dedit, *Cùm vi-* Johan. 13. 1. *diſſet*, inquit, *Jeſus quia venit ejus hora ut tranſiret de mundo ad patrem*. Tranſitus ergo de hac vita mortali in aliam vitam immortalem (hoc eſt enim de morte ad vitam) in paſſione & in reſurrectione Domini commendatur.

Caput II. 3. Hic tranſitus à nobis modò agitur per fidem, quæ nobis eſt in remiſſionem peccatorum, in ſpem vitæ æternæ, diligentibus Deum & proximum; quia *fides per dilectionem operatur*; & *juſtus* Gal. 5. 6. *ex fide vivit. Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes.* Habac. 2.4. Rom. 8. 24. *Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam exſpectamus*: ſecundùm hanc fidem, & ſpem, & dilectionem, Beda vulg. qua cœpimus eſſe ſub gratia, jam commortui ſu- Coloſſ. 3. mus cum Chriſto, & conſepulti illi per baptiſmum in mortem, ſicut dicit Apoſtolus: *Quia & vetus* Rom. 6. 6. *homo noſter ſimul crucifixus eſt cum illo; & reſurreximus cum illo: quia ſimul nos excitavit, & ſimul ſedere fecit in cæleſtibus*. Unde eſt & illa exhortatio; *Si autem reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt* Col. 3. 1. G *quærite, ubi Chriſtus eſt ad dexteram Dei ſedens; quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.* Sed quod ſequitur & dicit; *Mortui enim eſtis, & vita* Ibid. 3. *veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cùm Chriſtus*

[a] MSS aliquot, *neminem cogit dominica illa cœna prandere*. Bad. Am. & Er. *neminem cogemus dominicâ illâ cœnâ prandere*.
[b] Floriacenſis codex, *ad ſacratam ſignificationem convertere non omittamus*.
[c] Ita viſum eſt Irenæo lib. 4. c. 33. Tertulliano lib. cont. Judæos c. 10. Lactantio lib. 4. Inſtitut. c. 26. Ambroſio de myſtico Paſcha cap. 2.
[d] In MS. Floriacenſi *tranſit*; forte pro, *tranſiit*, uti habet vulgata & græca verſio, μεταβέβηκεν.

CLASSIS II. AN. 400.

apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria: ſatis indicat quid velit intelligi; quia nunc tranſitus noſter de morte ad vitam, qui fit per fidem, ſpe peragitur futuræ in fine reſurrectionis & gloriæ, cùm corruptibile hoc, id eſt caro iſta in

1. Cor. 15. 53

qua gemimus modò, induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem. Nunc enim

Rom. 8. 23.

quidem jam habemus primitias ſpiritus per fidem, ſed adhuc in nobis ipſis ingemiſcimus, adoptionem exſpectantes redemtionem corporis noſtri. *Spe enim ſalvi facti ſumus*. In hac ſpe cùm ſumus, corpus B quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem vita eſt propter juſtitiam. Sed vide quid ſe-

Rom. 8. 11.

quitur; *Si autem Spiritus ejus*, inquit, *qui ſuſcitavit Ieſum à mortuis habitat in vobis: qui ſuſcitavit Chriſtum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis*. Hoc igitur univerſa Eccleſia, quæ in peregrinatione mortalitatis inventa eſt, exſpectat in fine ſæculi quod in Domini noſtri Jeſu Chriſti corpore præmonſtratum eſt, qui eſt ex mortuis primogenitus, quia C & corpus ejus cui caput eſt ipſe, non niſi Eccleſia eſt.

CAPUT III.

4. NONNULLI enim adtendentes verba quæ aſſiduè dicit Apoſtolus; quia & mortui ſumus cum Chriſto, & reſurreximus cum eo; nec intelligentes quatenus dicantur, arbitrati ſunt jam factam eſſe reſurrectionem, nec ullam ulteriùs in fine tempo-

2. Tim. 2. 17.

rum eſſe ſperandam. *Ex quibus eſt*, inquit, *Hymenæus & Philetus, qui circa veritatem aberraverunt, dicentes reſurrectionem jam factam eſſe, & fidem quorumdam ſubverterunt*. D Idem Apoſtolus eos arguens deteſtatur, qui tamen dicit nos reſurrexiſſe cum Chriſto. Unde, niſi quia hoc per fidem, & ſpem, & dilectionem factum eſſe dicit in nobis, ſecundùm

Rom. 8. 24.

primitias Spiritûs? Sed quia ſpes, quæ videtur, non eſt ſpes, & ideo ſi quod non videmus ſperamus, per patientiam exſpectamus; reſtat utique redemtio corporis noſtri, quam exſpectantes in nobiſmetipſis

Rom. 12. 12.

ingemiſcimus. Unde eſt & illud; *Spe gaudentes, in tribulatione patientes*.

5. E Hæc igitur innovatio vitæ noſtræ eſt quidam tranſitus de morte ad vitam, qui primò fit per fidem, ut in ſpe gaudeamus, & in tribulatione patientes ſimus, dum adhuc exterior noſter homo corrumpitur, ſed interior renovatur de die in diem.

a

[a] Propter ipſum initium novæ vitæ, propter novum hominem quem jubemur induere, & exſuere vete-

1. Cor. 5. 7

rem; expurgantes vetus fermentum, ut ſimus nova conſperſio, quoniam Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: F propter hanc ergo vitæ novitatem, primus menſis in anni menſibus celebrationi

Exodi 13. 4.

huic adtributus eſt. Nam & ipſe dicitur *menſis novorum*. Quia verò in toto tempore ſæculi nunc tertium tempus apparuit, ideo reſurrectio Domini triduana eſt. Primum enim tempus eſt ante Legem, ſecundum ſub Lege, tertium ſub gratia, ubi jam manifeſtatio eſt ſacramenti priùs occulti in prophetico ænigmate. Hoc ergo & in lunari numero ſignificatur; quia enim ſeptenarius numerus ſolet in Scripturis ad quamdam perfectionem myſticus apparere, G tertiâ hebdomadâ lunæ Paſcha celebratur, qui dies occurrit à quarta-decima in viceſimam-primam.

CAPUT IV.

6. EST illic & aliud ſacramentum, quod ſi tibi obſcurum fuerit, quia in talibus inquiſitionibus A minùs eruditus es, non contriſteris: nec ideo me putes meliorem, quia hæc in ſtudiis puerilibus didici. *Qui enim gloriatur, in eo glorietur*, inquit, *ſcire & intelligere, quoniam ego ſum Dominus*. Nonnulli

Jer. 9. 24.

ergo [b] ſtudioſi talium rerum quæſiverunt multa de numeris & motibus ſiderum. Et qui ſubtiliùs iſta ſcrutati ſunt, incrementa & decrementa lunaria ex converſione globi ejus conjecerunt, non quòd aliquid ſubſtantiæ vel accedat ei cùm augetur, vel de- B cedat cùm minuitur, quod delirâ imperitiâ Manichæi opinantes, repleri eam dixerunt, ſicut repletur navis, ex fugitiva Dei parte, quam commixtam principibus tenebrarum & eorum ſordibus inquinatam corde atque ore ſacrilego & credere & loqui non dubitant. Hinc ergo impleri lunam dicunt, cùm eadem pars Dei magnis laboribus ab inquinamento purgata, de toto mundo atque omnibus cloacis fugiens, redditur Deo lugenti dum redeat: repleri verò per menſem dimidium, & alio C dimidio in ſolem refundi, velut in aliam navem. Nec tamen inter iſtas anathematizandas blaſphemias aliquid umquam fingere potuerunt, cur vel incipiens lucere, vel deſinens corniculato lumine fulgeat, aut cur à dimidio menſe incipiat minui, & non ad [c] refundendum plena perveniat.

Manichæorum de luna delirium.

7. Illi autem qui hæc certis numeris indagarunt, ita ut & defectus ſolis & lunæ non ſolùm cur fierent, ſed etiam quando futuri eſſent longè antè prædicerent, & eos determinatis intervallis temporum ca- D nonica ſupputatione præfigerent, litteriſque mandarent, quas modò qui legunt atque intelligunt, nihilominus eos prædicunt, nec aliter aut aliàs accidunt quàm prædicunt. Tales ergo (quibus non eſt ignoſcendum, ſicut ſancta Scriptura dicit; quia *cùm tantum valerent ut poſſent æſtimare ſæculum, Dominum ejus*, quem ſupplici pietate poſſent, *non faciliùs invenerunt*) ex ipſis cornibus lunæ quæ à ſole

Sap. 13. 9.

averſa ſunt, ſive creſcentis ſive decreſcentis, conjecerunt eam vel à ſole illuſtrari, & quanto magis ab E eo recederet, tanto magis ab ea parte quæ terris apparet, radios ejus excipere: quanto autem ad eum magis poſt dimidium menſem ex alio ſemicirculo propinquaret, tanto magis à ſuperiori parte illuſtratam, ab ea parte quam terris adverteret non poſſe excipere radios, & propterea videri decreſcere: vel ſi haberet ſuum lumen, id habere ex una parte in hemiſphærio, quam partem cùm [d] recedens à ſole paulatim terris oſtenderet, donec totam oſtenderet, quaſi augmenta monſtrare, dum non F addatur quod deerat, ſed prodatur quod inerat; ac rurſus paulatim abſcondere quod patebat, & ideo videri decreſcere. Sed quodlibet horum ſit duorum, illud certè manifeſtum eſt, & cuivis advertenti facilè cognitum, quòd luna non augeatur ad oculos noſtros, niſi à ſole recedendo, neque minuatur, niſi ad ſolem ex parte alia propinquando.

CAPUT V.

8. ADTENDE nunc quod in Proverbiis legitur; *Sapiens ſicut ſol permanet, ſtultus autem ſicut* G *luna mutatur*. Et quis eſt ſapiens qui permanet, niſi

Eccl. 27. 12.

ſol ille juſtitiæ de quo dicitur; *Ortus eſt mihi ſol juſtitiæ*: & quem ſibi non fuiſſe ortum in die noviſſima plangentes impij dicturi ſunt; *Et juſtitiæ lumen*

Sap. 5. 6.

[a] MSS. tres. *Propter hoc ipſum initium* &c. Alij ſex, *Propter ipſum initium novæ vitæ, novum hominem jubemur induere*.

[b] Sic MSS. præſtantiores. At Lov. *ſtudio talium rerum quæſiverunt multa de motoribus* &c.

[c] MSS. ſeptem, *ad finiendum plena perveniat*.

[d] MSS. ſeptem, *quam partem cùm recederet à ſole, paulatim terris donec totam oſtenderet, quaſi augmenta monſtrare*.

CLASSIS II. AN. 400.

non luxit nobis, & ſol [a] *non ortus eſt nobis?* Nam A iſtum carnis oculis viſibilem ſolem oriri facit ſuper bonos & malos Deus, qui etiam pluit ſuper juſtos & injuſtos. Ducuntur autem ſæpe ex rebus viſibilibus ad inviſibilia congruæ ſimilitudines. Quis eſt ergo ille ſtultus, qui tamquam luna mutatur, niſi Adam in quo omnes peccaverunt? Anima quippe humana recedens à ſole juſtitiæ, ab illa ſcilicet interna contemplatione incommutabilis veritatis, omnes vires ſuas in externa convertit, & eo magis magiſque obſcuratur in interioribus ac ſuperioribus B ſuis: ſed cùm redire cœperit ad illam incommutabilem ſapientiam, quanto magis ei appropinquat affectu pietatis, tanto magis exterior homo corrumpitur, ſed interior renovatur de die in diem, omniſque lux illa ingenij, quę ad inferiora vergebat, ad ſuperiora convertitur, & à terrenis quodammodo aufertur, ut magis magiſque huic ſæculo moriatur, & vita ejus abſcondatur cum Chriſto in Deo.

Lunæ allegoria.

9. Mutatur ergo in deterius ad exteriora progrediens, & in vita ſua projiciens intima ſua; & hoc C terræ, id eſt eis qui terrena ſapiunt, melius videtur, cùm laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniqua gerit, benedicitur. Mutatur autem in melius, cùm intentionem ſuam & gloriam à terrenis, quæ in hoc ſæculo apparent, paulatim avertit, & ad ſuperiora [b] atque interiora convertit; & hoc terræ, id eſt eis qui terrena ſapiunt, deterius videtur. Unde illi impij poſtremò infructuoſam agentes pænitentiam, etiam hoc inter multa dicturi ſunt. *Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum & in ſimi-* D *litudinem improperij: nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam.* Ac per hoc Spiritus-ſanctus de viſibilibus ad inviſibilia, & de corporalibus ad ſpiritalia ſacramenta ſimilitudinem ducens, tranſitum illum de alia vita in aliam vitam, quod Paſcha nominatur, à quarta-decima luna voluit obſervari, ut non ſolùm propter tempus tertium, quod ſuprà commemoravi, quia inde incipit hebdomada tertia; ſed etiam propter ipſam converſionem ab exterioribus ad interiora, de luna ſimilitudo aſſumere- E tur: uſque ad viceſimam verò & primam, propter ipſum numerum ſeptenarium, quo univerſitatis ſignificatio ſæpe figuratur, qui etiam ipſi Eccleſiæ tribuitur, propter inſtar univerſitatis.

Sap. 5. 3.

CAPUT VI.

10. IDEO Johannes apoſtolus in Apocalypſi ad ſeptem ſcribit eccleſias. Eccleſia verò adhuc in iſta mortalitate carnis conſtituta, propter ipſam mutabilitatem, lunæ nomine in Scripturis ſignatur. Unde eſt illud; *Paraverunt ſagittas ſuas in pharetra, ut ſagittent in obſcura luna rectos corde.* Priùs enim quàm F fiat illud, quod dicit Apoſtolus, *Cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria,* obſcura videtur Eccleſia in tempore peregrinationis ſuæ, inter multas iniquitates gemens; & tunc ſunt timendæ inſidiæ fallacium ſeductorum, quas nomine ſagittarum intelligi voluit. Unde alio loco propter nuntios fideliſſimos veritatis, quos ubique parit Eccleſia, dicitur; *Luna teſtis in cælo fidelis.* Et cùm de regno Domini Pſalmiſta cantaret; *Orietur,* inquit, *in diebus ejus juſtitia & abundantia* G *pacis, donec interficiatur luna;* id eſt, abundantia pacis in tantum creſcet, donec omnem mutabilitatem mortalitatis abſumat. Tunc noviſſima inimica deſtruetur mors, & quidquid nobis reſiſtit ex in-

Pſal. 10. 3. ſecundum LXX.
Col. 3. 4.
Pſal. 88. 38.
Pſ. 71. 7.

firmitate carnis, unde nobis perfecta pax nondum eſt, conſumetur omnino, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Unde & illius civitatis muri, quæ Iericho appellatur, quæ in hebræo eloquio luna interpretari dicitur, ſeptimo circuitu circumactâ Teſtamenti arcâ corruerunt. Quid enim nunc aliud agit annuntiatio regni cælorum, quàm circumactio arcæ ſignificavit, niſi ut omnia munimenta mortalis vitæ, id eſt, omnis ſpes hujus ſæculi, quæ reſiſtit ſpei futuri ſæculi, in dono ſeptenario Spiritus-ſancti per liberum arbitrium deſtruatur? Ob hoc enim circumeunte arcâ, non impulſu violento illi muri ceciderunt, ſed ſponte. Sunt & alia teſtimonia Scripturarum, quæ nobis ingerunt per commemorationem lunæ Eccleſiæ ſignificationem, quæ in iſta mortalitate ab illa Jeruſalem, cujus cives ſancti Angeli ſunt, in ærumnis & laboribus peregrinatur.

Joſ. 6. 25.

11. Non ideo tamen putare debent ſtulti, qui nolunt in melius commutari, adoranda eſſe illa luminaria, quia ducitur ex eis aliquando ſimilitudo ad divina myſteria figuranda: ex omni enim creatura ducitur. Nec ideo debemus in ſententiam damnationis irruere, quæ ore apoſtolico de quibuſdam profertur, qui coluerunt, & ſervierunt creaturæ potiùs quàm Creatori, qui eſt benedictus in ſæcula. Sicut enim non adoramus pecora, quamvis dictus ſit Chriſtus & agnus & vitulus; nec feram, quia dictus eſt leo de tribu Juda; nec lapidem, quia petra erat Chriſtus; nec montem Sion, quia in ipſo figuratur Eccleſia: ſic nec ſolem nec lunam, quamvis ex ea cæleſti creatura, ſicut ex multis terreſtribus, ſacramentorum figuræ ad informationes myſticas aſſumantur.

Rom. 1. 25.
Johan. 1. 29.
Ezech. 43. 19.
Apoc. 5. 5.
Matt. 21. 42.
1. Pet. 2. 4.

CAPUT VII.

12. QUAPROPTER Mathematicorum deliramenta cum deteſtatione irridenda ſunt: quibus cùm objecerimus vana commenta, unde homines in errorem præcipitant, quò priùs præcipitati ſunt, garruli ſibi videntur, cùm dicunt nobis, Cur & vos ad ſolis & lunæ computationem Paſcha celebratis? quaſi nos ordines ſiderum, aut viciſſitudines temporum à ſummo atque optimo Deo conditas arguamus, & non eorum perverſitatem, quæ rebus ſapientiſſimè conditis ad ſtultiſſimas opiniones abutitur. Nam ſi Mathematicus nobis contradicturus eſt de ſideribus & luminaribus cæli ad ſacramenta myſticè figuranda ſimilitudines ducere, contradicant & augures ne dicatur nobis; *Eſtote ſimplices ut columbæ.* Contradicant & marſi, ne dicatur nobis; *Aſtuti ſicut ſerpentes.* Contradicant hiſtriones, ne in Pſalmis citharam nominemus. Aut quia ex his rebus ad myſteria verbi Dei, ſimilitudinum ſigna ſumuntur, dicant, ſi placet, vel auſpicia nos captare, vel venena conficere, vel theatricas affectare luxurias, quod dementiſſimum eſt dicere.

Matt. 10. 16.

13. Non igitur nos de ſole & luna, annuis menſtruiſve temporibus actionum noſtrarum eventa conjicimus, ne in vitæ humanæ periculoſiſſimis tempeſtatibus tamquam in ſcopulos miſeræ ſervitutis illiſi, à libero arbitrio naufragemus: ſed ad rem ſacratè ſignificandam ſimilitudines aptas religioſiſſima devotione ſuſcipimus, ſicut de cetera creatura, de ventis, de mari, de terra, de volatilibus, de piſcibus, de pecoribus, de arboribus, de hominibus, ad ſermonem quidem multipliciter, ad celebrationem

[a] Lov. *& ſol juſtitiæ non ortus eſt* &c. abeſt autem vox, *juſtitiæ*, à MSS. & antiquioribus editionibus, necnon à græca verſione LXX. quam ſequuntur Ambroſius ſer. 3. & 16 & Gregorius lib. 34. moral. c. 6. &c. At Vulgata habet, *ſol intelligentiæ.*

[b] Sic MSS. ad quos accedunt Bad. & Am. At Lov. & Er. habent, *& ad ſuperiora ab inferioribus convertit.*

Classis II. an 400.

verò ſacramentorum jam Chriſtiana libertate parciſſimè; ſicut de aqua, de frumento, de vino, de oleo. In ſervitute autem Veteris populi etiam multa celebrari imperata ſunt, quæ nobis tantummodo intelligenda traduntur. Non itaque dies obſervamus & annos & menſes & tempora, ne audiamus ab Apoſtolo: *Timeo* [a] *vos ne fortè ſine cauſſa laboraverim in vos.* Eos enim culpat qui dicunt: Non proficiſcar hodie, quia poſterus dies eſt, aut quia luna ſic fertur: vel, Proficiſcar ut proſpera cedant, quia ita ſe habet poſitio ſiderum. B Non agam hoc menſe commercium, quia illa ſtella mihi agit menſem: vel agam, quia ſuſcepit menſem. Non plantem hoc anno vineam, quia biſſextus eſt. Non autem quiſquam ſapiens arbitretur obſervatores temporum reprehendendos, qui dicunt; Non proficiſcar hodie, quia tempeſtas exorta eſt: aut non navigem, quia adhuc ſunt hybernæ reliquiæ; aut tempus ſeminandi eſt, quia imbribus autumnalibus terra ſatiata eſt: vel ſi qui fortè alij naturales effectus circa motum aëris & humores ad variandas temporum qualitates in ſiderum ordinatiſſima converſione notati C ſunt, de quibus dictum eſt cùm conderentur; *Et ſint in ſignis & temporibus & in diebus & in annis.* Si quæ autem figuræ ſimilitudinum non tantùm de cælo & de ſideribus, ſed etiam de inferiori creatura ducuntur ad diſpenſationem ſacramentorum, ELOQUENTIA quædam eſt doctrinæ ſalutaris, movendo affectui diſcentium accommodata, à viſibilibus ad inviſibilia, à corporalibus ad ſpiritalia, à temporalibus ad æterna.

Gal. 4. 11. Juxta p. 11. c. 18.

Quæ dierum obſervatio culpabilis.

Gen. 1. 14.

Caput VIII.

14. NEC quiſquam noſtrûm adtendit quòd eo tempore, quo Paſcha celebramus, ſol in ariete eſt, ſicut illi appellant quemdam ſiderum locum, ubi revera menſe novorum ſol invenitur: ſed ſive illi arietem, ſive aliquid aliud eamdem partem cæli vocare voluerint, nos de Scripturis ſanctis hoc didicimus, quòd omnia ſidera Deus condidit, & locis cæleſtibus quibus voluit, ordinavit: quæ ſtellis diſtincta & ordinata in quaſlibet partes dividant, quibuſlibet vocabulis notent, ubicumque ſol eſſet E menſe novorum, illic eum reperiret hæc celebratio, propter ſimilitudinem ſacramenti renovandæ vitæ, de qua ſatis ſuprà diſſeruimus. Quòd ſi etiam locus ille ſiderum aries vocari poſſet, propter aliquam figuræ congruentiam, neque de hujuſmodi timeret ſermo divinus aliquam ſacramenti ſimilitudinem ducere; ſicut de aliis non ſolùm cæleſtibus, ſed etiam terreſtribus creaturis; ſicut de Orione & Plejadibus; ſicut de monte Sina & de monte F Sion; ſicut de fluminibus quæ vocantur, Geon, Phiſon, Tigris, Euphrates; ſicut de ipſo toties in ſanctis myſteriis [b] nominato fluvio Jordane rerum figuratè inſinuandarum myſticas ſimilitudines adduxit.

15. Sed quantum interſit inter ſiderum obſervationes ad aërias qualitates accommodatas, ſicut agricolæ vel nautæ obſervant; aut ad notandas partes mundi curſumque aliquò & alicunde dirigendum, quod gubernatores navium faciunt, & ij qui per ſolitudines arenoſas in interiora Auſtri nullâ G ſemitâ certâ vel rectâ gradiuntur; aut cùm ad aliquid in doctrina utili figuratè ſignificandum, fit nonnullorum ſiderum aliqua commemoratio: quantum ergo interſit inter has utilitates, & vanitates A hominum ob hoc obſervantium ſidera, ut nec aëris qualitates, nec regionum vias, nec ſolos temporum numeros, nec ſpiritalium ſimilitudines, ſed quaſi fatalia rerum jam eventa perquirant, quis non intelligat?

Caput IX.

16. SED jam deinceps videamus cur etiam id obſervetur, cùm Paſcha celebratur, ut ſabbatum occurrat. hoc enim proprium Chriſtianæ religionis eſt. Nam Judæi menſem novorum tantummodo & lunam obſervant à quartadecima uſque ad viceſimam primam. B Sed quia illud eorum Paſcha, quo paſſus eſt Dominus, ita occurrit, ut inter mortem ejus & reſurrectionem medius eſſet ſabbati dies, addendum patres noſtri cenſuerunt, ut & noſtra feſtivitas à Judæorum feſtivitate diſtingueretur; & quod non fruſtra factum eſſe credendum eſt ab illo, qui eſt ante tempora, & per quem facta ſunt tempora, & qui venit in plenitudine temporum, & qui poteſtatem habebat ponendi animam ſuam & iterum recipiendi eam, & ideo non fatalem, ſed C opportunam ſacramento, quod commendare inſtituerat, horam exſpectabat, cùm diceret, *Nondum venit hora mea*, in anniverſaria paſſionis ejus celebratione a poſteris ſervaretur.

Sabbati myſterium.

Johan. 2. 4.

17. Quod enim nunc, ut ſuperiùs dixi, fide ac ſpe gerimus, atque ut ad id perveniamus dilectione ſatagimus, requies eſt quædam ab omni labore omnium moleſtiarum ſancta atque perpetua: in eam nobis ex hac vita fit tranſitus, quem Dominus noſter Jeſus Chriſtus ſua paſſione præmonſtrare ac conD ſecrare dignatus eſt. Ineſt autem in illa requie non deſidioſa ſegnitia, ſed quædam ineffabilis tranquillitas actionis otioſæ. Sic enim ab hujus vitæ operibus in fine requieſcitur, ut in alterius vitæ actione gaudeatur. Sed quia talis actio in Dei laude agitur, ſine labore membrorum, ſine angore curarum, non ad eam ſic tranſitur per quietem, ut ipſi labor ſuccedat, id eſt non ſic eſſe actio incipit, ut eſſe deſinat quies: neque enim reditur ad labores & curas; ſed permanet in actione quod ad quietem pertinet, E [c] nec in opere laborare, nec in cogitatione fluctuare. Quia ergo per requiem ad primam vitam reditur, unde anima lapſa eſt in peccatum, propterea ſabbato requies ſignificatur. Illa autem vita prima, quæ de peregrinatione redeuntibus, & primam ſtolam accipientibus redditur, per unam ſabbati, quem diem Dominicum dicimus, figuratur. Quære ſeptem dies Geneſim legens, invenies ſeptimum ſine veſpera, quia requiem ſine fine ſignificat. Prima ergo vita non fuit ſempiterna peccanti: requies F autem ultima ſempiterna eſt, ac per hoc & octavus ſempiternam beatitudinem habebit, quia requies illa, quæ ſempiterna eſt, excipitur ab octavo, non exſtinguitur: neque enim eſſet aliter ſempiterna. Ita ergo erit octavus qui primus, ut prima vita non tollatur, ſed reddatur æterna.

Qualis quies in cœlo.

Caput X.

18. SABBATUM tamen commendatum eſt priori populo in otio corporaliter celebrandum, ut figura eſſet ſanctificationis in requie Spiritus-ſancti. Nuſquam enim legimus in Geneſi ſanctificationem G per omnes priores dies, ſed de ſolo ſabbato dictum eſt; *Et ſanctificavit Deus diem ſeptimum.* Amant enim requiem ſive piæ animæ ſive iniquæ; ſed quà perveniant ad illud quod amant, plurimæ neſciunt: nec aliquid appetunt etiam ipſa corpora ponderibus

Gen. 2. 3.

Quies animæ in ſolo Deo.

[a] Editi, *in vobis.* At MSS. habent *in vos*; juxta græcum textum, εἰς ὑμᾶς.

[b] Editi & MSS. plures *nobilitato*, alij ſeptem *nominato*.

[c] Ita MSS. omnes. At Lov. habet, *neque enim in opere laboratur, neque in cogitatione fluctuatur.*

CLASSIS II. ſuis, niſi quod animæ amoribus ſuis. Nam ſicut cor- A
AN. 400. pus tamdiu nititur pondere, ſive deorſum versùs,
ſive ſurſum versùs, donec ad locum quò nititur
veniens conquieſcat; pondus quippe olei ſi dimitta-
tur in aëre, deorſum; ſi autem ſub aquis, ſurſum
nititur: ſic animæ ad ea quæ amant propterea ni-
tuntur, ut perveniendo requieſcant. Et multa qui-
dem per corpus delectant, ſed non eſt in eis æterna
requies, nec ſaltem diuturna; & propterea magis
ſordidant animam, & aggravant potiùs, ut ſince-
rum ejus pondus, quo in ſuperna fertur, impediant. B
Cùm ergo anima ſeipſa delectatur, nondum re
incommutabili delectatur; & ideo adhuc ſuperba
eſt, quia ſe pro ſummo habet, cùm ſuperior ſit Deus.
Jac. 4. 6. Nec in tali peccato impunita relinquitur, quia *Deus
ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam*. Cùm
autem Deo delectatur, ibi veram, certam, æter-
nam invenit requiem, quam in aliis quærebat, nec
Pſal. 36. 4. inveniebat. Proinde admonetur in Pſalmo; *Dele-
ctare in Domino, & dabis tibi petitiones cordis tui.*

Rom. 5. 5. 19. Quia ergo *caritas Dei diffuſa eſt in cordibus* C
noſtris per Spiritum-ſanctum, qui datus eſt nobis, ideo
ſanctificatio in ſeptimo die commemorata eſt, ubi
requies commendatur. Quia verò nec bene operari
poſſumus, niſi dono ejus adjuti, ſicut dicit Apoſtolus,
Phil. 2. 13. *Deus enim eſt qui operatur in vobis & velle & operari pro
bona voluntate*, nec requieſcere poterimus poſt om-
nia bona opera noſtra, quæ in hac vita gerimus, niſi
a ejus dono ad æternitatem ſanctificati atque [a] perfe-
Gen. 1. 31 & cap. 2. 2. cti: propterea de ipſo Deo dicitur, quia *cùm feciſſet
omnia opera valde bona, ſeptimo die requievit ab omni-* D
bus operibus ſuis, quæ fecit. Futuram enim requiem
ſignificabat, quam poſt bona opera daturus erat no-
bis hominibus. Sicut enim cùm bene operamur, ip-
ſe dicitur operari in nobis, cujus munere bene ope-
ramur: ita cùm requieſcimus, ipſe requieſcere di-
citur, quo donante requieſcimus.

CAPUT XI. 20. HINC eſt quòd etiam in tribus primis
præceptis Decalogi quæ ad Deum pertinent, (cete-
ra enim ſeptem ad proximum pertinent, id eſt ad
hominem, quia in duobus præceptis tota Lex pen- E
Matt. 22. 40. det) tertium ibi de obſervatione ſabbati poſitum
eſt: ut in primo præcepto Patrem intelligamus, ubi
prohibetur coli aliqua in figmentis hominum Dei
ſimilitudo; non quia non habet imaginem Deus, ſed
quia nulla imago ejus coli debet, niſi illa quæ hoc
eſt quod ipſe; nec ipſa pro illo ſed cum illo. Et quia
Rom. 8. 20. creatura mutabilis eſt, ac propterea dicitur *omnis
creatura vanitati ſubjecta*, quoniam natura uni-
verſi etiam in parte monſtratur; ne quiſquam Fi-
lium Dei Verbum, per quod facta ſunt omnia, pu- F
taret eſſe creaturam, ſequitur aliud præceptum:
Exodi 20. 7. *Non accipies in vanum nomen Domini Dei tui* Spiri-
Deut. 5. 11. tus autem ſanctus, in quo nobis illa requies tribui-
tur, quam ubique amamus, ſed niſi Deum amando,
non invenimus, cùm caritas ejus diffunditur in cor-
Rom. 5. 5. dibus noſtris per Spiritum-ſanctum qui datus eſt
b nobis, quia [b] ſanctificavit Deus diem ſeptimum in
quo requievit, tertio præcepto legis inſinuatur,
quod ſcriptum eſt de obſervatione ſabbati; non
ut jam in iſta vita nos quieſcere exiſtimemus, G
ſed ut omnia quæ bene operamur non habeant
intentionem, niſi in futuram requiem ſempiter-
nam. Memento enim maximè, quod jam ſuprà
Rom. 8. 24. commemoravi, quia *ſpe ſalvi facti ſumus; ſpes
autem quæ videtur non eſt ſpes.*

CLASSIS II. AN. 400. 21. Ad ipſum autem ignem amoris nutrien-
c dum & [c] flandum quodammodo, quo tamquam
pondere ſurſum vel introrſum referamur ad re-
quiem, iſta omnia pertinent, quæ nobis figu-
ratè inſinuantur: plus enim movent & accen-
dunt amorem, quàm ſi nuda ſine ullis ſacramen-
torum ſimilitudinibus ponerentur. Cujus rei cauſ-
Allegoriarum utilitas. ſam difficile eſt dicere. Sed tamen ita ſe habet, ut
aliquid per allegoricam ſignificationem intima-
tum plus moveat, plus delectet, plus honoretur,
quàm ſi verbis propriis diceretur apertiſſimè. Cre-
do quòd ipſe animæ motus quamdiu rebus adhuc
terrenis implicatur, pigriùs inflammatur: ſi verò
feratur ad ſimilitudines corporales, & inde refera-
tur ad ſpiritalia, quæ illis ſimilitudinibus figuran-
tur, ipſo quaſi tranſitu vegetatur, & tamquam in
facula ignis agitatus accenditur, & ardentiore di-
lectione rapitur ad quietem.

CAPUT XII. 22. IDEOQUE inter omnia illa decem præ-
cepta ſolum ibi, quod de ſabbato poſitum eſt, fi-
guratè obſervandum præcipitur; quam figuram
nos intelligendam, non etiam per otium corporale
celebrandam ſuſcepimus. Cùm enim ſabbato ſi-
gnificetur ſpiritalis requies, de qua dictum eſt in
Pſal. 45. 11. Pſalmo; *Vacate & videte, quoniam ego ſum Deus:*
& quò vocantur homines ab ipſo Domino dicente;
Matt. 11. 28. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, &
ego vos reficiam: tollite jugum meum ſuper vos, & diſ-
cite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & invenie-
tis requiem animabus veſtris:* cetera tamen ibi præ-
cepta propriè ſicut præcepta ſunt, ſine ulla figura-
Exodi 20. 3. ta ſignificatione obſervamus. Nam & idola non
Deut. 5. 7. colere manifeſtè didicimus; & non accipere in va-
num nomen Domini Dei noſtri, & honorare pa-
trem & matrem, & non mœchari, non occidere,
non furari, non falſum teſtimonium dicere, non
concupiſcere uxorem proximi, non concupiſcere
ullam rem proximi, non figuratè aliud prætendunt,
& myſticè aliud ſignificant; ſed ſic obſervantur ut
ſonant. Obſervare tamen diem ſabbati non ad lit-
teram jubemur, ſecundùm otium ab opere corpo-
rali, ſicut obſervant Judæi: & ipſa eorum obſerva-
tio, quæ ita præcepta eſt, niſi aliam quamdam ſpi-
ritalem requiem ſignificet, ridenda judicatur. Unde
non inconvenienter intelligimus ad amorem exci-
tandum, quo ad requiem tendimus, valere omnia
quæ figuratè in Scripturis dicuntur; quandoqui-
dem id ſolum in Decalogo figuratè præcipitur, ubi
requies commendatur, quæ ubique amatur, ſed in
ſolo Deo certa & ſancta invenitur.

CAPUT XIII. 23. DIES tamen Dominicus non Judæis, ſed
Chriſtianis reſurrectione Domini declaratus eſt, &
ex illo habere cœpit feſtivitatem ſuam. Animæ
quippe omnium ſanctorum ante reſurrectionem
corporis ſunt quidem in requie, ſed in ea non ſunt
actione, qua corpora receptâ vegetantur. Talem
quippe actionem ſignificat dies octavus, qui & pri-
mus, quia non aufert illam requiem, ſed glorificat.
Non enim redit cum corpore difficultas ex corpo-
1. Cor 15. 53. re, quia nec corruptio. *Oportet enim corruptibile
hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere
immortalitatem*. Quapropter ante reſurrectionem
Domini, quamvis ſanctos patres plenos propheti-
co ſpiritu octavi ſacramentum nequaquam lateret,

[a] Floriac. MS. *atque perfecti ſabbati pervenerimus; propterea* &c.
[b] Editi, *qui datus eſt nobis. Quia ergo ſanctificavit* &c ſed concin-
nior lectio eſt interpunctione mutata, & ſublatâ particulâ, *ergo*, quæ
ab omnibus MSS. abeſt.
[c] Sic in MSS. plurimis. At in editis habetur, & *flammandum*.

CLASSIS II AN 400.

quo ſignificatur reſurrectio: (nam & pro octavo Pſalmus inſcribitur, & octavo die circumcidebantur infantes, & in Eccleſiaſte ad duorum Teſtamentorum ſignificationem dicitur, *Da illis ſeptem & illis octo:*) reſervatum eſt tamen & occultatum, & ſolum celebrandum ſabbatum traditum eſt; quia erat antea requies mortuorum: reſurrectio autem nullius erat, [a] qui reſurgens ex mortuis, jam non moreretur, & mors illi ultrà non dominaretur, ut poſtquam facta eſt talis reſurrectio in corpore Domini (ut præiret in capite Eccleſiæ, quod corpus Eccleſiæ ſperaret in fine) jam etiam dies Dominicus, id eſt octavus, qui & primus, inciperet celebrari. Ipſa etiam cauſſa intelligitur, cur obſervandum Paſcha, ubi [b] ovem occidere & comedere jubentur, quod manifeſtiſſimè paſſionem Domini præfigurat, non eis ita præceptum eſt, ut attenderent occurrere ſabbatum, & cum menſe novorum ad tertiam lunæ hebdomadam concurrere, ut eumdem quoque diem Dominus potiùs ſua paſſione ſignaret, qui etiam Dominicum, id eſt, octavum, qui & primus eſt, declaraturus advenerat.

Eccle. 11. 2.

CAPUT XIV.

24. ADTENDE igitur ſacratiſſimum triduum crucifixi, ſepulti, ſuſcitati. Horum trium quod ſignificat crux, in præſenti agimus vita: quod autem ſignificat ſepultura & reſurrectio, fide ac ſpe gerimus. Nunc enim dicitur homini: *Tolle crucem tuam, & ſequere me.* Cruciatur autem caro, cùm mortificantur membra noſtra, quæ ſunt ſuper terram, fornicatio, immunditia, luxuria, avaritia, & cetera hujuſmodi, de quibus idem dicit; *Si ſecundùm carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Hinc etiam de ſeipſo dicit; *Mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo.* Et alio loco; *Scientes*, inquit, *quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt cum illo, ut evacuetur corpus peccati, ut ultrà non ſerviamus peccato.* Quamdiu ergo id agunt opera noſtra ut evacuetur corpus peccati, quamdiu exterior homo corrumpitur, ut interior renovetur de die in diem, tempus eſt crucis.

Matt. 16. 24. — Rom. 8. 13. — Gal. 6. 14. — Rom 6. 6.

Quatuor Crucis dimenſiones moraliter.

25. Hæc ſunt etiam bona opera quidem, tamen adhuc laborioſa, quorum merces eſt requies: ſed ideo dicitur, *Spe gaudentes*, ut cogitantes requiem futuram, cum hilaritate in laboribus operemur. Hanc hilaritatem ſignificat crucis latitudo in tranſverſo ligno, ubi figuntur manus. Per manus enim opera intelligimus; per latitudinem hilaritatem operantis, quia triſtitia facit anguſtias; per altitudinem verò cui caput adjungitur, exſpectationem retributionis de ſublimi juſtitia Dei, qui reddet unicuique ſecundùm opera ſua, iis quidem qui ſecundùm tolerantiam boni operis gloriam, & honorem, & incorruptionem quærentibus vitam æternam. Itaque longitudo, qua totum corpus extenditur, ipſam tolerantiam ſignificat, unde longanimes dicuntur qui tolerant. Profundum autem quod terræ infixum eſt, ſecretum ſacramenti præfigurat. Recordaris enim, niſi fallor, quæ verba Apoſtoli in iſta deſignatione crucis expediam, ubi ait: *In caritate radicati atque fundati, ut poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis quæ ſit longitudo, latitudo, altitudo & profundum.* Ea verò quæ nondum videmus, & nondum tenemus, ſed fide & ſpe gerimus, in alio biduo figurata ſunt. Hæc enim quæ nunc agimus, tamquam clavis præceptorum in Dei timore confixi, ſicut ſcriptum eſt, *Confige clavis à timore tuo carnes meas*, in neceſſariis deputantur, non in eis quæ per ſeipſa appetenda & concupiſcenda ſunt. Unde illud optimum ſe dicit concupiſcere, *diſſolvi, & eſſe cum Chriſto. Manere autem in carne neceſſarium*, inquit, *propter vos.* Quod ergo inquit, *diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*, inde incipit requies, quæ non interrumpitur reſurrectione, ſed clarificatur: quæ tamen nunc fide retinetur; *quia juſtus ex fide vivit. An ignoratis*, inquit, *quoniam quicumque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Conſepulti ergo illi ſumus per baptiſmum in mortem.* Unde, niſi fide? Neque enim jam in nobis perfectum eſt, adhuc in nobiſmetipſis ingemiſcentibus, & adoptionem exſpectantibus, redemtionem corporis noſtri. *Spe enim ſalvi facti ſumus. Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam exſpectamus.*

Eph. 3. 17. — Beda volg. Philip. 1. — Pſal. 118. Samech. 120. — Phil. 1. 23. — Habac 2. 4. — Rom. 6. 3. — Rom. 8. 24.

Quies tantùm poſt hanc vitam.

26. Quod memento quàm ſæpe commemorem, ne jam nunc in iſta vita nos beatos fieri debere arbitremur, & ab omnibus difficultatibus liberos; ac ſic in anguſtiis rerum temporalium adversùs Deum ore ſacrilego murmuremus, quaſi non exhibeat quod promiſit. Promiſit quidem etiam huic vitæ neceſſaria, ſed alia ſunt ſolatia miſerorum, alia gaudia beatorum. *Domine*, inquit, *ſecundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, exhortationes tuæ jocundaverunt animam meam.* Non ergo murmuremus in difficultatibus, ne perdamus latitudinem hilaritatis, de qua dicitur, *Spe gaudentes*; quia ſequitur, *in tribulatione patientes.* Nova ergo vita in fide nunc inchoatur, & ſpe geritur: nam tunc perfecta erit, cùm abſorbebitur mortale à vita, cùm abſorbebitur mors in victoriam, cùm illa noviſſima inimica deſtruetur mors, cùm immutati fuerimus, & æquales Angelis effecti. *Omnes enim*, inquit, *reſurgemus, ſed non omnes immutabimur.* Et Dominus, *Erunt*, inquit, *æquales Angelis Dei.* Apprehenſi enim ſumus modò in timore per fidem, tunc autem apprehendemus in caritate per ſpeciem. *Quamdiu enim ſumus in corpore, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, non per ſpeciem.* Ipſe itaque Apoſtolus qui dicit, *ut apprehendam ſicut apprehenſus ſum*, apertè ſe non apprehendiſſe confitetur. *Fratres*, inquit, *ego me non arbitror apprehendiſſe.* Sed tamen quia ipſa ſpes ex promiſſione veritatis certa nobis eſt, cùm diceret, *Conſepulti igitur ſumus illi per baptiſmum in mortem*, ſubjunxit & ait, *ut quomodo ſurrexit Chriſtus ex mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* Ambulamus ergo in re laboris, ſed in ſpe quietis: in carne vetuſtatis, ſed in fide novitatis. Dicit enim; *Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem* [c] *vita eſt propter juſtitiam. Si autem ſpiritus ejus, qui ſuſcitavit Ieſum Chriſtum à mortuis habitat in vobis, qui ſuſcitavit Ieſum Chriſtum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis.*

Pſal. 93. 19. — Rom. 12. 12. — 1. Cor. 15. 54. — Ibid. 26. — Ibid. 51. — Luca 20. 36. — 2. Cor. 5. 6. — Phil. 3. 12. 13. — Spes unde certa. — Rom 6. 4. — Rom 8. 10.

CAPUT XV.

27. Hæc & ex auctoritate divinarum Scripturarum & univerſæ Eccleſiæ, quæ toto orbe diffunditur, conſenſione, per anniverſarium Paſcha celebrantur, IN magno utique ſicut jam intelligis, ſacramento. Et in Scripturis quidem veteribus ad agendum Paſcha non eſt præceptum tempus, niſi

[a] Editi, *nullius erat, donec veniret Chriſtus, qui reſurgens* &c. At MSS carent his verbis, *donec veniret Chriſtus.*
[b] Editi, *agnum occidere*, MSS. autem habent, *ovem*: quam vocem hac in re frequèns uſurpat Auguſtinus, juxta græcum textum, qui πρόβατον habet, uti obſervat in q. 42. ſuper Exodum.
[c] Editi, *vivit.* At MSS. *vita eſt*, juxta græcum, ζωὴ διὰ δικαιοσύνην.

Classis II. An. 400.

ex menſe novorum, à luna quarta-decima uſque ad viceſimam-primam: ex Evangelio tamen, quia manifeſtum eſt, quo etiam die Dominus crucifixus ſit, & in ſepultura fuerit, & reſurrexerit, adjuncta eſt etiam ipſorum dierum obſervatio per patrum concilia, & orbi univerſo Chriſtiano perſuaſum eſt eo modo Paſcha celebrari oportere.

Quadrageſimæ jejunium. Exodi 34. 28. 3. Reg. 19. 8. Matt. 4. 2.

28. Quadrageſima ſanè jejuniorum habet auctoritatem, & in Veteribus libris ex jejunio Moyſi & Eliæ; & ex Evangelio, quia totidem diebus Dominus jejunavit, demonſtrans Evangelium non diſſentire à Lege & Prophetis. In perſona quippe Moyſi, lex; in perſona Eliæ, Prophetæ accipiuntur, inter quos & in monte glorioſus apparuit; ut evidentiùs emineret quod de illo dicit Apoſtolus, *teſtimonium habens à Lege & Prophetis*. In qua ergo parte anni congruentiùs obſervatio Quadrageſimæ conſtitueretur, niſi confini atque contigua Dominicæ paſſioni? Quia in ea ſignificatur hæc vita laborioſa, cui opus eſt continentia, ut ab ipſius mundi amicitia jejunetur; quæ utique fallaciter blandiri, & illecebrarum fucos circumſpargere atque jactare non ceſſat. Numero autem quadragenario vitam iſtam propterea figurari arbitror, quia denarius in quo eſt perfectio beatitudinis noſtræ, ſicut in octonario, quia redit ad primum, ita in * hoc mihi videtur exprimi: Quia creatura, quæ ſeptenario figuratur, adhæret Creatori, in quo declaratur unitas Trinitatis per univerſum mundum temporaliter annuntianda: qui mundus & à quatuor ventis delimatur, & quatuor elementis erigitur, & quatuor anni temporum vicibus variatur. Decem autem quater in quadraginta conſummantur: quadragenarius autem partibus ſuis computatus, addit ipſum denarium & fiunt quinquaginta tamquam merces laboris & continentiæ. Neque enim fruſtra ipſe Dominus & quadraginta dies poſt reſurrectionem in hac terra & in hac vita cum Diſcipulis converſatus eſt, & poſtea quàm adſcendit in cælum; decem diebus interpoſitis promiſſum miſit Spiritum-ſanctum, completo die Pentecoſtes: qui dies quinquagenarius habet alterum ſacramentum, quòd ſepties ſeptem quadraginta novem fiunt: & cùm reditur ad initium, qui eſt octavus, qui & primus dies, quinquaginta complentur: qui celebrantur poſt Domini reſurrectionem, jam in figura non laboris, ſed quietis & lætitiæ. Propter hoc & jejunia relaxantur, & ſtantes oramus, quod eſt ſignum reſurrectionis. Unde etiam omnibus diebus Dominicis id ad altare obſervatur, & halleluia canitur, quod ſignificat actionem noſtram futuram non eſſe niſi laudare Deum, ſicut ſcriptum eſt: *Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te.*

* quadragenario

Pſal. 83. 5.

Caput XVI.

29. Sed dies quinquageſimus & in Scripturis commendatur; & non tantùm in Evangelio, quia tunc Spiritus-ſanctus advenit, ſed etiam in Veteribus libris. Nam & ibi poſtea quàm Paſcha occiſo agno celebraverunt, dies quinquaginta numerantur uſque ad diem quo Lex data eſt in monte Sina famulo Dei Moyſi, digito Dei ſcripta: in libris autem Evangelij apertiſſimè declaratur, digitum Dei ſignificare Spiritum-ſanctum. Cùm enim unus Evangeliſta dixiſſet; *In digito Dei ejicio dæmonia*: alius hoc idem ita dixit; *In ſpiritu Dei ejicio dæmonia.* Quis hanc lætitiam divinorum ſacramentorum, cùm ſanæ doctrinæ [a] luce clareſcunt, non præferat univerſis mundi hujus imperiis, etiam inuſitata felicitate pacatis? Nonne tamquam duo Seraphim clamant ad invicem concinentia laudes altiſſimi: *Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus ſabaoth*: ita duo teſtamenta fideliter concordantia ſacratam concinunt veritatem? Occiditur ovis, celebratur Paſcha, & interpoſitis quinquaginta diebus datur Lex ad timorem ſcripta digito Dei. Occiditur Chriſtus, qui tamquam ovis ad immolandum ductus eſt, ſicut Iſaias teſtatur, celebratur verum Paſcha, & interpoſitis quinquaginta diebus datur ad caritatem Spiritus-ſanctus, qui eſt digitus Dei, contrarius hominibus ſua quærentibus, & ideo jugum aſperum & ſarcinam gravem portantibus, nec invenientibus requiem animabus ſuis; quia caritas *non quærit quæ ſua ſunt*. Ideo animoſitas hæreticorum ſemper inquieta eſt, quos magorum Pharaonis habere conatum, declarat Apoſtolus, dicens; *Sicut enim Iamnes & Mambres reſtiterunt Moyſi, ſic & iſti reſiſtunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem. ſed ultrà non proficient. Dementia enim eorum erit manifeſta omnibus, ſicut & illorum fuit.* Quia enim per ipſam corruptionem mentis inquietiſſimi fuerunt, in ſigno tertio defecerunt, fatentes ſibi adverſum eſſe Spiritum-ſanctum qui erat in Moyſe. Nam deficientes dixerunt, *Digitus Dei eſt hic.* Sicut autem conciliatus & placatus Spiritus-ſanctus requiem præſtat mitibus & humilibus corde, ita contrarius & adverſus immites ac ſuperbos inquietudine exagitat. Quam inquietudinem muſcæ illæ [b] breviſſimæ ſignificaverunt, ſub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes, *Digitus Dei eſt hic.*

Luca 11. 20. Matt. 12. 28.

Conſenſus ſcripturarum. Iſa. 6. 3. Iſa. 53. 7. 1. Cor. 13. 5. 2. Tim. 3. 8. Beda vulgatus eidem. Exodi 8. 19.

30. Exodum lege, & vide ubi Paſcha celebraverunt, poſt quot dies data ſit Lex. Loquitur Deus ad Moyſen in eremo Sina, die [c] primo menſis tertij. Nota ergo unum diem ex ingreſſu ipſius tertij menſis, & vide quid dicat inter cetera. *Deſcende*, inquit, *teſtare populo, & purifica illos hodie & cras, & levent veſtimenta ſua, & ſint parati in diem tertium. Tertia enim die deſcendet Dominus in montem Sina coram omni populo*: Tunc data eſt Lex tertio ſcilicet die tertij menſis. Numera itaque à quartodecimo primi menſis die, quo factum eſt Paſcha, uſque ad diem tertium tertij menſis, & invenies decem & ſeptem dies primi menſis, triginta ſecundi, tres tertij, qui fiunt quinquaginta. Lex in arca eſt ſanctificatio in corpore Domini, per cujus reſurrectionem nobis requies futura promittitur, ad quam percipiendam Spiritu-ſancto caritas inſpiratur. Spiritus autem nondum erat datus, quia Jeſus nondum erat clarificatus. Unde prophetia illa cantata eſt; *Exſurge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ.* Ubi requies, ibi ſanctificatio. Unde nunc ut amemus & deſideremus, pignus accepimus. Vocantur autem ad requiem alterius vitæ, quò ab iſta vita tranſitur, quod Paſcha ſignificat, omnes in nomine Patris & Filij & Spiritus-ſancti.

Exodi 19. 10. Iohan. 7. 39. Pſal. 131. 8.

Caput XVII.

31. Propterea quinquagenarius numerus ter multiplicatus, addito ad eminentiam ſacramenti ipſo ternario, & in illis magnis piſcibus invenitur, quos jam Dominus poſt reſurrectionem novam vitam demonſtrans, à dextera parte levari imperavit; nec retia rupta ſunt, quia tunc hæreti-

Iohan. 21. 6.

[a] Floriac. MS. *lucra creſcunt.*

[b] Editi, *graviſſimæ.* Sed veriùs MSS. *breviſſimæ*, ut liquet ex lib. 3. de Trinit. c. 7.

[c] Lov. *die tertio menſis tertij.* Caſtigavimus ad MSS. duos Vaticanos & Sorbonicum unum, *die primo.*

Classis II. An. 400.

corum inquietudo non erit. Tunc homo perfectus & quietus, purgatus in animo & in corpore per eloquia Domini caſta, argentum igne examinatum terræ purgatum ſeptuplum, accipiet mercedem denarium, ut ſint decem & ſeptem. Nam & in hoc numero ſicut in aliis multiplices figuras exhibentibus, ſacramentum mirabile reperitur. Nec immeritò etiam Pſalmus ſeptimus-decimus in Regnorum libris ſolus integer legitur; quia regnum illud ſignificat, ubi adverſarium non habebimus. Titulus enim ejus eſt, *In die qua eruit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, & de manu Saül.* Quis enim figuratur in David, niſi ille qui venit ſecundùm carnem ex ſemine David? Qui utique in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia, adhuc patitur inimicos. Unde illi perſecutori, quem voce mactavit, & in ſuum corpus trajiciens quodammodo manducavit, ſonuit de cælo; *Saule Saule, quid me perſequeris?* Quando autem eruetur hoc corpus ejus de manu omnium inimicorum ejus, niſi cùm & illa noviſſima inimica deſtruetur mors? Ad hoc tempus pertinuit numerus ille centum quinquaginta trium piſcium. Nam & ipſe numerus ſeptimus-decimus ſurgens in trigonum, centum quinquaginta trium ſummam complet. Ab uno quippe uſque ad decem & ſeptem ſurgens, omnes medios adde, & invenies: ad unum ſcilicet adde duo, fiunt utique tria; adde tria, fiunt ſex; adde quatuor, fiunt decem; adde quinque, fiunt quindecim; adde ſex, fiunt viginti-unum: adde ita ceteros, & ipſum decimum-ſeptimum, fiunt centum quinquaginta tria.

2. Reg. 22. a.

Act. 9. 4.

32. Hæc de Scripturis firmiſſimè tenentur, id eſt Paſcha & Pentecoſtes. Nam ut quadraginta illi dies ante Paſcha obſerventur, Eccleſiæ conſuetudo roboravit; ſic etiam ut octo dies Neophytorum diſtinguantur à ceteris, id eſt, ut octavus primo concinat. Ut autem halleluia per illos ſolos dies quinquaginta in Eccleſia cantetur, non uſquequaque obſervatur: nam & aliis diebus variè cantatur alibi atque alibi; ipſis autem diebus ubique. Ut autem ſtantes in illis diebus & omnibus Dominicis oremus, utrùm ubique ſervetur ignoro: tamen quid in eo ſequatur Eccleſia, dixi ut potui, & arbitror eſſe manifeſtum.

Caput XVIII.

33. De lavandis verò pedibus, cùm Dominus hoc propter formam humilitatis, propter quam docendam venerat, commendaverit, ſicut ipſe conſequenter expoſuit, quæſitum eſt quonam tempore potiſſimùm res tanta etiam facto doceretur, & illud tempus occurrit, quo ipſa commendatio religioſiùs inhæreret. Sed ne ad ipſum ſacramentum baptiſmi videretur pertinere, multi hoc in conſuetudinem recipere noluerunt. Nonnulli etiam de conſuetudine auferre non dubitaverunt. Aliqui autem ut hoc & ſacratiore tempore commendarent, & à baptiſmi ſacramento diſtinguerent, vel diem tertium octavarum, quia & ternarius numerus in multis ſacramentis maximè excellit, vel etiam ipſum octavum ut hoc facerent elegerunt.

Lotio pedum.

34. Miror ſanè quid ita volueris, ut de iis quæ variè per diverſa loca obſervantur, tibi aliqua ſcriberem, cùm & non ſit neceſſarium, & una in his SALUBERRIMA REGULA retinenda ſit, ut quæ non ſunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris; ubicumque inſtitui videmus, vel inſtituta cognoſcimus, non ſolùm non improbemus, ſed etiam laudando & imitando ſectemur, ſi aliquorum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimentum ſit. Si enim eo modo impediat, ut majora ſtudioſorum lucra ſperanda ſint, quàm calumniatorum detrimenta metuenda, ſine dubitatione faciendum eſt, maximè id quod etiam de Scripturis defendi poteſt; ſicut de hymnis & pſalmis canendis, cùm & ipſius Domini & Apoſtolorum habeamus[a] documenta & exempla & præcepta. De hac re tam utili ad movendum piè animum, & accendendum divinæ dilectionis affectum, varia conſuetudo eſt, & pleraque in Africa Eccleſiæ membra pigriora ſunt: ita ut Donatiſtæ nos reprehendant, quòd ſobriè pſallimus in eccleſia divina cantica Prophetarum, cùm ipſi ebrietates ſuas ad canticum pſalmorum humano ingenio compoſitorum, quaſi[b] ad tubas exhortationis inflamment. Quando autem non eſt tempus, cùm in eccleſia fratres congregantur, ſancta cantandi, niſi cùm legitur aut diſputatur, aut antiſtes clara voce deprecatur, aut communis oratio voce diaconi indicitur? Aliis verò particulis temporum quid melius à congregatis Chriſtianis fiat, quid utilius, quid ſanctius, omnino non video.

De variis conſuetudinibus.

Cantus Eccleſiæ.

Caput XIX.

35. Quod autem inſtituitur præter conſuetudinem, ut quaſi obſervatio ſacramenti ſit, approbare non poſſum, etiamſi multa hujuſmodi propter nonnullarum vel ſanctarum vel turbulentarum perſonarum ſcandala devitanda, liberiùs improbare non audeo. Sed hoc nimis doleo, quòd MULTA quæ in divinis libris ſaluberrimè præcepta ſunt, minùs curantur; & tam multis præſumtionibus ſic plena ſunt omnia, ut graviùs corripiatur qui per octavas ſuas terram nudo pede tetigerit, quàm qui mentem vinolentiâ ſepelierit. OMNIA itaque talia, quæ neque ſanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in conciliis epiſcoporum ſtatuta inveniuntur, nec conſuetudine univerſæ Eccleſiæ roborata ſunt, ſed pro diverſorum locorum diverſis moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix aut omnino numquam inveniri poſſint cauſſæ, quas in eis inſtituendis homines ſecuti ſunt, ubi facultas tribuitur, ſine ulla dubitatione reſecanda exiſtimo. Quamvis enim neque hoc inveniri poſſit, quomodo contra fidem ſint: ipſam tamen religionem, quam pauciſſimis & manifeſtiſſimis celebrationum ſacramentis miſericordia Dei eſſe liberam voluit, ſervilibus oneribus premunt, ut tolerabilior ſit conditio Judæorum, qui etiamſi tempus libertatis non agnoverunt, legalibus tamen ſarcinis, non humanis præſumtionibus ſubjiciuntur. Sed Eccleſia Dei inter multam paleam multaque zizania conſtituta, multa tolerat, & tamen quæ ſunt contra fidem vel bonam vitam[c] non approbat, nec tacet nec facit.

12 diſt. Omnia.

Eccleſia multa tolerat.

Caput XX.

36. ITAQUE illud quod ſcripſiſti, quoſdam fratres ita temperare ſe à carnibus edendis, ut immundas arbitrentur, apertiſſimè contra fidem ſanamque doctrinam eſt. Ex hinc ergo ſi diutiùs diſputare voluero, poteſt putari à nonnullis obſcurè hinc Apoſtolum præcepiſſe; qui etiam inter multa quæ de hac re dixit, ſic deteſtatus eſt hæreticorum impiam opinionem, ut diceret, *Spiritus autem ma-*

1. Tim. 4. 1.

[a] MSS. plures, *habeamus exemplum & præcepta de hac re* &c.

[b] Hanc revocavimus ex MSS. particulam, *ad*, quæ in editis deſideratur.

[c] Sic in priùs excuſis. At in MSS pleriſque habetur, *quæ ſunt contra fidem nec bonam approbat, nec tacet* &c.

Classis II. An. 400.

nifeſtè dicit, quia in noviſſimis temporibus recedent quidam à fide, adtendentes ſpiritibus ſeductionis & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi mendaciloquorum, cauteriatam habentes conſcientiam ſuam, prohibentes nubere, abſtinere à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognoverunt veritatem: quia omnis creatura Dei bona eſt, & nihil abjiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Et alio loco de his rebus loquitur: *Omnia munda mundis: immundis autem & infidelibus nihil eſt mundum, ſed polluta ſunt eorum & mens & conſcientia.* Tu ipſe lege cetera, & recita quibus potes, ut ne in ſe irritam faciant gratiam Dei, quia in libertatem vocati ſunt; tantùm ne libertatem in occaſionem carnis aſſumant, & ideo jam nolint refrenandæ carnis concupiſcentiæ cauſsâ à quibuslibet cibis temperare, quia non eis permittitur ſuperſtitioſè atque infideliter facere.

Tit. 1. 15.

37. Hi verò qui de paginis evangelicis [a] ſortes legunt, etſi optandum eſt ut hoc potiùs faciant, quàm ad dæmonia conſulenda concurrant: tamen etiam iſta mihi diſplicet conſuetudo, ad negotia ſæcularia, & ad vitæ hujus vanitatem, propter aliam vitam loquentia oracula divina velle convertere.

[a] 26. q. 2. Iſ qui ſortilegi.

Caput XXI.

38. Hæc tibi ſi ſatis eſſe ad ea, quæ requiſiſti, non putaveris, nimis ignoras & vires & occupationes meas. Tantùm enim abſum ab eo, quod putaſti nihil me latere, ut nihil in epiſtola tua legerim triſtius; quia & apertiſſimè falſum eſt: & miror quia hoc te latet, quod non ſolùm in aliis innumerabilibus rebus multa me latent, ſed etiam in ipſis ſanctis Scripturis multo neſciam plura quàm ſciam. Sed ideo ſpem in nomine Chriſti non infructuoſam gero, quia non ſolùm credidi Deo meo, in illis duobus præceptis totam Legem Prophetaſque pendere, ſed etiam expertus ſum, experiorque quotidie; quandoquidem nullum mihi ſacramentum, aut aliquis ſermo admodum obſcurior de ſacris litteris aperitur, ubi non eadem præcepta reperiam. *Finis enim præcepti eſt caritas de corde puro, & conſcientia bona & fide non ficta*; & *Plenitudo legis caritas.*

Matt. 22. 40.
1. Tim. 1. 5.
Rom. 13. 10.

39. Itaque & tu cariſſime, ſive iſta ſive alia, ſic lege, ſic diſce, ut memineris veriſſimè dictum, *Scientia inflat, caritas ædificat. Caritas autem non æmulatur, non inflat.* Sic itaque adhibeatur ſcientia tamquam machina quædam, per quam ſtructura caritatis adſurgat, quæ maneat in æternum, etiam cùm ſcientia deſtruetur; quæ ad finem caritatis adhibita multùm eſt utilis; per ſe autem ipſa ſine tali fine, non modò ſuperflua, ſed etiam pernicioſa probata eſt. Scio autem quàm te cogitatio ſancta cuſtodiat ſub umbraculo alarum Domini Dei noſtri. Sed ideo hæc, etſi breviter, monui, quoniam novi eamdem ipſam caritatem tuam, quæ non æmulatur, hanc epiſtolam multis daturam atque lecturam.

1. Cor. 8. 1.

EPISTOLA LVI. [a]

[a] Aliàs CCLXXXVII. quæ autem 56. erat, nunc 118.

Auguſtinus ad Celerem, jubens eum litterarum ſacrarum ſtudiis incumbere, ut diſcat hanc vitam collatione æternæ eſſe fumum: & Donatiſtarum ſecta ſe abdicet.

Domino eximio meritóque honorabili & dilectiſſimo filio Celeri, Auguſtinus. [b]

Claſſis II. An. 400.

1. Promiſſi mei & tuæ voluntatis immemor non ſum. Sed quoniam viſitandarum eccleſiarum ad meam pertinentium curam neceſſitate profectus ſum, nec per me ipſe debitum continuò reddere potui: me tibi tamen diutiùs debere nolui, quod poſſet & me habente redhiberi. Proinde cariſſimo filio preſbytero Optato delegavi, ut eis horis quas tibi opportuniores videris, tecum legat ea quæ pollicitus ſum, cùm totum fieri poſſe perſenſerit: hoc etiam eximietas tua quàm gratè acceperit, tam impigrè atque acriter facere ſuadebit. Quantum autem te diligam, ſalubribuſque ſtudiis in rerum divinarum atque humanarum cognitione oblectari atque exerceri velim, credo quòd optimè intelligas.

Scripta ferè circ. idem tempus.

2. Caritatem officij mei ſi non aſpernaris, ſpero in ipſa fide Chriſtiana, & in moribus jam ita conſtitutæ perſonæ tuæ congruis, tales te provectus habiturum, ut hujus fumi vel vaporis temporalis, quæ vita humana dicitur, ultimum diem, quem nulli mortalium evitare conceditur, vel avidus vel ſecurus vel certè non deſperatè ſollicitus, non in vanitate erroris, ſed in ſoliditate veritatis exſpectes. Quàm certum eſt enim tibi vivere te, tam ſit certum doctrinâ ſalutari iſtam vitam, quæ in deliciis temporalibus agitur, in comparatione vitæ æternæ, quæ nobis per Chriſtum atque in Chriſto promittitur, non vitam ſed mortem eſſe deputandam. Nullo modo autem dubitaverim de indole tua, quòd iſta conſuetudine Donatiſtarum facillimè te extrahes, ſi religioſiſſimè ipſam Chriſtianam puritatem non parvipenderis. Quàm inconcuſſis enim documentorum firmamentis error ille convincatur, non magnum eſt etiam tardis ingenio, ſi tantùm patienter atque intentè audierint, pervidere. Sed ad ſectandam inſolitam rectitudinem, uſitatæ & quaſi familiaris perverſitatis vinculum abrumpere, majorum virium eſt. Et nequaquam deſperandum adjuvante atque exhortante ipſo Domino Deo noſtro, de generoſa libertate, atque planè virili pectore tuo. Incolumem te Domini Dei noſtri miſericordia tueatur, domine eximie meritóque honorabilis & dilectiſſime fili.

EPISTOLA LVII. [a]

[a] Aliàs CCX. quæ autem 57. erat, nunc 187.

Auguſtinus, libro quodam ſuo in eam rem conſcripto, Celerem inſtruxerat, mera levitate Donatiſtas ſe ab Eccleſia catholica ſegregaſſe. Cui, ſi eo codice ſatisfactum non ſit, promittit adhuc ſcripta. In fine, cum amico quodam Donatiſta, Celere ſubdito, conferre cupit.

Domino dilectiſſimo meritóque honorabili ac ſuſcipiendo filio Celeri Auguſtinus in Domino ſalutem.

1. Nullam fuiſſe juſtam cauſſam, cur ab orbe terrarum, quo Eccleſia catholica ſecundùm prophetica & evangelica promiſſa diffunditur, ſe pars Donati dirimeret, credo quòd magis quoque conſiderans prudentia tua facillimè intelligit. De qua re, ſi diligentior diſputatio neceſſaria eſt, memini me ad legendum de-

Scripta aliquantò poſt ſuperiorem.

[a] Inter Capitularia Regum Francorum, in tertio Capitulari anni 789 exſtat capitulum 20: *Ut nullus in Pſalterio, vel in Evangelio, vel in aliis rebus ſortire præſumat, nec divinationes aliquas obſervare.* Id quod antè vetuerant concilia Agathenſe anni 506. can. 42. Aurelian. an. 511. c. 30. Autiſſiodorenſe an. 578 c. 4. Quonam autem modo fieret iſtud ſortilegij genus per libros divinos, addiſces ex V. C. Stephani Baluzij notis in idem capitulum.

[b] In Vaticanis MSS additur, *in Domino ſalutem.* Celer porrò cui hæc epiſtola ſcribitur, Proconſulatum Africæ geſſit an. 429 uti ex datis ad ipſum legibus intelligitur.

diſſe

CLASSIS II. AN. 401.

diſſe benevolentiæ tuæ codicem, cùm id te petiſſe carissimus mihi, ª tuus filius, meus Cæcilius intimaſſet, qui codex non paucis diebus apud te fuit. Quem ſi rei hujus cognoſcendæ ſtudio, vel inter occupationes tuas legere ſive voluiſti ſive potuiſti, non dubito comperiſſe prudentiam tuam nihil eos habere, quod probabiliter contradicant. Et ſi quid te fortè adhuc movet, quantum Deus donat ac ſinit, fortè poterimus reſpondere interrogatioi, aut ad legendum itidem aliquid dare, domine dilectiſſime meritóque honorabilis ac ſuſcipiende fili.

2. Quapropter peto unitatem catholicam ᵇ regioni Hipponenſi diligentiùs commendes hominibus tuis, maximè Paterno & Maurusio. Vigilantiam cordis tui novi, nec opus eſt, arbitror, plura ſcribere; cùm, ſi volueris, facillimè poſſis, & quid alii curent & caveant in poſſeſſionibus tuis, & in re tua quid agatur addiſcere. In re tua eſſe, mihi valde affirmatum eſt, amicum, cum quo cupio concordare: peto faveas ad hanc rem, ut & inter homines magnam laudem, & apud Deum habeas magnam mercedem: jam enim mihi per quemdam ᶜ Carum utriuſque noſtrûm medium mandaverat, ſe neſcio quos violentos ſuos timere ne faceret, quos in re tua & te favente timere non poterit: nec ipſe in eo debes diligere non conſtantiam, ſed planè pertinaciam. Turpe eſt enim mutare ſententiam, ſed veram & rectam: nam ſtultam & noxiam, & laudabile & ſalubre eſt. Sicut autem conſtantia non ſinit hominem depravari, ſic pertinacia non ſinit corrigi: proinde ſicut illa laudanda, ſic iſta eſt emendanda. Preſbyter, quem miſi, reliqua tuæ prudentiæ planiùs intimabit. Incolumem felicemque te Dei miſericordia tueatur, domine dilectiſſime meritóque honorabilis ac ſuſcipiende fili.

EPISTOLA LVIII. *

* Aliàs CXXXIV. quæ autem 58. erat, nunc 121.

Auguſtinus Pammachio viro ſenatori gratulatur, quòd ſuos apud Numidiam colonos Donatiſtas adhortationibus ſuis adduxerit ad Eccleſiam catholicam.

Domino eximio & meritò ſuſcipiendo, atque in Chriſti viſceribus dilectiſſimo filio ᵈ PAMMACHIO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta an. 401. ineunte.

1. BONA opera tua Chriſti gratiâ germinantia, te nobis in membris ejus honorandum, & planè notiſſimum dilectiſſimumque fecerunt. Neque enim ſi quotidie faciem tuam viderem, notior mihi eſſes, quàm cùm interiorem tuum pacis ᵉ decore pulcrum ac veritatis luce radiantem, in unius tui facti candore conſpexi, conſpexi & agnovi, agnovi & amavi. Huic nunc loquor, huic ſcribo, dilecto amico meo, qui mihi corpore abſenti abſens innotuit. Verumtamen jam ſimul eramus, & conjuncti ſub uno capite vivebamus, in cujus caritate niſi radicatus eſſes, non tibi tam dilecta catholica unitas foret, nec colonos tuos Afros, eo terrarum, unde Donatiſtarum furor exortus eſt, hoc eſt, in media conſulari Numidia conſtitutos, tali admoneres alloquio, tanto fervore ſpiritus animares, ut devotione promtiſſima ad ſequendum eligerent, quod te talem ac tantum virum non niſi agnita veritate ſequi cogitarent: & tam longè à te locorum intervallis remoti irent ſub idem caput, atque in ejus membris in æternum tecum deputarentur, cujus præcepto tibi temporaliter ſerviunt.

2. In hoc ergo tuo facto te cognitum amplectens, exſultavi ut gratularer tibi in Chriſto Jeſu Domino noſtro, tibique has gratulatorias litteras mitterem, qualecumque ſpecimen cordis & amoris erga te mei: neque enim amplius potui. Sed quæſo ne tu hactenus quidquid te diligo metiaris: perlectam tranſi hanc epiſtolam tranſitu inviſibili, qui intus fit, & perge cogitando in pectus meum, & cerne quid illic de te agatur. Patebit enim oculo caritatis cubiculum caritatis, quod claudimus adverſùs nugas tumultuoſas ſæculi, cùm illic Deum adoramus: & videbis ibi delicias lætitiæ meæ de tam bono opere tuo, quas nec linguâ effari, nec ſtilo exprimere valeo, calentes atque flagrantes in ſacrificio laudis ejus, quo inſpirante hoc voluiſti, & quo adjuvante potuiſti. Gratias Deo ſuper inenarrabili dono ejus.

3. O quàm multorum tecum pariter ſenatorum, pariterque ſanctæ Eccleſiæ filiorum, tale opus deſideramus in Africa, de quali tuo lætamur. Sed illos periculoſum eſt exhortari, tibi ſecurum eſt congratulari. Illi enim fortè non facient, & tamquam nos in animo eorum vicerint inimici Eccleſiæ, decipiendis inſidiabuntur infirmis. Tu verò jam feciſti, unde inimici Eccleſiæ liberatis confundantur infirmis. Proinde ſufficere viſum eſt, ut ipſe quibus Chriſtiano jure potueris, amicâ fiduciâ iſtam epiſtolam legas. Sic enim ex tuo facto fieri poſſe in Africa credent, quod fortè dum putant fieri non poſſe, pigreſcunt. Inſidias autem quas ipſi hæretici diſtorto corde moliuntur, quoniam ᶠ niſi eos arbitratos valere aliquid in poſſeſſione Chriſti, animo tuo, nec ſcribere volui. Audies tamen hæc à fratribus meis, quos plurimùm commendo eximietati tuæ, ne in tam magna tamque inopinata ſalute hominum, de quibus per te Catholica mater exſultat, ſpernere etiam ſuperflua metuentes.

EPISTOLA LIX. *

* Aliàs CCXVII. quæ autem 59. erat, nunc 149.

Auguſtinus Victorino concilium convocanti, excuſatoria, quare ad concilium non venturus ſit: rogans ut priùs cum Xantippo ſuper jure primatus & concilii convocandi placidè componat.

Domino beatiſſimo & venerabili patri & conſacerdoti VICTORINO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

ᵍ Scripta circ. exeuntem an. 401.

1. ᵍ TRACTORIA ad me quinto idus Novembris venit, jam finito die, & me valdè indiſpoſitum invenit, ut occurrere omnino non poſſem. Verumtamen ſive imperitiam meam moverit, ſive juſtè motus ſim, tuæ ſanctitatis & gravitatis eſt arbitrari. Legi in eadem tractoria etiam ad Mauritanias eſſe ſcriptum, quas provincias ſcimus ſuos habere primates. Quòd ſi & ex eis ad Numidiam convocandum eſſet concilium, oportuit utique ut aliquorum Maurorum epiſcoporum, qui illic priores ſunt, nomina in tractoria ponerentur. quod in iſta tractoria non reperiens,

ª In editione Lov deeſt, *meus*, At habent MSS. Vaticani & Gallicani.
ᵇ Unus è Vatic. MSS *regionum Hipponenſis*.
ᶜ Lov omittitur *Carum*. quod nomen ex MSS. reſtituimus.
ᵈ In MSS quatuor ſcribitur, *Palmachio* Porrò hunc illum eſſe Pammachium Romanum civem ac Senatorem clariſſimum non dubitamus, qui fuit gener Paulæ, Paulinæ maritus, & Hieronymo plurimùm familiaris.
ᵉ Sic MSS At vulgati habent, *pacis decorem*.
ᶠ Lov *quoniam ipſi eos arbitrantur valere* &c. Prætulimus hic lectionem Bad. Am. Er. & MSS undecim.
ᵍ Unus è Vaticanis MSS. conſtanter habet, *Tractoria*.

Classis II. an. 401.

multùm miratus ſum. Deinde ad ipſos Numidas ita perturbato & neglecto ordine ſcriptum, ut nomen meum tertio loco invenerim, qui novi quàm poſt multos epiſcopos factus ſim. Quæ res & aliis injurioſa eſt ſatis, & mihi invidioſa. Præterea venerabilis frater & collega noſter [a] Xantippus Tagoſenſis dicit, quòd eum primatus ipſe contingat, & erga plurimos ſic habetur, & tales mittit epiſtolas. Qui etiam error, ſi facilè inter veſtram ſanctitatem cognoſci & corrigi poteſt, non debuit tamen in tractoria, quam miſit venerabilitas tua, nomen ejus prætermitti. Quod ſi in mediis locis conſcriberetur, & non in primo poneretur, multùm mirarer: quanto magis mirandum eſt, quòd nulla ibi ejus admemoratio facta eſt, qui maximè ad concilium venire debuit, ut de ipſo primatus ordine, coram omnium Numidarum epiſcopis eccleſiarum primitus ageretur?

2. His de cauſſis etiam venire dubitarem, ne fortè falſa eſſet tractoria, qua tanta perverſitas appareret: quamquam & anguſtia temporis & aliæ graves neceſſitates me multipliciter impedirent. Unde peto beatitudinem tuam ut mihi ignoſcas, & primò inſtare digneris, ut inter tuam ſanctimoniam & ſenem Xantippum concorditer conſtet, quis veſtrûm debeat convocare concilium: aut certè, quod ſalubrius arbitror, ſine cujuſquam præjudicio ambo convocate collegas noſtros, eos maximè qui vobis epiſcopatus ætate vicini ſunt, qui facilè quis veſtrûm verum dicat agnoſcant, ut inter vos paucos eadem præ ceteris quæſtio dirimatur, & errore ſublato minores à ceteris convocentur, qui nec poſſunt nec debent, niſi vobis in hac re tamquam prioribus credere, & nunc ignorant cui veſtrûm potiſſimùm credant. Hanc epiſtolam ſignatam miſi anulo qui exprimit faciem hominis adtendentis in latus.

EPISTOLA LX. [a]

[a] *Aliàs* LXXVI. *quæ autem* 60. *erat, nunc* 86.

Auguſtinus Aurelio ſignificat Donatum & ipſius fratrem ſe renitente receſſiſſe de monaſterio: porrò & monachis facilem lapſum, & ordini clericorum injuriam fieri, dum tales in clerum aſſumuntur.

Domino beatiſſimo & debitâ obſervantiâ venerabili, ſinceriterque cariſſimo fratri & conſacerdoti papæ Aurelio, Augustinus in Domino ſalutem.

Scripta fortè circ. idem tempus.

1. Litteras nullas tuæ venerabilitatis, ex quo ab invicem corporaliter digreſſi ſumus, accepi. Nunc verò legi epiſtolam benignitatis tuæ de Donato & fratre ejus, & quid reſponderem, diu fluctuavi. Sed tamen etiam atque etiam cogitanti quid ſit utile ſaluti eorum, quibus in Chriſto nutriendis ſervimus, nihil mihi aliud occurrere potuit, niſi non eſſe iſtam viam dandam ſervis Dei, ut ſe faciliùs putent eligi ad aliquid melius, ſi facti fuerint deteriores. Et ipſis enim facilis lapſus, & ordini clericorum fit indigniſſima injuria, ſi deſertores monaſteriorum ad militiam clericatus eligantur, cùm ex his qui in monaſterio permanent, non tamen niſi probatiores atque meliores in clerum aſſumere ſoleamus: niſi fortè, ſicut vulgares dicunt, Malus choraula bonus ſymphoniacus eſt: ita iidem ipſi vulgares de nobis jocabuntur dicentes, Malus monachus bonus clericus eſt. Nimis dolendum, ſi ad tam ruinoſam ſuperbiam monachos ſurrigamus, & tam gravi contumeliâ clericos dignos putemus, in quorum numero ſumus; cùm aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat, ſi adſit ei ſufficiens continentia, & tamen deſit inſtructio neceſſaria, aut perſonæ regularis integritas.

Ivop 7. c. 7. 36 & 8. Legi Epiſtolam.

2. Sed de iſtis credo arbitrata ſit beatitudo tua, quòd noſtra voluntate, ut ſuis potiùs corregionalibus utiles eſſent, de monaſterio receſſiſſent. Sed falſum eſt, ſponte abierunt, ſponte deſeruerunt, nobis quantum potuimus, pro eorum ſalute, renitentibus. Et de Donato quidem, quia jam factum eſt, ut antequam de hac re aliquid in [*] concilio ſtatueremus, ordinaretur, ſi fortè à ſuperbiæ perverſitate correctus eſt, quod vult faciat prudentia tua. De fratre verò ejus, cujus vel maximè cauſſâ de monaſterio etiam ipſe Donatus abſceſſit, cùm intelligas quid ſentiam, neſcio quid reſpondeam. Contradicere tamen prudentiæ, honori, caritatique tuæ non audeo; & ſanè ſpero id te facturum, quod membris Eccleſiæ ſalubre perſpexeris.

[*] Concil. Carthag. die 13. Septemb. an. 401.

EPISTOLA LXI. [a]

[a] *Aliàs* CCXXIII. *quæ autem* 61. *erat, nunc* 204.

Auguſtinus Theodoro ut prolatâ hac epiſtolâ fidem faciat clericos ex parte Donati venientes ad Eccleſiam catholicam, in ſuo ipſorum ordine eſſe recipiendos.

Dilectiſſimo [b] & honorando fratri Theodoro Augustinus Epiſcopus in Domino ſalutem.

Scripta exeunte an. 402 aut paulò poſt.

1. Cum benevolentia tua mecum loqueretur, quomodo ſuſciperemus clericos ex parte Donati, ſi voluerint eſſe catholici, placuit mihi illud quod tibi reſpondi, etiam hac ad te datâ epiſtolâ exprimere: ut ſi quis de hac re te interrogaverit, etiam manu mea prolata, quid de hac re ſentiamus vel faciamus, oſtendas. Scias ergo nos non in eis deteſtari, niſi diſſenſionem ipſorum, per quam ſchiſmatici vel hæretici facti ſunt, quia Eccleſiæ catholicæ unitatem & veritatem non tenent, in eo quòd pacem cum populo Dei non habent, qui toto terrarum orbe diffunditur, & in eo quòd in hominibus baptiſmum Chriſti non agnoſcunt. Improbamus ergo malum errorem eorum, quem habent; bonum autem nomen Dei, quod habent, & ſacramentum ejus agnoſcimus in eis, & veneramur, & amplectimur. Sed propterea dolemus errantes, & eos per caritatem Chriſti lucrari Deo cupimus, ut ſanctum ſacramentum, quod foris ab

[a] Apud Lov. *Xantippus Thagaſtenſis.* Sed aliter legi oportet eruditorum judicio: quippe quo tempore ſcribebat Auguſtinus, hoc ipſo Alypius Thagaſtenſem Numidiæ ſedem occupabat. Porrò hujus epiſtolæ exemplaria MSS. vix duo venerunt in manus noſtras, unum ex iis Victorinum præfert, *Sanctippum Tagenenſem*; alterum Corbeienſe perantiquum & optimæ notæ, *Sanctippum Tagoſenſem.* Ex duobus autem Vaticanis quæ olim Clementis VIII. juſſu ad caſtigatiorem edendam hanc epiſtolam inſpecta fuerunt, unum cum Corbeienſi conſentit Immo R. P. M. Henricus de Noris Auguſtinianus Th. Prof. in Hiſtoria Pelag. lib. 2. c. 8. teſtatur legi *Xantippum Tagoſenſem* in tribus Vaticanis codicibus; quorum ex fide corrigendas eſſe editiones monet. *Nec mirum*, inquit, *Tagoſam urbem in geographicis tabulis non reperiri. Nam Africani primates, ut ait Gregorius lib. 1. epiſt. 72. ad Gennadium, paſſim per villas, non in civitatibus primatus reſidebant; & tempore collationis Carthaginenſis erant in univerſa Africa epiſcopi 567 cum tamen tot oppida nec Ptolemæus nec Ortelij tabulæ exprimant.* In Notitia epiſcopatuum Africæ, inter Numidas eſt Timotheus Tagarenſis: occurrunt & duo Tagorenſes epiſcopi in Carthag. collatione 1. An fortè nomen commutatum, ut ſæpe fit, litteris aliter & aliter ſcriptum ſedem non aliam & aliam deſignat?

[b] Sic in MSS. At apud Lov. habetur tantùm, *Dilectiſſimo fratri Theodoro Auguſtinus.* prætereaque Theodorus in præfixo illic argumento dicitur epiſcopus, quæ dignitas unde ipſi aſſeratur ignoramus: certè non ex fratris appellatione, quam Auguſtinus ſæpè in epiſtola 53. Generoſo viro laïco defert; immo hæreticis interdum & paganis, ut videre eſt in epiſtolis 90 & 232. Denique hunc, opinamur, Theodorum cum Maximo deſignat Auguſtinus in epiſt. 85. hiſce verbis: *Cariſſimi filii mei honorabiles viri*, quibus nempe ſcripſerat epiſt. 84.

CLASSIS II. AN. 401.

Eccleſiæ pace habent ad perniciem; in pace Eccleſiæ habeant ad ſalutem. Si ergo tollantur de medio mala hominum, & honorentur in hominibus bona Dei; erit fraterna concordia, & amabilis pax, ut in cordibus hominum vincat perſuaſionem diaboli, caritas Chriſti. A

2. Itaque cùm ad nos veniunt ex parte Donati, mala illorum non ſuſcipimus, id eſt diſſenſionem & errorem, ſed ipſa tolluntur de medio tamquam impedimenta concordiæ, & amplectimur fratres noſtros ſtantes cum eis, ſicut dicit Apoſtolus, *in* [a] *unitate ſpiritus, in vinculo pacis*, & agnoſcentes in eis bona Dei, ſive ſanctum baptiſmum, ſive benedictionem ordinationis, ſive continentiæ profeſſionem, ſive conſignationem virginitatis, ſive fidem Trinitatis, & ſi qua alia ſunt: quæ omnia etiamſi erant, nihil tamen proderant, quando caritas non erat. Quis autem verè dicit ſe habere Chriſti caritatem, quando ejus non amplectitur unitatem? Cùm ergo ad Catholicam veniunt, non hîc accipiunt quod habebant: ſed ut prodeſſe illis incipiat quod habebant, accipiunt hîc quod non habebant. Hîc enim accipiunt radicem caritatis in vinculo pacis, & in ſocietate unitatis: ut non ad damnationem, ſed ad liberationem illis valeant omnia, quæ habent, ſacramenta veritatis. Non enim debent gloriari ſarmenta, quia non ſunt ſpinarum ligna, ſed vitis. Si enim non in radice vixerint, cum tota ſpecie ſua in ignem mittentur. De quibuſdam autem ramis fractis dixit Apoſtolus, *quia potens eſt Deus iterum inſerere illos.* Et ideo, dilectiſſime frater, quoſcumque illorum videris fortè dubitantes quo ordine ſuſcipiantur à nobis: oſtende illis iſtam quam bene noſti manum meam, & ſi eam apud ſe habere voluerint, habeant: quia teſtem Deum facio ſuper animam meam, ſic eos me ſuſcepturum, ut non ſolùm baptiſmum Chriſti quem acceperunt, ipſum habeant, ſed etiam honorem [b] ſanctimonij & continentiæ.

Eph 4.3. — B — C — Rom. 11.23. — D

EPISTOLA LXII. *

* Aliàs CCXLI. quæ autem 62 erat, nunc 192.

Alypius, Auguſtinus & Samſucius Severo excuſantes quæ in Timothei negotio geſta ſunt.

Domino beatiſſimo & venerabiliter cariſſimo & ſinceriſſimo fratri & conſacerdoti [c] SEVERO, & qui tecum ſunt fratribus, ALYPIUS, AUGUSTINUS & SAMSUCIUS, & qui nobiſcum ſunt fratres, in Domino ſalutem.

Scripta fortè ſub fin. an. 401.

1. CUM Subſanam veniſſemus, & quæ illic nobis abſentibus contra noſtram voluntatem geſta fuerant, quæreremus; quædam ſicut audieramus, quædam verò aliter facta, omnia tamen dolenda & [d] toleranda, quantum Dominus adjuvit, partim objurgando, partim monendo, partim orando correximus. Illud ſanè quod poſt tuæ ſanctitatis profectionem nos plurimùm contriſtavit, quòd inde fratres ſine itineris duce dimiſſi ſunt, petimus ignoſcas, & timidiùs quàm malitioſiùs factum ſcias. Cùm enim putarent eos à filio noſtro Timotheo propterea mitti, ut in nos maximè caritatem tuam ad iracundiam provocarent, vellent autem ipſi noſtro adventui, quem tecum futurum ſperabant, omnia integra reſervare; putaverunt non eos profecturos, ſi ducem itineris non acciperent. Sed tamen peccatum eſſe, quis dubitet? Hinc etiam factum eſt, ut & Foſſori diceretur, jam Timotheum cum ipſis fratribus fuiſſe profectum: quod utique falſum erat. Non tamen à presbytero dictum; & hæc omnia fratrem Carcedonium penitùs ignoraſſe, nobis manifeſtiſſimè declaratum eſt, quantum iſta manifeſtari ſolent. F — G — A

2. Sed quid pluribus immoremur? Memoratus filius noſter Timotheus vehementiſſimè perturbatus, quòd dubietatem tam inopinatam invitiſſimus ſenſerit; indicavit nobis, quòd cùm ageres cum illo ut apud Subſanam Deo ſerviret, erupit & juravit, à te omnino non receſſurum. Cúmque ejus voluntatem requireremus, reſpondit ſe hac juratione impediri, quominus ibi eſſet ubi eum eſſe etiam antea volebamus: cùm jam præſertim de ſuæ libertatis manifeſtatione ſecurus ſit. Cúmque illi aperuiſſemus, non eum futurum perjurij reum, ſi non per ipſum, ſed per te fieret; ut propter vitandum ſcandalum tecum eſſe non poſſet; quandoquidem non de tua voluntate, ſed de ſua jurare potuerit, nec te ſibi viciſſim aliquid juraſſe confeſſus ſit: ad extremum dixit, quod ſervum Dei, Eccleſiæ filium, dicere oportebat, quidquid nobis cum tua ſanctitate de illo fieri placuiſſet, id ſe ſine dubio ſecuturum. Proinde petimus, & per caritatem Chriſti obſecramus prudentiam tuam, ut omnium quæ locuti ſumus memineris, & reſcriptis tuis nos lætifices. Debemus enim nos firmiores (ſi tamen inter tanta tentationum pericula dicere hoc audendum eſt) ſicut ait Apoſtolus infirmorum onera ſuſtinere. Frater Timotheus ideo non ſcripſit ſanctitati tuæ, quia omnia quæ geſta ſunt, ſanctus frater tuus ſignificavit. Memor noſtri, in Domino glorieris, domine beatiſſime & venerabiliter cariſſime & ſinceriſſime frater.

B — C — D — Rom. 15. 1

EPISTOLA LXIII. *

* Aliàs CCXL. quæ autem 63 erat, nunc 18.

E *Rurſum de Timotheo qui poſtquam juraſſet ſe à Severo non receſſurum, ordinatus fuerat ſubdiaconus apud Subſanam in diœceſi Hipponenſi. hoc præter ſuam voluntatem factum eſſe teſtatur Auguſtinus; Timotheum tamen quem ad Severum redire voluit, declarat lectoris officio jam ante præſtitum ipſi juramentum, functum fuiſſe in eccleſiis diœceſeos Hipponenſis, adeoque ſibi remittendum.*

Domino beatiſſimo, & venerabili, & ſinceriſſima caritate amplectendo fratri & conſacerdoti SEVERO, & qui tecum ſunt fratribus, AUGUSTINUS, & fratres qui mecum ſunt, in Domino ſalutem.

F

Scripta paulò poſt ſuperiorem.

1. SI dicam, quæ me ipſa cauſſa cogit dicere, ubi erit ſollicitudo caritatis? Si autem non dicam, ubi erit libertas amicitiæ? Verumtamen fluctuans interim, elegi me purgare potiùs quàm te arguere. Scripſiſti te mirari, nos cum dolore noſtro tolerare voluiſſe, quod correctione emendari potuiſſet: quaſi non ſint dolenda quæ malè facta ſunt, etiamſi quantum poſſunt, poſtea corriguntur; aut non id maximè tolerandum ſit, quod cùm manifeſtum ſit perperam factum, fieri non poſſit infectum. Deſine itaque mirari frater ſinceriſſime. Nam ordinatus eſt apud Subſanam ſubdiaconus Timotheus, præter meum conſilium &

G

[a] MSS. melioris notæ habent, *in unitatem Chriſti.*
[b] Sic vetus codex Corb. At Lov. *paſtimonij & continentiam.*
[c] Hic eſt, niſi fallimur, ille ipſe cujus ex nomine Paulinum ſalutat Auguſtinus in epiſt. 31. n. 3. *Beatiſſimus frater Severus de condiſcipulatu noſtro Milevitanæ antiſtes eccleſiæ* &c.
[d] Lov. *& tollenda.* At MSS. *& toleranda.*

Classis II. An. 401.

voluntatem: cùm quid de illo agendum eſſet, adhuc inter noſtras alternas ſententias deliberatio nutaret. Ecce adhuc doleo, quamvis jam ad te redierit; in quo nos tuæ voluntati paruiſſe non pœnitet.

2. Audi etiam quid objurgando, quid monendo, quid orando correxerimus, & antequam hinc eſſet profectus; ne adhuc propterea videatur tibi nihil à nobis tunc fuiſſe correctum, quia nondum ad vos ipſe redierat. Objurgando correximus, primò ipſum qui tibi non obtemperavit, ut inconſulto fratre Carcedonio ad tuam ſanctitatem antè proficiſceretur, unde origo hujus noſtræ tribulationis exorta eſt: deinde presbyterum & Verinum, per quos ut ordinaretur factum eſſe comperimus. Cùm enim omnes objurgantibus nobis hæc omnia non rectè facta eſſe confeſſi ſunt, & ut ſibi ignoſceretur rogaverunt; nimis ſuperbè ageremus, ſi non crederemus eſſe correctos. Neque enim agere poterant ut facta non eſſent: ſed nec nos aliud objurgando agebamus, niſi ut ſe malè egiſſe cognoſcerent & dolerent. Monendo autem correximus, primò omnes, ut deinceps talia non auderent, ne iram Dei experirentur: deinde præcipuè Timotheum, qui ſola juratione ſe cogi dicebat ad tuam pergere caritatem; ut ſi ſanctitas tua, quod fore ſperabamus, conſiderans quæ ſimul locuti fuerimus, propter infirmorum ſcandalum, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, & propter Eccleſiæ diſciplinam, quam periculosè negligunt, quoniam hîc jam lector eſſe cœperat, nolles eum eſſe tecum; jam liber à vinculo jurationis, æquiſſimo animo Deo ſerviret, cui ſumus rationem noſtrorum actuum reddituri. Ipſum quoque fratrem Carcedonium, quantum potuimus, monendo ad hoc perduxeramus, ut etiam ipſe patientiſſimè acciperet quidquid de illo fieri, conſervandæ eccleſiaſticæ diſciplinæ proviſio & neceſſitas cogeret. Orando autem correxeramus noſipſos, ut & gubernationes & exitus noſtrorum conſiliorum miſericordiæ Dei commendaremus, & ſi quid indignationis nos momorderat, ſub illius medicinalem dexteram confugiendo ſanaremur. Ecce quàm multa, partim objurgando, partim monendo, partim orando correxeramus.

5. Et nunc conſiderantes vinculum caritatis, ut non poſſideamur à ſatana, non enim ignoramus mentes ejus, quid aliud facere debuimus niſi obtemperare voluntati tuæ, qui non putaſti quod factum eſt corrigi potuiſſe, niſi ipſe, in quo tibi injuriam factam eſſe conquereris, juri tuo redderetur? Hoc etiam frater ipſe Carcedonius, quamvis non poſt levem animi perturbationem, de qua peto ut ores pro illo, tamen Chriſtum in te cogitans, æquanimiter fecit. Et cùm adhuc ego, utrùm apud nos remorante Timotheo, alias ad tuam germanitatem litteras mitterem, cogitandum putarem; veritus eſt ipſe paternam [a] commotionem tuam, & præcidit deliberationem meam, non ſolùm ſinens, ſed etiam inſtans, ut tibi Timotheus redderetur.

4. Ego autem, frater Severe, cauſſam meam judicio tuo dimitto. Certus ſum enim Chriſtum habitare in corde tuo: per quem te obſecro ut ipſum conſulas, tuæ menti ſibi ſubditæ præſidentem; u-

A trùm homo, qui in eccleſia meæ diſpenſationi credita jam legere cœperat, & [b] non ſemel, ſed iterum & tertiò, apud Subſanam & presbytero Subſanenſis Eccleſiæ comitatus, & apud Turres, & apud [c] Cizan, & apud Verbalis legerat, non fuiſſe lector poſſit aut debeat judicari. Et ſicut nos, quod poſtea nobis invitis factum eſt, Deo jubente correximus: ſic & tu quod priùs te neſciente factum eſt, eodem jubente ſimiliter corrige. Neque enim vereor, ne tu parum intelligas, quantus aditus aperi-
B tur ad diſſolvendum ordinem eccleſiaſticæ diſciplinæ, ſi alterius eccleſiæ clericus cuicumque juraverit quòd ab ipſo non ſit receſſurus, eum ſecum eſſe permittat, ideo ſe facere affirmans, ne auctor ſit ejus perjurij: cùm profectò qui hoc non ſinet, nec illum apud ipſum remanere permittet, quia de ſe non de altero jurare potuit, ipſe pacificam regulam ſine aliqua reprehenſione cuſtodiat.

EPISTOLA LXIV. [*]

[*] *Aliàs* CCXXXV. *quæ autem* 64. *erat, nunc* 22.

C *Auguſtinus Quintiano, ipſum ad patientiam adhortans & Aurelio epiſcopo reconciliatum cupiens, agenſque de Primatione quem ille ſuæ eccleſiæ clericum querebatur in monaſterium Auguſtini ſuſceptum fuiſſe.*

Domino dilectiſſimo fratri & compresbytero QUINTIANO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. NOs non dedignamur adſpicere corpora minùs pulcra, præſertim cùm ipſæ animæ noſtræ nondum pulcræ ſint, ſicut eas futuras ſperamus, cùm ille ineffabiliter pulcher nobis apparuerit, in quem modò non videntes credimus; tunc enim ſimiles ei erimus, quando videbimus eum ſicuti eſt. Quod & tu de anima tua, ſi libenter & fraternè me accipis, admonemus ut ſentias, nec eamdem pulcram eſſe præſumas: ſed quemadmodum Apoſtolus præcipit, in ſpe gaudeas, & quod ſequitur facias: Sic enim dicit, *Spe gaudentes in tribulatione patientes. Spe enim ſalvi facti ſumus*: ſicut rurſus idem ipſe dicit, *Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam exſpectamus.* Hæc patientia in te non deficiat, & in bona conſcientia ſuſtine Dominum, & viriliter age, & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum.

Scripta paullò poſt natalem Chr. an. 401.

Rom 12. 12.

Rom. 8. 24.

Ibidem.

2. Manifeſtum eſt quidem, quòd ſi ad nos venires, venerabili epiſcopo Aurelio non communicans, nec apud nos poſſes communicare: ſed ea caritate nos faceremus, qua & illum facere non dubitamus. Nec ideo tamen oneroſus nobis eſſet adventus tuus: quia & te oportet æquo animo facere pro Eccleſiæ diſciplina, præſertim ſalvâ conſcientiâ, quam tu noſti & Deus. Neque enim & ille ſi cauſſam tuam diſcutiendam diſtulit, odio tui fecit, & non neceſſitatibus ſuis: quas tu ſi ita noſſes quemadmodum tuam noſti, nec mirareris nec contriſtareris. Quod etiam de noſtris petimus credas, quia
G ſimiliter eas non potes noſſe. Sunt autem majores nobis, & auctoritate digniores, & loco viciniores epiſcopi, per quos faciliùs poſſitis ad curam veſtram pertinentis eccleſiæ cauſſas exſequi. Nec ego tamen tacui apud venerabilem & debitâ mihi pro ejus meritis honorificentiâ ſuſcipiendum fra-

[a] Lov. *commonitionem.* MSS omnes, *commotionem.*

[b] Id negotij videtur præbuiſſe cauſſam edendi illius canonis in concil. Milevitano die 27. Aug an. 402. celebrato, *ut quicumque in eccleſia vel ſemel legerit ab alia eccleſia non teneatur.*

[c] In veteri codice Corb. *Cizan.*

Classis II. An. 401.

A trem & collegam meum ſenem Aurelium, tribulationem veſtram & querimoniam litterarum veſtrarum; ſed per exemplum epiſtolæ tuæ, innocentiam tuam ei perferre curavi. Litteras autem tuas vel pridie, vel ante biduum natalis Domini accepi, quando illum inſinuaſti ad eccleſiam Badeſilitanam venturum, à qua timetis Dei plebem conturbari atque corrumpi. Quapropter per litteras quidem alloqui plebem veſtram non audeo: reſcribere autem eis, qui mihi ſcriberent, poſſem: ultro autem B ad plebem ſcribere, quæ diſpenſationi meæ commiſſa non eſt, unde poſſem?

3. Veruntamen quod tibi uni dico, qui mihi ſcripſiſti, per teipſum perveniat ad eos quibus opus eſt dici. Vos ipſi priùs nolite in ſcandalum mittere Eccleſiam, legendo in populis ſcripturas, quas canon eccleſiaſticus non recepit: his enim hæretici, & maximè Manichæi, ſolent imperitas mentes evertere, quos in campo veſtro libenter latitare audio. Miror ergo prudentiam tuam, quòd me admonueris ut jubeam non recipi eos, qui ad nos à vo- C bis ad monaſterium veniunt, ut quod ſtatutum eſt à nobis in concilio permaneret; & tu non memineris in concilio * inſtitutum, quæ ſint Scripturæ canonicæ, quæ in populo Dei legi debeant. Recenſe ergo concilium, & omnia quæ ibi legeris commendà memoriæ; & ibi etiam invenies, de ſolis clericis fuiſſe * ſtatutum, non etiam de laïcis, ut undecumque venientes non recipiantur in monaſterium. Non quia monaſterij facta mentio eſt; ſed quia ſic inſtitutum eſt, ut clericum alienum nemo ſuſcipiat. D Recenti autem * concilio ſtatutum eſt, ut de aliquo monaſterio qui receſſerint, vel projecti fuerint, non fiant alibi clerici aut præpoſiti monaſteriorum. Si ergo de * Privatione te aliquid movit, ſcias eum à nobis nondum eſſe ſuſceptum in monaſterium: ſed cauſſam ipſius ad ſenem Aurelium miſi, ut quod de illo ſtatuerit, hoc faciam. Miror enim utrùm jam poteſt lector deputari, qui nonniſi ſemel ſcripturas etiam non canonicas legit. Si enim propterea jam ille lector eccleſiaſticus, profectò & illa E ſcriptura eccleſiaſtica eſt. Si autem illa ſcriptura eccleſiaſtica non eſt, quiſquis eam quamvis in eccleſia legerit, eccleſiaſticus lector non eſt. Tamen de iſto adoleſcente, quod memorato antiſtiti viſum fuerit, hoc oportet obſervem.

* Hipponenſi an. 393. can. 38. & Carthagin. 3. an. 397. can. 47.
* Ibid. can. 22.
* Carthagine habito 13. Septẽb. an. 401.
* fortè Privatiano.

4. Plebs autem Vigeſilitana, vobiſcum nobis in viſceribus Chriſti cariſſima, ſi epiſcopum in plenario Africæ * concilio degradatum ſuſcipere noluerit, ſano capite faciet, & nec cogi poteſt, nec de- F bet. Et quiſquis eam violenter coëgerit, oſtendet qualis ſit; & qualis antè fuerit, quando de ſe nihil mali credi volebat, faciet intelligi. Nullus enim ſic proditur qualem cauſſam habuerit, quàm ille qui per ſæculares poteſtates, vel quaſlibet violentias, cum perturbatione & querela conatur recipere honorem, quem perdidit. Non vult enim volenti Chriſto ſervire, ſed Chriſtianis nolentibus dominari. Fratres, cauti eſtote. Multùm aſtutus eſt diabolus, ſed Chriſtus Dei Sapientia eſt.

* Carthagin. 13. Septemb. an. 401.

EPISTOLA LXV. *

* Aliàs CCXXXVI. quæ autem 65. erat, nunc 80.

Auguſtinus Xantippo Numidiæ primati rationem reddens cur Abundantio presbytero infami eccleſiam committere noluerit.

Domino beatiſſimo & venerabiliter ſuſcipiendo A patri & conſacerdoti ſeni XANTIPPO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Classis II. An. 402.

Scripta non ante an. 402.

1. OFFICIO debito meritis tuis, ſalutans dignationem tuam, tuiſque me orationibus valde commendans, inſinuo prudentiæ tuæ, Abundantium quemdam in fundo Strabonianenſi pertinente ad curam [a] noſtram ordinatum fuiſſe presbyterum. Qui cùm non ambularet vias ſervorum Dei, non bonam famam habere B cœperat; qua ego conterritus, non tamen temere aliquid credens, ſed planè ſollicitior factus, operam dedi, ſi quo modo poſſem ad aliqua malæ converſationis ejus certa indicia pervenire. Ac primò comperi, eum pecuniam cujuſdam ruſticani divino apud ſe commendato intervertiſſe, ita ut nullam inde poſſet probabilem reddere rationem. Deinde convictus atque confeſſus eſt, die jejunij natalis Domini, quo etiam Gippitana eccleſia ſicut ceteræ jejunabant, cùm tamquam perrecturus ad ec- C cleſiam ſuam valefeciſſet collegæ ſuo presbytero Gippitano, horâ ferme quintâ, & cùm ſecum nullum clericum haberet, in eodem fundo reſtitiſſe, & apud quamdam malæ famæ mulierem & prandiſſe & cœnaſſe, & [b] in una domo manſiſſe. In hujus autem hoſpitio jam quidam clericus noſter Hipponenſis remotus erat; & hoc quia iſte optimè noverat, negare non potuit. Nam quæ negavit, Deo dimiſi, judicans quæ occultare permiſſus non eſt. Timui ei committere eccleſiam, præſertim inter D hæreticorum circumlatrantium rabiem conſtitutam. Et cùm me rogaret, ut ad [c] presbyterum fundi Armemanenſis in campo Bullenſi, unde ad nos devenerat, cauſsâ ejus inſinuatâ litteras darem, ne quid de illo atrocius ſuſpicaretur, ut illic vivat; ſi fieri poteſt, ſine officio presbyterij correctior, miſericordiâ commotus feci. Hæc autem me præcipuè prudentiæ tuæ intimare oportebat, ne aliqua tibi fallacia ſubreperet.

2. Audivi autem cauſſam ejus, cùm centum E dies eſſent ad Dominicum paſchæ, qui futurus eſt octavo Idus Aprilis. Hoc propter concilium inſinuare curavi venerabilitati tuæ, quod etiam ipſi non celavi, ſed ei fideliter quid inſtitutum * eſſet aperui: ut ſi intra annum cauſſam ſuam, ſi fortè ſibi aliquid agendum putat, agere neglexerit, deinceps ejus vocem nemo audiat. Nos autem, beatiſſime domine & venerabiliter ſuſcipiende pater, ſi hæc indicia malæ converſationis clericorum, maximè cùm fama non bona eos cœperit comitari, F non putaverimus eo modò vindicanda, quo in concilio conſtitutum eſt; incipimus cogi ea, quæ ſciri non poſſunt, velle diſcutere, & aut incerta damnare, aut verè incognita præterire. Ego certè presbyterum, & qui die jejunij, quo ejuſdem loci etiam eccleſia jejunabat, valefaciens collegæ ſuo ejuſdem loci presbytero, apud famoſam mulierem, nullum ſecum clericum habens, remanere & prandere & cœnare auſus eſt, & in una domo dormire, removendum ab officio presbyterij arbitratus ſum, ti- G mens ei deinceps eccleſiam Dei committere. Quod ſi fortè judicibus eccleſiaſticis aliud videtur, quia ſex epiſcopis cauſſam presbyteri terminari * concilio ſtatutum eſt, committat illi, qui vult, eccleſiam ſuæ curæ commiſſam: ego talibus fateor quamlibet plebem committere timeo, præſertim quos nulla

* In conc. habito Carthagine 13. Septemb. an. 401.
* Carthaginenſi ſub Grato an. 348 ſeu 349. can. 11.

[a] Apud Lov. veſtram. At in MSS. noſtram.
[b] MSS. omnes habent, & in vicina & in ea domo.

[c] In MSS. Vaticanis, ut ad presbyterum. Tum in altero ex illis, necnon in Corbeienſi legitur, fundi Armenamenſis.

Classis II. An. 402.

bona fama defendit, ut hoc eis poſſit ignoſci: ne ſi quid pernicioſius eruperit, langueus imputem mihi.

[a] EPISTOLA LXVI. [a]

[a] Aliàs CLXXIII. quæ autem 56 erat, nunc 170. Scripta circ. idem tempus.

Expoſtulat cum Criſpino Calamenſi, qui Mappalienſes metu ſubactos rebaptizarat.

1. DEum quidem timere debuiſti; ſed quia in rebaptizandis [b] Mappalienſibus ſicut homo timeri voluiſti, cur non valeat juſſio regalis in provincia, ſi tantum valuit juſſio provincialis in villa? Si perſonas compares, tu poſſeſſor, ille Imperator. Si loca compares, tu in fundo, ille in regno. Si cauſſas compares, ille ut diviſio reſarciatur, tu ut unitas dividatur. Sed nos te de homine non terremus. Nam poſſemus agere ut decem libras auri ſecundùm imperatoria juſſa perſolveres. An fortè propterea non habes unde reddas quod dare juſſi ſunt rebaptizatores, dum multum erogas ut emas quos rebaptizes? Sed nos te, ut dixi, de homine non terremus, Chriſtus te potiùs terreat. Cui volo ſcire quid reſpondeas, ſi tibi dicat: Criſpine, carum fuit pretium tuum ad emendum timorem Mappalienſium, & vilis mors mea ad emendum amorem omnium gentium? Plus valuit rebaptizandis colonis tuis quod numeratum eſt de ſacculo tuo, quàm baptizandis populis meis quod manavit de latere meo? Scio te plura audire poſſe, ſi Chriſto aurem præbeas, & ex ipſa tua poſſeſſione admoneri quàm impia contra Chriſtum loquamini. Si enim humano jure præſumis firmè te poſſidere quod emiſti argento tuo, quanto firmiùs divino jure poſſidet Chriſtus quod emit ſanguine ſuo? Et ille quidem inconcuſsè poſſidebit totum quod emit, de quo dictum eſt, *Dominabitur à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terræ.* (Pſal. 71. 8.) Sed certè quomodo confidis non te perditurum quod in Africa videris emiſſe, qui Chriſtum dicis toto orbe perdito ad ſolam Africam remanſiſſe?

2. Quid multa? Si voluntate ſua Mappalienſes in tuam communionem tranſierunt, ambos nos audiant, ita ut ſcribantur quæ dicemus, & à nobis ſubſcripta eis punicè interpretentur, & remoto timore dominationis eligant quod voluerint. Ex iis enim quæ dicemus apparebit, utrùm coacti in falſitate remaneant, an volentes teneant veritatem. Si enim hæc non intelligunt, qua temeritate traduxiſti non intelligentes? Si autem intelligunt, ambos, ut dixi, audiant, & quod voluerint faciant. Si quæ etiam plebes à vobis ad nos tranſierunt, quas putas à dominis coactas, hoc & ibi fiat, ambos nos audiant, & eligant quod placuerit. Si autem non vis hoc fieri, cui non appareat non vos de veritate præſumere? Sed cavenda eſt ira Dei & hîc & in futuro ſæculo. Adjuro te per Chriſtum, ut ad iſta reſpondeas.

[a] EPISTOLA LXVII. [a]

[a] Aliàs XII. quæ autem 67 erat, nunc 127.

Auguſtinus Hieronymo: negans ſe ſcripſiſſe librum in eum: in hoc falſus, quòd aliquis prolixam epiſtolam librum appellaſſet.

Domino cariſſimo & deſideratiſſimo, & honorando in Chriſto fratri, & compreſbytero HIERONYMO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circ. an. 402. Caput I.

1. AUDIVI perveniſſe in manus tuas litteras meas; ſed, quòd adhuc reſcripta non merui, nequaquam imputaverim dilectioni tuæ. Aliquid proculdubio impedimenti fuit. Unde agnoſco à me Dominum potiùs deprecandum, ut tuæ voluntati det facultatem mittendi, quod reſcripſeris. Nam reſcribendi jam dedit, quia, cùm volueris, facillimè poteris.

Caput II.

2. ETIAM hoc, ad me ſanè perlatum, utrùm quidem crederem, dubitavi; ſed hinc quoque tibi aliquid utrùm ſcriberem, dubitare non debui: hoc autem brevi, ſuggeſtum eſſe caritati tuæ à neſcio quibus fratribus, mihi dictum eſt, quòd librum adversùs te ſcripſerim, Romamque miſerim. Hoc falſum eſſe noveris; Deum noſtrum teſtor, hoc me non feciſſe. Sed ſi fortè aliqua in aliquibus ſcriptis meis reperiuntur, in quibus aliter aliquid, quàm tu ſenſiſſe, reperiar, non contra te dictum, ſed quod mihi videbatur, à me ſcriptum eſſe, puto te debere cognoſcere; aut ſi cognoſci non poteſt, credere. Ita ſanè hoc dixerim, ut ego non tantùm paratiſſimus ſim, ſi quid te in meis ſcriptis moverit, fraternè accipere quid contra ſentias, aut de correctione mea, aut de ipſa tua benevolentia gaviſurus; verùm etiam hoc à te poſtulem, & flagitem.

3. O ſi licuiſſet, & ſi non cohabitante, ſaltem vicino te in Domino perfrui ad crebrum & dulce colloquium. Sed quia id non eſt datum, peto, ut hoc ipſum, quod in Domino quàm poſſumus ſimul ſumus, conſervari ſtudeas, & augeri ac perfici, & reſcripta quamvis rara non ſpernere. Saluta obſequio meo ſanctum fratrem Paulinianum, & omnes fratres, qui tecum ac de te in Domino gaudent. Memor noſtri exaudiaris à Domino in omni ſancto deſiderio tuo, Domine cariſſime, & deſideratiſſime, & honorande in Chriſto frater.

EPISTOLA LXVIII. [a]

[a] Aliàs XIII. quæ autem 68. erat, nunc 88.

Hieronymus Auguſtino, jam acceptâ epiſtolâ, quæ continet quæſtionem de mendacio officioſo, ſed dubitans etiamnum an ſit Auguſtini, negat ſe reſponſurum niſi ſit certus de auctore. Meminit & Ruffini ficto nomine.

Domino verè ſancto, ac beatiſſimo papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS *in Chriſto ſalutem.*

Scripta paulo poſt ſuperiorem.

1. *IN ipſo profectionis articulo, ſancti filii noſtri Aſterii hypodiaconi, [c] neceſſarii mei, beatitudinis tuæ litteræ ſupervenerunt, quibus ſatisfacis, te contra parvitatem meam librum Romam non miſiſſe. Hoc nec ego factum audieram: ſed epiſtolæ cujuſdam, quaſi ad me ſcriptæ, per fratrem noſtrum Syſinnium diaconum huc exemplaria pervenerunt. In qua hortaris me, ut παλινῳδίαν ſuper quodam Apoſtoli capitulo canam; & imiter Steſichorum, inter vituperationes & laudes Helenæ fluctuantem; ut qui detrahendo oculos perdiderat, laudando receperit. Ego ſimpliciter fateor dignationi tuæ, licet ſtilus & ἐπιχειρήματα tua mihi viderentur: tamen non temerè exemplaribus litterarum credendum putavi; ne fortè, me reſpondente læſus, juſtè expoſtulares, quòd probare antè debuiſſem tuum eſſe ſermonem, & ſic reſcribere. Acceſſit ad moram, ſanctæ & venerabi-*

[a] Apud octo MSS. titulus iſte præfigitur. *Libellus S. Auguſtini Catholici contra Criſpinianum ſchiſmaticum.*

[b] In lib. 2. contra litt. Petiliani c. 83. legere adhuc ſe dicit Auguſtinus factum iſtud Criſpini Calamenſis epiſcopi Donatiſtæ, qui cùm emiſſet poſſeſſionem, non dubitavit, *uno ut ait, terroris impetu octoginta ferme animas miſerabili gemitu muſſitantes rebaptizando ſubmergere.*

[c] In MSS. undecim omittitur, *neceſſarii mei.*

CLASSIS II. AN. 402.

lis Paulæ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore aſſidemus, penè epiſtolæ tuæ, vel ejus qui ſub tuo nomine ſcripſerat, obliti ſumus, memores illius verſiculi;
Eccli. 22. 6 Muſica in luctu, importuna narratio. *Itaque, ſi tua eſt epiſtola, apertè ſcribe, vel mitte exemplaria veriora: ut abſque ullo rancore ſtomachi in Scripturarum diſputatione verſemur, & vel noſtrum emendemus errorem, vel alium fruſtra reprehendiſſe doceamus.*

2. *Abſit autem à me, ut quidquam de libris beatitudinis tuæ adtingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, & aliena non carpere. Ceterùm optimè no-*
70. diſt. Vtinam. *vit prudentia tua, unumquemque in ſuo ſenſu abundare, & puerilis eſſe jactantiæ, quod olim adoleſcentuli facere conſueverant, accuſando illuſtres viros, ſuo nomini famam quærere. Nec tam ſtultus ſum, ut diverſitate explanationum tuarum me lædi putem; quia nec tu læderis, ſi nos contraria ſenſerimus. Sed illa eſt vera inter amicos reprehenſio, ſi noſtram*[a] *peram non videntes, aliorum, juxta Perſium, manticam conſideremus. Supereſt, ut diligas diligentem te, & in Scripturarum campo, juvenis ſenem non provoces. Nos noſtra habuimus tempora, & cucurrimus quantum potuimus. Nunc, te currente, & longa ſpatia tranſmeante, nobis debetur otium: ſimulque (ut cum venia & honore tuo dixerim) ne ſolus mihi de poëtis aliquid propoſuiſſe videaris, memento*
Virg. 5. Æneid. *Daretis & Entelli, & vulgaris proverbij, quòd bos laſſus fortiùs figat pedem. Triſtes hæc dictavimus. Vtinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel diſceremus.*

Ruffinus. [b] 3. *Miſit mihi, temeritate ſolitâ, maledicta ſua*[b] *Calphurnius cognomento Lanarius, quæ ad Africam quoque ſtudio ejus didici perveniſſe. Ad quæ breviter ex parte reſpondi; & libelli ejus vobis miſi exemplaria, latius opus, cùm opportunum fuerit, primo miſſurus tempore. In quo illud cavi, ne in quoquam exiſtimationem læderem Chriſtianam, ſed tantùm ut delirantis imperitique mendacium ac vecordiam confutarem. Memento mei, ſancte ac venerabilis papa. Vide, quantum te diligam, ut ne provocatus quidem voluerim reſpondere, nec credam tuum eſſe, quod in altero fortè reprehenderem. Frater Communis ſuppliciter te ſalutat.*

EPISTOLA LXIX.*

* Aliàs CCXXXVIII. quæ autem 69. erat, nunc 249.

Alypius & Auguſtinus Caſtorio, ipſum hortantes ut in epiſcopatu Vaginenſis eccleſiæ Maximiano fratri ſuo glorioſè cedenti ſuccedat.

Domino meritò dilectiſſimo, dignéque honorabili & ſuſcipiendo filio CASTORIO, ALYPIUS & AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta exeunte an. 402.

1. MOLITUS eſt quidem adverſarius Chriſtianorum, per cariſſimum atque dulciſſimum filium noſtrum fratrem tuum, Catholicæ matri, quæ vos in hereditatem Chriſti ab exheredata præciſione fugientes pio ſinu ſuſcepit, periculoſiſſimum ſcandalum commovere: cupiens videlicet ſerenitatem gaudij noſtri, quæ nobis de bono veſtræ converſionis oborta eſt, fœdâ innubilare triſtitiâ. Sed Dominus Deus noſter miſericors & miſerator, conſolans afflictos, nutriens parvulos, curans infirmos, ad hoc eum aliquid poſſe permiſit, ut rem correctam multo ampliùs A lætaremur, quàm dolebamus afflictam. Longè eſt quippe glorioſius, epiſcopatus ſarcinam propter Eccleſiæ vitanda pericula depoſuiſſe, quàm propter regenda gubernacula ſuſcepiſſe. Ille quippe ſe honorem, ſi pacis ratio pateretur, dignè accipere potuiſſe demonſtrat, qui acceptum non defendit indignè. Voluit ergo Deus, etiam per fratrem tuum, filium noſtrum Maximianum, oſtendere inimicis Eccleſiæ ſuæ, eſſe in viſceribus ejus, qui non ſua quærant, ſed quæ Jeſu-Chriſti. Neque enim B illud miniſterium diſpenſationis myſteriorum Dei, victus aliquâ ſæculari cupiditate deſeruit, ſed pacificâ permotus pietate depoſuit, ne propter ejus honorem fœda & periculoſa, aut fortaſſe etiam pernicioſa in membris Chriſti diſſenſio naſceretur. Quid enim eſſet cæcius & omni exſecratione dignius, quàm propter Eccleſiæ catholicæ pacem ſchiſma deſerere, & ipſam pacem catholicam honoris ſui quæſtione turbare? Quid enim laudabilius, & Chriſtianæ caritati commodatius, quàm dere-C lictâ Donatiſtarum veſanâ ſuperbiâ, ita hereditati Chriſti cohærere, ut teſtimonium humilitatis, amore probaretur unitatis? Itaque quantum ad ipſum adtinet, ſicut eum gaudemus talem inventum, ut quod in ejus corde divinus ſermo ædificavit, nequaquam tempeſtas hujus tentationis everteret: ſic optamus & deprecamur à Domino, ut conſequenti vita & moribus ſuis magis magiſque declaret, quàm bene geſturus fuiſſet, quod profectò gereret, ſi hoc oportuiſſet. Retribuatur ei pax æterna, quæ pro-D miſſa eſt Eccleſiæ, qui intellexit ſibi non expedire quod paci non expediebat Eccleſiæ.

2. Tu verò fili cariſſime, non mediocre gaudium noſtrum, qui nullâ tali neceſſitate à ſuſcipiendo epiſcopatu impediris, decet indolem tuam Chriſto in te dicare quod dedit. Ingenium quippe tuum, prudentia, eloquentia, gravitas, ſobrietas, & cetera quibus ornantur mores tui, dona ſunt Dei. Cui melius ſerviunt, quàm ei à quo tributa ſunt, ut & cuſtodiantur, & augeantur, & perficiantur, & re-E munerentur? Non ſerviant huic ſæculo, ne vaneſcant cum illo atque diſpereant. Non diu tecum in hoc agendum novimus, quanta facilitate conſideres ſpes inanium hominum, & inſatiabiles cupiditates, & incertam vitam. Abjice igitur ex animo quidquid terrenæ atque falſæ felicitatis exſpectatione conceperat: operare in agro Dei, ubi certus eſt fructus, ubi tam multa tanto antè completa ſunt promiſſa, ut ea quæ reſtant inſaniſſimè deſperentur. Obſecramus te per Chriſti divinitatem & hu-F manitatem, per pacem cæleſtis illius civitatis, unde peregrinantes labore temporali æternam requiem comparamus, ut in epiſcopatu[c] Vaginenſis Eccleſiæ fratri tuo, non ignominioſè cadenti, ſed glorioſè cedenti ſuccedas. Plebs illa cui per tuam mentem ac linguam donis Dei fecundatam & ornatam uberrima incrementa ſperamus, in te intelligat fratrem tuum non pro ſua deſidia, ſed pro ejus pace feciſſe quod fecit. Hæc epiſtola, mandavimus ut tibi non legeretur, niſi cùm te jam tenerent quibus es neceſſarius. Nos enim te ſpiritualis amoris vinculo tenemus, quia & noſtro collegio multùm

[a] Lov *noſtra opera*. Sed caſtigatiùs Er. *noſtram peram*. Quippe Hieronymus alludit ad apologum Æſopi, qui finxit mortalium quemque peram ſuam, ſeu manticam propriis vitiis plenam retrò pendentem geſtare, aliorum verò manticam ante ſe reſpicere. quò ſpectat illud Perſij in Satyris, *Vt nemo in ſeſe tentat deſcendere nemo; ſed præcedenti ſpectatur mantica tergo.*

[b] In MSS. tredecim ſcribitur *Calpurnius*.

[c] Sic in MSS. Vaticanis & Gallicanis. Attamen legendum aliqui putant, *Bagaienſis*: tum quia ſic legitur apud Milevitanum concilium anni 402. in canone edito ſuper hac ipſa Maximiani cauſſa: tum quia hunc eſſe unum eumdemque volunt cum Maximiano Bagaienſi, quem vulneratum graviter à Donatiſtis & de excelſa turri præcipitatum fuiſſe prodit Auguſtinus in lib. 3. cont. Creſcon. c. 43. Porrò MSS. hoc & illo loco necnon in epiſt. 88. & 185. ubi de eadem Maximiani cæde agitur, conſideratis, plurimam diſcrepantiam reperimus, quam adnotabimus ſuis locis.

CLASSIS II. AN. 402. es neceſſarius. Cur autem etiam corporalem præſentiam non exhibuerimus, poſtea ſcies.

* Aliàs CCVII. quæ autem 70. erat, nunc 220.

EPISTOLA LXX. *

Donatiſtarum Catholicos traditionis inſimulantium temeritas proditur ſeſe in cauſſa Feliciani ab ipſis primùm ſolemniter damnati, ac poſtea in honore ſuo recepti.

a Domino dilectiſſimo & honorabili fratri * NAUCELIONI ALYPIUS & AUGUSTINUS.

b Scripta fortè circ. hoc tempus.

1. CUM retuliſſes nobis quid à b patre noſtro Clarentio reſponſum fuerit, id eſt, de Feliciano Muſtitano non eum negaſſe, & damnatum ab ipſis, & poſtea in hoore ſuo receptum, ſed innocentem fuiſſe damnatum, quia abſens fuerit, & abſentem ſe fuiſſe probaverit: hoc dicimus, ut ad hoc reſpondeat, quia oon licuit damnari inauditum, quem innocentem fuiſſe ipſi modò dicunt, qui eum damnaverunt. Aut ergo innocens damnari non debuit, aut oocens recipi damnatus non debuit. C Si innocens receptus eſt, innocens damnatus eſt: ſi nocens damnatus eſt, nocens receptus eſt. Si neſciebant, qui illum damnaverunt, utrùm innocens fuerit, arguendi ſunt temeritatis, quia inauditum, ionocentem, de quo neſciebant, damnare auſi ſunt; & de præſenti facto intelligimus eadem temeritate illos damnaſſe etiam ſuperiores quos traditionis crimine infamaverunt. Si enim potuit ab ipſis innocens damnari, potuerunt ab ipſis traditores etiam dici qui non erant traditores.

D 2. Deinde idem Felicianus damnatus ab ipſis multo tempore cum Maximiano communicavit; ſi innocens erat quando damnatus eſt, quare poſteriore tempore cum ſcelerato Maximiano communicans multos baptizavit extra communionem ipſorum? Teſtes ſunt ipſi, qui egerunt apud proconſulem, ut idem Felicianus tamquam cum Maximiano de Baſilica excluderetur. Parum ergo erat damnaſſe abſentem, damnaſſe inauditum, damnaſſe, ſicut dicunt, innocentem; E inſuper & aditus eſt contra illum proconſul, ut de eccleſia expelleretur. Vel tunc quando illum expellebant de eccleſia, fatentur quia inter damnatos & ſceleratos & Maximianiſtas eum deputaverunt. Quando ergo ille baptizabat homines, Maximiano communicans, baptiſmum verum dabat an falſum? Si verum baptiſmum dabat qui cum Maximiano communicabat, quare accuſatur baptiſmus orbis terrarum? Si autem falſum baptiſmum dabat, quando communicabat cum Maximiano, quare ſic ſunt recepti cum illo quos in ſchiſmate Maximiani baptizavit, & nemo eos in F parte veſtra rebaptizavit?

* Aliàs X. quæ autem 71. erat, nunc 6.

EPISTOLA LXXI. *

Auguſtinus Hieronymo, dehortans à libris Teſtamenti veteris ex Hebræo vertendis, & exhortans ut Septuaginta verſionem mirè depravatam ac variantem reddat ſuæ veritati. Novum Teſtamentum ab eo caſtigatum probat.

Domino venerabili, & deſiderabili ſancto fratri, & compreſbytero HIERONYMO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta an. 403. CAPUT I.

1. EX quo cœpi ad te ſcribere ac tua ſcripta deſiderare, numquam mihi melior occurrit occaſio, quàm ut per Dei ſervum ac miniſtrum fideliſſimum, mihique cariſſimum A mea tibi afferretur epiſtola, qualis eſt filius noſter Cyprianus diaconus. CLASSIS II. AN 403. Per hunc certè ita ſpero litteras tuas, ut certius in hoc rerum genere quidquam ſperare non poſſim. Nam nec ſtudium in petendis reſcriptis memorato filio noſtro deerit, nec gratia in promerendis, oec diligentia in cuſtodiendis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis: tantùm ſi aliquo modo merear, adjuvet Dominus, & adſit cordi tuo & deſiderio meo, ut fraternam voluntatem nulla major voluntas impediat.

B 2. Quia ergo duas jam epiſtolas miſi, nullam autem tuam poſtea recepi, eaſdem ipſas rurſus mittere volui, credens eas non perveniſſe. Quæ etſi pervenerunt, ac fortaſſe tuæ potiùs ad me pervenire minimè potuerunt, ea ipſa ſcripta, quæ jam miſiſti, iterum mitte, ſi fortè reſervata ſunt: ſin minùs, rurſus dicta quod legam, dum tamen his reſpondere ne graveris, quod jam diu eſt ut expecto. Primas etiam quas ad te adhuc preſbyter litteras præparaveram mittendas per quemdam fratrem C noſtrum Profuturum, qui poſtea collega nobis factus, jam ex hac vita migravit, nec eas tunc ipſe perferre potuit, quia continuò dum proficiſci diſponit, epiſcopatus ſarcinâ detentus, ac deinde in brevi defunctus eſt, etiam nunc mittere volui: ut ſcias in tua colloquia quàm olim inardeſcam, & quam vim patiar, quòd à me tam longè abſunt ſenſus corporis tui, per quos adire poſſit ad animum tuum animus meus, mi frater dulciſſime, & in Domini membris honorande.

D 3. IN hac autem epiſtola hoc addo, quod poſtea didicimus, Job ex hebræo à te interpretatum, CAPUT II. cùm jam quamdam haberemus interpretationem tuam ejuſdem Prophetæ ex græco eloquio verſam in latinum; ubi tamen aſteriſcis notaſti quæ in hebræo ſunt, & in græco deſunt; obeliſcis autem quæ in græco inveniuntur, & in hebræo non ſunt, tam mirabili diligentiâ, ut quibuſdam in locis ad verba ſingula, ſingulas ſtellas videamus, ſignificantes eadem verba eſſe in hebræo, in græco autem noo eſſe. E Porrò in hac poſteriore interpretatione, quæ verſa eſt ex hebræo, non eadem verborum fides occurrit, nec parum turbat cogitantem, vel cur in illa prima tantâ diligentiâ figaotur aſteriſci, ut minimas etiam particulas orationis indicent deeſſe codicibus græcis, quæ ſunt in hebtæis; vel cur in hac altera, quæ ex hebræis eſt, negligentiùs hoc curatum ſit, ut hæ eædem particulæ locis ſuis invenirentur. Aliquid inde, exempli gratiâ, volui ponere: ſed mihi ad horam codex defuit, qui ex hebræo eſt. Verumtamen quia prævolas ingenio, oon F ſolùm quod dixerim, verùm etiam quid dicere voluerim, ſatis, ut opinor, intelligis, ut, cauſsâ redditâ, quod movet ediſſeras.

4. Ego ſanè te mallem græcas potiùs canonicas nobis interpretari Scripturas, quæ Septuaginta interpretum perhibentur. Perdurum erit enim, ſi tua interpretatio per multas eccleſias frequentiùs cœperit lectitari, quòd à græcis eccleſiis latinæ eccleſiæ diſſonabunt, maximè quia facilè contradictor convincitur græco prolato libro, id eſt linguæ no- G tiſſimæ. Quiſquis autem io eo, quod ex hebræo tranſlatum eſt, aliquo inſolito permotus fuerit, & falſi crimen intenderit; vix aut numquam ad hebræa teſtimonia pervenietur, quibus defendatur objectum. Quòd ſi etiam perventum fuerit, tot latinas & græcas anctoritates damnari quis ferat?

a MS. Corbeienſis, Naucelloni.

b Corbeienſis & Vaticanus MS. ab epiſcopo noſtro.

Hæc

Classis II. An. 403.

Huc accedit, quia etiam conſulti Hebræi poſſunt aliud reſpondere: ut tu ſolus neceſſarius videaris, qui etiam ipſos poſſis convincere: ſed tamen quo judice mirum ſi potueris invenire.

Caput III.

5. Nam quidam frater noſter epiſcopus, cùm lectitari inſtituiſſet in eccleſia, cui præeſt, interpretationem tuam, movit quiddam longè aliter abs te poſitum apud Jonam prophetam, quàm erat omnium ſenſibus memoriæque inveteratum, & tot ætatum ſucceſſionibus decantatum. (Jonæ 4. 6.) Factus eſt tantus tumultus in plebe, maximè græcis arguentibus & [a] inclamantibus calumniam falſitatis, ut cogeretur epiſcopus (ea quippe civitas erat) Judæorum teſtimonium flagitare. Utrùm autem illi imperitiâ an malitiâ, hoc eſſe in hebræis codicibus reſponderunt, quod & græci & latini habebant atque dicebant. Quid plura? Coactus eſt homo velut mendoſitatem corrigere, volens, poſt magnum periculum, non remanere ſine plebe. Unde etiam nobis videtur, aliquando te quoque in nonnullis falli potuiſſe. Et vide hoc quale ſit, in eis litteris, quæ non poſſunt collatis uſitatarum linguarum teſtimoniis emendari.

Caput IV.

6. Proinde non parvas Deo gratias agimus de opere tuo, quo Evangelium ex græco interpretatus es: quia penè in omnibus nulla offenſio eſt, cùm Scripturam græcam contulerimus. Unde, ſi quiſquam veteri falſitati contentioſus faverit, prolatis collatiſque codicibus, vel docetur facillimè, vel refellitur. Et ſi quædam rariſſima meritò movent, quis tam durus eſt, qui labori tam utili non facilè ignoſcat, cui vicem laudis referre non ſufficit? Quid tibi autem videatur, cur in multis aliter ſe habeat hebræorum codicum auctoritas, aliter græcorum quæ dicitur Septuaginta, vellem dignareris aperire. Neque enim parvum pondus habet illa, quæ ſic meruit diffamari, & qua uſos Apoſtolos, non ſolùm res ipſa indicat, ſed etiam te atteſtatum eſſe memini. Ac per hoc plurimùm profueris, ſi eam græcam Scripturam, quam Septuaginta operati ſunt, latinæ veritati reddideris: quæ in diverſis codicibus ita varia eſt, ut tolerari vix poſſit; & ita ſuſpecta, ne in græco aliud inveniatur, ut inde aliquid proferri aut probari dubitetur. Brevem putabam futuram hanc epiſtolam: ſed neſcio quomodo ita mihi dulce factum eſt in ea progredi, ac ſi tecum loquerer. Sed obſecro te per Dominum, ne te pigeat ad omnia reſpondere, & præſtare mihi, quantum potueris, præſentiam tuam.

EPISTOLA LXXII.

* Aliàs XIV. quæ autem 71. erat, nunc 7.

Hieronymus Auguſtino expoſtulans de illius epiſtola per Italiam ſparſa, qua taxabatur locus non rectè expoſitus in epiſtola ad Galatas.

Domino verè ſancto & beatiſſimo papæ Augustino, Hieronymus *in Domino ſalutem.*

Scripta an. 403. aut 404. Caput I.

1. Crebras *ad me epiſtolas dirigis, & ſæpe compellis ut reſpondeam cuidam epiſtolæ tuæ, cujus ad me, ut antè jam ſcripſi, per fratrem Syſinnium diaconum exemplaria pervenerunt, abſque ſubſcriptione tua; & quæ primùm per fratrem Profuturum, ſecundò per quemdam alium te miſiſſe ſignificas: & interim Profuturum retractum de itinere, & epiſcopum conſtitutum, veloci morte ſubtractum: illum, cujus nomen reticet, maris timuiſſe diſcrimina, & navigationis mutaſſe conſilium. Quæ cùm ita ſint, ſatis mirari nequeo, quomodo ipſa epiſtola & Romæ & in Italia haberi à pleriſque dicatur, & ad me ſolum non pervenerit, cui ſoli miſſa eſt: præſertim cùm idem frater Syſinnius inter ceteros tractatus tuos dixerit eam ſe non in Africa, non apud te, ſed in inſula Adriæ, ante hoc ferme quinquennium repperiſſe.*

Classis II. An. 404.

2. *De amicitia omnis tollenda ſuſpicio eſt, & ſic cum amico, quaſi cum altero ſe, eſt loquendum. Nonnulli familiares mei, & vaſa Chriſti, quorum Jeroſolymis & in ſanctis locis permagna copia eſt, ſuggerebant non ſimplici à te animo factum, ſed laudem atque rumuſculos & gloriolam populi requirente, ut de nobis creſceres; ut multi cognoſcerent te provocare, me timere; te ſcribere ut doctum, me tacere ut imperitum: & tandem repperiſſe, qui garrulitati meæ modum imponeret. Ego autem, ut ſimpliciter fatear, dignationi tuæ primùm idcirco reſpondere nolui, quia tuam liquidò epiſtolam non credebam, nec (ut vulgi de quibuſdam proverbium eſt) litum melle gladium. Deinde illud cavebam, ne epiſcopo communionis meæ viderer procaciter reſpondere, & aliqua in reprehendentis epiſtola reprehendere; præſertim cùm quædam in illa hæretica judicarem.*

Caput II.

3. Ad *extremum, ne tu jure expoſtulares & diceres, Quid enim! Epiſtolam meam videras, & notæ tibi manus in ſubſcriptione ſigna deprehenderas, ut tam facile amicum læderes, & alterius malitiam in meam verteres contumeliam? Igitur ut antè jam ſcripſi, aut mitte eamdem epiſtolam tuâ ſubſcriptam manu; aut ſenem latitantem in cellula laceſſere deſine. Sin autem tuam vis vel exercere, vel oſtentare doctrinam; quære juvenes, & diſertos, & nobiles, quorum Romæ dicuntur eſſe quàm plurimi, qui poſſint & audeant tecum congredi, & in diſputatione ſanctarum Scripturarum, jugum cum epiſcopo ducere. Ego quondam miles, nunc veteranus, & tuas & aliorum debeo laudare victorias, non ipſo rurſus effœto corpore dimicare; ne, ſi me frequenter ad reſcribendum impuleris, illius recorder hiſtoriæ, quòd Hannibalem, juveniliter exſultantem, Q. Maximus patientia ſua fregerit.* (Titus Livius Decade 3. lib. 2.)

Omnia fert ætas, animum quoq;: ſæpe ego longos (Virg. Ecl. 9.)
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque
Mœrim
Jam fugit ipſa.—

Et, ut magis de Scripturis ſanctis loquar, Berzellai ille Galaadites, regis David beneficia, omneſque delicias juvenis delegans filio, oſtendit ſenectutem hæc appetere non debere, nec oblata ſuſcipere. (2. Reg. 19. 34.)

4. *Quòd autem juras te adverſùm me librum non ſcripſiſſe, neque Romam miſiſſe, quem non ſcripſeris; ſed ſi fortè aliqua in tuis ſcriptis reperiantur, quæ à meo ſenſu diſcrepent, non me à te læſum, ſed à te ſcriptum quod tibi rectum videbatur: Quæſo, ut me patienter audias. Non ſcripſiſti librum; & quomodo mihi reprehenſionis à te meæ, per alios ſcripta delata ſunt? Cur habet Italia, quod tu non ſcripſiſti? Qua ratione poſcis, ut reſcribam ad ea, quæ ſcripſiſſe te denegas? Nec tam hebes ſum, ut, ſi diverſa ſenſeris, me à te læſum putem. Sed ſi mea cominus dicta reprehendas, & rationem ſcriptorum expetas, & quæ ſcripſerim, emendare compellas, & ad* παλινῳδίαν *provoces, & oculos mihi reddas; in hoc læditur amicitia, in hoc neceſſitudinis jura violantur. Ne videamur certare pueriliter, & fautoribus invicem vel detractoribus noſtris tribuere materiam contendendi; hæc ſcribo, quia te purè & Chriſtianè diligere cupio, nec quidquam in mea mente retinere, quod*

a Lov. inflammantibus; aliqui codices, inclamantibus.

Classis II. An. 404.

diſtet à labiis. Non enim convenit, ut ab adoleſcentia uſque ad hanc ætatem, in monaſteriolo cum ſanctis fratribus labore deſudans, aliquid contra epiſcopum communionis meæ ſcribere audeam, & eum epiſcopum, quem antè cœpi amare quàm noſſe; qui me prior ad amicitiam provocavit; quem poſt me orientem in Scripturarum eruditione lætatus ſum. Igitur aut tuum negato librum, ſi fortè non tuus eſt; & deſine flagitare reſcriptum ad ea, quæ non ſcripſiſti: aut ſi tuus eſt, ingenuè confitere; ut ſi in defenſionem mei aliqua ſcripſero, in te culpa ſit, qui provocaſti, non in me, qui reſpondere compulſus ſum.

Caput III.

5. Addis præterea, *te paratum eſſe, ut, ſi quid me in tuis ſcriptis moverit, aut corrigere voluero, fraternè accipias, & non ſolùm meâ in te benevolentiâ gaviſurum; ſed, ut hoc ipſum faciam, deprecaris. Rurſum dico quod ſentio: Provocas ſenem, tacentem ſtimulas, videris jactare doctrinam. Non eſt autem ætatis meæ, putari malevolum erga eum, cui magis favorem debeo. Et ſi in Evangelius ac Prophetis perverſi homines inveniunt, quod nitantur reprehendere, miraris ſi in tuis libris, & maximè in Scripturarum expoſitione, quæ vel obſcuriſſimæ ſunt, quædam à rectilinea diſcrepare videantur? Et hoc dico, non quòd in operibus tuis quædam reprehendenda jam cenſeam. Neque enim lectioni eorum umquam operam dedi: nec horum exemplariorum apud nos copia eſt, præter Soliloquiorum tuorum libros, & quoſdam Commentarios in Pſalmos; quos ſi vellem diſcutere, non dicam à me, qui nihil ſum, ſed à veterum Græcorum docerem interpretationibus diſcrepare. Vale mi amice cariſſime, ætate fili, dignitate parens: & hoc à me rogatus obſerva, ut, quidquid mihi ſcripſeris, ad me primùm facias pervenire.*

* Aliàs XV. quæ autem 73 erat, nunc 245.

EPISTOLA LXXIII. *

Hieronymum litteris ſuis nonnihil offenſum demulcere ſtudet Auguſtinus. Apologiam illius contra Ruffinum accepiſſe ſe teſtatur, deplorans tantos inter viros quondam amiciſſimos tam amarulentam diſcordiam incidiſſe.

Domino venerando & deſideratiſſimo fratri compreſbytero Hieronymo, Auguſtinus in Domino ſalutem.

Scripta an. 404. Caput I.

1. Quamvis exiſtimem, antequam iſtas ſumeres, veniſſe in manus tuas litteras meas, quas per Dei ſervum, filium noſtrum, Cyprianum diaconum miſi; quibus certiſſimè agnoſceres meam eſſe epiſtolam, cujus exemplaria illuc perveniſſe commemoraſti; unde jam me arbitror reſcriptis tuis, velut Entellinis grandibus atque acribus cæſtibus, tamquam audacem Daretem cœpiſſe pulſari atque verſari: nunc tamen eis ipſis reſpondeo litteris tuis, quas mihi per ſanctum filium noſtrum Aſterium mittere dignatus es: in quibus multa in me comperi tuæ benevolentiſſimæ caritatis, & rurſus quædam nonnullius [a] à me tuæ offenſionis indicia. Itaque, ubi mulcebar legens, ibi continuò feriebar; hoc ſanè vel maximè admirans, quòd, cùm dicas te exemplaribus litterarum mearum ideo temere non putaſſe credendum, ne fortè te reſpondente læſus juſtè expoſtularem, quòd probare antè debuiſſes meum eſſe ſermonem, & ſic reſcribere; poſteà jubeas, ſi mea eſt epiſtola, apertè me ſcribere, aut mittere exemplaria veriora; ut abſque ullo rancore ſtomachi in Scripturarum diſputatione verſemur. Quo pacto enim poſſumus in hac diſputatione ſine rancore verſari, ſi me lædere paras? Aut ſi non paras, quo modo ego, te non lædente, abs te læſus juſtè expoſtularem, quòd probare antè debuiſſes, meum eſſe ſermonem, & ſic reſcribere, hoc eſt & ſic lædere? Niſi enim reſcribendo læſiſſes, ego juſtè expoſtulare non poſſem. Proinde cùm ita reſcribis, ut lædas, quis locus nobis relinquitur in diſputatione Scripturarum ſine ullo rancore verſandi? Ego quidem abſit ut lædar, ſi mihi certa ratione volueris & potueris demonſtrare illud ex epiſtola Apoſtoli, vel quid aliud Scripturarum ſanctarum te veriùs intellexiſſe, quàm me: Immo verò abſit, ut non cum gratiarum actione lucris meis deputem, ſi fuero te docente inſtructus, aut emendante correctus.

2. Verumtamen, tu mihi frater cariſſime, niſi te putares læſum ſcriptis meis, non me putares lædi poſſe reſcriptis tuis. Nullo enim modo id de te opinatus fuero, quòd non te arbitraris læſum, ſi ſic tamen reſcribis ut lædas. Aut ſi te non ſic reſcribente, ego propter nimiam ſtultitiam meam lædi poſſe putatus ſum, hoc ipſo læſiſti planè, quòd de me ita ſenſiſti. Sed nullo modo tu me, quem numquam talem expertus es, temere talem crederes, qui litterarum mearum exemplaribus, etiam cùm ſtilum meum noſſes, temere credere noluiſti. Si enim non immeritò vidiſti, me juſtè expoſtulaturum fuiſſe, ſi temere crederes eſſe litteras meas, quæ non eſſent meæ: quanto juſtiùs expoſtularem, meipſum temere putatum talem, qualem me expertus non eſſet qui putaviſſet? Nequaquam ergo ita prolabereris, ut te non reſcribente quo læderer, me tamen exiſtimares nimis inſipientem, etiam tali tuo reſcripto lædi potuiſſe.

Caput II.

3. Restat igitur, ut lædere me reſcribendo diſponeres, ſi certo documento meas eſſe illas litteras noſceres. Atque ita, quia non credo quòd injuſtè me lædendum putares, ſupereſt, ut agnoſcam peccatum meum, quòd prior te illis litteris læſerim, quas meas eſſe negare non poſſum. Cur itaque conor contra fluminis tractum, ac non potiùs veniam peto? Obſecro te ergo per manſuetudinem Chriſti, ut, ſi læſi te, dimittas mihi, nec me viciſſim lædendo malum pro malo reddas. Lædes autem me, ſi mihi tacueris errorem meum, quem fortè inveneris in factis vel dictis meis. Nam ſi ea in me reprehenderis, quæ reprehendenda non ſunt, te lædis magis quàm me: quod abſit à moribus & ſancto propoſito tuo, ut hoc facias voluntate lædendi, culpans in me aliquid dente maledico, quod mente veridica eſſe ſcis non culpandum. Ac per hoc aut benevolo corde arguas, etiam ſi caret delicto quem arguendum putas; aut paterno affectu mulceas, quem [b] adjicere nequeas. Poteſt enim fieri, ut tibi aliud videatur quàm veritas habet, dum tamen abs te aliud non fiat quàm caritas habet: nam & ego amiciſſimam reprehenſionem gratiſſimè accipiam, etiam ſi reprehendi non meruit, quod rectè defendi poteſt: aut agnoſcam ſimul & benevolentiam tuam, & culpam meam; & quantum Dominus donat, in alio gratus, in alio emendatus inveniar.

4. Quid ergo, fortaſſe dura, ſed certè ſalubria verba tua, tamquam cæſtus Entelli, pertimeſcam? Cædebatur ille, non curabatur; & ideo vincebatur, non ſanabatur. Ego autem, ſi medicinalem correptionem tuam tranquillus accepero, non do-

[a] Sic Bad. Er. & ſedecim MSS. At Lov. habet, *omnino mea*.

[b] Bad. Am. & Er. *abjicere nequeas*

Classis II. An. 404. [a]

lebo: ſi verò infirmitas [a] vel humana vel mea, etiam cùm veraciter arguor, non poteſt niſi aliquantulum contriſtari; meliùs tumor capitis dolet, dum curatur, quàm dum ei parcitur, non ſanatur. Hoc eſt enim, quod acutè vidit, qui dixit, Utiliores eſſe plerumque inimicos jurgantes, quàm amicos objurgare metuentes. Illi enim dum rixantur, dicunt aliquando vera, quæ corrigamus: iſti autem minorem, quàm oportet, exhibent juſtitiæ libertatem, dum amicitiæ timent exaſperare dulcedinem. Quapropter etſi bos, ut tibi videris, laſſus ſenectute fortè corporis, non vigore animi tamen, in area dominica fructuoſo labore deſudans; ecce ſum, ſi quid perperam dixi, fortiùs fige pedem. Non mihi eſſe debet moleſtum pondus ætatis tuæ, dummodo conteratur palea culpæ meæ.

5. Proinde illud, quod in extremo epiſtolæ tuæ poſuiſti, cum magni deſiderij ſuſpirio vel lego, vel recolo. *Utinam*, inquis, *mereremur complexus tuos; & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel diſceremus.* Ego autem dico, Utinam ſaltem propinquis terrarum locis habitaremus; ut, ſi non poſſent miſceri noſtra colloquia, litteræ poſſent eſſe crebriores. Nunc verò tanto locorum intervallo abſumus à ſenſibus noſtris, ut de illis verbis Apoſtoli ad Galatas, juvenem me ad tuam ſanctitatem ſcripſiſſe meminerim; & ecce jam ſenex, necdum reſcripta meruerim; faciliúſque ad te exemplaria epiſtolæ meæ pervenerint, neſcio qua occaſione præveniente, quàm ipſa epiſtola me curante. Homo enim, qui eam tunc acceperat, nec ad te pertulit, nec ad me retulit. Tantæ autem mihi in litteris tuis, quæ in manus noſtras venire potuerunt, apparent res, ut nihil ſtudiorum meorum mallem, ſi poſſem, quàm inhærere lateri tuo. Quod ego quia non poſſum, aliquem noſtrorum in Domino filiorum erudiendum nobis ad te mittere cogito, ſi etiam de hac re tua reſcripta meruero. Nam neque in me tantum ſcientiæ Scripturarum divinarum eſt, aut eſſe jam poterit, quantum ineſſe tibi video. Et ſi quid in hac re habeo facultatis, utcumque impendo populo Dei. Vacare autem ſtudiis diligentiùs quàm quæ populi audiunt inſtruendi, propter eccleſiaſticas occupationes omnino non poſſum.

Gal. 2. 14

Caput III. [b]

6. Nescio quæ ſcripta maledica ſuper tuo nomine ad Africam [b] pervenerunt. Accepimus tamen quod dignatus es mittere, illis reſpondens maledictis. Quo perlecto, fateor, multùm dolui inter tam caras familiareſque perſonas, cunctis penè eccleſiis notiſſimo amicitiæ vinculo copulatas, tantum malum exſtitiſſe diſcordiæ. Et tu quidem quantum tibi moderaris, quantumque teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictum pro maledicto, ſatis in tuis litteris eminet. Verumtamen ſi eas ipſas cùm legiſſem, contabui dolore, & obrigui timore; quid de me illa facerent, quæ in te ille ſcripſit, ſi in manus meas fortè veniſſent? Væ mundo ab ſcandalis. Ecce fit, ecce prorſus impletur quod Veritas ait; *Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet caritas multorum.* Quæ ſibi enim jam fida pectora tutò refundantur? In cujus [c] ſinum tota ſe projiciat ſecura dilectio? Quis denique amicus non formidetur quaſi futurus inimicus, ſi potuit inter Hieronymum & Ruffinum hoc, quod plangimus, exoriri? O miſera & miſeranda conditio! O infida in voluntatibus amicorum ſcientia præſentium, ubi nulla eſt præſcientia futurorum! Sed quid hoc alteri de altero gemendum putem, quando nec ipſe quidem ſibi homo eſt notus in poſterum? Novit enim utcumque, vix fortè, nunc qualis ſit; qualis autem poſtea futurus ſit, ignorat.

Matt. 18. 7.

Matt. 24. 12.

7. Hæc porrò non tantùm ſcientia, qualis quiſque ſit, verùm etiam præſcientia, qualis futurus ſit, ſi eſt in ſanctis & beatis Angelis; & quomodo fuerit diabolus beatus aliquando, cùm adhuc angelus bonus eſſet, ſciens futuram iniquitatem ſuam, & ſempiternum ſupplicium, omnino non video. De qua re, ſi tamen eam noſſe opus eſt, vellem abs te audire, quid ſentias. Vide, quid faciant terræ ac maria, quæ nos corporaliter dirimunt. Si hæc epiſtola mea, quam legis, ego eſſem; jam mihi diceres quod quæſivi. Nunc verò quando reſcribes? quando mittes? quando perveniet? quando accipiam? Et tamen utinam quandoque fiat, quod tam citò fieri non poſſe, quàm volumus, quantâ poſſumus tolerantiâ ſuſtinemus. Unde recurro ad illa verba epiſtolæ tuæ dulciſſima, ſanctique deſiderij tui pleniſſima, & ea facio viciſſim mea: *Utinam mereremur complexus tuos; & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel diſceremus:* ſi tamen eſſe ullo modo poſſet quod ego te docerem.

8. In his autem verbis non jam tuis tantùm, ſed etiam meis, ubi delector & reficior, & ipſo quamvis pendente & non attingente utriuſque noſtrûm deſiderio, non parva ex parte conſolor: ibi rurſus acerrimis dolorum ſtimulis fodior, dum cogito inter vos, quibus Deus hoc ipſum, quod uterque noſtrûm optavit, largum prolixumque conceſſerat, ut conjunctiſſimi & familiariſſimi mella Scripturarum ſanctarum pariter lamberetis, tantæ amaritudinis irrepſiſſe perniciem, quando non, ubi non, cui non homini formidandam: cùm eo tempore, quo abjectis jam ſarcinis ſæcularibus, jam expediti Dominum ſequebamini, & in ea terra vivebatis ſimul, in qua Dominus humanis pedibus ambulans, *Pacem meam*, inquit, *do vobis, pacem meam relinquo vobis*, viris ætate maturis, & in eloquio Domini habitantibus vobis accidere potuit? Verè *tentatio eſt vita humana ſuper terram.* Heu mihi, qui vos alicubi ſimul invenire non poſſum, fortè ut moveor, ut doleo, ut timeo, prociderem ad pedes veſtros, flerem quantum valerem, rogarem quantum amarem, nunc unumquemque veſtrûm pro ſeipſo, nunc utrumque pro alterutro, & pro aliis, & maximè infirmis, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, qui vos tamquam in theatro vitę hujus cum magno ſui periculo ſpectant, ne de vobis ea conſcribendo ſpargatis, quæ [d] quandoque concordantes delere non poteritis, qui nunc concordare nolitis; aut quæ concordes legere timeatis, ne iterum litigetis.

Johan. 14. 27.

Job. 7. 1.

9. Verum dico caritati tuæ, nihil me magis, quàm hoc exemplum, tremuiſſe, cùm quædam ad me in epiſtola tua legerem, tuæ indignationis indicia, non tam illa de Entello & bove laſſo, ubi mihi potiùs hilariter jocari, quàm iracundè minari viſus es, quàm illud, quod ſeriò te ſcripſiſſe ſatis apparet, unde ſuprà eloquutus ſum, plus fortaſſe quàm debui, ſed non plus quàm timui, ubi aiſti,

[a] Ita MSS plerique. At Lov. *velut humana mea.*

[b] Editi, *perveniſſe audivimus.* Sed veteres MSS. novem, *pervenerunt.* Nempe Hieronymus in epiſt. 68 conqueritur maledicta Ruffini, ſtudio ejuſdem ad Africam perveniſſe: reſpondet Auguſtinus neſcire ſe quæ in ipſum maledicta iſthuc pervenerint.

[c] MSS quindecim, *In cujus ſenſus tota* &c.

[d] In decem MSS. ſic legitur: *quæ quoniam concordantes delere non poteritis, concordare nolitis.* In uno Ciſtercienſi, *quæ quandoque quoniam delere non poteritis, concordare nolitis.*

CLASSIS II. AN. 404.

ne fortè læſus juſtè expoſtulares. Rogo te, ſi fieri poteſt, ut inter nos quæramus & diſſeramus aliquid, quo ſine amaritudine diſcordiæ corda noſtra paſcantur, fiat. Si autem non poſſum dicere quid mihi emendandum videatur in ſcriptis tuis, nec tu in meis, niſi cum ſuſpicione invidiæ, aut læſione amicitiæ; quieſcamus ab his, & noſtræ vitæ ſalutique parcamus. (1. Cor. 8. 1.) MINUS CERTE aſſequatur illa quæ inflat, dum non offendatur illa quæ ædificat. Ego me longè eſſe ſentio ab illa perfectione, de qua ſcriptum eſt; (Jac. 3. 2.) *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir.* Sed planè in Dei miſericordia puto me poſſe facilè abs te petere veniam, ſi quid offendi: quod mihi aperire debes; ut, cùm te audiero, lucreris (Matt. 18. 15.) fratrem tuum. Neque enim, quia hoc propter longinquitatem terrarum non potes facere inter me & te, propterea debes ſinere errare me. Prorſus quod ad ipſas res, quas noſſe volumus, adtinet, ſi quid veri me tenere vel ſcio, vel credo, vel puto, in quo tu aliter ſentis, quantum dat Dominus ſine tua injuria conabor aſſerere. Quod autem pertinet ad offenſionem tuam, cùm te indignatum ſenſero, nihil aliud, quàm veniam deprecabor.

10. Nec omnino arbitror te ſuccenſere potuiſſe, niſi aut hoc dicerem, quod non debui; aut non ſic dicerem, ut debui: quia nec miror minùs nos ſcire invicem, quàm ſcimur à conjunctiſſimis & familiariſſimis noſtris. In quorum ego caritatem, fateor, facilè me totum projicio, præſertim fatigatum ſcandalis ſæculi; & in ea ſine ulla ſollicitudine requieſco: Deum quippe illic eſſe ſentio, in quem me ſecurus projicio, & in quo ſecurus requieſco. Nec in hac mea ſecuritate craſtinum illud humanæ fragilitatis incertum, de quo ſuperiùs ingemui, omnino formido. Cùm enim hominem Chriſtiana caritate flagrantem, eâque mihi fidelem amicum factum eſſe ſentio; quidquid ei conſiliorum meorum cogitationumque committo, non homini committo, ſed illi, in quo manet, ut talis ſit. (1. Johan. 4. 16.) *Deus enim caritas eſt; & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo:* quam ſi deſeruerit, tantum faciat neceſſe eſt dolorem, quantum manens fecerat gaudium. Verumtamen ex amico intimo factus inimicus, quærat ſibi potiùs, quod fingat aſtutus; non inveniat quod prodat iratus. Hoc autem unuſquiſque facilè aſſequitur, non occultando quod fecerit, ſed non faciendo quod occultari velit. Quod miſericordia Dei bonis piiſque concedit, ut inter [a] amicos, quoſlibet futuros, liberi ſecurique verſentur, aliena peccata ſibi commiſſa non prodant; quæ prodi timeant, ipſi nulla committant. Cùm enim falſum quid à maledico fingitur; aut omnino non creditur; aut certè integra ſalute, ſola fama vexatur. [b] Cùm autem malum perpetratur, hoſtis eſt intimus, etiam ſi nullius intimi loquacitate aut lite vulgetur. Quapropter quis prudentium non videat, etiam tu quàm tolerabiliter feras amiciſſimi quondam & familiariſſimi incredibiles nunc inimicitias, conſolante conſcientia; & quemadmodum vel quod jactitat, vel quod à quibuſdam forſitan creditur, in ſiniſtris armis deputes, quibus non minùs quàm dextris contra diabolum dimicatur? Verumtamen illum maluerim aliquo modo mitiorem, quàm te iſto modo armatiorem. Hoc magnum & triſte miraculum eſt, ex amicitiis talibus ad has inimicitias perveniſſe; lætum erit, & multo majus, ex inimicitiis talibus ad priſtinam concordiam reverti̇ſſe.

EPISTOLA LXXIV. *

(* Aliàs XVI. quæ autem 74 erat, nunc 134.)

Auguſtinus Præſidium rogat ut ſuperiorem epiſtolam curet Hieronymo reddendam, neque ſibi eumdem ſuis etiam litteris placet.

Domino beatiſſimo, & meritò venerando fratri, & conſacerdoti PRÆSIDIO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. SICUT præſens rogavi ſinceritatem tuam, nunc quoque commoneo, ut litteras meas ſancto fratri, & compreſbytero noſtro Hieronymo mittere non graveris. (Scripta cum ſuperiore.) Ut autem noverit caritas tua, quemadmodum etiam tu illi pro mea cauſſa ſcribere debeas, miſi exemplaria litterarum, & mearum ad ipſum, & ad me ipſius, quibus lectis pro tua ſancta prudentia facilè videas & modum meum, quem ſervandum putavi, & motum ejus, quem non fruſtra timui. Aut ſi ego quod non debui, vel quomodo non debui, aliquid ſcripſi; non ad illum de me, ſed ad me ipſum potiùs fraterna dilectione mitte ſermonem; quò correctus petam ut ignoſcat, ſi meam culpam ipſe cognovero.

EPISTOLA LXXV. *

(* Aliàs XI. quæ autem 75. erat, nunc 250.)

Reſpondet tandem Hieronymus ad Auguſtini quæſtiones propoſitas in epiſt. 28. 40. & 71. ſcilicet de titulo libri eccleſiaſticos ſcriptores repræſentantis, de Petro reprehenſo à Paulo in epiſt. ad Galatas, de tranſlatione veteris Teſtamenti, ac de hederæ vocabulo apud Jonam: defendens acriter ſcriptiones & interpretationes ſuas adversùs Auguſtinum.

Domino verè ſancto & beatiſſimo Papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS *in Chriſto ſalutem.*

(Scripta circiter ſin. an. 404. CAPUT I.)

1. TRES *ſimul epiſtolas, immo libellos breves, per diaconum Cyprianum, tuæ dignationis accepi; diverſas, ut tu nominas, quæſtiones; ut ego ſentio, reprehenſiones opuſculorum meorum continentes. ad quas ſi reſpondere voluero, libri magnitudine opus erit. Tamen conabor, quantum facere poſſum, modum non egredi longioris epiſtolæ, & feſtinanti fratri moram non facere: qui ante triduum, quàm profecturus erat, à me epiſtolas flagitavit; ut penè in procinctu hæc qualiacumque ſunt, effutire compellerer, & tumultuario reſpondere ſermone, non maturitate ſcribentis, ſed dictantis temeritate: quæ plerumque non in doctrinam, ſed in caſum vertitur: ut fortiſſimos quoque milites ſubita bella conturbant, & antè coguntur fugere, quàm poſſint arma corripere.*

2. *Ceterùm noſtra armatura Chriſtus eſt, & apoſtoli Pauli inſtitutio, qui ſcribit ad Epheſios;* (Epheſ. 6. 13.) Aſſumite arma Dei, ut poſſitis reſiſtere in die malo. *Et rurſum;* (Ibid. 14.) State ſuccincti lumbos veſtros in veritate, & induti loricam juſtitiæ, & calciati pedes in præparationem Evangelij pacis: ſuper omnia accipientes ſcutum fidei, in quo poſſitis univerſa tela maligni ignita exſtinguere: & galeam ſalutis accipite, & gladium Spiritus, quod eſt verbum Dei. (1. Reg. 17. 40.) *His quondam telis rex David armatus procedebat ad prælium; & quinque lapides de torrente accipiens levigatos, nihil aſperitatis & ſordium inter hujus ſæculi turbines,*

[a] Editi, *inimicos* Prætulimus, *amicos*, quod habent ſex MSS.
[b] MSS. quatuordecim. *Quod autem malum perpetratur, hoſtis eſt* &c. lectio haudquaquam ſpernenda.

Classis II An. 404. *in ſenſibus ſuis eſſe monſtrabat, bibens de torrente in*
via: & idcirco exaltatus caput ſuperbiſſimum Goliath
ſuo potiſſimùm mucrone truncavit, percutiens in fronte
blaſphemum, & in ea parte corporis vulnerans, in
2 Par. 26. 19. *qua & præſumtor ſacerdotij Ozias leprà percutitur:*
Pſal. 4. 7. *& ſanctus gloriatur in Domino, dicens,* Signatum eſt
ſuper nos lumen vultus tui Domine. *Dicamus igitur*
Pſal. 56. 8. *& nos;* Paratum cor meum Deus, paratum cor
meum; cantabo & pſallam in gloria mea. Exſurge
pſalterium & cithara; exſurgam diluculo: *ut in nobis*
Pſal. 80. 11. *poſſit impleri;* Aperi os tuum, & ego adimplebo il-
Pſal. 67. 12. lud; *&* Dominus dabit verbum evangelizantibus
virtute multa. *Te quoque ipſum orare non dubito,*
ne inter nos contendentes veritas ſuperet. Non enim
tuam quæris gloriam, ſed Chriſti: cùmque tu viceris,
& ego vincam, ſi meum errorem intellexero: & è con-
trario, me vincente, tu ſuperas; quia non filij paren-
2. Cor. 12. 14. *tibus, ſed parentes filiis theſaurizant. Et in Parali-*
2 Paral. 32. *pomenon libro legimus, quòd filij Iſraël ad pugnandum*
proceſſerint mente pacifica, *inter ipſos quoque gladios*
& effuſiones ſanguinis, & cadavera proſtratorum, non
ſuam ſed pacis victoriam cogitantes. Reſpondeamus
igitur ad omnia, ac multiplices quæſtiones, ſi Chriſtus
juſſerit, brevi ſermone ſolvamus. Prætermitto ſaluta-
tionis officia, quibus meum demulces caput: taceo de
blanditiis, quibus reprehenſionem mei niteris conſolari.
Ad ipſas cauſſas veniam.

Caput II. 3. DICIS *accepiſſe te librum meum à quo-*
dam fratre, qui titulum non haberet, in quo Scripto-
res eccleſiaſticos tam græcos quàm latinos enumeravi-
rim: cùmque ab eo quæreres, ut tuis verbis utar, cur
liminaris pagina non eſſet inſcripta, vel quo cenſeretur
nomine; reſpondiſſe, appellari Epitaphium: & ar-
gumentaris, quòd rectè ſic vocaretur, ſi eorum tantùm
vel vitas vel ſcripta ibi legiſſes, qui jam defuncti eſ-
ſent: cùm verò multorum, & eo tempore quo ſcribe-
batur, & nunc uſque viventium commemorentur opuſ-
cula, mirari te, cur ei hunc titulum impoſuerim. Pu-
to intelligere prudentiam tuam, quòd ex opere ipſo ti-
tulum potueris intelligere. Legiſti enim & græcos & la-
tinos, qui vitas virorum illuſtrium deſcripſerunt, quod
numquam Epitaphium huic operi ſcripſerint, ſed de
illuſtribus viris, verbi gratiâ, ducibus, philoſophis,
oratoribus, hiſtoricis, poëtis, epicis, tragicis, comicis.
Epitaphium autem propriè ſcribitur mortuorum. quod
quidem in dormitione ſanctæ memoriæ Nepotiani preſ-
byteri olim feciſſe me novi. Ergo hic liber vel de illu-
ſtribus viris, vel propriè de ſcriptoribus eccleſiaſticis
appellandus eſt: licèt à pleriſque emendatoribus impe-
ritis, de auctoribus, dicatur inſcriptus.

Caput III. 4. SECUNDO *loco quæris, cur dixerim in com-*
Gal. 2. 11. *mentariis epiſtolæ ad Galatas, Paulum id in Petro non*
potuiſſe reprehendere, quod ipſe fecerat; nec in alio
arguere ſimulationem, cujus ipſe tenebatur reus: & aſ-
ſeris, reprehenſionem apoſtolicam non fuiſſe diſpenſa-
toriam, ſed veram; & me non debere docere menda-
cium, ſed univerſa, quæ ſcripta ſunt, ita ſonare, ut
ſcripta ſunt. Ad quæ primùm reſpondeo, debuiſſe pru-
dentiam tuam præfatiunculæ commentariorum meorum
meminiſſe, dicentis ex perſona mea: [*Quid igitur ego*
ſtultus ac temerarius, qui id pollicear, quod ille non po-
tuit? Minimè: quin potiùs in eo, ut mihi videor, cautior
atque timidior, quòd imbecillitatem virium mearum
ſentiens, Origenis commentarios ſecutus ſum. Scripſit
enim ille vir in epiſtolam Pauli ad Galatas quinque
propriè volumina; & decimum Stromatum ſuorum li-
A *brum, commatico ſuper explanatione ejus ſermone* Classis II An. 404.
complevit: tractatus quoque varios, & excerpta,
quæ vel ſola poſſent ſufficere, compoſuit. Prætermit-
to Didymum videntem meum, & [a] *Laodicenum,*
de eccleſia nuper egreſſum, & Alexandrum veterem
hæreticum; Euſebium quoque Emiſenum, & Theodo-
rum Heracleotem; qui & ipſi nonnullos ſuper hac re
commentariolos reliquerunt. E quibus vel ſi pauca decer-
perem, fieret aliquid quod non penitus contemneretur.
Itaque ut ſimpliciter fatear, legi hæc omnia, & in
B *mente mea plurima coacervans, accito notario, vel*
mea, vel aliena dictavi, nec ordinis, nec verborum
interdum, nec ſenſuum memor. Iam Domini miſericor-
diæ eſt, ne per imperitiam noſtram ab aliis bene di-
cta diſpereant, & non placeant inter extraneos, quæ
placent inter ſuos.] *Si quid igitur reprehenſione dignum*
putaveras in explanatione noſtra, eruditionis tuæ fue-
rat quærere, utrùm ea, quæ ſcripſimus, haberentur in
græcis, ut, ſi illi non dixiſſent, tunc meam propriè
ſententiam condemnares: præſertim cùm liberè in præ-
C *fatione confeſſus ſim, Origenis commentarios me eſſe ſe-*
cutum, & vel mea vel aliena dictaſſe; & in fine
ejuſdem capituli, quod reprehendis, ſcripſerim; [*Si cui*
iſte non placet ſenſus, quo nec Petrus peccaſſe, nec Pau-
lus procaciter oſtenditur arguiſſe majorem; debet expo-
nere, quâ conſequentiâ Paulus in altero reprehendat
quod ipſe commiſit.] *Ex quo oſtendi, me non ex definito*
id defendere, quod in græcis legeram, ſed ea expreſ-
ſiſſe quæ legeram, ut lectoris arbitrio derelinquerem,
utrùm probanda eſſent an improbanda.
D 5. *Tu igitur, ne quod ego petieram faceres, no-*
vum argumentum reperiſti, ut aſſereres, gentiles qui in
Chriſtum credidiſſent, Legis onere liberos; eos autem
qui ex Iudæis crederent, Legi eſſe ſubjectos: ut per
utrorumque perſonam, & Paulus rectè reprehenderet
eos, qui Legem ſervarent, quaſi doctor gentium; &
Petrus jure reprehenderetur, qui princeps circumciſio- Gal. 2. 8.
nis id imperavit gentibus, quod ſoli, qui ex Iudæis
erant, debuerint obſervare. Hoc ſi placet, immo quia
placet, ut quicumque credunt ex Iudæis, debitores ſint
E *legis faciendæ; tu ut epiſcopus in toto orbe notiſſimus,*
debes hanc promulgare ſententiam, & in aſſenſum tuum
omnes coëpiſcopos trahere. Ego in parvo tugurriunculo,
cum monachis, id eſt compeccatoribus meis, de magnis
ſtatuere non audeo, niſi hoc ingenuè confiteri, me ma-
jorum ſcripta legere, & in commentariis, ſecundùm
omnium conſuetudinem, varias ponere explanationes,
ut è multis ſequatur unuſquiſque quod velit. Quod
quidem te puto & in ſæculari litteratura, & in divi-
nis libris legiſſe, & probaſſe.
F 6. *Hanc autem explanationem, quam primus Origenes*
in decimo Stromatum libro, ubi epiſtolam Pauli ad Ga-
latas interpretatur, & ceteri deinceps interpretes ſunt ſe-
quuti, illâ vel maximè cauſâ ſubintroducunt, ut Por-
phyrio reſpondeant blaſphemanti, qui Pauli arguit pro-
cacitatem, quòd principem apoſtolorum Petrum auſus eſt
reprehendere, & arguere in faciem, ac ratione conſtrin-
gere, quòd malè fecerit, id eſt, in eo errore fuerit, in
quo fuit ipſe, qui alium arguit delinquentem. Quid di- [b] Jo Chryſoſtomus depoſitus primùm an. 403. circ. menſ. Jul. tum an. 404. ipſo die magnâ ſabbati.
cam de Iohanne, qui [b] *dudum in pontificali gradu Con-*
G *ſtantinopolitanam rexit eccleſiam, & propriè ſuper hoc*
capitulo latiſſimum exaravit librum, in quo Origenis
& veterum ſententiam eſt ſecutus? Si igitur me re-
prehendis errantem, patere me, quæſo, errare cum ta-
libus: & cum me erroris mei multos ſocios habere per-
ſpexeris, tu veritatis tuæ ſaltem unum adſtipulatorem

[a] Editi, *& Apollinarem Laodicenum.* Hic apud MSS. etiam plures irrepſit *Apollinaris* nomen, quod reticebatur in apographo, ut patet ex epiſt. 82. cap. 3. abeſt quoque à Vaticanis & aliis codicibus melioris notæ.

proferre debebis. Hæc de explanatione unius capituli A *epiſtolæ ad Galatas.*

7. *Sed ne videar adversùs rationem tuam uti teſtium numero, & occaſione virorum illuſtrium ſubterfugere veritatem, nec manum audere conſerere, breviter de Scripturis exempla proponam.* Act. 10. 13. *In Actibus apoſtolorum*, vox facta eſt *ad Petrum dicens*; Surge Petre, occide & manduca, *id eſt, omnia animalia quadrupedum, & ſerpentium terræ, & volatilium cæli. Quo dicto, oſtenditur nullum hominem ſecundùm naturam eſſe pollutum, ſed æqualiter omnes ad Chriſti Evangelium provocari. Ad quod reſpondit Petrus*: Abſit, quia numquam manducavi commune & immundum. Et vox ad eum de cælo ſecundò facta eſt, dicens: Quæ Deus mundavit, tu ne commune dixeris. *Ivit itaque Cæſaream; & ingreſſus ad Cornelium*, aperiens os ſuum, dixit; In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus: ſed in omni gente, qui timet eum, & operatur juſtitiam, acceptus eſt illi. *Denique* cecidit Spiritus-ſanctus ſuper eos, & obſtupuerunt ex circumciſione fideles, C qui venerant cum Petro, quod & in nationes gratia Spiritus-ſancti fuiſſet effuſa. Tunc reſpondit Petrus: Numquid aquam quis prohibere poteſt, ut non baptizentur hi, qui Spiritum-ſanctum acceperunt, ſicut & nos? Et juſſit eos in nomine Jeſu Chriſti baptizari. Act. 11. 1. Audierunt autem Apoſtoli & fratres qui erant in Judæa, quia & gentes receperunt verbum Dei. Cùm autem adſcendiſſet Petrus Jeroſolymam, diſceptabant adversùs illum qui erant ex circumciſione, dicentes, Quare introiſti ad viros præ- D putium habentes, & manducaſti cum illis? *Quibus omni ratione expoſita, noviſſimè orationem ſuam hoc ſermone concluſit*: Si ergo eamdem gratiam dedit illis Deus, ſicut & nobis qui credidimus in Dominum Jeſum Chriſtum; ego quis eram, qui poſſem prohibere Deum? His auditis, tacuerunt; & glorificaverunt Deum, dicentes, Ergo & gentibus Deus pænitentiam ad vitam dedit. *Rurſum, cùm multo* Act. 14. 21. *pòſt tempore Paulus & Barnabas veniſſent Antiochiam; &, congregatâ eccleſiâ, retuliſſent* quanta fe- E ciſſet Deus cum illis; & quia aperuiſſet Deus gentibus oſtium fidei; quidam, deſcendentes de Ju- Act. 15. 1. dæa, docebant fratres atque dicebant, Niſi circumcidamini ſecundùm morem Moyſi, non poteſtis ſalvi fieri. Commotâ igitur ſeditione non minimâ adversùs Paulum & Barnabam, ſtatuerunt adſcendere *& ipſi, qui accuſabantur, & hi qui accuſabant*, ad Apoſtolos & preſbyteros Jeroſolymam ſuper hac quæſtione. Cùmque Jeroſolymam perrexiſſent, exſurrexerunt quidam de hæreſi Phari- F ſæorum, qui crediderant in Chriſtum, dicentes; Oportet circumcidi eos, & præcipere illis, ut ſervent Legem Moyſi. Et cùm magna ſuper hoc verbo oriretur quæſtio; Petrus *ſolita libertate*, Viri, *inquit*, fratres, vos ſcitis, quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meum audire gentes verbum Evangelij, & credere: & qui novit corda Deus, teſtimonium perhibuit, dans illis Spiritum-ſanctum, ſicut & nobis, & nihil diſcrevit inter nos & illos, fide purificans corda illorum. Nunc au- G tem quid tentatis Deum, imponere jugum ſuper cervicem diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti credimus ſalvari, quemadmodum & illi. Tacuit autem omnis multitudo, *& in ſententiam ejus Iacobus Apo-* A *ſtolus, & omnes ſimul presbyteri tranſierunt.*

8. *Hæc non debent moleſta eſſe lectori, ſed & illi & mihi utilia, ut probemus, ante apoſtolum Paulum non ignoraſſe Petrum, immo principem hujus fuiſſe decreti, Legem poſt Evangelium non eſſe ſervandam. Denique tantæ Petrus auctoritatis fuit, ut Paulus in epiſtola ſua ſcripſerit*: Deinde poſt annos tres ve- Gal. 1. 18 ni Jeroſolymam videre Petrum, & manſi apud eum diebus quindecim. *Rurſumque in conſequentibus*; Poſt annos quatuordecim adſcendi iterum Jeroſolymam B cum Barnaba aſſumto & Tito. Adſcendi autem ſe- Gal. 2. 1. cundùm revelationem, & expoſui eis Evangelium quod prædico inter gentes: *oſtendens ſe non habuiſſe ſecuritatem Evangelij prædicandi, niſi Petri, & qui cum eo erant, fuiſſet ſententiâ roboratum. Statimque ſequitur*; Separatim autem his, qui videbantur aliquid eſſe, ne fortè in vacuum currerem aut cucurriſſem. *Quare ſeparatim, & non in publico? Ne fortè fidelibus ex numero Iudæorum, qui Legem putabant eſſe ſervandam, & ſic credendum in Domino Salvatore, fides ſcandalum naſceretur. Ergo & eo tempore* C *cùm Petrus veniſſet Antiochiam (licèt hoc Apoſtolorum acta non ſcribant, ſed affirmanti Paulo credendum ſit) in faciem illi Paulus reſtitiſſe ſe ſcribit, quia reprehenſibilis erat. Prius enim quàm venirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat: cùm autem veniſſent, ſubtrahebat ſe, & ſegregabat, timens eos qui ex circumciſione erant. Et conſenſerunt cum illo ceteri Iudæi, ita ut & Barnabas adduceretur ab his in illam ſimulationem.* Sed cùm vidiſſem, *inquit*, quòd D non rectè ingrediuntur ad veritatem Evangelij, dixi Petro coram omnibus, Si tu, cùm ſis Judæus, gentiliter & non Judaïcè vivis; quomodo cogis gentes Judaïzare? *& cetera. Nulli ergo dubium eſt, quòd Petrus apoſtolus ſententiæ hujus, cujus nunc prævaricator arguitur, primus auctor exſtiterit. Cauſſa autem prævaricationis, timor eſt Iudæorum. Dicit enim Scriptura, quòd primùm edebat cum gentibus: cùm autem veniſſent quidam à Iacobo, ſubtrahebat ſe & ſegregabat, timens eos qui ex circumciſione erant.* E *Timebat autem Iudæos, quorum erat Apoſtolus; ne per occaſionem gentilium à fide Chriſti recederent, & imitator paſtoris boni, perderet gregem ſibi creditum.*

9. *Sicut ergo oſtendimus, Petrum bene quidem ſenſiſſe de abolitione Legis Moſaicæ, ſed ad ſimulationem* [a] *obſervandæ ejus timore compulſum: videamus, an ipſe Paulus, qui alium arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro*: Perambulabat autem Paulus Act. 15. 41. Syriam, & Ciliciam, confirmans eccleſias: pervenitque in Derben, & Liſtram, & ecce diſcipulus Act. 16. 1. F quidam erat ibi, nomine Timotheus, filius mulieris viduæ fidelis, patre autem gentili. Huic teſtimonium reddebant, qui Liſtris erant & Iconio fratres. Hunc voluit Paulus ſecum proficiſci; & aſſumens circumcidit eum propter Judæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quòd pater ejus gentilis eſſet. *O beate apoſtole Paule, qui in Petro reprehenderas ſimulationem, qua ſubtraxit ſe à gentibus propter metum Iudæorum, qui à Iacobo venerant, cur Timotheum, filium hominis gentilis, utique* G *& ipſum gentilem, (neque enim Iudæus erat, qui non fuerat circumciſus) contra ſententiam tuam circumcidere cogeris? Reſpondebis mihi; Propter Iudæos, qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoſcis in circumciſione diſcipuli venientis ex gentibus; ignoſce & Petro, præceſſori tuo, quòd aliqua fecerit metu fidelium Iudæorum. Rurſum ſcriptum eſt*: Paulus verò Act. 18. 18.

[a] In uno è Vatic. MSS. *obſervantia ejus*. In Ciſtercienſi, *obſervationis*.

Classis II. An. 404

cùm adhuc ſuſtinuiſſet dies multos, fratribus valedicens, navigavit Syriam, & cum eo Priſcilla & Aquila: & totundit ſibi in Cenchreis caput; votum enim habuerat. *Eſto, ut ibi timore Judæorum compulſus ſit facere quod nolebat; quare comam nutrivit ex voto, & poſtea eam in Cenchreis totundit ex Lege, quod Nazaræi, qui ſe Deo voverint, juxta præ-* Num. 6.18. *ceptum Moyſi facere conſueverunt?*

Act. 21.17. 10. *Verùm hæc ad comparationem ejus rei, quæ ſequitur, parva ſunt. Refert Lucas, ſacræ hiſtoriæ ſcriptor;* Cùm veniſſemus Jeroſolymam, libenter ſuſceperunt nos fratres: *& ſequenti die Jacobus &* Ibid. 20. *omnes ſeniores qui cum eo erant*, Evangelio illius comprobato, dixerunt ei, Vides frater quot millia ſunt in Judæa, qui crediderunt in Chriſtum, & hi omnes æmulatores ſunt Legis. Audierunt autem de te, quòd diſceſſionem doceas à Moyſe, eorum qui per gentes ſunt Judæorum, dicens non debere eos circumcidere filios ſuos, neque ſecundùm conſuetudinem ingredi. Quid ergo eſt? Utique oportet convenire multitudinem: audierunt enim te ſuperveniſſe. Hoc ergo fac quod tibi dicimus; Sunt nobis viri quatuor votum habentes ſuper ſe, his aſſumtis, ſanctifica te cum ipſis, & impende in eos, ut radant capita: & ſcient omnes, quia quæ de te audierunt, falſa ſunt: ſed ambulas & ipſe cuſtodiens Legem. Tunc Paulus, aſſumtis viris, poſtera die purificatus, cum illis intravit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio. *O Paule, & in hoc te rurſus interrogo, cur caput raſeris? cur nudipedalia exercueris de cerimoniis Judæorum; cur obtuleris ſacrificia, & ſecundùm Legem hoſtiæ pro te fuerint immolatæ? Utique reſpondebis; Ne ſcandalizarentur qui ex Judæis crediderant. Simulaſti ergo Judæum ut Judæos lucrifaceres: & hanc ipſam ſimulationem Jacobus & ceteri te docuere presbyteri. ſed ta-* Act. 23.23. *men evadere non potuiſti. Orta enim ſeditione cùm occidendus eſſes, raptus es à tribuno, & ab eo miſſus Cæſaream, ſub cuſtodiâ militum diligenti, ne te Judæi quaſi ſimulatorem ac deſtructorem Legis occiderent: atque inde Romam perveniens, in hoſpitio, quod tibi* Act. 28. 30. *conduxeras, Chriſtum & Judæis & gentibus prædicaſti: & ſententia tua Neronis gladio confirmata eſt.*

11. *Didicimus, quòd propter metum Judæorum, & Petrus & Paulus æqualiter finxerint ſe Legis præcepta ſervare. Qua igitur fronte, quâ audaciâ Paulus in altero reprehendat quod ipſe commiſit? Ego, immo alii ante me expoſuerunt cauſſam, quam putaverant, non officioſum mendacium defendentes, ſicut tu ſcribis, ſed docentes honeſtam diſpenſationem; ut & Apoſtolorum prudentiam demonſtrarent, & blaſphemantis Porphyrii impudentiam coërcerent, qui Petrum & Paulum puerili dicit inter ſe pugnaſſe certamine; immo exarſiſſe Paulum in invidiam virtutum Petri, & ea ſcripſiſſe jactanter, quæ vel non fecerit, vel ſi fecerit, procaciter fecerit id in alio reprehendens, quod ipſe commiſerit. Interpretati ſunt illi ut potuerunt: tu quomodo iſtum locum ediſſeres? utique meliora dicturus, qui veterum ſententiam reprobaſti.*

Caput IV. 12. Scribis *ad me in epiſtola tua* [*Neque enim à me docendus es, quomodo intelligatur quod idem* Epiſt. 9. 1. Cor. 9. 20. *Apoſtolus dicit*, Factus ſum Judæis tamquam Judæus, ut Judæos lucrifacerem, *& cetera quæ ibi dicuntur compaſſione* [a] *miſericordiæ, non ſimulatione fallaciæ. Fit enim tamquam æger, qui miniſtrat ægroto, non cùm ſe febres habere mentitur, ſed cùm animo condolentis cogitat, quemadmodum ſibi ſerviri vellet, ſi ipſe ægrotaret. Nam utique Judæus erat; Chriſtianus autem factus, non Judæorum ſacramenta reliquerat, quæ convenienter ille populus, & legitimo tempore, quo oportebat, acceperat: ideoque ſuſcepit ea celebranda cùm jam Chriſti eſſet Apoſtolus, ut doceret non eſſe pernicioſa his qui ea vellent, ſicut à parentibus per Legem acceperant, cuſtodire, etiam cùm in Chriſtum credidiſſent; non tamen in eis jam conſtituerent ſpem ſalutis, quoniam per Dominum Jeſum ſalus ipſa quæ illis ſacramentis ſignificabatur, advenerat.*] *Totius ſermonis tui, quem diſputatione longiſſimâ protraxiſti hic ſenſus eſt; ut Petrus non erraverit in eo, quod his, qui ex Judæis crediderant, putaverit Legem eſſe ſervandam; ſed in eo à rectilinea deviarit, quòd gentes coëgerit Judaïzare. Coëgerit autem non docentis imperio, ſed converſationis exemplo. Et Paulus non contraria ſit loquutus his quæ ipſe geſſerat, ſed quare Petrus eos, qui ex gentibus erant, Judaïzare compelleret.*

13. *Hæc ergo ſumma eſt quæſtionis, immo ſententiæ tuæ, ut poſt Evangelium Chriſti, bene faciant Judæi credentes, ſi Legis mandata cuſtodiant; hoc eſt ſi ſacrificia offerant, quæ obtulit Paulus; ſi filios circumcidant, ſi ſabbatum ſervent, ut Paulus in Timotheo, & omnes obſervavere Judæi. Si hoc verum eſt; in Cerinthi & Hebionis hæreſim delabimur, qui credentes in Chriſtum, propter hoc ſolùm à patribus anathematizati ſunt, quòd Legis cerimonias Chriſti Evangelio miſcuerunt, & ſic nova confeſſi ſunt, ut vetera non omitterent. Quid dicam de Hebionitis, qui Chriſtianos eſſe ſe ſimulant? Uſque hodie per totas Orientis ſynagogas inter Judæos hæreſis eſt, quæ dicitur Minæorum, & à Phariſæis nunc uſque damnatur, quos vulgò Nazaræos nuncupant, qui credunt in Chriſtum Filium Dei, natum de virgine Maria; & eum dicunt eſſe, qui ſub Pontio Pilato paſſus eſt, & reſurrexit, in quem & nos credimus: ſed dum volunt & Judæi eſſe & Chriſtiani, nec Judæi ſunt nec Chriſtiani. Oro ergo te ut, qui noſtro vulnuſculo medendum putas, quod acu foratum, immo punctum, ut dicitur, hujus ſententiæ medearis vulneri, quod lanceâ, & ut ita dicam,* [b] *phalaricæ mole percuſſum eſt. Neque enim ejuſdem eſt criminis in explanatione Scripturarum diverſas majorum ſententias ponere, & hæreſim ſceleratiſſimam rurſum in eccleſiam introducere. Sin autem hæc nobis incumbit neceſſitas, ut Judæos cum legitimis ſuis ſuſcipiamus, & licebit eis obſervare in eccleſiis Chriſti quod exercuerunt in ſynagogis ſathanæ; dicam quod ſentio, non illi Chriſtiani fient, ſed nos Judæos facient.*

14. *Quis enim hoc Chriſtianorum patienter audiat, quod in tua epiſtola continetur:* [*Judæus erat Paulus; Chriſtianus autem factus, non Judæorum ſacramenta reliquerat, quæ convenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat: ideoque ſuſcepit celebranda ea cùm jam Chriſti eſſet apoſtolus; ut doceret non eſſe pernicioſa his, qui ea vellent, ſicut à parentibus per Legem acceperant, cuſtodire.*] *Rurſum obſecro te, ut pace tua meum dolorem audias. Judæorum Paulus cerimonias obſervabat, cùm jam Chriſti eſſet apoſtolus, & dicis eas non eſſe pernicioſas his, qui eas vellent, ſicut à parentibus acceperant, cuſtodire? Ego è contrario loquar, & reclamante mundo, libera voce pronuntiem, cerimonias Judæorum & pernicioſas eſſe, & mortiferas Chriſtianis; & quicumque eas obſervaverit, ſive ex Judæis, ſive ex genti-*

[a] MSS. octo, *compaſſione miſericordis, non ſimulatione fallaci.*

[b] Phalarica genus teli eſt, in modum haſtæ pergrandi ferro munitum, quod tortilibus nervis, aut machinâ quadam bellicâ magno impetu mittebatur.

CLASSIS II. AN. 404.

bus, eum in barathrum diaboli devolutum. Finis enim A Legis Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti, Judæo Rom. 10. 4. ſcilicet & gentili. *Neque enim omni credenti erit finis ad juſtitiam, ſi Judæus excipitur. Et in Evangelio legi-* Matt. 11. 12. *mus*, Lex & Prophetæ uſque ad Johannem Bapti- Luc. 16. 16. ſtam. *Et in alio loco*, Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere, quia non ſolùm ſol- Johan. 5. 18. vebat ſabbatum; ſed & Patrem ſuum dicebat eſſe Johan. 1. 16. Deum, æqualem ſe faciens Deo. *Et iterum*, De plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia Lex per Moyſen data eſt; gratia B autem & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt. *Pro Legis gratia, quæ præteriit, gratiam Evangelii accepimus permanentem; & pro umbris, & imaginibus veteris Inſtrumenti, veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.* Jer. 31. 31. *Ieremias quoque ex perſona Dei vaticinatur*, Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & conſummabo domui Iſraël, & domui Juda teſtamentum novum, non ſecundùm teſtamentum, quod diſpoſui patribus eorum, in die, quando apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti. *Obſerva quid* C *dicat, quòd non populo gentilium,* [a] *et qui antè non receperat Teſtamentum, ſed populo Judæorum, cui Legem dederat per Moyſen, Teſtamentum novum Evangelii repromittat; ut nequaquam vivant in vetuſtate litteræ, ſed in novitate ſpiritus. Paulus autem, ſuper cujus nomine nunc quæſtio ventilatur, crebras hujuſcemodi ponit ſententias; è quibus, brevitatis ſtudio, pauca* Gal. 5. 2. *ſubnectam*; Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam, ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil prodeſt. Ibidem 4. *Et iterum*; Evacuati eſtis à Chriſto, qui in Lege D juſtificamini; à gratia excidiſtis. *Et infrà*; Si ſpiritu ducimini, jam non eſtis ſub Lege. *Ex quo apparet, qui ſub Lege eſt, non diſpenſativè, ut noſtri voluere majores, ſed verè, ut tu intelligis, eum Spiritum-ſanctum non habere. Qualia ſint autem præcepta legalia, Deo* Ezech. 20. 25. *docente diſcamus.* Ego, *inquit*, dedi eis præcepta non bona, & juſtificationes in quibus non vivant in eis. *Hæc dicimus, non quòd Legem juxta Manichæum & Marcionem deſtruamus, quam & ſanctam & ſpiritalem juxta Apoſtolum novimus: ſed quia poſt-* E Gal. 4. 4. *quam fides venit, & temporum plenitudo, miſit Deus Filium ſuum* [b] *factum ex muliere, factum ſub Lege: ut eos, qui ſub Lege erant, redimeret; ut adoptionem filiorum reciperemus; & nequaquam ſub pædagogo, ſed ſub adulto & Domino herede vivamus.*

15. *Sequitur in epiſtola tua;* [*Non ideo Petrum emendavit, quòd paternas traditiones obſervaret; quod ſi facere vellet, nec mendaciter, nec incongruè faceret.*] *Iterum dico, Quando epiſcopus es, eccleſiarum Chriſti magiſter, ut probes verum eſſe quod aſſeris, ſuſcipe ali-* F *quem Judæorum, qui factus Chriſtianus, natum ſibi filium circumcidat, qui obſervet ſabbatum, qui abſtineat à cibis, quos Deus creavit ad utendum cum gratiarum actione, qui quarto-decimo die menſis primi agnum mactet ad veſperam; & cùm hoc feceris, immo non feceris, (ſcio enim te Chriſtianum, & rem ſacrilegam non eſſe facturum) velis nolis, tuam ſententiam reprobabis; & tunc ſcies opere difficilius eſſe confirmare ſua, quàm aliena reprehendere. Ac ne forſitan tibi non crederemus; immo non intelligeremus quid diceres, (Frequenter enim* G *in longum ſermo protractus, caret intelligentia; & dum non ſentitur, ab imperitis minùs reprehenditur) inculcas, & replicas:* [*Hoc ergo Judæorum Paulus dimiſerat, quod malum habebant. Quod eſt malum Judæorum, quod* Rom. 10. 3. *Paulus dimiſerat! Utique illud quod ſequitur; quòd* A *ignorantes,* inquit, *Dei juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti: Deinde quòd poſt paſſionem & reſurrectionem Chriſti, dato ac manifeſtato ſacramento gratiæ, ſecundùm ordinem Melchiſedech, adhuc putabant, vetera ſacramenta non ex conſuetudine ſollemnitatis, ſed ex neceſſitate ſalutis eſſe celebranda. Quæ tamen ſi numquam fuiſſent neceſſaria, infructuosè atque inaniter pro eis Machabæi martyres fierent. Poſtremò illud, quòd prædicatores gratiæ Chriſtianos Judæi, tamquam hoſtes Legis, perſequerentur.* B *Hos atque hujuſmodi errores & vitia, dicit ſe damna* Phil. 3. 8. *& ut ſtercora arbitratum, ut Chriſtum lucrifaceret.*]

16. *Didicimus per te, quæ apoſtolus Paulus mala reliquerit Judæorum: rurſum te docente diſcamus, quæ bona eorum tenuerit.* [*Obſervationes, inquies, Legis; quas more patrio celebrant, ſicut ab ipſo Paulo celebratæ ſunt, ſine ulla ſalutis neceſſitate.*] *Id quid velis dicere, Sine ulla ſalutis neceſſitate, non ſatis intelligo. Si enim ſalutem non afferunt, cur obſervantur? Si autem obſervandæ ſunt, utique ſalutem afferunt; maximè quæ* C *obſervata martyres faciunt. Non enim obſervarentur, niſi ſalutem afferrent. Neque enim indifferentia ſunt inter bonum & malum, ſicut philoſophi diſputant. Bonum eſt continentia, malum eſt luxuria; inter utrumque indifferens, ambulare, digerere alui ſtercora, capitis naribus purgamenta projicere, ſputis rheumata jacere: hoc nec bonum, nec malum eſt: ſive enim feceris, ſive non feceris, nec juſtitiam habebis, nec injuſtitiam. Obſervare autem Legis ceremonias, non poteſt eſſe indifferens: ſed aut malum eſt, aut bonum eſt. Tu dicis bonum; ego aſſe-* D *ro malum; & malum non ſolum his qui ex gentibus, ſed & his qui ex Judaico populo crediderunt. In hoc, niſi fallor, loco, dum aliud vitas, in aliud devolveris. Dum enim metuis Porphyrium blaſphemantem, in Hebionis incurris laqueos; his qui credunt ex Judæis, obſervandam Legem eſſe decernens. Et quia periculoſum intelligis eſſe, quod dicis; rurſum illud ſuperfluis verbis temperare conaris,* [*ſine ulla ſalutis neceſſitate, ſicut Judæi celebranda putabant, aut fallaci ſimulatione, quod in Petro reprehenderat Paulus.*]

E 17. *Petrus igitur ſimulavit Legis cuſtodiam, iſte* Fallax ſimulatio. *autem reprehenſor Petri, audacter obſervavit legitima. Sequitur enim in epiſtola tua.* [*Nam ſi propterea illa ſacramenta celebravit, quia ſimulavit ſe Judæum, ut illos lucrifaceret: cur non etiam ſacrificavit cum gentibus, quia & his, qui ſine Lege erant, tamquam ſine* 1. Cor. 9. 22. *Lege factus eſt, ut eos quoque lucrifaceret, niſi quia & illud fecit, ut naturâ Judæus; & hoc totum dixit, non ut Paulus ſe fingeret eſſe quod non erat, ſed ut miſericorditer ita ſubveniendum eſſe ſentiret, ac ſi ipſe in eo errore* F *laboraret; non ſcilicet mentientis aſtu, ſed compatientis affectu*] *Bene defendis Paulum, quòd non ſimulaverit errorem Judæorum, ſed verè fuerit in errore. Neque imitari voluerit Petrum mentientem,* [c] *ut quod erat metu Judæorum diſſimularet; ſed tota libertate Judæum ſe eſſe diceret. Novam clementiam Apoſtoli; dum Judæos Chriſtianos vult facere, ipſe Judæus factus eſt. Non enim poterat luxurioſos ad frugalitatem reducere, niſi ſe luxurioſum probaſſet, & miſericorditer, ut ipſe dicis, ſubvenire miſeris, niſi ſe miſerum ipſe ſentiret. Verè enim miſelli,* G *& miſericorditer deplorandi, qui contentione ſua & amore Legis abolitæ, Apoſtolum Chriſti fecere Judæum. Nec multùm intereſt inter meam & tuam ſententiam, quia ego dico & Petrum & Paulum, timore fidelium Judæorum, Legis exercuiſſe, immo ſimulaſſe mandata; tu autem aſſeris hoc eos feciſſe clementer, non mentientis aſtu,*

[a] MSS. undecim, *cum quo antè non ferat Teſtamentum.*

[b] Editi, *natum ex muliere.* At MSS. decem, *factum ex muliere:* ſic alibi paſſim Hieronymus juxta græcum textum.

[c] Vaticani duo MSS. *ut quod non erat metu Judæorum ſimularet.*

ſed

Classis II. An. 404.

ſed compatientis affectu: dummodo illud conſtet, vel metu, vel miſericordiâ eos ſimulaſſe ſe eſſe, quod non erant. Illud autem argumentum, quo adversùs nos uteris, quòd & gentilibus debuerit gentilis fieri, ſi Iudæis Iudæus factus eſt, magis pro nobis facit. Sicut enim non fuit verè Iudæus, ſic nec verè gentilis erat: & ſicut non fuit verè gentilis, ſic nec verè Iudæus erat. In eo autem imitator gentilium eſt, quia præputium recipit in fide Chriſti; & indifferenter permittit veſci cibis, quos damnant Iudæi: non cultu, ut tu putas, idolorum. In Chriſto enim Ieſu nec circumciſio eſt aliquid, nec præputium, ſed obſervatio mandatorum Dei.

Gal 5. 6. & cap. 6. 15

18. *Quæſo igitur te, & iterum atque iterum deprecor, ut ignoſcas diſputatiunculæ meæ: & quòd modum meum egreſſus ſum, tibi imputes, qui coëgiſti ut reſcriberem, & mihi cum Steſichoro oculos abſtuliſti. Nec me putes magiſtrum eſſe mendacij, qui ſequor Chriſtum dicentem,* Ego ſum via, veritas & vita. *Nec poteſt fieri, ut veritatis cultor, mendacio colla ſubmittam. Neque mihi imperitorum plebeculam concites, qui te venerantur ut epiſcopum, & in eccleſia declamantem, ſacerdotij honore ſuſpiciunt; me autem, ætatis ultimæ, & penè decrepitum, ac monaſterij & ruris ſecreta ſectantem, parvipendunt: & quæras tibi, quos doceas ſive reprehendas. Ad nos enim, tantis maris atque terrarum à te diviſos ſpatiis, vix vocis tuæ ſonus pervenit. Et ſi forſitan litteras ſcripſeris, ante eas Italia ac Roma ſuſcipient, quàm ad me, cui mittendæ ſunt, deferantur.*

Iohan 14. 6.

Caput V.

19. Quod *autem in aliis quæris epiſtolis, cur mea prior in libris canonicis interpretatio aſteriſcos habeat, & virgulas prænotatas; & poſtea aliam tranſlationem abſque his ſignis ediderim: pace tua dixerim, videris mihi non intelligere quod quæſiſti. Illa enim interpretatio Septuaginta interpretum eſt; & ubicumque virgulæ, id eſt obeli ſunt, ſignificatur quòd Septuaginta plus dixerint quàm habetur in Hebræo: ubi autem aſteriſci, id eſt ſtellæ prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum eſt: & ibi Græca tranſtulimus; hîc de ipſo Hebraico, quod intelligebamus, expreſſimus, ſenſuum potius veritatem quàm verborum interdum ordinem conſervantes. Et miror, quomodo Septuaginta interpretum libros legas non puros, ut ab eis editi ſunt, ſed ab Origene emendatos, ſive corruptos per obelos & aſteriſcos; & Chriſtiani hominis interpretatiunculam non ſequaris: præſertim cùm ea, quæ addita ſunt, ex hominis Iudæi atque blaſphemi, poſt paſſionem Chriſti, editione tranſtulerit. Vis amator eſſe verus Septuaginta interpretum? non legas ea, quæ ſub aſteriſcis ſunt; immo rade de voluminibus, ut veterum te fautorem probes. Quod ſi feceris, omnes Eccleſiarum bibliothecas condemnare cogeris. Vix enim unus aut alter invenietur liber, qui iſta non habeat.*

Cap. VI.

20. Porro *quod dicis non debuiſſe me interpretari poſt veteres, & novo uteris ſyllogiſmo;* " *[Aut obſcura fuerunt quæ interpretati ſunt Septuaginta,* " *aut manifeſta. Si obſcura, te quoque in eis falli po-* " *tuiſſe credendum eſt. Si manifeſta, illos in eis falli* " *non potuiſſe, perſpicuum eſt.]* " *Tuo tibi ſermone reſpondeo. Omnes veteres tractatores, qui nos in Domino præceſſerunt, & qui Scripturas ſanctas interpretati ſunt, aut obſcura interpretati ſunt, aut manifeſta. Si obſcura, quomodo tu poſt eos auſus es diſſerere, quod illi explanare non potuerunt? Si manifeſta, ſuperfluum eſt te voluiſſe diſſerere, quod illos latere non potuit, maximè in explanatione Pſalmorum, quos apud Græcos interpretati ſunt multis voluminibus, primus Origenes, ſecundus Euſebius Cæſarienſis, tertius Theodorus Heracleotes, quartus Aſterius Scythopolitanus, quintus Apollinaris Laodicenus, ſextus Didymus Alexandrinus. Feruntur & diverſorum in paucos Pſalmos opuſcula; ſed nunc de integro Pſalmorum corpore dicimus. Apud Latinos autem Hilarius Pictavienſis, & Euſebius Vercellenſis epiſcopi Origenem & Euſebium tranſtulerunt. quorum priorem & noſter Ambroſius in quibuſdam ſecutus eſt. Reſpondeat mihi prudentia tua, quare tu poſt tantos & tales interpretes in explanatione Pſalmorum diverſa ſenſeris? Si enim obſcuri ſunt Pſalmi, te quoque in eis falli potuiſſe, credendum eſt. Si manifeſti, illos in eis falli potuiſſe non creditur: ac per hoc utroque modo ſuperflua erit interpretatio tua; & hac lege, poſt priores nullus loqui audebit; & quodcumque alius occupaverit, alius de eo ſcribendi non habebit licentiam. Quin potiùs humanitatis tuæ eſt, in quo veniam tibi tribuis, indulgere & ceteris. Ego enim non tam vetera abolere conatus ſum, quæ lingua mea hominibus emendata de græco in latinum tranſtuli, quàm ea teſtimonia, quæ à Iudæis prætermiſſa ſunt vel corrupta, proferre in medium; ut ſcirent noſtri quid hebræa veritas contineret. Si cui legere non placet, nemo compellit invitum. Bibat vinum vetus cum ſuavitate, & noſtra muſta contemnat, quæ in explanatione priorum edita ſunt, ut ſicubi illa non intelliguntur, ex noſtris manifeſtiora fiant. Quod autem genus interpretationis in Scripturis ſanctis ſequendum ſit, liber quem ſcripſi de optimo genere interpretandi, & omnes præfatiunculæ divinorum voluminum, quas editioni noſtræ præpoſuimus, explicant; ad illaſque prudentem lectorem remittendum puto. Et ſi me, ut dicis, in novi Teſtamenti emendatione ſuſcipis, expoſuiſque cauſſam cur ſuſcipias; quia plurimi linguæ græcæ habentes ſcientiam, de meo poſſint opere judicare: eamdem integritatem debueras etiam in veteri credere Teſtamento, quòd non noſtra confinximus, ſed ut apud Hebræos invenimus, divina tranſtulimus. Sicubi dubitas, Hebræos interroga.*

21. *Sed fortè dices, Quid ſi Hebræi aut reſpondere noluerint, aut mentiri voluerint? Tota frequentia Iudæorum in mea interpretatione reticebit, nulluſque inveniri poterit, qui hebrææ linguæ habeat notionem: aut omnes imitabuntur illos Iudæos, quos dicis in Africa repertos oppidulo in meam conſpiraſſe calumniam? Hujuſcemodi enim * in epiſtola tua texis fabulam:* " *[Quidam frater noſter epiſcopus, cùm lectitari inſtituiſſet in eccleſia, cui* " *præeſt, interpretationem tuam, movit quiddam, longè* " *aliter à te poſitum apud Ionam Prophetam, quàm erat* " *omnium ſenſibus memoriæque inveteratum, & tot ætatum ſucceſſionibus decantatum. Factus eſt tantus tumultus in plebe, maximè Græcis arguentibus, & inclamantibus calumniam falſitatis, ut cogeretur epiſcopus (ea quippe civitas erat) Iudæorum teſtimonium flagitare. Vtrum autem illi imperitiâ, an malitiâ, hoc eſſe in hebræis codicibus reſponderunt, quod & græci & latini habebant, atque dicebant. Quid plura? Coactus eſt homo velut mendoſitatem corrigere, volens poſt magnum periculum non remanere ſine plebe. Vnde etiam nobis videtur aliquando te quoque in nonnullis falli potuiſſe.]* "

* Ep. 71. c. 5.

Caput VII.

22. Dicis *me in Iona Propheta malè quiddam interpretatum, & ſeditione populi conclamante, propter unius verbi diſſonantiam, epiſcopum penè ſacerdotium perdidiſſe. Et quid ſit illud, quod malè interpretatus ſim, ſubtrahis, auferens mihi occaſionem defenſionis meæ; ne quidquid dixeris, me reſpondente ſolvatur: niſi fortè, ut ante annos plurimos, cucurbita*

Classis II. an. 404.

venit in medium, afferente illius temporis [a] *Cornelio & Aſinio Pollione, me hederam pro cucurbita tranſtuliſſe. Super qua re in commentario Ionæ Prophetæ plenius reſpondimus. Hoc tantùm nunc dixiſſe contentus, quòd in eo loco, ubi Septuaginta interpretes cucurbitam, & Aquila cum reliquis hederam tranſtulerunt, id eſt κισσὸν, in hebræo volumine ciceion ſcriptum habetur, quam vulgò Syri ciceiam vocant. Eſt autem genus virgulti lata habens folia, in modum pampini: cùmque plantatum fuerit, citò conſurgit in arbuſculam, abſque ullis calamorum & haſtilium adminiculis, quibus & cucurbitæ, & hederæ indigent, ſuo trunco ſe ſuſtinens. Hoc ergo verbum de verbo ediſſerens, ſi ciceion transferre voluiſſem, nullus intelligeret: ſi cucurbitam, id dicerem quod in hebraico non habetur: hederam poſui, ut ceteris interpretibus conſentirem. Sin autem Iudæi veſtri, ut ipſe aſſeris, malitià, vel imperitià hoc dixerunt eſſe in voluminibus hebræorum, quod in græcis & latinis codicibus continetur; manifeſtum eſt eos aut hebræas ignorare litteras, aut ad irridendos cucurbitarios voluiſſe mentiri. Peto in fine epiſtolæ, ut quieſcentem ſenem, olimque veteranum, militare non cogas, & rurſum de vita periclitari. Tu qui juvenis es, & in pontificali culmine conſtitutus, doceto populos, & novis Africæ frugibus Romana tecta locupleta. Mihi ſufficit, cum auditore & lectore pauperculo in angulo monaſterii ſuſurrare.*

EPISTOLA LXXVI. [b]

[b] *Aliàs* CLXXI. *quæ autem 76 erat, nunc 60.*

Sub perſona Eccleſiæ catholicæ cohortatur omnes Donatiſtas, ut reſipiſcentes redeant ad catholicam communionem.

Scripta ineunte an. 401 aut paulò poſt.

Pſal. 4. 3.

1. VObis Donatiſtæ, catholica Eccleſia dicit, *Filii hominum, uſquequo graves corde? ut quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium?* Ut quid vos à totius orbis unitate nefario ſchiſmatis ſacrilegio diviſiſtis? Adtenditis falſa, quæ vobis dicuntur ab hominibus aut mentientibus aut errantibus, de traditione codicum divinorum, ut in hæretica ſeparatione moriamini; & non adtenditis quod vobis ipſi codices dicunt, ut in catholica pace vivatis. Quare aperitis aures ad ſermonem hominum dicentium quod numquam probare potuerunt, & ſurdi eſtis ad ſermonem Dei dicentis, *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: poſtula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ? Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini ejus. Non dicit, Et ſeminibus, tamquam in multis, ſed tamquam in uno, & ſemini tuo, quod eſt Chriſtus. In ſemine,* inquit, *tuo benedicentur omnes gentes.* Erigite oculos cordis, & conſiderate totum orbem terrarum, quomodo in ſemine Abrahæ benedicuntur omnes gentes. Tunc ab uno credebatur, quod nondum videbatur: jam vos videtis, & adhuc invidetis. Paſſio Domini pretium eſt orbis terrarum; ille totum orbem redemit: & vos cum toto orbe ad lucrum veſtrum non concordatis, ſed potiùs in damnum veſtrum in parte litigatis, ut totum perdatis. Audite in Pſalmo, quo pretio redempti ſumus: *Foderunt,* inquit, *manus meas & pedes, dinumeraverunt omnia oſſa mea. Ipſi verò conſideraverunt & conſpexerunt me, diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtimentum meum miſerunt ſortem.* Quare diviſores veſtimentorum Domini eſſe vultis, & tunicam illam caritatis deſuper textam, quam nec perſecutores ejus diviſerunt, tenere cum toto orbe non vultis? In Pſalmo ipſo legitur, quia totus orbis eam tenet: *Commemorabuntur,* inquit, *& convertentur ad Dominum univerſi fines terræ: & adorabunt in conſpectu ejus univerſæ patriæ gentium; quoniam ipſius eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium.* Aperite aures cordis, & audite, quia *Deus deorum Dominus locutus eſt, & vocavit terram à ſolis ortu uſque ad occaſum; ex Sion ſpecies decoris ejus.* Si hoc non vultis intelligere, audite Evangelium, jam per os proprium loquente ipſo Domino & dicente, *Quia oportebat de Chriſto compleri omnia, quæ de illo ſcripta ſunt in Lege & Prophetis & Pſalmis, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam & remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipiens ab Ieruſalem.* Quod in Pſalmo dixit, *vocavit terram à ſolis ortu uſque ad occaſum;* hoc in Evangelio, *per omnes gentes.* Et quod in Pſalmo dixit, *ex Sion ſpecies decoris ejus;* hoc in Evangelio dixit, *incipiens ab Ieruſalem.*

Pſal 2. 7. — Galat 3 16. — Gen 22. 18. — Pſal. 21. 18. — Ibid. 28. — Pſal. 49. 2. — Luc. 24 44.

2. Fingitis vos ante tempus meſſis fugere permixta zizania, quia vos eſtis ſola zizania. Nam ſi frumenta eſſetis, permixta zizania toleraretis, & à ſegete Chriſti non vos divideretis. De zizaniis quidem dictum eſt, *Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet caritas multorum.* Sed & de tritico dictum eſt, *Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* Quare creditis creviſſe zizania & mundum repleviſſe, triticum autem decreviſſe, & in ſola Africa manſiſſe? Chriſtianos vos dicitis, & Chriſto contradicitis. Ipſe dixit, *Sinite utraque creſcere uſque ad meſſem;* non dixit, Creſcant zizania, decreſcant frumenta. Ipſe dixit, *Ager eſt hic mundus;* non dixit, Ager eſt Africa. Ipſe dixit, *Meſſis eſt finis ſæculi;* non dixit, Meſſis eſt tempus Donati. Ipſe dixit, *Meſſores Angeli ſunt;* non dixit, Meſſores principes Circumcellionum ſunt. Sed quia pro zizaniis, triticum accuſaſtis, vos eſſe zizania demonſtraſtis, & quod eſt gravius, ante tempus vos à tritico ſeparaſtis. Majores enim veſtri in quorum ſacrilega præciſione perſeveratis, quidam Geſtis [c] municipalibus codices ſanctos & inſtrumenta Eccleſiæ perſecutoribus tradiderunt, quidam eos fatentes dimiſerunt & eis communicaverunt, & utrique Carthaginem furioſa factione convenerunt, de crimine traditionis, de quo ipſi inter ſe jam conſenſerant, inauditos damnaverunt, epiſcopum contra epiſcopum ordinaverunt, altare contra altare erexerunt. Poſtea litteras ad imperatorem Conſtantinum ut inter Afros epiſcopi tranſmarini judicarent miſerunt, datis judicibus quos poſtulaverant & Romæ judicantibus non obtemperaverunt, epiſcopos apud Imperatorem tamquam malè judicaverint arguerunt. Ab aliis rurſus epiſcopis ad Arelatum miſſis ad ipſum Imperatorem appellaverunt; ab ipſo auditi & calumniatores inventi, in eodem ſcelere permanſerunt. Evigilate ad ſalutem, amate pacem, redite ad unitatem. Hæc vobis quemadmodum geſta ſint, quando vultis, omnia recitamus.

Matt. 24. 12. — Matt. 13. 30.

[c] confectis apud Munatium Felicem.

3. Ille communicat malis, qui conſentit factis malorum, non qui tolerat in agro Dominico zizania uſque ad meſſem, vel paleam uſque ad ultimam ventilationem. Si malos odiſtis, vos ipſi mutamini ab ſcelere ſchiſmatis. Si malorum permixtionem time-

[a] Cenſorem illum ex nomine indicat & lepidè ſuggillat Hieronymus in Jon. cap. 4. his verbis. *In hoc loco quidam Cantherius de antiquiſſimo genere Corneliorum, ſive ut ipſe jactat, de ſtirpe Aſinii Pollionis, dudum Romæ dicitur me accuſaſſe ſacrilegii, quòd pro cucurbita hederam tranſtulerim: timuit videlicet ne ſi pro cucurbitis hederæ naſcerentur, unde occultè & tenebrosè biberet non haberet.*

Classis II. An. 404.

* Optatus Thamugadenſis propter Gildonem in carcere extinctus eſt, ex lib. 2. cont. litt. Petil. c. 92.

retis, * Optatum inter vos in apertiſſima iniquitate viventem per tot annos non teneretis. Quem cùm modò martyrem dicitis, ſupereſt ut eum, propter quem mortuus eſt, Chriſtum dicatis. Poſtremò quid vos offendit orbis Chriſtianus, à quo vos nefario furore præcidiſtis? Et quid vos promeruerunt Maximianiſtæ, quos à vobis damnatos, & per judicia publica de baſilicis proturbatos, in ſuo rurſus honore recepiſtis? Quid vos offendit pax Chriſti, contra quam vos dividitis ab eis, quos infamatis? Et quid vos promeruit pax Donati, pro qua ſuſcipitis quos damnatis? Felicianus Muſtitanus modò vobiſcum eſt. Legimus eum priùs in veſtro concilio damnatum, & à vobis poſtea in judicio proconſulis accuſatum, & in Muſtitana civitate Geſtis municipalibus oppugnatum.

Jerem. 36.

4. Si traditio codicum ſcelerata eſt, quam Deus in regem, qui Jeremiæ librum incendit, morte [a] bellicâ vindicavit, quanto ſceleratius eſt ſacrilegium ſchiſmatis, cujus auctores, quibus Maximianiſtas comparaſtis, aperta terra vivos abſorbuit? Quomodo ergo crimen traditionis nobis objicitis, quod non probatis, & ſchiſmaticos veſtros & damnatis & acceptatis? Si propterea juſti eſtis, quia perſecutionem per Imperatores paſſi eſtis, juſtiores vobis ſunt ipſi Maximianiſtæ, quos per judices ab Imperatoribus catholicis miſſos vos ipſi perſecuti eſtis. Si baptiſmum vos ſoli habetis, quid apud vos facit baptiſmus Maximianiſtarum in eis, quos baptizavit Felicianus damnatus, cum quibus eſt ad vos poſtea revocatus? Vel vobis laïcis ad iſta reſpondeant epiſcopi veſtri, ſi nobiſcum loqui nolunt; & cogitate pro ſalute veſtra, quale ſit hoc ipſum, quod nobiſcum loqui nolunt. Si lupi concilium fecerunt, ut paſtoribus non reſpondeant; quare oves conſilium perdiderunt, ut ad luporum ſpeluncas accedant?

EPISTOLA LXXVII. *

* Aliàs CXXXVI. quæ autem 77 erat, nunc 41.

Auguſtinus Felici & Hilarino, ut ne perturbentur obortis in Eccleſia ſcandalis. Porrò de Bonifacio, qui in nullo apud ſe crimine deprehenſus fuerit, ſtatuere non poſſe ut ejus nomen de presbyterorum albo expungatur, maximè cum ipſius cauſſam ad Dei judicium tranſmiſerit.

Dominis dilectiſſimis meritóque honorandis fratribus Felici & [b] Hilarino, Auguſtinus in Domino ſalutem.

Scripta paulò ante epiſtolam ſequentem.

1. Non miror ſatanam fidelium animos perturbantem: cui reſiſtite permanentes in ſpe promiſſorum Dei, qui fallere non poteſt: qui non ſolùm nobis in ſe credentibus, & ſperantibus, & in ejus caritate uſque in finem perſeverantibus polliceri præmia æterna dignatus eſt, verùm etiam temporalia ſcandala non defutura prædixit, quibus fidem noſtram exerceri & probari oporteret. Ait enim, *Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet caritas multorum*: ſed continuò ſubjecit, *Qui autem perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* Quid ergo mirum, ſi homines ſervis Dei detrahunt, & quia eorum vitam pervertere non poſſunt, famam decolorare conantur, cùm ipſum Deum & Dominum eorum quotidie blaſphemare non ceſſent, cùm eis diſplicet quidquid contra eorum voluntatem juſto & occulto judicio facit? Unde exhortor prudentiam veſtram, domini dilectiſſimi meritóque honorandi fratres, ut Scripturam Dei, qui nobis hæc omnia futura prænuntiavit, & adverſùs ea nos firmos eſſe debere præmonuit, contra hominum maledica vaniloquia ſuſpicioneſque temerarias corde Chriſtianiſſimo cogitetis.

Matt. 24. 12.

2. Breviter itaque dico caritati veſtræ, Bonifacium presbyterum in nullo crimine apud me fuiſſe detectum, nequaquam me de illo tale aliquid credidiſſe vel credere. Quomodo ergo juberem de numero presbyterorum nomen ejus auferri, vehementer terrente Evangelio ubi Dominus ait, *In quo judicio judicaveritis judicabimini?* Cùm enim cauſſa, quæ inter illum & Spem exorta eſt, ſub divino examine pendeat ſecundùm placitum eorum, quod vobis ſi volueritis poterit recitari; quis ego ſum, ut audeam Dei prævenire ſententiam in delendo vel ſupprimendo ejus nomine, de quo nec ſuſpicari temere mali aliquid epiſcopus debui, nec dilucidè judicare homo de occultis hominum potui, cùm in ipſis cauſſis ſæcularibus, quando ad majorem poteſtatem refertur arbitrium judicandi, manentibus ſicuti erant omnibus rebus, exſpectetur illa ſententia, unde jam non liceat provocari, ne ſuperiori cognitori fiat injuria, ſi ejus pendente judicio aliquid fuerit commutatum? Et utique multum intereſt inter divinam & humanam quamlibet excelſiſſimam poteſtatem. Domini Dei noſtri miſericordia numquam vos deſerat, domini dilectiſſimi & honorandi fratres.

Matt. 7. 2.

2. q. 2. Nemo.

EPISTOLA LXXVIII. *

* Aliàs CXXXVII. quæ autem 78 erat, nunc 197.

Quidam è monaſterio Auguſtini Spes nomine, accuſatus à Bonifacio presbytero, crimen in Bonifacium ipſum tranſtulit. Cum res evidentibus argumentis cognoſci ab Auguſtino non poſſet, juſſus eſt uterque ad re ſepulcrum S. Felicis Nolani, ut miraculo transfigeretur judicium. Id clam fieri curarat Auguſtinus: verùm quoniam res erumperat in notitiam hominum, permittit interea ut Bonifacii nomen inter presbyteros non recitetur: hortatur omnes ne temere judicent, neve ob paucorum delicta vel ipſi deficiant a pietate, vel de omnibus malè ſuſpicentur: obſervans nullam fuiſſe tam felicem ſodalitatem, in qua non aliquis flagitioſus exſtiterit.

Dilectiſſimis fratribus, clero, ſenioribus, & univerſæ plebi Eccleſiæ Hipponenſis, cui ſervio in dilectione Chriſti, Auguſtinus in Domino ſalutem.

Scripta fortè an. 404. circ. 26. Ser. …

1. Utinam Scripturæ Dei ſollicita mente intendentes, in quibuſque ſcandalis adjutorio noſtri ſermonis non egeretis, & ille vos potiùs conſolaretur, qui conſolatur & nos: qui non ſolùm bona, quæ ſanctis & fidelibus ſuis eſt redditurus, verùm etiam mala, quibus erat hic mundus abundaturus antè prædixit, antè conſcribenda curavit, ut bona poſt ſæculi finem ſequutura certiores exſpectaremus, quàm mala ſimiliter prænuntiata ante ſæculi finem præcedentia ſentiremus. Unde & Apoſtolus dicit; *Quæcumque enim antè ſcripta ſunt, ut nos doceremur ſcripta ſunt, ut per patientiam & conſolationem Scripturarum ſpem habeamus ad Deum.* Quid autem opus erat ut ipſe Dominus Jeſus non ſolùm diceret, *Tunc juſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris ſui*, quod poſt ſæculi finem futurum eſt; verùm etiam exclamaret, *Væ mundo ab ſcandalis*: niſi ut nobis non blandiremur venire nos poſſe ad ſedes felicitatis æternæ, niſi temporalibus malis exerciti non defecerimus? Quid opus fuit ut diceret, *Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet caritas multorum*: niſi ut illi

Rom. 15. 4.

Matt. 13. 43.

Matt. 18. 7.

[a] Sic MSS. undecim. Editi verò habent, *morte publica*.

[b] MSS. quinque, *Hilario*, alii quinque *Hilariano*.

CLASSIS II. AN. 404. Matt. 24. 13.

de quibus continuò loquutus adjunxit, *Qui perſe-* A
verſaverit uſque in finem, hic ſalvus erit, cùm hac
iniquitatis abundantiâ refrigeſcentem caritatem
viderent, non perturbarentur, non expaveſcerent,
non quaſi rebus inſperatis & inopinatis contriſtati
deficerent; ſed potiùs videntes accidere, quæ fu-
tura prædicta ſunt ante finem, patienter perſeve-
rarent uſque in finem, ut ſecuri mererentur regna-
re poſt finem in ea vita, quæ non habet finem.

2. Proinde cariſſimi in iſto ſcandalo, quo de
Bonifacio presbytero nonnulli perturbantur, non B
vobis dico ut non doleatis. Qui enim iſta non do-
lent, non eſt in eis caritas Chriſti: qui autem etiam
de talibus gaudent, abundat in eis malignitas dia-
boli. Non quia in memorato presbytero apparuit
aliquid, quod dignum damnatione judicaretur;
ſed quia duo de domo noſtra talem habent cauſ-
ſam, ut unus eorum ſine dubio perditus habeatur,
& ſit alterius fama apud quoſdam mala, apud
quoſdam dubia, etiamſi non ſit maculata conſcien-
tia. Dolete iſta, quoniam dolenda ſunt: non tamen C
ſic ut eo dolore veſtra caritas à bene vivendo re-
frigeſcat, ſed potiùs ad Dominum deprecandum
inardeſcat, ut ſi innocens eſt presbyter veſter, quod
magis credo, quia cùm ſenſiſſet alterius motum
impudicum & immundum, nec conſentire voluit
nec tacere, citò eum divina ſententia manifeſta-
tum miniſterio proprio repræſentet: ſi autem ma-
lè ſibi conſcius, quod ſuſpicari non audeo, voluit
alterius exiſtimationem lædere, cùm ejus pudici-
tiam contaminare non poſſet, ſicut dicit ipſe cum D
quo habet cauſſam, non eum permittat ſuam oc-
cultare nequitiam, ut quod homines invenire non
poſſunt, de quolibet eorum divino judicio propa-
letur.

3. Cùm enim iſta me cauſſa diu cruciaſſet, nec
invenirem quomodo unus è duobus convinceretur,
quamvis magis presbytero credidiſſem: cogitave-
ram primò ſic ambos Deo relinquere, donec in
uno eorum, qui mihi ſuſpectus erat, aliquid exſiſte-
ret, unde non ſine juſta & manifeſta cauſſa de no- E
ſtro habitaculo projiceretur. Sed cùm promoveri in
ᵃ clericatum, ſive illic per me, ſive alibi per litteras
meas vehementiſſimè conaretur, ego autem nullo
modo adducerer ei homini, de quo tantum mali
exiſtimarem, manus ordinationis imponere, aut per
commendationem meam alicui fratri meo eum ſub-
introducere, turbulentiùs agere cœpit, ut ſi ipſe in
clericatum non promoveretur, nec presbyter Bo-
nifacius in ſuo gradu eſſe permitteretur. In qua ejus
provocatione cùm viderem Bonifacium nolle qui- F
buſlibet infirmis & ad ſuſpicionem propenſis de
ſuæ vitæ dubitatione ſcandalum fieri, paratum-
que eſſe honoris ſui apud homines damnum per-
peti potiùs, quàm in ea contentione, in qua
non poſſet ignorantibus & dubitantibus vel ad
malè ſuſpicandum proclivioribus ſuam demon-
ſtrare conſcientiam, uſque ad Eccleſiæ pertur-
bationem inaniter progredi: elegi aliquid me-
dium, ut certo placito ſe ambo conſtringerent
ad locum ſanctum ſe perrecturos, ubi terribiliora G
opera Dei non ſanam cujuſcumque conſcientiam
multo faciliùs aperirent, & ad confeſſionem vel
pœnâ vel timore compellerent. Ubique quidem
Deus eſt, & nullo continetur vel includitur loco
qui condidit omnia, & eum à veris adoratoribus in
ſpiritu & veritate oportet adorari, ut in occulto

A exaudiens, in occulto etiam juſtificet & coronet. CLASSIS II. AN. 404.
Verumtamen ad iſta quæ hominibus viſibiliter no-
ta ſunt, quis poteſt ejus conſilium perſcrutari, qua-
re in aliis locis hæc miracula fiant, in aliis non fiant?
Multis enim notiſſima eſt ſanctitas loci, ubi beati
Felicis Nolenſis corpus conditum eſt, quò volui ut
pergerent; quia inde nobis faciliùs fideliùſque ſcri-
bi poteſt quidquid in eorum aliquo divinitus fuerit
propalatum. Nam & nos novimus Mediolani apud
memoriam ſanctorum, ubi mirabiliter & terribili-
B ter dæmones confitentur, furem quemdam, qui ad
eum locum venerat ut falſum jurando deciperet,
compulſum fuiſſe confiteri furtum, & quod abſtu-
lerat reddere: numquid non & Africa ſanctorum
Martyrum corporibus plena eſt? & tamen nuſquam
hîc ſcimus talia fieri. Sicut enim, quod Apoſtolus
dicit, *non omnes* ſancti *habent dona curationum, nec* 1. Cor. 12. 30.
omnes habent dijudicationem ſpirituum: ita nec in om-
nibus memoriis ſanctorum iſta fieri voluit ille, qui
dividit propria unicuique prout vult.

C 4. Quapropter cùm ego noluiſſem hunc gra-
viſſimum dolorem cordis mei vobis perferri in no-
titiam, ne vos atrociter & inaniter contriſtando
turbarem; fortaſſis ideo Deus noluit vos latere, ut
nobiſcum orationibus incumbatis, ut quod ipſe in
hac cauſſa novit, nos autem noſſe non poſſumus,
etiam nobis manifeſtare dignetur. Nomen autem
presbyteri propterea non auſus ſum de numero col-
legarum ejus vel ſupprimere vel delere, ne divinæ
poteſtati, ſub cujus examine cauſſa adhuc pendet,
D facere viderer injuriam, ſi illius judicium meo vel-
lem præjudicio prævenire: quod nec in negotiis ſæ-
cularibus judices faciunt, quando cauſſæ dubitatio
ad majorem poteſtatem refertur, ut pendente re-
latione aliquid audeant commutare. Et in epiſco- 3. q. 1 Nemo clericorum.
porum ᵃ concilio conſtitutum eſt, nullum clericum,
qui nondum convictus ſit, ſuſpendi à communio- ᵃ Carthag. 3. an. 397. can. 7. & 8.
ne debere, niſi ad cauſſam ſuam examinandam ſe
non præſentaverit. Bonifacius tamen hanc humi-
litatem ſuſcepit, ut nec litteras acciperet, quibus
E in peregrinatione honorem ſuum quæreret, ut in eo
loco ubi ambo ignoti ſunt, circa ambos æqualitas
ſervaretur. Et nunc ſi vobis placet ut nomen ejus
non recitetur, ne iis, qui ad Eccleſiam accedere no-
lunt, ſicut ait Apoſtolus, demus occaſionem quæ- 2. Cor. 11. 12.
rentibus occaſionem, non erit noſtrum hoc factum,
ſed eorum quorum cauſâ fuerit factum. QUID 11 q. 3. Quid obeſt.
ENIM OBEST homini, quòd ex illa tabula non vult
eum recitari humana ignorantia, ſi de libro vivo-
rum non eum delet iniqua conſcientia?

F 5. Proinde fratres mei, qui timetis Deum, memen-
tote quod ait apoſtolus Petrus, *Quoniam adverſarius* 1. Pet. 5. 8.
*veſter diabolus tamquam leo rugiens circumit quærens
quem devoret.* Quem non poteſt devorare ſeductum
ad nequitiam, famam ipſius inquinare conatur, ut
ſi fieri poteſt opprobriis hominum & malarum lin-
guarum detractione deficiat, & ſic in ejus fauces
ruat. Si autem nec famam innocentis maculare po-
tuerit, hoc ei perſuadere tentat, ut per malivolas
ſuſpiciones de fratre ſuo judicet, & ſic ab illo im-
G plicatus abſorbeatur. Et quis omnes ejus captiones
& circumventiones vel comprehendere vel enu-
merare ſufficiat? Adversùs tamen hæc tria, quæ ad
cauſſam præſentem pertinent ᵇ propiùs, ne mala ᵇ
exempla imitando ad nequitiam ſeducamini, ita
vos per Apoſtolum adloquitur Deus; *Ne ſitis jugum* 2. Cor 6. 14.
ducentes cum infidelibus. Quæ enim participatio juſti-

ᵃ Editi, *in clericatu.* At MSS. habent, *in clericatum.*

ᵇ MSS. Vaticani cum decem è noſtris, *prius.*

CLASSIS II. AN. 404. *tiæ cum iniquitate, aut quæ ſocietas luci ad tenebras?* A Item alio loco, *Nolite*, inquit, *ſeduci: Corrumpunt* 1. Cor. 15. 33. *mores bonos colloquia mala: Sobrii eſtote juſti, & nolite peccare.* Ut autem linguis detrahentium non deficiatis, Iſa. 51. 7. ſic per Prophetam dicit: *Audite me qui ſcitis judicium, populus meus, in quorum corde lex mea eſt, Opprobrium hominum nolite metuere, & detractione eorum ne ſuperemini, nec quòd vos ſpernant magni duxeritis: ſicut enim veſtimentum, ita per tempus abſumentur, & ſicut lana à tinea comedentur; juſtitia autem mea in æternum manet.* B Jam verò ne malivolo animo de ſervis Dei falſa ſuſpicando pereatis, illud 1. Cor. 4. 5. apoſtolicum recordamini, ubi ait, *Nolite ante tempus judicare quidquam, donec veniat Dominus, & illuminet abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit cogitationes cordis, & tunc laus erit unicuique à Deo.* Et 2. Cor. 5. 11. item illud quod ſcriptum eſt, *Quæ manifeſta ſunt, vobis; quæ autem occulta, Domino Deo veſtro.*

6. Manifeſtum eſt quidem, quia iſta in Eccleſia non accidunt ſine gravi triſtitia ſanctorum atque fidelium: C verumtamen conſoletur nos qui cuncta prædixit, atque ut abundantiâ iniquitatis non refrigeſcamus, ſed uſque in finem perſeveremus, ut ſalvi eſſe poſſimus, admonuit. Nam quantum ad me attinet, ſi eſt in me quantulacumque caritas Chriſti, quis veſtrûm infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non uror? Nolite itaque augere cruciatus meos deficiendo vel in ſuſpicionibus falſis, vel in peccatis alienis. Nolite Pſal. 68. 27. obſecro vos, ne dicam de vobis, *Et ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt.* D Nam illi qui gaudent de iſtis doloribus noſtris, de quibus in perſona corporis Ibid. 13. Chriſti tanto antè prædictum eſt, *Adversùs me inſultabant qui ſedebant in porta, & in me pſallebant qui bibebant vinum*, valde tolerabiliùs ſuſtinentur; pro quibus tamen etiam ipſis orare, & bonum eis velle didicimus. Ad quid enim aliud ſedent iſti, & quid aliud captant, niſi ut quiſquis epiſcopus, vel clericus, vel monachus, vel ſanctimonialis ceciderit, omnes tales eſſe credant, jactent, contendant, E ſed non omnes poſſe manifeſtari? Et tamen etiam ipſi cùm aliqua maritata invenitur adultera, nec projiciunt uxores ſuas, nec accuſant matres ſuas. Cùm autem de aliquibus, qui ſanctum nomen profitentur, aliquid criminis vel falſi ſonuerit, vel veri patuerit, inſtant, ſatagunt, ambiunt, ut de omnibus hoc credatur. Hos ergo de noſtris doloribus ſuavitatem ſuæ malæ linguæ captantes, facile eſt ut illis canibus comparemus, ſi fortè in malo Luc. 16. 21. intelligendi ſunt, qui lingebant vulnera pauperis illius, F qui ante januam divitis jacebat, & quouſque veniret ad requiem ſinus Abrahæ, laborioſa & indigna omnia tolerabat.

7. Vos me nolite ampliùs cruciare, qui aliquam ſpem habetis ad Deum: vos nolite ipſa vulnera, quæ illi lingunt multiplicare: vos pro quibus periclitamur omni horâ, habentes foris pugnas, intus timores, periculum in civitate, periculum in deſerto, periculum ex gentibus, periculum ex falſis fratribus. Scio quia doletis, ſed numquid acriùs quàm ego? G Scio quia conturbati eſtis, & timeo ne inter linguas maledicorum deficiat & pereat infirmus, propter quem Chriſtus mortuus eſt. Non ex vobis increſcat dolor noſter, quia non culpâ noſtrâ factus eſt veſter. Nam hoc eſt quod præcavere conatus ſum, ut ſi fieri poſſet, hoc malum nec vitandum negligeretur, nec in veſtram notitiam perferretur, ubi infructuosè cruciarentur firmi, & periculosè turbarentur infirmi. Sed qui hoc cognito permiſit vos tentari, det vobis vires ſuſtinendi, & erudiat vos ex lege ſua: doceat vos & mitiget à diebus malignis, donec fodiatur peccatori fovea.

8. Audio nonnullos veſtrûm hinc ampliùs contriſtari, quàm de lapſu duorum illorum diaconorum, qui ex parte Donati venerant, tamquam diſciplinæ Proculeiani inſultaverint, velut gloriantes de nobis, quòd ex noſtra diſciplina nihil tale in clericis exſtitiſſet. quod quicumque feciſtis, fateor vobis, non bene feciſtis. Ecce docuit vos Deus, ut qui gloriatur, in Domino glorietur: nec objiciatis hæreticis, niſi quia non ſunt catholici, ne ſimiles eis ſitis, qui non habendo quod in cauſſa ſuæ diviſionis defendant, non niſi hominum crimina colligere affectant, & ea ipſa plura falſiſſimè jactant: ut quia ipſam divinæ Scripturæ veritatem, qua ubique diffuſa Chriſti Eccleſia commendatur, criminari & obſcurare non poſſunt, homines per quos prædicatur adducant in odium, de quibus & fingere quidquid in mentem venerit, poſſunt. Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum; ſi tamen illum audiſtis, & in illo docti eſtis. Ipſe quippe fideles ſuos ſecuros fecit etiam de diſpenſatoribus malis, mala ſua facientibus, & bona ejus loquentibus, ubi ait, *Quæ dicunt facite: quæ autem faciunt, facere nolite. dicunt enim, & non faciunt.* Matt. 23. 3. Orate quidem pro me, ne fortè aliis prædicans ipſe reprobus inveniar: verumtamen cùm gloriamini, non in me, ſed in Domino gloriamini. Quantumlibet enim vigilet diſciplina domus meæ, 47. al. Quantumlibet. homo ſum, & inter homines vivo, nec mihi arrogare audeo ut domus mea melior ſit quàm arca Noë, Gen. 9. 27. ubi tamen inter octo homines reprobus unus inventus eſt: aut melior ſit quàm domus Abrahæ, ubi dictum eſt, *Ejice* Gen. 21. 10. *ancillam & filium ejus:* aut melior ſit quàm domus Iſaac, [a] cujus de duobus geminis dictum eſt, *Jacob dilexi, Eſau autem odio habui:* Malach. 1. 2. aut melior ſit quàm domus ipſius Jacob, ubi lectum patris filius Gen. 49. 4. inceſtavit: aut melior ſit quàm domus David, cujus 2. Reg. 13. 14. filius cum ſorore concubuit; cujus alter filius 2. Reg. 15. 12. contra patris tam ſanctam manſuetudinem rebellavit: aut melior quàm cohabitatio Pauli apoſtoli, qui tamen ſi inter omnes bonos habitaret, non diceret quod ſuperiùs commemoravi, *foris pugnæ, intus timores;* 2. Cor. 7. 5. nec diceret cùm de ſanctitate & fide Timothei loqueretur, *Neminem habeo qui germanè de vobis ſollicitus ſit. Omnes enim ſua quærunt, non quæ ſunt Jeſu Chriſti:* Phil. 2. 20. aut melior quàm cohabitatio ipſius Domini Chriſti, in qua undecim boni perfidum & furem Judam toleraverunt: aut melior ſit poſtremò quàm cælum, unde angeli ceciderunt.

9. Simpliciter autem fateor caritati veſtræ coram Domino Deo noſtro, qui teſtis eſt ſuper animam meam, ex quo Deo ſervire cœpi, quomodo difficilè ſum expertus meliores quàm qui in monaſteriis profecerunt; ita non ſum expertus pejores quàm qui in monaſteriis ceciderunt, ita ut hinc arbitrer in Apocalypſi ſcriptum, *Juſtus juſtior fiat, & ſordidus ſordeſcat adhuc.* Apoc. 22. 11. Quapropter etſi contriſtamur de aliquibus purgamentis, conſolamur tamen etiam de pluribus ornamentis. Nolite ergo propter amurcam, qua oculi veſtri offenduntur, torcularia deteſtari, unde apothecæ dominicæ fructu olei luminoſioris implentur. Domini Dei noſtri miſericordia

[a] Editi, *cum de duobus*. At meliores MSS. habent, *cujus*.

Classis II. an. 404.

vos adversùs omnes inſidias inimici in ſua pace cuſtodiat, dilectiſſimi fratres.

*Aliàs CCXLIV. quæ autem 79. erat, nunc 198.

EPISTOLA LXXIX. *

Auguſtini epiſcopi ad presbyterum quemdam Manichæum, denuntians ut ſolvat quæſtionem, in qua præceſſor ejus Fortunatus defecerat, vel procul à ſua eccleſia diſcedat.

Scripta fortè an. 404.

1. SINE cauſſa tergiverſaris, cùm longè appareat qualis ſis. Quid tecum locuti fuerint fratres, indicaverunt mihi. Benè, quia non times mortem: ſed eam mortem debes timere, quam tibi ipſe facis talia de Deo blaſphemando. Et quòd intelligis mortem iſtam viſibilem, quam omnes homines norunt, ſeparationem eſſe mentis à corpore, non eſt magnum intelligere: ſed quod adjungis de veſtro, ſeparationem eſſe boni à malo: Si mens bonum eſt & corpus malum, qui ea commiſcuit non eſt bonus: dicitis autem quia Deus bonus iſta commiſcuit: ergo aut malus eſt, aut malum timebat. Et tu gloriaris, quia non times hominem, cùm Deum talem tibi fingas, qui tenebras timuit, ut commiſceret bonum & malum? Noli autem extolli animo, ſicut ſcripſiſti, quia vos magnos facimus, eo quòd impedire volumus venena veſtra, ne ad homines peſtilentia ſerpat: Non enim Apoſtolus, quos canes appellat magnos facit, cùm dicit, *Cavete canes*: aut illos magnos faciebat, quorum ſermonem dicebat ſerpere ut cancrum. Itaque denuntio tibi in nomine Christi, ut ſi paratus es, ſolve quæſtionem, in qua defecit præceſſor tuus [a] Fortunatus. Et ita hinc ierat, ut non rediret, niſi, cum ſuis diſputatione collata, inveniret quid contra reſpondere poſſet, diſputans cum fratribus. Si autem ad hoc non es paratus; diſcede hinc, & noli pervertere vias Domini, & illaqueare & venenis inficere animas infirmas, ne adjuvante dextera Domini noſtri, quomodo non putaveras erubeſcas.

Phil. 3. 2.
2. Tim. 2. 17.

*Aliàs LXV quæ autem 80 & 3, nunc 199.

EPISTOLA LXXX. *

Cupit explicari liquidiùs à Paulino, quonam modo voluntatem Dei, qua noſtra præferenda eſt, noſſe poſſimus.

Sanctis & Deo dilectis, meritò venerabilibus & multùm deſiderabilibus fratribus PAULINO & THERASIÆ, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta an. 405 circ. menſem Martium.

1. CARISSIMUS frater Celſus, cùm reſcripta repeteret, debitum reddere feſtinavi, ſed verè feſtinavi. Cùm enim eum putarem adhuc aliquot dies nobiſcum moraturum, repentè comperta occaſione navigij, mihi pridianam ſuam profectionem jam nocte ſuggeſſit. Quid facerem cùm eum tenere non poſſem, & quia ad vos, cum quibus ei meliùs eſſet, properabat, nec ſi poſſem, deberem. Proinde pauca illicò hæc arripui dictanda atque mittenda, prolixioris epiſtolæ me confitens debitorem, cùm poſt reditum venerabilium fratrum noſtrorum collegarum meorum [b] Theaſij & Evodij, primùm veſtri ex parte ſatiatus fuero. Uberiùs enim ad nos in eorum pectoribus & [c] oribus vos eſſe venturos jamjamque, in Christi nomine atque adjutorio ſperamus. Cùm hæc ſcriberem, etiam per unanimem filium noſtrum [d] Thagaſtenſis eccleſiæ presbyterum Fortunatianum Romam navigaturum, aliam epiſtolam paucis antè diebus jam dederam. Nunc ergo quod ſoleo rogo, ut quod ſoletis, faciatis. Oretis pro nobis, ut videat Deus humilitatem noſtram, & laborem noſtrum, & dimittat omnia peccata noſtra.

2. Colloqui autem vobiſcum talia cupio, ſi dignemini, litteris, qualia colloqui poſſemus, ſi coram veſtris ſenſibus adeſſemus. Ecce illam quæſtiunculam, quam nuper propoſueram, tamquam ſi præſens præſenti inter dulces loquelas objicerem, planè Christiano intellectu & devotione ſolviſti, ſed nimis curſim & breviter; poſſet quippe ibi aliquanto diutiùs & uberiùs habitare gratia oris tui, ſi cùm dixiſſes ita te in illo, quo feliciter utens, loco perſeverare decreviſſe, ut ſi quid de te aliud Domino placuerit, ejus voluntatem præferas tuæ, idipſum aliquanto apertiùs explicares, Quonam modo voluntatem Dei, quæ noſtræ voluntati præponenda eſt, noverimus: utrùm tantùm in ea re, quam propterea [e] volentes perferre debemus, quia & inviti cogeremur. Ibi enim fit quidem quod nolumus: ſed ideo nos corrigimus ut velimus, quia ille vult, cujus voluntatis nec excellentiam fas eſt recuſare, nec omnipotentiam licet evitare: ſicut Petrum alter cinxit & tulit quò noluerat; verumtamen quò nollet ut, & volens mortem ſubegit aſperam. An & ibi ubi eſt poteſtas, non mutare ſententiam, quamvis aliud occurrat, in quo potiùs appareat voluntas Dei ad mutandam ſententiam nos vocantis, non quia noſtra mala erat, ſed in qua rectè permaneretur, niſi ab illo in alteram vocaremur. Neque enim malum fuit Abrahæ nutrire & educare filium, quoad poſſet, quantum in ipſo eſſet, uſque ad finem vitæ ſuæ: ſed repentè juſſus occidere, mutavit utique non priùs malam ſententiam, ſed quæ mala eſſet, ſi poſt juſſum mutata non eſſet. hinc quoque non dubito nihil aliud videri tibi.

Johan. 21. 18.
Gen. 22.

3. Sed plerumque non voce de cælo, non per Prophetam, non per revelationem vel ſomnij vel exceſſus mentis, qui dicitur exſtaſis, ſed rebus ipſis accidentibus, & ad aliud quàm ſtatueramus vocantibus cogimur agnoſcere Dei voluntatem eſſe aliam quàm erat noſtra: tamquam ſi proficiſci ſtatueremus, & aliquid oriretur quod conſulta de officio noſtro veritas vetaret deſerere, aut decernentibus ibi manere nuntiaretur aliquid, quod eadem veritate conſulta nos compelleret proficiſci. De hoc tertio genere cauſſarum mutandæ ſententiæ, quid tibi videatur peto mecum pleniùs & enodatiùs colloquaris. Sæpe nos quippe conturbat, & difficile eſt non aliquid quod magis faciendum erat omittere, dum illud mutare [f] nolumus, in quo priùs per-

[a] Fortunatum in diſputatione vicit Auguſtinus, cùm adhuc presbyter eſſet, ex lib. 1 Retract. c. 16. Jam verò epiſcopus alium cum Felice, qui *Hipponem venerat eumdem ſeminaturus errorem*, ut ait in lib. 2 Retract. c. 8. diſputationem habuit; anno ſcilicet 404 ex Actis cum Felice. Huic ergo epiſtolam hanc ſcriptam fuiſſe ſuſpicari licet.

[b] Apud Er. & Lov. *Theraſij*. In MS Gervaſiano, *Theſij*. In aliquot aliis, *Theaſij*; hoc pacto etiam ſcribitur in concilio habito Carthagine die 26. Junij an. 404 cujus decreto legati ad Honorium imperatorem contra Donatiſtas miſſi ſunt Theaſius & Evodius, ſive Evhodius, ut in membranis habetur; iidem ipſi, haud dubiè, qui viſuri erant Paulinum.

[c] Ita in MSS. At in vulgatis, *& orationibus.*

[d] Apud Bad. Am. & Er. *Carthaginienſis eccleſiæ.* In uno è Vatic. MSS *Thagazenſis.*

[e] Sic MSS. ſeptem. At Bad. Am. & Er. *propterea præferre debemus*: Lov. *propterea voluntati præferre debemus.* Et mox editiones illæ quatuor habent, *Ibi enim fit quidem quod volumus, ſed ideo nos cogimur* &c. ſubſtituimus lectionem in melioribus MSS repertam.

[f] Editi, *mutare volumus.* Sed legendum, ut eſt in MSS. novem, *mutare nolumus.* quo nimirum fit, *ut quod potiùs agendum eſt occurrens deſeratur.*

CLASSIS II. AN. 405. manere ſtatueramus, non quidem malum, verùm jam ideo malum, quia id quod potiùs agendum eſt, occurrens deſeritur. quod ſi non occurreret, non ſolùm ſine vituperatione, ſed etiam cum laude, in illo priore perduraretur. Hîc non falli difficile eſt; hîc omnino vox prophetica prævalet, *Delicta quis intelligit.* (*Pſal. 18. 13.*) Hinc oro, participem me facias cogitationum tuarum, quid in talibus vel facere ſoleas, vel faciendum eſſe reperias.

EPISTOLA LXXXI. *

** Aliàs XVIII. quæ autem 80. erat, nunc 48.*

Hieronymus Auguſtino excuſans quòd ipſius litteris reſponderit liberiùs epiſtolâ 75. rogansque ut omiſſis contentioſis quæſtionibus, deinceps ſecum invicem amicè conferant, & placidè verſentur in campo ſacrarum Scripturarum.

Domino verè ſancto & beatiſſimo papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS *in Chriſto ſalutem.*

Scripta ferè an. 405.

1. *CUM à ſancto fratre noſtro* [a] *Firmo ſolicitè quærerem, quid ageres, ſoſpitem te lætus audivi. Rurſum cum tuas litteras non dico ſperarem, ſed exigerem; neſciente te, de Africa ſe profectum eſſe dixit. Itaque reddo tibi per eum ſalutationis officia, qui te unico amore complectitur: ſimulque obſecro, ut ignoſcas pudori meo, quòd diu præcipienti ut reſcriberem, negare non potui. Nec ego tibi, ſed cauſſa cauſſa reſpondit. Et ſi culpa eſt reſpondiſſe, quæſo ut patienter audias, multo major eſt provocaſſe. Sed faceſſant iſtiuſmodi querimoniæ: ſit inter nos pura germanitas; & deinceps non quæſtionum, ſed caritatis ad nos ſcripta mittamus. Sancti fratres, qui nobiſcum Domino ſerviunt, affatim te ſalutant. Sanctos qui tecum Chriſti leve trahunt jugum, præcipuè ſanctum & ſuſcipiendum papam Alypium, ut meo obſequio ſalutes, precor. Incolumem te & memorem mei, Chriſtus Deus noſter tueatur omnipotens, Domine verè ſancte & beatiſſime papa. Si legiſti librum explanationum in Ionam, puto quòd ridiculam cucurbitæ non recipias quæſtionem. Si autem amicus, qui me primus gladio petiit, ſtilo repulſus eſt; ſit humanitatis tuæ atque juſtitiæ, accuſantem reprehendere, non reſpondentem. In Scripturarum campo, ſi placet, ſine noſtro invicem dolore ludamus.*

EPISTOLA LXXXII. *

** Aliàs XIX. quæ autem 82. erat, nunc 102.*

Receptis ab Hieronymo ſuperioribus epiſtolis 72. 75. & 80. reſcribit accuratiùs Auguſtinus de interpretatione loci epiſtolæ ad Galatas, confirmans quòd Petrus meritò veraciterque reprehenſus fuerit à Paulo. Ceterùm deprecatur veniam, ſi dictis quibuſdam incautioribus Hieronymi animum offenderit, excuſans quòd nullâ ſuâ culpâ per multorum manus obambularit epiſtola, priùs quam ad eum, cui ſcripta erat, pervenerat.

Domino dilectiſſimo, & in Chriſti viſceribus honorando, ſancto fratri & compreſbytero HIERONYMO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta paulò poſt ſuperiorem. CAPUT I.

1. JAM pridem tuæ caritati prolixam epiſtolam miſi, reſpondens illi tuæ, quam per ſanctum filium tuum Aſterium, nunc jam non ſolùm fratrem, verùm etiam collegam meum miſiſſe te recolis. Quæ utrùm in manus tuas pervenire meruerit, adhuc neſcio, niſi quòd per fratrem ſinceriſſimum Firmum ſcribis, ſi ille, qui te primùm gladio petiit, ſtilo repulſus eſt; ut ſit humanitatis meæ atque juſtitiæ accuſantem reprehendere, non reſpondentem. Hoc ſolo tenuiſſimo indicio utcumque conjicio, legiſſe te illam epiſtolam meam. In ea quippe deploravi tantam inter vos exſtitiſſe diſcordiam, de quorum tanta amicitia, quaquaverſum eam fama diffuderat, caritas fraterna gaudebar. Quod non feci reprehendendo germanitatem tuam, cujus in ea re aliquam culpam me cognoviſſe non auſim dicere; ſed dolendo humanam miſeriam, cujus in amicitiis mutua caritate retinendis, quantalibet illa ſit, incerta permanſio eſt. Verùm illud malueram tuis noſſe reſcriptis, utrùm mihi veniam, quam popoſceram dederis. quod apertiùs mihi intimari cupio: quamvis hilarior quidam vultus litterarum tuarum, etiam hoc me impetraſſe, ſignificare videatur: ſi tamen poſt lectam illam miſſæ ſunt; quod in eis minimè apparet.

2. Petis, vel potiùs fiduciâ caritatis jubes, ut in Scripturarum campo ſine noſtro invicem dolore ludamus. Equidem quantum ad me attinet, ſeriò nos iſta, quàm ludò, agere mallem. Quòd ſi hoc verbum tibi propter facilitatem ponere placuit; ego fateor, majus aliquid expeto à benignitate virium tuarum, prudentiaque tam docta, & otioſa, annoſa, ſtudioſa, ingenioſa diligentia; hæc tibi non tantùm donante, verùm etiam dictante Spiritu-ſancto, ut in magnis & laborioſis quæſtionibus, non tamquam ludentem in campo Scripturarum, ſed in montibus anhelantem adjuves. Si autem propter hilaritatem, quam eſſe inter cariſſimos differentes decet, putaſti dicendum eſſe, ludamus: ſive illud apertum & planum ſit, unde colloquimur, ſive arduum atque difficile; hoc ipſum, edoce, obſecro te, quonam modo aſſequi valeamus: ut cùm fortè aliquid nos movet, quod nobis, etſi non cautiùs adtendentibus, certè tardiùs intelligentibus, non probatum eſt, & quid nobis videatur, contrà conamur aſſerere, ſi hoc aliquanto ſecuriore libertate dicamus, non incidamus in ſuſpicionem puerilis jactantiæ, quaſi noſtro nomini famam, viros illuſtres accuſando, quæramus: ſi autem aliquid aſperum, refellendi neceſſitate, depromtum fuerit, quò tolerabile fiat, leniore circumfundamus eloquio, ne litum melle gladium ſtringere judicemur. Niſi fortè ille modus eſt, quo utrumque hoc vitium, vel vitii ſuſpicionem caveamus, ſi cum doctiore amico ſic diſputemus, ut quidquid dixerit, neceſſe ſit approbare, nec quærendi ſaltem cauſſâ, liceat aliquantulùm reluctari.

3. Tum verò ſine ullo timore offenſionis tamquam in campo luditur: ſed mirum ſi nobis non illuditur. Ego enim fateor caritati tuæ, SOLIS EIS Scripturarum libris, qui jam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem ſcribendo aliquid erraſſe firmiſſimè credam. (*Diſt. 9 cap. Ego ſolis.*) Ac ſi aliquid in eis offendero litteris, quod videatur contrarium veritati; nihil aliud, quàm vel mendoſum eſſe codicem, vel interpretem non aſſequutum eſſe quod dictum eſt, vel me minimè intellexiſſe, non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet ſanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt; ſed quia mihi vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat, perſuadere potuerunt. Nec te, mi frater, ſentire aliud exiſtimo: prorſus, inquam, non te arbitror ſic legi tuos libros velle, tamquam Prophetarum, vel Apoſtolorum: de quorum ſcriptis, quòd

[a] *Firmi nomen hic loci omittitur in Vaticanis octo, & in aliis ſex è noſtris MSS. ſed in omnibus ferè habetur initio epiſtolæ proximè ſequentis.*

[Classis II. an. 405.] omni errore careant, dubitare nefarium eſt. Abſit hoc à pia humilitate & veraci de temetipſo cogitatione: qua niſi eſſes prædìtus, non utique diceres, [Utinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel diſceremus.]

[Caput II.] 4. Quod ſi teipſum conſideratione vitæ ac morum tuorum, non ſimulatè, nec fallaciter dixiſſe credo: quanto magis æquum eſt me credere, Apoſtolum Paulum non aliud ſenſiſſe, quàm ſcripſerit, ubi ait de Petro & Barnaba, [Gal. 2. 14.] *Cùm viderem quia non rectè ingrediuntur ad veritatem Evangelij, dixi Petro coram omnibus; Si tu, cùm ſis Judæus, gentiliter & non Judaicè vivis, quomodo gentes cogis Judaizare!* De quo enim certus ſim, quòd me ſcribendo vel loquendo non fallat, ſi fallebat Apoſtolus filios ſuos, quos iterum parturiebat, donec in eis Chriſtus, id eſt veritas, formaretur. Quibus cùm præmiſiſſet, dicens, [Gal. 1. 20.] *Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior*: non tamen veraciter ſcribebat, ſed neſcio qua diſpenſatoria ſimulatione fallebat, vidiſſe ſe Petrum & Barnabam non rectè ad Evangelij veritatem ingredientes, ac Petro in faciem reſtitiſſe, non ob aliud niſi quòd gentes cogeret Judaizare.

5. At enim ſatius eſt credere, apoſtolum Paulum aliquid non verè ſcripſiſſe, quàm apoſtolum Petrum non rectè aliquid egiſſe. [Matt. 26. 75.] Hoc ſi ita eſt, dicamus (quod abſit) ſatius eſſe credere mentiri Evangelium, quàm negatum eſſe à Petro Chriſtum; & mentiri Regnorum librum, quàm tantum [2. Reg. 11. 4.] Prophetam, à Domino Deo tam excellenter electum, & in concupiſcenda atque abducenda uxore aliena commiſiſſe adulterium, & in marito ejus necando tam horrendum homicidium. Immo verò ſanctam Scripturam, in ſummo & cæleſti auctoritatis culmine collocatam, de veritate ejus certus ac ſecurus legam, & in ea homines vel approbatos, vel emendatos, vel damnatos veraciter diſcam, potiùs quàm, facta humana [a] dum in quibuſdam laudabilis excellentiæ perſonis aliquando credere timeo reprehendenda, ipſa divina eloquia mihi ſint ubique ſuſpecta.

6. Manichæi plurima divinarum Scripturarum, quibus eorum nefarius error clariſſima ſententiarum perſpicuitate convincitur, quia in alium ſenſum detorquere non poſſunt, falſa eſſe contendunt: ita tamen, ut eamdem falſitatem non ſcribentibus Apoſtolis tribuant, ſed neſcio quibus codicum corruptoribus. Quod tamen quia nec pluribus ſive antiquioribus exemplaribus, nec præcedentis linguæ auctoritate, unde latini libri interpretati ſunt, probare aliquando potuerunt: notiſſima omnibus veritate ſuperati, confuſique diſcedunt. Itane non intelligit prudentia ſancta tua, quanta malitiæ illorum pateſcat occaſio, ſi non ab aliis apoſtolicas litteras eſſe falſatas, ſed ipſos Apoſtolos falſa ſcripſiſſe, dicamus?

7. Non eſt, inquis, credibile, hoc in Petro Paulum, quod ipſe Paulus fecerat, arguiſſe. Non nunc inquiro quid fecerit; quid ſcripſerit quæro: hoc ad quæſtionem, quam ſuſcepi, maximè pertinet; ut veritas divinarum Scripturarum, ad noſtram fidem ædificandam memoriæ commendata, non à quibuſlibet, ſed ab ipſis Apoſtolis, ac per hoc in canonicum auctoritatis culmen recepta, ex omni parte verax atque indubitanda perſiſtat. Nam ſi hoc fecit Petrus, quod facere debuit; mentitus eſt Paulus, quòd eum viderit non rectè ingredientem ad veritatem Evangelij. Quiſquis enim hoc facit, quod facere debet, rectè utique facit. Et ideo falſum de illo dicit, qui dicit eum non rectè feciſſe, quod eum novit facere debuiſſe. Si autem verum ſcripſit Paulus; verum eſt, quòd Petrus non rectè tunc ingrediebatur ad veritatem Evangelij. Id ergo faciebat, quod facere non debebat: & ſi tale aliquid Paulus ipſe jam fecerat, correctum potiùs etiam ipſum credam coapoſtoli ſui correctionem non potuiſſe negligere, quàm mendaciter aliquid in ſua epiſtola poſuiſſe; & in epiſtola qualibet: quanto magis in illa, in qua præloquutus ait, *Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior!* [Gal. 1. 20.]

8. Ego quidem illud Petrum ſic egiſſe credo, ut gentes cogeret Judaizare. Hoc enim lego ſcripſiſſe Paulum, quem mentitum eſſe non credo. Et ideo non rectè agebat hoc Petrus. Erat enim contra Evangelij veritatem, ut putarent, qui credebant in Chriſtum, ſine illis veteribus Sacramentis ſalvos ſe eſſe non poſſe. Hoc enim contendebant Antiochiæ, qui ex circumciſione crediderant: contra quos Paulus perſeveranter acriterque confligit. Ipſum verò Paulum non ad hoc id egiſſe, [Act. 16. 3.] quod vel Timotheum circumcidit, vel Cenchreis [Act. 18. 18.] votum perſolvit, vel Ieroſolymis à Jacobo admonitus, [Act. 21. 24.] cùm eis, qui noverant, legitima illa celebranda ſuſcepit; ut putari videretur, per ea ſacramenta etiam Chriſtianam ſalutem dari: ſed ne illa, quæ prioribus, ut congruebat, temporibus in umbris rerum futurarum Deus fieri juſſerat, tamquam idololatriam gentilium damnare crederetur. Hoc eſt enim quod illi Jacobus ait, auditum de illo eſſe [Act. 21. 21.] quòd diſceſſionem doceat à Moyſe. Quod utique nefas eſt, ut credentes in Chriſtum diſcindantur à Propheta Chriſti, tamquam ejus doctrinam deteſtantes atque damnantes: de quo ipſe Chriſtus dicit, *Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi; de me enim ille ſcripſit.* [Johan. 5. 46.]

9. Adtende enim obſecro ipſa verba Jacobi: *Vides*, inquit, *frater, quot millia ſunt in Judæa, qui crediderunt in Chriſtum: & hi omnes æmulatores ſunt Legis. Audierunt autem de te, quia diſceſſionem doces à Moyſe eorum, qui per gentes ſunt, Judæorum; dicens non debere circumcidere eos filios ſuos, neque ſecundùm conſuetudinem ingredi. Quid ergo eſt? Utique oportet convenire multitudinem: audierunt enim te ſupervenisſe: hoc ergo fac, quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votum habentes ſuper ſe, his aſſumtis, ſanctifica te cum ipſis, & impende in eos ut radant capita: & ſcient omnes quia, quæ de te audierunt, falſa ſunt; ſed ſequeris & ipſe, cuſtodiens Legem. De gentibus autem qui crediderunt, nos mandavimus, judicantes nihil ejuſmodi ſervare illos, niſi ut ſe obſervent ab idolis immolato, & à ſanguine, & à fornicatione.* [Act. 21, 20.] Non, opinor, obſcurum eſt, & Jacobum hoc ideo monuiſſe, [Omittit, ſuffocatum.] ut ſcirent falſa eſſe, quæ de illo audierant hi, qui cùm in Chriſtum ex Judæis credidiſſent, tamen æmulatores erant Legis, ne per doctrinam Chriſti velut ſacrilega, nec Deo mandante conſcripta damnari putarentur, quæ per Moyſen patribus fuerant miniſtrata. Hoc enim de Paulo jactaverant, non illi qui intelligebant quo animo à Judæis fidelibus obſervari tunc iſta deberent, propter commendandam ſcilicet auctoritatem divinam & ſacramentorum illorum propheticam ſanctitatem, non propter adipiſcendam ſalutem, quæ jam in

[a] Lov. potiùs quàm facta humana, ut dum &c. ſed meliùs ſublato, ut, ut in aliis editionibus & in MSS.

Chriſto

Claſſis II. An. 405.

Chriſto revelabatur, & per baptiſmi ſacramentum miniſtrabatur: ſed illi hoc de Paulo ſparſerant, qui ſic ea volebant obſervari, tamquam ſine his in Evangelio ſalus credentibus eſſe non poſſet. Ipſum enim ſenſerant vehementiſſimum gratiæ prædicatorem & intentioni eorum maximè adverſum, docentem non per illa hominem juſtificari, ſed per gratiam Jeſu Chriſti, cujus prænuntiandæ cauſſâ illæ umbræ in Lege mandatæ ſunt. Et ideo illi invidiam & perſequutionem molientes concitare, tamquam inimicum legis mandatorumque divinorum criminabantur: cujus falſæ criminationis invidiam congruentiùs devitare non poſſet, quàm ut ea ipſe celebraret, quæ damnare tamquam ſacrilega putabatur; atque ita oſtenderet, nec Judæos tunc ab eis tamquam à nefariis prohibendos, nec gentiles ad ea tamquam ad neceſſaria compellendos.

10. Nam ſi revera ſic ea reprobaret, quemadmodum de illo auditum erat; & ideo celebranda ſuſciperet, ut actione ſimulata ſuam poſſet occultare ſententiam; non ei diceret Jacobus, *Et ſcient omnes:* ſed diceret, Et putabunt omnes, *quoniam, quæ de te audierunt, falſa ſunt:* præſertim quia in
Act. 15. 28. ipſis Jeroſolymis Apoſtoli jam decreverant, ne quiſquam gentes cogeret Judaizare: non autem decreverant, ne quiſquam tunc Judæos Judaizare prohiberet, quamvis etiam ipſos jam doctrina Chriſtiana non cogeret. Proinde ſi poſt Apoſtolorum decretum Petrus habuit illam in Antiochia ſimulationem, qua gentes cogeret Judaizare, quod jam nec ipſe cogebatur, quamvis propter commendanda eloquia Dei, quæ Judæis ſunt credita, non prohibebatur; quid mirum, ſi conſtringebat eum Paulus liberè aſſerere, quod cum ceteris Apoſtolis ſe Jeroſolymis decreviſſe meminerat?

11. Si autem hoc, quod magis arbitror, ante illud Jeroſolymitanum concilium Petrus fecit; nec ſic mirum eſt, quòd eum volebat Paulus non timidè obtegere, ſed fidenter aſſerere, quod eum pariter ſentire jam noverat: ſive quòd cum eo contulerat Evangelium; ſive quòd in Cornelij centurionis vocatione, etiam divinitus eum de hac re admonitum acceperat; ſive quòd antequam illi, quos timuerat, veniſſent Antiochiam, cum gentibus eum conveſci viderat. Neque enim negamus in hac ſententia fuiſſe jam Petrum, in qua & Paulus fuit. Non itaque tunc eum quid in ea re verum eſſet docebat: ſed ejus ſimulationem, qua gentes Judaïzare cogebantur, arguebat: non ob aliud, niſi quia ſic illa omnia ſimulatoria gerebantur, tamquam verum eſſet, quod illi dicebant, qui ſine circumciſione præputij atque aliis obſervationibus, quæ erant umbræ futurorum, putabant credentes ſalvos eſſe non poſſe.

Ibid. 9. 9. Sententiam.
12. Ergo & Timotheum circumcidit propterea, ne Judæis, & maximè cognationi ejus maternæ ſic viderentur qui ex gentibus in Chriſtum crediderant, deteſtari circumciſionem, ſicut idololatria deteſtanda eſt: cùm illam Deus fieri præceperit, hanc ſatanas perſuaſerit. Et Titum propterea non circumcidit, ne occaſionem daret eis, qui ſine illa circumciſione dicebant credentes ſalvos eſſe non poſſe, & ad deceptionem gentium hoc etiam Paulum ſentire
Gal. 2. 3. jactarent. Quod ipſe ſatis ſignificat, ubi ait, *Sed neque Titus, qui mecum erat, cùm eſſet Græcus, compulſus eſt circumcidi: propter ſubintroductos autem falſos fratres, qui ſubintroïerant perſcrutari libertatem noſtram, ut nos in ſervitutem redigerent; quibus nec ad horam ceſſimus ſubjectione, ut veritas Evangelij permaneat ad vos.* Hìc apparet, quid eos captare intellexerit, ut non faceret quod in Timotheo fecerat; & quod ea libertate facere poterat, qua oſtenderat, illa ſacramenta nec tamquam neceſſaria debere appeti, nec tamquam ſacrilega debere damnari.

13. Sed cavendum eſt videlicet in hac diſputatione, ne ſicut philoſophi, quædam facta hominum media dicamus inter rectè factum & peccatum, quæ neque in rectè factis, neque in peccatis numerentur; & urgeamur eo, quòd obſervare Legis cærimonias non poteſt eſſe indifferens, ſed aut bonum, aut malum: ut, ſi bonum dixerimus, eas nos quoque obſervare cogamur; ſi autem malum, non verè, ſed ſimulatè ab Apoſtolis obſervatas eſſe credamus. Ego verò Apoſtolis non tam exemplum philoſophorum timeo, quando & illi in ſua diſputatione veri aliquid dicunt, quàm forenſium advocatorum, quando in alienarum cauſſarum actione mentiuntur. Quorum ſimilitudo ſi in ipſa expoſitione epiſtolæ ad Galatas ad confirmandam ſimulationem Petri & Pauli putata eſt decenter* induci; quid ego apud te timeam nomen philoſophorum, qui non propterea vani ſunt, quia omnia falſa dicunt, ſed quia & falſis pleriſque confidunt; & ubi vera inveniuntur dicere, à Chriſti gratia, qui eſt ipſa veritas, alieni ſunt?

* Ubi ab Hieronymo inducitur.

14. Cur autem non dicam, præcepta illa veterum ſacramentorum nec bona eſſe, quia non eis homines juſtificantur, umbræ enim ſunt prænuntiantes gratiam, qua juſtificamur: nec tamen mala, quia divinitus præcepta ſunt, tempori perſoniſque congruentia: cùm me adjuvet etiam prophetica ſententia, qua dicit Deus ſe illi populo dediſſe præcepta non bona? Fortè enim propterea non dixit mala, ſed tantùm non bona, id eſt non talia, ut illis homines boni fiant, aut ſine illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna ſinceritas tua, utrùm ſimulatè quiſquam ſanctus orientalis, cùm Romam venerit, jejunet ſabbato, excepto illo die paſchalis vigiliæ. quod ſi malum eſſe dixerimus; non ſolùm Romanam eccleſiam, ſed etiam multa ei vicina, & aliquanto remotiora damnabimus, ubi mos idem tenetur & manet. Si autem non jejunare ſabbato malum putaverimus; tot eccleſias Orientis, & multo majorem orbis Chriſtiani partem qua temeritate criminabimur? Placetne tibi, ut medium quiddam eſſe dicamus, quod tamen acceptabile ſit ei, qui hoc non ſimulatè, ſed congruenti ſocietate atque obſervantia fecerit? Et tamen nihil inde legimus in canonicis libris præceptum eſſe Chriſtianis. Quanto magis illud malum dicere non audeo, quod Deum præcepiſſe ipſâ Chriſtianâ fide negare non poſſum, quâ didici non eo me juſtificari, ſed gratiâ Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum?

Ezech. 20. 25.

Deſt 11. illa.

15. Dico ergo, circumciſionem præputij, & cetera hujuſmodi, priori populo per Teſtamentum, quod vetus dicitur, divinitus data ad ſignificationem futurorum, quæ per Chriſtum oportebat impleri: quibus advenientibus, remanſiſſe illa Chriſtianis legenda tantùm, ad intelligentiam præmiſſæ prophetiæ, non autem neceſſariò facienda; quaſi adhuc exſpectandum eſſet, ut veniret fidei revelatio, quæ his ſignificabatur eſſe ventura. Sed quamvis gentibus imponenda non eſſent, non tamen ſic

CLASSIS II. AN. 405.

debuiſſe auferri à conſuetudine Judæorum, tamquam deteſtanda atque damnanda. Senſim proinde atque paulatim fervente ſana prædicatione gratiæ Chriſti, qua ſola noſſent credentes ſe juſtificari, ſalvoſque fieri, non illis umbris rerum antea futurarum; tunc jam venientium atque præſentium, ut in illorum Judæorum vocatione, quos præſentia carnis Domini, & apoſtolica tempora ſic invenerant, omnis illa actio conſumeretur umbrarum, hoc eis ſuffeciſſe ad commendationem, ut non tamquam deteſtanda, & ſimilis idololatriæ vitaretur: ultra verò non haberet progreſſum; ne putaretur neceſſaria tamquam vel ab illa ſalus eſſet, vel ſine illa eſſe non poſſet. Quod putaverunt hæretici, qui dum volunt & Judæi eſſe & Chriſtiani, nec Judæi nec Chriſtiani eſſe potuerunt. Quorum ſententiam mihi cavendam, quamvis in ea numquam fuerim, tamen benevolentiſſimè admonere dignatus es. In cujus ſententiæ non conſenſionem, ſed ſimulationem Petrus timore inciderat, ut de illo Paulus veriſſimè ſcriberet, quòd eum vidiſſet non rectè ingredientem ad veritatem Evangelii, eique veriſſimè diceret, quòd gentes Judaizare cogebat. (Gal. 2. 14.) Quod Paulus utique non cogebat, ob hoc illa vetera veraciter, ubi opus eſſet, obſervans, ut damnanda non eſſe monſtraret: prædicans tamen inſtanter non eis, ſed revelatâ gratiâ fidei, fideles ſalvos fieri, ne ad ea quemquam velut neceſſaria ſuſcipienda compelleret. Sic autem credo Apoſtolum Paulum veraciter cuncta illa geſſiſſe, nec tamen nunc quemquam factum ex Judæo Chriſtianum, vel cogo, vel ſino talia veraciter celebrare: ſicut nec tu, cui videtur Paulus ea ſimulaſſe, cogis iſtum, vel ſinis talia ſimulare.

16. An vis, ut etiam ego dicam, hanc eſſe ſummam quæſtionis, immo ſententiæ tuæ; ut poſt Evangelium Chriſti, bene faciant credentes Judæi, ſi ſacrificia offerant, quæ obtulit Paulus; ſi filios circumcidant, ſi ſabbatum obſervent, ut Paulus in Timotheo, (Act. 16. 3.) & omnes obſervavere Judæi, dummodo hæc ſimulatè ac fallaciter agant? Hoc ſi ita eſt, non jam in hæreſim Hebionis, vel eorum, quos vulgò Nazaræos nuncupant, vel quamlibet aliam veterem, ſed neſcio in quam novam delabimur, quæ ſit eo pernicioſior, quo non errore, ſed propoſito eſt ac voluntate fallaci. Quòd ſi reſpondeas, ut te ab hac purges ſententia, tunc Apoſtolos iſta laudabiliter ſimulaſſe, ne ſcandalizarentur infirmi, qui ex Judæis multi crediderant, & ea reſpuenda nondum intelligebant; nunc verò confirmatâ per tot gentes doctrinâ gratiæ Chriſtianæ, confirmatâ etiam per omnes Chriſti eccleſias lectione Legis & Prophetarum, quo modo hæc intelligenda, non obſervanda recitentur, quiſquis ea ſimulando agere voluerit, inſanire: cur mihi non liceat dicere, apoſtolum Paulum, & alios rectæ fidei Chriſtianos, tunc illa vetera ſacramenta paululùm obſervando veraciter commendare debuiſſe, ne putarentur illæ propheticæ ſignificationis obſervationes à piiſſimis patribûs cuſtoditæ, tamquam ſacrilegia diabolica à poſteris deteſtandæ? Jam enim cùm veniſſet fides quæ priùs illis obſervationibus prænuntiata, poſt mortem & reſurrectionem Domini revelata eſt, amiſerant tamquam vitam officii ſui. Verumtamen ſicut defuncta corpora, neceſſariorum officiis deducenda erant quodammodo ad ſepulturam, nec ſimulatè, ſed religioſè; non autem deſerenda continuò, vel inimicorum obtrectationibus tamquam canum morſibus projicienda. Proinde nunc quiſquis Chriſtianorum, quamvis ſit ex Judæis, ſimiliter ea celebrare voluerit, tamquam ſopitos cineres eruens, non erit pius deductor, vel bajulus corporis, ſed impius ſepulturæ violator.

17. Fateor ſanè, in eo, quod epiſtola continet mea, quòd ideo ſacramenta Judæorum Paulus celebranda ſuſceperat, cùm jam Chriſti eſſet Apoſtolus, ut doceret non eſſe pernicioſa his, qui ea vellent, ſicut à parentibus per Legem acceperant, cuſtodire, minùs me poſuiſſe, *illo dumtaxat tempore, quo primùm fidei gratia revelata eſt*: tunc enim hoc non erat pernicioſum. Progreſſu verò temporis[*] illæ obſervationes ab omnibus Chriſtianis desererentur; ne, ſi tunc fieret, non diſcerneretur quod Deus populo ſuo per Moyſen præcepit, ab eo quod in templis dæmoniorum ſpiritus immundus inſtituit. Proinde potiùs culpanda eſt negligentia mea, quia hoc non addidi, quàm objurgatio tua. Verumtamen longè antequam litteras tuas accepiſſem, ſcribens contra Fauſtum Manichæum quomodo eumdem locum, quamvis breviter explicaverim, & hoc illic non prætermiſerim, & legere poterit, ſi non dedignetur, benignitas tua; & à cariſſimis noſtris, per quos nunc hæc ſcripta miſi, quomodo volueris tibi fides fiet, illud me antè dictaſſe: mihique de animo meo crede, quod coram Deo loquens, jure caritatis expoſco, numquam mihi viſum fuiſſe, etiam nunc Chriſtianos ex Judæis factos, ſacramenta illa vetera quolibet affectu, quolibet animo celebrare debere, aut eis ullo modo licere; cùm illud de Paulo ſemper ita ſenſerim, ex quo illius mihi litteræ innotuerunt: ſicut nec tibi videtur, hoc tempore cuiquam eſſe ſimulanda iſta, cùm hoc feciſſe Apoſtolos credas.

18. Proinde ſicut tu è contrario loqueris; & licèt reclamante, ſicut ſcribis, mundo, libera voce pronuntias, cerimonias Judæorum & pernicioſas eſſe & mortiferas Chriſtianis; & quicumque eas obſervaverit, ſive ex Judæis, ſive ex gentibus, eum in barathrum diaboli devolutum: ita ego hanc vocem tuam omnino confirmo, & addo, Quicumque eas obſervaverit, ſive ex Judæis, ſive ex gentibus, non ſolùm veraciter, verùm etiam ſimulatè, eum in barathrum diaboli devolutum. Quid quæris amplius? Sed ſicut tu ſimulationem Apoſtolorum ab hujus temporis ratione ſecernis: ita ego Pauli apoſtoli veracem tunc in his omnibus converſationem ab hujus temporis, quamvis minimè ſimulata, cerimoniarum Judaicarum obſervatione ſecerno: quoniam tunc fuit approbanda, nunc deteſtanda. Ita quamvis legerimus, *Lex & Prophetæ uſque ad Iohannem Baptiſtam*: (Luca 16. 16.) & quia *propterea quærebant Iudæi Chriſtum interficere, quia non ſolùm ſolvebat ſabbatum, ſed & Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo*: (Iohan. 5. 18.) & quia *gratiam pro gratia accepimus*: (Iohan. 1. 16.) & *quoniam Lex per Moyſen data eſt, gratia autem & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt*: (Ibid. 16.) & per Jeremiam promiſſum eſt, daturum Deum Teſtamentum novum domui Juda non ſecundùm Teſtamentum quod diſpoſuit patribus eorum: (Ier. 31. 31.) non tamen arbitror ipſum Dominum fallaciter à parentibus circumciſum. Aut ſi hoc propter ætatem minimè prohibebat; nec illud arbitror eum dixiſſe fallaciter

[*] Editi, *progreſſu verò temporis erat pernicioſum, niſi illæ obſervationes ab omnibus Chriſtianis deſererentur; ne ſi tunc fierent, non diſcerneretur* &c. At MSS. viginti carent his verbis, *erat pernicioſum, niſi*. Deinde habent, *ne ſi tunc fieret*, id eſt ne ſi primo illo tempore deſererentur.

CLASSIS II. AN. 405. Marc. 1. 44. Johan. 7. 10. leproſo, quem certè non illa per Moyſen præcepta obſervano, ſed ipſe mandaverat: *Vade & offer pro te ſacrificium quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis.* Nec fallaciter adſcendit ad diem feſtum, uſque adeo non cauſsâ oſtentationis coram hominibus, ut non evidenter adſcenderit, ſed latenter.

Gal. 5. 2. 19. At enim dixit idem Apoſtolus, *Ecce ego Paulus dico vobis, quia ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.* Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodeſſe Chriſtum. An quia hoc fallaciter factum eſt, ideo non obfuit? At ipſe hoc non B poſuit, nec ait, Si circumcidamini veraciter, ſicut nec fallaciter; ſed ſine ulla exceptione dixit, *Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.* Sicut ergo tu vis hîc locum dare ſententiæ tuæ, ut velis ſubintelligi, niſi fallaciter: ita non impudenter flagito, ut etiam nos illic intelligere ſinas eis dictum, *Si circumcidamini*, qui propterea volebant circumcidi, quod aliter ſe putabant in Chriſto ſalvos eſſe non poſſe. Hoc ergo animo, hac voluntate, iſta intentione quiſquis tunc circumcidebatur, Chri- C ſtus ei nihil omnino proderat. Sicut alibi apertè dicit, Gal. 2. 21. *Nam ſi per Legem juſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt.* Hoc declarat & quod ipſe commemo- Gal. 5. 4. raſti, *Evacuati eſtis à Chriſto, qui in Lege juſtificamini; à gratia excidiſtis.* Illos itaque arguit, qui ſe juſtificari in lege credebant, non qui legitima illa in ejus honorem, à quo mandata ſunt, obſervabant, intelligentes, & quâ prænuntiandæ veritatis ratione mandata ſint, & quouſque debeant perdurare. Ibid. 18. Unde eſt illud, quod ait, *Si ſpiritu ducimini, non* D *adhuc eſtis ſub Lege*: unde, velut colligis, apparet qui ſub Lege eſt non diſpenſativè ut noſtros putas voluiſſe majores, ſed verè ut ego intelligo, eum Spiritum-ſanctum non habere.

20. Magna mihi videtur quæſtio, quid ſit eſſe Beda vulgatus Gal. 5. ſub Lege ſic, quemadmodum Apoſtolus culpat. Neque enim hoc eum propter circumciſionem arbitror dicere, aut illa ſacrificia, quæ tunc facta à patribus, nunc à Chriſtianis non fiunt, & cetera hujuſmodi: ſed hoc ipſum etiam quod Lex dicit, E Exo. 20. 17. *Non concupiſces*, quod fatemur certè Chriſtianos Deut 5. 20. debere obſervare, atque evangelica maximè illu- Rom. 7. 7. ſtratione prædicari, Legem dicit eſſe ſanctam, & Ibid. 12. mandatum ſanctum, & juſtum & bonum, deinde Ibid. 13. ſubjungit, *Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit: ſed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem, ut fiat ſupra modum peccator aut peccatum, per mandatum.* Quod autem hîc dicit, Peccatum per mandatum fieri ſupra mo- Rom. 5. 20. dum, hoc alibi ait, *Lex ſubintravit ut abundaret* F *delictum. Ubi autem abundavit delictum, ſuperabundavit & gratia.* Et alibi, cùm ſuperiùs de diſpenſatione gratiæ loqueretur, quòd ipſa juſtificet, velut interrogans ait, *Quid ergo Lex?* atque huic inter- Gal. 3. 19. rogationi continuò reſpondit, *prævaricationis gratiâ poſita eſt, donec veniret ſemen, cui promiſſum eſt.* Hos ergo damnabiliter dicit eſſe ſub Lege, quos reos facit Lex, non implentes Legem, dum non intelligendo gratiæ beneficium ad facienda Dei præcepta, quaſi de ſuis viribus ſuperba elatione præ- G Rom. 13. 10. ſumunt. *Plenitudo enim Legis caritas. Caritas verò* Rom. 5. 5. *Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris*, non per nos ipſos, ſed *per Spiritum-ſanctum qui datus eſt nobis.* Sed huic rei quantum ſatis eſt explicandæ, prolixior fortaſſe & ſui proprij voluminis ſermo debetur. Si ergo illud Rom. 13. 9. quod Lex ait, *Non concupiſces*, ſi humana infirmitas gratiâ Dei adjuta non fuerit, ſub ſe reum tenet,

A & prævaricatorem potiùs damnat, quàm liberat peccatorem; quanto magis illa, quæ ſignificationis cauſsâ præcepta ſunt, circumciſio, & cetera, quæ revelatione gratiæ latiùs innoteſcente neceſſe fuerat aboleri, juſtificare neminem poterant? Non tamen ideo fuerant tamquam diabolica gentium ſacrilegia fugienda, etiam cùm ipſa gratia jam cœperat revelari, quæ umbris talibus fuerat prænuntiata; ſed permittenda paululùm, eis maximè qui ex illo populo, cui data ſunt, venerant. Poſtea verò B tamquam cum honore ſepulta ſunt, à Chriſtianis omnibus irreparabiliter deſerenda.

21. Hoc autem, quod dicis, [Non diſpenſativè, ut noſtri voluere majores;] quid ſibi vult, oro te? Aut enim hoc eſt, quod ego appello officioſum mendacium, ut hæc diſpenſatio ſit officium velut honeſtè mentiendi: aut quid aliud ſit, omnino non video, niſi fortè, addito nomine diſpenſationis, fit ut mendacium non ſit mendacium. quod ſi abſurdum eſt; cur ergo non apertè dicis, officioſum C mendacium defendendum? niſi fortè nomen te movet, quia non tam uſitatum eſt in eccleſiaſticis libris vocabulum officij, quod Ambroſius noſter non timuit, qui ſuos quoſdam libros utilium præceptionum plenos, de Officiis voluit appellare. An ſi officioſè mentiatur quiſque, culpandus eſt; ſi diſpenſativè, approbandus? Rogo te, mentiatur ubi elegerit qui hoc putat: quia & in hoc magna quæſtio eſt, ſitne aliquando mentiri viri boni, immo viri Chriſtiani, qualibus dictum eſt, *Sit in ore* Iac. 5. 12. D *veſtro, Eſt, eſt; Non, non: ut non ſub judicio decidatis?* Matt. 5. 37. Et qui cum fide audiunt, *Perdes omnes, qui* Pſal. 5. 7. *loquuntur mendacium.*

22. Sed hæc, ut dixi, & alia & magna quæſtio eſt: eligat quod voluerit, qui hoc exiſtimat, ubi Beda vulg. Gal. 2. mentiatur: dum tamen à ſcribentibus auctoribus ſanctarum Scripturarum, & maximè canonicarum, inconcuſsè credatur, & defendatur omnino abeſſe mendacium: ne diſpenſatores Chriſti, de quibus dictum eſt, *Hic jam quæritur inter diſpenſatores, ut* 1. Cor. 4. 2. E *fidelis quis inveniatur*, tamquam magnum aliquid ſibi fideliter didiciſſe videantur, pro veritatis diſpenſatione mentiri, cùm ipſa fides in latino ſermone ab eo dicatur appellata, quia fit quod dicitur. Ubi autem fit, quod dicitur, mentiendi utique non eſt locus. Fidelis igitur diſpenſator apoſtolus Paulus proculdubio nobis exhibet in ſcribendo fidem: quia veritatis diſpenſator erat, non falſitatis. Ac per hoc verum ſcripſit, vidiſſe ſe Petrum non rectè ingredientem ad veritatem Evangelij eique in faciem Gal. 2. 14. F reſtitiſſe, quòd gentes cogeret Judaïzare. Ipſe verò Petrus, quod à Paulo fiebat utiliter libertate caritatis, ſanctæ ac benignæ pietate humilitatis accepit: atque ita rarius & ſanctius exemplum poſteris præbuit, quo non dedignarentur, ſicubi fortè recti tramitem reliquiſſent, etiam à poſterioribus corrigi; quàm Paulus, quo confidenter auderent etiam minores majoribus pro defendenda Evangelica veritate, ſalva fraterna caritate reſiſtere. Nam cùm ſatius ſit, à tenendo itinere in nullo, quàm in aliquo G declinare; MULTO EST tamen mirabilius & laudabilius, libenter accipere corrigentem, quàm audacter corrigere deviantem. Eſt laus itaque juſtæ libertatis in Paulo, & ſanctæ humilitatis in Petro: quæ, quantum mihi pro modulo meo videtur, magis fuerat adversùs calumniantem Porphyrium defendenda, quàm ut ei daretur obtrectandi major occaſio; qua multo mordaciùs criminaretur Chri-

Classis II. an. 405.

ſtianos fallaciter vel ſuas litteras ſcribere, vel Dei ſui ſacramenta portare.

Caput III.

23. Flagitas à me, ut aliquem ſaltem unum oſtendam, cujus in hac re ſententiam ſim ſequutus; cùm tu tam plures nominatim commemoraveris, qui te in eo, quod adſtruis, præceſſerunt; petens ut in eo, ſi te reprehendo errantem, patiar te errare cum talibus; quorum ego fateor neminem legi; ſed cùm ſint fermè ſex, vel ſeptem, horum quatuor auctoritatem tu quoque infringis. Nam Laodicenum, cujus nomen taces, de eccleſia dicis nuper egreſſum, Alexandrum autem veterem hæreticum; Origenem verò ac Didymum, reprehenſos abs te, lego in recentioribus opuſculis tuis, & non mediocriter, nec de mediocribus quæſtionibus, quamvis Origenem mirabiliter antè laudaveris. Cum iis ergo errare puto quia nec te ipſe patieris; quamvis hoc perinde dicatur, ac ſi in hac ſententia non erraverint. Nam quis eſt, qui ſe velit cum quolibet errare? Tres igitur reſtant, Euſebius Emiſenus, Theodorus Heracleotes, & quem paulo pòſt commemoras, Johannes qui dudum in pontificali gradu Conſtantinopolitanam rexit eccleſiam.

24. Porrò, ſi quæras vel recolas quid hinc ſenſerit noſter Ambroſius, quid noſter itidem Cyprianus; invenies fortaſſe, nec nobis defuiſſe, quos in eo, quod aſſerimus, ſequeremur. Quamquam, ſicut paulò antè dixi, tantummodo Scripturis canonicis hanc ingenuam debeam ſervitutem, qua eas ſolas ita ſequar, ut conſcriptores earum nihil in eis omnino erraſſe, nihil fallaciter poſuiſſe non dubitem. Proinde, cùm quæro tertium, ut tres etiam ego tribus opponam, poſſem quidem, ut arbitror, facilè reperire, ſi multa legiſſem: verumtamen ipſe mihi pro his omnibus, immo ſupra hos omnes apoſtolus Paulus occurrit. Ad ipſum confugio: ad ipſum ab omnibus, qui aliud ſentiunt, litterarum ejus tractatoribus provoco: ipſum interrogans interpello & requiro in eo, quod ſcripſit ad Galatas, vidiſſe ſe Petrum non rectè ingredientem ad veritatem Evangelii, eique in faciem propterea reſtitiſſe, quòd illa ſimulatione gentes judaïzare cogebat, utrùm verum ſcripſerit, an fortè neſcio quâ diſpenſativâ falſitate mentitus ſit. Et audio eum paulò ſuperiùs in ejuſdem narrationis exordio religioſa voce mihi clamantem, *Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior.*

Ambroſ. commentar. in epiſt. ad Galatas. Cyprian. in epiſt. 71. ad Quintum.

Gal. 2. 14. Beda vulgatus ibidem.

Gal. 1. 20.

25. Dent veniam quilibet aliud opinantes; ego magis credo tanto Apoſtolo in ſuis, & pro ſuis litteris juranti, quam cuiquam doctiſſimo de alienis litteris diſputanti. Nec dici timeo, me ſic Paulum defendere, quòd non ſimularit errorem Judæorum, ſed verè fuerit in errore. Quoniam neque ſimulabat errorem, qui libertate apoſtolicâ, ſicut illi tempori congruebat, vetera illa ſacramenta, ubi opus erat agendo, commendabat ea, non ſatanæ verſutiâ decipiendis hominibus, ſed Dei providentiâ prænuntiandis rebus futuris propheticè conſtituta: nec verè fuerat in errore Judæorum, qui non ſolùm noverat, ſed etiam inſtanter & acriter prædicabat eos errare, qui putabant gentibus imponenda, vel juſtificationi quorumcumque fidelium neceſſaria.

26. Quòd autem dixi eum factum Judæis tamquam Judæum, & tamquam gentilem gentilibus, non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu: quemadmodum dixerim parum mihi viſus es adtendiſſe; immo ego fortaſſe non ſatis hoc explanare potuerim. Neque enim hoc ideo dixi, quòd miſericorditer illa ſimulaverit; ſed quia ſic non ea ſimulavit, quæ faciebat ſimilia Judæis, quemadmodum nec illa quæ faciebat ſimilia gentibus, quæ tu quoque commemoraſti; atque in eo me, quod non ingratè fateor, adjuviſti. Cùm enim abs te quæſiſſem in epiſtola mea, quomodo putetur ideo factus Judæis tamquam Judæus, quia fallaciter ſuſcepit ſacramenta Judæorum, cùm & gentibus tamquam gentilis factus ſit, nec tamen ſuſcepit fallaciter ſacrificia gentium: tu reſpondiſti, in eo factum gentibus tamquam gentilem, quod præputium receperit; quòd indifferenter permiſerit veſci cibis, quos damnant Judæi: ubi ego quæro utrùm & hoc ſimulatè fecerit: quod ſi abſurdiſſimum atque falſiſſimum eſt; ſic ergo & illa, in quibus Judæorum conſuetudini congruebat libertate prudenti, non neceſſitate ſervili, aut quod eſt indignius, diſpenſatione fallaci potiùs quàm fideli.

Classis II. an. 405.

27. Fidelibus enim, & iis, qui cognoverunt veritatem, ſicut ipſe teſtatur (niſi fortè & hîc fallit) *omnis creatura Dei bona eſt, & nihil abjiciendum, quod cum gratiarum actione accipitur.* Ergo & ipſi Paulo non ſolùm [a] viro, verùm etiam diſpenſatori maximè fideli, non ſolùm cognitori, verùm etiam doctori veritatis, omnis utique in cibis creatura Dei non ſimulatè, ſed verè bona erat. Cur igitur nihil ſimulatè ſuſcipiendo ſacrorum cerimoniarumque gentilium, ſed de cibis & præputio verum ſentiendo ac docendo, tamen tamquam gentilis factus eſt gentibus, & non potuit fieri tamquam Judæus Judæis, niſi fallaciter ſuſcipiendo ſacramenta Judæorum? Cur oleaſtro inſerto ſervavit diſpenſationis veracem fidem; & naturalibus ramis non extra, ſed in arbore conſtitutis, neſcio quod diſpenſatoriæ ſimulationis velamen obtendit? Cur factus tamquam gentilis gentibus, quod ſentit docet, quod [b] ait ſentit: factus autem tamquam Judæus Judæis, aliud in pectore claudit, aliud promit in verbis, in factis, in ſcriptis? Sed abſit hoc ſapere. Utriſque enim debebat caritatem de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus eſt, ut omnes lucrifaceret, non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu, id eſt non omnia mala hominum fallaciter agendo, ſed aliorum omnium malis omnibus, tamquam ſi ſua eſſent, miſericordis medicinæ diligentiam procurando.

1. Tim. 4. 4.

28. Cum itaque illa Teſtamenti veteris ſacramenta, etiam ſibi agenda minimè recuſabat, non miſericorditer fallebat, ſed omnino non fallens, atque hoc modo à Domino Deo illa uſque ad certi temporis diſpenſationem juſſa eſſe commendans, à ſacrilegis ſacris gentium diſtinguebat. Tunc autem, non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu, Judæis tamquam Judæus fiebat, quando eos ab illo errore, quo vel in Chriſtum credere nolebant, vel per vetera [c] ſacerdotia ſua cerimoniarumque obſervationes, ſe à peccatis poſſe mundari, fierique ſalvos exiſtimabant, ſic liberare cupiebat, tamquam ipſe illo errore teneretur: diligens utique proximum tamquam ſeipſum, & hæc aliis faciens, quæ ſibi ab aliis fieri vellet, ſi hoc illi opus eſſet. quod cùm Dominus moniiſ-

[a] Lov. *vero.* At aliæ editiones & MSS. ſedecim, *viro.*
[b] In quatuordecim MSS. *quod agit ſentit.*
[c] MSS. duo, *per vetera ſacrificia ſua.*

CLASSIS II. AN. 405.

ſet, adjunxit, *Hæc eſt enim Lex & Prophetæ.*

Matth. 22. 40. Gal 6. 1.

29. Hunc compatientis affectum, in eadem epiſtola ad Galatas præcipit, dicens, *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto; vos, qui ſpirituales eſtis, inſtruite hujuſmodi in ſpiritu lenitatis, intendens teipſum, ne & tu tenteris.* Vide ſi non dixit, [a] Fiere tamquam ille, ut illum lucrifacias. Non utique ut ipſum delictum fallaciter ageret, aut ſe id habere ſimularet: ſed ut in alterius delicto, quid etiam ſibi accidere poſſet, adtenderet, atque ita alteri, tamquam ſibi ab altero vellet, miſericorditer ſubveniret: hoc eſt non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu. Sic Judæo, ſic gentili, ſic cuilibet homini Paulus in errore, vel peccato aliquo conſtituto, non ſimulando, quod non erat, ſed compatiendo, quia eſſe potuiſſet, tamquam qui ſe hominem cogitaret, omnibus omnia factus eſt, ut omnes lucrifaceret.

CAPUT IV.

30. TEIPSUM, ſi placet, obſecro te, paulisper intuere; teipſum, inquam, erga memetipſum; & recole, vel, ſi habes conſcripta, relege verba tua C in illa epiſtola, quam mihi per fratrem noſtrum jam collegam meum Cyprianum, breviorem miſiſti, quàm veraci, quàm germano, quàm pleno caritatis affectu, cùm quædam me in te commiſiſſe expoſtulaſſes graviter, ſubjunxiſti, [In hoc læditur amicitia, in hoc neceſſitudinis jura violantur, ne videamur certare pueriliter, & fautoribus invicem, vel detractoribus noſtris tribuere materiam contendendi.] Hæc abs te verba non ſolùm ex animo dicta ſentio, verùm etiam benigno animo D ad conſulendum mihi. Denique addis, quod etiam ſi non adderes, appareret, & dicis, [Hæc ſcribo, quia purè & Chriſtianè diligere te cupio, nec quidquam in mea mente retinere, quod diſtet à labiis.] O vir ſancte, mihique, ut Deus videt animam meam, veraci corde dilecte, hoc ipſum, quod poſuiſti in litteris tuis, quod te mihi exhibuiſſe non dubito, hoc ipſum omnino apoſtolum Paulum credo exhibuiſſe in litteris ſuis, non unicuilibet homini, ſed Judæis, & Græcis, & omnibus gentibus E filiis ſuis, quos in Evangelio genuerat, & quos pariendos parturiebat: & deinde poſterorum tot millibus fidelium Chriſtianorum, propter quos illa memoriæ mandabatur epiſtola, ut nihil in ſua mente retineret, quod diſtaret à labiis.

31. Certè factus es etiam tu, tamquam ego, non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu, cùm cogitares tam me non relinquendum in ea culpa, in quam me prolapſum exiſtimaſti, quàm nec te velles, ſi eo modo prolapſus eſſes. Unde agens gra- F tias benevolæ menti erga me tuæ, ſimul poſco, ut etiam mihi non ſuccenſeas, quod cùm in opuſculis tuis aliqua me moverent, motum meum intimavi tibi: hoc erga me ab omnibus ſervari volens, quod erga te ipſe ſervavi, ut quidquid improbandum putant in ſcriptis meis, [b] nec laudent ſubdolo pectore, nec ita reprehendant apud alios, ut taceant apud me; hinc potiùs exiſtimans lædi amicitiam & neceſſitudinis jura violari. Neſcio enim, utrùm Chriſtianæ amicitiæ putandæ ſint, in quibus ma- G gis valet vulgare proverbium, *Obſequium amicos, veritas odium parit*, quàm eccleſiaſticum, *Fideliora ſunt vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici.*

Terentius in Andr. Actu 1. Scena 1.

Prov. 27. 6.

A 32. Proinde cariſſimos noſtros, qui noſtris laboribus ſinceriſſimè favent, hoc potiùs quantâ poſſumus inſtantiâ doceamus, quo ſciant fieri poſſe, ut inter cariſſimos aliquid alterutro ſermone contradicatur, nec tamen caritas ipſa minuatur, nec veritas odium pariat, quæ debetur amicitiæ; ſive illud verum ſit, quod contradicitur, ſive corde veraci qualecumque ſit dicitur, non retinendo in mente, quod diſtet à labiis. Credant itaque fratres noſtri, familiares tui, quibus teſtimonium perhi- B bes, quòd ſint vaſa Chriſti, me invito factum, nec mediocrem de hac re dolorem ineſſe cordi meo, quòd litteræ meæ priùs in multorum manus venerunt, quàm ad te, ad quem ſcriptæ ſunt, pervenire potuerunt. Quo autem modo id acciderit, & longum eſt narrare, &, niſi fallor, ſuperfluum: cùm ſufficiat ſi quid mihi in hoc creditur, non eo factum animo quo putatur; nec omnino meæ fuiſſe voluntatis aut diſpoſitionis, aut conſenſionis, aut ſaltem cogitationis, ut fieret. Hoc ſi non credunt, quod teſte Deo loquor, quid ampliùs faciam non habeo. Ego tamen abſit ut eos credam hæc tuæ ſanctitati malevola mente ſuggerere ad excitandas inter nos inimicitias; quas miſericordia Domini Dei noſtri avertat à nobis; ſed, ſine ullo nocendi animo, facilè de homine humana vitia ſuſpicari. Hoc enim me de illis æquum eſt credere, ſi vaſa ſunt Chriſti, non in contumeliam, ſed in honorem facta, & diſpoſita in domo magna à Deo, in opus bonum. Quòd ſi poſt hanc adteſtationem meam, ſi in notitiam eorum venerit, facere voluerint; quàm non rectè faciant, & tu vides.

33. Quod ſanè ſcripſeram, nullum me librum adversùs te Romam miſiſſe, ideo ſcripſeram, quia & libri nomen ab illa epiſtola diſcernebam, unde omnino neſcio quid aliud te audiſſe exiſtimaveram; & Romam nec ipſam epiſtolam, ſed tibi miſeram; & adversùs te non eſſe arbitrabar, quod ſinceritate amicitiæ ſive ad admonendum, ſive ad te vel me abs te corrigendum feciſſe me noveram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipſum obſecro per gratiam, qua redemti ſumus, ut quæcumque tua bona, quæ tibi bonitate Domini conceſſa ſunt, in litteris meis poſui, non me exiſtimes inſidioſo blandiloquio poſuiſſe. Si quid autem in te peccavi, dimittas mihi. Nec illud quod de neſcio cujus poëtæ facto ineptiùs fortaſſe quàm litteratiùs à me commemoratum eſt, ampliùs quàm dixi, ad te trahas: cùm continuò ſubjecerim non hoc ideo me dixiſſe, ut oculos cordis reciperes, quos abſit umquam ut amiſeris: ſed ut adverteres quos ſanos ac vigiles haberes. Propter ſolam ergo [c] παλινῳδίαν, ſi aliquid ſcripſerimus, quod ſcripto poſteriore deſtruere debeamus, imitandam, non propter Steſichori cæcitatem, quam cordi tuo nec tribui, nec timui, adtingendum illud exiſtimavi: atque identidem rogo, ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus eſſe perſpexeris. Quamquam enim ſecundùm honorum vocabula, quæ jam Eccleſiæ uſus obtinuit, epiſcopatus preſbyterio major ſit: tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt: licèt etiam à minore quolibet non ſit refugienda, vel dedignanda correctio.

CAPUT V.

34. DE interpretatione tua jam mihi perſuaſiſti, qua utilitate ſcripturas volueris transferre de

[a] Editi, *Fieri*. unus è Vaticanis MSS. *Fiat*. alii plures *Fiere* quod modo imperativo ſic uſurpat Auguſtinus in aliis locis apud MSS.

[b] MSS. quatuordecim, *nec claudant ſubdolo pectore*. fortean voluit alludere ad ea Hieronymi verba, *nec quidquam in mea mente retinere* &c.

[c] Denique Hieronymus acceſſiſſe videtur ad Auguſtini ſententiam in lib. 1 adverſus Pelagianos c. 8 ubi inter epiſcopos irreprehenſibilem aut nullum aut rarum eſſe dicit. quippe cùm vel ipſe Petrus juxta apoſtolum Paulum reprehenſibilis fuerit. *Quis indignabitur*, inquit, *id ſibi denegari, quod princeps Apoſtolorum non habuit?*

Classis II. an 405.

Hebræis; ut ſcilicet ea, quæ à Judæis prætermiſſa, vel corrupta ſunt, proferres in medium. Sed inſinuare digneris peto, à quibus Judæis, utrùm ab eis ipſis, qui ante adventum Domini interpretati ſunt; & ſi ita eſt, quibus, vel quonam eorum; an ab iſtis poſteriùs, qui propterea putari poſſunt, aliqua de codicibus græcis vel ſubtraxiſſe, vel in eis corrupiſſe, ne illis teſtimoniis de Chriſtiana fide convincerentur? Illi autem anteriores cur hoc facere voluerint, non invenio. Deinde nobis mittas obſecro interpretationem tuam de Septuaginta; quam te edidiſſe neſciebam. Librum quoque tuum, cujus mentionem feciſti, *de optimo genere interpretandi*, cupio legere; & adhuc noſſe, quomodo coæquanda ſit in interprete peritia linguarum, conjecturis eorum, qui Scripturas ediſſerendo pertractant; quos neceſſe eſt, etiamſi rectæ atque unius fidei fuerint, varias parere in multorum locorum obſcuritate ſententias: quamvis nequaquam ipſa varietas ab ejuſdem fidei unitate diſcordet; ſicut etiam unus tractator, ſecundùm eamdem fidem aliter atque aliter eumdem locum poteſt exponere, quia hoc ejus obſcuritas patitur.

35. Ideo autem deſidero interpretationem tuam de Septuaginta, ut & tantâ latinorum interpretum, qui qualeſcumque hoc auſi ſunt, quantum poſſumus imperitiâ careamus: & hi, qui me invidere putant utilibus laboribus tuis, tandem aliquando, ſi fieri poteſt, intelligant, propterea me nolle tuam ex Hebræo interpretationem in eccleſiis legi, ne contra Septuaginta auctoritatem, tamquam novum aliquid proferentes, magno ſcandalo perturbemus plebes Chriſti, quarum aures & corda illam interpretationem audire conſueverunt, quæ etiam ab Apoſtolis approbata eſt. Unde & illud apud Jonam virgultum, ſi in Hebræo nec hedera eſt, nec cucurbita, ſed neſcio quid aliud, quod trunco ſuo nixum, nullis ſuſtentandum adminiculis erigatur; mallem jam in omnibus latinis cucurbitam legi. Non enim fruſtra hoc puto Septuaginta poſuiſſe, niſi quia & huic ſimile ſciebant.

Jonæ 4. 6

36. Satis me, immo fortaſſe plus quàm ſatis, tribus * epiſtolis tuis reſpondiſſe arbitror; quarum duas per Cyprianum accepi, unam per Firmum. Reſcribe quod viſum fuerit ad nos vel alios inſtruendos. Dabo autem operam diligentiorem, quantum me adjuvat Dominus, ut litteræ, quas ad te ſcribo, priùs ad te perveniant, quàm ad quemquam, à quo latiùs diſpergantur. Fateor enim, nec mihi hoc fieri velle de tuis ad me, quod de meis ad te factum juſtiſſimè expoſtulas. Tamen placeat nobis invicem non tantùm caritas, verùm etiam libertas amicitiæ; ne apud me taceas, vel ego apud te, quod in noſtris litteris viciſſim nos movet; eo ſcilicet animo, qui oculis Dei in fraterna dilectione non diſplicet. Quòd ſi inter nos fieri poſſe ſine ipſius dilectionis perniciosâ offenſione non putas; non fiat. Illa enim caritas, quam tecum habere vellem, profectò major eſt: ſed melius hæc minor quàm nulla eſt.

* Epiſt. 72. 75 & 81.

EPISTOLA LXXXIII. *

* Aliàs CCXXXIX. quæ autem 83 erat, nunc 224.

Auguſtinus Alypio ſignificans aliam ſe de bonis, quæ fuerunt Honorati ex Thagaſtenſi monacho presbyteri Thiavenſis, iniiſſe ſententiam, ſibique demum ſatius videri, ut ea omnia hereditario veluti jure cedant, non monaſterio Thagaſtenſi, ſed Thiavenſi eccleſiæ.

Domino beatiſſimo & venerabiliter cariſſimo ac deſiderantiſſimo fratri & coëpiſcopo Alypio, & qui tecum ſunt fratribus, Auguſtinus, & qui mecum ſunt fratres, in Domino ſalutem.

Scripta circ. hoc tempus.

1. Triſtitia [a] Thiavenſis eccleſiæ cor meum conquieſcere non permittit, donec eos tecum audiam in priſtinum animum reſtitutos, quod citò faciendum eſt. Si enim de homine uno tantùm fatagit Apoſtolus dicens, *ne majore triſtitiâ abſorbeatur, qui ejuſmodi eſt*: ubi etiam ait, *ut non poſſideamur à ſatana, non enim ignoramus mentes ejus*: quanto magis nos oportet vigilanter agere, ne hoc in toto grege plangamus, & maximè in eis, qui [b] nunc catholicæ paci acceſſerunt, & quos nullo modo relinquere poſſum. Sed quia temporis non ſivit anguſtia, ut ſimul nobis inde diligenter deliberatam liceret eliquare ſententiam; quid mihi poſt digreſſum noſtrum diu cogitanti placuerit, accipiat ſanctitas tua: & ſi tibi quoque placet, jam * litteræ, quas ad eos communi nomine ſcripſi, ſine dilatione mittantur.

2. Cor. 2. 7. 11.

* Hæ litteræ non exſtant.

2. Dixiſti ut dimidium habeant, & alterum dimidium eis à me undecumque provideretur. Ego autem puto, quia ſi totum eis auferretur, eſſet quod diceremur non de pecunia nos, ſed de juſtitia tantopere laboraſſe. Cùm verò dimidiam eis concedimus, & eo modo cum eis quandoque componimus, ſatis apparebit noſtram curam nihil aliud quàm pecuniariam fuiſſe. & vides quæ pernicies conſequatur. Et illis enim videbimur alienam rem dimidiam tuliſſe: & illi videbuntur nobis inhoneſtè & iniquè ſe paſſos fuiſſe, ut adjuvarentur de dimidio, quod totum pauperum fuerat. Nam quod dixiſti, *Cavendum eſt, ne cùm rem dubiam emendari volumus, majora vulnera faciamus*, tantumdem valebit, ſi eis dimidium concedatur. Propter ipſum quippe dimidium, illi quorum converſioni [c] conſulere volumus, ut hoc exemplo ſecum agatur, rerum ſuarum venditionem per moras illas excuſatorias dilaturi ſunt. Deinde mirum ſi de re dubia eſt totius plebis tam grande ſcandalum, cùm epiſcopos ſuos, quos pro magno habent, ſordidâ avaritiâ maculatos putant, dum maligna ſpecies non vitatur.

3. Nam cùm quiſque ad monaſterium convertitur, ſi veraci corde convertitur, illud non cogitat, maximè admonitus quantum malum ſit. Si autem fallax eſt, & ſua quærit, non quæ Jeſu Chriſti, non habet utique caritatem. Et quid ei prodeſt, ſi diſtribuerit omnia ſua pauperibus, & tradiderit corpus ſuum ut ardeat? Huc accedit, quia illud, ſicut jam collocuti ſumus, deinceps vitari poteſt, & agi cum eo qui convertitur, ſi non poteſt admitti ad ſocietatem fratrum, antequam ſe omnibus illis impedimentis exſuerit, & ex otio tendatur cùm ejus res jam eſſe deſtiterint. Hæc autem mors infirmorum, & tantum impedimentum ſalutis eorum, pro quibus tantopere laboramus ut eos catholicæ paci lucremur, aliter vitari non poteſt, niſi ut apertiſſimè intelligant, nullo modo nos de pecunia ſatagere in talibus cauſſis. Quod nullo modo intellecturi ſunt, niſi illam rem, quam ſemper presbyteri

[a] Lov. *Thiavenſis* Verus codex Corbeienſis præfert, *Thiavenſis*, quem ſcribendi modum magis probamus, quia ex Indiculo Poſſidii apud MSS. exemplaria cenſetur quædam epiſtola *Thiavenſibus*, ſeu commutato *v*, in *b*, *Thiabenſibus* ſcripta.

[b] Ita MSS. At Lov. habet, *qui jam catholicæ* &c.

[c] Apud Lov. omittitur, *conſulere*; quod ex MSS. reſtituimus.

Claſſis II. an. 405.

eſſe putaverunt, eorum uſibus relinquamus; quia etſi ejus non erat, hoc ab initio ſcire debuerant.

4. Videtur itaque mihi hæc regula eſſe in rebus hujuſcemodi retinenda, ut quidquid eo jure quo talia poſſidentur, ejus fuerit, qui alicubi clericus ordinatur, ad eam pertineat eccleſiam, in qua ordinatur. Uſque adeo autem eodem jure presbyteri Honorati eſt illud unde agitur, ut non ſolùm alibi ordinatus, ſed adhuc in Thagaſtenſi monaſterio conſtitutus, ſi re ſuâ non venditâ, nec per manifeſtam donationem in quempiam translatâ moreretur, nonniſi hæredes ejus in eam ſuccederent, ſicut frater Æmilianus in illos triginta ſolidos fratri Privato ſucceſſit. Hæc ergo antè præcavenda ſunt: ſi autem præcauta non fuerint, ea jura eis ſervare oportet, quæ talibus habendis vel non habendis ſecundùm civilem ſocietatem ſunt inſtituta: ut ab omni non ſolùm re, ſed etiam ſpecie maligna, quantum poſſumus, nos abſtineamus, & bonam famam cuſtodiamus, diſpenſationi noſtræ multùm neceſſariam. Quàm verò ſpecies maligna ſit, advertat ſancta prudentia tua. Exceptâ illorum triſtitiâ quam experti ſumus, ne quid fortè ipſe fallerer, ſicut fieri ſolet, dum in ſententiam meam proclivior erro, narravi cauſſam fratri & collegæ noſtro * Samſucio, nondum dicens quod mihi modò videtur, ſed illud potiùs adjungens quod utrique noſtrûm viſum ſit, cùm illis reſiſteremus: vehementer exhorruit, & nobis hoc viſum eſſe miratus eſt: nulla re alia permotus, niſi ipſa ſpecie fœda non noſtrâ, ſed cujuſlibet vitâ, ac moribus indigniſſima.

* Epiſcopo Turrenſi.

5. Proinde obſecro te, ut epiſtolam, quam eis communi nomine ſcripſi, ſubſcriptam non differas mittere. Et ſi fortè illic illud juſtum apertiſſimè pervides, non cogantur infirmi modò diſcere quod ego nondum intelligo, ut hoc circa eos in hac cauſſa ſervetur, quod Dominus ait, *Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare modò.* Tali quippe infirmitati parcens, etiam illud de tributo ſolvendo, ait, *Ergo liberi ſunt filii: ſed ne ſcandalizemus eos,* & cetera, quando Petrum miſit ut didrachmas, quæ tunc exigebantur, ſolverent. Noverat enim aliud jus, quo nihil tale debebat: ſed eo jure tributum ei ille ſolvebat, quo jure diximus heredem presbyteri Honorati ſucceſſurum fuiſſe, ſi antequam rem ſuam vel donaret vel venderet, moreretur. Quamquam in ipſo Eccleſiæ jure Paulus apoſtolus parcit infirmis, & debitum ſtipendium non exigit, certus conſcientiâ quod rectiſſimè exigeret: ſed nihil aliud quàm ſuſpicionem devitans bonum Chriſti odorem turbantem, & ab illa maligna ſpecie ſeſe abſtinens, in eis regionibus, ubi hoc noverat oportere, & fortè antequam triſtitiam hominum fuiſſet expertus. Sed nos tardiores vel experti corrigamus, quod prævidere debuimus.

Joan. 16. 12.

Mat. 17. 26.

1. Cor. 9.

6. Poſtremò quia omnia timeo, & memini in digreſſu noſtro quid propoſueris, quòd me fratres Thagaſtenſes teneant debitorem in dimidio illius pretii, ſi hoc juſtum eſſe liquidò perſpicis, ea dumtaxat conditione non abnuo, ut cùm habuero reddam, id eſt, cùm aliquid tantum obvenerit Hipponenſi monaſterio, ubi hoc ſine anguſtia fieri poſſit: ut tantâ ibi ſummâ detractâ, non minùs quàm æqualis pro numero cohabitantium pars ad noſtros perveniat.

EPISTOLA LXXXIV. *

Claſſis II. An. 405.

* Aliàs CCXLII. quæ autem 84. erat, nunc 19.

Novato epiſcopo Auguſtinus excuſans quòd ad ipſum non mittat germanum ipſius Lucillum diaconum, quo latina lingua perito carere non poſſent eccleſiæ diœceſis Hipponenſis.

Domino beatiſſimo & venerabili ac deſiderabili fratri & conſacerdoti ᵃ NOVATO, & qui tecum ſunt fratribus, AUGUSTINUS, & qui mecum ſunt fratres, in Domino ſalutem.

Scripta fortè circ. hoc tempus, ſeu ante an. 411.

1. Et ego ſentio, quamquam durus videar, & meipſum vix fero, quòd filium meum diaconum Lucillum germanum tuum ſanctitati tuæ non mitto atque permitto. Sed cùm ipſe quoque aliquos, ex tuis nutrimentis valde cariſſimos atque dulciſſimos, neceſſitatibus eccleſiarum longè poſitarum abs te, concedere cœperis; tunc ſenties quibus deſideriorum ſtimulis fodiar, quòd quidam mihi maxima & dulciſſima familiaritate conjuncti, non ſunt etiam corporaliter mecum. Nam ut longè mittam cogitationem tuam; quantumlibet valeat germanitas tui ſanguinis, non vincit amicitiæ vinculum, quo nobis invicem ego & frater Severus inhæremus: & tamen noſti quàm rarò eum mihi videre contingat. Atque hoc fecit, non utique voluntas vel mea vel illius; ſed dum matris Eccleſiæ neceſſitates, propter futurum ſæculum, quo nobiſcum inſeparabiliter convivemus, noſtri temporis neceſſitatibus anteponimus. Quanto ergo æquiùs te tolerare oportet, pro utilitate ipſius matris Eccleſiæ ejus fratris abſentiam, cum quo non tam diu cibum dominicum ruminas, quàm diu ego cum dulciſſimo concive meo Severo, qui mecum tamen nunc vix, & interdum per exiguas chartulas loquitur, & eas quidem plures aliarum curarum & negotiorum refertas, quàm portantes aliquid noſtrorum in Chriſti ſuavitate pratorum?

2. Hîc forſitan dicas, Quid enim? Et apud nos germanus meus Eccleſiæ non erit utilis, aut propter aliud eum mecum habere deſidero? Planè ſi tantum tibi quantum hîc mihi, ejus præſentia lucrandis vel regendis ovibus Domini utilis videretur, non dico duritiam, ſed iniquitatem meam nemo non jure culparet. Sed cùm ᵇ latina lingua, cujus inopiâ in noſtris regionibus evangelica diſpenſatio multùm laborat, illic autem ejuſdem linguæ uſus omnino ſit; itane cenſes nos ſaluti plebium Domini oportere conſulere, ut hanc facultatem illuc mittamus, & hinc auferamus, ubi eam magno cordis æſtu requirimus? Da itaque veniam, quòd non ſolùm contra tuum deſiderium, ſed etiam contra ſenſum meum facio, quod me facere, ſarcinæ noſtræ cura conſtringit. Dabit tibi Dominus, in quo poſuiſti cor tuum, ut tales ſint labores tui, ut pro iſto beneficio remunereris: ſic enim regionum noſtrarum ardentiſſimæ ſiti, diaconum Lucillum tu potiùs conceſſiſti. Neque enim parum præſtabis, cùm de hac re nulla petitione me ulteriùs onerabis; ne nihil aliud quàm durior appaream, venerabili mihi & ſanctæ benevolentiæ tuæ.

ᵃ Collationi Carthaginenſi interfuit Novatus Sitifenſis epiſcopus, fortaſſe idem ipſe cui hæc epiſtola ſcripta eſt.

ᵇ Fortè legendum, *Sed cùm calleat latinam linguam.* Porrò in illis temporibus erat perquam familiaris apud Africam uſus latini ſermonis, quem *inter blandimenta etiam nutricum* diſcere cœpit Auguſtinus, ex lib. 1. Confeſſ. c. 14. n. 23. Hinc eſt quòd punicum proverbium allaturus in Ser. 24. de verbis Apoſt. cap. 3. *Latine vobis dicam,* inquit, *quia punicè non omnes noſtis.*

Classis II. An. 405. * Aliàs CCXVI. quæ autem 85. erat, continetur epiſt. 120.

EPISTOLA LXXXV. *

Auguſtinus Paulum quemdam epiſcopum objurgat, qui Eccleſiam levitate ſua graviter offendebat, ut ad frugem & epiſcopo dignam vitam redeat.

Domino ſinceriter dilectiſſimo & votis omnibus beatificando fratri & conſacerdoti [a] PAULO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta fortè circ. an. 405.

1. TAM inexorabilem me non vocares, niſi etiam mendacem putares. Quid enim aliud de animo meo credis, quando mihi talia ſcribis, niſi me tenere adversùs te nævum diſcordiæ & odium deteſtandum: quaſi in re manifeſta non caveam, ne aliis prædicans, ipſe reprobus inveniar; aut ita velim ejicere ſtipulam de oculo tuo, ut in meo trabem nutriam? non eſt quod putas. Ecce iterum dico & teſtor Deum, quia ſi tu tibi ea velles, quæ tibi ego volo, jam olim ſecurus in Chriſto viveres, & in nominis ejus gloria totam ejus Eccleſiam lætificares. Ecce jam ſcripſi non taorùm te eſſe fratrem meum, ſed etiam collegam meum. Neque enim fieri poteſt, ut non ſit collega meus quilibet epiſcopus Eccleſiæ catholicæ, qualiſcumque ſit, nullo eccleſiaſtico judicio damnatus. Sed ut tibi non communicem, nulla cauſſa eſt, niſi quia tibi adulari non poſſum. Tibi enim maximè debeo, quia in Chriſto Jeſu per Evangelium ego te genui, ſalubrem mordacitatem caritatis veraciter objurgando. Nec ita gaudeo multos in Eccleſiam catholicam adjuvante Domino per te eſſe collectos, ut non debeam plangere plures inde diſpergi. Sic enim vulneraſti eccleſiam Hipponenſem, ut niſi te Dominus omnibus curis & ſarcinis ſæcularibus expeditum, ad veram epiſcopalem vitam victumque revocaverit, tale vulnus ſanari non poſſit.

2. Cùm autem tu magis magiſque implicare te non ceſſes, ut etiam rebus quibus renuntiaſti, te poſt renuntiationem inſeruens, quòd nec apud humanas ipſas leges ullo modo defendi poteſt: & in ea profeſſione vivere dicaris, cui frugalitas eccleſiæ tuæ ſufficere non poſſit: ut quid quæris communionem meam, cùm audire numquam volueris admonitionem meam? an ut quidquid facis mihi imputent homines, quorum querelas ſuſtinere non poſſum? Fruſtra autem ſuſpicaris eos eſſe obtrectatores tuos, qui tibi ſemper & in vita priore adverſati ſunt. Non eſt ita, nec mirum quòd multa te latent. Sed etiam ſi hoc verum eſſet, nihil in tuis moribus invenire debuerunt, quod rectè reprehenderent, & unde Eccleſiam blaſphemarent. Adhuc me putas fortaſſe ideo iſta dicere, quia non accepi ſatisfactionem tuam. Immo propterea dico, ne ipſe non poſſim ſatis Deo facere de peccatis meis, ſi hæc tibi tacuero. Novi quia cor habes, ſed & tardum, ſecurum eſt, quando in cælo eſt, & acutum cor nihil eſt, quando in terra eſt. Non eſt epiſcopatus artificium tranſigendæ vitæ fallacis. Docebit te quod dico Dominus Deus, qui tibi intercluſit omnes vias, ad quas illo uti voluiſti, ut dirigat te, ſi intelligas, in illam viam, propter quam ambulandam tibi tam ſancta ſarcina impoſita eſt.

Classis II. An. 405. * Aliàs LX. quæ autem 86 erat, nunc 36.

EPISTOLA LXXXVI. *

Auguſtinus Cæciliano præſidi ut ſuo edicto Donatiſtas in regione Hipponenſi & in vicinis locis coërceat.

Dominio eximio, & in Chriſti caritate verè meritóque honorabili ac [b] ſuſpiciendo filio CÆCILIANO, AUGUSTINUS epiſcopus in Domino ſalutem.

Scripta fortè an. 405.

1. ADMINISTRATIONIS tuæ claritas & fama virtutum, pietatis quoque Chriſtianæ laudanda diligentia & fida ſinceritas, quæ tibi divina munera eo donante gaudes tributa, à quo ſperas promittente potiora, excitaverunt me, ut hoc epiſtolari alloquio æſtus cauſſarum mearum [c] cum excellentia partirer tua. Quantum enim per alias Africæ terras te unitati catholicæ mirabili efficaciâ conſuluiſſe gaudemus, tantum dolemus regionem Hipponenſium-regiorum & ei vicinas partes confines Numidiæ, præſidiali edicti tui vigore nondum adjuvari meruiſſe, Domine eximie, & in Chriſti caritate verè meritóque honorabilis ac ſuſpiciende fili. Quod ne meæ potiùs negligentiæ deputetur, qui epiſcopalem ſarcinam Hippone ſuſtineo, tuæ magnificentiæ non tacendum putavi. Quantum etiam in campo Hipponenſi hæretica præſumat audacia, ſi ex fratribus & collegis meis, qui hæc tuæ ſublimitati narrare poterunt, vel ex preſbytero quem cum litteris miſi, fueris audire dignatus, adjuvante Domino Deo noſtro, proculdubio providebis ut tumor ſacrilegæ vanitatis terrendo ſanetur potiùs, quàm ulciſcendo reſecetur.

* Aliàs CLXIV. quæ autem 87. erat, nunc 110.

EPISTOLA LXXXVII. *

Auguſtinus Emerito Donatiſtæ, adhortans ut adendat & reſpondeat, qua juſtâ cauſſâ ſchiſma moverint.

Deſiderabili & dilecto fratri [d] EMERITO, AUGUSTINUS.

Scripta an. 405. aut poſt, ſed ante an. 411.

1. EGO cùm audio quemquam bono ingenio præditum, doctriníſque liberalibus eruditum, quamquam non ibi ſalus animæ conſtituta ſit, tamen in quæſtione facillima, ſentire aliud quàm veritas poſtulat, quo magis miror, eo magis exardeſco noſſe hominem, & eum eo colloqui: vel ſi id non poſſim, ſaltem litteris quæ longiſſimè volant, adtingere mentem ejus, atque ab eo viciſſim adtingi deſidero. Sicut te eſſe audio talem virum, & ab Eccleſia catholica, quæ ſicut ſancto Spiritu prænuntiata eſt, toto orbe diffunditur, diſcerptum doleo atque ſecluſum; quam ob cauſſam neſcio. Nam certum eſt magnæ parti Romani orbis, ne dicam etiam barbaris gentibus, quibus quoque debitorem ſe dicebat Apoſtolus, quorum Chriſtianæ fidei communio noſtra contexitur, ignotam eſſe partem Donati: nec eos omnino ſcire vel quando vel quibus cauſſis exorta ſit iſta diſſenſio. Quos utique omnes Chriſtianos ab eis criminibus, quæ Afris objicitis, niſi innocentes eſſe fatearis, cogeris dicere, omnium malis factis obnoxios, cùm apud vos perditi, ut mitiùs dixerim, la-

Rom. 1. 14.

[a] Cataquenſem eccleſiam adminiſtrabat Paulus; quippe is eſt, ut opinamur, qui in epiſt. 96. dicitur præceſſor Bonifacii, Cataquenſis juxta epiſt. 97. epiſcopi.
[b] MSS aliquot, *ſuſcipiendo*: & in corpore epiſtolæ, *ſuſcipiende fili*. Hic ipſe eſt, ut putant, Cæcilianus qui Prætorio Præfectus poſtea fuit an. 409. cuique alteram Auguſt. epiſtolam ſcripſit an. 413.
[c] Ita MSS propè omnes. At Editi, *excellentia aperirem tua*.
[d] Emeritus civis Cæſarienſis in Mauritania, ibique Donatiſtarum epiſcopus fuit, unus eorum ſeptem quos illi ad ſuam tuendam cauſſam in collatione Carthaginenſi delegerant; ex lib. 2. Retract. c. 51.

rent,

Classis II. An 405

tent, vos omnes eſſe pollutos. Non enim neminem de veſtra communione pellitis; aut tunc primùm pellitis, cùm primùm illud, unde pellendus eſt, fecerit. An non aliquanto tempore latentem, & poſtea proditum convictumque damnatis? Quæro igitur utrùm vos contaminaverit eo tempore quo latebat? Reſpondebis, nullo modo. Nullo ergo tempore contaminaret, etiamſi ſemper id lateret: nam & mortuorum nonnulla ſæpe commiſſa produntur, nec fraudi eſt Chriſtianis, qui eis communicavere viventibus. Cur ergo vos tam temeraria B atque ſacrilega diremtione præcidiſtis à communione innumerabilium eccleſiarum Orientalium, quas ſemper latuit, & adhuc latet quod in Africa geſtum eſſe aut docetis aut fingitis?

2. Alia enim quæſtio eſt, utrùm illa vera dicatis, quæ quidem nos multo probabilioribus documentis falſa eſſe convincimus, & in veſtris magis ea ipſa, quæ objicitis, tunc probata declaramus. Sed hæc, ut dixi, alia quæſtio eſt, tunc aggredienda & diſcutienda, cùm opus fuerit. Illud nunc ad- C tendat vigilantia mentis tuæ, neminem contaminari poſſe ignotorum ignotis criminibus. Unde manifeſtum eſt à communione orbis, cui ſeu falſa ſeu vera crimina, quæ Afris intenditis, prorſus ignota ſunt, & ignota ſemper fuerunt, ſacrilego ſchiſmate vos eſſe ſeparatos: quamquam & illud non eſt tacendum, etiam cognitos malos bonis non obeſſe in eccleſia, SI EOS à communione prohibendi aut poteſtas deſit, aut aliqua ratio conſervandæ pacis impediat. Qui ſunt enim, qui apud prophetam D Ezech. 9. 4 Ezechielem, & ante vaſtationem perditorum ſignari meruerunt, & cùm illi vaſtarentur evadere illæſi, niſi ut ibi manifeſtiſſimè oſtenditur, qui mærent & gemunt peccata & iniquitates populi Dei, quæ fiunt in medio eorum? quis autem quod ignorat, gemit & mæret? Ex eadem ratione etiam Paulus apoſtolus falſos fratres tolerat. Non enim de Phil. 2. 21 incognitis ait, *Omnes enim ſua quærunt, non quæ Ieſu Chriſti*: quos tamen ſecum fuiſſe manifeſtat. Ex E quo autem genere ſunt, qui vel thurificare idolis, vel codices divinos tradere, quàm mori maluerunt, niſi ex eorum qui ſua quærunt, non Jeſu Chriſti?

3. Multa teſtimonia Scripturarum prætereo, ne longiorem quàm neceſſe eſt epiſtolam faciam, & eruditioni tuæ plura per teipſum conſideranda permitto. Quod tamen ſatis eſt, vide obſecro: Si tam multi iniqui in uno populo Dei eos, qui ſecum verſabantur, non fecerunt tales, quales ipſi erant; ſi multitudo illa falſorum fratrum apoſtolum Paulum, in F una cum eis Eccleſia conſtitutum, non fecit ſua quærentem, non quæ Jeſu Chriſti; manifeſtum eſt non hoc effici hominem, quod eſt malus quiſquam, cum quo ad altare Chriſti acceditur, etiamſi non ſit incognitus, ſi tantùm non approbetur, & à bona conſcientia diſplicendo ſeparetur. Manifeſtum eſt igitur non eſſe aliud cum fure concurrere, niſi vel furari cum eo, vel furtum ejus cordis placito accipere. Hoc nos dicimus, ut quæſtiones infinitas atque ſuperfluas de factis hominum, quæ rationem G noſtram nihil impediunt, auferamus.

4. Sed & vos niſi hoc ſentiatis, tales eritis omnes, qualis Optatus in veſtra communione vobis non ignorantibus fuit. quod abſit ab Emeriti moribus, aliorumque talium, quales apud vos eſſe non dubito longè à factis illius alienos. Neque enim vobis objicimus, niſi ſchiſmatis crimen, quam etiam A hæreſim malè perſeverando feciſtis. Quanti autem divino judicio pendatur hoc facinus, lege quod te legiſſe non ambigo. Invenies Dathan & Abiron Num. 16. 18. hiatu terræ devoratos, ceteroſque omnes, qui eis conſenſerant, igne de medio eorum exſiſtente conſumtos. Illud ergo ſcelus ad exemplum devitandi Dominus Deus præſenti ſupplicio deuotavit, ut cùm talibus patientiſſimè parcit, quale ultimo judicio reſervet, oſtenderet. Neque enim reprehendimus rationes veſtras, ſi eo tempore quo veſanâ B potentiâ furere jactabatur Optatus, cùm ejus accuſator eſſet totius Africæ gemitus congemiſcentibus vobis, ſi tamen talis es, qualem te prædicat fama, quod ſcit Deus me & credere & velle: non ergo reprehendimus ſi eo tempore, ne multos ſecum excommunicatus traheret, & communionem veſtram ſchiſmatis furore præcideret, eum excommunicare noluiſtis. Sed hoc ipſum eſt, quod vos arguit in judicio Dei, frater Emerite, quòd cùm videretis tam magnum malum eſſe, dividi C partem Donati, ut Optatus potiùs in communione tolerandus exiſtimaretur, quàm illud admitteretur; permanetis in eo malo, quod in dividenda Eccleſia Chriſti à veſtris majoribus perpetratum eſt.

5. Hîc fortaſſe reſpondendi anguſtiâ tentabis defendere Optatum. Noli frater, noli obſecro, non te decet, & ſi aliquem alium fortè deceat, (ſi tamen quidquam decet malos) Emeritum certè non decet defendere Optatum. Sed fortaſſe nec accuſare. Ita ſit ſanè. Utere voce media, & dic, D Unuſquiſque ſarcinam ſuam portat. Tu quis es, qui Gal. 6. 5. judicas ſervum alienum? Rom. 14. 4. Si ergo ad teſtimonium totius Africæ, immo verò terrarum omnium quaquaverſum Gildonis fama fervebat, ſimul enim & ille notus erat, non auſi eſtis umquam de Optato judicare, ne temere de incognitis judicaretis; nos tandem poſſumus aut debemus de iis, qui ante nos vixerunt, ad veſtrum tantummodo teſtimonium, temerariam de incognitis ferre ſententiam; ut parum ſit quòd vos ignota criminamini, niſi & nos E ignota judicemus? Non enim Optatum, etiamſi fortè falsâ periclitatur invidiâ, ſed te defendis, cùm dicis, Ignoro qualis iſte fuerit. Quanto magis ergo quales fuerint Afri, quos ignotiores arguis, Orientalis orbis ignorat? à quibus tamen eccleſiis, quarum nomina habes in libris & recitas, nefandâ diſſenſione disjungeris. Si Thamugadenſem epiſcopum veſtrum famoſiſſimum & peſſimè diffamatum, non dico Cæſarienſis, ſed Sitifenſis collega ejus ejuſdemque temporis ignorabat, quomodo tradi- F tores Afros, quicumque illi fuerint, eccleſia Corinthiorum, Epheſiorum, Coloſſenſium, Philippenſium, Theſſalonicenſium, Antiochenorum, Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, ceterarumque orbis partium ab Apoſtolis in Chriſto ædificatarum, aut noſſe potuit, aut damnari à vobis meruit, quia non potuit? & tamen eis non communicatis, & dicitis non eſſe Chriſtianos, & eos rebaptizare conamini. Quid dicam? quid querar? aut quid exclamem? Si cum homine cordato loquor, indignationis hujus G aculeos tecum participo. Nam vides profectò quæ dicerem, ſi vellem dicere.

6. An fortè fecerunt inter ſe majores veſtri concilium, & damnaverunt præter ſe totum orbem Chriſtianum? Itane ad hoc perducta eſt rerum exiſtimatio, ut concilium Maximianenſium, qui de veſtra præciſione præciſi ſunt, quia vobis comparati pauciſſimi ſunt, non valeat adverſùs vos: & ve-

Classis II. An. 405.

ſtrum concilium valeat adversùs gentes hereditatem Chriſti, & poſſeſſionem ejus terminos terræ? Miror ſi habet in corpore ſanguinem, qui de hac re non erubeſcit. Reſcribe ad iſta quæſo: à nonnullis enim, quibus non potui non credere, audivi te reſcripturum, ſi tibi ſcriberem. Jam etiam pridem miſi unam epiſtolam, quam utrùm acceperis vel ei reſpoonderis, & fortè ego tuam non acceperim, neſcio. Nunc interim peto ad hæc reſpondere ne graveris, quod tibi videtur. Sed noli te in alias tollere quæſtiooes: hinc enim caput eſt ordinatiſſimæ inquiſitionis, cur ſchiſma factum ſit.

7. Nam & terrenæ poteſtares cùm ſchiſmaticos perſequuntur, eâ regulâ ſe defendunt, qua dicit Apoſtolus, *Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit: qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi judicium adquirunt. Principes enim non ſunt timori bono operi, ſed malo. Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Quòd ſi malum feceris, time. Non enim fruſtra gladium portat. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui malè agit.* (Rom. 13. 2.) Tota igitur quæſtio eſt, utrùm nihil mali ſit ſchiſma, aut utrùm ſchiſma non feceritis, ut pro bono opere poteſtatibus reſiſtatis, non pro malo, unde vobis adquiratis judicium. Propterea providentiſſimè Dominus non ait, *Beati qui perſequutionem patiuntur* tantùm; ſed addidit, *propter juſtitiam*. (Matt. 5. 10.) Si ergo juſtitia eſt, quam operati eſtis in illa diſſenſione, in qua etiam permanetis, ſecundùm ea quæ ſuprà dixi, noſſe abs te cupio. Si autem iniquitas eſt orbem Chriſtianum damnare inauditum, vel quia non audivit quæ vos audiſtis, vel quia non ei probatum eſt quod temere crediditis, aut ſine certo documento accuſaſtis, & ideo rebaptizare velle tot eccleſias ipſius Domini, cùm hîc adhuc eſſet in carne, & Apoſtolorum ejus prædicatione ac labore fundatas: quia vobis licet, aut neſcire Afros collegas veſtros malos ſimul viventes, ſimul ſacramenta tractantes; aut etiam ſcire, ſed tolerare, ne pars Donati dividatur; illis autem in orbe remotiſſimo conſtitutis, non licet neſcire quod vos de Afris aut noſtis, aut creditis, aut audiſtis, aut fingitis: quæ tanta eſt perverſitas amplecti ſuam iniquitatem, & poteſtatum accuſare ſeveritatem?

8. At enim & malos Chriſtianis non licet perſequi. Eſto, non liceat: ſed numquid hoc poteſtatibus ad hoc ipſum ordinatis fas eſt objicere? An Apoſtolum delebimus? Aut non habent codices veſtri quæ paulò antè commemoravi? Sed vos, inquies, talibus communicare non debetis. Quid ergo? Vos Flaviano quondam Vicario, partis veſtræ homini, quia legibus ſerviens, nocentes quos invenerat occidebat, non communicaſtis? Sed à vobis, inquies, Romani principes adversùm nos provocantur. Immo à vobis adversùm vos ipſos, qui Eccleſiam, cujus illic, ſicut tanto antè prædictum eſt, jam membra ſunt (de Chriſto enim dictum eſt, *Et adorabunt eum omnes reges terræ*) (Pſal. 71. 11.) & præciſione laniare auſi eſtis, & rebaptizare pertinaciter audetis. Noſtri autem adversùs illicitas & privatas veſtrorum violentias, quas & vos ibi, qui talia non facitis, doletis & gemitis, à poteſtatibus ordinatis tuitionem petunt, non qua vos perſequantur, ſed qua ſe defendant: ſicut apoſtolus Paulus (Act. 23. 22.) adversùs Judæos conjurantes ut eum necarent, antequam eſſet Romanum imperium Chriſtianum, egit ut ſibi tuitio etiam armatorum daretur. Sed illi principes qualibet occaſione cognoſcentes veſtri ſchiſmatis nefas, conſtituunt adversùs vos pro ſua ſollicitudine ac poteſtate quod volunt. Non enim fruſtra gladium portant, Dei enim miniſtri ſunt, vindices in iram in eos qui malè agunt. Poſtremò etiam ſi aliqui noſtrorum non Chriſtiana moderatione iſta faciunt, diſplicet nobis: ſed tamen non propter eos relinquimus catholicam Eccleſiam, ſi eam ante ultimum tempus ventilationis à palea purgare non poſſumus, quando & vos propter Optatum, cùm eum pellere non audebatis, partem Donati non reliquiſtis.

9. At enim dicitis, Quare nos adjungi vobis vultis, ſi ſcelerati ſumus? quia vivitis adhuc & corrigi poteſtis ſi velitis. Cùm enim nobis conjungimini, hoc eſt Eccleſiæ Dei, hæreditati Chriſti, cujus poſſeſſio ſunt termini terræ, vos corrigimini ut in radice vivatis. De ramis enim fractis ſic ait Apoſtolus: *Potens eſt enim Deus iterum inſerere illos.* (Rom. 11. 23.) Vos ergo mutamini ex ea parte, qua diſſentiebatis: quamvis ſacramenta, quæ habebatis, cùm eadem ſint in omnibus, ſancta ſint. Quapropter vos mutari volumus à perverſitate, id eſt, ut denuo radicetur veſtra præciſio. Nam ſacramenta quæ non mutaſtis, ſicut habetis, approbantur à nobis; ne fortè cùm veſtram pravitatem corrigere volumus, illis myſteriis Chriſti, quæ in veſtra pravitate depravata non ſunt, ſacrilegam faciamus injuriam. Neque enim & Saül depravaverat unctionem quam acceperat; cui unctioni tantum honorem rex David pius Dei ſervus exhibuit. Propterea ergo vos non rebaptizamus, quia radicem vobis reddere cupimus, formam tamen præciſi ſarmenti, ſi non mutata eſt, approbamus. Quæ tamen quamvis integra, nullo modo eſt ſine radice fructuoſa. Alia quæſtio eſt de perſequutionibus, quas vos dicitis pati in tanta manſuetudine & lenitate noſtratum, cùm verè illicitè ac privatim veſtri faciant graviora: alia de baptiſmate, quod non quærimus ubi ſit, ſed ubi proſit. Nam ubicumque eſt, ipſum eſt; ſed non etiam ille, qui hoc accipit, ubicumque eſt, ipſe eſt. Itaque privatam hominum impietatem deteſtamur in ſchiſmate, baptiſmum verò Chriſti ubique veneramur: quia ſi deſertores ſecum Imperatoris ſigna traducant, illis vel damnatione punitis, vel indulgentiâ correctis, ſalva ſigna recipiuntur, ſi ſalva manſerunt. Et ſi quid de hac re diligentiùs quærendum eſt, alia eſt (ut dixi) quæſtio. Hoc enim obſervandum eſt in his rebus, quod obſervat Eccleſia Dei.

10. Quæritur autem utrùm veſtra, an noſtra ſit Eccleſia Dei. Quapropter illud quærendum eſt à capite, cur ſchiſma feceritis. Si non reſcripſeris, ego apud Deum, quantum credo, facilem cauſſam habeo; quia viro, quem audivi, excepto ſchiſmate, bonum & liberaliter inſtructum, pacificantes litteras miſi. Tu videris quid illi reſpondeas, cujus nunc laudanda patientia, in fine verò timenda ſententia eſt. Si autem reſcripſeris eâ curâ, qua tibi ſcriptum vides, aderit miſericordia Dei, ut aliquando error qui nos dirimit, & amore pacis & ratione veritatis intereat. Memento quòd de [a] Rogatenſi-

[a] Lov. *Rucatenſibus*. Sed meliùs Bad. Am. Er. & MSS. omnes, *Rogatenſibus*, id eſt ſectatoribus Rogati Cartennenſis in Mauritania Cæſarienſi, uti ex epiſt. 93. intelligitur, epiſcopi, qui olim cùm à Donatiſtis defeciſſet, multa acerba ab ipſis paſſus eſt, juvante eorum partes Firmo Tyranno Gildonis fratre. Unde Auguſtinus in lib. 2. cont. litt. Petiliani c. 83. *Quis*, ait, *commemorare ſuſtinet, bello Firmiano quæ à vobis Rogatus Maurus pertulerit?*

Classis I. an 406.

bus non dixerim, qui vos Firmianos appellare dicuntur, ſicut nos Macarianos appellatis. Neque de [a] Rucatenſi epiſcopo veſtro, qui cum Firmo pactus perhibetur incolumitatem ſuorum, ut ei portæ aperirentur, & in vaſtationem darentur catholici, & alia innumerabilia. Deſine ergo locis communibus exaggerare facta hominum, vel audita, vel cognita. Vides enim quæ de veſtris taceam, ut de origine ſchiſmatis, ubi tota cauſſa eſt, res agatur. Dominus Deus inſpiret tibi cogitationem pacificam, deſiderabilis & dilecte frater.

EPISTOLA LXXXVIII. *

Aliàs LXVIII. quæ autem 88. erat, nunc 156.

*Clerici Hipponenſes catholici ad Ianuarium epiſcopum Donatiſtam expoſtulantes de Circumcellionum ſævitia in catholicos. Stilus eſt Auguſtini. quamquam communi clericorum nomine ſcripta eſt epiſtola.**

[b] JANUARIO Clerici catholici regionis Hipponenſium regiorum.

Scripta poſt initium an. 406.

1. Clerici & Circumcelliones veſtri novi generis & inauditæ crudelitatis perſecutione in nos ſæviunt. Qui ſi malum pro malo redderent, etiam ſic contra legem facerent Chriſti. Nunc verò conſideratis omnibus factis noſtris & veſtris, invenimur hoc pati quod ſcriptum eſt, *Retribuebant mihi mala pro bonis*. Et in alio Pſalmo: *Cum his qui oderant pacem, eram pacificus; cùm loquebar illis, debellabant me gratis*. Nam cùm ſis in tam grandi conſtitutus ætate, arbitramur te optimè noſſe, quòd pars Donati, quæ primò apud Carthaginem pars Majorini dicebatur, ultro accuſavit Cæcilianum, tunc epiſcopum eccleſiæ Carthaginenſis, apud Imperatorem illum antiquum Conſtantinum. Sed ne fortè aut oblita hoc ſit gravitas tua, aut te noſſe diſſimules, aut etiam, quod non putamus, forſitan neſcias, exemplum relationis tunc Anulini proconſulis, quem pars Majorini tunc interpellavit, ut ea crimina, quæ objiciebat Cæciliano, ad memoratum Imperatorem ab eodem proconſule mitterentur, his noſtris litteris inſerimus.

Pſal. 34. 12. *Pſal. 119. 7.*

[c] *A. GGG. NNN.* ANULINUS [d] *VC.* *proconſule Africæ.*

2. SCRIPTA [e] *cæleſtia majeſtatis veſtræ accepta atque adorata, Cæciliano & his qui ſub eodem agunt, quique clerici appellantur, devotio* [f] *mea apud Acta parvitatis meæ inſinuare curavit, eoſdemque hortatæ eſt, ut unitate conſenſu omnium factâ, cùm omni omnino munere indulgentiâ majeſtatis veſtræ liberati eſſe videantur,* [g] *Catholicâ cuſtoditâ, ſanctitati legis debitâ reverentiâ ac divinis rebus inſerviant. Verùm poſt paucos dies exſtiterunt quidam adunatâ ſecum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendum putarent, quique faſciculum in aluta ſignatum & libellum ſine ſigno obtulerunt dicationi meæ, atque impendiò poſtularunt, ut ad ſacrum & venerabilem comitatum* [h] *numinis veſtri dirigerem, quæ manente Cæciliano in ſtatu ſuo, ſubjectis eorumdem actis, quò cuncta majeſtas veſtra poſſit dignoſcere, parvitas mea dirigere curavit.* [i] *Tranſmiſi libellos duos, unum in aluta ſupraſcriptum ita: LIBELLUS ECCLESIÆ CATHOLICÆ CRIMINUM CÆCILIANI TRADITUS A PARTE MAIORINI. Item alium ſine ſigillo cohærentem eidem alutæ. datum die decimo-ſeptimo Kalen. Maias, Carthagine, Domino noſtro Conſtantino Auguſto tertiùm Coſ.*

3. Poſt hanc relationem ad ſe miſſam juſſit Imperator venire partes ad epiſcopale judicium in urbe Roma faciendum; ubi quemadmodum cauſſa dicta atque finita ſit, & Cæcilianus innocens judicatus ſit, indicant Geſta eccleſiaſtica. Jam utique poſt pacificum moderamen judicij epiſcopalis, omnis contentionis & animoſitatis pertinacia debebat exſtingui. Sed rurſus majores veſtri ad Imperatorem redierunt, & non rectè judicatum, neque omnem cauſſam auditam eſſe conqueſti ſunt. Unde ille alterum epiſcopale judicium dedit habendum in Arelatenſi Galliæ civitate, ubi multi veſtri vanâ & diabolicâ diſſenſione damnatâ, cum Cæciliano in concordiam redierunt. Alij verò pertinaciſſimi & litigioſiſſimi ad eumdem Imperatorem appellaverunt. Poſtea & ipſe coactus epiſcopalem cauſſam inter partes cognitam terminavit, & primus contra veſtram partem legem conſtituit, ut loca congregationum veſtrarum fiſco vindicarentur. quarum omnium rerum documenta ſi vellemus inſerere, nimiùm longas litteras faceremus. Illud tamen nullo modo prætermittendum eſt, quomodo Felicis Aptungenſis, quem fontem omnium malorum in concilio Carthaginenſi, ab Secundo Tigiſitano primate patres veſtri fuiſſe dixerunt, urgentibus apud Imperatorem veſtris, publico judicio cauſſa diſcuſſa atque finita ſit. Nam memoratus Imperator in hac ipſa cauſſa veſtros apud ſe accuſatores & aſſiduos interpellatores litteris ſuis fuiſſe teſtatur, quarum exemplum infrà ſcripſimus.

Imperatores Cæſares Flavij, CONSTANTINUS MAXIMUS, *&* VALERIUS LICINIUS, *ad* PROBIANUM *proconſulem Africæ.*

4. ÆLIANUS *prædeceſſor tuus, meritò, dum vir perfectiſſimus Verus vicarius præfectorum tunc*

[a] Sic Lov. At editiones antiquiores & MSS. quatuor habent, *Ruſicazenſi*. Alij quatuor probæ notæ, *Ruſicatenſi*. Alius, *Ruſicarſenſi*.

[b] Erat ille Caſenſis Nigrenſis in Numidia epiſcopus, ætate ſuperior tunc temporis, & *primas* dictus *partis Donati* in Poſſidij Indiculo c. 5. qui in Bagaitano quidem concilio anni 394. nominatur quinto loco: at in Carthaginenſi collatione ante Primianum ipſummet ſubſcribit.

[c] Haſce notas præferunt MSS. eaſque Gervaſianus codex ad marginem interpretatur, *Auguſto Conſtantino*. Cui interpretationi favet V. C. Henricus Valeſius hac eadem relatione edita cum hujuſmodi inſcriptione, *Conſtantino Maximo Auguſto Anulinus* &c. At in Carthaginenſi collatione 3. n. 216. inſcribitur, *Auguſtis noſtris*; fortean exſcriptoris errore. Quippe Conſtantino III. conſule, id eſt anno Chriſti 313. quo relatio illa ſcripta eſt, imperabant Auguſti duo, Conſtantinus & Licinius; non tres, ut iis notis ſubintelligendum videretur.

[d] Editi, *nunc proconſul.* Sed meliùs MSS. & Valeſius habent, VC. Id eſt juxta Gemeticenſis codicis interpretationem, *Vir Conſularis*; juxta exemplum in Carthagin. collat. *Vir clariſſimus*: quæ poſterior interpretatio exſcriptoris errori tribuenda. Enimverò proconſul ſcribens Imperatori haudquaquam ſe virum clariſſimum dixiſſet.

[e] Scripta hæc refert Euſebius in Eccleſiaſt. hiſtor. lib. 10. c. 7. quibus videlicet Imperator vult clericos *ab omnibus omnino publicis functionibus immunes conſervari, ne errore aliquo, aut caſu ſacrilego, à cultu ſummæ divinitati debito abſtrahantur; ſed ut potiùs abſque ulla inquietudine propriæ legi deſerviant*. Verba ſunt Conſtantini, huic relationi illuſtrandæ neceſſariò adducta.

[f] Editi omittunt, *mea apud acta*, quæ verba huc revocavimus ex MSS.

[g] Editi habent ſic: *indulgentia majeſtatis veſtra liberati eſſe videantur catholici, cuſtodita ſanctitate legis debitâ reverentiâ divinis* &c. Prætulimus alteram lectionem in quindecim MSS. repertam.

[h] Editi, *nominis veſtri*. Sed meliùs MSS. quinque, necnon Valeſius & exemplum collat. Carth. *numinis veſtri*.

[i] Bad. Am. Er. & Lov. *Tranſmiſſi libelli duo, unus in aluta ſubſcriptus* &c. quem locum ad MSS. fidem, partim etiam ad exemplum collat. Carthag. correximus. Porrò alterum libellum, qui ſigillo caruiſſe dicitur, Valeſius aliique putant eſſe libellum ſupplicem, quem epiſcopi partis Majorini ad Conſtantinum miſerunt, petentes ut ex Gallia ſibi judices daret, qui inter ipſos ac Cæcilianum ejuſque collegas judicarent: cujus libelli exemplum refert Optatus in lib. 1. ejuſque mentionem facit Auguſtinus in epiſt. 43. n. 13. & 76. n. 2.

Classis II. an. 406.

per Africam noſtram incommoda valetudine tene- A *retur, ejuſdem partibus functus, inter cetera etiam id negotium vel invidiam, quæ de Cæciliano epiſcopo Eccleſiæ catholicæ videtur eſſe commota, ad examen ſuum atque juſſionem credidit eſſe revocandam. Etenim cùm jam Superium Centurionem & Cæcilianum magiſtratum Aptungitanorum, &* [a] *Saturninum excuratorem, & Calibium juniorem ejuſdem civitatis curatorem, atque Solonem ſervum publicum ſuprà ſcriptæ civitatis, præſentes eſſe feciſſet, audientiam præbuit competentem: adeò ut cùm Cæciliano fuiſſet objectum,* B *quòd à Felice eidem epiſcopatus videretur eſſe delatus, cui divinarum Scripturarum proditio atque exuſtio videretur objecta, innocentem de eo Felicem fuiſſe conſtiterit. Denique cùm Maximus Ingentium decurionem Ziquenſium civitatis, epiſtolam Cæciliani* [b] *exduumviri falſaſſe contenderet, eumdem ipſum Ingentium ſuſpenſum actis, quæ ſuberant, pervidimus, & ideo minimè tortum, quòd ſe decurionem Ziquenſium civitatis aſſeveraverit. Unde volumus ut eumdem ipſum* [c] *Ingentium ſub idonea proſecutione ad comitatum* C *meum Conſtantini Auguſti mittas, ut illis qui in præſentiarum agunt, atque diuturnis diebus interpellare non deſinunt, audientibus & coram aſſiſtentibus apparere & intimari poſſit, fruſtra eos Cæciliano epiſcopo invidiam comparare, atque adversùs eum violenter inſurgere voluiſſe. Ita enim fiet ut omiſſis, ſicut oportet, ejuſmodi contentionibus, populus ſine diſſenſione aliqua religioni propriæ cum debita veneratione deſerviat.*

5. Hæc cùm videas ita ſe habere, quid eſt quòd nobis de Imperatorum juſſionibus, quæ contra vos D conſtituuntur, invidiam concitatis, cùm hoc totum vos potiùs antea feceritis? Si nihil debent in his cauſſis Imperatores jubere, ſi ad Imperatores Chriſtianos hæc cura pertinere non debet, quis urgebat majores veſtros cauſſam Cæciliani ad Imperatorem per proconſulem mittere, & epiſcopum contra quem abſentem jam ſententias quoquo modo dixeratis, iterum apud Imperatorem accuſare; quo innocente pronuntiato, ordinatori ejus Felici alias apud eumdem Imperatorem calumnias machi- E nari? Et nunc quid aliud quàm ipſius majoris Conſtantini judicium contra veſtram partem vivit, quod majores veſtri elegerunt, quod aſſiduis interpellationibus extorſerunt, quod epiſcopali judicio prætulerunt? Si diſplicent imperialia judicia; qui primitus Imperatores ad ea vobis excitanda coëgerunt? Sic enim modò contra Catholicam clamatis in his, quæ contra vos ab Imperatoribus decernuntur, quemadmodum ſi vellent adversùs Danielem clamare, qui liberato illo eiſdem leonibus conſu- F mendi miſſi ſunt, à quibus eum ipſi primitus conſumi voluerunt. Scriptum eſt enim, *Nihil intereſt inter minas regis & iram leonis.* Danielem calumnioſi inimici in lacum leonum mitti coëgerunt: vicit innocentia ejus illorum malitiam; illæſus inde levatus eſt; ipſi illuc miſſi perierunt. Similiter majores veſtri Cæcilianum & ejus ſocietatem regiæ iræ conſumendam objecerunt, cujus innocentiâ liberatâ, ab eiſdem regibus eadem vos patimini, quæ illos veſtri pati voluerunt: quoniam ſcriptum eſt, *Qui parat proximo foveam, ipſe incidet in eam.* (Prov. 19. 12.; Eccl. 27. 29.)

6. De nobis ergo quod queramini non habetis; & tamen Eccleſiæ catholicæ manſuetudo, etiam B ab his Imperatorum juſſionibus omnino conquieverat, niſi veſtri clerici & circumcelliones, per ſuas immaniſſimas improbitates furioſaſque violentias quietem noſtram perturbantes atque vaſtantes, hæc in vos recoli & renovari coëgiſſent. Nam priuſquam recentiores leges iſtæ, de quibus modò queremini, veniſſent in Africam, inſidias in itineribus noſtris epiſcopis tetenderunt, conclericos noſtros plagis immaniſſimis quaſſaverunt, laïcis quoque & plagas graviſſimas inflixerunt, & intulerunt eorum C ædificiis incendia. Preſbyterum etiam quemdam, quia propria & libera voluntate unitatem noſtræ communionis elegit, de domo ſua raptum, & pro arbitrio immaniter cæſum in gurgite etiam cœnoſo volutatum, [d] budâ veſtitum, cùm quibuſdam dolendum, quibuſdam ridendum in pompa ſui facinoris oſtentaſſent, abductum inde quò voluerunt, vix poſt dies duodecim dimiſerunt. Unde conventus municipalibus Geſtis à noſtro epiſcopo Proculeianus, cùm ab inquirenda cauſſa diſſimulaſſet, D & iterum continuò conventus eſſet, nihil ſe dicturum amplius Geſtis expreſſit. Et hodie illi qui hoc fecerunt, preſbyteri veſtri ſunt, adhuc nos inſuper territantes, & ſicut potuerint perſequentes.

7. Nec tamen de his injuriis & perſecutionibus, quas Eccleſia catholica in regione noſtra tunc pertulit, Imperatoribus conqueſtus eſt epiſcopus noſter. Sed facto * concilio placuit ut pacificè conveniremini, quò, ſi fieri poſſet, haberetis inter vos collationem, & errore ſublato, fraterna caritas pacis E vinculo lætaretur. Et in ipſa conventione quid Proculeianus primò reſponderit, quòd concilium facturi eſſetis, & illic viſuri quid reſpondere deberetis. Deinde quid poſtea, cùm propter ſuam promiſſionem denuo conventus eſſet, Actis expreſſerit, recuſans pacificam collationem, ipſa Geſta inſtruant gravitatem tuam. Deinde cùm veſtrorum clericorum & circumcellionum notiſſima omnibus non ceſſaret immanitas, dicta cauſſa eſt, cùm Criſpinus judicatus hæreticus, nec * pœnâ decem libra- F rum auri, quæ in hæreticos ab Imperatoribus fuerat conſtituta per manſuetudinem catholicam feriri permiſſus eſt, & tamen ad Imperatores appellandum putavit. Cujus appellationi quòd ita reſpon-

* Carthagine an. 403. die 25. Aug.

* Vide lib. 3. cont. Creſcon. c. 46. & 47. & Poſſid. c. 12.

[a] Hic ille eſt Calidius ſeu Claudius Saturianus, ut legitur apud Optatum in lib. 1. qui Curator civitatis Aptungenſis fuerat tempore perſecutionis tradendorum codicum, id eſt Diocletiano VIII. & Maximiano VII Coſſ. anno Chr. 303. iſque idcirco in judicium inductus eſt, ut ex ejus fide & ex Geſtis municipalibus apud ipſum olim confectis inveſtigaretur utrùm Felix epiſcopus Cæciliani ordinator prodidiſſet ſacros codices. Eamdem ob cauſſam vocati ſunt Superius centurio, quia nimirum militibus & centurione orbabantur magiſtratus cùm Scripturas à Chriſtianis vi extorquerent, & Alfius Cæcilianus, quòd ejuſdem perſecutionis tempore magiſtratum ſeu duumviratum municipij Aptungenſis geſſiſſet, quòdque examinanda eſſet ipſius ad Felicem epiſtola. Calibius verò junior qui apud Optatum Calidius Gratianus appellatur, quia curator erat ejus anni, ſcilicet 314. quo agitabatur quæſtio de Felice, accitus eſt, fortè ut Acta municipalia ſuperioris temporis magiſtratuum proferret.

[b] Editi, *ex divino jure.* MSS. plerique, *exduumviris.* Sed legendum haud dubiè uno verbo, *exduumviri.* agitur nempe de Alfij Cæciliani epiſtola ab ipſo poſt duumviratum ſcripta, ut patet ex Geſtis purgationis Felicis.

[c] Cenſet Baronius hanc epiſtolam ad Probianum ſcriptam eſſe ante Arelatenſe concilium anni 314. & Ingentium concilio huic exhibitum dicit. Contrà Henricus Valeſius affirmat datam epiſtolam conſulatu Conſtantini & Licinij IV. id eſt an. 315. quo anno Petronium Probianum proconſulem Africæ fuiſſe conſtat, cùm ex codice Theod. in tit. de Appellat. tum ex eo quòd Ælianus, qui ejus prædeceſſor hic dicitur, proconſulatum Africæ ſuſtinuerit conſulatu Voluſiani & Anniani, id eſt an. 314. At quo menſe proconſulatum adierit Probianus, & utrùm non ante initium an. 315. minimè oſtendit Valeſius. Porrò exſtat Conſtantini conſtitutio *ad Probum* data 1. April. an. 314. ubi Godefridus legendum conjicit, *ad Probianum.*

[d] In excuſis *burda.* In tribus MSS. *bſuda.* At in aliis pleriſque ſcribitur, *buda.* ſic etiam in epiſt 105. ubi ille, de quo agitur, preſbyter Reſtitutus Victorianenſis nominatur. Quid autem ſit buda, docet Auguſtinus in lib. 3 cont. Creſconium c. 48. cùm camdem retexens hiſtoriam ait Reſtitutum fuiſſe *amictu junceo dehoneſtatum.* Eſt igitur aut juncus, aut certè ſtorea ex junco, juxta Iſid. Gloſſ. in quo tamen pravè legitur, *buda hiſtoria*, pro, *eſt ſtorea.* Potiò Donatus in 2. Æneid. ait *ulvam à pleriſque dici eam eſſe quam vulgò budam appellant.*

CLASSIS II. an. 406.

ſum eſt, nonne veſtrorum præcedens improbitas, & A eadem ipſius appellatio extorſit ut fieret: nec tamen etiam poſt ipſum reſcriptum, intercedentibus apud Imperatorem noſtris epiſcopis, eadem auri condemnatione multatus eſt? Ex [a] concilio autem noſtri epiſcopi legatos ad comitatum miſerunt, qui impetrarent, ut non omnes epiſcopi, & clerici partis veſtræ ad eamdem condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos conſtituta eſt, [a] tenerentur; ſed hi ſoli in quorum locis aliquas à veſtris violentias Eccleſia catholica pateretur. Sed B cùm legati Romam venerunt, jam cicatrices [a] epiſcopi catholici [a] Bagaitani horrendæ ac recentiſſimæ Imperatorem commoverant, ut leges tales mitterentur, quales & miſſæ ſunt. Quibus in Africam venientibus, cùm utique non ad malum, ſed ad bonum cœpiſſetis urgeri, quid facere debebatis niſi & vos mittere ad epiſcopos noſtros, ut quomodo vos ipſi convenerant, ſic convenirentur à vobis, & potiùs collatione veritas appareret?

[a] Carthagin. Concil. die 26. Junij, an. 404.

[a] Vide epiſt. 185. cap. 7. n. 26 & 27.

[a] Maximiani

Mira crudelitas Circumcellionum.

8. Non ſolùm autem non feciſtis, ſed pejora C mala nobis veſtri nunc faciunt. Non tantùm nos fuſtibus quaſſant ferroque concîdunt: verùm etiam in oculos exſtinguendos calcem mixto aceto incredibili excogitatione ſceleris mittunt. Domus inſuper noſtras compilantes, arma ſibi ingentia & terribilia fabricarunt, quibus armati per diverſa diſcurrunt, comminantes atque anhelantes cædes, rapinas, incendia, cæcitates. Quibus rebus compulſi ſumus tibi primitus conqueri, ut conſideret gravitas veſtra quàm multi veſtrûm, immo vos om- D nes, qui vos pati dicitis perſecutionem, ſub ipſis quaſi terribilibus Imperatorum catholicorum legibus, in poſſeſſionibus veſtris & alienis ſecuri ſedeatis, & nos à veſtris tam inaudita mala patiamur. Vos dicitis pati perſecutionem; & nos ab armatis veſtris fuſtibus & ferro concidimur. Vos dicitis pati perſecutionem; & noſtræ domus ab armatis veſtris compilando vaſtantur. Vos dicitis pati perſecutionem; & noſtri oculi ab armatis veſtris calce & aceto exſtinguuntur. Inſuper etiam ſi quas mortes ſibi E ultro ingerunt, nobis volunt eſſe invidioſas, vobis glorioſas. Quod nobis faciunt, ſibi non imputant; & quod ſibi faciunt, nobis imputant. Vivunt ut latrones, moriuntur ut circumcelliones, honorantur ut martyres: & tamen nec latrones aliquando audivimus eos, quos deprædati ſunt, excæcaſſe. Occiſos auferunt luci, [b] non vivis auferunt lucem.

9. Nos interim ſi quando veſtros tenemus, cum magna dilectione ſervamus illæſos, loquimur illis, & legimus omnia, quibus error ipſe convincitur, F qui fratres à fratribus ſeparat, facimus quod Dominus per Iſaiam prophetam præcepit, dicens: *Audite qui pavetis verbum Domini; dicite, Fratres noſtri eſtis, his qui vos oderunt, & qui vos exſecrantur, ut nomen Domini honorificetur, & appareat illis in jocunditate; ipſi autem erubeſcant.* Ac ſic aliquos eorum conſiderantes evidentiam veritatis, & pulcritudinem pacis, non baptiſmo quem jam ſicut regalem characterem tamquam deſertores acceperant, ſed fidei quæ illis defuit, & Spiritus-ſancti cari- G tati & Chriſti corpori ſociamus. Scriptum eſt enim, *Fide mundans corda eorum*: Itemque ſcriptum eſt, *Caritas cooperit multitudinem peccatorum.* Si autem vel nimiâ duritiâ, vel pudore non ferentes eorum inſultationem, cum quibus contra nos tam multa falſa jactabant, & tam multa mala excogitabant, vel magis timore, ne qualia nobis antea faciebant, talia nobiſcum jam patiantur, unitati Chriſti conſentire noluerint, ſicut illæſi tenenti ſunt, ſic à nobis dimittuntur illæſi: hoc quantum poſſumus monemus, etiam laïcos noſtros ut eos illæſos teneant, B & nobis corripiendos inſtruendoſque perducant. Sed aliqui nos audiunt, & ſi poſſunt faciunt. Alij cum illis quemadmodum cum latronibus agunt, quia eos revera tales patiuntur. Aliqui ictus eorum ſuis corporibus imminentes feriendo repellunt, ne ab eis antè feriantur. Aliqui apprehenſos judicibus offerunt, nec nobis intercedentibus eis parcunt, dum ab eis pati mala immania pertimeſcunt. In quibus omnibus illi non deponunt facta latronum, & honorem ſibi exigunt martyrum.

Iſai. 66. 5.

Act. 15. 9.

1. Pet. 4. 8.

C 10. Hoc eſt ergo deſiderium noſtrum, quod tuæ gravitati per has litteras, & per fratres, quos miſimus, allegamus. Primùm ſi fieri poteſt, ut cum epiſcopis noſtris pacificè conferatis, ut in quibus fuerit inventus, non homines, ſed error ipſe tollatur; ut homines non puniantur, ſed corrigantur; ut vos modò conveniatis, quia eorum conventionem antea contemſiſtis. Quanto melius enim hoc inter vos facitis, ut quod egeritis conſcriptum & ſubſcriptum Imperatori mittatis, quàm ut hoc apud D terrenas poteſtates fiat, quæ non poſſunt niſi jam datis contra vos legibus [c] inſervire? Veſtri enim collegæ qui navigaverant apud [d] præfectos dixerunt ſe audiri veniſſe. Et nominaverunt ſanctum patrem noſtrum catholicum epiſcopum Valentinum, qui tunc in comitatu erat, dicentes cum illo ſe velle audiri: quòd eis non poterat judex concedere, qui jam ſecundùm leges, quæ contra vos conſtitutæ ſunt, judicabat: nec ille epiſcopus ita venerat, aut aliquod tale mandatum à ſuis epiſcopis acce- E perat. Quanto ergo meliùs ipſe Imperator, qui non eſt eiſdem legibus ſubditus, & qui habet in poteſtate alias leges ferre, cùm ei collatio veſtra fuerit recitata, de tota ipſa cauſſa poterit judicare, quamvis jam olim dicta fuerit terminata? Sed ideo nos conferre volumus, non ut cauſſa iterum finiatur; ſed ut eis qui neſciunt jam finita monſtretur. Quòd ſi hoc facere [e] veſtri epiſcopi voluerint, quid inde perditis, & non potiùs adquiritis, quia voluntas veſtra innoteſcit, ne diffidentia meritò reprehendatur? An fortè putatis non licere fieri, cùm F non vos lateat, quòd Dominus Chriſtus etiam cum diabolo de Lege locutus eſt; quòd cum Paulo apoſtolo non ſolùm Judæi, ſed etiam de hæreſi Stoicorum & Epicureorum philoſophi gentium contulerunt? An forte iſtæ leges Imperatoris, vos non permittunt noſtros epiſcopos convenire? Ecce interim epiſcopos veſtros, qui ſunt in regione Hipponenſi, ubi à veſtris tanta mala patimur, convenite. Quanto enim licentiùs & liberiùs ad nos, G per veſtros veſtra ſcripta, quàm eorum arma perveniunt?

Matt. 4. 4.

Act. 17. 18.

[a] Apud Lov. & Er. *Vagitani.* At in MSS. ſeptem probæ notæ ſcribitur, *Bagaiano.* nec multùm aliter in cæteris, ſcilicet in tribus Vaticanis, *Bagaitani*; in alio item Vaticano *Bagartani*; in Ciſtercienſi, *Bigaitani*; in editis Bad. & Am. *Bagaitani.* Confer lib. 3 cont. Creſconium c. 43.

[b] In editis deeſt, non: quæ negatio reperitur in MSS. quindecim.

[c] Sic in tredecim MSS. At in prius editis habetur, *favere.*

[d] Hæc ſpectant Geſta, quæ producuntur in Carthaginenſi collatione 3. n. 124. *in judicio habita præfectura, ubi ſe pars adverſa* (id eſt Donatiſtarum) *audiri tantopere flagitavit* quæve in eadem collat. n. 141. notantur confecta Ravennæ die 5. Kal. Febr. Arcadio & Probo IV. Coſſ. id eſt an. Chr. 406.

[e] Vaticani tres & è Gallicanis plures MSS habent, *noſtri epiſcopi noluerint.*

Classis II. an. 406.

11. Poſtremò per iſtos ipſos fratres noſtros, quos ad vos miſimus, talia reſcribite. Si autem & hoc non vultis, ſaltem cum veſtris à quibus talia patimur nos audite. Oſtendite nobis veritatem, pro qua vos pati dicitis perſecutionem, cùm patiamur nos veſtrorum tantam crudelitatem. Si enim nos eſſe in errore convicentis, fortè concedetis nobis ut non rebaptizemur à vobis, juſtum exiſtimantes, ut nobis hoc præſtetis, qui baptizati ſumus ab eis, quos nullo judicio damnaſtis, quod præſtitiſtis eis, quos Felicianus Muſtitanus, & Prætextatus Aſſuritanus per tam longum tempus baptizaverant, quando eos per judicum juſſa de baſilicis pellere conabamini, quia Maximiano communicabant, cum quo à vobis in concilio Bagaitano expreſsè nominatimque damnati ſunt. Quæ omnia Geſtis judicialibus & municipalibus demonſtramus, ubi & ipſum concilium veſtrum allegaſtis, dum vultis judicibus oſtendere, quòd ſchiſmaticos veſtros de baſilicis pelleretis. Et tamen qui ab ipſo ſemine Abrahæ, in quo omnes gentes benedicuntur, ſchiſma feciſtis, de baſilicis pelli non vultis, non per judices, ſicut ſchiſmaticis veſtris vos feciſtis, ſed per ipſos reges terræ, qui completâ prophetiâ Chriſtum adorant, apud quos Cæcilianum accuſantes victi receſſiſtis. (Gen. 22.18)

12. Si autem nec audire nec docere nos vultis, venite aut mittite nobiſcum in regionem Hipponenſium, qui videant armatum exercitum veſtrum; quamvis nullus miles numero armorum ſuorum calcem & acetum addidit ad oculos barbarorum. Si neque hoc vultis, ſaltem ſcribite ad illos, ut jam iſta non faciant, ut jam ſe à cædibus noſtris, à rapinis, ab excæcatione compeſcant. Nolumus dicere, Damnate illos. Vos enim videritis quomodo vos non inquinent, quos modò oſtendimus in veſtra communione latrones, & nos inquinent quos numquam potuiſtis oſtendere traditores. Ex his omnibus eligite quod volueritis. Si autem querelas noſtras contemſeritis, nos minimè pænitebit ordine pacifico agere voluiſſe. Aderit Dominus Eccleſiæ ſuæ, ut vos potiùs humilitatem noſtram contemſiſſe pæniteat.

EPISTOLA LXXXIX. *

* Aliàs LXVII. quæ autem 89 erat, nunc 157.

Auguſtinus Feſto, docens rectè legibus reprimi Donatiſtas: & indicans in regione Hipponenſi nondum eos Feſti litteris correctos, ſed adhuc intolerabiliter graſſari.

Domino dilectiſſimo & honorabili ac ſuſcipiendo filio FESTO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circ. idem tempus.

1. SI pro errore homines & damnabili diſſenſione & convicta modis omnibus falſitate tanta præſumunt, ut eorum ſalutem requirenti catholicæ Eccleſiæ tam audacter inſidiari minarique non ceſſent; quanto magis æquum eſt, & oportet eos, qui pacis & unitatis Chriſtianæ aſſerunt veritatem, omnibus etiam diſſimulantibus & cohibentibus manifeſtam, ſatagere inſtanter atque impigrè, non ſolùm pro eorum munimine qui jam catholici ſunt, verùm etiam pro eorum correctione qui nondum ſunt? Nam ſi pertinacia inſuperabiles vires habere conatur, quantas decet habere conſtantiam, quæ in eo bono, quod perſeveranter atque infatigabiliter agit, & Deo placere ſe novit, & proculdubio non poteſt hominibus prudentibus diſplicere?

Classis II. an. 406.

2. Quid autem infelicius atque perverſius, ſicut Donatiſtæ faciunt, qui ſe perſecutionem perpeti gloriantur, quàm de coërcitione iniquitatis ſuæ non ſolùm neſcire confundi, ſed etiam velle laudari, ignorantes cæcitate mirabili, vel animoſitate damnabili ſe ſcire diſſimulantes, quòd martyres veros non faciat pœna, ſed cauſſa? Et hoc quidem adversùs eos dicerem, quos ſola caligo hæretici erroris involveret, pro quo ſacrilegio pœnas digniſſimas luerent, nec tamen ullâ quemquam violentâ inſaniâ lædere auderent. Adversùs autem iſtos quid dicam, quorum tam pernicioſa perverſitas, vel damnorum terrore coërcetur, vel docetur exſilio quàm * ubique diffuſa ſit Eccleſia, ſicut futura prædicta eſt, quam malunt oppugnare quàm agnoſcere? Et ſi ea quæ per miſericordiſſimam diſciplinam patiuntur, comparentur eis factis, quæ furioſâ temeritate committunt, quis non videat, qui magis perſecutores vocandi ſunt? Quamquam filij mali eo tantùm quò perditè vivunt, etiamſi nullas violenter inferant manus, parentum pietatem graviùs perſequuntur, quàm cùm illos pater aut mater, quanto ampliùs diligunt, tanto ampliùs ad bonam vitam ſine ulla diſſimulatione compellunt.

3. Exſtant publicorum monumentorum firmiſſima documenta, quæ potes legere, ſi volueris, immo pero & hortor ut legas; quibus probatur quòd majores eorum, qui primi ſe ab Eccleſiæ pace diviſerunt, ultro per Anulinum tunc proconſulem apud Conſtantinum imperatorem accuſare auſi ſunt Cæcilianum. In quo utique judicio ſi viciſſent, quid erat Cæcilianus ab Imperatore paſſurus, niſi quod in iſtos poſtea quàm victi ſunt pronuntiavit? Sed videlicet ſi eis accuſantibus atque ſuperantibus Cæcilianus ejuſque collegæ pellerentur ſedibus, quas tenebant, vel etiam in ſua conſpiratione durantes graviùs punirentur; (neque enim poterat victos & reſiſtentes regia cenſura contemnere) tunc iſti proviſionem ſuam & pro Eccleſia ſollicitam curam prædicandam laudibus ventilarent. Nunc autem quia ipſi ſuperati ſunt, quia ea, quæ intendebant, probare minimè potuerunt, ſi quid pro ſua iniquitate patiuntur, perſecutionem vocant; nec tantùm furorem perditum minimè reprimunt, verùm etiam honorem martyrum quærunt: quaſi verò Chriſtiani catholici Imperatores adversùs eorum pertinaciſſimam iniquitatem aliud ſequantur quàm Conſtantini judicium, apud quem ultro Cæciliani accuſatores fuerunt, cujus auctoritatem omnibus tranſmarinis epiſcopis prætulerunt, ut non ad illos, ſed ad illum Eccleſiæ cauſſam deferrent, ut ab eo datum in urbe Roma epiſcopale judicium, in quo primùm victi ſunt, rurſus apud illum accuſarent, ut ab altero apud Arelatum dato epiſcopali judicio ad illum appellarent: apud quem tamen noviſſimè ſuperati, in ſua perverſitate permanſerunt. Puto quòd ipſe diabolus, ſi auctoritate judicis, quem ultro elegerat, toties vinceretur, non eſſet tam impudens ut in ea cauſſa perſiſteret.

4. Sed hæc humana judicia deputentur, & circumveniri ac falli, vel etiam corrumpi potuiſſe dicantur. Cur ergo adhuc accuſatur Chriſtianus orbis terrarum, & neſcio quibus traditorum criminibus infamatur, qui utique nec potuit nec debuit niſi electis judicibus potiùs quàm victis litigatoribus

* In prius editis, quàm quòd ubique. Sed concinnius in MSS. ſublato, quòd, habetur, quàm ubique diffuſa &c.

Classis II. An. 406

credere? Habent apud Deum illi judices cauſſam ſuam ſive bonam ſive malam: quid fecit Eccleſia toto orbe diffuſa, quæ non ubi aliud ab iſtis rebaptizanda cenſetur, niſi quia in ea cauſſa, in qua quid veri eſſet judicare non potuit, eis potiùs qui judicare potuerunt, quàm eis qui nec ſuperati ceſſerunt, credendum putavit? O magnum crimen omnium gentium, quas in ſemine Abrahæ benedicendas promiſit Deus, & ſicut promiſit exhibuit; quæ cùm una voce dixerint, Quare nos vultis rebaptizare; Reſpondetur eis, Quia neſcitis qui fuerint in Africa ſanctorum codicum traditores, & in eo quod neſciebatis, judicibus magis quàm accuſatoribus credere voluiſtis. Si crimen alienum non gravat quemquam, quid pertinet ad orbem terrarum quod in Africa quiſque commiſit? Si crimen incognitum non gravat quemquam, unde potuit orbis terrarum cognoſcere vel crimen judicum vel reorum? Judicate qui cor habetis. Hæc eſt hæretica juſtitia, ut quia orbis terrarum non damnat crimen incognitum, pars Donati damnet orbem terrarum inauditum. Sed ſanè ſufficit orbi terrarum tenere promiſſiones Dei, & in ſe videre compleri quod Prophetæ tanto antè cecinerunt, in eiſdem Scripturis agnoſcere Eccleſiam, ubi & rex ejus Chriſtus agnoſcitur. Ubi enim de Chriſto talia prædicta ſunt, qualia completa in Evangelio legimus, illic prædicta ſunt de Eccleſia, qualia compleri toto orbe jam cernimus.

Gen. 22. 18

5. Niſi fortè quemquam prudentium permovebit, quod de baptiſmo ſolent dicere, tunc eſſe verum baptiſmum Chriſti, cùm ab homine juſto datur, cùm & hinc teneat orbis terrarum evidentiſſimam & evangelicam veritatem, ubi Johannes ait, *Qui me miſit baptizare in aqua, ipſe mihi dixit: Super quem videris Spiritum deſcendentem quaſi columbam, & manentem ſuper eum, ipſe eſt qui baptizat in Spiritu-ſancto.* Unde ſecura Eccleſia ſpem non ponit in homine, ne incidat in illam ſententiam in qua ſcriptum eſt, *Maledictus omnis qui ſpem ſuam ponit in homine*: ſed ſpem ſuam ponit in Chriſto, qui ſic accepit formam ſervi, ut non amitteret formam Dei, de quo dictum eſt, *Ipſe eſt qui baptizat.* Proinde homo quilibet miniſter baptiſmi ejus, qualemcumque ſarcinam portet, non iſte, ſed ſuper quem columba deſcendit, ipſe eſt qui baptizat. Illos autem vana ſentientes, tanta abſurditas ſequitur, ut quò ab ea fugiant non inveniant. Cùm enim fateantur ratum & verum eſſe baptiſmum, quando baptizat apud eos aliquis criminoſus, cujus crimina latent, dicimus eis, Quis tunc baptizat? nec habent quid reſpondeant niſi, Deus: neque enim poſſunt dicere quòd homo adulter quemquam ſanctificet. Quibus reſpondemus, Si ergo cùm baptizat homo juſtus manifeſtus, ipſe ſanctificat; cùm autem baptizat homo iniquus occultus, tunc non ipſe, ſed Deus ſanctificat; optare debent qui baptizantur, ab occultis malis hominibus potiùs baptizari, quàm à manifeſtis bonis. Multo enim eos meliùs Deus, quàm quilibet homo juſtus ſanctificat. Quod ſi abſurdum eſt, ut quiſque baptizandus optet ab occulto adultero potiùs baptizari, quàm à manifeſto caſto, reſtat utique ut quilibet miniſtrorum hominum acceſſerit, ideo ratus ſit baptiſmus, quia ſuper quem deſcendit columba, ipſe baptizat.

Johan. 1. 33

Jer. 17. 5.

6. Et tamen cùm tam perſpicua veritas aures & corda hominum feriat, tanta quoſdam malæ conſuetudinis vorago ſubmerſit, ut omnibus auctoritatibus rationibuſque reſiſtere, quàm conſentire malint. Reſiſtunt autem duobus modis, aut ſæviendo aut pigreſcendo. Quid igitur hîc faciat Eccleſiæ medicina, ſalutem omnium materna caritate conquirens, tamquam inter phreneticos & lethargicos æſtuans? Numquid contemnere, numquid deſiſtere vel debet vel poteſt? Utriſque ſit neceſſe eſt moleſta, quia neutris eſt inimica. Nam & phrenetici nolunt ligari, & lethargici nolunt excitari: ſed perſeverat diligentia caritatis, phreneticum caſtigare, lethargicum ſtimulare, ambos amare. Ambo offenduntur, ſed ambo diliguntur; ambo moleſtati, quamdiu ægri ſunt indignantur, ſed ambo ſanati gratulantur.

7. Denique non ſicut putant, & ſicut jactant, tales eos ſuſcipimus quales fuerunt, ſed omnino mutatos; quia eſſe catholici non incipiunt, niſi hæretici eſſe deſtiterint. Neque enim ſacramenta eorum nobis inimica ſunt, quæ cum illis nobis ſunt communia; quia non humana ſunt, ſed divina. Proprius eorum error auferendus eſt, quem malè imbiberunt, non ſacramenta quæ ſimiliter acceperunt, quæ ad pœnam ſuam portant & habent, quanto indigniùs habent, ſed tamen habent. Errore itaque derelicto, ſeparationis pravitate correcta, ab hæreſi ad Eccleſiæ pacem tranſeunt quam non habebant, ſine qua illis pernicioſum fuerat quod habebant. Sed ſi cùm tranſeunt, ficti ſunt, non eſt hoc jam noſtrum, ſed Dei judicium. Et tamen quidam cùm ficti putarentur, quoniam juſſionis ad nos terrore tranſierunt, tales poſteriùs in nonnullis tentationibus inventi ſunt, ut quibuſdam veteribus catholicis præferrentur. Non ergo nihil agitur, cùm inſtanter agitur. Neque enim ſolis humanis terroribus murus duræ conſuetudinis expugnatur; ſed etiam divinis auctoritatibus atque rationibus fides & intelligentia mentis inſtruitur.

8. Quæ cùm ita ſint, noverit benignitas tua homines veſtros, qui in regione Hipponenſi ſunt, adhuc eſſe Donatiſtas, nec apud eos quidquam valuiſſe tuas litteras. Cur autem non valuerint, non opus eſt ſcribere; ſed mitte aliquem tuorum, vel domeſticorum, vel amicorum, cujus hoc fidei poſſis injungere, qui non ad ea loca, ſed ad nos primitus veniat illis omnino neſcientibus, & nobiſcum primitus conſilio pertractato, quod agendum Domino adjuvante viſum fuerit, agat. Neque enim tantùm pro eis agimus cùm hoc agimus, ſed etiam pro noſtris jam factis catholicis, quibus illorum vicinitas ſic infeſta eſt, ut contemni à nobis nullo modo poſſit. Et hoc quidem breviter ſcribere poteram, ſed volui te habere aliquid litterarum noſtrarum, quo rationem curæ meæ non ſolùm ipſe cognoſceres, ſed etiam cuicumque diſſuadenti ne tuorum correctioni operam inſtanter impendas, nobiſque detrahenti quòd talia velimus, habeas quod reſpondeas. Quòd ſi ſuperfluò feci, quòd jam iſta vel didiceras, vel ipſe cogitaveras, aut oneroſus fui quòd curis publicis tam occupato prolixam epiſtolam ingeſſi, peto des veniam, dum tamen quod ſuggeſſi & rogavi non ſpernas. Sic te tueatur miſericordia Dei.

Classis II. an. 408.

* Aliàs CCI. quæ autem 90. erat, nunc 175.

EPISTOLA XC. *

Auguſtino Nectarius paganus, agens ut ſuis civibus coloniæ Calamenſis condonentur, quæ expetendæ erant ab ipſis pœnæ, non modò violati Cæſaris edicti recentiſſimi prohibentis ne ſacra ſollemnia idolis fierent, ſed etiam injuriarum quibus ipſi ſacrorum ſuorum occaſione Chriſtianos affecerant.

Domino inſigni & meritò ſuſcipiendo fratri Augustino *epiſcopo* Nectarius.

Scripta fortè an. 408 poſt 1. diem Junii.

Quanta ſit caritas patriæ, quoniam noſti, prætereo. Sola eſt enim quæ parentum jure vincat affectum. Cui ſi ullus eſſet conſulendi modus aut finis bonis, dignè jam ab ejus muneribus meruimus excuſari. Sed quoniam creſcit in dies ſingulos dilectio & gratia civitatis, quantumque ætas fini proxima eſt, tantum incolumem ac florentem relinquere patriam cupimus, idcirco gaudeo primùm quòd apud inſtructum diſciplinis omnibus virum mihi hic eſt ſermo inſtitutus. In Calamenſi colonia multa ſunt, quæ meritò diligamus, vel quòd in ea geniti ſumus, vel quòd eidem magna contuliſſe videmur officia. Hæc ergo, domine præſtantiſſime & meritò ſuſcipiende, non levi populi ſui erratu prolapſa eſt. Quod quidem ſi juris publici rigore metiamur, debet plecti ſeveriori cenſura. Sed epiſcopum fas non eſt, niſi ſalutem hominibus impertire, & pro ſtatu meliore cauſſis adeſſe, & apud omnipotentem Deum veniam aliorum mereri delictis. Quamobrem quanta poſſum ſupplicatione depoſco, ut ſi defendenda res eſt, innoxius defendatur, ab innocentibus moleſtia ſeparetur. Præſta hoc quod ſecundùm naturam tuam pervides poſtulari. De damnis facilis poteſt haberi taxatio, tantùm ſupplicia deprecamur. Acceptior Deo vivas, domine inſignis & meritò ſuſcipiende frater.

* Aliàs CCII. quæ autem 91. erat, nunc 182.

EPISTOLA XCI. *

Invehitur Auguſtinus in Paganorum ſacra, & injurias Chriſtianis recens illatas à Calamenſibus enumerat; oſtendens ipſorum ſaluti benigniùs longè conſultum iri, ſi non impunito eo ſcelere ad audenda ſimilia provocentur.

Domino eximio meritóque honorabili fratri Nectario Augustinus.

Scripta eod. an. circ. menſem Auguſti.

1. Jam ſenio frigeſcentibus membris, fervere animum tuum patriæ caritate, nec miror, & laudo, teque non tantùm tenere memoriter, verùm etiam vitâ ac moribus demonſtrare, quòd nullus ſit patriæ conſulendi modus aut finis bonis, non invitus, immo etiam libens accipio. Unde ſupernæ cujuſdam patriæ, in cujus ſancto amore pro noſtro modulo inter eos, quibus ad illam capeſſendam conſulimus, periclitamur atque laboramus, talem etiam teipſum civem habere vellemus, ut ejus portiunculæ in hac terra peregrinanti, nullum conſulendi modum finemque cenſeres, tanto effectus melior, quanto meliori civitati officia debita prærogares, in ejus æterna pace nullum gaudendi finem inventurus, cujus ad tempus laboribus nullum tibi finem ſtatueres conſulendi.

2. Verùm hoc donec fiat, (neque enim deſperandum eſt, illam te patriam poſſe adquirere, vel jam adquirendam prudentiſſimè cogitare, ad quam te pater etiam, qui in iſta genuit, anteceſſit) hoc ergo donec fiat, da nobis veniam, ſi propter patriam noſtram, quam cupimus numquam relinquere, contriſtamus patriam tuam, quam cupis florentem relinquere. De cujus quidem floribus, ſi cum tua prudentia diſputemus, non eſt verendum ne tibi difficilè perſuadeatur, aut verò etiam non facilè occurrat, quemadmodum florere civitas debeat. Commemoravit Poëta ille veſtrarum clariſſimus litterarum quoſdam flores Italiæ, ſed nos in veſtra patria non tam experti ſumus, quibus floruerit terra illa viris, quàm quibus arſerit armis: immo verò non armis, ſed flammis; nec arſerit, ſed incenderit. Quod tantum ſcelus ſi fuerit impunitum, nulla digna correctione pravorum, florentem te patriam putas relicturum? ô flores non planè fructuum, ſed ſpinarum! Compara nunc utrùm malis florere patriam tuam pietate, an [a] impunitate, correctis moribus, an ſecuris auſibus. Compara iſta, & vide utrùm in patriæ tuæ amore nos vincas; utrùm eam magis veriúſque cupias florere quàm nos.

Classis II. an. 408.

3. Intuere paululùm ipſos de Republica libros, unde illum affectum amantiſſimi civis ebibiſti, quòd nullus ſit patriæ conſulendi modus, aut finis bonis. Intuere, obſecro te, & cerne quantis ibi laudibus frugalitas & continentia prædicetur, & erga conjugale vinculum fides, caſtique honeſti ac probi mores, quibus cùm præpollet civitas, verè florere dicenda eſt. Hi autem mores in eccleſiis toto orbe creſcentibus, tamquam in ſanctis auditoriis populorum docentur atque diſcuntur, & maximè pietas, qua verus & verax colatur Deus; qui hæc omnia, quibus animus humanus [b] divinæ ſocietati ad inhabitandam æternam cæleſtemque civitatem inſtruitur & aptatur, non ſolùm jubet aggredienda, verùm etiam donat implenda. Inde eſt quòd deorum multorum falſorumque ſimulacra, & prædixit everſum iri, & præcepit everti. Nihil enim homines tam inſociabiles reddit vitæ perverſitate, quàm illorum deorum imitatio, quales deſcribuntur & commendantur litteris eorum.

4. Denique illi doctiſſimi viri, qui rempublicam civitatemque terrenam, qualis eis eſſe debere videbatur, magis domeſticis diſputationibus requirebant, vel etiam deſcribebant, quàm publicis actionibus inſtituebant atque formabant, egregios atque laudabiles, quos putabant homines, potiùs quàm deos ſuos imitandos proponebant erudiendæ indoli juventutis. Et revera Terentianus ille adoleſcens, qui ſpectans tabulam pictam in pariete, ubi pictura inerat de adulterio regis deorum, libidinem, qua rapiebatur, ſtimulis etiam tantæ auctoritatis accendit, nullo modo in illud flagitium vel concupiſcendo laberetur, vel perpetrando immergeretur, ſi Catonem maluiſſet imitari quàm Jovem: ſed quo pacto id faceret, cùm in templis adorare cogeretur Jovem potiùs quàm Catonem? Verùm hæc ex comœdia, quibus impiorum luxus & ſacrilega ſuperſtitio convinceretur, proferre forſitan non debemus. Lege vel recole in eiſdem libris quàm prudenter diſſeratur, nullo modo potuiſſe ſcriptiones & actiones recipi comœdiarum, niſi mores recipientium conſonarent: ita clariſſimorum virorum in republica excellentium, & de republica diſputantium auctoritate firmatur, nequiſſimos homines fieri deorum imitatione pejores, non ſanè verorum, ſed falſorum atque fictorum.

In Eunucho Act. 3. ſcen. 5.

5. At enim illa omnia, quæ antiquitùs de vita

[a] Lov. *an impietate*. MSS. verò, *an impunitate*.

[b] Ita editi. At MSS. Vaticani & quatuordecim è noſtris habent, *divinâ ſocietate*.

deorum

Classis II. An. 408.

deorum moribuſque conſcripta ſunt, longè aliter ſunt intelligenda atque interpretanda ſapientibus. Ita verò in templis populis congregatis recitari hujuſcemodi ſalubres interpretationes heri & nudiuſtertius audivimus. Quæſo te ſiccine cæcum eſt humanum genus adversùs veritatem, ut tam aperta & manifeſta non ſentiat? Tot locis pingitur, funditur, tunditur, ſculpitur, ſcribitur, legitur, agitur, cantatur, ſaltatur Jupiter, adulteria tanta committens; quantum erat ut in ſuo ſaltem Capitolio iſta prohibens legeretur? Hæc mala dedecoris, impietatiſque pleniſſima, ſi nemine prohibente in populis ferveant, adorentur in templis, rideantur in theatris, cùm his victimas immolant vaſtetur pecus etiam pauperum, cùm hæc hiſtriones agunt & ſaltant effundantur patrimonia divitum, civitates florere dicuntur? Horum planè florum non terra fertilis, non aliqua opulens virtus, ſed illa dea Flora digna mater inventa eſt, cujus ludi ſcenici tam effuſiore & licentiore turpitudine celebrantur, ut quivis intelligat quale dæmonium ſit, quod placari aliter non poteſt, niſi illic non aves, non quadrupedes, nou denique ſanguis humanus, ſed multò ſceleſtiùs pudor humanus tamquam immolatus intereat.

6. Hæc dixi propter quod ſcripſiſti, quantum tibi ætas fini proxima eſt, cupere te, ut patriam tuam incolumem ac florentem relinquas. Tollantur illa omnia vana & inſana, convertantur homines ad verum Dei cultum moreſque caſtos & pios, tunc patriam tuam florentem videbis, non opinione ſtultorum, ſed veritate ſapientium, cùm hæc patria carnalis generationis tuæ, portio fuerit illius patriæ, cui non corpore, ſed fide naſcimur; ubi omnes ſancti & fideles Dei poſt labores velut hyemales vitæ bujus, interminà æternitate florebunt. Nobis itaque cordi eſt, neque Chriſtianam amittere manſuetudinem, neque pernicioſum ceteris imitationis exemplum in illa civitate relinquere. Quomodo id agamus, aderit Deus, ſi eis non ita graviter indignetur. Alioquin & manſuetudo, quam ſervare cupimus, & diſciplina, qua uti moderatè nitimur, impediri poteſt, ſi Deo aliud in occulto placet, ſive judicanti hoc tantum malum flagello acriore plectendum, ſive etiam vebementiùs iraſcenti, ſi non correctis, nec ad ſe converſis, ad tempus eſſe voluerit impunitum.

7. Præſcribit nobis quodammodo prudentia tua de perſona epiſcopali, & dicis patriam tuam non levi populi ſui errato prolapſam: quod quidem ſi juris publici rigore metiamur, debet plecti ſeveriore cenſurâ: *Sed epiſcopum*, inquis, *fas non eſt niſi ſalutem hominibus impertire, & pro ſtatu meliore cauſſis adeſſe, & apud omnipotentem Deum veniam aliorum mereri delictis*. Hoc omnino ſervare conamur, ut ſeveriore cenſurâ nemo plectatur, neque à nobis, neque ab alio ullo intercedentibus nobis; & ſalutem bominibus cupimus impertire, quæ poſita eſt in rectè vivendi felicitate, non in malè faciendi ſecuritate. Veniam quoque non tantùm noſtris, verùm & aliorum inſtamus delictis mereri, quod impetrare niſi pro correctis omnino non poſſumus. Adjungis etiam & dicis, *Quanta poſſum ſupplicatione depoſco, ut ſi defendenda res eſt, innoxius defendatur, ab innocentibus moleſtia ſeparetur.*

8. Accipe breviter quæ commiſſa ſint, & noxios ab innocentibus ipſe diſcerne. Contra recentiſſimas* leges, calendis Juniis feſto Paganorum ſacrilega ſollemnitas agitata eſt, nemine prohibente, tam inſolenti auſu, ut quod nec Juliani temporibus factum eſt, petulantiſſima turba ſaltantium in eodem prorſus vico ante fores tranſiret eccleſiæ. Quam rem illicitiſſimam atque indigniſſimam clericis prohibere tentantibus, Eccleſia lapidata eſt. Deinde poſt dies fermè octo, cùm leges notiſſimas epiſcopus ordini replicaſſet, & dum ea quæ juſſa ſunt, velut implere diſponunt, iterum Eccleſia lapidata eſt. Poſtridie noſtris ad imponendum perditis metum, quod videbatur apud Acta dicere volentibus publica jura negata ſunt. Eodemque ipſo die, ut vel divinitus terrerentur, grando lapidationibus reddita eſt; quâ tranſactâ continuò tertiam lapidationem, & poſtremò ignes eccleſiaſticis tectis atque hominibus intulerunt; unum ſervorum Dei, qui oberrans occurrere potuit, occiderunt, ceteris partim ubi potuerant latitantibus, partim quà potuerant fugientibus, cùm interea contruſus atque coartatus quodam loco ſe occultaret epiſcopus, ubi ſe ad mortem quærentium voces audiebat ſibique increpantium, quòd eo non invento gratis tantùm perpetraſſent ſcelus. Geſta ſunt hæc ab hora fermè decima uſque ad noctis partem non minimam. Nemo compeſcere, nemo ſubvenire tentavit illorum, quorum eſſe gravis poſſet auctoritas, præter unum peregrinum, per quem & plurimi ſervi Dei de manibus interficere conantium liberati ſunt, & multa extorta prædantibus; per quem clarum factum eſt, quàm facilè illa vel omnino non fierent, vel cœpta deſiſterent, ſi cives, maximéque primates ea fieri perficique vetuiſſent.

9. Proinde in univerſa illa civitate non innocentes à nocentibus, ſed minùs nocentes à nocentioribus poteris fortaſſe diſcernere. Nam in parvo peccato illi ſunt, qui metu deterriti, maximéque ne offenderent eos, quos in illo oppido plurimùm poſſe, & inimicos Eccleſiæ noverant, opem ferre non auſi ſunt: ſcelerati autem omnes, quibus etſi non facientibus, neque immittentibus, tamen volentibus iſta commiſſa ſunt: ſceleratiores, qui commiſerunt; ſceleratiſſimi, qui immiſerunt. Sed de immiſſione ſuſpicionem putemus eſſe non veritatem, nec ea diſcutiamus, quæ niſi tormentis eorum, per quos inquiruntur, inveniri omnino non poſſunt. Demus etiam veniam timori eorum, qui potiùs Deum pro epiſcopo & ſervis ejus deprecandum, quàm potentes inimicos Eccleſiæ offendendos eſſe putaverunt. Quid eos qui reſtant, nullane cenſes diſciplinâ coërcendos, & proponendum exiſtimas impunitum tam immanis furoris exemplum? Non præterita vindicando paſcere iram noſtram ſtudemus; ſed miſericorditer in futurum conſulendo ſatagimus. Habent bomines mali, ubi & per Chriſtianos non ſolùm manſuetè, verùm etiam utiliter ſalubriterque plectantur. Habent enim quòd corpore incolumi vivunt, habent unde vivunt, habent unde malè vivunt. Duo prima ſalva ſint, ut quos pœniteat ſint; boc optamus, hoc quantum in nobis eſt, etiam impenſâ operâ inſtamus. Tertium verò, ſi Deus voluerit, tamquam putre noxiumque reſecari, valde miſericorditer puniet. Si autem vel ampliùs voluerit, vel ne hoc quidem permiſerit; altioris & profectò juſtioris conſilij ratio penes ipſum eſt: à nobis curam officiumque oportet impendi, quouſque videre conceditur, deprecanti-

* Intelligit legem Honorij, paganis prohibentem *quidquam ſollemnitatis agitare*; datam Curtio 24. Nov. an. 407. juxta App. cod. Th. pag. 35.

Classis II. An. 408.

buseum, ut animum noſtrum approbet, quo cunctis volumus eſſe conſultum, nihilque fieri ſinat per nos, quod & nobis & Eccleſiæ ſuæ non expedire longè meliùs novit ipſe quàm nos.

10. Modò cùm apud Calamam eſſemus, ut noſtri in tam gravi dolore vel conſolarentur afflicti, vel ſedarentur accenſi, quantum potuimus quod in tempore oportuiſſe exiſtimavimus, cum Chriſtianis egimus. Deinde etiam ipſos paganos, mali tanti caput & cauſſam, petentes ut ab eis videremur, admiſimus, ut hac occaſione admoneremus eos, quid facere deberent, ſi ſaperent, non tantùm pro removenda præſenti ſollicitudine, verùm etiam pro inquirenda ſalute perpetua. Multa à nobis audierunt, multùm etiam ipſi rogaverunt: ſed abſit ut tales ſervi ſimus, quos ab eis rogari delectet, à quibus noſter Dominus non rogatur. Unde pervides pro vivacitate mentis tuæ, ad hoc eſſe nitendum ſervata manſuetudine, & moderatione Chriſtiana, ut aut ceteros deterreamus eorum imitari perverſitatem, aut ceteros optemus eorum imitari correctionem. Damna quæ illata ſunt, vel tolerantur à Chriſtianis, vel reſarciuntur per Chriſtianos. Animarum nos lucra, quibus adquirendis cum periculo etiam ſanguinis inhiamus, & in loco illo quæſtuoſiùs provenire, & aliis locis illo exemplo non impediri deſideramus. Dei miſericordia nobis præſtet de tua ſalute gaudere.

EPISTOLA XCII. *

* Aliàs VI. quæ autem 92 erat, nunc 176.

Auguſtinus Italicæ viduæ, conſolans illam ſuper obitu mariti, ac refellens eorum opinionem, qui dicebant, Deum videri oculis corporeis.

Dominæ eximiæ & meritò præſtantiſſimæ, atque in Chriſti caritate honorandæ filiæ * ITALICÆ, AUGUSTINUS epiſcopus in Domino ſalutem.

Scripta circ. hoc tempus. Caput I.

1. NON ſolùm litteris tuis, verùm etiam ipſo referente qui pertulit, comperi multùm te flagitare litteras meas, credentem quòd ex eis conſolationem habere plurimam poſſis. Tu itaque videris quid exinde capias, ego tamen eas negare vel differre non debui. Conſoletur autem te fides & ſpes tua, & ipſa caritas quæ diffunditur in cordibus piorum per Spiritumſanctum, cujus nunc aliquid pro pignore accepimus, ut ipſam plenitudinem deſiderare noverimus. Non enim te deſolatam putare debes, cùm in interiore homine habeas præſentem Chriſtum per fidem in corde tuo: Aut ſic te contriſtari oportet, quemadmodum gentes quæ ſpem non habent, cùm veraciſſima promiſſione ſperemus nos de hac vita, unde migraturi quoſdam noſtros migrantes non amiſimus, ſed præmiſimus, ad eam vitam eſſe venturos, ubi nobis erunt quanto notiores, tanto utique cariores, & ſine timore ullius diſceſſionis amabiles.

2. Hîc autem etſi conjunx tuus, cujus abſceſſu vidua diceris, tibi notiſſimus erat, ſibi tamen notior erat quàm tibi. Et unde hoc, cùm tu ejus corporalem faciem videres, quam ipſe utique non videbat, niſi quia notitia noſtri certior intus eſt, ubi nemo ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt: ſed cùm venerit Dominus, & illuminaverit abſcondita tenebrarum, & manifeſtaverit cogitationes cordis, tunc nihil latebit proximum in proximo, nec erit quod ſuis quiſque aperiat, abſcondat alienis, ubi nullus erit alienus. Lux verò ipſa, qua illuminabuntur hæc omnia, quæ modò in cordibus reconduntur, qualis aut quanta ſit, quis linguâ proferat, quis ſaltam infirma mente contingat? Profectò lux illa Deus ipſe eſt, quoniam *Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt ullæ*, ſed lux mentium purgatarum, non iſtorum corporis oculorum. Erit ergo tunc mens idonea, quæ illam lucem videat, quod nunc nondum eſt. 1 Johan. 1. 5.

3. Hoc autem oculus videre corporis neque nunc poteſt, neque tunc poterit. Omne quippe quod oculis corporis conſpici poteſt, in loco aliquo ſit neceſſe eſt, nec ubique ſit totum, ſed minore ſui parte minorem locum occupet, & majore majorem. Non ita eſt Deus inviſibilis & incorruptibilis, *qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem; quem nemo hominum vidit nec videre poteſt*. Per hoc enim videri ab homine non poteſt, per quod videt homo corpore corpora. Nam & ſi mentibus piorum eſſet inacceſſibilis, non diceretur, *Accedite ad eum, & illuminamini*: & ſi mentibus piorum eſſet inviſibilis, non diceretur, *Videbimus eum ſicuti eſt*. Nam perſpice totam ipſam in epiſtola Johannis ſententiam; *Dilectiſſimi*, inquit, *filii Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cùm apparuerit ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt*. Intantum ergo videbimus, inquantum ſimiles ei erimus; quia & nunc intantum non videmus, inquantum diſſimiles ſumus. Inde igitur videbimus, unde ſimiles erimus. Quis autem dementiſſimus dixerit, corpore nos vel eſſe, vel futuros eſſe ſimiles Deo? In interiore igitur homine iſta ſimilitudo eſt; qui renovatur in agnitionem Dei, ſecundùm imaginem ejus, qui creavit illum. Et tanto efficimur ſimiliores illi, quanto magis in ejus cognitione & caritate proficimus: quia *etſi exterior homo noſter corrumpitur, ſed interior renovatur de die in diem*: ita ſanè ut in hac vita quantuſcumque provectus ſit, longè abſit ab illa perfectione ſimilitudinis, quæ idonea erit ad videndum Deum, ſicut dicit Apoſtolus, *facie ad faciem*. In quibus verbis certè ſi corporalem faciem voluerimus accipere, conſequens erit, ut etiam Deus talem habeat faciem; & ſit aliquod intervallum inter noſtram & ipſius, cùm eum videbimus facie ad faciem. Et ſi intervallum, utique finis, & membrorum habitus terminatus, & cetera abſurda dictuque & cogitatu impia, quibus animalis homo, non percipiens quæ ſunt ſpiritus Dei, fallaciſſimis vanitatibus luditur.

1 Tim. 6. 16. — Pſal 33. 6. — 1 Johan. 3. 2. — Ibid. 2. — 2 Cor. 4. 16. — 1 Cor. 13. 12.

4. Dicunt enim quidam eorum, qui talia garriunt, ſicut ad me potuit pervenire, nos Deum videre nunc mente, tunc corpore, ita ut etiam impios eum pari modo aſſeverent eſſe viſuros. Vide quantum in pejus profecerint, dum ſine limite timoris vel pudoris, hac atque illac vagabunda fertur impunita loquacitas. Antea dicebant, carni ſuæ tantùm hoc præſtitiſſe Chriſtum, ut corporeis oculis videret Deum: deinde addiderunt etiam, omnes ſanctos receptis in reſurrectione corporibus, eodem modo Deum eſſe viſuros: nunc jam iſtam poſſibilitatem etiam impiis donaverunt. Donent ſanè quantum volunt, & quibus volunt. Nam quis audeat contradicere hominibus de ſuo donantibus? *Qui enim loquitur mendacium, de ſuo loquitur*. Tu autem cum his qui ſanam doctrinam tenent, nihil Joan. 8. 44.

* Huic ipſi, ut videtur, Italicæ ſcripta eſt Johannis Chryſoſtomi epiſtola 170. qua is Romanam præpotentem feminam adhortatus, ut pro ſua facultate, per ſe, ſeu per alios diligentiam adhibeat ad ſedandam tempeſtatem in Orientali eccleſia excitatam.

CLASSIS II. AN. 408.

1 Cor. 13. 12. Matt. 5. 8.

iſtorum audeas uſurpare de tuo : ſed cùm legis, *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt* ; intellige impios non viſuros : neque enim beati & mundi corde ſunt impij. Item cùm legis, *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem* : intellige inde nos tunc viſuros facie ad faciem, unde videmus nunc per ſpeculum in ænigmate. Hoc autem utrumque interioris hominis munus eſt, ſive cùm in iſta peregrinatione adhuc per fidem ambulatur, in qua utitur ſpeculo & ænigmate, ſive in illa patria cùm per ſpeciem contemplabitur. pro qua viſione poſitum eſt, *facie ad faciem*.

Johan. 4. 24.

5. Audiat caro carnalibus ebria cogitationibus, *Spiritus eſt Deus, & ideo qui adorant Deum, in ſpiritu & veritate oportet adorare.* Si adorare, quanto magis videre ? Quis enim audeat affirmare Dei ſubſtantiam corporaliter videri, cùm eam noluerit corporaliter adorari ? Sed argutè ſibi videntur dicere, & quaſi interrogando premere, Potuit Chriſtus carni ſuæ præſtare, ut oculis corporeis videret Patrem, an non potuit ? Ut ſi non potuiſſe reſponderimus, omnipotentiæ Dei nos derogaſſe proclament : ſi autem potuiſſe conceſſerimus, argumentationem ſuam ex noſtra reſponſione concludant. Quanto jam tolerabiliùs deſipiunt, qui carnem aſſerunt converſum iri in ſubſtantiam Dei, & hoc futuram eſſe quod Deus eſt, ut ſic eam ſaltem videndo Deo faciant idoneam, nunc tanta diverſitate diſſimilem. Quam vanitatem credo iſtos abigere à fide ſua, fortaſſe & ab auribus. Et tamen ſi interrogatione de hoc ſimiliter urgeantur, poſſitne Deus hoc, an non efficere poſſit; utrùm ejus poteſtati detrahent, ſi non poſſe reſponderint, an hoc futurum fatebuntur, ſi poſſe conceſſerint ? Quomodo ergo exirent de hoc laqueo alieno, ſic exeant de ſuo. Deinde cur ſolis oculis corporeis Chriſti, hoc donum attributum eſſe contendunt, non etiam ceteris ſenſibus ? Sonus ergo erit Deus, ut poſſit etiam auribus percipi ? Et halitus erit, ut ſentiri poſſit olfactu ? Et liquor aliquis erit, ut poſſit & bibi ? Et moles erit, ut poſſit & tangi ? Non, inquiunt. Quid ergo ? An illud poteſt Deus, & hoc non poteſt ? Si non poſſe dixerint, cur derogant omnipotentiæ Dei ? Si poſſe & nolle reſponderint, cur ſolis oculis favent, invident autem ceteris ſenſibus corporis Chriſti ? An quouſque volunt, deſipiunt ? Quanto nos meliùs, qui non eorum inſipientiæ terminos figimus, ſed ut deſipiant prorſus, nolumus ?

6. Multa proferri poſſunt ad iſtam dementiam refutandam. Sed ſi aliquando irruerint auribus tuis, hæc interim eis lege, & quid reſpondeant non pigeat te reſcribere ut potes. Ad hoc enim fide corda noſtra mundantur, quia nobis fidei merces viſio Dei promittitur. Quæ ſi per corporis oculos erit, fruſtra ad eam percipiendam ſanctorum animus exercetur : immo verò tam perverſè ſentiens animus non in ſe exercetur, ſed totus in carne eſt. Ubi enim tenaciùs habitabit & fixiùs, niſi unde ſe Deum viſurum eſſe præſumit ? Quod certè quantum malum ſit, intelligentiæ potiùs dimitto tuæ, quàm longo ſermone molior explicare. * In protectione Domini ſemper habitet cor tuum, Domina eximia & meritò præſtantiſſima, atque Chriſti caritate honoranda filia ? Honorabiles tecum nobiſque in Domino dilectiſſimos filios tuos debito meritis veſtris officio reſaluta.

* Reliqua verba prorſus abſunt à MSS. ſedecim.

EPISTOLA XCIII. *

CLASSIS II. AN. 408.

* Aliàs XLVIII. quæ autem 93 erat, nunc 181.

Auguſtinus Vincentij è ſchiſmate Rogatiano epiſcopi Cartennenſis epiſtolam refellens docet viſum ſibi fuiſſe aliquando, non vi cum hæreticis, ſed verbo Dei & ratione agendum ; verùm ſententiis aliorum exemplisque ſuperatum mutaſſe ſententiam, & arbitrari leges principum rectè implorari adverſus hoſtes fidei, modo id fiat animo corrigendi, non ſtudio vindicandi : aliaque ſubjicit permulta contra pervicaciam & anabaptiſmum Donatiſtarum

Dilectiſſimo fratri VINCENTIO, AUGUSTINUS.

Scripta circ. hoc tempus. CASUS I.

1. ACCEPI Epiſtolam, quam tuàm eſſe mihi non incredibile viſum eſt. Adtulit enim eam, quem catholicum Chriſtianum eſſe conſtaret, qui, ut opinor, mihi mentiri non auderet. Sed & ſi fortè non ſunt litteræ tuæ, ego ei qui ſcripſit reſcribendum putavi. Nunc me potiùs quietis eſſe avidum & petentem, quàm tunc cùm me adoleſcentem, vivo adhuc Rogato cui ſucceſſiſti, apud Carthaginem noveras. Sed Donatiſtæ nimiùm inquieti ſunt, quos per ordinatas à Deo poteſtates cohiberi atque corrigi mihi non videtur inutile. Nam de multorum jam correctione gaudemus, qui tam veraciter unitatem catholicam tenent atque defendunt, & à priſtino errore ſe liberatos eſſe lætantur, ut eos cum magna gratulatione miremur. Qui tamen neſcio qua vi conſuetudinis, nullo modo mutari in melius cogitarent, niſi hoc terrore perculſi, ſollicitam mentem ad conſiderationem veritatis intenderent, ne fortè ſi non pro juſtitia, ſed pro perverſitate & præſumtione hominum ipſas temporales moleſtias, infructuoſâ & vanâ tolerantiâ paterentur, apud Deum poſtea non invenirent niſi debitas pœnas impiorum, qui ejus tam lenem admonitionem, & paterna flagella contemſerint ; ac ſic iſta cogitatione dociles facti, non in calumniis & fabulis humanis, ſed in divinis libris promiſſam per omnes gentes invenirent Eccleſiam, quam ſuis oculis reddi conſpicerent, in quibus & Chriſtum prænuntiatum, etiam non viſum ſuper cælos eſſe minimè dubitarent. Numquidnam ego iſtorum ſaluti invidere debebam, ut collegas meos ab hujuſmodi paterna diligentia revocarem, per quam factum eſt, ut multos videamus accuſare ſuam priſtinam cæcitatem ? qui cùm ſuper cælos exaltatum Chriſtum, etiam non videntes credebant; gloriam tamen ejus ſuper omnem terram, etiam videntes negabant, cùm Propheta utrumque unâ ſententiâ tanta manifeſtatione complexus ſit, dicens, *Exaltare ſuper cælos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua.*

33 q. 4. Nimium.

Cogi ad fidem, quatenus expedit.

Pſal. 107 6.

2. Iſtos ergo atroces quondam inimicos noſtros, pacem & quietem noſtram variis violentiarum & inſidiarum generibus graviter infeſtantes, ſi ſic contemneremus & toleraremus, ut nihil omnino, quod ad eos terrendos ac corrigendos valere poſſet, excogitaretur & ageretur à nobis, verè malum pro malo redderemus. Si enim quiſquam inimicum ſuum periculoſis febribus phreneticum factum, currere videret in præceps, nonne tunc potiùs malum pro malo redderet, ſi eum ſic currere permitteret, quàm ſi corripiendum ligandumque curaret ? Et tamen tunc ei moleſtiſſimus, & adverſiſſimus videretur, quando utiliſſimus & mi-

Classis II. An. 408.

ſericordiſſimus exſtitiſſet? ſed planè ſalute reparata A tanto uberiùs ei gratias ageret, quanto ſibi eum minùs pepercisse ſenſiſſet. O ſi poſſem tibi oſtendere, ex ipſis Circumcellionibus quàm multos jam catholicos manifeſtos habeamus, damnantes ſuam priſtinam vitam & miſerabilem errorem, quo ſe arbitrabantur pro Eccleſia Dei facere quidquid inquieta temeritate faciebant: qui tamen ad hanc ſanitatem non perducerentur, niſi legum iſtarum, quæ tibi diſplicent, vinculis tamquam phrenetici ligarentur. Quid illud alterum genus morbi graviſ- B ſimi eorum, qui turbulentam quidem audaciam non habebant, ſed quadam vetuſtâ ſocordiâ premebantur, dicentes nobis, Verum quidem dicitis, non eſt quod reſpondeatur; ſed durum eſt nobis traditionem parentum relinquere: nonne ſalubriter regulâ [a] temporalium moleſtiarum excutiendi erant, ut tamquam de ſomno lethargico emergerent, & in ſalutem unitatis evigilarent? Quàm multi ex ipſis nunc nobiſcum gaudentes, priſtinum pondus pernicioſi ſui operis accuſant, & fatentur C nos ſibi moleſtos eſſe debuiſſe, ne tamquam mortifero ſomno, ita morbo veternoſæ conſuetudinis interirent.

3. At enim quibuſdam iſta non proſunt. Numquid ideo negligenda eſt medicina, quia nonnullorum eſt inſanabilis peſtilentia? Tu non adtendis niſi eos, qui ita duri ſunt, ut nec iſtam recipiant diſciplinam. (Jer. 2. 30.) De talibus enim ſcriptum eſt, *Fruſtra flagellavi filios veſtros, diſciplinam non receperunt.* puto tamen quia dilectione, non odio flagellati ſunt. Sed D debes etiam tam multos adtendere, de quorum ſalute gaudemus. Si enim terrerentur, & non docerentur, improba quaſi dominatio videretur. Rurſus ſi docerentur & non terrerentur, vetuſtate conſuetudinis obdurati ad capeſſendam viam ſalutis pigriùs moverentur: quandoquidem multi, quos bene novimus, reddita ſibi ratione & manifeſtata divinis teſtimoniis veritate, reſpondebant nobis, cupere ſe in Eccleſiæ catholicæ communionem tranſire, ſed violentas perditorum hominum E inimicitias formidare; quas quidem pro juſtitia & pro æterna vita utique contemnere debuerunt: ſed talium infirmitas, donec firmi efficiantur, ſuſtinenda eſt, non deſperanda. Nec obliviſcendum quod ipſe Dominus adhuc infirmo Petro ait, (Johan. 13. 36.) *Non potes me modò ſequi, ſequêris autem poſtea.* Cùm verò terrori utili doctrina ſalutaris adjungitur, ut non ſolùm tenebras erroris lux veritatis expellat, verùm etiam malæ conſuetudinis vincula vis timoris abrumpat, de multorum ſicut dixi ſalute lætamur, be- F nedicentium nobiſcum, & gratias agentium Deo, quòd ſua pollicitatione completa, qua reges terræ Chriſto ſervituros eſſe promiſit, ſic curavit morbidos, ſic ſanavit infirmos.

Caput II.

4. Non omnis qui parcit, amicus eſt: nec omnis qui verberat, inimicus. (Prov. 27. 6.) Meliora ſunt vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici. Melius eſt cum ſeveritate diligere, quàm cum lenitate decipere. Utiliùs eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus juſtitiam negligat, quàm eſurienti panis fran- G gitur, ut injuſtitiæ ſeductus adquieſcat. Et qui phreneticum ligat, & qui lethargicum excitat, ambobus moleſtus, ambos amat. Quis nos poteſt ampliùs amare, quàm Deus? Et tamen nos non ſolùm docere ſuaviter, verùm etiam ſalubriter terrere non ceſſat. Fomentis lenibus, quibus conſolatur, ſæpe etiam mordaciſſimum medicamentum tribulationis adjungens, exercet fame Patriarchas etiam pios & religioſos: populum contumacem pœnis gravioribus agitat: non aufert ab Apoſtolo ſtimulum carnis tertiò rogatus, ut virtutem in infirmitate perficiat. Diligamus etiam inimicos noſtros, quia hoc juſtum eſt, & hoc præcipit Deus, ut ſimus filij Patris noſtri qui in cælis eſt, (Matt. 5. 45.) qui facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos. Sed ſicut iſta dona ejus laudamus, ita etiam flagella ejus in eos, quos diligit, cogitemus.

5. Putas neminem debere cogi ad juſtitiam, cùm legas patrem-familiâs dixiſſe ſervis, (Luc. 14. 23.) *Quoſcumque inveneritis cogite intrare:* cùm legas etiam ipſum primò Saulum, poſtea Paulum, (Act. 9. 5.) ad cognoſcendam & tenendam veritatem, magnâ violentiâ Chriſti cogentis eſſe compulſum: niſi fortè cariorem putas hominibus eſſe pecuniam, vel qualemlibet poſſeſſionem, quàm lucem iſtam, quæ oculis carpitur. Hanc ille cæleſti proſtratus voce ſubitò amiſſam non recuperavit, niſi cùm ſanctæ incorporaretur Eccleſiæ. Et putas nullam vim adhibendam eſſe homini, ut ab erroris pernicie liberetur: cùm ipſum Deum, quo nemo nos utiliùs diligit, certiſſimis exemplis hoc facere videas, & Chriſtum audias dicentem, *Nemo venit ad me, niſi quem Pater adtraxerit,* (Johan. 6. 44.) quod fit in cordibus omnium, qui ſe ad eum divinæ iracundiæ timore convertunt; & noveris aliquando furem avertendis pecoribus pabulum ſpargere, & aliquando paſtorem flagello ad gregem pecora errantia revocare.

6. Nonne contumacem ancillam data ſibi poteſtate, Sara potiùs affligebat? (Gen. 16. 7.) Et utique non eam, quam ſuperiùs beneficio ſuo matrem fecerat, crudeliter oderat; ſed in ea ſuperbiam ſalubriter edomabat. Non autem ignoras, quòd iſtæ duæ mulieres Sara & Agar, & duo filij earum Iſaac & Iſmaël, pro ſpiritalibus & carnalibus figurentur. Et cùm legamus ancillam & filium ejus à Sara paſſos graves moleſtias, (Gal. 4. 29.) Paulus tamen apoſtolus dicit, quòd ab Iſmaële perſequutionem ſit paſſus Iſaac. *Sed ſicut tunc*, inquit, *ille qui erat ſecundùm carnem, perſequebatur eum, qui erat ſecundùm ſpiritum, ita & nunc:* ut qui poſſunt intelligant, magis Eccleſiam catholicam perſequutionem pati ſuperbiâ & impietate carnalium, quos temporalibus moleſtiis atque terroribus emendare conatur. Quidquid ergo facit vera & legitima mater, etiamſi aſperum amarumque ſentiatur, non malum pro malo reddit; ſed bonum diſciplinæ, expellendo malum iniquitatis, apponit, non odio nocendi, ſed dilectione ſanandi. Cùm boni & mali eadem faciunt, eademque patiuntur, non factis & pœnis, ſed cauſſis utique diſcernendi ſunt. Pharao populum Dei duris laboribus adterebat; (Exodi 5. 9.) Moyſes eumdem populum impiè agentem duris coërcitionibus affligebat: (Exodi 32. 27.) ſimilia fecerunt, ſed non ſimiliter prodeſſe voluerunt: ille dominatione inflatus, iſte [b] dilectione inflammatus eſt. Jezabel occidit Prophetas, (3. Reg 18. 4.) Elias occidit pſeudoprophetas. (Ibid. 40.) puto quòd diverſa ſint merita facientium, diverſa paſſorum.

7. Adſpice etiam tempora novi Teſtamenti, quando jam ipſa manſuetudo caritatis non ſolùm in corde erat ſervanda, verùm etiam in luce monſtranda, quando Petri gladius in vaginam revoca-

[a] Lov. *regulâ temporali.* Bad. Am. Er. & MSS. plures, *regulâ temporalium.*

[b] Editi, *zelo inflammatus eſt.* At MSS. ſedecim habent, *dilectione.*

CLASSIS II. AN. 408.

tur à Chriſto, & oſtenditur non debuiſſe de vagina eximi nec pro Chriſto. Legimus tamen non ſolùm, *Matt. 26. 52.* quod ceciderunt Judæi Paulum apoſtolum, verùm etiam quod ceciderunt & Græci pro Paulo apoſtolo Soſthenem Judæum: *Act. 19. 33. & cap. 16. 19. Act. 18. 17* nonne ſimilitudo facti quaſi utroſque conjungit, & tamen eos cauſſæ diſſimilitudo diſcernit? *Rom. 8. 32.* Nempe Deus proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum: *Gal. 2. 20* nempe de Filio ipſo dicitur, *Qui me dilexit, & tradidit ſemetipſum pro me*: *Johan. 13. 2.* nempe & de Juda dicitur, quòd introierit in eum ſatanas, ut traderet Chriſtum. Cùm ergo & Pater tradiderit Filium ſuum, & ipſe Chriſtus corpus ſuum, & Judas Dominum ſuum, cur in hac traditione Deus eſt pius, & homo reus, niſi quia in re una, quam fecerunt, cauſſa non una eſt, ob quam fecerunt? Tres cruces in loco uno erant; in una, latro liberandus; in alia, latro damnandus; in media, Chriſtus, alterum liberaturus, alterum damnaturus: quid ſimilius iſtis crucibus? *Act. 16. 23.* quid diſſimilius iſtis pendentibus? Traditus eſt Paulus includendus & colligandus, ſed quolibet cuſtode carceris pejor eſt utique ſatanas; cui tamen ipſe *1. Cor. 5. 5.* Paulus tradidit hominem in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus ſit in die Domini Jeſu. Et hîc quid dicimus? Ecce mitiori tradidit crudelis traditor, crudeliori tradidit miſericors traditor. Diſcamus frater in ſimilitudine operum diſcernere animos operantium, nec clauſis oculis calumniemur, & benevolos pro nocentibus accuſemus. Item cùm ait *1. Tim. 1. 20.* idem Apoſtolus, tradidiſſe ſe quoſdam ſatanæ, ut diſcerent non blaſphemare, malum pro malo reddidit, an potiùs malos etiam per malum emendare, bonum opus eſſe judicavit?

8. Si ſemper eſſet laudabile perſequutionem *Matt. 5. 10.* pati, ſufficeret Domino dicere, *Beati qui perſecutionem patiuntur*; nec adderet, *propter juſtitiam.* Item ſi ſemper eſſet culpabile perſequutionem fa- *Pſal. 100. 5* cere, non ſcriptum eſſet in ſanctis libris, *Detrahentem proximo ſuo occultè, hunc perſequebar.* Aliquandu ergo & qui eam patitur, injuſtus eſt, & qui eam facit, juſtus eſt. Sed planè ſemper, & mali perſecuti ſunt bonos, & boni perſecuti ſunt malos: illi nocendo per injuſtitiam, illi conſulendo per diſciplinam: illi immaniter, illi temperanter: illi ſervientes cupiditati, illi caritati. Nam qui trucidat, non conſiderat quemadmodum laniet: qui autem curat, conſiderat quemadmodum ſecet. ille enim perſequitur ſanitatem, ille putredinem. Occiderunt impij Prophetas, occiderunt impios & Prophetæ. Flagellaverunt Judæi Chriſtum, Judæos flagellavit & Chriſtus. Traditi ſunt Apoſtoli ab hominibus poteſtati humanæ, tradiderunt & Apoſtoli homines poteſtati ſatanæ. In his omnibus quid attenditur, niſi quis eorum pro veritate, quis pro iniquitate, quis nocendi cauſsâ, quis emendandi?

CAPUT III.

9. Non invenitur exemplum in evangelicis & *23 q. 4 Non invenitur.* apoſtolicis litteris, aliquid petitum à regibus terræ pro Eccleſia, contra inimicos Eccleſiæ. Quis negat non inveniri? Sed nondum implebatur illa prophe- *Pſal. 2. 10.* tia: *Et nunc reges intelligite, erudimini qui judicatis terram; ſervite Domino in timore.* Adhuc enim illud implebatur, quod in eodem Pſalmo paulò ſu- *Ibid. 2.* periùs dicitur, *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania! Adſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversùs Dominum, & adversùs Chriſtum ejus.* Verumtamen ſi facta præterita in propheticis libris figuræ fuerunt futurorum, in rege illo, qui appellabatur Nabuchodonoſor, utrumque tempus figuratum eſt, & quod ſub Apoſtolis habuit, & quod nunc habet Eccleſia. Temporibus itaque Apoſtolorum & Martyrum illud implebatur quod figuratum eſt, quando rex memoratus pios & juſtos cogebat adorare ſimulacrum, & recuſantes in flammam mittebat. Nunc autem illud impletur quod paulò pòſt in eodem rege figuratum eſt, cùm converſus ad honorandum Deum verum, decrevit in regno ſuo, ut quicumque blaſphemaret Deum Sidrac, Miſac, & Abdenago, *Dan. 3. 96.* pœnis debitis ſubjaceret. Prius ergo tempus illius regis ſignificabat priora tempora regum infidelium, quos paſſi ſunt Chriſtiani pro impiis: poſterius verò tempus illius regis, ſignificavit tempora poſteriorum regum jam fidelium, quos patiuntur impij pro Chriſtianis.

10. Sed planè in eis, qui ſub nomine Chriſti errant ſeducti à perverſis, ne fortè oves Chriſti ſint errantes, & ad gregem taliter revocandæ ſint, temperata ſeveritas & magis manſuetudo ſervatur, ut coërcitione exſiliorum atque damnorum, admoneantur conſiderare quid, quare patiantur, & diſcant præponere rumoribus & calumniis hominum Scripturas quas legunt. Quis enim noſtrûm, quis veſtrûm non laudat leges ab Imperatoribus datas adversùs ſacrificia paganorum? Et certè longè ibi pœna ſeverior conſtituta eſt; illius quippe impietatis capitale ſupplicium eſt. De vobis autem corripiendis atque coërcendis, habita ratio eſt, quò potiùs admoneremini ab errore diſcedere, quàm pro ſcelere puniremini. Poteſt enim fortaſſe etiam de vobis dici, quod ait Apoſtolus de Judæis, *Teſti- Rom. 10. 2. monium illis perhibeo, quia zelum Dei habent, ſed non ſecundùm ſcientiam. Ignorantes enim Dei juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.* Quid enim aliud & vos quàm veſtram juſtitiam vultis conſtituere, quando non dicitis juſtificari niſi eos, qui à vobis potuerint baptizari? In hac ergo apoſtolica ſententia, quam de Judæis protulit, hoc diſtatis à Judæis, quòd vos habetis ſacramenta Chriſtiana, quibus illi adhuc carent. Ceterum ad hoc quod ait, *Ignorantes Dei juſtitiam, Ibid. 3. & ſuam volentes conſtituere*, & quòd *zelum Dei habent, ſed non ſecundùm ſcientiam*, pares eſtis omnino, exceptis dumtaxat illis, quicumque in vobis ſunt, ſcientes quid verum ſit, & pro animoſitate ſuæ perverſitatis, contra veritatem etiam [a] ſibi notiſſimam dimicantes. Horum quippe impietas, etiam idololatriam forſitan ſuperat. Sed quia non facilè convinci poſſunt (in animo namque latet hoc malum) omnes tamquam [b] à nobis minùs alieni, leniori ſeveritate coërcemini. Et hoc quidem, vel de omnibus hæreticis, qui Chriſtianis ſacramentis imbuuntur, & à Chriſti veritate ſive unitate diſſentiunt, vel Donatiſtis omnibus dixerim.

11. Quod autem ad vos attinet, qui non ſolùm cum illis communiter Donatiſtæ à Donato, verùm etiam propriè Rogatiſtæ à Rogato appellamini, mitiores quidem eſſe videmini, quia cum Circumcellionum immaniſſimis gregibus non ſævitis: ſed nulla beſtia, ſi neminem vulneret, propterea manſueta dicitur, quia dentes & ungues non habet. Sævi-

[a] MSS. quinque Gallicani, *contra veritatem etiam impietatem defendunt, quæ idololatriam forſitan ſuperat.* Vaticani tres, *contra veritatem etiam ſibi notiſſimam dimicantes impietatem defendunt. Horum quippe &c.*

[b] In octo MSS. *tamquam non à nobis minus alieni.*

Classis II. An. 408.

re vos nolle dicitis, ego non poſſe arbitror. Ita A enim eſtis numero exigui, ut movere vos contra adverſarias vobis multitudines non audeatis, etſi cupiatis. Sed ponamus vos etiam nolle, quod non valetis; ponamus vos evangelicam ſententiam, Matt. 5 40. qua ſcriptum eſt, *Si quis tibi voluerit tunicam tollere, & judicio tecum contendere; dimitte illi & pallium*, ſic intelligere, ſic tenere, ut perſequentibus vos non ſolùm nullâ injuriâ, verùm etiam nullo jure reſiſtendum putetis: hunc certè intellectum Rogatus auctor veſter, aut non habuit, aut noo implevit; B qui de neſcio quibus rebus, ut dicitis veſtris, acerrimâ perſeverantiâ, etiam forenſi diſceptatione conflixit. Cui ſi diceretur, Quis umquam Apoſtolorum in cauſſa fidei, res ſuas judicio publico defendit? ſicut tu in epiſtola tua poſuiſti, *Quis umquam Apoſtolorum in cauſſa fidei res alienas invaſit?* nullum quidem in divinis litteris hujus facti reperiret exemplum: ſed tamen fortè inveniret aliquam veram defenſionem, ſi veram Eccleſiam retineret, & non ſub Eccleſiæ veræ nomine impu- C denter aliquid poſſideret.

Caput IV.

12. Quod autem pertinet ad terrenarum poteſtatum juſſa, contra ſchiſmaticos aut hæreticos vel impetranda vel exſerenda, illi quidem à quibus vos ſeparaſtis acerrimi fuerunt, & contra vos, quantum audire potuimus; & contra Maximianiſtas, quod Geſtorum etiam certis documentis probamus: ſed tamen [a] nondum ab eis ſeparati eratis, quando Juliano imperatori in ſua petitione dixerunt, quòd *apud eum ſola juſtitia locum haberet*; D quem certè apoſtatam noverant, & idololatriis deditum ſic videbant, ut aut juſtitiam eſſe idololatriam faterentur, aut ſe ſceleratè mentitos, negare non poſſent, ut apud eum dicerent ſolam locum habere juſtitiam, apud quem magnum locum cernerent habere idololatriam. Sed fuerit error in verbo, de facto ipſo quid dicis? Si nihil [b] juſtum ab Imperatore petendum eſt, cur à Juliano petitum eſt, quod juſtum putatum eſt?

13. Ao hoc petendum eſt, ut ſua quiſque re- E cuperet, non ut aliquem, quò ab Imperatore coërceatur, accuſet? Interim & in ſuarum rerum recipiendarum repetitione ab apoſtolicis exemplis receditur; quia hoc feciſſe nemo invenitur illorum. Sed tamen cùm majores veſtri ipſum Cæcilianum tunc eccleſiæ Carthaginenſis epiſcopum, cui tamquam crimino ſo communicare noluerunt, apud principem Conſtantinum per Anulinum proconſulem accuſaverunt, non res ſuas amiſſas repetiverunt, F ſed innocentem (ſicut exiſtimamus, & ſicut ipſe judiciorum exitus docuit) calumnioſè appetiverunt. quo quid ſceleratius ab eis fieri potuit? Si autem (ſicut falsò arbitramini) verè crimino ſum judicandum terrenis poteſtatibus tradiderunt, quid nobis objicitis, quod veſtrorum præſumtio primitus fecit: quod eos non argueremus quia fecerunt, ſi non animo invido & noxio, ſed emendandi & corrigendi voluntate feciſſent. Vos autem indubitanter arguimus, quibus crimen videtur, de inimicis communionis noſtræ, Chriſtiano Imperatori G aliquid conqueri, cùm libellus à majoribus veſtris Anulino proconſuli datus, & Conſtantino imperatori mittendus, ita ſupraſcriptus ſit: *Libellus Ec-*

Libellus de quo in epiſt 88 n. 2.

Classis II. An. 408.

A *cleſiæ catholicæ, criminum Cæciliani, traditus à parte Majorum.* Illos autem magis hinc arguimus, quia cùm apud Imperatorem ultro Cæcilianum accuſaſſent, quem primò utique apud collegas tranſmarinos convincere debuerunt, ipſo Imperatore longè ordinatiùs agente, ut epiſcoporum cauſſam ad ſe delatam, ad epiſcopos mitteret, nec victi pacem cum fratribus habere voluerunt: ſed rurſus ad eumdem Imperatorem venerunt; rurſus non Cæcilianum tantùm, verùm etiam datos ſibi epiſ- B copos judices, apud terrenum regem accuſaverunt: rurſus ab alio epiſcopali judicio ad eumdem Imperatorem appellaverunt. Nec eo ipſo inter partes cognoſcente atque judicante, vel veritati vel paci cedendum eſſe duxerunt.

14. Quid autem aliud ſtatueret Conſtantinus adversùs Cæcilianum & ſocios ejus, ſi eſſent veſtris majoribus accuſantibus victi, quàm quod ſtatuit in eos ipſos, qui cùm ultro accuſaſſent, nec ea quæ intendebant, probare potuiſſent, nolue- C runt veritati conſentire, nec victi. Ille quippe Imperator primus conſtituit in hac cauſſa, ut res convictorum, & unitati pervicaciter reſiſtentium, fiſco vindicarentur. Sed videlicet ſi veſtris majoribus accuſantibus atque ſuperantibus, contra communionem Cæciliani Imperator tale aliquid decreviſſet, proviſores Eccleſiæ, defenſores pacis & unitatis nominari velletis. Cùm verò in eos, qui ultro accuſantes nihil probare potuerunt, nec oblato ſibi gremio pacis, quo correcti exciperentur, con- D ſentire voluerunt, ab Imperatoribus talia decernuntur, indignum facinus clamitatur; neminem ad unitatem eſſe cogendum, malum pro malo reddendum nemini eſſe contenditur. Quid eſt aliud quàm id quod de vobis quidam ſcripſit: *Quod volumus ſanctum eſt?* Et nunc non erat magnum neque difficile conſiderare atque cogitare Conſtantini judicium atque ſententiam contra vos vigere, quæ veſtris majoribus Cæcilianum apud Imperatorem totiens accuſantibus, & non convincenti- E bus, adversùs vos promulgata eſt; eamque neceſſariò ſequi ceteros Imperatores, maximè catholicos Chriſtianos, quotiens de vobis aliquid agere veſtræ obſtinationis neceſſitas cogit.

Hemiſtichium Tychonii.

15. Facile erat iſta cogitare, ut vobis ipſis aliquando diceretis, Si Cæcilianus vel innocens fuit, vel nocens convinci non potuit, quid in hoc negotio tam longè lateque diffuſa ſocietas Chriſtiana peccavit? Cur orbi Chriſtiano noo licuit ignorare, quod non potuerunt qui accuſaverant demonſtra- F re? Cur illi quos Chriſtus in agro ſuo, id eſt in hoc mundo, ſeminavit, & inter zizania creſcere uſque ad meſſem præcepit: cur tot millia fidelium in omnibus gentibus, quorum multitudinem ſtellis cæli & arenæ maris Dominus comparavit, quos in ſemine Abrahæ benedicendos promiſit & reddidit, propterea negantur eſſe Chriſtiani, quia in hac cauſâ in qua diſcutienda non interfuerunt, judicibus potiùs ſuo periculo judicantibus, quàm victis litigatoribus credere maluerunt? Certè nullius cri- G men maculat neſcientem. Quomodo fideles toto orbe diffuſi, crimen traditorum cognoſcere poterant, quod accuſatores etiamſi noverant, tamen eis oſtendere non valebant? Hos ergo ab hoc cri-

l. 9. 4. Nullum.

[a] Hinc porrò intelligitur Rogatiſtarum ſchiſma non exortum fuiſſe ante annum 361 ſub cujus anni finem demortuo Conſtantio Julianus rerum potitus eſt. De illa autem Donatiſtarum adulatoria petitione, qua ſupplicarunt ſibi reſtitui baſilicas juſſu Conſtantini ipſis ablatas, legendus Auguſtinus in lib 2. cont litt. Petiliani c. 92. & 97 & in epiſt. 105. itemque Optatus in lib 2.

[b] Lov. *Si nihil injuſtum ab Imperatore* &c *neque, quod injuſtum putatum eſt.* Sed melius MSS & antiquiores editiones utroque loco *juſtum*.

CLASSIS II. AN. 408.

mine innocentes eſſe, nempe ipſa ignorantia fa-
cillimè oſtendit. Cur ergo innocentes falſis crimi-
nibus accuſantur, quia crimina aliena ſeu falſa ſeu
vera neſcierunt? Quis locus innocentiæ reſervatur,
ſi crimen eſt proprium, neſcire crimen alienum?
23 q. 4. *Nimium*, & *cap. Quàm magnum*. Porrò ſi tot gentium populos, ipſa ignorantia, ſi-
cut dictum eſt, innocentes oſtendit, quàm ma-
gnum crimen eſt ab iſtorum innocentium commu-
nione ſeparari? Nam & facta nocentium, quæ in-
nocentibus demonſtrari, vel ab innocentibus credi
non poſſunt, non inquinant quemquam, ſi prop-
ter innocentium conſortium etiam cognita ſuſti-
nentur. Non enim propter malos boni deſerendi,
ſed propter bonos mali tolerandi ſunt: ſicut tole-
raverunt Prophetæ, contra quos tanta dicebant,
nec communionem ſacramentorum illius populi
relinquebant; ſicut ipſe Dominus nocentem Ju-
dam uſque ad condignum ejus exitum toleravit, &
eum ſacram cœnam cum innocentibus communi-
care permiſit; ſicut tolerarunt Apoſtoli eos, qui
per invidiam (quod ipſius diaboli vitium eſt) Chri-
ſtum annuntiabant; ſicut toleravit Cyprianus col-
legarum avaritiam, quam ſecundùm Apoſtolum
appellat idololatriam. Poſtremò quidquid tunc
inter illos epiſcopos geſtum eſt, etiamſi fortè ab
aliquibus eorum ſciebatur, ſi non ſit acceptio per-
ſonarum nunc ab omnibus ignoratur. Cur ergo[a] non
ab omnibus pax amatur? Hæc facillimè cogitare
poſſetis, aut fortaſſe etiam cogitatis. Sed melius
erat, ut amaretis poſſeſſiones terrenas, quas ti-
mendo perdere cognitæ veritati conſentiretis,
quàm ut amaretis vaniſſimam hominum gloriam,
quam vos putatis perdere, ſi cognitæ veritati con-
ſenſeritis.

CAPUT V. 23. q. 6. *Vides*.

16. Vides itaque jam, ut opinor, non eſſe con-
ſiderandum quod quiſque cogitur, ſed quale ſit il-
lud quò cogitur, utrùm bonum an malum: non
quò quiſque bonus poſſit eſſe invitus; ſed timendo
quod non vult pati, vel relinquit impedientem ani-
moſitatem, vel ignoratam compellitur cognoſcere
veritatem, ut timens vel reſpuat falſum, de quo
contendebat, vel quærat verum, quod neſciebat,
& volens teneat jam quod nolebat. Superfluò hoc
fortaſſe diceretur quibuſlibet verbis, ſi non tam
multis oſtenderetur exemplis. Non illos aut illos
homines, ſed multas civitates videmus fuiſſe Do-
natiſtas, nunc eſſe catholicas, deteſtari vehemen-
ter diabolicam ſeparationem, diligere ardenter
unitatem. Quæ tamen timoris hujus, qui tibi diſ-
plicet, occaſionibus catholicæ factæ ſunt per leges
Imperatorum, à Conſtantino apud quem primùm
veſtri ultro Cæcilianum accuſaverunt, uſque ad
præſentes Imperatores, qui judicium illius, quem
veſtri elegerunt, quem judicibus epiſcopis prætu-
lerunt, juſtiſſimè contra vos cuſtodiendum eſſe de-
cernunt.

17. His ergo exemplis à collegis meis mihi pro-
poſitis ceſſi. Nam mea primitus ſententia non erat,
niſi neminem ad unitatem Chriſti eſſe cogendum,
verbo eſſe agendum, diſputatione pugnandum,
ratione vincendum, ne fictos catholicos habere-
mus, quos apertos hæreticos noveramus. Sed hæc
opinio mea, non contradicentium verbis, ſed de-
monſtrantium ſuperabatur exemplis. Nam primò
mihi opponebatur civitas mea, quæ cùm tota eſſet
in parte Donati, ad unitatem catholicam timore
legum imperialium converſa eſt, quam nunc vide-

A mus ita hujus veſtræ animoſitatis perniciem dete-
ſtari, ut in ea numquam fuiſſe credatur. Ita aliæ
multæ, quæ mihi nominatim commemorabantur,
ut ipſis rebus agnoſcerem etiam in hac cauſſa rectè
intelligi poſſe quod ſcriptum eſt, *Da ſapienti occa-* Prov. 9. 9.
ſionem, & ſapientior erit. Quàm multi enim, quod
certò ſcimus, jam volebant eſſe catholici, mani-
feſtiſſima veritate commoti, & offenſionem ſuo-
rum reverendo quotidie differebant. Quàm multos
non veritas, in qua numquam præſumſiſtis, ſed
B obduratæ conſuetudinis grave vinculum colliga-
bat, ut in eis compleretur divina illa ſententia,
Verbis non emendabitur ſervus durus: ſi enim & in- Prov. 29. 19.
tellexerit, non obediet. Quàm multi propterea puta-
bant veram eccleſiam eſſe partem Donati, quia eos
ad cognoſcendam catholicam veritatem ſecuritas
torpidos, faſtidioſos, pigroſque faciebat. Quàm
multis aditum intrandi obſerabant rumores male-
dicorum, qui neſcio quid aliud nos in altare Dei
ponere jactitabant. Quàm multi nihil intereſſe cre-
C dentes in qua quiſque parte Chriſtianus ſit, ideò
permanebant in parte Donati, quia ibi nati erant,
& eos inde diſcedere, atque ad Catholicam nemo
tranſire cogebat.

18. His omnibus harum legum terror, quibus
promulgandis reges ſerviunt Domino in timore,
ita profuit, ut nunc alij dicant, Jam hoc voleba-
mus; ſed Deo gratias, qui nobis occaſionem præ-
buit jamjamque faciendi, & dilationum morulas
amputavit. Alij dicant, Hoc eſſe verum jam ſcie-
D bamus; ſed neſcio qua conſuetudine tenebamur:
gratias Domino, qui vincula noſtra diſrupit, & nos
ad pacis vinculum tranſtulit. Alij dicant, Neſcie-
bamus hîc eſſe veritatem, nec eam diſcere voleba-
mus; ſed nos ad eam cognoſcendam metus fecit
intentos, quo timuimus ne fortè ſine ullis rerum
æternarum lucris damno rerum temporalium feri-
remur: gratias Domino, qui negligentiam noſtram
ſtimulo terroris excuſſit, ut ſaltem ſolliciti quære-
remus, quod ſecuri numquam noſſe curavimus. Alij
E dicant, Nos falſis rumoribus terrebamur intrare,
quos falſos eſſe neſciremus, ſi non intraremus; nec
intraremus, niſi cogeremur: gratias Domino, qui
trepidationem noſtram flagello abſtulit, expertos
docuit quàm vana & inania de Eccleſia ſua mendax
fama jactaverit: hinc jam credimus & illa falſa eſſe,
quæ auctores hujus hæreſis criminati ſunt, quando
poſteri eorum tam falſa & pejora finxerunt. Alij
dicant, Putabamus quidem nihil intereſſe ubi fidem
Chriſti teneremus: ſed gratias Domino, qui nos à
F diviſione collegit, & hoc uni Deo congruere, ut
in unitate colatur, oſtendit.

19. His ergo dominicis lucris impediendis, ad
contradicendum me opponerem collegis meis, ne
in montibus & collibus veſtris, id eſt in tumoribus
ſuperbiæ veſtræ, Chriſti oves errantes in pacis ovi-
le colligerentur, ubi eſt unus grex & unus paſtor?
Ita ſanè huic proviſioni contradicere debui, ne res
quas dicitis veſtras, perderetis, & ſecuri Chriſtum
proſcriberetis: ut jure Romano teſtamenta conde-
G retis, & jure divino patribus conditum Teſtamen-
tum, ubi ſcriptum eſt, *In ſemine tuo benedicentur om-* Gen. 26. 4.
nes gentes, calumnioſis criminationibus rumperetis:
ut in emtionibus & venditionibus liberos contra-
ctus haberetis, & vobis dividere quod Chriſtus emit
venditus auderetis: ut quod quiſque veſtrûm cui-
quam donaſſet, valeret, & quod donavit Deus

[a] Sic MSS. & editi præter Lov. qui habet, *Cur ergo nunc ab omnibus* &c.

CLASSIS II. AN. 408.

A deorum, à ſolis ortu uſque ad occaſum vocatis filiis non valeret: ut de terra corporis veſtri in exſilium non mitteremini, & de regno ſanguinis ſui, à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terræ Chriſtum exſulem facere conaremini? immo verò ſerviant reges terræ Chriſto, etiam leges ferendo pro Chriſto. Majores veſtri Cæcilianum & ſocios ejus regibus terræ puniendos falſis criminibus objecerunt: convertantur leones ad comminuenda oſſa calumniantium, nec Daniel ipſe intercedat, innocens comprobatus, & de lacu quo illi B pereunt liberatus. Prov. 26. 27. *Qui enim parat proximo ſuo foveam, ipſe juſtiùs cadet in eam.*

CAPUT VI.

20. ERIPE te frater, dum in hac carne vivis, ab ira quæ ventura eſt pertinacibus & ſuperbis. Terror temporalium poteſtatum, quando veritatem oppugnat, juſtis fortibus glorioſa probatio eſt, infirmis periculoſa tentatio: quando autem veritatem prædicat, errantibus [a] cordatis utilis admonitio eſt, & inſenſatis inutilis afflictio. Non eſt tamen poteſtas niſi à Deo: qui autem reſiſtit poteſtati, C Dei ordinationi reſiſtit. Principes enim non ſunt timori bono operi, ſed malo. Vis autem non timere poteſtatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Sive enim poteſtas veritati favens aliquem corrigat, laudem habet ex illa qui fuerit emendatus: ſive inimica veritati in aliquem ſæviat, laudem habet ex illa qui victor fuerit coronatus. Tu autem non bonum facis, ut timere non debeas poteſtatem: niſi fortè bonum eſt ſedere, & non adversùs fratrem detrahere, ſed adversùs fratres omnes in D omnibus gentibus conſtitutos, quibus teſtimonium perhibent Prophetæ, Chriſtus, Apoſtoli, cùm legitur, Gen. 26. 4. *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes:* cùm legitur, Mala. 1. 11. *Ab ortu ſolis uſque ad occaſum ſacrificium mundum offertur nomini meo; quoniam glorificatum eſt nomen meum in gentibus, dicit Dominus.* Audi, *dicit Dominus;* non, dicit Donatus, aut Rogatus, aut Vincentius, aut Hilarius, aut Ambroſius, aut Auguſtinus; ſed, *dicit Dominus:* cùm legitur, Pſal. 72. 17. *Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes magni-* E 18. *ficabunt eum. Benedictus Dominus Deus Iſraël, qui facit mirabilia ſolus:* Ibid. 19. *& benedictum nomen gloriæ ejus in æternum, & in ſæculum ſæculi:* Et *replebitur gloria ejus omnis terra, fiat fiat.* Et tu ſedes Cartennis, & cum decem Rogatiſtis, qui remanſiſtis, dicis, Non fiat, non fiat.

Luca. 24. 44. 21. Audis loqui Evangelium, *Oportebat impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in Lege, & Prophetis, & Pſalmis de me: tunc aperuit illis ſenſum, ut intelligerent* Ibid. 46. *Scripturas; & dixit eis, Quoniam ſic ſcriptum eſt, &* F *ſic oportebat pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam & remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Ieruſalem.* Legis etiam Actus Apoſtolorum, quemadmodum hoc Evangelium cœperit ab Jeruſalem, ubi primò illos centum-viginti Spiritus-ſanctus implevit, atque inde in Judæam atque Samariam, & in omnes gentes exierit, ſicut eis dixerat adſcenſurus in cælum, Act. 1. 8. *Eritis mihi teſtes in Ieruſalem, & in tota Iudæa & Samaria, & uſque in fines terræ:* quia G in omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Et tu contradicis divinis teſtimoniis tanta firmitate roboratis, tanta luce manifeſtatis, & ad iſtam proſcriptionem Chriſti hereditatem perducere conaris, ut cùm in ejus nomine, ſicut dixit, prædicetur pœnitentia in omnibus gentibus, quiſquis hac fuerit prædicatione commotus, in qualibet parte orbis terrarum, niſi quæſierit & invenerit latentem in Mauritania Cæſarienſi Cartennenſem Vincentium, aut aliquem ex ejus novem aut decem conſortibus, dimitti ei peccata non poſſint. Quid non audeat typhus morticinæ pelliculæ, quò non ſe præcipitet præſumtio carnis & ſanguinis? Hoccine eſt bonum opus tuum, propter quod non timeas poteſtatem? Tantum ſcandalum ponis adversùs filium matris tuæ, parvulum ſcilicet & in- B firmum, propter quem Chriſtus eſt mortuus, nondum cibo paterno idoneum, ſed adhuc materno lacte nutriendum: & Hilarij libros mihi opponis, uti neges Eccleſiam creſcentem in omnibus gentibus uſque in finem ſæculi, quam Deus contra incredulitatem veſtram cum juratione promiſit? Et cùm eſſetis infeliciſſimi, ſi tunc quando promittebatur reſiſteretis, nunc etiam cùm redditur contradicitis.

Typhus, pro faſtu, frequèns apud Auguſtinum.

CAPUT VII.

22. SED hiſtoricus doctus magnum aliquid C inveniſti, quod contra Dei teſtimonia proferendum putares. Dicis enim, *Quantum ad totius mundi pertinet partes, modica pars eſt in compenſatione totius mundi, in qua fides Chriſtiana nominatur:* nec vis adtendere, aut te noſſe diſſimulas, in quàm multas jam barbaras nationes tam parvo tempore venerit Evangelium, ut nec inimici Chriſti dubitare jam poſſint brevi tempore futurum, quod Diſcipulis reſpondit de ſæculi fine quærentibus, Matt. 24. 14. *Et prædicabitur hoc Evangelium in univerſo orbe, in teſtimo-* D *nium omnibus gentibus; & tunc veniet finis.* In hoc & clama & contende, quantum potes, etiamſi apud Perſas & Indos Evangelium prædicetur, ubi quidem jam diu prædicatur, niſi quiſquis hoc audierit, Cartennas venerit, vel in viciniam Cartennenſium, mundari omnino à delictis ſuis non poterit. Itane ſi carueris iſta voce, rideri te metuis: & cùm ea non careas, fleri te non vis?

23. Acutum autem aliquid tibi videris dicere, cùm Catholicæ nomen non ex totius orbis commu- E nione interpretaris, ſed ex obſervatione præceptorum omnium divinorum, atque omnium ſacramentorum: quaſi nos, etiamſi fortè hinc ſit appellata Catholica, quòd totum veraciter teneat, cujus veritatis nonnullæ particulæ etiam in diverſis inveniuntur hæreſibus, hujus nominis teſtimonio nitamur ad demonſtrandum Eccleſiam in omnibus gentibus, & non promiſſis Dei & tam multis tamque manifeſtis oraculis ipſius veritatis. Sed nempe hoc eſt totum, quod nobis perſuadere conaris, ſo- F los remanſiſſe Rogatiſtas, qui catholici rectè appellandi ſint, ex obſervatione præceptorum omnium divinorum atque omnium ſacramentorum; & vos eſſe ſolos, in quibus inveniat fidem cùm venerit filius hominis. Da veniam, non credimus. Licèt enim & hoc audeas forſitan dicere, ut in vobis poſſit inveniri fides, quam ſe in terra non inventurum Dominus dixit, non vos in terra, ſed in cælo Luca 18. 8. eſſe deputandos: nos tamen Apoſtolus ita cautos Gal. 1. 8. reddidit, ut etiam Angelum de cælo nobis aliud G evangelizantem, præterquam quod accepimus, anathema debere eſſe præceperit. Quomodo autem confidimus ex divinis litteris accepiſſe nos Chriſtum manifeſtum, ſi non inde accepimus & Eccleſiam manifeſtam? Quaſlibet quiſque anſas & uncos adversùs ſimplicitatem veritatis intexat, quaſlibet nebulas callidæ falſitatis offundat, ſicut

[a] Bad. Am. & Er. *errantibus & diſcordantibus*, *cordatis* &c.

anathema

Classis II. An. 408.

anathema erit, qui annuntiaverit Christum neque paſſum eſſe, neque tertia die reſurrexiſſe; quoniam in veritate evangelica accepimus, *Oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die*: (Lucæ 24. 46.) ſic erit anathema quiſquis annuntiaverit Eccleſiam præter communionem omnium gentium; quia eadem veritate conſequenter accepimus, *& prædicari in nomine ejus pœnitentiam & remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jeruſalem*; (Ibid. 47.) & inconcuſſè tenere debemus, *quiſquis vobis annuntiaverit, præterquam quod accepiſtis, anathema ſit.*

Caput VIII.

24. Si autem univerſos Donatiſtas non andimus, ſe pro Eccleſia Chriſti ſupponentes, quia nullum pro ſe teſtimonium de divinis libris proferunt, quo id doceant; quanto minùs, rogo te, Rogatiſtas audire debemus, qui nec illud pro ſe interpretari conabuntur, quod ſcriptum eſt, *Ubi paſcis, ubi cubas in meridie?* (Cant. 1. 6.) Si enim hoc loco Scripturarum meridies Africa intelligenda eſt in parte Donati, quòd ſub cæli ferventiori plaga eſt, omnes vos Maximianiſtæ ſuperabunt, quorum ſchiſma in Byzantio, & in Tripoli exarſit. Sed confligant cum eis Arzuges, & hoc magis ad ſe pertinere contendant: Mauritania tamen Cæſarienſis, occidentali quàm meridianæ parti vicinior, quando nec Africam ſe vult dici, quomodo de meridie gloriabitur, non dico adversùs orbem terrarum, ſed adversùs ipſam partem Donati, unde pars Rogati, breviſſimum fruſtum de fruſto majore præciſum eſt? Quis autem non impudentiſſimè nitatur aliquid in allegoria poſitum pro ſe interpretari, niſi habeat & manifeſta teſtimonia, quorum lumine illuſtrentur obſcura?

25. Quod autem omnibus Donatiſtis dicere ſolemus, quanto vobis fortiùs dicimus; Si poſſunt (quod fieri non poteſt) aliqui habere cauſſam juſtam, qua communionem ſuam ſeparent à communione orbis terrarum, eamque appellent Eccleſiam Chriſti, quòd ſe juſtè ab omnium gentium communione ſeparaverint; unde ſcitis in Chriſtiana ſocietate, tam longè latéque diffuſa, ne fortè antequam vos ſepararetis, jam ſe aliqui juſtâ cauſsâ ſeparaverant in longinquiſſimis terris, unde ad vos eorum juſtitiæ fama non potuerit pervenire? Quomodo in vobis poteſt eſſe Eccleſia, potiùs quàm in illis, qui ſe priores fortè ſeparaverunt? Ita fit ut cùm hoc neſcitis, incerti vobiſmetipſis ſitis. quod neceſſe eſt contingat omnibus, qui pro ſua ſocietate nituntur teſtimonio non divino, ſed ſuo. Neque enim poteſtis dicere, Si hoc contigiſſet, nos latere non poſſet, cùm in Africa ipſa, quot jam partes factæ ſint ex parte Donati, ſi interrogemini, non dicatis: præſertim quia tanto ſibi videntur qui hoc faciunt juſtiores, quanto fuerint pauciores; & utique tanto ſunt latentiores. Ac per hoc incerti eſtis, ne fortè aliqui pauci juſti, & ideo minimè noti, alicubi longè contra Africæ meridiem, antequam pars Donati juſtitiam ſuam à ceterorum hominum iniquitate ſecerneret, ſe primitus cauſsâ æquiſſimâ ſeparaverint in latere aquilonis, & ipſa ſit potiùs Eccleſia Dei tamquam Sion ſpiritalis, quæ vos omnes juſta ſeparatione prævenit, multoque præſumtiùs pro ſe interpretetur, quod ſcriptum eſt, *Mons Sion, latera Aquilonis, civitas regis magni*, (Pſal. 47. 3.) quàm pro ſe interpretatur pars Donati, *Ubi paſcis, ubi cubas in meridie.* (Cant. 1. 6.)

26. Et tamen vereris, ne cum imperialibus legibus ad unitatem cogimini, nomen Dei à Judæis & paganis diutiùs blaſphemetur: quaſi neſciant Judæi quemadmodum primus populus Iſraël etiam bello delere voluerit duas illas tribus & dimidiam, quæ ultra Jordanem terras acceperant, quando eas putaverunt ſe ab unitate ſui populi ſeparaſſe. Pagani verò magis nos blaſphemare poſſunt de legibus, quas contra idolorum cultores Chriſtiani Imperatores tulerunt: & tamen ex eis multi correcti, & ad Deum vivum verumque converſi ſunt, & quotidie convertuntur. Sed planè & Judæi & Pagani, ſi tam paucos putarent eſſe Chriſtianos, quàm pauci vos eſtis, qui ſolos vos Chriſtianos eſſe perhibetis, nec blaſphemare nos dignarentur, ſed numquam ridere ceſſarent. Non timetis ne vobis dicant Judæi, Ubi eſt quod Paulus veſter Eccleſiam veſtram intelligit, ubi dictum eſt, *Lætare ſterilis, quæ non paris, erumpe & exclama, quæ non parturis; quoniam multi filii deſertæ, magis quàm ejus quæ habet virum*, (Gal. 4. 27.) præponens multitudinem Chriſtianorum multitudini Judæorum, ſi Chriſti Eccleſia eſt paucitas veſtra? Hoccine illis dicturi eſtis, Ideo magis juſti ſumus, quia pauci ſumus: nec attenditis eos reſponſuros, Quoſlibet vos eſſe dicatis, non tamen eſtis illi, de quibus dictum eſt, *Multi filii deſertæ*, ſi tam exigui numero remanſiſtis?

27. Hîc tu oppoſiturus es exemplum juſti illius in diluvio, qui cum domo ſua ſolus liberari dignus inventus eſt. Vides ergo quàm longè ſis adhuc à juſtitia? prorſus donec ad ſeptem remaneas, quibus tu ſis octavus, juſtum te eſſe non dicimus: ſi tamen non iſtam juſtitiam, ſicut dicebam, præripuit aliquis ante partem Donati, & cum ſuis ſeptem juſtâ aliquâ cauſsâ commotus, ſe longè alibi ſeparavit, & à mundi hujus diluvio liberavit. Quòd cùm ignoretis an factum ſit, atque ita vobis inauditum, ſicut multis populis Chriſtianorum in longinquis terris conſtitutorum nomen Donati inauditum eſt, incerti eſtis ubi ſit Eccleſia. Ibi enim erit, ubi primùm forſitan factum eſt, quod poſtea vos feciſtis; ſi potuit eſſe ulla juſta cauſſa, qua vos à communione omnium gentium ſeparare poſſetis.

Caput IX.

28. Nos autem ideo certi ſumus, neminem ſe à communione omnium gentium juſtè ſeparare potuiſſe, quia non quiſque noſtrûm in juſtitia ſua, ſed in Scripturis divinis quærit Eccleſiam, & ut promiſſa eſt, reddi conſpicit. Ipſa eſt enim de qua dicitur, *Sicut lilium in medio ſpinarum, ita proxima mea in medio filiarum*: (Cant. 2. 2.) quæ nec ſpinæ dici poſſunt, niſi malignitate morum; nec filiæ, niſi communione ſacramentorum. Ipſa eſt enim quæ dicit, *A finibus terræ ad te clamavi, cùm anxiaretur cor meum.* (Pſal. 60. 3.) Quæ in alio Pſalmo dicit, *Tædium detinuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam*: &, *Vidi inſenſatos, & tabeſcebam.* (Pſal. 118. Zain 53. Ibid. Res 158.) Ipſa eſt, quæ dicit ſponſo ſuo, *Ubi paſcis, ubi cubas in meridie; ne fortè fiam ſicut operta ſuper greges ſodalium tuorum.* (Cant. 1. 6.) Id eſt quod alibi dicitur, *Dexteram tuam notam fac mihi, & eruditos corde in ſapientia*; (Pſal. 89. 12.) in quibus luce fulgentibus & caritate ferventibus quaſi in meridie requieſcis: ne fortè velut operta, id eſt occulta & ignota, irruam non in gregem tuum, ſed in greges ſodalium tuorum, id eſt, hæreticorum. Quos ita ſodales dicit, ſicut ſpinas illas filias, propter communionem ſacramentorum. De quibus alibi dicitur, *Tu verò unanimis meus, & dux meus, & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos, in domo Domini ambulavimus cum conſenſu: Veniat mors ſuper illos, & deſcendant in infernum viventes*, (Pſ. 54. 14.) ſicut Dathan & Abiron, impiæ ſeparationis auctores.

29. Ipſa eſt cui continuò reſpondetur, *Niſi* (A) *cognoveris temetipſam, ô pulcra inter mulieres, exi tu in veſtigiis gregum, & paſce hædos tuos in tabernaculis paſtorum.* (Cant. 1. 7.) O reſponſio dulciſſimi ſponſi! *Niſi cognoveris temetipſam*, inquit. (Matt. 5. 14.) Quia utique non poteſt civitas abſcondi ſupra montem conſtituta: & ideo non es operta, ut incurras in greges ſodalium [a] meorum. Ego enim ſum mons paratus in cacumine montium, ad quem venient univerſæ gentes: *Niſi* ergo *cognoveris temetipſam*, non in verbis calumnioſorum, ſed in teſtimoniis librorum meorum. (B) *Niſi cognoveris temetipſam*, quia de te dictum eſt: (Iſa. 54. 2.) Porrige longiùs funiculos, & palos validos confirma: etiam atque etiam in dexteram atque ſiniſtram extende. (Ibid. 4.) Semen enim tuum hereditabit gentes, & civitates quæ deſertæ erant, inhabitabis. Non eſt quod metuas, prævalebis enim, nec erubeſcas quòd deteſtabilis fueris. Confuſionem enim in perpetuum obliviſceris, ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor. Ego enim ſum Dominus qui facio te, Dominus nomen ei. Et qui eruit te, ipſe Deus Iſraël (C) univerſæ terræ vocabitur. (Cant. 1. 7.) *Niſi cognoveris temetipſam, ô pulcra inter mulieres:* (Pſ. 44. 12.) quia de te dictum eſt, Concupivit rex ſpeciem tuam: quia de te dictum eſt, (Ibid. 17.) Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram. *Niſi* ergo *cognoveris temetipſam, exi tu:* non ego te ejicio, ſed exi tu, ut dicatur de te: Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis. *Exi tu in veſtigiis gregum*, non in veſtigiis meis, ſed in veſtigiis gregum: nec unius gregis, ſed gregum diviſorum & errantium. *Et paſce hædos* (D) *tuos*, (Johan. 21. 17.) non ſicut Petrus, cui dicitur, Paſce oves meas; ſed *paſce hædos tuos in tabernaculis paſtorum*, non in tabernaculo paſtoris, ubi eſt unus grex & unus paſtor. Cognoſcit enim ſemetipſam, ne hoc ei contingat, quia hoc contigit eis, qui ſe in illa non cognoverunt.

30. Ipſa eſt, de cujus paucitate dicitur in comparatione plurimorum malorum, (Matt. 7. 14.) *quia anguſta & arcta via eſt, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui ambulant in ea.* Et rurſus ipſa eſt, de cujus multitudine dicitur, (Gen. 22. 17.) *Sic erit ſemen tuum, ſicut ſtellæ cæli, & ſicut* (E) *arena maris.* Iidem quippe fideles ſancti & boni, & in comparatione plurium malorum pauci ſunt, & (Gal. 4. 27.) per ſe ipſi multi ſunt: quia multi filij deſertæ, magis quàm ejus quæ habet virum: (Matt. 8. 11.) Et multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Jacob in regno cælorum: & quia exhibet ſibi Deus populum abundantem æmulatorem bonorum operum: & multa millia, quæ numerare nemo poteſt, (Apoc. 7. 9.) videntur in Apocalypſi, ex omni tribu & lingua, in ſtolis albis palmiſque victricibus. (F) Ipſa eſt quæ aliquando obſcuratur, & tamquam obnubilatur multitudine ſcandalorum, quando peccatores intendunt arcum, (Pſal. 10. 2.) ut ſagittent in obſcura luna rectos corde. Sed etiam tunc in ſuis firmiſſimis eminet. Et ſi aliqua in his verbis divinis diſtributio facienda eſt, fortaſſe non fruſtra dictum ſit de ſemine Abrahæ, (Gen. 22. 17.) *Sicut ſtellæ cæli, & ſicut arena, quæ eſt ad oram maris:* ut in ſtellis cæli pauciores, firmiores, clarioreſque intelligantur; in arena autem maritimi littoris magna multitudo infir- (G) morum atque carnalium; quæ aliquando tranquillitate temporis quieta & libera apparet, aliquando autem tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur.

31. Tale tunc erat tempus, de quo ſcripſit [b] Hilarius, unde putaſti inſidiandum contra teſtimonia tot divina, tamquam perierit Eccleſia de orbe terrarum. Potes hoc modo dicere, nec tot eccleſias Galatiæ tunc fuiſſe, quando dicebat Apoſtolus, (Gal. 3. 1.) *O ſ[tulti] Galatæ, quis vos faſcinavit, ut cùm ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummemini?* Sic enim calumniaris docto viro, qui tardicordes & timidos graviter increpabat, quos iterum parturiebat, do- (B) nec Chriſtus formaretur in eis. Quis enim neſcit illo tempore obſcuris verbis multos parvi ſenſus fuiſſe deluſos, ut putarent hoc credi ab Arianis, quod etiam ipſi credebant: alios autem timore ceſſiſſe & ſimulatè conſenſiſſe, non rectè ingredientes ad veritatem Evangelij, quibus tu poſtea correctis, ſic quemadmodum ignotum eſt, nolles ignoſci? Prorſus non noſti litteras Dei. Lege enim quid de Petro ſcripſerit Paulus, & quid inde etiam ſenſerit Cyprianus; & non tibi diſpliceat Eccleſiæ (C) manſuetudo, quæ membra Chriſti diſperſa colligit, non collecta diſpergit: quamquam & illi, qui tunc firmiſſimi fuerunt, & verba hæreticorum inſidioſa intelligere potuerunt, pauci quidem in comparatione ceterorum, ſed tamen etiam ipſi quidam pro fide fortiter exſulabant, quidam toto orbe latitabant. Ac ſic Eccleſia, quæ per omnes gentes creſcit, in frumentis dominicis conſervata eſt, & uſque in finem, donec omnino gentes omnes, etiam barbaras teneat, conſervabitur. Ipſa eſt enim Eccleſia in (Matt. 13. 30.) (D) bono ſemine, quod ſeminavit filius hominis, & uſque ad meſſem creſcere inter zizania, prænuntiavit. Ager autem mundus eſt, meſſis finis eſt ſæculi.

32. Hilarius ergo decem provinciarum Aſianarum aut zizania non triticum arguebat, aut ipſum etiam triticum, quod defectu quodam periclitabatur, quanto vehementiùs, tanto utiliùs arguendum putabat. Habent enim etiam Scripturæ canonicæ hunc arguendi morem, ut tamquam omnibus dicatur, & ad quoſdam verbum perveniat. Quod enim Apoſtolus dicit ad Corinthios: (1. Cor. 15. 12.) *Quomo-* (E) *do dicunt quidam in vobis, quia reſurrectio mortuorum non eſt?* Manifeſtat utique non omnes eſſe tales, verumtamen & tales non extra, ſed in eis fuiſſe teſtatur: à quibus ne illi ſeducerentur, qui non ita ſentiebant, paulò pòſt monuit dicens, *Nolite ſeduci,* (Ibid. 33.) *Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Sobrij eſtote* [c] *juſti, & nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent. Ad reverentiam vobis loquor.* Quod autem dicit, (1. Cor. 3. 3.) *Cùm enim ſint inter vos æmulatio & contentio, nonne eſtis carnales, & ſecundùm hominem ambulatis?* (F) tamquam omnibus dicit. Et vides quàm ſit grave quod dicit. Proinde niſi in ipſa epiſtola legeremus, (1. Cor. 1. 4.) *Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quia in omnibus ditati eſtis in illo in omni verbo & in omni ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis, ita ut nihil deſit vobis in ulla gratia;* putaremus omnes Corinthios carnales & animales, non (1. Cor. 2. 14.) percipientes quæ ſunt ſpiritus Dei, contentioſos, æmulos, ſecundùm hominem ambulantes. Ita- (1. Johan. 5. 19.) (G) que & totus mundus in maligno poſitus eſt, propter zizania, quæ ſunt per totum mundum: & Chriſtus propitiator eſt peccatorum noſtrorum, non tantùm noſtrorum, ſed & totius mundi,

[a] Editi, *ſodalium tuorum.* At MSS. ſeptemdecim habent, *meorum.*

[b] Abutebatur Vincentius iſto Hilarij teſtimonio ex lib. de Synodis adverſus Arianos, ubi dicit, *Nam abſque Eleuſio & paucis cum eo, ex majori parte Aſianæ decem provinciæ, intra quas conſiſto, verè Deum neſciunt.* Quod quidem facilè intelligitur ex verbis Auguſtini reſpondentis, *decem provinciarum Aſianarum zizania redargui* ab Hilario.

[c] Er. & Lov. *juſtè*, juxta græcum textum, *δικαίως*. At Bad. Am. & ſedecim MSS. cum vulgata habent, *juſti.*

Classis II. An. 408.

propter triticum quod eſt per totum mundum.

33. Refrigeſcit autem caritas multorum propter ſcandalorum abundantiam, quanto magis magiſque glorificato Chriſti nomine congregantur in communionem ſacramentorum ejus etiam maligni, & perſeveranter omnino perverſi, ſed tamen tamquam palea de area dominica nonniſi ultima ventilatione ſeparandi. Non exſtinguunt iſti frumenta dominica, in eorum quidem comparatione pauca, ſed multa per ſeipſa; non exſtinguunt electos Dei congregandos in fine ſæculi, ſicut Evangelium loquitur, à quatuor ventis, à ſummis cælorum uſque ad terminos eorum. Ipſorum enim vox eſt; *Salvum me fac Domine, quoniam defecit ſanctus; quoniam diminutæ ſunt veritates à filiis hominum.* De quibus & Dominus dicit inter abundantiam iniquitatis, *Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* Denique non unum hominem, ſed plures in eodem Pſalmo loqui conſequentia docent, ubi dicitur, *Tu Domine ſervabis nos, & cuſtodies nos à generatione hac in æternum.* Propter hanc enim abundantiam iniquitatis, quam Dominus futuram eſſe prædixit, etiam illud poſitum eſt, *Cùm venerit filius hominis, putas inveniet fidem in terra?* Dubitatio enim cuncta ſcientis noſtram in illo dubitationem præfiguravit, quando Eccleſia ex multis, de quibus multùm ſperavit, ſæpe decepta, quòd aliter quàm credebantur inventi ſunt, ſic perturbatur in ſuis, ut de nullo facilè boni aliquid velit credere. Ipſos tamen quorum inventurus eſt fidem in terra, per totum agrum cum zizaniis creſcere, dubitare fas non eſt.

Matt. 24. 31.
Pſal. 11. 2.
Mat 24 13.
Pſal. 11 8.
Luca 18 8.

34. Ipſa eſt ergo Eccleſia, quæ intra ſagenam dominicam cum malis piſcibus natat, à quibus corde ſemper & moribus ſeparatur atque diſcedit, ut exhibeatur viro ſuo glorioſa, non habens maculam neque rugam. Corporalem autem ſeparationem in littore maris, hoc eſt, in fine ſæculi exſpectat, corrigens quos poteſt, tolerans quos corrigere non poteſt: non tamen propter eorum quos non corrigit iniquitatem, ipſa bonorum deſerit unitatem.

Caput X. Diſt. 9. Noli frater.

35. Noli ergo frater contra divina tam multa, tam clara, tam indubitata teſtimonia, colligere velle calumnias ex epiſcoporum ſcriptis, ſive noſtrorum, ſicut Hilarij; ſive antequam pars Donati ſepararetur, ipſius unitatis, ſicut Cypriani & Agrippini: primò, quia hoc genus litterarum ab [a] auctoritate canonis diſtinguendum eſt. Non enim ſic leguntur, tamquam ita ex eis teſtimonium proferatur, ut contra ſentire non liceat, ſicubi fortè aliter ſapuerunt quàm veritas poſtulat. In eo quippe numero ſumus, ut non dedignemur etiam nobis dictum ab Apoſtolo accipere, *Et ſi quid aliter ſapitis, id quoque Deus vobis revelabit. Verumtamen in quod pervenimus, in eo ambulemus*, in illa via ſcilicet, quæ eſt Chriſtus. De qua via ita Pſalmus loquitur; *Deus miſereatur noſtri, & benedicat nobis; illuminet vultum ſuum ſuper nos: ut cognoſcamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus ſalutare tuum.*

Phil. 3. 15.
Pſal. 66 2.

36. Deinde ſi ſancti Cypriani epiſcopi & glorioſi martyris te delectat auctoritas, quam quidem ſicut dixi, à canonica auctoritate diſtinguimus; cur in eo te non delectat, quòd unitatem orbis terræ atque omnium gentium, & diligendo tenuit, & diſputando defendit: quòd eos qui ſe tamquam juſtos ab ea ſeparare voluiſſent, arrogantiſſimos & ſuperbiſſimos judicavit, irridens eos hoc ſibi aſſumere, quod nec Apoſtolis conceſſit Dominus, ut ante tempus zizania colligerent, aut tamquam ipſis palam ferre & aream purgare conceſſum ſit, paleas conarentur à tritico ſeparare: quòd unumquemque peccatis alienis maculari non poſſe monſtravit, quàm ſibi omnes impiæ ſeditionis auctores ſolam cauſſam ſeparationis aſſumunt: quòd in eo ipſo, in quo aliter ſapuit, collegas diverſa ſentientes, nec judicandos, nec à jure communionis amovendos eſſe decrevit: quòd in ea ipſa epiſtola ad Jubaianum, quæ in [a] concilio (cujus auctoritatem ad rebaptizandum ſequi vos dicitis) primitus recitata eſt, cùm fateatur in præteritum ſic eſſe admiſſos in Eccleſiam, qui fuerant alibi baptizati, ut denuò non baptizarentur, unde illos ſine baptiſmo fuiſſe arbitratur; tantum tamen ponit utilitatis & ſalubritatis in pace Eccleſiæ, ut propter illam non eos credat ab Eccleſiæ muneribus ſeparari?

Classis II. An 408. Matt. 13 30.

a Carthagine habito an. 256.

37. Qua in re, ſicut ingenium tuum novi, facillimè perſpicis totam cauſſam veſtram penitùs everſam & exſtinctam. Si enim ſacramenta cum peccatoribus communicando, ſicut putatis, periit Eccleſia, quæ fuerat in orbe terrarum, (nam vos ideo ſeparaſtis) jam priùs tota perierat, cùm, ſicut dicit Cyprianus, in eam ſine baptiſmo admittebantur: ac ſic nec ipſe Cyprianus habebat in qua Eccleſia naſceretur; quanto magis multò poſterior veſter auctor paterque Donatus? Si autem illo tempore, cùm in eam ſine baptiſmo admittebantur, erat tamen Eccleſia, quæ pareret Cyprianum, pareret & Donatum, manifeſtum eſt non contaminari juſtos alienis peccatis, quando cum eis ſacramenta communicant. Ac per hoc ſeparationem, qua exiſtis ab unitate, qua excuſatione poſſitis abluere non habetis, impleturque in vobis ſanctæ Scripturæ illud oraculum, [b] *Filius malus ipſe ſe juſtum dicit, exitum autem ſuum non abluit.*

b Prov. 24. ſecundum LXX.

38. Meritis autem Cypriani ſic non æquatur, qui propter paria ſacramenta nec ipſos hæreticos audet rebaptizare, ſicut non æquatur meritis Petri, quiſquis non cogit gentes Judaizare. Sed illa Petri non tantùm claudicatio, verùm etiam correctio Scripturis canonicis continetur: Cyprianus autem ſenſiſſe aliter de baptiſmo, quàm forma & conſuetudo habebat Eccleſiæ, non in canonicis, ſed in ſuis & in concilij litteris invenitur: correxiſſe autem iſtam ſententiam non invenitur, non incongruenter tamen de tali viro exiſtimandum eſt quòd correxerit, & fortaſſe ſuppreſſum ſit ab eis, qui hoc errore nimiùm delectati ſunt, & tanto velut patrocinio carere noluerunt. Quamquam non deſint, qui hoc Cyprianum prorſus non ſenſiſſe contendant, ſed ſub ejus nomine à præſumtoribus atque mendacibus fuiſſe confictum. Neque enim ſic potuit integritas atque notitia litterarum unius quamlibet illuſtris epiſcopi cuſtodiri, quemadmodum Scriptura canonica, tot linguarum litteris, & ordine, & ſucceſſione celebrationis eccleſiaſticæ cuſtoditur, contra quam tamen non defuerunt, qui ſub nominibus Apoſtolorum multa confingerent. Fruſtra quidem, quia illa ſic commendata, ſic celebrata, ſic nota eſt: verùm quid poſſit adversùs litteras, non canonica auctoritate fundatas, etiam hinc demonſtravit impiæ conatus audaciæ, quòd

[a] MSS. melioris notæ habent, *à canonicis auctoritate.*

[b] Abſunt hæc à vulgata. Sed habentur apud LXX inſerta inter verſ. 22. & 23. ubi græcus textus ita ſe habet: Ἔκγονον κακὸν δίκαιον ἑαυτὸν κρίνει, τὴν δ' ἔξοδον αὐτοῦ οὐκ ἀπένιψεν. quem locum Hieronymus in lib. 1. adverſùs Pelag. c. 13. citat his verbis: *Filius malus juſtum ſe facit, & non lavat exitum ſuum.*

& adversùs eas, quæ tanta notitiæ mole firmatæ ſunt, ſeſe erigere non prætermiſit.

39. Nos tamen duas ob res, non negamus illud ſenſiſſe Cyprianum; quòd & ſtilus ejus habet quamdam propriam faciem, qua poſſit agnoſci: & quòd ibi magis contra vos noſtra cauſſa demonſtratur invictior, veſtræque ſeparationis præſumtio, videlicet ne maculaſemini peccatis alienis, tota facilitate ſubvertitur, cùm apparet in litteris Cypriani, communicata eſſe cum peccatoribus ſacramenta, cùm admiſſi ſunt in Eccleſiam, qui ſecundùm veſtram, & ſicut vultis, illius ſententiam, baptiſmum non habebant, & tamen Eccleſiam non periiſſe, ſed in ſui generis dignitate per totum orbem ſparſa dominica frumenta manſiſſe. Ac per hoc ſi perturbati tamquam ad aliquem portum ſic ad auctoritatem Cypriani confugitis, videtis, quem illic ſcopulum veſter error offendat: ſi autem jam nec illuc confugere audetis, ſine ullo luctamine naufragatis.

40. Porrò autem Cyprianus, aut non ſenſit omnino quod eum ſenſiſſe recitatis; aut hoc poſtea correxit in regula veritatis; aut hunc quaſi nævum ſui candidiſſimi pectoris cooperuit ubere caritatis, dum unitatem Eccleſiæ toto orbe creſcentis, & copioſiſſimè defendit, & perſeverantiſſimè tenuit vinculum pacis. [1. Pet. 4. 8.] Scriptum eſt enim, *Caritas cooperit multitudinem peccatorum.* [4 ſeu diſt. 6 Sermonum.] Acceſſit huc etiam, quòd tamquam ſarmentum fructuoſiſſimum, ſi quid in eo fuerat emendandum, purgavit Pater falce paſſionis. [Iohan 15. 2.] *Sarmentum enim*, ait Dominus, *quod in me dat fructum, purgat illud Pater meus, ut majorem fructum afferat.* Unde, niſi quia hærens in diffuſione vitis, [1. Cor. 13. 3.] radicem non deſeruit unitatis? Nam etſi traderet corpus ſuum ut arderet, caritatem autem non haberet, nihil ei prodeſſet.

41. Adtende adhuc paululùm in litteras Cypriani, ut advertas quàm inexcuſabilem oſtenderit, qui ſe voluerit ab unitate Eccleſiæ (quam Deus in omnibus gentibus promiſit & reddidit) quaſi juſtitiæ ſuæ cauſsâ ſeparare, magiſque intelligas quàm ſit vera ſententia paulò antè à me commemorata, [Prov. 24. ſec. LXX.] *Filius malus ipſe ſe juſtum dicit, exitum autem ſuum non abluit.* Ponit in quadam epiſtola [Epiſt. 52.] ſua, quam ſcripſit ad Antonianum, rem quamdam ſatis rei de qua nunc agimus neceſſariam, ſed meliùs ejus verba inſerimus [Anteceſſores, inquit, » noſtri quidam de epiſcopis iſthic in provincia no- » ſtra, dandam pacem mœchis non putaverunt, & » in totum pænitentiæ locum contra adulteria clau- » ſerunt: non tamen à coëpiſcoporum ſuorum col- » legio receſſerunt, aut catholicæ Eccleſiæ unitatem » vel duritie vel cenſuræ ſuæ obſtinatione ruperunt, » ut quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non » dabat, de Eccleſia ſepararetur. Manente concor- » diæ vinculo, & perſeverante catholicæ Eccleſiæ » individuo ſacramento, actum ſuum diſponit & di- » rigit unuſquiſque epiſcopus, rationem propoſiti ſui » Domino redditurus.] Quid ad hæc dicis, frater Vincenti? nempe intueris hunc tantum virum, pacificum epiſcopum, & fortiſſimum martyrem nihil vehementiùs fategiſſe, quàm ne unitatis vinculum rumperetur. Vides eum parturientem, non ſolùm ut parvuli in Chriſto concepti naſcantur, verùm etiam ne jam nati, de ſinu matris excuſſi, moriantur.

42. Porrò autem ipſam rem, quam contra impios ſeparatores commemoravit, adtende: Si adulteris communicabant, qui pænitentibus adulteris pacem dabant, numquid illi qui hoc non faciebant, collegio maculabantur iſtorum? Si autem quod veritas habet, & quod Eccleſia meritò tenet, rectè pænitentibus adulteris pax dabatur, illi qui in totum locum pænitentiæ contra adulteros claudebant, impiè utique agebant, qui membris Chriſti ſanitatem negabant, & claves Eccleſiæ pulſantibus ſubtrahebant, & miſericordiſſimæ patientiæ Dei, quæ illos propterea ſinebat vivere, ut pænitendo ſanarentur ſacrificio contriti ſpiritus & contribulati cordis oblato, dura crudelitate contradicebant. Nec tamen iſtos miſericordes & pacificos, cum eis Chriſtiana ſacramenta communicantes, & eos intra unitatis retia tolerantes, donec ad littus perducti ſepararentur, tam immanis eorum error & impietas inquinabat; aut ſi inquinabat, jam tunc Eccleſia malorum communione deleta eſt, nec erat quæ pareret ipſum Cyprianum. Si autem, quod certum eſt, permanſit Eccleſia, certum eſt etiam peccatis alienis, in unitate Chriſti, neminem poſſe maculari, non malorum factis conſentientem, ne ipſis peccatis communicando polluatur, ſed propter ſocietatem bonorum, malos tamquam paleas uſque ad ultimam ventilationem in area dominica tolerantem. Quæ cùm ita ſint, ubi eſt præſumtio ſeparationis veſtræ? Nonne filii mali eſtis, ipſi vos juſtos dicitis, exitum autem veſtrum non abluitis?

43. Jam ſi velim & illa commemorare, quæ Tychonius, homo communionis veſtræ, ſcriptis ſuis inſerit, qui magis contra vos pro Eccleſia catholica ſcripſit, fruſtra ſe ab Afrorum, quaſi traditorum communione ſecernens, quo uno eum Parmenianus ſuffocat; quid reſpondere poteritis, niſi quod de vobis idem Tychonius dixit, & ego paulò antè recolui, *Quod volumus ſanctum eſt?* Scribit enim ille Tychonius, homo, ut dixi, veſtræ communionis, à ducentis & ſeptuaginta epiſcopis veſtris [a] concilium Carthagini celebratum: in quo concilio per ſeptuaginta & quinque dies poſtpoſitis omnibus præteritis, limatam eſſe ſententiam, atque decretam, ut traditoribus immenſi criminis reis, ſi baptizari nollent, pro integris communicaretur. Deuterium etiam [b] Macrianenſem epiſcopum communionis veſtræ, dicit traditorum plebem congregatam Eccleſiæ miſcuiſſe, & ſecundùm ſtatuta illius concilii à ducentis & ſeptuaginta epiſcopis veſtris facti, feciſſe cum traditoribus unitatem, eique Deuterio poſt hoc factum jugiter communicaſſe Donatum; nec ſolùm huic Deuterio, ſed etiam univerſis Maurorum epiſcopis per quadraginta annos, quos dicit uſque ad perſecutionem per Macarium factam, traditoribus ſine baptiſmo communicaſſe.

44. Sed dicis, quis mihi eſt iſte Tychonius?

[a] Nullum alibi repertum eſt veſtigium concilii hujus: quod quidem non ante annum 330. celebratum fuiſſe videtur; ſi quidem tempore Tychonii, qui poſt annum 380. floruiſſe intelligitur ex Gennadio, *adhuc vivebant multi*, ut hic ait Auguſtinus, *per quos certiſſima & apertiſſima eſſe oſtenderentur*, quæ ille obtendebat. Certè Donatiſtarum ſchiſma, quod anno 305. excitatum, nonniſi anno 312. perfectè coaluit, erat jam roboratum & maximè confirmatum, cùm tantus epiſcoporum numerus in urbem Africæ primariam convenit, uti rectè obſervat Henricus Valeſius, qui ſubinde ſynodum iſtam ad Donati Carthaginenſis tempora pertinere contendit, non autem ad annum 308 ut Balduini & Baronii ferebat opinio, concepta ex hoc ipſo Auguſtini loco non probè intellecto; ubi Valeſius vellet ſic legi: *ſed etiam univerſis Maurorum epiſcopis, quos dicit per annos quadraginta, uſque ad perſecutionem per Macarium* &c. Lectio tamen vulgata, quamquam minùs aperta, reperitur in omnibus MSS.

[b] Lov. *Macrienſem.* At Bad. Am. Er. & MSS *Macrianenſem.*

Classis II. An. 408.

Ille eſt Tyconius, quem Parmenianus reſcribendo compeſcit, & eum deterret ne talia ſcribat; non tamen refellit ea ipſa quæ ſcribit: ſed uno, ſicut ſuprà dixi, eum premit, quòd cùm talia diceret de Eccleſia toto orbe diffuſa, & quòd neminem in ejus unitate macularent, aliena peccata; ab Afrorum ſe tamen quaſi traditorum contagione removebat, & erat in parte Donati. Poſſet autem dicere Parmenianus, iſta eum omnia eſſe mentitum: ſed ſicut idem Tyconius commemorat, adhuc vivebant multi, per quos hæc certiſſima & apertiſſima eſſe oſtenderentur.

45. Sed de his taceo, contende Tyconium eſſe mentitum: ad Cyprianum te revoco, cujus mentionem ipſe feciſti. Prorſus ſecundùm ſcripta Cypriani, ſi peccatis alienis in unitate quiſque maculatur, jam ante Cyprianum periit Eccleſia, nec erat unde exſiſteret ipſe Cyprianus. Si autem hoc ſentire ſacrilegum eſt, & certum eſt Eccleſiam permanere; nemo alienis peccatis in ejus unitate maculatur; fruſtra filij mali juſtos vos dicitis, exitum veſtrum non abluitis, non purgatis.

Caput XI.

46. Cur ergo, inquis, nos quæritis: cur ſic ſuſcipitis quos hæreticos dicitis? Vide quàm facilè breviterque reſpondeam. Quærimus vos quia periſtis, ut de inventis gaudeamus, de quibus perditis dolebamus. Hæreticos autem vos eſſe dicimus; ſed antequam ad pacem catholicam convertamini, antequam errore, quo irretiti eſtis, exſuamini. Cùm autem tranſitis ad nos, priùs utique relinquitis quod eratis, ne ad nos hæretici tranſeatis. Baptiza ergo me, inquis. Facerem, ſi baptizatus non eſſes, aut ſi Donati vel Rogati, non Chriſti baptiſmo baptizatus eſſes. Non ſacramenta Chriſtiana faciunt te hæreticum, ſed prava diſſenſio. Non propter malum, quod proceſſit ex te, negandum eſt bonum, quod remanſit in te; quod malo tuo habes, ſi non ibi habes unde eſt bonum quod habes. Ex catholica enim Eccleſia ſunt omnia dominica ſacramenta, quæ ſic habetis & datis, quemadmodum habebantur & dabantur, etiam priùs quàm inde exiretis. Non tamen ideo non habetis, quia ibi non eſtis, unde ſunt quæ habetis. Non in vobis mutamus in quibus nobiſcum eſtis; in multis enim eſtis nobiſcum; nam & de talibus dictum eſt, *Quoniam in multis erant mecum:* ſed ea corrigimus in quibus nobiſcum non eſtis, & ea vos hîc accipere volumus, quæ non habetis illic ubi eſtis. Nobiſcum autem eſtis in baptiſmo, in ſymbolo, in ceteris dominicis ſacramentis. In ſpiritu autem unitatis, & vinculo pacis, in ipſa denique catholica Eccleſia, nobiſcum non eſtis. Hæc ſi accipiatis, non tunc aderunt, ſed tunc proderunt quæ habetis. Non ergo ſicut putatis ſuſcipimus veſtros, ſed ſuſcipiendo efficimus noſtros qui recedunt à vobis, ut ſuſcipiantur à nobis: & ut incipiant eſſe noſtri, priùs deſinunt eſſe veſtri. Nec nobis conjungi compellimus operarios erroris, quem deteſtamur: ſed ideo nobis illos homines conjungi volumus, ne hoc ſint, quod deteſtamur.

1. q. 1. Ex catholica.

Pſal. 54. 19.

47. Sed baptizavit, inquis, poſt Johannem Paulus apoſtolus. Numquid poſt hæreticum? Aut ſi fortè audes illum amicum ſponſi hæreticum dicere, & in unitate Eccleſiæ non fuiſſe, volo & hoc ſcribas. Si autem hoc dementiſſimum eſt, vel ſentire, vel dicere, jam tuæ prudentiæ eſt conſiderare, quare poſt Johannem Paulus apoſtolus baptizaverit. Si enim poſt æqualem, omnes poſt vos baptizare debetis. Si poſt majorem, debes & tu poſt Rogatum. Si poſt minorem, debuit poſt te Rogatus, cùm presbyter baptizaſſes. Si autem baptiſmus, qui nunc datur, ideo pariter valet in eis, quibus datur, quamvis ſint imparis meriti per quos datur, quia Chriſti eſt, non eorum à quibus miniſtratur; puto quòd jam intelligas, ideo Paulum dediſſe quibuſdam baptiſmum Chriſti, quia Johannis baptiſmo fuerant baptizati, non Chriſti. Johannis quippe baptiſmus ille dictus eſt, ſicut multis locis divina Scriptura teſtatur, quod & ipſe Dominus dicit: *Baptiſmus Johannis unde erat? de cælo, an ex hominibus?* Baptiſmus autem quem dedit Petrus, non erat Petri, ſed Chriſti; & quem dedit Paulus non erat Pauli, ſed Chriſti; & quem dederunt qui tempore Apoſtolorum non caſtè, ſed per invidiam Chriſtum annuntiabant, non erat eorum, ſed Chriſti; & quem dederunt qui tempore Cypriani fundos inſidioſis fraudibus rapiebant, uſuris multiplicantibus fœnus augebant, non erat eorum, ſed Chriſti. Et quia Chriſti erat, ideo quamvis non per æquales daretur eis, tamen quibus dabatur æqualiter proderat. Nam ſi tanto meliùs quiſque baptizatur, quanto à meliore fuerit baptizatus, non rectè gratias agit Apoſtolus, quòd neminem Corinthiorum baptizaverit, niſi Criſpum & Gaium & Stephanæ domum. Tanto enim meliùs baptizarentur, quanto erat Paulus melior, ſi ab ipſo baptizarentur. Denique cùm dicit, *Ego plantavi, Apollo rigavit*, videtur ſignificare ſe evangelizaſſe, illum baptizaſſe. Numquid melior Apollo, quàm Johannes? Cur ergo poſt iſtum non baptizavit, qui poſt Johannem baptizaverat; niſi quia iſte baptiſmus, per quemlibet datus, Chriſti erat: ille autem, per quemlibet datus, quamvis Chriſto viam præpararet, tamen Johannis erat?

Classis II. An. 408. Vincentius Rogati presbyter fuerat

Matt. 21. 25.

1. Cor. 1. 14.

1. Cor. 3. 6.

48. Invidioſè dici videtur, Poſt Johannem baptizatum eſt, & poſt hæreticos non baptizatur: ſed poteſt & hoc invidioſè dici, Poſt Johannem baptizatum eſt, & poſt ebrioſos non baptizatur. Meliùs enim hoc vitium commemoro, quod nec occultare poſſunt in quibus regnat; & quàm multi ubique ſint, quis vel cæcus ignorat? Et tamen inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum Dei non poſſidebunt, etiam hoc ponit Apoſtolus; ubi etiam hæreſes enumerat: *Manifeſta autem*, inquit, *ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immunditiæ, luxuria, idolorum ſervitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes, invidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt.* Hac ergo ratione, quamvis baptizatum ſit poſt Johannem, non baptizatur poſt hæreticum, qua ratione quamvis baptizatum ſit poſt Johannem, non baptizatur poſt ebrioſum: quoniam & hæreſes & ebrietates in eis operibus ſunt, quæ opera qui agunt, regnum Dei non poſſidebunt. Nonne tibi videtur quaſi intolerabiliter indignum, ut cùm baptizatum fuerit poſt eum, qui non ſobriè vinum bibens, ſed vinum omnino non bibens, regno Dei viam paravit; non baptizetur poſt ebrioſum, qui regnum Dei non poſſidebit? Quid hîc reſpondetur, niſi quia ille baptiſmus erat Johannis, poſt quem Chriſti baptiſmo baptizavit Apoſtolus; iſte autem baptiſmus Chriſti eſt, quo baptizavit ebrioſus? Inter Johannem & ebrioſum à contrario multùm intereſt: inter baptiſmum Chriſti & baptiſmum Johannis non

Gal. 5. 19.

CLASSIS II. AN. 408.

à contrario, ſed tamen multùm intereſt. Inter Apoſtolum & ebrioſum multùm intereſt: inter baptiſmum Chriſti, quem dedit Apoſtolus, & baptiſmum Chriſti quem dedit ebrioſus, nihil intereſt. Sic inter Johannem & hæreticum, à contrario multùm intereſt, & inter baptiſmum Johannis, & inter baptiſmum Chriſti, quem dat hæreticus, non à contrario, ſed multùm intereſt. Inter baptiſmum autem Chriſti, quem dedit Apoſtolus, & baptiſmum Chriſti, quem dat hæreticus, nihil intereſt. Agnoſcitur enim ſacramentorum ſpecies æqualis, B etiam cùm magna differentia eſt in hominum meritis.

49. Sed, da veniam, erravi, quando te volui de ebrioſo baptizante convincere; exciderat mihi cum Rogatiſta me rem habere, non cum qualicumque Donatiſta. Potes enim tu in tam paucis collegis tuis, & in omnibus clericis veſtris nullum invenire forſitan ebrioſum. Vos enim eſtis, qui non ex totius orbis communione, ſed ex obſervatione præceptorum omnium divinorum atque omnium C ſacramentorum tenetis catholicam fidem: in quibus eam ſolis inventurus eſt, cùm venerit filius hominis, quando non inveniet fidem in terra: quia nec terra eſtis, nec in terra, ſed cæleſtes in cælo habitatis. (Jacobi 4. 6) Nec timetis, nec adtenditis, quia Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam? Nec vos Evangelij locus ipſe compungit, ubi Dominus ait; (Luc. 18. 8) *Cùm venerit filius hominis, putas inveniet fidem in terra?* Continuò quippe tamquam præſciens nonnullos ſibi ſuperbè arrogaturos hanc fi- D dem, dixit ad quoſdam, qui ſibi juſti videbantur, (Luca 18. 10) & ſpernebant ceteros, ſimilitudinem hanc, *Duo quidam adſcenderunt in templum orare, unus Phariſæus & alter Publicanus*, & cetera. Jam tibi quæ ſequuntur, ipſe reſponde. Inſpice tamen diligentiùs ipſos paucos veſtros, utrùm nullus illic baptizet ebrioſus. Tam enim latè vaſtat hæc peſtilentia animas, & tanta libertate dominatur, ut multùm mirer, ſi non etiam veſtrum gregiculum penetravit: quamvis ante ipſum adventum filij hominis, E unius boni paſtoris, jam vos oves ab hædis ſeparaſſe jactetis.

CAPUT XII.

50. Audi ſanè per me vocem dominicorum (Matt. 3. 12.) frumentorum, in area dominica uſque ad ultimam ventilationem inter paleam laborantium, per totum ſcilicet mundum; (Pſal. 112. 3) quia Deus vocavit terram à ſolis ortu uſque ad occaſum; ubi etiam pueri laudant Dominum: (91 ſ 7 ſup. R. cumque.) Quicumque vos ex occaſione legis hujus imperialis, non dilectione corrigendi, ſed inimicandi odio perſequitur, diſplicet nobis. Et quam- F vis res quæque terrena non rectè à quoquam poſſideri poſſit, niſi vel jure divino, quo cuncta juſtorum ſunt, vel jure humano, quod in poteſtate regum eſt terræ: ideoque res veſtras falsò appelletis, quas nec juſti poſſidetis, & ſecundùm leges regum terrenorum amittere juſſi eſtis; fruſtraque dicatis, Nos eis congregandis laboravimus, cùm ſcriptum (Prov. 3. 22.) legatis, *Labores impiorum juſti edent.* Sed tamen quiſquis ex occaſione hujus legis, quam reges terræ Chriſto ſervientes, ad emendandam veſtram G impietatem promulgaverunt, res proprias veſtras (14 ſ 8. Retract.) cupidè appetit, diſplicet nobis. Quiſquis denique ipſas res pauperum, vel baſilicas congregationum, quas ſub nomine Eccleſiæ tenebatis (quæ omnino non debentur niſi ei Eccleſiæ, quæ vera Chriſti Ecclesia eſt, non per juſtitiam, ſed per avaritiam tenet, diſplicet nobis. Quiſquis pro aliquo flagitio vel facinore projectum à vobis ita ſuſcipit, ſicut ſuſcipiuntur qui (excepto errore quo à nobis ſeparamini) ſine crimine apud vos vixerunt, diſplicet nobis. Sed nec facilè iſta monſtratis, & ſi monſtretis, nonnullos toleramus, quos corrigere vel punire non poſſumus: neque propter paleam relinquimus aream Domini, neque propter piſces malos rumpimus retia Domini, neque propter hædos in fine B ſegregandos, deſerimus gregem Domini, neque propter vaſa facta in contumeliam, migramus de domo Domini.

CAPUT XIII.

51. Tu autem frater, quantum mihi videtur, ſi vanam gloriam hominum non adtendas, & inſenſatorum contemnas opprobrium, qui dicturi ſunt, Quare modò [a] deſtruis quæ priùs ædificabas; ſine dubio tranſies ad Eccleſiam, quam veram ſentire te intelligo; nec hujus ſententiæ tuæ teſtimonia longè peto. Tu quippe in ejuſdem tuæ epiſtolæ C principio, cui nunc reſpondeo, hæc verba poſuiſti: *Cùm optimè*, inquis, *noverim te longè adhuc à fide Chriſtiana ſepoſitum, & ſtudiis olim deditum litterarum, quietis & honeſtatis fuiſſe cultorem; cùmque poſtea converſus ad Chriſtianam fidem (ut ex multorum relatione cognovi) diſputationibus legalibus operam dares.* Certè ſi tu ad me illam epiſtolam miſiſti, hæc verba tua ſunt. Cùm ergo fatearis me converſum ad Chriſtianam fidem, cùm ego nec ad Donatiſtas, nec ad Rogatiſtas converſus ſim; ſine ulla D dubitatione confirmas, & præter Rogatiſtas, & præter Donatiſtas eſſe Chriſtianam fidem. Hæc ergo fides, ſicut dicimus, in omnibus gentibus dilatatur, quæ ſecundùm Dei teſtimonium in ſemine (Gen. 22. 18.) Abrahæ benedicuntur. Quid igitur adhuc dubitas tenere quod ſentis, niſi quia id quod nunc ſentis, vel aliquando non ſenſiſſe, vel aliud defendiſſe confunderis; & dum erubeſcis corrigere errorem, non erubeſcis permanere in errore; quod utique potiùs erubeſcendum fuit?

E 52. Hoc eſt illud quod Scriptura non tacuit; *Eſt confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gratiam & gloriam.* (Eccl. 4. 25.) Confuſio adducit peccatum, cùm erubeſcit quiſque pravam mutare ſententiam, ne aut inconſtans putetur, aut [b] diu erraſſe ſeipſo judice teneatur: ita *deſcendunt in infernum viventes*, (Pſal. 54. 16.) id eſt, ſuam perditionem ſentientes, quos Dathan & Abiron & Chore hiatu terræ abſorpti, tanto ante futuros figuraverunt. Confuſio autem adducit gratiam & gloriam, cùm erubeſcit F quiſque de propria iniquitate, & pænitendo in melius commutatur: quod te facere piget illa pernicioſa confuſione ſuperatum, ne tibi ab hominibus neſcientibus quid loquantur, objiciatur illa apoſtolica ſententia, *Si enim quæ deſtruxi, eadem iterum ædifico, prævaricatorem meipſum conſtituo.* (Gal. 2. 18.) Quæ ſi dici poſſet etiam in eos, qui veritatem correcti prædicant, quam perverſi oppugnabant, in ipſum Paulum primitus diceretur, in quo Eccleſiæ Chriſti magnificabant Deum, audientes quòd evangeliza- G ret fidem, quam aliquando vaſtabat.

53. Nec quemquam putes ab errore ad veritatem, vel à quocumque ſeu magno ſeu parvo peccato ad correctionem ſine pænitentia poſſe tranſire. (De pænit. diſt. 1. Nemonem.) Sed nimis impudens error eſt, hinc velle calumniari Eccleſiam, quam tot divinis teſtimoniis conſtat

[a] MSS plerique & antiquiores editiones carent his verbis: *deſtruis quæ priùs ædificabas.*

[b] Sic MSS. plerique & editiones Bad. Am. Er. At Lov. habet, *aut diverſus à ſe ipſo judice* &c.

CLASSIS II. AN. 408. eſſe Eccleſiam Chriſti, quòd aliter tractat illos qui eam deſerunt, ſi hoc ipſum pœnitendo corrigant, aliter illos qui in ea nondum fuerunt, & tunc primùm ejus pacem accipiunt; illos ampliùs humiliando, iſtos leniùs ſuſcipiendo, utroſque diligendo, utriſque ſanandis materna caritate ſerviendo. Habes epiſtolam prolixiorem fortaſſe quàm velles. Eſſet autem multò brevior, ſi te tantùm in reſpondendo cogitarem. Nunc verò etiamſi tibi nihil proſit, non puto nihil eis profuturam, qui eam legere cum Dei timore, & ſine perſonarum acceptione curaverint. Amen.

EPISTOLA XCIV. *

* Aliàs CCXLIX quæ autem 94. erat, nunc 178

Paulinus Auguſtino gratias agens pro libro vel epiſtola ab ipſo recepta; proſequitur laudes Melaniæ ſenioris, & unici ejus filii Publicolæ nuper defuncti. nonnulla de futura in cælis actione beatorum poſt reſurrectionem.

Sancto Domini beatiſſimo & unicè nobis unanimo, ac venerabili patri, fratri, magiſtro AUGUSTINO *epiſcopo*, PAULINUS *&* THERASIA *peccatores.*

Scripta videtur an. 408. ante 15. Maij.

1. LUCERNA *ſemper eſt pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. Ita quotieſcumque litteras beatiſſimæ ſanctitatis tuæ accipio, tenebras inſipientiæ meæ diſcuti ſentio, & quaſi collyrio* [a] *declarationis infuſo oculis mentis meæ, puriùs video, ignorantiæ nocte depulſa, & caligine dubitationis abſterſa. Quod cùm ſæpe aliàs per munera epiſtolarum tuarum mihi donatum ſenſerim, tum præcipuè iſto recentium litterarum libello, cujus mihi tam gratus quàm dignus portitor fuit vir benedictus Domini frater noſter* D *Quintus Diaconus: qui longo quidem poſteaquam ad Vrbem venerat intervallo, cùm eò juxta ſollemnem meum morem, poſt Paſcha Domini, pro Apoſtolorum & Martyrum veneratione veniſſem, benedictionem oris tui reddidit nobis: verumtamen oblitterato, quod neſciente me Romæ conſumſerat, tempore, recentiſſimus mihi viſus eſt à conſpectu tuo, ita ut tunc ſtatim eum à te mihi veniſſe vix crederem, cùm primùm videbam & cùm mihi plenum odorem ſuavitatis tuæ in eloquiis tuis cæleſtis unguenti caſtitate fragrantibus offerebat. Fateor tamen ve*E*nerandæ unanimitati tuæ, non potuiſſe me volumen ipſum, ſtatim ut acceperam, Romæ legere. Tantæ enim illic turbæ erant, ut non poſſem munus tuum diligenter inſpicere, & eo, ut cupiebam, perfrui; ſcilicet ut perlegerem jugiter, ſi legere cœpiſſem. Itaque ut fieri ſolet ſecura exſpectatione convivii præparati, avidæ licèt mentis eſuriem refrenavi, & ſpe certa capiendæ ſaturitatis, cùm in manu tenerem panes deſiderii mei in volumine devorando, quod poſtea voranti mihi & in ore & in ven*F*tre dulciſſimum fuit, inhiantem in favos litterarum tuarum gulam facilè ſuſpendi, donec Vrbe proficiſcerer, & interponendum ad itineris ſtativa diem, quem in oppido Formiano habuimus, totum huic operi manciparem, ut in deliciis epiſtolæ tuæ ſpiritalibus ab omni fæce curarum & ſuffocatione turbarum liber epularer.*

2. *Quid ergo humilis & terrenus reſpondeam ad hanc ſapientiam, quæ data eſt tibi deſuper, quam hic mundus non capit, & quam nemo ſapit, niſi ſapientiâ Dei ſapiens, & Dei verbo eloquens? Itaque quia experimen*[a]*tum habeo Chriſti in te loquentis, in Deo laudabo ſer*G*mones tuos, & non timebo à timore nocturno. Quia docuiſti me in ſpiritu veritatis* [b] *ſalubre moderandi in occiduis mortalibus animi temperamentum, quo & illam beatam matrem & aviam Melaniam fleviſſe carnalem obitum unici* [*] *filii, taciturno quidem luctu, non tamen* A *ſicco à maternis lacrymis dolore vidiſti. Cujus quidem modeſtas & graves lacrymas, ſicut propior vel æqualior animæ ejus ſpiritus altiùs intellexiſti, & perfectæ in Chriſto feminæ, ſalva virilis animi fortitudine, cor maternum de cordis tui ſimilitudine meliùs ex æquo ſtatu contemplatus es, ut eam primùm pro naturali affectione permotam, deinde cauſa potiore compunctam fleviſſe perſpiceres, non tam illud humanum, quòd unicum filium conditione mortali defunctum in præſenti ſæculo amiſiſſet, quàm quòd propemodum in ſæculari vanitate præventum (quia necdum* B *illum deſeruerat ſenatoriæ dignitatis ambitio) non juxta ſanctam votorum ſuorum avaritiam cogitaret aſſumtum, ut de converſionis gloria tranſiſſet ad gloriam reſurrectionis, communem cum matre requiem, coronamque capturus, ſi in hujus ſæculi vita matris exemplo ſaccum togæ, & monaſterium Senatui prætuliſſet.*

* Publicolæ.

3. *Verumtamen idem vir, ut & antea* [c] *retuliſſe me puto ſanctitati tuæ his operibus locupletatus abſceſſit, ut maternæ humilitatis nobilitatem ſi veſte non geſſerit, tamen mente prætulerit. Ita enim ſecundùm verbum Do-* Matt. 11. 29. C *mini mitis moribus fuit & humilis corde, ut non immeritò credatur introiſſe in requiem Domini. Quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico, & manſueti poſſidebunt ter-* Pſal. 36. 37. Matt. 5. 4. *ram, placentes Deo in regione vivorum. Nam certè & illud Apoſtoli, non ſolùm tacito mentis affectu, ſed & conſpicuis religioſus implevit officiis, ut cùm eſſet alto-* Pſal. 114. 9. *rum hujus ſæculi in ordine & honore collega, non tamen ut glorioſus terræ, alta ſaperet, ſed ut Chriſti perfectus imitator humilibus conſentiret, & tota etiam die miſe-* Rom 12. 16. *reri & commodare perſiſteret. Vnde & ſemen ejus potens* D *in terra factum eſt, inter eos qui dii fortes terræ nimiùm elevati ſunt: ut etiam de beatiſſima familiæ ac domus ejus viſitatione ſanctum hominis meritum reveletur.* Generatio, *inquit*, rectorum benedicetur: gloria, *non caduca*, & divitiæ, *non labentes*; in domo ejus; Pſal. 111. 3. *domo, quæ ædificatur in cælis, non labore manuum, ſed operum ſanctitate. Sed ceſſo plura de memoria tam dilecti mihi quàm devoti Chriſto hominis enarrare, cùm & priſtinis litteris non pauca ſuper eo narraſſe me reputem, & nihil poſſim de beata hujus filii matre, & ſanctorum* E [d] *pari radice ramorum, Melania meliùs aut ſanctiùs prædicare, quàm ſanctitas tua in eam profari & diſputare dignata eſt, ut qui a ego peccator immunda labia habens, nihil dignum loqui potueram, ut longinquus à meritis fidei ejus animæque virtutibus, in ille vir Chriſti, doctor Iſrahel in Eccleſia veritatis, procurante in melius Dei gratiâ, panareris dignior tam virilis in Chriſto animæ prædicator, qui & mentem ejus divina virtute firmatam, ut dixi, ſpiritu propiore conſpiceres, & mixtam cum virtute pietatem eloquio digniore laudares.*

F 4. *Quæ verò poſt reſurrectionem carnis in illo ſæculo beatorum futura ſit* [e] *actio, tu me interrogare dignatus es. At ego de præſenti vitæ meæ ſtatu te magiſtrum & medicum ſpiritalem conſulo, ut doceas me facere voluntates Dei, tuiſque veſtigiis ambulare poſt Chriſtum, &* [f] *morte iſta evangelica priùs emori, quà carnalem reſolutionem voluntario præveniamus exceſſu: non obitu, ſed ſententiâ recedentes ab hujus ſæculi vita, quæ tota tentationum, vel, ut tu aliquando ad me locutus es, tota tentatio eſt. Vtinam ergo ſic dirigantur viæ meæ poſt* G *veſtigia tua, ut exemplo tuo ſolvens calciamentum vetus de pedibus meis, diſrumpam vincula mea, & liber exſultem ad currendum viam, quò poſſim aſſequi mortem iſtam, qua tu mortuus es huic ſæculo, ut vivas Deo in Chriſto vivente in te, cujus & mors & vita in corpore tuo & corde & ore cognoſcitur. Quia non ſapit cor tuum*

[s] Editio Lov. ad litteram [a] habet, *delectationis.* ad litter. [b] *ſalvare* ad [c] *veniſſi eo non ſanctitate tua.* ad [d] *patre.* ad [e] *actio noſtra.* ad [f] *mortem iſtam evangelicam pr. em quàm carn. reſ. vel præveniamus.* quos locos, aliòſque plures ad Plumarcenſem codicem correximus.

Classis II An. 408

terrena, nec os tuum loquitur opera hominum; ſed verbum Chriſti abundat in pectore tuo; & ſpiritus veritatis effunditur in lingua tua, ſuperni fluminis impetu letificans civitatem Dei.

5. *Quæ autem virtus hanc in nobis efficit mortem, niſi caritas, quæ fortis eſt ut mors? Sic enim oblitterat nobis & perimit hoc ſæculum, ut impleat mortis effectum per affectum Chriſti, in quem converſi avertimur ab hoc mundo, & ita viventes morimur ab elementis hujus mundi. Nec tamquam viventes in eorum conſpectu*, [a] *viſuque decernimus; quia portio noſtra mors Chriſti eſt: cujus à mortuis reſurrectionem non apprehendimus in gloria, niſi mortem ejus in cruce mortificatis membris & ſenſibus carnis imitemur; ut jam non noſtra voluntate vivamus, ſed illius, cujus voluntas ſanctificatio noſtra eſt; & qui ideo pro nobis mortuus eſt, & reſurrexit, ut jam non nobis, ſed illi vivamus, qui pro nobis mortuus eſt, & reſurrexit, & dedit nobis pignus repromiſſionis ſuæ ſpiritu ſuo, ſicut pignus vitæ noſtræ poſuit in cælis in corpore ſuo, quod eſt* [b] *caput corporis noſtri. Unde nunc exſpectatio noſtra, Dominus eſt, & ſubſtantia, quæ ab ipſo facta eſt apud ipſum, & in ipſo, & per ipſum, qui conformatus eſt corpori humilitatis noſtræ ut nos conformaret corpori gloriæ ſuæ, & ſecum in cæleſtibus collocaret. Propterea & qui digni fuerint vità æternà, erunt in gloria regni ejus, ut cum ipſo ſint, ſicut Apoſtolus ait, & cum ipſo maneant, ſicut & ipſe Dominus ad Patrem dixit,* (1. Theſſ. 4. 16.; Johan. 17. 24.) Volo ut ubi ego ſum, & illi ſint mecum.

6. *Sine dubio hoc illud eſt, quod in Pſalmis habes,* (Pſal. 83. 5.) Beati qui habitant in domo tua; in ſæcula ſæculorum laudabunt te. *Puto autem hanc laudationem vocibus concinentium eſſe promendam: etſi immutabuntur ſanctorum reſurgentium corpora, ut ſint ſicut & Domini corpus poſt reſurrectionem apparuit: in qua utique reſurrectionis humanæ viva imago præfulſit; ut Dominus ipſe, qui in corpore ipſo, quo paſſus fuerat, & reſurrexerat, quaſi ſpeculum contemplationis omnibus fuerit. Qui utique cùm in eadem carne, qua mortuus & ſepultus fuerat, reſurrexiſſet, omnium omnia officia membrorum expreſſa oculis & auribus hominum ſæpe* [c] *collatis exhibuit. Quod ſi etiam Angeli, quorum ſimpliciter ſpiritalis eſt creatura, linguas habere dicuntur, quibus utique laudes Domino creatori cantant, & gratias referre non deſinunt; quanto magis hominum, etſi ſpiritalia jam poſt reſurrectionem corpora, manentibus tamen glorificatæ carnis omnibus membris, & per omnia membra formis & numeris ſuis, & linguas habebunt in oribus ſuis, & linguis eſſantibus dabunt voces, quibus divinas laudes vel ſenſuum ſuorum gaudiorumque affectus per verba depromant. Fortè etiam hoc gratiæ gloriæque appoſituro ſanctis ſuis Domino, in ſæculis regni ſui, ut tanto potioribus linguis & vocibus canant, quanto ad beatiorem naturam corporum beata immutatione profecerint, ut in corporibus jam ſpiritalibus conſtituti, jam forſitan non humanis, ſed illis angelicis atque cæleſtibus, quales Apoſtolus audivit in paradiſo, ſermonibus eloquantur.* (2. Cor. 12. 4.) *Et ideo forſitan homini ineffabiles eos ſermones fuiſſe teſtatus eſt, quia ſanctis, inter alias præmiorum ſpecies, jam novæ linguæ parantur. Quibus idcirco hominibus hujus ſæculi adhuc uti non licet, ut jam his gloriæ ſuæ congruentibus immortales loquantur, de quibus dictum eſt,* (Pſ. 64. 14.) Etenim clamabunt & hymnum dicent; *procul dubio in cæleſtibus, ubi cum Domino erunt, & delectabuntur in abundantia pacis,* [*] *gaudentes in conſpectu throni, mittentes ante pedes Agni pateras & coronas, & canentes ei canticum novum, aggregati choris Angelorum, Virtutum, Dominationum, Thronorum, ut & ipſi cum Cherubim atque Seraphim, & quatuor illis animalibus voce perpetua concinentes dicant,* (Eſai. 6. 3.) Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus ſabaoth, *& reliqua quæ noſti.*

7. *Hoc eſt ergo quod egenus & pauper ego ille inſipiens & parvulus tuus, quem ut verus ſapiens ferre conſueſti, rogo ut me ſcientiam vel opinionem ſuper hoc tuam doceas; (quia ſcio te illuminatum ſpiritu revelationis ab ipſo duce & fonte ſapientium, ut ſicut præterita cognoviſti, & præſentia vides, ita etiam de futuris* [d] *æſtimes;) quid cenſeas de his cæleſtium creaturarum, vel etiam ſuper cælos in conſpectu altiſſimi agentium vocibus ſempiternis, quibus eandem organis exprimantur. Quamvis enim Apoſtolus dicendo,* (1. Cor. 13. 1.) Si linguis Angelorum loquar, *proprium quemdam illos ſuæ naturæ, vel, ut ita dixerim, gentis habere ſermonem oſtenderit, tanto humanis ſenſibus & eloquiis altiorem, quanto ipſa Angelorum creatura & ſtatio mortalibus* [e] *incolis & terrenis ſedibus præſtat: attamen forſitan linguas Angelorum pro generibus vocum atque ſermonum dixerit, ſicut & de chariſmatum varietate diſſerens inter dona gratiarum numerat genera linguarum, utique hoc in ſigno eſſe ſignificans, quod multarum gentium ſermone loqui ſingulis donaretur. Sed & vox Dei ſæpe ad ſanctos emiſſa de nube, oſtendit poſſe loquelam eſſe ſine lingua. Siquidem lingua corporis membrum ſit puſillum, & magnum. Sed fortè ex hoc ipſo, quia* [f] *in hoc membro vocis officium Deus poſuit, etiam incorporeæ Angelorum creaturæ ſermones & voces linguam vocaverit, ſicut Scriptura ſolet Deo quoque ſecundum ſpecies operationum, nomina adſignare membrorum. Ora pro nobis, & doce nos.*

8. *Frater noſter cariſſimus & dulciſſimus Quintus, quàm tardè ad nos remeat à vobis, tam citò à nobis ad vos redire feſtinat: inſtantiam verò ejus in litteris exigendis & hæc epiſtola lituris quàm verſibus crebrior loquitur, commemorati exactoris nimiam feſtinationem ſchedæ fecit. Nam pridie Idus Maias venit ad nos ut reſcripta peteret, & Idibus ànte ſextam dimitti obtinuit. Videte ergo utrùm eum commendaverim, vel accuſaverim hujuſmodi teſtimonio. Fortè enim, immo ſine dubio laudabilis magis quàm culpabilis judicabitur, qui à tenebris, quòd in comparatione veſtri luminis ſumus, juſtiſſimè refeſtinavit ad lucem ſuam.*

EPISTOLA XCV. [*]

[*] *Aliàs* CCL. *quæ autem 95. erat, nunc 177.*

Auguſtinus ſuperiori epiſtolæ reſpondens agit de præſentis vitæ ſtatu, necnon de qualitate corporis beatorum, deque membrorum officiis poſt reſurrectionem.

Dominis cariſſimis & ſinceriſſimis, ſanctis & deſiderabilibus & venerabilibus fratribus, ſub magiſtro Domino Jeſu [g] condiſcipulis, Paulino & Theraſiæ Auguſtinus in Domino ſalutem.

Scripta hyeme an. exeunte 408. aut ineunte 409.

1. Cum vos fratres noſtri conjunctiſſimi nobis, quos nobiſcum deſiderati deſiderare, & ſalutati reſalutare conſueſtis, aſ-

[a] MS. Phimarc. ad litter. a habet, *viſuque.* ad [b] omittit, *caput.* At Lov. ad [c] habet *collata*, ad [d] *quid æſtimes* ad [e] *in cælis.* ad [f] *quia ſine hoc membro in quo eſt vocis officium Deum poſſit etiam in corpore Angelorum creare*, quibus locis & nonnullis aliis Phim. cod. ſequimur.

[g] *Quia magiſter & epiſcopus* in ſuperiore epiſtola ſalutatus fuit Auguſtinus, idcirco reddit ſalutem hiſce verbis. Ex quibus obiter conjectare nobis licet dignitatem epiſcopalem ante annum 409. non collatam fuiſſe Paulino; cui alioquin ornatior titulus debitus atque ipſi ab Auguſtino adſcribendus fuerat. Porrò conjecturæ favet Ruffinus, qui in epiſtola nuncupatoria 2. libri de benedictionibus Patriarcharum, quem circiter id tempus ſcripſiſſe videtur, non epiſcopum, ſed fratrem ipſum appellat. Deinceps verò epiſcopus ab Auguſtino dicitur in epiſtola 149. ſcripta vernis an. 413. & in lib. 1. de civitate Dei c. 10. ubi de re agitur, quæ anno 410. contigit.

ſiduè

Classis II. An. 408.

ſidùè vident, non tam augentur bona noſtra, quàm conſolantur mala. Nam ipſas cauſſas & neceſſitates, & quantum valemus, devitare conamur, & tamen, neſcio quomodo, credo pro meritis noſtris, deeſſe non poſſunt: ſed cùm ad nos veniunt, & vident nos, fit quod ſcriptum eſt, *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, exhortationes tuæ jocundaverunt animam meam.* (Pſal. 93. 19.) Proinde ad iſtam lætitiam, qua vobiſcum eſt frater [a] Poſſidius, cùm ex ipſo audieritis, quam triſtis eum cauſſa compulerit, hoc me veriſſimè dicere cognoſcetis: & tamen ſi quiſquam noſtrûm propter hoc ſolùm iret trans mare, ut veſtrâ præſentiâ frueretur, quid hac cauſſâ juſtius, quid poſſet dignius inveniri? Sed id vincula noſtra non ferrent, quibus religati ſumus infirmorum ſervire languoribus, nec eos præſentiâ corporali relinquere, niſi cùm hoc cogunt tanto imperioſiùs, quanto perieuloſiùs ægrotando. Utrùm exerceamur his, an potiùs plectamur neſcio, niſi quòd non ſecundùm peccata noſtra facit nobis, neque ſecundùm iniquitates noſtras retribuit nobis, qui tanta ſolatia doloribus miſcet, agitque mirabili medicinâ, ne amemus mundum, ne deficiamus in mundo.

2. Quæſivi abs te prioribus litteris, qualiſnam tibi videatur futura æterna vita ſanctorum: ſed bene mihi reſpondiſti, etiam de præſentis vitæ ſtatu adhuc eſſe utique conſulendum: niſi quòd me cònſulere voluiſti, quod aut mecum neſcis, aut mecum ſcis, aut magis quàm ego forſitan ſcis; quippe qui etiam veriſſimè dixeris evangelicam mortem priùs emoriendum, quàm carnalem reſolutionem voluntario præveniamus exceſſu, non obitu, ſed ſententiâ recedentes ab hujus ſæculi vita. Simplex hæc actio, & nullo dubitationis æſtu fluctuat, quòd ita nos vivere oportere cenſemus in hac vita mortali, ut vitæ immortali quodammodo coaptemur. Verùm omnis quæſtio, quæ agentes quærenteſque conturbat homines, qualis ego ſum, illa, eſt quonam modo vivendum ſit, vel inter eos, vel propter eos, qui nondum vivere moriendo noverunt, non reſolutione corporis, ſed quodam ſe à corporalibus illecebris avertentes mentis affectu. Plerumque enim videtur nobis, quòd niſi eis aliquantulùm congruamus ad ea ipſa, unde illos extrahi cupimus, nihil cum eis ſalubriter agere poterimus. Quod cùm facimus, talium delectatio ſubrepit & nobis, ut ſæpe etiam loqui vana delectet, auremque præbere loquentibus, nec arridere tantùm, ſed etiam riſu vinci ac ſolvi: ita pulvereis quibuſdam, vel etiam luteis affectibus noſtras animas aggravantes, laborioſiùs & pigriùs levamus ad Deum, ut vivamus evangelicam vitam, moriendo evangelicam mortem. Quod ſi aliquando ſucceſſerit, ſtatim ſubjicietur, Euge, Euge, non ab hominibus; neque enim quiſquam hominum ſentit in alio talem mentis agnitionem: ſed in quodam intus ſilentio, neſcio unde clamatur, Euge, Euge. Propter hoc genus tentationis ab angelo colaphizatum ſe tantus Apoſtolus confitetur. (2. Cor. 12. 7.) Ecce unde vita humana ſuper terram tota tentatio eſt; quando & ibi homo tentatur, ubi quantum poteſt vitæ cæleſtis ſimilitudini coaptatur.

3. Quid dicam de vindicando, vel non vindicando? quandoquidem hoc totum ad eorum ſalutem proficere volumus, in quos vindicandum aut non vindicandum eſſe arbitramur. Quis etiam ſit vindicandi modus, non ſolùm pro qualitate vel quantitate culparum, verùm etiam pro quibuſdam viribus animorum, quid quiſque ſufferat, quid recuſet, ne non ſolùm non proficiat, ſed etiam deficiat, quàm profundum & latebroſum eſt? impendentem quoque vindictam metuentes, quæ ab hominibus metuitur, neſcio utrùm plures correcti ſunt, quàm in deterius abierunt. Quid cùm ſæpe accidat, ut ſi in quemquam vindicavens, ipſe pereat; ſi inultum reliqueris, alter pereat? Ego in his quotidie peccare me fateor, & ignorare quando, quove modo cuſtodiam id quod ſcriptum eſt, *Peccantes coram omnibus argue, ut ceteri timorem habeant*; (1. Tim. 5. 20.) & quod ſcriptum eſt, *Corripe eum inter te & ipſum ſolum*; (Matt. 18. 15.) & quod ſcriptum eſt, *Nolite ante tempus judicare, ut non judicemini*; (1. Cor. 4. 5.) neque enim hìc addidit ante tempus: & quod ſcriptum eſt, *Tu quis es, qui judicas alienum ſervum? ſuo domino ſtat aut cadit. ſtabit autem. Potens eſt enim Deus ſtatuere illum*; (Rom. 14. 4.) unde confirmat de his ſe dicere, qui intus ſunt: & rurſus eos judicari jubet, cùm dicit, *Quid enim mihi de his, qui foris ſunt, judicare? Nonne de his, qui intus ſunt, vos judicatis? auferte malum ex vobis ipſis.* (1. Cor. 5. 12. 13.) Quod cùm etiam faciendum videtur, quatenus fiat, quantæ curæ ac timoris eſt? ne fortè contingat quod de illo ipſo intelligitur in ſecunda ad eoſdem epiſtola cavendum admonere, *ne majore triſtitia abſorbeatur qui ejuſmodi eſt.* (2. Cor. 2. 8.) Et ne quiſquam hoc non multùm curandum putaret, ibi ait, *ut non poſſideamur à ſatana: non enim ignoramus mentes ejus.* Quis in his omnibus tremor, mi Pauline ſancte homo Dei? quis tremor, quæ tenebræ? Nonne putamus de his eſſe dictum, *Timor & tremor venerunt ſupra me, & contexerunt me tenebræ? & dixi, Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo & requieſcam? Ecce elongavi fugiens, & manſi in deſerto.* (Pſal. 54. 6. 7. &c.) Verumtamen etiam in deſerto ipſo fortaſſis expertus ſit, quod adjungit, *Exſpectabam eum qui me ſalvum faceret à puſillanimitate & tempeſtate.* Nempe ergo tentatio eſt vita humana ſuper terram.

4. Quid, ipſa divina eloquia, nonne palpantur potiùs, quàm tractantur à nobis? (Job. 7. 1.) dum in multo pluribus quærimus potiùs quid ſentiendum ſit, quàm definitum aliquid fixumque ſentimus? & ea cautio cùm ſollicitudinis plena ſit, multo melior eſt tamen, quàm temeritas affirmandi. Nonne in multis, ſi non ſecundùm carnem homo ſapiat, quam mortem dicit eſſe Apoſtolus, magno ſcandalo erit ei, qui adhuc ſecundùm carnem ſapit? ubi & dicere quid ſentias periculoſiſſimum, & non dicere laborioſiſſimum, & aliud quàm ſentis dicere pernicioſiſſimum eſt? Quid, cùm ea quæ non approbamus in eorum, qui intus ſunt, ſermone vel ſcriptis, putanteſque id ad fraternæ caritatis libertatem pertinere, judicium noſtrum non occultamus, & hoc non benevolentiâ, ſed invidiâ facere credimur, quantum peccatur in nos? & cùm ſimiliter eos, qui noſtras ſententias reprehendunt, lædere potiùs velle, quàm corrigere ſuſpicamur, quantum peccamus in alios? certè hinc exſiſtunt inimicitiæ plerumque etiam inter cariſſimas familiariſſimaſque

[a] Poſſidius Calamenſis epiſcopus acturus cauſſam eccleſiæ ſuæ, quæ expilationem, incendia, cædes perpeſſa erat à paganis Calamenſibus, uti docent epiſtolæ 91 & 104. navigavit ad Imperatorem, ex eadem epiſt. 104. ſub finem videlicet anni 408 (quo anno ſeditio illa contigiſſe videtur) ſeu initio 409 quandoquidem is dubio procul perlator fuerit epiſtolæ hujus 95. ad Paulinum ſcriptæ Carthagine, cùm ibi hyemaret Auguſtinus, juxta epiſt. 112.

CLASSIS II. AN. 408.

perſonas, dum, ſupra quàm ſcriptum eſt, unus pro altero inflatur adverſùs alterum, & dum mordent & comedunt invicem, timendum eſt ne conſumantur ab invicem. *Quis ergo dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam?* (Pſal. 54. 7.) Sive enim quia pericula, in quibus quiſque verſatur, graviora ſunt, quàm inexperta, ſive quia revera ita eſt; quælibet puſillanimitas tempeſtaſque deſerti minùs mihi videtur moleſta, quàm ea, quæ vel patimur, vel timemus in turbis.

5. Proinde multùm approbo ſententiam tuam, de hujus vitæ ſtatu eſſe agendum, vel potiùs curſu quàm ſtatu. Addo aliud, quia priùs hoc requirendum atque tenendum eſt, quàm illud, quale futurum ſit, quò iſte fert curſus. Inde ergo interrogavi quid ſentias, quaſi hujus vitæ rectâ regulâ retentâ atque ſervatâ jam ſecuri ſimus, cùm in tam multis, maximéque in his quæ breviter, ut potui, commemoravi, periculoſiſſimè laborare me ſentiam. Sed quia omnis hæc ignorantia & difficultas hinc mihi videtur exſiſtere, quod in magna varietate morum, & animarum occultiſſimas voluntates atque infirmitates habentium, rem populi gerimus, non terreni atque Romani, ſed Jeroſolymitani cæleſtis, magis me libuit loqui tecum ex illo quod erimus, quàm ex iſto quod ſumus. Ibi enim etſi neſcimus quæ bona futura ſunt, non tamen de parva re certi ſumus, quòd iſta mala ibi non erunt.

6. De agenda ergo iſta temporali vita, eo modo, per quem veniendum eſt ad æternam, novi concupiſcentias carnales eſſe frenandas; tantumque remittendum in delectationes ſenſuum corporalium, quantum ſuſtentandæ hujuſmodi agendæque vitæ ſatis eſt, omneſque moleſtias temporales, pro veritate Dei, & ſalute æterna noſtra & proximi, patienter fortiterque tolerandas. Novi etiam proximo ad hoc conſulendum omni ſtudio caritatis, ut iſtam vitam rectè gerat propter æternam. Præponenda etiam nobis ſpiritalia carnalibus, incommutabilia mutabilibus, & hæc omnia tanto magis minúſve poſſe hominem, quanto magis minúſve adjuvatur gratiâ Dei, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Cur autem ille ſic, ille autem ſic adjuvetur, vel non adjuvetur neſcio. Id tamen Deum ſumma ſibique nota æquitate facere ſcio. Propter illa verò, quæ ſupra commemoravi, quemadmodum vivendum ſit cum hominibus, ſi quid tibi exploratum liquet, edoce me obſecro. Sin & te ita ut me movent iſta, confer ea cum aliquo manſueto cordis medico, ſive illic inveneris ubi degitis, ſive cùm Romam toto anniverſario pergitis, & quod per illum tibi loquentem, ſeu vobis colloquentibus Dominus aperuerit, ſcribe mihi.

7. De reſurrectione autem corporum, membrorumque in illa incorruptione atque immortalitate futuris officiis, quoniam viciſſim me interrogaſti quid ſentiam; audi breviter quod, ſi non ſatis erit, poterit, ſi Dominus adjuverit, latiùs diſputari. Firmiſſimè tenendum eſt, unde Scripturæ ſanctæ verax & clara ſententia eſt, viſibilia iſta corpora atque terrena, quæ nunc animalia dicuntur, ſpiritalia futura in reſurrectione fidelium atque juſtorum. Porrò ſpiritalis corporis qualitas inexperta nobis, quemadmodum vel comprehendi, vel inſinuari poſſit, ignoro. Corruptio ibi certè nulla erit, ac per hoc nec iſto quo nunc indigent corruptibili cibo, tunc indigebunt; nec tamen eum capere non poterunt, veraciterque conſumere poteſtate, non neceſſitate. Alioquin nec Dominus eum poſt reſurrectionem accepiſſet, qui nobis ita præbuit corporalis reſurrectionis exemplum, ut hinc Apoſtolus dicat, *Si mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit.* (1 Cor. 15. 16.) Qui cùm membris omnibus appareret, eorumque officiis uteretur, loca etiam vulnerum demonſtravit. (Johan. 20. 20.) Quas ego cicatrices, non ipſa vulnera ſemper accepi, & eas ipſas poteſtate, non neceſſitate. Cujus poteſtatis facilitatem tunc maximè oſtendit, cùm vel in alia forma ſe demonſtravit, (Luca 24. 15.) vel in domo diſcipulis conſtitutis, cùm oſtia clauſa eſſent, verus apparuit. (Johan. 20. 15. Marci 16. 12. Johan. 20. 19.)

8. Hinc oritur de Angelis quæſtio, utrùm habeant corpora ſuis officiis & concurſationibus congrua, an tantummodo ſpiritus ſint? Si enim habere dixerimus, occurrit nobis, *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus.* (Pſal 103. 4.) Si autem non habere dixerimus, plus habet ſcrupuli, quomodo ſcriptum ſit, eos corporeis hominum ſenſibus ſine corpore præſentatos, (Gen. 18. 2. & 19. 1.) hoſpitio ſuſceptos, pedes eis lotos, edentibus & bibentibus miniſtratum. Faciliùs enim videri poteſt, ſic eſſe ſpiritus Angelos dictos, ut homines animas, ſicut ſcriptum eſt cum Jacob in Ægyptum tot animas deſcendiſſe (Gen. 46. 27.) (neque enim corpora non habebant) quàm ut illa omnia ſine corporibus geſta credantur. Deinde certa quædam in Apocalypſi Angeli ſtatura definitur in ea menſura, quæ niſi corporum eſſe non poſſit, ut quod hominibus apparuerit non ad falſitatem, ſed ad illam poteſtatem ac facilitatem ſpiritalium corporum referatur. Sed ſive habeant Angeli corpora, ſive quiſquam poſſit oſtendere, quemadmodum corpora non habentes gerere illa omnia potuerint; in illa tamen civitate ſanctorum, ubi etiam per Chriſtum redemti à generatione hac, in æternum conjungentur millibus Angelorum, voces corporales non latentes animos indicabunt: quia in illa ſocietate divina nihil cogitationis proximo poterit occultari; ſed erit conſonans in Dei laude concordia, non ſolùm ſpiritu, verùm etiam ſpiritali corpore expreſſa. hoc mihi videtur.

9. Interim ſi quid congruentius veritati vel jam tenes, vel à doctioribus audire potueris, per te noſſe ſtudioſiſſimè exſpecto. Recenſe ſane * epiſtolam meam, cui quoniam feſtinantiſſimè te reſpondiſſe de diaconi feſtinatione cauſſatus es, ideo non conqueror, ſed potiùs commemoro, ut quod tunc omiſſum eſt, nunc reddatur. Et de otio quippe Chriſtiano ad percipiendam vel diſſerendam Chriſtianam ſapientiam quid ſentias; & de otio quod putabam tuo, cujus mihi occupationes incredibiles nuntiatæ ſunt, require & vide, quid à te ſcire quæſierim. (Et alia manu) memores noſtri felices vivite, magna gaudia & ſolatia noſtra ſancti Dei.

* Hæc non exſtat.

EPISTOLA XCVI. *

* Aliàs CXXIV: quæ autem 96. erat, nunc 183.

Auguſtinus Olympio, quem audierat provectum recèns ad novam dignitatem, (ſcilicet Magiſtri officiorum, quod ipſi munus poſt Stilichonis necem an. 408. collatum fuit.) commendat impensè cauſſam Bonifacij Cataquenſis epiſcopi, ſuper poſſeſſione quadam eccleſiæ ab ipſius prædeceſſore non ſine fraude comparata.

Domino dilectiſſimo & in Chriſti membris honorabiliter amplectendo filio OLYMPIO, AUGUSTINUS.

Scripta an. 408. aut circ. initium Septemb.

1. QUIDQUID ſis ſecundùm ſæculi hujus curſum, nos tamen cariſſimo & ſinceriſſimo conſervo noſtro Olympio Chriſtia-

CLASSIS II. AN. 408

no fidiſſimè ſcribimus. Hoc enim tibi eſſe ſcimus A
omni gloriâ glorioſius, & omni ſublimitate ſubli-
mius. Fama quippe ad nos pertulit, honorem te
adeptum eſſe celſiorem; quæ utrùm vera eſſet, non-
dum apud nos fuerat confirmatum, cùm hæc ſcri-
bendi provenit occaſio. Sed quoniam novimus te
à Domino didiciſſe, non alta ſapere, ſed humili-
bus conſentire, quolibet culmine provectus eſſes,
non aliter quàm ſoles litteras noſtras te accepturum
eſſe præſumimus, domine dilectiſſime, & in Chri-
ſti membris honorabiliter amplectende fili. Tem- B
porali verò felicitate ad æterna lucra te prudenter
uſurum minimè dubitamus, ut quanto plus potes
in hac terrena republica, tanto plus impendas cæ-
leſti illi, quæ te in Chriſto peperit, civitati, quod
tibi uberius rependatur in regione viventium, &
in vera pace ſecurorum ac ſine fine manentium gau-
diorum.

2. Sancti fratris & coepiſcopi mei Bonifacij
petitionem tuæ rurſus caritati commendo, ne fortè
ounc fieri poſſit quod antè non potuit. Cùm enim C
poſſet ſine ulla forſitan quæſtione quod præceſſor
ejus, quamvis ſub alieno nomine, comparaverat, &
ſub eccleſiæ nomine poſſidere jam cœperat, con-
ſequenter etiam ipſe retinere: nolumus tamen, quo-
niam fiſci debitor fuit, hunc ſcrupulum habere in
conſcientia. Neque enim fraus iſta, quia fiſco fie-
bat, ideo non fiebat. Et ille quidem Paulus, poſt-
quam epiſcopus factus eſt, renuntiaturus ſuis om-
nibus rebus propter immenſum cumulum fiſcalium
debitorum, exacta quadam cautione, in qua cer- D
tum ei pondus debebatur argenti, hos exiguos agel-
los, unde victum ſuſtentaret, tamquam eccleſiæ
comparavit, ſub nomine tunc potentiſſimæ do-
mus, ut etiam ex ipſis, morem ſuum ſequens, cùm
fiſco non ſolveret, nullas exactorum moleſtias pa-
teretur. Iſte autem qui eidem eccleſiæ illo defun-
cto eſt ordinatus, timuit hos agros ſuſcipere: &
cùm poſſet pro ſolis fiſcalibus debitis, quæ de me-
moratis poſſeſſiunculis ille contraxerat, imperiale
beneficium poſtulare, totum maluit confiteri, quòd E
eas Paulus de argento proprio, cùm eſſet fiſco ob-
noxius, de * haſtario emerat: ut eas eccleſia, ſi
fieri poteſt, non occulta epiſcopi iniquitate, ſed
manifeſta Chriſtiani Imperatoris liberalitate poſſi-
deat. Quod ſi fieri non poteſt, MELIUS inopiæ
laborem ſervi Dei tolerant, quàm ut neceſſario-
rum facultatem cum conſcientia fraudis obtineant.

3. Ad hoc tuum ſuffragium petimus impartiri
digneris: quia id quod primò impetratum eſt, no-
luit allegare, ne iterum ſupplicandi ſibi interclu- F
deret facultatem: non enim erat ad deſiderata reſ-
ponſum. Nunc verò cùm ſis eadem benignitate
qua ſoles, ſed amplior poteſtate, non deſperamus,
adjuvante Domino, meritis tuis hoc facilè poſſe
concedi: cùm etiam ſi tuo nomine eadem loca pe-
teres, & memoratæ eccleſiæ ipſe donares, quis re-
prehenderet, aut quis non maximè prædicaret pe-
titionem tuam, non terrenæ cupiditati, ſed Chri-
ſtianæ pietati ſervientem? Domini Dei noſtri mi-
ſericordia te in Chriſto feliciorem tueatur, Domi- G
ne fili.

EPISTOLA XCVII. *

CLASSIS II AN. 408

* Aliàs CXXIX qua autem 97. erat, nunc 104.

*Auguſtinus Olympio, ut tueatur leges de confringendis ido-
lis & hæreticis corrigendis, quæ vivo Stilichone miſſæ
ſunt in Africam, faciatque pro auctoritate & induſtriâ
ſuâ ut eas ex Imperatoris voluntate conſtitutas eſſe, adeo-
que poſt Stilichonis necem nihilominus vigere intelligant
Eccleſiæ inimici.*

Domino eximio & meritò præſtantiſſimo, multúm-
que in Chriſti caritate honorando filio OLYM-
PIO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. QUAMVIS mox ut audivimus te meritò ſublimatum, cùm ipſa fama nondum no- *Scripta exeunte an. 408.*
bis certiſſima eſſet, nihil aliud de animo
tuo credidimus erga Eccleſiam Dei, cujus te vera-
citer filium eſſe gaudemus, quàm quod tuis litte-
ris mox aperuiſti: tamen etiam illis lectis, quibus
ultro dignatus es, etiamſi pigri & cunctantes eſſe-
mus, exhortationem benevolentiſſimam mittere,
ut inſtruente humilitate noſtra, per religioſam obe-
dientiam tuam, Dominus, cujus munere talis es, Ec-
cleſiæ ſuæ jam jamque ſubveniat, majore fiduciâ tibi
ſcribimus domine eximie & meritò præſtantiſſime
multúmque in Chriſti caritate honorande fili.

2. Et fratres quidem multi ſancti collegæ mei,
graviter Eccleſiâ perturbatâ profecti ſunt penè fu-
gientes ad glorioſiſſimum comitatum, quos ſive
jam videris, ſive litteras eorum ab urbe Roma op-
portunitatis cujuſquam occaſione acceperis: ego
tamen licèt nullum conſilium cum eis communi-
care potuerim, non potui prætermittere per hunc
fratrem & compreſbyterum meum, qui urgen-
te neceſſitate pro ſalute civis ſui, etiam media hye-
me quomodocumque ad illas partes venire com-
pulſus eſt, & ſalutare & admonere caritatem tuam,
quam habes in Chriſto Jeſu Domino noſtro, ut
opus tuum bonum diligentiſſimâ acceleretur in-
ſtantiâ, quò noverint inimici Eccleſiæ leges illas,
quæ de idolis confringendis & hæreticis corrigen-
dis vivo Stilichone in Africam miſſæ ſunt, ex vo-
luntate Imperatoris piiſſimi & fideliſſimi conſtitu-
tas: quo neſciente vel nolente factum ſive doloſè
jactant, ſive libenter putant; atque hinc animos
imperitorum turbulentiſſimos reddunt, nobiſque
periculoſè ac vehementer infeſtos.

3. Hoc autem quod petendo vel ſuggerendo
admoneo præſtantiam tuam, non dubito omnium
per Africam collegarum meorum fieri voluntate:
arbitrorque quacumque primitus exorta occaſio-
ne facillimè poſſe ac debere maturari, ut noverint,
ſicut dixi, homines vani, quorum & adverſantium
ſalutem requirimus, leges quæ pro Chriſti Eccle-
ſia miſſæ ſunt, magis Theodoſij filium quàm Stili-
chonem curaſſe mittendas. Propterea quippe me-
moratus preſbyter harum perlator, cùm de regio-
ne ſit Milevitana, ab epiſcopo ſuo venerabili fratre
meo Severo, qui tuam mecum ſinceriſſimam dile-
ctionem multùm ſalutat, per Hipponem-regium,
ubi ego ſum, tranſire juſſus eſt: quia cùm fortè ſi-
mul eſſemus in magnis Eccleſiæ tribulationibus &
perturbationibus, quærebamus occaſionem ſcri-
bendi ad eximietatem tuam, & non inveniebamus.
Jam quidem unam epiſtolam miſeram in negotio
ſancti fratris & collegæ mei Bonifacij epiſcopi Ca-
taquenſis; ſed nondum ad nos pervenerant gra-

* Bad. Am. & Er. habent, *de Aſcario*. At Lov. & MSS. *de haſtario*. Porrò haſtarium dicebatur, ubi ſpolia ſeu proſcriptorum bona vende-
bantur.

CLASSIS II. AN. 408.

viora, quæ nos vehementiùs agitarent: quibus comprimendis vel corrigendis quemadmodum meliore ſecundùm Chriſti [a] viam conſilio ſuccurratur, commodiùs [b] epiſcopi qui propterea navigaverunt, cum tanta benignitate tui cordis acturi ſunt, qui potuerunt communi conſilio diligentiùs deliberatum aliquid ferre, quantum temporis permittebat anguſtia. Illud tamen quo animum clementiſſimi & religioſiſſimi principis erga Eccleſiam provincia noverit, nullo modo eſſe differendum, ſed etiam antequam epiſcopos, qui profecti ſunt, videas, quàm primùm tua præſtantiſſima pro Chriſti membris in tribulatione maxima conſtitutis vigilantia potuerit, accelerandum ſuggero, peto, obſecro, flagito. Neque enim parvum in his malis ſolatium Dominus obtulit, quod te voluit multo ampliùs poſſe quàm poteras, quando jam de tuis multis ac magnis operibus bonis gaudebamus.

4. Multùm ſanè de quorumdam, neque paucorum fide firma & ſtabili gratulamur, qui ex occaſione legum ipſarum ad Chriſtianam religionem vel catholicam pacem converſi ſunt; pro quorum ſalute ſempiterna nos in hac temporali etiam periclitari delectat. Propterea enim maximè ab hominibus nimiùm durèque perverſis, nunc inimicitiarum graviores impetus ſuſtinemus, quos nonnulli eorum nobiſcum patientiſſimè ſuſtinent: ſed plurimùm infirmitati metuimus, donec diſcant & valeant, adjuvante miſericordiſſimâ gratiâ Domini, ſæculum præſens & hominum diem robore cordis valentiore contemnere. Commonitorium quod miſi fratribus epiſcopis, ſi ut puto nondum ibi ſunt, ab eximietate tua illis tradatur, cùm venerint. Tantam quippe tui ſinceriſſimi pectoris habemus fiduciam, ut adjuvante Domino Deo noſtro non ſolùm impertitorem auxilij te velimus, verùm etiam conſilij participem.

EPISTOLA XCVIII. [*]

[*] *Aliàs* XXIII. *quæ autem 98. erat, nunc 119.*

Auguſtinus Bonifacio epiſcopo, reſpondens qui fiat, ut infantibus in baptiſmo proſit parentum fides, cùm poſt baptiſmum non noceat illis parentum impietas: deinde quomodo ſuſceptores in baptiſmo reſpondeant, illos credere, cùm parvuli revera non credant, & incertum ſit an ſint credituri.

[c] BONIFACIO coëpiſcopo, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta fortè circ. idem tempus. De conſec. diſt. 4. Quæris.

1. QUÆRIS à me, *utrùm parentes baptizatis parvulis ſuis noceant, cùm eos dæmoniorum ſacrificiis ſanare conantur. Et ſi non nocent, quomodo eis proſit cùm baptizantur parentum fides, quorum eis non poteſt obeſſe perfidia.* Ubi reſpondeo, tantam illius ſacramenti, hoc eſt baptiſmi ſalutaris eſſe virtutem in ſancta compage corporis Chriſti, ut ſemel generatus per aliorum carnalem voluptatem, cùm ſemel regeneratus fuerit per aliorum ſpiritalem voluntatem, deinceps non poſſit vinculo alienæ iniquitatis obſtringi, cui nulla ſua voluntate conſentit. *Et anima* enim *patris mea eſt*, inquit, *& anima filij mea eſt. Anima quæ peccaverit, ipſa morietur.* (*Ezec.* 18. 4.) non autem peccat ipſa, cùm parentes ei omnino neſcienti, vel quilibet alius adhibet ſacrilegia dæmoniorum. Sed ideo ex Adam traxit, quod ſacramenti illius gratiâ ſolveretur, quia nondum erat anima ſeparatim vivens, id eſt altera anima, de qua diceretur, *Et anima patris mea eſt, & anima filij mea eſt.* (*1. q. 4. Jam itaque.*) Jam itaque cùm homo in ſeipſo eſt, ab eo qui genuit alter effectus, peccato alterius ſine ſua conſenſione non tenetur obnoxius. Traxit ergo reatum, quia unus erat cum illo & in illo à quo traxit, quando quod traxit admiſſum eſt. Non autem trahit alter ab altero, quando ſuâ unoquoque propriâ vitâ vivente jam eſt unde dicatur, *Anima quæ peccaverit, ipſa morietur.*

2. Ut autem poſſit regenerari per officium voluntatis alienæ, cùm offertur conſecrandus, facit hoc unus Spiritus, ex quo regeneratur oblatus. Non enim ſcriptum eſt; Niſi quis renatus fuerit ex parentum voluntate, aut ex offerentium vel miniſtrantium fide; ſed, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu-ſancto.* (*Johan.* 3. 5.) Aqua igitur exhibens forinſecùs ſacramentum gratiæ, & Spiritus operans intrinſecùs beneficium gratiæ, ſolvens vinculum culpæ, reconcilians bonum naturæ, regenerant hominem in uno Chriſto, ex uno Adam generatum. Regenerans ergo Spiritus in majoribus offerentibus, & parvulo oblato renatoque communis eſt: ideo per hanc ſocietatem unius ejuſdemque Spiritus prodeſt offerentium voluntas parvulo oblato. Quando autem in parvulum majores peccant, offerentes eum atque obligare conantes dæmonum ſacrilegis vinculis, (*De conſec. diſt. 4. Quæris.*) non eſt anima utrorumque communis, ut etiam culpam poſſint habere communem. Non enim ſic communicatur culpa per alterius voluntatem, quemadmodum communicatur gratia per ſancti Spiritus unitatem. Poteſt enim & in hoc & in illo homine eſſe unus Spiritus-ſanctus, etiamſi invicem neſciant, per quem ſit utriuſque gratia communis. Non autem poteſt Spiritus hominis eſſe & hujus & illius, per quem peccante altero, & altero non peccante, ſit tamen culpa communis. Ac per hoc poteſt parvulus ſemel ex parentum carne generatus Dei Spiritu regenerari, ut ex illis obligatio contracta ſolvatur. Non poteſt autem ſemel Dei Spiritu regeneratus ex parentum carne regenerari, ut obligatio, quæ ſoluta eſt, iterum contrahatur. Et ideo ſemel perceptam parvulus Chriſti gratiam non amittit, niſi propriâ impietate, ſi ætatis acceſſu tam malus evaſerit. Tunc enim etiam propria incipiet habere peccata, quæ non regeneratione auferantur, ſed alia curatione ſanentur.

3. Verumtamen rectè dicuntur parentes, vel quicumque majores, filios ſeu quoſlibet parvulos baptizatos dæmoniorum ſacrilegiis obligare conantes, ſpiritaliter homicidæ. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, ſed quantum in ipſis eſt, interfectores fiunt. Rectè illis dicitur, quando ab hoc ſcelere prohibentur, Nolite occidere parvulos veſtros. Dicit enim & Apoſtolus, *Spiritum nolite exſtinguere:* (*1. Theſſ.* 5. 19.) non quia ille exſtingui poteſt, ſed quantum in ipſis eſt, exſtinctores ejus meritò dicuntur, qui ſic agunt ut exſtinctum velint. Iſto ſenſu rectè intelligi poteſt, quod ſcripſit beatiſſimus Cyprianus in epiſtola de Lapſis, cùm eos qui tempore perſequutionis idolis immolaverant arguens, [Ac ne «

[a] Bad. Am. & Er. *ſecundum miſericordiam.*

[b] Reſtitutus nimirum & Florentius epiſcopi, ex decreto concilij Carthagine habiti 13. Octob. an. 408 legationem ad Imperatorem ſuſceperant contra paganos & hæreticos, ut videre eſt in Concil. Africano c. 71.

[c] Bonifacium hunc, prædıtum ea religione, ut *ſolaret vehementer cavere mendacium*, uti dicitur infra n. 7. haud immeritò crediderim eſſe illum ipſum Cataquenſem epiſcopum, qui agros à prædeceſſore ſuo cum aliqua fiſci fraude comparatos eccleſiæ, ſuſcipere piæ conſcientiæ ſinceritate vetebatur. Bonifacij *ſancti fratris & coepiſcopi ſui* meminit Auguſtinus in epiſt. 143 & 149. Interfuit Carthaginenſi collat. Bonifacius Cataquenſis.

Classis II. An. 408.

» quid deeſſet, inquit, ad criminis cumulum, infantes » quoque parentum manibus impoſiti vel adtrectati, amiſerunt parvuli, quod in primo ſtatim nativi» tatis exordio fuerant conſequuti.] Amiſerunt, dixit, quantum adtinuit ad illorum ſcelus, à quibus amittere coacti ſunt. Amiſerunt in eorum mente ac voluntate, qui in illos tantum facinus commiſerunt. Nam ſi in ſeipſis amiſiſſent, remanſiſſent utique divinâ ſententiâ ſine ulla defenſione damnandi. Quod ſi ſanctus Cyprianus arbitraretur, non eorum » defenſionem continuò ſubjiceret, dicens, [Non» ne illi, cùm judicij dies venerit, dicent, Nos nihil » fecimus, nec derelicto cibo & poculo Domini, ad » profana contagia ſponte properavimus: perdidit » nos aliena perfidia, parentes ſenſimus parricidas: » illi nobis Eccleſiam matrem, illi patrem Dominum » negaverunt, ut dum parvi & improvidi, & tanti fa» cinoris ignari per alios ad conſortium criminis jungi» mur, aliena fraude caperemur?] Hanc defenſionem non ſubnecteret, niſi juſtiſſimam crederet, & in Dei judicio parvulis profuturam. Si enim verè dicitur, Nos nihil fecimus; *Anima quæ peccaverit, ipſa morietur*; nec illi peribunt ſub Dei juſto judicio, quos parentes ſuo ſcelere, quantum ad ſeipſos adtinet, perdiderunt.

4. Illud verò quod in eadem commemoratur epiſtola, quamdam parvulam turbantis in fugam parentibus, nutrici derelictam, atque ab eadem nutrice dæmonum ſacrilegiis impactam, poſtea in eccleſia illatam ſibi euchariſtiam miris motibus reſpuiſſe; ideo mihi videtur divinitus factum, ne majores putarent nihil ſe in parvulos in illa iniquitate peccare, ſed potiùs intelligerent, per illum ſignificantem quodammodo geſtum corporis eorum, qui loqui non poterant, ſe mirabiliter admoneri quid ipſi facere deberent, qui poſt tantum illud nefas [a] ſacramentis ſalutaribus irruebant, unde ſe utique pænitendo abſtinere deberent. Nec cùm tale aliquid divina providentia per infantulos agit, ipſos id agere ſcientiâ vel ratione credendum eſt. Neque enim quia cujuſdam Prophetę dementiam Deus voluit etiam aſinâ loquente coërcere, ideo admiranda eſt aſinorum ſapientia. (Num. 22. 28.) Porrò ſi per animal irrationale ſonuit aliquid homini ſimillimum, quod miraculo divino, non cordi aſinino tribuendum ſit: ita potuit omnipotens per infantis animam, non ubi ratio nulla erat, ſed ubi adhuc ſopita erat, geſtu corporis ejus oſtendere, quid illi, qui & in ſe & in parvulos ſuos peccaverant, curare deberent. Cæterùm cùm infans non redeat in parentem, ut cum illo & in illo unus homo ſit, ſed omnino alter ſit, habens carnem ſuam & animam ſuam, *Anima quæ peccaverit ipſa morietur.*

5. Nec illud te moveat, quòd quidam non ea fide ad baptiſmum percipiendum parvulos ferunt, ut gratiâ ſpiritali ad vitam regenerentur æternam, ſed quòd eos putant hoc remedio temporalem retinere vel recipere ſanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur, quia non ab iſtis hac intentione offeruntur. (De conſec. diſt. 4. Quæris.) Celebrantur enim per eos neceſſaria miniſteria, [b] & verba ſacramentorum, ſine quibus conſecrari parvulus non poteſt. Spiritus autem ille ſanctus qui habitat in ſanctis, ex quibus una illa columba deargentata caritatis igne conflatur, agit quod agit etiam per ſervitutem, aliquando non ſolùm ſimpliciter ignorantium, verùm etiam damnabiliter indignorum. Offeruntur quippe parvuli ad percipiendam ſpiritalem gratiam, non tam ab eis, quorum geſtantur manibus (quamvis & ab ipſis, ſi & ipſi boni fideles ſunt) quàm ab univerſa ſocietate ſanctorum atque fidelium. Ab omnibus namque offerri rectè intelliguntur, quibus placet quod offeruntur, & quorum ſancta atque individua caritate ad communicationem ſancti Spiritus adjuvantur. Tota hoc ergo mater Eccleſia, quæ in ſanctis eſt, facit: quia tota omnes, tota ſingulos parit. Nam ſi Chriſtiani baptiſmi ſacramentum, [c] quando unum atque idipſum eſt, etiam apud hæreticos valet & ſufficit ad conſecrationem, quamvis ad vitæ æternæ participationem non ſufficiat; quæ conſecratio reum quidem facit hæreticum extra Domini gregem habentem dominicum characterem, corrigendum tamen admonet ſana doctrina, non iterum ſimiliter conſecrandum: quanto potiùs in catholica Eccleſia etiam per ſtipulæ miniſterium frumenta purganda portantur, ut ad maſſæ ſocietatem mediante areâ perducantur?

6. Illud autem nolo te fallat, ut exiſtimes reatus vinculum ex Adam tractum, aliter non poſſe diſrumpi, niſi parvuli ad percipiendam Chriſti gratiam à parentibus offerantur. Sic enim ſcribens dicis, *ut ſicut parentes fuerunt auctores ad eorum pœnam, per fidem parentum identidem juſtificentur*: cùm videas multos non offerri à parentibus, ſed etiam à quibuſlibet extraneis, ſicut à dominis ſervuli aliquando offeruntur. Et nonnumquam mortuis parentibus ſuis, parvuli baptizantur ab eis oblati, qui illis hujuſmodi miſericordiam præbere potuerunt. Aliquando etiam quos crudeliter parentes expoſuerunt [d] nutriendos à quibuſlibet, nonnumquam à ſacris virginibus colliguntur, & ab eis offeruntur ad baptiſmum. Quæ certè proprios filios nec habuerunt ullos, nec habere diſponunt: ac per hoc nihil aliud hîc fieri vides, niſi quod in Evangelio ſcriptum eſt, cùm Dominus interrogaſſet, quis illi à latronibus ſauciato, & ſemivivo in via derelicto proximus fuiſſet: reſponſum eſt enim, *Qui in illum fecit miſericordiam.* (Lucæ 10. 37.)

7. Difficillimam ſanè quæſtionem tibi propoſuiſſe viſus es, in extremo inquiſitionis tuæ, ea videlicet intentione, qua ſoles vehementer cavere mendacium. *Si conſtituam*, inquis, *ante te parvulum, & interrogem, utrùm cùm creverit futurus ſit caſtus, vel fur non ſit futurus: ſine dubio reſpondebis, Neſcio. Et utrùm in eadem parvula ætate conſtitutus, cogitet aliquid boni vel mali: dices, Neſcio. Si itaque de moribus ejus futuris nihil audes certi promittere, & de ejus præſenti cogitatione: quid eſt illud quod quando ad baptiſmum offeruntur, pro eis parentes tamquam fidedictores reſpondent, & dicunt illos facere, quod illa ætas cogitare non poteſt; aut ſi poteſt, occultum eſt? Interrogamus enim eos à quibus offeruntur, & dicimus, Credit in Deum? de illa ætate, quæ utrùm ſit Deus, ignorat: reſpondent, Credit: & ad cetera*

[a] Vaticani MSS. & è Gallicis quatuor habent, *gratia ſacramenti ſalutaris irruebant.* Alij tres, *ſacramento ſalutari.*

[b] Bad. Am. Er. & Lov. nonnulla hic admiſere verba ex n. 3 adſcita, quæ ſenſum perturbant, & quæ prorſus abſunt à MSS. tum Vaticanis ſex, tum aliis ſeptemdecim per nos inſpectis. Nempe editiones illæ ſic habuerunt: *Celebrantur enim per eos neceſſaria miniſteria. Filios autem ſuos quoslibet parvulos dæmoniorum ſacrilegiis obligare conantes, ſpiritaliter ſunt homicidæ. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, ſed quantum in ipſis eſt, interfectores ſunt. Et rectè illis dicitur, quando ab hoc ſcelere prohibentur, Nolite occidere parvulos veſtros. Non autem rectè his dicitur, Nolite verba ſacramentorum, ſine quibus conſecrari parvulus non poteſt recitare. Spiritus autem &c.*

[c] Editi, *quod unum*. At MSS omnes, *quando unum*.

[d] Sic Er. & Lov. At MSS. plerique, nec non editio Bad. habent, *nutriendi*.

CLASSIS II. AN. 408.

ſic reſpondetur ſingula, quæ quæruntur. Unde miror A *parentes in iſtis rebus, tam fidenter pro parvulo reſpondere, ut dicant eum tanta bona facere, quæ ad horam qua baptizatur, baptizator interrogat, tamen eadem horà ſi ſubjiciam, erit caſtus qui baptizatur, aut non erit fur: neſcio utrùm audet dicere aliquis, Aliquid horum erit, aut non erit: ſicut mihi ſine dubitatione reſpondet, quòd credat in Deum, & quòd ſe convertat ad Deum.* Deinde ſcripta tua concludens, adjungis & dicis: *Ad iſtas ergo quæſtiones peto breviter reſpondere digneris, ita ut non mihi de* B *conſuetudine præſcribas, ſed rationem reddas.*

8. His litteris tuis lectis & relectis, & quantum temporis anguſtiæ ſinebant conſideratis, recordatus ſum Nebridium amicum meum, qui cùm eſſet rerum obſcurarum ad doctrinam pietatis maximè pertinentium diligentiſſimus & acerrimus inquiſitor, valdè oderat de quæſtione magna reſponſionem brevem. Et quiſquis hoc popoſciſſet, ægerrimè ferebat, eumque, ſi ejus perſona pateretur, vultu indignabundus & voce cohibebat, indignum C deputans qui talia quæreret, cùm de re tanta, quàm multa dici poſſent deberentque neſciret. Sed ego tibi non ſimiliter, ut ſolebat ille, ſuccenſeo. Es enim epiſcopus multis curis occupatus, ut ego. Unde nec tibi facilè vacat prolixum aliquid legere, nec mihi ſcribere. Nam ille tunc adoleſcens, qui talia breviter nolebat audire, & de multis in noſtra ſermocinatione quærebat, ab otioſo quærebat otioſus. Tu verò cogitans nunc, quis & à quo iſta flagites, breviter de re tanta reſpondere me jubes. D Ecce facio quantum poſſum, Dominus adjuvet, ut quod poſtulas poſſim.

Ivo p. 1. c. 4. De conſecr. diſt. 4. Quæro.

9. Nempe ſæpe ita loquimur, ut Paſcha propinquante dicamus, craſtinam vel perendinam Domini paſſionem, cùm ille ante tam multos annos paſſus ſit, nec omnino niſi ſemel illa paſſio facta ſit. Nempe ipſo die dominico dicimus, Hodie Dominus reſurrexit; cùm ex quo reſurrexit tot anni tranſierint. Cur nemo tam ineptus eſt, ut nos ita loquentes arguat eſſe mentitos, niſi quia iſtos E dies ſecundùm illorum, quibus hæc geſta ſunt, ſimilitudinem nuncupamus, ut dicatur ipſe dies qui non eſt ipſe, ſed revolutione temporis ſimilis ejus: & dicatur illo die fieri, propter ſacramenti celebrationem, quod non illo die, ſed jam olim factum eſt? Nonne ſemel immolatus eſt Chriſtus in ſeipſo, & tamen in ſacramento non ſolùm per omnes Paſchæ ſollemnitates, ſed omni die populis immolatur, nec utique mentitur, qui interrogatus eum reſponderit immolari? Si enim ſacramenta quamdam ſi- F militudinem earum rerum, quarum ſacramenta ſunt, non haberent, omnino ſacramenta non eſſent. Ex hac autem ſimilitudine plerumque etiam ipſarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo ſecundùm quemdam modum ſacramentum corporis Chriſti corpus Chriſti eſt, ſacramentum ſanguinis Chriſti ſanguis Chriſti eſt, ita ſacramentum fidei fides eſt. Nihil eſt autem aliud credere, quàm fidem habere. Ac per hoc cùm reſpondetur parvulus credere, qui fidei nondum habet affectum, G reſpondetur fidem habere propter fidei ſacramentum, & convertere ſe ad Deum propter converſionis ſacramentum, quia & ipſa reſponſio ad celebrationem pertinet ſacramenti. A Sicut de ipſo baptiſmo Apoſtolus, *Conſepulti*, inquit, *ſumus Chriſto per baptiſmum in mortem.* Non ait, ſepulturam ſignificavimus: ſed prorſus ait, *Conſepulti ſumus.* Sacramentum ergo tantæ rei nonniſi ejuſdem rei vocabulo nuncupavit.

Beda vulgatus Rom. 6.

4. ſent. diſt. 4. Si vero. 4. ſent. diſt. 4. Nec tam

CLASSIS II. AN. 408. *Rom. 6. 4.*

10. Itaque parvulum, etſi nondum fides illa, quæ in credentium voluntate conſiſtit, jam tamen ipſius fidei ſacramentum fidelem facit. Nam ſicut credere reſpondetur, ita etiam fidelis vocatur, non B rem ipſa mente annuendo, ſed ipſius rei ſacramentum percipiendo. Cùm autem homo ſapere cœperit, non illud ſacramentum repetet, ſed intelliget, ejuſque veritati conſona etiam voluntate coaptabitur. Hoc quamdiu non poteſt, valebit ſacramentum ad ejus tutelam adversùs contrarias poteſtates: & tantum valebit, ut ſi ante [a] rationis uſum ex hac vita emigraverit, per ipſum ſacramentum commendante Eccleſiæ caritate, ab illa condemnatione, quæ per unum hominem intravit in mundum, C Chriſtiano adjutorio liberetur. Hoc qui non credit, & fieri non poſſe arbitratur, profectò infidelis eſt, etſi habeat fidei ſacramentum: longéque melior eſt ille parvulus, qui etiamſi fidem nondum habeat in cogitatione, non ei tamen obicem contrariæ cogitationis opponit, unde ſacramentum ejus ſalubriter percipit. Reſpondi ſicut exiſtimo, quæſtionibus tuis, quantum adtinet ad minùs capaces & ad contentioſos, non ſatis; quantum autem ad pacatos & intelligentes, plus fortè quàm D ſat eſt. Nec tibi ad excuſationem meam objeci firmiſſimam conſuetudinem, ſed ſaluberrimæ conſuetudinis reddidi quam potui rationem.

De conſecr. diſt. 4. Nihil eſt

De conſecr. diſt. 4. Quæro.

EPISTOLA XCIX. *

Ex Romanorum calamitate ſuſceptum animo dolorem commiſerationemque ſignificat.

* *Aliàs CXXIII. quæ autem 99. erat, nunc 164.*

Religioſiſſimæ atque in Chriſti membris meritò ſanctéque laudabili famulæ Dei ITALICÆ, AUGUSTINUS in Domino ſalutem. E

1. TRES epiſtolas tuæ benignitatis acceperam, cùm iſta reſcripſi. Unam quæ adhuc meas litteras exigebat, alteram quæ ad te jam perveniſſe indicabat, tertiam quæ benevolentiſſimam pro nobis curam tuam etiam de domo clariſſimi & egregij juvenis Juliani, quæ noſtris adhæret parietibus, continebat. Quâ acceptâ continuò reſpondere non diſtuli, quia procura- F tor eximietatis tuæ citò ſe Romam poſſe mittere, ſcripſit: cujus litteris graviter contriſtati ſumus, quòd ea quæ illic in Urbe [b] vel circa Urbem geruntur, non nobis inſinuare curavit, ut certum apud nos fieret, quod incertæ famæ credere nolebamus. Fratrum quippe litteris antè tranſmiſſis, quamvis moleſta & dura, multo tamen leviora nuntiata ſunt. Plus ſanè quàm dici poteſt miratus ſum, quòd nec tanta occaſione hominum tuorum fratres ſancti epiſcopi ſcripſerint, nec epiſtola tua quidquam G nobis de tantis tribulationibus veſtris inſinuaverit, quæ utique per viſcera caritatis & noſtræ ſunt; niſi fortè faciendum non putaſti, quòd nihil prodeſſe duxiſti, aut nos tuis litteris mæſtificari noluiſti.

Scripta exeunte an. 408. aut ineunte 409.

[a] MSS propè omnes habent, *ante majoris uſum ætatis*

[b] Tangit hic allatam Romano populo cladem prima obſidione Urbis per Alaricum: quæ quidem ad finem an. 408 pertinere videtur. Quippe accepto à Romanis auro cùm receſſiſſet Alaricus, *Mediocre jam laxamentum hoc malorum eſſe videbatur, quo tempore Honorius quidem imperator Ravennæ conſulatum inibat, octies honorem hunc conſecutus; in Oriente verò Theodoſius Auguſtus jam tertium conſul*, uti ſcribit Zoſimus in lib. 5. id eſt initio an. 409

Classis II. an. 408.

A Prodeſt aliquid, quantum ego arbitror, etiam iſta cognoſcere. Primò quia injuſtum eſt gaudere velle eum gaudentibus, & flere non velle cum flentibus. Deinde quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit, quia caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum-ſanctum, qui datus eſt nobis.

2. Abſit itaque ut recuſemus audire etiam quæ amara & triſtia ſunt erga cariſſimos noſtros. Neſcio. quo enim modo MINUS FIT quod patitur B unum membrum, ſi compatiuntur alia membra. Nec ipſa mali relevatio fit per communionem cladis, ſed per ſolatium caritatis, ut quamvis alij ferendo patiuntur, alij cognoſcendo compatiuntur, communis ſit tamen tribulatio, quibus probatio, ſpes, dilectio, ſpirituſque communis eſt. Omnes autem nos Dominus conſolatur, qui & hæc temporalia mala prædixit, & poſt hæc bona æterna promiſit: nec debet cùm præliatur infringi, qui vult poſt prælium coronari, vires illo ſubminiſtrante C certantibus, qui præparat ineffabilia dona victoribus.

3. Reſcripta illa noſtra non tibi ad nos auferant ſcribendi fiduciam, præſertim quia timorem noſtrum non improbabili defenſione leniſti. Parvulos tuos reſalutamus, & in Chriſto tibi grandeſcere optamus, qui jam in hac ætate cernunt quàm ſit amor hujus ſæculi periculoſus & noxius; atque utinam cùm magna & dura [a] quatiuntur, parva & flexibilia corrigantur. De domo illa quid dicam, D niſi benigniſſimæ tuæ curæ gratias agam? Nam eam, quam dare poſſumus, nolunt; quam volunt autem, dare non poſſumus. Neque enim ſicut falsò audierunt, à deceſſore meo relicta eſt eccleſiæ, ſed inter antiqua ejus prædia poſſidetur, & antiquæ alteri eccleſiæ ſic cohæret, quemadmodum iſta de qua agitur alteri.

EPISTOLA C. [*]

[*] Aliàs CXXVII. quæ autem 100. erat, nunc 159.

E *Auguſtinus Donato proconſuli Africæ, ut Donatiſtas coërceat, non occidat.*

Domino eximio meritóque honorabili inſigniterque laudabili filio [b] DONATO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circ. idem tempus.

1. NOLLEM quidem in his afflictationibus eſſe Africanam Eccleſiam conſtitutam, ut terrenæ ullius poteſtatis indigeret auxilio. Sed quia ſicut Apoſtolus dicit, *Non eſt poteſtas niſi à Deo:* (Rom. 13. 1.) F proculdubio cùm per vos ſinceriſſimos Catholicæ matris filios eidem ſubvenitur, auxilium noſtrum in nomine Domini eſt, qui fecit cælum & terram. Quis enim non ſentiat in tantis malis non parvam nobis conſolationem divinitus miſſam, cùm tu vir talis & Chriſti nominis amantiſſimus, proconſulatibus es ſublimatus inſignibus, ut ab ſceleratis & ſacrilegis auſibus inimicos Eccleſiæ bonæ tuæ voluntati poteſtas ſociata cohiberet, domine eximie meritóque honorabilis G inſigniterque laudabilis fili? (23. q. 5. Venium.) Denique unum ſolum eſt, quod in tua juſtitia pertimeſcimus, ne fortè quoniam quidquid mali contra Chriſtianam ſocietatem ab hominibus impiis ingratiſque committitur, profectò gravius eſt & atrocius, quàm ſi in alios talia committantur, tu quoque pro immanitate facinorum, ac non potiùs pro lenitatis Chriſtianæ conſideratione cenſeas coercendum: quod te per [c] Jeſum Chriſtum ne facias obſecramus. Neque enim vindictam de inimicis in hac terra requirimus, aut verò ad eas anguſtias animi nos debent coartare quæ patimur, ut obliviſcamur quid nobis præceperit, pro cujus veritate ac nomine patimur: diligimus inimicos noſtros & oramus pro eis. B Unde ex occaſione terribilium judicum ac legum, ne in æterni judicij pœnas incidant, corrigi eos cupimus, non necari; nec diſciplinam circa eos negligi volumus, nec [d] ſupplicijs quibus digni ſunt exerceri. Sic igitur eorum peccata compeſce, ut ſint quos pœniteat peccaſſe.

Hæreticos corrigi vult, non necari.

2. Quæſumus igitur ut cùm Eccleſiæ cauſſas audis, quamlibet nefariis injuriis appetitam vel afflictam eſſe cognoveris, poteſtatem occidendi te habere obliviſcaris, & petitionem noſtram non C obliviſcaris. Non tibi vile ſit, neque contemtibile, fili honorabiliter dilectiſſime, quòd vos rogamus ne occidantur, pro quibus Dominum rogamus ut corrigantur. Excepto etiam quòd à perpetuo propoſito recedere non debemus vincendi in bono malum: illud quoque prudentia tua cogitet, quòd cauſſas eccleſiaſticas inſinuare vobis nemo præter eccleſiaſticos curat. Proinde ſi occidendos in his ſceleribus homines putaveritis, deterrebitis nos, ne per operam noſtram ad veſtrum judicium aliquid D tale perveniat: quo comperto illi in noſtram perniciem licentiore audaciâ graſſabuntur, neceſſitate nobis impacta & indicta, ut etiam occidi ab eis eligamus, quàm eos occidendos veſtris judiciis ingeramus. Hanc admonitionem, petitionem, obſecrationem meam ne quæſo aſpernanter accipias. Neque enim te arbitror non recolere, magnam me ad te & multo quàm nunc es altiùs ſublimatum, etiamſi epiſcopus non eſſem, fiduciam tamen habere potuiſſe. Citò interim per edictum excel-E lentiæ tuæ noverint hæretici Donatiſtæ, manere leges contra errorem ſuum latas, quas jam nihil valere arbitrantur & jactant, ne vel ſic nobis parcere aliquatenus poſſint. Plurimùm autem labores & pericula noſtra, quò fructuoſa ſint, adjuvabis, ſi eorum vaniſſimam & impiæ ſuperbiæ pleniſſimam ſectam non ita cures imperialibus legibus comprimi, ut ſibi vel ſuis videantur qualeſcumque moleſtias pro veritate atque juſtitia ſuſtinere: ſed eos, cùm hoc abs te petitur, rerum certarum mani-F feſtiſſimis documentis apud Acta vel præſtantiæ tuæ vel minorum judicum convinci atque inſtrui patiaris, ut & ipſi qui te jubente detinentur, duram, ſi fieri poteſt, flectant in melius voluntatem, & ea ceteris ſalubriter legant. ONEROSIOR eſt quippe quàm utilior diligentia, quamvis ut magnum deſeratur malum, & magnum teneatur bonum, cogi tantum homines, non doceri.

EPISTOLA CI. [*]

[*] Aliàs CXXXI. quæ autem 101. erat, nunc 162.

G *Auguſtinus Memorio epiſcopo libros ipſius de Muſica flagitanti, ſextum librum mittit, & ceteros, ſi repererit, mittendos pollicetur, eaque occaſione agit de diſciplinis, quas falsò liberales dici oſtendit, niſi adſit ſtudium Chriſtianæ pietatis.*

Domino beatiſſimo & venerabiliter cariſſimo, &

[a] Editi, patiuntur. MSS. verò, quatiuntur.

[b] Donatus proconſulatum Africæ gerebat exeunte an. 408 uti colligitur ex lege ad eum data 24 Novemb. quo munere functus non eſt ultra medium an. 410. quippe hoc anno 410. die 25. Junij data repetitur alia lex ad Africæ proconſulem Macrobium.

[c] MSS. omnes uno excepto, per ipſum Chriſtum

[d] Vaticani tres, & Gallicani totidem MSS habent, nec ſuppliciis

Classis II. an. 408.

ſinceriter deſiderantiſſimo fratri & coëpiſcopo ᵃ Memorio, Augustinus in Domino ſalutem.

Scripta circ. idem tempus.

1. Nullas jam reddere debui litteras ſanctæ caritati tuæ ſine his libris, quos à me ſancti amoris jure violentiſſimo flagitaſti, ut hac ſaltem obedientiâ reſponderem epiſtolis tuis, quibus me magis onerare quàm honorare dignatus es. Quamquam ubi ſuccumbo quia oneror; ibi etiam, quia diligor, ſublevor. Neque enim à quolibet diligor, ſublevor, eligor; ſed ab eo viro & Domini ſacerdote, quem ſic acceptum Deo ſentio, ut cùm animam tuam tam bonam levas ad Dominum, quoniam in illa me habes, leves & me. Debui ergo nunc libros mittere, quos emendaturum me eſſe promiſeram: & ideo non miſi, quia non emendavi: non quia nolui, ſed quia non potui, curis videlicet multis & multùm prævalentibus occupatus. Nimis autem ingratum ac ferreum fuit, ut te, qui nos ſic amas, hic ſanctus frater & collega noſter Poſſidius, in quo noſtram non parvam præſentiam reperies, vel non diſceret, vel ſine litteris noſtris diſceret. Eſt enim per noſtrum miniſterium non litteris illis, quas variarum ſervi libidinum, liberales vocant, ſed dominico pane nutritus, quantus ei potuit per noſtras anguſtias diſpenſari.

2. Quid enim aliud dicendum eſt eis, qui cùm ſint iniqui & impij, liberaliter ſibi videntur eruditi, niſi quod in litteris verè liberalibus legimus, *Si vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis*. (Johan. 8. 36.) Per eum namque præſtatur, ut ipſæ etiam, quæ liberales diſciplinæ ab eis, qui in libertatem vocati non ſunt, appellantur, quid in ſe habeant liberale noſcatur. Neque enim habent congruum libertati, niſi quod habent congruum veritati. Unde ille ipſe Filius, *Et veritas*, inquit, *liberabit vos*. (Ibid.) Non ergo illæ innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus vanorum plena ſunt carmina poëtarum, ullo modo noſtræ conſonant libertati; non oratorum inflata & expolita mendacia; non denique ipſorum philoſophorum garrulæ argutiæ, qui vel Deum prorſus non cognoverunt, vel cùm cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, & dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt: & immutaverunt gloriam incorrupti Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum atque quadrupedum & ſerpentium; vel qui iſtis ſimulacris non dediti, aut non nimis dediti, coluerunt tamen & ſervierunt creaturæ potiùs quàm Creatori. Abſit omnino ut iſtorum vanitates & inſaniæ mendaces, ventoſæ nugæ ac ſuperbus error, rectè liberales litteræ nominentur, hominum ſcilicet infelicium, qui Dei gratiam per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, quâ ſolâ liberamur de corpore mortis hujus, non cognoverunt, nec in eis ipſis, quæ vera ſenſerunt. Hiſtoria ſanè, cujus ſcriptores fidem ſe præcipuè narrationibus ſuis debere profitentur, fortaſſis habeat aliquid cognitione dignum liberis, cùm ſive bona ſive mala hominum, tamen vera narrantur. Quamvis in eis cognoſcendis qui Spiritu-ſancto non adjuti ſunt, rumoreſque colligere ipſa humanæ infirmitatis conditione compulſi ſunt, quemadmodum non fallerentur in plurimis, omnino non video: eſt tamen in eis aliqua propinquitas libertatis, ſi voluntatem mentiendi non habent, nec homines fallunt, niſi cùm ab hominibus humana infirmitate falluntur.

3. Verùm quia in omnibus rerum motibus quid numeri valeant, faciliùs conſideratur in vocibus, eaque conſideratio quibuſdam quaſi gradatis itineribus nititur ad ſuperna intima veritatis, in quibus viis oſtendit ſe ſapientia hilariter, & in omni providentia occurrit amantibus: initio noſtri otij cùm à curis majoribus magiſque neceſſariis vacabat animus, volui per iſta, quæ à nobis deſideraſti, ſcripta proludere, quando conſcripſi de ſolo rhythmo ſex libros, & de melo ſcribere alios forſitan ſex, fateor, diſponebam, cùm mihi otium futurum ſperabam. (Libri ſex de Muſica editi in 1. Tomo.) Sed poſteaquàm mihi curarum eccleſiaſticarum ſarcina impoſita eſt, omnes illæ deliciæ fugêre de manibus, ita ut vix nunc ipſum codicem inveniam, quoniam tuam voluntatem, nec petitionem ſed juſſionem, contemnere nequeo. Quod ſane opuſculum ſi potuero mittere, non quidem me tibi obtemperaſſe, verumtamen te hoc à me tantopere flagitaſſe pænitebit. Difficillimè quippe intelliguntur in eo quinque libri, ſi non adſit qui non ſolùm diſputantium poſſit ſeparare perſonas, verùm etiam pronuntiando ita ſonare morulas ſyllabarum, ut eis exprimantur ſenſumque aurium feriant genera numerorum: maximè quia in quibuſdam etiam ſilentiorum dimenſa intervalla miſcentur, quæ omnino ſentiri nequeunt, niſi auditorem pronuntiator informet.

4. Sextum ſanè librum quem emendatum reperi, ubi eſt omnis fructus ceterorum, non diſtuli mittere caritati tuæ: fortaſſis ipſe tuam non multùm refugiet gravitatem. Nam ſuperiores quinque vix filio noſtro & condiacono Juliano, quoniam & ipſe jam nobiſcum commilitat, lectione & cognitione digni videbuntur. Quem quidem, non audeo dicere, plus amo quàm te, quia nec veraciter dico; ſed tamen audeo dicere, plus deſidero quàm te. Mirum videri poteſt, quemadmodum quem pariter amo, ampliùs deſiderem; ſed hoc mihi facit ſpes amplior videndi eum: puto enim quòd ſi ad nos te jubente vel mittente venerit, & hoc faciet quod adoleſcentem decet, maximè quia nondum curis majoribus detinetur, & teipſum mihi expeditiùs apportabit. Quibus numeris conſiſtant verſus Davidici non ſcripſi, quia neſcio. Neque enim ex hebræa lingua, quam ignoro, potuit etiam numeros interpres exprimere, ne metri neceſſitate ab interpretandi veritate ampliùs, quàm ratio ſententiarum ſinebat, digredi cogeretur: certis tamen eos conſtare numeris, credo illis qui eam linguam probè callent. Amavit enim vir ille ſanctus muſicam piam, & in ea ſtudia nos magis ipſe quàm ullus alius auctor accendit. Habitetis omnes in æternum in adjutorio Altiſſimi, qui habitatis unanimes in domo, pater materque fratres filiorum, & cuncti unius Patris filij, memores noſtri.

ᵃ Sic in omnibus MSS & editis ſcribitur hoc loco ubi fortè legendum, *Memori*. Juxta lib. 1 contra Julian. c. 4 necnon ſecundùm Mercatorem, in lib. Subnotat. c. 4 ubi Julianum interpellat his verbis? *Tune ſancta ac beatæ recordationis Memorii epiſcopi filius? Tu Juliana primaria femina, & qua nihil honeſtius inter reverentiſſimas matronas invenias, utero editus? .... degeneraſſe eos in te nulli dubium erit, qui ſanctos illorum hominum mores, ſanctam vitam, inſtitutumque noverit.* Memorium Capuanis epiſcopis accenſet Ughellus in Italia ſacra tomo 4. haudquaquam ulla præterquam Baronij & Bellarmini auctoritate fretus.

DE

Classis II. an. 408.

DE SEQUENTE EPISTOLA
Lib. II. Retract. Caput XXXI.

Inter hæc miſſæ ſunt mihi à Carthagine quæ-
ſtiones ſex, quas propoſuit amicus quidam, quem
cupiebam fieri Chriſtianum, ut contra paganos ſol-
verentur, præſertim quia nonnullas earum à Por-
phyrio philoſopho propoſitas dixit. Sed non eum
eſſe arbitror Porphyrium Siculum illum, cujus ce-
leberrima eſt fama. Harum quæſtionum diſputa- B
tiones in unum librum contuli, non prolixum, cu-
jus eſt titulus: *Sex quæſtiones contra paganos expo-
ſitæ* Earum autem prima eſt de Reſurrectione, ſe-
cunda de tempore Chriſtianæ religionis, tertia de
ſacrificiorum diſtinctione, quarta de eo quod ſcri-
Matt. 7. 2. ptum eſt, *In qua menſura menſi fueritis, remetietur
vobis*, quinta de Filio Dei ſecundùm Salomonem,
ſexta de Jona propheta. In quarum ſecunda quod
dixi, *Salus religionis hujus, per quam ſolam veram ſa-
lus vera veraciterque promittitur, nulli unquam de-* C
fuit, qui dignus fuit, & cui defuit, dignus non fuit,
non ita dixi tamquam ex meritis ſuis quiſquam di-
Rom. 9. 12. gnus fuerit: ſed quemadmodum ait Apoſtolus, *Non
ex operibus, ſed ex vocante dictum eſſe, Major ſerviet
minori.* quam vocationem ad Dei propoſitum ad-
2. Tim. 1. 9. ſerit pertinere. Unde dicit, *Non ſecundum opera no-
ſtra, ſed ſecundùm ſuum propoſitum & gratiam.* Unde
Rom. 8. 28. item dicit, *Scimus quia diligentibus Deum omnia co-
operantur in bonum iis, qui ſecundùm propoſitum vocati*
2. Theſſ. 1. 11. *ſunt ſancti.* De qua vocatione ait, *Ut dignos vos* D
habeat vocatione ſua ſancta. Hic liber poſt epiſto-
lam, quæ poſtmodum à capite addita eſt, ſic inci-
pit: *Movet quoſdam, & requirunt.*

SEX QUÆSTIONES CONTRA PAGANOS EXPOSITÆ,
Liber unus *ſeu*
EPISTOLA CII. *

* Aliàs XLIX. quæ autem 102. erat, nunc 169.

Auguſtinus Deogratias presbytero mittens ſolutionem quæ- E
*ſtionum ſex propoſitarum à pagano quodam. quas ipſe
Auguſtino exſolvendas tranſmiſerat.*

Sinceriſſimo fratri & compresbytero Deogra-
tias, Augustinus in Domino ſalutem.

Scripta circ. hoc tempus. 1. Quæstiones tibi propoſitas mihi de-
legare maluiſti, non, ut opinor, pigri-
tiâ, ſed quòd ea quoque ipſa quæ noſti,
libentiùs per nos audis, dum nos nimis diligis. At
ego propterea malebam à te illas aperiri, quòd ille F
ipſe amicus, qui eas propoſuit, quantum ex hoc
conjici datur, quòd mihi ad quaſdam epiſtolas non
reſcripſit, quaſi nos verecundatur ſequi: viderit
quam ob cauſſam. Hoc tamen ſuſpicor, nec ſuſpi-
cio mea vel malevola eſt vel abſurda, cùm & opti-
mè noveris quantum eum diligam, quantoque mi-
hi dolori ſit, quòd nondum Chriſtianus eſt; & uti-
que non inconvenienter arbitror eum, quem video
mihi reſcribere noluiſſe, nihil ſibi à me ſcribi vo-
luiſſe. Proinde obſecro te, ut quemadmodum ego G
tibi parui, atque inter meas artiſſimas occupatio-
nes, tuam ſanctam mihique cariſſimam voluntatem
offendere timui, ſi non facerem quod petiſti, ita
tu quoque facias quod peto. Hoc eſt autem, ut bre-
viter quemadmodum à te, ſicut mihi indicaſti, po-
ſtulavit, ad omnia illi reſpondere non graveris,

A quod & antè facere potuiſti. Scies enim cùm le- Classis II. an. 408.
geris, nihil penè à me dictum, quod ipſe non no-
veras, aut quod me tacente noſſe non poteras. Sed
hoc opus meum rogo habeas cum ceteris, quorum
ſtudio ſcis convenire. Tuum verò illud quod fla-
gito, habeat ipſe cui hoc potiſſimùm congruit, &
ceteri quos non parum iſta delectant, quemadmo-
dum dici poſſunt abs te, inter quos & ipſe ſum. Vi-
vas ſemper in Chriſto noſtri memor.

B Quæstio Prima.
De Reſurrectione.

2. Movet quoſdam, & requirunt de duabus
reſurrectionibus quæ conveniat promiſſæ
reſurrectioni, utrùmnam Chriſti an Lazari? *Si Chri-
ſti*, inquiunt, *quomodo poteſt hæc convenire reſurrectioni
natorum ex ſemine, ejus qui nulla ſeminis conditione na-
tus eſt? Si autem Lazari reſurrectio convenire aſſeri-* Johan. 11. 43.
tur, ne hæc quidem congruere videtur. Siquidem La-
C *zari reſurrectio facta ſit de corpore nondum tabeſcente,
de eo corpore, quo Lazarus dicebatur: noſtra autem
multis ſæculis poſt ex confuſo eruetur. Deinde ſi poſt re-
ſurrectionem, ſtatus beatus futurus eſt, nulla corporis
injuria, nulla neceſſitate famis, quid ſibi vult cibatum
Chriſtum fuiſſe, & vulnera monſtraviſſe? Sed ſi propter
incredulum fecit, finxit: ſi autem verum oſtendit, ergo in
reſurrectione accepta futura ſunt vulnera.*

3. Quibus reſpondetur, ideo non Lazari reſur-
rectionem, ſed potiùs Chriſti congruere promiſſæ
D reſurrectioni; quia Lazarus ita reſurrexit, ut ite-
rum moreretur, *Chriſtus* autem (ſicut de illo ſcri- Rom. 6. 9.
ptum eſt) *ſurgens à mortuis, jam non moritur, & mors
illi ultrà non dominabitur.* Quod etiam promiſſum
eſt reſurrecturis in fine ſæculi, & cum illo regna-
turis in æternum. Sic autem non pertinet ad reſur-
rectionem differentia nativitatis Chriſti & no-
ſtræ, quòd ille ſine virili ſemine, nos autem ex
viro & femina creati ſumus, ſicut etiam non
pertinet ad ipſius mortis differentiam. Non e-
nim propterea illius non vera mors fuit, quia
E ſine virili ſemine natus eſt; ſicut nec ipſius pri-
mi hominis aliter exorta caro quàm noſtra (quan-
doquidem ille ſine parentibus de terra crea-
tus eſt, nos verò ex parentibus) aliquid attu-
lit ad differentiam mortis, ut aliter ille more-
retur, aliter nos. Sicut autem ad mortis, ſic nec
ad reſurrectionis differentiam valet diverſa nati-
vitas.

4. Sed ne hoc ipſum, quod ſcriptum eſt de
primo homine, ſimiliter infideles homines nolint
F credere, quærant vel animadvertant, ſi vel hoc
poſſunt, quàm multorum animalium genera ſine pa-
rentibus ex terra procreentur, quæ tamen coëun-
do pariant etiam ipſa ſui ſimile, nec propter diver-
ſitatem nativitatis interſit aliquid ad naturam eo-
rum, quæ procreata ſunt ex terra, & eorum quæ
illis coëuntibus orta ſunt. Similiter enim vivunt, ſi-
militerque moriuntur, quamvis diſſimiliter nata
ſint. Ita non eſt abſurdum, ut ſimiliter reſurgant
corpora, quæ diſſimiliter orta ſunt. Hujuſmodi au-
G tem homines non valentes intueri, ad quam rem in-
terſit aliquid diverſum, & ad quam non interſit,
ubi adverterint aliquam diſtantiam primordiorum,
etiam omnia conſequentia diſtare oportere con-
tendunt. Poſſunt tales putare, oleum ex adipibus
non debere natare ſuper aquam, ſicut illud quod
ex oliva eſt; quoniam longè eſt utriuſque origo

Classis II. An. 408

diſſimilis, quando illud ex ligno, hoc ex carne profluxerit.

5. Quantum autem adtinet ad illam differentiam, quòd Chriſti corpus, non diſſolutum tabe atque putredine, die tertio reſurrexit, noſtra verò poſt longum tempus, ex quadam, quò ſoluta diſceſſerant, confuſione reparabuntur; humanæ facultati utrumque impoſſibile eſt, divinæ autem poteſtati utrumque facillimum. Ut enim radius oculi noſtri, non citiùs pervenit ad propinquiora, tardiùs ad longinquiora, ſed utraque intervalla pari celeritate contingit: ita cùm *in ictu oculi*, ſicut Apoſtolus dicit, fit reſurrectio mortuorum, omnipotentiæ Dei & ineffabili nutui tam facile eſt quæque recentia, quàm diuturno tempore dilapſa cadavera ſuſcitare. Incredibilia ſunt hæc quibuſdam, quia inexperta; cùm omnis natura rerum tam ſit plena miraculis, ut non quaſi facili perveſtigatione rationis, ſed [a] videndi conſuetudine, mira non ſint, atque ob hoc, nec conſideratione, nec inquiſitione digna videantur. Nam ego, & mecum quicumque inviſibilia Dei per ea, quæ facta ſunt, intelligere moliuntur, aut non minùs aut ampliùs admiramur, in uno ſeminis tam parvulo grano, omnia quæ laudamus in arbore tamquam liciata latuiſſe, quàm mundi hujus tam ingentem ſinum, quæ de corporibus humanis dum dilabuntur aſſumit, reſurrectioni futuræ tota & integra redditurum.

1. Cor. 15. 52.

6. Quomodo autem contrarium eſt, & Chriſtum poſt reſurrectionem cibatum, & in reſurrectione quæ promittitur ciborum indigentiam non futuram; cùm & Angelos legamus ejuſdemmodi eſcas eodemque modo ſumſiſſe, non ficto & inani phantaſmate, ſed manifeſtiſſima veritate; nec tamen neceſſitate, ſed poteſtate? Aliter enim abſorbet terra aquam ſitiens, aliter ſolis radius candens. Illa indigentiâ, iſte potentiâ. Futuræ ergo reſurrectionis corpus, imperfectæ felicitatis erit, ſi cibos ſumere non potuerit: imperfectæ felicitatis, ſi cibis eguerit. Poſſem hîc de commutationibus corporalium qualitatum, & de præpotenti valentia in inferiora corpora corporum ſuperiorum latiùs diſputare: ſed breviter mihi reſpondere propoſitum eſt, & talibus ingeniis hoc ſcribitur, quæ admonere ſuffecerit.

7. Sciat ſanè qui has propoſuit quæſtiones, Chriſtum poſt reſurrectionem cicatrices, non vulnera demonſtraſſe dubitantibus, propter quos etiam cibum ac potum ſumere voluit, non ſemel, ſed ſæpius, ne illud non corpus, ſed ſpiritum eſſe arbitrarentur, & ſibi non ſolidè, ſed imaginaliter apparere. Tunc autem illæ falſæ cicatrices fuiſſent, ſi nulla vulnera præceſſiſſent: & tamen nec ipſæ eſſent, ſi eas eſſe noluiſſet. Voluit autem certæ diſpenſationis gratiâ, ut eis quos ædificabat in fide non ficta, non aliud pro alio, ſed hoc quod crucifixum viderant, reſurrexiſſe monſtraret. Quid eſt ergo quod dicitur, *Si propter incredulum fecit, finxit?* quaſi verò ſi quiſquam vir fortis pro patria dimicans, multa adverſa vulnera exciperet, & peritiſſimo medico, qui hæc ita curare valeret, ut cicatrices nullæ apparerent, ipſe potiùs diceret, ſic ſe velle ſanari, ut magis eſſent in corpore ſuo veſtigia vulnerum tamquam tituli gloriarum, ideo ille medicus cicatrices finxiſſe diceretur, quia cùm per artem efficere potuerit ut non eſſent, certâ exſiſtente cauſâ, per artem effecit potiùs ut eſſent: quæ uno ſolo A modo, ſicut ſuperiùs dixi, falſæ convincerentur, ſi nulla vulnera ſanarentur.

[a] *Lov. vivendi conſuetudine.* At alij libri editi & MSS *videndi.*

Classis II. An. 408

Quæstio Secunda.

De tempore Chriſtianæ religionis.

8. Item alia propoſuerunt, quæ dicerent de Porphyrio contra Chriſtianos tamquam validiora decerpta. *Si Chriſtus ſe*, inquiunt, *ſalutis viam dicit, gratiam, & veritatem, in ſeque ſolo ponit ani-* B *mis ſibi credentibus reditum, quid egerunt tot ſæculorum homines ante Chriſtum? Ut dimittam*, inquit, *tempora ante Latium regnatum, ab ipſo Latio quaſi principium humani nominis ſumamus. In ipſo Latio ante Albam dij culti ſunt. In Alba æquè religiones rituſque valuere templorum. Non paucioribus ſæculis ipſa Roma, longo ſæculorum tractu ſine Chriſtiana lege fuit. Quid*, inquit, *actum de tam innumeris animis, qui omnino in culpa nulla ſunt: ſiquidem is, cui credi poſſet, nondum adventum ſuum hominibus commodaverat? Orbis quoque cum ipſa Roma in ritibus templorum caluit. Quare*, inquit, C *Salvator qui dictus eſt, ſeſe tot ſæculis ſubduxit? Sed ne*, inquit, *dicant lege Judaica vetere hominum curatum genus, longo pòſt tempore lex Judæorum apparuit ac viguit anguſta Syriæ regione, poſtea verò prorepſit etiam in fines Italos; ſed poſt Cæſarem Caium, aut certè ipſo imperante. Quid igitur actum de Romanis animabus vel Latinis, quæ gratiâ nondum advenientis Chriſti viduatæ ſunt, uſque in Cæſarum tempus?*

Johan. 14. 6.

9. Huic propoſitioni reſpondetur, ut primò D ipſi dicant, utrùm profuerint hominibus deorum ſuorum ſacra, quæ conſtat certis temporibus inſtituta. Quæ ſi negant aliquid profuiſſe ad animarum ſalutem, nobiſcum ea deſtruunt, & eſſe inania confitentur. Nos quidem etiam pernicioſa monſtramus; ſed parum non eſt ut ipſi interim priùs inania fateantur. Si verò ea defendunt, & ſapienter atque utiliter aſſerunt inſtituta; quæro quid actum ſit, de his, qui antequam hæc inſtituta eſſent, morte obierunt: hac enim utique ſalute atque E utilitate fraudati ſunt. Si autem potuerunt alio modo purgari, cur non idem modus perſeveravit in poſteros? Quid opus erat inſtituere novitias conſecrationes, quæ antiquitus non fuerunt?

10. Hîc ſi dicunt deos quidem ipſos ſemper fuiſſe, & ad liberandos cultores ſuos pariter ubique valuiſſe; ſed pro varietate rerum temporalium ac terrenarum, quæ ſcirent certis temporibus locisque congruere, in his aliàs atque aliàs, alibi atque alibi, aliter atque aliter ſibi voluiſſe ſerviri: cur hanc F quæſtionem Chriſtianæ religioni ingerunt, in qua nobis ipſi pro diis ſuis aut reſpondere non poſſunt, aut ſi poſſunt, in eo ipſo ſibi etiam pro noſtra religione reſpondeant, ita nihil intereſſe pro diverſa temporum locorumque congruentia, quàm diverſis ſacramentis colatur, ſi quod colitur ſanctum eſt, ſicut nihil intereſt pro diverſa linguarum auditorumque congruentia, quàm diverſis ſonis dicatur, ſi quod dicitur verum eſt: dum hoc ſanè interſit, quòd linguæ ſonos, quibus inter ſe ſua ſenſa G communicent, etiam homines pacto quodam ſocietatis ſibi inſtituere poſſunt; quibus autem ſacris divinitati congruerent, voluntatem Dei ſecuti ſunt, qui rectè ſapuerunt. Quæ omnino numquam defuit ad ſalutem juſtitiæ pietatique mortalium, & ſi qua in aliis atque in aliis populis, una eademque religione ſociatis variè celebrantur, quatenus fiat plurimùm

Classis II an. 408

refert, quò & humana exhortetur vel toleretur infirmitas, & divina non oppugnetur auctoritas.

11. Quamobrem cùm Chriſtum dicamus Verbum Dei, per quod facta ſunt omnia, & ideo Filium, quia Verbum, nec Verbum dictum atque tranſactum, ſed apud incommutabilem Patrem incommutabile ipſum atque incommutabiliter manens, ſub cujus regimine univerſa creatura ſpiritalis & corporalis, pro congruentia temporum locorúmque adminiſtratur, cui moderandæ & gubernandæ, quid, quando & ubi, circa eam fieri oporteat, ſapientia & ſcientia penes ipſum eſt: profectò & antequam propagaret Hebræorum gentem, per quam ſui adventus manifeſtationem congruis ſacramentis præfiguraret, & ipſis temporibus Iſraëlitici regni, & deinde cùm ſe in carne de virgine accepta mortalibus mortaliter demonſtravit, & deinceps uſque nunc, cùm implet omnia, quæ per Prophetas ante prædixit, & ab hinc uſque ad finem ſæculi, quo ſanctos ab impiis diremturus eſt, & ſua cuique retributurus, idem ipſe eſt Filius Dei, Patri coæternus, & incommutabilis Sapientia, per quam creata eſt univerſa natura, & cujus participatione omnis rationalis anima fit beata.

12. Itaque ab exordio generis humani, quicumque in eum crediderunt, eumque utcumque intellexerunt, & ſecundùm ejus præcepta piè & juſtè vixerunt, quandolibet & ubilibet fuerint, per eum proculdubio ſalvi facti ſunt. Sicut enim nos in eum credimus & apud Patrem manentem, & qui in carne jam venerit: ſic credebant in eum antiqui, & apud Patrem manentem, & in carne venturum. Nec quia pro temporum varietate nunc factum annuntiatur, quod tunc futurum prænuntiabatur, ideo fides ipſa variata, vel ſalus ipſa diverſa eſt. Nec quia una eademque res, aliis atque aliis ſacris & ſacramentis vel prædicatur aut prophetatur, ideo alias atque alias res, vel alias atque alias ſalutes oportet intelligi. Quid autem quando fiat quod ad unam eamdemque fidelium & piorum liberationem pertineat, conſilium Deo tribuamus, nobis obedientiam teneamus. Proinde aliis tunc nominibus & ſignis, aliis autem nunc, & priùs occultiùs, poſtea manifeſtiùs, & priùs à paucioribus, poſtea à pluribus, una tamen eademque religio vera ſignificatur & obſervatur.

13. Nec nos eis objicimus, quòd aliter Numa Pompilius deos colendos Romanis inſtituit, atque aliter ab eis vel Italis antea colebantur, nec quòd Pythagoreis temporibus illa philoſophia celebrata eſt, quæ antea vel omnino non erat, vel in pauciſſimis eadem ſentientibus, non tamen eodem ritu viventibus fortaſſe latitabat: ſed utrùm illi dij, veri aut colendi ſint; & utrùm illa philoſophia animarum ſaluti aliquid proſit, hoc cum eis agimus, hoc in quæſtionem vocamus, hoc diſputando convellimus. Deſinant igitur objicere nobis, quod omni ſectæ, & omni nomini religionis objici poteſt. Cùm enim non fortuitò labi, ſed divinâ providentiâ tempora ordinari fateantur, quid cuique tempori aptum & opportunum ſit, humanum conſilium prætergreditur, & illinc diſpertitur, unde ipſa providentia rebus conſulit.

14. Si enim dixerint, propterea non ſemper nec ubique fuiſſe Pythagoricam diſciplinam, quia Pythagoras homo fuit, neque hoc in poteſtate habere potuit: numquid hoc etiam dicere poſſunt, eo ipſo tempore quando fuit, & in his terrarum locis ubi illa philoſophia viguit, omnes qui eum audire potuerunt, etiam credere ſectarique voluiſſe? Ac per hoc magis ſi tantæ poteſtatis fuiſſet Pythagoras, ut ubi vellet, & quando vellet, ſua dogmata prædicaret, & ſi haberet etiam cum ea poteſtate ſummam rerum præſcientiam, nuſquam & numquam appareret, niſi ubi & quando ſibi homines credituros eſſe prænoſceret. Proinde cùm Chriſto non objiciant, quòd ejus doctrinam non omnes ſequuntur; ſentiunt enim & ipſi nequaquam hoc rectè objici poſſe, vel philoſophorum ſapientiæ, vel etiam numini deorum ſuorum: quid reſpondebunt ſi exceptâ illâ altitudine ſapientiæ & ſcientiæ Dei, ubi fortaſſis aliud divinum conſilium longè ſecretius latet, ſine præjudicio etiam aliarum fortè cauſſarum, quæ à prudentibus inveſtigari queunt, hoc ſolùm eis brevitatis gratiâ, in hujus quæſtionis diſputatione dicamus, [a] tunc voluiſſe hominibus apparere Chriſtum, & apud eos prædicari doctrinam ſuam, quando ſciebat, & ubi ſciebat eſſe, qui in eum fuerant credituri? His enim temporibus & his locis, quibus Evangelium ejus non eſt prædicatum, tales omnes in ejus prædicatione futuros eſſe præſciebat, quales non quidem omnes, ſed tamen multi in ejus corporali præſentia fuerunt, qui in eum nec ſuſcitatis ab eo mortuis credere voluerunt: quales etiam nunc multos videmus, cùm tanta manifeſtatione de illo compleantur præconia Prophetarum, nolle adhuc credere, & malle humanâ aſtutiâ reſiſtere, quàm tam claræ atque perſpicuæ tamque ſublimi & ſublimiter diffamatæ divinæ [b] cedere auctoritati. Quamdiu parvus & infirmus eſt intellectus hominis, divinæ debet cedere veritati. Quid ergo mirum ſi tam infidelibus plenum orbem terrarum Chriſtus prioribus ſæculis noverat, ut eis apparere, vel prædicari meritò nollet, quos nec verbis, nec miraculis ſuis credituros eſſe præſciebat? Neque enim incredibile eſt tales fuiſſe tunc omnes, quales ab ejus adventu uſque ad hoc tempus, tam multos fuiſſe & eſſe miramur.

15. Et tamen ab initio generis humani, aliàs occultiùs, aliàs evidentiùs, ſicut congruere temporibus divinitus viſum eſt, nec prophetari deſtitit, nec qui in eum crederent defuerunt, ab Adam uſque ad Moyſen, & in ipſo populo Iſraël, quæ ſpeciali quodam myſterio gens prophetica fuit, & in aliis gentibus antequam veniſſet in carne. Cùm enim nonnulli commemorantur in ſanctis hebraïcis libris jam ex tempore Abrahæ, nec de ſtirpe carnis ejus, nec ex populo Iſraël, nec ex adventitia ſocietate in populo Iſraël, qui tamen hujus ſacramenti participes fuerunt: cur non credamus etiam in ceteris hac atque illac gentibus, aliàs alios fuiſſe, quamvis eos commemoratos in eiſdem au-

[a] Semipelagiani Maſſilienſes locum hunc producebant in ſui erroris præſidium. Cujus rei admonitus Auguſtinus ab Hilario in epiſtola 219. ſic demum vindicavit & explicuit ſuam ſententiam in lib. de Prædeſtinatione Sanctor. c. 9. *Contenti ſunt me ſine præjudicio latentis conſilii Dei aliarumque cauſſarum, hoc de præſcientia Chriſti dicere voluiſſe, quod convincenda paganorum infidelitati, qui hanc objecerant quæſtionem, ſufficere videretur? Quid enim eſt verius, quàm præſciſſe Chriſtum, qui & quando & quibus locis in eum fuerant credituri? Sed utrum prædicato ſibi Chriſto à ſeipſis habituri eſſent fidem, an Deo donante ſumturi, id eſt utrùm tantummodo eos præſcierit, an etiam prædeſtinaverit Deus, quærere ac diſſerere tunc neceſſarium non putavi. Proinde quod dixi*, tunc voluiſſe hominibus apparere Chriſtum, & apud eos prædicari doctrinam ſuam, quando ſciebat, & ubi ſciebat eſſe, qui in eum fuerant credituri; *poteſt etiam ſic dici, tunc voluiſſe hominibus apparere Chriſtum, & apud eos prædicari doctrinam ſuam, quando ſciebat, & ubi ſciebat eſſe, qui electi fuerant in ipſo ante mundi conſtitutionem.*

[b] Ita MSS. melioris notæ. At editi hic & infra habent, *credere*.

ctoritatibus non legamus? Ita ſalus religionis hu- A
jus, per quam ſolam veram ſalus vera veraciterque promittitur, nulli umquam defuit qui dignus fuit, & cui defuit, [a] dignus non fuit. Et ab exordio propagationis humanæ, uſque in finem, quibuſdam ad præmium, quibuſdam ad judicium prædicatur. Ac per hoc & quibus omnino annuntiata non eſt, non credituri præſciebantur: & quibus non credituris tamen annuntiata eſt, in illorum exemplum demonſtrantur: quibus autem credituris annuntiatur, hi regno cælorum & ſanctorum Angelorum B ſocietati præparantur.

Quæstio Tertia.

De ſacrificiorum diſtinctione.

16. Jam videamus eam, quæ ſequitur, quæſtionem. *Accuſant*, inquit, *ritus ſacrorum*, *hoſtias*, *thura*, *& cetera*, *quæ templorum cultus exercuit*; *cùm idem cultus ab ipſis*, inquit, *vel à Deo quem colunt exorſus eſt temporibus priſcis*, *cùm inducitur* C *Deus primitiis eguiſſe*.

17. Huic reſpondetur, quoniam ex illo Scripturarum noſtrarum loco hæc quæſtio propoſita agnoſcitur, ubi ſcriptum eſt, *Caïn ex fructibus terræ*, *Abel autem ex primitivis ovium obtuliſſe munus Deo*. (Gen. 4. 4.) Hinc potiùs eſſe intelligendum, quàm ſit res antiqua ſacrificium, quod non niſi uni Deo vero offerri oportere veraces & ſacræ litteræ monent: non quòd illo egeat Deus, cùm in eiſdem ipſis litteris apertiſſimè ſit ſcriptum, *Dixi Domino*, *Deus* D *meus es tu*, *quoniam bonorum meorum non eges*: (Pſal. 15. 2.) ſed quòd etiam in his, vel acceptandis vel reprobandis vel percipiendis, non niſi hominibus conſulat. Nobis enim prodeſt colere Deum, non ipſi Deo. Cùm ergo inſpirat & docet quomodo colendus ſit, non ſolùm ſuâ nullâ indigentiâ facit, ſed noſtrâ maximâ utilitate. Significativa ſunt autem omnia talia ſacrificia, & quarumdam rerum ſimilitudines, quibus admoneri nos oportet ad ea ipſa, quorum ſimilitudines ſunt, ſive ſcrutanda, ſive E noſcenda, ſive recolenda. De qua re, quantum ſatis eſt, diſſerenda, non brevis ſermo flagitandus eſt, quo nunc reſpondere nobis propoſitum eſt; præſertim quia in aliis opuſculis noſtris, de hac re multa jam diximus. (In lib 22. cont. Fauſtum.) Et qui ante nos Dei eloquia tractaverunt, de ſimilitudinibus ſacrificiorum veteris Teſtamenti, tamquam umbris figuriſque futurorum copioſè locuti ſunt.

18. Hoc ſanè nec in iſta brevitate prætereundum eſt, quòd templum, ſacerdotium, ſacrificium, F & alia quæcumque ad hæc pertinentia, niſi uni vero Deo deberi noſſent dij falſi, hoc eſt dæmones, qui ſunt prævaricatores angeli, numquam hæc ſibi à cultoribus ſuis, quos decipiunt, expetiſſent. Verùm hæc cùm exhibentur Deo, ſecundùm ejus inſpirationem atque doctrinam, vera religio eſt: cùm autem dæmonibus, ſecundùm eorum impiam ſuperbiam, noxia ſuperſtitio. Quapropter qui Chriſtianas litteras utriuſque Teſtamenti ſciunt, non hoc culpant in ſacrilegis ritibus paganorum, G quòd conſtruant templa, & inſtituant ſacerdotia, & faciant ſacrificia; ſed quòd hæc idolis & dæmoniis exhibeanr. Et idola quidem omni ſenſu carere, quis dubitet? Verumtamen cùm his locantur ſedibus, honorabili ſublimitate, ut à precantibus atque immolantibus adtendantur, ipſa ſimilitudine animatorum membrorum atque ſenſuum, quamvis inſenſata & exanima, afficiunt infirmos animos, ut vivere ac ſpirare videantur; accedente præſertim veneratione multitudinis, qua tantus eis cultus impenditur.

19. Quibus morbidis & peſtilentioſis affectibus medetur Scriptura divina, quæ rem quidem notam, ſed tamen ſalubri remedio admonitionis inculcat, dicens, *Oculos habent & non vident*, *aures habent & non audiunt*; (Pſal. 113. 5.) & cetera talia. Hæc enim verba, quo magis aperta & populariter vera ſunt, eo magis incutiunt ſalubrem pudorem illis, qui cùm talibus ſimulacris divinum cum timore cultum exhibent, eaque viventibus ſimilia venerantes adoranteſque contuentur, eiſque velut præſentibus preces allegant, victimas immolant, vota perſolvunt, ſic afficiuntur omnino, ut ea ſenſu carentia putare non audeant. Ne arbitrentur autem iſti hoc ſolùm noſtros libros velle ſonare, quòd hujuſcemodi affectus humano cordi ex idolis innaſcitur: apertiſſimè ſcriptum eſt, *Quoniam omnes dij gentium dæmonia*. (Pſal. 95. 5.) Unde & apoſtolica diſciplina non ſolùm dicit, quod apud Johannem legitur, *Fratres*, *cavete à ſimulacris*: (1. Johan. 5. 21.) verùm etiam quod apud Paulum, *Quid ergo? dico quòd idolis immolatum ſit aliquid*, *aut idolum eſt aliquid? Sed quæ immolant gentes*, *dæmoniis & non Deo immolant*: *nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum*. (1. Cor. 10. 19.) Unde ſatis intelligi poteſt, non tam ipſam immolationem, (nam vero Deo priſci ſancti immolaverunt) ſed quòd diis falſis & impiis dæmoniis immolatur, reprehendi à vera religione in ſuperſtitionibus gentium. Sicut enim veritas hortatur homines fieri ſocios ſanctorum Angelorum, ita ſeducit impietas ad ſocietatem dæmoniorum, cui præparatur ignis æternus, ſicut regnum æternum ſocietati ſanctorum.

20. Neque illinc excuſant impij ſua ſacrilega ſacra & ſimulacra, quòd eleganter interpretantur quid quæque ſignificent. Omnis quippe illa interpretatio ad creaturam refertur, non ad Creatorem, cui uni debetur ſervitus religionis illa, quæ uno nomine λατρεία græcè appellatur. Nec nos dicimus terram, maria, cælum, ſolem, lunam, ſtellas, & quaſdam non in promtu ſitas cælites poteſtates eſſe dæmonia: ſed cùm omnis creatura partim corporalis ſit, partim verò incorporalis, quam etiam ſpiritalem vocamus, manifeſtum eſt, id quod à nobis piè ac religioſè fit, à voluntate animi proficiſci, quæ creatura ſpiritalis eſt, & omni corporali præponenda. Unde colligitur corporali creaturæ non eſſe ſacrificandum. Reſtat ſpiritalis, quæ vel pia vel impia eſt: pia ſcilicet, in hominibus & Angelis juſtis, & Deo ritè ſervientibus; impia verò in hominibus & angelis iniquis, quos etiam dæmones dicimus. Ac per hoc nec ſpiritali, quamvis juſtæ creaturæ ſacrificandum eſt. Quoniam quanto magis pia eſt & ſubdita Deo, tanto minùs ſe tali honore dignatur, quem ſcit non deberi niſi Deo. Quanto ergo perniencioſius eſt ſacrificare dæmoniis, hoc eſt iniquæ ſpiritali creaturæ, quæ in hoc proximo & caliginoſo cælo habitans, tamquam in aërio carcere ſuo, prædeſtinata eſt ſupplicio ſempiterno? Quamobrem etiam cùm ſe homines ſuperioribus cæleſtibus poteſtatibus, quæ non ſunt dæmonia, ſacrificare dicunt, & ſolius nominis intereſſe

[a] In hæc verba S. Auguſtinus in libro de Prædeſt. SS. c. 10 *Si diſcutiatur*, inquit, *& quæratur unde quiſque ſit dignus*, *non deſunt qui dicant*, *voluntate humana*: *nos autem dicimus*, *gratiâ vel prædeſtinatione divinâ*.

CLASSIS II. AN. 408.

arbitrantur, quòd illi deos, nos eos Angelos appellamus, non ſe opponunt eis ludificandis multiplici fallaciâ, niſi dæmones, qui errore delectantur, & quodammodo paſcuntur humano. Quoniam ſancti Angeli non approbant ſacrificium, niſi quod ex doctrina veræ ſapientiæ, veræque religionis offertur uni vero Deo, cui ſancta ſocietate deſerviunt. Proinde ſicut impia ſuperbia, ſive hominum, ſive dæmonum, ſibi hos divinos honores exhiberi vel jubet vel cupit: ita pia humilitas vel hominum, vel Angelorum ſanctorum, hæc ſibi oblata recuſavit, & cui deberentur, oſtendit. Cujus rei manifeſtiſſima in ſacris litteris noſtris exempla monſtrantur.

21. Diſpertita autem divinis eloquiis ſacrificia pro temporum congruentia, ut alia fierent ante manifeſtationem novi Teſtamenti, quod ex ipſa vera & unius ſacerdotis victima, hoc eſt, ex effuſo Chriſti ſanguine miniſtratur, & aliud nunc quod huic manifeſtationi congruum, qui jam declarato nomine Chriſtiani appellamur, offerimus, non ſolùm evangelicis, verùm etiam propheticis litteris demonſtratur. Mutatio quippe non Dei, non ipſius religionis, ſed ſacrificiorum & ſacramentorum impudenter nunc videretur prædicata, niſi fuiſſet antè prædicta. Quemadmodum enim unus idemque homo, ſi Deo manè aliud offerat, aliud veſpere, pro congruentia diurni temporis, non Deum mutat, nec religionem, ſicut nec ſalutem qui alio modo manè, alio veſpere ſalutat: ita in univerſo tractu ſæculorum, cùm aliud oblatum eſt ab antiquis ſanctis, aliud ab eis qui nunc ſunt offertur, non humana præſumtione, ſed auctoritate divinâ, temporibus congrua ſacra myſteria celebrantur, non Deus aut religio commutatur.

QUÆSTIO QUARTA.

De eo quod ſcriptum eſt, In qua menſura menſi fueritis remetietur vobis.

22. JAM nunc deinde videamus, quale ſit quod de menſura peccati atque ſupplicij propoſuit, ſic Evangelio calumniatus. *Minatur*, inquit, *Chriſtus ſibi non credentibus, æterna ſupplicia. &* alibi ait; *In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis. Satis*, inquit, *ridiculè atque contrariè. Nam ſi ad menſuram redditurus eſt pœnam, & omnis menſura circumſcripta eſt fine temporis, quid ſibi volunt minæ infiniti ſupplicij?*

Joan. 3.18.

Matt. 7. 2.

23. Iſtam quæſtionem à qualicumque philoſopho eſſe objectam atque propoſitam, difficile eſt credere: quippe qui ait, *omnis menſura circumſcribitur tempore*, quaſi non ſoleat niſi temporum eſſe menſura, ſicut horarum & dierum & annorum; vel ſicut dicimus brevem ſyllabam ſimplum habere temporis, ad ſyllabam longam. Puto enim modios & rabones, urnas & amphoras, non temporum eſſe menſuras. Quomodo ergo omnis menſura circumſcribitur tempore? Nonne ipſi dicunt, ſolem iſtum ſempiternum eſſe: qui tamen quantus ſit ad terram, menſuris geometricis perſcrutari audent & renuntiare? Quod ſive poſſint ſive non poſſint, conſtat eum tamen propriam ſui orbis habere menſuram. Quia & ſi comprehendunt quantus ſit, menſuram ejus comprehendunt; & ſi hoc non aſſequuntur, menſuram ejus utique non comprehendunt: nec ideo nulla eſt, quia homines eam noſſe non poſſunt. Poteſt igitur aliquid & ſempiternum eſſe, & certam ſui modi habere menſuram. Secundùm ipſos enim de ſolis æternitate locutus ſum, ut ſuâ ſententiâ convincantur, atque concedant eſſe poſſe aliquid cum menſura ſempiternum. Ac ſic non ideo putent non eſſe credendum de ſupplicio ſempiterno, quod minatus eſt Chriſtus, quia idem dixit, *In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.*

CLASSIS II. AN. 408.

24. Si enim dixiſſet, Quod menſi fueritis, hoc metietur vobis; etiam ſic non omnino ad eamdem rem ex omni parte neceſſe eſſet referre ſententiam. Poſſumus enim rectè dicere, Quod plantaveris, hoc decerpes; quamvis nemo plantet pomum ſed lignum, decerpat autem pomum magis quàm lignum: ſed illud dicimus ſecundùm arboris genus; quia non ficum plantat unde nucem decerpat. Ita dici poſſet, Quod feceris patieris; non ut ſi ſtuprum fecerit, ſtuprum patiatur; ſed quod peccato iſto fecit legi, hoc ei lex faciat, id eſt quia legem talia prohibentem de ſua vita abſtulit, auferat eum etiam ipſa lex de hominum vita quam regit. Item ſi dixiſſet, Quantum menſi fueritis, tantum remetietur vobis; nec ſic eſſet conſequens, ut omni modo æquales peccatis pœnas intelligere deberemus. Neque enim æqualia ſunt verbi gratiâ, triticum & hordeum; & profectò dici poſſet, Quantum menſi fueritis, tantum remetietur vobis, hoc eſt quantum tritici, tantum hordei. Quòd ſi de doloribus ageretur, atque diceretur, Quantum dolorem ingeſſeritis, tantus ingeretur vobis; fieri poſſet ut tantus dolor eſſet, quamvis tempore diuturnior, hoc eſt morâ major, vi par. Neque enim ſi de duabus lucernis dicamus, Tantum ignis iſte caluit, quantum ille; ideo falſum erit, quia una earum fortè citiùs exſtincta eſt. Non itaque ſi aliquid ſecundùm aliud tantum eſt, ſecundùm aliud non eſt tantum, quia non omni modo tantum eſt, ideo falſus eſt modus in quo tantum eſt.

25. Cùm verò dixerit, *In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis*; cùmque manifeſtum ſit, aliud eſſe menſuram in qua metitur aliquid, aliud ipſam rem quæ metitur: jam fieri poteſt, ut in qua menſura homines menſi eſſent, verbi gratiâ, modium tritici, in ea illis metirentur millia modiorum, ut & tam multùm intereſſet in quantitate frumenti, & nihil in menſura: ut taceam de ipſarum rerum diverſitate; quia non ſolùm fieri poteſt, ut in qua menſura quis menſus fuerit hordeum, in ea illi metiatur triticum; ſed in qua menſura menſus fuerit frumentum, in ea illi metiatur aurum, & frumenti ſit unus modius, auri autem, quamplurimi. Ita cùm ſine comparatione rerum ipſarum, & genus, & quantitas differat; dici tamen rectiſſimè poteſt, In qua menſura menſus eſt, in ea illi metitum eſt. Unde autem hoc dixerit Chriſtus, paulò ſuperiùs ſatis elucet: *Nolite*, inquit, *judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini.* Numquid ſi iniquo judicio judicabunt, iniquo judicabuntur? Abſit. Nulla quippe iniquitas apud Deum. Sed ita dictum eſt, *In quo judicio judicaveritis*, in eo *judicabimini*; tamquam diceretur, In qua voluntate benefeceritis, in ipſa liberabimini; vel in qua voluntate malefeceritis, in ipſa puniemini. Velut ſi quiſquam ad turpem concupiſcentiam oculis utens, excæcari juberetur, rectè utique audiret, In quibus oculis peccaſti, in eis ſupplicium meruiſti. Judicio enim quiſque animi ſui, ſeu bono ſeu malo utitur vel ad benefaciendum vel ad peccandum. Unde non iniquum eſt, ut in quo judicat in eo judicetur, hoc eſt ut in ipſo animi ſui judicio

Classis II. An. 408.

pœnas luat, cùm ea mala patitur, quæ malè judicantem animum conſequuntur.

26. Alia namque ſunt manifeſta tormenta, quæ pôſt futura præparantur, etiam ipſa ex eodem malæ voluntatis cardine [a] adtracta: In ipso autem animo, ubi appetitus voluntatis humanorum omnium eſt menſura factorum, continuò pœna ſequitur culpam, plerumque major non ſentientis cæcitate graviore. Ideo cùm dixiſſet, *In quo judicio judicaveritis, judicabimini*; ſecutus adjunxit, *Et quà menſurà menſi fueritis, metietur vobis.* B In voluntate quippe propria metietur bonus homo bona facta, & in ea metietur ei beatitudo. Itémque in voluntate propria, metietur malus homo mala opera, & in ea metietur ei miſeria: quoniam ubi quiſque bonus eſt, cùm bene vult, ibi etiam malus cùm malè vult. Ac per hoc ibi etiam fit vel beatus vel miſer, hoc eſt in ipſo ſuæ voluntatis affectu, quæ omnium factorum meritorumque menſura eſt. Ex qualitatibus quippe voluntatum, non ex temporum ſpatiis, C ſive rectè facta ſive peccata metimur. Alioquio majus peccatum haberetur, arborem dejicere quàm hominem occidere. Illud enim fit longâ morâ, ictibus multis; hoc uno ictu, breviſſimo tempore: pro quo tamen exigui temporis tam grandi peccato, ſi perpetua deportatione homo puniretur, etiam minùs cum illo actum, quàm dignus fuerat, diceretur: quamvis in ſpatio temporali longitudo pœnæ cum brevitate facinoris nullo modo ſit comparanda. Quid ergo contrarium eſt, D ſi erunt pariter longa, vel etiam pariter æterna ſupplicia, ſed aliis alia mitiora, vel acriora: ut quibus tempus æquale eſt, non ſit æqualis aſperitas, propter menſuram etiam peccatorum, non in productione temporum, ſed in voluntate peccantium?

27. Voluntas quippe ipſa punitur, ſive animi ſupplicio ſive corporis; ut quæ delectatur in peccatis, ipſa plectatur in pœnis; & ut qui judicat ſine miſericordia, ſine miſericordia judicetur: & E in hac quippe ſententia, ad hoc ſolum eadem menſura eſt, ut quod non præſtitit, non ei præſtetur: atque ita quod ipſe judicatur, æternum erit; quamvis quod judicavit, æternum eſſe nequiverit. In eadem igitur menſura, quamvis non æternorum malefactorum, æterna ſupplicia remetiuntur; ut quia æternam voluit habere peccati perfructionem, æternam vindictæ inveniat ſeveritatem. Non autem ſinit propoſita brevitas reſponſionis meæ, ut colligam omnia, vel certè quamplurima, quæ de F peccatis, & de peccatorum pœnis ſancti libri habent, atque ex his unam eruam ſine ulla ambiguitate ſententiam, ſi tamen id valeam viribus mentis, etiamſi congruum nanciſcar otium. Nunc tamen arbitror ſatis eſſe monſtratum, non eſſe contrarium æternitati ſuppliciorum, quòd in eadem menſura redduntur, in qua peccata commiſſa ſunt.

Quæstio Quinta.

De Filio Dei ſecundùm Salomonem.

G 28 Post hanc quæſtionem, qui eas ex Porphyrio propoſuit, hoc adjunxit. *Sanè etiam de illo*, inquit, *me dignaberis inſtruere, ſi verè dixit Salomon, Filium Deus non habet.*

29. Citò reſpondetur, Non ſolùm hoc non dixit, verùm etiam dixit quòd Deus habeat Filium. A Apud eum enim Sapientia loquens ait, *Ante omnes colles genuit me.* Et quid eſt Chriſtus, niſi Dei Sapientia? Item quodam loco Proverbiorum, *Deus*, inquit, *docuit me ſapientiam, & ſcientiam ſanctorum cognovi. Quis adſcendit in cælum, & deſcendit? Quis collegit ventos in ſinum? Quis convertit aquam in veſtimento? Quis tenuit fines terræ? Quod nomen eſt ei, aut quod nomen eſt Filij ejus?* Prov. 8. 25. Prov. 30. 3. Horum duorum, quæ in extremo commemoravi, unum retulit ad Patrem, B id eſt, *Quod nomen eſt ei*; propter quod dixerat, *Deus docuit me ſapientiam*: & alterum evidenter ad Filium, cùm ait, *aut quod nomen eſt Filij ejus*; propter cetera, quæ de Filio magis intelliguntur, hoc eſt, *Quis adſcendit in cælum, & deſcendit*; quod Paulus ita commemorat, *Qui deſcendit, ipſe eſt & qui adſcendit ſuper omnes cælos*: Eph. 4. 10. *Qui collegit ventos in ſinum*, id eſt, animas credentium in occultum atque ſecretum; quibus dicitur, Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo: Col. 3. 3. C *Quis convertit aquam in veſtimento*; ut dici poſſet, *Quotquot in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Gal. 3. 27. *Quis tenuit fines terræ*; qui dixit diſcipulis ſuis, *Eritis mihi teſtes in Ieruſalem, & in tota Iudæa, & Samaria, & uſque in fines terræ.* Act. 1. 8.

Quæstio Sexta.

De Iona Propheta.

30. Postrema quæſtio propoſita eſt de Jona; D nec ipſa quaſi ex Porphyrio, ſed tamquam ex irriſione paganorum. ſic enim poſita eſt: *Deinde quid ſentire*, inquit, *debemus de Iona, qui dicitur in ventre ceti triduo fuiſſe; quod ἀπίθανον eſt & incredibile, tranſvoratum cum veſte hominem, fuiſſe in corde piſcis. Aut ſi figura eſt, hanc dignaberis pandere. Deinde quid ſibi etiam illud vult, ſupra evomitum Ionam cucurbitam natam; quid cauſſæ fuit, ut hæc naſceretur?* Jon. 2. 1. Ibid. 4. 6. Hoc enim genus quæſtionis, multo cachinno à paganis graviter irriſum animadverti.

E 31. Ad hoc reſpondetur, quòd aut omnia divina miracula credenda non ſint; aut hoc cur non credatur, cauſſa nulla ſit. In ipſum autem Chriſtum, quòd tertio die reſurrexerit, non crederemus, ſi fides Chriſtianorum cachinnum metueret paganorum. Cùm autem hinc quæſtionem non propoſuerit amicus noſter, Utrùm credendum ſit, vel Lazarum reſuſcitatum eſſe quarto die, vel ipſum Chriſtum tertio die reſurrexiſſe; multùm miror hoc quod factum eſt de Juna, eum pro incredibili poſuiſſe: F niſi fortè faciliùs putat mortuum de ſepulcro reſuſcitari, quàm vivum in tam vaſto ventre beluæ potuiſſe ſervari. Ut enim omittam commemorare, quanta magnitudo beluarum marinarum ab eis, qui experti ſunt, indicetur; venter quem coſtæ illæ muniebant, quæ Carthagine in publico fixæ populo notæ ſunt, quot homines in ſpatio ſuo capere poſſet, quis non conjiciat, quanto hiatu patebat os illud, quod velut janua ſpeluncæ illius fuit? Niſi fortè, ut poſuit, veſtis eſſet impedimento, G ne Jonas vorari poſſet illæſus, quaſi per anguſta ſeſe coartaverit, qui per abruptum aëris præcipitatus, ſic exceptus eſt, ut priùs reciperetur ventre beſtiæ, quàm dente laceraretur. Quamquam Scriptura neque nudum neque veſtitum in illud antrum dejectum eſſe dixerit, ut poſſit intelligi illuc etiam nudus irruiſſe, ſi fortè opus erat, tamquam ovo corium, ita illi veſtem detrahi, quo faciliùs

[a] Sic MSS. quatuordecim. At editi habent, *cardine extracta*.

Classis II. an. 408

ſorberetur. Sic enim ſunt homines de Prophetæ hujus veſte ſolliciti, quaſi aut per feneſtram parvam repſiſſe, aut in balneas intraſſe dicatur; quò etiam ſi neceſſe eſſet intrare veſtitum, vix moleſtum eſſet, non tamen mirum.

32. Sed habent revera quod non credant in divino miraculo, vaporem ventris, quo cibi madeſcunt, potuiſſe ita temperari, ut vitam hominis conſervaret. Quanto incredibiliùs ergo proponerent, tres illos viros ab impio rege in caminum miſſos, deambulaſſe in medio ignis illæſos? Quapropter ſi nulla iſti divina miracula volunt credere, alia diſputatione refellendi ſunt. Neque enim debent unum aliquid tamquam incredibile proponere, & in quæſtionem vocare, ſed omnia quæ vel talia, vel etiam mirabiliora narrantur. Et tamen ſi hoc, quod de Jona ſcriptum eſt, Apuleius Madaurenſis, vel Apollonius Tyaneus feciſſe diceretur, quorum multa mira nullo fideli auctore jactitant, quamvis & dæmones nonnulla faciant Angelis ſanctis ſimilia, non veritate, ſed ſpecie, non ſapientiâ, ſed planè fallaciâ: tamen ſi de iſtis, ut dixi, quos magos vel philoſophos laudabiliter nominant, tale aliquid narraretur, non jam in buccis creparet riſus, ſed typhus. Ita rideant Scripturas noſtras, quantum poſſunt, rideant, dum per ſingulos dies rariores paucioreſque ſe videant, vel moriendo, vel credendo: dum implentur omnia, quæ prædixerunt qui hos contra veritatem inaniter pugnaturos, vanè latraturos, paulatim defecturos, tanto antè riſerunt: nobiſque poſteris ſuis, non ſolùm ea legenda dimiſerunt, verùm experienda promiſerunt.

33. Non ſanè abſurdè, neque importunè requiritur, quid iſta ſignificent, ut cùm hoc expoſitum fuerit, non tantùm geſta, ſed etiam propter aliquam ſignificationem conſcripta eſſe credantur. Priùs ergo non dubitet Jonam prophetam in alvo ingenti marinæ beluæ triduo fuiſſe, qui vult ſcrutari, cur hoc factum ſit: non enim fruſtra factum eſt, ſed tamen factum eſt. Si enim movent ad fidem, quæ figuratè tantùm dicta, non facta ſunt; quanto magis movere debent, quæ figuratè non tantùm dicta, ſed facta ſunt? Nam SICUT humana conſuetudo verbis, ita divina potentia etiam factis loquitur. Et ſicut ſermoni humano verba nova, vel minùs uſitata, moderatè ac decenter adſperſa, ſplendorem addunt: ita in factis mirabilibus congruenter aliquid ſignificantibus, quodammodo luculentior eſt divina eloquentia.

34. Proinde quid præfiguraverit, quòd Prophetam belua illa devoratum, tertio die vivum reddidit, cur à nobis quæritur, cùm hoc Chriſtus exponat? *Generatio*, inquit, *prava & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Jonæ prophetæ: ſicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: ſic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* (*Matt. 12. 39.*) De ipſo autem triduo mortis Domini Chriſti, quomodo ratio reddatur, cùm à parte totum intelligitur, in die primo & noviſſimo, ut toti tres dies, id eſt cum ſuis noctibus computentur, longum eſt diſſerere, & in aliis ſermonibus jam ſæpiſſimè dictum eſt. Sicut ergo Jonas ex navi in alvum ceti, ita Chriſtus ex ligno in ſepulcrum vel in mortis profundum. Et ſicut ille pro his qui tempeſtate periclitabantur, ita Chriſtus pro his qui in hoc ſæculo fluctuant. Et ſicut primò juſſum eſt, ut prædicaretur Ninivitis à Jona, ſed tunc ad eos pervenit prædicatio Jonæ, niſi poſtea quàm eum cetus evomuit: ita prophetia præmiſſa eſt ad gentes, ſed niſi poſt reſurrectionem Chriſti non pervenit ad gentes.

35. Jam verò quòd tabernaculum ſibi conſtituit, & conſedit ex adverſo civitatis Ninive, quid ei futurum eſſet exſpectans, alterius ſignificationis perſonam Propheta geſtabat. Præfigurabat enim carnalem populum Iſraël. Nam huic erat & triſtitia de ſalute Ninivitarum, hoc eſt de redemtione & liberatione gentium. Unde venit Chriſtus vocare, non juſtos, ſed peccatores in pænitentiam. (*Luca 5. 32.*) Umbraculum ergo cucurbitæ ſuper caput ejus, promiſſiones erant veteris Teſtamenti, vel ipſa jam munera, in quibus erat utique, ſicut dicit Apoſtolus, *umbra futurorum* (*Col. 2. 17.*), tamquam ab æſtu temporalium malorum in terra promiſſionis defenſaculum præbens. Vermis autem matutinus, quo rodente cucurbita exaruit, idem ipſe rurſus Chriſtus occurrit, ex cujus ore Evangelio diffamato, cuncta illa, quæ temporaliter apud Iſraëlitas velut umbratili priùs ſignificatione viguerunt, evacuata marceſcunt. Et nunc ille populus amiſſo Jeroſolymitano regno, & ſacerdotio, & ſacrificio (quod totum umbra erat futuri) in captiva diſperſione magno æſtu tribulationis aduritur, ſicut Jonas, quod ſcriptum eſt, à ſolis ardore (*Jon. 4. 8.*), & dolet graviter; & tamen dolori ejus atque umbræ, quam diligebat, ſalus gentium [a] pænitentiumque præponitur.

36. Adhuc cachinnent pagani, & jam vermem Chriſtum, & hanc interpretationem prophetici ſacramenti ſuperbiore garrulitate irrideant, dum tamen & ipſos ſenſim paulatimque conſumat. Nam de omnibus talibus Iſaias prophetat, per quem nobis dicit Deus; *Audite me, qui ſcitis judicium populus meus, in quorum corde lex mea eſt: opprobria hominum nolite metuere, & detractione eorum ne ſuperemini, nec quòd vos ſpernant magni duxeritis: ſicut enim veſtimentum, ita per tempus abſumentur, & ſicut lana à tinea comedentur; juſtitia autem mea in æternum manet.* (*Iſa. 51. 7.*) Nos ergo agnoſcamus vermem matutinum, quia & in illo pſalmo cujus titulus inſcribitur, *Pro ſuſceptione matutina*, hoc ſe ipſe nomine appellare dignatus eſt: *Ego*, inquit, *ſum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis.* (*Pſal. 21. 7.*) Hoc opprobrium de illis opprobriis eſt, quæ jubemur non metuere per Iſaiam dicentem, *Opprobria hominum nolite metuere.* (*Iſa 51. 7.*) Ab iſto verme tamquam à tinea comeduntur, qui ſub ejus dente evangelico per ſingulos dies paucitatem ſuam deficiendo mirantur. Nos hunc agnoſcamus, & pro ſalute divina, humana opprobria ſufferamus. Vermis eſt propter humilitatem carnis; fortaſſis etiam propter virginis partum. Nam hoc animal plerumque de carne, vel de quacumque re terrena, ſine ullo concubitu naſcitur. Matutinus eſt, quia diluculo reſurrexit. Poterat utique illa cucurbita & ſine ullo vermiculo areſcere. Poſtremò ſi habebat Deus ad hoc vermem neceſſarium, quid opus erat addere matutinum, niſi ut ille vermis agnoſceretur, qui cantat *pro ſuſceptione matutina, Ego autem ſum vermis, & non homo?*

37. Quid iſta prophetia jam ipſo rerum effectu & adimpletione lucidius? Si irriſus eſt vermis iſte cùm penderet in cruce, ſicut in eodem Pſalmo ſcriptum eſt, *Locuti ſunt labiis, & moverunt caput: Speravit in Deum, eruat eum, ſalvum faciat eum,* (*Pſal. 21. 8.*)

[a] MSS. Vaticani tres & alii e noſtris duo, *pænitentiaque*.

CLASSIS II. AN. 408. Ibid. 17.

quoniam vult eum : cùm completa ſunt quæ ibi prædixit, *Foderunt manus meas & pedes, dinumeraverunt omnia oſſa mea : Ipſi verò conſideraverunt, & conſpexerunt me, diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem* : quod tanta manifeſtatione futurum in libro antiquo prophetatur, quanta manifeſtatione factum in novo Evangelio recitatur. Sed ſi in hac humilitate, ut dicere cœperam, iſte vermis irriſus eſt, numquid adhuc irridendus eſt cùm ea compleri cernimus,

v. 28. quæ conſequentia Pſalmus ipſe habet, *Commemorabuntur & convertentur ad Dominum univerſi fines terræ : & adorabunt in conſpectu ejus univerſæ patriæ gentium : quoniam Domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium.* Sic commemorati ſunt Ninivitæ, & converſi ſunt ad Dominum. Hanc ſalutem pœnitentiæ gentium tanto antè præfiguratam in Jona, dolebat Iſraël, ſicut nunc dolet umbrâ nudatus, & æſtu ſauciatus. Liceat ſanè cuilibet quamlibet aliter, dum tamen ſecundùm regulam fidei, cetera omnia quæ de Jona propheta myſteriis operta ſunt, aperire. Illud planè quòd in ventre ceti triduo fuit, fas non eſt aliter intelligere, quàm ab ipſo cæleſti magiſtro in Evangelio commemoravimus revelatum.

Jonæ 2. 1.

38. Propoſita expoſuimus ut potuimus : ſed ille qui propoſuit, jam ſit Chriſtianus, ne fortè cùm exſpectat antè librorum ſanctorum finire quæſtiones, priùs finiat vitam iſtam, quàm tranſeat à morte ad vitam. Ferri enim poteſt, quòd antequam Chriſtianis ſacramentis imbuatur, quærit de reſurrectione mortuorum. Concedendum etiam fortaſſis quòd de Chriſto quæſivit, cur tanto pòſt venerit, vel ſi quæ ſunt aliæ paucæ & magnæ quæſtiones, quibus cetera inſerviunt. Si autem qualis eſt illa, *In qua menſura menſi fueritis, metietur vobis* ; vel qualis iſta de Jona ; etiam omnes tales antequam ſit Chriſtianus finire cogitat, perparum cogitat vel conditionem humanam, vel ætatem jam ſuam. Sunt enim innumerabiles, quæ non ſunt finiendæ ante fidem, ne finiatur vita ſine fide. Sed planè retenta jam fide, ad exercendam piam delectationem mentium fidelium ſtudioſiſſimè requirendæ, & quod in eis eluxerit, ſine typho arrogantiæ communicandum ; quod autem latuerit, ſine ſalutis diſpendio tolerandum.

EPISTOLA CIII. *

* *Aliàs* CCLIII *ſecunda, quæ autem* 201 *erat, nunc* 212.

Nectario petenti veniam tribui civibus ſuis reſcripſerat Auguſtinus in epiſt. 97, non decere Chriſtianam benevolentiam, ut inſigne illud Calamenſium ſcelus impunitum omnino dimittatur. Huic ruſum ſcribit Nectarius, blandiens ac ſuppliciter ſuadens, ut iis parcatur ſine ulla exceptione.

Domino rectè ac meritò ſuſcipiendo, & omnibus modis honorando fratri AUGUSTINO, NECTARIUS *in Domino ſalutem.*

Scripta ante finem Martij an. 409.

1. SUMTIS *litteris eximietatis tuæ, quibus idolorum cultum, & templorum cerimonias deſtruxiſti, audire mihi viſus ſum Philoſophi vocem, non illius, quem in Academia Licæo memorant, tenebroſis humo angulis reſidentem, ex profunda quadam cogitatione demerſum, reductis ad frontem caput implicuiſſe genibus, ut aliorum præclara inventa doctrinæ egenus quidam calumniator oppugnet, aſſertaque præclarè, cùm ſuum nihil defendat, accuſet : ſed planè excitatus oratione tua ante oculos ſtetit M. Tullius conſularis, qui innumeris civium capitibus conſervatis, forenſis campi ſigna victricia ſtupentibus Græciæ ſcholis, laureatus inferret, tubamque illam canoræ vocis & linguæ, quam in criminum reos & reipublicæ parricidas, ſpiritu juſtæ indignationis inflaverat, anhelus inverteret, togamque ipſam rugarum paginis reſolutis, palliorum imitatus ſpeciem, retorqueret.*

CLASSIS II. AN. 409.

2. *Ergo cùm nos ad exſuperantiſſimi Dei cultum religionemque compelleres, libenter audivi, cùm cæleſtem patriam intuendam eſſe ſuaderes, gratanter accepi. Non enim illam mihi civitatem dicere videbare, quam muralis aliquis gyrus coërcet, nec illam, quam philoſophorum tractatus mundanam memorans communem omnibus profitetur ; ſed quam magnus Deus, & bene meritæ de eo animæ habitant atque incolunt, quam omnes leges diverſis viis & tramitibus appetunt, quam loquendo exprimere non poſſumus, cogitando forſitan invenire poſſemus. Hæc ergo licèt principaliter appetenda atque diligenda ſit ; tamen illam non arbitror deſerendam, in qua nati & geniti ſumus : quæ prima nobis uſum lucis hujus infudit, quæ aluit, quæ educavit, & ut quod ad cauſſam propriè pertinet, dicam, de qua bene meritis viris, doctiſſimi homines ferunt, poſt obitum corporis in cælo domicilium præparari, ut promotio quædam ad ſupernam præſtetur, his hominibus, qui bene de genitalibus urbibus meruerunt ; & hi magis cum Deo habitent, qui ſalutem dediſſe, aut conſiliis, aut operibus patriæ doceantur. Iam illud quod jocalariter dignatus es dicere, Vrbem noſtram non armis, ſed flammis incendiiſque flagrare, & ſpinas magis ingenerare quàm flores, non eſt maxima reprehenſio, cùm ſciamus flores ex ſpinis plerumque generari. Nam & roſas ex ſpinis gigni quis dubitat, & fruges ipſas ariſtarum vallo ſepiri, ita ut aſperis ſuavia plerumque miſceantur.*

3. *Poſtremum fuit in litteris præſtantiæ tuæ, non caput aut ſanguinem in Eccleſiæ poſtulari vindictam, ſed quibus rebus maximè metuunt ſpoliandos. Ego autem (niſi me opinio fallit) ſic arbitror, gravius eſſe ſpoliari facultatibus, quàm occidi. Siquidem quod frequentatum in litteris noſti, mors malorum omnium aufert ſenſum, egeſtoſa vita æternam parit calamitatem. gravius eſt enim malè vivere, quàm mala morte finire. Hoc etiam opera veſtra indicat ratio, in quibus pauperes ſuſtinetis, morbidos curatione relevatis, medicinam afflictis corporibus adhibetis : id poſtremò modis omnibus agitis, ut diuturnitatem calamitatis afflicti non ſentiant. Quod autem ad modum pertinet peccatorum, nihil intereſt, quale videatur eſſe peccatum, cui indulgentia poſtulatur. Primùm enim ſi pœnitentia & veniam tribuit, & purgat admiſſum ; pœnitet utique illum, qui rogat, qui pedes complectitur. Et ſi, ut quibuſdam philoſophis placet, omnia peccata paria ſunt, indulgentia omnibus debet eſſe communis. petulantiùs locutus eſt aliquis ; peccavit : convicia aut crimina ingeſſit, æquè peccavit : aliena quiſquam diripuit, inter delicta numeratur : loca profana ſacrave violavit, non eſt ab indulgentia ſecernendus. Poſtremò nullus eſſet veniæ locus, niſi peccata præcederent.*

4. *Nunc quoniam non quantum debui, ſed quantum potui, majus ut dicitur, minuſve reſpondi, oro atque obſecro, utinam præſentem poſſem, ut etiam lacrymas meas pervideres, ut qui ſis, quid profitearis, quid agas, etiam atque etiam cogites ; intendas quæ*

ſit

Classis II. An. 409

ſit illius ſpecies civitatis, ex qua ad ſupplicium ducendi extrahuntur; quæ ſit matrum, quæ conjugum, quæ liberorum, quæ parentum lamentatio, quo pudore ad patriam venire poſſint, liberati, ſed torti; quos renovat dolores aut gemitus, conſideratio vulnerum & cicatricum. Et his omnibus pertractatis, Deum primò conſideres, hominumque cogites famam, bonitatem amicam potiùs, familiaremque conjunctionem, & ignoſcendo potiùs laudem, quàm vindicando conquiras. Atque hæc de his dicta ſint, quos verus confeſſionis ſuæ reatus adſtringit. Quibus quidem legis contemplatione, quod laudare non deſino, veniam tribuiſtis. Iam illud explicari vix poteſt, quantum crudelitatis ſit, innocentes appetere, & eos, quos à crimine conſtat eſſe diſcretos, in judicium capitis devocare. Quos ſi purgari contigerit, cogites quæſo, quantâ accuſatorum liberabuntur invidiâ, cùm reos ſponte dimiſerint victi, reliquerint innocentes. Deus ſummus te cuſtodiat, & legis ſuæ te conſervet præſidium atque ornamentum noſtrum.

EPISTOLA CIV. *

* Aliàs CCLIV. quæ autem 104. erat, nunc 191.

Ad ſuperioris epiſtolæ capita ſingula reſpondet Auguſtinus; id præter alia refellens, quod ex Stoicorum placito Nectarius induxerat, omnia peccata eſſe paria.

Domino eximio meritóque honorabili ac ſuſcipiendo fratri Nectario Auguſtinus in Domino ſalutem.

Scripta poſt 6. Kal. Mart. an. fortè 409.

Caput I.

1. Legi litteras benignitatis tuæ, quibus mihi longè poſtea reſpondiſti, quàm meas ad te perferendas dedi. Nam ego reſcripſeram, cùm adhuc nobiſcum eſſet, neque navigaſſet ſanctus frater, & coëpiſcopus meus Poſſidius. Has autem quas mei cauſsâ illi dignatus es reddere, accepi VI. cal. April. poſt menſes fermè octo, quàm ſcripſeram. Cur ergo ad te tam ſerò mea ſcripta pervenerint, aut ad me tua, prorſus ignoro. Niſi fortè modò reſcribere prudentiæ tuæ placuerit, quod facere antè contemſeras. Hoc ſi ita eſt, miror unde ſit. An aliquid audiſti, quod nos adhuc latet, fratrem meum Poſſidium adversùs cives tuos (quos, pace tua dixerim, multo ſalubriùs diligit ipſe quàm tu) quo plectantur ſeveriùs impetraſſe. Nam hoc & epiſtola tua te metuere indicat, cùm admones ut mihi antè oculos conſtituam, qualis illa ſit ſpecies civitatis, ex qua ad ſupplicium ducendi extrahuntur: quæ ſit matrum, quæ conjugum, quæ liberorum, quæ parentum lamentatio: quo pudore ad patriam venire poſſint liberati, ſed torti, quos renovet dolores aut gemitus conſideratio vulnerum & cicatricum. Abſit, ut iſta cuiquam inimicorum noſtrorum vel per nos, vel per quemquam, quod ingerantur, inſtemus; ſed, ut dixi, ſi aliquid tale ad te fama pertulit, apertiùs ediſſere, ut noverimus, vel quid agere ne iſta fiant, vel quid hæc credentibus reſpondere debeamus.

2. Litteras meas potiùs intuere, quibus te reſcribere piguit, illic enim ſatis expreſſi animum noſtrum; ſed, ut opinor, oblitus quid tibi reſcripſerim, omnino mihi alia longè diverſa & diſſimilia retuliſti. Quippe quaſi recordatus, quod in litteris meis poſui; hoc tuis inſeruiſti, quod omnino non poſui. Poſtremum enim fuiſſe in litteris meis dicis, non caput aut ſanguinem in Eccleſiæ poſtulari vindictam, ſed rebus, quibus maximè metuunt ſpoliandos. Deinde oſtendens quantum ſit hoc mali adjun- A gis, atque contexis; niſi te opinio fallit, arbitrari gravius eſſe, ſpoliari facultatibus, quàm occidi. Atque ut apertiùs exponas, de quibus facultatibus dixeris, pergis atque addis, me frequentatum in litteris noſſe, quòd mors malorum omnium auferat ſenſum, egeſtoſa autem vita æternam pariat calamitatem. Deinde concluſiſti, gravius eſſe in malis vivere, quàm mala morte finire.

3. Et ego quidem nec in noſtris, ad quas me ſeriùs fateor animum applicuiſſe, quàm vellem, B nec in veſtris, quas ab ineunte ætate didici, litteris uſpiam legiſſe recolo, quòd egeſtoſa vita æternam pariat calamitatem. Nam nec umquam peccatum eſt laborioſa paupertas, & eſt aliquanta reſtrictio & coërcitio peccatorum. Ac per hoc non eſt metuendum ne cuiquam poſt hanc brevem vitam, hoc ad æternam valeat animæ calamitatem, quod pauper hîc vixerit; & in hac ipſa, quam in terris degimus, nullo modo ulla calamitas æterna eſſe poterit; cùm eadem vita æterna eſſe non poſ- C ſit, quæ nec ſaltem diuturna eſt, ad quamlibet ætatem, ſenectutemque pervenerit. Hoc enim potiùs in illis litteris legi, quoniam vita ipſa, qua fruimur, brevis eſt, in qua tu arbitraris, & frequentatum in litteris jam mones, æternam eſſe poſſe calamitatem: mortem autem malorum omnium eſſe finem, habent quidem veſtræ litteræ, ſed nec ipſæ omnes, Epicureorum eſt quippe iſta ſententia, & ſi qui alij mortalem animam putant. At illi quos Tullius quaſi conſulares philoſophos appellat, quòd D eorum magnipendat auctoritatem, quoniam cùm extremum diem fungimur, non exſtingui animam, ſed emigrare cenſent, & ut merita quoque ejus aſſerunt ſeu bona, ſeu mala, vel ad beatitudinem, vel ad miſeriam permanere. Hoc congruit & litteris ſacris, quarum me cupio litteratorem. Malorum ergo finis eſt mors, ſed in eis quorum caſta, pia, fidelis, innocens vita, non in eis qui temporalium nugarum & vanitatum cupiditate flagrantes, & cùm hîc ſibi felices videntur, ipſa voluntatis pra- E vitate miſeri convincuntur, & poſt mortem graviores miſerias non habere tantum, verùm etiam ſentire coguntur.

4. Hæc ergo cùm & veſtris quibuſdam, quas honorabiliùs habetis, & noſtris omnibus litteris frequententur, ô bone dilector etiam terrenæ patriæ tuæ, luxurioſam vitam time civibus tuis, non egeſtoſam: aut ſi egeſtoſam times, illam potiùs egeſtatem mone devitandam, quæ magnâ licèt rerum terrenarum proſperitate circumfluat, eis ta- F men inſatiabiliter inhiando, ut veſtrorum ipſorum verbis utar auctorum, neque copiâ neque inopiâ minuitur. Verumtamen in illis, quibus reſpondiſti litteris meis, inimicos Eccleſiæ cives tuos, nec illa egeſtate dixi emendandos, ubi neceſſaria naturæ deſunt, cui ſuccurrit miſericordia, de qua nobis etiam præſcribendum putaſti, quòd operum noſtrorum hoc indicet ratio, quibus pauperes ſuſtinemus, morbidos curatione relevamus, medicinam afflictis corporibus adhibemus (quamquam & ſic G egere utilius ſit, quàm ad ſatiandam nequitiam rebus omnibus abundare.) Sed abſit, ut ego illa coërcitione ad hanc ærumnam eos, de quibus agimus, redigendos eſſe cenſuerim.

Caput II.

5. Recenſe epiſtolam meam, ſi tamen dignam habuiſti, ſi non quam relegeres, cùm ei fuiſſet reſpondendum, ſaltem quam ita reponeres, ut tibi jubenti, cùm volueris proferretur, & adtende

Classis II. An. 409

quid dixerim, hoc profectò invenies, cui re non reſpondiſſe, quantum exiſtimo, fatearis. Nam ex epiſtola illa mea verba nunc inſero, [Non præterita, inquam, vindicando paſcere iram noſtram ſtudemus, ſed miſericorditer in futurum conſulendo ſatagimus. Habent homines mali ubi & per Chriſtianos non ſolùm manſuetè, verùm etiam utiliter ſalubriterque plectantur. Habent enim quòd corpore incolumi vivunt, habent unde vivunt, habent unde malè vivunt. Duo prima ſalva ſint, ut quos pæniteat, ſint; hoc optamus, hoc, quantum in nobis eſt, etiam impenſâ operâ inſtamus. Tertium verò ſi Dominus voluerit, tamquam putre noxiumque reſecare, valde miſericorditer puniet.] Hæc verba mea ſi recenſuiſſes, cùm mihi reſcribere dignareris, non ſolùm de morte, ſed & de tormentis corporalibus evitandis eorum, pro quibus agis, nos invidioſiùs, quàm officioſiùs rogandos putares; quorum dixi, vellenos in eis ſalvum eſſe, quòd incolumes corpore vivunt. Nec egeſtoſam vitam, ut victu indigeant ab aliis impartito, per nos eis utique formidares; quorum & illud ſecundum dixi, velle nos ſalvum, quod habent unde vivunt. Tertium verò quod habent unde malè vivunt, id eſt, ut nihil aliud dicam, certè unde falſorum deorum argentea fabricavere ſimulacra, pro quibus vel ſervandis, vel adorandis, vel ſacrilego ritu adhuc colendis, uſque ad eccleſiæ Dei proſiliatur incendium, & religioſiſſimorum pauperum ſuſtentacula infelici vulgo diripienda præbeantur, ſanguiſque fundatur, tu qui tuæ conſulis civitati, quare metuis reſecari, ne omnimodo impunitate pernicioſa nutriatur & roboretur audacia? Hoc nobis ediſſere, hoc doce circumſpecta diſputatione quid mali ſit, diligenter adtende quod dicimus, ne id quod vobis dicimus, velut ſpecie perendi quodammodo accuſatione obliqua objicere videaris.

6. Sint honeſti cives tui, probis moribus, non ſuperfluis facultatibus. non eos volumus ad aratrum Quintij, & ad Fabricij focum per nos illa coërcitione perduci. Qua paupertate illi Romanæ reipublicæ principes non ſolùm non viluerunt civibus ſuis, ſed ob eam fuerunt præcipuè cariores, & patriæ gubernandis opibus aptiores. Ne illud quidem optamus aut agimus, ut patriæ tuæ divitibus illius Ruffini bis conſulis* argenti ſolùm decem pondo remaneant, quod tunc laudabiliter ſevera cenſura adhuc reſecandum tamquam vitium judicavit. Tantum nos conſuetudo decilioris ætatis nimiùm marcidas animas minùs contrectare perſuadet, ut manſuetudini Chriſtianæ, quod illis cenſoribus juſtum viſum eſt, nimium videatur: & vides quàm multum interſit, utrùm jam punienda culpa ſit tantum habere, an propter alias graviſſimas culpas, ut tantum quis habeat permittere; quod tunc jam fuit peccatum, nunc volumus ſit ſaltem pœna peccati. Sed eſt quod fieri poſſit, & debeat, ut nec uſque ad iſta progrediatur ſeveritas, nec nimis ſecura lætetur & debacchetur impunitas, & imitationis exemplum ad graviſſimas & occultiſſimas pœnas infelicibus proponatur. Saltem concede, ut nimiùm ſuperfluis ſuis timeant, qui neceſſaria noſtra incendere ac vaſtare moliuntur. Liceat & hoc beneficium tribuere inimicis noſtris, ut dum metuunt rebus, quas noxium non eſt amittere, quod ſibi noxium eſt, non conentur admittere. Neque enim hæc dicenda eſt vindicta peccati, ſed tutela conſilij: non eſt hoc irrogare ſupplicium, ſed

* *Lov. argenticulus decerpendo remaneat.*

A ab excipiendo ſupplicio communire.

7. Quiſque imprudentem cum aliquo ſenſu doloris privat, ne ſupervacuis ſceleribus aſſuefactus pœnas atrociſſimas pendat; puero capillos vellit, ne ſerpentibus plaudat; atque ita, ubi moleſta dilectio eſt, nullum membrum læditur, unde autem deterret, ſalus & vita periclitatur. Non tunc benefici ſumus, cùm id quod à nobis petitur, facimus, ſed cùm id facimus, quod non obſit petentibus. Nam pleraque non dando proſumus, & nocere-B mus, ſi dediſſemus. Unde illud proverbium, Nec puero gladium. *Tu verò*, inquit Tullius, *ne unico quidem filio*. Quo enim quemquam maximè diligimus, eo minùs ei debemus, in quibus magno periculo peccatur, committere. Et de divitiis, ni fallor, cùm hæc ageret, loquebatur. Proinde quæ periculoſè malè utentibus committuntur, ſalubriter etiam plerumque detrahuntur. Medici cùm vident ſecandam urendamque putredinem ſæpe adversùs multas lacrymas miſericorditer obſurdeſ-C cunt. Si quoties parvuli, vel etiam grandiuſculi veniam peccantes deprecati ſumus, toties à parentibus, vel magiſtris accepiſſemus, quis noſtrûm tolerandus creviſſet? quis aliquid utile didiciſſet? providenter iſta, non crudeliter fiunt Ne quæſo in hac cauſſa nihil aliud intendas, niſi quemadmodum apud nos efficias, quod rogaris à tuis: omnia verò diligenter conſidera. Si præterita negligis, quæ fieri jam infecta non poſſunt: aliquantum proſpice in poſterum. non quid cupiant, qui te rogant, ſed D quid eis expediat prudenter adtende. Non ſanè fideliter eos amare convincimur, ſi hoc ſolum intuemur, ne, non faciendo quod poſcunt, minuatur quod amamur ab eis. Et ubi eſt, quòd & veſtræ litteræ illum laudant patriæ rectorem, qui populi utilitati magis conſulat quàm voluntati?

Caput III.

8. Nihil *intereſt*, inquis, *quale videatur eſſe peccatum cùm indulgentia poſtulatur*. Rectè hoc diceres ſi de puniendis, non de corrigendis hominibus ageretur. Abſit enim à corde Chriſtiano, ut libidine ulciſcendi ad pœnam cujuſque rapiatur. E Abſit ut in dimittendo cuique peccatum, aut non præveniat preces rogantis, aut certè continuò ſubſequatur: ſed hoc unque ne oderit hominem, ne malum pro malo retribuat, ne nocendi inflammetur ardore, ne vindictâ etiam lege debitâ paſci deſideret; non autem ne conſulat, ne proſpiciat, ne compeſcat à malis. Fieri enim poteſt, ut vehementiùs adverſando, emendationem quiſque negligat hominis, quem graviùs odit; & nonnullâ moleſtiâ reddat coërcendo meliorem, quem ma-F ximè diligit

9. Nam *& pænitentia*, ſicut ſcribis, *impetrat veniam, & purgat admiſſum*; ſed illa quæ in vera religione agitur, quæ futurum judicium Dei cogitat; non illa quæ ad horam hominibus, aut exhibetur, aut fingitur, non ut à delicto anima purgetur in æternum, ſed ut interim à præſenti metu moleſtiæ vita citò peritura liberetur. Hinc eſt quod Chriſtianis confitentibus atque deprecantibus, qui delicto illo fuerant implicati, vel non ſuccurrendo G arſuræ Eccleſiæ, vel de ſceleratiſſimis rapinis aliquid auferendo, pænitentiæ dolorem fructuoſum eſſe credidimus, eiſque ad correctionem ſufficere exiſtimavimus, quod ineſt cordibus eorum fides, qua conſiderare poſſent, quid de divino judicio formidare deberent. Quæ autem pænitentia ſanare poteſt eos, qui fontem ipſum indulgentiæ non ſolùm

Classis II. an. 409. agnoſcere negligunt, verùm etiam irridere ac blaſphemare non deſinunt: & contra hos tamen inimicitias in corde non retinemus, quod illi patet ac nudum eſt, cujus & in præſenti, & in futura vita & timemus judicium, & ſperamus auxilium. Sed arbitramur nos etiam pro ipſis aliquid providere, ſi homines qui Deum non timent, aliquid timeant, quo non eorum lædatur utilitas, ſed vanitas caſtigetur; ne ab eis Deus ipſe quem ſpernunt, noxia ſecuritate, audacioribus factis graviùs oſtendatur, & ne aliis ad imitandum, eadem ipſa ſecuritas multo perniciosiùs proponatur. Denique pro quibus abs te rogamur, nos pro illis Deum rogamus, uti eos ad ſe convertat, ut fide mundans corda eorum, veracem ac ſalubrem agere pœnitentiam doceat.

10. Ecce quanto eos, quibus nos arbitraris iraſci, pace tua dixerim, ordinatiùs quàm tu, utiliúſque diligimus, pro quibus & ad evitanda tanto majora mala, & ad conſequenda tanto majora bona, deprecamur. Quos etiam tu, ſi ex Dei cæleſti munere, non ex hominum terreno more diligeres, ſinceriterque mihi reſcriberes, quòd cùm te ad exſuperantiſſimi Dei cultum religionemque compellerem, libenter audieris, non ſolùm hæc eis optares, ſed eis ad hæc ipſe præires. Sic omne apud nos tuæ petitionis negotium cum magno & ſano gaudio finiretur. Sic illam cæleſtem patriam, quam cùm intuendam eſſe ſuaderem, libens te accepiſſe dixiſti, ex hujus etiam, quæ te carnaliter genuit, vera & pia dilectione promerereris, verè conſulens tuis non ad vanitatem lætitiæ temporalis, nec ad impunitatem pernicioſiſſimam ſceleris, ſed ad gratiam ſempiternæ felicitatis.

11. Habes expoſitas in hac cauſſa cogitationes & vota pectoris mei. Quid autem lateat in conſilio Dei, fateor, homo ſum, neſcio. quidquid illud eſt, id eſt juſtius, atque ſapientius, & firmiſſimè ſtabilitum, incomparabili excellentiâ præ omnibus mentibus hominum. Verum eſt quippe quod legitur in libris noſtris, *Multæ cogitationes ſunt in corde viri, conſilium autem Domini manet in æternum.* Proinde quid tempus afferat, quid nobis facultatis aut difficultatis oriatur, quid poſtremò voluntatis ex rerum præſentium, vel correctione, vel ſpe, ſubitò poſſit exſiſtere, utrùm Deus ſic indignetur his factis, ut eâ, quam petunt, impunitate magis ſeveriúſque puniantur, an illo modo, quo nobis placet, coërcendos miſericorditer judicet, an aliqua duriore, ſed ſalubriore eorum præcedente correctione, nec ad hominum, ſed ad ſuam miſericordiam veraci converſione, quidquid terroris præparabatur, avertat & convertat in gaudium, jam novit ipſe, nos autem ignoramus. Quid ergo hîc ante tempus, inter nos ego & præſtantia tua fruſtra laboremus? Seponamus paululùm curam, cujus hora non eſt, & quod ſemper inſtat, ſi placet, agamus. Nullum enim tempus eſt, quo non deceat, & oporteat agere, unde Deo placere poſſimus, quod in hac vita uſque ad eam perfectionem impleri, ut nullum omnino peccatum inſit in homine, aut non poteſt, aut fortè difficillimum eſt: unde præciſis omnibus dilationibus, ad illius gratiam confugiendum eſt, cui veriſſimè dici poteſt quod carmine adulatorio neſcio cui nobili dixit, qui tamen ex Cumæo, tamquam ex prophetico carmine ſe accepiſſe confeſſus eſt, (Virgil. Eclog. 4.)

Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.

Hoc enim duce, ſolutis omnibus dimiſſiſque peccatis, hac viâ ad cæleſtem patriam pervenitur, cujus habitatione cùm eam tibi amandam, quantum potui, commendarem, admodum delectatus es.

Caput IV. 12. Sed quia dixiſti, quòd omnes eam leges diverſis viis & tramitibus appetant; vereor ne fortè, cùm putas etiam illam viam, in qua nunc conſtitutus es, eò tendere, pigrior ſis ad eam tenendam, quæ illuc ſola perducit. Sed rurſus verbum quod poſuiſti diligenter adtendens, videor mihi tuam non impudenter aperire ſententiam: neque enim dixiſti, quam omnes leges diverſis viis & tramitibus aſſequuntur, aut oſtendunt, aut inveniunt, aut ingrediuntur, aut obtinent, aut aliquid ejuſmodi, ſed dicendo, *appetunt*, librato verbo, atque perpenſo, non adeptionem ſignificaſti, ſed adipiſcendi cupiditatem. Ita nec illam, quæ vera eſt, excluſiſti, nec alias, quæ falſæ ſunt, admiſiſti: & illa quippe appetit, quæ perducit, nec perducit omnis, quæ hoc appetit; quò quiſquis perducitur, ſine ulla dubitatione beatus eſt. Beati autem omnes eſſe volumus, hoc eſt, appetimus, nec tamen omnes qui volumus poſſumus, hoc eſt, quod appetimus, adipiſcimur. Ille ergo adipiſcitur, qui viam tenet, non ſolùm qua id appetit, ſed qua etiam pervenitur, relinquens alios in itineribus appetendi, ſine fine adipiſcendi. Quoniam nec error eſſet ſi nihil appeteretur, nec ſi appetita veritas teneretur. Si verò diverſas vias ita dixiſti, ut non intelligamus adverſas, ſicut dicimus diverſa præcepta, quæ tamen omnia bonam ædificent vitam, alia de caſtitate, alia de patientia, alia de fide, alia de miſericordia, & ſi quæ ſunt cetera, non ſolùm appetitur viis & tramitibus ita diverſis illa patria, verùm etiam reperitur. Nam & in Scripturis ſanctis & viæ leguntur, & via: viæ, ſicut illud eſt, *Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te convertentur*: via, ſicut illud, (Pſal. 50.15.) *Deduc me in via tua, & ambulabo in veritate tua.* (Pſal. 85.11.) Non aliæ illæ, alia iſta, ſed omnes una, de quibus alio loco eadem ſancta Scriptura dicit, *Univerſæ viæ Domini miſericordia & veritas*: quæ ſi diligenter conſiderentur, copioſum pariunt ſermonem, in- (Pſal. 24.10.) tellectumque ſuaviſſimum. quod ſi opus fuerit, in tempus aliud differam.

13. Nunc autem, quod ſatis eſſe arbitror pro ſuſcepto officio reſcribendi præſtantiæ tuæ, quoniam Chriſtus dixit, *Ego ſum via*, in illo quærenda eſt miſericordia & veritas; ne ſi alibi quæſierimus erremus, tenentes appetentem viam, ſed non (Johan. 14.6.) etiam perducentem. Velut ſi hanc ipſam tenere vellemus, unde quiddam commemoraſti, *omnia peccata eſſe paria*; nonne ab illa patria veritatis, & beatitatis, nos longè exſules mitteret? quid enim abſurdius, quid inſanius dici poteſt, quàm ut ille, qui aliquanto immoderatiùs riſerit, & ille qui patriam truculentiùs incenderit, peccaſſe judicentur æqualiter? Quam quidem tu ex quorumdam philoſophorum opinione non diverſam viam, quæ tamen ducat ad cæleſtem habitationem, ſed planè perverſam, quæ ducit ad pernicioſiſſimum errorem, non pro tuo ſenſu, ſed pro cauſſa civium tuorum adhibendam putaſti; ut ſic ignoſcamus eis, quorum ſævientium ignibus arſit Eccleſia, quemadmodum ignoſceremus, ſi ab eis aliquo petulanti convicio appeteremur.

14. Sed quemadmodum id adſtruxeris vide: *Et ſi, ut quibuſdam, inquis, philoſophis placet, omnia peccata paria ſunt, indulgentia omnibus debet eſſe communis.* Deinde cùm quaſi moliris oſtendere omnia

Classis II. an. 409

paria eſſe peccata, ſubjungis & dicis, *Petulantiùs locutus eſt aliquis, peccavit; convicia aut crimina ingeſſit, æquè peccavit.* Hoc non eſt docere, ſed id quod perversè ſentitur, ſine ulla documentorum adſtructione proponere. Ad hoc enim, quod dicis, *æquè peccavit*, citò reſpondetur, non æquè peccavit. Exigis fortaſſis ut probem: quid enim tu, quòd æquè peccaverit, jam probaſti? An illud quod jungis audiendum eſt? *Aliena quiſque diripuit, inter delicta numeratur.* Hîc etiam tu ipſe verecundatus es: puduit enim te dicere quòd peccavit æqualiter; ſed, *inter delicta*, inquis, *numeratur.* Non autem ibi quæſtio eſt utrùm & hoc inter delicta numeretur, ſed utrùm hoc illi delicto æqualitate jungatur. Aut ſi propterea ſunt paria, quia utraque delicta ſunt; mures & elephanti pares erunt, quia utraque ſunt animalia; muſcæ & aquilæ, quia utraque volatilia.

15. Adhuc etiam progrederis, & conjectas: *Loca profana, ſacraque violavit, non eſt ab indulgentia ſecernendus.* Hîc ſanè de violatis ſacris locis, ad ſacinus tuorum civium perveniſti: verùm locutioni petulanti, nec tu ipſe coæquaſti; tantummodo eis petiſti indulgentiam, quæ rectè petitur à Chriſtianis propter abundantem miſerationem, non propter peccatorum parilitatem. Ego autem

Pſal. 24. 10. ſuprà poſui ſcriptum in litteris noſtris, *Univerſæ viæ Domini miſericordia & veritas.* Conſequentur itaque miſericordiam, ſi non oderint veritatem. Quæ non quaſi æquè peccantibus, ac ſi petulantiùs locuti ſint; ſed de ſcelere immaniſſimo atque impio rectè pænitentibus Chriſtiano jure debetur. Tu verò vir meritò laudabilis, ne quæſo iſta paradoxa Stoicorum ſectanda doceas Paradoxum tuum, quem tibi optamus vera pietate ac felicitate grandeſcere. Nam quid generoſus adoleſcens ſapere iniquius, & tibi ipſi periculoſius poteſt, quàm ſi convicio in quemlibet extraneum jaculato, non dico parricidium, ſed ipſum in patrem convicium coæquaverit?

16. Convenienter itaque apud nos pro civibus tuis agis, ingerendo nobis miſericordiam Chriſtianorum, non duritiam Stoïcorum: quæ cauſſæ à te ſuſceptæ, non modò nihil ſuffragatur, verùm etiam multùm adverſatur. Nam ipſam miſericordiam, quam ſi non habeamus, nulla tua petitione, nullis illorum precibus flecti poterimus, in vitio Stoïci ponunt, eamque à ſapientis animo penitus expellunt, quem prorſus ferreum & inflexibilem volunt. Meliùs itaque tibi occurreret de tuo Cicerone quod diceres, qui Cæſarem laudans, *Nulla*, inquit, *de virtutibus tuis admirabilior, vel gratior miſericordiâ eſt.* Quanto magis debet ea in Eccleſiis prævalere, quando eum ſequuntur qui dixit, *Ego ſum via*; & legunt, *Univerſæ viæ Domini miſericordia & veritas.* Noli ergo metuere innocentibus, ne moliamur exitium, qui nec nocentes volumus ad dignum ſupplicium pervenire: prohibente nos illa miſericordia, quàm in Chriſto cum veritate diligimus. Sed qui vitiis nutriendis parcit & fovet, ne contriſtet peccantium voluntatem, tam non eſt miſericors, quàm qui non vult cultrum rapere puero, ne audiat plorantem, & non timet, ne vulneratum doleat vel exſtinctum. Serva ergo tempori opportuno quod apud nos agas, pro his hominibus, in quorum dilectione (da veniam) non ſolùm nos minimè præcedis, ſed nec adhuc ſequeris; & reſcribe potiùs quid te de hac via moveat, quam

Orat. pro Q. Ligario.

Johan. 14. 6.

Pſal. 24. 10.

Supra epiſt. 10. cap. 79. Grat. 23. q. 5 Qui vitius.

tenemus, & in qua nobiſcum ad ſupernam patriam, qua te delectari novimus & gaudemus, ut gradiaris inſtamus.

17. Cives autem carnalis patriæ tuæ, etſi non omnes, ſed quoſdam innocentes quidem dixiſti, verumtamen quod relectâ illâ epiſtolâ meâ debes advertere, non defendiſti. Quorum non flores, ſed ſpinas nos ſenſiſſe cùm dicerem, reſpondens ad illud quod ſcripſeras, florentem te cupere patriam relinquere, jocari me putaſti. Hoc ſcilicet in malis tantis libeat, ita eſt prorſus. Fumant adhuc ruinæ incenſæ Eccleſiæ, & in ea cauſſa nos jocamur? Et ego quidem quamvis innocentes illic mihi non occurrerent, niſi qui aut abſentes fuerunt, aut mala illa perpeſſi ſunt, aut nullis ad prohibendum viribus, vel auctoritate valuerunt, tamen nocentiores à minùs nocentibus in reſcribendo diſtinxi, aliamque cauſſam poſui eorum, qui timuerunt offendere potentes inimicos Eccleſiæ, aliam eorum, qui hoc committi voluerunt: aliam eorum, qui commiſerunt, aliam eorum qui immiſerunt; nihil agi de immiſſoribus volens, quia hoc ſine tormentis corporalibus à propoſito noſtro abhorrentibus fortaſſe non poteſt inveniri. Stoici autem tui omnes æqualiter nocentes eſſe concedunt, quibus placet omnia paria eſſe peccata; qui etiam duritiam ſuam qua miſericordiam vituperant, huic ſententiæ ſociantes, nullo modo cenſent omnibus pariter ignoſcendum, ſed omnes pariter eſſe puniendos. Remove ergo illos quàm longiſſimè potes à patrocinio cauſſæ iſtius, & opta potiùs, ut tamquam Chriſtiani agamus, ut ſicut optamus nos in Chriſto eos, quibus parcimus, adquiramus, ne pernicioſa illis diſſolutione parcamus. Deus miſericors & verax te felicitate vera donare dignetur.

EPISTOLA CV. *

* Aliàs CLXVI. qua autem 105. erat, nunc 194.

Donatiſtas ad unitatem exhortans, oſtendit leges juſtè neceſſariòque in eos latas fuiſſe ab Imperatoribus catholicis. Baptiſmi ſanctitatem ex divini muneris gratia, non ex miniſtri hominis meritis pendere probat. Deinde catholicam Eccleſiam in ſacris Scripturis agnoſci: ac demum repertos in ea malos tolerari oportere.

AUGUSTINUS epiſcopus catholicus, Donatiſtis.

Scripta videtur ineunte an. 409. Caput I.

1. CARITAS Chriſti, cui omnem hominem quantum ad noſtram pertinet voluntatem lucrari volumus, tacere nobis non permittit. Si propterea nos odiſtis, quia pacem vobis catholicam prædicamus: nos Domino ſervimus dicenti, *Beati pacifici, quoniam ipſi filij Dei vocabuntur*: & in Pſalmo ſcriptum eſt, *Cum iis, qui oderunt pacem, eram pacificus; cùm loquebar eis, debellabant me gratis.* Propterea mandaverunt nobis quidam preſbyteri partis veſtræ, dicentes, Recedite à plebibus noſtris, ſi non vultis ut interficiamus vos. Quanto juſtiùs eis nos dicimus, Immo vos non recedite, ſed accedite pacati ad plebes non noſtras, ſed illius cujus omnes ſumus: aut ſi non vultis & impacati eſtis, vos potiùs recedite à plebibus, pro quibus Chriſtus ſuum ſanguinem fudit; quas ideo vultis veſtras facere ne Chriſti ſint, quamvis eas ſub ejus nomine poſſidere conemini: tamquam ſi ſervus furetur oves de grege Domini ſui, & quæcumque ex illis nata fuerint, characterem Domini ſui eis infigat, ne furtum ejus poſſit agnoſci. Sic enim fecerunt majores veſtri,

Matt. 5. 9.

Pſal. 119. 7.

Classis II. An. 409

ſeparaverunt ab Eccleſia Chriſti populos habentes baptiſmum Chriſti, & quicumque illis accreverunt, baptiſmo Chriſti eos baptizaverunt. Sed Dominus & fures punit, ſi non ſe correxerint, & oves ab errore revocat ad gregem, nec in eis ſuum exterminat characterem.

2. Dicitis nos traditores, quod nec majores veſtri in majores noſtros potuerunt, nec vos in nos probare ullo modo poteritis. Quid vobis vultis faciamus, qui quando vobis dicimus ut cauſſam noſtram & veſtram patienter audiatis, non noſtis niſi ſuperbire & inſanire? Nam utique oſtenderemus vobis, quia potiùs illi traditores fuerunt, qui Cæcilianum & ſocios ejus quaſi traditionis crimine damnaverunt. Et dicitis, Recedite à plebibus noſtris; quas docetis ut vobis credant, & Chriſto non credant. Vos enim eis dicitis, propter traditores, quos non oſtenditis, remanſiſſe Eccleſiam Chriſti in ſola Africa partis Donati: quod non de Lege, non de Propheta, non de Pſalmo, non de Apoſtolo, non de Evangelio, ſed de corde veſtro, & de parentum veſtrorum calumniis recitatis. Chriſtus autem dicit, *prædicari in nomine ſuo pœnitentiam & remiſſionem peccatorum, per omnes gentes incipientibus ab Ieruſalem*: cui Eccleſiæ ex ore Chriſti manifeſtatæ, vos non communicatis, & alios in veſtram perditionem trahentes, liberari non vultis. [Luca 24. 47.]

Caput II.

3. Si autem ideo vobis diſplicemus, quia per Imperatorum juſſiones ad unitatem cogimini, hoc vos feciſtis, qui ubicumque vellemus prædicare veritatem, ut eam quiſque ſecurus audiret & volens eligeret, numquam permiſiſtis per violentias & terrores veſtros. Nolite ſtridere, & perturbare animas veſtras; patienter, ſi fieri poteſt, conſiderate quod dicimus, & recolite facta Circumcellionum veſtrorum, & clericorum qui duces eorum ſemper fuerunt, & videbitis quæ cauſſa vobis hoc excitaverit. Unde injuſtè querimini, quia vobis omnia iſta ut juberentur coëgiſtis. Nam ut longè præterita & multa non repetamus, ſaltem recentia facta veſtra cogitate. Marcus preſbyter Caſphalianenſis à nemine coactus, propria voluntate catholicus factus eſt. Quare illum veſtri perſequuti ſunt, & penè occidiſſent, niſi Dei manus per homines ſupervenientes violentias eorum compreſſiſſet. Reſtitutus Victorianenſis ad catholicam nullo cogente ſe tranſtulit. Quare raptus eſt de domo ſua, cæſus, in aqua volutatus, [a] buda veſtitus, & neſcio quot dies in captivitate retentus eſt, nec libertati propriæ fortaſſe reſtitutus eſſet, niſi jam penè propter ipſam cauſſam Proculeianus ſibi exhibitionem videret imminere. Marcianus Urgenſis catholicam unitatem propria voluntate delegit. Quare ſubdiaconum ejus, cùm ipſe fugiſſet, propè uſque ad mortem cæſum, clerici veſtri lapidibus obruerunt, quorum domus pro ſuo ſcelere everſæ ſunt.

4. Quid amplius dicamus? Modò præconem miſiſtis, qui clamaret Siniti, *Quiſquis* [b] *Maximino communicaverit, incendetur domus ejus*: qui antequàm ipſe ad Catholicam converſus eſſet, & nondum de tranſmarinis remeaſſet, ad quid aliud presbyterum Siniti miſeramus, niſi ut nulli moleſtus noſtros viſitaret, & in domo juris ſui poſitus, pacem catholicam volentibus prædicaret? quem vos inde cum gravi injuria projeciſtis. Quid aliud agebamus, quando unus noſtrûm Calamenſis epiſcopus Poſſidius ibat ad fundum [c] Figulinenſem, niſi ut noſtri, quamvis pauci, qui illic erant, viſitarentur, & audito verbo Dei ad unitatem Chriſti qui vellent converterentur? Cui ambulanti viam ſuam, latronum more inſidiati ſunt, & quia in eorum inſidias cadere non potuit, eum apertâ violentiâ in fundo [d] Livetenſi penè vivum cum domo, quò fugerat, incenderant, niſi tertiò ſuppoſitas flammas coloni ejuſdem fundi propter periculum ſuæ salutis exſtinguerent: & tamen cùm Criſpinus propter hoc factum in proconſulari judicio convinceretur hæreticus, ejuſdem epiſcopi Poſſidij interceſſu decem libras auri non eſt exactus. Cui benevolentiæ & manſuetudini ingratus, ad Imperatores catholicos auſus eſt appellare. Unde hanc in vos iram Dei, de qua murmuratis, multo importuniùs & vehementiùs provocavit.

5. Videtis quia vos contra pacem Chriſti violenter inſurgitis, & patimini non pro ipſo, ſed pro iniquitatibus veſtris. Quæ eſt iſta dementia, ut cùm malè vivitis, latronum facta faciatis; & cùm jure punimini, gloriam Martyrum requiratis? Si ergo vos privatâ veſtrâ audaciâ tam violenter cogitis homines aut ire in errorem, aut permanere in errore; quanto magis nos debemus per ordinatiſſimas poteſtates, quas Deus ſecundùm ſuam prophetiam ſubdidit Chriſto, reſiſtere furoribus veſtris, ut miſeræ animæ de veſtra dominatione liberatæ, eruantur de vetuſtiſſima falſitate, & aſſueſcant in apertiſſima veritate? Nam quòd à nobis nolentes dicitis cogi, multi etiam ſe cogi volunt; quod nobis antea & poſtea confitentur, ut vel ſic evadant oppreſſiones veſtras.

6. Et tamen quid eſt melius, proferre veras Imperatorum juſſiones pro unitate, an falſas indulgentias pro perverſitate, quod vos feciſtis, & mendacio veſtro ſubitò totam Africam impleſtis. In quo facto nihil aliud oſtendiſtis, niſi partem Donati ſemper de mendacio præſumentem, omni vento jactari & circumferri, ſicut ſcriptum eſt, *Qui fidit in falſis, hic paſcit ventos*. Sicut enim vera fuit iſta indulgentia, ſic vera ſunt crimina Cæciliani, & traditio Felicis Aptungenſis, per quem ordinatus eſt, & quidquid aliud contra catholicos dicere conſueviſtis, ut à pace Eccleſiæ Chriſti infelices ſeparetis, & infeliciter ſeparemini. De nulla quidem nos hominis poteſtate præſumimus, quamvis utique multo ſit honeſtius præſumere de Imperatoribus quàm præſumere de Circumcellionibus, præſumere de legibus quàm præſumere de ſeditionibus. Sed meminimus ſcriptum eſſe, *Maledictus omnis qui ſpem ſuam ponit in homine*. Unde ergo præſumimus, ſi vultis noſſe, illum cogitate, de quo Propheta prænuntiavit, dicens, *Adorabunt eum omnes reges terræ, & omnes gentes ſervient illi*. Et ideo hac Eccleſiæ poteſtate utimur, quam ei Dominus & promiſit & dedit. [Prov. 10. 4.] [Hier. 17. 5.] [Pſal. 71. 11.]

7. Imperatores enim ſi in errore eſſent, quod abſit, pro errore ſuo contra veritatem leges darent, per quas juſti & probarentur & coronarentur, non faciendo quod illi juberent, quia Deus prohiberet. Sicut juſſerat Nabuchodonoſor, ut [23. q. 5. Imperatores.]

[a] Bad. Am. Er. & MSS. quatuor, *brudâ veſtitus*.
[b] MSS. Vaticani tres, cum aliis duobus habent, *Maximiano*. Bad. Am. & Er. *Maximinano*. Sed meliùs Lov. & MSS. plures, *Maximino*, uti ſcribitur in epiſtola 23. ad eumdem data, & in lib. 22. de civit. Dei c. 8.
[c] Apud Lov. ſcribitur, *Fugilinenſem*. At apud Bad. Am. Er. & MSS. novem, *Figulinenſem*.
[d] MSS. ſeptem habent, *in fundo Olivetenſi*.

Claſſis II. An. 409.

aurea ſtatua adoraretur; quod qui facere noluerunt, Deo talia prohibenti placuerunt. Quando autem Imperatores veritatem tenent, pro ipſa veritate contra errorem jubent, quod quiſquis contempſerit, ipſe ſibi judicium adquirit. Nam & inter homines pœnas luit, & apud Deum [a] Fontem non habebit, qui hoc facere noluit, quod ei per cor regis ipſa veritas juſſit. Sicut ipſe Nabuchodonoſor (Dan. 3. 96.) poſtea miraculo ſalutis trium puerorum commotus atque mutatus, pro veritate contra errorem edictum propoſuit, ut quicumque blaſphemarent dum Sidrach, Miſach & Abdenago, in interitum irent, & domus eorum in diſperſionem: & non vultis ut tale aliquid contra vos jubeant Imperatores Chriſtiani, cùm ſciant à vobis in eis, quos rebaptizatis, Chriſtum exſufflari? Si juſſiones regum non pertinent ad prædicandam religionem & ſacrilegia prohibenda, quare ad edictum regis talia jubentis etiam ipſi vos ſignatis? An ignoratis verba regis eſſe (Dan. 3. 99.), [*] *Signa & oſtenta, quæ fecit mihi Dominus Deus excelſus, placuit mihi in conſpectu meo* C *annuntiare, quàm magnum & potens ſit regnum ejus, regnum ſempiternum & poteſtas ejus in ſæcula ſæculorum?* An cùm hoc audieritis, non reſpondetis, *Amen*; & hoc dicto clara voce ad edictum regis, vos in ſancta ſollemnitate ſignatis? Sed modò quia nihil apud Imperatores poteſtis, nobis inde vultis facere invidiam. Si autem aliquid poſſetis, quanta faceretis; quando nihil poteſtis, & non ceſſatis?

[*] In Gothico officio dicebantur hæc in ſabbato ſancto, & reſpondebatur, *Amen*.

8. Scitote quòd primi majores veſtri cauſſam Cæciliani ad Imperatorem Conſtantinum detulerunt. D Exigite hoc à nobis, probemus vobis, & ſi non probaverimus, facite de nobis quidquid potueritis. Sed quia Conſtantinus non eſt auſus de cauſſa epiſcopi judicare, eam diſcutiendam atque finiendam epiſcopis delegavit. Quod & factum eſt in urbe Roma præſidente Melchiade epiſcopo illius Eccleſiæ cum multis collegis ſuis. Qui cùm Cæcilianum innocentem pronuntiaſſent, & [*] Donatum qui ſchiſma Carthagini fecerat, ſententiâ percuſſiſſent, iterum veſtri ad Imperatorem venerunt, E de judicio epiſcoporum, in quo victi fuerant, murmurarunt. Quomodo enim poteſt malus litigator laudare judices, quibus judicantibus victus eſt? Iterum tamen clementiſſimus Imperator alios judices epiſcopos dedit apud Arelatum Galliæ civitatem, & ab ipſis veſtri ad ipſum Imperatorem appellarunt, donec etiam ipſe cauſſam cognoſceret, & Cæcilianum innocentem, illos calumnioſos pronuntiaret. Nec ſic toties victi quieverunt, F ſed de Felice Aptungitano, per quem Cæcilianus fuerat ordinatus, quotidianis interpellationibus ipſi Imperatori tædium fecerunt, dicentes eum eſſe traditorem. Et ideo Cæcilianum epiſcopum eſſe non poſſe, quòd à traditore fuerit ordinatus; donec & ipſe Felix juſſu Imperatoris cauſsâ cognitâ ab Æliano proconſule innocens probaretur.

[*] Epiſcoporum à Caſis nigris.

9. Tunc Conſtantinus prior contra partem Donati ſeveriſſimam legem dedit. Hunc imitati G filij [*] ejus talia præceperunt. Quibus ſuccedens Julianus deſertor Chriſti & inimicus, ſupplicantibus veſtris Rogatiano & Pontio, libertatem [b] perditionis parti Donati permiſit: denique tunc reddi- A dit baſilicas hæreticis, quando templa dæmoniis, eo modo putans Chriſtianum nomen poſſe perire de terris, ſi unitati Eccleſiæ, de qua lapſus fuerat, invideret, & ſacrilegas diſſenſiones liberas eſſe permitteret. Hæc erat ejus prædicanda juſtitia, quam ſupplicantes Rogatianus & Pontius laudaverunt, dicentes homini apoſtatæ, quòd *apud eum ſola juſtitia haberet locum*. Huic ſucceſſit Jovianus, qui quoniam citò mortuus eſt, nihil de rebus talibus juſſit. Deinde Valentinianus; legite quæ con- B tra vos juſſerit. Inde Gratianus & Theodoſius; legite quando vultis, quæ de vobis conſtituerint. Quid ergo de [*] filiis Theodoſij miramini, quaſi aliud in hac cauſſa ſequi debuerint, quàm Conſtantini judicium per tot Chriſtianos Imperatores firmiſſimè cuſtoditum?

[*] Conſtantinus & Conſtans.

[*] Honorio & Arcadio &c.

10. Ad Conſtantinum autem, ſicut diximus, ſicut vobis quando vultis, ſi tamen ignoratis, oſtendimus, majores veſtri cauſſam Cæciliani ultro detulerunt. Defunctus eſt Conſtantinus, ſed judicium C Conſtantini contra vos vivit, quò veſtri cauſſam miſerunt, apud quem judices epiſcopos reprehenderunt, ad quem à judicibus epiſcopis appellaverunt, quem tædioſiſſimè de Felice Aptungitano interpellaverunt, à quo toties convicti & confuſi redierunt, & à pernicie furoris & animoſitatis ſuæ non receſſerunt; eamque vobis poſteris ſuis hereditariam reliquerunt, ut tam impudenter de juſſionibus Chriſtianorum Imperatorum faciatis invidiam, cùm ſi vobis liceret, non quidem jam D Conſtantinum Chriſtianum, quia veritati favit, contra nos interpellaretis, ſed apoſtatam Julianum ab inferis excitaretis; quaſi verò ſi aliquid tale contingeret, eſſet magnum malum niſi vobis. Quæ est enim pejor mors animæ, quàm libertas erroris?

Caput III.

11. Sed jam tollamus iſta omnia de medio, amemus pacem, quam omnis doctus & indoctus intelligit præponendam eſſe diſcordiæ; diligamus & teneamus unitatem. Hoc jubent Imperatores, quod jubet & Chriſtus; quia cùm bonum jubent, E per illos non jubet niſi Chriſtus. Et nos etiam per Apoſtolum obſecrat, ut idipſum dicamus omnes, & non ſint in nobis ſchiſmata, neque dicamus, Ego (1. Cor. 1. 10.) quidem ſum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, ego autem Chriſti; ſed ſimul omnes non ſimus niſi Chriſti, quia nec diviſus eſt Chriſtus, nec Paulus crucifixus eſt pro nobis; quanto minùs Donatus? nec in nomine Pauli baptizati ſimus; quanto minùs in Donati? Hoc dicunt & Imperatores, quia Chriſtiani catholici ſunt, non idolorum F ſervi, ſicut veſter Julianus; non hæretici, ſicut quidam fuerunt, & Eccleſiam catholicam perſecuti ſunt, quando veri Chriſtiani non pro hæretico errore pœnas juſtiſſimas ſicut vos, ſed pro catholica veritate paſſiones glorioſiſſimas pertulerunt.

12. Attendite quàm manifeſtiſſima veritate per cor regis, quod in manu Dei eſt, ipſe Deus dixerit in iſta ipſa lege, quam contra vos prolatam dicitis; eſt autem, ſi intelligatis prolata pro vobis. Attendite quid habeant verba principis: [c] *Nam ſi* G *in eis, qui primò initiati ſunt, idcirco religio baptiſmatis judicatur infirma, quòd ij à quibus accipitur, peccatores putentur; toties renovari neceſſe erit traditum ſacramentum, quoties indignus fuerit inventus collati bap-*

[a] Lov. *fontem non habebit*. At editiones antiquiores ferunt, *frontem non habebit*. cui lectioni ſuffragantur MSS. tredecim. Alludere videtur Auguſtinus ad illud Apoſtoli Rom. 13. v. 5. *Ideo neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.*

[b] Sic meliores MSS. At vulgati habent, *perditioni partis*.

[c] Verba iſthæc ſunt illius forſitan legis, Conſtantini, Conſtantij & Valentiniani, cujus mentio fit in Cod. Theod. lib. 16. tit. 6. *Ne ſanctum baptiſma iteretur*. leg. 2.

Classis II. An. 409. *tiſmatis adminiſtrator ; & fides noſtra non ex noſtræ voluntatis arbitrio, neque ex divini muneris gratia, ſed ex meritis ſacerdotum & clericorum qualitate pendebit.* Faciant mille concilia epiſcopi veſtri, huic uni ſententiæ reſpondeant, & ad quod volueritis conſentimus vobis. Videte enim quàm perversè & impiè dicatur, quod dicere ſoletis, quia ſi bonus ſit homo, ipſe ſanctificat eum quem baptizat ; ſi autem malus ſit, & neſciat ille qui baptizatur, tunc Deus ſanctificat. Hoc ſi verum eſt, optare ergo debent homines, ut à malis ignoratis B baptizentur, potiùs quàm à notis bonis, ut magis à Deo quàm ab homine poſſint ſanctificari. ſed abſit à nobis iſta dementia. Quare ergo non verum dicimus, & rectè ſapimus, quia ſemper Dei eſt illa gratia & Dei ſacramentum, hominis autem ſolum miniſterium ; qui ſi bonus eſt, adhæret Deo, & operatur cum Deo ; ſi autem malus eſt, operatur per illum Deus viſibilem ſacramenti formam, ipſe autem donat inviſibilem gratiam. Hoc ſapiamus omnes, & non ſint in nobis ſchiſmata.

Caput IV. 13. Concordate nobiſcum fratres, diligimus vos, hoc vobis volumus quod & nobis. Si propterea nos graviùs odiſtis, quia errare vos & Ezech. 34. 4. perire non permittimus, hoc Deo dicite, quem timemus minantem malis paſtoribus, & dicentem, 33. 4. 6. Quis erraverat. *Quod erraverat, non revocaſtis, & quod perierat, non inquiſiſtis.* Hoc vobis per nos Deus ipſe facit, ſive obſecrando, ſive minando, ſive corripiendo, ſive damnis, ſive laboribus, ſive per ſuas occultas admonitiones vel viſitationes, ſive per poteſtatum D temporalium leges. Intelligite quid vobiſcum agatur, perire vos non vult Deus in ſacrilega diſcordia alienatos à matre veſtra Catholica. Nihil in nos aliquando probare potuiſtis ; veſtri epiſcopi conventi à nobis, numquam nobiſcum pacificè conferre voluerunt, quaſi fugientes cum peccatoribus loqui. Quis ferat iſtam ſuperbiam, quaſi Paulus apoſtolus non contulerit cum peccatoribus & cum valde ſacrilegis ? legite Actus Apoſtolorum, & videte. Quaſi ipſe Dominus non cum Judæis, à quibus cru- E cifixus eſt, ſermones de Lege habuerit, eiſque congruenter reſpondent ? Poſtremò diabolus eſt primus omnium peccatorum, qui converti ad juſtitiam numquam poterit, & tamen nec ipſe Dominus de Lege dedignatus eſt ei reſpondere : ut intelligatis iſtos ideo nobiſcum nolle conferre, quia cauſſam ſuam perditam norunt.

14. Nos ignoramus, quid adversùs ſeipſos homines jactent, qui calumnioſis diſſenſionibus gaudent. In Scripturis diſcimus Chriſtum, in Scrip- F turis diſcimus Eccleſiam. Has Scripturas communiter habemus, quare non in eis & Chriſtum & Eccleſiam communiter retinemus ? Nos ubi agno- Gal. 3. 16. vimus eum de quo dicit Apoſtolus, *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini ejus ; non dicit, Et ſeminibus, tamquam in multis, ſed tamquam in uno, Et ſemini tuo, quod eſt Chriſtus* ; ibi agnovimus Eccle- Gen. 12. 3. ſiam, de qua dicit Deus ad Abraham, *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes.* Ubi agnovimus Chri- Pſal. 2. 7. ſtum in Pſalmo de ſe prophetantem, *Dominus dixit* G *ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te* ; ibi agnovimus Eccleſiam, in eo quod ſequitur, *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Ubi agnovimus Chri- Pſal. 49. 1. ſtum in eo quod ſcriptum eſt, *Deus deorum Dominus locutus eſt* ; ibi agnovimus & Eccleſiam in eo quod ſequitur, *Et vocavit terram à ſolis ortu uſque ad* A *occaſum.* Ubi agnovimus Chriſtum in eo quod ſcrip- Classis II. An. 409. tum eſt, *Et ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo, exſultavit ut gigas ad currendam viam* ; Pſal. 18. 6. ibi agnovimus & Eccleſiam in eo quod paulò ſuperiùs dicitur, *In omnem terram exivit ſonus eorum,* Ibid. 5. *& in fines orbis terræ verba eorum. In ſole poſuit tabernaculum ſuum.* Ipſa eſt Eccleſia in ſole poſita, hoc eſt in manifeſtatione omnibus nota, uſque ad terminos terræ. Ubi agnovimus Chriſtum, in eo quod ſcriptum eſt, *Foderunt manus meas, & pe-* Pſal. 21. 17. B *des, dinumeraverunt omnia oſſa mea ; ipſi verò conſideraverunt & adſpexerunt me, diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtimentum meum miſerunt ſortem* ; ibi agnovimus & Eccleſiam in eo quod paulò poſt in Pſalmo ipſo dicitur, *Commemorabuntur &* Ibid. 28. *convertentur ad Dominum univerſi fines terræ, & adorabunt in conſpectu ejus univerſæ patriæ gentium : quoniam Domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium.* Ubi agnovimus Chriſtum in eo quod ſcriptum eſt, *Exaltare ſuper cælos Deus* ; ibi agnovimus & Pſal. 56. 6. C Eccleſiam in eo quod ſequitur, *& ſuper omnem terram gloria tua.* Ubi agnovimus Chriſtum in eo quod ſcriptum eſt, *Deus judicium tuum regi da, &* Pſal. 71. 1. *juſtitiam tuam filio regis* ; ibi agnovimus & Eccleſiam, in eo quod de illo in Pſalmo ipſo dicitur, *Et dominabitur à mari uſque ad mare, & à flumine* Ibid. 8. *uſque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharſis & inſulæ munera offerent ; reges Arabum & Saba dona adducent ; & adorabunt eum omnes reges ter-* D *ræ, omnes gentes ſervient illi.*

15. Ubi agnovimus Chriſtum in eo quod ſcriptum eſt, *Lapidem de monte ſine manibus præciſum,* Dan. 2. 34. *fregiſſe omnia regna terrarum,* utique illa quæ de culturis dæmonum præſumebant ; ibi agnovimus & Eccleſiam, in eo quod dictum eſt, *Lapidem ipſum creviſſe, & factum montem magnum, & repleviſſe omnem terram.* Ubi agnovimus Chriſtum in eo quod ſcriptum eſt, *Prævalebit Dominus adversùs eos, &* Soph. 2. 11. *exterminabit omnes deos gentium terræ* ; ibi agnovi- E mus & Eccleſiam, in eo quod illic ſequitur, *Et adorabunt in conſpectu ejus unuſquiſque de loco ſuo omnes inſulæ gentium.* Ubi agnovimus Chriſtum in eo quod ſcriptum eſt, *Deus ab Africo veniet, & ſanctus* Abac. 3. 3. *de monte umbroſo ; operuit cælos virtus ejus* ; ibi agnovimus Eccleſiam, in eo quod ſequitur, *& laudis ejus* Joſue 15. 8. *plena eſt terra.* Ab Africo enim poſita eſt Jeruſalem, ſicut legitur in libro Jeſu Nave, unde nomen Chriſti diffuſum eſt ; & ibi eſt mons umbroſus, mons Oliveti, unde adſcendit in cælum ut cooperiret cæ- F los virtus ejus, & impleretur Eccleſia per omnem terram laudis ejus. Ubi agnovimus Chriſtum in eo quod ſcriptum eſt, *Sicut ovis ad immolandum ductus* Iſa. 53. 7. *eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe fuit ſine voce, ſic non aperuit os ſuum,* & cetera quæ illic de ejus paſſione dicuntur ; ibi agnovimus & Eccleſiam, in eo quod illic dicitur, *Lætare ſterilis, quæ non paris ; erumpe* Iſa. 54. 1. *& exclama, quæ non parturis ; quoniam multi filii deſertæ, magis quàm ejus quæ habet virum. Dixit enim Dominus : Dilata locum tabernaculi tui, & aulæas* G *tuas confige, non eſt quod parcas : Porrige longiùs funiculos, & palos validos confirma, etiam atque etiam in dexteram atque ſiniſtram extende. Semen enim tuum hereditabit gentes, & civitates quæ deſertæ erant inhabitabis. Non eſt quòd metuas, prævalebis enim ; nec erubeſcas, quòd deteſtabilis fueris. Confuſionem enim in perpetuum oblivìſcèris, ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor ; quoniam ego ſum Dominus, qui feci te,*

Classis II. An. 409.

Dominus nomen ei. Et qui eruit te, ipſe Deus Iſraël A *univerſæ terræ vocabitur.*

Caput V.

16. Non novimus quid de traditoribus dicatis, quos numquam convincere, numquam oſtendere potuiſtis Non dico, quia veſtri potiùs in tali crimine detecti & confeſſi manifeſtantur: quid ad nos pertinet de ſarcinis alienis? niſi ut quos poſſumus corrigamus, vel correptione vel quacumque diſciplina in ſpiritu manſuetudinis & diligentia caritatis; quos autem corrigere non valemus, etiamſi neceſſitas cogit pro ſalute ceterorum ut Dei ſa- B cramenta nobiſcum communicent, peccatis tamen eorum non communicemus, quod non fit niſi conſentiendo & favendo. Sic enim eòs in iſto mundo, in quo Eccleſia catholica per omnes gentes diffunditur, quem agrum ſuum Dominus dicit, tamquam zizania inter triticum, vel in hac unitatis area tamquam paleam permixtam frumento, vel intra retia verbi & [a] ſacramenti tamquam malos piſces cum bonis incluſos, uſque ad tempus meſſis aut ventilationis aut littoris toleramus, ne propter illos era- C dicemus & triticum, aut grana nuda ante tempus de area ſeparata, non in horreum mittenda purgemus, ſed volatilibus colligenda projiciamus; aut diſruptis per ſchiſmata retibus, dum quaſi malos piſces cavemus, in mare pernicioſæ libertatis exeamus. Propter hoc enim his atque aliis ſimilitudinibus Dominus ſervorum ſuorum tolerantiam confirmavit, ne dum ſe boni putant malorum permixtione culpari, per humanas & temerarias diſſenſiones aut parvulos perdant, aut parvuli pereant. Quod D uſque adeo cæleſtis magiſter cavendum præmonuit, ut etiam de præpoſitis malis plebem ſecuram faceret, ne propter illos doctrinæ ſalutaris cathedra deſereretur, in qua coguntur etiam mali bona dicere. Neque enim ſua ſunt quæ dicunt, ſed Dei, qui IN CATHEDRA unitatis doctrinam poſuit veritatis. Proinde ille verax & ipſa veritas de præpoſitis

Matt. 23. 3

ſua mala facientibus, & Dei bona dicentibus ait, *Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite; dicunt enim, & non faciunt.* Non utique diceret, *Quæ* E *faciunt, facere nolite*, niſi manifeſta eſſent mala quæ faciunt.

17. Non ergo propter malos in mala diſſenſione pereamus: quamvis veſtros majores non execratores malorum, ſed accuſatores innocentium fuiſſe, ſi velitis poſſimus oſtendere. Sed quicumque illi & qualeſcumque fuerint, portent ſarcinas ſuas. Ecce Scripturæ communes, ecce ubi novimus Chriſtum, ecce ubi novimus Eccleſiam. Si Chriſtum ipſum tenetis, ipſam Eccleſiam quare non tenetis? F Si in ipſum Chriſtum quem legitis, & non videtis, tamen propter veritatem Scripturarum creditis; quare Eccleſiam negatis, quam & legitis & videtis? Hæc vobis dicendo & ad hoc bonum pacis & unitatis & caritatis vos compellendo, inimici vobis facti ſumus; & mandatis quia occidetis nos, qui veritatem vobis dicimus, & in errore vos perire quantum poſſumus non permittimus Vindicet nos Deus de vobis, ut ipſum errorem veſtrum in vobis occidat, & nobiſcum de veritate gaudeatis. [b] Amen.

EPISTOLA CVI. [a]

[a] *Aliàs* CCLXV. *quæ autem* 106 *erat, nunc* 386.

Auguſtinus Macrobio Donatianæ partis apud Hipponem, uti ex epiſt. 108. intelligitur epiſcopo, agens ne ſubdiaconum quemdam rebaptizet.

Domino fratri dilecto MACROBIO AUGUSTINUS.

Classis II. An. 409.

1. AUDIVI quòd quemdam ſubdiaconum noſtrum rebaptizare diſponis. Noli: ſic Deo vivas, ſic Deo placeas, ſic Chriſti ſacramenta non inaniter habeas, ſic non in æternum à Chriſti corpore ſepareris. Noli rogo te frater, pro teipſo te magis rogo, certè paululùm attende quod dico. Felicianus Muſtitanus Primianum B Carthaginenſem damnavit, & viciſſim ab illo etiam ipſe damnatus eſt. Diu Felicianus in ſacrilego Maximiani ſchiſmate fuit, multos ibi per ſuas eccleſias baptizavit, modò cum Primiano veſter epiſcopus, ſed & neminem poſt eum baptizans. Qua ergo licentiâ poſt nos adhuc rebaptizandum putatis? Hanc mihi ſolve quæſtionem, & me baptiza: ſi hanc autem ſolvere non potes, parce alienæ animæ, parce tuæ Aut ſi me de Feliciano falſum dixiſſe arguis, exige ut probem, certè ſi non proba- C vero, tunc fac quod putas. Addo etiam, ſi non probavero, non ſim epiſcopus communionis meæ: ſi autem probavero, noli eſſe inimicus ſalutis tuæ. Opto te domine frater in pace eſſe nobiſcum.

Scripta fortè an. 409.

EPISTOLA CVII. [a]

[a] *Aliàs* CCLXVI. *quæ autem* 107. *erat, nunc* 216.

Maximus & Theodorus Auguſtino renuntiantes quid ipſis coram reſponderit Macrobius ad ipſius litteras.

Domino beatiſſimo & venerabili multùmque deſiderabili patri AUGUSTINO MAXIMUS *&* D THEODORUS *in Domino ſalutem.*

1. EX *præcepto ſanctitatis tuæ ad epiſcopum Macrobium perreximus, ad quem cùm litteras beatitudinis tuæ perferremus, primò negavit ſe ne eidem legerentur. Deinde aliquando ex noſtra ſuggeſtione commotus, eaſdem ſibi voluit recitari, quibus relectis, ait:* Non poſſum niſi ad me venientes ſuſcipere, & iiſdem fidem, quam poſtulaverint dare. E *Cùm autem à nobis eidem diceretur, quid de facto Primiani diceret, dixit ſe nuper ordinatum patris ſui judicem eſſe non poſſe, ſed in id quod à prioribus ſuis acceperit permanere. Quod neceſſe habuimus his litteris ſanctitati tuæ ſignificare. Beatitudinem tuam nobis Dominus cuſtodiat, domine pater.*

Scripta poſt ſuperiorem.

EPISTOLA CVIII. [a]

[a] *Aliàs* CCLV. *quæ autem* 108 *erat, nunc* 165.

Agit de non iterando baptiſmo. coarguens Donatiſtarum hac in re contumaciam: quippe qui Maximianenſium baptiſ- F *ma ratum habuerunt. Evincit ſubinde nullam eos ſchiſmatis edendi juſtam cauſſam habuiſſe.*

Domino dilecto fratri MACROBIO AUGUSTINUS.

1. CARISSIMI filii mei honorabiles viri, cùm ad tuam benevolentiam attuliſſent litteras meas, quibus admonui rogavique te, ne ſubdiaconum noſtrum rebaptizares, reſcripſerunt mihi te reſpondiſſe, *Non poſſum niſi ad me* G *venientes ſuſcipere, & eis fidem quam poſtulaverint dare*: & tamen ſi ad te venerit in veſtra communione baptizatus, qui diu à vobis ſeparatus fuit, & per ignorantiam ſe putaverit denuo baptizandum, idque popoſcerit, cùm quæſieris & cognoveris ubi fuerit baptizatus, ſuſcipis quidem ad te

Scripta paulò poſt ſuperiorem. Caput I.

[a] In MSS aliquot, *vel intra retia verbi & ſacramenta*

[b] Apud Bad. Am. Er. & MSS. quoſdam, deeſt, *Amen* In aliis MSS. loco ejus habetur, *valete.*

venientem,

CLASSIS II. AN. 409.

venientem, nec tamen ei das quam poſtulat fidem, ſed doces hominem habere quod petit, nec verba errantis adtendis, ſed ſtudium adhibes corrigentis. Malè ergo dantem, quod jam dandum non eſt, & ſacramentum quod datum eſt violantem ſuus error accuſat, non * petentis excuſat. Dic itaque mihi obſecro te, quomodo non habeat qui petivit abs te, quod jam acceperat per me? Si propter alienam aquam, & alienum fontem, quod ſolent dicere qui non intelligunt, quia ſcriptum eſt, [a] *Ab aqua aliena abſtine te, & de fonte alieno ne biberis*; Felicianus quando ſeparatus eſt à vobis in parte Maximiani, *veritatis adulter, catenâ ſacrilegij*, ſicut concilij * veſtri verba indicant, trahebatur. Si ſecum abſtulerat fontem veſtrum, quis erat fons in quo illo ſeparato veſtros baptizaſtis? Simul enim nunc veſter epiſcopus ſedet cum Primiano à ſe damnato, & damnatore ſuo.

* Lov. potentis

a Prov. 9. 18.

* Bagaitani

2. Sed ſicut mihi ſuis * litteris intimarunt noſtri, qui in hac cauſſa te viderunt, cùm quærerent quid hinc diceres, reſpondiſti te nuper [b] ordinatum, factorum patris tui judicem eſſe non poſſe, ſed in eo, quod à prioribus tuis acceperis, permanere. Hinc ſanè dolui neceſſitatem tuam, cùm te exiſtimem, ſicut audio, bonæ indolis juvenem. Quid enim te ad hanc reſponſionem, niſi malæ cauſſæ neceſſitas cogit? Sed ſi adtendas, mi frater, ſi rectè cogites, ſi Deum timeas, in * mala cauſſa perſeverare nulla neceſſitas cogit. Hæc enim reſponſio tua non quæſtionem tibi à me propoſitam ſolvit, ſed cauſſam noſtram ab omni calumnia veſtræ cauſationis abſolvit. Dicis enim te nuper ordinatum factorum patris tui judicem eſſe non poſſe, ſed in eo quod à prioribus tuis acceperis permanere. Cur ergo non potiùs in Eccleſia, quam Scripturâ teſte incipientem ab Jeruſalem, atque per omnes gentes fructificantem atque creſcentem à Domino Chriſto, per Apoſtolos accepimus, permanemus; & de factis neſcio quorum patrum, quæ ante penè centum annos admiſſa dicuntur, modò judicamur? Si enim tu de patre tuo, adhuc in hac vita conſtituto, non audes judicare, quem potes interrogare; mihi quare dicitur ut judicem de mortuo longè antequam natus ſum? * & Chriſtianis gentibus quare dicitur ut judicent de factis Afrorum traditorum ante tot annos mortuorum, quos nec vivos tot Chriſtiani, qui tunc vivebant, in terris remotiſſimis conſtituti audire vel noſſe potuerunt? Qui manentem notum non audes judicare Primianum, cur mihi antiquum & ignotum judicandum vis imponere Cæcilianum? Si patres tuos non judicas de factis ſuis, quare fratres tuos judicas de factis alienis?

* Epiſt. 107.

* Lov. nulla

Act. 1. 8.

* Lov. nec

3. An fortè fratres nos negas? Sed meliùs audimus ſanctum Spiritum per Prophetam præcipientem, *Audite qui pavetis verbum Domini. Dicite, fratres noſtri eſtis, his qui vos oderunt, & qui vos deteſtantur, ut nomen Domini honorificetur, & appareat illis in jocunditate, ipſi autem erubeſcant.* Revera enim ſi hominibus nomen Domini jocundius eſſet, quàm nomina hominum; numquid Chriſtus clamans, *Pacem meam do vobis*, divideretur in membris ſuis per eos qui dicunt, *Ego quidem ſum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ*, & per hominum nomina dilaniantur? Numquid Chriſtus exſufflaretur in baptiſmo ſuo, * de quo dictum eſt, *Hic eſt qui baptizat*; de quo dictum eſt, *Chriſtus dilexit Eccleſiam ſuam, & tradidit ſeipſum pro ea, ut eam ſanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo?* Numquid ergo in ipſo ſuo lavacro exſufflaretur, ſi nomen Domini eſſet jocundius, cujus eſt ipſe baptiſmus, quàm nomen hominum, de quibus dicitis, Sanctum eſt quod ille dat, non quod ille?

Eſa. 66. 5. ſecundùm LXX.

Johan. 14. 27.

1. Cor. 3. 4.

* Lov. omit. de quo

Johan. 1. 33.

Eph. 5. 25. 26.

CAPUT II.

4. Et tamen collegæ tui ubi voluerunt, veritatem potiùs adtenderunt, & non ſolùm baptiſmum, quem Primianus in veſtra communione, ſed & quem dedit Felicianus in Maximiani ſacrilego ſchiſmate, propter honoris Domini jocunditatem ſanctum eſſe ſenſerunt; & caracterem, non ſolùm quem ipſe apud vos acceperat, ſed & quem aliis extra vos deſertor infixerat, ipſo correcto violare non auſi ſunt, quia regium cognoverunt. De hoc eorum facto tam bono judicare non vis, ubi eos deberes laudabiliter imitari, & ſequeris judicium eorum, in quo merentur ab omnibus deteſtari. Times de Primiano judicare, ne cogaris audire quod culpes: immo verò judica, & illic magis poteris invenire quod laudes. Non enim quod malè fecit Primianus, te volumus memorare, ſed quod optimè fecit: qui in ſuſcipiendis, quos ejus damnator in ſeparatione ſceleratiſſima baptizaverat, errorem hominum correxit, non Dei ſacramenta deſtruxit. Bonum Chriſti & in hominibus malignis agnovit: malum autem hominum, non violato Chriſti bono, emendavit. Aut ſi hoc factum diſplicet tibi, illud ſaltem adtende, illud pro bono tuo ingenio prudenter adverte, quia unum Primianum non judicas de factis ipſius Primiani, & orbem Chriſtianum judicas de factis Cæciliani. Times ne te polluat, ſi noveris quod vindicare non audeas. Abſolve ergo gentes, quæ nec noſſe poterant quod accuſas.

5. Nec tamen illud unius Primiani factum eſt: ſcis in quantum opinor & tu, centum fermè epiſcopi veſtri factione damnabili cum Maximiano conſpirantes, auſi ſunt damnare Primianum; & trecentorum decem Vagaienſi concilio, ſicut decreti ejus verba perſonant, *Maximianum fidei æmulum, veritatis adulterum, Eccleſiæ matris inimicum, Dathan, Chore, & Abiron miniſtrum, de pacis gremio ſententiæ fulmen excuſſit.* Hinc alij duodecim, qui ejus ordinationi, quando contra Primianum levatus eſt, interfuerant, non dilata damnatione conjuncti ſunt: ceteris autem, ne nimia præciſio fieret, præſtituto die, redeundi eſt conceſſa dilatio, ſalvis ſuis honoribus, ſi intra terminum temporis remeaſſent. Nec timuerunt trecenti & decem ad ſuum collegium revocare tanto Maximiani ſacrilegio accuſatos, intuentes fortè quod ſcriptum eſt, *Caritas cooperit multitudinem peccatorum.* * Quibus autem eſt permiſſum tempus dilationis, foris à veſtra communione baptizaverunt, quoſcumque baptizare potuerunt. Neque enim niſi foris fuiſſent, dilatione conceſſa invitari poterant ut redirent. Deinde & antequam dilatio finiretur, & poſteaquam finita eſt, illi duodecim cum Maximiano damnati, apud tres aut ampliùs proconſules accuſati ſunt, ut è ſedibus ſuis judiciario vigore pellerentur. inter quos erat Felicianus Muſtitanus, de quo non ago, & Prætextatus

1. Pet. 4. 8.

* Lov. quia autem & permittatur

[a] Fruſtra hæc quæras in Vulgata: ſed apud LXX. reperies Prov. 9. v. 18. quæ quidem verba hac in re baptiſmi poſt hæreticos repetendi producta ſunt olim non modò à Donatiſtis, verùm etiam à Cypriano.

[b] Macrobium Donatiſtarum apud Hipponem epiſcopum fuiſſe, cùm ex hac epiſtola, tum ex Carthaginenſi collatione conſtat: ordinatum haud dubiè in locum Proculeiani, qui poſt concilium Carthaginenſe die 25. Aug. 403. celebratum adhuc ſuperſtes erat, uti intelligitur ex epiſt. 88. n. 8.

CLASSIS II. AN. 409. Aſſuritanus nuper defunctus, in cujus damnari loco A alter jam fuerat ordinatus. Quos duos non unus Primianus, ſed multi coëpiſcopi veſtri, cùm frequentiſſima numeroſitate Thamugadenſis * Optati natalitia celebrarent, poſt eorum ſine dilatione damnationem, poſt terminatam, quæ ceteris data fuerat, dilationem, poſt * divulgatam forenſi etiam ſtrepitu apud tot conſules accuſationem, in honoribus integris ſuſceperunt, & poſt eos nullum baptizaverunt. Si huic aſſertioni reſiſtitur, vel horum aliquid ſi negatur, periculo epiſcopatus mei B exigar probare quod loquor.

* Lov. divulgata

6. Finita eſt cauſſa, frater Macrobi: Deus hoc egit, Deus hoc voluit: occultæ illius providentiæ fuit, ut in cauſſa Maximiani ſpeculum vobis correctionis proponeretur, ut omnis adverſùm nos, immo adverſùs Chriſti Eccleſiam toto * orbe creſcentem, non dico veſtra, ne in te videar contumelioſus, ſed certè veſtrorum criminoſa calumnia finiretur. Nihil enim remanſit omnino eorum, quæ contra nos, tamquam de Scripturis ab hominibus C non intelligentibus proferri ſolent. Nam hæc habere in ore conſueverunt: *Ab aqua aliena abſtine te.* Sed reſpondetur, Non eſt aqua aliena, quamvis ſit in alienis; ſicut nec aqua illa Maximiani fuit, unde vos non abſtinuiſtis. Item proponitur nobis, *Facti ſunt mihi ſicut aqua mendax, non habens fidem.* Sed reſpondetur, Hoc dictum eſt de fictis hominibus, non pertinentibus ad Dei ſacramenta, quæ nec in mendacibus poſſunt eſſe mendacia. Nam utique mendaces fuerunt, qui Primianum, ſicut ipſi D perhibetis, falſis criminibus damnaverunt: nec tamen aqua mendax fuit, in qua ſeparati à vobis, quos potuerunt, baptizaverunt. Nam quando eam in his, quos Felicianus & Prætextatus foris baptizaverunt, ſuſcepiſtis, & in mendacibus veracem fuiſſe ſenſiſtis. Proponitur nobis, *Qui baptizatur à mortuo, quid * prodeſt lavacrum ejus?* Reſpondetur: * Si hoc de baptiſmo ſcriptum eſt, quo baptizant illi, quos tamquam mortuos ejecit Eccleſia, non dixit hoc lavacrum non eſſe, ſed nihil prodeſſe; E quod & nos dicimus. Verumtamen quando cum illo ad Eccleſiam venerit, quod foris oberat, intus proderit: non cùm ipſe repetitur baptiſmus, ſed cùm corrigitur baptizatus. Sicut Maximianum & ſocios ejus, tamquam mortuos à veſtra congregatione, communionis ejectos loquitur Vagajenſe concilium: *Veridicâ*, inquit, *undâ, in aſperos ſcopulos nonnullorum naufraga projecta ſunt membra. Ægyptiorum quodammodo exemplo pereuntium funeribus plena ſunt littora, quibus in ipſa morte major eſt pœna, quòd poſt* F * *extortam aquis ultricibus animam, nec ipſam inveniunt ſepulturam.* Ex hac turba mortuorum, quaſi reviviſcentes Felicianum & Prætextatum in ſuis honoribus ſuſcepiſtis, & ab eis in illa morte baptizatos non rebaptizaſtis; quia baptiſmum Chriſti foris datum per mortuos, mortuis non prodeſſe, eumdem tamen ipſum prodeſſe intus reviviſcentibus agnoviſtis. Proponitur nobis, *Oleum peccatoris non impinguet caput meum.* Reſpondetur, hoc ſcriptum de aſſentatione leni atque fallaci blandi adulatoris intel- G ligi, quâ ungitur & creſcit eis caput, cùm laudantur peccatores in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniqua egerint, benedicuntur. Quod ex priore verſu

* Lov orbis

Prov. 9. 18.

Jer. 15. 18.

Eccli. 34. 30

* Lov. eſt per

* Lov. Sed

Vide lib. 4 cont. Creſconium c. 31 & lib. 4 c. 16.

* Lov ejectam aquis ultricibus

Pſal. 140. 5.

A ſatis apparet; ſic enim poſita eſt tota ſententia: *Emendabit me juſtus in miſericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum.* Malle ſe dixit veraci miſericordis auſteritate * conteri, quàm deceptoria laude fallentis extolli. Sed quomodolibet intelligatis, certè in eis quos in ſacrilegio Maximiani Felicianus & Prætextatus baptizaverunt, aut peccatorum oleum ſuſcepiſtis, aut etiam * peccatoribus miniſtrantibus datum Chriſti eſſe oleum cognoviſtis. Neque enim non erant pecca- B tores, quando de illis in Vagaienſi conſilio dicebatur, *famoſi criminis reos, qui funeſto opere perditionis, vas ſordidum collectâ fæculentiâ * glutinarunt, damnatos eſſe cognoſcite.*

CLASSIS II. AN. 409.

* Lov. conſeri

* Lov. peccatorum

* Lov. glutinantem

CAPUT III.

7. ISTA de baptiſmo dixiſſe ſuffecerit. Cauſſa verò ſeparationis veſtræ his ſolet non intellectis teſtimoniis colorari. Scriptum eſt, *Ne communices peccatis alienis.* Sed reſpondetur, eum communicare peccatis alienis, qui conſentit malis factis; non eum, qui cùm ipſe ſit triticum, ſimul tamen cum C palea, quamdiu area retrituratur, divinis communicat ſacramentis. Scriptum eſt enim, *Exite inde, & immundum ne tetigeritis: &, qui tetigerit pollutum, pollutus eſt.* ſed conſenſione voluntatis, qua deceptus eſt homo primus, non converſatione corporis, qua & Judas oſculatus eſt Chriſtum. Piſces quippe illi, de quibus in Evangelio Dominus loquitur, boni & mali intra eadem retia, quibus congregationis coaptat unitatem, uſque ad finem ſeculi, quod littoris nomine præfiguratur, pariter natant corpori- D bus mixti, ſed moribus ſeparati. Scriptum eſt enim, *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.* ſed eorum qui conſentiunt mala facientibus, non eorum qui ſecundùm prophetam Ezechielem gemunt, & mærent ob iniquitates populi Dei, quæ fiunt in medio eorum.

1. Tim. 5. 22.

Iſa. 52. 11.

Matt. 13. 48.

1. Cor. 5. 6.

Ezech. 9. 4.

8. Iſtam malorum permixtionem gemit & Daniel. Tres quoque viri gemuerunt; ille hoc in oratione, illi in fornace teſtantur: nec tamen ſe ab unitate populi, cujus peccata confitebantur, corporali disjunctione E ſeparaverunt. Prophetæ omnes in eumdem populum, in quo erant, quæ & quanta dixerunt? nec ſibi tamen alterum populum, in quo eſſent, diſceſſione corporali vel ſegregatione quæſierunt. Ipſi Apoſtoli permixtum ſibi diabolum Judam uſque in finem, quo ſe ipſe etiam laqueo perdidit, ſine ulla ſui contaminatione toleraverunt, ita ut diceret eis Dominus, propter illius inter eos præſentiam, *Et vos mundi eſtis, ſed non omnes.* Nec ob illius immunditiam, tamquam fermento in eis diſſimilium morum maſſa F corrupta eſt. Nec rectè affirmari poteſt, quòd eos illius latebat nequitia, niſi fortè quà fuerat etiam Dominum traditurus. Nam ipſi de illo ſcripſerunt, quòd fur erat, & omnia quæ mittebantur, de dominicis loculis auferebat. Non eis quiſquam calumniabatur illo teſtimonio, *Videbatis furem, & concurrebatis cum eo:* & factis enim malorum, non ſacramentorum communione, ſed eorumdem factorum conſenſione concurritur. Apoſtolus Paulus quantum de falſis fratribus conqueritur, quorum G tamen corporali permixtione non maculabatur, cordis puri diverſitate ſejunctus? Nam à quibuſdam quos invidos noverat, gaudet Chriſtum pariter prædicari, & utique invidia diabolicum vitium eſt.

Dan. 9. 5.

Dan. 3. 29.

Matt. 27. 5.

Johan. 13. 10.

Johan. 12. 6.

Pſal. 49. 18.

2. Cor. 11. 26.

Phil. 1. 18.

* Apud Lov *optata natalitia* nec aliter legitur in MS. Vaticano, quod unum hactenus epiſtolæ hujus exemplar potuit reperiri. Emendari oportuit hunc & alios quoſdam locos ut ſenſus conſtaret, ſervata tamen ad marginem antiqua lectione. Iſthuc vero pertinet quod legitur in lib. 2. cont. litt. Petiliani c. 23 *Illum commemoro, qui vobiſcum vixit, cujus natalitia tantâ celebratione frequentabatis, cui pacis oſculum inter ſacramenta copulabatis* &c. ubi natalitia ſedis, id eſt diem ordinatis in epiſcopum Optati ſubintelligimus.

CLASSIS II. AN. 409.

9. Poſtremò epiſcopus Cyprianus, jam Eccleſiâ copioſiùs dilatatâ, vicinior temporibus noſtris, cujus auctoritate aliquando repetitionem baptiſmi confirmare conamini, cùm illud * concilium, vel illa ſcripta, ſi verè ipſius ſunt, & non ſicut aliqui putant ſub ejus nomine conſcripta atque conficta, contineant quantum dilexerit unitatem, quomodo in ea tolerandos, etiam contra * quos ipſe ſentiebat, apertiſſima exhortatione conſuluerit, ne pacis vinculum rumperetur: id ponſſimùm adtendens, quia SS QUIS ALTERUTRSS, quibus aliud videtur, quàm veritas habet, humanus error irrepſerit, fraternâ concordiâ cuſtoditâ caritas etiam cooperit multitudinem peccatorum. Hanc ille ſic tenuit, ſic amavit, ut ſi quid aliter quàm res eſt, de baptiſmi ſacramento ſapuerat, id quoque Deus illi revelaret, ſicut Apoſtolus fratribus in caritate ambulantibus dicit, *Quotquot ergo perfecti, hoc ſapiamus, & ſi quid aliter ſapitis, id quoque vobis Deus revelabit; verumtamen in quod pervenimus, in eo ambulemus.* Huc accedit, quoniam fructuoſum ſarmentum, ſi aliquid habebat adhuc purgandum, glorioſa martyrij falce purgatum eſt: non quia pro Chriſti nomine occiſus eſt, ſed quia pro Chriſti nomine in gremio unitatis occiſus eſt. Nam ipſe ſcripſit, & fidentiſſimè aſſerit, * eos qui extra unitatem, etiamſi pro illo nomine moriantur, occidi poſſe, non poſſe coronari. Tantum valet ſive ad delenda, ſive ad confirmanda peccata, vel cuſtodita, vel violata caritas unitatis.

* Carthaginenſe anni 256 de rebaptizandis hæreticis.
* Lov. contra quoque
Phil. 3. 15.
* In lib. de unitate Eccleſiæ.

10. Ipſe ergo ille Cyprianus, cùm per impiorum gentilium perſecutionem vaſtatâ Eccleſiâ multos plangeret * lapſos, malis hoc moribus tribuens eorum, qui in ipſa Eccleſia damnabili converſatione vivebant, de collegarum ſuorum moribus gemit, nec ſuum gemitum ſilentio tegit; ſed dicit eos in tantam cupiditatem fuiſſe progreſſos, ut eſurientibus etiam in Eccleſia fratribus habere argentum largiter vellent, fundos inſidioſis fraudibus raperent, uſuris multiplicantibus fœnus augerent. Puro iſtorum avaritiâ, fundis, & fœoore Cyprianum non fuiſſe maculatum; nec tamen ab eis ſe corporali ſegregatione, ſed vitæ diſſimilitudine fuiſſe disjunctum. Cum eis altare tetigit; ſed immundam illorum vitam ille non tetigit, quando ſic culpavit atque redarguit. Placentia quippe iſta * adtinguntur, diſplicentia repelluntur. Ideoque illi optimo epiſcopo, nec cenſura, qua peccata coërcet, nec cautela defuit, qua unitatis vinculum cuſtodiret. Legitur ejus in quadam epiſtola, quam ſcripſit ad presbyterum Maximum, de hac re clara & aperta ſententia, qua omnino præcepit, propheticam regulam tenens, nullo modo Eccleſiæ deſeri debere unitatem, propter malorum permixtionem. [Nam etſi videntur, inquit, in Eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet fides aut caritas noſtra, ut quoniam eſſe zizania in Eccleſia cernimus, nos de Eccleſia recedamus. Tantummodo nobis laborandum eſt, ut frumentum eſſe poſſimus.]

* In ſerm. de lapſis verſus finem.
* Lov. attinguntur
Epiſt. 51.

11. Iſtam caritatis legem ex ore Chriſti Domini promulgatam, (ipſius enim ſunt iſtæ ſimilitudines, & de zizaniis uſque ad tempus meſſis in unitate agri per mundum, & de malis piſcibus uſque ad tempus littoris intra eadem retia tolerandis:) hanc ergo caritatis legem ſi majores veſtri mente retinerent, ſi cum Dei timore cogitarent; non propter Cæcilianum, & neſcio quos Afros, ſive ut putatis, revera crimino ſos, ſive quod magis credendum eſt, calumniis appetitos, ſe ab Eccleſia, quam deſcripſit ipſe Cyprianus, per omoes gentes radios ſuos porrigente, & ramos ſuos per omnem terram copia ubertatis extendente; non, inquam, ſe à tot gentibus Chriſtianis, quæ omnino neſcierunt qui, vel quid, vel quibus objiciebant, nefaria ſeparatione diſcinderent; quod non fit, niſi aut ſimultate privata potiùs quàm utilitate communi, aut illo vitio quod conſequenter Cyprianus ipſe connumerat, vitandumque commemorat. Nam cùm præcepiſſet propter zizania, quæ in Eccleſia cernuntur, non eſſe Eccleſiam deſerendam, ſequitur & adjungit: [Nobis tantummodo laborandum eſt, ut frumentum eſſe poſſimus, ut cùm cœperit frumentum dominicis horreis condi, fructum pro opere & labore noſtro capiamus. Apoſtolus in epiſtola ſua dicit, *In domo autem magna non ſolùm ſunt vaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia, & quædam quidem honorata, quædam inhonorata:* nos operam demus, & quantum poſſumus laboremus, ut vas aureum vel argenteum ſimus. Ceterum fictilia vaſa confringere Domino * ſoli conceſſum eſt, cui & virga ferrea data eſt. Eſſe non poteſt major domino ſuo ſervus; nec quiſquam ſibi, quod ſoli Filio Pater tribuit, vindicarit, ut ſe putet, aut ad aream ventilandam & purgandam,[a] palam & ventilabrum jam ferre poſſe, aut à frumento univerſâ zizania humano judicio ſeparare. Superba eſt iſta præſumtio, & ſacrilega obſtinatio, quam ſibi furor pravus aſſumit, & dum [b] ſibi ſemper amplius aliquid, quàm mitis juſtitia depoſcit, aſſumunt, de Eccleſia pereunt; & dum ſe inſolenter extollunt, ipſo ſuo tumore cæcati, veritatis lumen amittunt.]

2. Tim. 2. 20.
* Lov. ſolicitum
Matt. 3. 12.

12. Quid hac Cypriani adteſtatione clarius? quid veracius? Vides quanta evangelica & apoſtolica luce præfulgeat; vides eos, qui velut offenſi pro ſua juſtitia iniquitatibus alienis, Eccleſiæ deſerunt unitatem, ipſos eſſe potiùs iniquiſſimos. Vides foris eſſe zizania eos, qui noluerunt io unitate agri Domini zizania tolerare. Vides foris eſſe paleam eos, qui noluerunt in unitate domus magnæ talia tolerare. Vides quàm veraciter ſcriptum eſt, *Filius malus ipſe ſe juſtum dicit, exitum autem ſuum non abluit:* exitum ſcilicet, quo exit de Eccleſia, non purgat, non excuſat, non defendit, non purum & ſine crimine oſtendit. hoc eſt enim, *non abluit:* quia ſi non ſeipſum juſtum diceret, ſed verè ac legitimè juſtus eſſet, non bonos propter malos impiiſſimè deſereret, ſed malos propter bonos patientiſſimè ſuſtineret, donec ipſe Dominus, ſive per ſe, ſive per Angelos ſuos, à tritico zizania, à frumentis paleas, à vaſis miſericordiæ vaſa iræ, & hædos ab ovibus, piſces malos à bonis in fine ſæculi ſepararet.

Prov. 24. ſec. LXX.

CAPUT IV.

13. SED ſi teſtimonia illa Scripturarum, quæ majores veſtri ad dividendum populum Dei, vel intelligenda, vel proferenda crediderunt, aliter quàm divinorum eloquiorum ſenſus poſtulat, accipere conamini, jam deſinite: adtendite illud ſpeculum quod ad vos admonendos, Deus miſericordiſſima, ſi ſapitis, proviſione conſtituit. Cauſſam dico Feliciani, quem damnarunt *fidei æmulum, veritatis adulterum,*

[a] Lov. *& purgandam paleam & ventilabrum* &c. At apud Cyprianum legitur, *palam ferre ſe jam poſſe.* Sic etiam apud Auguſtinum in libro 2. cont. Creſcon. c. 34. & in lib. 2. cont. Gaudent. c. 13. niſi quòd omittitur, *ſe.*

[b] Apud Cyprianum habetur ſic. *& dum dominium ſibi ſemper quidam plus quàm* &c.

Classis II. an. 409.

Eccleſiæ matris, ſicut in Vagaienſi concilio conclamatum eſt, *inimicum, Dathan, Chore & Abiron miniſtrum*, de quo amplius addiderunt, quòd eum aperta terra non abſorbuit, ſed ad majus ſupplicium ſuperis reſervaſſe. *Raptus enim*, inquiunt, *pœnam ſuam compendio lucraverat funeris; uſuras nunc graviores colligit* * *funeris, cùm mortuus intereſt vivus*. Quæro enim utrùm iſtum tunc immundum mortuum tetigerunt illi, qui cum eo conſpirantes, Primiani innocentiam damnaverunt. Si enim tetigerunt, utique pollutum tangendo polluti ſunt. Cur ergo in ejuſdem communione, atque à veſtra ſeparatis, tamquam innocentibus dilatio redeundi conceditur, ut integri honoris ac fidei regreſſi habeant fundamenta, & qui tamquam ordinationi Maximiani non interfuerint, mereantur audire, quòd *eos ſacrilegi ſurculi non polluerunt plantaria*, in eadem parte poſitos, in eodem ſchiſmate colligatos, à vobis diviſos, illis ſociatos, ſimul in Africa conſtitutos, notiſſimos, amiciſſimos, conjunctiſſimos, qui etſi non præſentes eum ordinaverunt, propter eum tamen & abſentem Primianum damnaverunt: & inquinaſſe dicitur ſurculus Cæciliani orbis terrarum populos Chriſtianos numeroſiſſimos, remotiſſimos, ignotiſſimos, cujus non dico cauſſam, ſed multi nec nomen noſſe potuerunt. Non communicant peccatis alienis, qui peccatum Maximiani non ſolùm ſcierunt, ſed & contra Primianum * levando erexerunt: & communicant peccatis alienis, qui Cæcilianum episcopum factum, aut in longinquis gentibus neſcierunt, aut in propinquioribus tantummodo audierunt, aut in ipſa Africa factum ſimpliciter, & pacificè cognoverunt, aut in ipſa Carthagine contrà neminem levaverunt. Nec cum fure concurrebant, qui communicabant ei, de quo dicit Nummaſius advocatus, loquens pro præſente Reſtituto epiſcopo veſtro, quòd *per occultum ſacrilegij propemodum furtum, epiſcopalis nominis invaſerit principatum*; nec cum adultero portionem ſuam ponebant, qui communicabant veritatis adultero; nec modico fermento tota eorum maſſa corrumpebatur, cùm ei faverent, cùm in ejus parte, non quaſi neſcientes, à vobis præciſi, remanerent, ſed à vobis contrà præcidendam erigendamque curarent; deinde vos ipſi, qui eos ad redeundum ſic invitaſtis, ut Maximiano tanta ſocietate conjunctos, impollutos à ſacrilegij ſurculo diceretis, quòd Prætextatum quoque & Felicianum ſalvis eorum honoribus ſuſcepiſtis, quòd cum eis pacificè concordetis [quòd hodieque Felicianum vobiſcum conſedentem videtis] nulla communione peccatorum alienorum maculati, nullo contactu immunditiæ coinquinati, nullius eſtis malignitatis fermento corrupti: & orbi Chriſtiano per hæc teſtimonia alienum crimen objicitur, unitatis diviſio à ſeparatione funeſta defenditur, à præciſo ramo, tamquam immundus ramus, qui in veræ matris radice manſerit, accuſatur.

* In libris cont. Creſcon. fœnoris.

* Lov. lavando

Caput V.

14. Quid illud, quod ſoletis de ſuſtentatis perſecutionibus gloriari? Si martyres non facit cauſſa, ſed pœna, cùm diceretur, *Beati qui perſecutionem patiuntur*; fruſtra eſt additum, *propter juſtitiam*. Nonne vos etiam in hujus tituli gloria Maximianiſtæ faciliimè vincunt, qui perſecutionem non ſolùm poſtea vobiſcum, ſed priùs & à vobis pertulerunt? Advocati accuſantis Maximianum, veſtro collega præſente Reſtituto, qui in locum * Salvij Membreſſitani, cùm ceteris illis undecim ſine dilatione damnati, antequam ipſe dies dilationis tranſiret, jam fuerat ordinatus, verba ſunt quæ jam paulò antè commemoravi. Titianus etiam die ipſo dilationis tranſacto, Felicianum & Prætextatum de tota ipſa contra Primianum conſpiratione verbis graviſſimis accuſavit. Concilium etiam Vagaienſe non ſemel Geſtis proconſularibus, ac deinde municipalibus allegatum eſt, excitata judicia, impetratæ minaciſſimæ juſſiones, poſtulatum atque præceptum eſt, ad coërcitionem reſiſtentes perducerentur, * impertitum officium, conceſſa auxilia civitatum, per quæ id quod judicatum eſt, impleretur. Quid ergo nobiſcum de imperata perſecutione confligitis, qui vobiſcum iſta non æquo jure diviſimus? Cùm enim non ſemper qui perſecutionem ſuſtinet, perveniat ad paſſionem; ſic inter nos compoſuerunt clerici & circumcelliones veſtri, ut vos perſecutionem, nos paſſionem ſuſtineremus. Sed, ut dixi, cum Maximianiſtis de iſta laude certate, qui contra vos recitant Geſta forenſia, ubi eos per judices perſecutionibus agitaſtis: ſed planè cum quibuſdam eorum tali coërcitione correctis poſtea concordaſtis. unde nec noſtra eſt deſperanda concordia, ſi Deus adjuvare, & vobis pacificam mentem inſpirare dignetur. Nam & illud, quod contra nos à veſtra parte magis ore maledico, quàm vendico ſolet dici, *Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem*, nos potiùs iſta in tantis latrociniis circumcellionum, clericorumque veſtrorum experti ſumus, qui corporibus humanis cæde atrociſſima laniatis, tot loca noſtrorum ſanguine cruentarunt; quorum duces, quando te ingrediente in hanc patriam, cum ſuis cuneis deduxerunt, Deo laudes inter cantica conclamantes, quaſi voces, velut tuba prœliorum in ſuis omnibus latrociniis habuerunt. Alio tamen die concuſſi ac ſtimulati aculeis verborum tuorum, quæ in eos per punicum interpretem honeſta & ingenua libertatis indignatione jaculatus es, factis eorum irritatus potiùs quàm delectatus obſequiis, ſe de media congregatione, ſicut ab eis qui aderant narrantibus audire potuimus, furibundis motibus rapuerunt, nec poſt eorum pedes veloces ad effundendum ſanguinem, ullâ aquâ pavimenta [a] ſalſaviſtis: quod poſt noſtros clerici tui putaverunt eſſe faciendum.

Matt. 5. 10.

Classis II. an. 409.

* Lov. Salvii. unde lib. 3. cont. Creſcon. c. 51.

* Lov. impertitum

15. Sed ut dicere cœperam hoc de Scripturis teſtimonium, quod in nos ſoletis magis conviciando, quàm probando jactare, *Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem*, etiam * in Felicianum, & Prætextatum impetu vehementi, grandiloqua illa ſententia concilij Vagaienſis evomuit. Nam cùm de Maximiano, quæ viſa ſunt dicenda, dixiſſent, *Nec ſolùm hunc*, inquiunt, *ſceleris ſui mors juſta condemnat; trahit & ad conſortium criminis plurimos catena ſacrilegij; de quibus ſcriptum eſt: Venenum aſpidum ſub labiis eorum, quorum os maledictione, & amaritudine plenum eſt. Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem*, &c. Quibus dictis, ut deinde oſtenderent qui eſſent, quos traheret ad conſortium criminis catena ſacrilegij, eoſque cum Maximiano ſimili ſeveritate damnarent: *Famoſi ergo*, inquiunt, *criminis reos Victorianum Carcavianenſem*, ad quem adjungunt alios undecim, inter quos Felicianum Muſtitanum, & Prætextatum Aſſuritanum.

Pſal. 13. 3.

* Lov. communi.

[a] Sacra loca & inſtrumenta, ſi quæ Catholici adtigiſſent, eluenda putabant Donatiſtæ; adeoque eorum altaria radebant, calices frangebant, pallas lavabant, Virginum ſacrarum crines ſalsâ aquâ perfundebant, uti teſtatur Optatus in lib. 6. ubi hæc inter alia, *In multis, ait, locis parietes lavare voluiſtis & moleſta ſpatia ſalsâ aquâ ſpargi præcepiſtis.*

Classis II an. 409.

Poſt hæc in eos dicta, facta eſt cum eis tanta concordia, ut nihil eorum minueretur honoribus; nullus ab eis ablutus, poſt abluentium pedes veloces ad effundendum ſanguinem, rurſus abluendus * judicaretur. Cur ergo de noſtra concordia deſperandum eſt? Deus diaboli averterit invidiam, *Et pax Chriſti vincat in cordibus noſtris.* Ac, ſicut idem Apoſtolus dicit, *Donemus nobiſmetipſis, ſi quis adversùs aliquem habet querelam, ſicut & Deus in Chriſto donavit nobis*, ut quod jam dixi, & ſæpè dicendum eſt, caritas cooperiat multitudinem peccatorum.

* Lov. judicaret — Coloſſ. 3. 15. — Ibid. 13. — 1 Pet. 4. 8.

Caput VI.

16. Verùm tu frater, cum quo nunc ago, & de quo in Chriſto, ſicut ipſe novit, gaudere deſidero, ſi partis Donati defenſionem in hac Maximiani cauſſa velis per ingenij tui & eloquij facultatem ſuſcipere, nec mendaciter agere, quoniam recens eſt memoria ipſius, hominibus in quos hæc geſta ſunt, adhuc in corpore conſtitutis, tot etiam proconſularibus & municipalibus Geſtis, ubi adversùs vos ſemper catholica Eccleſia commonita eſt: ut nec illud de aqua aliena, & de aqua mendacij, & lavacro mortui, & ſi qua alia ſunt hujuſmodi, ſicut ſoletis, intelligenda fatearis; ſed eo potiùs modo, ut baptiſmus Chriſti ad participationem ſalutis æternæ datus Eccleſiæ, nec extra Eccleſiam judicetur extraneus, nec in alienis deputetur alienus, ſed extraneis & alienis valeat ad perniciem; ſuis autem, & proprijs ad ſalutem: atque in illis, cùm ad pacem Eccleſiæ convertuntur, error emendetur, non ſacramentum errorem puniendo deſtruatur; utque id quod oberat foris perverſo, intus incipiat prodeſſe correcto. Nec illa rurſus de non communicando peccatis alienis, de ſeparatione à malis, de non tangendo immundo atque polluto, de cavenda modici fermenti corruptione, & cetera talia, ſicut ſoletis accepturus es, ne vos in Maximiani cauſſa inexplicabiliter implicetis. Sed ita ſapiens hoc aſſeres, hoc tenebis, quod ſana doctrina commendat, quod vera regula exemplis propheticis atque apoſtolicis probat, malos eſſe potiùs tolerandos, ne deſerantur boni, quàm bonos deſerendos, ut ſeparentur * mali. Tantùm ut ab imitatione, à conſenſione, à vitæ ac morum ſimilitudine reprobi ſejungantur, ſimul creſcentes, ſimul in tribulatione permixti, ſimul intra retia congregati uſque ad tempus meſſis, ventilationis, & littoris. De perſecutione autem, quidquid ad expellendos & ſedibus perturbandos Maximianiſtas à veſtris per judices actum eſt, quomodo defenſurus es, niſi hoc prudentiores veſtros corrigendi animo, non nocendi moderato terrore feciſſe: ſi qui autem humanum modum exceſſerunt, ſicut in his, quæ Salvium Membreſſitanum eſſe perpeſſum civitas ipſa teſtatur, non præſcribere ceteris, tamquam palea cum frumentis in una ſacramentorum communione conſtitutis, vitæ autem diſſimilitudine ſeparatis?

* Lov. boni

17. Quæ cùm ita ſint, amplector iſtam defenſionem tuam. Iſta quippe erit, ſi verax erit, & veritate vincetur, ſi iſta non erit. Amplector, inquam, defenſionem tuam, ſed hanc eſſe certis & meam. Cur non ergo in unitate areæ dominicæ ſimul frumentum eſſe laboremus, ſimul paleam toleramus? Cur non obſecro te, quæ cauſſa, cui bono, ob quam utilitatem, dic mihi? Fugitur unitas, ut Agni unici ſanguine populi comparati, adversùs invicem ſtudiis contrariis inflammentur, & dividantur oves, quaſi noſtræ inter nos, patris familias illius, qui ſervo dixit, *Paſce oves meas*, non, Paſce oves tuas: & de quibus dictum eſt, *ut ſit unus grex, & unus paſtor*: qui clamat in Evangelio, *In hoc ſcient omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi veram dilectionem habueritis in vobis*; &, *Sinite creſcere utraque uſque ad meſſem, ne fortè cùm vultis colligere zizania, eradicetis ſimul & triticum.* Fugitur unitas, ut huc maritus, illuc uxor conveniat: dicat ille, Mecum tene unitatem, quia ego ſum vir tuus; reſpondeat illa, Ibi morior, ubi eſt pater meus: ut in uno lecto dividant Chriſtum, quos deteſtamur, ſi dividant lectum. Fugitur unitas, ut propinqui, & cives, & amici, & hoſpites, & quicumque ſibi humana neceſſitudine colligati, utrique Chriſtiani, in convivijs ineundis, in matrimonijs tradendis & accipiendis, in emendo ac vendendo, in pactis & placitis, in ſalutationibus, in conſenſionibus, in collocutionibus, in omnibus ſuis rebus negotiiſque concordes ſint, & ad Dei altare diſcordes. Qui enim quantamlibet aliunde conceptam, illic deberent finire diſcordiam, & ſecundùm præceptum Domini, priùs reconciliari fratribus ſuis, & tunc offerre munus altaris, alibi concordes, ibi diſcordant.

Johan. 21. 17. — Johan. 10. 16. — Johan. 13. 35. — Matt. 13. 30.

18. Fugitur unitas, ut nos adversùs veſtrorum (nolo enim veſtras dicere) improbitates quæramus publicas leges, & adversùs ipſas leges armentur Circumcelliones, quas eo ipſo furore contemnant, quo in vos eas cùm furerent excitarunt. Fugitur unitas, ut contra poſſeſſores ſuos ruſticana erigatur audacia, & fugitivi ſervi contra apoſtolicam diſciplinam, non ſolùm à dominis alienentur, verùm etiam dominis comminentur; nec ſolùm comminentur, ſed & * violentiſſimis aggreſſionibus deprædentur; auctoribus & ducibus, & in ipſo ſcelere principibus agoniſticis confeſſoribus veſtris, qui ad Dei laudes ornant honorem veſtrum, qui ad Dei laudes fundunt ſanguinem alienum, ut vos propter hominum invidiam collectis veſtris, atque diſcurſis promittatis prædas eis, à quibus ablatæ ſunt, reddituros. Nec tamen & hoc velitis, ut valeatis implere, ne illorum audaciam, quam ſibi putaverunt veſtri presbyteri neceſſariam, nimiùm cogamini offendere. Jactant enim præcedentia circa vos merita ſua, demonſtrantes, & enumerantes ante ᵃ iſtam legem, qua gaudens vobis redditam libertatem, quòd loca & baſilicas per eos presbyteri veſtri, vaſtatis noſtris fugatiſque tenuerunt, ut ſi in eos volueritis eſſe ſeveri, beneficiis eorum appareatis ingrati.

* Lov. violentiſſimis — a

19. Fugitur unitas, ut quicumque apud nos ferre detrectaverint diſciplinam, ad illos fugiant defendendi, ut vobis offerantur rebaptizandi. Sicut iſte de agro ſubdiaconus ᵇ Ruſticianus, cujus cauſsâ hæc ad te ſcribere magno ſum dolore ac timore compulſus, propter reprobos & perverſos mores excommunicatus à presbytero ſuo, multorum etiam in illa regione debitor factus, & contra eccleſiaſti-

b

a Libertas Donatiſtis jampridem reddita fuerat lege Juliani imperatoria, de qua Auguſtinus in epiſt. 105. c. 2. n. 9 ſcribit: *Julianus deſertor Chriſti & inimicus, ſupplicantibus veſtris Rogatiano & Pontio, libertatem perditionis parti Donati dedit: denique tunc reddidit baſilicas hæreticis, quando templa dæmoniis.* Et ante ipſum Optatus in 2. libro. *Eâdem*, inquit, *voce vobis libertas eſt reddita, qua voce idolorum pateſieri juſſa ſunt templa.* De hocce Juliani reſcripto plura in lib. 2. contra litt. Petiliani c. 97. Aliud præterea circiter finem anni 409. datum eſt ab Honorio pro Donatiſtis edictum, quo ſcilicet indulſit, *ut liberâ voluntate quis cultum Chriſtianitatis acciperet*, ſicuti legitur in concilio Carthagine habito 14. Junij an. 410. ex cujus concilij decreto miſſi ſunt ad eumdem Imperatorem Florentius, Poſſidius, Præſidius, & Benenatus epiſcopi, qui ipſum rogarent ut illud edictum reſcinderet: quod paulò poſt fecit, uti apparet ex lege ad Heraclianum in Africa Comitem data 25. Auguſti an. eodem 410.

b In Vaticano codice, *Ruſticanus*

Classis II an. 409

cum vigorem, & contra creditores ſuos, aliud præſidium non quæſivit, niſi ut abs te iterum plagaretur, & ab ipſis quaſi mundiſſimus amaretur. De iſto Marcellino ſcribens, eccleſiæ colonum dicis. Jam talem diaconum noſtrum, & ipſum à ſuo presbytero excommunicatum, deceſſor * tuus rebaptizavit, & veſtrum diaconum fecit, qui non poſt multos dies, eorumdem perditorum ſicut deſideravit commixtus audaciæ, & in nocturna aggreſſione, in medio latrocinio atque incendio ſuo, ſubvenientis multitudinis concurſu, peremtus eſt. Hi ſunt fructus diviſionis hujus, quam ſanare non vultis, ſic fugiendo unitatem, quemadmodum fuerat ipſa diviſio fugienda; quæ per ſeipſam fœda eſt, & damnabilis Deo, etſi propter ipſam hæc & alia tam horrenda & nefanda non fierent.

* Præcilelianus

Caput VII.

20. Agnoſcamus ergo, frater, pacem Chriſti, pariterque teneamus, & quantum Deus donat, ſimul boni eſſe ſtudeamus, & ſimul malos ſalva unitate, quantâ poſſumus diſciplinâ emendemus, & propter ipſam unitatem, quantâ poſſumus patientiâ toleremus: ne, ſicut Chriſtus admonuit, cùm volumus ante tempus colligere zizania, quæ beatus Cyprianus non extra, ſed in Eccleſia videri cernique teſtatus eſt, eradicemus ſimul & triticum. Neque enim revera vos habetis propria quædam privilegia ſanctitatis, ut nos polluant mali noſtri, & vos non polluant mali veſtri; ut vos antiqua contaminet, quam neſcimus, timiditas traditorum, & vos non contaminet præſens, quam videtis, audacia perditorum. Agnoſcamus arcam illam, quæ præfiguravit Eccleſiam, ſimul illic munda animalia ſimus, nec in ea nobiſcum etiam immunda portari uſque in finem diluvij recuſemus. Simul in arca fuerunt, ſed non ſimul Domino in odorem ſacrificij de immundis obtulit Noe. Nec ideo tamen à mundis aliquibus arca ante tempus propter immunda deſerta eſt. Corvus tantùm deſeruit, & ſe ante tempus ab illius arcæ communione ſeparavit: ſed de binis immundis, non de ſeptenis mundis fuit. hujus ſeparationis immunditiam deteſtemur. Nam quicumque talibus moribus laudabiles ſunt, facit eos ſola ſeparatio iſta damnabiles: quia filius malus ipſe ſe juſtum dicit, exitum autem ſuum non abluit; quamvis inſolenter elatus & ipſe ſuo tumore cæcatus audeat dicere, quod Propheta prævidens deteſtatus eſt, *Noli me tangere, quoniam mundus ſum*. Quiſquis ergo ante tempus, velut propter quorumdam immunditiam, congregationem hujus deſerit unitatis, tamquam arcam in diluvio, munda atque immunda portantem, oſtendit ſe potiùs hoc eſſe, quod fugit. Hoc voluit Dominus, ut & in hac civitate plebs tua per os cujuſdam.

Matth. 13. 29.

Gen. 7. 8.

Iſa. 65. 5.

Vacat ſpatium xxvij. verſuum in MS. exemplari Vaticano unde eruta eſt epiſtola.

* Aliàs XXXVII. quæ autem 109 erat, nunc 111.

EPISTOLA CIX. *

Severus Milevitanus antiſtes maximam delectationem fructumque ex Auguſtini lectione capere ſe profitetur, ſummis laudibus ipſum efferens, ac demum provocans ad reſcribendum.

Venerabili ac deſiderabili & toto ſinu caritatis amplectendo epiſcopo Augustino, Severus.

Scripta fortè circa hoc tempus.

1. DEO *gratias, frater Auguſtine, cujus donum eſt quidquid in nobis bonorum gaudiorum eſt. Fateor, bene mihi tecum eſt; multùm te lego: mirum dicam, ſed verum planè, quàm mihi abſens ſolet eſſe præſentia, tam præſens facta eſt abſentia tua. Nullæ ſe nobis interponunt turbulentæ actiones temporalium rerum. Ago quantum poſſum, etſi non tantum poſſum quantum volo: quid ego dicam, quantum volo? Noſti optimè quàm avarus ſim tui: nec tamen murmuro, quia non tantum ago quantum volo, quoniam rurſus non minùs ago quantum poſſum. Deo ergo gratias, frater dulciſſime, bene mihi tecum eſt, gaudeo tecum artiùs conjunctus; & ut ita dicam, unitiſſimè quantum poteſt adhærens tibi, redundantiam uberum tuorum ſuſcipiens vires comparo, ſi poſſim idoneus effici ad ea concutienda & exprimenda, ut quidquid ſecretius & interius clauſum cuſtodiunt, remotis pellibus quas adhuc lactentis ſugendas inſerunt, ipſa mihi viſcera ſi poſſibile eſt, dignentur effundere. Viſcera, inquam, mihi ut refundantur cupio: viſcera tua, viſcera pinguia ſaginâ cæleſti, & condita omni dulcedine ſpiritali: viſcera tua, viſcera pura, viſcera ſimplicia, niſi quòd duplici ſunt vinculo redimita geminæ caritatis: viſcera tua, viſcera perfuſa lumine veritatis, & refulgentia veritatem. Horum me manationi vel refulcationi ſubjicio, quò nox mea in lumine tuo deficiat, ut in* [a] *Dei claritate ſimul ambulare poſſimus. O verè artificioſa apis Dei, conſtruens favos divini nectaris plenos, manantes miſericordiam & veritatem, per quos diſcurrens delectatur anima mea, & vitali paſtu quidquid in ſe minus invenit, aut imbecillum ſentit, reſarcire & ſuffulcire molitur.*

2. *Benedicitur Dominus per præconium oris tui, & fidele miniſterium: quod ſic concinere & reſpondere facis canenti tibi Domino, ut quidquid de ejus plenitudine ad nos uſque redundat, jocundius efficiatur & gratius per tuum elegantem famulatum, & ſuccinctam munditiam, & fidele ac caſtum ſimplexque miniſterium: quod ita reſplendere facis per argutias tuas & vigilantiam tuam, ut perſtringat oculos, & in ſe rapiat: niſi tu idem innuas Dominum, ut quidquid in te delectabile lucet, referentes nos ad illum, ipſius eſſe agnoſcamus, de cujus bonitate tam bonus es, & de cujus puritate & ſimplicitate & pulcritudine, purus, ſimplex & pulcher es: & illi agentes gratias de bono tuo* [b] *dono ſuo dignetur nos tibi adjungere, vel quoquo modo ſubjungere, ut pleniùs ſubjiciamur illi, cujus te ductu ac moderatione talem gaudemus, ut & tibi contingat gaudere de nobis: quod non diffido fore, ſi tuis me orationibus adjuves, cujus imitatione nonnihil jam profeci, ut talis eſſe deſiderem. Vides quid facias, quòd ſic bonus es, quàm nos rapias in amorem proximi, qui nobis primus ad dilectionem Dei, & ultimus gradus eſt, & quaſi limes, quo ſibi uterque annectitur Dei & proximi: in quo nos, ut dixi, quaſi limite ſtantes amborum calore tangimur, & amborum flagramus amore. Sed quantum nos iſte ignis exuſſerit & purgaverit proximi, tantum nos in illum puriorem Dei ire compellit. In quo jam nullus nobis amandi modus imponitur, quando* IPSE IBI MODUS *eſt ſine modo amare. Non ergo verendum eſt ne plus amemus Dominum noſtrum, ſed ne minùs, timendum.*

3. *Hæc epiſtola ſuperior, quæ tibi me quaſi abſterſâ triſtitiâ felicitate actionum, de liberali otio quod tecum mihi agere licuit in hoc rure poſito (nam ita licere potuit) lætiorem offert, antequam ſanè venerabilis epiſcopus nos viſitare dignaretur, quaſi meta illorum gaudiorum ſcripta eſt, & quod verè mirer, eodem die venit quo ſcripta eſt. Quid hoc eſt, quæſo anima mea,*

[a] MSS. Vaticani quatuor, *in Dei claritate*.
[b] Sic MSS. ſedecim. At editi habent, *Et illi agentes gratias de bono tuo Domino, qui dono ſuo dignatus eſt nos &c.*

Classis II. An 409.

niſi fortè quod nos delectat; tamen etſi honeſtum eſt, A *non tamen ſatis utile, quia in parte eſt? Interim licet univerſo hanc ipſam partem, id eſt nos ipſos, quantum pro peccatis noſtris nobis cedit materia, id eſt nos ipſi cedimus, nobis elimatiores & compaginabiliores, (ſi tamen admittis hoc verbum) aptare moliamur. Habes epiſtolam non pro tua magnitudine, ſed pro mea parvitate longiorem, quæ te provocaverim, ut jam non pro mea parvitate, ſed pro tua magnitudine mihi epiſtola mittatur. Quæ tamen quantacumque erit, mihi longa non erit, cui totum tempus breve eſt ad te legendum.* B *Reſcribe mihi quando, aut ubi occurrere debeam, propter illam cauſſam quâ me juſſiſti occurrere. Quòd ſi eſt integra, & non fortè aliud melius placuit, tunc occurram: ſin minùs, rogo te, nolo me à curſu revoces meo. Illa enim ſola viſa eſt, quam præponerem mihi. Fratres omnes qui nobis in Domino conſervi ſunt, & deſidero multùm, & ſaluto.*

EPISTOLA CX. *

* Aliàs CXXXV. quæ autem 110. erat, nunc 213.

C *Auguſtinus Severo epiſcopo blandiſſimè expoſtulans & querens ſe ab ipſo tantopere laudatum in ſuperiore epiſtola.*

Domino beatiſſimo atque dulciſſimo, venerabili nimiúmque deſiderabili fratri & conſacerdoti Severo, & qui tecum ſunt fratribus, Auguſtinus & qui mecum ſunt fratres in Domino ſalutem.

Scripta poſt ſuperiorem.

1. Epiſtola mea, quam pervexit cariſſimus filius & condiaconus noſter Timo- D theus, jam parata erat profecturo, quando filii noſtri Quodvultdeus & Gaudentius ad nos venerunt cum litteris tuis. Inde factum eſt ut continuò proficiſcens, non afferret reſponſionem meam, quoniam poſt illorum adventum quantulumcumque apud nos immoratus eſt, & profecturus per horas ſingulas videbatur. Sed etſi per eum reſpondiſſem, adhuc debitor forem. Nam & nunc quòd videor reſpondiſſe debitor ſum non dico caritatis, quam tanto magis debemus, quanto amplius im- E pendimus, cujus nos perpetuos debitores oſtendit Apoſtolus dicens, *Nemini quidquam debeatis, niſi ut invicem diligatis*; ſed ipſius epiſtolæ tuæ. quando enim ſufficiam tuæ ſuavitati, tantæque aviditati animi tui, quam mihi lecta nuntiavit? Rem quidem mihi in te non ſſimam inſinuavit; verumtamen etſi non mihi rei novæ inſinuatrix, nova tamen reſcriptorum exactrix fuit.

Rom. 13. 8.

2. Miraris fortaſſe cur me hujus debiti perſolutorem imparem dicam, cùm tu de me tam mul- F tùm ſentias, qui me tamquam anima mea noveris: ſed hoc ipſum eſt, quod mihi magnam difficultatem fecit reſpondendi litteris tuis, quia & quantus mihi videaris parco dicere propter verecundiam tuam, & utique minùs dicendo, cùm tu in me tantam laudem contuleris, quid niſi debitor remanebo? Quod non curarem, ſi ea quæ de me ad me loquutus es, non ex caritate ſinceriſſimâ dicta ſcirem, ſed adulatione inimica amicitiæ. Hoc quippe modo nec debitor fierem, quia talia rependere non deberem: G ſed quanto magis novi quàm fideli animo loqueris, tanto magis video quanto debito graver.

3. Vide autem quid mihi contigit, ut me quodammodo ipſe laudaverim, qui me à te fideliter laudatum dixerim. Sed quid aliud dicerem, quàm id quod de te admonui, ª quem noſti. Ecce mihi novam feci quæſtionem, quam tu non propoſuiſti, & eam fortaſſis exſpectas ut ſolvam: ita mihi parum erat quòd debitor eram, niſi etiam me ampliore debito ipſe cumularem: quamquam hoc facile ſit oſtendere, & ſi non oſtendam facile tibi videre, & vera infideliter dici poſſe, & non vera fideliter. Qui enim ſic credit ut loquitur, etſi non vera loquitur, fideliter loquitur: qui autem non credit quæ loquitur, etſi vera loquitur, infideliter loquitur. Numquid ergo dubito, quod ea de me credas, quæ ſcripſiſti? Quæ cùm in me non agnoſco, potuiſti fideliter de me non vera dicere.

4. Sed nolo te vel benevolentiâ ſic falli, cui benevolentiæ debitor ſum, quia & tam fideliter, & tam benevolè ea, quæ vera ſunt, poſſum de te dicere, niſi, ut ſupra dixi, verecundiæ tuæ parcerem. Ego autem quando laudor à germaniſſimo & familiariſſimo animæ meæ, velut à meipſo lauder, ſic habeo. Quod cernis quàm moleſtum ſit, etiam vera ſi dicantur. Quanto potiùs quia etiam cùm ſis altera anima mea, immo una ſit anima tua & mea, ſic in me fallens putando mihi adeſſe quæ deſunt, quomodo & de ſe ipſe unus homo falli poteſt? Quod non tantùm ideo nolo, ne quem diligo, tu fallaris; verùm etiam ne minùs ores, ut ſim quod jam me eſſe credis: nec in eo ſum tibi debitor, ut eadem progreſſu benevolentiæ credam & loquar de te bona, quæ adhuc & tu tibi deeſſe cognoſcis, ſed ut animo tam quidem benevolo ea tantùm dicam bona tua, dona Dei, de quibus in te certus ſum. Quod non ideo non facio ne fallar in eis, ſed ne tu à me laudatus, ipſe te laudaſſe videaris: & propter illam juſtitiæ regulam, qua mihi fieri nolo. Quod ſi fieri debet, eligo eſſe debitor, quamdiu puto non eſſe faciendum: ſi autem fieri non debet, nec debitor ſum.

5. Sed novi quòd mihi ad hæc reſpondere poſſis, Ita iſta loqueris quaſi prolixam epiſtolam tuam de laudibus meis deſideraverim. Abſit ut hoc de te credam: ſed epiſtola tua, nolo dicere quàm veris, vel quàm non veris, plena tamen laudibus meis, hoc de me ut reprehenderem, etiam te nolente, flagitavit. Nam ſi quid aliud volebas ut ſcriberem, largitorem me deſiderabas, non redditorem. Porrò juſtitiæ ordo ſic habet, ut debitum priùs reddamus; tum deinde cui reddimus, ſi hoc placet, aliquid & donemus. Quamquam etiam talia qualia deſideraſti ut ſcriberem, ſi diligentiùs præcepta dominica cogitemus, reddimus potiùs quàm donamus, ſi nemini quidquam debendum eſt, niſi ut invicem diligamus. Ipſa quippe dilectio exigit debitum, ut fraternæ caritati ſervientes, eum, qui ſe adjuvari rectè velit, in quo poſſumus, adjuvemus. Sed mi frater & tu credo quòd noveris quanta ſint in manibus meis, quibus ob diverſas curas, quas noſtræ ſervitutis neceſſitas habet, vix mihi pauciſſimæ guttæ temporis ſtillantur, quas aliis rebus ſi impendero, contra officium meum mihi facere videor.

6. Quod enim vis, ut ad te prolixam epiſtolam ſcribam, & hoc quidem debeo, fateor, debeo prorſus hoc tam dulci, tam ſinceræ, tam meræ voluntati tuæ. Sed quia bonus es amator juſtitiæ, inde te admoneo, ut de illa, quam diligis, hoc à me libentiùs audias. Cernis prius eſſe quod & tibi & aliis, quàm quod tibi tantummodo debeo; & tempus ad omnia mihi non ſufficit, quando nec ad illa quæ

ª MSS. decem, quàm noſti.

Classis II. an. 409.

priora ſunt. Unde omnes cariſſimi & familiariſſimi mei, quorum in nomine Chriſti inter primos mihi es, rem facient officij ſui, ſi non ſolùm alia mihi ſcribenda ipſi non imponant, verùm etiam ceteros quanta poſſunt auctoritate & ſancta benignitate prohibeant: ne videar ego durus cùm à ſingulis petita non dedero, dum ea volo magis reddere, quæ omnibus debeo. Denique cùm ſicut ſperamus & promiſſum tenemus, ad nos venerit venerabilitas tua, ſcies quibus operibus litterarum & quantum occupatus ſim, & inſtantiùs facies quod rogavi, ut & alios, quos potueris, mihi aliquid aliud ſcribendum volentes injungere, à me demoliaris. Dominus Deus noſter impleat cordis tui tam grandem, & tam ſanctum ſinum, quem ipſe fecit, Domine beatiſſime.

EPISTOLA CXI. *

* Aliàs CXXII. quæ autem 111. erat, nunc 141.

Auguſtinus Victoriano presbytero, conſolans eum ad toleranter accipienda mala quæ barbari in Italiam & Hiſpaniam incurſionem facientes, inferebant ſanctis viris & ſacris virginibus.

Domino dilectiſſimo & deſiderantiſſimo fratri & compresbytero VICTORIANO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta exeunte an. 409 fortè menſe Nov.

1. LITTERÆ tuæ impleverunt grandi dolore cor noſtrum, quibus petiſti ut prolixo opere aliqua reſponderem; cùm talibus malis magis prolixi gemitus & fletus, quàm prolixi libri debeantur. Totus quippe mundus tantis affligitur cladibus, ut penè pars nulla terrarum ſit, ubi non talia, qualia ſcripſiſti, committantur atque plangantur. Nam ante parvum tempus, etiam in illis ſolitudinibus Ægypti, ubi monaſteria ſeparata ab omni ſtrepitu, quaſi ſecura [a] delegerant, à barbaris interfecti ſunt fratres. Jam verò quæ modò in regionibus Italiæ, quæ in Galliis nefaria perpetrata ſint, etiam vos latere non arbitror: de Hiſpanis quoque tot provinciis, quæ ab his malis diu videbantur intactæ, cœperunt jam talia nuntiari. Sed quid longè imus? Ecce in regione noſtra Hipponenſi, quoniam eam barbari non adtigerunt, clericorum Donatiſtarum & Circumcellionum latrocinia ſic vaſtant eccleſias, ut barbarorum fortaſſe facta mitiora ſint. Quis enim barbarus excogitare potuit quod iſti, ut in oculos clericorum noſtrorum calcem & acetum mitterent, quorum membra etiam cetera plagis horrendis vulneribuſque ſauciarunt? Deprædantur etiam domos aliquas & incendunt, fructus aridos diripiunt, humidos fundunt, & talia ceteris comminando, multos etiam rebaptizari compellunt. Pridie quàm iſta ad te dictavi, ex uno loco per hujuſmodi terrores quadraginta & octo animæ mihi rebaptizatæ nuntiatæ ſunt.

2. Plangenda ſunt hæc, non miranda, & exclamandum ad Deum, ut non ſecundùm merita noſtra, ſed ſecundùm miſericordiam ſuam à tantis malis liberet nos. Nam quid utique ſperandum fuit generi humano; cùm hæc & in Prophetis & in Evangelio tantò antè prædicta ſint? Non itaque debemus tam nobiſipſis eſſe contrarij, ut credamus quando leguntur, & queramur quando complentur: ſed potiùs & illi qui increduli fuerant, cùm hæc in ſanctis libris conſcripta legerent vel audirent, nunc ſaltem credere debent cùm compleri jam vident: ut de his tam magnis preſſuris tamquam in torculari Domini Dei noſtri, ſicut amurca infidelium murmurantium & blaſphemantium fluit, ita oleum quoque fidelium confitentium & orantium exprimi & liquari non ceſſet. Illis enim qui contra Chriſtianam fidem querelas impias jactare non quieſcunt, dicentes, quòd antequam iſta doctrina per mundum prædicaretur, tanta mala non patiebatur genus humanum, facile eſt ex Evangelio reſpondere. Dominus enim dicit, *Servus neſciens voluntatem Domini ſui, & faciens digna plagis, vapulabit paucas: ſervus autem ſciens voluntatem domini ſui, & faciens digna plagis, vapulabit multas.* (Luc. 12. 47. 48.) Quid ergo mirum, ſi Chriſtianis temporibus iſte mundus, tamquam ſervus jam ſciens voluntatem Domini ſui, & faciens digna plagis, vapulat multas? Adtendunt quanta celeritate Evangelium prædicatur, & non adtendunt quanta perverſitate contemnitur. Servi autem Dei humiles & ſancti, qui dupliciter mala temporalia patiuntur, quia & ab ipſis impiis, & cum ipſis patiuntur, habent conſolationes ſuas, & ſpem futuri ſæculi. Unde dicit Apoſtolus, *Non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* (Rom. 8. 18.)

3. Proinde cariſſime, etiam illis quorum verba dicis te ferre non poſſe, quoniam dicunt, Si nos peccatores iſta meruimus, quare & ſervi Dei barbarorum ferro peremti ſunt, & ancillæ Dei captivæ ductæ ſunt? humiliter & veraciter & piè reſponde, Quantamlibet enim juſtitiam ſervemus, quantamlibet Domino obedientiam exhibeamus, numquid meliores eſſe poſſumus illis tribus viris, qui in caminum ignis ardentis pro conſervanda Lege Dei projecti ſunt? Et tamen lege quid illic dicat Azarias, unus ex tribus, qui aperiens os ſuum in medio ignis, dixit, *Benedictus es Domine Deus patrum noſtrorum & laudabilis, & glorioſum nomen tuum in ſæcula: quoniam juſtus es in omnibus, quæ feciſti nobis, & omnia opera tua vera, & rectæ viæ tuæ, & omnia judicia tua veritas, & judicia veritatis feciſti per omnia, quæ intuliſti nobis, & civitati ſanctæ patrum noſtrorum Ieruſalem: quoniam in veritate & judicio intuliſti nobis omnia hæc, propter peccata noſtra: quoniam peccavimus, & Legi tuæ non paruimus, & mandatis tuis non obaudivimus, ut bene nobis eſſet: & omnia quæ intuliſti nobis, in judicio vero intuliſti. Et tradidiſti nos in manus iniquorum inimiciſſimorum transfugarum, & regi injuſto & peſſimo ultra univerſam terram. Et nunc non eſt, ut poſſimus aperire os. Verè confuſio & opprobrium facti ſumus ſervis tuis, & eis qui te colunt. Ne tradideris nos in perpetuum propter nomen tuum Domine, & ne diſpexeris Teſtamentum tuum, & ne abſtuleris miſericordiam tuam à nobis, propter Abraham qui à te dilectus eſt, & propter Iſaac ſervum tuum, & Iſraël ſanctum tuum, quibus loquutus es multiplicaturum te ſemen eorum ut aſtra cæli & arenam maris: quoniam, Domine, minimi facti ſumus præ omnibus nationibus, & ſumus humiles hodie in terra propter peccata noſtra.* (Dan. 3. 26.) Vides certè frater, quales viri, quàm ſancti, quàm fortes in medio tribulationis, ubi tamen eis parcebatur, & eos urere ipſa flamma verebatur, peccata ſua confitebantur, pro quibus ſe dignè & juſtè humiliari noverant, nec tacebant.

4. Numquid etiam meliores eſſe poſſumus ipſo Daniele, de quo per Ezechielem prophetam dicit Deus ad principem Tyri, *Numquid tu ſapientior quàm Daniel?* (Ezech. 28. 3.) Et qui ponitur unus in tribus juſtis

[a] Lov. *degebant*. At editi alij & MSS. *delegerant*.

quos

CLASSIS II. AN. 409.

quos dicit Deus ſolos ſe liberaturum, oſtendens utique in illis tres quaſdam formas juſtorum, quos ita ſe liberaturum dicit, ut nec filios ſuos ſecum liberent, ſed ipſi ſoli liberentur, [a] Noë, Daniel, & Job? (Ezech. 14. 14.) Lege tamen etiam precem Danielis, & vide quemadmodum in captivitate poſitus peccata non tantùm populi ſui, verùm etiam ſua confiteatur, & pro his dicat per juſtitiam Dei ſe ad illam captivitatis pœnam & opprobria perveniſſe. Sic enim ſcriptum eſt; (Dan. 9. 3.) *Et dedi faciem meam ad Dominum Deum, ut quærerem preces & obſecrationes in jejunationibus & ſacco, & precatus ſum Dominum Deum meum, & confeſſus ſum, & dixi: Domine Deus magne & mirabilis, & qui ſervas Teſtamentum tuum, & miſericordiam diligentibus te & ſervantibus præcepta tua, peccavimus, adversùs Legem fecimus, impiè egimus, & receſſimus, & declinavimus à præceptis tuis, & à judiciis tuis, & non exaudivimus ſervos tuos Prophetas, qui loquebantur in nomine tuo ad reges noſtros, & ad omnem populum terræ. Tibi Domine juſtitia, nobis autem confuſio faciei, ſicut dies hic viro Iuda, & habitantibus Ieruſalem, & omni Iſraël, qui proximi ſunt, & qui longè ſunt in omni terra, in qua eos diſſeminaſti ibi, propter contumaciam eorum, quia improbaverunt te Domine. Nobis autem confuſio faciei, regibus noſtris, & principibus noſtris, & patribus noſtris, [b] qui peccavimus. Tibi Domino Deo noſtro miſerationes & propitiationes, quoniam receſſimus, & non audivimus vocem Domini Dei noſtri, ut eſſemus in præceptis Legis hujus, quam dedit in conſpectu noſtro in manu ſervorum ejus Prophetarum. Et omnis Iſraël peccaverunt adversùs Legem tuam, & declinaverunt ne audirent vocem tuam: & ſupervenit nobis maledictio & jusjurandum, quod ſcriptum eſt in Lege Moyſi ſervi Dei: quoniam peccavimus, & ſtatuit ſermones ſuos, quos loquutus eſt ad nos & ad judices noſtros, qui judicabant [c] nos, ſuperducere in nos mala magna, quæ numquam facta ſunt ſub omni cælo ſecundùm ea, quæ facta ſunt in Ieruſalem. Sicut ſcriptum eſt in Lege Moyſi,* (Deuter. c. 28 & 29. &c.) *omnia mala hæc venerunt ad nos, & non rogavimus Dominum Deum noſtrum, ut averteret à nobis delicta noſtra, & ut intelligeremus omnem veritatem tuam. Et vigilavit Dominus Deus ad omnem ſanctum ſuum, & perduxit ea, quæ fecit ad nos, quoniam juſtus Dominus Deus noſter in omni mundo ſuo quem fecit, & non audivimus vocem ejus. Et nunc Domine Deus noſter, qui eduxiſti populum tuum de terra Ægypti in manu forti, & feciſti tibi nomen ſicut dies hic, delicta adversùs Legem tuam fecimus. Domine in [d] omni miſericordia tua avertatur impetus tuus, & ira tua à civitate tua Ieruſalem, & monte ſancto tuo. Propter peccata enim noſtra & iniquitates patrum noſtrorum, Ieruſalem & populus tuus in confuſionem venit omnibus, qui circum nos ſunt. Et nunc exaudi Deus noſter preces ſervi tui & orationem ejus, & oſtende nobis faciem tuam ad ſanctificationem tuam, quæ deſerta eſt. Propter te inclina Domine Deus meus aurem tuam, & exaudi; aperi oculos tuos, & vide interitum noſtrum & civitatis tuæ Ieruſalem, ſuper quam invocatum eſt nomen tuum [e] ſuper eam, quoniam non in noſtra juſtitia jactavimus precem noſtram in conſpectu tuo, ſed ad miſericordiam tuam, quæ magna eſt. Exaudi Domine, propitiare Domine, intende Domine, & ne [f] tardaveris propter te Deus meus; quoniam nomen tuum invocatum eſt in civitate tua, ſuper civitatem tuam & populum tuum. Et adhuc me loquente & orante & enumerante peccata mea & peccata populi mei.* [g] Vide quemadmodum ſua peccata priùs dixit, & poſtea populi ſui. Et hanc Dei commendat juſtitiam, & hanc Dei laudem dicit; quia non injuſtè, ſed pro peccatis eorum flagellat etiam ipſos ſanctos ſuos. Si ergo iſta dicunt qui excellentiſſima ſanctitate ignes & leones circa ſe innoxios habuerunt, quid nos oportet dicere in humilitate noſtra, qui tam longè illis impares ſumus, quantamcumque juſtitiam ſervare videamur?

5. Sed ne aliquis exiſtimet illos Dei ſervos, quos dicis à barbaris interfectos, ſic illam mortem evadere debuiſſe, quomodo tres illi viri ab ignibus, & Daniel à leonibus liberatus eſt, ſciat illa propterea facta miracula, ut eos verum Deum colere crederent reges, à quibus in illa ſupplicia tradebantur. Hoc enim erat in occulto judicio & miſericordia Dei, ut illis regibus eo modo conſuleret ad ſalutem. Antiocho autem regi, qui Machabæos pœnis (2. Mac 7. 2.) crudelibus interemit, noluit ita conſulere, ſed eorum glorioſiſſimis paſſionibus cor duri regis acriori ſeveritate punivit. Lege tamen, etiam unus illorum, qui ſexto loco patiebatur, quid dicat. Ita enim ſcriptum eſt: *Et poſt hunc ſextum applicuerunt. Cùmque hic tormentis excruciatus moreretur, dixit: Noli te ſeducere propter nos; hæc patimur peccantes in Deum noſtrum, & facta ſunt hæc digna nobis. Tu autem noli te putare impunitum futurum, qui adversùs Deum & Legem ejus legibus tuis pugnare voluiſti.* Vides etiam iſti quàm humiliter & veraciter ſapiant, qui pro peccatis ſuis ſe flagellari à Domino confitentur. De quo ſcriptum eſt, (Prov. 3. 12. Hebr. 12. 6. 1. Cor. 11. 32.) *Quem enim diligit Dominus corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit.* Unde & Apoſtolus, *Si enim noſmetipſos judicaremus, à Domino non utique judicaremur. Cùm judicamur autem, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.*

6. Hæc fideliter lege, fideliter prædica, & quantum potes cave, & cavendum doce, ne adversùs Deum in his tentationibus & tribulationibus murmuretur. Bonos dicis Dei ſervos & fideles & ſanctos, gladio barbarorum peremtos. Quid autem intereſt, utrùm eos febris an ferrum de corpore ſolverit? Non qua occaſione exeant, ſed quales ad ſe exeant Dominus attendit in ſervis ſuis, niſi quòd majorem habet pœnam languor diuturnus quàm citiſſimus exitus: & tamen etiam ipſum languorem diuturnum & horrendum legimus, qualem paſſus eſt Job ille, cujus certè juſtitiæ Deus ipſe,

[a] *In Noe ut ait in tract. de Urbis excidio cap. 1. ſignificantur boni præpoſiti, qui regunt & gubernant Eccleſiam, quomodo Noe in diluvio gubernavit arcam. In Daniele ſignificantur omnes ſancti continentes. In Job ſignificantur omnes conjugati juſti & bene viventes.* Conſule Bernard. ſer. 6. in Vigil. Nativ. Dom. & ſer. 3. in Aſſumpt. B. M.

[b] Sic in MSS. propè omnibus, nec non apud LXX. At apud Bad. Am. Er. & Lov. habetur, *quia peccavimus tibi Domine Deo noſtro miſerationes & propitiationes.* Quæ etiam editiones paulò poſt ferunt: *quam dedit in conſpectu noſtro per manus ſervorum ejus Prophetarum omnium Iſraël. Peccaverunt enim* &c. quem rurſus locum reſtituimus ad MSS. fidem.

[c] Ita in MSS. At in excuſis, *qui judicabant in nos ſuperducere mala* &c.

[d] Er. & Lov. *in omnibus miſericordia tua. Avertatur itaque impetus* &c. Antiquiores verò editiones habent, *in omni miſericordia tua;* juxta LXX. & omnes MSS. quorum optimi poſtea carent particulâ, *itaque.*

[e] In priùs editis deeſt, *ſuper eam.* habetur autem in MSS. & apud LXX.

[f] Editi, *& ne tradideris.* Sed meliùs pleríque MSS. *& ne tardaveris,* juxta LXX. μὴ χρονίσῃς. & Vulgatam, *ne moreris.*

[g] Apud Lov. additur hoc loco, *audivi vocem dicentem mihi, Daniel intellige verba, quæ loquor tibi, quia ego miſſus ſum ad te* &c. tum ſequitur, *Vide quemadmodum* &c. At in MSS. novem poſt, *miſſus ſum ad te,* hæc inſuper adjiciuntur verba: *Nam & Michael unus de ſummis Angelorum principibus venit in adjutorium mihi, & confortavit me, ac reſtituit mihi ſalutem de mœrore à quo nimium tenebar.* quod additamentum non ſatis conſonat ſacro textui; & reverà abeſt penitùs à MSS. melioris notæ & ab editione Er.

CLASSIS II. AN. 409.

qui falli non poteſt, tale perhibet teſtimonium.

7. Graviſſima ſanè & multùm dolenda eſt illa captivitas feminarum caſtarum atque ſanctarum, ſed non eſt captivus earum Deus, nec captivas deſerit ſuas, ſi novit ſuas. Nam & illi ſancti quorum paſſiones & confeſſiones de Scripturis ſanctis commemoravi, ab hoſtibus ducti atque in captivitate poſiti, illa dixerunt, quæ conſcripta legerentur à nobis, ut diſceremus captivos Dei ſervos non deſeri à Domino ſuo. Unde autem ſcimus quid etiam per iſtas omnipotens & miſericors Deus in ipſa terra barbarica fieri velit mirabilium ſuorum. Tantùm non ceſſetis pro illis ingemiſcere ad Deum, & quærere quantum poteſtis, & quantum ipſe permittit, cùm tempus & facultatem dederit, quid de illis factum ſit, vel quæ veſtra poſſint habere ſolatia. Nam [a] de Sitifenſi ante paucos annos Severi epiſcopi neptis ſanctimonialis à barbaris ducta eſt, & per mirabilem Dei miſericordiam cum honore magno ſuis parentibus reſtituta eſt. Domus enim illa barbarorum, ubi captiva ingreſſa eſt, ſubitò cœpit dominorum infirmitate jactari, ita ut omnes ipſi barbari, tres tu ſi fallor, vel ampliùs fratres, periculoſiſſima infirmitate laborarent. Quorum mater animadvertit puellam Deo deditam, & credidit quod ejus orationibus ſui filij poſſent ab imminentis jam mortis periculo liberari; petivit ut oraret pro eis, pollicens quòd, ſi ſalvi facti eſſent, eam ſuis parentibus redderent. Jejunavit illa & oravit, & exaudita continuò eſt. Ad hoc enim factum erat, quantum exitus docuit. Ita illi tam repentino Dei beneficio ſalute percepta, mirantes eam & honorantes, quod eorum mater promiſerat impleverunt.

8. Ora ergo Deum pro eis, & roga ut etiam ipſas doceat talia dicere, qualia ſupra memoratus ſanctus Azarias, inter cetera in oratione & confeſſione ſua fudit ad Deum. Sic enim ſunt illæ in terra captivitatis ſuæ, quomodo erant illi in ea terra, ubi nec ſacrificare more ſuo poterant Domino, ſicut nec iſtæ poſſunt, vel ferre oblationem ad altare Dei, vel invenire ibi ſacerdotem per quem offerant Deo. Donet ergo eis Dominus ut ei dicant, quod Azarias dixit in conſequentibus precum ſuarum; *Non eſt in hoc tempore Princeps & Propheta & Dux, non holocauſta, neque oblatio, neque ſupplicationes, nec locus ad ſacrificandum in conſpectu tuo, & invenire miſericordiam; ſed in anima contrita & ſpiritu humilitatis accipiamur. Sicut in holocauſtomatibus arietum & taurorum, & in multitudine agnorum pinguium, ſic fiat ſacrificium noſtrum in conſpectu tuo hodie perficere ſubſequentes te; quoniam non erit confuſio iis, qui in te confidunt. Et nunc ſequimur toto corde & timemus te, & quærimus faciem tuam Domine; ne confundas nos, ſed fac nobiſcum ſecundùm manſuetudinem tuam, & ſecundùm multitudinem miſericordiæ tuæ, & libera nos ſecundùm mirabilia tua, & da gloriam nomini tuo Domine, & revereantur omnes, qui oſtendunt ſervis tuis mala, & confundantur ab omnipotentia, & virtus eorum conteratur, & ſciant quoniam tu es Dominus Deus ſolus & glorioſus in univerſo orbe terræ.* (Dan. 3. 38)

9 Hæc illis dicentibus, & ad Deum ingemiſcentibus omnino ſuis aderit, qui ſuis adeſſe conſuevit, (32. q. 5. Ad Deum.) & aut nihil in earum caſtiſſimis membris libidine hoſtili perpetrari permittet, aut ſi [b] permittet, non imputabit. Cùm enim animus nulla conſenſionis turpidine maculatur, etiam carnem ſuam defendit à crimine: & quidquid in ea nec commiſit, nec permiſit libido patientis, ſolius erit culpa facientis; omniſque illa violentia non pro corruptionis turpitudine, ſed pro paſſionis vulnere deputabitur. (1. De civit. Dei, cap. 16. 18 &c.) TANTUM enim in mente valet integritas caſtitatis, ut illâ inviolatâ, nec in corpore poſſit pudicitia violari, cujus membra potuerint ſuperari. Hæc epiſtola pro tuo deſiderio brevis, pro meis tamen occupationibus multùm prolixa, & propter perlatoris feſtinationem nimis accelerata ſufficiat caritati tuæ. Multo uberiùs vos Dominus conſolabitur, ſi Scripturas ejus intentiſſimè legeritis.

EPISTOLA CXII. [a]

[a] Aliàs CXXVII. quæ autem CXII. erat, nunc 147.

Donatum exproconſulem hortatur, ut abjecto omni faſtu ſectetur Chriſtum, atque ad Eccleſiæ catholicæ communionem ſuos alliciat.

Domino eximio, & ſinceriſſima dilectione honorabili fratri DONATO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. QUOD te adminiſtrantem multùm deſiderans, etiam cùm [c] Tibilim veniſſes, videre non potui, credo propterea factum eſſe, ut animo tuo curis publicis expedito potiùs fruerer, quàm ut illa ſalutatio me apud te otioſo, & te negotioſo, neutri noſtrûm, quantum ſatis eſſet, deſiderium temperaret: recolens quippe honeſtatem ab ineunte ætate indolis tuæ, abundanter idoneum tuum pectus exiſtimo cui ſe Chriſtus largiſſimè infundat, ut fructus ei afferas æternâ & cæleſti gloriâ quàm temporali & terreno præconio digniores. (Scripta exeunte an. 409. aut ineunte 410.)

2. A multis enim, immo prorſus ab omnibus, quos vel percontari, vel ultro etiam prædicantes audire potui, caſtitatem virtutemque adminiſtrationis tuæ conſtanter omnino laudantibus atque præferentibus, & ſine ullo ſcrupulo diſſonæ varietatis accepi, & eo certiùs, quo ignorabant neceſſitudinem noſtram, & utrùm te vel tenuiter noſſem penitùs neſciebant prædicatores tui, ne magis eos auribus meis ſe dediſſe, quàm vera de te ſpargere crederem. ISTA enim eſt à vanitate remota laudatio, ubi etiam vituperatio ab offenſione ſecura eſt. Verumtamen, ô frater eximie, & ſinceriſſima dilectione honorabilis, non nunc docendus es, ſed fortaſſe admonendus, omnem iſtam gloriam famamque popularem non in ore vulgi eſſe lætabilem, ſed in rebus ipſis: quæ etiamſi vulgò diſpliceant, propriu tamen fulgore ac pondere, non imperitorum commendatione pretioſæ ſunt: magiſque miſerandus eſt, qui talia improbat, quàm ille qui de talibus improbatur judicandus miſer. Cùm verò placent, & ſibi debita laude populariter quoque prædicantur, nec ſic quidem ipſæ majores melioreſque fiunt alieno judicio; quoniam integrantur intima veritate, & ſolius conſcientiæ robore ſolidantur. Unde magis hominibus rectè exiſtimantibus, quàm ei, de quo vulgus bene exiſtimat, aliquid ex eo felicitatis accidit.

[a] Lov. *Nam Sitifenſis* Bad. Am. & Er. *Nam Sitifenſis*. At MSS. omnes habent. *Nam de Sitifenſi*; ſupple, regione, vel quid ſimile, uti in proximè ſequenti epiſtola, ubi legitur, *quos in Sinitenſi vel Hipponenſi habes*.

[b] Sic Corbeienſis codex optimæ notæ. Editi verò & plures MSS. habent, *aut ſi permittet, cùm earum animus nulla conſenſionis turpitudine maculatur, etiam carnem ſuam defendat à crimine*.

[c] Apud Bad. Am. & Er. *Cibilim*.

Classis II. An. 410.

3. Quæ cùm optimè noveris, vir bone, intuere ut cœpiſti fortiſſima cordis acie Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & ab omni inani faſtu omnino detumeſcens, aſſurge in illum, qui non ventosè allevat converſos ad ſe, ſed certis fidei paſſibus innitentes atque adſcendentes collocat in ſempiterno faſtigio cæleſtis atque angelicæ dignitatis. Per quem te obſecro ut reſcribas mihi, tuoſque omnes quos in Sinitenſi vel Hipponenſi habes, ad catholicæ Eccleſiæ communionem comiter & benignè adhorteris. In cujus gremio etiam patrem tuum laudabilem & egregium virum abs te genitum eſſe cognovi; quem ut debito meritis ejus à me officio ſalutes peto, & nos viſere non graveris. Quod etiam propter rem tuam, quam hîc habes, meliorem apud Deum faciendam, non impudenter expoſco. Dei miſericordia te circumplectatur, & ab omni iniquitate conſervet.

EPISTOLA CXIII.*

* Aliàs CCXXIX. quæ autem 113. erat, nunc 15.

Creſconium rogat Auguſtinus ut ſuæ pro Faventio petitionis adjutor ſit.

Domino dilectiſſimo, meritóque honorabili & ſuſcipiendo fratri [a] CRESCONIO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circ. hoc tempus, ſive non ante an 409. nec poſt 411.

SI ab iſta cauſſa diſſimulavero, de qua tuæ religioni ecce iterum ſcribo; non ſolùm eximietas tua, ſed etiam ipſe, quiſquis ille eſt, in cujus cauſſa Faventius ſic raptus eſt, meritò me culpabit, & rectè reprehendet: judicans utique, ſi etiam ipſe ad auxilium eccleſiæ confugiſſet, ſi ei ſimile aliquid accidiſſet, ita me fuiſſe ab ejus neceſſitate & tribulatione diſſimulaturum. Deinde, ſi hominum exiſtimatio contemnenda eſt, ipſi Domino Deo noſtro quid dicam, & quam rationem reddam; ſi quantum poſſum non egero, pro ejus ſalute, qui ſe eccleſiæ, cui ſervio, tuendum adjuvandumque commiſit, Domine dilectiſſime & venerabilis fili? Rogo itaque benignitatem tuam, quoniam difficile & incredibile eſt, ut non jam vel noveris vel noſſe poſſis, in qua cauſſa detentus ſit, hoc interim apud apparitorem qui eum tenet, petitionem meam adjuvare digneris, ut faciat quod Imperatoris [b] lege præcipitur: ut eum apud Acta municipalia interrogari faciat, utrùm ſibi velit dies triginta concedi, quibus agat ſub moderata cuſtodia in ea civitate, in qua detentus eſt, ut ſua ordinet, ſumtuſque provideat. Quorum dierum ſpatio, tuâ nobis annuente benevolentiâ, ſi ejus cauſſam amica diſceptatione finire potuerimus, gratulabimur: ſi autem non potuerimus, inveniet eum exitus judiciorum, qui placuerit Deo, ſecundùm cauſſæ ipſius meritum vel Domini omnipotentiſſimi voluntatem.

EPISTOLA CXIV.*

* Aliàs CCXXVIII. quæ autem 114. erat, nunc 5.

Ad Florentinum ſuper eadem cauſſa Faventij.

Domino dilectiſſimo filio FLORENTINO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta eodem tempore, poſt ſuperiorem.

CUjus poteſtatis juſſione Faventium rapueris, ipſe videris: hoc autem ſcio, quòd omnis poteſtas ſub imperio conſtituta, Imperatoris ſui legibus ſervit. Quamvis ergo jam per fratrem & compreſbyterum meum Cæleſtinum miſerim legem, quam quidem & antequam mitterem, ignorare utique non deberes, qua conceſſum eſt eis, qui præcipiuntur ab aliqua poteſtate judiciis exhiberi, ut ad Geſta municipalia perducantur, atque illic interrogentur, utrùm velint triginta dies in ea civitate, ubi tenentur, agere ſub moderata cuſtodia, ad parandos ſibi fructus, vel rem ſuam, ſicut neceſſe fuerit, ordinandam; quæ lex, ſicut mihi memoratus preſbyter renuntiavit, tuæ religioni recitata eſt: tamen etiam nunc eam cum his litteris identidem miſi; non terrens, ſed rogans, & pro homine humanè, & epiſcopali miſericordia, quantum ipſa permittit humanitas & pietas, intercedens, domine fili, ut & hoc exiſtimationi tuæ & petitioni meæ præſtare digneris, & quod lex Imperatoris jubet, cujus reipublicæ militas, meo quoque interventu & deprecatione accedente facere non graveris.

EPISTOLA CXV.*

* Aliàs CCXXX. quæ autem 115. erat, nunc 9. & 14.

Ad Fortunatum Cirtenſem epiſcopum de eadem re.

Domino beatiſſimo & venerabiliter cariſſimo fratri & conſacerdoti FORTUNATO & qui tecum ſunt fratribus, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta paulò poſt ſuperiorem.

FAVENTIUM bene novit ſanctitas tua, qui Paratianenſis ſaltus conductor fuit. Is, cùm ab ejuſdem poſſeſſionis domino neſcio quid ſibi metueret, ad Hipponenſem confugit eccleſiam; & ibi erat, ut confugientes ſolent, exſpectans quomodo per interceſſionem noſtram ſua negotia terminaret. Qui, ut ſæpe fit, per dies ſingulos minùs minúſque ſollicitus, & quaſi adverſario ceſſante ſecurus, cùm ab amico ſuo de cœna egrederetur, ſubitò raptus eſt à Florentino quodam, ut dicunt, Comitis Officiali, per armatorum manum, quanta eis ad hoc factum ſufficere viſa eſt. Quod cùm mihi nuntiatum, & adhuc quò vel à quibus raptus fuerit ignoraretur, ſuſpicio tamen eſſet de illo, quem metuens ſe per eccleſiam tuebatur; continuò miſi ad Tribunum, qui cuſtodiendo littori conſtitutus eſt. Miſit milites: nemo potuit reperiri. Sed manè cognovimus & in qua domo fuerit, & quòd poſt galli cantum cum illo abſceſſerit, qui eum tenuerat. Etiam illuc miſi quò dicebatur abductus: ubi memoratus Officialis inventus, concedere preſbytero, quem miſeram, noluit ut eum ſaltem videret. Alio die miſi litteras, petens ut ei concederetur quod juſſit in cauſſis talibus Imperator, id eſt ut Actis municipalibus interrogarentur, qui præcepti fuerint exhibendi, utrùm velint in ea civitate ſub cuſtodia moderata triginta dies agere, ut rem ſuam ordinent vel præparent ſumtus: id utique exiſtimans quòd per dies ipſos poſſemus fortaſſe cauſſam ejus amica diſceptatione finire. Jam verò cum illo Officiali profectus ductus eſt: ſed metus eſt, ne fortè ad Conſularis perductus officium, mali aliquid patiatur. Habet enim cauſſam cum homine pecunioſiſſimo, quamvis judicis integritas famâ clariſſimâ prædicetur. Ne quid tamen apud Officium pecunia prævaleat, peto ſancti-

[a] Creſconium, cui ſemel & iterum de cauſſa Faventij ſe ſcripſiſſe teſtatur hic Auguſtinus, ſuſpicamur eſſe illum ipſum Tribunum cuſtodiendo littori præfectum, ad quem is continuo miſerat audito raptu Faventij, ut dicit poſtea in epiſt. 115.

[b] Exitat ſuper hac re lex à Theodoſio data 10. Decemb. an. 380. Verùm Auguſtinus hic verba ferè ipſiſſima refert alterius legis, quam tulit Honorius an. 409. die 21. Januarij in cod. Theod. lib. 9. tit. 2.

Classis II. An. 410.

tatem tuam, domine dilectiſſime & venerabilis frater, ut honorabili nobiſque cariſſimo Conſulari dignetis tradere litteras meas, & has ei legere; quia bis eamdem cauſſam inſinuare neceſſarium non eſſe arbitratus ſum: & ejus cauſſæ differat audientiam, quoniam neſcio utrùm in ea nocens an innocens ſit. Et quòd circa eumdem leges non ſervatæ ſunt, ut ſic raperetur; neque ut ab Imperatore præceptum eſt, ad Acta municipalia perduceretur interrogandus, utrùm beneficium dilationis vellet accipere, non contemnat: ut per hoc poſſimus cum ejus adverſario rem finire.

EPISTOLA CXVI.*

* Aliàs CCXXXI. quæ autem 116 erat, nunc 10.

Generoſo Numidiæ Conſulari Auguſtinus commendans cauſſam Faventii.

Domino eximio & meritò inſigni, honorabiliterque cariſſimo filio GENEROSO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta cum ſuperiore.

LAus & prædicatio adminiſtrationis tuæ & fama præclara cùm me pro dilectione, quàm tuis meritis benevolentiæque debemus, plurimùm delectaret; numquam adhuc in aliquo beneficio poſtulando eximietati tuæ mea interceſſio exſtitit oneroſa, domine dilectiſſime & venerabilis fili. Sed nunc quid in civitate, in qua eccleſiæ Dei ſervio, factum ſit, cùm ex litteris, quas ad venerabilem fratrem & coepiſcopum meum Fortunatum dedi, cognoverit præſtantia tua, qua fuerim neceſſitate compulſus ut petitionem meam ingererem occupationibus tuis, tua benignitas pervidebit. Et profectò facies quod non ſolùm integrum, verùm etiam Chriſtianum judicem decet, eo circa nos animo, de quo in nomine Chriſti utique fuerat præſumendum.

EPISTOLA CXVII.*

* Aliàs LV. quæ autem 117. erat, nunc 4. Scripta forte circiter an. 410.

Dioſcorus ad Auguſtinum mittit multas quæſtiones ex libris Ciceronis, rogans ut maturè ad eas reſpondeat.

PROOEMIARI *apud te non ſolùm ſuperfluum eſt, ſed etiam moleſtum, qui rem, non verba deſideras. Ideoque ſimpliciter audi. Senex Alypius rogatus à me, ſæpius pollicitus erat, tecum reſpondere dialogorum pauculis interrogatiunculis: & quoniam in Mauritania dicitur hodieque eſſe, peto viribus omnibus & rogo, ut tu ſolus reſpondere digneris, quod etiam præſente ipſo fratre tuo, ſine dubio facturus eras. Non eſt pecunia, non eſt aurum, quod pro quovis daturus eras proculdubio, ſi haberes; nunc verò ſine labore loqueris, quod requiro. Poſſem te plus & per multos caros tuos exorare; ſed novi animum tuum, qui non rogari deſiderat, ſed omnibus præſtare, ſi tantùm abſit quod dedecet, quod in hac re penitùs nihil eſt dedecoris: tamen quodcumque eſt, peto præſtes navigaturo. Noſti quàm mihi moleſtiſſimum eſt oneri eſſe, non dico ſinceritati tuæ, ſed cuipiam. Solus autem Deus novit, quomodo nimia neceſſitate impulſus hoc feci. Vobis enim ſalvis, & favente Deo navigaturus ſum: & mores hominum non ignoratis, qui proclives ſunt ad vituperandum, & quàm, ſi interrogatus quis non reſponderit, indoctus & hebes putabitur vides. Ergo, obſecro te, ad omnia ſine cunctatione reſponde, ut me triſtem dimittas. Sic videam parentes meos; quia propter hoc ſolum Cerdonem miſi, & ipſum exſpecto ſolum. Frater Zenobius, [a] magiſter memoriæ factus eſt, & miſit nobis evectionem cum annonis. Si ego dignus non ſum, ut reſpondeas interrogatiunculis meis, ſaltem remeantur annonæ. Incolumem te ſumma divinitas, longâ nobis tueatur ætate. Papas plurimùm dignationem tuam ſalutat.*

EPISTOLA CXVIII.*

* Aliàs LVI. quæ autem 118 erat, nunc 34.

Auguſtinus Dioſcoro reſpondet ejuſmodi quæſtiones nec decorè tractari ab epiſcopo, nec utiliter diſci à Chriſtiano. Diſputat de ſtudiorum fine ac de ſummo bono, exhortans Dioſcorum ut Chriſtianam ſectetur philoſophiam, quæ ſola divinæ humilitatis exemplo propoſito veritatem perſuadere potuit. Illuſtrat demum locos quoſdam Ciceronis Philoſophorum de Deo ſententias reprehendentis.

Scripta paulò poſt ſuperiorem.

CAPUT I.

1. TU me innumerabilium quæſtionum turbâ repentè circumvallandum, vel potiùs obruendum putaſti, etiamſi vacantem otioſumque credidiſti: quando enim ego in quolibet otio, tot rerum nodos tam feſtinanti, &, ut ſcribis, jam penè proficiſcenti poſſem diſſolvere? Numero enim rerum ipſarum impedirer, etiamſi [b] nodi faciles ad ſolvendum forent. Tanta ſunt autem perplexitate involuti, & tenacitate conſtricti, ut etiamſi pauci eſſent, otioſiſſimum me occupantes, magnâ morâ temporis fatigarent intentionem, atque adtererent ungues meos. Ego autem vellem te abripere de medio delicioſarum inquiſitionum tuarum, & conſtipare inter curas meas, ut vel diſceres non eſſe inaniter curioſus, vel curioſitatem tuam cibandam atque nutriendam imponere non auderes eis, quorum inter curas vel maxima cura eſt reprimere ac refrenare curioſos. Quanto enim meliùs, quantoque fructuoſiùs, ſi in dandis ad te ullis litteris tempus atque opera impenditur, ad hoc potiùs impenditur, ut reſecentur vanæ atque fallaces cupiditates tuæ, quæ tanto magis cavendæ ſunt, quanto faciliùs decipiunt, neſcio quâ umbrâ honeſtatis & liberalium ſtudiorum nomine velatæ atque palliatæ: quàm ut noſtro miniſterio, atque, ut ita dixerim, ſatellitio, in dominatum, quo tam bonam tuam mentem premant, vehementiùs excitentur.

2. Ecce enim tot dialogi lecti, ſi ad videndum finem & capeſſendum omnium actionum tuarum nihil te adjuverunt, quid proſunt, dic mihi? Nam ubi finem conſtitueris totius hujus flagrantiſſimi ſtudii tui, & tibi infructuoſi, & nobis moleſti, epiſtolâ tuâ ſatis indicas. Cùm enim de ſolvendis quæſtionibus, quas miſiſti, apud me per litteras ſatageres, ita ſcripſiſti: *Poſſem te*, inquis, *plus & per multos caros tuos exorare: ſed novi animum tuum, qui non rogari deſiderat, ſed omnibus præſtare, ſi tantùm abſit quod dedecet, quod in hac re penitùs nihil eſt dedecoris; tamen quodcumque eſt, peto præſtes navigaturo.* In his verbis epiſtolæ tuæ rectè quidem de me exiſtimas, quòd omnibus præſtare deſiderem, ſi abſit quod dedecet: ſed in hac re nihil eſſe dedecoris, non mihi videtur. Non enim decora facies rerum adtingit ſenſum meum, cùm cogito epiſcopum eccleſiaſticis curis circumſtrepentibus diſtrictum atque diſtentum, repentè quaſi obſurdeſcentem cohibere ſe ab his omnibus, & dialogorum Tullianorum quæſtiunculas uni ſcholaſtico exponere. Quod quantum dedeceat, quamquam tuorum ſtudiorum raptus ardore prorſus nolis adtendere, tu etiam ſentis ta-

[a] *Magiſter memoriæ*, ut fert Notitia dignitatum imperii, *annotationes omnes dictat, & emittit, & precibus reſpondet*; id eſt quæ Princeps verbo reſpondebat, Magiſter dictabat breviter & annotabat: emittebat diplomata ad uſurpandum curſum publicum; unde hic dicitur *evectionem miſiſſe cum annonis*: denique dictabat reſponſa, quæ à Principe dabantur libellis ſupplicibus.

[b] Bad. Er. & aliquot MSS. *etiamſi non difficiles ad* &c.

Classis II. An. 410

men. Quid enim aliud indicat, quod cùm dixiſſes, in hac re penitùs nihil eſſe dedecoris, ſtatim adjunxiſti, *tamen quodcumque eſt, peto præſtes navigaturo*. Hoc enim ſonat, videri tibi quidem nihil in hac re eſſe dedecoris, tamen quodcumque eſt dedecoris, petere te ut præſtem navigaturo. Sed quid eſt, quæſo te, quod addidiſti, *navigaturo?* An ego, niſi navigaturus eſſes, præſtare tibi aliquid dedecoris non deberem? Nimirum putas, quòd aquâ marinâ dedecus abluatur. Quòd ſi ita eſſet, meum certè qui navigaturus non ſum, inexpiatum remaneret.

3. Scribis etiam noſſe me, quàm tibi moleſtiſſimum ſit oneri eſſe cuipiam, & adteſtaris ſolum Deum noſſe, quòd nimia neceſſitate impulſus hoc feceris. Hîc ſanè cùm epiſtolam tuam legerem, ſatis adverti animum cognoſcere neceſſitatem tuam. Cùm ecce mihi affers & dicis, *Mores hominum non ignoratis, qui proclives ſunt ad vituperandum, & quàm, ſi interrogatus quæ non reſponderit, indoctus & hebes putabitur*. Hoc loco verò exarſi ad reſcribendum tibi: hoc enim languore animi tui penetraſti mihi pectus, & irrupiſti in curas meas, ut diſſimulare non poſſem, quantum me Deus adjuvaret, mederi tibi; non ut de tuis quæſtionibus enodandis explicandiſque cogitarem, ſed ut felicitatem tuam pendentem ex linguis hominum atque nutantem à tam infelici retinaculo abrumperem, & cuidam ſedi omnino inconcuſſæ ſtabilique religarem. Tune, ô Dioſcore, nec Perſium tuum reſpicis inſultantem tibi contorto verſiculo, ſed planè puerile caput, ſi ſenſus adſit, idoneo colapho contundentem atque coërcentem;

Perſius Satyra 1.

Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter!

Tot, ut ſuperiùs dixi, legiſti dialogos, tot philoſophorum altercationibus cor inſeruiſti. Dic mihi, quis eorum finem actionum ſuarum conſtituerit in fama vulgi, aut in lingua hominum vel bonorum atque ſapientium? Tu autem, & quod magis pudendum eſt, jam navigaturus, ſatis præclarè te in Africa profeciſſe teſtaris, cùm aliam ob cauſſam te oneri non eſſe adſeris negotioſiſſimis, & in alia longè diſtantia intentis epiſcopis, ut tibi exponant Ciceronem, niſi quia times homines proclives ad vituperandum, ne interrogatus ab eis, ſi non reſponderis, indoctus & hebes puteris. O rem dignam vigiliis & lucubrationibus epiſcoporum!

4. Non mihi videris aliunde dies noctéſque cogitare, niſi ut in ſtudiis tuis atque doctrina lauderis ab hominibus. Quod etſi ſemper ad certa & recta tendentibus periculoſum eſſe judicavi, nunc tamen in te maximè experior. Non enim aliunde quàm ex eadem pernicie non vidiſti, qua tandem re poſſemus moveri, ut tibi quod petebas daremus. Quàm enim perversè tu ipſe non ob aliud ad ea diſcenda, quæ interrogas, raperis, niſi ut lauderis, aut non vitupereris ab hominibus: tam perversè etiam nos putas in tua petitione talibus cauſſis allegans moveri. Et utinam poſſemus efficere, ut tu quoque tam inani atque fallaci humanæ laudis bono minimè movereris, cùm tibi nos indicaremus, non ad præſtandum tibi quod petis, quoniam hæc de te ſcribis, ſed ad te corrigendum moveri. *Mores hominum*, inquis, *proclives ſunt ad vituperandum*. Quid deinde? *Si interrogatus quæ non reſponderit*, inquis, *indoctus & hebes putabitur*. Ecce ego te interrogo non de Ciceronis libris aliquid, cujus ſenſum fortaſſe legentes indagare non poſſunt; ſed de epiſtola ipſa tua, & de ſententia verborum tuorum. Quæ-

A ro enim cur non dixeris, qui non reſponderit, indoctus & hebes manifeſtabitur; ſed potiùs dixeris, *indoctus & hebes putabitur*; niſi quia ſatis etiam ipſe intelligis, eum, qui talia non reſponderit, non eſſe indoctum & hebetem, ſed putari. At ego te admoneo, eum qui talium putatorum linguis tamquam falcibus concidi timet, lignum eſſe aridum; & ideo non putari tantùm indoctum & hebetem, ſed verè eſſe atque convinci.

5. Fortaſſe dixeris, Sed cùm hebes animo non B ſim, & præcipuè non eſſe ſtudeam, nolo hebes animo vel putari. Rectè; ſed quo fine nolis, id quæro. Quòd enim in illis quæſtionibus aperiendis tibi & explicandis, nec nobis oneri eſſe dubitaſti, hanc cauſſam & hunc finem eſſe dixiſti, & tam neceſſarium, ut eam nimiam neceſſitatem appellares, ne ſcilicet de his interrogatus neque reſpondens, ab hominibus ad vituperandum proclivibus, hebes indoctuſque puteris. Ego autem quæro, hoccine totum ſit, cur à nobis iſta deſideres, an etiam indo- C ctus & hebes putari propter aliud aliquid nolis. Si hoc totum eſt, cernis, ut arbitror, hunc eſſe finem tam vehementis intentionis tuæ, qua nobis quoque oneri es, ut fateris. Quid autem à Dioſcoro poteſt nobis eſſe oneri, niſi quod ipſum Dioſcorum etiam neſcientem onerat? quod non ſentiet, niſi cùm ſurgere voluerit. atque utinam non ſic alligentur hæc onera, ut fruſtra etiam humeros conetur excutere. Quod non ideo dico, quia iſtæ diſcuntur quæſtiones, ſed quia tali fine diſcuntur. D Hunc enim finem jam certè ſentis eſſe nugatorium, inanem, ventoſum. Habet & tumorem, ſub quo etiam tabes gignitur, & pupula mentis ad non videndam opulentiam veritatis offunditur. Crede, ſic eſt, mi Dioſcore, ita te fruar in ipſa voluntate, & in ipſa, cujus umbrâ averteris, dignitate veritatis. Unde enim tibi, niſi vel hoc modo, de hac re fidem faciam, non invenio. Non enim vides eam, aut ullo modo quamdiu linguis humanis ruinoſa gaudia conſtruis, potes eam videre.

E 6. Si autem tibi non finis eſt harum actionum, atque intentionis tuæ, ſed propter aliud aliquid indoctus & hebes non vis putari; quæro quid illud ſit. Si propterea ne anguſtior tibi aditus ad adquirendas temporales divitias, uxorem impetrandam, honores capeſſendos, & cetera hujuſmodi, præcipiti fluxu tranſcurrentia, atque in ſe lapſos in imum rapientia: neque ad hunc finem tibi ſervire nos decet, immo decet etiam hinc te amovere. Non enim ſic te prohibemus in incerto famæ finem ponere, F ut tamquam de Mincio in Eridanum emigres; quò te ipſe fortaſſe Mincius etiam non emigrantem impingeret. Cùm enim non ſatiaverit avidum ſpiritum vanitas laudis humanæ, quia nihil ad cibandum affert, niſi inane & inflatum; cogit eam ipſa aviditas referre in aliud, quaſi uberius atque fructuoſius: quod nihilominus ſi temporali lapſu prætefluit, ita eſt quaſi fluvius ducat in fluvium, ut NON SIT FINIS miſeriæ, quamdiu finis officiorum noſtrorum in re inſtabili collocatur. In ali- G quo igitur firmo atque incommutabili bono re figere volumus conſtantiſſimæ intentionis domum, & ſecuriſſimam requiem omnis bonæ atque honeſtæ actionis tuæ. An fortè iſtam ipſam terrenam felicitatem, quam commemoravi, ſi proſperi rumoris aurâ, aut etiam flatibus vela pandendo ad eam potueris pervenire, hanc etiam cogitas referre in aliud certum, & verum & plenum bonum?

Classis II. An. 410.

At mihi non videtur, atque omnino IPSA VERITAS [A] negat, vel tantis ad ſe amfractibus, quæ tam proxima eſt, vel tantis ſumtibus, quæ tam gratuita eſt, perveniri.

7. An ipſa humana laude, tamquam inſtrumento utendum exiſtimas, nt aditum per hanc præpares ad animos hominum, perſuadendi vera atque ſalubria; & caves ne te cùm indoctum atque hebetem putaverint, indignum arbitrentur, cui aurem vel intentiſſimam vel patientiſſimam præbeant, ſive ad rectè facta quemquam exhorteris, ſive ma- [B] litiam atque nequitiam peccantis objurges? Hunc tu finem juſtitiæ ac beneficentiæ, ſi in illis interrogandis quæſtionibus cogitaſti, nos de te malè meruimus, quibus in epiſtola tua, non id potiùs, quo moveremur, poſuiſti, ut aut libenter daremus quod petebas, aut ideo non daremus, quia cauſſa quælibet alia fortaſſe prohiberet; non tamen quia tuæ vanæ cupiditati, non ſolùm ſervire, verùm etiam non reſiſtere puderet. Quanto enim meliùs atque ſalubriùs quæſo te ipſas veritatis regulas, multo [C] certiùs & breviùs per ſeipſas accipis, quibus falſa omnia poſſis ipſe refellere, ne quod falſum & pudendum eſt, ſi multorum annoſas & decrepitas falſitates, ſtudio jactantiori quàm prudentiori didiceris, doctum atque intelligentem te eſſe arbitreris; quod jam non exiſtimo tibi videri. Non enim fruſtra tam diu tam vera Dioſcoro diximus, ex quo in hac epiſtola gradimur.

Caput II.

8. QUAPROPTER jam illud videamus, cùm te iſtarum rerum ignorantiâ ucquaquam indoctum [D] atque hebetem judices, ſed ipſius potiùs veritatis, ut quiſquis de his rebus ſcripſit vel ſcripſerit, aut ea ſint, quæ jam certus tenes, aut ſi falſa ſunt, ſecurus ignores, neque de diverſitate cognoſcenda ſententiarum alienarum, ne quaſi indoctus & hebes remaneas, inani ſolicitudine macereris. Cùm ergo hæc ita ſint, etiam illud ſi placet, videamus, utrùm aliorum falſa exiſtimatio, qui ſunt ut ſcribis, ad vituperandum proclives, ita ut ſi re iſta ignorare perſenſerint, indoctum atque hebetem, falsò qui- [E] dem, ſed tamen putent, ſic te movere debeat, ut etiam ab epiſcopis tibi hæc exponi non incongruenter petas: quandoquidem eo fine jam te iſta cupere credimus, quo illis conſulas ad perſuadendam veritatem vitamque eorum corrigendam, qui te, ſi in illis Ciceronis libris indoctum hebetemque putaverint, indignum habebunt, à quo aliquid utilis ſalubriſque ſcientiæ ſibi accipiendum eſſe arbitrentur. Quod non ita eſt, mihi crede.

9. Primùm quia eſſe aliquos in illis terris, ubi [F] imperitus miniméque acutus videri times, qui te de iſtis quæſtionibus quidquam interrogent, omnino non video: quandoquidem hîc, quò ad ea diſcenda veniſti, & Romæ expertus es, quàm negligenter habeantur, & ob hoc neque doceantur neque diſcantur: & in Africa uſque adeo de his interrogatorem pateris neminem, ut nec te ipſum qui patiatur invenias; eâque inopiâ epiſcopis exponenda ea inittere cogaris: quaſi verò epiſcopi iſti, etiamſi adoleſcentes, eodem quo tu raperis animi ardore, [G] vel potiùs errore, quaſi aliquid magnum hæc diſcere curarunt, uſque ad canos epiſcopales, & uſque ad cathedras eccleſiaſticas, ea ſibi in memoria durare paterentur: aut ſi ipſi vellent, non illa, etiam de invitorum cordibus, curæ majores gravioreſque ſecluderent: aut ſi aliqua ex eis in animis eorum nimia conſuetudine remanerent, non etiam ipſa oblivione ſepeliri mallent recordata, quàm ad inepta reſpondere quæſita: cùm in ipſa etiam ſcholari levitate & rhetoricis cathedris, ita obmutuiſſe atque obtorpuiſſe videantur, ut à Carthagine Hipponem, quò exponi poſſint, mittenda exiſtimentur: ubi tam inſolita, atque omnino peregrina ſunt, ut ſi vellem reſpondendi curâ inſpicere aliquid, volens videre quomodo ad ſententiam, quæ mihi exponenda eſſet, deſuper veniatur, aut ab ea deinceps quæ contexeretur oratio, codicem prorſus invenire non poſſem. Illi autem Carthaginenſes rhetores, ſi huic tuo ſtudio defuerunt, non modò à me non reprehenduntur, ſed etiam approbantur, ſi fortè jam recolunt, non Romanorum fororum, ſed Græcorum gymnaſiorum iſta ſolere eſſe certamina. Tu verò cùm & in gymnaſia cogitationem injeciſti, & ea quoque ipſa inveniſti talibus rebus nuda atque frigida, ubi has curas tuas deponeres, Chriſtianorum tibi baſilica Hipponenſis occurrit; quia in ea nunc ſedet epiſcopus, qui aliquando iſta pueris vendidit. Sed nec te volo eſſe adhuc puerum; & me jam eſſe puerilium rerum, ſicut non venditorem, ita nec largitorem decet. Quæ cùm ita ſint, id eſt, cùm duæ tantæ urbes, latinarum litterarum artifices, Roma atque Carthago, nec tædio tibi ſint, ut à te iſta perquirant, nec tædia tua curent, ut te iſta perquirentem exaudiant; miror tantum quantum dici non poteſt, vereri te tam boni ingenij juvenem, ne in græcis atque orientalibus urbibus quemquam de his rebus moleſtum interrogatorem feras. Faciliùs quippe corniculas in Africa audieris, quàm in illis partibus hoc genus vocis.

10. Deinde ſi fallor, & quiſquam ibi fortè hujuſmodi quæſtionum tanto utique odioſior, quanto in illis locis ineptior percontator exſtiterit, nonne magis caves ne multo faciliùs exſiſtant, qui te græci homines in Græcia conſtitutum, & græcâ imbutum primitus linguâ, de ipſis philoſophorum libris aliqua interrogent, quæ Cicero in ſuis litteris non poſuit? Quod ſi acciderit, quid reſponſurus es, potiùs te iſta in latinorum auctorum libris, quàm in græcorum noſſe voluiſſe? Qua reſponſione primò Græciæ facies injuriam, & noſti quàm illi homines hoc non ferant. Deinde jam exulcerati & irati, quàm citò te, quod nimis non vis, & hebetem judicabunt, qui græcorum philoſophorum dogmata, vel potiùs dogmatum particulas quaſdam diſcerptas atque diſperſas in latinis dialogis, quàm in ipſorum auctorum libris græcis tota atque contexta diſcere maluiſti: & indoctum, qui cùm tam multa in tua lingua neſcias, earum rerum fruſta in aliena colligere ambiſti. An fortè illud reſpondebis, non te græcos de his rebus libros contemſiſſe, ſed prius latinos curaſſe cognoſcere, nunc autem velle te in latinis doctum, jam græca quærere? Si hoc non pudet hominem græcum latina puerum didiciſſe, nunc velle diſcere græca barbatum, pudebitne tandem in ipſis latinis ignorare aliqua, quæ quàm multi latini docti tecum neſciant, vel hoc ipſo ſentis, quòd te nobis magna neceſſitate dicis oneroſum, in tanta doctorum multitudine apud Carthaginem conſtitutus?

11. Poſtremò fac te de omnibus quæ à nobis quæris interrogatum, reſpondere potuiſſe. Ecce jam doctiſſimus atque acutiſſimus diceris, ecce jam te laudibus in cælum græculus flatus adtollit, tu tantùm memento gravitatis tuæ, & illam mereri

CLASSIS II. AN. 410.

laudem quo fine volueris, ut ſcilicet eos leviter levia iſta miratos, & benevolentiſſimè atque avidiſſimè jam in tua ora ſuſpenſos, graviſſimum aliquid & ſaluberrimum doceas: idipſum quidquid eſt graviſſimum & ſaluberrimum, utrùm teneas, & rectè tradere noveris, vellem cognoſcere. Ridiculum eſt enim cùm propterea ſuperflua multa didiceris, ut tibi aures hominum ad neceſſaria præparentur, ipſa neceſſaria non tenere, quibus excipiendis eas per ſuperflua præparaveris; & dum occuparis ut diſcas unde facias intentos, nolle diſcere quod infundatur intentis. Sed ſi hoc te ſcire jam dicis, idque ipſum Chriſtianam doctrinam eſſe reſpondes, quam te omnibus præponere novimus, & in ea ſola eſſe præſumere ſpem ſalutis æternæ, non opus eſt ei cognitione dialogorum Ciceronis, & collectione emendicatarum diſcordantium ſententiarum alienarum procurari auditores. Moribus tuis intenti fiant, qui abs te aliquid tale accepturi ſunt. Nolo priùs aliquid doceas, quod dediſcendum eſt, ut vera doceas.

12. Nam ſi alienarum ſententiarum diſſidentium, & repugnantium cognitio aliquid adjuvat inſinuatorem Chriſtianæ veritatis, ut noverit quomodo adverſantes deſtruat falſitates, ad hoc dumtaxat, ne quis contra diſſerens, nonniſi in refellendis tuis figat oculum, ſua verò ſedulò occultet. Nam COGNITIO VERITATIS, omnia falſa, ſi modò proferantur, etiam quæ priùs inaudita erant, & dijudicare & ſubvertere idonea eſt. Sed ut non ſolùm aperta feriantur, ſed etiam abſcondita eruantur, ſi alienos opus eſt cognoſcere errores, erige oculos aureſque, oro te, & vide atque auſculta, utrùm aliquis adversùs nos de Anaximene & de Anaxagora proferat aliquid: quando jam ne ipſorum quidem multò recentiorum, multùmque loquacium Stoicorum aut Epicureorum cineres caleant, unde aliqua contra fidem Chriſtianam ſcintilla excitetur: ſed circuli atque conventicula partim fugacia, partim etiam audacter prompta, vel Donatiſtarum, vel Maximianenſium, vel Manichæorum, vel etiam ad quorum greges turbamque venturus es Arianorum, Eunomianorum, Macedonianorum, Cataphrygarum, ceterarumque peſtium innumerabiliter perſtrepant: quorum omnium errores ſi cognoſcere piget, quid nobis eſt, propter defenſionem Chriſtianæ religionis, quærere quid ſenſerit Anaximenes, & olim ſopitas lites inani curioſitate recoquere, cùm quorumdam etiam hæreticorum, qui nomine Chriſtiano gloriari voluerunt, ut Marcioniſtarum & Sabellianorum, multorumque præterea, jam diſſenſiones quæſtioneſque ſileantur. Tamen ſi opus eſt, ut dixi, veritati adverſantes prænoſcere aliquas, & pertractatas habere ſententias, de hæreticis potiùs, qui ſe Chriſtianos vocant, quàm de Anaxagora & Democrito nobis cogitandum fuit.

CAPUT III.

13. ILLE autem quiſquis abs te quæſiverit, quæ tu à nobis quæris, audiat quòd ea doctiùs & prudentiùs neſcias. Si enim Themiſtocles non curavit, quòd eſt habitus indoctior, cùm canere nervis in epulis recuſaſſet, ubi cùm ſe neſcire illa dixiſſet, atque ei dictum eſſet, Quid igitur noſti? reſpondit, Rempublicam ex parva magnam facere: dubitandum eſt tibi dicere, te iſta neſcire, cùm ei qui rogarit quid noveris, reſpondere poſſis, Noſſe te quomodo etiam ſine iſtis homo eſſe poſſit beatus? Quod ſi adhuc non tenes, tam perverſè iſta conquiris, quàm perverſè ſi aliquo corporis peri-

CLASSIS II. AN. 410.

A culoſo morbo gravareris, delicias & teneriſſimas veſtes potiùs quàm medicamenta medicoſque conquireres. Non enim ullo modo differenda eſt iſta cognitio, aut ulla huic à te, præſertim jam in hac ætate, vel diſcendi ordine præferenda eſt. Vide autem quàm facilè poſſes hoc ſcire, ſi velles. Qui enim quærit quomodo ad beatam vitam perveniat, nihil aliud profectò quærit, niſi ubi ſit finis boni, hoc eſt ubi conſtitutum ſit, non prava opinione atque temeraria, ſed certa atque inconcuſſa veritate, ſummum B hominis bonum: quod à quolibet ubi conſtituatur non invenitur, niſi aut in corpore, aut in animo, aut in Deo, aut in duobus aliquibus horum, aut certè in omnibus. Quod ſi didiceris, neque ſummum bonum, nec aliquam partem ſummi boni omnino eſſe in corpore; duo reſtabunt, animus & Deus, quorum vel in uno vel in ambobus ſit. Si autem adjeceris & didiceris hoc idem de animo, quod de corpore; quid aliud jam niſi Deus occurret, in quo ſummum hominis bonum conſtitutum ſit; non quò alia bona C non ſint, ſed SUMMUM id dicitur, quò cuncta referuntur. EO ENIM fruendo quiſque beatus eſt, propter quod cetera vult habere, cùm illud jam non propter aliud, ſed propter ſeipſum diligatur. Et ideo finis ibi dicitur, quia jam quò excurrat, & quò referatur, non invenitur. Ibi requies appetendi, ibi fruendi ſecuritas, ibi tranquilliſſimum gaudium optimæ voluntatis.

14. Da igitur qui citò videat, non corpus eſſe animi bonum, ſed animum potiùs eſſe corporis bo- D num; recedetur jam ab inquirendo utrùm ſummum illud bonum, vel aliqua ejus pars ſit in corpore. Quod enim ſtultiſſimè negatur, melior eſt animus corpore. Item ſtultiſſimè negatur meliorem eſſe eum, qui dat beatam vitam vel partem aliquam beatæ vitæ, quàm eum qui accipit. Non igitur accipit animus à corpore vel ſummum bonum, vel partem aliquam ſummi boni. Hoc qui non vident, cæcati ſunt dulcedine carnalium voluptatum, quam ex indigentia ſanitatis venire non E intuentur. Sanitas autem perfecta corporis, illa extrema totius hominis immortalitas erit. TAM POTENTI enim naturâ Deus fecit animam, ut ex ejus pleniſſima beatitudine, quæ in fine temporum ſanctis promittitur, redundet etiam in inferiorem naturam, quod eſt corpus, non beatitudo, quæ fruentis & intelligentis eſt propria, ſed plenitudo ſanitatis, id eſt incorruptionis vigor. Quod qui non vident, ut dixi, bellant inquietis altercationibus, variè pro ſuo quiſque captu, in corpore conſtituen- F tes ſummum hominis bonum, & carnalium ſeditioſorum turbas concitant: inter quos Epicurei apud indoctam multitudinem excellentiore auctoritate viguerunt.

Epicurei ſummum bonum cōſtituerunt in corpore.

15. Da item qui citò videat animum quoque ipſum, non ſuo bono beatum eſſe, cùm beatus eſt, alioquin numquam eſſet miſer; & recedetur à quærendo, utrùm in animo ſit ſummum illud, atque, ut ita dixerim, beatificum bonum, vel aliqua pars ejus. Nam CÙM SEIPSO ſibi quaſi ſuo bono animus gaudet, ſuperbus eſt. Cùm verò perſpicit ſe eſſe mutabilem, vel hoc uno ſaltem quòd de ſtulto ſapiens efficitur, ſapientiamque eſſe incommutabilem cernit, ſimul oportet cernat eſſe illam ſupra ſuam naturam, ejuſque participatione atque illuſtratione ſe uberiùs & certiùs gaudere, quàm ſeipſo. Ita ceſſans atque detumeſcens à jactatione atque inflatione propria, inhærere Deo, atque ab

CLASSIS II. AN. 410.

illo incommutabili refici, & reformari nititur, à quo eſſe jam capit non ſolùm omnem ſpeciem rerum omnium, ſive quæ ſenſu corporis, ſive quæ intelligentiâ mentis adtinguntur, ſed etiam ipſam capacitatem formationis ante formationem, cùm vel informe aliquid dicitur, quod furmari poteſt. Itaque tanto minùs ſe eſſe ſtabilem ſentit, quanto minùs hæret Deo, qui ſummè eſt: & ideo illum ſummè eſſe, quia nulla mutabilitate proficit ſeu deficit: ſibi autem illam commutationem expedire, qua proficit, ut perfectè illi cohæreat; eam verò commutationem, quæ in defectu eſt, eſſe vitioſam: omnem autem defectum ad interitum vergere; quò utrùm aliqua res perveniat, tametſi non appareat, tamen apparere omnibus eò ducere interitum, ut non ſit quod erat. Unde colligit non ob aliud res deficere, vel poſſe deficere, niſi quòd ex nihilo factæ ſunt: ut quod in eis eſt quod ſunt & manent, & pro defectibus etiam ſuis ad univerſitatis complexum ordinantur, ad ejus bonitatem omnipotentiamque pertineat, qui ſummè eſt & conditor, qui potens eſt etiam ex nihilo, non tantum aliquid, ſed etiam magnum aliquid facere: primum autem peccatum, hoc eſt primum voluntarium defectum, eſſe gaudere ad propriam poteſtatem; ad minus enim gaudet, quàm ſi ad poteſtatem Dei gaudeat, quæ unque major eſt. Hoc non videntes, & potentias intuentes animi humani, magnamque pulcritudinem factorum atque dictorum, etiamſi in corpore puduit ponere ſummum bonum, in ipſo tamen animo ponentes, infrà utique poſuerunt, quàm ubi ſinceriſſima ratione ponendum eſt. Inter hos qui ita ſentiunt apud græcos philoſophos, & numero & diſputandi ſubtilitate Stoici prævaluerunt, qui tamen in naturalibus corporea omnia eſſe arbitrantes, magis à carne quàm à corpore animum avertere potuerunt.

Stoici in animo poſuerunt ſummum bonum.

Platonici in Deo.

16. Inter eos autem qui fruendum Deo, à quo & nos & omnia facta ſunt, unum atque ſummum bonum noſtrum eſſe dicunt, apud illos eminuerunt Platonici, qui non immeritò ad officium ſuum pertinere arbitrati ſunt, Stoicis, & Epicureis maximè & propè ſulis omnino reſiſtere. Iidem quippe Academici qui Platonici, quod docet auditorum ipſa ſucceſſio. Archeſilas enim qui primus occultatâ ſententiâ ſuâ, nihil aliud iſtos quàm refellere ſtatuit, quære cui ſucceſſerit, Polemonem invenies: quære cui Polemon, Xenocratem. Xenocrati autem diſcipulo Academiam ſcholam ſuam reliquit Plato. Quantum igitur pertinet ad quæſtionem de ſummo hominis bono, remove perſonas hominum, atque ipſam diſceptationem conſtitue, profectò reperies duos errores inter ſe adverſa fronte collidi: unum conſtituentem in corpore, alium conſtituentem in animo ſummum bonum. Rationem autem veritatis, qua ſummum bonum noſtrum Deus eſſe intelligitur, utrique reſiſtere, ſed non priùs docentem vera quàm prava dedocentem. Idipſum rurſum adjunctis perſonis conſtitue, reperies Epicureos & Stoicos inter ſe acerrimè dimicantes: eorum verò litem conantes dijudicare Platonicos, occultantes ſententiam veritatis, & illorum vanam in ſalſitate fiduciam convincentes & redarguentes.

17. Sed non ſicut illi errorum ſuorum, ita Platonici veræ rationis perſonam implere potuerunt. Omnibus enim defuit [a] divinæ humilitatis exemplum, quod opportuniſſimo tempore per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum illuſtratum eſt: cui uni exemplo in cujuſvis animo ferociter arrogantis, omnis ſuperbia cedit & frangitur & emoritur. Ideoque non valentes illi auctoritate turbas terrenarum rerum [b] dilectione cæcatas ad inviſibilium fidem ducere, cùm eas viderent Epicureis maximè contentionibus commoveri, non ſolùm ad hauriendam, quò ultro ferebantur, ſed etiam ad defenſitandam corporis voluptatem, ut in ea ſummum bonum hominis conſtitueretur; eos autem qui adversùs hanc voluptatem virtutis laude moverentur, minùs difficulter eam contemplari in animis hominum, unde facta bona, de quibus utcumque poterant judicare, procederent: ſimul videbant ſi eis conarentur inſinuare aliquam rem divinam, & ſuper omnia incommutabilem, quæ nullo adtingeretur corporis ſenſu, ſed ſola mente intelligeretur, quæ tamen etiam naturam ipſius mentis excederet, eumque eſſe Deum propoſitum animo humano ad fruendum, purgato ab omni labe humanarum cupiditatum, in quo uno adquieſceret omnis beatitudinis appetitus, & in quo nobis uno bonorum omnium finis eſſet, non eos intellecturos, & repugnantibus vel Epicureis vel Stoicis multo quàm ſibi faciliùs palmam daturos, ita ut vera ſalubriſque ſententia, quod perniciosiſſimum eſt generi humano, imperitorum populorum irriſione ſordeſceret. & hoc in moralibus.

18. In naturalibus autem quæſtionibus, ſi iſti dicerent effectricem omnium naturarum eſſe incorpoream Sapientiam, illi autem à corpore nuſquam diſcederent, cùm alij atomis, alij quatuor elementis, in quibus ad efficienda omnia ignis prævaleret, principia rerum darent; quis non videret ſtultorum abundantiam corpori deditam, cùm incorpoream potentiam conditricem rerum nequaquam valeret intueri, in quorum potiùs ſuffragium raperetur?

19. Reſtabat pars rationalium quæſtionum. Noſti enim quidquid propter adipiſcendam ſapientiam quæritur, aut de moribus, aut de natura, aut de ratione quæſtionem habere. Cùm ergo Epicurei numquam ſenſus corporis falli dicerent, Stoici autem falli aliquando concederent, utrique tamen regulam comprehendendæ veritatis in ſenſibus ponerent; quis iſtis contradicentibus audiret Platonicos? Quis non modò in ſapientium, ſed omnino in hominum numero habendos putaret, ſi ab eis promtè diceretur, non ſolùm eſſe aliquid, quod neque tactu corporis, neque olfactu vel guſtatu, neque his auribus aut oculis percipi poſſit, neque omnino talium rerum, quæ ita ſentirentur, aliqua imaginatione cogitari; ſed id ſolum verè eſſe, atque id ſolum poſſe percipi, quia incommutabile & ſempiternum eſt; percipi autem ſolâ intelligentiâ, qua una veritas quomodo adtingi poteſt, adtingitur?

20. Cùm ergo talia ſentirent Platonici, quæ neque docerent carni deditos homines, neque tanta eſſent auctoritate apud populos, ut credenda perſuaderent, donec ad eum habitum perduceretur animus, quo iſta capiuntur, elegerunt occultare ſententiam ſuam, & contra eos diſſerere, qui verum ſe inveniſſe jactarent, cùm inventionem ipſam veri in carnis ſenſibus ponerent. Et eorum quidem conſilium quale fuerit quid adtinet quærere? divinum certè vel divina aliqua auctoritate præditum

[a] MSS quinque, *veræ humilitatis.*

[b] Bad. Am. & Er. *delectatione cæcatas.*

Classis II. An. 410.

ditum non fuit. Tantùm illud adtende, quoniam Plato à Cicerone multis modis apertiſſimè oſtenditur in ſapientia non humana, ſed planè divina, unde humana quodammodo accenderetur, in illa utique ſapientia prorſus immutabili, atque eodem modo ſemper ſe habente [a] veritate, conſtituiſſe & finem boni, & cauſſas rerum, & ratiocinandi fiduciam: oppugnatos autem eſſe nomine Epicureorum & Stoicorum à Platonicis eos, qui in corporis vel in animi natura ponerent & finem boni, & cauſſas rerum, & ratiocinandi fiduciam, eò rem B ſucceſſione temporum eſſe devolutam, ut Chriſtianæ jam ætatis exordio, cùm rerum inviſibilium atque æternarum fides per viſibilia miracula ſalubriter prædicaretur hominibus, qui nec videre nec cogitare aliquid præter corpora poterant, beato apoſtolo Paulo, qui eamdem fidem gentibus præſeminabat, iidem ipſi Epicurei & Stoici, in Actibus Apoſtolorum contradixiſſe inveniantur.

21. Qua in re ſatis mihi videtur demonſtratum eſſe, errores gentium, ſive de moribus, ſive de na- C tura rerum, ſive de ratione inveſtigandæ veritatis, qui quamvis eſſent multi atque multiplices, in his tamen maximè duabus ſectis eminebant, expugnantibus doctis & tanta diſſerendi ſubtilitate atque copiâ ſubvertentibus, durasse tamen uſque in tempora Chriſtiana. Quos jam certè noſtra ætate ſic obmutuiſſe conſpicimus, ut vix jam in ſcholis rhetorum commemoretur tantùm quæ fuerint illorum ſententiæ: certamina tamen etiam de loquacissimis Græcorum gymnaſiis eradicata atque com- D preſſa ſunt, ita ut ſi qua nunc erroris ſecta contra veritatem, hoc eſt, contra Eccleſiam Chriſti emerſerit, niſi nomine cooperta Chriſtiano, ad pugnandum proſilire non audeat. Ex quo intelligitur ipſos quoque Platonicæ gentis philoſophos, paucis mutatis, quæ Chriſtiana improbat diſciplina, invictiſſimo uni regi Chriſto, pias cervices oportere ſubmittere, & intelligere Verbum Dei homine indutum, qui juſſit, & creditum eſt, quod illi vel proferre metuebant. E

22. Huc te mi Dioſcore ut tota pietate ſubdas velim, nec aliam tibi ad capeſſendam, & obtinendam veritatem viam munias, quàm quæ munita eſt ab illo qui greſſuum noſtrorum tamquam Deus vidit infirmitatem. Ea eſt autem prima humilitas, ſecunda humilitas, tertia humilitas, & quoties interrogares hoc dicerem, non quò alia non ſint præcepta, quæ dicantur, ſed niſi humilitas omnia quæcumque bene facimus & præceſſerit & co- F mitetur & conſecuta fuerit, & propoſita quam intueamur, & appoſita cui adhæreamus, & impoſita qua reprimamur, jam nobis de aliquo bono facto gaudentibus totum extorquet de manu ſuperbia. Vitia quippe cetera in peccatis, ſuperbia verò etiam in rectè factis timenda eſt, ne illa quæ laudabiliter facta ſunt, ipſius laudis cupiditate amittantur. Itaque ſicut rhetor [*] ille nobiliſſimus cùm interrogatus eſſet, quid ei primùm videretur in eloquentiæ præceptis obſervari oportere, Pronuntiationem dicitur reſpondiſſe; cùm quæreretur quid G ſecundò, eamdem pronuntiationem; quid tertiò, nihil aliud quàm pronuntiationem dixiſſe: ita ſi interrogares, & quoties interrogares de præceptis Chriſtianæ religionis, nihil me aliud reſpondere

* Demoſthenes.

Claſſis II An 410. Caput IV

A niſi humilitatem liberet, etſi fortè alia dicere neceſſitas cogeret.

23. Huic humilitati ſaluberrimæ, quam Dominus noſter Jeſus Chriſtus, ut doceret humiliatus eſt: huic, inquam, maximè adverſatur quædam, ut ita dicam, imperitiſſima ſcientia, dum nos ſcire gaudemus, quid Anaximenes, quid Anaxagoras, quid Pythagoras, quid Democritus ſenſerint, & cetera hujuſmodi, ut docti eruditique videamur, cùm hoc à vera doctrina & eruditione longè abſit. Qui enim B didicerit Deum non diſtendi aut diffundi per locos, neque finitos neque infinitos, quaſi in aliqua parte major ſit, in aliqua minor, ſed totum ubique eſſe præſentem, ſicut veritatem cujus nemo ſobriè dicit partem eſſe in iſto loco, & partem in illo, quoniam veritas utique Deus eſt; nequaquam eum movebit quod de infinito aëre ſenſit, quicumque ſenſit quòd ipſe Deus eſſet. Quid ad illum ſi neſciat quam dicant iſti corporis formam; eam quippe dicunt quæ undique finita ſit: & utrùm refellendi cauſsâ C tamquam Academicus Anaximeni Cicero [a] objecerit,[b] formam & pulcritudinem Deum habere oportere, quaſi corpoream ſpeciem cogitans, quia ille corporeum Deum eſſe dixerat, aër enim corpus eſt; an ipſe ſentiebat eſſe formam, & pulcritudinem incorpoream veritati, qua ipſe animus informatur, & per quam omnia ſapientis facta pulcra eſſe judicamus, ut non tantùm refellendi gratiâ, ſed etiam veriſſimè dixerit, quòd Deum pulcherrima ſpecie deceat eſſe, quia nihil eſt pulcrius ipſa D intelligibili atque incommutabili veritate. Quod autem ait ille gigni aërem, quem tamen Deum eſſe cenſebat, nullo modo movet hunc virum, qui intelligit non ſicut aër gignitur, id eſt aliqua cauſſa, ut ſit efficitur, cùm omnino Deus non ſit, ita genitum eſſe Verbum Dei, Deum apud Deum, ſed longè alio modo, quem nemo, niſi [c] cui ipſe Deus inſpirarit, intelligit. Illum autem etiam in ipſis corporalibus deſipere quis non videat, cùm aërem gigni dicat, & Deum velit; eum autem à quo aër gi- E gnitur, non enim à nullo gigni poteſt, non dicat Deum? Cùm autem dicitur aër eſſe ſemper in motu, nequaquam conturbabit hominem, ut propterea illum Deum putet, qui novit omnis corporis motum inferiorem eſſe, quàm eſt motus animi; motum autem animi longè pigriorem, quàm eſt motus ſummæ atque incommutabilis Sapientiæ.

Anaximenis de Deo ſententia.

a Lib. 1. de Nat. Deorum.

24. Item Anaxagoras, ſive quilibet, ſi mentem dicit ipſam veritatem atque ſapientiam, quid mihi eſt de verbo cum homine contendere? Manife- F ſtum eſt enim omnium rerum deſcriptionem & modum ab illa fieri, eamque non incongruè dici infinitam, non per ſpatia locorum, ſed per potentiam, quæ cogitatione humana comprehendi non poteſt; neque quod informe aliquid ſit ipſa ſapientia, hoc enim corporum eſt, ut quæcumque infinita fuerint, ſint & informia. Cicero autem ſtudio refellendi, quantum videtur, propter adverſarios corporaliter ſentientes negat infinito aliquid jungi poſſe, quia ex ea parte qua quidquam adjungitur, G neceſſe eſſe in corporibus aliquem finem. Ideo ait *non* eum *vidiſſe*, *neque motum ſenſus junctum & continentem*, id eſt continua copulatione adhærentem, *infinito*, id eſt infinitæ rei, *ullum eſſe poſſe*, quaſi de corporibus ageret, quibus nihil jungi, niſi per

Anaxagoræ ſententia.

Lib. 1. de Nat Deorum.

a Lov. *veritatem conſtituiſſe*. At editiones aliæ & MSS. propè omnes habent, *veritate*.

b Verba Ciceronis, quæ hic verſantur, iſthæc ſunt: *Poſt Anaximenes aëra Deum ſtatuit, eumque gigni, eſſeque immenſum, & infinitum, & ſemper in motu: quaſi aut aër ſine ulla forma Deus eſſe poſſit, cùm præſertim Deum non modò aliquâ, ſed pulcherrima ſpecie eſſe deceat; aut non omne quod ortum ſit, mortalitas conſequatur.*

c MSS. Vaticani duo, *niſi Deus & cui ipſe inſpiraverit*.

Classis II. An. 410.

fines locorum poteſt. Sic autem addidit: *neque ſenſum omnino, quo non tota natura pulſa ſentiret*, quaſi ille dixiſſet mentem illam ordinatricem & moderatricem rerum omnium habere ſenſum, qualem habet anima per corpus. Nam manifeſtum eſt totam ſentire animam, cùm per corpus aliquid ſentit. Nam totam utique non latet, quidquid illud eſt quod ſentitur. Ad hoc autem dixit totam naturam ſentire, ut illi quaſi auferret, quod ait mentem infinitam. Quomodo enim tota ſentit, ſi infinita eſt? Senſus enim corporis ab aliquo loco incipit, nec percurrit totum, niſi ad cujus finem pervenerit; quod in infinito dici non poteſt. Sed neque ille de ſenſu corporis aliquid dixerat. Et aliter dicitur totum, quod incorporeum eſt, quia ſine finibus locorum intelligitur, ut & totum & infinitum dici poſſit: totum propter integritatem, infinitum, quia locorum finibus non ambitur.

Cicero ibid. 25. *Deinde*, inquit, *ſi mentem ipſam quaſi animal aliquod eſſe voluit, erit aliquid interius ex quo illud animal nominetur*; ut mens iſta quaſi corpus ſit, & habeat intus animam unde animal appelletur. Vide quemadmodum corporali conſuetudine loquitur, quomodo ſolent videri animalia, propter ſenſum craſſum, ut opinor, eorum contra quos diſſerit: & tamen dixit rem, quæ illos, ſi evigilare poſſent, ſatis admoneret, omne quod ſicut corpus vivum animo occurrit, magis animam habere & eſſe animal, quàm animam eſſe cogitari oportere. Hoc eſt enim quod ait, *erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur*. Sed adjungit, *Quid autem interius mente?* Non ergo poteſt mens habere interiorem animam ut ſit animal; quia ipſa eſt interior. Ergo corpus habeat extrinſecùs, cui ſit interior, ut ſit animal. Hoc eſt enim quod ait, *Cingitur igitur corpore externo*: quaſi Anaxagoras diceret, niſi animalis alicujus eſſet, mentem eſſe non poſſe. Si mentem ipſam ſummam ſapientiam eſſe ſentiebat, quæ nullius quaſi animantis propria eſt, quia omnibus animis ſe frui valentibus veritas communiter præſto eſt. Et ideo vide quàm urbanè concludat: *Quod quoniam non placet*, inquit, hoc eſt non placet Anaxagoræ, ut illa mens, quam dicit Deum, cingatur corpore externo, quò animal eſſe poſſit, *aperta ſimplexque mens nullâ re adjunctâ qua ſentire poſſit*, id eſt nullo corpore adjuncto per quod ſentire poſſit, *fugere intelligentiæ noſtræ vim & notionem videtur*.

26. Nihil verius quàm fugere hoc vim & notionem intelligentiæ Stoïcorum & Epicureorum, qui niſi corporalia cogitare non poſſunt. Quod autem ait, *noſtræ*, humanæ intelligi voluit: & bene non ait, fugit, ſed *fugere videtur*. Hoc enim illis videtur, neminem hoc poſſe intelligere, & ideo nihil tale eſſe arbitrantur: ſed quorumdam intelligentiam, quantum homini datum eſt, non fugit eſſe apertam ſimplicemque ſapientiam atque veritatem, quæ nullius animantis ſit propria, ſed qua communiter omnis, quæ id poteſt anima, ſapiens & verax efficitur. Quam ſi ſenſit eſſe Anaxagoras, eamque Deum eſſe vidit, mentemque appellavit, non ſolùm nomen Anaxagoræ, quod propter litteratam vetuſtatem, omnes, ut militariter loquar, [a] litteriones libenter ſufflant, nos doctos & ſapientes non facit, ſed ne ipſa quidem ejus cognitio, qua id

A verum eſſe cognovit. Non enim mihi propterea veritas cara eſſe debet, quia non latuit Anaxagoram, ſed quia veritas eſt, etiamſi nullus eam cognoviſſet illorum.

27. Si igitur nec ejus hominis, qui verum forſitan vidit, cognitio nos inflare debet, ut eâ quaſi docti eſſe videamur, ſed [b] nec ipſius veri ſolida res, qua verè docti eſſe poſſumus, quanto minùs eorum hominum, qui falſa ſenſerunt, nomina & dogmata noſtram poſſunt adjuvare doctrinam, & latentia B cognita facere? cùm ſi homines ſimus, magis nos contriſtari deceat tot & tam nobilitatorum hominum erroribus, ſi eos audire contigerit, quàm hæc propterea ſtudiosè quærere, ut inter eos, qui illa neſciunt, jactatione inaniſſima ventilemur. Quanto enim melius ne audiſſem quidem nomen Democriti, quàm cum dolore cogitarem, neſcio quem ſuis temporibus magnum putatum, qui deos eſſe arbitraretur imagines, quæ de ſolidis corporibus fluerent, ſolidæque ipſæ non eſſent, eaſque C hac atque hac motu proprio circumeundo atque illabendo in animos hominum facere ut vis divina cogitetur; cùm profectò illud corpus, unde imago flueret, quanto ſolidius eſt, tanto præſtantius quoque eſſe judicetur? Ideoque fluctuavit ejus, ſicut iſti dicunt, nutavitque ſententia, ut aliquando naturam quamdam de qua fluerent imagines Deum eſſe diceret, qui tamen cogitari non poſſet, niſi per eas imagines quas fundit ac emittit, id eſt quæ de illa natura, quam neſcio quam corpoream & ſem-D piternam, ac etiam per hoc divinam putat, quaſi vaporis [c] ſimilitudine continua velut emanatione ferrentur, & venirent atque intrarent in animos noſtros, ut deum vel deos cogitare poſſemus. Nullam enim aliam cauſſam cujuſlibet cogitationis noſtræ opinantur iſti, niſi cùm ab his corporibus, quæ cogitamus, veniunt atque intrant imagines in animos noſtros: quaſi non multa ac propè innumerabilia cogitentur incorporaliter atque intelligibiliter ab eis, qui talia cogitare noverunt, ſicut ipſa ſa-E pientia & veritas. Quam ſi iſti non cogitant, miror quomodo de illa utcumque diſputent: ſi autem cogitant, vellem mihi dicerent, vel de quo corpore, vel qualis in eorum animos veniat imago veritatis.

Democriti de Deo ſententia.

28. Quamquam Democritus etiam hoc diſtare in naturalibus quæſtionibus ab Epicuro dicitur, quòd iſte ſentit ineſſe concurſioni atomorum vim quamdam animalem & [d] ſpirabilem: qua vi eum credo & imagines ipſas divinitate præditas dicere, non omnes omnium rerum, ſed deorum, & prin-F cipia mentis eſſe in univerſis, quibus divinitatem tribuit, & animantes imagines, quæ vel prodeſſe nobis ſoleant vel nocere. Epicurus verò neque aliquid in principiis rerum ponit præter atomos, id eſt corpuſcula quædam tam minuta, ut jam dividi nequeant, neque ſentiri, aut viſu, aut tactu poſſint: quorum corpuſculorum concurſu fortuito, & mundos innumerabiles, & animantia, & ipſas animas fieri dicit, & deos quos humanâ formâ non in ali-G quo mundo, ſed extra mundos, atque inter mundos conſtituit: & non vult omnino aliquid præter corpora cogitare: quæ tamen ut cogitet, imagines dicit ab ipſis rebus, quas atomis formari putat, defluere, atque in animum introire ſubtiliores quàm

[a] Editi, *litterones*; MSS. quatuor, *litteratores*. Alii plures & melioris notæ codices habent, *litteriones* quo nomine Grammaticos contemtim appellat Auguſtinus in lib. 2. cont. Adverſarium Legis c. 24.

[b] Abeſt particula, *nec*, à duodecim MSS & ab editis Bad. Am. & Er.

[c] MSS. duodecim, *vaporis ſimilitudinem*.

[d] Editi, *ſpiritalem*. At MSS. plerique, *ſpirabilem*.

Classis II. An. 410.

ſunt illæ imagines, quæ ad oculos veniunt. Nam & videndi cauſſam hanc eſſe dicit, ingentes quaſdam imagines ita ut univerſum mundum complectantur extrinſecùs. Intelligis autem jam, ut arbitror, quas iſti opinentur imagines.

29. Miror non admonuiſſe Democritum vel hoc ipſo falſa eſſe quæ dicit, quia venientes tam magnæ imagines in tam brevem animum noſtrum, ſi corporeus, ut illi volunt, tam parvo corpore includitur, totæ illum tangere non poſſunt. A magno enim corpore cùm parvum corpus adtingitur, à toto ſimul adtingi nullo pacto poteſt: quomodo igitur totæ ſimul cogitantur, ſi intantum cogitantur, inquantum venientes atque intrantes animum adtingunt, quæ nec totæ intrare poſſunt per tam parvum corpus, nec totæ tam parvum animum adtingere? Memento me ſecundùm illos hæc dicere: non enim ego talem animum ſentio: aut ſi incorporeum Democritus animum exiſtimat, Epicurus quidem ſolus iſta ratione urgeri poteſt: ſed etiam ille quare non vidit, non opus eſſe nec fieri poſſe, ut incorporeus animus adventu atque contactu corporearum imaginum [a] cogitet? De viſu certè oculorum, ambo pariter redarguuntur: tam enim breves oculos, tam grandia imaginum corpora tota adtingere nullo modo poſſunt.

30. Cùm autem quæritur ab eis, quare una imago videatur corporis alicujus, à quo innumerabiliter imagines fluunt; reſpondent, eo ipſo quo frequenter fluunt & tranſeunt imagines, quaſi quadam earum conſtipatione & denſitate fieri, ut ex multis una videatur. Quam vanitatem Cicero ita refellit, ut eo ipſo neget æternum deum eorum poſſe cogitari, quo innumerabiliter fluentibus & labentibus imaginibus cogitatur. Et quoniam innumerabilitate atomorum ſuppeditante, dicunt fieri formas deorum ſempiternas, cùm ita diſcedant quædam corpuſcula de divino corpore ut alia ſuccedant, & diſſolvi illam naturam eadem ſucceſſione non ſinant; *Omnia ergo*, inquit, *æterna eſſent*, quia nulli deeſt iſta innumerabilitas atomorum, quæ perpetuas ruinas ſubinde ſuppleat. Deinde quomodo non vereatur iſte deus ne intereat, *cùm ſine ulla intermiſſione pulſetur, agiteturque atomorum incurſione ſempiterna?* pulſari enim dicit illud corpus, quod irruentibus atomis feriatur, & agitari quod penetretur: deinde *cùm ex ipſo imagines*, de quibus jam ſatis dictum eſt, *ſemper affluant*, quomodo poteſt de immortalitate confidere?

Lib. 1. de Nat. deorum.

31. In quibus omnibus deliramentis hæc opinantium, illud præcipuè dolendum eſt, quòd non ſufficit ea narrari, ut nullâ cujuſquam diſputatione adverſante reſpuantur: ſed acutiſſimorum hominum ingenia id etiam negotium ſuſceperunt, ut copioſè iſta refellerent, quæ ſtatim dicta etiam à tardiſſimis derideri abjicique debuerunt. Si enim conceſſeris eſſe atomos, ſi conceſſeris etiam concurſu fortuito ſeipſas pellere & agitare; num & illud eis fas eſt concedere, ut inter ſe atomi fortuitò concurrentes, rem aliquam ita conficiant, ut eam formâ [b] modificent, figurâ determinent, æquabilitate poliant, colore illuſtrent, animâ vegetent? quæ omnia nullo modo niſi arte divinæ providentiæ fieri videt, quiſquis magis mente quàm oculis amat videre, idque ab eo expetit à quo factus eſt. Nam nec ipſas atomos eſſe ullo modo concedendum eſt, quod, omiſſa ſubtilitate, quæ de diviſione corporum à doctis traditur, vide quàm facilè ſecundùm ipſorum opinionem poſſit oſtendi. Certè enim ipſi dicunt omnia quæ ſint naturæ, nihil eſſe aliud quàm corpora & inane quæque his accidant; quod credo motum & pulſum dicere & conſequentes formas. Dicant ergo in quo genere ponant imagines, quas de corporibus ſolidioribus affluere putant, ipſas minimè ſolidas, ita ut tactu niſi oculorum cùm videmus, & animi cùm cogitamus, ſentiri non poſſint, ſi & ipſa corpora ſunt. Nam ita cenſent, ut exire à corpore & venire ad oculos, vel ad animum poſſint, quem nihilominus dicunt eſſe corporeum. Quæro utrùm etiam ab ipſis atomis affluant imagines? Si affluunt, quomodo jam ſunt atomi, à quibus aliqua corpora ſeparantur? Si non affluunt, aut poteſt aliquid ſine imaginibus cogitari, quod vehementer nolunt; aut unde norunt atomos, quas nec cogitare potuerunt? Sed jam pudet me iſta refellere, cùm eos non puduerit iſta ſentire. Cùm verò auſi ſint etiam defendere, non jam eorum, ſed ipſius generis humani me pudet, cujus aures hæc ferre potuerunt.

Caput V.

32. Cùm igitur tanta ſit cæcitas mentium per illuviem peccatorum amoremque carnis, ut etiam iſta ſententiarum portenta, otia doctorum conterere diſputando potuerint, dubitabis tu Dioſcore, vel quiſquam vigilanti ingenio præditus, ullo modo ad ſequendam veritatem meliùs conſuli potuiſſe generi humano, quàm ut homo ab ipſa veritate ſuſceptus ineffabiliter atque mirabiliter, & ipſius in terris perſonam gerens, recta præcipiendo, & divina faciendo, ſalubriter credi perſuaderet, quod nondum prudenter poſſet intelligi? Hujus nos gloriæ ſervimus, huic te immobiliter atque conſtanter credere hortamur, per quem factum eſt, ut non pauci, ſed populi etiam, qui non poſſunt iſta dijudicare ratione, fide [c] credant, donec ſalutaribus præceptis adminiculati evadant ab his perplexitatibus in auras puriſſimæ atque ſinceriſſimæ veritatis. Cujus auctoritati tanto devotiùs obtemperari oportet, quanto videmus nullum jam errorem ſe audere extollere, ad congregandas ſibi turbas imperitorum, qui non Chriſtiani nominis velamenta conquirat: eos autem ſolos [*] ex veteribus præter Chriſtianum nomen in conventiculis ſuis aliquanto frequentiùs perdurare qui Scripturas eas tenent, per quas annuntiatum eſſe ipſum Dominum Jeſum Chriſtum, ſe intelligere & videre diſſimulant. Porrò illi qui cùm in unitate atque communione catholica non ſint, Chriſtiano tamen nomine gloriantur, coguntur adverſari credentibus, & audent imperitos quaſi ratione traducere, quando maximè CUM ISTA MEDICINA Dominus venerit, ut fidem populis imperaret. Sed hoc facere coguntur, ut dixi, quia jacere ſe abjectiſſimè ſentiunt, ſi eorum auctoritas cum auctoritate catholica conferatur. Conantur ergo auctoritatem ſtabiliſſimam fundatiſſimæ Eccleſiæ quaſi rationis nomine & pollicitatione ſuperare. Omnium enim hæreticorum quaſi regularis eſt iſta temeritas. Sed ille FIDEI IMPERATOR clementiſſimus, & per conventus celeberrimos populorum atque gentium, ſedeſque ipſas Apoſtolorum arce auctorita-

Intelligentia fidem ſequatur.

[*] Judæos

[a] Lov. *cogitetur*. Sed meliùs editi alii & MSS *cogitet*.
[b] Sic Bad. Am. Er. & MSS. At Lov. habet, *ædificent*.
[c] MSS. Vaticani quatuor, aliique è noſtris duodecim habent, *fide videant*; non ineptè, ſi referas ad philoſophorum placita ſuperiùs explicata. Sed etiam apta eſt lectio Lov. & aliarum editionum, *fide credant*, ſcilicet ad referenda ad ea quæ Chriſtus præcepit & fecit.

CLASSIS II. AN. 410.

tis munivit Eccleſiam, & per pauciores piè doctos & verè ſpiritales viros copioſiſſimis apparatibus etiam invictiſſimæ rationis armavit. Verùm illa rectiſſima diſciplina eſt, in arcem fidei quàm maximè recipi infirmos, ut pro eis jam tutiſſimè poſitis, fortiſſima ratione pugnetur.

33. Platonici verò, qui falſorum philoſophorum erroribus illo tempore circumlatrantibus, non habentes divinam perſonam qua imperarent fidem, ſententiam ſuam tegere quærendam, quàm polluendam proferre maluerunt, cùm jam Chriſti nomen terrenis regnis admirantibus perturbatiſque crebreſceret, emergere cœperant, ad proferendum atque aperiendum quid Plato ſenſiſſet. Tunc Plotini ſchola Romæ floruit, habuitque condiſcipulos multos acutiſſimos & ſolertiſſimos viros. Sed aliqui eorum magicarum artium curioſitate depravati ſunt, aliqui Dominum Jeſum Chriſtum ipſius veritatis atque ſapientiæ incommutabilis, quam conabantur adtingere, cognoſcentes geſtare perſonam, in ejus militiam tranſierunt. Itaque totum culmen auctoritatis lumenque rationis in illo ono ſalutari nomine atque in una ejus Eccleſia, recreando atque reformando humano generi conſtitutum eſt.

34. Hæc me tibi diutiſſimè in hac epiſtola locutum, etſi alia fortè tu malles, omnino non pœnitet. Probabis enim hæc magis, quanto magis in veritate proficies; & tunc probabis conſilium meum, quod nunc utilitati ſtudiorum tuorum minùs obſecutum putas. Quamquam etiam illis ipſis quæſtionibus tuis, non ſolùm quibuſdam in hac epiſtola, ſed etiam ceteris penè omnibus in ipſis membranis, in quibus eas miſiſti, ut potui breviter annotando reſponderim. In quibus ſi me parum, aut aliud quàm volebas egiſſe arbitraris, non rectè cogitas, mi Dioſcore, à qoo nunc iſta quæſieris. Oratoris autem librorumque de oratore omnes quæſtiones prætermiſi. Neſcio quis enim nugator mihi eſſe viſus ſum, ſi eas exponendas perſequerer. Nam de ceteris poſſem etiam decenter interrogari, ſi mihi quiſquam res ipſas, non de libris Ciceronis, ſed per ſeipſas tractandas diſſolvendaſque proferret. In illis autem res ipſæ nunc noſtræ profeſſioni minùs congruunt. Hæc autem omnia non facerem, niſi me poſt ægritudinem, in qua eram cùm homo tuus veniſſet, aliquantum ab Hippone removiſſem. Quibus item diebus perturbatione valetudinis febribuſque repetitus ſum. Inde factum eſt ut tardiùs quàm poſſent tibi hæc mitterentur. Quæ quomodo acceperis, reſcripta flagito.

EPISTOLA CXIX. *

* *Aliàs* CCXXI. *quæ autem* 119. *erat, nunc* 55.

Conſentius Auguſtino proponit quæſtiones de Trinitate.

Domino ſancto ac beatiſſimo papæ AUGUSTINO CONSENTIUS.

Scripta fortè circ. idem tempus.

1. JAM *quidem ſancto, mihique cunctis animi virtutibus admirando, fratri tuo Alypio epiſcopo genus petitionis meæ brevi ſermone ſuggeſſeram, ſperans precum mearum ut apud te eſſe adjutor dignaretur. Sed quia præſentiam mihi tuam ea, quæ ad villam ire compulit, cauſſa fraudavit, malui litteris precem inſerere, quàm exſpectationem animi fluctuare; maximè cùm id quod poſtulo, ſi mihi concedi oportere perſpexeris, adjuvare ſenſum tuum altiſſima myſteria perſcrutantem, loci ipſius, ut arbitror, in quo nunc conſiſtis, valeat ſolitudo. Ego igitur cùm apud memetipſum prorſus definierim, veritatem rei divinæ ex fide magis quàm ex ratione percipi oportere; ſi enim fides ſanctæ Eccleſiæ ex diſputationis ratione, non ex credulitatis pietate apprehenderetur, nemo præter philoſophos atque oratores beatitudinem poſſideret. Sed quia placuit Deo, qui infirma mundi hujus elegit ut confundat fortia, per ſtultitiam prædicationis ſalvare credentes, non tam ratio requirenda de Deo, quàm auctoritas eſt ſequenda ſanctorum. Nam profectò neque Ariani, qui Filium, quem genitum confitemur, minorem putant, in hac impietate perſiſterent, neque Macedoniani Spiritum-ſanctum, quem neque genitum neque ingenitum credimus, quantum in ipſis eſt à divinitatis arce detruderent, ſi Scripturis ſanctis magis quàm ſuis ratiocinationibus accommodare fidem mallent.* 1. Cor. 1. 27.

2. *Tamen tu vir admirabilis, ſi tibi ille Pater noſter, ſolus conſcius ſecretorum, qui habet clavem David, ſereniſſimi cordis obtutu cælorum machinam penetrare conceſſit, & revelata, ut ſcriptum eſt, facie gloriam Domini ſpeculari, inquantum tibi ille, qui hujuſmodi cogitationem dedit, promendi dederit facultatem, enuntia nobis aliquam ineffabilis ſubſtantiæ portionem, & imaginem ſimilitudinis ejus ipſo adjuvante exprimere, inquantum potes, verbis enitere: quoniam niſi tu tantæ rei dux ac magiſter adfueris, velut lippientibus oculis proſpicere in eam tanti luminis repercuſſa fulgore cogitatio noſtra formidat. Intra ergo in illam, quæ noſtros arcet intuitus, myſteriorum Dei obſcuriſſimam nubem; quæſtiunculas in quibus abſolvendis me errare cognoſco, qui auctoritatem ſanctitatis tuæ fide magis ſequi volo, quàm rationis corde conceptæ falſa imagine depravari, primùm in memetipſo, deinde in libris corrige.* Apoc. 3. 7. 2. Cor. 3. 18.

3. *Ego ſiquidem in circumſpecta admodum ſimplicitate audiens credenſque Dominum Ieſum Chriſtum lumen eſſe de lumine, ſicut ſcriptum eſt,* Bene nuntiate diem de die ſalutare ejus; *& in Sapientia Salomonis,* Candor eſt enim lucis æternæ; *credebam Deum, quod licèt credere ut dignum eſt non valebam, tamen eſſe inæſtimabilis cujuſdam lucis infinitam magnitudinem, cujus nec qualitatem æſtimare, nec quantitatem metiri, nec ſpeciem fingere, quamquam ſublime cogitans mens humana ſufficeret, tamen eſſe illud quiddam quidquid eſt, cui adſit incomparabilis forma, inæſtimabilis pulcritudo, quam etiam carnalibus oculis ſaltem Chriſtus adſpiciat. Cùm ergo circa finem primi libri, ſicut procul dubio meminiſſe dignaris, cupiens comprobare Dominum Ieſum Chriſtum, id eſt hominem aſſumtum, ita divinam poſſidere potentiam, ut materia carnis humanæ, quam ſuſceperat, permaneret, quam tu illius viſceribus niſi aliud quàm infirmitatem periiſſe decernis, illius mihi nodus quæſtionis objectus eſt. Si, inquit, homo ille quem aſſumſit Chriſtus, in Deum verſus eſt, ergo localis eſſe non debuit. Cur ergo poſt reſurrectionem dixit,* Noli me tangere, nondum enim adſcendi ad Patrem meum? Pſal. 95. 2. Sap. 7. 26. Johan. 20. 17.

4. *Ego igitur elaborans approbare ubique eſſe Chriſtum virtute non opere, divinitate non carne; de unitate Dei & perſonarum trinitate hujuſmodi verba conſcripſi: Deus, inquam, unus eſt, & perſonæ tres ſunt. Deus indiſcretus eſt, perſonæ diſcretæ ſunt. Deus intra omnia, trans omnia eſt, ultima includit, media implet, ſumma tranſcendit, ultra univerſa & per univerſa diffunditur: perſonæ autem ſunt conſtantes, proprietate ſecernuntur, non confuſione miſcentur. Deus ergo unus eſt, & ubique eſt; quia & alius præter illum non eſt, & locus non eſt vacuus ubi eſſe alius poſſit. Ple-*

Classis II. An. 410.

na ſunt Deo omnia, & præter Deum nihil eſt. Ipſe eſt in Patre, ipſe in Filio, ipſe in Spiritu-ſancto: ac per hoc, Pater, & Filius, & Spiritus-ſanctus non plures dij, ſed ipſe unus eſt Deus: & non eſt ipſe Pater qui eſt Filius, nec Filius qui eſt Spiritus-ſanctus. Pater in Filio eſt, Filius in Patre, in utroque Spiritus-ſanctus: quia in tribus numero non ordine, id eſt perſonis non virtute diſcretis, unus atque indiviſibilis habitat Deus. Omnia quæ Patris ſunt, Filij ſunt; & quæ Filij ſunt, Patris ſunt; & quæ utriuſque ſunt, Spiritus-ſancti ſunt: quia æqualem, ſed eamdem, id eſt * unicam, non ſeparatam poſſidens ſubſtantiam Deitatis; & ideo vel majeſtate vel ætate alter alterum non præcedit, quia dividi quod plenum eſt non poteſt; nec eſt in plenitudine aliquid, quod poſſit plenitudinem reparare, & majorem uni, minorem alteri facere portionem. In perſonis autem non ita eſt: quia Patris perſona non eſt Filij, nec Filij perſona eadem eſt Spiritus-ſancti. Una virtus eſt, quam trina poſſidet virtus; una ſubſtantia eſt, in qua tria ſunt quæ ſubſiſtunt. Pater ergo, & Filius, & Spiritus-ſanctus majeſtate ubique ſunt, quia unum ſunt: perſonis tantùm apud ſe ſunt, quia tres ſunt. Et reliqua hujuſmodi texens, rem uſque deduxi, ut præſentes quidem & ubique eſſe perſonas, ſed illam, quæ ſupra cælos, trans maria, ultra inferos, una atque eadem eſt majeſtate, firmarem. Ex quo intelligi debere monſtrabam, hominem, quem Chriſtus aſſumſit, in Deum quidem verſum ſuſceptam non amiſiſſe naturam, non tamen quaſi quartam credi perſonam.

5. Sed tu vir cui cælum, ut arbitror, ipſum ſubtilitate cogitationum intrare conceſſum eſt; verax etenim eſt qui ait, Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt; (Matt. 5. 8.) ſuper omnia ſidera ad ipſam contemplationem altitudinem mundi cordis adtollis, ait non tamquam aliquod corpus debere cogitari Deum. Nam etiamſi quiſpiam animo lucem millies quam hujus ſolis clariorem intenſioremque confingat, nullam illic Dei ſimilitudinem comprehendi poſſe, quia corpus eſt omne quod cerni poteſt: ſed ſicut juſtitiam vel pietatem corpoream cogitare non poſſumus, niſi aliqua fortè nobis feminea corpora gentili vanitate fingamus; ita & Deum ſine aliqua phantaſiæ ſimulatione inquantum poſſumus cogitandum. Mihi autem, qui ſubtilitatem diſputationis tepido percipere admodum corde vix poſſum, videbatur nihil vivum ſecundùm ſubſtantiam ineſſe juſtitiæ, ideoque non poſſum adhuc Deum, id eſt, viventem naturam, juſtitiæ ſimilem cogitare; quia juſtitia non in ſe, ſed in nobis vivit; immo potiùs nos ſecundùm juſtitiam vivimus, ipſa verò juſtitia per ſe nequaquam vivit, niſi fortè non hujus humanæ æquitatis, ſed illa quæ Deus eſt, ſola aſſeratur eſſe juſtitia.

6. Unde confirmari me ex omnibus non ſolùm præſens tibi, ſed etiam pleniori epiſtolâ velim. Neque enim fas eſt, ut noſtri tantùm pedes ab iſta, in qua males ingredimur, erroris via, te monente revocentur. Cùm enim multi in illis in quibus habitamus inſulis, dum recto ad viam pergunt aggere, in tramitem tortuoſi hujus erroris incurrerint, eritne aliquis illic Auguſtinus, cujus auctoritati cedant, cujus doctrinæ credant, cujus ingenio ſuperentur? An fortè ex illo paternitatis affectu mavis me occulta commonitione dirigere, quàm velut comitem pravi itineris increpare? Sed mihi pro utilitate animæ, magis quàm pro ſæculi laude currere cupienti, non eſt inutilis, ac proinde etiam non amara coarguitio tua: maximè cùm & mihi & ceteris vitam ſimul laudemque paritura ſit. Nemo ſiquidem tam injuſtus eſſe, ut arbitror, poteſt, qui me ex eo quòd aliquando devia ſum ſecutus, ſtultitiæ denotare malit, quàm ex eo quod delegerim prudenter judicare cunctetur. Neque enim ſtulti æſtimandi ſunt, quos Paulus apoſtolus, ne in incertum currerent admonebat dicens, Sic currite ut comprehendatis: (1. Cor. 9. 24.) quia via iſta, quam currimus, non ſolùm relinquenda nobis, verùm etiam intercludenda atque præcidenda eſt, ne fortè etiam eos fallacis dilectionis ſimulatione fruſtrentur. Tu enim non editorum jam à me librorum lector, ſed probandorum emendator, ni fallor, electus es. Nam in illa epiſtola, quam in illis meis libellis velut præfatiunculam prætuli, hujuſmodi verba conſcripta ſunt: Placuit, inquam, fluctuantem fidei noſtræ cymbam, beati Auguſtini epiſcopi ſtabilire ſententiâ. Cur ergo vir doctrinæ hujus, quæ in Chriſto eſt, culmen, arguere palàm corrigendum de cetero filium dubitas, cùm ſententiæ tuæ anchora niſi morſum altiùs preſſerit, nos certiùs ſtabilire non poſſit? Non enim levis aut culpata quæſtio, in qua non ſolùm nihil profecit, verùm etiam poſt, ut à te fortiſſimè dictum eſt, idololatriæ crimen cæcitas noſtræ cogitationis incurrit. Hanc à te cautè prudenterque diſcuti vellem, ut doctrina tua ingeniique ſerenitas ita nebulam noſtræ mentis abſtergat, ut quod nunc cogitare non poſſumus, intelligentiæ à te lumine declaratum, oculis cordis videre valeamus. Incolumis ac beatus in æternum mei memor cæleſtia regna poſſideas, Domine ſancte ac beatiſſime papa.

* MSS. omnes, id eſt unitam.

EPISTOLA CXX. *

* Aliàs CCXXII. quæ autem 120. erat, nunc 148.

Conſentio ad quæſtiones de Trinitate ſibi propoſitas.

Fratri dilectiſſimo & in Chriſti viſceribus honorando CONSENTIO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta paulò poſt ſuperiorem. CAPUT I.

1. EGO propterea ut ad nos venires rogavi, quoniam in libris tuis valde ſum tuo delectatus ingenio. Proinde volui ut quædam noſtra opuſcula, quæ arbitratus ſum tibi eſſe neceſſaria, non procul à nobis poſitus, ſed potiùs apud nos legeres; ut ea quæ fortè minùs intellexiſſes, non difficulter præſens interrogares, atque ex noſtra ſermocinatione mutuoque colloquio, quantum Dominus & nobis promere, & tibi capere tribuiſſet, quid in libris tuis emendandum eſſet, ipſe cognoſceres, ipſe emendares. Ejus quippe es facultatis, ut poſſis ea quæ ſentiſ explicare: ejus porrò probitatis & humilitatis, ut merearis vera ſentire. Et nunc in eadem ſum, quæ nec tibi debet diſplicere, ſententia; unde te nuper admonui, ut in his quæ à nobis elaborata apud te legis, ſigna facias ad ea loca, quæ te movent, & cum his ad me venias, & de ſingulis quæras. Nondum quæ feciſti, exhortor ut facias. Rectè quippe verecundareris, ac te pigeret id agere, ſi vel ſemel voluiſſes, & me difficilem repeririſſes. Illud quoque dixeram, cùm à te audiſſem, quòd mendoſiſſimis fatigareris codicibus, ut in noſtris legeres, quos emendatiores poſſes ceteris invenire.

2. Quod autem petis, ut quæſtionem Trinitatis, hoc eſt de unitate divinitatis & diſcretione perſonarum, cautè prudenterque diſcutiam, ut doctrinæ meæ, ſicut dicis, ingeniique ſerenitas, ita nebulam veſtræ mentis abſtergat, ut quod nunc cogitare non poteſtis, intelligentiæ à me lumine declaratum quodammodo videre poſſitis: vide priùs utrùm iſta petitio cum tua ſuperiori definitio-

CLASSIS II. AN. 410. te concordet. Superiùs quippe in eadem ipſa epiſtola, in qua hoc petis, apud temetipſum definiſſe te dicis, ex fide veritatem magis quàm ex ratione percipi oportere. 1.Cor.1.17. *Si enim fides*, inquis, *ſancta Eccleſiæ ex diſputationis ratione, & non ex credulitatis pietate apprehenderetur, nemo præter philoſophos atque oratores beatitudinem poſſideret. Sed quia placuit*, inquis, *Deo, qui infirma hujus mundi elegit, ut confunderet fortia, per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes, non tam ratio requirenda, quàm auctoritas eſt ſequenda ſanctorum.* Vide ergo ſecundùm hæc verba tua, ne potiùs debeas, maximè de hac re, in qua præcipuè fides noſtra conſiſtit, ſolam ſanctorum auctoritatem ſequi, nec ejus intelligentiæ à me quærere rationem. Neque enim cùm cœpero te in tanti hujus ſecreti intelligentiam utcumque introducere (quod niſi Deus intus adjuverit, omnino non potero) aliud diſſerendo facturus ſum, quàm rationem ut potero redditurus: quam ſi à me, vel à quolibet doctore non irrationabiliter flagitas, ut quod credis intelligas, corrige definitionem tuam, non ut fidem reſpuas, ſed ut ea quæ fidei firmitate jam tenes, etiam rationis luce conſpicias.

3. Abſit namque ut hoc in nobis Deus oderit, in quo nos reliquis animantibus excellentiores creavit. Abſit, inquam, [a] ut ideo credamus, ne rationem accipiamus ſive quæramus; cùm etiam credere non poſſemus, niſi rationales animas haberemus. Ut ergo in quibuſdam rebus ad doctrinam ſalutarem pertinentibus, quas ratione nondum percipere valemus, ſed aliquando valebimus, fides præcedat rationem, qua cor mundetur, ut magnæ rationis capiat & perferat lucem, hoc utique rationis eſt. Et ideo rationabiliter dictum eſt per Prophetam; Iſa. 7. 9. ſec. LXX. *Niſi credideritis non intelligetis.* Ubi procul dubio diſcrevit hæc duo, deditque conſilium, quò priùs credamus, ut id quod credimus intelligere valeamus. Proinde ut fides præcedat rationem, rationabiliter viſum eſt. Nam ſi hoc præceptum rationabile non eſt, ergo irrationabile eſt. abſit. Si igitur rationabile eſt, ut ad magna quædam, quæ capi nondum poſſunt, fides præcedat rationem, proculdubio quantulacumque ratio quæ hoc perſuadet, etiam ipſa antecedit fidem.

1. Pet. 3. 15. 4. Propterea monet apoſtolus Petrus, paratos nos eſſe debere ad reſponſionem omni poſcenti nos rationem, de fide & ſpe noſtra: quoniam ſi à me infidelis rationem poſcit fidei & ſpei meæ, & video quòd antequam credat capere non poteſt, hanc ipſam ei reddo rationem, in qua ſi fieri poteſt, videat quàm præpoſterè ante fidem poſcat rationem earum rerum, quas capere non poteſt. Si autem jam fidelis rationem poſcat, ut quòd credit intelligat, capacitas ejus intuenda eſt, ut ſecundùm rationem redditam ſumat fidei ſuæ quantam poteſt intelligentiam; majorem, ſi plus capit; minorem, ſi minùs: dum tamen quouſque ad plenitudinem cognitionis perfectionemque perveniat, ab itinere fidei non recedat. Phil. 3. 15. & 16. Hinc eſt quod dicit Apoſtolus, *Et tamen ſi quid aliter ſapitis, id quoque vobis Deus revelabit: verumtamen in quod pervenimus, in eo ambulemus.* Jam ergo ſi fideles ſumus, ad fidei viam pervenimus, quam ſi non dimiſerimus, non ſolùm ad tantam intelligentiam rerum incorporearum & incommutabilium, quanta in hac vita capi non ab omnibus poteſt, verùm etiam ad ſummitatem con- A templationis, quam dicit Apoſtolus, *facie ad faciem*, ſine dubitatione perveniemus. CLASSIS II. AN. 410. 1 Cor. 13. 12. Nam quidam etiam minimi, & tamen in via fidei perſeverantiſſimè gradientes, ad illam beatiſſimam contemplationem perveniunt: quidam verò quid ſit natura inviſibilis, incommutabilis, incorporea, utcumque jam ſcientes, & viam quæ ducit ad tantæ beatitudinis manſionem, quoniam ſtulta illis videtur, quod eſt Chriſtus crucifixus, tenere recuſantes, ad quietis ipſius penetrale, cujus jam luce mens eorum ve- B lut in longinqua radiante perſtringitur, pervenire non poſſunt.

5. Sunt autem quædam, quæ cùm audierimus, non eis accommodamus fidem, & ratione nobis redditâ vera eſſe cognoſcimus, quæ credere non valemus. Et univerſa Dei miracula ideo ab infidelibus non creduntur, quia eorum ratio non videtur. Et revera ſunt, de quibus ratio reddi non poteſt, non tamen non eſt. Quid enim eſt in rerum natura, quod irrationabiliter fecerit Deus? Sed quorum- C dam mirabilium operum ejus, etiam expedit tantiſper occultam eſſe rationem, ne apud animos faſtidio languidos, ejuſdem rationis cognitione vileſcant. Sunt enim, & multi ſunt, qui plus tenentur admiratione rerum quàm cognitione cauſſarum, ubi miracula mira eſſe deſiſtunt, & opus eſt eos ad inviſibilium fidem viſibilibus miraculis excitari, ut caritate purgati, eò perveniant, ubi familiaritate veritatis mirari deſiſtant. Nam & in theatris homines funambulum mirantur, muſicis delectantur: D in illo ſtupet difficultas; in his retinet paſcitque jocunditas.

6. Hæc dixerim, ut fidem tuam ad amorem intelligentiæ cohorter, ad quam ratio vera perducit, & cui fides animum præparat. Nam illa quæ perſuaſit, in ea Trinitate quæ eſt Deus, Filium Patri non eſſe coæternum, vel alterius eſſe ſubſtantiæ, atque aliqua parte diſſimilem, & eo modo inferiorem Spiritum-ſanctum; itemque illa quæ perſuaſit, Patrem & Filium unius ejuſdemque, Spiritum verò E ſanctum alterius eſſe ſubſtantiæ, non ideo quia ratio eſt, ſed quia falſa ratio eſt, cavenda & deteſtanda dicenda eſt. Nam ſi ratio vera eſſet, non utique erraſſet. Quapropter ſicut non ideo debes omnem vitare ſermonem, quia eſt & ſermo falſus; ita non debes omnem vitare rationem, quia eſt & falſa ratio. Hoc & de ſapientia dixerim. Neque enim propterea ſapientia vitanda eſt, quia eſt & falſa ſapientia, cui ſtultitia eſt Chriſtus crucifixus, qui eſt Dei Virtus, & Dei Sapientia: & ideo per 1.Cor.1.24. F hanc ſtultitiam prædicationis placuit Deo ſalvos facere credentes; quoniam quod ſtultum eſt Dei, Ibid. 25. ſapientius eſt hominibus. Hoc quibuſdam philoſophorum & oratorum, non veram viam, ſed veri ſimilem ſectantibus, & in ea ſeipſos alioſque fallentibus, perſuaderi non potuit, quibuſdam verò eorum potuit. Et quibus potuit, neque ſcandalum eſt Chriſtus crucifixus, neque ſtultitia: in iis enim ſunt, quibus vocatis Judæis & Græcis, Dei Virtus eſt & Dei Sapientia. In qua via, id eſt in cujus Chri- G ſti crucifixi fide, qui ejus rectitudinem per Dei gratiam comprehendere potuerunt, etſi philoſophi appellati ſunt ſive oratores, profectò humili pietate confeſſi ſunt, ſibi longè excellentiùs in ea fuiſſe prævios piſcatores, non ſolùm credendi firmiſſimo robore, verùm etiam intelligendi certiſſima veritate. Cùm enim didiciſſent, ad hoc electa ſtulta

[a] Sic emendavimus ad MS. unum Vaticanum, legebatur enim in aliis codicibus, *Abſit inquam ne ideo credamus ut rationem &c.*

Classis II. an. 410.

eſſe mundi & infirma, ut fortia & ſapientia confunderentur, ſeque cognoviſſent fallaciter ſapere, & imbecilliter prævalere; confuſi ſalubriter, facti ſunt ſtulti & infirmi, ut per ſtultum & infirmum Dei, quod ſapientius & fortius eſt hominibus, inter electa ſtulta & infirma fierent veraciter ſapientes, & efficaciter fortes.

Caput II.

7. Cui autem niſi veriſſimæ rationi fidelis pietas erubeſcit, ut quamdam idololatriam, quam in corde noſtro ex conſuetudine viſibilium conſtituere conatur humanæ cogitationis infirmitas, non dubitemus evertere; nec audeamus credere, ita eſſe Trinitatem, quam inviſibilem & incorpoream atque incommutabilem colimus, quaſi tres quaſdam viventes moles, licèt maximas & pulcherrimas, ſuorum tamen ſpatiis propriis terminatas, & ſibimet in ſuis locis contigua propinquitate cohærentes, ſive una earum ſit in medio conſtituta, ut duas dirimat ſibi ex lateribus ſingulis junctas, ſive in modum trigoni duas ceteras unaquæque contingat, ut nulla ab aliqua ſeparetur; earumque trium tantarum ac talium perſonarum, licèt in grandi valde, molibus tamen à ſummo & imo & circumquaque terminatatum, unam eſſe divinitatem aliquam quartam, nec talem qualis eſt una ex illis, ſed communem omnibus tamquam [a] numen omnium, & in omnibus & in ſingulis totum, per quam unam divinitatem dicatur eadem Trinitas unus Deus; ejus tres perſonas nuſquam eſſe niſi in cælis, illam verò divinitatem nuſquam non eſſe, ſed ubique præſentem: ac per hoc rectè quidem dici, Deum & in cælo eſſe & in terra, propter illam divinitatem quæ ubique eſt, tribuſque communis; non autem rectè dici, Patrem eſſe in terra vel Filium vel Spiritum-ſanctum, cùm huic Trinitati ſedes nonniſi in cælo ſit. Iſtam * cogitationis carnalis compoſitionem vanumque figmentum ubi vera ratio labefactare incipit, continuò illo intus adjuvante atque illuminante, qui cum talibus idolis in cordibus noſtris habitare non vult, ita iſta confringere, atque à fide noſtra quodammodo excutere feſtinamus, ut ne pulverem quidem ullum talium phantaſmatum illic remanere patiamur.

* Aliàs epiſtola LXXXV. ab hoc verbo incipiebat: Cogitationis &c.

8. Quamobrem niſi rationem diſputationis, qua forinſecùs admoniti, ipſâ intrinſecùs veritate lucente, hæc falſa eſſe perſpicimus, fides in corde noſtro anteceſſiſſet, quæ nos indueret pietate, nonne incaſſum quæ vera ſunt audiremus? Ac per hoc quoniam id quod ad eam pertinebat fides egit, ideo ſubſequens ratio aliquid eorum quæ inquirebat invenit. Falſæ itaque rationi, non ſolùm ratio vera, qua id quod credimus intelligimus, verùm etiam fides ipſa rerum nondum intellectarum ſine dubio præferenda eſt. Melius eſt enim quamvis nondum viſum, credere quod verum eſt, quàm putare te verum videre quod falſum eſt. Habet namque fides oculos ſuos, quibus quodammodo videt verum eſſe, quod nondum videt, & quibus certiſſimè videt, nondum ſe videre quod credit. Porrò autem qui vera ratione jam quod tantummodo credebat intelligit, profectò præponendus eſt ei, qui cupit adhuc intelligere quod credit: ſi autem nec cupit, & ea, quæ intelligenda ſunt, credenda tantummodo exiſtimat, cui rei fides proſit ignorat. Nam PIA FIDES ſine ſpe & ſine caritate eſſe non vult. Sic igitur homo fidelis debet credere quod nondum videt, ut viſionem & ſperet & amet.

Classis II. an. 410.

9. Et viſibilium quidem rerum præteritarum, quæ temporaliter tranſierunt, ſola fides eſt; quoniam non adhuc videnda ſperantur, ſed facta & tranſacta creduntur; ſicut eſt illud, quòd Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt & reſurrexit, nec jam moritur, & mors ei ultrà non dominabitur. (1 Pet 3 18. Rom. 14. 9. Rom. 6. 9.) Ea verò quæ nondum ſunt, ſed futura ſunt, ſicut noſtrorum ſpiritalium corporum reſurrectio, ita creduntur ut etiam videnda ſperentur: ſed oſtendi modò, nullo poſſunt modo. Quæ verò ita ſunt ut neque prætereant, neque futura ſint, ſed æterna permaneant, partim ſunt inviſibilia, ſicut juſtitia, ſicut ſapientia; partim viſibilia, ſicut Chriſti immortale jam corpus: ſed inviſibilia intellecta conſpiciuntur, ac per hoc & ipſa modo quodam ſibi congruo videntur: & cùm videntur, multo certiora ſunt quàm ea, quæ corporis ſenſus adtingit; ſed ideo dicuntur inviſibilia, quia oculis iſtis mortalibus videri omnino non poſſunt. At illa quæ viſibilia ſunt permanentia, poſſunt, ſi oſtendantur, etiam his mortalibus oculis conſpici, ſicut ſe Diſcipulis poſt reſurrectionem Dominus oſtendit, ſicut etiam poſt adſcenſionem apoſtolo Paulo & Stephano diacono. (Act. 1. Matt. 28. Mar. 16. Luca 24. Joan. 20. & cap 21. Act. 9. 4. Act. 7. 55.)

10. Proinde iſta viſibilia permanentia ita credimus, ut etiamſi non demonſtrentur, ſperemus ea nos quandoque viſuros; nec ea conemur ratione vel intellectu comprehendere, niſi ut ea, quia viſibilia ſunt, ab inviſibilibus diſtinctiùs cogitemus: & cùm cogitatione qualia ſint imaginamur, ſatis utique novimus ea nobis nota non eſſe. Nam & Antiochiam cogito incognitam, ſed non ſicut Carthaginem cognitam. Illam quippe viſionem cogitatio mea fingit, hanc recolit; nequaquam tamen dubito, ſive quod de illa teſtibus multis, ſive quod de iſta meis adſpectibus credidi. Juſtitiam verò & ſapientiam & quidquid ejuſmodi eſt, non aliter imaginamur, aliter contuemur, ſed hæc inviſibilia ſimplici mentis atque rationis intentione intellecta conſpicimus, ſine ullis formis & molibus corporalibus, ſine ullis liniamentis figuriſque membrorum, ſine ullis localibus ſive finibus ſive ſpatiis infinitis. Ipſumque lumen, quo cuncta iſta diſcernimus, in quo nobis ſatis apparet quid credamus incognitum, quid cognitum teneamus, quam formam corporis recordemur, quam cogitatione fingamus, quid corporis ſenſus adtingat, quid imaginetur animus ſimile corpori, quid certum & omnium corporum diſſimillimum intelligentia contempletur: hoc ergo lumen ubi hæc cuncta dijudicantur, non utique, ſicut hujus ſolis & cujuſque corporei luminis fulgor, per localia ſpatia circumquaque diffunditur, mentemque noſtram quaſi viſibili candore illuſtrat, ſed inviſibiliter & ineffabiliter, & tamen intelligibiliter lucet, tamque nobis certum eſt, quàm nobis efficit certa, quæ ſecundùm ipſum cuncta conſpicimus.

11. Cùm igitur tria ſint rerum genera quæ videntur, unum corporalium, ſicut hoc cælum & hæc terra, & quidquid in eis corporeus ſenſus cernit & tangit; alterum ſimile corporalibus, ſicut ſunt ea quæ ſpiritu cogitata imaginamur, ſive recordata vel [b] oblita quaſi corpora contuemur, unde ſunt etiam viſiones quæ vel in ſomnis, vel in aliquo mentis exceſſu, his quaſi localibus quantitatibus ingeruntur; tertium ab utroque diſcretum, quod neque ſit corpus, neque ullam habeat ſimili-

[a] Lov. tamquam unum omnium. At MSS. habent hic, numen.

[b] Lov. oblata. At MSS oblita.

Classis II. An. 410.

tudinem corporis, ſicut eſt ſapientia, quæ mente intellecta conſpicitur, & in cujus luce de his omnibus veraciter judicatur: in quo iſtorum genere credendum eſt eſſe iſtam, quam noſſe volumus, Trinitatem? Profectò aut in aliquo, aut in nullo. Si in aliquo, eo utique quod eſt aliis duobus præſtantius, ſicut eſt ſapientia; quod ſi donum ejus in nobis eſt, & minus eſt quàm illa ſumma & incommutabilis, quæ Dei Sapientia dicitur, puto quòd non debemus dono ſuo inferius cogitare donantem: ſi autem aliquis ſplendor ejus in nobis eſt, quæ noſtra ſapientia dicatur, quantumcumque ejus per ſpeculum & in ænigmate capere poſſumus, oportet eam & ab omnibus corporibus, & ab omnibus corporum ſimilitudinibus ſecernamus.

12. Si autem in nullo iſtorum genere putanda eſt iſta Trinitas, & ſic eſt inviſibilis, ut nec mente videatur; multo minùs de illa bujuſmodi opinionem habere debemus, ut eam rebus corporalibus vel corporalium rerum imaginibus ſimilem eſſe credamus. Non enim corpora pulcritudine molis aut magnitudine ſuperat, ſed diſſimilitudine ac diſparilitate naturæ: & ſi diſcreta eſt à comparatione bonorum animi noſtri, qualia ſunt ſapientia, juſtitia, caritas, caſtitas, & cetera talia, quæ profectò mole corporis non pendimus, nec eorum quaſi corporeas formas cogitatione figuramus, ſed ea quando rectè intelligimus, ſine aliqua corpulentia vel ſimilitudine corpulentiæ in luce mentis adſpicimus; quanto eſt ab omnium qualitatum & quantitatum corporalium comparatione diſcretior? Non eam tamen à noſtro intellectu omnino abhorrere Apoſtolus teſtis eſt, ubi ait, *Inviſibilia enim à conſtitutione mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque ejus virtus ac divinitas.* [Rom. 1. 20.] Ac per hoc cùm eadem Trinitas fecerit & corpus & animam, ſine dubitatione eſt utroque præſtantior. Anima itaque conſiderata, maximè humana & rationalis atque intellectualis, quæ ad ejus imaginem facta eſt, ſi cogitationes noſtras & intelligentias non evicerit, ſed ejus quod habet præcipuum, id eſt ipſam mentem atque intelligentiam mente atque intelligentiâ potuerimus apprehendere, non erit fortaſſis abſurdum, ut eam ad ſuum quoque Creatorem intelligendum, ipſo adjuvante meditemur adtollere. Si autem in ſeipſa deficit, ſibique ſuccumbit, piâ fide contenta ſit quamdiu peregrinatur à Domino, donec fiat in homine quod promiſſum eſt, faciente illo *qui potens eſt*, ſicut ait Apoſtolus, *facere ſupra quàm petimus aut intelligimus.* [Eph. 3. 20.]

Caput III.

[* Quæ ſequuntur uſque ad hæc verba, *Reſtat itaque* &c n. 17. decrant in epiſtola quæ olim fuit LXXXV.]

13. * Quæ cùm ita ſint, interim volo ut legas ea, quæ ad iſtam quæſtionem pertinentia jam multa conſcripſimus; illa etiam, quæ in manibus habemus, & propter magnitudinem tam difficilis quæſtionis, nondum poſſumus explicare. Nunc verò tene inconcuſſa fide, Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum eſſe Trinitatem, & tamen unum Deum; non quòd ſit eorum communis quaſi quarta divinitas, ſed quòd ſit ipſa ineffabilis & inſeparabilis Trinitas. Patremque ſolum genuiſſe Filium, Filiumque ſolum à Patre genitum, Spiritum verò ſanctum & Patris & Filij eſſe Spiritum. Et quidquid tibi, cùm iſta cogitas, corporeæ ſimilitudinis occurrerit, [a] abige, abnue, nega, reſpue, abjice, fuge. Non enim parva eſt inchoatio cognitionis Dei, ſi antequam poſſimus noſſe quid ſit, incipiamus jam noſſe quid non ſit. Intellectum verò valde ama; quia & ipſæ Scripturæ ſanctæ, quæ magnarum rerum ante intelligentiam ſuadent fidem, niſi eas rectè intelligas, utiles tibi eſſe non poſſunt. Omnes enim hæretici, qui eas in auctoritate recipiunt, ipſas ſibi videntur ſectari, cùm ſuos potiùs ſectentur errores; ac per hoc non quòd eas contemnant, ſed quòd eas non intelligant, hæretici ſunt.

14. Tu autem cariſſime, ora fortiter & fideliter, ut det tibi Dominus intellectum, ac ſic ea, quæ forinſecùs adhibet diligentia præceptoris ſive doctoris, poſſint eſſe fructuoſa: quoniam *neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus*: [1. Cor. 3. 7.] cui dicimus, *Pater noſter qui es in cælis*; [Matt. 6. 9.] non quia ibi eſt, & hîc non eſt, qui præſentiâ incorporeâ ubique eſt totus, ſed quia in eis habitare dicitur, quorum pietati adeſt, & hi maximè in cælis ſunt; ubi etiam noſtra converſatio eſt, ſi nos os noſtrum veraciter ſurſum cor habere reſpondeat. Nam & ſi carnaliter acceperimus quod ſcriptum eſt, *Cælum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum*; [Iſa. 66. 1.] & ibi & hîc eum eſſe credere debemus: quamvis non totum ibi, quia hîc eſſent pedes; nec totum hîc, quia ibi eſſent ſuperiores corporis partes. Quam cogitationem carnalem, rurſum illud nobis excutere, quod de illo ſcriptum eſt, poteſt, *Qui cælum menſus eſt palmo, & terram pugillo*. [Iſa. 40. 12.] Quis enim ſedeat in ſpatio palmi ſui, aut in tanto loco pedes ponat, quantum ejus pugnus apprehendit? Niſi fortè intantum caro vana progreditur, ut ei parum ſit humana membra ſubſtantiæ Dei tribuere, ſi ea non etiam monſtruoſa confingat, ubi palmus lumbis, & pugillus ambabus palmis conjunctis, ſit latior. Sed hæc dicuntur, ut cùm ſibi non conveniunt quæ carnaliter audimus, eis ipſis admoniti, ineffabiliter ſpiritualia cogitemus.

15. Unde etiam ſi corpus Domini, quod de ſepulcro excitatum levavit in cælum, nonniſi ſpecie humana membriſque cogitamus; non tamen ita putandum eſt ſedere ad dexteram Patris, ut ei Pater ad ſiniſtram ſedere videatur. In illa quippe beatitudine, quæ omnem ſuperat humanum intellectum, ſola dextera eſt; & eadem dextera, ejuſdem beatitudinis nomen eſt. Proinde nec illud quod poſt reſurrectionem ſuam dixit Mariæ, *Noli me tangere, nondum enim adſcendi ad Patrem meum*, [Johan. 20. 17.] tam abſurdè accipiendum eſt, ut exiſtimemus eum, cùm adſcendiſſet, voluiſſe à feminis tangi, qui ſe tangendum viris antequam adſcenderet præbuit. Sed Mariæ profectò, in qua figurata Eccleſia eſt, quando illud dixit, intelligi voluit tunc adſcendiſſe ad Patrem, cùm illum Patri cognovit æqualem; & tali fide illum ſalubriter tetigit, ne ſi hoc ſolùm eum eſſe crederet quod in carne apparuerat, non bene tangeret. Sic eum Photinus hæreticus tetigit, qui hominem tantummodo credidit.

16. Et ſi fortè aliud in his verbis Domini aptius meliuſque intelligi poteſt, opinio tamen qua putatur ſubſtantia Patris eſſe in cælo, ſecundùm quòd Pater una in Trinitate perſona eſt, divinitas verò non in cælo tantùm, ſed ubique eſt: quaſi aliud ſit Pater, aliud divinitas ejus, quæ illi communis eſt cum Filio & cum Spiritu-ſancto: ut ipſa Trinitas, tamquam locis corporalibus & tamquam corporea ſit, divinitas verò una trium perſonarum

[a] In MSS. deeſt, *abige*.

ubique

Classis II. An. 410.

ubique ſit præſens, & ipſa ſola tamquam incorporea ubique ſit tota, ſine dubitatione reſpuenda. Si enim qualitas eorum eſſet, (quod abſit, ut in Patre aut Filio aut Spiritu-ſancto aliud ſit qualitas, aliud ſubſtantia,) tamen ſi eorum qualitas eſſe poſſet, utique ampliùs alicubi quàm [a] in ſua ſubſtantia eſſe non poſſet: ſi autem ſubſtantia eſt, & alia eſt quàm ſunt ipſi; alia ſubſtantia eſt: quod nihilominus falſiſſimè creditur.

17. Sed ſi fortè minùs intelligis inter ſubſtantiam & qualitatem quid interſit; hoc certè faciliùs advertis, quòd & divinitas Trinitatis (quæ putatur alia eſſe quàm eſt ipſa Trinitas, & propter hanc dici non tres deos, ſed unum Deum, quoniam ipſa eſt tribus una communis) aut ſubſtantia eſt, aut non eſt ſubſtantia. Si ſubſtantia eſt, & alia eſt quàm Pater, aut Filius, aut Spiritus-ſanctus, aut eadem ſimul Trinitas; proculdubio alia ſubſtantia eſt: hoc autem veritas refellit & reſpuit. Si autem non eſt ſubſtantia iſta divinitas, & ipſa eſt Deus, quia ipſa eſt ubique tota, non illa Trinitas: ergo Deus non eſt ſubſtantia. quis hoc catholicus dixerit? Item ſi non eſt ſubſtantia iſta divinitas, & ſecundùm hanc eſt Trinitas unus Deus, quòd hæc una eſt in tribus; non debuit dici Pater & Filius & Spiritus-ſanctus unius ſubſtantiæ, ſed unius divinitatis quæ non eſt ſubſtantia. Agnoſcis autem in fide catholica, quoniam hoc eſt verum, hoc eſt confirmatum, quòd Pater & Filius & Spiritus-ſanctus, ideo cùm ſit Trinitas, unus eſt Deus; quia inſeparabiliter ſunt unius ejuſdemque ſubſtantiæ, vel (ſi hoc meliùs dicitur) eſſentiæ. Nam nonnulli noſtri, & maximè Græci, Trinitatem quæ Deus eſt, magis [a: Vide.] eſſentiam, quàm unam ſubſtantiam eſſe dixerunt; aliquid inter hæc duo nomina intereſſe arbitrantes, vel intelligentes: unde nunc diſputare non eſt opus; quòd etſi divinitatem iſtam, quæ aliud exiſtimatur eſſe quàm ipſa Trinitas, non ſubſtantiam ſed eſſentiam dixerimus, eadem falſitas conſequetur. Si enim alia eſt quàm ipſa Trinitas, altera erit eſſentia: quod abſit ut catholicus ſentiat. Reſtat itaque ut ita credamus unius eſſe ſubſtantiæ Trinitatem, ut ipſa eſſentia non aliud ſit quàm ipſa Trinitas. Ad quam videndam quantumlibet in hac vita proficiamus, per ſpeculum erit & in ænigmate quod videbimus. Cùm verò, quod in reſurrectione promittitur, ſpiritale corpus habere cœperimus, ſive illam mente, ſive [b] mirabili modo, quoniam ineffabilis eſt ſpiritalis corporis gratia, etiam corpore videamus; non tamen per locorum intervalla, nec in parte minorem, in parte majorem, quoniam non eſt corpus, & ubique tota eſt, pro noſtra capacitate videbimus.

Caput IV.

18. Quod verò poſuiſti in epiſtola tua, videri tibi, vel potiùs quod *videbatur tibi, nihil vivum ſecundùm ſubſtantiam ineſſe juſtitiæ, ideoque te non poſſe adhuc Deum, id eſt viventem naturam, juſtitiæ ſimilem cogitare: quia juſtitia*, ſicut dicis, *non in ſe, ſed in nobis vivit; immo nos potiùs ſecundùm illam vivimus, ipſa verò per ſe juſtitia nequaquam vivit.* Ad hoc ut tibi ipſe reſpondeas, illud intuere, utrùm rectè dici poſſit, vitam ipſam non vivere, qua fit ut vivat quidquid non falsò dicimus vivere. Puto enim abſurdum tibi videri, ut per vitam vivatur, & vita non vivat. Porrò ſi vita ipſa præcipuè vivit, qua vivit omne quod vivit, recole obſecro quas dicat Scriptura divina animas mortuas; profectò invenies injuſtas, impias, infideles. Nam licèt per illas vivant corpora impiorum, de quibus dictum eſt, quòd *mortui ſepeliant mortuos ſuos*; & ibi intelligantur etiam iniquæ animæ non eſſe ſine aliqua vita; neque enim aliter ex eis poſſent corpora vivere, niſi qualicumque vitâ, qua omnino animæ carere non poſſunt, unde immortales meritò vocantur: non tamen ob aliud amiſsâ juſtitiâ dicuntur mortuæ, niſi quia & animarum, licèt immortaliter qualicumque vitâ viventium, verior & major vita juſtitia eſt, tamquam vita vitarum, quæ cùm ſint in corporibus, etiam ipſa corpora viva ſunt, quæ per ſeipſa vivere nequeunt. Quapropter ſi animæ non poſſunt, niſi etiam in ſeipſis utcumque vivere, quia ex eis vivunt & corpora, à quibus deſerta moriuntur: quanto magis vera juſtitia etiam in ſeipſa vivere intelligenda eſt, ex qua ſic vivunt animæ, ut hac amiſsâ mortuæ nuncupentur, quamvis quantulacumque vitâ non deſinant vivere.

Matt. 8. 22.

19. Ea porrò juſtitia quæ vivit in ſeipſa, proculdubio Deus eſt, atque incommutabiliter vivit. Sicut autem hæc cùm ſit in ſeipſa vita, etiam nobis fit vita, cùm ejus efficimur utcumque participes: ita cùm in ſeipſa ſit juſtitia, etiam nobis fit juſtitia, cùm ei cohærendo juſtè vivimus, & tanto magis minuſve juſti ſumus, quanto magis illi minuſve cohæremus. Unde ſcriptum eſt de unigenito Filio Dei, cùm ſit utique Patris Sapientia atque Juſtitia, & ſemper in ſeipſa ſit, quòd *factus ſit nobis a Deo Sapientia & Juſtitia, & Sanctificatio & Redemtio: ut quemadmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Quod quidem & ipſe vidiſti, addendo atque dicendo, *niſi forte non hæc humana æquitatis, ſed illa quæ Deus eſt, ſola eſſe aſſeratur juſtitia.* Eſt planè ille ſummus Deus vera juſtitia, vel ille verus Deus ſumma juſtitia, QUAM PROFECTO ESURIRE & ſitire, ea noſtra eſt in hac peregrinatione juſtitia, & qua poſtea ſaturari, ea noſtra eſt in æternitate plena juſtitia. Non ergo Deum noſtræ juſtitiæ ſimilem cogitemus, ſed cogitemus nos potiùs tanto ſimiliores Deo, quanto eſſe poterimus ejus participatione juſtiores.

1. Cor. 1. 30.

20. Si ergo cavendum eſt ne juſtitiæ noſtræ ſimilem putemus Deum, quoniam lumen quod illuminat, incomparabiliter excellentius eſt illo quod illuminatur: quanto magis caveri oportet, ne aliquid inferius & quodammodo decoloratius eum eſſe credamus, quàm eſt noſtra juſtitia. Quid eſt autem aliud juſtitia, cùm in nobis eſt, vel quælibet virtus qua rectè ſapienterque vivitur, quàm interioris hominis pulcritudo? Et certè ſecundùm hanc pulcritudinem magis quàm ſecundùm corpus, facti ſumus ad imaginem Dei. Unde nobis dicitur, *Nolite conformari huic ſæculo, ſed reformamini in novitate mentis veſtræ, ad probandum vos quæ ſit voluntas Dei, quod bonum & beneplacitum & perfectum.* Si ergo non in mole neque in diſtantibus per loca ſua partibus, ſicut corpora ſive cernuntur ſive cogitantur; ſed in virtute intelligibili, qualis eſt juſtitia, mentem dicimus ſeu novimus ſeu volumus pulcram, & ſecundùm hanc pulcritudinem reformamur ad imaginem Dei: profectò ipſius Dei, qui nos formavit & reformat ad imaginem ſuam, non in aliqua mole corporea ſuſpicanda eſt pulcritudo; eoque juſtorum mentibus credendus eſt incomparabiliter pulcrior, quo eſt incomparabiliter juſtior. [*]

Rom. 12. 2.

[*] Hic deſinebat epiſtola, quæ olim erat XXXV.

[a] Lov. quàm ſua eſſe non poſſet. At MSS. habent, quàm in ſua eſſe ſubſtantia non poſſet: præter aliquot, in quibus omittitur vox, ſubſtantia.

[b] In MSS. pluribus, irrationabili modo.

Classis II. An. 410.

Hæc dilectionem tuam, quantum ad uſitatum epiſtolarum modum adtinet, prolixiùs forſitan quàm exſpectabas; quantum autem ad tam magnæ rei quæſtionem, breviter admonuiſſe ſuffecerit: non ut ſatis ſit eruditioni tuæ, ſed ut aliis quoque lectis vel auditis diligenter inſtructus, ipſe uberiùs tua ſecus dicta redarguas: quod eſt utique tanto melius, quanto ſit humiliùs & fideliùs.

* *Aliàs* LVIII. *quæ autem* 121 *erat, nunc* 130.

EPISTOLA CXXI. *

Paulinus Nolenſis epiſcopus Auguſtino proponit quæſtiones aliquot primùm de pſalmis, tum de Apoſtolo, & ad extremum de Evangelio.

Scripta circ. an. 410. Caput I.

1. D*E paucis quæ nunc jam ad navem currente litterarum perlatore, & mihi in ipſius feſtinatione properanti in mentem venerunt, ne ſine corollario mihi reſcribas, aliqua proponam: quæ ſi fortè lucida ſunt, & mihi videntur obſcura, nemo prudentum filiorum, qui fortè de noſtris in hora lectiunculæ hujus circa te ſteterint, de inſipientia mea rideat, ſed potiùs benevolentiâ fraternæ caritatis faveat inſtruendo, ut efficiar videntium particeps & ex doctrina tua illuminatis mentibus conſiderantium mirabilia de Lege Domini.*

Quæſtiones ex Pſalmis. Prima de Pſal. 15. 3.

2. *Dic ergo mihi benedicte doctor Iſraël, quid ſit quod dicitur in Pſalmo decimo-quinto*, Sanctis qui in terra ſunt ejus, mirificavit omnes voluntates ſuas inter illos. Multiplicatæ ſunt enim infirmitates eorum; poſtea acceleraverunt. *Quos ait ſanctos, qui in terra ſunt ſancti? Num illos Judæos, qui filij carnis Abrahæ, & non filij repromiſſionis excluduntur à ſemine, quod in Iſaac vocatum eſt; ideo ſanctos in terra, quia ſancti genere carnali, vità autem ſenſuque terreni ſunt; qui terrena ſapiunt, & carnali obſervantia in vetuſtate litteræ conſeneſcunt; non renaſcentes in novam creaturam, quia non receperunt eum, per quem vetera tranſierunt, & facta ſunt nova? Sic enim fortè eos in hoc Pſalmo ſanctos appellat, quemodo & in Evangelio juſtos, ubi dicit, Non veni vocare juſtos, ſed peccatores: id eſt illos juſtos, qui in ſanctitate generis & littera legis gloriantur. Quibus dicitur, Nolite gloriari in patre Abraham: quia potens eſt Deus de lapidibus iſtis excitare filios Abrahæ. Quorum forma in illo Phariſæo proponitur, qui juſtitias ſuas tamquam neſcienti Domino recolens, prædicabat in templo; non orans ut exaudiretur, ſed exigens quaſi debitum meriti pro operibus bonis quidem, ſed ingratis Deo: quia quod juſtitiâ ædificaverat, ſuperbiâ deſtruebat: nec idipſum ſilentio, ſed voce clamabat, ut appareret eum non divinis auribus loqui, qui & ab hominibus vellet audiri. Atque ideo non placuit Deo, quia placebat ſibi: quoniam diſſipavit Dominus oſſa hominum ſibi placentium. Confuſi ſunt, inquit, quia ſprevit illos, qui cor humile & contribulatum non ſpernit.*

(Margin: Rom. 9. 8. 7. — Mat. 9. 13. — Matt. 3. 9. — Luca 18. 11. — Pſal. 52. 6.)

Luc. 18. 10.

3. *Denique & in ipſa Evangelij parabola, qua Phariſæi & Publicani perſona confertur, evidenter oſtendit ipſe Dominus quid in homine ſuſcipiat, quid repellat, ſicut ſcriptum eſt;* Quia Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. *Ideo proteſtatur magis juſtificatum abiiſſe è templo Publicanum de confeſſione peccatorum ſuorum, quàm Phariſæum de imputatione juſtitiarum ſuarum. Meritò autem ille laudator ſui, repudiatus abſceſſit à facie Dei, qui cùm ipſo nomine peritiam Legis præferret, oblitus fuerat in Propheta dicentem Dominum, Super quem habitabo niſi ſuper humilem & quietum, & trementem ſermones meos? Ille autem in corde contrito ſui accuſator accipitur, &* A *obtinet veniam de confeſſis peccatis propter gratiam humilitatis, ſancto illo Phariſæo (quales Judæi ſancti ſunt) reportante ſarcinam peccatorum de jactantia ſanctitatis. Ipſius nimirum ſunt forma Judæi illi, de quibus Apoſtolus ait, quòd ſuam juſtitiam ſtatuere cupientes, quæ ex Lege eſt, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti quæ eſt ex fide, quæ reputata eſt patri noſtro Abraham ad juſtitiam, non ex operibus, quia ſecundùm omnipotentiam Dei credidit Deo: apud quem ille verè juſtus eſt qui ex fide vivit: nec ſanctus in terra eſt, ſed in cælo, quia* B *non carne, ſed ſpiritu ambulat: cujus converſatio in cælis eſt; non gloriantis in circumciſione carnis, ſed in circumciſione cordis, quæ non litterâ, ſed ſpiritu agitur inviſibiliter; unde laus ejus non ex hominibus eſt, ſed ex Deo.*

(Margin: Jacobi 4. 6. — Iſaia 66. 2. — Rom. 10. 3. — Rom. 4. 2.)

4. *Deinde quod jungit in eodem verſiculo*, Miras fecit voluntates ſuas inter illos, *credo ex eo dicit, quòd ipſis primùm lucernam Legis accendit, & præcepta vivendi dedit. Notas enim, inquit, fecit vias ſuas Moyſi, & filiis Iſraël voluntates ſuas. Deinde ipſum pietatis ſuæ ſacramentum in ipſis operatus eſt, natus* C *in carne ex virgine Deus in gente ipſorum, & de carne ipſorum factus ex ſemine David homo. Deinde virtutes ſanitatum, quas in ipſis & coram ipſis perfecit. Qui per hæc non modò creditus non eſt, ſed & blaſphematus eſt ab eis, cùm dicerent, Hic homo ſi à Deo eſſet, non curaret ſabbatis: &, Non ejicit dæmonia niſi in Beelzebub principe dæmoniorum. Propter hanc mentem obdurata impietate cæcatam, multiplicatæ ſunt infirmitates & tenebræ eorum.*

(Margin: Pſ. 102. 7. — Johan. 9. 16. — Matt. 12. 24.)

5. *Sed quid eſt quod ait*, poſtea acceleraverunt? D *Utrùm in pænitentiam, ſicut illi in Actibus Apoſtolorum, qui beati Petri prædicatione compuncti, crediderunt in eum quem crucifixerant, & feſtinantes tanto expiari peccato, ad donum gratiæ cucurrerunt? An verò quia virtutes animæ ex fide & caritate Dei roborantur, illis impiis utroque vacuis multiplicatæ ſunt infirmitates animæ ex impietate ſcelerum mortiferis languoribus occupatæ? Chriſtus etenim lumen & vita credentium eſt, & ſanitas ſub pennis ejus: unde non mirum ſi & tenebræ & infirmitates eorum multiplicatæ ſunt in* E *interitum, qui vitam & lucem non receperunt, neque ſub pennis ejus manere voluerunt: quos, ut ipſe flens in Evangelio ſuo proteſtatur, ſæpe voluit congregare ſub alas ſuas, ſicut gallina congregat pullos ſuos, & noluerunt. Multiplicatis ergo infirmitatibus quò acceleraverunt? fortè in crucem Domini conclamandam, & invito Pilato nefariis vocibus extorquendam, ut adimplerent menſuram patrum ſuorum, ut iſti Dominum Prophetarum occiderent, quorum patres ipſos Prophetas interfecerunt, à quibus hic mundi Salvator eſſe venturus* F *nuntiabatur.* Poſtea acceleraverunt: *Veloces enim pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt, id eſt Chriſtum qui dicit, Ego ſum via.*

(Margin: Act. 2. 37. — Matt. 23. 37. — Pſal. 13. 3. — Johan. 14. 6.)

Quæſtio de Pſal. 16. 14.

6. *In conſequenti Pſalmo illud mihi exponi deſidero, quid dicat*, De abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum. Saturati ſunt porcinâ, *vel, ſicut in quibuſdam pſalteriis ſcriptum audio*, Saturati ſunt * filiis, & reliquerunt quæ ſuperfuerunt parvulis ſuis.

(* υἱῶν filiis, ὑῶν ſuibus. Hieronymus tamen ex Hebræo vertit filiis.)

Quæſtio de Pſal. 58. 12.

7. *Rurſus in alio Pſalmo admirari ſoleo, Filium* G *ad Patrem loqui intelligens, in Pſalmo quinquageſimo octavo, ubi de Judæis inimicis, de quibus ſuprà dixerat*, Ecce ipſi loquentur in ore ſuo, & gladius in labiis eorum: *paulò infrà dicit*, Ne occideris eos, ne quando obliviſcantur legis tuæ. Diſperge illos in virtute tua, & deſtrue eos Domine. *Quod in his uſque in hodiernum diem videmus impleri. Deſtructi ſunt enim à veteri ſua gloria ſine templo & ſine*

Classis II. An. 410.

ſacrificiis, ac ſine prophetis in omnium gentium diſperſione viventes. Sed quid miramur quòd jam per Prophetam pro eis non occidendis rogabat, pro quibus & ſub ipſo tempore paſſionis jam ad crucem eum ducentibus (Luc. 23. 34.) *precabatur, dicens: Pater dimitte eis, non enim ſciunt quid faciunt? Verùm quod adjecit*, Ne umquam obliviſcantur legis tuæ, *tamquam propter hoc neceſſaria eſſet etiam ſine fide Evangelii vita eorum, obſcurum mihi fateor. Quid enim his ad ſalutem, quæ ſola fide quæritur, prodeſt in Legis memoria & meditatione verſari? niſi fortè propter honorem Legis ipſius, vel generis Abraham, ut etiam in parte terrena carnalis ſeminis ejus, quæ videtur ſecundùm arenam maris computari, Legis antiquæ littera perſeveret, ne fortè aliqui legende Legem illuminentur ad fidem Chriſti, qui & Legis & Prophetarum finis eſt, & in omnibus eorum libris præfiguratus ac prophetatus elucet: aut quia ex ipſis impiis eorum generatio ventura eſt electorum, qui de ſingulis tribubus electi, in duodenis millibus deſignantur;* (Apoc. 7. 5.) *quibus ipſa revelatio beati Iohannis ex voce Angeli prænuntiantis hoc teſtimonium perhibet, quia comitatus regis æterni familiariùs adhærebunt penitùs immaculati, & humanæ conjunctionis expertes? De quibus ſpecialiter ait,* (Apoc. 14. 4.) *Sequuntur Agnum quocumque ierit, quia cum mulieribus ſe non coinquinaverunt; virgines enim ſunt.*

(Quæſtio de Pſal. 67. 22.) 8. *In ſexageſimoſeptimo præter alia illud mihi obſcuriſſimum eſt quod ait*, Verumtamen Deus conquaſſavit capita inimicorum ſuorum, verticem capilli perambulantium in delictis ſuis; *quid ſit verticem capilli perambulare in delictis? Non enim dixit, Verticem capitis, ſed*, verticem capilli, *qui ſine ſenſu eſt. An repletum peccatis hominem vult oſtendere? Scriptum eſt;* (Iſaiæ 1. 6.) *Omne cor in dolore à pedibus uſque ad caput. Et paulo infrà quod ait,* (Pſal. 67. 24.) Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo. *A quo ipſo? Et numquid canes Dei dici poſſunt gentiles,* (Mat. 15. 26.) *quos ipſe in Evangelio canes nominat? Aut ne fortè ipſos canes Dei dicat, quales æſtimari poſſunt, ſi qui in nomine Chriſtiano gentiliter vivant, quorum pars cum infidelibus ponitur; quia Deum quem verbis colunt, factis negant?*

Caput II. Quæſtiones ex Apoſtolo.

(Quæſtio de Epheſ. 4. 11. * 1 Cor. 12. 28.) 9. Hæc *interim de Pſalmis, nunc & de Apoſtolo quodcumque proponam. Dicit ad Epheſios, quod in * alia epiſtola dixerat de gradibus vel ordinibus diſpoſitionum Dei, operante Spiritu-ſancto diviſiones gratiarum:* Et quoſdam quidem dedit Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Evangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores ad conſummationem ſanctorum, *& reliqua. Hoc opto diſtinguas mihi in hac diverſitate nominum, quæ ſit cuique nominis officiorum vel gratiarum proprietas: quid proprium ſit Apoſtolorum, quid Prophetarum, quid Evangeliſtarum, quid Paſtorum, quidve Doctorum. In omnibus enim his diverſis nominibus ſimile & propè unum doctrinæ officium video fuiſſe tractatum. Hos autem Prophetas, quos poſt Apoſtolos poſuit, non puto illos eſſe, qui ordine temporum ante Apoſtolos fuerunt; ſed illos, quibus jam ſub Apoſtolis per gratiam donabatur, aut interpretatio Scripturarum & inſpectio mentium, aut prædictio temporis ſecuturi; ut Agabus cernebat, qui & famem* (Act. 11. 28.) *inſtantem prædixit, & quæ beatus Paulus in Ieroſolymis paſſurus eſſet, & verbo denuntiavit, & ſigno zonæ ejus oſtendit. Inter Paſtores ſpecialiter & Doctores quid interſit dinoſcere volo, quia præpoſitis Eccleſiæ utrumque nomen adſcribi ſolet.*

(Quæſtio de 1. Tim. 2. 1.) 10. *Item quod ait ad Timotheum*, Obſecro igitur primùm omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, *quæſo exponas mihi, quod diſcrimen ſit in hac diverſitate verborum, cùm omnia mihi, quæ gerenda dixit, orationis officio convenire videantur.*

11. *Item quod ad Romanos ait, interrogo & rogo ut ediſſeras mihi; multùm enim cæcutire me fateor in hac Apoſtoli ſententia de Iudæis quod ait*, Secundùm Evangelium quidem inimici propter vos; ſecundùm electionem autem cariſſimi propter patres: *quomodo eidem & inimici propter nos, qui credidimus ex gentibus, tamquam non potuerint gentes credere, niſi Iudæi non credidiſſent; aut ipſe unus omnium creator Deus, qui omnes homines ſalvos fieri vult,* (1. Tim. 2. 4.) *& ad agnitionem veritatis venire, capax non fuerit adquiſitionis utriuſque, niſi alterum pro altero poſſideret: deinde cariſſimi propter patres? Si cariſſimi, quomodo aut unde non credant, & inimici Deo eſſe perſiſtant? Nonne, inquit, qui oderant te Deus, oderam illos, &* (Pſ. 138. 21.) *ſuper inimicos tuos tabeſcebam; perfecto odio oderam illos? Certè hoc puto paterna vox loquitur ad Filium per Prophetam in eodem Pſalmo, ubi ſuprà de parte credentium dixerat: Mihi autem nimis honorificati ſunt* (Pſ. 138. 17.) *amici tui Deus, nimis confortatus eſt principatus eorum. Quid autem illis prodeſt ad ſalutem, quæ non niſi per fidem & gratiam Chriſti capitur, ſi propter fidem patrum cariſſimi Deo ſint? cui bono diliguntur quos neceſſe eſt propter hoc damnari, quod propter ſuam infidelitatem à Prophetarum & Patriarcharum parentum fide diſcrepantes, inimici ſunt Evangelio Chriſti? Si ergo cariſſimi Deo, quomodo peribunt? & ſi non credunt, quomodo non peribunt? Si propter patres ſine ſuo merito diliguntur, quomodo & propter patres non ſalvabuntur, ſed etſi fuerint Noë, Daniel, & Iob in medio eorum, filios impios non ſalvabunt, ſoli ſalvi erunt?* (Ezech. 14. 14.)

(Quæſtio de Coloſſ. 2. 18.) 12. *Adhuc aliud obſcurius mihi erue de profundo, & in vadum profer. In epiſtola Coloſſenſium omnino intelligere non poſſum, quod ait*, Nemo vos ſeducat, volens in humilitate & religione angelorum, quæ non vidit, ambulans, fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ, & non tenens caput: *de quibus angelis dicit? ſi de inimicis & malis, quæ illorum religio, aut quæ humilitas, & quis ſit magiſter ſeductionis hujus, qui per obtentum neſcio cujus angelicæ religionis, quaſi viſa & comperta doceat quæ non vidit? Sine dubio hæretici, qui doctrinas dæmoniorum &* (1. Tim. 4. 1.) *ſequuntur & promunt, conceptis ab eorum ſpiritu adinventionibus, quæ non viderunt phantaſmata, quaſi viſa fingentes, & peſtiferis diſputationibus in corda malè credula ſeminantes, hi ſunt qui non tenent caput, id eſt Chriſtum fontem veritatis, cujus doctrinæ quidquid adverſatur, inſanum eſt. Et hi cæci duces cæcorum,* (Matt. 15. 14.) *de quibus dici puto: Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt ſibi lacus* (Ier. 2. 13.) *contritos, qui non tenent aquam.*

13. *Deinde in ſubſequenti capite adjecit,* (Coloſſ. 2. 21.) Ne tetigeritis, neque guſtaveritis, neque contrectaveritis, quæ ſunt omnia in interitum ipſo uſu ſecundùm præcepta & doctrinas hominum, rationem quidem habentia ſapientiæ in ſuperſtitione & humilitate, ad non parcendum corpori, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis. *Quæ ſunt iſta, quibus & rationem ſapientiæ ineſſe teſtatur magiſter veritatis, & tamen ipſam veritatem religionis ineſſe abnegat? Anne fortè de talibus loquitur, de quibus ad Timotheum dicit: Habentes autem ſpeciem pietatis,* (2. Tim. 3. 5.) *virtutem ejus abnegantes? Rogo ergo ſpecialiter hæc capitula duo de Coloſſenſium epiſtola per ſingula mihi verba diſſolvas, quia laudabilibus exſecranda permiſcuit. Quid eſt enim tam laudabile, quàm ratio ſapientiæ, & quid tam exſecrabile, quàm ſuperſtitio erroris? Humilitas quoque & Deo placita, & maximè in vera religio-*

Classis II. An. 410.

ne laudabilis, cum ratione ſapientiæ ipſis datur, de quorum doctrinis & actibus dicitur nobis, Ne tetigeritis, neque guſtaveritis, quæ ſunt in interitum, *quia non ſunt ex Deo: & omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Deus autem diſſipavit conſilia ſapientium, qui Deo ſtulti ſunt per prudentiam carnis, quæ non poteſt legi Dei eſſe ſubjecta. Scit enim cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt. Qualem humilitatem, qualemque rationem ſapientiæ ſuperſtitioni ex hominum doctrinis venienti ineſſe dicat, requiro. Et quod ait*, ad non parcendum corpori, non in honore aliquo ad ſaturita- B tem carnis. *Prorſus hæc parum intelligo, quia in eadem ſententia magna mihi videtur eſſe diſcretio: arbitror enim eum de abſtinentia qualibet ficta vel inutili, qualis ſolet ab hæreticis affectari, hoc dicere*, ad non parcendum corpori: *quod autem adjecit*, non in honore aliquo, *quia ſancti operis ſpeciem, non in fide veritatis exercentes, nullius gloriæ honore vel fructu agunt, quod in magnâ erroris perverſi reprehenſione conficiunt, transfigurantes ſe in miniſtros juſtitiæ. Sed quod adjecit*, ad ſaturitatem carnis; *contra-* C *rium mihi videtur illi quod dicit*, ad non parcendum corpori: *videtur enim mihi ille non parcere corpori, qui carnem jejuniis domat, ſicut Apoſtolus dicit:* "*Lividum* "*facio corpus meum, & in ſervitutem redigo: à quo opere ſaturitas carnis aliena eſt: niſi fortè & ipſam ſaturandæ carnis curam, quæ maximè obſervantiam religionis prætendentibus probroſa eſt, non parcere corpori dixit, ſecundùm illud honeſtatis præceptum, quod alibi dicit, ut unuſquiſque ſuum vas honorificè poſſidere noverit, ut hoſtiam vivam, placentem Deo ſuum corpus* D *exhibeat; non in ſaturitatem carnis, quia diſtenſio corporis animæ ſobrietatem necat, & inimica eſt caſtitati.*

Coloſſ. 2. 21. Rom. 14. 23. Pſal. 32. 10. Rom. 8. 7. Pſal. 93. 11. Coloſſ. 2. 23. 1 Cor. 9. 27. ὑπωπιάζω. 1. Theſſ. 4. 4. Rom. 12. 1.

Caput III. Quæſtiones de Evangelio.

14. Restat *ut aliquid & de evangelicis locis ſuggeram beatitudini tuæ: non quidem quanta legenti per otium occurrere ſolent (nec enim nunc vacabit diſperſa per libros quærere, aut in reminiſcendis memoriam ventilare) ſed vel pauca, quæ ad horam dictationis hujus in mentem veniunt, ſciſcitabor. De reſurrectionis forma non grandem, ſed plenam fidei inſtructione epiſtolam, qua ſecundæ conſultationi meæ, dum Cartha-* E *gini* [a] *hyemares, reſcripſeras, ſi habet relatam in ſchedis, rogo ut mittas, aut certè retexas eam mihi, quod tibi facile eſt. Nam & ſi ſcripta non exſtat, quia fortè brevis epiſtola, ut tumultuaria tibi inter libros tuos haberi ſpreta ſit, renova eam mihi eodem ſenſu promtam de theſauro cordis tui, & mitte ad me inter alia reſponſa, quæ reddes mihi, ut ſpero, præſtante mihi ac tibi commeatum dierum Chriſto, ut ea, quò labor tuus in me fructificet, accipiam, ſecundùm hæc capitula Scriptu-* F *rarum, de quibus te qui vides quaſi per Deum interrogavi, ut audiam quid in te vel ex te mihi loquatur Deus.*

Quæſtio, Quomodo Chriſtus poſt reſurrectionem à quibuſdam agnitus ſit & non agnitus. Luca 24. 30.

15. *Hoc autem rogo lucere mihi facias, quomodo vel qua ratione Dominus poſt reſurrectionem vel mulieribus, quæ primæ ad ſepulcrum venerunt, vel poſtea illis duobus in via, deinde Diſcipulis ſuis, & non agnitus ſit, & agnitus. In eodem enim corpore reſurrexit, in quo & paſſus eſt. Et quomodo non eadem erat ejuſdem corporis forma quæ fuerat; aut ſi eadem erat, quomodo non agnoſcebatur ab his, qui eam noverant? Illud verò ſacramenti eſſe credo, quòd qui in via ambulantibus non* G *fuerat agnitus, in fractione panis revelatus eſt. Idipſum tamen tuo ſenſu volo tenere, non meo.*

Quæſtio de Johan. 20. 17.

16. *Et quod ad Mariam ait*, Noli me tangere, A nondum enim adſcendi ad Patrem: *Si cominus ſtantem non ſinebatur adtingere, quomodo eum tangeret cùm adſcendiſſet ad Patrem, niſi fortè fidei profectu & mentis adſcenſu, qua Deus homini fit longinquus aut proximus: & illa dubitaverat de Chriſto, quem hortulanum putaverat; ideo fortaſſis audire meruit*, Noli me tangere. *Indigna enim judicabatur ut tangeret manu Chriſtum, quem necdum fide apprehenderat, nec intellexerat Deum, cùm hortulanum putaſſet, de quo paulo antè ab Angelis audierat: Quid quæritis viventem cum* B *mortuis?* Noli *ergo* me tangere, quia *tibi* nondum adſcendi ad Patrem, *cui adhuc tantùm homo videor: poſtea me tanges, cùm ad agnoſcendum me credendo conſcenderis.* Luc. 24. 6.

Quæſtio de verbis Simeonis Luc. 2. 34.

17. *De illis etiam beatiſſimi Simeonis verbis quid ſentias, ediſſere mihi, ut ſequar ſenſum tuum: quibus cùm ad videndum ex oraculo Dei Chriſtum agente Spiritu veniſſet in templum, & acceptum ſinu benedixiſſet infantem Dominum, ait ad Mariam*, Ecce hic poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum in C Iſraël, & in ſignum cui contradicetur: & tuam ipſius animam pertranſibit gladius, ut revelentur multorum cordium cogitationes. *Numquid de paſſione Mariæ, quæ nuſquam ſcripta eſt, hoc prophetaſſe credendus eſt? An verò de materno ejus affectu, quo poſtea in tempore paſſionis aſſiſtens cruci, qua hoc erat fixum, quod ipſa pepererat, maternorum viſcerum dolore confixa eſt: & animam illius, illa quæ ejus ſecundùm carnem filium ipſa ſpectante confoderat, crucis rhomphæa penetrabat. Video enim & in Pſalmis de* D *Ioſeph ita dictum eſſe:* "*Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, ferrum pertranſiit animam ejus*," *ſicut in Evangelio dixit Simeon*, Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. *Non ait, carnem, ſed* animam, *in qua pietatis affectio continetur, & doloris aculeus quaſi gladius operatur, cùm aut aliquâ carnis ſuæ injuriâ afficitur; ut Ioſeph, qui non mortis, ſed injuriarum pertulit paſſiones, in ſervum venditus, & in reum vinculatus, & carceri datus: aut cùm affectionis internæ triſtitiâ vel dolore cruciatur; ut in Maria, quam* E *utique ad crucem Domini, in quo tunc ſui tantùm corporis filium cogitabat, materna mens duxerat, ut cùm eum vidiſſet mortuum, humana infirmitate lugeret, ſepeliendumque colligeret, nihil ſibi de ipſius reſurrectione præſumens, quia ſubſequuturæ admirationis fidem in oculis poſita paſſionis pœna cæcabat. Quamvis eamdem adſtantem cruci ſuæ Dominus non morientis infirmitate trepidans conſolatus ſit, ſed ipſam, quà obibat volens, in poteſtate habens mortem, plena virtute viventis, & conſtantiâ reſurrecturi de cruce admonet, dicens de beato* F *apoſtolo Iohanne,* "*Mulier ecce filius tuus: itemque illi* "*ibidem conſiſtenti, Ecce mater tua. Iam ſcilicet ab humana fragilitate, qua erat natus ex femina, per crucis mortem demigrans in æternitatem Dei, ut eſſet in gloria Dei Patris, delegat homini jura pietatis humanæ, & ex Diſcipulis ſuis adoleſcentiorem eligit, ut convenienter aſſignet virgini Apoſtolo virginem matrem: duo pariter in eadem ſententia docens, formam pietatis relinquens nobis, cùm eſt de matre ſolicitus, ut quam relinquebat corpore, non relinqueret curâ; ſed nec* G *corpore relicturus, quia quem videbat morientem, mox erat viſura redivivum: & illud quod ad fidem omnium pertineret, ſalutiferum pietatis ſuæ ſacramentum arcana divini ratione conſilij ſub hac voce deſi-*

Pſ. 104. 18. Luc. 2. 35. Johan. 19. 26.

[a] MSS. quindecim habent, *exhyemarem*. Alij cum editis, *hyemarem*. Sed credimus legendum, *hyemares*. Quippe ad hanc Paulini petitionem reſpondens Auguſtinus 10 epiſt. 149. n. 2. ſcribit. *Simul etiam miſeram, ſicut juſſeras, & illius epiſtolæ exemplum, quam tuæ caritati apud Carthaginem de corporum reſurrectione reſcripſeram, ubi de uſu membrorum exorta erat quæſtio* quibus verbis deſignare videtur epiſtolam 95. in qua n. 7. de membrorum officiis poſt reſurrectionem diſſerit, quæ epiſtola ad Paulinum in Italia commorantem ſcripta eſt circiter finem an. 408.

Classis II. An. 410.

gnans, ut alij matrem delegaret pro matre habendam, & vice ſua conſolandam, atque illi viciſſim novum filium vice corporis ſui traderet, immo, ut ita dixerim, gigneret: quò oſtenderet eam præter ſe, qui ex ea virgine natus eſſet, nec habuiſſe filium, nec habere; quia nec Salvator tantopere curam [a] de ſolatio habuiſſet ejus, ſi ille unicus non fuiſſet.

18. *Sed redeamus ad verba Simeonis, in quorum* (Luc. 2. 35.) *clauſula intellectum meum caligare fateor.* Et tuam, *inquit*, animam pertranſibit framea *vel* gladius, ut revelentur multorum cordium cogitationes. *Secundùm litteram hoc mihi penitùs obſcurum eſt, quia nec Mariam beatiſſimam uſquam legimus occiſam, ut de corporali gladio ſanctus ille ei futuram paſſionem prophetaſſe videatur. Sed & quod ſubjecit*, (Luc. 2. 35.) Ut revelentur (Pſal. 7. 10.) multorum cordium cogitationes. *Scrutans enim, inquit, corda & renes Deus. Et de futuro judicio Apoſtolus ait*, (1. Cor. 4. 5.) *quia tunc manifeſtabit Deus operta cordium & occulta tenebrarum. Itidem Apoſtolus, ſpiritaliter* (Eph. 6. 17.) *exprimens arma cæleſtia, quibus in interiori noſtro debeamus armari, gladium ſpiritus dicit verbum Dei:* (Hebr. 4. 12.) *de quo ad Hebræos ait, Vivus eſt ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti; pertingens (inquit) uſque ad diviſionem animæ & ſpiritus; & reliqua quæ noſti. Quid ergo mirum, ſi iſtius verbi ignita vis, & ancipitis gladij penetrabilior acies, & ſancti Ioſeph olim, & poſtea beatæ Mariæ animam pertranſivit? Nam neque in illius neque in hujus corpore ferrum tranſiſſe cognovimus.* (Pſ. 104. 18.) *Atque ut magis pateat ibi Prophetam ferrum pro verbi gladio poſuiſſe, ſtatim ſubſequente verſiculo ait, Sermo Domini ignivit illum. Sermo enim Dei & ignis & gladius eſt, Verbo ipſo Deo utrumque dicente de ſe:* (Lucæ 12. 49.) *Ignem enim, inquit, veni mittere in terram; & quid volo niſi ut jam accendatur? Item alibi dicit:* (Matt. 10. 34.) *Non veni pacem mittere, ſed gladium. Vides eum unam vim doctrinæ ſuæ diverſo ignis & gladij nomine deſignaſſe. Aut quomodo Mariæ illata per gladium paſſio vel tribulatio perſtaret? Itaque hoc ſcire cupio, quid ad Mariam pertineret, ut revelarentur multorum cordium cogitationes: aut ubi apparuit, quia ex eo quòd animam ejus, ſive carnalis in ferro, ſive ſpiritalis gladius in verbo Dei pertranſivit, exinde multorum cordium cogitationes revelatæ ſunt. Expone ergo hanc maximè de verbis Simeonis clauſulam mihi; quia lucere non dubito ſanctæ animæ tuæ, quæ de interioris oculi puritate meruit illuminationem Spiritus-ſancti, per quem ſcrutari & inſpicere poſſit etiam alta Dei. Deus miſereatur mei per orationes tuas, & illuminet vultum ſuum ſuper me per lucernam verbi tui, ſancte Domine beatiſſime frater in Domino Christo unanime, magiſter meus in fide veritatis, & ſuſceptor meus in viſceribus [b] caritatis.*

EPISTOLA CXXII. [a]

[a] Aliàs CXXVIII. quæ autem 121 erat, nunc 113.

Auguſtinus clero & populo Hipponenſi excuſat abſentiam ſuam, adhortans ut in ſublevandis pauperibus ſolito ſint alacriores, ob afflictiones temporarias.

Dilectiſſimis fratribus conclericis & univerſæ plebi, Augustinus in Domino ſalutem.

(Scripta circ. idem tempus.)

1. IN primis peto caritatem veſtram, & per Chriſtum obſecro, ne vos mea contriſtet abſentia corporalis. Nam ſpiritu & cordis affectu puto vos non dubitare nullo modo me à vobis poſſe diſcedere: quamvis me ampliùs contriſtet, quàm fortè vos ipſos, quod infirmitas mea ſufficere non poteſt omnibus curis, quas de me exigunt membra Chriſti, quibus me & timor ejus & caritas ſervire compellit. Illud enim noverit dilectio veſtra, numquam me abſentem fuiſſe licentioſa libertate, ſed neceſſaria ſervitute, quæ ſæpe ſanctos fratres & collegas meos, etiam labores marinos & tranſmarinos compulit ſuſtinere; à quibus me ſemper nòn indevotio mentis, ſed minùs idonea valetudo corporis excuſavit. Proinde dilectiſſimi fratres ſic agite, *ut*, quod ait Apoſtolus, (Phil. 1. 27.) *ſive adveniens & videns vos, ſive abſens, audiam de vobis, quia ſtatis in uno ſpiritu, uno animo collaborantes fidei evangelicæ.* Si vos aliqua moleſtia temporalis exagitat, ipſa vos magis admonere debet, quemadmodum de illa vita cogitare debeatis, ubi ſine aliquo labore vivatis, evadentes non moleſtas anguſtias temporis parvi, ſed horrendas pœnas ignis æterni. Nam ſi modò tantâ curâ, tantâ intentione, tanto labore agitis, ne in aliquos cruciatus tranſitorios incidatis; quantum vos oportet eſſe ſollicitos, ut ſempiternas miſerias fugiatis? Et ſi mors ſic timetur, quæ finit temporalem laborem; quomodo timenda eſt, quæ mittit in æternum dolorem? Et ſi deliciæ ſæculi hujus, breves & ſordidæ, ſic amantur; quanto vehementiùs futuri ſæculi gaudia pura & infinita quærenda ſunt? Iſta cogitantes nolite eſſe pigri in operibus bonis, ut ad veſtri ſeminis meſſem ſuo tempore veniatis.

2. Nuntiatum enim eſt mihi, quòd morem veſtrum de veſtiendis pauperibus fueritis obliti, ad quam miſericordiam cùm præſens eſſem vos exhortatus ſum, & nunc exhortor, ne vos vincat, & pigros faciat contritio hujus mundi, cui talia videtis accidere, qualia Dominus & Redemtor noſter, qui mentiri non poteſt, ventura prædixit. Non ſolùm ergo non debetis minùs facere opera miſericordiæ, ſed etiam debetis ampliùs quàm ſoletis. Sicut enim ad loca munitiora feſtinantiùs migrant, qui ruinam domus vident contritis parietibus imminere: ſic corda Chriſtiana quanto magis ſentiunt mundi hujus ruinam crebreſcentibus tribulationibus propinquare, tanto magis debent bona, quæ in terra recondere diſponebant, in theſaurum cæleſtem impigrâ celeritate transferre; ut ſi aliquis humanus caſus acciderit, gaudeat qui de loco ruinoſo emigravit: ſi autem nihil tale fuerit ſubſecutum, non contriſtetur qui quandoque moriturus, immortali Domino, ad quem venturus eſt, bona propria commendavit. Itaque fratres mei dilectiſſimi, ex eo quod quiſque habet, ſecundùm ſuas vires quas ipſe novit, facite quod ſoletis, alacriore animo quàm ſoletis, & inter omnes ſæculi hujus moleſtias apoſtolicam exhortationem corde retinete, ubi ait; (Phil. 4. 6.) *Dominus in proximo eſt, nihil ſolliciti fueritis.* Talia mihi de vobis nuntientur, quibus noverim, non propter meam præſentiam, ſed propter Dei præceptum, qui numquam eſt abſens, vos ſolere facere, quod multis annis me præſente, & aliquando etiam me abſente feciſtis. Dominus vos in pace conſervet, & dilectiſſimi fratres orare pro nobis.

EPISTOLA CXXIII. [a]

[a] Aliàs XXVI. quæ autem 123 erat, nunc 157. Scripta fortè ſub finem an. 410.

Hieronymus Auguſtino quædam per ænigma renuntians.

MULTI *utroque claudicant pede, & ne fractis quidem cervicibus inclinantur, habentes affectum erroris priſtini, cùm prædicandi eamdem non habeant libertatem. Sancti fratres qui*

[a] Bad. Am. Er. & aliquot MSS. *curam de ſolatione ejus habuiſſet.*

[b] In MSS. pluribus legitur, *caritatis Chriſti.*

CLASSIS III. AN. 411.

cum noſtra ſunt parvitate, præcipuè ſanctæ ac venerabiles filiæ tuæ ſuppliciter te ſalutant. Fratres tuos Dominum meum Alypium, & Dominum meum Evodium, ut meo nomine ſalutes, precor coronam tuam. A *Capta Jeruſalem tenetur à* [a] *Nabuchodonoſor, nec Jeremiæ vult audire conſilia: quin potiùs Ægyptum deſiderat, ut moriatur in Taphnes, & ibi ſervitute pereat ſempiterna.*

CLASSIS III. AN. 411.

a Nabuchodonoſor nomine Jeroſolymitanum epiſcopum damnatas hæreſes clam & obliquè defendentem ſubintelligunt editores operum Hieronymi Eraſmus & Marianus. At in Auguſtini editione idem ipſe Eraſmus, ac poſt ipſum Lovanienſes Theologi ſuper eadem epiſtola docent hîc ſignificari, captam à Gothis Romam non agnoſcere manum Dei, ſed acceſſitis copiis moliri rebellionem. Baronius etiam in dictum putat de Urbe capta an. 410.

III. CLASSIS.

Epiſtolæ quas ab anno habitæ collationis cum Donatiſtis, Pelagianæque hæreſeos in Africa deprehenſæ, ſcripſit Auguſtinus deinceps reliquo tempore vitæ ſuæ, id eſt ab anno 411. ad 430.

EPISTOLA CXXIV. [a]

[a] *Aliàs* CCXXVII. *quæ autem* 124 *erat, nunc* 96.

Auguſtinus ad Albinam, Pinianum & Melaniam ipſius deſiderio venientes in Africam & Thagaſtæ commorantes excuſat ſe, quòd illuc ad eos viſendos pergere, non tam per hyemis rigorem, quam per ſtatum Hipponenſis eccleſiæ titubantem haud ſibi licuiſſe.

Dominis in Domino inſignibus, & ſanctitate cariſſimis ac deſideratiſſimis fratribus, [a] ALBINÆ, PINIANO, & MELANIÆ, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circ. incuntem an. 411. 1. CUM habitu valetudinis vel naturâ frigus ferre non poſſim, numquam tamen majores æſtus, quàm iſta hyeme tam horrenda, perpeti potui, quòd ad vos, ad quos volatu maria tranſeunda fuerant, tam in proximo conſtitutos, tam de longinquo viſendi nos gratiâ venientes, non dicam pergere, ſed volare non potui. Et fortè ſanctitas veſtra eamdem hyemalem aſperitatem pœnæ meæ tantùm cauſſam putaverit. D Abſit cariſſimi. Quid enim grave ac moleſtum, vel etiam periculoſum habent imbres iſti, quod non mihi ſubeundum ac ferendum fuit, ut ad vos venirem, tanta in tantis malis noſtris ſolatia, in hac generatione tortuoſa ac perverſa, tam ardenter accenſa de ſummo lumine lumina, ſuſceptâ humilitate ſublimia, & contemtâ claritate clariora? Simul etiam frueret carnalis patriæ meæ tam ſpirituali felicitate, quæ vos etiam præſentes habere meruit; de quibus abſentibus, cùm id quod nati eſtis, & E quod gratiâ Chriſti facti eſtis, audiret, quamvis caritate crederet, tamen, ne non crederetur, narrare forſitan verebatur.

2. Dicam igitur quare non venerim, & quibus malis à tanto bono impeditus ſim; ut non ſolùm à vobis veniam, ſed etiam veſtris orationibus ab illo, qui in vobis quod ei vivitis operatur, merear miſericordiam. Populus Hipponenſis, cui me Dominus ſervum dedit, cùm ex magna & penè ex omni parte ita infirmus ſit, ut preſſurâ etiam levioris F tribulationis poſſit graviter ægrotare, nunc tam magna tribulatione cæditur, ut etiamſi non ſic eſſet infirmus, vix eam cum aliqua ſalute animi ſuſtineret. Eum autem modò cùm regreſſus ſum, pericu- B loſiſſimè ſcandalizatum comperi de abſentia mea: veſtris autem, de quorum ſpirituali robore gaudemus in Domino, ſanis utique faucibus, ſapit quomodo dictum ſit, *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non uror?* Præſertim quoniam multi ſunt hîc, qui detrahendo nobis ceterorum animos, à quibus diligi videmur, adversùs nos perturbare conantur, ut locum in eis diabolo faciant. Cùm autem iraſcuntur nobis de quorum ſalute ſatagimus, magnum illis conſilium vindican- C di, eſt libido moriendi, non in corpore, ſed in corde, ubi ſunt occultè priùs ſuo putore ſentitur, quàm noſtra cogitatione proſpicitur. Huic meæ ſollicitudini proculdubio libenter ignoſcitis: præſertim quoniam ſi ſuccenſeretis, & velletis ulciſci, nihil fortaſſe gravius inveniretis, quàm id quod patior, cùm vos Thagaſtæ non video. Spero autem veſtris adjutus orationibus, quòd mihi ad vos ubicumque in Africa fueritis, venire quantocyus concedetur, cùm hoc, quo nunc detentus ſum, præterierit: ſi hæc civitas in qua laboramus, digna non eſt, quia nec ego audeo dignam putare, quæ nobiſcum de veſtra præſentia collætetur.

1. Cor. 11. 29.

EPISTOLA CXXV. [a]

[a] *Aliàs* CCXXIV. *quæ autem* 125. *erat, nunc* 259.

Cùm Hipponem ad inviſendum Auguſtinum veniſſet Pinianus, ibique rei ſacræ intereſſet, ſubito populi tumultu ad presbyterium poſtulatus fuit, nec evadere permiſſus donec juraſſet non ſe Hippone diſceſſurum, atque ſi quando illi ad ſuſcipiendum clericatum conſentire placuiſſet, nonniſi in ipſa Hipponenſi eccleſia ſuſcepturum hoc munus. Conqueſti ſunt Albina filiique ipſius (putà Pinianus & Melania) Hipponenſes pecuniæ cupiditate virum prædivitem vindicare ſibi ſategiſſe, nulliuſque vigoris eſſe volebant juramentum vi metuque extortum. Quam ob cauſſam Auguſtinus ad Alypium ſcribit quomodo ſuſpicionibus & querelis iſtis ſit occurrendum, quave religione exſolvendum juramentum datum à Piniano.

Domino beatiſſimo & venerabiliter cariſſimo fratri & conſacerdoti ALYPIO & qui tecum ſunt fratribus, AUGUSTINUS & qui mecum ſunt fratres in Domino ſalutem.

1. DOLEMUS quidem graviter, nec fieri poteſt ut parvipendamus, quòd in injurias ſanctitatis tuæ populus Hippo- *Scripta paulò poſt ſuperiorem*

a Apud Lov. *Albino, Piniano, & Meliano.* Reſtituimus *Albinæ* & *Melaniæ* auctoritate vetuſtiſſimi exemplaris Corbeienſis, quod unum hujus epiſtolæ MSS noſtras in manus venit. Sic etiam inſcribitur in indiculo Poſſidii c. 7. Porrò Albina Melaniæ fuit ſenioris filia, mater junioris Piniano in matrimonium datæ. Eos Melania ſenior aliquantò ante Gothorum irruptionem, Româ eduxerat, una cum filio Publicola, juxta Palladium in Lauſiaca hiſt. qui hunc Publicolam ſeu Popliculam νεώτερον juniorem dicit, indigitans fortean filium eſſe Publicolæ Albinæ mariti, de cujus obitu agitur ſuprà in epiſt. 94. & 95. Comitabatur profugum hunccce religioſum cœtum Ruffinus, cumque eis in Sicilia verſabatur an. 410. quo tempore Gothi Regionem Julium flammis vaſtabant, ſicuti teſtatur ipſe in prologo ſeu epiſtola ad Urſacium, præfixa interpretationi Origenis in librum Numerorum, & vulgata ab Henrico Valeſio annot. in Euſeb. lib. 6. c. 38. Haud multò poſt, Ruffino demortuo, adnavigarunt illi Carthaginem: & demum Thagaſtam ſeceſſere; cujus rei fidem facit non modò iſthæc Auguſtini epiſtola, ſed etiam Metaphraſtes in Melaniæ junioris vita ad diem 31. Januarii.

Classis III. An. 411.

nenſis tanta clamavit: ſed multo graviùs dolendum eſt, frater bone, talia de nobis exiſtimari, quàm illa clamari. Quando enim nos credimur cupiditate pecuniæ, non dilectione juſtitiæ ſervos Dei velle retinere, nonne optandum eſt ut qui hoc credunt, occultum cordis ſui voce teſtentur, ac ſic aliqua, ſi fieri poteſt, tanto majora remedia requirantur, quàm ut taciti pereant pernicioſis ſuſpicionibus venenati? Quapropter magis ſatagendum eſt, unde, etiam priùs quàm hoc fieret, locuti ſumus, quomodo perſuadeatur hominibus, quibus nos ad exemplum bonorum operum præbere præcipimur, falſum eſſe quod ſuſpicantur, quàm quomodo arguendi ſint, qui ſuſpiciones ſuas vocibus verbiſque declarant.

2. Proinde ego ſanctæ Albinæ non ſuccenſeo, nec arguendam judico, ſed à tali ſuſpicione ſanandam. Quæ, quia non in meam perſonam eadem verba direxit, ſed tamquam de Hipponenſibus queſta eſt, quòd aperuerint cupiditatem ſuam, ſe non clericatus, ſed pecuniæ cauſsâ hominem divitem, atque hujuſmodi pecuniæ contemtorem & largitorem apud ſe tenere voluiſſe: tamen quod de nobis ſenſerit, penè clamavit. Nec ipſa tantùm, verùm etiam ſancti filij ejus, qui hoc etiam ipſa die in abſide dixerunt. Hos ergo, ut dixi, magis ſanandos ab hujuſmodi ſuſpicionibus, quàm propter has arguendos exiſtimo. Ubi enim nobis à ſpinis talibus ſecuritas & requies præparari vel præberi poteſt, ſi adversùs nos in tam ſanctis nobiſque cariſſimis cordibus noſtris pullulare potuere? De te quippe imperitum vulgus hoc ſenſit: de nobis lumina Eccleſiæ. unde quid magis dolendum ſit, vides. Utrumque autem non accuſandum cenſeo, ſed ſanandum: homines enim ſunt, & de hominibus talia, licèt falſa, non tamen incredibilia ſuſpicantur. Nam utique non uſque adeo deſipiunt tales homines, ut credant populum ſuam deſiderare pecuniam: præſertim jam experti, quòd nihil ex ea populus Thagaſtenſis accepit: ſic ergo & Hipponenſis. Verùm omnis hæc invidia non niſi in clericos æſtuat, maximéque in epiſcopos, quorum videtur præminere dominatus, qui uti fruique rebus eccleſiæ tamquam poſſeſſores & domini exiſtimantur. Ad iſtam cupiditatem tam noxiam atque mortiferam, ſi fieri poteſt, mi Alypi, non ædificentur per nos infirmi. Recordare quid locuti fuerimus, antequam iſta tentatio quæ plus ad hoc cogit accideret. Ex hoc potiùs conferendo, adjuvante Domino, providere conemur: nec nobis ſufficiat noſtra conſcientia, quia non talis cauſſa eſt ubi debeat ſola ſufficere. Si enim ſervi Dei non reprobi ſumus, ſi aliquid viget in nobis illius igniculi, quo caritas non quærit quæ ſua ſunt; providere utique debemus bona, non ſolùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus, ne tranquillam aquam bibentes in noſtra conſcientia pedibus incautis agere convincamur, ut oves dominicæ turbidam bibant.

3. Nam quod ſcripſiſti, de genere jurationis violenter extortæ, ut inter nos requiramus, obſecro te, ne res luciduſſimas diſputatio noſtra faciat obſcuras. Si enim certa mors intentaretur, ut aliquid illicitum ac nefarium ſervus Dei ſe juraret eſſe facturum, mori malle quàm jurare debuerat, ne jurationem ſcelere impleret. Nunc verò cùm tantummodo populi perſeverantiſſimus clamor, ad nullum nefas hominem cogeret, ſed ad id, quod ſi fieret, licitè fieret; cúmque metueretur quidem, ne aliqui perditi, qui multitudini etiam bonorum plerumque miſcentur, occaſione ſeditionis & quaſi juſtę indignationis inventa, in aliquam vim ſceleratam rapinarum cupiditate prorumperent, ſed tamen illud quod metuebatur eſſet incertum; quis cenſeat propter incerta non dico damna & quaſlibet injurias corporales, ſed propter ipſam mortem cavendam, certum perjurium debere committi? Neſcio quis ille Regulus nihil in Scripturis ſanctis de impietate falſæ jurationis audierat, nihil de Zachariæ [a] falce didicerat, & nimirum Carthaginenſibus non per ſacramenta Chriſti, ſed per dæmonum inquinamenta juraverat: & tamen certiſſimos cruciatus & horrendi exempli mortem, non ut juraret neceſſitate pertimuit, ſed libera voluntate quia juraverat, ne pejeraret excepit. Et Romana tunc illa cenſura noluit habere, non in numero ſanctorum, ſed in numero ſenatorum, nec in cæleſti gloria, ſed in terreſtri curia, non ſolùm eos qui metu mortis crudeliumque pœnarum apertiſſimè pejerare, quàm ad immanes hoſtes remeare maluerunt; ſed etiam illum qui reatu perjurij ſe putaverat abſolutum, quia poſt jurationem ficta neſcio qua neceſſitate redierat. Ita non attenderunt, qui eum ſenatu pepulerunt, quid ipſe jurando cogitaſſet, ſed quid ab illo quibus juraverat exſpectarent. Nec legerant quod nos uſquequaque cantamus, *Qui jurat proximo ſuo, & non decipit.* Psal. 14. 4. Solemus hæc, quamvis in hominibus à Chriſti gratia & nomine alienis, cum ingenti admiratione laudare; & adhuc in libris divinis inquirendum putamus, utrùm aliquando licitè pejeremus, ubi nobis ne jurandi facilitate in perjurium prolabamur, etiam præceptum eſt ne juremus.

4. Illud ſanè rectiſſimè dici non ambigo, NON SECUNDÙM verba jurantis, ſed ſecundùm exſpectationem illius cui juratur, quam novit ille qui jurat, fidem jurationis impleri. Nam verba difficillimè comprehendunt, maximè breviter, ſententiam cujus à jurante fides exigitur. Unde PERJURI SUNT, qui ſervatis verbis, exſpectationem eorum quibus juratum eſt deceperunt: & perjuri non ſunt, qui etiam verbis non ſervatis, illud quod ab eis cùm jurarent exſpectatum eſt, impleverunt. Proinde quia Hipponenſes ſanctum Pinianum non ſicut damnatum, ſed ſicut cariſſimum inhabitatorem ſuæ civitatis habere voluerunt, etſi verbis ejus non ſatis comprehendi potuit, uſqueadeo tamen in promtu eſt quid ab illo exſpectaverint, ut quòd nunc poſt jurationem abſens eſt, neminem moveat eorum, qui audire potuerunt, certâ eum cauſsâ profecturum eſſe, cum voluntate redeundi. Ac per hoc perjurus nec erit, nec ab eis putabitur, niſi eorum exſpectationem deceperit. Non autem decipiet, niſi aut voluntatem mutaverit apud eos habitandi, aut aliquando diſceſſerit ſine diſpoſitione redeundi. Quod abſit ab ejus moribus & fide, quam Chriſto & Eccleſiæ debitam ſervat. Nam ut omittam quod mecum noſti, quàm ſit tremendum de perjurio divinum judicium: illud certè ſcio, nulli

[a] Lov. *de Zacharia volumine*; de quo ſcilicet in Vulgata Zachariæ cap. 5. At MSS. codices, quos inſpicere per nos licuit, Sorbonicus & vetuſtiſſimus optimuſque notæ Cotheienſis habent, *de Zacharia falce*, quam germanam lectionem eſſe non dubitamus; quippe cùm LXX. quorum verſionem perpetuò ſequitur Auguſtinus, ſic Zachariam interpretentur: [illegible] *Ego video falcem volantem &c. omnis fur ex hoc uſque ad mortem punietur, & omnis perjurus ex hoc cruciabitur.* Chryſoſtomus quoque ibi legebat, *falcem*, ut patet ex hom. 9. ad pop. Antioch.

CLASSIS III. AN. 411.

nos deinceps ſuccenſere debere qui nobis juranti- A bus non crediderit, ſi talis viri perjurium non modò æquo animo ferendum, verùm etiam defendendum putabimus. Quod & à nobis & ab illo avertat illius miſericordia, qui eruit à tentatione ſperantes in ſe. Sicut ergo in commonitorio reſcripſiſti, impleat promiſſum, quo ita ſe promiſit ab Hippone non receſſurum, quemadmodum ego vel ipſi Hipponenſes non recedimus, quibus tamen & abeundi & redeundi facultas eſt libera: niſi quòd his qui juratione non detinentur, etiam omnino & B migrandi & non redeundi ſine perjurij reatu poteſtas eſt.

5. Clericos ſanè noſtros vel fratres in monaſterio conſtitutos, participes vel hortatores fuiſſe contumeliarum tuarum, utrùm probari poſſit, ignoro. Nam cùm hoc quæſiſſem, dictum eſt unum tantummodo Carthaginenſium de monaſterio clamaſſe cum populo, cùm illum presbyterum peterent, non cùm in te indigna jactarent. Adjunxi huic epiſtolæ ipſius promiſſionis exemplum, ex C chartula eadem tranſlatum, quam ipſe ſubſcripſit, & me inſpiciente emendatum.

EPISTOLA CXXVI. *

* Alias CCXXV. quæ autem 126 erat, nunc 20.

Ejuſdem argumenti cum ſuperiore: Albinæ ſcilicet Auguſtinus exponit quomodo res apud Hipponem circa Pinianum geſta fuerit, expoſtulationibus ejus & male conceptis ſuſpicionibus ſatisfaciens.

Dominæ ſanctæ ac venerabili famulæ Dei ALBINÆ, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta paullo poſt ſuperiorem.

1. DOLOREM animi tui, quem te ſcribis explicare non poſſe, conſolari æquum eſt, non augere: ut ſi fieri poteſt, ſanemus ſuſpiciones tuas, non ut eis pro noſtra cauſſa ſuccenſendo, venerandum cor tuum & Deo dicatum ampliùs perturbemus. Sancto fratri noſtro filio tuo Piniano, nullus ab Hipponenſibus metus mortis ingeſtus eſt, etiamſi fortè ipſe tale aliquid E timuit. Nam & nos metuebamus, ne ab aliquibus perditis, qui ſæpè multitudini occulta conſpiratione miſcentur, in violentam prorumperetur audaciam, occaſione ſeditionis inventa, quam velut juſta indignatione concitarent. Sed ſicut pòſt audire potuimus, nihil tale à quoquam dictum eſt vel molitum: ſed verè in fratrem meum Alypium multa contumelioſa & indigna clamabant, à quo tam ingenti reatu utinam per illius orationes mereantur abſolvi. Ego autem poſt primos eorum clamores, F cùm eis dixiſſem de illo invito non ordinando, qua jam promiſſione detinerer, atque adjeciſſem, quòd ſi mea fide violata illum haberent presbyterum, me epiſcopum non haberent; ad noſtra ſubſellia, relictâ turbâ, redieram. Tum illi aliquantulum inopinata mea reſponſione cunctari atque turbati, velut flamma vento paululùm preſſa, deinde cœperunt multo ardentiùs excitari, exiſtimantes fieri poſſe, ut vel mihi extorqueretur illud non ſervare promiſſum, vel me tenente promiſſi fidem, ab alio G epiſcopo ordinaretur. Dicebam ego quibus poteram, qui ad nos in abſidem honorariores & graviores adſcenderant, nec à promiſſi fide me poſſe dimoveri, nec ab alio epiſcopo in Eccleſia mihi tradita, niſi me interrogato ac permittente, poſſe ordinari: quod ſi permitterem, à fide nihilominus deviarem. Addebam etiam, nihil eos velle, ſi ordinaretur invitus, niſi ut ordinatus abſcederet. Illi hoc poſſe fieri non credebant. Multitudo verò pro gradibus conſtituta, horrendo & perſeverantiſſimo clamorum fremitu in eadem voluntate perſiſtens, incertos animi conſiliique faciebat. Tunc illa in fratrem meum indigna clamabantur, tunc à nobis graviora timebantur.

2. Sed quamvis tanto motu populi & tanta perturbatione eccleſiæ permoverer, nec aliud conſtipationi illi dixiſſem, niſi eum me invitum ordinare B non poſſe: nec ſic tamen adductus ſum, quia & hoc promiſeram non me fuiſſe facturum, ut aliquid ei de ſuſcipiendo presbyterio ſuaderem: quod ſi perſuadere potuiſſem, non jam ordinaretur invitus. Servavi utriuſque promiſſionis fidem, non ſolùm illius quam jam populo patefeceram; verùm etiam illius in qua uno teſte, quantum ad homines attinet, detinebar. Servavi, inquam, fidem promiſſionis, non jurationis, in tanto periculo: quod licèt falsò, ſicut poſtea comperimus, metuebatur; C omnibus tamen, ſi quod eſſet, communiter impendebat: & erat metus ipſe communis, ac propter eccleſiam in qua eramus, maximè metuens abſcedere cogitabam. Sed metuendum fuit, ne magis me abſente tale aliquid faceret & reverentia minor, & dolor ardentior. Deinde ſi cum fratre Alypio diſcederem per populum conſtipatum, cavendum fuit ne quiſquam in eum manum mittere auderet. Si autem ſine illo, quæ frons eſſet exiſtimationis, ſi quid ei fortaſſis accideret; & viderer eum D propterea deſeruiſſe, ut furenti populo traderetur?

3. Inter hos æſtus meos gravemque mærorem, & nullius conſilij reſpirationem, ecce repentè atque inopinatè ſanctus filius noſter Pinianus mittit ad me ſervum Dei, qui mihi diceret, eum ſe velle populo jurare, quòd ſi eſſet ordinatus invitus, ex Africa omnino diſcederet: credo exiſtimans eos, quandoquidem pejerare non poſſet, non jam ulteriùs infructuoſâ perſeverantiâ clamaturos, ad expellendum hinc hominem, quem ſaltem deberemus E habere vicinum. Mihi autem, quia videbatur vehementiorem eorum dolorem poſt hanc jurationem fuiſſe metuendum, apud me tacitus habui; & quia ſimul petierat, ut ad eum venirem, non diſtuli. Cùm mihi dixiſſet hoc ipſum, continuò & illud adjunxit eidem jurationi, quod mihi, dum ad eum pergo, per alium Dei ſervum mandaverat, de præſentia ſcilicet ſua, ſi ei clericatus ſarcinam nolenti nullus imponeret. Hîc ego in tantis anguſtiis quaſi aurâ ſpirante recreatus, nihil ei reſpondi; ſed ad F fratrem Alypium gradu concitatiore perrexi, eique quid dixerit dixi. At ille, ut exiſtimo, devitans ne quid ſe auctore fieret, unde vos putabat offendi, *Hinc me*, inquit, *nemo conſulat*. Quo audito, ad populum tumultuantem perrexi, factoque ſilentio, quid promiſſum eſſet cum promiſſione etiam jurationis aperui. Illi verò qui ſolum ejus presbyterum cogitabant atque cupiebant, non ita ut putabam quod oblatum fuerat acceperunt; ſed inter ſe aliquantulùm muſſitantes, petiverunt ut G adderetur eidem promiſſioni atque jurationi, ut ſi quando illi ad ſuſcipiendum clericatum conſentire placuiſſet, non niſi in ipſa Hipponenſi eccleſia conſentiret. Retuli ad eum, ſine dubitatione annuit. Renuntiavi illis, lætati ſunt; & mox jurationem pollicitam popoſcerunt.

4. Reverti ad filium noſtrum, eumque inveni fluctuantem quibuſnam verbis comprehendi poſſet

illa

CLASSIS III. AN. 412.

illa cum juratione promiſſio, propter neceſſitates irruentes, quæ poſſent eum ut abſcederet cogere. Simul etiam quid timeret oſtendit, ne quis irruiſſet hoſtilis incurſus, qui eſſet diſceſſione vitandus. Volebat addi ſancta Melania, & aëris morbidi cauſationem: ſed illius reſponſione reprehenſa eſt. Ego autem dixi, gravem ab illo & non contemnendam cauſſam neceſſitatis ingeſtam, quæ cives etiam emigrare compelleret: ſed ſi hæc populo dicerentur, timendum eſſe ne malè nos ominari videremur: ſi autem ſub neceſſitatis nomine fieret excuſatio, non niſi fraudulentam neceſſitatem putari. Placuit tamen ut de hac re populi animum experiremur; & nihil aliud quàm id quod putaveramus invenimus. Nam cùm ejus verba à diacono dicta recitarentur, & omnia placuiſſent; ubi nomen interpoſitæ neceſſitatis inſonuit, continuò reclamatum eſt, promiſſioque diſplicuit, tumultu recrudeſcente, & nihil aliud quàm fraude ſecum agi populo exiſtimante. Quod cùm ſanctus filius noſter vidiſſet, juſſit inde auferri nomen neceſſitatis, rurſumque ad lætitiam populus remeavit.

5. Et cùm laſſitudinem excuſarem, ſine me ad plebem accedere noluit, ſimul acceſſimus. Dixit ei quæ à diacono audita erant ſe mandaſſe, ſe juraſſe, eaque ſe eſſe facturum, continuóque omnia eo tenore, quo dictaverat, proſecutus eſt. Reſponſum eſt, Deo gratias: & petitum ut totum ſcriptum ſubſcriberetur. Dimiſimus catechumenos, continuóque ſcriptum ſubſcripſit. Deinde peti cœpimus nos epiſcopi, non vocibus populi, ſed tamen à populo per honeſtos fideles, ut nos quoque ſubſcriberemus. At ubi cœpi ſubſcribere, ſancta Melania contradixit. Miratus ſum quare tam ſerò, quaſi promiſſionem illam & jurationem nos, non ſubſcribendo, facere poſſemus infectam: ſed tamen obtemperavi: ac ſic remanſit mea non plena ſubſcriptio, nec ultrà nobis quiſquam ut ſubſcriberemus putavit inſtandum.

6. Qui autem alio die poſteaquam ipſum diſceſſiſſe didicerunt, fuerint motus vel linguæ hominum, quantum ſatis arbitratus ſum, ſanctitati veſtræ per commonitorium intimare curavi. Quiſquis itaque vobis contraria his, quæ narravi, fortè narravit, aut mentitur, aut fallitur. Quædam enim quæ mihi ad curam non pertinere viſa ſunt, prætermiſiſſe me ſentio; nulla tamen falſa dixiſſe. Proinde ſanctus filius noſter Pinianus, quód me præſente ac permittente juraverit, verum eſt: quód autem me præcipiente juraverit, falſum eſt. Scit ipſe, ſciunt ſervi Dei, quos ad me miſit, primò ſanctus Barnabas, deinde Timaſius, per quem etiam de promiſſione præſentiæ ſuæ mihi mandavit. Ipſe quoque populus ad preſbyterium, non ad jusjurandum clamando cogebat: ſed oblatum ſibi non reſpuit, ea ſpe quò poſſet in eodem apud nos habitante voluntas fieri, quò conſentiret ad ordinationem, ne ſicut juraverat, ſi novitus ordinaretur, abſcederet. Ac per hoc & illi propter opus Dei clamaverunt, (neque enim ſanctificatio preſbyterij non eſt opus Dei) & quod poſtea de promiſſa præſentia gratulati non ſunt, niſi adderetur, quód ſi quando ad ſuſcipiendum clericatum conſentire vellet, nonniſi in Hipponenſi eccleſia conſentiret; ſatis in promtu eſt, quòd etiam de ipſa ejus apud ſe habitatione ſperaverint, ideoque ab illo operis Dei deſiderio non receſſerunt.

7. Quomodo ergo dicis hoc eos feciſſe turpiſſimo appetitu pecuniæ? Primò quia ad plebem, quæ clamabat, omnino non pertinet. Sicut enim plebs Thagaſtenſis de his, quæ contuliſtis eccleſiæ Thagaſtenſi, non habet niſi gaudium boni operis veſtri; ſic & Hipponenſis & cujuſlibet alterius loci, ubi de mammona iniquitatis Domini PRÆCEPTA feciſtis, vel eſtis ubicumque facturi. Non ergo populus ut de tanto viro eccleſiæ conſuleret ſuæ ardentiſſimè flagitans, ſuum pecuniarium quæſivit commodum à vobis; ſed veſtrum pecuniæ contemtum dilexit in vobis. Nam ſi in me dilexerunt, quòd audierant paucis agellulis paternis contemtis, ad Dei liberam ſervitutem me fuiſſe converſum, neque in hoc inviderunt eccleſiæ Thagaſtenſi, quæ carnalis patria mea eſt; ſed cùm illa clericatum mihi non impoſuiſſet, quando potuerunt, habendum invaſerunt: quanto flagrantiùs in noſtro Piniano amare potuerunt tantam mundi hujus cupiditatem, tantas opes, tantam ſpem, tanta converſione ſuperatam atque calcatam? Ego quippe ſecundùm multorum ſenſum comparantium ſemetipſos ſibimetipſis, non divitias dimiſiſſe, ſed ad divitias videor veniſſe. Vix enim vigeſima particula res mea paterna exiſtimari poteſt, in comparatione prædiorum eccleſiæ, quæ nunc ut Dominus exiſtimor poſſidere. In qualibet autem maximè Africanarum eccleſiarum, hic noſter, non dico preſbyter, ſed epiſcopus ſit, comparatus priſtinis opibus ſuis, etiamſi animo dominantis egerit, pauperrimus erit. Multo ergo liquidiùs & ſecuriùs in hoc amatur Chriſtiana paupertas, in quo nulla rerum ampliorum poteſt putari cupiditas. Hoc accendit animos populi, hoc in illam violentiam perſeverantiſſimi clamoris erexit. Non eos turpis cupiditatis inſuper accuſemus, ſed magis bonum quod ipſi non habent, ſaltem in aliis diligere ſine crimine permittamus. Nam etſi fuerint illi multitudini permixti inopes vel mendici, qui ſimul clamabant, & de veſtra venerabili redundantia indigentiæ ſuæ ſupplementum ſperabant; nec iſta, ut arbitror, cupiditas turpis eſt.

8. Reſtat ergo ut iſte pecuniæ turpiſſimus appetitus ex obliquo in clericos, & maximè in epiſcopum dirigatur. Nos enim rebus eccleſiæ dominari exiſtimamur, nos opibus frui. Poſtremò quidquid de iſtis nos accepimus, nos vel adhuc poſſidemus, vel ut placuit erogavimus: nihil inde populo extra clericatum vel extra monaſterium conſtituto, niſi pauciſſimis indigentibus largiti ſumus. Non ergo dico quia vel in nos maximè à vobis dici iſta debuerunt, verumtamen in nos ſolos credibiliter dici potuerunt. Quid ergo faciemus? Quia nos, ſi apud inimicos non poſſumus, ſaltem apud vos ratione purgamus? Res hæc animi eſt, intus eſt, procul ab oculis ſecreta mortalium, Deo tantummodo nota eſt. Quid ergo reſtat, niſi Deum teſtari cui nota eſt. Cùm ergo de nobis iſta ſentitis, non præcipitis (quod multo melius eſt, & quod mihi in epiſtola tua tamquam culpabile objiciendum putaſti) ſed omnino cogitis ut juremus; non intentato metu mortis carnis noſtræ, quod populus Hipponenſis feciſſe putatus eſt, ſed intentato metu mortis exiſtimationis noſtræ, quæ propter infirmos quibus nos præbere ad exemplum bonorum operum qualicumque converſatione conamur, etiam vitæ carnis hujus utique præponenda eſt.

9. Verumtamen vobis nos ita cogentibus ut juremus, non ſuccenſemus, ſicut vos Hipponenſi-

CLASSIS III. AN. 411.

bus ſuccenſetis. Creditis enim tamquam homines de hominibus, etſi ea quæ in nobis non ſunt, non tamen ea quæ in nobis eſſe non poſſunt. Sananda iſta in vobis, non accuſanda ſunt; & noſtra purganda vobis eſt fama, ſi eſt Domino purgata conſcientia. Qui fortaſſe præſtabit, ſicut, antequam accidiſſet iſta tentatio, ego & frater meus Alypius collocuti ſumus, non ut ſolùm vobis cariſſimis commembris noſtris, verùm etiam ipſis inimiciſſimis notiſſimum fiat, nulla nos cupiditate pecuniæ in rebus eccleſiaſticis ſordidari. Quod donec fiat, ſi Dominus donabit ut fiat, ecce nunc interim quod cogimur facimus, ne veſtri cordis medicinam in quantamlibet moram temporis differamus. Deus teſtis eſt, iſtam omnem rerum eccleſiaſticarum procurationem, quarum credimur amare dominatum, propter ſervitutem quam debeo caritati fratrum & timori Dei, tolerare me, non amare; ita ut eâ, ſi ſalvo officio poſſim, carere deſiderem. Nec aliud me de fratre meo Alypio ſentire, ipſe Deus teſtis eſt. Tamen & de illo aliter ſentiendo populus, & quod eſt gravius, Hipponenſis, in tantas eſt illius præcipitatus injurias: & de nobis vos ſancti Dei & pleni viſceribus miſericordiæ talia credendo, nomine ejuſdem populi, qui ad cauſſam hujuſcemodi cupiditatis omnino non pertinet, nos tangere atque admonere voluiſtis; utique ad nos corrigendos, neque enim odio, quod abſit à vobis: unde non iraſci, ſed gratias agere debeo, quòd nec verecundiùs nec liberiùs agere potuiſtis, ut epiſcopo non quaſi convicioſè objiceretis quod ſentiebatis, ſed ex obliquo intelligendum relinqueretis.

10. Nec moleſtum ſit vobis, ut vos velut gravatos arbitremini, quia jurandum putavi. Neque enim gravabat Apoſtolus, aut eos parum diligebat quibus dicebat, *Non in ſermone adulationis fuimus apud vos, ſicut ſcitis; nec in occaſione cupiditatis, Deus teſtis eſt.* (1. Theſſ. 2. 5.) Rei quippe apertæ ipſos teſtes adhibuit; rei autem occultæ quem, niſi Deum? Si ergo ille meritò eſt veritus ne humana ignorantia de illo aliquid tale ſentiret, cujus labor omnibus in promtu erat, quod niſi ſumma neceſſitate à populis quibus gratiam Chriſti diſpenſabat, in uſus ſuos aliquid non ſumebat, cetera verò ſuo victui neceſſaria ſuis manibus tranſigebat: quanto magis nobis laborandum eſt, ut credatur, qui & merito ſanctitatis & virtute animi longè impares ſumus; nec aliquid ad ſuſtentacula hujus vitæ operari noſtris manibus poſſumus: & ſi poſſemus, tantis occupationibus, quas tunc illos non credo fuiſſe perpeſſos, nequaquam ſineremur? Non ergo ulteriùs in hac cauſſa populo Chriſtiano, quæ Eccleſia eſt Dei, objiciatur pecuniæ turpiſſimus appetitus. Tolerabilius enim nobis objicitur, in quos hujus mali quamvis falſa, tamen veri ſimilis ſuſpicio cadere potuit, quàm illis, quos ab hoc appetitu & ſuſpicione conſtat eſſe alienos.

11. Denegare autem jurationem qualibet fide præditas mentes, quanto magis fide Chriſtiana, non dico aliquid contrarium confirmare, ſed omnino dubitare fas non eſt. De qua re quid ſentiam, ſatis, ut arbitror, in epiſtola quam ad fratrem * meum ſcripſi, pleniſſimè aperui. Scripſit mihi ſanctitas tua, *ſi aut ego aut Hipponenſes hoc cenſent, ut jurejurando violenter extorto ſatisfiat.* Tu enim ipſa quid cenſes? Placetne tibi, ut etiam certa morte imminente, quod tunc inaniter metuebatur, nomen Domini Dei ſui in fallaciam Chri-

* Alypium

A ſtianus aſſumat, Deum ſuum teſtem falſitati Chriſtianus adhibeat? Qui profectò ſi præter jurationem ad falſum teſtimonium morte imminente cogeretur; maculare vitam ſuam magis timere debuit quàm finire. Hoſtiles inter ſe acies & armatæ, certè apertiſſima mortis intentatione confligunt; & tamen cùm invicem jurant, laudamus fidem ſervantes, fallentes autem meritò deteſtamur. Ut autem jurarent, quid utræque ab alterutris, niſi occidi vel capi timuerunt? Ac per hoc vel mortis vel B captivitatis metu extortæ jurationi niſi pareatur, niſi fides quæ ibi data eſt cuſtodiatur, ſacrilegij, perjurij crimine detinentur, etiam tales homines qui magis metuunt pejerare, quàm hominem occidere: & nos utrùm implenda ſit extorta juratio ſervorum Dei, munere ſanctitatis præeminentium, monachorum ad perfectionem mandatorum Chriſti rerum etiam ſuarum diſtributione currentium, quaſi diſceptaturi ponimus quæſtionem?

12. Nam quid exſilij vel deportationis aut C relegationis nomine promiſſa illa præſentia prægravatur, obſecro te? Puto quòd presbyterium non eſt exſilium. Hoc ergo noſter eligeret, quàm illud exſilium? Abſit à nobis, ut ſic ſanctus Dei & nobis cariſſimus defendatur. Abſit, inquam, ut dicatur maluiſſe exſilium quàm presbyterium, aut maluiſſe perjurium quàm exſilium. Hæc dicerem, ſi verè à nobis, aut à populo juratio ei fuiſſet extorta promittendæ præſentiæ: nunc verò non extorta eſt dum negaretur, ſed dum offerretur accepta. Et hoc ea D ſpe, ſicut ſuprà diximus, quia per illam præſentiam creditum eſt, cum etiam ad clericatum ſuſcipiendum poſſe deſiderantibus conſentire. Poſtremò quodlibet de nobis vel de Hipponenſibus ſentiatur, longè alia eſt eorum cauſſa qui coëgerint jurare, quàm eorum qui non dico coëgerint, ſed ſuaſerint pejerare. Ipſe etiam de quo agitur, conſiderare non renuat, utrùm ſit pejus, ſub quolibet timore jusjurandum, an remoto ipſo timore perjurium?

E 13. Deo gratias, quia non aliter Hipponenſes promiſſum circa ſe impleri ſentiunt, quàm ut adſit voluntate habitandi, & eat quò neceſſe fuerit cum diſpoſitione redeundi. Nam ſi verba jurationis adtenderent & exigerent, tam nullo modo ſervus Dei recedere, quàm ullo modo debuit pejerare. Sed quia crimen eorum eſſet, non dico talem virum, ſed quemlibet hominem ſic tenere: nec ipſi aliam exſpectationem ſe habuiſſe probaverunt, qui audientes quòd rediturus abſceſſerit gratulati ſunt, F nec aliud illis verax juratio debet, quàm id quod ab illa exſpectaverunt. Quid eſt autem quod dicitur, cum juratione ore ſuo expreſſa, exceptionem feciſſe neceſſitatis? Quaſi non ore ſuo hoc rurſum juſſerit auferri. Certè ad populum quando ipſe locutus eſt, tunc etiam interponeret: quod ſi feciſſet, non utique reſponderetur, Deo gratias; ſed ad illam rediretur reclamationem, quæ facta fuerat, quando ſic à diacono recitatum eſt. Et numquid ad rem pertinet ſive interpoſita ſit ad recedendum ne- G ceſſitatis excuſatio, ſive non ſit? Nihil ab illo aliud exſpectatum eſt, quàm id quod ſuprà diximus.* EXSPECTATIONEM autem eorum, quibus juratur, quiſquis deceperit, non poteſt eſſe non perjurus.

14. Fiat ergo quod promiſſum eſt, & infirmorum corda ſanentur, ne tanto exemplo quibus hoc placuerit, ad imitandum perjurium ædificentur: quibus autem diſplicet, juſtiſſimè dicant, nulli no-

Classis III. An. 411

ſtrûm credendum eſſe, non ſolùm promittenti aliquid, ſed etiam juranti. Hinc enim potiùs cavendæ ſunt linguæ inimicorum, de quibus tamquam jaculis ad interficiendos infirmos major utitur ille inimicus. Sed abſit ut de tali anima ſperemus aliud, quàm quod Dei timor inſpirat, & tanta, quæ in illa eſt, excellentia ſanctitatis hortatur. Ego autem, quem dicis etiam prohibere debuiſſe, fateor non potui ſic ſapere, ut tanto vel tumultu vel offenſione magis everti vellem eccleſiam cui ſervio, quàm id quod à tali viro nobis offerebatur, accipere.

EPISTOLA CXXVII.

*Aliàs XLV. quæ autem 127. erat, nunc 100.

Auguſtinus ᵃ Armentarium & hujus uxorem Paulinam hortatur ut mundum contemnant, & continentiæ votum quo ſe pariter obligarunt exſolvant.

Dominis eximiis meritóque honorabilibus ac deſiderabilibus filiis, ARMENTARIO & PAULINÆ, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta fortè an. 411.

1. VIR egregius filius meus Ruferius affinis veſter retulit mihi quid Domino voventis: qua ejus narratione exhilaratus, & ibidem metuens ne aliud ſuadeat ille tentator, qui bonis talibus antiquitus invidet, exhortandam paucis credidi caritatem tuam, Domine eximie meritóque honorabilis & deſiderabilis fili, ut cogites quod in divinis eloquiis legitur, *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem*: atque arripias cureſque reddendum, quod ei te voviſſe noſti, qui & debita exigit, & promiſſa perſolvit. Nam & hoc ſcriptum eſt, *Vovete, & reddite Domino Deo veſtro*: quamquam etſi non voviſſes, quid aliud tibi ſuadendum fuit, aut quid melius ab homine fieri poteſt, quàm ut ei ſe reſtituat, à quo inſtitutus eſt: præſertim quia caritatis erga nos Dei tantum apparuit atque eluxit indicium, ut Filium ſuum unigenitum mitteret, qui pro nobis moreretur? Reſtat ergo ut fiat quod Apoſtolus ait, propterea mortuum eſſe Chriſtum, *ut qui vivunt non ſibi jam vivant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit.* Niſi fortè adhuc mundus amandus eſt, tanta rerum labe contritus, ut etiam ſpeciem ſeductionis amiſerit. Nam quantum illi laudandi atque prædicandi, qui dignati non ſunt etiam cum mundo florente florere: tantum increpandi & accuſandi ſunt, quos perire cum pereunte delectat.

Eccl. 5. 8.

Pſal. 75. 12.

2. Cor 5. 15.

Beda vulgatus ibidem.

2. Labores & pericula & exitia hujus tranſitoriæ vitæ, ſi pro eadem vita quandoque finienda ſubeuntur, ut mors ejus non omnino auferatur, ſed paululùm differatur, quanto magis pro æterna ſubeunda ſunt, ubi mortem nec natura ſollicitè cavet, nec ignavia turpiter timet, nec ſapientia fortiter ſuſtinet? Nulli quippe erit quæ non erit. Habeat igitur te vita æterna in dilectoribus ſuis. Nonne cernis, hæc vita miſerabilis & egena quàm vehementes habeat, quantumque ſibi obliget amatores ſuos? qui tamen periculo ejus ſæpe turbati, citiùs eam finiunt, eo ipſo quo finire formidant, & mortem dum declinant, accelerant, velut ſi quiſquam fluvio rapiendus irruat, latronem beſtiamve fugiendo? Jactant in mare tempeſtate ſæviente aliquando & alimenta; & ut vivant, projiciunt unde vivunt, ne citò finiatur, quod vel in labore vivitur. Quantis laboribus agitur, ut longiore tempore laboretur, & mors cùm impendere cœperit, ideo cavetur, ut diutiùs timeatur? Nam inter tot caſus fragilitatis humanæ, quàm multæ mortes timentur, quarum certè una cùm venerit, reſtat ceteras non timeri: & tamen fugitur una ut omnes timeantur. Quibus excruciantur doloribus, qui curantur à medicis & ſecantur? Numquid ut non moriantur? ſed ut aliquanto ſeriùs moriantur. Multi cruciatus ſuſcipiuntur certi, ut pauci dies adjiciantur incerti: & nonnumquam ipſis doloribus victi continuò moriuntur, quos mortis timore ſuſcipiunt: & cùm omnino non eligant vitam finire ne doleant, ſed dolere ne finiant, accidit eis ut doleant & finiant: non ſolùm quia & ſanati utique vitam finiunt poſt dolores, quæ tantis pœnis comparata nec ſempiterna eſſe poteſt, quia mortalis eſt; nec diuturna, quia tota brevis eſt; nec de ipſo brevi ſpatio ſui ſecura, quia ſemper incerta eſt: verùm etiam quòd aliquando eam dolore finierunt, quam ne finirent, dolere voluerunt.

3. Habet etiam hoc magnum malum, ac vehementer exſecrandum & horrendum nimius amor vitæ iſtius, quòd multi dum volunt paulò diutiùs vivere, graviter offendunt Deum, apud quem eſt fons vitæ. Atque ita dum ab eis fruſtra, qui neceſſariò futurus eſt vitæ finis metuitur, illinc prohibentur, ubi ſine fine vivitur. Huc accedit quia vita miſera etiamſi poſſet eſſe perpetua, nullo modo beatæ vitæ etiam breviſſimæ comparanda eſt: & tamen iſti amando miſerrimam atque breviſſimam, perdunt beatiſſimam ac ſempiternam; cùm in hac ipſa, quam malè diligunt, hoc velint quod in altera perdunt: quia utique in iſta nec miſeriam diligunt, nam beati eſſe volunt; nec brevitatem, nam eam finiri nolunt; tantùm quia vita eſt, ſic amatur, ut ſæpe propter eam (licèt miſeram & brevem) beata & ſempiterna amittatur.

4. His conſideratis, quid magnum vita æterna jubet amatoribus ſuis, quum ſe jubet ſic amari, quemadmodum hæc amatur à ſuis? An verò dignum eſt vel ferendum, cùm contemnuntur omnia, quæ amantur in mundo, ut vita poſt paululum finienda, ſaltem ipſum paululum teneatur in mundo; & non contemnitur mundus, ut obtineatur vita, quæ ſine fine apud illum eſt, per quem factus eſt mundus? Modò cùm ipſa Roma domicilium clariſſimi imperij barbarico vaſtaretur incurſu, quàm multi hujus vitæ temporalis amatores, ut eam vel infeliciter producendam nudamque redimerent, dederunt omnia, quæ illi non ſolùm oblectandæ & ornandæ, verùm etiam ſuſtentandæ tuendæque ſervabant. Solent certè amatores illis quas amant, ut eas habeant, multa conferre: iſti amatam ſuam non haberent, niſi amando inopem reddidiſſent; nec ei multa conferrent, ſed cuncta potiùs auferrent, ne ſibi eam hoſtis auferret. Nec eorum reprehendo conſilium. Quis enim neſciat perituram fuiſſe ipſam, ſi non ea periiſſent, quæ recondita fuerant propter ipſam? quamvis & quidam perdiderint priùs illa, mox ipſam: quidam verò licèt parati cuncta perdere propter ipſam, priùs perdiderint ipſam. Sed hinc admonendi ſumus, quales æternæ vitæ dilectores eſſe debeamus, ut propter eam contemnamus cuncta ſuperflua, cùm pro hac tranſitoria vita contemta ſint, quæ illi fuerant neceſſaria.

ᵃ Argumentum huic epiſtolæ præfixum in hactenus editis Armentario addebat cognomen *Ripario*, nullius, quod noverimus, exemplaris MSS auctoritate. neque porrò aliter habet ejuſdem epiſtolæ titulus in Poſſidij indiculo c. 7. ubi, *Armentario & Paulinæ*.

Classis III. An 411.

5. Neque enim amatam noſtram, ſicut illi ſuam, A ut teneamus, exſpoliamus, ſed illi æternæ adipiſcendæ iſtam temporalem velut ſamulam expeditiorem ſervire facimus, ſi eam nec ornamentorum vanorum vinculis alligemus, nec curarum noxiarum ſarcinis oneremus, audiamuſque Dominum, qui nobis illam vitam ſummo ardore deſiderandam fideliſſimè pollicetur, velut in totius mundi concio-
Matt. 11. 28. ne, clamantem: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcite à me quia mitis ſum & humilis* B *corde; & invenietis requiem animabus veſtris. Jugum enim meum lene, & onus meum leve eſt.* Hæc diſciplina piæ humilitatis, ventoſam & turbidam cupiditatem, avidam rerum extra noſtram poteſtatem conſtitutarum, pellit ex animo, & quodammodo exſpirat. Ibi enim labor, ubi multa quæruntur & diliguntur, quibus adipiſcendis atque retinendis voluntas non ſatis eſt, quia conſequentem non habet facultatem. Justa verò vita, cùm volumus adeſt, quia eam ipſam plenè velle, juſtitia eſt; C nec plus aliquid perficienda juſtitia, quàm perfectam voluntatem requirit. Vide ſi labor eſt, ubi
Luca 2. 14. velle ſatis eſt. Unde divinitus dictum eſt, *Pax in terris hominibus bonæ voluntatis.* Ubi pax, ibi requies: ubi requies, ibi finis appetendi, & nulla cauſſa laborandi. Sed hæc voluntas ut plena ſit, oportet ut ſana ſit. Erit autem ſana, ſi medicum non refugiat; cujus ſolius gratiâ ſanari poteſt à morbo deſideriorum noxiorum. Ipſe eſt ergo medicus qui clamat, *Venite ad me omnes qui laboratis,* D jugum ſuum lene, & onus leve dicens: quia diffuſa per Spiritum-ſanctum caritate in cordibus noſtris, profectò amabitur quod [a] jubetur, & non erit aſperum nec oneroſum, ſi ſub hoc uno jugo, quanto minus tumidâ, tanto magis liberâ cervice ſerviatur. Et hæc eſt una ſarcina, qua ejus bajulus non premitur, ſed levatur. Divitiæ ſi diliguntur, ibi ſerventur, ubi perire non poſſunt. Honor ſi diligitur, illic habeatur ubi nemo indignus honoratur. Salus ſi diligitur, ibi adipiſcenda deſideretur, E ubi adeptæ nihil timetur. Vita ſi diligitur, ibi adquiratur ubi nulla morte finitur.

6. Reddite igitur quod voviſtis, quia vos ipſi eſtis, & ei vos redditis à quo eſtis, reddite obſecro. Neque enim quod redditis, reddendo minuetur, ſed potiùs ſervabitur & augebitur. Benignus enim exactor eſt, non egenus; & qui non creſcat ex redditis, ſed in ſe creſcere faciat redditores. Huic ergo quod non redditur, perditur: quod autem redditur, reddenti additur: immo verò in eo cui reddi- F tur, ipſe reddens ſervatur. Idipſum quippe erit redditum & redditor, quia idipſum erat debitum & debitor. Deo namque ſeipſum debet homo, eique reddendus eſt ut beatus ſit, à quo accepit ut ſit. Hoc ſignificat quod in Evangelio Dominus ait, *Reddi-*
Matt. 22. 21. *te Cæſari quæ Cæſaris ſunt, & Deo quæ Dei ſunt.* Hoc enim dixit, cùm ſibi demonſtrato nummo, & quæſito cujus haberet imaginem, reſponſum eſſet, Cæſaris: ut hinc intelligerent, quòd Deus exigeret ab homine imaginem ſuam in homine ipſo, ſicut Cæ- G ſar ſuam exigebat in nummo. Quanto magis ergo reddenda eſt cùm promittitur, cui etiam non promiſſa debetur?

7. Quapropter cariſſime, poſſem quidem pro mea quantulacumque facultatula, ſacri propoſiti, A quod Deo voviſſe vos comperi, uberiùs laudare fructum, ac demonſtrare quid diſtet inter Chriſtianos dilectores mundi hujus, & contemtores, quamvis fideles utrique dicantur. Eodem utrique lavacro ſacri fontis abluti ſunt, eiſdem imbuti conſecratique myſteriis, utrique ejuſdem Evangelij non auditores tantùm, verùm etiam prædicatores: nec utrique tamen regni Dei lucíſque participes, & vitæ æternæ, quæ ſola eſt beata, coheredes. Dominus enim Jeſus non ab eis qui non audiunt, ſed B eos inter ſe auditores verborum ſuorum, latiſſimo limite, non tenui diſtinctione diſcrevit. *Qui audit,* Matt. 7. 24.
inquit, *verba mea hæc, & facit ea, ſimilabo eum viro* Luca 6. 47.
prudenti, qui ædificavit domum ſuam ſupra petram: deſcendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, & impegerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat ſupra petram. Qui autem audit verba mea hæc, & non facit ea, ſimilabo eum viro ſtulto, qui ædificavit domum ſuam ſuper arenam: deſcendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, & impegerunt in C *domum illam, & cecidit, & facta eſt ruina ejus magna.* Audire ergo illa verba, ædificare eſt. In hoc utrique pares ſunt. In faciendo autem, & non faciendo quod audiunt, tantum diſpares, quantum ædificium petræ ſoliditate fundatum diſpar eſt ei, quod ſine ullo fundamento facili arenæ mobilitate ſubvertitur. Nec ideo quiſquis omnino non audit, tutius ſibi aliquid comparat. Nihil enim ædificans, ſine ullo tecto multo faciliùs obruendus, rapiendus, & diſpergendus imbribus, fluviis ventiſque D donatur.

8. Poſſem etiam pro modulo meo eoſdem ipſos Supp. 8. cap.
permanentes ad dexteram regnumque cælorum in 137.
ſuis gradibus meritiſque diſtinguere, atque oſtendere, quo differat vita conjugalis filios procreantium patrum matrumque familiâs, verumtamen religioſorum ac piorum, [b] ab ea vita quam vos Deo voviſtis, ſi nunc ad eam vovendam exhortandus eſſes: ſed quia jam voviſti, jam te obſtrinxiſti, aliud tibi facere non licet. Priùs quàm eſſes voti E reus, liberum fuit, quo eſſes inferior: quamvis non ſit gratulanda libertas, qua fit ut non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc verò quia tenetur apud Deum ſponſio tua, non te ad magnam juſtitiam invito, ſed à magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris, ſi non feceris quod voviſti, qualis manſiſſes, ſi nihil tale voviſſes. Minor enim tunc eſſes, non pejor. Modò autem tanto, quod abſit, miſerior, ſi fidem Deo fregeris, quanto beatior, ſi perſolveris. Nec ideo te voviſſe pœniteat, immo F gaude jam tibi non licere, quod cum tuo detrimento licuiſſet. Aggredere itaque intrepidus, & dicta imple factis: ipſe adjuvabit, qui vota tua expetit. Felix eſt neceſſitas, quæ in meliora compellit.

9. Una ſola eſſe cauſſa poſſet, qua te id quod Supp. 8. cap.
voviſti, non ſolùm non hortaremur, verùm etiam 114.
prohiberemus implere, ſi fortè tua conjunx hoc Grat. 33. q. 5. Una 4.
tecum ſuſcipere animi ſeu carnis infirmitate recu- ſententia dist.
ſaret. Nam & vovenda talia non ſunt à conjuga- 12. cap. 2.
G tis, niſi ex conſenſu & voluntate communi. Et ſi præproperè factum fuerit, magis eſt corrigenda temeritas quàm perſolvenda promiſſio. Neque enim Deus exigit, ſi quis ex alieno aliquid voverit, ſed potiùs uſurpare vetat alienum. Divina quippe de hac re per Apoſtolum eſt prolata ſententia,

[a] Ita apud Lov. & aliquot MSS. At in editionibus Bad. & Er. legitur, quod videbitur cui lectioni octo MSS. ſuffragantur. Alij decem MSS habent, quod ſubobitur

[b] Bad. Am. Er. & MSS quatuor, à beata vita

CLASSIS III AN 411. 1.Cor 7. 4. *Uxor non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir: ſimiliter & vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier:* ſexum nomine corporis nuncupavit. Sed cùm illam tam paratam eſſe audiam Deo dicare continentiam, ut eo ſolo impediatur, ſi tibi debitum reddere conjugali jure compellitur; ambo Deo reddite, quod ambo voviſtis, ut illi perſolvatur quod ab alterutro non exigitis. Si continentia virtus eſt, ſicuti eſt, cur ad eam ſit promtior ſexus infirmior; cùm virtus à viro potiùs cognominata videatur, ſicut ſimilitudo vocabuli reſonat? Noli ergo vir B abhorrere à virtute, quam mulier eſt parata ſuſcipere. Sit veſter conſenſus oblatio ad ſupernum altare Creatoris, & victâ concupiſcentiâ tanto fortius quanto ſanctius vinculum caritatis. Gaudeamus de vobis in abundanti gratia Chriſti, Domini eximij meritoque honorabiles & deſiderabiles filij.

EPISTOLA CXXVIII. *

* Adſcita ex 7. Tom. p. 1. Quæ autem 128 erat, nunc 152.

Marcellini Edicto collationis apud Carthaginem habendæ conditiones præſcribenti conſentire ſe profitentur epiſcopi catholici, id etiam ultrò pollicentes, non poſtulaturos ut ſibi ſervetur epiſcopatus ſi victi fuerint, cum tamen velint dignitatem Donatiſtis epiſcopis etiam victis ſuam cuique integram manere.

Honorabili ac dilectiſſimo filio, viro clariſſimo & ſpectabili tribuno & notario, MARCELLINO, AURELIUS, SILVANUS, & univerſi epiſcopi catholici.

Scripta an. 411.

1. * EDICTO ſpectabilitatis tuæ, quo noſtræ D collationis tranquillitati quienque ſervandæ, & veritati manifeſtandæ muniendæque conſultum eſt, in omnibus nos conſentire, ſicut admonere dignatus es, per has litteras intimamus: hoc eſt de loco & tempore ipſius collationis, & de numero eorum, quos præſentes eſſe oportebit. Conſentimus etiam, ut hi, quibus conferendi delegamus officium, ſubſcribant proſecutionibus ſuis: inque illo ſcripto, quo eis hoc munus imponimus, ratumque nos habituros quod egerint E pollicemur, ſubſcriptiones omnium noſtrûm non ſolùm habeas factas, verùm etiam cùm fiunt ipſe perſpicias; admonituri quoque, domino adjuvante, populum Chriſtianum, ut à collationis loco, quietis & tranquillitatis gratiâ, ſuum abſtineat omnino conventum, & ea quæ aguntur, non cùm aguntur, audire feſtinet, ſed conſcripta ut cognoſcat, exſpectet, ſicut ea te prolaturum omnibus promiſiſti.

2. Illo etiam, veritate confiſi, nos vinculo con- F ditionis obſtringimus, ut ſi nobis ij, cum quibus agimus, demonſtrare potuerint, cùm ſecundùm Dei promiſſa populi Chriſtiani uſquequaque creſcendo jam magnam partem orbis implerent, & in ceteram dilatarentur implendam, ſubitò Eccleſiam Chriſti, neſcio quorum, quos iſti accuſant, peccatorum periiſſe contagio, & in ſola remanſiſſe parte Donati; ſi hoc, ut dictum eſt, demonſtrare potuerint, nullos apud eos honores epiſcopalis mu- A neris requiremus, ſed eorum ſequemur, pro ſola æterna ſalute, conſilium, quibus tanti gratiam beneficij pro cognita veritate debebimus. Si autem nos potiùs valuerimus oſtendere Eccleſiam Chriſti, omnium non ſolùm Africanarum, verùm etiam tranſmarinarum provinciarum, multarumque gentium ſpatia feraciſſima populorum copiâ jam tenentem, & ſicut ſcriptum eſt toto mundo fructificantem atque creſcentem, nullorum hominum ſibi commixtorum peccatis perire potuiſſe: ſi de- B nique ipſorum, quos nunc accuſare voluerunt, potiùs quàm convincere valuerunt, quæſtionem demonſtraverimus eſſe finitam, quamvis non in eis Eccleſiæ cauſſa conſiſtat; & Cæcilianum innocentem, illos autem violentos & calumnioſos eſſe judicatos ab eo Imperatore, ad cujus examen criminationes ſuas ultro accuſando miſerunt: poſtremò ſi quidquid de peccatis quorumlibet hominum dixerint, vel humanis documentis, vel divinis probaverimus, aut eorum innocentiam falſis criminibus C adperitam, aut Chriſti Eccleſiam, cujus communioni cohæremus, nullis eorum delictis eſſe deſtructam: ſic ejus nobiſcum teneant unitatem, ut non ſolùm viam ſalutis inveniant, ſed nec honorem Epiſcopatus amittant. Neque enim in eis divinæ Sacramenta veritatis, ſed commenta humani deteſtamur erroris: quibus ſublatis fraternum pectus amplectimur, Chriſtiana nobis caritate conjunctum, quod nunc dolemus diſſenſione diabolica ſeparatum.

3. Poterit quippe unuſquiſque noſtrûm, hono- D ris ſibi ſocio copulato, viciſſim ſedere eminentiùs, ſicut peregrino epiſcopo juxta conſidente collega. Hoc cum alternis Baſilicis utriſque conceditur, uterque ab alterutro honore mutuo prævenitur; quia ubi præceptio caritatis dilataverit corda, poſſeſſio pacis non fit anguſta, ut uno eorum defuncto, deinceps jam ſingulis ſinguli priſtino more ſuccedant, nec novum aliquid fiet: nam hoc ab ipſius ſeparationis exordio, in eis qui damnato nefariæ diſciſſionis errore unitatis dulcedinem vel ſerò ſa- E puerunt, catholica dilectio cuſtodivit. Aut ſi fortè Chriſtiani populi ſingulis delectantur epiſcopis, & duorum conſortium, inuſitata rerum facie tolerare non poſſunt, utrique de medio ſecedamus, & eccleſiis in ſingulis damnatâ ſchiſmatis cauſsâ, in unitate pacifica conſtitutis, ab his qui ſinguli in eccleſiis ſingulis invenientur, unitati factæ per loca neceſſaria ſinguli conſtituantur epiſcopi. Quid enim dubitemus Redemtori noſtro ſacrificium iſtius humilitatis offerre? An verò ille de cælis in F membra humana deſcendit, ut membra ejus eſſemus; & nos, ne ipſa ejus membra crudeli diviſione lanientur, de cathedris deſcendere formidamus? Propter nos nihil ſufficientius, quàm Chriſtiani fideles & obedientes ſumus: hoc ergo ſemper ſimus. Epiſcopi autem propter Chriſtianos populos ordinamur. Quod ergo Chriſtianis populis ad Chriſtianam pacem prodeſt; hoc de noſtro epiſcopatu faciamus. Si ſervi utiles ſumus, cur Domini æternis lucris pro noſtris temporalibus ſublimi-

* Marcellinus in Africam ab Honorio miſſus, ut collationem Catholicos inter & Donatiſtas de ſuis controverſiis ineundam curaret, evulgato ſeptimo reſcripto Imperatoris ea de re ipſi dato Ravennæ die 14 ſeu 12. Octob. Varane Coſ. (id eſt an. 410.) cui reſcripti ejuſdem fragmentum in cod. Theod. l. 16 tit. 11. ſubnotatur, emiſit ipſe edictum duplex anno inſequenti, unum quo præſtituit ut utriuſque partis epiſcopi intra diem Kalendarum Juniarum conferendi cauſâ congregarentur Carthagine: alterum quo jam præſentibus apud Carthaginem epiſcopis præſcripſit locum modumque collationis, admonens ut pars utraque reſcriptis proderet, utrùm placerent, quæ edicto continerentur, ex Auguſtino in Brev. collat. c. 2. & 3. Huic ergo poſteriori edicto Catholici reſcripſerunt epiſtolam, quam hic inter Auguſtinianas idcirco edendam cenſuimus, quia ſtilo ſenſuque tota refert Auguſtinum: cui de omnibus pro pace Eccleſiæ geſtis palmam à Domino datam eſſe dicit Poſſidius cap. 13. quia *Totum illud bonum*, inquit, *per ſanctum illum hominem conſentientibus noſtris epiſcopis & pariter ſatagentibus & cœptum & perfectum eſt.* Hinc de ſe ipſe Auguſtinus in lib. de Geſtis Pelagij ſcribit, tum ſe curâ hujus collationis *fuiſſe occupatiſſimum*, cùm primùm Pelagium ſemel aut iterum vidit Carthagine.

CLASSIS III. AN. 411.

tatibus invidemus? Epiſcopalis dignitas [a] fructuoſior nobis erit, ſi gregem Chriſti magis depoſita collegerit, quàm retenta diſperſerit. Nam qua fronte in futuro ſæculo promiſſum à Chriſto ſperabimus honorem, ſi Chriſtianam in hoc ſæculo noſter honor impedit unitatem?

4. Hæc propterea præſtantiæ tuæ ſcribenda curavimus, ut & per te innoteſcant omnibus. Poſtulamus ut in adjutorio Domini Dei noſtri, quo admonente iſta promittimus, & quo adjuvante nos implere poſſe confidimus, etiam ante collationem, B ſi fieri poteſt, corda hominum vel infirma, vel dura, pia caritas aut ſanet, aut edomet. Ac ſic jam pacificis mentibus non reſiſtamus manifeſtiſſimæ veritati, & diſputationem noſtram vel præcedamus concordiâ, vel ſequamur. Neque enim deſperare debemus, ſi recolunt, *Beatos eſſe pacificos quoniam ipſi Filii Dei vocabuntur*, multo dignius & faciliùs eos velle, ut pars Donati univerſo orbi Chriſtiano reconcilietur, quàm univerſus orbis Chriſtianus à parte Donati rebaptizetur: C cùm præſertim de Maximiani ſacrilego & damnato ſchiſmate venientes, quos etiam terrenarum poteſtatum juſſionibus inſectando emendare curarunt, tanta dilectione quæſierint, ut nec baptiſmum ab eis datum reſcindere auderent, & quoſdam eorum damnatos, ſine ulla honoris eorum diminutione ſuſciperent, quoſdam verò in illius diſciſſionis ſocietate impollutos fuiſſe cenſerent. Quorum inter ſe concordiæ non invidemus; ſed eos certè oportet advertere, quàm pie tanto ſtudio ramum à ſe fractum radix Catholica D inquirit, ſi ramus ipſe ſimiliter à ſe parvum fragmen inciſum ſic colligere laboravit. Et alia manu: Optamus te fili in Domino bene valere. Aurelius epiſcopus eccleſiæ catholicæ Carthaginenſis, huic epiſtolæ ſubſcripſi. Item alia manu: Silvanus ſenex eccleſiæ Summenſis ſubſcripſi.

Matt. 5. 9.

EPISTOLA CXXIX. [a]

[a] Deſiderabatur in editis. Quæ autem 129. erat, nunc 97.

Catholici epiſcopi Notoria Donatiſtarum reſpondent, ſignificantes Marcellino, ſe illis concedere quod petierant, ut univerſi qui venerant eorum epiſcopi præſentes eſſent in eo loco ubi celebranda erat collatio: tum etiam catholicæ Eccleſiæ cauſſam adverſùs eorum ſchiſma validis argumentis vindicant.

Honorabili ac dilectiſſimo filio V. C. & ſpectabili tribuno & notario MARCELLINO, AURELIUS, SILVANUS, & univerſi epiſcopi catholici.

Scripta paulò poſt ſuperiorem.

1. MULTÙM nos ſollicitos reddidit [b] Notoria, vel litteræ fratrum noſtrorum, quos cupimus ad catholicam pacem à pernicioſa diſſenſione converti; quod Edicto nobilitatis tuæ, quo ipſius diſputationis noſtræ tranquillitati quietique providiſti, conſentire noluerunt: ne fortè etiamſi non omnes, aliqui tamen eorum per multitudinis tumultum ſeu ſtrepitum, collationem, quæ pacifica & pacata eſſe debet, impediant. Atque utinam ipſos non pertentet iſta cogitatio, & nos potiùs fallat iſta ſuſpicio: & ideo ſi velint omnes eſſe præſentes, ut cùm eis viſum fuerit, congregatis illuc etiam nobis, ſimul inde egrediamur concordes atque pacati, & ſchiſmatica diviſione correcta, fraterno unitatis Chriſti vinculo obſtricti, mirantibus & gaudentibus omnibus bonis, dolente autem ſolo diabolo & ſimilibus ejus, pariter in Eccleſiam ad gratiarum actionem, laudeſque Deo reddendas ardentiſſima & lucidiſſima caritate pergamus.

2. Quid enim magnum eſt, ſi oculus pacatus attendat, & cogitatio Chriſtiana non deſerat conſiderare & videre, remotis humanis criminationibus ſeu veris ſeu falſis, in eis litteris Eccleſiam eſſe quærendam, ubi Chriſtus Redemptor ejus innotuit? Nam ſicut non audimus contra Chriſtum eos, qui dicunt corpus ejus de ſepulcro furatum à diſcipulis; ſic non debemus audire contra ejus Eccleſiam eos, qui dicunt non eam eſſe niſi in ſolis Afris & Afrorum paucıſſimis ſociis. Apoſtolus quippe dicit, quoniam veraces Chriſtiani membra ſunt Chriſti. Sicut ergo non credimus furto cujuſquam periiſſe carnem Chriſti mortuam de ſepulcro; ſic credere non debemus peccato cujuſquam viva ejus membra periiſſe de mundo. Non eſt itaque difficile, quoniam caput eſt Chriſtus, & corpus Eccleſia, ſimul in Evangelio commendatum videre, & caput contra calumnias Judæorum, & corpus contra criminationes hæreticorum. Nam quod legitur, *Oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertio die*, contra eos eſt, qui dicunt mortuum de ſepulcro eſſe ſublatum: quod autem ſequitur, *& prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum, per omnes gentes, incipientibus ab Jeruſalem*, contra eos eſt, qui dicunt non eſſe Eccleſiam in orbe terrarum: ut uno brevi capitulo paucique verbis, & inimicus capitis, & inimicus corporis repellatur, &, ſi fideliter adtenderit, corrigatur.

Eph. 4. 25.

Luc. 24. 46.

Ibid. 47.

3. Nam tenere iſtas inimicitias fratres noſtros tanto magis dolemus, quanto magis eos conſtat eaſdem Scripturas nobiſcum tenere, quibus hæc apertiſſima teſtimonia continentur. Judæi quippe qui negant reſurrexiſſe Chriſtum, ſaltem non accipiunt Evangelium: iſti autem fratres noſtri utriuſque Teſtamenti auctoritate devincti ſunt; & tamen criminari nos volunt de Evangelio tradito, & nolunt ei credere recitato. Sed nunc fortaſſe hujus collationis curâ ſuſceptâ diligentiùs perſcrutati ſunt Scripturas ſacras, & quia in eis innumerabilia teſtimonia repererunt, quibus promiſſa eſt Eccleſia futura in omnibus gentibus, & toto orbe terrarum, ſicut eam reddi & præſentari cœpiſſe in Evangelio & epiſtolis apoſtolicis, & in Actibus Apoſtolorum videmus, ubi & ipſa loca, & civitates, & provinciæ leguntur, per quas crevit, incipiens ab Jeruſalem, ut inde ſe etiam in Africam non migrando, ſed creſcendo diffunderet. Non autem invenerunt aliquod teſtimonium divinorum eloquiorum, ubi dictum eſt eam perituram de ceteris partibus mundi, & in ſola Africa Donati parte manſuram: & viderunt quàm ſit abſurdum, pro illa, quæ fuerat peritura, tot teſtimonia divina recitari; pro ea verò, quæ, ſicut putant, fuerat domino placitura, nullum ejus teſtimonium reperiri. Hæc fortè cogitantes, ad finiendas vanas, & pernicioſas, & ſaluti æternæ contrarias inimicitias, ad locum collationis noſtræ omnes convenire noluerunt, non ut tumul-

[a] Auguſtinus in Geſtis cum Emerito hanc epiſtolam ex integro recitari juſſit, cùmque verba illa legerentur, ſe dixiſſe meminit in lib. de iiſdem Geſtis, *Fratres ſi Dominum cogitamus, locus iſte altior, ſpecula vinitoris eſt, non faſtigium ſuperbientis. Si cùm volo retinere epiſcopatum meum, diſpergo gregem Chriſti, quomodo eſt damnum gregis, honor paſtoris?*

[b] Exſtat illa Donatiſtarum Notoria in Carthaginenſi collatione 1. n. 14. qua videlicet ſecundo Marcellini edicto reſpondentes, notum faciunt ſe ex diverſis Africæ partibus convolantes ingreſſos fuiſſe Carthaginem xv Kal. Jun. petuntque ut cunctos qui venerant adeſſe collationi præcipiat Marcellinus.

Classis III. An. 411.

tus novus oriatur, ſed ut vetuſta diſcordia finiatur.

4. Nam & illud, quo in nos ſolent graviter irritari, quòd reges terræ, quos tanto ante prædictum eſt Chriſto domino ſervituros, leges contra hæreticos & ſchiſmaticos pro catholica pace conſtituunt, credimus quòd aliquando cogitaverint, non eſſe culpandum: quia & antiqui reges non ſolùm gentis Hebraicæ, ſed etiam alienigenæ, ne quiſquam contra Deum Iſraël, hoc eſt verum Deum, non tantùm faceret, ſed vel diceret aliquid, omnes regni ſui populos præceptis minaciſſimis terruerunt; & majores iſtorum ipſam Cæciliani cauſſam, unde nata eſt iſta diſſenſio, ad Conſtantinum imperatorem per Anulinum proconſulem accuſando miſerunt; quod utique non ob aliud videntur feciſſe, niſi ut imperator Conſtantinus contra eos qui ſuperati eſſent, eis qui ſuperaſſent, aliquid regali auctoritate decerneret; totamque ipſam cauſſam potuerunt, (& fortè fecerunt ipſius collationis neceſſitate) archivis publicis perſcrutatis, invenire olim eſſe finitam, poſt eccleſiaſtica judicia, quibus abſolutus eſt Cæcilianus, illo etiam Imperatore judicante, ad cujus examen rem totam & primò miſerunt, & poſtea perduxerunt. Ibi potuerunt etiam cauſſam Felicis Aptungenſis ordinatoris Cæciliani, quem malorum omnium fontem in *concilio ſuo dixerant, cognoſcente Æliano proconſule ex præcepto ejuſdem Imperatoris invenire purgatam.

* Carthaginenſi an. 311.

5. Quamquam & hoc ſi adtenderunt, &, quod facile fuerat, adverterunt, in Scripturis ſanctis Eccleſiam Chriſti permixtis zizaniis, & paleâ, & piſcibus malis futuram eſſe promiſſam uſque ad tempus meſſis, ventilationis, & littoris, utique cogitare potuerunt, etiamſi malam cauſſam Cæcilianus & coëpiſcopi ejus habuiſſent, nihil eos præjudicare potuiſſe orbi Chriſtiano, quem Deus paucis credentibus tanto ante promiſit, & nunc multis videntibus reddidit. Niſi fortè plus contra Eccleſiam valuit homo peccans, quàm pro Eccleſia Deus jurans; & iniquitas quod amiſit, quàm veritas quod promiſit. Hæc ſentire quàm ſit ſtultum & impium jam fortaſſe viderunt: cogitaverunt quoque damnatos à ſe Maximianiſtas Primiani damnatores per poteſtates terrenas etiam de baſilicis curaſſe pellendos, & ibi certiùs exemplo ſuo recentiore didicerunt non eſſe peccatum, ſi tale aliquid Eccleſia contra rebelles ſuos ab hujuſmodi poteſtatibus poſtulat: & quòd aliquos ex damnatis poſtea receperunt, quos cùm damnarent, aliis etiam plurimis in eadem ſocietate ſchiſmatis conſtitutis dilationem dederunt, quos in Maximiani ſacrilegi ſurculi communione impollutos manſiſſe dixerunt; & baptiſmum vel à damnatis, vel à ſociis eorum, quamvis foris in ſchiſmate datum, reſcindere atque iterare non auſi ſunt; ſatis utique judicarunt, ea quæ contra nos dicebant, exemplo ſuo eſſe damnata: & credendum eſt quod jam intelligant quàm ſit indignum, quàm intolerabile, ut cùm ſedeant in cathedris epiſcopalibus cum iſtis, & cum ipſo ſimul Primiano damnatores ejus & damnati in cauſſa ejus, ut ſit pax in parte Donati, de Cæciliano infametur orbis Chriſtianus, ne in pace vivat unitas Chriſti.

6. Hæc omnia fortaſſe cogitantes, & Dei timore permoti omnes collationis loco adeſſe volue-

Classis III. An. 411.

A runt, non tumultus diſpoſitione, ſed pacis. Quod enim propterea ſe univerſos adeſſe dixerunt, ut eorum numerus appareat, quoniam eos paucos eſſe adverſarij ſæpe ſui mentiti ſunt; hoc ſi aliquando à noſtris dictum eſt, de his locis dici veriſſimè potuit, ubi noſtrorum coëpiſcoporum & clericorum atque laïcorum longe major eſt numerus, & maximè in Proconſulari provincia: quamquam, exceptâ Numidiâ conſulari, etiam in ceteris provinciis Africanis B noſtrorum numero facillimè ſuperentur; aut certè, in comparatione omnium gentium, per quas catholica communio dilatatur, eos eſſe pauciſſimos rectiſſimè dicimus. Sed nunc ſi numerum ſuum innoteſcere voluiſſent, nonne ordinatiùs atque tranquilliùs innoteſceret per eorum ſubſcriptiones, quas ut mandato ſuo te cernente ſubjungant, edicto admonuiſti? Quid ſibi ergo vult quòd collationis loco omnes adeſſe deſiderant? Si enim pacem non cogitant, quid non perturbabunt locuturi, C aut quid illic facient tacituri? Nam etiamſi clamor non ſit, ſolus ſuſurrus ipſe multorum, ſatis magnum ſtrepitum faciet, quo impediatur illa collatio.

7. Quid eſt autem quod in Notoria ſua ponendum putarunt, ideo ſe juſtè flagitaſſe, ut omnes adeſſent, quia omnes conventi ſunt ut venirent, quaſi poſſent eligi pauci, qui adeſſe deberent, niſi ab omnibus qui veniſſent, ut eorum electioni te præſente ſubſcriberent, ac ſic in paucis omnes eſſent, cùm ab omnibus pauci electi eſſent. Aut er- D go tumultus ab eis cogitatur, aut pax; quorum illud optamus, illud cavemus: & ideo ne fortè, quod abſit, hoc præparetur potiùs quod cavemus, quàm quod optamus, conſentimus adeſſe omnes illos, ut tamen à nobis tantus adſit numerus, quantus tuæ ſpectabilitati ſufficere viſus eſt: ut tumultuoſum per turbas ſi quid emerſerit, nonniſi eis rectè imputetur, in quorum parte præſens fuerit ad rem, quæ à paucis agenda eſt, omnino ſuperflua multitudo. Si autem quod votis omnibus cupimus, E quod ardenter appetimus, quod ſuppliciter à Domino deprecamur, cauſsâ unitatis faciendæ illa erit neceſſaria multitudo, cùm voluerint, omnes aderimus, & ad tantum bonum, illo adjuvante qui hoc donat, alacriter convolabimus, dicentes: *Fratres noſtri eſtis*, non jam eis, qui nos deteſtantur, ſed qui odio finito amplectuntur, ut nomen Domini honorificetur, & appareat illis in jocunditate jam nobiſcum experientibus, quàm bonum ſit & jocundum fratres habitantes in unum. Et alia ma- F nu: Optamus te, fili, in Deo bene valere. Item alia manu: Aurelius epiſcopus Eccleſiæ catholicæ Carthaginenſis ſubſcripſi. Item: Silvanus primæ ſedis provinciæ Numidiæ ſubſcripſi.

Iſai. 66 5. ſec. LXX.

EPISTOLA CXXX. *

* *Aliàs* CXXI. *quæ autem* 130. *erat, nunc* 144.

Auguſtinus Probæ viduæ diviti, præſcribit quomodo ſit orandus Deus.

AUGUSTINUS epiſcopus ſervus Chriſti, ſervorumque Chriſti, religioſæ famulæ Dei [a] PRO- G BÆ, in Domino dominorum ſalutem.

1. ET petiſſe te & promiſiſſe me recolens, ut de orando Deo ad te aliquid ſciberem, ubi tribuente ipſo quem oramus,

Scripta an. 411. *aut* 412. CAPUT I.

a In Africam ex Urbis excidio fugerat Proba cognomine Faltonia, Probi Præfecti Prætorio & an 371. Conſulis ordinarij conjux, avia Demetriadis virginis, ipſiuſque matris Julianæ non verè mater, ſed ſocrus ex Auguſtino in lib. de bono viduitatis c 19 necnon ex Hieronymo in epiſt. 8. ad Demetriadem, ubi hanc Olibrio Probæ filio natam eſſe ſignificat: ſubinde verò genus ejus ampliſſimis laudibus proſecutus ait, *Proba illa omnium dignitatum & cunctæ nobilitatis in orbe Romano nomen illuſtrius: cujus ſanctitas & in univerſos effuſa bonitas, etiam apud barbaros venerabilis fuit; quam trium liberorum Probini, Olibrij, & Probi non fatigarunt ordinarij conſulatus &c.*

Classis III. An. 412.

A tempus facultaſque conceſſa eſt, oportuit ut debitum meum jam jamque perſolverem, & pio ſtudio tuo in Chriſti caritate ſervirem. Quàm me autem lætificaverit ipſa petitio tua, in qua cognovi quantam rei tantæ curam geris, verbis explicare non poſſum. Quod enim majus oportuit eſſe negotium viduitatis tuæ, quàm perſiſtere in oratione nocte ac die, ſecundùm Apoſtoli admonitionem?

1. Tim. 5. 5.

Ille quippe ait, *Quæ autem verè vidua eſt & deſolata ſperavit in Domino, & perſiſtit in oratione nocte ac die.* Unde mirum videri poteſt, cùm ſis ſecundùm hoc B ſæculum nobilis, dives, tantæque familiæ mater; & ideo licèt vidua, non tamen deſolata: quomodo occupaverit cor tuum præcipuéque ſibi vindicaverit orandi cura, niſi quia prudenter intelligis quòd in hoc mundo & in hac vita nulla anima poſſit eſſe ſecura.

2. Proinde qui tibi eam cogitationem dedit, profectò facit quod Diſcipulis ſuis, non pro ſeipſis, ſed pro humano genere contriſtatis, & deſperantibus quemquam poſſe ſalvari, poſteaquàm ab illo C audierunt, facilius eſſe camelum intrare per foramen acus, quàm divitem in regnum cælorum; mirifica & miſericordiſſima pollicitatione reſpondit, Deo eſſe facile quod hominibus impoſſibile eſt.

Matt. 19. 24.

Cui ergo facile eſt, ut etiam dives intret in regnum cælorum, inſpiravit tibi piam ſollicitudinem, de qua me conſulendum putaſti, quonam modo eſſet tibi orandum. Ille namque cùm etiam hîc adhuc eſſet in carne, Zachæum divitem in regnum cælorum miſit, & reſurrectione atque adſcenſione glorificatus, multos poſtea divites impartito Spiritu-ſancto D fecit hujus ſæculi contemtores, & finita divitiarum cupiditate ditiores. Quomodo enim tu ſic ſtuderes orare Deum, niſi ſperares in eo? quomodo autem ſperares in eo, ſi ſperares in incerto divitiarum, & contemneres præceptum ſaluberrimum, quo Apoſtolus ait, *Præcipe divitibus hujus mundi non ſuperbè ſapere, neque ſperare in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo qui præſtat nobis omnia abundanter ad fruendum, ut divites ſint in operibus bonis, facilè tribuant, com-* E *municent, theſaurizent ſibi fundamentum bonum in futurum ut apprehendant veram vitam.*

Luca 19. 9.

1. Tim. 6. 17.

Caput II.

3. Debes itaque præ amore hujus veræ vitæ, etiam deſolatam te putare in hoc ſæculo, in quantalibet ejus felicitate verſeris. Nam ſicut eſt illa vera vita, in cujus comparatione utique iſta quæ multùm amatur, quamlibet jocunda atque producta ſit, nec vita dicenda eſt: ſic eſt etiam ſolatium verum, quod per Prophetam Dominus promittit dicens, *Dabo illi ſolatium verum, pacem ſu-* F *per pacem:* ſine quo ſolatio quæcumque ſunt terrena ſolatia, magis in eis deſolatio, quàm conſolatio reperitur. Divitiæ quippe atque faſtigia dignitatum, ceteraque hujuſmodi quibus ſe felices eſſe putant mortales veræ illius felicitatis expertes, quid afferunt conſolationis, cùm ſit eis non [a] indigere quàm eminere præſtantius; quæ plus excruciant [b] adepta timore amiſſionis, quàm concupita adeptionis ardore? Talibus bonis non fiunt homines boni, ſed aliunde boni facti bene utendo faciunt ut iſta ſint G bona. Non ſunt ergo in iis vera ſolatia, ſed ibi potiùs, ubi vera vita. Nam INDE NECESSE EST ut fiat homo beatus, unde fit bonus.

Iſai. 57. 18. & 19. ſec. LXX.

4. Homines autem boni videntur etiam in hac vita præſtare non parva ſolatia. Nam ſi paupertas A angit, ſi luctus mœſtificat, ſi dolor corporis inquietat, ſi contriſtat exſilium, ſi ulla calamitas alia vexat, adſint boni homines, qui non ſolùm gaudere cum gaudentibus, verùm etiam flere cum flentibus noverint, & ſalubriter alloqui & colloqui ſciunt, plurimùm illa aſpera leniuntur, relevantur gravia, ſuperantur adverſa. Sed ille hoc in eis & per eos agit, qui ſpiritu ſuo bonos fecit. Econtra ſi divitiæ circumfluant, nulla orbitas accidat, adſit ſanitas carnis, incolumi habitetur in patria, & cohabitent B mali homines, in quibus nemo ſit cui fides habeatur, à quo non dolus, fraus, iræ, diſcordiæ, inſidiæ timeantur atque ſuſtineantur; nonne illa omnia fiunt amara & dura, nec aliquid lætum vel dulce eſt in eis? ita in quibuſlibet rebus humanis nihil eſt homini amicum ſine homine amico. Sed quotuſquiſque talis invenitur, de cujus animo & moribus ſit in hac vita certa ſecuritas? Nam ſicut ſibi quiſque, nemo alter alteri notus eſt; & tamen nec ſibi quiſque ita notus eſt, ut ſit de ſua craſtina conver- C ſatione ſecurus. Proinde quamvis ex fructibus ſuis multi cognuſcantur, & alij quidem bene vivendo proximos lætificent, alij malè vivendo contriſtent, tamen propter humanorum animorum ignota & incerta, rectiſſimè Apoſtolus admonet, ut non ante tempus quidquam judicemus, donec veniat Dominus, & illuminet abſcondita tenebrarum, & manifeſtet cogitationes cordis, & tunc laus erit unicuique à Deo.

Rom. 12. 15.

1. Cor. 4. 5.

5. In iis igitur vitæ hujus tenebris, in quibus D peregrinamur à Domino, quamdiu per fidem ambulamus, non per ſpeciem, deſolatam debet ſe Chriſtiana anima reputare, ne deſiſtat orare: & Scripturarum divinarum ſanctarumque ſermoni diſcat tamquam lucernæ in obſcuro loco poſitæ, fidei oculum intendere, donec dies luceſcat, & lucifer oriatur in cordibus noſtris. Hujus enim lucernæ quidam fons ineffabilis lumen illud eſt, quod ſic lucet in tenebris, ut non comprehendatur à tenebris, cui videndo, fide corda mundanda ſunt. *Beati* enim E *mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt:* &, *Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* Tunc erit vera vita poſt mortem, verumque ſolatium poſt deſolationem. Illa vita eximet animam noſtram de morte, & illud ſolatium oculos noſtros à lacrymis. Et quoniam ibi jam non erit ulla tentatio, ideo ſequitur in eodem Pſalmo, *pedes meos à lapſu.* Porrò ſi nulla tentatio, jam nulla oratio: non enim ibi adhuc erit promiſſi boni exſpectatio, ſed redditi contempla- F tio: unde, *Placebo*, inquit, *Domino in regione vivorum*, ubi tunc erimus, non in deſerto mortuorum, ubi nunc ſumus. *Mortui enim eſtis*, ait Apoſtolus, *& vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cùm autem Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.* Hæc eſt enim vera vita, quam jubentur bonis operibus apprehendere divites: & ibi eſt verum ſolatium, quo ſolatio nunc vidua deſolata, etiam quæ filios & nepotes habet, & domum ſuam piè tractat, agens cum omnibus G ſuis ut ponant in Deo ſpem ſuam, dicit tamen in oratione; *Sitivit tibi anima mea, quàm multipliciter tibi & caro mea, in terra deſerta & ſine via & ſine aqua*, quod eſt iſta moribunda vita, quibuſlibet mortalibus ſolatiis frequentetur, quibuſlibet itinerantibus comitetur, quantalibet rerum copiâ

1. Cor. 5. 6. 7.

2. Petri. 1. 19.

Matt. 5. 8.

1. Johan. 3. 2.

Pſal. 114. 8.

Coloſſ. 3. 3.

Pſal. 62. 3.

[a] Apud Lov. omittitur hic particula negans, quæ reperitur in editionibus aliis & in MSS. propè omnibus.

[b] Benignianenſis codex, quæ plus excruciant adeptum timore amiſſionis, quàm cupitum ardore adeptionis.

cumuletur:

Classis III. An. 412.
cumuletur : noſti quippe iſta omnia quàm incerta
ſint. Et in illius promiſſæ felicitatis comparatione
quid eſſent, etiamſi incerta non eſſent?

6. Hæc dixi quoniam ſermonem meum vidua
dives & nobilis, & tantæ familiæ mater, de oratio-
ne quæſiſti, ut etiam tecum in hac vita permanen-
tibus & obſequentibus tuis, te ſentias deſolatam,
nondum utique apprehenſâ illâ vitâ, ubi eſt verum
certumque ſolatium, ubi implebitur quod in pro-
Pſ. 89. 14. phetia dictum eſt, *Satiati ſumus manè miſericordiâ*
tuâ, & exſultavimus & jocundati ſumus in omnibus B
diebus noſtris. Iocundati ſumus pro diebus quibus nos
humiliaſti, annis quibus vidimus mala.

Caput III.
7. Antequam ergo iſta conſolatio veniat,
quantacumque temporalium bonorum felicitate
circumfluas, ut perſiſtas in orationibus die ac no-
cte, deſolatam te eſſe memineris. Non enim Apo-
1. Tim. 5. 5. ſtolus qualicumque viduæ hoc munus tribuit, *ſed*
quæ verè, inquit, *vidua eſt & deſolata, ſperavit in*
Domino, & perſiſtit in orationibus die ac nocte. Quod
verò ſequitur, vigilantiſſimè cave, *Quæ autem in* C
deliciis agit, vivens mortua eſt. Agit enim homo in
iis quæ diligit, quæ pro magno appetit, quibus bea-
tum ſe eſſe credit. Quapropter quod Scriptura di-
Pſal. 61. 11. xit de divitiis, *Divitiæ ſi adfluant ne apponatis cor,*
hoc etiam de deliciis tibi dico, Deliciæ ſi adfluant,
ne apponas cor. Non ideo te magnipendas, quòd
non deſunt, quòd affatim ſuppetunt, quòd velut
ex fonte largiſſimo terrenæ felicitatis fluunt. Om-
nino hæc in te deſpice atque contemne, nec in iis
quidquam requiras præter integram corporis vale- D
tudinem. Hæc enim contemnenda non eſt propter
neceſſarios uſus vitæ, antequam mortale hoc in-
1. Cor. 15. 54. duatur immortalitate, hoc eſt vera & perfecta &
perpetua ſanitate, quæ non terrena deficiens infir-
mitate, corruptibili voluptate reficitur, ſed cæle-
ſti firmitate perſiſtens, æterna incorruptione ve-
Rom. 13. 14. getatur. Nam & ipſe Apoſtolus : *Carnis*, inquit,
providentiam ne feceritis in concupiſcentiis : quia geri-
Eph. 5. 29. mus curam carnis, ſed ad neceſſitatem ſalutis. *Ne-*
mo enim umquam carnem ſuam odio habuit, ſicut iti- E
dem ipſe dicit. Hinc eſt enim quod & Timotheum,
nimium, ſicut apparet, corporis caſtigatorem ad-
1. Tim. 5. 23. monet, ut modico vino utatur, propter ſtomachum
& frequentes ſuas infirmitates.

8. Has ergo delicias, in quibus vidua ſi agit,
hoc eſt, ſi [a] delectatione cordis hæret atque habi-
tat, vivens mortua eſt, multi ſancti & ſanctæ om-
ni modo caventes, ipſas velut matres deliciarum di-
vitias diſpergendo pauperibus abjecerunt, & tali
modo in cæleſtibus theſauris tutiùs condiderunt. F
Quod ſi tu devincta aliquo pietatis officio non fa-
cis, tu ſcis quam de iis rationem reddas Deo.
1. Cor. 2. 11. Nemo enim ſcit quid agatur in homine, niſi ſpiri-
1. Cor. 4. 5. tus hominis qui in ipſo eſt. Nos non debemus ante
tempus quidquam judicare, donec veniat Domi-
nus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, &
manifeſtabit cogitationes cordis, & tunc laus erit
unicuique à Deo. Pertinet tamen ad vidualem cu-
ram tuam, deliciæ ſi adfluant, ne apponas cor, ne in
eis putreſcendo moriatur, quod ſurſum eſſe debet ut G
vivat. Te in illorum numero deputato, de quibus
Pſal. 21. 27. ſcriptum eſt, *Vivent corda eorum in ſæculum ſæculi.*

9. Audiſti qualis ores, nunc audi & quid
Caput IV. ores, unde me maximè conſulendum putaſti, quo-
niam te permovet quod ait Apoſtolus, *Quid enim*
Rom. 8. 26. *oremus ſicut oportet neſcimus* : & timuiſti ne magis
A tibi obſit, non ſicut oportet orare, quàm non ora-
re. Quod itaque dici breviter poteſt; Ora bea-
tam vitam. Hanc enim habere omnes homines vo-
lunt. Nam & qui peſſimè & perditè vivunt, nullo
modo ita viverent, niſi eodem modo ſe eſſe vel
poſſe fieri beatos putarent. Quid ergo aliud opor-
tet te orare, niſi id quod cupiunt & mali & boni,
ſed ad quod perveniunt non niſi boni?

10. Hìc fortaſſe jam quæras, quid ſit ipſa Caput V.
beata vita. In qua quæſtione multorum philoſo-
B phorum ingenia otiaque contrita ſunt, qui tamen
eam tanto minùs invenire potuerunt, quanto minùs
ejus fontem honoraverunt, eique gratias non ege-
runt. Priùs itaque adtende, utrùm adquieſcendum
ſit eis, qui dicunt eum beatum eſſe, qui ſecundùm
ſuam vivit voluntatem. Sed abſit ut hoc verum eſſe
credamus. Quid ſi enim nequiter velit vivere? Non-
ne tanto miſerior eſſe convincitur, quanto faciliùs
mala ejus voluntas impletur? Meritò hanc ſenten-
tiam etiam ipſi, qui ſine cultu Dei philoſophati
C ſunt, reſpuerunt. Nam quidam eorum vir eloquen-
tiſſimus ait; Ecce autem alij non philoſophi qui- « Cicero in
dem, ſed prompti tamen ad diſputandum, omnes « Hortenſio.
aiunt eſſe beatos qui vivant ut ipſi velint. Falſum «
id quidem, Velle enim quod non deceat, idem «
ipſum miſerrimum : nec tam miſerum eſt non adi- «
piſci quod velis, quàm adipiſci velle quod non «
oporteat. Quid tibi videtur? Hæc verba nonne «
ab ipſa veritate per quemlibet hominem dicta ſunt?
Poſſumus ergo hìc dicere quod Apoſtolus ait de
D quodam propheta Cretenſi, cùm ejus illi ſententia
placuiſſet; *Teſtimonium hoc verum eſt.* Tit. 1. 13.

11. Ille igitur beatus eſt, qui omnia quæ vult
habet, nec aliquid vult quod non decet. Quod ſi
ita eſt, vide jam quæ homines non indecenter ve-
lint. Alius vult conjugari, alius conjugio viduatus
deinceps continenter eligit vivere, alius nullum
concubitum nec in ipſis nuptiis experiri. Et ſi
aliud hîc alio melius reperitur, nullum tamen iſto-
rum poſſumus dicere indecenter aliquid velle : ſic
E & optare filios, nuptiarum ſcilicet fructum, & eis
qui ſuſcepti fuerint vitam ac ſalutem, quo voto ple-
rumque occupatur etiam continentia vidualis : nam
etſi ſpreto conjugio jam non optant etiam filios
procreare, optant tamen quos procreaverunt inco-
lumes vivere. Ab hac omni cura immunis eſt virgi-
nalis integritas. Habent tamen omnes caros & ca-
ras, quibus non indecenter optant etiam tempora-
lem ſalutem. Sed cùm iſtam ſalutem in ſeipſis & in
eis quos diligunt adepti homines fuerint, num po-
F terimus eos dicere jam beatos? Habent enim ali-
quid quod non dedecet velle : ſed ſi alia non ha-
bent majora atque meliora & utilitatis decoriſque
pleniora, adhuc à beata vita longè abſunt.

12. Placetne igitur ut ſuper ſalutem iſtam Caput VI.
temporalem optent ſibi ac ſuis honores & poteſta-
tes? Sanè, ſi ut per hoc conſulant eis, qui vivunt
ſub eis, non propter hæc ipſa, ſed propter aliud
quod inde fit bonum, decet ea velle : ſi autem prop-
ter inanem faſtum elationis pompamque ſuper-
G fluam vel etiam noxiam vanitatis, non decet. Quo-
circa ſi optant ſibi ac ſuis etiam ſufficientiam rerum
neceſſariarum, de qua ſic Apoſtolus loquitur; *Eſt* 1. Tim. 6. 6.
autem quæſtus magnus pietas cum ſufficientia. Nihil Job 1. 21.
enim intulimus in hunc mundum, ſed nec auferre hinc
aliquid poſſumus : victum & tegumentum habentes his
contenti ſimus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt

[a] Ita MSS Gallicani. At Vaticani quatuor, *ſi in delectione cordis*. Alius Vaticanus, *ſi delectione cordis*. Editi verò, *ſi in [illegible]atione carnis*.

Classis III. an. 412.

in tentationem & laqueum & deſideria multa ſtulta & A *noxia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt avaritia, quam quidam appetentes à fide erraverunt, & inſeruerunt ſe doloribus multis.* Hanc ergo ſufficientiam non indecenter vult, quiſquis vult, nec amplius vult: alioquin non ipſam vult, & ideo nec decenter vult. Prov. 30. 8. Hanc optabat & pro hac orabat qui dicebat, *Divitias & paupertatem ne dederis mihi: conſtitue autem mihi quæ neceſſaria ſunt ſufficienter, ne ut ſatiatus mendax efficiar, & dicam, Quis me videt? aut pau-* B *per factus furer, & perjurem nomen Dei mei.* Vides certè & iſtam ſufficientiam non appeti propter ſeipſam, ſed propter ſalutem corporis, & congruentem habitum perſonæ hominis, quò habitu non ſit inconveniens eis, cum quibus honeſtè officioſéque vivendum eſt.

13. In his itaque omnibus incolumitas hominis & amicitia propter ſeipſa appetuntur: ſufficientia verò rerum neceſſariarum non propter ſeipſam, ſed propter duo ſuperiora quæri ſolet, cùm decen- C ter quæritur. Incolumitas porrò in ipſa vita ac ſalute atque integritate animi & corporis conſtituta eſt. Itemque amicitia non anguſtis finibus terminanda eſt: omnes enim, quibus amor & dilectio debetur, amplectitur, quamvis in alios propenſiùs, in alios ſuſpenſiùs inclinetur: pervenit autem uſque ad inimicos, pro quibus etiam orare præcipimur. Ita NEMO EST in genere humano, cui non dilectio, etſi non pro mutua caritate, pro ipſa tamen commu- *Caput VII. nis naturæ ſocietate debeatur. * Sed ij nos multùm D juſtéque delectant, à quibus viciſſim ſanctè caſtéque diligimur. Iſta cùm habentur ut teneantur, cùm autem non habentur ut habeantur, orandum eſt.

14. Hoccine totum, & hæc ſunt omnia quibus beatæ ſumma vitæ colligitur, an aliquid aliud veritas docet quod his omnibus præferatur? Nam & illa ſufficientia, & ipſa incolumitas, vel propria vel amicorum, quamdiu temporalis eſt, pro æternæ vitæ adeptione abjicienda eſt: quamquam fortaſſe corpus, ANIMUS verò NULLO MODO E SANUS exiſtimandus eſt, qui non temporalibus æterna præponit. Neque enim in tempore utiliter vivitur, niſi ad comparandum meritum quo in æternitate vivatur. Ad illam ergo unam vitam, qua cum Deo & de Deo vivitur, cetera quæ utiliter & decenter optantur, ſine dubio referenda ſunt. In eo quippe noſmetipſos diligimus, ſi Deum diligimus: & ex alio præcepto proximos noſtros ſicut noſmetipſos ita verè diligimus, ſi eos ad Dei ſimilem dilectionem, quantum in nobis eſt, perducamus. Deum F igitur diligimus propter ſeipſum, & nos ac proximos propter ipſum: nec cùm ita vivimus, jam nos in ipſa beata vita conſtitutos exiſtimemus, quaſi nihil ſit amplius quod oremus. Quomodo enim jam beatè vivimus, cùm illud adhuc deſit, propter quod unum bene vivimus?

Caput VIII. 15. UT quid ergo per multa diſpergimur, & quærimus quid oremus, timentes ne fortè ſicut non oportet oremus, ac non potiùs cum Pſalmo dici- Psal. 26. 4. mus, *Unam petij à Domino, hanc requiram, ut ha-* G *bitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ: ut contempler delectationem Dei, & viſitem templum ejus?* Ibi namque omnes dies non veniendo & tranſeundo fiunt omnes, nec initium alterius eſt finis alterius; omnes ſine fine ſimul ſunt, ubi nec ipſa vita habet finem, cujus illi dies ſunt. Propter hanc adipiſcendam vitam beatam ipſa vera Vita beata nos

A orare docuit, non in multiloquio, tamquam en fiat ut exaudiamur, quo loquaciores ſumus, cùm eum oremus qui novit, ſicut ipſe Dominus ait, quid no- Matt. 6. 8. bis neceſſarium ſit, priùs quàm petamus ab eo. Unde mirum videri poteſt, quamvis multiloquium prohibuerit, cur nos ſic orare adhortatus ſit, qui novit quid nobis neceſſarium ſit priùs quàm petamus ab eo, ut diceret, *Oportet ſemper orare, & non* Luc. 18. 1. *deficere*, viduæ cujuſdam propoſito exemplo, quæ de ſuo adverſario cupiens vindicari, judicem ini- B quum ſæpe interpellando flexit ad audiendum, non juſtitiâ vel miſericordiâ permotum, ſed tædio ſuperatum: ut hinc admoneremur, quàm certiùs nos exaudiat miſericors & juſtus Dominus Deus ſine intermiſſione orantes, quando illa nec ab iniquo & impio judice potuit aſſidua interpellatione contemni: & quàm libens atque placatus bona deſideria impleat eorum, à quibus aliena peccata novit ignoſci, ſi quò cupiebat illa pervenit, quæ voluit vindicari. Ille quoque cui amicus de via vene- Luc. 11. 5. C rat, nec quod ei apponeret habebat, ab amico ſibi tres panes cupiens commodari, quibus fortaſſe ipſa Trinitas unius ſubſtantiæ figurata eſt, jam cum ſuis ſervis dormientem petitor inſtantiſſimus & moleſtiſſimus excitavit, ut daret ei quantos volebat, magis & ipſe vitando tædium quàm benevolentiam cogitando: ut hinc intelligeremus, ſi dare cogitur qui, cùm dormiat, à petente excitatur invitus, quanto det benigniùs qui nec dormire novit, & dormientes nos excitat ut petamus.

D 16. Hinc eſt & illud, *Petite & accipietis: quærite, & invenietis: pulſate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & quærens invenit, & pulſanti aperietur. Aut quis eſt ex vobis homo, à quo filius ſuus panem petit, numquid lapidem porrigit ei? aut ſi piſcem petit, numquid ſerpentem porrigit illi? aut ſi ovum petit, numquid porriget ei ſcorpium? Si ergo vos, cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quanto magis pater veſter cæleſtis dabit bona petentibus ſe?* Ibid. 9. Cùm ergo ſecundùm tria illa quæ com- E mendat Apoſtolus, fides ſignificetur in *piſce*, vel propter aquam baptiſmi, vel quòd in hujus ſæculi fluctibus integra eſt; cui contrarius eſt ille ſerpens, qui ut non crederetur Deo, venenoſa fraude perſuaſit: ſpes in *ovo*, quia vita pulli nondum eſt, ſed futura eſt, nec jam videtur, ſed adhuc ſperatur; ſpes enim quæ videtur, non eſt ſpes; cui contra- Rom. 8. 24. rius eſt ſcorpius, quoniam qui ſperat æternam vitam, quæ retrò ſunt obliviſcitur, & in anteriora ſe extendit; cui noxium eſt retrò reſpicere; ſcorpius F autem ex ea parte cavendus eſt, quam venenatam & aculeatam retrorſum habet: caritas, in *pane*: 1. Cor. 13. 13. major enim horum caritas; & in cibis utique vincit cetera panis utilitas; cui contrarius eſt lapis, quoniam dura corda reſpuunt caritatem: ſive aliud aliquid congruentius iſta ſignificent, tamen qui novit bona data dare filiis ſuis, petere nos & quærere & pulſare compellit.

17. Quod quare faciat, qui novit, quid nobis neceſſarium ſit, priùs quàm petamus ab eo, move- G re animum poteſt, niſi intelligamus quòd Dominus & Deus noſter non voluntatem noſtram ſibi velit innoteſcere, quam non poteſt ignorare; ſed exerceri in orationibus deſiderium noſtrum, quo poſſimus capere quod præparat dare. Illud enim valde magnum eſt, ſed nos ad capiendum parvi & anguſti ſumus. Ideo nobis dicitur, *Dilatamini, ne ſitis* 2. Cor. 6. 14. *jugum ducentes cum infidelibus.* Tanto quippe illud

Classis III. An. 412. 1. Cor. 2. 9.

quod valde magnum eſt, quod nec oculus vidit, quia non eſt color; nec auris audivit, quia non eſt ſonus; nec in cor hominis adſcendit, quia cor hominis illuc debet adſcendere, ſumemus capaciùs, quantò id & fideliùs credimus, & ſperamus firmiùs, & deſideramus ardentiùs.

Caput IX.

18. In ipſa ergo fide & ſpe & caritate continuato deſiderio ſemper oramus. Sed ideo per certa intervalla horarum & temporum etiam verbis rogamus Deum, ut illis rerum ſignis nos ipſos admoneamus, quantumque in hoc deſiderio profecerimus nobiſipſis innoteſcamus, & ad hoc augendum nos ipſos acriùs excitemus. Dignior enim ſequetur effectus, quem ferventior præcedit affectus. Ac per hoc & quod ait Apoſtolus, *Sine intermiſſione orate*, quid eſt aliud quàm beatam vitam, quæ nulla niſi æterna eſt, ab eo qui eam ſolus dare poteſt, ſine intermiſſione deſiderate? Semper ergo hanc à Domino Deo deſideremus, & oramus ſemper. Sed ideo ab aliis curis atque negotiis, quibus ipſum deſiderium quodam modo tepeſcit, certis horis ad negotium orandi mentem revocamus, verbis orationis nos ipſos admonentes in id, quod deſideramus, intendere, ne quod tepeſcere cœperat, omnino frigeſcat, & penitùs exſtinguatur, niſi crebriùs inflammetur. Unde & illud quod idem Apoſtolus ait, *Poſtulationes veſtræ innoteſcant apud Deum*, non ſic accipiendum eſt, tamquam Deo innoteſcant, qui eas & antequam eſſent utique noverat, ſed nobis innoteſcant apud Deum per tolerantiam, non apud homines per jactantiam. Aut fortè etiam innoteſcant Angelis qui ſunt apud Deum, ut quodam modo eas offerant Deo, & de his conſulant, & quod eo jubente implendum eſſe cognoverint, ſicut oportere ibi cognoverint, hoc nobis vel evidenter vel latenter apportent. Dixit enim Angelus homini, *Et nunc quando orabas tu & Sara, ego obtuli orationem veſtram in conſpectu claritatis Dei.*

1. Theſſ. 5. 16. — Philip. 4. 6. — Tob. 12. 12.

Caput X.

19. Quæ cùm ita ſint, etiam cùm diu orare vacat, id eſt cùm alia bonarum & neceſſariarum actionum non impediuntur officia, quamvis & in eis, ut dixi, deſiderio illo ſemper orandum ſit, non eſt improbum nec inutile. Neque enim, ut nonnulli putant, hoc eſt orare in multiloquio, ſi diutiùs oretur. Aliud eſt ſermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipſo Domino ſcriptum eſt, quòd pernoctaverit in orando, & quòd prolixiùs oraverit: ubi quid aliud quàm nobis præbebat exemplum, in tempore precator opportunus, cum Patre exauditor æternus?

Luca 6. 12.

20. Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes, ſed eas tamen breviſſimas, & raptim quodam modo jaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimùm neceſſaria eſt, per productiores moras evaneſcat atque hebetetur intentio. Ac per hoc etiam ipſi ſatis oſtendunt, hanc intentionem, ſicut non eſt obtundenda, ſi perdurare non poteſt, ita ſi perduraverit, non citò eſſe rumpendam. Abſit enim ab oratione multa loquutio, ſed non deſit multa precatio, ſi fervens perſeverat intentio. Nam multùm loqui, eſt in orando rem neceſſariam ſuperfluis agere verbis. Multùm autem precari, eſt ad eum, quem precamur, diuturna & pia cordis excitatione pulſare. Nam plerumque hoc negotium plus gemitibus quàm ſermonibus agitur, plus fletu quàm affatu. Ponit autem lacrymas noſtras in conſpectu ſuo, & gemitus noſter non eſt abſconditus ab eo, qui omnia per Verbum condidit, & humana verba non quærit.

Caput XI. Expoſitio orationis dominicæ. Matt. 6. 9. Luca 11. 2.

21. Nobis ergo verba neceſſaria ſunt, quibus commoneamur & inſpiciamus quid petamus, non quibus Dominum ſeu docendum ſeu flectendum eſſe credamus. Cùm ergo dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, nos ipſos admonemus deſiderare, ut nomen ejus quod ſemper ſanctum eſt, etiam apud homines ſanctum habeatur, hoc eſt non contemnatur; quod non Deo, ſed hominibus prodeſt. Et in eo quod dicimus, *Adveniat regnum tuum*, quod ſeu velimus, ſeu nolimus, utique veniet, deſiderium noſtrum ad illud regnum excitamus, ut nobis veniat, atque nos in eo regnare mereamur. Cùm dicimus, *Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra*; nobis ab illo precamur ipſam obedientiam, ut ſic à nobis fiat voluntas ejus, quemadmodum fit in cæleſtibus ab Angelis ejus. Cùm dicimus, *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*; per id quod dicitur *hodie*, ſignificatur hoc tempore, ubi vel illam ſufficientiam petimus, à parte quæ excellit, id eſt nomine panis totam ſignificantes; vel ſacramentum fidelium, quod in hoc tempore neceſſarium eſt, non tamen ad hujus temporis, ſed ad illam æternam felicitatem aſſequendam. Cùm dicimus, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut nos dimittimus debitoribus noſtris*; nos admonemus & quid petamus, & quid faciamus, ut accipere mereamur. Cùm dicimus, *Ne nos inferas in tentationem*; nos admonemus hoc petere, ne deſerti ejus adjutorio alicui tentationi vel conſentiamus decepti, vel cedamus afflicti. Cùm dicimus, *Libera nos à malo*; nos admonemus cogitare, nondum nos eſſe in eo bono, ubi nullum patiemur malum. Et hoc quidem ultimum quod in dominica oratione poſitum eſt, tam latè patet, ut homo Chriſtianus in qualibet tribulatione conſtitutus in hoc gemitus edat, in hoc lacrymas fundat, hinc exordiatur, in hoc immoretur, ad hoc terminet orationem. His enim verbis res ipſas memoriæ noſtræ commendari oportebat.

Caput XII.

22. Nam quælibet alia verba dicamus, quæ affectus orantis vel præcedendo format ut clareat, vel conſequendo attendit ut creſcat, nihil aliud dicimus quàm quod in iſta dominica oratione poſitum eſt, ſi rectè & congruenter oramus. Quiſquis autem id dicit quod ad iſtam evangelicam precem pertinere non poſſit, etiam ſi non illicitè orat, carnaliter orat: quod neſcio quemadmodum non dicatur illicitè, quandoquidem spiritu renatos nonniſi ſpiritaliter decet orare. Qui enim dicit verbi gratià, *Clarificare in omnibus gentibus, ſicut clarificatus es in nobis*: &, *Prophetæ tui fideles inveniantur*: quid aliud dicit quàm, *Sanctificetur nomen tuum*? Qui dicit, *Deus virtutum converte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus*: quid aliud dicit quàm, *Veniat regnum tuum*? Qui dicit, *Itinera mea dirige ſecundùm verbum tuum, & ne dominetur mei omnis iniquitas*: quid aliud dicit quàm, *Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra*? Qui dicit, *Paupertatem & divitias ne dederis mihi*: quid aliud dicit quàm, *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*? Qui dicit, *Memento Domine David, & omnis manſuetudinis ejus*: aut, *Domine, ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis, ſi reddidi retribuentibus mihi mala*: quid aliud dicit quàm, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*? Qui dicit, *Aufer à me concupiſcentias*

Eccli. 36. 4. — Ibid. 18. — Pſal. 79. 4. — Pſal. 118. 133. — Prov. 30. 8. — Pſal. 131. 1. — Pſal. 7. 4. — Eccli. 23. 6.

Classis III. An 412.

ventris, & deſiderium concubitus ne apprehendat me: A quid aliud dicit quàm, *Ne nos inferas in tentationem!* Pſal 58. 2. Qui dicit, *Erue me ab inimicis meis Deus, & ab inſurgentibus ſuper me, libera me:* quid aliud dicit quàm, *Libera nos à malo?* Et ſi per omnia precationum ſanctarum verba diſcurras, quantum exiſtimo, nihil invenies quod in iſta dominica non contineatur & concludatur oratione. Unde liberum eſt alus atque aliis verbis, eadem tamen in orando dicere; ſed non debet eſſe liberum alia dicere.

23. Hæc & pro nobis, & pro noſtris, & pro B alienis, atque pro ipſis inimicis ſine fluctu dubitationis oranda ſunt: quamvis alius pro iſto, alius pro illo, ſicut ſe babent propinquitates vel longinquitates neceſſitudinum in corde orantis oriatur aut excellat affectus. Qui autem dicit in oratione, verbi gratiâ, Domine multiplica divitias meas, aut da mihi tantas quantas illi vel illi dediſti, aut honores meos auge, fac me in hoc ſæculo præpotentem atque clarentem, vel ſi quid hujuſmodi eſt; & hæc dicit, eorum habens concupiſcentiam, non id ad- C tendens, ut ex his ſecundùm Deum proſit hominibus: puto eum non invenire in oratione dominica, quò poſſit hæc vota coaptare. Quamobrem pudeat ſaltem petere quæ non pudet cupere; aut ſi & boc pudet, ſed cupiditas vincit, quanto meliùs hoc petitur, ut etiam ab iſto cupiditatis malo liberet, cui dicimus, *Libera nos à malo.*

Caput XIII.

24. Habes quantum arbitror, non ſolùm qualis ores, verùm etiam quid ores; non me docente, ſed illo qui omnes nos docere dignatus eſt. D Beata vita quærenda eſt, hæc à Domino Deo petenda eſt. Quid ſit beatum eſſe, à multis multa ſunt diſputata, ſed nos ad multos & ad multa ut quid imus? Breviter in Scriptura Dei veraciterque di- Pſ 143. 15. ctum eſt; *Beatus populus cujus eſt Dominus Deus ipſius.* In ipſo populo ut ſimus, atque ad eum contemplandum, & cum eo ſine fine vivendum perve- 1. Tim. 1. 5. nire poſſimus, *finis præcepti eſt caritas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta.* In eiſdem tribus, pro conſcientia bona ſpes poſita eſt. Fides ergo & ſpes & caritas ad Deum perducunt orantem, hoc eſt credentem, ſperantem, deſiderantem, & quæ petat à Domino in dominica oratione conſiderantem. Jejunia & ab alus voluptatibus ſine ſalutis neglectu carnalis concupiſcentiæ refrenatio, maximéque eleemoſynæ multùm adjuvant oratio- Pſal. 76. 3. nem, ut poſſimus dicere; *In die tribulationis meæ, Deum exquiſivi manibus meis, nocte coram eo, & non ſum deceptus.* Quomodo enim Deus incorporalis & impalpabilis manibus exquiritur, niſi operibus exquiratur?

Caput XIV. Rom. 8. 26.

25. Adhuc eſt fortaſſe, quod quæras, cur Apoſtolus dixerit, *Quid enim oremus, ſicut oportet neſcimus.* Neque enim nllo modo credendum eſt vel ipſum, vel quibus iſta dicebat, dominicam neſciſſe orationem. Cur ergo putamus hoc eum dixiſſe, quod nec temere potuit, nec mendaciter dicere, niſi quia moleſtiæ tribulationeſque temporales plerumque proſunt, vel ad ſanandum tumorem ſuperbiæ, vel ad probandam exercendamve patientiam, cui probatæ & exercitatæ clarior mer- G ces uberiorque ſervatur, vel ad quæcumque flagellanda & abolenda peccata; tamen nos neſcientes quid iſta proſint, ab omni tribulatione optamus liberari? Ab hac ignorantia nec ſeipſum Apoſtolus oſtendit alienum, niſi fortè quid oraret ſicut opor- 2. Cor 12. 7 tet ſciebat, quando in revelationum magnitudine A ne extolleretur datus eſt illi ſtimulus carnis, angelus ſatanæ, qui eum colaphizaret, propter quod ter Dominum rogavit, ut eum auferret ab eo, utique ſicut oportet neſciens quid oraret. Denique Dei reſponſum cur non fieret, quod vir tantus orabat, & quare fieri non expediret, audivit; *Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur.* Ibidem 9.

Classis III. An. 412.

26. In his ergo tribulationibus, quæ poſſunt & prodeſſe & nocere, quid oremus ſicut oportet neſcimus: & tamen quia dura, quia moleſta, quia B contra ſenſum noſtræ infirmitatis ſunt, univerſali bumana voluntate, ut à nobis hæc auferantur, oramus. Sed hoc devotionis debemus Domino Deo noſtro, ut ſi ea non abſtulerit, non ideo nos ab eo negligi exiſtimemus, ſed potiùs piâ patientiâ malorum, bona ſperemus ampliora: ſic enim virtus in infirmitate perficitur. Nonnullis quippe impatientibus Dominus Deus quod petebant conceſſit iratus, ſicut contrà Apoſtolo negavit propitius. Nam legimus Iſraëlitæ quid & quomodo rogave- Num. 11. C rint & acceperint; ſed expletâ concupiſcentiâ, impatientia eſt graviter caſtigata. Dedit & regem pe- 1. Reg. 8 7. tentibus ſecundùm cor eorum, ſicut ſcriptum eſt, non ſecundùm cor ſuum. Dedit etiam quod dia- Job 1. 11 & cap 2. 6. bolus poſtulavit, ut probandus ejus famulus tentaretur. Exaudivit rogantes & immundos ſpiritus, Luca 8. 32. ut in multos ſues legio dæmonum mitteretur. Hæc ſcripta ſunt, ne fortè ſe quiſque magnipendat, ſi fuerit exauditus, cùm aliquid impatienter petit, quod non impetrare plus proſit; aut ſe abjiciat, & D de divina erga ſe miſeratione deſperet, ſi non exaudiatur, cùm fortè aliquid petit, quo accipiendo affligatur atrociùs, vel à proſperitate corruptus penitùs evertatur. In talibus ergo quid oremus ſicut oportet, neſcimus. Unde ſi aliquid contrà quàm oramus acciderit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potiùs oportuiſſe quod Dei, non quod noſtra voluntas habuit, minimè dubitare debemus. Nam & hujuſmodi exemplum præbuit nobis ille mediator, qus cùm dixiſſet, *Pater,* Mat 26. 39. *ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte*, bumanam in ſe E voluntatem ex hominis ſuſceptione transformans, continuò ſubjecit, *Verùm non quod ego volo, ſed quod tu vis Pater.* Unde non immeritò per unius Rom. 5. 19. obedientiam juſti conſtituuntur multi.

27. Quiſquis autem illam unam petit à Domi- Pſal. 26. 4. no, & haoc requirit, certus ac ſecurus petit, nec timet ne fortè obſit cùm acceperit, ſine qua nihil prodeſt quidquid aliud orando ſicut oportet acceperit. Ipsa est enim una vera & ſola beata vita, ut contemplemur Domini delectationem in F æternum, immortales atque incorruptibiles corpore & ſpiritu. Propter hanc unam cetera requiruntur, & non indecenter petuntur. Iſtam quiſquis habuerit, omnia quæ vult habebit, nec aliquid ibi velle habere poterit, quod non decebit. Ibi quippe eſt fons vitæ, quem ſitire nuoc oportet in oratione, quamdiu in ſpe vivimus, & quod ſperamus nondum videmus, in protectione alarum ejus, ante quem eſt omne deſiderium noſtrum, ut inebriemur ab ubertate domus ejus, & torrente Pſal. 35. 9. G voluptatis ejus potemur: quoniam apud eum eſt fons vitæ, & in lumine ejus videbimus lumen: quando ſatiabitur in bonis deſiderium noſtrum: & nihil erit ultra quod gemendo quæramus, ſed quod gaudendo teneamus. Verumtamen quia ipſa eſt pax, quæ præcellit omnem intellectum, etiam ipſam in oratione poſcendo, quid oremus

Classis III. An. 412.

A ſicut oportet neſcimus. Quod enim ſicuti eſt cogitare non poſſumus, utique neſcimus; ſed quidquid cogitanti occurrerit, abjicimus, reſpuimus, improbamus, non hoc eſſe quod quærimus novimus, quamvis illud nondum quale ſit, noverimus.

Caput XV.

28. Est ergo in nobis quædam, ut ita dicam, docta ignorantia, ſed docta ſpiritu Dei, qui adjuvat infirmitatem noſtram. Nam cùm dixiſſet Apoſtolus (Rom. 8. 25.), *Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam exſpectamus*; ibi ſubjecit, *Similiter & Spiritus adjuvat infirmitatem noſtram. Quid enim oremus ſicut oportet neſcimus: ſed ipſe Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid Spiritus ſapiat, quia ſecundùm Deum interpellat pro ſanctis.* B Quod non ſic eſt intelligendum, ut exiſtimemus ſanctum Spiritum Dei, qui in Trinitate incommutabilis Deus eſt, & cum Patre & Filio unus Deus, tamquam aliquem qui non ſit quod Deus eſt interpellare pro ſanctis. Dictum quippe eſt, *interpellat pro ſanctis*, quia interpellare ſanctos facit, ſicut dictum eſt (Deut. 13. 3.), *Tentat vos Dominus Deus veſter, ut ſciat ſi diligatis eum*, hoc eſt ut ſcire vos faciat. C Interpellare itaque ſanctos facit gemitibus inenarrabilibus, inſpirans eis deſiderium etiam adhuc incognitæ tantæ rei, quam per patientiam exſpectamus. Quomodo enim narratur, quando deſideratur, quod ignoratur? Nam utique ſi omni modo ignoraretur, non deſideraretur: & rurſus, ſi videretur, non deſideraretur, nec gemitibus quæreretur.

Caput XVI.

29. Hæc omnia conſiderans, & ſi quid aliud D de hac re tibi Dominus inſinuaverit, quod vel mihi non occurrit, vel dici à me longum fuit, concerta in oratione vincere hoc ſæculum, ora in ſpe, ora fideliter & amanter, ora inſtanter atque patienter, ora ſicut vidua Chriſti. Quamvis enim ad omnia membra ejus, hoc eſt ad omnes qui in eum credunt, & ejus corpori ſociantur, ſicut docuit, orare pertineat, ſpecialiter tamen diligentior cura orationum in Scripturis ejus viduis invenitur injuncta. E (1. Reg 1. 2. Luca 2. 36.) Nam duæ fuerunt Annæ honorabiliter nominatæ, una conjugata quæ ſanctum Samuëlem peperit, alia vidua quæ ſanctum ſanctorum, cùm adhuc infans eſſet, agnovit. Oravit & conjugata in dolore animi & afflictione cordis, quia filios non habebat: tunc ipſum Samuëlem impetravit, & acceptum Deo reddidit (1. Reg 2 21), quia cùm poſceret, vovit. Sed oratio ejus quomodo ad orationem illam dominicam pertineat, non facilè reperitur, niſi quia in eo quod ibi poſitum eſt (Matt. 6. 13), *Libera nos à malo*; non parvum malum videbatur, & nuptam eſſe, & fructu F carere nuptiarum, cùm ſola excuſet nuptias procreandorum cauſſa filiorum. De illa verò Anna vidua vide quid ſcriptum ſit (Luca 2. 37.); *Quia non diſcedebat de templo, jejuniis & obſecrationibus ſerviens nocte ac die.* Nec aliunde Apoſtolus, quod & ſuprà commemoravi (1. Tim. 5. 5.), *Quæ autem verè vidua eſt*, inquit, *& deſolata, ſperavit in Domino, & perſiſtit in orationibus nocte ac die:* & Dominus cùm ſemper ad orandum, & non deficiendum nos hortaretur (Luca 18. 1.), viduam commemoravit, quæ licèt iniquum & impium judicem, G ac Dei & hominum contemtorem, ad audiendam cauſſam ſuam aſſiduè interpellando convertit. Quàm ergo præ ceteris viduæ debent vacare orationibus, ſatis hinc intelligi poteſt, quòd omnibus ad ſuſcipiendum orandi ſtudium de viduis propoſitum eſt exhortationis exemplum.

30. Quid autem in hoc operis genere in viduis A electum eſt, niſi deſtitutio & deſolatio? Quapropter ſi ſe omnis anima intelligat in hoc ſæculo deſtitutam atque deſolatam quamdiu peregrinatur à Domino, profectò quamdam viduitatem ſuam Deo defenſori aſſiduâ & impenſiſſimâ precatione commendat. Ora ergo ut vidua Chriſti, nondum habens ejus conſpectum, cujus precaris auxilium. Et licèt ſis ditiſſima, ſicut pauper ora. Nondum enim veras futuri ſæculi divitias habes, ubi nulla damna formides. B Licèt habeas filios & nepotes, numeroſamque familiam, quod & ſuprà dictum eſt, ſicut deſolata ora: incerta ſunt enim omnia temporalia, etiam uſque in finem vitæ hujus in noſtram conſolationem manſura. Tu autem ſi ea quæ ſurſum ſunt quæris & ſapis, æterna & certa deſideras, quæ quamdiu nondum habes etiam ſalvis omnibus atque obſequentibus tuis, tamquam deſolatam deputare te debes. Et ſi tu, profectò etiam tuo exemplo religioſiſſima nurus tua, & aliæ ſanctæ viduæ virgineſque ſub veſtra cura ſecuriùs conſtitutæ: C quanto enim magis domum veſtram piè tractans, tanto impenſiùs orationibus inſtare debetis, rerum præſentium non occupatæ negotiis, niſi quæ flagitat cauſſa pietatis.

31. Sanè memineritis & pro nobis non negligenter orare. Nolumus enim ſic nobis honorem quem periculoſum gerimus deferatis, ut adjutorium, quod neceſſarium novimus, auferatis. A familia Chriſti oratum eſt pro Petro, oratum eſt (Act 12. 5.) pro Paulo; & vos in ejus familia eſſe gaudemus, D & incomparabiliter plus quàm Petrus & Paulus orationum fraternarum auxiliis indigemus. Orate certatim concordi ſanctoque certamine: non enim adversùs alterutrum certatis, ſed adversùs diabolum ſanctis omnibus inimicum. In jejuniis & vigiliis (Tobiæ 12. 8.), & omni caſtigatione corporis quamplurimùm adjuvatur oratio. Faciat quæque veſtrûm quod poterit: QUOD ALTERA minùs poteſt, in ea quæ poteſt facit, ſi in altera diligit, quod ideo quia non poteſt ipſa non facit: proinde quæ minùs valet, E non impediat plus valentem, & quæ plus valet, non urgeat minùs valentem. Conſcientiam quippe veſtram Deo debetis: nemini autem veſtrûm aliquid debeatis, niſi ut invicem diligatis. Exaudiat te Dominus, qui potens eſt facere ſuprà quàm petimus aut intelligimus.

EPISTOLA CXXXI. *

* Aliàs CLVI. quæ autem 131. erat, nunc 201.

Auguſtinus Probam reſalutat, & gratias agit, quod de ſalute ipſius fuerit ſollicita.

F Dominæ inſigni & meritò illuſtri & præſtantiſſimæ filiæ PROBÆ, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circ. idem tempus.

EST quidem ita, ut dicis, quòd in corpore corruptibili anima conſtituta terrena quadam contagione conſtringitur, & tali onere quodammodo depreſſa curvatur, ut in imo multa, quàm in ſummo unum faciliùs concupiſcat & cogitet. G Nam hoc etiam ſancta Scriptura ita dicit (Sap 9. 15.), *Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem.* Sed ideo venit Salvator noſter, qui mulierem illam in Evangelio per decem & octo annos curvam (Luca 13.), quæ fortaſſe hoc ſignificabat, verbo ſalutis erexit, ut anima Chriſtiana non fruſtra audiat, *Surſum cor*; nec fruſtra reſpondeat, *ſe habere ad Dominum.* Quod

Classis III. an. 412.

A intuens rectè facis, mala hujus mondi tolerabilia ducere ſpe futuri. Sic enim uſu quodam bono convertuntur in bonum, dum non augent noſtram concupiſcentiam, ſed exercent patientiam: de qua rè Apoſtolus ait, *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Omnia*, inquit: non ſolùm ergo illa quæ appetuntur ut ſuavia, verùm etiam illa quæ ut moleſta vitantur, quando alia ſic ſumimus ne capiamur, alia ſic ferimus ne frangamur, & ſecundùm præcepta divina in omnibus B gratias agimus ei, de quo dicimus, *Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo*: &, *Bonum eſt mihi quòd humiliaſti me, ut diſcam juſtificationes tuas*. Neque enim revera, ſi fallacis proſperitatis ſemper hîc tranquillitas arrideret, anima humana portum illum veræ certæque ſecuritatis appeteret, domina inſignis & meritò illuſtris & præſtantiſſima filia. Reddens itaque debitum præſtantiæ tuæ ſalutationis obſequium, agenſque gratias qoòd ſalutis noſtræ religioſiſſimam curam geris, poſco tibi à Domino futuræ vitæ præ- C mia præſentiſque ſolatia, omniumque veſtrûm, in quorum cordibus per fidem habitat Chriſtus, me dilectioni orationique commendo. *Et alia manu*. Deus verus & verax veraciter conſoletur cor tuum, & protegat ſalutem tuam, domina inſignis & meritò illuſtris ac præſtantiſſima filia.

Rom. 8. 28. — Pſal 33. 2. Pſal 118. Tob. 71.

EPISTOLA CXXXII. [a]

* Aliàs I. qua autem 312. erat, nunc 266.

Auguſtinus Voluſiano, exhortans illum ut ſacrarum ſcripturarum lectioni vacet, ſibique reſcribas ſi quid in eis difficultatis legenti occurrerit. D

Domino illuſtri & meritò præſtantiſſimo filio [a] Voluſiano, Auguſtinus epiſcopus.

Scripta circ. ineuntem an. 412.

DE ſalute tua, quam & in hoc ſæculo, & in Chriſto eſſe cupio, ſanctæ matris tuæ votis ſum fortaſſe etiam ipſe non impar. Unde meritis tuis reddens ſalutationis obſequium, hortor ut valeo, ut litterarum verè certéque ſan- E ctarum ſtudio te curam non pigeat impendere. Sincera enim & ſolida res eſt, nec fucatis eloquiis ambit ad animum, nec ullo linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitat. Multùm movet, non verborum, ſed rerum avidum: & multùm terret, factura ſecurum. Præcipuè Apoſtolorum linguas exhortor ut legas, ex his enim ad cognoſcendos Prophetas excitabere, quorum teſtimoniis utuntur Apoſtoli. Si quid autem vel cùm legis, vel cùm cogitas tibi oritur quæſtionis, in quo diſſolvendo F videar neceſſarius, ſcribe ut reſcribam. Magis enim hoc fortè Domino adjuvante potero, quàm præſens talia loqui tecum, non ſolùm propter occupationes varias & meas & tuas, (quoniam non cùm mihi vacat, occurrit ut & tibi vacet) verùm etiam propter eorum irruentem præſentiam, qui plerumque non ſunt apti tali negotio, magiſque linguæ certaminibus, quàm ſcientiæ luminibus delectantur: quod autem ſcriptum habetur, ſemper vacat ad legendum, cùm vacat legenti: nec one- G roſum fit præſens, quod cùm voles ſumitur, cùm voles ponitur.

EPISTOLA CXXXIII. [a]

Classis III. an. 412. * Aliàs CLIX. qua autem 333. erat, nunc 99.

Auguſtinus Marcellino tribuno, ut Donatiſtas in quæſtione confeſſos atrocia facinora, puniat citra ſupplicium capitis, uti congruit Eccleſiæ manſuetudini.

Domino eximio & meritò inſigni atque cariſſimo filio Marcellino, Auguſtinus in Domino ſalutem.

Scripta circ. idem tempus. [b] al. q. ſ. Circumcelliones.

1. CIRCUMCELLIONES illos & clericos partis Donati, quos de [b] Hipponenſi ad judicium pro factis eorum publicæ diſciplinæ cura deduxerat, à tua nobilitate comperi auditos, & plurimos eorum de homicidio, quod in Reſtitutum catholicum preſbyterum commiſerunt, & de cæde Innocentij alterius catholici preſbyteri, atque de oculo ejus effoſſo, & de digito præciſo fuiſſe confeſſos. Unde mihi ſollicitudo maxima incuſſa eſt, ne fortè ſublimitas tua cenſeat eos tanta legum ſeveritate plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur. Ideoque his litteris obteſtor fidem tuam quam habes in Chriſto, per ipſius Domini Chriſti miſericordiam, ut hoc nec facias, nec fieri omnino permittas. Quamvis enim ab eorum interitu diſſimulare poſſemus, qui non accuſantibus noſtris, ſed illorum Notoriâ ad quos tuendæ publicæ pacis vigilantia pertinebat, præſentati videantur examini; nolumus tamen paſſiones ſervorum Dei, quaſi vice talionis, paribus ſuppliciis vindicari. Non quò ſceleſtis hominibus licentiam facinorum prohibeamus auferri; ſed hoc magis ſufficere volumus, ut vivi & nulla corporis parte truncati, vel ab inquietudine inſana ad ſanitatis otium legum coërcitione dirigantur, vel à malignis operibus alicui utili operi deputentur. Vocatur quidem & iſta damnatio: ſed quis non intelligat magis beneficium quàm ſupplicium nuncupandum, ubi nec ſæviendi relaxetur audacia, nec pœnitendi ſubtrahatur medicina.

2. Imple Chriſtiane judex pij patris officium; ſic ſuccenſe iniquitati, ut conſulere humanitati memineris: nec in peccatorum atrocitatibus exerceas ulciſcendi libidinem; ſed peccatorum vulneribus curandi adhibeas voluntatem. Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipſa inquiſitione ſervaſti, quando tantorum ſcelerum confeſſionem, non extendente eculeo, non ſulcantibus ungulis, non urentibus flammis, ſed virgarum verberibus eruiſti. Qui modus coërcitionis à magiſtris artium liberalium, & ab ipſis parentibus, & ſæpe etiam in judiciis ſolet ab epiſcopis adhiberi. Noli ergo atrociùs vindicare, quod leniùs inveniſti. Inquirendi quàm puniendi neceſſitas major eſt. Ad hoc enim & mitiſſimi homines facinus occultatum diligenter atque inſtanter examinant, ut inveniant quibus parcant. Unde plerumque neceſſe eſt, exerceatur acriùs inquiſitio, ut manifeſtato ſcelere ſit ubi appareat manſuetudo. Omnia quippe bona opera amant in luce conſtitui, non propter humanam gloriam, ſed *ut videant*, ait Dominus, *bona opera veſtra, & glorificent patrem veſtrum, qui in cælis eſt*. Et ideo non ſuffecit Apoſtolo monere, ut manſuetudinem ſervaremus, ſed ut eam etiam notam omnibus faceremus: *Manſuetu-*

Matt. 5. 16. — Phil. 4. 5.

[a] Voluſianus Melaniæ Junioris avunculus fuiſſe creditur, id eſt ipſius matris Albinæ frater; non autem patruus, quia Publicola Melaniæ ejuſdem pater fratrem non habuit ſuperſtitem, ex epiſt. 94 Quapropter θεῖος, quæ vox ad patruum & avunculum communis eſt, non bene ab interprete vertitur, *patruus*, tum apud Photium 53 tum apud Metaphraſtem in Melaniæ vita. Extant Rutilij de eodem, ut putant, Voluſiano verſus, quibus hunc Proconſulis Africæ munus ſuſtinuiſſe docet. Porrò Melaniæ neptis & Procli Conſtantinopolitani epiſcopi curâ Voluſianum ad Chriſtianam religionem profitendam in extremis adductum fuiſſe produnt Photius & Metaphraſtes.

[b] Lov. *de Hipponenſi eccleſia*. At à MSS abeſt, *eccleſia*, quam vocem, ſive quampiam ſimilem ſupplendam relinquere ſolet Auguſtinus.

Classis III. an. 412.

do, inquit, *veſtra nota ſit omnibus hominibus.* Et alio loco, *Manſuetudinem oſtentantes ad omnes homines* Unde nec illa ſancti David, quando inimico ſibi in manus tradito clementer pepercit, præclariſſima lenitas emineret, niſi poteſtas pariter appareret. Non te ergo exaſperet vindicandi poteſtas, cui lenitatem non excuſſit examinandi neceſſitas. Noli facinore invento quærere percuſſorem, in quo inveniendo noluiſti adhibere tortorem.

Tit. 3. 2.
1. Reg. 24. 7.

3. Poſtremò pro Eccleſiæ utilitate miſſus es. Hoc Eccleſiæ catholicæ, aut ut modum diſpenſationis meæ non ſupergredi videar, hoc eccleſiæ ad Hipponenſium regiorum diœceſim pertinenti prodeſſe, hoc expedire conteſtor. Si non audis amicum petentem, audi epiſcopum conſulentem. Quamvis quoniam Chriſtiano loquor, maximè in tali cauſſa, non arroganter dixerim, audire te epiſcopum convenit jubentem, Domine eximie & meritò inſignis atque cariſſime fili. Unde ſcio quidem cauſſas eccleſiaſticas excellentiæ tuæ potiſſimùm injunctas, ſed quia credo iſtam curam ad virum clariſſimum atque ſpectabilem Proconſulem pertinere, ad eum quoque litteras dedi; quas rogo ut ipſe illi tradere & allegare, ſi opus eſt, non graveris: atque ambos obſecro, ne importunam arbitremini, vel interceſſionem, vel ſuggeſtionem, vel ſollicitudinem noſtram: & paſſiones catholicorum ſervorum Dei, quæ infirmis ad ædificationem ſpiritalem utiles eſſe debent, haud reciprocâ inimicorum, à quibus paſſi ſunt, pœnâ decoloretis, ſed potiùs refracta judiciaria ſeveritate, & veſtram fidem, quia filij eſtis Eccleſiæ, & ipſius matris manſuetudinem commendare minimè negligatis. Deus omnipotens præſtantiam tuam bonis omnibus augeat, Domine eximie & meritò inſignis atque cariſſime fili.

* Aliàs CLX quæ autem 254. erat, nunc 58.

EPISTOLA CXXXIV. *

Auguſtinus Apringium Proconſulem rogat ac monet, ut Circumcelliones atrocia confeſſos mitius puniat, memor eccleſiaſticæ manſuetudinis.

Domino inſigni & meritò ſublimi ac præſtantiſſimo filio APRINGIO, AUGUSTINUS.

Scripta circa ſuperiorem.

1. NON dubito in hac poteſtate, quam tibi Deus homini in homines dedit, cogitare te divinum judicium, ubi & judices ſtabunt rationem de ſuo judicio reddituri. Chriſtiana quippe fide te imbutum ſcio; unde mihi ad excellentiam tuam major fiducia tribuitur, non ſolùm petendi, verùm etiam monendi propter illum Dominum, in cujus familia nobiſcum cæleſti jure cenſeris, in quo ſpem vitæ æternæ pariter habemus, & quem pro vobis in ſacroſanctis myſteriis invocamus. Proinde Domine inſignis & meritò ſublimis ac præſtantiſſime fili, primùm quæſo, ut non tibi videar importunus irruere actibus tuis, ea ſollicitudine quam me præcipuè gerere oportet pro eccleſia mihi credita, cujus utilitatibus ſervio, cui non tam præeſſe quàm prodeſſe deſidero. Deinde obſecro ut quod moneo vel rogo, non dedigneris accipere, non cuncteris adquieſcere.

2. Circumcelliones quoſdam & clericos Donatiſtas curâ eorum, qui diſciplinæ publicæ inſerviunt, præmiſſa Notoria ad judicia legeſque perduxit. Hi cùm audirentur à viro clariſſimo & ſpectabili tribuno & notario fratre tuo, filio meo Marcellino, non tormentis ungularum atque flammarum, ſed virgarum coërciti, horrenda facinora in fratres

A & compreſbyteros meos à ſe perpetrata confeſſi ſunt, quòd ſcilicet unum eorum exceptum inſidiis trucidaverunt, alterum è domo raptum, oculo effoſſo digitoque amputato truncaverunt. Hæc cùm comperiſſem illos fuiſſe confeſſos, ideoque minimè dubitarem ſub jura tuæ ſecuris eſſe venturos, has ad tuam nobilitatem litteras acceleravi, quibus deprecor, & per miſericordiam Chriſti obſecro, ſic de tua majore atque certiore felicitate gaudeamus, ut eis paria non retribuantur: quamquam lapidis B ictibus digitum præcidere oculumque convellere leges puniendo non poſſint, quod iſti ſæviendo potuerunt. Unde ſecurus ſum de iis, qui hoc ſe feciſſe confeſſi ſunt, quòd hanc viciſſitudinem non reportabunt: ſed ne vel ipſi vel illi, quorum homicidium patefactum eſt, per tuæ poteſtatis ſententiam multentur, hoc timeo, hoc ne fiat & Chriſtianus judicem rogo, & Chriſtianum epiſcopus moneo.

3. De vobis quidem dixiſſe Apoſtolum legimus, quòd non ſine cauſſa gladium geratis, & miniſtri C Dei ſitis vindices in eos qui malè agunt: ſed alia cauſſa eſt provinciæ, alia eſt Eccleſiæ. Illius terribiliter gerenda eſt adminiſtratio, hujus clementer commendanda eſt manſuetudo. Si apud judicem non Chriſtianum mihi ſermo eſſet, aliter agerem; nec tamen etiam ſic Eccleſiæ cauſſam desererem; & quantum admittere dignaretur, inſtarem, ne paſſiones ſervorum Dei catholicorum, quæ prodeſſe debent ad exempla patientiæ, inimicorum ſuorum ſanguine fœdarentur; & ſi nollet adquieſcere, D inimico animo eum reſiſtere ſuſpicarer. Nunc verò quando apud te res agitur, alia mihi ratio eſt, alia conſultatio. Rectorem te quidem præcelſæ poteſtatis videmus, ſed etiam filium Chriſtianæ pietatis agnoſcimus. Subdatur ſublimitas tua, ſubdatur fides tua, cauſſam tecum tracto communem; ſed tu in ea potes, quod ego non poſſum. Confer nobiſcum conſilium, & porrige auxilium.

Rom. 13. 4.

4. Diligenter actum eſt, ut inimici Eccleſiæ, qui ſolent vaniloquio ſeductionis ſollicitare animos E imperitos tamquam de perſequutione gloriantes, quam ſe perpeti jactant, horrenda facinora ſua in catholicos clericos perpetrata faterentur, & ſuis verbis implicarentur. Legenda ſunt Geſta ad ſanandas animas, quas peſtifera ſuaſione venenaverunt. Numquid placet tibi, ut ad finem Geſtorum, ſi cruentum iſtorum ſupplicium continebit, legendo pervenire timeamus, ubi ponimus & ipſam conſcientiam, ne malum pro malo, qui paſſi ſunt, reddidiſſe videantur? Si ergo nihil aliud conſtitueF retur frenandæ malitiæ perditorum, extrema fortaſſe neceſſitas ut tales occiderentur urgeret; quamquam quod ad nos attinet, ſi nihil mitiùs eis fieri poſſet, mallemus eos liberos relaxari, quàm paſſiones fratrum noſtrorum fuſo eorum ſanguine vindicari: nunc verò cùm aliquid fieri poſſit, quo & mitis commendetur Eccleſia, & immitium cohibeatur audacia; cur non flectas in partem providentiorem lenioremque ſententiam, quod licet judicibus facere etiam non in cauſſis Eccleſiæ. Time G ergo nobiſcum judicium Dei Patris, & commenda manſuetudinem matris. Cùm enim tu facis, Eccleſia facit, propter quam facis, & cujus filius facis. Contende bonitate cum malis. Illi ſcelere immani membra de corpore vivo avulſerunt: tu opere miſericordi effice, ut illa quæ nefandis operibus exercebant, alicui utili operi integra eorum membra deſerviant. Illi non pepercerunt correctionem ſibi

Classis III. An. 412.

prædicantibus Dei ſervis: tu parce comprehenſis, parce ductis, parce convictis. Illi impio ferro fuderunt ſanguinem Chriſtianum: tu ab eorum ſanguine etiam judicum gladium cohibe propter Chriſtum. Illi miniſtro Eccleſiæ occiſo extorſerunt ſpatium vivendi: tu inimicis Eccleſiæ viventibus relaxa ſpatium pœnitendi. Talem te oportet eſſe in cauſſa Eccleſiæ judicem Chriſtianum, petentibus, monentibus, intercedentibus nobis. Solent homines quando cum inimicis eorum convictis leniùs agitur, à mitiore ſententia provocare: ſed inimicos noſtros ita diligimus, ut niſi de tua Chriſtiana obedientia præſumamus, à tua ſevera ſententia provocemus. Deus omnipotens excellentiam tuam auctiorem feliciorémque conſervet, Domine inſignis & meritò ſublimis ac præſtantiſſime fili.

EPISTOLA CXXXV. *

* Aliàs II. quæ autem 133. erat, nunc 110.

Voluſianus Auguſtino, proponens illi quæſtiones, quomodo Deus immenſus claudi potuerit utero virginis, & infantis corpuſculo; an mundi curam deſeruerit interim &c. num etiam miraculis ſatis declarata ſit ejus divinitas.

Domino verè ſancto, ac meritò venerabili patri Augustino *epiſcopo*, Volusianus.

Scripta ſub initium an. 412.

1. Petis me, *vir probitatis juſtitiæque documentum, ut aliqua ex ambiguis lectionis peritæ diſcenda perconter. Amplector gratiam muneris imperati, meque libens in diſciplinas tuas offero, veteris ſententiæ auctoritatem ſecutus, quæ nullam ad perdiſcendum abundare credit ætatem. Neque immeritò Sapiens, prudentiæ ſtudia nullis terminis, neque fine concluſit, quando primordiis ſuis remota* [a] *virtus numquam adeo reſeratur adeuntibus, ut omnis protinus ad agnitionem pateſcat. Domine verè ſancte ac meritò venerabilis pater, eſt operæ pretium cognoſcere habitam inter nos proximè confabulationem. Quibuſdam amicorum conventibus aderamus, frequentes proferebantur illic pro ingeniis ſtudiiſque ſententiæ. Erat tamen ſermo rhetorica partitio: apud agnoſcentem loquor; nam etiam iſta paulò antè docuiſti. Adſtruebatur quid eſſet* [b] *inventio, quæ inventionis acrimonia, quantus diſponendi labor, quæ tranſlationis gratia, quæ iconiſmatum pulcritudo, & pro ingenio naturaque materiæ, appoſita etiam dicendi facultas. Alij rurſus poëticam elevabant faventes. Ne hanc quidem eloquentiæ partem tacitam aut inhonoram* [c] *relinquis, ut convenienter Poëta dixerit*, Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

Virg. Bucol. Ecl. 8.

Dicebatur ergo quantus œconomiæ eſſet ornatus, quæ metaphorarum venuſtas, quanta in comparatione ſublimitas: jam leves enodeſque verſus, atque ut ita dixerim, cæſurarum modulata variatio. Tunc ad familiarem tuam philoſophiam ſermo deflectit, quam ipſe Ariſtotelico more tamquam iſocraticam fovere conſueveras. Quærebamus & quid egerit præceptor ex Lyceo; quid Academiæ multiplex & continuata cunctatio; quid ille diſputator ex porticu; quid Phyſicorum peritia; quid Epicureorum voluptas; quid inter omnes infinita diſputandi libido, tuncque magis ignorata veritas, poſtquam præſumtum eſt quòd poſſit agnoſci.

2. *Dum in his confabulatio noſtra remoratur unus è multis, Et quis, inquit, eſt ſapientià ad perfectum Chriſtianitatis imbutus, qui ambigua in quibus hæreo poſſit aperire, dubioſque aſſenſus meos vera vel veriſimili credulitate firmare? Stupemus tacentes. Tunc in hæc ſponte prorumpit, Miror utrum mundi Dominus & rector, intemeratæ feminæ corpus impleverit, pertulerit decem menſium longa illa faſtidia mater, & tamen virgo enixa ſit ſollemnitate pariendi, & poſt hæc virginitas intacta permanſerit. His & alia ſubnectit: Intra corpuſculum vagientis infantiæ latet, cui* [d] *par vix putatur univerſitas; patitur puerilitatis annos, adoleſcit, juventute ſolidatur; tamdiu à ſedibus ſuis abeſt ille regnator, atque ad unum corpuſculum totius mundi cura transfertur: deinde in ſomnos reſolvitur, cibo alitur, omnes mortalium ſentit affectus; nec ullis competentibus ſignis tantæ majeſtatis indicia clareſcunt, quoniam* [e] *larvalis illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis; hæc* [f] *ſi & alios cogites, Deo parva ſunt. Intervenimus ulteriùs inquirenti, ſolutoque conventu, ad potioris peritiæ merita diſtulimus, ne dum incautiùs ſecreta temerantur, in culpam deflecteret error innocuus. Accepiſti, vir totius gloriæ capax, imperitiæ confeſſionem, quid à partibus veſtris deſideretur agnoſcis. Intereſt famæ tuæ, ut quæſita noverimus. Utcumque abſque detrimento cultus divini in aliis ſacerdotibus toleratur inſcitia, at cùm ad antiſtitem Auguſtinum venitur, legi deeſt quidquid contigerit ignorari. Incolumem venerationem tuam divinitas ſumma tueatur, Domine verè ſancte ac meritò venerabilis pater.*

EPISTOLA CXXXVI. *

* Aliàs IV. quæ autem 136. erat, nunc 77.

Marcellinus Auguſtino, rogans ut Voluſiano faciat ſatis, & narrans quoſdam calumniari, quòd Deus veterem Legem præ tædio ſeu conſiliorum inconſtantiâ abrogarit, quòdque doctrina evangelica ſit reipublicæ inutilis; denique Chriſtianos principes multùm malorum invexiſſe reipublicæ.

Domino nimiùmque venerabili, & omnibus mihi officiis unicè percolendo patri Augustino, Marcellinus.

Scripta eodem tempore.

1. Vir *illuſtris Voluſianus beatitudinis tuæ mihi litteras legit, immo me quidem cogente pluribus legit, quæ ſcilicet omnia quæ à te dicuntur, cùm verè miranda ſint, uſquequaque miratus ſum. Sermones enim divinis gratia humiliter tumens, facile ut placeret emeruit. Hinc enim plurimùm placuit, quòd hominis greſſus aliquanto titubantes boni propoſiti exhortatione ſtatuere & firmare contendis. Eſt enim nobis cum eodem quotidiana pro viribus noſtris, & pro ingenij paupertate diſputatio. Sanctæ ſiquidem matris ejus precatione compulſus, cura mihi eſt eum frequentiùs ſalutandi gratià convenire, licèt vicem in hac parte reddere etiam ipſe dignetur. Acceptâ autem venerabilitatis tuæ epiſtolâ, homo qui à veri Dei ſtabilitate, multorum quorum in hac urbe copia eſt, perſuaſione revocatur, ita motus eſt, ut ſi, quantum ipſe confirmat, litterarum prolixitatem minimè formidaſſet, omne beatitudinis tuæ quod habere poteſt inſinuaſſet ambiguum. Sed tamen ſatis, ſicut etiam ipſe probare dignaberis, culto accuratoque ſermone, & Romanæ eloquentiæ nitore perſpicuo, aliqua ſibi exſolvi impendiò poſtulavit. Quæ quidem quæſtio uſquequaque detrita eſt, &*

a Unus Vaticanus codex ceteris refragantibus prefert, *remota veritas*.

b In MSS ſeptemdecim, *Adſtruebatur quid eſſet inventionis acrimonia*.

c Lov. *inhonoratam relinquis*. MSS. plures, *relinquiſſent*. Sed legendum cum melioris notæ codicibus, *inhonoram relinquis*. Laudat quippe Auguſtinum quòd poëticam nobilitarit, libris videlicet conſcriptis de muſica.

d Editi, *cui parva*. At MSS. viginti tres tum in hac, tum in 137. epiſtola conſtanter habent, *cui par vix*.

e Unus è Vaticanis MSS. *carnalis illa purgatio*. At alij omnes habent, *larvalis*; id eſt liberatio à Dæmonibus, qui larvæ vocitantur.

f Apud Lov. aliaſque editiones, *hæc & alios ſi cogites*. Sed in MSS. hic & infra in epiſtola 137. legitur, *hæc ſi & alios cogites*. Sic porrò legebat Auguſtinus, cùm ad hoc reſpondeat: *Fatemur quidem & nos talia geſſiſſe Prophetas* &c.

eorum

Classis III. An. 412.

eorum ſuper hac parte ſatis nota calliditas, qui diſpenſationem dominicæ incarnationis infamant. Sed tamen etiam ego in hac parte, quia plurimis quidquid reſcripſeris profuturum eſſe confido, precator acceſſerim, ut ad ea vigilantiùs reſpondere digneris, in quibus nihil ampliùs Dominum quàm alij homines facere potuerunt, geſſiſſe mentiuntur. Apollonium ſiquidem ſuum nobis, & Apuleium aliosque magicæ artis homines in medium proferunt, quorum majora contendunt exſtitiſſe miracula.

2. *Ipſe autem vir illuſtris ſuperiùs memoratus, multa eſſe dixit præſentibus aliquantis, quæ huic poſſent jungi non immeritò quæſtioni, ſi, ut antè dixi, non ab ejus partibus epiſtolaris conſiderata brevitas fuiſſet. Quæ tamen licèt ſcribere noluerit, tacere non eſt paſſus. Dicebat enim, quòd etſi ſibi hodie incarnationis dominicæ ratio redderetur; reddi vix ad liquidum poſſit, cur hic Deus, qui & veteris Teſtamenti Deus eſſe firmatur, ſpretis veteribus ſacrificiis delectatus eſt novis. Nihil enim corrigi poſſe aſſerebat, niſi quod antè factum non rectè probaretur, vel quod ſemel rectè factum ſit, immutari ullatenus non debuiſſe. Rectè enim facta dicebat mutari niſi injuſtè non poſſe. maximè quia iſta varietas inconſtantiæ Deum poſſit arguere. Tum deinde quod ejus prædicatio atque doctrina, reipublicæ moribus nulla ex parte conveniat; utpote, ſicut à multis dicitur, cujus hoc conſtet præceptum, ut nulli malum pro malo reddere debeamus, & percutienti alteram præbere maxillam, & pallium dare perſiſtenti tunicam tollere, & cum eo qui nos angariare voluerit, ire debere ſpatio itineris duplicato: quæ omnia reipublicæ moribus aſſerit eſſe contraria. Nam quis tolli ſibi ab hoſte aliquid patiatur, vel Romanæ provinciæ deprædatori non mala velit belli jure reponere? & cetera quæ dici ad reliqua poſſe, intelligit venerabilitas tua. Hæc ergo omnia, ipſi poſſe adjungi æſtimat quæſtioni, intantum ut per Chriſtianos principes, Chriſtianam religionem maxima ex parte ſervantes, tanta (etiamſi ipſe de hac parte taceat) reipublicæ mala eveniſſe manifeſtum ſit.*

Rom. 12. 17.
Matt. 5. 39.

3. *Unde ſicut beatitudo tua mecum dignatur agnoſcere, ad hæc omnia (quoniam multorum manibus ſine dubio tradetur ſanctitatis tuæ deſiderata reſponſio,) plenus debet & elucubratus ſolutionis ſplendor oſtendi; maximè quia cùm iſta gererentur, eximius Hipponenſis regionis poſſeſſor & dominus præſens aderat, qui & ſanctitatem tuam ſub ironiæ adulatione laudaret, & ſibi, cùm de his quæreret, minimè ſatisfactum eſſe contenderet. Ego verò ad hæc omnia promiſſionis non immemor ſed exactor, libros confici deprecor, Eccleſiæ, hoc maximè tempore, incredibiliter profuturos.*

EPISTOLA CXXXVII. *

* Aliàs III. quæ autem 137. erat, nunc 78.

Reſpondet Auguſtinus ad ſingulas quæſtiones ſuperiùs propoſitas à Voluſiano.

Domino illuſtri & meritò inſigni, & præſtantiſſimo filio VOLUSIANO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta paulo poſt ſuperiorem.
CAPUT I.

1. LEGI litteras tuas, in quibus vidi magni cujuſdam dialogi ſpecimen, laudabili brevitate comprehenſum. Reſpondere igitur debui, nec pro dilatione aliquid excuſationis opponere. Accidit enim opportunè, ut ab alienis negotiis mihi aliquantulùm vacaret. Quibus autem dictandis hoc otium ſtatueram impendere, paululùm diſtuli, nequaquam juſtum eſſe arbitratus, ut quem ad quærendum exhortatus ipſe fueram, diſ-

A ferrem quærentem. Quis autem noſtrûm, qui Chriſti, ut poſſumus, gratiam miniſtramus, cùm tua verba legerit, ita te velit doctrinâ inſtrui Chriſtianâ, ut tibi tantùm ſufficiat ad ſalutem non hujus vitæ (quam vaporis eſſe ſimillimam, tantillùm apparentis, & ilico vaneſcentis atque pereuntis, ſermo divinus admonere curavit) ſed illam ſalutem propter quam adipiſcendam & in æternum obtinendam Chriſtiani ſumus? Parum eſt ergo nobis ſic te inſtrui, ut tibi ſit liberando ſatis. Ingenium B quippe & eloquium tuum tam excellens tamque luculentum, prodeſſe debet etiam ceteris, contra quorum tarditatem ſeu perverſitatem, convenientiſſimè defendenda eſt tantæ gratiæ diſpenſatio, quam ſuperbæ animulæ nihili pendunt, quæ nimis affectant plurimùm poſſe, & ad ſua vitia ſananda vel etiam refrenanda nihil poſſunt.

Classis III. An. 412.
Jac. 4. 15.

2. Quæris igitur, *utrùm mundi Dominus & rector, intemerata femina corpus impleverit; pertulerit decem menſium longa illa faſtidia mater, & tamen* C *virgo enixa ſit ſollemnitate pariendi, & poſt hæc virginitas inviolata permanſerit. Utrùm intra corpuſculum vagientis infantiæ latuerit, cui par vix putatur univerſitas; paſſus fuerit puerilitatis annos, adoleverit, juventute ſolidatus ſit; tam diu à ſedibus ſuis abfuerit regnator ille, atque in unum corpuſculum, totius mundi cura tranſlata ſit: deinde in ſomnos reſolutus ſit; cibo alitus, omnes mortalium ſenſerit affectus, neque ullis competentibus ſignis claruerint tantæ majeſtatis indicia; quoniam larvalis illa purgatio, debilium* D *curæ, reddita vita defunctis, hæc ſi & alios cogitemus, Deo parva ſunt.* Hanc ſcribis in quodam conventu amicorum ab uno ex multis, qui aderant, illatam eſſe quæſtionem; vos autem interveniſſe ulteriùs inquirenti, ſolutumque conventum, ad potioris peritiæ merita diſtuliſſe, ne dum incautiùs ſecreta temerantur, in culpam deflecteret error innocuus.

3. Deinde ad me litterarum tuarum dirigis intentionem, & poſt hanc imperitiæ confeſſionem, admones ut à partibus noſtris quid deſideretur ag- E noſcam. Adjungis etiam famæ meæ intereſſe ut quæſita noveritis, quòd utcumque abſque detrimento divini cultus in aliis ſacerdotibus toleratur inſcitia, at cùm ad me antiſtitem venitur, legi deeſſe quidquid contigerit ignorari. Primùm igitur hanc de me opinionem facilè præſumtam, quæſo deponas, eumque animum quamvis erga me benevolentiſſimum ſolvas atque exſuas; ac de me mihi magis quàm ulli alteri credas, ſi mihi dilectionis vicem rependis. Tanta eſt enim Chriſtianarum pro- F funditas litterarum, ut in eis quotidie proficerem, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia uſque ad decrepitam ſenectutem maximo otio, ſummo ſtudio, meliore ingenio conarer addiſcere: non quòd ad ea quæ neceſſaria ſunt ſaluti, tantâ in eis perveniatur difficultate: ſed cùm quiſque ibi fidem tenuerit, ſine qua piè rectéque non vivitur; tam multa, tamque multiplicibus myſteriorum umbraculis opacata intelligenda proficientibus reſtant, tantaque non ſolùm in verbis, quibus iſta dicta ſunt, verùm etiam G in rebus quæ intelligendæ ſunt, latet altitudo ſapientiæ, ut annoſiſſimis, acutiſſimis, flagrantiſſimis cupiditate diſcendi hoc contingat, quod eadem Scriptura quodam loco habet, *Cùm conſummaverit homo, tunc incipit.*

Eccli. 18. 6.

CAPUT II.

4. SED quid hinc plura? Veniendum potiùs eſt ad rem, quam requiris. Ubi primùm te ſcire volo, non hoc habere Chriſtianam doctrinam,

Classis III. An. 412.

quòd ita ſit Deus infuſus carni, qua ex virgine naſ- A ceretur, ut curam gubernandæ univerſitatis vel deſeruerit vel amiſerit, vel ad illud corpuſculum quaſi contractam materiam collectamque tranſtulerit. Hominum iſte ſenſus eſt, nihil niſi corpora valentium cogitare, ſive iſta craſſiora, ſicut ſunt humor atque humus, ſive ſubtiliora, ſicut aëris & lucis; ſed tamen corpora, quorum nullum poteſt eſſe ubique totum, quoniam per innumerabiles partes aliud alibi habeat, neceſſe eſt, & quantumcumque ſit corpus ſeu quantulumcumque corpuſculum, lo- B ci occupet ſpatium, eumdemque locum ſic impleat, ut in nulla ejus parte ſit totum. Ac per hoc denſari ac rareſcere, contrahi & dilatari, in minutias deteri & grandeſcere in molem, non niſi corporum eſt. Longe aliud eſt animæ natura quàm corporis: quanto magis Dei, qui creator eſt & animæ & corporis? Non ſic Deus dicitur implere mundum, velut aqua, velut aër, velut ipſa lux, ut minore ſui parte minorem mundi impleat partem, & majore majorem. Novit ubique totus eſſe, & nullo conti- C neri loco: novit venire non recedendo ubi erat: novit abire non deſerendo quò venerat.

5. Miratur hoc mens humana, & quia non capit, fortaſſe nec credit: ſeipſam primitus [a] ingrata miretur, ſeipſam paululùm, ſi poteſt, adtollat à corpore, & ab eis rebus quas ſolet ſentire per corpus; & videat ipſa quid ſit quæ utitur corpore. Sed (Cicero.) fortè non poteſt. Magni quippe eſt ingenij, ut ait quidam, ſevocare mentem à ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine abducere. Ipſos ergo cor- D poris ſenſus aliquanto inſuetiùs, & vigilantiùs perſcrutetur. Sunt certè quinquepartiti corporis ſenſus, qui nec ſine corpore, nec ſine anima eſſe poſſunt: quia neque ſentire eſt niſi viventis, quod ab anima eſt corpori; neque ſine corporeis inſtrumentis, & quaſi vaſis atque organis videmus, audimus, ceteriſque tribus utimur ſenſibus. Intendat hæc anima rationalis, & ſenſus corporis, non ſenſibus corporis, ſed ipſa mente atque ratione conſideret. Certè ſentire homo non poteſt, niſi vivat: vivit E autem in carne, antequam morte utrumque dirimatur. Quomodo igitur anima quæ ſunt extra carnem ſuam ſentit, quæ nonniſi in carne ſua vivit? An non ab ejus carne longiſſimè abſunt ſidera in cælo? An non in cælo videt ſolem? An ſentire non eſt videre, cùm ſit in quinque ſenſibus ceteris excellentior viſus? An & in cælo vivit, quia & in cælo ſentit, & ſenſus eſſe [b] non poteſt ubi vita non eſt? An ſentit, & ubi non vivit; quia cùm in ſua tantùm carne vivat, ſentit etiam in his locis, quæ præter F ejus carnem continent ea, quæ tangit adſpectu? Videſne quàm hoc ſit latebroſum in ſenſu tam conſpicuo, qui viſus dicitur? Adtende & auditum. Nam & ipſe ſe foras quodam modo diffundit à carne. Unde enim dicimus, foris ſonat, niſi ibi ſentiamus ubi ſonat? Ergo & illic extra carnem noſtram vivimus. An ſentire poſſumus & ubi non vivimus, cùm ſenſus ſine vita eſſe non poſſit?

6. Ceteri tres ſenſus apud ſeipſos ſentiunt, quamvis de olfactu utcumque poſſit dubitari. De guſtu G autem atque tactu nulla controverſia eſt, quòd ea quæ guſtamus & tangimus, non alibi quàm in carne noſtra ſentimus. Proinde iſti tres ſenſus ab hac A conſideratione ſemoveantur. Viſus audituſque afferunt mirabilem quæſtionem, aut quomodo anima ſentiat ubi non vivit, aut quomodo vivat ubi non eſt. Neque enim niſi in carne ſua eſt: ſentit autem etiam præter carnem ſuam. Ibi quippe ſentit ubi videt, quia & videre ſentire eſt. Ibi ſentit ubi audit; quia & audire, ſentire eſt. Aut ergo & ibi vivit, ac per hoc etiam & ibi eſt; aut ſentit & ubi non vivit; aut vivit & ubi non eſt. Hæc omnia mira ſunt, nihil horum affirmari ſine quadam ve- B lut abſurditate poteſt: & de ſenſu loquimur morticino. Quid igitur eſt ipſa anima, præter corporis ſenſum, id eſt in mente qua iſta conſiderat? Neque enim ſenſu corporis, de ipſis ſenſibus corporis judicat. Et putamus nobis de omnipotentia Dei incredibile dici aliquid, cùm dicitur Verbum Dei, per quod omnia facta ſunt, ſic aſſumſiſſe corpus ex virgine, & ſenſibus apparuiſſe mortalibus, ut immortalitatem ſuam non corruperit, ut æternitatem non mutaverit, ut poteſtatem non minuerit, ut ad- C miniſtrationem mundi non deſeruerit, ut à ſinu Patris, id eſt à ſecreto, quo cum illo & in illo eſt, non receſſerit?

7. Verbum Dei ſic intellige, per quod facta ſunt omnia, non ut ejus tranſire aliquid cogites, & ex futuro præteritum fieri. Manet ſicuti eſt, & ubique totum eſt. Venit autem cùm manifeſtatur, & cùm occultatur abſcedit. Adeſt tamen ſive occultum ſive manifeſtum, ſicut lux adeſt oculis & videntis & cæci: ſed videnti adeſt præſens, cæco verò ab- D ſens. Adeſt & vox audientibus auribus, adeſt etiam ſurdis: ſed illis patet, iſtas latet. Quid autem mirabilius quàm id quod accidit in vocibus noſtris verbiſque ſonantibus, in re ſcilicet raptim tranſitoria? Cùm enim loquimur, ne ſecundæ quidem ſyllabæ locus eſt, niſi prima ſonare deſtiterit; & tamen ſi unus adſit auditor, totum audit quod dicimus; & ſi duo adſint, tantumdem ambo audiunt, quod & ſingulis totum eſt: & ſi audiat multitudo ſilens, non inter ſe particulatim commi- E nuunt ſonos tamquam cibos, ſed omne quod ſonat & omnibus totum eſt, & ſingulis totum. Itane jam non illud eſt potiùs incredibile, ſi verbum hominis tranſiens quod [c] exhibet auribus, Verbum Dei permanens non exhiberet rebus, ut quemadmodum hoc ſimul auditur à ſingulis etiam totum, ita illud ſimul ubique ſit totum?

8. Non itaque metuendum eſt corpuſculum infantiæ, ne in illo [d] tantas Deus anguſtias paſſus eſſe videatur. Neque enim mole, ſed virtute ma- F gnus eſt Deus; qui providentiâ ſuâ meliorem ſenſum formiculis & apiculis dedit quàm aſinis & camelis: qui ex grano minutiſſimo ſeminis tantam ficulneæ arboris magnitudinem creat, cùm ex multo majoribus ſeminibus longè minora multa naſcantur: qui pupillam tam parvam ditavit acie, qua per oculos emicante, in ictu temporis cælum propè dimidium luſtraretur: qui ex puncto & quaſi centro cerebri, ſenſus omnes quinaria diſtributione diffundit: qui corde membro tam exiguo vitalem G motum per corporis cuncta diſpenſat, his atque hujuſmodi rebus inſinuans magna de minimis, qui non eſt parvus in parvis. Ipſa enim magnitudo virtutis ejus, quæ nullas in anguſto ſentit anguſtias, ute-

[a] MSS. novem, *ſeipſam primitus mirata miretur.*

[b] Eraſmo viſum eſt negationem ſuperfluere, eamque omiſere Lovanienſes. Sed habent MSS. omnes, & ad ſenſum neceſſariam omnino cenſemus.

[c] In prius excuſis legebatur, *quod exhibetur auribus . . . . non exhiberetur rebus.* At in omnibus propè MSS *quod exhibet auribus . . . non exhiberet rebus*

[d] Novemdecim MSS. *ne in illo tantas Deus anguſtias paſſus eſſe videatur.*

Caput III. An. 412. rum virginalem non adventitio, ſed indigena puerperio fecundavit; ipſa ſibi animam rationalem, & per eamdem etiam corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum, nullo modo in deterius mutata coaptavit: nomen humanitatis ab eo dignanter aſſumens, divinitatis ei largiter tribuens. Ipſa virtus per inviolatæ matris virginea viſcera, membra infantis eduxit, quæ poſtea per clauſa oſtia membra juvenis introduxit. Hîc ſi ratio quæritur, non erit mirabile: ſi exemplum poſcitur, non erit ſingulare. Demus Deum aliquid poſſe, quod nos fateamur inveſtigare non poſſe. In talibus rebus tota ratio facti eſt potentia facientis.

Caput III. 9. Jam illud, quòd in ſomnos ſolvitur, & cibo alitur, & omnes humanos ſentit affectus, hominem perſuadet hominibus, quem non conſumſit utique, ſed aſſumſit. Ecce ſic factum eſt; & tamen quidam hæretici, perversè mirando laudandoque ejus virtutem, naturam humanam in eo prorſus agnoſcere noluerunt, ubi eſt omnis gratiæ commendatio, qua ſalvos facit credentes in ſe, profundos theſauros ſapientiæ & ſcientiæ continens, & fide mentes imbuens, quas ad æternam contemplationem veritatis incommutabilis provehat. Quid ſi Omnipotens hominem ubicumque formatum non ex materno utero crearet, ſed repentinum inferret adſpectibus? Quid ſi nullas ex parvulo in juventam mutaret ætates, nullos cibos, nullos caperet ſomnos; nonne opinionem confirmaret erroris, nec hominem verum ſuſcepiſſe ullo modo crederetur; & dum omnia mirabiliter facit, auferret quod miſericorditer fecit? Nunc verò ita inter Deum & homines mediator apparuit, ut in unitate perſonæ copulans utramque naturam, & ſolita ſublimaret inſolitis, & inſolita ſolitis temperaret.

10. Quid autem non mirum facit Deus in omnibus creaturæ motibus, niſi conſuetudine quotidiana viluiſſent? Denique quàm multa uſitata calcantur, quæ conſiderata ſtupentur: ſicut ipſa vis ſeminum, quos numeros habet, & quàm vivaces, quàm efficaces, quàm latenter potentes, quàm in parvo magna molientes, quis adeat animo, quis promat eloquio? Ille igitur ſibi hominem ſine ſemine operatus eſt, qui in rerum natura ſine ſeminibus operatur & ſemina. Ille in ſuo corpore numeros temporum menſuraſque ſervavit ætatum, qui ſine ulla ſui mutabilitate mutando contexit ordinem ſæculorum. Hoc enim crevit in tempore, quod cœpit ex tempore. Verbum autem in principio, per quod facta ſunt tempora, tempus elegit quo ſuſciperet carnem, non tempori ceſſit ut verteretur in carnem. Homo quippe Deo acceſſit, non Deus à ſe receſſit.

11. Sic autem quidam reddi ſibi rationem flagitant, quomodo Deus homini permixtus ſit, ut una fieret perſona Chriſti, cùm hoc ſemel fieri oportuerit; quaſi rationem ipſi reddant de re quæ quotidie fit, quomodo miſceatur anima corpori, ut una perſona fiat hominis. Nam ſicut in unitate perſonæ anima unitur corpori, ut homo ſit: ita in unitate perſonæ Deus unitur homini, ut Chriſtus ſit. In illa ergo perſona mixtura eſt animæ & corporis; in hac perſona mixtura eſt Dei & hominis: ſi tamen recedat auditor à conſuetudine corpo-

A tum, qua ſolent duo liqoores ita commiſceri, ut neuter ſervet integritatem ſuam; quamquam & in ipſis corporibus aëri lux incorrupta miſceatur. Ergo perſona hominis, mixtura eſt animæ & corporis: perſona autem Chriſti, mixtura eſt Dei & hominis. Cum enim Verbum Dei permixtum eſt animæ habenti corpus, ſimul & animam ſuſcepit & corpus. Illud quotidie fit ad procreandos homines: hoc ſemel factum eſt ad liberandos homines. Verumtamen duarum rerum incorporea- B rum commixtio faciliùs credi debuit, quàm unius incorporeæ, & alterius corporeæ. Nam ſi anima in ſua natura non fallatur, incorpoream ſe eſſe comprehendit: multò magis incorporeum eſt Verbum Dei, ac per hoc Verbi Dei & animæ credibilior debuit eſſe permixtio, quàm animæ & corporis. Sed hoc in nobis ipſis experimur: illud in Chriſto credere jubemur. Si autem utrumque nobis pariter inexpertum credendum præciperetur, quid horum citiùs crederemus? Quomodo non fateremur duo incorporea, quàm unum corporeum C alterumque incorporeum faciliùs potuiſſe miſceri? ſi tamen non indignè ad iſta mixtionis vel mixturæ nomen admittitur, propter conſuetudinem corporalium rerum, longè aliter ſe habentium aliterque notarum.

12. Verbum igitur Dei, idemque Dei Filius, 1. Cor 1. 24.
Patri coæternus, eademque Virtus & Sapientia Dei, à ſuperno fine creaturæ rationalis uſque ad infimum finem creaturæ corporalis adtingens Sap. 8. 1.
D fortiter, & diſponens omnia ſuaviter, præſens & latens, nuſquam concluſa, nuſquam diſciſſa, nuſquam tumida, ſed ſine mole ubique tota, longè alio modo quodam, quàm eo quo creaturis ceteris adeſt, ſuſcepit hominem, ſeque [a] & illo fecit unum Jeſum Chriſtum, mediatorem 1. Tim. 2. 5.
Dei & hominum, æqualem Patri ſecundùm divinitatem, minorem autem Patre ſecundùm carnem, hoc eſt ſecundùm hominem; incommutabiliter immortalem ſecundùm æqualem Patri divinitatem, E eumdemque mutabilem atque mortalem ſecundùm cognatam nobis infirmitatem. In quo Chriſto, eo tempore, quod opportuniſſimum ipſe noverat, & ante ſæcula diſpoſuerat, venit hominibus magiſterium & adjutorium, ad capeſſendam ſempiternam ſalutem. Magiſterium quidem ut ea, quæ hîc antè dicta ſunt utiliter vera, non ſolùm à Prophetis ſanctis, qui omnia vera dixerunt, verùm etiam à philoſophis atque ipſis poëtis, & cujuſcemodi auctoribus litterarum, (quos multa vera falſis miſ- F cuiſſe quis ambigat?) illius etiam in carne præſentata confirmaret auctoritas, propter eos, qui illa non poſſent in ipſa intima veritate cernere atque diſcernere: quæ veritas & antequam hominem aſſumeret, ipſe aderat omnibus, qui ejus participes eſſe potuerunt. Maximè verò ſuæ incarnationis exemplo id ſalubriter perſuaſit, ut quoniam homines plerique divinitatis avidi, per poteſtates cæleſtes quas deos putarent, ritusque varios illicitorum non ſacrorum ſed ſacrilegiorum, ambiendum G ſibi arbitrarentur ad Deum, magis ſuperbè quàm piè; qua in re pro Angelis ſanctis eis ſe dæmones [b] ſuperbiæ cognatione ſupponunt; ſcirent homines tam proximum eſſe Deum pietati hominum, ad quem velut longè poſitum per interpoſitas pote-

[a] Ita MSS. ſeptemdecim. At omnes Editi habent. *Seque & illum fecit unum ſuum Chriſtum.*
[b] Edit. Bad. Er. & Lov. *ſuperba cogitationis.* Aliquot MSS. *ſuperbia cogitatione.* Alii quatuor, *cognatione.* Sed melior viſa eſt aliorum quinque lectio, quam hic reddimus.

Classis III. An. 412.

ſtates ambiebant, ut hominem ſuſcipere dignaretur, & cum illo uniri quodam modo, ut ei ſic coaptaretur homo totus, quemadmodum animæ corpus: excepta concretione mutabili, in quam non convertitur Deus, & quam videmus quòd habeat & corpus & animus. Adjutorium autem, quòd ſine gratia fidei, quæ ab illo eſt, nemo poteſt vincere concupiſcentias vitioſas; & ſi qua earum reſidua non vicerit, veniali remiſſione purgari. Quod ergo ad magiſterium ejus adtinet, quis nunc extremus idiota, vel quæ abjecta muliercula non credit animæ immortalitatem vitamque poſt mortem futuram? Quod apud Græcos olim primus Pherecydes Aſſyrius cùm diſputaſſet, Pythagoram Samium illius diſputationis novitate permotum ex athleta in philoſophum vertit. Nunc ergo quod Maro ait, & omnes videmus, Amomum Aſſyrium vulgò naſcitur. (Virg. Ecl. 4.) Quod autem ad adjutorium gratiæ pertinet, quæ in Chriſto eſt, ipſe eſt omnino,

(Ibidem.)
Quo duce ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.

Caput IV.

13. Sed *nulla*, inquiunt, *competentibus ſignis claruerunt tantæ majeſtatis indicia: quia larvalis illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis, ſi & alij conſiderentur, Deo parva ſunt.* Fatemur quidem & nos talia quædam feciſſe Prophetas. Nam in his ſignis quid excellentius quàm mortuos reſurrexiſſe? Fecit hoc Elias, fecit hoc Eliſæus. (3. Reg. 17. 22. 4. Reg. 4. 35.) Nam de magorum miraculis, utrùm etiam mortuos ſuſcitaverint, illi viderint qui & Apuleium ſe contra magicarum artium crimina copioſiſſimè defendentem, conantur non accuſando, ſed laudando convincere. Nos legimus, magos Ægyptiorum artium iſtarum peritiſſimos, à Moyſe famulo Dei fuiſſe ſuperatos, (Exod. 7. & ſeq.) cùm illi quædam mira nefandis artibus agerent, ille Deo [a] ſimpliciter invocato, machinamenta eorum cuncta ſubverteret. Sed & ipſe Moyſes, & ceteri Prophetæ veraciſſimi Dominum Chriſtum prophetaverunt, & gloriam magnam ei dederunt, hunc non tamquam parem ſibi, nec in eadem miraculorum potentia ſuperiorem, ſed planè Dominum Deum omnium & hominem propter homines factum venturum prænuntiaverunt. Qui propterea & ipſe talia facere voluit, ne eſſet abſurdum, quæ per illos fecerat, ſi ipſe non faceret. Sed tamen & aliquid proprium facere debuit: Naſci de virgine, à mortuis reſurgere, in cælum adſcendere. Hoc Deo qui parum putat, quid plus exſpectet ignoro.

14. Arbitror enim talia flagitari, qualia gerens hominem, facere [b] non debuit. Nam in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, & omnia per ipſum facta ſunt. (Johan. 1. 1.) Num homine aſſumto, alium mundum facere debuit, ut eum eſſe crederemus, per quem factus eſt mundus? Sed nec major mundus, nec iſti æqualis in hoc mundo fieri poſſet. Si autem minorem faceret infra iſtum, ſimiliter hoc quoque parum putaretur. Quia ergo non oportebat ut novum faceret mundum, nova fecit in mundo. Homo enim de virgine procreatus, & à mortuis in æternam vitam reſuſcitatus, & ſuper cælos exaltatus, potentius fortaſſe opus eſt quàm mundus. Hîc fortè reſpondent, ſe factum hoc eſſe non credere. Quid ergo fiat hominibus, qui minima contemnunt, majora non credunt? Reddita vita defunctis, ideo creditur, quia fecerunt alij, & parum eſt Deo: caro propria de virgine creata, & à morte in æternam vitam ſuper cælos levata, ideo non creditur, quia nemo fecit, & competit Deo. Ac per hoc quæ ſibi quiſque facilia non factu ſed captu putat, æquo animo accipit: ſupra ea veluti ficta pro falſis ducit. Noli eis eſſe ſimilis, obſecro te.

15. Diſputantur hæc latiùs, & omnes quæſtionum neceſſariarum ſinus perſcrutati diſcuſſique panduntur: ſed intellectui fides aditum aperit, infidelitas claudit. Quem non moveat ad credendum tantus ab initio ipſe rerum geſtarum ordo, & ipſa connexio temporum, præteritis fidem de præſentibus faciens, priora poſterioribus & recentioribus antiqua confirmans? Eligitur unus ex gente Chaldæorum, (Gen. 12. 2.) pietate fideliſſima præditus, cui promiſſa divina poſt tantam ſæculorum ſeriem noviſſimis temporibus complenda prodantur, atque in ejus ſemine omnes gentes habituræ benedictionem prænuntiantur. Hic unum Deum verum colens univerſitatis creatorem, (Gen. 21. 2.) gignit filium ſenex, de conjuge quam ſpe pariendi penitùs deſtitutam ſterilitas ætaſque jam fecerat. Propagatur ex illo numeroſiſſimus populus, multiplicatus in Ægypto, quò illam ſtirpem ex orientalibus partibus, promiſſis effectiſque crebreſcens diſpoſitio divina tranſmiſerat. Educitur ex Ægypti ſervitute gens valida, (Exod. 13. 17.) horrendis ſignis atque miraculis, pulſiſque impiis gentibus, in terram promiſſionis perducta & conſtituta, regno etiam ſublimatur. Deinde prævaleſcente peccato, ſacrilegis auſibus Deum verum, qui eis tanta beneficia contulerat, ſæpiſſimè offendens variiſque flagellata cladibus, & proſperitatibus conſolata, uſque ad Chriſti incarnationem declarationemque perducitur. Quem Chriſtum, Dei Verbum, Dei Filium, Deum in carne venturum, moriturum, reſurrecturum, in cælum adſcenſurum, præpollentiſſimo ſuo nomine, in omnibus gentibus dicatos ſibi populos habiturum; inque illo remiſſionem peccatorum, ſalutemque æternam futuram eſſe credentibus, omnia gentis illius promiſſa, omnes prophetiæ, ſacerdotia, ſacrificia, templum, & cuncta omnino ſacramenta ſonuerunt.

16. Venit & Chriſtus, complentur in ejus ortu, (Matt. 1. 25.) vita, dictis, factis, paſſionibus, morte, reſurrectione, adſcenſione, omnia præconia Prophetarum. Mittit Spiritum-ſanctum, (Act. 2. 2.) implet fideles una in domo congregatos, & hoc ipſum promiſſum orando atque deſiderando exſpectantes. Impleti autem Spiritu-ſancto, loquuntur repentè linguis omnium gentium, arguunt fidenter errores, prædicant ſaluberrimam veritatem, exhortantur ad pænitentiam præteritæ culpabilis vitæ, indulgentiam de divina gratia pollicentur. Prædicationem pietatis veræque religionis ſigna congruentia & miracula conſequuntur. Excitatur adversùs eos ſæva infidelitas, tolerant prædicta, ſperant promiſſa, docent præcepta. Numero exigui per mundum diſſeminantur, populos facilitate mirabili convertunt, inter inimicos augentur, perſecutionibus creſcunt, per afflictionum anguſtias uſque in terrarum extrema dilatantur. Ex imperitiſſimis, ex abjectiſſimis, ex pauciſſimis illuminantur, nobilitantur, multiplicantur, præclariſſima ingenia, cultiſſima eloquia: mirabileſque peritias acutorum, facundorum atque doctorum ſubjugant Chriſto, & ad

[a] Edit. Lov. Bad. & Er. habent, *Deo ſuppliciter invocato.* At MSS. lectionem noſtram præferunt.

[b] In Editis legitur, *facere non debuit.* Sed abeſt particula negans à pleriſque codicibus MSS.

Classis III. An. 412.

prædicandum viam pietatis ſalutiſque convertunt. Alternis adverſitatibus & proſperitatibus rerum, patientiam & temperantiam vigilanter exercent: mundo declinante in extrema, feſſiſque rebus ætatem ultimam proteſtante, multo fidentiùs, quia & hoc prædictum eſt, æternam civitatis cæleſtis felicitatem exſpectant. Atque inter hæc omnia contra Eccleſiam Chriſti impiarum gentium infidelitas fremit: evincit illa patiendo, & inconcuſſam fidem inter obſiſtentium ſævitiam profitendo. Revelatæ veritatis, quæ diu promiſſis myſticis velabatur, ſacrificio ſuccedente, illa ſacrificia quibus hoc figurabatur, templi ipſius everſione tolluntur. Reproba per infidelitatem gens ipſa Judæorum à ſedibus exſtirpata, per mundum uſquequaque diſpergitur, ut ubique portet codices ſanctos, ac ſic prophetiæ teſtimonium, qua Chriſtus & Eccleſia prænuntiata eſt, ne ad tempus à nobis fictum exiſtimaretur, ab ipſis adverſariis proferatur; ubi etiam ipſos prædictum eſt non fuiſſe credituros. Templa & ſimulacra dæmonum, ritiſque ſacrilegi paulatim atque alternatim ſecundùm prædicta prophetica ſubvertuntur. Hæreſes adversùs nomen Chriſti, ſub velamento tamen nominis Chriſti, ad exercendam doctrinam ſanctæ religionis, ſicut prænuntiatæ ſunt, pullulant. Hæc omnia ſicut leguntur prædicta, ita cernuntur impleta, atque ex his jam tot & tantis quæ reſtant, exſpectantur implenda. Quæ tandem mens avida æternitatis, vitæque præſentis brevitate permota, contra hujus divinæ auctoritatis lumen culmenque contendat?

Caput V.

17. Quæ diſputationes, quæ litteræ quorumlibet philoſophorum, quæ leges quarumlibet civitatum, duobus præceptis, ex quibus Chriſtus dicit totam Legem Prophetaſque pendere, ullo modo ſint comparandæ, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: & diliges proximum tuum tamquam teipſum?* [Mat. 22. 37.] Hîc phyſica, quoniam omnes omnium naturarum cauſſæ in Deo creatore ſunt. Hîc ethica, quoniam VITA BONA ET HONESTA non aliunde formatur, quàm cùm ea quæ diligenda ſunt, [a] quemadmodum diligenda ſunt, diliguntur, hoc eſt Deus & proximus. Hîc logica, quoniam veritas lumenque animæ rationalis, nonniſi Deus eſt. Hîc etiam laudabilis reipublicæ ſalus: neque enim conditur & cuſtoditur optimè civitas, niſi fundamento & vinculo fidei, firmæque concordiæ, cùm bonum commune diligitur, quod ſummum ac veriſſimum Deus eſt, atque in illo invicem ſinceriſſimè ſe diligunt homines, cùm propter illum ſe diligunt, cui, quo animo diligant, occultare non poſſunt.

18. Modus autem ipſe dicendi, quo ſancta Scriptura contexitur, quàm omnibus acceſſibilis, quamvis paucîſſimis penetrabilis. Ea quæ aperta continet, quaſi amicus familiaris, ſine fuco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum. Ea verò quæ in myſteriis occultat, nec ipſa eloquio ſuperbo erigit, quò non audeat accedere mens tardiuſcula & inerudita, quaſi pauper ad divitem; ſed invitat omnes humili ſermone, quos non ſolùm manifeſtâ paſcat, ſed etiam ſecretâ exerceat veritate, hoc in promtis quod in reconditis habens. Sed ne aperta faſtidirentur, eadem rurſus operta deſiderantur, deſiderata quodam modo renovantur, renovata ſuaviter intimantur. His ſalubriter & prava corriguntur, & parva nutriuntur, & magna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus eſt animus, qui vel errando eam neſcit eſſe ſaluberrimam, vel odit ægrotando medicinam.

19. Vides quàm prolixam epiſtolam fecerim? Si quid ergo te movet, atque inter nos pertractari tanti habet, non tibi faciat anguſtias uſitatarum epiſtolarum, velut cuſtodiendus modus: quia & optimè noſti quàm grandes eas veteres habuerint, cùm aliquid agerent, quod explicare breviter non valerent. Et ſi auctorum ad alias litteras pertinentium, mos eſſet alius; noſtrorum nobis in hac re digniùs imitanda præberetur auctoritas. Inſpice itaque modum epiſtolarum apoſtolicarum, vel eorum etiam qui illa divina eloquia tractaverunt: & non pigeat te vel multa quærendo proponere, ſi multa te permovent; vel aliquanto diutiùs verſare quod quæris, ut quantum fieri per tales quales ſumus poteſt, non remaneat dubitationis nubilum, quod obſtet lumini veritatis.

20. Scio enim excellentiam tuam, quorumdam perpeti obſtinatiſſimas contradictiones, qui propterea putant, vel putari volunt Chriſtianam doctrinam utilitati non convenire reipublicæ, quia nolunt ſtare rempublicam firmitate virtutum, ſed impunitate vitiorum. Non autem ſicut regi hominum, vel cuilibet principi civitatis, ita etiam Deo quidquid à multis peccatur inultum eſt. Miſericordia verò ejus & gratia prædicata hominibus per hominem Chriſtum, impartita autem per Deum Deique filium eumdem ipſum Chriſtum, non deſerit eos qui ex ejus fide vivunt, eumque piè colunt, ſive mala hujus vitæ patienter fortiterque experiantur, ſive bonis ejus miſericorditer ac temperanter utantur, æternum pro utroque præmium recepturi in civitate ſuperna atque divina: ubi jam non ſit moleſtè toleranda calamitas, nec laborioſè frenanda cupiditas, ſed ſola ſine ulla difficultate, & cum perfecta libertate retinenda Dei & proximi caritas. Incolumem feliciorémque te miſericordiſſima Dei omnipotentia tueatur, Domine illuſtris & meritò inſignis, ac præſtantiſſime fili. Sanctam & in Chriſto digniſſimè honorandam matrem, cujus pro te Deus preces exaudiat, pro meritis veſtris officioſiſſimè ſaluto. Sanctus frater & coëpiſcopus meus Poſſidius, præſtantiam veſtram multùm ſalutat.

EPISTOLA CXXXVIII. [a]

[a] *Aliàs V. qua autem 138 erat, nunc 142.*

Auguſtinus ad Marcellinum reſpondens epiſtola 136. qua nimirum ille petierat ut ſatisfaceret Voluſiano, & ſignificarat quoſdam reprehendere quòd Deus veterem Legem abrogaſſet, necnon aſſerere doctrinam evangelicam eſſe perniciosam reipublicæ: ac demum non deeſſe qui Apollonii Apuleiique magica ludibria miraculis Chriſti præferrent.

Domino eximio & meritò inſigni, cariſſimo ac deſiderantiſſimo filio MARCELLINO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta eodem tempore. Caput I.

1. ILLUSTRI viro & eloquentiſſimo, nobiſque dilectiſſimo [b] Voluſiano, non ampliùs quàm ad illud quod inquirendum putavit, reſpondendum fuit: ad ea verò quæ mihi pertractanda atque ſolvenda in epiſtola tua ipſe miſiſti, ſive ab illo, ſive etiam ab aliis vel ſuggerantur vel ingerantur, ad te potiùs pro viribus noſtris pertractata & ſoluta mitti debuerunt: non ſic quemad-

[a] Editi omittunt, *quemadmodum diligenda ſunt;* quæ verba in Vaticanis quinque & in ſeptemdecim Gallicanis MSS. reperiuntur.

[b] Editi, *filio Voluſiano.* At MSS. carent voce, *filio.*

Classis III. An. 412.

modum de his agendum eſt librorum negotio, ſed quemadmodum poteſt epiſtolari ſat eſſe colloquio, ut ſi tibi viſum fuerit, qui eorum motus quotidianis diſputationibus experiris, & illis legantur hæ litteræ. At ſi auriculis eorum minùs pietate fidei præcultis, ſermo iſte non ſufficit, priùs inter nos quod eis putas ſufficere peragatur, tum demum ad illos quod peractum fuerit perferatur. Multa enim ſunt, à quibus ſenſus eorum ſi adhuc abhorret & reſilit, vel uberiore vel ſubtiliore ratione, vel certè auctoritate, cui reſiſtere indignum putent, perſuaderi aliquando forſitan poſſint.

2. Ergo in epiſtola tua poſuiſti, moveri quoſdam, *cur hic Deus, qui & veteris Teſtamenti Deus eſſe firmatur, ſpretis veteribus ſacrificiis, delectatus ſit novis. Nihil enim corrigi poſſe aſſerunt, niſi quod antè non rectè factum probaretur; vel quod ſemel rectè factum ſit, nullatenus immutari debuiſſe. Rectè enim facta dicunt mutari niſi injuſtè non poſſe.* Hæc verba ex litteris tuis in has meas tranſtuli. Quibus ſi reſpondere copioſè velim, tempus me citiùs quàm exempla defecerint, quibus rerum ipſa natura & opera humana, certâ ratione, pro temporum opportunitate mutentur, nec tamen eadem ratio ſit mutabilis qua iſta mutantur. Unde pauca commemorem, ut ex his excitata quodam modo jam per plura ſimilia vigil currat intentio. Nonne hyemi æſtas addito ſenſim calore ſuccedit? Nonne diurnis tempora nocturna vertuntur? Quoties noſtræ variantur ætates? adoleſcentiæ pueritia non reditura cedit; juventus adoleſcentiæ non manſura ſuccedit; finiens juventutem ſenectus morte finitur. Hæc omnia mutantur, nec mutatur divinæ providentiæ ratio, qua fit ut iſta mutentur. Non autem opinor cùm agricola æſtate aliud juſſerit, quàm juſſerat hyeme, ratio mutatur agriculturæ. Et cùm manè ſurgit, qui nocte quieſcebat, vitæ conſilium non mutavit. Aliud magiſter adoleſcenti quàm puero ſolebat, impoſuit. Doctrina igitur conſtans, mutato præcepto non mutata mutavit inſtructionem.

3. Nam magnus ille noſtrorum temporum medicus Vindicianus, conſultus à quodam, dolori ejus adhiberi juſſit quod in tempore congruere videbatur; adhibitum ſanitas conſecuta eſt. Deinde poſt annos aliquot eâdem rurſus corporis cauſâ commotâ, hoc idem ille putavit adhibendum; adhibitum vertit in pejus. Miratus recurrit ad medicum, indicat factum: at ille ut erat acerrimus, ita reſpondit: *Ideo malè acceptus es, quia ego non juſſi:* ut omnes qui audiſſent, parumque hominem noſſent, non eum arte medicinali fidere, ſed neſcio qua illicitâ potentiâ putarent. Unde cùm eſſet à quibuſdam poſtea ſtupentibus interrogatus, aperuit quod non intellexerant, videlicet illi ætati jam non hoc ſe fuiſſe juſſurum. Tantum igitur valet ratione atque artibus non mutatis, quid ſecundùm eas ſit pro temporum varietate mutandum.

4 Non itaque verum eſt quod dicitur, Semel rectè factum, nullatenus eſſe mutandum. Mutatâ quippe temporis cauſâ, quod rectè antè factum fuerat, ita mutari vera ratio plerumque flagitat, ut cùm ipſi dicant, rectè non fieri ſi mutetur, contrà veritas clamet, rectè non fieri niſi mutetur: quia utrumque tunc erit rectum, ſi erit pro temporum varietate diverſum. Quod enim in diverſitate perſonarum uno tempore accidere poteſt, ut huic liceat aliquid impunè facere, non liceat illi; non quòd diſſimilis res ſit, ſed quòd is qui facit: ita ab una eademque perſona diverſis temporibus, tunc oportet aliquid fieri, tunc non oportet; non quòd ſui diſſimilis ſit qui facit, ſed quando facit.

5. Hæc quæſtio quàm latè pateat, profectò videt, quiſquis pulcri aptique diſtantiam ſparſam quodam modo in univerſitate rerum valet, neque negligit intueri. Pulcrum enim per ſeipſum conſideratur atque laudatur, cui turpe ac deforme contrarium eſt. Aptum verò, cui ex adverſo eſt ineptum, quaſi religatum pendet aliunde, nec ex ſemetipſo, ſed ex eo cui connectitur, judicatur: nimirum etiam decens atque indecens, vel hoc idem eſt, vel perinde habetur. Age nunc ea quæ diximus, refer ad illud unde agitur. Aptum fuit primis temporibus ſacrificium, quod præceperat Deus, nunc verò non ita eſt. Aliud enim præcepit, quod huic tempori aptum eſſet, qui multò magis quàm homo novit quid cuique tempori accommodatè adhibeatur; quid quando impertiat, addat, auferat, detrahat, augeat, minuatve, immutabilis mutabilium ſicut creator ita moderator, donec univerſi ſæculi pulcritudo, cujus particulæ ſunt, quæ ſuis quibuſque temporibus apta ſunt, velut magnum carmen cujuſdam ineffabilis modulatoris excurrat, atque inde tranſeant in æternam contemplationem ſpeciei qui Deum ritè colunt, etiam cùm tempus eſt fidei.

6. Falluntur autem qui exiſtimant, hæc Deum jubere cauſâ ſuæ utilitatis vel voluptatis. Et meritò moventur, cur Deus iſta mutaverit, quaſi delectatione mutabili aliud ſibi jubens offerri illo priùs tempore, aliud iſto. Non autem ita eſt. Nihil Deus jubet quod ſibi proſit, ſed illi cui jubet. Ideo verus est Dominus, qui ſervo non indiget, & quo ſervus indiget. In ea quippe Scriptura quæ vetus dicitur Teſtamentum, & eo tempore quo adhuc illa offerebantur ſacrificia, quæ hoc tempore non offeruntur, dictum eſt, *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Psal. 15.2. Nec illorum ergo ſacrificiorum egebat Deus, nec cujuſquam eget umquam, ſed rerum divinitus impartitarum, vel imbuendo virtutibus animo, vel æternæ ſaluti adipiſcendæ, quædam ſigna ſunt, quorum celebratione atque functione, non Deo, ſed nobis utilia pietatis officia exercentur.

7. Nimis autem longum eſt, convenienter diſputare de varietate ſignorum, quæ cùm ad res divinas pertinent, Sacramenta appellantur. Sicut autem non ideo mutabilis[a] homo, quia manè aliud, aliud veſperè; illud hoc menſe, illud alio; non hoc iſto anno quod illo: ita non ideo mutabilis Deus, quia univerſi ſæculi priore volumine aliud, aliud poſteriore ſibi juſſit offerri, quò convenienter ſignificationes ad doctrinam religionis ſaluberrimam pertinentes, per mutabilia tempora ſine ulla ſui mutatione diſponeret. Nam ut noverint, quos hæc movent, jam hoc fuiſſe in ratione divina, nec cùm iſta nova conſtituerentur, ſubitò priora diſplicuiſſe velut mutabili voluntate, ſed hoc jam fixum & ſtatutum fuiſſe in ipſa ſapientia Dei, cui de majoribus etiam rerum mutationibus, eadem Scriptura dicit, *Mutabis ea, & mutabuntur: tu autem idem ipſe es:* Pſ. 101. 28. inſinuandum eſt eis, mutationem iſtam ſacramentorum Teſtamenti veteris & novi etiam prædictam fuiſſe propheticis vocibus. Ita enim vi-

[a] MSS. ſeptemdecim, *non ideo mutabilis Deus.*

Classis III An. 412. debunt, ſi poterunt, id quod in tempore novum A eſt, non eſſe novum apud eum, qui condidit tempora, & ſine tempore habet omnia, quæ ſuis quibuſque temporibus pro eorum varietate diſtribuit. Nam & in illo Pſalmo, unde commemoravi aliquid, quo demonſtrarem nou egere Deum ſacrifi- Pſal. 15. 2. ciis noſtris, cui dicitur, *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges*: paulò poſt legitur ex perſona Chriſti, *Non congregabo conventicula eorum de ſanguinibus*, hoc eſt pecorum victimis, quibus priùs congregabantur conventi- B Pſal. 49. 9. cula Judæorum. Et alibi dicit, *Non accipiam de manu tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.* Et Jer. 31. 31. alius Propheta, *Ecce*, inquit, *dies venient, dicit Dominus, & confirmabo ſuper domum Iacob Teſtamentum novum, non ſicut Teſtamentum quod diſpoſui patribus eorum, cùm eduxi eos de terra Ægypti.* Et alia multa ſunt de hac re teſtimnnia, quibus hoc Deum facturum eſſe prædictum eſt, quæ commemorare nunc lungum eſt.

8. Hîc jam ſi ſatis conſtitit, quod rectè alio C tempore conſtitutum eſt, idem rectè alio tempore poſſe mutari, mutantis opere, non diſpoſitione mutata, quam diſpoſitionem intelligibilis ratio continet, ubi ſine tempore ſimul ſunt, quæ in temporibus ſimul fieri non poſſunt, quia tempora non ſimul currunt: quiſpiam fortaſſis exſpectet cauſſas à nobis ipſius mutationis accipere, quod ipſe noſti quàm prolixi ſit negotij. Verumtamen breviter dici poteſt, quod homini acuto fortaſſe ſuffecerit, aliis ſacramentis prænuntiari Chriſtum cùm ventu- D rus eſſet, aliis cùm veniſſet annuntiari oportuiſſe: ſicut modò nos idipſum loquentes, diverſitas rerum compulit etiam verba mutare. Siquidem aliud eſt prænuntiari, aliud annuntiari; aliud cùm venturus eſſet, aliud cùm veniſſet.

Caput II. 9 Nunc deinde videamus quale ſit illud, quod in epiſtola tua ſequitur. Adjeciſti enim eos dicere, *quòd Chriſti prædicatio atque doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte conveniat, cujus hoc conſtet eſſe* Rom. 12. 17. *præceptum, ut nulli malum pro malo reddere debea-* E Matt. 5. 39. *mus, & percutienti aliam præbere maxillam, & pallium dare ei qui tunicam auferre perſtiterit, & cum eo qui nos angariare voluerit, ire debere ſpatio itineris duplicato. Quæ omnia reipublicæ moribus aſſeruntur eſſe contraria. Nam quis*, inquiunt, *tolli ſibi ab hoſte aliquid patiatur, vel Romanæ provinciæ deprædatoribus non mala velit belli jure reponere?* Hæc atque hujuſmodi verba obtrectantium, ſive non obtrectando, ſed quærendo talia loquentium, operoſiùs fortaſſe refellerem, niſi hæ diſceptationes haberen- F tur cum viris liberaliter inſtitutis. Unde quid opus eſt ut diutiùs laboremus, ac non ipſos potiùs percontemur, quomodo poterant gubernare atque augere rempublicam, quam ex parva & inopi mag- Salluſtius Catil. nam opulentamque fecerunt, qui acceptâ injuriâ ignoſcere quàm perſequi malebant? Quomodo Cæſari adminiſtratori utique reipublicæ mores ejus Orat. pro Q. Ligario. extollens Cicero dicebat, quòd nihil oblivisci ſoleret niſi injurias? Dicebat enim hoc tam magnus laudator, aut tam magnus adulator: ſed ſi lauda- G tor, talem Cæſarem noverat; ſi autem adulator, talem eſſe debere oſtendebat principem civitatis, qualem illum fallaciter prædicabat. Quid eſt autem non reddere malum pro malo, niſi abhorrere ab ulciſcendi libidine? quod eſt acceptâ injuriâ ignoſcere malle quàm perſequi, & nihil niſi injurias oblivisci.

10. Hæc cùm in eorum leguntur auctoribus, A Classis III An. 412. exclamatur & plauditur; deſcribi atque prædicari mores videntur, quibus dignum eſſet exſurgere civitatem, quæ tot gentibus imperaret, quòd acceptâ injuriâ ignoſcere quàm perſequi malebant. Cùm verò legitur præcipiente auctoritate divina, Rom. 12. 17. non reddendum malum pro malo; cùm hæc tam ſalubris admonitio congregationibus populorum tamquam publicis utriuſque ſexus atque omnium ætatum & dignitatum ſcholis de ſuperiore loco per- B ſonat, accuſatur religio tamquam inimica reipublicæ. Quæ ſi ut dignum eſt audiretur, longè meliùs Romulo, Numa, Bruto, ceteriſque illis Romanæ gentis præclaris viris conſtitueret, conſecraret, firmaret, augeretque rempublicam. Quid enim eſt reſpublica niſi res populi? Res ergo communis, res utique civitatis. Quid eſt autem civitas, niſi multitudo hominum in quoddam vinculum redacta concordiæ? Apud eos enim ita legitur, *Brevi multitudo diſperſa atque vaga, concordiâ civitas facta erat.* C Quæ porrò præcepta concordiæ in ſuis templis umquam illi legenda cenſuerunt? Quandoquidem miſeri quærere cogebantur, quonam modo ſine offenſione cujuſquam eorum diſcordes inter ſe deos ſuos colere poſſent. quos ſi imitari diſcordando vellent, rupto concordiæ vinculo civitas laberetur; quod poſtea paulatim decoloratis corruptiſque moribus agi cœpit per bella civilia.

11. Quanta verò præcepta concordiæ non humanis diſputationibus exquiſita, ſed divinâ aucto- D ritate conſcripta in Chriſti eccleſiis lectitentur, quis vel ab illa religione alienus, ita ſurdus eſt ut ignoret? Ad hoc enim & illa pertinent, quæ malunt exagitare quàm diſcere, alteram percutienti præbendam eſſe maxillam, volenti auferre tunicam dandum etiam pallium, cum angariante duplicandam viam. Hoc quippe fit, ut vincatur bono malus, immo in homine malo vincatur bono malum, & homo liberetur à malo, non exteriore & alieno, ſed intimo ac ſuo, quo graviùs & pernicioſiùs E quàm cujuſvis hoſtis extrinſecùs immanitate vaſtatur. Qui ergo vincit bono malum, patienter amittit temporalia commoda, ut doceat quàm pro fide atque juſtitia contemnenda ſint, quæ ille nimis amando fit malus, ac ſic injurioſus ab eo ipſo, cui fecit injuriam, diſcat qualia ſint propter quæ fecit injuriam, atque in concordiam, qua nihil eſt utilius civitati, pænitens adquiratur, victus non ſævientis viribus, ſed benevolentiâ patientis. Tunc enim rectè fit, cùm videtur ei profuturum eſſe pro- F pter quem fit, ad operandam in eo correctionem atque concordiam. Hoc certè animo faciendum eſt, etiamſi alius exitus conſequatur, nec corrigi velit atque pacari, propter quem corrigendum atque pacandum, velut curandum & ſanandum, adhibita eſt iſta medicina.

12. Alioquin ſi verba adtenderimus, eorumque Lib. 1. De ſermone Domini in monte, cap. 10. proprietati ſerviendum putaverimus, non eſt præbenda maxilla dextera, ſi ſiniſtra fuerit percuſſa. Quoniam *ſi quis te*, inquit, *percuſſerit in maxillam* Matt. 5. 39. G *dexteram, præbe illi & ſiniſtram.* Magis autem ſiniſtra percutitur, quòd ad dexteram ferientis facilior ictus eſt. Sed ſic intelligi ſolet, ac ſi dictum eſſet, Si quis in te meliora fuerit perſequutus, & inferiora ei præbe, ne vindictæ potiùs quàm patientiæ ſtudens contemnas æterna pro temporalibus, cùm potiùs temporalia pro æternis contemnenda ſint, tamquam ſiniſtra pro dextris. Hæc ſemper

CLASSIS III. AN. 412.

fuit ſanctorum Martyrum intentio: vindicta enim ultima juſtè poſcitur, quando nullus jam reſtat correctionis locus, extremo ſcilicet ſummoque judicio. Nunc verò cavendum eſt, ne vindicandi cupiditate amittatur (ut nihil aliud dicam) ipſa patientia, quæ pluris eſt habenda quàm omne quod
Lucæ 6. 29. poteſt etiam invito inimicus auferre. Namque alius Evangeliſta in eadem ſententia nullam fecit dexteræ mentionem, ſed tantùm maxillam & alteram nominavit, ut aliquanto diſtinctiùs intelligeretur in * alio, ipſe autem ſimpliciter eamdem pa- B tientiam commendaret. Paratus itaque debet eſſe homo juſtus & pius, patienter eorum malitiam ſuſtinere, quos fieri bonos quærit, ut numerus potiùs creſcat bonorum, non ut pari malitiâ ſe quoque numero addat malorum.

13. Denique iſta præcepta magis ad præparationem cordis, quæ intus eſt, pertinere, quàm ad opus quod in aperto fit, ut teneatur in ſecreto animi patientia cum benevolentia, in manifeſto autem id fiat, quod eis videtur prodeſſe poſſe, qui- C bus bene velle debemus, hinc liquidò oſtenditur, quòd ipſe Dominus Jeſus exemplum ſingulare pa-
Johan. 18. 23. tientiæ, cùm percuteretur in faciem, reſpondit, *Si malè dixi, exprobra de malo: ſi autem bene, quid me cædis?* Nequaquam igitur præceptum ſuum, ſi verba intueamur, implevit. Neque enim præbuit percutienti alteram partem, ſed potiùs prohibuit, ne qui fecerat injuriam augeret: & tamen paratus venerat, non ſolùm in faciem percuti, verùm etiam pro his quoque à quibus hæc patiebatur crucifixus D
Lucæ 23. 34. occidi, pro quibus ait in cruce pendens, *Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt.* Nec Paulus apoſtolus præceptum Domini & magiſtri ſui videtur impleſſe, ubi etiam ipſe percuſſus in faciem,
Act. 23. 3. dixit principi ſacerdotum, *Percutiet te Deus paries dealbate: ſedes judicans me ſecundùm Legem, & contra Legem jubes me percuti?* Et cùm à circumſtantibus diceretur, *Injuriam facis principi ſacerdotum,* irridenter eos admonere voluit quid d xerit, ut qui ſaperent intelligerent jam deſtruendum eſſe adven- E tu Chriſti parietem dealbatum, hoc eſt, hypocriſim ſacerdotij Judæorum. Ait quippe, *Neſcivi fra-*
Exodi 22. 28. *tres quia princeps eſt: ſcriptum eſt enim, Principi populi tui non maledices:* cùm proculdubio, qui in eodem populo creverat, atque ibi Lege fuerat eruditus, illum principem ſacerdotum neſcire non poſſet, nec eos, quibus ita notus erat, ullo modo falleret quod neſciret.

14. Sunt ergo iſta præcepta patientiæ ſemper in cordis præparatione retinenda, ipſaque benevo- F lentia, ne reddatur malum pro malo, ſemper in voluntate complenda eſt. Agenda ſunt autem multa, etiam cum invitis benignâ quadam aſperitate plectendis, quorum potiùs utilitati conſulendum eſt quàm voluntati; quod in principe civitatis luculentiſſimè illorum litteræ laudaverunt. Nam in corripiendo filio quamlibet aſperè, numquam profectò amor paternus amittitur. Fit tamen quod nolit & doleat, qui etiam invitus videtur dolore ſanandus Ac per hoc ſi terrena iſta reſpublica præ- G cepta Chriſtiana cuſtodiat, & ipſa bella ſine benevolentia non gerentur, ut ad pietatis juſtitiæque pacatam ſocietatem victis faciliùs conſulatur. Nam CUI LICENTIA iniquitatis eripitur, utiliter vin- A citur: quoniam NIHIL EST INFELICIUS felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hoſtis interior roboratur. Sed perverſa & averſa corda mortalium, felices res humanas putant, cùm tectorum ſplendor adtenditur, & labes non adtenditur animorum; cùm theatrorum moles exſtruuntur, & effodiuntur fundamenta virtutum; cùm glorioſa eſt effuſionis inſania, & opera miſericordiæ deridentur; cùm ex his quæ divitibus abundant, luxuriantur B hiſtriones, & neceſſaria vix habent pauperes; cùm Deus, qui doctrinæ ſuæ publicis vocibus contra hoc malum publicum clamat, ab impiis populis blaſphematur, & dij tales requiruntur, in quorum honorem ea ipſa theatrica corporum & animorum dedecora celebrentur. Hæc ſi Deus pollere permittat, tunc indignatur graviùs; hæc ſi impunita dimittat, tunc punit infeſtiùs. Cùm verò evertit ſubſidium vitiorum, & copioſas libidines inopes reddit, miſericorditer adverſatur. Miſericorditer enim, C ſi fieri poſſet, etiam bella gererentur à bonis, ut licentioſis cupiditatibus domitis hæc vitia perderentur, quæ juſto imperio vel exſtirpari vel premi debuerunt.

15. Nam ſi Chriſtiana diſciplina omnia bella culparet, hoc potiùs militibus conſilium ſalutis petentibus in Evangelio diceretur, ut abjicerent arma, ſeque omnino militiæ ſubtraherent. Dictum Lucæ 3. 14. eſt autem eis, *Neminem concuſſeritis, nulli calumniam feceritis, ſufficiat vobis ſtipendium veſtrum.* Qui- D bus proprium ſtipendium ſufficere debere præcepit, militare utique non prohibuit. Proinde qui doctrinam Chriſti adverſam dicunt eſſe reipublicæ, dent exercitum talem quales doctrina Chriſti eſſe milites juſſit, dent tales provinciales, tales maritos, tales conjuges, tales parentes, tales filios, tales dominos, tales ſervos, tales reges, tales judices, tales denique debitorum ipſius fiſci redditores & exactores, quales eſſe præcepit doctrina Chriſtiana, & audeant eam dicere adverſam eſſe republi- E cæ, immo verò non dubitent eam confiteri magnam, ſi obtemperetur, ſalutem eſſe reipublicæ.

16. Ut quid autem ad illud reſpondeam quod CAPUT III. dicunt, per quoſdam Imperatores Chriſtianos multa mala imperio accidiſſe Romano? Hæc generalis conqueſtio calumnioſa eſt. Nam ſi apertiùs certè de præteritis Imperatoribus aliqua commemorarent, poſſem ſimilia vel fortaſſe etiam graviora de Imperatoribus non Chriſtianis & ego commemorare, ut intelligerent vel hominum hæc eſſe vitia, F non doctrinæ; vel non Imperatorum, ſed aliorum ſine quibus Imperatores agere nihil poſſunt. Ex quo enim tempore peſſum ire cœperit Romana reſpublica, ſatis liquet, litteræ loquuntur ipſorum, longè antequam Chriſti nomen eluxiſſet in terris, dictum eſt, *O urbem venalem, & maturè perituram, ſi emtorem invenerit.* In libro etiam belli Catilinæ, ante adventum utique Chriſti, idem nobiliſſimus hiſtoricus eorum non tacet quando primùm inſueverit exercitus populi Romani amare, potare, ſi- G gna, tabulas pictas, vaſa cælata mirari, ea privatim & publicè rapere, delubra ſpoliare, ſacra profanaque omnia polluere. Quando ergo nec hominibus, nec ipſis etiam quos deos putabant, morum corruptorum & perditorum avaritia rapacitaſque

Lib. 4. De civit. Dei, cap. 2.

Lib. 2. De civit. Dei, cap. 18.

Salluſtius Jugurth.

* Editi, *intelligeretur in altero ipſum alterum ſimpliciter eamdem patientiam commendare.* At MSS omnes habent, *intelligeretur in alio, ipſe autem .... commendaret*, id eſt ut in Matthæo diſtinctiùs intelligeretur, temporalia pro æternis tamquam ſiniſtra pro dextris contemnenda eſſe, atque cavendum ne vindicandi cupiditate patientia amittatur.

parcebat,

Classis III. An. 412. parcebat, tunc cœpit perire laudabile illud decus
ſaluſque reipublicæ. Quos deinde vitia peſſima ſuc-
ceſſus habuerint, & quanto humanarum rerum
malo illa iniquitas proſperata ſit, nunc longum eſt
dicere. Audiant Satyricum ſuum garriendo vera
dicentem,

Juvenalis, Sat. 6.

Servabat caſtas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitiis contingi parva ſinebat
Tecta labor, ſomnique breves, & vellere Thuſco
Vexatæ duræque manus, ac proximus Urbi
Annibal, & ſtantes Collina in turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala, ſævior armis
Luxuria incubuit, victumque ulciſcitur orbem.
Nullum crimen abeſt, facinuſque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit.

Quid ergo exſpectas, ut ego exaggerem, quanta
mala importaverit ſucceſſu proſpero iniquitas ſu-
blevata; quandoquidem & ipſi, qui aliquanto pru-
dentiùs adtenderunt, plus dolendum viderunt pau-
pertatem, quàm opulentiam periſſe Romanam?
In illa enim morum integritas ſervabatur; per hanc
autem non muros urbis, ſed mentes ipſius civitatis
dira nequitia omni hoſte pejor irrupit.

17. Gratias Domino Deo noſtro, qui contra
iſta mala miſit nobis adjutorium ſingulare. Quo
enim non tolleret, quem non involveret, in quod
profundum non demergeret fluvius iſte horrendæ
nequitiæ generis humani, niſi crux Chriſti in tanta
velut mole auctoritatis eminentiùs firmiùſque fige-
retur, cujus apprehenſo robore, ſtabiles eſſemus,
ne malè ſuadentium, vel in mala impellentium,
tam vaſto mundi hujus gurgite abrepti ſorberemur?
In iſta enim colluvie morum peſſimorum & vete-
ris perditæ diſciplinæ, maximè venire ac ſubvenire
debuit cæleſtis auctoritas, quæ voluntariam pau-
pertatem, quæ continentiam, benevolentiam, ju-
ſtitiam, atque concordiam, veramque pietatem
perſuaderet, ceteraſque vitæ luminoſas validaſque
virtutes; non tantùm propter iſtam vitam honeſtiſ-
ſimè gerendam, nec tantùm propter civitatis ter-
renæ concordiſſimam ſocietatem; verùm etiam
propter adipiſcendam ſempiternam ſalutem, &
ſempiterni cujuſdam populi cæleſtem divinamque
rempublicam, cui nos cives adſciſcit fides, ſpes, ca-
ritas: ut quamdiu inde peregrinamur, feramus eos,
ſi corrigere non valemus, qui vitiis impunitis volunt
ſtare rempublicam, quam primi Romani conſti-
tuerunt auxeruntque virtutibus, etſi non haben-
tes veram pietatem erga Deum verum, quæ illos
etiam in æternam civitatem poſſet ſalubri religio-
ne perducere; cuſtodientes tamen quamdam ſui
generis probitatem, quæ poſſet terrenæ civitati
conſtituendæ, augendæ, conſervandæque ſuffice-
re. Deus enim ſic oſtendit in opulentiſſimo & præ-
claro imperio Romanorum, quantum valerent ci-
viles etiam ſine vera religione virtutes, ut intelli-
geretur hac addita fieri homines cives alterius civi-
tatis, cujus rex veritas, cujus lex caritas, cujus mo-
dus æternitas.

Caput IV. 18. Quis autem vel riſu dignum non putet, quod
Apollonium & Apuleium, ceteroſque magicarum
artium peritiſſimos conferre Chriſto, vel etiam
præferre conantur, quamquam tolerabiliùs feren-
dum ſit, quando iſtos ei potiùs comparant quàm

A deos ſuos? Multo enim melior, quòd fatendum eſt, Classis III. An. 412.
Apollonius fuit, quàm tot ſtuprorum auctor &
perpetrator, quem Jovem nominant. Iſta, inquiunt,
fabuloſa ſunt. Adhuc ergo laudent reipublicæ lu-
xurioſam, licentioſam, planéque ſacrilegam feli-
citatem, quæ iſta deorum probra confinxit, quæ
non ſolùm in fabulis audienda poſuit, verùm etiam
in theatris ſpectanda propoſuit; ubi crimina plura
eſſent quàm numina, quæ ipſi dij ſibi exhiberi ha-
bebant libenter, qui in ſuos cultores vindicare de-
B buerunt, quòd ea ſaltem viderent patienter. Sed
non ipſi, inquiunt, ſunt, qui talium fabularum men-
dacio celebrantur. Qui ergo ſunt iſti, qui talium
turpitudinum celebratione placantur? Horum dæ-
monum perverſitatem atque fallaciam, per quos
& magicæ artes humanas mentes decipiunt, quia
prodidit Chriſtiana doctrina, quia mundo univer-
ſo patefecit, quia Angelos ſanctos ab eorum mali-
gnitate diſtinxit, quia cavendos potiùs, & quem-
admodum caverentur admonuit, reipublicæ dici-
C tur inimica; quaſi non ſi omnino per iſtos eſſet tem-
poralis obtinenda felicitas, quælibet potiùs fuerat
infelicitas eligenda. Sed neque hinc Deus voluit
dubitari, qui primum populum unum verum Deum
colentem, deos autem falſiſſimos contemnentem,
quamdiu oportuit vetus Teſtamentum, ubi vela-
mentum Teſtamenti novi eſt, obumbrari, tanta
rerum terrenarum felicitate honeſtavit, ut quivis
intelligat, nec ipſam eſſe in dæmonum poteſtate,
ſed in illius unius, cui Angeli ſerviunt, quem dæ-
D mones contremiſcunt.

19. Apuleius enim, ut de illo potiſſimùm lo-
quamur, qui nobis Afris Afer eſt notior, non dico ad
regnum, ſed ne ad aliquam quidem judiciariam rei-
publicæ poteſtatem cum omnibus ſuis magicis ar-
tibus potuit pervenire, honeſto patriæ ſuæ loco na-
tus, & liberaliter educatus, magnâque præditus
eloquentiâ. An fortè iſta ut philoſophus voluntate
contempſit, qui ſacerdos provinciæ, pro magno fuit,
ut munera ederet, [a] venatoreſque veſtiret, & pro a
ſtatua ſibi apud [b] Coenſes locanda, ex qua civitate b
E habebat uxorem, adversùs contradictionem quo-
rumdam civium litigaret? Quod poſteros ne late-
ret, ejuſdem litis orationem ſcriptam memoriæ
commendavit. Quod ergo ad iſtam terrenam per-
tinet felicitatem, fuit [c] magus ille quod potuit. Unde c
apparet eum nihil ampliùs fuiſſe, non quia noluit,
ſed quia non potuit. Quamquam & adversùs quoſ-
dam, qui ei magicarum artium crimen intende-
rant, eloquentiſſimè ſe defendit. Unde miror lau-
datores ejus, qui eum neſcio quæ feciſſe miracula
F illis artibus prædicant, contra ejus defenſionem
teſtes eſſe conari. Sed viderint utrùm verum ipſi
perhibeant teſtimonium, & ille falſam defenſio-
nem. Illud ſi ſapiunt, adtendant, qui magicas artes
non utique niſi pro felicitate terrena vel damnabili
curioſitate conquirunt, vel ab eis innocentes, pe-
riculoſa tamen eas admiratione collaudant, & vi-
deant David noſtrum ſine ullis talibus artibus, ex
paſtore ovium perveniſſe ad regiam dignitatem:
cujus & peccata & merita fidelis Scriptura non ta-
G cuit; ut ſciremus & quibus modis non offenderetur
Deus, & quibus modis placaretur offenſus.

20. Quantum autem adtinet ad miracula, quæ

[a] Bad. & Er. *venatoreſque veſtiret.* Sed veriùs Lov. & MSS. *venatoreſque*, illos videlicet qui ſeſe in iis exercebant muneribus, quæ Apuleius exhibebat. Munera quippe dicebantur ludi non modò gladiatorum, ſed etiam venatorum, id eſt in beſtias pugnantium. *Venationes*, inquit Lactantius lib. 6. div. inſt. c. 20. *quæ munera vocantur, Saturno adtributa ſunt.*

[b] MSS undecim, *apud Oenſes.* Alij quinque, *apud Ovenſes.* duo alij, *apud Coenſes.*

[c] Ita Bad. Er. & MSS. plerique. At Lov. habet, *fuit magnus ille quoad potuit.*

A bumanis ſenſibus ſtupenda monſtrantur, multùm errant qui Prophetis ſanctis miraculorum magnorum nobilitate præſtantibus magos comparant; quanto magis ſi eos comparent Chriſto, quem Prophetæ illi, quibus magi quilibet nullo modo ſunt comparandi, prænuntiaverunt eſſe venturum, & ſecundùm carnem quam ſumſit ex virgine, & ſecundùm divinitatem, qua numquam ſeparatur à Patre? Video me feciſſe prolixiſſimam epiſtolam, nec tamen de Chriſto dixiſſe omnia, quæ vel eis qui tardiore ingenio divina non valent aſſequi, vel B eis qui licèt acutè moveantur, contentioſum tamen ſtudium & præoccupatio diuturni erroris, ab intelligendo impedit, ſufficere utcumque poſſint. Verumtamen cognoſce quid eos contrà moveat, atque reſcribe, ut vel epiſtolis vel libris, ſi adjuverit Deus, ad omnia reſpondere curemus. Sis in Domino felix, gratiâ & miſericordiâ ejus, Domine eximie & meritò inſignis, cariſſime ac deſiderantiſſime fili.

EPISTOLA CXXXIX. *

* Aliàs CLVIII. quæ autem 159. erat, nunc 139.

Ut Geſta quæ adverſus Donatiſtas confecta ſunt publicentur, utque rei caſtigentur mitiùs & citra mortis pœnam.

Domino meritò inſigni multúmque cariſſimo ac deſiderantiſſimo filio MARCELLINO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta an. 412. circ. menſ. Maium.

1. GESTA quæ promiſit præſtantia tua, vehementer exſpecto, & in eccleſia D Hipponenſi jamjamque cupio recitari, ac, ſi fieri potuerit, etiam per omnes eccleſias in diœceſi conſtitutas; ut audiant homines, plenéque agnoſcant confeſſores iniquitatis, non Dei timore extorquente pœnitentiam, ſed judiciariâ diligentiâ crudeliſſimorum pectorum aperiente duritiam, ſive illorum qui de homicidio & de excæcato ac debilitato preſbyteri corpore confeſſi; ſive illorum qui ſe illa ſcire potuiſſe, quamvis ſibi dicerent diſplicere, negare non auſi ſunt, refugientes catholicam E pacem, velut ne criminibus polluantur alienis, & in illo ſchiſmatis ſacrilegio inter ſceleratorum tam immanium tantam multitudinem perdurantes; ſive etiam illorum qui ſe inde non receſſuros etiam demonſtrata ſibi catholica veritate, & Donatiſtarum perverſitate dixerunt. Non eſt leve quod Deus agi voluit per operam tuam. Utinam tales eorum cauſſas crebras ſic audias, & facinora eorum atque inſana pertinacia ſic ſæpe prodatur, eademque publicata Geſta in omnium notitiam perferantur. Quod F autem ſcripſit eximietas tua dubitare te, utrùm in [a] Theoprepia debeas eadem Geſta jubere proponi, fiat ſi poteſt illuc frequens confluere multitudo; alioquin alius locus celebrior providendus eſt: non tamen ullo modo prætermittendum.

2. Pœna ſanè illorum, quamvis de tantis ſceleribus confeſſorum, rogo te ut præter ſupplicium mortis ſit, & propter conſcientiam noſtram, & propter catholicam manſuetudinem commendandam. Ipſe enim fructus ad nos pervenit confeſſio- G nis illorum, quia invenit Eccleſia catholica ubi ſuam erga atrociſſimos inimicos ſervet atque exhibeat lenitatem. In tanta quippe crudelitate quæ- A cumque præter ſanguinem vindicta proceſſerit, magna lenitas apparebit. Quod etſi modò quibuſdam noſtris illa atrocitate commotis videtur indignum, & quaſi diſſolutionis & negligentiæ ſimile; tranſactis tamen motibus animorum, qui recentioribus factis ſolent turbulentiùs excitari, egregiè luculenta bonitas apparebit, & ob hoc magis eadem Geſta legere atque oſtendere delectabit, Domine meritò inſignis multúmque cariſſime ac deſiderantiſſime fili. Ibi eſt ſanctus frater & coëpiſcopus B meus Bonifacius, & per diaconum Peregrinum, qui cum illo perrexit, commonitorium direxi; quod ſic habe tamquam præſentiam meam. Et quod vobis in commune pro Eccleſiæ utilitate placuerit, hoc adjuvante Domino fiat, qui potens eſt miſericorditer opitulari in tantis malis. Modò Macrobius epiſcopus eorum, ſtipatus cuneis perditorum utriuſque ſexus, hac atque illac circumit, aperuitque ſibi baſilicas, quas poſſeſſorum quantuluſcumque timor clauſerat. Præſente autem pro- C curatore viri clariſſimi Celeris Spondeo, quem tuæ dilectioni commendavi multúmque commendo, utcumque eorum frangebatur audacia: nunc verò poſteaquam Carthaginem profectus eſt, etiam in fundis ipſius baſilicas aperuit, populos congregat. Cum ipſo etiam eſt ille Donatus diaconus rebaptizatus, cùm fuerit colonus eccleſiæ, qui verſatus eſt in illa cæde præcipuus. Qui tales non cum eo ſunt, quando & ille cum ipſo eſt? Si Proconſul vel ſimul ambo in illos eſtis ſententiam prolaturi, & D fortè ille perſiſtit velle gladio vindicare, quamquam ſit Chriſtianus, & quantum advertere potuimus, non ſit ad hæc cruciamenta proclivis; tamen ſi neceſſe fuerit etiam Geſtis jubete allegari epiſtolas meas, quas de hac re ſingulas vobis mittendas putavi. Soleo enim audire in poteſtate eſſe judicis mollire ſententiam, & mitiùs vindicare quàm jubeant leges. Si autem nec litteris meis ad hoc conſenſerit, hoc ſaltem præſtet ut in cuſtodiam recipiantur, atque hoc de clementia Imperatorum E impetrare curabimus, ne paſſiones ſervorum Dei, quæ debent eſſe in Eccleſia glorioſæ, inimicorum ſanguine dehoneſtentur. Scio enim in cauſſa clericorum [b] Anaunenſium, qui occiſi à gentilibus nunc martyres honorantur, Imperatorem rogatum facilè conceſſiſſe, ne illi qui eos occiderant & capti jam tenebantur, pœnâ ſimili punirentur.

3. Libros de baptiſmo parvulorum, cùm jam codicem ipſum præſtantiæ tuæ miſiſſem, cur abs te rurſus acceperim, oblitus ſum: niſi fortè cùm F inſpicerem, mendoſos eos reperi, & emendare volui, quod mirabiliter impeditus, adhuc uſque non feci. Epiſtolam quoque ad te ſcribendam & his adjungendam, quam cùm ibi eſſem jam dictare cœperam, paulo addito ſic eſſe imperfectam ſcias. Si autem rationem omnium dierum & lucubrationum aliis neceſſitatibus impenſarum tibi poſſem reddere, graviter contriſtatus mirareris, quanta me diſtendant, quæ differri omnino non poſſunt, nec agere illa permittant, in quæ me petendo, & admonen- G do urges volentem, & ineffabiliter (quia non poſſum) dolentem. Cùm enim ab eorum hominum neceſſitatibus aliquantulum vaco, qui me ſic angariant, ut eos nullo modo liceat evitare, nec con-

[a] Editi, *Theoprepia*. At MSS. melioris notæ habent, *Theoprepiæ* Sic etiam Carthaginenſ collatio § n. 3. qua ex collatione liquet iſtud nomen fuiſſe cujuſdam apud Carthaginem eccleſiæ tunc pertinentis ad Donatiſtas.

[b] Vaticani tres MSS. *Ananenſium*. Corbeienſis & Germanenſis, *Anabnenſium*. Alii codices, *Anaunenſium*. Scilicet de SS martyribus Siſinnio, Martyrio & Alexandro loquitur, qui à gentilibus ruſticis vallis Ananiæ non procul à Tridentina civitate necati ſunt in fine menſis Maii an. 397 ſive poſt obitum ſancti Ambroſii, ut ſcribit Paulinus in ejus vita.

CLASSIS III. AN. 412.

temnere oporteat; non deſunt quæ dictanda præpono, ſic in articulis temporum conſtituta, ut dilationem non ferant. Sicut mihi fuit breviatio Geſtorum collationis * noſtræ ſatis operoſa, cùm viderem neminem ſe velle tanto aggeri litterarum legendo committere: ſicut mihi fuit etiam epiſtola ad ipſos laïcos Donatiſtas, de hac eadem collatione noſtra, quàm modò aliquot lucubrationibus terminavi. Sicut epiſtolæ duæ non breves, una ad dilectionem tuam, altera ad virum illuſtrem Voluſianum, quas vos accepiſſe jam credo: ſicut nunc in B manibus habeo librum ad Honoratum noſtrum de quæſtionibus quibuſdam quinque, quas mihi propoſuit, & per litteras intimavit, cui non continnò reſpondere vides quàm minimè oporteat. Caritas enim quæ tamquam nutrix fovet filios ſuos, non ordine amandi, ſed ordine ſubveniendi, infirmiores fortioribus anteponit, quos tales vult eſſe, quales jam illi ſunt, quos non contemnendo, ſed de his confidendo interim præterit. Tales ergo mihi neceſſitates dictandi aliquid, quod me ab eis dictatio- C nibus impediat quibus magis inardeſco, deeſſe non poſſunt, cùm paululum ſpatij vix datur inter acervos occupationum, quibus nos alienæ vel cupiditates vel neceſſitates angariatos trahunt. Et quid faciam prorſus neſcio.

* Carthaginenſis

4. Aud[illegible]unde mecum Dominnm depreceris: ſed etiam quòd tam inſtanter & tam crebrò me admones, nolo ceſſes, non nihil agens. Commendo etiam ego excellentiæ tuæ eccleſiam in Numidia conſtitutam, propter cujus neceſſitates ſanctus fra- D ter & coëpiſcopus meus Delphinus à fratribus & coëpiſcopis meis ibi collaborantibus & comperiiclitantibus miſſus eſt. Nec de hac re plura ſcribo, cùm ipſum præſentem ſis auditurus. C.tera in Commonitoriis invenies, quæ ad presbyterum miſi, ſive modò, ſive per diaconum Peregrinum, ne mihi ea totiens iterare neceſſe ſit. Semper in Chriſto cor tuum vigeat, Domine meritò inſignis multúmque cariſſime ac deſiderantiſſime fili. Filium noſtrum Ruffinum [a] Cirtenſem Principalem commen- E do eximietati tuæ.

DE SEQUENTE EPISTOLA
LIB. II. RETRACT. CAP. XXXVI.

EO ipſo tempore, quo contra Donatiſtas vehementer exercebamur, & contra Pelagianos [b] exerceri jam cœperamus, amicus quidam mihi miſit quinqne à Carthagine quæſtiones, & rogavit ut eas illi ſcribendo exponerem; quæ ſunt, Qnid ſibi F velit vox illa Domini, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquiſti?* Et quid ſit quod ait Apoſtolus, *Vt in caritate radicati & fundati, prævaleatis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo & longitudo & altitudo & profundum.* Et quæ ſint quinque virgines ſtultæ, quæve ſapientes. Et quæ ſint tenebræ exteriores. Et qnomodo intelligendum ſit, *Verbum caro factum eſt.* Ego autem intuens ſupradictam hæreſim novam inimicam gratiæ Dei, ſextam mihi propoſui quæſtionem de *Gratia Teſtamen-* G *ti novi.* De qua diſputans, interpoſita expoſitione

Pſal. 21. 2. Matt. 27. c. 46. Eph. 3. 17. Matt. 25. 2. Matt. 22. 13. Johan. 1. 14.

A Pſalmi vigeſimi primi, in cujus capite ſcriptum eſt quod Dominus exclamavit in cruce, quod ille amicus in primis mihi propoſuit exponendum, omnia illa quinque diſſolvi, non hoc ordine quo erant propoſita, ſed ſicut mihi diſſerenti *de gratia novi Teſtamenti*, tamquam ſuis locis congruenter occurrere potuerunt. Hic liber ſic incipit: *Quinque mihi propoſuiſti tractandas quæſtiones.*

CLASSIS III. AN. 412.

DE GRATIA NOVI TESTAMENTI
LIBER ſeu
EPISTOLA CXL. *

* Aliàs CXX quæ autem 140 erat, nunc 160.

Auguſtinus Honorato reſpondens ad illius quinque quæſtiones; quibus præter quas ſextam ſibi ipſe proponit, de gratia novi Teſtamenti, adverſus Pelagianos tractandam; & Pſalmum vigeſimum primum ad eam rem totum interpretatur.

Scripta ſtatim poſt ſuperiorem.

1. QUINQUE mihi propoſuiſti pertractandas quæſtiones atque ſolvendas, dilectiſ- C ſime mi frater [a] Honorate, hinc inde raptas, ſicut te vel legentem movere, vel cogitanti tibi in mentem venire potuerunt, & in conſpectum meum fuſas quodam modo. Quarum ſolutionem ſi velim diſſerendo ordinare, non ut carptim, ſicut propoſitæ ſunt, de ſingulis diſſeram, ſed uno quodam tenore ſermonis eas inter ſe connectam atqne contexam, difficile opus videtur: & tamen puto faciliùs eas ſolvi, ſi hoc fecero. Invicem quippe adjuvabunt, ſi altera pendebit ex altera, donec D omnes veniant in ſeriem diſputationis, non ſingillatim ſeparatis locis, quaſi unaquæque in ſua privata intentione habiret, ſed unum aliquid intuentes, & unum collaborantes ſociali ratione, & individuâ veritate.

PRÆFATIO.

2. VOLUISTI ergo & ſcripto, commonuiſti exponi atque aperiri tibi, *quid ſibi velit vox illa Domini, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquiſti? Et quid ſit quod Apoſtolus ait, ut in caritate radicati & fundati, prævaleatis comprehendere cum* E *omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, longitudo, altitudo & profundum. Et quæ ſint virgines quinque ſtultæ, quæve ſapientes. Et quæ ſint tenebræ exteriores. Et quomodo intelligendum ſit: Verbum caro factum eſt.* Hæ ſunt certè quinque tam breviter à me commemoratæ, quàm abs te propoſitæ quæſtiones. Proinde ſi placet, addamus & ſextam, & illud potiſſimùm requiramus, *Quæ ſit gratia novi Teſtamenti.* Hanc omnes illæ intueantur, & in hanc, ut opportunè quæque potuerit, opus ſuum conferat nobis, F non eo ſcilicet ordine, quo eas & tu propoſuiſti, & ego recolui, ſed unaquæque cùm fuerit neceſſaria, velut vocata reſpondeat, & officium ſui operis impleat. Ergo ita naſcatur exordium.

CAPUT I. Pſal. 21. 2. Eph. 3. 17. Matt. 25. 2. Matt. 22. 13. Johan. 1. 14.

3. EST quædam vita hominis carnalibus ſenſibus implicata, gaudiis carnalibus dedita, carnalem fugitans offenſionem, voluptatemque conſectans. Hujus vitæ felicitas temporalis eſt: ab hac vita incipere neceſſitatis eſt, in ea perſiſtere voluntatis. In hac quippe ex utero matris infans funditur, hu- G jus offenſiones quantum poteſt refugit, bujus appetit voluptates, nihil ampliùs valet. Sed poſtea-

CAPUT II.

a Bad Am Er & tres MSS. habent, *Certenſem*. Alij omnes libri, *Cirtenſem Principalem*, id eſt civitatis Cirtenſis primarium Magiſtratum, uti nobis quidem videtur.

b Adverſùs Pelagianos exerceri cœperunt Africani epiſcopi anno 411 aut 412. quo jam tempore Pelagij diſcipulum Cæleſtium in Carthaginenſi concilio judicatum fuiſſe produnt Patres ſynodi alterius Carthaginenſis anni 416 in epiſtola quæ hic edita eſt 175 ubi ad Innocentium ſcribunt. *Vnde factum eſt, ut recenſendum putaremus, quid ante fermè quinquennium ſuper Cæleſtij nomine hic apud eccleſiam Carthaginenſem fuerit agitatum* &c. Huic autem priori concilio non interfuit Auguſtinus, ex lib. 2. Retract. c. 33 & ex lib. de Geſt. Pel.

a Honoratus baptiſmo initiatus nondum erat, ut liquet ex libri hujus c. 19. n. 48. Poſtea verò ad Preſbyterij munus evectus eſt: niſi fortè fallitur Caſſiodorus, qui in lib. de div. lect. c. 16. ait opus iſtud ſcriptum fuiſſe ad Honoratum presbyterum.

CLASSIS III. AN. 412.

quam venerit in ætatem, qua in eo rationis uſus A evigilet, poterit adjutâ divinitus voluntate eligere alteram vitam, cujus in mente gaudium eſt, cujus interna atque æterna felicitas. Ineſt quippe homini anima rationalis, ſed intereſt ejuſdem rationis [a] uſu quònam potiùs voluntatem convertat, utrùm ad bona exterioris & inferioris, an ad bona interioris ſuperiorisque naturæ; id eſt utrùm ut fruatur corpore & tempore, an ut fruatur divinitate atque æternitate? In quadam quippe medietate poſita eſt, infra ſe habens corporalem creatu- B ram, ſupra ſe autem ſui & corporis Creatorem.

4. Poteſt igitur anima rationalis etiam temporali & corporali felicitate bene uti, ſi non ſe dederit creaturæ Creatore neglecto, ſed eam potiùs felicitatem fecerit ſervire Creatori, qui & ipſam ſuæ bonitatis abundantiſſima largitate donavit. Sicut enim bona ſunt omnia, quæ creavit Deus, ab ipſa rationali creatura uſque ad infimum corpus: ita bene agit in his anima rationalis, ſi ordinem ſervet, & diſtinguendo, eligendo, pendendo ſubdat mi- C nora majoribus, corporalia ſpiritalibus, inferiora ſuperioribus, temporalia ſempiternis, ne ſuperiorum neglectu & appetitu inferiorum (quoniam hinc fit ipſa deterior) & ſe & corpus ſuum [b] mittat in pejus, ſed potiùs ordinata caritate ſe & corpus ſuum convertat in melius. Cùm enim ſint omnes ſubſtantiæ naturaliter bonæ, ordo in eis laudatus honoratur, perverſitas culpata damnatur. Nec efficit anima perversè utens creaturis, ut ordinationem effugiat Creatoris; quoniam ſi illa malè D utitur bonis, ille bene utitur etiam malis: ac per hoc illa perversè bonis utendo fit mala, ille ordinatè etiam malis utendo permanet bonus. QUI ENIM injuſtè ſe ordinat in peccatis, juſtè ordinatur in pœnis.

5. Volens itaque Deus oſtendere etiam terrenam temporalemque felicitatem ſuum donum eſſe, nec aliunde niſi ab ipſo ſperari oportere, prioribus ſæculi temporibus diſpenſandum judicavit Teſtamentum vetus, quod pertineret ad hominem vete- E rem, à quo iſta vita neceſſe eſt incipiat. Sed illæ felicitates patrum, Dei beneficio conceſſæ prædicantur, quamvis ad iſtam vitam tranſitoriam pertinentes. Illa quippe terrena munera in manifeſto promittebantur & tribuebantur: in occulto autem illis omnibus rebus novum Teſtamentum figuratè prænuntiabatur, & capiebatur intelligentiâ paucorum, quos eadem gratia prophetico munere dignos fecerat. Diſpenſabant ergo illi ſancti pro congruentia temporis Teſtamentum vetus, pertine- F bant verò ad Teſtamentum novum. Nam & quando temporalem felicitatem agebant, æternam veram & præferendam intelligebant, & iſtam miniſtrabant in myſterio, ut illam conſequerentur in præmio. Et ſi quando patiebantur adverſa, ad hoc patiebantur, ut evidentiſſimo divino adjutorio liberati, glorificarent Deum omnium bonorum largitorem, non ſolùm ſempiternorum, quæ piè ſperabant, verùm etiam temporalium, quæ prophe- G ticè gubernabant.

CAPUT III

Gal. 4. 4.

6. CUM autem venit plenitudo temporis, ut gratia quæ occultabatur in veteri Teſtamento, jam revelaretur in novo, miſit Deus Filium ſuum, factum ex muliere, quo nomine proprietate hebraïcæ linguæ omnis femina nuncupatur, ſive viro intacta, ſive jam mixta. Quem autem Filium miſerit, fierique ex muliere voluerit, quantus ille Deus ſit, qui hanc humilitatem pro ſalute fidelium ſuſcipere dignatus fuerit, ut agnoſcas, nunc adtende Evangelium: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Quod factum eſt in ipſo vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Hic ergo Deus Verbum Dei, per quod facta ſunt omnia, Filius Dei eſt, incommutabiliter manens, ubique præſens, nullo clauſus loco, nec partiliter per cuncta diffuſus, tamquam minorem partem habeat in minori loco, & in majori majorem, ſed ubique totus, atque ita non abſens etiam mentibus impiorum, quamvis eum non videant, ſicut nec iſta lux videtur oculis præſentata cæcorum. Lucet ergo & in tenebris talibus, quales Apoſtolus ſignificat, ubi dicit, *Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*: ſed eam tales tenebræ non comprehenderunt.

Johan. 1. 1.

Eph. 5. 8.

7. Suſcepit itaque hominem, quem videre homines poterant, ut ſanati per fidem poſtea viderent, quod tunc videre non poterant. Sed ne homo Chriſtus eo ipſo, quo viſibiliter apparebat, non crederetur & Deus, tantumque illi tribueretur, quantum homini excellentiſſimæ gratiæ atque ſapientiæ; ideo *fuit homo miſſus à Deo, cui nomen erat Johannes. Hic venit in teſtimonium, ut teſtimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lumen, ſed ut teſtimonium perhiberet de lumine.* Tantus enim homo debuit perhibere teſtimonium de illo, qui non tantùm homo, verùm etiam Deus erat, ut de illo diceretur, quòd in natis mulierum nemo exſurgeret major Johanne Baptiſta: ſic enim ille cui major Johannes teſtimonium perhibebat, intelligeretur hoc eſſe major, quo non tantùm homo, ſed etiam Deus erat. Lumen ergo & Johannes, ſed tale lumen, quali teſtimonium perhibet ipſe Dominus, dicens, *Ille erat lucerna ardens & lucens*: quod & diſcipulis ſuis dixit, *Vos eſtis lumen mundi*: atque ut oſtenderet quale lumen, ſecutus adjunxit, *Nemo accendit lucernam, & ponit eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo ſunt: ſic luceat lumen veſtrum coram hominibus.* Iſtæ ſimilitudines datæ ſunt, ut quantum poſſumus intelligamus; vel ſi hoc nondum poſſumus, ſine ulla dubitatione credamus, animam rationalem non eſſe naturam Dei; illa quippe incommutabilis eſt: ſed tamen eam poſſe participando illuminari; lucernæ quippe accendi indigent, & exſtingui poſſunt. Ideo quod dicitur de Johanne, *Non erat ille lumen*, ad illud reſpicit lumen, quod non participando illuminatur, ſed ejus participatione illuminantur quæ ab illo illuminantur.

Johan. 1. 6.

Matt. 11. 11.

Johan. 5. 35.

Matt. 5. 14.

Ibid. 15.

8. Denique ſequitur, *Erat lumen verum*: & tamquam quæreremus, quomodo diſcerneretur lumen verum à lumine illuminato, id eſt Chriſtus à Johanne, *Erat*, inquit, *lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Si omnem hominem, ergo & Johannem. Atque ut magis oſtendat hujus divinitatem longè præſtantiore diſtantiâ, *In hoc mundo*, inquit, *erat, & mundus per eum factus eſt, & mundus eum non cognovit.* Non mundus, qui per eum factus eſt, eum non cognovit: neque enim habet vim cognoſcendi eum, niſi

Johan. 1. 9.

[a] MSS. plerique, *ejuſdem rationis uſum quònam potiùs voluntate convertat.*

[b] Unus e Vatic. MSS. *mutet in pejus.*

CLASSIS III. AN. 412.

rationalis creatura; quamvis etiam mundus iſte viſibilis per eum factus ſit, hoc eſt cælum & terra: ſed mundum non cognoſcentem increpando, ſignificavit infideles conſtitutos in mundo.

Johan. 1. 11.

9. Deinde adjungit, *In ſua propria venit, & ſui eum non receperunt*: ſive quia & ipſi infideles inquantum homines ſunt, ejus ſunt per quem creati ſunt: ſive ſuos propriè Judæos intelligi voluit, ex quibus naturam carnis aſſumſit, nec tamen omnes eum non receperunt. Sequitur enim & dicit, *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, credentibus in nomine ejus, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.* (Ibid. 12.) Hæc eſt gratia novi Teſtamenti, quod in vetere latuit, nec tamen figuris obumbrantibus prophetari prænuntiarique ceſſavit, ut intelligat anima Deum ſuum, & gratiâ ejus renaſcatur illi. Hæc quippe nativitas ſpiritalis eſt, ideo non ex ſanguinibus, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo.

CAPUT IV.

10. HÆC etiam adoptio vocatur. Eramus enim aliquid antequam eſſemus filij Dei, & accepimus beneficium, ut fieremus quod non eramus: ſicut qui adoptatur, antequam adoptaretur, nondum erat filius ejus à quo adoptatur, jam tamen erat qui adoptaretur. Et ab hac generatione gratiæ diſcernitur ille Filius, qui cùm eſſet Filius Dei, venit ut fieret filius hominis, donaretque nobis, qui eramus filij hominum, filios Dei fieri. Factus eſt quippe ille quod non erat, ſed tamen aliquid aliud erat; & hoc ipſum aliquid Verbum Dei erat, per quod facta ſunt omnia, & lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & Deus apud Deum. Nos quoque per ejus gratiam facti ſumus quod non eramus, id eſt filij Dei: ſed tamen aliquid eramus, & hoc ipſum aliquid multo inferius, hoc eſt filij hominum. Deſcendit ergo ille ut nos adſcenderemus, & manens in natura ſua factus eſt particeps naturæ noſtræ, ut nos manentes in natura noſtra efficeremur participes naturæ ipſius. Non tamen ſic: nam illum naturæ noſtræ participatio non fecit deteriorem: nos autem facit naturæ illius participatio meliores.

Gal. 4. 4.

11. *Miſit* itaque *Deus Filium ſuum factum ex muliere, factum ſub Lege.* Nam Legis ſacramenta percepit, *ut eos qui ſub Lege erant, redimeret*, id eſt quos Lex reos tenebat occidente littera, dum præceptum non impleretur, antequam vivificaret ſpiritus: (Rom. 5. 5.) quia caritas Dei, quæ præceptum implet, diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. (Gal. 4. 5.) Proinde cùm dixiſſet, *ut eos qui ſub Lege erant redimeret*; continuò ſubjunxit, *ut adoptionem filiorum reciperemus*; ut videlicet hujus gratiam beneficij diſcerneret ab illa Filij natura, qui miſſus eſt Filius, non per adoptionem factus, ſed ſemper genitus Filius, ut participatâ naturâ filiorum hominum ad participandam etiam ſuam naturam adoptaret filios hominum. Quapropter etiam cùm dixiſſet, (Johan. 1. 12.) *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*, modumque adjunxiſſet ne carnalis intelligeretur nativitas, quòd ſcilicet eis id præſtiterit, *qui credunt in nomine ejus*, & per gratiam renaſcuntur ſpiritalem, *non ex ſanguinibus, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo*: mox commendavit quaſi hujus ᵃ viciſſitudinis ſacramentum. Tamquam enim mirati tantum bonum non auderemus optare, ſtatim ſubjunxit, *Et Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*, (Johan. 1. 14.) quid unum eſt ex quinque illis, quæ tibi exponi voluiſti, tamquam diceret: O homines nolite deſperare vos fieri poſſe filios Dei: quia & Ipſe Filius Dei, hoc eſt, Verbum Dei caro factum eſt, & habitavit in nobis. Reddite vicem, efficimini ſpiritus, & habitate in illo qui caro factus eſt, & habitavit in vobis. Neque enim jam deſperandum eſt, participatione Verbi fieri poſſe homines filios Dei, quando Filius Dei participatione carnis factus eſt filius hominis.

12. Nos itaque mutabiles in melius commutati, participes efficimur Verbi: Verbum autem incommutabile nihil in deterius commutatum, particeps carnis effectum eſt rationali animâ mediante. Neque enim homo Chriſtus, ut Apollinariſtæ hæretici putaverunt, aut non habuit animam, aut non habuit rationalem: ſed more ſuo Scriptura ut Chriſti humilitatem magis oſtenderet, ne carnis nomen quaſi indignum aliquid refugiſſe videretur, carnem pro homine poſuit. Neque enim quia ſcriptum eſt, *Videbit omnis caro ſalutare Dei*, (Iſa. 52. 10.) animæ ibi non ſunt intelligendæ. Nihil proinde aliud dictum eſt, *Verbum caro factum eſt*, (Johan. 1. 14.) quàm ſi diceretur, Filius Dei filius hominis factus eſt: *qui cùm in forma Dei eſſet*, ſicut dicit Apoſtolus, *non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo.* (Phil. 2. 6.) Neque enim uſurpationis erat, ut rapina diceretur: ſed naturæ inerat, ut eſſet æqualis. *Semetipſum* tamen *exinanivit*, non formam Dei amittens, ſed formam ſervi ſuſcipiens; *humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.* Vides quemadmodum eumdem hominem quem Deum commendat, ut perſona una ſit, ᵇ ne non Trinitas, ſed quaternitas inducatur. (3. ſentent. diſt. 6. c. Nos autem.) Sicut enim non augetur numerus perſonarum, cùm accedit caro animæ, ut ſit unus homo: ſic non augetur numerus perſonarum, cùm accedit homo Verbo, ut ſit unus Chriſtus. Legitur itaque, *Verbum caro factum eſt*, (Johan. 1. 14.) ut intelligamus hujus perſonæ ſingularitatem, non ut ſuſpicemur in carnem mutatam divinitatem.

CAPUT V.

13. ITAQUE Chriſtus homo, ut per eum revelaretur novi gratia Teſtamenti, quæ non ad temporalem, ſed ad æternam vitam pertinet, non utique terrena felicitate commendandus fuit. Inde ſubjectio, inde paſſio, inde flagella, ſputa, contumeliæ, crux, vulnera, & tamquam ſuperato ſubjectoque mors ipſa, ut fideles ejus diſcerent quale pietatis præmium ab illo, cujus filij facti eſſent, petere atque ſperare deberent; ne ad hoc pro magno ſerviretur Deo, ut terrenam felicitatem adipiſci quærerent qui ſervirent ipſi, abjicientes & conculcantes fidem ſuam, æſtimando eam mercede viliſſima: unde BENEFICENTISSIMA PROVIDENTIA omnipotens Deus terrenam felicitatem conceſſit & impiis, ne pro magno quæreretur à bonis. Hinc ille Pſalmus ſeptuageſimus & ſecundus inducit hominem pænitentem, quòd aliquando corde non recto, Deo pro hac mercede ſervierit, qua cùm pollere atque excellere impios videret, turbatus cœperat cogitare quòd Deus humana non curet. Et cùm ab iſta cogitatione eum ſanctorum ad Deum pertinentium revocaret auctoritas, ſuſcepit atque intendit agnoſcere tam grande ſecretum, quod ei laboranti non patefactum eſt, donec in-

ᵃ Ita edidi. At Corbeienſis MS. aliique probæ notæ habent, *neceſſitudinis ſacramentum.*

ᵇ In editis poſt, *una ſit*, hæc adduntur, *etiam filium hominis profiteatur*. quæ verba abſunt à MSS.

Classis III. An. 412.

traret ſanctuarium Dei, & intelligeret in noviſſima, hoc eſt donec accepto Spiritu-ſancto diſceret deſiderare potiora, & proſpiceret quæ pœna futura ſit impiis, etiam qui fœnea quadam felicitate temporaliter floruiſſent. Hunc Pſalmum ſeptuageſimum ſecundum, nocte qua illuceſcebat ſolemnitas beatiſſimi Cypriani per miniſterium noſtrum expoſitum, lege & diligenter adverte.

14. Proinde homo Chriſtus idemque Deus Chriſtus, cujus miſericordiſſima humanitate, atque in cujus forma ſervili diſcere deberemus, quid in hac vita contemnendum, & quid in alia ſperandum eſſet, in ipſa paſſione, in qua ſibi ejus inimici magni victoreſque videbantur, ſuſcepit vocem infirmitatis noſtræ, qua ſimul crucifigebatur vetus homo noſter, ut evacuaretur corpus peccati, & dixit, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquiſti?* Et hoc unum de quinque propoſitis tuis. Sic incipit Pſalmus viceſimus primus, qui de paſſione ipſius & revelatione gratiæ, quam fidelibus faciendis liberandiſque adtulit, in prophetia tanto antè cantatus eſt. (Rom. 6. 6.)

Caput VI.

15. Proinde eumdem Pſalmum, cujus prophetiam Dominus ad ſe pertinere demonſtrans, ejus primum verſum exclamavit, cùm penderet in ligno, commemorando exponendoque percurram, ut ex hoc intelligas quemadmodum gratia Teſtamenti novi nec eo tempore tacebatur, quando in vetere velabatur. Dicitur enim ex perſona Chriſti, quod ad formam ſervi adtinet, in qua portabatur noſtra infirmitas. Dixit enim & de illo Iſaias, *Ille infirmitates noſtras portat, & pro nobis in doloribus eſt.* (Iſa. 53. 4.) Ex hujus igitur infirmitatis voce, de qua Paulus in eo quod petebat non exauditus, & ideo quodam modo derelictus, audit tamen à Domino, *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur:* (2. Cor. 12. 9.) ex voce ergo hujus infirmitatis noſtræ, quam in ſe transfiguravit caput noſtrum, dicitur in hoc Pſalmo, *Deus meus, Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti.* (Pſal. 21. 2.) In eo quippe derelinquitur deprecans, in quo non exauditur. Hanc in ſe vocem transfiguravit Jeſus, vocem ſcilicet corporis ſui, hoc eſt, Eccleſiæ ſuæ à vetere homine in novum reformandæ, vocem ſcilicet infirmitatis ſuæ humanæ, cui deneganda fuerant bona veteris Teſtamenti, ut bona novi Teſtamenti optare atque ſperare jam diſceret.

16. In illis autem veteris Teſtamenti bonis, ad veterem hominem pertinentibus, præcipuè concupiſcitur vitæ hujus productio temporalis, ut aliquanto diutiùs teneatur, quia ſemper non poteſt. Ideo diem mortis omnes quidem affuturum ſciunt, & eum tamen omnes aut penè omnes differre conantur, etiam qui poſt mortem ſe beatiùs credunt eſſe victuros. tantam habet vim carnis & animæ dulce conſortium. Nemo enim umquam carnem ſuam odio habuit: (Eph. 5. 29.) & propterea non vult anima vel ad tempus ab ejus etiam infirmitate diſcedere, quamvis eam ſe in fine ſine infirmitate in æternum recepturam eſſe confidat. Proinde mente ſerviens legi Dei, carne autem trahens deſideria peccati, (Rom. 7. 25.) quibus obedire vetat Apoſtolus, mentis quidem ratione concupiſcit homo pius diſſolvi, & eſſe cum Chriſto; ſed id ſenſu carnis recuſat & refugit, & ſi fieri poſſit, non vult exſpoliari, ſed ſuperveſtiri, ut abſorbeatur quod mortale eſt à vita, id eſt ut ab infirmitate ad immortalitatem etiam ipſum corpus ſine morte media transferatur.

17. Sed hæc verba, quibus humanus dies & vitæ hujus prolixitas concupiſcitur, verba ſunt delictorum, & longè ſunt ab ea ſalute, cujus nondum rem, ſed jam ſpem gerimus; de qua ſcriptum eſt, *Quia ſpe ſalvi facti ſumus. Spes autem quæ videtur non eſt ſpes.* (Rom. 8. 24.) Ideoque & in iſto Pſalmo cùm dixiſſet, *Deus meus, Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti;* continuò ſubjungit, *Longè à ſalute mea verba delictorum meorum,* (Pſal. 21. 2.) id eſt hæc verba delictorum meorum ſunt, & longè ab illa ſalute mea ſunt, quam mihi non veteris, ſed novi Teſtamenti gratia pollicetur. Quamquam etiam ſic diſtingui poteſt, *Deus meus, Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti longè à ſalute mea,* tamquam diceret, relinquendo me, hoc eſt non me exaudiendo, longè factus es à ſalute mea, præſenti ſcilicet ſalute hujus vitæ; ut alius ſenſus ſit, *verba delictorum meorum,* id eſt iſta quæ dixi, verba ſunt delictorum meorum, quia verba ſunt carnalium deſideriorum.

18. Hæc ex perſona ſui corporis Chriſtus dicit, quod eſt Eccleſia. Hæc ex perſona dicit infirmitatis carnis peccati, quam transfiguravit in eam, quam ſumſit ex Virgine, ſimilitudinem carnis peccati. Hæc Sponſus ex perſona ſponſæ loquitur, quia univit eam ſibi quodam modo. Et apud Iſaiam, ubi dicit, *Sicut ſponſo adligavit mihi mitram, & ſicut ſponſam ornavit me ornamento: adligavit mihi,* & *ornavit me,* (Iſa. 61. 10.) tamquam unius vox eſt, & tamen ſponſum & ſponſam Chriſtum intelligimus & Eccleſiam. Sed, Erunt duo in carne una, *ſacramentum magnum,* dicit Apoſtolus, *in Chriſto & in Eccleſia:* (Eph. 5. 32.) igitur non jam duo, ſed una caro. Si ergo caro una, profectò competenter etiam vox una. Quid hîc quæris humana infirmitas vocem Verbi, per quod facta ſunt omnia? Audi potiùs vocem carnis, quæ facta eſt inter omnia: quoniam Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis. Audi potiùs medicinæ vocem, qua ſanaris ut videas Deum, quem tibi videndum diſtulit, hominem autem videndum adtulit, occidendum obtulit, imitandum contulit, credendum tranſtulit, ut iſta fide ad videndum Deum mentis oculus ſanaretur. Quid ergo dedignamur audire vocem corporis ex ore capitis? Eccleſia in illo patiebatur, quando pro Eccleſia patiebatur. Sicut etiam in Eccleſia patiebatur ipſe, quando pro illo Eccleſia patiebatur. Nam ſicut audivimus Eccleſiæ vocem in Chriſto patientis; *Deus Deus meus, reſpice,* &c. (Pſal. 21. 2.) ſic etiam audivimus Chriſti vocem in Eccleſia patientis, *Saule, Saule, quid me perſequeris?* (Act. 9. 4.)

Caput VII.

19. Cum itaque non exaudimur ad temporalia bona retinenda vel adipiſcenda, quando pro his deprecamur Deum, in eo quod nos non exaudit, derelinquit nos: ſed ad potiora, quæ vult ut intelligamus & præferamus & concupiſcamus, non nos derelinquit. Unde ſequitur Pſalmos, & dicit, *Clamavi ad te per diem, nec exaudies; & nocte:* (Pſal. 21. 3.) etiam hic ſubauditur, *nec exaudies.* Sed vide quid adjungit: *& non ad inſipientiam mihi.* Hoc ergo dicit: Non me quidem exaudies clamantem per diem, id eſt in rebus proſperis, ut eas non amittam; & nocte, id eſt in rebus adverſis, ut proſpera quæ amiſſa ſunt, redeant: verùm hoc mihi non ad inſipientiam facies, ſed potiùs ut ſapiam quid jam per novi Teſtamenti gratiam à te exſpectare, quid deſiderare, quid poſcere debeam. Clamo quippe ego ut mihi bona temporalia non auferantur: *Tu autem in ſancto habitas laus Iſraël.* (Ibid. 4.) Nolo ut derelinquas concu-

CLASSIS III. AN. 412.

piſcentiam meam, qua carnalem felicitatem requiro. Verùm hæc eſt in ſordibus vetuſtatis, tu autem quæris munditiam novitatis, non exaudiendo iſtam cupiditatem relinquis, quia caritatem in qua habites, requiris. (Rom. 5. 5.) Caritas autem Dei diffunditur in cordibus noſtris, ſed per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Ideo *In ſancto habitas laus Iſraël*; laus videntium te, quia non in ſe laudantur, ſed in te. (1. Cor. 4. 7.) Quid enim habent quod non acceperunt? ut (1. Cor. 1. 31.) qui gloriatur, in Domino glorietur.

20. Hæc eſt gratia novi Teſtamenti: nam in veteri Teſtamento, quando commendabas, nonniſi à te peti ſperarique debere etiam ipſam terrenam temporalemque felicitatem; (Pſal. 21. 5 & 6.) *In te ſperaverunt patres noſtri, ſperaverunt, & eruiſti eos. Ad te clamaverunt, & ſalvi facti ſunt: in te ſperaverunt, & non ſunt confuſi.* Illos quippe patres inter inimicos ſuos viventes, & divitiis impleſti, & ab hoſtibus eruiſti, glorioſaſque victorias reportare feciſti, & de diverſis eos mortibus liberaſti. (Gen. 22. 13.) Pro alio ſubjeciſti, ne feriretur, arietem. (Job. 42. 10.) Alium de putredine ſanum, & ei dupla quæ amiſerat reddidiſti. (Dan. 14. 30.) Alium inter leones eſurientes illæſum integrumque ſervaſti. Aliorum (Dan. 3. 51.) inter flammas deambulantium grata voce laudatus es. Tale aliquid in Chriſto exſpectabant fieri Judæi, unde probarent ſi verè filius Dei eſſet. Ex eorum perſona & in libro Sapientiæ dicitur, (Sap. 2. 20.) *Morte turpiſſima condemnemus illum: Erit enim reſpectus in ſermonibus ipſius. Si enim verus Dei filius eſt, ſuſcipiet eum & liberabit eum de manibus contrariorum. Hæc*, inquit, *cogitaverunt & erraverunt: excæcavit enim eos malitia eorum.* Attendentes quippe tempus veteris Teſtamenti, & illam patrum etiam temporalem felicitatem, in qua illis exhibendâ demonſtravit Deus etiam talia dona ſua eſſe, non viderunt jam eſſe tempus quo revelaretur in Chriſto, bona æterna propriè Deum præſtare juſtis, qui bona temporalia præſtat & impiis.

CAPUT VIII.

21. DENIQUE cùm dixiſſet, (Pſ. 21. 5. 6.) *In te ſperaverunt patres noſtri, ſperaverunt, & eruiſti eos. Ad te clamaverunt, & ſalvi facti ſunt; in te ſperaverunt, & non ſunt confuſi*; vide quid adjunxerit, (v. 7.) *Ego autem ſum vermis, & non homo.* Quod videtur quidem ad commendandam humilitatem ſimpliciter dictum, ut ſe in oculis perſequentium, abjectiſſimum quiddam & contemtiſſimum demonſtraret: ſed non eſt contemnenda altitudo ſecreti profunditaſque myſterij, præſertim in eis verbis, quæ tanto Salvatori in prædicatione prophetiæ coaptantur. Dictus eſt hinc ſenſus elegantiſſimus à * prioribus, ideo ſe hoc nomine Chriſtum prænuntiari voluiſſe, quia vermis de carne ſine concubitu naſcitur, ſicut ille natus eſt de virgine. Sed in libro ſuo Job, cùm de creaturis cæleſtibus loqueretur, quòd in Dei conſpectu etiam vix ipſæ mundæ ſint, (Job 25. 5.) *Quanto magis*, inquit, *homo putredo & filius hominis vermis!* Putredinem pro mortalitate poſuit, quæ jam velut conceptam gerit moriendi neceſſitatem, in quam peccando contruſus eſt homo; & filium hominis vermem natum de putredine quaſi putrem, hoc eſt de mortalitate mortalem. Ac per hoc in his verbis Pſalmi, alium ſenſum nos quærere admonuit; illo quidem ſalvo neque reprobato: ut non ſolùm ſcrutemur quod ait, (Pſal. 21. 7.) *Ego autem ſum vermis*; ſed etiam illud quod addidit, *& non homo*: ſecundùm illud quod de libro Job commemoravi, tamquam diceret: Ego autem ſum filius hominis, & non homo: non quòd homo non ſit Chriſtus, de quo dicit Apoſtolus, (1. Tim. 2. 5.) *Unus eſt mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus*; omnis enim filius hominis, homo eſt: ſed ad quemdam reſpicit ſenſus iſte, qui ſic homo fuerit, ut non eſſet filius hominis, id eſt Adam. Fortè ergo ſic eſt dictum, *Ego autem ſum vermis, & non homo*, id eſt Ego autem ſum filius hominis, & non homo: tamquam diceretur, Ego autem ſum Chriſtus, in quo omnes vivificantur; non Adam, in quo omnes moriuntur.

* Orig. hom. 15 in Luc. & Ambroſ. in hunc Pſalm.

22. Ac per hoc homines diſcite per gratiam novi Teſtamenti jam vitam concupiſcere ſempiternam. Quid pro magno ita vos vultis à Domino de morte liberari, ſicut liberati ſunt patres veſtri, quando commendabat Deus etiam terrenæ felicitatis præter ſe non eſſe alium largitorem? Illa felicitas ad veterem hominem pertinet, quæ vetuſtas ab Adam cœpit. *Ego autem ſum vermis, & non homo*, Chriſtus non Adam. A veteri veteres fuiſtis, à novo novi eſtote: ab Adam homines, à Chriſto filij hominum. (Matt. 17. 9. &c.) Non enim ſine cauſſa familiariſſimè Dominus in Evangelio ſe filium hominis dicit magis quàm hominem: nec ſine cauſſa in alio Pſalmo, (Pſal. 35. 7.) *Homines*, inquit, *& jumenta ſalvos facies Domine, ſicut multiplicata eſt miſericordia tua Deus.* Abs te quippe etiam iſta ſalus hominibus jumentiſque communis. Sed habent aliam homines novi propriam quamdam & à jumentorum conſortio ſeparatam, quæ ad novum pertinet teſtamentum. Habent omnino: nam de illa ibidem ſequitur & dicit, *Filij autem hominum ſub tegmine alarum tuarum ſperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Certè & hîc cùm ſuperiùs dixiſſet, *Homines*; poſteriùs dixit, *filij autem hominum*, tamquam diſtinguens ab hominibus filios hominum. In illa quippe felicitate ejus ſalutis, quæ communis eſt hominibus & jumentis, eo nomine illos appellare voluit, quo demonſtrarentur ad illum primum hominem pertinere, quo vetuſtas cœpit & mors, qui ſic fuit homo, ut non eſſet filius hominis. Iſtis autem poſterioribus, qui ſperant aliam felicitatem, & fontis vitæ ineffabilem voluptatem, & ſempiterni luminis lumen, hoc nomen impoſuit, quo ſe familiariùs appellari voluit Dominus eorum, in quos talis gratia revelata eſt, eoſque filios hominum potiùs quàm homines appellavit.

23. Non autem exiſtimes quaſi locutionis regulam figi perpetua lege ſervandam, ut ubicumque legeris *homines* aut *filios hominum*, ſecundùm hanc diſtinctionem ſemper intelligas: ſed ut ſe habuerit circumſtantia lectionis, unde ſenſus ſi patet, hauritur; ſi latet, eruitur. Sicut in hoc loco Pſalmi hujus, quem non moveat diſtinctionis intentio? cùm ille qui dixerat, *In te ſperaverunt patres noſtri, & eruiſti eos. Ad te clamaverunt, & ſalvi facti ſunt: in te ſperaverunt, & non ſunt confuſi*, ſubjungit, *Ego autem*: non enim ait ſic, Et ego, ſed, *Ego autem.* Quid ergo iſte, qui ſe ita diſtinguit? *Ego autem ſum vermis*, inquit, *& non homo*, tamquam illis quos exaudiſti & eruiſti, eam commendares felicitatem, quæ ad vetus pertinens Teſtamentum, homini veteri tribuenda eſſet, qui cœpit ab Adam. *Ego autem ſum vermis*, hoc eſt filius hominis, non homo, ſicut ille homo qui non fuit filius hominis.

CAPUT IX.

24. Ac per hoc & quod ſequitur, (Pſal. 21. 7. 8 & 9.) *Opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes qui conſpiciebant me, ſubſannabant me, & locuti ſunt labiis, & moverunt caput. Speravit in Deum, eruat eum, ſalvum*

CLASSIS III. AN. 412.

faciat eum, quoniam vult eum. Hoc in labiis, non in corde dixerunt, inſultando quòd non fieret, non credendo quòd futurum eſſet. Factum eſt autem & hoc, ſed ſicut fieri oportebat in filio hominis, in quo ſpes æternæ vitæ fuerat revelanda ad novum pertinens Teſtamentum, non ſicut illi exſpectabant; & quia fieri non videbant, tamquam ſuperato inſultabant, pertinentes ad Teſtamentum vetus & hominem in quo omnes moriuntur, non ad filium hominis in quo omnes vivificabuntur. Mortem quippe intulit homo ſibi filioque hominis: vitam verò adtulit homini moriens & reſurgens filius hominis, opprobrium hominum & abjectio plebis uſque ad mortem. Hoc enim voluit pati in conſpectu inimicorum, quo eum tamquam derelictum putarent, ut gratia commendaretur novi Teſtamenti, qua diſceremus aliam quærere felicitatem, quæ nunc eſt in fide, poſtea verò erit in ſpecie. *Quamdiu enim ſumus in corpore*, ait Apoſtolus, *peregrinamur à Domino. Per fidem enim ambulamus, non per ſpeciem.* & ideo nunc in ſpe, tunc in re.

25. Denique reſurrectionem ſuam, quam non ſicut noſtram in longum differri oportebat, ut in exemplo carnis ejus diſceremus, quid in noſtra ſperare deberemus, noluit alienis demonſtrare, ſed ſuis: alienis dico, non naturâ, ſed vitio, quod ſemper eſt contra naturam. Mortuus eſt ergo in conſpectu hominum, reſurrexit autem in conſpectu filiorum hominum: quia mors ad hominem pertinebat, reſurrectio ad filium hominis. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes vivificabuntur. (1. Cor. 15. 22.) Ut igitur exemplo ſuæ carnis exhortaretur fideles ſuos temporalem pro æterna felicitatem contemnere, uſque ad mortem pertulit perſequentes atque ſævientes, & quaſi victo & oppreſſo ſuperbè illudentes. Quòd autem carnem ſuam reſuſcitavit, & diſcipulorum conſpectibus & contactibus reddidit, eiſque videntibus adſcendit in cælum, ipſos ædificavit, & quid exſpectare, quid prædicare deberent, evidentiſſima veritate demonſtravit. Illos autem à quibus tanta mala uſque ad mortem pertulerat, quaſi de illo ſuperato & exſtincto gloriantes, in ea opinione dereliquit; ut quiſquis eorum ſalute æterna ſalvus fieri vellet, hoc de illius mortui reſurrectione crederet, quod ij, qui viderunt, ſignis conteſtantibus prædicaverunt, & pro ea prædicatione ſimilia perpeti non dubitaverunt.

CAPUT X.

26. QUAPROPTER etiam Jacobus unus ex Apoſtolis ejus, in epiſtola ſua, cùm hortaretur fideles, qui poſt paſſionem & reſurrectionem Chriſti adhuc in iſta vita tenebantur, diſpenſationem veteris Teſtamenti novique diſtinguens, *Suſtinentiam,* (Jac. 5. 11.) inquit, *Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis*: ne ideo patienter ſuſtinerent temporalia mala, ut ſibi hoc reſtitueretur quod recepiſſe legimus Job. (Job 42. 10.) Nam & ab illo vulnere atque putredine ſalvus factus eſt, & ei cuncta, quæ amiſerat, duplicia ſunt reſtituta. ubi etiam commendata eſt reſurrectionis fides. Nam filij non dupli, ſed totidem redditi, etiam illos quos amiſerat reſurrecturos ſignificarunt; ut ſic ipſi quoque illis prioribus juncti, à reſtitutione dupli non invenirentur alieni. Ut ergo non talem remunerationem ſperaremus, quando mala temporalia pateremur, non ait, Suſtinentiam & finem Job audiſtis; ſed ait, *Suſtinentiam Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis*: tamquam diceret, Mala temporalia ſicut Job ſuſtinete, ſed pro hac ſuſtinentia non temporalia bona ſperate, quæ illi aucta redierunt, ſed

A æterna potiùs, quæ in Domino præceſſerunt. Job ergo de illis patribus erat, qui exclamaverunt, & ſalvi facti ſunt. Cùm enim dicit, *Ego autem*, ſatis inſinuat qua ſalute illos ſalvos eſſe factos velit intelligi, in qua ipſe utique derelictus eſt: non quòd illi à ſalute æterna fuerint alieni, ſed in occulto tunc erat quod in Chriſto fuerat revelandum. In veteri quippe Teſtamento velamen eſt, quod tunc auferetur, cùm ad Chriſtum quiſque inde tranſierit. Quo crucifixo velamen etiam templi ſciſſum eſt, (Mat. 27. 51.)

B ut ſignificaretur quod Apoſtolus de velamine veteris Teſtamenti dixit, *quoniam in Chriſto evacuatur.* (2 Cor. 3. 14.)

27. Nam & in illis patribus quamvis rariſſima, tamen fuerunt, & uſque ad mortem exempla patientiæ, à ſanguine Abel uſque ad ſanguinem Zachariæ, (Luca 11. 51.) quorum ſanguinem dicit Dominus Jeſus & ab eis exigendum, qui in patrum ſuorum, à quibus illi occiſi ſunt, iniquitate perſiſterent: & in novo Teſtamento nec defuit, nec deeſt bonorum fidelium multitudo, qui etiam iſta temporali felicitate præ-

C polleant, & in ea largitoris Dei bonitatem miſericordiamque experiantur, tenentes tamen quod diſpenſator novi Teſtamenti divitibus hujus ſæculi Apoſtolus præcepit, non ſuperbè ſapere, neque (1. Tim. 6. 17.) ſperare in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo, qui præſtat nobis omnia abundanter ad fruendum, ut bene faciant, divites ſint in operibus bonis, facilè tribuant, communicent, theſaurizent ſibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam; qualis in Chriſti non tan-

D tùm ſpiritu, verùm etiam carne manifeſtata eſt, cùm reſurrexit à mortuis, non qualem Judæi in illo peremerunt, quando eum de manibus eorum Deus non eruit, eumque dereliquiſſe viſus eſt exclamantem, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquiſti?* ut eo modo in ſe transfiguraret Martyres ſuos, qui etſi mori nollent, quod etiam Petro dixit, *Alter te* (Johan. 21. 18.) *cinget, & feret quò tu non vis, ſignificans qua morte clarificaturus erat Deum*, & ob hoc à Deo ſuo derelicti viderentur ad tempus, cùm eis præſtare nollet

E quod vellent, illam vocem cordis emitterent, illumque adhiberent pietatis affectum, quem paſſione impendente ore proprio Dominus expreſſit, eos in ſe identidem transfigurans, *Verùm non quod ego volo, ſed quod tu vis Pater.* (Mat 26. 39.)

CAPUT XI.

28. IN quo enim primitus niſi in ipſo capite noſtro apparere debuit, propter quam vitam Chriſtiani ſumus? Propterea non ait, Deus meus, Deus meus dereliquiſti me: ſed cauſſam commonuit requirendam, cùm addidit, *ut quid dereliquiſti me*, id

F eſt quare, propter quid, quam ob cauſſam? Profectò enim erat aliqua cauſſa, eaque non parva, ut Noë liberaret de diluvio, Loth de cæleſti incendio, Iſaac de imminenti gladio, Joſeph de calumnia mulieris & cuſtodia carceris, Moyſen ab Ægyptiis, Raab ab excidio civitatis, Suſannam à teſtibus falſis, Danielem à leonibus, tres viros ab ignibus, alioſque patres qui exclamaverunt, & ſalvi facti ſunt; & Chriſtum de manibus Judæorum non liberaret, eumque in poteſtate ſævientium uſque ad

G mortis exitum derelinqueret. Ut quid hoc? propter quid hoc? niſi propter illud quod paulo pòſt in eodem Pſalmo dicit, *non ad inſipientiam mihi*, hoc eſt corpori meo, Eccleſiæ meæ, minimis meis? Nam & in Evangelio, *Quando uni ex minimis meis feciſtis,* (Matt. 25. 44.) inquit, *mihi feciſtis.* Sic itaque dictum eſt, *& non ad inſipientiam mihi*: quomodo dictum eſt, *mihi feciſtis.* Et ſic dictum eſt, *quare me dereliquiſti*: quomodo dictum

CLASSIS III. AN. 412. Luca 10.16. dictum eſt; *Qui vos recipit, me recipit: & qui vos ſpernit, & me ſpernit.* Non ergo ad inſipientiam nobis, ſed ut ſapiamus, non propter iſtam vitam, in qua nos Deus aliquando uſque ad mortem perſequentium manibus derelinquit, ſed propter illam ſempiternam nos debere eſſe Chriſtianos; quia hoc in illo præceſſiſſe intuemur, ex cujus nomine ſic vocamur.

29. Ecce ita factum eſt; tamen tam multi non ob aliud volunt eſſe Chriſtiani, niſi ut hujus vitæ felicitate perfruantur, ideoque illa deficiente deficiunt. Quid ſi non in ipſo noſtro capite tam inſigne conſtitueretur exemplum, quo diſceremus pro cæleſtibus terrena contemnere, non reſpicientes quæ 2.Cor.4.18. videntur, ſed quæ non videntur: Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna. Quos in ſe vocibus illis transfigurare dignatus eſt. Nam quantum ad ipſum adtinet, quomodo vellet liberari ab illa hora, qui propterea venerat in illam horam? Aut quomodo ſic loquebatur, quaſi quod nollet ei accideret, cùm poteſtatem habuerit ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam, nec eam quiſquam tolleret ab illo, ſed eam Johan.10.18. ipſe poneret & reſumeret, ſicut in Evangelio dicit? Sed proculdubio nos in illis vocibus eramus, & caput pro ſuo corpore loquebatur, non disjuncta ſignificatione vocis, ubi connexio non disjungitur unitatis.

CAPUT XII. Pſal.21.10.11. 30. DENIQUE in Pſalmo ſequitur, & orans adverte quid dicat: *Quoniam*, inquit, *extraxiſti me de ventre, ſpes mea ab uberibus matris meæ. In te jactatus ſum ex utero, de ventre matris meæ Deus meus es tu:* tamquam diceret, de alia re, & ab alia re in aliam rem me trajeciſti, ut tu ſis mihi bonum, pro terrenis bonis mortalitatis hujus, quam in matris ventre ſortitus ſum, cujus ubera ſuxi. Hæc enim vetuſtas eſt, de qua me tu extraxiſti; & illa carnalis nativitatis bona ſunt, à quibus tu ſpes mea es; inde enim ad te converſus ſum. Et *ex utero*, id eſt qui ex his in utero inchoavi, *in te jactatus ſum*, ad te ſcilicet tranſiens, totum me tibi committens. Ideoque *de ventre matris meæ*, id eſt de bonis carnis, quam ſumſi in ventre matris meæ, *Deus meus es tu*, ut de his tu ſis bonum meum: ea locutione dictum eſt, ac ſi diceretur, verbi gratiâ, de terra cælum habito, hoc eſt hinc illò emigravi: & iſta noſtra in illum transfiguratio eſt, qui per gratiam Teſtamenti novi mutamus vitam, tranſeuntes de vetere ad novam. Nam ille hanc rem ſacramento ſuæ paſſionis reſurrectioniſque ſignificans, carnem mutavit de mortalitate ad immortalitatem: vitam verò non mutavit de vetuſtate in novitatem, qui numquam fuit in impietate, unde tranſiret ad pietatem.

* Ambroſ. lib. 1. de fide c. 6. 31. Quamquam non defuerunt * qui hoc quod dictum eſt, *De ventre matris meæ Deus meus es tu*, ideo ad ipſum caput noſtrum pertinere ſentirent, quoniam Pater in tantum eſt Deus ejus, in quantum homo eſt in forma ſervi, non in quantum illi æqualis in forma Dei eſt; ideo *de ventre matris meæ Deus meus es tu*, ac ſi diceret, ex eo quòd homo factus ſum, Deus meus es tu. Sed quid eſt, *Tu extraxiſti me de ventre*, ſi ad ipſum Jeſum de virgine procreatum refertur? quaſi alios Deus non extrahat, in cujus providentia eſt omnis ordo naſcendi: an inde ſignificare voluit partum virginis ſervata virginitatis integritate mirabili, cùm ait, *Tu extraxiſti me de ventre matris meæ*; ut quod illic mirabiliter factum eſt, cùm Deus feciſſe dicitur, nemini incredibile videatur? Quid ergo eſt & illud, CLASSIS III. AN. 412. *Spes mea ab uberibus matris meæ?* Quomodo & hoc ad ipſum caput Eccleſiæ referri poteſt, quaſi ſpes ejus quæ in Deo eſt, à matris uberibus ei cœperit, non & antè in ipſo utero? Neque enim ſpes alia intelligenda eſt, niſi qua futurum erat ut Deus eum exaltaret à mortuis. Totum hoc quippe, ſecundùm id quod homo factus eſt, dicitur. An fortè quia ubera feminarum ab ipſo conceptu in ubertatem promoveri perhibentur, ſic intelligi voluit, *ab uberibus*, tamquam diceret, ex quo carnem ſumſi, cui carni fuerat ſperanda immortalitas: ut non antè ſpes ei eſſet, cùm in forma Dei eſſet; in qua nihil in melius mutandum eſſet; ſed *ab uberibus matris*, id eſt ab ipſa ſuſceptione carnis, quæ concipiebatur in ſpe, cujus ſpei res futura erat, cùm ad immortalitatem de morte tranſiret.

32. Sed quod dictum eſt, *In te jactatus ſum ex utero*, quomodo coaptari capiti poſſit, ignoro: quaſi in utero cùm eſſet, non in Deo fuerit, in quo vivimus, movemur, & ſumus; aut illius infantis anima rationalis, ex quo caro proceſſit ex utero, Deum Act.17.28. ſperare cœperit. Niſi fortè credendum eſt, jam nato animam rationalem acceſſiſſe, quæ intra viſcera matris adhuc ei defuiſſet: & quoniam eadem anima, quæ carni jam natæ addita eſt, Deo inhærebat, ideo ſecundùm eamdem carnem dictum eſſe exiſtimandum eſt, *In te jactatus ſum ex utero*, tamquam diceret; eam ſortitus ſum animam ex utero, quæ tibi cohæreret. Sed quis audeat in hanc ſe temerè præcipitare ſententiam? cùm ratio de adventu vel exortu animæ in tanto naturæ profundo ſic lateat, ut ſatiùs ſit eam ſemper quærere quamdiu in hac vita ſumus, quàm aliquando inveniſſe præſumere. Ex illa verò in ſeipſum transfiguratione noſtra quemadmodum poſſent hæc accipi, dictum eſt. Si quid autem dici potuit convenientius vel potuerit, nullius præjudicamus ingenio; doctrinæ nullius invidemus.

33. JAM illud quod ſequitur, *Ne diſcedas à me, quoniam tribulatio proxima eſt*, vide ut illuminet, quemadmodum dictum ſit, *Quare me dereliquiſti.* Quomodo enim dereliquit, cui dicitur, *Ne diſcedas à me*, niſi quia dereliquit vitæ veteris temporalem felicitatem? Rogatur autem ne diſcedat & deſerat ſpem vitæ æternæ. Sed quid eſt, *quoniam tribulatio proxima eſt*: quaſi ei paſſio adhuc immineret, cùm in ipſâ mediâ paſſione iſta dicere intelligatur, quæ de illo in hoc Pſalmo prophetata ſunt. Hîc enim dicturus eſt etiam, quæ in Evangelio apertiſſimè ſcripta ſunt; *Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem*; quod factum eſt cùm jam penderet in ligno. Quid eſt ergo, *tribulatio proxima eſt*, in qua media loquebatur? Sed nimirum illud vult intelligi, quia cùm caro in doloribus eſt & in pœnis, profectò anima tunc habet magnum agonem patientiæ, in quo ne deficiat, laborandum & orandum eſt. Nihil eſt autem animæ ſua carne propinquius: ideo mundi hujus quilibet magnus perfectuſque contemtor, cùm alibi patitur, nihil patitur. Poteſt enim adhibere vigilem rationem; cùm amittit bona quæ extrinſecùs ſunt, & ab animo ſapientis, qui ex cupiditate non hæret, ſine dubio longè ſunt; & non curare quod patitur, quia nec patitur. Cùm verò amittit præcipua corporis bona, id eſt corporis vitam ac ſalutem, jam tribulatio proxima eſt animi bonis, quibus ipſe intus tamquam corporis dominus eſt: quid faciet qua-

CAPUT XIII. Pſal.21.12. Matt.27.35.

CLASSIS III. AN. 412.

liber ratione, ut non doleat cùm corpus vulneratur aut uritur, cui tanto implicatur conſortio, ut pati poſſit, non dolere non poſſit?

34. Ideo & diabolus hunc nocendi ordinem tenens, illius magni viri, quem poſtulaverat tentandum, priùs externa bona accepit in poteſtatem, quibus ablatis & perditis, cùm illum inconcuſſum videret, dixerat enim, *Dominus dedit, Dominus abſtulit; ſicut Domino placuit, ita factum eſt. Sit nomen Domini benedictum*: (*Job 1. 21.*) etiam carnem cruciandam vulnere poſtulavit, tali cum eo confligens certamine, ut bona proxima invaderet, hoc eſt corporis bona; quibus ille perditis ſi fortè ſuccumberet, atque ad impietatem cor inclinaret, etiam bona animi deperirent, quibus perdendis jam in corpore ſæviens viciniùs tentator inſtabat. Denique ille vir in tanta tentatione, ubi erat animi bonis proxima tribulatio, quamvis multa propheticè loquatur, longè tamen loquitur aliter, quàm cùm illa externa bona deperiſſent, in quibus filios non amiſerat, ſed præmiſerat.

35. Clamat ergo Martyris anima transfigurata in Chriſtum, cùm jam in carne tribulari cœperit, & dicit Deo, à quo derelicta eſt in terrena felicitate, ſed quæ cum illo eſt in ſpe vitæ æternæ, *Ne diſcedas à me, quoniam tribulatio proxima eſt*: non eſt agro meo, non in auro, non in pecore, non in tectis atque parietibus, non in meorum orbitatibus; ſed in carne mea eſt, cui copulor, cui connector, cujus ſenſum non habere non poſſum; unde me de proximo urget, ut à patientiæ virtute deficiam: *Ne diſcedas à me; quoniam non eſt qui adjuvet*, neque amicus, neque propinquus, neque humana laus, neque præteritæ recordatio voluptatis, neque aliquid eorum, quo terrenæ felicitatis ruina fulcitur, neque ipſa quæ in animo eſt meo humana virtus; quia SI TU DESERIS, quæ hominis virtus?

*CAPUT XIV.

*Quid eſt enim homo, niſi quod memor es ejus?

36. *Circumdederunt me vituli multi*, (*Pſal. 21. 13.*) hoc eſt minores in plebe. *Tauri pingues obſederunt me*, hoc eſt ſuperbi ac divites, principes plebis. *Aperuerunt in me os ſuum*, (*v. 14. Luca 23. 21.*) clamantes, Crucifige, crucifige. *quaſi leo rapiens & rugiens*: rapuerunt enim comprehenſum adducentes ad præſidem, & rugierunt petendo ejus mortem. *Sicut aqua effuſus ſum*, (*Pſal. 21. 15.*) tamquam ut in me lapſi caderent perſequutores mei. *Diſperſa ſunt omnia oſſa mea.* Quid ſunt oſſa, niſi corporis firmamenta? Corpus autem Chriſti, Eccleſia. Firmamenta autem Eccleſiæ qui, niſi Apoſtoli, qui etiam columnæ alibi nuncupantur? Hi utique diſperſi ſunt, cùm ad paſſionem ipſe duceretur, vel cùm eſſet paſſus & mortuus. *Factum eſt ergo cor meum tamquam cera liqueſcens in medio ventris mei.* Hoc ſanè quemadmodum capiti noſtro ipſius corporis ſalvatori coaptetur, invenire difficile eſt. Neque enim niſi magno pavore contingit, ut cor velut cera liqueſcat humanum: quod unde in illo fieri poſſet, qui poteſtatem habebat ponendi & recipiendi animam ſuam? (*Johan. 10. 18.*) Sed profectò aut infirmorum ſuorum in ſe tranſtulit cauſſam, ſive illorum qui metu mortis paveſcunt, ſicut ipſe Petrus ex egregio præſumtore tam creber negator effectus; ſive illorum qui triſtitia ſalubri contabeſcunt, ſicut idem ipſe Petrus cùm amarè flevit? Nam & triſtitia quaſi ſolvit cor: unde dicitur etiam græcè quòd appellata ſit λύπη. Aut certè profundum ſacramentum nos intelligere voluit, ut cordis ſui nomine ſignificaret Scripturas ſuas, ubi ejus utique latebat conſilium, quod tunc apertum eſt, cùm ea quæ de illo prophetata fuerunt, paſſus implevit. Solutæ ſunt ergo Scripturæ ejus in iis, quæ perfecta ſunt adventu ejus, nativitate, paſſione, reſurrectione, glorificatione. Quis enim jam ea non intelligit in Prophetis, quando uſque ad intellectum etiam carnalis multitudinis pervenerunt? quam fortaſſe ſignificavit medio ventris ſui, ut in ejus corpore, quod eſt Eccleſia, quaſi ventris locum habeat carnalis & infirmior multitudo. Aut ſi ventris nomen magis interioribus competit, ad eos potiùs, qui perfectiores ſunt, Scripturarum intellectum pertinere monſtratum eſt, cùm cor ejus, id eſt Scripturæ ejus, quæ continent conſilium ejus, in medio eorum, hoc eſt in cogitatione eorum, tamquam cera diſſolvitur, hoc eſt fervore ſpiritus aperitur, diſputatur, exponitur.

CAPUT XV.

37. *Exaruit velut teſta virtus mea.* (*Pſal. 21. 16.*) Teſta igne firmata eſt: ſic & virtus corporis Chriſti non ſicut fœnum igne conſumitur, ſed ſicut teſta paſſione velut igne firmatur. *Vaſa enim figuli probat fornax*, (*Eccli. 27. 6.*) ſicut alio loco Scriptura dicit, *& homines juſtos tentatio tribulationis. Et lingua mea adhæſit faucibus meis.* Poteſt quidem ſilentium ejus ſignificatum videri, quod & alius Propheta commendat, cùm dicit, *Sicut agnus coram tondente fuit ſine voce.* (*Iſa. 53. 7.*) Sed ſi linguam ejus, eos in ejus corpore, quod eſt Eccleſia, intelligamus, per quos ſuum loquitur Evangelium; tunc ejus faucibus adhærent, cùm à præceptis ejus non recedunt.

38. Quod verò ſequitur, *Et in pulverem mortis deduxiſti me*, quomodo capiti coaptabitur? quandoquidem corpus ejus, quod tertia die reſurrexit, non eſt utique in pulverem diſſolutum? nec aliter expoſuerunt Apoſtoli, quod in alio Pſalmo poſitum eſt, *neque dabis ſanctum tuum videre corruptionem*; (*Act. 2. 25. Pſal. 15. 10.*) niſi quia ejus caro non eſt corrupta, quæ tam celeriter reſurrexit. Unde item in alio Pſalmo dicit, *Quæ utilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem? Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam*: (*Pſal. 29. 10.*) hoc ſcilicet dicens, quòd ſi eo modo, quo & ceteri, mortuus dimitteretur in pulverem, & caro ejus reſurrectioni ultimæ ſervaretur, nulla eſſet utilitas in ſanguine ejus; quia nihil prodeſſet mors ejus, nec annuntiaretur veritas Dei, quæ illum continuò reſurrecturum eſſe prædixerat. Quid ſibi vult ergo quod hoc loco ait, *& in pulverem mortis deduxiſti me?* niſi corpus ejus accipiamus Eccleſiam, in qua illi, qui pro ejus nomine paſſi ſunt vel patiuntur, non ita ut ipſe citò reſurgunt, ſed in mortis pulverem deducuntur, tum reſurrecturi, cùm illud tempus venerit, de quo in Evangelio dicit, *Veniet hora quando omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem ejus, & procedent?* (*Johan 5. 28.*) Aut certè tropicè pulverem mortis ipſos Judæos intelligi voluit, in quorum manus deductus eſt. Scriptum eſt enim, *Non ſic impii, non ſic; ſed tamquam pulvis quem projicit ventus à facie terræ.* (*Pſal. 1. 4.*)

CAPUT XVI.

39. DENIQUE ſequitur; *Quoniam circumdederunt me canes multi: concilium malignantium obſedit me*: (*Pſal. 21. 17.*) tamquam ipſos dixerit pulverem mortis in quem deductus eſt, quos dixit canes multos & concilium malignantium, canes eos videlicet appellans, qui plerumque contra innocentes latrant, cum quibus non habent conſuetudinem. Jam verò in iis quæ ſubjungit, tamquam Evangelium recitatur. Crucifixio quippe ejus exprimitur in eo quod dicit, *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt* (*Pſal. 21. 18.*)

Classis III. An. 412.

omnia oſſa mea. Ipſi verò conſideraverunt & conſpexerunt me. Foſſæ ſunt enim clavis manus & pedes ejus, & cùm extenderetur in ligno, quodammodo numerata ſunt oſſa ejus. Conſideratus eſt autem atque conſpectus quid illi futurum eſſet, & utrùm veniret Elias & liberaret eum. (Matt. 27. 49.)

40. Jam illud quod ſequitur, nullius expoſitionis indiget, *Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Verba deinde quæ ſubtexuntur, orantis ſunt, tam ex perſona capitis, id eſt hominis mediatoris, quàm ex perſona corporis, quod eſt Eccleſia, quam dicit etiam unicam ſuam. (Pſal. 21. 20.) *Tu autem Domine*, inquit, *ne longè facias auxilium tuum* : hoc ad ejus carnem pertinet, cujus reſurrectio non in longum eſt miſſa, ut aliorum. *In defenſionem meam adſpice* : ne quid noceant inimici, qui ſibi videntur aliquid potuiſſe carnem perimendo mortalem. Non autem nocent, ſi defendente gratiâ Dei, non eis ad malum anima ſuperata conſentiat. Sic enim & alibi prophetatum eſt; *Terra tradita eſt in manus impij*, hoc eſt caro terrena.

41. (Ibid. 21.) *Erue à framea animam meam.* Framea gladius eſt; nec utique tali ferro Chriſtus occiſus eſt, ſed cruce; nec latus ejus gladio, ſed lanceâ percuſſerunt. Tranſlato ergo verbo, frameam linguam dixit perſequentium, ſicut in alio Pſalmo dicitur, (Pſal. 56. 5.) *Et lingua eorum gladius acutus.* Unde quia in ejus carne lingua prævaluit malignorum, orat ut animæ nihil noceat, cùm dicit, *Erue à framea animam meam* : ut hæc in prophetia oratio, ſi ad caput corporis referas, non videatur velut indigentis petitio, ſed potiùs rei futuræ figurata prædictio. Aut certè, quia corpus ejus, hoc eſt Eccleſia, graves perſecutiones fuerat perpeſſura, frameam dixit, qua maximè trucidati ſunt Martyres, unde vult eorum animas erui, ne timeant eos qui corpus occidunt, animam autem occidere non poſſunt, & conſentiant ad illicita. Aut etiam in ipſorum paſſionibus inimicorum linguam frameam dicit, unde animam ſuam, hoc eſt animam corporis ſui, animam ſanctorum ſuorum vult erui.

42. Quod autem ſequitur, *Et de manu canis unicam meam*, nihil aptius quàm unica Eccleſia mihi videtur intelligi. Canem verò appellavit mundum, non ratione ſed conſuetudine contra inſolitam veritatem latrantem. Hæc eſt enim canum natura, ut cum quibus habent conſuetudinem, ſive illi boni, ſive mali ſint, non ad eos latrent; inſolitorum autem perſonis viſis, etiam innocentibus irritentur. Manu autem canis, poteſtatem mundi ſignificavit. Cujus etiam regnum infeſtum futurum corpori ſuo, id eſt Eccleſiæ ſuæ, leonis nomine figuravit in eo quod adjunxit, (Pſal. 21. 22.) *Salvum me fac de ore leonis.* (Prov. 19. 12.) Unde eſt ſcriptum, *Nihil intereſt inter minas regis & iram leonis* : quamquam & diabolum apoſtolus Petrus (1. Pet. 5. 8.) leoni comparet rugienti & quærenti circumeundo quem devoret. Superboſque hujus mundi Chriſtianis humilibus adverſaturos oſtendens, conſequenter dicit, *Et à cornibus unicornium humilitatem meam.* Ideo quippe in unicornibus ſuperbi intelliguntur; quia ſuperbia odit conſortium, & quantum in ipſo eſt, ſolus cupit eminere omnis ſuperbus.

Caput XVII.

43. Jam nunc adtende ubi ſit fructus, vel quòd derelictus eſt, ne exaudiretur pro terrena felicitate, non ad inſipientiam, ſed ut ſaperemus quid novi gratiâ Teſtamenti deſiderare debeamus : vel quòd non eſt derelictus, ſed exauditus in eo quod ait, *Ne diſcedas à me*, qui dixerat, *Quare me dereliquiſti* : quod utique contrarium eſt, niſi illud ad aliud, hoc ad aliud referatur. Adtende & audi quantum ſapis, hauri quantum capis, quantumque ipſe rem tantam eloqui valeo, immo quantum tribuit ille, qui nos exaudit, & in Chriſto inquantum homo mediator eſt inter nos & Deum, (1. Tim. 2. 5.) & cum Chriſto in quantum Deus eſt æqualis Deo, & *potens eſt facere*, ut ait Apoſtolus, (Epheſ. 3. 20.) *ſuprà quàm petimus aut intelligimus* : vide in hoc Pſalmo Teſtamenti novi gratiam, vide illius derelictionis, tribulationis, deprecationis fructu quid agatur, quid inſinuetur, quid commendetur, quid illuſtretur. Intuere quid legamus tanto antè prophetatum, quid jam cernamus impletum. *Narrabo nomen tuum*, inquit, (Pſal. 21. 23.) *fratribus meis, in medio Eccleſiæ cantabo te.* Fratres illi ſunt, de quibus in Evangelio ait, *Vade, & dic fratribus meis.* (Johan. 20. 17.) Eccleſia illa eſt, quam modò dixit unicam ſuam : hæc eſt unica Catholica, quæ toto orbe copioſa diffunditur, quæ uſque ad ultimas gentes creſcendo porrigitur. Unde in Evangelio dicit, *Et prædicabitur hoc Evangelium in univerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus; & tunc veniet finis.* (Matt. 24. 14.)

44. Quod autem ait, *Cantabo*, hoc eſt illud canticum novum, de quo in alio Pſalmo dicitur, *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra.* (Pſal. 95. 1.) Habes hîc utraque, & quo cantico cantaturum ſe dixerit, & in cujus Eccleſiæ medio : illud pertinet ad novum canticum, hæc ad omnem terram. Ipſe quippe cantat in nobis, cujus gratiâ cantamus, ſicut dicit Apoſtolus, *An vultis experimentum ejus accipere, qui in me loquitur Chriſtus?* (2. Cor 13. 3.) Medium verò Eccleſiæ ad eminentiam ſcilicet referas, & ad ipſam manifeſtationem; quia omnia quanto clariùs nota ſunt, tanto magis in medio eſſe dicuntur : vel certè ad interiores Eccleſiæ, quia interiora ſunt media. Neque enim omnis, qui labiis perſonat, cantat canticum novum; ſed qui eo modo cantat, ut Apoſtolus admonet dicens, *Cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino.* (Epheſ. 5. 19.) Intus enim eſt hoc gaudium, ubi vox laudis & canitur & auditur; qua voce laudatur, qui gratis amandus eſt toto corde, totâ animâ, totâ mente, amatoremque ſuum accendit in ſe gratiâ Spiritus ſui ſancti. Quid enim aliud eſt canticum novum, quàm laus Dei?

Caput XVIII.

45. Denique ſequitur, & hoc evidentiùs demonſtrat. Cùm enim dixiſſet, *Narrabo nomen tuum fratribus meis*, (Pſal. 21. 23.) quia Deum nemo vidit umquam, ſed unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris, (Johan. 1. 18.) ipſe enarravit; atque adjunxiſſet, *in medio Eccleſiæ cantabo te* : quomodo cantavit, id eſt quia in nobis cantavit, cùm proficimus in nomine, quod narravit fratribus ſuis; & quia laudem Dei cantavit in nobis, continuò manifeſtavit, dicens, *Qui timetis Dominum, laudate eum.* (Pſal. 21. 24.) Quis autem veraciter laudat, niſi qui ſinceriter amat? Tantumdem ergo eſt ac ſi diceret, Qui timetis Dominum, amate eum. *Dixit enim homini*, ſicut ſcriptum eſt, (Job. 28. 28. sec. LXX.) *Ecce pietas eſt ſapientia.* Porrò pietas cultus Dei eſt, nec colitur ille niſi amando. Summa igitur & vera ſapientia eſt in præcepto illo primo, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua.* (Mat. 22. 37.) Ac per hoc ſapientia eſt caritas Dei; nec diffunditur in cordibus noſtris, niſi per Spiritum-ſanctum qui datus eſt nobis. (Rom. 5. 5.) Initium autem ſapientiæ timor Domini. (Pſal. 111. 10.) Et timor non eſt in caritate, ſed perfecta caritas foras mittit timorem. (Johan. 4. 18.) Proinde præmiſſus timor in cor

CLASSIS III AN. 412. noſtrum, pellit inde conſuetudinem malorum ope- A rum, & ſervat caritati locum, qua tamquam Domina veniente, ut illa inſidat, abſcedit.

Pſal. 21. 24. 46. Ergo *Qui timetis Dominum, laudate eum*; ut Deum non ſerviliter, ſed liberè colatis, enim amare diſcite quem timetis, & poteritis laudare quod amatis. Timentes enim Deum homines veteris Teſtamenti, propter litteram terrentem & occidentem, nondum habentes Spiritum vivificantem, currebant cum ſacrificiis ad templum: & quamvis in figuram futuri ſanguinis, quo B redemti ſumus, tamen neſcientes quid per eas præfiguraretur, cruentas victimas immolabant. Nunc verò in gratia novi Teſtamenti, *Qui timetis Dominum, laudate eum.* Ipſe quippe in alio Pſalmo, illa mutanda prænuntians, quæ tunc in umbra futuri Pſal. 49. 9. offerebantur, *Non accipiam*, inquit, *de manu tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.* Et paulò poſt, ut oſtenderet ſacrificium novi Teſtamenti, quando illa fuerant ceſſatura, *Immola*, inquit, *Deo ſacrificium laudis, & redde Altiſſimo vota tua.* Et in fine C Ibid. 23. ejuſdem Pſalmi, *Sacrificium*, inquit, *laudis glorificabit me: & illic via eſt, qua oſtendam illi ſalutare meum.* Salutare Dei Chriſtus eſt, quem infantem Simeon ſenex cùm agnoviſſet in ſpiritu, eumque ſumſiſſet Luc. 2. 29. in manus, *Nunc dimittis*, inquit, *Domine, ſervum tuum, ſecundùm verbum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei ſalutare tuum.*

CAPUT XIX. 47. QUI *timetis* ergo *Dominum, laudate eum, univerſum ſemen Iacob magnificate eum.* Non vacat quod ei non ſufficit dicere *ſemen Iacob*, niſi adderet D *univerſum*; ne in ſolis eis intelligeretur, qui ex Iſraël iis fuerant credituri. Semen enim Jacob ipſum eſt ſemen Abrahæ: omnibus autem in Chriſtum credentibus, non ſolis qui ex Iſraël fideles Galat. 3. 29. erant, Apoſtolus dicit, *Ergo Abrahæ ſemen eſtis ſecundùm promiſſionem heredes.* Ibi namque commemoravit præfigurationem novi Teſtamenti, ut eo Rom. 9. 7. Gen. 21. 12. quod ſcriptum eſt, *In Iſaac vocabitur tibi ſemen*; non utique in Iſmaël ancillæ filio. In quibus duobus filiis Abrahæ ſervo & libero, & duabus mulie- E Galat. 4. 22. ribus ancilla & libera, ſcribens ad Galatas, duo Teſtamenta dicit in allegoria præfigurata. Unde dicit, Rom. 9. 8. *Non qui filij carnis, ij ſunt filij Dei; ſed filij* Gen. 18. 10. *promiſſionis deputantur in ſemine. Promiſſionis enim verbum hoc eſt, Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius.*

48. Multum eſt & nimis longum diligenter enucleare, cur filij promiſſionis pertinentes ad Iſaac, novi Teſtamenti gratiæ deputentur. Breviter tamen adtingam, unde tanto fructuoſiùs cogitabis, F De la vulgaris Gal. 3. quanto magis piè cogitaveris. Non omnia Deus quæ prædicit, promittit: prædicit enim etiam illa, quæ non ipſe facit; quia eſt omnium præſcius futurorum. Prædicit ergo & peccata hominum, quæ potuit præſcire, non facere. Promittit autem quæ ipſe facturus eſt, nec ea mala, ſed bona. Quis enim promittit mala? Quamvis itaque mala inferat malis, non peccata, ſed ſupplicia; minatur tamen ea potiùs quàm promittit. Omnia largitur & præſcit; ſed peccata prædicit, ſupplicia minatur, beneficia G pollicetur. Filij ergo promiſſionis, filij ſunt beneficij. Hæc eſt gratia, quæ gratis datur, non meritis operantis, ſed miſeratione donantis. Hinc gratias agimus, Domino Deo noſtro, quod eſt magnum ſacramentum in ſacrificio novi Teſtamenti, quod ubi & quando & quomodo offeratur, cùm fueris baptizatus, invenies.

A 49. DEINDE ſequitur, & dicit, *Timeat eum omne ſemen Iſraël.* Qui Jacob ipſe & Iſraël, unus homo erat, habens duo nomina, non in parvo ſacramento: ſed uno libro non poſſunt dici omnia, in quo jam multùm progreſſi ſumus, & nondum de aliis tribus quæſtionibus aliquid diximus, hoc eſt de tenebris exterioribus; & latitudine & longitudine, altitudine & profundo; & de quinque & quinque virginibus. Quod ergo dixit ſupra, *univerſum ſemen Iacob*, hîc conſequenter ait, *omne ſemen Iſraël.* Sed B quare ſuperiùs, *magnificate eum*, & poſteriùs, *Timeat eum.* Magnificatio laudi congruit; de qua dixerat, *Qui timetis Dominum, laudate eum:* unde jam multa diſſerui. Ibi quippe amor vel caritas Dei, 1 Johan. 4. 18. quæ perfecta foras mittit timorem. Cur ergo iterum, *Timeat eum omne ſemen Iſraël? Non enim accepiſtis*, inquit Apoſtolus, *ſpiritum ſervitutis iterum in timore.* Sed idem Apoſtolus oleaſtro inſerto in olivam timorem præcipit, hoc eſt gentibus additis radici Abraham, Iſaac, Jacob, ut & ipſæ fierent C Iſraël, id eſt pertinerent ad ſemen Abrahæ.

CLASSIS III AN. 412. CAPUT XX. Pſal. 21. 25. Rom. 8. 15. Rom. 11. 17.

50. Quam inſertionem oleaſtri jam amputatis propter infidelitatis ſuperbiam naturalibus ramis, etiam ipſe Dominus in Evangelio prædixit occaſione illius Centurionis, qui in eum ex gentibus credidit. Tunc enim ait, *Amen dico vobis, non inveni* Matt. 8. 10. *tantam fidem in Iſraël.* Et adjunxit, *Ideo dico vobis,* Ibid. 11. *quia multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum: filij autem regni ibunt in tenebras exteriores;* D *illic erit ploratio & ſtridor dentium*: ita ſignificatis inſeri oleaſtrum propter humilitatem, (dixerat quippe ille Centurio, *Non ſum dignus ut ſub tectum* Matt. 8. 8. *meum intres, ſed tantùm dic verbo, & ſanabitur puer meus.*) confractionem autem ramorum naturalium propter ſuperbiam, ſcilicet eorum qui ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, juſti- Rom. 10. 3. tiæ Dei non ſunt ſubjecti. De iis quippe vana elatione tumentibus dictum eſt, quòd ibunt in tenebras exteriores, qui jactantes ſe de ſemine Abrahæ, E ſemen Abrahæ fieri noluerunt, ut eſſent filij promiſſionis; quia fidem novi Teſtamenti non receperunt, ubi Dei juſtitia commendatur, ſuam conſtituere volentes; id eſt tamquam de ſuis meritis & operibus præfidentes ſpreverunt eſſe filij promiſſionis, hoc eſt filij gratiæ, filij miſericordiæ, ut qui gloriatur, in Domino glorietur; credens in eum qui juſtificat impium, hoc eſt qui ex impio facit pium; ut deputetur fides ejus ad juſtitiam, & impleatur in eo, non quod poſtulabat ejus meritum, F ſed quod à Domino promiſſum eſt beneficium.

51. Cum iis igitur agens Apoſtolus, qui olivæ per gratiam inſerebantur, *Dicis*, inquit, *Fracti* Rom. 11. 19. *ſunt rami, ut ego inſerar. Bene: propter incredulitatem fracti ſunt. Tu autem fide ſta: noli altum ſapere, ſed time.* Dei eſt enim beneficium, non meritum tuum: quod & alibi dicit, *Gratiâ ſalvi facti eſtis per* Eph. 2. 8. *fidem; & hoc non ex vobis, ſed Dei donum eſt, non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Ipſius enim ſumus figmentum creati in Ieſu Chriſto in operibus bonis,* G *quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus.* In hoc itaque intellectu gratiæ ineſt timor, de quo dicitur, *Noli altum ſapere, ſed time.* Timor autem iſte alius eſt, non eſt ille ſervilis, quem caritas foras mittit. 1. Johan. 4. Illo enim timetur ne incidatur in tormentum ſupplicij, iſto autem ne amittatur gratia beneficij.

CAPUT XXI. 52. QUAPROPTER quamvis fidelibus ad novum Teſtamentum pertinentibus dicat Apoſtolus

[Chronol. CCCCXII. An. 412.] quod paulò ante commemoravi, *Non enim accepi-* [A]
ſtis ſpiritum ſervitutis iterum in timore; ſed accepiſtis
[Rom. 8. 15] *ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba*
[Galat. 5. 6.] *pater*; id eſt ut fides in nobis ſit, quæ per dilectio-
nem operatur, non tam timendo pœnam quàm
amando juſtitiam: tamen quia non fit anima juſta
niſi participatione melioris, qui juſtificat impium,
[1. Cor. 4. 7.] (quid enim habet quod non accepit?) non debet
ſibi tribuendo quod Dei eſt, ita gloriari tamquam
[Rom. 11. 21.] non acceperit. Ob hoc ei dictum eſt, *Noli altum*
ſapere, ſed time. Et timor iſte præcipitur iis etiam, [B]
qui ex fide viventes, heredes ſunt novi Teſtamenti,
atque in libertatem vocati. Altum enim ſapere, di-
ctum eſt, ſuperbire. Quod alio loco è contrario ſa-
[Rom. 12. 16.] tis oſtendit, ubi ait, *Non alta ſapientes, ſed humi-*
libus conſentientes. Ex hoc quod ait, *humilibus con-*
ſentientes, utique aperuit nihil aliud ſe dixiſſe, *alta*
ſapientes, quàm ſuperbientes

53. Timor ergo non eſt in caritate, quia perfe-
[1. Johan. 4. 18.] cta caritas foras mittit timorem; ſed illum ſervilem,
illum quo cùm ſe quiſque ab opere malo abſtinet, [C]
pœnâ terretur, non juſtitiâ delectatur; hunc caritas
foras mittit, quam non delectat iniquitas, etiamſi
proponatur impunitas: non illum quo timet anima,
ne amittat ipſam gratiam, quia in illa factum eſt, ut
eam non peccare delectet; quo timet ne Deus eam
deſerat, etiamſi nullis dolorum cruciatibus puniat.
Hic timor caſtus eſt, non eum caritas ejicit, ſed
[Pſal. 18. 10.] adſciſcit De illo quippe ſcriptum eſt, *Timor Domini*
caſtus permanens in ſæculum ſæculi: nequaquam iſtum
diceret permanentem, niſi ſciret alium, qui non [D]
permaneret. Et bene iſtum caſtum dixit, hoc enim
non caret amor, quo anima inhæret Deo, quæ di-
[Pſ. 72. 27.] cit in alio Pſalmo, *Perdidiſti omnem qui fornicatur*
abs te; mihi autem adhærere Deo, bonum eſt. Nam
& conjunx quæ adulterinum animum gerit, etiamſi
timore viri non adulterium perpetrat, tamen quod
deeſt operi, ineſt voluntati. Caſta verò aliter ti-
[3. ſerm. diſt. 34. Non poteſt.] met: nam & ipſa timet virum, ſed caſtè. Denique
timet illa, ne vir infeſtus adveniat; iſta, ne offen-
ſus abſcedat. Non amanti enim præſentia viri mo- [E]
[Eugyppius tit. 628. Timore.] leſta eſt; amanti autem, abſentia. Timore itaque
caſto permanenti in ſæculum ſæculi, timeat Deum
omne ſemen Iſraël. Timeant quem diligunt, non
alta ſapiendo, ſed humilibus conſentiendo; cum
timore & tremore ſuam ipſorum ſalutem operen-
[Phil. 2. 13.] tur. Deus eſt enim qui operatur in eis & velle &
operari pro bona voluntate.

[Caput XXII.] 54. Hæc eſt juſtitia Dei, hoc eſt quod Deus
donat homini, cùm juſtificat impium. Hanc Dei
[Rom. 10. 3] juſtitiam ignorantes ſuperbi Judæi, & ſuam volen- [F]
[a] tes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti; [a] hac
[Matt. 8. 11.] ſuperbiâ dejiciuntur, ut humilis inſeratur oleaſter.
Et illi ibunt in tenebras exteriores, de quibus inter
alia requiſiſti, venientibus ab Oriente & Occiden-
te multis, qui recumbent cum Abraham, Iſaac,
& Jacob in regno cælorum. Sunt enim modò in
exteris tenebris, unde correctio deſperanda non
eſt; quam ſi contempſerint, ibunt in tenebras ex-
teriores, ubi correctionis locus non erit: quoniam
[1. Johan. 1. 5.] Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt ullæ; ſed [G]
lux cordis, non iſtorum qui in carne ſunt oculo-
rum; nec omnino talis, qualis hujus lucis viſibilis
phantaſia cogitatur; quamquam & ibi eſt videre,
ſed longè aliter, longè diſſimiliter. Qualis enim
lux eſt ipſa caritas, quis verbis explicet? quis ea-
rum rerum, quæ ſenſibus carnis adjacent, ullo de- [Chronol. CCCCXII. An. 412.]
monſtret exemplo? An fortè lux non eſt caritas?
Audi apoſtolum Johannem: ipſe quippe dixit, quod
modò commemoravi, *Quoniam Deus lux eſt, & te-* [1. Johan. 1. 5.]
nebræ non ſunt in eo ullæ. qui rurſum dicit, *Deus ca-* [1. Johan. 4. 8.]
ritas eſt. Ac per hoc ſi Deus lux eſt, & Deus ca-
ritas eſt, profectò caritas lux ipſa eſt, quæ diffun-
ditur in cordibus noſtris per Spiritum-ſanctum, qui [Rom. 5. 5.]
datus eſt nobis. Item dicit, *Qui odit fratrem ſuum,* [1. Johan. 2. 11.]
in tenebris eſt uſque adhuc. Iſtæ ſunt tenebræ, in quas
diabolus & angeli ejus multùm ſuperbiendo pro-
greſſi ſunt. Caritas enim non æmulatur, non in- [1. Cor. 13. 4.]
flatur. Ideo non æmulatur, quia non inflatur. Ubi
enim præcedit inflatio, continuò ſequitur æmula-
tio; quoniam SUPERBIA mater eſt invidentiæ.

55. Diabolus igitur & angeli ejus à luce atque
fervore caritatis averſi, & nimis in ſuperbiam invi-
diamque progreſſi, velut glaciali duritiâ torpue-
runt. Et ideo per figuram tamquam in Aquilone
ponuntur: unde cùm generi humano diabolus in-
cubaret, ventura gratia Salvatoris dicitur in Can- [Cant. 4. 16.]
tico canticorum: *Exſurge Aquilo, & veni Auſter, per-*
fla hortum meum, & fluent aromata. Exſurge qui
irruiſti, qui ſubditis incumbis, qui poſſeſſos premis.
Exſurge ut à tuo pondere relevati erigantur, quo-
rum animas premendo curvaſti. *Et veni Auſter,* in-
quit, ſpiritum invocans gratiæ, flantem de meri-
die velut à parte fervida & luminoſa, ut fluant aro-
mata. Unde Apoſtolus dicit, *Chriſti bonus odor ſu-* [2. Cor. 2. 15.]
mus in omni loco. Hinc etiam dicitur in quodam [Pſal. 125. 4.]
Pſalmo, *Converte Domine captivitatem noſtram, ſi-*
cut torrens in Auſtro: captivitatem ſcilicet, qua ſub
diabolo tamquam ſub Aquilone tenebantur, ubi
abundante iniquitate friguerant, & quodam modo
congelaverant Hinc enim & Evangelium dicit,
Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet caritas mul- [Matt. 24. 12.]
torum. At verò flante Auſtro, glacies reſolvitur, &
torrentes fluunt, id eſt peccatis remiſſis, populi ad
Chriſtum caritate concurrunt. Hinc & alibi ſcri-
ptum eſt, *Sicut glacies in ſereno, ita ſolventur pec-* [Eccl. 3. 17.]
cata tua.

56. PROINDE rationalis creatura, ſive in [Caput XXIII.]
angelico ſpiritu, ſive in anima humana, ita facta
eſt, ut ſibi ipſa bonum, quo beata fiat, eſſe non
poſſit; ſed mutabilitas ejus ſi convertatur ad incom-
mutabile bonum, fiat beata: unde ſi avertatur, mi-
ſera eſt. Averſio ejus vitium ejus, & converſio ejus
virtus ejus eſt. Natura ergo non eſt mala, quia
creatura ſpiritûs [b] vita eſt rationalis, quæ etiam
privata bono cujus participatione beatificatur, id
eſt etiam vitioſa, melior eſt eo corpore, quod ſum-
mum eſt in corporibus, id eſt hac luce quæ ſenti-
tur oculis carnis; quia & ipſa eſt corpus: omni au-
tem corpore quælibet incorporea natura præſtan-
tior eſt, non mole, quia nonniſi corporum eſt mo-
les, ſed vi quadam qua ſupergreditur omnem phan-
taſiam, quam volutat animus hauſtam de ſenſibus
corporis. Sed quemadmodum in ipſis corporibus
ea quæ inferiora ſunt, ſicut terra & aqua & ipſe
aër, meliora fiunt participatione melioris, id eſt
cùm luce illuminantur, & fervore vegetantur: ſic
incorporeæ creaturæ rationales ipſius Creatoris
fiunt participatione meliores, cùm ei cohærent
puriſſima & ſanctiſſima caritate; qua omni modo
ſi caruerint, tenebreſcunt, & obdureſcunt quo-
dam modo.

[a] Editi, *ac ſuperbiâ.* MSS. Vatic. & è noſtris duo *Hac ſuperbiâ.* Alii Gallicani plures, *Hac ſuperbia.*

[b] Ita MSS. At excuſi habent, *ſpiritus vita eſt rationalis.*

Classis III an. 412 57. Proinde infideles homines tenebræ ſunt, A
qui per fidem converſi ad Deum, quadam præmiſ-
ſa illuminatione lux fiunt. In qua proficiendo ſi ex
fide ad ſpeciem pervenerint, ut id quod credunt
etiam conſpicere, ſicut tantum bonum poteſt con-
ſpici, mereantur, perfectam recipient imaginem
Eph. 5. 8. Dei. Talibus enim dicit Apoſtolus, *Fuiſtis aliquan-
do tenebræ; nunc autem lux in Domino.* Porrò dia-
bolus & angeli ejus, tenebræ ſunt infidelibus homi-
a nibus [a] exteriores. Plus enim ab illa caritate aver- B
ſi, & in ſuum faſtum obſtinationemque progreſſi
ſunt. Et quoniam extremo judicio Chriſtus dictu-
Matt. 25. 41. rus eſt eis, quos ad ſiniſtram diſcernet, *Ite in ignem
æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus:* his
malignis ſpiritibus conjungendos, ſimulque dam-
nandos, dicit ituros in tenebras exteriores, id eſt
in ſocietatem pœnalem diaboli & angelorum ejus.
Huic pœnæ cootrarium eſt quod bono ſervo dici-
Matt. 25. 23. tur, *Intra in gaudium domini tui:* ut quanto ſunt iſtæ
tenebræ exteriores, tanto ſit lumen illud interius. C
Noo bæc per locorum intervalla inani phantaſma-
te cogitanda ſunt: localia ſpatia non occupant niſi
corporum moles. Non eſt hoc ſpiritus vitæ, non
eſt hoc aoima rationalis, multo minùs Deus om-
nium benigniſſimus conditor, & juſtiſſimus ordina-
tor. Voluntatibus & affectibus iſta vel propinquare
vel longè fieri, vel intrare vel exire dicuntur.

38. Sed quia malo opere, id eſt tenebroſo de-
lectantur facientes, ſecutura eſt autem pœna quæ
Matt. 8. 12. torqueat, ideo Dominus ubi dixit, *tenebras exte-* D
riores; addidit etiam, *Ibi erit fletus & ſtridor dentium:*
ne talibus delectationibus, qualibus hîc iniqui per-
fruuntur, quando infidelitate atque injuſtitiâ te-
nebreſcunt, etiam in illo ſupplicio ſe oſuros demen-
ter exiſtiment: quia enim voleotes injuſtè utuntur
bonis, juſtè nolentes cruciabuntur malis. Unde poſ-
ſunt etiam tenebræ exteriores intelligi pœnæ cor-
porales: corpus quippe eſt animæ exterius: ut ſint
animæ mala, quibus à caritatis luce averſa mens in
peccatis oblectatur, exteræ tenebræ: corporis au- E
tem mala, quibus æternis in finem torquebitur,
exteriores tenebræ, quas ſolas timent qui ſervili ad-
huc timore detinentur. Nam ſi eis liceret, in illis
exteris, quæ ſunt in peccatis, impunè ſemper vol-
vi & involvi, profectò numquam vellent accedere
ad Deum, & illuminari, & inhærere illi per carita-
tem, ubi eſt timor caſtus permanens in ſæculum
ſæculi: qui timor non cruciat, ſed tenaciorem facit
animam boni illius, quod ſi dimiſerit, cadet.

Caput XXIV. 59. Timeat *eum omne ſemen Iſraël.* Et vide F
Pſal. 21. 25. cauſſam quam conjungit: *Quoniam non ſprevit*, in-
quit, *neque deſpexit precem pauperis.* Pauperem hu-
Rom. 11. 20. milem dicit. Hinc eſt, *Noli altum ſapere, ſed time.*
Timeat ergo eum omne ſemen Iſraël, quoniam noo
deſpexit ejus precem, qui non altum ſapuit, ſed ti-
muit. Poteſt & boc capiti coaptari; quia ipſe Sal-
vator corporis propter nos pauper factus eſt cùm
2. Cor. 8. 9. dives eſſet, ut ejus paupertate ditaremur. Ex for-
ma enim ſervi pauper factus eſt, ex qua & precem
fudit: in ea quippe ſemetipſum bumiliavit factus G
obediens uſque ad mortem. Vide ergo quid dicat;
Phil. 2. 8. *Quoniam non ſprevit neque deſpexit precem pauperis,
neque avertit faciem ſuam à me.* Ubi eſt illud, *Quare
me dereliquiſti*, ſi nec faciem avertit ab eo? niſi quia
& derelinquens non derelinquit, quando
in bonis temporalibus non exaudit; & non ad in-

A ſipientiam nobis, ſed ut ſapiamus quid auferat, & Classis III. an. 412.
quid offerat nobis. *Non*, inquit, *ſprevit neque de-
ſpexit precem pauperis, neque avertit faciem ſuam à
me: & cùm clamarem ad eum, exaudivit me.* Fecit
ergo quod paulò antè rogatus eſt, ubi eum depre-
cans dixit, *Ne diſcedas à me.* Si enim exaudivit, pro-
fectò fecit, non utique diſceſſit. Non ergo dere-
liquit boc modo, qui alio modo dereliquit, ut ſa-
peremus quomodo magis non ab eo derelinqui vel-
B le debemus.

60. *Apud te laus mea.* Quid ergo nocent qui Pſal. 21. 26.
tamquam victo inſultant, quòd me in temporali-
bus dereliqueris? *In Eccleſia magna confitebor tibi*,
non quanta iſta ſynagoga eſt, quæ irridet mortem
derelicti, ſed in Eccleſia magna diffuſa per omoes
gentes, quæ credit in reſurrectionem non derelicti.
Hæc eſt unica illa, quam petit de manu canis erui,
de qua etiam paulò antè dixit, *in medio Eccleſiæ
cantabo te.* Et nunc quod ait, *confitebor tibi*, in eis
C utique qui confitebuntur, in quibus & loquitur.
Coofeſſio autem non tantùm peccatorum eſt, ſed
& laudis Dei, ſicut ipſe in Evangelio, *Confitebor* Matt. 11.
tibi, inquit, *Pater Domine cæli & terræ, quia ab-
ſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reve-
laſti ea parvulis.* Ideo ſequitur, & dicit, *Vota mea* Pſal. 21. 26.
reddam coram timentibus eum. Edent pauperes, & ſa- 27.
turabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum.
Ipſi ſunt parvuli de quibus dixit, *Et revelaſti ea
parvulis*; timentes eum, & pauperes, id eſt humiles,
D qui non alta ſapiuot, ſed timent timore illo caſto,
non quo pœna formidatur, ſed quo gratia [b] con- b
ſervatur.

61. Vota verò ſua ſacrificium vult intelligi cor-
poris ſui, quod eſt fidelium ſacramentum. Ideo
cùm dixiſſet, *Vota mea reddam coram timentibus
eum*; continuò ſubjunxit, *Edent pauperes, & ſatu-
rabuntur* Ipſi enim ſaturabuntur pane, qui de cælo
deſcendit, qui ei cohærentes, & ejus pacem dile-
ctionemque ſervantes imitantur ejus humilitatem:
E ideo *pauperes.* In hac paupertate, & ſaturitate præ-
cipuè Apoſtoli claruerunt. *Et laudabunt Dominum*,
inquit, *qui requirunt eum:* intelligentes non meri-
torum ſuorum, ſed illius eſſe gratiæ, quòd ſaturati
ſunt. Requirunt enim eum, quia non ſunt ex eis,
qui ſua quærunt, non quæ Jeſu Chriſti. Denique
etſi caro eorum, qui eum laudant, patitur tempo-
ralem tribulationem vel mortem, *vivent corda eo-
rum in ſæculum ſæculi.* Hæc vita cordis, non eſt in
ſenſibus corporis, ſecreta eſt in luce quæ intus eſt,
F non in tenebris qoæ foris ſunt; in fine præcepti,
non in initio peccati. Finis autem præcepti caritas 1. Tim. 1. 5.
eſt de corde puro, & conſcientia bona, & fide non
ficta. Caritas quæ non æmulatur, non inflatur; 1. Cor. 13. 4.
quia ooo altum ſapit, ſed timet: & ideo cohæret
timore caſto permanente in ſæculum ſæculi. Ini- Eccli. 10. 15.
tium autem omnis peccati ſuperbia, qua diabo-
lus irrevocabiliter in exteriora progreſſus eſt,
hominemque invidendo & ei ſimile aliquid ſua-
dendo dejecit. Cui homini in quadam ſcriptura
G dicitur, *Quid ſuperbit terra & cinis? Quoniam in* Eccli. 10. 9.
vita ſua projecit intima ſua. In vita ſua, dictum
eſt, tamquam in propria [c] ſua, & quaſi priva- c
ta, qua delectatur omnis ſuperbia.

62. Unde caritas in commune magis quàm Caput XXV.
in privatum conſulens, dicitur non quærere quæ 1. Cor. 13. 5.
ſua ſunt. Hac vivunt corda in ſæculum ſæculi, tam-

[a] Editi, *infidelibus hominibus deteriores* At melioris notæ MSS. ha-
bent, *exteriores.* Sic etiam Eugypii codices duo manu exarati.

[b] Bad. Am. & Er. *ſed quo gratia commendatur.*
[c] Bad. Am. Er. *tamquam in propria perſona.*

Classis III. An. 412.

quam ſaturata pane cæleſti. De [a] qua ſaturator ipſe dicit, *Niſi manducaveritis carnem meam, & ſanguinem meum biberitis, non habebitis vitam in vobis.* (Johan. 6. 54.) Meritò ergo iſtorum, qui ſaturantur, vivent corda in ſæculum ſæculi. (Eugyppius tit. 229. Meritò.) Vita enim Chriſtus eſt, qui habitat in cordibus eorum, interim per fidem, poſt etiam per ſpeciem. (1. Cor 13. 12.) Vident enim nunc in ænigmate per ſpeculum, tunc autem facie ad faciem. Unde ipſa caritas nunc in bonis operibus dilectionis exercetur, qua ſe ad ſubveniendum quaquà versùm poteſt, porrigit; & hæc latitudo eſt: nunc longanimitate adverſa tolerat, & in eo quod veraciter tenuit, perſeverat; & hæc eſt longitudo: hoc autem totum propter adipiſcendam vitam facit æternam, quæ illi promittitur in excelſo; & hæc altitudo eſt. (Eph. 3. 17.) Exſiſbt verò ex occulto iſta caritas, ubi fundati & radicati quodam modo ſumus; ubi cauſſæ voluotatis Dei non inveſtigantur, (Tit. 3. 5.) cujus gratiâ ſumus ſalvi facti, non ex operibus juſtitiæ quæ fecimus nos, (Jacobi 1. 18) ſed ſecundùm ejus miſericordiam. Voluntariè quippe genuit nos verbo veritatis. & hæc voluntas ejus in abdito eſt. Cujus ſecreti profunditatem quodam (Rom 11. 33.) modo expaveſcens Apoſtolus clamat, *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! Quàm inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini?* & hoc eſt profundum. Altitudo quippe commune nomen eſt excelſo & profundo: ſed cùm in excelſo dicitur, ſublimitatis eminentia commendatur; cùm autem in profundo, difficultas inveſtigationis & cognitionis. Unde (Pſ 91. 6.) & illud Deo dicitur, *Quàm magnificata ſunt opera tua Domine! nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ.* (Pſal. 35. 7.) Et iterum, *Judicia tua velut abyſſus multa.* Hinc igitur eſt illud Apoſtoli, quod requirendum (Eph. 3. 14.) inter cetera poſuiſti, *Hujus rei gratiâ*, inquit, *flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur; ut det vobis ſecundùm divitias gloriæ ſuæ virtute corroborari per Spiritum ejus, in interiori homine habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris, ut in caritate radicati & fundati prævaleatis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit longitudo & latitudo, altitudo & profundum: ſcire etiam ſupereminentem ſcientiam caritatis Chriſti, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.*

Caput XXVI.

63. Attende omnia diligenter. *Hujus rei*, inquit, *gratiâ flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur.* Quæris cujus rei gratiâ: hoc ſuprà dixerat, (Eph. 3. 13.) *Propter quod peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis.* Hoc ergo eis optat, ut non infirmentur in tribulationibus Apoſtoli, quas pro illis ſuſtinebat, & propter hoc genua flectebat ad Patrem. Proinde non infirmari unde illis ſit, ſequitur & dicit, *ut det vobis ſecundùm divitias gloriæ ſuæ virtute corroborari per ſpiritum ejus.* Hæ ſunt di- (Rom. 11. 33.) vitiæ de quibus dicit, *O altitudo divitiarum.* Abditas enim habent cauſſas, ubi nullis meritis præcedentibus, quid habemus, quod non accepimus? Deinde ſequitur, & quid optet adjungit: *In interiori*, inquit, *homine habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris.* Hæc eſt vita cordium, qua vivimus in ſæculum ſæculi, ab initio fidei uſque ad finem ſpeciei. *Ut in caritate*, inquit, *radicati & fundati prævaleatis comprehendere cum omnibus ſanctis.* Iſta eſt communio cujuſdam divinæ cæleſtiſque reipublicæ; hinc ſaturantur pauperes, non ſua quærentes, ſed quæ Jeſu Chriſti, id eſt non commoda privata ſectantes, ſed in commune, ubi ſalus omnium eſt, conſulentes. Nam de ipſo pane, quo tales ſaturantur, quodam loco Apoſtolus dicit, *Unus panis, unum corpus, multi ſumus.* (1. Cor 10. 17.) Quid ergo comprehendere? *quæ ſit*, inquit, *latitudo*, ſicut jam dixi, in bonis operibus, quibus benevolentia porrigitur uſque ad diligendos inimicos: *& longitudo*, ut longanimiter, pro hac latitudine, moleſtiæ tolerentur: *& altitudo*, ut pro his æternum, quod in ſupernis eſt præmium, non vanum aliquid temporale ſperetur: *& profundum*, unde gratuita gratia Dei ſecundùm ſecretum, & abditum voluntatis ejus exſiſtit. Ibi enim radicati, ibi ſumus fundati: radicati, propter agriculturam; fundati, propter ædificationem: quæ quoniam non eſt ab homine, dicit alio loco idem Apoſtolus, *Dei agricultura eſtis, Dei ædificatio eſtis.* (1. Cor. 3. 9.) Hoc totum agitur cùm in hac noſtra peregrinatione fides per dilectionem operatur. In futuro autem ſæculo perfecta & plena caritas ſine ulla malorum tolerantia, non fide credit quod non videt, nec ſpe deſiderat quod non tenet; ſed in æternum veritatis incommutabilem ſpeciem contemplabitur, cujus ſine fine quietum opus erit, laudare quod amat, & amare quod laudat. De hac conſequenter dicit, *Scire etiam ſupereminentem ſcientiam caritatis Chriſti, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.*

64. In hoc myſterio figura crucis oſtenditur. Qui enim quia voluit mortuus eſt: quomodo voluit mortuus eſt. Non fruſtra igitur tale genus mortis elegit, niſi ut in eo quoque latitudinis hujus, & longitudinis, & altitudinis, & profunditatis magiſter exſiſteret. Nam latitudo eſt in eo ligno, quod tranſverſum deſuper figitur: hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipſo ligno uſque ad terram conſpicuum eſt: ibi enim quodam modo ſtatur, id eſt perſiſtitur & perſeveratur; quod longanimitati tribuitur. Altitudo eſt in ea ligni parte, quæ ab illo quod tranſverſum figitur, ſurſum versùs relinquitur, hoc eſt ad caput crucifixi; quia bene ſperantium ſuperna exſpectatio eſt. Jam verò illud ex ligno quod non apparet, quod fixum occultatur, unde totum illud exſurgit, profunditatem ſignificat gratuitæ gratiæ: in quo multorum ingenia conteruntur id inveſtigare conantia, ut ad extremum eis dicatur, *O homo tu quis es qui reſpondeas Deo?* (Rom. 9. 20)

67. Vivent ergo corda ſaturatorum pauperum in ſæculum ſæculi, hoc eſt humilium caritate flagrantium, non ſua quærentium, ſed ſanctorum ſocietate gaudentium. Hoc primitus in Apoſtolis factum eſt. Sed laudando Deum, id eſt prædicando gratiam Dei (quoniam dictum eſt, *Laudabunt Dominum, qui requirunt eum*;) quid populorum adquiſierint, in eo quod ſequitur, vide.

Caput XXVII.

66. *Commemorabuntur*, inquit, *& convertentur ad Dominum univerſi fines terræ: & adorabunt in conſpectu ejus univerſæ patriæ gentium. Quoniam Domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium.* (Pſal. 21. 28. 29.) Ille irriſus, ille crucifixus, ille derelictus hoc regnum adquirit: & tradet in fine Deo & Patri; non ut ipſe amittat, ſed quod in fide ſeminavit, cùm venit minor Patre, hoc perducat ad ſpeciem, in qua æqualis non receſſit à Patre. *Manducaverunt & adoraverunt omnes divites terræ:* (v. 30.) divites terræ ſuperbos intelligere debemus, ſi rectè ſuperiùs pauperes humiles intelligebamus, de quibus in Evangelio di-

[a] Bad. Am. Er. *De qua ſaturitate.* MSS. tres, *De quo dicit ipſe Salvator.*

Classis III. An. 412. Matth. 5. 3. cit, *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*: A ipſi enim ſunt mites, lugentes, eſurientes & ſitientes juſtitiam, miſericordes, mundicordes, pacifici, & qui perſequutionem patiuntur propter juſtitiam, quibus prædicationibus ſingillatim beatitudinem adjunxit. Contrà ergo divites terræ hoc loco ſuperbi intelligendi ſunt. Neque enim fruſtra ita diſtincti ſunt, ut de pauperibus ſuprà diceretur, *Edent pauperes, & ſaturabuntur*; hîc verò, *Manducaverunt & adoraverunt omnes divites terræ*. Et ipſi quippe adducti ſunt ad menſam Chriſti, B & accipiunt de corpore & ſanguine ejus: ſed adorant tantùm, non etiam ſaturantur; quoniam non imitantur. Manducantes enim [a] pauperem, 1. Pet. 2. 21. dedignantur eſſe pauperes: quia Chriſtus pro nobis paſſus eſt, relinquens nobis exemplum ut ſequamur veſtigia ejus. Veruntamen quòd humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis, aſpernantur divites, & ſimilia perpeti reſpuunt, [b] tumore, non magnitudine; Phil. 2. 9. infirmitate ergo, non ſanitate. Sed quia Deus excitavit C eum à mortuis, & donavit ei nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Jeſu flectatur omne genu, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum; famâ celſitudinis ejus & gloriâ nominis ejus in Eccleſia uſquequaque diffusâ permoti & ipſi veniunt ad menſam, manducant & adorant: non tamen ſaturantur, quia non eſuriunt & ſitiunt juſtitiam. Matth. 5. 6. tales enim ſaturabuntur. Quamquam perfecta ſaturitas in illa vita æterna erit, cùm ex iſta peregrinatione venerimus ex fide ad ſpeciem, ab ſpeculo ad D faciem, ab ænigmate ad perſpicuam veritatem: non tamen inconvenienter ſaturatus dicitur [c] paupertate Chriſti, qui pro juſtitia ejus, hoc eſt pro participatione Verbi æterni, quam inchoavit interim fide, omnia temporalia non ſolùm temperanter contemnit bona, verùm etiam patienter ſuſtinet mala.

67. Tales fuerunt piſcatores & publicani; quia 1. Cor. 1. 27. abjecta hujus mundi elegit, ut confunderet fortia. De his dictum eſt, *Edent pauperes, & ſaturabuntur*. Sed quia iſtam ſaturitatem non apud ſeipſos tenuerunt; E (quodammodo enim ructantes Dominum laudaverunt, id eſt prædicaverunt quærentes eum, hoc eſt non ſua quærentes, ſed in eum caritate flagrantes;) eorum prædicatione commotus eſt mundus, ut commemorentur & convertantur ad Dominum univerſi fines terræ, & adorent in conſpectu ejus univerſæ patriæ gentium; *Quoniam Domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium*. Hac Eccleſiæ dilatatione etiam ſuperbi, id eſt divites terræ adducti ſunt, ut manducarent; & quamvis non F ſaturati, tamen adorant. Hunc quippe ordinem prophetia Pſalmi hoc loco tenuit, quem videmus implere. v. 10. Adjungit autem, *In conſpectu ejus procident omnes, qui deſcendunt in terram*, id eſt omnes bona amando terrena, non in cælum adſcendunt. Non Coloſſ. 3. 1. enim faciunt quod ait Apoſtolus, *Si reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens; quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram*: ſed potiùs quanto ſibi bonis terrenis feliciores videntur, tanto magis in terram G deſcendunt, hoc eſt in terrena deprimuntur. Et ideo in conſpectu ejus procident, id eſt ubi ipſe videt, non ubi homines vident, qui eos excelſos ſublimeſque arbitrantur.

68. Et *anima*, inquit, *mea ipſi vivet*: ipſi utique, non ſibi, ſicut ſuperborum privato bono ſuo Classis III. An. 412. lætantium, & à communi omnium [d] bono, quod Caput XXVIII. Deus eſt, inani elatione reſilientium. Hoc utique devitemus, & communi potiùs vero omnium bono Pſal. 21. 31. perfrui, quàm privato noſtro gaudere quæramus; ut *qui vivunt, jam non ſibi vivant*, ſicut ait Apoſto- 2. Cor. 5. 15. lus, *ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit*. Pro hoc enim mediator effectus eſt, ut nos reconciliet Deo per humilitatem, à quo per impiam ſuperbiam longè receſſeramus. B Neque enim tantùm illud ſcriptum eſt, quod ſuprà poſui, *Initium omnis peccati ſuperbia*: ſed etiam hoc ibi legitur, *Initium* Eccli. 10. 14. *ſuperbiæ hominis, apoſtatare à Deo*. Non ergo ſibi vivat quiſque, ſed Chriſto; faciens non ſuam, ſed ipſius voluntatem, & manens in ejus caritate; ſicut & ipſe fecit voluntatem Patris, & manet in ejus caritate. Hæc quippe nos admonens, & exemplo ſuo exhortans, in Evangelio ſuo locutus eſt. Si au- Johan. 15. 10. tem ipſe cùm in forma Dei æqualis eſſet Patri, tamen C per formam ſervi, quam propter nos accepit, non ſuam voluntatem, ſed Patris ſe facere commendavit; quanto magis nos propria privataque noſtra voluntate contemta, qua tenebrati ſumus, ad illud commune lumen, ut illuminemur, & vultus noſtri non erubeſcant, debemus accedere, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc Johan. 1. 9. mundum, ut anima noſtra ipſi vivat? Hoc enim de nobis conſequenter adjungit, cùm dicit; *Et ſemen meum ſerviet illi*: quoniam qui ſeminat bonum D ſemen, filius eſt hominis; bonum autem ſemen, hi ſunt filii regni.

69. Hæc porrò omnia quæ in Pſalmo iſto di- Caput XXIX. cta ſunt, quia non ad præſens tempus, ſed ad futurorum prophetiam pertinebant, ſicut etiam ipſis rebus apparet; ſic eum concludere voluit, ut oſtenderet ſe non præſentia demonſtrare, vel narrare præterita, ſed futura prophetare. *Annuntiabitur*, Pſal. 21. 31. inquit, *Domino generatio ventura, & annuntiabunt cæli juſtitiam ejus populo qui naſcetur, quem fecit Dominus*. E Non ait, Annuntiabitur Dominus generationi venturæ, ſed *Annuntiabitur Domino generatio ventura*. 4. ſen. diſt. 45. cap. Sed fortè. Quod non ſic accipiendum eſt, tamquam neſcienti aliquid annuntietur ut ſciat; ſed ſicut annuntiant Angeli non ſolùm nobis beneficia Dei, verùm etiam illi preces noſtras. Nam ſcriptum eſt, ubi Angelus hominibus dicit, *Ego obtuli memoriam ora-* Tob. 12. 12. *tionis veſtræ*: non ut tunc Deus noverit quid velimus, vel quo indigeamus; *Novit enim pater veſter*, Matth. 6. 8. ait Dominus, *quid vobis neceſſarium ſit priùs quàm petatis ab eo*: F ſed quia neceſſe habet rationalis creatura obtemperans Deo, temporales cauſſas ad æternam veritatem referre, ſive petendo quod erga ſe fiat, ſive conſulendo quid faciat; qui pius mentis affectus eſt, ut ipſa conſtruatur, non ut Deus inſtruatur. Nam & hæc quædam conteſtatio rationalis creaturæ eſt, quòd non ſibi ipſa ſit bonum quo beata fiat, ſed illud incommutabile cujus participatione etiam ſapiens efficitur.

70. Sive ita dictum eſt, *Annuntiabitur Domino* G *generatio ventura*, ac ſi diceretur, Domino placebunt, qui annuntiabunt non ſibi, ut ita ſit Domino annuntiare, ſicut eſt Domino vivere. Sic dictum eſt, *Qui manducat, Domino manducat: & qui non* Rom. 14. 6. *manducat, Domino non manducat*. Ad hoc quippe

[a] Editi Bad. Am. & Er. omittunt, *pauperem*, quam vocem exhibent omnes inſpecti à nobis MSS. & Lov.
[b] Ita MSS. præſtantiores. At excuſi habent, *timore, non magnitudine*.

[c] Regius codex, *pauper Chriſti*.
[d] Bad. Am. Er. & plerique MSS. habent, *communis omnium bonorum*. & paulò poſt, *vero omnium bonorum*.

addidit,

CLASSIS III. AN. 412. addidit, *Et gratias agit Deo*, ut oſtenderetur quid eſſet, *Domino facit*, id eſt, in ejus laudem facit. Tunc enim rectè, tunc juſtè, tunc piè fit, cùm opus bonum in ejus laudem fit, cujus gratia donatur ut fiat. Ac per hoc etiamſi eo modo quiſpiam hæc verba intelligere velit, ut eorum iſte ordo ſit: *Annuntiabitur Domino generatio ventura*, id eſt ea generatio annuntiabitur, quæ Domino ventura eſt, generatio ſcilicet piorum atque ſanctorum, quia impiorum & ſceleratorum generatio non Domino, ſed ſibi ventura eſt: ab eadem ſignificatione B non receditur, qua intelligatur animæ participatio in idipſum, id eſt rationalem creaturam, cùm ſit mutabilis, non fieri beatam niſi à proprio ſuo mutabili ad incommutabile bonum, idemque commune quod Deus eſt, à quo ſuperba impietate abſiſtunt, humili pietate converſa ſubſiſtat. In quo affectu proficiens, quidquid boni facit, Domino facit, hoc eſt in ejus laudem, cujus gratiam percepit ut faciat; unde eſt actio gratiarum, quæ intimo fidelium myſterio celebratur.

CAPUT XXX. 71. ILLUD autem quod ſequitur, *Et annuntiabunt juſtitiam ejus populo qui naſcetur, quem fecit Dominus*, ſuperioris ſenſus confirmatio eſt. Nam quod ibi dictum eſt, *Annuntiabitur Domino generatio ventura*: [a] hoc eſt dictum hîc, *annuntiabunt juſtitiam ejus*. Ipſa quippe generatio, quæ ventura prophetata eſt piorum atque ſanctorum, juſtitia Dei eſt, *Rom. 10. 3.* non ipſorum: ne ſint ex illis, qui ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti. Illa namque juſtitia Dei commendatur in eo quod dicitur, *Ignorantes Dei juſtitiam*, qua nos ex ejus gratia juſti ſumus: ut ipſa juſtitia ejus nos ſimus, cùm juſtè vivimus, credentes in eum qui juſtificat impium; non illa qua ipſe juſtus eſt æternâ ſuâ & incommutabili juſtitiâ. Hæc itaque juſtitia, qua nos Dei munere juſti ſumus, ſignificatur in Pſalmo illo, *Pſal. 35. 7.* ubi ſcriptum eſt, *Juſtitia tua ſicut montes Dei*. Montes quippe Dei, ſancti ejus ſunt: de quibus alibi *Pſal. 71. 3.* dicitur, *Suſcipiant montes pacem populo tuo*. Et multa de his montibus ſcripta ſunt figuratâ locutione, quæ commemorare nunc longum eſt. Sed quia hoc ipſum quòd Deus juſtificat homines, nimis occulto judicio facit (quoniam gratuitâ gratiâ facit: ſi *Rom. 11. 6.* autem gratiâ, non ex operibus, alioquin gratia jam non eſt gratia. Ex hoc quippe incipiunt opera bona, ex quo juſtificamur; non quia præceſſerunt, juſtificamur. & hoc eſt profundum, de quo ſuperiùs jam multa diximus:) continuò in eodem Pſalmo *Pſal. 35. 7.* cùm dixiſſet, *Juſtitia tua velut montes Dei*; ſubjunxit, *Judicia tua velut abyſſus multa*. Inde venit ad ſalutem hominibus jumentiſque communem, *Ibidem.* quia & ipſa ex miſericordia Dei eſt, & dicit, *Homines & jumenta ſalvos facies Domine, ſicut multiplicata eſt miſericordia tua Deus*. Ut hinc intelligamus etiam illam ſalutem ſempiternam & immortalem, *Rom. 8. 24.* de qua dicit Apoſtolus, *Spe enim ſalvi facti ſumus*, ſimiliter ut iſtam, quæ hominibus jumentiſque communis eſt, gratis nos accipere, non ex operibus, ne fortè quis extollatur; quia opera bona *Eph. 2. 10.* ex ipſius juſtificatione operamur. Ipſius enim ſumus figmentum, creati in Chriſto Jeſu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus. Et illa ſalus ergo gratuita eſt, de qua in alio Pſalmo *Pſal. 3. 9.* dicitur, *Domini eſt ſalus, & ſuper populum tuum benedictio tua*.

72. Sicut ergo quod legitur, *Domini eſt ſalus*, A non ea ſalus intelligitur, qua Dominus ſalvus eſt; ſed qua hi ſalvi ſunt, quos ipſe ſalvos facit: ſic cùm *Rom. 10. 3.* legitur Dei juſtitia, in eo quod ſcriptum eſt, *Ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere*; non eſt illa intelligenda, qua Deus juſtus eſt; ſed qua juſti ſunt homines, quos gratiâ ſuâ juſtificat. Inde enim ſalvi, unde juſti; quoniam quod ait, *Matt. 9. 12.* *Non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus*, expoſuit in conſequentibus, dicens, *Non veni vocare juſtos, ſed peccatores*. *Tit. 3. 5.* Non igitur ſecundùm opera juſtitiæ, B quæ nos fecimus, ſed ſecundùm ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis. *Rom. 8. 24.* In qua gratia ſpe ſalvi facti ſumus. Unde in illo Pſalmo *Pſal. 35. 8.* ſubjungitur, *Filij autem hominum ſub tegmine alarum tuarum ſperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos: quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Prætende miſericordiam tuam ſcientibus te, & juſtitiam tuam iis qui recto ſunt corde*. Huic igitur juſtitiæ Dei contraria ſuperbia eſt, qua fi- C ditur tamquam de operibus propriis: ideoque ibi *Ibid. 12.* ſequitur, *Non veniat mihi pes ſuperbiæ*.

73. Hæc juſtitia, qua ejus fideles juſti ſunt, interim viventes ex fide, donec perfectâ juſtitiâ perducantur ad ſpeciem, ſicut ſalute perfecta etiam ad ipſius corporis immortalitatem, gratia eſt novi Teſtamenti. *2 Cor. 5. 20.* Unde alio loco dicit Apoſtolus, *Pro Chriſto legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos; obſecramus pro Chriſto reconciliari Deo*: ac inde ſubjungit, *Ibid. 21.* *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum* D *fecit*. id eſt, ſacrificium pro peccatis. Nam & ipſa in Lege peccata appellabantur, quæ pro peccatis offerebantur. *Ut nos ſimus juſtitia Dei in ipſo*, id eſt in ejus corpore, quod eſt Eccleſia, cui caput eſt, nos ſimus juſtitia Dei; *Rom. 10. 3.* quam ignorantes illi, & ſuam volentes conſtituere, id eſt tamquam de ſuis operibus gloriantes, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti. Inde & in hoc Pſalmo cùm dixiſſet, *Pſal. 21. 32.* *Annuntiabunt juſtitiam ejus*; ſequitur & adjungit, *Populo qui naſcetur, quem fecit Dominus*. Quis eſt enim populus quem E non fecit Dominus, ſecundùm id quod homines ſunt, qui etiam pecora creavit, à quo eſt omnis vita, omniſque facta & creata natura? Sed ita intelligendum eſt, *quem fecit Dominus*, ut non ſolùm quòd homines ſunt, verùm etiam quòd juſti ſunt, ab illo facti intelligantur, ſecundùm illud quod jam non ſemel commemoravi ab Apoſtolo dictum, *Eph. 2. 10.* *Ipſius enim figmentum ſumus, creati in Chriſto Jeſu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus*.

CAPUT XXXI. 74. ANIMÆ igitur rationalis mutabilitas ad- F monetur, quo noverit niſi participatione incommutabilis boni, juſtam, ſalvam, ſapientem, beatam ſe eſſe non poſſe, nec ſibi eam bonum eſſe poſſe propria voluntate, ſed malum. Propriâ quippe voluntate avertitur à bono incommutabili, eâque averſione vitiatur: nec ſanari per ſeipſam poteſt, ſed gratuitâ miſericordiâ ſui Creatoris, quæ in hac vita eam ex fide viventem in ſpe conſtituit ſalutis æternæ. Unde non altum ſapiat, ſed timeat; eoque timore caſto, inhæreat Deo, qui eam à pro- G pria immunditia, qua inordinatè bona inferiora dilexit, velut à quadam fornicatione ſpiritali mundavit: *Matt. 25. 3.* nec humanis laudibus extollatur, ne ſit in virginibus ſtultis aliena laude lætantibus (hoc enim de quæſtionibus tuis reſtat extremum) & propter ipſam inanem laudem, non propter conſcientiam ſuam, ubi illis teſtis eſt Deus, bona operantibus;

[a] Sic MSS. melioris notæ. At vulgati habent, *hic eſt dictum, hoc annuntiabit juſtitiam ejus*.

CLASSIS III. AN. 412. 2. Cor. 1. 12.

ſed ſit in virginibus ſapientibus, ubi dicat quod ait Apoſtolus, *Nam gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* Hoc enim eſt oleum ferre ſecum, non à vendentibus emere, hoc eſt ab adulantibus. Adulatores namque laudem ſuam tamquam oleum venditant ſtultis. De hoc oleo dicitur in Pſalmo, (*Pſal. 140. 5.*) *Emendabit me juſtus in miſericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum.* Elegit à juſto miſericorditer reprehendi, & quodammodo colaphizari, quàm, ut ei caput in ſuperbiam [a] creſcat, peccatoris adulatione laudari.

75. Irridentium quippe reſponſio mihi videtur, cùm eis à ſapientibus virginibus dicitur, (*Matt. 25. 9.*) *Ite potiùs ad vendentes, & emite vobis:* ſicut in quodam libro Sapientiæ ſcriptum eſt, ubi contemtoribus dicit, (*Prov. 1. 26.*) *Et ego perditioni veſtræ ſuperridebo.* Illa autem reſponſione, qua petentibus oleum dictum eſt, *Ne fortè non ſufficiat nobis & vobis*, non deſperanter, ſed humiliter dictum eſt. Quis enim ſic præſumat de conſcientia ſua, ut certus ſit eam ſibi in judicio Dei poſſe ſufficere, niſi [b] miſericordes miſericorditer judicet? (*Jac. 2. 13.*) Judicium enim ſine miſericordia illi, qui non fecit miſericordiam. Ipſæ autem ſunt lampades accenſæ, opera ſcilicet bona, de quibus Dominus dicit, (*Matt. 5. 16.*) *Luceant* [c] *bona opera veſtra coram hominibus, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt.* Hucuſque pertendit intentio virginum ſapientium, ut ideo velint videri ab hominibus opera ſua bona, non quò ab eis laudentur ipſæ, ſed ut glorificetur Deus, à quo illis eſt quod bene operantur: ac per hoc interiori bono gaudent, quod eſt coram Deo, ubi [d] eleemoſyna in occulto, ut pater, qui videt in occulto, reddat. Et ideo non deficiunt lampades, quia interiori oleo vegetantur, id eſt intentione bonæ conſcientiæ, qua coram Deo fit in ejus gloriam, quidquid coram hominibus in bonis operibus lucet. At verò ſtultarum virginum hoc oleum non ſecum portantium deficiunt lampades, id eſt, non perſeveranter bona opera lucent, cùm laus humana fuerit ſubtracta, propter quam illa faciebant, hucuſque intentionem ſuam perducentes ut viderentur ab hominibus, non ut glorificaretur pater, qui in cælis eſt. Quæ intentio perennis eſt gloriæ, qua novit anima Deo ſe debere quod juſtificata eſt ad facienda bona opera, & ideo in illo non in ſe laudari amat. Unde alibi homo Dei cantat, (*Pſal. 33. 2.*) *In Domino laudabitur anima mea*, (*1. Cor. 1. 31.*) ut qui gloriatur, in Domino glorietur.

CAPUT XXXII. (*Matt. 25. 5.*)

76. SED quid eſt quod in eadem Evangelii lectione ſcriptum eſt, omnes ſponſo tardante dormiſſe? Somnum iſtum ſi intellexerimus, quòd velut tardante judicio, ad quod faciendum venturus eſt Chriſtus, (*Matt. 24. 12.*) abundante iniquitate caritas refrigeſcit, quomodo ibi ponemus virgines ſapientes, cùm potiùs in illis ſint de quibus dicitur, (*Ibid. 13.*) *Qui autem perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit?* Dictum eſt ergo, *Dormierunt omnes*; quia non tantùm ſtulti, qui propter humanam laudem bona operantur coram hominibus, verùm etiam ſapientes, qui hoc propterea faciunt ut laudetur Deus, experiuntur iſtam mortem. ex utroque enim genere moriuntur. Et iſta mors ſæpe in Scripturis dormitio dicitur, propter futuram reſurrectionem velut evigilationem. Hinc Apoſtolus dicit, (*1. Theſſ. 4. 12.*) *De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres:* & alio loco, (*1. Cor. 15. 6.*) *Ex quibus plures manent uſque adhuc, quidam autem dormierunt.* Et alia innumerabilia in hoc teſtimonia apertè per Scripturas utriuſque Teſtamenti reperiuntur. Unde & ille ait, (*Virgil. 6. Æneid.*) *Conſanguineus lethi ſopor.* Et ſi advertas, multa invenies etiam in ſæcularibus litteris, ubi mors ſomno comparatur. Significavit ergo Dominus futurum eſſe tempus, quo inter tribulationes & tentationes ſæculi hujus, jam jamque ejus exſpectaretur & ſperaretur adventus, tamquam propinquus atque imminens, ad quem ſe præparent, qui in ejus eſſe familia videntur. Hoc eſt enim quod ait, (*Matt. 25. 1.*) exiſſe obviam ſponſo & ſponſæ. Sponſo quidem Filio Dei: ſponſæ autem, ſive quia in eo corpore venturus eſt, quòd ſumſit ex virgine; ſive quia ipſa Eccleſia tunc clarior apparebit, ut ad univerſi corporis congregationem membra concurrant, quibus concurrentibus, ejus magnitudo monſtrabitur.

CAPUT XXXIII.

77. VIRGINES propter continentiam nuncupavit. Decem verò, id eſt quinque & quinque, propter numerum quo cenſentur corporis ſenſus, in quibus habitat continentia, cùm à voluptatibus turpibus & illicitis abſtinetur. Lampades, ſicut dictum eſt, bona ſunt opera, maximéque ad miſericordiam pertinentia; & ipſa quæ etiam coram hominibus lucet laudabilis converſatio. Sed magni intereſt, qua mentis intentione fiat: ideo dicit alias ſapientes, ſtultas alias. Sed hinc eas diſcernit, quòd ſtultæ non ſumſerunt oleum ſecum, ſapientes autem acceperunt oleum in vaſis ſuis, hoc eſt in cordibus ſuis, ubi fit ipſa participatio intimi ac ſuperni boni. Unde in Pſalmo quodam, cùm dictum eſſet, *Sacrificate ſacrificium juſtitiæ, & ſperate in Domino. Multi*, inquit, *dicunt, Quis oſtendit nobis bona?* (*Pſal. 4. 6.*) Deinde ut manifeſtaret cujus boni amore debeamus operari juſtitiam, hoc eſt ſacrificare ſacrificium juſtitiæ, [e] *Signatum eſt*, inquit, *in nobis lumen vultus tui Domine: dediſti lætitiam in corde meo.* Cujus boni aliquantùm participati, & pleniùs perfectiùſque participandi intentione, qui bene operatur, & laudabiliter etiam in conſpectu hominum converſatur, habet oleum ſecum, quo bona opera ejus etiam in conſpectu hominum lucentia non exſtinguuntur: quia non in eo caritas refrigeſcit abundante iniquitate, ſed perſeverat uſque in finem. Hoc oleum ſtultæ virgines non habent ſecum, quoniam ſibi tribuendo ſi quid boni operis faciunt, neceſſe eſt inflentur ſuperbiâ, & propter hoc vitium ſic laude delectentur humana, ut ejus gaudio, ſi quid boni agunt, fervere & lucere videantur.

CAPUT XXXIV.

78. TARDANTE *autem ſponſo, dormierunt omnes.* Non enim tunc veniet cùm ſperatur, ſed media nocte cùm valde obſcurum, id eſt occultum erit an veniat. Unde dicit, media nocte clamorem factum, (*Matt. 25. 6.*) *Ecce ſponſus venit, exite obviam ei.* Nimirum clamor iſte ipſa eſt tuba illa, quam commemorans Apoſtolus dicit, (*1. Cor. 15. 52.*) *Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti.* Tubæ nomine aliquod evidentiſſimum & præclariſſimum ſignum vult intelligi: quam (*1. Theſſ. 4. 16.*) vocem Archangeli & tubam Dei alio loco dicit.

[a] Eraſmo videbatur legendum, *craſſeſcat.* Sed libri omnes habent, *creſcat*: quo verbo alludit Auguſtinus ad illud proverbium, quod refert ſuperiùs in epiſt. 33 n. 5 *De homine*, ait, *quem falſa blanditia faciunt arrogantem, rectè etiam vulgò dicitur, Creuit caput.*

[b] Sic MSS. Vaticani & propè omnes ex noſtris. At editi, *niſi miſericors* &c.

[c] MSS ſex, *luceant opera veſtra coram hominibus, ut videant bona facta veſtra, & glorificent.*

[d] Sic MSS. plerique. At editi habent, *ubi eleemoſynam in occulto pater qui videt in occulto reddat.*

[e] Editi poſt, *juſtitiæ*, addunt, *& ſperate*, quod quidem abeſt à MSS.

[CLASSIS III. AN 412.] Quæ etiam vox ipſius Domini Jeſu Chriſti in Evangelio dicitur, [A] quam audient ij, qui in monumentis ſunt, & procedent. [Johan. 5. 28.] Surgunt ergo omnes virgines illæ, & ſapientes & ſtultæ, & aptant lampades ſuas, id eſt rationem præparant reddere de operibus ſuis.

79. Sed tunc in illius clamoris evidentiâ & reſurrectione mortuorum, quia nulla erit dubitatio jam inſtantis præſentiſque judicij, ſubtrahetur omne ſolatium laudis humanæ. Neque enim vacabit de alio diſceptare, vel de alio judicare, aut gratificari [B] atque ſuffragari alteri, quando unuſquiſque proprium onus portabit, & de ſuorum factorum reddenda ratione cogitabit. Ac per hoc feretur animus quidem virginum ſtultarum conſuetudine propria, ſed non inventis laudibus humanis deficiet. Neque [Pſal. 21. 26.] enim germanitus dixerunt, *Apud te laus mea*; vel, [Pſal. 33. 3.] *In Domino laudabitur anima mea*; aut in Domino gloriatæ ſunt, cùm ignorantes Dei juſtitiam, ſuam juſtitiam conſtituerent. [Rom. 10. 3.] Ac per hoc petunt à ſapientibus oleum, hoc eſt aliquam conſolationem; nec [C] inveniunt nec accipiunt, illis reſpondentibus ſe neſcire, utrùm vel ſibi ſufficiat ipſa conſcientia, qua exſpectant miſericordiam ſub illo judice, qui [Prov. 20. 9. ſec. LXX.] cùm in throno ſederit, quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato, [Jac. 2. 13.] niſi ſuperexſultet miſericordia judicio? quæ ſuper eos erit, qui miſericordiæ opera illâ intentione fecerunt, ut eorum miſereretur, à quo ſe [1. Cor. 4. 7.] ſciebant accepiſſe quod habebant; nec gloriabantur quaſi non acceperint, ſed per ſeipſos habue- [D] rint quo placerent; ſicut ſtulti qui & ſibi placent tamquam de bono à ſe ſibi parato, & ab adulantibus vel errantibus ita laudantur ac ſi ipſi ſint aliquid. [Galat. 6. 3.] *Qui autem putat ſe eſſe aliquid, cùm nihil ſit*, ſicut dicit Apoſtolus, *ſeipſum ſeducit. Opus autem ſuum probet unuſquiſque; & tunc in ſeipſo tantùm gloriam habebit, & non in altero*: hoc eſt portare oleum ſecum, non ex aliena laude dependere. Sed quam gloriam in ſe habebit, niſi [a] eum cui dicitur, [Pſal. 3. 4.] *Gloria mea & exaltans caput meum*: ut, quod ſæpe dicen- [E] dum eſt, [2. Cor. 1. 31.] qui gloriatur, in Domino glorietur.

80. Proinde ſapientia quæ in ſapientibus virginibus habitat, ſecundùm illud quod antè prædixit, cùm ait contemtoribus, & ſanam doctrinam accipere recuſantibus, [Prov. 1. 26.] *Et ego veſtræ perditioni ſuperridebo*; [Matt. 25. 9.] dicit ſtultis virginibus, *Ite potiùs ad vendentes, & emite vobis*: tamquam diceret, Ubi ſunt qui vos fallebant mendoſiſſimis laudibus, quando & à vobis fallebamini, quia in vobis non in Domino gloriabamini? [F] Quod autem dicit, *Et dum eunt emere, venit ſponſus; & quæ paratæ erant, intraverunt cum eo*, hoc mihi videtur intelligendum, quòd vitioſo cordis affectu inhiabunt inani gloriæ, quam vanæ mentis elatione ſectatæ ſunt. Et ipſe appetitus ſignificatus eſt in eo, quod dictum eſt, *Dum eunt emere, venit ſponſus; & introierunt cum eo ad nuptias, quæ paratæ erant*, hoc eſt quæ veram fidem, veramque pietatem corde geſtabant, qua poſſent contemperari numero ſocietatique ſanctorum, non in ſeipſis, ſed in Domino gloriantium, ut intrarent cum eis in il- [G] lud gaudium, de quo dicitur, *Intra in gaudium Domini tui*: ubi erit perfecta participatio incommutabilis boni, cujus modò velut arrha quædam per fidem tenetur, ut ſecundùm hanc gratiam vivamus, inquantum Deo, non nobis vivimus.

[CAPUT XXXV.] 81. PROINDE quod ſequitur, *Noviſſimè veniunt & reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine,* [A] [CLASSIS III. AN 412.] *aperi nobis*; non dictum eſt eas emiſſe oleum, & ſic veniſſe, neque enim jam erat unde; [Matt. 25. 11.] ſed miſericordiam ſerò quæſiſſe, cùm jam tempus judicandi eſſet, & probos à reprobis ſeparandi. Rectè autem illis reſpondetur, [Ibid. 12.] *Amen dico vobis, Neſcio vos.* Ille quippe hoc dicit, quem non latet aliquid. Sed, *Neſcio vos*, nihil aliud eſt quàm, Neſcitis me, quando de vobis potius eligitis [b] confidere, quàm de me. Cùm enim dicitur quòd nos cognoſcit Deus, cognitionem ſui nobis præſtat, [B] ut per hoc intelligamus, NE HOC QUIDEM NOBIS eſſe tribuendum, quòd nos ſcimus Deum, ſed eam quoque ſcientiam illius miſericordiæ tribuamus. Unde cùm quodam loco Apoſtolus diceret, [Gal. 4. 9.] *Nunc autem cognoſcentes Deum*, correxit, & ait, *Immo cogniti à Deo*: quid aliud volens intelligi, niſi quòd eos ipſe fecerit cognitores ſuos? Nemo autem cognoſcit Deum, niſi qui intelligit illum eſſe ſummum atque incommutabile bonum, cujus participatione fit bonus. quod in [C] hujus Pſalmi concluſione poſitum eſt, [Pſal. 21. 32.] *Annuntiabunt juſtitiam ejus populo qui naſcetur, quem fecit Dominus.* Inde eſt & illud quod in alio Pſalmo, [Pſal. 99. 3.] *Ipſe fecit nos, & non ipſi nos.* Hoc enim non ad eam naturam, qua homines ſumus, cujus naturæ idem ipſe creator eſt, qui cæli & terræ, ſiderum omniumque animantium; ſed ad illud potiùs referendum eſt, quod Apoſtolus ait, [Eph. 2. 10.] *Ipſius enim ſumus figmentum creati in Jeſu Chriſto in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.*

[D] [CAPUT XXXVI. Epilogus] 82. ARBITROR tibi ſatis eſſe ſolutas tuas quinque quæſtiones, dum in iſta mea veluti ſexta immorarer, quam mihi propoſui *de gratia novi Teſtamenti*, propter quam [Johan. 1. 14.] Verbum caro factum eſt, id eſt, qui Filius Dei erat, homo factus eſt, naturam ſuſcipiendo noſtram, non amittendo ſuam: per quod & nobis recipientibus eum poteſtas daretur, ut qui eramus homines, filij Dei fieremus participatione incommutabilis boni in melius commutati, non ad temporalem felicitatem, ſed ad vitæ æternæ, quæ [E] ſola beata eſt, adoptionem. Unde placuit etiam propheticum Pſalmum percurrere, cujus primum verſum in paſſione commemoravit, oſtendens quomodo nos Deus derelinquat, & quo alio modo non recedat à nobis, ad bona æterna nos colligens, temporalia verò aliquando utiliter tribuens, & aliquando utiliter ſubtrahens; ut eis non hærere diſcamus, ne contemta luce interiore, quæ ad novam pertinet vitam, (unde etiam Pſalmus iſteipſe *pro ſuſceptione matutina*, tamquam pro luce nova, nomen [F] accepit) in exteris tenebris libenter habitemus, unde in exteriores mittuntur, qui ex iſtis exteris non ſe ad interiora convertunt; ne diabolo & angelis ejus ſociati, extrema damnatione puniamur. Intelligentes igitur peregrinationem noſtram in hac vita, mundo crucifigamur, extendentes manus in latitudinem bonorum operum, & longanimitate uſque in finem perſeverantes, atque habentes cor ſurſum, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens, [Coloſſ. 3. 1. 2.] totumque hoc non nobis, ſed illius miſericordiæ tri- [G] buentes, cujus profunda judicia omnem ſcrutatorem fatigant. Hæc eſt enim non inaniter fabuloſa, ſed utiliter verax latitudo, longitudo, altitudo, profundum, unde perveniamus etiam ad ſupereminentem ſcientiam caritatis Chriſti, & impleamur in omnem plenitudinem Dei.

[CAPUT XXXVII.] 83. Scio autem quàm non ſupervacanea ſolli-

[a] Editi, *niſi eum*. MSS. *niſi eum*.

[b] Bad. Am. & Er. *confideraret*. At cæteri libri, *confidere*.

[Clasſis III. An. 412.] citudine, per hanc occaſionem quæſtionum mihi abs te propoſitarum novi Teſtamenti gratiam tibi voluerim copioſiùs commendare. Habet enim adverſarios, qui ejus profunditate turbati, non Deo tribuere, ſed potiùs ſibi volunt arrogare quòd boni ſunt. Nec tales ſunt, quos facilè contemnas; ſed continenter viventes, atque in bonis operibus laudabiles: nec falſum Chriſtum ſicut Manichæi alijque plurimi hæretici, ſed eumdem verum æqualemque Patri & coæternum, veraciterque hominem factum, & veniſſe credentes, & venturum exſpectantes; [Rom. 10. 3.] ſed tamen ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam conſtituere volentes. Neque enim fruſtra Dominus, [Matt. 25. 10 13.] cùm & illas commemoraret, quæ ſecum intraverunt ad nuptias, & illas contra quas januas clauſit, & quibus reſpondit, *Neſcio vos*, utraſque virgines dixit, propter continentiam; & quinque propter concupiſcentiam carnis edomitam, quinario præditam ſenſu; ornatas utraſque lampadibus, propter bonorum operum bonæque converſationis in conſpectu hominum luculentiſſimam laudem; utraſque obviam ſponſo euntes, propter exſpectationem qua Chriſti ſperatur adventus: ſed tamen alias ſapientes, alias ſtultas, quòd ſapientes oleum acceperunt in vaſis ſuis, ſtultæ autem hoc non ferebant ſecum: in tam multis pares, hoc ſolo eas diſpares demonſtrat, hoc ſolo diverſa eis & contraria nomina imponit.

84. Quid enim tam conjunctum quàm virgines & virgines, quinque & quinque lampadibus ornatæ, obviam ſponſo euntes & iſtæ & illæ? Et quid tam contrarium quàm ſapientes & ſtultæ? videlicet quòd iſtæ oleum in vaſis, hoc eſt intelligentiam gratiæ Dei portant in cordibus ſuis, ſcientes quòd [Sap. 8. 21.] nemo poſſit eſſe continens niſi Deus det, & hoc ipſum ſapientiæ deputantes, ſcire cujus hoc donum ſit: illæ autem largitori omnium bonorum gratias [Rom. 1. 21. 22.] non agentes, evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor earum, dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtultæ factæ ſunt? De quibus ſanè nullo modo nunc deſperandum eſt, antequam dormiamus. Sed ſi ita dormierint, cùm factus fuerit clamor ille, quo adeſſe jam nuntiabitur ſponſus, & evigilantes, hoc eſt reſurgentes remanſerint foris: non quia virgines non ſunt, ſed quia neſcientes unde habeant quod ſunt, ſtultæ virgines ſunt, meritóque foris erunt, quia internæ affectum gratiæ non ſecum ferunt.

85. Quando tales ergo repereris, non tibi perſuadeant inanitatem vaſorum ſuorum, ſed tu eis potiùs plenitudinem. Unde ait Apoſtolus, *Quiſquis ſe putat aliquid ſcire, nondum ſcit quemadmodum oportet ſcire*. Et mox oſtendens quid dixerit, *Quiſquis* [1. Cor. 8. 2. 3.] *autem*, inquit, *diligit Deum, hic cognitus eſt ab illo*. Nec ſic dicere voluit, cognovit eum, ſed dicendo, *cognitus eſt ab illo*, expreſſiùs voluit commendare, etiam hoc ab illo nobis eſſe, ut eum diligamus. [Rom. 5. 5.] Caritas enim Dei diffunditur in cordibus noſtris, non per nos ipſos, ſed per Spiritum-ſanctum qui datus eſt nobis. Necesse est autem ut parum diligat Deum, qui non ab illo, ſed à ſeipſo bonum ſe arbitratur effectum: unde autem fieri poteſt ut talis non in ſeipſo, ſed in Domino glorietur? Qui [1. Cor. 1. 31.] enim gloriatur quòd ſit bonus, in illo debet gloriari, à quo factus eſt bonus: ac per hoc qui ſe à ſemetipſo factum bonum arbitratur, conſequens eſt, ut in ſeipſo non in Domino glorietur. Omnis autem intentio gratiæ novi Teſtamenti, qua ſurſum cor habemus, (quia omne datum optimum, & omne [Jac. 1. 17.] donum perfectum de ſurſum eſt,) id agit ne ſimus ingrati: atque in ipſa gratiarum actione nihil aliud agitur, niſi ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Habes librum, etſi prolixum, tamen quantum exiſtimo non ſuperfluum. Sed ama etiam eccleſiaſticas legere litteras, & non multa invenies, quæ requiras ex me, ſed legendo & ruminando, ſi etiam purè Dominum largitorem bonorum omnium depreceris, omnia quæ cognitione digna ſunt, aut certè plurima, ipſo magis inſpirante, quàm hominum aliquo commonente perdiſces. Quamquam etiam ipſo, quo forinſecùs bene admonentem judicio non errante approbamus, quid aliud quàm internum lumen, magiſtrum nos habere teſtamur?

EPISTOLA CXLI.*

[* Aliàs CLII. quæ autem 141 erat, nunc 264.]

Ad populum factionis Donatianæ. quomodo illorum epiſcopi in Carthaginenſi collatione convicti ſint. Itaque nunc demum redeant ad Eccleſiæ catholicæ communionem.

Silvanus Senex, Valentinus, [a] Aurelius, Innocentius, Maximinus, Optatus, Auguſtinus, Donatus, & ceteri epiſcopi de concilio [b] Zertenſi ad Donatiſtas.

1. Cum in auribus noſtris fama crebreſceret, hoc vobis veſtros epiſcopos dicere, [Scripta die 14 Junij an. 412] * Cognitorem præmio fuiſſe corruptum, [* Marcellinum] ut contra eos ſententia proferretur; vos autem iſta facilè credere, ac propterea multos veſtrûm adhuc nolle adquieſcere veritati: placuit nobis, cogente Domini caritate, ex concilio noſtro hæc ad vos ſcripta dirigere, quibus primitus admoneremini illos vobis victos atque convictos hæc mendacia jactare: qui etiam in ſuo Mandato, quod pro illa collatione fecerunt, & ſuis nominibus atque ſubſcriptionibus firmaverunt, nos illic traditores & perſecutores ſuos eſſe dicentes, in falſitate atque mendacio manifeſtiſſimo detecti atque convicti ſunt; ita ut volentes gloriari de multitudine coëpiſcoporum ſuorum, inter aliquorum abſentium nomina etiam mortui nomen infererent: & cùm quæreretur ubi eſſet, ſubita perturbatione cæcati, ipſi eum confiterentur in itinere defeciſſe. Et cùm interrogarentur, quomodo potuerit apud Carthaginem ſubſcribere, qui in itinere jam defecerat, vehementiùs perturbati, alio mendacio ſe obligaverunt, reſpondentes eum à Carthagine redeuntem fuiſſe defunctum, de quo mendacio exire omnino minimè potuerunt. Ecce quibus creditis vel de antiqua traditione, vel de Cognitoris corruptione, qui Mandatum ſuum, ubi nobis objecerunt crimen traditionis, non potuerunt conſcribere ſine crimine falſitatis. Proinde quæ maximè neceſſaria credidimus, his litteris tamquam breviario collecta inſe-

[a] *Aurelij* nomen hîc exhibent epiſtolæ hujus exemplaria. At ipſum omittunt codices omnes in lib. 2 Retract. c. 40. ubi hanc eamdem epiſtolam à ſe ſcriptam recognoſcit Auguſtinus, licèt non nullam privato ipſius nomine; *quia*, inquit, *in concilio Numidiæ omnibus, qui ibi eramus, hoc fieri placuit*, ut ſcilicet per brevem epiſtolâ docerentur Donatiſtæ quid in Carthaginenſi collatione geſtum ſit, ne à ſuis ipſorum epiſcopis, rem aliter atque habuerat narrantibus, ſeducerentur ulteriùs.

[b] Lov. *de Concilio Certenſi*. Codices duo Vaticani, *Zertenſi*. At alij propè omnes MSS. necnon editi Bad. Am. & Er. habent, *de concilio Zertenſi*: quam lectionem probatam intelligimus viris quibuſdam eruditis, qui civitatem aliam in Numidia Cirtenſem quæ Conſtantina vocabatur, & aliam Zertenſem fuiſſe colligunt ex collatione Carthaginenſi, ubi præter Conſtantinenſem epiſcopum Fortunatum, Zertenſes alij duo Gaudentius & Saluſtius recenſentur.

ruimus, ne fortè ad magna Geſtorum volumina vel pervenire non facilè poſſitis, vel ea legere laborioſum putetis.

2. Carthaginem venimus & nos & epiſcopi veſtri, & quod priùs nolebant, & indignum eſſe dicebant, in unum convenimus. Electi ſunt ex nobis & ex ipſis, ſeptem hinc, & ſeptem inde, qui pro cauſſa omnium loquerentur. Electi ſunt alij ſeptem hinc, & ſeptem inde, cum quibus, ubi opus erat, conſilium pertractarent. Electi ſunt quatuor hinc & quatuor inde, qui Geſtis conſcribendis cuſtodes eſſent, ne infalſatum aliquid ab aliquo diceretur. Dati ſunt etiam à nobis & ab ipſis notarij quatuor hinc, & quatuor inde, ut bini cum exceptoribus judicis alternarent, ne aliquis noſtrûm ſe dixiſſe aliquid cauſſaretur, quod non fuiſſet exceptum. Huic tantæ diligentiæ etiam illud eſt additum, ut & nos & ipſi, quemadmodum ipſe judex, verbis noſtris ſubſcriberemus, ne quiſquam diceret in illis Geſtis aliquid vel poſtea fuiſſe corruptum. Cùm enim adhuc viventibus eis, qui ſubſcripſerunt, innotuerint eadem Geſta omnibus locis, in quibus oportet ut innoteſcant; ſic etiam ad poſteros confirmata veritas perdurabit. Nolite ergo eſſe ingrati tantæ miſericordiæ Dei, quæ per iſtam diligentiam vobis miniſtrata eſt. Nulla excuſatio jam remanſit, nimiùm dura, nimiùm diabolica ſunt hominum corda, quæ adhuc tantæ manifeſtationi veritatis obſiſtunt.

3. Ecce epiſcopi partis veſtræ, quos omnes elegerunt, ut pro omnibus loquerentur, conati ſunt, quantum potuerunt, ut omnino ipſa cauſſa non ageretur, propter quam tantus numerus epiſcoporum utriuſque partis de univerſa Africa, & de tam longinquis locis Carthaginem venerat. Et cùm omnis anima ſuſpenſa exſpectaret in tanta collectione quid ageretur, illi vehementer inſtabant ut nihil ageretur. Quare hoc? niſi quia cauſſam ſuam malam ſciebant, & facillimè ſe poſſe vinci, ſi ageretur, dubitare non poterant? Ipſe ergo animus eorum, quo timebant ne cauſſa ageretur, jam victos eos eſſe monſtrabat. Si enim extorquerent quod volebant, ut jam collatio ipſa non fieret, nec diſputationibus noſtris veritas appareret; redeuntes à Carthagine, quid vobis erant reſponſuri, quid demonſtraturi? Credo prolaturi erant Geſta, & dicturi vobis, Nos inſtabamus ut cauſſa non ageretur, illi inſtabant ut ageretur. Vos exſpectatis videre quid egerimus: ecce legite ubi eos vicimus, ut nihil ageremus. Fortè & vos reſponderetis, ſi cor haberetis, Nihil ergo acturi, ut quid iſtis? vel potiùs qui nihil egiſtis, ut quid rediſtis?

4. Denique poſteaquam non potuerunt efficere quod conati ſunt, id eſt ut cauſſa non ageretur; ipſa actio demonſtravit quid timuerint, quando in omnibus victi ſunt. Confeſſi ſunt enim contra Eccleſiam catholicam, quæ toto terrarum orbe diffunditur, nihil ſe habere quod dicerent; quia divinis ſanctarum Scripturarum teſtimoniis oppreſſi ſunt, quibus Eccleſia deſignatur incipiens ab Jeruſalem creviſſe per loca, in quibus Apoſtoli prædicaverunt, & nomina eorumdem locorum in ſuis epiſtolis & Actis conſcripſerunt, & inde diffundi per ceteras gentes. Contra iſtam Eccleſiam ſe non habere cauſſam manifeſta voce profeſſi ſunt, ubi eſt evidentiſſima in nomine Dei noſtra victoria. Cùm enim confirmant Eccleſiam, cui nos communicare, ipſos autem non communicare manifeſtum eſt, olim ſe victos eſſe teſtantur; & vobis ſi ſapiatis, apertiſſimè indicant quid dimittere, & quid tenere debeatis, non ea falſitate, qua vobis non ceſſant adhuc uſque mentiri, ſed illa veritate quam victi coacti ſunt confiteri.

5. Quisquis ergo ab hac catholica Eccleſia fuerit ſeparatus, quantumlibet laudabiliter ſe vivere exiſtimet, hoc ſolo ſcelere quod à Chriſti unitate disjunctus eſt, non habebit vitam; ſed ira Dei manet ſuper eum. Quiſquis autem in hac Eccleſia bene vixerit, nihil ei præjudicant aliena peccata; quia *unuſquiſque* in ea *proprium onus portabit*, ſicut Apoſtolus dicit. Et *quicumque* in ea *corpus Chriſti manducaverit indignè, judicium ſibi manducat & bibit*. nam etiam hoc ipſe Apoſtolus ſcripſit. Cum autem dicit, *judicium ſibi manducat*, ſatis oſtendit, quia non alteri judicium manducat, ſed ſibi. Hoc nos egimus, & oſtendimus, & obtinuimus, quia communio malorum non maculat aliquem participatione ſacramentorum, ſed conſenſione factorum. Nam ſi in factis malis non eis quiſque conſentiat; portat malus cauſſam ſuam & perſonam ſuam, nec præjudicat alteri, quem in conſenſione mali operis ſocium non habet criminis.

Ivo p. 2. c. 109. & Gratian. 23. q. 4. 31 quæ à catholica.

Gal. 6. 5.

1. Cor 11. 29.

6. Hoc etiam ipſi voce apertiſſima coacti ſunt confiteri, non tunc quando iſta dicebamus, ſed poſtea cùm aliud ageretur. Nam cùm ventum fuiſſet ad cauſſam etiam Cæciliani, quam nos ab Eccleſiæ cauſſa diſtinguebamus, ut ſi fortè malus eſſet inventus, ipſum anathematizaremus, non tamen propter ipſum Eccleſiam Chriſti relinqueremus, cui per malam ſuam cauſſam præjudicare non poſſet: cùm ergo etiam ad ipſam Cæciliani cauſſam ventum fuiſſet, & legiſſent illi concilium * Carthaginenſe, ubi recitabant ſeptuaginta plus minùs epiſcoporum ſententias contra Cæcilianum abſentem prolatas: reſpondimus eis, ſic non obeſſe illud epiſcoporum concilium abſenti Cæciliano, quemadmodum non obfuit plurium epiſcoporum partis Donati concilium * abſenti Primiano, quando eum in Maximiani cauſſà plus minùs centum epiſcopi damnaverant. Tunc illi nominatâ cauſsâ Maximiani, unde ſciunt ſe etiam quos damnaverant, in honore integro ſuſcepiſſe, & baptiſmum in ſacrilego Maximiani ſchiſmate datum ſe confirmaſſe, & non deſtruxiſſe; & in ſua Bagaitana * ſententia, qua eos damnaverunt, quibuſdam qui in ipſo ſchiſmate fuerunt, dilationem dediſſe, & dixiſſe quòd eos non polluerint ſacrilegi ſurculi Maximiani plantaria: iſta ergo cauſſa poſteaquam eorum aures percuſſit, expaveſcentes & perturbati, & obliti unde ſuperiùs contra nos contendebant, continuò dixerunt, *Nec cauſſa cauſſæ, nec perſona perſonæ præjudicat*: & confirmaverunt verbis ſuis quod nos antea de Eccleſia dicebamus, quia non ſolùm Catholicæ tranſmarinæ, contra quam ſe confeſſi ſunt non habere quod dicerent, verùm etiam Catholicæ Africanæ, quæ illi unitatis communione conjungitur, cauſſa & perſona Cæciliani, qualiſcumque fuiſſet, præjudicare non poſſet; ſi Maximianus, qui cum ceteris ſocus ſuis Primianum damnavit; ſi etiam Felicianus, qui ſimul Primianum damnavit, & poſtea in cauſſa Primiani à Donati parte damnatus eſt, non præjudicat parti Donati, cui modò epiſcopus, ſicut antea fuerat, receptus adjungitur; ſi etiam ipſis ſociis ſuis Maximianus non præjudicat, quibus iſti dilationem dederunt, di-

* an. 312. habitum à factioſis.

* Cabarſuſſitanum an. 393 cujus epiſtola ſynodica in Enarrat. in Pſal. 36.

* an. 394. pronuntiata, quæ habetur in lib. 3. cont. Creſcon. c. 53.

Classis III an. 412.

centes eos ab illo, cum quo fuerunt, non fuiſſe pol- A
lutos, quia *nec cauſſa cauſſæ præjudicat, nec perſona perſonæ.*

7. Quid ergo quæritis amplius? Multis quidem verbis ſuperfluis Geſta oneraverunt; & quia non potuerunt efficere ut cauſſa non ageretur, hoc fecerunt multùm loquendo, ut quod actum eſt difficilè legeretur. Sed debent vobis etiam iſta eorum pauca verba ſufficere, ne propter neſcio quæ, neſcio quorum hominum crimina, oderitis unitatem catholicæ Eccleſiæ: quia ſicut ipſi dixerunt, rele- B
gerunt, ſubſcripſerunt, *Nec cauſſa cauſſæ præjudicat, nec perſona perſonæ.* Nam & in ipſa cauſſa Cæciliani, quam licèt ad Eccleſiæ cauſſam non pertinentem, tamen defendendam ſuſcepimus, ut etiam ibi calumniæ manifeſtarentur ipſorum, apertiſſimè victi ſunt, nihilque eorum quæ in Cæcilianum intendebant, probare potuerunt. Inſuper etiam de criminibus traditionis nos epiſcopalia * Geſta protulimus, unde recitavimus aliquos eorum epiſcoporum, qui ſententias in abſentem dixerant C
Cæcilianum, manifeſtiſſimos fuiſſe traditores. Contra ipſa Geſta illi, quia non habebant quod dicerent, falſa eſſe dixerunt; ſed nullo modo probare potuerunt.

* Cirtenſis Conc. an 305. habiti, quæ exſtant in lib 3. cont Creſcon. c. 27.

8. Inſuper etiam confeſſi ſunt, vel potiùs pro magna gloria profeſſi ſunt, Cæcilianum apud Conſtantinum Imperatorem à ſuis præceſſoribus accuſatum. Et addiderunt mendacium, quòd illis accuſantibus fuerit ab Imperatore damnatus. Ecce & hinc victi ſunt, unde vobis ſolent nebulas erroris D
offundere, concitantes nobis invidiam, & in odium veſtrum nos adducentes, quia Eccleſiæ cauſſam apud Imperatores agimus. Ecce majores eorum de quorum nominibus gloriantur, Eccleſiæ cauſſam egerunt apud Imperatorem, perſequuti ſunt accuſando Cæcilianum apud Imperatorem, damnatum dixerunt. Jam non vos ſeducant vaniſſimis & mendaciſſimis verbis: redite ad cor veſtrum, timete Dominum, cogitate veritatem, relinquite falſitatem. Quidquid enim jam paſſi fueritis imperialibus E
legibus, quod non pro juſtitia, ſed pro iniquitate patimini, non poteritis dicere ideo nos eſſe injuſtos, quia ſic vobiſcum agi non debuit, ut Imperator vos ab iſta iniquitate compeſceret. Epiſcopi enim veſtri confeſſi ſunt majores ſuos ſic egiſſe cum Cæciliano, quomodo vobiſcum agi non vultis. Et tamen quòd Cæcilianum apud Imperatorem perſequuti fuerint, etiam ipſis confitentibus & profitentibus ſatis conſtitit: quòd autem Cæcilianus fuerit ab Imperatore damnatus, omnino non con- F
ſtitit: immo etiam conſtitit, eum accuſantibus & perſequentibus majoribus eorum, & bis * numero priùs ab epiſcopis, & ab ipſo poſtea Imperatore fuiſſe purgatum. Hoc etiam ipſi confirmaverunt, talia poſtea, quaſi pro cauſſa ſua, proferendo, ut magis contra ipſos eſſe invenirentur, & pro cauſſa Cæciliani etiam illa, quæ protulerunt, recitarentur. Quoſcumque ergo accuſare voluerunt, nullis certis documentis probare potuerunt. Quidquid autem nos & pro Eccleſiæ cauſſa, & pro Cæciliani G
cauſſa diximus, & verbis ſuis & lectionibus à ſe prolatis etiam ipſi confirmaverunt.

* Primùm in Romano Concilio, tum in Arelatenſi.

9. Nam protulerunt primò codicem Optati, unde quaſi probarent Cæcilianum ab Imperatore damnatum: qui codex cùm contra illos legeretur, & magis oſtenderet Cæcilianum fuiſſe purgatum, ab omnibus riſi ſunt. Sed quia ipſe riſus non potuit ab exceptoribus excipi, verbis ſuis apud Acta riſos ſe eſſe teſtati ſunt. Iterum recitaverunt & protulerunt libellum Imperatori Conſtantino à ſuis majoribus datum, ubi queſti ſunt, quòd eos memoratus Imperator graviter perſequeretur; ac ſic eodem libello manifeſtarunt ſe apud Imperatorem à Cæciliano fuiſſe ſuperatos, falſumque eſſe quod dixerant, eum ab Imperatore damnatum. Tertiò protulerunt litteras ejuſdem Conſtantini ad vicarium
B Verinum datas, ubi eos graviter deteſtatur, & propterea dicit de exſilio relaxandos, & furori ſuo dimittendos, quia jam Deus cœperat in illos vindicare: ac ſic etiam iſtis Imperatoris litteris confirmaverunt ſe falſum dixiſſe, quòd Cæcilianus ab Imperatore damnatus ſit; cùm potiùs Imperator ipſos à Cæciliano victos eſſe monſtraverit, quando eos vehementer exſecratus, ideo juſſit ut de exſilio dimitterentur, ut Deo judice, ſicut & jam cœperant, punirentur.

Classis III. an. 412.

C 10. Poſtea Felicis Aptungenſis ordinatoris Cæciliani cauſſam in medium miſerunt, dicentes eumdem Felicem fuiſſe traditorem, à quo Cæcilianus fuerat ordinatus: & ejuſdem Conſtantini Imperatoris pro Cæciliano contra ſeipſos litteras protulerunt, ubi ad Proconſulem ſcripſit, ut ad Comitatum ſuum mitteretur Ingentius. Iſte autem Ingentius confeſſus fuerat in cognitione Æliani proconſulis ª falſum ſe feciſſe adversùs Felicem Cæciliani ordinatorem. Dicebant ergo iſti non ſine cauſſa vo-
D luiſſe Imperatorem ut ad ſe mitteretur Ingentius, niſi quia Cæciliani adhuc cauſſa pendebat: & conabantur immittere ſuſpicionem vaniſſimam, quòd poſteaquam Ingentius ad Comitatum directus eſt, tunc Imperator contra Cæcilianum potuerit judicare, & illud judicium ſuum quod nos recitaveramus, ubi inter partes cognoverat, Cæcilianumque purgaverat, ſententiâ poſteriore reſcindere. Sed dicebatur eis, ut hoc potiùs legerent; & nihil omnino proferebant. Illæ autem * litteræ Impe-
E ratoris, quibus ad ſe mitti juſſit Ingentium, quas contra ſeipſos pro Cæciliano recitaverunt, hoc continent, quod Ælianus proconſul, in cauſſa Felicis audientiam præbuerit competentem, eumdemque Felicem à crimine traditionis innocentem fuiſſe conſtiterit. Sed Ingentium ad Comitatum ſuum propterea jubere tranſmitti, ut illis qui ibi erant, & diurnis diebus eum interpellare non deſinebant, apparere & intimari poſſet, & fruſtra eos Cæciliano invidiam comparare, & adversùs eum violenter in-
F ſurgere voluiſſe.

* Exſtant in epiſt. 88. n. 4.

11. Quis eos crederet iſta contra ſe recitaſſe pro nobis, niſi Dei omnipotentis nutu factum eſſet, ut non ſolùm verba eorum Geſtis tenerentur, ſed etiam manus ſubſcribentium legerentur? Nam & ordinem conſulum & dierum, qui Geſtis expreſſus eſt, ſi quis nunc diligenter advertat, inveniet primò Cæcilianum epiſcopali judicio fuiſſe purgatum. Deinde non multo pòſt Felicis Aptungenſis cauſſa ab Æliano proconſule examinata eſt, ubi eum conſtitit in-
G nocentem: in qua cauſſa ad Comitatum mitti juſſus eſt Ingentius. Et longè poſtea ipſe Imperator cauſſam inter partes cognovit atque finivit: in qua cognitione Cæcilianum innocentem, illos autem calumnioſiſſimos judicavit. In quo ordine conſulum & dierum ſatis oſtenditur fallaciter eos & calumnioſè dixiſſe, quòd Imperator miſſo ad Comi-

ª MSS plerique, *falſam feciſſe.* ſupple, epiſtolam. vide ſuperiùs epiſt. 88. n. 4.

Classis III. An. 412.

tatum Ingentio, judicium ſuum mutavit; & Cæ- A
cilianum, quem priùs purgaverat, poſtea condem-
navit. Non ſolùm autem nihil de hac re legere po-
tuerunt, & contra ſeipſos tanta legerunt, ſed etiam
per ordinem conſulum evidentiùs convincuntur,
poſt cauſſam Felicis proconſulari judicio termina-
tam, in qua juſſum eſt, ut ad Comitatum Ingen-
tius mitteretur, nec parvo intervallo, ſed longè
poſtea memorati Imperatoris judicio inter partes
habito, Cæcilianum fuiſſe purgatum.

12. Non ergo vobis dicant, quia præmio cor- B
rupimus judicem. Quid enim aliud ſolent victi ho-
mines dicere? Aut ſi aliquid dedimus judici, ut
contra illos pro nobis pronuntiaret; ipſis quid de-
dimus, ut contra ſe pro nobis tanta non ſolùm di-
cerent, verùm etiam recitarent? An fortè volunt
ut eis apud vos gratias agamus, quia cùm dicant ju-
dicem præmio à nobis eſſe corruptum; ipſi tam
multa, quæ pro nobis contra ſeipſos dixerunt & re-
citaverunt, gratis nobis omnia præſtiterunt? Aut
certè ſi propterea dicunt quòd nos vicerint, quia C
meliùs egerunt cauſſam Cæciliani quàm nos, hoc
planè credite illis. Nos enim duas lectiones pro illo
ſufficere putaveramus: illi autem quatuor protule-
runt.

13. Sed quid pluribus litteras oneramus? Si
vultis nobis credere, credite; & teneamus pariter
unitatem, quam jubet & diligit Deus. Si autem
nobis non vultis credere, Geſta ipſa legite, aut vo-
bis ut legantur admittite, & an vera ſint quæ ſcripſi-
mus vobis, ipſi probate. Si autem nihil horum fa- D
cere vultis, & manifeſtiſſima veritate convictam
partis Donati falſitatem adhuc ſequi deſideratis,
mundi ſumus à pœna veſtra, quando vos ſerò po-
ſtea pænitebit. Si verò id quod vobis præſti-
tit Deus non contemſeritis, & poſt cauſſam tam
diligenter actam, & tam diligenter manifeſtatam,
perverſam conſuetudinem relinquentes, paci Chri-
ſti & unitati conſenſeritis, de veſtra correctione
gaudebimus: & ſacramenta Chriſti, quæ in ſacri-
legio ſchiſmatis ad judicium habetis, utilia & ſalu- E
bria vobis erunt, cùm in catholica pace habueritis
1. Pet. 4. 8. caput Chriſtum, ubi caritas cooperit multitudinem
a, peccatorum. Hæc ad vos ſcripſimus [a] xviij. cal.
Julias, piiſſimo Honorio Auguſto IX. cos. ut quan-
do poſſunt ad quoſque veſtrûm iſtæ litteræ per-
venirent.

EPISTOLA CXLII. *

* Aliàs CCLVII. qua autem 142. erat, nunc in Appendice eſt 27.

Auguſtinus Saturnino & Eufrati presbyteris, aliiſque cle- F
ricis, gratulans de ipſorum reditu ad Eccleſiam, eoſque in
ejus communione confirmans; & hortans ut eccleſiaſtica
officia, pro ſuo quiſque gradu, fideliter exſequantur.

Dominis dilectiſſimis fratribus presbyteris SA-
TURNINO & EUFRATI, & clericis qui
vobiſcum ſunt, ad unitatem Chriſti pacemque
converſis, AUGUSTINUS epiſcopus in Do-
mino ſalutem.

Scripta eod. eodem tempore.

1. LÆTIFICAVIT nos veſter adventus: G
ſed non vos abſentia noſtra contriſtet. In
illa enim Eccleſia ſumus, quæ propitio

Deo, licèt uſquequaque porrecta, & toto orbe
diffuſa ſit, unum tamen corpus eſt magnum unius
capitis magni, quod caput ejus eſt ipſe Salvator, Eph. 5. 23.
ſicut Apoſtolus dicit. De hujus autem capitis glori- Coloſ. 1. 18
ficatione, quæ poſt ejus reſurrectionem futura fue- Pſal. 56. 12.
rat, tanto antè Propheta prædixit, *Exaltare ſuper*
cælos Deus; & quia illo ſuper cælos exaltato Eccle-
ſia ejus omnem terram copioſâ fecunditate fuerat
impletura, conſequenter idem Pſalmus adjunxit,
& ſuper omnem terram gloria tua. Proinde dilectiſſi-
mi ſtabili mente & firmiſſimo corde, ſub tam ex-
celſo capite, in tam glorioſo corpore perſiſtamus,
in quo invicem membra ſumus. Unde etſi remotiſ-
ſimis terris mea longinqua eſſet abſentia, in illo ſi-
mul eſſemus, à cujus corporis unitate recedere
non debemus. Si enim nos una domus haberet, uti-
que ſimul eſſe diceremur: quanto magis ſimul ſu-
mus, cùm in uno corpore ſimul ſumus? Quamquam
etiam in una domo nos eſſe Veritas ipſa teſtatur;
quoniam ſancta Scriptura, quæ corpus Chriſti eſſe
dicit Eccleſiam, ipſa itidem dicit, Eccleſiam eam-
dem eſſe domum Dei.

2. Sed hæc domus non orbis terræ uno angulo
ædificatur, ſed per omnem terram. Unde ille Pſal- Pſal. 95. 1.
mus, in cujus titulo legitur, *Quando domus ædifi-*
cabatur poſt captivitatem, ſic incipit: *Cantate Do-*
mino canticum novum, cantate Domino omnis terra.
In vetuſtate quippe veteris hominis, orbem terræ
diabolus captivaverat; poſt hanc captivitatem cùm Eph. 4. 22.
ædificatur domus, renovatio fidelium ſignificatur Pſal. 56. 12.
in homine novo. Unde dicit Apoſtolus, *Exſuite vos*
veterem hominem, & induite eum, qui ſecundùm
Deum creatus eſt: & quia hoc per omnem terram
fit in unitate catholica; ſicut in alio Pſalmo dictum Pſal. 95. 1.
eſt, *& ſuper omnem terram gloria tua*; ſic in iſto
cùm dictum eſſet, *Cantate Domino canticum novum*,
ut demonſtraretur quando domus ædificatur in iſto
cantico novo, continuò ſubjunctum eſt, *Cantate*
Domino omnis terra. Operarios autem, per quos
iſta tam magna domus ædificatur, idem Pſalmus
exhortatur, cùm conſequenter dicit, *Bene nuntia-*
te de die ex die ſalutare ejus, annuntiate in gentibus
gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. &
paulò poſt dicit, *Afferte Domino patriæ gentium,*
afferte Domino gloriam & honorem. Quæ ſit hæc
domus, id eſt Eccleſia catholica, alio loco [b] dixi. b

3. His atque hujuſmodi teſtimoniis, tantæ
hujus domus, quæ in tota Scriptura tam multa re-
periuntur, ita ceſſerunt inimici ejus, ut fateren-
tur contra Eccleſiam tranſmarinam, quam ta-
men catholicam eſſe confeſſi ſunt, ſe cauſſam
non habere. Huic nos communicamus ut con-
jungi mereamur membris Chriſti, & compagi-
nem corporis ejus fideliſſimæ caritatis ample-
ctamur affectu. Quoniam in Eccleſiæ hujus uni-
tate quicumque malè vixerit, *ſibi judicium man-*
ducat & bibit, ſicut Apoſtolus dicit. Quicumque
autem bene vivit, non ei præjudicat aliena cauſſa,
& aliena perſona. Sic etiam illi cùm de cauſſa Ma-
ximiani urgerentur, ore ſuo coacti ſunt confiteri,
quia *Nec cauſſa cauſſæ, nec perſona perſonæ præjudi-*
cat. Solliciti tamen invicem ſumus pro nobis, tam-
quam unius corporis membra; ut quicumque adju-

[a] Unus è Vaticanis MSS. *xiv. Kal. Julij.* Mox in editis legebatur, *piiſſimo Honorio Auguſto VIII. Coſ.* mendosè, uti animadvertit Baronius. Quippe Honorij conſulatus octavus incidit in annum Chriſti 409. At iſthæc epiſtola ſcripta fuit anno proximè ſequenti poſt Carthaginenſem collationem, adeoque an. 412. qui eſt Honorij Coſ nonus. favent MSS. octo, è quibus aliqui habent, VIIII. alij, *nono Coſ.*

[b] Apud Lov. ſic legebatur, *alio loco, id eſt in reſponſione prima contra Petilianum dixi. Pro pace Chriſti redite ad Eccleſiam, quæ non damnavit incognita; ſi pro pace Donati placuit revocare damnata.* quæ verba ex lib. 1. cont. Petiliani litt. cap. 13. perperam hic inſerta expungi oportuit.

Classis III. An. 412.

vante Domino, ad horreum futurum pertinemus, interim in area ſimul paleam toleremus, ne propter illam futuro igni deſtinatam, nos aream Dominicam deſeramus.

4. Agite fideliter, & hilariter Eccleſiaſtica officia, quæ ad vos pertinent, pro gradibus veſtris, & miniſterium veſtrum ſinceriter adimplete propter illum Deum, ſub quo conſervi ſumus, & cui rationem de noſtris actibus reddituros nos eſſe cogitamus. Unde abundare debent in vobis miſericordiæ viſcera, quia judicium ſine miſericordia erit illi, qui non fecerit miſericordiam. Ac per hoc, & pro illis orate nobiſcum, qui adhuc contriſtantur, ut ſanetur carnalis animi infirmitas, ex diuturna conſuetudine collecta atque contracta. Nam quis non intelligat quàm bonum ſit & jocundum fratres habitare in unum, ſi ſanas fauces iſta jocunditas tangat, unde reſpuat amaritudinem diviſionis mens, quæ diligit dulcedinem caritatis? Potens eſt autem & miſericors Deus, quem pro illis oramus, ut quibuſlibet occaſionibus etiam ipſos adtrahat ad ſalutem. Dominus vos in pace conſervet.

Jac. 2. 13.

EPISTOLA CXLIII.*

* Aliàs VII. quæ autem 143 erat, omnes 188.

Paucis reſpondet ad quæſtionem ex divinis libris propoſitam à Marcellino. Tum explicat locum taxatum ex libris ſuis de libero arbitrio; *declarans in primis quantum ſuis ſcriptis tribui velit: eademque occaſione varias de animarum origine quæſtiones perſtringens. Poſtremò rejicit cujuſdam (puta Voluſiani) dubitationem, qui ideo non credebat Mariam virginem peperiſſe, quod id numquam alias factum ſit.*

Domino eximio, & meritò inſigni, multúmque cariſſimo filio MARCELLINO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta an. 412.

1. EPISTOLAM tuam, quam per ſanctum fratrem & coëpiſcopum meum Bonifacium accepi, quæſivi, cùm reſcriberem, nec inveni. Recolui tamen te in ea quæſiſſe, quomodo invenerint magi Pharaonis, conversâ in ſanguinem totâ aquâ Ægypti, unde ſimile aliquid facerent. Quæ duobus modis ſolvi quæſtio ſolet: Sive quòd marina aqua potuerit offerri; ſive (quod eſt credibilius) quia in ea regione, in qua erant filij Iſraël, iſtæ plagæ non fiebant. Hoc enim quibuſdam Scripturæ illius locis apertiſſimè expreſſum, admonet, etiam ubi non dictum eſt, quid intelligi debeat.

2. Illæ autem litteræ tuæ, quas presbyter Urbanus adtulit, habent quæſtionem mihi propoſitam ex libris non divinis, ſed meis, quos ſcripſi *de libero arbitrio*. In talibus autem quæſtionibus non multùm laboro, quia etſi defendi ſententia mea liquidâ ratione non poteſt, mea eſt; non ejus auctoris, cujus ſenſum improbare fas non eſt, etiam cùm eo non intellecto, hoc inde ſentitur, quod improbandum eſt. Ego proinde fateor me ex eorum numero eſſe conari, qui proficiendo ſcribunt, & ſcribendo proficiunt. Unde ſi aliquid vel incautiùs, vel indoctiùs à me poſitum eſt, quod non ſolùm ab aliis, qui videre id poſſunt, meritò reprehendatur, verùm etiam à meipſo; quia & ego ſaltem poſtea videre debeo, ſi proficio: nec mirandum eſt, nec dolendum; ſed potiùs ignoſcendum atque gratulandum, non quia erratum eſt, ſed quia improbatum. Nam NIMIS PERVERSE ſeipſum amat, qui & alios vult errare, ut error ſuus lateat. Quanto enim melius & utilius, ut ubi ipſe erravit, alij non errent, quorum admonitu errore careat: quod ſi noluerit, ſaltem comites erroris non habeat. Si enim mihi Deus quod volo præſtiterit, ut omnium librorum meorum quæcumque mihi rectiſſimè diſplicent, opere aliquo ad hoc ipſum inſtituto, colligam atque demonſtrem; tunc videbunt homines, quàm non ſim acceptor perſonæ meæ.

3. Vos autem qui me multùm diligitis, ſi talem aſſeritis adversùs eos, quorum malitiâ, vel imperitiâ, vel intelligentiâ reprehendor, ut me nuſquam ſcriptorum meorum erraſſe dicatis, fruſtra laboratis, non bonam cauſſam ſuſcepiſtis, facilè in ea me ipſo judice ſuperamini. Quoniam non mihi placet, cùm à cariſſimis meis talis eſſe exiſtimor, qualis non ſum. Profectò enim non me, ſed pro me alium ſub meo nomine diligunt, ſi non quod ſum, ſed quod non ſum diligunt. Nam in quantum me noverunt, vel de me verum credunt, ego ab eis diligor: in quantum autem mihi tribuunt, quod in me non cognoſcunt, * alium talem qualem me putant, pro me diligunt. Romani maximus auctor Tullius eloquij, *Nullum umquam verbum*, inquit de quodam, *quod revocare vellet, emiſit*. Quæ quidem laus, quamvis præclariſſima videatur, tamen credibilior eſt de nimiùm fatuo, quàm de ſapiente perfecto. Nam & illi quos vulgò moriones vocant, quanto magis à ſenſu communi diſſonant, magiſque abſurdi & inſulſi ſunt, tanto magis nullum verbum emittunt, quod revocare velint: quia dicti mali, vel ſtulti, vel incommodi pænitere, utique cordatorum eſt. Sed ſi in bonam partem accipiatur, ut quempiam talem fuiſſe credamus, qui cùm ſapienter omnia loqueretur, nullum umquam verbum, quod revocare vellet, emiſit: hoc potiùs de hominibus Dei, qui Spiritu ſancto acti loquuti ſunt, quàm de illo quem ſic Cicero laudat, ſaluberrima pietate credendum eſt. Ab hac ego excellentia tam longè abſum, ut ſi nullum verbum quod revocare vellem protulero, fatuo ſim quàm ſapienti ſimilior. Illius quippe ſcripta ſummâ ſunt auctoritate digniſſima, qui nullum verbum, non quod revocare vellet, ſed quod revocare deberet, emiſit. Hoc quiſquis nondum eſt aſſequutus, ſecundas habeat partes modeſtiæ, quia primas non potuit habere ſapientiæ: quia non valuit omnia non pænitenda diligenter dixiſſe, pæniteat quæ cognoverit dicenda non fuiſſe.

4. Cùm ergo non ſicut quidam cariſſimi mei putant, nulla vel pauca, ſed potiùs plura fortaſſe quàm etiam maledici opinantur verba dixerim, quæ mallem revocare, ſi poſſem, non mihi Tulliana illa blanditur ſententia, qua dictum eſt, *Nullum umquam verbum, quod revocare vellet, emiſit*: ſed angit me planè Horatiana ſententia, *Neſcit vox miſſa reverti*. Hinc eſt quòd periculoſiſſimarum quæſtionum libros, *de Geneſi* ſcilicet, & *de Trinitate*, diutiùs teneo quàm vultis & fertis: ut ſi non potuerint niſi habere aliqua, quæ meritò reprehendantur, ſaltem pauciora ſint, quàm eſſe poſſent, ſi præcipiti feſtinatione inconſultiùs ederentur. Vos enim, ut veſtræ indicant litteræ, (nam hoc mihi etiam ſanctus frater & coëpiſcopus meus ſcripſit Florentius) ideo ut edantur urgetis, quò poſſint à me, dum in hac carne vivo, defendi, cùm vel ab inimicis mordentibus, vel etiam ab amicis parum intelligentibus, fortaſſe in quibuſdam cœperint accuſari. Quod

* MSS. plerique, *quod in me non cognoſcunt, me mentiendo diligunt.*

utique

CLASSIS III. AN. 412.

utique propterea dicitis, quia non putatis eſſe in eis aliquid, quod vera poſſit ratione culpari. Alioquin non me ad eorum editionem, ſed ad diligentiorem emendationem potiùs hortaremini. Ego autem judices veros, & veritate ſeveros magis intueor, inter quos & meipſum primitus conſtituere volo; ut ad illos ea tantùm reprehendenda perveniant, quæ à me, quamvis ſeduló perſcrutante, minimè videri potuerunt.

5. Quæ cùm ita ſint, hoc tamen quod in tertio libro *de libero arbitrio*, cùm de ſubſtantia rationali agerem, ſic à me poſitum eſt ut dicerem, *In corporibus autem inferioribus anima poſt peccatum ordinata regit corpus ſuum, non omni modo pro arbitrio, ſed ſicut leges univerſitatis ſinunt*, diligenter advertant, qui putant me aliquid de anima humana velut certum ſtatuiſſe atque fixiſſe, quòd vel ex parentibus per propaginem veniat, vel in actibus vitæ ſuperioris atque cæleſtis peccaverit, ut corruptibili carne mereretur includi: & videant ſic à me verba fuiſſe perpenſa, ut retento eo quod certum habeo, poſt peccatum primi hominis natos eſſe atque naſci ceteros homines in carne peccati, cui ſanandæ venit in Domino ſimilitudo carnis peccati, ita omnia ſonarent, ut nulli præjudicarent opinioni quatuor illarum, quas poſtea digeſſi atque diſtinxi, non confirmans aliquam, ſed interim quod agebam ſequeſtrata illarum diſcuſſione determinans, ut quæcumque illarum vera eſſet, Deus ſine dubio laudaretur.

6. Sive enim ex illa una omnes animæ propagentur, ſive ſingillatim in ſingulis fiant, ſive extrà creatæ mittantur, ſive in corpora ſponte mergantur; proculdubio creatura iſta rationalis, id eſt humanæ animæ natura, in corporibus inferioribus, hoc eſt terrenis, poſt peccatum ordinata regit corpus ſuum, non omni modo pro arbitrio, [a] interim quod conſtat peccatum primi hominis. Non enim dictum eſt, poſt peccatum ſuum, aut poſtea quàm peccavit; ſed dictum eſt, *poſt peccatum*: ut quodlibet poſtea, ſi fieri poſſet, diſcuſſa ratio declararet, ſive peccatum ejus, ſive peccatum parentis carnis ejus; rectè dictum intelligeretur quod dictum eſt, *poſt peccatum in inferioribus corporibus ordinata regit corpus ſuum, non omni modo pro arbitrio*, quia & caro concupiſcit adversùs ſpiritum, & ingemiſcimus gravati, & corpus quod corrumpitur, aggravat animam: & quis omnia enarret carnalis infirmitatis incommoda? quæ utique non erunt, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, ut abſorbeatur mortale à vita. Tunc itaque ſpiritale corpus reget omni modo pro arbitrio; nunc verò non omni modo, ſed ſicut leges univerſitatis ſinunt, per quas conſtitutum eſt, ut corpora orta occidant, & aucta ſeneſcant. Nam illius primi hominis anima, ante peccatum etiamſi nondum ſpiritale corpus, ſed animale, tamen pro arbitrio regebat. Poſt peccatum autem, id eſt poſtea quàm peccatum in illa carne commiſſum eſſet, ex qua deinceps propagaretur caro peccati, anima rationalis ſic eſt in inferioribus corporibus ordinata, ut non omni modo pro arbitrio regat corpus ſuum. Quòd ſi nondum adquieſcunt in parvulis, qui nulla adhuc peccata propria commiſerunt, jam tamen eſſe carnem peccati, quia & huic ſanandæ, cùm baptizantur, neceſſaria eſt medicina, ſimilitudo illa carnis peccati; nec ſic iſtis verbis noſtris habent quod ſuccenſeant. Conſtat quippe, niſi fallor, eamdem carnem, etiamſi non vitio, ſed naturâ infirma eſt, tamen poſt peccatum cœpiſſe naſci: quia neque ita creatus eſt Adam, neque aliquem genuit ante peccatum.

[Gal. 5. 17. — 2. Cor. 5. 4. — Sap. 9. 15.]

7. Quærant ergo alia, quæ rectè reprehendant, non ſolùm in aliis feſtinantiùs editis, verùm etiam in his ipſis libris meis *de libero arbitrio*. Neque enim eos inventuros nego unde mihi beneficium conferant, quoniam ſi illi, quòd jam in multorum manus exierunt, corrigi non poſſunt, ego certè quoniam vivo adhuc, poſſum. Hæc autem verba tam cautè à me poſita, ut nulli de animæ exortu quatuor illarum opinioni rationive præſcriberem, hi tantùm reprehendant, qui reprehendendam putant eamdem ipſam de re tam obſcura cunctationem meam: contra quos me non defendo, quòd rectè faciam in hac quæſtione cunctari, cùm omnino non dubitem & immortalem eſſe animam, non ita ut Deus, qui ſolus habet immortalitem, ſed modo quodam ſui generis; & eam eſſe creaturam, non ſubſtantiam Creatoris, & ſi quid aliud de natura ejus certiſſimum teneo. Sed quia hoc me facere compellit de animæ exortu caliginoſiſſimæ quæſtionis obſcuritas, manum potiùs porrigant confitenti, & quidquid illud eſt noſſe cupienti; & doceant, ſi poſſunt, vel oſtendant, ſi quid de hac re vel certa ratione didicerunt, vel apertiſſimo divino eloquio crediderunt. Si enim ratio contra divinarum Scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta ſit, fallit veri ſimilitudine; nam vera eſſe non poteſt. Rurſus ſi manifeſtiſſimæ certæque rationi velut Scripturarum ſanctarum objicitur auctoritas; non intelligit, qui hoc facit, & non Scripturarum illarum ſenſum, ad quem penetrare non potuit, ſed ſuum potiùs objicit veritati: nec quod in eis, ſed quod in ſeipſo velut pro eis invenit, opponit.

[1. Tim. 6. 16.]

8. Exempli gratiâ: Diligenter attende quod dicam. Scriptum eſt prope finem libri, qui vocatur *Eccleſiaſtes*, cùm de ſolutione hominis, quæ fit per mortem iſtam, qua dirimitur anima à corpore, Scriptura loqueretur, *Et convertatur pulvis in terram, ſicut fuit; & ſpiritus revertatur ad Deum, qui dedit eum*. Sententia hujus auctoritatis proculdubio certa eſt, nec quemquam decipit falſitate: ſed ſi quiſpiam voluerit eam ſic interpretari, ut inde animarum propaginem, quod ex illa una, quam Deus primo homini dedit, omnes ceteræ veniant, conetur adſtruere; videtur illi ſuffragari, quod ibi de carne dictum eſt pulveris nomine, (nam utique pulvis & ſpiritus nihil aliud hoc loco quàm anima & caro intelligitur,) ut eo modo affirmet animam reverti ad Deum, quòd ſit de traduce illius animæ, quam primo homini dedit Deus, quemadmodum convertitur caro in terram, cùm ſit etiam ipſa de traduce illius carnis, quæ in primo homine de terra facta eſt: ac ſic contendat, ex hoc quod de carne notiſſimum eſt, debere nos credere illud quod de anima occultum eſt. De traduce quippe carnis non ambigitur, ſed de animæ ambigitur. Utrumque autem ita poſitum eſt in hoc teſtimonio, velut ſingula ſingulis parili ratione reddantur: caro ſcilicet convertatur in terram ſicut fuit; inde enim ſumta eſt, quando factus eſt primus homo: & ſpiritus revertatur ad Deum, qui dedit

[Eccle. 12. 7.]

[a] MSS. Gallicani quatuor, *pro arbitrio, interim quod conſtat poſt peccatum* &c. Sic etiam quatuor Vaticani, niſi quòd ex his duo carent voce, *interim*. Quidam codices habent, *quod conſtat peccato* &c. Alii verò ceteris verbis omiſſis, *non omni modo pro arbitrio, Non enim dictum eſt* &c.

Classis III. An 412. Gen. 2. 7.

eum, quando inſufflavit in faciem hominis, quem finxerat, flatum vitæ, & factus eſt homo in animam vivam, ut deinceps ex utraque re utriuſque rei propago decurreret.

9. Verumtamen ſi illud eſt verum, quòd animas non ex illa una propagatas, ſed alibi creatas ſingulis ſingulas Deus dat, etiam huic ſententiæ congruit quod dictum eſt, *Spiritus revertatur ad Deum, qui dedit eum.* Solæ ergo reliquæ duæ opiniones videntur excludi; quia ſi fierent in ſingulis hominibus animæ propriæ, cùm creantur, non putatur dici debuiſſe, *Spiritus revertatur ad Deum, qui dedit eum*, ſed ad Deum, qui fecit eum. *Dedit* enim veluti ſic ſonat, quaſi jam extrà fuerit quod dari poſſet. Deinde quod dictum eſt, *revertatur ad Deum*, urgent verbo & premunt, dicentes, Quomodo revertetur, ubi numquam antea fuerit? Potiùs enim dici debuiſſe aſſerunt, & ad Deum vel pergat, vel vadat ad Deum, quàm revertatur ad Deum, ſi numquam illic antea ſpiritus iſte fuiſſe credendus eſt. Item quomodo animæ ſponte labantur in corpus, cùm ſcriptum ſit, *dedit eum*, non tam in promtu eſt explicare. Ac per hoc, ut dixi, duæ iſtæ opiniones ſub verbis hujus teſtimonij laborant. Una, qua putantur ſingulæ quæque animæ in ſingulis ſuis corporibus fieri; alia, qua putantur in corpora ſponte demergi. Duabus autem illis, ſive de traduce illius unius veniant, ſive antea jam creatæ & apud Deum conſtitutæ, ſingulis corporibus dentur, ſine labore verba iſta coaptantur.

10. Et tamen ſi aſſertores ejus ſententiæ, qua creduntur animæ in ſuis ſingulis corporibus fieri, affirment ita eſſe dictum de ſpiritu, qui pro anima poſitus eſt, *Deus dedit eum*, quemadmodum rectè dicitur dediſſe nobis oculos, vel aures, vel manus, vel quodlibet aliud, quæ membra unque non extrà jam fecerat, & alicubi repoſita habebat, quæ cùm opus eſſet, daret, hoc eſt adderet & adjungeret; ſed illic ea fecit in corpore, cui dediſſe illa dicitur: quid ei reſpondeatur non video, niſi fortè alia vel teſtimonia proferantur, vel certa ratio unde iſta opinio refellatur. Itemque illi qui putant animas in corpora ſponte defluere, ſic accipiunt dictum, *Deus dedit eum*, quomodo dictum eſt, *Tradidit illos Deus in concupiſcentiam cordis eorum.* Proinde unum verbum relinquitur, quod dictum eſt, *revertatur ad Deum*, quo pacto accipi poſſit reverti, ubi antè non fuit, ſi animæ in ſuis quæque corporibus fiunt, quo ſolo verbo una illarum quatuor anguſtatur opinio. Sed neque propter hoc unum verbum temerè exiſtimo illam ſententiam eſſe refutandam, ne fortè poſſit oſtendi aliquo genere locutionis, quo ſancta Scriptura uti ſolet, hoc quoque rectè dici potuiſſe, ut reverti intelligatur ad Deum ſpiritus creatus, tamquam ad auctorem à quo creatus eſt, non tamquam ad eum apud quem primitus fuit.

Rom. 1. 24.

11. Hæc ideo ſcripſi, ut quiſquis illarum quatuor de anima ſententiarum aliquam voluerit adſtruere atque defendere, talia proferat, vel de Scripturis in auctoritatem eccleſiaſticam receptis, quæ non poſſint aliter accipi; ſicuti eſt, quòd Deus hominem fecit: vel rationem tam certam, ut contradictio aut nulla exſiſtat, aut inſaniæ ſimilis meritò judicetur; velut ſi quiſquam dicat, nec veritatem cognoſcere, nec falli quemquam poſſe niſi viventem. Neque enim ut videamus quàm hoc ſit verum, Scripturarum auctoritas neceſſaria eſt, ac non ſenſus ipſe communis ita verum eſſe perſpicua ratione proclamat, ut quiſquis contradixerit, dementiſſimus habeatur. Hoc ſi in iſta obſcuriſſima quæſtione, quæ de anima eſt, præſtare aliquis poteſt, adjuvet imperitiam meam. quòd ſi non poteſt, non culpet cunctationem meam.

12. De virginitate autem ſanctæ Mariæ, ſi hoc quod ſcripſi non perſuadet fieri potuiſſe, neganda ſunt omnia quæ mirabiliter in corporibus acciderunt. Quòd ſi propterea non creditur, quia ſemel factum eſt, quære ab amico, quem hoc adhuc movet, utrùm nihil inveniatur in litteris ſæcularibus, quod & ſemel factum ſit, & tamen creditum non fabuloſa vanitate, ſed ſicut exiſtimant, hiſtorica fide, quære obſecro te. Si enim tale aliquid in illis litteris inveniri negaverit, admonendus eſt: ſi autem faſſus fuerit, ſoluta quæſtio eſt.

EPISTOLA CXLIV. *

Auguſtinus Cirtenſibus à factione Donatiſtarum converſis ad Eccleſiæ catholicæ ſocietatem gratulatur: admonens ut hoc divino tribuant muneri.

* Aliàs CXXX. quæ autem 144 erat, nunc 145.

Dominis honorabilibus & meritò ſuſcipiendis, cariſſimis ac deſideratiſſimis fratribus in omni honorum gradu, CIRTENSIBUS, AUGUSTINUS epiſcopus.

Scripta circ. hoc tempus.

1. SI id quod in veſtra civitate nos graviter contriſtabat, abſumtum eſt, ſi duritia cordis humani reſiſtens manifeſtiſſimæ & quodammodo publicæ veritati ejuſdem veritatis vi evicta eſt, ſi ſapit dulcedo pacis, unitatiſque caritas non jam reverberat oculos ſaucios, ſed ſanos illuſtrat ac vegetat; non ſunt hæc opera noſtra, ſed Dei: non hæc humanis operibus omnino tribuerem, nec ſi cùm apud vos eſſemus, tanta converſio multitudinis nobis loquentibus & hortantibus proveniret. Hoc agit ille, & efficit, qui per miniſtros ſuos rerum ſignis extrinſecùs admonet, rebus autem ipſis per ſeipſum intrinſecùs docet. Nec ideò pigriùs moveri nos oportet ad viſendos vos, quoniam quidquid in vobis laudabile eſt factum, non à nobis, ſed ab illo factum eſt, qui facit mirabilia ſolus. Multo enim alacriùs debemus accurrere ad ſpectanda opera divina quàm noſtra: quia & nos ſi quid boni ſumus, opus illius non hominum ſumus: unde Apoſtolus dixit, *Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat; ſed qui incrementum dat Deus.*

1. Cor. 3. 7.

2. Xenocrates Polemonem, ut ſcribitis, & nos ex * illis litteris recordamur, de fruge temperantiæ diſputando, non ſolùm ebrioſum, verùm etiam tunc ebrium, ad mores alios repentè convertit. Quamquam ergo ille, ſicut prudenter & veraciter intellexiſtis, non Deo fuerit adquiſitus, ſed tantùm à dominatu luxuriæ liberatus: tamen ne idipſum quidem, quod melius in eo factum eſt, humano operi tribuerim, ſed divino. Ipſius namque corporis, quod eſt infimum noſtrum, ſi qua bona ſunt, ſicut forma & vires & ſalus, & ſi quid ejuſmodi eſt, non ſunt niſi ex Deo creatore ac perfectore naturæ; quanto magis animi bona donare nullus alius poteſt? QUID enim SUPERBIUS vel ingratius cogitare poteſt humana vecordia, ſi putaverit cùm carne pulcrum faciat Deus hominem, animo caſtum ab homine fieri? Hoc in libro Chriſtianæ ſapientiæ ſic ſcriptum eſt, *Cùm ſcirem*, inquit, *quia*

* Editi, *ex illius litteris*. At MSS. habent, *ex illis* &c.

CLASSIS III. AN. 412. Sap. 8. 21. *nemo eſſe poteſt continens, niſi Deus det; & hoc ipſum erat ſapientiæ ſcire cujus eſſet hoc donum.* Polemo ergo, ſi ex luxurioſo cootinens factùs ita ſciret cujus eſſet hoc donum, ut eum abjectis ſuperſtitionibus gentium piè coleret; non ſolùm continens, ſed etiam veraciter ſapiens & ſalubriter religioſus exſiſteret: quod ei non tantùm ad præſentis vitæ honeſtatem, verùm & ad futuræ immortalitatem valeret. Quanto minùs igitur mihi arrogare debeo converſionem iſtam veſtram, vel populi veſtri, quam modò nobis nuntiaſtis, quæ me oec loqnente, nec ſaltem præſente, proculdubio divinitus facta eſt, in quibus veraciter facta eſt. Hoc itaque præcipuè cognoſcite, hoc piè humiliterque cogitate. Deo, fratres, Deo gratias agite; Deum timete, ne deficiatis; amate, ut proficiatis.

3. Si autem adhuc quoſdam amor hominis occultè ſegregat, & timor hominis fallaciter congregat; obſervent qui tales ſunt, quoniam Deum cui nuda eſt humana conſcientia, nec teſtem fallunt, nec judicem fugiunt. Si quid autem illos de quæſtione ipſius unitatis, pro ſuæ ſalutis ſollicitudine permovet, boc ſibi quantum exiſtimo juſtiſſimum extorqueant, ut de catholica Eccleſia, id eſt toto orbe diffuſa, potiùs id credant, quod divinæ Scripturæ dicunt, non quod linguæ bumanæ maledicunt. De ipſa verò diſſenſione, quæ inter bomines orta eſt, (qui qualeſlibet fuerint, non utique præjudicant promiſſis Dei, qui dixit ad Abraham, *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes*, quod creditum eſt cùm audiretur prædictum, & negatur cùm videtur impletum,) hoc tantùm interim breviſſimum, & niſi fallor invictiſſimum cogitent, aut actam eſſe iſtam cauſſam in eccleſiaſtico tranſmarino judicio, aut non eſſe actam. Si acta ibi non eſt, innocens eſt Chriſti ſocietas per omnes tranſmarinas gentes, cujus ſocietatis nos communione gaudemus, & ideo ab eis innocentibus utique ſacrilega diremtione ſeparantur. Si verò acta eſt ibi iſta cauſſa, quis non intelligat, quis non ſentiat, quis non videat, eos in ea victos, quorum inde communio ſeparata eſt? Eligant ergo utrùm malint credere, quod pronunnaverunt eccleſiaſtici cognitores, an quod murmurant victi litigatores. Adversùs iſtam complectionem dictu breviſſimam, intellectu facillimam, adtendite pro veſtra prudentia diligenter, quàm nihil ſobrium reſponderi poſſit, & tamen malus Polemo magis ebrietate inveterati erroris evertitur. Date veniam prolixiori fortaſſis epiſtolæ quàm jucundiori; verumtamen, ut arbitror, utiliori quàm blandiori, Domini honorabiles & meritò ſuſcipiendi, cariſſimi ac deſiderantiſſimi fratres. De adventu autem noſtro ad vos, utrorumque deſiderium Deus impleat. Quanto enim caritatis ardore accendamur ad viſendos vos, verbis explicare non poſſumus; ſed vos benignè credere minimè dubitamus.

(Gen. 26. 4)

EPISTOLA CXLV. *

* Aliàs CXLIV. quæ autem 145. erat, nunc 148.

Anaſtaſio reſcribens Auguſtinus docet, non per legem ſed per gratiam, neque timore ſed caritate impleri juſtitiam.

Domino fratri ſancto & deſiderabili ANASTASIO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circ. an. 412. aut 413.

1. SALUTANDI ſinceritatem tuam fidiſſima occurrit occaſio, honorabilium ſervorum Dei, fratrum noſtrorum Lupicini & Concordialis, per quos etiamſi non ſcriberem, poſſet caritas tua omnia, quæ apud nos aguntur, addiſcere. Scio enim quantum nos in Chriſto diligas, quia & tu ſcis quantum in illo viciſſim diligaris à nobis: & ideo non dubitavi te contriſtari potuiſſe, ſi eos vidiſſes ſine litteris meis, quos à nobis profectos, & tanta nobis familiaritate conjunctos ignorare non poſſes: ſimul etiam quia reſcriptorum debitor fui. Nam ex quo ſumſi epiſtolam tuam, niſi nunc primùm reſcripſiſſe me neſcio. Tantis enim curis obſtricti & diſtenti ſumus, ut etiam hoc neſciam.

2. Vobis autem quemadmodum ſit, & utrùm vobis aliquam requiem, quantum in hac terra poteſt, Dominus præſtiterit, valde noſſe cupimus; quoniam ſi glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra; (1. Cor. 12. 26.) atque ita plerumque contingit, ut dum aliquos fratres noſtros in quantulacumque requie conſtitutos, in mediis noſtris anxietatibus cogitamus, non parva ex parte recreemur, tamquam & nos in ipſis quietiùs tranquilliúſque vivamus. Quamvis etiam cùm moleſtiæ in hujus vitæ fragilitate crebreſcunt, æternam requiem nos deſiderare compellunt. MUNDUS quippe iſte periculoſior eſt blandus quàm moleſtus, & magis cavendus cùm ſe illicit diligi, quàm cùm admonet cogitque contemni. Nam cùm omnia quæ in illo ſunt, concupiſcentia ſint carnis & concupiſcentia oculorum & ambitio ſæculi; (1 Johan. 2. 17.) ſæpe etiam iis qui talibus ſpiritalia, inviſibilia, æterna præponunt, inſerit ſe terrenæ ſuavitatis affectus, & delectationibus ſuis noſtra comitatur officia. Quanto enim ſunt cantari futura meliora, tanto ſunt infirmitati violentiora præſentia. (2. ſent. diſt. 26 cap. Ceterum.) Et utinam ij qui ea videre & gemere noverunt, vincere & evadere mereantur. quod ſine Dei gratia nullo modo voluntas implet bumana, quæ nec libera dicenda eſt, quamdiu eſt vincentibus & vincientibus cupiditatibus ſubdita. A quo enim quis devictus eſt, huic & ſervus addictus eſt. (2. Pet. 2. 19.) &, *Si vos Filius liberaverit*, ait ipſe Dei Filius, *tunc verè liberi eritis*. (Johan. 8. 36.)

3. Lex itaque docendo & jubendo quod ſine gratia impleri non poteſt, homini demonſtrat ſuam infirmitatem, ut quærat demonſtrata infirmitas Salvatorem, à quo ſanata voluntas poſſit, quod infirma non poſſet. Lex igitur adducit ad fidem, fides impetrat Spiritum * largiorem, diffundit Spiritus caritatem, implet caritas Legem. (* Beda vulgatam 2. Cor. 1. habet, largitorem.) Ideo Lex pædagogus vocatur, (Galat. 3. 24.) ſub cujus minaciſſima ſeveritate qui invocaverit nomen Domini, ſalvus erit. (Joel. 2. 32.) Quomodo autem invocabunt in quem non crediderunt? (Rom. 10. 14.) Proinde ne littera ſine ſpiritu occidat, Spiritus vivificans credentibus & invocantibus datur, (2. Cor. 3. 6.) caritas verò Dei diffunditur in cordibus noſtris per Spiritum-ſanctum qui datus eſt nobis, (Rom. 5. 5.) ut fiat quod idem Apoſtolus dicit, *Plenitudo Legis caritas*. (Rom. 13. 10.) Ita bona eſt Lex illi, qui eâ legitimè utitur: (1. Tim. 1. 8.) utitur autem legitimè, qui intelligens quare ſit data, per ejus comminationem confugit ad gratiam liberantem. Huic gratiæ, qua juſtificatur impius, quiſquis ingratus velut ad Legem implendam de ſuis viribus fidit, ignorans Dei juſtitiam, & ſuam volens conſtituere, juſtitiæ Dei non eſt ſubditus: (Rom. 10. 3.) ac per hoc fit ei Lex non abſolutionis adjutorium, ſed vinculum criminis. Noo quia Lex malum eſt, ſed quia *peccatum*, ſicut ſcriptum eſt, *per bonum* talibus *operatur mortem*. (Rom. 7. 13.) Per mandatum enim graviùs delinquit, qui per mandatum ſcit quàm malum ſit, quod admittit.

4. INANITER autem PUTAT VICTOREM SE ESSE PECCATI, qui pœnæ timore non peccat; quia etſi non impletur foris negotium malæ cupiditatis, ipſa tamen mala cupiditas intus

CLASSIS III. AN. 415.

eſt hoſtis. Et quis coram Deo innocens invenitur, qui vult fieri quod vetatur, ſi ſubtrahas quod timetur? Ac per hoc in ipſa voluntate reus eſt, qui vult facere quod non licet fieri, ſed ideo non facit, quia impunè non poteſt fieri. Nam quantum in ipſo eſt, mallet non eſſe juſtitiam peccata prohibentem atque punientem. Et utique ſi mallet non eſſe juſtitiam, quis dubitaverit quòd eam ſi poſſet auferret? Ac per hoc quomodo juſtus eſt, juſtitiæ talis inimicus, ut eam ſi poteſtas detur præcipientem auferat, ne comminantem vel judicantem ferat? INIMICUS ergo JUSTITIÆ EST, qui pœnæ timore non peccat: amicus autem erit, ſi ejus amore non peccet. tunc enim verè timebit peccare. Nam qui gehennas metuit, non peccare metuit, ſed ardere. Ille autem peccare metuit, qui peccatum ipſum ſicut gehennas odit. Ipſe eſt timor [Pſal. 18. 10.] Domini caſtus permanens in ſæculum ſæculi. Nam ille timor pœnæ, tormentum habet, & non eſt in [1. Johan. 4. 18.] caritate, eumque perfecta caritas foras mittit.

5. Tantum porrò quiſque peccatum odit, quantum juſtitiam diligit, quod non poterit Lege terrente per litteram, ſed Spiritu ſanante per gra- [Rom. 6. 19. Beda vulgatus ibidem.] tiam. Tunc fit quod Apoſtolus admonet, *Humanum dico, propter infirmitatem carnis veſtræ: Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra deſervire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem; ſic nunc exhibete membra veſtra deſervire juſtitiæ in ſanctificationem.* Quid enim eſt, Sicut illud, ita & hoc, niſi Quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, ſed ipſius libido voluptaſque peccati; ſic ad juſtè vivendum non vos ſupplicij metus urgeat, ſed ducat delectatio caritaſque juſtitiæ? Et hæc quidem, quantum mihi videtur, nondum eſt perfecta, ſed quodammodo adulta juſtitia. Neque enim fruſtra præmitteret, *Humanum dico, propter infirmitatem carnis veſtræ*, niſi quia plus aliquid dicendum fuit, ſi jam illi ferre potuiſſent. Plus quippe ſervitutis debetur juſtitiæ, quàm peccato ſolent homines exhibere. Nam pœna corporis etſi non à voluntate, tamen revocat ab opere peccati. Nec facilè quiſquam eſt, qui palàm committat, quo illicitam & immundam percipiat voluptatem, ſi cruciatus vindictæ certum [Matt. 5. 16.] eſt continuò ſequuturos. JUSTITIA verò SIC AMANDA EST, ut ab ejus operibus etiam pœnæ corporis nos cohibere non debeant, atque inter manus etiam crudelium inimicorum luceant opera noſtra coram hominibus, ut quibus placere poſſunt, glorificent Patrem noſtrum qui in cælis eſt.

6. Hinc eſt quod ille fortiſſimus juſtitiæ dilector [Rom. 8. 35.] exclamat, *Quis nos ſeparabit à caritate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an perſequutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt,* [Pſal. 43. 22.] *Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati ſumus ut oves occiſionis. Sed in his omnibus ſupervincimus per eum, qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque angelus, neque principatus, neque præſentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Vide quemadmodum non utcumque ait, Quis nos ſeparabit à Chriſto: ſed oſtendens unde cohæreamus Chriſto, *Quis nos*, inquit, *ſeparabit à caritate Chriſti?* Caritate igitur Chriſto, non pœnæ timore cohæremus. Deinde commemoratis eis, quæ videntur habere violentiam, nec tamen habent valentiam ſeparandi, ita concluſit, ut eamdem diceret caritatem Dei quam dixerat Chriſti. Et quid eſt, *à caritate Chriſti*, niſi à caritate juſtitiæ? De illo quippe dictum eſt, *Qui* [1. Cor. 1. 30.] *factus eſt nobis ſapientia à Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemtio, ut quemadmodum ſcriptum eſt, Qui* [Jer. 9. 24.] *gloriatur, in Domino glorietur.* Sicut ergo ille eſt iniquiſſimus, quem nec pœnæ corporales deterrent ab immundis operibus ſordidæ voluptatis: ita ille juſtiſſimus, qui nec pœnarum corporalium terrore revocatur à ſanctis operibus luminoſiſſimæ caritatis.

7. Quæ caritas Dei, quod perpetua cogitatione tenendum eſt, diffunditur in cordibus noſtris [Rom. 5. 5.] per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Cùm ergo nos hujus caritatis, qua Lex veriſſimè impletur, pauperes egenteſque ſentimus; non de inopia noſtra divitias ejus exigere, ſed orando petere, quærere, pulſare debemus; ut ille, apud quem eſt fons vitæ, [Pſal. 35. 9.] det nobis inebriari ab ubertate domus ſuæ, & voluptatis ſuæ potari torrente: quo inundati atque vegetati, non ſolùm triſtitiâ non abſorbeamur, verùm etiam gloriemur in tribulationibus, ſcientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia pro- [Rom. 5. 4.] bationem, probatio ſpem, ſpes verò non confundit: non quia per nos ipſos hoc poſſumus, ſed quoniam caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum-ſanctum, qui datus eſt nobis.

8. Delectavit me iſta ſaltem per litteras loqui tecum, quæ cum præſente non potui: & hoc non propter te, qui non alta ſapiens conſentis humilibus; ſed propter quoſdam, qui nimiùm arrogant humanæ voluntati, quam Lege data putant, ad eam implendam ſibi poſſe ſufficere, nullâ ſuper doctrinam Legis gratiâ ſanctæ inſpirationis adjutam: per quorum diſputationem infirmitati hominum miſeræ atque indigæ ſuadetur, ut nec orare debeamus ne intremus in tentationem. Non quia hoc audent apertè dicere; ſed eorum ſententiam, velint nolint, hoc utique ſequitur. Nam ut quid nobis dicitur, *Vigilate & orate ne intretis in tentatio-* [Matt. 26. 41.] *nem?* Ut quid etiam ſecundùm hanc exhortationem, cùm doceret orare, præcepit ut dicamus, *Ne nos inferas in tentationem*: ſi hoc non impletur [Matt. 6. 13.] ex adjutorio gratiæ divinæ, ſed id totum eſt in arbitrio voluntatis humanæ? Quid plura? Saluta fratres qui tecum ſunt, & orate pro nobis, ut ſalvi ſimus ſecundùm illam ſalutem, de qua dicitur, *Non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus. Non* [Matt. 9. 12.] *veni vocare juſtos, ſed peccatores.* Orate ergo pro nobis, ut juſti ſimus; quod quidem homo non poteſt niſi norit & velit, & erit continuò qui plenè voluerit: ſed hoc ipſum in eo non erit, niſi gratiâ Spiritus ſanetur, & adjuvetur, ut poſſit.

EPISTOLA CXLVI. *

[* Ex lib. de Geſtis Pelag. Quæ autem 146 erat, nunc 105. a]

Pelagium reſalutat. & pro litteris ipſius officioſis gratiam habet.

Domino dilectiſſimo & * deſideratiſſimo fratri

* Pelagius integritatem fidei ſuæ probaturus in Dioſpolitana ſynodo, quæ exeunte an. 415. habita fuit, has litteras aliaſque ab orthodoxis epiſcopis ſibi directas protulit, ut in lib. de Geſtis Pelag. narrat Auguſtinus: qui ibidem conſilium ſenſumque hujus epiſtolæ ſuæ curat palàm aperiendum. *Non ſolùm*, inquit, *ab ejus laudibus temperavi; ſed etiam quantum potui, ſine ejus commotione quæſtionis de gratia, rectè ſapere admonui* &c. *Dixi* deſideratiſſimum, *quoniam valde cupiebam cum præſente aliquid colloqui. Jam enim audieram contra gratiam, qua juſtificamur, quando hinc aliqua commemoratio fieret, aperta eum contentione conari* &c. *Et bona optavi à Domino retribui, non ad ſalutem corporis pertinentia, ſed ea potiùs quæ putabat eſſe, vel fortè adhuc putat in ſolo arbitrio voluntatis & propria poteſtate poſita* &c. *Etiam ibi petivi ab eo, ut pro me oraret, quò potiùs à Domino talis fierem, qualem me eſſe jam crederet, ut eum ſic admonerem, contra quod ille ſapiebat, ipſam quoque juſtitiam, quam in me laudandam putaverat, non eſſe volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei* &c.

Classis III. An. 413.

Pelagio Augustinus in Domino ſalutem.

Scripta eodem tempus.

GRATIAS ago plurimùm quòd me litteris tuis exhilarare dignatus es, & certum facere de ſalute veſtra. Retribuat tibi Dominus bona, quibus ſemper ſis bonus, & cum illo æterno vivas in æternum, Domine dilectiſſime, & deſideratiſſime frater. Ego autem etſi in me non agnoſco præconia de me tua, quæ tuæ benignitatis epiſtola continet; benevolo tamen animo erga B exiguitatem meam, ingratus eſſe non poſſum: ſimul admonens, ut potiùs ores pro me, quò talis à Domino fiam, qualem me jam eſſe arbitraris. *Et alia manu:* Memor noſtri incolumis Domino placeas, Domine dilectiſſime & deſideratiſſime frater.

DE DUABUS PROXIME SEQUENTIBUS epiſtolis.

Lib. II. Retract. Caput XLI.

DE *videndo Deo* ſcripſi librum, ubi de ſpiritali corpore, quod erit in reſurrectione ſanctorum, inquiſitionem diligentiorem diſtuli, utrùm vel quomodo Deus, qui ſpiritus eſt, etiam per corpus tale videatur: ſed eam poſtea quæſtionem ſanè difficillimam in noviſſimo, id eſt in viceſimo & ſecundo libro de Civitate Dei, ſatis quantùm arbitror explicavi. Inveni etiam in quodam noſtro codice, in quo & iſte liber eſt, quoddam Commonitorium à me factum de hac re ad epiſcopum Siccenſem Fortunatianum, quod in opuſculorum meorum indiculo, nec inter libros, nec inter epiſtolas eſt notatum. Hic liber ſic incipit, *Memor debiti.* Illud autem, *Sicut præſens rogavi.*

Indiculus opuſculorum S. Aug.

DE VIDENDO DEO LIBER *ſeu* EPISTOLA CXLVII.*

Aliàs CXII. quæ autem 147. erat, nunc 31.

Docet Deum corporeis oculis videri non poſſe.

Augustinus [a] **Paulinæ** ſalutem.

[a] *Scripta videtur an. 413.*

PROOEMIUM

1. MEMOR debiti quod ex tua petitione, & mea promiſſione factum eſt, religioſa famula Dei Paulina, perſolutionis quoque ejus negligens eſſe non debui. Cùm enim petiviſſes ut de inviſibili Deo, utrùm per oculos corporeos poſſit videri, prolixè aliquid copioſéque ad te ſcriberem, negare non potui, ne F ſanctum tuum ſtudium offenderem; ſed promiſſum diſtuli, ſive propter alias occupationes meas, ſive quòd à me id flagitaretur, unde aliquanto diutiùs cogitari oportebat. Sed cùm tanta res eſſet, quæ cogitando non tam quid de ea ſentiendum dicendumve eſſet, quàm quonam modo perſuadendum iis qui diverſa ſentirent, fieret difficilior, finem aliquando dilationi adhibendum putavi, ſperans divinum adjutorium magis mihi ſcribenti quàm differenti adfuturum. Quamobrem primùm mihi vide- G tur, plus valere in hac inquiſitione vivendi quàm loquendi modum. Nam qui didicerunt à Domino Jeſu Chriſto mites eſſe & humiles corde, plus cogitando & orando proficiunt, quàm legendo & audiendo. Nec ideo tamen agere partes ſuas ſermo ceſſaverit; ſed cùm plantator & rigator officium

Mat. 11. 29.

A ſui geſſerit muneris, cetera illi, qui dat incrementum, relinquit: ille quippe etiam ipſum plantatorem rigatoremque formavit.

Classis III. An. 413.

2. Secundùm interiorem igitur hominem percipe verba intellectus. Ipſe enim renovatur de die in diem, etiam cùm exterior iſte corrumpitur, ſive caſtigatione abſtinentiæ, ſive aliqua morbida valetudine, ſive quolibet caſu, vel certè quod neceſſe eſt etiam iis, qui ſano corpore diu vivunt, ipſo ætatis acceſſu. Erige itaque ſpiritum mentis B tuæ, qui renovatur in agnitione Dei ſecundùm imaginem ejus qui creavit eum; ubi per fidem in te habitat Chriſtus; ubi non eſt Judæus & Græcus, ſervus & liber, maſculus & femina: ubi non morieris cùm ſolvi corpore cœperis; quia nec ibi marcuiſti, cùm ſis annis gravis. Hoc interiore tuo erecta intende, & vide quæ loquor. Nolo auctoritatem meam ſequaris, ut ideo putes tibi aliquid neceſſe eſſe credere, quoniam à me dicitur: ſed aut ſcripturis canonicis credas, ſi quid nondum quàm C verum ſit vides, aut interiùs demonſtranti veritati, ut hoc planè videas.

2 Cor. 4. 16. *Col. 3. 10.* *Eph. 3. 17.* *Gal. 3. 28.*

3. Exempli gratiâ dicam aliquid, quo ad hæc certiùs præſtruaris, & inde potiſſimùm unde nobis in hoc ipſo opere propoſitus eſt diſputandi labor. Credimus videri Deum, non quia videmus, vel per oculos corporis ſicut videmus hunc ſolem, vel mentis obtutu ſicut ſe quiſque interiùs videt viventem, videt volentem, videt quærentem, videt ſcientem, videt neſcientem. Tu itaque lectis ipſa his litteris, D ſolem quidem te vidiſſe recolis per oculos corporis, potes etiam ſtatim videre ſi eſt id temporis, & eo loci es, ubi ex ea parte cælum oculis tuis uſque ad ſolem contuendum patet. Ad illa verò videnda quæ mente conſpici dixi, id eſt quòd vivas, quòd videre Deum velis, quòd id requiras, quòd te vivere & velle & quærere ſcias, quomodo autem Deus videatur neſcias; ad hæc, inquam, omnia videnda non oculos corporis adhibes, nec intervallum loci, per quod intendatur obtutus, ut ad ea cernenda per- E veniat, ſentis aut quæris: ſic vides vitam tuam, voluntatem, inquiſitionem, ſcientiam, ignorantiam, quia nec ipſa eſt contemnenda viſio, videre quod neſcias. Sic, inquam, vides hæc omnia, ut in te videas, apud te habeas, ac ſine ullis figurarum liniamentis colorumque nitoribus, tanto clariùs & certiùs, quanto ſimpliciùs interiùſque conſpicias. Cùm igitur nec corporis oculis ſicut corpora ſive cæleſtia ſive terreſtria, nec mentis adſpectu ſicut ea ſunt, quorum nonnulla commemoravi, quæ apud temet- F ipſam certiſſimè intueris, nunc videamus Deum; cur credimus eum videri, niſi quia Scripturæ accommodamus fidem, ubi legitur, *Beati mundo corde; quoniam ipſi Deum videbunt?* & ſi qua alia in hanc ſententiam eadem divina auctoritate conſcripta ſunt, cui non credere nefas ducimus; credere autem pietatis eſſe minimè dubitamus.

Matt. 5. 8.

4. Hanc itaque diſtinctionem tene, ut ſi quid te admonuero, diſſerendo, quod ita videas oculis carnis, vel ullo alio ſenſu ejus ſentias, ſeu te ſen- G ſiſſe recolas, ſicut ſentiuntur colores, fragores, odores, ſapores, fervores, & ſi quid aliud per corpus cernendo, audiendo, olfaciendo, guſtando, tangendo ſentiamus; aut ita videas mentis intuitu, ut vides vitam, voluntatem, cogitationem, memoriam, intelligentiam, ſcientiam, fidem tuam, & quidquid aliud mente conſpicis, atque ita eſſe non

* In MSS. inſcribitur, *Liber ad Paulinam de videndo Deo:* nec habentur iſthæc verba, *Paulinæ ſalutem:* licèt præmittatur, Auguſtinus.

Classis III. An. 413.

tantùm credendo, ſed planè videndo non dubitas, hoc me judices oſtendiſſe. Quòd autem non ſic oſtendero, ut aut corporis aut animi ſenſu viſum perceptumque teneatur, & tamen dixero aliquid, quod aut verum quidem aut falſum eſſe neceſſe ſit, ſed nullo illorum duûm genere videatur; reſtat ut tantummodo credatur vel non credatur. Sed ſi divinarum Scripturarum, earum ſcilicet quæ canonicæ in Eccleſia nominantur, perſpicua firmatur auctoritate, ſine ulla dubitatione credendum eſt. Aliis verò teſtibus vel teſtimoniis, quibus aliquid credendum eſſe ſuadetur, tibi credere vel non credere liceat, quantum ea momenti ad faciendum fidem vel habere vel non habere perpenderis.

5. Si enim ea quæ non vidimus, hoc eſt, in * præſenti apparentia non ſenſimus vel mente vel corpore, neque de Scripturis ſanctis vel legendo vel audiendo didicimus, nulla omnino credidiſſemus, unde ſciremus eſſe civitates ubi numquam fuimus; vel à Romulo conditam Romam, vel, ut de propioribus loquar, Conſtantinopolim à Conſtantino? Unde poſtremò ſciremus quinam parentes nos procreaviſſent, quibus patribus, avis, majoribus geniti eſſemus? Talium quippe cùm plurima ſciamus, non tamen ea vel ullo ſenſu præſentia, ſicut ſolem, ſicut noſtri animi voluntatem, vel canonicorum eloquiorum auctoritate, ſicut Adam fuiſſe primum hominem, aut Chriſtum in carne natum paſſumque reſurrexiſſe didicimus; ſed aliis referentibus, de quorum teſtimonio in hoc dumtaxat rerum genere minimè dubitandum eſſe putavimus. In quibus ſi alicubi fallimur, credendo vel ita eſſe quod non ita eſt, vel non ita eſſe quod ita eſt, nihil periculi eſſe judicamus, ſi non ſit contra illam fidem, qua pietas informatur. Hæc prælocutio mea nondum propoſitam diſcutit quæſtionem, ſed te atque alios qui iſta lecturi ſunt, præſtruit quales ſeu meorum ſeu quorumlibet ſcriptorum judices eſſe debeatis; ne vel ſcire vos opinemini quod neſcitis, vel temere credatis quod neque corporis ſenſibus aut animi contuitu in ejuſdem rei, quæ cognoſcenda eſt, evidentia percepiſtis, neque canonicarum Scripturarum auctoritate, etiamſi non adfuit ſenſibus vel animi vel corporis veſtri, tamen credendum eſſe didiciſtis.

Caput I.

6 JAMNE ergo venimus ad cauſſam, an adhuc lecturus inſtruendus eſt? Nonnulli enim putant ipſum quod dicimus credere, cùm res vera creditur, hoc ſolùm eſſe mente contueri. Quòd ſi ita eſt, fallitur iſta noſtra ſuperior prælocutio, in qua diſtinximus aliud eſſe aliquid ſentire per corpus, ſicut in cælo ſolem, & in terra montem, arborem, corpuſve quodlibet; & aliud mentis intuitu rem nihilominus evidentem, ſicut noſtra voluntas à nobiſmetipſis intus adſpicitur cùm aliquid volumus, vel cogitatio cùm cogitamus, vel memoria dum recordamur, vel tale aliquid in animo ſine corpore; aliud autem credere quod in corporis mentiſve conſpectu nec adeſt nec adfuiſſe recolitur; ſicut ſine parentibus creatum Adam, & natum ex virgine paſſumque reſurrexiſſe Chriſtum. Hæc enim etiam corporaliter facta ſunt, & videri per corpus, ſi tunc adeſſemus, utique potuerunt: nunc autem non adſunt, ſicut adeſt iſta lux, quæ oculis cernitur; aut voluntas, qua nunc aliquid volumus, quæ mente conſpicitur. Sed quia hæc diſtinctio falſa non eſt, profectò illa præſtructio minùs habebat, quòd inter credere, & aliquid præſens mente conſpicere, ne omnino unum atque idem putaretur, parum clara fuerat elocutione diſcretum.

Caput II.

7. QUID ergo dicimus? Num ſatis eſt ut inter videre & credere hoc diſtare dicamus, quia præſentia videntur, creduntur abſentia? Planè forſitan ſatis eſt, ſi præſentia illa hoc loco intelligamus dicta, quæ præſto ſunt ſenſibus ſive animi ſive corporis, unde etiam ducto vocabulo præſentia nominantur. Sic enim hanc lucem corporis ſenſu, ſic & meam voluntatem planè video, quia præſto eſt animi ſenſibus, atque intus mihi præſens eſt. Si quis verò mihi indicet voluntatem ſuam, cujus os & vox mihi præſens eſt; tamen quia ipſa voluntas quam mihi indicat, latet ſenſum corporis & animi mei, credo, non video: aut ſi eum mentiri exiſtimo, non credo, etſi fortè, ut dicit, ita ſit. Creduntur ergo illa quæ abſunt à ſenſibus noſtris, ſi videtur idoneum quod eis teſtimonium perhibetur. Videntur autem quæ præſto ſunt, unde & præſentia nominantur vel animi vel corporis ſenſibus. Nam cùm ſint quinque corporis ſenſus, cernendi, audiendi, olfaciendi, guſtandi, tangendi; viſus quidem in eis præcipue oculis adtributus eſt, verumtamen hoc verbo utimur & in ceteris. Non enim tantùm dicimus, Vide quid luceat, ſed etiam Vide quid ſonet, Vide quid oleat, Vide quid ſapiat, Vide quid caleat. Nec quia dixi ea credi, quæ abſunt à ſenſibus noſtris, ſic accipiatur ut inter illa deputentur, quæ aliquando vidimus, & nos vidiſſe retinemus certique ſumus, quamvis tunc non præſto ſint cùm recoluntur à nobis. Neque enim inter credita, ſed inter viſa deputantur; & ideo nota ſunt, non quia fidem habuimus aliis teſtibus, ſed quia nos vidiſſe ſine dubio recordamur & ſcimus.

Caput III.

8. CONSTAT igitur noſtra ſcientia ex viſis rebus & creditis: ſed in iis quæ vidimus vel videmus, nos ipſi teſtes ſumus; in his autem quæ credimus, aliis teſtibus movemur ad fidem, cùm earum rerum, quas nec vidiſſe nos recolimus, nec videmus, dantur ſigna vel in vocibus, vel in litteris, vel in quibuſque documentis, quibus viſis non viſa credantur. Non autem immeritò ſcire nos dicimus non ſolùm ea, quæ vidimus, aut videmus, verùm & illa, quæ idoneis ad quamque rem commoti teſtimoniis vel teſtibus credimus. Porrò ſi ſcire non incongruenter dicimur, etiam illud quod certiſſimum credimus; hinc factum eſt ut etiam rectè credita, etſi non adſint ſenſibus noſtris, videre mente dicamur. Scientia quippe menti tribuitur, ſive per corporis ſenſus, ſive per ipſum animum aliquid perceptum cognitumque retineat: & fides ipſa mente utique videtur, quamvis hoc fide credatur, quod non videtur. Unde & apoſtolus Petrus dicit, *In quem modò non videntes creditis.* & ipſe Dominus, *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* 1. Pet. 1. 8. Johan. 20. 29.

9. Cùm itaque dicitur homini; Crede Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis: ſi credit, adtende quid videat, adtende quid credat, & utrumque diſcerne. Videt hominem cujus audit vocem; & ipſa vox in viſis corporalibus deputatur, ſecundùm ea quæ ſuprà diximus. Hæc duo ſunt, teſtis & teſtimonium: quorum ad oculos unum, ad aures alterum pertinet. Sed hunc teſtem fortaſſe aliorum teſtimoniorum auctoritas confirmat, divinarum ſcilicet Scripturarum vel quorumlibet aliorum, quibus eſt motus ad fidem. Scripturæ ad viſa pertinent cor-

* Lov. *in præſentia.* At alij omnes libri habent, *in præſenti apparentia.*

CLASSIS III. AN. 413.

poris oculorum ſi eas legit, vel aurium ſi audivit. Videt autem animo quidquid figuris litterarum ſoniſve ſignificari intellexit. Videt ipſam fidem ſuam, qua ſe credere ſine cunctatione reſpondet. Videt cogitationem, qua cogitat quid ei poſſit prodeſſe quod credit. Videt voluntatem, qua acceſſit ad ſuſcipiendam religionem. Videt etiam ipſius reſurrectionis quamdam imaginem in animo ſuo factam, ſine qua intelligi non poteſt quidquid factum corporaliter dicitur, ſive credatur, ſive non credatur.

*CAPUT IV. * Sed, ut puto, diſtinguis quomodo videat fidem ſuam qua credit, & quomodo videat illam reſurrectionis imaginem in animo ſuo factam, quam ſi hoc audit, videt, etiam qui non credit.

10. Hæc ergo omnia videt, partim corpore, partim mente. Voluntatem verò ejus, à quo audit, ut credat, & ipſam Chriſti reſurrectionem non videt, ſed credit; & tamen eam videre dicitur quodam mentis obtuitu, magis ſecundùm teſtimoniorum fidem, quàm rerum præſentiâ creditarum. Illa enim, quæ videt, adſunt ſenſibus vel animi vel corporis; quæ autem credit, abſunt à ſenſibus & animi & corporis. Quamvis voluntas ejus, à quo audit, ut credat, non ſit præterita, ſed maneat in loquente; quam in ſeipſo idem ipſe qui loquitur videt: ille verò qui audit, non eam videt, ſed credit. Reſurrectio autem Chriſti præterita eſt, quam nec illi viderunt homines, qui tunc fuerunt. Nam qui viderunt viventem Chriſtum, quem viderant morientem, ipſam tamen reſurrectionem cùm fieret non viderunt, ſed eam certiſſimè crediderunt, videndo & tangendo vivum, quem noverant mortuum. Nos totum credimus & quòd reſurrexerit, & quòd ab hominibus tunc viſus & contrectatus ſit, & quòd nunc vivat in cælis, nec jam moriatur, & mors illi ultra non dominetur. Res autem ipſa nec corporis noſtri ſenſibus adeſt, ſicut adeſt hoc cælum & terra; nec noſtræ mentis obtutibus, ſicut adeſt fides ipſa, qua hoc credimus.

11. Sed jam ſatis, ut puto, iſta mea prælocutione recognoviſti, quid ſit videre vel mente vel corpore, & quid ab eis diſtet credere. Quod quidem fit mente, & videtur mente; quoniam menti noſtræ fides noſtra conſpicua eſt. Sed tamen quod eadem fide creditur, abeſt & ab adſpectu corporis noſtri, ſicut abeſt corpus in quo Chriſtus reſurrexit; & ab adſpectu mentis alterius, ſicut abeſt ab adſpectu mentis meæ fides tua, quamvis eam eſſe in te credam, cùm eam non videam corpore, quod nec tu potes; nec mente, quod tu potes, ſicut ego meam, quam tu non potes. *1. Cor. 2.11.* Nemo enim ſcit quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt, *1 Cor. 4.5.* donec veniat Dominus & illuminet abſcondita tenebrarum, & manifeſtet cogitationes cordis, ut eas non ſolùm quiſque ſuas videat, ſed & aliorum. Secundùm hoc enim dixit Apoſtolus, neminem ſcire quid agatur in homine, niſi ſpiritum hominis, qui in ipſo eſt, ſecundùm quod videmus in nobis. Nam ſecundùm id quod credimus nec videmus, & multos fideles eſſe novimus, & multis noti ſumus.

CAPUT V. 12. Si ergo jam iſta diſtincta ſunt, veniamus ad cauſſam. Scimus poſſe Deum videri, quoniam *Matt. 5. 8.* ſcriptum eſt, *Beati mundo corde; quoniam ipſi Deum videbunt.* An fortè non debui dicere, ſcimus, ſed, credimus: quoniam Deum nec corpore aliquando vidimus, ſicut hanc lucem; nec mente, ſicut ipſam in nobis, qua id credimus, fidem: ſed tantùm quia ſcriptum eſt in ea Scriptura cujus fideles ſumus, quòd verum ſit, minimè dubitamus. Apoſtolus tamen Johannes cùm tale aliquid diceret, *Scimus*, inquit, *quia cùm apparuerit, ſimiles ei erimus; quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* *1. Johan 3.2.* Ecce, ſcire ſe dixit, quod nondum factum fuerat, nec videndo, ſed credendo cognoverat. Rectè itaque diximus, ſcimus Deum poſſe videri, quamvis eum non viderimus, ſed divinæ auctoritati, quæ ſanctis libris continetur, crediderimus.

13. Quid ergo eſt quod eadem dicit auctoritas, *Johan 1.18.* *Deum nemo vidit umquam?* An fortaſſe reſpondetur *1. Johan. 4. 12* quòd illa teſtimonia de videndo Deo ſunt, non de viſo? *Ipſi* enim *Deum videbunt*, dictum eſt; non, viderunt: & non, vidimus; ſed, *videbimus eum ſicuti eſt.* Proinde his ſententiis non eſt contrarium, *Deum nemo vidit umquam.* Videbunt enim quem non viderunt, qui mundo corde filij Dei eſſe voluerint. Quid eſt ergo, *Vidi Deum facie ad faciem, & ſalva facta eſt anima mea?* *Gen 32.30* An & hoc non eſt contrarium illi quod dictum eſt, *Deum nemo vidit umquam?* *Johan 1 18.* Et illud quod de Moyſe ſcriptum eſt, *Quia loquebatur cum Deo facie ad faciem, ſicut quis loquitur ad amicum ſuum.* *Exodi 33. 11.* Et illud quod Propheta Iſaias de ſeipſo loquens ait, *Vidi Dominum ſabaoth ſedentem in throno*: *Iſa. 6. 1.* & ſi qua alia ſolent ſimilia teſtimonia ex eadem auctoritate proferri, quomodo non ſunt contraria ſententiæ, qua dictum eſt, *Deum nemo vidit umquam.* Quamquam & ipſum Evangelium poteſt putari ſibi eſſe contrarium. Quomodo enim verum eſt, quod in eo dicitur, *Qui me* [a] *vidit, vidit & Patrem*; *Johan. 14 9* ſi, *Deum nemo vidit umquam?* Quomodo verum eſt, *Angeli eorum ſemper vident faciem Patris mei*; *Matt. 18 10.* ſi, *Deum nemo vidit umquam?*

14. Quâ igitur regulâ intelligentiæ iſta veluti contraria & repugnantia, non eſſe contraria nec repugnare probabimus? Neque enim fieri ullo modo poteſt, ut hæc Scripturarum auctoritas aliqua ex parte mentiatur. Si dicimus in eo quod ſcriptum eſt, *Deum nemo vidit umquam*, homines tantummodo intelligendos, ſicut etiam illud dictum eſt, *Nemo ſcit quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt*; *1. Cor. 2.11.* nemo utique, ſed hominum: neque enim hoc de Deo accipi poteſt, cùm de Chriſto ſcriptum ſit, non opus fuiſſe ut quiſquam *Johan. 2.25.* illi teſtimonium perhiberet de homine, quoniam ipſe ſciebat quid eſſet in homine. Nam hoc Apoſtolus planiùs explicans, *Quem nemo*, inquit, *hominum vidit, nec videre poteſt.* *1. Tim 6.16.* Si ergo ita dictum eſt, *Deum nemo vidit umquam*, ac ſi diceretur, nemo hominum; hactenus illa quæſtio ſoluta videbitur, ut non ſit huie ſententiæ contrarium quod Dominus ait, *Angeli eorum ſemper vident faciem Patris mei*: ut ſcilicet Angelos Deum videre credamus, quem nemo vidit umquam, ſed hominum. Quomodo ergo Deum vidit Abraham, Iſaac, Jacob, Job, Moyſes, Michæas, Iſaias, & ſi qui alij ſunt, de quibus veraciſſima Scriptura teſtatur, quòd Deum viderint, ſi Deum nemo umquam hominum vidit nec videre poteſt? *Gen. 18 1. Gen. 26 2. Gen. 32 30. Job 38. 1. Exodi 33 11. 3. Reg. 22. 19. Iſa. 6. 1.*

15. Quamquam nonnulli volentes etiam probare impios viſuros Deum, à diabolo quoque ipſo Deum viſum putant; ſic accipientes quod ſcriptum eſt in libro Job, veniſſe cum Angelis & diabolum in *Job. 1. 6 & cap. 2. 1.*

[a] Editi, *Qui me videt, vidit* &c. At MSS melioris notæ conſtanter habent, *Qui me vidit, vidit* &c juxta græcum textum ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα.

Classis III. An. 413. Matt. 5. 8. Heb. 12. 14.

conſpectum Dei: ut jam & illud veniat in quæſtionem, quomodo dictum ſit, *Beati mundo corde; quoniam ipſi Deum videbunt*. & illud, *Pacem ſectamini cum omnibus & ſanctificationem, ſine qua nemo poterit videre Deum*. Multùm enim miror, ſi eò uſque progrediuntur, qui exiſtimant impios viſuros Deum, & à diabolo viſum Deum, ut eos & mundo corde eſſe, & pacem & ſanctificationem cum omnibus affectari aſſeverent.

Johan. 14. 9. Johan. 1. 18.

16. Nam quod Dominus ait, *Qui me vidit, vidit & Patrem*, poteſt paulò adtentiùs conſideratum non videri eſſe contrarium ei, quod dixit, *Deum nemo vidit umquam*. Neque enim dixit, Quia vidiſtis me, vidiſtis & patrem; ſed dicendo, *Qui me vidit, vidit & Patrem*, oſtendere voluit unitatem ſubſtantiæ Patris & Filij, ne in aliquo inter ſe putarentur eſſe diſſimiles: ac per hoc quoniam verè dictum eſt, *Qui me vidit, vidit & Patrem*; profectò quoniam Deum nemo hominum vidit umquam, nec Patrem quiſquam putandus eſt vidiſſe, nec Filium ſecundùm quod Deus eſt & Filius, & cum Patre unus Deus. Nam ſecundùm id quod homo eſt, utique in terra viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt. (Baruch 3. 38)

Caput VI.

17. Sed magna quæſtio eſt, quomodo non ſit contrarium, quia tot antiqui viderunt Deum, ſi Deum nemo umquam vidit, quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt? Vides quàm difficilem mihi propoſueris quæſtionem, unde me aliquid prolixè copioſéque ſcribere voluiſti ex occaſione brevis epiſtolæ meæ, quæ tibi viſa eſt diligentiùs & uberiùs explicanda. Viſne ergo adtendere, quæ apud alios interim comperi divinarum Scripturarum egregios tractatores, quid de viſione Dei ſenſerint, ne fortè ſufficiant deſiderio tuo, quamvis ea forſitan noveris. Pauca ergo iſta adtende, ſi placet. Cùm Evangelium exponens beatus Ambroſius Mediolanenſis epiſcopus veniſſet ad eum locum, ubi Angelus apparuit in templo Zachariæ ſacerdoti, ex hac occaſione, vide quanta & qualia de Dei etiam viſione diſſeruit. (Ambroſ. in Lucam. lib. 1. cap. 1. 11.)

18. [Non immeritò, inquit, Angelus videtur in templo; quia veri ſacerdotis jam nuntiabatur adventus, & cæleſte ſacrificium parabatur, in quo Angeli miniſtrarent. Et benè apparuiſſe dicitur ei, qui eum repentè conſpexit. Hoc ſpecialiter, aut de Angelis, aut de Deo Scriptura divina tenere conſuevit, ut quod non poteſt prævideri, apparere dicatur. Sic enim habes: Apparuit Deus Abrahæ ad ilicem Mambre. (Gen. 18. 1) Nam quia antè non præſentitur, ſed repentino videtur adſpectu, apparere memoratur. Non enim ſimiliter ſenſibilia videntur, & is in cujus voluntate ſitum eſt videri, & cujus naturæ eſt non videri, voluntatis videri. Nam ſi non vult, non videtur; ſi vult, videtur. Apparuit enim Deus Abrahæ, quia voluit; aliis quia noluit, non apparuit. [a] Viſum eſt etiam Stephano, cùm lapidaretur à populo, aperiri cælum. (Act. 7. 55.) Viſus eſt etiam Jeſus ſtans ad dexteram Dei, & non viſus eſt à populo. Vidit Iſaias Deum ſabaoth, (Iſa. 6. 1.) ſed alius videre non potuit, quia cui placuit apparuit. Et quid de hominibus loquimur, cùm etiam de ipſis cæleſtibus virtutibus & poteſtatibus legerimus, quia *Deum nemo vidit umquam*. Et addit quod ultra cæleſtes eſt poteſtates, *Unigenitus Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe narravit*. Aut adquieſcatur igitur neceſſe eſt, ſi Deum Patrem nemo vidit umquam, Filium viſum eſſe in veteri Teſtamento; & deſinant hæretici ex virgine ei principium dare, qui antequam naſceretur ex virgine videbatur. Aut certè refelli non poteſt, vel Patrem, vel Filium, vel certè Spiritum-ſanctum, ſi tamen eſt Spiritus-ſancti viſio, ea ſpecie videri, quam voluntas elegerit, non natura formaverit; quoniam Spiritum quoque viſum accepimus in columba. Et ideo *Deum nemo vidit umquam*, quia eam, quæ in [b] Deo habitat, plenitudinem divinitatis nemo conſpexit, nemo mente aut oculis comprehendit. *Vidit* enim, ad utrumque referendum eſt. Denique cùm additur, *Unigenitus Filius ipſe narravit*, (Johan. 1. 18.) mentium magis quàm oculorum viſio declaratur. Species enim videtur, virtus verò narratur: illa oculis, hæc mente comprehenditur. Sed quid de Trinitate dicam? Seraphim quando voluit, apparuit: & vocem ejus Iſaias ſolus audivit. Apparuit angelus, & nunc præſto eſt, ſed non videtur. Neque enim in poteſtate noſtra eſt videre, ſed in poteſtate illius apparere. Tamen etſi poteſtas non eſt videndi, eſt gratia promerendi ut videre poſſimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam: nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus. Et quid mirum ſi in præſenti ſæculo, niſi quando vult, Dominus non videtur? In ipſa quoque reſurrectione non facile eſt Deum videre, niſi iis qui corde ſint mundo. Et ideo *Beati mundo corde; ipſi enim Deum videbunt*. (Matt. 5. 8.) Quantos beatos jam numeraverat, & tamen videndi his Deum non promiſerat facultatem? Si ergo ij, qui mundo ſunt corde, Deum videbunt; utique alij non videbunt. Neque enim indigni Deum videbunt; neque is, qui Deum videre noluerit, poteſt Deum videre. Nec in loco Deus videtur, ſed mundo corde; nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circumſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu. Et cùm abſens putatur, videtur; & cùm præſens eſt, non videtur. Denique nec Apoſtoli omnes Chriſtum videbant. Et ideo ait, *Tanto tempore vobiſcum ſum, & adhuc me non cognoviſtis?* (Johan. 14. 9.) Qui enim cognovit, quæ ſit latitudo & longitudo & altitudo & profundum, & ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti, vidit & Chriſtum, vidit & Patrem. Nos enim jam ſecundùm carnem non novimus Chriſtum, ſed ſecundùm ſpiritum. Spiritus enim ante faciem noſtram Chriſtus Dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei miſericordiâ ſuâ implere dignetur, ut videri poſſit à nobis.]

Caput VII.

19. Si hæc verba intelligis, quid reſtat quod à me amplius requiratur, cùm jam illa quæ difficilis videbatur, ſoluta ſit quæſtio? Diſcretum eſt quippe quomodo dictum ſit, *Deum nemo vidit umquam*, (Johan. 1. 18.) & quomodo Deum juſti antiqui viderint. Sed illud propterea dictum eſt, quoniam Deus naturâ inviſibilis eſt. Illi autem ideo viderunt, quicumque Deum viderunt, quia cui voluerit, ſicut voluerit, apparet ea ſpecie, quam voluntas elegerit, etiam latente naturâ. Nam ſi quando patres Deum viderunt, ipſa illis natura ejus apparuit, quamvis ſi noluiſſet unque non apparuiſſet, quomodo *Deum nemo vidit umquam*, cùm eo volente ipſa ejus à tot patribus natura conſpecta ſit? Quòd ſi dicitur Filius à patribus viſus, ut de Deo Patre accipiatur dictum, quòd eum nemo umquam viderit;

[a] Bad. Am. Er. & MSS. quatuordecim, *Viſus eſt etiam Stephano aperire cælum.*

[b] Lov. *quæ in Chriſto habitat.* At editiones antiquiores, & MSS. quatuordecim habent, *quæ in Deo* &c.

derit;

CLASSIS III. AN. 411.

derit ; non quidem amiſit occaſionem Ambroſius, A ut hinc quibuſdam hæreticos redargueret, id eſt, Phontinianos, qui principium Filio Dei ex utero virginis tribuunt, nec volunt credere quòd & antea fuerit. Sed quia videbat alios, id eſt, Arianos pernicioſiùs inſidiantes, quorum proculdubio error adſtruitur, ſi Patris natura inviſibilis, Filij verò viſibilis creditur, utriuſque unam pariterque inviſibilem aſſeruit eſſe naturam, adjungens etiam Spiritus-ſancti. Quod breviter quidem, ſed admirabiliter intimavit, ubi ſecutus ait, [Aut certè refelli non poteſt, vel Patrem, vel Filium, vel certè Spiritum-ſanctum, ſi tamen eſt Spiritus-ſancti viſio, ea ſpecie videri, quam voluntas elegerit, non natura formaverit] Potuit dicere, non natura monſtraverit ; ſed maluit dicere, formaverit, ne ipſam ſpeciem, in qua Deus elegit apparere, de ſua natura formare putaretur, & ex hoc utique convinceretur convertibilis eſſe mutabiliſque ſubſtantiæ : quod ipſe Deus à fide piorum miſericors & benignus averterit.

CAPUT VIII.

20. INVISIBILIS eſt igitur naturâ Deus, non tantùm Pater, ſed & ipſa Trinitas, unus Deus. Et quia non tantùm inviſibilis, verùm etiam incommutabilis ; ſic apparet quibus voluerit, in qua voluerit ſpecie, ut apud eum integra maneat ejus inviſibilis incommutabiliſque natura. Deſiderium autem veraciter piorum, quo videre Deum cupiunt, & inhianter ardeſcunt, non, opinor, in eam ſpeciem contuendam flagrat, qua ut vult apparet, quod ipſe non eſt ; ſed in eam ſubſtantiam, qua D ipſe eſt quod eſt. Hujus enim deſiderij ſui flammam ſanctus Moyſes fidelis famulus ejus oſtendit, ubi ait Deo, cum quo ut amicus facie ad faciem loquebatur, *Si inveni gratiam ante te, oſtende mihi temetipſum.* [Exod 33. 13. ſec. LXX.] Quid ergo ? Ille non erat ipſe ? Si non eſſet ipſe, non ei diceret, *oſtende mihi temetipſum*, ſed, oſtende mihi Deum : & tamen ſi ejus naturam ſubſtantiamque conſpiceret, multo minùs diceret, *oſtende mihi temetipſum.* Ipſe ergo erat in ea ſpecie, qua apparere voluerat ; non autem ipſe apparebat E in natura propria, quam Moyſes videre cupiebat. Ea quippe promittitur ſanctis in alia vita. Unde quod reſponſum eſt Moyſi, verum eſt, quia nemo poteſt faciem Dei videre & vivere ; [Ibid. 20.] id eſt nemo poteſt eum in hac vita videre vivens ſicuti eſt. Nam multi viderunt, ſed quod voluntas elegit, non quod natura formavit. Et illud quod Johannes ait, ſi rectè intelligitur, [1. Johan 3. 2.] *Dilectiſſimi, nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quod erimus. Scimus quia cùm apparuerit, ſimiles ei erimus ; quoniam videbimus eum* F *ſicuti eſt* : non ſicut eum homines viderunt, quando voluit, in ſpecie qua voluit, non in natura, qua in ſemetipſo, etiam cùm videretur, latuit ; ſed ſicuti eſt, quod ab eo petebatur, cùm ei diceretur, *oſtende mihi temetipſum*, ab eo, qui cum illo facie ad faciem loquebatur.

21. Non quia Dei plenitudinem quiſquam, non ſolùm oculis corporis, ſed vel ipſa mente aliquando comprehendit. * Aliud eſt enim videre,

*CAPUT IX.

aliud eſt totum videndo comprehendere. Quan- G doquidem id videtur, quod præſens utcumque ſentitur : totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, ut nihil ejus lateat videntem, aut cujus fines circumſpici poſſunt ; ſicut te nihil latet præſentis voluntatis tuæ, circumſpicere autem potes fines anuli tui. Exempli gratiâ duo poſui, quorum alterum ad mentis obtutum, alterum ad corA porales oculos pertinet. Viſus enim, ſicut ille ait, ad utrumque referendus eſt, id eſt & ad oculos & ad mentem.

22. Porrò ſi propterea Deum nemo vidit umquam, quia, ſicut ait diſputator, cujus verba conſideramus, [Plenitudinem divinitatis ejus nemo conſpexit, nemo mente aut oculis comprehendit ; vidit, enim ad utrumque referendum eſt :] reſtat inquirere quomodo Angeli Deum videant, propter illud quod ex Evangelio commemoravi, *Angeli* [Matt. 18. 10.] B *eorum ſemper vident faciem Patris mei.* Si enim & ipſis non ſicuti eſt, ſed latente ſuâ naturâ, in ſpecie qua voluerit apparet ; magis magiſque requirendum eſt, quomodo eum nos videbimus ſicuti eſt, & ſicut Moyſes deſideravit, cùm peteret ut Deus, qui in conſpectu ejus erat, oſtenderet illi ſemetipſum. Hoc enim nobis ſummum præmium in reſurrectione promittitur, quòd erimus æquales Angelis Dei : [Luc. 20. 36.] ac per hoc ſi nec ipſi eum vident ſicuti eſt, quomodo nos ita viſuri ſumus, cùm eis C æquales in reſurrectione facti fuerimus ? Sed vide quid conſequenter dicat noſter Ambroſius : [Denique, inquit, cùm additur, *Unigenitus Filius ipſe narravit* ; [Johan. 1. 18.] mentium magis quàm oculorum viſio declaratur. Species enim videtur, virtus verò narratur : illa oculis, hæc mente comprehenditur.] Qui paulò antè dixerat viſionem ad utrumque referendam, nunc eam non menti, ſed oculis dedit : non, ut opinor, negligenter ſua verba reſpiciens ; ſed quia uſitatiùs in loquendo ſolemus oculis adtribuere viſionem, ſicut ſpeciem corpori. D Nam & hic mos loquendi crebriùs uſurpatur in rebus, quæ locis continentur, varianturque coloribus. Sed ſi nulla ſpecies eſſet mente contuenda, non diceretur ille ſpecioſus formâ præ filiis hominum. [Pſal. 44. 3.] Neque enim hoc ſecundùm carnem dictum eſt, & non ſecundùm ſpeciem ſpiritalem. Dicitur ergo & ſpecies pertinens ad mentis obtutum ; ſed quia uſitatiùs in corporibus dicitur, vel in ſimilitudinibus corporum, ideo dixit, [Species videtur, virtus verò E narratur : illa oculis, hæc mente comprehenditur.] Proinde narrante Unigenito, qui eſt in ſinu Patris narratione ineffabili, creatura rationalis munda & ſancta, impletur viſione Dei ineffabili, quam tunc conſequemur cùm æquales Angelis facti fuerimus. Quia ſicut videntur iſta viſibilia corporis ſenſibus nota, Deum nemo vidit umquam : quoniam ſi aliquando eo modo viſus eſt, non ſicut iſta naturâ videtur, ſed voluntate viſus eſt, ſpecie qua voluit apparens, latente naturâ atque in ſe incom- F mutabiliter permanente. Eo autem modo, quo videtur ſicuti eſt, nunc fortaſſe videtur à quibuſdam Angelis : à nobis autem tunc ita videbitur, cùm eis facti fuerimus æquales.

CAPUT X.

23. DEINDE cùm addidiſſet, quia nec poteſtates cælorum, ſicut Seraphim, niſi cùm volunt & quemadmodum volunt videntur, ut hinc etiam conjiceretur quanta ſit inviſibilitas Trinitatis, [Tamen (inquit) etſi poteſtas non eſt videndi, eſt gratia promerendi ut videre poſſimus. Et ideo qui ha- G buit gratiam, meruit copiam : nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus.] His itaque verbis quia non ſua docet, ſed Evangelium exponit, non hoc voluit intelligi, quod quidam eorum videbunt Deum, quidam verò non videbunt, quibus credentibus dedit poteſtatem filios Dei fieri ; cùm ad eos omnes pertineat quod dictum eſt, *Videbimus eum ſicuti eſt.* [1. Johan. 3. 2.] Sed dicendo, [nos eo-

Classis III. An. 413. piam non meremur, quia Deum videndi gratiam A non habemus,] de hoc ſæculo ſe loqui ſignificavit, ubi quibuſdam Deus, licèt non in ſua natura, ſed in qua voluit ſpecie, dignatus eſt apparere, ſicut Gen 18. 1. Num 12 8. Iſa. 6. 1. Abrahæ, ſicut Iſaiæ, aliiſque ſimilibus; ceteris verò innumerabilibus, quamvis ad ſuum populum & hereditatem æternam pertinentibus, nulla vel tali ſpecie ſe demonſtrat. In futuro autem ſæculo, qui regnum accepturi ſunt, quod eis ab initio præparatum eſt, omnes eum corde mundo videbunt; nec in illo regno niſi tales erunt. B

Caput XI. 24. Adtende itaque quid adjungat jam de illo ſæculo dicere incipiens: [Et quid mirum, inquit, ſi in præſenti ſæculo, niſi quando vult, Dominus non videtur? In ipſa quoque reſurrectione non facile eſt Deum videre, niſi eis qui mundo ſunt corde. Et ideo *Beati mundo corde; ipſi enim Deum videbunt*. Quantos beatos jam numeraverat, & tamen bis videndi Deum non promiſerat facultatem. Si ergo ij, qui mundo ſunt corde, Deum videbunt; utique alij non videbunt. Neque enim indigni C Deum videbunt; neque is, qui Deum videre noluerit, poteſt Deum videre.] Cernis quàm circumſpectè loquatur jam de iis, qui in futuro ſæculo videbunt Deum: neque enim omnes, ſed qui digni ſunt. Reſurgent enim & digni & indigni regno Johan 5. 28. illo, ubi videbitur Deus: quoniam *omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem ejus & procedent*; ſed cum magna differentia: nam *qui bene fecerunt, in reſurrectionem vitæ: qui verò malè egerunt, in reſurrectionem judicij*. Hîc judicium pœnam æternam ſi- D Johan 3. 18. gnificat: ſicut etiam illud dictum eſt, *Qui non credit, jam judicatus eſt*.

25. Quod ergo ait ſanctus Ambroſius, [Neque is, qui Deum videre noluerit, poteſt Deum videre,] quid aliud intelligi voluit, niſi quia is, qui mundando cordi curam tantæ rei dignam non vult impendere, non vult Deum videre. Vide proinde quid adjungat: [Nec in loco, inquit, Deus videtur, ſed mundo corde.] Quid evidentius, quid expreſſius dici potuit? Ab hac igitur viſione diabolus E & angeli ejus, & omnes cum eis impij ſine ulla nebula dubitationis excluſi ſunt; quoniam mundo corde non ſunt: ac per hoc quod ſcriptum eſt in Job 1. 6. & cap 2. 1. libro Job, veniſſe Angelos in conſpectum Dei, & veniſſe cum eis diabolum, non ideo diabolus Deum vidiſſe credendus eſt. Ipſi enim dicti ſunt veniſſe in conſpectum Dei, non Deus in conſpectum eorum. Veniunt autem in conſpectum noſtrum quæ videmus, non à quibus videmur. Venerunt ergo, ſicut in multis codicibus legitur, ut aſſiſterent co- F ram Deo, non ut coram ipſis Deus. Nec eſt opus hoc loco immorari, ut pro viribus noſtris conemur oſtendere quomodo & hoc temporaliter fiat, cùm in Dei conſpectu ſint omnia ſemper.

26. Nunc enim quæritur, quomodo videatur Deus, non ea ſpecie, qua & in iſto ſæculo quibuſ- Gen. 18. 1. dam voluit apparere, quando non ſolùm cum Abra- Gen. 4. 6. ham aliiſque juſtis, verùm etiam cum Cain fratricida locutus eſt: ſed quomodo videatur in illo regno, ubi eum videbunt filij ejus ſicuti eſt. Tunc G quippe ſatiabitur in bonis deſiderium eorum; quo deſiderio flagrabat Moyſes, cui loqui ad Deum fa- Exod. 33. 13. cie ad faciem non ſufficiebat, & dicebat, *Oſtende mihi temetipſum manifeſtè, ut videam te*: tamquam Pſal. 16 15. diceret, quod in Pſalmo ex eodem deſiderio canitur, *Satiabor cùm manifeſtabitur gloria tua*. Quo deſiderio ardebat & Philippus, & ſic ſatiari cupiebat,

A dicens, *Oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis*. De hac Classis III. An. 413. viſione loquens ejus etiam ipſe amator & deſiderator Ambroſius, [Non in loco, inquit, Deus vi- Johan. 14. 8. detur,] ſicut ad ilicem Mambre, ſicut in monte Sina, [ſed mundo corde.] Et ſequitur ſciens quid deſideret, & quid æſtuet, & quid ſperet, [Nec corporalibus, inquit, oculis Deus quæritur,] quibus ſe oſtendit Abrahæ, Iſaac, Jacob, & aliis in hoc ſæculo: [nec circumſcribitur viſu,] propter illud quod dictum eſt, *Poſteriora mea videbis*: [nec Exod. 33 23. B tactu tenetur,] ſicut luctatus etiam eſt cum Jacob: [nec auditur affatu,] ſicut non ſolùm à tot ſanctis, verùm etiam à diabolo auditus eſt: [nec ſentitur inceſſu,] ſicut aliquando cùm in paradiſo deambularet ad veſperam.

27. Vides quemadmodum vir ſanctus enitatur noſtras mentes ab omnibus carnis ſenſibus ſevocare, ut aptas faciat ad videndum Deum. Et tamen quid agit talis extrinſecùs plantator & rigator, niſi intrinſecùs operetur, qui dat incrementum Deus? C Quis enim ſine adjutorio Spiritus Dei cogitare valeat eſſe aliquid, magiſque eſſe quàm omnia quæ per corpus ſentiuntur, quod nec in loco videatur, nec quærendum ſit oculis, nec audiatur affatu, nec tactu teneatur, nec ſentiatur inceſſu, & videatur tamen, ſed mundo corde? Neque enim de hac vita ille loquebatur, cùm hoc diceret; quandoquidem ab hoc ſæculo, in quo Deus apparuit, non ſicuti eſt, ſed in ſpecie qua voluit, quibus voluit, ſatis diſcrevit ſæculi futuri vitam, diſcretione aper- D tiſſima, ubi ait, [Et quid mirum, ſi in præſenti ſæculo, niſi quando vult, Dominus non videtur? In ipſa quoque reſurrectione non facile eſt Deum videre, niſi iis qui corde ſint mundo. Et ideo *Beati mundo corde; quoniam ipſi Deum videbunt*.] Hinc jam de illo ſæculo dicere exorſus eſt, ubi Deum videbunt, non omnes qui reſurgent, ſed qui reſurgent ad vitam æternam: non indigni, de quibus dictum eſt, *Tollatur impius, ne videat claritatem Do-* Iſa. 26 10. ſec. LXX. *mini*; ſed digni, de qualibus dixit ipſe Dominus, E cùm præſens non videretur, *Qui diligit me, manda-* Johan. 14. 21. *ta mea cuſtodit*: &, *Qui diligit me, diligetur à Patre* Ibidem. *meo, & ego diligam eum, & oſtendam meipſum illi*: nec ij quibus dicetur, *Ite in ignem æternum, qui præ-* Matt. 25. 41. *paratus eſt diabolo & angelis ejus*: ſed ij quibus dicetur, *Venite benedicti Patris mei; percipite regnum,* Ibid. 34. *quod vobis præparatum eſt ab initio mundi*: illi quippe ibunt in ambuſtionem æternam, juſti autem in vitam æternam. Et quæ eſt vita æterna, niſi quòd ipſa Vita alibi dicit, *Hæc eſt autem vita æterna, ut* Johan 17 3. F *cognoſcant te unum Deum verum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum*? ſed ſic quomodo promiſit oſtenſurum ſeipſum dilectoribus ſuis cum Patre unum Deum, non quomodo in hoc ſæculo in corpore viſus eſt à bonis & à malis.

28. Et in judicio enim futuro, quo ſic venturus eſt, quomodo viſus eſt iens in cælum, hoc eſt in eadem forma filij hominis, eamdem formam videbunt, quibus dicturus eſt, *Eſurivi, & non dediſtis* Matt. 25. 42. *mihi manducare*: quia & Judæi videbunt in quem Zach. 12. 10. G pupugerunt: non illam Dei formam, in qua non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo. In illa Dei Phil. 2. 6. forma tunc videbunt eum, qui videbunt eum ſicuti eſt. Nec ideo videbunt, qui pauperes ſpiritu in hac vita fuerunt, quia mites, quia lugentes, quia eſurientes & ſitientes juſtitiam, quia miſericordes, quia pacifici, quia perſecutionem paſſi propter juſtitiam, quamvis & hæc omnia iidem ipſi ſint; ſed quia mun-

CLASSIS III AN. 413. do ſunt corde. Ideo quippe inter illas beatitudines, cùm omnia faciant, qui cor mundum habent, non eſt tamen alicubi poſitum, *Deum videbunt*, niſi ubi dictum eſt, *Beati mundo corde*; quoniam mundo corde videbitur, quia nec in loco videtur, nec oculis corporalibus quæritur, nec circumſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu. Deum enim nemo vidit umquam, vel in hac vita, ſicut ipſe eſt, vel etiam in Angelorum vita, ſicut viſibilia iſta, quæ corporali viſione cernuntur: quia unigenitus Filius, qui eſt in ſinu Patris ipſe narravit. Unde non ad oculorum corporalium, ſed ad mentium viſionem dictum eſt pertinere quod narrat.

Matt. 5. 8.

CAPUT XII. 29. SED rurſus ne deſiderium noſtrum à corporis ſenſu ad alium corporis ſenſum migraret, hoc eſt ad aures ab oculis; ideo cùm dixiſſet, [Nec corporalibus Deus oculis quæritur, nec circumſcribitur viſu, nec tactu tenetur;] addidit etiam, [nec auditur affatu;] ut ſi poſſumus, unigenitum Filium, qui eſt in ſinu Patris, ſic intelligamus narrantem, quomodo & Verbum eſt, non ſonus auribus inſtrepens, ſed imago mentibus innoteſcens, ut illic interna & ineffabili luce clareſcat quod dictum eſt, *Qui me vidit, vidit & Patrem*: quod hic Philippo dicebatur, quando videbat, & non videbat. Sequitur enim hujus viſionis eximius concupitor Ambroſius, dicens, [Et cùm abſens putatur, videtur: & cùm præſens eſt, non videtur.] Non dixit, cùm abſens eſt, ſed, cùm abſens putatur. Nuſquam enim abſens eſt, qui cælum & terram implet, nec ſpatiis includitur parvis, magniſve diffunditur, ſed ubique totus eſt, & nullo continetur loco. Hoc qui excedente mente intelligit, videt Deum, & cùm abſens putatur. Qui autem hoc non poteſt, oret & agat ut poſſe mereatur, nec ad hominem diſputatorem pulſet, ut quod non legit legat; ſed ad Deum Salvatorem, ut quod non valet valeat. Unde autem dixerit, [& cùm præſens eſt non videtur] conſequenter aperuit, dicens, [Denique nec Apoſtoli omnes Chriſtum videbant. Et ideo ait, *Tanto tempore vobiſcum ſum, & adhuc me non cognoviſtis?*] Ecce quomodo Deus præſens erat & non videbatur.

Johan. 14. 9.

Johan. 14. 9.

30. Sed quare non auſus eſt dicere, Denique nec Apoſtoli Chriſtum videbant, ſed ait, [nec Apoſtoli omnes,] tamquam aliqui tunc viderent ea viſione, in qua ipſe & Pater unum ſunt? An fortè illud attendit, quod cùm Petrus dixiſſet, *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*; reſponſum accepit, *Beatus es Simon Bar jona, quia non tibi revelavit caro & ſanguis, ſed Pater meus, qui in cælis eſt?* quamvis illa revelatio utrùm per fidem tantæ rei creditæ, an per viſionem conſpectæ facta in ejus mente fuerit, non mihi videatur elucere; cùm & ipſe Petrus tam parvulum ſe adhuc illi oſtenderit, ut timeret ne amitteret morientem, quem Filium Dei vivi, hoc eſt vitæ fontem fuerat paulò antè confeſſus.

Matt. 16. 17.

CAPUT XIII. 31. DEINDE poteſt movere, quomodo jam ipſa Dei ſubſtantia videri potuerit à quibuſdam in hac vita poſitis, propter illud quod dictum eſt ad Moyſen, *Nemo poteſt faciem meam videre & vivere*: niſi quia poteſt humana mens divinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam, antequam per iſtam communem mortem carne ſolvatur. Sic enim raptus eſt, qui audivit illic ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui: ubi uſqueadeo facta eſt ab hujus vitæ ſenſibus quædam intentionis averſio, ut ſive in corpore, ſive extra corpus fuerit, id eſt utrùm, ſicut ſolet in vehementiori ecſtaſi, mens ab hac vita in illam vitam fuerit alienata manente corporis vinculo, an omnino reſolutio facta fuerit, qualis in plena morte contingit, neſcire ſe diceret. Ita fit ut & illud verum ſit, quod dictum eſt, *Nemo poteſt faciem meam videre & vivere*; quia neceſſe eſt abſtrahi ab hac vita mentem, quando in illius ineffabilitatem viſionis aſſumitur; & non ſit incredibile quibuſdam ſanctis nondum ita defunctis, ut ſepelienda cadavera remanerent, etiam iſtam excellentiam revelationis fuiſſe conceſſam. Quod exiſtimo cogitaſſe illum qui noluit dicere, nec Apoſtoli Chriſtum videbant; ſed ait, [nec Apoſtoli omnes Chriſtum videbant,] credens quibuſdam eorum divinitatis quoque ipſius viſionem, de qua loquebatur, etiam tunc potuiſſe donari; certè propter beatum Paulum, quia & ipſe quamvis noviſſimus, utique Apoſtolus erat, qui de ſua illa ineffabili revelatione non tacuit.

Exod 33. 20.

2. Cor. 12. 2.

32. Quamquam & illi fideliſſimo antiquo famulo Dei Moyſi, mirum niſi in hac terra laboraturo, populumque illum adhuc recturo, conceſſum eſt quod petivit, ut claritatem Domini videret, cui dixerat, *Si inveni gratiam ante te, oſtende mihi temetipſum manifeſtè.* Accepit enim in præſentia congruum reſponſum, quòd faciem Dei videre non poſſet, quam nemo videret & viveret, hoc modo ſignificante Deo alterius potioris vitæ illam eſſe viſionem. Deinde in verbis Dei futuræ Chriſti Eccleſiæ myſterium figuratum eſt. Geſtavit quippe Moyſes typum populi Judæorum in Chriſtum paſſum poſtea crediturì: ideo dictum eſt illi, *Cùm tranſiero, poſteriora mea videbis*: & cetera quæ ibi dicuntur, mirabili ſacramento prænuntiant Eccleſiam pòſt futuram, unde modò longum eſt diſputare. Quod autem dicere inſtitueram, deſiderio ejus etiam illud, quod petierat, fuiſſe conceſſum, in libro Numerorum poſtea demonſtratum eſt, ubi Dominus arguit contumaciam ſororis ipſius, & dicit aliis Prophetis in viſione ſe apparere & in ſomno, Moyſi autem per ſpeciem, non per ænigmata: ubi etiam addidit dicens, *Et gloriam Domini vidit.* Quid ergo eſt quòd eum ſic fecit exceptum, niſi fortè quia illa contemplatione dignum etiam tunc habuit populi ſui talem rectorem & miniſtrum in tota domo ſua fidelem, ut quemadmodum concupiverat, videret Deum ſicuti eſt, quæ contemplatio cunctis filiis in fine promittitur?

Exod 33 13. ſec. LXX.

Ibid. 23.

Num. 12 8.

CAPUT XIV. 33. ISTA credo conſiderans vir ille ſanctus cujus verba tractamus, [nec Apoſtoli, inquit, omnes Chriſtum videbant,] quoniam fortè aliqui eorum etiam ipſo tempore viderant, ſecundùm iſta quæ dixi. Ut autem probaret quod dixit, quia non omnes videbant, continuò ſubjecit, [Et ideo ait, *Tanto tempore vobiſcum ſum, & adhuc me non cognoviſtis?*] Deinde ſubjungens à qualibus Deus videatur illa contemplatione ſicuti eſt: [Qui enim cognovit, inquit, quæ ſit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum, & ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti, vidit & Chriſtum, vidit & Patrem.]

Johan. 14. 9.

Eph 3 18.

34. Ego hæc verba apoſtoli Pauli ſic intelligere ſoleo: In latitudine bona opera caritatis: In longitudine perſeverantiam uſque in finem: In altitudine ſpem cæleſtium præmiorum: In profundo inſcrutabilia judicia Dei, unde iſta gratia in homines venit. Et hunc intellectum coaptare etiam ſacra-

Beda vulgo ſuo Eph 3. 18. In epiſtola 140. c. 26.

Classis III. An. 431.

mento crucis, ut in latitudine accipiatur tranſverſum lignum, quo extenduntur manus propter operum ſignificationem: In longitudine ab ipſo [a] uſque in terram, ubi totum corpus crucifixum ſtare videtur, quod ſignificat perſiſtere, hoc eſt longanimiter permanere: In altitudine ab ipſo tranſverſo ligno ſurſum versùs quod ad caput eminet, propter exſpectationem ſupernorum, ne illa bona opera atque in eis perſeverantia, propter beneficia Dei terrena atque temporalia, facienda credantur; ſed potiùs propter illud, quod deſuper ſempiternum ſperat fides, quæ per dilectionem operatur: In profundo autem pars illa ligni, quæ in terræ abdito defixa latet, ſed inde conſurgit omne illud quod eminet; ſicut ex occulta Dei voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ, alius ſic, alius autem ſic: Supereminentem verò ſcientiæ caritatem Chriſti, eam profectò, ubi illa eſt pax, quæ præcellit omnem intellectum. Sed ſive hoc in illis apoſtolicis verbis etiam ille ſenſerit evangelicus diſputator, ſive aliud aliquid fortaſſe congruentius; vides tamen etiam hoc, ni fallor, à regula fidei non abhorrere.

35 Unde autem nunc agimus propter contuitum ſpiritalem, cùm dixiſſet, [Qui cognovit quæ ſit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum, & ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti, vidit & Chriſtum, vidit & Patrem;] ne alicui tardiſſimo de corporali viſione dicere videretur, [Nos enim, inquit, jam ſecundùm carnem non novimus Chriſtum, ſed ſecundùm ſpiritum. Spiritus enim ante faciem noſtram Chriſtus Dominus.] Quod ait hoc loco, [novimus,] ſecundùm fidem dixit, quæ nunc eſt, non ſecundùm contemplationem, quæ tunc erit: quia & illud novimus quidquid fide non ficta, etiamſi nondum per ſpeciem contuendo, jam tamen inconcuſsè credendo retinemus. Denique cùm dixiſſet, jam non ſe ſecundùm carnem Chriſtum noſſe, ſicut Apoſtolus ait; & addidiſſet teſtimonium de Propheta, *Spiritus enim ante faciem noſtram Chriſtus Dominus*, continuò ſubjecit, [Qui nos in omnem plenitudinem Dei miſericordiâ ſuâ implere dignetur, ut videri poſſit à nobis.] Certè manifeſtum eſt quòd illam notitiam, ubi dixerat, [novimus,] ex fide poſuit, ex qua modò juſtus vivit, non ex contemplatione, qua Deum videbimus ſicuti eſt. Hanc enim ſibi & nobis conſequenter optavit, futuramque ſignificavit, dicendo, [Qui nos in omnem plenitudinem Dei miſericordiâ ſuâ implere dignetur, ut videri poſſit à nobis.]

B — C — D — E (margin letters)

2. Cor. 5. 16. — Thren. 4. 20.

Caput XV.

36. Hanc plenitudinem Dei quidam in ſermone Apoſtoli ſic intellexerunt, ut putarent nos hoc futuros omnino quod Deus eſt. Hæc enim verba, ſicut recognoſcis, Apoſtolus poſuit ita loquens, *cognoſcere etiam ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.* Quapropter, inquiunt, ſi aliquid minùs quàm Deus habebimus, & in aliquo minores erimus, quomodo implebimur in omnem plenitudinem Dei? ſed quoniam implebimur, profectò erimus æquales. Averſaris iſtum utique & deteſtaris humanæ mentis errorem, ſcio, & rectè facis. Sed quomodo intelligenda ſit iſta plenitudo, qua dictum eſt implendos nos eſſe in omnem plenitudinem Dei, poſtea ſi Deus voluerit pro viribus, quas dederit, differemus.

Eph. 3. 19.

Epilogus antè diſſertorum.

37. Nunc autem quod mihi propoſueras, & ad explicandum difficile videbatur, utrùm explicatum ſit, diligenter adtende recolendo quæ dicta ſunt. Si enim quæris, utrùm poſſit Deus videri. Reſpondeo, Poteſt. Si quæris, unde ſciam. Reſpondeo, Quia in veraciſſima Scriptura legitur, *Beati mundo corde; quoniam ipſi Deum videbunt*: & cetera talia. Si quæris quomodo dictus ſit inviſibilis, ſi videri poteſt. Reſpondeo, inviſibilem eſſe naturâ, videri autem cùm vult, ſicut vult: pluribus enim viſus eſt, non ſicuti eſt, ſed quali ſpecie illi placuit apparere. Si quæris, quomodo eum vidit vel Cain ſceleratus, quando de ſuo ſcelere ab illo interrogatus & judicatus eſt; vel etiam ipſe diabolus, quando venit cum Angelis, ut coram illo aſſiſteret, ſi *Beati mundicordes; quoniam ipſi Deum videbunt*: Reſpondeo, non quidem eſſe conſequens, ut etiam videant Deum, qui voces ab eo factas aliquando audiunt. Neque enim viderunt eum, qui audierunt quando dixit ad Filium; *Et clarificavi, & clarificabo iterum.* Verumtamen non eſſe mirandum, ſi aliqui etiam non mundi corde vident Deum in ſpecie, quam voluntas ejus fecerit, latente inviſibili & apud ſe incommutabili manente naturâ. Si quæris, utrùm etiam ſicuti eſt poſſit aliquando videri. Reſpondeo, filiis hoc eſſe promiſſum, de quibus dictum eſt, *Scimus quia cùm apparuerit, ſimiles ei erimus; quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* Si quæris, unde eum videbimus. Reſpondeo, unde Angeli vident, quibus tunc erimus æquales. Sicut enim videntur iſta quæ viſibilia nominantur, Deum nemo vidit unquam, nec videre poteſt, quoniam lucem habitat inacceſſibilem, & eſt naturâ inviſibilis ſicut incorruptibilis: quæ contextim poſuit Apoſtolus dicens, *Regi autem ſæculorum inviſibili, incorruptibili*: quia ſicut nunc incorruptibilis, nec poſtea corruptibilis; ita non ſolùm nunc, ſed etiam ſemper inviſibilis. Nec in loco enim videtur, ſed mundo corde: nec corporalibus oculis quæritur, nec circumſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu. Unigenitus autem Filius, qui eſt in ſinu Patris, deitatis naturam atque ſubſtantiam inſonabiliter narrat, & ideo dignis idoneiſque tanto conſpectu oculis etiam inviſibiliter monſtrat. Ipſi enim ſunt oculi, de quibus Apoſtolus dicit, *illuminatos oculos cordis veſtri.* & de quibus dicitur, *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.* Dominus enim ſpiritus eſt. Unde qui adhæret Domino unus ſpiritus eſt. Proinde qui poteſt Deum inviſibiliter videre, ipſe Deo poteſt incorporaliter adhærere.

Classis III. An. 431. — Matt. 5. 8. — Gen. 4. 6. — Johan. 12. 28. — 1. Johan. 3. 2. — Matt. 18. 10. Luc. 20. 36. — 1. Tim. 6. 16. — Ibid. cap. 1. 17. — Johan. 1. 18. — Ephes. 1. 18. — Pſal. 12. 5. — 2. Cor 3. 17. — 1. Cor. 6. 17.

F

Caput XVI.

38. Puto jam non eſſe in quæſtione, quam propoſuiſti, amplius quod requiras. Sed in hac tota noſtra diſputatione conſidera quid videris, quid credideris; quid adhuc neſcias, ſive quia non dixi, ſive quia non intellexiſti, ſive quia non judicaſti eſſe credendum. Et ea quæ vera eſſe vidiſti, adhuc diſcerne unde videris, utrùm recolendo illa te vidiſſe per corpus, ſicut corpora cæleſtia vel terreſtria; an verò numquam corporalibus ea adtigeris viſibus, ſed ſolâ mente intuens, vera & certa eſſe per- G ſpexeris, ſicut voluntatem tuam, de qua ego tibi credere loquenti poſſum, eam verò, ut abs te videtur, videre ipſe non poſſum. Et cùm hæc utraque diſcreveris, etiam id adtende unde diſcernas. Quamvis enim alia corpore, alia mente videamus; horum tamen duorum generum ipſa diſcretio videtur mente, non corpore; & ea quæ mente conſpi-

[a] Unus è Vaticanis MSS. *ab ipſo tranſverſo ligno uſque in terram, ubi totum corpus crucifixi ſtare videatur.*

CLASSIS III. AN. 413.

ciuntur, non indigent ullo corporis ſenſu, ut ea vera eſſe noverimus. Quæ autem per corpus videntur, niſi mens adſit, quæ talia nuntiata ſuſcipiat, nullâ poſſunt ſcientiâ contineri; & quæ nuntiata quaſi ſuſcipere perhibetur, foris ea relinquit. Sed eorum imagines, id eſt incorporeas ſimilitudines corporum, incorporaliter commendat memoriæ, unde cùm voluerit & potuerit, velut de cuſtodia productas atque in conſpectum cogitationis exhibitas judicet. Et cùm [a] valet, etiam iſta duo diſcernit, quid in ſpecie corporali foris reliquerit, quid ejus ſimile intus adſpiciat; & illud abſens, hoc præſens eſſe dignoſcit: ſicut me abſente faciem mei corporis cogitas, & illa tibi eſt imago præſens; abſens autem facies, cujus imago eſt: & hæc corpus, illa verò incorporea corporis ſimilitudo eſt.

39. Iis ergo, quæ vides, diligenter fidenterque perſpectis atque diſtinctis, adtende quæ credis in hoc ipſo ſermone toto, ex quo ad te loqui his litteris cœpi; & in eis ipſis, quibus non viſis accommodas fidem, ipſa teſtium pondera diſcernendo, perpende. Neque enim mihi ſic credis quemadmodum Ambroſio, de cujus libris tanta illa teſtimonia poſui. Aut ſi ambobus nobis æqua lance putas eſſe credendum, numquid ullo modo Evangelio nos comparabis, aut ſcripta noſtra Scripturis canonicis coæquabis? Profectò ſi rectè in dijudicando ſapis, longè nos infra vides ab illa auctoritate diſtare. Et me quidem longiùs, ſed utrique noſtrûm quantumlibet credas, utrumque illi excellentiæ nequaquam comparas. Quocirca id quod ſcriptum eſt, *Deum nemo vidit umquam*: &, *Lucem habitat inacceſſibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt*: &, *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*: & quidquid aliud ex illis libris ſanctis commemoravi, firmiùs credis quàm id quod dixit Ambroſius, [Nec in loco Deus videtur, nec corporalibus oculis quæritur, nec circumſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu.] Talem quippe eſſe vel intellexit vel credidit Deum, qui mundo corde conſpicitur. hanc autem etiam meam ſententiam eſſe confiteor.

Johan. 1. 18. — 1. Tim. 6. 16. — Mat. 5. 8.

40. Aliter ergo iſta, aliter illa divina verba in fide recipis. De nobis enim tibi ſubeſt fortaſſe aliquis ſcrupulus, ne in his divinis eloquiis aliquid minùs dilucidè intelligamus, & non ſicut dicta ſunt, ſed ſicut ſuſpicamur, exponantur à nobis. Fortè enim dicis apud teipſam: Quid ſi & mundo corde videtur Deus, & in loco tamen videtur? aut, Quid ſi oculis etiam corporalibus Deum videbunt, qui mundo ſunt corde, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, quando erimus æquales Angelis Dei? Quantum ergo nobis credere debeas, vel non debeas, fortaſſis ignoras; & vel plus vel minùs quàm debes nobis credendo, ne fallaris adtendis: divinis autem Scripturis, etiam nondum perſpicuè intellectis, credendum eſſe non dubitas. Sed hanc conſiderationem credendi vel non credendi, & difficultatem ſcientiæ, & dubitationis æſtus, & piam fidem quæ divinis debetur affatibus, in tua mente, ita ut ſunt, adtendis & vides: nec de his omnino quòd apud te ita ſint, ſive ut ego dixi, ſive ut ipſa potiùs noſti, aliquid ambigis. Vides itaque fidem tuam, vides dubitationem tuam, vides ſtudium tuum voluntatemque diſcendi; & cùm auctoritate divinâ movearis ad credenda quæ non vides, hæc te tamen credere incunctanter vides; diſtribuis & diſcernis hæc omnia.

CLASSIS III. AN. 413. CAPUT XVII.

41. NUM ergo iis oculis cordis tui, quibus hæc omnia vera & certa eſſe contueris, ubique præſentia inviſibiliter cernis atque diſcernis, ullo modo corporeos oculos comparabis? cùm etiam de ipſis rebus viſibilibus, quæ corporalium oculorum acie quodammodo radiantur, & de ipſis corporeis oculis eorumque acie, qualiſcumque & quantacumque ſit, quantum diſtet ab inviſibilibus, non excellentioribus, quibus etiam [b] non viſis fidem debes, ſed ab iis quæ commemoravi, quæ non credis abſentia, ſed præſentia mente contueris, non iiſdem ipſis carnis oculis, ſed illis interioribus judices. Cùm ergo interiores oculi judices ſint oculorum exteriorum, iſti autem illis quodam officio nuntiandi & miniſterio famulentur, multaque illi videant, quæ iſti non vident, nihil iſti videant, unde non illi tamquam præſides judicent; quis non illos iſtis incomparabili æſtimatione præponat?

42. Quæ cùm ita ſint, obſecro te, cùm agitur in teipſa hoc tam grande negotium; cùm ab exterioribus interiora diſtinguis, atque illa iſtis ineffabiliter anteponis; cúmque iſtis foris relictis, in illis intrinſecùs demoraris, & ea ſuis quibuſdam incorporalibus finibus metiendo judicas, in nulla te putas, an in aliqua luce verſari? Ego enim exiſtimo quòd tanta tibi & talia, tam vera, tam clara, tam certa videri ſine luce non poſſunt. Ipſam igitur lucem, in qua cuncta illa perſpicis, intuere; & vide utrùm ad eam poſſit accedere ullus corporeorum radius oculorum. profectò non poteſt. Adtende etiam, & utrùm in ea videas ulla locorum ſpatia vel intervalla reſponde. Nihil ibi tale ut arbitror, invenis, ſi vigilanter abigis ab adſpectu intimo quidquid imaginum corporalium exterioris hominis ſenſus invexit: ſed fortè difficile eſt. Irruit enim de conſuetudine carnalis vitæ, in ipſos quoque interiores oculos turba phantaſmatum in ſimilitudinibus corporum: cui reſiſtere conatus, ſaltem auctoritate divina exclamavi, dolens in illa brevi epiſtola, & dixi, [a] Audiat caro carnalibus cogitationibus ebria, *Spiritus eſt Deus*. Neque enim cujuſquam magis quàm etiam ipſam meam mentem ab hujuſmodi vanitate, illa increpatione compeſcui. Faciliùs quippe inclinamur ad ſolita, & amicum eſt infirmitati humanæ animæ corporalem converſationem introrſus vel mittere vel admittere, non ubi ſana conſiſtat, ſed ubi languida quodammodo aut incumbat aut jaceat.

[a] In epiſtola 92. n. 5.

43. Proinde ſi non potes aciem mentis tuæ à corporearum ſimilitudinum quaſi nubilo perſpicuè ſerenare, eas ipſas apud teipſam vigilanter adtende; intuere cælum & terram cogitando, ſicut oculis corporis cernendo conſueſti; eaſque imagines cæli & terræ, quæ ante oculos cogitationis productæ ſunt, vide ſimilitudines corporum eſſe, non corpora. Sic ergo judica contra teipſam pro teipſa, ſi non potes omnifariam corporalium qualitatum imaginarias formas ab acie tuæ mentis abigere; & unde vinceris, inde convince. Neque enim eſt, ut opinor, quiſquam etiam talibus imaginationibus ita deditus, ut credat ſic eſſe in memoria ſua, vel in ipſo conſpectu cogitationis ſuæ, ſolem, lunam, ſtellas, amnes, maria, montes, colles, urbes, parietes denique domus ſuæ, vel etiam cubiculi ſui,

[a] Editi & MSS. plerique, *Et enim valet*. Sed melior Sorbonicus codex, *Et cùm valet*.

[b] In vulgaris habetur, *quibus etiam nobis non viſis*. expunximus vocem, *nobis*, quæ abeſt à aliquot MSS.

CLASSIS III. AN. 413. & quidquid per oculos corporis tale cognovit & A tenet, ut locorum ſpatiis atque intervallis ſive ſtent, ſive moveantur. Porrò ſi ea, quæ in animo noſtro ſunt corporibus lociſque ſimillima, non tamen locorum ſpatiis atque finibus continentur, nec intervallis localibus in noſtra memoria reponuntur; quanto magis illa, quæ nullam gerunt ſimilitudinem corporum, caritas, gaudium, longanimitas, pax, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, continentia, nulla locorum ſpatia tenent, nullâ intercapedine ſeparantur, aut aliqua oculi cordis, quò B radios ſuos mittant, & ea videant, intervalla conquirunt? Nonne omnia in uno ſunt ſine anguſtia, & a ſuis terminis nota ſunt, ſine circuitu regionum? Aut dic in quo loco videas caritatem; quæ tamen intantum tibi cognita eſt, inquantum eam potes mentis acie contueri: quam non ideo magnam noſti, quia ingentem aliquam molem conſpiciendo luſtraſti; nec cùm tibi intus loquitur, ut ſecundùm eam vivas, ullis perſtrepit ſonis; nec ut eam cernas, corporalium lumen erigis oculorum; C nec ut eam fortiter teneas, corporalium vires præparas lacertorum; nec cùm tibi venit in mentem, ſentis ejus inceſſum.

44. Ecce etiam caritas quantulacumque in noſtra voluntate conſiſtit, nobiſque conſpicua eſt, nec in loco videtur, nec corporalibus oculis quæritur, nec circumſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu: quanto magis Deus ipſe, cujus hoc pignus in nobis eſt? Nam ſi interior homo noſter, quantulacumque D imago ejus, non de illo genita, ſed ab illo creata, 2. Cor. 4. 16. quamvis adhuc renovetur de die in diem; jam tamen in tali luce habitat, quò nullus oculorum corporalium ſenſus accedit; ſi ea, quæ in illa luce cordis oculis intuemur, & diſcernuntur inter ſe, & nullis locorum ſpatiis ſeparantur: quanto magis Deus, qui lucem habitat inacceſſibilem, corporis ſenſibus, quò nec ipſius niſi mundi poteſt eſſe cordis acceſſus? Cùm igitur lucem iſtam omni corporali luci, non ſolùm judicio rationis, ſed amoris quoque ap- E petitu præpoſuerimus; quanto id magis valebimus, tanto meliùs valebimus, donec ſanentur omnes languores animæ noſtræ ab illo, qui propitius fit omnibus iniquitatibus noſtris. In hac enim vivaciore vita facti ſpiritales poterimus omnia dijudicare; ipſi 1. Cor. 2. 14. verò à nemine dijudicari. Animalis autem homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei. Stultitia enim eſt illi; & non poteſt ſcire, quoniam ſpiritaliter dijudicatur.

CAPUT XVIII. 45. QUOD ſi nondum poſſumus præferre lu- F cem judicantem, ei luci de qua judicatur; præferre vitam intelligentem, vitæ tantummodo ſentienti; præferre naturam non alibi hoc & alibi aliud, ſed omnia quæ habet in uno ſimul habentem, ſicuti eſt noſtra ipſa intelligentia, ei naturæ quæ ita partibus conſtat, ut minor ſit dimidia quàm tota, ſicuti eſt omne corpus; ſuperfluò de rebus tantis ac talibus diſputamus. Si autem hoc jam poſſumus, aliquid melius quàm intellectum noſtrum Deum Phil. 4. 7. eſſe credamus, ut pax ejus, quæ præcellit omnem G intellectum, cuſtodiat corda noſtra & intelligentias noſtras in Chriſto Jeſu. Ipſa enim pax, quæ præcellit omnem intellectum, non eſt utique minor noſtro intellectu, ut cùm iſte ſit oculis corporalibus inviſibilis, illa putetur eſſe viſibilis. An aliud pax Dei, aliud ſplendor Dei? cùm idem ipſe ſit unigenitus Filius, cujus & illa caritas, quæ ſupereminet ſcientiæ, cujus cognitione implebimur in omnem plenitudinem Dei, non eſt noſtræ mentis luce inferior, quæ illa illuminante tribuitur. Porrò ſi iſta inacceſſibilis eſt oculis carnis; quanto magis illa, huic incomparabiliter ſupereminens? ac per hoc cùm ſit aliquid noſtrum viſibile, ſicut hoc corpus, aliquid verò inviſibile, ſicut homo interior; & cùm optimum noſtrum, hoc eſt mens atque intelligentia, inviſibile ſit oculis corporis; quomodo id quod eſt melius optimo noſtro, viſibile erit inferiori noſtro?

CAPUT XIX. 46. ARBITROR te jam concedere, his omnibus conſideratis, rectè dictum eſſe, quòd Deus nec in loco videtur, ſed mundo corde; nec corporalibus oculis quæritur, nec circumſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu. Et ſi quid in us minùs intelligimus, vel aliter ſapimus, id quoque nobis Deus revelabit, ſi in quod pervenimus, in eo ambulemus. Pervenimus autem ut credamus Deum non corpus eſſe, ſed ſpiritum. Pervenimus etiam Johan. 4. 24. ut credamus quòd Deum nemo vidit umquam; Johan. 1. 18. & quòd Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt 1. Johan. 1. 5. ullæ; & quòd apud Deum non eſt commutatio, Jac. 1. 17. nec momenti obumbratio; & quòd lucem habi- 1. Tim. 6. 16. tat inacceſſibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt; & quòd Pater & Filius & Spi- 1. Johan. 5. 7. ritus-ſanctus unus Deus eſt, ſine ulla diverſitate & ſeparatione naturæ; & quòd mundicordes eum Matt. 5. 8. videbunt; & quòd ſimiles ei erimus, quoniam vi- 1. Johan. 3. 2. debimus eum ſicuti eſt; & quòd Deus caritas eſt, 1. Johan. 4. 8. & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in illo manet; & quòd pacem & ſanctificationem ſe- Heb. 12. 14. ctari debemus, ſine qua nemo poterit videre Deum; 1. Cor. 15. 53. & quòd corruptibile hoc & mortale corpus noſtrum in reſurrectione commutabitur & induet incorruptionem atque immortalitatem; & quia ſe- Ibid. 44. minatur corpus animale, reſurget corpus ſpiritale, transfigurante Domino corpus humilitatis noſtræ, Phil. 3. 21. ut conforme faciat corpori gloriæ ſuæ; & quòd Deus fecit hominem ad imaginem & ſimilitudinem Gen. 1. 27. ſuam; & quòd ſpiritu mentis noſtræ renovamur in Eph. 4. 23. agnitionem Dei, ſecundùm imaginem ejus, qui crea- Coloſſ. 3. 10. vit nos. In his atque hujuſmodi Scripturarum ſanctarum auctoritatibus per fidem ambulantes, qui dato vel divinitus adjuto intellectu ſpiritaliter profecerunt, & ſpiritalia ſpiritalibus comparare potuerunt, viderunt meliùs videri mente quàm corpore; & ea videri mente quæ non continerentur locis, nec inter ſe locorum intervallis ſepararentur, nec minora eſſent in parte quàm in toto.

47. Hinc eſt quod fiducialiter ille dicit, quòd [nec in loco Deus videtur, ſed mundo corde: nec corporalibus oculis quæritur, nec circumſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu.] Unde quia & inviſibilis in Scripturis ſanctis ejus ſubſtantia commendatur, & viſus eſſe à plurimis per corpus & corporalibus locis in eiſdem auctoritatibus invenitur, aut ſpiritu, quo corporales cernuntur imagines, per aliquam licèt incorpoream, tamen ſimilitudinem corporis, ſicut in ſomnis vel in ecſtaſi; ſecrevit ille vir ſanctus Dei naturam ab hujuſmodi viſionibus, eaſque dixit eſſe, quas Dei voluntas elegiſſet, non quas natura formaſſet. Facit enim Deus iſtas quibus ut vult, cui vult, quando vult, appareat, ſua latente at-

a Sic MSS. omnes: At excuſi habent, & ſine terminis nota ſunt.

Classis III. an. 413.

que in ſe incommutabiliter manente ſubſtantiâ. Si A enim voluntas noſtra apud ſe manens & latens ſine ulla ſui commutatione, per quas ſe utcumque oſtendat, exprimit voces; quanto faciliùs Deus omnipotens, ſua latente atque incommutabiliter manente naturâ, in qua voluerit ſpecie, poteſt, cui voluerit, apparere, qui ex nihilo creavit omnia, atque in ſe manens innovat omnia?

Caput XX.

48. Ad eam verò viſionem, qua videbimus Deum ſicuti eſt, mundanda corda commonuit. Quia enim corpora conſuetudine loquendi viſibilia B nominantur, propterea Deus inviſibilis dicitur, ne corpus eſſe credatur; non quia corda munda ſuæ ſubſtantiæ contemplatione fraudabit; cùm hæc magna & ſumma merces Deum colentibus & diligentibus promittatur, dicente ipſo Domino, quando corporalibus oculis viſibiliter apparebat, & inviſibilem ſe contuendum mundis cordibus promittebat, *Qui diligit me, diligetur à Patre meo; & ego diligam eum, & oſtendam meipſum illi.* (Johan. 14. 21.) Hæc quippe natura ejus æqualiter cum Patre inviſibilis, ſicut æqua- C liter incorruptibilis eſt: quæ, ſicut ſuprà dictum eſt, continuatim Apoſtolus poſuit (1. Tim. 1. 17.), divinam ſubſtantiam, qua potuit hominibus prædicatione, commendans. Quam ſi oculi corporales in reſurrectione mutata corporum qualitate conſpicient, viderint qui boc poſſunt adſtruere: me plus movet illius ſententia, qui nec in ipſa reſurrectione hoc corporalibus oculis, ſed mundis cordibus tribuit.

Caput XXI.

49. Et de ſpiritalis quidem corporis qualitate, quod reſurrecturis promittitur, vel diſcere aliquid D adhuc, vel quærere non recuſo: ſi tamen de hac re diſputantes illis vitiis carere poſſimus, quæ plerumque ſtudiis humanis & concertationibus excitantur, dum ſuprà quàm ſcriptum eſt unus pro altero infletur adversùs alterum: ne dum altercando quærimus inveſtigare, quomodo poſſit videri Deus, ipſam pacem ſanctificationemque perdamus, ſine qua nemo poterit videre Deum: quod ipſe avertat à cordibus noſtris, ut ea ſuæ contemplationi munda reddat atque cuſtodiat. Illud ta- E men quia non dubito, non requiro, quòd Dei natura numquam videatur in loco. Jam utrùm poſſit hujus corporis oculis videri aliquid, quod in loco non videtur, ab eis qui boc valent differendo monſtrare, cum pace dilectionis audire paratus ſum, & quod me movet in commune conferre. Sunt enim quidam, qui Deum ipſum omnino corpus eſſe præſumunt, putantes quidquid corpus non eſt, nullam prorſus eſſe ſubſtantiam. iſtos omni modo averſandos cenſeo. Sunt autem alii Deum quidem ipſum F corpus non eſſe minimè dubitantes; ſed ideo eos, qui ad vitam æternam reſurgent, etiam per corpus Deum viſuros putant, quoniam talem ſperant ſpiritalis corporis qualitatem, ut etiam ipſa quæ caro fuerat, ſpiritus fiat. Quòd ſi ita eſt, quantum diſtet à ſuperiori opinione, & quàm hoc ſit tolerabilius, etiamſi verum non ſit, puto facillimè judicari. Primò quia multum intereſt, utrùm de Creatore an de creatura aliter aliquid ſentiatur quàm veritas habet. Deinde quia conatus mentis utcumque fe- G rendus eſt, volentis corpus convertere in ſpiritum, non in corpus Deum. Poſtremò quia id quod ego in illa epiſtola * mea dixi de iſtis noſtræ carnis oculis, quia neque nunc poſſunt, neque tunc poterunt Deum videre, etiam ſic verum eſt: non enim dictum eſt niſi de oculis corporalibus, quod tunc non erunt ſi corpus ipſum ſpiritus erit; ac per hoc corporei oculei numquam Deum videbunt, quia cùm videbitur, ſpiritus eum non corpus videbit.

* In epiſtola 92. n. 3.

Classis III. an. 413.

50. Tota igitur quæſtio jam remanſit de corpore ſpiritali, quatenus induat incorruptionem & immortalitatem boc corruptibile atque mortale, & quatenus ex animali in ſpiritale mutetur. (1. Cor. 15. 53.) Quæ diligentiùs ſolliciiúſque tractanda eſt, maxime propter corpus ipſius Domini, qui transfigurat corpus humilitatis noſtræ, conforme corpori gloriæ ſuæ, (Phil. 3. 21.) ut poſſit ſibi ſubjicere omnia. Cùm enim & Deus B Pater videat Filium, & Filius Patrem; proculdubio non ſunt audiendi, qui viſionem nolunt tribuere niſi corporibus. Neque enim dici fas eſt, quòd Filium Pater non videat, aut & ut ipſe videat, corpore indutus eſt, ſi nonniſi ad corpus pertinet viſus. Quid quòd in ipſo mundi exordio, antequam à Filio eſſet ulla forma ſervi ſuſcepta, vidit Deus (Gen. 1. 4.) lucem, quia bona eſt; & firmamentum, & mare, & aridam, & omne fœnum, atque omne lignum, ſolem, lunam, ſtellas, reptilia animarum viva- C rum, volatilia cæli, animam vivam: poſtremò vidit Deus omnia, quæ fecit, & ecce bona valde? (Ibid. 31.) Quod cùm per quaſque creaturas Scriptura toties repetiſſet, miror unde nata fuerit illa opinio, qua putatum eſt tantùm ad corpora pertinere viſionem. Quæ opinio de quocumque loquendi more orta ſit, Scripturæ tamen ſanctæ non ſic loqui ſolent, quæ niſi, non tantùm corpori, verùm etiam ſpiritui, magiſque ſpiritui quàm corpori tribuerent viſionem, non Prophetas propriè *Videntes* appella- (1. Reg. 9. 9.) D viſſent, qui non corpore ſed ſpiritu etiam futura viderunt.

Caput XXII.

51. Sed cogitandum eſt, ne quid inſolenter audeamus, ſi dixerimus corpus non ſolùm mortalitatem & corruptibilitatem, verùm etiam boc ipſum quod corpus eſt per gloriam reſurrectionis amittere, & ſpiritum fieri. Eo modo quippe aut conduplicabitur ſubſtantia ſpiritus, ſi & corpus ſpiritus erit; aut ſi unus erit ſpiritus bominis, ita ut commutato & converſo in ſpiritum corpore, ne- E que geminatione neque incremento conduplicetur, nec omnino ullius acceſſu quantitatis augeatur; metuendum eſt ne nihil aliud dici videatur, quàm corpora non illâ mutatione immortalia manſura, ſed nulla potiùs futura & omnino peritura. Quapropter donec diligenti inquiſitione, ſi Dominus adjuverit, reperiatur quid ſecundùm Scripturas de ſpiritali corpore, quod in reſurrectione promittitur, probabilius ſentiendum ſit, interim nobis ſufficiat quòd unigenitus Filius, idemque mediator F Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus ita videt Patrem, (1. Tim. 2. 5.) ſicut videtur à Patre. Nos autem ad illam viſionem Dei, quæ nobis in reſurrectione promittitur, non ex hoc mundo iſtam concupiſcentiam oculorum transferre conemur, ſed mundandis cordibus pio ſtudeamus affectu; nec corporalem faciem cogitemus, cùm dicit Apoſtolus, *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem:* (1. Cor. 13. 12.) præſertim quia Apoſtolus expreſſiùs dixit, *Nunc ſcio ex parte; tunc autem cognoſcam ſi-* G *cut & cognitus ſum.* Si ergo tunc corporali Deum facie cognoſcemus, corporali ejus nunc facie cogniti ſumus: *Tunc* enim *cognoſcam*, inquit, *ſicut & cognitus ſum.* Unde quis eum non intelligat eo loco etiam noſtram faciem illam ſignificare voluiſſe, de qua dicit alio loco, *Nos autem revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tamquam à Domini ſpi-* (2. Cor. 3. 18.)

Classis III. An. 413.

ritæ; de gloria ſcilicet fidei in gloriam contemplationis æternæ? Hoc quippe agit hæc transformatio, 2 Cor. 4. 16. qua interior homo renovatur de die in diem. 1 Pet. 3. 3. De quo & apoſtolus Petrus, cùm eum moneret ornari, *Non quæ aforis*, inquit, *ornentur capillorum incriſpationibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa: ſed ille abſconditus cordis homo; qui eſt ante Deum dives.* In qua enim facie velamen habent Judæi non tranſeundo ad Chriſtum, quoniam cùm tranſierit quiſque ad Chriſtum auferetur velamen, eâ nos facie revelatâ in eamdem imaginem transformamur. 2 Cor. 3. 15. Apertiſſimè autem dicit, *velamen ſuper corda eorum poſitum eſt.* Ibi eſt igitur facies, qua revelata nunc in fide, quamvis per ſpeculum & in ænigmate contuemur: tunc autem facie ad faciem.

Caput XXIII

52. Quæ ſi approbas, tene mecum ſancti viri Ambroſij ſententiam, jam non ejus auctoritate, ſed ipſa veritate firmatam. Neque enim & mihi propterea placet, quia per illius os potiſſimùm me Dominus ab errore liberavit, & per illius miniſterium gratiam mihi baptiſmi ſalutaris indulſit, tamquam plantatori & rigatori meo nimiùm faveam: ſed quia de hac re & ipſe hoc dixit, quòd piè cogitanti & rectè intelligenti loquitur etiam ille, qui 1 Cor. 3. 7. incrementum dat Deus. [In ipſa ergo reſurrectione non facile eſt Deum videre, niſi iis qui corde Matt. 5. 8. ſint mundo. Et ideo, *Beati mundo corde, ipſi enim Deum videbunt.* Quantos beatos jam numeraverat, & tamen videndi iis Deum non promiſerat facultatem. Si ergo ij, qui mundo ſunt corde, Deum videbunt, utique alij non videbunt. Neque enim indigni Deum videbunt, neque is, qui Deum videre noluerit, poteſt eum videre. Nec in loco Deus videtur, ſed mundo corde: nec corporalibus oculis Deus quæritur; nec circumſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu: & cùm abſens putatur, videtur; & cùm præſens eſt, non videtur. Denique nec Apoſtoli Joan. 14. 9. omnes Chriſtum videbant, & ideo ait, *Tanto tempore vobiſcum ſum, & adhuc me non cognoviſtis?* Qui enim cognovit quæ ſit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum, & ſupereminentem ſcientiæ 2 Cor. 5. 16. caritatem Chriſti, vidit & Chriſtum, vidit & Patrem. Nos enim jam ſecundùm carnem non novimus Chriſtum, Thren. 4. 20. ſed ſecundùm ſpiritum. Spiritus enim ante faciem noſtram Chriſtus Dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei miſericordiâ ſuâ implere dignetur, ut videri poſſit à nobis.]

53. Hæc verba ſancti viri, quæ non carnalia ſed ſpiritalia ſunt, inquantum intelligis, & vera eſſe, non quia ipſe dixit, ſed quia veritas ſine ſtrepitu clamat, agnoſcis; intantum intelligis unde adhæreas Domino, teque ipſam intrinſecùs præparas incorporalem locum manſionis ejus ad audiendum ſilentium narrationis ejus, & videndam inviſibilem formam ejus. *Beati enim mundo corde; quoniam ipſi Deum videbunt.* Non cùm eis, ſicut corpus, ex aliquo loci intervallo apparebit; ſed cùm venerit ad eos, & manſionem fecerit apud eos; quoniam ſic implebuntur in omnem plenitudinem Dei, non cùm fuerint & ipſi plenus Deus, ſed cùm [a] perfectè fuerint pleni Deo. Si autem nonniſi corpora cogitamus, & nec illud ſaltem dignè cogitare poſſumus, unde vel ipſa corpora cogitemus; non quæramus quid adversùm nos ipſos loquamur, ſed ab hac potiùs carnali conſuetudine orando, & in anteriora nos extendendo, corda mundemus. Ut enim non tantùm quod beatus Ambroſius, verùm etiam quod ſanctus Hieronymus, dicam, Non ſolùm Patris divinitatem, ſed nec Filij quidem, nec Spiritus-ſancti, quia una in Trinitate natura eſt, poſſunt oculi carnis adſpicere, ſed oculi mentis. Hieronym. lib. 3. in Iſai. 6. De quibus ipſe Salvator ait, *Beati mundo corde; quia ipſi Deum videbunt.* Matt. 5. 8. Namque ſicut alibi idem Hieronymus breviter ac veraciter definivit, Res incorporalis corporalibus oculis non videtur.

54. Has ſententias de re tanta virorum tantorum non ob hoc interponere volui, ut cujuſquam hominis ſenſum tamquam Scripturæ canonicæ auctoritatem ſequendum arbitreris: ſed ut illi qui aliter ſapiunt, conentur mente videre quod verum eſt, & in ſimplicitate cordis quærere Deum, ne tam doctos divinorum eloquiorum tractatores temere reprehendant. Nec te moveat quod à quibuſdam minùs conſideratè dicitur, Quid tunc videbunt oculi corporales, ſi Deum non videbunt? an fortè cæci erunt, vel ſine cauſſa erunt? Neque enim attendunt qui hæc loquuntur, quia ſi non erunt corpora, nec illi corporales profectò oculi erunt: ſi autem erunt corpora, erit quod videre poſſint oculi corporales. Sed hæc jam ſatis dicta ſint, quæ ab initio hujus opuſculi mei diligenter lecta & relecta conſiderans, ſine ulla fortaſſe dubitatione perſpicies, ad videndum Deum per ejus auxilium, cor mundum te debere præparare. De corpore verò ſpiritali, ſi Dominus juverit, opere alio experiemur quid diſputare valeamus. [b] 22. de Civit. Dei, cap. 29. [b]

EPISTOLA CXLVIII. [a]

[a] Aliàs CXI. quæ autem 148. erat, nunc 81.

Auguſtinus Fortunatiano epiſcopo Siccenſi, ut epiſcopum quemdam ipſi reconciliet, quem litteris aſperioribus offenderat, præſertim hoc dicto quod ſcripſerat, nos hos corporeis oculis non viſuros Deum: diligenter interim explicans quomodo Deus videatur, & quatenus. Apparet autem illum epiſcopum, quem non nominat, Anthropomorphitam fuiſſe.

Commonitorium ſancto fratri [a] FORTUNATIANO.

Scripta non ſerius an. 413. Caput I.

1. SICUT præſens rogavi, & nunc commoneo, ut fratrem noſtrum, de quo collocuti ſumus, videre & rogare digneris, ut ignoſcat mihi ſi quid durius & aſperius in ſe dictum accepit in ea epiſtola, quam me modò ſcripſiſſe non pœnitet, quia dixi iſtius corporis oculos nec videre Deum, nec eſſe viſuros. Cauſſam quippe adjunxi cur hoc dixerim, ne ſcilicet Deus ipſe corporeus eſſe credatur, & in loci ſpatio intervalloque viſibilis. Nihil enim videre aliter iſtius corporis oculus poteſt. Et ne illud quod dictum eſt, *Facie ad faciem*, ſic accipiatur, tamquam membris 1 Cor. 13. 12. corporis terminatus ſit Deus. Ideo me ergo dixiſſe illud non pœnitet, ne de ipſo Deo tam impiè ſentiamus, ut eum non ubique totum, ſed per localia ſpatia diviſibilem exiſtimemus. Talia quippe his oculis novimus.

2. Cæterùm nihil tale de Deo ſentiens, ſed eum incommutabilem & incorporalem ſpiritum

[a] Ita in MSS. quindecim. At in editis legitur, *perfecti fuerint.*

[b] Opuſculum ſuperius bis exhibent MSS plures, primò quidem integrum ut hic jacet, nominatâ in exordio *religioſâ famulâ Dei Paulinâ*: poſtea autem contractum in breviſſimam epitomen, quâ vix octava ejus pars continetur, quæve epiſtolæ formâ ſcribitur *Italica*, incipiens, *Cùm petiviſſes ut de inviſibili Deo* &c.

[a] Collationi Carthaginenſi interfuit Fortunatianus Siccenſis, ſexto cenſitus loco inter eos ſeptem epiſcopos, qui ad diſputandum adversùs Donatiſtas electi fuerunt. Succeſſorem habuiſſe credimus Urbanum, qui Siccenſis epiſcopus laudatur in 1. Fragm. Tom. x ad hanc dignitatem evectus circiter an. Chr. 413. uti intelligitur ex epiſtola proximè ſequenti, n. 14.

ubique

Classis III An. 413

ubique totum eſſe credens, ſi tantam quiſquam mutationem hujus corporis futuram putat, cùm ex animali fuerit ſpiritale, ut etiam ſubſtantiam incorporalem, non locorum intervallis vel ſpatiis diviſibilem, vel etiam membrorum liniamentis ac finibus terminatam, ſed ubique totam, per tale corpus videre poſſimus; volo ut me doceat, ſi verum ſapit: ſi autem in hoc falſum ſentit, longè tolerabilius eſt corpori aliquid arrogare, quàm Deo derogare. Et ſi vera eſt iſta ſententia, non erit contraria verbis meis, quæ in illa epiſtola poſui. Iſtius namque corporis oculos dixi non viſuros Deum, hoc intuens quod iſtius corporis oculi omnino non poſſunt cernere niſi corpora, quæ ab eis aliquo loci intervallo ſeparata ſunt: nam ſi nullum intervallum ſit, nec ipſa corpora per eos videmus.

3. Porrò autem ſi in tantam ſui diſſimilitudinem noſtra corpora mutabuntur, ut oculos habeant, per quos videatur illa ſubſtantia, quæ non per locorum ſpatia vel diffunditur vel finitur, alibi habens aliam partem, alibi aliam, in minore loco minorem, in majore majorem, ſed ubique incorporaliter tota eſt; longè aliud erunt hæc corpora, & non erunt ipſa; nec ſolâ detractâ mortalitate atque corruptione & ponderis gravitate aliud erunt, ſed in virtutem ipſius mentis quodammodo convertentur, ſi videre poterunt, quomodo tunc menti, nunc autem nec ipſi menti videre conceſſum eſt. Si enim mutatis moribus dicimus hominem oon eſſe qui fuit, ſi denique mutatis ætatibus ipſum corpus dicimus non eſſe quod fuit: quanto magis ipſum non erit, tanta converſione mutatum, ut non ſolùm immortaliter vivat, verùm etiam inviſibilem videat? Quapropter ſi videbunt Deum, non iſtius corporis oculi videbunt; quia & in hoc non erit ipſum corpus uſque in illam vim potentiamque mutatum, & non eſt contraria iſta opinio illis verbis epiſtolæ meæ. Si autem hactenus non erit ipſum, quia nunc mortale, tunc immortale, nunc aggravans animam, tunc nullo pondere ad omnem motum erit facillimum: ad videnda verò ea, quæ locorum ſpatiis intervalliſque eernuntur, ſi non aliud quàm ipſum erit, ſubſtantiam incorporalem & ubique totam nullo modo videbit. Sive ergo hoc, ſive illud verum ſit, ſecundùm utrumque verum eſt quòd iſtius corporis oculi Deum non videbunt. Aut enim iſtius erunt, & non videbunt; aut non erunt iſtius, ſi videbunt; quoniam tanta commutatione longè alterius corporis erunt.

4. Sed paratus ſum, ſi quid de hac re melius novit hic frater, vel ab ipſo, vel ab illo à quo didicit, diſcere. Quod ſi irridenter dicerem, etiam illud de Deo corporali membriſque per loca diviſibili, dicerem paratum me eſſe diſcere: quod non dico, quia non irridenter loquor, & talem Deum non eſſe omnino non ambigo, & ne talis eſſe crederetur, illam epiſtolam ſcripſi: in qua dum eſſem in admonendo ſollicitus, quam nominibus tacitis conſcripſi, in corripiendo nimius atque improvidus fui, nec fraternam & epiſcopalem perſonam ſicut frater & epiſcopus, quemadmodum fuerat dignum, cogitavi. hoc non defendo, ſed reprehendo: hoc non excuſo, ſed accuſo. Ignoſcatur peto, recordetur noſtram dilectionem priſtinam, & obliviſcatur offenſionem novam. Faciat certè quod me non feciſſe fuccenſuit: habeat lenitatem in danda venia, quam ego non habui in illa epiſtola conſcribenda. Hoc per tuam caritatem rogo, quod præſens præſentem rogare volueram, ſi ejus haberem copiam. Quod cùm conatus eſſem, ſcribente ad eum viro venerabili, nobiſque omnibus honore præferendo, venire noluit, dolum forſitan in eum, ſicut pleraque humana ſunt, quantùm exiſtimo, ſuſpicatus; à quo me longè abeſſe, tu illi fac fidem quantùm potes, qui præſens faciliùs potes. Indica ei cum quanto & quàm vero dolore de offenſione animi ejus tecum fuerim collocutus. Noverit quàm non eum contemnam, & quantùm in illo Deum timeam, & cogitem caput noſtrum in cujus corpore fratres ſumus. Ad locum, in quo habitat, ideo mihi putavi non eſſe veniendum, ne ſpectaculum faceremus ridendum alienis, noſtris dolendum, nobis pudendum. per tuam ſanctitatem & caritatem totum rectè agi poteſt. Ab illo quippe agitur, qui per fidem ſuam habitat in corde tuo: quem credo quod non ſpernit in te, cùm agnoſcit in ſe.

5. Ego certè in hac cauſſa quid meliùs facerem non inveni, quàm ut veniam peterem à fratre, qui læſum ſe litterarum mearum aſperitate conqueſtus eſt. Faciet & ipſe, ut ſpero, quod ſibi imperari novit ab eo, qui per Apoſtolum loquens ait, *Donantes vobiſmetipſis, ſi quis adverſus aliquem habet querelam, ſicut & Deus in Chriſto donavit vobis.* Coloſſ. 3. 13. *Eſtote ergo imitatores Dei, ſicut filii dilectiſſimi, & ambulate in caritate ſicut & Chriſtus dilexit nos.* Ephes. 5. 1. In hac caritate ambulantes, ſi quid diligentiùs poſſumus, de ſpiritali corpore, quod in reſurrectione habebimus, concorditer inquiramus. Quia & ſi quid aliter ſapimus, hoc quoque nobis Deus revelabit, ſi in illo maneamus. Philip. 3. 15. Qui autem manet in caritate, in Deo manet, & Deus in illo manet; quia Deus caritas eſt, 1 Johan. 4. 16. ſive tamquam ejus fons ineff..biliter exſiſtendo, ſive illam nobis per Spiritum ſuum largiendo. Si ergo doceri poteſt, quòd caritas corporalibus oculis aliquando videbitur; poterit fortaſſis & Deus. Si autem iſta oumquam poterit; multò minùs ipſe fons ejus, vel ſi quid dici excellentius & convenientius de tanta re poteſt.

Caput II.

6. Magni quidam viri & in Scripturis ſanctis doctiſſimi, qui plurimùm Eccleſiam & bona ſtudia fidelium ſuis litteris adjuverunt, ubi eis occaſio data eſt, dixerunt inviſibilem Deum inviſibiliter videri, hoc eſt per eam naturam, quæ in nobis quoque inviſibilis eſt, munda ſcilicet mente vel corde. Beatus Ambroſius de Chriſto cùm ageret, ſecundùm id quod Verbum eſt, [Non enim corporalibus, inquit, ſed ſpiritalibus oculis Jeſus videtur] Amb. lib. 1. in Luc. 1. Et paulò poſt; [Non eum viderunt, inquit, Judæi; obcæcatum enim erat inſipiens cor eorum.] hinc oſtendens unde videatur. Item cùm de ſancto Spiritu loqueretur, interpoſuit verba Domini dicentis, Lib. 1. in Luc. 3. 22. *Rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, qui vobiſcum ſit in æternum, Spiritum veritatis: quem hic mundus non poteſt accipere, quia non videt eum, nec cognoſcit eum.* Johan. 14. 16. [Meritò ergo ſe, inquit, in corpore demonſtravit, quoniam in divinitatis ſubſtantia non videtur. Vidimus Spiritum, ſed in ſpecie corporali: videamus & Patrem, ſed quia videre non poſſumus, audiamus.] Et paulo poſt, [Audiamus ergo, inquit, Patrem; inviſibilis enim Pater; ſed & Filius inviſibilis ſecundùm divinitatem; Deum enim nemo vidit umquam: 1 Johan. 4. 12. cùm ergo Filius ſit Deus, in eo utique quòd Deus eſt Filius, oon videtur.]

7. Sanctus autem Hieronymus ait, [Videre Deum ſicuti eſt in natura ſua, oculus hominis non

Claſſis III. An. 413.

poteſt: non ſolùm homo, nec Angeli, nec Throni, nec Poteſtates, nec Dominationes, nec omne nomen quod nominatur. neque enim creatura poteſt adſpicere Creatorem ſuum.] His verbis vir doctiſſimus ſatis oſtendit, quid etiam de futuro ſæculo ſenſerit, quod ad hanc rem adtinet. Quantumlibet enim oculi corporis noſtri mutentur in melius, Angelorum oculis æquabuntur. Hic autem & ipſis, & univerſæ omnino cæleſti creaturæ inviſibilem naturam dixit eſſe Creatoris. Aut ſi & hinc fit quæſtio, & infertur ulla dubitatio, utrùm non ſimus futuri Angelis potiores: ipſius Domini eſt hinc aperta ſententia; ubi ait de reſurrecturis in regnum,

Luca 20.36. *Erunt æquales Angelis Dei.* Unde idem ipſe ſanctus Hieronymus alibi ſic dicit: [Homo igitur Dei faciem videre non poteſt, Angeli autem etiam minimorum in Eccleſia ſemper vident faciem Dei. Et nunc in ſpeculo videmus, in ænigmate; tunc autem facie ad faciem, quando de hominibus in Angelos profecerimus, & potuerimus cum Apoſtolo dicere, *Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tamquam à Domini Spiritu*; licèt faciem Dei juxta naturæ ſuæ proprietatem nulla videat creatura, & tunc mente cernatur, quando inviſibilis creditur.]

Hieron. lib. 1 in Iſa. 1. — Matt. 18. 10. — 1. Cor. 13. 12. — 2. Cor. 3. 18.

8. In his verbis hominis Dei, multa conſideranda ſunt. Primùm, quia ſecundùm apertiſſimam Domini ſententiam etiam ipſe ſentit tunc nos viſuros faciem Dei, cùm in Angelos profecerimus, id eſt æquales Angelis facti fuerimus; quod erit utique in reſurrectione mortuorum. Deinde apoſtolico teſtimonio ſatis aperuit, non exterioris ſed interioris hominis faciem intelligendam, cùm videbimus facie ad faciem: de facie quippe cordis loquebatur Apoſtolus, cùm diceret quod hinc commemoravit, *Nos autem revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur.* Quòd ſi quiſquam dubitat, recenſeat eumdem locum, & adtendat unde Apoſtolus loquebatur, de velamine ſcilicet quod manet in lectione veteris Teſtamenti, donec quiſque tranſeat ad Chriſtum, ut auferatur velamen. Ibi quippe dicit, *Nos autem revelata facie, gloriam Domini ſpeculantes*; quæ facies in Judæis non erat revelata: de quibus dicit, *Velamen ſuper cor eorum poſitum eſt*, ut oſtendat cordis faciem nobis eſſe revelatam velamine ablato. Poſtremò ne quiſquam iſta minùs intuens, minúſque diſcernens, viſibilem Deum vel Angelis vel hominibus, cùm æquales Angelis facti fuerimus, ſive nunc eſſe, ſive futurum eſſe crederet, evidentiſſimè quid ſentiret expreſſit, dicens [quòd faciem Dei juxta naturæ ſuæ proprietatem nulla videat creatura, & tunc mente cernatur, quando inviſibilis creditur.] Unde ſufficienter ſignificavit, quando viſus eſt ab hominibus per oculos corporis, tamquam ipſe corporeus, non eum ſecundùm naturæ ſuæ proprietatem fuiſſe viſum, in qua tunc mente cernitur, quando inviſibilis creditur. Quibus inviſibilis, niſi adſpectibus corporalibus etiam cæleſtibus, ſicut ſuprà de Angelis & Poteſtatibus & Dominationibus dixit? quanto magis terreſtribus?

2. Cor 3.18. — 2. Cor 3.15.

Lib. 3. in Iſa. 6.

9. Unde alio loco evidentiùs dicit, [non ſolùm Patris divinitatem; ſed nec Filij quidem & Spiritus ſancti, quæ una in Trinitate natura eſt, poſſe oculos carnis adſpicere, ſed oculos mentis. de quibus ipſe Salvator ait, *Beati mundo corde; quoniam ipſi Deum videbunt.*] Quid hac manifeſtatione lucidius? Si enim tantummodo dixiſſet, Nec Patris, nec Filij, nec Spiritus-ſancti divinitatem poſſe oculos carnis adſpicere, nec deinceps addidiſſet, [ſed oculos mentis,] fortè diceretur carnem jam non eſſe appellandam, cùm corpus fuerit ſpiritale. Addendo ergo, & dicendo, [ſed oculos mentis,] ab omni genere corporis alienavit hujuſmodi viſionem. Ne quis autem putaret eum tantùm de præſenti tempore locutum, ſubjecit etiam Domini teſtimonium, volens oſtendere quos dixerat oculos mentis, quo teſtimonio non præſentis ſed futuræ viſionis promiſſio declaratur, *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.*

Claſſis III. An. 413. Matt. 5. 8.

10. Beatiſſimus quoque Athanaſius Alexandrinus epiſcopus, cùm ageret adversùs Arianos, qui tantummodo Deum Patrem inviſibilem dicunt, Filium verò & Spiritum-ſanctum viſibiles putant, æqualem Trinitatis inviſibilitatem Scripturarum ſanctarum teſtimoniis, & diligentiâ ſuæ diſputationis aſſeruit, inſtantiſſimè ſuadens Deum non eſſe viſum niſi aſſumtione creaturæ: ſecundùm Deitatis autem ſuæ proprietatem omnino Deum eſſe inviſibilem, id eſt Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum, niſi quantùm mente ac ſpiritu noſci poteſt. Gregorius etiam ſanctus epiſcopus [a] Orientalis apertiſſimè dicit, Deum naturâ inviſibilem quando patribus viſus eſt, ſicut Moyſi, cum quo facie ad faciem loquebatur, alicujus conſpicabilis materiæ diſpoſitione aſſumta, ſalva ſua inviſibilitate videri potuiſſe. Hoc eſt quod etiam noſter dicit Ambroſius, & Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum ea ſpecie videri, quam voluntas elegerit, non natura formaverit: ut & illud verum ſit, quòd *Deum nemo vidit umquam*; quæ vox ipſius Domini Chriſti eſt: &, *quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt*; quæ vox Apoſtoli, immo ejus per Apoſtolum Chriſti eſt: & illa non repudientur teſtimonia Scripturarum, quibus Deus viſus eſſe narratur; quia & inviſibilis eſt per propriam Deitatis naturam, & cùm vult videri poteſt per aſſumtam, ſicut ei placuerit, creaturam.

Ambr. in Lucam cap. 1. — Johan. 1.18. — 1. Johan. 4. 12. — 1. Tim. 6.16.

Caput III.

11. Porro ſi naturæ ipſius eſt inviſibilitas ſicut incorruptibilitas, non mutabitur utique in futuro ſæculo illa natura, ut de inviſibili viſibilis fiat; quia neque poterit de incorruptibili corruptibilis fieri: ſimul enim & incommutabilis eſt. Et utique naturam ejus commendavit Apoſtolus, cùm duo iſta ſimul poneret, dicens, *Regi autem ſæculorum inviſibili, incorruptibili, ſoli Deo honor & gloria in ſæcula ſæculorum.* Unde non audeo ego ita diſtinguere, ut dicam, Incorruptibili quidem in ſæcula ſæculorum, Inviſibili autem non in ſæcula ſæculorum, ſed tantùm in hoc ſæculo. Verùm quia nec iſta teſtimonia falſa eſſe poſſunt, *Beati mundo corde; quoniam ipſi Deum videbunt.* &, *Scimus quia cùm apparuerit, ſimiles ei erimus; quoniam videbimus eum ſicuti eſt:* negare non poſſumus filios Dei viſuros Deum, ſed ſicut videntur inviſibilia, ſicut ſeipſum oſtenſurum promittebat, qui hominibus apparebat in carne viſibilis, quando dicebat, *Et ego diligam eum, & oſtendam meipſum illi*, cùm ante oculos hominum conſpicuus loqueretur. Unde autem inviſibilia videntur, niſi oculis cordis? de quibus paulò antè dixi quid Hieronymus ſenſerit ad videndum Deum.

1. Tim. 1.17. — Matt. 5. 8. — 1. Johan. 3. 2.

[a] In omnibus libris habetur, *Orientalis.* Quamquam eruditorum judicio probabilius eſt orationem illam inter opera Gregorij Nazianzeni quadrageſimam nonam, quæ hîc citatur, eſſe latini ſcriptoris, fortean alterius Gregorij in Hiſpania epiſcopi Eliberitani, qui circiter medium ſæculum 4 florebat.

Classis III. An. 413.

12. Hinc eſt etiam quòd memoratus Mediolanenſis epiſcopus in ipſa reſurrectione dixit non facile eſſe videre Deum, niſi iis qui mundo corde ſint; & ideo ſcriptum eſſe, *Beati mundo corde; quoniam ipſi Deum videbunt.* [Quantos beatos, inquit, jam numeraverat, & tamen eis videndi Deum non promiſerat facultatem.] Deinde adjungit & dicit, [Si ergo ij qui mundo ſunt corde, Deum videbunt, utique alij non videbunt.] Et ne alios illos acciperemus, de quibus dictum eſt, *Beati pauperes*, *Beati mites*, continuò ſubjunxit, [Neque enim indigni Deum videbunt.] Indignos utique illos volens intelligi, qui licèt reſurgant, Deum videre non poterunt; quoniam ad damnationem reſurgent, quia per fidem veram quæ per dilectionem operatur, cor mundare noluerunt. Et ideo ſequitur & dicit, [Neque is, qui Deum videre noluerit, poteſt Deum videre.] Deinde quia occurrebat etiam impios omnes velle videre Deum, ſtatim ut oſtenderet quare dixerit, [qui Deum videre noluerit,] quia utique illo modo non vult Deum videre impius, quia cor mundare non vult, quo ille videri poterit, ſecutus adjunxit, & ait, [Nec in loco Deus videtur, ſed mundo corde; nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circumſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu.] Quibus verbis beatus Ambroſius voluit admonere quid debeant homines præparare, qui volunt Deum videre, hoc eſt cor mundare per fidem, quæ per dilectionem operatur, dono Spiritus-ſancti, unde pignus accepimus, quo illam viſionem deſiderare noverimus.

Matt. 5. 8

Caput IV.

13. Nam de membris Dei, quæ aſſiduè Scriptura commemorat, ne quiſquam ſecundùm carnis hujus formam & figuram nos eſſe crederet ſimiles Deo, propterea eadem Scriptura & alas habere Deum dixit, quas nos utique non habemus. Sicut ergo alas cùm audimus, protectionem intelligimus: ſic & cùm audimus manus, operationem intelligere debemus; & cùm audimus pedes, præſentationem; & cùm audimus oculos, viſionem qua cognoſcit; & cùm audimus faciem, notitiam qua innoteſcit; & ſi quid aliud eadem Scriptura tale commemorat, puto ſpiritaliter intelligendum. Neque hoc ego tantùm, aut ego prior, ſed omnes qui qualicumque ſpiritali intelligentiâ reſiſtunt eis, qui ob hoc Anthropomorphitæ nominantur. Ex quorum litteris ne multa commemorando majores moras faciam, hoc unum ſancti Hieronymi interpono, ut noverit iſte frater, non ſe de hac re mecum magis quàm cum prioribus agere debere, ſi quid eum contra permovet.

Pſal. 16. 8

Hieronymus in Pſal. 93. 9.

14. Cùm ergo ille vir in Scripturis doctiſſimus, Pſalmum exponeret, ubi dictum eſt, *Intelligite ergo qui inſipientes eſtis in populo, & ſtulti aliquando ſapite; Qui plantavit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum, non conſiderat:* inter cetera, [Iſte locus, inquit, adversùs eos maximè facit, qui Anthropomorphitæ ſunt, qui dicunt Deum habere membra, quæ etiam nos habemus: verbi cauſsâ, Dicitur Deus habere oculos: quia oculi Domini reſpiciunt omnia, manus Domini facit omnia. *Et audivit*, inquit, *Adam ſonum pedum Domini deambulantis in paradiſo*: hæc ſimpliciter audiunt, & humanas imbecillitates ad Dei magnificentiam referunt. Ego autem dico quòd Deus totus oculus eſt, totus manus eſt, totus pes eſt. Totus oculus eſt, quia omnia videt. Totus manus eſt, quia omnia operatur. Totus pes eſt, quia ubique eſt. Ergo videte quid dicat. *Qui plantavit aurem non audiet, aut qui finxit oculos non conſiderat?* Et non dixit, Qui plantavit aurem, ergo ipſe aurem non habet; non dixit, ergo ipſe oculos non habet: ſed quid dixit? *Qui plantavit aurem non audiet, qui finxit oculos non conſiderat?* membra tulit, efficientias dedit.]

Gen 3. 8

Classis III. An. 413.

15. Hæc omnia de litteris eorum & Latinorum & Græcorum, qui priores nobis in catholica Eccleſia viventes divina eloquia tractaverunt, ideo commemoranda arbitratus ſum, ut ſciat iſte frater, ſi quid aliter quàm iſti ſentit depoſita diſſenſionis amaritudine, & fraternæ caritatis ſuavitate ſervatâ atque in integrum reſtitutâ, diligenti & tranquilla conſideratione quærendum vel diſcendum vel docendum. Neque enim quorumlibet diſputationes, quamvis catholicorum & laudatorum hominum, velut Scripturas canonicas habere debemus, ut nobis non liceat ſalvâ honorificentiâ, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum ſcriptis improbare atque reſpuere, ſi fortè invenerimus quòd aliter ſenſerint quàm veritas habet, divino adjutorio vel ab aliis intellecta, vel à nobis. Talis ego ſum in ſcriptis aliorum, tales volo eſſe intellectores meorum. Denique in iis omnibus, quæ de opuſculis ſanctorum atque doctorum commemoravi, Ambroſij, Hieronymi, Athanaſij, Gregorij, & ſi qua aliorum talia legere potui, quæ commemorare longum putavi, Deum non eſſe corpus, nec formæ humanæ habere membra, nec eum eſſe per locorum ſpatia diviſibilem, & eſſe naturâ incommutabiliter inviſibilem, nec per eamdem naturam atque ſubſtantiam, ſed aſſumta viſibili ſpecie ſicut voluit apparuiſſe iis quibus apparuit, quando per corporis oculos in Scripturis ſanctis viſus eſſe narratur, in adjutorio Domini inconcuſsè credo, & quantum ipſe donat intelligo.

16. De ſpiritali autem corpore, quod in reſurrectione habebimus, quantam capiat in melius commutationem, utrùm in ſimplicitatem ſpiritus cedat, ut totus homo jam ſpiritus ſit; an quod magis puto, ſed nondum plenâ fiduciâ confirmo, ita futurum ſit ſpiritale corpus, ut propter ineffabilem quamdam facilitatem ſpiritale dicatur, ſervet tamen ſubſtantiam corporalem, quæ per ſeipſam vivere ac ſentire non poſſit, ſed per illum qui eâ utitur ſpiritum: neque enim & nunc, quia corpus dicitur animale, eadem eſt animæ natura quæ corporis: & utrùm ſi corporis, quamvis jam immortalis atque incorruptibilis, natura ſervabitur, adjuvet tunc aliquid ſpiritum ad videndum ipſa viſibilia, id eſt corporalia, ſicut nunc tale aliquid niſi per corpus videre non poſſumus; an verò etiam tunc ſine organo corporis valeat ſpiritus noſter noſſe corporalia (neque enim & Deus talia per ſenſus corporis novit:) & multa alia quæ in hac quæſtione movere poſſunt, fateor me nondum alicubi legiſſe, quod mihi ſufficere exiſtimarem ſive ad diſcendum ſive ad docendum. Caput V

17. Ac per hoc ſi non diſplicet huic fratri mea qualiſcumque cautela, interim propter quod ſcriptum eſt, *Quoniam videbimus eum ſicuti eſt*, quantum poſſumus, cor mundum ad illam viſionem ipſo adjuvante præparemus. De corpore autem ſpiritali pacatiùs & diligentiùs inquiramus, ne fortè aliquid certum ac liquidum, ſi nobis hoc utile eſſe novit, ſecundùm Scripturas ſuas Deus dignetur demonſtrare. Si enim hoc invenerit inquiſitio diligentior tantam corporis futuram mutationem, ut poſſit 1 Johan 3. 2

CLASSIS III. AN. 415.

videre inviſibilia, non, ut opinor, talis potentia corporis menti auferet viſionem, ut exterior homo videre Deum tunc poſſit, non poſſit interior; quaſi tantùm foris ſit Deus ad hominem, & intus non ſit in homine, cùm apertiſſimè ſcriptum ſit, *ut ſit Deus omnia in omnibus*; (1. Cor. 15. 28.) aut ita ſit intus ille, qui ſine ullis locorum ſpatiis ubique totus eſt, ut foris tantùm videri ab exteriori homine poſſit, intus autem ab interiori non poſſit. Quæ ſi abſurdiſſimè ſentiuntur, magis enim ſancti pleni erunt Deo, non inanes intrinſecùs ab illo circumdabuntur extrinſecùs; nec cæci intrinſecùs eum, quo pleni erunt, non videbunt, & tantùm forinſecus oculati eum, quo circumdabuntur, videbunt: reſtat ut interim de viſione Dei ſecundùm interiorem hominem certiſſimi ſimus. Si autem etiam corpus mira commutatione hoc valuerit, aliud accedet, non illud abſcedet.

18. Melius ergo illud affirmamus unde minimè dubitamus, quòd homo interior videbit Deum, qui modò ſolus poteſt videre caritatem, quæ cùm laudaretur dictum eſt, *Deus caritas eſt*: (1 Johan. 4. 8.) ſolus poteſt videre pacem & ſanctificationem, ſine qua nemo poteſt videre Deum. Neque enim caritatem, pacem, ſanctificationem, & ſi qua ſunt ſimilia, videt modò ullus oculus carnis; quæ tamen omnia jam videt, quantum poteſt, mentis oculus, tanto puriùs quanto purior: ut ſine dubitatione Deum nos viſuros eſſe credamus; ſive inveniamus, ſive non inveniamus quod de qualitate futuri corporis quærimus, cùm tamen corpus reſurrecturum & immortale atque incorruptibile futurum non ambigamus, quoniam hinc ſanctarum Scripturarum ſententias apertiſſimas firmiſſimaſque retinemus. Si autem iſte frater quod de ſpiritali corpore adhuc requiro, jam ſibi firmat eſſe certiſſimum, niſi placidus audiero docentem, ita ut ille quoque placidus me audiat inquirentem, habebit unde jure ſuccenſeat. Nunc tamen per Chriſtum obſecro, ut de illa aſperitate litterarum mearum, qua eum non immeritò offenſum eſſe didici, veniam mihi ab illo impetres, & me reſcriptis Domino adjuvante lætifices.

EPISTOLA CXLIX. *

*Aliàs LIX quæ autem 149 erat, nunc 58.

Reſpondet ad quæſtiones ex Pſalmis, ex Apoſtolo, & ex Evangelio propoſitas a Paulino ſuperiùs in epiſtola centeſima viceſima prima.

Beatiſſimo & venerabiliter deſiderabili & deſiderabiliter venerabili, ſancto ſanctéque cariſſimo fratri & coëpiſcopo PAULINO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta videtur an. 414.

CAPUT I. Tractantur quæſtiones ex Pſalmis propoſitæ.

1. QUOD de perventione tam proſpera fratris & compreſbyteri noſtri Quinti, & qui cum eo navigaverunt, citò nos Dominus exhilaravit, nuntiantibus litteris ſanctitatis tuæ, gratias agens ei, qui recreat afflictos, & humiles conſolatur, ſinceritati cordis tui occaſione filii & condiaconi noſtri Ruffini, quæ proxima occurrit, nunc reſcripta perſolvo: de littore namque Hipponenſi profectus eſt. Et approbo miſericordiæ conſilium, quod tibi Dominus inſpiravit, mihique inſinuare dignatus es. Ipſe & hoc adjuvet, ipſe proſperet, qui jam curam noſtram ex magna parte lenivit, quia pervectus & commendatus eſt cariſſimus homo non ſolùm bonis operibus, ſed etiam ſanctis orationibus tuis.

CLASSIS III. AN. 414.

2. Litteræ ſanè venerationis tuæ, ubi multa quæſiſti, & quærenda admonuiſti, & quærendo docuiſti, ad me pervenerunt. Sed quas ipſe continuò reſcripſi per homines eorumdem ſanctorum ſolatiorum noſtrorum, ſicut his tuis recentioribus comperi, non ſunt redditæ venerationi tuæ. In quibus quidem, quatenus ad interrogata reſponderim, recolere non valui: nec earum exemplum cùm requiſiſſem, ubi hoc poſſem recognoſcere, inveni. Ad nonnulla tamen me reſpondiſſe certus omnino ſum, & ideo non ad omnia, quia ut citò finirem, feſtinatio perlatoris urgebat. Simul etiam miſeram, ſicut juſſeras, & illius epiſtolæ exemplum, quam tuæ caritati apud Carthaginem de corporum reſurrectione [a] reſcripſeram, ubi de uſu mem[illegible]orum exorta erat quæſtio. Nunc ergo & hoc mi[illegible] & alterum alterius, quia nec ipſam in manus tuas perveniſſe conjeci, eo quòd iterum interrogaſti quædam, quæ jam me in ea reſpondiſſe lego & agnoſco. Sed iſtam per quem direxerim neſcio. Scripta quippe caritatis tuæ, quibus eam reddidi, ſicut etiam ipſa [b] indicat, miſſa ſunt mihi ab Hippone à noſtris, cùm eſſem apud ſanctum fratrem & coepiſcopum noſtrum Bonifacium (nam eorum perlatorem non vidi,) & continuò reſcripta non diſtuli.

Reſponſio ad quæſtionem de Pſal. 16. 14.

3. Quia ergo tunc, ſicut ſcripſi, non potueram inſpicere codices græcos propter quædam Pſalmi decimi-ſexti, inſpexi poſtea quos inveni. Et unus habebat, quod & latini noſtri, *Domine perdens de terra diſpertire eos*. Alius ſicut ipſe poſuiſti, *A paucis de terra*. Et illud quidem apertum habet ſenſum, *perdens de terra*, quam eis dediſti, *diſpertire eos*, in gentibus, quod & factum eis eſt, cùm gravi bello expugnati atque ſubverſi ſunt. Illud autem alterum quomodo accipiendum ſit, non mihi occurrit, niſi quia in comparatione perditæ multitudinis eorum, reliquiæ ſalvæ factæ ſunt, utique in paucis, à quibus eos diſpertiendos, hoc eſt dividendos atque ſeparandos Scriptura prænuntiavit, dicens, *Domine à paucis*, id eſt à reliquiis, quas ex illa gente ſalvas feciſti, *de terra diſpertire eos*: ut teriam [illegible]amus Eccleſiam hereditatemque fidelium atque [illegible]ctorum, quæ dicitur & terra viventium, & quæ [illegible]m illo loco rectè intelligi poteſt, Beati mites; quoniam ipſi hereditate poſſidebunt terram. (Matt. 5. 4.) Cùm autem dictum eſſet, *A paucis de terra divide eos*; additum eſt, *in vita eorum*: ut in manifeſto futurum intelligeretur, dum hìc vivunt. Separantur enim multi ab Eccleſia, ſed cùm moriuntur, qui tamen cùm vivunt per ſacramentorum communionem unitatiſque catholicæ videntur Eccleſiæ copulati. Iſti ergo diviſi ſunt à paucis, qui ex illis crediderunt, de terra, quam ſicut agrum ſuum excolit pater agricola. Diviſi autem in vita ſua, id eſt hìc in manifeſto ſicut videmus. Sequitur autem, *Et de abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum*, id eſt præter hoc quod in manifeſto diviſi ſunt, etiam *de abſconditis tuis*, quæ in occulto reddis [c] conſcientiæ malorum, *adimpletus eſt venter eorum*: ventrem poſuit pro internorum latentiumque ſecretis.

4. Quod verò ſequitur, *Saturati ſunt porcinâ*: jam quid mihi ex hoc videretur aperui. Sed quod alii codices habent, & verius habere perhibentur,

Pro ὑῶν legiſſe videtur qui vertit porcinam.

a MSS. quatuor Vaticani, & Gallic. tres, *ſcripſeram*.
b Editi, *indicant*. At MSS. habent, *indicat*, ſcilicet epiſtola ab Auguſtino reddita.
c Bad. Am. & Er. *reddis retributione malorum*

CLASSIS III. AN. 424.

quia diligentiora exemplaria, per accentus notam ejuſdem verbi græci ambiguitatem græco ſcribendi more diſſolvunt, obſcurius eſt quidem, ſed electiori ſententiæ videtur aptiùs convenire. Quia enim dixerat, *Et de abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum*, quibus verbis occulta Dei judicia ſignificata ſunt: [a] occultè quippe ſunt miſeri, etiam qui gaudent in malis, quos tradidit Deus in concupiſcentias cordis eorum: velut quæreretur unde poſſint cognoſci, qui in abſcondito irâ Dei adimpleti ſunt, & reſponderetur quod in Evangelio dictum eſt, Ex fructibus eorum cognoſcetis eos (Matt. 7. 16.); continuò ſubjunctum eſt, *Saturati ſunt filiis*, hoc eſt fructibus, quod evidentius dicitur, operibus ſuis. Unde alibi legitur, Ecce parturivit injuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem (Pſ. 7. 15). & alibi, Deinde concupiſcentia cùm conceperit, parit peccatum (Jac. 1. 15.). Mali ergo filij, mala opera, quibus cognoſcuntur, & qui de abſconditis Dei judiciis internis cogitationum ſuarum tamquam in ventrem adimpleti ſunt. Bona opera, boni filij ſunt. Unde ad ſponſam Eccleſiam dicitur, Dentes tui ſicut grex detonſarum adſcendens de lavacro, quæ omnes geminos creant, & ſterilis non eſt in illis (Cant. 4. 2.). In quo gemino fetu geminum opus dilectionis agnoſcitur, Domini Dei ſcilicet & proximi. In quibus duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ (Matt. 22. 40.).

5. Iſte autem ſenſus, quo ita exponitur quod ſcriptum eſt, *Saturati ſunt filiis*, non mihi occurrerat, cùm antè reſcriberem; ſed recenſui breviſſimam quamdam ejuſdem Pſalmi expoſitionem, quam jam olim dictaveram, & hoc ſatis breviter à me poſitum reperi. Inſpexi etiam codices græcos, utrùm dativus caſus eſſet, quod dictum eſt, *filiis*, an genitivus, quo illa lingua utitur pro ablativo, & inveni genitivum: quod ſi ad verbum interpretaretur, ſcriptum eſſet, Saturati ſunt filiorum; ſed rectè interpres ſententiam ſecutus eſt, & latino more dixit, *Saturati ſunt filiis*. Quod verò ſequitur, *& reliquerunt reliquias parvulis ſuis*, exiſtimo parvulos accipiendos manifeſtos carnis filios. Unde etiam ſecundùm iſtam, non de porcina, ſed de filiis expoſitionem, manet illa ſententia qua dixerunt, Sanguis hujus ſuper nos & ſuper filios noſtros (Matt. 27. 25.). Ita enim reliquerunt operum ſuorum reliquias parvulis ſuis.

Reſponſio ad quæſtionem de Pſal. 15. 3.

6. In quinto-decimo autem Pſalmo, quod ſcriptum eſt, *Mirificavit*, vel, *mirificet omnes voluntates ſuas inter illos*, nihil prohibet intelligi, immo & convenientiùs videtur non, *inter illos*, ſed, *in illis*. Sic enim græci codices habent. Sæpe autem quod habet illa lingua, *in illis*, noſtri interpretantur, *inter illos*, ubi videtur ſententiæ convenire. Accipiamus ergo, *Sanctis qui ſunt in terra ejus, mirificavit omnes voluntates ſuas in illis*, quod plerique codices habent. Et intelligamus, *voluntates ejus*, munera gratiæ, quæ gratis data eſt, id eſt quia voluit, non quia debebatur. Unde eſt, Scuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos (Pſal. 5. 13). &, In voluntate tua deduxiſti me (Pſal. 72. 24.). &, Voluntariè genuit nos verbo veritatis (Jac. 1. 18). &, Pluviam voluntariam ſegregans Deus hereditati tuæ (Pſ. 67. 10.). &, Dividens propria unicuique prout vult (1. Cor. 12. 11.). & alia innumerabilia. Proinde, *Mirificavit omnes voluntates ſuas in illis* (Pſal. 15. 3), in quibus niſi in Sanctis, qui in terra ſunt ejus? Si enim terra, ſicut ſuprà oſtendimus, poteſt accipi in bono, & ubi non additum eſt, *ejus*, quanto magis ubi dicitur, *terra ejus*? Miras ergo fecit omnes voluntates ſuas in illis. Miras omnino fecit, quia eos ex deſperatione mirabiliter liberavit.

7. Ex hac admiratione exclamat Apoſtolus, O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei (Rom. 11. 33.). Suprà quippe dixerat, Concluſit enim Deus [b] omnes in infidelitate, ut omnium miſereatur (Ibid. 32.). Nam hoc etiam hîc ſequitur, *Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea acceleraverunt* (Pſal. 15. 4.). Infirmitates poſuit pro peccatis, ſicut ad Romanos Apoſtolus dicit, Si enim Chriſtus, cùm infirmi eſſemus adhuc juxta tempus pro impiis mortuus eſt (Rom. 5. 6.): hos dixit infirmos quos impios. Deinde paulò pôſt eamdem ſententiam repetens; Commendat, inquit, ſuam caritatem Deus in nobis, quoniam cùm adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt (Ibid. 8.). Quos infirmos ſuprà, eos hîc peccatores appellavit. Item in conſequentibus hoc idem aliis verbis verſans, Si enim cùm inimici eſſemus, inquit, reconciliati ſumus Deo per mortem Filij ejus. Ac per hoc in eo quod dictum eſt, *Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum*, intelliguntur multiplicata peccata eorum. Lex enim ſubintravit, ut abundaret delictum. Sed quoniam ubi abundavit delictum, ſuperabundavit gratia (Rom. 5. 20.), ideo poſtea acceleraverunt. Non enim venit ille vocare juſtos, ſed peccatores (Matt. 9. 13.): quia non eſt opus ſanis medicus, ſed ægrotantibus; quorum ſcilicet multiplicatæ ſunt infirmitates, ut eis ſanandis eſſet neceſſaria tantæ gratiæ medicina, & cui dimittuntur peccata multa, diligeret multùm.

8. Hoc cinis vaccæ & adſperſio ſanguinis, & cruentarum multiplicatio victimarum ſignificabat, non efficiebat. Ideo deinceps dicit, *Non congregabo conventicula eorum de ſanguinibus* (Pſal. 15. 4.), id eſt illorum ſacrificiorum, quæ immolabantur in figura ſanguinis Chriſti. *Nec memor ero nominum eorum per labia mea*. Nomina quippe illorum erant in multiplicatione infirmitatum, Fornicatores, idolis ſervientes, adulteri, molles, maſculorum concubitores, fures, avari, raptores, ebrioſi, maledici, & quicumque alij regnum Dei non poſſidebunt (1. Cor. 6. 9. 10.). Sed ubi abundante peccato, ſuperabundavit gratia (Rom. 5. 20.), poſtea acceleraverunt. Hæc quidem fuerunt, ſed abluti ſunt, ſed ſanctificati ſunt, ſed juſtificati ſunt in nomine Domini Jeſu Chriſti, & in Spiritu Dei noſtri (1. Cor. 6. 11.). Ideo non memor erit nominum illorum per labia ſua (Pſal. 15. 4.). Sanè codices emendatiores & electioris auctoritatis, non habent, *voluntates ſuas*, ſed, *voluntates meas*, quod tantumdem valet, quia ex perſona Filij dicitur. Ipſe quippe loquitur, quem verba illa evidenter oſtendunt, quibus & Apoſtoli uſi ſunt, *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem* (Pſal. 15. 10. Act. 2. 31. Act. 13. 35.). Eadem ſunt utique munera gratiæ Patris & Filij & Spiritus ſancti: & ideo rectiſſimè & Filius eas poteſt dicere voluntates ſuas.

Reſponſio ad quæſtionem de Pſal. 58. 12.

9. Quod verò in Pſalmo quinquageſimo octavo de Judæis intelligitur, dicente, *Ne occideris eos, ne quando obliviſcantur Legis tuæ*, convenienter mihi videtur intelligi ita eſſe prænuntiatum, eamdem gentem etiam debellatam atque ſubverſam, in populi victoris ſuperſtitiones non fuiſſe ceſſuram, ſed in veteri Lege manſuram, ut apud eam eſſet teſtimonium Scripturarum toto orbe terrarum, unde Eccleſia fuerat evocanda. Nullo enim evidentiore

[a] Bad. Am. Er. & MSS. duo, *occulta quippe ſunt miſeris*.

[b] MSS. tres recentioris ætatis, *omnia in infidelitate*: quæ eſt lectio Vulgatæ verſionis. At alij codices magno numerò habent, *omnes*; juxta græcum textum Apoſtoli, τοὺς πάντας.

Classis III. An. 414.

documento oſtenditur gentibus, quod ſaluberrimè advertitur, non inopinatum & repentinum aliquid inſtitutum ſpiritu præſumtionis humanæ, ut Chriſti nomen in ſpe ſalutis æternæ tanta auctoritate præpolleat, ſed olim fuiſſe prophetatum atque conſcriptum. Nam ipſa prophetia quid aliud niſi à noſtris putaretur eſſe conficta, ſi non de inimicorum codicibus probaretur? Ideo, *Ne occideris eos*, ne ipſius gentis nomen exſtinxeris, *ne quando obliviſcantur Legis tuæ*. Quod utique fieret, ſi ritus & ſacra gentilium colere compulſi penitùs qualecumque nomen religionis ſuæ minimè retinerent. Quod in eorum figura etiam de Cain ſcriptum eſt, quòd conſtituit in eo Dominus ſignum, ne quis occideret eum. Denique cùm dixiſſet, *Ne occideris eos, ne quando obliviſcantur Legis tuæ*; velut quæreretur quid de illis eſſet faciendum, ut in aliquos uſus teſtimonij veritatis non occidantur, id eſt non conſumantur, neque obliviſcantur Legis Dei; continuò ſubjunxit, *Diſperge illos in virtute tua*. Si enim in uno loco eſſent terrarum, non adjuvarent teſtimonio prædicationem Evangelij, quæ fructificat toto orbe terrarum. Ideo *Diſperge illos in virtute tua*, ut ejus ipſius, cujus fuerunt negatores, perſecutores, interfectores, ubique ſint teſtes per ipſam Legem, quam non obliviſcuntur, in qua eſt ille prophetatus, quem non ſequuntur. Neque enim eis aliquid prodeſt, quòd eam non obliviſcuntur. Aliud eſt enim legem Dei habere in memoria, aliud in intellectu & effectu.

Gen. 4. 15.

Pſal. 58. 12.

Reſponſio ad quæſtionem de Pſal. 67. 22.

10. In LX. autem VII. Pſalmo, quod quæris quid ſit, *Verumtamen Deus conquaſſabit capita inimicorum ſuorum, verticem capilli perambulantium in delictis ſuis*, non mihi videtur aliud dictum, quàm, Deus conquaſſabit capita inimicorum ſuorum nimiùm ſuperbientium, nimiùm ſe extollentium in delictis ſuis. Per hyperbolen quippe ſignificavit ſuperbiam tantum ſe extollentem, & tanta elatione incedentem, quaſi capilli verticem perambulando calcaret. Item in eodem Pſalmo quod ſcriptum eſt, *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo*; non ſemper in malo accipiendi ſunt canes. Alioquin non reprehenderentur apud Prophetam canes muti neſcientes latrare, & amantes dormitare. Profectò enim laudabiles canes eſſent, ſi & latrare ſcirent, & vigilare amarent. Et certè illi trecenti in numero per crucis litteram ſacratiſſimo non eligerentur ad victoriam faciendam, qui tamquam canes lamberent aquam, niſi aliquid magnum ſignificarent. Vigilant enim & latrant boni canes, & pro domo & pro domino, & pro grege & pro paſtore. Denique & hîc in Eccleſiæ laudibus, cum prophetia exſerceretur, lingua canum eſt commemorata, non dentes. *Tuorum* autem *canum*, dixit, *ex inimicis*, id eſt ut qui erant inimici tui, fierent canes tui, & latrarent pro te, qui ſæviebant in te. Addidit autem, *ab ipſo*, ut non à ſeipſis hoc factum intelligerent, ſed *ab ipſo*, id eſt miſericordiâ ejus & gratiâ.

Ibid. 24.

Iſai. 56. 10.

Judic. 7. 7.

Caput II. Quæſtiones ex Apoſtolo.

Reſponſio ad quæſtionem de Epheſ. 4. 11.

11. De Prophetis quod ait Apoſtolus, *Quoſdam quidem dedit Deus in Eccleſia Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas*, hoc intelligo quod ipſe ſcripſiſti, Prophetas eos dictos iſto loco, ex quibus Agabus erat, non illos qui venturum in carne Dominum prophetaverunt. Evangeliſtas verò invenimus, quos Apoſtolos fuiſſe non legimus; ſicut fuerunt Lucas & Marcus. Paſtores autem & Doctores, quos maximè ut diſcernerem voluiſti, eoſdem puto eſſe, ſicut & tibi viſum eſt, ut non alios Paſtores, alios Doctores intelligamus; ſed ideo cùm prædixiſſet Paſtores, ſubjunxiſſe Doctores, ut intelligerent Paſtores ad officium ſuum pertinere doctrinam. Ideo enim non ait, Quoſdam autem Paſtores, quoſdam verò Doctores; cùm ſuperiora ipſo locutionis genere diſtingueret dicendo, *Quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, quoſdam verò Evangeliſtas*: ſed hoc tamquam unum aliquid duobus nominibus amplexus eſt, *quoſdam autem Paſtores & Doctores*.

Reſponſio ad quæſtionem de 1. Tim. 2. 1.

12. Illa planè difficillimè diſcernuntur, ubi ad Timotheum ſcribens, ait, *Obſecro itaque primùm omnium fieri obſecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones*. Secundùm græcum enim eloquium diſcernenda ſunt. Nam noſtri interpretes vix reperiuntur, qui ea diligenter & ſcienter transferre curaverint. Ecce enim ſicut ea ipſe poſuiſti, *Obſecro fieri obſecrationes*, non eodem verbo utrumque dixit Apoſtolus, qui utique græcè illam ſcripſit epiſtolam; ſed pro eo quod in latino eſt, *Obſecro*, ille græcè dixit, παρακαλῶ. Pro eo verò quod latinus veſter habet, *obſecrationes*, ille poſuit, δεήσεις. Proinde alij codices in quibus & noſtri ſunt, non habent, *obſecrationes*; ſed, *deprecationes*. Tria porrò quæ ſequuntur, *orationes, interpellationes, gratiarum actiones*, plerique latini codices ſic habent.

13. Unde ſi velimus ſecundùm latinæ linguæ proprietates iſta diſcernere more loquendi, noſtram vel qualemcumque ſententiam fortaſſe tenebimus: ſed mirum ſi ſententiam græci ſermonis vel conſuetudinis obtinebimus. Precationem & deprecationem, multi noſtri hoc idem putant, & hoc quotidiano uſu jam omnino prævaluit. Qui autem diſtinctiùs latinè locuti ſunt, precationibus utebantur in optandis bonis, deprecationibus verò in devitandis malis. Precari enim dicebant eſſe precando bona optare; imprecari mala, quod vulgò jam dicitur, maledicere: deprecari autem, mala precando depellere. Sed uſitatum jam loquendi modum potiùs ſequamur, & ſive *precationes* ſive *deprecationes* invenerimus, quas Græci δεήσεις vocant, non putemus emendandum eſſe. *Orationes* verò quas græcus habet προσευχάς, diſtinguere à precibus vel precationibus omnino difficile eſt. Quòd verò quidam codices non habent *orationes*, ſed, *adorationes*, quia non dictum eſt in græco εὐχάς, ſed προσευχάς; non arbitror ſcienter interpretatum: προσευχάς enim *orationes* dici à Græcis, notiſſimum eſt. Et utique aliud eſt orare, aliud adorare. Denique non iſto verbo, ſed alio legitur in græco, “Dominum Deum tuum adorabis: &, “Adorabo ad templum “ſanctum tuum: & ſi qua ſimilia.

Matt. 4. 10.

Pſal. 5. 8.

14. Pro *interpellationibus* autem quod noſtri habent, ſecundùm codices, credo, veſtros *poſtulationes* poſuiſti. Hæc interim duo, id eſt quod alij *poſtulationes*, alij *interpellationes* interpretati ſunt, unum verbum transferre voluerunt quod græcus habet, ἐντεύξεις. Et profectò advertis, & noſti aliud eſſe interpellare, aliud poſtulare. Non enim ſolemus dicere, poſtulant interpellaturi, ſed interpellant poſtulaturi: verumtamen ex vicinitate verbum uſurpatum, cui propinquitas ipſa impetrat intellectum, non eſt velut cenſoria notatione culpandum. Nam & de ipſo Domino Jeſu Chriſto dictum eſt, “quòd interpellat pro nobis. Numquidnam interpellat, & non etiam poſtulat? Immo verò quia poſtulat, pro eo poſitum eſt, interpellat. Evidenter quippe alibi de eo dicitur, Et ſi quis peccaverit, “

Hebr. 7. 25.

1. Joh. 2. 1.

advocatum habemus apud Patrem Jeſum Chriſtum justum, & ipſe eſt exoratio pro peccatis noſtris. Quamquam fortaſſis codices apud vos etiam in eo loco de Domino Jeſu Chriſto non habent, interpellat pro nobis, ſed poſtulat pro nobis. In græco enim quo verbo hîc poſitæ ſunt *interpellationes*, quas ipſe poſuiſti *poſtulationes*, ipſum & illic verbum eſt, ubi ſcriptum eſt, interpellat pro nobis.

15. Cùm igitur & qui precatur oret, & qui orat precetur, & qui interpellat Deum, ad hoc interpellet, ut oret & precetur; quid ſibi vult quòd iſta ita poſuit Apoſtolus, ut non ſit eorum negligenda diſtinctio? Excepto itaque nomine generali, & ſalva loquendi conſuetudine, ſecundùm quam ſive dicas *precationem*, ſive *orationem*, ſive *interpellationem*, vel *poſtulationem*, una eademque res intelligitur; aliqua etiam ſingulorum iſtorum proprietas inquirenda eſt; ſed ad eam liquidò pervenire difficile eſt. Multa quippe hinc dici poſſunt, quæ improbanda non ſint.

16. Sed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis vel penè omnis frequentat Eccleſia, ut *precationes* accipiamus dictas, quas facimus in celebratione Sacramentorum, antequam illud, quod eſt in Domini menſa, incipiat benedici: *orationes* cùm benedicitur & ſanctificatur, & ad diſtribuendum comminuitur, quam totam petitionem ferè omnis Eccleſia dominicâ oratione concludit. Ad quem intellectum etiam verbi græci origo nos adjuvat. Nam eam, quam dicunt εὐχὴν, rarò ita Scriptura ponit ut intelligatur *oratio*, ſed plerumque & multo uſitatiùs votum appellat εὐχὴν, προσευχὴν verò, quod verbum ita poſitum eſt unde tractamus, ſemper *orationem* vocat. Unde hanc verbi originem, ſicut ſuperiùs dixi, nonnulli minùs eruditè intuentes, προσευχὴν non *orationem*, ſed *adorationem* dicere voluerunt, quæ potiùs προσκύνησις dicitur. Sed quia *oratio* interdum vocatur εὐχὴ, *adoratio* putata eſt προσευχή. Porrò ſi uſitatiùs, ut dixi, in Scripturis votum appellatur εὐχὴ, excepto nomine generali *orationis*, ea propriè intelligenda eſt oratio, quam facimus ad votum, id eſt πρὸς εὐχήν. Voventur autem omnia quæ offeruntur Deo, maximè ſancti altaris oblatio, quo ſacramento prædicatur noſtrum illud votum maximum, quo nos vovimus in Chriſto eſſe manſuros, utique in compage corporis Chriſti. Cujus rei ſacramentum eſt, quòd unus panis, unum corpus multi ſumus. Ideo in hujus ſanctificationis præparatione, exiſtimo Apoſtolum juſſiſſe propriè fieri προσευχάς, id eſt *orationes*, vel (ut nonnulli minùs peritè interpretati ſunt) *adorationes*; hoc eſt enim ad votum, quod uſitatiùs in Scripturis nuncupatur εὐχὴ. *Interpellationes* autem, ſive, ut veſtri codices habent, *poſtulationes*, fiunt cùm populus benedicitur. Tunc enim antiſtites velut advocati, ſuſceptos ſuos per manus impoſitionem miſericordiſſimæ offerunt poteſtati. Quibus peractis & participato tanto ſacramento, *gratiarum actio* cuncta concludit, quam in his etiam verbis ultimam commendavit Apoſtolus.

Altaris oblatio.

1. Cor. 10. 17.

17. Hæc autem cauſſa præcipua fuit iſta dicendi, ut his breviter perſtrictis atque ſignificatis, non putaretur negligendum eſſe quod ſequitur, *pro omnibus hominibus, pro regibus, & his qui in ſublimitate ſunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & caritate*: ne quiſquam, ſicut ſe habet humanæ cogitationis infirmitas, exiſtimaret non eſſe iſta facienda pro his, à quibus perſecutionem patiebatur Eccleſia, cùm membra Chriſti ex omni eſſent hominum genere colligenda. Unde adjungit & dicit, *Hoc enim bonum & acceptum eſt coram Salvatore noſtro Deo, qui omnes homines vult ſalvos fieri, & in agnitionem veritatis venire.* Et ne quiſquam diceret poſſe eſſe ſalutis viam in bona converſatione & unius Dei omnipotentis cultu, ſine participatione corporis & ſanguinis Chriſti; *Unus enim Deus*, inquit, *& unus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus*: ut illud quod dixerat, *Omnes homines vult ſalvos fieri*, nullo alio modo intelligatur præſtari, niſi per mediatorem, non Deum, quod ſemper Verbum erat, ſed hominem Chriſtum Jeſum, cùm Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis.

1. Tim. 2. 2.

Ibidem 3.

Chriſtus eſt unica ſalutis via.

18. Unde nec illud moveat te, quod de Judæis idem Apoſtolus ait, *Secundùm Evangelium quidem inimici propter vos: ſecundùm electionem autem dilecti propter patres.* Altitudo quippe illa divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, & illa inſcrutabilia judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus, hanc fidelibus cordibus magnam ingerunt admirationem, qui de illius ſapientia pertendente à fine uſque ad finem fortiter, & omnia ſuaviter diſponente non dubitant, quid ſit quod ei placet ut naſcantur, creſcant ac multiplicentur hi, quos etſi malos ipſe non fecit, tamen malos futuros eſſe præſcivit. Nimis enim conſilium ejus in abdito eſt, quo etiam malis bene utitur ad provectum bonorum, etiam in hoc mirificans omnipotentiam bonitatis ſuæ: quia ſicut illorum nequitiæ eſt malè uti bonis operibus ejus, ſic illius ſapientiæ eſt bene uti malis operibus eorum.

Reſponſio ad quæſtionem ex Rom. 11. 28.

Johan. 1. 14.

Reprobi cur creentur.

19. Hanc igitur altitudinem ſacramenti ſic commendat Apoſtolus, *Nolo vos ignorare fratres hoc ſacramentum, ut non ſitis vobis ſapientes, quia cæcitas ex parte in Iſraël facta eſt, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſraël ſalvus fieret.* Ex parte, dixit, quia non omnes excæcati ſunt. Erant enim ex illis, qui Chriſtum cognoverunt. Plenitudo autem gentium in his intrat, qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt: & ſic omnis Iſraël ſalvus fiet, quia & ex Judæis & ex Gentibus, qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt, ipſi [a] verus ſunt Iſraël: de quo dicit idem Apoſtolus, Et ſuper Iſraël Dei. Illos autem dicit Iſraël ſecundùm carnem; Videte, inquit, Iſraël ſecundùm carnem. Deinde interponit teſtimonium Prophetæ, *Veniet ex Sion, qui eripiat & avertat impietatem ab Iacob, & hoc illis à me teſtamentum cùm abſtulero peccata eorum*: non utique omnium Judæorum, ſed [b] dilectorum.

Rom. 11. 25.

v. 26.

Rom. 9. 7.

Gal. 6. 16.

1. Cor. 10. 18.

Rom. 11. v. 26 & 27. ex Iſa. 59. 20.

20. Hinc adjungit ea, quæ inquirenda poſuiſti, *Secundùm Evangelium quidem inimici propter vos.* Pretium quippe redemtionis noſtræ ſanguis eſt Chriſti, qui utique nonniſi ab inimicis potuit occidi. Hic eſt ille uſus malorum in provectum bonorum. Quod verò adjungit, *ſecundùm electionem autem dilecti propter patres*; hinc oſtendit non illos inimicos, ſed electos eſſe dilectos. Sed Scripturæ mos eſt ita loqui de parte tamquam de toto: ſicut Corinthios in primis epiſtolæ ſuæ partibus, ita laudat tamquam omnes tales ſint, cùm eſſent laudabiles quidam eorum: & poſtea in nonnullis epiſtolæ ipſius locis, ita reprehendit tamquam omnes culpabiles eſſent, propter quoſdam qui tales erant. Iſtam divinarum Scripturarum conſuetudinem per omne

v. 28.

[a] Ita in MSS. ubi in editis legebatur, veriùs.

[b] Editi, doctorum. At MSS. habent, ſed dilectorum.

CLASSIS III. AN. 414.

corpus litterarum ejus creberrimè ſparſam, quiſquis diligenter adverterit, multa diſſolvit, quæ inter ſe videntur eſſe contraria. Inimicos ergo alios dicit, alios dilectos: ſed quia in uno populo erant, velut eoſdem ipſos dicere videtur. Quamquam & ex ipſis inimicis, qui crucifixerunt Dominum, pleríque converſi ſunt, & apparuerunt electi. Tunc electi, quando converſi, quantùm ad ſalutis initium: quantùm verò ad Dei præſcientiam, non tunc electi, ſed ante conſtitutionem mundi, ſicut (Eph. 1. 4) idem dicit Apoſtolus, quòd elegerit nos ante mundi conſtitutionem. Duobus itaque modis, ipſi inimici qui dilecti, ſive quia in uno populo utrique fuerant, ſive quia ex inimicis ſævientibus uſque ad ſanguinem Chriſti, quidam eorum dilecti facti erant ſecundùm electionem, quæ latebat in præſcientia (Rom. 11. 28) Dei. Ad hoc enim addidit, *propter patres*: quia id, quod patribus promiſſum eſt, oportebat impleri, ſicut (Rom. 15. 8.) circa finem epiſtolæ ad Romanos ait, "Dico enim Chriſtum miniſtrum fuiſſe circumciſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones patrum. Gentes autem ſuper miſericordia glorificare Deum. Secundùm iſtam miſericordiam dictum eſt, (Rom. 11. 11.) *inimici propter vos*: quod & ſuprà dixerat, illorum delicto ſalus gentibus.

21. Cùm autem dixiſſet, *ſecundùm electionem dilecti propter patres*, addidit, (Rom. 11. 29) *Sine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio Dei.* Vides certè illos ſignificari, qui pertinent ad numerum prædeſtinatorum. (Rom. 8. 28.) De quibus alio loco dicit, "Scimus quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt. ª Multi enim ſunt (Matt. 22. 14.) vocati, pauci verò electi. Qui verò electi, ipſi ſunt ſecundùm propoſitum vocati; in quibus Dei procul dubio præſcientia falli non poteſt. (Rom. 8. 29.) Hos præſcivit & prædeſtinavit conformes imaginis Filij ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus: Quos autem prædeſtinavit, illos & vocavit. Hæc vocatio eſt ſecundùm propoſitum, hæc eſt ſine pœnitentia. Quos autem vocavit, illos & juſtificavit. Quos autem juſtificavit, illos & glorificavit: Si Deus pro nobis, quis contra nos?

22. Non ſunt in iſta vocatione, qui in fide, (Sap. 4. 11.) quæ per dilectionem operatur, etiamſi aliquantùm ambulant, non perſeverant uſque in finem. Et utique potuerunt rapi, ne malitia mutaret intellectum eorum, ſi ad illam prædeſtinationem & vocationem, quæ ſecundùm propoſitum & ſine pœnitentia eſt, pertinerent. At ne quiſquam præſumtor ita de occultis judicet alienis, ut dicat, Ideo non rapti ſunt ex hac vita, antequam eſſent fidei deſertores, quia in eadem vita non fideliter ambulabant, & hoc in eorum cordibus noverat Dominus, quamvis hominibus aliter appareret: quid dicturus eſt de infantulis parvulis, qui plerique accepto in illa ætate Chriſtianæ gratiæ Sacramento, cùm ſine dubio pertinerent ad vitam æternam regnumque cælorum, ſi continuò ex hac vita emigrarent, ſinuntur creſcere, & nonnulli etiam apoſtatæ fiunt. Unde? niſi quia non pertinent ad illam prædeſtinationem, & ſecundùm propoſitum ac ſine pœnitentia vocationem. Cur autem ad eam alij pertineant, alij non pertineant, occulta cauſſa eſſe (Rom. 9. 14.) poteſt, injuſta eſſe non poteſt. Numquid enim iniquitas apud Deum? Abſit. Nam & hoc ad illam pertinet altitudinem judiciorum, quam mirans tamquam expavit Apoſtolus. Ideo quippe illa judicia vocat, ne quiſquam talia fieri putet, ſive iniquitate, ſive temeritate facientis, ſive caſu & fortuitò labentibus ullis partibus tam diſpoſitorum ſub tanta ſapientia Dei ſæculorum.

23. In epiſtola porrò ad Coloſſenſes, quod ſcriptum eſt, (Reſponſio ad quæſtionem de Coloſſ. 2. 18.) *Nemo vos ſeducat volens in humilitate*, & cetera quæ ſequuntur, quouſque tibi obſcura eſſe dixiſti, nec ego adhuc ſine caligine intelligo: atque utinam præſens de me iſta quæſiſſes. In eo quippe ſenſu, quem mihi in his verbis habere videor, adhibenda eſt quædam pronuntiatio in vultu & modo vocis, qui exprimi litteris non poteſt, ut ex qua parte aperiatur, quod ideo fit obſcurius, quia non rectè, ſicut exiſtimo, pronuntiatur. Quod enim ſcriptum eſt, (Ibid. 21.) *Ne tetigeritis, ne guſtaveritis, ne attaminaveritis*; tamquam præceptum putatur Apoſtoli, neſcio quid tangere, guſtare, attaminare prohibentis. Contrà eſt autem, ſi tamen in tanta obſcuritate iſta non fallor. Per irriſionem quippe verba poſuit eorum, à quibus eos nolebat decipi atque ſeduci, qui diſcernentes cibos ſecundùm culturam angelorum, atque ita de hoc mundo decernentes, dicunt, *Ne tetigeritis, ne guſtaveritis, ne attaminaveritis*; (Rom. 14. 20. Tit. 1. 15. 1 Tim. 4. 4.) cùm ſint omnia munda mundis, & omnis creatura Dei bona ſit. quod in alio loco ipſe evidenter commendat.

24. Totam ergo ipſius ſententiæ circumſtantiam videamus. Ita enim Apoſtoli intentione perſpecta, ſenſum ejus, quantum valemus, fortaſſe tenebimus. Quibus enim iſta ſcribit, metuebat eos ſeduci umbris rerum, dulci nomine ſcientiæ, & averti à luce veritatis, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Hanc autem ſub nomine ſapientiæ vel ſcientiæ curam vanarum ſuperfluarumve obſervationum, & de ſuperſtitione gentilitatis, maximéque ab eis qui Philoſophi ſunt nuncupati, & à Judaiſmo cavendam eſſe cernebat, ubi erant umbræ futurorum removendæ, quoniam lumen earum jam Chriſtus advenerat. Cùm ergo commemoraſſet & commendaſſet quantum certamen pro (Coloſſ. 2. 1. 2. & 3.) eis haberet, & pro his, qui Laodiceæ fuerant, & quicùmque non viderant faciem ejus in carne, ut cordibus conſolarentur copulati in caritate, & in omnibus divitiis plenitudinis intellectus, ad cognoſcendum myſterium Dei, quod eſt Chriſtus, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi: *Hoc dico*, inquit, *ut nemo vos circumveniat in* (v. 4.) ª*veri ſimili ſermone*: (ª πιθανολογία.) quia veritatis amore ducebantur, veri ſimilitudinem illis timuit, ne deciperentur. Et ideo commendavit in Chriſto quòd dulciſſimum habebant theſaurum, ſcilicet ſapientiæ & ſcientiæ, cujus nomine & promiſſione induci poterant in errorem.

25. *Nam etſi corpore*, inquit, *abſens ſum, ſpiritu* (v. 5.) *vobiſcum ſum, gaudens & videns veſtram ordinationem, & id quod deeſt fidei veſtræ in Chriſto.* Ideo illis timebat, quoniam quid eis adhuc deeſſet, videbat. *Sicut ergo accepiſtis*, inquit, *Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, in ipſo ambulate*; (v. 6.) ª *radicati & ſuperædificati in ipſo, & confirmati in fide, ſicut & didiciſtis*, (ª v. 7.) *abundantes in ea gratiarum actione.* Vult eos fide nutriri, ut capaces fiant participandorum theſaurorum ſapientiæ & ſcientiæ, qui ſunt abſconditi in Chriſto, ne antequam ſint ad hæc idonei, veri ſimili ſermone capiantur, & à veritatis itinere devient. Deinde apertiùs quid eis timeat oſtendens, *Videte*, inquit, *ne quis vos decipiat per philoſophiam*, (v. 8.)

ª Excuſi poſt *vocati ſunt*, addunt, *ſancti*, quæ vox abeſt ab omnibus MSS. & à græco textu Apoſtoli

&

CLASSIS III. AN. 414.

& inanem ſeductionem ſecundùm traditionem hominum, A *ſecundùm elementa mundi, & non ſecundùm Chriſtum.* * v. 9. * *Quia in ipſo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Ideo *corporaliter* dixit, quia illi umbratiliter ſeducebant, tranſlato verbo uſus, ſicut etiam umbræ nomen in his rebus non eſt utique verbum proprium, ſed quadam ſimilitudinis ratione tranſlatum. * v. 10. *Et eſtis in illo*, inquit, *repleti, qui eſt caput omnis principatûs & poteſtatis.* Per principatus enim & poteſtates ſuperſtitio gentilium vel Philoſophi ſeducebant, prædicantes illam, quam vocant theo- B logiam per elementa hujus mundi. Caput autem omnium Chriſtum, principium omnium voluit in- Johan 8. 25. telligi; ſicut ipſe, cùm ei dictum eſſet, Tu quis es? reſpondit: Principium quia & loquor vobis. Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Mirabiliter autem vult eos eſſe horum velut mirabilium contemtores, cùm eos oſtendit corpus factos illius capitis, dicendo, *Et eſtis in illo repleti, qui eſt caput omnis principatûs & poteſtatis.*

26. Hinc jam ne umbris Judaïſmi ſeducantur, C Coloſſ. 2. 11. adjungit, *In quo etiam circumciſi eſtis, circumciſione non manufacta in exſpoliatione corporis carnis*: vel, ſicut aliqui habent, *in exſpoliatione corporis peccatorum* * v. 12. *carnis, in circumciſione Chriſti,* * *conſepulti ei in baptiſmo, in quo & conſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui ſuſcitavit illum à mortuis.* Vide quemadmodum & hîc corpus Chriſti eos oſtendit, ut iſta contemnant, cohærentes tanto capiti ſuo, mediatori Dei & hominum Chriſto Jeſu, & nullum falſum vel invalidum medium, per quod Deo cohæ- D reant, requirentes. v. 13. *Et vos*, inquit, *cùm eſſetis mortui in delictis & præputio carnis veſtræ*: præputium vocavit quod ſignificatur præputio, hoc eſt delicta carnalia quibus exſpoliandi ſumus. *Vivificavit*, in- * v. 14. quit, *cum illo donans vobis omnia delicta,* * *delens quod adversùs nos erat chirographum in decretis, quod erat contrarium nobis*: quia reos Lex faciebat, quæ ſubintraverat ut abundaret delictum. *Tollens*, inquit, * v. 15. *illud de medio & affigens illud cruci,* * *exuens ſe carne, principatus & poteſtates exemplavit, fiducialiter* E *triumphans eos in ſemetipſo*; non utique bonos, ſed malos principatus & malas poteſtates, diabolicas * ἐδειγμάτισε. ſcilicet & dæmoniacas * exemplavit, id eſt exemplum de illis dedit, ut quemadmodum ipſe ſe exuit carne, ſic ſuos oſtenderet exuendos carnalibus vitiis, per quæ illi eis dominabantur.

27. Jam hîc diligenter adtende quemadmodum inferat propter quod cuncta iſta commemoravi- v. 16. mus. *Nemo ergo vos*, inquit, *judicet in cibo*; tamquam propterea omnia illa dixerit, quia iſti per hu- F juſmodi obſervationes ſeducebantur à veritate, qua Johan 8. 32. liberi fiebant; de qua dictum eſt in Evangelio, Et veritas liberabit vos, id eſt liberos faciet. *Nemo ergo vos*, inquit, *judicet in cibo, aut in potu, aut in* Coloſſ. 2. v. 17. *parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum:* * *quod eſt umbra futurorum.* hoc propter Judaïſmum. Deinde ſequitur propter ſuperſtitiones Gentilium, *Cor-* * v. 18. *pus autem Chriſti*; inquit * *nemo vos convincat*, Tur- * καταβραβευέτω. pe eſt, inquit, & nimis incongruum, & à generoſitate veſtræ libertatis alienum, ut cùm ſitis cor- G pus Chriſti, ſeducamini umbris, & convinci videamini veluti peccantes, ſi hæc obſervare negligitis. *Corpus ergo Chriſti, nemo vos convincat volens in humilitate cordis.* Hoc ſi per verbum græcum diceretur, etiam in latina conſuetudine populari ſonaret uſitatiùs. Sic enim & vulgò dicitur, qui divitem affectat, thelodives, & qui ſapientem the- A loſapiens, & cetera hujuſmodi. Ergo & hîc thelohumilis, quod pleniùs dicitur thelon humilis, id eſt volens humilis, affectans humilitatem, quod intelligitur, volens videri humilis, affectans humilitatem. Hoc enim talibus obſervationibus agitur, ut cor hominis velut religione humile reddatur. Addidit autem & *culturam Angelorum*, vel ſicut veſtri codices habent, *religionem Angelorum*, quæ græcè θρησκεία dicitur, Angelos volens intelligi Principatus, quos elementorum mundi hujus præpoſitos, in his ob- B ſervationibus colendos eſſe arbitrantur. CLASSIS III. AN. 414.

28. Nemo ergo vos, inquit, convincat cùm ſitis corpus Chriſti, volens videri humilis corde in cultura Angelorum, *quæ non vidit* * *inculcans.* Vel, * ἐμβατεύων. ſicut quidam codices habent, *quæ vidit inculcans.* Aut enim ſic dicere voluit, *quæ non vidit inculcans*: quia homines iſta ſuſpicionibus & opinionibus agunt, non quòd viderint iſta eſſe facienda. Aut certè, *quæ vidit inculcans*: id eſt magna exiſtimans, quia vidit ea quibuſdam locis obſervari alibi ab ho- C minibus, quorum auctoritati haberet fidem etiam ratione non reddita: & ideo ſibi magnus videtur, quia ei contigit quorumdam ſacrorum videre ſecreta. Sed plenior ſenſus eſt, *quæ non vidit inculcans, fruſtra inflatus mente carnis ſuæ.* Mirabiliter ibi cum dixit inflatum mente carnis ſuæ; ubi thelohumilem ſuprà dixerat. Fit enim miris modis in anima hominis, ut DE FALSA HUMILITATE magis infletur, quàm ſi aperti ùs ſuperbiret. *Et non tenens*, inquit, *caput*; v. 19. quod vult Chriſtum intelligi; *ex quo omne corpus* D *compactum, & connexum ſubminiſtratum & copulatum creſcit in incrementum Dei.* * *Si ergo mortui eſtis cum* * v. 20. *Chriſto ab elementis hujus mundi, quid adhuc velut viventes de hoc mundo decernitis?*

29. His dictis inferit verba eorum, qui decernunt de hoc mundo, per has obſervationes quaſi rationabiles, affectata vanitate humilitatis inflati, *Ne tetigeritis, ne guſtaveritis, ne adtaminaveritis.* v. 21. Recolamus quod dictum eſt ſuperiùs, ut hoc intelligamus. Non vult enim eos in his obſervationibus E judicari, ubi dicitur, *Ne tetigeritis, ne guſtaveritis, ne adtaminaveritis.* * *quæ ſunt omnia*, inquit, *in* * v. 22. *corruptionem per abuſionem.* Omnia hæc, inquit, magis ad corruptionem valent, cùm ſuperſtitioſè ab eis abſtinetur, ut eis homo abutatur, id eſt non eis utatur. *Secundùm præcepta, & doctrinas hominum.* Hoc planum eſt: ſed quod ſequitur multùm requi- v. 23. tis: *Quæ ſunt quidem rationem habentia ſapientiæ in obſervatione, & humilitate cordis, &* * *vexatione cor-* * ἀφειδίᾳ. *poris*: vel ſicut alij interpretati ſunt, *ad non parcen-* F *dum corpori, non in honore aliquo, ad ſaturitatem carnis.* Cur, inquis, hæc dicit rationem habere ſapientiæ, quæ ita reprehendit?

30. Dicam quod & ipſe in Scripturis potes advertere, ſæpe ſapientiam poſitam etiam in ſedibus mundi hujus, quam dicit expreſſiùs ſapientiam hujus mundi. Nec moveat quòd hîc non addidit, mundi. Non enim & alio loco, cùm ait, Ubi ſapiens, 1. Cor. 1. 20. ubi ſcriba, addidit, hujus mundi; ut diceret, Ubi ſapiens hujus mundi: & tamen hoc intelligitur. Sic G & iſta ratio ſapientiæ. Nihil enim ab eis dicitur in hujuſmodi ſuperſtitioſis obſervationibus, ubi non mundi hujus elementorum naturarumque rerum, ratio quædam ſapientiæ reddi videatur. Nam & cùm dicit, *Cavete ne quis vos decipiat per philoſo-* Coloſſ. 2. 8. *phiam*; non ait, hujus mundi. Et quid eſt philoſophia latinè, niſi ſtudium ſapientiæ? *Sunt ergo*, inquit, iſta *rationem quidem habentia ſapientiæ*, id

CLASSIS III. AN. 414.

eſt de quibus aliqua ratio reddatur, ſecundùm elementa mundi hujus, & principatus ac poteſtates. *In obſervatione & humilitate cordis*: id enim agunt iſta, ut ſuperſtitionis vitio cor humilietur. *Ad non parcendum corpori*; dum fraudatur iſtis eſcis, quibus compellitur abſtinere. *Non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis*: non quòd honoratiùs illo magis quàm illo cibo caro ſaturetur, cùm ad ejus neceſſitatem non pertineat, niſi quolibet valetudini apto alimento refici atque fulciri.

CAPUT III. Quæſtiones de Evangelio. Reſp. ad quæſt. quomodo Chriſtus poſt reſurrectionem agnitus & non agnitus ſit. Luc. 24. 16. Marc. 16. 12.

31. De Evangelio inquiſitio tua ſolet multos movere, quomodo Dominus poſt reſurrectionem, cùm in eodem corpore ſurrexerit, à quibuſdam qui eum noverant, utriuſque ſexus hominibus, & agnitus non ſit, & agnitus ſit. Ubi primùm quæri ſolet, utrùm in ejus corpore, an potiùs in illorum oculis aliquid factum ſit, quo non poſſet agnoſci? Cùm enim legitur, *Tenebantur oculi eorum ne agnoſcerent eum*; impedimentum quoddam agnoſcendi videtur in luminibus factum eſſe cernentium: cùm verò apertè alibi dicitur, *Apparuit eis in alia effigie*, utique in ipſo corpore, cujus alia erat effigies, aliquid factum fuiſſe, quo impedimento tenerentur, id eſt moram agnoſcendi paterentur oculi illorum. Sed ego miror cùm duo ſint in corpore, quibus cujuſque ſpecies agnoſcatur, lineamenta & color, cur ante reſurrectionem, quòd in monte ita transfiguratus eſt, ut fieret vultus ejus ſplendidiſſimus ſicut ſol, neminem movet eum uſque ad tantam excellentiam fulgoris & lucis colorem ſui corporis mutare potuiſſe; & poſt reſurrectionem movet aliquatenus lineamenta mutata eſſe, ut non poſſet agnoſci, & rurſum eadem potentiæ facultate, ſicut tunc priſtinum colorem, ſic & poſt reſurrectionem priſtina lineamenta revocaſſe. Nam & illi tres diſcipuli, ante quorum oculos in monte transfiguratus eſt, non eum agnoſcerent, ſi ad eos talis aliunde veniſſet; ſed quia cum illo erant, ipſum eſſe certiſſimè retinebant. At enim corpus ipſum erat, in quo reſurrexit. Quid hoc ad rem? Nam illud utique ipſum corpus erat, in quo in monte transfiguratus eſt, & ipſum erat juvenis, in quo natus eſt: & tamen ſi quis eum repentè juvenem vidiſſet, qui nonniſi infantulum noſſet, non utique agnoſceret. An verò ad lineamenta mutanda non poteſt celeriter Dei poteſtas, quod poteſt per annorum moras hominis ætas?

Matt. 17. 2.

Reſponſio ad quæſtionem de Joanne 20. 17.

32. Quod autem Mariæ dixit, *Noli me tangere, nondum enim adſcendi ad Patrem*, nihil aliud me intellexiſſe noveris, quàm tu. Ita enim ſignificare voluit tactum ſpiritalem, id eſt acceſſum fidei ſe requirere, qua creditur eum excelſum eſſe cum Patre. Et quòd ab illis duobus in fractione panis eſt agnitus, Sacramentum eſſe, * quod nos in agnitionem ſuam congregat, nullus debet ambigere.

Reſponſio ad quæſtionem de verbis Simeonis, Luc. 2. 35.

33. De verbis Simeonis, ubi ait virgini matri Domini, *Et tuam ipſius animam pertranſibit framea*, in alia epiſtola cujus exemplum etiam modò miſi, dixi quid mihi videatur, quod etiam tibi inter cetera viſum eſt. Et quod adjunxit, *Ut denudentur multorum cordium cogitationes*, hoc intelligendum puto, quia per Domini paſſionem, & inſidiæ Judæorum, & diſcipulorum infirmitas patuit. Tribulationem igitur, gladij nomine ſignificatam eſſe, credibile eſt, quo materna anima vulnerata eſt doloris affectu. Ipſe fuit gladius in ore perſecutorum, de quibus in Pſalmo dicitur, Et gladius in ore eorum.

Pſ. 58. 8.

Ipſi enim erant filij hominum, quorum dentes arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Nam & ferrum quod pertranſiit animam Joſeph, pro dura tribulatione poſitum mihi videtur. Apertè quippe dicitur, Ferrum pertranſiit animam ejus, donec veniret verbum ejus, id eſt tamdiu fuit in dura tribulatione, donec fieret quod prædixit. Hinc enim magnus eſt habitus, & ab illa tribulatione liberatus. Sed ne humanæ ſapientiæ tribueretur, quòd venit verbum ejus, id eſt factum eſt quod prædixit, more ſuo Scriptura ſancta Deo inde dat gloriam, & continuò ſubjungit, Eloquium Domini ignivit eum.

CLASSIS III. AN. 414. Pſal. 56. 5. Gen. 39. 20. Pſ. 104. 18. Pſ. 104. 19.

34. Ut potui non defui interrogationibus tuis, adjutus orationibus tuis, & ipſis, quas miſiſti, diſputationibus tuis. Cùm enim interrogando diſputas, & quæris acriter, & doces humiliter. Utile eſt autem ut de obſcuritatibus divinarum Scripturarum, quas exercitationis noſtræ cauſâ Deus eſſe voluit, multæ inveniantur ſententiæ, cùm aliud alij videtur, quæ tamen omnes ſanæ fidei doctrinæque concordent. Dabis ſanè veniam ſtilo meo multùm feſtinanti, ut jam in navi conſtituto occurrerem perlatori. Filium autem noſtrum Paulinum in Chriſti caritate dulciſſimum, in hac potiùs epiſtola reſaluto, & paucis ut feſtinus exhortor, ut miſericordiæ Domini, qui ſciens dare auxilium de tribulatione, eum turbulentiſſima tempeſtate miſit in portum, quò tu pelago tranquilliore permeaſti, ipſi marinæ tranquillitati minimè credens, & qui ejus rudimentis excipiendis atque nutriendis te dedit, gratias agat quantas poteſt, & omnia ejus oſſa dicant, *Domine quis ſimilis tibi?* Non enim uberiore fructu legit vel audit me docentem ac diſſerentem, vel quibuſlibet exhortationibus accendentem, quàm inſpicit te viventem. Reſalutant ſanctam & ſinceriſſimam benignitatem tuam conſervi mei, qui mecum ſunt. Condiaconus autem noſter Peregrinus, ex quo à me profectus eſt cum ſancto fratre noſtro Urbano, quando epiſcopatus ſarcinam ſubire perrexit, nondum remeavit Hipponem. Salvos eos tamen in nomine Chriſti, & litteris eorum & fama nuntiante cognoſcimus. Compreſbyterum Paulinum, & omnes qui tua præſentia in Domino perfruuntur, germano ſalutamus affectu.

Pſal. 34. 10.

EPISTOLA CL. *

* Aliàs CLXXIX. quæ autem 152. erat, nunc 242.

Auguſtinus Probæ & Julianæ nobilibus viduis gratulatur de filia earum Demetriade, quæ virginitatis velum acceperat, agens gratias pro munuſculo miſſo.

Dominarum honore digniſſimis, meritò illuſtribus & præſtantiſſimis filiabus Probæ & Julianæ, Auguſtinus in Domino ſalutem.

Scripta ſub finem anni 413. aut init. 414.

Impleſtis gaudio cor noſtrum, tanto jocundiùs quanto cariùs, tanto gratiùs quanto citiùs. Veſtræ namque ſtirpis ſanctimoniam virginalem, quoniam quácumque innotuiſtis, ac per hoc ubique, fama celeberrima prædicat, velociſſimum volatum ejus fideliore atque certiore litterarum nuntio prævenistis, & priùs nos feciſtis exſultare de cognito tam excellenti bono, quàm dubitare de audito. Quis verbis explicet? Quis digno præconio proſequatur, quantum incomparabiliter glorioſiùs atque fructuoſiùs habeat ex veſtro ſanguine feminas virgines Chriſtus, quàm vi-

* Ed. Am. & Er. quo nos, quibus ſuffragantur MSS. quatuor Vaticani, & è noſtris totidem.

Classis III. An. 414.

ros conſules mundus? Nam volumina temporum, ſi magnum atque præclarum eſt nominis dignitate ſignare; quanto eſt majus atque præclarius cordis & corporis integritate tranſcendere? Magis itaque gaudeat puella nobilis genere, nobilior ſanctitate, quòd ſit per divinum conſortium præcipuam in cælis conſecutura ſublimitatem, quàm ſi eſſet per humanum connubium prolem propagatura ſublimem. Generoſiùs quippe eligit Aniciana poſteritas tam illuſtrem familiam beare nuptias neſciendo, quàm multiplicare pariendo, & in carne jam imitari vitam Angelorum, quàm ex carne adhuc numerum augere mortalium. Hæc eſt uberior fecundiorque felicitas, non ventre graveſcere, ſed mente grandeſcere; non lacteſcere pectore, ſed corde candeſcere; non viſceribus terram, ſed cælum orationibus parturire. Dominarum honore digniſſimæ filiæ, perfruamini in illa, quod defuit vobis; perſeveret uſque in finem, adhærens conjugio quod non habet finem. Imitentur eam multæ famulæ dominam, ignobiles nobilem, fragiliter excelſæ excelſiùs humilem; virgines quæ ſibi optant Aniciorum claritatem, eligant ſanctitatem. Illud enim quantalibet cupiditate quando aſſequentur? Hoc autem ſi plenè cupierint, mox habebunt. Protegat vos incolumes & feliciores dextera Altiſſimi, dominæ bonore digniſſimæ & præſtantiſſimæ filiæ. Pignora ſanctitatis veſtræ, præcipuè ipſam ſanctitate * præcipuam, debito veſtris meritis officio, dilectione Domini ſalutamus. Velationis ᵃ apophoretum gratiſſimè accepimus.

Aniciana familia.

* Demetriadem virginem.

EPISTOLA CLI. *

* Aliàs CCLIX. quæ autem 153. erat, nunc 3.

Cæciliano ſignificat ſui erga illum animi ſtudium veteremque amicitiam nihil imminutam eſſe: haudquaquam enim ſuſpicari conſcium ipſum fuiſſe impie crudeliſque perfidiæ à viro præpotenti (Marino Comite) perpetratæ in cæde duorum fratrum, quorum alter (Marcellinus tribunus) integerrimus erat moribus præditus, & omnium Chriſtianarum virtutum ſplendore ornatiſſimus.

Domino meritò illuſtri, & debito à me honore digniſſimo filio CÆCILIANO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circiter an. 413. aut ineunte 414.

1. QUERELA de me apud te litteris tuis indita tanto eſt mihi gratior, quanto plenior caritatis. Si ergo quòd tacui purgare coner, quid conabor aliud quàm oſtendere te non habuiſſe cauſſam, qua mihi ſuccenſere deberes? Sed cùm id in te magis diligam, quòd de mea reticentia es dignatus offendi, quam inter tuas curas nihil momenti habere crediderạm; cauſſam meam deſeram, ſi me purgare contendero. Si enim indignari non debuiſti, quia non ad te ſcripſerim; nihil me pendis, qui loquarne an taceam indifferenter feras. Porrò quia me tacuiſſe moleſtè tuliſti, indignatio iſta, indignatio non eſt. Non itaque tam doleo me non præbuiſſe, quàm gaudeo te noſtrum deſideraſſe ſermonem. Nam veterem amicum, & quod abs re taceti, ſed à nobis oportet agnoſci, talem ac tantum virum in peregrinis poſitum, cuniſque publicis laborantem, quòd memoriæ fuerim, honori mihi eſt, non mœrori. Ignoſce igitur agenti gratias, quòd me indignum non putaſti, cui ſuc-

B cenſeres tacenti. Nunc enim inter tot & tanta negotia, non tua, ſed publica, id eſt omnium, non ſolùm oneroſas non eſſe, verùm etiam gratas eſſe poſſe litteras meas credidi benevolentiæ tuæ, qua excellentiam vincis.

Classis III. An. 414.

2. Cùm enim accepiſſem mihi à fratribus epiſtolam miſſam ſancti & præcipuis meritis venerandi papæ Innocentij, quam per tuam præſtantiam ad me datam certis declaratur indiciis; ideo nullam tuam paginam ſimul advectam eſſe putaveram, quòd ſcribendi & reſcribendi curâ nolueris, gravio-

C ribus rebus occupatus, obſtringi. Nam utique conſentaneum videbatur, ut qui mihi ſancti viri ſcripta dignatus es mittere, ea ſumerem adjuncta cum tuis. Hinc ergo ſtatueram, non eſſe oneri litteras meas animo tuo, niſi eſſet neceſſe commendandi alicujus gratiâ, cui hoc negare non poſſem interceſſionis officio, quæ ſolet noſtra eſſe omnibus concedendi conſuetudo, & quædam etiam importuna, non tamen improbanda, profeſſio. Itaque feci. Nam amicum meum commendavi benignitati tuæ;

D à quo etiam ſua reſcripta jam ſumſi, agente gratias, quas & ipſe ago.

3. Si quid autem de te mali exiſtimarem, præſertim in ea ᵇ cauſſa, quam etiam non expreſſam, tamen mihi tua epiſtola redolebat; abſit ut ad te tale aliquid ſcriberem, ubi ullum vel mihi vel cuiquam beneficium poſtularem. Aut enim conticeſcerem, obſervans tempus ubi te poſſem habere præſentem: aut ſi litteris agendum putarem, illud potiùs agerem, & ſic agerem, ut dolorem ma-

E nifeſtare vix poſſes. Nam ideo poſt illius * impiam crudelemque perfidiam, (cui etiam per tuam nobiſcum participatam ſollicitudinem fruſtra vehementer inſtitimus, ne illo cor noſtrum dolore percelleret, ſuam verò conſcientiam tanto ſcelere trucidaret,) continuò ſum à Carthagine profectus occultato abſceſſu meo, ne tot ac tanti, qui ejus intra eccleſiam gladium formidabant, violentis fletibus & gemitibus me tenerent, putantes meam ſibi aliquid poſſe prodeſſe præſentiam, ut quem ſatis

F dignè pro ejus anima objurgare non poſſem, pro illorum corporibus etiam rogare compellerer. Quam tamen eorum corporalem ſalutem ſatis parietes eccleſiæ muniebant. Ego autem duris coartabar anguſtiis, quòd neque ille me pateretur, qualem oporteret; & inſuper facere cogerer quod non deceret.

* Marini Comitis

ᵃ In MSS. plerique, *apophoretum*; quo nomine ſignificatur ſollemne aliquod munus *In magnis viris*, ait Ambroſius Comment. in Epheſ. 5. *munera dantur apophoreta*. Turnebus ſic dicta putat munera, quæ darentur convivis, ut ea domum referrent, quem in morem reſpiciens etiam Ambroſius, ſic exorditur exhortationem ad virgines: *Qui ad cœnam magnam invitantur, apophoreta ſecum referre conſueverunt*, &c.

ᵇ Loquitur de cauſſa Marcellini, qui, uti Hieronymus versùs finem lib. 3. adversùs Pelagianos ſcribit, *ſub invidia tyrannidis Heraclianæ ab hæreticis innocens cæſus eſt*: ſive quem, teſte Oroſio in lib. 7. c. 42. *Marinus Comes apud Carthaginem (incertum eſt zelo ſtimulatus an auro corruptus) occidit* impellentibus procul dubio Donatiſtis, quorum odium incurrerat integerrimus judex ſententiâ adversùs ipſos dictâ in Carthaginenſi collatione; quam ſententiam videlicet dum Imperatorum decreto roborandam curat, mortem ipſius molientes hæretici hacce oblata occaſione. Heraclianus Africæ Comes deficiens ab Honorio navigavit in Italiam cum ingenti claſſe anno Chriſti 413. qui ad Urbem depoſito exercitu contendens Marini Comitis occurſu ad Utriculum ſuperatus fugam arripuit, rediitque Carthaginem, ubi captus demum, & capite punitus fuit. Tum verò perduellionis ſocios in Africa perſequente Marino, comprehenditur Marcellinus unà cum ſuo fratre, & ſecuri percutitur, falsò inſimulatus Heracliano faviſſe, uti ſatis intelligitur ex Hieronymo ſupra laudato, nec non ex iſtis Auguſtini verbis hic n. 4. *Omnia in tempore illo ſuffragabantur, ut etiam uno teſte, tamquam invidioſo & credibili crimine, ſine jubentis diſcrimine quolibet de medio tollerentur.* Ceterum Marinus continuò revocatus ex Africa, munere omni exutus fuit, & vitam privatam inglorié agere juſſus eſt, ex Oroſio. Contrà verò lex ab Honorio data eſt die 30 Aug. an 414. præcipiens ut quæ *Natione & ſollicitudine Marcellini ſpectabilis memoriæ viri contra Donatiſtas geſta ſunt, perpetuam habeant firmitatem* in lib. 16. Cod. Theod. tit. 5. de Hæreticis leg. 55.

Classis III. An. 414.

Dolebam etiam graviter vicem venerabilis coëpiſcopi mei * tantæ rectoris eccleſiæ, ad cujus pertinere dicebatur officium, poſt hominis tam nefariam fallaciam adhuc ſe præbere humilem, quò ceteris parceretur. Fateor, cùm tantum malum nullo pectoris robore potuiſſem tolerare, diſceſſi.

* Aurelij Carthaginenſis.

4. Hæc eſſet & nunc ſilentij mei cauſſa apud te, quæ fuit tunc diſceſſionis meæ, ſi te apud illum egiſſe crederem, ut tam nefarias ulciſceretur injurias. Credunt iſta qui neſciunt, quomodo & quoties & quæ nobis dixeris, cùm anxiâ curâ perageremus, ut quanto tibi familiariùs inhærebat, quanto ad eum crebriùs ventitabas, quanto ſæpiùs cum ſolo colloquebaris, tanto magis curaret exiſtimationem tuam; ne his, qui tui dicebantur inimici, talem exitum daret, ut nihil cum illo aliud egiſſe putareris. Quod quidem nec ego credo, nec fratres mei, qui te in loquelis audierunt, & auditu atque omni nutu viderunt ſigna benigni pectoris tui. Sed, obſecro te, ignoſce credentibus: homines enim ſunt, & in animis hominum tantæ latebræ ſunt & tanti receſſus, ut omnes ſuſpicioſi cùm meritò culpentur, etiam laudari arbitrentur ſe debere, quòd cauti ſint. Cauſſæ ſtabant, ab uno * eorum, quos teneri ille repentè præceperat, graviſſimam te paſſum fuiſſe injuriam noveramus. Frater * quoque ejus, in quo Eccleſiam maximè perſecutus eſt, neſcio quid duriter quaſi proferens tibi reſpondiſſe dicebatur. Putabantur tibi ambo eſſe ſuſpecti. Poſtulati cùm abiiſſent, te illic remanente, & cum illo ſecretiùs, ut ferebatur, loquente, ſubitò juſſi ſunt detineri. Amicitiam veſtram non recentem, ſed veterem, homines loquebantur. Famam confirmabat tanta conjunctio, & tam aſſidua ſolius cum ſolo ſermocinatio. Poteſtas illius magna tunc erat. Calumniæ facilitas radiabat. Non erat grande negotium, procurari aliquem, qui diceret quod ſalute promiſſa dicendum ille mandaſſet. Omnia in tempore iſto ſuffragabantur, ut etiam uno teſte, tanquam invidioſo & credibili crimine, ſine jubentis diſcrimine quilibet de medio tolleretur.

* ſ. Apringio Judice.

* Marcellino Tribuno.

5. Nos intereà, quoniam rumor erat, quòd eccleſiaſtica manus poſſet eos eripere, falſis promiſſionibus ludebamur, ut illo non ſolùm quaſi volente, ſed etiam inſtante pro eis ad Comitatum epiſcopus mitteretur, ea pollicitatione interpoſita epiſcopalibus auribus, quòd donec aliquid pro eis illic ageretur, nullum cauſſæ illorum excitaretur examen. Poſtremò pridie quàm ferirentur, venit ad nos præſtantia tua, ſpem dediſti, qualem numquam antea dederas, quòd eos tibi poſſet concedere profecturo, cùm illi graviter prudenterque dixiſſes, totum quod tecum tam aſſiduè familiariùs ſecretiúſque * loqueretur, non te honorare potiùs quàm gravare, atque ad id valere, quòd communicato & pertractato inter vos mortis eorum conſilio, nemo dubitaret, quid poſt hæc omnia ſequeretur. Quæ cùm te dixiſſe nobis indicares, inter narrandum namque tendens in eum locum, ubi celebrantur ſacramenta fidelium, ſtupentibus nobis ita juraſti te iſta dixiſſe, ut non ſolùm nunc, verùm etiam nunc poſt tam horrendum inopinatum exitum, cùm tuos omnes nutus recolo, nimis mihi impudens videar, ſi de te aliquid mali credam. Qui-

* al. loqueremur

A bus tuis verbis ſic eum permotum fuiſſe dicebas, quòd velut familiare viaticum tibi eorum donaturus eſſet ſalutem.

6. Unde teſtor dilectioni tuæ, poſtero die, quo illius parturitionis nefarius fetus eſt ortus, cùm eſſet nobis repentè nuntiatum illos è carcere ad eum judicem ductos, quamquam perturbati fuerimus, tamen ego conſiderans & quæ nobis pridie dixeras, & qui eſſet poſt illum exorturus dies, quoniam beati Cypriani erat * pridiana ſollemnitas, exiB ſtimavi quòd etiam elegerit diem, quo & tibi poſtulata concederet, & univerſam Chriſti Eccleſiam repentè lætificans, ad locum tanti Martyris adſcendere voluerit, parcendi benignitate quàm occidendi poteſtate ſublimior; cùm ecce nobis nuntius irruit, quo priùs percuſſos eſſe noſſemus, quàm quomodo audirentur quærere valeremus. Proviſus enim erat & proximus locus, non ſuppliciis hominum deputatus, ſed ornamento potiùs civitatis, ubi meritò creditur propterea quoſdam ante aliquot C dies juſſiſſe mactari, ne in iſtis invidioſa novitas eſſet: quos conſilium fuit ſic poſſe ſubripi Eccleſiæ, ſi non ſolùm ſubitò feriri juberentur, verùm etiam in loco proximo ferirentur. Satis itaque indicavit ei matri ſe inferre non timuiſſe cruciatum, cujus timuit interventum, Eccleſiæ ſcilicet ſanctæ, inter cujus fideles in ejus gremio baptizatos & ipſum utique noveramus. Poſt hunc igitur tanti moliminis exitum, cùm tam diligenter nobiſcum actum eſſet, ut etiam per te, etſi neſciente te, penè ſeD curi & penè certi de ſalute illorum pridie fieremus: quis non talium, qualis hominum multitudo eſt, indubitatum haberet, etiam à te nobis verba data, illis animam ablatam? Ideo, ſicut dixi, vir bone, etiamſi nos hoc non credimus, ignoſce credentibus.

7. Abſit autem à corde, & qualicumque vita mea, ut apud te pro aliquo intercederem, vel à te cuiquam beneficium poſtularem, ſi te crederem tanti hujus mali, & tam conſceleratæ crudelitatis E auctorem. Sed planè fateor, ſi etiam poſthac in ea familiaritate eſtis, in qua antea fuiſtis, pace tua ſit liber dolor: multùm nos quod nolebamus compellitis credere. Eſt autem conſentaneum, ut neque hoc credam, qui de te illa non credo. Amicus tuus inopinato ſucceſſu repentinæ poteſtatis non magis perſecutus eſt illorum vitam, quàm tuam famam. Nec iſta loquens, odia tua in illum, mei animi ac profeſſionis oblitus, inflammo; ſed ad fideliorem provoco dilectionem. Qui enim ſic agit cum malis, F ut eos malitiæ pœniteat, novit etiam indignatione conſulere. Nam ſicut mali obſunt aſſentando, ita boni adverſando proſunt. Suam quippe animam eodem ferro, quo alios inſolentiſſimè occidit, graviùs altiúſque percuſſit. quod poſt hanc vitam, ſi non eam pœnitendo correxerit, & patientiâ Dei bene uſus fuerit, invenire ac ſentire cogetur. Sæpe autem vita præſens etiam bonorum, Dei judicio malis eripienda permiſſa eſt, ne talia perpeti putaretur malum. Mori quippe in carne quid poteſt G obeſſe morituris? Aut quid agunt, qui mori timent, niſi ut paulò poſteriùs moriantur? Quidquid obeſt morientibus, ex vita, non ex morte contingit; in qua ſi tales animas habuerint, qualibus Chriſtianâ

* S. Marcellini cædes ad diem 6. Aprilis refertur in Martyrologiis: quam tamen hoc ex loco liquet factam menſe Septembri, uno aut altero die ante S. Cypriani ſollemnitatem. *Et ſanè illius obitum*, ait Henricus de Noris in hiſt. Pelag. lib. 1. c. 5 *minimè contigiſſe die 6 Aprilis, inde ſatis evincitur, quòd hoc anno 413 Heraclianus cum numeroſa adeo claſſe aperto, mari verno tantùm tempore ſolvere potuit ex Africa Urbem invaſurus; cùm tamen Marcellini mors, Heracliano in Italia accepta ſtragem, Tyranni fugam ac tandem cædem conſecuta fuerit.*

CLASSIS III. AN. 414

gratiâ ſubvenitur, non ſanè mors eorum vitæ bonæ occaſus fuit, ſed melioris occaſio.

a 8. Et [a] majoris quidem mores apparebant huic ſæculo amiciores eſſe quàm Chriſto. Quamquam & ipſe juvenilem priùs ſæcularemque vitam uxore ducta, non parva ex parte correxerat. Non tamen fortaſſe miſericors Deus fratris eum eſſe in morte comitem niſi miſerans voluit. Ille verò alius religiosè vixit, & multùm corde vitâque Chriſtianâ.

b Hæc eum fama præceſſit, ut in [b] cauſſa Eccleſiæ ſic veniret, hæc conſecuta eſt cùm veniſſet. Quæ illi verò probitas in moribus, in amicitia fides, in doctrina ſtudium, in religione ſinceritas, in conjugio pudicitia, in judicio continentia, erga inimicos patientia, erga amicos affabilitas, erga ſanctos humilitas, erga omnes caritas, in beneficiis præſtandis facilitas, in petendis pudor, in rectè factis amor, in peccatis dolor? Quantum decus honeſtatis, qui ſplendor gratiæ, quæ cura pietatis, quæ in ſubveniendo miſericordia, in ignoſcendo benevolentia, in orando fiducia? Quod ſalubriter ſciebat, qua modeſtiâ loquebatur? Quod inutiliter neſciebat, qua diligentiâ ſcrutabatur? Quantus in eo contemtus rerum præſentium? Quanta ſpes, & deſiderium bonorum æternorum? Ne relictis omnibus ſæcularibus actionibus ſuſciperet cingulum militiæ Chriſtianæ, vinculum præpediebat uxorium, quo jam innodatus cœperat concupiſcere meliora, quando jam non licebat illa, quamvis inferiora, diſrumpere.

9. Quodam die frater ejus, cùm jam pariter in cuſtodia tenerentur, ait illi: *Si ego hæc pro meritis patior peccatorum meorum; tu, cujus vitam novimus, tam adsentè* [*] *ferventerque Chriſtianam, quibus malis meritis ad iſta perductus es?* At ille: *Parvumne*, inquit, *mihi exiſtimas conferri divinitus beneficium, (ſi tamen hoc teſtimonium tuum de vita mea verum eſt,) ut hoc quod patior, etiamſi uſque ad effuſionem ſanguinis patiar, ibi peccata mea puniantur, nec mihi ad futurum judicium reſerventur.* Hîc fortè aliquis credat eum fuiſſe ſibi conſcium aliquorum occultorum impudicitiæ peccatorum. Dicam ergo quid me Dominus Deus, ad magnam meam conſolationem, ex ejus ore audire, & planè ſcire voluerit. Cùm de hoc ipſo, ut ſunt humana, ſollicitus ſolus cum ſolo agerem, jam in eadem cuſtodia conſtituto, ne quid eſſet, unde majore & inſigniore pœnitentiâ Deum ſibi placare deberet; ille ut erat verecundiæ ſingularis, cùm ipſam, licèt falſam meam ſuſpicionem erubeſceret, ſed admonitionem gratiſſimè acciperet, modeſtè graviterque ſubridens, & utraque manu meam dexteram apprehendens, *Teſtor*, inquit, *ſacramenta, quæ per hanc* [*] *afferuntur manum, me nullum eſſe expertum concubitum, præter uxorem, nec antè, nec poſtea.*

* al. frequenterque.

* f. offeruntur.

10. Quid ergo huic in morte accidit mali, ac non potiùs plurimum boni, cùm hæc habens dona ad Chriſtum, ſine quo inaniter habentur, ex hac vita migrarit? Quæ apud te non commemorarem, ſi crederem te laudibus ejus offendi. Cùm autem hoc non credo, nec illud profectò, quòd te, non dico inſtante, ſed ſaltem volente aut optante poſſet occidi. Proinde judicas nobiſcum tanto ſincerius, quanto innocentiùs, quòd ille cum anima ſua, quàm cum iſtius corpore crudeliùs egerit; quando contemtis nobis, contemtis promiſſionibus ſuis, contemtis tot ac tantis petitionibus & admonitionibus tuis, contemta denique Eccleſia Chriſti, (& in ea quo niſi Chriſto?) ad finem ſuæ machinationis hujus morte pervenit. An verò illius honor, iſtius vel carceri comparandus eſt, cùm ille fureret ſublimatus, iſte gauderet incluſus? HORRENDIS & POENALIBUS tenebris, omnes non tantùm carceres, ſed etiam inferos vincit ſcelerati hominis conſcientia. Tibi etiam quid nocuit, cujus etſi famam graviter læſit, tamen innocentiam non peremit? Quamvis fama quoque ipſa ſalva ſit, & apud eos qui te meliùs noverunt quàm nos, & apud nos ipſos, qui curas nobiſcum tuas, ne tam immane perpetraretur ſcelus, tanto expreſſas inſpiciebamus affectu, ut tui cordis inviſibilia penè oculis cerneremus. Sibi igitur ille nocuit, quidquid nocuit; ſuam transfixit animam, ſuam vitam, ſuam conſcientiam, ſuam denique ipſam famam, quam bonam ſolent etiam peſſimi concupiſcere, cæca illa crudelitate vaſtavit. Tanto enim eſt odioſior omnibus bonis, quanto magis [*] impiis placere conatus eſt, vel placuiſſe lætatus.

* Donatiſtis.

11. Ubi autem magis potuit apparere, non eum habuiſſe neceſſitatem, quam ſe habere confinxit, ut ejus obtentu tamquam bonus faceret tantum malum, quàm quòd nec illi placuit, de cujus præcepto ſe auſus eſt excuſare? Referat præſtantiæ tuæ ſanctus diaconus, qui per N. manus, ipſe enim fuerat epiſcopo, quem pro illis miſeramus, adjunctus, quemadmodum nec indulgentia illis danda viſa eſt, ne vel ſic aliquo crimine notarentur; ſed tantùm commonitorium, quo eos ab omni moleſtia liberos dimittere juberetur. Gratuita igitur crudelitate, nulla neceſſitate, (quamvis & aliæ cauſſæ, quas ſuſpicamur, nec opus eſt committere litteris, forſitan fuerint,) atrociter contriſtavit Eccleſiam. Ad cujus Eccleſiæ gremium frater ejus metuens perire confugerat, ut eum vivum tanti ſceleris conſiliarium reperiret. Cujus Eccleſiæ etiam ipſe, cùm patronum offendiſſet, petivit aſylum, nec ei potuit denegari. Hunc ſi diligis, deteſtare; ſi non vis ut in æternum puniatur, exhorre. Sic exiſtimationi tuæ, ſic eſt vitæ illius conſulendum. Nam qui in eo diligit, quod odit Deus, non ſolùm odit ipſum, ſed etiam ſeipſum.

12. Quæ cùm ita ſint, nec de tua benignitate credo, quòd tanti ſceleris auctor vel particeps fueris, neque quòd malitioſa [c] crudelitate feſelleris, quod abſit à vita & moribus tuis. Nec amicitias veſtras tales volo, quibus & ille in ſuum interitum glorietur de malo, & confirmetur humana ſuſpicio; ſed tales potiùs, quibus ad pœnitentiam diſponatur, & talem ac tantam pœnitentiam, qualem quantamque poſtulant tam horrenda vulnera medicinam. Tanto quippe amicior eris, quanto ſceleribus ejus inimicior. Curioſum eſt [*] præſtantiæ tuæ noſſe reſcriptis, ubi eo die fueris, quo illud admiſſum eſt: quomodo acceperis, quid poſtea egeris, aut cùm eum videris quid ei dixeris, quid ab illo audieris. Ego enim ex quo inde poſtridie repentè diſceſſi, nihil quod hanc rem attinet, de te audire potui.

c

* al præſentiæ.

13. Quod verò in epiſtola tua legi, jam te cogi

[a] Neſcimus an hic deſignet Apringium judicem fratrem Marcellini, ex epiſtola 114. n. 2. & proconſulem in Africa circiter hoc tempus, uti ex epiſtola 111 n. 3. intelligimus: qui etiam Donatiſtas, quòd de iis propter ſcelera ſupplicium ſumſiſſet, exoſus erat.

[b] Quadrant hæc perquam egregiè in Marcellinum Tribunum & Notarium, miſſum ab Honorio in Africam, ut ſequeſter eſſet collationis inter Catholicos & Donatiſtas: qua in cauſſa ſeſe ſtrenuè geſſit, atque idcirco ipſius interfectorem, Eccleſiam in eo maximè perſecutum eſſe dicit Auguſtinus ſuprà n. 4.

[c] Exemplar Vaticanum, unde eruta eſt epiſtola, crudelitate.

Classis III. An. 414.

credere, ne à me videreris, & Carthagini me negatum, tu potiùs cogis his verbis, ut abſentiæ meæ cauſſas non taceam. Quarum eſt una, quoniam laborem, quem in illa urbe perpeti neceſſe eſt, & quem ſi exponere velim, aliud tantum loquendum eſt, jam ſuſtinere non poſſum, quòd infirmitati meæ propriæ, quæ nota eſt omnibus, qui familiariùs me noverunt, acceſſit etiam ſenectus, quæ generis humani eſt communis infirmitas. Altera cauſſa eſt, quòd ſtatui, ſi Dominus velit, quantum mihi ex illis occupationibus, quas eccleſiæ, cui proprio munere ſervio, neceſſitas flagitat, datur temporis, id totum impendere labori ſtudiorum ad eccleſiaſticas ſcientias pertinentium; ubi me arbitror, ſi Dei miſericordiæ placet, etiam poſteris aliquid profuturum.

14. Unum eſt autem, ſi verum quæris audire, quod in te moleſtiſſimè fero, quòd cùm ſis & hujus jam ætatis, & hujus vitæ ac probitatis, adhuc vis eſſe catechumenus. quaſi fideles non poſſint, quanto ſint fideliores atque meliores, tanto fideliùs ac meliùs adminiſtrare rempublicam. Quid autem boni agitis in his tantis curis & laboribus veſtris, niſi ut bene ſit hominibus? Si enim hoc non agitis, vel dormire ſatius eſt noctéſque dieſque, quàm vigilare in laboribus publicis, nulli utilitati hominum profuturis. Nec ſanè dubito excellentiam tuam....

EPISTOLA CLII. *

* Aliàs LIII. quæ autem 152. erat, nunc 241.

Macedonius Auguſtino, quærens num ex religione ſit quòd epiſcopi apud judices intercedant pro reis.

Domino meritò venerabili, & unicè colendo patri AUGUSTINO, MACEDONIUS.

Scripta fortè an. 414.

1. OPTATAS *admodum ſanctitatis tuæ litteras accepi per Bonifacium venerandæ legis antiſtitem, quem eo magis receptum dilexi, quòd à me deſiderata pertulerat, ſermonem ſanctitatis tuæ & incolumitatem, Domine meritò venerabilis, & unicè colende pater. Itaque ſine mora quod petebas obtinuit. Verùm quoniam exſiſtit occaſio, hoc ipſum quantulumcumque eſt, quod admonitus indulſi, nolo ſine mercede remanere. Cupio enim accipere ea, quæ mihi commodet ſine pendentis incommodo, immo quæ mihi commodet cum gloria dependentis.*

2. *Officium ſacerdotij veſtri eſſe dicitis, intervenire pro reis, & niſi obtineatis, offendi, quaſi quod erat officij veſtri, minimè reportetis. Hic ego vehementer ambigo utrùm iſtud ex religione deſcendat. Nam ſi à Domino peccata adeo prohibentur, ut ne pænitendi quidem copia poſt primam* [a] *tribuatur; quemadmodum nos poſſumus ex religione contendere, ut nobis qualecumque illud crimen fuerit, dimittatur? quod utique, cùm impunitum volumus, probamus. Et ſi conſtat non minùs auctorem quàm probatorem teneri in omnibus, quæ peccantur; certum eſt nos culpæ ſocietate vinciri, quoties eum impunitum eſſe cupimus, qui culpæ tenetur obnoxius. Tum præterea accedit hoc quod gravius eſt. Nam omnia peccata videntur veniabiliora, cùm is, qui reus eſt, correctionem promittit: verùm nunc, ut mores noſtri ſunt, & ſceleris pænam cupiunt homines ſibi relaxari, & id propter quod ſcelus admiſſum eſt, poſſidere. Pro his quoque interveniendum putas ſacerdotium veſtrum, de quibus adeo futuri nulla ſpes eſt, ut etiam in præſenti eadem criminis ratio perſeveret? Nam qui tam pervicaciter tenet propter quæ crimen admiſit, oſtendit ſe, ubi licentia fuerit, ſimilia peccaturum.*

3. *Ob hæc igitur conſulo prudentiam tuam, & me hoc ambiguo, quo laboro, abſolvi deſidero: nec ob aliam cauſſam conſultum te putes. Ceterum hoc mihi propoſitum eſt, ut interceſſoribus, præſertim talis meriti qualis tu es, etiam gratiam agam. Pleraque enim, quæ ſponte facere videri nolo, ne remiſſio ſeveritatis alios armet in crimina, opto bonis interceſſoribus relaxare, ut quod libens concedo, ſalva ſeveritate judicij, alterius merito videatur indultum. De ſcriptis ſanctitatis tuæ aliqua mihi promiſeras, & non accepi; quæſo ut vel nunc mittas, & ad hanc meam epiſtolam reſpondeas, ut quia ſanctitatem tuam interim videre non datur, ſaltem ſermonibus tuis paſcar. Incolumem ſanctitatem tuam divinitas æterna tueatur ævo largiſſimo, Domine meritò venerabilis & verè colende pater.*

EPISTOLA CLIII. *

* Aliàs LIV. quæ autem 153. erat, nunc 46.

Quæſito reſpondet Auguſtinus: multa obiter diſſerens de reſtituendis rebus quæ proximo ablata vel male parta ſunt.

AUGUSTINUS epiſcopus famulus Chriſti [b] familiæque ejus, dilecto filio MACEDONIO, in Domino ſalutem.

Scripta poſt ſuperiorem.

CAPUT I.

1. NEGOTIOSISSIMUM in republica virum, & non ſuis, ſed aliorum utilitatibus adtentiſſimum, qualem te eſſe & tibi gratulamur & rebus humanis, nec deſerere debemus alloquio, nec occupare procemio. Accipe itaque quod per me, vel noſſe voluiſti, vel utrùm ipſe noſſem experiri. Quod ſi parvum aut ſuperfluum judicares, nullo modo inter tam magnas tamque neceſſarias curas tuas curandum eſſe cenſeres. Quæris à me *cur officij ſacerdotij noſtri eſſe dicamus intervenire pro reis, & niſi obtineamus, offendi quaſi quod erat officij noſtri minimè reportemus.* Ubi vehementer te dicis *ambigere utrùm iſtud ex religione deſcendat.* Deinde adjungis qua ratione ita movearis. *Nam ſi à Domino peccata*, inquis, *adeo prohibentur, ut nec pænitendi quidem copia poſt primam tribuatur, quemadmodum nos poſſumus ex religione contendere, ut qualecumque illud crimen fuerit, dimittatur?* Adhuc graviùs urges, & dicis, *nos probare quod volumus impunitum: & ſi conſtat non minus auctorem quàm probatorem teneri in omnibus quæ peccantur; certum eſſe nos culpæ ſocietate vinciri, quoties eum impunitum eſſe volumus, qui culpæ tenetur obnoxius.*

2. His verbis quem non terreas tuæ lenitatis & humanitatis ignarum? Unde nos qui te novimus, & hæc quærendi gratiâ, non decernendi, ſcripſiſſe minimè dubitamus, aliis verbis tuis ad iſta citiùs reſpondemus. Tamquam enim nos hæſitare in hac quæſtione nolueris, aut prævidiſti quid dicturi eſſemus, aut admonuiſti quid dicere deberemus; & aiſti, *Tum præterea accedit hoc quod gravius eſt. Nam omnia peccata videntur veniabiliora, cùm is qui reus eſt correctionem promittit.* Antequam ergo diſcutiam, quid ſit illud gravius, quod in epiſtola tua ſequitur, hoc interim quod dediſti accipiam, eoque utar ad molem hanc amovendam, qua noſtræ interceſſiones poſſe reprimi videbantur. Ideo quippe, quantum facultas datur, pro peccatis omnibus intercedimus; quia omnia peccata videntur venia-

[a] Editi, *poſt primam pænitentiam*. MSS. omnes hîc & in ſubſequente epiſtola, *poſt primam tribuatur*. ſupple, pænitendi copiam.

[b] Ita Bad. Am. Er. & MSS. ubi Lov. editio habet, *famulus Chriſti dilecto Macedonio familiæque ejus*.

CLASSIS III an. 414. biliora, cùm is qui reus eſt correctionem promittit. A Hæc tua eſt, hæc & noſtra ſententia.

3. Nullo modo ergo culpas, quas corrigi volumus, approbamus, nec quod perperam committitur, ideo volumus impunitum eſſe, quia placet, ſed hominem miſerantes, facinus autem ſeu flagitium deteſtantes, quanto magis nobis diſplicet vitium, tanto minùs volumus inemendatum interire vitioſum. FACILE ENIM EST atque proclive malos odiſſe, quia mali ſunt: RARUM autem & pium eoſdem ipſos diligere, quia homines B ſunt; ut in uno ſimul & culpam improbes, & naturam approbes, ac propterea culpam juſtiùs oderis, quòd eâ fœdatur natura quam diligis. Non eſt igitur iniquitatis, ſed potius humanitatis ſocietate devinctus, qui propterea eſt criminis perſecutor, ut ſit hominis liberator. (Lib. 2. q. 3. Non eſt iniquitatis.) Morum porrò corrigendorum nullus alius quàm in hac vita locus eſt: nam poſt hanc quiſque id habebit, quod in hac ſibimet conquiſierit. Ideo compellimur humani generis caritate intervenire pro reis, ne iſtam vitam ſic finiant C per ſupplicium, ut eâ finitâ non poſſint finire ſupplicium.

CAPUT II. 4. Noli ergo dubitare hoc officium noſtrum ex religione deſcendere, cùm Deus apud quem nulla eſt iniquitas, cujus ſumma poteſtas eſt, qui non tantùm qualis quiſque ſit videt, verùm etiam qualis futurus ſit prævidet, qui ſolus poteſt in judicando non labi, quia in cognoſcendo non poteſt falli; *facit* tamen, ſicut Evangelium loquitur, *ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper* D *juſtos & injuſtos*. Cujus mirabilis bonitatis ut ſimus imitatores, Dominus Chriſtus exhortans, *Diligite*, inquit, *inimicos veſtros; benefacite eis, qui vos oderunt; & orate pro eis, qui vos perſequuntur; ut ſitis filii patris veſtri qui in cælis eſt, qui facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos*. (Matt. 5. 44.) Hac indulgentiâ & lenitate divinâ multos abuti ad perniciem ſuam quis neſciat? Quos arguens Apoſtolus, & graviter increpans, dicit; *Exiſtimas autem ô homo omnis, qui judicas eos qui* E *talia agunt & facis ea, quoniam tu effugies judicium Dei? An divitias benignitatis ejus & patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignorans quoniam benignitas Dei ad pænitentiam te adducit? Secundùm autem duritiam tuam & cor impænitens theſaurizas tibi iram in die iræ & revelationis juſti judicii Dei, qui reddet unicuique ſecundùm opera ejus*. (Rom. 2. 3.) Numquid quoniam iſti in ſua nequitia perſeverant, ideo Deus in ſua patientia non perſeverat; perpauca in hoc ſæculo puniens, ne divina providentia non eſſe credatur, & F multa ſervans ultimo examini, ut futurum judicium commendetur?

5. Non, ut opinor, magiſter ille cæleſtis impietatem nos diligere præcipit, cùm præcipit ut noſtros diligamus inimicos, benefaciamus eis, qui nos oderunt, oremus pro eis, qui nos perſequuntur; cùm proculdubio, ſi piè Deum colimus, inimicos atque odiis adverſùm nos acerrimis incitatos ac perſecutores, niſi impios, habere non poſſimus. Num igitur diligendi ſunt impii? Num impiis be- G nefaciendum eſt? Num pro impiis etiam orandum eſt? Ita planè. Qui enim hoc præcipit, Deus eſt: nec tamen nos hoc pacto ſocietati adjungit impiorum, quibus & ipſe parcendo, & vitam ſalutemque largiendo, non utique ſociatur. Conſilium A quippe ejus, quantum homini pio noſſe donatum eſt, exponit Apoſtolus dicens, *Ignorans quia patientia Dei ad pænitentiam te adducit?* Ad hanc volumus adduci pro quibus intervenimus; non eorum peccatis vel parcimus, vel favemus. CLASSIS III an. 414.

CAPUT III. 6. Nam quoſdam, quorum crimina manifeſta ſunt, à veſtra ſeveritate liberatos, à ſocietate tamen removemus altaris; ut pænitendo placare poſſint, [a] quem peccando contempſerant, ſeque ipſos puniendo. Nam NIHIL ALIUD AGIT, quem B veraciter pænitet, niſi ut id quod malè fecerit, impunitum eſſe non ſinat. Eo quippe modo ſibi non parcenti ille parcit, cujus altum juſtumque judicium nullus contemtor evadit. Quòd ſi iniquis & ſceleſtis ille parcendo, eiſque vitam ſalutemque largiendo, etiam pleriſque eorum, quos novit non acturos pænitentiam, tamen exhibet patientiam; quanto magis nos in eos, qui correctionem promittunt, & utrùm faciant quod promittunt, incerti ſumus, miſericordes eſſe debemus, ut rigorem veſtrum pro eis inter- C cedendo flectamus, pro quibus & Dominum, quem nihil de moribus eorum etiam futuris latet, non tamen impudenter, quia hoc ipſe præcepit, oramus?

7. Intantum autem hominum aliquando iniquitas progreditur, ut etiam poſt actam pænitentiam, poſt altaris reconciliationem, vel ſimilia vel graviora committant; & tamen Deus facit etiam ſuper tales oriri ſolem ſuum, nec minùs tribuit quàm antè tribuebat largiſſima munera vitæ ac ſalutis. (De pænit. diſt. 3. Intantum.) (4. ſuperat. art. 14. c. Quod vero.) Et quamvis eis in Eccleſia locus [b] humillimæ pæniten- D tiæ non concedatur: Deus tamen ſuper eos ſuæ patientiæ non obliviſcitur. Ex quorum numero ſi quis nobis dicat, Aut date mihi eumdem iterum pænitendi locum, aut deſperatum me permittite, ut faciam quidquid libuerit, quantum meis opibus adjuvor, & humanis legibus non prohibeor, in ſcortis omnique luxuria, damnabili quidem apud Dominum, ſed apud homines pleroſque etiam laudabili: aut me ab hac nequitia revocantes, dicite utrùm mihi aliquid proſit ad vitam futuram, ſi in iſta vita E illecebroſiſſimæ voluptatis blandimenta contemſero, ſi libidinum incitamenta frenavero, ſi ad caſtigandum corpus meum multa mihi etiam licita & conceſſa ſubtraxero, ſi me pænitendo vehementiùs quàm priùs excruciavero, ſi miſerabiliùs ingemuero, ſi flevero uberiùs, ſi vixero meliùs, ſi pauperes ſuſtentavero largiùs, ſi caritate, quæ operit multitudinem peccatorum, flagravero ardentiùs: quis noſtrûm ita deſipit, ut huic homini dicat, Nihil tibi iſta proderunt in poſterum; vade ſaltem vi- F tæ hujus ſuavitate perfruere? Avertat Deus tam immanem ſacrilegamque dementiam. Quamvis ergo cautè ſalubriterque proviſum ſit, ut locus illius humillimæ pænitentiæ ſemel in Eccleſia concedatur, ne medicina vilis minùs utilis eſſet ægrotis, quæ tanto magis ſalubris eſt, quanto minùs contemtibilis fuerit: quis tamen audeat dicere Deo, Quare huic homini, qui poſt primam pænitentiam rurſus ſe laqueis iniquitatis obſtringit, adhuc iterum parcis? Quis audeat dicere erga iſtos non agi, G quod Apoſtolus ait, *Ignorans quia patientia Dei ad pænitentiam te adducit?* Aut iſtis exceptis eſſe definitum quod ſcriptum eſt, *Beati omnes qui confidunt in eum?* (Pſal. 2. 13.) Aut ad iſtos non pertinere quod dicitur, *Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Dominum?* (Pſal. 30. 25.)

[a] MSS Corbeienſis, Germanenſis & alii quatuor probæ notæ, *placare poſſint, contemplando ejus judicium, quem peccando &c.*

[b] In MSS pluribus, *locus ille pænitendi*. In aliis, *locus ille pænitentiæ non concedatur.*

CLASSIS III. AN. 414.

8. Cùm igitur ſuper peccatores tanta ſit patientia, tanta miſericordia Dei, ut in hac temporali vita moribus emendatis, non damnentur in æternum; qui nullius quæ ſibi præbeatur exſpectat miſericordiam, quoniam nemo eſt illo beatior, nemo potentior, nemo juſtior: quales non eſſe oportet homines erga homines, qui hanc vitam noſtram quantacumque laude cumulemus, eam ſine peccato eſſe non dicimus? Quod ſi dixerimus, nos ipſos, ſicut ſcriptum eſt, *decipimus*, & *veritas in nobis non eſt*. Proinde licèt accuſatoris alia perſona ſit, alia defenſoris, alia interceſſoris, alia judicis, de quorum propriis officiis nimis longum eſt, & non neceſſarium hoc ſermone diſſerere: ſic tamen etiam ipſos criminum ultores, atque in hoc officio non irâ propriâ concitatos, ſed legum miniſtros, nec ſuarum, ſed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices eſſe debent, terruit cenſura divina, ut cogitarent ſibi propter ſua peccata Dei miſericordiam neceſſariam, nec putarent ad culpam ſui officij pertinere, ſi quid erga eos miſericorditer agerent, quorum vitæ neciſque haberent legitimam poteſtatem.

1. Johan. 1. 8.

CAPUT IV.

9. Nam cùm ad Dominum Chriſtum Judæi adduxiſſent mulierem in adulterio comprehenſam, eumque tentantes dicerent, quòd juſſa eſſet Lege lapidari, ac deinde quærerent quid de illa ipſe præciperet; reſpondit eis, *Qui ſine peccato eſt veſtrûm, prior in eam lapidem jaciat*. Ita nec Legem improbavit, quæ hujuſmodi reas juſſit occidi; & illos terrendo ad miſericordiam revocavit, quorum judicio hæc poſſet occidi. Puto quòd hac ſententiâ Domini auditâ, ſi præſens fuit etiam maritus ipſe, qui violatam ſui thori fidem vindicari poſtulabat, exterritus animum ad voluntatem parcendi ab ulciſcendi cupiditate deflexit. Nam quomodo non eſt admonitus accuſator, ne ſuas perſequeretur injurias; quando ipſi judices ita ſunt à vindicando prohibiti, qui in adultera punienda, non privato dolori compellebantur ſervire, ſed Legi? Unde Joſeph cui virgo Maria Domini mater fuerat deſponſata, cùm eam comperiſſet eſſe prægnantem, cui ſe noverat non eſſe commixtum, & ob hoc nihil aliud quàm adulteram credidiſſet; punire tamen eam noluit, nec approbator flagitij fuit. Nam hæc voluntas ejus etiam juſtitiæ deputatur. Ita quippe de illo ſcriptum eſt, *Et cùm eſſet homo juſtus, & nollet eam divulgare, ſtatuit eam occultè dimittere. Hæc eo cogitante, apparuit illi Angelus*, qui doceret eſſe numinis, quod ille putaverat criminis.

Johan. 8. 7.

Matt. 1. 19.

10. Si ergo cogitata infirmitate communi, & accuſatorius dolor, & judicatorius rigor frangitur; quod tandem cenſes pro reis eſſe debere, vel defenſoris vel interceſſoris officium? quandoquidem & vos viri boni, qui nunc judices eſtis, & in foro aliquando verſati cauſſas hominum ſuſcepiſtis, ſcitis quàm libentiùs defendere quàm accuſare ſoleretis. Et tamen defenſor ab interceſſore plurimùm diſtat. Nam ille diluendis vel obtegendis criminibus operam maximè impendit: interceſſor autem etiam cùm de culpa conſtat, pro pœna removenda vel temperanda curam gerit. Hoc ſunt apud Deum pro peccatoribus juſti; hoc pro ſe ipſi peccantes invicem ut faciant admonentur. Nam ſcriptum eſt, *Confitemini invicem peccata veſtra, & orate pro vobis*. Has ſibi partes humanitatis, ubi poteſt, omnis homo apud hominem vindicat. Nam quod ipſe quiſque domi ſuæ puniret admiſſum, in alterius domo vult impunitum. Sive enim adhibeatur apud amicum, ſive ille cuiquam in quem poteſtas ulciſcendi eſt ſe præſente ſuccenſeat, ſive iraſcenti fortuitò ſuperveniat, non juſtiſſimus, ſed inhumaniſſimus judicatur, ſi non interveniat. Scio ego te ipſum cum aliis amicis tuis in eccleſia Carthaginenſi interceſſiſſe pro clerico, cui meritò ſuccenſebat epiſcopus; & utique nullum ibi diſcrimen ſanguinis ſui incruenta diſciplina timebatur: nec cùm id, quod etiam vobis diſplicebat, inultum eſſe velletis, tamquam delicti approbatores vos judicabamus, ſed tamquam humaniſſimos interceſſores audiebamus. Si ergo vobis fas eſt eccleſiaſticam correptionem intercedendo mitigare; quomodo epiſcopus veſtro gladio debet intercedere, cùm illa exſeratur, ut in quem exſeritur bene vivat, iſte ne vivat?

Jac. 5. 16.

CLASSIS III. AN. 414.

11. Poſtremò ipſe Dominus apud homines interceſſit, ne lapidaretur adultera, & eo modo nobis interceſſionis commendavit officium, niſi quia ille terrendo fecit, quod nos petendo. Ille enim Dominus, nos ſervi ſumus: verumtamen ille ſic terruit, ut omnes timere debeamus. Quis enim eſt noſtrûm ſine peccato? Quod cùm illis dixiſſet, à quibus ei offerebatur punienda peccatrix, ut qui ſciret ſe eſſe ſine peccato, prior in illam lapidem mitteret: cecidit ſævitia tremente conſcientiâ. Tunc enim ex illa jam congregatione dilapſi, ſolam miſericordi miſeram reliquerunt. Cedat huic ſententiæ pietas Chriſtianorum, cui ceſſit impietas Judæorum. Cedat humilitas obſequentium, cui ceſſit ſuperbia perſequentium. Cedat confeſſio fidelis, cui ceſſit ſimulatio tentatoris. Malis parce vir bone: quanto melior, tanto eſto mitior: quanto * ſis celſior poteſtate, tanto humilior fiere pietate.

CAPUT VI.

12. Ego quidem intuens mores tuos, appellavi te virum bonum: ſed tu intuens verba Chriſti, dic tibi ipſi, *Nemo bonus, niſi unus Deus*. Quod cùm verum ſit (hoc enim Veritas dixit) nec ego tamen illud exiſtimari debeo fallaci aſſentatione dixiſſe, & dominicis verbis quaſi contrarius exſtitiſſe, ut cùm ille dicat, *Nemo bonus, niſi unus Deus*, ego te appellaverim virum bonum. Non enim & ipſe Dominus contraria ſibi locutus eſt, ubi ait, *Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona*. Deus ergo ſingulariter bonus eſt, & hoc amittere non poteſt. Nullius enim boni participatione bonus eſt, quoniam bonum quo bonus eſt, ipſe ſibi eſt: homo autem cùm bonus eſt, ab illo bonus eſt, quod à ſeipſo eſſe non poteſt. Illius enim ſpiritu boni fiunt, quicumque boni fiunt; cujus capax creata eſt noſtra natura per propriam voluntatem. Pertinet ergo ad nos, ut boni ſimus, accipere & habere quod dat, qui de ſuo bonus eſt. quo quiſque neglecto, de ſuo malus eſt. Proinde inquantum homo rectè agit, id eſt ſcienter & amanter & piè bonum operatur, intantum bonus eſt: inquantum autem peccat, id eſt à veritate & caritate & pietate deviat, intantum malus eſt. Quis autem eſt in hac vita ſine aliquo peccato? Sed eum dicimus bonum, cujus prævalent bona; eumque optimum, qui peccat minimùm.

Marc. 10. 18.

Luca 6. 45.

13. Idcirco ipſe Dominus, quos dicit bonos propter participationem gratiæ divinæ, eoſdem etiam malos dicit propter vitia infirmitatis humanæ; donec totum quo conſtamus, ab omni vitioſitate ſanatum, tranſeat in eam vitam, ubi nihil omnino peccabitur.

* Editi, quanto ſis celſior poteſtate, tanto humilior ſias &c. At MSS. habent, ſis celſior; & mox, humilior fiere.

CLASSIS III. AN. 414. peccabitur. Nam utique bonos docebat orare, non malos, quibus præcepit ut dicerent, *Pater noſter* Matt. 6. 9. *qui es in cælis*. Ex hoc enim boni, quo filii Dei non naturâ geniti, ſed gratiâ facti, tamquam hi quibus Johan. 1. 12. recipientibus eum, dedit poteſtatem filios Dei fieri. Quæ generatio ſpiritalis, more Scripturarum, etiam adoptio nominatur, ut diſtinguatur ab illa generatione Dei de Deo, coæterni de æterno; unde ſcriptum eſt, Iſa. 53. 8. *Generationem ejus quis enarrabit?* Cùm ergo bonos eſſe demonſtraverit, quos voluit Deo veraciter dicere, *Pater noſter qui es in cælis*; B præcepit tamen ut in eadem oratione inter cetera dicerent, Matt. 6. 12. *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*. Quæ debita eſſe peccata, quamvis manifeſtum ſit, poſtea tamen manifeſtiùs declaravit dicens, *Si enim dimiſeritis peccata hominibus, dimittet vobis & pater veſter peccata veſtra*. Hanc orationem baptizati orant, nec eſt prorſus præteritorum aliquid peccatorum, quod non baptizatis in ſancta Eccleſia dimittatur. Sed poſtea C vivendo in hac fragilitate mortali, niſi contraherent quod dimittendum eſſet, non veraciter dicerent, *Dimitte nobis debita noſtra*. Boni ergo, inquantum [a] filii Dei ſunt: inquantum autem peccant, (quod ſua non mendaci confeſſione teſtantur) utique mali ſunt.

14. Niſi fortè quis dicat, alia bonorum, alia malorum eſſe peccata; quod noo uſquequaque improbabiliter dicitur. Verumtamen Dominus Jeſus ſine ulla ambiguitate malos appellavit eoſdem ipſos, D quorum patrem dicebat Deum. Nam in eodem ſermone, ubi illam docet orationem, alio loco Matt. 7. 7. exhortans ad precandum Deum, ait, *Petite & accipietis, quærite & invenietis, pulſate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulſanti aperietur*. Ibid. 11. Et paulò poſt, *Si ergo vos*, inquit, *cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quanto magis pater veſter, qui in cælis eſt, dabit bona petentibus ſe!* Num igitur Deus pater malorum eſt? Abſit. Quomodo ergo dicitur, *pater veſter cæleſtis*, quibus dicitur, *cùm ſitis mali*: niſi quia E utrumque Veritas monſtrat, quid ſimus Dei [b] bono, quid humano vitio; hoc commendans, illud emendans? Seneca ad Paulum epiſtolæ. Meritò ait Seneca (qui temporibus apoſtolorum fuit, cujus etiam quædam ad Paulum Apoſtolum leguntur epiſtolæ) *Omnes odit qui malos odit*. Et tamen ideo diligendi ſunt mali, ut non ſint mali: quemadmodum non ut permaneant, ſed ut ſanentur diliguntur ægroti.

15. Quidquid autem poſt eam, quæ fit in baptiſmo, abolitionem peccatorum, in hac vita ma- F nendo peccamus, etiamſi non tale ſit, quod à divinis removeri compellat altaribus, non dolore ſterili, ſed miſericordiæ ſacrificiis expiatur. Quod ergo agimus ut faciatis intercedentibus nobis, Deo nos noveritis offerre pro vobis. Indigetis enim miſericordiâ, quam præbetis: & videte quis dixerit, Matt. 6. 12. *Dimittite & dimittetur vobis, date & dabitur vobis*. Quamquam etiamſi ita viveremus, ut non eſſet quare diceremus, *Dimitte nobis debita noſtra*; quan- G to à nequitia purior animus eſſet, tanto clementiâ plenior eſſe deberet, ut ſi non compungeremur ſententiâ Domini dicentis, Johan. 8. 7. *Qui veſtrûm eſt ſine peccato, prior in illam lapidem jaciat*: ipſius qui hoc dixit ſectaremur exemplum, qui cùm eſſet utique ſine peccato, ait mulieri quam perterriti illi reliquerant, *Nec ego te damnabo; vade, jam deinceps noli peccare*. CLASSIS III. AN. 414. Ibid. 11. Potuit enim metuere flagirioſa mulier, ne illis diſcedentibus, qui ſua peccata cogitaverant, ut peccato parcerent alieno, illam juſtiſſimè jam ipſe damnaret, qui erat ſine peccato. At ille non conſcientiâ pavidus, ſed plenus clementiâ, cùm illa reſpondiſſet à nemine ſe fuiſſe damnatam; *Nec ego te*, inquit, *damnabo*: tamquam diceret, Si malitia tibi parcere potuit, quid metuis innocentiam? Et ne delictorum non donator, ſed approbator videretur; *Vade*, ait, *jam deinceps noli peccare*; ut ſe homini pepercisse, non hominis culpam ſibi placuiſſe monſtraret. Jam vides igitur de religione deſcendere, nec nos ſocietate criminum obſtringi, quòd intercedimus plerumque etiam pro ſceleratis, & ſi non ſcelerati, tamen pro peccatoribus peccatores, & quod veraciter potiùs quàm injurioſè dictum accipias, puto quod apud peccatores.

CAPUT VI. 16. Nec ideo ſanè fruſtra inſtituta ſunt poteſtas regis, jus gladii cognitoris, ungulæ carnificis, 23. q. 5 Non fruſtra. arma militis, diſciplina dominantis, ſeveritas etiam boni patris. Habent iſta omnia modos ſuos, cauſſas, rationes, utilitates. Hæc cùm timentur, & coërcentur mali, & quietiùs inter malos vivunt boni: non quia boni pronuntiandi ſunt, qui talia metuendo non peccant, NON ENIM BONUS EST quiſpiam timore pœnæ, ſed amore juſtitiæ: verumtamen non inutiliter etiam metu legum humana coërcetur audacia, ut & tuta ſit inter improbos innocentia, & in ipſis improbis dum formidato ſupplicio frenatur facultas, invocato Deo ſanetur voluntas. Sed huic ordinationi rerum humanarum, contrariæ non ſunt interceſſiones epiſcoporum: immo verò nec cauſſa, nec locus intercedendi ullus eſſet, ſi iſta non eſſent. Tanto enim ſunt intercedentium & parcentium beneficia gratiora, quanto peccantium juſtiora ſupplicia. Nec ob aliud, quantum ſapio, in veteri Teſtamento, antiquorum temporibus Prophetarum ſeverior legis vindicta fervebat, niſi ut oſtenderetur rectè iniquis pœnas conſtitutas: ut quod eis parcere novi Teſtamenti indulgentiâ commonemur, aut remedium ſit ſalutis, quo peccatis parcatur & noſtris; aut commendatio manſuetudinis, ut per eos, qui parcunt, veritas prædicata non tantùm timeatur, verùm etiam diligatur.

17. Plurimùm autem intereſt, quo animo quiſque parcat. Sicut enim eſt aliquando miſericordia puniens, ita & crudelitas parcens. Nam, ut exempli gratiâ manifeſtum aliquid ponam, quis non crudelem veriùs dixerit eum, qui puero pepercerit volenti obſtinatiſſimè de ſerpentibus ludere? quis antem non miſericordem, qui talia prohibens, contemtorem verborum etiam verberibus emendaverit? Et ideo non uſque ad mortem protendenda eſt diſciplina, ut ſit cui prodeſſe poſſit. Quamquam 23. q. 5. Cùm homo. etiam cùm homo ab homine occiditur, multùm diſtet utrùm fiat nocendi cupiditate, vel injuſtè aliquid auferendi, ſicut fit ab inimico, ſicut à latrone; an ulciſcendi vel obediendi ordine, ſicut à judice, ſicut à carnifice; an evadendi vel ſubveniendi neceſſitate, ſicut interimitur latro à viatore, hoſtis à milite. Et aliquando qui cauſſa mortis fuit, potiùs in culpa eſt, quàm ille qui occidit: velut ſi quiſquam decipiat fidejuſſorem ſuum, atque ille pro iſto ſupplicium legitimum luat. Nec tamen

[a] In prius excuſis, *Boni ergo inquantum non peccant filii Dei ſunt*. Sed concinnior videtur textus rejecto, *non peccant*, quod ab omnibus MSS abeſt.

[b] At editi *Dei dono*. MSS. plures, *Dei bono*.

Classis III. An. 414.

omnis qui cauſſa alienæ mortis eſt, reus eſt. Quid A ſi enim quiſquam ſtuprum petat, ſeſeque, ſi non impetraverit, interimat? Quid ſi filius timens patris pia verbera, præcipitio pereat? Quid ſi alius homine liberato, vel ne alius liberetur, ſibi ipſe mortem inferat? Num propter iſtas alienarum mortium cauſſas, aut ſceleri conſentiendum eſt, aut vindicta peccati, quæ non fit nocendi, ſed corrigendi ſtudio, etiam paterna tollenda, aut opera miſericordiæ cohibenda ſunt? Hæc cùm accidunt, debemus eis humanum dolorem; non propter illa, ne B accidant, rectè factorum reprimimus voluntatem.

18. Sic etiam cùm intercedimus pro peccatore damnando, ſequuntur aliquando quæ nolumus, ſive in ipſo, qui noſtra interceſſione liberatur, ut vel immaniùs impunita graſſetur audacia, ſubdita cupiditati, ingrata lenitati, atque unus morti ereptus plurimos necet: vel ipſo per beneficium noſtrum in melius commutato, moribuſque correcto, alius malè vivendo pereat, ſibique hujus impunitate propoſita, talia vel graviora committat. Non, ut opinor, C hæc mala imputanda ſunt nobis, cùm intercedimus vobis: ſed potiùs illa bona, quæ cùm id facimus, intuemur & volumus, id eſt commendatio manſuetudinis, ad conciliandam dilectionem verbo veritatis; & ut qui liberantur à temporali morte, ſic vivant, ne in æternam, unde numquam liberentur, incurrant.

23. q. 5. Prodeſt.

19. Prodeſt ergo & ſeveritas veſtra, cujus miniſterio quies adjuvatur & noſtra: prodeſt & interceſſio noſtra, cujus miniſterio ſeveritas temperatur D & veſtra. Non vobis diſpliceat quod rogamini à bonis; quia nec bonis diſplicet quod timemini à malis. Nam hominum iniquitatem etiam apoſtolus Paulus non tantùm de judicio futuro, verùm etiam de [a] præſentibus veſtris ſecuribus terruit, aſſerens & ipſas ad diſpenſationem divinæ providentiæ pertinere. *Omnis*, inquit, *anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: non eſt enim poteſtas, niſi à Deo: quæ autem ſunt, à Deo ordinatæ ſunt. Quapropter qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit: qui autem reſiſtunt,* E *ipſi ſibi judicium adquirunt. Principes enim non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Quòd ſi malum feceris, time: non enim fruſtra gladium portat: Dei enim miniſter eſt, vindex in iram, ei qui malè agit. Ideoque neceſſitati ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed & propter conſcientiam: ideo enim & tributa præſtatis. Miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum perſeverantes. Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui* F *vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem. Nemini quidquam debeatis, niſi ut invicem diligatis.* Hæc verba Apoſtoli, utilitatem veſtræ ſeveritatis oſtendunt. Proinde ſicut dilectionem juſſi ſunt terrentibus debere, qui timent; ita dilectionem juſſi ſunt timentibus debere, qui terrent. Nihil nocendi cupiditate fiat, ſed omnia conſulendi caritate, & nihil fiat immaniter, nihil inhumaniter. Ita formidabitur ultio cognitoris, ut nec interceſſoris religio contemnatur; quia & plectendo G & ignoſcendo hoc ſolum bene agitur, ut vita hominum corrigatur. Quòd ſi tanta eſt perverſitas & impietas, ut ei corrigendæ nec diſciplina poſſit prodeſſe, nec venia: à bonis tamen intentione atque conſcientiâ, quam Deus cernit, ſive ſeveritate, ſive lenitate, nonniſi officium dilectionis impletur.

Rom. 13. 1.

20. Quod autem in epiſtola tua ſequitur, ubi dicis, *Verùm nunc, ut mores noſtri ſunt, & ſceleris pœnam cupiunt ſibi homines relaxari, & id, propter quod ſcelus admiſſum eſt, poſſidere:* peſſimum hominum genus commemoras, cui pænitendi medicina omnino non prodeſt. Si enim res aliena, propter quam peccatum eſt, cùm reddi poſſit, non redditur, non agitur pænitentia, ſed fingitur: ſi autem veraciter agitur, non remittetur peccatum, niſi reſtituatur ablatum; ſed, ut dixi, cùm reſtitui poteſt. Plerumque enim qui aufert, amittit, ſive alios patiendo malos, ſive ipſe malè vivendo, nec aliud habet unde reſtituat. Huic certè non poſſumus dicere, Redde quod abſtuliſti, niſi cùm eum habere credimus & negare. Ubi quidem ſi aliquos ſuſtinet à repetente cruciatus, dum exiſtimatur habere quod reddat, nulla eſt iniquitas: quia etſi non eſt unde luat ablatam pecuniam; meritò tamen dum eam per moleſtias corporales redhibere compellitur, peccati, quo malè ablata eſt, pœnas luit. Sed inhumanum non eſt etiam pro talibus intercedere, tamquam pro reis criminum; non ad hoc ut minimè reſtituantur aliena, ſed ne fruſtra homo in hominem ſæviat, ille præſertim qui jam remiſit culpam, ſed quærit pecuniam, & ſi fraudari metuit, non expetit vindicari. Denique in talibus cauſſis, ſi perſuadere potuerimus, eos, pro quibus intervenimus, non habere quod poſcitur, continuò nobis eorum moleſtiæ relaxantur. Aliquando autem miſericordes, & in ipſo dubio nolunt homini pro incerta pecunia certa inferre ſupplicia. Ad hanc miſericordiam vos etiam nos provocare & exhortari decet. Meliùs enim, etiamſi habet, amittis, quàm ſi non habet, aut excrucias, aut occidis. Sed pro iſtis magis apud eos qui repetunt, quàm apud eos qui judicant, intercedere convenit; ne ipſe videatur auferre, qui cùm habeat poteſtatem, non cogit reddere: quamvis in cogendo ita debeat adhibere integritatem, ut ne amittat humanitatem.

Classis III. An. 414.

Reſtituenda eſt res ablata.

Ivo p. 13. c. 4. & Grat. 14. q. 6. c. 1. De Uſur. cum tu. De reg. jur. li. 6. Peccatum.

4. ſent. diſt. 15. cap. Ex præmiſſis.

21. Illud verò fidentiſſimè dixerim, eum, qui pro homine ad hoc intervenit, ne malè ablata reſtituat, & qui ad ſe confugientem, quantum honeſtè poteſt, ad reſtituendum non compellit, ſocium eſſe fraudis & criminis. Nam miſericordiùs opem noſtram talibus ſubtrahimus, quàm impendimus. Non enim opem fert, qui ad peccandum adjuvat, ac non potiùs ſubvertit atque opprimit. Sed numquid ideo nos aut exigere, aut ad exigendum tradere, vel poſſumus vel debemus? Agimus quantum epiſcopalis facultas datur, & humanum quidem nonnumquam, ſed maximè ac ſemper divinum judicium comminantes. Nolentes autem reddere, quos novimus & malè abſtuliſſe, & unde reddant habere, arguimus, increpamus, & deteſtamur, quoſdam clam, quoſdam palàm, ſicut diverſitas perſonarum diverſam videtur poſſe recipere medicinam, nec in aliorum perniciem ad majorem inſaniam concitari. Aliquando etiam, ſi res magis curanda non impedit, ſancti altaris communione privamus.

22. Verùm ſæpe accidit ut nos fallant, vel negando ſe abſtuliſſe, vel affirmando ſe unde reſtituant non habere: ſæpe etiam & vos fallimini putando, vel nos non agere ut reddant, vel ipſos habere unde reddant: & omnes aut penè omnes homines amamus noſtras ſuſpiciones vel vocare vel exiſtimare cognitiones, quando credibilibus rerum

[a] Sic propè omnes MSS. At editi habent, *de poteſtatibus veſtris ſæcularibus terruit*; uti & Gratianus, qui addit, *præſentibus*.

Classis III. An. 414.

ſignis movemur, cùm credibilia nonnulla ſint falſa, ſicut incredibilia nonnulla ſunt vera. Ideo quoſdam commemorans, qui & ſceleris pœnam ſibi cupiunt relaxari, & id propter quod ſcelus admiſſum eſt poſſidere, addidiſti & aiſti, *pro his quoque interveniendum putat ſacerdotium veſtrum.* Fieri enim poteſt, ut tu ſcias quod ego neſcio, & propterea putem pro aliquo interveniendum, quòd me fallere potuit, cùm te non potuerit, ut ego eum non credam poſſidere quod tu poſſidere noſti. Ita fit ut cùm de reo ſententia non una ſit noſtra, neutri tamen noſtrûm placeat, quòd res non redditur aliena. De homine, ut homines, diverſa ſentimus; ſed in ipſa juſtitia ſimul ſumus. Eodem modo etiam fieri poteſt, ut quod ſcio aliquem non habere, hoc eum tu habere non certiſſimè teneas, ſed credibiliter ſuſpiceris; & ob hoc tibi videar intervenire pro eo, qui & ſceleris pœnam ſibi cupiat relaxari, & id propter quod ſcelus admiſſum eſt poſſidere. Ad ſummam igitur neque apud te, neque apud tales, ſi qui reperiuntur qualem te eſſe gaudemus, neque apud ipſos qui magno ſtudio aliena ac nihil profutura multúmque etiam periculoſa ac pernicioſa petunt, neque apud cor meum cui teſtis eſt Deus, auſim dicere, ſentire, decernere, interveniendum eſſe pro aliquo, ut quod ſcelere abſtulit, ſceleris impunitate poſſideat; ſed ut remiſsâ injuriâ, quod injurioſè abſtulit reddat; ſi tamen habet quod abſtulit, vel aliud unde illud reſtituat.

14. q. 5. *Non ſanè.*

23. Non ſanè quidquid ab invito ſumitur, injurioſè aufertur. Nam plerique nec medico volunt reddere honorem ſuum, nec operario mercedem; nec tamen hæc, qui ab invito accipiunt, per injuriam accipiunt, quæ potiùs per injuriam non darentur. Sed non ideo debet judex vendere juſtum judicium, aut teſtis verum teſtimonium, quia vendit advocatus juſtum patrocinium & juriſperitus verum conſilium. Illi enim inter utramque partem ad examen adhibentur: iſti ex una parte conſiſtunt. Cùm autem judicia & teſtimonia, quæ nec juſta & vera vendenda ſunt, iniqua & falſa venduntur, multo ſceleratiùs utique pecunia ſumitur, quia ſceleratè etiam quamvis à volentibus datur. Ille tamen ſolet tamquam malè ſibi ablatam pecuniam repetere, qui juſtum judicium emit, quoniam venale eſſe non debuit. Qui verò pro iniquo judicio dedit, vellet quidem repetere, niſi timeret vel puderet emiſſe.

11. q. 3. *Non licet.* Judicium juſtum, aut verum teſtimonium non eſt vendendum.

24. Sunt aliæ perſonæ inferioris loci, quæ ab utraque parte non inſolenter accipiunt, ſicut officialis, & à quo [a] admovetur, & cui admovetur officium: ab his extorta per immoderatam improbitatem, repeti ſolent, data per tolerabilem conſuetudinem, non ſolent; magiſque reprehendimus, qui talia inuſitatè repetiverunt, quàm qui ea de more ſumſerunt: quoniam multæ neceſſariæ perſonæ rebus humanis, vel invitantur hujuſmodi commodis, vel tenentur. Iſti ſi viam vitæ mutaverint, aut excellentioris conſcenderint ſanctitatis gradum, faciliùs ea, quæ hoc modo adquiſierunt, tamquam ſua pauperibus largiuntur, quàm eis, à quibus accepta ſunt, tamquam aliena reſtituunt. Qui verò contra jus ſocietatis humanæ, furtis, rapinis, calumniis, oppreſſionibus, invaſionibus abſtulerit, reddenda potiùs quàm donanda cenſemus, Zachæi

A publicani evangelico exemplo; qui cùm hoſpitio Dominum ſuſcepiſſet, in vitam ſanctam repentè mutatus, *Dimidium*, inquit, *rerum mearum do pauperibus, & ſi cui aliquid abſtuli, quadruplum reddo.* Lucæ 19. 8.

25. Verumtamen ſi juſtitia ſinceriùs conſulatur, juſtiùs dicitur advocato, Redde quod accepiſti; quando contra veritatem ſtetiſti, iniquitati adfuiſti, judicem fefelliſti, juſtam cauſſam oppreſſiſti, de falſitate viciſti, (quod vides multos honeſtiſſimos & diſertiſſimos viros, non ſolùm impunè, verùm B etiam glorioſè videri ſibi committere) quàm cuiquam in quolibet officio militanti, Redde quod accepiſti, quando jubente judice cuicumque cauſſæ neceſſarium hominem tenuiſti, ne reſiſteret vinxiſti, ne fugeret incluſiſti, poſtremò aut permanente lite exhibuiſti, aut finitâ dimiſiſti. Sed illud cur advocato non dicatur in promtu eſt, quia ſcilicet ita non vult homo repetere quod patrono, ut malè vinceret, dedit; ſicut non vult reddere quod ab adverſario, cùm malè viciſſet, accepit. Quis tandem C advocatus, aut ex advocato ita vir optimus facilè reperitur, qui ſuſcepto ſuo dicat, Recipe quod mihi, cùm tibi malè adeſſem, dediſti; & redde adverſario tuo quod, me agente, iniquè abſtuliſti? Et tamen quem prioris non rectæ vitæ rectiſſimè pænitet, etiam hoc facere debet, ut ſi ille, qui iniquè litigavit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, ejus tamen iniquitatis nolit iſte habere mercedem: niſi fortè reſtituendum eſt alienum, quod per furtum clanculo aufertur, & reſtituen-D dum non eſt quod in ipſo foro ubi peccata puniuntur, decepto judice, & circumventis legibus obtinetur? Quid dicam de uſuris, quas etiam ipſæ leges & judices reddi jubent? An crudelior eſt, qui ſubtrahit aliquid vel eripit diviti, quàm qui trucidat pauperem fenore? Hæc atque hujuſmodi malè utique poſſidentur, & vellem reſtituerentur; ſed non eſt quo judice repetantur.

14. q. 4. *Quid dicam.*

26. Jam ſi verò prudenter intueamur, quod ſcriptum eſt, [b] *Fidelis hominis totus mundus divitiarum* E *eſt, infidelis autem nec obolus:* nonne OMNES qui ſibi videntur gaudere licitè conquiſitis, eiſque uti neſciunt, aliena poſſidere convincimus? Hoc enim certè alienum non eſt, quod jure poſſidetur, hoc autem jure quod juſtè, & hoc juſtè quod bene. OMNE igitur quod malè poſſidetur, alienum eſt: malè autem poſſidet, qui malè utitur. Cernis ergo quàm multi debeant reddere aliena, ſi vel pauci, quibus reddantur, reperiantur: qui tamen ubi ubi ſunt, tanto magis iſta contemnunt, quanto ea juF ſtiùs poſſidere potuerunt. JUSTITIAM quippe, & nemo malè habet, & qui non dilexerit non habet. PECUNIA verò, & à malis malè habetur, & à bonis tanto meliùs habetur, quanto minùs amatur. Sed inter hæc toleratur iniquitas malè habentium, & quædam inter eos jura conſtituuntur, quæ appellantur civilia; non quòd hinc fiat ut bene utentes ſint, ſed ut malè utentes minùs moleſti ſint: donec fideles & pii, quorum jure ſunt omnia, qui vel ex illis fiunt; vel inter illos tantiſper viventes malis G eorum non obſtringuntur, ſed exercentur, perveniant ad illam civitatem, ubi hereditas [c] æternitatis eſt, ubi non habet niſi juſtus locum, nonniſi ſapiens principatum, ubi poſſidebunt quicumque ibi erunt, verè ſua. Sed tamen etiam hîc non intercedimus,

[a] Lov. *& à quo admovetur.* At MSS. habent, *& à quo admovetur*; id eſt, & ab eo qui officialem ad præſtandam operam conducit.

[b] Illhæc ſententia ſcripta eſt apud LXX. Proverb 17. poſt verſum 6. citaturque ab Auguſtino paſſim, ab Hieronymo in epiſt. 103. ad Paulinum, & in Ezech. 45. & à Caſſiano collat. 24. c. 26. à Bernardo in S. Malachiæ vita &c.

[c] Lov. *æternitas eſt.* At Bad. Am. Er. & MS. habent, *æternitatis eſt.*

Claſſis III. An. 414.

ut ſecundùm mores legeſque terrenas non reſtituantur aliena: quamvis placabiles vos velimus malis, non ut placeant vel permaneant mali, ſed quia ex illis fiunt quicumque fiunt boni, & ſacrificio miſericordiæ placatur Deus, quem niſi propitium haberent mali, nulli eſſent boni. Diu eſt quòd occupationibus tuis loquendo videor oneroſus, cùm tibi homini acuto & docto citò ſolvi potuerit quod quærebas. Jam dudum autem finire deberem, ſi te tantùm ſcirem fuiſſe lecturum quod flagitaſti ut reſcriberem. Felix in Chriſto vivas, fili cariſſime.

EPISTOLA CLIV.*

*Aliàs LI. quæ autem 154. erat, nunc 47.

Macedonius Auguſtino ſignificans ſe præſtitiſſe quod ab ipſo verecundè adeo petierat: tum etiam ipſius libros magna cum voluptate & admiratione perlegiſſe.

Domino meritò venerabili & verè ſuſpiciendo patri AUGUSTINO *epiſcopo*, MACEDONIUS.

a Scripta fortè exeunte an. 414.

1. MIRO *modo* a *afficior ſapientiâ tuâ, & in illis quæ edidiſti, & in his quæ interveniens pro* * *ſceleratis mittere non gravaris. Nam & illa tantum habent acuminis, ſcientiæ, ſanctitatis, ut nihil ſuprà ſit: & hæc tantum verecundiæ, ut niſi faciam quod mandas, culpam penes me remanere, non in negotio eſſe, dijudicem, Domine meritò venerabilis & verè ſuſpiciende pater. Non enim inſtas (quod plerique homines iſtius loci faciunt) ut quodcumque ſollicitus volueris, extorqueas: ſed quod tibi à judice tot curis obſtricto petibile viſum fuerit, admones ſubſerviente verecundiâ, quæ maxima difficilium inter bonos efficacia eſt. Proinde ſtatim commendatis effectum deſiderii tribui: nam ſperandi viam antè patefeceram.*

* al. ſollicitis.

2. *Explicui tuos* * *libros (neque enim tam languidi aut inertes erant, ut me aliud quàm ſe curare paterentur) injecerunt manum, ereptumque aliis ſollicitudinum cauſſis, ſuis vinculis illigarunt (ita enim mihi Deus propitius ſit) ut ego anceps ſim quid in illis magis mirer, ſacerdotii perfectionem, philoſophiæ dogmata, hiſtoriæ plenam notitiam, an facundiæ jocunditatem, quæ ita imperitos etiam illicere poteſt, ut donec explicent non deſiſtant, & cùm explicaverint, adhuc requirant. Convicti namque ſunt impudenter pertinaces, jam inde à bonis, quæ memorant, ſæculis pro naturæ rerum obſcuritate contigiſſe pejora, falſoſque omnes illitos quadam dulcedine felicitatibus ſuis, per quas non ad beatitudinem, ſed ad prærupta ſunt ducti: hæc verò noſtra præcepta, & ſimplicis verique Dei myſteria, præter vitam perpetuam quam puriſſimis virtutibus pollicentur, etiam hæc ſæcularia & neceſſariò qui nati ſumus eventura mitigare. Et uſus es validiſſimo exemplo recentis calamitatis, quo licèt firmiſſimè cauſſam munivêris, tamen ſi utrumvis licuiſſet, id tibi noluerim ſuffragari. Sed quando orta inde fuerat convincendorum ſtultitiæ querela, neceſſe fuit inde argumenta veritatis accerſere.*

* Tres priores de civitate Dei, ex epiſt. ſeq. n. 2.

3. *Hæc interim occupatus aliis curis, quæ etſi vanæ ſunt, cùm rerum exitum cogitamus, tamen quaſi neceſſariæ pro naſcendi conditione, reſcripſi. Si otium fuerit & ſuperſtes vita, etiam de Italia reſcribam, ut tantæ doctrinæ opus debitis, etſi non ſatisfacientibus remuneretur officiis. Incolumem lætamque ſanctitatem tuam Deus omnipotens ævo largiſſimo tueatur, Domine meritò deſiderabilis & verè ſuſpiciende pater.*

EPISTOLA CLV.*

*Aliàs LII. quæ autem 155 erat, nunc 258.

Auguſtinus Macedonio docens vitam beatam & virtutem veram non eſſe niſi à Deo.

a Epiſtolæ hujus exordium affert Poſſidius cap. 20. ubi Macedonium Africæ Vicarium fuiſſe dicit.

Claſſis III. An. 414.

AUGUSTINUS epiſcopus famulus Chriſti familiæque ejus, dilecto filio MACEDONIO in Domino ſalutem.

Scripta poſt ſuperiorem. Caput I.

1. QUAMVIS ſapientiam, quam mihi tribuis, in me non agnoſcam; tantæ tamen erga me benevolentiæ tuæ tamque ſinceræ gratias ago debeoque plurimas, & meorum ſtudiorum labores tali ac tanto viro placuiſſe delector. Multo verò ampliùs, quòd animum tuum caritate æternitatis & veritatis, atque ipſius caritatis affectum divinæ illi cæleſtique reipublicæ, cujus regnator eſt Chriſtus, & in qua ſola ſemper beatéque vivendum eſt, ſi rectè hîc piéque vivatur, agnoſco inhiantem, video propinquantem, ejuſque potiundæ amplector ardentem. Inde quippe manat etiam vera amicitia, non penſanda temporalibus commodis, ſed gratuito amore b putanda. NEMO ENIM POTEST veraciter amicus eſſe hominis, niſi fuerit ipſius primitus veritatis: quod ſi gratis non fiat, nullo fieri pacto poteſt.

Amicitia vera.

2. De qua re etiam philoſophi multa dixerunt; ſed apud eos vera pietas, id eſt verax veri Dei cultus, unde omnia rectè vivendi duci oportet officia, non invenitur: non ob aliud, quantum intelligo, niſi quia beatam vitam ipſi ſibi quodammodo fabricare voluerunt, potiuſque patrandam quàm impetrandam putaverunt; cùm ejus dator non ſit niſi Deus. Neque enim facit beatum hominem, niſi qui fecit hominem. Nam qui tanta creaturæ ſuæ bona bonis maliſque largitur, ut ſint, ut homines ſint, ut vigentes ſenſibus, valentes viribus, affluentes opibus ſint; ſeipſum bonis dabit ut beati ſint, quia ejus etiam hoc munus eſt ut boni ſint. Illi verò qui in hac ærumnoſa vita, in his moribundis membris, ſub hac ſarcina corruptibilis carnis, auctores ſuæ beatæ vitæ & quaſi conditores eſſe voluerunt, velut propriis eam virtutibus appetentes, jamque retinentes, non ab illo fonte virtutum petentes atque ſperantes, Deum ſuperbiæ ſuæ reſiſtentem ſentire minimè potuerunt. Unde in errorem abſurdiſſimum lapſi ſunt, ut cùm aſſeverant etiam in Phalaridis tauro beatum eſſe ſapientem, cogantur fateri vitam beatam aliquando eſſe fugiendam. Exaggeratis enim malis corporis cedunt, atque in eorum moleſtiis graviſſimis abſcedendum ex hac vita eſſe decernunt. Ubi nolo dicere quantum ſit nefas, ſeipſum hominem occidere inſontem, cùm omnino non debeat vel nocentem: unde in primo libro trium illorum, quos benigniſſimè & ſtudioſiſſimè perlegiſti, multa jam diximus. Sed certè conſideretur, nec ſuperbè ſed ſobriè judicetur, quomodo vita beata ſit, qua non ſapiens retentâ fruitur, ſed illatis ſibi manibus carere compellitur.

Beatitudo à ſolo Deo.

Lib. 1. de Civit. Dei cap. 17. & ſeq.

3. Eſt apud Ciceronem in extrema, ut ſcis, parte quinti Tuſculanarum libri locus, propter quod dico, animadvertendus. Cùm enim de cæcitate corporis ageret, atque affirmaret etiam cæcum beatum eſſe poſſe ſapientem, multa dixit quæ per aures percipiendo gauderet. Itemque ſi ſurdus eſſet, ea quibus oblectaretur ad oculos tranſtulit. Si autem utroque ſenſu orbaretur, & cæcus ſurduſque fieret, non eſt auſus hinc ferre ſententiam, eumque beatum dicere. Sed addidit etiam dolores graviſſimos corporis, qui eum ſi non interemerint,

b Editi, *potiunda*. MSS. tredecim, *potanda*. Alii octo, *putanda*.

Classis III. An. 414.

ipſe ſe interimat, & ad portum non ſentiendi hac liberatus virtute perveniat. Cedit igitur ſapiens immaniſſimis cladibus atque ſuccumbit, intantum ut eis cogatur & in ſeipſum homicidium perpetrare. Cui jam parcat ut illis careat malis, qui ſibi ipſe non parcit? Certè ſemper beatus eſt, certè beatam vitam in ſua poteſtate conſtitutam, nulla vi poteſt ullius calamitatis amittere. Ecce in cæcitate & ſurditate & atrociſſimis cruciatibus corporis, aut amiſit beatam vitam; aut ſi & in iſtis afflictionibus adhuc beata eſt, fit per hujuſcemodi doctiſſimorum hominum diſputationes, ut ſit aliquando beata vita quam ſapiens ferre non poſſit; vel, quod eſt abſurdius, quam ſapiens ferre non debeat, eamque fugiat, abrumpat, abjiciat, ſeſeque ab ea ferro etiam ſeu veneno, vel alia voluntaria morte ſubducat; ut in portu non ſentiendi vel nullus omnino ſit, quod Epicurei, & ſi qui alij ſimili ſtultitiâ, putaverunt; vel ideo beatus, quoniam fuerit ab illa beata vita, tamquam ab aliqua peſte liberatus. O nimiùm ſuperba jactantia! Si beata vita eſt in cruciatibus corporis, cur non in ea manet ſapiens ut fruatur? ſi autem miſera eſt, quid, obſecro te, niſi typhus impedit ne fateatur, ne oret Deum, ne juſto & miſericordi ſupplicet, qui potens eſt & vitæ hujus mala vel avertere vel mitigare, vel ad ea toleranda fortitudine armare, vel ab eis omni modo liberare; & poſt hæc verè beatam vitam dare, quò nullum malum admittatur, & ubi ſummum bonum numquam amittatur?

4. Hoc piorum præmium eſt, cujus adipiſcendi ſpe vitam iſtam temporalem atque mortalem, non tam delectabiliter quàm tolerabiliter ducimus, & mala ejus tunc bono conſilio & divino munere fortiter ferimus, cùm bonorum æternorum fideli Dei promiſſione & fideli noſtra expectatione gaudemus. Ad hoc nos exhortatus apoſtolus Paulus ait, *Spe gaudentes, in tribulatione patientes.* (Rom. 12. 12.) Oſtendit enim quare in tribulatione patientes, præmittendo, *ſpe gaudentes.* Ad hanc ſpem exhortor per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Hoc enim Deus ipſe magiſter, latente majeſtate divinitatis, & carnis infirmitate apparente, non ſolùm ſermonis oraculo docuit, verùm etiam ſuæ paſſionis & reſurrectionis exemplo roboravit. In altera enim qualia tolerare, in altera qualia debeamus ſperare monſtravit. Cujus & illi gratiam mererentur, niſi elati inflatique ſuperbiâ, inaniter conarentur iſtam vitam beatam ipſi ſibi facere, quod ſolus Deus veraciter cultoribus ſuis, poſt hanc vitam ſe largiturum eſſe promiſit. Sanior quippe eſt ejuſdem Ciceronis illa ſententia, ubi ait, *Nam hæc vita quidem mors eſt, quam lamentari poſſem, ſi liberet.* (Cic. in Tuſc. quæſt.) Quomodo ergo ſi rectè lamentatur, beata comprobatur, ac non potiùs quoniam rectè lamentatur, miſera eſſe convincitur? Quare aſſueſce, obſecro te vir bone, beatus eſſe interim ſpe, ut ſis etiam re, cùm pietati perſeverantiſſimæ retribuetur merces felicitatis æternæ.

Caput II.

5. Si prolixâ epiſtolâ onerosus ſum, tute hoc intuliſti tibi, qui me ſapientem appellaſti. Hinc enim auſus ſum hæc ad te loqui, ut tibi ſapientiam, non qualis mihi ſit, oſtentarem, ſed qualis eſſe debeat oſtenderem. Hæc eſt autem in præſenti ſæculo verus veri Dei cultus, ut ſit ejus in futuro ſæculo certus atque integer fructus. Hîc conſtantiſſima pietas, ibi ſempiterna felicitas. Ex iſta ſapientia, quæ una vera eſt, ſi quid habeo, à Deo ſumſi, non à me præſumſi; atque ab illo in me perfici fideliter ſpero, à quo inchoatum eſſe humiliter gaudeo; nec in eo quod adhuc non donavit incredulus, nec in eo quod jam donavit ingratus. Non enim meo vel ingenio vel merito, ſed ejus dono ſum, ſi quid laudabiliter ſum. Nam quædam acutiſſima & excellentiſſima ingenia tanto in majores errores ierunt, quanto præfidentiùs tamquam ſuis viribus cucurrerunt, nec ſuppliciter ac veraciter Deum, ut ſibi viam oſtenderet, petiverunt. Merita verò quorumlibet hominum quæ ſunt, quandoquidem ille, qui non cum mercede debita, ſed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores ſolus à peccatis liber atque liberator invenit.

6. Si ergo nos virtus vera delectat, ei dicamus, quod in ejus ſacris litteris legimus; *Diligam te Domine virtus mea:* (Pſal. 17. 2.) & ſi verè beati eſſe volumus (quod nolle non poſſumus) id quod in eiſdem litteris didicimus, fido corde teneamus, *Beatus vir cujus eſt nomen Domini ſpes ejus, & non reſpexit in vanitates & inſanias mendaces.* (Pſal. 39. 5.) Quanta eſt autem vanitas, quanta inſania, quantumque mendacium, hominem mortalem, ærumnoſam vitam mutabili & ſpiritu & carne ducentem, tot peccatis oneratum, tot tentationibus ſubditum, tot corruptionibus obnoxium, pœniſque juſtiſſimis deſtinatum, in ſeipſo fidere ut beatus ſit, quando ne illud quidem, quod habet in naturæ ſuæ dignitate præcipuum, id eſt mentem atque rationem, poteſt vindicare ab erroribus, niſi Deus adſit lux mentium? Abjiciamus itaque, obſecro te, falſorum philoſophorum vanitates & inſanias mendaces: quia nec virtus nobis erit, niſi adſit ipſe quo juvemur; nec beatitudo, niſi adſit ipſe quo fruamur & totum mutabile atque corruptibile noſtrum, quod per ſeipſum imbecillum & quædam materies miſeriarum eſt, dono immortalitatis atque incorruptionis abſorbeat.

7. Quoniam verò te reipublicæ ſcimus amatorem, non aliunde eſſe beatum hominem, aliunde civitatem, vide quàm ſit in illis ſacris litteris clarum. Nam quidam in eis ſancto Spiritu plenus hæc loquitur, orans, *Exime me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij velut novellæ conſtabilitæ in juventute ſua. Filiæ eorum compoſitæ, & ornatæ ſicut ſimilitudo templi. Cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc. Oves eorum fecundæ, multiplicantes in exitibus ſuis; boves eorum craſſæ. Non eſt ruina maceriæ, neque tranſitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt: beatus populus cujus Dominus Deus ipſius.* (Pſ. 141. 11.)

8. Vides exaggeratione terrenæ felicitatis beatum populum non dici, niſi à filiis alienis, id eſt non pertinentibus ad regenerationem, qua efficimur filij Dei: à quorum manu iſte ſe eximi precatur, ne ab eis in hanc opinionem atque in peccata impia pertrahatur. Loquendo quippe vanitatem, *beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt* quæ ſuprà commemoravit, quibus ea felicitas conſtat, quam ſolam dilectores hujus mundi inquirunt. Et ideo *dextera eorum dextera iniquitatis*, quia hæc præpoſuerunt quæ fuerant poſtponenda, ſicut ſiniſtræ * præponitur dextera. (* id eſt, prælata) Si enim habentur, non in eis beata vita ponenda eſt; ſubdita eſſe debent non prædita; ſequentia, non ducentia. Huic autem qui ſic orabat, & à filiis alienis, qui *beatum dixerunt populum cui hæc ſunt*, eximi diſcernique cupiebat, tamquam diceremus, Ipſe quid ſentis? Quem beatum populum dicis? non ait, Beatus populus, cu-

Classis III. An. 414.

jus eſt virtus animi ejus. Quod ſi dixiſſet, diſcreviſſet quidem etiam iſtum populum ab illo, qui beatam vitam in iſta viſibili & corporali felicitate conſtituit; ſed nondum tranſcendiſſet omnes vanitates & inſanias mendaces. *Maledictus enim omnis* (ſicut alibi eædem litteræ docent) *qui ſpem ſuam ponit in homine.* Ergo nec in ſeipſo quiſquam debet, quia & ipſe homo eſt. Proinde ut tranſiret omnium vanitatum & inſaniarum mendacium limites, atque ibi beatam vitam poneret, ubi verè eſt; *Beatus*, inquit, *populus, cujus Dominus Deus ipſius.*

Jer. 17. 5.

Caput III.

9. Cernis igitur uode petendum ſit, quod omnes docti indoctique deſiderant, & multi errando ac ſuperbiendo, unde petatur & ubi accipiatur ignorant. Utrique autem in quodam divino Pſalmo ſimul reprehenduntur, & qui confidunt in virtute ſua, & qui in abundantia divitiarum ſuarum gloriantur, id eſt & philoſophi hujus ſæculi, & abhorrentes vel à tali philoſophia, beatumque dicentes populum, cui ſuppetit terrena opulentia. Ac per hoc à Domino Deo noſtro, à quo facti ſumus, & virtutem petamos, qua hujus vitæ mala ſuperemus, & beatam vitam, qua poſt iſtam vitam in ejus æternitate perfruamur, ut & in virtute & in præmio virtutis, ſicut Apoſtolus dicit, *qui gloriatur, in Domino glorietur.* Hoc nobis velimus, hoc civitati cujus cives ſumus. Non enim aliunde beata civitas, aliunde homo; cùm aliud civitas non ſit, quàm concors hominum multitudo.

Pſal. 48. 7.

1. Cor. 10. 17.

10. Itaque ſi omnis prudentia tua, qua conſulere conaris rebus humanis; ſi omnis fortitudo, qua nullius iniquitate adverſante terreris; ſi omnis temperantia, qua in tanta labe nequiſſimæ conſuetudinis hominum te à corruptionibus abſtines; ſi omnis juſtitia, qua rectè judicando ſoa cuique diſtribuis, id laborat, id nititur, ut hi, quibus vis ut bene ſit, ſalvi ſint corpore, & ab omni cujuſquam improbitate tuti atqoe pacati, habeant filios ſicut novellas conſtabilitas, filias ornatas ſicut ſimilitudinem templi, cellaria plena eructantia ex hoc in hoc, fecundas oves, craſſas boves, nec maceriæ ruina deformet prædium, nec litigantium clamor perſonet in plateis eorum; ita non erunt veræ virtutes tuæ, ſicut nec iſtorum beatitudo. Hîc coim ad verum dicendum illa mea verecundia, quam in tua epiſtola benigno ſermone laudaſti, me impedire non debet. Si quælibet, inquam, adminiſtratio tua, illis quas commemoravi inſtructa virtutibus, hoc intentionis fine determinatur, ut homines ſecundùm carnem nullas iniquas moleſtias patiantur; nec ad te exiſtimas pertinere, quò iſtam quietem, quam præſtare niteris, referant, id eſt, (ut verbis non ambiam) quomodo Deum verum, ubi eſt quietæ vitæ omnis fructus, colant, nihil tibi prodeſt ad vitam verè beatam tantus labor.

Virtutes non veræ.

11. Inverecundiùs hoc dicere videor, & oblitus quodammodo conſuetudinem interceſſionum mearum. Sed ſi nihil eſt verecundia, niſi quidam diſplicendi metus, ego in hac cauſſa metuendo non vereor. Metuo enim ne primùm Deo, deinde ipſi amicitiæ, quam mecum inire dignatus es, jure diſpliceam, ſi minùs liber in admonendo fuero, quod me admonere ſaluberrimè exiſtimo. Sim certè verecundior, cùm tibi pro aliis intercedo; cùm verò pro teipſo, tanto liberior quanto amicior; quia tanto amicior quanto fidelior. quamquam hæc ipſa non dicerem, niſi verecundiùs agerem. Quæ ſi *maxima eſt*, ut ipſe ſcripſiſti, *difficilium inter bonos efficacia*; adjuvet me pro te apud te, ut in illo te fruar, qui mihi hanc ad te januam fiduciamque præſtitit: præſertim quia id quod ſuggero, jam facilè arbitror eſſe animo tuo tot divinis muneribus adminiculato & inſtructo.

12. Si enim virtutes quas accepiſti, à quo acceperis ſentiens, eique gratias agens, eas ad ipſius cultum etiam in tuis iſtis ſæcularibus honoribus conferas, tuæque poteſtati ſubditos homines ad eum colendum exemplo tuæ religioſæ vitæ, & ipſo ſtudio conſulendi, ſeu fovendo ſeu terrendo erigas & adducas: nihilque aliud in eo, quod per te ſecuriùs vivunt, velis, niſi ut hinc illum promereantur, apud quem beatè vivent; & veræ illæ virtutes erunt, & illius opitulatione, cujus largitate donatæ ſunt, ita creſcent & perficientur, ut te ad vitam verè beatam, quæ non niſi æterna eſt, ſine ulla dubitatione perducant: ubi jam nec prudenter diſcernantur à bonis mala, quæ non erunt; nec fortiter tolerentur adverſa, quia non ibi erit niſi quod amemus, non etiam quod toleremus; nec temperanter libido frenetur, ubi nulla ejus incitamenta ſentiemus; nec juſtè ſubveniatur ope indigentibus, ubi inopem atque indigum non habebimus. Una ibi virtus erit, & idipſum erit virtus præmiumque virtutis, quod dicit in ſanctis eloquiis homo qui hoc amat, *Mihi autem adhærere Deo, bonum eſt.* Hæc ibi erit plena & ſempiterna ſapientia, eademqoe veraciter vita jam beata. Perventio quippe eſt ad æternum ac ſummum bonum, cui adhærere in æternum eſt finis noſtri boni. Dicatur hæc & Prudentia, quia proſpectiſſimè adhærebit bono quod non amittatur; & Fortitudo, quia firmiſſimè adhærebit bono unde non avellatur; & Temperantia, quia caſtiſſimè adhærebit bono, ubi non corrumpatur; & Juſtitia, quia rectiſſimè adhærebit bono, cui meritò ſubjiciatur.

Pſal. 72. 28.

Caput IV.

13. Quamquam & in hac vita virtus non eſt, niſi diligere quod diligendum eſt. Id eligere, Prudentia eſt; nullis inde averti moleſtiis, Fortitudo eſt; nullis illecebris, Temperantia eſt; nullâ ſuperbiâ, Juſtitia eſt. Quid autem eligamus quod præcipuè diligamus, niſi quo nihil melius invenimus? Hoc Deus eſt, cui ſi diligendo aliquid vel præponimus, vel æquamus, nos ipſos diligere neſcimus. Tanto enim nobis melius eſt, quanto magis in illum imus, quo nihil melius eſt. Imus autem non ambulando, ſed amando. Quem tanto habebimus præſentiorem, quanto eumdem amorem, quo in eum tendimus, potuerimus habere puriorem. nec enim locis corporalibus vel extenditur vel includitur. Ad eum ergo qui ubique præſens eſt & ubique totus, non pedibus ire licet, ſed moribus. Mores autem noſtri, non ex eo quod quiſque novit, ſed ex eo quod diligit, dijudicari ſolent. Nec faciunt bonos vel malos mores, niſi boni vel mali amores. Pravitate ergo noſtra, à rectitudine Dei longè ſumus. Unde rectum amando corrigimur, ut recto recti adhærere poſſimus.

14. Ad illum ergo quantâ operâ poſſumus, etiam illi ut perveniant agamus, quos tamquam noſmetipſos diligimus, ſi noſmetipſos diligere illum diligendo jam novimus. Chriſtus namque id eſt Veritas, dicit, *in his duobus præceptis totam Legem Prophetaſque pendere, ut diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & diligamus proximos tamquam noſmetipſos.* Proximus ſanè hoc loco non ſanguinis propinquitate, ſed rationis ſocietate

Matt. 22. 40.

Classis III. An. 414.

penſandus eſt, in qua ſocij ſunt omnes homines. A Nam ſi pecuniæ ratio ſocios facit, quanto magis ratio naturæ, non negotiandi, ſed naſcendi lege communis. Hinc & ille Comicus (ſicut luculentis ingeniis non deſit reſplendentia veritatis) cùm ab uno ſene alteri ſeni dictum componeret: *Tantúmne ab re tua eſt otij tibi, aliena ut cures, ea quæ nihil ad te attinent?* Reſponſum ab altero reddidit, *Homo ſum, humani nihil à me alienum puto.* (Terent. in Heaut. Act. 1. Scen. 1.) Cui ſententiæ ferunt etiam theatra tota, plena ſtultis indoctiſque, applauſiſſe. Ita quippe omnium affectum B naturaliter attingit ſocietas humanorum animorum, ut nullus ibi hominum niſi cujuſlibet hominis proximum ſe eſſe ſentiret.

15. Cùm ergo illa dilectione, quam divina lex imperat, debeat homo diligere Deum, & ſeipſum, & proximum; non tamen ex hoc tria præcepta data ſunt, nec dictum eſt in his tribus, ſed *in his duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ*, id eſt in dilectione Dei ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, & proximi tamquam ſui ipſius: videlicet C ut intelligeretur nullam eſſe aliam dilectionem, qua quiſque diligit ſeipſum, niſi quòd diligit Deum. Qui enim aliter ſe diligit, potiùs ſe odiſſe dicendus eſt. Fit quippe iniquus, privaturque luce juſtitiæ, cùm à potiore ac præſtantiore bono averſus, atque inde vel ad ſeipſum converſus, ad inferiora & egena utique convertitur; fitque in ipſo quod veraciſſimè ſcriptum eſt, *Qui autem amat iniquitatem, odit animam ſuam.* (Pſal. 10. 6) Quia igitur NEMO NISI Deum diligendo, diligit ſeipſum; non opus erat D ut dato de Dei dilectione præcepto, etiam ſeipſum homo diligere juberetur, cùm in eo diligat ſeipſum, quod diligit Deum. (33. q. 4. Debet.) Debet ergo & proximum diligere tamquam ſeipſum, ut quem potuerit hominem vel beneficentiæ conſolatione, vel informatione doctrinæ, vel diſciplinæ coërcitione adducat ad colendum Deum; ſciens in his duobus præceptis totam Legem Prophetaſque pendere.

16. Hoc qui ſobria diſcretione eligit, prudens eſt: qui nulla hinc afflictione avertitur, fortis eſt: E qui nulla alia delectatione, temperans eſt: qui nulla elatione, juſtus eſt. His virtutibus divinitùs impertitis, per gratiam mediatoris Dei cum Patre, & nobiſcum hominis Jeſu Chriſti, per quem poſt inimicitias iniquitatis reconciliamur Deo in Spiritu caritatis: his, inquam, virtutibus divinitùs impertitis, & bona vita nunc agitur, & poſtea præmium ejus, quæ niſi æterna eſſe non poteſt, beata vita perſolvitur. Hîc enim ſunt eædem virtutes in actu, ibi in effectu: hîc in opere, ibi in mercede: hîc in F officio, ibi in fine. Itaque omnes boni & ſancti, etiam in tormentis quibuſlibet divino fulti adjutorio, ſpe illius finis beati vocantur, quo fine beati erunt. Nam ſi in eiſdem tormentis, & atrociſſimis doloribus ſemper eſſent cum quibuſlibet virtutibus, eos eſſe miſeros nulla ſana ratio dubitaret.

17. Pietas igitur, id eſt verus veri Dei cultus ad omnia prodeſt, & quæ moleſtias hujus vitæ avertat aut leniat, & quæ ad illam vitam ſalutemque perducat: ubi nec aliquid jam mali patiamur, & G bono ſummo ſempiternoque perfruamur. Ad hanc te perfectiùs aſſequendam & perſeverantiſſimè retinendam exhortor ut meipſum: cujus niſi jam particeps eſſes, tuoſque iſtos honores temporales ei ſervire oportere judicares, non Donatiſtis hæreticis ad eos in unitatem Chriſti pacemque redigendos per Edictum diceres, *Pro vobis hoc agitur, pro vobis ſacerdotes incorruptæ fidei, pro vobis Imperator Auguſtus, pro vobis nos quoque ejus judices laboramus:* & alia multa, quæ in eodem edicto ita poſuiſti, ut te appareat in terreni judicis cingulo, non parva ex parte cæleſtem rempublicam cogitare. Quare ſi de veris virtutibus, & verè beata vita volui diutiùs loqui tecum, quæſo ne onerosus deputer tuis occupationibus: immo verò me non eſſe confido, quando tu adeo magnum animum & mirabiliter laudandum geris, ut nec illas curas deſeras, & his libentiùs ac familiariùs occuperis.

EPISTOLA CLVI.[a]

(a Aliàs LXXXVIII. quæ autem 116 erat, nunc 131.)

Hilarius Auguſtino, proponens illi quæſtiones aliquot, de quibus cupit edoceri.

Domino ſancto jure ac meritò venerabili, & per omnia colendo AUGUSTINO *epiſcopo*, [a] HILARIUS.

(Scripta videtur an. 414.)

SANCTITATIS *tuæ gratia, quæ omnibus nota eſt, parvitati meæ perſuaſit, ut veſtris de Syracuſano Hipponem remeantibus, has ad laudandam mihi venerabilitatem tuam litteras erogarem, poſcens ſummam Trinitatem, ut incolumis & vegetus Dei noſtri favore hoc meum ſcriptum ad recenſendum ſuſcipias, Domine ſancte jure ac meritò venerabilis, & per omnia colende. Proinde rogo ut mei memor in ſanctis orationibus tuis eſſe digneris, atque imperitiam noſtram informare de eo quod quidam Chriſtiani apud Syracuſas exponunt, dicentes, Poſſe eſſe hominem ſine peccato: Et mandata Dei facilè cuſtodire ſi velit. Infantem non baptizatum morte præventum non poſſe perire meritò, quoniam ſine peccato naſcatur. Divitem manentem in divitiis ſuis, regnum Dei non poſſe ingredi, niſi omnia ſua vendiderit; nec prodeſſe eidem poſſe, ſi fortè ex ipſis divitiis fecerit mandata. Non debere jurare omnino. Et de Eccleſia, quæ ſit de qua ſcriptum eſt, non habere rugam neque maculam,* (Eph. 5. 27.) *utrùm hæc ſit in qua nunc congregamur, an illa quam ſperamus. Quidam autem putant Eccleſiam hanc eſſe, quæ nunc frequentatur populis, & ſine peccato eſſe poſſe. De his omnibus rogo quantu valeo precibus ſanctitatem tuam, ut jubeas nos apertiùs inſtrui, quò noverimus, quatenus ſentire debeamus. Dei noſtri miſericordia ſanctitatem tuam incolumem conſervet annis innumeris opto, Domine ſancte jure ac meritò venerabilis, & per omnia colende.*

[b] EPISTOLA CLVII.[a]

(a Aliàs LXXXIX. quæ autem 117. erat, nunc 190.)

Auguſtinus Hilario, reſpondens ad illius quæſtiones.

AUGUSTINUS epiſcopus ſervus Chriſti & ejus Eccleſiæ, dilectiſſimo filio HILARIO in Domino ſalutem.

(Scripta poſt ſuperiorem. Caput I.)

1. EX litteris tuis didici non ſolùm incolumitatem tuam, ſed etiam religioſum ſtudium tuum circa verbum Dei, & piam

a In MS. Ciſtercienſi, necnon infrà in Victorino ſcribitur, *Hilarius*. Neſcimus an ille ipſe ſit, qui poſtea adverſùs Semipelagianos epiſtolam hic 219. Auguſtino ſcripſit, ubi ſe ipſius præſentiæ deliciis potitum & ſalubribus uberibus nutritum fuiſſe profitetur.

b Hieronymus anno 415. ſcribens adverſùs Pelagianos in lib. 3 teſtatur, libros quidem ad Marcellinum de baptizandis infantibus dudum ab Auguſtino editos; epiſtolam verò, ſeu librum, ut ipſe vocat, ad Hilarium, *nuper* prodiiſſe. Hanc ipſam epiſtolam Oroſius directam *nuper ad Siciliam*, ut in Apologetico loquitur, perlegit in Palæſtino conventu, qui celebratus eſt menſe Julio an. 415. Denique de eodem opuſculo in Dioſpolitana ſynodo habita menſe Decembri ejuſdem anni 415. actum eſſe prodit ipſe Auguſtinus in lib. de Geſtis Pelagij cap. 11. quo loco librum nuncupat, non epiſtolam.

CLASSIS III. AN. 414

curam pro ſalute tua, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Unde gratias Deo agens non diſtuli reſcripta perſolvere.

Reſpondet ad quæſtionem 1 de impeccantia.

2. SI ERGO quæris utrùm in hac vita quiſquam ita juſtitiæ perfectione proficiat, ut hîc ſine ullo vivat omnino peccato: attende quid dixerit Johannes apoſtolus, quem Dominus inter Diſcipulos ſuos præcipuè diligebat: *Si dixerimus*, inquit, *quia peccatum non habemus, nos ipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt.* Si ergo illi, de quibus mihi ſcripſiſti, ſe dicunt eſſe ſine peccato; vides quia ſe ipſos B decipiunt, & veritas in eis non eſt. Si autem ſe eſſe peccatores fatentur, ut Dei miſericordiam poſſint mereri, compeſcant ſe ab aliis etiam decipiendis, quibus hanc ſuperbiam perſuadere conantur. Omnibus enim neceſſaria eſt oratio dominica, quam etiam ipſis arietibus gregis, id eſt Apoſtolis ſuis Dominus dedit, ut unuſquiſque Deo dicat, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Cui enim hæc in oratione verba neceſſaria non fuerint, ipſe hîc ſine peccato vivere C pronuntiandus eſt. Quales ſi aliquos futuros Dominus prævideret, meliores utique quàm exſtiterunt ejus Apoſtoli, aliam orationem illos doceret, qua non peterent dimitti ſibi peccata, quibus in baptiſmo fuerant omnia jam dimiſſa. Nam ſi Daniel ſanctus non coram hominibus quaſi humilitate fallaci, ſed coram Deo, id eſt in oratione qua Deum precabatur, non ſolùm peccata populi ſui, ſed etiam ſua confitebatur, ſicut ejus ore veridico expreſſum eſt; nihil aliud mihi videtur dicendum iſtis, D niſi quod per prophetam Ezechielem cuidam ſuperbo Dominus mandat: *Numquid tu ſapientior es quàm Daniel?*

1. Johan. 1. 8. — Matt. 6. 12. — Danielis 9. 20. — Ezech. 28. 3.

3. SED planè qui miſericordiâ Dei adjutus & gratiâ ſe ab eis peccatis abſtinuerit, quæ etiam crimina vocantur, atque illa peccata, ſine quibus non hîc vivitur, mundare operibus miſericordiæ & piis orationibus non neglexerit, merebitur hinc exire ſine peccato, quamvis cùm hîc viveret habuerit nonnulla peccata: quia ſicut iſta non defuerunt, E ita etiam remedia quibus purgarentur, affuerunt. Quiſquis autem hac velut occaſione comperta, cùm audierit neminem hîc arbitrio ſuo ſine peccato vivere, dederit ſe libidinibus & criminibus nefariis obligaverit, atque in his criminoſis conſceleratiſque moribus uſque in diem ſuum ultimum perduraverit, quaſlibet inter hæc eleemoſynas faciat, & infeliciter ducit vitam, & infeliciùs finit.

CAPUT II. Reſpondet ad quæſtionem 2 de libero arbitrio.

4. SED iſti utcumque tolerandi ſunt, quando dicunt vel eſſe vel fuiſſe hîc aliquem, præter unum F ſanctum ſanctorum, qui nullum haberet omnino peccatum. Illud verò quod dicunt, ſufficere homini liberum arbitrium ad dominica præcepta implenda, etiamſi Dei gratiâ & Spiritus-ſancti dono ad opera bona non adjuvetur, omnino anathematizandum eſt, & omnibus exſecrationibus deteſtandum. Qui enim hoc aſſerunt, à gratia Dei penitus alieni ſunt: quia *ignorantes Dei juſtitiam*, ſicut de Judæis dicit Apoſtolus, *& ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.* Plenitudo quippe G Legis non eſt niſi caritas. Et utique caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, non per nos ipſos, nec viribus propriæ voluntatis, ſed per Spiritum-ſanctum, qui datus eſt nobis.

Rom. 10. 3. — Rom. 13. 10. — Rom. 5. 5.

5. VALET ITAQUE liberum arbitrium ad opera bona, ſi divinitus adjuvetur, quod fit humiliter petendo & faciendo. DESERTUM verò divino adjutorio A qualibet ſcientiâ Legis excellat, nullo modo habebit juſtitiæ ſoliditatem, ſed inflationem impiæ ſuperbiæ, & exitioſum tumorem. Docet hoc eadem ipſa dominica oratio. Fruſtra enim rogantes Deum dicimus, *Ne nos inferas in tentationem*; ſi hoc in noſtra ſic poſitum eſt poteſtate, ut nullo illius adjutorio id valeamus implere. Dictum eſt enim, *Ne nos inferas in tentationem*, quod intelligitur ne nos inferri deſerendo permittas. *Fidelis enim Deus*, ait Apoſtolus, *qui non vos permittet tentari ſupra id* B *quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam exitum, ut poſſitis ſuſtinere.* Utquid hoc dixit Deum facere, ſi hoc ſine ipſius adjutorio in ſola noſtra eſt poteſtate?

Matt. 6. 13. — 1. Cor. 10. 13.

6. Nam & ipſa * Lex in hoc adjutorium data eſt illis, qui eâ legitimè utuntur, ut per illam ſciant, vel quid juſtitiæ jam acceperint, unde gratias agant, vel quid adhuc eis deſit, quod inſtanter petant. Qui autem ſic audiunt quod ait Lex, *Non concupiſces*, ut hoc quia didicerunt, ſufficere ſibi arbitrentur, nec adjutorio gratiæ Dei ad faciendum C quod juſſum eſt dari ſibi virtutem credant & petant, ad hoc eis *Lex ſubintravit, ut abundaret delictum*; quod dictum eſt de Judæis. Parum enim eſt, quia non implent quod præcepit Lex, *Non concupiſces*: ſed inſuper ſuperbiunt, & ignorantes Dei juſtitiam, id eſt quam Deus dat, qui juſtificat impium, & ſuam volentes conſtruere tamquam ſuæ voluntatis viribus factam, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti. Finis enim Legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti, qui utique ideo venit, ut ubi abundavit D delictum, ſuperabundet gratia. Cui gratiæ ſi fuerunt inimici Judæi, Dei ignorantes juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere; quare ſunt & iſti inimici, ſi in eum crediderunt, quem illi occiderunt? An ut illi accipiant præmium, qui occiſo Chriſto ſuam impietatem accuſaverunt, & ſe illius gratiæ cognitæ ſubdiderunt; & iſti portent judicium, qui ſic in Chriſtum volunt credere, ut ejus ipſam gratiam conentur occidere?

Legis utilitas. — * Alludit ad Iſai. 8. 20. ſec. LXX. Exodi 20. 17. — Rom. 7. 7. — Rom. 5. 20. — Rom. 10. 4.

7. Ad hoc quippe in eum credunt, qui rectè E credunt, ut eſuriant ſitiantque juſtitiam, & ejus gratiâ ſaturentur. *Omnis enim*, ſicut ſcriptum eſt, *qui invocaverit nomen Domini, ſalvus erit*: non utique ſalute corporis, quam multi habent, & qui non invocant nomen Domini; ſed illa ſalute, de qua ipſe dicit, *Non eſt opus ſanis medicus, ſed ægrotantibus*; & quid dixerit, conſequenter exponens, *Non veni*, inquit, *vocare juſtos, ſed peccatores.* Juſtos ergo ſanos, peccatores autem dixit ægrotos. Non itaque de ſuis viribus præſumat ægrotus; quia in multitudine F virtutis ſuæ non erit ſalvus. Nam ſi inde præſumit, videat ne vires iſtæ non ſint quales ſolent eſſe ſanorum, ſed quales ſolent eſſe phreneticorum: qui cùm ſint inſani, adeo ſe ſanos putant, ut nec medicum quærant, & tamquam importunum inſuper cædant: ſicut iſti Chriſtum inſanâ ſuperbiâ quodammodo cædunt, cujus gratiæ tam benignum adjutorium ad faciendam juſtitiam dato Legis præcepto neceſſarium non eſſe contendunt. Deſinant ergo ſic inſanire, & ad hoc ſe intelligant G habere, quantum poſſunt, liberum arbitrium, non ut ſuperba voluntate reſpuant adjutorium, ſed ut piâ voluntate invocent Dominum.

Joel. 2. 32. — Rom. 10. 13. — Matt 9. 12. — v. 13.

8. Hæc enim voluntas libera tanto erit liberior quanto ſanior: tanto autem ſanior, quanto divinæ miſericordiæ gratiæque ſubjectior. Ipſa enim fideliter orat & dicit, *Itinera mea dirige ſecundùm verbum tuum, & ne dominetur mihi omnis iniquitas.* Quomodo enim

Pſ. 118. 133.

Classis III. An. 414. enim libera eſt, cui dominatur iniquitas? Ut ei autem non dominetur, vide ab illa quis invocetur. Non enim ait, Itinera mea dirige ſecundùm liberum arbitrium, quia non dominabitur mihi omnis iniquitas; ſed, *Itinera mea*, inquit, *dirige ſecundùm verbum tuum, & ne dominetur mihi omnis iniquitas.* Precatur, non pollicetur: confitetur, non profitetur: optat pleniſſimam libertatem, non jactat propriam poteſtatem. Non enim omnis qui viribus ſuis confidit, ſed omnis qui invocat nomen Domini, ſalvus Rom. 10. 14. erit. *Quomodo autem invocabunt*, inquit, *in quem B non crediderunt?* Ad hoc ergo credunt, qui rectè credunt, ut invocent in quem crediderunt, & valeant facere quod in præceptis legitimis acceperunt; quoniam id quod Lex imperat, fides impetrat.

9. Nam ut interim omittamus Legis multa præcepta, & hoc inde commemoremus, quod ad commemorandum elegit Apoſtolus; cùm dicit Lex, Rom. 7. 7. *Non concupiſces*, quid videtur aliud imperare, niſi ab illicitis cupiditatibus continentiam? Animus quippe velut pondere, amore fertur quócumque C fertur. Jubemur itaque detrahere de pondere cupiditatis, quod accedat ad pondus caritatis, donec Rom. 13. 10. illud conſumatur, hoc perficiatur. Plenitudo enim Legis eſt caritas. Et tamen de ipſa continentia vide Sap. 8. 21. quid ſcriptum ſit: *Et cùm ſcirem*, inquit, *quia nemo poteſt eſſe continens niſi Deus det, & hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cujus eſſet hoc donum: adii Dominum, & deprecatus ſum illum.* Numquid dixit, Et cùm ſcirem quia nemo poteſt eſſe continens, niſi per proprium liberum arbitrium, & hoc ipſum erat ſa- D pientiæ, ſcire à meipſo eſſe hoc bonum? Non planè hoc dixit, quod quidam in ſua vanitate dicunt; ſed quod fuit in ſanctæ Scripturæ veritate dicendum, *Cùm ſcirem*, inquit, *quia nemo eſſe poteſt continens, niſi Deus det.* Jubet ergo Deus continentiam, & dat continentiam: jubet per Legem, dat per gratiam: jubet per litteram, dat per Spiritum. Lex enim ſine gratia facit abundare delictum, & 2. Cor. 3. 6. littera ſine Spiritu occidit. Jubet ideo, ut facere juſſa conari, & noſtra infirmitate ſub Lege fatigati, E adjutorium gratiæ poſcere noverimus, & ſi quid facere potuerimus operis boni, ei qui adjuvat non ſimus ingrati. hoc & iſte fecit. Id enim eum ſapientia docuit, cujus eſſet hoc donum.

10. Neque enim voluntatis arbitrium ideo tollitur, quia juvatur: ſed ideo juvatur, quia non tol- Pſal. 26. 9. litur. Qui enim Deo dicit, *Adjutor meus eſto*, confitetur ſe velle implere quod juſſit, ſed ab eo qui juſſit, adjutorium poſcere ut poſſit. Sic & iſte cùm ſciret neminem eſſe poſſe continentem, niſi Deus F det, adiit Dominum & deprecatus eſt: utique volens adiit, volens deprecatus eſt, nec petiiſſet niſi eſſet voluntas. Sed niſi petiiſſet, quantum poſſet voluntas? Quia etſi poſſit antequam petat, quid ei prodeſt, niſi illi agat gratias ex eo quod poteſt, à quo petendum eſt quod nondum poteſt? Unde etiam qui jam continens eſt, non habet utique continentiam, niſi adſit voluntas: ſed niſi accepiſſet, quid 1. Cor. 4. 7. haberet voluntas? *Quid enim habes*, inquit, *quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi G non acceperis?* id eſt, Quid gloriaris quaſi à teipſo habeas, quod ſi non accepiſſes, à teipſo habere non poſſes. Hoc autem dictum eſt, ut qui gloriatur, 2. Cor. 10. 17. non in ſeipſo, ſed in Domino glorietur: & qui non-

A dum habet unde glorietur, non à ſeipſo ſperet, ſed Dominum precetur. Satius eſt enim minus quemque habere quod à Deo petat, quàm plus habere quod ſibi tribuat: quoniam expedit ab imo ſurgere, quàm ex alto cadere. *Deus enim*, ſcriptum eſt, *ſu-* Jac. 4. 6. *perbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* Ad abundantiam igitur delictorum Lex nos docet quid velle debeamus, niſi adjuvet gratia, ut quod volumus valeamus, & quod [a] voluerimus, impleamus. Adjuvabit autem, ſi non de noſtris viribus præſumen- B tes, alta ſapiamus, ſed humilibus conſentientes, & de iis quæ jam poſſumus, gratias agamus, & pro iis quæ nondum poſſumus, Deum ſuppliciter inhiante voluntate poſcamus, adminiculantes orationem noſtram [b] miſericordiæ fructuoſis operibus; dando ut detur nobis; dimittendo ut dimittatur nobis.

11. Quod autem dicunt infantem morte præventum, non baptizatum, perire non poſſe, quoniam ſine peccato naſcitur: non hoc dicit Apoſto- C lus; & arbitror eſſe melius, ut Apoſtolo potiùs quàm iſtis credamus. Dicit enim ille doctor gentium, in quo Chriſtus loquebatur, *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccaverunt.* Et paulò poſt dicit, *Nam judicium quidem ex uno delicto in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in juſtificationem.* Proinde iſti, quem fortè invenerint infantem non ex illius unius hominis concupiſcentia procreatum, ipſum dicant D illi damnationi non eſſe obnoxium, nec per Chriſti gratiam ab illa damnatione eſſe liberandum. Quid eſt enim, *ex uno delicto in condemnationem*, niſi illo delicto, quo deliquit Adam? Et quid eſt, *ex multis delictis in juſtificationem*, niſi quia Chriſti gratia non ſolùm illud unum delictum ſolvit, quo obſtringuntur infantes ex illo uno homine procreati, ſed etiam multa delicta, quæ cùm creverint homines, addunt malis moribus ſuis? Tamen & illud unum, quo eſt obligata propago carnalis, quæ ab illo pri- E mo homine originem ducit, ſufficere dicit ad condemnationem. Ideo non eſt ſuperfluus baptiſmus parvulorum, ut qui per generationem illi condemnationi obligati ſunt, per regenerationem [c] ab eadem condemnatione ſolvantur. Sicut enim non invenitur homo, qui præter Adam carnaliter generetur: ſic non invenitur homo, qui præter Chriſtum ſpiritaliter regeneretur. Carnalis autem generatio delicto illi uni, & damnationi obnoxia eſt; ſpiritalis verò regeneratio non ſolùm illud unum propter F quod baptizantur infantes, ſed multa delicta facit aboleri, quæ homines malè vivendo ad illud, in quo generati ſunt, addiderunt. Ideo ſequitur & dicit, *Si enim ob unius delictum mors regnavit per unum,* Rom. 5. 17. *multo magis qui abundantiam gratiæ & juſtitiæ accipiunt, in vita regnabunt per unum Ieſum Chriſtum. Itaque ſicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem: ita per unius juſtificationem in omnes homines ad juſtificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt mul-* G *ti: ita per unius obedientiam juſti conſtituuntur multi.*

12. Quid ad iſta dicturi ſunt? aut quid eis reſtat, niſi ut Apoſtolum erraſſe contendant? Clamat vas electionis, doctor gentium, tuba Chriſti, *In-*

Caput III. Reſpondet ad quæſtionem de peccato originali. Rom. 5. 12.

[a] Codices duo, *& quod voluerimus.*
[b] Bad. Am. Er. & MSS. duo Vaticani, *adminiculantes orationem noſtram non fructuoſis operibus.*

[c] Bad. Am. & Er. *per regenerationem liberentur. Et ſicut non invenitur homo, qui ab eadem damnatione ſolvatur, ſic non invenitur &c.*

Classis III. An. 414

dicium ex uno in condemnationem. Et reclamant iſti, (A) aſſerentes parvulos, quos ex illo uno homine, de quo loquitur, ducere propaginem confitentur, non ire in condemnationem, etſi in Chriſto non fuerint baptizati. *Judicium*, inquit, *ex uno in condemnationem.* Quid dicit, *ex uno*, niſi, *delicto?* Sequitur enim, *Gratia autem ex multis delictis in juſtificationem.* Ergo inde judicium etiam ex uno delicto ducit in condemnationem: hinc autem gratia etiam ex multis delictis ducit in juſtificationem. Quapropter ſi non audent reſiſtere Apoſtolo, exponant no- (B) bis quare judicium ex uno delicto ducat in condemnationem, cùm ex multis delictis homines damnandi veniant ad judicium. Aut ſi propterea ita dictum putant, quia initium peccati ex Adam factum eſt, quod imitati ceteri ſunt, ut ſic ex uno illo delicto in judicium condemnationemque traherentur, qui eum imitando multa peccarunt: cur non etiam de gratia & juſtificatione ſic dictum eſt? cur non dixit ſimiliter, Et gratia ex uno delicto in juſtificationem? (C) Sicut enim hominum multa delicta inter illud unum quod imitati ſunt, & judicium quo puniuntur, media reperiuntur; ab uno quippe ad multa venerunt, ut à multis ad judicium damnationemque ducerentur: ſic eadem multa delicta inter hoc ipſum unum cujus imitatione commiſſa ſunt, & gratiam qua dimittuntur, eodem modo media ſunt; quoniam ex illo uno ad multa venerunt, ut ex multis ad gratiam juſtificandi venirent. Cùm ergo in utroque, id eſt & judicio & gratia, quod adtinet ad unum & multa delicta, una eademque ratio ſit; (D) dicant iſti nobis quare judicium dixerit ex uno delicto ducere in condemnationem, gratiam verò ex multis delictis in juſtificationem. Aut adquieſcant ideo ſic eſſe dictum, quia in hac cauſſa duo conſtituuntur homines, Adam, ex quo conſiſtit generatio carnalis, & Chriſtus, ex quo regeneratio ſpiritalis. Sed quia tantùm ille homo, iſte autem & Deus & homo, non quomodo illa generatio uno delicto obligat, quod eſt ex Adam, ita iſta regeneratio unum delictum ſolum ſolvit, quod eſt ex Adam. (E) Sed illi quidem generationi ſufficit ad condemnationem unius delicti connexio; quidquid enim poſtea homines ex malis ſuis operibus addunt, non pertinet ad illam generationem, ſed ad humanam converſationem: huic autem regenerationi non ſufficit illud delictum tantummodo ſolvere, quod ex Adam trahitur, ſed quidquid etiam poſtea ex iniquis operibus humanæ converſationis accedit. Ideo judicium ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in juſtificationem.

(F) 13. *Si enim ob unius delictum mors regnavit per unum*, à quo delicto parvuli per baptiſmum expiantur; *multo magis qui abundantiam gratiæ & juſtitiæ accipiunt, in vita regnabunt per unum Jeſum Chriſtum:* multo magis utique in vita regnabunt; quia [a] æternæ vitæ regnum erit, mors autem in eis temporaliter tranſit, non in æternum regnabit. (Rom. 5. 18.) *Itaque ſicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem*, de qua condemnatione parvuli per Sacramentum baptiſmi liberandi ſunt: (G) *ita per unius juſtificationem in omnes homines ad juſtificationem vitæ.* Et hîc *omnes* dixit, & ibi; non quia omnes homines veniunt ad gratiam juſtificationis Chriſti, cùm tam multi alienati ab illa, in æternum moriantur: ſed quia omnes qui renaſcuntur in juſtificationem, nonniſi per Chriſtum renaſcuntur: ſicut omnes qui (A) naſcuntur in condemnationem, nonniſi per Adam naſcuntur. Nemo quippe eſt in illa generatione præter Adam, nemo in iſta regeneratione præter Chriſtum: ideo *omnes* & *omnes*, eoſdem autem *omnes*, etiam *multos* poſtea dicit, adjungens, *Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores conſtituti ſunt multi: ſic & per unius hominis obedientiam juſti conſtituuntur multi.* (Rom. 5. 19.) Qui *multi*, niſi quos jam paulò antè *omnes* dixerat?

14. Vide quemadmodum commendat *unum* & (B) *unum*, id eſt, Adam & Chriſtum: illum ad condemnationem, hunc ad juſtificationem[*], cùm tanto poſt Adam venerit Chriſtus in carne: ut ſciamus etiam antiquos juſtos, quicumque eſſe potuerunt, nonniſi per eamdem fidem liberatos, per quam liberamur & nos, fidem ſcilicet incarnationis Chriſti, quæ illis prænuntiabatur, ſicut nobis facta annuntiatur. Ideo idem Chriſtum hominem dicit, cùm ſit & Deus, ne quis exiſtimet antiquos juſtos per Deum tantummodo Chriſtum, id eſt per Ver- (C) bum quod erat in principio, non etiam per fidem incarnationis ejus, qua & homo Chriſtus dicitur, potuiſſe liberari. Sententia quippe iſta deſtrui non poteſt, de qua & alibi dicit, *Per unum hominem mors, & per unum hominem reſurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.* (1. Cor. 15. 21.) Utique reſurrectionem dicit juſtorum, ubi eſt vita æterna; non reſurrectionem iniquorum, ubi mors erit æterna. Ideo ait, *vivificabuntur*; quia illi damnabuntur. Hinc & in vete- (Levit. 12. 3.) (D) ribus ſacramentis circumciſio parvulorum octavâ die fieri præcepta eſt, quoniam Chriſtus, in quo fit delicti carnalis exſpoliatio, quam ſignificat circumciſio, die dominico reſurrexit, qui poſt ſeptimum ſabbati octavus eſt. Hæc ergo fides etiam antiquorum juſtorum fuit. Unde & Apoſtolus dicit, *Habentes autem eumdem ſpiritum fidei, propter quod ſcriptum eſt; Credidi, propter quod locutus ſum: & nos credimus, propter quod & loquimur:* (2. Cor. 4. 13.) non diceret, *eumdem ſpiritum fidei*; niſi admonens etiam anti- (E) quos juſtos habuiſſe ipſum ſpiritum fidei, hoc eſt incarnationis Chriſti. Sed quia illis futura prænuntiabatur, quæ jam facta nobis annuntiatur, & tempore veteris Teſtamenti velabatur, quæ tempore novi Teſtamenti revelatur; ideo ejus ſacramenta variata ſunt, ut alia eſſent in veteri Teſtamento, alia in novo; cùm fides ipſa varia non ſit, ſed una ſit: quia *ſicut in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes vivificabuntur.* (1. Cor. 15. 22.)

15. Quod verò illis verbis, quæ tractabamus, ad- (F) jungit, & dicit, *Lex autem ſubintravit, ut abundaret delictum*, (Rom. 5. 20.) jam non pertinet ad illud delictum, quod trahitur ex Adam, de quo dicebat ſuperiùs, *Mors regnavit per unum.* (Rom. 5. 17.) Legem quippe ſive naturalem intelligamus, quæ in eorum apparet ætatibus, qui jam ratione uti poſſunt; ſive conſcriptam, quæ data eſt per Moyſen, quia nec ipſa vivificare potuit, & liberare à lege peccati & mortis, quæ tracta eſt ex Adam, ſed magis addidit prævaricationis augmenta. *Ubi enim Lex non eſt*, ait idem (Rom. 4. 15.) (G) Apoſtolus, *nec prævaricatio.* Proinde quoniam lex eſt etiam in ratione hominis, qui jam utitur arbitrio libertatis naturaliter in corde conſcripta, qua ſuggeritur ne aliquid faciat quiſque alteri, quod pati ipſe non vult: ſecundùm hanc legem prævaricatores ſunt omnes, etiam qui Legem per Moyſen datam non acceperunt, de quibus in Pſalmo legi-

[a] Unus è Vaticanis MSS. *quia æterna vita regnum erit.*

CLASSIS III. tur, *Prævaricatores æſtimavi omnes peccatores terræ.*
133. Non enim omnes peccatores terræ Legem per
AN. 424. Pſ. 118 119. Moyſen datam prævaricarunt : ſed tamen niſi ali-
quam prævaricaſſent, non appellarentur prævari-
catores. *Vbi enim lex non eſt, nec prævaricatio.* Præ-
varicatâ ergo lege quæ in paradiſo data eſt, naſci-
tur homo ex Adam cum lege peccati & mortis, de
Rom. 7. 23. qua dicitur, *Video aliam legem in membris meis re-
pugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducen-
tem in lege peccati, quæ eſt in membris meis.* Quæ
tamen niſi malâ poſtea conſuetudine roboretur, fa-
ciliùs vincitur; non tamen niſi gratiâ Dei. Lege
autem alia prævaricata, quæ eſt in uſu rationis ani-
mæ rationalis in ætate hominis, jam ratione uten-
tis, prævaricatores fiunt omnes peccatores ter-
ræ. Prævaricata verò Lege etiam illa, quæ data eſt
Galat. 3. 21 per Moyſen, multo ampliùs abundat delictum. *Si
enim data eſſet Lex quæ poſſet vivificare, omnino ex
Lege eſſet juſtitia. Sed concluſit Scriptura omnia ſub
peccato, ut promiſſio ex fide Ieſu-Chriſti daretur cre-
dentibus.* Hæc verba, ſi agnoſcis, apoſtolica ſunt:
v. 19. de qua Lege iterum dicit, *Lex prævaricationis gra-
tiâ poſita eſt, donec veniret ſemen, cui promiſſum eſt,
* diſpoſita per Angelos in manu mediatoris :* Chri-
* MS. Ciſterc. diſpoſitum. ſtum commendans, cujus gratiâ ſalvi fiunt omnes,
ſive parvuli à lege peccati & mortis, cum qua nati
ſumus : ſive majores, qui malè utentes arbitrio vo-
luntatis, prævaricarunt legem naturalem ipſius ra-
tionis : ſive qui Legem acceperunt, quæ data eſt
per Moyſen, eamque prævaricantes litterâ occiſi
ſunt. Cùm verò etiam evangelica præcepta homo
prævaricat, velut quatriduanus mortuus putet : nec
de illo tamen deſperandum eſt propter ejus gra-
Johan. 11. 43. tiam, qui non lentè dixit, ſed *magna voce clamavit,
Lazare veni foras.*

16. *Lex ergo ſubintravit ut abundaret delictum*,
ſive cùm homines negligunt quod Deus jubet, ſi-
ve cùm de ſuis viribus præſumentes, adjutorium
gratiæ non implorant, & addunt infirmitati ſuper-
biam. Cùm autem vocatione divina intelligunt cur
ſit ingemiſcendum, & invocant eum in quem rectè
Pſal. 50. 1. credunt, dicentes, *Miſerere mei Deus ſecundùm ma-
Pſal. 40. 5. gnam miſericordiam tuam.* &, *Ego dixi, Domine mi-
ſerere mei ; ſana animam meam, quia peccavi tibi.*
Pſal. 30. 2. &, *In tua juſtitia vivifica me.* &, *Viam iniquitatis
Pſ. 118. 29. amove à me, & de lege tua miſerere mei.* &, *Non
Pſal. 35. 12. veniat mihi pes ſuperbiæ, & manus peccatorum non
Pſ. 118. 133. moveat me.* &, *Itinera mea dirige ſecundùm verbum
Pſal. 36. 23. tuum, & ne dominetur mei omnis iniquitas. A Domino*
enim *greſſus hominis diriguntur, & viam ejus volet.*
Et alia multa, quæ propterea ſcripta ſunt, ut nos
admonerent, ad implenda ea quæ nobis jubentur,
ab illo petendum adjutorium à quo jubentur. Cùm
ergo ſe homo ad illum extenderit, & ſic ingemue-
Rom. 5. 20. rit, fiet quod ſequitur, *Vbi abundavit delictum, ſu-
Luca 7. 47. perabundavit & gratia* : &, *Dimittuntur ei peccata
multa, quoniam dilexit multùm.* Et diffunditur in
Rom. 5. 5. corde caritas Dei, unde fiat Legis plenitudo; non
per vires arbitrij, quod eſt in nobis, ſed per Spiri-
tum-ſanctum qui datus eſt nobis. Noverat quippe
Rom. 7. 22. & 23. &c. ille Legem, qui dicebat, *Condelector enim legi Dei
ſecundùm interiorem hominem :* & tamen adjungebat,
*Video autem aliam legem in membris meis repugnantem
legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege
peccati, quæ eſt in membris meis. Infelix ego homo,
quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei
per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Cur non dixit

A potiùs, per meum liberum arbitrium, niſi quia LI- CLASSIS III.
BERTAS SINE GRATIA non eſt libertas, ſed 133. AN. 424.
contumacia?

17. Cùm ergo dixiſſet Apoſtolus, *Lex ſubin-* Rom. 5. 20.
*travit, ut abundaret delictum : ubi autem abundavit
delictum, ſuperabundavit & gratia;* ſecutus adjun-
xit, *ut quemadmodum regnavit peccatum in morte;* v. 21.
*ſic & gratia regnet per juſtitiam in vita æterna per
Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Modò cùm di-
xiſſet, *ut quemadmodum regnavit peccatum in mor-*
B *te;* non ait, per unum hominem, aut per primum
hominem, aut per Adam: quia jam dixerat, *Lex ſub-
intravit, ut abundaret delictum;* quæ abundantia
delicti non pertinet ad primi hominis propaginem,
ſed ad converſationis humanæ prævaricationem,
quæ illi uni delicto, quo ſolo obſtricti tenentur in-
fantes, jam in majoribus ætatibus ex abundantia
iniquitatis adjecta eſt. Sed quoniam hoc totum,
etiam quod non pertinet ad illius unius delicti ori-
ginem, tamen idonea eſt ſolvere gratia Salvatoris;
C ideo cùm dixiſſet, *ſic & gratia regnet per juſtitiam
in vita æterna*, addidit, *per Ieſum Chriſtum Domi-
num noſtrum.*

18. Nullius itaque argumentationes contra hæc
apoſtolica verba prolatæ impediant parvulos ad
ſalutem, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.
(Tanto magis enim pro eis loqui debemus, quanto
ipſi pro ſe loqui non poſſunt.) *Per unum hominem* Rom. 5. 12.
*intravit peccatum in mundum, & per peccatum mors;
& ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes pec-*
D *caverunt.* Sicut ab illo uno homine, ſic ab eodem
peccato infantes immunes eſſe non poſſunt, niſi
ab ejus reatu per Chriſti baptiſmum reſolvantur.
Vſque enim ad Legem peccatum in mundo fuit. Non Ibid. 13.
quia deinceps in nemine fuit, hoc dictum eſt, ſed
quia non poterat per litteram Legis auferri, quod
ſolo poterat Spiritu gratiæ. Ne quiſquam ergo fi-
dens de viribus non dico voluntatis, ſed potiùs va-
nitatis ſuæ, putaret libero arbitrio Legem potuiſ-
ſe ſufficere, & Chriſti gratiam deſideret; ideo
E ait Apoſtolus, *Vſque enim ad legem peccatum in
mundo fuit, peccatum autem non * deputabatur cùm*
lex non eſſet. Non dixit, non erat: ſed *non deputa-
batur* : quia lex non erat, qua arguente demonſtra-
retur, ſive lex rationis in parvulo, ſive lex litteræ
in populo.

19. *Sed regnavit*, inquit, *mors ab Adam uſque* Ibid. 14.
ad Moyſen; quia nec Lex data per Moyſen potuit
regnum mortis auferre, quod ſola Chriſti abſtulit
gratia. In quos autem regnaverit vide: *& in eos*, in-
F quit, *qui non peccaverunt in ſimilitudine prævaricatio-
nis Adæ.* Regnavit ergo & in eos qui non peccave-
runt. Sed cur regnaverit, oſtendit cùm ait, *in ſi-
militudine prævaricationis Adæ.* Iſte eſt enim melior
intellectus horum verborum, ut cùm dixiſſet, *Re-
gnavit mors in eos, qui non peccaverunt;* quaſi nos
moneret quare in eos regnaverit qui non peccave-
runt, adderet, *in ſimilitudine prævaricationis Adæ*, id
eſt quia inerat eorum in membris ſimilitudo præva-
ricationis Adæ. Poteſt & ſic intelligi, *Regnavit mors*
G *ab Adam uſque ad Moyſen, & in eos qui non in ſimi-
litudine prævaricationis Adæ peccaverunt :* quia in ſe-
metipſis cùm jam nati eſſent, nec ratione adhuc
uterentur, qua ille utebatur quando peccavit, nec
præceptum accepiſſent, quod ille tranſgreſſus eſt,
ſed ſolo originali vitio tenerentur obſtricti, per
quod eos regnum mortis traheret ad condemna-

* Lov. imputabatur. At Bad. Am. Er. & plerique MSS. *deputabatur.* id eſt *peccatum eſſe non putabatur*, inquit in lib. 1 de pecc. merit. c. 10.

CLASSIS III. AN. 414.

tionem. Quod regnum mortis in eis tantùm non A eſt, qui Chriſti gratiâ renati, ad ejus regnum pertinent: quoniam mors temporalis, quamvis & ipſa de originali delicto propagata ſit, corpus in eis interimit, animam verò ad pœnam non trahit, ubi voluit regnum mortis intelligi: ut anima [a] renata per gratiam, jam non moriatur in gehennam, id eſt à vita Dei non alienetur, non ſeparetur: temporalis autem mors corporis, etiam in iis, qui Chriſti morte redimuntur, relinquatur interim ad exercitationem fidei, & agonem præſentis luctationis, in quo & B Martyres certaverunt; abſumatur verò & ipſa in renovatione corporis, quam reſurrectio pollicetur. Ibi enim penitùs abſorbebitur mors in victoriam, cui modò gratia Chriſti adimit regnum, ne ſuorum animas ad pœnas, tartari trahat. Nonnulli ſanè codices non habent, *in eos, qui non peccaverunt*, ſed, *in eos, qui peccaverunt in ſimilitudine prævaricationis Adæ*. quibus quidem verbis nullo modo iſte ſenſus aufertur. Secundùm hoc quippe intelliguntur peccaſſe in ſimilitudine prævaricationis C Adæ, ſecundùm quod ſuprà dictum eſt, *in quo omnes peccaverunt*. Sed tamen græci codices, unde in Latinum Scriptura tranſlata eſt, illud plures habent quod diximus.

1 Cor. 15. 54.

Rom. 5. 14.

20. Quod verò adjunxit de Adam, *qui eſt forma futuri*, neque hoc uno intelligitur modo: aut enim forma Chriſti à contrario eſt, ut quemadmodum in illo omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes vivificentur; & quomodo per ipſius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ſic per Chri- D ſti obedientiam juſti conſtituantur multi. Aut formam futuri eum dixit, quòd ipſe infixerit formam mortis poſteris ſuis. Ille tamen eſt melior intellectus, ut a contrario forma eſſe credatur, quam multùm commendat Apoſtolus. Denique ne omnino ex æquo in hac forma eadem contraria penſarentur, adjungit & dicit, *Sed non ſicut delictum, ita & donatio. Si enim ob unius delictum multi mortui ſunt, multò magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Jeſu Chriſti in multos abundabit:* ut intelligatur, non E in magis multos, cùm iniqui magis multi ſint qui damnabuntur; ſed magis abundabit, quòd in iis, qui per Chriſtum redimuntur, temporaliter valet forma mortis ex Adam, in æternum autem valebit vitæ forma per Chriſtum. Quamvis ergo, inquit, Adam futuri forma ſit à contrario, plus tamen præſtat Chriſtus regeneratis, quàm eis nocuerat ille generatis. *Et non ſicut per unum* [b] *peccatum, ita & donum. Nam judicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in juſtificationem.* F Non ſolùm in hoc, inquit, non æqualis eſt forma, quia ille temporaliter nocuit eis, quos in æternum Chriſtus redemit: verùm etiam quia illius uno delicto poſteri niſi à Chriſto redimantur, traduntur in condemnationem: Chriſti autem redemtio etiam multa delicta diſſolvit, quæ illi uni abundantia prævaricatricis iniquitatis adjecit; unde jam ſuperiùs diſputavimus.

Rom. 5. 15.

21. Contra hæc Apoſtoli verba ſanumque intellectum nemini adquieſcas, ſi vis Chriſto & in Chriſto vivere. Nam ſi quemadmodum illi dicunt, propterea iſta commemoraſſet Apoſtolus, ut intelligeremus ad primum hominem peccatores ideo pertinere, quia non delictum ex illo naſcendo traximus, ſed eum imitando peccamus; diabolum potiùs poneret, qui & primus peccavit, & de quo nullam ſubſtantiæ propaginem traxit genus humanum, ſed eum ſola imitatione ſecutum eſt: unde dicitur pater impiorum, ſicut noſter dicitur pater Abraham propter imitationem fidei, non propter originem carnis. Nam ideo de ipſo diabolo dictum eſt, *Imitantur autem illum qui ſunt ex parte ipſius*. Deinde ſi propter imitationem hoc loco Apoſtolus commemoraret primum hominem, quia primus peccator in hominibus fuit, ut ideo ad illum omnes homines peccatores diceret pertinere; cur non ſanctum Abel poſuit, qui primus in hominibus juſtus fuit, ad quem juſti omnes propter imitationem juſtitiæ pertinerent? ſed poſuit Adam, contra quem non poſuit niſi Chriſtum: quia ſicut ille homo delicto ſuo vitiavit poſteritatem ſuam, ſic ille Deus homo juſtitiâ ſuâ ſalvavit hereditatem ſuam. Ille trajiciendo carnis immunditiam, quod non poterat impius diabolus; ille donando ſpiritus gratiam, quod non poterat Abel juſtus.

CLASSIS III. AN. 414.

Johan. 8. 38.

Sap. 2. 25.

22. Multa de his quæſtionibus in aliis noſtris opuſculis & eccleſiaſticis ſermonibus diximus: quoniam fuerunt etiam apud nos quidam, qui ubicumque poterant hæc ſui erroris nova ſemina ſpargerent, quorum nonnullos per miniſterium noſtrum fratrumque noſtrorum, miſericordia Domini ab illa peſte ſanavit. Nec tamen hîc deeſſe aliquos arbitror, maximè apud Carthaginem: ſed jam occultè muſſitant, timentes Eccleſiæ fundatiſſimam fidem. Nam unus eorum nomine [c] Celeſtius, in ejuſdem civitatis eccleſia jam ad preſbyterij honorem ſubrepere cœperat: ſed fideliſſima libertate fratrum propter has ipſas contra Chriſti gratiam diſputationes uſque ad judicium epiſcopale perductus eſt. Tamen coactus eſt confiteri propter baptizandos parvulos, quòd & ipſis redemtio ſit neceſſaria. Ubi quamquam noluerit de originali peccato aliquid expreſſius dicere, tamen ipſo redemtionis nomine non parum ſibi præſcripſit. Unde enim redimendi eſſent, niſi á diaboli poteſtate, in qua eſſe non poſſent, niſi originalis obligatione peccati? Aut quo pretio redimuntur, niſi Chriſti ſanguine, de quo apertiſſimè ſcriptum eſt, quòd in remiſſionem effuſus ſit peccatorum? Sed quia magis convictus & ab Eccleſia deteſtatus quàm correctus & pacatus abſceſſit, veritus ſum ne fortè ibi ſit ipſe qui veſtram fidem perturbare conatur. Ideo nominis ipſius commemorationem putavi eſſe faciendam. Sed ſive ipſe ſit, ſive alij conſortes ejus erroris: plures enim ſunt quàm ſperare poſſumus, & ubi non redarguuntur, etiam alios ad ſuam ſectam ſeducunt, & ſic crebreſcunt, ut neſciam quò ſint erupturi:

Matt. 26. 28.

[a] MSS. propè omnes, *renovata*.

[b] B d. Er. & MS. Ciſterc. *per unum peccantem*, juxta græcum δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος. ſic etiam Lov. in lib 1 de peccator meritis c. 12

[c] Celeſtius in diſſeminanda Pelagij doctrina tam multum operæ ſtudiique poſuit, ut iſtius hæreſis ſectatores vocati etiam fuerint Celeſtiani, juxta Auguſtinum in lib. de hæreſ c 88 neque alio nomine leguntur ab Epheſina ſynodo an. 431 condemnati. Is poſtea ad epiſcopale judicium primò Carthagine perductus eſt anno exeunte 411 aut ineunte 412 uti intelligitur ex litteris alterius Carthaginenſis ſynodi habitæ an. 416 quibus Innocentio ſignificatur jam ante ferme quinquennium fuiſſe ibidem de Celeſtio judicatum. Quæ autem in eum tunc à Paulino diacono objecta ſint refert Auguſtinus in lib de peccato orig. c. 3. & 4. ſed maximè in lib. de Geſtis Pelagij c 11 ubi ſcribit hæc in ejus doctrina inventa fuiſſe 1. *Adam mortalem factum, qui ſive peccaret, ſive non peccaret, moriturus eſſet* 2. *Quòd peccatum Adæ ipſum ſolum læſerit, & non genus humanum* 3 *Quòd lex ſic mittit ad regnum quemadmodum Evangelium.* 4 *Quòd ante adventum Chriſti fuerunt homines ſine peccato.* 5. *Quòd infantes nuper nati in illo ſtatu ſunt, in quo Adam fuit ante prævaricationem.* 6. *Quòd neque per mortem vel prævaricationem Adæ omne genus hominum moriatur, neque per reſurrectionem Chriſti omne genus hominum reſurgat.* Quæ omnia ab Aurelio & conſidentibus epiſcopis damnata dicit, eademque Geſta, quæ ſe abſente confecta fuerant, à ſe poſtea cùm Carthaginem veniſſet fuiſſe recenſita.

CLASSIS III. AN. 414.

nos tamen malumus eos in Eccleſiæ compage ſanari, quàm ex illius corpore velut inſanabilia membra reſecari, ſi tamen hoc permittit ipſa neceſſitas. Timendum eſt enim, ne plura putreſcant dum putribus parcitur. Potens eſt autem miſericordia domini noſtri, quæ potiùs eos ab hac peſte liberet: quod ſine dubio faciet, ſi fideliter advertant teneantque quod ſcriptum eſt, *Qui invocaverit nomen Domini, ſalvus erit.*

Joël. 2. 32.

CAPUT IV. Reſpondet ad quæſtionem 4 de abdicandis facultatibus.

23. AUDI jam pauca de divitibus, quod in epiſtola tua ſequitur inquirendum. Hoc enim poſuiſti illos dicere: *Divitem manentem in divitiis ſuis, regnum Dei non poſſe ingredi, niſi omnia ſua vendiderit, nec ei prodeſſe ſi fortè ex ipſis divitiis mandata fecerit.* Evaſerunt iſtorum diſputationes patres noſtri Abraham & Iſaac & Jacob, qui tanto antè ex hac vita migrarunt. Habebant quippe hi omnes non paucas divitias, ſicut fideliſſima Scriptura teſtatur: multos tamen venturos ab Oriente & Occidente, & non ſupra ipſos, vel extra ipſos, ſed cum ipſis recubituros in regno cælorum, ille ipſe qui propter nos factus eſt pauper cùm verè dives eſſet, veraciſſima promiſſione prædixit. Et quamvis ſuperbus dives, qui induebatur purpurâ & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendidè, mortuus apud inferos torqueretur: tamen ſi pauperis ulceroſi, qui ante januam ejus contemtus jacebat miſeratus fuiſſet, mereretur & ipſe miſericordiam. Et ſi pauperi illi meritum eſſet inopia non juſtitia, non utique ab Angelis in Abrahæ gremium, qui dives hîc fuerat, tolleretur. Sed ut nobis oſtenderetur, nec in iſto paupertatem per ſeipſam divinitus honoratam, nec in illo divitias fuiſſe damnatas; ſed in iſto pietatem, in illo impietatem ſuos exitus habuiſſe: ſic ſuſcepit impium divitem cruciatus ignis, ut tamen pium pauperem ſuſciperet ſinus divitis. Qui ſanè cùm hîc dives viveret, divitias ſic habebat, & eas præ Dei præceptis tam parvipendebat, ut etiam ipſius filii immolatione nollet offendere Deum jubentem, quem ſuarum divitiarum, & ſperabat & optabat heredem.

Matt. 8. 11. — Lucæ 16. 22. — Gen. 22. 10.

24. Hîc utique dicunt, ideo patres antiquos non vendidiſſe omnia quæ habebant, & dediſſe pauperibus, quia hoc eis non præceperat Dominus. Nondum enim revelato Teſtamento novo, quod non fieri niſi plenitudine temporis oportebat, nec eorum virtus fuerat revelanda, qua virtute hoc eos facillimè poſſe, Deus in eorum cordibus noverat, qui teſtimonium illis tam inſigne perhibebat, ut cùm ſit omnium ſanctorum Deus, tamquam de præcipuis amicis ſuis dicere dignaretur, *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob: hoc mihi nomen eſt in æternum.* Poſtea verò quàm magnum pietatis ſacramentum manifeſtatum eſt in carne, & vocandis omnibus gentibus Chriſti adventus illuxit, in quem etiam illi patres crediderant, ſed hujus fidei olivam ſuo tempore manifeſtandam, in illius arboris de qua Apoſtolus loquitur, tamquam radice ſervabant, dictum eſt diviti, *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælis, & veni ſequere me.*

Exodi 3. 15. — Rom. 11. 17. — Matt. 19. 21.

25. Hæc ſi dicunt, videntur aliquid rationabiliter dicere. Sed totum audiant, totum advertant, non in parte aures aperiant, in parte ſurdeſcant. Cui enim Dominus hæc præcepit? Profectò illi diviti, qui vitæ æternæ conſequendæ conſilium quærebat accipere. Hoc enim Domino dixerat,

A *Quid faciam, ut vitam æternam conſequar?* Ille autem non ei reſpondit, Si vis venire ad vitam, vade, vende omnia quæ habes: ſed, *Si vis venire ad vitam, ſerva mandata.* Quæ juvenis cùm ſibi à Domino ex Lege commemorata ſe ſervaſſe dixiſſet, & quæſiſſet quid adhuc ſibi deeſſet, reſponſum accepit, *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Et ne ſe illa, quæ multùm amabat, hoc modo perdere exiſtimaret, *& habebis*, inquit, *theſaurum in cælis.* Deinde addidit, *&*

Matt. 19. 16. — Ibidem 21. Marci 10. 21. — Lucæ 18. 22.

B *veni ſequere me:* ne cuiquam, cùm hæc fecerit, aliquid prodeſſe exiſtimetur, ſi non ſequitur Chriſtum. At ille quidem triſtis abſceſſit, qui viderit quemadmodum illa Legis mandata ſervaverat. puto enim quod ſe arrogantiùs quàm veriùs ſervaſſe reſponderat. Verumtamen magiſter bonus mandata Legis ab iſta excellentiore perfectione diſtinxit. Ibi enim dixit, *Si vis venire ad vitam, ſerva mandata:* hîc autem, *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes*, &c. Cur ergo negamus di-

C vites, quamvis ab illa perfectione abſint, venire tamen ad vitam, ſi mandata ſervaverint, & dederint ut detur illis, & dimiſerint ut dimittatur illis?

26 Credimus enim miniſtrum novi Teſtamenti fuiſſe apoſtolum Paulum, cùm ſcribens ad Timotheum diceret, *Præcipe divitibus hujus mundi non ſuperbè ſapere, neque ſperare in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo, qui præſtat nobis omnia abundanter ad fruendum. Bene faciant, divites ſint in operibus bonis, facilè tribuant, communicent, theſaurizent ſibi funda-*

1. Tim. 6. 17. 18 & 19.

D *mentum bonum in futurum, ut apprehendant* [a] *æternam vitam:* de qua & illi adoleſcenti dictum eſt, *Si vis venire ad vitam.* Puto quòd iſta præcipiens, divites inſtruebat, non fallebat Apoſtolus: qui non ait, Præcipe divitibus hujus mundi, ut vendant omnia quæ habent, dent pauperibus, & ſequantur Dominum; ſed, *non ſuperbè ſapere, neque ſperare in incerto divitiarum.* Iſta ſuperbia divitem illum, qui jacentem ante januam ſuam contemnebat pauperem juſtum, & iſta ſpes in incerto divitiarum, qua

E ſe propter purpuram, byſſum, & epulas ſplendidas beatum putabat, non ipſæ divitiæ perduxerunt ad inferni tormenta.

27. An fortè quia Dominus adjunxit, & dixit, *Amen dico vobis, difficilè dives intrabit in regnum cælorum: & iterum dico vobis, Faciliùs intrabit camelus per foramen acus, quàm dives in regnum cælorum:* ideo putant iſti divitem, etiamſi faciat iſta quæ divitibus præcipienda ſcripſit Apoſtolus, in regnum cælorum intrare non poſſe? Quid ergo eſt? Unùm

Matt. 19. 23. 24.

F Apoſtolus contra Dominum loquitur, an iſti neſciunt quid loquuntur? Quid horum credat, eligat Chriſtianus. Puto meliùs nos credere, iſtos neſcire quid loquantur, quàm Paulum contra Dominum loqui. Deinde cur non in conſequentibus etiam ipſum Dominum audiunt dicentem diſcipulis pro miſeria divitum contriſtatis, *Quod hominibus impoſſibile eſt, Deo facile eſt!*

Mat. 19. 26.

28. Sed ideo, inquiunt, hoc dictum eſt, quia futurum erat ut audito Evangelio, divites vendito

G patrimonio erogatoque pauperibus Dominum ſequerentur, & intrarent in regnum cælorum, atque ita fieret quod difficilè videbatur, non ut manentes in divitiis ſuis, præcepta Apoſtoli cuſtodiendo, id eſt non ſuperbè ſapiendo, neque ſperando in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo, bene faciendo, facilè tribuendo, & communicando indigentibus

[a] Bad. Am. Er. & Vaticani MSS. *veram vitam.* ſic etiam infrà in omnibus editis.

CLASSIS III. AN. 414.

veram apprehendant vitam, ſed etiam iſta præ- A cepta apoſtolica venditis omnibus ſuis rebus implerent.

29. Hæc ſi dicunt, ſcio quippe eos illa dicere, non adtendunt primitus quemadmodum Dominus contra eorum dogma ſuam gratiam prædicaverit. Non enim ait, Quod hominibus impoſſibile videtur, facile eſt hominibus ſi voluerint; ſed, *Quod hominibus*, inquit, *impoſſibile eſt, Deo facile eſt*: oſtendens quando iſta rectè fiunt, non fieri hominis potentiâ, ſed Dei gratiâ. Hoc ergo adtendant iſti, B & ſi reprehendunt eos, qui gloriantur in divitiis ſuis, caveant ipſi in ſua virtute confidere. Simul

Pſal. 48. 7. enim utrique reprehenduntur in Pſalmo, *Qui confidunt in virtute ſua, & qui in abundantia divitiarum ſuarum gloriantur*. Audiant itaque divites, *Quod hominibus impoſſibile eſt, Deo facile eſt*: & ſive manentes in divitiis ſuis, ᵃ atque ex eis bona opera facientes, ſive illis venditis, & per indigentias pauperum diſtributis, intrent in regnum cælorum, gratiæ Dei tribuant non propriis viribus bonum ſuum. Quod C enim hominibus impoſſibile eſt, non hominibus, ſed Deo facile eſt. Audiant hoc & iſti, & ſi jam omnia ſua vel vendiderunt, & pauperibus tribuerunt, vel adhuc id agunt atque diſponunt, & hoc modo præparant intrare in regnum cælorum, non hoc tribuant virtuti ſuæ, ſed eidem gratiæ divinæ. Quod enim hominibus impoſſibile eſt, non ipſis, quia & ipſi homines ſunt, ſed Deo facile eſt. Hoc quippe

Philip. 2. 12. & 13. illis & Apoſtolus dicit, *Cum timore & tremore veſtram ipſorum ſalutem operamini. Deus enim eſt, qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate.* D Certè ideo ſe dicunt de ſuis rebus vendendis perfectionis à Domino ſuſcepiſſe conſilium ut ſequan-

Matt. 19. 21. tur Dominum, quoniam illic additum eſt, *& veni ſequere me*. Cur ergo in iis bonis quæ faciunt, de ſua tantum voluntate præſumunt, nec audiunt Dominum, quem ſequi ſe dicunt, increpantem at-

Johan. 15. 5. que teſtantem, *Sine me nihil poteſtis facere?*

1 Tim. 6. 17. 30. Si autem Apoſtolus ita dixit, *Præcipe divitibus hujus mundi, non ſuperbè ſapere, neque ſperare in incerto divitiarum*, ut vendant omnia quæ E poſſident, & ea pretia diſtribuendo indigentibus, faciant quod ſequitur; *facilè tribuant, communicent, theſaurizent ſibi fundamentum bonum in futurum*, & aliter eos in regnum cælorum intrare poſſe non credit: fallit ergo eos quorum domos tam diligenter doctrinæ ſanitate componit, admonens & præcipiens quales ſe præbere debeant uxores viris, viri uxoribus, filii parentibus, parentes filiis, ſervi dominis, domini ſervis. Nam quomodo hæc agi poſ- F ſunt ſine domo, & ſine aliqua re familiari?

31. An hoc eos movet, quod ait Dominus,

Matt. 19. 29. *Quicumque dimiſerit omnia ſua propter me, accipiet in hoc ſæculo centuplum, & in futuro vitam æternam poſſidebit?* Aliud eſt dimiſerit, aliud eſt vendiderit. Nam & in iis quæ dimittenda mandavit, etiam uxor commemorata eſt, quam nullis humanis legibus licet vendere, Chriſti autem legibus nec di-

Matt. 5. 32. mittere, exceptâ cauſâ fornicationis. Quid ſibi ergo volunt iſta præcepta? (non enim poſſunt in- G ter ſe eſſe contraria.) niſi quia occurrit aliquando neceſſitatis articulus, ubi aut uxor dimittatur aut Chriſtus: ut alia omittam, ſi ipſi uxori maritus diſplicuerit Chriſtianus, eique propoſuerit aut à ſe divortium, aut à Chriſto. Hîc ille quid eligat niſi Chriſtum, & dimittat uxorem laudabiliter propter

A Chriſtum. Ambobus quippe Chriſtianis Dominus præcepit ne quiſquam dimittat uxorem, exceptâ cauſâ fornicationis. Ubi autem quælibet ex eis perſona infidelis eſt, conſilium Apoſtoli adtendatur: 1. Cor. 7. 12. Ut ſi infidelis conſentit habitare cum viro fideli, vir non dimittat uxorem. Similiter & uxor fidelis virum, ſi cum illa habitare conſenſerit. *Quod ſi in-* v. 15. *fidelis*, inquit, *diſcedit, diſcedat. Non eſt enim ſervituti ſubjectus frater aut ſoror in hujuſmodi*, id eſt, ſi infidelis noluerit eſſe cum conjuge fideli, hîc agno- B ſcat fidelis ſuam libertatem, ne ita ſe ſubjectum deputet ſervituti ut ipſam dimittat fidem, ne conjugem amittat infidelem.

32. Hoc & de filiis atque parentibus, hoc de fratribus & ſororibus intelligitur, propter Chriſtum omnes eſſe dimittendos, cùm proponitur iſta conditio, ut Chriſtum dimittat, ſi illos ſecum habere deſiderat. Hoc ergo & de domo atque agris, hoc & de iis rebus quæ jure pecuniario poſſidentur, hoc loco accipiendum eſt. Similiter enim etiam C de his non ait, Quicumque vendiderit propter me quæcumque licitum eſt vendere; ſed, *Quicumque dimiſerit*. Fieri enim poteſt ut dicatur Chriſtiano ab aliqua poteſtate, Aut Chriſtianus non eris, aut ſi in hoc permanere volueris, domum, poſſeſſioneſque non habebis. Tunc verò etiam illi divites, qui in ſuis divitiis ſic ſtatuerant permanere, ut ex earum bonis operibus promererentur Deum, hæc dimittant potiùs propter Chriſtum, quàm propter hæc Chriſtum, ut accipiant in hoc ſæculo centuplum, D cujus numeri perfectione ſignificantur omnia: (Fidelis quippe hominis totus mundus divitiarum eſt; Prov. 17. poſt v. 6. ſec. LXX. fiuntque hoc modo quaſi nihil habentes, & omnia poſſidentes:) & in futuro ſæculo poſſideant vitam æternam, ne propter iſta dimiſſo Chriſto in mortem præcipitentur æternam.

33. Hac quippe lege & conditione, non illi tantùm qui mentis excellentiâ perfectionis conſilium receperunt, ut vendita ſua pauperibus diſtribuerent, & humeris ab omni ſæculi hujus ſarcina E liberioribus levem Chriſti ſarcinam ferrent; ſed etiam quiſquis infirmior, & illi glorioſiſſimæ perfectioni minùs idoneus, qui tamen meminerit ſe veraciter eſſe Chriſtianum, cùm audierit ſibi proponi, quòd niſi hæc omnia dimiſerit, dimiſſurus eſt Chriſtum, apprehendet potiùs turrim fortitudinis à facie inimici: quia cùm eam in ſua ædificaret fide, computavit ſumtus quibus perfici poſſet, id eſt eo animo acceſſit ad fidem, ut huic ſæculo non ſolùm verbis renuntiaret: quia & ſi emit aliquid, tam- F quam non poſſidens erat; & ſi utebatur hoc mundo, tamquam non utens erat, non ſperans in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo.

34. Cùm enim omnis qui renuntiat huic ſæculo, ſine dubio renuntiet omnibus quæ ſunt ejus, ut poſſit Chriſti eſſe diſcipulus: (ipſe enim, cùm de ſumtibus ad turris ædificium neceſſariis, & de bello adversùs regem alterum præparando, ſimilitudines præmiſiſſet, adjunxit ſic, *Qui non renuntiat omnibus* Luc. 14. 33. *quæ ſunt ejus, non poteſt meus eſſe diſcipulus*:) pro- G fectò renuntiat etiam divitiis ſuis, ſi quas habet; aut ſic ut eas omnino non diligens, totas diſtribuat indigentibus, & ſuperfluis exoneretur ſarcinis: aut ſic, ut plus diligens Chriſtum, ſpem ab eis transferat in ipſum, atque ita utatur illis, ut facilè tribuens & communicans, theſauriſet in cælo, paratuſque ſit quemadmodum parentes & filios & fra-

ᵃ In prius excuſis deſiderabantur hæc verba: *atque ex eis bona opera facientes*. quæ in omnibus MSS. leguntur.

CLASSIS III. AN. 414.

tres & uxorem, hoc modo & iſtas relinquere, ſi talis conditio propoſita fuerit, ut niſi dimiſſo Chriſto eas habere non poſſit. Nam ſi aliter huic ſæculo renuntiat, quando accedit ad fidei ſacramentum, facit quod de lapſis beatus Cyprianus ingemit, dicens, *Sæculo verbis ſolis renuntiantes, & non factis.* De hoc quippe dicitur, cùm veniente tentatione, magis iſta metuit amittere, quàm Chriſtum negare, *Ecce homo qui cœpit ædificare, & non potuit perficere.* (Luca 14. 30.) Ipſe eſt etiam, qui cùm adhuc longè eſſet adverſarius ejus, miſit legatos quærens pacem; id eſt, nondum affligente, ſed adhuc imminente ac minante tentatione, ut iis non careat, quæ plus diligit, ad relinquendum Chriſtum negandumque conſentit. Et multi ſunt tales, qui etiam putant ſibi ad augendas opes ſuas, & multiplicanda delectamenta terrena, religionem ſuffragari debere Chriſtianam.

35. Sed non ſunt tales divites Chriſtiani, qui licèt iſta teneant, non tamen ab eis ita tenentur, ut hæc Chriſto anteponant; quia veraci corde ſæculo renuntiarunt, ut nullam ſpem in talibus ponant. Hi uxores & filios univerſaſque familias ad Chriſtianam religionem tenendam ſanâ erudiunt diſciplinâ. Horum domus hoſpitalitate ferventes, recipiunt juſtum in nomine juſti, ut mercedem juſti accipiant. Frangunt eſurienti panem ſuum, nudum veſtiunt, captivum redimunt, theſaurizant ſibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Et ſi fortè pro fide Chriſti pecuniaria damna perpetienda ſunt, oderunt divitias ſuas: ſi ſuorum orbitates vel ſeparationes pro Chriſto minatur hic mundus, oderunt parentes, fratres, filios, uxores: poſtremò ſi de ipſa hujus corporis vita cum adverſario paciſcendum eſt, ne deſertus deſerat Chriſtus, oderunt inſuper animam ſuam. De iis quippe omnibus mandatum acceperunt, quòd aliter diſcipuli Chriſti eſſe non poſſint.

36. Nec tamen quia præceptum eſt eis, ut oderint pro Chriſto & animas ſuas, vendendas eas habent, aut illatis ſibi manibus effundendas: ſed parati ſunt eas amittere pro Chriſti nomine moriendo, ne mortui vivant Chriſtum negando. Sic etiam divitias, ad quas vendendas parati non fuerunt monente Chriſto, ad perdendas eas debent parati eſſe pro Chriſto, ne cum eis pereant perdito Chriſto. Habemus hinc utriuſque ſexus divites clariſſimaſque perſonas martyrii gloriâ ſublimatas. Ita multi, quos rerum ſuarum venditione piguerat antè perfici, Chriſti imitatâ paſſione ſunt repentè perfecti: & qui nonnullam infirmitatem carnis & ſanguinis ſuis divitiis perfecerunt, ſubitò adverſùs peccatum pro fide uſque ad ſanguinem certarunt. Quibus autem non provenit corona martyrii, neque illius perfectionis de vendendis rebus ſuis conſilium tam grande tamque præclarum receperunt, & tamen à damnabilibus immunes criminibus eſurientem Chriſtum paverunt, ſitienti potum dederunt, nudum veſtierunt, peregrinantem ſuſceperunt, non ſedebunt quidem cum Chriſto ſublimiter judicaturi, ſed ad ipſius dexteram ſtabunt miſericorditer judicandi. Beati enim miſericordes, quoniam ipſorum miſerebitur Deus. (Matt. 5. 7.) Et judicium ſine miſericordia fiet illi qui non fecit miſericordiam. (Jac. 2. 13.) Superexſultat autem miſericordia judicio.

37. Proinde iſti deſinant contra Scripturas loqui, & in ſuis exhortationibus ad majora ſic excitent, ut minora non damnent. Num enim & ſanctam virginitatem aliter exhortando perſuadere non poſſunt, niſi conjugalia vincula damnaverint, cùm docente Apoſtolo, unuſquiſque donum proprium habeat à Deo, alius ſic, alius autem ſic? (1. Cor. 7. 7.) Ambulent itaque perfectionis viam, venditis omnibus ſuis rebus, & miſericorditer erogatis. Sed ſi verè pauperes Chriſti ſunt, & non ſibi, ſed Chriſto colligunt, infirmiora ejus membra quare puniunt antequam ſedes judiciarias acceperint? Si enim tales erunt, qualibus Dominus dicit, *Sedebitis ſuper duodecim ſedes judicantes duodecim tribus Iſraël:* (Matt. 19. 28.) & de qualibus Apoſtolus dicit, *Neſcitis quoniam Angelos judicabimus;* (1. Cor. 6. 3.) præparent ſe potiùs non crimioſos, ſed religioſos divites recipere in tabernacula æterna, à quibus amici facti ſunt de mammona iniquitatis. Puto enim quòd quidam eorum, qui hæc impudenter atque imprudenter garriunt, à divitibus Chriſtianis & piis in ſuis neceſſitatibus ſuſtentantur. Habet enim Eccleſia quodammodo ſuos milites, & quodammodo Provinciales. Unde dicit Apoſtolus; *Quis militat ſuis ſtipendiis umquam?* (1. Cor. 9. 7.) Habet & vineam & plantatores, habet gregem & paſtores. Unde conſequenter dicit, *Quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte ejus non percipit?* Quamvis talia diſputare, qualia iſti diſputant, non ſit militare, ſed rebellare; non ſit plantare vineam, ſed eradicare; non ſit paſcendos congregare, ſed perdendos à grege ſeparare.

38. Sicut autem ipſi qui divitum religioſis obſequiis aluntur atque veſtiuntur, (neque enim ad ſuas neceſſitates nihil accipiunt, niſi ab eis qui res ſuas vendunt,) non tamen judicantur atque damnantur ab excellentioribus Chriſti membris, qui majori virtute, quam multùm commendat Apoſtolus, ſuis ſe manibus tranſigunt: ſic nec iſti damnare debent inferioris meriti Chriſtianos, quorum [a] opibus tranſiguntur, ſed rectè vivendo & rectè docendo magis eis dicere, Si nos vobis ſpiritalia ſeminavimus, magnum eſt, ſi veſtra carnalia metamus? (Ibid. 11.) Multo quippe minori impudentiâ ſervi Dei, qui manuum ſuarum honeſtis operibus venditis vivunt, damnant iſtos à quibus nihil accipiunt, quàm iſti qui propter aliquam corporis infirmitatem non valentes manibus operari, damnant eoſipſos, de quorum facultatibus vivunt.

39. Ego qui hæc ſcribo, perfectionem de qua Dominus locutus eſt, quando ait diviti adoleſcenti, *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo: & veni ſequere me,* (Matt. 19. 21.) vehementer adamavi, & non meis viribus, ſed gratiâ ipſius adjuvante ſic feci. Neque enim quia dives non fui, ideo minùs mihi imputabitur. (Auguſtinus omnia dimiſit.) Nam neque ipſi Apoſtoli, qui priores hoc fecerunt, divites fuerunt. Sed TOTUM MUNDUM DIMITTIT, qui & illud quod habet, & quod optat habere, dimittit. Quantum autem in hac perfectionis via profecerim, magis quidem novi ego, quàm quiſquam alius homo; ſed magis Deus quàm ego. Et ad hoc propoſitum quantis poſſum viribus alios exhortor, & in nomine Domini habeo conſortes, quibus hoc per meum miniſterium perſuaſum eſt: ſic tamen ut præcipuè ſana doctrina teneatur, nec eos qui iſta non faciunt, vanâ contumaciâ judicemus, dicentes eis nihil prodeſſe quod pudicè quamvis conjugaliter vivunt, quod domos ſuas & familias Chri-

[a] Editi, *operibus.* cujus loco unus è Vaticanis MSS. ſubſtituit, *opibus.*

CLASSIS III AN. 414

ſtianè regunt; quod operibus miſericordiæ ſibi theſaurizant in poſterum; ne iſta diſputando non Scripturarum ſanctarum tractatores, ſed earum accuſatores inveniamur. Quod ideo commemoravi, quoniam iſti quando talia dicere prohibentur ab eis, qui hoc Domini conſilium non ceperunt, reſpondent eos talia diſputari nolle, quoniam vitiis ſuis favent, & dominica præcepta implere detrectant: quaſi non, ut de iis taceam, qui, licèt infirmiores, religioſè tamen utuntur divitiis, etiam ipſi cupidi & avari malè his utentes, & in terreno theſauro cor luteum figentes, quia & ipſos neceſſe eſt uſque ad finem porter Eccleſia, ſicut illa retia uſque ad littus piſces malos, tolerâbiliores in ea ſiot quàm iſti, qui talia ſermocinando & diſſeminando, ita ſe videri magnos volunt, quia divitias ſuas vel quantulacumque patrimonia ex præcepto Domini veodiderunt, ut ejus hereditatem, quæ uſque ad fines terræ dilatatur atque diffunditur, hac doctrinâ non ſanâ perturbare atque evertere moliantur.

CAPUT V. Reſpondet ad quæſtionem 5 de cavenda juratione.

40. UNDE quia ex hac quidem occaſione, ſed tamen jam breviter dixi, quid etiam de Eccleſia Chriſti in hoc ſæculo ſentiam, id eſt quia uſque ad finem hujus ſæculi neceſſe eſt portet booos & malos, quoniam & hoc inter tuas quæſtiones interrogaſti, prolixam epiſtolam jam tandem aliquando cooclndam. Jurationem cave quantum potes. MELIUS quippe nec verum juratur, quàm jurandi conſuetudine, & in perjurium ſæpe caditur, & ſemper perjurio propinquatur. Sed illi, quantum aliquos eorum audivi, quid ſit jurare prorſus ignorant: putaot enim ſe non jurare, quando in ore habent, *Scit Deus*: &, *Teſtis eſt Deus*: &, *Teſtem Deum invoco ſuper animam meam*: quia non dicitur, *per Deum*: & quia talia reperiuntur in apoſtolo Paulo. Sed etiam illa ibi contra eos inventa eſt, quam * confitentur eſſe jurationem, ubi ait Apoſtolus, *Quotidie morior, per veſtram gloriam fratres, quam habeo in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* In græcis enim codicibus reperitur omninu eſſe hanc jurationem, ne quis in latina lingua hoc ſic intelligat dictum, *per veſtram gloriam*, quomodo dictum eſt, *per meum adventum iterum ad vos*: & multa ſimilia, ubi dicitur, per aliquid, & noo eſt jurano. Sed non ideo quia in ſuis litteris juravit Apoſtolus, vir in veritate firmiſſimus, ludus nobis debet eſſe juratio. Multo enim tutiùs, ut dixi, quantum ad nos adtinet, nunquam juramus, ut ſit in ore noſtro, *Eſt eſt, non non*, ſicut Dominus monet. Non quia peccatum eſt, verum jurare: ſed quia graviſſimum peccatum eſt falſum jurare: quo citiùs cadit, qui coofuevit jurare.

2. Cor 11. 31. Rom. 1. 9. Philip. 1. 8. 2. Cor 1. 23. 1. Cor. 15. 31. Matt. 5. 37.

41. Accepiſti quod mihi videtur: meliùs exponant iſta meliores: non iſti quorum novi jam ſententiam reprobandam, ſed alij qui veraciter poſſuot. Nam & ego paratior ſum diſcere quàm docere; & tu magnum conferes beneficium, ſi ea quæ illic à ſanctis fratribus adversùs iſtorum vaniloquia differuntur, non me facias ignorare. In Domino rectè & fideliter vivas dilectiſſime fili.

EPISTOLA CLVIII. *

* Aliàs CCLVIII quæ autem 158. erat, nunc 159.

Evodius Uzalenſis epiſcopus laudabiles mores ac felicem adoleſcentis cujuſdam obitum proſecutus, ejuſque & aliorum defunctorum narratis apparitionibus, inquirit utrùm anima per mortem ſoluta non omni careat corpore, quo poſſit ferri de loco in locum. Tum edoceri cupit qua varia ratione de Deo & hominibus dicitur ſapientia.

* Lov. & pleriſque MSS. quam non confitentur. At Bad. Am. Er. & MS. Ciſtercienſis negatione carent.

CLASSIS III AN. 414.

Domino venerabiliterque dilectiſſimo fratri & conſacerdoti AUGUSTINO, *& fratribus qui tecum ſunt*, EVODIUS *& fratres qui mecum ſunt in Domino ſalutem.*

1. DEBITUM *flagito epiſtolæ, quam miſi; & volui primò illud diſcere quod interrogavi, & poſtea hoc requirere. Audi rem, quia dignaris, quæ me fecit impatientem, ut & id feſtinarem noſſe, ſi fieri poteſt, in hac vita. Quemdam puerum habui presbyteri Armenii Melonitani filium notarium: hunc jam ſæculo ſe mergentem, nam ſcholaſtico proconſulis excipiebat, per meam eruit Deus humilitatem. Fuit quidem, ut puerilis ætas habet, promtus, aliquantulum inquietus, at accedente ætate (nam vigeſimo & ſecundo anno ſolvitur) ita eum gravitas morum, & cuſtos bona vita ornavit, ut ſatis delectet ejus habere memoriam. Erat autem ſtrenuus in notis, & in ſcribendo bene laborioſus, ſtudioſus quoque eſſe cœperat lectionis, ut ipſe meam tarditatem cauſâ legendi nocturnis horis exhortaretur; nam aliquanto tempore noctu mihi ipſe legebat, cùm omnia ſiluiſſent: nec volebat præterire lectionem, niſi intellexiſſet, & tertiò & quartò repetebat, & nec dimittebat, niſi ſibi appatuiſſet quod quærebat. Cœperam eum non quaſi puerum & notarium habere, ſed amicum quemdam ſatis neceſſarium & ſuavem. Delectabant enim me fabulæ ipſius.*

Scripto videtur carui ſſe hoc tempus.

2. *Optabat quoque, quod ei præſtitum eſt, diſſolvi & eſſe cum Chriſto. Nam ægrotavit ſexdecim diebus apud parentes ſuos, & memoria vi de Scripturis penè tota ægritudine loquebatur. Sed ut ad finem vitæ proximus eſſe cœpit, pſallebat audientibus omnibus*, Deſiderat & properat anima mea ad atria Dei: *& poſt hæc iterum pſallebat*, Impinguaſti in oleo caput meum, & poculum tuum inebrians quàm præclarum eſt: *Ibi fuit occupatus, hac ſe oblectabat conſolatione. Deinde cùm ſolvi cœpiſſet, ſignare ſe cœpit in fronte, ita ut ſic deſcenderet manus ad os, quod ſibi cupiebat ſignare, cùm jam interior homo, & bene renovatus de die in diem, domum luteam dimiſiſſet. Mihi tantum gaudium accrevit, ut arbitrer quòd dimiſſo proprio corpore in meum animum ingreſſus ſit, & ibi mihi quamdam lucidítatem præſentiæ ſuæ præſtet, quia liberatione & ſecuritate illius nimis gaudeo; dici non poteſt. Non enim levem ei exhibui ſollicitudinem, timens ætati adoleſcentis. Nam curavi ex eo quærere, ne fortè feminæ contagione fuiſſet pollutus: liberum ſe eſſe teſtatus eſt, magis ut noſtrum gaudium cumularetur. Solutus eſt ergo. Exſequias præbuimus ſatis honorabiles, & dignas tantæ animæ, nam per triduum hymnis Dominum collaudavimus ſuper ſepulcrum ipſius, & redemtionis ſacramenta tertio die obtulimus.*

Phil. 1. 23. Pſal. 83. 3. Pſal. 22. 5.

3. *Sed ecce poſt biduum quædam vidua honeſta Urbica de Figentibus, quæ duodecim ſe annos viduam dicebat, ancilla Dei, ſomnium vidit tale. Videt quemdam diaconum ante quadriennium corpore exutum, cum ſervis & ancillis Dei virginibus & viduis palatium præparare. Ornabatur autem, ut claritas loci fulſiſſet, & locus omnis argenteus putaretur. Cùm illa ſtudioſiùs interrogaſſet cuinam hoc præpararetur? Reſpondit ille diaconus, Puero qui heſterno conſumtus eſt, filio presbyteri præparari. Et in eodem palatio quemdam ſenem candidatum apparuiſſe, qui juberet duobus candidatis, ut pergerent, & corpus ablatum de ſepulcro ad cælum levarent. Cùmque, inquit, de ſepulcro corpus*

fuiſſet

Classis III. An. 414.

fuiſſet aſſumtum atque in cœlum levatum, ramos roſarum virginum (ſic enim clauſæ appellari ſolent) de eodem ſepulcro ſurrexiſſe.

4. *Narravi quid fuerit geſtum. Modò quæſtionem audire dignare, & doce quod quæro. Cogit enim me iſtius animæ migratio talia percunctari. Cùm in corpore ſumus, eſt nobis ſenſus interior ſolers pro agilitate ſtudii noſtri, & tanto vigilantior & ferventior, quanto fuerimus ſtudioſiores, & adhuc impedimento corporis retardari nos videtur eſſe probabile. Quis autem omnia, quæ animus ex corpore patitur, poterit enarrare?* B *inter has turbas & moleſtias, ex ſuggeſtionibus, ex tentationibus, ex neceſſitatibus, diverſiſque calamitatibus venientes, fortitudinem ſuam non deſerit animus, reſiſtit, vincit, aliquando vincitur. Tamen quoniam meminit ſui, agilior & ſollicitior efficitur excitatus tantis laboribus, & rumpit quoſque nodos malitiæ, & tranſit ad meliora. Quid dicam dignatur intelligere ſanctitas tua. Ergo cùm in hac vita ſumus, talibus egeſtatibus impedimur, & tamen, ſicut ſcriptum eſt,* (Rom. 8. 37.) supervincimus per eum qui dilexit nos. *Exeuntes de corpo-* C *re, & onus omne, & agile peccatum evadentes, qui ſumus?*

5. *Et primum quæro utrùm aliquod corpus ſit, quod rem incorpoream, hoc eſt ipſius animæ ſubſtantiam non deſerat, cùm dimiſerit hoc terrenum corpus, ne fortè de quatuor unum ſit, aut aërium, aut æthereum. Cùm enim incorporea ſit anima, ſi omni corpore caret, jam una eſt omnium. Et ubi erit ille dives purpuratus, & Lazarus vulneratus?* (Luca 16. 19.) *Quomodo etiam meritis diſcernentur, ut ille pœnam, ille gaudium habeat, [a] ſi una* D *ex omnibus incorporeis apparuerit anima. ſi tamen figuratè illa ſignificata non ſunt. Certum eſt autem, quæ locis tenentur, corporibus tenentur, ut ille dives in flamma, & pauper ille in ſinu Abrahæ. Si loca ſunt, corpora ſunt, & in corporibus animæ ſunt; in corpore autem ſi pœnæ vel præmia in conſcientiis ſunt. Quævis eſt iſta una anima, effecta ex multis animis, affligatur, & lætetur in una, ut appareat ſubſtantia ex multis animis collecta; aut ſi hoc dicitur quemadmodum una res animus incorporeus, & in eo memoria eſt, & voluntas,* E *& intellectus, & hæ omnes cauſſæ incorporeæ ſunt, & habens officiorum congruam [b] portionem, nec tamen altera alteram impedit. Utcumque puto poſſe reſponderi, ut & aliquas pœnæ, & aliquas præmia contineantur in una ex multis animis collecta ſubſtantia.*

6. *Aut ſi non ita eſt, quid impedit ſi unuſquiſque animus, cùm corpore hoc ſolido caret, aliud habeat corpus, ut ipſe animus ſemper aliquod corpus animet, aut quò tranſitum facit, ſi ulla regio eſt, ad quam eum neceſſitas ire compellit? Quandoquidem & ipſi An-* F *geli nec multi dici poſſunt, ſi non corporibus numerentur; ut ait ipſa Veritas in Evangelio,* (Matt. 26. 53.) Poſſem rogare Patrem meum ut duodecim mihi legiones Angelorum miſiſſet. *Deinde cùm conſtet Samuelem in* (1 Reg. 28. 14.) *corpore fuiſſe viſum, quando excitatus eſt ad petitionem Saül; & Moyſen, cujus corpus ſepultum eſt ſecundùm* (Matt. 17. 3.) *Evangelium, manifeſtum ſit in corpore eum veniſſe ad Dominum in monte, cùm conſtitiſſent. Quamquam & in apocryphis, & in ſecretis ipſius Moyſi, quæ ſcriptu-* G *ra caret auctoritate, tunc cùm adſcenderet in montem ut moreretur, vi corporis efficitur, ut aliud eſſet quod terræ mandaretur, aliud quod Angelo comitanti ſociaretur. Sed non ſatis urget me apocryphorum præferre ſententiam, illis ſuperioribus rebus deficitis. Videndum ergo, & ſive auctoritate ſive ratione indagandum quod* A *quæritur. Sed dicitur quòd reſurrectio futura oſtendat eam omni corpore caruiſſe. Nec ſatis impedit, quandoquidem illi Angeli, qui inviſibiles etiam ſunt, cum corporibus apparere voluerunt, & videri, & quæcumque illa poſitio corporum ſit, eorum ſpiritibus digna, tamen apparuerunt ad Abraham & ad Tobiam.* (Gen. 18. 2. Tob. 12. 15.) *Ita fieri poteſt ut reſurrectio quidem carnis iſtius, quæ bene creditur futura ſit, tamen ſic anima illa reddatur, ut corpore aliquo numquam caruiſſe reperiatur. Cùm enim ex quatuor elementis corpus ipſum conſtet, unum videtur* B *amittere, calidum ſcilicet, cùm è corpore iſto migrare videatur. Nam remanet quod terrenum eſt, & liquor non deeſt, nec frigidæ materiæ elementum abeſt: ſolum illi eximitur calidum; quod fortè ſecum ipſe animus trahit, ſi de loco ad locum migrat. Hoc interim de corpore dixerim.*

7. *Videtur quoque mihi, quòd ſi in corpore poſitus, ut jam dixi, vegeto ſtrenuo utitur mentis intentione, quanto magis expeditus, agilis, vegetus, fervens, ſtrenuus, intentus erit, & capacior efficitur ac melior, ut* C *in corpore poſitus guſtaverit virtutem. Qui depoſito magis quoque abſterſa nube, totus ſerenus effectus eſt, in tranquillitate ſine tentatione poſitus, videat quod deſideraverit, amplexetur quod amavit. Recordetur quoque & amicorum, & quos jam præmiſerat, agnoſcat, & quos poſt ſe dimiſit; fortè ſic eſt, ego neſcio, diſcere quæro. Satis autem me perturbat, ſi ſoporem quemdam accipit animus ipſe, ne talis ſit, qualis cùm dormit in corpore conſtitutus, quaſi ſepultus, & in ſpe tantùm vivens: ceterùm nihil habens, nihil ſciens; maximè ſi* D *ſomnio nullo pulſetur. Quæ res vehementer terret, & quaſi extinctum indicat animum.*

8. *Illud etiam quæro, ſi corpus habere fuerit indagatus, utrùm & aliquo ſenſu non careat? Certè ſi non odorandi neceſſitas ei, ut puto, ingeri poteſt, neque guſtandi, ſed nec tangendi: dubito remanere videndi & audiendi. Nam quid eſt quod audire dicuntur dæmones, non in omnibus quos vexant, nam & in his quæſtio eſt; ſed etiam cum apparent in corporibus ſuis. De viſu autem quomodo tranſeunt de loco in locum, ſi corpus ha-* E *bent, ſi ſenſu viſibili duce carent? Putas non ita ſunt animæ humanæ cùm de corporibus egrediuntur, ut & corpus aliquod habeant, & ſenſu aliquo non careant? Quid eſt & illud, quòd plerique mortui viſi ſunt in domibus ita ingredi, ut ſoliti ſunt, aut per diem, aut per noctem à vigilantibus, ab ambulantibus? Non hoc ſemel audivi, & illud quod dicitur plerumque in quadam particula noctis, in locis in quibus humata corpora ſunt, & maximè in baſilicis fieri tumultus & orationes. Non enim ab uno hoc audiſſe me memini; nam teſtis eſt vi-* F *ſionis iſtius vir quidam ſanctus presbyter, qui multitudinem talium de baptiſterio exeuntium in corporibus lucidis, & poſtea in medio ipſius eccleſiæ orationes adverterit. Hæc ergo omnia aut illi noſtræ inquiſitioni favent, aut ſi fabulæ ſunt, mirum: tamen vellem aliquid ex hac re noſſe, quia veniunt, & viſitant, & videntur exceptis ſomniis.*

9. *Ex quibus alia naſcitur quæſtio. Non enim modo phantaſiam ego curo, quam ſibi cor ineruditum fingit.* G *viſitationes loquor. Quomodo apparuit Ioſeph per ſomnium,* (Matt. 1. 20.) *quomodo plerique viſitati ſunt. Sic ergo & noſtri quos præmiſimus aliquando veniunt, ipſi apparent per ſomnium, & loquuntur. Nam memini me ego ipſe, & Profuturum, & Privatum, & Servilium, quos memini ſanctos viros de monaſterio [c] præceſſiſſe locutos mihi, & ita factum fuiſſe, ut dixerunt. Aut ſi aliquis ſpiritus*

[a] Lov. *habeat. Summa* &c. Sed veriùs MS. Vatic. *habeat, ſi una.*
[b] Vaticanus codex habet, *proportionem.*
[c] Vaticanus MS. *preceſſiſſe.*

CLASSIS III AN. 414

melior eſt, qui eorum figuram aſſumit, & mentem viſitat, videris ille cui omnia nuda à ſumma cervice ſuus. Si quid ergo de his omnibus tuæ ſanctitati dominus per rationem loqui dignabitur, rogo ut facere me digneris participem hujus ſcientiæ. Præterire autem & hoc nolui; fortè enim pertinet ad inquiſitionem meam.

10. *Puer ipſe de quo agitur, tempore quo ſolvebatur, exhibitus quodammodo pergit. Nam videtur per ſomnium condiſcipulus & conlector ipſius, cum quo mihi excipiebat, qui jam ante octo menſes corpore erat exemtus, veniſſe. Cùm interrogaretur ab eo, qui eum tunc cernebat, cur adveniſſet; ait ille, Ad amicum meum hunc ducendum veni: & ita factum eſt. Nam & in domo ipſa ſeni cuidam penè vigilanti, apparuit homo laurum portans in manu, ſcriptum. At ubi ille viſus eſt, adjungitur adhuc, quod poſt exitum pueri, pater ipſius presbyter cum ſene Theaſio in monaſterio eſſe cœperant conſolandi ſe gratiâ, ſed poſt tertium diem pueri defuncti, videtur idem puer ad monaſterium ingreſſus, & à quodam fratre per quoddam ſomnium interrogatur, utrùm ſciret ſe fuiſſe mortuum? dixit ſe ſcire. utrùm fuiſſet à Deo receptus? & hoc ſecum magna retulit gratulatione. Cùmque cauſſa quæreretur cur adveniſſet, ait tunc ille, Miſſus ſum ut exhibeam patrem meum. Evigilat cui hæc oſtendebantur, & narrat. Pervenit uſque ad aurem epiſcopi Theaſii. Qui permotus objurgavit dicentem, ne facilè perveniret ad aurem presbyteri, & perturbaretur tali nuntio. Quid dîu? Poſt dies fortè quatuor viſitationis cum loquitur, nam modicam ſenſerat febriculam, periculum nullum erat, medicus aberat, qui penitùs ſollicitudinem nullam eſſe teſtaretur. at ubi ſe in lectum inclinavit, ſolutus eſt idem presbyter. Nec taceo, & in hoc ipſo die quo puer ſolvebatur, petit patrem ad pacem, & petit tertiò, & in ſingulis oſculis dicebat patri, Pater dicamus Deo gratias; & patrem cogebat ut pariter ſecum dixiſſet, quaſi communem exhortans ad migrandum ex hac vita. Nam inter utroſque ſeptem dies medij numerantur. Quid fiet de cauſis rebus? Quis erit occultarum iſtarum cauſſarum fideliſſimus magiſter? Æſtus cordis mei refundit ſe tibi in tempore anguſtiæ. Diſpenſatio exitus pueri, ejuſque patris eſt manifeſta, quia duo paſſeres non cadent ad terram ſine voluntate Patris.*

Matt. 10. 29.

11. *Animam ergo omni corpore carere penitùs non poſſe, illa res, ut puto, oſtendit, quia Deus ſolus omni corpore ſemper caret. Poſt tranſitum autem animam, quam magis vigilantiorem fore arbitror, expoſitio tantæ molis corporeæ oſtendit, tunc enim in actione & cognitione expedita tanto vinculo, ut puto apparet præſtantior, & omnis illa quies ſpiritalis, omnibus perturbationibus & erroribus liberam demonſtrat, non marcidam, & quaſi ſegnem, & torpidam, & implicatam facit: quippe cui ſufficit perfrui etiam ipſa libertate, quam adepta eſt, cùm mundo & corpore caret; nam intellectum eà paſci, & ponere os ſpirituale ad fontem vitæ prudenter dixiſti, ubi eſt felix & beata proprietate mentis ſuæ. Nam aliquando ego Servilium fratrem poſt ejus exitum per ſomnium vidi adhuc poſitus in monaſterio, qui dixit, quod nos per rationem laboremus tendere ad intellectum, ſe autem & tales in ipſa contemplationis delectatione manere.*

12. *Peto quoque ut quot modis ſapientia dicatur, oſtendas mihi, ut ſapientia Dei, ut ſapientiâ animus ſapiens, quomodo dicitur ut lux, ut ſapientiâ Beſeleel qui fabricatus eſt Tabernaculum, vel unguentarium, ut ſapientia Salomonis, vel ſi qua eſt alia, & quid invicem diſtent: & utrùm una illa ſapientia æterna cum Patre in his gradibus intelligenda ſit, quomodo diverſa munera dicuntur Spiritus-ſancti, qui dividit unicuique propria prout vult. An exceptâ illa ſolâ ſapientia, quæ facta non eſt, iſtæ factæ ſunt, & propriam habent ſubſtantiam? An effecta ſunt & ex definitione operis acceperunt? Multa requiro, det tibi Dominus & gratiam inveniendi, & ſapientiam dictandi, & ad nos celeriter ſcribendi. Imperitè & ruſticè ſcripſi: ſed quia dignaris noſſe quid quæram, per Chriſtum Dominum obſecro ut in his corrigas me, & doceas quod intelligis me ſcire cupere.*

EPISTOLA CLIX.*

*Alias C. quæ autem 159. erat, nunc 133.

Auguſtinus Evodio reſpondens ad quæſtiones de anima ſoluta corpore & de viſis prodigioſis.

Domino beatiſſimo, & venerabili ac deſiderabili fratri ac conſacerdoti meo EVODIO, & tecum fratribus, AUGUSTINUS & mecum fratres in Domino ſalutem.

1. FRATER iſte nomine Barbarus, ſervus Dei eſt jam diu apud Hipponem conſtitutus, & verbi Dei fervidus ac ſtudioſus auditor. Deſideravit ad tuam ſanctitatem litteras noſtras; in quibus tibi eum in Domino commendamus, tibique per eum ſalutem debitam dicimus. Litteris autem ſanctitatis tuæ, quibus ingentes texuiſti quæſtiones, reſpondere operoſiſſimum eſt, etiam otioſis & multo majore, quàm nos ſumus, præditis facultate diſſerendi & acrimoniâ intelligendi. Duarum ſanè epiſtolarum tuarum, quibus multa & magna conquiris, una neſcio quomodo aberravit, & diu quæſita non potuit reperiri: altera verò, quæ inventa eſt, habet commendationem ſuaviſſimam ſervi Dei boni & caſti adoleſcentis, quomodo ex hac vita migraverit, & quibus viſionum fraternarum adteſtationibus meritum ejus vobis inſinuari potuerit. Deinde ex hac occaſione proponis & verſas de anima obſcuriſſimam quæſtionem, utrùm cum aliquo corpore egrediatur è corpore, quò poſſit ad corporalia loca ferri, vel locis corporalibus contineri. Hujus igitur rei tractatus, ſi tamen ad liquidum à talibus quales nos ſumus examinari poteſt, curam atque operam negotioſiſſimam poſtulat, ac per hoc mentem ab his occupationibus otioſiſſimam. Si autem breviter vis audire quid mihi videatur, nullo modo arbitror animam è corpore exire cum corpore.

Scripta poſt ſuperiorem.

2. Viſiones autem illæ futurorumque prædictiones quomodo fiant, ille jam explicare conetur, qui novit qua vi efficiantur in unoquoque animo tanta, cùm cogitat. Videmus enim, planéque cernimus in eo fieri rerum multarum viſibilium, & ad ceteros corporis ſenſus pertinentium, innumerabiles imagines: quæ non intereſt quàm ordinatè vel turbidè fiant; ſed tantùm quia fiunt, quod manifeſtum eſt, qua vi & quomodo fiant quiſquis potuerit explicare, (quæ omnia certè quotidiana ſunt atque continua,) audeat præſumere aliquid ac definire, etiam de illis rariſſimis viſis. Ego autem tanto minùs hoc audeo, quanto minùs id quoque in nobis, quod vitâ continuâ vigilantes dormienteſque experimur, quo pacto fiat explicare ſufficio. Nam cùm ad te dictarem hanc epiſtolam, teipſum animo contuebar, te utique abſente atque neſciente, & quomodo poſſis his verbis moveri, ſecundùm notitiam quæ mihi de te ineſt, imaginabar, atque id quonam modo in animo meo fieret, capere ac

Classis III. An. 414.

inveſtigare non poteram, certus tamen non fieri corporeis molibus, nec corporeis qualitatibus, cùm corpori ſimillimum fieret: hoc interim habeas, ut ab occupato & feſtinante dictatum. In duodecimo autem libro eorum quos *de Geneſi* ſcripſi, verſatur hæc quæſtio vehementer, & ex multis rerum expertarum atque credibiliter auditarum exemplis diſputatio illa ſilveſcit. Quid in ea potuerimus vel effecerimus, cùm legens, judicabis; ſi tamen Dominus dignabitur donare, ut eos mihi libros, quantum poſſum congruenter emendatos, jam liceat edere, & multorum fratrum exſpectationem non jam longa diſputatione ſuſpendere.

3. Narrabo autem unum aliquid breviter unde cogites: Frater noſter Gennadius, notiſſimus ferè omnibus, nobiſque cariſſimus medicus, qui nunc apud Carthaginem degit, & Romæ ſuæ artis exercitatione præpolluit, ut hominem religioſum noſti, atque erga pauperum curam impigrâ miſericordiâ facillimoque animo benigniſſimum, dubitabat tamen aliquando, ut modò nobis retulit, cùm adhuc eſſet adoleſcens, & in his eleemoſynis ferventiſſimus, utrùm eſſet ulla vita poſt mortem. Hujus igitur mentem & opera miſericordiæ quoniam Deus nullo modo desereret, apparuit illi in ſomnis conſpicuus juvenis & dignus intendi, eique dixit, Sequere me. Quem dum ſequeretur, venit ad quamdam civitatem, ubi audire cœpit à dextera parte ſonos ſuaviſſimæ cantilenæ ultra ſolitam notamque ſuavitatem. Tunc ille intento quidnam eſſet, ait, hymnos eſſe beatorum atque ſanctorum. Siniſtra autem parte quid ſe vidiſſe retulit, non ſatis memini. Evigilavit, & ſomnium [a] fugit, tantumque de illo, quantum de ſomnio cogitavit.

4. Alia verò nocte, ecce idem ipſe juvenis eidem rurſus apparuit, atque ab illo utrùm cognoſceretur interrogavit: reſpondit iſte quòd eum bene planéque cognoſceret. Tunc ille quæſivit, ubi ſe noſſet. Nec memoriæ defuit quid iſte identidem reſponderet, totumque viſum illud hymnoſque ſanctorum, ad quos audiendos eo duce venerat, quà recentiſſimos recordabatur facilitate narravit. Hic ille percontatus eſt, utrùmnam id quod narraverat, in ſomnis vidiſſet, an vigilans: reſpondit, in ſomnis. At ille, Bene, inquit, recolis: verum eſt, in ſomnis illa vidiſti; ſed etiam nunc in ſomnis te videre ſcias. Hæc cùm audiſſet iſte, ita eſſe credidit, atque id reſponſione firmavit. Tunc qui hominem docebat, adjecit, & ait, Ubi eſt modò corpus tuum? Ille reſpondit, In cubiculo meo. Scìſne, inquit ille, in eodem corpuſculo nunc illigatos eſſe, & clauſos, & otioſos oculos tuos, nihilque illis oculis te videre? Reſpondit, Scio. Tunc ille, Qui ſunt ergo, inquit, iſti oculi quibus me vides? Ad hoc iſte non inveniens quid reſponderet, obticuit. Cui hæſitanti, ille quod his interrogationibus docere moliebatur, aperuit; & continuò, Sicut, inquit, illi oculi carnis tuæ utique in dormiente atque in lectulo jacente, nunc vacant, nec aliquid operantur, & tamen ſunt iſti quibus me intueris, & iſta uteris viſione: ita cùm defunctus fueris, nihil agentibus oculis carnis tuæ vita tibi inerit qua vivas, ſenſuſque quo ſentias. Cave jam deinceps ne dubites vitam manere poſt mortem. Ita ſibi homo fidelis, ablatam dicit hujus rei dubitationem. quo docente, niſi providentiâ & miſericordiâ Dei?

5. Iſta narratione dixerit aliquis tantæ rei nos non ſolviſſe, ſed [b] vinxiſſe quæſtionem. Verumtamen cùm his verbis credere, vel non credere, liberum cuique ſit; ſeipſum quiſque habet, quò ſe avocet ad profundiſſimam quæſtionem. Et vigilat homo, & dormit homo quotidie, & cogitat homo; dicat unde fiant iſta ſimilia formis, ſimilia qualitatibus, ſimilia molibus corporum, nec tamen materie corporali, dicat ſi poteſt. Si autem non poteſt, quid ſe præcipitat de rariſſimis aut inexpertis quaſi definitam ferre ſententiam, cùm continua & quotidiana non ſolvat? Ego autem quamvis quo modo fiant iſta veluti corporea ſine corpore, verbis prorſus explicare non poſſim: tamen ſicut ſcio non ea corpore fieri, utinam ſic ſcirem quo modo diſcernerentur, quæ videntur aliquando per ſpiritum, & per corpus videri putantur; quove modo diſtinguantur viſa eorum, quos error vel impietas plerumque deludit, quando viſis piorum atque ſanctorum ſimilia pleraque narrantur; quorum exempla ſi commemorare voluiſſem, tempus mihi potiùs quàm copia defuiſſet. In Domini miſericordia vegeteris Domine beatiſſime, & venerabilis & deſiderabilis frater.

Classis III. An. 414. b

EPISTOLA CLX.[a]

[a] *Aliàs* CCXLVI. *quæ autem* 160 *erat, nunc* 154.

Evodius Auguſtino, movens quæſtionem de ratione & Deo.

EVODIUS [c] AUGUSTINO *Epiſcopo ſalutem.*

Scripta circ. idem tempus.

1. PERFECTA *ratio illa eſt, quæ omnium rerum præſtat ſcientiam, & maximè æternarum rerum, quæ intellectu comprehenduntur: hanc æternam eſſe, æternam eſſe debuiſſe; æternum illud eſſe, quod nec cœpit, nec mutatur, nec variatur, ipſa docet atque oſtendit ratio: quam neceſſe eſt eſſe æternam, non ſolùm quòd æterna doceat & demonſtret, ſed multo magis, quòd ipſa æternitas non poteſt eſſe ſine ratione. Quia, arbitror, non eſſet æternitas, ſi ratio ipſa æterna non fuiſſet. Deinde Deum eſſe vel eſſe debuiſſe, nec aliter fieri debere, quàm ut Deus eſſet, ratio demonſtrat. Quæ utique ſive eſſent qui hoc ſcirent, ſive non eſſent, tamen cùm æternus ſit Deus, dubitandum non eſt æternam eſſe rationem, quæ Deum eſſe oportuiſſe intenderet, & ita ut ille ſe demonſtraret eſſe coæternam.*

2. *Sunt autem quædam quæ ratione coguntur ut ſint, ut anterior ſit ratio, & effectus poſterior ejus rei, quam futuram eſſe oſtendit ratio: ut verbi gratiâ, cùm mundus factus eſt, ratio habuit ut fieret mundus. Prior ergo ratio quàm mundus eſt. Ea ergo quæ ſcivit ratio futura eſſe, ſubjecta ſunt, ut ſit princeps ratio, poſtea mundi operatio. Jam nunc quoniam ratio oſtendit Deum eſſe, vel neceſſe eſſe ut Deus eſſet, quid cui præponemus? Rationem Deo, aut rationem mundo, an Deum rationi, ſine qua Deum nullatenus eſſe probabile eſt? Si enim Deum eſſe æternum, eſt ratione eſſe æternum, quæ eſt ratio? Ergo aut Deus eſt, aut Dei eſt, ut ipſa docet ratio: quæ ſi ipſa eſt Deus, ratio oſtendit Deum eſſe rationem, & poſſunt iſta coæva & coæterna eſſe. Si autem Dei eſt ſimilitudo hæc ratio, oſtendit rationem Dei eſſe ſimiliter: & hoc erit coævum & coæternum. Deum autem eſſe ſimiliter fieri non poſſe, niſi eſſet Deus, ipſa ratio oſtendit: quæ*

[a] In MSS propè omnibus, *& ſomnium ut ſint* fortè pro, *aufugit.*
[b] Editi, *auxiſſe.* At in MSS melioris notæ, *vinxiſſe.*
[c] Salutationis formula deſideratur in MSS. ſolùmque habetur, *Epiſtola ſancti Evodij;* ſive uti conſtanter in pleriſque codicibus ſcribitur, *Eubodij.*

CLASSIS III. AN. 414

ratio ſi auferatur, quod dictu nefas eſt, non erit Deus, ſi ratio non oſtenderit neceſſe eſſe Deum. Tunc ergo Deus eſt, cum ejus ratio oſtendit ut ſit Deus. Deus ergo quia eſt: ſine dubio eſt ratio, quæ docuit quia eſt.

3. *Quid ergo eſt, ſi dici poteſt, in Deo primum, ratio an Deus? Sed Deus non erit, niſi fuerit ratio quæ doceat Deum eſſe debere. Ratio quoque non erit, niſi Deus erit. Nihil ergo ibi primum & poſtremum. Natura ergo hæc divina ſimul quodammodo habet & rationem & Deum. Unum autem unum generat, aut ratio Deum, aut Deus rationem. Subjectum autem, aut in ſubjecto fortè dicatur ratio & Deus. Deus & ratio unus in uno. Bene autem Deus generat rationem: quia ratio Deum eſſe demonſtrat. Intelligitur autem Deus à ratione ut Filius à Patre, & ratio à Deo, ut Pater à filio. Nam & ipſa ratio cum Deo Deus eſt. Neque enim Deus aliquando ſine ratione fuit, aut ratio ſine Deo. Tunc enim Deus eſt ſi eſt ratio, & tunc Filius eſt ſi eſt Pater: ut ſi ratio auferatur, ſicut dictum eſt, quod dici fas non eſt, ne ipſe quidem Deus eſt. Per ejus enim rationem eſt actus & operatio ut ſit Deus. Rurſus eadem dicamus. Si ratio non fuit, Deus non fuit: & ſi Deus non eſt, ratio non fuit. Ratio ergo & Deus ſempiterna res: & Deus & ratio ſimili modo res ſempiterna. Connexio autem atque unitio rationis ad Deum, & Dei ad rationem, Patris ad Filium, Filij ad Patrem, principia ſibi quodammodo & cauſſas exſiſtendi præſtant: quia alterum ſine altero eſſe non poteſt. Deficitur in verbis, & quodcumque dicitur, ad hoc dicitur, ne ſileatur. Utrùm autem germen rationis Deum dicamus, an Dei germen rationem, quia nec fructus ſine radice eſſe poteſt, nec ſine fructu radix aliquid eſt? (ſimilitudo ſit ducta, ut quiddam intelligentia de Deo ſignetur. vivit enim & in grano tritici ratio fecundans, qua ſterile non ſinitur eſſe: Sed iterum ſi granum tritici non eſſet, ex qua re iſta produceret, ratio non haberet.)*

4. *Cùm igitur ratio quæ Deus eſt, aut oſtendat Deum rationem, aut rationem eſſe Deum, unum quodam modo alterum oſtendens; non oſtenditur Pater niſi per Filium, nec Filius oſtenditur niſi per Patrem; & tunc quaſi in ſilentio ſit Filius, quando per Patrem venitur ad Filium, ut unum quodam modo abſcondatur, alterum demonſtretur: ut demonſtrans ſe unus, demonſtret & alterum, nec poſſit unus ſciri, ut lateat alter: quia* qui me vidit, *inquit,* vidit & Patrem: *&,* nemo venit ad Patrem, niſi per me: *&,* nemo venit ad me, niſi quem Pater adtraxerit. *Arduum vehementerque difficile negotium inivimus, ut aliquid de Deo non intelligentes intelligeremus. Tamen quemadmodum omnia quæ ſunt, ſine quadam ſpecie non intelliguntur, & incognoſcibilia ſunt: ſic multo magis ſine Filio, hoc eſt, ſine ratione incognitus eſt Deus. Quid enim? An aliquando ſine ratione Pater alogus fuit? Quis hoc audeat dicere? Cognoſcendum itaque ratione Deum unum ex uno, vel unum in uno ſimul unum eſſe: quia unus eſt Deus, cui neceſſe eſt illam inſſe dilectionem quam ſemper habendam ipſa ratio docet, vel Deus præcipit dilectionem exhibendam eſſe.*

Johan. 14. 9. & 6.

Johan. 6. 44.

EPISTOLA CLXI.[*]

* *Aliàs* CCXLIII. *quæ autem* 161. *erat, nunc* 49.

Evodius Auguſtino de eo quod ſcriptum eſt in 137. epiſtola ad Voluſianum, *Si ratio quæritur, non erit mirabile &c.* quo dicto abuti eos poſſe oſtendit, qui vellent corporeis oculis a Chriſto Deum videri, contra quàm docuit Auguſtinus in 92. epiſtola ad Italicam.

Domino ſancto venerabiliter dilectiſſimo fratri & conſacerdoti AUGUSTINO *& fratribus qui tecum ſunt,* EVODIUS *& fratres qui mecum ſunt ſalutem in Domino.*

CLASSIS III. AN. 414.

1. PER [a] *Iobinum qui ad poſſeſſionem Marcianenſem miſſus erat, dudum unam quæſtionem de ratione & Deo miſſâ epiſtola mea interrogavi, cujus adhuc reſponſum non merui. Sed quia epiſtolas ſanctitatis tuæ, unam ad illuſtrem virum Voluſianum, & alteram ad Italicam illuſtrem in Chriſto feminam in manibus legentes habuimus, occurrit quod in priore epiſtola de Domini Ieſu Chriſti Dei noſtri carnali in virgine conceptione, & ex ea nativitate poſuiſti,* Si ratio quæritur non erit mirabile: ſi exemplum poſcitur, non erit ſingulare. *Et viſum eſt poſſe de omni nativitate, & hominis vel cujuſlibet animantis vel ſeminis tale aliquid dici. Si ratio enim ejus quæratur, non indagabitur, & utique erit mirabile: & ſi exemplum poſcatur, quia nihil tale ſit in exemplis, erit ſingulare. Neque enim quis conventus viri & feminæ, vel cujuſlibet conceptionis aliquando, quod in ſecreto formatur, ratione poterit exponi: aut verò ſeminum ex terra naſcentium, primitus putreſcentium, poſtea fructificantium ulla ratio invenietur. Non enim & hoc mirabile non eſt vermem unum ſine ullo parente, ſi ad ſingularitatem aliquid requiratur, intra pomum virgineo conceptu formatum, perfectum inveniri? unde ad exemplum arbitror dictum,* Ego vermis & non homo. *De conceptionibus ergo ſive conjunctorum ſive ſingularium, neſcio quanam poſſit ratio exhiberi. Non ergo de conceptione virginis tantùm non redditur, ſed de nulla quidem arbitror conceptione poſſe perſolvi rationem.*

Scripta videtur an. 414.

Pſal. 21. 7.

2. *Si exemplum poſcitur: Ecce & de vento dicuntur equæ, & de cinere gallinæ, & de aqua anates, & alia nonnulla animalia, ſine virili ſemine, fetus proprios edere. Certè ſi integra non reddunt, tamen poſſunt illibata concipere: quomodo ergo ponitur,* Si exemplum poſcitur, non erit ſingulare, *quando tot exempla procedunt? Naſci etiam in corporibus, non ſolùm feminei, verùm etiam virorum, intrinſecùs dico, quædam animalia, notum eſt omnibus: numquid & ibi ſemen facit conceptionem? Ecce exempla, ecce miracula, de quibus ratio nullatenus redditur. Aut ſi ad hoc redditur, quia in virgine homine nihil tale umquam contingit; tamen ſunt exempla in aliis rerum naturis, quia nati & ſine ſeminibus concipiuntur, ex quibus penitùs ratio reddi nequaquam poteſt. Tamen & in generatione eſt aliquid tale invenire quod ſic edat partus, ut integritas naturæ non violetur. Soleo enim audire quòd aranea ſine ulla virili conceptione & partus corruptione, illa omnia fila, ex quibus tenus havere ſoles, ſecundùm naturæ ſuæ modum proferat mirabiliter, & ſibi tantùm quaſi ſingulari præſtitum eſſe demonſtret. Ergo ſi & hoc quæratur, non tantùm mirabile eſt, ſed exempla talia rerum dari nullatenus poſſunt. Metuo enim ne ob hoc ipſa præceſſerint in exemplo, ut qui non credidiſſent virginem concipere poſſe, his exemplis convincerentur eſſe quidem mirabile, ſed tamen non erit ſingulare: Nam omnia Dei opera mirabilia; quia in ſapientia facta ſunt. Si ergo hoc nobis objiciatur, quid reſpondebimus?*

3. *Illud etiam me urget vehementiſſimè, quod ſic poteſt dici de corporis ipſius Domini clarificati ſubſtantia, quia & ipſa poterit videre Dei ſubſtantiam: (aiſti enim in epiſtola ad Italicam non poſſe: & certum eſt:) ut cùm rationem reddere cœperimus, quia non poteſt,*

Epiſtola 92.

[a] In vetuſtis codicibus, *per Jovinum.*

CLASSIS III AN 414.

hoc nobis objicitur, quia ſi quod illa conceptione & nativitate factum eſt, mirabile eſt & ſingulare, nec[a] ratio quam volunt nec exemplum redditur, quia unico hoc praſtitum eſt: quemadmodum eis ratio non redditur de conceptione & generatione, ſed in illo ſolo invenitur ſingulare; ſic de ejus viſione ratio non reddatur, nec exemplum requiratur, ſed ſoli illi ſingulariter licere divinitatis ſubſtantiam corpore videre. Si reſpondebitur, rationem poſſe reddi, quia corporea re, incorpoream rem nequaquam cernere liceat: metuo ne reſpondeatur, quia & conceptio illa ratione exponi, & exemplis poſſit firmari. Aut enim in hominibus ratio deficiet, & exempla ceſſabunt, & confirmabunt corpore ſuo Unigenitum videre poſſe Deum: aut ſi ratio hic reddita fuerit, conſequetur rationem reddi poſſe ab aliquibus nimis ſapientibus viris, & illius conceptionis, & conſequentis generationis. Quid ergo talibus reſpondeatur, percunctor. Non enim certamina ſemino, ſed quemadmodum inſidioſis reſpondeatur interrogo. Ego tamen ſic credo virginis conceptionem & partum, quomodo ſemper credidi: & corpore quoque clarificato Deum videri non poſſe, utcumque ratione colligo. Obviandum tamen cenſeo hominibus, qui aut ſeditiones ex quaſtionibus ſolent excitare, aut ferventi ſtudio ad diſcendum evigilare. Ora pro nobis. Pax & caritas Chriſti ſanctitatem tuam noſtri memorem perficiat, domine ſancte venerabiliterque beatiſſime frater.

EPISTOLA CLXII.[*]

*Aliàs CI quæ autem 162. erat, nunc 43.

Auguſtinus Evodio reſpondet ſolutionem quaſtionis in 160. epiſtola propoſita petendam eſſe ex aliis opuſculis à ſe editis. Confirmat opinionem quam in epiſtola 159 ſtrigerat de anima corpore ſoluta, deque viſis prodigioſis. Poſtremò vindicat ſententiam illam in pramiſſa proximè epiſtola reprehenſam: Si ratio quæritur, non erit mirabile *&c.*

Domino beatiſſimo & venerabili fratri & coëpiſcopo ſancto EVODIO, & tecum fratribus, AUGUSTINUS & mecum fratres in Domino ſalutem.

Scripta forte an. 415.

1. MULTA quæris ab homine multùm occupato; &, quod eſt gravius, ea putas præcipitari debere dictando, quæ ſunt tam difficilia, ut cum magnâ diligentiâ dictata vel ſcripta vix perduci poſſint ad intellectum etiam talium qualis ipſe es. Huc accedit, quia non tu & tales tantummodo cogitandi eſtis lecturi eſſe quod ſcribimus; ſed utique & illi qui minùs acuto minúſque exercitato ingenio præditi, eo tamen ſtudio feruntur ad cognoſcendas litteras noſtras, ſive amico ſive inimico animo, ut eis ſubtrahi omnino non poſſint. Iſta cogitanti cernis, quanta cura in ſcribendo eſſe debeat, præſertim de rebus ita magnis, ut in eis & magni laborent. Si autem cùm aliquid in manibus habeo, intermittendum eſt & differendum, ut ad ea potiùs reſpondeatur, quæ ſupervenientia requiruntur; quid fiet ſi etiam ipſis dum reſpondetur, alia ſupervenerint? Num placet ut etiam his omiſſis illa ſuſcipiantur, & ſemper priora fiant quæ poſteriora oboriuntur, eaque ſola G terminare contingat, quibus cùm ſcribuntur non ſupervenerit aliquid quod quæratur? Quod ut mihi accidat difficillimum eſt, ſed non opinor tibi hoc placere. Non ergo debui alia interrumpere cùm tua ſupervenissent, ſicut nec tua, ſi alia rurſus irruerint; & tamen ſervare hanc juſtitiam non ſinor.

A Nam ecce ut tibi hæc ipſa reſcriberem, quibus id admonerem, intermiſi quæ agebam, & animum meum ad hanc epiſtolam ab alia magna intentione detorſi.

CLASSIS III AN 415.

2. Facile autem fuit hanc excuſationem, ut arbitror, non iniquam, litteris inditam tibi remittere, reſpondere autem inquiſitionibus tuis non ita facile eſt: & puto in ipſis opuſculis, quæ me nunc intentiſſimum detinent, non defutura quædam loca, ubi hæc ipſa expediam, quæ requiris, ſi Dominus B favent. Jam etiam ex iis quæſtionibus, quas modò miſiſti, multa ſoluta ſunt in eis libris, quos nondum edidi, ſive *de Trinitate*, ſive *de Geneſi*. Quamquam & illa ſi relegas, quæ tibi jam diu nota ſunt, vel, niſi fallor, fuerunt, quia ea fortaſſe oblitus es, quæ te conferente mecum ac ſermocinante conſcripſi, ſive *de animæ quantitate*, ſive *de libero arbitrio*; invenies unde diſſolvas, etiam ſine mea opera, dubitationes tuas, adhibito ſcilicet nonnullo labore cogitationis, ut iis, quæ ibi ad intellectum liquidum C certumque perducta ſunt, conſequentia nectantur. Habes etiam librum *de vera religione*, quem ſi recoleres atque perſpiceres, numquam tibi videretur, ratione cogi Deum eſſe, vel ratiocinando effici Deum eſſe debere. Quandoquidem in ratione numerorum, quam certè in uſu quotidiano habemus, ſi dicimus, Septem & tria decem eſſe debent, minùs conſideratè loquimur; non enim decem eſſe debent, ſed decem ſunt. De quibus itaque rebus rectè dicatur, quòd eſſe debeant, ſive jam ſint, ſive D ut ſint, ſatis quantum arbitror diſputavimus in eis libris, quos commemoravi. Homo enim ſapiens eſſe debet, ſi eſt, ut maneat; ſi nondum eſt, ut fiat: Deus autem ſapiens non eſſe debet, ſed eſt.

3. Illa quoque de viſis, quæ tibi nuperrimè ſcripſi, & ea commemoras ſubtiliter dicta, ſed majoribus te quæſtionibus implicaſſe, recenſe etiam atque etiam, & cogita diligentiùs, nec pertranſeat, ſed habitet in eis conſideratio tua; & inde fortaſſe utcumque conjicies, quomodo ſit anima præſens E vel abſens. In eis quippe viſis demoratur in ſomnis, cùm abeſt à ſenſu præſentiaque cernendi quam præbet oculis vigilans: hanc autem ab oculis, hoc eſt tamquam à luminaribus corporis animæ abſentiam, quæ fit cùm dormimus, ſi vis major augeat, ut totum quod eſt inde ſubtrahatur, mors eſt. Sicut ergo à cernendi ſenſu ad viſa ſomniorum, non cum aliquo corpore abſcedit, niſi fortè illa quæ videntur in ſomnis corporea, noſque ipſos inter illa, hac atque illac ferri ac referri cum aliquo corpore exi- F ſtimamus; quod jam tibi arbitror non videri: ita ſi tota penitus abſtrahatur atque abſit, quod fit in morte, non ſecum putanda eſt auferre aliquod corpus ex corpore. Nam ſi auferret, profectò etiam cùm dormimus & abſcedit ab oculis, inquantum eos relinquit, intantum oculos ſecum auferret quamlibet ſubtiliores, corporeos tamen; quod non facit. Verumtamen aufert ſecum quoſdam ſimillimos, ſed non corporeos, quibus viſa ſimillima cernit in ſomnis, ſed nec ipſa corporea.

G 4. Porrò ſi aliquis contendat etiam viſa ſomniorum, quæ ſimilia corporibus apparent, non eſſe niſi corporea, videtur ſibi aliquid dicere, nec iſta ingenii tarditas facilè convincitur; multorum quippe eſt etiam non mediocriter acutorum: quoniam parum attendunt quantum valeant imagines corporum, quæ fiunt in ſpiritu, nec omnino ſunt cor-

[a] Sic tres Vaticani MSS. & aliquot è noſtris. At editi habent, *nec ratione quam volunt, nec exemplo, quia &c.*

pora. Cùm verò eas coguntur intueri, ſi rectè adverterint, atque compererint non eas eſſe corporeas, ſed corporum ſimillimas, rationem tamen de his non continuò valent reddere, quibus cauſſis & quemadmodum fiant, qua denique naturâ ſuâ ſubſiſtant, vel in quo ſubjecto ſint: utrùm ita in animo fiant ut in membrana ex atramento litteræ, ubi utraque ſubſtantia eſt, membrana ſcilicet & atramentum: an ſicut ſigillum in cera, vel figura quælibet cui cera ſubjectum eſt, illa in ſubjecto: an utroque modo fiant iſta in ſpiritu noſtro aliquando ſic, aliquando autem ſic.

5. Movent enim non ſolùm * ea quæ abſunt à ſenſibus corporis, & in noſtra reperiuntur memoria, vel quæ nos ipſi ut libitum eſt, facimus, diſponimus, augemus, minuimus, ſitu, habitu, motu, innumerabilibus qualitatibus formiſque variamus. Talia ſunt fortaſſis etiam illa quibus deludimur dormientes, quando non divinitus admonemur; niſi quod hæc volentes agimus, illa præter arbitrium patimur. Non ſolùm hæc movent, quæ in animo de ipſo animo fieri non abſurdè quis putat, (quamvis & hoc cauſſis occultioribus, quibus agitur ut iſtud potiùs quàm illud in conſpectum animi veniat:) ſed etiam quod ait

Zach. 1. 9. Propheta, *Et dixit mihi Angelus qui loquebatur in me.* Neque enim forinſecùs voces ad aures corporeas Prophetæ veniſſe credendum eſt, cùm dicit, *qui loquebatur in me*, non, ad me: utrùm voces erant de ſpiritu factæ, corporalibus ſimiles, quales agimus cùm apud nos taciti multa memoriter, plerumque etiam cantando tranſcurrimus, ſed ta-

Matt. 1. 20. men editæ ab Angelo ſibi ſuggererentur. Et quod in Evangelio ſcriptum eſt, *Ecce Angelus Dei apparuit illi in ſomnis, dicens.* Quomodo enim apparue-

Gen. 18. 4. rit, vel corpus Angeli cum oculis clauſis: (Abrahæ quippe vigilanti ſic apparuerunt, ut eos etiam, cùm pedes lavit eis, contrectando ſentiret:) vel ſpiritus ſpiritui dormientis in ſpecie aliqua ſimili corpori, ſicut nos ipſi nobis videmur tali figurâ etiam per loca moveri ſomniantes, longè aliter quàm membra in ſtratis jacentia moventur.

6. Hæc ideo mira ſunt, quia occultiorem habent rationem, quàm ut videri vel reddi ab homine homini poſſit. Nam iſtæ cauſſæ ſunt admirationis, cùm vel ratio cujuſque rei latet, vel eadem res uſitata non eſt, quòd aut ſingularis aut rara eſt. Ex illa

* Epiſt. 137. ad Voluſianum. ergo cauſſâ latentis rationis, ego dixi in * epiſtola, quam te legiſſe commemoras, cùm eis reſponderem, qui negant eſſe credendum, quòd Chriſtum virgo pepererit, virgo permanſerit, *Si ratio quæritur, non erit mirabile.* Hoc enim dictum eſt, non quòd ratione res careat, ſed quòd eos lateat, quibus hoc Deus voluit eſſe mirabile. Ex alia verò admirationis cauſſa, quæ ideo eſt, quia inſolitum aliquid occurrit, ſcriptum eſt de Domino, quòd miratus ſit Centurionis fidem: neque enim cum rei ullius ratio potuit latere, ſed admiratio pro laude poſita eſt ejus, cujus par in populo Hebræo non apparuerat. Unde ipſa admiratio ſatis expoſita eſt, cùm Domi-

Luc. 7. 9. nus ait, *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Iſraël.*

7. Quod autem adjeci in eadem epiſtola, *Si exemplum poſcitur, non erit ſingulare*; fruſtra tibi viſus es velut exempla inveniſſe de vermiculo, qui in pomo naſcitur, & aranea, quæ filum textrinæ ſuæ corpore velut integro parit. Dicuntur enim aliqua argutè cujuſdam ſimilitudinis gratiâ, alia remotiùs, alia congruentiùs: ſed ſolus Chriſtus natus eſt ex Virgine. unde jam intelligis, quantum exiſtimo, cur hoc eſſe dixerim ſine exemplo. Habent itaque omnia cauſſas ſuas atque rationes rectas & inculpabiles, quæ Deus vel uſitata vel inuſitata operatur. Sed hæ cauſſæ atque rationes cùm latent, miramur quæ fiunt; cùm autem patent, conſequenter ea vel convenienter fieri dicimus; nec mirandum eſſe, quia facta ſunt, quæ ratio exigebat ut fierent. Aut ſi miramur, non inopinata ſtupendo, ſed excellentia laudando miramur. quo genere admirationis Centurio ille laudatus eſt. Nec ideo reprehendenda eſt ſententia qua dictum eſt, *Si ratio quæritur, non erit mirabile*, quoniam eſt aliud genus admirationis, etiam cùm ratio manifeſta eſt admiranti. Neque enim propterea culpatur ſententia qua dictum eſt, *Deus neminem tentat*, quoniam eſt aliud genus ten- Jac. 1. 13. tationis, propter quod rectè itidem dictum eſt, *Tentat vos Dominus Deus veſter.* Deut. 13. 3.

8. Nec quiſquam exiſtimet ideo meritò poſſe dici corporeis oculis à Filio Patrem videri, ac non potiùs ſicut à Patre Filium, quia illi qui hoc putant, cùm in reddenda ratione defecerint, poſſunt & ipſi dicere, *Si ratio quæritur, non erit mirabile*: hoc enim dictum eſt, non quia non eſt ratio, ſed quia latet. Illius autem non miraculi, ſed erroris, demonſtrare debet nullam eſſe rationem, quiſquis id opinantes refellere aggreditur. Sicut enim nulla ratio eſt, qua Dei natura moriatur, aut corrumpatur, aut peccet; & cùm hoc Deum non poſſe dicimus, non derogamus poteſtati ejus, ſed æternitatem veritatemque laudamus: ita cùm dicimus non poſſe videri oculis corporeis, non latet, ſed patet ratio bene intelligentibus, qua perſpicuum eſt Deum corpus non eſſe, nec aliquid corporeis oculis cerni poſſe, niſi quod alicujus intervalli interpoſitione cernatur: id autem nonniſi corpus eſſe, eamque ſubſtantiam quæ minor ſit in parte quàm in toto; quod de Deo credere nefas eſſe debet, etiam iis qui hoc intelligere nondum valent.

9. Latet ratio diverſarum commutationum: & hinc eſt omnium viſibilium ſilva miraculorum. Numquid tamen ideo latet eſſe corpora, habere nos corpus, nullum eſſe quantulumcumque corpuſculum, quod non pro ſuo modo loci occupet ſpatium; nec in eo quod occupat ubique ſit totum, ſed minus ſit in parte quàm in toto? Hæc quoniam non latent, his contexenda ſunt conſequentia, quod nunc facere nimis longum eſt, quibus oſtendatur non rationem latere, ſed rationem omnino nullam eſſe qua credi debeat, vel poſſit intelligi, Deum qui ubique totus eſt, nec per ſpatia locorum corporea mole diffunditur, in qua neceſſe habeat partibus majoribus minoribuſque conſtare, cerni corporeis oculis poſſe. Unde plura dicerem ſi hoc in epiſtola iſta ſuſcepiſſem, in cujus longitudinem non ſentiens progreſſus ſum, penè oblitus occupationum mearum, ita ut fortaſſe, quod non arbitrabar, intentioni tuæ ſatis fecerim, qui potes paucis admonitus plura cogitare quæ competunt; ſed non etiam eorum in quorum manus non inaniter venire iſta poſſunt, ſi diligentiùs & copioſiùs diſſerantur. Laborant autem homines in diſcendo, & brevia non valent intelligere, prolixa non amant legere.

* Lov. non ſolùm ut cogitemus ea quæ abſunt &c. Sed etiam ſitu habitu &c. At Bad. Er. & plerique MSS. carent his verbis, ut cogitemus, &, ſed etiam.

Classis III. An. 415.

Laborant itidem in docendo, qui & pauca tardis, A & multa pigris fruſtra ingerunt. Mitte & illius epiſtolæ exemplum, quæ apud nos aberrans non potuit inveniri.

EPISTOLA CLXIII. *

* Aliàs XCVIII. quæ autem 163 erat, nunc 44.

Evodius Auguſtino proponit aliquot quæſtiones.

Evodius *epiſcopus*, Augustino *epiſcopo*.

Scripta paulo poſt ſuperiorem.

PRIDEM *quæſtiones miſi ad ſanctitatem tuam.* B *Unam de ratione & Deo, puto per Iobinum* [a] *qui ſervit ancillis Dei. Alteram de corpore Salvatoris, de quo æſtimatur quòd ſubſtantiam Dei videat. Tertiam dico nunc: Anima rationalis quam Salvator cum corpore aſſumſit, utrùm in una de opinionibus eſt illis, quæ proponuntur cum de animæ origine quæritur, ſi qua ibi poteſt veritate fulciri: an quamquam rationalis ſit, non tamen ex iis ſpeciebus, quæ de animalium anima dicuntur, ſed in alta habetur. Quartam* C *interrogo: Qui ſunt illi ſpiritus, de quibus in epiſtola ſua ponit Petrus teſtimonium de Domino, dicens,* 1. Pet. 3. 18. Mortificatus carne, vivificatus ſpiritu, in quo & eis qui in carcere erant ſpiritibus veniens prædicavit, *& cetera: hoc inferens quod in inferno fuerunt, & deſcendens Chriſtus omnibus evangelizavit, omneſque à tenebris & pœnis per gratiam liberavit, ut à tempore reſurrectionis Domini, judicium exſpectetur exinanitis inferis. Quid ergo in hac re ſanctitati tuæ videatur, cupio noſſe.* D

EPISTOLA CLXIV. *

* Aliàs XCIX quæ autem 164. erat, nunc 87.

Auguſtinus Evodio, reſpondens ad duas quæſtiones, quarum altera eſt de loco obſcuro, primæ Petri tertio capite, altera de anima Chriſti.

Domino beatiſſimo fratri & coëpiſcopo Evodio, Augustinus in Domino ſalutem.

Scripta eodem tempore. Caput I.

1. QUÆSTIO, quam mihi propoſuiſti ex epiſtola apoſtoli Petri, ſolet nos, ut E te latere non arbitror, vehementiſſimè commovere, quomodo illa verba accipienda ſint tamquam de inferis dicta. Replico ergo tibi eamdem quæſtionem, ut ſive ipſe potueris, ſive aliquem qui poſſit inveneris, auferas de illa atque finias dubitationem meam. Quod ſi prior potuero, cùm id donaverit Dominus, tibique impartiri valuero, non fraudabo dilectionem tuam: nunc autem, quæ me ibi moveant intimabo, ut ſecundùm hæc de illis verbis apoſtolicis, vel ipſe cogites, vel quem F idoneum repereris conſulas.

1. Pet. 3. 18. 2. Cùm dixiſſet Chriſtum *mortificatum carne, vivificatum ſpiritu*; continuò ſubjecit, *in quo & iis, qui in carcere erant concluſi, ſpiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerunt aliquando, quando exſpectabat Dei patientia in diebus Noë, cùm fabricaretur arca, in qua pauci, id eſt octo animæ ſalvæ factæ ſunt per aquam.* Deinde ſubjunxit & ait, *quod & vos nunc ſimili formâ baptiſma ſalvos facit.* Movet itaque, ſi apud inferos Dominus, quando mortuus eſt, in car- G cere concluſis ſpiritibus prædicavit, quid boni ſoli meruerint, ut Dominus ad inferna deſcenderet, qui tunc infideles fuerunt, cùm fabricaretur arca? Etenim poſt tempora Noë, multa millia tot gentium uſque ad paſſionem Chriſti mortua ſunt, quæ potuit apud inferos invenire: non utique eorum qui in Deum crediderant, ſicut Prophetæ & Patriarchæ de ſtirpe Abrahæ, ſicut ipſe retrò Noë & tota domus ejus, quæ ſalva facta eſt per aquam, excepto fortaſſis uno filio, qui poſtea reprobatus eſt; ſicut etiam præter progeniem Jacob, alij fuerunt credentes in Deum, ſicut Job, ſicut civitas Ninive, & ſi qui alij ſunt, qui vel apparent in Scripturis, vel in genere humano latent: ſed eorum dico multa millia hominum, qui Deum ignorantes, & dæmonum vel ſimulacrorum cultui dediti, à temporibus Noë, uſque ad paſſionem Chriſti, ex hac vita emigrarunt, quos apud inferos Chriſtus inveniens, quomodo illis non prædicavit, ſed illis tantùm, qui in diebus Noë increduli fuerunt, cùm fabricaretur arca? Aut ſi omnibus prædicavit, cur illos ſolos Petrus commemoravit, prætermiſſa multitudine tam innumerabili ceterorum?

Caput II.

3. Et Dominum quidem carne mortificatum veniſſe in infernum, ſatis conſtat. Neque enim contradici poteſt vel Prophetiæ quæ dixit, *Quoniam* Pſal. 15. 10. *non derelinques animam meam in inferno*; quod ne aliter quiſquam ſapere auderet, in Actibus Apoſtolorum, idem Petrus exponit: Act. 2. 24. vel ejuſdem Petri illis verbis, quibus eum aſſerit *ſolviſſe inferni dolores, in quibus impoſſibile erat eum teneri.* Quis 12. de Gen. ad litteram, cap. 33. ergo niſi infidelis negaverit fuiſſe apud inferos Chriſtum? Quod ſi movet, quemadmodum accipiendum ſit inferni ab illo ſolutos dolores: (neque enim cœperat in eis eſſe tamquam in vinculis, & ſic eos ſolvit tamquam ſi catenas ſolviſſet quibus fuerat adligatus:) facile eſt intelligere ſic eos ſolutos eſſe quemadmodum ſolvi poſſunt laquei venantium, ne teneant, non quia tenuerunt. Poteſt & ſic, ut eos dolores eum ſolviſſe credamus, quibus teneri ipſe non poterat, ſed quibus alij tenebantur, quos ille noverat liberandos.

4. Verùm quinam iſti ſint, temerarium eſt definire. Si enim omnes omnino dixerimus tunc eſſe liberatos, qui illic inventi ſunt; quis non gratuletur, ſi hoc poſſimus oſtendere? præſertim propter quoſdam qui nobis litterario labore ſuo familiariter innotuerunt, quorum eloquium ingeniumque miramur; non ſolùm poëtas & oratores, qui eoſdem ipſos falſos deos gentium multis opuſculorum ſuorum locis contemnendos ridendoſque monſtrarunt, & aliquando etiam unum Deum verumque confeſſi ſunt, quamvis illa ſuperſtitioſa cum ceteris colerent: verùm etiam illos qui hæc non cantando vel declamando, ſed philoſophando dixerunt. Multos etiam quorum litteras non habemus, ſed in illorum litteris didicimus ſecundùm quemdam modum laudabiles vitas, ut excepto Dei cultu, in quo erraverunt colentes vana, quæ publicè colenda fuerant inſtituta, & creaturæ potiùs quàm Creatori ſervientes, in ceteris moribus parcimoniæ, continentiæ, caſtitatis, ſobrietatis, mortis pro patriæ ſalute contemtûs, ſervatæque fidei non ſolùm civibus, verùm & hoſtibus, imitandi meritò proponantur. Quæ quidem omnia quando non referuntur ad finem rectæ veræque pietatis, ſed ad faſtum inanem humanæ laudis & gloriæ, etiam ipſa inaneſcunt quodammodo ſterilia que redduntur: verumtamen quadam indole animi ita delectant, ut eos in quibus hæc fuerunt vellemus, vel præcipuè vel cum ceteris ab inferni cruciatibus liberari, niſi aliter ſe haberet ſenſus humanus, aliter juſtitia Creatoris.

[a] Vaticani MSS. carent his verbis, *qui ſervit ancillis Dei.*

CLASSIS III. AN. 415.

5. Quæ cùm ita ſint, ſi omnes inde ſolvit Salvator, & ſicut requirens ſcripſiſti, *exinanivit inferna, ut deinceps judicium jam exſpectaretur extremum*, hæc ſunt quæ in hac re non immeritò movent, quæ mihi interim cogitanti ſolent occurrere. Primum qua auctoritate firmetur iſta ſententia. Quod enim ſcriptum eſt in morte Chriſti factum *ſolutis doloribus inferni*: vel ad ipſum poteſt intelligi pertinere, quòd eos hactenus ſolverit, hoc eſt irritos fecerit, ne ab eis ipſe teneretur, præſertim quia ſequitur, *in quibus impoſſibile erat teneri eum*. Vel ſi cauſſa quæritur cur voluerit venire in infernum, ubi dolores illi eſſent, quibus teneri omnino non poterat, quia erat, ut ſcriptum eſt, *in mortuis liber*; (Pſal. 87. 6.) in quo princeps & præpoſitus mortis non invenit aliquid, quod ſupplicio deberetur: hoc ſcilicet quod ſcriptum eſt, *ſolutis doloribus inferni*, non in omnibus, ſed in quibuſdam accipi poteſt, quos ille dignos iſta liberatione judicabat: ut neque fruſtra illuc deſcendiſſe exiſtimetur, nulli eorum profuturus qui ibi tenebantur incluſi, nec tamen ſit conſequens, ut quod divina quibuſdam miſericordia juſtitiaque conceſſit, omnibus conceſſum eſſe putandum ſit.

CAPUT III.

6. Et de illo quidem primo homine patre generis humani, quòd eum inde ſolverit, Eccleſia ferè tota conſentit: quod eam non inaniter credidiſſe credendum eſt, undecumque hoc traditum ſit, etiamſi canonicarum Scripturarum hinc expreſſa non proferatur auctoritas. Quamquam illud quod in libro Sapientiæ ſcriptum eſt, (Sap. 10. 1.) *Hæc illum, qui primus factus eſt, patrem orbis terrarum, cùm ſolus eſſet creatus, cuſtodivit, & eduxit illum à delicto ſuo, & dedit ei virtutem continendi omnia*, magis pro hac ſententia quàm pro ullo alio intellectu facere videatur. Addunt quidam hoc beneficium antiquis etiam ſanctis fuiſſe conceſſum, Abel, Seth, Noë, & domui ejus, Abraham, Iſaac, & Jacob, aliiſque Patriarchis & Prophetis, ut cùm Dominus in infernum veniſſet, illis doloribus ſolverentur.

7. Sed quonam modo intelligatur Abraham, in cujus ſinum pius etiam pauper ille ſuſceptus eſt, in illis fuiſſe doloribus, ego quidem non video: explicant fortaſſe qui poſſunt. Solos autem duos, id eſt Abraham & Lazarum, in illo memorabilis quietis ſinu fuiſſe antequam Dominus in inferna deſcenderet, & de iſtis tantùm duobus dictum fuiſſe illi diviti, (Lucæ 16. 26.) *Inter vos & nos chaos magnum firmatum eſt, ut ii qui volunt hinc tranſire ad vos non poſſint, neque inde huc tranſmeare*, neſcio utrùm quiſquam ſit, cui non videatur abſurdum. Porrò ſi plures quàm duo ibi erant, quis audeat dicere non ibi fuiſſe Patriarchas & Prophetas, quibus in Scriptura Dei juſtitiæ pietatiſque tam inſigne teſtimonium perhibetur? Quid his ergo præſtiterit, qui dolores ſolvit inferni, in quibus illi non fuerunt, nondum intelligo: præſertim quia ne ipſos quidem inferos uſpiam Scripturarum in bono appellatos potui reperire. Quod ſi nuſquam in divinis auctoritatibus legitur, non utique ſinus ille Abrahæ, id eſt ſecretæ cujuſdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum eſſe credenda eſt. Quamquam in his ipſis tanti magiſtri verbis, ubi ait dixiſſe Abraham, *Inter vos & nos chaos magnum firmatum eſt*, ſatis, ut opinor, appareat non eſſe quamdam partem, & quaſi membrum inferorum, tantæ illius felicitatis ſinum. Chaos enim magnum quid eſt, niſi quidam hiatus, multùm ea ſeparans inter quæ non ſolùm eſt, verùm etiam

A firmatus eſt? Quapropter ſi in illum Abrahæ ſinum Chriſtum mortuum veniſſe ſancta Scriptura dixiſſet, non nominato inferno ejuſque doloribus, miror ſi quiſquam ad inferos eum deſcendiſſe aſſerere auderet.

8. Sed quia evidentia teſtimonia & infernum commemorant & dolores, nulla cauſſa occurrit, cur illò credatur veniſſe Salvator, niſi ut ab ejus doloribus ſalvos faceret: ſed utrùm omnes quos in eis invenit, an quoſdam quos illo beneficio dignos

B judicavit, adhuc requiro: fuiſſe tamen eum apud inferos, & in eorum doloribus conſtitutis hoc beneficium præſtitiſſe non dubito. Unde illis juſtis qui in ſinu Abrahæ erant, cùm ille in inferna deſcenderet, nondum quid contuliſſet inveni, à quibus eum ſecundùm beatificam præſentiam ſuæ divinitatis numquam video receſſiſſe. Sicut etiam eodem ipſo die, quo mortuus eſt, promiſit latroni, quòd cum illo in paradiſo fuiſſet futurus, (Lucæ 23. 43.) quando ad ſolvendos inferni dolores fuerat deſcenſurus. Profe-

C ctò igitur in paradiſo atque ſinu Abrahæ, etiam antè jam erat beatificante ſapientiâ, & apud inferos judicante potentiâ. Ubi enim non eſt nullo loco obſeſſa divinitas? Verumtamen ſecundùm creaturam, quam ex quodam tempore ſuſcipiendo, manens Deus homo factus eſt, hoc eſt ſecundùm animam eum fuiſſe apud inferos, apertè Scriptura declarat, & per prophetiam præmiſſa, & per apoſtolicum intellectum ſatis expoſita, qua dictum eſt, *Non derelinques animam meam in inferno*. (Pſal. 15. 10.)

D 9. Scio quibuſdam videri, morte Domini Chriſti jam talem reſurrectionem præſtitam juſtis, qualis nobis in fine promittitur: quoniam ſcriptum eſt, (Matth. 27. 51.) illo terræ motu, quo in ejus paſſione petræ ſciſſæ & monumenta aperta ſunt, multa corpora reſurrexiſſe juſtorum, & viſa cum illo quando reſurrexit in ſancta civitate. Qui utique ſi non iterum repoſitis corporibus dormierunt, videndum eſt quemadmodum intelligatur Chriſtus primogenitus à mortuis, ſi eum in illa reſurrectione tot præceſſerunt. Quòd

E ſi reſpondetur hoc dictum eſſe per anticipationem, ut monumenta quidem illo terræ motu aperta intelligantur, cùm Chriſtus in cruce penderet, reſurrexiſſe autem juſtorum corpora non tunc, ſed cùm ille prior reſurrexiſſet; quamvis tunc, ut dixi, anticipando fuiſſet adjunctum, ut & Chriſtus primogenitus à mortuis ſine ambiguitate credatur, (Apoc. 1. 5.) & illis juſtis continuò conceſſum, ut ipſo præeunte in æternam incorruptionem atque immortalitatem reſurgerent: illud adhuc reſtat quod moveat, quo-

F modo à Petro dici potuerit, quod utique veriſſimè dictum eſt, quando per illam prophetiam non de David, ſed de Chriſto aſſeruit fuiſſe prædictum, (Act. 2. 27.) carnem ejus non vidiſſe corruptionem: & quod adjunxit de David, apud eos eſſe monumentum ejus: (Ibid. 29.) unde illos utique non convincebat, ſi corpus ejus ibi jam non erat: quia ſi & ante in recenti ſua morte reſurrexiſſet, nec caro ejus vidiſſet corruptionem, poſſet nihilominus illud monumentum manere. Durum autem videtur, ut David non fuerit

G in illa reſurrectione juſtorum, ſi eis jam æterna [a] donata eſt, cujus Chriſtus ex ſemine tam crebrò, & tantâ evidentiâ, tantâque honorificentiâ commendatur. Periclitabitur etiam illud quod ad Hebræos de juſtis antiquis dicitur, *Quia pro nobis meliora providerunt, ne ſine nobis perfecti perficerentur*; (Hebr. 11. 40.) ſi jam in illa reſurrectionis incorruptione conſtituti ſunt,

[a] MSS. quatuor, *æterna vita donata eſt*.

quæ

CLASSIS III. AN. 415.

quæ nobis perficiendis in fine promittitur.

1. Pet 3. 20. CAPUT IV.

10. CUR ergo Petrus eos tantùm commemorare voluerit, quibus in carcere incluſis Evangelium prædicatum eſt, qui in diebus Noë cùm fabricaretur arca increduli fuerunt, vides quàm latebroſum ſit, & quæ me moveant ne affirmare hinc aliquid audeam. Huc accedit, quia cùm dixiſſet Apoſtolus, *quod & vos nunc ſimili forma baptiſma ſalvos facit, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum, per reſurrectionem Jeſu Chriſti, qui eſt in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitæ æternæ heredes efficeremur, profectus in cælos ſubjectis ſibi Angelis & Poteſtatibus & Virtutibus*; continuò ſubjecit, *Chriſto igitur in carne paſſo, & vos eadem ſcientiâ armamini; quia qui paſſus eſt in carne, deſiit à peccatis, in hoc, ut jam non hominum deſideriis, ſed voluntate Dei quod reliquum eſt in carne vivat tempus.* Deinde ait, *Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem hominum conſummatum ambulantibus in libidinibus, & concupiſcentiis, & ebrietate, comeſſationibus, potationibus, & illicitis idolorum ſervitutibus, in quo ſtupeſcunt non concurrere vos in eamdem luxuriæ confuſionem blaſphemantes. Qui reddent rationem ei, qui paratus eſt judicare vivos & mortuos.* His dictis ſubnectit, *Propter hoc enim & mortuis evangelizatum eſt, ut judicentur quidem ſecundùm homines in carne, vivant autem ſecundùm Deum ſpiritu.*

Ibid. 21. — 1. Pet 4. 1. &c. — Ibid. 6.

11. Quem non moveat iſta profunditas? Mortuis dicit evangelizatum, quos profectò ſi intellexerimus, qui de corpore exierunt, illi, opinor, erunt, de quibus ſuprà dixit, *Qui increduli fuerunt in diebus Noë*; aut certè omnes, quos apud inferos Chriſtus invenit. Quid ſibi ergo vult, *ut judicentur quidem ſecundùm homines in carne, vivant autem ſecundùm Deum ſpiritu?* Quomodo judicantur in carne, quam non habent, ſi apud inferos ſunt; vel quam nondum receperunt, ſi etiam à doloribus inferni ſoluti ſunt? Neque enim ſi ut quærendo dicis, *exinaniti ſunt inferi*, omnes etiam, qui tunc ibi fuerunt, in carne reſurrexiſſe credendi ſunt; aut qui reſurgentes apparuerunt cum Domino, ad hoc carnem receperunt, ut in ea judicarentur ſecundùm hominem: quod nec de illis video quo modo accipi poſſit, qui increduli fuerunt in diebus Noë: non enim eos in carne vixiſſe ſcriptum eſt, aut credi poteſt ideo ſolutos dolores inferni, ut qui inde liberarentur, carnem ad luendam pœnam reciperent. Quid eſt ergo *ut judicentur ſecundùm homines in carne, vivant autem ſecundùm Deum ſpiritu?* An fortè hoc præſtitum eſt eis, quos apud inferos Chriſtus invenit, ut per Evangelium vivificarentur ſpiritu, quamvis in futura reſurrectione in carne judicandi ſint, ut per aliquam carnis pœnam tranſeant in regnum Dei? Quod ſi ita eſt, cur hoc tantùm de illis, qui quondam non crediderunt in diebus Noë, ac non etiam de ceteris, quos illic Chriſti viſitatio comperit, per Evangelii prædicationem ſpiritu revixerunt, poſtea tranſitoriâ pœnâ in carne judicandi? Quod ſi de omnibus acceperimus, manet quæſtio, quare Petrus eos tantùm commemoravit, qui tunc increduli fuerunt cùm fabricaretur arca.

12. Movet etiam illud, quod ii, qui de hac re conantur reddere rationem, ideo dicunt Chriſto ad inferos deſcendente, iis, qui ibi inventi ſunt, illa loca pœnalia tamquam carceres exinanitos, qui non audierant Evangelium, quod illis viventibus nondum toto orbe prædicabatur, & juſtas habebant cauſſas cur non credidiſſent, quod eis non fuerat annuntiatum: deinceps autem non habituros excuſationem, qui prædicationem Evangelii per omnes gentes celebratam diffuſamque contemnunt; & ideo illis tunc evacuatis carceribus jam juſtum reſtare judicium, quo contumaces & infideles etiam æterno igne puniantur. Nec attendunt, qui hoc ſentiunt, hanc excuſationem habere poſſe omnes, qui etiam poſt reſurrectionem Chriſti, antequam ad eos Evangelium perveniret, ex hac vita emigrarunt. Neque enim poſteaquàm Dominus remeavit ab inferis, nemo permiſſus eſt iterum ire ad inferos, niſi audito Evangelio, cùm tam multi morerentur toto orbe terrarum, antequam ad eos hæc annuntiatio perveniret; qui omnes habebunt excuſationem, quæ ablata dicitur eis, quibus Dominus cùm veniſſet, quia antè non audierant, in inferno dicitur prædicaſſe.

13. Niſi fortè dicatur etiam iſtos, qui poſt Domini reſurrectionem nondum ſibi annuntiato Evangelio mortui ſunt, ſive moriuntur, illic apud inferos audire potuiſſe vel poſſe, ut illic credant, quod de Chriſti veritate credendum eſt, & habeant etiam ipſi remiſſionem ac ſalutem, quam illi meruerunt, quibus ibi Chriſtus annuntiavit. Neque enim quia rurſus adſcendit Chriſtus ab inferis, ideo ibi fama ejus exſtincta eſt: nam & hinc adſcendit in cælum, & tamen ejus annuntiatione, qui in eum crediderint, ſalvi erunt. Ideo quippe exaltatus eſt, & donatum eſt ei nomen quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine ejus omne genu flectatur, non ſolùm cæleſtium & terreſtrium, verùm etiam infernorum. Sed hanc opinionem ſi admittimus, qua putari poteſt, homines, qui cùm viverent, minimè crediderunt, poſſe in Chriſtum apud inferos credere, quis ferat quæ conſequuntur abſurda fideique contraria? Primùm ne fruſtra dolere videamur eos, qui ſine iſta gratia de corpore exierunt, fruſtraque curam gerere, atque inſtanter hortari, ut eam homines priùs quàm moriantur percipiant, ne ſempiterna morte puniantur. Aut ſi illi tantùm apud inferos inutiliter atque infructuosè credunt, qui Evangelio ſibi annuntiato hîc credere noluerunt; illis autem proderit credere, qui non hîc contemſerunt quod audire minimè potuerunt; aliud ſequitur abſurdius, ut hîc non ſit Evangelium prædicandum, quoniam omnes utique morituri ſunt, & ſine ullo reatu contemti Evangelii venire ad inferos debent, ut eis prodeſſe poſſit, cùm ibi crediderint. quod ſentire, impiæ vanitatis eſt.

Phil. 2. 9.

CAPUT V. — 1. Cor. 15. 3. 4. — Act 2. 24.

14. QUAMOBREM teneamus firmiſſimè, quod fides habet fundatiſſimâ auctoritate firmata, *quia Chriſtus mortuus eſt ſecundùm Scripturas, & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertia die ſecundùm Scripturas*, & cetera quæ de illo teſtatiſſimâ veritate conſcripta ſunt. In quibus etiam hoc eſt, quod apud inferos fuit, ſolutiſque eorum doloribus, quibus eum erat impoſſibile teneri, à quibus etiam rectè intelligitur ſolviſſe & liberaſſe quos voluit, corpus quod in cruce reliquerat in ſepulcro poſitum recepiſſe. In illa verò, quam propoſuiſti, de verbis Petri apoſtoli quæſtione, quoniam quæ me moveant perſpicis, & alia fortaſſe, ſi diligentiùs diſcutiantur, poſſunt movere, vel apud nos ea cogitando, vel quos dignum eſt, & poſſumus conſulendo, quæramus.

15. Conſidera tamen ne fortè totum illud quod de concluſis in carcere ſpiritibus, qui in diebus Noë

CLASSIS III AN. 415.

non crediderant, Petrus apoſtolus dicit, omnino ad inferos non pertineat, ſed ad illa potiùs tempora, quorum formam ad hæc tempora tranſtulit. Illa quippe res geſta forma fuerat futurorum, ut ij qui modò non credunt Evangelio, dum in omnibus gentibus ædificatur Eccleſia, illis intelligantur eſſe ſimiles, qui tunc non crediderunt cùm fabricaretur arca. Illi autem qui crediderunt, & per baptiſmum ſalvi fiunt, illis comparentur, qui tunc in eadem arca ſalvi facti ſunt per aquam. Unde ait, (1. Petr 3. 21.) *Sic & vos ſimili formâ baptiſma ſalvos facit.* Ad hanc igitur formæ ſimilitudinem, cetera etiam de incredulis coaptemus, & non ſuſpicemur quòd apud inferos ad faciendos fideles atque liberandos Evangelium prædicatum ſit, vel adhuc etiam prædicetur, quaſi & ibi ſit Eccleſia conſtituta.

16. Ad illum ergo ſcopum, qui te movet, ideo videntur adtracti qui hoc Petrum ſenſiſſe crediderunt, quia dixit, concluſis in carcere ſpiritibus prædicatum, quaſi animæ non poſſint intelligi ſpiritus, quæ tunc erant in carne, atque ignorantiæ tenebris velut carcere claudebantur: de quali carcere ſe deſiderat liberari ille qui dicit, (Pſ. 141. 8.) *Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo*: quæ alibi umbra mortis appellatur. De qua non utique apud inferos, ſed hîc liberati ſunt, de quibus ſcriptum eſt, (Iſa 9. 2.) *Qui ſedebant in umbra mortis, lumen ortum eſt eis.* Illis autem in diebus Noë fruſtra prædicatum eſt, quia non crediderunt, cùm exſpectaret eos Dei patientia per tempus [a] tot annorum, quibus arca eadem fabricata eſt: (nam ejus etiam fabricatio quodammodo prædicatio fuit:) ſicut modò ſimiles eorum non credunt, qui ſub eadem forma, ignorantiæ tenebris velut carcere concluduntur, fruſtra intuentes Eccleſiam toto mundo conſtrui imminente judicio, tamquam diluvio, quo tunc omnes increduli perierunt. Ait quippe Dominus, (Luca 17. 26. Gen. 7. 5.) *Sicut in diebus Noë, ita erit & in diebus filij hominis. Manducabant, bibebant, nubebant, uxores ducebant, donec intravit Noë in arcam, venit diluvium, & perdidit omnes.* Sed quia ea res geſta etiam futuram rem ſignificabat, ideo ibi diluvium & baptiſmum ſignificavit fidelibus, & infidelibus pœnam: ſicut in figura non rei geſtæ, ſed tantummodo dictæ, quod de lapide ſcriptum eſt, quo ſignificatus eſt Chriſtus, (Matt. 21. 44. Luca 20. 17. Pſ. 117. 22. Iſa. 28. 16. Dan. 2. 34. 45. Zach. 3. 9.) duo quædam prænuntiata ſunt, & infidelibus offendiculum, & fidelibus ædificium. Aliquando autem in eadem figura vel geſta vel dicta, etiam duæ res aliquid unum ſignificant; ſicut fideles ſignificaverunt ligna, quæ in arcæ fabricam coaptata ſunt, eoſdemque etiam animæ octo quæ in eadem arca liberatæ ſunt: (Johan. 10. 1.) quomodo in illa Evangelica ſimilitudine de ovili, idem ipſe Chriſtus eſt & paſtor & janua.

CAPUT VI.

17. NEC moveat ad impediendum iſtum intellectum, (Ibid. 7. 11.) quod eumdem Chriſtum dixit apoſtolus Petrus prædicaſſe illis in carcere concluſis, qui quondam non crediderant in diebus Noë, ut ideo non arbitremur hoc intelligendum, quia illo tempore nondum venerat Chriſtus. Nondum enim venerat (Baruch. 3. 38.) ſcilicet in carne, ſicut venit quando poſt hæc in terra viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt. Verumtamen ab initio generis humani, vel ad arguendos malos, ſicut ad Cain ac priùs ad ipſum Adam uxoremque ejus, vel ad conſolandos bonos, vel ad utroſque admonendos, ut alij ad ſalutem ſuam crederent, alij ad pœnam ſuam non crederent, ipſe utique non in carne, ſed in ſpiritu veniebat, viſis congruis adloquens, quos volebat, ſicut volebat. Quod autem dixi, *in ſpiritu veniebat*, & ipſe quidem Filius in ſubſtantia Deitatis, quoniam corpus non eſt, utique ſpiritus eſt. Sed quid facit Filius ſine Spiritu-ſancto, vel ſine Patre, cùm INSEPARABILIA ſint omnia opera Trinitatis?

18. Ipſa quoque Scripturæ verba, de quibus agitur, ſatis hoc, ut puto, indicant eis, qui diligenter adtendunt: (1. Petr 3. 18.) *Quia Chriſtus*, inquit, *ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, juſtus pro injuſtis, ut nos adducat Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem ſpiritu: in quo & iis, qui in carcere concluſi erant, ſpiritibus adveniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando exſpectabat Dei patientia, in diebus Noë, cùm fabricaretur arca.* (Gen. 6. 14.) Jam, ut arbitror, adtenditur [b] ordo verborum, *Chriſtus mortificatus carne, vivificatus autem ſpiritu.* In quo ſpiritu adveniens prædicavit & illis ſpiritibus, qui increduli fuerant aliquando in diebus Noë. Quoniam priùs quàm veniret in carne pro nobis moriturus, quod ſemel fecit, ſæpe antea veniebat in ſpiritu ad quos volebat, viſis eos admonens, ſicut volebat, utique in ſpiritu, quo ſpiritu & vivificatus eſt, cùm in paſſione eſſet carne mortificatus. Quid eſt enim quòd vivificatus eſt ſpiritu, niſi quòd eadem caro, qua ſolâ fuerat mortificatus, vivificante ſpiritu reſurrexit?

CAPUT VII. Reſpondet ad quæſtionem 1. de anima Chriſti, unde ſit.

19. NAM quòd fuerit animâ mortificatus Jeſus, hoc eſt eo ſpiritu qui hominis eſt, quis audeat dicere? cùm mors animæ non ſit niſi peccatum, à quo ille omnino immunis fuit, cùm pro nobis carne mortificaretur. Si enim omnium hominum animæ ex illa una ſunt, quæ inſufflata eſt primo homini, (Rom. 5. 12.) per quem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit; aut non eſt inde anima Chriſti, quoniam nullum habuit omnino peccatum, vel originale, vel proprium, propter quod ei mors debita videretur; pro nobis eam quippe quam non debebat exſolvit, in quo princeps mundi, mortiſque præpoſitus nihil invenit: (Johan. 14. 30.) neque enim abſurdum eſt, ut qui primo homini animam creavit, crearet & ſibi: aut ſi & ipſa inde eſt, eam ſuſcipiendo mundavit, ut ſine ullo prorſus peccato, vel perpetrato, vel traducto, ad nos veniens de virgine naſceretur. Si autem animæ non ex illa una propagantur, & ſola ex Adam caro trahit originale peccatum, ita ſibi creavit animam Dei Filius, ut ceteris creat, quam non tamen carni peccati miſcuit, ſed ſimilitudini carnis peccati. (Rom. 8. 3.) Sumſit enim ex Virgine veram quidem carnis ſubſtantiam, non tamen peccati carnem; quia non ex carnali concupiſcentia, ſive ſeminatam, ſive conceptam; mortalem ſanè, ac per ætates mutabilem, tamquam carni peccati ſine peccato ſimillimam.

20. Ac per hoc quæcumque de anima opinio vera ſit, quarum nullam temere affirmare adhuc audeo, niſi tantùm illam repudiare, qua creduntur animæ pro meritis neſcio quorum ſuperiorum actuum ſuorum, ſingulæ in ſingula corpora tamquam in carceres trudi; certè anima Chriſti non ſolùm immortalis ſecundùm ceterarum naturam, ſed etiam nullo mortificata peccato vel damnatione punita eſt, quibus duabus cauſſis mors animæ intelligi poteſt; & ideo non ſecundùm ipſam dici potuit Chriſtus vivificatus ſpiritu. In ea re quippe vivificatus eſt, in qua fuerat mortificatus: ergo de carne

[a] Bad. Am. & Er. *per tempus centum annorum.*

[b] Sic MSS. At editi, *adtenditur forma verborum.*

Classis III. An. 415.

dictum eſt. Ipſa enim revixit animâ redeunte, quia A ipſa erat mortua animâ recedente. Mortificatus ergo carne dictus eſt, quia ſecundùm ſolam carnem mortuus eſt: vivificatus autem ſpiritu, quia illo ſpiritu operante, in quo ad quos [a] volebat veniebat & prædicabat, etiam ipſa caro vivificata ſurrexit, in qua modò ad homines venit.

21. Proinde etiam illud, quod poſtea dictum eſt de incredulis, *qui reddent rationem ei, qui paratus eſt vivos & mortuos judicare*, non eſt conſequens, B ut eos hîc intelligamus mortuos, qui de corpore exierunt. Fieri enim poteſt ut mortuos dixerit infideles, hoc eſt in anima mortuos, de qualibus dicitur, *Dimitte mortuos, ut ſepeliant mortuos ſuos.* (Matt. 8. 22.) Vivos autem qui credunt in eum non fruſtra audientes, *Surge qui dormis, & exſurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus.* (Eph. 5. 14.) De qualibus etiam ipſe Dominus dicit, *Venit hora, & nunc eſt, quando mortui audient vocem Filij Dei, & qui audierint, vivent.* (Johan. 5. 25.) Proinde etiam quod ſequitur & dicit Petrus, *Propter hoc enim & mortuis evangelizatum eſt, ut judicen-* C *tur quidem ſecundùm homines in carne, vivant autem ſecundùm Deum ſpiritu*, non cogit apud inferos intelligi. (1. Pet. 4. 6.) *Propter hoc enim* in hac vita *& mortuis evangelizatum eſt*, id eſt infidelibus & iniquis; ut cùm crediderint, *judicentur quidem ſecundùm homines in carne*, hoc eſt in diverſis tribulationibus, & ipſa morte carnis: unde idem Apoſtolus alio loco dicit, *tempus eſſe ut judicium incipiat à domo Domini. Vivant autem ſecundùm Deum ſpiritu*, quia & in ipſo fuerant mortificati, cùm morte infidelitatis & im- D pietatis detinerentur.

22. Hæc expoſitio verborum Petri cui diſplicet, vel cui etiamſi non diſplicet, non tamen ſufficit, quærat ea ſecundùm inferos intelligere. Qui ſi valuerit illa, quibus me moveri ſuprà commemoravi, ita ſolvere ut eorum auferat dubitationem, impartiat & mihi: quod ſi factum fuerit, potuerunt illa verba utroque modo intelligi; ſed iſta ſententia de nulla falſitate convincitur. Ad illas autem quæſtiones quas antè miſiſti, excepta Dei viſione per cor- E pus, unde majus opus moliendum eſt, ut potui, reſpondi, & per Aſellum diaconum miſi, quod te accepiſſe jam puto. In recenti autem commonitorio tuo, cui nunc reſpondi, duo quæſieras, quorum utrumque tractatum eſt, unum latiùs, alterum breviùs, de Petri ſcilicet apoſtoli verbis, & de anima Domini. Exemplum ſanè litterarum tuarum, quæ continent interrogationem utrùm Dei ſubſtantia corporaliter velut in loco videri poſſit, & apud nos neſcio quomodo aberraverunt, nec inve- F niri cùm diu quærerentur potuerunt, iterum admoneo mittere ne graveris.

EPISTOLA CLXV. [a]

[a] Aliàs XXVII. quæ autem 165. erat, nunc 53.

Hieronymus Marcellino & Anapſychiæ, exponens diverſas ſententias de origine animæ, hortans ut reliqua petant ab Auguſtino, & indicans quibus ipſe ſit occupatus ſtudiis.

Dominis verè ſanctis atque omni officiorum caritate venerandis filiis [b] MARCELLINO *&* ANAP- G SYCHIÆ, HIERONYMUS *in Chriſto ſalutem.*

Scripta non multo poſt an. 410. Caput I.

1. TANDEM *ex Africa veſtræ litteras unanimitatis accepi; & non me pœnitet impudentiæ, qua tacentibus vobis epiſtolas meas* A *frequenter ingeſſi, ut reſcriptum mererer, & vos eſſe ſoſpites, non aliis nuntiantibus, ſed veſtro potiſſimum ſermone cognoſcerem. Super animæ ſtatu memini veſtræ quæſtiunculæ, immo maximæ eccleſiaſticæ quæſtionis; Utrùm lapſa de cælo ſit, ut Pythagoras philoſophus, omneſque Platonici, & Origenes putant: An à propria Dei ſubſtantia, ut Stoici, Manichæus, & Hiſpana Priſcilliani hæreſis ſuſpicantur: An in theſauro habeantur Dei, olim conditæ, ut quidam Eccleſiaſtici ſtulta perſuaſione confidunt: An quotidie à Deo fiant, & mit-* B *tantur in corpora, ſecundum illud quod in Evangelio ſcriptum eſt*, Pater meus uſque modò operatur, & ego operor (Johan. 5. 17.): *An certè ex traduce, ut Tertullianus, Apollinaris, & maxima pars Occidentalium autumant; ut, quomodo corpus ex corpore, ſic anima naſcatur ex anima, & ſimili cum brutis animantibus conditione ſubſiſtat. Super quo quid mihi videretur, in opuſculis contra Ruffinum ſcripſiſſe me novi, adverſùs eum libellum, quem ſanctæ memoriæ Anaſtaſio, epiſcopo Romanæ eccleſiæ, dedit: in quo lubrica & ſubdola, immo ſtulta* C *confeſſione, dum auditorum ſimplicitati illudere nititur, ſuæ fidei, immo perfidiæ illuſit. quos libros reor ſanctum parentem veſtrum habere Oceanum. Olim enim editi ſunt, multis Ruffini libris adverſùs calumnias reſpondentes. Certè habes ibi virum ſanctum & eruditum Auguſtinum epiſcopum, qui viva, ut aiunt, voce docere te poterit, & ſuam, immo per ſe noſtram explicare ſententiam.*

Caput II.

2. EZECHIELIS *volumen olim aggredi volui, & ſponſionem creberrimam ſtudioſis lectoribus reddere; ſed in* D *ipſo dictandi exordio ita animus meus Occidentalium provinciarum, & maximè urbis Romæ vaſtatione confuſus eſt, ut juxta vulgare proverbium, proprium quoque ignorarem vocabulum: diuque tacui, ſciens tempus eſſe lacrymarum. Hoc autem anno cùm tres explicaſſem libros, ſubitus impetus barbarorum, de quibus tuus dicit Virgilius*, Latéque vagantes Barcæi, (Virgil. 4 Æneid.) *& ſancta Scriptura de Iſmahel*, Contra faciem omnium fratrum ſuorum habitabit, (Gen. 16. 12.) *ſic Ægypti limitem, Paleſtinæ, Phœnicis, Syriæ percurrit ad inſtar torrentis* E *cuncta ſecum trahens, ut vix manus eorum miſericordiâ Chriſti potuerimus evadere. Quòd ſi juxta inclytum oratorem*, ſilent inter arma leges: (Cic. pro Milone.) *quanto magis ſtudia Scripturarum? quæ & librorum multitudine, & ſilentio, ac librariorum ſedulitate, quodque proprium eſt, ſecuritate & otio dictantium indigent. Duos itaque libros miſi ſanctæ filiæ meæ Fabiolæ, quorum exempla ſi volueris, ab ipſa poteris mutuari. Pro anguſtia quippe temporis alios deſcribere non potui: quos cùm legeris & veſtibula videris; facilis conjectura erit, qualis ipſa ſit* F *futura domus. Sed credo in Dei miſericordia, qui nos adjuvit in difficillimo principio ſupradicti operis, quod ipſe adjuvet & in penultimis Prophetæ partibus, in quibus Gog & Magog bella narrantur;* (Ezech. 39. & 39.) *& in extremis, in quibus ſacratiſſimi & inexplicabilis templi ædificatio, varietas, menſuraque deſcribitur.* (Ibid. 40. &c.)

Caput III.

3. SANCTUS *frater noſter Oceanus, cui vos cupitis commendari, tantus & talis eſt, & ſic eruditus in Lege Domini, ut abſque noſtro rogatu inſtruere vos poſſit, & noſtram ſuper cunctis quæſtionibus Scripturarum* G *pro modulo communis ingenij explicare ſententiam. Incolumes vos & prolixa ætate florentes Chriſtus Deus noſter tueatur omnipotens, Domini verè ſancti.*

[a] MSS. propè omnes, *ad quos veniebat, prædicabat.*

[b] Marcellinus hic ille eſt Tribunus, cæſus ab hæreticis ſub invidia tyrannidis Heraclianæ, uti ex Hieronymo obſervavimus ſuprà ad epiſt. 151. Cui Marcellino tametſi datæ fuerunt iſtæ litteræ haud multo poſt annum 410. non tamen eas edi oportuit ſeorſum ab epiſtola proximè ſequenti, quippe cujus illuſtrandæ cauſâ locum habuere hactenus inter epiſtolas Auguſtinianas.

CLASSIS III. AN 415.

DE DUABUS EPISTOLIS PROXIME SEQUENTIBUS.

LIB. II. RETRACT. CAPUT XLV.

SCRIPSI etiam duos libros ad Hieronymum preſbyterum ſedentem in Bethlehem, unum *de origine animæ hominis* : alterum *de ſententia Iacobi apoſtoli*, ubi ait, *Quicumque totam legem ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus* : (Jac. 2. 10.) de utroque conſulens eum. Sed in illo priore quæſtionem, quam propoſui, ipſe non ſolvi; in poſteriore autem quid mihi de illa ſolvenda videretur ipſe non tacui: ſed utrùm hoc approbaret etiam ille, conſului. Reſcripſit autem, laudans eamdem conſultationem meam, ſibi tamen ad reſpondendum otium non eſſe reſpondit. Ego verò quouſque eſſet in corpore, hos libros edere nolui, ne fortè reſponderet aliquando, & cum ipſa reſponſione ejus potiùs ederentur. Illo autem defuncto ad hoc edidi priorem, ut qui legit admoneatur aut non quærere omnino quomodo detur anima naſcentibus, aut certè de re obſcuriſſima eam ſolutionem quæſtionis hujus admittere, quæ contraria non ſit apertiſſimis rebus, quas de originali peccato fides catholica novit in parvulis niſi regenerentur in Chriſto ſine dubitatione damnandis: poſteriorem verò ad hoc, ut quæſtionis de qua ibi agitur, etiam quæ nobis viſa eſt ſolutio ipſa noſcatur. Hoc opus ſic incipit: *Deum noſtrum qui nos vocavit.*

DE ORIGINE ANIMÆ HOMINIS LIBER ſeu EPISTOLA CLXVI.*

* Aliàs XXVIII, quæ autem 166 erat, nunc 205.

Auguſtinus Hieronymo, recenſens varias de animæ origine ſententias, cupit doceri quæ potiſſimùm tenenda ſit, & quomodo adverſus Pelagianorum dogma defendi poſſit ea, quam ille in ſuperiore epiſtola ſuam eſſe ferè inſinuavit, ſingulas animas novas naſcentibus fieri.

Scripta an. 415 verno tempore. CAPUT I.

1. DEUM noſtrum, qui nos vocavit in ſuum regnum & gloriam, & rogavi & rogo, ut hoc quod ad te ſcribo, ſancte frater Hieronyme, conſulens te de his quæ neſcio, fructuoſum eſſe nobis [a] velit. Quamquam enim te multo quàm ego ſum ætate majorem, tamen etiam ipſe jam ſenex conſulo. Sed ad diſcendum quod opus eſt, nulla mihi ætas ſera videri poteſt; quia etſi ſenes magis decet docere quàm diſcere, magis tamen diſcere quàm quid doceant ignorare. Nihil equidem moleſtius fero in omnibus anguſtiis meis, quas patior in difficillimis quæſtionibus, quàm in tam longinquo tuæ caritatis abſentiam, ut vix poſſim meas dare, vix recipere litteras tuas, per intervalla, non dierum, non menſium, ſed aliquot annorum: cùm, ſi fieri poſſet, quotidie præſentem te habere vellem, cum quo loquerer quidquid vellem. Nec ideo tamen non debui facere quod potui; ſi non potui totum quod volui.

2. Ecce venit ad me religioſus juvenis, catholica pace frater, ætate filius, honore compreſbyter noſter Oroſius, vigil ingenio, promtus eloquio, flagrans ſtudio, utile vas in domo Domini eſſe deſiderans, ad refellendas falſas pernicioſaſque doctrinas quæ animas Hiſpanorum multo infeliciùs, quàm corpora barbaricus gladius, trucidarunt. Nam inde ad nos uſque ab oceani littore properavit, famâ excitus, quòd à me poſſet de his, quæ ſcire vellet, quidquid vellet audire. Neque nullum cepit adventus ſui fructum. Primò ne de me multùm famæ crederet. Deinde docui hominem quod potui; quod autem non potui, unde diſcere poſſet, admonui, atque ut ad te iret hortatus ſum. Qua in re conſilium vel præceptum meum cùm libenter & obedienter acciperet, rogavi eum ut abs te veniens, per nos ad propria remearet. Quam ejus pollicitationem tenens, occaſionem mihi credidi à Domino eſſe conceſſam, qua tibi ſcriberem de his, quæ per te ſcire cupio. Quærebam enim quem ad te mitterem, nec mihi facile occurrebat idoneus & fide agendi, & alacritate obediendi, & exercitatione peregrinandi. Ubi ergo iſtum juvenem expertus ſum, eum ipſum eſſe qualem à Domino petebam, dubitare non potui.

CAPUT II.

3. ACCIPE igitur quæ mihi, peto, aperire ac diſſerere non graveris. Quæſtio de anima multos movet, in quibus & me eſſe confiteor. Nam quid de anima firmiſſimè teneam, non tacebo. Deinde ſubjungam, quid mihi adhuc expediri velim. Anima hominis, immortalis eſt, ſecundùm quemdam modum ſuum. (Anima ut immortalis.) Non enim omnimodo ſicut Deus, de quo dictum eſt, *quia ſolus habet immortalitatem.* (1. Tim. 6. 16.) Nam de animæ mortibus ſancta Scriptura multa commemorat: unde illud eſt, *Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos.* (Matt. 8. 22.) Sed quòd ita moritur alienata à vita Dei, ut tamen in natura ſua vivere non omnino deſiſtat: ita mortalis ex aliqua cauſſa invenitur, ut etiam immortalis non ſine ratione dicatur. Non eſt pars Dei, anima. (Anima non eſt pars Dei.) Si enim hoc eſſet, omnimodo incommutabilis atque incorruptibilis eſſet. Quod ſi eſſet, nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius; nec aliquid in ſemetipſa vel inciperet habere quod non habebat, vel deſineret habere quod habebat, quantum ad ejus ipſius affectiones pertinet. Quàm verò aliter ſe habeat, non opus eſt extrinſecùs teſtimonio; quiſquis ſeipſum advertit, agnoſcit. Fruſtra autem dicitur ab eis, qui * animam Dei partem eſſe volunt, hanc ejus labem ac turpitudinem, quam videmus in nequiſſimis hominibus, hanc denique infirmitatem & ægritudinem, quam ſentimus in omnibus hominibus, non ex ipſa illi eſſe, ſed ex corpore. (* Manichæi.) Quid intereſt unde ægrotet, quæ ſi eſſet incommutabilis, undelibet ægrotare non poſſet? Nam quod verè incommutabile & incorruptibile eſt, nullius rei acceſſu commutari vel corrumpi poteſt. Alioquin non Achillea tantum, ſicut fabulæ ferunt, ſed omnis caro eſſet invulnerabilis, ſi nullus ei caſus accideret. Non eſt itaque natura incommutabilis, quæ aliquo modo, aliquâ cauſsâ, aliqua parte mutabilis eſt. Deum autem nefas eſt, niſi verè ſumméque incommutabilem credere. Non eſt igitur anima pars Dei.

4. Incorpoream quoque eſſe animam, etſi difficilè tardioribus perſuaderi poteſt, mihi tamen fateor eſſe perſuaſum. (Anima incorporea.) Sed ne verbi controverſiam vel ſuperfluò faciam vel meritò patiar, quoniam cùm de re conſtat, non eſt opus certare de nomine: ſi corpus eſt omnis ſubſtantia vel eſſentia vel ſi quid aptius nuncupatur id, quod aliquo modo eſt in ſeipſo, corpus eſt anima. Item ſi eam ſolam incorpoream placet appellare naturam, quæ ſummè incommutabilis & ubique tota eſt, corpus eſt anima, quoniam tale aliquid ipſa non eſt.

[a] Lov. velis. At Bad. Er. & MSS habent, velit.

Classis III. An. 415.

Porrò ſi corpus non eſt, niſi quod per loci ſpatium aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita ſiſtitur vel movetur, ut majore ſui parte majorem locum occupet; & breviore breviorem, minuſque ſit in parte quam in toto, non eſt corpus anima. Per totum quippe corpus, quod animat, non locali diffuſione, ſed quadam vitali intentione porrigitur. Nam per omnes ejus particulas tota ſimul adeſt, nec minor in minoribus, & in majoribus major, ſed alicubi intentiùs, alicubi remiſſiùs, & in omnibus tota, & in ſingulis tota eſt. Neque enim aliter, quod in corpore etiam non [a] toto ſentit, tamen tota ſentit. Nam cùm exiguo puncto in carne viva aliquid tangitur, quamvis locus ille non ſolùm totius corporis non ſit, ſed vix in corpore videatur, animam tamen totam non latet: neque id quod ſentitur, per corporis cuncta diſcurrit, ſed ibi tantùm ſentitur ubi fit. Unde ergo ad totam mox pervenit, quod non in toto fit, niſi quia & ibi tota eſt ubi fit, nec ut tota ibi ſit, cetera deſerit? Vivunt enim & illa eâ præſente, ubi nihil tale factum eſt. Quod ſi fieret, & utrumque ſimul fieret, ſimul utrumque totam pariter non lateret. Proinde & in omnibus ſimul, & in ſingulis particulis corporis ſui, tota ſimul eſſe non poſſet, ſi per illas ita diffunderetur, ut videmus corpora diffuſa per ſpatia locorum, minoribus ſuis partibus minora occupare, & amplioribus ampliora. Quapropter ſi anima corpus eſſe dicenda eſt, non eſt certè corpus quale terreum eſt, nec quale humidum, aut aërium, aut æthereum. Omnia quippe talia majora ſunt in majoribus locis, & minora in minoribus, & nihil eorum in aliqua ſui parte totum adeſt: ſed ut ſunt partes locorum, ita occupantur partibus corporum. Unde intelligitur anima, ſive corpus, ſive incorporea dicenda ſit, propriam quamdam habere naturam, omnibus his mundanæ molis elementis excellentiore ſubſtantiâ creatam, quæ veraciter non poſſit in aliqua phantaſia corporalium imaginum, quas per carnis ſenſus percipimus, cogitari, ſed mente intelligi, vitâque ſentiri. Neque hæc proinde loquor, ut te quæ tibi nota ſunt doceam: ſed ut aperiam quid firmiſſimè de anima teneam, ne me quiſquam, cùm ad ea venero quæ requiro, nihil de anima vel ſcientiâ vel fide tenere arbitretur.

Anima ſuâ culpâ lapſa, ſolâ Dei miſericordiâ liberatur.

5. Certus etiam ſum, animam nullâ Dei culpâ, nulla Dei neceſſitate vel ſuâ, ſed propria voluntate in peccatum eſſe collapſam: nec liberari poſſe de corpore mortis hujus vel ſuæ voluntatis virtute, tamquam ſibi ad hoc ſufficiente, vel ipſius corporis morte; ſed gratiâ Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum: nec omnino eſſe animam ullam in genere humano, cui non ſit neceſſarius ad liberationem mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus. Quæcumque autem ſine gratia mediatoris & ſacramento ejus, in qualibet corporis ætate, de corpore exierit, & in pœnam futuram, & in ultimo judicio recepturam corpus ad pœnam. Si autem poſt generationem humanam, quæ facta eſt ex Adam, regeneretur in Chriſto ad ejus pertinens ſocietatem, & requiem poſt mortem corporis habituram, & corpus ad gloriam recepturam. Hæc ſunt, quæ de anima firmiſſimè teneo.

Caput III.

6. Nunc accipe, quæſo, quid requiram, & noli me ſpernere, [b] ſic non te ſpernat, qui pro nobis dignatus eſt ſperni. Quæro ubi contraxerit anima reatum, quo trahitur in condemnationem, etiam infantis morte præventi; ſi ei per ſacramentum, quo etiam parvuli baptizantur, Chriſti gratia non ſubvenerit. Non enim es ex illis, qui modò nova quædam garrire cœperunt, dicentes, nullum reatum eſſe ex Adam tractum, qui per baptiſmum in infante ſolvatur. Quod te ſapere ſi ſcirem, immo niſi te id non ſapere ſcirem, nequaquam hoc abs te quærerem aut quærendum putarem. Sed quia tenemus de hac re ſententiam tuam concinentem catholicæ fundatiſſimæ fidei, qua & Joviniani vaniloquia redarguens, adhibuiſti teſtimonium ex libro Job, *Nemo mundus in conſpectu tuo, nec infans cujus eſt diei unius vita ſuper terram*: deinde adjunxiſti, *Tenemurque rei in ſimilitudine prævaricationis Adæ*: & liber tuus in Jonam prophetam ſatis hoc inſigniter dilucideque declarat, ubi jejunare parvulos propter ipſum originale peccatum, meritò coactos eſſe dixiſti: non inconvenienter abs te quæro, hunc reatum anima ubi contraxerit, unde oporteat eam etiam in illa ætate per ſacramentum Chriſtianæ gratiæ liberari.

Animæ reatus unde. Pelagiani.

Lib. 2. adverſùs Jovin.

Job 25. 4. ſec. LXX.

In Jon. 3.

7. Ego quidem ante aliquot annos cùm libros quoſdam ſcriberem *de libero arbitrio*, qui in multorum manus exierunt, & nunc habentur à plurimis, quatuor opiniones de animæ incarnatione, Utrùm ex illa una, quæ primo homini data eſt, ceteræ propagentur: An ſingulis quibuſque novæ etiam modò fiant: An alicubi jam exſiſtentes, vel mittantur divinitus, vel ſponte labantur in corpora; ita putavi eſſe tractandas, ut quælibet earum vera eſſet, non impediret intentionem meam, qua tunc adversùs eos quantis poteram viribus agebam, qui naturam mali ſuo principio [c] præditam, adversùs Deum conantur inducere, id eſt contra Manichæos. Nam de Priſcillianiſtis adhuc nihil audieram, qui non multùm ab iſtis diſſimiles blaſphemias fabulantur. Ideo quintam opinionem non addidi, quam in tua epiſtola inter ceteras commemoraſti, ne aliquam præterires, ubi de hac quæſtione interroganti reſcripſiſti religioſæ memoriæ viro, nobiſque in Chriſti caritate gratiſſimo Marcellino, quòd anima ſit [d] pars Dei. Primò, quia non de incarnatione ejus, ſed de natura quæritur, cùm hoc quæritur. Deinde quia hoc ſentiunt illi contra quos agebam, & id maximè agebam, ut Creatoris inculpabilem inviolabilemque naturam à creaturæ vitiis & labe ſecernerem, cùm illi à ſubſtantia mali, cui proprium principium principeſque tribuunt, ipſam boni Dei ſubſtantiam ex parte, qua capta eſt, corruptam & oppreſſam, & ad peccandi neceſſitatem perductam eſſe contendant. Hoc itaque excepto hæreticæ opinionis errore, ex quatuor reliquis opinionibus quænam ſit eligenda ſcire deſidero. Quæcumque enim eligenda eſt, abſit ut impugnet hanc fidem, de qua certi ſumus, omni animæ etiam parvuli infantis neceſſariam eſſe liberationem ex obligatione peccati, eamque nullam eſſe niſi per Jeſum Chriſtum, & hunc crucifixum.

Lib. 3 c. 21.

Caput IV.

8. Proinde ne longum faciamus, hoc certè ſentis, quòd ſingulas animas ſingulis naſcentibus etiam modò Deus faciat. Cui ſententiæ ne objiciatur, quòd omnes creaturas ſexto die conſummaverit Deus, & ſeptimo die requieverit, adhibes teſti-

[a] MSS. aliquot, *quod in corpore non toto ſit tamen &c.*
[b] MSS. quatuor, *ſi non te ſpernat.* Bad. & Er. *ne te ſpernat.*
[c] Lov. *editam.* At editiones antiquiores & MSS. *præditam.*

[d] Editi, *anima non ſit pars Dei.* Expunximus negationem, quæ abeſt à melioribus MSS. nempe hoc Manichæi ſentiebant, quòd anima ſit pars Dei.

Classis III. An. 415. Johan. 5.17. Sup. epiſtola 165.

monium ex Evangelio, *Pater meus uſque nunc operatur.* Sic enim ad Marcellinum ſcripſiſti: in qua epiſtola etiam mei commemorationem benevolentiſſimè facere dignatus es, quòd hîc me haberet in Africa, qui ei ipſam faciliùs poſſem explicare ſententiam. Quod ſi potuiſſem, non ille hoc abs re tam longè poſito inquireret; ſi tamen id tibi ex Africa ſcripſit. Nam quando ſcripſerit neſcio; tantùm ſcio quòd de hoc bene cognoverit cunctationem meam, unde me inconſulto facere voluit. Quamquam etiam ſi conſuleret, magis hortarer, & gratias agerem quòd nobis omnibus conferri poſſet, niſi tu breviter reſcribere, quàm reſpondere maluiſſes. Credo ne ſuperfluò laborares, ubi ego eſſem, quem putabas id optimè ſcire, quod ille quæſiverat. Ecce volo ut illa ſententia etiam mea ſit, ſed nondum eſſe confirmo.

9. Miſiſti ad me diſcipulos, ut ea doceam quæ nondum ipſe didici. Doce ergo quod doceam. Nam ut doceam, multi à me flagitant, eiſque me ſicut alia multa, & hoc ignorare confiteor. Et fortaſſe quamvis in os meum verecundentur, tamen apud ſe dicunt, *Tu es magiſter in Iſraël, & hæc ignoras!* (Johan. 3.10.) Quod quidem Dominus ei dixit, qui erat unus illorum, quos delectabat vocari Rabbi. Unde etiam ad verum magiſtrum nocte venerat, quia fortaſſis erubeſcebat diſcere, qui docere conſueverat. Me autem potiùs magiſtrum audire, quàm velut magiſtrum delectat audiri. Recolo enim quid dixerit eis, quos præ ceteris elegit: *Vos autem*, inquit, *nolite vocari ab hominibus Rabbi: unus eſt enim magiſter veſter, Chriſtus.* (Matt. 23.8.) Nec alius docuit Moyſen etiam per Jetro, nec alius Cornelium etiam per priorem Petrum, nec alius Petrum etiam per poſteriorem Paulum. A quocumque enim verum dicitur, illo donante dicitur, qui eſt ipſa veritas. Quid ſi ideo adhuc iſta neſcimus, & ea neque orando, neque legendo, neque cogitando & ratiocinando invenire potuimus, ut probemur non ſolùm indoctos quanta caritate doceamus, verùm à doctis etiam quanta humilitate diſcamus?

10. Doce ergo, quæſo, quod doceam, doce quod teneam, & dic mihi, ſi animæ ſingillatim ſingulis hodieque naſcentibus fiunt, ubi in parvulis peccent, ut indigeant in ſacramento Chriſti remiſſione peccati, peccantes in Adam, ex quo caro eſt propagata peccati: aut ſi non peccant, qua juſtitiâ Creatoris ita peccato obligantur alieno, cùm exinde propagatis membris mortalibus inſeruntur, ut eas, niſi per Eccleſiam ſubventum fuerit, damnatio conſequatur; cùm in earum poteſtate non ſit, ut eis poſſit gratiâ baptiſmi ſubveniri. Tot igitur animarum millia, quæ in mortibus parvulorum ſine indulgentia Chriſtiani ſacramenti de corporibus exeunt, qua æquitate damnantur, ſi novæ [a] creatæ, nullo ſuo præcedente peccato, ſed voluntate Creatoris ſingulæ ſingulis naſcentibus adhæſerunt, quibus eas animandis ille creavit & dedit; qui utique noverat quòd unaquæque earum nullâ ſuâ culpâ ſine baptiſmo Chriſti de corpore fuerat exitura? Quoniam igitur neque de Deo poſſumus dicere, quòd vel cogat animas fieri peccatrices, vel puniat innocentes; neque negare fas nobis eſt, eas quæ ſine Chriſti ſacramento de corporibus exierint, etiam parvulorum, non niſi in damnationem trahi: obſecro te, quomodo hæc opinio defenditur, qua creduntur animæ non ex illa una primi hominis fieri omnes, ſed ſicut illa una uni, ita ſingulis ſingulæ?

Classis III. An. 415. Caput V.

11. Ea verò quæ dicuntur alia contra hanc opinionem, facilè puto me poſſe refellere, ſicuti eſt illud, quo eam ſibi quidam videntur urgere, quomodo conſummaverit Deus omnia opera ſua ſexto die, & ſeptimo requieverit, ſi novas adhuc animas creat? (Gen. 2. 2.) Quibus ſi dixerimus quod ex Evangelio in ſupradicta epiſtola poſuiſti, *Pater meus uſque nunc operatur:* (Johan. 5.17.) reſpondent, *operatur*, dictum eſt, inſtitutas adminiſtrando, non novas inſtituendo naturas, ne Scripturæ Geneſeos contradicatur, ubi apertiſſimè legitur, conſummaſſe Deum omnia opera ſua. Nam & quod eum ſcriptum eſt requieviſſe, utique à creandis novis creaturis intelligendum eſt, non à gubernandis; quia tunc ea quæ non erant, fecit, à quibus faciendis requievit: quia conſummaverat omnia, quæ antequam eſſent, vidit eſſe facienda, ut deinceps non ea quæ non erant, ſed ex his quæ jam erant, crearet & faceret quidquid faceret. Ita utrumque verum eſſe monſtratur, & quod dictum eſt, *Requievit ab operibus ſuis:* & quod dictum eſt *Uſque nunc operatur:* quoniam Geneſi non poteſt Evangelium eſſe contrarium.

12. Verùm his qui hæc ideo dicunt, ne credatur modò Deus, ſicut illam unam novas animas, quæ non erant, facere; ſed ex illa una, quæ jam erat, eas creare, vel ex fonte aliquo ſive theſauro quodam, quem tunc fecit, eas mittere, facilè reſpondetur, etiam illis ſex diebus multa Deum creaſſe ex his naturis, quas jam creaverat, ſicut ex aquis aliter & piſces; ex terra autem arbores, fenum, animalia: ſed quòd ea, quæ non erant, tunc fecerit, manifeſtum eſt. Nulla enim erat avis, nullus piſcis, nulla arbor, nullum animal: & bene intelligitur ab his creatis requieviſſe, quæ non erant, & creata ſunt, id eſt ceſſaſſe, ne ultra quæ non erant, crearentur. Sed nunc quod dicitur, animas non in neſcio quo fonte jam exſiſtentes mittere, nec de ſeipſo tamquam ſuas particulas inrorare, nec de illa una originaliter trahere, nec pro delictis ante carnem commiſſis carneis vinculis compedire, ſed novas creare ſingulas ſingulis ſuam cuique naſcenti, non aliquid facere dicitur, quod antè non fecerat. Jam enim ſexto die fecerat hominem ad imaginem ſuam, quod utique ſecundùm animam rationalem feciſſe intelligitur. Hoc & nunc facit, non inſtituendo quod non erat, ſed multiplicando quod erat. Unde & illud verum eſt, quòd à rebus, quæ non erant, inſtituendis requievit. Et hoc verum eſt, quòd non ſolùm gubernando quæ fecit, verùm etiam aliquid non quod nondum, ſed quod jam creaverat, numeroſius creando uſque nunc operatur? Vel ſic ergo vel alio modo quolibet eximus ab eo, quod nobis objicitur de requie Dei ab operibus ſuis, ne propterea non credamus nunc uſque fieri animas novas, non ex illa una, ſed ſicut illam unam.

13. Nam quod dicitur, Quare facit animas eis, quos novit citò morituros? (Anima cur datur mox morituris.) Poſſumus reſpondere, parentum hinc peccata vel convinci, vel flagellari. Poſſumus etiam rectè illius moderationi iſta relinquere, quem ſcimus omnibus temporaliter tranſeuntibus rebus, ubi ſunt etiam animalium ortus & obitus, curſum ornatiſſimum atque ordinatiſſimum dare; ſed nos iſta ſentire non poſſe, quæ ſi ſentiremus, delectatione ineffabili mulceremur. Non enim fruſtra per Prophetam, qui hæc divinitus inſpirata didicerat, dictum eſt de Deo, *Qui*

[a] In MSS. non paucis, *ſive novæ creaturæ.*

CLASSIS III AN. 415

*profert * numeroſè ſæculum.* Unde muſica, id eſt ſcientia ſenſuſve bene modulandi, ad admonitionem magnæ rei, etiam mortalibus rationales habentibus animas Dei largitate conceſſa eſt. Unde ſi homo faciendi carminis artifex novit quas quibus moras vocibus tribuat, ut illud quod canitur decedentibus ac ſuccedentibus ſonis pulcherrimè currat ac tranſeat; quanto magis Deus, cujus ſapientia, per quam fecit omnia, longè omnibus artibus præferenda eſt, nulla in naturis naſcentibus & occidentibus temporum ſpatia, quæ tamquam ſyllabæ ac verba ad particulas hujus ſæculi pertinent, in hoc labentium rerum tamquam mirabili cantico, vel breviùs, vel productiùs, quàm modulatio præcognita & præfinita depoſcit, præterire permittit? Hoc cùm etiam de arboris folio dixerim, & de noſtrorum numero capillorum; quanto magis de hominis ortu & occaſu, cujus temporalis vita breviùs productiúſve non tenditur, quàm Deus diſpoſitor temporum novit univerſitatis moderamini conſonare?

* Legitur apud LXX. Iſa. 40.26. ὁ ἐκφέρων κατ᾽ ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ

14. Id etiam quod aiunt, omne quod in tempore cœpit eſſe, immortale eſſe non poſſe: quia omnia orta occidunt, & aucta ſeneſcunt, ut eo modo credi cogant, animum humanum ideo eſſe immortalem, quòd ante omnia tempora ſit creatus, non movet fidem noſtram. Ut enim alia taceam, cœpit eſſe in tempore immortalitas carnis Chriſti, quæ tamen jam non moritur, & mors ei ultrà non dominabitur. *Rom. 6. 9.*

Lib. 3. 15. Illud verò, quod in libro adversùs Ruffinum poſuiſti, quoſdam huic ſententiæ calumniari, quòd Deum dare animas adulterinis conceptibus videatur indignum, unde conantur adſtruere meritis geſtæ ante carnem vitæ, animas quaſi ad ergaſtula hujuſmodi juſtè poſſe perduci, non me movet multa cogitantem, quibus hæc poſſit calumnia refutari. Et quod ipſe reſpondiſti, non eſſe vitium ſementis in tritico quòd furto dicitur eſſe ſublatum, ſed in eo qui frumenta furatus eſt; nec idcirco terram non debuiſſe gremio ſuo ſemina confovere, quia ſator immundâ ea projecerit manu; elegantiſſima ſimilitudo eſt. Quam & antequam legerem nullas mihi objectio iſta de adulterinis fetibus in hac quæſtione faciebat anguſtias, generaliter intuenti multa bona Deum facere, etiam de noſtris malis noſtriſque peccatis. Animalis autem cujuſcumque creatio, ſi habeat pium prudentemque conſideratorem, ineffabilem laudem Creatori excitat; quanto magis creatio non cujuſlibet animalis, ſed hominis? Si autem cauſſa creandi quæritur, nulla citiùs & meliùs reſpondetur, niſi quia omnis creatura Dei bona eſt. Et quid digniùs quàm ut bona faciat bonus Deus, quæ nemo poteſt facere niſi Deus?

CAPUT VI.

16. Hæc & alia quæ poſſum, ſicut poſſum, dico adversùs eos qui hanc opinionem, qua creduntur animæ ſicut illa una ſingulis fieri, labefactare conantur. Sed cùm ad pœnas ventum eſt parvulorum, magnis, mihi crede, coartor anguſtiis, nec quid reſpondeam prorſus invenio: non ſolùm eas pœnas dico, quas habet poſt hanc vitam illa damnatio, quò neceſſe eſt trahantur, ſi de corpore exierint ſine Chriſtianæ gratiæ ſacramento, ſed eas ipſas, quæ in hac vita dolentibus nobis verſantur ante oculos; quas enumerare ſi velim, prius tempus, quàm exempla deficient. Langueſcunt ægritudini- A bus, torquentur doloribus, fame & ſiti cruciantur, debilitantur membris, privantur ſenſibus, vexantur ab immundis ſpiritibus. Demonſtrandum eſt utique, quomodo iſta ſine ulla ſua mala cauſſa juſtè patiantur. Non enim dici fas eſt, aut iſta ignorante Deo fieri, aut eum non poſſe reſiſtere facientibus, aut injuſtè iſta vel facere vel permittere. Numquidnam ſicut animalia irrationabilia rectè dicimus in uſus dari naturis excellentioribus, etſi vitioſis, ſicut apertiſſimè in Evangelio videmus porcos ad B uſum deſideratum conceſſos eſſe dæmonibus; hoc & de homine rectè poſſumus dicere? Animal eſt enim, ſed rationale, etſi mortale. Anima eſt rationalis in illis membris, quæ tantis afflictionibus pœnas luit, Deus bonus eſt, Deus juſtus eſt, Deus omnipotens eſt; hoc dubitare omnino dementis eſt. Tantorum ergo malorum, quæ fiunt in parvulis, cauſſa juſta dicatur. Nempe cùm majores iſta patiuntur, ſolemus dicere aut ſicut in Job merita examinari, aut ſicut in Herode peccata puniri. Et de C quibuſdam exemplis, quæ Deus manifeſta eſſe voluit, alia quæ obſcura ſunt homini conjectare conceditur, ſed hoc in majoribus. De parvulis autem quid reſpondeamus ediſſere, ſi pœnis tantis nulla in eis ſunt punienda peccata. Nam utique nulla eſt in illis ætatibus examinanda juſtitia. *Matt. 8. 32.*

17. De ingeniorum verò diverſitate, immo * abſurditate, quid dicam; quæ quidem in parvulis latet, ſed ab ipſis exordiis naturalibus ducta, apparet in grandibus, quorum nonnulli tam tardi D & oblivioſi ſunt, ut ne prima quidem diſcere litterarum elementa potuerint: quidam verò tantæ ſunt fatuitatis, ut non multùm à pecoribus differant, quos moriones vulgò vocant. Reſpondetur fortaſſe, corpora hoc faciunt. Sed numquid ſecundùm hanc ſententiam, quam defendi volumus, anima ſibi corpus elegit, & in eligendo cùm falleretur, erravit? aut cùm in corpus cogeretur intrare neceſſitate naſcendi, alia corpora præoccupantibus animarum turbis, ipſa aliud non invenit, & ſicut E in ſpectaculo aliquo locum, ita carnem non quam voluit, ſed quam valuit, occupavit? Numquid hæc & talia vel dicere poſſumus, vel ſentire debemus? Doce igitur quid ſentire, quid dicere debeamus, ut conſtet nobis ratio novarum animarum ſingillatimque factarum ſingulis corporibus.

CAPUT VII.

18. Ego quidem non de ingeniis, ſed ſaltem de pœnis parvulorum, quas in hac vita patiuntur, dixi aliquid in libris illis *de libero arbitrio*. Quod quale ſit, & cur mihi in iſta, quam habemus in manibus F quæſtione, non ſufficiat, intimabo, & eum ipſum de tertio libro locum excerptum his litteris inſeram. nam ita ſe habet: [De cruciatibus autem corporis quibus affliguntur parvuli, quorum per ætatem nulla peccata ſunt, ſi animæ quibus animantur, non priùs quàm ipſi homines eſſe cœperunt, major querela & quaſi miſericors deponi ſolet, cùm dicitur, Quid mali fecerunt, ut iſta paterentur? Quaſi poſſit eſſe meritum innocentiæ, antequam quiſque nocere aliquid poſſit. Cùm autem boni aliquid operatur G Deus in emendatione majorum, cùm parvulorum ſuorum, qui eis cari ſunt, doloribus ac mortibus flagellantur, cur iſta non fiant, quando cùm tranſierint, pro non factis erunt, in quibus facta ſunt: propter quos autem facta ſunt, aut meliores erunt ſi temporalibus incommodis emendati, rectiùs elegerint vivere, aut excuſationem in futuri *Lib. 3. c. 23. n. 67.*

* Bad. Am. Er. & MSS. undecim omittunt, *immo abſurditate.*

Classis III. An. 415.

judicij ſupplicio non habebunt, ſi vitæ hujus angoribus, ad æternam vitam deſiderium convertere noluerint? Quis autem novit quid parvulis, de quorum cruciatibus duritia majorum contunditur, aut exercetur fides, aut miſericordia probatur: quis ergo novit quid ipſis parvulis in ſecreto judiciorum ſuorum bonæ compenſationis reſervet Deus? Quoniam quamquam nihil rectè fecerint, tamen nec peccantes aliquid iſta perpeſſi ſunt. Non enim fruſtra etiam infantes illos, qui cùm Dominus noſter Jeſus Chriſtus necandus ab Herode quæreretur, occiſi ſunt, in honorem Martyrum receptos commendat Eccleſia.]

19. Hæc tunc dixi, cùm hanc ipſam de qua nunc agitur vellem communire ſententiam. Sicut enim paulò antè commemoravi, quæcumque illarum de animæ incarnatione quatuor opinionum vera eſſet, inculpatam ſubſtantiam Creatoris, & à noſtrorum peccatorum ſocietate remotiſſimam nitebar oſtendere. Et ideo quæcumque illarum veritate poſſet convinci & repudiari, ad curam intentionis meæ, quam tunc habebam, non pertinebat: quandoquidem cunctis diligentiore diſputatione diſcuſſis, quæcumque illarum rectè vinceret ceteras, me ſecuriſſimo fieret, quando etiam ſecundùm omnes id, quod agebam, invictum perſiſtere demonſtrabam. Nunc verò unam volo, ſi poſſum, ratione recta eligere ex omnibus: & propterea hujus ipſius, de qua nunc agimus defenſionem, in his, quæ commemoravi de illo libro, verbis meis adtentiùs intuens, validam firmamque non video.

20. Nam velut firmamentum ejus illud eſt, quod ibi dixi, [Quis autem novit quid parvulis, de quorum cruciatibus duritia majorum contunditur, aut exercetur fides, aut miſericordia probatur: quis ergo novit quid ipſis parvulis in ſecreto judiciorum ſuorum bonæ compenſationis reſervet Deus?] Sed hoc non immeritò dici video de his, qui vel pro Chriſti nomine ac vera religione tale aliquid etiam neſcientes patiuntur, vel ſacramento Chriſti jam imbuti ſunt, quia ſine ſocietate unius mediatoris liberari à damnatione non poſſunt, ut poſſit eis, etiam pro illis malis, quæ hîc in diverſis afflictionibus pertulerunt, compenſatio iſta præſtari. Nunc autem cùm iſta quæſtio non poſſit abſolvi, niſi etiam de his parvulis reſpondeatur, qui poſt graviſſimos cruciatus ſine ſacramento Chriſtianæ ſocietatis exſpirant, quæ circa eos compenſatio cogitanda eſt, quibus inſuper & damnatio præparata eſt? Nam & de baptiſmo parvulorum in eodem libro, non quidem ſufficienter, ſed quantum illi operi ſatis eſſe videbatur, utcumque reſpondi, quod etiam neſcientibus, & fidem ſuam nondum habentibus prodeſt: non tamen de damnatione eorum parvulorum, qui ſine illo ex hac vita emigrant, tunc aliquid dicendum putavi, quia non quod nunc agitur, agebatur.

21. Sed ut omittamus & contemnamus ea, quæ brevi tempore patiuntur, nec tranſacta revocantur, numquid ſimiliter contemnere poſſumus, quòd *per unum hominem mors, & per unum hominem reſurrectio mortuorum? Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes vivificabuntur.* (1. Cor. 15. 21. & 22.) Per hanc enim apoſtolicam, divinam, claramque ſententiam, ſatis evidenter elucet, neminem ire in mortem niſi per Adam; neminem ire in vitam æternam, niſi per Chriſtum. Hoc eſt quippe *omnes* & *omnes*, quia ſicut omnes homines per primam, hoc eſt per carnalem generationem pertinent ad Adam: ſic omnes homines ad ſecundam, id eſt ſpiritalem generationem veniunt, quicumque ad Chriſtum perveniunt. Ideo ergo dictum eſt, & hîc *omnes*, & ibi *omnes*: quia ſicut omnes qui moriuntur, nonniſi in Adam moriuntur: ita omnes qui vivificabuntur, nonniſi in Chriſto vivificabuntur. Ac per hoc, quiſquis nobis dixerit, quemquam in reſurrectione mortuorum vivificari poſſe, niſi in Chriſto, tamquam * peſtis communis fidei deteſtandus eſt. (* Thuanus MS. hoſtis.) Item quiſquis dixerit, quòd in Chriſto vivificabuntur etiam parvuli, qui ſine ſacramenti ejus participatione de vita exeunt, hic profectò & contra apoſtolicam prædicationem venit, & totam condemnat Eccleſiam, ubi propterea cum baptizandis parvulis feſtinatur & curritur, quia ſine dubio creditur aliter eos in Chriſto vivificari omnino non poſſe. Qui autem non vivificatur in Chriſto, reſtat ut in ea condemnatione maneat, de qua dicit Apoſtolus, *Per unius delictum in omnes homines ad condemnationem.* (Rom. 5. 18.) Cui delicto obnoxios parvulos naſci, & omnis credit Eccleſia, & ipſe jam contra Jovinianum diſputans, & exponens Jonam Prophetam, ſicut paulò antè commemoravi, fide veraciſſima definiſti: credo & in aliis locis opuſculorum tuorum, quæ vel non legi, vel in præſentia non recordor. Hujus igitur damnationis in parvulis cauſſam requiro; quia neque animarum, ſi novæ fiunt ſingulis ſingulæ, video eſſe ullum in illa ætate peccatum, nec à Deo damnari aliquam credo, quam videt nullum habere peccatum.

Caput VIII.

22. An fortè dicendum eſt, in parvulo carnem ſolam cauſſam eſſe peccati; novam verò illi animam fieri, qua ſecundùm Dei præcepta vivente, in adjutorio gratiæ Chriſti, & ipſi carni edomitæ ac ſubjugatæ poſſit incorruptionis meritum comparari. Sed quia in parvulo anima nondum id agere poteſt, niſi Chriſti acceperit ſacramentum, per hanc gratiam carni ejus adquiritur, quod illius moribus nondum potuit. Si autem ſine illo ſacramento anima parvuli exierit, ipſa quidem in æterna vita erit, unde eam nullum peccatum potuit ſeparare, caro vero ejus non reſurget in Chriſto, non percepto ante mortem illius ſacramento?

23. Hanc opinionem numquam audivi, numquam legi. Sed planè audivi & credidi, propter quod & loquutus ſum, *quia venit hora, quando omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem ejus: & procedent qui bene fecerunt, in reſurrectionem vitæ.* (Johan. 5. 28.) Ipſa eſt de qua dicitur, *& per unum hominem, reſurrectio mortuorum.* (1. Cor. 15. 21.) Ipſa eſt qua *in Chriſto omnes vivificabuntur. Qui autem malè egerunt, in reſurrectionem judicij.* Quid hîc ergo de illis infantibus intelligendum eſt, qui priùs quàm poſſent agere vel bene vel malè, ſine baptiſmo corpore exuti ſunt? nihil hîc de talibus dictum eſt. Sed ſi caro eorum ideo non reſurget, quia nec boni aliquid fecerunt, nec mali; nec illorum reſurrectura eſt, qui perceptâ baptiſmi gratiâ, in illa ætate defuncti ſunt, in qua nihil bene vel malè agere potuerunt. Si autem illi inter ſanctos reſurgent, id eſt inter eos qui bene egerunt; inter quos & illi reſurrecturi ſunt, niſi inter eos qui malè egerunt, ne aliquas humanas animas credamus corpora ſua non recepturas, ſive in reſurrectionem vitæ, ſive in reſurrectionem judicij? Quæ ſententia priùs quàm refellatur, ipſa novitate jam diſplicet. Deinde quis ferat, ſi credant ſe illi, qui ad baptiſmum cum ſuis parvulis currunt, propter carnes eorum,

Classis III An. 415.

corum, non propter animas curreret? Beatus quidem ª Cyprianus non aliquod decretum condens novum, ſed Eccleſiæ fidem firmiſſimam ſervans, ad corrigendum eos, qui putabant ante octavum diem nativitatis non eſſe parvulum baptizandum, non carnem, ſed animam dixit *non eſſe perdendam*; & mox natum, ritè baptizari poſſe, cum ſuis quibuſdam coëpiſcopis cenſuit.

ª *Epiſtola 59 ad Fidum.*

24. Sed contra Cypriani aliquam opinionem, ubi quod videndum fuit, fortaſſe non vidit, ſentiat quiſque quod libet; tantùm contra apoſtolicam manifeſtiſſimam fidem nemo ſentiat, quæ ex unius delicto omnes in condemnationem duci prædicat: ex qua condemnatione non liberat, niſi gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, in quo uno omnes vivificantur, quicumque vivificantur. Contra Eccleſiæ fundatiſſimum morem nemo ſentiat, ubi ad baptiſmum, ſi propter ſola parvulorum corpora curreretur, baptizandi offerrentur & mortui.

Rom. 5. 18.

25. Quæ cùm ita ſint, quærenda cauſſa eſt, atque reddenda, quare damnentur animæ, quæ novæ creantur ſingulis quibuſque naſcentibus, ſi præter Chriſti Sacramentum parvuli moriantur. Damnari enim eas, ſi ſic de corpore exierint, & ſancta Scriptura, & ſancta eſt teſtis Eccleſia. Unde illa de animarum novarum creatione ſententia, ſi hanc fidem fundatiſſimam non oppugnat, ſit & mea: ſi oppugnat, non ſit & tua.

26. Nolo mihi dicatur, pro hac ſententia debere accipi quod ſcriptum eſt, *Qui finxit ſpiritum hominis in ipſo*, & *Qui finxit ſingillatim corda eorum.* Aliquid fortiſſimum atque invictiſſimum requirendum eſt, quod nos non cogat Deum credere ullarum animarum ſine culpa aliqua damnatorem. Nam vel tantumdem valet, vel plus eſt forſitan creare, quàm fingere: & tamen ſcriptum eſt, *Cor mundum crea in me Deus.* Nec ideo putari poteſt, animam hoc loco optare ſe fieri, priùs quàm aliquid eſſet. Sicut ergo jam exſiſtens creatur innovatione juſtitiæ, ſic jam exſiſtens fingitur conformatione doctrinæ. Nec illud quod in Eccleſiaſte ſcriptum eſt, *Tunc convertetur in terram pulvis ſicut fuit, & ſpiritus revertetur ad Dominum qui dedit illam*: iſtam confirmat ſententiam, quam volumus eſſe noſtram. Plus enim hoc ſuffragatur eis, qui ex una putant omnes eſſe animas. Nam ſicut convertitur, inquiunt, pulvis in terram, ſicut fuit; & tamen caro, de qua hoc dictum eſt, ad hominem non revertitur, ex quo propagata eſt, ſed ad terram, unde primus homo factus eſt: ſic & ſpiritus ex illius unius ſpiritu propagatus, non tamen ad eum revertitur; ſed ad Dominum, à quo illi datus eſt. Verùm quia hoc teſtimonium ita pro iſtis ſonat, ut non omni modo huic opinioni, quam defendi volo, videatur eſſe contrarium, admonendam tantùm credidi prudentiam tuam, ne talibus teſtimoniis ex his anguſtiis me coneris eruere. Nam licèt nemo faciat optando, ut verum ſit quod verum non eſt: tamen ſi fieri poſſet, optarem ut hæc ſententia vera eſſet: ſicut opto, ut ſi vera eſt, abs te liquidiſſimè atque invictiſſimè defendatur.

Zach. 12. 1. *Pſal. 32. 15.* *Pſal. 50. 12.* *Eccle. 12. 7.*

Caput IX.

27. Hæc autem difficultas etiam illos ſequitur, qui jam exſiſtentes alibi animas, & ab initio divinorum operum præparatas, à Deo mitti opinantur in corpora. Nam & ab his hoc idem quæritur, Si animæ inculpatæ obedienter veniunt, quò mittuntur; cur in parvulis, ſi non baptizati vitam

A iſtam finierint, puniuntur? Eadem prorſus in utraque ſententia difficultas eſt. Illi ſibi videntur de hac faciliùs exire quæſtione, qui animas aſſeverant pro meritis vitæ prioris ſingulas ſingulis corporibus implicari. Hoc enim putant eſſe in Adam mori, in carne ſcilicet, quæ propagata eſt ex Adam, ſupplicia pendere. A quo reatu, inquiunt, gratia Chriſti liberat puſillos cum magnis. Hoc quidem rectè, veraciter, optiméque, quod gratia Chriſti liberat à reatu peccatorum puſillos cum magnis. Sed in B alia ſuperiore vita peccare animas, & inde præcipitari in carceres carneos, non credo, non adquieſco, non conſentio. Primùm, quoniam per ª neſcio quos fieri circuitus id aiunt iſti, ut poſt neſcio quanta volumina ſæculorum iterum ad iſtam ſarcinam corruptibilis carnis & ſupplicia pendenda redeundum ſit. Qua opinione quid horribilius cogitari poſſit, ignoro. Deinde quis tandem juſtus defunctus eſt, de quo non (ſi iſti vera dicunt) ſolliciti eſſe debeamus, ne in ſinu Abrahæ peccans, in flam- C mas illius divitis dejiciatur? Cur enim non & poſt hoc corpus peccare poſſit, ſi & antè potuit? Poſtremò, longè aliud eſt in Adam peccaſſe, unde dicit Apoſtolus, *in quo omnes peccaverunt*: & aliud eſt, extra Adam neſcio ubi peccaſſe, & ideo in Adam, id eſt in carnem, quæ ex Adam propagata eſt, tamquam in carcerem trudi. Illam verò opinionem, quòd ex una fiant omnes animæ, nec diſcutere volo, niſi neceſſe ſit: atque utinam iſta, de qua nunc agimus, ſi vera eſt, ſic abs te defenda- D tur, ut hoc neceſſe jam non ſit.

21. De civit. Dei, cap. 21. *Rom. 5. 12.*

28. Quamvis autem deſiderem, rogem, votis ardentibus exoptem & exſpectem, ut per te mihi Dominus hujus rei auferat ignorantiam: tamen ſi, quod abſit, minimè meruero; patientiam mihi petam à Domino Deo noſtro: in quem ſic credimus, ut ſi aliqua nobis non aperiat etiam pulſantibus, nullo modo adversùs eum murmurare debeamus. ᵇ Memini priùs ipſis Apoſtolis dictum, *Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare modò.* In E his, quantum ad me adtinet, etiam hoc deputem. Neque quia hoc ſciam me indigner indignum, ne hoc ipſo etiam convincar indignior. Multa enim alia ſimiliter neſcio, quæ commemorare vel enumerare non poſſum. Et hoc tolerabiliter ignorarem, niſi metuerem ne aliqua iſtarum opinionum contra illud, quod firmiſſima retinemus fide, incautis obreperet mentibus. Sed antequam ſciam, quænam earum potiùs eligenda ſit, hoc me non temere ſentire profiteor, eam quæ vera eſt, non adverſari F robuſtiſſimæ ac fundatiſſimæ fidei, qua Chriſti Eccleſia nec parvulos homines recentiſſimè natos à damnatione credit, niſi per gratiam nominis Chriſti, quam in ſuis ſacramentis commendavit, poſſe liberari.

ᵇ *Johan. 16. 12.*

DE SENTENTIA JACOBI LIBER, *ſeu* EPISTOLA CLXVII. ª

ª *Aliàs XXIX. quæ autem 167. erat, nunc 89.*

G *Auguſtinus Hieronymo, de loco qui eſt Iacobi* 2. 10. Qui offenderit in uno, factus eſt omnium reus: *multa admiſcens de Stoicis, qui docebant, omnia peccata eſſe paria: & quiſquis haberet unam virtutem, habere omnes; qui careret unâ, nullam habere.*

1. QUOD ad te ſcripſi, honorande mihi in Chriſto frater Hieronyme, quærens de anima humana, ſi naſcentibus ſingulis no-

Scripta eodem tempore. Caput I.

ª MSS. quindecim, *per neſcio quos circuitus id agunt iſti.*

ᵇ MSS. tredecim, *Meminerimus ipſis &c.*

Classis III. An. 415.

væ ſingulæ nunc uſque fiunt, ubi peccati vinculum contrahant, quod per Sacramentum gratiæ Chriſti etiam in infantibus recenter natis ſolvendum eſſe non dubitamus, cùm in non parvum volumen procederet, nolui ulla alia onerare quæſtione: ſed quod urget acriùs, multo minùs eſt negligendum. Proinde quæſo, & per Deum obſecro, ut exponas mihi, quod multis exiſtimo profuturum, aut ſi jam vel abs te, vel ab alio aliquo expoſitum habes, dirigas nobis, quomodo accipiendum ſit, quod in epiſtola Jacobi Apoſtoli ſcriptum eſt; *Quicumque enim totam Legem ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus.* Quæ res talis ac tanta eſt, ut quod hinc tibi non jam olim ſcripſi, multùm me pœniteat.

Jac. 2. 10.

2. De agenda namque præſenti vita, quomodo ad vitam perveniamus æternam, non de præterita perſcrutanda, quam penitùs demerſit oblivio, ſicut eſt illud quod de anima quærendum putavi, hæc vertitur quæſtio. Eleganter autem dictum eſſe narratur, quod huic rei ſatis aptè convenit. Cum quidam ruiſſet in puteum, ubi aqua tanta erat, ut eum magis exciperet ne moreretur, quàm ſuffocaret ne loqueretur; acceſſit alius, & eo viſo [a] admirans ait, Quomodo huc cecidiſti? At ille, Obſecro, inquit, cogita quomodo hinc me liberes, non quomodo huc ceciderim, quæras. Ita quoniam fatemur, & fide catholica tenemus, de reatu peccati, tamquam de puteo, etiam parvuli infantis animam Chriſti gratiâ liberandam; ſatis eſt ei, quod modum quomodo ſalva fiat, novimus, etiamſi numquam quomodo in malum illud devenerit, noverimus. Sed ideo putavi eſſe quærendum, ne fortè ex illis opinionibus incarnationis animæ aliquam teneamus incautiùs, quæ liberandam prorſus animam parvuli contradicat, negans eam eſſe in iſto malo. Hoc igitur firmiſſimè retento, quod anima parvuli de reatu peccati liberanda eſt, nec alio modo liberanda, niſi gratiâ Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum; ſi poſſumus etiam ipſius mali cauſſam & originem noſſe, vaniloquis, non disputatoribus, ſed litigatoribus paratiùs inſtructiùſque reſiſtimus. Si autem non poſſumus, non quia latet miſeriæ principium, ideo pigreſcere miſericordiæ debet officium. Adversùs eos autem, qui ſibi videntur ſcire quod neſciunt, hoc tutiores ſumus, quòd hanc ignorantiam noſtram non ignoramus. Aliud eſt enim, quod neſcire malum eſt; aliud, quod ſciri vel non poteſt, vel non opus eſt, vel ad vitam quam quærimus indifferens eſt. Hoc verò quod de litteris apoſtoli Jacobi nunc requiro, in hac ipſa, qua vivimus, & ut ſemper vivamus Deo placere ſtudemus, actione verſatur.

Jac. 2. 10.

3. Quomodo igitur intelligendum eſt, obſecro te, *Quicumque totam Legem ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus?* Itane qui furtum fecerit, immo verò qui dixerit diviti, *Sede hic*, pauperi autem, *Tu ſta illic*, & homicidii, & adulterii, & ſacrilegii reus eſt? Quòd ſi non eſt, quomodo qui in uno offendat, factus eſt omnium reus? An illud quod dixit de divite & paupere ad iſta non pertinet, quorum ſi quis in uno offenderit, fiet omnium reus? Sed recolendum eſt unde venerit illa ſententia, & quæ illam ſuperiora pepererint, quibuſque connexa dependeat. *Fratres mei, nolite,* inquit, *in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. Etenim ſi introierit in conventum veſtrum vir anulum aureum habens in veſte candida, introierit autem & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eum, qui indutus eſt veſte præclara, & dicatis ei, Tu ſede hic bene; pauperi autem dicatis, Tu ſta illic, aut, Sede ſub ſcabello pedum meorum: nonne judicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis judices cogitationum iniquarum? Audite fratres mei dilectiſſimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & heredes regni, quod repromiſit Deus diligentibus ſe? Vos autem exhonoraſtis pauperem;* propter illum ſcilicet cui dictum eſt, *Sta illic:* cum habenti anulum aureum dictum eſſet, *Tu ſede hic bene.* Ac deinde ſequitur, eamdem ipſam ſententiam latiùs verſans & explicans; *Nonne,* inquit, *divites per potentiam opprimunt vos, & trahunt ad judicia? Nonne ipſi blaſphemant bonum nomen, quod invocatum eſt ſuper vos? Siquidem legem perficitis regalem, ſecundùm Scripturam, Diliges proximum tuum ſicut teipſum, bene facitis. Si autem perſonas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quaſi tranſgreſſores.* Vide quemadmodum tranſgreſſores legis appellat, qui dicunt diviti, *Sede hic*, & pauperi, *Sta illic.* Vide ne putarent contemtibile eſſe peccatum, in hac una re legem tranſgredi, ſecutus adjunxit, *Quicumque autem totam Legem ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus. Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit &, Non occides. Quòd ſi non occides, mœcharis autem, factus es tranſgreſſor legis;* propter id quod dixerat, *Redarguti à lege, quaſi tranſgreſſores.* Quæ cùm ita ſint, conſequens videtur (niſi alio modo intelligendum oſtendatur) ut qui dixerit diviti, *Sede hic*, & pauperi, *Sta illic*, huic non honorem, quem illi deferens, & idololatra, & blaſphemus, & adulter, & homicida, & ne (quod longum eſt) cuncta commemorem, reus omnium criminum judicandus ſit. *Offendens* quippe *in uno, factus eſt omnium reus.*

Jac. 2. 1. 2. &c.

v. 6. 7. &c.

Caput II.

4. At enim qui unam virtutem habet, omnes habet; & qui unam non habet, nullam habet? Hoc ſi verum eſt, confirmatur iſta ſententia. Sed ego eam exponi volo, non confirmari; quæ per ſeipſam apud nos omnibus philoſophorum auctoritatibus firmior eſt. Et illud quidem de virtutibus & vitiis, ſi veraciter dicitur, non eſt conſequens, ut propter hoc omnia peccata ſint paria. Nam illud de inſeparabilitate virtutum, etſi fortaſſis fallor, tamen ſi verum memini, quod vix memini, omnibus philoſophis placuit, qui eaſdem virtutes agendæ vitæ neceſſarias eſſe dixerunt. Hoc autem de paritate peccatorum, ſoli Stoïci auſi ſunt diſputare, contra omnem ſenſum generis humani: quam eorum vanitatem in Joviniano illo, qui in hac ſententia Stoïcus erat, in aucupandis autem & defenſandis voluptatibus Epicureus, de Scripturis ſanctis dilucidiſſimè convicisti. In qua tua ſuaviſſima & præclariſſima diſputatione ſatis evidenter apparuit, non placuiſſe auctoribus noſtris, vel ipſi potiùs, quæ per eos loquuta eſt, veritati, omnia paria eſſe peccata. Quomodo autem fieri poſſit, ut etiamſi hoc de virtutibus verum eſt, non tamen ideo cogamur fateri æqualitatem omnium peccatorum, quantum poſſum, adjuvante Domino, aperire conabor. quod ſi effecero, approbabis; ubi verò cauſſæ defuero, tu ſupplebis.

Stoïci peccata dicebant paria.

Hieronym. in lib. 2. cont. Jovin.

5. Certè hinc perſuadent, qui unam virtutem habuerit habere omnes, & omnes deeſſe cui una defuerit; quòd prudentia, nec ignava, nec injuſta, nec intemperans poteſt eſſe: nam ſi aliquid horum

Virtutum catena.

[a] MSS decem, miſerans ait.

Classis III. An. 415.

fuerit, prudentia non erit. Portò ſi prudentia tunc erit, ſi & fortis, & juſta, & temperans ſit, profectò ubi fuerit, ſecum habet ceteras. Sic & fortitudo imprudens eſſe non poteſt, vel intemperans, vel injuſta: ſic temperantia neceſſe eſt, ut prudens, fortis, & juſta ſit: ſic juſtitia non eſt, niſi ſit prudens, fortis, & temperans. Ita ubi vera eſt aliqua earum, & aliæ ſimiliter ſunt: ubi autem aliæ deſunt, vera illa non eſt, etiamſi aliquo modo ſimilis eſſe videatur.

Vitia manifeſta & palliata.

6. Sunt enim, ut ſcis, quædam vitia virtutibus apertâ diſcretione contraria, ut imprudentia prudentiæ. Sunt autem quædam tantùm quia vitia ſunt, ideo contraria, quadam tamen ſpecie fallaci ſimilia, ut eidem prudentiæ, non imprudentia, ſed aſtutia. Nunc enim eam dico aſtutiam, quæ uſitatiùs in malitioſis intelligi & vocari ſolet, non ſicut noſtra loqui Scriptura conſuevit, quæ ſæpe aſtutiam in bono ponit: unde, *Eſtote aſtuti ut ſerpentes*: & illud, *Ut & innocentibus det aſtutiam*. Quamquam & apud illos Romanæ linguæ diſertiſſimus dixerit, *Neque illi tamen ad cavendum dolus, aut aſtutia deerant*, aſtutiam ponens in bono: ſed apud illos rariſſimum, apud noſtros frequentiſſimum eſt. Itemque in partibus temperantiæ, apertiſſimè contraria eſt effuſio parcimoniæ: ea verò quæ tenacitas dici vulgò ſolet, vitium quidem eſt, tamen parcimoniæ ſimile, non naturâ, ſed fallaciſſima ſpecie. Item diſſimilitudine manifeſtâ contraria eſt injuſtitia juſtitiæ: ſolet autem quaſi imitari juſtitiam vindicandi ſe libido, ſed vitium eſt. Ignavia fortitudini perſpicuè contraria eſt: duritia verò diſtat naturâ, fallit ſimilitudine. Conſtantia, pars quædam virtutis eſt: ab hac, inconſtantia longè abhorret, & indubiè contraſiſtit: pertinacia verò conſtantia dici affectat, & non eſt; quia illa eſt virtus, hoc vitium.

Matt. 10. 16. Prov. 1. 4. Salluſtius de bello Catilin.

7. Ut ergo non iterum eadem commemorare neceſſe ſit, exempli gratiâ ponamus aliquid, unde poſſint cetera intelligi. Catilina, ut de illo ſcripſerunt qui noſſe potuerunt, frigus, ſitim, famem ferre poterat, eratque patiens inediæ, algoris, vigiliæ, ſuprà quàm cuiquam credibile eſt, ac per hoc & ſibi & ſuis magna præditus fortitudine videbatur. Sed hæc fortitudo prudens non erat; mala enim pro bonis eligebat: temperans non erat; corruptelis enim turpiſſimis fœdabatur: juſta non erat; nam contra patriam conjuraverat. Et ideo nec fortitudo erat, ſed duritia ſibi, ut ſtultos falleret, nomen fortitudinis imponebat. Nam ſi fortitudo eſſet, non vitium, ſed virtus eſſet. Si autem virtus eſſet, à ceteris virtutibus tamquam inſeparabilibus comitibus numquam relinqueretur.

Salluſtius.

8. Quapropter dum quæritur etiam de vitiis, utrùm ipſa ſimiliter omnia ſint, ubi unum erit; aut nulla ſint, ubi unum non erit; laborioſum eſt id oſtendere, propterea quia uni virtuti duo vitia opponi ſolent, & quod apertè contrarium eſt, & quod ſpecie ſimilitudinis adumbratur. Unde illa Catilinæ, [a] quia fortitudo non erat, quæ eſſet, cùm ſecum virtutes alias non habebat, faciliùs videbatur. Quòd verò ignavia fuerit, ubi exercitatio quaſlibet graviſſimas moleſtias perpetiendi atque tolerandi, ſuprà quàm cuiquam credibile eſt, fuit, ægrè perſuaderi poteſt. Sed fortè acutiùs intuentibus, ignavia apparet ipſa duritia, quia laborem bonorum ſtudiorum quibus vera adquiritur fortitudo, neglexerat. Verumtamen quia ſunt audaces qui timidi non ſunt, & rurſus timidi quibus abeſt audacia, cùm ſit utrumque vitium; quoniam qui vera virtute fortis eſt, nec temere audet, nec inconſultè timet; cogimur fateri vitia plura eſſe virtutibus.

9. Unde ALIQUANDO VITIUM vitio tollitur; ut amore laudis, amor pecuniæ. Aliquando unum cedit, ut plura ſuccedant; velut qui ebrioſus fuerit, ſi modicum biberit, & tenacitatem & ambitionem didicerit. Poſſunt itaque vitia etiam cedere vitiis ſuccedentibus, non virtutibus; & ideo plura ſunt. Virtus verò quò una ingreſſa fuerit, quoniam ſecum ceteras ducit, profectò vitia cedent omnia quæcumque inerant. Non enim omnia inerant, ſed aliquando totidem, aliquando plura paucioribus, vel pauciora pluribus ſuccedebant.

Caput III.

10. HÆC utrùm ita ſe habeant, diligentiùs inquirendum eſt. Non enim & iſta divina ſententia eſt, qua dicitur, Qui unam virtutem habuerit, omnes habet; eique nulla ineſt, cui una defuerit. Sed hominibus hoc viſum eſt, multùm quidem ingenioſis, ſtudioſis, ſed tamen hominibus. Ego verò neſcio quemadmodum dicam, non dico virum, à quo denominata dicitur virtus, ſed etiam mulierem, quæ viro ſuo ſervat thori fidem, ſi hoc faciat propter præceptum & promiſſum Dei, [b] eique primitus ſit fidelis, non habere pudicitiam, aut pudicitiam nullam vel parvam eſſe virtutem. ſic & maritum, qui hoc idem ſervat uxori. Et tamen ſunt plurimi tales, quorum ſine aliquo peccato eſſe neminem dixerim: & utique illud qualecumque peccatum ex aliquo vitio venit. Unde pudicitia conjugalis in viris feminiſque religioſis cùm proculdubio virtus ſit, non enim aut nihil, aut vitium eſt, non tamen ſecum habet omnes virtutes. Nam ſi omnes ibi eſſent, nullum eſſet vitium; ſi nullum vitium, nullum omnino peccatum. Quis autem ſine aliquo peccato? Quis ergo ſine aliquo vitio, id eſt fomite quodam, vel quaſi radice peccati, cùm clamet qui ſupra pectus Domini recumbebat, *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt*? Neque hoc apud te diutiùs agendum eſt; ſed propter alios, qui fortè hoc legerint, dico. Nam tu quidem in eodem ipſo opere ſplendido contra Jovinianum etiam hoc de Scripturis ſanctis diligenter probaſti: ubi etiam ex hac ipſa epiſtola, cujus verba ſunt, quorum nunc intellectum requirimus, poſuiſti quod ſcriptum eſt, *In multis enim offendimus omnes*. Non enim ait, offenditis, ſed *offendimus*, cùm Chriſti loqueretur Apoſtolus: & cùm hoc loco dicat, *Quicumque autem totam Legem ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus*; ibi non in uno, ſed *in multis*; nec quoſdam, ſed *omnes* dicit offendere.

1. Johan. 1. 8. Lib. 2. Jac. 3. 2. Jac. 2. 10.

11. Abſit autem ut quiſquam fidelis exiſtimet tot millia ſervorum Chriſti, qui veraciter dicunt ſe habere peccatum, ne ſeipſos decipiant, & veritas in eis non ſit, nullam habere virtutem, cùm virtus magna ſit ſapientia. *Dixit autem*, ipſa ſapientia, *homini, Ecce pietas eſt ſapientia*. Abſit ergo ut dicamus tot ac tantos fideles & pios homines Dei non habere pietatem, quam Græci vel εὐσέβειαν, vel expreſſiùs & pleniùs θεοσέβειαν vocant. Quid autem eſt pietas, niſi Dei cultus? Et UNDE ILLE COLITUR, niſi caritate? Caritas igitur de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta, magna & vera virtus eſt, quia ipſa eſt & finis præcepti. Me-

Job 28. 28. ſec. LXX. Beda vulgatus in 1. Cor. 8. 1. Tim. 1. 5.

[a] MSS. duo, *illa Catilinæ duritia, quia fortitudo* &c.
[b] Edit. *& qua primitus*. Sed meliùs MSS. Caſalenſis & Vaticanus, *eique primitus* vel uti habent alii tres Vaticani, *& cui primitus ſit fidelis*; ſcilicet Deo.

CLASSIS III. AN. 415.

A ritò dicta eſt *fortis ſicut mors*: ſive quia nemo eam vincit, ſicut mortem; ſive quia in hac vita uſque ad mortem eſt menſura caritatis, ſicut Dominus ait, [Cant. 8. 6.] [Johan. 15. 13.] *Majorem hac caritatem nemo habet, quàm ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis*: ſive potiùs, quia ſicut mors animam avellit à ſcoſibus carnis, ſic caritas à concupiſcentiis carnalibus. Huic ſubſervit [1. Cor. 8. 1.] ſcientia, cùm eſt utilis; nam ſine illa inflat. Quod verò illa ædificando impleverit, nihil ibi iſta inane quod inflet, inveniet. Utilem porrò ſcientiam definiendo monſtravit, ubi cùm dixiſſet, [Job 28. 28.] *Ecce pietas* B *eſt ſapientia*; continuò ſubjunxit, *Abſtinere verò à malis, ſcientia eſt*. Cur ergo non dicimus, qui hanc virtutem habet, habere omnes; cùm plenitudo [Rom 13. 10.] Legis ſit caritas? An quanto magis eſt in homine, tanto magis eſt virtute præditus: quanto autem minùs, tanto minùs ineſt ei virtus; quia ipſa eſt virtus: & quanto minùs ineſt virtus, tanto magis eſt vitium? Ubi ergo illa plena & perfecta erit, nihil ex vitio remanebit.

12. Proinde mihi videntur Stoïci falli, quia C proficientem hominem in ſapientia, nolunt omnino habere ſapientiam, ſed tunc habere, cùm in ea omnino perfectus fuerit: non quia illum provectum negant; ſed niſi ex profundo quodam emergendo, repentè emicet in auras ſapientiæ liberas, nulla ex parte eſſe ſapientem. Sicut enim nihil intereſt ad hominem præfocandum, utrùm aquam ſtadiis multis ſuper ſe habeat altam, aut uno palmo, aut digito: ſic illos qui tendunt ad ſapientiam, proficere quidem dicunt, tamquam ab imo gurgitis ſur- D gentes in aërem; ſed niſi totam ſtultitiam velut opprimentem aquam, proficiendo velut emergendo evaſerint, non habere virtutem, nec eſſe ſapientes: ubi autem evaſerint, mox habere totam, nec quidquam ſtultitiæ remanere, unde omnino ullum peccatum poſſit exſiſtere.

13. Hæc ſimilitudo, ubi ſtultitia velut aqua, & ſapientia velut aër ponitur, ut animus à præfocatione ſtultitiæ tamquam emergens in ſapientiam repentè reſpiret, non mihi videtur ſatis accommoda- E ta noſtrarum Scripturarum auctoritati: ſed illa potiùs, ut vitium vel ſtultitia tenebris, luci autem virtus vel ſapientia comparetur, quantum iſta ſimilia de corporalibus ad intelligibilia duci poſſunt. Non itaque ſicut de aquis in aërem ſurgens, ubi earum ſummum tranſierit, repentè quantum ſufficit inſpiratur; ſed ſicut de tenebris in lucem procedens, paulatim progrediendo illuminatur. Quod donec pleniſſimè fiat, jam eum tamen dicimus tamquam de abditiſſima ſpelunca egredientem, viciniâ F lucis afflatum, tanto magis, quanto magis propinquat egreſſui: ut illud quod in eo lucet, ſit utique ex lumine quò progreditur; illud autem quod adhuc obſcurum eſt, ſit ex tenebris unde egreditur. [Pſ. 142. 2.] Itaque & non juſtificabitur in conſpectu Dei omnis [Abac. 2. 4.] vivens: & tamen juſtus ex fide vivit. Et induti ſunt [Job. 29. 14.] ſancti juſtitiâ, alius magis, alius minùs. Et nemo hîc vivit ſine peccato, & hoc alius magis, alius minùs: optimus autem eſt, qui minimùm.

CAPUT IV.

14. SED quid ego, tamquam oblitus cui loquor, G doctori ſimilis factus ſum, cùm propoſuerim quid abs te diſcere velim? Sed quia de peccatorum paritate, unde in id quod agebam incidit quæſtio, examinandam tibi ſententiam meam promere ſtatueram, jam eam tandem aliquando concludam. Quia etſi verum eſt, eum qui habet unam, omnes habere virtutes; eum qui unam non habet,

A nullam habere: nec ſic peccata ſunt paria. Quia ubi virtus nulla eſt, nihil quidem rectum eſt; nec tamen ideo non pravo pravius eſt, diſtortoque diſtortius. Si autem, quod puto eſſe verius, ſacriſque litteris congruentius, ita ſunt animæ intentiones, ut corporis membra; non quòd videantur locis, ſed quòd ſentiantur affectibus; & aliud illuminatur ampliùs, aliud minùs, aliud omnino caret lumine & tenebroſo inumbratur obſtaculo; profectò ita ut quiſque illuſtratione piæ caritatis affectus eſt, in alio actu magis, in alio minùs, in B aliquo nihil, ſic poteſt dici habere aliam, & aliam non habere, aliam magis, aliam minùs habere virtutem. Nam & major eſt in iſto caritas, quàm in illo, rectè poſſumus dicere; & aliqua in iſto, nulla in illo, quantum pertinet ad caritatem, quæ pietas eſt: & in ipſo uno homine quòd majorem habeat pudicitiam quàm patientiam, & majorem hodie quàm heri, ſi proficit; & adhuc non habeat continentiam, & habeat non parvam miſericordiam.

C 15. Et ut generaliter breviterque complectar, quam de virtute habeam notionem, quod ad rectè vivendum attinet, VIRTUS EST CARITAS, qua id quod diligendum eſt diligitur. Hæc in aliis major, in aliis minor, in aliis nulla eſt. Pleniſſima verò quæ jam non poſſit augeri, quamdiu hîc homo vivit, eſt in nemine: quamdiu autem augeri poteſt, profectò illud, quod minus eſt quàm debet, ex vitio eſt. Ex quo vitio non eſt juſtus in terra, qui faciat [3. Reg. 8. 46.] bonum, & non peccet. Ex quo vitio non juſtifica- D bitur in conſpectu Dei omnis vivens. Propter quod [Pſ. 142. 2.] vitium, ſi dixerimus quòd peccatum non habemus, [1. Johan. 1. 8.] noſmetipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Propter quod etiam quantumlibet profecerimus, neceſſarium eſt nobis dicere, Dimitte nobis debita [Matt. 6. 12.] noſtra: cùm jam omnia in baptiſmo dicta, facta, cogitata, dimiſſa ſint. Videt itaque, qui rectè videt, unde, & quando, & ubi ſperanda ſit illa perfectio, cui non ſit quod adjici poſſit. Si autem præcepta non eſſent, non utique eſſet ubi ſe homo certiùs in- E ſpiceret, & videret unde averteretur, quò conaretur, quare gratularetur, quid precaretur. Magna eſt ergo utilitas præceptorum, ſi libero arbitrio tantum detur, ut gratia Dei ampliùs honoretur.

CAPUT V. Solutio quæſtionis.

16. QUÆ ſi ita ſe habent, unde fiet omnium reus, ſi in uno offendat, qui totam Legem ſervaverit? An fortè quia plenitudo Legis caritas eſt, [Rom 13. 10.] qua Deus proximuſque diligitur, in quibus præ- [Matt. 22.] ceptis caritatis tota Lex pendet & Prophetæ, meritò fit reus omnium, qui contra illam facit, in qua F pendent omnia? Nemo autem peccat, niſi adverſùs illam faciendo: quia non adulterabis, non ho- [Rom 13. 9. 10. &c.] micidium facies, non furaberis, non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc ſermone recapitulatur, in eo quod eſt, diliges proximum tuum tamquam teipſum. Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo autem Legis, caritas. Nemo autem diligit proximum, niſi diligens Deum, & hoc, quantum poteſt, proximo impendat, quem diligit tamquam ſemetipſum, ut & ille diligat Deum: G quem ſi ipſe non diligit, nec ſe, nec proximum diligit. Ac per hoc qui totam Legem ſervaverit, ſi in uno offenderit, fit omnium reus, quia contra caritatem facit, unde tota Lex pendet. Reus itaque fit omnium, faciendo contra eam, in qua pendent omnia.

17. Cur ergo non dicantur paria peccata? An fortè quia magis facit contra caritatem, qui graviùs peccat; minùs, qui leviùs? Et hoc ipſo quod

CLASSIS III. AN. 415.

admittit, fit quidem omnium reus: ſed graviùs peccans, vel in pluribus peccans, magis reus; leviùs autem vel in paucioribus peccans, minùs reus: tanto majore ſcilicet reatu, quanto ampliùs; tanto minore, quanto minùs peccaverit: tamen etiamſi in uno offenderit, reus omnium eſt, quia contra eam facit, in qua pendent omnia? Quæ ſi vera ſunt, eo modo & illud abſolvitur, quod ait homo etiam apoſtolicæ gratiæ, *In multis enim offendimus omnes*. (Jac. 3. 2.) Omnes enim offendimus, ſed unus graviùs, alius leviùs, quanto quiſque [a] graviùs leviúſve peccaverit: tanto in peccato committendo major, quanto in diligendo Deo & proximo minor: & rurſus, tanto minor in peccati perpetratione, quanto major in Dei & proximi dilectione. TANTO itaque plenior iniquitatis, quanto inanior caritatis. Et tunc perfecti ſumus in caritate, quando nihil reſtat ex infirmitate.

18. Nec ſanè, quantum arbitror, putandum eſt leve eſſe peccatum in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Jeſu Chriſti, ſi illam diſtantiam ſedendi ac ſtandi ad honores eccleſiaſticos referamus. Quis enim ferat eligi divitem ad ſedem honoris Eccleſiæ, contemto paupere inſtructiore atque ſanctiore? Si autem de quotidianis conſeſſibus loquitur, quis non hinc peccat? ſi tamen peccat, niſi cùm apud ſeipſum intus ita judicat, ut ei tanto melior quanto ditior ille eſſe videatur. Hoc enim videtur ſignificaſſe, cùm dicit, *Nonne judicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis judices iniquarum cogitationum?* (Jac. 2. 4.)

CAPUT VI

19. LEX itaque libertatis, lex caritatis eſt, de qua dicit, *Si tamen legem perficitis regalem ſecundùm Scripturas, Diliges proximum tuum ſicut teipſum, bene facitis. Si autem perſonas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege tamquam tranſgreſſores.* (Ibid. 8.) Et poſt illam ſententiam ad intelligendum difficillimam, de qua ſatis dixi, quod dicendum putavi, eamdem legem libertatis commemorans, *Sic loquimini*, inquit, *& ſic facite, ſicut per legem libertatis incipientes judicari.* (Jac. 2. 12.) Et quoniam quid paulò antè dixerit, novit, *quoniam in multis offendimus omnes*, ſuggerit Dominicam tamquam quotidianam quotidianis, etſi levioribus, tamen vulneribus medicinam. *Judicium enim*, inquit, *ſine miſericordia illi, qui non facit miſericordiam.* (Ibid. 13.) Hinc enim & Dominus, *Dimittite*, inquit, *& dimittetur vobis: date, & dabitur vobis.* (Luca 6. 37.) [*] *Superexſultat autem miſericordia judicio*; (Jac. 2. 13. * tum ſupe-...) non dictum eſt, vincit miſericordia judicium, non enim eſt adverſa judicio; ſed *ſuperexſultat*, quia plures per miſericordiam colliguntur, ſed qui miſericordiam præſtiterunt. Beati enim miſericordes, quia ipſis miſerebitur Deus. (Matt. 5. 7.)

20. Et hoc utique juſtum eſt, ut dimittatur eis, quia dimiſerunt; & detur eis, quia dederunt. INEST QUIPPE DEO & miſericordia judicanti, & judicium miſeranti. Propter quod ei dicitur, *Miſericordiam & judicium cantabo tibi Domine.* (Pſal. 100. 1.) Nam quiſquis velut nimiùm juſtus judicium ſine miſericordia quaſi ſecurus exſpectat, iram juſtiſſimam provocat, quam timens ille dixit, *Ne intres in judicium cum ſervo tuo.* (Pſal. 142. 2.) Unde dicitur populo contumaci, *Quid vultis mecum judicio contendere?* (Jer. 2. 29.) Cùm enim rex juſtus ſederit in throno, quis gloriabitur (Prov. 20. 8. & 9.) caſtum ſe habere cor; aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato? Quæ igitur ſpes eſt, niſi ſuperexſultet miſericordia judicio? Sed erga illos qui miſericordiam fecerunt, veraciter dicendo, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus: (Matt. 6. 12.) & ſine murmuratione dando. Hilarem enim datorem diligit Deus. (2. Cor 9. 7.) Denique ſanctus Jacobus jam ex iſto loco de miſericordiæ operibus loquitur, ut quos vehementer illa ſententia terruerat, conſoletur; cùm admonet, quomodo etiam quotidiana peccata, ſine quibus hîc non vivitur, quotidianis remediis expientur: (Jac. 5. 16.) ne homo, qui cùm in uno offenderit fit omnium reus, in multis offendendo (quia in multis offendimus omnes) [b] propter magnum aggerem reatus ſui minutatim collectum, ad tribunal tanti judicis perveniat, & eam, quam non fecit, miſericordiam non inveniat: ſed potiùs dimittendo atque dando mereatur ſibi dimitti peccata, reddique promiſſa.

21. Multa dixi, quibus tibi tædium fortaſſis inferrem, qui hæc, quæ tamen approbas, non exſpectas diſcere, quòd ea docere conſueviſti. Si quid autem eſt in eis, quantum ad rem ipſam pertinet, (nam quali eloquio explicata ſint, non nimis curo,) ſi quid ergo in eis eſt, quod eruditionem offendat tuam, quæſo ut reſcribendo admoneas, & me corrigere non graveris. Infelix eſt enim, qui non tantos & tam ſanctos tuorum ſtudiorum labores, & dignè honorat, & de his Domino Deo noſtro, cujus munere talis es, gratias agit. Unde cùm libentiùs debeam à quolibet diſcere quod inutiliter ignoro, quàm promptiùs quoſlibet docere quod ſcio; quanto juſtiùs abs te hoc caritatis debitum flagito, cujus doctrinâ, in nomine & adjutorio Domini, tantum in latina lingua eccleſiaſticæ litteræ adjutæ ſunt, quantum numquam antea potuerunt. Maximè tamen iſtam ſententiam, *Quicumque totam Legem ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus*, (Jac. 2. 10.) ſi quo alio modo exponi meliùs poſſe novit tua dilectio, per Dominum obſecro, ut id nobiſcum communicare digneris.

EPISTOLA CLXVIII. [a]

Timaſius & Jacobus Auguſtino gratias agentes pro ſcripto ipſis libro *de natura & gratia* adverſùs libellum Pelagij naturam non ſine gratiæ invidia defendentis.

[a] Ex lib. de Geſt. Pelag. Quæ autem 168 erat, nunc 34.

Domino verè beatiſſimo, & meritò venerabili patri epiſcopo AUGUSTINO, TIMASIUS *&* JACOBUS *in Domino ſalutem.*

(Scripta ferè an. 415.)

ITA *nos refecit & recreavit gratia Dei, miniſtrata per verbum tuum, ut prorſus germanè dicamus*, Miſit verbum ſuum, & ſanavit eos, (Pſ. 106. 20.) *Domine beatiſſime & meritò venerabilis pater. Sanè eâ diligentiâ ventilaſſe ſanctitatem tuam textum ejuſdem libelli reperimus, ut ad ſingulos apices reſponſa reddita ſtupeamus, ſive in his quæ refutare, deteſtari, aut fugere deceat Chriſtianum; ſive in illis, in quibus non ſatis invenitur erraſſe, quamvis neſcio quâ calliditate, in ipſis quoque gratiam Dei credidit ſupprimendam. Sed unum eſt, quod nos in tanto beneficio afficit, quia tardè hoc tam præclarum gratiæ Dei munus effulſit. Siquidem contigit* [c] *abſentes fieri quoſdam, quorum cæcitati iſta tam*

[a] MSS undecim, *magis minùſve peccaverit.*
[b] MSS aliquot omiſſa voce, *propter*, habent ſic: *magnum aggerem reatus ſui minutatim collectum ad tribunal tanti judicis perveniat*
[c] *Ipſum præcipuè Pelagium cogitabant* Timaſius & Jacobus, *cùm dicerent, hoc ſe affici, quòd tardè illum librum ſcripſeriw. . . . . Nomen quippe, vel nomina ipſi quoque adhuc tacenda putaverunt, ut vivente amicitiâ, error potiùs moreretur amicorum.* Hæc verba ſunt Auguſtini in lib de Geſtis Pelagij c. 25 proximè poſt allatum epiſtolæ ſuperioris exemplum.

Classis III. An. 415.

perſpicuæ veritatis illuſtratio deberetur; ad quos, etſi tardiùs, non diffidimus propitio Deo eamdem gratiam pervenire, qui vult omnes homines ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. [1. Tim. 2. 4.] *Nos verò, etſi olim ſpiritu claritatis, qui in te eſt, docti, ſubjectionem ejus abjecerimus erroris, in hoc etiam nunc gratias agimus, quòd hæc, quæ antè credidimus, nunc alus aperire didicimus, viam facilitatis uberiore ſanctitatis tuæ ſermone pandente.* Et alia manu: *Incolumem beatitudinem tuam, noſtrique memorem, miſericordia Dei noſtri glorificet in æternum.*

EPISTOLA CLXIX. *

* Aliàs CII. quæ autem 169. erat, nunc 35.

Auguſtinus Evodio reſpondens ad duas quæſtiones. de Trinitate, & de columba in qua Spiritus-ſanctus demonſtratus eſt. docens difficiliorum hujuſcemodi quæſtionum intelligentiam minimè neceſſariam eſſe ad ſalutem.

Augustinus epiſcopus, Evodio epiſcopo.

Scripta exeunte an. 415. Caput I.

1. SI ea quæ me magis occupant, à quibus in aliud averti nolo, ſanctitas tua noſſe tanti habet, mitte aliquem qui tibi deſcribat. Jam enim plura perfecta ſunt, quæ hoc anno ante paſcha propinquante quadrageſima à nobis fuerant inchoata. Nam tribus illis libris *de civitate Dei*, contra dæmonicolas inimicos ejus, duos alios addidimus: quibus quinque libris ſatis diſputatum arbitror adversùs eos, qui propter præſentis vitæ felicitatem deos colendos putant, eamque felicitatem à nobis impediri opinantes, Chriſtiano nomini infeſti ſunt. Deinceps dicendum eſt, ſicut primo libro polliciti ſumus, adversùs eos qui propter vitam poſt mortem futuram neceſſarium exiſtimant cultum deorum ſuorum, propter quam vitam nos Chriſtiani ſumus. [5 de civitate Dei cap. 36.] Dictavi etiam trium Pſalmorum expoſitiones, non parvis voluminibus, ſexageſimi ſeptimi, ſeptuageſimi primi, ſeptuageſimi ſeptimi. Reliqui nondum dictati neque tractati, vehementer à nobis exſpectantur atque flagitantur. Ab his me revocari & retardari, irruentibus de tranſverſo quibuſlibet quæſtionibus, nolo: ita ut nec libros *de Trinitate*, quos diu in manibus verſo, nondumque complevi, modò attendere velim; quoniam nimis operoſi ſunt, & à paucis eos intelligi poſſe arbitror: unde magis urgent quæ pluribus utilia fore ſperamus.

2. Non enim, ut ſcribis, *Qui ignorat ignorabitur*, [1 Cor. 14. 38.] de hac re dixit Apoſtolus, tamquam iſtâ pœnâ ille plectendus ſit, qui non valet intelligentiâ ſic diſcernere ineffabilem Trinitatis unitatem, ſicut diſcernitur in animo noſtro memoria, intellectus, voluntas. Aliunde hoc dicebat Apoſtolus. [1. Cor. 14.] Lege, & videbis quòd ea loquebatur, quæ fidem vel mores multorum ædificarent, non quæ vix ad paucorum, eamque exiguam, quantulacumque in hac vita de re tanta eſſe poteſt, intelligentiam pervenirent, id eſt ut linguis prophetia præponeretur, ut non perturbatè illa gererentur, quaſi prophetiæ ſpiritus etiam invitos loqui cogeret, ut mulieres in eccleſia tacerent, ut omnia honeſtè & ſecundùm ordinem fierent. Hæc cùm ageret, ait, *Si quis videtur eſſe propheta, aut ſpiritalis, cognoſcat quæ ſcribo vobis, quia Domini eſt mandatum. Si quis autem ignorat, ignorabitur*: [Ibid. 37. & 38.] his verbis coërcens, & ad pacificum ordinem revocans inquietos, tanto ad ſeditionem faciliores, quanto ſibi videbantur ſpiritu excellere, cùm ſuperbiendo cuncta turbarent. *Si quis ergo videtur propheta eſſe, aut ſpiritalis, cognoſcat*, inquit, *quæ ſcribo vobis, quia Domini eſt mandatum.* Si quis videtur eſſe, & utique non eſt: nam qui eſt, ſine dubitatione cognoſcit, nec admonitione & cohortatione opus habet, quia omnia judicat, & à nemine judicatur. Illi ergo ſeditiones & perturbationes in eccleſia faciebant, qui videbantur eſſe in eccleſia, quod non erant. Hos docet cognoſcere Domini eſſe mandatum, *quia non eſt ſeditionis Deus, ſed pacis. Si quis autem ignorat ignorabitur*, [1 Cor. 14. 33. & 38.] id eſt improbabitur. Non enim Deus, ſi ad ſcientiam referas, ignorat eos, quibus dicturus eſt, *Non novi vos*; [Lucæ 13. 27.] ſed eorum improbatio hoc verbo inſinuata eſt.

3. Cùm autem Dominus dicat, *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*; [Matt. 5. 8.] eaque viſio nobis in fine ſummum præmium promittatur; non eſt metuendum, ſi nunc ad liquidum, quæ de Dei natura credimus, conſpicere non valemus, ne inde ſit dictum, *Qui ignorat, ignorabitur.* Quia enim in ſapientia Dei non cognovit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes. [1. Cor. 1. 21.] Hæc ſtultitia prædicationis ac ſtultum Dei, quod ſapientius eſt hominibus, multos contrahit ad ſalutem, ut non ſolùm qui nondum certâ valent intelligentiâ conſpicere naturam Dei, quam fide tenent, verùm etiam qui nondum in ipſa anima ſua ita incorpoream ſubſtantiam à corporis generalitate diſcernunt, quemadmodum certi ſunt ſe vivere, noſſe velle, ideo non ſint alieni à ſalute, quam ſtultitia illa prædicationis fidelibus confert.

4. Nam ſi propter eos ſolos Chriſtus mortuus eſt, qui certâ intelligentiâ poſſunt iſta diſcernere, penè fruſtra in Eccleſia laboramus. Si autem, quod veritas habet, infirmi populi credentium ad medicum currunt, ſanandi per Chriſtum, & hunc crucifixum, ut ubi abundavit peccatum, ſuperabundet gratia; miris fit modis per altitudinem divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, & per inſcrutabilia judicia ejus, ut & nonnulli à corporibus incorporea diſcernentes, cùm ſibi ex hoc magni videntur, & irrident ſtultitiam prædicationis, qua ſalvi fiunt credentes, ab unica via longè exerrent, quæ ad vitam æternam ſola perducit: & multi in cruce Chriſti gloriantes, & ab eadem via non recedentes, etiamſi iſta, quæ ſubtiliſſimè differuntur, ignorant, quia non perit unus ex illis pro quibus mortuus eſt, ad eamdem perveniant æternitatem, [Johan. 17. 12.] veritatem, caritatem, id eſt ad ſtabilem, certam, plenamque felicitatem, ubi manentibus, videntibus, amantibus ſunt cuncta perſpicua.

Caput II.

5. Proinde in unum Deum Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum firma pietate credamus: ita ut nec Filius credatur eſſe qui Pater eſt, nec Pater qui Filius eſt, nec Pater nec Filius qui utriuſque Spiritus eſt. Nihil putetur in hac Trinitate temporibus locisve diſtare; ſed hæc tria æqualia eſſe & coæterna, & omnino eſſe una natura: non à Patre aliam, & à Filio aliam, & à Spiritu-ſancto aliam conditam eſſe creaturam; ſed omnia & ſingula quæ creata ſunt vel creantur, Trinitate creante ſubſiſtere: nec quemquam liberari à Patre ſine Filio & Spiritu-ſancto, aut à Filio ſine Patre & Spiritu-ſancto, aut à Spiritu-ſancto ſine Patre & Filio; ſed à Patre & Filio & Spiritu-ſancto, uno, vero, veréque immortali, id eſt omni modo incommutabili ſolo Deo. Multa autem etiam ſeparatim in Scripturis de ſingulis dici, ut inſinuetur, quamvis inſepara-

CLASSIS III. AN. 415.

bilis Trinitas, tamen Trinitas: ut quemadmodum ſimul dici non poſſunt cùm ſonis corporalibus commemorantur, quamvis ſimul ſint inſeparabiliter; ita & quibuſdam Scripturarum locis, & per quaſdam creaturas ſingillatim viciſſimque monſtrentur, ſicut Pater in voce, qua ſonuit, *Tu es filius meus*; & Filius in homine, quem ſuſcepit ex virgine; & Spiritus-ſanctus in columbæ ſpecie corporali: hæc ſeparatim quidem, ſed nullo modo ſeparata tria illa demonſtrant.

Pſal. 2. 7. *Luca 1. 7.* *Matt. 3. 16*

6 Ad hoc utcumque intelligendum aſſumimus memoriam, intelligentiam, voluntatem. Quamvis enim hæc ſuis ſeparatiſque temporibus ſingillatim ſingula enuntiemus, nihil tamen horum ſine aliis duobus agimus aut dicimus. Nec ideo putanda ſunt hæc tria Trinitati ſic comparata, ut omni ex parte conveniant. Cui enim ſimilitudini in diſputando convenientia tanta conceditur, ut ei rei, cui adhibenda eſt, ex omni parte coaptetur? vel quando ex creatura ad Creatorem aliquid ſimile aſſumitur? Primò ergo in hoc invenitur iſta ſimilitudo diſſimilis, quòd tria hæc, memoria, intelligentia, voluntas, animæ inſunt; non eadem tria, eſt anima: illa verò Trinitas non ineſt, ſed ipſa Deus eſt. Ideo ibi mirabilis ſimplicitas commendatur; quia non ibi aliud eſt eſſe, aliud intelligere, vel ſi quid aliud de Dei natura dicitur: anima verò quia eſt, etiam dum non intelligit, aliud eſt quod eſt, aliud quod intelligit. Deinde quis audeat dicere Patrem non intelligere per ſeipſum, ſed per Filium, ſicut memoria non intelligit per ſeipſam, ſed per intellectum, vel potiùs anima ipſa, cui hæc inſunt, per intellectum tantummodo intelligit; ſicut per memoriam tantummodo meminit, & per voluntatem tantummodo vult? Ad hoc ergo adhibetur iſta ſimilitudo, ut quoquo modo intelligatur, quemadmodum horum trium in anima cùm ſingula nomina enuntiantur, quibus eadem ſingula demonſtrantur, tamen unumquodque nomen his tribus cooperantibus enuntiatur, cùm & reminiſcendo & intelligendo & volendo dicitur: ita nullam eſſe creaturam, qua vel ſolus Pater, vel ſolus Filius, vel ſolus Spiritus-ſanctus demonſtretur, quam non ſimul Trinitas operetur, quæ inſeparabiliter operatur: ac per hoc nec vocem Patris, nec animam & carnem Filij, nec columbam Spiritus ſancti eſſe factam, niſi eadem cooperante Trinitate.

7. Nec ſanè ſonus ille vocis, qui continuò eſſe deſtitit, coaptatus eſt in unitatem perſonæ Patris, nec illa columbæ ſpecies corporalis coaptata eſt in unitatem perſonæ Spiritus-ſancti. Nam ipſa quoque, ſicut nubes illa lucida, quæ operuit in monte cum tribus Diſcipulis Salvatorem, vel potiùs ſicut ille ignis, qui eumdem Spiritum-ſanctum demonſtravit, officio ſignificationis impleto, mox eſſe deſivit. Sed ſolus homo, quia propter ipſam naturam liberandam illa omnia fiebant, in unitatem perſonæ Verbi Dei, hoc eſt unici Filij Dei mirabili & ſingulari ſuſceptione coaptatus eſt, permanente tamen Verbo in ſua natura incommutabiliter, in qua nihil compoſiti cum quo ſubſiſtat ulla phantaſia humani animi ſuſpicandum eſt. Legitur quidem, *Et Spiritus ſapientiæ multiplex*; ſed rectè dicitur etiam ſimplex. Multiplex enim, quoniam multa ſunt quæ habet; ſimplex autem, quia non aliud quàm quod habet eſt: ſicut dictus eſt Filius habere vitam in ſemetipſo, & eadem vita ipſe eſt. Homo autem Verbo acceſſit, non Verbum in ho-

Matt. 17. 5. *Act. 2. 3.* *Sap. 7. 22.* *Joan. 5. 26.*

* Sic Vaticanus codex. At alij habent, *corporis*.

A minem convertibiliter acceſſit; atque ita & Filius Dei ſimul cum homine ſuſceptu dicitur: unde idem Filius Dei incommutabilis eſt atque coæternus Patri, ſed in Verbo ſolo; & ſepultus eſt Filius Dei, ſed in carne ſola.

CLASSIS III. AN. 415.

8. Proinde quæ de Filio Dei verba dicuntur, videndum eſt ſecundùm quid dicantur. Non enim homine aſſumto perſonarum numerus auctus eſt, ſed eadem Trinitas manſit. Nam ſicut in homine quolibet, præter unum illum qui ſinB gulariter ſuſceptus eſt, anima & corpus una perſona eſt, ita in Chriſto Verbum & homo una perſona eſt. Et ſicut homo, verbi gratiâ, philoſophus non utique niſi ſecundùm animam dicitur, nec ideo tamen abſurdè, ſed congruentiſſima & uſitatiſſima loquutione dicimus philoſophum cæſum, philoſophum mortuum, philoſophum ſepultum, cùm totum ſecundùm carnem accidat, non ſecundùm illud quod eſt philoſophus: ita Chriſtus Deus, Dei Filius, Dominus gloriæ, & ſi quid huC juſmodi ſecundùm Verbum dicitur; & tamen rectè dicitur Deus crucifixus, cùm hoc eum ſecundùm carnem paſſum eſſe, non ſecundùm illud quo Dominus gloriæ eſt, non habeatur incertum.

Vide epiſt. 187 c. 3. n. 8. & 9.

9. Sonitus autem ille vocis, & columbæ ſpecies corporalis, & linguæ diviſæ velut ignis, qui inſedit ſuper unumquemque eorum, ſicut illa in monte Sina, quæ terribili ſpecie facta ſunt, & ſicut columna illa nubis per diem, & flammæ per noctem, ſignificativâ operatione acta atque tranſacta ſunt. D Illud in his maximè cavendum eſt, ne cuiquam Dei natura vel Patris vel Filij vel Spiritus-ſancti commutabilis & convertibilis eſſe credatur. Nec moveat quod aliquando res quæ ſignificat nomen ejus rei quam ſignificat accipit. Spiritus-ſanctus dictus eſt corporali ſpecie tamquam columba deſcendiſſe & manſiſſe ſuper eum. Sic enim & petra Chriſtus, quia ſignificat Chriſtum.

Luca 3. 22. *Act. 2. 3.* *Exodi 19. 18.* *Exodi 13. 21.* *Marci 1. 10.* *1. Cor. 10. 4.*

10. Miror autem tibi videri ſonitum vocis illius, qua dictum eſt, *Tu es filius meus*: non mediante E animâ, ſed divino nutu ſolâ corporali naturâ ſic fieri potuiſſe; & non tibi videri eodem modo potuiſſe fieri animantis cujuſlibet ſpeciem corporalem motumque viventi ſimilem, divino nutu, nullo animali interpoſito ſpiritu. Si enim obtemperat Deo creatura corporea ſine vivificantis animæ miniſterio, ut edantur ſoni quales edi ex corpore animato ſolent, ut forma loquutionis articulatæ auribus inferatur; cur non obtemperet, ut ſine animæ vivificantis miniſterio figura motuſque volucris, eâdem F potentiâ Creatoris, ingeratur adſpectibus? An ſenſus audiendi hoc mereri poteſt, videndi non poteſt, cùm ex adjacenti materia * corpus utrumque formetur, & quod inſonat auribus & quod apparet adſpectibus, & vocis articuli & lineamenta membrorum, & audibilis & viſibilis motus; ut & verum ſit corpus quod ſentitur corporis ſenſu, & nihil ſit amplius quàm quod ſentitur corporis ſenſu? Anima enim nullo ſenſu corporis vel in aliquo animante ſentitur. Non igitur eſt opus quærere quomodo G apparuerit columbæ ſpecies corporalis, ſicut non quærimus quomodo ſonuerint voces articulati corporis. Si enim potuit anima non eſſe media, ubi vox, non quaſi vox, dicitur facta; quanto magis potuit, ubi dicitur *tamquam columba*, hoc verbo ſignificatâ ſolâ ſpecie corporali oculis redditâ, non naturâ viventis animantis expreſſâ? Hoc modo

CAPUT III. *Pſal. 2. 7.* *Matt. 3. 17.*

Classis III. An. 415. Act. 2. 2. etiam illud dicitur. *Factus eſt ſubitò de cælo ſonus quaſi ferretur flatus vehemens*, & viſæ ſunt illis linguæ diviſæ velut ignis: ubi dicitur ſpecies quædam quaſi flatus, & velut ignis ſenſibilis uſitatis ſimilis notiſque naturis, non ipſæ uſitatæ notæque naturæ ad tempus factæ ſignificari videntur.

11. Si autem ſubtilior ratio vel excellentior rei veſtigatio demonſtrat eam naturam, quæ nec temporaliter nec localiter movetur, non moveri niſi per illam, quæ temporaliter tantùm, non localiter moveri poteſt; conſequens erit ut omnia illa per B miniſterium creaturæ viventis effecta ſint, ſicut per Angelos fiunt. unde diligentiùs diſſerere & longum eſt, & non neceſſarium. Huc accedit, quia ſunt viſiones, quæ apparent ſpiritui tamquam corporis ſenſibus, non ſolùm dormientibus vel furentibus, ſed aliquando ſanæ mentis vigilantibus; non per fallaciam illudentium dæmonum, ſed per aliquam revelationem ſpiritalem, quæ fit per formas incorporeas corporibus ſimiles; quæ diſcerni omnino non poſſunt, niſi divino adjutorio pleniùs revelen- C tur, & mentis intelligentiâ dijudicentur, vix aliquando cùm fierent, ſed plerumque poſtea cùm tranſierint. Quæ cùm ita fiot, ſive in naturis corporeis, ſive ſola ſpecie corporali, naturâ autem ſpiritali, noſtro ſpiritui tamquam ſenſibus corporis apparere videantur, quando hæc ſacra Scriptura commemorat, cujus iſtorum duorum generis ſint, & utrùm mediante vivâ creaturâ fiant, ſi corpore fiunt, judicare temere non debemus: dum tamen Creatoris, hoc eſt ſummæ atque ineffabilis Trini- D tatis inviſibilem, incommutabilemque naturam, & à mortalium carnalium ſenſibus, & ab omni convertibilitate, ſive in melius, ſive in deterius, ſive in quodlibet aliud atque aliud, remotam atque diſcretam, vel ſine ulla dubitatione credamus, vel qualicumque etiam intelligentiâ capiamus.

Caput IV. 12. Hæc tibi de duabus quæſtionibus, hoc eſt de Trinitate & columba, in qua Spiritus-ſanctus
Matt. 3. 17. non ſuâ naturâ, ſed ſignificativâ ſpecie demonſtra-
Mar. 1. 10. Luca 3. 22. tus eſt; ſicut & Filius Dei non ſua nativitate, de E
Pſal. 109. 3. qua Pater dixit, *Ante luciferum genui te*, ſed in homine ſuſcepto ex utero virginis, à Judæis crucifixus eſt; videris quàm otioſo ego tamen occupatiſſimus ſcribere potui. Nec putavi omnia pertractanda, quæ poſuiſti in litteris tuis: verùm ad illa duo, quæ ex me audire voluiſti, me reſpondiſſe, & ſi non ſufficienter aviditati tuæ, tamen caritati obedienter exiſtimo.

13. Præter autem illos duos libros, quos tribus
* cap. 2 n. 2. me adjunxiſſe ſuprà * commemoravi, & trium Pſal- F
* quæ eſt Epiſtola 166. morum expoſitionem, ſcripſi etiam librum * ad ſanctum presbyterum Hieronymum *de anima origine*, conſulens eum quomodo defendi poſſit illa ſententia, quam religioſæ memoriæ Marcellino ſuam eſſe ſcripſit, *ſingulas animas novas naſcentibus fieri*, ut non labefactetur fundatiſſima Eccleſiæ fides,
1 Cor. 15. 22. qua inconcuſsè credimus, quòd in Adam omnes
a moriuntur, & niſi per Chriſti [a] gratiam liberentur, quod per ſuum Sacramentum etiam in parvulis operatur, in condemnationem trahuntur. Scripſi G
* Epiſt. 167. & alium * ad eumdem, quomodo illi videatur accipiendum quod ſcriptum eſt in epiſtola Jacobi,
Jac. 2. 10. *Quicumque autem totam Legem ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus.* Sed in hoc dixi etiam quid mihi videatur: in illo autem de animæ A originæ tantùm quid ei videatur, conſultatoria quadam diſputatione quæſivi. Occaſionem quippe cujuſdam ſanctiſſimi & ſtudioſiſſimi juvenis presbyteri Oroſij, qui ad nos ab ultima Hiſpania, id eſt ab oceani littore ſolo ſanctarum Scripturarum ardore inflammatus advenit, amittere nolui, cui, ut ad illum quoque pergeret, perſuaſi. Huic etiam ipſi Oroſio ad quædam interrogata, quæ illum de Priſcillianiſtarum hæreſi, & Origenis quibuſdam opi- B nionibus, quas non recepit Eccleſia, permovebant, uno libro non grandi, quanta potui brevitate & perſpicuitate reſpondi. Scripſi etiam grandem quemdam librum * adverſùs Pelagij hæreſim, cogentibus nonnullis fratribus, quibus contra gratiam Chriſti opinionem perniciosiſſimam ille perſuaſerat. Hæc omnia ſi habere volueris, aliquem mitte qui tibi cuncta deſcribat. Me autem permitte his vacare quærendis atque dictandis, quæ quoniam multis ſunt neceſſaria, præponenda eſſe ar- C bitror ad valde paucos pertinentibus inquiſitionibus tuis.

* Lib. de natura & gratia ad Timaſium & Jacobum.

EPISTOLA CLXX. *

* Aliàs LXVI. quo autem 170. erat, nunc 52.

Alypius & Auguſtinus Maximo medico recèns ab Ariana hæreſi ad fidem catholicam converſo, hortantes ut ſtudeat & alios eòdem adducere, præſertim cùm nonnullos in errorem adduxiſſet auctoritate ſua: inſtruentes illum adverſùs eos qui de trium perſonarum eadem eſſentia impiè diſputant.

D

Domino eximio meritóque honorabili, & religioſo fratri [b] MAXIMO, ALYPIUS & AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. CUM à ſancto fratre & coëpiſcopo noſtro Peregrino, de tua tuorumque non corporali, ſed ſpiritali ſalute præcipuè quæreremus, de tua quidem lætos, de tuorum verò triſtes nos ejus reſponſa fecerunt, quòd non ſunt E Eccleſiæ catholicæ ſalubri correctione ſociati. Et quia id citò futurum ſperabamus, adhuc non eſſe factum dolemus, Domine eximie meritóque honorabilis & religioſe frater. Scripta ferè an. 415.

2. Proinde caritatem tuam in Domini pace ſalutantes, & præcipimus, & rogamus, ut eos quod didiciſti docere non differas, unum ſcilicet Deum eſſe ſolum, cui ſervitus illa debetur quæ, λατρεία græco vocabulo nuncupatur. Ipſum enim verbum eſt in Lege, ubi ſcriptum eſt, *Dominum Deum tuum ado-* Deut. 6. 13.
F *rabis, & illi ſoli * ſervies*: quem ſi Deum Patrem * λατρεύσεις
tantummodo dixerimus, reſpondebitur, Ergo λατρεία Filio non debetur: quod nefas eſt dicere. Si autem debetur, quomodo ergo uni tantùm debetur Deo, ſi & Patri & Filio debetur, niſi quia unus Deus, cui ſoli per λατρείαν ſervire juſſi ſumus, ita dicitur ſolus Deus, ut & Pater intelligatur & Filius, immo etiam & Spiritus-ſanctus. De illo quippe dicit Apoſtolus, *Neſcitis quia corpora veſtra templum* 1. Cor. 6. 19.
ſunt in vobis Spiritus-ſancti, quem habetis à Deo, &
G *non eſtis veſtri. Empti enim eſtis magno pretio. Glorificate Deum, & portate in corpore veſtro.* quem *Deum*, niſi Spiritum-ſanctum, cujus corpora noſtra dixerat eſſe templum? Debetur ergo λατρεία Spiritui-ſancto. Nam ſi templum ei facere, ſicut Salomon

[a] Lov. & niſi Chriſti gratiâ liberentur, qui per ſuum &c. At noſtram lectionem præferunt MSS. omnes.

[b] MSS. conſtanter hic & in ſequente epiſtola præferunt nomen, Maximi: præterquam quòd vetuſtiores Corbeienſis, Germanenſis &c. hancce, inſcriptionem præmittunt: *Sanctorum Alypij & Auguſtini ad Maximum medicum Thenitanum Eunomianiſtam*. Attamen in Poſſidij indiculo c. 5. dicitur ſcripta hæc epiſtola ad *Mammonum*.

fecit

Classis III. An. 415. fecit de lignis & lapidibus, juberemur, utique faciendo templum, λατρείαν exhibere convinceremur, quanto magis λατρείαν debemus cui non templum facimus, ſed ſumus?

3. Ac per hoc ſi Patri & Filio & Spiritui-ſancto λατρεία debetur, & exhibetur à nobis, de qua dictum eſt, *Dominum Deum tuum adorabis, & ſoli illi ſervies*: proculdubio Dominus Deus noſter, cui ſoli per λατρείαν ſervire debemus, non eſt Pater ſolus, nec Filius ſolus, nec ſolus Spiritus-ſanctus, ſed ipſa Trinitas unus Deus ſolus, Pater, & Filius, & Spiritus-ſanctus: non ut Pater ſit ipſe qui Filius, vel Spiritus-ſanctus ipſe ſit aut Pater aut Filius, cùm ſit in illa Trinitate Pater Filij ſolius, & Filius Patris ſolius, Spiritus autem ſanctus & Patris & Filij ſit Spiritus: ſed propter unam eamdemque naturam atque inſeparabilem vitam, ipſa Trinitas, quantum ab homine poteſt, fide præcedente intelligitur unus Dominus Deus noſter, de quo dictum eſt, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies*; & Rom. 11. 36. quem prædicat Apoſtolus; ait enim, *Quoniam ex ipſo, & in ipſo, & per ipſum ſunt omnia: ipſi gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.*

4. Non enim ſic ex Deo Patre Unigenitus Filius, quemadmodum ex illo eſt univerſa creatura, quam ex nihilo creavit. Hunc quippe de ſua ſubſtantia genuit, non ex nihilo fecit: nec eum ex tempore genuit, per quem cuncta tempora condidit. Quoniam ſicut flamma ſplendorem, quem gignit, tempore non præcedit; ita Pater numquam ſine Filio fuit. Ipſe eſt quippe Sapientia Dei Patris, Sap. 7. 26. de qua ſcriptum eſt, *Splendor eſt enim lucis æternæ.* Luci ergo cujus candor eſt, id eſt Deo Patri ſine dubio coæterna eſt. Et ideo non ſicut in principio fecit Deus cælum & terram, ita in principio fecit Verbum; ſed *in principio erat Verbum*. Spiritus quoque ſanctus non ſicut creatora ex nihilo eſt factus: ſed ſic à Patre [a] Filioque procedit, ut nec à Filio nec à Patre ſit factus.

5. Hæc Trinitas unius eſt ejuſdemque naturæ atque ſubſtantiæ; non minor in ſingulis, quàm in omnibus, nec major in omnibus, quàm in ſingulis; ſed tanta in ſolo Patre, vel in ſolo Filio, quanta in Patre ſimul & Filio; & tanta in ſolo Spiritu-ſancto, quanta ſimul in Patre & Filio & Spiritu-ſancto. Neque enim Pater, ut haberet Filium de ſeipſo, minuit ſeipſum; ſed ita genuit de ſe alterum ſe, ut totus maneret in ſe, & eſſet in Filio tantus quantus & ſolus. Similiter & Spiritus-ſanctus integer de integro, non præcedit unde procedit, ſed tantus cum illo quantus ex illo, nec minuit eum procedendo, nec auget hærendo. Et hæc omnia nec confuſè unum ſunt, nec [b] disjunctè tria ſunt: ſed cùm ſint unum, tria ſunt, & cùm ſint tria, unum ſunt. Proinde qui tam multis cordibus fidelium ſuorum donavit ut eſſent cor unum, quanto magis conſervat in ſeipſo ut ſint hæc tria & ſingula Deus, & ſimul omnia non tres dij, ſed unus Deus? Hic eſt unus Dominus Deus noſter, cui univerſa pietate ſervitur, cui ſoli λατρεία illa debetur.

6. Qui cùm in rebus, quæ naſcuntur in tempore, ſua bonitate effecerit, ut ſuæ ſubſtantiæ prolem quælibet res gignat, ſicut homo gignit hominem, non alterius naturæ, ſed ejus cujus ipſe eſt; vide quàm impiè dicatur ipſe non genuiſſe id quod A ipſe eſt. Hæc enim propinquitatis ſunt nomina, non naturæ, & ideo ad aliquid, vel relativa dicuntur, quæ aliquando eadem ſunt, aliquando diverſa. Eadem ſcilicet cùm frater refertur ad fratrem, amicus ad amicum, vicinus ad vicinum, cognatus ad cognatum, & ſi qua ſimilia, quæ infinitum eſt velle omnia percurrere. In his enim quod eſt iſte ad illum, hoc eſt ille ad iſtum. Diverſa ſunt autem, ſicut pater ad filium, filius ad patrem, ſocer ad generum, gener ad ſocerum, dominus ad B ſervum, ſervus ad dominum. Non eſt quidem hoc iſte ad illum, quod ille ad iſtum; ſed ambo tamen homines ſunt: relatio diverſa eſt, non natura. Quoniam ſi adtendas quid ſit alter ad alterum, non eſt hoc ad illum iſte, quod ad iſtum ille: quia iſte pater, ille filius; aut iſte ſocer, ille gener; aut iſte dominus, ille ſervus. Si autem adtendas quid quiſque ſit ad ſeipſum, vel in ſeipſo, hoc eſt ille quod iſte; quia ille homo eſt ſicut iſte. Unde intelligit prudentia tua non ab eis rationabiliter dici, à quorum C errore te Dominus liberavit, ideo Dei Patris & Dei Filij naturam eſſe diverſam, quia iſte Pater eſt, ille Filius: & Deum Patrem non genuiſſe id quod eſt ipſe, quia non genuit Patrem Filij ſui, quod eſt ad illum ipſe. Quis enim non videat iſta vocabula non in ſeipſis demonſtrare naturas, ſed alterius ad alterum ſignificare perſonas?

7. Tale eſt etiam illud, quod ſimili loquuntur errore, ideo Filium alterius eſſe naturæ, diverſæque ſubſtantiæ, quia Pater Deus non eſt de altero D Deo, Filius autem Deus eſt quidem, ſed de Patre Deo: & hîc enim non indicatur ſubſtantia, ſed origo, id eſt non quid ſit, ſed unde ſit quiſque vel non ſit. Neque enim Abel & Adam ideo non unius naturæ atque ſubſtantiæ fuerunt, quia iſte fuit homo de homine illo, ille de nullo. Si ergo utriuſque natura quæritur, homo Abel, homo Adam: ſi autem origo, primus homo ex quo Abel, nullus homo ex quo Adam. Ita in Deo Patre & Deo Filio, ſi utriuſque natura quæratur, uterque Deus, nec E [c] magis alter altero Deus: ſi autem origo, Pater eſt Deus de quo Filius Deus; de quo autem Pater, nullus eſt Deus.

8. Fruſtra itaque ad hoc reſpondere conantes dicunt, Sed homo cum paſſione generat, Deus autem ſine paſſione genuit Filium. Hoc enim non ſolùm ipſos nihil, ſed nos adjuvat plurimùm. Nam ſi temporalibus & paſſibilibus rebus Deus tribuit, ut quod ſunt hoc generent; quanto magis ipſe æternus & impaſſibilis, non aliud quàm eſt ipſe generavit, unus unicum; F ideo noſtra inenarrabili admiratione, quoniam ſine paſſione, & tanta ſecum æqualitate, ut eum nec poteſtate præcederet, nec ætate. Sed ideo totum quod habet, quod poteſt, non tribuit ſibi, ſed Patri, quia non eſt à ſeipſo, ſed à Patre. Æqualis eſt enim Patri; ſed hoc quoque accepit à Patre: nec ſic accepit unde eſſet æqualis, quaſi priùs fuerit inæqualis; ſed natus æqualis, ſicut ſemper natus, ita ſemper æqualis. Non itaque inæqualem genuit, & æqualitatem jam nato addidit; G ſed gignendo eam dedit, quia æqualem non imparem genuit. Ideo in forma Dei æqualem eſſe Deo, Phil. 2. 6. non ei rapina fuerat, ſed natura; quoniam id naſcendo ſumſit, non ſuperbiendo præſumſit.

9. Propterea verò Patrem dicit eſſe majorem,

[a] Abell, *Filioque*, à MSS. Corb. Germ. Regio, & Victorino. Alij quidam codices, uti & editiones Bad. Am. Er. hunc verſum profus omittunt, *ſed ſic à Patre Filioque procedit, ut nec à Filio, nec à Patre ſit factus.*

[b] Editi, *diſſimile*. At MSS. *disjunctè*.

[c] Editi, *magis magnus alter* &c. At Vaticani MSS. duo, *nec magis alter altero Deus*. Duo Gallicani, *nec major* &c.

CLASSIS III. AN. 415. 1. ſent. diſt. 16 Notandum.

quia ſeipſum exinanivit, formam ſervi accipiens, non amittens Dei: propter quam formam ſervi, non tantùm Patre, verùm etiam ſeipſo & Spiritu-ſancto minor factus eſt: nec tantùm hac excellentiſſima Trinitate, ſed etiam minoratus eſt paulò minùs ab Angelis; hominibus quoque minor fuit, quando parentibus ſubditus fuit. Propter hanc unque formam ſervi, quam veniente plenitudine temporis exinanitus accepit, dixit, *Pater major me eſt*. Propter illam formam verò, quam nec exinanitus amiſit, dixit, *Ego & Pater unum ſumus*, & homo ſcilicet factus, & permanens Deus. Homo enim aſſumtus eſt à Deo, non in homine conſumtus eſt Deus. Ideo valde rationabiliter & Patre minor eſt homo Chriſtus, & Patri æqualis eſt idem ipſe Deus Chriſtus.

Johan. 14. 28. — *Johan. 10. 30.*

10. Cùm igitur huic rectæ atque catholicæ fidei præſentibus nobis cum magna exſultatione populi Dei conſociatum te eſſe gaudeamus, quare adhuc de tuorum ſegnitia triſtes ſumus? Obſecramus te per miſericordiam Dei, ut ipſo adjuvante auferas iſtum mærorem de cordibus noſtris. Neque enim credendum eſt auctoritatem tuam ad perverſitatem tuorum plurimùm valere potuiſſe, & ad correctionem valere nihil. An fortè contemnunt te, quia in Eccleſiæ catholicæ participationem hac ætate veniſti, cùm te ampliùs debeant admirari, atque venerari, quia vetuſtiſſimum errorem ſenili quadam juventute viciſti? Abſit ut reſiſtant tibi vera dicenti, cui conſenſerant à veritate devianti. Abſit ut nolint tecum recta ſentire, cum quo eos delectavit errare. Tu tantùm ora pro eis, & inſta eis. Immo verò adduc eos ad domum Dei tecum, qui in domo tua ſunt tecum; vel te non pigeat in domum Dei cum illis venire, qui in domum tuam ſoliti fuerant convenire: præſertim cùm Catholica mater aliquos à te petit, aliquos repetit: petit eos, quos apud te invenit; repetit eos, quos per te perdidit. Non excrucietur damnis, ſed potiùs lætetur lucris. Adquirat filios quos non habuit, non plangat quos habuit. Oramus ad Deum, ut facias quod hortamur; & ſperamus de miſericordia ejus, quòd litteris ſancti fratris & coëpiſcopi noſtri Peregrini, & reſcriptis dilectionis tuæ, citò de hac re gaudio explebitur cor noſtrum, & lingua noſtra exſultatione.

EPISTOLA CLXXI. *

* Aliàs CCXX. quæ autem 171. erat, nunc 76.

Excuſat formam ſuperioris epiſtolæ ad Maximum datæ.

Domino beatiſſimo & venerabiliter cariſſimo fratri & coëpiſcopo PEREGRINO, ALYPIUS & AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta poſt ſuperiorem.

1. AD honorabilem fratrem noſtrum Maximum litteras dedimus, credentes eum gratanter eas ſuſcepturum: utrùm tamen aliquid profecerimus, proxima occaſione, quam reperire potueris, dignare reſcribere. Sciat ſanè prolixas epiſtolas ad familiariſſimos noſtros, non ſolùm laicos, verùm etiam epiſcopos, ſic quomodo iſta ſcripta eſt, ad eos [a] ſcribere nos ſolere, ut & citò ſcribantur, & charta teneatur commodiùs cùm leguntur, ne fortè iſtum morem noſtrum neſciens, factam ſibi arbitretur injuriam.

EPISTOLA CLXXII. *

CLASSIS III. AN. 416. * Aliàs XXX. quæ autem 172 erat, nunc 52.

Hieronymus Auguſtino, laudans quidem illius duos libellos *de origine animæ, ac de ſententia Iacobi*: ſed excuſans cur non reſponderit.

Domino verè ſancto, & omni mihi affectione venerabili Papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS *in Chriſto ſalutem.*

Scripta ineunte an. 416.

1. VIRUM *honorabilem fratrem meum, filium dignationis tuæ, Oroſium presbyterum, & ſui merito, & te jubente ſuſcepi. Sed incidit tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit quàm loqui, ita ut noſtra ſtudia ceſſarent, &, juxta Appium, canina exerceretur facundia. Itaque duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicaſti, eruditiſſimis & omni eloquentiæ ſplendore fulgentibus, ad tempus reſpondere non potui. Non quò quidquam in illis reprehendendum putem: ſed quia juxta beatum Apoſtolum*, Unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet, alius quidem ſic, alius autem ſic. *Certè, quidquid dici potuit, & ſublimi ingenio de Scripturarum ſanctarum hauriri fontibus, à te poſitum atque diſſertum eſt. Sed, quæſo reverentiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis cauſâ diſſerimus. Ceterùm æmuli, & maximè hæretici, ſi diverſas inter nos ſententias viderint, de animi calumniabuntur rancore deſcendere. Mihi autem decretum eſt te amare, te ſuſpicere, colere, mirari, tuaque dicta quaſi mea defendere. Certè & in* [a] *dialogo, quem nuper edidi, tuæ beatitudinis, ut dignum fuerat, recordatus ſum: magiſque demus operam, ut pernicioſiſſima hæreſis de eccleſiis auferatur, quæ ſemper ſimulat pœnitentiam, ut docendi in eccleſiis habeat facultatem; ne, ſi aperta ſe luce prodiderit, foras expulſa moriatur.*

Rom. 14. 5.

* *Lib. 3. adverſus Pelagianos.*

2. *Sanctæ ac venerabiles filiæ tuæ Euſtochium & Paula, & genere ſuo & exhortatione tua dignè gradiuntur, ſpecialiterque ſalutant beatitudinem tuam: omnis quoque fraternitas, quæ nobiſcum Domino Salvatori ſervire conatur. Sanctum Presbyterum* [b] *Firmum, anno præterito, ob rem earum Ravennam, & inde Africam Siciliamque direximus, quem putamus jam in Africæ partibus commorari. Sanctos tuo adhærentes lateri, ut meo obſequio ſalutes, precor. Litteras quoque meas ad ſanctum presbyterum Firmum direxi: quæ ſi ad te venerint, ei dirigere non graveris. Incolumem te, & mei memorem, Chriſtus Dominus cuſtodiat, Domine verè ſancte & beatiſſime Papa.* [c] & ſubter: *Grandem latini ſermonis in iſta provincia notariorum patimur penuriam: & idcirco præceptis tuis parêre non poſſumus, maximè in editione Septuaginta, quæ aſteriſcis verubuſque diſtincta eſt. Pleraque enim prioris laboris, fraude cujuſdam amiſimus.*

EPISTOLA CLXXIII. *

* Aliàs CCIV. quæ autem 173 erat, nunc 66.

Auguſtinus Donato villo Mutugenno in diœceſi Hipponenſi presbytero Donatiſtæ, qui juſſus comprehendi & adduci ad eccleſiam, conatus ſit ſibi vim inferre, ſuadet ut re ſobriè perpenſa reſipiſcat, docens pravam voluntatem rectè cogi ad meliora.

DONATO presbytero partis Donati AUGUSTINUS epiſcopus Eccleſiæ catholicæ.

Scripta circiter hoc tempus.

1. SI poſſes videre dolorem cordis mei, & ſollicitudinem pro ſalute tua, fortaſſis miſereris animæ tuæ, placens Deo in au-

[a] Sic optimæ notæ MSS. At Lov. *nos ſcribere non ſolere, ut & citò ſcribantur, & certa teneantur.*

[b] Sorbonicus MS. iſ habet, *Formmum*, ceteris refragantibus.

[c] Editi omittunt, *& ſubter* quod in MSS. pleriſque exhibetur.

Classis III. An. 416. [Al. §. 4. cap. Displicet — margin note, uncertain]

diendo verbo, non noſtro, ſed ipſius; nec ejus Scripturas ſic in memoria tua figeres, ut contra eas cor clauderes. Diſplicet tibi quia traheris ad ſalutem, cùm tam multos noſtros ad perniciem [a] traxeritis. Quid enim volumus niſi te comprehendi & præſentari & ſervari ne pereas? Quod autem in corpore læſus es, ipſe tibi feciſti, qui jumento tibi mox admoto uti noluiſti, & te ad terram graviter colliſiſti. Nam utique alius, qui adductus eſt tecum, collega tuus illæſus venit, qui talia ſibi ipſe non fecit.

2. Sed neque hoc putas tibi fieri debuiſſe, quia neminem exiſtimas cogendum eſſe ad bonum. Attende quid Apoſtolus dixerit, *Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus concupiſcit*; (1. Tim. 3. 1.) & tamen tam multi ut epiſcopatum ſuſcipiant tenentur inviti, perducuntur, includuntur, cuſtodiuntur, patiuntur tanta quæ nolunt, donec eis adſit voluntas ſuſcipiendi operis boni; quanto magis vos ab errore pernicioſo, in quo vobis inimici eſtis, trahendi eſtis, & deducendi ad veritatem vel cognoſcendam vel eligendam, non ſolùm ut honorem ſalubriter habeatis, ſed etiam ne peſſimè pereatis? Dicis Deum dediſſe liberum arbitrium; ideo non debere cogi hominem nec ad bonum. Quare ergo illi, de quibus ſuprà dixi, coguntur ad bonum? Attende ergo quod conſiderare non vis. Ideo voluntas bona miſericorditer impenditur, ut mala voluntas hominis dirigatur. Nam quis neſciat nec damnari hominem, niſi merito malæ voluntatis, nec liberari niſi bonam habuerit voluntatem? Non tamen ideo qui diliguntur, malæ ſuæ voluntati impunè & crudeliter permittendi ſunt, ſed ubi poteſtas datur, & à malo prohibendi, & ad bonum cogendi.

3. Nam ſi voluntas mala ſemper ſuæ permittenda eſt libertati, quare Iſraëlitæ recuſantes & murmurantes tam duris flagellis à malo prohibebantur, & ad terram promiſſionis compellebantur? Si voluntas mala ſemper ſuæ permittenda eſt libertati, quare Paulus non eſt permiſſus uti peſſima voluntate, qua perſequebatur Eccleſiam, ſed proſtratus eſt ut excæcaretur, & excæcatus eſt ut mutaretur, mutatus ut mitteretur, miſſus ut qualia fecerat in errore, talia pro veritate pateretur? Si voluntas mala ſemper ſuæ permittenda eſt libertati; quare monetur pater in Scripturis ſanctis, filium durum non ſolùm verbis corripere, ſed etiam latera ejus tundere, ut ad bonam diſciplinam coactus & domitus dirigatur? (Eccli. 30. 12.) Unde idem dicit, *Tu quidem percutis eum virgâ, animam autem ejus liberas à morte.* (Prov. 23. 14.) Si mala voluntas ſemper ſuæ permittenda eſt libertati; quare corripiuntur negligentes paſtores, & dicitur eis, *Errantem ovem non revocaſtis, perditam non requiſiſtis?* (Ezech. 34. 4.) Et vos oves Chriſti eſtis, characterem dominicum portatis in ſacramento quod accepiſtis; ſed erratis & peritis. Non ideo vobis diſpliceamus quia revocamus errantes, & quærimus perditos. Meliùs enim facimus voluntatem Domini monentis, ut vos ad ejus ovile redire cogamus, quàm conſentimus voluntati ovium errantium, ut perire vos permittamus. Noli ergo jam dicere quod te aſſiduè audio dicere, Sic volo errare, ſic volo perire. Meliùs enim nos hoc omnino non permittimus, quantum poſſumus.

4. Modò quòd te in puteum, ut morereris, miſiſti, utique libera voluntate feciſti. Sed quàm crudeles eſſent ſervi Dei, ſi huic malæ tuæ voluntati te permitterent, & non te de illa morte liberarent? Quis eos non meritò culparet? quis non impios rectè judicaret? Et tamen tu te volens in aquam miſiſti ut morereris; illi te nolentem de aqua levaverunt, ne morereris. Tu feciſti ſecundùm voluntatem tuam, ſed in perniciem tuam; illi contra voluntatem tuam, ſed propter ſalutem tuam. Si ergo ſalus iſta corporalis ſic cuſtodienda eſt, ut etiam in nolentibus ab eis, qui eos diligunt, ſervetur; quanto magis illa ſpiritalis, in cujus deſertione mors æterna metuitur? Quamquam in iſta morte, quam tibi tu ipſe inferre voluiſti, non ſolùm ad tempus, ſed etiam in æternum morereris; quia etſi non ad ſalutem, non ad Eccleſiæ pacem, non ad Chriſti corporis unitatem, non ad ſanctam & individuam caritatem, ſed ad mala aliqua cogereris, nec ſic tibi ipſe mortem inferre debuiſti.

5. Conſidera Scripturas divinas, & diſcute quantum potes, & vide utrùm hoc fecerit aliquis aliquando juſtorum atque fidelium, cùm ab eis tanta mala perpeſſi ſint, qui eos ad æternum interitum, non ad vitam æternam, quò tu compelleris, adigebant. Audivi quòd dixeris, apoſtolum Paulum ſignificaſſe hoc fieri debere, ubi ait, *Et ſi tradidero corpus meum ut ardeam*; (1. Cor. 13. 3.) quia videlicet omnia bona dicebat, quæ ſine caritate nihil proſunt, ſicut ſunt linguæ hominum & Angelorum, & omnia ſacramenta, & omnis ſcientia, & omnis prophetia, & omnis fides ita ut montes transferantur, & rerum ſuarum diſtributio pauperibus; ideo videtur tibi etiam hoc inter bona numeraſſe, ut ſibi quiſque inferat mortem. Sed attende diligenter & agnoſce quemadmodum dicat Scriptura, quòd tradat quiſque ſuum corpus ut ardeat. Non utique ut ipſe ſe in ignem mittat, quando perſequentem patitur inimicum; ſed quando ei proponitur, ut aut mali aliquid faciat, aut mali aliquid patiatur, eligat non facere mala quàm non pati mala. Atque ita corpus ſuum tradat in poteſtatem interfectoris, ſicut tres illi viri fecerunt (Dan. 3. 15.) qui auream ſtatuam cogebantur adorare, & niſi facerent, minabatur eis ille, qui cogebat, caminum ignis ardentem. Idolum adorare noluerunt, non ipſi ſe in ignem miſerunt: & tamen etiam de illis ſic ſcriptum eſt, quòd tradiderunt corpora ſua, ut neque ſervirent, neque adorarent ullum deum, ſed Deum ſuum. Ecce quomodo dixit Apoſtolus, *Si tradidero corpus meum ut ardeam.* (1. Cor. 13. 3.)

6. Quod autem ſequitur, vide: *Si caritatem non habeam, nihil mihi prodeſt.* Ad iſtam caritatem vocaris, ab iſta caritate perire non ſineris; & putas tibi aliquid prodeſſe, ſi te ipſe præcipites in interitum, cùm tibi nihil prodeſſet, etiam ſi alter te occideret caritatis inimicum? Foris autem ab Eccleſia conſtitutus, & ſeparatus à compage unitatis & vinculo caritatis, æterno ſupplicio punireris, etiamſi pro Chriſti nomine vivus incendereris. Hoc eſt enim quod ait Apoſtolus, *Et ſi tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt.* Revoca ergo animum ad ſanam conſiderationem, & ſobriam cogitationem: attende diligenter, utrùm ad errorem & impietatem voceris; & patere pro veritate quaſlibet moleſtias. Si autem tu potiùs in errore atque in impietate verſaris, quò autem vocaris ibi eſt veritas & pietas, quia ibi eſt Chriſtiana unitas & ſancti Spiritus caritas; quid adhuc tibi eſſe conaris inimicus?

7. Ideo præſtitit miſericordia Dei ut & nos & epiſ-

[a] Sic MSS. At editi, traxeris.

Classis III. An. 416.

copi veſtri tam frequenti numeróſoque conventu Carthaginem veniremus, atque inter nos de ipſa diſſenſione ordinatiſſimè conferremus. Geſta conſcripta ſunt, noſtræ etiam ſubſcriptiones tenentur; lege, vel patere ut tibi legantur, & tunc elige quod volueris. Audivi quòd dixeris, poſſe te nobiſcum de ipſis Geſtis aliquid agere, ſi omittamus verba epiſcoporum veſtrorum, ubi dixerunt, *Nec cauſſa cauſſæ, nec perſona perſonæ præjudicat.* Hæc verba vis omittamus, ubi per eos neſcientes veritas ipſa locuta eſt. Sed tu dicturus es hîc eos erraſſe, & iti B falſam ſententiam incautiùs cecidiſſe. Nos autem dicimus hoc eos verum dixiſſe, & hoc per teipſum facillimè probamus. Si enim epiſcopi veſtri electi ab univerſa parte Donati, qui cauſſam omnium ſuſtinerent, & ſi quid egiſſent gratum & acceptum ceteri haberent, tamen in eo quod illos temere & non rectè dixiſſe arbitraris, non vis ut tibi præjudicent; verum ergo dixerunt, quia *nec cauſſa cauſſæ, nec perſona perſonæ præjudicat.* Et ibi debes agnoſcere, quia ſi perſona tot epiſcoporum tuorum in C illis ſeptem conſtitutorum non vis ut præjudicet perſonæ Donati Mutigennenſis presbyteri; quanto minùs non debet præjudicare Cæciliani perſona, etiamſi mali aliquid in illo eſſet inventum, univerſæ unitati Chriſti, quæ non in una villa Mutugenna concluditur, ſed toto terrarum orbe diffunditur?

8. Sed ecce facimus quod voluiſti, ſic tecum agimus, ac ſi non dixerint veſtri, *Nec cauſſa cauſſæ, nec perſona perſonæ præjudicat.* Tu inveni quid illi dicere debuerint, cùm eis objecta eſſet cauſſa & per- D ſona Primiani, qui damnatores ſuos & damnavit cum ceteris, & damnatos ac deteſtatos in ſuos rurſus honores ſuſcepit, & baptiſmum quem mortui dederant, (quia de ipſis in illa præclara * ſententia dictum erat, quòd *mortuorum funeribus plena ſint littora*,) agnoſcere potiùs & acceptare, quàm exſufflare & reſcindere maluit, totumque diſſolvit quod malè intelligentes dicere ſoletis, *Qui baptizatur à mortuo*, [a] *quid ei prodeſt lavacrum ejus?* Si ergo non dicerent, *Nec cauſſa cauſſæ, nec perſona perſonæ præjudicat*, rei tenerentur in cauſſa Primiani. Cùm autem hoc dixerunt, immunem fecerunt Eccleſiam catholicam, ſicut nos aſſerebamus, à cauſſa Cæciliani. E

* Bagaitani concilii

Eccli. 34.30.

9. Sed cetera lege, cetera diſcute. Vide utrùm in ipſum Cæcilianum, de cujus perſona præjudicare conabantur Eccleſiæ, aliquid mali probare potuerint. Vide utrùm non potiùs etiam pro illo multa egerint, & pluribus lectionibus, quas contra ſe protulerunt & recitaverunt, cauſſam ejus bonam F omnino firmaverint. Lege iſta vel legantur tibi. Conſidera omnia, retracta diligenter, & elige quid ſequaris; utrùm nobiſcum in Chriſti pace, in Eccleſiæ catholicæ unitate, in fraterna caritate gaudere; an pro nefaria diſſenſione, pro Donati parte, pro ſacrilega diviſione, importunitatem noſtræ circa te dilectionis diutiùs ſuſtinere.

23. § 4. cap. Diſplicet.

10. Attendis enim & ſæpe repetis, ſicut audio, quod in Evangelio ſcriptum eſt, receſſiſſe à Domino ſeptuaginta diſcipulos, & arbitrio ſuæ malæ at- G que impiæ diſceſſionis fuiſſe permiſſos, ceteriſque duodecim, qui remanſerant, fuiſſe reſponſum, *Numquid & vos vultis ire?* Et non attendis, quia tunc primùm Eccleſia novello germine pullulabat, nondumque in ea fuerat completa illa prophetia, A *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſervient illi.* Quod utique quanto magis impletur, tanto majore utitur Eccleſia poteſtate, ut non ſolùm invitet, ſed etiam cogat ad bonum. Hoc tunc Dominus ſignificare volebat, qui quamvis haberet magnam poteſtatem, priùs tamen elegit commendare humilitatem. Hoc & in illa convivij ſimilitudine ſatis evidenter oſtendit, ubi miſit ad invitatos, & venire noluerunt, & ait ſervo, *Exi in plateas & vicos civitatis, & pauperes & debiles & cæcos &* B *claudos introduc huc. Et ait ſervus domino, Factum eſt ut imperaſti, & adhuc locus eſt. Et ait dominus ſervo, Exi in vias & ſepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea.* Vide nunc quemadmodum de his, qui priùs venerunt, dictum eſt, *Introduc huc*; non dictum eſt, compelle. Ita ſignificata ſunt Eccleſiæ primordia ad hoc creſcentis, ut eſſent vires etiam compellendi. Proinde quia oportebat ejus jam viribus & magnitudine roborata etiam compelli homines ad convivium ſalutis æternæ, poſteaquam C dictum eſt, *Factum eſt quod juſſiſti, & adhuc eſt locus; Exi*, inquit, *in vias & ſepes, & compelle intrare.* Quapropter ſi ambularetis quieti extra hoc convivium ſalutis æternæ & ſanctæ unitatis Eccleſiæ, tamquam in viis vos inveniremus; nunc verò quia per multa mala & ſæva quæ in noſtros committitis, tamquam ſpinis & aſperitate pleni eſtis, vos tamquam in ſepibus invenimus, & intrare compellimus. Qui compellitur, quò non vult cogitur; ſed cùm intraverit, jam volens paſcitur. Cohibe D itaque tam iniquum & impacatum animum, ut in vera Eccleſia Chriſti invenias ſalutare convivium.

Joban. 6. 68.

Classis III. An. 416.

Pſal. 71.11.

Luc 14.21.

EPISTOLA CLXXIV. *

Auguſtinus Aurelio Carthaginenſi epiſcopo tranſmittens libros de Trinitate, abſolutos demum ſecundùm ipſius Aurelij aliorumque deſiderium, & emendatos.

* Ex 3. Tomo præfixa libris de Trinit. Quæ autem 174 erat, nunc 238.

Domino beatiſſimo & ſinceriſſima caritate venerando, ſancto fratri & conſacerdoti Papæ Aurelio, Augustinus in Domino ſalutem. E

De Trinitate, quæ Deus ſummus & verus eſt, libros juvenis inchoavi, ſenex edidi. Omiſeram quippe hoc opus, poſteaquam comperi præreptos mihi eſſe ſive ſubreptos antequam eos abſolverem, & retractatos, ut mea diſpoſitio fuerat, expolirem. Non enim ſingillatim, ſed omnes ſimul edere ea ratione decreveram, quoniam præcedentibus conſequentes inquiſitione pro- F ficiente nectuntur. Cùm ergo per eos homines (quia priuſquam vellem ad quoſdam illorum pervenire potuerunt) diſpoſitio mea nequiviſſet impleri, interruptam dictationem reliqueram, cogitans hoc ipſum in aliquibus meis ſcriptis conqueri, ut ſcirent, qui poſſent, non à me fuiſſe eoſdem libros editos, ſed ablatos priuſquam mihi editione mea digni viderentur. Verùm multorum fratrum vehementiſſima poſtulatione, & maximè tua juſſione compulſus, opus tam laborioſum, adjuvante Do- G mino, terminare curavi: eoſque emendatos non ut volui, ſed ut potui, ne ab illis, qui ſubrepti jam in manus hominum exierant, plurimùm diſcreparent, venerationi tuæ per filium noſtrum condiaconum cariſſimum miſi, & cuicumque audiendos, deſcribendos, legendoſque permiſi: in quibus ſi ſervari

Scripta circiter hoc tempus.

[a] Hic in vulgatis interjectum eſt, *& iterum tangit mortuum.* quod abeſt à MSS. & verò à Donatiſtis prætermitti ſolebat, ex lib 2. Retract. c. 21. n. 3.

Classis III. An 416.

mea diſpoſitio potuiſſet, eſſent profectò etſi eaſdem ſententias habentes, multò tamen enodatiores atque planiores, quantum rerum tantarum explicandarum difficultas & facultas noſtra pateretur. Sunt autem qui primos quatuor vel potiùs quinque etiam ſine proœmiis habent, & duodecimum ſine extrema parte non parva: ſed ſi eis hæc editio potuerit innoteſcere, omnia ſi voluerint & valuerint, emendabunt. Peto ſanè ut hanc epiſtolam, ſeorſum quidem, ſed tamen ad caput eorumdem librorum jubeas anteponi. Vale. Ora pro me.

EPISTOLA CLXXV. [a]

[a] Aliàs XC. quæ autem 175. erat, nunc. 239.

Patres concilij Carthaginenſis Innocentio pontifici Romano de actis adversus Pelagium & Celeſtium.

Domino beatiſſimo & honorandiſſimo, ſancto fratri INNOCENTIO, AURELIUS, [a] NUMIDIUS, RUSTICIANUS, FIDENTIANUS, EVAGRIUS, [b] ANTONIUS, PALATINUS, ADEODATUS, VINCENTIUS, [c] PUBLIANUS, THEASIUS, TUTUS, [d] PANNONIUS, VICTOR, RESTITUTUS, RUSTICUS, FORTUNATIANUS, alius RESTITUTUS, AMPELIUS, [e] AMBIVIUS, FELIX, DONATIANUS, ADEODATUS, OCTAVIUS, SEROTINUS, MAJORINUS, [f] POSTHUMIANUS, [g] CRISPULUS, VICTOR, alius VICTOR, [h] LEUCIUS, MARIANUS, FRUCTUOSUS, FAUSTINIANUS, QUODVULTDEUS, CANDORIUS, MAXIMUS, [i] MEGASIUS, RUSTICUS, RUFINIANUS, PROCULEIUS, SEVERUS, THOMAS, JANUARIUS, OCTAVIANUS, [k] PRÆTEXTATUS, SIXTUS, QUODVULTDEUS, PENTHADIUS, QUODVULTDEUS, CYPRIANUS, SERVILIUS, [l] PELAGIANUS, MARCELLUS, VENANTIUS, DIDYMUS, SATURNINUS, [m] BIZACENUS, GERMANUS, GERMANIANUS, [n] INTENTIUS, MAJORINUS, INVENTIUS, D CANDIDUS, CYPRIANUS, ÆMILIANUS, ROMANUS, AFRICANUS, MARCELLINUS, [o] & ceteri qui in concilio eccleſiæ Carthaginenſis adfuimus.

Scripta an. 416.

1. CUM ex more ad Carthaginenſem eccleſiam ſollemniter veniſſemus, atque ex diverſis cauſſis congregata ex nobis ſynodus haberetur, compreſbyter noſter Oroſius nobis litteras ſanctorum fratrum & conſacerdotum noſtrorum dedit [p] Herotis & Lazari, quarum formam his conſtituimus eſſe ſubdendam. His ergo E lectis Pelagium & Celeſtium auctores [q] argui nefarij prorſus, & ab omnibus nobis [r] anathemandi erroris advertimus. Unde factum eſt, ut recenſendum peteremus, quid ante fermè quinquennium ſuper Celeſtij nomine hîc apud Carthaginem fuerit agitatum. Quo recitato, ſicut ex ſubditis advertere poterit ſanctitas tua, quamvis & judicatio manifeſta conſtaret, qua illo tempore epiſcopali judi- A cio exciſum hoc tantum vulnus ab Eccleſia videretur: nihilominus tamen id communi deliberatione cenſuimus, hujuſmodi perſuaſionis auctores, quamvis & ad preſbyterium idem Celeſtius poſtea perveniſſe dicatur, niſi hæc apertiſſimè anathemaverint ipſos anathemari oportere, ut ſi ipſorum non potuerit, ſaltem eorum qui ab eis decepti ſunt vel decipi poſſunt, cognitâ ſententiâ quæ in eos lata eſt, ſanitas procuretur.

2. Hoc itaque geſtum, Domine frater, ſanctæ B caritati tuæ intimandum duximus, ut ſtatutis noſtræ mediocritatis etiam apoſtolicæ Sedis adhibeatur auctoritas, pro tuenda ſalute multorum, & quorumdam perverſitate etiam corrigenda. Id enim agunt iſti damnabilibus diſputationibus ſuis, ut non defendendo, ſed potiùs in ſuperbiam ſacrilegam extollendo liberum arbitrium, nullum relinquant locum gratiæ Dei, qua Chriſtiani ſumus, qua & ipſum noſtræ voluntatis arbitrium verè fit liberum, dum à carnalium concupiſcentiarum dominatione C liberatur, dicente Domino, *Si vos filius liberaverit, tunc verè liberi eritis;* [f] quod auxilium fides impetrat, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Iſti autem aſſerunt, ſicut à fratribus, qui etiam eorum libros legerunt, cognovimus, in eo Dei gratiam deputandam, quòd talem hominis inſtituit creavitque naturam, quæ per propriam voluntatem legem Dei poſſit implere, ſive naturaliter in corde conſcriptam, ſive in litteris datam. Eamdem quoque legem ad gratiam Dei pertinere, quòd illam Deus D [a] in adjutorium hominibus dedit.

Joan. 8. 36.

[a] Iſa 8. 20. ſec. LXX.

3. Illam verò gratiam, qua ut dictum eſt, Chriſtiani ſumus, cujus Apoſtolus [e] prædicator eſt, dicens, *Condelector enim legi Dei ſecundùm interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me ſub lege peccati, quæ eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum*, nolunt omnino cognoſcere; ſed nec apertè quidem oppugnare E audent: ſed quid aliud agunt, cùm hominibus animalibus non percipientibus quæ ſunt Spiritus Dei perſuadere non ceſſant, ad operandam perficiendamque juſtitiam & Dei mandata complenda, ſolam ſibi humanam ſufficere poſſe naturam? non adtendentes quod ſcriptum eſt, *Spiritus adjuvat infirmitatem noſtram:* &, *Non volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei:* & quod *unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra, haben-*

Rom. 7. 22.

Rom. 8. 26.

Rom. 9. 16.

Rom. 12. 5.

[a] Bad. Am. Er. & Lov. *Mundus, Ruſticanus, Fidentius.* At MSS. Vaticani & Gallicani, necnon Conciliorum editiones, *Numidius, Ruſticianus, Fidentianus.* Quanquam in *Ruſticiano* haud ita conſentiunt: nam plerique codices hoc loco, *Ruſticus*; poſtea autem in Reſcripto Innocentij, quod eſt hic epiſtola 181 habent, *Ruſticiano.*

[b] MSS Gallicani & unus è Vaticanis ſcriptum hîc habent, *Antoninus* At in epiſtola 182. *Antonius.*

[c] Conciliorum editiones, *Publicanus.*

[d] Sic MSS conſtanter. At editi, *Panthonus*

[e] Bad Am Er & Lov. *Anmus.* Concilior. ed. *Avinius* MSS porrò epiſcopi hujus nomen hîc prætermittunt: ſed in epiſtola 181. reſtituunt, *Ambivio*, vel *Ambibio.*

[f] Apud Bad Am. Er. & Lov. *Poſthumanus.* In MS. Victorino, *Poſtumianus*, in uno è Vaticanis, *Pontianus*, in aliis codicibus, *Poſthumianus*

[g] Sic in MSS. At in editis ſcribitur, *Triſpulus*

[h] Unus è Vatic. MSS conſtanter, *Leontius* Germanenſis verò habet hîc tantùm, *Eleutius* Mox omnes MSS. *Marianus*: pro quo editi, *Macianus*, vel *Macinus.*

[i] Sic omnes MSS. conſtanter. At Bad. Am Er. & Lov. *Megarius, Ruſticus, Ruſianus, Proculianus, Thomas*, prætermiſſo *Severi* nomine, quod in omnibus MSS. exhibetur. Ex his etiam nonnulli habent hîc, *Ruſticus*; ſed in epiſt. 182. *Ruſtico.*

[k] MSS. Gallicani hîc, *Prætextus, Sextius.* At in 181. epiſtola concordant cum editis.

[l] Sic MSS. conſtanter, excepto codice Remenſis eccleſiæ, in quo ſcribitur, *Pelaianus.* At in vulgatis, *Pelagius.*

[m] Editi, *Tizacenus* Unus è Vatic. MSS. *Bizatenus.* Alter cum Gallicanis noſtris, *Bizacenus.*

[n] MSS. Vaticani duo, *Peventius.* Gallicani tres, *Inventius, Muſoninus, Juventianus.* qui tamen in 182. epiſtola utroque loco habent ſcriptum, *Inventio.* Porrò in Concil edit. *Juventius* hîc legitur

[o] In editis deeſt, *& ceteri.* quod quidem in Vaticanis & Gallicanis MSS. reperitur.

[p] MSS. Vat. habent *Anreto* Edit Concilior *Averotibus* Bad. Am. Er & Lov. *Herodis* Sed veteres Gallic. MSS *Herotis* Erat hic Arelatenſis, Lazarus verò Aquenſis in Gallia epiſcopus, qui ambo ſuis pulſi ſedibus cùm in Palæſtinam veniſſent libellum contra Pelagium & Celeſtium Primati dederunt, Eulogio videlicet Cæſarienſi, cujus auctoritate Dioſpolitana ſynodus an. 415. celebrata fuit.

[q] Ita in omnibus Gallic MSS At in editis deeſt, *argui.*

[r] Editi, *anathematizandi*, & infrà, *anathematizaverint, ipſos anathematizari* &c At Gallicani MSS. conſtanter, *anathemandi, anathemaverint* & *anathemari.* quam veterem lectionem probat Claudius Salmaſius not. in Tertull lib de Pallio c 3. ad illud, *animata flammea volvens.* ubi reſtitui vult, *nemata*, ex verbo *nemare*, quod ſit à græco νῆμα, ſicuti à πλάσμα *plaſmare*, à χρῖσμα *chriſmare*, à σύγμα *ſugmare*; quo pacto etiam veteres obſervat dixiſſe ab ἀνάθεμα *anathemare.* hanc lectionem alibi retinuerunt Lov. Er &c.

[f] MSS Corbeienſis & Germanenſis omittunt, *quod auxilium fides impetrat, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.*

[e] MSS. tres. Gall. *teſtis eſt.*

CLASSIS III. AN. 416.

tes dona diverſa ſecundùm gratiam quæ data eſt nobis : &, *Gratiâ Dei ſum id quod ſum, & gratia ejus in me vacua non fuit; ſed abundantiùs omnibus illis laboravi; non ego autem, ſed gratia Dei mecum* : &, *Gratias Deo, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum* : &, *Non quia idonei ſumus cogitare aliquid quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt* : &, *Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, ut eminentia virtutis ſit Dei, & non ex nobis* : & innumerabilia talia, quæ de Scripturis omnibus ſi colligere velimus, [a] tempus non ſufficit. Et veremur ne apud te iſta ipſa commemorando, quæ majore gratiâ de Sede apoſtolica prædicas, inconvenienter facere videamur. Sed ideo facimus, quia eo quo [b] infirmiores ſumus, quaquaverſum quiſque noſtrûm verbo Dei prædicando putatur adtentior, crebriùs eos patimur in nos & audaciùs inſurgentes.

1. Cor. 15. 10. — Ibid. 57. — 2. Cor. 3. 5. — 2. Cor. 4. 7.

4. Si ergo Pelagius epiſcopalibus * Geſtis, quæ in Oriente confecta dicuntur, etiam tuæ venerationi juſtè viſus fuerit abſolutus; error tamen ipſe & impietas, quæ jam multos aſſertores habet, per diverſa diſperſos, etiam auctoritate apoſtolicæ Sedis anathemanda eſt. Conſideret enim ſanctitas tua, & paſtoralibus nobis compatiatur viſceribus, quàm ſit peſtiferum & exitiale ovibus Chriſti, quod iſtorum ſacrilegas diſputationes neceſſariò conſequitur, ut nec orare debeamus ne intremus in tentationem, quod Dominus & Diſcipulos monuit, & poſuit in oratione quam docuit: aut ne deficiat fides noſtra, quod pro apoſtolo Petro ſe rogaſſe ipſe teſtatus eſt. Si enim hæc poſſibilitate naturæ, & arbitrio voluntatis in poteſtate ſunt conſtituta; quis non ea videat à Domino inaniter peti, & fallaciter orari, cùm orando poſcuntur quæ naturæ noſtræ jam ita conditæ ſufficientibus viribus obtinentur? Nec debuiſſe dicere Dominum Ieſum, *Vigilate & orate*; ſed tantùmmodo, *Vigilate, ne intretis in tentationem*: nec beatiſſimo Petro primo Apoſtolorum, *Rogavi pro te*, ſed, moneo te, vel impero ac præcipio, *ne deficiat fides tua*.

* Dioſpolitanæ ſynodi. — Matth. 6. 13. — Luc. 22. 32.

5. Contradicitur etiam iſtorum contentione benedictionibus noſtris, ut incaſſum ſuper populum dicere videamur, quidquid eis à Domino precamur, ut rectè ac piè vivendo illi placeant; vel illa quæ pro fidelibus precatur Apoſtolus, dicens, *Flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cælis & in terris nominatur, ut det vobis ſecundùm divitias gloriæ ſuæ virtute corroborari per Spiritum ejus.* Si ergo voluerimus benedicendo ſuper populum dicere, *Da illis Domine virtute corroborari per Spiritum tuum*: iſtorum nobis diſputatio contradicit, affirmans negari liberum arbitrium, ſi hoc à Deo poſcitur, quod in noſtra eſt poteſtate. *Virtute enim corroborari ſi volumus*, inquiunt, *poſſumus ea poſſibilitate naturæ, quam nunc non accipimus, ſed cùm crearemur accepimus.*

Eph. 3. 14. — Benedictio epiſcopalis — Pelagiani

6. PARVULOS etiam propter ſalutem, quæ per Salvatorem Chriſtum datur, baptizandos negant, ac ſic eos mortiferâ iſtâ doctrinâ in æternum necant, promittentes etiamſi non baptizentur, habituros vitam æternam, nec pertinere ad eos, de quibus Dominus ait, *Venit enim filius hominis quærere & ſalvare quod perierat*: quia iſti, inquiunt, *non perierant, nec eſt quod in eis ſalvetur, vel tanto pretio redimatur: quia nihil eſt in eis vitiatum, nihil tenetur ſub diaboli poteſtate captivum, nec pro eis fuſus eſt ſanguis, qui fuſus in remiſſionem legitur peccatorum*: quam quàm per baptiſmum Chriſti etiam parvulorum fieri redemtionem libello ſuo Celeſtius in Carthaginenſi eccleſia jam confeſſus eſt. Sed multi qui eorum perhibentur eſſe vel fuiſſe diſcipuli, hæc mala, quibus fundamenta Chriſtianæ fidei conantur evertere, quacumque poſſunt, affirmare non ceſſant. Unde etiamſi Pelagius Celeſtiuſque correcti ſunt, vel ſe iſta numquam ſenſiſſe dicunt, & quæcumque ſcripta contra eos prolata fuerint ſua eſſe negant, nec eſt quemadmodum de mendacio convincantur: generaliter tamen quicumque dogmatizat & affirmat, humanam ſibi ad [c] vitanda peccata, & Dei mandata facienda ſufficere poſſe naturam, & eo modò gratiæ Dei, quæ ſanctorum evidentiùs orationibus declaratur, adverſarius invenitur: & quicumque negat parvulos per baptiſmum Chriſti à perditione liberari, & ſalutem percipere ſempiternam, anathema ſit. Quæcumque autem alia eis objiciuntur, non dubitamus venerationem tuam, cùm Geſta epiſcopalia perſpexerit, quæ in Oriente in eadem cauſſa confecta dicuntur, id judicaturam unde omnes in Dei miſericordia gaudeamus. [d] Ora pro nobis domine beatiſſime papa.

CLASSIS III. AN. 416. — Luc. 19. 10. — Pelagiani — Matt. 26. 28.

EPISTOLA CLXXVI. *

* Aliàs XCII. quæ erat 176, nunc 240.

Milevitani concilij Patres Innocentio, de cohibendis Pelagianis hæreticis.

Domino beatiſſimo meritóque venerabili, & in Chriſto honorando papæ INNOCENTIO, [e] SILVANUS, VALENTINUS, AURELIUS, DONATUS, RESTITUTUS, LUCIANUS, ALYPIUS, AUGUSTINUS, [f] PLACENTIUS, SEVERUS, [g] FORTUNATUS, POSSIDIUS, NOVATUS, SECUNDUS, MAURENTIUS, LEO, FAUSTINIANUS, CRESCONIUS, MALCUS, [h] LITTORIUS, FORTUNATUS, DONATUS, PONTICANUS, SATURNINUS, [i] CHRISTONIUS, HONORIUS, LUCIUS, ADEODATUS, PROCESSUS, CRESCONIUS, SECUNDUS, FELIX, ASIATICUS, [k] RUFINIANUS, FAUSTINUS, SERVUS, TERENTIUS, CRESCONIUS, SPERANTIUS, QUADRATUS, LUCILLUS, SABINUS, [l] FAUSTINUS, CRESCONIUS, VICTOR, [m] GIGANTIUS, [n] POSSIDONIUS, ANTONINUS, INNOCENTIUS, [o] PRÆSIDIUS, CRESCENTIUS, FELIX, [p] ANTONIUS, VICTOR, HONORATUS, DONATUS, PETRUS, PRÆSIDIUS, CRESCONIUS, LAMPADIUS, DELPHINUS, ex concilio Milevitano in Domino ſalutem.

1. QUIA te Dominus gratiæ ſuæ præcipuo munere in Sede apoſtolica collocavit, talemque noſtris temporibus præſtitit, ut nobis potiùs ad culpam negligentiæ valeat, ſi apud tuam venerationem, quæ pro Eccleſia ſuggerenda ſunt, tacuerimus, quàm ea tu poſſis vel faſtidiosè vel negligenter accipere; magnis periculis infirmorum membrorum Chriſti paſtoralem diligen-

Scripta paulò poſt ſuperiorem

[a] Bad. Am. Er. & Concil. edit. *tempus non ſufficit.*
[b] Unus è Vatic. MSS *quo inferiores ſumus.*
[c] Editi, *ad vincenda.* MSS *ad vitanda*
[d] MSS Gallicani carent his poſtremis verbis, *Ora &c.*
[e] Concilior. editiones, *Silvanus Senex.*
[f] Deeſt, *Placentius*, in MSS. octo Gallicanis
[g] MSS Germananus & Gemmeticenſis, *Fortunius*
[h] MSS. quinque, *Latorius.* Calalenſis, *Lidorius.* Concil. edit. *Victorius*
[i] MSS. ſeptem, & Concil. edit. hic, *Creſconius*, Calalenſis codex, *Creſconius.*
[k] In Concil. edit *Rufinus*, & infrà pro *Servo*, ſcribitur, *Servus.*
[l] In Concil. edit. hic omittitur, *Fauſtinus*; ejuſque loco ponitur, *item Sabinus.*
[m] MSS. Vaticani tres & Gallicani ſeptem, necnon Concil. edit. *Gigantius.*
[n] MSS. duo Vaticani, *Poſſidius*, *Antonius*
[o] In Concilior. editionibus & in Gallicanis MSS ſeptem deeſt, *Creſcentius*, nec nominatur *Præſidius* niſi ſemel, ſcilicet poſt *Petrum.*
[p] In Concil. ed. & MSS. pluribus conſtanter, *Antonius.*

tiam, quæſumus, adhibere digneris.

CLASSIS III. AN. 416.

2. Nova quippe hæreſis & nimiùm pernicioſa [a] tentat aſſurgere inimicorum gratiæ Chriſti, qui nobis etiam dominicam orationem impiis diſputationibus conantur auferre. Cùm enim Dominus docuerit ut dicamus, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris:* (Matt. 6. 12.) Iſti dicunt poſſe hominem in hac vita præceptis Dei cognitis ad tantam perfectionem juſtitiæ ſine adjutorio gratiæ Salvatoris, per ſolum liberum voluntatis arbitrium pervenire, ut ei non ſit jam neceſſarium dicere, B *Dimitte nobis debita noſtra.* Illud verò quod ſequitur, *Ne nos inferas in tentationem,* (Ibid. 13.) non ita intelligendum tamquam divinum adjutorium poſcere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, ſed hoc in noſtra eſſe poſitum poteſtate, & ad hoc implendum ſolam ſufficere voluntatem hominis, tamquam fruſtra Apoſtolus dixerit, *Non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei:* (Rom. 9. 16.) &, *Fidelis Deus, qui non permittet vos tentari ſuper id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam exitum, ut poſſitis ſuſtinere.* (1. Cor. 10. 13.) C Fruſtra etiam Dominus dixerit apoſtolo Petro, *Rogavi pro te, ne deficiat fides tua:* (Lucæ 22. 32.) & omnibus ſuis, *Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem:* (Matt. 26. 41.) ſi hoc totum eſt poteſtatis humanæ. Pueros quoque parvulos, etſi nullis innoventur Chriſtianæ gratiæ ſacramentis, habituros vitam æternam, ne quam præſumtione contendunt, evacuantes quod dicit Apoſtolus, *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccaverunt:* (Rom. 5. 12.) D & alio loco, *Sicut in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes vivificabuntur.* (1. Cor 15. 22.)

3. Ut ergo alia omittamus, quæ contra ſanctas Scripturas plurima diſſerunt; hæc interim duo, quibus omnino totum quod Chriſtiani ſumus nituntur evertere, quæ fidelia corda ſuſtineant, non eſſe rogandum Deum ut contra peccati malum atque ad operandam juſtitiam ſit noſter adjutor, & non opitulari parvulis ad conſequendam vitam æternam Chriſtianæ gratiæ Sacramentum? E Hæc inſinuantes apoſtolico pectori tuo, non opus habemus multa dicere, & tantam impietatem verbis exaggerare, cùm proculdubio te ita permoveant, ut ab eis corrigendis, ne latiùs ſerpant, multoſque contaminent, vel potiùs interimant, dum eos ſub nomine Chriſti, à gratia Chriſti penitùs alienant, omnino diſſimulare non poſſis.

4. Hujus autem pernicioſiſſimi erroris auctores eſſe perhibentur Pelagius & Celeſtius, quos quidem in Eccleſia ſanari malumus, quàm deſperata F ſalute ab Eccleſia reſecari, ſi neceſſitas nulla compellat. Quorum unus, id eſt Celeſtius, etiam ad presbyterium in Aſia dicitur perveniſſe. De quo ante paucos annos, quid geſtum fuerit ſanctitas tua de Carthaginenſi eccleſia meliùs inſtruitur. Pelagius verò, ſicut à quibuſdam fratribus noſtris miſſæ loquuntur epiſtolæ, Jeroſolymis conſtitutus nonnullos fallere aſſeritur: verumtamen multo plures, qui ejus ſenſus diligentiùs indagare potuerunt, adversùs eum pro gratia Chriſti & catholicæ fidei ve- G ritate confligunt, ſed præcipuè ſanctus filius tuus, A frater & compresbyter noſter, Hieronymus.

CLASSIS III. AN. 416.

5. Sed arbitramur adjuvante miſericordiâ Domini Dei noſtri, qui te & regere conſulentem, & orantem exaudire dignetur, auctoritati ſanctitatis tuæ, de ſanctarum Scripturarum auctoritate depromtæ, faciliùs eos, qui tam perverſa & pernicioſa ſentiunt, eſſe ceſſuros, ut de correctione potiùs eorum congratulemur, quàm contriſtemur interitu. Quodlibet autem ipſi eligant, certè vel aliis, quos plurimos poſſunt, ſi ab eis diſſimuletur, ſuis laqueis B implicare, cernit venerabilitas tua inſtanter & celeriter providendum. Hæc ad ſanctitatem tuam de concilio Numidiæ ſcripta direximus, imitantes [b] Carthaginenſis eccleſiæ & Carthaginenſis provinciæ coëpiſcopos noſtros, quos ad Sedem apoſtolicam, quam beatus illuſtras, de hac cauſſa ſcripſiſſe comperimus. [c] *& alia manu*, Memor noſtri in Dei gratiâ augearis, Domine beatiſſime, meritóque venerabilis, & in Chriſto honorande ſancte Pater.

C

EPISTOLA CLXXVII. [*]

[*] *Aliàs* XCV. *quæ autem* 177. *erat, nunc* 242.

Aurelius aliique tres una cum Auguſtino epiſcopi ad Innocentium de Pelagio, retegentes ipſius hæreſim, eamque ab apoſtolica Sede proſcribi poſtulantes.

Domino beatiſſimo meritóque honorandiſſimo fratri INNOCENTIO Papæ, AURELIUS, ALYPIUS, AUGUSTINUS, EVODIUS, & POSSIDIUS in Domino ſalutem.

D 1. DE conciliis duobus provinciæ Carthaginenſis atque Numidiæ ad tuam ſanctitatem à non parvo epiſcoporum numero ſubſcriptas litteras miſimus contra inimicos gratiæ Chriſti, qui confidunt in virtute ſua, & Creatori noſtro quodammodo dicunt, Tu nos feciſti homines, juſtos autem ipſi nos fecimus. (*Scripta circiter idem tempus.*) Qui naturam humanam ideo dicunt liberam, ne quærant Liberatorem; ideo ſalvam, ut ſuperfluum judicent Salvatorem. Tantum enim dicunt valentem, ut ſuis viri- E bus ſemel in origine ſuæ creationis acceptis, poſſit per liberum arbitrium, nihil ulteriùs adjuvante illius gratiâ qui creavit, domare & exſtinguere omnes cupiditates, tentationeſque ſuperare: multique eorum inſurgunt adversùm nos, & dicunt animæ noſtræ, *Non eſt ſalus illi in Deo ejus.* (Pſal. 3. 3.) Familia ergo Chriſti quæ dicit, *Quando infirmor, tunc fortis ſum;* (2. Cor. 12. 10.) & cui dicit Dominus ejus, *Salus tua ego ſum,* (Pſal. 34. 3.) ſuſpenſo corde cum timore & tremore adjutorium Domini etiam per caritatem tuæ venerationis exſpectat.

F 2. Audivimus enim eſſe in urbe Roma, ubi [*] ille diu vixit, nonnullos qui diverſis cauſſis ei faveant, quidam ſcilicet, quia [d] eis talia perſuaſiſſe perhibetur, plures verò, qui eum talia ſentire non credunt; præſertim quia in Oriente, ubi degit, Geſta [*] eccleſiaſtica facta eſſe jactantur, quibus putatur eſſe purgatus: ubi quidem ſi epiſcopi eum catholicum pronuntiarunt, non ob aliud factum eſſe credendum eſt, niſi quia ſe dixit Dei gratiam confiteri, & ita poſſe hominem ſuo labore ac voluntate juſtè G vivere, ut ad hoc adjuvari Dei gratiâ non negaret. His enim auditis verbis, catholici antiſtites nullam

[*] Pelagius

[*] Dioſpolitanæ ſynodi.

[a] Bad. Am. & Er. *& nimiùm pernicioſa tempeſtas ſurgere inimicorum gratia Chriſti cœpit.*

[b] Sic in MSS. At in vulgatis omittitur, *Carthaginenſis eccleſiæ &c.*

[c] Reliqua verba abſunt à Vaticanis & Gallicanis MSS. Sed reperiuntur in omnibus editis, è quibus Bad. Am. Er. & Lov. habent, *in Domini gratiâ augearis*. Concil. *in Domino*, vel *in Dei gratia &c.*

[d] Apud Bad. Am. Er. Lov. & Concilior. editiones, *quia eis talia perſuaſiſſe perhibent*. In MS. Vaticano, *quia nobis . . . . . perhibetur*. Fortaſſe legendum, *quia vobis*. Certè Pelagianos uti narrat Poſſidius c. 18. *perfidiam ſuam per ſuam ambitionem conabantur perſuadere ſanctæ Sedi*: neque abſimile vero eſt jactatum fuiſſe ab ipſis eam ſe illi reipſa perſuaſiſſe. Attamen amplectimur aliam lectionem ex MS Oxonienſi ſubſtitutam à R. P. Paſchali Queſnelio, cui vulgata lectio contumelioſa in Romanum pontificem videbatur.

CLASSIS III. AN. 416.

aliam Dei gratiam intelligere potuerunt, niſi quam in libris Dei legere, & populis Dei prædicare conſueverunt. Eam utique de qua dicit Apoſtolus, Gal. 2. 21. *Non irritam facio gratiam Dei. Nam ſi per Legem juſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt*: ſine dubio gratiam, qua juſtificamur ab iniquitate, & qua ſalvamur ab infirmitate; non qua creati ſumus cum propria voluntate. Nam ſi intellexiſſent illi epiſcopi eam illum dicere gratiam, quam etiam cum impiis habemus, cum quibus homines ſumus; negare verò eam, qua Chriſtiani & filij Dei ſumus; quis B eum patienter catholicorum ſacerdotum non dicimus audiret, ſed ante oculos ſuos ferret? Quapropter non culpandi ſunt judices, quia eccleſiaſtica conſuetudine nomen gratiæ audierunt, neſcientes quid hujuſmodi homines vel in ſuæ doctrinæ libris vel in ſuorum ſolent auribus ſpargere.

3. Non agitur de uno Pelagio, qui jam fortè correctus eſt, quod utinam ita ſit; ſed de tam multis, quibus loquaciter contendentibus, & infirmas atque ineruditas animas velut [a] vinctas trahentibus, C firmas autem & in fide ſtabiles ipſa contentione fatigantibus, uſquequaque jam plena ſunt omnia. Aut ergo à tua veneratione acciendus eſt Romam, & diligenter interrogandus, quam dicat gratiam, qua fateatur, ſi tamen jam fateatur, ad non peccandum juſtéque vivendum homines adjuvari; aut hoc ipſum cum eo per litteras agendum. Et cùm inventus fuerit hanc dicere, quam docet eccleſiaſtica & apoſtolica veritas, tunc ſine ullo ſcrupulo Eccleſiæ, ſine latibulo ambiguitatis ullius abſolvendus eſt, tunc eſt revera de ejus purgatione gaudendum. D

4. Sive enim gratiam dixerit eſſe liberum arbitrium, ſive gratiam eſſe remiſſionem peccatorum, ſive gratiam eſſe Legis præceptum, nihil eorum dicit, quæ per ſubminiſtrationem Spiritus-ſancti pertinent ad concupiſcentias tentationeſque vincendas, (Tit. 3. 6. Eph. 4. 8.) quem ditiſſimè effudit in nos, qui adſcendit in cælum, & captivans captivitatem dedit dona hominibus. Hinc enim oramus ut peccatorum tentationem ſuperare poſſimus, ut Spiritus Dei, unde pignus accepimus, adjuvet infirmitatem noſtram. E (Rom. 8. 26. Matt. 6. 13.) Qui autem orat & dicit, *Ne nos inferas in tentationem*; non utique id orat ut homo ſit, quod eſt naturâ: neque id orat ut habeat liberum arbitrium, quod jam accepit, cùm crearetur ipſa natura: neque orat remiſſionem peccatorum, quia hoc ſuperiùs dicitur, (Matt. 6. 12.) *Dimitte nobis debita noſtra*: neque orat ut accipiat mandatum: [b] ſed planè orat ut faciat mandatum. Si enim in tentationem inductus fuerit, F hoc eſt in tentatione defecerit, facit utique peccatum quod eſt contra mandatum. Orat ergo ut non peccet, hoc eſt ne quid faciat mali, quod pro Corinthiis orat apoſtolus Paulus, dicens, (2. Cor. 13. 7.) *Oramus autem ad Dominum ne quid faciatis mali*. Unde ſatis apparet quòd ad non peccandum, id eſt ad non malè faciendum, quamvis eſſe non dubitetur arbitrium voluntatis, tamen ejus poteſtas non ſufficiat, niſi adjuvetur infirmitas. Ipſa igitur oratio, clariſſima eſt gratiæ teſtificatio. G Hanc ille confiteatur, & eum gaudebimus ſive rectum ſive correctum.

5. Diſtinguenda eſt Lex & gratia. Lex jubere novit, gratia juvare. Nec Lex juberet, niſi eſſet A voluntas; nec gratia juvaret, ſi ſat eſſet voluntas. Jubetur ut habeamus intellectum, ubi dicitur, (Pſal. 31. 9.) *Nolite eſſe ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus*: & tamen oramus ut habeamus intellectum, ubi dicitur, (Pſ. 118. 125.) *Da mihi intellectum ut diſcam mandata tua*. Jubetur ut habeamus ſapientiam, ubi dicitur, [c] *Stulti aliquando ſapite*: & tamen oratur ut habeamus ſapientiam ubi dicitur, (Jac. 1. 5.) *Si quis autem veſtrûm indiget ſapientiâ, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei*. Jubetur ut habeamus continentiam, ubi dicitur, B *Sint lumbi veſtri præcincti*; & tamen oramus ut habeamus continentiam, ubi dicitur, (Sap. 8. 21.) *Cùm ſcirem quia nemo poteſt eſſe continens, niſi Deus det; & hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cujus eſſet hoc donum: adij Dominum, & deprecatus ſum*. Poſtremò ne nimiùm longum ſit cuncta percurrere, jubetur ut non faciamus malum, ubi dicitur, (Pſal. 36. 27.) *Declina à malo*: & tamen oratur ut non faciamus malum, ubi dicitur, (2. Cor. 13. 7.) *Oramus autem ad Dominum ne quid faciatis mali*. Jubetur ut faciamus bonum, ubi C dicitur, *Declina à malo, & fac bonum*: & tamen oratur ut faciamus bonum, ubi dicitur, (Col. 1. 9.) *Non ceſſamus pro vobis orantes & poſtulantes*. atque inter cetera, quæ pro illis orat, dicit, *Ut ambuletis dignè Deo in omne beneplacitum, in omni opere & ſermone bono*. Sicut ergo agnoſcimus voluntatem cùm hæc præcipiuntur, ſic & ipſe agnoſcat gratiam cùm petuntur.

6. Miſimus reverentiæ tuæ librum, quem dederunt quidam religioſi & honeſti adoleſcentes ſervi Dei, quorum etiam nomina non tacemus; nam D Timaſius & Jacobus vocantur: qui, ſicut audivimus, & etiam noſſe dignaris, ipſius Pelagij exhortatione ſpem quam habebant in ſæculo reliquerunt, & nunc continentes Deo ſerviunt. Qui cùm eodem errore tandem aliquando per qualemcumque operam noſtram Domino inſpirante caruiſſent, protulerunt eumdem librum, Pelagij eſſe dicentes, & ut ei reſponderetur impendiò rogaverunt. Factum eſt: ad eoſdem reſcripta eſt ipſa [a] reſponſio: agentes gratias [b] reſcripſerunt. (a Liber de natura & gratia. b Epiſt. 168.) Utrumque miſimus, & cui E reſponſum eſt, & quod reſponſum eſt. Et ne nimiùm eſſemus oneroſi, ſigna fecimus his locis, ubi petimus inſpicere non graveris, quemadmodum ſibi objectâ quæſtione, quòd gratiam Dei negaret, ita reſpondit, ut eam eſſe non diceret, niſi naturam in qua nos condidit Deus.

7. Si autem hunc eſſe ſuum librum negat, aut eadem in libro loca, non contendimus; anathemet ea, & illam confiteatur apertiſſimè gratiam, quam doctrina Chriſtiana demonſtrat & prædicat eſſe F propriam Chriſtianorum, quæ non eſt natura, ſed qua [d] ſalvatur natura; quæ naturam non auribus ſonante doctrinâ vel aliquo adjumento viſibili fovet, ſicut plantator quodammodo & irrigator extrinſecus; ſed ſubminiſtratione ſpiritûs, & occultâ miſericordiâ, ſicut facit ille, qui dat incrementum, Deus. Etſi enim quadam non improbandâ ratione dicitur gratia Dei qua creati ſumus, ut nonnihil eſſemus, nec ita eſſemus aliquid ut cadaver quod non G vivit, aut arbor quæ non ſentit, aut pecus quod non intelligit, ſed homines, qui & eſſemus, & viveremus, & ſentiremus, & intelligeremus, & de hoc tanto beneficio Creatori noſtro gratias agere valeamus: unde meritò & iſta gratia dici poteſt,

[a] Bad. Am. Er. & Lov. *convulſas*. At MSS. *vinctas*.
[b] Deerant apud Bad. Am. Er. & Lov. verba iſta, *ſed planè orat ut faciat mandatum*; quæ ex Vaticanis MSS. reſtituimus.
[c] Hanc & ſubſequentem periodum, utramque in hactenus editis parte priore mutilam ſic in integrum reſtituimus MSS. Vaticani & Fuxenſis.
[d] Lov. *ſolvatur natura, non auribus ſonante doctrinâ vel aliquo adjumento viſibili ſicut plantatur quodammodo & irrigatur extrinſecus*. Bad. Am. Er. *ſalvatur natura, non auribus &c.* Sed melior lectio MS. Vaticani, ad quem hunc locum caſtigavimus.

quia

Classis III. An. 416.

quia non præcedentium aliquorum bonorum operum meritis, ſed gratuitâ Dei bonitate donata eſt: Gratia prædeſtinationis. alia eſt tamen qua prædeſtinati vocamur, juſtificamur, glorificamur, ut dicere poſſimus, *Si Deus* Rom. 8. 31. *pro nobis, quis contra nos? Qui Filio ſuo proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum.*

8. De hac gratia quæſtio vertebatur, quando ab iis, quos Pelagius graviter offendebat atque turbabat, dicebatur ei quòd eam ſuis diſputationibus oppugnaret, quibus aſſereret non ſolùm ad facienda, verùm etiam ad perficienda mandata divina B per liberum arbitrium humanam ſibi ſufficere naturam. Hanc apoſtolica doctrina gratiam non immeritò iſto nomine appellat, qua ſalvamur & juſtifi- Gal. 2. 21. camur ex fide Chriſti. De hac ſcriptum eſt; *Non irritam facio gratiam Dei. Num ſi per Legem juſtitia; ergo Chriſtus gratis mortuus eſt:* De hac ſcriptum eſt, Gal. 5. 4. *Evacuati eſtis à Chriſto, qui in Lege juſtificamini, à* Rom. 11. 6. *gratia excidiſtis.* De hac ſcriptum eſt, *Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non eſt* Rom. 4. 4. *gratia.* De hac ſcriptum eſt, *Ei autem qui operatur* C *merces non imputatur ſecundùm gratiam, ſed ſecundùm debitum: ei autem qui non operatur, credenti autem in eum qui juſtificat impium, reputatur fides ejus ad juſtitiam.* Et multa alia, quæ meliùs potes ipſe meminiſſe, & intelligere prudentiùs, & illuſtriùs prædicare. Illam verò gratiam, qua creati ſumus homines, etiamſi ita appellandam non immeritò intelligimus, mirum eſt tamen ſi ita appellatam in ullis legitimis propheticis, evangelicis, apoſtoliciſque litteris legimus.

9. Cùm itaque de hac gratia Chriſtianis fidelibus catholiciſque notiſſima, illi objiceretur quæſtio, ut eam oppugnare deſineret, quid eſt quod cùm hæc ſibi in libro ſuo velut adverſante perſona idem ipſe objeciſſet, ut ſe reſpondendo purgaret, nihil aliud reſpondit, niſi naturam creati hominis referre gratiam Creatoris; atque ita ſe dicere, ſine peccato impleri poſſe juſtitiam per liberum arbitrium cum adjutorio divinæ gratiæ, quòd Deus hoc dederit homini ipſa poſſibilitate naturæ? Cui Gal. 5. 11. meritò reſpondetur, *Ergo evacuatum eſt ſcandalum* Gal. 2. 21. *crucis. Ergo Chriſtus gratis mortuus eſt.* Num enim ſi Rom. 4. 25. non moreretur propter delicta noſtra, & reſurgeret propter juſtificationem noſtram, nec adſcendiſſet Eph. 4. 8. Pſal. 67 19 in altum, & captivans captivitatem daret dona hominibus, iſta naturæ poſſibilitas quam defendit, in hominibus non eſſet?

10. An fortè Dei mandatum deerat, & ideo Rom. 7. 12. Chriſtus mortuus eſt? Immo jam & hoc erat ſan- Exo. 20 17. ctum & juſtum & bonum. Jam dictum fuerat, *Non* Levit. 19 18. *concupiſces.* Jam dictum fuerat, *Diliges proximum tuum tamquam teipſum.* in quo ſermone Apoſtolus omnem Legem dicit impleri. Et quoniam niſi diligat Rom. 13. 9. Deum, nemo diligit ſeipſum, ideo Dominus in iis duobus præceptis totam Legem Prophetaſque dicit pendere. Quæ duo præcepta jam erant hominibus divinitus data. An æternum præmium juſtitiæ promiſſum nondum erat? Hoc ipſe non dicit, qui in ſuis litteris poſuit etiam in vetere Teſtamento regnum cælorum eſſe promiſſum. Si ergo ad facien- G dam perficiendamque juſtitiam, jam erat naturæ poſſibilitas per liberum arbitrium, jam erat Legis Dei ſanctum & juſtum bonumque mandatum, jam erat promiſſum præmium ſempiternum; ergo Chriſtus gratis mortuus eſt.

11. Ergo neque per Legem juſtitia, neque per A naturæ poſſibilitatem, ſed ex fide & dono Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, unum mediatorem Dei & hominum: qui niſi in plenitudine temporis mortuus eſſet propter delicta noſtra, & re- Rom. 4. 25. ſurrexiſſet propter juſtificationem noſtram, profectò & antiquorum fides evacuaretur & noſtra. Fide verò evacuata, quæ homini juſtitia remaneat, cùm juſtus ex fide vivat? Abac. 2. 4. Ex quo enim per unum hominem peccatum intravit in mundum, & Rom. 5. 12. per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccaverunt: B proculdubio à Rom. 7. 24. & 25. corpore mortis hujus, ubi alia lex repugnat legi mentis, neminem liberavit aut liberat ſua poſſibilitas, quæ perdita Redemtore indiget, ſaucia Sal- 1 Tim. 2. 5. vatore; ſed gratia Dei per fidem unius mediatoris Dei & hominum, hominis Chriſti Jeſu: qui & Deus cùm eſſet, hominem fecit; & manens Deus, homo factus refecit ipſe quod fecit.

12. Puto autem quòd cum lateat, fidem Chriſti, quæ poſtea in revelationem venit, in occulto C fuiſſe temporibus patrum noſtrorum; per quam tamen etiam ipſi Dei gratiâ liberati ſunt, quicumque omnibus humani generis temporibus liberari potuerunt, occulto judicio Dei, non tamen vituperabili. Unde dicit Apoſtolus, *Habentes autem ſpi-* 2. Cor. 4. 13 *ritum fidei,* (utique eumdem quem & illi) *ſecundùm quod ſcriptum eſt, Credidi, propter quod & locutus ſum;* Pſal. 115. 1. *& nos credimus, propter quod & loquimur.* Inde eſt quod ait ipſe mediator, *Abraham pater veſter concu-* Johan. 8. 56. *pivit videre diem meum; & vidit, & gaviſus eſt.* Inde Gen. 14. 18. D Melchiſedech prolato Sacramento menſæ Dominicæ, novit æternum ejus [a] ſacerdotium figurare. a

13. Jam verò data in litteris Lege, quam dicit Apoſtolus ſubintraſſe ut abundaret delictum, & de Gal. 3. 18. & 19. &c. qua dicit, *Si ergo ex Lege hereditas, jam non ex promiſſione. Abrahæ autem per repromiſſionem donavit Deus. Quid autem Lex? Tranſgreſſionis gratiâ propoſita eſt, donec veniret ſemen, cui promiſſum eſt, diſpoſitum per Angelos in manu mediatoris. Mediator autem unius non eſt, Deus autem unus eſt. Lex ergo adversùs promiſ-* E *ſa Dei? abſit. Si enim data eſſet Lex quæ poſſet vivificare, omnino ex Lege eſſet juſtitia. Sed concluſit Scriptura omnia ſub peccato, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus.* Nonne ſatis oſtenditur hoc actum eſſe per Legem, ut peccatum agnoſceretur, & prævaricatione augeretur? *(Vbi enim lex non eſt,* Rom 4. 15. *nec prævaricatio:)* & ſic adversùs victoriam peccati ad divinam gratiam, quæ in promiſſionibus eſt, confugeretur: atque ita Lex non eſſet adversùs promiſſa Dei; quia ideo per illam fit cognitio peccati, F & ex prævaricatione Legis abundantia peccati, ut ad liberationem quærantur promiſſiones Dei, quod eſt gratia Dei; & incipiat eſſe in homine juſtitia, non ſua ſed Dei, hoc eſt data dono Dei.

14. Quam etiam nunc quidam *ignorantes Dei ju-* Rom. 10. 3. *ſtitiam,* ſicut & tunc de Judæis dictum eſt, *& ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.* Per Legem quippe & illi juſtificari ſe arbitrantur, ſufficiente ſibi ad eam cuſtodiendam libero arbitrio, hoc eſt juſtitiâ ſuâ prolatâ ex natura humana; non G donatâ ex gratia divina, propter quod *juſtitia Dei* dicitur. Unde item ſcriptum eſt, *Per Legem enim* Rom. 3. 21. *cognitio peccati. Nunc autem ſine Lege juſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata per Legem & Prophetas.* Cùm dicit, *manifeſtata eſt:* oſtendit quia & tunc erat, ſed tamquam illa pluvia, quam Gedeon im- Judicum 6. 37. petravit, tunc velut in vellere occulta, nunc au-

[a] In MS. Vaticano, *ſacrificium.*

CLASSIS III. AN. 416.

tem velut in area, manifeſta. Cùm ergo Lex ſine gratia non mors peccati potuiſſet eſſe, ſed virtus; ſic enim dictum eſt, *Aculeus mortis peccatum, virtus autem peccati Lex* (1. Cor. 15. 56.): ſicut confugiunt multi à facie [a] regnantis peccati ad gratiam velut in area nunc patentem, ita pauci ad eam confugiebant velut in vellere tunc latentem. Hæc verò temporum diſtributio refertur ád altitudinem divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, de qua dictum eſt, *Quàm inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus!* (Rom. 11. 33.)

15. Quapropter ſi & ante tempus Legis, & tempore ipſo Legis juſtos patres ex fide viventes, non poſſibilitas naturæ infirmæ & [b] indigæ ac vitiatæ & ſub peccato venundatæ, ſed Dei gratia per fidem juſtificabat, & nunc eadem in apertum jam veniens revelata juſtificat: anathemet ergo Pelagius ſcripta ſua, ubi contra eam, etſi non per contumaciam, tamen per ignorantiam diſputat, poſſibilitatem defendendo naturæ ad vincenda peccata, & implenda mandata: aut ſi ea ſua eſſe negat, aut ſcriptis ſuis ab inimicis ſuis dicit immiſſa quæ ſua eſſe negat, anathemet ea tamen & damnet paterna exhortatione & auctoritate ſanctimoniæ tuæ. Si vult ergo onerosum ſibi, & perniciosum Eccleſiæ diſcat ſcandalum auferre, quod ſcandalum auditores & in perverſum dilectores ejus uſquequaque ſpargere non quieſcunt. Si enim cognoverint eumdem librum, quem illius vel putant eſſe vel norunt, epiſcoporum catholicorum auctoritate, & maximè ſanctitatis tuæ, quam apud eum eſſe majoris ponderis minimè dubitamus, ab eodem ipſo anathematum atque damnatum, non eos ulteriùs exiſtimamus auſuros, loquendo contra gratiam Dei, quæ revelata eſt per paſſionem & reſurrectionem Chriſti, pectora fidelia & ſimpliciter Chriſtiana turbare: ſed potiùs adjuvante miſericordiâ Domini, concertantibus nobiſcum caritate ac pietate flagrantibus orationibus tuis, non ſolùm ut in æternum beati, verùm etiam juſti & ſancti ſint, non in ſua virtute, ſed in eadem gratia confiſuros. Unde & ad ipſum ſcriptam ab uno noſtrûm epiſtolam, ad quem per quemdam Orientalem diaconum, civem autem Hipponenſem tamquam purgationis ſuæ quædam ſcripta tranſmiſit, tuæ beatitudini potiùs credidimus dirigendam, meliùs judicantes & petentes ut eam ei mittere ipſe digneris. Sic enim eam legere potiùs non dedignabitur, magis in illa eum qui miſit, quam qui ſcripſit adtendens.

16. Illud verò quod dicunt poſſe hominem eſſe ſine peccato, & mandata Dei facilè cuſtodire ſi velit, quamvis eùm hoc per adjutorium gratiæ, quæ tamen per incarnationem Unigeniti ejus revelata atque donata eſt, dicitur, tolerabiliùs dici videatur: tamen quoniam non immeritò movere poteſt, ubi & quando per eamdem gratiam id efficiatur in nobis, ut ſine ullo prorſus peccato ſimus; utrùm in hac vita quando caro concupiſcit adversùs ſpiritum (Gal. 5. 17.), an verò in illa cùm fiet ſermo qui ſcriptus eſt; Ubi eſt mors victoria tua, ubi eſt mors aculeus tuus? (1. Cor. 15. 55.) aculeus enim mortis eſt peccatum: diligentiùs pertractandum propter alios quoſdam qui ſenſerunt, atque in ſuis litteris memoriæ mandaverunt, etiam in hac vita eſſe poſſe hominem ſine peccato, non ab initio nativitatis ſuæ, ſed converſione à peccatis ad juſtitiam, & à vita reproba ad bonam vitam. Sic enim intellexerunt quod de Zacharia & Elizabeth (Ambr. in Luca 1. 6.) ſcriptum eſt, *ambulaſſe eos in omnibus juſtificationibus Domini ſine querela.* Hoc quod dictum eſt, *ſine querela*, ſine peccato dictum acceperunt, non quidem negantes, immo etiam, quod aliis locis in litteris eorum invenitur, piè confitentes adjutorium gratiæ Domini noſtri, non per naturalem ſpiritum hominis, ſed per principalem Spiritum Dei. Qui parum videntur conſideraſſe ipſum Zachariam fuiſſe utique ſacerdotem: omnes autem tunc ſacerdotes neceſſe habebant ex Lege Dei primitus pro peccatis ſuis offerre ſacrificium, deinde pro populi (Lev. 9. 7. Hebr. 7. 27.). Sicut ergo nunc per orationis ſacrificium convincimur non eſſe ſine peccato, quoniam juſſi ſumus dicere, *Dimitte nobis debita noſtra*: ita & tunc per ſacrificia victimarum animalium convincebantur ſacerdotes ſine peccato non eſſe, qui pro ſuis peccatis jubebantur offerre.

17. Quòd ſi res ita ſe habet, ut per gratiam Salvatoris proficiamus quidem in hac vita, deficiente cupiditate, creſcente caritate; perficiamur autem in illa vita, cupiditate exſtincta, caritate completa: profectò illud quod ſcriptum eſt, *Qui natus eſt ex Deo, non peccat* (1. Johan. 3. 9.), ſecundùm ipſam caritatem dictum eſt, quæ ſola non peccat. Ad nativitatem quippe, quæ ex Deo eſt, augenda & perficienda pertinet caritas, non ea quæ minuenda eſt & conſumenda cupiditas: quæ tamen quamdiu eſt in membris noſtris, lege quadam ſua repugnat legi mentis; ſed natus ex Deo, nec obediens deſideriis ejus, nec exhibens membra ſua arma iniquitatis peccato, poteſt dicere, *Jam non ego operor illud, ſed illud quod habitat in me peccatum* (Rom. 7. 20.).

18. Sed quoquo modo ſe habeat iſta quæſtio, quia etſi non invenitur homo in hac vita ſine peccato, id tamen dicitur poſſe fieri per adjutorium gratiæ & Spiritus Dei, quod ut fiat conandum atque poſcendum eſt; tolerabiliter in eo quiſque fallitur (Error tolerabilis.), nec diabolica impietas, ſed error humanus eſt elaboranda & optanda affirmare, etiamſi quod affirmat non poſſit oſtendere. Id enim credit fieri poſſe, quod certè laudabile eſt velle. Nobis autem ſufficit quòd nullus in Eccleſia Dei fidelium reperitur in quolibet provectu excellentiaque juſtitiæ, qui ſibi audeat dicere non neceſſariam precationem orationis dominicæ, *Dimitte nobis debita noſtra* (Matt. 6. 12.); & dicat ſe non habere peccatum, ne ſeipſum decipiat, & veritas in eo non ſit, quamvis jam ſine querela vivat. Non enim qualecumque etiam tentationis humanæ, ſed grave peccatum eſt quod in querelam venit.

19. Cetera quæ illi objecta ſunt, ſicut Geſtis defenſa perviderit, ita de his proculdubio tua beatitudo judicabit. Dabit ſanè nobis veniam ſuavitas mitiſſima cordis tui, quòd prolixiorem epiſtolam fortaſſis quàm velles tuæ miſimus ſanctitati. Non enim rivulum noſtrum tuo largo fonti augendo refundimus; ſed in hac non tamen parva tentatione temporis, unde nos liberet cui dicimus, *Ne nos inferas in tentationem*, utrùm etiam noſter licèt exiguus ex eodem, quo etiam tuus abundans, emanet capite fluentorum, hoc á te probari volumus tuiſque reſcriptis de communi participatione unius gratiæ conſolari.

[a] Unus è Vaticanis MSS *repugnantis peccati.*
[b] Bad. Er. &c. *indigna.* At Lov. & MSS. *indiga*, ſive antiqua ſcribendi ratione, *indigua.*

Classis III. An. 416.

EPISTOLA CLXXVIII. [a]

[a] *Aliàs XCIV. quæ autem 178 erat, nunc in Appendice eſt 19.*

Auguſtinus Hilario, de Pelagiana hæreſi duobus in Africa conciliis damnata.

Domino beatiſſimo & in Chriſti veritate venerando fratri & conſacerdoti [a] HILARIO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta eodem tempore.

1. HONORABILIS filius noſter Palladius cùm de noſtro littore navigaret, beneficium poſcendo magis dedit, ut non ſolùm eum benignitati tuæ, verùm etiam meipſum tuis orationibus commendarem, Domine beatiſſime & in Chriſti caritate venerande frater. Quod cùm facio, profectò & ſanctitas tua faciet quod de te ambo præſumimus. Quæ autem circa nos ſint, quoniam ſcio dilectionem veſtram pro nobis, ſicut & noſtram pro vobis eſſe ſollicitam, à memorato perlatore audiet ſanctitas tua. Verumtamen quod maximè neceſſarium eſt breviter dicam Nova quædam hæreſis inimica gratiæ Chriſti contra Eccleſiam Chriſti conatur exſurgere, ſed nondum evidenter ab Eccleſia ſeparata eſt, hominum ſcilicet qui tantum audent [b] infirmitati humanæ tribuere poteſtatis, ut hoc ſolum ad Dei gratiam pertinere contendant, quod cum libero arbitrio & non peccandi poſſibilitate creati ſumus, & Dei mandata quæ à nobis implerentur accepimus: ceterùm ad eadem mandata ſervanda & implenda nullo divino adjutorio nos egere. Neceſſariam verò nobis eſſe remiſſionem peccatorum, quia ea quæ à nobis in præteritum malefacta ſunt, infecta facere non valemus. Cavendis autem futuris vincendiſque peccatis, omnibuſque tentationibus virtute ſuperandis, ſine ullo deinceps adjutorio gratiæ Dei naturali poſſibilitate humanam ſufficere voluntatem. Nec parvulos indigère gratiâ Salvatoris, qua per ejus baptiſmum à perditione liberentur, eo quòd nullum ex Adam contagium damnationis adtraxerint.

2. Quàm ſint hæc inimica gratiæ Dei, quæ per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum humano generi indulta eſt, & quemadmodum totius fidei Chriſtianæ fundamenta evertere moliantur, pervidet nobiſcum venerabilitas veſtra. Neque apud vos tacere debuimus, ut ejuſmodi homines, quos quidem ſanari in Eccleſia quàm ex illa reſecari magis volumus & optamus, curâ paſtorali caveatis. Jam enim cùm iſta ſcriberem, cognoveramus in eccleſia Carthaginenſi adversùs eos epiſcopalis concilij conditum fuiſſe decretum, per epiſtolam ſancto & venerabili Papæ Innocentio dirigendum; & nos de concilio Numidiæ ad eamdem apoſtolicam Sedem jam ſimiliter ſcripſeramus.

3. Omnes enim qui ſpem habemus in Chriſto, huic peſtiferæ impietati reſiſtere, eamque concorditer damnare & anathemare debemus: quæ contradicit etiam orationibus noſtris, concedens quidem ut dicamus, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*: & hoc ita concedens, ut aſſerat hominem in hoc corruptibili corpore, quod aggravat animam, poſſe ſuis viribus ad tantam juſtitiam pervenire, ut neque hoc illi ſit

Matt. 6. 12

A dicere neceſſarium, *Dimitte nobis debita noſtra*. Illud verò quod ſequitur, *Ne nos inferas in tentationem*, non ſic accipiunt tamquam Deus orandus ſit, quò nos ad ſuperandas tentationes adjuvet peccatorum, ſed ne quiſquam irruens corporaliter nos humanus caſus affligat: quoniam peccatorum tentationes vincere ita ſit jam in noſtra poſitum poteſtate, poſſibilitate naturæ, ut hoc inaniter impetrandum orationibus arbitremur. Non poſſumus unâ epiſtolâ brevi omnia vel plurima tantæ impietatis argumen-
B ta colligere, præſertim quia cùm iſta conſcriberem, perlatores navigaturi me immorari diutiùs non ſinebant. Puto autem onerosum me non fuiſſe ſanctis ſenſibus tuis, quòd de tanto malo, omnique vigilantiâ Domino adjuvante vitando, tacere non potui.

Classis III. An. 416.

EPISTOLA CLXXIX. [a]

[a] *Aliàs CCLII. quæ antem 179 erat, nunc 150.*

C *Auguſtinus Iohanni epiſcopo Ieroſolymitano, retegens Pelagij hæreſim contentam in ejus libro, quem ipſi tranſmittit unà cum libro de natura & gratia à ſe contra iſtum elaborato: petens viciſſim ut mittat Geſta eccleſiaſtica (Dioſpolitanæ ſynodi) quibus Pelagius purgatus eſſe perhibetur.*

Domino beatiſſimo ac meritò venerabili fratri & coëpiſcopo JOHANNI, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circiter idem tempus.

1. QUoti tuæ ſanctitatis ſcripta non merui, nihil audeo ſuccenſere. Meliùs enim perlatorem credo defuiſſe, quàm me ſuſpi-
D cor à tua veneratione contemtum, domine beatiſſime & meritò venerabilis frater. Nunc verò quoniam ſervum Dei Lucam, per quem iſta direxi, citò comperi eſſe rediturum, agam Domino, & tuæ benignitati uberes gratias, ſi me litteris fueris viſitare dignatus. Pelagium verò fratrem noſtrum, filium tuum, quem audio quòd multùm diligis, hanc illi ſuggero exhibeas dilectionem, ut homines qui eum noverunt & diligenter audierunt, non ab eo
E tuam ſanctitatem exiſtiment falli.

2. Nam quidam ex diſcipulis ejus adoleſcentes honeſtiſſimè nati, & inſtitutis liberalibus eruditi [c] ſpem, quam habebant in ſæculo, ejus exhortatione dimiſerunt, & ſe ad Dei ſervitium contulerunt. In quibus tamen cùm apparuiſſent quædam ſanæ doctrinæ adverſantia, quæ Salvatoris Evangelio continetur, & apoſtolicis ſermonibus declaratur, id eſt cùm invenirentur contra Dei gratiam diſputare, propter quam Chriſtiani ſumus, & in qua ſpi-
F ritu ex fide ſpem juſtitiæ exſpectamus, & admonitionibus noſtris inciperent emendari, dederunt mihi librum, quem ejuſdem Pelagij eſſe dixerunt, rogantes ut ei potiùs reſponderem: quod poſteaquam vidi me facere debere, ut eo modo error ipſe nefarius de cordibus eorum perfectiùs auferretur, legi atque reſpondi.

3. In hoc libro ille Dei gratiam non appellat niſi naturam, qua libero arbitrio conditi ſumus. Illam verò, quam innumerabilibus teſtimoniis ſancta
G Scriptura commendat, eâ nos juſtificari, hoc eſt juſtos fieri docens, & in omni opere bono, ſive agendo, ſive perficiendo, Dei miſericordiâ juvari;

[a] Hilarium iſtum, cui *conſacerdoti* ſalutem dicit, id eſt coepiſcopo juxta MS. Corbeienſis inſcriptionem, quique id muneris in tranſmarinis partibus Inſtituiſſe intelligitur ex aliis Auguſtini verbis, haud immeritò ſuſpiceris eumdem eſſe ac Hilarium Narbonenſem, ad quem Zoſimus anno 417. ſcripſit. Credimus porrò diverſum eſſe, tum ab Hilario Arelatenſi, qui epiſcopatum ante annum 428. non ſuſcepit; tum ab Hilario viro laïco, qui Auguſtinum ipſum de Pelagiana hæreſi in Sicilia emergente certiorem faciebat per litteras circiter an. 414. quippe cùm iſte, cui nunc ſcribitur, Pelagianam hæreſim hactenus neſciviſſe videatur.

[b] In MSS. plerique, *infirmitati humanæ tribuere poteſtati*.

[c] Sic emendat codex Vaticanus. nam in editis legebatur, *eruditi quam habebant in ſæculo exhortationem dimiſerunt*.

CLASSIS III AN. 416.

quod etiam orationes ſanctorum apertiſſimè oſtendunt, quibus ea petuntur à Domino, quæ præcipiuntur à Domino: hanc ergo gratiam non ſolùm tacet, ſed ei contraria multa loquitur. Affirmat enim, vehementerque contendit, per ſolum liberum arbitrium ſibi humanam ſufficere poſſe naturam ad operandam juſtitiam & omnia Dei mandata ſervanda. Unde quis non videat, cùm eumdem librum legerit, quemadmodum oppugnetur gratia Rom. 7. 24. Dei, de qua dicit Apoſtolus, *Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per* B *Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum*: & nullus locus divino adjutorio relinquatur, propter quod orantes Matt. 6. 13. dicere debeamus, *Ne nos inferas in tentationem?* Sine cauſſa etiam Dominus apoſtolo Petro dixiſſe Luca 22. 32. videatur, *Rogavi pro te, ne deficiat fides tua*, ſi hoc totum in nobis nullo auxilio Dei, ſed poteſtate voluntatis impletur.

4. His itaque diſputationibus perverſis & impiis, non ſolùm contradicitur orationibus noſtris, quibus à Domino petimus quidquid ſanctos petiſſe C legimus & tenemus, verùm etiam benedictionibus noſtris reſiſtitur, quando ſuper populum dicimus, 1. Theſſ. 3. 12. optantes eis & poſcentes à Domino, ut eos abundare faciat in caritate invicem, & in omnes, & det Eph. 3. 16. eis ſecundùm divitias gloriæ ſuæ virtute corroborari, per Spiritum ejus; & impleat eos omni gaudio, Rom. 15. 13. & pace in credendo, & abundent in ſpe, & potentia Spiritus-ſancti. Ut quid eis iſta petimus, quæ populis à Domino petiiſſe Apoſtolum novimus; ſi jam natura noſtra, creata cum libero arbitrio, omnia D hæc ſibi poteſt ſua voluntate præſtare? Ut quid Rom. 8. 14. etiam dicit idem ipſe Apoſtolus, *Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii ſunt Dei*; ſi ſpiritu naturæ noſtræ agimur, ut efficiamur filii Dei? Ut quid dicit Ibidem 26. ſimiliter, *Spiritus adjuvat infirmitatem noſtram*; ſi natura noſtra ſic creata eſt, ut Spiritu ad opera juſtitiæ non indigeat adjuvari? Ut quid ſcriptum 1. Cor. 10. 13. eſt, *Fidelis autem Deus, qui non permittet vos tentari ſuper id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam exitum, ut poſſitis ſuſtinere*; ſi jam ita conditi E ſumus, ut viribus liberi arbitrii univerſas tentationes ſuſtinendo ſuperare poſſimus.

5. Quid pluribus agam apud ſanctitatem veſtram? quandoquidem me oneroſum ſentio; maximè quia per interpretem audis litteras meas. Si diligis Pelagium; diligat vos etiam ipſe, immo magis ſeipſum; & non vos fallat. Cùm enim auditis eum confiteri gratiam Dei & adjutorium Dei, putatis hoc eum dicere, quod & vos qui catholicâ regulâ ſapitis; quoniam quid in libro ſuo ſcripſerit F ignoratis. Propter hoc, ipſum librum miſi, & meum quo ei reſpondi, unde perſpiciat venerabilitas veſtra, quam gratiam vel adjutorium Dei dicat, quando illi objicitur quod gratiæ Dei & adjutorio contradicat. Proinde oſtende illi docendo, & hortando, & pro ejus ſalute, quæ in Chriſto eſſe debet, orando, ut eam Dei gratiam confiteatur, quam probantur ſancti Dei fuiſſe confeſſi, cùm à Domino ea ipſi peterent, quæ illis jubebat ut facerent. Quoniam neque juberentur, niſi ut noſtra G voluntas oſtenderetur; neque peterentur, niſi ut voluntatis infirmitas ab illo qui juſſerat, juvaretur.

6. Apertè interrogetur utrùm ei placeat orandum eſſe à Domino ne peccemus. Quod ſi ei diſpli- 2. Cor. 13. 7. cet, legatur in auribus ejus Apoſtolus dicens, *Ora-* A *mus autem ad Deum, ne quid faciatis mali.* Si autem placet, apertè prædicet gratiam, qua juvamur, [a] ne ipſe faciat multùm mali. Hac enim gratiâ Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum omnes liberantur, quicumque liberantur: quoniam nemo, præter ipſam, quolibet alio modo liberari poteſt. Propter hoc ſcriptum eſt, *Sicut in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes vivificabuntur*: 1 Cor. 15. 22. [b] non quia nemo damnabitur; ſed quia nemo aliter liberabitur. Quia ſicut nulli niſi per Adam filii homi- B nis, ita nulli niſi per Chriſtum filii Dei. Omnes itaque filii hominis nonniſi per Adam, & omnes ex eis filii Dei nonniſi per Chriſtum fieri poſſunt. Apertè itaque etiam hinc exprimat quid ſentiat, utrùm placeat ei etiam parvulos, qui nondum juſtitiam poſſunt velle vel nolle, tamen propter unum hominem, Rom. 5. 12. per quem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccaverunt, per Chriſti gratiam liberari. Utrùm etiam pro ipſis fuſum credat C ſanguinem Chriſti propter originale peccatum, qui utique in remiſſionem fuſus eſt peccatorum. De his maximè ab illo volumus noſſe quid credat, quid teneat, quid certè confiteatur & prædicet. In aliis autem, quæ illi objiciuntur, etiamſi errare convincitur, tamen donec corrigatur, tolerabiliùs ſuſtinetur.

7. Peto etiam nobis tranſmittere, quibus perhibetur eſſe purgatus, eccleſiaſtica [a] Geſta digneris. Quod ex multorum epiſcoporum deſiderio peto, D quos mecum de hac re fama incerta perturbat. Sed ideo ſolus hoc ſcripſi, quia occaſionem perlatoris feſtinantis à nobis, quem citò ad nos audivi poſſe remeare, prætermittere nolui. Pro quibus Geſtis jam nobis miſit non quidem ullam partem Geſtorum, ſed quamdam à ſe conſcriptam velut defenſionem ſuam, qua ſe dixit objectis reſpondiſſe [*] Gallorum. In qua ut alia omittam, cùm ad illud reſponderet, quod ei objectum eſt, eum dixiſſe *poſſe hominem eſſe ſine peccato, & mandata Dei cuſtodire* E *ſi velit. Diximus*, inquit; *hanc enim illi Deus poſſibilitatem dedit. Non diximus, quoniam inveniatur quis ab infantia uſque ad ſenectam, qui numquam peccaverit, ſed quoniam à peccatis converſus labore proprio, & gratiâ Dei adjutus poteſt abſque peccato eſſe, nec propter hoc in poſterum erit inconvertibilis.*

a Dioſpolitanæ Synodi.

* Heroris & Lazari.

8. In hac Pelagii reſponſione cernit reverentia tua, hoc eum fuiſſe confeſſum, priorem hominis vitam, quæ eſt ab infantia, ſine peccato non eſſe, ſed eum ad vitam, quæ ſine peccato ſit, labore pro- F prio & adjutum per gratiam Dei poſſe converti. Cur ergo in hoc libro, cui reſpondi, vel ita hìc vixiſſe dicit, ut nihil omnino peccaverit. Nam ejus de hac re iſta ſunt verba. *Hoc*, inquit, *rectè dici poteſt de his, quorum neque bonorum, neque malorum Scriptura ſit memor. De illis verò quorum juſtitiæ meminit, & peccatorum ſine dubio meminiſſet, ſi qua eos peccaſſe ſenſiſſet. Sed eſto*, inquit, *aliis temporibus turbæ numeroſitate omnium diſſimulaverit peccata contexere; in ipſo ſtatim mundi primordio, ubi nonniſi quatuor ho-* G *mines erant, quid*, inquit, *dicimus, cur non omnium voluerit delicta memorare? Utrùmne ingentis multitudinis cauſâ, quæ nondum erat; an quia illorum tantùm, qui commiſerant, meminit, illius verò qui nulla commiſerat, meminiſſe non potuit? Certè*, inquit, *primo in tempore Adam & Eva, ex quibus Cain & Abel nati ſunt,* Gen. 3. 6.

a Lov. *ut ipſe*. At MS. Vat. *ne ipſe*.

b In vulgatis hæc deerant, *non quia nemo damnabitur, ſed quia nemo aliter liberabitur*; quæ ex MS. Vaticano reſtituimus.

Classis III. an. 416.

quatuor homines tantùm fuiſſe referuntur. Peccavit A *Eva; Scriptura hoc prodidit. Adam quoque deliquit; eadem Scriptura non tacuit. Sed & Cain peccaſſe ipſa quoque Scriptura teſtata eſt. Quorum non modò peccata, verùm etiam peccatorum indicat qualitatem. Quòd ſi & Abel peccaſſet*, inquit, *& hoc ſine dubio Scriptura dixiſſet: ſi non dixit, ergo nec ille peccavit.*

9. Hæc verba de libro ejus decerpſi, quæ in ipſo quoque volumine tua ſanctitas poterit invenire; ut intelligatis quemadmodum & cetera neganti credere debeatis. Niſi fortè dicat ipſum Abel nihil pec- B caſſe: ſed ideo non fuiſſe ſine peccato, & ideo non poſſe Domino comparari, qui in carne mortali ſolus ſine peccato fuit, quia erat in Abel originale peccatum, quod de Adam traxerat, non in ſeipſo ipſe commiſerat. Utinam ſaltem hoc dicat, ut interim ejus de baptiſmo parvulorum certam ſententiam tenere poſſimus. Aut ſi fortè, quoniam dixit ab infantia uſque ad ſenectutem, ideo dicat Abel non peccaſſe, quia nec ſenuiſſe monſtratur. Non hoc indicant verba ejus: ab initio priorem vitam C dixit peccatricem, poſteriorem verò poſſe eſſe ſine peccato. Ait enim non ſe dixiſſe, *quoniam inveniatur quis ab infantia uſque ad ſenectutem, qui non peccaverit; ſed quoniam à peccatis converſus labore proprio, & gratia Dei adjutus poteſt abſque peccato eſſe.* Cùm enim dicit, *à peccatis converſus*, oſtendit priorem vitam in peccatis agi. Fateatur ergo quòd peccaverit Abel, cujus prima vita fuit in ſæculo, quam * fatetur non carere peccatis, & reſpiciat librum ſuum, ubi eum dixiſſe conſtat, quod ait in hac de- D fenſione, *Non diximus.*

10. Si autem & hunc librum, vel hunc in eo libro locum eſſe negaverit ſuum; ego quidem idoneos teſtes habeo honeſtos & fideles viros, & ejus ſine dubio dilectores, quibus adreſtantibus purgare me poſſum, quòd eumdem librum ipſi mihi dederint, & ibi hoc legatur, eumque Pelagij eſſe dixerint, ut ſaltem hoc mihi ſufficiat, ne dicat à me fuiſſe ſive conſcriptum, ſive falſatum. Jam inter illos eligat quiſque, cui credat; meum non eſt de hac E re duriùs diſputare. Rogamus ut certè tranſmittas ipſi, ſi negaverit ſe iſta ſentire, quæ illi objiciuntur inimica gratiæ Chriſti. Tam quippe operta eſt ejus defenſio, ut ſi veſtram ſanctam prudentiam, qui ejus alia ſcripta non noſtis, nulla verborum ambiguitate fefellerit, magno gaudio gratulabimur, non multùm curantes, utrùm illa perverſa & impia numquam ſenſerit, an ſe ab eis aliquando correxerit.

EPISTOLA CLXXX. *

* Aliàs CCLX. quæ autem 180. erat, nunc 228.

Auguſtinus Oceano reſcribens pauca de animæ origine & de officioſo mendacio, petenſque ut mittat Hieronymi librum de reſurrectione carnis.

Domino meritò cariſſimo, & in Chriſti membris honorando fratri Oceano, Auguſtinus ſalutem.

Scripta circ. finem an. 416.

1. Duas accepi ſimul epiſtolas dilectionis tuæ, quarum in una facis tertiæ mentionem, & eam te priùs miſiſſe commemoras, quam accepiſſe non recolo; immo bene mihi recolere videor, quòd non acceperim. De iis tamen quas accepi, ago uberes gratias benignitati erga nos tuæ. Quibus ut non continuò reſponde- A rem, in alia atque alia diverſarum occupationum tempeſtate direptus ſum. Unde nunc ſtillam vacantis temporis nanctus, reſpondere aliquid malui, quàm ad tuam ſinceriſſimam caritatem diuturnum habere ſilentium, & fieri taciturnitate, quàm loquacitate importunior.

2. De origine animarum quid ſanctus Hieronymus ſentiat, jam ſciebam, & hæc ipſa quæ ex libro ejus in epiſtola tua poſuiſti verba jam legeram. Verùm non hoc quæſtionem moleſtam facit, quod B movet quoſdam, quomodo Deus adulterinis etiam conceptibus juſtè animas largiatur; cùm bene viventibus, & ad Deum fide ac pietate converſis, ne propria quidem, quanto minùs parentum, poſſint obeſſe peccata. Sed meritò quæritur, ſi verum eſt novas ex nihilo animas ſingulas ſingulis naſcentibus fieri, quomodo tam innumerabiles animæ parvulorum, quas Deo certum eſt ante rationales annos, antequam quidquam juſtum injuſtumve ſapere vel capere poſſint, ſine baptiſmo de corpori- C bus exituras, juſtè in damnationem dentur, ab illo utique apud quem non eſt iniquitas. *Rom. 9. 14.* Non opus eſt de hac re plura dicere, cùm ſcias quid velim, vel potiùs quid nolim dicere; ſatis exiſtimo ſapienti eſſe quod dixi. Verùmtamen ſi aliquid hinc, quo iſta quæſtio ſolvi queat, vel legiſti, vel ex ore ejus audiſti, vel tibi ipſi Dominus cogitanti donavit ut noveris, impartire obſecro mihi ut gratias uberiores agam.

3. Illud verò de officioſo utilique mendacio, D quod exemplo Domini de die & hora hujus ſæculi finiendi nec filium ſcire dicentis, putaſti eſſe ſolvendum; conatu quidem ingenij tui, cùm legerem, delectabar, ſed nullo modo mihi videtur tropicam locutionem rectè dici poſſe mendacium. Non enim mendacium eſt, cùm diem lætum dicimus, quòd lætos faciat; aut triſtem lupinum, quòd guſtantis vultum amaro ſapore contriſtet; ſicut Deum ſcire, cùm cognoſcentem hominem facit; hoc enim dictum ad Abraham ipſe commemoraſti. Nequa- E quam ſunt iſta mendacia; quod ipſe facillimè advertis. Proinde beatus Hilarius, cùm obſcuram *Lib. 9. de Trinitate.* quæſtionem obſcuro hoc genere tropicæ locutionis aperuit, ut intelligeremus in eo ſe nimirum dixiſſe neſcientem, in quo alios facit occultando neſcientes, non excuſavit mendacium, ſed mendacium non eſſe monſtravit, non ſolùm in his uſitatioribus tropis, verùm in illa etiam, quæ appellatur metaphora, quæ loquendi conſuetudine omnibus nota eſt. Nam gemmare vites, fluctuare ſegetes, florere F juvenes, contendet quiſpiam eſſe mendacium, quòd in his rebus nec undas, nec lapides, nec herbas, nec arbores videt, ubi propriè iſta verba dicuntur.

4. Porrò autem pro tuo ingenio atque eruditione facillimè perſpicis, quantum ab his differat quod ait Apoſtolus, *Cùm viderem quia non rectè ingrediuntur ad veritatem Evangelij, dixi Petro coram omnibus, Si tu, cùm ſis Judæus, gentiliter & non judaicè vivis, quemadmodum gentes cogis judaizare?* *Gal. 2. 14.* Nulla eſt hîc tropica obſcuritas, verba ſunt pro- G pria apertæ locutionis. Hoc profectò Doctor gentium, his quos parturiebat donec Chriſtus formaretur in eis, *Gal. 4. 19.* & quibus ſub divina adteſtatione prædixerat, *Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior*, *Gal. 1. 20.* aut verum dixit, aut falſum; ſi falſum, quod abſit, quæ ſequantur advertis, & ambo iſta exhorreſcas admonet veritatis indicium, & in apo-

* Lov. *non fateatur carere.* At Vat. MS. *fatetur non carere.*

CLASSIS III. AN. 416.

ſtolo Petro mirabilis humilitatis exemplum.

5. Sed quid hinc diutiùs? cùm de hac quæſtione inter nos, ego & prædictus venerabilis frater Hieronymus ſatis litteris egerimus; & in hoc opere [a] recentiſſimo, quod ſub nomine Critobuli adversùs Pelagium modò edidit, eamdem de iſta re geſta dictiſque apoſtolicis ſententiam tenuit, quam beatiſſimi [b] Cypriani etiam nos ſecuti ſumus. Illud potiùs de origine animarum, non propter partus adulterinos, ſed propter innocentium, quod abſit, damnationem, quod, opinor, non ſtultè quæritur, ſi quid à tali ac tanto didiciſti viro, quod rectè reſponderi ambigentibus poſſit, quæſo nobiſcum communicare non abnuas. Ita quippe mihi in epiſtolis tuis eruditus & ſuavis apparuiſti, ut operæ pretium ſit tecum litteris conloqui. Neſcio ſanè quem librum ejuſdem hominis Dei, quem presbyter Oroſius adtulit; tuæque dilectioni deſcribendum dedit, ubi de reſurrectione carnis præclarè diſputaſſe laudatur, jam nobis peto non differas mittere. Ideo quippe non eum citò popoſcimus, quia & deſcribendum & emendandum utique cogitarimus; cui utrique operi largiſſimum jam putamus tempus indultum. Memor noſtri Deo vivas.

a Lib. 1. adversùs Pelag.

b Epiſt. 71. ad Quintum.

EPISTOLA CLXXXI. [a]

a Aliàs XCI. quæ autem 183. erat, ſtalica reſcripta, continetur in epiſtola 147. ad Paulinam.

Innocentius Carthaginenſis concilij Patribus, confirmans ipſorum doctrinam ac ſententiam adversùs Pelagianos.

INNOCENTIUS AURELIO [a] NUMIDIO, RUSTICIANO, FIDENTIANO, EVAGRIO, ANTONIO, PALATINO, ADEODATO, VINCENTIO, PUBLIANO, THEASIO, TUTO, PANNONIO, VICTORI, RESTITUTO, *altero* RESTITUTO, RUSTICO, FORTUNATIANO, AMPELIO, AMBITIO, FELICI, DONATIANO, ADEODATO, OCTAVIO, SEROTINO, MAJORINO, POSTHUMIANO, CRISPULO, VICTORI, *altero* VICTORI, LEUCIO, MARIANO, FRUCTUOSO, FAUSTINIANO, QUODVULTDEO, CANDORIO MAXIMO, MEGASIO, RUSTICO, RUFINIANO, PROCULO, SEVERO, THOMÆ, JANUARIO, OCTAVIANO, PRÆTEXTATO, SIXTO, QUODVULTDEO, PENTADIO, QUODVULTDEO, CYPRIANO, SERVILIO, PELAGIANO, MARCELLO, VENANTIO, DIDYMO, SATURNINO, BIZACENO, GERMANO, GERMANIANO, INVENTIO, MAJORINO, INVENTIO, CANDIDO, CYPRIANO, ROMANIANO, EMILIANO, AFRICANO, MARCELLINO [b] *& ceteris, qui in Carthaginenſi Concilio affuerunt dilectiſſimis fratribus in Domino ſalutem.*

ſcriptum poſt ſuperiorem.

1. *IN [c] requirendo de his rebus, quas omni cum ſollicitudine decet à ſacerdotibus, maximéque à vero juſtoque & catholico tractari concilio, antiquæ traditionis exempla ſervantes, & eccleſiaſticæ memores diſciplinæ, noſtræ religionis vigorem non minùs nunc in conſulendo, quàm antea cùm pronuntiaretis, vera ratione firmaſtis, qui ad noſtrum referendum approbaſtis eſſe judicium, ſcientes quid apoſtolicæ Sedi, cùm omnes hoc loco poſiti ipſum ſequi deſideremus Apoſtolum, debeatur, à quo ipſe epiſcopatus & tota auctoritas nominis hujus emerſit. Quem ſequentes, tam mala damnare novimus quàm probare laudanda. Vel id verò quod patrum inſtituta ſacerdotali cuſtodientes officio non cenſetis eſſe calcanda, quod illi non humanâ, ſed divinâ decrevere ſententiâ, ut quidquid quamvis in disjunctis remotiſque provinciis ageretur, non priùs ducerent finiendum, niſi ad hujus Sedis notitiam perveniret: ut tota hujus auctoritate juſta quæ fuerit pronuntiatio firmaretur, indeque ſumerent ceteræ eccleſiæ (velut de natali ſuo fonte aquæ cunctæ procederent, & per diverſas totius mundi regiones puri latices capitis incorrupti manarent,) quid præciperent, quos abluerent, quos velut cœno inemundabili ſordidatos mundis digna corporibus unda vitaret.*

2. Gratulor igitur, fratres cariſſimi, quòd per fratrem & coepiſcopum noſtrum Julium litteras ad nos deſtinaſtis, & cùm illis curam geritis, quibus præſidetis eccleſiis, ſollicitudinem veſtram pro omnium utilitate monſtratis, & per cunctas totius orbis eccleſias omnibus unà quod proſit decernendum eſſe depoſcitis: ut ſuis conſtabilita regulis Eccleſia, [d] & hoc, quo illos caveat, pronuntiationis juſtæ firmata decreto talibus parere non poſſit; qui perverſis inſtructi, immo deſtructi verborum argutiis, ſub imagine catholicæ fidei diſputantes, velut peſtiferum exhalantes virus, ut hominum rectè ſentientium in deteriorem partem corda corrumpant, totam veri dogmatis quærunt evertere diſciplinam.

3. Sanandum ergo celeriùs, ne longiùs exſecrandus animis morbus irrepat: ſicut medicus cùm viderit hujus terreni corporis aliquem eſſe languorem, magnum ſuæ artis æſtimat documentum, ſi citò quis illius interventu deſperatus evadat; vel cùm putre vulnus adſpexerit, adhibet fomenta vel cetera, quibus illud poſſit, quod natum fuerat, vulnus obduci; ac ſi id manens ſanari non poterit, ne corpus reliquum ſua tabe corrumpat, ferro amputat quod nocebat, quò reliquum integrum ſervet & intactum. Præcidendum id ergo eſt, quod velut puro ſanoque nimiùm corpori vulnus obrepſit, ne cùm tardiùs abſtergitur, in ipſis penè viſceribus hujus mali non exhaurienda poſt ſentina conſidat.

4. Nam quid nos de his poſthac rectum mentibus exiſtimemus, qui ſibi ſe putant debere quod boni ſunt, nec illum conſiderant, cujus quotidie gratiam conſequuntur? Sed jam iſti, qui tales ſunt, nullam Dei gratiam conſequuntur, qui ſine illo tantum ſe aſſequi poſſe confidunt, quantum vix illi, qui ab illo poſtulant, accipere promerentur. Quid enim tam iniquum poteſt eſſe, tam barbarum, tam totius religionis ignarum, tam Chriſtianis mentibus inimicum, quàm huic te negare debere quidquid in quotidiana gratia conſequeris, cui te ipſe confiteris debere quod natus es? Ergo eris tibi in providendo præſtantior, quàm poteſt in te eſſe, qui te ut eſſes effecit? Et cùm te putes ei debere quod vivis, quomodo te non putas illi debere quod quotidianam ejus conſequendo gratiam taliter vivis? Et qui nos adjutorio negas indigere divino, quaſi ex noſtra in totum poſſibilitate perfectos, quomodo [e] non adjutorium ejus in nos, cùm tales à nobis etiam eſſe poſſumus, provocamus?

5. Qui enim adjutorium Dei negat, vellem interrogare quid dicat, nos non mereri, an illum hoc non poſſe præſtare? An nihil eſſe propter quod unuſquiſque hoc debeat poſtulare? Poſſe hoc Deum, opera ipſa teſtantur; & adjutorio quotidiano nos egere negare non poſſumus. Hoc enim ſeu bene vivimus provocamus, ut meliùs ſanctiùſque vivamus; ſeu pravè ſentientes, à bonis avertimur, ut ad rectam redeamus viam, ejus auxilio plus egemus. Nam quid tam mortiferum, tam præceps videatur ad caſum, tam expoſitum ad om-

a Sic in MSS Vaticanis & Gallicanis. At in vulgatis nominato uno *Aurelio* ſubditur, *& omnibus ſanctis epiſcopis, vel ceteris* &c.

b Ita MSS. excepto Vat. qui poſt nomen *Marcellini* hæc interponit, *& omnibus ſanctis epiſcopis*.

c MSS. Corb. & Germ. *in requirendis Dei rebus.*

d Sic MSS Gallicani. At unus è Vatic. habet, *ut ſuis conſtabilita regulis Eccleſia & hos caveant inſtitutis forma decretalibus, & alios quorum nondum perfidia patuit, qui perverſis inſtructi* &c. Bad. Am. Er. & Lov. *ut ſuis conſtabilita regulis Eccleſia, ex hoc quod illos caveat pronuntiationis juſta firmata decretalibus*

e Bad. Am. Er. & Lov. *quomodo verò*. At MSS. Gallicani & Vat. *quomodo non*. ſic legendum eſſe intelligitur ex conſequentibus; quia probare vult Innocentius, juſtum vitâ ſuâ provocare auxilium Dei, quo ſanctiùs vivat. Hinc paulò infrà MSS. iidem habent, *ſeu bene vivimus, provocamus*; ubi editi pluſca, *precamur*.

CLASSIS III. AN. 416.

ria pericula, ſi hoc ſolum nobis putantes poſſe ſufficere, quod liberum arbitrium cum naſceremur accepimus, ultra jam à Domino nihil quæramus, id eſt, auctoris noſtri obliti, ejus potentiam, ut nos oſtendamus liberos, abjuremus, quaſi jam amplius quod poſſit dare non habeat, qui te in tuo ortu liberum fecit? neſcientes quòd niſi magnis precibus in nos Dei gratia implorata deſcendat, nequaquam terrenæ labis & mundani corporis vincere conemur errores, cùm pares nos ad reſiſtendum non liberum arbitrium, ſed Dei ſolum facere poſſit auxilium.

6. *Nam ſi ille clamat adjutorio ſibi opus eſſe divino, quis dignè hoc non quæreret, ſi cui liberum arbitrium plus prodeſſet; quippe cùm vir beatus & jam electus à Domino nihil egeret: tamen ita Deum deprecatur poſtulans,* Adjutor meus eſto: ne derelinquas me, neque deſpicias me Deus ſalutaris meus. *Nos nobis liberum arbitrium, ille ſibi Deum poſtulat adjutorem. Quod nati ſumus poſſe ſufficere nos dicimus, ille Deum ne derelinquatur exorat?* [a] *Non, rogo, manifeſtè diſcimus, quid oremus, cùm ille tantopere beatus, ut ſuprà diximus, vir ne deſpiciatur exoptat? Illi enim neceſſe eſt iſta arguant, qui illa confirmant. David enim orationis ignarus, & ſuæ naturæ neſcius accuſetur, qui cùm* [b] *ſciat tantum in ſua ineſſe natura, adjutorem ſibi Deum & aſſiduum adjutorem, nec illi ſufficit aſſiduum, ſed ne aliquando illum deſpicias, orationibus pronus exoptat, & per corpus omne pſalterij hoc & prædicat & clamat. Si ergo hoc ille tam magnus ſicut aſſiduè dicere, ita neceſſarium confeſſus eſt ut doceret; quemadmodum Pelagius Cœleſtiuſque ſepoſita omni reſponſione Pſalmorum, taliqne abdicata doctrina, ſuaſuros ſe aliquibus eſſe confidunt, nos adjutorium Dei nec debere quærere, nec eo egere; cùm omnes ſancti nihil ſe ſine hoc agere poſſe teſtentur.*

(Psal. 26. 9.)

(De dogmatibus eccleſiaſtic. cap. 21.)

7. *Liberum enim arbitrium olim ille perpeſſus, dum ſuis inconſultiùs utitur bonis, cadens in prævaricationis profunda demerſus eſt, & nihil quemadmodum exinde ſurgere poſſet invenit, ſuâque in æternum libertate deceptus hujus ruinæ jacuiſſet oppreſſu, niſi eum pòſt Chriſti pro ſua gratia relevaſſet adventus: qui per novæ regenerationis purificationem, omne præteritum vitium ſui baptiſmatis lavacro purgavit, & ejus firmans ſtatum quo rectiùs ſtabiliùſque procederet, tamen ſuam gratiam in poſterum non negavit. Nam quamvis redemiſſet hominem à præteritis ille peccatis, tamen ſciens iterum poſſe peccare, ad reparationem ſibi, quemadmodum poſſet illum & poſt iſta corrigere, multa ſervavit: quotidiana præſtat ille remedia, quibus niſi freti confiſique nitamur, nullatenus vincere humanos poterimus errores. Neceſſe eſt enim, ut quo auxiliante vincimus, eo iterum non adjuvante vincamur. Sed poſſem plura dicere, niſi vos conſtaret cuncta dixiſſe.*

8. *Quiſquis ergo huic aſſentiens videtur eſſe ſententiæ, qua dicat adjutorio nobis non opus eſſe divino, inimicum ſe catholicæ fidei, & Dei beneficiis profitetur ingratum.* [c] *Nam nec noſtra communione ſunt digni, quam prædicando taliter polluerunt. Ipſi enim ſua ſponte dum ſequuntur illa quæ dicunt, longiùs à vera religione refugerunt. Cùm enim hoc totum in noſtra profeſſione conſiſtat, quotidianiſque precibus nihil agamus niſi quemadmodum Dei miſericordiam conſequamur; quemadmodum ferre poſſumus iſta jactantes? Quis rogo tantus illorum pectora error obcæcat, ut ſi ipſi nullam Dei gratiam ſentiunt, quia nec digni ſunt nec merentur, nec de aliis conſiderent quid quotidie ſingulis gratia divina largitur? Sunt quidem iſti omni cæcitate digniſſimi, qui nec hoc ſibi reliquerunt, ut ſe auxilio credant revocari ab erroribus poſſe divino. Negantes enim adjutorium, non aliis, ſed ſibi hoc penitùs abſtulerunt, qui avellendi ſunt longiùs, & ab Eccleſiæ procul removendi viſceribus,* [d] *ne diu inultus multa occupans, inſanabilis pòſt error increſcat. Si enim diu ſub hac fuerint impunitate verſati, neceſſe eſt multos in hanc ſuæ pravitatem mentis inducant decipiantque innocentes, vel potiùs imprudentes, qui fidem catholicam ſequuntur. Putabunt enim eos rectè ſentire, quos adhuc viderint in Eccleſia perdurare.*

9. *Separetur ergo à ſano corpore vulnus inſanum, remotoque morbi ſævientis afflatu cautiùs quæ ſunt ſincera perdurent, & grex purior ab hac mali pecoris contagione purgetur. Sit totius corporis illibata perfectio, quam vos ſequi & tenere hac in illos pronuntiatione cognovimus, & unà vobiſcum pari aſſenſione ſervamus. Qui ſi tamen aliquod in ſe Dei adjutorium, quod huc uſque negaverunt, provocarint, & opus ſibi ejus auxilio eſſe cognoverint, ut hac labe in quam ſui cordis incurvatione corruerant, liberentur, & quaſi in lucem de fœda tracti caligine, remotis abdicatiſque omnibus, quibus totus, ne verum adſpicerent, fœdabatur & caligabat adſpectus, damnent hæc quæ huculque ſenſerunt, & aliquando animum rectis diſputationibus commodantes, ab hac aliquantulum labe correcti, veris ſe ſanandos conſiliis tribuant atque ſubmittant. Quod ſi fecerint, erit in poteſtate pontificum, iſtis aliquatenus ſubvenire, & talibus aliquam curam præſtare vulneribus, quam ſolet lapſis cùm reſipuerint Eccleſia non negare: ut à ſuis revocati præcipitiis, intra ovile Domini redigantur; ne foris poſiti, & tanto præſidio à fide munitionis excluſi, periculis omnibus exponantur, devorandi luporum dentibus atque vexandi, quibus obſiſtere hac, qua illos in ſe irritaverant doctrinæ perverſitate, non poſſint. Sed ſatis veſtris monitis, ſic abundantibus noſtræ legis exemplis, probatur eſſe reſponſum, nec quidquam ſupereſſe duximus quod dicamus, cùm nihil prætermiſſum à vobis, nihil conſtet eſſe ſuppreſſum, quo illi refutati & penitùs agnoſcantur eſſe convicti. Ideoque à nobis teſtimonia nulla ponuntur, quia & his plena relatio eſt, & ſatis conſtat tot doctiſſimos ſacerdotes cuncta dixiſſe, nec decet credere vos aliquid, quod ad cauſſam poſſit proficere, prætermiſſe.* & alia manu: *Bene valete fratres.* & ad latus: [e] *Data VI. Kal. Febr. poſt conſulatum Theodoſij Auguſti VII. & Iunij Quarti* V. C.

EPISTOLA CLXXXII. [a]

(a Aliàs XCIII. quæ autem 182 erat, nunc in Appendice eſt 2.)

Innocentius Romanus pontifex, Patribus concilij Milevitani, comprobans illorum acta adverſùs Pelagianos.

INNOCENTIUS, SILVANO *ſeni* VALENTINO, *& ceteris qui in Milevitana ſynodo interfuerunt dilectiſſimis fratribus in Domino ſalutem.*

(Scripta an. 416.)

1. INTER *ceteras Romanæ eccleſiæ curas, & apoſtolicæ Sedis occupationes, quibus* [f] *diverſorum conſulta fideli ac medica diſceptatione tractamus, frater & coepiſcopus noſter Iulius dilectionis veſtræ litteras, quas ex Milevitano* [g] *concilio, curâ fidei propen-*

a Sic MSS. At vulgati pleique, *Nos ergo dicimus manifeſtè*.
b MS. Corb. qui cum ſi ſciat ſic. Paulo poſt Lov. *& aſſiduum adjutorem invocat*. At Bad. Er. & MSS. carent verbo, *invocat*.
c Adjecimus, *nam*, ex codice Vaticano.
d Sic MS. Corb. At editi, *ne diutius multa*.
e Sic MSS. At editi, *Quinto Kalendas*; omiſſis conſulibus, quos adnotavimus ex MSS. Vaticano, Corbeienſi & Germanenſi quamquam in Corb. alter Conſulum *Lunus* ſeu *Iunius* appellatur. In Vat. autem, *Lucius* uti & in Germ. in quo ex prava interpretatione notarum V. C. ſcriptum eſt *Lucio Quarto* V. *conſulibus*.
f MS. Vaticanus, *diverſorum*.
g Vaticani MSS. duo, *ex Milevitano noſtra auctoritate concilio*.

CLASSIS III. AN. 416.

ſiore miſiſtis, mihi inopinanter ingeſſit, Carthaginenſis etiam ſynodi querelæ paribus ſcripta ſubjungens. Nimirum exſultat Eccleſia tantam ſollicitudinem commiſſis gregibus exhibere paſtores, ut non ſolùm neminem ex his patiantur errare, ſed ſi quas magis ovium ſcævæ delectationis herba ſeduxit, ac ſi in errore permanſerint, aut ſegregari penitùs velint, aut illicenter dudum petita vitantes, cuſtodiæ priſtinæ circumſpectione tutari, in utraque parte videlicet conſulentes, ne vel ſuſcipiendo tales ſimili ceteræ ſeducantur exemplo; vel ſpernendo redeuntes, luporum morſibus videantur ingeſtæ. Prudens admodum & catholicæ fidei plena [a] *conſultatio. Quis enim aut tolerare poſſit errantem, aut non recipere ſe corrigentem? Nam ut durum arbitror conniventiam præbere peccantibus, ita impium judico manum negare converſis.*

[b] 2. *Diligenter ergo & congrue* [b] *apoſtolici conſulitis honoris arcana (honoris, inquam illius, quem, præter illa quæ ſunt extrinſecùs, ſollicitudo manet omnium eccleſiarum) ſuper anxiis rebus, quæ ſit tenenda ſententia, antiquæ ſcilicet regulæ formam ſecuti, quam toto ſemper ab orbe mecum noſtis eſſe ſervatam. Verùm hæc miſſa facio, neque enim hoc veſtram credo latere prudentiam; qui id etiam actione firmaſtis, niſi ſcientes quòd per omnes provincias de apoſtolico fonte petentibus reſponſa ſemper emanent? præſertim quoties fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres & coepiſcopos noſtros, nonniſi ad Petrum, id eſt, ſui nominis & honoris auctorem referre debere, velut nunc retulit veſtra dilectio, quod per totum mundum poſſit omnibus eccleſiis in commune prodeſſe. Fiant enim neceſſe eſt cautiores, cùm inventores malorum ad duplicis relationem ſynodi, ſententiæ noſtræ ſtatutis viderint ab eccleſiaſtica communione ſejunctos.* [2. Cor. 11. 28.]

3. *Gemino igitur bono caritas veſtra fungetur. Nam & canonum potiemini gratiâ ſervatorum, & beneficio veſtro totus orbis utetur. Quis enim catholicorum virorum cum adverſariis Chriſti velit ulteriùs miſcere ſermonem? quis ſaltem ipſam lucem vitæ communione partiri? Novæ hæreſeos nimirum fugiantur auctores. Quid enim acerbius in Deum fingere potuerunt, quàm cùm adjutoria divina caſſarent, cauſſamque quotidianæ precationis auferrent? Hoc eſt dicere, Quid mihi opus eſt Deo? Meritò in hos dicat hymnidicus,* [Pſal. 52. 9.] Ecce homines, qui non poſuerunt Deum adjutorem ſibi. *Negantes ergo auxilium Dei, inquiunt hominem ſibi poſſe ſufficere, nec gratiâ hunc egere divinâ, qua privatus neceſſe eſt diaboli laqueis irretitus occumbat, dum ad omnia vitæ perficienda mandata, ſolâ tantummodo libertate contendat. O praviſſimarum mentium perverſa doctrina! Advertat id tandem quòd primum hominem ita libertas ipſa decepit, ut, dum indulgentiùs frenis ejus utitur, in prævaricationem præſumtione conciderit, nec ex hac potuit erui, niſi providentiâ regenerationis, ſtatum priſtinæ libertatis Chriſti Domini reformaſſet adventus. Audiat David dicentem,* [Pſal. 123. 8.] Adjutorium noſtrum in nomine Domini. *&,* [Pſal. 26. 9.] Adjutor meus eſto, ne derelinquas me, neque deſpicias me Deus ſalutaris meus: *quæ incaſſum dixerit, ſi tantùm in ejus erat poſitum voluntate, quod à Domino flebili ſermone poſcebat.*

4. *Quæ cùm ita ſint, cùmque in omnibus divinis paginis voluntati liberæ nonniſi adjutorium Dei legamus eſſe nectendum, eamque nihil poſſe cæleſtibus præſidiis deſtitutam, quonam modo huic ſoli poſſibilitatem hanc pertinaciter ut aſſeritis defendentes, ſibimet, immo, quod eſt dignius dolore communi jam plurimis Pelagius Celeſtiuſque perſuadent. Multifariis equidem ad deſtruendum tale magiſterium uti poſſemus exemplis, niſi ſciremus ſanctitatem veſtram ad plenum Scripturas omnes tenere divinas; præſertim cùm veſtra relatio tantis ac talibus teſtimoniis ſit referta, ut his ſolis valeat præſens dogma reſcindi, opuſque non eſſe recondita, cùm & iis quæ facilè vobis occurrentia poſuiſtis, nec audeant obviare, nec poſſint. Ergo Dei gratiam conantur auferre, quam neceſſe eſt, etiam reſtitutâ nobis ſtatus priſtini libertate, quæramus: quippe qui nec alias diaboli machinas, niſi eadem poſſumus juvante, vitare.*

5. *Illud verò quod eos veſtra fraternitas aſſerit prædicare, parvulos æternæ vitæ præmiis etiam ſine baptiſmatis gratia poſſe donari, perfatuum eſt. Niſi* [Johan. 6. 54.] *enim manducaverint carnem filii hominis, & biberint ſanguinem ejus, non habebunt vitam in ſemetipſis. Qui autem hanc eis ſine regeneratione defendunt, videntur mihi ipſum baptiſmum velle caſſare, cùm prædicant hos habere, quod in eos creditur nonniſi baptiſmate conferendum. Si ergo nihil volunt obeſſe non renaſci, fateantur neceſſe eſt, nec regenerationis ſacra fluenta prodeſſe. Verùm ut ſuperfluorum hominum prava doctrina celeri veritatis poſſit ratione diſcindi, proclamat hoc Dominus in Evangelio, dicens,* [Lucæ 18. 16.] Sinite infantes venire ad me, & nolite eos prohibere; talium eſt enim regnum cælorum.

6. *Quare Pelagium Celeſtiumque, id eſt inventores vocum novarum, quæ ſicut dixit Apoſtolus, ædificationis nihil,* [2. Tim. 2. 23.] *ſed magis vaniſſimas conſueverunt parere quæſtiones, eccleſiaſtica communione privari, apoſtolici vigoris auctoritate cenſemus, donec reſipiſcant de diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ſecundùm ipſius voluntatem; eoſque interim dominico ovili non recipi, quod ipſi, perverſæ viæ ſecuti tramitem, deſerere voluerunt. Abſcindendi ſunt enim qui vos conturbant,* [Gal. 5. 12.] *& volunt convertere Evangelium Chriſti. Simul autem præcipimus ut quicumque id pertinaciâ ſimili defenſare nituntur, par eos vindicta conſtringat. Non ſolùm enim qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus* [Rom. 1. 32.] [c] *digni ſunt morte; quia non multùm intereſſe arbitror, inter committentis animum, & conſentientis favorem. Addo & amplius, Plerumque dediſcit errare, cui nemo conſentit. Hæc igitur, fratres cariſſimi, in ſupradictos maneat fixa ſententia, abſint atriis Domini, careant* [d] *cuſtodiâ paſtorali, ne duarum ovium dira contagia ſerpant forſitan per vulgus incautum, rapacique lupus corde lætetur intra ovile dominicum tantas ovium fuſas catervas, dum à cuſtodibus diſſimulanter habetur vulnus duarum. Proſpiciendum eſt ergo ne permittende lupos mercenarii magis videamur eſſe quam paſtores.*

7. *Jubemus ſanè, quoniam Chriſtus Dominus propria voce ſignificavit, nolle ſe mortem morientis, tantùm ut revertatur & vivat,* [Ezech. 33. 11. 2. Pet. 3. 9.] *ſi umquam ad ſanum depoſito pravi dogmatis errore reſipuerint, damnarintque ea quorum ſe ipſi prævaricatione damnarunt, his medicinam ſolitam, id eſt receptaculum ſuum ab Eccleſia non negari: ne dum eos redeuntes forſitan prohibemus, verè extra ovile remanentes &* [e] *exſpectantes, hoſtis rabidis faucibus glutiantur, quas in ſemetipſos ſpiculis malæ diſputationis armarunt. Bene valete, fratres. Datum, ſexto Calend. Februarias, Honorio & Conſtantio viris clariſſimis conſulibus.*

[a] MSS Vaticani & Conciliorum editiones, *plena conſultationis* volunt ... Bad. Am. Er. & Lov. *plena conſultatio*. Nonnulli cod. *conſultatio*.
[b] Sic Concil. ed. At unus è Vaticanis MSS habet, *aurem arcana, honoris inquam* &c. Alter Vat. *honoris arcana*. Er. & Lov. *apoſtolico conſulitis honore*.

[c] Ex MSS Vat. ſeſti unius, *digni ſunt morte*; quod deſiderabatur in editis.
[d] Vat. MS *careant dumtaxat cuſtodiâ*: ſic etiam concil. ed.
[e] Sic MSS. Vat. At vulgati, *remanentes exſpectantes hoſtis*

EPISTOLA

Classis III. An. 416. * Aliàs XCVI. quæ autem 183. erat, nunc in Appendice eſt 2.

EPISTOLA CLXXXIII. *

Innocentij ad quinque Epiſcopos reſcriptum, improbantis doctrinam Pelagij, eumque niſi hæreſim ejuret, damnandum eſſe pronuntiantis.

Dilectiſſimis fratribus AURELIO, ALYPIO, AUGUSTINO, EVODIO & POSSIDIO *epiſcopis*, INNOCENTIUS *ſalutem.*

Scripta ineunte an. 416.

1. FRATERNITATIS *veſtræ litteras, plenas fidei, totoque religionis catholicæ vigore* B *firmatas à duobus miſſas conciliis per fratrem & coëpiſcopum noſtrum Iulium pergrato ſuſcepimus animo, quòd earum tenor omniſque contextio in conſideratione quotidianæ gratiæ Dei, & in eorum correctione qui contrà ſentiunt, integra ratione conſiſtit: ut & illis omnem tollere poſſit errorem, & idoneum dato*[a] *quovis noſtræ legis exemplo, quem ſequi debeant, dignum poſſint præbere doctorem. Sed de his jam ſatis, ut opinor, ſuprà diximus, cùm veſtris relationibus reſpondentes reſcripſimus quid vel de illorum perfidia, vel de* C *veſtra ſententia ſentiremus. Sed ſubinde contra eos ſubvenit & ſuppeditat quod dicatur, nec poteſt aliquando*[b] *deeſſe quod vincat, cùm tam miſerum impiumque ſit quod noſtræ fidei virtute & ipſa pleniùs veritate vincatur. Qui enim omnem vitæ ſpem reſpuit atque contemſit, inimica damnabilique cor ſuum diſputatione confundens, cùm credit nihil eſſe quod à Deo accipiat, nec aliquid ſupereſſe quod petat ad ſanandum ſe, qui ſibi hoc abſtulit, ulterius quid reliquit?*

2. *Si ergo ſunt aliqui, quos in ſui defenſionem per-* D *verſitas tanta devinxit, qui huic ſe dogmati dedant atque conjungant, ſperantes hoc ad catholicam pertinere doctrinam, quod abhorrens longiùs & penitùs approbatur adverſum, infecti illorum & monitis & verbis ut liberentur inducti, quatenus ad rectum viæ tramitem redeant feſtinabunt, ne diutiùs mentem obſidens velut eorum ſenſibus paſtus error invadat. Nam ſi Pelagius quocumque reſtitit loco, eorum animos, qui facilè vel ſimpliciter crederent diſputanti, hac affirmatione decepit: ſeu hac illi in urbe ſint, quos neſcientes* E *nec manifeſtare poſſumus nec negare, cùm & ſi ſunt lateant, nec aliquando audeant, vel illum prædicantem iſta defendere, vel talia aliquo noſtrorum præſente jactare, nec in tanta populi multitudine deprehendi aliquis facilè, nec alicubi poſſit agnoſci: ſive in quovis terrarum loco degant, Dei noſtri miſericordiâ gratiâque credimus quòd facilè corrigantur, audita ejus damnatione qui fuerit pertinax & reſiſtens hujus dogmatis auctor inventus: nec intereſt ubi iſti fuerint, dum ubicumque inveniri potuerint ſint ſanandi.*

3. *Nobis tamen nec perſuaderi poteſt eum eſſe pur-* F *gatum, quamvis ad nos à*[c] *neſcio quibus laicis ſint Geſta perlata, quibus ille & auditum ſe crederet & abſolutum: quæ utrùm vera ſint dubitamus, quòd ſub nulla illius*[d] *concilij proſecutione venerunt, nec eorum aliquas accepimus de hac re litteras, apud quos iſtius rei iſte præſtitit cauſſas. Quòd ſi de ſua ille potuiſſet purgatione confidere, hoc magis credimus quod egiſſet, quod multo verius eſſe potuerat, ut illos cogeret epiſtolis ſuis, qui dijudicaverunt, indicare. Verùm cùm ſint ali-* A *qua in ipſis poſita Geſtis, quæ objecta partim ille vitando ſuppreſſit, partim multa in ſe verba retorquendo tota obſcuritate confudit: aliqua magis falſis argumentis quàm vera ratione, ut ad tempus poterat videri, purgavit, negando alia, alia falſa interpretatione vertendo.*

Classis III An. 416.

4. *Sed utinam, quod optandum magis eſt, jam ſe ille ad veram catholicæ fidei viam ab illo ſui tramitis errore convertat, ut cupiat velitque purgari, conſiderans quotidianam Dei gratiam, adjutoriumque cognoſ-* B *cens, ut videatur verum, & approbetur ab omnibus manifeſta ratione correctus, non Geſtorum indicio, ſed ad catholicam fidem corde converſo. Vnde non poſſumus illorum nec culpare nec approbare judicium, cùm neſciamus utrùm vera ſint Geſta, aut ſi vera ſunt, illum conſtet magis ſubterfugiſſe, quàm ſe tota veritate purgaſſe. Qui ſi confidit novitque non ſe noſtra dignum eſſe damnatione, quòd dicat jam totum hoc ſe refutaſſe quod dixerat, non à nobis accerſiri, ſed ipſe debet potiùs feſtinare, ut poſſit abſolvi. Nam ſi adhuc taliter ſentit,* C *quando ſe noſtro judicio quibuſvis acceptis litteris, cùm ſciat damnandum ſe eſſe, committet? Quòd ſi accerſiendus eſſet, ab iis meliùs fieret, qui magis proximi & non longo terrarum ſpatio videntur eſſe disjuncti. Sed non deerit cura, ſi medicinæ præbeat ille materiam. Poteſt enim damnare quæ ſenſerat, ac datis litteris erroris ſui, ut regreſſum ad nos decet, veniam poſtulare, fratres cariſſimi.*

5. *Librum ſanè, qui ejus eſſe diceretur, nobis à veſtra caritate tranſmiſſum evolvimus: in quo multa* D *contra Dei gratiam legimus eſſe conſcripta, multa blaſphema, nihil quod placeret, & nihil penè quod non penitùs diſpliceret, à quovis damnandum atque calcandum, cujus ſimilia, niſi qui iſta ſcripſerat, nemo alter in mentem reciperet atque ſentiret. Nam hic loco latiùs de Lege diſputare velut coram poſito repugnanteque Pelagio neceſſarium eſſe non duximus, cùm vobiſcum*[e] *totam ſcientibus parique nobiſcum aſſenſione gaudentibus colloquamur. Tunc enim meliùs hæc exempla ponuntur, quando cum iis, quos harum conſtat re-* E *rum imprudentes eſſe, tractamus. Nam de naturæ poſſibilitate, de libero arbitrio, & de omni Dei gratia, & quotidiana gratia, cui non ſit rectè ſentienti ubertimum diſputare? Anathematizet ergo iſta quæ ſenſit, ut illi, qui ejus ſermonibus fuerant præceptiſque collapſi, quid tandem habeat fides vera cognoſcant. Faciliùs enim revocari poterunt, cùm iſta à ſuo ſenſerint auctore damnari. Quòd ſi ille pertinaciter in hac voluerit impietate perſiſtere, agendum eſt quatenus vel iis poſſit ſubveniri,*[f] *quos non ſuus, ſed hujus magis error induxit: ne & illis hæc medicina pereat, cujus iſte talem* F *non admittit nec poſtulat curam.*[g] & alia manu: *Deus vos incolumes cuſtodiat, fratres cariſſimi. Data*[h] VI. *Kalendas Februarias poſt conſulatum glorioſiſſimi Theodoſij Auguſti* VII. *& Iunij Quarti Palladij* V.C.

* Aliàs XCVII. quæ autem 184 erat, nunc in Appendice eſt 3. Scripta circ. idem tempus.

EPISTOLA CLXXXIV. *

Innocentius AURELIO & AUGUSTINO *epiſcopis.*

ACCEPTISSIMI *mihi Germani compresbyteri illò recurſus vacuus officio noſtro eſſe non debuit. Per caros enim ſalutare cariſſimos,*

[a] Sic MSS. At Bad. Am. Er. & Lov. *dato cuivis.* & mox, *ſequi debeat.*

[b] Editi plerique, *eſſe.* MSS Vaticani, *deeſſe.*

[c] MSS. ſic habent. Editi verò, *à noſtris quibuſdam laicis.*

[d] Editi omittebant, *concilij*; quæ vox reſtituta eſt ex MSS.

[e] MSS. Vaticani *totam rem* Editi plerique, *totum.* Queſnelius, *totam* & meliùs, referendo ad Legem; ſit enim alluſus ad illud Rom. 7. 1. *ſcientibus enim Legem loquor.*

[f] Sic in MSS. At Lov. aliique plures editi, *quos non ſcelus hoc, ſed magis error induxit.*

[g] Ex Corbeienſi codice hunc tranſtulimus, *& alia manu.*

[h] Bad. Am. Er. & Lov. adnotant V *Kal. Febr.* At MS. Vaticanus & Concilior. ed. VI. *Kal. Febr.* prætermiſſis conſulibus, qui deſignantur in Corbeienſi codice, non quidem uti ex Sirmondo refert Noris in hiſt. Pelag. lib. 1. c. 13. ſcilicet, *Data pridie Kal. Febr. poſt conſulatum glorioſiſſimi* &c. ſed ſic: *Data pridie Kal. Febr. glorioſiſſimi Theodoſij Auguſti qui & Iunij Quarti Palladij V. C. Conſſ.* ubi duo peccaſſe videtur exſcriptor, primum quòd notas P C. quæ poſt conſulatum ſignificabant, loco movens interpretatus eſt, *pridie Kal.* alterum quia ex notis, VII. fecit *qui.*

Classis III. An. 417.

A *naturale quodammodo nobis videtur & conſequens. Gaudere ergo in Domino veſtram germanitatem amantiſſimi cupimus, & pro nobis paria ad Deum vota rependere precamur: quia ut bene noſtis, communibus & alternis plus agimus orationibus quàm ſingularibus aut privatis.*

DE EPISTOLA SUBSEQUENTE.

Lib. II. Retract. Caput XLVIII.

EODEM tempore ſcripſi etiam librum *de correctione Donatiſtarum*, propter eos qui nolebant illos legibus imperialibus corrigi. Hic liber ſic incipit: *Laudo, & gratulor, & admiror.* B

DE CORRECTIONE DONATISTARUM LIBER ſeu EPISTOLA CLXXXV. *

* Aliàs L. quæ autem 185. erat, nunc in Appendice eſt 4.

Auguſtinus Bonifacio (Tribuno ac demum Comiti in Africa ex epiſt. 220.) commonſtrans illi Donatiſtarum hæreſim nihil habere commune cum Ariana. & qua moderatione per metum legum imperialium hæretici poſſunt ad Eccleſiæ ſocietatem reduci: nonnulla de Donatiſtarum & Circumcellionum immanitate. ac poſtremò de peccato in Spiritum-ſanctum non remittendo. Idem argumentum tractavit in epiſtola 93. C

Scripta circ. annum 417.

Caput I.

1. LAUDO, & gratulor, & admiror, fili dilectiſſime Bonifaci, quòd inter curas bellorum & armorum, vehementer deſideras ea noſſe quæ Dei ſunt. Veré hinc te apparet e- D tiam de ipſa virtute militari, fidei ſervire quam habes in Chriſto. Ut ergo breviter inſinuem dilectioni tuæ, inter Arianorum & Donatiſtarum quid interſit errorem, Ariani Patris & Filij & Spiritus-ſancti diverſas ſubſtantias eſſe dicunt: Donatiſtæ autem non hoc dicunt, ſed unam Trinitatis ſubſtantiam confitentur. Et ſi aliqui ipſorum minorem Filium eſſe dixerunt quàm Pater eſt; ejuſdem tamen ſubſtantiæ non negarunt. Plurimi verò in eis hoc ſe dicunt omnino credere de Patre & Filio & Spiritu-ſancto, E quod catholica credit Eccleſia. Nec ipſa cum illis vertitur quæſtio; ſed de ſola communione infeliciter litigant, & contra unitatem Chriſti rebelles inimicitias perverſitate ſui erroris exercent. Aliquando autem, ſicut audivimus, nonnulli ex ipſis volentes ſibi Gotthos conciliare, quando eos vident aliquid poſſe, dicunt hoc ſe credere quod & illi credunt. Sed majorum ſuorum auctoritate convincuntur; quia nec Donatus ipſe ſic credidiſſe aſſeritur, de cujus parte ſe eſſe gloriantur. F

2. Non te autem iſta conturbent, fili dilectiſſime. Hæreſes enim & ſcandala futura prædicta ſunt, ut inter inimicos erudiamur; ac ſic & fides & dilectio noſtra poſſit eſſe probatior: fides utique, ne ab eis decipiamur; dilectio autem, ut etiam ipſis corrigendis, quantum poſſumus, conſulamus; non ſolùm inſtantes ne infirmis noceant, atque ut ab errore nefario liberentur, ſed etiam orantes pro eis, ut aperiat Dominus illis ſenſum, & intelligant Scripturas. Quia in ſanctis libris ubi manifeſtatur Do- G minus Chriſtus, ibi & ejus Eccleſia declaratur: iſti autem mirabili cæcitate, cùm ipſum Chriſtum præter Scripturas neſciant, ejus tamen Eccleſiam non divinarum litterarum auctoritate cognoſcunt, ſed humanarum calumniarum vanitate confingunt.

3. Agnoſcunt nobiſcum Chriſtum in eo quod A legitur, *Foderunt manus meas & pedes meos; dinumeraverunt omnia oſſa mea: Ipſi verò conſideraverunt & conſpexerunt me, diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem:* & nolunt agnoſcere Eccleſiam in eo quod poſt paululum ſequitur, *Commemorabuntur & convertentur ad Dominum univerſi fines terræ; & adorabunt in conſpectu ejus univerſæ patriæ gentium: quoniam Domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium.* Agnoſcunt nobiſcum Chriſtum in eo quod legitur, *Dominus* B *dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te:* & nolunt agnoſcere Eccleſiam in eo quod ſequitur, *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Agnoſcunt nobiſcum Chriſtum in eo quod ipſe Dominus in Evangelio loquitur, *Oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die:* & nolunt agnoſcere Eccleſiam in eo quod ſequitur, *& prædicari in nomine ejus pœnitentiam & remiſſionem peccatorum per omnes gentes incipientibus ab Ieruſalem.* Et innumerabilia ſunt te- C ſtimonia librorum ſanctorum, quæ in hunc librum coartare non debui. In quibus ſicut apparet Dominus Chriſtus, ſive ſecundùm divinitatem qua æqualis eſt Patri, qui in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum; ſive ſecundùm ſuſceptæ carnis humilitatem, qua Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis: ſic apparet etiam ejus Eccleſia, non in ſola Africa, ſicut iſti impudentiſſima vanitate delirant, ſed toto orbe terrarum diffuſa.

Claſſis III. An. 417. Pſal. 21.17. — Pſal. 2.7. — Luca 24 46. — Johan. 1.1. — Ibid. 14.

D 4. Teſtimoniis enim divinis lites ſuas præferunt, quia in cauſſa Cæciliani quondam eccleſiæ Carthaginenſis epiſcopi, cui crimina objecerunt, quæ nec potuerunt probare, nec poſſunt, ſe ab Eccleſia catholica, hoc eſt, ab unitate omnium gentium diviſerunt. Quamvis & ſi vera eſſent quæ ab eis objecta ſunt Cæciliano, & nobis poſſent aliquando mônſtrari, ipſum jam [a] mortuum anathemarizaremus: ſed tamen Eccleſiam Chriſti, quæ non litigioſis opinionibus fingitur, ſed divinis adteſtationibus E comprobatur, propter quemlibet hominem relinquere non debemus; quia bonum eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine. Neque enim, quod ſine injuria innocentiæ illius dixerim, ſi peccavit Cæcilianus, ideo hereditatem ſuam perdidit Chriſtus. Facile eſt homini, ſeu vera ſeu falſa de altero homine credere: ſed ſceleratæ impudentiæ eſt, propter crimina hominis, quæ orbi terrarum non poſſis oſtendere, communionem orbis terrarum velle damnare.

24. q. 2. ſi forte. — a — Pſal. 117.8.

F 5. Utrùm Cæcilianus à traditoribus divinorum codicum fuerit ordinatus, neſcio, non vidi, ab inimicis ejus audivi. Non mihi de Lege Dei, non de præconio Prophetarum, non de ſanctitate Pſalmorum, non de Apoſtolo Chriſti, non de Chriſti eloquio recitatur. Eccleſiam verò toto terrarum orbe diffuſam, cui non communicat pars Donati, univerſarum Scripturarum teſtimonia conſonâ voce proclamant. *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes,* Lex Dei dixit. *Ab ortu ſolis uſque ad occaſum,* G *ſacrificium mundum offertur nomini meo; quoniam glorificatum eſt nomen meum in gentibus,* per Prophetam Dominus dixit. *Dominabitur à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terrarum,* per Pſalmum Dominus dixit. *Fructificans & creſcens in univerſo mundo,* per Apoſtolum Dominus dixit. *Eritis mihi teſtes in Ieruſalem, & in tota Iudæa, & in*

Gen. 26. 4 — Mala 1. 11. — Pſal. 71. 8. — Coloſ. 1. 6. — Act. 1. 8.

[a] Producta fuit hæc epiſtola in 5. Synodo collat. 5 cùm de Theodoro Mopſueſteno ageretur, quæreretúrque an is poſſet poſt obitum damnari.

CLASSIS III. AN. 417.

Samaria, & uſque in fines terræ, Filius Dei ore ſuo dixit. Cæcilianus Eccleſiæ Carthaginenſis epiſcopus humanis litibus accuſatur: Eccleſia Chriſti in omnibus gentibus conſtituta, divinis vocibus commendatur. Ipſa pietas, veritas, caritas, nos non permittit contra Cæcilianum eorum hominum accipere teſtimonium, quos in Eccleſia non videmus cui Deus perhibet teſtimonium. Qui enim divina teſtimonia non ſequuntur, pondus humani teſtimonii perdiderunt.

CAPUT II.

6. ADDO quòd Cæciliani cauſſam, ipſi ad Imperatoris Conſtantini judicium accuſando miſerunt; immo verò ipſum Cæcilianum poſt epiſcopalia* judicia, ubi eum opprimere non potuerunt, ad ſupradicti Imperatoris examen, pertinaciſſimis perſecutionibus perduxerunt. Et quod in nobis modò reprehendunt, ut decipiant imperitos, dicentes, non debere Chriſtianos contra inimicos Chriſti aliquid à Chriſtianis Imperatoribus poſtulare, ipſi priores fecerunt. Quod etiam in collatione, quam ſimul apud Carthaginem habuimus, negare non auſi ſunt; immo & gloriari auſi ſunt, quòd apud Imperatorem majores eorum criminaliter Cæcilianum fuerint inſecuti; inſuper addentes mendacium, quòd eum illic vicerint fecerintque damnari. Quomodo ergo ipſi non ſunt perſecutores, qui cùm accuſando perſecuti ſint Cæcilianum, & ab eo fuerint ſuperati, falſam ſibi gloriam impudentiſſimo mendacio arrogare voluerunt, non ſolùm culpam non putantes, verùm etiam pro ſua laude jactantes, ſi probarent Cæcilianum majoribus ſuis accuſantibus fuiſſe damnatum? Quemadmodum autem in ipſa collatione modis omnibus victi ſint, quoniam valde prolixa ſunt Geſta, & tibi aliis rebus Romanæ paci neceſſariis occupato, multum eſt ut legantur, * Breviarium eorum tibi legi forſitan poterit, quod credo habere fratrem & coëpiſcopum meum Optatum; aut ſi non habet, poteſt facillimè accipere de eccleſia Sitifenſi: quandoquidem etiam liber iſte jam ſua prolixitate curis tuis forſitan oneroſus eſt.

* Romanum & Arelatenſe

* Breviculus collationis, extat Tom. 7. p. 1.

7. Hoc enim contigit Donatiſtis, quod accuſatoribus ſancti Danielis. Sicut enim in illos leones, ſic in iſtos converſæ ſunt leges, quibus innocentem opprimere voluerunt; niſi quòd propter miſericordiam Chriſti, magis pro eis ſunt iſtæ leges, quæ illis videntur adverſæ: quoniam multi per illas correcti ſunt, & quotidie corriguntur; & ſe eſſe correctos, atque ab illa furioſa pernicie liberatos gratias agunt. Et qui oderant diligunt, moleſtaſque ſibi fuiſſe ſaluberrimas leges, quantum in inſania deteſtabantur, tantùm recepta ſanitate gratulantur; & in reſiduos, cum quibus fuerant perituri, jam ſimili dilectione nobiſcum, ut pariter inſtemus ne illi pereant, excitantur. Moleſtus eſt enim & medicus furenti phrenetico, & pater indiſciplinato filio; ille ligando, iſte cædendo; ſed ambo diligendo. Si autem illos negligant, & perire permittant, iſta potiùs manſuetudo falſa, crudelis eſt. Si enim equus & mulus, quibus non eſt intellectus, morſibus & calcibus reſiſtunt hominibus, à quibus eorum curanda vulnera contrectantur; & cùm inter dentes eorum & calces ſæpe homines periclitentur, & aliquando vexentur, non tamen eos deſerunt, donec per dolores & moleſtias medicinales revocent ad ſalutem: quanto-magis homo ab homine, & frater à fratre, ne in æternum pereat, non eſt deſerendus, qui correctus intelligere poteſt quantum ſibi præſtabatur beneficium, quando ſe perſecutionem perpeti querebatur.

Dan. 6. 24.

23 q 4. *Ipſa pietas.*

8. Sicut ergo Apoſtolus dicit, *Infatigabiles cùm tempus habemus, operemur bonum ad omnes.* Qui poſſunt, catholicorum* prædicatorum ſermonibus; qui poſſunt, catholicorum Principum legibus; partim per eos qui divinis admonitionibus, partim per eos qui juſſis imperialibus parent, omnes ad ſalutem vocentur, omnes à pernicie revocentur. Quia & Imperatores, quando pro falſitate contra veritatem conſtituunt malas leges, probantur bene credentes, & coronantur perſeverantes. Quando autem pro veritate contra falſitatem conſtituunt bonas leges, terrentur ſævientes, & corriguntur intelligentes. Quicumque ergo legibus Imperatorum, quæ contra veritatem Dei feruntur, obtemperare non vult, adquirit grande præmium. Quicumque autem legibus Imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, adquirit grande ſupplicium. Nam & temporibus Prophetarum omnes reges, qui in populo Dei non prohibuerunt, nec everterunt quæ contra Dei præcepta fuerant inſtituta, culpantur; & qui prohibuerunt & everterunt, ſuper aliorum merita laudantur. Et rex Nabuchodonoſor, cùm ſervus eſſet idolorum, conſtituit ſacrilegam legem, ut ſimulacrum adoraretur; ſed ejus impiæ conſtitutioni qui obedire noluerunt, piè fideliterque fecerunt. Idem tamen rex, divino correctus miraculo, piam & laudabilem legem pro veritate conſtituit, ut quicumque diceret blaſphemiam in Deum verum Sidrac, Miſae, & Abdenago, cum domo ſua penitùs interiret. Hanc legem ſi qui contemſerunt, & id quod fuerat conſtitutum meritò perpeſſi ſunt, debuerunt dicere quod iſti dicunt, ſe juſtos eſſe, quia ex lege regis perſecutionem patiebantur: quod utique dicerent, ſi ita inſanirent, ſicut iſti inſaniunt, qui dividunt membra Chriſti, & exſufflant Sacramenta Chriſti, & de perſecutione gloriantur, quia prohibentur iſta facere legibus Imperatorum, quas conſtituerunt pro unitate Chriſti: & jactant fallaciter innocentiam ſuam, & quam non poſſunt à Domino accipere, ab hominibus quærunt martyrum gloriam.

Gal. 6. 10.

Diſt. 9. cap. Imperatores, & duobus ſequen. 23 q 5 Imperatores.

Dan. 3. 5.

Ibid. 96.

9. Veri autem martyres illi ſunt, de quibus Dominus ait, *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam.* Non ergo qui propter iniquitatem, & propter Chriſtianæ unitatis impiam diviſionem, ſed qui propter juſtitiam perſecutionem patiuntur, hi martyres veri ſunt. Nam & Agar paſſa eſt perſecutionem à Sara, & illa erat ſancta quæ faciebat, illa iniqua quæ patiebatur. Numquid huic perſecutioni, quam paſſa eſt Agar, comparandus eſt ſanctus David, quem perſecutus eſt iniquus Saul? Valde utique diſtat, non quia patiebatur, ſed quia propter juſtitiam patiebatur. Et ipſe Dominus cum latronibus crucifixus eſt: ſed quos paſſio jungebat, cauſſa ſeparabat. Ideo in Pſalmo vox illa intelligenda eſt verorum martyrum, volentium ſe diſcerni à martyribus falſis, *Judica me Deus, & diſcerne cauſſam meam de gente non ſancta.* Non dixit, diſcerne pœnam meam; ſed, *diſcerne cauſſam meam.* POTEST enim eſſe impiorum ſimilis pœna, ſed diſſimilis eſt martyrum cauſſa; quorum & illa vox eſt, *Injuſtè perſecuti ſunt me, adjuva me.* Ideo ſe dignum exiſtimavit, qui adjuvaretur juſtè, quia illi perſe-

Matt. 5. 10.

Geneſ. 16. 6.

1. Reg. 19. 10. Ibid. cap. 23. 14.

Luca 23. 33.

Pſal. 42. 1.

Pſ. 118. 86.

a Editi, *præceptorum*. At MSS plerique, *prædicatorum*.

Classis III. An. 417.

quebantur injuſtè. Nam ſi juſtè illi perſequerentur, non fuerat adjuvandus, ſed corrigendus.

10. Si autem putant, quòd nemo poſſit juſtè aliquem perſequi, ſicut in collatione dixerunt, illam eſſe veram Eccleſiam, quæ perſecutionem patitur, non quæ facit; omitto dicere quod ſuperiùs commemoravi, quia ſi ita eſt ut dicunt, Cæcilianus ad veram Eccleſiam pertinebat, quando eum majores illorum uſque ad Imperatoris judicium accuſando perſequebantur. Nos enim dicimus, ideo illum ad veram Eccleſiam pertinuiſſe, non quia perſecutionem patiebatur, ſed quia propter juſtitiam patiebatur. Illos autem ideo fuiſſe abalienatos ab Eccleſia, non quia perſequebantur, ſed quia injuſtè perſequebantur. Nos itaque hoc dicimus. Illi verò ſi non quærunt cauſſas, quare quiſque faciat perſecutionem, vel quare patiatur; ſed hoc putant eſſe ſignum veri Chriſtiani, ſi perſecutionem non faciat, ſed patiatur; ſine dubio Cæcilianum in ea definitione conſtituunt, qui non faciebat, ſed patiebatur: majores autem ſuos ab ea C definitione foras mittunt, qui faciebant, non patiebantur.

11. q. 4. Si Eccleſia. 11. Sed hoc, ut dixi, omitto: illud dico, Si Eccleſia vera ipſa eſt quæ perſecutionem patitur, non quæ facit; quærant ab Apoſtolo, quam Eccleſiam ſignificabat Sara, quando perſecutionem

Gal. 4. 26. faciebat ancillæ. Liberam quippe matrem noſtram, cæleſtem Jeruſalem, id eſt veram Dei Eccleſiam, in illa muliere dicit fuiſſe figuratam, quæ affligebat ancillam. Si autem meliùs diſcutiamus, magis illa D

Gen. 16. 6. perſequebatur Saram ſuperbiendo, quàm illam Sara coërcendo: illa enim dominæ faciebat injuriam, iſta imponebat ſuperbæ diſciplinam. Deinde quæro, ſi boni & ſancti nemini faciunt perſecutionem, ſed tantummodo patiuntur: cujus putant eſſe in

Pſal. 17. 38. Pſalmo vocem, ubi legitur, *Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non convertar donec deficiant.* Si ergo verum dicere vel agnoſcere volumus, eſt perſecutio injuſta, quam faciunt impij Eccleſiæ Chriſti; & eſt juſta perſecutio, quam faciunt im- E

Matt. 5. 10. piis Eccleſiæ Chriſti. Iſta itaque beata eſt, quæ perſecutionem patitur propter juſtitiam; illi verò miſeri, qui perſecutionem patiuntur propter injuſtitiam. Proinde iſta perſequitur diligendo, illi ſæviendo. Iſta ut corrigat, illi ut evertant. Iſta ut revocet ab errore, illi ut præcipitent in errorem. Denique iſta perſequitur inimicos & comprehendit, donec deficiant in vanitate, ut in veritate proficiant: illi autem retribuentes mala pro bonis, quia eis conſulimus ad æternam ſalutem, etiam tempo- F ralem nobis conantur auferre; ſic amantes homicidia, ut in ſeipſis ea perficiant, quando in aliis perpetrare non poſſunt. Sicut enim caritas laborat Eccleſiæ, ſic eos ab illa perditione liberare, ut eorum nemo moriatur: ſic eorum laborat furor, aut nos occidere, ut ſuæ crudelitatis paſcant libidinem, aut etiam ſeipſos, ne perdidiſſe videantur occidendorum hominum poteſtatem.

Caput III. 12. Qui autem neſciunt conſuetudinem illorum, putant eos modò ſeipſos occidere, quando G ab eorum inſaniſſima dominatione per occaſionem legum iſtarum, quæ pro unitate ſunt conſtitutæ, tanti populi liberantur. Qui autem ſciunt, & ante ipſas leges quid facere ſoleant, non eorum mirantur mortes, ſed recordantur mores: maximè quando adhuc cultus fuerat idolorum, ad paganorum celeberrimas ſollemnitates ingentia turbarum ag- A mina veniebant, non ut idola frangerent, ſed ut interficerentur à cultoribus idolorum. Nam illud ſi accepta legitima poteſtate facere vellent, ſi quid eis accidiſſet, poſſent habere qualemcumque umbram nominis martyrum: ſed ad hoc ſolùm veniebant, ut integris idolis ipſi perimerentur. Nam ſinguli quique valentiſſimi juvenes cultores idolorum, quis quot occideret ipſis idolis vovere conſueverant. Quidam etiam ſe trucidandos armatis viatoribus ingerebant, percuſſuros eos ſe, niſi ab B eis perimerentur, terribiliter comminantes. Nonnumquam & à judicibus tranſeuntibus extorquebant violenter, ut à carnificibus vel ab officio ferirentur. Unde quidam illos ſic illuſiſſe perhibetur, ut eos tamquam percutiendos ligari & dimitti juberet, atque ita eorum impetum incruentus & illæſus evaderet. Jam verò per abrupta præcipitia, per aquas & flammas occidere ſeipſos, quotidianus illis ludus fuit. Hæc enim eos tria mortis genera diabolus docuit, ut mori volentes, quando non inveniebant quem terrerent, ut ejus gladio ferirentur, per ſaxa ſe mitterent, aut ignibus, gurgitibuſque donarent. Quis autem illos hæc docuiſſe credendus eſt, poſſidens cor eorum, niſi ille qui & Salvatori noſtro, ut ſe de pinna templi præcipitaret, tam- Luca 4. 9. quam de Lege ſuggeſſit? Cujus ſuggeſtionem à ſe utique prohiberent, ſi magiſtrum Chriſtum in corde portarent. Sed quia in ſe diabolo potiùs dederunt locum, aut ſic pereunt quemadmodum grex ille porcorum, quem de monte in mare turba dæ- Marci 5. 13. monum dejecit: aut illis mortibus erepti, & pio matris Catholicæ gremio collecti, ita liberantur, quemadmodum eſt à Domino liberatus, quem pa- Matt. 17. 14. ter ejus à dæmonio ſanandum obtulit, dicens, quòd aliquando cadere in aquam, aliquando in ignem, ſoleret.

13. Unde magna in eos fit miſericordia, cùm etiam per iſtas Imperatorum leges, ab illa ſecta, ubi per doctrinas dæmoniorum mendaciloquorum mala iſta didicerunt, priùs eripiuntur inviti, ut in Catholica poſtea bonis præceptis & moribus ſanentur aſſueti. Nam multi eorum quorum jam in unitate Chriſti, pium fidei fervorem caritatemque miramur, cum magna lætitia Deo gratias agunt, quòd illo errore caruerunt, ubi mala iſta bona putaverunt: quas gratias modò volentes non agerent, niſi priùs etiam nolentes ab illa nefaria ſocietate diſcederent. Quid de illis dicamus, qui nobis quotidie confitentur, quòd jam olim volebant eſſe catholici; ſed inter eos habitabant, inter quos id quod volebant eſſe non poterant per infirmitatem timoris, ubi ſi unum verbum pro Catholica dicerent, & ipſi & domus eorum funditus everterentur? Quis eſt tam demens, qui neget iſtis debuiſſe per juſſa imperialia ſubveniri, ut de tanto eruerentur malo, dum illi quos timebant timere coguntur, & eodem timore aut etiam ipſi corriguntur, aut certè cùm ſe correctos eſſe confingunt, correctis parcunt, à quibus antea timebantur?

14. Si autem ſeipſos occidere voluerint, ne illi qui liberandi ſunt liberentur, & eo modo liberantium terrere pietatem, ut dum timetur ne quidam perditi pereant, non eruantur perditioni, qui vel jam nolebant perire, vel coërciti poterant non perire, quid hîc agit caritas Chriſtiana, præſertim cùm illi, qui ſuas mortes voluntarias & furioſas minantur, in populorum liberandorum comparatione perpauci ſint? Quid agit ergo fraterna dilectio,

CLASSIS III AN. 417

utrùm dum paucis tranſitorios ignes metuit caminorum, dimittit omnes æternis ignibus gehennarum: & tam multos vel jam volentes, vel poſtea non valentes per catholicam pacem ad vitam venire perpetuam, relinquit in interitum ſempiternum, cavendo ne quidam voluntario moriantur interitu, qui vivunt ad impedimentum ſalutis aliorum, quos non permittunt ſecundùm Chriſti doctrinam vivere, ut eos doceant quocumque tempore ſecundùm conſuetudinem doctrinæ diabolicæ ad eas, quæ in illis modò timentur, mortes voluntarias feſtinare? an potiùs conſervat quos poteſt, etſi ſponte pereant quos conſervare non poteſt? Ut enim omnes vivant, ardenter exoptat: ſed omnes ne pereant, plus laborat. Gratias autem Domino, quod & apud nos, non quidem in omnibus, ſed valde in pluribus locis, & per alias Africæ partes, ſine ullis iſtorum inſanorum mortibus, pax catholica cucurrit, & currit. Ibi autem illa funeſta contingunt, ubi eſt tam furioſum & inutile hominum genus, qui & aliis temporibus eadem facere conſueverunt.

CAPUT IV.

15. Et priùs quidem quàm iſtæ leges à catholicis Imperatoribus mitterentur, pacis atque unitatis Chriſti paulatim doctrina creſcebat, & in eam quiſque ſicut diſcebat, & volebat, & poterat, ex ipſa parte tranſibat; cùm tamen apud illos perditorum hominum dementiſſimi greges in diverſis cauſſis quietem innocentium perturbarent. Quis non dominus ſervum ſuum timere compulſus eſt, ſi ad illorum patrocinium confugiſſet? Quis everſori minari ſaltem audebat? Quis conſumtorem apothecarum, quis quemlibet poterat exigere debitorem, auxilium eorum defenſionemque poſcentem? Timore fuſtium & incendiorum mortiſque præſentis, peſſimorum ſervorum, ut liberi abſcederent, tabulæ frangebantur. Extorta debitoribus chirographa reddebantur. Quicumque dura illorum verba contempſerant, durioribus verberibus, quod jubebant, facere cogebantur. Innocentium, qui eos offenderant, domus, aut deponebantur ad ſolum, aut ignibus cremabantur. Quidam patres-familiâs honeſto loco nati, & generoſo cultu educati, vix vivi poſt eorum cædes ablati ſunt, vel vincti ad molam, & eam in gyrum ducere, tamquam jumenta contemtibilia, verbere adacti ſunt. Quod enim de legibus auxilium, à civilibus poteſtatibus adversùs eos aliquid valuit? quis in præſentia eorum officialis anhelavit? quis, quod illi noluiſſent, exactor exegit? Quis eos, qui eorum cædibus exſtincti ſunt, vindicare tentavit, niſi quòd propria de illis pœnas poſcebat inſania, cùm alii provocandis in ſe gladiis hominum, quos ut ab eis ferirentur morte terrebant, alii per varia præcipitia, alii per aquas, alii per ignes ſe in mortes voluntarias uſquequaque mittebant, & animas ferales à ſe ſibi illatis ſuppliciis projiciebant?

16. Horrebant iſta plurimi in ipſa ſuperſtitione hæretica conſtituti, & cùm innocentiæ ſuæ ſufficere arbitrarentur, quòd ſibi talia diſplicerent, dicebatur eis à catholicis, Si innocentiam veſtram mala iſta non polluunt, quomodo dicitis orbem Chriſtianum vel falſis, vel certè ignotis Cæciliani peccatis eſſe pollutum? Quomodo vos nefario ſcelere, ab unitate catholica, tamquam ab area dominica ſeparatis, quæ uſque ad tempus ventilationis neceſſe eſt ut habeat & frumentum in horreo recondendum, & paleam ignibus conſumendam? Atque ita quibuſdam ratio reddebatur, ut aliqui ad unitatem catholicam etiam inimicitias perditorum parati ſuſtinere tranſirent: ſed plures, quamvis id vellent, eos tamen homines, quibus tanta fuerat licentia ſæviendi, inimicos facere non audebant. Nonnulli quippe illos, cùm ad nos tranſiſſent, crudeliſſimos paſſi ſunt.

17. Accidit etiam ut apud Carthaginem quemdam diaconum ſuum, nomine Maximianum, contra epiſcopum ſuum ſuperbientem, quidam epiſcoporum ejuſdem partis facto ſchiſmate, & in plebe Carthaginis diviſa parte Donati ordinarent epiſcopum contra epiſcopum. Quod cùm eorum pluribus diſpliceret, eumdem Maximianum cum aliis duodecim, qui ejus ordinationi præſentes affuerant, damnaverunt, ceteris autem ad eamdem ſocietatem ſchiſmatis pertinentibus, die conſtituto, facultatem redeundi dederunt. Sed poſtea ex ipſis duodecim quoſdam, & ex illis quibus dilatio data fuerat, poſt diem poſitum redeuntes, propter pacem ſuam in ſuis honoribus ſuſceperunt; & quoſcumque extra ipſorum communionem damnati baptizaverant, rebaptizare non auſi ſunt. Cœpit hoc eorum factum contra illos pro Catholica multùm valere, ut ora eorum penitùs clauderentur. Quæ res cùm (ſicut oportebat) ad ſanandos ab ſchiſmate animos hominum ſpargeretur inſtantiùs, & quaquaverſum poterat, catholicorum ſermonibus ac diſputationibus monſtraretur, eos pro pace Donati & damnatos ſuos in honorem ſuum integrum ſuſcepiſſe, & baptiſmum, quem damnati, vel etiam dilati, foris ab Eccleſia eorum dederant, non auſos fuiſſe reſcindere; & orbi terrarum contra pacem Chriſti contaminationem neſcio quorum objicere peccatorum, & evacuare baptiſmum in illis quoque eccleſiis datum, unde in Africam venit ipſum Evangelium: plurimi confundebantur, & manifeſtâ veritate erubeſcentes corrigebantur, ſolito crebriùs, & multò magis ubicumque ab eorum ſævitia reſpirabat aliquanta libertas.

18. Tum verò illi ſic exarſerunt, & tantis ſunt odiorum ſtimulis incitati, ut contra eorum inſidias atque violentias & apertiſſima latrocinia, vix ullæ noſtræ communionis Eccleſiæ poſſent eſſe ſecuræ, vix ulla via tuta, quà iter agerent quicumque adversùs eorum rabiem pacem catholicam prædicarent, eorumque dementiam perſpicua veritate convincerent. Uſqueadeo prorſus non ſolùm laicis, vel quibuſlibet clericis, ſed ipſis quoque epiſcopis catholicis, quodammodo proponebatur dura conditio. Aut enim tacenda erat veritas, aut eorum immanitas perferenda. Sed ſi veritas taceretur, non ſolùm nemo fuerat ejus ſilentio liberandus, ſed multi etiam illorum ſeductione perdendi. Si autem veritatis prædicatione furor eorum ad ſæviendum provocaretur, aliquibus liberatis noſtriſque firmatis, rurſus à ſequenda veritate, formido impediret infirmos. Cùm igitur his anguſtiis affligeretur Eccleſia, quiſquis exiſtimat omnia potiùs ſuſtinenda, quàm Dei auxilium, ut per Chriſtianos Imperatores ferretur, fuiſſe poſcendum, parum attendit non bonam de hac negligentia reddi potuiſſe rationem.

CAPUT V. Al. § 4. 50 Eccleſia.

19. Quod enim dicunt, qui contra ſuas impietates leges juſtas inſtitui nolunt, non petiiſſe à regibus terræ Apoſtolos talia, non conſiderant aliud fuiſſe tunc tempus, & omnia ſuis temporibus agi. Quis enim tunc in Chriſtum crediderat Imperator, qui ei pro pietate contra impietatem

Cl. 1830. III. An. 417. leges ferendo ſerviret, quando adhuc illud propheticum complebatur; Pſal. 2. 1. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Adſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversùs Dominum, & adversùs Chriſtum ejus.* Nondum autem agebatur, quod paulò pòſt in eodem Pſalmo dicitur, Ibid. 10. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui judicatis terram. Servite Domino in timore, & exſultate ei cum tremore.* Quomodo ergo reges Domino ſerviunt in timore, niſi ea quæ contra juſſa Domini fiunt, religioſâ ſeveritate prohibendo atque B plectendo? Aliter enim ſervit, quia homo eſt, aliter quia etiam rex eſt. Quia homo eſt, ei ſervit vivendo fideliter: quia verò etiam rex eſt, ſervit leges juſta præcipientes & contraria prohibentes, 4. Reg. 18. 4. convenienti vigore ſanciendo. Sicut ſervivit Ezechias, lucos & templa idolorum, & illa excelſa quæ contra præcepta Dei fuerant conſtructa de- 4. Reg. 23. 4. 5. ſtruendo. ſicut ſervivit Joſias, talia & ipſe faciendo. Jonæ 3. 6. ſicut ſervivit rex Ninivitarum, univerſam civitatem ad placandum Dominum compellendo. ſicut C ſervivit Darius, idolum frangendum in poteſtatem Dan. 14. 21. & 41. Danieli dando, & inimicos ejus leonibus ingerendo. Dan. 3. 96. ſicut ſervivit Nabuchodonoſor, de quo jam diximus, omnes in regno ſuo poſitos à blaſphemando Deo lege terribili prohibendo. In hoc ergo ſerviunt Domino reges, in quantum ſunt reges, cùm ea faciunt ad ſerviendum illi, quæ non poſſunt facere niſi reges.

20. Cùm itaque nondum reges Domino ſervirent temporibus Apoſtolorum, ſed adhuc meditarentur D inania adversùs Dominum & adversùs Chriſtum ejus, ut Prophetarum prædicta omnia complerentur, non utique tunc poſſent impietates legibus prohiberi, ſed potiùs exerceri. Sic enim ordo temporum volvebatur, ut & Judæi occiderent prædicatores Chriſti, putantes ſe officium Deo facere, Johan 16. 2. ſicut prædixerat Chriſtus, & gentes fremerent adversùs Chriſtianos, & omnes patientia Martyrum vinceret. Poſtea verò quàm cœpit impleri quod Pſal. 71. 11. ſcriptum eſt, *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſervient illi*; E quis mente ſobrius regibus dicat, Nolite curare in regno veſtro à quo teneatur vel oppugnetur Eccleſia Domini veſtri; non ad vos pertineat, in regno veſtro quis velit eſſe ſive religioſus, ſive ſacrilegus; quibus dici non poteſt, Non ad vos pertineat, in regno veſtro quis velit pudicus eſſe, quis impudicus? Cur enim cùm datum ſit divinitus homini liberum arbitrium, adulteria legibus puniantur, & ſacrilegia permittantur? An fidem non ſervare levius eſt animam Deo, quàm F feminam viro? Aut ſi ea quæ non contemtu, ſed ignorantiâ religionis committuntur, mitiùs vindicanda, numquid ideo negligenda ſunt?

Caput VI.

21. Melius eſt quidem, (quis dubitaverit?) ad Deum colendum doctrinâ homines duci, quàm pœnæ timore vel dolore compelli. Sed non quia iſti meliores ſunt, ideo illi qui tales non ſunt, negligendi ſunt. Multis enim profuit (quod experimentis probavimus & probamus) priùs timore vel dolore cogi, ut poſtea poſſent doceri, aut quod jam G verbis didicerant, opere ſectari. Proponunt nobis quidam ſententiam cujuſdam ſæcularis auctoris, Terent. in Adelph. Scen. 1. Act. 1. qui dixit, *Pudore & liberalitate liberos retinere, ſatius eſſe credo, quàm metu.* Hoc quidem verum eſt, ſed ſicut meliores ſunt quos dirigit amor, ita plures ſunt quos corrigit timor. Nam ut de ipſo auctore A iſtis reſpondeatur, apud illum etiam legunt: *Tu niſi malo coactus, rectè facere neſcis.* Porrò autem Scriptura divina, & propter illos meliores dixit, 1 Johan. 4. 18. *Timor non eſt in caritate, ſed perfecta caritas foras mittit timorem.* & propter hos inferiores, qui plures ſunt, ait, Prov. 29. 19. *Verbis non emendabitur ſervus durus; ſi enim & intellexerit, non obediet.* Cùm dixit, verbis eum non emendari, non eum juſſit deſeri, ſed tacitè admonuit unde debeat emendari. Alioquin non diceret, *Verbis non emendabitur*; ſed tantummodo diceret, non emendabitur. B Alio quippe loco dicit, non ſolùm ſervum, ſed etiam filium indiſciplinatum plagis eſſe coërcendum; & magno fructu. Prov. 23. 14. Nam *Tu quidem*, inquit, *percutis eum virgâ, animam verò ejus liberabis à morte.* Prov. 13. 24. Et alibi dicit, *Qui parcit baculo, odit filium ſuum.* Da enim qui rectâ fide veroque intellectu, totis animæ ſuæ viribus dicat, Pſal. 41. 3. *Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei*: & huic tali, non ſolùm temporalium pœnarum, vel C imperialium legum, ſed nec gehennarum timor eſt neceſſarius, cui tam deſiderabile bonum eſt adhærere Deo, ut non ſolùm ab illa felicitate alienari, tamquam magnum ſupplicium perhorreſcat, verùm etiam differri moleſtè ferat. Sed tamen antequam dicant boni filij, Phil. 1. 23. *Concupiſcentiam habemus diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*; multi priùs tamquam mali ſervi, & quodammodo improbi fugitivi, ad Dominum ſuum temporalium flagellorum verbere revocantur.

D 22. Quis enim nos poteſt ampliùs amare quàm 23. q. 4. Qui non. Chriſtus, qui animam ſuam poſuit pro ovibus ſuis? Johan. 15. 13. Et tamen cùm Petrum & alios Apoſtolos ſolo verbo Marc. 1. 16. vocaſſet, Matt. 4. 18. Paulum priùs Saulum, Eccleſiæ ſuæ poſtea Act. 9. 4. magnum ædificatorem, ſed horrendum antea vaſtatorem, non ſolùm voce compeſcuit, verùm etiam poteſtate proſtravit, atque [a] ut in infidelitatis tenebris ſævientem ad deſiderandum lumen cordis urgeret, priùs corporis cæcitate percuſſit. Si pœna illa non eſſet, non ab ea poſtmodum ſanaretur. E Et quando apertis oculis nihil videbat, Ibid. 18. ſi eos ſalvos haberet, non ad impoſitionem manus Ananiæ, ut eorum aperiretur obtutus, tamquam ſquamas, quibus clauſus fuerat, inde cecidiſſe Scriptura narraret. Ubi eſt quod iſti clamare conſueverunt, Liberum eſt credere, vel non credere? cui vim Chriſtus intulit? quem coëgit? 23. q. 6. Schiſmatum. Ecce habent Paulum apoſtolum, agnoſcant in eo priùs cogentem Chriſtum, & poſtea docentem; priùs ferientem, & poſtea conſolantem. Mirum eſt autem quomodo ille qui F pœnâ corporis ad Evangelium coactus intravit, 1 Cor. 15. 10. plus illis omnibus, qui ſolo verbo vocati ſunt, in Evangelio laboravit; & quem major timor compulit ad caritatem, 1 Johan. 4. 18. ejus perfecta caritas foras miſit timorem.

23. Cur ergo non cogeret Eccleſia perditos filios ut redirent, ſi perditi filij coëgerunt alios ut perirent? Quamvis etiam illos, quos non coëgerunt, ſed tantummodo ſeduxerunt, ſi per terribiles, ſed ſalubres leges, in ejus gremium revocentur, blan- G diùs pia mater amplectitur, & de illis multo ampliùs, quàm de his quos numquam perdiderat, gratulatur. An non pertinet ad diligentiam paſtoralem, etiam illas oves, quæ non violenter ereptæ, ſed blandè leniterque ſeductæ, à grege aberraverint, & ab alienis cœperint poſſideri, inventas ad ovile dominicum, ſi reſiſtere voluerint, flagello-

[a] MSS. decem, *Atque infidelitatis tenebris ſævientem ut ad deſiderandum lumen cordis ſurgeret*

CLASSIS III. AN. 417. rum terroribus, vel etiam doloribus revocare: præ A ſertim quoniam ſi apud fugitivos ſervos & prædones fecunditate multiplicentur, plus habet juris quòd in eis dominicus caracter agnoſcitur; qui in eis quos ſuſcipimus, nec tamen rebaptizamus, minimè violatur? Sic enim error corrigendus eſt ovis, ut non in ea corrumpatur ſignaculum Redemtoris. Neque enim ſi quiſquam regio caractere à ſignato deſertore ſignetur, & [a] accipiant indulgentiam, atque ille redeat ad militiam, ille autem eſſe in militia, in qua nondum erat, incipiat, in aliquo eorum B character ille reſcinditur, ac non potiùs in ambobus agnoſcitur, & honore debito, quoniam regius eſt, approbatur. Quia ergo non poſſunt malum eſſe oſtendere quò coguntur, nec ad bonum ſe cogi oportere contendunt. Sed à Chriſto coactum oſtendimus Paulum: imitatur itaque Eccleſia in iſtis cogendis Dominum ſuum, quæ priùs ut neminem cogeret exſpectavit, ut de fide regum atque gentium prædicatio prophetica compleretur.

24. Etiam hinc enim non abſurdè intelligitur C illa apoſtolica ſententia, ubi Paulus beatus dicit, *Parati ulciſci omnem inobedientiam cùm completa fuerit prior obedientia veſtra.* Unde & ipſe Dominus ad magnam cœnam ſuam priùs adduci jubet convivas, poſtea cogi. Nam cùm ei ſervi ſui reſpondiſſent, *Domine, factum eſt quod juſſiſti, & adhuc eſt locus. Exite*, inquit, *in vias & ſepes, & quoſcumque inveneritis, cogite intrare.* In illis ergo, qui leniter primò adducti ſunt, completa eſt prior obedientia: in iſtis autem, qui coguntur, inobedien- D tia coërcetur. Nam quid eſt, *cogite intrare*, cùm primò dictum eſſet, *adducite*, & reſponſum eſſet, *Factum eſt quod juſſiſti, & adhuc eſt locus?* Si miraculorum terroribus cogendos voluiſſet intelligi; magis ad eos, qui priùs vocati ſunt, divina miracula multa facta ſunt, maximè ad Judæos de quibus dictum eſt, *Judæi ſigna petunt.* In ipſis quoque gentilibus talia temporibus Apoſtolorum miracula Evangelium commendaverunt, ut ſi talibus cogi juberentur, priores, ut dixi, potiùs convivæ coacti eſſe meritò crederentur. Quapropter ſi poteſtate E quam per religionem ac fidem regum, tempore quo debuit, divino munere accepit Eccleſia, hi qui inveniuntur in viis & in ſepibus, id eſt in hæreſibus & ſchiſmatibus coguntur intrare, non quia coguntur reprehendant, ſed quò cogantur, attendant. Convivium Domini, unitas eſt corporis Chriſti, non ſolùm in ſacramento altaris ſed etiam in vinculo pacis. De ipſis ſanè poſſumus veriſſimè dicere, quòd neminem cogant ad bonum. Quoſcumque enim cogunt, non cogunt niſi ad malum. F

2 Cor. 10. 6 — Lucæ 14. 23. — 1. Cor. 1. 22.

CAPUT VII. 25. VERUMTAMEN antequam iſtæ leges, quibus ad convivium ſanctum coguntur intrare, in Africam mitterentur, nonnullis fratribus videbatur, in quibus & ego eram, quamvis Donatiſtarum rabies uſquequaque ſæviret, non eſſe petendum ab Imperatoribus, ut ipſam hæreſim juberent omnino non eſſe, pœnam conſtituendo eis, qui in illa eſſe voluiſſent: ſed hoc potiùs conſtituerent, ut eorum furioſas violentias non paterentur, qui veritatem catholicam vel prædicarent G loquendo, vel legerent conſtituendo. Quod eo modo fieri aliquatenus poſſe arbitrabamur, ſi legem piiſſimæ memoriæ Theodoſij, quam generaliter in omnes hæreticos promulgavit, *ut quiſquis eorum epiſcopus vel clericus ubilibet eſſet inventus, decem libris auri multaretur*, expreſſiùs in Donatiſtas, qui ſe negabant hæreticos, ita confirmarent, ut non omnes eâ multâ ferirentur, ſed in quorum regionibus aliquas violentias à clericis, vel à Circumcellionibus, vel populis eorum, Eccleſia catholica pateretur: ut ſcilicet poſt proteſtationem catholicorum, qui fuiſſent iſta perpeſſi, jam curâ ordinum ad perſolvendam multam epiſcopi ſive miniſtri ceteri tenerentur. Ita enim exiſtimabamus eis territis, & nihil tale facere audentibus, poſſe liberè doceri & teneri catholicam veritatem, ut ad eam cogeretur nemo, ſed eam qui ſine formidine vellet ſequeretur, ne falſos & ſimulatores catholicos haberemus. Et quamvis aliis fratribus aliud videretur, jam ætate gravioribus, vel multarum civitatum & locorum exempla [b] cernentibus, ubi firmam & veram catholicam videbamus, quæ tamen ibi talibus beneficiis Dei conſtituta eſſet atque firmata, dum per priorum Imperatorum leges ad communionem homines catholicam cogerentur: obtinuimus tamen ut illud potiùs, quod dixi, ab Imperatoribus peteretur; decretum eſt in concilio [*] noſtro, legati ad Comitatum miſſi ſunt.

CLASSIS III. AN. 417. Lex Theodoſij ſenior in hæreticos.

[*] Carthagin. an. 404 die 26. Junij.

26. Sed Dei major miſericordia, qui ſciret, harum legum terror & quædam medicinalis moleſtia quàm multorum eſſet pravis vel frigidis animis neceſſaria, & illi duritiæ, quæ verbis emendari non poteſt, ſed tamen aliquantula ſeveritate diſciplinæ poteſt, id egit ut legati noſtri quod ſuſceperant obtinere non poſſent. Jam enim nos prævenerant ex aliis locis quædam epiſcoporum querelæ graviſſimæ, qui mala fuerant ab ipſis multa perpeſſi, & à ſuis ſedibus exturbati, præcipuè horrenda & incredibilis cædes Maximiani epiſcopi catholici Eccleſiæ [c] Bagaienſis effecit, ut noſtra legatio jam quid ageret, non haberet. Jam enim lex fuerat promulgata, ut tantæ immanitatis hæreſis Donatiſtarum, cui crudeliùs parci videbatur quàm ipſa ſæviebat, non tantùm violenta eſſe, ſed omnino eſſe non ſineretur impunè: non tamen ſupplicio capitali, propter ſervandam etiam circa indignos manſuetudinem Chriſtianam, ſed pecuniariis damnis propoſitis, & in epiſcopos vel miniſtros eorum exſilio conſtituto.

27. Supradictum quippe epiſcopum Bagaienſem, quoniam apud ordinarium judicem, dictâ inter partes ſententiâ, obtinuerat [*] baſilicam, quàm illi, cùm catholica eſſet, invaſerant, ſtantem ad altare irruentes horrendo impetu & furore crudeli, fuſtibus & cujuſcemodi telis, lignis denique ejuſdem altaris effracti immaniter ceciderunt; pugione etiam percuſſerunt in inguine; quo vulnere ſanguis effluens eum exanimem redderet, niſi ei ad vitam major ſævitia eorum profuiſſet. Nam cùm graviter ſauciatum per terram inſuper traherent, exundanti venæ pulvis obſtruſus [d] ſanguinem abſtinuit, cujus effuſione ibat in mortem. Deinde cùm ab eis tandem relictum, noſtri cum Pſalmis auferre tentarent, illi irâ ardentiore ſuccenſi, eum de portantium manibus abſtulerunt, malè multatis fugatiſque catholicis; quos ingenti multitudine ſuperabant, & facilè ſæviendo terrebant. Inde in quam-

[*] Fundi Calvianenſis lib. 3. cont. Creſcon. c. 43.

[a] Editi, *accipiat.* MSS. verò, *accipiant*, ſcilicet, qui ſignat, & qui ſignatur.

[b] Sic unus è Vaticanis MSS. Alter, *narrantibus.* Editi autem, *currentibus.*

[c] In excuſis, *Vagienſis.* In MSS. aliquot, *Vagienſis.* In aliis pleriſque, *Vagaienſis*: ſcilicet mutato B in V. cùm ſcribendum ſit, *Bagaienſis.* Conſule not. in epiſt. 88 n. 8. & lib. 3 cont. Creſconium c. 43.

[d] Lov. *ſanguine obtinuit.* Bad. Am. & Er. *ſanguinem obſtinuit.* At MSS. propè omnes ſanguinem *abſtinuit.*

Caput III. an. 417.

dam turrem levatum, jam defeciſſe arbitrantes, cùm ille adhuc viveret, abjecerunt. Sed quodam molli aggere exceptus, & à quibuſdam nocte tranſeuntibus per lucernam conſpectus, agnitus atque collectus, & ad religioſam domum apportatus, adhibitâ magnâ curâ, poſt multos dies ab illa deſperatione recreatus eſt: occiſum eum tamen fama ſcelere Donatiſtarum etiam trans mare nuntiaverat: quò poſteaquam venit, & vita ejus inopinatiſſima apparuit, cicatricibus ſuis, tam multis, tam ingentibus, tam recentibus, non fruſtra famam mortuum ſe nuntiaſſe monſtravit.

21.93 Maximianus

28. Auxilium ergo petivit ab Imperatore Chriſtiano, non tam ſui ulciſcendi cauſâ quàm tuendæ eccleſiæ ſibi creditæ. Quod ſi prætermiſiſſet, non ejus fuiſſet laudanda patientia, ſed negligentia meritò culpanda. Neque enim & apoſtolus Paulus vitæ ſuæ tranſitoriæ conſolebat, ſed Eccleſiæ Dei,

Act. 23.17.

quando contra illos, qui eum occidere conſpiraverant, conſilium illorum tribuno ut proderetur effecit. Unde factum eſt ut eum ad locum quò fuerat perducendus, deduceret miles armatus, ne illorum pateretur inſidias.

Act. 22.25.

Romanas etiam leges implorare minimè dubitavit, civem Romanum ſe eſſe proclamans, quos tunc affligi verberibus non licebat. Itemque ne Judæis eum interimere cupientibus traderetur, Cæſaris popoſcit auxilium, Romani quidem principis, ſed non Chriſtiani.

Act. 25.11.

Ubi ſatis oſtendit quid facere poſtea deberent Chriſti diſpenſatores, quando Imperatores Chriſtianos periclitante Eccleſiâ reperirent. Hinc ergo factum eſt, ut Imperator religioſus & pius perlatis in notitiam ſuam talibus cauſſis, mallet piiſſimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos, qui contra Chriſtum Chriſti ſigna portarent, ad unitatem catholicam terrendo & coërcendo redigere, quàm ſæviendi tantummodo auferre licentiam, & errandi ac pereundi relinquere.

29. Jam verò cùm ipſæ leges veniſſent in Africam, præcipuè illi qui quærebant occaſionem, aut ſævitiam furentium metuebant, aut ſuos verecundabantur offendere, ad Eccleſiam continuò tranſierunt. Multi etiam qui ſola illic à parentibus tradita conſuetudine tenebantur, qualem verò cauſſam ipſa hæreſis haberet, numquam antea cogitaverant, numquam quærere & conſiderare voluerant; mox ubi cœperunt advertere, & nihil in ea dignum invenire, propter quod tanta damna paterentur, ſine ulla difficultate catholici facti ſunt. Docuit enim eos ſollicitudo, quos negligentes ſecuritas fecerat. Iſtorum autem omnium præcedentium auctoritatem & perſuaſionem ſecuti ſunt multi, qui minùs idonei erant per ſeipſos intelligere, quid diſtaret inter Donatiſtarum errorem, & catholicam veritatem.

30. Ita cùm magna agmina populorum vera mater in ſinum gaudens reciperet, remanſerunt turbæ duræ, & in illa peſte infelici animoſitate ſiſtentes. Ex his quoque plurimi ſimulando communicaverunt, alij paucitate latuerunt. Sed illi qui ſimulabant paulatim aſſueſcendo, & prædicationem veritatis audiendo, maximè poſt collationem & diſputationem, quæ inter nos & epiſcopos eorum apud Carthaginem fuit, ex magna parte correcti ſunt. In quibuſdam verò locis, ubi pertinacior & inpacatior prævaluit multitudo, cui reſiſtere non poterant pauciores quorum erat melior de communione ſententia, aut turbæ auctoritati paucorum potentiorum ſubditæ in malam partem obtemperarunt, aliquanto diutiùs laboratum eſt. Ex his ſunt in quibus adhuc laboratur, in quo labore multa catholici, & maximè epiſcopi & clerici horrenda & dura perpeſſi ſunt, quæ commemorare longum eſt; quando quorumdam & oculi exſtincti ſunt, & cujuſdam epiſcopi manus & lingua præciſa eſt: nonnulli etiam trucidati ſunt. Taceo crudeliſſimas cædes, & domorum deprædationes, per nocturnas aggreſſiones & incendia, non ſolùm privatorum habitaculorum, verùm etiam eccleſiarum, in quas flammas non defuerunt qui & codices dominicos mitterent.

31. Sed nos hujuſmodi afflictos malis, conſequens conſolatus eſt fructus. Nam ubicumque à perditis iſta commiſſa ſunt, ibi ferventiùs atque perfectiùs unitas Chriſtiana profecit, & uberiùs laudatur Dominus, qui donare dignatus eſt, ut ſervi ejus paſſionibus ſuis lucrarentur fratres ſuos, & oves ejus mortifero errore diſperſas in pacem ſalutis æternæ ſuo ſanguine congregarent. Potens eſt Dominus & miſericors, quem quotidie rogamus ut etiam ceteris det pænitentiam, & reſipiſcant de diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ſecundùm ipſius voluntatem.

2. Tim. 2. 26.

Qui non quærunt niſi unde nobis calumnientur, & retribuant mala pro bonis: quia nec intelligere noverunt, quem circa eos animum dilectionemque ſervemus, & quomodo eos velimus ſecundùm Domini præceptum, quod per Ezechielem prophetam paſtoribus dedit, revocare errantes, & perditos invenire.

Ezech. 34.4.

Caput VIII.

21.4.5. Quis enim.

32. Illi autem quod & alibi aliquando diximus, & quod nobis faciunt, ſibi non imputant: & quod ſibi faciunt, nobis imputant. Quis enim noſtrûm velit non ſolùm aliquem illorum perire, verùm etiam aliquid perdere? Sed ſi aliter non meruit pacem habere domus David, niſi Abſalon filius ejus in bello, quod contra patrem gerebat, fuiſſet extinctus, quamvis magnâ curâ mandaverit ſuis, ut eum quantum poſſent vivum ſalvumque ſervarent, ut eſſet cui pænitenti paternus affectus ignoſceret, quid ei reſtitit, niſi perditum flere, & ſui regni pace acquiſita ſuam mæſtitiam conſolari?

2. Reg. 18. 14.

Sic ergo catholica mater bellantibus adversùs eam quibus aliis quàm filiis ſuis, quia utique ex ipſa magna arbore, quæ ramorum ſuorum porrectione toto orbe diffunditur, iſte in Africa ramuſculus fractus eſt, cùm eos caritate parturiat ut redeant ad radicem, ſine qua veram vitam habere non poſſunt, ſi aliquorum perditione ceteros tam multos colligit, præſertim quia iſti non ſicut Abſalon caſu bellico, ſed ſpontaneo magis interitu pereunt, dolorem materni cordis lenit & ſanat tantorum liberatione populorum. Quorum ſi videas in Chriſti pace lætitias, frequentias, alacritates, & ad hymnos audiendos & canendos, & ad verbum Dei percipiendum celebres hilareſque conventus, multorumque in eis cum dolore magno recordationem præteriti erroris, & cum gaudio conſiderationem cognitæ veritatis, & cum indignatione & deteſtatione mendacium magiſtrorum, quod modò cognoſcant de noſtris ſacramentis quàm falſa jactaverint; multorum etiam in eis confeſſiones, quòd olim vellent eſſe catholici, nec inter homines tanti furoris auderent: horum ergo populorum congregationes per plurimas Africæ regiones ab illa perditione liberatorum, ſi ſub uno conſpectu videres, tunc diceres nimiæ fuiſſe crudelitatis, ſi dum timeretur

ne

CLASSIS III. AN. 417

ne homines deſperati, & iſtorum innumerabili multitudini nulla æſtimatione comparandi, ſuis & voluntariis ignibus cremarentur, illi in æternum perdendi & ſempiternis ignibus cruciandi relinquerentur.

al. § 4. *Ipſa ſ-stat.*

33. Si enim duo aliqui in una domo habitarent, quam certiſſimè ſciremus eſſe ruituram, nobiſque id prænuntiantibus nollent credere, atque in ea manere perſiſterent, ſi eos inde poſſemus eruere vel invitos, quibus imminentem illam ruinam poſtea demonſtraremus, ut redire ulteriùs ſub ejus periculum non auderent, puto niſi faceremus, non immeritò crudeles dijudicaremur. Porrò ſi unus illorum nobis diceret, Quando intraveritis eruere nos, meipſum continuò trucidabo; alter autem nec exire quidem inde, nec erui vellet, ſed neque necare ſe auderet; quid eligeremus, utrùm ambos ruinæ opprimendos relinquere, an uno ſaltem per miſericordem noſtram operam liberato, alterum non noſtrâ culpâ, ſed ſuâ potiùs interire? Nemo eſt tam infelix, qui non quid fieri in talibus cauſſis oporteat, facillimè judicet. Et de duobus hominibus uno ſcilicet perdito, & uno liberato ſimilitudinem iſtam propoſui. Quid ergo ſentiendum eſt de quibuſdam paucis perditis, & innumerabili multitudine populorum liberatorum? Non enim vel tot ſunt illi homines qui ſua voluntate pereunt, quot liberantur per iſtas leges ab illa peſtifera æternaque pernicie fundi, pagi, vici, caſtella, municipia, civitates.

34. Si autem diligentiùs rem de qua loquimur cogitemus, puto quòd ſi plurimi eſſent in domo ruitura, & inde ſaltem unus liberari poſſet, atque id cùm facere conaremur, alij ſeipſos præcipitio necarent, dolorem de ceteris noſtrum, de unius ſaltem ſalute conſolaremur; non tamen, ne ſeipſos alij perderent, perire univerſos nullo liberato permitteremus. Quid igitur de opere miſericordiæ, quod pro vita æterna adipiſcenda, & pœna æterna vitanda, hominibus debemus impendere, judicandum eſt; ſi pro ſalute iſta non ſolùm temporali, ſed etiam brevi, ad ipſum tempus exiguum liberanda, ſic nos hominibus ſubvenire, ratio vera & benigna compellit?

CAPUT IX. al. § 7. *Quod autem.*

35. QUOD autem nobis objiciunt, quòd res eorum concupiſcamus & auferamus: utinam catholici fiant, & non ſolùm quæ dicunt ſua, ſed etiam noſtra, in pace nobiſcum & caritate poſſideant. Uſqueadeo autem calumniandi cupiditate cæcantur, ut non attendant quàm ſint inter ſe contraria quæ loquuntur. Ipſi certè dicunt, & invidioſiſſimè ſibi conqueri videntur, quòd eos in noſtram communionem violento legum imperio coarctamus. Hoc utique nullo modo faceremus, ſi res eorum poſſidere vellemus. Quis avarus quærit compoſſeſſorem? Quis dominandi cupiditate inflammatus, vel faſtu dominationis elatus deſiderat habere conſortem? Ipſos certè attendant quondam ſuos, jam noſtros ſocios & fraterna nobis dilectione conjunctos, quemadmodum ſua teneant, non ſolùm quæ habebant, ſed etiam noſtra quæ non habebant. Quæ tamen, ſi pauperum compauperes ſumus, & noſtra ſunt & illorum: ſi autem privatim, quæ nobis ſufficiant, poſſidemus, non ſunt illa noſtra, ſed pauperum quorum procurationem quodammodo gerimus, non proprietatem nobis uſurpatione damnabili vindicamus.

36. Quidquid ergo nomine eccleſiarum partis Donati poſſidebatur, Chriſtiani Imperatores * legibus religioſis cum ipſis eccleſiis ad Catholicam tranſire juſſerunt. Cùm ergo nobiſcum ſint earumdem eccleſiarum pauperes, qui eiſdem poſſeſſiunculis alebantur; ipſi potiùs foris poſiti, deſinant concupiſcere aliena; ſed intrent in unitatis ſocietatem, ut pariter gubernemus, non illa tantùm quæ dicunt ſua, verùm etiam quæ dicuntur & noſtra. Scriptum eſt enim, *Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti, Chriſtus autem Dei.* Sub illo capite, in uno ejus corpore unum ſimus, & de iſtis talibus rebus faciamus quod ſcriptum eſt in Actibus Apoſtolorum; *Erat illis anima una & cor unum; & nemo dicebat aliquid proprium, ſed erant illis omnia communia.* Amemus quod cantamus, *Ecce quàm bonum & quàm jocundum, habitare fratres in unum:* ut ſic experiantur & ſciant quàm veraciter ad eos clamet mater Catholica, quod ſcribit beatus Apoſtolus ad Corinthios; *Non quæro quæ ſunt veſtra, ſed vos.*

CLASSIS III. AN. 417.

* In cod. Theod. l. 52 de hæreticis.

1. Cor. 3. 22. & 23.

Act. 4. 32.

Pſal. 132. 1.

2. Cor. 12. 14.

37. Si autem conſideremus quod dictum eſt in libro Sapientiæ, *Ideo juſti tulerunt ſpolia impiorum:* item quod legitur in Proverbiis, *Theſaurizantur autem juſtis divitiæ impiorum;* tunc videbimus non eſſe quærendum, qui habeant res hæreticorum, ſed qui ſint in ſocietate juſtorum. Scimus quidem illos tantam ſibi arrogare juſtitiam, ut eam ſe jactent non ſolùm habere, ſed etiam aliis hominibus dare. A ſe quippe dicunt juſtificari eum, quem baptizaverint; ubi nihil eis reſtat, niſi dicere illi qui baptizatur ab eis, ut in baptizatorem ſuum credat. Cur enim non faciat, quando Apoſtolus dicit, *Credenti in eum qui juſtificat impium, deputatur fides ejus ad juſtitiam?* In ipſum ergo credat, ſi eum ipſe juſtificat, ut deputetur fides ejus ad juſtitiam. Sed puto quòd etiam ipſi ſeipſos horreant, ſi tamen iſta vel cogitare dignantur. Juſtus enim & juſtificans non eſt, niſi Deus. Poteſt autem & de iſtis dici quod dicit Apoſtolus de Judæis, *quia ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.*

Sap. 10. 19. Prov. 13. 22. ſec. LXX.

al. § 7. *Quemadmodum.*

Rom. 4. 5.

Rom. 10. 3.

38. Abſit autem ut quiſquam noſtrûm ita ſe juſtum dicat, ut aut ſuam juſtitiam velit conſtituere, id eſt quaſi à ſeipſo ſibi datam, cùm dicatur ei, *Quid enim habes, quod non accepiſti?* aut ſine peccato ſe eſſe jactare audeat in hac vita, ſicut ipſi in noſtra collatione dixerunt in ea ſe eſſe Eccleſia, quæ jam non habet maculam aut rugam aut aliquid hujuſmodi: neſcientes hoc modò in eis compleri, qui vel poſt baptiſmum continuò, vel dimiſſis debitis, quæ dimittenda in oratione poſcuntur, de hoc exeunt corpore: in tota verò Eccleſia tunc futurum, ut ſit omnino non habens maculam aut rugam, aut aliquid ejuſmodi, quando dicendum erit, *Ubi eſt mors victoria tua? Ubi eſt mors aculeus tuus? Aculeus enim mortis eſt peccatum.*

1. Cor. 4. 7.

Eph. 5. 27.

Eccleſia quando ſine macula & ruga.

39. In hac autem vita, ubi corpus quod corrumpitur aggravat animam, ſi Eccleſia eorum jam talis eſt, non ergo dicant Deo, quòd Dominus nos orare docuit, *Dimitte nobis debita noſtra.* Cùm enim in baptiſmo cuncta dimiſſa ſint, ut quid hoc poſcit Eccleſia, ſi jam etiam in hac vita non habet maculam, aut rugam, aut aliquid hujuſmodi? Contemnant & Apoſtolum Johannem clamantem in epiſtola ſua, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt. Si autem confeſſi fuerimus peccata noſtra, fidelis eſt & juſtus, qui dimittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate.* Propter hanc ſpem dicit univerſa

1. Johan. 1. 8.

CLASSIS III. AN. 417.

Eccleſia, *Dimitte nobis debita noſtra*, ut non ſuperbientes, ſed confitentes mundet nos ab omni iniquitate, atque ita ſibi Dominus Chriſtus exhibeat in illa die glorioſam Eccleſiam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid ejuſmodi; quam modò *mundat lavacro aquæ in verbo:* quia neque aliquid remanet in baptiſmo, quod non dimittatur omnium præteritorum peccatorum; (ſi tamen ipſe baptiſmus non fruſtra foris habeatur, ſed aut intus detur, aut ſi jam foris datus eſt, non foris cum illo remaneatur:) & quidquid ab eis, qui poſt acceptum baptiſmum hîc vivunt, infirmitate humana contrahitur quarumcumque culparum, PROPTER IPSUM LAVACRUM DIMITTITUR. Neque enim aliquid prodeſt non baptizato dicere, Dimitte nobis debita noſtra.

Matt. 6.12. Eph. 5.27.

40. Ita modò mundat Eccleſiam ſuam lavacro aquæ in verbo, ut tunc eam ſibi exhibeat non habentem maculam aut rugam, aut aliquid ejuſmodi, totam ſcilicet pulcram atque perfectam, quando abſorbebitur mors in victoriam. Nunc ergo in quantum viget in nobis quòd ex Deo nati ſumus, ex fide viventes, juſti ſumus. In quantum autem reliquias mortalitatis ex Adam trahimus, ſine peccato non ſumus. Et illud enim verum eſt, *Qui natus eſt ex Deo, non peccat:* & illud verum eſt, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt.* Dominus itaque Chriſtus & juſtus eſt, & juſtificans: nos autem juſtificati gratis per gratiam ipſius. Non autem juſtificat niſi corpus ſuum, quod eſt Eccleſia. Et ideo ſi corpus Chriſti tollit ſpolia impiorum, & corpori Chriſti theſaurizantur divitiæ impiorum, non debent impij foris remanere, ut calumnientur, ſed intrare potiùs ut juſtificentur.

1.Cor.15.54. 1.Johan.3.9. 1.Johan.1.8. Rom.3.24. 21.4.7. Quemadmodum.

41. Unde & illud quod de die judicij ſcriptum eſt, *Tunc ſtabunt juſti in magna conſtantia adversùs eos, qui ſe anguſtiaverunt, & abſtulerunt labores eorum,* non utique ſic intelligendum eſt, quia ſtabit Chananæus adversùs Iſraël, cùm Chananæi abſtulerit labores Iſraël; ſed ſtabit Nabuthæus adversùs Achab, quoniam labores Nabuthæi abſtulit Achab. Chananæus quippe impius, Nabuthæus juſtus. Eodem modo non ſtabit paganus adversùs Chriſtianum, qui abſtulit labores ejus, quando idolorum exſpoliata vel * diruta ſunt templa; ſed ſtabit Chriſtianus adversùs paganum, qui abſtulit labores ejus, quando Martyrum ſtrata ſunt corpora. Sic ergo non ſtabit hæreticus adversùs catholicum, qui abſtulit labores ejus, quando prævaluerunt leges catholicorum Imperatorum; ſed ſtabit catholicus adversùs hæreticum, qui abſtulit labores ejus, quando furores prævalebant impiorum Circumcellionum. Ipſa quippe ſcriptura ſolvit quæſtionem, quæ non ait, Tunc ſtabunt homines, ſed *Tunc ſtabunt juſti.* Et ideo *in magna conſtantia*, quia in bona conſcientia.

Sap. 5.1. * al. donata.

42. Juſtus autem hîc nemo eſt juſtitiâ ſuâ, id eſt, tamquam ſibi à ſeipſo factâ; ſed, ut dicit Apoſtolus, *Sicut unicuique Deus partitus eſt menſuram fidei.* Sequitur autem & adjungit, *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent: ita multi unum corpus ſumus in Chriſto.* Ac per hoc nemo poteſt eſſe juſtus, quamdiu fuerit ab unitate hujus corporis ſeparatus. Quemadmodum enim membrum ſi præcidatur ab hominis vivi corpore, non poteſt tenere ſpiritum vitæ: ſic homo qui præciditur de Chriſti juſti corpore, nullo modo poteſt ſpiritum tenere juſtitiæ, etiamſi figuram membri teneat, quam ſumſit in corpore. In hujus ergo compagem corporis veniant, & labores ſuos non dominandi cupiditate, ſed bene utendi pietate poſſideant. Nos autem voluntatem noſtram, ut jam dictum eſt, ab hujus cupiditatis ſordibus, quolibet inimico judicante purgamus, quando eos ipſos quorum labores dicuntur, ut nobiſcum & illis & noſtris in ſocietate catholica utantur, quantum valemus inquirimus.

Rom. 12.3. Ibid. 4.

CAPUT X.

43. SED hoc eſt, inquiunt, quod nos movet: Si injuſti ſumus, quare nos quæritis? Quibus reſpondemus, Quærimus vos injuſtos, ne permaneatis injuſti. Quærimus perditos, ut de inventis gaudere poſſimus, dicentes, Mortuus erat frater & revixit, perierat & inventus eſt. Quare ergo me, inquit, non baptizas, ut abluas à peccatis? Reſpondeo, Quia non facio injuriam characteri Imperatoris, cùm errorem corrigo deſertoris. Quare, inquit, apud te vel pœnitentiam non ago? Immo niſi egeris, ſalvus eſſe non poteris. Quomodo enim gaudebis te eſſe correctum, niſi doleas fuiſſe perverſum? Quid ergo, inquit, apud vos, cùm ad vos tranſimus, accipimus? Reſpondeo, non quidem accipitis baptiſmum, qui vobis extra compagem corporis Chriſti ineſſe potuit, prodeſſe non potuit: ſed accipitis unitatem ſpiritus in vinculo pacis, ſine qua nemo poterit videre Deum, & caritatem, quæ, ſicut ſcriptum eſt, *cooperit multitudinem peccatorum.* Quod tam magnum bonum, ſine quo nec linguas hominum & Angelorum, nec ſcientiam omnium ſacramentorum, nec prophetiam, nec tantam fidem qua montes transferantur, nec omnia quæ poſſidet homo diſtributa pauperibus, nec corporis in ignibus paſſionem prodeſſe aliquid, Apoſtolus teſtis eſt: hoc ergo tam magnum bonum, ſi parvum vel nullum putatis, meritò infeliciter erratis; meritò ſi in unitatem catholicam non tranſitis, peritis.

Luca 15.32. 1.Pet. 4.8. 1.Cor. 13.3.

44. Si ergo, inquiunt, oportet ut nos extra Eccleſiam & adversùs Eccleſiam fuiſſe pœniteat, ut ſalvi eſſe poſſimus, quomodo poſt iſtam pœnitentiam apud vos clerici, vel etiam epiſcopi permanemus? Hoc non fieret, quoniam revera (quod fatendum eſt) fieri non deberet, niſi pacis ipſius compenſatione ſanaretur. Sed ſibi hoc dicant, & multo maximè humiliter doleant, qui in tanta morte præciſionis jacent, ut iſto quodam vulnere matris Catholicæ reviviſcant. Cùm enim præciſus ramus inſeritur, fit aliud vulnus in arbore, quò poſſit recipi, ut vivat qui ſine vita radicis peribat: ſed cùm receptus recipienti coaluerit, & vigor conſequitur & fructus. Si autem non coaluerit, ille quidem areſcit, ſed vita arboris permanebit. Eſt enim & tale inſerendi genus, ut nullo præciſo ramo qui intus eſt, ille qui foris eſt inſeratur, non tamen nullo, ſed vel leviſſimo arboris vulnere. Ita ergo & iſti cùm ad radicem Catholicam veniunt, nec eis quamvis poſt erroris ſui pœnitentiam honor clericatus vel epiſcopatus aufertur, fit quidem aliquid tamquam in cortice arboris matris contra integritatem ſeveritatis: verumtamen quia neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ad Dei miſericordiam precibus fuſis coaleſcente inſitorum pace ramorum, caritas cooperit multitudinem peccatorum.

1. Cor. 3.7.

45. Ut enim * conſtitueretur in Eccleſia, ne quiſ-

* Innocentius Papa I. in epiſtola 6. ad Apuliæ epiſcopos Agapitum, Macedonium &c. ſcribit *conſtitutos apud Nicæam canones, pœnitentes etiam ab infimis officiis clericorum excludere.*

CLASSIS III. AN. 417

Diſt. 50. Ut conſtituerentur.

quam poſt alicujus criminis pænitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, non deſperatione indulgentiæ, ſed rigore factum eſt diſciplinæ. alioquin contra claves datas Eccleſiæ diſputabitur, de quibus dictum eſt, *Quæ ſolveritis in terra, ſoluta erunt & in cælo.* Sed ne forſitan etiam detectis criminibus, ſpe honoris eccleſiaſtici animus intumeſcens ſuperbè ageret pænitentiam, ſeveriſſimè placuit, ut poſt actam de crimine damnabili pænitentiam, nemo ſit clericus, ut deſperatione temporalis altitudinis medicina major & verior eſſet humilitatis. Nam & ſanctus David de criminibus mortiferis pœnitentiam egit, & tamen in honore ſuo perſtitit. Et beatum Petrum, quando amariſſimas lacrymas fudit, utique Dominum negaſſe pænituit, & tamen Apoſtolus manſit. Sed non ideo ſupervacua putanda eſt poſteriorum diligentia, qui ubi ſaluti nihil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quo ſalus tutiùs muniretur, experti credo aliquorum fictas pænitentias per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas invenire medicinas, multorum experimenta morborum. Verùm in hujuſmodi cauſſis ubi per graves diſſenſionum ſciſſuras non hujus aut illius hominis eſt periculum, ſed populorum ſtrages jacent, detrahendum eſt aliquid ſeveritati, ut majoribus malis ſanandis caritas ſincera ſubveniat.

Matt. 16. 19.

2. Reg. 12. 13. & cap. 24. 17.

23. q. 4. Ipſa pietas. Diſtin. 50. Ut conſtituerentur.

46. Habeant ergo iſti de præterito deteſtabili errore, ſicut Petrus habuit de mendaci timore, amarum dolorem, & veniant ad Eccleſiam Chriſti veram, hoc eſt matrem Catholicam: ſint in illa clerici, ſint epiſcopi utiliter, qui contra illam fuerunt hoſtiliter. Non invidemus, immo amplectimur, optamus, hortamur, & quos in viis & ſepibus invenimus, intrare cogimus; [a] etſi nondum quibuſdam perſuademus quia non res eorum, ſed ipſos quærimus. Apoſtolus Petrus quando Salvatorem negavit, & flevit, & Apoſtolus manſit: nondum acceperat promiſſum Spiritum-ſanctum. Sed multo magis iſti eum non acceperunt, ubi à corporis compage diviſi, quod ſolum corpus vivificat Spiritus-ſanctus, extra Eccleſiam & contra Eccleſiam Eccleſiæ ſacramenta tenuerunt, & tamquam civili bello noſtris contra nos erectis ſignis armiſque pugnaverunt. Veniant, fiat pax in virtute Jeruſalem, quæ virtus caritas eſt. Cui ſanctæ civitati dictum eſt, *Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.* Non ſe extollant adversùs maternam ſollicitudinem, quam pro ipſis, & pro tantis populis, quos decipiunt vel decipiebant, colligendis & habuit & habet: non ſuperbiant, quia ſic eos ſuſcipit: non referant ad elationis ſuæ malum quod facit ipſa propter pacis bonum.

Pſal. 121. 7.

47. Sic multitudinibus per ſchiſmata & hæreſes pereuntibus ſubvenire conſuevit. Hoc diſplicuit [*] Lucifero, quia factum eſt in eis ſuſcipiendis atque ſanandis, qui veneno perierant Ariano: & cui diſplicuit in tenebras cecidit ſchiſmatis, amiſſo lumine caritatis. Hoc erga iſtos ab initio ſervavit Africana catholica ex epiſcoporum ſententia, qui in Eccleſia Romana inter Cæcilianum & partem Donati judicaverunt, damnatoque uno quodam [*] Donato, qui auctor ſchiſmatis fuiſſe manifeſtatus eſt, ceteros correctos etiamſi extra Eccleſiam ordinati eſſent in ſuis honoribus ſuſcipiendos eſſe cenſuerunt: non quòd etiam foris ab unitate corporis Chriſti poſſent habere Spiritum-ſanctum, ſed maximè propter eos, quos foris poſiti poſſent decipere, & à ſuſceptione illius muneris impedire: deinde ut etiam ipſorum infirmitas leniùs excepta intus ſanabilis fieret, jam nullâ pertinaciâ claudente oculos cordis adversùs evidentiam veritatis. Quid autem aliud etiam ipſi cogitaverunt, quando Maximianiſtas, quos in ſacrilego, ſicut eorum [*] concilium indicat, ſchiſmate damnaverant, & in quorum jam locum alios ordinaverant, poſteaquam viderunt ab eis populos non recedere, ne omnes perderent, in ſuis honoribus receperunt; & baptiſmo, quem foris ab eis damnati dederant, nullam contradictionem quæſtionemque moverunt? Quare ergo mirantur, aut queruntur, aut calumniantur quòd eos ſic ſuſcipimus pro vera pace Chriſti, & non recordantur quid ipſi fecerint pro vana, quæ contra Chriſtum eſt, pace Donati? Quod eorum factum ſi contra eos teneatur & intelligenter aſſeratur, quid omnino reſpondeant non habebunt.

* Calaritano epiſcopo. V. Lib. de agone Chriſtiano c. 30.

* Caſenſi Nigrenſi.

* Bagaitanum.

CAPUT XI.

Peccatum in Spiritum-ſanctum irremiſſibile.

48. QUOD autem dicunt, Si peccavimus in Spiritum-ſanctum, quia exſufflavimus baptiſmum veſtrum, ut quid nos quæritis, cùm remitti nobis hoc peccatum omnino non poſſit, dicente Domino, *Qui peccaverit in Spiritum-ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſæculo, neque in futuro*: non attendunt, quia ſecundùm iſtum ſenſum nemo liberandus eſt. Quis enim non loquitur adversùs Spiritum-ſanctum, & peccat in eum, ſive qui nondum eſt Chriſtianus, ſive qui eſt hæreticus Arianus, aut Eunomianus, aut Macedonianus, qui eum dicunt eſſe creaturam; aut Photinianus, qui ejus omnino negat aliquam eſſe ſubſtantiam, ſed unum tantummodo eſſe Deum Patrem; ſive alii hæretici, quos commemorare longum eſt? nulli ergo iſtorum liberandi ſunt? Aut ipſi Judæi, quibus Dominus hoc objecit, ſi in eum crederent, non erant baptizandi? Non enim ait Salvator, In baptiſmo remittetur: ſed, *non remittetur*, inquit, *neque in hoc ſæculo, neque in futuro.*

Matt. 12. 32.

Subſtantiam dixit pro perſona.

1. ſent. diſt. 43.

49. Intelligant ergo non omne, ſed aliquod ſignificatum eſſe peccatum in Spiritum-ſanctum, quod omnino non remittetur. Sicut enim cùm dixiſſet, *Si non venirem, peccatum non haberent*; utique non omne peccatum intelligi voluit; quandoquidem pleni erant multis magniſque peccatis: ſed aliquod proprium peccatum, quod ſi non haberent, poſſent illis omnia dimitti quæ habebant, id eſt, quòd in eum venientem non crediderunt; hoc enim non haberent peccatum, ſi non veniret: ſic etiam cùm dixit, *Qui peccaverit in Spiritum-ſanctum* vel *Qui verbum dixerit adversùs Spiritum-ſanctum*, non utique omne quod in Spiritum-ſanctum peccatur facto ſive dicto, ſed aliquod certum & proprium intelligi voluit. HOC EST autem duritia cordis uſque ad finem hujus vitæ, qua homo recuſat in unitate corporis Chriſti, quod vivificat Spiritus-ſanctus, remiſſionem accipere peccatorum. Cùm enim dixiſſet diſcipulis, *Accipite ſpiritum-ſanctum*; continuò ſubjecit, *Si cui dimiſeritis peccata, dimittentur ei: ſi cui tenueritis, tenebuntur.* Huic ergo dono gratiæ Dei quicumque reſtiterit & repugnaverit, vel quoquo modo fuerit ab eo alienus, uſque in finem hujus temporalis vitæ, non remittetur ei, neque in hoc ſæculo, neque in futuro. hoc ſcilicet tam grande peccatum, ut eo teneantur cuncta peccata, quod non probatur ab aliquo eſſe commiſſum, niſi cùm de corpore exierit. Quamdiu ve-

De fide & operibus cap. 28.

Johan. 15. 22.

Matt. 12. 32.

Johan. 20. 22.

[a] Sic aliquot MSS. Editi verò, *& ſic nondum.* MS. Auguſtinianorum *Et ſic intrandum quibuſdam &c.*

CLASSIS III AN. 417.

rò hîc vivit, eum, ſicut dicit Apoſtolus, *patientia* A *Dei ad pœnitentiam adducit*. Sed ſi ipſe perſeverantiſſima iniquitate, ſicut conſequenter adjungit Apoſtolus, (Rom. 2. 4.) *ſecundùm duritiam cordis ſui & cor impœnitens, theſaurizat ſibi iram in die iræ & revelationis juſti judicij Dei*, (v. 5.) non remittetur ei neque in hoc ſæculo, neque in futuro.

50. Iſti autem cum quibus agimus, vel de quibus agimus, non ſunt deſperandi: adhuc enim ſunt in corpore: ſed non quærant Spiritum ſanctum, niſi in Chriſti corpore, cujus habent foris ſacra- B mentum, ſed rem ipſam non tenent intus cujus eſt illud ſacramentum; & ideo ſibi judicium manducant & bibunt. Unus enim panis ſacramentum eſt unitatis; (1. Cor. 10. 17.) quoniam ſicut Apoſtolus dicit, *Unus panis, unum corpus multi ſumus*. Proinde Eccleſia catholica ſola corpus eſt Chriſti, cujus ille caput eſt Salvator corporis ſui. Extra hoc corpus neminem vivificat Spiritus-ſanctus; quia, ſicut ipſe dicit Apoſtolus, (Rom. 5. 5.) *Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum-ſanctum qui datus eſt nobis*. Non eſt autem C particeps divinæ caritatis, qui hoſtis eſt unitatis. Non habent itaque Spiritum-ſanctum, qui ſunt extra Eccleſiam. (Judæ 19.) De illis quippe ſcriptum eſt, *Qui ſeipſos ſegregant, animales, Spiritum non habentes*. Sed nec ille eum percipit, qui fictus eſt in Eccleſia, quoniam & inde ſcriptum eſt, (Sap. 1. 5.) *Sanctus enim Spiritus disciplinæ effugiet fictum*. Qui ergo vult habere Spiritum-ſanctum, caveat foris ab Eccleſia remanere, caveat in eam [a] ſimulatus intrare: aut ſi jam talis intravit, caveat in eadem ſimulatione perſiſtere, D ut veraciter coaleſcat arbori vitæ.

51. Prolixum tibi librum direxi, & tuis fortaſſe occupationibus oneroſum. Si ergo potuerit tibi vel partibus legi, dabit tibi Dominus intellectum, ut habeas quid reſpondeas eis corrigendis atque ſanandis, quos etiam tibi ipſi tamquam fideli filio mater Eccleſia, ubi potueris, & quomodo potueris, ſive ipſe loquendo & reſpondendo, ſive ad doctores Eccleſiæ perducendo, in adjutorio Domini corrigendos ſanandoſque commendat.

EPISTOLA CLXXXVI. *

Aliàs CVI. quæ autem 186. erat, nunc in Appendice eſt 5.

Alypius & Auguſtinus Paulino epiſcopo. ipſum pleniùs inſtruentes adversùs Pelagij hæreſim.

Domino beatiſſimo & in Chriſti viſceribus germanitus amplectendo, plus quàm dici poteſt deſiderabili fratri & coëpiſcopo [b] PAULINO, ALYPIUS & AUGUSTINUS.

Scripta circiter medium an. 417.

CAPUT I.

1. TANDEM aliquando providit Deus nobis litterarum fideliſſimum perlatorem omnium noſtrûm meritò cariſſimum fratrem Januarium, per quem etiamſi non ſcriberemus, omnia quæ circa nos ſunt poſſit ſinceritas tua tamquam per viventem atque intelligentem epiſtolam noſcere. Pelagium, quem credimus, ut ab illo diſtingueretur qui Pelagius Tarenti dicitur, [c] Britonem fuiſſe cognominatum, quòd ut ſervum Dei dilexeris, novimus: nunc autem G quemadmodum diligas, ignoramus. Nam & nos non ſolùm diligimus, verùm etiam diligimus A eum: Sed aliter nunc diligimus, aliter aliquando dileximus: tunc enim quia nobis rectæ fidei videbatur; nunc autem ut ab iis, quæ inimica & adverſa gratiæ Dei ſentire dicitur, illius miſericordiâ liberetur. Nam cùm hoc de illo aliquamdiu fama jactaret, non utique facilè credendum fuit; ſolet quippe fama mentiri: ſed propiùs ut crederemus acceſſit, quòd librum quemdam ejus, ea prorſus perſuadere molientem, quæ gratiam Dei per unum mediatorem Dei & hominum hominem B Jeſum Chriſtum generi humano impertitam, de fidelium cordibus creditam deleant, legimus, traditum nobis à [*] famulis Chriſti, qui eum talia docentem ſtudioſiſſimè audierant, fuerantque ſectati. Cui quidem libro, eiſdem rogantibus, quia id fieri oportere videbamus, tacito nomine auctoris, ne offenſus inſanabilior redderetur, unius noſtrûm diſputatione [*] reſponſum eſt quod libro continetur, & multipliciter atque abundanter aſſeritur, quod etiam quibuſdam [*] litteris agit ad tuam veneratio- C nem datis, ubi dicit ſe non debere exiſtimari ſine gratia Dei defendere liberum arbitrium, cùm poſſibilitatem volendi atque operandi, ſine qua nihil boni velle atque agere valeremus, à Creatore nobis inſitam diceret: ut videlicet hæc intelligatur doctore ipſo gratia Dei, quæ paganis atque Chriſtianis, impiis & piis, fidelibus atque infidelibus communis eſt.

* Timaſio & Jacobo.
* Lib. de natura & gratia.
* V. Lib. de gratia Chriſti c. 35.

2. Hæc mala, quibus Salvatoris evacuaretur adventus, ubi hoc poſſumus dicere quod de Lege D dicit Apoſtolus, *Si per naturam juſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt*, (Gal. 2. 21.) refellebamus, ut poteramus, in cordibus eorum, qui iſta ſentirent, ut his cognitis, etiam ille, ſi fieri poſſet, non laceſſitus iſta emendaret; atque ita & pernicies deſtrueretur erroris, & hominis verecundiæ parceretur. Sed poſtea quàm ad nos litteræ de Oriente venerunt, eamdem cauſſam apertiſſimè ventilantes, nullo modo jam qualicumque epiſcopali auctoritate deeſſe Eccleſiæ debueramus. Miſſæ ſunt itaque de hac re ex E duobus conciliis, Carthaginenſi & Milevitano, [*] relationes ad apoſtolicam Sedem, antequam Geſta eccleſiaſtica, quibus apud epiſcopos provinciæ Palæſtinæ Pelagius perhibetur eſſe purgatus, vel in manus noſtras, vel in Africam perveniſſent. Scripſimus etiam ad beatæ memoriæ Papam Innocentium, præter conciliorum relationes, litteras [*] familiares, ubi de ipſa cauſſa aliquanto diutiùs egimus. Ad omnia nobis ille [*] reſcripſit eodem modo, quò fas erat atque oportebat apoſtolicæ Sedis antiſtitem.

* Epiſt. 175 & 176.
* Epiſt. 177.
* Epiſt. 181. 182 & 183.

F 3. Quæ omnia modò legere poteris, ſi eorum fortè ad te vel nulla vel non cuncta pervenerant: ubi videbis ſervata erga [d] hominem moderatione quę debuit, ne damnaretur ſi prava damnaret, ipſum tamen novellum, & pernicioſum errorem ſic eccleſiaſtica auctoritate compreſſum, ut multùm miremur eſſe adhuc quoſdam, qui per quemlibet errorem gratiæ Dei conentur obſiſtere; ſi tamen hæc Geſta didicerunt: quod gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum (quod fides vera & ca- G tholica tenet ſemper Eccleſia) puſillos cum magnis à morte primi hominis ad vitam ſecundi hominis transfert; non ſolùm peccata delendo, verùm etiam

[a] Editi, *ſimulate*, At MSS. *ſimulatus intrare.*

[b] Non Bonifacio, uti codices quoſdam habuiſſe monent Eraſmus & Lovanienſes, ſed Paulino Nolano epiſcopo datam eſſe hanc epiſtolam liquet prorſus, cùm ex lib. de dono perſeverantiæ c. 21. atque ex lib. Proſperi contra Collatorem c. 43 tum etiam ex iis quæ Auguſtinus hîc n. 40. commemorat de originis vitio dicta ab illo cui ſcribit, quæ quidem verba depromta ſunt ex Paulini epiſtola ad Severum octava.

[c] Pelagius *gente Britannus* dicitur à Mario Mercatore in Commonit. Ab Oroſio in Apolog. *Britannicus noſter*. A Proſpero in carm. de de ingrat. *coluber Britannus*. Iſque inde putatur ſuggillari ab Hieronymo præf. 2. in Jerem. *Scotorum pultibus prægravatus.*

[d] MSS. Vaticani, *erga hominem moderatione, ne damnaretur, ſi prava damnaret.*

[CLASSIS III. AN. 417.] ad non peccandum rectéque vivendum eos, qui jam uti poſſunt voluntatis arbitrio, ſic adjuvando, ut niſi adjuvet, nihil pietatis atque juſtitiæ, ſive in opere, ſive etiam in ipſa voluntate habere poſſimus. [Phil. 2. 13.] Deus quippe operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate.

[CAPUT II.] 4. Nam quis nos niſi qui venit quærere & ſalvare quod perierat, ab illa perditionis maſſa & concretione diſcernit? Unde Apoſtolus interrogat, dicens, [1. Cor. 4. 7.] *Quis enim te diſcernit?* Ubi ſi dixerit homo, Fides mea, voluntas mea, bonum opus meum: [B] reſpondetur ei, [Ibidem.] *Quid enim habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* Hoc utique totum ideo, non ut homo non glorietur, ſed [1. Cor. 1. 31.] ut qui gloriatur, in Domino glorietur; non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Non quia bona opera [a] fruſtrantur, [Rom. 2. 6.] cùm Deus reddat unicuique ſecundùm opera ejus, [Ibid. 10.] ſitque gloria & honor & pax omni operanti bonum: ſed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia: [Gal. 5. 6.] quoniam fides quæ per dilectionem operatur, [Rom. 5. 5.] nihil operaretur niſi ipſa dilectio Dei [C] diffunderetur in cordibus noſtris per Spiritum-ſanctum, qui datus eſt nobis. Nec ipſa fides eſſet in nobis, [Rom. 12. 3.] niſi Deus unicuique partiretur menſuram fidei.

5. Bonum eſt igitur homini, ut cum totis viribus liberi arbitrij ſui veraciter dicat, [Pſal. 58. 10.] *Fortitudinem meam ad te cuſtodiam*: quia ille qui putavit ſine ipſius adjutorio ſe poſſe cuſtodire quod dedit, [Luca 15. 13.] profectus in longinquam regionem, & vivens prodigè, cuncta conſumſit, & miſeriâ duræ ſervitutis adtritus, reverſuſque in ſemetipſum dixit, [Ibid. 18.] Surgam & [D] ibo ad patrem meum. Quam cogitationem bonam quando haberet, niſi & ipſam illi in occulto pater miſericordiſſimus inſpiraſſet. Quod intelligens miniſter ille novi Teſtamenti, [2. Cor. 3. 5.] *Non quia idonei ſumus*, inquit, *cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobiſmetipſis; ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.* Unde & ille cùm dixiſſet, [Pſal. 58. 10.] *Fortitudinem meam ad te cuſtodiam*: ne vel hoc ipſum quia cuſtodit, ſuis viribus arrogaret, [Pſ. 126. 1. 2.] tamquam ei veniſſet in mentem, quia niſi Dominus cuſtodierit civitatem, in vanum vigilant qui cu- [E] [Pſ. 120. 4.] ſtodiunt eam, & non dormit neque dormitat qui cuſtodit Iſraël; adjunxit cauſſam unde fiat idoneus cuſtodire, vel quo potiùs cuſtode ſervetur, *Quoniam Deus*, inquit, *ſuſceptor meus es.*

6. Recolat igitur iſte ſi poteſt merita ſua, unde factum ſit ut Deus dignaretur ejus eſſe ſuſceptor, ac ſi Deus eſſet ſuſceptus. Recolat utrùm quæſierit, an quæſitus ſit, [Luca 19. 10.] ab illo ſcilicet, qui venit quærere & ſalvare quod perierat. Nam ſi quærere voluerit ante gratiam quid meruerit ut acciperet eam, [F] mala ſua poterit homo invenire, non bona, etiamſi [Job. 14. 5. ſec. LXX.] eum unius diei vitam habentem ſuper terram gratia Salvatoris invenerit. Quia ſi aliquid boni operatur homo ut gratiam mereatur, non ei merces imputatur [Rom. 4. 4.] ſecundùm gratiam, ſed ſecundùm debitum. Si autem credit in eum, qui juſtificat impium, ut [Abac. 2. 4.] deputetur fides ejus ad juſtitiam (Juſtus enim ex fide vivit) profectò antequam gratiâ juſtificetur, id eſt juſtus efficiatur, impius quid eſt niſi impius? quem ſi debitum ſequeretur, quid ejus merito niſi ſup- [G] [Rom. 11. 6.] plicium redderetur? Si ergo gratia, jam non ex operibus eſt: alioquin gratia, jam non eſt gratia. Operibus enim debitum redditur, gratia gratis da[A]tur; unde etiam nuncupatur.

[CLASSIS III. AN. 417. CAPUT III.] 7. Si quis autem dixerit, quòd *gratiam bene operandi fides mereatur*; [Objectio.] negare non poſſumus, immo verò gratiſſimè confitemur. Hanc enim fidem volumus habeant, qua impetrent caritatem quæ ſola verè bene operatur, iſti fratres noſtri, qui multùm de ſuis operibus gloriantur. Caritas autem uſque [1 Johan. 4. 8.] adeò donum Dei eſt, ut Deus dicatur. Qui ergo habent fidem, qua impetrent juſtificationem, per Dei gratiam pervenerunt ad legem juſtitiæ. Unde [B] dicitur, [Iſa. 49. 8. 2. Cor. 6. 2.] *Tempore acceptabili exaudivi te, & in die ſalutis adjuvi te.* Proinde in iis, qui per electionem gratiæ ſalvi fiunt, adjutor Deus operatur & [Phil. 2. 13.] velle & operari pro bona voluntate: quoniam diligentibus Deum omnia cooperatur in bonum. [Rom. 8. 28.] Si omnia, utique & ipſam dilectionem, quam fide impetramus, ut eum qui nos prior dilexit ut in illum crederemus, per ejus gratiam diligamus, & diligamur qui operati non ſumus.

8. Qui verò ſuis meritis præmia tamquam de- [C] bita exſpectant, nec ipſa merita Dei gratiæ tribuunt, ſed viribus propriæ voluntatis, ſicut dictum eſt de carnali Iſraël, perſequentes legem juſtitiæ in legem juſtitiæ non perveniunt: quare? Quia non ex fide, ſed tamquam ex operibus. Ipſa eſt enim juſtitia ex fide, quam gentes apprehenderunt, de quibus dictum eſt, [Rom 9. 30.] *Quid ergo dicemus? Quia gentes quæ non cognoverunt juſtitiam, apprehenderunt juſtitiam. Juſtitiam autem quæ ex fide eſt. Iſraël autem perſequens legem juſtitiæ, in legem juſtitiæ non pervenit:* [D] *quare? Quia non ex fide, ſed tamquam ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offenſionis, ſicut ſcriptum eſt, Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram* [Iſa. 28. 16. 1. Pet. 2. 6.] *ſcandali: & qui crediderit in eum non confundetur:* Ipſa eſt juſtitia ex fide, qua credimus nos juſtificari, hoc eſt juſtos fieri gratiâ Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, ut inveniamur in illo, non habentes noſtram juſtitiam quæ ex Lege eſt, ſed eam quæ eſt per fidem Chriſti. Quæ ex Deo juſtitia [b] in fide, in fide utique eſt, qua credimus nobis juſti- [E] tiam divinitus dari, non à nobis in nobis noſtris viribus fieri.

9. Nam cur illam juſtitiam, quæ ex Lege eſt, ſuam dixit Apoſtolus, non ex Deo? quaſi Lex non ſit ex Deo? quis hoc niſi impius ſenſerit? Sed quia Lex per litteram jubet, non per Spiritum juvat, quicumque ſic audit litteram Legis ut ei ſufficere videatur cognoviſſe quid jubeat aut prohibeat, quòd id ſe arbitrij ſui virtute impleturum eſſe confidat, nec fide confugiat adjuvandus ad Spiritum vivifi- [F] cantem, ne reum factum littera occidat; is profectò zelum Dei habet, ſed non ſecundùm ſcientiam. [Rom. 10. 3.] Ignorans enim Dei juſtitiam, id eſt eam quæ datur ex Deo, & ſuam volens conſtituere, ut tantummodo ex Lege ſit, juſtitiæ Dei non eſt ſubjectus. [Ibid. 4.] *Finis enim Legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti*, [2. Cor. 5. 21. 2. ſent. diſt. 26. c. & ſ.] ſicut idem Apoſtolus dicit, *ut nos ſimus juſtitia Dei in ipſo.* Juſtificati igitur ex fide pacem habemus [Rom. 5. 1.] ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum: juſtificati autem gratis per gratiam ipſius, ne [G] fides ipſa ſuperba ſit.

10. Nec dicat ſibi, *Si ex fide, quomodo gratis?* [Objectio.] Quod enim fides meretur, cur non potiùs redditur, quàm donatur? Non dicat iſta homo fidelis, quia

[a] Editi, *iſta pia cogitatione fruſtrantur.* mendosè, ut viſum eſt eruditis viris, qui ſubſtituerunt, *retributione fruſtrantur.* Sed opinamur id quod ad marginem adnotatum fuerat, ſcilicet, *pia cogitatio*, irrepſiſſe demum in textum: quippe cùm Bedæ vulgatus commentarius ad Galat. 2. & vetus Corbeienſis codex ejuſdem operis ſub Flori nomine, habeant tantummodo, *bona opera fruſtrantur.*

[b] Sic MSS & primæ editiones. At Lov. *Quæ ex Deo eſt juſtitia, in fide utique eſt, qua &c.*

CLASSIS III. AN. 417.

cùm dixerit, *Ut merear juſtificationem, habeo fidem*; reſpondetur ei, *Quid enim habes quod non accepiſti?* (1 Cor. 4. 7. — 2. ſent. diſt. 26 cap. Itaque.) Cùm ergo fides impetrat juſtificationem, ſicut unicuique Deus partitus eſt etiam ipſius menſuram fidei, non gratiam Dei aliquid meriti præcedit humani, ſed ipſa gratia meretur augeri, ut aucta mereatur perfici, comitante non ducente, pediſſequa non prævia voluntate. Unde ille qui dixit, (Pſal. 58. 10.) *Fortitudinem meam ad te cuſtodiam*, cauſſamque reddidit dicens, *Quoniam Deus ſuſceptor meus es*; tamquam requirens quibus id meritis fuerit conſequutus, nihilque in ſe inveniens ante gratiam Dei, (Ibidem.) *Deus meus*, inquit, *miſericordia ejus præveniet me*. Quantumcumque, inquit, cogitavero antecedentia merita mea, miſericordia ejus præveniet me. Proinde ab illo attributam fortitudinem ſuam ad illum cuſtodiens, eodem ſervatore non perdidit, quo largitore ſuſcepit. Nec ob aliud meretur ampliora, niſi piè fideliterque ſciendo à quo ſibi bona ſunt omnia, & hoc ſciendo non ex ſeipſo, ne vel hoc ſit in eo quod non ſit ex Deo. Unde optimè Apoſtolus, (1. Cor. 2. 12.) *Nos*, inquit, *non ſpiritum hujus mundi accepimus, ſed Spiritum qui ex Deo eſt, ut ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis*. Ac per hoc & IPSUM HOMINIS MERITUM donum eſt gratuitum. (Jac. 1. 17.) Nec à Patre luminum, à quo deſcendit omne datum optimum, boni aliquid accipere quiſquam meretur, niſi accipiendo quod non meretur.

CAPUT IV.

11. Multùm eſt autem indulgentius, & ſine ulla dubitatione magis gratuitum, quod Dei gratia per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum præſtatur infantibus, ut eis non obſit ex Adam generatio, & proſit in Chriſto regeneratio, in quibus & ipſum accipiendi ſenſum tanto antè miſericordia Dei prævenit: qui certè ſi in hac parvula ætate de corpore exierint, vitam æternam regnumque cælorum ſcientes accipiunt, ejus muneris merito quod hîc, cum utique profuit, neſcierunt. Certè in iis poſt priorum doctrinam, iſta nonniſi priora ſunt dona, in quibus donandis Dei gratia ſic operatur, ut nec voluntas accipientium vel præmittatur vel adjungatur, vel ſubſequatur. Quandoquidem tantum beneficium non ſolùm non libentibus, verùm etiam reluctantibus datur; quod eis ad magnum imputaretur ſacrilegium, ſi jam in iis aliquid valeret voluntatis arbitrium.

12. Hoc diximus propter eos, qui non valentes in cauſſa gratiæ inſcrutabilia Dei judicia perſcrutari, cur ex Adam maſſa, quæ profectò ex uno in condemnationem tota collapſa eſt, illud vas faciat in honorem, illud in contumeliam; tamen audent parvulos reos propriorum conſtituere peccatorum, ut qui bona malave cogitare non poſſunt, putentur per liberum arbitrium vel pœnam mereri poſſe vel gratiam: cùm potiùs apoſtolica veritas dicendo, (Rom. 5. 16.) *Ex uno omnes in condemnationem*; ſatis oſtendat quòd naſcantur in pœna, ut non merito, ſed miſericordiâ renaſcantur in gratia. (Rom. 11. 6.) Alioquin gratia jam non eſt gratia, ſi non divinis operibus gratis datur, ſed humanis meritis redditur. Quæ ſola ſic diſcernit à pœna, ut cùm pœna ſit ex Adam omnibus debita, gratia verò per unum Jeſum Chriſtum nulli debita, ſed gratuita, ut verè ſit gratia, inſcrutabilia judicia Dei, tamquam Deus, eſſe poſſint, cùm parvulos ipſe diſcernat, quos merita nulla diſcernunt; ſed iniqua eſſe non poſſint, quia univerſæ viæ Domini miſericordia & veritas. (Pſal. 24. 10.) Unde cùm præbetur alteri miſericordiæ gratia, non habet quod de humano merito glorietur; quoniam non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Cùm verò alteri vindictæ redditur veritas, non habet cur juſtè queratur. Id enim redditur, quod peccato jure debetur; quoniam unus in quo omnes peccaverunt, utique etiam in ſingulis quibuſque punitur. In quorum pœna clarius oſtenditur, quid vaſis miſericordiæ per non debitam, ſed veram gratiam, hoc eſt gratuitam conferatur.

CAPUT V.

13. Unde autem argumententur adversùs Apoſtolum apertiſſimè dicentem, (Rom. 5. 12.) *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccaverunt*, dicentes etiam parvulos propria per liberum arbitrium habere peccata, tædet attendere, pigetque proferre, ſed magis compellimur dicere. Quod enim potuerunt magna & acuta ingenia cogitare, AUT INOPIÆ EST tacendo vitare, aut arrogantiæ contemnendo præterire. *Ecce*, inquiunt, *Eſau & Iacob intra viſcera materna luctantur, & dum naſcuntur, alter ſupplantatur ab altero, atque in pede præcedentis manus conſequentis & tenentis inventa, perſeverans quodammodo lucta convincitur. Quomodo ergo in infantibus hæc agentibus, nullum eſt vel ad bonum vel ad malum propriæ voluntatis arbitrium, unde præmia ſive ſupplicia meritis præcedentibus ſubſequantur?*

14. Ad hoc nos dicimus, ideo motus illos & tamquam litigium parvulorum ſignum rerum fuiſſe magnarum, quia non fuit arbitrium ſed prodigium. Neque enim daturi ſumus & aſinis liberum arbitrium voluntatis, quoniam hujus generis jumentum, ſicut ſcriptum eſt, (2. Pet. 2. 16.) *ſubjugale ſine voce, hominis voce reſpondens vetuit Prophetæ dementiam*. Hi autem qui tales non prodigioſos motus, ſed voluntarios actus, nec de parvulis, ſed à parvulis factos eſſe contendunt, quid Apoſtolo reſponſuri ſunt, qui cùm & hos geminos ad documentum gratuitæ gratiæ commemorandos videret, (Rom. 9. 11. 12. &c.) *Nondum enim nati*, inquit, *nec aliquid agentibus boni aut mali, ut ſecundùm electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus ſed ex vocante dictum eſt, quia major ſerviet minori*. Deinde adjungens teſtimonium Prophetæ longè poſt quidem iſta dicentis, ſed tamen de hac re antiquum Dei conſilium declarantis, (Mal. 1.) *Sicut ſcriptum eſt*, inquit, *Iacob dilexi, Eſaü autem odio habui*.

15. Nempe doctor gentium in fide & veritate iſtos geminos nondum natos nihil boni aut mali egiſſe teſtatur ut gratia commendetur, ut quod dictum eſt, *Major ſerviet minori*, non ex operibus, ſed ex vocante dictum intelligatur, ut ſecundùm electionem, propoſitum Dei maneret, non meritum hominis anteiret. Non enim dicit electionem voluntatis humanæ ſive naturæ, cùm par eſſet in utroque mortis damnationiſque conditio; ſed electionem proculdubio gratiæ, quæ non invenit eligendos, ſed facit, de qua & in conſequentibus ejuſdem epiſtolæ loquens ait, (Rom. 11. 5.) *Sic ergo, & in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt. Si autem gratia jam non ex operibus, alioquin gratia jam non eſt gratia*. Cui loco ſatis locus iſte concordat, ubi commemoratur, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſſe, *Major ſerviet minori*. Ut quid ergo præclariſſimo gratiæ commendatori de infantum libero arbitrio & nondum natorum actibus tam impudenter reſiſtitur? Cur meritis præveniri gratia perhibetur, quæ gratia non eſſet, ſi ſecun-

Classis III An 417. dùm meritum imputaretur. Cur contra ſalutem A quæ miſſa eſt perditis, quæ venit indignis, quamlibet acuta, quamlibet copioſa & ornata, mirum tamen ſi Chriſtiana diſputatione contenditur?

Caput VI. Objectio. 16. Sed *quomodo*, inquiunt, *non eſt iniquitas apud Deum, ſi diligendo diſcernit quos merita operum nulla diſcernunt?* Ita nobis hoc dicitur tamquam id Apoſtolus ipſe non viderit, non propoſuerit, non reſponderit. Vidit utique quid iis auditis humana poſſet infirmitas vel ignorantia cogitare, & eamdem quæſtionem ſibi ipſe proponens, Rom. 9. 14. *Quid ergo* B *dicemus*, inquit, *Numquid iniquitas apud Deum?* Continuò reſpondit, *Abſit.* Rationemque reddens cur abſit, id eſt cur non ſit iniquitas apud Deum, non ait, Merita enim vel opera judicat etiam parvulorum, etiamſi adhuc ſint in materno utero conſtituti. Quomodo enim hoc diceret, qui jam dixerat de nondum natis, & de iis qui nihil adhuc egerant boni vel mali, quòd non ex operibus, ſed ex vocante dictum ſit, Major ſerviet minori? Sed cùm vellet oſtendere cur in iis non ſit iniquitas C apud Deum, ait, Exod. 33. 19. *Moyſi enim inquit, Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui miſericors fuero.* Quid nos hîc docuit, niſi ex illa maſſa primi hominis, cui meritò mors debetur, non ad merita hominum, ſed ad Dei miſericordiam pertinere quod quiſque liberatur: atque ita non eſſe iniquitatem apud Deum; quia neque [a] remittendo, neque exigendo quod debetur, injuſtus eſt? Ibi enim [b] gratia eſt indulgentia, ubi juſta poſſet eſſe vindicta. Et hinc evidentiùs apparet, à pœna debi- D ta liberato & gratis juſtificato quantum beneficij conferatur, quòd alter æqualiter reus ſine punientis iniquitate punitur.

Rom. 9. 16. 17. Denique ſubjungit & dicit, *Igitur non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei.* hoc propter eos dictum eſt, qui per gratiam liberati juſtificantur. Propter eos autem, ſuper quos ira Dei manet, quia & ipſis Deus bene utitur ad docendos alios, quos liberare dignatur, ſubjunxit atque ait, Exod. 9. 17. *Dicit enim Scriptura Pharaoni, quia ad hoc te excita-* E *vi, ut oſtendam in te potentiam meam, & ut annuntietur nomen meum in univerſa terra.* Deinde ad utrumque concludens, Rom. 9. 18. *Ergo*, inquit, *cujus vult miſeretur, & quem vult obdurat*; profectò neutrum aliqua iniquitate, ſed utrumque miſericordiâ & veritate. Et adhuc tamen audax movetur infirmitas, eorum, ſcilicet, qui ſecundùm conjecturas cordis humani inſcrutabilem altitudinem judiciorum Dei cogitare conantur.

18. Hanc quæſtionem ſibi ex adverſo oppo- F nens Apoſtolus ait, Ibid. 19 *Dicis itaque mihi, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati ejus quis reſiſtit?* Nobis hoc dictum putemus. Quid ergo aliud quàm quod reſpondit Apoſtolus, reſpondere debemus: aut ſi & nos talia movent, quia & nos homines ſumus, Ibid. 20. ſimul oportet omnes audiamus dicentem, *O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit, Quare me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?* Hæc maſſa G ſi eſſet ita media, ut quemadmodum nihil boni ita nec mali aliquid mereretur, non fruſtra videretur iniquitas, ut ex ea fierent vaſa in contumeliam. Cùm verò per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem univerſa defluxerit, proculdubio quòd ex ea fiunt vaſa in honorem, non ipſius juſtitiæ, quæ gratiam nulla præceſſit, ſed Dei miſericordiæ; quod verò in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ abſit ut ſit apud Deum, ſed judicio deputandum eſt. Hoc quiſquis cum Eccleſia catholica ſapit, non contra gratiam pro meritis diſputat, ſed miſericordiam & judicium Domino cantat, ut nec miſericordiam recuſet ingratus, nec judicium accuſet [*] injuſtus. *al. invitus.*

19. Alia eſt namque illa conſparſio, de qua idem dicit Apoſtolus, Rom. 11. 16. *Si autem delibatio ſancta eſt, & conſparſio: & ſi radix ſancta eſt, & rami.* Illa eſt ex Abraham, non ex Adam, id eſt ex communione ſacramenti & ſimilitudine fidei, non ex propagine mortali. Iſta verò vel conſparſio, vel ſicut in pleriſque codicibus legitur [*] maſſa, quoniam tota mortis eſt, *φύραμα* Rom. 5. 12. cùm per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes pecca- C verunt; miſericordiâ ex illa fit aliud vas in honorem, judicio autem aliud in contumeliam. Neque ibi præcedunt merita gratiam liberantis, neque hîc effugiunt peccata juſtitiam punientis. Quod quidem in ætatibus majoribus adversùs contentioſos non tam evidenter apparet, ubi pro meritis hominum qualicumque velut protecti obſcuritate confugiunt: ſed ideo contra eorum contentionem illos invehit Apoſtolus, in quibus nondum natis, neque agentibus aliquid boni aut mali, non ex operibus D ſed ex vocante dictum eſt, Major ſerviet minori.

20. Qua in re quoniam nimis alta & inſcrutabilia ſunt judicia Dei, & inveſtigabiles viæ ejus, interim teneat homo non eſſe iniquitatem apud Deum; ſed qua æquitate cujus vult miſeretur, & quem vult obdurat, ſe tamquam hominem ignorare fateatur. Ita ſanè ut propter illud quod inconcuſſum tenet, non eſſe iniquitatem apud Deum, quamvis nemo ab illo juſtificetur meritis præcedentibus, neminem tamen obdurari niſi merito, nove- E rit. Piè namque & veraciter creditur Deus nocentes atque impios juſtificando à pœnis debitis liberare: quemquam verò immeritum & nulli obnoxium peccato ſi Deus damnare creditur, alienus ab iniquitate non creditur. Ubi ergo liberatur indignus, tanto debetur major actio gratiarum, quanto pœna juſtior debebatur: ubi autem damnatur indignus, nec miſericordia nec veritas [c] obtinetur.

Objectio. 21. *Quomodo*, inquiunt, *Eſau non damnatur indignus, ſi non ex operibus, ſed ex vocante dictum* F *eſt, quia major ſerviet minori? Sicut enim illius nulla præceſſerant opera bona, ut ad gratiam pertineret, ſic nec hujus mala ut ad pœnam pertinere deberet.* Nulla planè in utroque opera vel bona vel mala, ſed propria: uterque autem illi uni obnoxius erat, in quo omnes peccaverunt, ut omnes in illo morerentur. Peccatum orig. Quicumque enim ex illo uno multi in ſeipſis futuri erant, tunc in illo unus erant. Proinde illud peccatum ſolius eſſet, ſi ex illo nullus exiiſſet. Porrò autem in quo erat natura communis, ab ejus vitio eſt G nullus immunis. Si ambo, qui nondum propria vel bona vel mala operabantur, rei tamen ex origine naſcebantur; laudet miſericordiam qui liberatur, non culpet judicium qui punitur.

Cap. VII. 22. Hîc ſi dixerimus, *Quanto melius ambo libe-*

[a] Editi, *neque permittendo* At alter è Vatic. MSS. *neque remittendo* quam lectionem Lovanienſes conjiciendo aſſecuti erant.
[b] Bad Am. Er. & MS. Fuxenſis, *grata.*
[c] Editi, *nec veritas damnatur*, At MSS. omnes, *obtinetur.* Proximè antè Er. & Lov. *ubi autem damnatur dignus* Bad verò & Am. necnon MSS. duo habent, *indignus*, & meliùs. quippe contra urgetur, *Quomodo Eſau non damnatur indignus* &c. ſupple damnatione.

CLASSIS III AN. 417.

rarentur : nihil nobis convenientius dicetur, quàm, *O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo?* Novit quippe ille quid agat, & quantus numerus eſſe debeat primitus omnium hominum, deinde ſanctorum, ſicut ſiderum, ſicut Angelorum, atque ut de terrenis loquamur, ſicut pecorum, piſcium, volatilium, ſicut arborum & herbarum, ſicut denique foliorum capillorumque noſtrorum. Nam nos humana cogitatione adhuc poſſumus dicere, Quoniam bona ſunt cuncta iſta quæ fecit, quanto melius illa duplicaſſet, & multiplicaſſet, ut multo eſſent plura quàm ſunt. Si enim non ea caperet mundus, numquid non poſſet etiam ipſum facere quantum vellet ampliorem? Et tamen quantumcumque faceret vel illa plura, vel iſtum capaciorem atque majorem, nihilominus eadem de multiplicandis eis dici poſſent, & nullus eſſet * immoderatus modus.

(Cur non omnes liberentur. Rom. 9. 20. — * f. moderatus.)

23. Etenim etiam illud dici poteſt, ſive ſit gratia, qua juſtificantur injuſti, de qua nobis dubitare fas non eſt, ſive, ut quidam volunt, ſemper præcedat liberum arbitrium, cujus meritum ſequatur vel pœna vel præmium; cur omnino creati ſunt, quos Deus ita peccaturos, ut æterno eſſent igne damnandi, ſine dubitatione præſcivit? Quamvis enim peccata non fecerit; naturas tamen ipſas, quæ per ſeipſas ſine dubio bonæ ſunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura eſſent vitia peccatorum, & in multis talia quibus eſſet æterna pœna reddenda, quis niſi Deus creavit? Quare, niſi quia voluit? Quare autem voluerit, ô homo, tu quis es qui reſpondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, Quare ſic me feciſti? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem conſparſione facere aliud quidem vas in honorem, aliud autem in contumeliam?

(Rom. 9. 20.)

24. Atque utinam diſcamus quod ſequitur, *Si autem volens Deus oſtendere iram, & demonſtrare potentiam ſuam, pertulit in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perditionem, ut notas faceret divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ.* Ecce jam ratio reddita eſt homini, quanta debuit homini; ſi tamen vel iſtam capit, qui pro ſui arbitrij libertate in tantæ infirmitatis ſervitute contendit. Ecce dictæ ſunt cauſſæ. Tu ergo quis es, qui reſpondeas Deo, ſi volens Deus oſtendere iram, & demonſtrare potentiam ſuam, quod & malis bene uti optimus poſſit, malis dumtaxat non conditione divina, ſed vitiatâ voluntatis iniquitate naturâ, quæ à Deo conditore condita eſt bona; pertulit in multa patientia vaſa iræ aptata in interitum; non quòd illi eſſent neceſſaria, ſive angelica ſive humana peccata, cui nec juſtitia creaturæ cujuſquam eſt neceſſaria; ſed ut notas faceret divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, ne ſe in bonis operibus tamquam de propriis extollerent viribus, ſed humiliter intelligerent, niſi illis Dei gratia non debita, ſed gratuita ſubveniret, id fuiſſe reddendum meritis ſuis, quod aliis in eadem maſſa redditum cernerent?

(Ibid. 22.)

25 Certus eſt ergo Dei præſcientiæ definitus numerus, & multitudo ſanctorum, quibus *diligentibus Deum*, quod eis donavit per diffuſum in cordibus eorum Spiritum-ſanctum, *omnia cooperantur in bonum, iis qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt. Quoniam quos antè præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri imaginis filij ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinavit, illos & vocavit* : hîc ſubaudire debemus, *ſecundùm propoſitum*. Sunt enim & alij vocati, ſed non electi : ac per hoc non ſecundùm propoſitum vocati. *Quos autem vocavit*, (hoc eſt *ſecundùm propoſitum*,) *illos & juſtificavit : quos autem juſtificavit, illos & glorificavit.* Hi ſunt filij promiſſionis, hi ſunt electi qui per electionem gratiæ ſalvi fiunt, ubi dictum eſt, *Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non eſt gratia.* Hæc ſunt vaſa miſericordiæ, in quibus Deus etiam per vaſa iræ notas facit divitias gloriæ ſuæ. Horum fit per Spiritum-ſanctum cor unum & anima una, quæ benedicit Deum, & non obliviſcitur omnes retributiones ejus, qui propitius fit omnibus iniquitatibus ejus; qui ſanat omnes languores ejus; qui redimit de corruptione vitam ejus; qui coronat eam in miſericordia, quia non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei.

(Rom. 8. 28. & 29. — Ibid. 29. — Rom. 11. 6. — Rom. 9. 23. — Act. 4. 32. — Pſ. 102. 2. & 3. — Rom 9. 16.)

26. Ceteri autem homines ad iſtam ſocietatem non pertinentes, quorum tamen & animam & corpus Dei bonitas operata eſt, & quidquid habet ipſa natura præter vitium, quod eidem inflixit ſuperbientis voluntatis audacia, propter hoc à Deo præſciente creati ſunt, ut in his oſtenderet liberum deſertoris arbitrium ſine ſua gratia quid valeret; & in eorum juſtis & debitis pœnis vaſa miſericordiæ, quæ non ſuorum operum meritis, ſed gratuitâ Dei gratiâ ſunt ab illa concretione diſcreta, quid ſibi collatum eſſet addiſcerent; ut omne os obſtruatur, & qui gloriatur in Domino glorietur.

CAPUT VIII.

27 Quiſquis aliter docet, & non adquieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui dixit, *Venit filius hominis quærere & ſalvare quod perierat* : non enim ait quod periturum fuerat, ſed *quod perierat*; quid oſtendens niſi peccato primi hominis univerſi generis humani periiſſe naturam? Qui ergo aliter docet, & non adquieſcens ei, quæ ſecundùm pietatem eſt doctrinæ, contra gratiam Salvatoris, & contra ſanguinem Redemtoris tamquam ſalvam & liberam naturam defendit humanam, & Chriſtiano tamen cenſeri vocabulo affectat, quid de parvulorum diſcretione dicturus eſt, cur alius in vitam ſecundi hominis aſſumatur, alius in morte primi hominis relinquatur? Si dixerit liberi arbitrij merita præceſſiſſe : reſpondet Apoſtolus quæ ſuprà diximus, de nondum natis neque aliquid agentibus boni aut mali. Si autem dixerit quod adhuc in libris, quos nuperrimè Pelagius perhibetur edidiſſe, defenditur, (quamvis jam videatur anathematizaſſe in epiſcopali judicio Palæſtino eos, qui dicunt quod peccatum Adæ ipſum ſolum læſerit, & non genus humanum,) ſi dixerit ambos ſine judicio natos, nec aliquid de primi hominis damnatione traxiſſe; profectò quoniam negare non audet in regnum cælorum adoptari eum, qui fuerit regeneratus in Chriſto, reſpondeat quid de illo futurum ſit, qui nullâ ſuâ culpâ non baptizatus, iſtâ fuerit temporali morte præventus. Si non putamus eſſe dicturum quòd innocentem Deus, nec habentem originale peccatum ante annos, quibus habere poterat proprium, æterna morte damnabit : cogitur itaque reſpondere quod Pelagius in eccleſiaſtico judicio, ut aliquo modo catholicus pronuntiaretur, anathematizare compulſus eſt, infantes etiamſi non baptizentur habere vitam æternam. (hac enim negata, quid niſi mors æterna remanebit?)

(Luca 19. 10. — 1. Tim 6. 3.)

28. Ac per hoc contra ſententiam Domini diſputabit dicentis, *Patres veſtri manducaverunt manna in deſerto, & mortui ſunt : hic eſt panis, qui de cælo deſcendit, ut ſi quis ex ipſo manducaverit non moriatur.* Non enim de iſta morte loquebatur, quam neceſſe eſt patiantur etiam qui de ipſo pane manducant.

(Johan 6. 49. & 50.)

Classis III. An. 417.

ducant. Et paulò poſt, *Amen, amen dico vobis; niſi manducaveritis carnem filij hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*; utique illam quæ poſt hanc mortem futura eſt. Et contra apoſtolicæ Sedis auctoritatem, * ubi de hac ipſa re cùm ageretur, hoc teſtimonium adhibitum eſt evangelicum, ne parvuli non baptizati vitam poſſe habere credantur. Et contra ipſius Pelagij verba apud epiſcopos, à quibus audiebatur, expreſſa, ubi anathematizavit eos, qui dicerent infantes non baptizatos habere vitam æternam.

Johan. 6. 54.

* Innocentius epiſt. 182. n. 5.

29. Quod propterea commemoravimus, quoniam quidem apud vos, vel in veſtra potiùs civitate, ſi tamen verum eſt quod audivimus, tanta pro iſto errore quidam obſtinatione nituntur, ut dicant facilius eſſe ut etiam Pelagium deſerant atque contemnant, qui hæc ſentientes anathematizavit, quàm ab hujus ſententiæ, ſicut eis videtur, veritate diſcedant. Si autem cedunt Sedi apoſtolicæ, vel potiùs ipſi magiſtro & Domino Apoſtolorum, qui dicit non habituros vitam in ſemetipſis, niſi manducaverint carnem filij hominis, & biberint ſanguinem, quod niſi baptizati non utique poſſunt, nempe aliquando fatebuntur parvulos non baptizatos vitam habere non poſſe; ac per hoc quàmlibet tolerabiliùs omnibus, qui etiam propria peccata committunt, tamen æterna morte multari.

30. Quæ cùm ita ſint, audeant diſputare, & quibus poſſunt perſuadere contendant, Deum juſtum, apud quem non eſt iniquitas, parvulos à peccatis propriis innocentes, ſi nec illo ex Adam obligati & obſtricti ſunt, morte perpetua damnaturum. Quod ſi abſurdiſſimum eſt, & à juſtitia Dei penitùs alienum, & tamen nullus qui ſe meminit catholicæ fidei Chriſtianum, negat aut dubitat parvulos non acceptâ gratiâ regenerationis in Chriſto, ſine cibo carnis ejus & ſanguinis potu, non habere in ſe vitam, ac per hoc pœnæ ſempiternæ obnoxios; profectò reſtat, ut quia ipſi non egerunt aliquid boni aut mali, ideo mortis eorum juſta ſit pœna, quia in illo moriuntur, in quo omnes peccaverunt; unde in iſto ſolo juſtificantur, à quo peccatum nec originale trahi potuit, nec proprium perpetrari.

31. Ipſe vocavit nos non ſolùm ex Judæis, verùm etiam ex gentibus, quoniam & illius Jeruſalem filios, quæ interfecit Prophetas, & lapidavit miſſos ad ſe, quamvis ipſa nolente collegit ipſe quos voluit, & ante incarnationem ſuam, ſicut ipſos Prophetas, & poſtea quàm Verbum caro factum eſt, ſicut Apoſtolos & hominum millia, qui & pretia rerum ſuarum ante pedes Apoſtolorum poſuerunt. Omnes quippe illi filij ſunt Jeruſalem nolentis ut colligerentur; qui tamen [a] illa nolente collecti ſunt; de quibus dicit, *Si ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filij veſtri in quo ejiciunt? ideo ipſi judices veſtri erunt.* De iis prædictum erat, *Si fuerint filij Iſraël ſicut arena maris, reliquiæ ſalvæ fient.* Non poteſt excidere verbum Dei, nec repulit plebem ſuam quam præſcivit, quæ tamen reliquiæ per electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt. *Si autem gratia*, quod ſæpe dicendum eſt, *jam non ex operibus, alioquin gratia jam non eſt gratia*; non hæc utique noſtra, ſed Apoſtoli verba ſunt. Quod ergo ad Jeruſalem nolentem colligi filios ſuos ille clamabat, hoc nos clamamus adversùs eos, qui filios volentes Eccleſiæ colligi, nolunt: nec ſaltem poſt * judicium, quod de ipſo Pelagio in Palæſtina factum eſt, corriguntur; de quo damnatus exiſſet, niſi objecta ſibi contra gratiam Dei dicta, quæ obſcurare non potuit, ipſe damnaſſet.

Matt. 23. 37. — Act. 2. 41. — Act. 4. 35. — Matt. 12. 27. — Iſa. 10. 22. — Oſea 1. 10. — Rom. 9. 27. — Rom. 11. 6. — * Dioſpolitanum

Caput IX

32. Præter illa enim quæ, quo modo potuit, auſus eſt qualicumque ratione defendere, objecta quædam ſunt, quæ niſi remotâ omni tergiverſatione anathematizaſſet, ipſe anathematizatus exiſſet. Objectum eſt enim eum dicere, *quia Adam ſive peccaret, ſive non peccaret, moriturus eſſet.* Et *quod peccatum ejus ipſum ſolum læſerit, & non genus humanum.* Et *quòd infantes nuper nati in illo ſtatu ſint, in quo Adam fuit ante prævaricationem.* Et *quòd neque per mortem vel per prævaricationem Adæ omne genus humanum moriatur, neque per reſurrectionem Chriſti omne genus humanum reſurgat.* Et *infantes, etiamſi non baptizentur, habere vitam æternam.* Et *divites baptizatos, niſi omnibus renuntient, ſi quid boni viſi fuerint facere, non reputari illis, nec eos habere poſſe regnum Dei.* Et *gratiam Dei atque adjutorium non ad ſingulos actus dari, ſed in libero arbitrio eſſe vel in Lege atque doctrina.* Et *Dei gratiam ſecundùm merita noſtra dari.* Et *filios Dei non poſſe vocari, niſi omnino abſque peccato fuerint effecti.* Et *non eſſe liberum arbitrium, ſi Dei indiget auxilio: quoniam in propria voluntate habet unuſquiſque facere aliquid, vel non facere.* Et *victoriam noſtram non ex Dei adjutorio eſſe, ſed ex libero arbitrio.* Et *quòd pœnitentibus venia non detur ſecundùm gratiam & miſericordiam Dei, ſed ſecundùm meritum, & laborem eorum, qui per pœnitentiam digni fuerint miſericordiâ.*

33. Hæc omnia Pelagius ſic anathematizavit, quod ſatis Geſta ipſa teſtantur, ut nihil ad ea quoquo modo defendenda diſputationis adtulerit: unde fit conſequens, ut quiſquis ſequitur illius epiſcopalis auctoritatem judicij, & ipſius Pelagij confeſſionem, hæc tenere debeat, quæ ſemper tenuit catholica Eccleſia; Adam, niſi peccaſſet, non fuiſſe moriturum. Quòd peccatum ejus non ipſum ſolum læſerit, ſed & genus humanum. Et quòd infantes nuper nati non ſint in illo ſtatu, in quo Adam fuit ante prævaricationem, ut ad ipſos pertineat etiam quod breviter ait Apoſtolus, *Per unum hominem mors, & per unum hominem reſurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.* Unde fit ut infantes non baptizati, non ſolùm regnum cælorum, verùm etiam vitam æternam habere non poſſint. Confiteatur etiam divites baptizatos, etiamſi divitiis ſuis non careant, & ſint tales quales ad Timotheum deſcribit Apoſtolus dicens, *Præcipe divitibus hujus mundi non ſuperbè ſapere, neque ſperare in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo, qui præſtat omnia abundanter ad fruendum; divites ſint in operibus bonis, facilè tribuant, communicent, theſaurizent ſibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam*, non eos regno Dei poſſe privari. Fateatur gratiam Dei & adjutorium etiam ad ſingulos actus dari; eamque non dari ſecundùm merita noſtra, ut vera ſit gratia, id eſt gratis data per ejus miſericordiam qui dixit, *Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui miſericors fuero.* Fateatur filios Dei vocari poſſe illos, qui quotidie dicunt, *Dimitte nobis debita noſtra*: quod utique veraciter non dicerent, ſi eſſent omnimodo ſine peccato. Fateatur eſſe liberum arbitrium etiam ſi divino indiget adjutorio. Fateatur quando contra tentatio-

1. Cor. 15. 21. — 1. Tim. 6. 17. — Exod 33. 19. — Matt. 6. 12.

a MSS Vaticani, *illo volente.*

[Classis III. An. 417.] nes concupiſcentiaſque illicitas dimicamus, quamvis & illic habeamus propriam voluntatem, non tamen ex illa, ſed ex adjutorio Dei noſtram provenire victoriam. Non enim aliter verum erit quod [Rom. 9. 16.] Apoſtolus ait, *Non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei.* Fateatur ſecundùm gratiam & miſericordiam Dei veniam pænitentibus dari, non ſecundùm merita eorum: quandoquidem etiam ipſam pænitentiam donum Dei dixit Apoſtolus, ubi [2. Tim. 2. 25.] ait de quibuſdam, *Ne fortè det illis Deus pænitentiam.* Hæc omnia ſimpliciter ſine ullis fateatur ambagibus, ſi quis in auctoritatem catholicam & in ipſius Pelagij expreſſa eccleſiaſticis Geſtis verba conſentit. Neque enim illa, quæ his ſunt contraria, veraciter anathematizata eſſe credendum eſt, niſi hæc quibus ſunt contraria fideli corde teneantur, & apertâ confeſſione promantur.

[Caput X.] 34. Nec in iſtis libris recentioribus, quos idem Pelagius poſt illud judicium dicitur edidiſſe, quamvis adjutorio divinæ gratiæ conſentire videatur, quid de hac re ſentiat ſatis evidenter apparet. Aliquando enim ita paribus momentis poteſtatem voluntatis æqua lance perpendit, ut aliquantum etiam ad non peccandum valere definiat. quod ſi ita eſt, nullus locus adjutorio gratiæ reſervatur, ſine qua nos dicimus ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere. Aliquando autem quotidiano gratiæ Dei muniri nos confitetur auxilio, quamvis habeamus ad non peccandum forte ac firmum liberum arbitrium: quod utique invalidum & infirmum debuit confiteri, donec ſanentur omnes languores animæ noſtræ. Non enim pro infirmitate [Pſal. 6. 3.] corporis precabatur, qui dicebat, *Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum: ſana me Domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea.* Nam ut oſtenderet pro anima ſe rogare, ſecutus adjunxit, *& anima mea turbata eſt valde.*

35. Videtur ergo auxilium gratiæ tamquam ex abundanti putare concedi, id eſt, ut etiamſi non concedatur, habeamus tamen ad non peccandum forte ac firmum liberum arbitrium. Quod ne exiſtimemur de illo temerè ſuſpicari, & fortaſſe quis dicat [a] ſic eum ſentire forte ac firmum ad non peccandum liberum arbitrium, (quamvis ſine Dei gratia id efficere atque adimplere non poſſit,) ſicut ſanos oculos firmos dicimus ad videndum, quod tamen nullo modo facere poſſunt, ſi deſit lucis auxilium; alio loco quid diceret, vel quid putaret [V lib. de gratia Chriſti c. 7. & 26. &c.] oſtendit ubi ait, *ideo Dei gratiam hominibus dari, ut quod facere per liberum jubentur arbitrium, faciliùs poſſint implere per gratiam.* Utique cùm dicit, *faciliùs*, quid vult intelligi, niſi & gratia ſi deſit, poſſe per liberum arbitrium, vel facilè, vel etiam difficilè quæ divinitus jubentur impleri?

[Pſal. 8. 5.] 36. Ubi eſt ergo, *Quid eſt homo, niſi quod memor es ejus?* Ubi poſtremò illa teſtimonia, quæ Jeroſolymitanæ [* Johannes] * antiſtes eccleſiæ, ſicut in eiſdem Geſtis legitur, ipſi Pelagio ſe dixiſſe commemorat, cùm ad eum perlatum eſſet, quòd ſine gratia Dei diceret abſque peccato hominem eſſe poſſe? Hæc ſunt enim ab illo dicta tria teſtimonia valde magna contra hujuſmodi impiam præſumtionem, quod [1. Cor. 15. 10.] Apoſtolus ait, *Plus omnibus illis laboravi, non ego* [Rom. 9. 16.] *autem, ſed gratia Dei mecum:* &, *Non volentis, ne-* [Pſal. 126. 1.] *que currentis, ſed miſerentis eſt Dei:* &, *Niſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam.* Quomodo ergo quod Deus jubet, ſine adjutorio ipſius vel difficilè impletur, cùm ſi Dominus non ædificet, in vanum ædificans laboraſſe dicatur? Neque ſcriptum ſit, Eſt quidem volentis, atque currentis, faciliùs autem miſerentis eſt Dei; ſed ſcriptum ſit, *Non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei?* non [b] quia nulla eſt hominis voluntas atque curſus, ſed quia nihil poteſt, niſi ille miſereatur. Nec Apoſtolus dixerit, Et ego; ſed dixerit, *Non ego autem, ſed gratia Dei mecum!* non quia ipſe nihil boni agebat, ſed quia nihil ageret, ſi illa non adjuvaret. Quamquam illa poſſibilitas liberi arbitrij tam in bonum quàm in malum ex æqua lancis perpenſione nec hinc facilitati locum relinquit, quam ſaltem videtur eſſe confeſſus dicendo, *faciliùs poſſunt implere per gratiam*, [c] *faciliùs impletur per gratiam bonum, facillimè autem ſine gratia fit malum*: profectò iſta poſſibilitas non æqua lance perpenditur.

[Caput XI.] 37. Sed quid plura? Non ſolùm ad iſtos vitandos cauti eſſe debemus, verùm etiam ad docendos vel monendos, ſi patiantur, pigreſcere non debemus. Plus eis tamen ſine dubitatione præſtamus, ſi ut corrigantur oremus, ne cum tantis ingeniis vel pereant, vel alios perdant præſumtione damnabili. [Rom. 10. 2. & 3.] Quia *zelum Dei habent, ſed non ſecundùm ſcientiam*; id eſt, *juſtitiam quæ à Deo eſt ignorantes, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.* Quibus utique, quoniam Chriſtiani appellantur, magis obſervandum eſt quàm Judæis, de quibus hoc dixit [Rom. 9. 32.] Apoſtolus, *Ne offendant in lapidem offenſionis*, velut argutè defendendo naturam & liberum arbitrium, quemadmodum philoſophi hujus mundi, qui vehementer egerunt ut putarentur vel putarent ſibi [V ſuprà epiſt. 155. n. 2 &c.] beatam vitam virtute propriæ voluntatis efficere. [1. Cor. 1. 17.] Caveant ergo iſti ne per ſapientiam verbi evacuent crucem Chriſti, & hoc ſit eis offendere in lapidem offenſionis. * Natura enim humana etiamſi in illa [* Concil. Arauſic. 2. can. 19.] integritate in qua condita eſt permaneret, nullo modo ſeipſam Creatore ſuo non adjuvante ſervaret. Cùm igitur ſine Dei gratia ſalutem non poſſit cuſtodire, quam accepit; quomodo ſine Dei gratia poteſt reparare, quam perdidit?

38. Non autem ideo pro iſtis non orare debemus, quia ſi non corriguntur, eorum imputandum eſt voluntati, qui nolunt credere etiam ad hoc ipſum ſibi neceſſariam gratiam Salvatoris, quod putant conſiſtere in ſolis viribus voluntatis. Nam & illi quibus ſunt iſti in hac cauſſa omnino ſimillimi, de quibus hoc dixit Apoſtolus, quòd *ignorantes Dei ju-* [Rom. 10. 3.] *ſtitiam & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti*, profectò ſuæ voluntatis vitio non credebant. Non enim ut eſſent infideles, cogebantur invitum; ſed nolendo credere infidelitatis crimine non carebant. Et tamen quia voluntas, ut ad vera credenda moveatur, non ſibi ſufficit, niſi per gratiam Deus opituletur, dicente ipſo Domino cùm de non credentibus loqueretur, *Nemo venit ad me, niſi* [Johan. 6. 66.] *ei datum fuerit à Patre*: propter hoc & Apoſtolus, quamvis eis inſtanter Evangelium prædicaret, parum tamen eſſe credebat, niſi pro illis etiam oraret ut crederent. Ait enim, *Fratres, bona voluntas quidem* [Rom. 10. 1.] *cordis mei, & deprecatio ad Deum fit pro illis in ſalutem*: & tunc adjunxit illa quæ diximus, *Teſtimo-* [Ibid. 2.] *nium enim illis perhibeo, quia zelum Dei habent, ſed*

[a] Bad. Am. & MSS. *dicat non ſic eum.*

[b] Sic MSS. melioris notæ. At Bad. Am. & Er. *non quia in illa eſt hominis atque voluntatis concurſus.* Lov. *non quia nullus eſt hominis atque voluntatis curſus.* MSS. duo, *voluntas atque concurſus.*

[c] Codex Lovanij excuſus an. 1647. *Si enim per gratiam lex faciliùs impletur.*

Classis III. an. 417. Caput XII.

non ſecundùm ſcientiam, &c. Oremus ergo pro illis, ſancte frater.

39. Cernis quippe nobiſcum quàm malo errore teneantur. Fragrant enim epiſtolæ tuæ odore ſinceriſſimo Chriſti, ubi germaniſſimus gratiæ ipſius dilector & confeſſor appares. Sed quòd diu tecum ex hac re loquendum putavimus, primò quia jocundiſſimum eſt, fecimus. Quid enim debet eſſe jocundius, vel infirmis gratiâ qua ſanantur, vel pigris gratiâ qua excitantur, vel volentibus gratiâ qua jovantur? Deinde, ut ſi quid noſtra diſputatione Deo adjuvante poſſemus, tua non fides ſed fidei contra tales adminiculetur aſſertio, ſicut nos quoque in hanc facultatem tuæ germanitatis litteris adjuvamur.

40. Quid enim uberius & veraciſſima confeſſione plenius, quàm illud eſt in quadam epiſtola tua, ubi naturam noſtram non manſiſſe, ut condita eſt, ſed vitiatam eſſe per illum generis humani patrem, humiliter deploraſti dicens, [Pauper ego & dolens, qui adhuc terrenæ imaginis ſqualore concretus ſum, & plus de primo quàm de ſecundo Adam carnis ſenſibus & terrenis actibus refero, quomodo tibi audebo me pingere, cùm cæleſtis imaginis inficiator prober corruptione terrena? Utrimque me concludit pudor. Erubeſco pingere quod ſum; non audeo pingere quod non ſum: odi quod ſum; & non ſum quod amo. Sed quid miſero mihi proderit odiſſe iniquitatem, & amare virtutem; cùm id potiùs agam quod odi, nec elaborem piger id potiùs agere quod amo? Ipſe diſcors & inteſtino bello diſtrahor, dum ſpiritus adversùs carnem, caro adversùs ſpiritum dimicat, & lex corporis lege peccati legem mentis impugnat? Infelix ego qui in me venenatum inimicæ arboris guſtum, nec crucis ligno digeſſi. Durat enim mihi illud [a] per Adam virus paternum, quo univerſitatem generis ſui pater prævaricatus infecit.] Et cetera, quæ de hac miſeria multa connectis ingemiſcendo, exſpectans redemtionem corporis tui, & nondum re, ſed ſpe ſalvum te eſſe cognoſcens.

Paulinus in epiſt. 5 ad Severum.

41. Sed fortaſſis tu alium in te transfiguraſti, cùm hæc diceres, nec aliquas de carne concupiſcente adversùs ſpiritum, quamvis ei non conſentias, moleſtias importunas pateris & odioſas: verumtamen & tu & quiſquis hæc patitur, & gratiam Chriſti per quam de corpore mortis hujus liberetur exſpectat, nondum quidem evidenter in ſeipſo, ſed in illo homine latenter ibi orat, quando cibus vetitus tangebatur, & concipiebatur longè latéque per cunctos itura perditio. De orando autem, & gemitibus flagitando proficiendi ac rectè vivendi adjutorio [b] quæ tua non fervet epiſtola? Quid eſt tui quantumcumque ſermonis, ubi non ſit ſparſum gemebunda pietate quod in oratione dicimus, *Ne nos inferas in tentationem*? Invicem itaque nos & conſolemur in his omnibus, & exhortemur, & quantum dat Dominus adjuvemus. Quæ autem, & de quibus audierimus quæ multùm dolemus & facilè credere nolumus, audiet à communi amico ſanctitas tua, quo in Dei miſericordia cum ſalute remeante ſperamus nos de omnibus fieri poſſe certiſſimos.

Matt. 6. 13.

Classis III. an. 417.

DE SUBSEQUENTE EPISTOLA.

Lib. II. Retract. Caput XLIX.

De *præſentia Dei* ſcripſi librum, ubi noſtra intentio contra hæreſim Pelagianam maxime vigilat, non expreſſè nominatam: ſed in eo etiam de præſentia naturæ, quem Deum verum & ſummum dicimus, & de templo ejus operosè ac ſubtiliter diſputatur. Hic liber ſic incipit: *Fateor me frater dilectiſſime Dardane.*

DE PRÆSENTIA DEI LIBER ſeu EPISTOLA CLXXXVII. *

* Aliàs LVII. quæ autem 187. erat, nunc in Appendice eſt 6.

Reſpondet ad duas quæſtiones Dardani, interrogantis 1. de Chriſto quomodo nunc in cælo ſit, qui latroni in cruce dixerit eum ſecum illo die futurum in paradiſo: num fortè quia Chriſtus ubique exiſtit, an quia paradiſus in cælo ſitus eſt. 2. de parvulis, utrùm non Deum noverint, etiam in utero exſiſtentes, ſi quidem Johannes in utero exſultavit ad præſentiam matris Domini.

Scripta ſub medium an. 417. Caput I.

1. Fateor me, frater dilectiſſime [c] Dardane, illuſtrior mihi in caritate Chriſti, quàm in hujus ſæculi dignitate, litteris tuis tardiùs reſpondiſſe quàm debui. Cujus rei cauſſas nollem quæreres, ne moleſtiùs me feras diutiùs excuſantem, quàm pertuliſti tardiùs reſcribentem: cùm ego te malim offenſioni meæ facilè ignoſcere, quàm de mea defenſione judicare. quæcumque illæ cauſſæ fuerint, crede nullum tui apud me eſſe potuiſſe contemtum. Immo enim velociſſimè reſcripſiſſem, ſi te contemſiſſem. Nec modò quia tandem, aliquando reſcripſi, ideo ſaltem tandem aliquando dignum aliquid te lectore molitus ſum, & quod meritò poſſim tuo nomine prænotare: ſed reſcribere utcumque jam malui, quàm pati & hanc [d] æſtatem me hujus officij debitore tranſire. Nec tua me dignitas terruit fecitque cunctantem, cùm ſit humanitas tua gratior quàm illa ſuſpectior. Sed unde te magis amo, hinc difficiliùs unde ſufficiam tantæ aviditati religioſi tui amoris invenio.

2. Huc acceſſit, quòd præter mutuæ caritatis flammam, qua fit ut etiam eos, quos numquam vidimus, diligamus, dum eos habere quod diligimus credimus, ubi me utique prævenisti, feciſtique ut verear in me decipi opinionem atque exſpectationem tuam: præter hoc ergo mihi tales quæſtiones in tua epiſtola propoſuiſti, quæ ſi à quolibet propoſitæ forent, otio quoque meo, quod mihi [e] deſit, non parvum negotium fierent. Cùm verò abs te proponuntur, cui profunda rimanti ſolutionis earum ſuperficies nequaquam ſat eſt, & proponuntur occupatiſſimo aliarumque curarum molibus vallato & obſtricto; tuæ prudentiæ eſt & benevolentiæ cogitare, quàm te placidum habere debeam, vel quòd diù non reſpondi, vel ſi etiam nunc pro tuæ intentionis granditate non reſpondero.

Caput II. 1 Tim. 2. 5. Quæſtio I.

3. Quæris igitur, *Mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus, quomodo nunc eſſe credatur in cælo, cùm pendens in ligno, jamque moriturus, la-*

[a] Apud Paulinum legitur, *ab Adam*.

[b] Editi, *quem tua non ferveret epiſtola*. Sed meliùs MSS *quæ tua non fervet*, id eſt quæ ex tuis epiſtolis &c.

[c] Intelligitur ferè ex iis, quas in hoc viro agnoſcit eum ſublimi dignitate conjunctas animi dotes, illum ipſum eſſe Dardanum præfecturâ Galliarum inſignem, cui etiam Hieronymus proponenti quæſtionem quamdam de terra promiſſionis reſcripſit circiter annum Chriſti 414. in hæc verba: *Quæris Dardane Chriſtianorum nobiliſſime, & nobilium Chriſtianiſſime* &c. Et epiſtolam finiens, *Hæc tibi, vir eloquentiſſime, in duplicis præfecturæ honore tranſacta, nunc in Chriſto honoratior, tumultuaria & brevi lucubratione dictavi.*

[d] Editi, *ætatem*. At MSS ſedecim, *æſtatem*.

[e] Sic MS omnes. ubi Er. & Lov. habent, *quod mihi deeſt, non parvum negotium facerent*.

Classis III. An. 417. Lucæ 23. 43.

troni credenti dixerit, Hodie mecum eris in paradiſo. Et hinc fortaſſe intelligendum dicis paradiſum, quaſi in aliqua cæli parte poſitum, aut quia ubique Deus ſit, hominem quoque illum qui in Deo ſit ubique diffuſum, ex hoc nimirum intelligi volens, etiam in paradiſo eſſe potuiſſe, qui ubique ſit.

Solutio prima.

** Ariani ex lib. de hæreſib. c. 49. & Apollinariſtæ ibid. c. 55.*

4. Ubi ego quæro vel potiùs agnoſco, quemadmodum accipias hominem Chriſtum. Non utique ſicut quidam * hæretici Verbum Dei & carnem, hoc eſt ſine anima humana, ut Verbum eſſet carni pro anima: vel Verbum Dei & animam & carnem, ſed ſine mente humana, ut Verbum Dei eſſet animæ pro mente humana. Non utique ſic accipis hominem Chriſtum, ſed ſicut ſuperiùs locutus es, ubi aiſti, *Chriſtum omnipotentem Deum ea te ratione credulitatis accipere, ut Deum non crederes, niſi perfectum etiam hominem credidiſſes*: profectò cùm dicis hominem perfectum, totam illic naturam humanam vis intelligi. Non eſt autem homo perfectus, ſi vel anima carni, vel animæ ipſi mens humana defuerit.

5. Si ergo ſecundùm hominem, quem Verbum Deus ſuſcepit, putamus dictum eſſe, *Hodie mecum eris in paradiſo*, non ex his verbis in cælo exiſtimandus eſt eſſe paradiſus. Neque enim ipſo die in cælo futurus erat homo Chriſtus Jeſus; ſed in inferno ſecundùm animam, in ſepulcro autem ſecundùm carnem. Et de carne quidem quòd eo die in ſepulcro ſit poſita, manifeſtiſſimum eſt Evangelium. Quod verò illa anima in infernum deſcenderit, apoſtolica doctrina prædicat. Quandoquidem beatus Petrus ad hanc rem teſtimonium de pſalmis adhibet, ubi prædictum eſſe demonſtrat, *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Illud de anima dictum eſt, quia non ibi eſt derelicta, unde tam citò remeavit: illud de corpore, quod in ſepulcro corrumpi celeri reſurrectione non potuit. Sed in ſepulcro paradiſum nullus intelligit. Et ſi quiſquam eſſet ita abſurdus, ut hoc ſapere conaretur, eo quòd illud ſepulcrum in horto erat; certè hinc ab iſta opinione revocaretur, quòd ille cui dictum eſt, *Hodie mecum eris in paradiſo*, non illo die fuit cum Chriſto in illo ſepulcro: nec ejus fidei pro magno munere offerretur ſepultura carnis, nihil gaudij vel doloris in morte ſentientis, cùm ille de requie ubi ſenſus eſt cogitaret.

Act. 2. 27. Pſal. 15. 10.

6. Reſtat igitur ut ſi ſecundùm hominem dictum eſt, *Hodie mecum eris in paradiſo*, in inferno intelligatur eſſe paradiſus, ubi erat eo die futurus ſecundùm humanam animam Chriſtus. Utrùm autem ſinus ille Abrahæ, ubi dives impius cùm in tormentis eſſet inferni, requieſcentem pauperem vidit, vel paradiſi cenſendus vocabulo, vel ad inferos pertinere exiſtimandus ſit, non facilè dixerim. De illo quippe divite legimus dictum eſſe, *Mortuus eſt autem & dives; & ſepultus eſt in inferno*: & cùm apud inferos in tormentis eſſet. In pauperis autem morte vel requie non ſunt inferi nominati: ſed, *Contigit*, inquit, *mori inopem illum, & auferri ab Angelis in ſinum Abrahæ.* Deinde ardenti diviti dicit Abraham, *Inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt*, tamquam inter inferos ſedeſque beatorum. Non enim facilè alicubi Scripturarum inferorum nomen poſitum invenitur in bono. Unde etiam quæri ſolet, ſi nonniſi pœnalia rectè intelliguntur inferna, quomodo animam Domini Chriſti

Sinus Abrahæ. Luc. 16. 23.

Ibid. 22.

Ibid. 26.

a Editi, *creatura eſt*. MSS ſeptemdecim, *creatus eſt*.

Classis III. An. 417. Act. 2. 24.

A piè credamus fuiſſe in inferno. Sed benè reſpondetur, ideo deſcendiſſe, ut quibus oportuit ſubveniret. Unde beatus Petrus eum dicit *ſolviſſe dolores inferni, in quibus impoſſibile erat teneri eum.* Porrò ſi utraque regio & dolentium & requieſcentium, id eſt & ubi dives ille torquebatur, & ubi pauper ille lætabatur, in inferno eſſe credenda eſt, quis audeat dicere Dominum Jeſum ad pœnales inferni partes veniſſe tantummodo, nec fuiſſe apud eos, qui in Abrahæ ſinu requieſcunt? Ubi ſi fuit, ipſe eſt
B intelligendus paradiſus, quem latronis animæ illo die dignatus eſt polliceri. Quæ ſi ita ſunt, generale paradiſi nomen eſt, ubi feliciter vivitur. Neque enim quia paradiſus eſt appellatus ubi Adam fuit ante peccatum, propterea Scriptura prohibita eſt etiam Eccleſiam vocare paradiſum cum fructu pomorum.

Caput III. Solutio altera.

3 ſeu diſt. 12. cap. Hæc quæritur.

7. Est autem ſenſus multo expeditior, & ab his omnibus ambiguitatibus liber, ſi non ſecundùm id quod homo erat, ſed ſecundùm id quod Deus
C erat Chriſtus dixiſſe accipiatur, *Hodie mecum eris in paradiſo.* Homo quippe Chriſtus illo die ſecundùm carnem in ſepulcro, ſecundùm animam in inferno futurus erat: Deus verò idem ipſe Chriſtus ubique ſemper eſt. Eſt enim lux quæ lucet etiam in tenebris, quamvis eam tenebræ non comprehendant. Eſt virtus & ſapientia Dei, de qua ſcriptum eſt, quòd *adtingat à fine uſque ad finem fortiter, & diſponat omnia ſuaviter*; & *adtingat ubique propter ſuam munditiam, & nihil inquinatum in eam incur-*
D *rat.* Ubicumque ergo ſit paradiſus, quiſquis beatorum ibi eſt, cum illo ibi eſt, qui ubique eſt.

Chriſtus quatenus ubique. Johan. 1. 5.

Sap. 8. 1.

Ibid. 7. 24.

8. Cùm enim ſit Chriſtus Deus & homo, Deus utique unde dicit, *Ego & Pater unum ſumus*; homo autem unde dicit, *Pater major me eſt*; idemque Filius Dei unigenitus à Patre, & filius hominis ex ſemine David ſecundùm carnem; utrumque in illo obſervandum eſt cùm loquitur, vel cùm de illo Scriptura loquitur, & quid ſecundùm quid dicatur intuendum. Nam ſicut unus homo eſt anima rationalis & caro, ſic & unus Chriſtus eſt Verbum &
E homo. Proinde quod ad Verbum adtinet, creator eſt Chriſtus: *Omnia* enim *per ipſum facta ſunt.* Quod verò ad hominem, a creatus eſt Chriſtus: *Factus eſt* enim *ex ſemine David ſecundùm carnem*, & *in ſimilitudinem hominum factus.* Item quia in homine duo ſunt, anima & caro, ſecundùm animam triſtis fuit uſque ad mortem, ſecundùm carnem paſſus eſt mortem.

Johan. 10. 30.

Johan. 14. 28.

Rom. 1. 3.

Johan. 1. 3.

Chriſtus quomodo creatus.

Rom. 1. 3.

Matt. 26. 38.

Act. 3. 18.

9. Nec tamen cùm Filium Dei Chriſtum dici-
F mus, hominem ſeparamus, aut cùm eumdem Chriſtum filium hominis dicimus, ſeparamus Deum. Secundùm hominem namque in terra erat, non in cælo ubi nunc eſt, quando dicebat, *Nemo adſcendit in cælum, niſi qui de cælo deſcendit, filius hominis qui eſt in cælo*: quamvis ſecundùm id quod Filius Dei erat eſſet in cælo, ſecundùm id verò quòd filius hominis erat, adhuc eſſet in terra, nondumque adſcendiſſet in cælum. Similiter cùm ſecundùm id quod Filius Dei eſt ſit Dominus gloriæ, ſecun-
G dùm id autem quod eſt filius hominis crucifixus ſit; ait tamen Apoſtolus, *Si enim cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.* Ac per hoc & filius hominis ſecundùm Deum erat in cælo, & Filius Dei ſecundùm hominem crucifigebatur in terra. Sicut ergo potuit rectè dici, Dominus gloriæ crucifixus, cùm ad ſolam carnem illa paſſio pertine-

Johan. 3. 13.

1. Cor. 2. 8.

CLASSIS III. AN. 417.

A ret: ita rectè dici potuit, *Hodie mecum eris in paradiſo*, cùm juxta humanam humilitatem, per carnem in ſepulcro, per animam in inferno illo die futurus eſſet, juxta divinam verò immutabilitatem numquam de paradiſo, quia ubique eſt ſemper, receſſiſſet.

Christiana confeſſio.

10 Noli itaque dubitare ibi nunc eſſe hominem Chriſtum Jeſum, unde venturus eſt; memoriterque recole, & fideliter tene Chriſtianam confeſſionem, quoniam reſurrexit à mortuis, adſcendit in cælum, B ſedet ad dexteram Patris, nec aliunde quàm inde venturus eſt ad vivos mortuoſque judicandos. Et ſic venturus eſt illa angelica voce teſtante, quemadmodum ire viſus eſt in cælum, id eſt in eadem carnis forma atque ſubſtantia; cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abſtulit. Secundùm hanc formam non eſt putandus ubique diffuſus. Cavendum eſt enim, ne ita divinitatem adſtruamus hominis, ut veritatem corporis auferamus. Non eſt autem conſequens, ut quod in Deo eſt, ita ſit ubique ut Deus. Nam & de nobis veraciſſima Scriptura dicit, quòd in illo vivimus, movemur & ſumus; C nec tamen ſicut ille ubique ſumus: ſed aliter homo ille in Deo, quoniam aliter & Deus ille in homine, proprio quodam & ſingulari modo. Una enim perſona Deus & homo eſt, & utrumque eſt unus Chriſtus Jeſus; ubique per id quod Deus eſt, in cælo autem per id quod homo.

Chriſtus non eſt ubique ſecundùm humanitatem.

Act. 17. 28.

3. ſent. diſt. 22. c. Solet.

CAPUT IV.

1. ſent. diſt. 17 Fatendum.

11. QUAMQUAM & in eo ipſo quod dicitur Deus ubique diffuſus, carnali reſiſtendum eſt cogitationi, & mens à corporis ſenſibus avocanda, D ne quaſi ſpatioſa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, ſicut humus, aut humor, aut aër, aut lux iſta diffunditur: (omnis enim hujuſcemodi magnitudo minor eſt in ſui parte quàm in toto:) ſed ita potiùs ſicuti eſt magna ſapientia, etiam in homine, cujus corpus eſt parvum. Et ſi duo ſunt ſapientes, quorum ſit alter corpore grandior, neuter ſapientior, non eſt illa in majore major, minor in minore, aut minor in uno quàm in duobus; ſed tanta in hoc quanta in illo, & tanta in unoquoque quanta in E utroque. Neque enim ſi æqualiter ſunt omnino ſapientes, plus ſapiunt ambo quàm ſinguli; quemadmodum ſi æqualiter ſint immortales, non plus vivunt ambo quàm ſinguli.

12. Ipſa denique immortalitas corporis, quæ in Chriſti carne præceſſit, nobiſque in fine futura promittitur, cùm magna ſit res, non eſt profectò mole magna; ſed licèt corporaliter habeatur, incorporea quædam excellentia eſt. Nam cùm ipſum immortale corpus minus ſit in parte quàm in toto, F immortalitas ejus tam plena eſt in parte quàm in toto; & cùm ſint aliis alia majora, non tamen aliis alia immortaliora ſunt membra. Sicut nunc quando ex omni parte ſani ſumus ſecundùm modum præſentis in corpore ſanitatis, non quia major eſt manus tota quàm digitus, ideo manus totius ſanitatem majorem dicimus eſſe quàm digiti; ſed in illis inæqualibus æqualis eſt ipſa, quando ita breviora grandioribus comparantur, ut quod tam magnum eſſe non poteſt quàm eſt aliud, poſſit tamen eſſe tam G ſanum. Eſſet autem major ſanitas in majoribus membris, ſi eſſent majora ſaniora. Cùm verò non eſt ita, ſed majora atque minora tam ſana ſunt, diſpar eſt profectò in membrorum molibus quantitas, ſed par eſt in diſparibus ſanitas.

CLASSIS III. AN. 417.

A 13. Cùm ergo ſit corpus aliqua ſubſtantia, quantitas ejus eſt in magnitudine molis ejus; ſanitas verò ejus non quantitas, ſed qualitas ejus eſt. Non ergo potuit obtinere quantitas corporis, quod potuit qualitas. Nam ita diſtantibus partibus, quæ ſimul eſſe non poſſunt, quoniam ſua quæque ſpatia locorum tenent, minores minora, & majora majores, non potuit eſſe in ſingulis quibuſque partibus tota vel tanta; ſed amplior eſt quantitas in amplioribus partibus, brevior in brevioribus, & in B nulla parte tanta quanta per totum. Qualitas verò corporis, quæ ſanitas dicitur, cùm ſanum corpus eſt totum, tanta eſt in majoribus, quanta in minoribus partibus. Non enim quæ minùs magnæ ſunt, ideo minùs ſanæ ſunt, aut quæ ampliores ideo ſaniores. Abſit ergo ut quod poteſt in corpore qualitas creati corporis, non poſſit in ſeipſa ſubſtantia, Creatoris.

14. Eſt ergo Deus per cuncta diffuſus. Ipſe quippe ait per Prophetam, *Cælum & terram ego* Jer. 23. 24.
C *impleo*. Et quod pauló antè poſui de ſapientia ejus, Sap. 8. 1.
Adtingit à fine uſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuaviter: itemque ſcriptum eſt, *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*: eique dicitur in quodam Pſalmo, *Quò abibo à ſpiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si adſcendero in cælum, tu ibi es, ſi deſcendero ad infernum, ades*; * Sed ſic eſt Deus per cuncta diffuſus, ut non ſit qualitas mundi, ſed ſubſtantia creatrix mundi, ſine labore regens, & ſine onere continens mundum. Non tamen per ſpatia D locorum, quaſi mole diffuſa, ita ut in dimidio mundi corpore ſit dimidius, & in alio dimidio dimidius, atque ita per totum totus; ſed in ſolo cælo totus, & in ſola terra totus, & in cælo & in terra totus, & nullo contentus loco, ſed in ſeipſo ubique totus.

Sap 1. 7. Iſaia 6 3. Pſal. 138 7.

1. ſent. diſt. 17 Fatendum.

Deus ubique totus.

15. Ita Pater, ita Filius, ita Spiritus-ſanctus, ita Trinitas unus Deus. Neque enim mundum inter ſe in tres partes diviſerunt, quas ſingulas ſinguli implerent, quaſi non haberet ubi eſſet Filius aut E Spiritus-ſanctus in mundo, ſi totum occupaſſet Pater. Non ita ſe habet vera incorporea immutabiliſque divinitas. Non enim corpora ſunt, quorum amplior ſit in tribus quàm in ſingulis magnitudo; nec loca ſuis molibus tenent, ut diſtantibus ſpatiis ſimul eſſe non poſſint. Si enim anima in corpore conſtituta, non ſolùm nullas anguſtias, verùm etiam quamdam latitudinem invenit, non corporalium locorum, ſed ſpiritualium gaudiorum, cùm ſit quod ait Apoſtolus, *Neſcitis quoniam corpo-* 1. Cor. 6. 19.
F *ra veſtra templum in vobis Spiritus-ſancti eſt, quem habetis à Deo*; nec dici niſi ſtultiſſimè poteſt, non habere locum in noſtro corpore Spiritum-ſanctum, quòd totum noſtra anima impleverit: quanto ſtultiùs dicitur ullis anguſtiis impediri alicubi Trinitatem, ut Pater & Filius & Spiritus-ſanctus ubique ſimul eſſe non poſſint?

1. ſent. diſt. 37. Secundum.

CAPUT V.

16. VERUM illud eſt multo mirabilius, quòd cùm Deus ubique ſit totus, non tamen in omnibus habitat. Non enim omnibus dici poteſt quod G ait Apoſtolus, vel quod jam dixi, vel etiam illud, *Neſcitis quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Unde & è contrario de quibuſdam 1. Cor. 3. 16.
dicit, *Quiſquis autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus.* Quis porrò audeat opinari, niſi quiſquis inſeparabilitatem penitùs Trinitatis ignorat, Rom. 8. 9.

* Poſt *ades*, hæc in vulgatis adduntur: *qua ſubſtantialiter Deus ubique diffuſus*. quæ verba abſunt à novemdecim MSS videnturque è margine huc tranſlata eſſe.

Classis III. An. 417.

quòd in aliquo habitare poſſit Pater aut Filius, in quo non habitet Spiritus-ſanctus, aut in aliquo Spiritus-ſanctus in quo non & Pater & Filius? Unde fatendum eſt ubique eſſe Deum per divinitatis præſentiam, ſed non ubique per habitationis gratiam. Propter hanc enim habitationem, ubi proculdubio gratia dilectionis ejus agnoſcitur, non dicimus, Pater noſter qui es ubique, cùm & hoc verum ſit, ſed, *Pater noſter qui es in cælis*; ut templum ejus potiùs in oratione commemoremus, quod & nos ipſi eſſe debemus, & inquantum ſumus, intantum ad ejus ſocietatem & adoptionis familiam pertinemus. Si enim populus Dei nondum factus æqualis Angelis ejus adhuc in iſta peregrinatione dicitur templum ejus, quanto magis eſt templum ejus in cælis, ubi eſt populus Angelorum, quibus aggregandi & coæquandi ſumus, cùm finita peregrinatione quod promiſſum eſt ſumſerimus?

Deus eſt ubique per præſentiam, ſed non per habitationis gratiam.

Matt. 6. 9.

17. Cùm igitur qui ubique eſt non in omnibus habitet, etiam in quibus habitat, non æqualiter habitat. Nam unde eſt illud quod Eliſeus popoſcit, ut dupliciter in eo fieret Spiritus Dei qui erat in Elia? Et unde in omnibus ſanctis ſunt alij aliis ſanctiores, niſi abundantiùs habendo habitatorem Deum? Quomodo ergo verum ſuprà diximus, quòd Deus ubique ſit totus, quando in aliis eſt ampliùs, in aliis minùs? Sed non eſt negligenter intuendum quod diximus, in ſeipſo eſſe ubique totum. Non ergo in eis; quia [a] alij plus eum capiunt, alij minùs. Ideo enim ubique eſſe dicitur, quia nulli parti rerum abſens eſt; ideo totus, quia non parti rerum partem ſuam præſentem præbet, & alteri parti alteram partem, æquales æqualibus, minori verò minorem, majorique majorem; ſed non ſolùm univerſitati creaturæ, verùm etiam cuilibet parti ejus totus pariter adeſt. Hique ab eo longè eſſe dicuntur, qui peccando diſſimillimi facti ſunt; & hi ei propinquare, qui ejus ſimilitudinem piè vivendo recipiunt. Sicut rectè dicuntur oculi tanto eſſe ab hac luce longiùs, quanto fuerint cæciores. Quid enim tam longè eſt à luce quàm cæcitas, etiamſi lux præſto ſit, atque oculos perfundat exſtinctos? Propinquare autem luci meritò perhibentur oculi, qui ſanitatis acceſſu aciem recipiendo [b] proficiunt.

4 Reg. 2. 9.

Caput VI.

18. Porro autem quod parum diſtinctè putavimus poſſe intelligi cùm diceremus Deum eſſe ubique totum, niſi adderemus in ſeipſo, video diligentiùs exponendum. Quomodo enim ubique, ſi in ſeipſo? Ubique ſcilicet, quia nuſquam eſt abſens. In ſeipſo autem, quia non continetur ab eis, quibus eſt præſens, tamquam ſine eis eſſe non poſſit. Nam ſpatia locorum tolle corporibus, nuſquam erunt, & quia nuſquam erunt, nec erunt. Tolle ipſa corpora qualitatibus corporum, non erit ubi ſint, & ideo neceſſe eſt ut non ſint. Etenim cùm per totam ſuam molem corpus æqualiter ſanum eſt, aut æqualiter candidum, non eſt in una quàm in alia parte ejus ſanitas major aut candor, nec major in toto quàm in parte ejus; quia non ſanius aut candidius totum conſtat eſſe quàm partem. Si autem inæqualiter ſit ſanum aut inæqualiter candidum, fieri poteſt, ut in minore parte ſit ſanitas major aut candor, cùm minora quàm majora ſaniora vel candidiora ſunt membra; uſqueadeo non mole conſtat quod in qualitatibus magnum dicitur eſſe vel parvum. Verumtamen ſi moles ipſa corporis, quantacumque vel quantulacumque ſit, penitùs auferatur, qualitates ejus non erit ubi ſint, quamvis non mole metiendæ ſint. At verò Deus non ſi minùs capitur ab illo cui præſens eſt, ideo ipſe minor eſt. Totus enim in ſeipſo eſt, nec in quibus eſt, ita eſt ut indigeat eis, tamquam non poſſit eſſe niſi in eis. Sicut autem nec ab illo abeſt, in quo non habitat, & totus adeſt, quamvis eum ille non habeat: ita & illi in quo habitat, totus eſt præſens, quamvis eum non ex toto capiat.

19. Neque enim ad habitandum dividit ſe per hominum corda ſeu corpora, aliam ſui partem huic tribuens, illi aliam, ſicut lux iſta per aditus & per feneſtras domorum: ſed potiùs ſi quemlibet ſonum, cùm corporea res ſit ac tranſitoria, ſurdus non capit, ſurdaſter non totum capit, atque in his qui audiunt cùm pariter ei propinquant, tanto magis alius alio capit, quanto eſt acutioris, tanto autem minùs, quanto eſt obtuſioris auditus, cùm ille non variè magis minúſve inſonet, ſed in eo loco in quo ſunt, omnibus æqualiter præſtò ſit: quanto excellentiùs Deus natura incorporea & immutabiliter viva, qui non ſicut ſonus per moras temporum tendi & dividi poteſt, nec ſpatio aërio tamquam loco ſuo indiget, ubi præſentibus præſto ſit, ſed æterna ſtabilitate in ſeipſo manens, totus adeſſe rebus omnibus poteſt, & ſingulis totus? quamvis in quibus habitat, habeant eum pro ſuæ capacitatis diverſitate, alij ampliùs, alij minùs, quos ipſe ſibi dilectiſſimum templum gratiâ ſuæ bonitatis ædificat.

1. ſent. diſt. 87. Ne autem.

20. Et donationum quidem dictæ ſunt diviſiones tamquam per partes & membra unius corporis, ubi & ſimul omnes unum templum, & ſinguli ſingula templa ſumus; quia non eſt Deus in omnibus quàm in ſingulis major. Et fit plerumque ut plures eum minùs capiant, unus ampliùs. Sed cùm dixiſſet Apoſtolus, *Diviſiones autem donationum ſunt*; continuò ſubjecit, *Idem autem Spiritus*. Item cùm ipſas donationum diviſiones commemoraſſet; *Omnia autem hæc*, inquit, *operatur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult*. Dividens ergo, non ipſe diviſus, quia ipſe unus atque idem. Illæ verò diviſiones dictæ ſunt, ſicut membrorum in corpore: quia non idem valent aures quod oculi, atque ita membra cetera diverſis officiis concorditer diſtributa: quæ tamen cùm ſani ſumus, unâ, neque diverſâ, nec alibi majore, alibi minore, ſed cùm ſint ipſa diſparia, communi & parili ſalute congaudent. Hujus corporis caput eſt Chriſtus, hujus corporis unitas noſtro ſacrificio commendatur: quod breviter ſignificavit Apoſtolus, dicens, *Unus panis, unum corpus multi ſumus*. Per caput noſtrum reconciliamur Deo, quia in illo eſt divinitas Unigeniti facta particeps mortalitatis noſtræ, ut & nos participes ejus immortalitatis eſſemus.

1. Cor. 12. 4. — Ibid. 11. — 1. Cor. 10. 17.

21. Hoc ſacramentum longè eſt à cordibus ſapientum ſuperborum, & ideo non Chriſtianorum, ac per hoc nec verè ſapientium. Illorum etiam dico ſapientum, qui cognoverunt Deum; *quia cognoſcentes Deum*, ſicut dicit Apoſtolus, *non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt*. Noſti autem in quo ſacrificio dicatur, *Gratias agamus Domino Deo noſtro*. A cujus ſacrificij humilitate longè abeſt typhus, & cothurnus illorum. Et ideo multùm mirabilis res eſt, quemadmodum quorumdam nondum cognoſcentium Deum ſit inhabitator Deus, & quorumdam cognoſcentium

Rom. 1. 21.

[a] MSS magno conſenſu, *alia plus eum capiunt, alia minùs*.

[b] Sic MSS quindecim. At editi, *aciem recipiendo lucem recipiunt*.

CAPUT III. AN. 417. 3. ſent. diſt. 37. c. illud.

non ſit. Nec illi enim ad templum Dei pertinent, A qui cognoſcentes Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; & ad templum Dei pertinent parvuli ſanctificati Sacramento Chriſti, regenerati Spiritu-ſancto, qui certè per ætatem nondum poſſunt cognoſcere Deum. Unde quem potuerunt illi noſſe nec habere, iſti potuerunt habere antequam noſſe. Beatiſſimi autem ſunt, quibus hoc eſt Deum habere quod noſſe. Ipſa quippe notitia pleniſſima, veriſſima, feliciſſima eſt.

CAPUT VII. Secunda quæſtio.

22. HINC jam oportet etiam illam, quam B poſt epiſtolæ tuæ ſubſcriptionem addidiſti, pertractare quæſtionem, *Si adhuc ignorant parvuli Deum, quomodo Johannes etiam antequam naſceretur, ad adventum & præſentiam matris Domini, in ſuæ matris utero potuit exſultare.*

Exultatio Johannis in utero.

Cùm enim commemoraſſes te legiſſe librum meum de baptiſmo parvulorum, addidiſti & aiſti, *De prægnantibus quid ſentias opto cognoſcere, cùm credulitatis fidem pro puero mater Johannis Baptiſtæ reſponderit.*

Solutio. Lucæ 1. 42.

23. Hæc ſunt certè verba Elizabeth matris C Johannis, *Beata tu inter mulieres, & beatus fructus ventris tui. & unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exſultavit in gaudio infans in utero meo.* Hoc autem ut diceret, ſicut Evangeliſta prælocutus eſt, repleta eſt Spiritu-ſancto, quo proculdubio revelante cognovit quid illa exſultatio ſignificaret infantis, id eſt illius veniſſe matrem, cujus præcurſor ipſe, & demonſtrator eſſet futurus. Potuit ergo eſſe iſta ſignificatio rei tantæ à majoribus D cognoſcendæ, non à parvulo cognitæ. Nam neque cùm hoc antè in Evangelio narraretur dictum eſt, Credidit infans in utero ejus, ſed *exſultavit*. Neque ipſa dixit, Exſultavit in fide infans in utero meo, ſed *exſultavit in gaudio*. Videmus autem exſultationem non ſolùm parvulorum, ſed etiam pecorum, non utique de aliqua fide, vel religione, vel qualicumque rationali cognitione venientem. Sed hæc planè inuſitata & nova exſtitit, quia in utero, & ad ejus adventum quæ hominum Salvatorem fue- E rat paritura. Ideo mira, ideo in magnis ſignis deputanda. Ideo hæc exſultatio, & tamquam matri Domini reddita reſalutatio, ſicut ſolent miracula fieri, facta eſt divinitùs in infante, non humanitùs ab infante.

Ibidem 41. 4. ſent. diſt. 4. c. illud.

24. Quamquam etiamſi uſque adeo eſt in illo puero acceleratus uſus rationis & voluntatis, ut intra viſcera materna jam poſſet agnoſcere, credere, conſentire, quod in aliis parvulis ætas exſpectatur ut poſſint, etiam hoc in miraculis haben- F dum divinæ potentiæ, non ad humanæ trahendum eſt exemplar naturæ. Nam quando Deus voluit, etiam jumentum mutum rationabiliter eſt locutum. Nec ideo ſunt admoniti homines in deliberationibus ſuis, etiam aſinina exſpectare conſilia. Quocirca nec quod factum eſt in Johanne contemno, nec inde regulam quid ſentiendum ſit de parvulis figo: immo id in illo propterea mirabiliter prædico, quia in aliis non invenio. Habet quidem aliquid ſimile etiam illa in Rebeccæ utero lucta G geminorum: verùm & hoc uſque adeo prodigium fuit, ut divinum propterea mulier oraculum quæreret, & audiret duobus illis infantulis, duos populos fuiſſe figuratos.

Num. 22. 28. Super Gen. ad litteram 11. cap. 29. Gen. 25. 22.

Infantibus non eſt tribuendus rationis uſus.

25. Neſcire autem divina parvulos, qui nec humana adhuc noverint, ſi verbis velimus oſtendere, vereor ne ipſis ſenſibus noſtris facere videamur injuriam, quando id loquendo ſuademus, ubi A omnes vires officiumque ſermonis faciliimè ſuperat evidentia veritatis. An non videmus etiam cùm articulatæ vocis qualiacumque ſigna edere cœperint, atque ad initium fandi tranſire ab infantia, adhuc eos talia ſentire ac dicere, in quibus ſi remanſiſſent, annisque accedentibus tales eſſe perſiſterent, nullus eos, vel fatuus nimium, fatuos eſſe dubitaret? Niſi fortè id reſtat, ut in vagitu infantiæ, vel in ipſo adhuc uteri ſilentio credamus parvulos fuiſſe ſapientes, poſtea verò quàm nobiſcum cœperunt B loqui, ad hanc ignorantiam, quam videmus, creſcendo veniſſe. Quod opinari vides quàm ſit abſurdum, cùm puerorum ſenſus in qualiacumque verba prorumpens, qui certè ad ea quæ majores ſapiunt penè nullus eſt, tamen comparatus illi in quo naſcuntur, intelligentia dici poteſt. Unde autem in ipſo tanto ſalutis præſidio, quando eis Chriſtianâ gratiâ ſubvenitur, quod vocibus quibus poſſunt & motibus reluctantur, non eis imputatur, at- C que omnis reniſus ipſorum nihili penditur, donec in eis Sacramenta peragantur, quibus id, quod de originali damnatione tractum eſt, expietur, niſi quia in tantum neſciunt quid faciunt, ut nec facere judicentur? Porrò ſi jam uterentur rationis & voluntatis arbitrio, quo illi ſanctificationi adhiberi deberet aſſenſus, quantum mali eſſet reſiſtere tantæ gratiæ, quámque non ſolùm nihil prodeſſet quod fieret, verùm etiam inde reatus adcreſceret, quis Chriſtianus ignoret?

CAPUT VIII. Spiritus ſanctus habitat in parvulis baptizatis.

D 26. DICIMUS ergo in baptizatis parvulis, quamvis id neſciant, habitare Spiritum-ſanctum. Sic enim eum neſciunt, quamvis ſit in eis, quemadmodum neſciunt & mentem ſuam; cujus in eis ratio, qua uti nondum poſſunt, velut quædam ſcintilla ſopita eſt, excitanda ætatis acceſſu. Neque hoc in parvulis mirum debet videri, cùm Apoſtolus quibuſdam etiam majoribus dicat, *Neſcitis quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* De qualibus paulò antè dixerat, *Animalis autem* E *homo non percipit quæ ſunt Spiritus Dei*: quos etiam parvulos vocat, non carnis ætate, ſed mentis. Non itaque percipiebant cognitione Spiritum-ſanctum qui habitabat in eis; & habitante in ſe Spiritu-ſancto, adhuc animales nondum ſpiritales erant, quia nondum poterant habitatorem ſuum Spiritum cognitione percipere.

1. Cor. 6. 19. 1. Cor. 2. 14.

27. Habitare autem ideo & in talibus dicitur, quia in eis occultè agit, ut ſint templum ejus; idque in proficientibus & proficiendo perſeveranti- F bus perficit. *Spe enim ſalvi facti ſumus*, ſicut Apoſtolus dicit; cùm alio loco dicat, *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. Cùm ergo hîc dicat, *Salvos nos fecit*, tamquam ſalus ipſa jam data ſit, quemadmodum intelligendum ſit, illic exponit, ubi ait, *Spe enim ſalvi facti ſumus. Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam exſpectamus.* Multa namque dicuntur in Scripturis tamquam facta ſint, cùm in ſpe adhuc eſſe intelligan- G tur. Unde eſt & illud quod Dominus Diſcipulis ait, *Omnia quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis.* Quod uſque adeo ſecundùm ſpem dictum eſt futurorum, ut eis poſtmodum dicat, *Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modò.* Agit ergo in quibus mortalibus adhuc habitat, ipſam ædificationem habitaculi ſui, quam non in iſta ſed in alia poſt hanc vitam perficit, quando abſorbebitur mors in victo-

Rom. 8. 24. Tit. 3. 5. Johan. 15. 15. Johan. 16. 12.

Classis III An. 417.

riam, diceturque illi: *Ubi eſt mors victoria tua? ubi eſt mors aculeus tuus?* Quid eſt autem mortis aculeus, niſi peccatum? (1. Cor. 15. 55.)

28. Propter quod nunc etiam renati ex aqua & Spiritu, omnibuſque peccatis ſive originis ex Adam, in quo omnes peccaverunt, ſive factorum, dictorum, cogitationumque noſtrarum in illius lavacri mundatione deletis: tamen quia manemus in hac vita humana, quæ tentatio eſt ſuper terram, meritò dicimus, *Dimitte nobis debita noſtra.* (Matt. 6. 12.) Et hanc orationem dicit univerſa Eccleſia, quam mundat Salvator lavacro aquæ in verbo, ut eam ſibi exhibeat glorioſam, non habentem maculam aut rugam aut aliquid ejuſmodi; (Eph. 5. 26.) tunc utique cùm perficietur in re, ubi nunc proficiendo ambulatur in ſpe. Nam quomodo eſt nunc non habens maculam aut rugam aut aliquid ejuſmodi, quæ vel in omnibus ad eam pertinentibus hominibus, qui jam ratione mentis utuntur & voluntatis arbitrio, mortaliſque carnis ſarcinam portant, vel certè quod etiam ipſos contentioſos neceſſe eſt fateri, in multis ſuis membris veraciter dicit, *Dimitte nobis debita noſtra?*

29. Cùm itaque proficientes in quibus mortalibus habitat, dum de die in diem renovantur, magis magiſque juſtificet, exaudiat orantes, mundet confitentes, ut exhibeat ſibi templum immaculatum in æternum; meritò dicitur non habitare in eis, qui cognoſcentes Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, vel gratias egerunt. (Rom. 1. 21.) Colendo enim & ſerviendo creaturæ potiùs quàm Creatori, non unius veri Dei templum ſe eſſe voluerunt. Atque ita dum volunt eum habere cum multis, faciliùs effecerunt ut eum non haberent, quàm ut diis multis falſiſve miſcerent. Et meritò dicitur habitare in eis, quos ſecundùm propoſitum vocatos, juſtificandos glorificandoſque ſuſcepit, etiam antequàm incorpoream, quæ ubique tota eſt, valeant ejus noſſe naturam, quantum noſci ex parte per ſpeculum & in ænigmate ab homine in hac vita, cùm plurimum profecerit, poteſt. Sunt enim, in quibus habitat, multi tales, qualibus dicit Apoſtolus, *Non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus, tamquam parvulis in Chriſto, lac vobis potum dedi non eſcam: nondum enim poteratis; ſed nec adhuc quidem poteſtis.* (1. Cor. 3. 1. & 2.) His quippe etiam illud dicit, *Neſcitis quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* (1. Cor. 6. 19.) Hos tales ſi etiam antequàm perveniant ad ſpiritalem mentis ætatem, ubi non lacte alantur, ſed ſolido cibo, dies vitæ hujus extremus invenerit, perficiet in eis habitator illorum, quidquid hîc intelligentiæ minus habuerunt; quoniam ab unitate corporis Chriſti, qui nobis via factus eſt, & à templi Dei ſocietate non receſſerunt. Unde ut non recedant, regulam fidei puſillis magniſque communem in Eccleſia perſeveranter tenent, (Regula fidei.) & in quod pervenerunt in eo ambulant, donec eis Deus revelet, ſi quid aliter ſapiunt, cogitationes ſuas carnales non dogmatizant; quia non [a] obdurant contentioſis defenſionibus immanendo, ſed quodammodo ambulando, id eſt proficiendo deſudant, intelligentiæ perſpicuitatem impetrantes per fidei pietatem.

Caput IX.

30. Quæ cùm ita ſint, duo iſta quæ in uno fiunt homine, naſci & renaſci, ad duos homines pertinent. Unum ad illum primum Adam, alterum ad ſecundum, qui dicitur Chriſtus. *Sed non prius,* ait Apoſtolus, *quod ſpiritale eſt, ſed quod animale, poſtea ſpiritale. Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis: qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem ejus, qui de cælo eſt.* (1. Cor. 15. 46 & 47. &c.) Item dicit, *Per unum hominem mors, & per unum hominem reſurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.* (Ibidem 21. & 22.) *Omnes & omnes* ideo dixit, quia in mortem nemo niſi per illum, in vitam nemo niſi per iſtum. In primo patuit quid hominis arbitrium valeret ad mortem, in ſecundo autem quid Dei adjutorium valeret ad vitam. Denique primus homo, nonniſi homo: ſecundus verò, Deus & homo. Peccatum enim factum eſt relicto Deo; juſtitia non fit ſine Deo. Ac per hoc nec moreremur niſi per carnalem propaginem de membris illius veniremus; nec viveremus niſi per ſpiritalem connexionem membra hujus eſſemus. Ideo nobis opus fuit naſci & renaſci: illi autem propter nos tantummodo naſci. Nos enim à peccato ad juſtitiam renaſcendo tranſimus: ille autem à nullo peccato ad juſtitiam tranſitum fecit; ſed in eo quòd baptizatus eſt, noſtræ regenerationis Sacramentum, ſua humilitate altiùs commendavit: veterem tamen hominem noſtrum paſſione, novum autem reſurrectione ſignificans.

31. Inobedientia namque concupiſcentiæ, quæ habitat in carne mortali, qua fit ut eadem etiam membra præter voluntatis moveantur arbitrium, ad eum modum redigitur juſtitiâ conjugali, ut licitè copulatis parentibus generentur, quibus ſit neceſſarium regenerari. Non tamen per hujuſmodi convenientiam maris & feminæ venire voluit carnem ſuam Chriſtus, ſed de virgine nihil tale in ejus conceptu concupiſcente, ſimilitudinem carnis peccati ſumſit ille pro nobis, qua caro peccati mundaretur in nobis. *Sicut enim per unius delictum,* ait Apoſtolus, *in omnes homines ad condemnationem: ita per unius juſtificationem in omnes homines ad juſtificationem vitæ.* (Rom. 5. 18.) Nemo enim naſcitur niſi operante concupiſcentiâ carnali, quæ tracta eſt ex primo homine, qui eſt Adam: & nemo renaſcitur, niſi operante gratiâ ſpiritali, quæ data eſt per ſecundum hominem, qui eſt Chriſtus. Quapropter ſi ad illum naſcendo pertinemus, ad hunc renaſcendo, nec renaſci quiſquam poteſt antequam natus ſit; (Renaſci non poteſt qui natus non eſt.) profectò ille ſingulariter natus eſt, cui renaſci non opus fuit; quia non ex peccato, in quo numquam fuit, tranſitum fecit, neque in iniquitate conceptus eſt, aut eum in delictis mater ejus in utero aluit: quia Spiritus-ſanctus ſupervenit in eam, & virtus Altiſſimi obumbravit eam; unde quod natum eſt ex ea ſanctum, vocatur Filius Dei. Nuptiarum enim bonum non extinguit, ſed modificat inobedientium membrorum malum, ut limitata quodammodo concupiſcentia carnalis, fiat ſaltem pudicitia conjugalis. Virgo autem Maria cui dictum eſt, *Et virtus Altiſſimi obumbrabit tibi,* (Lucæ 1. 35.) in ſanctam concipiendo prolem, ſub tali umbraculo nullo ardore concupiſcentiæ hujus æſtuavit. Hoc ergo excepto lapide angulari, non video quomodo ædificentur homines in domum Dei ad habendum in ſe inhabitantem Deum, niſi cùm fuerint renati, quòd non poſſunt eſſe antequam nati.

Caput X.

32. Quamlibet itaque ſententiam de prægnantibus, immo de hominibus habeamus adhuc intra materna viſcera conſtitutis, utrùm exiſtimemus eos necne donari poſſe aliquo ſanctificationis

modo;

[a] Lov. obdurantur. Edd. Am. Er. & MSS plerique, obdurant.

CLASSIS III. AN 417.

modo; vel propter Johannem, qui nondum in hanc editus lucem, tamen exſultavit in gaudio, quod utique niſi operatione Spiritus-ſancti fieri potuiſſe quis credat? vel propter Jeremiam, cui Dominus dicit, *Priùs quàm exires de vulva, ſanctificavi te:* (Jer. 1. 5.) tamen illa ſanctificatio, qua efficimur & ſinguli templa Dei, & in unum omnes templum Dei, non eſt niſi renatorum, quod niſi nati homines eſſe non poſſunt. Nullus autem vitam, in qua natus eſt, bene finiet, niſi renatus antequam finiat.

33. Quòd ſi quiſquam dicit jam eſſe natum hominem, etiam cùm adhuc eſt in utero matris, teſtimoniumque adhibet ex Evangelio, quia dictum eſt ad Joſeph de prægnante virgine Domini matre, *Quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt:* (Matt. 1. 20. — Natus pro conceptus.) numquidnam huic nativitati accedit ſecunda nativitas? Alioquin non erit jam ſecunda, ſed tertia. Dominus autem cùm hinc loqueretur, *Niſi quis*, inquit, *renatus fuerit denuò*, (Johan. 3. 3.) eam ſcilicet computans primam nativitatem, quæ fit matre pariente, non concipiente atque prægnante, quæ fit ex ea, non quæ fit in ea. Neque enim renatum dicimus hominem, quem mater peperit, tamquam iterum natus ſit, qui jam ſemel natus fuerat in utero: ſed illa nativitate non computata, quæ gravidam facit, natus dicitur homo partu, ut poſſit renaſci ex aqua & Spiritu. Secundùm quam ex matre nativitatem, etiam ipſe Dominus in Bethlehem Judæ (Matt. 2. 1.) dicitur natus. Si igitur homo regenerari per gratiam Spiritus in utero poteſt, quoniam reſtat illi adhuc naſci, renaſcitur ergo antequam naſcitur; quod fieri nullo modo poteſt. Proinde in compagem corporis Chriſti tamquam in vivam ſtructuram templi Dei, quæ eſt ejus Eccleſia, nati homines, non ex operibus juſtitiæ quæ fecerunt, ſed renaſcendo per gratiam transferuntur, tamquam de maſſa ruinæ ad ædificii firmamentum. Præter hoc enim ædificium, quod beatificandum conſtruitur ad æternam habitationem Dei, vita hominis omnis infelix, & mors eſt potiùs appellanda quàm vita. Quiſquis ergo habitabitur à Deo, ne ira Dei maneat ſuper eum, ab hoc corpore, ab hoc templo, ab hac [a] civitate non erit alienus. Omnis autem non renatus alienus eſt.

CAPUT XI.

34. SACRAMENTUM porrò regenerationis noſtræ manifeſtum eſſe voluit, manifeſtatus mediator. Erat autem antiquis juſtis aliquod occultum, cùm tamen & illi eadem fide ſalvi fierent, quæ fuerat ſuo tempore revelanda. Non enim audemus fideles temporis noſtri præferre amicis Dei, per quos nobis iſta prophetata ſunt, cùm Deum Abraham & Deum Iſaac & Deum Jacob, ita ſe Deus eſſe commendet, ut hoc dicat ſuum nomen in æternum. Quòd ſi circumciſio antiquis ſanctis (Circumciſio vice baptiſmi olim fuit.) pro baptiſmo fuiſſe creditur, quid reſpondebitur de his, qui, antequam hoc præceptum eſſet, Deo placuerunt, non tamen ſine fide? Quia *ſine fide*, ut ſcriptum eſt ad Hebræos, *impoſſibile eſt Deo placere.* (Hebr. 11. 6.) *Habentes autem*, inquit *Apoſtolus*, *eumdem Spiritum* (2 Cor. 4. 13.) *fidei, propter quod ſcriptum eſt, Credidi, propter quod* (Pſal. 115. 1.) *& locutus ſum; & nos credimus, propter quod & loquimur.* Non diceret eumdem, niſi & illorum idem ipſe eſſet Spiritus fidei. Sicut autem illi, quando idem Sacramentum occultum erat, credebant Chriſti incarnationem futuram, ſic & nos credimus factam. Et à nobis autem & ab illis futurus exſpectatur ad judicium ejus adventus. Non eſt enim aliud Dei myſterium, niſi Chriſtus, in quo oporteat vivificari mortuos in Adam: quia *ſicut in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes vivificabuntur,* (1 Cor. 15. 22.) quemadmodum ſuperiùs diſſeruimus.

CAPUT XII.

35. QUAMOBREM Deus, qui ubique præſens eſt, & ubique totus, non in omnibus habitat, ſed in eis tantùm quos efficit beatiſſimum templum ſuum, vel beatiſſima templa ſua, eruens eos à poteſtate tenebrarum, & transferens in regnum Filii caritatis ſuæ, (Coloſſ. 1. 13.) quod incipit à regeneratione. (Templum Dei.) Aliter autem dicitur templum ejus in ſignificatione, cùm fit per manus hominum de rebus inanimis, ſicut tabernaculum, lignis, velis, pellibus atque hujuſmodi mobilibus; ſicut etiam per Salomonem regem, templum lapidibus, lignis, metallis conſtructum. Aliter verò re ipſa vera, quæ illis ſignificationibus figurata eſt. Unde dicitur, *Et vos tamquam lapides vivi, ædificamini domus ſpiritalis.* (1. Pet. 2. 5.) Et unde item ſcriptum eſt, *Nos enim templa Dei vivi ſumus, ſicut Deus dicit; Quoniam inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi plebs.* (2. Cor. 6. 16. Lev. 26. 12.)

36. Nec movere nos debet, quòd per quoſdam ad hoc templum non pertinentes, vel nondum pertinentes, id eſt in quibus non habitat, vel nondum habitat Deus, aliquid virtutis operatur; ſicut per illum, qui in nomine Chriſti expellebat dæmonia, cùm Chriſtum non ſequeretur, quem permitti juſſit propter multis utilem commendationem nominis ſui. Multos quoque ait ſibi in noviſſima die dicturos, *In nomine tuo virtutes multas fecimus.* (Matt. 7. 22.) Quibus utique non reſponderet, *Non vos novi*, ſi ad templum Dei, quod inhabitando beatificat, pertinerent. Cornelius etiam Centurio antequam regeneratione incorporaretur huic templo, (Act. 10. 4.) miſſum ad ſe Angelum vidit, auditque dicentem, quòd exauditæ ſint orationes ejus, & eleemoſynæ acceptæ. Agit enim hæc Deus tamquam ubique præſens, vel per ſanctos Angelos ſuos. (4. ſunt deſt. 6. 1, illud.)

37. Nam illa, priùs quàm exiret de vulva, ſanctificatio Jeremiæ, quamquam nonnulli hoc in typum Salvatoris accipiant, qui regeneratione non eguit, tamen etiamſi de ipſo Propheta accipiatur, poteſt & ſecundùm prædeſtinationem non inconvenienter intelligi: ſicut filios Dei appellat Evangelium nondum regeneratos, ubi Caïphas cùm de Domino dixiſſet, *Expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*; (Johan. 11. 50.) mox Evangelium ſecutum adjunxit, *Hoc autem à ſemetipſo non dixit; ſed cùm eſſet pontifex anni illius prophetavit, quia Jeſus moriturus erat pro gente; & non tantùm pro gente, ſed ut filios Dei, qui erant diſperſi, congregaret in unum.* Filios Dei appellavit utique præter Hebræam gentem, in ceteris etiam omnibus gentibus conſtitutos, nondum fideles, nondum baptizatos. Quomodo ergo Dei filios, niſi ſecundùm prædeſtinationem, ſecundùm quam & Apoſtolus dicit, quòd *nos elegerit Deus in Chriſto, ante conſtitutionem mundi?* (Eph. 1. 4.) Illa verò in unum congregatio factura eos erat filios Dei. Neque enim *in unum* dictum eſt aliquem corporalem locum, cùm de tali vocatione gentium Propheta prædixerit; *Et adorabunt eum unuſquiſque de loco ſuo omnes inſulæ gentium:* ſed *congregaret in unum* dictum eſt, in unum Spiritum, & in unum corpus, cujus unum caput eſt Chriſtus. Talis congregatio ædificatio eſt templi Dei. Talem congregationem non generatio carnalis, ſed regeneratio ſpiritalis facit.

[a] MSS. Vaticani quatuor & aliquot Gallicani, *ab hac vita.* non malè ſi referas ad ſuperiora verba, *tamquam in vivam ſtructuram.*

Classis III. An. 417. Caput XIII.

38. Habitat itaque in ſingulis Deus tamquam in templis ſuis, & io omnibus ſimul in unum congregatis, tamquam in templo ſuo. Quod templum quamdiu ſicut arca Noë in hoc ſæculo fluctuat, fit quod in Pſalmo ſcriptum eſt, *Dominus* [Pſal. 28. 10.] *diluvium inhabitat.* Quamvis & propter multos in omnibus gentibus populos fidelium, quos aquarum nomine Apocalypſis ſignificat, poſſit intelligi congruenter, *Dominus diluvium inhabitat.* Sequitur autem, *Et ſedebit Dominus rex in æternum.* utique in ipſo templo ſuo jam in vita æterna poſt fluctuationem hujus ſæculi conſtituto. Deus igitur ubique præſens eſt, & ubique totus præſens; nec ubique habitaos, ſed in templo ſuo, cui per gratiam benignus eſt & propitius. Capitur autem habitans ab aliis ampliùs, ab aliis minùs.

39. De ipſu vero capite noſtro Apoſtolus ait, [Coloſſ. 2. 9.] *Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Non ideo corporaliter, quia corporeus eſt Deus, ſed aut verbo tranſlato uſus eſt, tamquam in templo manufacto non corporaliter, ſed umbratiliter habitaverit, id eſt præfigurantibus ſignis; [Ibid. 17.] nam illas omnes obſervationes, umbras futurorum vocat, etiam ipſo tranſlato vocabulo: ſummus [Act. 17. 24.] enim Deus, ſicut ſcriptum eſt, *non in manufactis templis habitat:* aut certè *corporaliter* dictum eſt, quia & in Chriſti corpore quod aſſumſit ex virgine, tamquam in templo habitat Deus. Hinc eſt enim [Johan. 2. 19.] quòd Judæis ſignum petentibus, cùm dixiſſet, *Solvite templum hoc, & in triduo reſuſcitabo illud;* Evangeliſta quid hoc eſſet conſequenter exponens, [Ibidem 21.] ait, *Hoc autem dicebat de templo corporis ſui.*

40. Quid ergo eſt? Hoccine intereſſe arbitramur inter caput & membra cetera, quòd io quolibet quamvis præcipuo membro, velut in aliquo [Coloſſ. 2. 9.] magno Propheta aut Apoſtolo, quamvis divinitas habitet, non tamen ſicut in capite quod eſt Chri- [3. ſent. diſt. 13. cap. 2.] ſtus, omnis plenitudo divinitatis? Nam & in noſtro corpore ineſt ſenſus ſingulis membris, ſed non tantus quantus in capite, ubi prorſus omnis eſt quinquepartitus. Ibi enim & viſus & auditus & olfactus & guſtus & tactus. In ceteris autem ſolus eſt tactus. An etiam præter hoc, quod tamquam in templo in illo corpore habitat omnis plenitudo divinitatis, eſt aliud quod interſit inter illud caput, & cujuſlibet membri excellentiam? Eſt planè, quod ſingulari quadam ſuſceptione hominis illius una facta eſt perſona cum Verbo. De nullo enim ſanctorum dici [Johan 1. 14.] potuit, aut poteſt, aut poterit, *Verbum caro factum eſt.* Nullus ſanctorum qualibet præſtantiâ gratiæ, Unigeniti nomen accepit, ut quod eſt ipſum Dei Verbum ante ſæcula, hoc ſimul cum aſſumto homine diceretur. Singularis eſt ergo illa ſuſceptio, nec cum hominibus aliquibus ſanctis quantalibet ſapientiâ & ſanctitate præſtantibus, ullo modo poteſt eſſe communis. Ubi divinæ gratiæ ſatis perſpicuum clarumque documentum eſt. Quis enim tam ſit ſacrilegus, ut audeat affirmare aliquam poſſe animam per meritum liberi arbitrij, ut alter ſit Chriſtus efficere? Ut ergo ad perſonam Verbi unigeniti pertineret, quo pacto per liberum arbitrium communiter omnibus & naturaliter datum una ſola anima meruiſſet, niſi hoc ſingularis gratia præſtitiſſet; quam fas eſt prædicare, de qua nefas eſt velle judicare?

41. Hæc ſi pro viribus noſtris, quantum Dominus adjuvit, ritè tractavimus; quando Deum ubique præſentem, & non ſpatiis diſtantibus, quaſi aliqua mole vel diſtentione diffuſum, ſed ubique totum cogitare te extendis, averte mentem ab omnibus imaginibus corporum, quas humana cogitatio volvere conſuevit. Non enim ſic ſapientia, non juſtitia, non ſic denique caritas cogitatur, de qua ſcriptum eſt, *Deus caritas eſt.* [1. Johan. 4. 8.] Cùm verò habitationem ejus cogitas, unitatem cogita congregationemque ſanctorum, maximè in cælis: ubi propterea præcipuè dicitur habitare, quia ibi fit voluntas ejus perfectâ eorum, in quibus habitat, obedientiâ: deinde in terra, ubi ædificans habitat domum ſuam, in fine ſæculi dedicandam. Chriſtum autem Dominum noſtrum unigenitum Dei Filium æqualem Patri, eumdemque hominis filium, quo major eſt Pater, & ubique totum præſentem eſſe non dubites tamquam Deum, & in eodem templo Dei eſſe tamquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cæli propter veri corporis modum. Sed cùm me delectat loqui tecum, neſcio utrùm ſervaverim ſermonis ſufficientis modum, quaſi diuturnum ſilentium loquacitate compenſem. Verùm quia religione & benevolentiâ, qua me præoccupaſti, ita inviſceratus es cordi meo, ut tamquam cum amico verè colloquar, quidquid in opere ſtili noſtri utiliter elaboratum eſſe cognoſcis, Deo gratias age. Si qua autem vitia mea perſpicis, uti cariſſimus amicus ignoſce, eadem ſcilicet ſinceritate dilectionis mihi optans medicinam, qua concedis & veniam.

EPISTOLA CLXXXVIII. *

[* Aliàs CXLIII. quæ autem 185. erat, nunc in Appendice eſt 7.]

Auguſtinus & Alypius Julianæ viduæ matri Demetriadis virginis, ne ipſa familiave ipſius imbibat virus propinatum in libro ad Demetriadem ſcripto, cujus libri auctorem reſcire cupiunt.

Dominæ debitis in Chriſto officiis honorandæ & meritò illuſtri filiæ Julianæ, Alypius & Auguſtinus in Domino ſalutem.

1. Grate admodum nobis jocundéque [Scripta an. circiter 417 aut ineunte 418.] accidit, ut ſimul nos conſtitutos apud Hipponem tuæ reverentiæ litteræ reperirent, quibus hæc reſcripta pariter redderemus, cognitâ veſtrâ incolumitate gaudentes, viciſſimque noſtram, quam vobis caram eſſe confidimus, mutua dilectione nuntiantes, domina debitis in Chriſto officiis honoranda & meritò illuſtris filia. Scire autem vos optimè ſcimus, quantum vobis debeamus religionis affectum, quantaque nobis & apud Deum & inter homines ſit cura de vobis. Licet enim vos per litteras primùm, deinde etiam præſentiâ corporali pia & catholica, hoc eſt vera membra Chriſti exiguitas noſtra cognoverit: tamen etiam per miniſterium noſtrum, cùm accepiſſetis verbum auditus Dei, ſicut dicit Apoſtolus, *accepiſtis non ut verbum hominum, ſed ſicut eſt verè,* [1. Theſſ. 2. 13.] *verbum Dei.* Cujus miniſterij noſtri, adjuvante gratiâ & miſericordiâ Salvatoris, in domo veſtra tantus fructus exortus eſt, ut humanis nuptiis jam paratis ſancta Demetrias ſpiritalem ſponſi illius præferret amplexum, cui ſpecioſo præ filiis hominum ad habendam ſpiritûs uberiorem fecunditatem, nec amittendam carnis integritatem, virgines nubunt. Neſciremus autem quemadmodum noſtra illa tunc exhortatio á fideli & nobili virgine fuiſſet accepta, niſi nobis profectis, cùm poſt paulum profeſſa fuiſſet ſanctimoniam virginalem, hoc ingens Dei donum, quod per ſervos quidem ſuos plantat & ri- [1. Cor. 3. 7.]

CLASSIS III. AN. 417.

gat, ſed per ſeipſum dat incrementum, nobis operarius proveniſſe, veſtrarum litterarum lætiſſimo nuntio & veraci teſtimonio diſceremus.

2. Quæ cùm ita ſint, nemo nos improbos dixerit, ſi in vobis admonendis ut contraria gratiæ Dei dogmata devitetis, neceſſitudine ſumus propenſio-
2.Tim 4.2. re ſolliciti. Nam licèt nos Apoſtolus non ſolùm opportunè, verùm etiam importunè prædicando verbo inſtare præcipiat: non tamen in eorum hominum numero vos habemus, quibus ſermo vel pagina noſtra importuna videatur, quando id quod ad ſanam doctrinam non pertinet, vos ut vigilanter evitetis alloquimur. Hinc ergo eſt quod admonitionem noſtram tam grato animo ſuſcepiſtis, ut in epiſtola tua, ad quam nunc reſcribimus, diceres, *Sanè quòd me hortatur reverentia veſtra, ne aures indulgeam his hominibus, qui pravis tractatibus venerandam fidem ſæpe corrumpunt, gratias uberes ago tam piæ admonitioni.*

3. Quod itaque adjungis & dicis, *Sed noverit ſacerdotium veſtrum, longè me ac domunculam meam ab hujuſmodi perſonis eſſe diſcretam: omniſque familia noſtra adeò catholicam ſequitur fidem, ut in nullam hæreſim aliquando deviaverit, nec umquam lapſa ſit: non dico in eas ſectas, quæ vix expiantur, ſed nec in eas quæ parvos habere videntur errores*: hoc eſt quod nos magis magiſque compellit non tacere apud vos de iis, qui etiam illa quæ ſana ſunt, vitiare conantur. Domum enim veſtram, non parvam Chriſti eccleſiam deputamus. Nec ſanè parvus eſt error illorum, qui putant ex nobis ipſis nos habere, ſi quid juſtitiæ, continentiæ, pietatis, caſtitatis in nobis eſt, eo quòd ita nos condiderit Deus, ut ultrà, præter quod nobis revelat ſcientiam, nihil nos adjuvet, ut ea quæ facienda diſcendo novimus, etiam diligendo faciamus, naturam ſcilicet atque doctrinam definientes tantummodo eſſe gratiam Dei & adjutorium, ut rectè juſtéque vivamus. Ad habendam verò bonam voluntatem, ubi eſt hoc ipſum quod juſtè vivimus, & ipſa caritas quæ in
1.Joan. 4. 8. omnibus Dei donis ita excellit, ut etiam Deus dicta ſit, quâ unâ adimpletur in nobis, ſi quid divinæ legis & admonitionis implemus, nolunt nos divinitus adjuvari, ſed nos ipſos dicunt arbitrio proprio nobis ad iſta ſufficere. Non vobis videatur error iſte mediocris, profiteri ſe velle Chriſtianos, nec velle
Rom. 5. 5 audire Apoſtolum Chriſti, qui cùm dixiſſet, *Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris*, ne quiſquam eam ſe habere nonniſi per proprium putaret arbitrium, continuò ſubjunxit, *per Spiritum-ſanctum, qui da-*
Eph. 4. 8. Pſal 67.19. *tus eſt nobis*. Hanc eſſe magnam gratiam Salvatoris qui adſcendens in altum, captivavit captivitatem, & dedit dona hominibus, quiſquis nondum confitetur, quantum & quàm exitiabiliter erret, intelligis.

CAPUT II.

4. QUOMODO ergo à vobis, quibus tantam dilectionem debemus, admonendis ut talia caveatis, diſſimulare poſſemus, cùm legiſſemus librum,
a quem ad ſanctam Demetriadem[a] quiſnam ſcripſerit, vel utrùm ad vos pervenerit, veſtris potiùs reſcriptis noſſe volumus: in quo libro, ſi fas eſt, legat virgo Chriſti unde credat virginalem ſuam ſanctitatem, omneſque ſpiritales divitias, nonniſi ex ſeipſa ſibi eſſe; atque ita priùs quàm ſit pleniſſimè beata, diſcat Deo eſſe, quòd abſit, ingrata. Verba enim
* cap. 11. ad illam ſcripta in eodem * libro, ſunt iſta: *Habes*

A *ergo & hic*, inquit, *per quæ meritò præponaris aliis*[b], *immò hinc magis: nam corporalis nobilitas atque opulentia, tuorum intelliguntur eſſe non tua: ſpiritales verò divitias nullus tibi præter te conferre poterit. In his ergo jure laudanda, in his meritò ceteris præferenda es, quæ niſi ex te & in te eſſe non poſſunt.*

5. Cernis nempe quanta in his verbis ſit cavenda pernicies. Nam utique quod dictum eſt, *Non poſſunt eſſe iſta bona niſi in te*, optimè & veriſſimè
B dictum eſt, iſte planè cibus eſt. Quod verò ait, *nonniſi ex te*, hoc omnino virus eſt. Abſit ut hæc libenter audiat virgo Chriſti, quæ piè intelligit propriam paupertatem cordis humani, & ideo illic niſi ſponſi ſui donis neſcit ornari. Audiat ergo potiùs Apoſtolum dicentem, *Deſponſavi vos uni viro, vir-* 2.Cor. 11. 2.
ginem caſtam exhibere Chriſto. Timeo autem ne ſicut ſerpens Evam ſeduxit in verſutia ſua, ſic & veſtræ mentes corrumpantur à caſtitate quæ eſt in Chriſto. Et propterea de his quoque ſpiritalibus divitiis, non
C iſtum qui dicit, *Nullus tibi eas præter te conferre poteſt*, &, *niſi ex te & in te eſſe non poſſunt*: ſed illum audiat qui dicit, *Habemus theſaurum iſtum in* 2.Cor. 4.7.
vaſis fictilibus, ut eminentia virtutis ſit Dei & non ex nobis.

6. De ipſa quoque ſacra continentia virginali, quòd non ſibi ſit ex ſeipſa, ſed ſit Dei donum, quamvis credenti volentique collatum, eumdem audiat veracem piumque doctorem, qui cùm hinc ageret, ait, *Vellem omnes eſſe ſicut meipſum: ſed* 1.Cor. 7.7.
D *unuſquiſque proprium donum habet à Deo, alius ſic, alius autem ſic.* Audiat etiam ipſum, non tantùm ſuum, ſed univerſæ Eccleſiæ unicum ſponſum de tali caſtitate atque integritate dicentem, *Non omnes* Matt 19.11.
capiunt verbum hoc, ſed quibus datum eſt, ut intelligat ex eo quòd habet tam magnum bonum atque præclarum, ſe potiùs Deo & Domino noſtro gratias agere debere, quàm cujuſquam verba, quòd velut ex ſeipſa id habeat, ut non dicamus aſſentantis adulatoris, ne de occultis hominum temerè judicare videamur, certè errantis laudatoris audire.
E *Omne quippe datum optimum, & omne donum perfe-* Jacobi 1.17.
ctum, ſicut dicit etiam apoſtolus Jacobus, *deſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum.* Hinc ergo & ſancta virginitas, qua te filia volentem gaudentemque vicit, natu poſterior, actu prior, genere ex te, honore ante te, ætate ſubſequens, ſanctitate præcedens; in qua etiam tuum eſſe cœpit, quod in te eſſe non potuit. Illa quippe carnaliter non nupſit, ut non tantùm ſibi, ſed etiam tibi ultra te ſpiritaliter augeretur: quoniam & tu eâ compenſatione
F [b] minor illa es, quòd ita nupſiſti ut naſceretur. Hæc b
Dei dona ſunt, & veſtra quidem ſunt, ſed non ex vobis. Habetis enim theſaurum iſtum in terrenis 2.Cor. 4.7.
corporibus, & adhuc fragilibus tamquam in vaſis fictilibus, ut eminentia virtutis ſit Dei, & non ex vobis. Nec miremini, quia dicimus & veſtra eſſe, & ex vobis non eſſe. Nam & panem quotidianum Luca 11 3.
dicimus noſtrum, ſed tamen addimus, *Da nobis*, ne putetur eſſe ex nobis.

G 7. Proinde ſicut ſcriptum eſt, *Sine intermiſſione* 1.Theſſ. 5. 17.
orate, in omnibus gratias agite: oratis enim ut perſeveranter & proficienter habeatis; gratias agitis, quia non ex vobis habetis. Quis enim vos ab illa ex Adam maſſa mortis perditioniſque diſcernit? Nonne ille qui venit quærere & ſalvare quod perierat? Luca 19 10.
An verò quando Apoſtolo dicente audierit homo,

[a] Pelagium libri hujus ſcriptorem eſſe agnoſcit Auguſtinus in lib. de gratia Chriſti. c. 22 & ſequentibus, eidemque Oroſius tribuit in *Apologetico*. Exſtat liber iſte hic in Appendice Epiſt. 17.

[b] Lov. *major*. Sed meliùs aliæ editiones & MSS. *minor*.

Classis III. An. 417.

Quis enim te diſcernit? reſponſurus eſt, Bona voluntas mea, fides mea, juſtitia mea, & non continuò quod ſequitur auditurus, *Quid enim habes quod non* [1. Cor. 4. 7] *accepiſti? Si autem & accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* Nolumus ergo ut virgo ſacra, quum audit vel legit, *Spiritales divitias nullus tibi præter te conferre poterit: in iis jure laudanda, in iis meritò ceteris præferenda es, quæ niſi ex te & in te eſſe non poſſunt:* nolumus prorſus ita glorietur quaſi non acceperit. [Pſal. 55. 12.] Dicat quidem, *In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam* [a] *laudis tibi.* Sed quia in illa, non etiam ex illa, [Pſal. 29. 8.] inemineret etiam dicere, *Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem:* quia etſi etiam ex illa propter arbitrium proprium, ſine quo non operamur bonum; non tamen ſicut iſte dixit, *nonniſi ex illa.* Proprium quippe arbitrium niſi Dei gratiâ juvetur, nec ipſa bona voluntas eſſe in homine poteſt. [Philip. 2. 13.] *Deus eſt enim*, inquit Apoſtolus, *qui operatur in vobis & velle, & operari pro bona voluntate:* non ſicut iſti ſentiunt tantummodo ſcientiam revelando, ut noverimus quid facere debeamus, ſed etiam inſpirando caritatem, ut ea quæ diſcendo novimus, etiam diligendo faciamus.

8. Nam utique noverat ille quàm magnum bonum eſſet continentia qui dicebat, [Sap. 8. 21.] *Et cùm ſcirem quia nemo poteſt eſſe continens, niſi Deus det.* Non ſolùm ergo ſciebat quantum eſſet hoc bonum, & quàm deſiderabiliter eſſe concupiſcendum, verùm etiam quod niſi dante Deo eſſe non poſſet: docuerat enim eum ſapientia. Nam hoc dicit, *Et hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cujus eſſet hoc donum.* Nec tamen ei ſcientia ſufficit; ſed ait, [Ibidem.] *Adij Dominum, & deprecatus ſum illum.* Non igitur tantummodo in hoc nos adjuvat Deus, ut ſciamus quid agendum ſit, verùm etiam ut amando agamus, quod diſcendo jam ſcimus. Nemo itaque poteſt eſſe non ſolùm ſciens, verùm etiam continens, niſi Deus det. Unde cùm jam ille haberet ſcientiam, precabatur ut haberet & continentiam, ut eſſet etiam in illo, quod ſciebat quia non eſſet ex illo: aut ſi propter liberum arbitrium, proprium aliquantum & ex illo, non tamen niſi ex illo; quia nemo poteſt eſſe continens, niſi Deus det. Iſte autem de ſpiritalibus divitiis, in quibus eſt utique etiam ipſa luminoſa & ſpecioſa continentia, non ait, In te & ex te eſſe poſſunt: ſed ait, *niſi ex te & in te eſſe non poſſunt:* ut quemadmodum non ei ſunt alibi niſi in illa, ſic ei non aliunde niſi ex illa eſſe poſſe credantur, & ob hoc (quod miſerator Dominus à corde ejus avertat) ſic glorietur, quaſi non acceperit.

Caput III.

9. Et nos quidem de ſanctæ virginis diſciplina & humilitate Chriſtiana, in qua nutrita & educata eſt, hoc exiſtimamus, quòd illa verba cùm legeret, ſi tamen legit, ingemuit, & pectus humiliter tutudit, ac fortaſſis & flevit, Dominumque cui dicata & à quo ſanctificata eſt fidenter oravit, ut quomodo illa non ſunt verba ipſius, ſed alterius, ita non ſit talis & fides ejus, qua ſe aliquid habere credat, de quo in ſe non in Domino glorietur. Nam gloria quidem ejus in ipſa eſt, non in verbis alienis, [Gal. 6. 4.] ſicut Apoſtolus dicit, *Opus autem ſuum probet unuſquiſque, & tunc in ſemetipſo gloriam habebit, & non in altero.* Sed abſit ut gloria ſua ipſa ſit, & non ille [Pſal. 3. 4.] cui dicitur, *Gloria mea, & exaltans caput meum.* Ita quippe eſt in ea ſalubriter gloria ejus, cùm Deus qui in illa eſt, ipſe eſt gloria ejus, à quo habet omnia bona, quibus eſt bona; & habebit omnia, quibus melior erit, inquantum in hac vita melior eſſe poterit; & quibus perfecta erit, quando fuerit divinâ gratiâ, non humanâ laude perfecta. [Pſal. 33. 3.] In Domino enim laudabitur anima ejus, qui ſatiavit in bonis deſiderium ejus; quia & hoc deſiderium ipſe inſpiravit, ne virgo ejus ſic in aliquo bono glorietur quaſi non acceperit.

10. De hoc ergo ejus affectu utrùm non fallamur, inde nos fac potiùs reſcribendo certiores. Nam illud optimè novimus, cum omnibus veſtris cultores vos eſſe & fuiſſe individuæ Trinitatis. Sed non hinc ſolùm error humanus obrepit, ut aliquid ſecus ſentiatur de individua Trinitate. Sunt enim & alia in quibus pernicioſiſſimè erratur, ſicut hoc eſt, unde diutiùs fortaſſe quàm ſatis eſſet veſtræ fidei caſtæque prudentiæ in hac epiſtola loquuti ſumus. Quamquam qui bonum quod ex Deo eſt, negat eſſe ex Deo, neſcimus cui faciat injuriam niſi Deo, ac per hoc illi utique Trinitati: quod malum abſit à vobis, ſicut abeſſe credimus. Abſit omnino ut tale aliquid in animo non dicimus tuo, vel ſacræ virginis filiæ tuæ, ſed in cujuſquam extremi meriti famuli vel famulæ veſtræ liber iſte fecerit, ex quo nonnulla verba quæ faciliùs intelligi poſſent ponenda credidimus.

11. Si autem diligentiùs intendatis, etiam illa, quæ ibi videtur velut pro gratia ſive adjutorio Dei dicere, ſic invenietis ambigua, ut poſſint referri vel ad naturam, vel ad doctrinam, vel ad remiſſionem peccatorum. Nam & quod coguntur confiteri, orare nos debere ne intremus in tentationem, poſſunt ad hoc referre, ut hactenus nos ad id reſpondeant adjuvari, quatenus orantibus atque pulſantibus nobis aperiatur intelligentia veritatis, ubi diſcamus quid facere debeamus, non ut vires accipiat voluntas noſtra, quibus id quod diſcimus faciamus. Et quod nobis in gratia vel adjutorio Dei dicunt Dominum Chriſtum bene vivendi propoſitum exemplum, ad eamdem doctrinam revocant, quia ſcilicet in ejus exemplo diſcimus quemadmodum vivere debeamus: non autem volunt ad hoc nos juvari, ut quod diſcendo cognoſcimus, etiam diligendo faciamus.

12. Aut certè in eodem libro invenite aliquid, ſi poteſtis, ubi exceptâ naturâ, excepto quod ad eamdem naturam pertinet arbitrio voluntatis, excepta remiſſione peccatorum & revelatione doctrinæ, tale Dei adjutorium confiteatur, quale confitetur ille qui dixit, [Sap. 8. 21.] *Cùm ſcirem, quia nemo poteſt eſſe continens, niſi Deus det, & hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cujus eſſet hoc donum; adij Dominum & deprecatus ſum illum.* Neque enim iſte aut naturam precando volebat accipere, in qua conditus erat; aut de naturali voluntatis arbitrio ſatagebat, cum quo conditus erat; aut remiſſionem peccatorum deſiderabat, qui potiùs continentiam, ne peccaret, optabat; vel quid faciendum eſſet, ſcire cupiebat, cùm jam ſe ſcire fateretur cujus eſſet hoc donum. Sed utique tantas voluntatis vires, tantùm dilectionis ardorem volebat accipere Spiritu ſapientiæ, qui ſufficeret ad implendam magnitudinem continentiæ. Si ergo tale aliquid illic invenire potueritis, uberrimas gratias agemus, ſi reſcribendo inſinuare dignemini.

13. Satis enim dici non poteſt quantum cupimus in eorum hominum ſcriptis, qui propter acrimoniam atque facundiam leguntur à plurimis, aper-

[a] Editi, *laudis tibi.* At MSS, *laudes tibi*, juxta græcum textum LXX. αἰνέσεώς σοι.

CLASSIS III. AN. 417.

tum confeſſionem illius gratiæ reperiri, quam vehementer commendat Apoſtolus, qui etiam ipſius menſuram fidei, (ſine qua impoſſibile eſt Deo placere, ex qua juſtus vivit, quæ per dilectionem operatur, ante quam & ſine qua omnino nulla cujuſquam bona opera exiſtimanda ſunt, quoniam omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt,) Deum dicit unicuique partitum. Nec ſola revelatione ſcientiæ nos divinitus adjuvari, ut piè juſteque vivamus, quæ ſine caritate inflat; verùm etiam inſpiratione caritatis ipſius, quæ plenitudo Legis eſt, & quæ cor noſtrum, ut ſcientia non inflet, ædificat. Sed adhuc nuſquam tale aliquid in eorum litteris potuimus invenire.

(Rom. 12. 3. Hebr. 11. 6. Rom. 1. 17. Abac. 2. 4. Galat. 5. 6. Rom. 14. 23. 1. Cor. 8. 1. Rom. 13. 10.)

14. Maximè autem hoc in iſto libro eſſe vellemus, ex quo deſcripta illa verba poſuimus, ubi virginem Chriſti ita laudans tamquam ſpiritales divitias nullus ei præter ipſam conferre poſſit, & tamquam niſi ex ipſa eſſe non poſſint, non vult eam in Domino gloriari, ſed ſic gloriari quaſi non acceperit. In quo libro quamvis nec ipſius nec tuæ reverentiæ nomen expreſſerit, tamen à matre virginis ut ad eam ſcriberet à ſe poſtulatum eſſe commemorat. In quadam verò epiſtola ſua idem Pelagius, ubi & nomen ſuum apertiſſimè ponit, nec nomen ſacræ virginis tacet, dicit ad eam ſe ſcripſiſſe, & ejuſdem ſui operis teſtimonio probare nititur ſe gratiam Dei quam vel tacere vel negare aſſeritur, apertiſſimè confiteri. Sed utrùm ipſe ſit liber, in quo de ſpiritalibus divitiis illa verba poſuit, vel utrùm ad veſtram pervenerit ſanctitatem, reſcriptis veſtris petimus nos dignemini facere certiores.

EPISTOLA CLXXXIX. *

* *Aliàs CCV. quæ autem 189 erat, nunc in Appendice eſt 8.*

Bonifacio in militia merenti præſcribit vitæ rationem; oſtendens obiter licere Chriſtiano pro publica pace arma tractare.

Domino eximio, & meritò inſigni atque honorabili filio BONIFACIO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circ. an. 418.

1. JAM reſcripſeram caritati tuæ; ſed cùm epiſtolæ dirigendæ occaſio quæreretur, ſupervenit dilectiſſimus filius meus Fauſtus, pergens ad eximietatem tuam. Qui cùm ipſas litteras, quas jam feceram, accepiſſet tuæ benevolentiæ perferendas, ſuggeſſit mihi multùm te deſiderare, ut aliquid tibi ſcriberem, quod te ædificet ad ſempiternam ſalutem, cujus tibi ſpes eſt in Domino noſtro Jeſu Chriſto. Et quamvis mihi occupato, tantum inſtitit, ut facere non differrem, quantum ſcis quòd te ſinceriter diligat. Feſtinanti ergo ut occurrerem, malui feſtinanter aliquid ſcribere, quàm religioſum tuum deſiderium retardare, domine eximie, & meritò inſignis atque honorabilis fili.

2. Quod ergo breviter poſſum dicere, Dilige Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota virtute tua; & dilige proximum tuum tamquam teipſum. Hoc eſt enim verbum quod breviavit Dominus ſuper terram, dicens in Evangelio, *In his duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ.* In hac ergo dilectione quotidie profice, & orando, & bene agendo, ut ipſo adjuvante, qui tibi eam præcepit atque donavit, nutriatur, & creſcat, donec hæc te perfecta perficiat. Ipſa eſt enim *caritas*, quæ (ſicut Apoſtolus dicit) *diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum-ſanctum, qui datus eſt nobis.* Ipſa eſt de qua item dicit, *Plenitudo Legis caritas.* Ipſa eſt per quam fides operatur; unde iterum dicit, *Neque circumciſio quidquam valet, neque præputium; ſed fides quæ per dilectionem operatur.*

(Matth. 22. 37. Matt. 22. 40. Rom. 5. 5. Rom. 13. 10. Gal. 5. 6. — CLASSIS III. AN. 418.)

3. In hac ergo omnes ſancti patres noſtri & Patriarchæ & Prophetæ & Apoſtoli placuerunt Deo. In hac omnes veri Martyres uſque ad ſanguinem contra diabolum certaverunt; & quia in eis non refriguit nec defecit, ideo vicerunt. In hac omnes fideles boni quotidie proficiunt, pervenire cupientes non ad regnum mortalium, ſed ad regnum cælorum; non ad temporalem, ſed ad ſempiternam hereditatem; non ad aurum & argentum, ſed ad divitias incorruptibiles Angelorum; non ad aliqua bona hujus ſæculi, in quibus cum timore vivitur, nec ea quiſquam ſecum poteſt auferre dum moritur, ſed ad videndum Deum: cujus ſuavitas & delectatio excedit omnem non ſolùm terreſtrium, verùm etiam cæleſtium corporum pulcritudinem, excedit omnem decorem animarum quantumlibet juſtarum atque ſanctarum, excedit omnem ſpeciem ſupernorum Angelorum atque Virtutum, excedit quidquid de illo non ſolùm dicitur, verùm etiam cogitatur. Neque hanc tam magnam promiſſionem, quia valde magna eſt, ideo deſperemus; ſed potiùs, quia valde magnus eam promiſit, accepturos nos eſſe credamus. Sicut enim dicit beatus Johannes apoſtolus, *Filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus: ſcimus quia cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* (1. Johan. 3. 2.)

4. Noli exiſtimare neminem Deo placere poſſe, qui in armis bellicis militat. In his erat ſanctus David, cui Dominus tam magnum perhibuit teſtimonium. In his etiam plurimi illius temporis juſti. In his erat & ille Centurio qui Domino dixit, *Non ſum dignus ut intres ſub tectum meum, ſed tantùm dic verbo, & ſanabitur puer meus. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites, & dico huic, Vade, & vadit; & alij, Veni, & venit; & ſervo meo, Fac hoc, & facit:* de quo & Dominus, *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Iſraël.* In his erat & ille Cornelius, ad quem miſſus Angelus dixit, *Corneli acceptæ ſunt eleemoſynæ tuæ, & exauditæ ſunt orationes tuæ:* ubi eum admonuit, ut ad beatum Petrum apoſtolum mitteret, & ab illo audiret quæ facere deberet; ad quem Apoſtolum, ut ad eum veniret, etiam religioſum militem miſit. In his erant & illi, qui baptizandi cùm veniſſent ad Johannem ſanctum Domini præcurſorem & amicum ſponſi, de quo Dominus ipſe ait, *In natis mulierum non ſurrexit major Iohanne Baptiſta;* & quæſiſſent ab eo quid facerent, reſpondit eis, *Neminem concuſſeritis, nulli calumniam feceritis, ſufficiat vobis ſtipendium veſtrum.* Non eos utique ſub armis militare prohibuit; quibus ſuum ſtipendium ſufficere debere præcepit.

(Matt. 8. 8. Act. 10. 4. Matt. 11. 11. Luc. 3. 14.)

5. Majoris quidem loci ſunt apud Deum, qui omnibus iſtis ſæcularibus actionibus derelictis, etiam ſummâ continentiâ caſtitatis ei ſerviunt; *Sed unuſquiſque*, ſicut Apoſtolus dicit, *proprium donum habet à Deo, alius ſic, alius autem ſic.* Alij ergo pro vobis orando pugnant contra inviſibiles inimicos; vos pro eis pugnando laboratis contra viſibiles barbaros. Utinam una fides eſſet in omnibus; quia & minùs laboraretur, & faciliùs diabolus cum ange- (1. Cor. 7. 7.)

Classis III. An. 418.

lis ſuis vinceretur. Sed quia in hoc ſæculo neceſſe A eſt ut cives regni cælorum inter errantes & impios tentationibus agitentur, ut exerceantur, & tamquam in fornace ſicut aurum probentur, non debemus ante tempus velle cum ſolis ſanctis & juſtis vivere, ut hoc ſuo tempore mereamur accipere.

6. Hoc ergo primùm cogita, quando armaris ad pugnam, quia virtus tua etiam ipſa corporalis donum Dei eſt. Sic enim cogitabis de dono Dei non facere contra Deum. Fides enim quando promittitur, etiam hoſti ſervanda eſt contra quem bel- B lum geritur, quanto magis amico pro quo pugnatur? PACEM HABERE debet voluntas, bellum neceſſitas, ut liberet Deus à neceſſitate, & conſervet in pace. Non enim pax quæritur ut bellum excitetur, ſed bellum geritur ut pax adquiratur. Eſto ergo etiam bellando pacificus, ut eos quos expugnas, ad

Matt. 5. 9. pacis utilitatem vincendo perducas. *Beati enim pacifici*, ait Dominus, *quoniam ipſi filij Dei vocabuntur.* Si autem pax humana tam dulcis eſt pro temporali ſalute mortalium, quanto eſt dulcior pax divina C pro æterna ſalute Angelorum? Itaque hoſtem pugnantem neceſſitas perimat, non voluntas. Sicut rebellanti & reſiſtenti violentia redditur, ita victo vel capto miſericordia jam debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur.

7. Ornet mores tuos pudicitia conjugalis, ornet ſobrietas & frugalitas: valde enim TURPE EST, ut quem non vincit homo, vincat libido; & obruatur vino, qui non vincitur ferro. Divitiæ ſæculares ſi deſunt, non per mala opera quærantur in mun- D do; ſi autem adſunt, per bona opera ſerventur in cælo. Animum virilem & Chriſtianum, nec debent, ſi accedunt, extollere; nec debent frangere, ſi recedunt. Illud potiùs cogitemus quod Dominus ait,

Matt. 6. 21. *Vbi eſt theſaurus tuus, ibi erit & cor tuum*; & utique cùm audimus ut *cor ſurſum* habeamus, non mendaciter reſpondere debemus, quod noſti quia reſpondemus.

*8. Et in his quidem bene ſtudioſum te eſſe cognovi, & famâ tuâ multùm delector, multúmque E tibi in Domino gratulor, ita ut hæc epiſtola magis tibi ſit ſpeculum ubi qualis ſis videas, quàm ubi diſcas qualis eſſe debeas: verumtamen quidquid ſive in iſta ſive in Scripturis ſanctis inveneris, quod tibi ad bonam vitam adhuc minus eſt, inſta ut adquiras & agendo & orando; & ex iis quæ habes gratias age Deo tamquam fonti bonitatis unde habes; atque in omnibus bonis actibus tuis illi da claritatem,

Jacobi 1. 17. tibi humilitatem. Sicut enim ſcriptum eſt, *Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum* F *eſt, deſcendens à Patre luminum.* Quantumcumque autem in Dei & proximi caritate atque in vera pietate profeceris, quamdiu in hac vita converſaris ſine peccato te eſſe non credas. De ipſa quippe le-

Job 7. 1. gitur in litteris ſanctis, *Numquid non tentatio eſt vita humana ſuper terram?* Proinde quoniam ſemper, quamdiu es in hoc corpore, neceſſarium eſt

Matt. 6. 12. tibi in oratione dicere quod Dominus docuit, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*; memento citò ignoſcere, ſi quis in G te peccaverit, & à te veniam poſtulaverit, ut veraciter poſſis orare, & peccatis tuis veniam valeas impetrare. Hæc dilectioni quidem tuæ feſtinanter ſcripſi, quoniam me feſtinatio perlatoris urgebat. Sed Deo gratias ago, quoniam bono deſiderio tuo qualitercumque non defui. Semper te miſericordia A Dei protegat, domine eximie, & meritò inſignis atque honorabilis fili.

EPISTOLA CXC.*

* Aliàs CLVII. quæ autem 190. erat, nunc in Appendice eſt 9.

Optato demonſtrat quid de animæ origine certum ſit, quid meritò vocetur in dubium, ſatagendumque eſſe hac in quæſtione ut ſalva ſit imprimis fides, qua credimus neminem naſci ex Adam niſi vinculo damnationis obſtrictum, neminemque inde liberari niſi renaſcendo per Chriſtum.

B Domino beatiſſimo, & ſincera dilectione deſiderabili fratri & coëpiſcopo OPTATO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta poſt medium ann. 418.

CAPUT I.

1. QUAMVIS tuæ ſanctitatis nullas ad me ipſum datas acceperim litteras; tamen quia illæ, quas ad Mauritaniam Cæſarienſem miſiſti, me apud Cæſaream præſente venerunt, quò nos injuncta nobis à venerabili papa Zoſimo apoſtolicæ Sedis epiſcopo eccleſiaſtica neceſſi- C tas traxerat: factum eſt ut ea, quæ ſcripſiſti, etiam ipſe perlegerem, tradente mihi eamdem epiſtolam tuam famulo Dei ſancto Renato, in Chriſto nobis fratre cariſſimo: quo petente, & mihi licèt aliis occupato vehementer inſtante, ad ea ſum reſpondere compulſus. Acceſſit huc etiam alterius ſancti & cum debito honore nominandi fratris noſtri, & quantum ab illo comperi, neceſſarij tui [a] Mureſſis, cùm in ſupradicto oppido remoraremur, adventus, qui mihi retulit etiam ſibi miſſas de hac re litteras D venerationis tuæ, & me de hac ipſa quæſtione conſuluit, ut quid inde ſentirem, vel meis vel ſuis reſcriptis ad te faceret pervenire: *Vtrùm* ſcilicet *animæ ut corpora propagatione naſcantur, ſintque ex illa una quæ primo homini creata eſt: an Creator omnipotens, qui utique uſque nunc operatur, ſine ulla propagatione novas faciat ſingulis proprias.*

2. De qua re antequam aliquid admoneam ſinceritatem tuam, ſcire te volo, in tam multis opuſculis meis numquam me fuiſſe auſum de hac quæ- E ſtione definitam proferre ſententiam, & impudenter referre in litteras ad alios informandos, quod apud me non fuerit explicatum. Quarum autem rerum atque cauſſarum conſideratione permóvear, ut in neutram aſſertionem meus inclinetur aſſenſus, ſed adhuc inter utramque diſceptem, nimis longum eſt hac epiſtola expromere; nec tam neceſſarium, ut hoc omiſſo non poſſit de hac quæſtione quod ſatis eſt diſputari, etſi non ad auferendam cunctationem, certè ad cavendam temeritatem.

F 3. Illud enim ubi vel maximè fides Chriſtiana conſiſtit, quod *Per hominem mors & per hominem reſurrectio mortuorum: ſicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur*: & 1. Cor. 15. 21.
quòd, *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertranſiit in quo omnes peccaverunt*: & Rom. 5. 12.
quòd, *Judicium quidem ex uno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in juſtificationem vitæ*: Ibidem 16.
& quòd, *Per unius delictum in omnes homines ad condemnationem, & per unius juſtificationem in omnes ho-* G Ibidem 18.
mines in juſtificationem vitæ: & ſi qua alia teſtimonia declarant neminem naſci ex Adam, niſi vinculo delicti & damnationis obſtrictum, neminemque inde liberari niſi renaſcendo per Chriſtum: tam inconcuſſè tenere debemus, ut ſciamus eum qui hoc negaverit, nullo modo ad Chriſti fidem, & ad eam,

[a] Unus è Vat. MSS *Maurenſis*. Alter Vat. & Gallicani quatuor, *Marenſis*. Alij duo Gall. *Marenſe*.

quæ per Chriſtum datur puſillis & magnis, Dei gratiam pertinere. Unde ſi origo animæ lateat, dum tamen redemtio clareat, periculum non eſt. Neque enim in Chriſtum credimus ut naſcamur, ſed ut renaſcamur quomodocumque nati fuerimus.

Quæ certa de anima.

4. Hactenus autem dicimus ſine periculo latere animæ originem, ut non tamen eam partem Dei eſſe credamus, ſed creaturam. Nec de Deo natam, ſed ab illo factam, atque in ejus genus adoptandam mirabili dignatione gratiæ, non parili dignitate naturæ. Nec eam corpus eſſe, ſed ſpiritum; non Creatorem utique, ſed creatum. Nec ideo veniſſe in hoc corpus corruptibile quo gravatur, quòd ad illud eam vitæ in cæleſtibus vel in quibuſlibet aliis partibus mundi antea malè geſtæ merita compulerint. Nondum enim natos Apoſtolus, cùm de Rebeccæ geminis loqueretur, nihil egiſſe dicit boni vel mali; ut non ex operibus, quibus nullis alter diſtinguebatur ab altero, ſed ex vocante diceretur, minori ſerviturum eſſe majorem. (Rom. 9. 11.)

Caput II.

5. His igitur firmiſſimè conſtitutis, ſi tam reconditum atque abditum eſt in occultis operibus Dei, ut nec Scripturarum divinarum manifeſto eloquio declaretur, utrùm propterea nihil boni vel mali nondum nati egiſſe credendi ſint, quia non ex aliis propagatas, ſed mox ex nihilo creatas animas ſinguli accipiunt; an quia cùm eſſent originaliter in parentibus, adhuc ipſi nulli erant qui ſuas & proprias vitas agerent: illa tamen ſit fides ſalva, qua credimus nullum hominum, ſive majoris, ſive parvulæ quámlibet & recentis ætatis liberari à contagione mortis antiquæ & obligatione peccati, quod prima nativitate contraxit, niſi per unum mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Jeſum. (1. ſent. diſt. 25. cap. 1.; 1. Tim. 2. 5.)

Antiquorum fides.

6. Cujus hominis ejuſdemque Dei ſaluberrimâ fide, etiam illi juſti ſalvi facti ſunt, qui priùs quàm veniret in [a] carne, crediderunt in carne venturum. Eadem namque fides eſt & noſtra & illorum, quoniam hoc illi crediderunt futurum, quod nos credimus factum. Unde dicit apoſtolus Paulus, *Habentes autem eumdem Spiritum fidei, ſecundùm quod ſcriptum eſt, Credidi, propter quod locutus ſum, & nos credimus, propter quod & loquimur.* Si ergo eumdem Spiritum fidei & illi habebant, qui venturum in carne Chriſtum prænuntiarunt, quem etiam illi qui eum veniſſe nuntiarunt, ſacramenta eſſe potuerunt pro temporum diverſitate diverſa, ad unitatem tamen ejuſdem fidei concordiſſimè recurrentia. Scriptum eſt in Actibus Apoſtolorum loquente apoſtolo Petro, *Nunc ergo quid tentatis Deum imponere jugum ſupra collum diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus? ſed per gratiam Domini Ieſu credimus nos ſalvos fieri, quemadmodum & illi.* Si ergo & illi, id eſt patres portare jugum Legis veteris non valentes, per gratiam Domini Jeſu ſalvos ſe fieri crediderunt, manifeſtum eſt quòd hæc gratia etiam antiquos juſtos vivere fecit ex fide. Juſtus enim ex fide vivit. (2. Cor. 4. 13.; Pſal. 115. 1.; Act. 15. 10.; Rom. 1. 17.)

7. Lex autem ſubintravit ut abundaret delictum; ut ſuperabundaret gratia, per quam ſanaretur delicti abundantia. Si enim data eſſet Lex quæ vivificare poſſet, omnino ex Lege eſſet juſtitia. [b] Cui tamen bono Lex data ſit, conſequenter adjunxit dicens, *Sed concluſit Scriptura omnia ſub peccato, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus.* Danda itaque fuerat Lex, quæ manifeſtiùs ſibi ipſum oſtenderet hominem, ne ſuperbus animus humanus à ſeipſo ſe poſſe eſſe juſtum putaret, & ignorans Dei juſtitiam, id eſt quæ homini ex Deo eſt, & ſuam volens conſtituere, id eſt quaſi ſuis viribus partam, juſtitiæ Dei ſubjectus non fieret. Oportebat itaque ut addito mandato, cujus vox eſt, *Non concupiſces*, ſuperbo peccatori etiam prævaricationis crimen accederet; atque ita gratiæ medicinam non ſanata per Legem, ſed convicta infirmitas quæreret. (Rom. 5. 20.; Gal. 3. 21.; Lex cui bono data.; Ibidem.; Rom. 10. 3.; Exod. 20. 17.; 1. ſent. diſt. 25. cap. 2.)

8. Proinde cùm omnes juſti, hoc eſt veraces Dei cultores, ſive ante incarnationem, ſive poſt incarnationem Chriſti, nec vixerint, nec vivant, niſi ex fide incarnationis Chriſti, in quo eſt gratiæ plenitudo, profectò quod ſcriptum eſt, *Non eſſe aliud nomen ſub cælo, in quo oportet ſalvos fieri nos*, ex illo tempore valet ad ſalvandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum eſt genus humanum. *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.* Quia ſicut in regno mortis nemo ſine Adam, ita in regno vitæ nemo ſine Chriſto. Sicut per Adam omnes injuſti, ita per Chriſtum omnes juſti homines. Sicut per Adam omnes mortales in pœna facti ſunt filij ſæculi, ita & per Chriſtum omnes immortales in gratia fiunt filij Dei. (Act. 4. 12.; 1. Cor. 15. 22.)

Caput III.

9. Cur autem creentur etiam illi, quos Creator [c] præſcivit ad damnationem non ad gratiam pertinere, beatus Apoſtolus tanto ſuccinctiore brevitate, quanto majore auctoritate commemorat. *Deum*, enim dicit *volentem oſtendere iram, & demonſtrare potentiam ſuam attuliſſe in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perditionem, & ut notas faceret divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ*, quem ſuperiùs dixerat tamquam figulum luti ex eadem maſſa facere, *aliud vas in honorem, aliud in contumeliam.* Meritò autem videretur injuſtum, quod fiunt vaſa iræ ad perditionem, ſi non eſſet ipſa univerſa ex Adam maſſa damnata. Quod ergo fiunt inde naſcendo vaſa iræ, pertinet ad debitam pœnam. Quod autem fiunt renaſcendo vaſa miſericordiæ, pertinet ad indebitam gratiam. (Rom. 9. 22.; Injuſtum ſi vaſa iræ fierent ex maſſa non damnata.)

10. Oſtendit ergo Deus iram ſuam, non utique animi perturbationem, ſicut eſt quæ ira hominis nuncupatur, ſed juſtam fixamque vindictam, quia de ſtirpe inobedientiæ ducitur propago peccati atque ſupplicij. Et *homo natus ex muliere*, ſicut in libro Job ſcriptum eſt, *brevis eſt vitæ & plenus iracundiæ.* Ejus enim rei vas eſt, quâ plenus eſt; unde iræ vaſa dicuntur. Oſtendit & potentiam ſuam, qua bene etiam utitur malis, multa illis naturalia & temporalia bona largiens, eorumque malitiam ad exercendos & comparatione admonendos bonos accommodans, ut in eis diſcant agere gratias Deo, quòd ab eis, non ſuis meritis, [d] quæ in eadem maſſa paria fuerunt, ſed illius miſeratione diſcreti ſunt. Quod maximè apparet in parvulis, de quibus, cùm per Chriſti gratiam renaſcuntur, & iſtam vitam in illa tenera ætate finientes in æternam tranſeunt & beatam, dici non poteſt quòd libero diſcernuntur arbitrio ab aliis infantibus, qui ſine hac gratia in ipſius maſſæ damnatione moriuntur. (Job. 14. 1. ſec. LXX.)

11. Si autem hi ſoli crearentur ex Adam, qui eſſent

[a] MSS plerique conſtantes habent, *in carnem*.
[b] Sic MSS plures melioris notæ, necnon Bad. Am. & Er. At Lov. habet, *Qui tamen quare Lex bona data ſit.*
[c] Victorinus codex *voluit*. Germanenſis & Corb. *novit*.

[d] Unus Vat. codex, *qui in eadem maſſa pares fuerunt*. Alter Vat. *quo . . . pariter* &c. Editi, *qui . . paria*. Sed meliùs MSS. quamplures, *quæ . . . paria*; ſcilicet, merita.

CLASSIS III. AN. 418.

per gratiam recreandi, & præter illos, qui in Dei filios adoptantur, nulli alij bomines naſcerentur, lateret beneficium, quod donaretur indignis; quia nullis ex eadem damnabili ſtirpe venientibus debitum ſupplicium redderetur. Cùm verò adtulit in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perditionem, non ſolùm oſtendit iram & demonſtravit potentiam ſuam redhibendo vindictam, & bene utendo non bonis, ſed etiam notas fecit divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Ita enim quid præſtetur ſibi diſcit gratis juſtificatus, dum non ſuo merito, ſed gloriâ largiſſimæ Dei miſericordiæ diſcernitur à damnato, cum quo eadem juſtitiâ fuerat & ipſe damnaodus.

12. Tam multos autem creando naſci voluit, quos ad ſuam gratiam non pertinere præſcivit, ut multitudine incomparabili plures ſint illis, quos in ſui regni gloriam filios promiſſionis prædeſtinare dignatus eſt: ut etiam ipſa rejectorum multitudine oſtenderetur, quàm nullius momenti ſit apud Deum juſtum quantalibet numeroſitas juſtiſſimè damnatorum. Atque ut hinc quoque intelligant qui ex ipſa damnatione redimuntur, hoc fuiſſe debitum maſſæ illi univerſæ, quod tam magnæ parti ejus redditum cernerent, non ſolùm in eis, qui originali peccato multa addunt malæ voluntatis arbitrio, verùm etiam in tam multis parvulis, qui tantummodo vinculo peccati originalis obſtricti, ſine gratia mediatoris ex hac luce rapiuntur. Tota quippe iſta maſſa juſtæ damnationis reciperet debitum, niſi ex ea faceret non ſolùm juſtus, ſed etiam miſericors figulus alia vaſa in honorem ſecundùm gratiam, non ſecundùm debitum; dum & parvulis ſubvenit, quorum nulla merita dici poſſunt, & majores prævenit, ut habere aliqua merita poſſint.

CAPUT IV.

13. QUÆ cùm ita ſint, ſi aſſertio tua non eò tendit, ut novas animas dicas propter innocentiam novitatis ſuæ, antequam ad peccandum libero utantur arbitrio, damnationi originali obnoxias eſſe non poſſe; ſed eas fide catholicâ confiteris, etiamſi in illa tenera ætate de corpore exierint, in damnationem perditionis ituras, niſi Sacramento mediatoris, qui venit quærere & ſalvum facere quod perierat, liberentur: quære ubi, vel unde, vel quando cœperint damnationis meritum habere, ſi novæ ſunt, ita ſanè ut Deum non facias, nec aliquam naturam, quam non condidit Deus, vel peccati earum vel innocentum damnationis auctorem. Et ſi inveneris quod te quærere admonui, quod ipſe adhuc fateor non inveni, defende quantum potes, atque aſſere animarum infantum ejuſmodi eſſe novitatem, ut nulla propagatione ducantur; & nobiſcum quod inveneris fraterna dilectione communica.

Lucæ 19. 10.

14. Si autem non inveneris quare vel quomodo fiant animæ infantium peccatrices, & nihil in ſeipſis habentes malitiæ, à quo cogantur ex Adam trahere unde damnentur, cùm eas credas non ex illa prima peccatrice propagatas, ſed novas atque inſontes includi carne peccati; nec ſic jam temere in aliam ſententiam tua deflectatur aſſenſio, ut eas ex illa una credas propagando traduci: ne fortè alius invenire poſſit quod ipſe non poſſis, aut aliquando invenias quod nunc non potueris. Nam & illi qui animas ex una propagari aſſerunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, ſi Tertulliani opinionem ſequuntur, profectò eas non ſpiritus, ſed corpora eſſe contendunt, & corpulentis ſeminibus exoriri. quo perverſius quid dici poteſt? Neque hoc Tertullianum ſomniaſſe mirandum eſt, qui etiam ipſum creatorem Deum non eſſe niſi corpus * opinatur.

* Tertull. lib. cont. Praxeam c. 7. Vide Aug. lib. 10. de Geneſi ad litt. c. 25.

15. Quâ dementiâ repulsâ à corde atque ore Chriſtiano quiſquis animam ſicuti eſt, non eſſe corpus, ſed ſpiritum confitetur, & tamen in filios ex parentibus duci, in eo quidem nullis coartatur anguſtiis, quòd omnes animas, etiam parvulorum, quos Eccleſia non utique in falſam, ſed in veram peccatorum remiſſionem baptizat, vera fides prædicat trahere originale peccatum propria primi hominis voluntate commiſſum, & in omnes poſteros generatione tranſmiſſum, ſola regeneratione purgandum: ſed cùm conſiderari & pertractari cœperit quid dicatur, mirum ſi ullus ſenſus comprehendit humanus, quonam modo tamquam lucerna de lucerna accendatur, & ſine detrimento alterius alter inde ignis exſiſtat, ſic anima de anima parentis fiat in prole, vel traducatur in prolem: utrùm incorporeum ſemen animæ, * ſuâ quadam occultâ & inviſibili viâ ſeorſum ex patre currat in matrem cùm fit conceptus in femina; an, quod eſt incredibilius, in ſemine corporis lateat. Cùm autem fluunt irrita ſine ullis conceptibus ſemina, utrùm ſemen animæ non ſimul exeat, an ſumma celeritate atque atomo temporis unde exierat recurrat, an pereat. Et ſi perit, quomodo ipſa cujus mortale ſemen eſt, immortalis eſt anima. An immortalitatem tunc accipit, quando formatur ut vivat, ſicut juſtitiam quando formatur ut ſapiat. Et quo pacto eam Deus fingat in homine, etiamſi anima ſeminaliter trahatur ex anima, ſicut fingit in homine corporis membra, quamvis corpus ſeminaliter trahatur ex corpore. Si enim non etiam ſpiritalis creatura fingeretur à Deo, non ſcriptum eſſet, *Qui fingit ſpiritum hominis in ipſo.* Et in eo quod legitur, *Qui finxit ſingillatim corda hominum*; ſi per corda ſignificatæ ſunt animæ, fingi eas poſſe quis dubitet? ſed quæritur utrùm ex una anima hominis primi: ſicut fingit ſingillatim facies hominum, ex uno tamen corpore hominis primi.

Zach. 12. 1.
Pſal. 32. 15.

CAPUT V.

16. CÙM hæc atque hujuſmodi de hac re multa quæruntur, quæ nullo ſenſu carnis explorari poſſunt, & à noſtra experientia longè remota ſunt, atque in abditiſſimis naturæ ſinibus latent, non erubeſcendum eſt homini confiteri ſe neſcire quod neſcit, ne dum ſe ſcire mentitur, nunquam ſcire mereatur. Quis autem negat non unius tantùm, ſed omnis animæ creatorem Deum atque factorem, niſi qui ejus eloquiis apertiſſimè refragatur? Sine ulla quippe ambiguitate per Prophetam dicit, *Omnem flatum ego feci*; animas videlicet intelligi volens, quod verba conſequentia manifeſtant. Non itaque unum, quem facto ex terra homini primo inſpiravit, ſed omnem flatum ipſe fecit, ipſe adhuc facit. Quæritur tamen utrùm omnem flatum ex illo uno flatu, ſicut omne corpus hominis ex uno illo corpore, faciat: an vero nova quidem corpora faciat ex uno, animas autem novas ex nihilo. Quis enim congrua ſuis originibus genera rerum etiam de ſeminibus facit, niſi qui ipſa ſemina ſine ſeminibus fecit? Sed UBI RES NATURALITER OBSCURA noſtrum modulum vincit, & aperta divina Scriptura non ſubvenit, temerè hinc aliquid definire humana conjectura præſumit. Secundùm vitas

Iſa. 57. 16.

autem,

* MSS. ſeptem, *anima ſua, quadam* &c.

CLASSIS III AN. 418 autem, quas proprias habere incipiunt, novos homines dicimus naſci, ſive animâ, ſive corpore. At vero ſecundùm originale peccatum veteres naſcuntur; ideo baptiſmate renovantur.

17. Aliquid ergo certum de animæ origine nondum in Scripturis canonicis comperi. Nam ij qui novas ſine ulla propagine aſſerunt animas fieri, inter teſtimonia, quibus id nituntur oſtendere, ponunt etiam illa duo, quæ paulò antè commemoravi, *Qui fingit ſpiritum hominis in ipſo*: &, *Qui finxit ſingillatim corda hominum*, de quibus vides quemadmodum poſſit à reſiſtentibus reſponderi. Utrùm enim cùm fingit ex alio fingat, an ex nihilo, incertum eſt. Illud tamen inter cetera teſtimonium videtur eſſe præcipuum, quod in libro Salomonis
Eccle. 12. 7 Eccleſiaſtæ legitur, *Et revertetur pulvis in terram, ſicut erat; & ſpiritus revertetur ad Deum, qui dedit eum.* Sed facillimè reſpondetur, corpus in terram, de qua factum eſt primum hominis corpus, & ſpiritus ad Deum, à quo facta eſt prima hominis anima. Sicut enim noſtrum corpus, inquiunt, quamvis ex primo illo corpore propagatum ſit, eò tamen redit unde ipſum primum corpus effectum eſt: ſic anima noſtra, quamvis ex illa anima propagata, non ad nihilum, quia immortalis eſt, ſed ad illum redit, à quo ipſa prima anima facta eſt. Ac per hoc illud quod ſcriptum eſt de ſpiritu cujuſque hominis, quòd redeat ad Deum, qui dedit eum, non ſolvit iſtam obſcuriſſimam quæſtionem; quia ſive ex illo uno, ſive ex nullo alio, Deus utique dedit eum.

18 Itemque illi qui propaginem animarum inconſiderata temeritate defendunt, inter alia teſtimonia, quæ ſuæ cauſſæ ſuffragari arbitrantur, nullum quaſi manifeſtius & expreſſius pro ſe poſſunt putare proferendum, quàm id quod in Geneſi ſcri-
Gen. 46. 26. ptum eſt, *Omnes autem animæ, quæ introierunt cum Jacob in Ægyptum, qui exierunt de femoribus ejus.* Hoc enim velut evidentiſſimo teſtimonio poſſunt credi animæ in filios ex parentibus propagari; quoniam ſatis apertè dictum videtur, animas etiam de femoribus Jacob, non ſola exiiſſe corpora filiorum. Ut eo modo etiam illud intelligi velint à parte totum, quod dixit Adam, cùm illi mulier ejus oſten-
Gen. 2. 23. deretur, *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea.* Non enim dixit, Et anima de anima mea: ſed ita fieri poteſt ut carne nominata utrumque intelligatur, ſicut hîc animas nominavit, & tamen etiam corpora in filiis intelligi voluit.

19 Sed hoc teſtimonium certè quaſi tam clarum atque manifeſtum enodandæ huic quæſtioni non ſufficeret, nec ſi ita legeretur genere feminino, *quæ* exierunt de femoribus ejus, ut animas in-
a telligeremus [a] quæ exierunt. Ideo autem non ſufficeret, quoniam & animæ nomine corpus ſolum poſſe ſignificari, modo quodam locutionis oſtenditur, quo ſignificatur per id quod continetur illud
Virg. Æneid 7. quod continet; ſicut ait quidam, *Vina coronant*, cùm coronarentur vaſa vinaria. Vinum enim continetur, & vas continet. Sicut ergo appellamus eccleſiam baſilicam, qua continetur populus qui verè appellatur eccleſia, ut nomine eccleſiæ, id eſt populi qui continetur, ſignificemus locum qui continet: ita quòd animæ corporibus continentur, intelligi corpora filiorum per nominatas animas
Num. 9. 10 & 22. poſſunt. Sic enim meliùs accipitur etiam illud quod Lex inquinari dicit eum, qui intraverit ſuper ani-
A mam mortuam, hoc eſt ſuper defuncti cadaver, ut nomine animæ mortuæ, mortuum corpus intelligatur, quod animam continebat; quia & abſente populo, id eſt eccleſiâ, locus tamen ille nihilominus eccleſia nuncupatur. Hæc reſponderentur, ſi, ut dixi, feminino genere poſitum eſſet; *quæ* exie- Gen. 46. 28.
runt de femoribus Jacob, id eſt quæ animæ. Nunc verò cùm maſculinum genus ſit poſitum, id eſt, *qui exierunt de femoribus Jacob*; quis non ita intelligere malit, Omnes animæ eorum, qui exierunt
B de femoribus ejus, id eſt animæ hominum: ut etiam ſic poſſint intelligi ſecundùm corpus tantummodo exiiſſe homines de femoribus patris, quorum erant illæ animæ, per quarum numerum intelliguntur tot homines.

20. VELLEM autem legere libellum tuum CAPUT VI.
cujus mentionem feciſti in litteris tuis; ne fortè aliqua ibi teſtimonia non ambigua poſuiſti. A me autem cùm quæſiſſet amicus mihi [a] cariſſimus & di- a Marcellinus.
vinarum ſtudioſiſſimus litterarum, quid de hac quæ-
C ſtione ſentirem, eique remotâ verecundiâ, hinc æſtus meos & ignorantiam faſſus eſſem, ſcripſit inde longè trans mare ad doctiſſimum virum: cui reſcripſit [b] ille, ut potiùs me conſuleret, neſciens quòd b Hieronymus, ſup. epiſt. 165.
jam fecerat, nec aliquid à me certum ac definitum audire potuerat. Significavit tamen in eadem brevi epiſtola ſua, ſe potiùs fieri quàm propagari animas credere. Simul etiam admonens animarum propaginem, (quia ipſe in Oriente eſt) Occidentalem Eccleſiam ſolere ſentire. Hac ego majore oc-
D caſione comperta, ſcripſi ad eum non brevem [c] li- c Epiſt. 166.
brum, conſulens eum, & petens ut priùs me doceat, & tunc ad me mittat quos doceam.

21. Qui liber meus ut non doctoris ſed inquiſitoris, & potiùs diſcere cupientis, apud me legi poteſt: mitti verò uſpiam non debet, vel cuiquam foras dari, niſi cùm reſcripta Domino adjuvante percepero; id quod ille ſentit, promtiſſimè ac libentiſſimè defenſurus, ſi me docere potuerit, quomodo animæ non ex Adam veniant, & tamen ex
E illo juſtam ſortem damnationis inveniant, niſi ad remiſſionem peccatorum renaſcendo perveniant. Abſit enim ut credamus vel animas parvulorum in lavacro regenerationis falſam accipere peccatorum mundationem, vel Deum eſſe, aut aliquam naturam quam non condidit Deus, illius ex qua mundantur inquinationis auctorem. Donec ergo aut ille reſcribat, aut ego, ſi Deus voluerit, aliquo modo diſcam, ſi nullam de illa peccatrice originem ducit, quæ cauſſa ſit animæ ſubeundi originale pec-
F catum, quod neceſſe eſt eſſe in omnibus parvulis; & quò eam nec Deus cogit inſontem, quia peccandi auctor non eſt, nec ulla mali natura, quia non eſt; nihil tale audeo prædicare.

22. Te autem, ſi libenter vel patienter admittis, cariſſime frater, admoneo, ne hæreſim novam minùs cautus incurras, quæ antiquiſſimæ fidei ſtabilita molitur fundamenta convellere adversùs Dei gratiam diſputando, quam Dominus Chriſtus puſillis & magnis ineffabili bonitate largitur: cujus
G vel auctores, vel certè acerrimi notiſſimique ſuaſores cùm Pelagius & Celeſtius exſtitiſſent, conciliorum epiſcopalium vigilantiâ in adjutorio Salvatoris, qui ſuam tuetur Eccleſiam, etiam à duobus venerabilibus antiſtitibus apoſtolicæ Sedis, papa Innocentio & papa Zoſimo, niſi correcti etiam egerint pænitentiam, toto Chriſtiano orbe dam-

a Sic Bad. Am. Er. & plures MSS. At Lov. *intelligeremus uſquequaque exire*

Classis III. an. 418.

nati ſunt. De quibus exempla recentium litterarum, ſive quæ ſpecialiter ad Afros, ſive quæ univerſaliter ad omnes epiſcopos de memorata ſede manarunt, ne fortè ad veſtram ſanctitatem nondum pervenerint, vobis curavimus mitti ab eis fratribus, quibus & has litteras, ut tuæ venerationi dirigerent, dedimus. Hi autem non ideo ſunt hæretici, quia dicunt animas originem de illa prima peccatrice non ducere, quod vel aliqua fortaſſe ratione vera dici poteſt, vel ſine fidei labe neſciri; ſed hinc conantur efficere (unde omnino apertiſſimi hæretici judicantur) animas parvulorum nihil mali ex Adam trahere, quod ſit lavacro regenerationis expiandum. Nam Pelagij de hac re argumentatio, quæ inter alia ejus damnabilia etiam litteris apoſtolicæ Sedis adjuncta eſt, ita ſe habet, *Si anima*, inquit, *ex traduce non eſt, ſed ſola caro tantùm habet traducem peccati; ſola ergo pœnam meretur. Injuſtum eſt enim, ut hodie nata anima, non ex maſſa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum: quia nulla ratione conceditur, ut Deus qui propria peccata dimittit, unum imputet alienum.*

23. Si ergo ita potes animarum aſſerere ſine ulla propagine novitatem, ut ratione juſta & à fide catholica non aliena, etiam ſic peccato primi hominis oſtendantur obnoxiæ, aſſere quod ſentis ut potes. Si autem non eas aliter potes à propagatione facere alienas, niſi ut ſimul facias ab omni peccati vinculo liberas, cohibe te ab hujuſmodi diſputatione omnimodo. Non eſt enim falſa etiam in parvulorum baptiſmate remiſſio peccatorum, nec verbo tenus dicitur, ſed veraciter agitur. Nam ut jam verbis utar, quæ in ipſa epiſtola beatiſſimi antiſtitis [a] Zoſimi leguntur, [Fidelis Dominus in verbis ſuis, ejuſque baptiſmus re ac verbis, id eſt opere, confeſſione & remiſſione vera peccatorum, in omni ſexu, ætate, conditione generis humani eamdem plenitudinem tenet. Nullus enim niſi qui peccati ſervus eſt, liber efficitur, nec redemtus dici poteſt, niſi qui verè per peccatum fuerit antè captivus, ſicut ſcriptum eſt, *Si vos Filius liberaverit, verè liberi eritis.* Per ipſum enim renaſcimur ſpiritaliter, per ipſum crucifigimur mundo. Ipſius morte mortis ab Adam omnibus nobis introductæ atque tranſmiſſæ univerſæ animæ illud propagine contractum chirographum rumpitur, in quo nullus omnino natorum, antequam per baptiſmum liberetur, non tenetur obnoxius.] In his verbis apoſtolicæ Sedis tam antiqua atque fundata certa & clara eſt catholica fides, ut nefas ſit de illa dubitare Chriſtiano.

Non extat hæc epiſtola. a

Johan. 8. 36.

24. Quoniam ergo morte Chriſti, non unius aut aliquarum, ſed univerſæ animæ propagine contractum mortis chirographum rumpitur, ſi potes animas ſic alienas à propagine defendere, ut tamen hoc chirographo, quod ſola Chriſti morte rumpendum eſt, rectiſſima ratione demonſtrentur obſtrictæ, nec ſua propagine, ſed carnis hoc debito juſtè appareant obligatæ; non ſolùm nemine prohibente defende, verùm etiam id nobis quomodo tecum defendere poſſimus oſtende. Si autem aliter non potes quod de animarum novitate ſentis, aſſerere, niſi ut eas dicas peccato primi hominis non teneri, aut per propaginem non ſuam, ſed carnis, auctore Deo, vel neſcio qua mali naturâ, innocentiſſimas fieri peccatrices: meliùs origo animæ latet, dùm tamen eam non dubitemus Dei eſſe creaturam, quàm vel Deus peccati auctor dicatur, vel contra Deum aliena mali natura introducatur, vel baptiſma parvulorum irritum ducatur.

25. Ut autem & à me tua dilectio de hac quæſtione aliquid audiat definitum, non parvi æſtimandum, immo præcipuè neceſſarium atque retinendum, quomodolibet ſe origo habeat animarum, ſive ex illa una, ſive ex nulla alia propagentur, mediatoris tamen animam nullum ex Adam traxiſſe peccatum dubitare fas non eſt. Si enim nulla propagatur ex altera, ubi omnes tenentur [b] propagata carne peccati: quanto minùs credendum eſt ex propagine peccatricis animam venire potuiſſe, cujus caro venit ex virgine, non libidine concepta, ſed fide, ut eſſet in ſimilitudine carnis peccati, non in carne peccati. Si autem peccato primæ animæ peccatricis iden ceteræ tenentur obnoxiæ, quia ex illa ſunt propagatæ, profectò illa quam ſibi Unigenitus coaptavit, aut peccatum inde non traxit, aut omnino inde non tracta eſt. Neque enim non potuit animam ſibi trahere ſine peccato, qui ſolvit noſtra peccata: aut qui novam creavit ei carni, quam ſine parente fecit ex terra, non potuit novam creare carni, quam ſine viro ſumſit ex femina?

26. Hæc ſicut potui non quidem ad me datis, ſed tamen ad cariſſimos noſtros ſanctitatis tuæ litteris, non peritiâ quam deſideraſti, ſed ſollicita dilectione reſpondi. Si gratè accipis, & admonitionem fraternam & utilem, non errando, ſed prudenter conſiderando cum Eccleſiæ pace conſervas, Deo gratias. Si autem me iſta nondum noſſe miraris, vel etiam nec miraris, & me aliquid certum de origine animarum ſalva iſta fide quæ certiſſima atque clariſſima eſt, mutua caritate docere non renuis, multo uberiùs, Deo gratias. Memor noſtri, Domino ſemper vivas, Domine beatiſſime & ſincera dilectione deſiderabilis frater.

EPISTOLA CXCI. [a]

[a] *Aliàs* CIV. *quæ autem* 191 *erat, nunc in Appendice eſt* 10.

Sixto presbytero (poſtea pontifici Romano) qui contra Pelagianos, quibus faviſſe rumor fuerat, defenſionem gratiæ Dei ſuſcepiſſet, gratulatur, exhortans ut pergat impudentes cohibere, diſſimulantibus mederi.

Domino venerabili & in Chriſti caritate ſuſcipiendo ſancto fratri & compreſbytero SIXTO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta verſùs finem an. 418.

1. EX quo Hipponem litteræ benignitatis tuæ per ſanctum fratrem noſtrum Firmum preſbyterum directæ me abſente venerunt, poſtea quàm illas cùm remeaſſem, quamvis jam inde profecto earum perlatore, legere potui, hæc prima eademque gratiſſima reſcribendi occurrit occaſio per dilectiſſimum filium noſtrum Albinum acolythum. Quòd autem quibus ſimul ſcripſiſti, tunc non eramus ſimul, ideo factum eſt ut ſingulorum ſingulas, non unam amborum epiſtolam ſumeres. A me quippe digreſſus eſt perlator hujus per venerabilem fratrem & coëpiſcopum

[a] Zoſimus Innocentio Pontifici an. 417. ſuccedens, deluditur aliquamdiu à Pelagianis; verùm reſcriptis Africanorum Patrum, & habito demum ſeveriori examine, certior factus de ipſorum hæreſi, ſententiam in eos dixit ante medium an. 418 emiſſâ per univerſum Chriſtianum orbem Tractoriâ, ut vocat Mercator in Commonit. c. 3. cujus Tractoriæ fragmentum hic habes, præter alterum perbreve relatum à Proſpero in appendice epiſtolæ Cæleſtini ad epiſcopos Galliæ.

[b] MSS ſeptem *propagata carne peccati*, minùs bene: tametſi vulgata lectio haud ſatis integra videatur. Fortean poſt, *tenentur*, ſupplendum eſt, *rea*.

Classis III. An. 418.

meum Alypium, qui tuæ ſanctitati aliam reſcriberet, tranſiturus; ad quem etiam ipſas, quas ego jam legeram, litteras tuas ipſe portavit. Quæ nos quanta lætitiâ perfuderint, quid homo nitatur loqui, quod non poteſt eloqui? nec teipſum ſatis noſſe arbitror, ſed nobis crede, quantum boni feceris talia nobis ſcripta mittendo. Sicut enim tu teſtis es animi tui, ita nos noſtri, quemadmodum ſit affectus illarum ſinceritate luculentiſſima litterarum. Si enim breviſſimam epiſtolam tuam, quam de hac ipſa re ad beatiſſimum ſenem Aurelium per [a] Leonem acolythum direxiſti, exſultanti alacritate deſcripſimus, & quibus poteramus magno ſtudio legebamus, ubi nobis expoſuiſti, quid de illo perniciosiſſimo dogmate, vel quid contrà de gratia Dei, quam puſillis magniſque largitur, cui eſt illud inimiciſſimum, ſentias: quanta nos putas iſta tua prolixiora ſcripta vel exſultatione legiſſe, vel curâ, ut legantur, quibus valuimus aliis obtuliſſe, atque adhuc quibus valemus offerre. Quid enim gratius legi vel audiri poteſt, quàm gratiæ Dei tam pura defenſio adverſùs inimicos ejus, ex ore ejus, qui eorumdem inimicorum magni momenti patronus antè jactabatur? Aut unde uberiores Deo debemus agere gratias, quàm quòd ejus ſic defenditur gratia ab eis quibus datur, adverſùs eos quibus vel non datur, vel ingratum eſt quòd datur; quia ut eis gratum ſit, occulto & juſto judicio Dei non datur?

2. Quapropter Domine venerabilis, & in Chriſti caritate ſuſcipiende ſancte frater, quamvis optimè facias, cùm de hac re ſcribis ad fratres, apud quos ſe illi de tua ſolent efferre amicitia; tamen hæc cura major tibi reſtat, ut non ſolùm ſalubri ſeveritate plectantur, qui errorem illum Chriſtiano infeſtiſſimum nomini audent garrire liberiùs, ſed etiam ii diligentiſſimè caveantur vigilantiâ paſtorali, propter infirmiores & ſimpliciores dominicas oves, qui eum preſſiùs quidem ac timidiùs, ſed tamen inſuſurrare non ceſſant, *penetrantes domos*, ſicut ait Apoſtolus, & cetera quæ ſequuntur exercitâ impietate facientes. Nec illi negligendi ſunt, qui uſque ad profundum ſilentium ſupprimunt timore quod ſentiunt, ſed tamen eamdem perverſitatem ſentire non deſinunt. Nonnulli quippe eorum, antequam iſta peſtilentia manifeſtiſſimo etiam Sedis apoſtolicæ judicio damnaretur, vobis innoteſcere potuerunt, quos nunc repentè reticuiſſe perſpicitis: nec utrùm ſanati ſint ſciri poteſt, niſi cùm non ſolùm dogmata illa falſa tacuerint, verùm etiam illis vera contraria, eo quo illa ſolent ſtudio defenſaverint. qui tamen leniùs profectò ſunt tractandi. Quid enim eos terreri opus eſt, quos ſatis territos ipſa taciturnitas monſtrat? Nec ideo tamquam ſani prætereundi ſunt diligentiâ medicinæ, quorum vulnus in abdito eſt. Etſi enim terrendi non ſunt, tamen docendi ſunt: & quantum exiſtimo, faciliùs poſſunt, dum in eis timor ſeveritatis doctorem adjuvat veritatis, ut opitulante Domino, gratiâ ejus intellectâ atque dilectâ etiam loquendo expugnent, quod jam loqui non audent.

a. Tim. 3. 6.

EPISTOLA CXCII. [a]

Classis III. An. 418. [a] Alias LXII. quæ autem 192 erat, nunc in Appendice eſt 11.

Auguſtinus Cæleſtino diacono. (poſtea pontifici Romano) de mutua benevolentia.

Domino venerabili nimiùmque deſiderabili, ſancto fratri & condiacono CÆLESTINO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. QUAMVIS longè abſens fuerim, quando per [b] Projectum clericum ad me directa Hipponem ſanctitatis tuæ ſcripta venerunt; tamen poſteaquam veni, eiſque lectis reſcriptorum debitorem me factum eſſe cognovi, reddendi tempus opperiebar: & ecce ſubitò profecturi à nobis cariſſimi fratris noſtri Albini acolythi gratiſſima occurrit occaſio. De tua igitur quæ mihi exoptatiſſima eſt ſalute lætatus, ſanctitati tuæ ſalutationem debitam reddo. SEMPER autem debeo caritatem, quæ ſola, etiam reddita, ſemper detinet debitorem. Redditur enim cùm impenditur, debetur autem etiamſi reddita fuerit; quia nullum eſt tempus quando impendenda jam non ſit. Nec cùm redditur amittitur, ſed potiùs reddendo multiplicatur: habendo enim redditur, non carendo. Et cùm reddi non poſſit niſi habeatur, nec haberi poteſt niſi reddatur: immo etiam cùm redditur ab homine, creſcit in homine; & tanto major adquiritur, quanto pluribus redditur. Quomodo autem negetur amicis, quæ debetur & inimicis? Sed inimicis cauta impenditur, amicis ſecura rependitur. Agit tamen quantum poteſt, ut ab his etiam, quibus pro malis bona retribuit, id recipiat quod impendit. OPTAMUS quippe FIERI AMICUM, quem veraciter diligimus inimicum: quia non eum diligimus niſi velimus bonum; quod utique non erit, niſi amiſerit inimicitiarum malum.

Scripta eodem tempore.

2. Non ergo ſic impenditur caritas, ut pecunia. Excepto enim quòd impendendo illa deminuitur, hæc augetur, etiam illo inter ſe differunt, quòd pecuniam cui dederimus, tunc ei benevolentiores erimus, ſi recipere non quæramus: non autem poteſt eſſe verus caritatis impenſor, niſi fuerit benignus exactor. Quoniam pecunia cùm recipitur, accedit cui datur, ſed recedit à quo datur: caritas verò non ſolùm apud eum creſcit, qui hanc ab eo quem diligit, exigit, etiamſi non recipit: ſed etiam ille à quo eam recipit, tunc incipit habere cùm reddit. Proinde Domine frater, mutuam tibi caritatem libens reddo, gaudenſque recipio. Quam recipio adhuc repeto; quam reddo adhuc debeo. Unum enim magiſtrum, apud quem condiſcipuli ſumus, per ejus Apoſtolum dociles audire debemus præcipientem ac dicentem, *Nemini quidquam debeatis, niſi ut invicem diligatis.* Rom. 13. 8.

EPISTOLA CXCIII.

Quæ porrò 193 erat, nunc in Appendice eſt 12.

Auguſtinus Mercatori, excuſans cur ad ipſius priores litteras nondum reſponderit, oſtendenſque Pelagianos in quæſtione de baptiſmo parvulorum hoc ipſo eſſe propè convictos, quòd fatentur parvulos quodammodo credere per eos, à quibus baptizandi offeruntur. Deinde eoſdem ex Enochi & Eliæ ante obitum tranſlatione, ſive ex fidelium vivorum ad Chriſti adventum raptu, fruſtra contendere mortem non eſſe pœnam peccati.

Prodit nunc primùm ex pervetuſto codice monaſterii S. Bertini in Belgio.

[a] Arbitramur hunc ipſum eſſe Leonem magnum, qui poſtea Sixto in Romana ſede ſucceſſit anno 440. Conſule Queſnelianam editionem operum Leonis tom. 2. diſſert. 1.

[b] In MSS. quatuor Gallicanis, *Prolectum*. In iiſdem paulò poſt, nec non in duobus Vaticanis pro, *Albini*, ſcribitur *Albuni*.

Classis III
An. 418.

Domino dilectiſſimo & in Chriſti membris ſinceriſſima caritate prædicando filio [a] Mercatori Auguſtinus in Domino ſalutem.

Scripta eodem tempore.
Caput I.

1. Litteræ dilectionis tuæ, quas priùs abs te miſſas apud Carthaginem accepi, tanto me affecerunt gaudio, ut etiam in poſterioribus te ſuccenſentem quòd tibi non reſcripſerim, gratiſſimè acceperim. Ipſa quippe indignatio tua non erat ſimultatis initium, ſed indicium caritatis. Ut autem à Carthagine non reſcribe- B rem, non occaſio defuit perlatorum, ſed alia magis urgentia, donec inde proficiſceremur, nos occupatiſſimos & intentiſſimos continebant. Cùm verò inde digreſſi ſumus, perreximus uſque ad [b] Mauritaniam Cæſarienſem, quò nos eccleſiaſtica neceſſitas traxit, per quas totas terras cùm intentionem noſtram huc atque illuc, quæ ingerebantur ſenſibus, diverſa raptarent, nullius ut tibi reſcriberem adfuit admonitoris inſtantia, nulla occurrit opportunitas perlatoris. Deinde remeans alias apud noſtros jam C querelâ exaſperatas litteras tuæ ſinceritatis inveni, & alium adversùs novos hæreticos librum refertum ſanctarum teſtimoniis ſcripturarum; quibus lectis excurſiſque, etiam illis quæ primùm miſeras, quia & cariſſimi fratris noſtri [c] Albini eccleſiæ Romanæ Acolythi opportuniſſima ſe offerebat occaſio, reſcribendum fuit.

2. Ego itaque te, fili dilectiſſime, ſcribentem mihi, vel ad me conſideranda tua ſcripta mittentem, abſit ut negligenter accipiam, vel ſuperbâ D vanitate contemnam: præſertim cùm mihi de te gaudium tanto majus ſit, quanto magis inopinatum improviſumque provenit. Fateor enim tantum te profeciſſe neſciebam. Et quid nobis eſſe debet optatius, quàm ut abundent, qui errores infeſtantes catholicam fidem, & inſidiantes infirmis inerudiriſque fratribus uſquequaque redarguant, & Eccleſiam Chriſti adversùs profanas vocum novitates acriter fideliterque defendant; quandoquidem ſicut ſcriptum eſt, *Multitudo ſapientum ſanitas eſt orbis terrarum*. E Inſpexi ergo cor tuum in ſcriptis tuis, quantum potui, & inveni amplectendum, & hortandum ut perſeverantiſſimâ diligentiâ in anteriora te extendas, adjuvante Domino vires tuas, qui tibi eas quas nutriret dedit.

Sap. 6. 26.

Caput II.

3. Non autem parum veritati propinquarunt in quæſtione de baptiſmo parvulorum, quos devios in viam revocare conamur, cùm infantem quamlibet recenti partu matris effuſum, tamen per eos, à quibus baptizandus offertur, credere confitentur. F Cùm enim dicunt, ſicut ſcribis, non infantes ita credere in remiſſionem peccatorum, tamquam & illis remittantur, quos nullum putant habere peccatum; ſed (quia ipſi quoque idem lavacrum percipiunt, quo fit, in quibuſcumque fit, remiſſio peccatorum) hanc fieri credere in aliis, quæ non fit in eis: cùm ergo dicunt, *Non ita credunt*, *ſed ita credunt*; profectò eos non ambigunt credere. Audiant itaque Dominum, *Qui credit in Filium, habet vitam æter-*

V. infra in epiſt. 194. cap. 10. n. 45.

Johan. 3. 36.

A *nam; qui autem incredulus eſt Filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum.* Quapropter infantes, quia per alios fiunt credentes, à quibus baptizandi offeruntur; per illos utique ſunt increduli, ſi apud tales ſunt, qui eos, dum nihil prodeſſe credunt, offerendos eſſe non credunt: ac per hoc ſi per credentes credunt, & habent vitam æternam; profectò per incredulos increduli ſunt, & non videbunt vitam, ſed ira Dei manet ſuper eos. Non enim dictum eſt, venit ſuper eos; ſed *manet ſuper eos*; quia B ex origine erat jam in eis, nec omnino niſi gratiâ Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum aufertur ab eis. De hac ira legitur etiam in libro Job, *Homo natus ex muliere, brevis vitæ & plenus iracundiæ*. Unde igitur ira Dei ſuper innocentiam parvuli, niſi originalis ſorte ac ſorde peccati? de qua in eodem libro itidem ſcriptum eſt, *non eſſe ab hac mundum nec infantem, cujus eſt unius diei vita ſuper terram*

Job 14. 1. ſec. LXX.

Ibid. 5.

4. Non ergo in iſtis nihil egit quod adversùs eos inſtantiſſimè diſputatur, & eorum auribus ca- C tholicæ voces hinc atque inde circumſonant: quandoquidem volentes argumentari contra ſacramenta Eccleſiæ, confeſſi ſunt tamen parvulos credere. Non eis ergo promittant vitam, etiamſi non fuerint baptizati; de qua enim alia vita dicitur, *Qui incredulus eſt Filio, non videbit vitam?* Nec eos à regno cælorum ſic fateantur alienos, ut tamen à damnatione defendant. Nam quid niſi damnatio ſignificatur per iram, quam Dominus ſuper non credentem manere teſtatur? Multùm prorſus acceſſum eſt, & D ſine ſcrupuloſa conflictatione cauſſa finita eſt. Si enim concedunt parvulos credere, procul dubio ſicut eos tenet illa ſententia, *Qui non renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cælorum*: ſic etiam iſta quæ ejuſdem Domini eſt, *Qui crediderit & baptizatus fuerit ſalvus erit: qui autem non crediderit condemnabitur*. Quia ergo cùm parvuli baptizantur, fatentur iſti eos eſſe credentes, damnari non dubitent non credentes: & audeant jam dicere, ſi poſſunt, à juſto Deo damnari nihil mali ex origine E trahentes, & peccati contagium non habentes.

Johan. 3. 5.

Marc. 16. 16.

Caput III.

5. Illud verò quod in litteris tuis commemoraſti objicere nobis Enoch & Eliam quòd mortui non fuerint, ſed cum ſuis corporibus ex iſta hominum converſatione tranſlati, quid eos ad hoc unde agitur adjuvet, non intelligo. Ut enim omittam quod ipſi quoque morituri poſtea perhibentur, ſicut plerique exponunt Apocalypſim Johannis de duobus illis Prophetis, de quibus, tacitis eorum nominibus, loquitur, quòd iſti duo ſancti cum ſuis F tunc corporibus apparebunt, in quibus nunc vivunt, ut etiam ipſi quemadmodum ceteri Martyres pro Chriſti veritate moriantur: ut ergo hoc omittam, iſta quæſtione dilata, quomodolibet ſeſe habeat, quid iſtos adjuvat quæſo te? Neque enim hinc oſtendunt non propter peccatum homines ſecundùm corpus mori. Nam ſi Deus, qui tam multis fidelibus ſuis donat ipſa peccata, voluit quibuſdam etiam iſtam pœnam donare peccati; qui nos ſumus qui reſpondeamus Deo, cur alius ſic, alius autem ſic?

Apoc. 11. 7.

[a] Hic ipſe eſt dubio procul, cui Mario prænomen fuit, auctor vulgatorum recens opuſculorum contra Pelagianos. Porrò epiſtolam hanc recenſuit Poſſidius in indiculo c. 4. Ejuſdemque tertiam partem tranſtulit Auguſtinus in librum *de octo Dulcitii quæſtionibus*, proximè ad hæc verba q. 3. *De illis autem qui rapientur in nubibus, in quadam epiſtola, quam ſcripſi ad filium meum nomine Mercatorem, procul dubio notiſſimum vobis*. (ſic potiùs legitur in omnibus MSS non autem ſicuti hactenus excuſi habuerunt, *quæ incipit Procul dubio notiſſimum vobis &c.*) *cùm me conſuluiſſet de quibuſdam quæſtionibus Pelagianorum, qui negant mortem eſſe peccato retributam, quæſtiones diſputaverim, in ſubditis loge Illi autem, inquam, de quibus*, & cetera quæ hic repræſentantur à cap. 4. uſque ad finem epiſtolæ.

[b] Suſcepti à ſe in Mauritaniam Cæſarienſem itineris meminit Auguſtinus ſuprà initio epiſt. 190. & in lib. 2. Retract. c. 51. ut & Poſſidius c. 14. quibus ex locis conſtare poteſt hanc epiſtolam datam fuiſſe ſub finem an. 418.

[c] Hic ipſe perlator fuit ſuperiorum litterarum ad Sixtum & ad Cæleſtinum: unde conjecturam capere licet Mercatorem id temporis apud Romam cum illis egiſſe.

Classis III. An. 418.

Rom. 8. 10.

6. Dicimus ergo quod apertiſſimè Apoſtolus ait, *Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem vita eſt propter juſtitiam: Si autem Spiritus ejus, qui ſuſcitavit Chriſtum à mortuis, habitat in vobis; qui ſuſcitavit Chriſtum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis.* Nec tamen iſta ſic dicimus, ut negemus Deum poſſe, in quibus voluerit, nunc facere ſine morte, quod ſine dubitatione credimus in tam multis facturum eſſe poſt mortem. Nec ideo tamen illud falſum erit, quòd *per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit.* Hoc enim dictum eſt, quia niſi per peccatum mors intraſſet, nulla mors eſſet. Nam & cùm dicimus, Omnes propter peccata mittuntur in gehennam, numquid ideo falſum dicimus, quia non omnes homines mittuntur in gehennam? Illud quippe ideo verum eſt, non quia omnis homo mittatur, ſed quia nullus niſi peccatorum meritis mittitur. Talis eſt è contrario etiam illa ſententia, *Per unius juſtificationem in omnes homines ad juſtificationem vitæ.* Non enim omnes homines pertinent ad juſtificationem Chriſti: ſed hoc dictum eſt, quia nemo juſtificatur niſi per Chriſtum.

Rom. 5. 12.

Rom. 5. 18.

7. Magis ergo illa quæſtio non immeritò movet, cur pœna peccati peccato non remanente remanet; id eſt ſi mors etiam corporis pœna peccati eſt, iſta potiùs aliqua quæſtio eſt, cur moriatur infans cùm fuerit baptizatus, quàm cur mortuus non ſit Elias cùm fuerit juſtificatus. Illius enim finito peccato movet cur ſecuta ſit pœna peccati; hujus etiam finito peccato movere non debet ſi non ſequatur pœna peccati. Si ergo illam quæſtionem de morte baptizatorum, cur facta abolitione peccati, ſequatur tamen quædam pœna peccati, in libris *de baptiſmo parvulorum*, quos tibi ſcio eſſe notiſſimos, quantum potuimus, Domino adjuvante diſſolvimus: quantò minùs iſta movere nos debet ubi dicitur, Quare juſtus Elias mortuus non eſt, ſi mors pœna peccati eſt? quaſi diceretur, Quare peccator Elias mortuus non eſt, ſi mors pœna peccati eſt?

Lib. 2. cap. 30. &c.

8. Niſi fortè aliud ex aliò movent & dicunt, Si Enoch & Elias uſque adeo non habebant peccatum, ut nec mortem, quæ peccati eſt pœna, paterentur; quomodo nemo hîc vivit ſine peccato? Quaſi non eis probabiliùs reſpondeatur, Ideo quos finitis peccatis voluit Dominus vivere, non hîc permiſſi ſunt vivere, quoniam hîc quiſquam ſine peccato non poteſt vivere. Sed hæc atque hujuſmodi adversùs iſtos dici potuerunt, ſi pro certo aliunde convincerent illos numquam eſſe morituros. Cùm verò id docere non poſſint, meliúſque illos venturos eſſe credatur ad mortem, nihil eſt cur eos velint nobis objicere cauſſæ ſuæ nulla ex parte aliquid profuturos.

* Reliqua extabât in lib. de octo Dulcitii quæſtionibus q. 3.

Caput IV.

1. Theſ. 4. 17.

9. * Illi autem de quibus dixit Apoſtolus, cùm loqueretur de reſurrectione mortuorum, *Et nos viventes qui reliqui ſumus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obviàm Chriſto in aera: & ita ſemper cum Domino erimus;* adferunt quidem aliquid quæſtionis, ſed per ſeipſos, non propter iſtos. Nam etſi non ſunt etiam ipſi morituri, quid iſtos adjuvent omnino non video, cùm talia de his dici poſſint, qualia de illis dicta ſunt duobus. Sed revera quantum ad verba beati Apoſtoli pertinet, videtur adſerere quoſdam in fine ſæculi adveniente Domino, cùm futura eſt reſurrectio mortuorum, non eſſe morituros, ſed vivos repertos in illam immortalitatem, quæ ſanctis etiam ceteris datur, repentè mutandos, & ſimul *cum illis rapiendos* ſicut dicit, *in nubibus.* nec aliquid aliud mihi viſum eſt, quoties de his verbis volui cogitare.

1. Cor. 15. 36.

Ibid. v. 51.

10. Sed vellem hinc potiùs audire doctiores, ne illis etiam qui putant aliquos morte non præcedente vivificatos ad vitam perpetuam tranſituros dicere inveniatur Apoſtolus, *Stulte, tu quod ſeminas non vivificatur, niſi priùs moriatur.* Nam & illud quod in pleriſque codicibus legitur, *omnes reſurgemus*, unde fieri poterit, niſi omnes moriamur? Reſurrectio quippe, niſi mors præceſſerit, nulla eſt. Et quod nonnulli codices habent, *omnes dormiemus*, multo faciliùs & apertiùs id cogit intelligi: & ſi quid aliud tale in ſanctis litteris invenitur, ad id videtur impellere ut nullus hominum exiſtimetur immortalitatem, niſi mors præceſſerit, adepturus. Proinde ubi dixit Apoſtolus, *Et nos viventes qui reliqui ſumus in adventum Domini non præveniemus eos qui antè dormierunt. Ipſe enim Dominus in juſſu, in voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo: & mortui in Chriſto reſurgent primi; deinde nos viventes, qui reliqui ſumus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obviàm Chriſto in aera: & ita ſemper cum Domino erimus.* Vellem, ſicut dixi, de his audire doctiores, & ſi modò potuerint hæc ita exponi, ut in eis poſſit intelligi, omnes homines qui vivunt, vel poſt nos victuri ſunt, eſſe morituros, corrigere quod hinc aliquando aliter ſenſi. Neque enim debemus indociles eſſe doctores: & certè MELIUS HOMO corrigitur parvus quàm frangitur durus: cùm iis quæ ſcripſimus, ita noſtra vel aliorum exerceatur, & erudiatur infirmitas, ut tamen in eis nulla velut canonica conſtituatur auctoritas.

1. Theſ. 4. 15. &c.

11. Si enim in his verbis Apoſtoli nullus alius ſenſus potuerit reperiri, & hoc eum intelligi voluiſſe claruerit, quod videntur verba ipſa clamare, id eſt quòd futuri ſint in fine ſæculi & in adventu Domini, qui non exſpolientur corpore, ſed ſuperinduantur immortalitate, ut abſorbeatur mortale à vita: huic ſententiæ procul dubio conveniet quod in regula fidei confitemur, venturum Dominum, judicaturum vivos & mortuos; ut non hîc intelligamus vivos juſtos, mortuos autem injuſtos, quamvis judicandi ſint juſti & injuſti; ſed vivos quos nondum exiiſſe, mortuos autem quos jam exiiſſe de corporibus adventus ejus inveniet. Quæ ſi ita eſſe conſtiterit, illa verba excutienda erunt, quomodo ſic accipiemus, *Tu quod ſeminas non vivificatur niſi priùs moriatur*; &, *omnes reſurgemus*, ſive, *omnes dormiemus*, ut non adverſentur huic ſententiæ, qua quidam creduntur etiam cum ſuis corporibus in æternum, non deguſtata morte, victuri.

Regula fidei

1. Cor. 15. 36

Ibid. 51.

12. Sed utrumlibet horum veracior & perſpicacior intellectus inveniatur, quid ad cauſſam pertinet iſtorum, ſive omnes debita morte plectantur, ſive aliquibus ab hac conditione parcatur; cùm tamen conſtet mortem non ſolùm animæ, verùm etiam corporis ſecuturam non fuiſſe, ſi peccatum non præceſſiſſet, & gratiæ mirabiliore virtute juſtos à morte ad æternam beatitudinem reviviſcere, quàm in mortis experientiam non venire? Hæc propter illos de quibus mihi ſcripſiſti, ſatis dicta ſint; quamvis eos jam non exiſtimem dicere, etiamſi non peccaſſet Adam, fuiſſe vel corpore moriturum.

13. Ceterùm quod adtinet ad quæſtionem re-

Classis III. An. 418. ſurrectionis, propter illos, qui creduntur non A eſſe morituri, ſed ex hac mortalitate ad immortalitatem ſine media morte tranſituri, inquiſitio diligentior adbibenda eſt; & ſi quid hinc abſolutum ac definitum diſputatione rationabili atque perfecta vel audiſti, vel legiſti, vel etiam ipſe cogitare potuiſti, ſive adhuc audire, aut legere, aut cogitare potueris, peto mihi mittere non graveris. Ego enim (quod confitendum eſt caritati tuæ) plus amo diſcere quàm docere. Nam hoc admonemur etiam dicente apoſtolo Jacobo, *Sit autem omnis homo velox ad* B *audiendum, tardus ad loquendum.* (Jac. 1. 19.) Ut ergo diſcamus, invitare nos debet ſuavitas veritatis; ut autem doceamus, cogere neceſſitas caritatis: ubi potiùs optandum eſt ut tranſeat iſta neceſſitas, qua hominem docet aliquid homo, ut ſimus omnes docibiles Dei; quamvis hoc ſimus cùm ea, quæ ad veram pietatem pertinent, diſcimus, etiam quando illa docere videtur homo. (1. Cor. 3. 7.) Quia neque qui plantat eſt aliquid neque qui rigat; ſed qui incrementum dat Deus. Cùm itaque ſi Deus incrementum non C daret, nihil eſſent Apoſtoli plantatores & rigatores; quanto magis ego vel tu, vel quilibet hujus temporis homines, quando nobis videmur eſſe doctores?

EPISTOLA CXCIV. *

* Aliàs CV. quæ autem 194. erat, nunc in Appendice eſt 13.

Auguſtinus Sixto Romano presbytero (& poſtea Pontifici) inſtruens illum adverſus Pelagianorum argumenta.

Domino in Domino dominorum dilectiſſimo, ſancto fratri & compreſbytero Sixto, Augustinus in Domino ſalutem.

Scripta paulo poſt ſuperiores epiſtolas. Caput I.

1. IN epiſtola, quam per cariſſimum fratrem noſtrum Albinum acolythum miſi, prolixiorem me miſſurum eſſe promiſi per ſanctum fratrem & compreſbyterum noſtrum Firmum, qui nobis litteras adtulit ſinceritatis tuæ, plenas ſinceritate fidei tuæ, quæ nobis tantum gaudium contulerunt, quantum magis poſſumus habere quàm dicere. Quod enim fatendum eſt caritati tuæ, triſtes eramus nimis, cùm fama jactaret inimicis Chriſtianæ gratiæ te favere. Sed ut hæc triſtitia de noſtris cordibus tergeretur, primò te priorem anathema eis in populo frequentiſſimo pronuntiaſſe eadem fama non tacuit. Deinde cum litteris * apoſtolicæ Sedis de illorum damnatione ad Africam miſſis, tuæ quoque litteræ ad venerabilem ſenem Aurelium conſequutæ ſunt; quæ tametſi breves erant, tuum tamen vigorem adversùs eorum errorem ſatis indicabant. Nunc verò cùm apertiùs & latiùs quid de illo dogmate contráque ſentires, in litteris tuis fides ipſa nobiſcum Romanæ eccleſiæ loqueretur, cui potiſſimùm beatus apoſtolus Paulus, de gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, multa & multipliciter eſt loquutus, non ſolùm illud omne triſtitiæ nubilum fugit de cordibus noſtris; ſed etiam tantum ibi lætitiæ lumen infulſit, ut nihil egiſſe in nobis videretur ille mæror & timor, niſi ſucceſſurorum ampliorem flagrantiam gaudiorum.

* Zoſimi

2. Itaque frater cariſſime, quamvis non te videamus oculis carnis, animo tamen in fide Chriſti, in gratia Chriſti, in membris Chriſti tenemus, amplectimur, oſculamur, & remeante à nobis ad te noſtrorum invicem colloquiorum ſanctiſſimo & fidelissimo perlatore, quem voluiſti eſſe apud nos A non ſolùm advectorem ſcriptorum tuorum, verùm etiam narratorem teſtemque factorum, reſcripta perſolvimus, & aliquanto diutiùs tecum ſermocinamur, admonentes, ut docendis inſtes, quibus terrendis ſatis quantum comperimus inſtitiſti. Sunt enim quidam, qui juſtiſſimè damnatas impietates adhuc liberiùs defendendas putant: & ſunt qui occultiùs penetrant domos, & quod in aperto jam clamare metuunt, in ſecreto ſeminare non quieſ- B cunt. Sunt autem, qui omnino ſiluerunt magno timore compreſſi, ſed adhuc corde retinent quod ore jam proferre non audent; qui tamen eſſe poſſunt fratribus ex priore ipſius dogmatis defenſione notiſſimi. Proinde alij ſeveriùs coërcendi, alij vigilantiùs veſtigandi, alij tractandi quidem leniùs, ſed non ſegniùs ſunt docendi, ut ſi non timentur ne perdant, non tamen negligantur ne pereant.

Caput II.

3. Quoti enim putant auferri ſibi liberum arbitrium, ſi nec ipſam bonam voluntatem ſine adjutoriu C Dei hominem habere conſenſerint: non intelligunt non ſe firmare humanum arbitrium, * ſed impellere ut per inania feratur, non in Domino tamquam in petra ſtabili collocetur. *Paratur enim voluntas à Domino.* (Prov. 8. ſec. LXX.)

4. Quod autem perſonarum acceptorem Deum ſe credere exiſtimant, ſi credant quòd ſine ullis præcedentibus meritis, cujus vult miſeretur, & quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit: parum adtendunt quòd debita reddatur pœna D damnato, indebita gratia liberato, ut nec ille ſe indignum queratur, nec dignum ſe iſte glorietur; atque ibi potiùs acceptionem nullam fieri perſonarum, ubi una eademque maſſa damnationis & offenſionis involvit, ut liberatus de non liberato diſcat, quòd etiam ſibi ſupplicium conveniret, niſi gratia ſubveniret. Si autem gratia, utique nullis meritis reddita, ſed gratuita bonitate donata.

5. *Sed injuſtum eſt*, inquiunt, *in una eademque mala cauſſa hunc liberari, illum puniri.* Nempe ergo E juſtum eſt utrumque puniri. Quis hoc negaverit? Agamus ergo gratias Salvatori, dum nobis non redditum cernimus, quod in damnatione ſimilium etiam nobis debitum fuiſſe cognoſcimus. Si enim nullus homo liberaretur, utique lateret quid peccato per juſtitiam debeatur: ſi nemo, quid gratia largiretur. Ut ergo in hac difficillima quæſtione verbis potiùs utamur Apoſtoli; *Volens Deus oſtendere iram, & demonſtrare potentiam ſuam, adtulit in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perdi-* F *tionem: & ut notas faceret divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ:* (Rom. 9. 22.) cui non poteſt figmentum dicere, Quare ſic me feciſti? cùm habeat poteſtatem ex eadem maſſa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Ubi quia univerſa iſta maſſa meritò damnata eſt, contumeliam debitam reddit juſtitiâ, honorem donat indebitum gratiâ, non meriti prærogativâ, non fati neceſſitate, non temeritate fortunæ; ſed altitudine divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei: quam non aperit, ſed clauſam miratur Apo- G ſtolus, clamans, *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! Quàm inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. ipſi gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.* (Rom. 11. 33.)

Maſſa viciata.

* MSS. tres, *infirmare.* Alij totidem, *inflare.*

Classis III An. 418. Caput III. 6. Nolunt autem, ut ſit ipſi gloria in juſtifican- A
dis impiis gratuità gratiâ, qui ejus ignorantes ju-
ſtitiam, ſuam volunt conſtituere: vel jam concla-
mantium religioſorum & piorum vocibus preſſi, ita
ſe fatentur ad habendam ſeu faciendam juſtitiam
divinitus adjuvari, ut ſui præcedat aliquid meriti,
quaſi priores volentes dare ut retribuatur eis ab
Rom. 11. 35. illo, de quo dictum eſt, *Quis prior dedit illi, & re-
tribuetur ei*: & ſuo putantes præire merito illum, de
quo audiunt, aut potiùs audire nolunt, *Quoniam ex
ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia*. Quarum B
autem divitiarum eſt altitudo ſapientiæ & ſcientiæ
ejus, ex his ſunt divitiæ gloriæ ejus in vaſa miſeri-
cordiæ, quæ vocat in adoptionem; quas divitias no-
tas vult facere etiam per vaſa iræ, quæ perfecta ſunt
in perditionem. Et quæ ſunt viæ inveſtigabiles, niſi
Pſal. 24. 10. de quibus in Pſalmo canitur, *Univerſæ viæ Domini
miſericordia & veritas?* Igitur inveſtigabiles ſunt mi-
ſericordia & veritas ejus: quoniam cujus vult mi-
a ſeretur, [a] non juſtitiâ, ſed miſericordiæ gratiâ; &
quem vult obdurat, non iniquitate, ſed veritate C
vindictæ. Quæ tamen miſericordia & veritas ita
Pſal. 84. 11. ſibi occurrunt, quia ſcriptum eſt, *Miſericordia &
veritas obviaverunt ſibi*; ut nec miſericordia impe-
diat veritatem, qua plectitur dignus, nec veritas
miſericordiam qua liberatur indignus. Quæ igitur
ſua merita jactaturus eſt liberatus, cùm ſi digna ſuis
meritis redderentur, non eſſet niſi damnatus? Nul-
lane igitur ſunt merita juſtorum? Sunt planè, quia
juſti ſunt. Sed ut juſti fierent, merita non fuerunt.
Juſti enim facti ſunt, cùm juſtificati ſunt: ſed ſicut D
Rom. 3. 24. dicit Apoſtolus, *Juſtificati gratis per gratiam ipſius*.

7. Cùm igitur huic gratiæ inimici infeſtique
a Dioſpolitano ſint iſti, Pelagius tamen in eccleſiaſtico judicio [a] Pa-
læſtino (non enim aliter inde impunitus exiiſſet,)
anathematizavit eos, qui dicunt gratiam Dei ſe-
cundùm merita dari. Sed nihil aliud in eorum etiam
poſterioribus diſputationibus invenitur, quàm me-
ritis dari eam gratiam, de cujus commendatione
maximè ad Romanos apoſtolica epiſtola loquitur,
ut inde ſe prædicatio ejus velut à capite orbis toto E
orbe diffunderet: ea eſt enim qua juſtificatur im-
pius, id eſt fit juſtus qui priùs erat impius. Et ideo
percipiendæ hujus gratiæ merita nulla præcedunt,
quoniam meritis impii, non gratia, ſed pœna de-
betur. Nec iſta eſſet gratia, ſi non daretur gratui-
ta, ſed debita redderetur.

8. Sed cùm ab iſtis quæritur, quam gratiam Pe-
lagius cogitaret ſine ullis præcedentibus meritis
dari, quando anathematizabat eos, qui dicunt gra-
tiam Dei ſecundùm merita noſtra dari: reſpondent F
ſine ullis præcedentibus meritis gratiam ipſam hu-
manam eſſe naturam, in qua conditi ſumus. Ne-
que enim antequam eſſemus, mereri aliquid pote-
Quæ gratia ab Apoſtolo commendata ramus ut eſſemus. Abjiciatur à Chriſtianorum cor-
dibus iſta fallacia: nam omnino non iſtam gratiam
commendat Apoſtolus, qua creati ſumus ut homi-
nes eſſemus, ſed qua juſtificati cùm mali homines
eſſemus. Iſta eſt enim gratia per Jeſum Chriſtum
Dominum noſtrum. Etenim Chriſtus non pro nullis
ut homines conderentur, ſed pro impiis mortuus eſt G
ut juſtificarentur. Jam quippe homo erat qui dice-
Rom. 7. 24. bat, *Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis
hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.*

9. Poſſunt quidem dicere remiſſionem pecca-
torum eſſe gratiam, quæ nullis præcedentibus me- Claſſis III. An. 418.
ritis datur. Quid enim habere boni meriti poſſunt
peccatores? Sed nec ipſa remiſſio peccatorum ſine
aliquo merito eſt, ſi fides hanc impetrat. Neque
enim nullum eſt meritum fidei, qua fide ille dice-
bat, *Deus propitius eſto mihi peccatori*: & deſcendit Lucæ 18. 13.
juſtificatus meritò fidelis [b] humilitatis, quoniam qui b
ſe humiliat exaltabitur. Reſtat igitur ut ipſam fi-
dem unde omnis juſtitia ſumit initium, propter
quod dicitur ad Eccleſiam in Cantico canticorum,
Venies & pertranſies ab initio fidei: reſtat, inquam, Cant. 4.
ut ipſam fidem non humano, [c] quod iſti extollunt, ſec. LXX.
tribuamus arbitrio, nec ullis præcedentibus meri- c
tis, quoniam inde incipiunt bona quæcumque ſunt
merita; ſed gratuitum donum Dei eſſe fateamur,
ſi gratiam veram, id eſt ſine meritis cogitamus.
Quia ſicut in eadem epiſtola legitur, *Deus unicuique* Rom. 12. 3.
partitur menſuram fidei. Opera quippe bona fiunt ab
homine; fides autem fit in homine, ſine qua illa à
nullo fiunt homine. Omne enim quod non eſt ex Rom. 14. 23.
fide, peccatum eſt.

10. Quapropter ne ſe vel ipſius orationis meri-
tum extollat, etiamſi ad vincendas temporalium
rerum cupiditates, & diligenda bona æterna atque
ipſum fontem omnium bonorum Deum, adjuto-
rium datur oranti, fides orat quæ data eſt non
oranti, quæ utique niſi data eſſet, orare non poſ-
ſet. Quomodo enim invocabunt, in quem non cre- Rom. 10. 14.
diderunt? quomodo credent, quem non audierunt?
quomodo audient, ſine prædicante? Igitur fides ex
auditu, auditus autem per verbum Chriſti. Proin-
de miniſter Chriſti hujus fidei prædicator, ſecun-
dùm gratiam quæ data eſt illi, plantator eſt & ri-
gator. Nec tamen qui plantat eſt aliquid, neque 1. Cor. 3. 7.
qui rigat; ſed qui incrementum dat Deus, qui uni-
cuique partitur menſuram fidei. Unde & alibi dici-
tur, *Pax fratribus & caritas cum fide*: quam ne ſibi Eph. 6. 23.
tribuerent continuò ſubjunxit, *à Deo Patre &
Domino noſtro Jeſu Chriſto*: quia nec omnium eſt
fides, qui audiunt verbum, ſed quibus Deus parti-
tur menſuram fidei: ſicut nec omnia germinant
quæ plantantur & rigantur, ſed quibus Deus dat
incrementum. Cur autem ille credat, ille non cre-
dat, cùm ambo idem audiunt, & ſi miraculum in
eorum conſpectu fiat, ambo idem vident; altitudo
eſt divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, cujus in-
ſcrutabilia ſunt judicia, & apud quem non eſt ini-
quitas, dum cujus vult miſeretur, & quem vult ob-
durat: neque enim propterea ſunt iſta injuſta, quia
occulta.

11. Deinde poſt remiſſionem peccatorum, niſi
mundatam domum habitet Spiritus-ſanctus, non- Matt. 12. 45.
ne cum aliis ſeptem redit ſpiritus immundus, &
erunt noviſſima hominis illius pejora quam erant
prima? Ut autem habitet Spiritus-ſanctus, nonne Johan. 3. 8.
ubi vult ſpirat, & caritas Dei, ſine qua nemo bene Rom. 5. 5.
vivit, diffunditur in cordibus noſtris, non à nobis,
ſed per Spiritum-ſanctum qui datus eſt nobis? Hanc
enim fidem Apoſtolus definivit, dicens, *Neque* Gal. 5. 6.
*circumciſio eſt aliquid, neque præputium; ſed fides, quæ
per dilectionem operatur*. Iſta quippe fides eſt Chri-
ſtianorum, non dæmoniorum: nam & dæmones Jac. 2. 19.
credunt & contremiſcunt, ſed numquid & dili-
gunt? Nam ſi non crederent, non dicerent, *Tu es* Lucæ 4. 41.
ſanctus Dei: vel, *Tu es Filius Dei*. Si autem dili- Lucæ 8. 28.

[a] Sic Bad. Am. & Er. At Lov. *non juſtitia, ſed miſericordia gratiâ*. MSS pleriſque, *non juſtitiâ, ſed miſericordiâ gratiâ*.
[b] Bad. Am. & Er. *fidelis humilitatis*. quibus conſentiunt MSS ſeptem.
[c] Sic MSS plures. At editi habent, *quo iſti extollantur*.

Classis III. an. 418. gerent, non dicerent, *Quid nobis & tibi?* A
Matt 8.29. 12. Fides igitur ad Chriſtum nos trahit, quæ
nisi deſuper gratuito munere nobis daretur, non
Johan. 6. 44. ipſe diceret, *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater*
qui miſit me, adtraxerit eum. Unde & paulò poſt ait,
Ibid. 64. *Verba, quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita*
ſunt. Sed ſunt quidam ex vobis, qui non credunt. Dein-
v. 65. de Evangeliſta ſubjungit, *Sciebat enim ab initio Je-*
ſus qui eſſent credentes, & quis eſſet traditurus eum.
Et ne quiſquam exiſtimaret credentes ſic ad ejus
præſcientiam pertinere, quomodo non credentes, B
id eſt ut non eis fides ipſa deſuper daretur, ſed tan-
tummodo voluntas eorum prænoſceretur, mox ad-
jecit atque ait, *Et dicebat, Propterea dixi vobis,*
quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à
Johan. 6. 66. *Patre meo.* Hinc erat quòd eorum, qui audierant
loquentem de carne ſua & ſanguine ſuo, quidam
ſcandalizati abſceſſerunt, quidam credendo man-
ſerunt: quia nemo poteſt venire ad illum, niſi cui
datum eſt à Patre, ac per hoc & ab ipſo Filio, &
à Spiritu ſancto. Neque enim ſeparata ſunt dona C
vel opera inſeparabilis Trinitatis; ſed Filius ſic hono-
rans Patrem, non affert ullius diſtantiæ documen-
tum, ſed magnum præbet humilitatis exemplum.

13. Hìc iterum iſti liberi arbitrij defenſores,
immo deceptores quia inflatores, & inflatores quia
præſumtores, non adversùm nos, ſed adversùs
Evangelium locuti, quid aliud dicunt quàm id
quod Apoſtolus ſibi, quaſi à talibus diceretur, ob-
jecit? *Dicis itaque mihi, Quid adhuc conqueritur,*
Rom. 9. 19. *Nam voluntati ejus quis reſiſtit?* Hanc contradi- D
ctionem ſibimetipſi tamquam ab altero oppoſuit,
velut ex eorum voce qui nolunt accipere quod ſu-
periùs dixerat, *Ergo cujus vult miſeretur, & quem*
Ibid. 18. *vult obdurat.* Talibus itaque dicamus cum Apoſto-
lo, non enim melius illo invenire poſſumus quid
dicamus, *O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo?*
Ibid. 20. 14. Quærimus namque meritum obdurationis,
& invenimus. Merito namque peccati univerſa
maſſa damnata eſt; NEC OBDURAT DEUS
impertiendo malitiam, ſed non impertiendo miſe-
ricordiam. Quibus enim non impertitur, nec digni E
1. ſent. diſt. 40. c. Quicumque. ſunt, nec merentur: at potiùs ut non impertiatur,
hoc digni ſunt, hoc merentur. Quærimus autem
meritum miſericordiæ, nec invenimus, quia nul-
lum eſt, ne gratia evacuetur, ſi non gratis donatur,
ſed meritis redditur.

15. Si enim dixerimus fidem præceſſiſſe, in
qua eſſet meritum gratiæ, quid meriti habebat ho-
1. Cor. 4. 7. mo ante fidem, ut acciperet fidem? Quid enim ha-
bet quod non accepit? Si autem accepit, quid
gloriatur quaſi non acceperit? Sicut enim non ha- F
beret homo ſapientiam, intellectum, conſilium,
fortitudinem, ſcientiam, pietatem, timorem Dei,
Iſa. 11. 2. niſi ſecundùm propheticum eloquium accepiſſet
Spiritum ſapientiæ & intellectus, conſilij & forti-
tudinis, ſcientiæ & pietatis ac timoris Dei: ſicut
non haberet virtutem, caritatem, continentiam,
niſi accepto Spiritu, de quo dicit Apoſtolus, *Non*
* Longè aliter Rom. 8. 15 qui locus profertur infrà n. 17. *enim accepiſtis Spiritum * timoris, ſed virtutis & carita-*
tis & continentiæ: ita non haberet fidem niſi acce- G
piſſet Spiritum fidei, de quo idem ipſe dicit, *Ha-*
bentes autem eumdem Spiritum fidei, ſecundùm quod
2. Cor. 4. 13. Pſ. 115. 10. *ſcriptum eſt, Credidi, propter quod locutus ſum, & nos*
credimus, propter quod & loquimur. Non autem meri-
to accepiſſe, ſed miſericordiâ ejus, qui cujus vult mi-
1. Cor 7. 25. 1. Tim 1. 13. ſeretur, manifeſtiſſimè oſtendit, ubi de ſeipſo ait,
Miſericordiam conſecutus ſum, ut fidelis eſſem.

A 16. Si dixerimus meritum præcedere orationis, Classis III. an. 418. Caput IV.
ut donum gratiæ conſequatur: impetrando quidem
oratio quidquid impetrat, evidenter donum Dei
eſſe oſtendit, ne homo exiſtimet à ſeipſo ſibi eſſe
quod ſi in poteſtate haberetur, non utique poſce-
retur: verumtamen ne ſaltem orationis putarentur
præcedere merita, quibus non gratuita daretur
gratia, ſed jam nec gratia eſſet, quia debita redde- V De gratia & lib. arbit. cap. 30. 31. & 32.
retur, etiam ipſa oratio inter gratiæ munera repe-
titur. *Quid enim oremus*, ait Doctor gentium, *ſicut*
B *oportet neſcimus, ſed ipſe Spiritus interpellat pro nobis* Rom. 8. 26.
gemitibus inenarrabilibus Quid eſt autem, *interpel-*
lat, niſi interpellare nos facit? Indigentis enim cer-
tiſſimum indicium eſt interpellare gemitibus. Nul-
lius autem rei eſſe indigentem fas eſt credere Spiri-
tum-ſanctum. Sed ita dictum eſt *interpellat*, quia
interpellare nos facit, nobiſque interpellandi & ge-
mendi inſpirat affectum: ſicut illud in Evangelio,
Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Pa- Matt. 10. 20.
tris veſtri, qui loquitur in vobis. Neque enim & hoc
C ita fit de nobis tamquam nihil facientibus nobis.
Adjutorium igitur Spiritus-ſancti ſic expreſſum
eſt, ut ipſe facere diceretur, quod ut faciamus
facit.

17. Nam non eſſe intelligendum ſpiritum no-
ſtrum, de quo dictum eſt, *interpellat gemitibus ine-* Rom. 8. 26.
narrabilibus, ſed Spiritum-ſanctum, quo noſtra in-
firmitas adjuvatur, ſatis ipſe demonſtrat Apoſto-
lus: inde enim cœpit, *Spiritus*, inquit, *adjuvat in-* Ibid.
firmitatem noſtram; deinde ita ſubjunxit, *Quid enim*
D *oremus, ſicut oportet neſcimus*: & cetera. De hoc
quippe Spiritu apertiùs alibi dicit, *Non enim acce-* Ibid. 15.
piſtis ſpiritum ſervitutis, iterum in timore; ſed acce-
piſtis Spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus,
Abba, Pater. Ecce hìc non dixit quòd ipſe Spiri-
tus clamet orando; ſed, *in quo clamamus, Abba,*
Pater. Alio tamen loco ait, *Quoniam fily Dei eſtis,* Gal. 4. 6.
miſit Deus Spiritum Filij ſui in corda veſtra claman-
tem, Abba, Pater. Non hìc ait, *in quo clamamus:*
ſed ipſum Spiritum clamantem dicere maluit, quo
efficitur ut clamemus: ſicut ſunt illa, *Ipſe ſpiritus* Rom. 8. 26.
E *interpellat gemitibus inenarrabilibus*: &, *Spiritus Patris* Mat. 10. 20.
veſtri eſt, qui loquitur in vobis.

18. Sicut ergo nemo rectè ſapit, rectè intelligit,
rectè conſilio ac fortitudine prævalet, nemo ſcienter
pius eſt, vel piè ſciens, nemo timore caſto Deum ti-
met, niſi acceperit Spiritum ſapientiæ & intellectûs,
conſilij & fortitudinis, ſcientiæ & pietatis & timoris
Dei: nec habet quiſquam virtutem veram, carita-
tem ſinceram, continentiam religioſam, niſi per Spi-
ritum virtutis & caritatis & continentiæ: ita ſine
F Spiritu fidei non eſt rectè quiſpiam crediturus, nec
ſine Spiritu orationis ſalubriter oraturus. Non quia
tot ſunt ſpiritus, ſed omnia hæc operatur unus at-
que idem Spiritus dividens propria unicuique prout 1. Cor. 12. 11.
vult: quia Spiritus ubi vult ſpirat: ſed quod faten- Johan. 3. 8.
dum eſt, aliter adjuvat nondum inhabitans, aliter
inhabitans. Nam nondum inhabitans adjuvat ut
ſint fideles, inhabitans adjuvat jam fideles.

19. QUOD eſt ergo meritum hominis ante Caput V.
gratiam, quo merito percipiat gratiam, cùm om-
G ne bonum meritum noſtrum, non in nobis faciat
niſi gratia; & cùm Deus coronat merita noſtra, nihil
aliud coronet quàm munera ſua? Sicut enim ab ini- 2. ſent. diſt. 23. In memoribus
tio fidei miſericordiam conſecuti ſumus, non quia
fideles eramus, ſed ut eſſemus: ſic in fine, quo erit
vita æterna, coronabit nos, ſicut ſcriptum eſt, *in*
miſeratione & miſericordia. Non itaque fruſtra Deo Pſal. 102. 4.
cantatur

CLASSIS III. AN. 418.

cantatur, *Et miſericordia ejus præveniet me:* &, *Miſericordia ejus ſubſequetur me.* Unde & ipſa vita æterna, quæ utique in fine ſine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur; tamen quia eadem merita quibus redditur, non à nobis parata ſunt per noſtram ſufficientiam, ſed in nobis facta per gratiam, etiam ipſa gratia nuncupatur, non ob aliud niſi quia gratis datur; nec ideo quia non meritis datur, ſed quia data ſunt & ipſa merita quibus datur. Ubi autem invenimus etiam vitam æternam gratiam nuncupari, habemus apud eumdem gratiæ magnificum defenſorem apoſtolum Paulum: *Stipendium*, inquit, *peccati mors eſt; gratia autem Dei vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro.*

Pſal. 58. 11. Pſal. 22. 6. V. Lib. de gratia & lib. arbit. cap. 20. & 21. Rom. 6. 23.

20. Vide obſecro te, in quanta brevitate quàm vigilanter verba poſuerit, quibus diligenter conſideratis, quæſtionis hujus aliquantulum diluceſcat obſcuritas. Cùm enim dixiſſet, *Stipendium peccati mors*; quis non eum congruentiſſimè & conſequenter addere judicaret, ſi diceret, Stipendium autem juſtitiæ vita æterna? & verum eſt; quia ſicut merito peccati tamquam ſtipendium redditur mors, ita merito juſtitiæ tamquam ſtipendium vita æterna. Aut ſi nollet dicere juſtitiæ, diceret fidei: quoniam juſtus ex fide vivit. Unde etiam & merces appellatur plurimis ſanctarum Scripturarum locis: nuſquam porrò dicta eſt merces juſtitia vel fides, quia juſtitiæ vel fidei redditur merces. Quod eſt autem merces operanti, hoc militanti ſtipendium.

Abac. 2. 4. Rom. 1. 17.

21. Sed beatus Apoſtolus adversùs elationem, quæ uſque adeo magnis tentat irrepere, ut & ſibi propter ipſam dicat datum angelum Satanæ, à quo colaphizaretur, ne verticem præſumtionis erigeret: adversùs hanc ergo elationis peſtem vigilantiſſimè militans, *Stipendium*, inquit, *peccati mors.* Rectè ſtipendium, quia debetur, quia dignè retribuitur, quia merito redditur. Deinde ne juſtitia de humano ſe extolleret bono merito, ſicut humanum meritum malum non dubitatur eſſe peccatum, non à contrario retulit, dicens, Stipendium juſtitiæ vita æterna; ſed *gratia*, inquit, *Dei vita æterna.* Et hæc ne præter mediatorem aliquâ aliâ viâ quæreretur, adjecit, *in Chriſto Ieſu Domino noſtro:* tamquam diceret, Audito quòd ſtipendium peccati ſit mors, quid te diſponis extollere, ô humana, non juſtitia, ſed nomine juſtitiæ planè ſuperbia? quid te diſponis extollere, & contrariam morti vitam æternam tamquam debitum ſtipendium flagitare? Cui debetur vita æterna, vera juſtitia eſt. Si autem vera juſtitia eſt, ex te non eſt, deſurſum eſt deſcendens à Patre luminum. Ut haberes eam, ſi tamen habes eam, profectò accepiſti. Quid enim habes quod non accepiſti? Quapropter ô homo, ſi accepturus es vitam æternam, juſtitiæ quidem ſtipendium eſt, ſed tibi gratia eſt, cui gratia eſt & ipſa juſtitia. Tibi enim tamquam debita redderetur, ſi ex te tibi eſſet juſtitia cui debetur. Nunc verò de plenitudine ejus accepimus non ſolùm gratiam, qua nunc juſtè in laboribus uſque in finem vivimus, ſed etiam gratiam pro hac gratia, ut in requie poſtea ſine fine vivamus. Hoc nihil ſalubrius fides credit, quia nihil verius intellectus invenit. Et debemus audire Prophetam dicentem, *Niſi credideritis, non intelligetis.*

Jac. 1. 17. 1. Cor. 4. 7. Iſa. 7. 9. ſec. LXX.

CAPUT VI.

22. SED *excuſabunt ſe*, inquit, *homines, qui nolunt rectè & fideliter vivere, dicentes, Quid nos fecimus qui malè vivimus, quandoquidem gratiam unde bene viveremus, non accepimus?* Non poſſunt veraciter dicere, nihil mali ſe feciſſe, qui malè vivunt. Si enim nihil mali faciunt, bene vivunt: ſi autem malè vivunt, de ſuo malè vivunt, vel quod originaliter traxerunt, vel quod inſuper addiderunt. Sed ſi vaſa ſunt iræ, quæ perfecta ſunt ad perditionem, quæ illis debita redditur, ſibi hoc imputent, quia ex ea maſſa facta ſunt, quam propter unius peccatum, in quo omnes peccaverunt, meritò Deus juſtèque damnavit. Si autem vaſa ſunt miſericordiæ, quibus ex eadem maſſa factis ſupplicium debitum reddere noluit, non ſe inflent, ſed ipſum glorificent, qui eis miſericordiam non debitam præſtitit, & ſi quid aliter ſapiunt, & hoc quoque illis ipſe revelabit.

23. Poſtremò quonam ſe iſti excuſabunt modo? Nempe illo quem breviter tamquam ex eorum voce ſibi objecit Apoſtolus, ut dicant, *Quid adhuc conqueritur? nam voluntati ejus quis reſiſtit?* Hoc eſt enim dicere, Quid de nobis fit querela, quòd Deum offendamus malè vivendo, cùm illius voluntati nemo poſſit reſiſtere, qui nos obduravit miſericordiam non præſtando? Si ergo illos non pudet hac excuſatione, non nobis, ſed Apoſtolo contradicere, cur nos pigeat eis quod dixit Apoſtolus, hoc idem atque idemtidem dicere, *O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, Quare ſic me feciſti? An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa*, utique meritò rectèque damnata, *facere aliud vas in honorem* indebitum propter miſericordiæ gratiam, *aliud in contumeliam* debitam propter iræ juſtitiam, & ut notas faciat divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, ſic oſtendens quid eis largiatur, cùm id ſupplicium recipient vaſa iræ, quod pariter omnibus debebatur. SATIS SIT INTERIM Chriſtiano ex fide adhuc viventi, & nondum cernenti quod perfectum eſt, ſed ex parte ſcienti, noſſe vel credere quòd neminem Deus liberet niſi gratuitâ miſericordiâ per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & neminem damnet niſi æquiſſima veritate per eumdem Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Cur autem illum potiùs quàm illum liberet aut non liberet, ſcrutetur qui poteſt judiciorum ejus tam magnum profundum, verumtamen caveat præcipitium. Numquid enim eſt iniquitas apud Deum? abſit. Sed inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus.

Rom. 9. 19. Ibid. 20. Rom. 9. 14.

24. Et in majoribus dumtaxat ætatibus meritò dici poteſt, Hi noluerunt intelligere, ut bene agerent: Hi quod gravius eſt, intellexerunt, & non obedierunt: quia ſicut ſcriptum eſt, *Verbis non emendabitur ſervus durus; ſi enim & intellexerit, non obediet.* Unde non obediet, niſi ſua peſſima voluntate? Cui gravior damnatio divina æquitate debetur. CUI enim plus datur, plus exigitur ab eo. Iſtos quippe Scriptura dicit inexcuſabiles, quos non latet veritas, & in eis perſeverat iniquitas. *Revelatur enim ira Dei de cælo*, ait Apoſtolus, *ſuper omnem impietatem & injuſtitiam hominum eorum, qui veritatem in injuſtitia detinent: quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtavit. Inviſibilia enim ejus à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur; ſempiterna quoque virtus ejus ac divinitas, ut ſint inexcuſabiles.*

Prov. 29. 19. Rom. 1. 18.

25. Si ergo iſtos inexcuſabiles dicit, qui inviſibilia illius per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpicere potuerunt, nec obedierunt tamen veritati, ſed iniqui & impii permanſerunt; neque enim non co-

Ibid. 22.

gnoverunt, ſed *cognoſcentes* (inquit) *Deum, non ut* A *Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt:* quanto magis inexcuſabiles ſunt, qui ex lege ejus inſtructi confidunt ſe ipſos duces eſſe cæcorum, & alios docentes, ſeipſos non docent: qui prædicant non furandum, & furantur; & cetera quæ de ipſis Apoſtolus loquitur. [Rom. 2. 1.] Eis quippe dicit, *Propterea inexcuſabilis es, ô homo omnis qui judicas: in quo enim alium judicas, temetipſum condemnas: eadem enim agis quæ judicas.*

26. Dicit etiam ipſe Dominus in Evangelio, B [Johan 15. 22.] *Si non veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo.* Non utique peccatum nullum haberent, qui pleni erant aliis magnis multiſque peccatis: ſed hoc peccatum vult intelligi non eos habituros fuiſſe, ſi non veniſſet, quo, cùm audiſſent eum, non crediderunt in eum. Hanc eos excuſationem non habere aſſerit, qua poſſint dicere, Non audivimus, ideo non credidimus. Humana quippe ſuperbia tamquam præſumens de viribus liberi ar- C bitrij excuſatam ſe putat, quando ignorantiæ, non voluntatis [a] videtur eſſe quod peccat.

27. Secundùm hanc excuſationem, inexcuſabiles dicit Scriptura divina quoſcumque ſcientes peccare convincit. Dei tamen juſtum judicium nec [Rom. 2. 12.] illis parcit, qui non audierunt. Quicumque enim ſine Lege peccaverunt, ſine Lege peribunt. Et quamvis ſe ipſi excuſare videantur, non admittit hanc excuſationem, qui ſcit ſe feciſſe hominem rectum eique obedientiæ dediſſe præceptum, nec niſi ejus, D quo malè uſus eſt, libero voluntatis arbitrio, etiam quod tranſiret in poſteros, manaſſe peccatum. Neque enim damnantur qui non peccaverunt, quandoquidem illud ex uno in omnes pertranſiit, in quo ante propria in ſingulis quibuſque peccata omnes communiter peccaverunt. Ac per hoc inexcuſabilis eſt omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, ſive qui novit, ſive qui ignorat, ſive qui judicat, ſive qui non judicat. Quia & ipſa ignorantia in eis, qui intelligere E noluerunt, ſine dubitatione peccatum eſt; in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati. Ergo in utriſque non eſt juſta excuſatio, ſed juſta damnatio.

28. Ideo autem divina eloquia eos inexcuſabiles dicunt, qui non ignorantes, ſed ſcientes peccant, ut ſecundùm judicium ſuperbiæ ſuæ, quo multùm confidunt de viribus propriæ voluntatis, ſe inexcuſabiles videant; quia de ignorantia jam non habent excuſationem ſuam, & [b] nondum eſt ju- F ſtitia, cui præſumebant ſufficere voluntatem. At verò ille cui Dominus & ſciendi & obediendi lar- [Rom. 3. 20.] gitus eſt gratiam, *Per legem,* inquit, *cognitio pec-* [Rom. 7. 7.] *cati:* &, *Peccatum non cognovi, niſi per Legem. Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi Lex diceret,* [Exod. 20. 17.] *Non concupiſces.* Nec vult intelligi hominem præceptricis Legis ignarum, ſed liberatricis indigum [Rom. 7. 22.] gratiæ, ubi dicit, *Condelector Legi Dei ſecundùm interiorem hominem:* & cum hac non ſolùm ſcientia, verùm etiam & delectatione Legis, poſtea dicit, G [Ibid. 24.] *Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Nemo itaque liberat à vulneribus illius trucidatoris, niſi hujus gratia Salvatoris. Nemo liberat venumdatos ſub peccato à vinculis captivantis, A niſi gratia redimentis.

29. Ac per hoc univerſi, qui ſe in nequitiis & iniquitatibus excuſatos volunt, ideo juſtiſſimè puniuntur, quoniam qui liberantur, nonniſi gratiâ liberantur. Nam ſi excuſatio illic juſta eſſet, non inde jam gratia, ſed juſtitia liberaret. Cùm verò non liberat niſi gratia, nihil juſtum invenit in eo quem liberat, non voluntatem, non operationem, non ſaltem ipſam excuſationem: nam ſi hæc juſta eſt, B quiſquis eâ utitur, meritò non gratiâ liberatur. Novimus enim liberari per gratiam Chriſti quoſdam etiam eorum, qui dicunt, *Quid adhuc conqueritur? nam voluntati ejus quis reſiſtit?* [Rom. 9. 19.] Quæ ſi juſta eſt excuſatio, non jam gratuitâ gratiâ, ſed propter hujus excuſationis juſtitiam liberantur. Si autem gratia eſt qua liberantur, profectò hæc excuſatio juſta non eſt. Tunc enim vera gratia eſt, qua homo liberatur, ſi non ſecundùm debitum juſtitiæ retribuitur. Nihil ergo fit in eis, qui dicunt, *Quid adhuc* C *conqueritur? nam voluntati ejus quis reſiſtit?* niſi quod legitur in libro Salomonis, *Inſipientia viri violat* [Prov. 19. 3.] *vias ejus: Deum autem cauſatur in corde ſuo.*

30. Quamvis itaque Deus faciat vaſa iræ in perditionem, ut oſtendat iram, & demonſtret potentiam ſuam, qua bene etiam utitur malis; & ut notas faciat divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ facit in honorem, non damnabili maſſæ debitum, ſed ſuæ gratiæ largitate donatum: tamen in eiſdem iræ vaſis, propter meritum maſſæ in contu- D meliam debitam factis, id eſt in hominibus propter naturæ quidem bona creatis, ſed propter vitia ſupplicio deſtinatis, iniquitatem, quam rectiſſimè veritas improbat, damnare novit ipſe, non facere. Sicut enim voluntati ejus tribuitur humana natura, nullo dubitante laudanda; ſic hominis voluntati culpa tribuitur, nullo recuſante damnanda. Quæ voluntas hominis aut hereditarium vitium tranſmiſit in poſteros, quos in ſe habuit cùm peccaret; aut adquiſivit etiam cetera vitia, cùm in ſeipſo unuſ- E quiſque perditè viveret. Sed neque ab illo quod originaliter trahitur, neque ab his quæ unuſquiſque in vita propria vel [c] non intelligendo vel nolendo intelligere, mala congregat, vel etiam inſtructus ex Lege, additamento prævaricationis exaggerat, quiſquam liberatur & juſtificatur, niſi gratiâ Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, non ſolùm remiſſione peccatorum, ſed priùs ipſius inſpiratione fidei & timoris Dei, impartito ſalubriter orationis affectu & effectu, donec ſanet omnes [Pſal. 102. 3. &c.] F langnores noſtros, & redimat de corruptione vitam noſtram, & coronet nos in miſeratione & miſericordia.

[Caput VII.] 31. Verum iſti, qui perſonarum acceptorem fieri exiſtimant Deum, ſi in una eademque cauſſa ſuper alios veniat miſericordia ejus, ſuper alios verò maneat ira ejus, nempe totas vires argumentationis humanæ in parvulis perdunt. Nam ut interim taceam quod non eſt præter parvulos, quamlibet materno utero recentiſſimos, ea pœna, de G qua loquens Apoſtolus ait, *Per unius delictum in* [Rom. 5. 18.] *omnes homines ad condemnationem;* unde non liberat niſi unus ille, de quo idem ait, *Per unius juſtifi-* [Ibid.] *cationem in omnes homines ad juſtificationem vitæ:* ut ergo hoc interim omittam, & hoc ſolum de par-

[a] Lov. *voluntatis eſt quod peccat.* At editiones antiquiores & MSS novem habent, *videtur eſſe quod peccat.*
[b] Sic Bad. Am. Er. & meliores notæ MSS. At Lov. habet, *& dum non eſt* &c.
[c] In excuſis deerat hic negatio, quam reſtituimus quinque MSS. auctoritate.

Classis III. An. 418.

vulis dicam, quod ipſi quoque auctoritate evangelica territi, vel potiùs Chriſtianorum populorum concordiſſima [a] fidei conſpiratione perfracti, ſine ulla recuſatione concedunt, quòd nullus parvulus, niſi renatus ex aqua & Spiritu, intrat in regnum cælorum; quam quæſo allaturi ſunt cauſſam, quòd alius ſic gubernatur ut baptizatus hinc exeat, alius infidelium manibus traditus, vel etiam fidelium priùs quàm ab eis baptizandus offeratur, exſpirat? An hoc fato vel fortunæ daturi ſunt? Non opinor eos in tantam dementiam prorupturos, quantulumcumque nomen Chriſtianum tenere cupientes.

32. Cur ergo in regnum cælorum, non accepto regenerationis lavacro, parvulus nullus intrabit? Numquidnam ipſe ſibi parentes infideles vel negligentes, de quibus naſceretur, elegit? Quid dicam de inopinatis, & repentinis innumerabilibus mortibus, quibus ſæpe etiam religioſorum Chriſtianorum præveniuntur & baptiſmo præripiuntur infantes, cùm è contrario ſacrilegorum & inimicorum Chriſti aliquo modo in Chriſtianorum manus venientes, ex hac vita non ſine Sacramento regenerationis emigrent? Quid hîc dicturi ſunt, qui ut gratia dari poſſit, nonnulla præcedere merita humana contendunt, ne ſit perſonarum acceptor Deus? Quæ tandem hîc merita præceſſerunt? Si eorumdem cogitaveris parvulorum, nulla ſunt propria, utriſque eſt illa maſſa communis. Si parentum adtenderis, bona ſunt illa quorum filij repentinis mortibus ſine Chriſti baptiſmate perierunt: mala verò illa quorum filij per Chriſtianorum aliquam poteſtatem ad Sacramenta Eccleſiæ pervenerunt. Et tamen providentia Dei, cui noſtri capilli numerati ſunt, ſine cujus voluntate non cadit paſſer in terram, quæ nec fato premitur, nec fortuitis caſibus impeditur, nec ulla iniquitate corrumpitur, ut renaſcantur ad hereditatem cæleſtem, non conſulit omnibus parvulis filiorum ſuorum, & nonnullis conſolit etiam parvulis impiorum? Iſte infans de fidelibus conjugatis ortus, lætitiâ parentum ſuſceptus, matris vel nutricis ſomnolentiâ ſuffocatus fit extorris & expers fidei ſuorum: ille infans de ſacrilego ſtupro naſcitur, crudeli timore matris exponitur, alienorum miſericordi pietate colligitur, eorum Chriſtiana ſollicitudine baptizatur, fit æterni conſors & particeps regni. Iſta cogitent, iſta conſiderent, hîc audeant dicere Deum vel acceptorem in ſua gratia perſonarum, vel remuneratorem præcedentium meritorum. (Matth. 10. 30.)

33. Nam & ſi conabuntur majoris ætatis aliqua merita ſuſpicari ſeu bona ſeu mala, quid de iſtis infantibus dicent, quorum nec iſte ſibi ulliſ propriis meritis malis potuit adquirere violentiam ſuffocantis, nec bonis ille diligentiam baptizantis? Nimiæ varitatis & cæcitatis ſunt, ſi etiam his conſideratis nondum dignantur exclamare nobiſcum, *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! Quàm inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus.* (Rom. 11. 33.) Non itaque miſericordiæ gratuitæ Dei pertinaciſſimâ adverſentur inſaniâ. Sinant filium hominis in qualibet ætate quærere, & ſalvum facere quod perierat. (Luca 19. 10.) Nec de inſcrutabilibus judiciis ejus audeant judicare, cur in una eademque cauſſa ſuper alium veniat miſericordia ejus, ſuper alium maneat ira ejus.

Caput VIII.

34. Qui enim ſunt iſti qui reſpondeant Deo, quandoquidem ille Rebeccæ habenti geminos ex (Rom. 9. 10.) uno concubitu Iſaac patris noſtri, cùm illi nondum nati nihil egiſſent boni vel mali, ut ſecundùm electionem propoſitum ejus maneret, electionem ſcilicet gratiæ, non debiti, electionem quâ eligendos facit ipſe, non invenit, non ex operibus, ſed ex vocante dicit, minorem ſerviturum eſſe majorem. In quam ſententiam beatus Apoſtolus etiam teſtimonium Prophetæ longè poſterioris aſſumſit, *Jacob dilexi, Eſaü autem odio habui:* (Mal. 1. 2. 3.) ut intelligeretur hoc apertum poſtea per Prophetam, quod antequam illi naſcerentur, erat in Dei prædeſtinatione per gratiam. Quid enim diligebat in Jacob antequam natus feciſſet aliquid boni, niſi gratuitum miſericordiæ ſuæ donum? Et quid oderat in Eſaü antequàm natus feciſſet aliquid mali, niſi originale peccatum? Nam neque in illo diligeret juſtitiam, quam nullam ille fecerat; neque in iſto odiſſet naturam, quam bonam ipſe fecerat.

35. Mirum eſt autem cùm his coartantur anguſtiis, in quanta ſe abrupta præcipitent metuentes retia veritatis. *Ideo*, inquiunt, *nondum natorum alium oderat, alium diligebat, quia eorum futura opera prævidebat.* Quis iſtum acutiſſimum ſenſum defuiſſe Apoſtolo non miretur? Hoc quippe ille non vidit, quando ſibi velut adverſantis objecta quæſtione, non id potiùs tam breve, tam apertum, tam (ſicut iſti putant) verum abſolutumque reſpondit. Cùm enim rem ſtupendam propoſuiſſet, quomodo de nondum natis nec aliquid agentibus boni aut mali rectè dici potuerit, quòd unum Deus dilexerit, alium odio habuerit, ipſa ſibi objecta quæſtione motum exprimens auditoris, *Quid ergo dicemus*, inquit? *Numquid iniquitas apud Deum? abſit.* (Rom. 9. 14.) Hic ergo erat locus, ut diceret quod iſti ſentiunt; *Futura enim Deus opera prævidebat, quando minori majorem ſerviturum eſſe dicebat.* Non autem hoc Apoſtolus dicit, ſed potiùs ne quiſquam de ſuorum operum audeat meritis gloriari, ad Dei gratiam & gloriam commendandam voluit valere quod dixit. Cùm enim dixiſſet, *Abſit ut ſit iniquitas apud Deum;* tamquam ei diceremus, Unde hoc oſtendis, cùm aſſeras non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſſe, Major ſerviet minori. *Moyſi enim dicit*, inquit, *Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui miſericors fuero. Igitur non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei.* Ubi nunc merita, ubi opera vel præterita vel futura tamquam liberi arbitrij viribus adimpleta vel adimplenda? Nonne apertam protulit Apoſtolus de gratuitæ gratiæ, hoc eſt veræ gratiæ commendatione ſententiam? Nonne ſtultam fecit Deus hæreticorum ſapientiam?

36. Quid autem agebatur, ut hoc Apoſtolus diceret, ut eorum geminorum commemoraret exemplum? Quid perſuadere moliebatur? quid inculcare cupiebat? Nempe hoc quod ipſorum oppugnat amentia, quod [b] ſuperbi non capiunt, quod ſapere nolunt, qui ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti. (Rom. 10. 3.) De ipſa quippe gratia ſatis agebat Apoſtolus, & ideo promiſſionis filios commendabat. Quod enim promittit Deus, non facit niſi Deus. Habet namque aliquid rationis & veritatis, ut homo promittat, & Deus faciat: ut autem homo ſe facere dicat quod promiſerit Deus, ſuperbæ impietatis eſt reprobus ſenſus.

37. Commendans ergo filios promiſſionis, hoc

[a] Sic omnes codices, excepto Lov qui habet, *fieri.*

[b] Editi, *ſuperbiâ.* At MSS. plures, *ſuperbi.*

CLASSIS III. AN. 418.

primùm ſignificatum oſtendit, per Iſaac filium A
Abrahæ. Evidentiùs namque opus Dei apparet in
eo, quem non genuit uſitatus ordo naturæ de ſte-
rilibus viſceribus & ſenectute confectis, ut in filiis
Dei, qui futuri prænuntiabantur, hoc eſſet ſignum
Rom. 9. 7. divini operis, non humani. *In Iſaac*, inquit, *vo-
cabitur tibi ſemen; hoc eſt, non qui filij carnis, ij filij
Dei, ſed filij promiſſionis deputantur in ſemen. Pro-
miſſionis enim verbum hoc eſt: Ad hoc tempus veniam,
& erit Saræ filius. Non ſolùm autem*, inquit, *ſed &
Rebecca ex uno concubitu habens Iſaac patris noſtri:* B
quò pertinuit ut adderet, *ex uno concubitu*, niſi ut
non ſolùm de ſuis, neque de parentum meritis alio-
rum, ſed ne de ipſius quidem unius patris, mutata
fortè in melius voluntate gloriaretur Jacob dicens,
ideo ſe à Creatore dilectum, quia pater ejus, quan-
do eum ſeminavit, melioribus laudabilior moribus
fuit: *ex uno*, inquit, *concubitu:* unum tunc ad eos
ſeminandos meritum patris, unum ad concipiendos
meritum matris. Quia etſi mater eos donec pareret
viſceribus portavit incluſos, & fortè voluntates af- C
fectioneſque variavit, non uni ſed ambobus utique
variavit, quos pariter ventre portavit.

38. Intentio igitur intuenda eſt Apoſtoli, quo-
modo propter gratiam commendandam nolit eum
de quo dictum eſt, *Jacob dilexi*, niſi in Domino
gloriari: ut cùm ex eodem patre, eadem matre,
uno concubitu, antequam aliquid egiſſent boni
aut mali, alterum Deus diligit, odit alterum, in-
telligat Jacob ex illa maſſa originalis iniquitatis, ubi
fratrem ſuum, cum quo habuit communem cauſ- D
ſam, videt per juſtitiam meruiſſe damnari, nonniſi
per gratiam ſe potuiſſe diſcerni. Nondum enim
naſcentibus, nec agentibus bonum aut malum, ut
ſecundùm electionem propoſitum Dei maneret,
non ex operibus ſed ex vocante dictum eſt ei, Ma-
jor ſerviet minori.

39. Electionem autem gratiæ nullis fieri ope-
rum præcedentibus meritis, alio loco apertiſſimè
Rom. 11. 5. idem Apoſtolus oſtendens, *Sic ergo*, inquit, *& in
hoc tempore reliquiæ ſecundùm electionem gratiæ ſalvæ* E
*factæ ſunt. Si autem gratia, jam non ex operibus; alio-
quin gratia jam non eſt gratia.* Secundùm hanc ergo
gratiam, etiam propheticum teſtimonium conſe-
quenter aſſumens, *Sicut ſcriptum eſt*, inquit, *Jacob
Rom. 9. 13. dilexi, Eſaü autem odio habui:* & continuò, *Quid
ergo dicemus*, inquit, *Numquid iniquitas eſt apud
Deum? abſit.* Sed quare, *abſit?* An propter opera
quæ futura præſciebat amborum? Immo & hoc
Exod. 33. 19. abſit. *Moyſi enim dicit, Miſerebor cui miſertus ero,
& miſericordiam præſtabo cui miſericors fuero. Igitur* F
non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. At-
que ut in vaſis, quæ perfecta ſunt in perditionem,
quæ damnatæ debita eſt maſſæ, agnoſcant vaſa ex
eadem maſſa in honorem facta quid eis miſericor-
Rom. 9. 17. dia divina largita ſit; *Dicit enim*, inquit, *Scriptura
Exodi 9. 16. ad Pharaonem, Quia ad hoc te excitavi, ut oſtendam
in te potentiam meam, & ut glorificetur nomen meum
in univerſa terra.* Denique ad utrumque concludit:
Ergo cujus vult miſeretur, & quem vult obdurat. hoc
facit apud quem non eſt iniquitas. Miſeretur ita- G
que gratuito dono, obdurat autem juſtiſſimo me-
rito.

40. Sed dicat adhuc vel ſuperbi infidelis ela-
Rom. 9. 19. tio, vel puniti damnabilis excuſatio: *Quid adhuc
conqueritur? nam voluntati ejus quis reſiſtit?* Dicat
& audiat quod convenit homini; *O homo tu quis es,*

A *qui reſpondeas Deo?* & cetera, de quibus jam quan-
tum potui ſatis ac ſæpe diſſerui. Audiat hæc, & non
contemnat. Quòd ſi contemſerit, etiam ut contem-
neret, ſe inveniat obduratum. Si autem non con-
temſerit, etiam ut non contemneret, ſe credat ad-
jutum; ſed obduratum [a] debito, adjutum gratiâ.

CAPUT IX.

41. Neque enim ſi duorum de Iſaac patriar-
cha geminorum, quod quidem jam oſtendimus
quanta cæcitate dicatur, futura prævidit Deus ope-
ra, qui vixerunt atque ſenuerunt, & propterea Ja-
B cob dilexit, Eſaü autem odio habuit, ideo moritu-
rorum etiam parvulorum poteſt quiſquam dicere,
ut huic ad percipiendum baptiſmum non conſulat,
illi autem conſulat, Deum futura opera eorum
prævidere. Quomodo enim futura dicuntur, quæ
nulla erunt?

42. *Sed Deus*, inquiunt, *in eis quos hinc aufert,
prævidet, quemadmodum victurus eſſet quiſque ſi vi-
veret: & ideo quem nequiter novit fuiſſe victurum, ſine
baptiſmo facit emori, ſic in eo puniens opera mala, non
C quæ fecit, ſed quæ facturus fuit.* Si ergo divinitus
etiam quæ commiſſa non ſunt, mala opera puniun-
tur: primò attendant quàm falsò polliceantur in
damnationem parvulos non ituros, qui ſine baptiſ-
mate moriuntur, qui propterea non baptizantur,
quia malè victuri erant, ſi viverent: propter ipſam
quippe malam vitam procul dubio damnabuntur,
ſi etiam mala quæ fuerant futura damnantur. Dein-
de ſi eis ad percipiendum baptiſmatis conſulitur Sa-
cramentum, quos novit Deus ſi viverent bene fuiſ-
D ſe victuros, cur non omnes tenentur in vita, quam
bonis operibus ornaturi ſunt? Cur etiam eorum qui
baptizantur quidam diu viventes peſſimè vivunt,
& uſque ad apoſtaſiam aliquando perveniunt? Cur
ipſum primum conjugium peccatorum, quos uti-
que noverat Deus peccaturos non de paradiſo antè
projecit, ne ibi committerent quod tam ſancto lo-
co eſſet indignum, ſi juſtè peccata etiam nondum
commiſſa puniuntur? Quid denique præſtatur ei,
qui rapitur, ne malitia mutet intellectum ejus, & Sap. 4. 11.
E ne fictio decipiat animam ejus, ſi juſtè etiam illa pu-
niuntur, quæ licèt non fecerit, fuerat tamen vi-
vendo facturus? Poſtremò cur non ad percipien-
dum regenerationis lavacrum, ei magis conſulitur
morituro, qui malè fuerat victurus ſi viveret, ut ei
peccata quæ fuerat commiſſurus, remittantur in
baptiſmo? Quis enim eſt tam vecors, qui ea neget
per baptiſmum poſſe dimitti, quæ ſine baptiſmo
dicit poſſe puniri?

CAPUT X.

43. Sed diſputando adversùs eos, qui uſquequa-
F que convicti etiam non commiſſorum peccatorum
Deum perſuadere moliuntur ultorem, verendum
eſt ne nos in eos iſta fingere exiſtimemur; illi au-
tem nullo modo tam hebetes eſſe credantur, ut
hæc vel ſentiant, vel cuiquam perſuadere conen-
tur: verumtamen niſi eos hæc dicere audiſſem, re-
fellenda eſſe non arbitrarer. Circumſtipantur enim
& divinarum auctoritate lectionum, & antiquitus
tradito & retento firmo eccleſiæ ritu in baptiſmate
parvulorum, ubi apertiſſimè demonſtrantur in-
G fantes, & cùm exorcizantur & cùm ei ſe per eos,
à quibus geſtantur, renuntiare reſpondent, à dia-
boli dominatione liberari; & non invenientes quà
exeant, pergunt in præcipitem ſtultitiam, dum no-
lunt mutare ſententiam.

44. Illud ſanè ſibi videntur acutiſſimè dice-
re, *Quomodo peccatum tranſit in filios fidelium, quod*

[a] MSS. duodecim, *obduratum debitò, adjutum gratis.*

Classis III. An. 418.

in parentibus non dubitamus dimiſſum eſſe per baptiſmum? Quaſi propterea poſſit non habere generatio carnalis, quod ſola tollit regeneratio ſpiritalis. (V. de Gen. ad litteram lib. 10. cap. 15.) Aut verò in baptiſmo concupiſcentiæ carnis infirmitas continuò ſanetur, ſicut continuò reatus ejus aboletur, ſed gratiâ renaſcendi, non conditione naſcendi. Unde quiſquis per hanc concupiſcentiam, etiam de renato naſcitur, ſine dubitatione oberit nato, niſi & ipſe ſimiliter renaſcatur. Verùm quidquid eſt in hac quæſtione difficultatis, ita in agro Chriſti non impedit operarios ejus, quo minùs ab B eis in remiſſionem peccatorum baptizentur infantes, ſive de fidelibus, ſive de infidelibus nati ſint, ſicut agricolas non impedit, quo minùs ab eis inſerendi curâ in oleas convertantur oleaſtri, ſive de oleaſtris ſive de oleis oriantur. Nam & hoc, ſi ut reſpondeat, ruſtico proponatur, quæ cauſſa ſit ut cùm aliud ſit olea, aliud oleaſter, non tamen niſi oleaſter de ſemine utroque naſcatur, non omittit inſerendi operationem, etiamſi non poſſit iſtam ſolvere quæſtionem. Alioquin dum ex olivæ ſemi- C ne exorta virgulta non aliud quàm oleas eſſe exiſtimat, efficit deſidia vanitatis, ut totus ille ager amara ſterilitate ſilveſcat.

45. Nam illud quod excogitaverunt cùm veritatis pondere premerentur, quia fidelis Dominus in verbis ſuis, & propterea ejus Eccleſia nullo modo fallaciter parvulos in remiſſionem peccatorum baptizat, ſed ut fide agatur quod agitur, utique fit quod dicitur: quod ergo excogitaverunt cùm hæc eos apertiſſima moles veritatis urgeret, quis D non Chriſtianus irrideat quamlibet verſutiſſimum cernat? Dicunt enim, *veraciter quidem reſpondere parvulos per ora geſtantium, in remiſſionem ſe credere peccatorum; non tamen quia ſibi remittantur, ſed quia credant quòd in Eccleſia vel in baptiſmo remittantur, in quibus inveniuntur, non in quibus nulla ſunt.* Ac per hoc nolunt *eos ita baptizari in remiſſionem peccatorum tamquam in eis fiat ipſa remiſſio, quos contendunt nullum habere peccatum: ſed quoniam licèt ſine peccato, in eo tamen baptiſmate baptizantur, quo fit in quibuſ-* E *que peccatoribus remiſſio peccatorum.*

46. Fieri quidem poteſt ut hæc verſipellis aſtutia ſubtiliùs & acutiùs ex otio refellatur: verumtamen ſecundùm iſtam ſuam calliditatem non inveniunt quid ad hoc reſpondeant, quod exorcizantur, & exſufflantur infantes; hoc enim procul dubio fallaciter fit, ſi diabolus eis non dominatur. Si autem dominatur, & ideo non fallaciter exorcizantur, & exſufflantur, per quid dominatur niſi per peccatum princeps unque peccatorum? Proinde F ſi jam erubeſcunt nec audent dicere hæc in Eccleſia mendaciter geri, fateantur, quod perierat, etiam in parvulis quæri. Neque enim niſi propter peccatum perierat, quod niſi per gratiam non poteſt quæri, non poteſt inveniri. Sed Deo gratias, quòd ſaltem cùm argumentantur contra remiſſionem peccatorum, ne fieri credatur in parvulis, jam tamen quamvis per corda & ora majorum credere parvulos confitentur. Sicut ergo audiunt Dominum (Johan. 3. 5.) dicentem, *Qui non renatus fuerit ex aqua & Spiritu* G *ſancto, non introibit in regnum cælorum*, propter quod eos baptizandos eſſe concedunt; ſic audiant eumdem Dominum (Marci 16. 16.) dicentem, *Qui non crediderit, condemnabitur*: quia ſicut eos renaſci per miniſterium baptizantium, ita etiam credere per corda & ora confitentium confitentur. Audeant ergo dicere quòd à juſto Deo innocens condemnabitur, ſi nullo vinculo peccati originalis innectitur.

47. Si ſermo iſte prolixus eſt & oneroſus occupationibus tuis, da veniam; quia ut hæc ad te ſcriberem, & occupatus litteris tuis indicibus erga nos benevolentiæ tuæ tecum iſta colloquerer, etiam ego vim feci interrumpendis occupationibus meis. Si qua illos alia excogitare adversùs fidem catholicam ſcieritis, & quæcumque adversùs eos, ne dominici gregis infirma devaſtent, vos quoque fideli & planè paſtorali dilectione diſſeritis, nota facite nobis. Hæreticorum quippe inquietudine, ut Scripturas vigilantiùs perſcrutemur, unde, ne ovili Chriſti noceant, eis poſſit occurri, tamquam de ſomno ignaviæ noſtra excitatur induſtria: ita per multiplicem gratiam Salvatoris, etiam quod inimicus in perniciem machinatur, Deus convertit in adjutorium; quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. (Rom. 8. 28.) Semper in Deo vivas memor noſtri, frater cariſſime.

EPISTOLA CXCV.*

* Aliàs XXV. quæ autem 195. erat, nunc in Appendice eſt 14.

Hieronymus Auguſtino, gratulans illi, quòd hæreticorum omnium meruerit odium; quod quidem gaudet ſibi cum illo eſſe commune.

Domino ſancto ac beatiſſimo Papæ Augustino, Hieronymus.

Scripta forte an. 418.

OMni *quidem tempore beatitudinem tuam eo quo decet honore veneratus ſum; & habitantem in te dilexi Dominum Salvatorem: ſed* D *nunc, ſi fieri poteſt, cumulo aliquid addimus & plena complemus, ut abſque tui nominis mentione ne unam quidem horam præterire patiamur; qui contra flantes ventos ardore fidei perſtitiſti, maluiſtique, quantum in te fuit, ſolus liberari de Sodomis, quam cum pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudentia tua. Macte virtute, in orbe celebraris: catholici te conditorem antiquæ rurſum fidei venerantur, atque ſuſpiciunt; & quod ſignum majoris gloriæ eſt, omnes hæretici deteſtantur:* E *& me pari perſequuntur odio: ut quos gladiis nequeunt, voto interficiant. Incolumem, & mei memorem te Chriſti Domini clementia tueatur, Domine venerande, & beatiſſime papa.*

EPISTOLA CXCVI.*

* Aliàs CC. quæ autem 196 erat, nunc in Appendice eſt 15.

Auguſtinus Aſellico epiſcopo, docens quæ ſit utilitas Moſaicæ legis, quam Judæorum more obſervare non licet Chriſtianis. Hos enim verè eſſe Iſraëlitas juxta ſenſum ſpiritalem: attamen iſtud nomen vulgò ipſis imponendum non eſſe. Pelagianos obiter notat in damnabilem judaiſmum incidiſſe. F

Domino beatiſſimo fratri & coëpiſcopo Asellico Augustinus in Domino ſalutem.

Scripta circiter an. 418. Caput I.

1. LIttERAS ſanctitatis tuæ, quas ad venerabilem Senem* Donatianum de cavendi Judaïſmi diſceptatione miſiſti, ad me ipſe dignatus eſt mittere, atque ut eis reſponde- G rem, petendo vehementiùs imperavit; quem veritus contemnere, ut poſſum Domino adjuvante reſpondeo, gratum exiſtimans etiam caritati tuæ, quòd ad te ſcribendo, illi jubenti, quem pro ſuis meritis ambo veneramur, obtemperare non renui.

* Primatem Byzacenæ provinciæ.

2. Chriſtianos, maximè ex gentibus venientes, judaïzare non oportere, Paulus apoſtolus docet, ubi ait, *Dixi Petro coram omnibus, Si tu,* (Gal. 2. 14. &c.)

Classis III. An. 418.

cùm ſit Iudæus, gentiliter & non Iudaïcè vivis, quemadmodum gentes cogis judaïzare? Et ſecutus adjunxit, *Nos naturà Iudæi, & non ex gentibus peccatores, ſcientes autem quoniam non juſtificatur homo ex operibus Legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti, & nos in Ieſu Chriſto credidimus ut juſtificemur per fidem Chriſti, & non ex operibus Legis: quoniam ex operibus Legis non juſtificabitur omnis caro.*

3. Non ſolùm autem illa opera Legis, quæ ſunt in veteribus ſacramentis, & nunc revelato Teſtamento novo non obſervantur à Chriſtianis, ſicuti eſt circumciſio præputij, & ſabbati carnalis vacatio, & à quibuſdam eſcis abſtinentia, & pecorum in ſacrificiis immolatio, & neomenia, & azymum, & cetera hujuſmodi; verùm etiam illud quod in Lege (Exod. 20. 17.) dictum eſt, *Non concupiſces*, (quod utique & Chriſtianis nullus ambigit eſſe dicendum) non juſtificat hominem niſi per fidem Jeſu Chriſti & gratiam Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Idem (Rom. 7. 7.) ipſe quippe dicit Apoſtolus, *Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? abſit. Sed peccatum non cognovi, niſi per Legem. Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi Lex diceret, Non concupiſces. Occaſione autem acceptâ, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine Lege enim peccatum mortuum eſt. Ego autem vivebam aliquando ſine Lege. Adveniente autem mandato peccatum revixit. Ego autem mortuus ſum, & inventum eſt mihi mandatum quod erat in vitam, hoc eſſe in mortem. Peccatum enim occaſione acceptâ per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum & juſtum & bonum. Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? abſit. Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem, ut fiat ſupra modum peccatum peccans per mandatum. Scimus enim quia Lex ſpiritalis eſt; ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato. Quod enim operor, ignoro; non enim quod volo hoc ago, ſed quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, conſentio Legi, quoniam bona eſt.*

4. Videmus itaque in his apoſtolicis verbis Legem non ſolùm non eſſe peccatum, ſed etiam eſſe ſanctam, & mandatum ſanctum & juſtum & bonum, quo dictum eſt, *Non concupiſces*. Sed peccatum per bonum fallit, & per illud occidit eos, qui cùm ſint carnales, putant ſuis viribus Legem ſpiritalem ſe poſſe complere; & per hoc fiunt non ſolùm peccatores, quod eſſent, etiam ſi Legem non accepiſſent, ſed etiam prævaricatores, quod non eſſent niſi Legem accepiſſent. Sic enim alio loco di- (Rom. 4. 15.) cit, *Ubi Lex non eſt, nec prævaricatio. Lex ergo* (Rom. 5. 20.) *ſubintravit*, ſicut alibi ipſe teſtatur, *ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum ſuperabundavit & gratia.*

Caput II.

5. Hæc eſt igitur utilitas Legis, quia oſtendit hominem ſibiipſi, ut ſciat infirmitatem ſuam, & videat quemadmodum per prohibitionem augeatur potiùs carnalis concupiſcentia quàm ſanetur. Appetuntur enim ardentiùs quæ vetantur, dum id quod ſpiritaliter jubetur carnalis obſervare compellitur. Ut autem ſit ſpiritalis, qui Legem impleat ſpiritalem, non fit ipſa Lege, ſed gratiâ; hoc eſt, non imperio, ſed beneficio; non jubente litterâ, ſed juvante Spiritu. Incipit autem homo ſecundùm gratiam in interiori homine renovari, ut mente agat quod amat, nec carni conſentiat agenti quod odit, id eſt non ut omnino non concupiſcat, ſed ut poſt concupiſcentias ſuas non eat. Quod quidem tam magnum eſt, ut ſi omni modo fieret, & quamvis inſint, dum ſumus in corpore mortis hujus, deſideria peccati, ſi nulli eorum tamen adhiberemus aſſenſum, non eſſet unde diceremus patri noſtro qui eſt in cælis, *Dimitte nobis debita noſtra.* (Matt. 6. 12.) Nec tamen ideo tales jam eſſemus, quales erimus cùm mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc enim non ſolùm nulli deſiderio peccati obediemus, ſed nulla erunt deſideria talia, quibus non obedire jubeamur.

6. Nunc ergo ubi dicitur, *Iam non ego operor* (Rom. 7. 17.) *illud, ſed id quod in me habitat peccatum*, de concupiſcentia carnis dicitur, quæ operatur in nobis motus ſuos, etiam quando eis non obedimus, dum non regnat peccatum in noſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis ejus, nec exhibemus membra noſtra arma iniquitatis peccato: in qua juſtitia nondum conſummata perſeveranter proficientes, ad ejus conſummationem quandoque veniemus, ubi peccati concupiſcentia non cohibenda atque frenanda, ſed nulla ſit. Hoc enim Lex poſuit dicendo, *Non concupiſces*, (Rom. 7. 7.) non quod hîc valeamus, ſed ad quod proficiendo tendamus. Verùm hoc fit non Lege quæ hoc imperat, ſed fide quæ hoc impetrat; non litterâ quâ jubetur, ſed Spiritu quo donatur: non ergo meritis operantis hominis, ſed largientis gratiâ Salvatoris. Utilitas itaque Legis eſt, ut hominem de ſua infirmitate convincat, & gratiæ medicinam quæ in Chriſto eſt, implorare compellat. *Omnis enim qui invocaverit nomen Domini, ſalvus* (Joel. 2. 32.) *erit. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? quomodo credent, quem non audierunt?* (Act. 2. 21.) Unde paulò pòſt dicit, *Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti.* (Rom. 10. 17.)

7. Quæ cùm ita ſint, qui ſe Iſraëlitas eſſe carnaliter gaudent, & præter gratiam Chriſti, in Lege gloriantur, ij ſunt de quibus item Apoſtolus ait, quòd *ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.* (Ibid. 3.) Dei quippe dixit juſtitiam, quæ homini ex Deo eſt; ſuam verò, quam putant ſibi ſufficere ad facienda mandata ſine adjutorio & dono ejus, qui Legem dedit. His autem ſimiles ſunt, qui cùm profiteantur ſe eſſe Chriſtianos, ipſi gratiæ Chriſti ſic adverſantur, ut ſe humanis viribus divina exiſtiment implere mandata; ac ſic etiam ipſi ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti, & non quidem nomine, ſed tamen errore judaïzant. Hoc genus hominum capita ſibi invenerat Pelagium & Celeſtium, impietatis hujus aſſertores acerrimos. Qui recenti judicio Dei per diligentes & fideles ſervos ejus etiam catholicâ communione privati ſunt, & propter cor impœnitens adhuc in ſua damnatione perſiſtunt.

8. Quiſquis ab iſto carnali & animali, atque ideo non immeritò reprehenſibili atque damnabili judaïſmo eſſe quærit alienus, non ſolùm veteres illas obſervationes à ſe facere debet alienas, quæ jam revelato Teſtamento novo, poſtea quàm venerunt ea, quæ per illas ſignificabantur eſſe futura, procul dubio eſſe neceſſariæ deſtiterunt, ut non judicetur in cibo & potu, & in parte diei feſti & neomeniæ (Coloſ. 2. 16.) & ſabbatorum, quod eſt umbra futurorum: verùm etiam illa, quæ in Lege ita præcepta ſunt, ut valeant ad informandos mores fidelium, (id eſt, ut (Tit. 2. 12.) abnegantes impietatem, & ſæculares cupiditates, temperanter & juſtè & piè vivamus in hoc ſæculo, unde eſt etiam hoc quod ex Lege maximè commendandum elegit Apoſtolus, *Non concupiſces*, & (Rom 7. 7.)

Classis III. An. 418. Matt. 22. 40.

quæcumque de Deo & proximo diligendo ſine ullis A figuris ſacramentorum præcipiuntur in Lege, in quibus duobus præceptis etiam ipſe Dominus Chriſtus dicit totam Legem Prophetaſque pendere,) ſic accipit, ſic amplectitur, ſic obſervanda eſſe non dubitat, ut quidquid in eis proficit, non ſibi tribuat, ſed gratiæ Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.

Caput III.

9. Verumtamen cùm quiſque iſto modo fuerit verus germanuſque Chriſtianus, utrùm etiam Judæus aut Iſraëlita dicendus ſit, meritò quæritur. B Quod quidem ſi non carne, ſed ſpiritu hoc eſſe intelligitur, non debet ipſum nomen ſibi in conſuetudine ſermonis imponere, ſed ſpiritali intelligentiâ retinere, ne propter ambiguitatem vocabuli, quam non diſcernit quotidiana locutio, illud profiteri videatur, quod eſt inimicum nomini Chriſtiano. Hanc autem quæſtionem, id eſt utrùm qui Chriſtianus eſt, etiam Judæus vel Iſraëlita poſſit intelligi, idem beatus nobis aperit & diſſolvit Apoſtolus, ubi dicit, Rom. 2. 25. &c. *Circumciſio quidem prodeſt, ſi Legem cuſtodias. Si autem prævaricator Legis ſis, circumciſio tua præputium facta eſt. Si igitur præputium juſtitias Legis cuſtodiat, nonne præputium ejus in circumciſionem reputabitur, & judicabit, quod ex natura eſt, præputium Legem perficiens, te qui per litteram & circumciſionem prævaricator Legis es? Non enim qui in manifeſto Judæus eſt, neque quæ in manifeſto in carne eſt circumciſio, ſed qui in abſcondito Judæus eſt, & circumciſio cordis, quæ ſpiritu eſt non litterâ, cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.* Cùm igitur audiamus Apoſto- D lum Chriſti commendantem nobis Judæum in abſcondito, non carnis circumciſione, ſed cordis, & ſpiritu non litterâ; quis eſt iſte, niſi Chriſtianus?

10. Sic itaque ſumus Judæi, non carnaliter ſed ſpiritaliter, quemadmodum ſumus ſemen Abrahæ, non ſecundùm carnem, ſicut illi qui de ipſo nomine carnali ſuperbiâ gloriantur, ſed ſecundùm ſpiritum fidei, quod non illi. Scimus enim nos fuiſſe promiſſos, quando ei dixit Deus, Gen. 17. 4. *Patrem multarum gentium poſui te.* Et quàm multa de hac re dicat E Apoſtolus, novimus. Rom. 4. 9. &c. *Dicimus enim*, inquit, *quoniam deputata eſt Abrahæ fides ad juſtitiam. Quomodo ergo deputata eſt, cùm in circumciſione eſſet, an cùm eſſet in præputio? Non in circumciſione, ſed in præputio. Et ſignum accepit circumciſionis, ſignaculum juſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio, ut ſit pater omnium credentium per præputium, ut deputetur & illis ad juſtitiam, ut ſit pater circumciſionis, non iis ſolùm qui ex circumciſione ſunt, ſed & iis qui ſequuntur veſtigia fidei, quæ eſt in præputio patris noſtri Abraham.* Et F paulò pòſt, Ibid. 16. *Ideo*, inquit, *ex fide, ut ſecundùm gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini, non ei tantùm, quod ex Lege eſt; ſed & ei, quod ex fide eſt Abraham, qui eſt pater omnium noſtrûm, ſicut ſcriptum eſt, Quia patrem multarum gentium poſui te.* Item ad Galatas, Galat. 3. 6. *Sicut Abraham*, inquit, *credidit Deo, & deputatum eſt illi ad juſtitiam. Intelligite ergo, quoniam qui ex fide, hi ſunt filii Abraham. Providens autem Scriptura, quia ex fide juſtificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ, Quia benedicentur in te omnes gentes; ita ut qui ex* G *fide ſunt, benedicantur cum fideli Abraham.* Jam aliquantò pòſt in eadem epiſtola, Ibid. 15. *Fratres*, inquit, *ſecundùm hominem dico; tamen hominis confirmatum teſtamentum nemo irritum facit aut ſuperordinat: Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus. Non dicit,* A *Et ſeminibus, tamquam in multis; ſed tamquam in uno, Et ſemini tuo; quod eſt Chriſtus.* Item paulò pòſt, Ibid. 28. *Omnes enim vos*, inquit, *unum eſtis in Chriſto Jeſu; ſi autem vos eſtis Chriſti, ergo Abrahæ ſemen eſtis, ſecundùm promiſſionem heredes.*

11. Secundùm iſtum ergo intellectum apoſtolicum inveniuntur Judæi, qui Chriſtiani non ſunt, cùm ex carne Abrahæ originem ducant, non eſſe filii Abrahæ. Cùm enim dicit, *Intelligite ergo, quoniam qui ex fide, hi ſunt filii Abrahæ*; profectò ſigni- B ficat eos, qui ex fide non ſunt, non eſſe filios Abrahæ. Ac per hoc, niſi Judæis eo modo ſit pater Abraham, quomodo eſt nobis, quid eis prodeſt, quòd de carne ejus exorti ſunt, & nomen ſine [a] virtute tenuerunt? Cùm autem ad Chriſtum tranſeunt, & incipiunt eſſe ex fide filii Abrahæ, tunc erunt Judæi, non in manifeſto, ſed in abſcondito circumciſione cordis; ſpiritu, non littera; quorum laus non fit ex hominibus, ſed ex Deo. Ab hac autem fide alienati, in ramis fractis deputabuntur ex C illa olea, in cujus radicem idem dicit Apoſtolus inſeri oleaſtrum, id eſt gentes; quod utique non fit per carnem, ſed per fidem; neque per Legem, ſed per gratiam; nec per litteram, ſed per ſpiritum; neque carnis circumciſione, ſed cordis; nec in manifeſto, ſed in abſcondito; nec laude ex hominibus, ſed ex Deo: ut ſit unuſquiſque Chriſtianus, ſicut non carnalis, ſed ſpiritalis Abrahæ filius; ita non carnalis, ſed ſpiritalis Judæus, nec carnalis, ſed ſpiritalis Iſraëlita. Nam & de iſto nomine ſic Apoſto- D lus loquitur, Rom. 9. 6. *Non enim omnes qui ex Iſraël, hi ſunt Iſraël: neque qui ſunt ſemen Abraham, omnes filii; ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen; hoc eſt, non ii qui filii carnis, hi filii Dei, ſed filii promiſſionis deputantur in ſemen.* Nonne mirabilia magna ſunt iſta, profundumque myſterium, ut multi ex Iſraël [b] nati, non ſint Iſraël, & multi non ſint filii, cùm ſint ſemen Abrahæ? Quomodo enim non ſunt, quomodo nos [c] ſumus, niſi quia non ſunt filii promiſſionis ad Chriſti gratiam pertinentes, ſed filii carnis nomen inane E geſtantes? Ac per hoc nec illi ſunt Iſraël, ſicut ſumus nos; nec nos ſumus Iſraël, ſicut ſunt illi. Nos enim ſumus ſecundùm ſpiritalem regenerationem, illi ſecundùm carnalem generationem.

12. Intuendum eſt quippe ac diſcernendum, alium eſſe Iſraël qui propter carnem nomen accepit, alium verò qui propter ſpiritum, rem, quæ illo nomine ſignificatur, obtinuit. Numquid enim ex Agar ancilla Saræ nati ſunt Iſraëlitæ? Nonne Iſmaël ex illa natus eſt, & non Iſraëlitarum, ſed Iſmaëlitarum gentem ſuo ſemine propagavit? De F Sara namque venit Iſraël per Iſaac, qui ex promiſſione natus eſt Abrahæ. Tamen cùm ſecundùm propaginem carnis ſe ita res habeat, venitur ad intellectum ſpiritalem, & inveniuntur ad Saram non pertinere carnales Iſraëlitæ, qui ex illa carnis originem ducunt, & pertinere ad eam potiùs Chriſtiani, qui non ſecundùm Iſmaël filii ſunt carnis, ſed ſecundùm Iſaac filii ſunt promiſſionis, non ad ipſius Iſaac carnale ſemen, ſed ad ſpiritale myſterium G pertinentes. Ita quippe ad Galatas Apoſtolus loquitur, Gal. 4. 21. *Dicite mihi, ſub Lege eſſe volentes, Legem non audiſtis? Scriptum eſt enim quòd Abraham duos* Gen. 16. 15. *filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera. Sed* Gen. 21. 2. *ille quidem qui de ancilla, ſecundùm carnem natus eſt: qui autem de libera, per repromiſſionem; quæ ſunt in*

[a] Unus è Vat. MSS. veritate.
[b] Sic MSS. At editi habent, ex Iſraël non nati; ſunt Iſraël.

[c] Bad. Am. Er. Quomodo enim non ſunt, quomodo ſumus.

Classis III an. 418. *allegoria. Hæc enim ſunt duo Teſtamenta. Unum quidem à monte Sina, in ſervitutem generans, quod eſt Agar. Sina enim mons eſt in Arabia, qui conjunctus eſt huic, quæ nunc eſt Jeruſalem, & ſervit cum filiis ſuis. Quæ autem ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra. Scriptum eſt enim, Lætare ſterilis, quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis; quia multi filij deſertæ magis quàm ejus quæ habet virum. Nos autem fratres ſecundùm Iſaac, promiſſionis filij ſumus. Sed ſicut tunc, qui ſecundùm carnem natus fuerat, perſequebatur eum qui ſecundùm ſpiritum,* B *ita* Gen. 21. 10. *& nunc. Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam & filium ejus, non enim heres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Nos autem fratres non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ; qua libertate Chriſtus nos liberavit.*

13. Ecce ſecundùm iſtam ſpiritalem atque apoſtolicam intelligentiam nos potiùs pertinemus ad liberam Saram, qui ex illa nullam carnis propaginem trahimus. Judæi autem, qui ex illa carnis propaginem trahunt, ad Agar potiùs ancillam pertinere monſtrantur, de qua carnis propagationem non trahunt. C In nepotibus etiam Abrahæ & Saræ, id eſt filiis Iſaac & Rebeccæ, illis geminis Eſau & Jacob, qui poſtea vocatus eſt Iſraël, hoc ipſum magnum & profundum myſterium reperitur. De quo idem Apoſtolus loquens, cùm per Iſaac promiſſionis filios commemoraſſet ad Chriſti gratiam Rom. 9. 10. pertinentes, *Non ſolùm autem*, inquit, *ſed & Rebecca ex uno concubitu habens Iſaac patris noſtri. Nondum enim nati, nec qui egerint aliquid boni aut mali, ut ſecundùm electionem propoſitum Dei maneret,* D *non* Malach. 1. 2. 3. *ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt ei, Quia major ſerviet minori; ſicut ſcriptum eſt, Jacob dilexi, Eſaü autem odio habui.* Hæc certè doctrina apoſtolica atque catholica ſatis evidenter indicat nobis, ſecundùm originem carnis ad Saram Judæos, id eſt Iſraëlitas; ad Agar verò Iſmaëlitas pertinere: ſecundùm autem myſterium ſpiritûs ad Saram Chriſtianos, ad Agar Judæos. Item ſecundùm originem carnis ad Eſaü, qui dictus eſt etiam Edom, gentem Idumæorum; ad Jacob autem, qui dictus eſt etiam E Iſraël, gentem Judæorum. Porrò ſecundùm myſterium ſpiritûs, ad Eſaü Judæos, ad Iſraël pertinere Gen. 25. 23. Chriſtianos. Ita quippe impletur quod ſcriptum eſt, Major ſerviet minori, id eſt, prior natus populus Judæorum poſteriori nato populo Chriſtianorum. Ecce quemadmodum ſumus Iſraël adoptione divina, non humana cognatione gloriantes; nec in manifeſto, ſed in occulto; nec littera, ſed ſpiritu; nec carnis, ſed cordis circumciſione Judæi.

Caput IV.

14. Quæ cùm ita ſe habeant, non tamen de- F bemus conſuetudinem ſermonis humani inepta loquacitate confundere, & in rebus diſcernendis frequentata vocabula perturbatâ ſignificatione miſcere, ut eos qui Chriſtiani ſunt, & appellatione uſitatiſſima Chriſtiani vocantur, inuſitato vocabulo aliquis affectet appellare Judæos; vel cùm ſit ipſe voceturque Chriſtianus, Iſraëlitæ potiùs nomine delectetur; & quod in myſterio debet ſemper intelligere, parciùs autem ore proferre, hoc in quotidiana loquendi conſuetudine magis eligat fre- G quentare ineptâ inſolentiâ, &, ſi dici poteſt, imperitâ ſcientiâ. Numquid enim Apoſtoli, per quos ea didicimus, iſta neſciebant, quomodo nos potiùs ſimus ſemen Abrahæ ſecundùm Iſaac promiſſionis heredes, & Judæi ſpiritu, non litterâ, cordis circumciſione, non carnis, & non ſecundùm carnem

A Iſraël, ſed Iſraël Dei? Sciebant utique iſta multo ſapientiùs certiúſque quàm nos; & tamen in loquendi conſuetudine Judæos & Iſraëlitas eos appellabant, qui ſecundùm carnem de Abrahæ ſtirpe venientes, ab omnibus vocitabantur hoc nomine.

15. *Judæi ſigna petunt*, ait Apoſtolus Paulus, *&* 1. Cor. 1. 22. *Græci ſapientiam quærunt: nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam: ipſis autem vocatis Judæis & Græcis, Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam.* Quos di- B xit Græcos, hos etiam gentium nomine ſignificavit, eo quòd hæc lingua maximè excellit in gentibus: Judæos tamen ipſos vocavit, quos omnes hoc nomine appellant. Nam ſi Chriſtiani ipſi ſunt Judæi, Chriſtianis eſt ergo ſcandalum Chriſtus crucifixus, de quo dictum eſt, *Judæis quidem ſcandalum.* Quis hoc niſi inſaniſſimus ſentiat? Item dicit, *Sine offenſione eſtote Judæis & Græcis & Eccleſiæ Dei.* 1. Cor. 10. 32. Quomodo iſta diſtingueret, ſi & Eccleſiam Dei in quotidiana loquendi conſuetudine Judæos appellare deberet? Item ait, *Quos & vocavit nos, non ſo-* Rom. 9. 24. C *lùm ex Judæis, ſed etiam ex gentibus.* Quomodo vocavit ex Judæis, ſi potiùs ex non Judæis vocavit, ut eſſent Judæi? Item de Iſraëlitis, *Quid ergo dice-* Ibid. 30. *mus*, inquit? *Quia gentes quæ non ſectabantur juſtitiam, apprehenderunt juſtitiam, juſtitiam autem quæ ex fide eſt: Iſraël autem perſequens legem juſtitiæ, in legem juſtitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offenſionis.* Item, *Ad Iſraël autem quid dicit? Tota* Rom. 10. 21. D *die extendi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.* Et ſecutus adjungit: *Dico ergo,* Rom. 11. 1. *Numquid repulit Deus plebem ſuam? abſit. Nam & ego Iſraëlita ſum, ex ſemine Abrahæ de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem ſuam, quam præſcivit.* Quomodo hìc appellavit Apoſtolus Iſraël non credentem & contradicentem, ſi Chriſtiani ſunt Iſraël, vel quomodo ſe appellavit Iſraëlitam? Numquid ex eo quòd Chriſtianus factus erat? Non utique; ſed ex eo quòd ſecundùm carnem fuerat ex ſemine E Abraham, de tribu Benjamin; quod non ſumus nos ſecundùm carnem, quamvis ſecundùm fidem ſimus ſemen Abrahæ, ac per hoc & Iſraël. Sed aliud eſt quod agnoſcit altioris intelligentia ſacramenti, aliud quod expoſcit quotidiana conſuetudo vocabuli.

16. Denique [a] Aptus iſte neſcio quis, de quo ſcripſiſti, quòd doceat judaïzare Chriſtianos, eo modo ſe, ſicut inſinuavit ſanctitas tua, Judæum & Iſraëlitam vocat, ut ab eſcis prohibeat, à quibus F pro temporis illius congruentia Lex per ſanctum famulum Dei Moyſen data prohibebat, & ceteras illius temporis obſervationes, jam nunc apud Chriſtianos abolitas remotaſque, perſuadeat, quas umbras futurorum appellat Apoſtolus, ut & prophe- Coloſſ. 2. 17. tia in illis intelligatur, & eorum obſervatio jam evacuata monſtretur: unde apparet quare ſe iſte Aptus velit Iſraëlitam Judæumque vocitari, non ſpiritaliter, ſed omnino carnaliter. Nos autem nec illis obſervationibus, quæ novo Teſtamento reve- G lato evacuatæ ſunt, tenemur obſtricti, & præcepta Legis, huic etiam tempori neceſſaria, qualia ſunt, *Non adulterabis, Non homicidium facies, Non* Exod. 20. 13. *concupiſces*, & ſi quod eſt aliud mandatum, quod in hoc ſermone recapitulatur, *Diliges proximum tuum* Luc. 10. 27. *tamquam teipſum*; non viribus humanis, quaſi noſtram conſtituentes juſtitiam, ſed gratiâ Dei per

Jeſum

[a] Editi, *Aptus.* At MSS. Vaticani & alij propè omnes, *Aptus.*

CLASSIS III. AN. 415. Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, in ea juſtitia, quæ nobis ab illo eſt, obſervanda eſſe didicimus & docemus. Nec tamen ideo nos negamus ſemen Abrahæ, quibus dicit Apoſtolus, *Vos ergo Abrahæ ſemen eſtis* : aut Judæos in abſcondito, de qualibus idem dicit, *Non enim qui in manifeſto Judæus eſt, neque quæ in manifeſto in carne eſt circumciſio; ſed qui in abſcondito Judæus eſt, & circumciſio cordis, quæ eſt ſpiritu, non litterâ, cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt* : aut Iſraëlitas ſpiritales, ad eum ſcilicet pertinentes cui minori prædictum eſt ſerviturum eſſe majorem. Sed hæc vocabula nobis non indecenter imponimus, eaque myſteriorum intelligentiâ continemus, non verborum inſolentiâ ventilamus.

Gal. 3. 29.

Rom. 2. 25

EPISTOLA CXCVII. *

* Aliàs LXXVIII. quæ autem 197. erat, nunc in Appendice eſt 16.

Auguſtinus Heſychio Salonitano epiſcopo, de die ſupremo mundi non inquirendo, deque Hebdomadibus Danielis.

Domino beatiſſimo [a] HESYCHIO, AUGUSTINUS.

Scripta videtur ſub finem an. 418 aut ineu. 419.

1. AD ſanctitatem tuam filio tuo compreſbytero noſtro remeante [b] Cornuto, per quem litteras tuæ venerationis accepi, quibus exiguitatem meam viſitare dignatus es, tandem reſcripta perſolvo, & debitum reſalutationis obſequium, multùm me commendans acceptiſſimis Domino precibus tuis, Domine beatiſſime frater. De propheticis autem dictis ſive prædictis, de quibus voluiſti, ut aliquid ſcriberem, melius mihi viſum eſt ſancti Hieronymi hominis doctiſſimi expoſitiones eorumdem verborum (ne illas fortè non habeas) de opuſculis ejus excerptas, dirigere beatitudini tuæ. Si autem jam eas habebas, nec inquiſitioni tuæ ſatisfaciebant, quid de his ſentias, peto mihi reſcribere non graveris; & quemadmodum ipſe eadem prophetica oracula intelligas. Ego enim maximè illud de Hebdomadibus Danielis ſecundùm tempus, quod jam tranſactum eſt, intelligendum puto: nam de Salvatoris adventu, qui exſpectatur in fine, tempora dinumerare non audeo: nec aliquem prophetam de hac re numerum annorum exiſtimo præfiniiſſe; ſed illud potiùs prævalere, quod ipſe Dominus ait, *Nemo poteſt cognoſcere tempora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate.*

Act. 1. 7.

2. Quod enim in alio loco ait, *De die autem illa & hora nemo ſcit*, ſunt qui ſic accipiunt, ut putent ſe poſſe computare tempora; diem verò tantummodo ipſum & horam neminem ſcire: ubi omitto dicere quemadmodum ſoleant Scripturæ diem vel horam etiam pro tempore ponere. Sed certè illud de ignorantia temporum apertiſſimè dictum eſt. Nam cùm hinc Dominus interrogatus eſſet à Diſcipulis ſuis; *Nemo*, inquit, *poteſt cognoſcere tempora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate.* Non enim dixit, diem vel horam, ſed *tempora*, quæ in brevi ſpatio non ſolent dici, ſicut dies vel hora, maximè ſi græcum intueamur eloquium, ex qua lingua in noſtram eumdem librum, ubi hoc ſcriptum eſt, ſcimus eſſe tranſlatum: quamvis latinè ſatis exprimi non potuerit. Ibi enim græcè legitur χρόνους ἢ καιρούς. Noſtri autem utrumque hoc verbum tempora A pellant, ſive χρόνους ſive καιρούς, cùm habeant hæc duo inter ſe non negligendam differentiam. καιρούς quippe appellant Græci tempora quædam, non tamen quæ in ſpatiorum voluminibus tranſeunt, ſed quæ in rebus ad aliquid opportunis vel importunis ſentiuntur: ſicut meſſis, vindemia, calor, frigus, pax, bellum, & ſi qua ſimilia. χρόνους autem ipſa ſpatia temporum vocant.

Matt. 24. 36.

CLASSIS III. AN. 418.

3. Et hoc certè ipſi Apoſtoli non ita quæſierunt, quaſi unum noviſſimum diem vel horam, id B eſt exiguam diei partem ſcire voluiſſent; ſed utrùm jam eſſet opportunum tempus, quo regnum repræſentaretur Iſraël. Tunc audierunt, *Nemo poteſt cognoſcere tempora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate*, id eſt, χρόνους ἢ καιρούς. quod ſi latinè diceretur, *tempora aut opportunitates*, nec ſic quod dictum eſt, eſſet expreſſum; quia ſive opportuna, ſive importuna ſint tempora, καιροὶ dicuntur. Tempora ergo computare, hoc eſt, χρόνους, ut ſciamus quando ſit finis hujus ſæculi vel adventus Domini, nihil mihi C aliud videtur, quàm ſcire velle quod ipſe ait ſcire neminem poſſe.

4. Opportunitas verò illius temporis profectò non erit antequam prædicetur Evangelium in univerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus. Apertiſſima enim de hac re legitur ſententia Salvatoris dicentis, *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in univerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Tunc veniet*, quid eſt, niſi ante non veniet? Quanto poſt ergo veniat, incertum nobis eſt, Mat. 24. 14. D antè tamen non eſſe venturum dubitare utique non debemus. Si ergo ſuſciperent hunc laborem ſervi Dei, ut peragrato orbe terrarum, quantum poſſent, colligerent, quid remanet gentium, ubi nondum eſt Evangelium prædicatum, hinc advertere utcumque poſſemus quantum hoc tempus longè ſit à fine ſæculi. Quòd ſi propter quædam loca inacceſſibilia & inhoſpita fieri poſſe non creditur, ut à ſervis Dei peragretur orbis, & quot quantæque ſint adhuc gentes ſine Chriſti Evangelio, fideliter renuntietur; E multo minùs exiſtimo in Scripturis poſſe comprehendi, quanta uſque ad finem futura ſint tempora, quandoquidem in eis legimus, *Nemo poteſt cognoſcere tempora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate.* Unde ſi jam nobis certiſſimè nuntiatum fuiſſet in omnibus gentibus Evangelium prædicari, nec ſic poſſemus dicere quantum temporis remaneret uſque ad finem; ſed magis magiſque jam propinquare meritò diceremus. Niſi quis fortè reſpondeat, tanta celeritate prædicato Evangelio Romanas F gentes & pleraſque barbaras occupatas, atque ita nonnullas non paulatim, ſed ſubitò ad fidem Chriſti fuiſſe converſas, ut non ſit incredibile paucis annis, etſi non vitæ noſtræ qui jam ſenuimus, certè juvenum qui venturi ſunt ad ſenectam, univerſas omnino reſiduas gentes Evangelio poſſe compleri. Sed ſi ita erit, faciliùs cùm factum fuerit probari experiendo, quàm legendo antequam fiat inveniri poteſt.

5. Hoc me compulit dicere cujuſdam opinio; G quem preſbyter quoque Hieronymus temeritatis notat, quòd auſus fuerit Danielis Hebdomadas de adventu Chriſti futuro, non de præterito exponere. Si quid autem pro meritis potioribus ſanctæ In Dan. 9.

[a] Hic erat Salonitanus epiſcopus ex MSS. noſtris Germanenſi & Corbeienſi, teſtante etiam Auguſtino in lib. 20. de civit. Dei c. 5 Non quidem apud Afros, uti ſatis intelligitur ex epiſtola 199. n 46. *Sunt enim apud nos, hoc eſt in Africa &c.* ſed apud Dalmatas; idemque, opinamur, cum eo cui Zoſimus papa ſcripſit an. 418.

[b] MSS Victorinus, Corbeienſis & unus è Vat hic & in ſubſequente epiſtola præferunt, *Coronatum*

CLASSIS III AN. 418

humilitati cordis tui Dominus melius revelavit ſive revelaverit, peto nobiſcum communicare digneris, & hæc noſtra reſcripta ſic accipere, tamquam hominis, qui mallem quidem eorum, quæ à me inquiſiſti, habere ſcientiam quàm ignorantiam: ſed quia id nondum potui, magis eligo cautam ignorantiam confiteri, quàm falſam ſcientiam profiteri.

EPISTOLA CXCVIII. *

** Aliàs LXXIX quæ autem 188 erat, nunc 148.*

Heſychius Auguſtino, ſignificans conſideratis divinis teſtimoniis de ſæculi fine videri ſibi, diem quidem & horam fruſtra inquiri; attamen cognoſci poſſe ex ſignis num jam inſtet tempus adventus Chriſti, quem ut citò venturum piè exſpectari docet.

Domino beatiſſimo & caritate ſinceriſſima venerando fratri & coëpiſcopo AUGUSTINO, HESYCHIUS in Domino ſalutem.

Scripta paulò poſt ſuperiorem.

1. DESIDERANTI *& exſpectanti mihi ſanctus compresbyter noſter Cornutus litteras pertulit quas miſiſti, quæ me lætificarunt, quia memoriam noſtri bonam habere dignatus es, qui & mihi paucis, ſermone proprio ſanctæ mentis tuæ, de his quæ petieram in tranſitu ſignificaſti. Aliquanta autem de opuſculis ſancti compresbyteri Hieronymi adjunxiſti, ut meam quæſtionem lectione ejus operis de ſanctis Scripturis explere poſſem. Et quia dignatus es id petere à nobis, ut quid ſenſerimus de ipſis quæſtionibus, per litteras tuæ ſinceriſſimæ caritati inſinuaremus; ad ea de quibus ſcripta legi, prout intellectus exiguus meæ mediocritatis ſentire potuit, aut intelligere, infrà ſcripſi.*

2. *Cùm Dei omnipotentis conditoris totius creaturæ arbitrio & poteſtate cuncta gerantur, vel quæ facta ſunt, vel quæ etiam futura ſunt, ſanctorum Prophetarum vocibus cognoſcuntur, qui priùs quàm fierent ea quæ futura erant, voluntate divina hominibus ſunt locuti. Unde ſatis admiratione plenum eſt, ſi ea Deus quæ prædici voluit, ad hominum ſenſus penitùs non poſſe pervenire conſtituit, ſecundùm hoc capitulum, quod Dominus beatus Apoſtolis locutus eſt, dicens,* Nemo poteſt cognoſcere tempora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate. *Primùm quia in antiquiſſimis libris eccleſiarum non ita ſcriptum eſt,* Nemo poteſt: *ſed ſcriptum eſt,* Non eſt veſtrûm noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate. *Quæ ratio ſermonis ſequenti verbo rectè completur, cùm dicit,* Sed eritis mihi teſtes in Jeruſalem, & in Judæa, & in Samaria, & uſque ad ultimum terræ. *Non ergo Apoſtolos teſtes conſummationis mundi, ſed nominis & reſurrectionis ſuæ voluit intelligi.*

Act. 1. 7.

3. *Nam de temporibus cognoſcendis ipſe Dominus monet;* Quiſnam eſt fidelis ſervus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille ſervus, quem veniens Dominus ejus invenerit ſic facientem. *Familia Chriſti verbo prædicationis paſcitur, & fidelis famulus invenitur, qui in tempore exſpectantibus Dominum, neceſſariam eſcam credentibus præſtat. Malus enim ſervus ſic reprehenditur,* Quòd ſi dixerit malus ſervus, Moram facit Dominus meus venire; veniet Dominus ejus in die qua neſcit, & horâ qua ignorat; *& reliqua. Item arguit quare tempus non agnoſcatur, dicendo,* Hypocritæ, faciem cæli noſtis probare, tempus hoc quare non agnoſcitis? *Item Apoſtolus,* In noviſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa; *& reliqua. Item Apoſtolus,* De temporibus autem & momentis non neceſſe habemus vobis ſcribere: vos enim ipſi diligenter ſcitis, quia dies Domini ſicut fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint, Pax & ſecuritas, tunc ſubitaneus illis apparebit interitus, quomodo dolores parturientis, & non effugient. *Item Apoſtolus,* Non retinetis memoriâ, quia cùm eſſem apud vos, hæc dicebam vobis: & nunc quid detineat, ſcitis, ut reveletur in ſuo tempore. Nam myſterium iniquitatis jam operatur; tantùm qui tenet, modò teneat, donec de medio fiat: & tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jeſus interficiet ſpiritu oris ſui. *Item Dominus in Evangelio increpat Judæos,* Et tu ſi cognoviſſes tempus viſitationis tuæ, forſitan permanſiſſes: nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. *Et Dominus ſic prædicat ad Judæos;* Pœnitentiam agite, completa ſunt tempora, credite Evangelio. *Et ad Judæos quidem rectè completa dicebat, quia eorum tempora poſt ejus prædicationem & triginta & quinque, vel quadraginta annos finita ſunt. Et in Daniele,* Quoadusque interfecta eſt beſtia, & periit, & corpus ejus datum eſt ut comburatur, & reliquarum beſtiarum regnum tranſlatum eſt, & magnitudo vitæ data eſt eis uſque ad tempus & tempus, *quod græcè dicitur,* ἕως χρόνου ϗ καιροῦ. *Et inſequitur,* Et ecce cum nubibus cæli quaſi filius hominis veniens. *Myſterium beſtiæ è reliquarum beſtiarum tranſlatione intelligentibus Scripturam manifeſtum eſt.*

Luc. 12. 42. — *Ibid. 45.* — *Ibid. 56.* — *2. Tim. 3. 1.* — *1. Theſſ. 5. 1.* — *2. Theſſ. 2. 5.* — *Luc. 19. 42.* — *Marc. 1. 15.* — *Dan. 7. 11.*

4. *Adventus Domini diligendus eſt & exſpectandus. Eſt enim magna beatitudo diligentibus ejus adventum, ſicut teſtimonium perhibet beatus apoſtolus Paulus,* De cetero, *inquit,* repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus juſtus judex in illa die: non autem mihi ſolùm, ſed & iis qui diligunt adventum Domini. *Et Dominus in Evangelio,* Tunc juſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris ſui. *Item Propheta,* Ecce enim tenebræ & caligo operient terram ſuper gentes; in te verò apparebit Dominus, & majeſtas ejus in te videbitur. *Item Propheta,* Qui verò exſpectant Dominum, exſultabunt cum virtute; producent pennas ſicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non eſurient. *Et plurima talia, quæ ad beatitudinem eorum pertinere, qui diligunt adventum Domini, inveniuntur.*

2. Tim. 4. 8. — *Matt. 13. 43.* — *Iſa. 60. 2.* — *Iſa. 40. 31.*

5. *Quòd autem nemo poſſit menſuras temporum colligere, manifeſtum eſt. Evangelium quidem dicit,* De die illa & hora nemo ſcit: *ego autem pro poſſibilitate intellectus mei dico, neque diem, neque menſem, neque annum adventus ipſius ſciri poſſe: ſed ſigna quæ ſunt adventûs videndo & credendo, & exſpectare me convenit, & credentibus eſcam hanc retribuere, ut exſpectantes diligant adventum ejus, qui dixit,* Hæc omnia cùm videritis, ſcitote quoniam propè eſt in januis. *Signa ergo evangelica & prophetica, quæ in nobis completa ſunt, adventum Domini manifeſtant. Nam fruſtra aut qui quærunt; aut qui calumniantur, dies & annos in computo comprehendere quærunt, cùm ſcriptum ſit,* Quia niſi abbreviati fuiſſent dies illi, non fieret ſalva omnis caro: ſed propter electos breviabuntur dies illi. *Certum eſt tempus carere computo, quod breviandum eſt à Domino, qui tempora conſtituit. Appropinquaſſe autem adventum ejus, cujus ſigna adventus aliqua videmus ex iis, quæ facta ſunt, eſſe completa, & iterum dicit,* His autem fieri incipientibus, reſpirabitis & levabitis capita veſtra, quoniam appropinquabit redemtio veſtra. *Quæ autem ſigna dixit videnda, manifeſtum eſt in Evangelio ſancti Lucæ,* Et Jeruſalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentium: *hoc factum eſt,*

Matt. 24. 36. — *Ibid. 33.* — *Ibidem 22.* — *Luc. 21. 28.* — *Ibid. 24.*

Classis III. An. 418.

Ibid. 25.

a

& fieri nulli dubium eſt. Et inſequitur, Et erunt ſigna in ſole & luna & in ſtellis, & in terra preſſura gentium. *Ea quæ patimur confiteri & pœna compellit, ſi fortè non curet voluntas. Nam in uno tempore &* [a] *ſigna in cælo & preſſuram gentium in terris ab hominibus videri & ſuſtineri manifeſtum eſt. Et inſequitur*, areſcentibus hominibus præ timore, & exſpectatione quæ ſupervenient univerſo orbi. *Nullam patriam, nullum locum noſtris temporibus non affligi, aut humiliari certum eſt, ſicut dictum eſt*, præ timore & exſpectatione quæ ſupervenient univerſo orbi: *& omnia ſigna, quæ ſuperiùs Evangelium legentibus manifeſtat, ex maxima parte completa ſunt.*

Mat. 24. 14. Marci 13. 10.

6. *Quod autem dictum eſt*, Et prædicabitur hoc Evangelium in univerſo mundo, & tunc veniet finis: *Primùm quòd ipſius Domini repromiſſio talis fuit, ut ipſi Apoſtoli ejus nominis & reſurrectionis teſtes fierent in Ieruſalem, & in Iudæa, & in Samaria, & uſque ad extremum terræ, & Apoſtolus hac auctoritate docet*, Sed dico, numquid non audierunt? In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. *Item*, Propter ſpem quæ repoſita eſt vobis, quam antè audiſtis in verbo veritatis Evangelij, quod advenit in vos, ſicut & in omni mundo eſt fructificans & creſcens. *Sed ab Apoſtolis* [b] *nuntiata fides in gentibus, habuit multos perſecutores, ut retenta tardiùs invaleſceret, ut illud impleretur*, Ante hæc omnia primùm in vos manus immittent ſuas, & perſequentur, & tradent vos in ſynagogas & in cuſtodias, ducentes ad reges & ad præſides, propter nomen meum: *ut illud impleretur quod ſcriptum erat*, Et velociter reædificaberis à quibus deſtructa es. *Nam ex quo clementiſſimi Imperatores Chriſtiani Dei voluntate eſſe cœperunt; quamquam paulatim fides cauſâ perſecutionis creſcebat in ſæculo, factus regibus Chriſtianis ubique in parvo tempore Chriſti Evangelium penetravit.*

Rom. 10. 18. Pſal. 18. 5. Coloſſ. 1. 5. b Lucæ 21. 12.

7. *Expoſitio ſanè beati Danielis de hebdomadibus, quam vir ſanctus compresbyter noſter Hieronymus expoſuit, qualiter doctores eccleſiarum tradidiſſent, lectorem ſuſpendit. Nam ſi ipſe doctiſſimus vir compresbyter noſter ait, periculoſum eſſe de magiſtrorum eccleſiarum judicare ſententiis, & alterum præferre alteri: quanto magis hoc lector facere non poteſt, quod magiſter facere dubitavit? Nos autem credimus quod Dominus ait*, Quia cælum & terra tranſient, iota autem unum vel unus apex non tranſiet à Lege, donec omnia fiant. *Quomodo ergo myſterium hebdomadarum ſit impletum uſque ad nativitatem & paſſionem Chriſti, admiror; cùm illud in dimidio hebdomadæ Propheta locutus eſt, dicendo*, In dimidio hebdomadæ tolletur ſacrificium meum, & ſupplicatio, deſolationum interitus, & ad ſacrificium abominatio. *Hæc ergo abominatio ſi jam completa fuerat, quomodo Dominus monet & dicit*, Cùm videritis abominationem deſolationis, quod dictum eſt per Danielem prophetam ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat? *Ego autem ne petitionis beatitudinis tuæ contemtor eſſem, hæc quemadmodum ſenſi, ſcripſi ad tuam caritatem. Plenùs autem dignare nos verbo gratiæ tuæ reſcribendo inſtruere & lætificare.*

Matt. 5. 18. Mat. 24. 15. Dan. 9. 27.

EPISTOLA CXCIX. [a]

De [c] fine sæculi.

Classis III. An. 419. [a] Alias LXXX. quæ autem 199 erat, nunc 162. c

Auguſtinus Heſychio commonſtrare quomodo ſint intelligenda Scripturæ loca, quæ variè loquuntur de fine ſæculi: quódque præſtat non inquirere tempus adventus Chriſti, ſed hoc agere ut unuſquiſque ad excipiendum illum ſit paratus.

Domino beatiſſimo & venerabiliter ſuſcipiendo fratri & coëpiſcopo Hesychio, Augustinus in Domino ſalutem.

Scripta poſt ſuperiorem anno 419. Caput I.

1. Accepi litteras venerationis tuæ, quibus valde ſalubriter exhortaris, ut Salvatoris noſtri diligatur & deſideretur adventus. Facis hoc ut ſervus bonus ejuſdem patrisfamilias, avidus lucrorum Domini tui, & volens habere plurimos ſocios dilectionis, qua ipſe præcipuè & perſeveranter accenderis. Intuentes igitur quod commemoraſti de Apoſtolo, quia Dominum dixit redditurum coronam juſtitiæ, non tantùm ſibi, ſed & omnibus qui diligunt manifeſtationem ejus, ita rectè vivimus, & in hoc ſæculo tamquam peregrini agimus, cùm ſe in hac dilectione cor noſtrum proficienter extendit, ſive citiùs ſive tardiùs veniat quàm putatur, cujus manifeſtatio fideli caritate diligitur, & pio deſideratur affectu. Servus quippe ille qui dicit, *Moram facit Dominus meus*: & percutit conſervos ſuos, manducat & bibit cum ebrioſis, non utique diligit manifeſtationem ejus. Ex moribus enim apparet animus ejus; quos mores, licèt breviter, ideo magiſter bonus curavit exprimere, id eſt ſuperbiam atque luxuriam, ne quod dicebat, *Moram facit Dominus meus*, deſiderio Domini ſui dicere crederetur, quo ardebat ille qui dicebat, *Sitivit anima mea ad Deum vivum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Dicendo enim, *quando veniam?* moras ſe perpeti moleſtè ferebat: quia etiam quod tempore acceleratur, deſiderio tardum videtur. Quomodo autem tardus eſt ejus adventus, vel quomodo longè futurus eſt, cùm ipſi Apoſtoli tempore, quo adhuc erant in carne, dixerint, *Noviſſima hora eſt?* quamvis à Domino audierint, *Non eſt veſtrûm ſcire tempora.* Hoc ergo neſciebant quod neſcimus & nos, (quantum ad me adtinet dico, & eos qui hoc mecum neſciunt,) & tamen quibus dictum eſt, *Non eſt veſtrûm ſcire tempora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate*, diligebant ejus manifeſtationem, & dabant conſervis in tempore cibaria, nec percutiebant eos dominando eis, nec luxuriabantur cum amatoribus mundi, dicentes, *Moram facit Dominus meus.*

2. Tim. 4. 8. Lucæ 12. 45. Pſal. 41. 3. 1. Johan. 2. 18. Act. 1. 7.

2. Alia eſt ergo ignorantia temporum, alia labes morum amorque vitiorum. Nam & apoſtolus Paulus quando dicebat, *Non citò moveamini mente, neque terreamini, ſive per verbum, ſive per epiſtolam, tamquam per nos miſſam, quaſi inſtet dies Domini*; nolebat utique ut crederent eis, qui jam propinquare Domini arbitrabantur adventum: nec tamen volebat ut tamquam ſervus ille dicerent, *Moram facit dominus meus venire*, & traderent ſe ſuperbiæ luxuriæque perdendos: ſed ſic eos nolebat de propinquante die noviſſimo falſis auſcultare rumoribus, ut tamen vellet eos paratos adventum

2. Theſſ. 2. 2. Lucæ 12. 45.

[a] Reſpicit fortaſſis ad inſignem illum ſolis defectum, quem anno 418. die 19 Julij contigiſſe produnt Hiſtorici, quemque tanta ſiccitas ſecuta eſt, uti ſcribit Philoſtorgius, ut multorum hominum aliorumque animalium infuſtam abſque mortem inferret.

[b] MSS duo Vat. & omnes Gallicani uno excepto, initiata.

[c] Cùm librum ederet viceſimum de civitate Dei cap. 5. meminit epiſtolæ hujus, quam reſcripſi, inquit, ad beatæ memoriæ virum Heſychium Salonitanæ urbis epiſcopum, cujus epiſtola titulus eſt, de fine ſæculi.

Classis III. An. 419.

Domini ſui lumbis accinctis, & lucernis ardentibus opperiri: quibus dicit, *Vos autem fratres non eſtis in tenebris, ut vos dies ille tamquam fur comprehendat. Omnes enim vos filij lucis eſtis & filij diei; non ſumus noctis neque tenebrarum.* (1. Theſſ. 5. 4 & 5.) Ille autem qui ſic dicit, *Moram facit Dominus meus venire*, (Lucæ 12. 45.) ut percutiat conſervos ſuos, & epuletur cum ebrioſis, non eſt filius lucis, ſed tenebrarum: & ideo eum tamquam fur dies ille comprehendet. quod unuſquiſque debet etiam de die hujus vitæ ſuæ noviſſimo formidare. B In quo enim quemque invenerit ſuus noviſſimus dies, in hoc eum comprehendet mundi noviſſimus dies: quoniam qualis in die iſto quiſque moritur, talis in die illo judicabitur.

3. Ad hoc pertinet quod in Evangelio ſecundùm Marcum ita ſcriptum eſt, (Marci 13. 35.) *Vigilate ergo, quia neſcitis quando Dominus domûs veniat, ſerò, an media nocte, an galli cantu, an manè, ne cùm venerit repentè, inveniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, Vigilate.* Quibus enim *omnibus* dicit, C niſi electis & dilectis ſuis ad corpus ejus pertinentibus, quod eſt Eccleſia? Non ſolùm ergo illis dixit, quibus tunc audientibus loquebatur; ſed etiam illis, qui fuerunt poſt illos ante nos, & ad noſipſos, & qui erunt poſt nos uſque ad ejus noviſſimum adventum. Numquid autem omnes inventurus eſt dies ille in hac vita, aut quiſquam dicturus eſt, quod ad defunctos etiam pertineat quod ait, *Vigilate, ne cùm repentè venerit, inveniat vos dormientes?* Cur itaque omnibus dicit, quod ad eos ſolos pertineat D qui tunc erunt, niſi quia eo modo ad omnes pertinet, quomodo dixi? Tunc enim unicuique veniet dies ille, cùm venerit ei dies ut talis hinc exeat, qualis judicandus eſt illo die. Ac per hoc vigilare debet omnis Chriſtianus, ne imparatum inveniat eum Domini adventus. Imparatum autem inveniet ille dies, quem imparatum invenerit ſuæ vitæ hujus ultimus dies. Certè enim hoc ſaltem manifeſtum erat Apoſtolis, non eorum temporibus, cùm hîc in carne viverent, Dominum eſſe venturum: & tamen quis dubitet eos præcipuè vigilaſſe & ſervaſſe E quod omnibus dixit, ne imparatos repentè veniens inveniret?

Caput II.

4. Nondum ſanè intelligo quonam modo accipi debeat quod ſcripſit ſanctitas tua, propterea dixiſſe Dominum Apoſtolis, (Act. 1. 7.) *Non eſt veſtrûm noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate*, quoniam ſecutus adjunxit, *Sed eritis mihi teſtes in Ieruſalem, & in Iudæa, & in Samaria, & uſque ad ultimum terræ.* Quem Scripturæ ſenſum ſic exponis, ut dicas, *Non ergo Apoſtolos teſtes con-* F *ſummationis mundi, ſed nominis & reſurrectionis ſuæ voluit intelligi.* Non quidem ille ait, Non eſt veſtrûm prædicare tempora; ſed, *Non eſt veſtrûm noſſe.* Verùm ſi ita vis intelligi quod ait, *Non eſt veſtrûm ſcire*, ac ſi diceret, Non eſt veſtrûm ſcientes facere, id eſt, non eſt veſtrûm hoc docere: quis noſtrûm docere audeat, vel ſe ſcire præſumat, quod Deus ille magiſter nec eos diſcipulos docuit, à quibus præſentibus interrogatus eſt præſens, nec illi tam ſancti magnique doctores Eccleſiam docere G potuerunt?

5. An reſpondebitur, hæc non docuiſſe Apoſtolos, ſed Prophetas? Hoc enim aiſti, & verum eſt, quòd ea, *quæ futura ſunt, ſanctorum Prophetarum vocibus cognoſcuntur, qui priùs quàm fierent*, inquis, *ea quæ futura erant, voluntate divina homini-* A *bus ſunt locuti.* Sed ſi veneratio tua *ſatis admiratione plenum eſſe* dicit, *ſi ea Deus, quæ prædici voluit, ad hominum ſenſus penitùs non poſſe pervenire conſtituit*: quanto majore admiratione plenum eſt, ſi ea, quæ Prophetæ hominibus ſunt locuti, hæc Apoſtoli vel ſcire ſunt prohibiti vel docere? Quomodo autem Prophetæ iſta, de quibus agitur, tempora docentes, non intelligerentur ab Apoſtolis, ſi intelliguntur à nobis? Aut ſi eos Apoſtoli intellexerunt iſtam menſuram temporis prophetantes, quo- B modo non docerent quod intellexerunt, quando per eorum præconium & ipſi Prophetæ innoteſcebant, qui eos ſuis libris iſta docuerunt? Et ideo per quas litteras ea ipſi didicerant, per eaſdem poterant alij quoque in his gentibus diſcere, in quibus Apoſtoli auctoritatem propheticam commendabant. Cur ergo eis dictum eſt, *Non eſt veſtrûm ſcire*, vel ſi ita intelligendum eſt, Non eſt veſtrûm docere *tempora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate*: quandoquidem ſic ea docebant, cùm hi, in quorum lit- C teris diſcerentur, per illos innoteſcebant? Unde credibilius eſt, non Deum noluiſſe ſciri, quod [a] voluit prædicari; ſed noluiſſe prædicari, quod videbat non utiliter ſciri.

6. *Cur ergo*, inquis, *de temporibus cognoſcendis ipſe Dominus monet, ubi dicit; Quiſnam eſt fidelis ſervus & prudens, quem conſtituit dominus ſuper familiam ſuam, ut det illis cibum in tempore?* (Matt. 24. 45.) &c. Immo verò monet, non ut bonus ſervus cognoſcat temporum finem; ſed ut omni tempore in opere bono D vigilet, quia neſcit temporum finem. Non monet ut tempora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate, aſſequamur ſuper Apoſtolos; ſed monet, ut quoniam neſcimus quando veniat Dominus, in cordis præparatione imitemur Apoſtolos. Unde jam ſuprà ſatis locutus ſum. Arguit autem Judæos, quare tempus non cognoſcant, dicens, *Hypocritæ, faciem cæli poteſtis probare*, (Lucæ 12. 56.) & cetera: quoniam illud tempus non agnoſcebant, quod jam volebat agnoſci, id eſt primi adventus ſui, quò in eum crederent, qui alte- E rum ejus adventum vellent exſpectare vigilantes, quandocumque futurus eſſet. Qui enim adventum Domini non cognoverit primum, præparare ſe non poterit ad ſecundum, credendo in eum fideliterque vigilando, ne illum tamquam fur in tenebris comprehendat, ſive tardiùs venerit, ſive citiùs quàm ſperatur.

Caput III.

7. Dicit etiam, ſicut admones, apoſtolus Paulus, (2. Tim. 3. 1.) *In noviſſimis temporibus inſtabunt tempora periculoſa*, & reliqua. Sed numquid ideo docet tem- F pora, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate? Aut ideo quiſquam novit quàm longa vel brevia ſint eadem ipſa, quæ fatendum eſt eſſe noviſſima? Cogitare quippe debemus quàm olim dictum ſit, *Filioli, noviſſima hora eſt.* (1. Johan. 2. 19.)

8. Ruſus eumdem Apoſtolum dixiſſe commemoras, (1. Theſſ. 5. 1.) *De temporibus autem & momentis non neceſſe habemus ſcribere vobis: vos enim ipſi diligenter ſcitis, quia dies Domini, ſicut fur in nocte, ita veniet; & cùm dixerint, Pax & ſecuritas, tunc ſubitaneus illis apparebit* G *interitus, quomodo dolores parturientis, & non effugient.* Et hîc non dixit poſt quantum temporis hoc futurum ſit, ſed quomodo futurum ſit; id eſt non quanta erit ætatis brevitas vel prolixitas, ſed quantumlibet intervallum ſit ſpatiumque temporis, non tamen eis hoc veniet malum noviſſimum, niſi cùm dixerint, *Pax & ſecuritas.* Quibus verbis videtur

[a] Lov. *quod noluit prædicari.* Sed meliùs aliquot MSS. *voluit.*

CLASSIS III AN. 419.

Apoſtolus hujus noviſſimi diei vel ſpem vel timorem ab hoc noſtro tempore removiſſe. Non enim videmus ipſos amatores hujus ſæculi, quibus ſubitaneus apparebit interitus, jam dicere, *Pax & ſecuritas*.

9. Quid ergo ſcire ſufficiat, ſatis ipſe demonſtrat Apoſtolus, dicendo, *De temporibus & momentis non opus habemus vobis ſcribere*; vel ſicut alij codices habent, *Non opus habetis vobis ſcribi*. Nec ſecutus adjunxit, Vos enim ipſi diligenter ſcitis quantum temporis reſtet; ſed ait, *Vos enim ipſi diligenter ſcitis, quia hora Domini, ſicut fur in nocte, ita veniet.* Hoc ergo ſcire opus eſt, ut curent filij lucis eſſe, & parato corde vigilare, qui nolunt ab illa hora ſicut à nocturno fure comprehendi. Nam ſi ad cavendum hoc malum, id eſt, ne hora Domini tamquam fur inveniat imparatum, opus eſſet noſſe temporum ſpatia, non diceret Apoſtolus non opus eſſe ut hoc ſcriberet, ſed hoc potiùs eis eſſe ſcribendum tamquam doctor providentiſſimus judicaret. Nunc autem nec illis hoc opus eſſe monſtravit, quibus ſufficiebat ut ſcirent imparatis atque dormientibus horam Domini ſicut furem eſſe venturam, atque hoc ſciendo eſſent ipſi vigilanter parati poſt quantalibet tempora veniret; & ſuum ſervavit modum, ut licèt Apoſtolus, non tamen præſumeret alios docere, quod Apoſtolis Dominum dixiſſe cognoverat, *Non eſt veſtrùm ſcire*.

1. Theſſ. 2. 5. — V. Lib. 20. de civitate Dei, c. 19.

10. Ponis etiam quod idem ipſe dixit Apoſtolus, *Non retinetis memoriâ, quia cùm eſſem apud vos, hæc dicebam vobis. Et nunc quid detineat ſcitis, ut reveletur in ſuo tempore. Nam myſterium jam operatur iniquitatis: tantùm qui tenet, modò teneat, donec de medio fiat: & tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui.* Quæ verba apoſtolica utinam non tantummodo ponere, verùm etiam exponere dignareris: ita ſanè obſcura ſunt & myſticè dicta, ut tamen appareat eum nihil de ſtatutis dixiſſe temporibus, nullumque eorum intervallum ſpatiumque aperuiſſe. Ait enim, *ut reveletur in ſuo tempore*: nec dixit poſt quantum temporis hoc futurum ſit. Deinde ſubjunxit, *Iam enim myſterium operatur iniquitatis.* Hoc iniquitatis myſterium quomodolibet intelligatur quid ſit, ab alio ſic, ab alio autem ſic, quamdiu tamen operetur occultum eſt. Neque id expreſſit Apoſtolus tamquam homo ex eorum numero, quibus dictum eſt, *Non eſt veſtrùm ſcire tempora.* Quamvis enim nondum inter eos erat, quando eis hoc dictum eſt; ad eorum tamen collegium atque ſocietatem etiam ipſum non ambigimus pertinere.

11. Item quod ſequitur, *Tantùm qui modò tenet teneat, donec de medio fiat: & tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui*, docet nos Antichriſtum manifeſtum futurum. Siquidem ipſum videtur aliquanto evidentiori ſignificatione tetigiſſe interficiendum ſpiritu oris Domini Jeſu Chriſti; ſed poſt quantum temporis iſtud erit, nec ſaltem obſcurè locutus eſt. Quiſnam ſit enim qui modò tenet, vel quid teneat, vel quid ſibi velit quod ait, *de medio fiat*, poteſt quiſque ſe coartare ut intelligat, vel aliquatenus ſuſpicetur, quoniam quoquo modo ſcriptum legit. Quamdiu autem teneat, & poſt quanta temporum ſpatia de medio fiat, hîc omnino tacetur.

CAPUT IV.

Luc. 19. 42.

12. ITEM *Dominus*, inquis, *in Evangelio increpat Judæos, dicens, Et tu ſi cognoviſſes tempus viſitationis tuæ, forſitan permanſiſſes; nunc autem abſcondita ſunt de oculis tuis.* Sed hoc ad tempus primi adventus Domini pertinet, non ſecundi, de quo nunc quæſtio eſt. De ſecundo quippe adventu ſuo dixit, *Non eſt veſtrùm ſcire tempora*, non de primo. De illo enim ab eo quæſierunt Diſcipuli quem ſperabant, non de iſto quem jam videbant. Si enim primum ejus adventum Judæi cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent; & ideo non everti, ſed permanere potuiſſent. Jam verò quod ait ad eos, *Pœnitentiam agite, completa ſunt tempora, credite* [a] *Evangelio*, etiam ipſe firmaſti de iis temporibus dictum eſſe Judæorum, quæ continuò poſt paucos annos fuerant tranſitura, & nunc novimus jam eſſe tranſacta, eversâ ſcilicet civitate, in qua regnum eorum fuerat conſtitutum.

1. Cor. 2. 8. — Marci 1. 15.

13. Proinde quod ex Daniele de interfecta beſtia poſuit venerabilitas tua, & de reliquarum beſtiarum regno, & inter hæc de filio hominis veniente cum nubibus cæli, manifeſtum eſſe dixiſti intelligentibus Scripturam. Sed ſi dignatus fueris exponere, quomodo iſta pertineant ad cognoſcendum temporis ſpatium, poſt quod erit Salvatoris adventus, ita ut inveniantur ſine ulla ambiguitate manifeſta; fatebor etiam ipſe cum magna actione gratiarum, illud quod ait Dominus. *Non eſt veſtrùm ſcire tempora*, tantummodo Apoſtolis eſſe dictum, non poſteris eorum, qui ea fuerant cognituri.

CAPUT V. Eugypius tom. 2. c. 152.

14. DILIGENDUS ergo eſt, & exſpectandus Domini, ſicut ſanctè hortaris, adventus, magnamque dicis eſſe beatitudinem diligentibus ejus adventum, & adhibes Apoſtoli teſtimonium, cujus verba ſic ponis: *De cetero repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus juſtus judex in illa die. Non ſolùm autem mihi, ſed & his qui diligunt adventum Domini.* Tunc enim ſicut ex Evangelio commemoras, *Iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris ſui.* Et quod Propheta dicit, *Ecce enim caligo & tenebræ operient terram ſuper gentes: in te verò apparebit Dominus, & majeſtas ejus in te videbitur.* Item quod ſcriptum eſt, *Qui verò exſpectant Dominum, exſultabunt cum virtute, producent pennas ſicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non eſurient.*

2. Tim. 4. 8. — Matt. 13. 43. — Iſai. 60. 2. — Iſaiæ 40. 31.

15. Hoc planè piiſſimè & veriſſimè dicis, commendans eorum beatitudinem, qui diligunt adventum Domini. Sed & illi quibus dicebat Apoſtolus, *Non citò moveamini mente, quaſi inſtet dies Domini*, diligebant utique adventum Domini: nec eos hoc dicens Doctor gentium ab illa dilectione frangebat, qua ut inflammarentur volebat; & ideo nolebat ut crederent eis, à quibus audiebant inſtare diem Domini, ne fortè cùm tranſiſſet tempus, quo eum crediderant eſſe venturum, & veniſſe non cernerent, etiam cetera fallaciter ſibi promitti arbitrantes, & de ipſa mercede fidei deſperarent. Non ergo ille diligit adventum Domini, qui eum aſſerit propinquare, aut ille qui aſſerit non propinquare; ſed ille potiùs, qui eum ſive propè ſive longè ſit, ſinceritate fidei, firmitate ſpei, ardore caritatis exſpectat. Nam ſi tanto magis diligitur Dominus, quanto magis creditur & prędicatur citiùs eſſe venturus, magis eum diligebant qui ejus adventum jam inſtare dicebant, quàm hi quos Apoſtolus eis credere prohibebat, vel ipſe Apoſtolus qui hoc utique non credebat.

2. Theſſ. 2. 2.

CAPUT VI.

16. SI autem onerosa non eſt infirmitas mea

[a] Editi, *credite Evangelio*. At MSS. habent, *in Evangelio*, juxta græcum πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

Classis III. An. 419.

ſanctitati tuæ, peto apertiùs non graveris expone- A
re, quomodo dixeris *neminem poſſe temporum men-*
ſuras colligere; ne fortè & hoc mihi videatur, quod
etiam caritati tuæ, & fruſtra quilibet noſtrûm in-
ſtrui exſpectet ab altero. Cùm hoc enim dixiſſes,
Mat. 24. 36. deinde ſubdidiſti & aiſti, *Evangelium quidem dicit,*
De die & hora nemo ſcit: ego autem, inquis, *pro*
poſſibilitate intellectus mei dico, *neque menſem neque*
annum adventus ipſius ſciri poſſe. Ita enim hoc vide-
tur ſonare, tamquam non poſſit ſciri, quo anno
venturus ſit, ſed poſſit ſciri qua hebdomade anno- B
rum, vel qua decade, tamquam dici poſſit atque
definiri intra illos vel illos ſeptem annos, aut intra
illos vel illos decem annos. Quòd ſi ne hoc quidem
comprehendi poteſt, quæro utrùm ſic ſaltem poſſit
definiri tempus adventus ejus, ut eum venturum
eſſe dicamus, intra iſtos, verbi gratiâ, quinquagin-
ta vel centum annos, vel quotlibet ſeu majoris nu-
meri ſeu minoris annorum, ſed in quo eorum,
nos ignorare. Hoc ſi jam comprehendiſti, mul-
tum eſt quod comprehendere potuiſti. Idipſum eſt C
autem quod rogo, ut nobis benignus impertias,
adhibens idonea documenta, quibus id potueris in-
dagare. Si autem neque hoc te comprehendiſſe
præſumis, hoc ſentis quod ego.

17 Noviſſima enim eſſe iſta tempora, multis
rerum ſignis apparentibus, quæ Dominum prædi-
xiſſe legimus, omnes qui ea credimus, cernimus.
Sed & mille annorum tempus, ſi eorum finis eſſet
ſæculi finis, poſſet univerſum dici noviſſimum tem-
pus, vel etiam noviſſimus dies, quia ſcriptum eſt, D
Pſal. 89. 4. *Mille anni ante oculos tuos, tamquam dies unus*, ut
quidquid per eoſdem mille annos gereretur, novi-
ſimo tempore vel noviſſimo die diceretur geri. Ite-
rum enim dico, quod in hac cauſſa ſæpe dicendum
eſt, Conſideremus ante quàm multos annos dixerit
1. Johan. 2. 19. beatus Joannes Evangeliſta, *Noviſſima hora eſt.*
Nam ſi tunc eſſemus, hoc audito, quando crede-
remus tot annos poſtea tranſituros, ac non potiùs
ipſo adhuc Johanne in corpore conſtituto Domi-
num ſperaremus eſſe venturum? Neque enim di- E
xit, Noviſſimum tempus eſt, aut noviſſimus an-
nus, aut menſis, aut dies, ſed *Noviſſima hora eſt.*
Et ecce iſta hora quàm longa eſt: nec tamen eſt il-
le mentitus, ſed utique intelligendus eſt horam pro
tempore poſuiſſe. Quod nonnulli ſic accipiunt, ut
ſex annorum millia conſtituant velut unum diem,
eumque in partes velut horas duodecim partiantur,
ut ſic quingentos annos poſtremos hora videatur
habere poſtrema: in quibus annis jam Johannes, in-
quiunt, loquebatur, quando noviſſimam horam F
eſſe dicebat.

18. Sed aliud eſt noſſe aliquid, aliud ſuſpicari.
Cur enim non potiùs, ſi ſex annorum millia depu-
tandus eſt unus dies, non duodecima, ſed viceſima
quarta pars ejus una hora eſt, id eſt non quingenti,
ſed ducenti quinquaginta anni? Totus enim dies,
totus circumitus ſolis veriùs nuncupatur, non ab
Oriente uſque in Occidentem, ſed ab Oriente uſ-
que in Orientem, unde toto die peracto, id eſt vi-
ginti & quatuor horis, turſus exoritur: ac per hoc G
hora iſta noviſſima, ex quo tempore id locutus eſt
Johannes, ante fermè ſeptuaginta annos, ut mini-
mùm, jam reperitur eſſe tranſacta, & nondum ve-
nit terminus ſæculi. Huc accedit, quia inſpectâ
diligenter eccleſiaſticâ hiſtoriâ, reperitur Johannes
apoſtolus longè antè fuiſſe defunctus, quàm quin-
que millia quingenti anni à generis humani exordio

A complerentur, Nondum erat itaque hora noviſſi- Classis III. An. 419.
ma, ſi ſex millium annorum pars duodecima, id
eſt, quingenti anni, velut unius horæ ſpatium de-
putatur. Porrò ſi ſecundùm Scripturas unum diem
mille annos eſſe ponamus, multo magis olim tranſ-
iit tam longæ diei hora noviſſima, non dico ſi vice-
ſima quarta pars ejus, qui ſunt anni paulò ampliùs
quadraginta, ſed ſi duodecima deputetur, quæ il-
los annos duplos habet. Unde convenientiùs ille
Apoſtolus creditur horam poſuiſſe pro tempore;
B quæ hora quàm longa ſit, ignoramus, quia non
eſt noſtrûm ſcire tempora, quæ Pater poſuit in ſua
poteſtate: quamvis eam noviſſimam eſſe noveri-
mus, multo magis utique nos, quàm qui fuerunt
ante nos, ex quo eſſe vel dici cœpit hora noviſ-
ſima.

19. Quod autem ideo videtur venerationi tuæ Cap. VII.
comprehendi non poſſe temporum menſuras, ut
definiatur quo anno futurus eſt finis, quia ſecun-
dùm promiſſionem Domini breviabuntur dies illi,
C prorſus non intelligo. Si enim ſic breviabuntur, ut
fiant ex pluribus pauciores; quæro ſecundùm quam
veritatem futuri erant plures, niſi breviarentur?
Hebdomades enim ſancti Danielis non ad primum
Domini adventum, ſicut pluribus viſum eſt, ſed ad
ſecundum potiùs exiſtimas pertinere. Itane ergo
breviabuntur, ut vel una in eis hebdomada minùs
futura ſit, & falſa erit prophetia, quæ tantâ dili-
gentiâ numerum hebdomadarum definire curavit,
ut quiddam diceret etiam dimidio hebdomadis im-
D plendum? Miror ſi per prophetiam Chriſti, de-
ſtruitur prophetia Danielis. Deinde quale eſt ut
putemus ignoraſſe Danielem, vel potiùs Angelum,
à quo iſta diſcebat, breviaturum Dominum dies
illos, & erraſſe ut hoc diceret; vel ſciſſe quidem,
ſed ei quem docebat fuiſſe mentitum? Quod ſi ab-
ſurdum eſt, cur non potiùs credimus ſecundùm id
quod breviaturus eſt Dominus dies illos, tot heb-
domadas prophetaſſe Danielem? ſi tamen ad ſe-
cundum Domini adventum, (quod neſcio quem-
E admodum poſſit oſtendi) ille numerus refertur an-
norum.

20. Poſtremò multò certiùs ſecuriúſque dici-
tur Domini adventum intra ſeptuaginta, aut, ut
plurimùm, intra centum annos futurum, ſi hebdo-
mades iſtæ ipſum prænuntiant. Anni enim qua-
dringenti nonaginta ſunt in hebdomadibus ſeptua-
ginta. A nativitate autem Domini hodie compu-
tantur anni fermè quadringenti viginti, à reſurre-
ctione autem vel adſcenſione ejus anni plus minùs
F cccxc. Ac per hoc, ſi ex quo natus eſt compute-
tur, ſeptuaginta ſunt reliqui; ſi ex quo paſſus eſt,
circiter centum remanent: intra quos Danielis
omnes hebdomades, ſi de noviſſimo ejus adventu
prophetatæ ſunt, implebuntur. Qui ergo dicit in-
tra tot annos erit, tunc falſum dicit ſi ultra erit. Sed
quia breviabuntur, pauciores poterunt eſſe, non
plures. Rectè itaque dicitur, Intra hos erit, quo-
niam quantumlibet brevientur, verum erit. Ipſa
namque breviatio ſi eo modo intelligenda eſt ut
G pauciores fiant, ultra eos diem Domini venire non
patitur, ſed magis magiſque intra eos quanto fue-
rint pauciores. Non igitur iſta breviatio turbat
computatorem, qui eo modo definierit, ut dicat
intra tot annos diem Domini eſſe venturum; ſed
adjuvat potiùs, quoniam quanto magis ad pauci-
tatem redigentur dies, tanto magis erit intra, &
ultra eſſe non poterit: atque ideo verum erit quod

CLASSIS III. AN. 419.

ita definitur, ut dicatur intra tot annos erit, quamvis neſciatur quo anno futurum ſit.

21. Proinde tota quæſtio eſt, utrùm Danielis Hebdomades primo adventu Domini impletæ ſint, an finem ſæculi prophetaverint, an ad utrumque pertineant. Neque enim qui etiam hoc ſaperent defuerunt, dicentes, tempore primi adventus Chriſti eſſe completas, & inde uſque ad finem ſæculi eaſdem rurſus eſſe complendas. Equidem video quia ſi primus eas non complevit adventus, neceſſe eſt ut ſecundus eas compleat; quoniam prophetia illa non poteſt eſſe falſa: quæ ſi tempore primi adventus impleta eſt, non cogit intelligi quòd etiam de fine ſæculi implebitur. Ac per hoc incertum eſt, etiamſi verum eſt; neque negandum quidem, ſed neque præſumendum eſt id futurum. Relinquitur itaque, ut qui vult cogere iſtam prophetiam credi ſæculi fine complendam, contendat quantum poteſt, & oſtendat ſi poteſt, primo adventu Domini non fuiſſe completam, contra tot expoſitores divinorum eloquiorum, qui hanc non ſolùm computatione temporum, verùm etiam rebus ipſis completam fuiſſe demonſtrant, maximè quod ibi ſcri-
Dan. 9.24. ptum eſt, *Et ungetur ſanctus ſanctorum*: vel propter quod in eadem prophetia Hebræi codices expreſ-
Ibid. 26. ſiùs habent, *Occidetur Chriſtus, & non erit ejus*, id eſt non erit ejus civitatis; quoniam ſic alienatus eſt à Judæis, qui eum propterea Salvatorem redemtoremque ſuum non eſſe crediderunt, quia occidere potuerunt. Neque enim in fine ſæculi ungendus aut occidendus eſt Chriſtus, ut iſta prophetia Danielis tunc exſpectetur implenda, quæ nondum credatur impleta.

CAPUT VIII.

22. QUÒD autem de ſignis evangelicis & propheticis, quæ fieri cernimus, propinquum Domini adventum ſperare debeamus, quis negat? Quotidie quippe magis magiſque fit proximus. Sed quanto intervallo propinquet, hoc, dictum eſt, *Non eſt*
Rom. 13. 11. *veſtrùm ſcire*. Vide quando dixit Apoſtolus, *Nunc enim propior eſt noſtra ſalus quàm cùm credidimus. Nox præceſſit, dies autem appropinquavit.* Et ecce quot anni tranſierunt; nec tamen quod dixit falſum eſt. Quanto magis nunc dicendum eſt propinquare Domini adventum, quando tantus eſt ad finem factus
1. Tim. 4.1. acceſſus? Apoſtolus certè, *Spiritus*, inquit, *manifeſtè dicit, quia in noviſſimis temporibus recedent quidam à fide.* Nondum utique erant eadem tempora, hæreticorum ſcilicet & talium, quales eodem ſermone deſcribit; ſed jam venerunt: ac per hoc in noviſſimis temporibus videmur etiam per ipſos de fine
2. Tim. 3.1. ſæculi commoneri. Itemque alibi dicens, *Hoc au-*
& ſeqq. *tem ſcitote, quoniam in noviſſimis diebus inſtabunt tempora ſæva*, vel ſicut alij codices habent, *periculoſa*. Deinde qualia futura ſint exprimens, *Erunt enim homines*, inquit, *ſeipſos amantes, amatores pecuniæ, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti, irreligioſi, ſine affectione, detractores, incontinentes, immites, ſine benignitate, proditores, procaces, cæcati, voluptatum amatores magis quàm Dei, habentes ſpeciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes.* Mirum ſi tales homines aliquando defuerunt. Denique quia & tunc
Ibidem 6. erant, adjungit ac dicit, *Et hos devita. Ex his enim ſunt qui penetrant domos.* Non ait, Penetrabunt, tamquam & hîc futurum prænuntians, ſicut ſupra dixerat, *Inſtabunt tempora periculoſa*: ſed ait, *Penetrant domos, & captivas ducunt mulierculas.* Non ait, ducent vel ducturi ſunt, ſed jam *ducunt*.

23. Nec putandus eſt hoc loco, pro temporis futuri verbis, præſentis temporis verba poſuiſſe; quandoquidem illos ab eo, cui ſcribit, evitari admonebat. Nec tamen fruſtra dixit, *In noviſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa*, & hinc ea periculoſa futura demonſtrans tales homines futuros eſſe prædixit, niſi quia tanto plures erunt, magiſque abundabunt, quanto magis propinquatur ad finem. Videmus ergo tales nunc abundare. Sed quid ſi abundantiores erunt poſt nos, & omnino abundantiſſimi quando jam jamque ipſe finis inſtabit, qui quamdiu aberit ignoratur? Noviſſimi quippe dies dicti ſunt, & in ipſis primis Apoſtolorum diebus, cùm Dominus in cælum recens eſſet adſcenſus, quando die Pentecoſtes miſit promiſſum Spiritum-ſanctum, & quidam ſtupebant admirantes eos qui linguis, quas non didicerant loquebantur, quidam verò irridentes, muſto plenos eſſe dicebant. Quo die Petrus loquens ad illos, qui de hac re variè movebantur, *Non enim ſicut*, inquit, *ſuſpicamini, ebrij* Act. 2. 15.
ſunt iſti, cùm ſit hora diei tertia. Sed adtendite quoniam hoc eſt, quod dictum eſt per Prophetam, Erit in Joel 2. 28.
noviſſimis diebus, dicit Dominus, Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem, &c.

24. Jam tunc ergo erant dies noviſſimi; quanto magis nunc, etiamſi tantum dierum remanſit uſque in finem, quantum ad hunc diem à Domini adſcenſione tranſactum eſt, vel aliquid ſive minus reſtet ſive amplius? quod profectò neſcimus, quia non eſt noſtrùm ſcire tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate: cùm tamen ſciamus, in noviſſimis temporibus, in noviſſimis diebus, in noviſſima hora nos agere, ſicut Apoſtoli; ſed multo magis qui fuerunt poſt illos ante nos, & multo magis nos, & magis quàm nos qui erunt poſt nos, donec ad illos veniatur qui erunt, ſi dici poteſt, noviſſimorum noviſſimi, atque ad ipſum omnino noviſſimum, quem vult intelligi Dominus, ubi dicit,
Et reſuſcitabo eum in noviſſimo die: qui quàm longè Johan. 6. 40.
abſit, comprehendi non poteſt.

CAPUT IX.

25. SIGNA quæ in Evangelio futura prædicta ſunt, ſicut commemorat ſanctitas tua, ſecundùm Lucam, eadem ſunt ſecundùm Matthæum & ſecundùm Marcum. Hi enim tres narrant quæ dixerit Dominus, cùm interrogatus eſſet à Diſcipulis ſuis, quando futura eſſent quæ de templi everſione prædixerat, & quod ſignum eſſet adventûs ejus, & conſummationis ſæculi. (Luca 21 10. Mat 24.15. Marci 13. 14.) Non enim diſcrepant rebus, ſi alius aliquid dicit quod alius tacet, aut alio modo dicit: magis autem collata invicem juvant, ut legentis intellectus regatur. Sed de omnibus diſputare nunc longum eſt. Interrogantibus enim Dominus ea reſpondit, quæ jam ex illo tempore fuerant ſecutura, ſive de excidio Jeruſalem, unde orta eſt ipſius interrogationis occaſio; ſive de adventu ſuo per Eccleſiam, in qua uſque ad finem venire non ceſſat. In ſuis enim veniens agnoſcitur, dum ejus quotidie membra naſcuntur: de quo adventu ait, *Amo-* Matt 24. 30.
do videbitis filium hominis venientem in nubibus; de quibus nubibus dictum eſt per Prophetam, *Man-* Iſaiæ 5. 6.
dabo nubibus meis ne pluant ſuper eam. ſive de ipſo fine, in quo apparebit vivos judicaturus & mortuos.

26. Cùm itaque ſigna dicat, quæ ad iſta tria pertinent, id eſt, ad excidium illius civitatis; ad adventum ejus in corpore ſuo, qood eſt Eccleſia; ad adventum ejus in capite Eccleſiæ, quod eſt ipſe:

CLASSIS III. AN. 419. quod eorum ſignorum ad quod horum trium refe- A rendum ſit, diligenti conſideratione cernendum eſt, ne fortè quod pertinet ad everſionem Jeruſalem, ad finem ſæculi referendum putemus; aut è contrario quod ad finem ſæculi pertinet, affirmemus ad civitatis illius excidium pertinere; aut quod pertinet ad ejus adventum in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia, dicamus pertinere ad ejus adventum noviſſimum in corpore ſuo, quod eſt caput Eccleſiæ; aut rurſus quod pertinet ad adventum ejus noviſſimum per ſeipſum, ad eum pertinere aſſeveremus B adventum qui eſt per Eccleſiam. In quibus omnibus ſunt quædam manifeſta, quædam verò ſic obſcura, ut vel laborioſum ſit ea dijudicare, vel temerarium, quamdiu non intelliguntur, de his aliquid definire.

27. Quis enim non videat ad illam civitatem
Luca 21.20. pertinere, quod dictum eſt, *Cùm autem videritis circumdari ab exercitu Jeruſalem, tunc ſcitote quia appropinquavit deſolatio ejus?* Item quis non videat ad adventum Domini noviſſimum pertinere quod di- C ctum eſt, *Cùm videritis hæc fieri, ſcitote quoniam propè eſt regnum Dei?* Illud autem quod dictum eſt, *Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Orate autem ut non fiat fuga veſtra hyeme vel ſabbato. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, neque fiet*, ſic eſt poſitum ſecundùm Matthæum, & ſecundùm Marcum, ut incertum ſit utrùm de excidio illius civitatis, an de ſæculi fine intelligi debeat. Sic enim hoc ipſum legitur apud
Marci 13. 17. &c. Marcum, *Væ autem prægnantibus & nutrientibus in* D *illis diebus. Orate ut hyeme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus uſque nunc, neque fient. Et niſi breviaſſet Dominus dies illos, non fuiſſet ſalva omnis caro: ſed propter electos, quos elegit, breviavit dies.*
Mat.24.19. Non diſſimiliter & Matthæus. Hoc autem Lucas ita poſuit, ut appareat ad illius civitatis excidium
Luca 21.23. &c. pertinere. nam ſic apud eum legitur: *Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Erit enim preſſura magna ſuper terram, & ira populo huic, & cadent* E *in ore gladii, & captivi ducentur in omnes gentes, & Jeruſalem calcabitur à gentibus donec impleantur tempora nationum.*

28. Unde autem ad boc ventum eſt, Matthæus
Matt.24. 15. &c. ita ſcribit: *Cùm ergo videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele propheta, ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat: tunc qui in Judæa ſunt fugiant in montes, & qui in tecto, non deſcendat tollere aliquid de domo ſua, & qui in agro, non revertatur tollere tunicam ſuam, Væ autem prægnantibus &* F
Marci 13. 14. &c. *nutrientibus in illis diebus*, &c. Marcus verò ita: *Cùm autem videritis abominationem deſolationis ſtantem ubi non debet, qui legit intelligat: tunc qui in Judæa ſunt, fugiant in montes, & qui ſuper tectum, ne deſcendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo ſua, & qui in agro erit, non revertatur retrò tollere veſtimentum ſuum. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus*, & reliqua. Lucas verò ut oſtenderet tunc factam fuiſſe abominationem deſolationis, quę
Dan.9.27. à Daniele prædicta eſt, quando expugnata eſt Je- G ruſalem, hæc eodem loco Domini verba comme-
Luca 21.20. morat: *Cùm autem videritis circumdari ab exercitu Jeruſalem, tunc ſcitote quia appropinquavit deſolatio ejus.* Apparet itaque tunc ibi poſitam deſolationis abominationem, de qua duo illi Evangeliſtæ locuti
Ibidem 21. ſunt. Denique etiam iſte ſimiliter ſequitur, *Tunc*
Mat.24.16. *qui in Judæa ſunt, fugiant in montes.* Et pro eo quod

A dixerunt illi, *& qui ſuper tectum, ne deſcendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo:* iſte dixit, *& qui in medio ejus ſunt, diſcedant:* ut oſtenderetur illis CLASSIS III. AN. 419. Marci 13.15.
verbis apud alios Evangeliſtas poſitis, feſtinationem Luca 21.21.
fugæ fuiſſe præceptam. Et pro eo quod illi poſuerunt, *& qui in agro erit, non revertatur retrò tollere veſtimentum ſuum:* apertiùs iſte ait, *& qui in regionibus, non intrent in eam; quia dies ultionis hi ſunt, ut impleantur omnia quæ ſcripta ſunt.* Deinde ſimiliter etiam iſte ſequitur, ut prorſus manifeſtum ſit de B hac reipſa omnium trium eſſe hunc Evangelii locum, *Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus*, & cetera ad hoc pertinentia, quæ jam commemoravi ſuperiùs.

29. Lucas ergo patefecit quod eſſe poſſet incertum, non ad ſæculi finem, ſed ad expugnationem Jeruſalem pertinere id quod dictum eſt de abominatione deſolationis, & quod dictum eſt de dierum breviatione propter electos; quia etſi ea ipſe non dixit, dixit tamen apertiùs cetera de hoc C ipſo, quò & iſta pertinere monſtravit. Non enim debemus ambigere, quando everſa eſt Jeruſalem, fuiſſe in illo populo electos Dei, qui ex circumciſione crediderant, ſive fuerant credituri, electi ante conſtitutionem mundi, propter quos breviarentur dies illi, ut tolerabilia mala fierent. Nam quidam convenientiùs intellexiſſe mihi videntur, mala ipſa ſignificata nomine dierum, ſicut dicti ſunt dies mali in aliis divinæ Scripturæ locis. Neque enim dies Eph.5.16.
ipſi mali ſunt, ſed ea quæ fiunt in eis. Ipſa ergo D dicta ſunt breviari, ut Deo donante tolerantiam minùs ſentirentur, ac ſic quæ magna eſſent brevia fierent.

30. Sed ſive iſto modo intelligenda ſit dierum illa breviatio, ſive quòd ad paucitatem redigerentur, ſive quòd curſu ſolis celeriore breviarentur; non enim deſunt qui & hoc exiſtiment, ita ſcilicet dictos breviores dies futuros, ſicut fuit longior dies orante Jeſu Nave: tamen Lucas Evangeliſta & hanc Joſue 10.13.
dierum breviationem, & abominationem deſolatio- E nis, quæ duo ipſe non dixit, ſed Matthæus Marcuſque dixerunt, ad everſionem Jeruſalem docuit pertinere, alia cum eis dicens apertiùs de hac eadem re, quæ illi poſuerunt obſcuriùs. Nam Joſephus qui Judaicam ſcripſit hiſtoriam, talia mala dicit illi populo tunc accidiſſe, ut vix credibilia videantur. Unde non immeritò dictum eſt, talem tribulationem nec fuiſſe à creaturæ initio, nec futuram. Sed & ſi tempore Antichriſti talis aut major forſitan erit, intelligendum eſt de illo populo dictum, quòd F ei talis ampliùs futura non erit. Si enim Antichriſtum illi primitus & præcipuè recepturi ſunt, facturus eſt tunc idem populus tribulationem potiùs, quàm paſſurus.

31. Non eſt ergo cur putemus Hebdomadas prophetæ Danielis, vel propter dierum breviationem fuiſſe turbatas, vel illo jam tempore non fuiſſe completas, ſed in fine ſæculi eſſe complendas. Non enim ante paſſionem Domini impletæ ſunt. Quod qui putant, rectiſſimè tuâ ſententiâ refelluntur, qua G dixiſti, *Hæc ergo abominatio ſi jam completa fuerat, quomodo Dominus monet & dicit, Cùm videritis abo-* Mat.24.15.
minationem deſolationis, quod dictum eſt per Danielem prophetam, ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat? His verbis beatitudinis tuæ illi meritò corrigendi ſunt, qui dicunt eam, cùm hæc Dominus loqueretur, vel ante paſſionem reſurrectionemque ejus fuiſſe completam. Qui autem dicunt, ſicut apertiſ-
ſimè

Classis III. An. 419

ſimè etiam Lucas Evangeliſta teſtatur, tunc fuiſſe factam, quando everſa eſt Jeruſalem, quid eis reſpondeatur videre debent, qui in fine ſæculi vel circa finem exiſtimant hæc futura; quamquam ipſa deſolationis abominatio propter obſcuritatem dicti non uno modo ab omnibus potuerit intelligi.

Ibidem, & Marci 13. 15.

32. Et quod dictum eſt, *Qui eſt in tecto, non deſcendat tollere aliquid de domo ſua; & qui in agro, non revertatur tollere tunicam ſuam*, poteſt congruentiùs intelligi ſpiritaliter, quod in tribulationibus omnibus eſt cavendum, ne quiſque devictus ad carnalem vitam de ſpiritali ſublimitate deſcendat, aut qui profecerat in anteriora ſe extendens, deficiendo in poſteriora reſpiciat. Quòd ſi in omni tribulatione, quanto magis in illa cavendum præcipi debuit, quæ talis futura prædicta eſt illi civitati, qualis non fuit ab initio, neque fiet? Et ſi in iſta, quanto magis in illa, quæ noviſſima futura eſt orbi terræ, id eſt Eccleſiæ toto orbe diffuſæ? Nam & ipſe Lucas, non quidem quando à Diſcipulis ſuis de adventu ſuo Dominus interrogatus eſt, ubi hoc Matthæus commemoravit & Marcus, ſed alio loco ubi

Lucæ 17. 20.

Phariſæi quæſierunt ab illo, quando veniet regnum Dei, tale aliquid eum dixiſſe narravit:

Ibid. 31.

In illa, inquit, *hora, qui fuerit in tecto & vaſa ejus in domo, ne deſcendat tollere illa; & qui in agro, ſimiliter non redeat retrò.*

33. Sed nunc propter computationem temporum de Danielis Hebdomadibus agitur, quæ ſi circa tempora primi adventûs Domini completæ non ſunt, atque in fine complendæ ſunt, Apoſtolos hoc ignoraſſe, vel ſciſſe quidem, ſed docere prohibitos fuiſſe quis credat? Quamquam ſi hoc ita eſt, utiliter neſciunt gentes quod Dominus docere prohibuit eos, quos gentium voluit eſſe doctores. Si autem jam completæ ſunt, quia jam eſt unctus ſanctus ſanctorum, jam occiſus eſt Chriſtus, ut non eſſet civitatis ejus, jam de templo illo ſublatum eſt ſacrificium, ſublata eſt unctio, meritò Apoſtolis de fine quærentibus reſponſum eſt,

Act. 1. 7.

Non eſt veſtrûm ſcire tempora, quæ Pater in ſua poteſtate poſuit: quoniam tempora, quæ per Danielis prophetiam ſcire poterant, non ad finem ſæculi, de quo quæſierant, pertinebant.

Caput X.

34. Signa verò de cælo & terra, numquid majora nos vidimus, quàm qui fuerunt ante nos? Nonne ſi gentium legatur hiſtoria, tanta mira reperiuntur extitiſſe de cælo terraque, ut aliqua etiam non credantur? Sed ut multa omittam, quæ perſequi longum eſt, duos ſoles quando nos vidimus? quos viſos litteris mandaverunt, qui tunc fuerunt, antequam Dominus veniſſet in carne. Quando nos vidimus ſolem ſic obſcuratum, quemadmodum obſcuratus eſt, cùm lumen mundi penderet in ligno? niſi fortè defectus ſolis & lunæ, quos conſueverunt computatores ſiderum annotare atque prædicere, inter cæleſtia prodigia numerabimus, quia lunam ſæpius in ſua plenitudine, ſolem verò rariùs, ſed tamen vidimus in fine lunæ ſecundùm eorum computum defeciſſe. Non erat talis ſolis ille defectus, quando crucifixus eſt Chriſtus, & ideo verè mirabilis erat & prodigioſus. Paſcha quippe fuerat Judæorum, quod nonniſi in lunæ plenitudine celebratur. Secundùm aſtrologorum autem numeros certum eſt ſolem, quando luna plena eſt, non poſſe deficere, ſed quando finis eſt lunæ, non quidem ſemper, ſed aliter numquam, cùm ſecundùm illos numeros deficit. Quid ergò tale umquam quiſquam meminit apparuiſſe de cælo, ex quo Dominus illa prædixit, quale apparuit quando paſſus eſt? Quare ſi apparebunt etiam talia, ſi non ſpiritaliter potiùs intelligenda ſunt, tunc apparebunt, quando finis ſic appropinquabit ut debeant apparere.

35. Bellis autem per diverſa intervalla temporum & locorum quando non terra contrita eſt? Nam ut nimis antiqua prætercam, ſub imperatore Gallieno, cùm Romanas provincias barbaries uſquequaque pervaderet, quàm multos fratres noſtros, qui tunc erant in carne, putamus propinquum finem credere potuiſſe, quoniam longè poſt adſcenſionem Domini factum eſt: ac per hoc etiam iſta qualia futura ſint, cùm fuerit omnino finis proximus, ignoramus; ſi tamen hæc non ita prædicta ſunt, ut in Eccleſia potiùs intelligi debeant. Duæ quippe gentes ſunt, & duo regna, unum ſcilicet Chriſti, alterum diaboli, de quibus dici potuit,

Matt. 24. 7.

Exſurget gens ſuper gentem, & regnum ſuper regnum: quod non deſinit fieri, ex quo dictum eſt,

Matt. 3. 2.

Agite pænitentiam; appropinquavit enim regnum cælorum. Quod vide quando dictum eſt, & ex illo quot anni tranſierunt, & tamen veriſſimè dictum eſt. Noviſſimis enim diebus Dominus per virginem venit: nec diceretur iſta hora noviſſima, niſi regno appropinquante cælorum, per quam totam horam fiunt quæ Dominus propinquante ſuo regno futura prædixit. Sed hæc hora quanto ſpatio protendatur, ſi Apoſtolis dictum eſt,

Act. 1. 7.

Non eſt veſtrûm ſcire, quanto magis quilibet homo, qualis ego ſum, modum ſuum debet agnoſcere, ne plus ſapiat quàm oportet ſapere?

Caput XI. Lucæ 21. 26.

36. Sed *confiteri nos*, inquis, *pœna noſtra compellit, adeſſe jam finem dum impletur quod prænuntiatum eſt: areſcentibus hominibus præ timore & exſpectatione quæ ſupervenient univerſo orbi. Nullam* (inquis) *patriam, nullum locum noſtris temporibus non affligi aut tribulari certum eſt: ſicut dictum eſt, præ timore & exſpectatione quæ ſupervenient univerſo orbi.* Si ergo iſta mala, quæ nunc patitur genus humanum, certa ſunt indicia jam Dominum eſſe venturum, quid eſt quod ait Apoſtolus,

1 Theſſ. 5. 3.

Cùm dixerint, Pax & ſecuritas? Cùm enim dixiſſet Evangelium, *areſcentibus hominibus præ timore & exſpectatione*; continuò ſubjunxit, *Nam virtutes cælorum movebuntur: & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & majeſtate.*

37. Videamus itaque ne fortè meliùs intelligatur, non ea modò impleri, quæ prædicta ſunt illis verbis, ſed tunc potiùs eſſe ventura, quando ſic erit tribulatio univerſo orbi, ut ad Eccleſiam pertineat quæ univerſo orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulabunt eam. Ipſi enim dicturi ſunt, *Pax & ſecuritas*; ut repentinus illis ſuperveniat interitus, & eos adventus Domini ſicut fur in nocte comprehendat; quando è contrario gaudebunt, & exſultabunt qui diligunt manifeſtationem Domini. Nunc autem iſta mala, quæ tamquam ſumma & extrema creduntur, utrique genti & utrique regno, & Chriſti ſcilicet & diaboli, videmus eſſe communia. Pariter quippe his & boni affliguntur & mali, nec eſt qui dicat, *Pax & ſecuritas*, ubicumque contingunt, vel metuitur ne contingant. Inter quæ tamen mala adhuc uſquequaque frequentantur luxurioſa convivia, fervet ebrioſitas, avaritia graſſatur, perſtrepunt laſcivi cantus, organa, tibiæ, lyræ, citharæ, teſſeræ, multa & va-

Classis III. an. 419

ria genera ſonorum atque ludorum. Hoccine eſt areſcere præ timore, an potiùs madeſcere præ libidine? Sed hæc filij tenebrarum abundantiùs habebunt, & exercebunt, cùm dixerint, *Pax & ſecuritas*.

38. Quid ipſi filij lucis & filij diei, qui non ſunt in tenebris, ut eos tamquam fur dies ille comprehendat, nonne adhuc utuntur hoc mundo tamquam non utentes? Quia etſi ante multos annos Apoſtolorum temporibus dictum eſt, pia tamen
1. Cor. 7. 29. ſollicitudine cogitant quod dictum eſt, *Tempus breve eſt*. Nonne à maxima parte eorum novellatur, ædificatur, emitur, poſſidetur, geruntur adhuc honores, ducuntur uxores? De iis loquor, qui ex-
Luca 12. 36. ſpectantes Dominum ſuum, quando veniat à nuptiis, non ſe tamen abſtinent à carnalibus nuptiis, ſed obedientiſſima caritate audiunt Apoſtolum præcipientem quemadmodum vivere debeant uxores cum viris, viri cum uxoribus, filij cum parentibus, parentes cum filiis, ſervi cum dominis, domini cum ſervis. Nonne hi omnes in his omnibus utuntur hoc mundo? Arant, navigant, comparant, generant, militant, adminiſtrant. Puto quòd non erunt ſic,
Luca 21. 25. quando *erunt*, quæ in Evangelio prædicta ſunt, *ſigna in ſole & luna & ſtellis, & in terris preſſura gentium, præ confuſione ſonitus maris & fluctuum, areſcentibus hominibus præ timore & exſpectatione quæ ſupervenient univerſo orbi: nam virtutes cælorum movebuntur.*

39. Hæc quippe in Eccleſia meliùs exiſtimo intelligi, ne Dominus Jeſus appropinquante ſecundo adventu ſuo ea pro magno prædixiſſe videatur, quæ huic mundo & ante primum ejus adventum conſueverant evenire, & irrideamur ab eis, qui hæc, quæ velut noviſſima & omnium maxima horreſcimus, plura in hiſtoria gentium, & multo majora legerunt. Eccleſia eſt enim ſol & luna & ſtellæ,
Cant. 6. 9. cui dictum eſt, *Specioſa ſicut luna, electa ſicut ſol.* Ab hac adoratur Joſeph noſter in hoc mundo, velut in Ægypto, ex humillimo ſublimatus. Nam illum Joſeph mater certè adorare non potuit, quæ ante defuncta eſt quàm Jacob veniſſet ad filium, ut illius
Gen. 37. 9. ſomnij prophetici veritas adimplenda Chriſto Domino ſervaretur. Quando enim ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum movebuntur, ſicut ab
Matt. 24. 29 & Marci 13. 24. aliis duobus Evangeliſtis hic locus commemoratus eſt, Eccleſia non apparebit, impiis tunc perſecutoribus ultra modum ſævientibus, & remoto timore tamquam arridente mundi felicitate dicentibus, *Pax & ſecuritas*. Tunc ſtellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum movebuntur: quoniam multi, qui gratiâ fulgere videbantur, perſequentibus cedent & cadent, & quidam fideles fortiſſimi turbabuntur. Ideo autem ſecundùm Matthæum & Marcum poſt tribulationem dierum illorum dicitur hoc futurum, non quia tranſactâ totâ illâ perſecutione accident iſta; ſed quia præcedet tribulatio, ut ſequatur quorumdam defectio: & quia per omnes dies illos ita fiet, propterea poſt tribulationem dierum illorum, ſed tamen in eiſdem diebus fiet.

40. Quod ergo dictum eſt ſecundùm Lucam,
Luca 21. 25. *Et in terris preſſura gentium*, gentes voluit intelligi, non pertinentes ad ſemen Abrahæ, in quo benedicentur omnes gentes, ſed gentes quæ ad ſiniſtram ſtabunt, quando congregabuntur ante Judicem vivorum & mortuorum omnes gentes. Utraque pars enim erit in omnibus gentibus, una quæ premat, altera quæ prematur: una quæ dicat, *Pax & ſecuritas*; altera, in qua ſol obſcuretur, & non det luna lumen ſuum, & de qua cadant ſtellæ, & in qua virtutes cælorum moveantur.

41. *Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & majeſtate*. quod video duobus modis accipi poſſe, ſive in Eccleſia tamquam in nube venientem, ſicut etiam nunc venire non ceſſat, ſecundùm id quod ait, *Amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli*: ſed ideo tunc cum poteſtate magna & majeſtate, quia major poteſtas & majeſtas illius apparebit ſanctis, quibus magnam virtutem dabit, ne tanta perſecutione vincantur. Sive in corpore ſuo, in quo ſedet ad dexteram Patris, in quo etiam mortuus eſt, & reſurrexit, & adſcendit in cælum, ſecundùm quod ſcriptum eſt in Actibus Apoſtolorum, *His dictis nubes ſuſcepit eum, & ſublatus eſt ab eis.* Et quia illic etiam dictum eſt ab Angelis, *Sic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum*, meritò credendus eſt, non ſolùm in eodem corpore, verùm etiam in nube venturus: quoniam ſic veniet ſicut abiit, & nubes eum ſuſcepit abeuntem.

Ibidem 27. — Matt. 26. 64. — Act. 1. 9. — Ibid 11.

42. Sed horum duorum quid hîc potiùs eligendum ſit, judicare difficile eſt. Promtior quidem ſenſus eſt, ut quiſque cùm audierit vel legerit, *Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & majeſtate*, ipſum prorſus accipiat ejus adventum, non per Eccleſiam, ſed per ſeipſum, quando venturus eſt ad vivos & mortuos judicandos. Sed quoniam Scripturæ ſcrutandæ ſunt, nec earum ſuperficie debemus eſſe contenti, quæ ad exercitationem noſtram ita modificatæ ſunt, ut altiùs ſe penetrari velint, diligenter ſunt inſpicienda ſequentia. Cùm enim dixiſſet, *Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & majeſtate*; adjunxit atque ait, *His autem fieri incipientibus, reſpicite & levate capita veſtra, quoniam appropinquat redemtio veſtra. Et dixit illis ſimilitudinem: Videte ficulneam & omnes arbores, cùm producunt jam ex ſe fructum, ſcitis quoniam propè eſt æſtas: ita & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quoniam propè eſt regnum Dei.* Cùm ergo dicit, *Cùm videritis hæc fieri*; quæ intelligere poterimus, niſi ea quæ ſuprà commemorata ſunt? In his eſt autem etiam quod ait, *Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & majeſtate.* Proinde etiam hoc cùm viſum fuerit, non jam erit regnum Dei, ſed propè erit.

Luca 21. 28.

43. Hunc ordinem videmus & duos alios Evangeliſtas tenere. Apud Marcum enim cùm dictum eſſet, *Et virtutes, quæ ſunt in cælis, movebuntur; Et tunc*, inquit, *videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria.* Deinde ſubjungit quod Lucas non dixit, *Et tunc mittet Angelos ſuos & congregabit electos ſuos à quatuor ventis, à ſummo terræ uſque ad ſummum cæli*: Tunc quod ille de ficu & de aliis arboribus, iſte de ſola ficu ponens, *A ficu autem diſcite*, inquit, *parabolam. Cùm jam ramus ejus tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoſcitis quia in proximo ſit æſtas: ſic & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quòd in proximo ſit in oſtiis.* Quid eſt, *Cùm videritis hæc fieri*: niſi ea quæ ſuprà dixit? In quibus eſt etiam illud quod ait, *Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria: & tunc mittet Angelos*

Marci 13. 25. 26. — v. 27.

CLASSIS III. AN. 419.

ſuos, & congregabit electos ſuos. Non itaque tunc erit finis, ſed tunc erit in proximo.

44. An dicendum eſt, non omnia, quæ ſuprà commemorata ſunt, eſſe intelligenda, ubi ait, *Cùm videritis hæc fieri*, ſed aliqua eorum, hoc videlicet excepto quod dictum eſt, *Et tunc videbunt filium hominis venientem*, &c? Ipſe quippe finis erit, non tunc proximus erit. Sed Matthæus aperuit, nullis exceptis eſſe accipiendum quod poſitum eſt, *Cùm videritis hæc fieri*. Nam & apud ipſum cùm dictum eſſet, *Et virtutes cælorum movebuntur; Et tunc apparebit*, inquit, *ſignum filij hominis in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ. Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli in virtute multa & majeſtate: & mittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à ſummis cælorum uſque ad terminos eorum. Ab arbore autem fici diſcite parabolam. Cùm jam ramus ejus tener fuerit, & folia nata, ſcitis quia propè eſt æſtas: ita & vos cùm videritis hæc omnia, ſcitote quia propè eſt in januis.* (Matt. 24. 29. &c.)

45. Tunc ergo ſcimus propè eſſe, cùm viderimus non aliqua eorum, ſed hæc omnia, in quibus & hoc eſt, quod videbitur filius hominis veniens, & mittet Angelos ſuos, & de quatuor mundi partibus, id eſt de toto orbe terrarum congregabit electos ſuos: quod totâ horâ noviſſimâ facit, veniens in ſuis membris tamquam in nubibus, vel in tota ipſa Eccleſia quod eſt corpus ejus, tamquam in nube magna fructificante atque creſcente in univerſo mundo, ex quo cœpit prædicare & dicere, *Agite pœnitentiam, appropinquavit enim regnum cælorum*: (Matt. 3. 2.) ita ut fortaſſe omnia, quæ ab his tribus Evangeliſtis dicta ſunt de ejus adventu, diligentiùs inter ſe collata atque diſcuſſa, inveniantur ad hoc pertinere, quod quotidie venit in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia: de quo adventu ſuo dixit, *Amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli*: (Matt. 26. 64.) exceptis his locis, ubi ab eo ille adventus ultimus in ſeipſo, quando eſt vivos judicaturus & mortuos, ita promittitur ut propinquare dicatur, & quod in ultimo ſermonis ſecundùm Matthæum ipſe omnino adventus evidenter exprimitur, cujus ſuperiùs quibuſdam ſignis propinquitas intelligenda monſtratur. Ad hoc quippe apud Matthæum ſermo ipſe concluditur; *Cùm autem venerit filius hominis*, inquit, *in majeſtate ſua, & omnes Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem majeſtatis ſuæ, tunc congregabuntur ante eum omnes gentes*: (Matt. 25. 31.) & cetera uſque ad illud, ubi ait, *Et ibunt hi in ſupplicium æternum, juſti autem in vitam æternam.* Hoc enim nullus ambigit de Chriſti adventu noviſſimo & de fine ſæculi prædictum fuiſſe. Nam & illas quinque & quinque virgines, non defuerunt qui non contemtibili diſputatione docere voluerint, ad hunc ejus adventum, qui nunc fit per Eccleſiam, pertinere. Sed hæc non ſunt temere pollicenda, ne aliquid occurrat quod validè contradicat, præſertim quia in talibus divinorum eloquiorum obſcuritatibus, quibus noſtras intelligentias Deo placuit exercere, non ſolùm alius alio movetur acutiùs eorum, qui Scripturas ſanctas non improbabiliter tractant; ſed etiam quilibet unus illorum, aliquando minùs, aliquando meliùs intelligit.

CAPUT XII.

46. NESCIO tamen utrùm intueri aliquid certius in hac quæſtione poſſemus, ſi ulla ratione ſeu facultate poſſemus, quàm illud quod in epiſtola priore jam poſui, quando Evangelio mundus univerſus impleatur. Quod enim putat venerabilitas tua, jam hoc per ipſos Apoſtolos factum, non ita eſſe certis documentis probavi. Sunt enim apud nos, hoc eſt in Africa, barbaræ innumerabiles gentes, in quibus nondum eſſe prædicatum Evangelium, ex iis qui ducuntur inde captivi, & Romanorum ſervitiis jam miſcentur, quotidie nobis addiſcere in promtu eſt. Pauci tamen anni ſunt, ex quo quidam eorum rariſſimi atque pauciſſimi, qui pacati Romanis finibus adhærent, ita ut non habeant reges ſuos, ſed ſuper eos præfecti à Romano conſtituantur imperio, & illi & ipſi eorum præfecti Chriſtiani eſſe cœperunt. Interiores autem, qui ſub nulla ſunt poteſtate Romana, prorſus nec religione Chriſtiana in ſuorum aliquibus detinentur, neque ullo modo rectè dici poteſt, iſtos ad promiſſionem Dei non pertinere.

47. Non enim Romanos, ſed omnes gentes Dominus ſemini Abrahæ, media quoque juratione promiſit: ex qua promiſſione jam factum eſt, ut nonnullæ gentes, quæ non tenentur ditione Romana, reciperent Evangelium, & adjungerentur Eccleſiæ, quæ fructificat & creſcit in univerſo mundo. Adhuc enim habet quò creſcat, donec fiat quod de Chriſto in Salomonis figura prophetatum eſt, *Dominabitur à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terræ.* (Pſal. 71. 8.) *A flumine* ſcilicet ubi baptizatus eſt, quia inde cœpit Evangelium prædicare; *à mari* autem *uſque ad mare* totus eſt orbis cum omnibus gentibus, quoniam mari Oceano cingitur univerſus. Quomodo autem implebitur aliter illa prophetia, *Omnes gentes quotquot feciſti venient, & adorabunt coram te Domine?* (Pſal. 85. 9.) Non enim de locis ſuis migrando venient, ſed in locis ſuis credendo. De credentibus quippe Dominus dixit, *Nemo poteſt venire ad me, niſi datum fuerit ei à Patre meo.* (Johan 6. 44.) Propheta autem dicit, *Et adorabunt eum unuſquiſque de loco ſuo, omnes inſulæ gentium.* (Sophonia 2. 11.) *Omnes inſulæ* dixit, tamquam diceret, etiam omnes inſulæ; hinc oſtendens quàm nulla relinquatur terrarum, ubi non ſit Eccleſia, quando nulla relinquitur inſularum, quarum nonnullæ etiam in Oceano ſunt conſtitutæ, & quaſdam earum Evangelium jam ſuſcepiſſe didicimus. Atque ita & in inſulis ſingulis quibuſque impletur quod dictum eſt, *Dominabitur à mari uſque ad mare*, quo unaquæque inſula cingitur; ſicut in univerſo orbe terrarum, quæ tamquam omnium quodammodo maxima eſt inſula, quia & ipſam cingit Oceanus, ad cujus littora in occidentalibus partibus Eccleſiam perveniſſe jam novimus, & quòcumque littorum nondum pervenit, perventura eſt utique fructificando atque creſcendo.

48. Si ergo quia prophetia veritatis mentiri non poteſt, neceſſe eſt ut omnes gentes, quotquot fecit Deus, adorent eum; quomodo adorabunt eum, niſi invocent eum? Quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt, aut quomodo credent quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante, aut quomodo prædicabunt, niſi mittantur? (Rom. 10. 14.) Mittit enim Angelos ſuos, & congregat electos ſuos à quatuor ventis, (Mat. 24. 31.) id eſt ab univerſo orbe terrarum. In quibus ergo gentibus nondum eſt Eccleſia, oportet ut ſit, non ut omnes qui ibi fuerint credant: omnes enim gentes promiſſæ ſunt, non omnes homines omnium gentium. Non enim omnium eſt fides. Credit itaque omnis gens in omnibus, qui electi ſunt ante conſtitutionem mundi, in

CLASSIS III. AN. 419.

ceteris non credit, & credentes odit. Quomodo A enim & illud implebitur, *Eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum*; niſi in omnibus gentibus ſint, & qui oderint, & quos oderint? *Matt. 24. 9.*

49. Quo pacto igitur ab Apoſtolis eſt prædicatio iſta completa, quando adhuc uſque ſunt gentes, (quod certiſſimum eſt nobis) in quibus modò cœpit & in quibus nondum cœpit impleri? Non itaque ſic dictum eſt Apoſtolis; *Eritis mihi teſtes in Jeruſalem, & in tota Judæa & Samaria, & uſque in extremum terræ*, *Act. 1. 8.* tamquam ipſi ſoli, quibus tunc lo- B quebatur, tantum munus fuerint impleturi: ſed ſicut eis ſolis videtur dixiſſe quod dixit, *Ecce vobiſcum ſum uſque in conſummationem ſæculi*; *Matt. 28. 20.* quod tamen eum univerſæ Eccleſiæ promiſiſſe, quæ aliis morientibus aliis naſcentibus hîc uſque in ſæculi conſummationem futura eſt, quis non intelligat? ſicut eis & illud ait, quod ad eos omnino non pertinet, & tamen ſic dictum eſt, tamquam ad ſolos etiam pertineret, *Cùm videritis hæc omnia, ſcitote quia propè eſt in januis*. *Matt. 24. 33.* Ad quos enim hoc perti- C net, niſi ad eos, qui in carne tunc erunt, cùm omnia complebuntur? Quanto magis illud quod ex magna parte per eos agendum fuit, quamvis & poſteris eorum eadem actio ſervaretur?

50. Quod autem dixit Apoſtolus, *Numquid non audierunt? In omnem terram exiit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*: *Rom. 10. 18. Pſal. 18. 5.* quamvis locutus ſit præteriti temporis verbis, tamen quod futurum fuerat dixit, non quod jam factum atque completum: ſicut ipſe Propheta, quo uſus eſt teſte, non D ait, *In omnem terram* exiturus, ſed *exiit*, loquit *ſonus eorum*, quod utique nondum factum erat: quale eſt etiam illud, *Foderunt manus meas & pedes*; *Pſal. 21. 17.* quod tam longè poſtea factum novimus. Sed ne iſtas tantùm propheticas locutiones, non & apoſtolicas fuiſſe credamus, nonne idem ipſe Apoſtolus ait, *Quæ eſt Eccleſia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis: & ſine dubio magnum eſt pietatis Sacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, juſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum* E *eſt in gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumtum eſt in gloria*? *1. Tim. 3. 15.* Nempe manifeſtum eſt hoc, quod in extremo poſuit, etiam nunc nondum eſſe completum; quanto magis tunc quando iſta dicebat? Eccleſia quippe tunc aſſumetur in gloria, quando dicetur, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum*: *Matt. 25. 34.* & tamen tamquam factum fuiſſet dictum eſt, quod certò ſciebatur futurum.

51. Multo minùs mirandum eſt quòd etiam verbis præſentis temporis uſus eſt in eo, quod il- F lum identidem dixiſſe memoraſti, *Propter ſpem, quæ repoſita eſt nobis, quam antè audiſtis in verbo veritatis Evangelii, quod advenit in vos, ſicut & in omni mundo eſt fructificans & creſcens*, *Coloſſ. 1. 5.* quamvis Evangelium nondum mundum tenebat univerſum: ſed fructificare illud in univerſo mundo dixit & creſcere, ut ita ſignificaret, quouſque fuiſſet fructificando & creſcendo venturum. Si ergo latet quando Eccleſia fructificante atque creſcente univerſus omnino à mari uſque ad mare orbis implebi- G tur, procul dubio latet quando finis erit; antè quippe non erit.

CAPUT XIII.

52. Ut autem tibi tamquam ſancto homini Dei & ſinceriſſimo fratri aperiam de hac quæſtione quid ſentiam, error quidem in utroque vitandus eſt, quantum ab homine vitari poteſt, ſive citiùs ſive tardiùs, quàm futurum eſt, Dominus venturus eſſe credatur: ſed mihi quiſquam non videtur errare, cùm aliquid neſcire ſe ſcit, ſed cùm ſe putat ſcire quod neſcit. Removeamus itaque de medio ſervum illum malum, qui dicens in corde ſuo, *Moram facit Dominus meus venire*, dominatur conſervis ſuis, & ebrioſis convivando miſcetur: *Matt. 24. 48. Luc. 12. 45.* iſte quippe procul dubio Domini ſui odit adventum. Quo ſervo malo remoto, conſtituamus ante oculos tres ſervos bonos familiam dominicam diligenter ſobriéque tractantes, adventum Domini ſui ſinenter deſiderantes, vigilanter exſpectantes, fideliter amantes. Si unus eorum citiùs, alter tardiùs Dominum putat eſſe venturum, tertius verò ſuam de hac re ignorantiam confitetur; quamquam omnes conſonent Evangelio, quia omnes diligunt manifeſtationem Domini, & eam deſideranter & vigilanter exſpectant, videamus tamen quis amplius conſonet.

53. Unus dicit, Vigilemus & oremus, quia citiùs venturus eſt Dominus. Alter dicit, Vigilemus & oremus, quia brevis & incerta eſt iſta vita, quamvis tardiùs venturus ſit Dominus. Tertius dicit, Vigilemus & oremus, quia & brevis & incerta eſt iſta vita, & neſcimus tempus quando venturus eſt Dominus. Evangelium dicit, *Videte, vigilate, & orate; neſcitis enim quando tempus ſit*. *Marc. 13. 33.* Obſecro te quid aliud dicere audimus hunc tertium, quàm quod dicere audimus Evangelium? Omnes quidem, præ deſiderio regni Dei, hoc volunt eſſe verum quod dicit primus; ſed hoc ſecundus negat, tertius verò non negat aliquid horum, ſed ignorare ſe fatetur quis verum dicat illorum. Proinde ſi hoc factum fuerit quod prædixerat primus, gaudebunt cum illo ſecundus & tertius. Omnes enim manifeſtationem Domini diligunt. Exſultabunt itaque citiùs veniſſe quod diligunt. Si autem factum non fuerit, & apparere cœperit, hoc potiùs eſſe verum quod dicebat ſecundus, metuendum eſt ne inter ipſas moras perturbentur, qui crediderant quod dixerat primus, & incipiant Domini adventum non tardum putare, ſed nullum: qui vides quantus ſit interitus animarum. Quòd ſi tantæ fidei fuerint, ut ſe ad ſecundi prædicta convertant, & Dominum etiam tardantem fideliter & patienter exſpectent, abundabunt tamen opprobria & inſultationes atque irriſiones inimicorum multos infirmos à Chriſtiana fide avertentium, dicendo tam fallaciter eis regnum eſſe promiſſum, quàm fallaciter dicebatur citò eſſe venturum. Qui autem credunt quod ſecundus dicit, tardiùs Dominum eſſe venturum, ſi falſum fuerit inventum citiùs Domino veniente, nullo modo qui ei crediderant turbabuntur in fide, ſed inopinato gaudio perfruentur.

54. Quapropter qui dicit Dominum citiùs eſſe venturum, optabiliùs loquitur, ſed periculoſiùs fallitur. Utinam ergo ſit verum; quia erit moleſtum, ſi non erit verum. Qui autem dicit Dominum tardiùs eſſe venturum, & tamen credit, ſperat, amat ejus adventum, profectò de tarditate ejus etiamſi fallitur, feliciter fallitur. Habebit enim majorem patientiam, ſi hoc ita erit; majorem lætitiam, ſi non erit. Ac per hoc ab eis, qui diligunt manifeſtationem Domini, ille auditur ſuaviùs, iſti creditur tutiùs. Qui autem quid horum ſit verum ignorare ſe confitetur, illud optat, hoc tolerat, in nullo eorum errat, quia nihil eorum aut affirmat aut negat. Obſecro te, ut me talem non ſpernas; quia & ego te diligo id affirmantem, quod verum

CLASSIS III. AN. 419

eſſe deſidero, & tanto magis nolo fallaris, quanto A magis amo quod polliceris? & quanto magis video periculoſum ſi falleris. Da veniam ſi oneroſus fui ſanctis ſenſibus tuis. Quanto enim rariùs provenit, tanto me tecum ſaltem per litteras loqui diutiùs delectavit.

EPISTOLA CC. [a]

[a] Ex 7 Tomo præfixa lib. 1. de Nuptiis. Quæ porrò 200. erat, nunc 196.

Auguſtinus Valerio comiti, tranſmittens nuncupatum ipſi librum primum de nuptiis & concupiſcentia.

Domino illuſtri & meritò præſtantiſſimo atque in Chriſti dilectione cariſſimo filio VALERIO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta videtur exeunte an. 418. aut ineunte 419.

1. CUM diu moleſtè haberem quòd aliquotiens ſcripſerim, & nulla tuæ ſublimitatis reſcripta meruerim, repentè epiſtolas tres tuæ benignitatis accepi, Unam non ad me ſolùm datam per coepiſcopum meum Vindemialem, & non longè pòſt per compreſbyterum Firmum C duas, qui vir ſanctus nobiſque, ut ab illo ſcire potuiſti, familiariſſima caritate conjunctus, multa nobiſcum de tua excellentia colloquendo, & veraciter inſinuando, qualem te in Chriſti viſceribus noverit, non ſolùm eas quas memoratus epiſcopus, vel quas ipſe adtulit, ſed etiam illas quas non accepiſſe querebamur, litteras vicit. Et ideò de te narratio ejus ſuavior nobis erat, quia ea dicebat, quæ ipſe non poſſes, ne quidem me inquirente, reſcribere, ne tuarum laudum, quod ſancta Scriptura D

Prov. 27.2. prohibet, fieres prædicator. Quamquam & ego verear hæc ad te ſcribere, ne ſuſpicionem adulantis incurram, Domine illuſtris & meritò præſtantiſſime, atque in Chriſti dilectione cariſſime fili.

2. Laudes itaque tuas in Chriſto, ſive magis in te laudes Chriſti, vide quid mihi delectationis & lætitiæ fuit audire ab illo, qui nec fallere me poſſet, propter fidem ſuam, & eas ignorare non poſſet, propter amicitiam tuam. Sed alia & ab aliis, etſi non tam multa vel certa, verumtamen audivimus, fides E tua quàm ſit ſana & catholica, quàm pia expectatio futurorum, quæ Dei fratrumque dilectio, quàm non ſuperbè ſapias in excelſis honoribus, nec ſperes in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo, & dives ſis in operibus bonis; quàm ſit domus tua requies ſolatiumque ſanctorum, & terror impiorum; quanta tibi cura ſit, ne quis inſidietur membris Chriſti, coopertus velamine nominis Chriſti, ſive in veteribus ejus, ſive in recentioribus inimicis; quámque ſis eorumdem inimicorum providus ſaluti, infeſtus F errori. Hæc atque hujuſmodi, ut dixi, & ab aliis ſolemus audire; ſed nunc ea per ſopradictum fratrem plura & teſtatiora cognovimus.

3. Porrò autem de pudicitia conjugali, ut eam quoque in te laudare, & amare poſſimus, numquid audiremus, niſi ab aliquo interiore familiari tuo, qui vitam tuam, non in ſuperficie, ſed penitùs noſſet? De hoc itaque tuo bono, Dei dono, me quoque delectat familiariùs, & aliquanto diutiùs loqui tecum. Scio me non eſſe oneri tibi, ſi aliquid pro- G lixum mitto, quod legendo diutiùs ſis nobiſcum. A Nam & hoc comperi, quòd inter tuas multas magnaſque curas, facilè ac libenter legas, noſtriſque opuſculis, etiam quæ ad alios conſcripſimus, ſi qua in manus tuas venire potuerunt, admodum delecteris, quanto magis quod ad te ſcribitur, ubi tamquam præſenti loquar, & advertere dignaberis adtentiùs, & accipere gratiùs? Ab hac ergo Epiſtola perge ad librum, quem ſimul miſi, qui tuæ reverentiæ & cur conſcriptus ſit, & cur ad te potiſſimùm miſſus, ipſe ſuo principio commodiùs inti- B mabit.

EPISTOLA CCI. [a]

Quæ porrò 201 erat, nunc 90.

Imperatores novâ in Pelagianos eorumque fautores ſanctione editâ, mandant Aurelio, necnon Auguſtino per ejuſdem tenoris litteras ſeorſum ipſi inſcriptas, ut adverſùs damnatam hæreſim ſubſcriptionem exigant à ceteris epiſcopis.

Imperatores HONORIUS *&* THEODOSIUS Auguſti, AURELIO *epiſcopo ſalutem.*

Scripta an. 419. menſe Junio.

1. D*UDUM quidem fueras conſtitutum, ut Pelagius atque Celeſtius infandi dogmatis repertores ab urbe Roma, velut quædam catholicæ veritatis contagia, pellerentur: ne ignorantium mentes ſcæva perſuaſione pervertérent. In quo ſecuta eſt clementia noſtra judicium ſanctitatis tuæ, quo conſtat eos ab univerſis juſta ſententiæ examinatione damnatos. Sed quia obſtinati criminis pertinax* D *malum, ut conſtitutio geminaretur, exegit à recenti quoque ſanctione decrevimus, ut ſi quis eos in quacumque provinciarum parte latitare non neſciens, aut propellere aut prodere diſtuliſſet, præſcriptæ pœnæ, velut particeps, ſubjaceret.*

2. *Præcipuè tamen ad quorumdam epiſcoporum pertinaciam corrigendam, qui pravas eorum diſputationes vel tacito conſenſu adſtruunt, vel publica oppugnatione non deſtruunt, Pater cariſſime atque amantiſſime, ſanctitatis tuæ auctoritatem imminere conve-* E *niet: quatenus in abolitionem præpoſteræ hæreſis omnium devotio Chriſtiana conſentiat. Religio itaque tua competentibus ſcriptis univerſos faciat admoneri, ſcituros definitione ſanctimonii tui hanc definitionem ſibi eſſe præſcriptam, ut quicumque damnationi memoratorum, quò pateat mens pura, ſubſcribere impia obſtinatione neglexerint, epiſcopatûs amiſſione mulctati, interdictâ, in perpetuum expulſi civitatibus, communione priventur. Nam cùm ipſi juxta ſynodum Nicænam confeſſione ſincera conditorem rerum* F *omnium Deum, imperiique noſtri veneremur auctorem; non patietur tua ſanctitas ſectæ deteſtabilis homines in injuriam religionis nova & inuſitata meditantes, ſecretis tractatibus occultare ſacrilegium ſemel publica auctoritate damnatum. Una enim eademque culpa eſt eorum, qui aut diſſimulando conniventiam, aut non damnando favorem noxium præſtiterint, Pater cariſſime atque amantiſſime.* & alia manu: *Divinitas te per multos annos ſervet incolumem. Data v. Iduum Juniarum, Ravennæ, Monaxio & Plinta Conſulibus.*

G Eodem [a] tenore etiam ad ſanctum Auguſtinum epiſcopum data.

[a] Iſthæc verba in omnibus antiquis codicibus ſubjiciuntur. ubi vides id quod Aurelio Carthaginenſi propter Sedis dignitatem concedebatur, Auguſtino Hipponenſi epiſcopo ob perſonæ meritum ac celebritatem fuiſſe delatum ab Imperatoribus. Hinc rurſum Theodoſius anno 430. cùm *Sacram ſcriberet*, inquit Liberatus in Breviario c. 5. *ad univerſos epiſcopos ut Epheſum convenirent, & conferrent de Neſtorii libris & Cyrilli judicio, ſcripſit Imperator Sacram & beato Auguſtino Hipponenſi epiſcopo per Ebagnium Magiſtrianum, ut ipſi concilio præſtaret ſui præſentiam.* Porrò Aurelius Imperatorum mandato paruit quamprimum, uti fidem facit quæ ſupereſt ipſius encyclica epiſtola ad epiſcopos provinciæ Byzacenæ & Arzugitanæ data Kalendis Auguſti; quacum tranſmittendum curavit exemplum imperialium litterarum, *quarum*, ait, *ſimul exemplaribus lectis, quemadmodum ſubſcribere unuſquiſque veſtrûm debeat, dilectio veſtra cognoſcat.* Hanc epiſtolam habes evulgatam à Magdeburgenſibus, à Baronio & aliis.

Classis III. An. 419. * Aliàs XXIV. quæ autem 203. erat, nunc 91.

EPISTOLA CCII. *

Hieronymus Alypio & Auguſtino gratulatur, quorum operâ Celeſtiana hæreſis exſtincta ſit; & excuſat cur nondum refellerit libros Anniani Pelagiani.

Dominis verè ſanctis atque omni affectione ac jure venerandis, Alypio & Augustino *epiſcopis*, Hieronymus *in Chriſto ſalutem.*

Scripta exeunte an. 419. Caput I.

1. Sanctus *Innocentius presbyter, qui hujus ſermonis eſt portitor, anno præterito, quaſi nequaquam in Africam reverſurus, mea ad dignationem veſtram ſcripta non ſumſit. Tamen Deo gratias agimus, quòd ita evenit, ut noſtrum ſilentium, veſtris epiſtolis vinceretis. Mihi enim omnis occaſio gratiſſima eſt, per quam ſcribo veſtræ reverentiæ; teſtem invocans Deum, quòd ſi poſſet fieri, aſſumtis alis columbæ, veſtris amplexibus implicarer, ſemper quidem pro merito virtutum veſtrarum, ſed nunc maximè; quia cooperatoribus &* [a] *auctoribus vobis hæreſis Celeſtiana* C *jugulata eſt: quæ ita infecit corda multorum, ut cùm ſuperatos damnatoſque eſſe ſe ſentiant, tamen venena mentium non omittant; &, quod ſolùm poſſunt, nos oderint, per quos putant ſe libertatem docendæ hæreſeos perdidiſſe.*

Caput II.

2. Quod *autem quæritis utrùm reſcripſerim contra libros* [b] *Anniani, pſeudodiaconi Celedenſis, qui copioſiſſimè paſcitur, ut alienæ blaſphemiæ verba frivola ſubminiſtret: ſciatis me ipſos libros in ſchedulis miſſos à ſancto fratre Euſebio presbytero ſuſcepiſſe, non ante mul-* D *tum temporis; & exinde vel ingruentibus morbis, vel dormitione ſanctæ & venerabilis filiæ veſtræ Euſtochij, ita doluiſſe, ut propemodum contemnendos putarem. In eodem enim luto hæſitat, & exceptis verbis tinnulis, atque emendicatis, nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus, ut dum epiſtolæ meæ reſpondere conatur, apertiùs ſe proderet, & blaſphemias ſuas omnibus patefaceret. Quidquid enim in illa miſerabili ſynodo Dioſpolitana dixiſſe ſe denegat, in hoc opere profitetur, nec grande eſt ineptiſſimis næniis reſpondere.* E *Si autem Dominus vitam tribuerit, & notariorum habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis reſpondebimus: non ut convincamus hæreſim emortuam; ſed ut imperitiam atque blaſphemiam ejus, noſtris ſermonibus confutemus: meliùſque hoc faceret ſanctitas veſtra; ne compellamur contra hæreticum noſtra laudare. Sancti filij communes, Albina, Pinianus & Melania, plurimùm vos ſalutant. Has litterulas de ſancta Bethlehem ſancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis veſtra* F *Paula miſerabiliter precatur, ut memores ejus ſitis, & multùm vos ſalutat. Incolumes vos, & memores mei, Domini noſtri Ieſu Chriſti tueatur clementia, Domini verè ſancti atque omni affectione venerabiles patres.*

* Aliàs LXXXII. quæ autem 203. erat, nunc 15.

EPISTOLA CCIII. *

Auguſtinus Largo, ut bona ſæculi hujus vana expertus contemnat, atque ex perpeſſione malorum melior evadat.

Domino inſigni & præſtantiſſimo & deſiderantiſ- G ſimo filio [c] Largo, Augustinus in Domino ſalutem.

Classis III. An. 420.

A Ccepi litteras eximietatis tuæ, quibus me ad te petiſti ut ſcriberem. Quod quidem non deſiderares, niſi & hoc, quod me poſſe ſcribere exiſtimaſti, gratum haberes atque jocundum. Id autem eſt, ut vana ſæculi hujus, ſi inexperta concupiſti, experta contemnas. Fallax eſt enim in eis ſuavitas, & infructuoſus labor, & perpetuus ti- B mor, & periculoſa ſublimitas. Initium ſine providentia, & finis cum pœnitentia. Ita ſe habent omnia, quæ in iſta mortalitatis ærumna cupidiùs quàm prudentiùs appetuntur. Alia eſt autem ſpes piorum, alius laboris fructus, alia periculorum merces. Nam in hoc mundo non timere, non dolere, non laborare, non periclitari impoſſibile eſt. Sed plurimùm intereſt qua cauſâ, qua exſpectatione, quo termino iſta quiſque patiatur. Ego quidem cùm amatores ſæculi hujus intueor, neſcio quando poſſit eſſe ad eo- C rum animos ſanandos opportuna ſapientia: quando enim res velut proſperas habent, faſtu reſpuunt ſalubres monitus, & quaſi anilem reputant cantilenam: quando autem in adverſis agunt, magis cogitant evadere unde ad præſens anguntur, quàm capere unde curentur, & unde perveniant ubi angi omnino non poſſint. Aliquando tamen quidam cordis aures admovent, atque adhibent veritati, rariùs inter proſpera, crebriùs inter adverſa: ſed tamen pauci ſunt, ita enim prædicti ſunt: inter quos D te eſſe cupio, quia veraciter diligo, Domine inſignis & præſtantiſſime ac deſiderantiſſime fili. Hæc admonitio tibi ſit mea reſalutatio, quia etſi te deinceps talia perpeti, qualia pertuliſti, nolo; plus tamen doleo hæc ipſa te ſine aliqua in melius vitæ mutatione fuiſſe perpeſſum.

Scripta fortè circ. an. 420.

EPISTOLA CCIV. *

Auguſtinus Dulcitio Tribuno & Notario Imperialiumque juſſionum adverſus Donatiſtas datarum exſecutori ex lib. 2. Retract. c. 59. ſignificans à ſe jam abundè ſatisfactum fuiſſe querelis Donatiſtarum; & oſtendens eorum veſaniam, qui ſibi necem ultro conſciſcebant.

* Aliàs LXI. quæ autem 204. erat, nunc 173.

E

Domino eximio, & honorabili filio Dulcitio, Augustinus ſalutem in Domino.

Scripta circiter hoc tempus.

1. Non debui contemnere petitionem tuam, qua deſideraſti à me inſtitui, quemadmodum te oporteat hæreticis reſpondere, F quorum ſalus in Domini miſericordia, inſtantiâ quoque tuæ ſtrenuitatis inquiritur. Quamvis enim ingentes eorum multitudines, (unde plurimùm gratulamur) quid ſibi beneficij conferatur intelligant: quidam tamen eorum Deo & hominibus miſerabili inſtinctu furoris ingrati, ubi ſuis cædibus nos vaſtare non poſſunt, ſuo nos exitio terrere ſe credunt, aut lætitiam ſuam quærentes de mortibus noſtris, aut triſtitiam noſtram de mortibus ſuis. Sed non debet tot tantorumque populorum ſalutem furioſus error hominum impedire pau- G corum. Quid eis velimus non ſolùm Deus & pru-

[a] Lov. *adjutoribus vobis.* At editiones antiquiores & Vaticani ſex MSS. habent, *auctoribus*. ex iiſdem MSS. duo præmittunt, *quaſi cooperatoribus*.

[b] Hic latinitate donavit homilias Johannis Chryſoſtomi; quam operam animo prorſus hæretico ab ipſo ſuſceptam fuiſſe intelliges ex præfatione ad Orontium, epiſcopum illum Pelagianum, qui in Epheſina ſynodo damnatus fuit; necnon ex ipſius ad Evangelum epiſtola apud Bedam tom. 6 qua in epiſtola *Traducianum* nomine deſignare Auguſtinum videtur, aut Hieronymum. Nec levis conjectura eſt, hunc ipſum eſſe blateronem, cujus linguâ & calamo Pelagius abutebatur: quod ſignificat Hieronymus verbis illis, *qui copioſiſſimè paſcitur, ut alienæ blaſphemiæ verba frivola ſubminiſtret.*

[c] Neſcimus an hic idem ſit cum Largo, qui proconſulatum in Africa gerebat anno 415. & 418 ex Theodoſ. cod. lib. 10. tit. 10. leg. 17. & 18. qui etiam anno 419 proconſul acceptis Honorij litteris ſuper pſeudopapæ Eulalij ſchiſmate feliciter ſublato, ad Aurelium Carthaginenſem reſcripſit: quarum litterarum exempla refert Baronius ad eumdem an. 419.

Classis III. An. 420.

dentes homines, verùm etiam ipſi, cùm ſint nobis inimiciſſimi, ſeviunt. Cùm enim ſua pernicie nos terrendos putant, non dubitant nos timere ne pereant.

2. Sed quid faciamus, videntes quòd multi adjuvante Domino per occaſionem veſtram viam pacis inveniant? Numquid prohibere vos poſſumus vel debemus ab hac unitatis inſtantia, dum metuimus ne quidam duriſſimi, & in ſeipſos crudeliſſimi, non noſtra, ſed propria voluntate ſe perdant? Optaremus quidem ut omnes, qui contra B Chriſtum portant ſignum Chriſti, & contra Evangelium de ipſo Evangelio, quod non intelligunt, gloriantur, à ſua perverſitate diſcederent, & nobiſcum in ejus unitate gauderent. Sed quoniam Deus occulta ſans diſpoſitione, ſed tamen juſta, nonnullos eorum pœnis prædeſtinavit extremis, procul dubio meliùs incomparabili numeroſitate plurimis ab illa peſtifera diviſione & diſperſione redintegratis atque collectis, quidam ſuis ignibus pereunt, quàm pariter univerſi ſempiternis ignibus C gehennarum merito ſacrilegæ diſſenſionis ardebunt. Sic enim pereuntes iſtos dolet Eccleſia, quemadmodum rebellem filium ſanctus David, de cujus ſalute ſervanda ſollicita dilectione mandaverat. Nam eum merito nefandæ impietatis exſtinctum, etiam cum teſtimonio lacrymoſæ vocis ingemuit. Verumtamen ſuperbo & maligno diſcedente in locum ſuum, populus Dei, qui fuerat illius tyrannide diviſus, agnovit regem ſuum; & de amiſſo filio mœrorem patris, perfectio conſolata eſt unitatis. D

2. Reg. 18. 5.

3. Non itaque reprehendimus, Domine eximie & honorabilis fili, quòd tales homines apud Thamugadem priùs Edicto admonendos exiſtimaſti: ſed quod ibi dixiſti, *Noveritis vos debitæ neci dandos*, putaverunt, ſicut eorum reſcripta indicant, hoc te fuiſſe comminatum, quòd tu illos apprehenſos fueras occiſurus, non intelligentes de illa nece, quam ipſi ſibi volunt ingerere, te locutum. Non enim tu in eos jus gladii ullis legibus accepiſti, aut imperialibus conſtitutis, quorum tibi injuncta eſt executio, E hoc præceptum eſt ut necentur. Secundo ſanè Edicto dilectionis tuæ planiùs quid volueris aperuiſti. Quòd autem etiam ipſum *epiſcopum illorum putaſti litteris alloquendum, humaniſſimè oſtendiſti, quanta manſuetudine temperati ſint in catholica Eccleſia, etiam qui poteſtate Chriſtiani Imperatoris, ſive terrendo, ſive plectendo corrigendis præficiuntur erroribus; niſi quòd honorificentioribus eum verbis tractaſti quàm decebat hæreticum.

* Gaudentium Thamugadenſem

4. Sed quod ejus reſponſioni me reſpondere F voluiſti, credo te arbitratum etiam hoc Thamugadenſibus debere præſtari, ut fallax doctrina ipſius, à quo ſeducebantur, aliquanto diligentiùs refellatur: verùm nos & occupatiſſimi ſumus, & jam in aliis plurimis opuſculis noſtris hujuſmodi vaniloquia refutavimus. Jam enim neſcio quoties diſputando & ſcribendo monſtravimus, non eos poſſe habere martyrum mortem, quia Chriſtianorum non habent vitam, cùm martyrem non faciat pœna, ſed G cauſſa. Docuimus etiam liberum arbitrium ſic homini datum, ut tamen & divinis legibus & humanis rectiſſimè gravium ſupplicia conſtituta ſint peccatorum: & pertinere ad religioſos reges terræ, non ſolùm adulteria vel homicidia vel hujuſmodi alia flagitia ſeu facinora, verùm etiam ſacrilegia ſeveritate congruâ cohibere: multúmque illos falli

In epiſt 185.

A qui putant à nobis tales iſtos ſuſcipi, quales ſunt, quia non eos rebaptizamus. Quomodo enim tales ſuſcipiuntur quales ſunt, cùm ſint hæretici, & ad nos tranſeundo fiant catholici? Neque enim propterea corda depravata non licet corrigi, quia Sacramenta ſemel data non licet iterari.

Classis III. An. 420.

5. De mortibus autem furioſiſſimis, quas quidam eorum ipſi ſibi inferunt, de quibus ſolent deteſtabiles & abominabiles eſſe multis etiam ſuis, quorum mentes dementia non tanta poſſedit, eis B ſecundùm Scripturas rationeſque Chriſtianorum ſæpe reſpondimus, quoniam ſcriptum eſt, *Qui ſibi nequam, cui bonus?* Aut certè in eiſdem poſitum tentationibus mori volentem occidat & proximum, qui ſibi expedire & licere putat occidere ſeipſum, quoniam Scriptura dicit, *Diliges proximum tuum tamquam teipſum.* Nullis autem jubentibus legibus vel legitimis poteſtatibus, non licere alterum occidere, etiam volentem & petentem, & vivere jam non valentem, ſatis indicat Scriptura C Regnorum, ubi rex David regis Saülis interfectorem juſſit occidi, cùm ille dixiſſet ab eo jam ſaucio atque ſemivivo petitum ſe fuiſſe ut hoc faceret, & animam corporis nexibus obluctantem ſolvique cupientem uno ictu vulneris ab illis cruciatibus liberaret. Proinde quia omnis, qui ſine ulla legitimæ poteſtatis auctoritate hominem occidit, homicida eſt, quiſquis ſeipſum occidit non ſit homicida, ſi non homo eſt. Hæc omnia multimodis in aliis plurimis noſtris ſermonibus, & litteris diximus.

Eccli. 14. 5.

Levit. 19. 18. Marc. 12. 31.

2. Reg. 1. 15.

D 6. Verumtamen, quod fatendum eſt, de iſto Razio ſeniore, quem ſummâ exemplorum inopiâ coarctati ſe in Machabæorum libris, quaſi ad auctoritatem ſceleris, quo ſeipſos perdunt, perſcrutatis omnibus eccleſiaſticis auctoritatibus, vix aliquando ſe inveniſſe gloriantur, adhuc eis numquam reſpondiſſe me recolo. Sed, quod tuæ caritati & prudentibus quibuſque ſufficiat ad iſtos redarguendos, ſi ad vitam Chriſtianorum de Judæa gente atque illis litteris parati ſunt omnium a factorum exempla E transferre, tunc & hoc transferant. Si autem illic ſunt plurima eorum quoque hominum, qui litterarum illarum veritate laudati ſunt, vel huic jam tempori non convenientia, vel etiam illo tempore non rectè facta, tale etiam hoc eſt, quod in ſeipſum Razius iſte commiſit: qui cùm eſſet apud ſuos nobilis, & multùm in Judaïſmo profeciſſet, (quæ ſibi in comparatione juſtitiæ Chriſtianæ damna & ſtercora fuiſſe dicit Apoſtolus,) & propter hoc idem Razius Judæorum pater appellaretur, quid mi- F rum eſt, ſi tamquam homini elatio ſuperba ſubrepſit, ut mallet manu propria perimi, quàm poſt illam in ſuorum adſpectibus celſitudinem ſuſtinere indignam in hoſtium manibus ſervitutem?

2. Mach. 14. 37.

Phil. 3. 8

7. Solent in litteris gentilium iſta laudari. In his autem Machabæorum libris quamvis homo ipſe fuerit laudatus, factum tamen ejus narratum eſt, non laudatum, & judicandum potiùs quàm imitandum quaſi ante oculos conſtitutum, non ſanè noſtro ju- G dicio judicandum, quod nos quoque ut homines habere poſſemus, ſed judicio doctrinæ ſobriæ, quæ in ipſis quoque libris veteribus clara eſt. Longè quippe fuit iſte Razius à verbis illis, ubi legitur, *Omne quod tibi applicatum fuerit accipe, & in dolore ſuſtine, & in humilitate tua patientiam habe.* Non ergo fuit iſte vir eligendæ mortis ſapiens, ſed ferendæ humilitatis impatiens.

Eccli. 2. 4.

a Editi, *ſanctorum exempla*. At MSS. *factorum*.

Classis III. An. 420

8. Scriptum eſt, quòd voluerit *nobiliter & viriliter mori*, ſed numquid ideo ſapienter? *Nobiliter* ſcilicet, ne libertatem ſui generis captivus amitteret: *viriliter* autem, quòd tantas vires animi haberet, quibus idoneus eſſet ut ſe ipſe perimeret; quòd gladio cùm implere non poſſet, de muro ſe præcipitem dedit, & ſic adhuc vivus abruptam cucurrit ad petram, atque ibi jam exſanguis inteſtina ſua produxit, quæ utraque manu diſſipata ſpargebat in populum, ac deinde poſtea defeſſus occubuit. Magna hæc ſunt, nec tamen bona. Non enim bonum eſt omne quod magnum eſt; quoniam ſunt magna etiam mala. Deus dixit, *Innocentem & juſtum ne occidas*. Si ergo iſte innocens & juſtus non fuit, cur proponitur imitandus? Si autem innocens & juſtus fuit, quare interfector innocentis & juſti, id eſt ipſius Raſij, inſuper putatur eſſe laudandus?

Exodi 23. 7.

9. Hæc interim, ne nimiùm prolixa fiat, huic epiſtolæ implendæ ſatis ſint. Debeo autem Thamugadenſibus ejuſmodi miniſterium caritatis, quoniam mihi & voto tuo & ab honorabili & cariſſimo filio meo Eleuſino, qui Tribunatum apud eos egit, bene inſinuati ſunt, ut ambabus epiſtolis Gaudentij Donatiſtarum epiſcopi, & maximè poſteriori, quam ſecundùm Scripturas ſanctas ſe feciſſe arbitratur, ita reſpondeam, ne aliquid prætermiſſum putetur.

EPISTOLA CCV. *

* Aliàs CXLVI. quæ antea 205. erat, nunc 159.

Auguſtinus Conſentio, reſpondens ad illius percontationes de corpore Chriſti quale nunc ſit, necnon de noſtris corporibus qualia futura ſint in reſurrectione.

Dilectiſſimo fratri CONSENTIO, AUGUSTINUS.

Scripta fortè eodem tempore. Caput I.

1. QUANTUM ad oculos adtinet corporales, quoſdam videmus, nec novimus, quorum à nobis ſtudia vitaque neſciuntur; quoſdam novimus, nec videmus, quorum nobis caritas & affectus innotuit, in quibus & te annumeramus; & ideo te magis videre deſideramus, ut in iis ſis, quos & videmus, & novimus. Nam illi qui ignoti noſtris oculis ingeruntur, non ſolùm deſiderabiles non ſunt, ſed vix tolerabiles ſunt, niſi aliquibus ſignis pulcritudo in his hominis interioris appareat. Quorum autem, ſicut tuus, nobis priùs animus intelligendo, quàm videndo corpus apparuit, jam quidem novimus eos; ſed ideo etiam videre deſideramus, ut per illud quod conſpicitur oculis, multo jocundiùs & familiariùs eo, quem jam novimus, amico interiore perfruamur. Verùm & hoc de te nobis Deus fortaſſe donabit, quietioribus & tranquillioribus, ſicut optamus, rebus humanis, ut id honeſtæ caritatis ſit potiùs quàm moleſtæ neceſſitatis. Nunc ad ea reſpondeam, ſicut Domino adjovante potuero, quæ præter epiſtolam in alia chartula à me quærenda miſiſti.

2. Quæris *utrùm nunc corpus Domini oſſa & ſanguinem habeat, aut reliqua carnis lineamenta*. Quid ſi adderes, utrùm etiam veſtimenta, nonne augeretur quæſtio? qua cauſſâ, niſi quia ea, quæ in uſu vitæ hujus noſtræ corruptibilia novimus, ſine corruptione cogitare vix poſſumus, cùm divinorum miraculorum quædam documenta jam data ſint, ex quibus liceat conjectare majora? Nam ſi veſtis Iſraëlitarum per tot annos in eremo ſine tritura eſſe potuit, ſi morticina pellis calciamentorum tamdiu ſine labe duravit, poteſt ubique Deus quorumlibet corporum, per quantum voluerit tempus, incorruptam protendere qualitatem. Ego proinde Domini corpus ita in cælo eſſe credo, ut erat in terra, quando adſcendit in cælum. Dixerat autem Diſcipulis, ut in Evangelio legimus, de ſua reſurrectione dubitantibus, & illud quod videbant, non corpus, ſed ſpiritum eſſe putantibus, *Videte manus meas & pedes; palpate & videte, quia ſpiritus oſſa & carnem non habet, ſicut me videtis habere*. Sicut eorum, cùm eſſet in terra, contrectatus eſt manibus, ſic eorum eſt, cùm iret in cælum, deductus adſpectibus. Ibi vox angelica ſonuit, *Sic veniet, quemadmodum eum vidiſtis euntem in cælum*. Fides adſit, & nulla quæſtio remanebit.

Lucæ 24. 39.

Act. 1. 11.

3. Niſi fortè de ſanguine requirendum eſt, quia cùm dixiſſet, *Palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet*, non addidit, ſanguinem. Non ergo & nos addamus inquirere, quod ille non addidit dicere. & de compendio, ſi placet, finita ſit quæſtio. Fortaſſis enim, accepta occaſione ſanguinis, urgebit nos moleſtior perſcrutator, & dicet, Si ſanguis, cur non & pituita, cur non & fel flavum & fel nigrum, quibus quatuor humoribus naturam carnis temperari etiam medicinæ diſciplina teſtatur. Sed quodlibet quiſque addat, corruptionem addere caveat, ne ſuæ fidei ſanitatem caſtitatemque corrumpat.

4 Ex conſuetudine rerum expertarum, inexperta opera divina, infirmitas metitur humana, & acutulè ſe garrire arbitratur, cùm dicit, Si caro eſt, & ſanguis eſt: ſi ſanguis, & ceteri humores: ſi ceteri humores, ergo & corruptio. Eo modo diceret, Si flamma eſt, & ardet: ſi ardet, & urit: ſi urit, ergo virorum trium in fornacem ignis ab impio rege miſſorum corpora incendit. Si autem hoc in tribus viris miraculum factum eſſe non dubitat, quiſquis de divinis operibus rectè ſapit; cur non credatur, qui fecit illa corpora non poſſe igne corrumpi, feciſſe illud corpus nec poſſe corrumpi igne nec fame nec morbo nec ſenio, nec ulla vi alia, qua ſolet humana corpora labefactare corruptio? Quòd ſi quiſquam dicat, non carni trium illorum virorum additam contra ignem incorruptionem, ſed ipſi igni detractam corrumpendi facultatem, quid veremur ne carnem facere nequiverit non poſſe corrumpi, qui fecit ignem non poſſe corrumpere? Nam ſi illud non de carnis, ſed de ignis mutatione intelligitur, multo eſt mirabilius: ſimul enim & hominum corpora non urebat ne poſſet nocere, & ligna fornacis urebat ut poſſet ardere. Sed qui etiam iſta non credunt, nimiùm de divina poteſtate diffidunt, nec cum eis vel ad eos nunc ſermo nobis eſt. Qui autem iſta credunt, ex his etiam illa utcumque conjiciant, quæ fideliter quærunt. Valet igitur divina potentia de iſta viſibili atque tractabili natura corporum, quibuſdam manentibus, auferre quas voluerit qualitates: ac per hoc valet etiam membra mortalia formæ lineamentis manentibus, corruptione verò mortalitatis emortua, ſtabili vigore firmare; ut abſit labes, adſit effigies; adſit motio, abſit fatigatio; adſit veſcendi poteſtas, abſit eſuriendi neceſſitas.

Caput II.

5. QUOD ergo legitur apud Apoſtolum, *Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt*, ſolvitur quidem quæſtio etiam iſto modo, quem tu commemoraſti, ut carnis & ſanguinis nomine, opera carnis & ſanguinis intelligantur: verùm, quia non de operibus, ſed de modo reſurrectionis loquebatur Apoſtolus, & eam quæſtionem diſputando verſabat,

1. Cor. 15. 50.

CLASSIS III. AN. 420.

bat, meliùs eo loco intelligitur caro & ſanguis pro corruptione carnis & ſanguinis poſita. Si enim nomen carnis ſignificat operationem, cur non ſignificet etiam corruptionem, ſicut dictum eſt, *Omnis caro fœnum*. Nam & hîc ipſa corruptibilitas ſignificata eſt. Sequitur enim, *Et omnis honor carnis ut flos fœni: fœnum aruit, flos decidit*. Numquidnam hoc etiam illi carni competit, de qua dictum eſt, *Palpate & videte, quia ſpiritus oſſa & carnem non habet, ſicut me videtis habere!* Nam quomodo areſcat aut decidat, cùm ſcriptum ſit, quòd *Chriſtus ſurgens à mortuis, jam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur?*

Iſa. 40. 6.
Luca 24. 39.
Rom. 6. 9.

B

6. Proinde ipſam apoſtolicam ſententiam deſuper inſpice, totamque conſidera. Cùm reſurrectionem mortuorum perſuadere vellet eis, qui dicebant, quòd reſurrectio mortuorum non eſt, Chriſti reſurrectione præmiſſa in exemplom, inter cetera quæ ibi diſſeruit, intulit ſibi quæſtionem, atque ait, *Sed dicet aliquis, quomodo reſurgent mortui? quo autem corpore venient*, id eſt quali corpore? Deinde adhibens documenta ſeminum, *Stulte*, inqoit, *tu quod ſeminas non vivificatur niſi priùs moriatur; & quod ſeminas non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum* [a] *ut puta tritici, aut alicujus ceterorum; Deus autem illi dat corpus quomodo voluerit, & unicuique ſeminum proprium corpus*. Secundùm hoc ergo dixerat, *non corpus quod futurum eſt ſeminas*. Neque enim non triticum erit ex tritico: ſed quia nemo ſeminat herbam, vel ſtipulam, & multiplicia in palea tegumenta granorum, cum quibus tamen ſemina exſurgunt, ideo ait, *ſed nudum granum*: hinc volens oſtendere, quia ſi Deus poteſt addere quod non erat in nudo ſemine, multo magis poteſt reparare quod erat in hominis corpore.

C
1. Cor. 15. 35

D

7. Jam verò quod adjungit, ad differentiam pertinet reſurgentium, propter diverſas glorias fidelium atque ſanctorum. *Non omnis*, inquit, *caro eadem caro: alia quidem hominum, alia autem caro pecorum, alia volucrum, alia piſcium; & corpora cæleſtia, & corpora terreſtria: ſed alia eſt cæleſtium gloria, & alia terreſtrium; & alia gloria ſolis, alia gloria lunæ & alia gloria ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in gloria: ſic & reſurrectio mortuorum*. In his omnibus iſte ſenſus eſt, Si genera carnis cùm ſint cuncta mortalia, differunt tamen inter ſe pro diverſitatibus animantium; & ſi corpora cùm ſint omnia viſibilia, differunt tamen pro diverſitatibus locorum, unde alia eſt cæleſtium gloria, alia terreſtrium; & ſi in locis ſublimibus cùm ſint cuncta cæleſtia, differunt etiam ipſa claritatibus luminum; non mirum eſt quòd in reſurrectione mortuorum diſtabit gloria meritorum.

Ibid. 39. &c.

E

F

8. Hinc jam venit ad illud, quod communiter habet omnis caro, quæ ad vitam reſurgit æternam, & dicit, *Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: ſeminatur in contumelia, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute: ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale*. In his verbis Apoſtoli, numquid fas eſt putare meliùs corpora noſtra reſurrectura quàm Chriſti? cùm de illo ſit propoſitum exemplum, quod fideliter intendere, & per ejus gratiam ſperare debeamus. Ac per hoc nullo modo potuit corpus Chriſti cum corruptione reſurgere, ſi noſtrum in incorruptione reſurrecturum promittitur; nec potuit illud ſine gloria, ſi noſtrum reſurget in gloria. Quæ autem ibi gloria, ubi adhuc corruptio? Nimis itaque abſurdum eſt, ut credamus illud corpus & in infirmitate eſſe ſeminatum, id eſt mortificatum, & in infirmitate reſurrexiſſe; cùm corpus noſtrum ſeminetur in infirmitate, reſurgat in virtute; & dicat idem Apoſtolus de Chriſto, *Etſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed vivit ex virtute Dei*. Quis verò tam abſurdè ſapiat, ut credat illud corpus animale ſeminatum, animale reſuſcitatum, ſi noſtrum ſeminatur animale, ſurget ſpiritale?

G

A

2. Cor. 13. 4.

B

9. Conſtat itaque, neque ullo modo dubitandum eſt, corpus Chriſti, quod licèt corruptionem putredinis in ſepulcro non viderit, unde ſcriptum eſt, *Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem*, clavis tamen & lanceâ perrumpi potuit, nunc omnino in incorruptione conſiſtere; & quod in contumelia paſſionis mortiſque ſeminatum eſt, nunc eſſe in gloria vitæ æternæ; & quod ex infirmitate potuit crucifigi, nunc in virtute regnare; & quod erat corpus animale, quoniam ex Adam ſumtum eſt, nunc eſſe ſpiritale, quoniam ſpiritui jam inſeparabiliter copulatum eſt. Cùm enim vellet Apoſtolus de corpore animali adhibere teſtimonium Scripturarum, illud poſuit quod in Geneſi legitur: *Si eſt*, inquit, *corpus animale, eſt & ſpiritale: ſicut ſcriptum eſt, Factus eſt primus Adam in animam viventem*, vel *in animam vivam*. Recolis certè quemadmodum ſcriptum ſit, *Et inſufflavit Deus in faciem ejus flatum vitæ; & factus eſt homo in animam vivam*. Dictum eſt autem etiam de animalibus, *Producat terra animam vivam*. Intelligitur ergo corpus animale dici ſimile ceteris animalibus propter mortis diſſolutionem & corruptionem, quæ quotidie cibo reficitur, & poſtea [b] ſeparata animantis compage diſſolvitur. Spiritale autem corpus, quod jam cum ſpiritu immortale eſt.

Pſal. 15. 10.

C

1. Cor. 15. 44.
Gen. 2. 7.
Gen. 1. 21.

D

10. Quamvis nonnulli arbitrentur tunc fieri corpus ſpiritale, cùm jam & ipſum corpus mutatur in ſpiritum, & quod homo erat ex corpore & ſpiritu, utrumque ac totum ſpiritus erit, quaſi dixerit Apoſtolus, Seminatur corpus, ſurget ſpiritus. Dixit autem, *Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale*. Proinde ſicut animale corpus non eſt anima, ſed corpus: ita & ſpiritale corpus non ſpiritum debemus putare, ſed corpus. Quis porrò audeat opinari, vel Chriſti corpus non ſpiritale reſurrexiſſe, vel ſi ſpiritale ſurrexit, jam non corpus fuiſſe, ſed ſpiritum? cùm hanc opinionem Diſcipulorum refellat, ubi cùm eum videntes exiſtimarent ſe ſpiritum videre, ait, *Palpate & videte, quia ſpiritus oſſa & carnem non habet, ſicut me videtis habere*. Jam igitur illa caro ſpiritale erat corpus, nec tamen ſpiritus erat, ſed corpus, nulla ulteriùs morte ab anima reſolvendum atqoe ſeparandum: ſicut corpus animale, quale animatum eſt Dei flatu, cùm factus eſt homo in animam vivam, etiam ipſum ex animali ſpiritale ſine mortis interventu fuerat futurum, niſi tranſgreſſio præcepti priùs commiſſo peccato infligeret pœnam, quàm Deus ſervatæ juſtitiæ daret coronam.

E

1. Cor. 15. 44.

Luca 24. 39.

F

11. Unde Dominus Chriſtus per nos ad nos venit, [*] cùm peccatores juſtus invenit; per ſtratum quodammodo humilitatis noſtræ, ſed non cum morbo iniquitatis noſtræ. Nam per animale nobis, hoc eſt per mortale corpus apparuit; qui utique ſi voluiſſet, cum corpore immortali primitus adveniſſet. Sed quia nos humilitate Filij Dei ſanari opor-

G

[*] *f. quos.*

[a] MSS. tres, *granum ſorris tritici*. Alij duodecim, Bad. Er. *ferè tritici*.

[b] MSS. plures, *ſuperata animantis compage*.

Classis III. An. 420. tebat, uſque ad noſtram infirmitatem deſcendit, & fidei noſtræ meritum ac præmium, virtute ſuæ reſurrectionis oſtendit. Ideo ſequitur Apoſtolus & 1. Cor. 15. 45. dicit, *Noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem*: ſive intelligatur primus Adam, qui de pulvere antè formatus eſt; noviſſimus autem Adam, qui de virgine procreatus eſt: ſive in unoquoque homine utrumque compleatur, ut primus Adam ſit homo in corpore mortali, noviſſimus Adam idem ipſe in corpore immortali: tamen inter animam viventem & ſpiritum vivificantem hoc intereſſe voluit, ut illic ſit corpus animale, hîc ſpiritale. Anima quippe in corpore animali vivit quidem, ſed non vivificat uſque ad auferendam corruptionem. In corpore 1. Cor 6. 17. verò ſpiritali, quoniam perfectè adhærens Domino, unus ſpiritus eſt, ſic vivificat ut ſpiritale corpus efficiat, abſumens omnem corruptionem, nullam metuens ſeparationem.

1. Cor. 15. 46. 12. Proinde ſequitur, *Sed non priùs quod ſpiritale eſt, ſed quod animale; poſtea quod ſpiritale. Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cæle-* Ibid. 49. *ſtis, tales & cæleſtes. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem ejus qui de cælo eſt.* Quid eſt, *Qualis terrenus, tales & terreni*: niſi mortales ex mortali? Et quid eſt, *Qualis cæleſtis, tales & cæleſtes*, niſi immortales per immortalem? Illud per Adam, hoc per Chriſtum. Dominus enim ad hoc terrenus factus eſt, cùm eſſet cæleſtis, ut eos qui terreni erant, faceret cæleſtes; hoc eſt, ideo ex immortali mortalis factus eſt, aſſumendo ſervi formam, non Domini mutando naturam, ut eos qui mortales erant, faceret immortales, impertiendo dominicam gratiam, non [a] ſervilem injuriam retinendo.

13. Cùm igitur de reſurrectione corporis Apoſtolus diſputans, doceret noſtra corpora futura ex corruptibilibus incorruptibilia, ex contemtibilibus glorioſa, ex infirmis fortia, ex animalibus ſpiritalia, hoc eſt ex mortalibus immortalia, ſubjecit 1. Cor. 15. 50. unde agitur, atque ait, *Hoc autem dico fratres, quia caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt.* Et ne quiſquam putaret ſecundùm ſubſtantiam carnis hoc Apoſtolum definiiſſe, aperuit quid diceret ſubjungendo, *neque corruptio incorruptionem poſſidebit.* Tamquam diceret, quod dixi, *Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt*, ideo dixi, quia corruptio incorruptionem non poſſidebit. Hoc ergo loco nomine carnis & ſanguinis corruptionem mortalitatis intelligi voluit.

14. Denique tamquam ei diceretur, Quomodo caro erit, & caro non erit? Caro quippe erit, Luc. 24. 39. quoniam Dominus poſt reſurrectionem ait, *Palpate & videte, quia ſpiritus oſſa & carnem non habet, ſicut me videtis habere*: caro autem non erit, quoniam *caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt.* 1. Cor. 15. 51. Exponit quid dixerit, adjiciens, *Ecce myſterium vobis dico, Omnes quidem reſurgemus*; vel ſicut græci codices habent, *Omnes quidem dormiemus, non tamen omnes immutabimur.* Hanc immutationem utrùm in deterius, an in melius intelligi voluerit, inferiora demonſtrant. *In atomo*, inquit, hoc eſt in puncto temporis, quod dividi non poteſt; *in ictu oculi*, hoc eſt in ſumma celeritate; *in noviſſima tuba*, hoc eſt in noviſſimo ſigno quod dabitur, ut iſta compleantur. *Canet enim tuba*, inquit, *& mortui reſurgent incorrupti, & nos commutabimur.* Ergo iſtam commutationem in melius ſine dubitatione oportet

[a] MS. Ciſtercienſis, *& ſervilem injuriam perpetiendo.*

A intelligi, quia omnes & juſti & injuſti reſurrecturi ſunt: ſed, ſicut Dominus in Evangelio loquitur, *qui bene fecerunt, in reſurrectionem vitæ: qui verò* Johan. 5. 29. *malè egerunt, in reſurrectionem judicij*: judicium appellans pœnam ſempiternam, ſicut alio loco, *Qui* Johan. 3. 18. *non credit*, inquit, *jam judicatus eſt.* Proinde illi, qui ad judicium reſurrecturi ſunt, non commutabuntur in illam incorruptelam, quæ nec doloris corruptionem pati poteſt. Illa namque fidelium eſt atque ſanctorum: iſti verò perpetua corruptione crucia- B buntur; quia ignis eorum non exſtinguetur, & ver- Iſa. 66. 24. mis eorum non morietur.

15. Quid ſibi ergo vult iſta diſtinctio, *Et mortui reſurgent incorrupti, & nos commutabimur*; niſi quia omnes incorrupti reſurgent, ſed ex his etiam juſti immutabuntur in illam incorruptelam, cui omnino nulla poſſit nocere corruptio? Ac per hoc, qui in eam non commutabuntur, incorrupti quidem reſurgent integritate membrorum, ſed tamen corrumpendi dolore pœnarum, cùm audierint, *Ite* Matt. 25. 41. C *maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus.* A quo auditu malo juſtus non time- Pſal. 111. 7. bit. De illa verò commutatione juſtorum cùm dixiſſet, *nos commutabimur*; tamquam quæreremus quomodo iſtud fiat, vel qualis illa commutatio futura ſit, adjungit & dicit, *Oportet enim corruptibile* 1. Cor 15. 53. *hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem.* Non, ut opinor, dubitandum eſt ſecundùm hoc dictum, *Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt*, quia non ibi erit corruptio & mor- D talitas carnis & ſanguinis. Secundùm has enim qualitates hoc loco carnem & ſanguinem nuncupavit.

16. Quocirca, ut aliquid exempli gratiâ ponam, quod interim occurrit, ſicut ſcriptum eſt; *Ne fortè tentaverit vos qui tentat, & inanis ſit labor noſter*: 1. Theſſ. 3. 5. atque hîc intelligitur diabolus, tamquam Deus omnino non tentet, de quo alio loco Scriptura dicit, *Ipſe autem neminem tentat*: nec contraria eſt Jac 1. 13. iſta ſententia ei qua dicitur, *Tentat vos Dominus* Deut. 13. 3. *Deus veſter*: ſed ſolvitur quæſtio, cùm vocabulum E tentationis diverſas intelligentias habeat; eo quòd alia ſit tentatio deceptionis, alia tentatio probationis: ſecundùm illam non intelligitur qui tentat, niſi diabolus, ſecundùm hanc verò tentat Deus. Ita cùm dicitur, Caro poſſidebit regnum Dei, &, Caro non poſſidebit regnum Dei; etiam hujus nominis intelligentia diſcernatur, & nulla erit quæſtio: quoniam caro ſecundùm ſubſtantiam, ſecundùm quam dictum eſt, *Spiritus oſſa & carnem non habet,* Luc 24. 39. *ſicut me videtis habere*, poſſidebit regnum Dei: ca- F ro autem cùm ſecundùm corruptionem intelligitur, non poſſidebit. Hoc enim expoſitum eſt cùm diceretur, *Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt*; in eo quod continuò additum eſt, *neque cor-* 1. Cor. 15. 50. *ruptio incorruptionem poſſidebit*; ſicut ſatis, quantum arbitror, diſſeruimus.

Tentatio probationis, & tentatio deceptionis.

Caput III. 17. Quòd autem quæris, utrùm ſingillatim à creatore Deo corporum lineamenta formentur; non te movebit, ſi quantum poteſt humana mens, potentiam divinæ operationis intelligas. Quomodo G enim negare poterimus Deum etiam nunc operari cuncta quæ creantur, cùm Dominus dicat, *Pa-* Johan 5. 17. *ter meus uſque nunc operatur?* Unde illa ceſſatio ſeptimi diei ab ipſis naturis condendis intelligenda eſt facta, non ab earum adminiſtratione quæ conditæ referuntur. Cùm ergo natura rerum à Creatore adminiſtratur, & per ordines præfinitis locis

Classis III. An. 420.

& temporibus ſuis cuncta naſcuntur, Deus uſque nunc operatur. Nam ſi Deus nunc iſta non format, quomodo legitur, *Priùs quàm te formarem in utero, novi te.* (Jer. 1. 5.) Quomodo etiam accipi poteſt, *Quòd ſi fœnum agri, quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit.* (Matt. 6. 30.) niſi fortè credendum eſt, fœnum à Deo veſtiri, & à Deo corpora non formari? Cùm enim dixit, *veſtit*, non de præterita ordinatione, ſed de præſenti operatione ſatis indicat. Unde eſt etiam illud Apoſtoli de ſeminibus, quod ſuprà commemoravi, (1. Cor. 15. 37. 38.) *Non*, inquit, *corpus quod futurum eſt, ſeminas, ſed nudum granum, ut puta tritici, aut alicujus ceterorum; Deus autem illi dat corpus, quomodo voluerit.* Non dixit, Dedit, aut diſpoſuit, ſed *dat*: ut Creatorem intelligas efficaciam ſapientiæ ſuæ rebus, quæ quotidie ſuis temporibus oriuntur, condendis adhibere. De qua ſapientia dictum eſt, *Pertendit à fine uſque in finem fortiter*: (Sap. 8. 1.) & non dixit, diſpoſuit, ſed *diſponit omnia ſuaviter*. Multum eſt autem vel tenuiter ſapere quomodo commutabilia & temporalia, non commutabilibus & temporalibus Creatoris motibus, ſed æterna & ſtabili virtute condantur.

Caput IV.

18. De illo ſanè quod percontandum putaſti, utrùm baptizati omnes, ſi abſque pœnitentia diverſis criminibus irretiti, de corpore exierint, veniam quolibet tempore conſecuturi ſint, librum [*] non parvæ quantitatis jam ſcripſi, quem ſi deſcribere curaveris, fortaſſe nihil ulterius hinc requires.

[*] Lib. de fide & operibus.

19. Vis etiam per me ſcire, utrùm Dei flatus ille in Adam, idem ipſe ſit anima. Breviter reſpondeo, Aut ipſe eſt, aut ipſo anima facta eſt. Sed & ſi ipſe eſt, factus eſt. De anima quippe loquitur per Iſaiam prophetam Deus, ubi dicit, (Iſaiæ 57. 16.) *Omnem flatum ego feci*: quod ſequentia ſatis indicant. Sequitur enim, *Propter peccatum modicum quid contriſtavi illum*, id eſt, ipſum flatum; & cetera, quæ niſi de anima humana intelligi nequeunt. In hac enim quæſtione maximè cavendum eſt, ne anima non à Deo facta natura, ſed ipſius Dei ſubſtantia tamquam unigenitus Filius, quod eſt Verbum ejus, aut aliqua ejus particula eſſe credatur, tamquam illa natura atque ſubſtantia, qua Deus eſt quidquid eſt, commutabilis eſſe poſſit: quod eſſe animam nemo non ſentit, qui ſe animam habere ſentit. Cùm iſta dictarem, perlator jam ventum exſpectans, me vehementer, ut navigaret, urgebat. Itaque ſi quid hìc inconditè atque incultè dictum legeris, vel ſi totum ita eſſe perſpexeris, doctrinæ da operam, linguæ veniam. *& alia manu*: Deo vivas dilectiſſime fili.

EPISTOLA CCVI. [*]

[*] Aliàs CCLXX. quæ autem 206. erat, nunc 267.

Valerio Comiti Felicem epiſcopum commendat.

Domino meritò illuſtri & præſtantiſſimo, atque in Chriſto cariſſimo filio Valerio, Augustinus in Domino ſalutem.

Scripta circiter an. 420.

Quotieſcumque à me petunt homines, ut eos tuæ benignitati fideique commendem, ſi non facio, non mihi rectè videor de tua vel erga opis indigos miſericordia, vel erga nos benevolentia judicare. Itaque facio, & maximè miniſtros Chriſti, qui Eccleſiæ curam gerunt, cujus te coheredem & filium eſſe gaudemus, tuæ præſtantiæ commendare non dubito, domine meritò illuſtris atque præſtantiſſime, atque in Chriſto cariſſime fili. Sanctus itaque frater & coëpiſcopus noſter Felix cùm hoc me rogaſſet, utique negare non debui. Commendo ergo tibi epiſcopum Chriſti egentem auxilio viri ſublimis. Fac ergo quod potes; quoniam tibi plurimum poſſe præſtitit Dominus, cujus te lucrorum avidiſſimum novimus.

EPISTOLA CCVII. [*]

[*] Ex 7 Tomo, præfixa libris contra Julianum. Quæ porrò 207 erat, nunc 70.

Auguſtinus Claudio epiſcopo, tranſmittens ipſi libros contra Julianum elaboratos.

Beatiſſimo fratri & coëpiſcopo Claudio Augustinus in Domino ſalutem.

Scripta an. 421. aut paulò poſt.

Quoniam mihi fraterno excitatus affectu Juliani quatuor libros, quos adversùs unum [*] meum ſcripſit, priuſquam peterem, ipſe miſiſti, nihil convenientius putavi eſſe faciendum, quàm ut ea quæ reſpondeo, potiſſimùm tu legens judices, utrùm rectè congruenterque reſponderim. Nam de his quatuor libris nonnulla decerpta ſcripſerat neſcio quis ad illuſtrem & religioſum virum Comitem Valerium, adversùs eumdem librum meum, quem me ad illum ſcripſiſſe cognoverat: quæ cùm in manus meas eodem ſublimi viro curante veniſſent, illi primo non diſtuli ſecundum volumen adjungere, in quo illa omnia, ſicut potui, refutavi. Sed nunc cùm eoſdem libros diligentiùs inſpicerem, comperi illum, qui nonnulla inde ſelegerat, non omnia ita poſuiſſe, ut in his libris leguntur. Unde videri poterit Juliano, vel cuilibet illorum, me potiùs fuiſſe mentitum; quia non utique ſicut hi quatuor libri, ita illa quæ de his excerpta, & memorato Comiti miſſa ſunt, innoteſcere potuerunt. Quiſquis ergo & illum ſecundum librum meum ad Comitem identidem Valerium ſicut primum conſcriptum legit, noverit me in quibuſdam non reſpondiſſe Juliano; ſed ei potiùs, qui de libris ejus illa ſelegit, & non ita poſuit ut invenit, ſed aliquantum putavit eſſe mutanda, fortaſſe ut eo modo quaſi ſua faceret, quæ aliena eſſe conſtaret. Nunc autem veriora credens exemplaria, quæ tua ſanctitas miſit, ipſi auctori video reſpondendum, qui unum meum quatuor libris ſuis refelliſſe jactat, & uſquequaque ſpargere fidei venena non ceſſat. Aggreſſus ſum igitur hoc opus in adjutorio Salvatoris puſillorum atque magnorum, & ſcio te ut id implerem oraſſe pro me, & pro iis quibus hujuſcemodi labores noſtros profuturos credimus & optamus. Attende ergo jam reſponſionem meam, cujus principium hanc epiſtolam ſubſequetur. Vale in Domino memor noſtri beatiſſime frater.

[*] Librum primum de Nuptiis & concupiſcentia.

EPISTOLA CCVIII. [*]

[*] Aliàs CCIX. quæ autem 208 erat, nunc 118.

Auguſtinus Feliciæ virgini, quæ malam quorumdam Eccleſiæ paſtorum vitam, iniquiori animo ferebat. (an Antonii Fuſſalenſis de quo in ſubſequente epiſtola?) monens ne ſcandalis offenſa ab Eccleſia catholica recedat.

Dominæ meritò ſuſcipiendæ & in Chriſti membris honorandæ filiæ Feliciæ Augustinus in Domino ſalutem.

Scripta fortè circiter an. 423.

1. Non dubito animum tuum & pro tua fide & pro aliorum infirmitate vel iniquitate turbatum; cùm ſanctus Apoſtolus plenus viſceribus caritatis confiteatur, & dicat, (2. Cor. 11. 29.) *Quis infirmatur, & non ego infirmor? quis ſcandalizatur, & non ego uror?* Unde etiam ego ipſe compunctus, & pro tua, quæ in Chriſto eſt, ſalute ſollicitus, has vel conſolatorias, vel exhortatorias litte-

ras ad tuam ſanctitatem dandas putavi: quoniam in Domini noſtri Jeſu Chriſti corpore, quod eſt Eccleſia ejus & unitas membrorum ejus, germaniſſima nobis facta es, quæ tamquam honorabile membrum in ejus compage diligeris, & nobiſcum illius ſancto Spiritu vivis.

2. Unde te admoneo ne graviùs perturberis his ſcandalis, quæ ideo ventura prædicta ſunt, ut quando venirent reminiſceremur eſſe prædicta, & non eis valde commoveremur. Nam hæc ipſe Dominus
Matt. 18. 7. in Evangelio ita prædixit; *Væ mundo ab ſcandalis: B oportet venire ſcandala: væ autem homini illi per quem ſcandalum venit.* Qui ſunt ipſi homines, niſi de qui-
Phil. 2. 21. bus dicit Apoſtolus, *ſua quærentes, non quæ Ieſu Chriſti.* Alij ſunt ergo qui propterea tenent paſtorales cathedras, ut Chriſti gregibus conſulant; alij verò qui propterea in eis ſedent, ut ſuis honoribus temporalibus & commodis ſæcularibus gaudeant. Iſta duo genera paſtorum, aliis morientibus, aliis naſcentibus, in ipſa Catholica neceſſe eſt uſque ad finem ſæculi & uſque ad Domini judicium perſeve- C rent. Si enim temporibus Apoſtolorum fuerunt tales, inter quos falſos fratres Apoſtolus gemeret,
2. Cor. 11. 26. & diceret, *Periculis in falſis fratribus*; nec eos per ſuperbiam ſepararet, ſed per tolerantiam ſuſtineret; quanto magis temporibus noſtris neceſſe eſt ut ſint, cùm de tempore hujus ſæculi, quod pro-
Matt. 24. 12. pinquat ad finem, apertiſſimè Dominus dicat, *Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet caritas multorum.* Sed quod ſequitur, nos debet conſolari & ex-
Ibid. 13. hortari; *Qui perſeveraverit*, inquit, *uſque in finem, D hic ſalvus erit.*

3. Sicut autem ſunt paſtores boni & mali, ſic etiam in ipſis gregibus ſunt & boni & mali. Boni, ovium nomine ſignificantur; mali verò, hœdi appellantur: ſed commixti pariter paſcunt, donec ve-
Johan. 10. 16. niat princeps paſtorum, qui dictus eſt *unus paſtor*;
Matt. 25. 32. & quemadmodum ipſe promiſit, ſeparet ſicut paſtor oves ab hœdis. Nobis enim imperavit congregationem, ſibi autem ſervavit ſeparationem: quia ille debet ſeparare, qui neſcit errare. Nam qui ſe- E parare ante tempus, quod ſibi Dominus ſervavit,
* Donatiſtæ ſuperbi * ſervi facilè auſi ſunt, ipſi potiùs ab unitate catholica ſeparati ſunt. Nam ſchiſmate immundi mundum gregem unde habere potuerunt?

4. Ut ergo in unitate maneamus, nec offenſi
Matt. 3. 12. ſcandalis palearum aream dominicam deſeramus, ſed potiùs uſque in finem ventilationis frumenta perſeveremus, & comminutam ſtipulam firmo caritatis pondere toleremus; ipſe paſtor noſter in Evangelio de paſtoribus bonis nos admonet, ut F propter bona opera eorum, nec in eis ipſis noſtram ſpem ponamus; ſed eum, qui tales illos fecit, patrem, qui in cælis eſt, glorificemus & de paſtoribus malis, quos nomine Scribarum & Phariſæorum ſignificare voluit, docentes bona, & facientes mala.

Matt. 5. 14. 5. Nam de bonis paſtoribus ita loquitur, *Vos eſtis lumen mundi. Non poteſt civitas abſcondi ſuper montem conſtituta; neque accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, ut luceat G omnibus, qui in domo ſunt. Sic luceat lumen veſtrum coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cælis eſt.* De malis
Matt. 23. 2. autem paſtoribus oves admonet, dicens, *Super cathedram Moyſi ſedent: quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt.* His auditis, oves Chriſti etiam per malos doctores vo- A cem ipſius audiunt, & unitatem illius non relinquunt: quia bonum, quod eos audiunt dicere, non eſt ipſorum, ſed illius. Et ideo ſecuræ oves paſcuntur, quia & ſub malis paſtoribus paſcuis dominicis nutriuntur. Non autem faciunt malorum facta paſtorum, quia talia opera non ſunt illius, ſed ipſorum. Quos autem bonos vident, non ſolùm audiunt bona, quæ dicunt; ſed etiam imitantur bona, quæ faciunt. De talibus erat Apoſtolus, qui dicebat,
Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Iſte lumen 1. Cor. 11. 1.
B erat illuminatum à lumine ſempiterno ipſo Domino Jeſu Chriſto, & in candelabro poſitum erat; quia in ejus cruce gloriabatur; unde ait, *Mihi autem ab-* Gal. 6. 14.
ſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. Et quia non ſua quærebat, ſed quæ Jeſu Chriſti, quam- Phil. 2. 21.
vis ad imitationem ſuam, quos per Evangelium 1. Cor. 4. 15.
genuerat, hortatur: tamen corripit graviter eos, qui per Apoſtolorum nomina ſchiſmata fecerunt; & objurgat illos qui dicebant, *Ego ſum Pauli. Num-* 1. Cor. 1. 12.
quid Paulus pro vobis, inquit, *crucifixus eſt? aut in no-* C *mine Pauli baptizati eſtis?*

6. Hinc intelligimus & bonos paſtores, non ſua quærentes, ſed quæ Jeſu Chriſti; & bonas oves, quamvis imitentur facta paſtorum bonorum, tamen in eis non ponere ſpem ſuam, quorum miniſterio ſunt congregatæ; ſed in Domino potiùs, cujus ſanguine ſunt redemtæ: ut quando fortè incurrerint in paſtores malos, doctrinam illius prædicantes & ſua mala opera facientes, quæ dicunt, faciant; quæ autem faciunt, non faciant; nec pro- D pter filios iniquitatis, paſcua deſerant unitatis. In catholica enim Eccleſia, quæ non in ſola Africa, ſicut pars Donati, ſed per omnes Gentes, ſicut promiſſa eſt, dilatatur atque diffunditur, *in univerſo* Coloſſ. 1. 6.
mundo, ſicut dicit Apoſtolus, *fructificans & creſcens*, & boni ſunt & mali. Ab ea verò ſeparati, quamdiu contra illam ſentiunt, boni eſſe non poſſunt; quia etſi aliquos eorum bonos videtur oſtendere quaſi laudabilis converſatio, malos eos facit ipſa diviſio, dicente Domino, *Qui mecum non eſt, adverſùm me* Mat. 12. 30.
E *eſt; & qui mecum non colligit, ſpargit.*

7. Unde & exhortor, domina meritò ſuſcipienda, & in Chriſti membris honoranda filia, ut quod tibi Dominus præſtitit, fideliter teneas, eumque corde toto diligas, & ejus Eccleſiam, qui te non permiſit virginitatis tuæ fructum cum perditis perdere vel perire. Si enim de iſto ſæculo exires ſeparata ab unitate corporis Chriſti, nihil tibi prodeſſet ſervata integritas corporis tui. Sed Deus, qui dives eſt in miſericordia, fecit juxta te quod in F Evangelio ſcriptum eſt, cùm ſe excuſarent invitati ad cœnam patris-familias, inter cetera dixit ſervis ſuis, *Exite in vias & ſepes, & quoſcumque inveneri-* Matt. 22. 9.
tis cogite intrare. Tu ergo quamvis dilectionem ſinceriſſimam debeas etiam bonis ſervis ejus, per quorum miniſterium intrare coacta es; in illo tamen debes ſpem ponere, qui convivium præparavit, cui & tu ad vitam æternam beatamque ſollicita es. Ei quippe commendans cor tuum, & propoſitum tuum, & ſanctam virginitatem tuam, & fidem, & G ſpem, & caritatem tuam, non moveberis ſcandalis, quæ abundabunt uſque in finem; ſed ſtabili robore pietatis ſalva eris, atque in Domino glorioſa, in ejus unitate perſeverando uſque in finem. Quomodo autem hanc acceperis pro te ſollicitudinem meam, quam quibus potui litteris tibi inſinuare curavi, fac ut noverim reſcriptis tuis. Dei miſericordia & gratia te ſemper protegat.

CLASSIS III. AN. 423. [a] Alias CCLXI. quæ autem 209 erat, nunc 206.

EPISTOLA CCIX. [a]

Auguſtinus Cæleſtino Romano Pontifici, de ipſius electione pacificè facta (quæ ad finem anni 422. referri poteſt.) gratulatur: tum exponit cauſſam Antonii epiſcopi Fuſſalenſis, qui adminiſtratione eccleſiæ ſuæ ob ſcelera privatus appellaverat ad apoſtolicam Sedem: atque obteſtatur ut latam in ipſum ſententiam vigere ſinat.

Domino beatiſſimo & debita caritate venerando ſancto papæ CÆLESTINO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta forte ineunte an. 423. 1. PRIMUM gratulationem reddo meritis tuis, quòd te in illa Sede Dominus Deus noſter ſine ulla, ſicut audivimus, plebis ſuæ diſciſſione conſtituit. Deinde inſinuo ſanctitati tuæ, quæ ſint circa nos, ut non ſolùm orando pro nobis, verùm etiam conſulendo & opitulando ſubvenias. In magna quippe tribulatione poſitus, hæc ad tuam beatitudinem ſcripta direxi. Quoniam volens prodeſſe quibuſdam in noſtra vicinitate membris Chriſti, magnam illis cladem improvidus & incautus ingeſſi.

2. [a] Fuſſala dicitur Hipponenſi territorio confine caſtellum: antea ibi numquam epiſcopus fuit, ſed ſimul cum contigua ſibi regione ad parœciam Hipponenſis eccleſiæ pertinebat. Paucos habebat illa terra catholicos, ceteras plebes illic in magna multitudine hominum conſtitutas Donatiſtarum error miſerabiliter obtinebat, ita ut in eodem caſtello nullus eſſet omnino catholicus. Actum eſt in Dei miſericordia, ut omnia ipſa loca unitati Eccleſiæ cohærerent; per quantos labores & pericula noſtra, longum eſt explicare, ita ut ibi preſbyteri, qui eis congregandis à nobis primitus conſtituti ſunt, exſpoliarentur, cæderentur, debilitarentur, excæcarentur, occiderentur. quorum tamen paſſiones inutiles ac ſteriles non fuerunt, unitatis illic ſecuritate perfecta. Sed quòd ab Hippone memoratum caſtellum millibus quadraginta ſejungitur, cùm in eis regendis, & eorum reliquiis licèt exiguis colligendis, quæ in utroque ſexu aberrabant non minaces ulteriùs, ſed fugaces, me viderem latiùs quàm oportebat extendi, nec adhibendæ ſufficere diligentiæ, quam certiſſima ratione adhiberi debere cernebam, epiſcopum ibi ordinandum, conſtituendumque curavi.

3. Quod ut fieret, aptum loco illi congruumque requirebam, qui & Punicâ linguâ eſſet inſtructus, & habebam de quo cogitabam paratum preſbyterum, propter quem ordinandum, ſanctum [b] Senem qui tunc primatum Numidiæ gerebat, de longinquo ut veniret rogans litteris impetravi. Quo jam præſente, omniumque in re tanta ſuſpenſis animis, ad horam nos ille, qui mihi paratus videbatur, omni modo reſiſtendo deſtituit. Ego autem qui utique, ſicut exitus docuit, differre potiùs debui, quàm periculoſum præcipitare negotium, dum nolo graviſſimum & ſanctiſſimum Senem ad nos uſque fatigatum ſine effectu, propter quem venerat tam longè, ad propria remeare, obtuli non petentibus quemdam adoleſcentem [c] Antonium, qui mecum tunc erat, in monaſterio quidem à nobis à parvula ætate nutritum, ſed præter lectionis officium nullis clericatus gradibus & laboribus notum. At illi miſeri, quod futurum fuerat ignorantes, offerenti eum mihi obedientiſſimè crediderunt. Quid plura? factum eſt, eſſe illis epiſcopus cœpit.

4. Quid faciam? Nolo apud tuam venerationem gravare, quem nutriendum collegi; nolo deſerere, quos colligendos timoribus & doloribus parturivi; & quomodo utrumque agam reperire non poſſum. Res quippe ad tantum ſcandalum venit, ut in eum hîc apud nos cauſſas dicerent, qui de illius epiſcopatu ſuſcipiendo, tamquam bene ſibi conſulentibus, obtemperaverant nobis. In quibus cauſſis cùm ſtuprorum crimina capitalia, quæ non ab ipſis, quibus epiſcopus erat, ſed ab aliis quibuſdam objecta fuerant, probari minimè potuiſſent, atque ab iis quæ invidioſiſſimè jactabantur, videretur eſſe purgatus, tam miſerandus factus eſt, & nobis & aliis, ut quidquid à Caſtellanis & illius regionis hominibus de intolerabili dominatione, de rapinis & diverſis oppreſſionibus & contritionibus objiciebatur, nequaquam nobis tale videretur, ut propter hoc vel propter ſimul cuncta congeſta epiſcopatu eum putaremus eſſe privandum, ſed reſtituenda quæ probarentur ablata.

5. Denique ſententias noſtras ſic temperavimus, ut ſalvo epiſcopatu, non tamen omnino impunita relinquerentur, quæ non deberent vel eidem ipſi deinceps iterumque facienda, vel ceteris imitanda proponi. Honorem itaque integrum ſervavimus juveni corrigendo; ſed corripiendo minuimus poteſtatem, ne ſcilicet eis præeſſet ulteriùs, cum quibus ſic egerat, ut dolore juſto eum ſibi præeſſe ferre omnino non poſſent, & cum ſuo illiuſque periculo in aliquod ſcelus forſitan erupturam impatientiam ſui doloris oſtenderent. Quorum talis animus etiam tunc, quando cum eis de illo epiſcopi egerunt, evidenter apparuit; cùm jam vir ſpectabilis Celer, de cujus adverſùm ſe præpotenti adminiſtratione conqueſtus eſt, nullam gerat, vel in Africa, vel uſpiam poteſtatem. *Exſtant ſuprà ad Celerem epiſtolæ 56. & 57.*

6. Sed quid multis morer? Collabora obſecro nobiſcum, pietate venerabilis domine beatiſſime & debita caritate venerande ſancte papa, & jube tibi quæ directa ſunt omnia recitari. Vide epiſcopatum qualiter geſſerit: quemadmodum judicio noſtro uſqueadeo conſenſerit, communione privatus, niſi priùs Fuſſalenſibus omnia redderentur, jam poſtea ut re actâ æſtimatis rebus ſolidos ſepoſuerit, ut ei communio redderetur: quàm verſuta ſuaſione ſanctum Senem primatem noſtrum graviſſimum virum, ut ei cuncta crederet, quem velut omni modo inculpatum venerando papæ Bonifacio commendaret, induxerit: & cetera quæ à me quid opus eſt recoli, cùm memoratus venerabilis Senex ad tuam ſanctimoniam univerſa retulerit.

7. In illis autem multiplicibus Geſtis, quibus de illo noſtrum judicium continetur, magis deberem vereri, ne tibi minùs ſeverè, quàm oporteret, judicaſſe videamur, niſi ſcirem vos tam propenſos ad miſericordiam, ut non ſolùm nobis, quia illi pepercimus, verùm etiam ipſi exiſtimetis eſſe parcendum. Sed ille quod à nobis aut benignè aut remiſsè factum eſt, in præſcriptionem vertere at-

[a] Miracula quædam in Fuſſalenſi territorio divinitus facta narrantur in lib. 22. de civit. Dei c. 8. quo ex loco apparet idem territorium ad Hipponenſis epiſcopi curam pertinuiſſe adhuc eo tempore, quo illa contigerunt; id eſt cùm Maximinus Sinitenſis, ibidem laudatus, jam acceſſerat ad Eccleſiæ communionem; adeoque poſt annum 405 quo ille anno ex epiſcopo Donatiſta factus eſt catholicus.

[b] Hic, niſi fallimur, ſubintelligendus venit Silvanus Zummenſis, in Numidiæ primatu deceſſor Valentini Baſanenſis. At infra n. 6. denotari videtur Valentinus ipſe, qui primatum gerebat anno 419. ut patet ex epiſtola ſynodica Africanorum patrum ad Bonifacium.

[c] Fortean hic ipſe eſt, qui inter Milevitanæ ſynodi Patres nominatur ſupeà in epiſtola 176.

Classis III. An. 423.

que uſurpare conatur. Clamat, *Aut in mea cathedra ſedere debui, aut epiſcopus eſſe non debui*; quaſi nunc ſedeat niſi in ſua. Propter hoc enim loca illa eidem dimiſſa atque permiſſa ſunt, in quibus & priùs epiſcopus erat, ne in alienam cathedram contra ſtatuta * patrum tranſlatus illicitè diceretur. Aut verò quiſquam ita eſſe debet, ſive ſeveritatis, ſive lenitatis exactor, ut qui non viſi fuerint epiſcopatus honore privandi, nullo modo in eis aliquid vindicetur; aut in quibus aliquid viſum fuerit vindicandum, epiſcopatus booore priventur.

* Conc Nicæn. c. 16. Sardic. c. 1. Antioch. c. 21. &c.

8. Exſiſtunt exempla, ipſa Sede apoſtolica judicante, vel aliorum judicata firmante, quoſdam pro culpis quibuſdam, nec epiſcopali ſpoliatos honore, nec relictos omnimodis impunitos. Quæ ut à noſtris temporibus remotiſſima non requiram,[a] recentia memorabo. Clamet Priſcus provinciæ Cæſarienſis epiſcopus, Aut ad primatum locus ſicut ceteris & mihi patere debuit, aut epiſcopatus mihi remanere non debuit. Clamet alius ejuſdem provinciæ Victor epiſcopus, cui relicto in eadem pœna, in qua & Priſcus fuit, nuſquam niſi in diœceſi ejus ab aliquo communicatur epiſcopo: clamet, inquam, Aut ubique communicare debui, aut etiam in meis locis communicare non debui. Clamet tertius ejuſdem provinciæ Laurentius epiſcopus, & prorſus hujus vocibus clamet, Aut in cathedra, cui ordinatus ſum, ſedere debui, aut epiſcopus eſſe non debui. Sed quis iſta vituperet? niſi qui parum adtendit, nec inulta omnia relinquenda, nec uno modo omnia vindicanda.

Triplex genus pœnæ epiſcopis inflictæ

9. Quia ergo paſtorali vigilique cautelâ beatiſſimus papa Bonifacius in epiſtola ſua poſuit, de Antonio loquens epiſcopo, & ait, *Si ordinem rerum nobis fideliter indicavit*: Accipe nunc [b] ordinem rerum, quem ille in ſuo libello reticuit; ac deinde quæ poſt ejus ſanctæ memoriæ viri in Africa lectas litteras geſta ſunt, & ſubveni hominibus opem tuam in Chriſti miſericordia multo avidiùs quàm ille poſcentibus, à cujus inquietudine deſiderant liberari. Judicia quippe illis, & publicas poteſtates, & militares impetus tamquam [c] exſecuturos apoſtolicæ Sedis ſententiam, ſive ipſe, ſive rumores creberrimi comminantur, ut miſeri homines Chriſtiani catholici graviora formident à catholico epiſcopo, quàm, cùm eſſent hæretici, à catholicorum Imperatorum legibus formidabant. Non ſinas iſta fieri obſecro te per Chriſti ſanguinem, per apoſtoli Petri memoriam, qui Chriſtianorum præpoſitos populorum monuit, ne violenter dominentur in fratres. Ego Fuſſalenſes catholicos filios in Chriſto meos, & Antonium epiſcopum filium in Chriſto meum, benignitati caritatis ſanctitatis tuæ, quia utroſque diligo, utroſque commendo. Neque Fuſſalenſibus ſuccenſeo, quia juſtam de me querimoniam ingerunt auribus tuis, quòd eis hominem nondum mihi probatum, nondum ſaltem ætate firmatum, à quo ſic affligerentur, inflixi. Neque huic noceri volo, cui quanto magis ſinceram habeo caritatem, tanto magis pravæ ejus cupiditati obſiſto. Utrique miſericordiam mereantur tuam; illi ne mala patiantur, iſte ne faciat; illi, ne oderint Catholicam, ſi à catholicis epiſcopis, maximéque ab ipſa Sede apoſtolica, contra catholicum non eis ſubvenitur epiſcopum; iſte autem, ne ſe tanto ſcelere obſtringat, ut quos molitur invitos facere ſuos, à Chriſto faciat alienos.

1. Pet. 5. 3.

10. Me ſanè, quod confitendum eſt beatitudini tuæ, in iſto utrorumque periculo, tantus timor & mæror excruciat, ut ab officio cogitem gerendi epiſcopatus abſcedere, & me lamentis errori meo convenientibus dedere, ſi per eum, cujus epiſcopatui per imprudentiam ſuffragatus ſum, vaſtari Eccleſiam Dei, &, quod ipſe Deus avertat, etiam cum vaſtantis perditione perire conſpexero. Recolens enim quod ait Apoſtolus, *Si noſmetipſos judicaremus, à Domino non judicaremur*, judicabo meipſum, ut parcat mihi, qui judicaturus eſt vivos & mortuos. Si autem & membra Chriſti, quæ in illa regione ſunt, ab exitiabili timore ac triſtitia recreaveris, & meam ſenectutem hac miſericordi juſtitiâ fueris conſolatus, retribuet tibi, & in præſenti & in futura vita, bona pro bonis, qui per te nobis in iſta tribulatione ſuccurrit, & qui te in illa Sede conſtituit.

1. Cor. 11. 31.

EPISTOLA CCX. *

* Aliàs LXXXVII. quæ autem 210. erat, nunc 57.

Auguſtinus Felicitati & Ruſtico de malis tolerandis & de fraterna correptione; fortè occaſione tumultus in ſanctimonialium conventu exorti, de quo in epiſtola proximè poſt hanc ſubſequente.

Dilectiſſimæ & ſanctiſſimæ matri FELICITATI, & fratri RUSTICO, & ſororibus quæ vobiſcum ſunt, AUGUSTINUS & qui mecum ſunt, in Domino ſalutem.

Scripta fortè circiter hoc tempus

1. BONUS eſt Dominus, & miſericordia ejus ubique diffuſa, quæ nos de veſtra caritate in ſuis viſceribus conſolatur. Quantum enim diligat credentes & ſperantes in ſe, & illum atque invicem diligentes, & quid eis in poſterum ſervet, hinc maximè oſtendit, cùm infidelibus & deſperatis, quibus in mala voluntate uſque in finem perſeverantibus ignem cum diabolo æternum minatur, in hoc tamen ſæculo bona tanta largitur: *qui facit oriri ſolem ſuum ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos*. breviter enim aliquid dictum eſt, ut plura cogitentur. Quàm multa enim habeant impij in hac vita munera & dona gratuita ab illo, quem contemnunt, enumerare quis poteſt? Inter quæ illud magnum, quòd exemplis interpoſitarum tribulationum, quas hujus ſæculi dulcedini tamquam bonus medicus miſcet, admonet eos, ſi

Matt. 5. 45. Beneficia Dei in malos.

[a] Ad rem ſufficere potuiſſent ſuperiorum temporum exempla, etiam extra Africam quæſita. Sed præſentiſſima habebat ea quæ profert, ſi nimirum, id quod veriſimile eſt, epiſcopi illi, ut ipſe quoque Antonius, Apiarij presbyteri facto incitati confugerant pariter ad Romanum antiſtitem, ut ejus auctoritate in integrum reſtituerentur.

[b] Quædam hic & infrà n. 10 verba reſtituimus, aliaſque plures locos mendis purgavimus ad codicem Vaticanum; quod unum hactenus repertum eſt exemplar hujus epiſtolæ, ante annos, ut videtur, ducentos exaratum.

[c] Hæc ideirco ſpargebantur in vulgus, quòd Africani patres per id tempus deliberationem habuiſſent non ſemel adverſus Appellationes epiſcoporum Africæ ad Romanam Sedem. Qua de re poſtmodum ſcribunt ad ipſum Cæleſtinum: *Impendiò deprecamur, ut deinceps ad veſtras aures hinc venientes non faciliùs admittatis, nec à nobis excommunicatos in communionem ultra velitis excipere: quia hoc etiam Nicæno concilio definitum facilè advertet venerabilitas tua. Nam etſi de inferioribus clericis vel laicis videtur ibi præcaveri, quanto magis hoc de epiſcopis voluit obſervari, ne in ſua provincia communione ſuſpenſi, à tua ſanctitate vel feſtinatò vel præproperè vel indebitè videantur communioni reſtitui?* Et infrà demum rogant: *Executores etiam clericos veſtros quibuſque petentibus nolite mittere, nolite concedere, ne fumoſum typhum ſæculi in Eccleſiam Chriſti, quæ lucem ſimplicitatis & humilitatis diem Deum videre cupientibus præfert, videamur inducere.* Ceterùm Cæleſtinus nihil tale eſt molitus, quale verebatur Auguſtinus; ſiquidem Antonio reddita nunquam apparet eccleſiæ Fuſſalenſis adminiſtratio, quam in ſe receptam Auguſtinus gerebat adhuc ſub vitæ finem, uti intelligitur ex epiſtola ad Quodvultdeum hic 224 in qua Fuſſalenſem presbyterum ipſi commendat, eumque ad ſuam curam pertinere ſignificat. At vitâ functo Antonio ſuffectum alium fuiſſe par eſt credere. Certè in Notitia Africæ cenſetur inter Numidiæ epiſcopos Melior Fuſſalenſis. Notata hæc ſint ad conciliandam fidem huic epiſtolæ, quam eruditis nonnullis in ſuſpicionem veniſſe intelligimus.

Classis III. an. 423.

adtendere velint, fugere ab ira ventura; & cùm in via ſunt, id eſt in hac vita, concordare cum ſermone Dei, quem ſibi adverſarium fecerunt malè vivendo. Quid ergo NON MISERICORDITER præſtatur hominibus à Domino Deo, à quo etiam tribulatio beneficium eſt? Nam res proſpera donum eſt conſolantis, res autem adverſa donum eſt admonentis Dei. Et ſi hæc præſtat, ut dixi, etiam malis, quid præparat ſuſtinentibus ſe? quorum in numero vos per illius gratiam congregatos eſſe gaudete, ſuſtinentes invicem in dilectione, ſtudentes ſervare unitatem ſpiritûs in vinculo pacis. (Eph. 4. 3.) Non enim deerit quod in vobis invicem ſufferatis, niſi cùm vos ita purgaverit Dominus abſorpta morte in victoriam, ut ſit Deus omnia in omnibus. (1. Cor. 15. 54.)

(Correptio odioſa, at non negligenda.) 2. Diſſenſiones autem numquam debent amari; ſed aliquando tamen aut à caritate naſcuntur, aut caritatem probant. Quis enim facile invenitur qui velit reprehendi? & ubi eſt ille ſapiens de quo dictum eſt, *Corripe ſapientem, & amabit te?* (Prov. 9. 8.) Numquid tamen ideo non debemus reprehendere & corripere fratrem, ne ſecurus tendat in mortem? Solet enim fieri, & frequenter accidit, ut ad horam contriſtetur cùm reprehenditur, & reſiſtat, & contendat; & tamen poſtea conſideret ſecum in ſilentio, ubi nemo eſt niſi Deus & ipſe, nec timet diſplicere hominibus, quia corripitur; ſed timet diſplicere Deo, quia non corrigitur, & deinceps non faciat illud, in quo juſtè reprehenſus eſt, & quantum odit peccatum ſuum, tantum diligat fratrem, quem ſenſit hoſtem peccati ſui. Si autem de illo numero eſt, de quo dictum eſt, *Corripe ſtultum, & adjiciet ut oderit te;* (Ibidem.) non de caritate illius diſſenſio naſcitur, ſed tamen caritatem reprehenſoris ſui exercet & probat; quia non ei rependitur odium, ſed dilectio quæ cogit reprehendere, imperturbata perdurat, etiam cùm ille qui reprehenſus eſt, odit. Si autem ille qui corripit, reddere vult malum pro malo ei, qui corripienti indignatur, non fuit dignus qui corriperet, ſed dignus planè qui etiam ipſe corripi deberet. Hæc agite ut inter vos aut non exſiſtant indignationes, aut exortæ ſtatim celerrima pace perimantur. Majorem date operam concordandis vobis quàm redarguendis. Quia ſicut acetum corrumpit vas, ſi diutiùs ibi fuerit; ſic ira corrumpit cor, ſi in alium diem duraverit. Hæc ergo agite, & Deus pacis erit vobiſcum, orantes ſimul & pro nobis, ut ea, quæ bene monemus, alacriter impleamus.

EPISTOLA CCXI.[a]

(Aliàs CIX. quæ autem III. erat, nunc 147.)

Auguſtinus Monachas quæ dum ſtudent mutare Præpoſitam, indecenter fuerant tumultuatæ, revocat ad concordiam, & præſcribit illis vitæ regulam.

(Scripta circ. hoc tempus.) 1. SICUT parata eſt ſeveritas peccata, quæ invenerit, vindicare: ita non vult caritas quod vindicet invenire. Hæc cauſſa fecit ut ad vos non venirem, cùm meam præſentiam quæreretis, non ad pacis veſtræ gaudium, ſed ad diſſenſionis veſtræ augmentum. Quomodo enim contemnerem, & impunitum relinquerem, ſi & me præſente tantus veſter tumultus exſiſteret, quantus me abſente, etſi oculos meos latuit, tamen aures meas veſtris vocibus verberavit? Nam fortaſſis etiam major eſſet veſtra ſeditio in præſentia mea, cùm neceſſe eſſet vobis non concedi, quæ in perniciosiſſimum exemplum, contra ſanam diſciplinam, quod vobis non expedit petebatis: ac ſic quales non volo invenirem vos, & ipſe invenirer à vobis qualem non volebatis.

2. Cùm ergo ſcribat Apoſtolus ad Corinthios, dicens, *Teſtem Deum facio ſuper animam meam, quia parcens vobis nondum veni Corinthum; non quia dominamur fidei veſtræ, ſed cooperatores ſumus gaudii veſtri:* (2. Cor. 1. 23.) hoc ego etiam dico vobis; quia parcens vobis non ad vos veni. Peperci etiam mihi, ne triſtitiam ſuper triſtitiam haberem; & elegi non ut exhiberem faciem meam vobis, ſed effunderem cor meum Deo pro vobis, & cauſſam magni periculi veſtri, non apud vos verbis, ſed apud Deum lacrymis agerem, ne convertat in luctum gaudium meum, quo ſoleo gaudere de vobis, & inter tanta ſcandala, quibus ubique abundat hic mundus, aliquando conſolari, cogitans copioſam congregationem, & caſtam dilectionem, & ſanctam converſationem veſtram, & largiorem gratiam Dei, quæ data eſt vobis, ut non ſolùm carnales nuptias contemneretis, verùm etiam eligeretis in domo ſocietatem unanimes habitandi, ut ſit vobis anima una & cor unum in Deum.

3. Hæc in vobis bona, hæc Dei dona conſiderans, inter multas tempeſtates, quibus ex aliis malis quatitur cor meum, ſolet utcumque requieſcere. *Currebatis bene, quis vos faſcinavit? Suaſio illa non eſt ex Deo, qui vocavit vos. Modicum fermenti:* (Gal. 5. 7. 1. Cor. 5. 6.) nolo dicere quod ſequitur, hoc enim magis cupio & oro & hortor, ut ipſum fermentum convertatur in melius, ne tota maſſa, ſicut penè jam fecerat, convertatur in pejus. Si ergo repullulaſtis ſanum ſapere, orate ne intretis in tentationem, ne iterum in contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſeditiones, ſuſurrationes. Non enim ſic plantavimus & rigavimus hortum dominicum in vobis, ut ſpinas metamus iſtas ex vobis. Si autem adhuc veſtra tumultuatur infirmitas, orate ut eruamini de tentatione. Quæ autem conturbant vos, ſi adhuc conturbant vos, niſi correxerint ſe, portabunt judicium, quæcumque illæ fuerint.

4. Cogitate quid mali ſit, ut cùm [*] de Donatiſtis in unitate gaudeamus, interna ſchiſmata in monaſterio lugeamus. Perſeverate in bono propoſito, & non deſiderabitis mutare Præpoſitam, quâ in monaſterio illo per tam multos annos perſeverante & numero & ætate creviſtis; quæ vos mater non utero, ſed animo ſuſcepit. Omnes enim quæ illuc veniſtis, ibi eam aut ſanctæ Præpoſitæ ſorori meæ ſervientem, placentem, aut etiam ipſam Præpoſitam, quæ vos ſuſcepit, inveniſtis: ſub illa eſtis eruditæ, ſub illa velatæ, ſub illa multiplicatæ; & ſic tumultuamini, ut ea vobis mutetur, cùm lugere deberetis, ſi eam vobis mutare vellemus. Ipſa eſt enim quam noſtis, ipſa eſt ad quam veniſtis, ipſa eſt quam per tot annos habendo creviſtis. Novum non accepiſtis, niſi Præpoſitum: aut ſi propter illum quæritis novitatem, & in ejus invidiam contra matrem veſtram ſic rebellaſtis, cur non potiùs id petiſtis, ut ipſe vobis mutetur? Si autem hoc exhorretis; quia novi quomodo eum in Chriſto ve-

[*] al. de Deo natis.

[a] In MSS inſcribitur, *Objurgatio contra Sanctimonialium diſſenſionem* additurque in quibuſdam, *Et poſt increpationem earum regularis informatio.* Apud Poſſidium etiam in indiculo Johannis Ulimmerii, & in noſtro, cap. 7. recenſetur hiſce verbis: *Sanctimonialibus objurgatio & Regula.*

Classis III. An. 423.

nerabiliter diligatis, cur non potiùs illam? In vobis A namque regendis ſic Præpoſiti rudimenta turbantur, ut magis velit vos ipſe deſerere, quàm iſtam ex vobis famam & invidiam ſuſtinere, ut dicatur non vos aliam quæſituras fuiſſe Præpoſitam, niſi ipſum cœpiſſetis habere Præpoſitum. Tranquillet ergo Deus, & componat animos veſtros; non in vobis prævaleat opus diaboli, ſed pax Chriſti vincat in cordibus veſtris: nec dolore animi, quia non fit quod vultis, vel quia pudet voluiſſe quod velle non debuiſtis, erubeſcendo curratis in mortem, ſed po- B tiùs pænitendo reſumatis virtutem, nec habeatis pænitentiam Judæ traditoris, ſed potius lacrymas Petri paſtoris.

Regula ſanctimonialibus præſcripta.

12. q. 1. Non dicatis.

Omnia ſint communia.

5. Hæc sunt, quæ ut obſervetis præcipimus in monaſterio conſtitutæ. Primùm propter quod eſtis in unum congregatæ, ut unanimes habitetis in domo, & ſit vobis cor unum & anima una in Deo. Et non dicatis aliquid proprium, ſed ſint vobis omnia communia; & diſtribuatur unicuique veſtrûm à Præpoſita veſtra victus & tegumentum, non æqua- C liter omnibus, quia non æqualiter valetis omnes, ſed unicuique ſicut opus fuerit. Sic enim legitis in Actibus Apoſtolorum, *Quia erant eis omnia communia, & diſtribuebatur ſingulis prout cuique opus erat.*

Act. 4. 32. & 35.

Quæ aliquid habebant in ſæculo, quando ingreſſæ ſunt monaſterium, libenter velint illud eſſe commune. Quæ autem non habebant, non ea quærant in monaſterio, quæ nec foris habere potuerunt: ſed tamen earum infirmitati quod opus eſt tribuatur, etiamſi pauperies earum, quando foris erant, nec D ipſa neceſſaria poterat invenire: ac nunc non ideo putent ſe eſſe felices, quia invenerunt victum & tegumentum, quale foris invenire non potuerunt.

Superbia caveatur.

6. Nec erigant cervicem quia ſociantur eis, ad quas foris accedere non audebant; ſed ſurſum cor habeant, & terrena bona non quærant, ne incipiant monaſteria eſſe divitibus utilia, non pauperibus, ſi divites illic humiliantur, & pauperes illic inflantur. Sed rurſus etiam illæ, quæ aliquid eſſe videbantur in ſæculo, non habeant faſtidio ſorores E ſuas, quæ ad illam ſanctam ſocietatem ex paupertate venerunt. Magis autem ſtudeant non de parentum divitum dignitate, ſed de pauperum ſororum ſocietate gloriari. Nec extollantur, ſi communi vitæ de ſuis facultatibus aliquid contulerunt; ne de ſuis divitiis magis ſuperbiant, quia eas monaſterio partiuntur, quàm ſi eis in ſæculo fruerentur. Alia quippe quæcumque iniquitas in malis operibus exercetur ut fiant; ſuperbia verò etiam bonis operibus inſidiatur ut pereant. Et quid pro- F deſt diſpergere dando pauperibus & pauperem fieri, ſi anima miſera ſuperbior efficiatur contemnendo, quàm fuerat poſſidendo? Omnes ergo unanimiter & concorditer vivite; & honorate in vobis invicem Deum, cujus templa factæ eſtis.

Orationes & cantus.

Diſtin. 42. In oratorio.

7. Orationibus inſtate horis & temporibus conſtitutis. In oratorio nemo aliquid agat, niſi ad quod eſt factum, unde & nomen accepit: ut ſi aliquæ etiam præter horas conſtitutas, ſi eis vacat, orare voluerint, non eis ſint impedimento, quæ ibi ali- G quid agere voluerint. Pſalmis & hymnis cùm oratis Deum, hoc verſetur in corde, quod profertur in voce. Et nolite cantare, niſi quod [a] legitis eſſe cantandum: quod autem non ita ſcriptum eſt ut cantetur, non cantetur.

Abſtinentia & cibus.

8. Carnem veſtram domate jejuniis & abſtinentiâ eſcæ & potûs, quantum valetudo permittit. Quando autem aliqua non poteſt jejunare, non tamen extra horam prandij aliquid alimentorum ſumat, niſi cùm ægrotat. Cùm acceditis ad menſam, donec inde ſurgatis, quod vobis ſecundùm conſuetudinem legitur, ſine tumultu & contentionibus audite. Nec ſolæ vobis fauces ſumant cibum, ſed & aures percipiant Dei verbum.

Indulgentia erga infirmas.

9. Quæ infirmæ ſunt ex priſtina conſuetudine, ſi aliter tractantur in victu, non debet aliis moleſtum eſſe, nec injuſtum videri, quas fecit alia conſuetudo fortiores. Nec illas feliciores putent, quia ſumunt quod non ſumunt ipſæ: ſed ſibi potiùs gratulentur, quia valent quod non valent illæ. Et ſi eis, quæ venerunt ex moribus delicatioribus ad monaſterium, aliquid alimentorum, veſtimentorum, ſtramentorum, operimentorum datur, quod aliis fortioribus, & ideo felicioribus non datur, cogitare debent quibus non datur, quantum de ſua ſæculari vita illæ ad iſtam deſcenderint, quamvis uſque ad aliarum, quæ ſunt corpore fortiores, frugalitatem pervenire nequiverint. Nec illæ debent conturbari, quòd eas vident ampliùs, non quia honorantur, ſed quia tolerantur accipere; ne contingat deteſtanda perverſitas, ut in monaſterio, ubi, quantum poſſunt, fiunt divites laborioſæ, fiant pauperes delicatæ. Sanè quemadmodum ægrotantes neceſſe habent minus accipere, ne graventur; ita poſt ægritudinem ſic tractandæ ſunt ut citiùs recreentur, etiamſi de humillima ſæculi paupertate venerunt, tamquam hoc illis contulerit recentior ægritudo, quod divitibus anterior conſuetudo. Sed cùm vires priſtinas reparaverint, redeant ad feliciorem conſuetudinem ſuam, quæ famulas Dei tanto ampliùs decet, quanto minùs indigent: nec ibi eas teneat voluntas jam vegetas, quò neceſſitas levarat infirmas. Illæ ſe exiſtiment ditiores, quæ fuerint in ſuſtinenda parcitate fortiores. Meliùs eſt enim minùs egere, quàm plus habere.

Habitus, inceſſus & corporis exterior compoſitio.

10. Non ſit notabilis habitus veſter, nec affectetis veſtibus placere, ſed moribus. Nec ſint vobis tam tenera capitum tegmina ut retiola ſubter appareant. Capillos ex nulla parte nudos habeatis, nec foris vel ſpargat negligentia, vel componat induſtria. Quando proceditis, ſimul ambulate: cùm veneritis quò itis, ſimul ſtate. In inceſſu, in ſtatu, in habitu, in omnibus motibus veſtris nihil fiat quod illiciat cujuſquam libidinem, ſed quod veſtram deceat ſanctitatem. Oculi veſtri etſi jaciuntur in aliquem, figantur in neminem. Neque enim quando proceditis, viros videre prohibemini, ſed appetere, aut ab ipſis appeti velle. Nec ſolo tactu, ſed affectu quoque & adſpectu appetitur, & appetit femina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, ſi habeatis oculos impudicos: quia impudicus oculus impudici cordis eſt nuntius. Et cùm ſe invicem ſibi etiam tacente linguâ conſpectu mutuo corda nuntiant impudica, & ſecundùm concupiſcentiam carnis alterutro delectantur ardore, etiam intactis ab immunda violatione corporibus fugit caſtitas ipſa de moribus. Nec putare debet quæ in maſculum figit oculum, & illius in ſeipſam diligit fixum, non ab aliis videri, cùm hoc facit; videtur omnino, & à quibus videri non arbitratur. Sed ecce lateat, & à nemine hominum videatur, quid faciet de illo ſuperno inſpectore, quem latere nihil poteſt? An ideo putandus eſt non videre, quia tanto videt pa-

33. q. 5. Nec ſolo.

[a] MSS. aliquot, *legiſtis*.

tientiùs,

Classis III. An. 423.

tientiùs, quanto ſapientiùs? Illi ergo timeat ſancta femina diſplicere, ne velit viro malè placere: illum cogitet omnia videre, ne velit virum malè videre. Illius namque & in hac cauſſa commendatus eſt timor, ubi ſcriptum eſt; *Abominatio eſt Domino defigens oculum.* Quando ergo ſimul eſtis in eccleſia, & ubicumque ubi & viri ſunt, invicem veſtram pudicitiam cuſtodire. Deus enim qui habitat in vobis, etiam iſto modo cuſtodiet vos ex vobis.

Prov. 27. 20. ſec. LXX.

Correptionis ordo.

11. Et ſi hanc, de qua loquor, oculi petulantiam in aliqua veſtrûm adverteritis, ſtatim admonete, ne cœpta progrediantur, ſed ex proximo corrigantur. Si autem & poſt admonitionem iterum vel alio quocumque die idipſum eam facere videritis, jam velut vulneratam ſanandam prodat quæcumque invenire potuit hoc, priùs tamen & alteri vel tertiæ demonſtratam, ut duarum vel trium poſſit ore convinci, & competenti ſeveritate coërceri. Nec vos judicetis eſſe malevolas, quando hoc indicatis. Magis quippe innocentes non eſtis, ſi ſorores veſtras, quas indicando corrigere poteſtis, tacendo perire permittitis. Si enim ſoror tua vulnus haberet in corpore, quod vellet occultare, dum timeret ſecari, nonne crudeliter abs te ſileretur, & miſericorditer indicaretur? Quanto ergo potiùs eam debes manifeſtare, ne perniciosiùs putreſcat in corde? Sed antequam aliis demonſtretur, per quas convincenda eſt ſi negaverit, Præpoſitæ debet oſtendi, ſi admonita neglexerit corrigi, ne fortè poſſit ſecretiùs correpta non [a] innoteſcere ceteris. Si autem negaverit, tunc [b] neganti adhibendæ ſunt aliæ, ut jam coram omnibus poſſit, non ab una teſte argui, ſed à duabus tribuſve convinci. Convicta verò ſecundùm Præpoſitæ vel preſbyteri arbitrium, debet emendatoriam ſuſtinere [c] vindictam: quam ſi ferre recuſaverit, etſi ipſa non abſceſſerit, de veſtra ſocietate projiciatur. Non enim & hoc fit crudeliter, ſed miſericorditer, ne contagione peſtifera plurimas perdat. Et hoc quod dixi de oculo non figendo, etiam in ceteris inveniendis, prohibendis, indicandis, convincendis, vindicandiſque peccatis diligenter obſervetur, cum dilectione hominum & odio vitiorum. Quæcumque autem in tantum progreſſa fuerit malum, ut occultè ab aliquo litteras vel quælibet munuſcula accipiat, ſi hoc ultro confitetur, parcatur illi, & oretur pro ea. Si autem deprehenditur atque convincitur, ſecundùm arbitrium Præpoſitæ vel preſbyteri, vel etiam epiſcopi, graviùs emendetur.

Matt. 18. 16.

5. q. 5. Non judicatis.

11. q. 1. Non dicatis.

Munuſcula à viro accepta.

12. Veſtes veſtras in [d] uno loco habete ſub una cuſtode, vel duabus, vel quot ſufficere potuerint ad eas excutiendas, ne à tinea lædantur. Et ſicut paſcimini ex uno cellario, ſic induamini ex uno veſtiario. Et ſi fieri poteſt, non ad vos pertineat quid vobis induendum pro temporis congruentia proferatur, utrùm hoc recipiat unaquæque veſtrûm quod depoſuerat, an aliud quod altera habuerat, dum tamen unicuique quod opus eſt non negetur. Si autem hinc inter vos contentiones & murmura oriuntur, & conqueritur aliqua deterius aliquid ſe accepiſſe quàm priùs habuerat, & indignam ſe judicat eſſe quæ [e] ita veſtiatur, ſicut alia ſoror ejus veſtiebatur; hinc vos probate quantum vobis deſit in illo interiore ſancto habitu cordis, quæ pro habitu corporis litigatis. Tamen ſi veſtra toleratur infirmitas, ut hoc recipiatis quod poſueratis, in uno tamen loco ſub communibus cuſtodibus habete quod ponitis: ita ſanè ut nulla ſibi aliquid operetur, ſive unde induatur, ſive ubi jaceat, ſive unde cingatur, vel operiatur, vel caput contegat; ſed omnia opera veſtra in commune fiant majore ſtudio & frequentiori alacritate, quàm ſi vobis propria faceretis. Caritas enim, de qua ſcriptum eſt, quòd *non quærit quæ ſua ſunt*, ſic intelligitur, quia communia propriis, non propria communibus antepoint. Et ideo quanto ampliùs rem communem quàm propriam curaveritis, tanto ampliùs vos profeciſſe noveritis; ut in omnibus quibus utitur tranſitura neceſſitas, ſupereminat quæ permanet caritas. Conſequens ergo eſt, ut etiam illud quod ſuis vel filiabus vel aliqua neceſſitudine ad ſe pertinentibus in monaſterio conſtitutis aliquis vel aliqua contulerit, ſive veſtem, ſive quodlibet aliud inter neceſſaria deputandum, non occultè accipiatur, ſed ſit in poteſtate Præpoſitæ, ut in commune redactum, [f] cui neceſſarium fuerit, præbeatur. [[g] Quòd ſi aliqua rem ſibi collatam celaverit, furti judicio condemnetur.]

Veſtes in uſum non ut res propriæ habeantur.

1. Cor. 13. 5.

13. Indumenta veſtra ſecundùm arbitrium Præpoſitæ laventur, ſive à vobis, ſive à fullonibus, ne interiores animæ ſordes contrahat mundæ veſtis nimius appetitus. Lavacrum etiam corporum, uſuſque balnearum non ſit aſſiduus, ſed eo quo ſolet intervallo temporis tribuatur, hoc eſt, ſemel in menſe. Cujus autem infirmitatis neceſſitas cogit lavandum corpus, non longiùs differatur: fiat ſine murmure de conſilio medici, ita ut etiam ſi nolit, jubente Præpoſitâ faciat quod faciendum eſt pro ſalute. Si autem velit, & fortè non expedit, ſuæ cupiditati non obediatur: aliquando enim etiamſi noceat, prodeſſe creditur quod delectat. Denique ſi latens eſt dolor in corpore famulæ Dei, dicenti quid ſibi doleat, ſine dubitatione credatur: ſed tamen utrùm ſanando illi dolori, quod delectat, expediat, ſi non eſt certum, medicus conſulatur. Nec eant ad balneas, ſive quocumque ire neceſſe fuerit, minùs quàm tres. Nec illa quæ habet aliquò eundi neceſſitatem, cum quibus ipſa voluerit, ſed cum quibus Præpoſita juſſerit, ire debebit. Ægrotantium cura ſive poſt ægritudinem reficiendarum, ſive aliqua imbecillitate etiam ſine febribus laborantium, alicui debet injungi, ut ipſa de cellario petat quod cuique opus eſſe perſpexerit; ſive autem quæ cellario, ſive quæ veſtibus, ſive quæ codicibus præponuntur, ſine murmure ſerviant ſororibus ſuis. Codices certâ horâ ſingulis diebus petantur, extra horam quæ petiverint non accipiant. Veſtimenta verò & calciamenta quando fuerint indigenti neceſſaria, dare non differant ſub quarum cuſtodia ſunt quæ poſcuntur.

Lotio veſtium & balnearum uſus, aliaque ſubſidia.

14. Lites aut nullas habeatis, aut quàm celerrimè finiatis, ne ira creſcat in odium, & trabem faciat de feſtuca, & animam faciat homicidam. Neque enim ad ſolos viros pertinet quod ſcriptum eſt, *Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt:* ſed ſexu maſculino, quem primum Deus fecit, etiam femineus præceptum ſexus accepit. Quæcumque convicio, vel maledicto, vel etiam criminis objectu, al-

Caritatis officia.

1. Johan. 3. 15.

a Editi carebant hic negatione, quæ ex MSS. reſtituitur.
b MSS. habent, *tunc mentienti*.
c MSS omnes, *ſuſtinere diſciplinam*.
d Sic in MSS. At in Regula viris aptata legitur, *in unum habeatis*.
e Sic MSS. Vatic. At editi & virorum regula, *non ita veſtiatur*.

f Editi *cùm neceſſarium fuerit*. Sed meliùs MSS. *cui*. & ſic haud dubiè legebat S. Benedictus, qui præceptiones hinc non paucas, atque illam ipſam ſic tranſtulit in Regulam ſuam, cap. 54. *In Abbatis ſit poteſtate, cui illud jubeat dari.*
g Iſthæc ſententia abeſt à MSS. nonnullis.

Classis III. An. 423.

teram læſerit, meminerit ſatisfactione, quantocius curare quod fecit, & illa quæ læſa eſt, ſine diſceptatione dimittere. Si autem invicem ſe læſerunt, invicem ſibi debita relaxare debebunt, propter orationes veſtras; quas utique quanto crebriores habetis, tanto ſanctiores habere debetis. Melior eſt autem, quæ quamvis irâ ſæpe tentatur, tamen impetrare feſtinat, ut ſibi dimittat cui ſe feciſſe agnoſcit injuriam, quàm quæ tardiùs iraſcitur, & ad veniam petendam difficiliùs inclinatur. Quæ non vult dimittere ſorori, non ſperet accipere orationis effectum: quæ autem numquam vult petere veniam, aut non ex animo petit, ſine cauſſa eſt in monaſterio, etiam ſi non inde projiciatur. Proinde vobis à verbis durioribus parcite; quæ ſi emiſſa fuerint ex ore veſtro, non pigeat ex ipſo ore proferre medicamenta, ex quo facta ſunt vulnera. Quando autem neceſſitas diſciplinæ minoribus coërcendis dicere vos verba dura compellit, ſi etiam in ipſis modum vos exceſſiſſe ſentitis, non à vobis exigitur ut ab eis veniam poſtuletis, ne apud eas, quas oportet eſſe ſubjectas, dum nimia ſervatur humilitas, regendi frangatur auctoritas: ſed tamen petenda eſt venia ab omnium Domino, qui novit etiam eas, quas plus juſto fortè corripitis, quantâ benevolentiâ diligatis. Non autem carnalis, ſed ſpiritalis inter vos debet eſſe dilectio: nam quæ faciunt pudoris immemores, etiam feminis feminæ, jocando turpiter & ludendo, non ſolùm à viduis & intactis ancillis Chriſti in ſancto propoſito conſtitutis, ſed omnino nec à mulieribus nuptis, nec à virginibus ſunt facienda nupturis.

Al. Quando.

Præpoſitæ munus.

15. Præpoſitæ tamquam matri obediatur, honore ſervato, ne in illa offendatur Deus: multo magis presbytero, qui omnium veſtrûm curam gerit. Ut ergo cuncta iſta ſerventur, & ſi quid ſervatum non fuerit, non negligenter prætereatur, ſed emendandum corrigendumque curetur, ad Præpoſitam præcipuè pertinet, ita ut ad presbyterum, qui vobis intendit, referat quod modum vel vires ejus excedit. Ipſa verò non ſe exiſtimet poteſtate dominante, ſed caritate ſerviente felicem. Honore coram hominibus prælata ſit vobis,[a] timore coram Deo ſubſtrata ſit pedibus veſtris. Circa omnes ſeipſam bonorum operum præbeat exemplum. Corripiat inquietas, conſoletur puſillanimes, ſuſcipiat infirmas, patiens ſit ad omnes, diſciplinam libens habeat, metuens imponat. Et quamvis utrumque ſit neceſſarium, tamen plus à vobis amari appetat quàm timeri, ſemper cogitans Deo ſe pro vobis redditura eſſe rationem. Unde magis obediendo non ſolùm veſtri, verùm etiam ipſius miſeremini, quia inter vos quanto in loco ſuperiore, tanto in periculo majore verſatur.

Regulæ obſervantia liberalis & ejus frequens lectio.

16. Donet Dominus ut obſervetis hæc omnia cum dilectione tamquam ſpiritalis pulcritudinis amatrices, & bono Chriſti odore de bona converſatione fragrantes, non ſicut ancillæ ſub Lege, ſed ſicut liberæ ſub gratia conſtitutæ. Ut autem in hoc libello tamquam in ſpeculo vos poſſitis inſpicere, ne per oblivionem aliquid negligatis, ſemel in ſeptimana vobis legatur: & ubi vos inveneritis ea quæ ſcripta ſunt facientes, agite gratias Domino bonorum omnium largitori: ubi autem ſibi quæcumque veſtrûm videt deeſſe aliquid, doleat de præterito, caveat de futuro, orans ut & debitum dimittatur, & in tentationem non inducatur.

Classis III. An. 423.

EPISTOLA CCXII.[*]

[*] *Aliàs CIII. quæ autem 212. erat, nunc 252.*

Auguſtinus Quintiliano, commendat matrem viduam cum filia virgine, quæ deferebant reliquias Stephani martyris.

Domino beatiſſimo & meritò venerabili fratri & coëpiſcopo [b] QUINTILIANO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circ. an. 425.

HONORABILES Dei famulas, & [c] pretioſa Chriſti membra, Gallam viduam ſancti propoſiti, & ejus filiam Simpliciolam virginem ſacram, matri ætate ſubditam, ſanctitate prælatam, quas verbo Domini aluimus ut potuimus, venerationi tuæ in Chriſti dilectione commendo, & tamquam mea manu per hanc epiſtolam trado conſolandas, & in omnibus adjuvandas, quæ utilitas earum vel neceſſitas poſtulat. quod & ſine mea commendatione procul dubio faceret ſanctitas tua. Si enim nos propter ſupernam Jeruſalem, cujus nos omnes cives ſumus, & in qua concupierunt habere excellentioris ſanctitatis locum, non ſolùm civicum, verùm etiam fraternum eis debemus affectum: quanto magis vos, apud quos earum etiam carnalis eſt patria, in qua ſæcularem nobilitatem pro Chriſti amore contemnunt dominæ illæ? Officium quoque ſalutationis per illas meum ea caritate peto digneris ſumere, qua direxi, & meminiſſe noſtri in orationibus tuis. Portant ſanè ſecum reliquias beatiſſimi & glorioſiſſimi martyris Stephani, quas non ignorat ſanctitas veſtra, ſicut & nos fecimus, quàm convenienter honorare debeatis.

ACTA ECCLESIASTICA *ſeu* EPISTOLA CCXIII.[*]

[*] *Aliàs CX. quæ autem 213 erat, nunc 7.*

Eccleſiaſtica Geſta à B. Auguſtino confecta in deſignando ERACLIO, qui ipſi in epiſcopatu ſuccederet, atque interim ſenem aliqua parte curarum ſublevaret.

Confecta die 26 Septemb. an. 426.

1. GLORIOSISSIMO *Theodoſio duodecies & Valentiniano Auguſto iterum conſulibus, ſexto Kalend. Octobris, cùm Auguſtinus epiſcopus unà cum Religiano & Martiniano coëpiſcopis ſuis conſediſſet in eccleſia Pacis Hipponenſium Regiorum, præſentibus Saturnino, Leporio, Barnaba, Fortunatiano, Ruſtico, Lazaro, & [d] Eraclio presbyteris, adſtante clero & frequenti populo, Auguſtinus epiſcopus dixit:* Quod heſterno die promiſi caritati veſtræ, propter quod vos volui frequentiùs convenire, & video frequentiùs conveniſſe, morâ omni poſtpoſitâ hoc agendum eſt. Si enim aliud velim loqui, in illud ſuſpenſi, minùs auditis. Omnes in hac vita mortales ſumus, & dies hujus vitæ ultimus, omni homini eſt ſemper incertus: verumtamen in infantia, ſperatur pueritia; & in pueritia ſperatur adoleſcentia; & in adoleſcentia, ſperatur juventus; & in juventute, ſperatur gravitas; & in gravitate, ſperatur ſenectus: utrùm contingat incertum eſt; eſt tamen quod ſperetur. Senectus autem aliam ætatem, quam ſperet non habet: incertum eſt etiam ipſa ſenectus quamdiu ſit homini; il-

[a] Editi omittunt, *timore* quam vocem huc revocavimus ex uno è MSS. Vatic. & ex Regula viris accommodata.
[b] In prius excuſis, *Quintiano*. At in omnibus MSS. *Quintiliano*.

[c] Bad. Am. Er. & MSS. optimæ notæ Corb. Germ. &c. *pretioſa*.
[d] Editi, *Eraclio*. At in MSS. conſtanter, *Eraclio*, aut *Heraclio*. mox MSS. duo pro *presbyteris*, habent *presbytero*.

CLASSIS III. an. 427. illud tamen certum eſt nullam remanere ætatem, quæ poſſit ſuccedere ſenectuti. Quia voluit Deus, ad iſtam civitatem cum vigore ætatis adveni; ſed tamen juvenis fui, & ſenui. Scio poſt obitus epiſcoporum, per ambitioſos aut contentioſos ſolere eccleſias perturbari; & quod ſæpe expertus ſum & dolui, debeo quantum ad me adtinet, ne contingat, huic proſpicere civitati. Sicuti novit caritas veſtra, in Milevitana eccleſia modò fui: petierunt enim me fratres, & maximè ſervi Dei qui ibi ſunt, ut venirem; quia poſt obitum beatæ memoriæ fratris & coëpiſcopi mei Severi, nonnulla ibi perturbatio timebatur. Veni, & quomodo voluit Dominus, adjuvit nos pro ſua miſericordia, ut cum pace epiſcopum acciperent, quem vivus deſignaverat epiſcopus eorum. Hoc enim eis cùm innotuiſſet, voluntatem præcedentis & decedentis epiſcopi ſui libenter amplexi ſunt. Minùs tamen aliquid factum erat, unde nonnulli contriſtabantur, quia frater Severus credidit poſſe ſufficere ut ſucceſſorem ſuum apud clericos deſignaret, ad populum inde non eſt locutus; & erat inde aliquorum nonnulla triſtitia. Quid plura? Deo placuit; triſtitia fugata eſt, gaudium ſucceſſit. Ordinatus eſt epiſcopus, quem præcedens epiſcopus deſignaverat. Ergo ne aliquis de me queratur, voluntatem meam, quam credo Dei eſſe, in omnium veſtrûm notitiam perfero: Preſbyterum Eraclium mihi ſucceſſorem volo. *A populo acclamatum eſt*, Deo gratias, Chriſto laudes: *dictum eſt vicies terties*: Exaudi Chriſte, Auguſtino vita; *dictum eſt ſexies decies.* Te patrem, te epiſcopum; *dictum eſt octies.*

2. *Cùmque reticeretur, Auguſtinus epiſcopus dixit*, Non opus eſt me de laudibus ejus aliquid dicere, faveo ſapientiæ, & parco verecundiæ: ſufficit quia noſtis eum: & hoc me velle dico, quod vos velle ſcio: & ſi antè neſcirem, hodie probarem. Hoc ergo volo: hoc à Domino Deo noſtro, nunc etiam in ætate frigida, votis ferventibus poſco: hoc ut mecum oretis exhortor, admoneo, rogo, ut omnium in pace Chriſti collatis & conflatis mentibus

Pſal. 67. 29. confirmet Deus quod operatus eſt in nobis. Qui miſit mihi eum, ſervet eum, ſervet incolumem, ſervet ſine crimine, ut qui facit gaudium viventis, locum ſuppleat morientis. A notariis eccleſiæ ſicut cernitis excipiuntur quæ dicimus, excipiuntur quæ dicitis, & meus ſermo, & veſtræ acclamationes in terram non cadunt. Apertiùs ut dicam, eccleſiaſtica nunc Geſta conficimus. ſic enim hoc eſſe, quantum ad homines adtinet, confirmatum volo. *A populo acclamatum eſt trigeſies ſexies*: Deo gratias, Chriſto laudes, Exaudi Chriſte, Auguſtino vita, *dictum eſt tredecies*. Te patrem, te epiſcopum; *dictum eſt octies*. Dignus & juſtus eſt; *dictum eſt vicies*. Bene meritus, bene dignus; *dictum eſt quinquies*. Dignus & juſtus eſt; *dictum eſt ſexies.*

3. *Cùmque reticeretur, Auguſtinus epiſcopus dixit*, Ergo ut dicebam voluntatem meam & voluntatem veſtram Geſtis eccleſiaſticis, quantum ad homines adtinet, confirmatam volo: quantum verò ad latentem Omnipotentis voluntatem, omnes, ut dixi, oremus ut confirmet Deus quod operatus eſt in nobis. *A populo acclamatum eſt*, Iudicio tuo gratias agimus; *dictum eſt ſedecies*. Fiat, fiat; *dictum eſt duodecies*. Te patrem, Eraclium epiſcopum; *dictum eſt ſexies.*

4. *Cùmque reticeretur, Auguſtinus epiſcopus dixit*, Scio quod ſcitis & vos, ſed nolo de illo fieri quod

A de me factum eſt. Quid autem factum ſit, multi ſcitis: illi ſoli neſciunt, qui tunc aut nondum nati erant, aut nondum habebant ætatem ſciendi. Adhuc in corpore poſito beatæ memoriæ patre & epiſcopo meo ſene Valerio, epiſcopus ordinatus ſum, & ſedi cum illo: quod concilio Nicæno prohibitum fuiſſe neſciebam; nec ipſe ſciebat. Quod ergo reprehenſum eſt in me, nolo reprehendi in filio meo. *A populo acclamatum eſt*, Deo gratias, Chriſto laudes; *dictum eſt tredecies.* CLASSIS III. AN. 427.

B 5. *Cùmque reticeretur, Auguſtinus epiſcopus dixit*, Erit preſbyter ut eſt, quando Deus voluerit futurus epiſcopus. Sed planè modò facturus ſum adjuvante miſericordiâ Chriſti, quod adhuc uſque non feci. Noſtis ante aliquot annos quid facere voluerim, & non permiſiſtis. Placuit mihi & vobis propter curam Scripturarum, quam mihi fratres & patres mei coëpiſcopi duobus conciliis Numidiæ & Carthaginis imponere dignati ſunt, ut per quinque dies nemo mihi moleſtus eſſet. Geſta confecta

C ſunt, placuit, acclamaſtis. Recitatur placitum veſtrum, & acclamationes veſtræ. Parvo tempore ſervatum eſt circa me, & poſtea violenter irruptum eſt, & non permittor ad quod volo vacare. Ante meridiem & poſt meridiem occupationibus hominum implicor. Obſecro vos & obſtringo per Chriſtum, ut huic juveni, hoc eſt Eraclio preſbytero, quem hodie in nomine Chriſti deſigno epiſcopum ſucceſſorem mihi, patiamini me refundere onera occupationum mearum. *A populo acclamatum eſt*,

D Judicio tuo gratias agimus; *dictum eſt vicies ſexies.*

6. *Cùmque reticeretur, Auguſtinus epiſcopus dixit*, Ego caritati & benevolentiæ veſtræ apud Dominum Deum noſtrum gratias ago, immo de illa Deo gratias ago. Ergo fratres, quidquid eſt quod ad me perferebatur, ad illum perferatur: ubi neceſſarium habuerit conſilium, meum non negabo auxilium. abſit ut ſubtraham. Tamen quidquid illud eſt quod ad me perferebatur, ad illum perferatur. Ipſe me aut conſulat, ſi fortè non invenerit quid facere debeat, aut poſcat adjutorem quem novit pa-

E trem: ut & vobis nihil deſit, & ego tandem aliquando, ſi quantulumcumque ſpatium mihi hujus vitæ donaverit Deus, ipſam meam quantulamcumque vitam non dem ſegnitiei, nec donem inertiæ, ſed in ſanctis Scripturis, quantum ipſe permittit & largitur, exerceam: hoc & ipſi proderit, & per ipſum etiam vobis. Nemo ergo invideat otio meo, quia meum otium magnum habet negotium. Video me de hac re, propter quam vos invitavi, omnia vobiſcum egiſſe quæ debui. Hoc ad ultimum

F rogo, ut Geſtis iſtis dignemini ſubſcribere qui poteſtis. Hìc mihi reſponſione veſtra opus eſt: teneam reſponſionem veſtram: de hac aſſenſione aliquid acclamate. *A populo acclamatum eſt*, Fiat, fiat; *dictum vicies quinquies.* Dignum eſt, juſtum eſt; *dictum vicies octies.* Fiat, fiat; *dictum quater decies.* Olim dignus, olim meritus: *dictum vicies quinquies.* Judicio tuo gratias agimus; *dictum tredecies.* Exaudi Chriſte, Eraclium conſerva: *dictum octies decies.*

G 7. *Cùmque reticeretur, Auguſtinus epiſcopus dixit*: Bene habet, ut ea quæ Dei ſunt, circa ſacrificium ejus agere valeamus; in qua hora ſupplicationis noſtræ maximè commendo caritati veſtræ, ut omnes veſtras cauſſas & negotia intermittatis, & pro iſta eccleſia, & pro me, & pro preſbytero Eraclio Domino precem fundatis.

Classis III. An. 427.

EPISTOLA CCXIV. *

* Aliàs XLVI. quæ autem 214. erat, nunc 2.

Auguſtinus Valentino Abbati & Monachis Adrumetinis, oborta inter eos diſſenſione de libero arbitrio & juſtitia Dei, ex prava interpretatione epiſtolæ prolixioris ad Sixtum, docet fidem catholicam in illa epiſtola propugnatam, hanc eſſe, quæ neque liberum arbitrium neget; neque tantum ei tribuat, ut ſine gratia Dei valeat quidquam ad bonum.

Domino dilectiſſimo, & in Chriſti membris honorando fratri VALENTINO, & fratribus qui tecum ſunt, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta videtur an. 426. aut 427. ante Paſcha.
1. VENERUNT ad nos duo juvenes, Creſconius & Felix, de veſtra congregatione ſe eſſe dicentes, qui nobis retulerunt monaſterium veſtrum nonnulla diſſenſione turbatum, eo quòd quidam in vobis ſic gratiam prædicent, ut negent hominis eſſe liberum arbitrium: & quod eſt gravius, dicant quòd in die judicij non
Matt. 16. 27 & Rom. 2. 7. ſit redditurus Deus unicuique ſecundùm opera ejus. Etiam hoc tamen indicaverunt, quòd plures veſtrûm non ita ſentiant, ſed liberum arbitrium adjuvari fateantur per Dei gratiam, ut recta ſapiamus atque faciamus, ut cùm venerit Dominus reddere unicuique ſecundùm opera ejus, inveniat opera
Eph. 2. 10. noſtra bona, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus. Hoc qui ſentiunt, bene ſentiunt.

1. Cor. 1. 10. 2. *Obſecro* itaque *vos fratres*, ſicut Corinthios obſecravit Apoſtolus, *per nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata.* Primò enim Dominus Jeſus, ſicut ſcri-
Johan. 3. 17. ptum eſt in Evangelio Johannis apoſtoli, *non venit ut judicaret mundum, ſed ut ſalvaretur mundus per ipſum.* Poſtea verò ſicut ſcribit apoſtolus Paulus,
Rom. 3. 6. *judicabit Deus mundum*, quando *venturus eſt*, ſicut tota Eccleſia in Symbolo confitetur, *judicare vivos & mortuos.* Si igitur non eſt Dei gratia, quomodo ſalvat mundum? & ſi non eſt liberum arbitrium, quomodo judicat mundum? Proinde librum vel epiſtolam meam, quam ſecum ad * nos ſupradicti adtulerunt, ſecundùm hanc fidem intelligite, ut neque negetis Dei gratiam, neque liberum arbitrium ſic defendatis, ut à Dei gratia ſeparetis, tamquam ſine illa vel cogitare aliquid vel agere ſecundùm Deum ulla ratione poſſimus, quod omnino non poſſumus. Propter hoc enim Dominus cùm de
Johan. 15. 5. fructu juſtitiæ loqueretur, ait diſcipulis ſuis, *Sine me nihil poteſtis facere.*

Epiſt. 194. 3. Unde ſupradictam epiſtolam ad Sixtum Romanæ eccleſiæ preſbyterum, contra novos hæreticos Pelagianos noveritis eſſe conſcriptam, qui dicunt gratiam Dei ſecundùm merita noſtra dari, ut qui gloriatur, non in Domino, ſed in ſeipſo glorietur, hoc eſt in homine, non in Domi-
1. Cor. 3. 21. no. Quod prohibet Apoſtolus, dicens, *Nemo*
1. Cor. 1. 31. *glorietur in homine.* & alio loco, *Qui gloriatur*, inquit, *in Domino glorietur.* Illi verò hæretici ſeipſos à ſeipſis juſtos fieri putantes, quaſi hoc eis non dederit Deus, ſed ipſi ſibi, non utique in Domino, ſed in ſemetipſis gloriantur. Talibus enim dicit
1. Cor. 4. 7. Apoſtolus, *Quis enim te diſcernit?* Quod ideo dicit, quia de maſſa illius perditionis, quæ facta eſt ex Adam, non diſcernit hominem, ut eum faciat vas in honorem, non in contumeliam, niſi Deus. Sed quoniam homo carnalis, & inaniter inflatus cùm

A audiſſet, *Quis enim te diſcernit*; poſſet reſpondere vel voce vel cogitatione, & dicere, Diſcernit me fides mea, diſcernit me oratio mea, diſcernit me juſtitia mea; mox Apoſtolus occurrit cogitationibus ejus, & dixit, *Quid enim habes quod non acce-* Ibid. 7.
piſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Sic autem gloriantur quaſi non acceperint, qui ſe à ſeipſis juſtificari putant; ac per hoc in ſemetipſis, non in Domino gloriantur.

4. Propter quod ego in hac epiſtola, quæ ad
B vos pervenit, probavi per teſtimonia ſanctarum Scripturarum, quæ ibi poteſtis inſpicere, & bona opera noſtra, & pias orationes, & rectam fidem nullo modo in nobis eſſe potuiſſe, niſi hæc acciperemus ab illo, de quo dicit apoſtolus Jacobus, *Omne datum optimum, & omne donum perfectum de-* Jac. 1. 17.
ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum: ne quiſquam dicat meritis operum ſuorum, vel meritis orationum ſuarum, vel meritis fidei ſuæ, ſibi traditam Dei gratiam, & putetur verum eſſe quod illi hæ-
C retici dicunt, gratiam Dei ſecundùm merita noſtra dari; quod omnino falſiſſimum eſt: non quia nullum eſt meritum, vel bonum piorum, vel malum impiorum; alioquin quomodo judicabit Deus mundum? ſed miſericordia & gratia Dei convertit hominem, de qua Pſalmus dicit, *Deus meus, miſe-* Pſal. 58. 11.
ricordia ejus præveniet me: ut juſtificetur impius, hoc eſt ex impio fiat juſtus, & incipiat habere meritum bonum, quod Dominus coronabit, quando judicabitur mundus.

D 5. Multa erant, quæ vobis mittere cupiebam, quibus lectis, totam ipſam cauſſam, quæ conciliis epiſcopalibus acta eſt adversùs eoſdem Pelagianos hæreticos, diligentiùs & pleniùs noſſe poſſetis: ſed feſtinaverunt fratres, qui ex numero veſtro ad nos venerunt, per quos vobis non reſcripſimus iſta, ſed ſcripſimus. Nullas enim ad nos veſtræ caritatis litteras adtulerunt: tamen ſuſcepimus eos, quoniam ſimplicitas eorum ſatis indicabat, nihil illos nobis potuiſſe confingere. Ideo autem feſtinaverunt, ut
E apud vos agerent Paſcha, quò poſſit, adjuvante Domino, tam ſanctus dies veſtram pacem quàm diſſenſionem potiùs invenire.

6. Melius autem facitis (quod multùm rogo) ſi ipſum, à quo dicunt ſe fuiſſe turbatos, ad me mittere non gravemini. Aut enim non intelligit librum meum, aut fortè ipſe non intelligitur, quando difficilimam quæſtionem, & paucis intelligibilem, ſolvere atque enodare conatur. Ipſa eſt enim quæſtio de gratia Dei, quæ fecit ut homines non
F intelligentes, putarent apoſtolum Paulum dicere, *Faciamus mala, ut veniant bona.* Unde apoſtolus Rom. 3. 8.
Petrus in ſecunda epiſtola ſua, *Quapropter*, inquit, 2. Pet. 3. 14.
cariſſimi hæc exſpectantes ſatagite inviolati & immaculati apud eum reperiri in pace, & Domini noſtri patientiam ſalutem exiſtimate. Sicut & dilectiſſimus frater noſter Paulus, ſecundùm eam, quæ data eſt ei ſapientiam, ſcripſit vobis, ut & in omnibus epiſtolis, loquens in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles homines pervertunt,
G *ſicut & ceteras Scripturas, ad proprium ſuum interitum.*

7. Cavete ergo quod tantus Apoſtolus tam terribiliter dicit; & ubi ſentitis vos non intelligere, interim credite divinis eloquiis, quia & liberum eſt hominis arbitrium, & gratia Dei, ſine cujus adjutorio liberum arbitrium nec converti poteſt ad

* Editi, *ad vos.* At MSS. tredecim, *ad nos.*

Classis III. an. 427

Deum, nec proficere in Deo. Et quod piè credi- tis, ut etiam ſapienter intelligatis orate. Et ad hoc ipſum enim, id eſt, ut ſapienter intelligamus, eſt utique liberum arbitrium. Niſi enim libero arbitrio intelligeremus atque ſaperemus, non nobis præciperetur dicente Scriptura, *Intelligite ergo qui inſipientes eſtis in populo, & ſtulti aliquando ſapite.* (Pſal. 93. 8.) Eo ipſo quippe quo præceptum & imperatum eſt ut intelligamus atque ſapiamus, obedientia noſtra requiritur, quæ nulla poteſt eſſe ſine libero arbitrio. Sed ſi poſſet hoc ipſum ſine adjutorio Dei gratiæ fieri per liberum arbitrium, ut intelligeremus atque ſaperemus, non diceretur Deo, *Da mihi intellectum, & diſcam mandata tua.* (Pſ. 118. 125.) neque in Evangelio ſcriptum eſſet, *Tunc aperuit illis ſenſum, ut intelligerent Scripturas.* (Luc. 24. 45.) nec Jacobus apoſtolus diceret, *Si quis autem veſtrùm indiget ſapientiâ, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei.* (Jac. 1. 5.) Potens eſt autem Dominus, qui & vobis donet & nobis, ut de veſtra pace & pia conſenſione nuntius celerrimis gaudeamus. Saluto vos, non ſolùm meo nomine, ſed etiam fratrum qui mecum ſunt, & rogo ut pro nobis concorditer atque inſtanter oretis. Sit vobiſcum Dominus.

EPISTOLA CCXV. [a]

[a] Aliàs XLVII quæ autem 215 erat, nunc 268

Auguſtinus Valentino ejuſque Monachis, de eodem argumento, ſimul tranſmittens ipſis librum de gratia & libero arbitrio

Domino dilectiſſimo, & in Chriſti membris honorando fratri VALENTINO, & fratribus qui tecum ſunt, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta eodem anno poſt Paſcha.

1. CRESCONIUM, Felicem, & alium Felicem Dei ſervos, qui ex veſtra congregatione ad nos venerunt, nobiſcum egiſſe Paſcha, noverit caritas veſtra. Quos ideo tenuimus aliquanto diutiùs, ut inſtructiores ad vos redirent, adversùs novos hæreticos Pelagianos, in quorum errorem cadit, qui putat [a] ſecundùm aliqua merita humana dari gratiam Dei, quæ ſola hominem liberat per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Sed rurſum qui putat, quando ad judicium Dominus venerit, non judicari hominem ſecundùm opera ſua, qui jam per ætatem uti potuit libero voluntatis arbitrio, nihilominus in errore eſt. Soli enim parvuli, qui nondum habent opera propria vel bona vel mala, ſecundùm ſolum originale peccatum damnabuntur, quibus per lavacrum regenerationis non ſubvenit gratia Salvatoris. Ceteri autem omnes, qui jam utentes libero arbitrio, ſua propria peccata originali peccato inſuper addiderunt, ſi de poteſtate tenebrarum per gratiam Dei non eruuntur, nec transferuntur ad regnum Chriſti, non ſolùm ſecundùm originis, verùm etiam ſecundùm propriæ voluntatis merita, judicium reportabunt. Boni verò etiam ipſi quidem

A ſecundùm ſuæ bonæ voluntatis merita præmium conſequentur, ſed etiam ipſam bonam voluntatem per Dei gratiam conſecuti ſunt. Ac ſic impletur quod ſcriptum eſt, *Ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primùm & Græci: gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Judæo primùm & Græco.* (Rom. 2. 9.)

Classis III. an. 427

2. De qua difficillima quæſtione, hoc eſt de voluntate & gratia, non opus habui etiam in hac epiſtola diutiùs diſputare; quoniam & aliam jam B eis dederam, tamquam citiùs redituris. Et ſcripſi ad vos etiam [*] librum, quem ſi, adjuvante Domino, diligenter legentis, & vivaciter intellexeritis, nullas exiſtimo inter vos de hac re diſſenſiones ulteriùs jam futuras. Portant autem ſecum & alia, quæ vobis dirigenda eſſe credidimus, quibus cognoſcatis quemadmodum catholica Eccleſia, in Dei miſericordia, Pelagianæ hæreſis venena repulerit. Quod enim ſcriptum eſt ad papam Innocentium Romanæ urbis epiſcopum, de concilio pro- C vinciæ Carthaginenſis, & de concilio Numidiæ, & aliquanto diligentiùs à quinque epiſcopis, & quæ ipſe ad ista reſcripſit: item quod papæ Zoſimo de Africano concilio ſcriptum eſt, ejuſque reſcriptum [*] ad univerſos totius orbis epiſcopos miſſum: & quod poſteriori concilio [b] plenario totius Africæ contra ipſum errorem breviter conſtituimus, & ſupra memoratum librum meum, quem modò ad vos ſcripſi: hæc omnia & in præſenti legimus cum ipſis, & per eos miſimus vobis.

[*] Librum de gratia & libero arbitrio

[*] V. ſuprà epiſt. 190 cap 6 n 23.

D 3. Legimus eis etiam librum beatiſſimi martyris Cypriani *de Oratione dominica*, & oſtendimus quemadmodum docuerit omnia, quæ ad mores noſtros pertinent, quibus rectè vivimus, à patre noſtro, qui in cælis eſt, eſſe poſcenda, ne de libero præſumentes arbitrio, à divina gratia decidamus. Ubi etiam demonſtravimus quomodo admonuerit idem glorioſiſſimus Martyr, etiam pro inimicis noſtris, qui nondum in Chriſtum crediderunt, nos ut credant orare debere. quod utique inaniter fieret, niſi E Eccleſia crederet etiam malas atque infideles hominum voluntates, per Dei gratiam in bonum poſſe converti. Sed hunc librum ſancti Cypriani, quia dixerunt etiam illic apud vos eſſe, non miſimus. Meam quoque epiſtolam ad Sixtum Romanæ eccleſiæ presbyterum datam, quam ſecum ad nos adtulerunt, legimus cum eis, & oſtendimus adversùs eos eſſe conſcriptam qui dicunt, gratiam Dei ſecundùm merita noſtra dari, hoc eſt adversùs eoſdem Pelagianos. (Epiſt. 194.)

F 4. Quantum ergo potuimus, egimus cum iſtis & veſtris & noſtris fratribus, ut in fide ſana catholica perſeverent: quæ neque liberum arbitrium negat, ſive in vitam malam ſive in bonam, neque tantum ei tribuit, ut ſine gratia Dei valeat aliquid, ſive ut ex malo convertatur in bonum, ſive ut in bono perſeveranter proficiat, ſive ut ad bonum ſempiternum perveniat, ubi jam non timeat ne deficiat. Vos quoque cariſſimi, etiam in hac epiſtola exhortor, quod nos omnes exhortatur Apoſtolus,

[a] Sic MSS. ſedecim. At vulgati habent, *putat aliquo merito humano gratiam Dei dari.*

[b] Plenarium iſtud concilium apud Carthaginem in baſilica Fauſti die 1. Maij an. 418 habitum fuit ab Aurelio Carthaginenſi & Donatiano Teleptenſi Byzacenæ provinciæ primate, cum aliis ducentis tribus epiſcopis ex provinciis Byzacena, Mauritania utraque Sitifenſi & Cæſarienſi, ex Tripolitana, Numidia & Hiſpania, ut præfertur in vetuſto libro Gandavenſi & in Codice canonum eccleſiæ Romanæ. Qui libri, eidem concilio adſignant celebres octo illos ſive novem canones adversùs Pelagij hæreſim conſtitutos, quos nonnulli ad Milevitanum anni 416 perperam retulere. Adſignat etiam Codex canonum eccleſ. Afric. necnon Photius in cod. 53 & Cæleſtinus in appendice epiſt. ad Galliæ epiſcopos. Enimverò tribus poſtremis canonibus ſententia Pelagianorum de Juſtorum ἀναμαρτησία proſcribitur; atque hinc fit ut illam eorum ſententiam deinceps, id eſt poſt Carthaginenſem ſynodum, inſectetur Auguſtinus ut hæreticam; quâ tamen antea in aliquot opuſculis poſt Milevitanam conſcriptis, ſcilicet in epiſtola quæ hic eſt 177. n. 16 & 17. & in lib. de Geſtis Pelagij c. 30. de iſta quæſtione ſic loquebatur, tamquam definita nondum fuiſſet ab Eccleſia.

CLASSIS III AN. 427. *non plus ſapere, quàm oportet ſapere; ſed ſapere ad* A
temperantiam, ſicut unicuique Deus partitus eſt men-
Rom. 12. 3. *ſuram fidei.*

5. Adtendite quid per Salomonem moneat Spi-
Prov. 4. 26. ritus-ſanctus; *Rectos curſus*, inquit, *fac pedibus tuis, & vias tuas dirige, ne declines in dexteram, neque in ſiniſtram; averte autem pedem tuum à via mala. Vias enim quæ à dextris ſunt, novit Dominus: perverſæ verò ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt. Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet.* In bis verbis ſanctæ Scripturæ conſiderate fratres, quia B ſi non eſſet liberum arbitrium, non diceretur, *Rectos curſus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige, ne declines in dexteram, neque in ſiniſtram.* Et tamen ſine Dei gratia, ſi poſſet hoc fieri, non poſtea diceretur, *Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, & itinera tua in pace producet.*

6. Nolite ergo declinare in dexteram neque in ſiniſtram: quamvis laudentur viæ quæ à dextris ſunt, & vituperentur quæ ſunt á ſiniſtris. Hoc eſt enim propter quod addidit, *Averte autem pedem* C *tuum à via mala*, boc eſt à ſiniſtra. quod manifeſtat in conſequentibus, dicens, *Vias enim quæ à dextris ſunt, novit Dominus: perverſæ verò ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt.* Eas utique vias ambulare debemus, quas
Pſal. 1. 6. novit Dominus: de quibus in Pſalmo legitur, *Novit Dominus viam juſtorum, & via impiorum peribit.* Hanc enim non novit Dominus, quia ſiniſtra eſt. Sicut dicturus eſt etiam illis ad ſiniſtram conſtituns,
Matt. 25. 12. & Luc. 13. 27. *Non novi vos.* Quid eſt autem quod ille non novit, qui utique novit omnia ſive bona bominum, ſive D mala? Sed quid eſt, *Non vos novi*, niſi tales vos ego non feci? Quemadmodum illud quod dictum eſt de
2. Cor. 5. 21. ipſo Domino Jeſu Chriſto, quia *non noverat peccatum*, quid eſt *non noverat*, niſi quia non fecerat? Ac per boc quod dictum eſt, *Vias, quæ à dextris ſunt, novit Dominus*, quomodo intelligendum eſt, niſi quia ipſe fecit vias dextras, id eſt vias juſtorum,
Eph. 2. 10. quæ ſunt utique opera bona, *quæ præparavit Deus*, ſicut dicit Apoſtolus, *ut in illis ambulemus?* Vias autem ſiniſtras perverſas, id eſt vias impiorum, non E unque novit, quia non eas ipſe fecit bomini, ſed bomo ſibi. Propter quod dicit, *Odivi autem ego perverſas vias malorum, ipſæ ſunt à ſiniſtris.*

7. Sed reſpondetur nobis, Cur ergo dixit, *Ne declines in dexteram neque in ſiniſtram*: cùm potiùs dicere debuiſſe videatur, Tene dexteram, & ne declines in ſiniſtram, ſi bonæ ſunt viæ, quæ à dextris ſunt? Cur, putamus, niſi quia ita viæ ſunt bonæ, quæ à dextris ſunt, ut in dexteram tamen declinare non ſit bonum? Declinare quippe il- F le eſt intelligendus in dexteram, qui bona ipſa opera, quæ ad vias dexteras pertinent, ſibi vult adſignare, non Deo. Et ideo cùm dixiſſet, *Vias enim quæ à dextris ſunt novit Dominus, perverſæ autem ſunt quæ à ſiniſtris ſunt*: tamquam diceretur ei, Quomodo ergo non vis ut declinemus ad dexteram; ſecutus adjunxit, *Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet.* Sic ergo
Prov. 4. 26. intellige, quod tibi præceptum eſt, *Rectos curſus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige*, ut noveris, cùm G hoc facis, à Domino Deo tibi præſtari, ut hoc facias; & non declinabis ad dexteram, quamvis ambules in viis dextris, non confidens in virtute tua: & ipſe erit virtus tua, qui rectos faciet curſus tuos, & itinera tua in pace producet.

8. Quapropter dilectiſſimi, quicumque dicit, A Voluntas mea mihi ſufficit ad facienda opera bona, declinat in dexteram. Sed rurſus illi, qui putant bonam vitam eſſe deſerendam, quando audiunt ſic Dei gratiam prædicari, ut credatur, & intelligatur voluntates hominum ipſa ex malis bonas facere, ipſa etiam quas fecerit cuſtodire, & propterea di-
Rom. 3. 8. cunt, *Faciamus mala, ut veniant bona*, in ſiniſtram declinant. Ideo vobis dixit, *Non declinetis in dexteram neque in ſiniſtram*, hoc eſt, non ſic defendatis liberum arbitrium, ut ei bona opera ſine Dei gratia B tribuatis; nec ſic defendatis gratiam, ut quaſi de illa ſecuri, mala opera diligatis; quod ipſa gratia Dei avertat à vobis. Talium quippe verba ſibi pro-
Rom. 6. 1. ponens Apoſtolus ait, *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato ut gratia abundet?* atque his verbis hominum errantium, & Dei gratiam non intelligentium, reſpondit ut debuit, dicens, *Abſit. Si enim mortui ſumus peccato, quomodò vivemus in eo?* Nihil potuit dici brevius & melius. Quid enim nobis gratia Dei utilius confert in boc præſenti ſæcu- C lo maligno, niſi ut moriamur peccato? Ac per boc ipſi gratiæ invenietur ingratus, qui propter illam vult vivere in peccato, per quam morimur peccato. Deus autem qui dives eſt in miſericordia, det vobis & ſanum ſapere, & uſque in finem proficienter in bono propoſito permanere. Hoc pro vobis, hoc pro nobis, hoc pro omnibus qui vos diligunt, & pro eis qui vos oderunt, inſtanter in pace fraterna & vigilanter orate. Deo vivatis. Si quid de vobis mereor, veniat ad me frater Florus.

D

EPISTOLA CCXVI. *

* Aliàs CCLVI. quæ autem 216. erat, nunc 85.

Valentinus Auguſtino, renuntians quæ exſtiterit cauſſa diſſidii, quive auctores tumultus in ſuo cœnobio; tum declarans fidem ſuam de libero arbitrio & de juſtitia Dei remunerantis; ac denique Florum, quem ipſi mittit, ab erroris ſuſpicione liberans.

Domino verè ſancto, ac nobis venerabiliter ſuper omnia præferendo, & pia exſultatione colendo beatiſſimo papæ AUGUSTINO, VALENTINUS E *ſervus tuæ ſanctitatis, & omnis congregatio quæ tuis orationibus mecum ſperat in Domino ſalutem.*

1. V*ENERABILIA ſcripta, & librum tuæ ſanctitatis ita tremebundo corde ſuſcepimus, ut ſicut beatus Elias, cùm in ſpeluncæ limine ſtaret, faciem ſuam gloriâ Domini tranſeunte velavit; ita nos obſurgatos oculos teximus, quia per ruſticitatem fratrum noſtrorum noſtro judicio erubuimus,* (Scripta paullò poſt ſuperiores.)
F *quorum inordinata profectione tuam* meruimus beatitudinem ſalutare; quia tempus loquendi, & tempus tacendi, ne dum per dubitantes, & de veritate fluctuantes ſcriberemus, de dictis ſapientiæ tuæ, quæ eſt ſicut Angeli Dei, dubitare cum dubitantibus videremur. Non enim erat nobis neceſſarium interrogare de beatitudine, & de ſapientia tua, quæ eſt nobis nota per Dei gratiam. Nam ad librum dulciſſimum ſanctitatis tuæ ita ſumus alacriter jocundati, ut ſicut Apoſtoli Dominum poſt reſurrectionem prandentem ſecum non audebant in-* (* f. deeſt, non)
G *terrogare quis eſſet; Sciebant enim quia Ieſus eſt: ita & nos nec voluimus, nec auſi ſumus interrogare de libro, utrùm tuæ ſanctitatis eſſet, cùm ipſa fidelium gratia* quæ in eo liberaliter commendatur, nobis tuum, domine ſancte papa, eloquiis vivaciſſimis conteſtetur.* (Johan. 21. 12.)

2. *Incipiamus autem, domine beatiſſime papa, ipſius ordinem perturbationis exponere. Cariſſimus frater.*

* Sic Gallicani MSS. At editio Lov. omittit, quæ, & habet, nobis tuis domine &c.

Classis III. An. 427. *noſter Florus ſervus paternitatis tuæ, cùm ad Vzalenſem patriam fuiſſet ſuadente caritate profectus, eulogias [a] monaſterij inter ſuæ civitatis moras, de opuſculis nobis tuæ adtulit ſanctitatis, uno fratre Felice, qui ad tuam ſanctitatem tardè poſt comites ſuos veniſſe dinoſcitur, eumdem librum devotè dictante; ventum eſt ad monaſterium cum eodem libello, fratre Floro ad Carthaginem de Vzalenſi civitate profecto. Mihi non monſtrato libro imperitis fratribus recitare cœperunt: qui quorumdam non intelligentium corda commovit, quia cùm diceret Dominus,* Qui non manducaverit carnem filij hominis, neque biberit ſanguinem ejus, non habebit vitam in ſemetipſo, *diſceſſerunt, quoniam impiè intellexerunt, non culpâ Domini dicentis, ſed duritiâ impiiſſimi cordis.* (Johan. 6. 54.) B

3. *Cœperunt memorati fratres, qui omnia ſubverteterunt, innocentium animas commovere, mea parvitate penitùs ignorante, in tantum conventus illorum murmurantis neſcij, ut niſi frater Florus de Carthagine [b] repedans eorum perturbationes agnoſcens mihi ſollicitè nuntiaſſet, furtiva & tamquam ſervilis erat inter eos de* C *non intelligenda veritate contentio. Propoſui ad auferendas impias quæſtiones, ut ad dominum ſanctum patrem Evodium mitteremus, ut ipſe nobis de hoc ſacroſancto libro propter ignaros aliquid certius [c] reſcripſiſſet. Nec hoc patientiùs accipere voluerunt, ſed arripuerunt profectionem nobis taliter non optatam: fratre Floro furore illorum conturbato, in quem ſæviebant, quia ipſe illis, ut putabant, vulnera libri hujus adtuliſſet: in quo non poterant medicinam infirmi cognoſcere. Vnde & ſanctum presbyterum Sabinum ad majorem auctoritatem* D *rogavimus, & ipſius ſanctitas librum cum liquidis interpretationibus legit: nec ſic anima ſauciata curata eſt. Quibus propter ipſam pietatem ſumtus dedimus, ne vulnera ipſorum cumularemus, quæ poſſet ſanare libri hujus gratia, in qua refulget tua ſancta præſentia. Quibus profectis, quies & pax per omnes fratres exſultavit in Domino. Quinque enim, vel amplius fratrum animoſitate iſta eſt innata contentio.*

4. *Sed quia interdum, domine, provenit gaudium ex triſtitia, non adeo mæſtificamur, quia per ignaros* E *& curioſos ſuaviſſimis monitionibus tuæ ſanctitatis illuminari meruimus. Nam & dubitatio beati Thomæ apoſtoli foramina clavorum quærentis confirmatio fuit Eccleſiæ univerſalis.* (Johan. 20. 25.) *Accepimus igitur, domine papa, medicamentum piè curantium tuarum cum gratia litterarum, & contundimus pectora noſtra, ut ſaltem ſic ſanetur conſcientia noſtra, quam per liberum arbitrium noſtrum, quod donat miſericordia, curat & vivificat gratia. ſed in hoc tempore, quando adhuc miſericordiam cum dilatione cantamus. Nam cùm cœperimus* F *judicium cantare Domino, reportaturi ſumus mercedem pro opere noſtro, quia miſericors & juſtus Dominus, miſerator & rectus.* (Pſal. 111 4.) *Quia ſicut docet nos ſanctitas tua, repræſentari nos oportet ante tribunal Chriſti, ut recipiat unuſquiſque noſtrûm propria corporis, prout geſſit, ſive bonum, ſive malum:* (2. Cor. 5. 10.) *quia veniet Dominus, & merces ejus cum ipſo: quia ſtabit homo, & corpus ejus ante ipſum:* (Iſai. 40. 10.) *quia veniet Dominus ſicut clibanus ardens, ut incendat impios tamquam ſtipulam, & timentibus* (Joel. 2. 3 5.)

A *nomen Domini orietur ſol juſtitiæ, quando impij punientur judicio juſtitiæ. Hoc juſtus, cujus tu amicus es domine papa, exclamat, contremiſcit, & suppliciter dicit;* (Mala. 4. 2.) Domine ne intres in judicium cum ſervo tuo. (Pſal. 142. 2.) *Si gratia eſſet remunerantis, non timeret juſtus ſecretarium judicium majeſtatis. Servi tui Flori hæc fides eſt, pater, non ſicut fratres iſti ſunt locuti: in præſentiarum audierunt ab illo dictum, non juxta merita noſtra dari donum pietatis, ſed per gratiam Redemtoris. Nam de illo die, quis dubitet longè eſſe gratiam, cùm cœperit iraſci juſtitia! Hoc clamamus pater, hoc te docen-* B *te canimus, non ſecuri, ſed trepidi,* Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. (Pſal. 6. 2.) *Hoc dicimus,* Emenda nos Domine, & de Lege tua erudi nos, ut mitiges nos à diebus malis. (Pſal. 93. 12.) *Hoc credimus docente te, venerabilis pater, quia Deus interrogat juſtum & impium, quia à dexteris & à ſiniſtris poſitis bonis & malis, imputat remuneranda opera pietatis, enumerat puniendam tenacitatem impietatis. Vbi erit gratia, quando pro ſui qualitate diſpungen-* C *tur opera, ſive bona, ſive mala?*

5. *Sed cur non directum non timet proferri mendacium? Liberum arbitrium Dei gratiâ [d] curatum non negamus, ſed per Chriſti quotidianam gratiam proficere credimus, & adjuvari confidimus. Quid homines dicunt, In mea eſt poteſtate, ut faciam bonum? ſi tamen homines facerent bonum. O inanis gloriatio miſerorum! quotidie peccata arguunt, & ipſi ſibi aſſumunt nudum liberum jactantes arbitrium; non diſcutientes conſcientiam ſuam, quæ non poteſt curari niſi per gra-* D *tiam, ut dicerent,* Miſerere, mei ſana animam meam, quia peccavi tibi. (Pſal. 40. 5.) *Quid facerent qui de libero ſibi gloriantur arbitrio, (quod non [e] negatur cum Dei dumtaxat adjutorio) ſi jam abſorpta eſſet mors in victoriam, ſi jam mortale noſtrum indueret immortalitatem, & corruptibile noſtrum indueret incorruptionem!* (1. Cor. 15 53.) *Ecce fœtent vulnera, & ſuperbè petitur medicina. Non dicunt ſicut juſtus,* Niſi Dominus adjuviſſet me, paulo minùs habitaſſet in inferno anima mea. (Pſal. 93. 17.) *Non dicunt ſicut ſanctus,* Niſi Dominus cuſtodierit civitatem, frustra vigilat qui cuſtodit eam. (Pſal. 126. 1.) E

6. *Sed ora piiſſime pater, ut jam non curam geramus, niſi pro peccato noſtro lacrymis expiando, & Dei gratia commendanda. Ora domine pater, ut non urgeat ſuper nos puteus os ſuum, ut ſalvemur à deſcendentibus in lacum, ut non pereat cum impiis anima noſtra per ſuperbiam noſtram, ſed ſanetur per Domini gratiam.* (Pſal. 68 16. Pſal. 29. 4.) *Sicut ergo præcepiſti domine papa, frater noſter Florus, ſervus ſanctitatis tuæ, omni alacritate perrexit, cui non impedit, ſed proficit fatigatio, ut ac-* F *cedat ei dilucidata cordis inſtructio; quem tuæ ſanctimoniæ ſuppliciter commendamus, pariterque depoſcimus, ut & ignaros tuis orationibus Domino commendes manſuetiſſimè componendos. Ora domine & dulciſſime pater, ut fugiat Diabolus de congregatione noſtra, & amotâ omni alienarum quæſtionum procellâ, navis propoſiti noſtri [f] epibatis quietis onuſta intra ſtationem tutiſſimi portus ſecurè conſiſtat, dum navigat per hoc mare magnum & immenſum, & in illo portu, intra quem jam non erit metuendum vitæ navigium, mercium indiſcre-*

[a] MS. Jolianus, *monaſterio.* Ex mox idem codex cum uno è Vat. habet, *noſtris tua adtulit* &c.

[b] Lov. *repetitas* ſed meliùs Gallicani MSS. *repedans.*

[c] Reſcripſit ſanè Evodius, ejuſque ſuper hac ipſa re ad Valentinum epiſtola in codice S. Maximi Treverenſis reperta eſt à Jacobo Sirmondo, qui inde fragmentum iſtud in Prædeſtinat. Hiſtor. cap. 7. tranſtulit: *Honorabiles fratres retulerunt nobis, quæ neſcio quæ ibi quæſtiones inter vos nata ſunt de libero arbitrio & de juſtitia Dei. Laudamus quidem ſtudium veſtrum, ſed nolumus eſſe contentioſum. Contentio enim perturbationem excitat, ſed ſtudium pietatem requirit. Liberi arbitrij pleniſſimum affectum habuit homo primò procreatus, Adam dico. Sed ubi ſauciatum eſt ipſum liberum arbitrium, infirmatum eſt. Ergo eſt in homine nunc liberum arbitrium, ſed ſauciatum. Inde dictum eſt,* Infirmatus eſt in egeſtate vigor meus, & lumen oculorum meorum non eſt mecum. (Pſal. 37. 11.) *Ad hoc recuperandum miſſus eſt medicus Salvator Chriſtus, ut ſalvaret quod perierat, & curaret quod vitiatum fuerat.* & poſt alia. *Legant ergo ſancti Dei majorum dicta, ſicut jam dixi, qui habent divini muneris pium affectum: & quando non intelligunt, non citò reprehendant, ſed orent ut intelligant.*

[d] Lov omittit, *curatum* quam vocem habent Gallicani MSS.

[e] Ex MS. Sorbonico reſtituimus hîc, *negatur* · quod deeſt apud Lov

[f] Epibatæ dicuntur milites claſſiarij, qui in navibus merentur.

Classis III. An. 427.

pans accipiat pretium placiturum. Hoc tuæ ſanctitatis impetraturos nos confidimus adjutorio, per gratiam quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Omnes filios apoſtolatus tui dominos noſtros clericos, ac ſanctos in congregatione propoſiti ſervientes deprecamur ut digneris noſtro officio ſalutare, ut cum tua beatitudine omnes pro nobis orare dignentur. Indiſcrepans Trinitas Domini Dei noſtri apoſtolatum tuum, quem elegit per gratiam, conſervet nobis in Eccleſia ſua, & noſtri memorem coronet in Eccleſia magna, quod optamus Domine. Si quid autem famulus tuæ ſanctitatis frater ſuggeſſerit Florus, pro regula monaſterij, digneris pater, petimus, libenter accipere, & per omnia nos infirmos inſtruere.

* Aliàs CVII. quæ autem 217 erat, nunc 59.

EPISTOLA CCXVII. *

Auguſtinus Vitali Carthaginenſi, delato quòd doceret initium fidei non eſſe donum Dei reclamat fortiter, ipſumque ex precibus Eccleſiæ confutat, ac duodecim regulas proponit ad fidem Eccleſiæ pertinentes circa quæſtionem de gratia Dei.

AUGUSTINUS epiſcopus ſervus Chriſti, & per ipſum ſervus ſervorum ipſius, VITALI fratri in ipſo ſalutem.

Scripta circ. idem tempus. Caput I.

1. CUM de te mihi eſſent nuntiata non bona, & rogavi Dominum, & donec mihi bona nuntientur, adhuc rogo ut litteras meas nec aſpernanter ſumas, & ſalubriter legas. Si hanc exaudit pro te orationem meam, etiam de te gratiarum actionem donat ut offeram. Quod ſi impetro, procul dubio non contradices huic ipſi principio epiſtolæ meæ. Hoc enim pro te oro, ut ſis rectæ fidei. Si hoc ergo pro caris noſtris non tibi diſplicet ut oremus, ſi hanc orationem recognoſcis eſſe Chriſtianam, ſi & tu pro caris tuis talia vel orare te recolis, vel orare te debere cognoſcis; quomodo dicis quod te audio dicere, *ut rectè credamus in Deum, & Evangelio conſentiamus, non eſſe donum Dei, ſed hoc nobis eſſe à nobis, id eſt ex propria voluntate, quam nobis in noſtro corde non operatus eſt ipſe?* Et ad hoc, cùm audieris, Quid eſt ergo quod ait Apoſtolus, *Deus in vobis operatur & velle & perficere?* (Phil. 2. 13.) Reſpondes, *per Legem ſuam, per Scripturas ſuas, Deum operari ut velimus, quas vel legimus vel audimus: ſed eis conſentire vel non conſentire ita noſtrum eſt, ut ſi velimus fiat, ſi autem nolimus, nihil in nobis operationem Dei valere faciamus. Operatur quippe ille*, dicis, *quantum in ipſo eſt ut velimus, cùm nobis nota fiunt ejus eloquia: ſed ſi eis adquieſcere nolumus, nos ut operatio ejus nihil in nobis proſit efficimus.* Quæ ſi dicis, profectò noſtris orationibus contradicis.

2. Dic ergo apertiſſimè nos pro iis, quibus Evangelium prædicamus, non debere orare ut credant, ſed eis tantummodo prædicare. [a] Exſere contra orationes Eccleſiæ diſputationes tuas, & quando audis ſacerdotem Dei ad altare exhortantem populum Dei, orare pro incredulis ut eos Deus convertat ad fidem, & pro catechumenis ut eis deſiderium regenerationis inſpiret, & pro fidelibus ut in eo quod eſſe cœperunt, ejus munere perſeverent, ſubſanna pias voces, & dic te non facere quod hortatur, id eſt Deum pro infidelibus, ut eos fideles faciat, non rogare, eo quod non ſint iſta divinæ miſerationis beneficia, ſed humanæ officia voluntatis. Et homo in Carthaginenſi eruditus eccleſia, etiam beatiſſimi Cypriani librum *de dominica oratione* condemna, quam doctor ille cùm exponeret, ea petenda eſſe oſtendit à Deo patre, quæ tu dicis eſſe homini ab homine, hoc eſt à ſeipſo.

3. Quòd ſi de precibus eccleſiæ & de martyre Cypriano parum putas eſſe quod dixi, aude majora, reprehende Apoſtolum, qui dixit, *Oramus ad Deum, ne quid faciatis mali.* (2. Cor. 13. 7.) Neque enim dicturus es nihil mali eum facere, qui non credit in Chriſtum, aut qui fidem deſerit Chriſti; ac per hoc qui dicit, *ne quid faciatis mali*, nec iſta vult fieri: ſatiſque illi non eſt præcipere, ſed confitetur ſe Deum rogare ne fiant, ſciens hominis voluntatem ab ipſo corrigi ac dirigi, ut iſta non faciat. *A Domino enim greſſus hominis diriguntur, & viam ejus volet:* (Pſal. 36. 23.) non dixit, & viam ejus diſcet, aut tenebit, aut ambulabit, aut aliquid hujuſmodi, quod poſſes dicere à Domino quidem dari, ſed homini jam volenti; ut ſcilicet beneficium Dei, quo greſſus hominis dirigit, ut viam ejus diſcat, teneat, gradiatur, ſua homo voluntate præcedat, & hoc Dei donum præcedente ſua voluntate mereatur. Sed ideo dixit, *A Domino greſſus hominis diriguntur, & viam ejus volet*, ut intelligeremus ipſam voluntatem bonam, qua incipimus velle credere, (quoniam Dei via quid eſt niſi fides recta?) illius eſſe donum qui greſſus noſtros propterea dirigit primitus ut velimus. Non enim ait Scriptura, *A Domino greſſus hominis diriguntur*, (Pſal. 36. 23.) quia viam ejus voluit: ſed *diriguntur*, inquit, *& volet*. Non igitur quia voluit diriguntur, ſed quia diriguntur volet.

Caput II.

4. Hìc tu rurſus fortaſſe dicturus es, hoc fieri à Domino, dum doctrina ejus legitur vel auditur, ſi homo veritati, quam legit vel audit, ſua conſentiat voluntate. *Si enim lateret eum*, inquis, *doctrina Dei, non dirigerentur greſſus ejus, quibus directus vellet viam Dei.* Ac per hoc ſic tantùm putas à Domino greſſus hominis dirigi ad eligendam viam Dei, quia ſine doctrina Dei non ei poteſt innoteſcere veritas, cui propria voluntate conſentiat. *Cui ſi conſentit*, inquis, *(quod in ejus libero arbitrio conſtitutum eſt,) rectè utique dicuntur ab illo dirigi greſſus ejus ut viam ejus velit, cujus doctrinam, ſuaſione præcedente, ſubſequente conſenſione ſectatur; quod libertate naturali ſi vult facit, ſi [b] non vult non facit, pro eo quod fecerit præmium, vel ſupplicium recepturus.* Hæc eſt illa Pelagianorum mala, malè diffamata, meritóque reprobata, & ab ipſo etiam Pelagio timente damnari in Orientalium epiſcoporum judicio damnata ſententia, (V. lib. de Geſtis Pelag. c. 14.) qua dicunt *gratiam Dei non ad ſingulos actus dari, ſed in libero arbitrio eſſe, vel in Lege atque doctrina:* & uſqueadeo, frater, erimus graves corde, ut de gratia Dei, immo adverſùs gratiam Dei, eam Pelagianam ſententiam teneamus, quam pectore quidem ficto, ſed tamen catholicos judices timens Pelagius ipſe damnavit.

5. *Et quomodo*, inquies, *reſpondebitur?* Quomodo cenſes faciliùs & apertiùs, quàm ut illud quod de orando Deo ſuperiùs egimus, ſic amplectamur, ut hoc menti noſtræ nulla ſubtrahat oblivionis irreptio, nulla calliditas argumentationis extorqueat? Si enim quod ſcriptum eſt, *A Domino greſſus hominis diriguntur, & viam ejus volet.* (Pſal. 36. 23.) &, *Præparatur voluntas à Domino* (Prov. 8. 35. ſec. LXX.) &, *Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle.* (Phil. 2. 13.) Et multa hujuſmodi, quibus commendatur VERA DEI GRATIA, hoc eſt, quæ non ſecundùm merita noſtra datur, ſed dat merita

[a] Edit., Exerce. At MSS. præſtantiores, Exſere.

[b] MSS. duo Vat. & unus è Gallic. ſi vult non facit.

Classis III. an 427.

rita ipſa cùm datur; quia prævenit hominis voluntatem bonam, nec eam cujuſquam invenit in corde, ſed facit. Si ergo ita præpararet atque ita operaretur Deus hominis voluntatem, ut tantummodo Legem ſuam atque doctrinam libero ejus adhiberet arbitrio, nec vocatione illa alta atque ſecreta ſic ejus ageret ſenſum, ut eidem Legi atque doctrinæ accommodaret aſſenſum; procul dubio eam legere vel intelligere legendo, vel etiam exponere ac prædicare ſufficeret, nec opus eſſet orare, ut Deus ad fidem ſuam infidelium corda converteret, & converſis proficientem perſeverantiam ejuſdem gratiæ ſuæ largitate donaret. Si ergo hæc à Domino poſcenda eſſe non renuis, quid reſtat frater Vitalis, niſi ut ab illo ea donari fatearis, à quo poſcenda eſſe conſentis? Si autem negas ab illo nos poſcere iſta debere, eidem doctrinæ ipſius contradicis; quia & hoc in ea didicimus, ut ab illo iſta poſcamus.

6. Orationem dominicam noſti, nec dubito te [Matt. 6. 9.] Deo dicere, *Pater noſter qui es in cælis*, &c. Lege expoſitorem ejus beatiſſimum Cyprianum, & quemadmodum expoſuerit quod ibi dicitur, *Fiat voluntas tua, ſicut in cælo & in terra*, diligenter attende, & obedienter intellige: profectò docebit te orare pro infidelibus inimicis Eccleſiæ, ſecundùm [Matt. 5. 44.] præceptum Domini, dicentis, *Orate pro inimicis veſtris*: & hoc orare, ut fiat voluntas Dei, ſicut in eis qui jam fideles ſunt, & portant imaginem cæleſtis hominis, & propterea cæli nomine digni ſunt; ita & in eis, qui per infidelitatem nonniſi imaginem terreni hominis portant, & ob hoc [1. Cor. 15. 49.] terra meritò nuncupantur. Nempe iſti, pro quibus inimicis Dominus nos juſſit orare, & glorioſiſſimus [Matt. 6. 10.] martyr ſic expoſuit, quod in oratione dicimus, *Fiat voluntas tua, ſicut in cælo & in terra*, ut ipſis etiam poſcamus fidem, quam fideles habent: nempe ergo iſti Chriſtianæ pietatis inimici, Legem Dei atque doctrinam, qua Chriſti prædicatur fides, vel omnino audire nolunt, vel ad hoc audiunt ſive etiam legunt ut irrideant & deteſtentur, & quanta poſſunt contradictione blaſphement. Inaniter igitur & perfunctoriè potiùs quàm veraciter pro eis, ut doctrinæ, cui adverſantur, credendo conſentiant, Deo fundimus preces, ſi ad ejus non pertinet gratiam convertere ad fidem ſuam ipſi fidei contrarias hominum voluntates. Inaniter etiam & perfunctoriè potiùs quàm veraciter magnas cum exſultatione agimus Deo gratias, quando aliqui eorum credunt, ſi hoc in eis ipſe non facit.

7. Non fallamus homines, nam Deum fallere non valemus. Prorſus non oramus Deum, ſed orare nos fingimus, ſi noſipſos, non illum, credimus facere quod oramus. Prorſus non gratias Deo agimus, ſed nos agere fingimus, ſi unde illi gratias agimus, ipſum facere non putamus. Labia doloſa ſi in hominum quibuſcumque ſermonibus ſunt, ſaltem in orationibus non ſint. Abſit ut quod facere Deum rogamus oribus & vocibus noſtris, eum facere negemus cordibus noſtris: & quod eſt gravius, ad alios etiam decipiendos, hoc non taceamus diſputationibus noſtris; & dum volumus apud homines defendere liberum arbitrium, apud Deum perdamus orationis auxilium, & gratiarum actionem non habeamus veram, dum veram non agnoſcimus gratiam.

[Caput III.] 8. Si verè volumus defendere liberum arbitrium, non oppugnemus unde fit liberum. Nam

Tom. II.

A qui oppugnat gratiam, qua noſtrum ad declinandum à malo & faciendum bonum, liberatur arbitrium, ipſe arbitrium ſuum adhuc vult eſſe captivum. Reſponde obſecro quomodo dicit Apoſtolus, [Col. 1. 12. & 13.] *Gratias agentes Patri idoneos facienti nos in parte ſortis ſanctorum in lumine; qui eruit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum Filii caritatis ſuæ*: ſi non ipſe arbitrium noſtrum, ſed ipſum arbitrium ſe liberat? Mendaciter ergo agimus gratias Patri, tamquam ipſe faciat quod ipſe non facit. Et erravit qui dixit, quòd *ipſe nos faciat idoneos in parte ſortis ſanctorum in lumine, quia ipſe nos eruit de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum Filii caritatis ſuæ*. Reſponde quomodo ad declinandum à malo, & faciendum bonum liberum habebamus arbitrium, quando erat ſub poteſtate tenebrarum? unde nos ſi, quemadmodum dicit Apoſtolus, *Deus eruit*, ipſe utique illud liberum fecit. Quod tam magnum noſtrum bonum, ſi per ſuæ doctrinæ prædicationem tantummodo facit; quid de iis dicemus, quos de C ipſa tenebrarum poteſtate nondum eruit, prædicanda tantùm illis eſt doctrina divina, an etiam orandum pro eis, ut de tenebrarum poteſtate divinitus eruantur? Si tantummodo prædicandum eſſe dicis, juſſioni Domini & orationibus Eccleſiæ contradicis. Si autem fateris pro eis orandum, id utique orandum fateris, ut eidem doctrinæ arbitrio liberato à tenebrarum poteſtate conſentiant. Ita fit ut neque fideles fiant, niſi libero arbitrio, & tamen illius gratiâ fideles fiant, qui eorum à poteſtate tenebrarum liberavit arbitrium. Sic & Dei gratia non negatur, ſed ſine ullis humanis præcedentibus meritis vera monſtratur; & liberum ita defenditur, ut humilitate ſolidetur, non elatione præcipitetur arbitrium, & qui gloriatur, non in homine, vel quolibet alio, vel ſeipſo, ſed in Domino glorietur.

9. Poteſtas enim tenebrarum quid eſt niſi poteſtas diaboli & angelorum ejus, qui cùm fuiſſent [Joan. 8. 44.] Angeli lucis, in veritate per liberum arbitrium non E ſtantes, ſed inde cadentes, facti ſunt tenebræ? Non te iſta doceo, ſed quæ noſti ut recorderis admoneo. Huic igitur poteſtati tenebrarum, per illius ruinam, cui primo homini ab ea poteſtate prævaricatio perſuaſa eſt, & in quo omnes cecidimus, ſubjectum eſt genus humanum: propter quod de hac poteſtate tenebrarum eruuntur & parvuli, cùm regenerantur in Chriſto. Neque hoc apparet in eorum arbitrio liberato, niſi cùm ad annos pervenerint ratione utentis ætatis, habentes conſentientem doctrinæ ſalutari, in qua nutriti ſunt, voluntatem, & in ea finientes iſtam vitam, ſi electi ſunt in Chriſto ante conſtitutionem mundi ut eſſent ſancti & immaculati in conſpectu ejus in caritate, prædeſtinati in adoptionem filiorum. [Eph. 1. 4.]

10. Hæc autem poteſtas tenebrarum, id eſt diabolus, qui dicitur etiam princeps poteſtatis aëris, [Eph. 2. 2.] operatur in filiis diffidentiæ, princeps iſte rector tenebrarum, id eſt ipſorum diffidentiæ filiorum, regens eos ad arbitrium ſuum, quod neque ipſe habet G liberum ad benefaciendum, ſed ad maximam malevolentiam pœnâ ſui ſceleris obduratum: unde nemo ſanæ fidei credit, aut dicit, hos apoſtatas angelos ad priſtinam pietatem correcta aliquando voluntate converti. Quid ergo operatur hæc poteſtas in filiis diffidentiæ, niſi ópera ſua mala, & in primis maximéque ipſam diffidentiam & infidelitatem, qua ſunt inimici fidei, per quam ſcit eos poſſe mun-

Classis III. An. 427.

dari, poſſe ſanari, poſſe perfectiſſimè liberos, quod A eis vehementer invidet, in æternitate regnare. Itaque aliquos eorum, per quos ampliùs decipere affectat, ſinit habere nonnulla velut opera bona, in quibus laudantur, per quaſque gentes, præcipuéque in gente Romana, qui præclarè glorioſiſſiméque vixerunt. Sed quoniam ſicut veraciſſima Scri-
Rom. 14. 23. ptura dicit, *Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt*:
Heb. 11. 6. &, *Sine fide impoſſibile eſt* utique *placere Deo*, non hominibus: nihil ſic agit hic princeps, quàm ut non credatur in Deum, nec ad Mediatorem, à quo B ſolvuntur opera ejus, credendo veniatur.

Matt. 12. 29. 11. Sed ipſe Mediator intrat in domum fortis, id eſt in hoc ſæculum mortalium ſub poteſtate diaboli, quantum ad ipſum pertinet, conſtitutum; de
Heb. 2. 14. ipſo quippe ſcriptum eſt, quòd *poteſtatem habeat mortis*. Intrat in domum fortis, id eſt, in ſuo dominatu habentis genus humanum; & priùs alligat eum, id eſt, ejus coërcet & cohibet poteſtatem, poteſtatis ſuæ fortioribus vinculis; & ſic eripit vaſa ejus, quæcumque prædeſtinavit eripere, arbitrium C eorum ab ejus poteſtate liberans, ut illo non impediente credant in iſtum libera voluntate. Proinde hoc opus eſt gratiæ, non naturæ. Opus eſt, inquam, gratiæ, quam nobis adtulit ſecundus Adam, non naturæ, quam totam perdidit in ſemetipſo primus Adam. Opus eſt gratiæ tollentis peccatum, & vivificantis mortuum peccatorem; non opus Legis oſtendentis peccatum, nec à peccato vivificantis. Nam ille magnus gratiæ prædicator,
Rom. 7. 7. *Peccatum*, inquit, *non cognovi*, *niſi per Legem*. D
Gal. 3. 21. &, *Si data eſſet*, inquit, *Lex quæ poſſet vivificare*, *omnino ex Lege eſſet juſtitia*. Opus eſt hoc gratiæ, quam qui accipiunt, doctrinæ ſalutari Scripturarum ſanctarum, etſi fuerint inimici, fiunt amici; non opus ejuſdem doctrinæ, quam qui audiunt & legunt ſine gratia Dei, pejores ejus efficiuntur inimici.

Caput IV. 12. Non eſt igitur gratia Dei in natura liberi arbitrij & in Lege atque doctrina, ſicut Pelagiana perverſitas deſipit; ſed ad ſingulos actus datur il-
Pſal. 67. 10. lius voluntate, de quo ſcriptum eſt, *Pluviam voluntariam ſegregabis Deus hereditati tuæ*. E Quia & liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus, & Lex Dei atque do-
Rom. 7. 12. ctrina, quamvis ſancta & juſta & bona, tamen occîdit, ſi non vivificet Spiritus, per quem fit, non ut audiendo, ſed ut obediendo, neque ut lectione, ſed ut dilectione teneatur. Quapropter ut in Deum credamus, & piè vivamus, non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei: non quia velle non de-
Phil. 2. 13. bemus & currere; ſed quia ipſe in nobis & velle ope- F ratur & currere. Unde & ipſe Dominus Jeſus credentes à non credentibus, id eſt ab iræ vaſis vaſa miſeri-
Johan. 6. 65. cordiæ diſcernens, *Nemo*, inquit, *venit ad me*, *niſi fuerit ei datum à Patre meo*. Et utique, ut hoc diceret, in ejus doctrina fuerant ſcandalizati diſcipuli ejus, qui eum poſtea non ſunt ſecuti. Non ergo gratiam dicamus eſſe doctrinam, ſed agnoſcamus gratiam, quæ facit prodeſſe doctrinam: quæ gratia ſi deſit, videmus etiam obeſſe doctrinam.

13. Propterea Deus ut omnia futura opera ſua G in prædeſtinatione præſciverit, ſic illa diſpoſuit, ut quoſdam non credentes ad fidem ſuam, orationes credentium pro eis exaudiendo, convertat; unde refutentur, &, ſi ille eſt eis propitius, corrigantur qui putant gratiam Dei eſſe naturam liberi arbitrij, cum qua naſcimur; aut gratiam Dei eſſe doctrinam, quamvis utilem, quæ per linguas & litteras prædicatur. Non enim hoc oramus pro infidelibus, ut fiat eorum natura, id eſt ut homines ſint; aut ut doctrina eis prædicetur, quam malo ſuo audiunt, ſi non credunt; & plerumque pro eis oramus, qui cùm legant vel audiant, nolunt credere: ſed oramus ut voluntas corrigatur, doctrinæ conſentiatur, natura ſanetur.

14. Jam verò ut perſeverent in eo quod eſſe cœperunt, etiam pro ſe ipſis orant fideles. Utile eſt quippe omnibus vel penè omnibus propter humi- B litatem ſaluberrimam, ut quales futuri ſint, ſcire non poſſint. Ad hoc dicitur, *Qui videtur ſtare*, *vi-* 1. Cor. 10. 12.
deat ne cadat. Propter hujus timoris utilitatem, ne regenerati & piè vivere incipientes, tamquam ſecuri alta ſapiamus, quidam non perſeveraturi perſeveraturis Dei permiſſione vel proviſione ac diſpoſitione miſcentur; quibus cadentibus territi cum timore & tremore gradiamur viam juſtam, donec ex hac vita, quæ tentatio eſt ſuper terram, tranſea- Job 7. 1.
mus ad aliam, ubi jam non ſit elatio comprimen- C da, nec contra ejus ſuggeſtiones tentationeſque luctandum.

15. Sed de hac re, id eſt, cur quidam non permanſuri in fide & ſanctitate Chriſtiana, tamen accipiant ad tempus hanc gratiam, & dimittantur hîc vivere donec cadant, cùm poſſint rapi de hac vita, ne malitia mutet intellectum eorum, quod de ſan- Sap. 4. 11.
cto immatura ætate defuncto ſcriptum eſt in libro Sapientiæ; quærat quiſque ut potuerit, & ſi invenerit præter hanc, quæ à me reddita eſt, aliam proba- D bilem rationem, à rectæ fidei regula non recedens, teneat eam, & ego cum illo, ſi me non latuerit: verumtamen in quod pervenimus, in eo ambulemus donec nobis Deus revelet, ſi quid aliter ſapimus, ſicut apoſtolicis litteris admonemur. Perve- Phil. 3. 16.
nimus autem in ea, quæ ad fidem veram & catholicam pertinere firmiſſimè ſcimus, in quibus ita nobis ambulandum eſt, adjuvante illo atque miſerante, cui dicimus, *Deduc me Domine in via tua*, *&* Pſal. 85. 11.
ambulabo in veritate tua, ut ab eis nullo modo de- E viemus.

Caput V. Duodecim ſententiæ contra Pelagianos. Sententia I.

16. Quoniam ergo propitio Chriſto Chriſtiani catholici ſumus, Scimus nondum natos nihil egiſſe in vita propria boni ſeu mali, nec ſecundùm merita prioris alicujus vitę, [a] quam nullam propriam ſinguli habere potuerunt, in hujus vitæ venire miſerias: ſed tamen ſecundùm Adam carnaliter natos contagium mortis antiquæ prima nativitate contrahere, nec liberari à ſupplicio mortis æternæ, quod trahit ex uno in omnes tranſiens juſta damna- F tio, niſi per gratiam renaſcantur in Chriſto.

Scimus gratiam Dei nec parvulis nec majoribus II.
ſecundùm merita noſtra dari.

Scimus majoribus ad ſingulos actus dari. III.

Scimus non omnibus hominibus dari, & quibus IV.
datur, non ſolùm ſecundùm merita operum non dari, ſed nec ſecundùm merita voluntatis eorum quibus datur: quod maximè apparet in parvulis.

Scimus eis quibus datur, miſericordiâ Dei gra- V.
tuitâ dari.

G Scimus eis quibus non datur, juſto judicio Dei VI.
non dari.

Scimus quòd omnes adſtabimus ante tribunal VII.
Chriſti, ut ferat unuſquiſque ſecundùm ea quæ per corpus geſſit, non ſecundùm ea quæ ſi diutiùs viveret geſturus fuit, ſive bonum ſive malum.

Scimus etiam parvulos ſecundùm ea, quæ per VIII.
corpus geſſerunt, recepturos vel bonum vel ma-

[a] Sic MSS. duo Vat. & Gallicani omnes, necnon Bad. & Am. At Er. & Lov. habent, *qua nulla propria*.

Classis III. An. 427. Parvuli baptizati à fidei ſacramento fideles dicuntur. Marci 16. 16.

lum. Geſſerunt autem non per ſeipſos, ſed per eos quibus pro illis reſpondentibus & renuntiare diabolo dicuntur, & credere in Deum; unde & in numero fidelium computantur, pertinentes ad ſententiam Domini dicentis, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit.* Propter quod & illis, qui hoc Sacramentum non accipiunt, contingit quod ſequitur, *Qui autem non crediderit, condemnabitur.* Unde & ipſi, ſicut dixi, ſi in illa parva ætate moriuntur, utique ſecundùm ea quæ per corpus geſſerunt, id eſt tempore quo in corpore fuerunt, quando per B corda & ora geſtantium crediderunt vel non crediderunt, quando baptizati vel non baptizati ſunt, quando carnem Chriſti manducaverunt vel non manducaverunt, quando & ſanguinem biberunt vel non biberunt, ſecundùm hæc ergo, quæ per corpus geſſerunt, non ſecundùm ea quæ ſi diu hîc viverent geſturi fuerant, judicantur.

IX. Scimus felices eſſe mortuos, qui in Domino moriuntur, nec ad eos pertinere quidquid acturi fuerant, ſi tempore diuturniore vixiſſent.

X. Scimus eos, qui corde proprio credunt in Dominum, ſua id facere voluntate ac libero arbitrio.

XI. Scimus pro eis, qui nolunt credere, nos qui jam credimus rectâ fide agere, cùm Deum oramus ut velint.

XII. Scimus pro eis, qui ex illis crediderunt, tamquam de beneficiis, rectè atque veraciter & debere nos Deo agere gratias, & ſolere.

17. Recognoſcis me, ut puto, in iis, quæ nos ſcire dixi, non omnia quæ ad fidem catholicam pertinent commemorare voluiſſe, ſed ea tantùm, quæ ad iſtam, quæ inter nos agitur, de Dei gratia quæſtionem, utrùm præcedat hæc gratia, an ſubſequatur hominis voluntatem, hoc eſt, ut planiùs id eloquar, utrùm ideo nobis detur, quia volumus, an per ipſam Deus etiam hoc efficiat ut velimus. Si ergo iſtas duodecim ſententias, quas nos dixi ſcire, ad fidem rectam & catholicam pertinere, etiam tu frater nobiſcum tenes, ago Deo gratias; quas profectò non veraciter agerem, niſi gratia Dei fieret ut teneres. Quæ tibi tenenti, nullum omnino remanet nobiſcum de hac quæſtione certamen.

Caput VI.

18. Ut enim eadem duodecim brevi expoſitione percurram, Quomodo voluntatis humanæ meritum ſequitur gratia; cùm detur & parvulis, qui hoc nondum poſſunt velle ſeu nolle? Quomodo gratiam vel in majoribus dicuntur præcedere merita voluntatis; ſi gratia, ut vera ſit gratia, non ſecundùm merita noſtra datur? Quam ſententiam catholicam Pelagius ipſe ſic timuit, ut eos, qui dicunt gratiam Dei ſecundùm merita noſtra dari, ſine dubitatione damnaret, ne à catholicis judicibus damnaretur. Quomodo dicitur gratia Dei in natura eſſe liberi arbitrij vel in Lege atque doctrina; cùm & iſtam ſententiam Pelagius ipſe damnaverit, procul dubio confitens gratiam Dei ad ſingulos actus dari, eis utique qui jam libero arbitrio utuntur?

19. Quomodo dicitur omnes homines eam fuiſſe accepturos, ſi non illi, quibus non donatur, eam G ſua voluntate reſpuerent, quoniam *Deus vult omnes homines ſalvos fieri*; (1. Tim. 2. 4.) cùm multis non detur parvulis, & ſine illa plerique moriantur, qui non habent contrariam voluntatem, & aliquando cupientibus feſtinantibuſque parentibus, miniſtris quoque volentibus ac paratis, Deo nolente non detur, cùm repentè antequam detur exſpirat, pro quo, A ut acciperet, currebatur? Unde manifeſtum eſt eos, qui huic reſiſtunt tam perſpicuæ veritati, non intelligere omnino qua locutione ſit dictum, quòd *omnes homines vult Deus ſalvos fieri*; cùm tam multi ſalvi non fiant, non quia ipſi, ſed quia Deus non vult, quod ſine ulla caligine manifeſtatur in parvulis. Sed ſicut illud quod dictum eſt, *Omnes in Chriſto vivificabuntur*, (1. Cor. 15. 22.) cùm tam multi æterna morte puniantur, ideo dictum eſt, quia omnes quicumque vitam æternam percipiunt, non percipiunt niſi B in Chriſto: ita quod dictum eſt, *omnes homines vult Deus ſalvos fieri*, cùm tam multos nolit ſalvos fieri, ideo dictum eſt, quia omnes qui ſalvi fiunt, niſi ipſo volente non fiunt; & ſi quo alio modo illa verba apoſtolica intelligi poſſunt, ut tamen huic aperτiſſimæ veritati, in qua videmus, tam multos volentibus hominibus, ſed Deo nolente, ſalvos non fieri, contraria eſſe non poſſint.

20. Quomodo ut detur gratia divina, voluntas meretur humana; ſi eis, quibus datur, gratuitâ C miſericordiâ datur, ut vera ſit gratia? Quomodo in hac re merita penſantur voluntatis humanæ; quandoquidem illis, quibus gratia iſta non datur, nullo plerumque merito, nulla voluntate diſtantibus, ſed unam cum eis, quibus datur, habentibus cauſſam, juſto tamen judicio Dei non datur; (Non enim eſt iniquitas apud Deum,) (Rom. 9. 14.) ut intelligant quibus datur, quàm gratis eis detur, quando juſtè utique non daretur, quoniam ſimilem habentibus cauſſam juſtè non datur?

21. D Quomodo non gratiæ Dei eſt, non ſolùm credendi voluntas ab initio, verùm etiam perſeverandi uſque in finem; cùm finis ipſe vitæ hujus non in hominis, ſed in Dei ſit poteſtate, & poſſit utique Deus etiam hoc beneficium non perſeveraturo conferre, ut rapiatur ex corpore, ne malitia mutet intellectum illius? Non enim recipiet homo ſeu bonum ſeu malum, (2. Cor. 5. 10.) niſi ſecundùm ea, quæ per corpus geſſit, non ſecundùm ea, quæ, ſi diutiùs viveret, geſturus fuit.

22. E Quomodo dicitur propterea quibuſdam non dari, quibuſdam morituris parvulis Dei gratia dari, quia eorum futuras prævidet voluntates, quas habituri eſſent ſi viverent, cùm ſecundùm ea, quæ per corpus geſſit, non ſecundùm ea, quæ geſturus eſſet, ſi diutiùs fuiſſet in corpore, unuſquiſque recipiat ſive bonum ſive malum, ſicut Apoſtolus definit? Quomodo ſecundùm voluntates ſuas futuras homines judicantur, quas habituri fuiſſe dicuntur, ſi diutiùs tenerentur in carne, cùm dicat Scriptura, F *Felices mortui, qui in Domino moriuntur?* (Apoc. 14. 13.) quorum ſine dubio certa, & ſecura felicitas non eſt, ſi & ea, quæ non egerunt, ſed acturi fuerant, ſi eſſet eis hæc vita prolixior, judicabit Deus: nullumque accipit beneficium, qui rapitur ne malitia mutet intellectum ejus; quia & pro illa malitia, cui forſitan imminenti ſubtractus eſt, pœnas luit: nec gaudendum eſt de iis, quos in fide recta & vita bona novimus eſſe defunctos, ne ſecundùm aliqua ſcelera judicentur, quæ fuerant, ſi viverent, fortaſſe facturi: G nec dolendi vel deteſtandi ſunt ij, qui vitam iſtam in infidelitate ac perditis moribus finierunt, quia fortè ſi viverent, acturi fuerant pœnitentiam, piéque victuri, & ſecundùm iſta ſunt judicandi: totuſque ille *de Mortalitate* liber glorioſiſſimi martyris Cypriani reprobandus & abjiciendus eſt, in quo tota ejus intentio eſt, ut ſciamus bonis fidelibus gratulandum eſſe morientibus, quando hujus

CLASSIS III. AN. 417. vitæ tentationibus auferuntur, deinceps in beatiſſima ſecuritate manſuri. Sed quoniam hoc falſum non eſt, & ſine dubitatione *felices ſunt mortui, qui in Domino moriuntur*; ridendus eſt & exſecrandus error, quo putatur quòd homines ſecundùm ſuas futuras, quæ morientium non ſunt futuræ, judicandi ſunt voluntates.

23. Quomodo dicuntur negare liberum voluntatis arbitrium, qui confitentur omnem hominem, quiſquis ſuo corde credit in Deum, nonniſi ſua libera credere voluntate; cùm potiùs illi oppugnent arbitrium liberum, qui oppugnant Dei gratiam, qua verè ad bona eligenda & agenda ſit liberum? Quomodo dicitur, quòd per Legem Dei atque doctrinam Scripturarum fiat, quod eadem Scriptura dixit, Prov. 8. 35. ſec. LXX. *Præparatur voluntas à Domino*; ac non potiùs per occultam inſpirationem gratiæ Dei: quandoquidem pro eis, qui eidem doctrinæ contradicentes nolunt ei credere, ipſum Deum fide recta rogamus ut velint?

24. Quomodo Deus exſpectat voluntates hominum, ut præveniant eum quibus det gratiam; cùm gratias ei non immeritò agamus de iis, quibus non ei credentibus, & ejus doctrinam voluntate impia perſequentibus, miſericordiam prærogavit, eoſque ad ſeipſum omnipotentiſſima facilitate convertit, ac volentes ex nolentibus fecit? Ut quid ei inde gratias agimus, ſi hoc ipſe non fecit? Ut quid tanto magis eum magnificamus, quanto magis nolebant credere, quos credidiſſe gaudemus, ſi gratiâ divinâ voluntas in melius non mutatur humana? Gal. 1. 22. Apoſtolus Paulus, *Eram*, inquit, *ignotus facie eccleſiis Judææ, quæ ſunt in Chriſto; tantùm autem audiebant, quia qui aliquando nos perſequebatur, nunc evangelizat fidem, quam aliquando vaſtabat; & in me magnificabant Deum*. Ut quid magnificabant Deum, ſi non Deus ad ſeipſum cor illius viri ſuæ gratiæ bonitate converterat, quando ut 1. Cor. 7. 25. ipſe confitetur, miſericordiam conſecutus eſt, ut fidelis eſſet, ea fide, quam aliquando vaſtabat? Ipſum etiam verbum quod poſuit, quem niſi Deum hoc tam magnum bonum feciſſe declarat? Quid eſt enim, *in me magnificabant Deum*, niſi in me Deum magnificum prædicabant? Quomodo autem eum magnificum prædicabant, ſi magnum illud factum de Pauli converſione ipſe non fecerat? & quo pacto ipſe fecerat, ſi volentem credere ex nolente ipſe non fecerat?

25. Nempe manifeſtum eſt ex illis duodecim ſententiis, quas pertinere ad catholicam fidem negare non ſineris, non ſolùm omnibus, verùm etiam ſingulis id confici, ut confiteamur gratiâ Dei præveniri hominum voluntates, & per hanc eas potiùs præparari, quàm propter earum meritum dari. Aut ſi aliquid earum duodecim eſſe verum negas, quarum propterea commendo etiam numerum, ut faciliùs memoriæ mandentur, diſtinctiùſque teneantur, non te pigeat reſcribere ut ſciam, & eâ, quam mihi Dominus dederit, facultate reſpondeam. Ego enim hæreticum quidem Pelagianum te eſſe non credo: ſed ita te eſſe volo, ut nihil illius ad te tranſeat, vel in te relinquatur erroris.

CAP. VII. 26. Sed inter hæc duodecim reperies fortaſſe aliquid, quod negandum vel dubitandum putes, & unde nos operoſiùs diſputare compellas. Numquid & orare prohibebis Eccleſiam pro infidelibus, ut fiant fideles; pro iis qui nolunt credere, ut velint credere; pro iis qui ab ejus Lege doctri- A nâque diſſentiunt, ut Legi ejus doctrinæque conſentiant, ut det illis Deus quod per Prophetam promiſit, Baruch. 2. cor cognoſcendi eum, & aures audiendi, quas utique acceperant, de quibus Salvator ipſe dicebat, Matt. 13. 9. *Qui habet aures audiendi, audiat?* Numquid ubi audieris ſacerdotem Dei ad ejus altare populum hortantem ad Deum orandum, vel ipſum clara voce orantem, ut incredulas gentes ad fidem ſuam venire compellat, non reſpondebis, Amen? B An etiam hujus fidei ſanitati contraria diſputabis? Numquid beatiſſimum Cyprianum in hoc erraſſe clamabis vel ſuſurrabis, ubi pro inimicis fidei Chriſtianæ, ut etiam ipſi ad eam convertantur, orare nos docet?

27. Numquid poſtremò apoſtolum Paulum pro Judæis infidelibus habentem talia vota culpabis? de quibus ait, Rom. 10. 1. *Bona voluntas quidem cordis mei, & deprecatio ad Deum fit pro illis in ſalutem*. Qui etiam Theſſalonicenſibus dicit, 2. Theſſ. 3. 1. & 2. *De cetero* C *fratres orate pro nobis, ut verbum Domini currat & glorificetur, ſicut etiam apud vos; & ut eruamur ab iniquis & malis hominibus. Non enim omnium eſt fides*. Quomodo curreret & glorificaretur verbum Dei, niſi ad fidem converſis eis, quibus prædicaretur; quandoquidem jam credentibus dicit, *quemadmodum & apud vos?* Scit certè hoc ab illo fieri, quem vult rogari ut hoc faciat, ut etiam eruatur ab iniquis & malis hominibus; qui profectò & illis orantibus non erant credituri. Propter quod addi- D dit, *Non enim omnium eſt fides*: tamquam diceret, Non enim apud omnes etiam vobis orantibus glorificabitur verbum Dei. Quia ipſi utique fuerant credituri, qui ordinati erant in vitam æternam, Eph. 1. 4. & 5. & prædeſtinati in adoptionem filiorum per Jeſum Chriſtum in ipſum, & electi in ipſo ante mundi conſtitutionem: ſed ideo Deus per orationes credentium nondum credentes credere facit, ut oſtendat quia ipſe facit. Nemo eſt enim tam imperitus, tam carnalis, tam tardus ingenio, qui non videat E Deum facere, quod rogari ſe præcepit ut faciat.

28. Hæc & alia teſtimonia divina, quæ commemorare longum eſt, oſtendunt Deum gratiâ ſuâ auferre infidelibus cor lapideum, & prævenire in hominibus bonarum merita voluntatum: ita ut voluntas per antecedentem gratiam præparetur, non ut gratia merito voluntatis antecedente donetur. Hoc & gratiarum actio indicat quod oratio; oratio pro infidelibus, gratiarum actio pro fidelibus. Qui enim eſt orandus ut faciat, illi F eſt actio gratiarum reddenda cùm fecerit. Unde idem dicit Apoſtolus ad Epheſios, Eph. 1. 15. *Propter hoc & ego audita fide veſtra in Domino Jeſu, & dilectione in omnes ſanctos, non ceſſo gratias agere pro vobis*.

29. Loquimur autem nunc de ipſis initiis, cùm homines qui erant averſi & adverſi, convertuntur ad Deum, & velle incipiunt quod nolebant, & habere fidem, quam non habebant; quod ut fiat in eis, oratur pro eis, quamvis non oretur ab eis. Rom. 10. 14. Ipſi enim quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? G Cùm verò factum fuerit quod oratur; et ei qui fecit aguntur gratiæ, & pro eis & ab eis. De orationibus autem jam fidelium, quas & pro ſe, & pro aliis fidelibus faciunt, ut proficiant in eo, quod eſſe cœperunt, & de gratiarum actionibus quia proficiunt, confligendum eſſe tecum non puto. contra Pelagianos eſt iſte conflictus, tibi nobiſque communis. Illi quippe omnia ad fidelem piamque vitam hominum pertinentia ita tribuunt libero vo-

Classis III. An. 427. luntatis arbitrio, ut habenda ex nobis, non à Domino putent eſſe poſcenda: tu autem ſi ea, quæ de te audio, vera ſunt, initium fidei, ubi eſt etiam initium bonæ, hoc eſt piæ voluntatis, non vis donum eſſe Dei, ſed ex nobis nos habere contendis ut credere incipiamus; cetera autem religioſæ vitæ bona Deum per gratiam ſuam jam ex fide petentibus, quærentibus, pulſantibus donare conſentis. Nec adtendis ideo pro infidelibus Deum rogari ut credant, quoniam Deus donat & fidem; ideo pro eis & qui crediderint Deo gratias agi, quoniam donavit & fidem.

30. Quamobrem ut hunc ad te ſermonem aliquando concludam, ſi negas orandum eſſe, ut qui nolunt credere velint credere; ſi negas agendas eſſe Deo gratias, quoniam credere voluerunt qui nolebant credere, aliter tecum agendum eſt, ut non ſic erres, aut ſi errare perſiſtis, ne mittas alios in errorem. Si autem, quod de te magis credo, ſentis atque conſentis orare nos Deum debere ac ſolere pro nolentibus credere, ut velint credere, & pro eis qui adverſantur & contradicunt Legi ejus atque doctrinæ, ut ei credant eamque ſectentur; ſi ſentis atque conſentis debere nos etiam Deo agere gratias ac ſolere pro talibus, cùm ad fidem ejus doctrinamque converſi volentes ex nolentibus fiunt, oportet ſine dubitatione fatearis voluntates hominum Dei gratiâ præveniri, & ut bonum velint homines, quod nolebant, Deum facere, qui rogatur ut faciat, & cui nos novimus agere gratias dignum & juſtum eſſe cùm fecerit. Dominus tibi det intellectum in omnibus, domine frater.

EPISTOLA CCXVIII. *

* Aliàs CCVIII. quæ autem 218 erat, nunc 13.

Palatinum adhortatur ut in Chriſtiana ſapientia proficiat ac perſeveret, id ſummopere cavens ne ſpem bene vivendi collocet in propriis viribus.

Domino dilectiſſimo & deſideratiſſimo filio PALATINO AUGUSTINUS.

Scripta fortè circiter idem tempus.

1. CONVERSATIO tua fortior atque fructuoſior ad Dominum Deum noſtrum magnum nobis adtulit gaudium. Elegiſti enim à juventute doctrinam, ut invenias uſque ad canos ſapientiam. (Eccli. 6. 18) Cani ſunt ergo ſenſus hominis, & ſenectutis ætas vita immaculata. (Sap 4. 9.) Quam donet tibi Dominus petenti, quærenti atque pulſanti, qui novit bona data dare filiis ſuis. (Matt. 7. 11) Quamvis enim abundent tibi exhortatores & exhortationes ad viam ſalutis & gloriæ ſempiternæ, maximè ipſa gratia Chriſti, quæ tibi tam ſalubriter in corde tuo locuta eſt: tamen etiam nos pro dilectionis officio, quam tibi debemus, afferimus aliquid exhortationis in hac reſalutatione noſtra, qua te non pigrum vel dormientem excitemus, ſed provocemus incitemuſque currentem.

2. Sapere te oportet, fili, ut perſeveres, quia ſapuiſti ut eligeres. Sit hoc ipſum ſapientiæ tuæ, ſcire cujus donum hoc eſt. Revela ad Dominum viam tuam, & ſpera in eum, & ipſe faciet; (Pſal 36. 5.) & deducet velut lumen juſtitiam tuam, & judicium tuum velut meridiem. Ipſe faciet rectos curſus tuos, (Prov. 4. 27.)

A & itinera tua in pace producet. Sicut ſprêviſti quod ſperabas in ſæculo, ne in abundantia divitiarum gloriareris, quas more filiorum ſæculi hujus concupiſcere cœperas: ita nunc ad tollendum jugum Domini & ſarcinam ejus, (Matt. 11. 30.) in virtute tua non confidas; & illud leue erit, & hæc levis. Pariter quippe improbantur in Pſalmo & qui confidunt in virtute ſua, (Pſal. 48. 7.) & qui in abundantia divitiarum ſuarum gloriantur. Ergo divitiarum gloriam non jam habebas, ſed quam habere cupiebas, prudentiſſimè contem-

B ſiſti. Cave ne tibi ſubrepat in tua virtute confidere; homo es enim, & maledictus omnis qui ſpem ſuam ponit in homine. (Jer. 17. 5.) Sed planè in Deo tuo toto corde confide, & ipſe erit virtus tua, in qua pius gratuſque confidas, cui dicas humiliter & fideliter, Diligam te Domine virtus mea. (Pſal. 17. 2.) Quia & ipſa caritas Dei, quæ perfecta foras mittit timorem, (1. Johan. 4. 18.) non per vires noſtras, id eſt humanas, diffunditur in cordibus noſtris, ſed ſicut dicit Apoſtolus, *per Spiritum-ſanctum, qui datus eſt nobis.* (Rom. 5. 5.)

C 3. Vigila ergo & ora, ne intres in tentationem. (Mat. 14. 38.) Ipſa quippe oratio admonet te, quòd indigeas adjutorio Domini tui, ne ſpem bene vivendi in te ponas. Oras enim non jam ut accipias divitias & honores præſentis ſæculi, aut aliquid vanitatis humanæ, ſed ne intres in tentationem. Quod utique ſi homo ſibi præſtare poſſet volendo, non poſceretur orando. Quapropter ut non intremus in tentationem, ſi voluntas ſufficeret, non oraremus; quæ tamen ſi deeſſet, nec orare poſſemus. Adſit ergo

D ut velimus, oremus autem ut valeamus quod voluerimus, cùm ipſo donante rectè ſapuerimus. Quod bonum quoniam jam cœpiſti, eſt unde gratias agas. Quid enim habes quod non accepiſti? (1. Cor. 4. 7.) Si autem accepiſti, cave ne glorieris quaſi non acceperis, hoc eſt, quaſi ex te ipſo habere potueris. Sciens autem unde acceperis ab illo pete ut perficiatur, à quo datum eſt ut inciperetur. Cum timore itaque & tremore tuam ſalutem operare. (Phil. 2. 12.) Deus eſt enim qui operatur in te & velle & perficere, pro bona vo-

E luntate: quoniam præparatur voluntas à Domino, (Prov. 8 35. ſec. LXX.) atque ab ipſo greſſus hominis diriguntur, & viam ejus volet. (Pſal. 36. 23.) Hæc cogitatio ſancta ſervabit te, ut ſapientia tua pietas ſit; id eſt, ut ex Deo ſis bonus, & Chriſti gratiæ non ingratus.

4. Deſiderant te parentes tui, fideliter congratulantes meliori ſpei tuæ, quam in Domino habere cœpiſti. Nos autem te ſive abſentem corpore, ſive præſentem, in uno ſpiritu habere cupimus, per quem diffunditur caritas in cordibus noſtris, (Rom. 5. 5.) ut

F quolibet loco fuerit caro noſtra, nullo modo ſeparata poſſit eſſe anima noſtra. Gratiſſimè accepimus cilicia, quæ miſiſti, ubi nos de frequentanda & ſervanda humilitate orationum prior ipſe monuiſti.

EPISTOLA CCXIX.

Quæ 219. erat, nunc 252.

Auguſtinus aliique Africani patres Gallicanis epiſcopis Proculo & Cylinnio, qui Leporium monachum in fide incarnationis Verbi errantem ejecerant, ut amplectantur jam Dei gratiâ pœnitentem & correctum.

G Dilectiſſimis & honorabilibus fratribus & conſacerdotibus PROCULO & CYLINNIO, AURELIUS, ª AUGUSTINUS, FLOREN-

ª Ab Auguſtino dictatam epiſtolam judicat ex ſtilo Sirmondus: idemque alij ferunt judicium de libello emendationis Leporij. Cujus Monachi errores nondum, opinamur, venerant in Auguſtini notitiam, quando in lib. de correptione & gratia c. 11. hæc dicebat: *Neque enim quiſquam tantâ rei hujus & fidei cæcus eſt ignorantiâ ut audeat dicere, quamvis de Spiritu-ſancto & virgine Maria filium hominis natum, per liberum tamen arbitrium bene vivendo & ſine peccato bona opera faciendo meruiſſe, ut eſſet Dei Filius.* Quippe hanc etiam Leporius ſummam cæcitatem ſuæ *inſipientiæ* deteſtatur in emendationis libello; qui proinde ſcriptus fuit poſt eumdem librum de corrept. & grat. Leporij *per Auguſtinum emendati* meminit Gennadius in lib. de ſcript. Eccleſ. c. 59. præter Caſſianum in lib. 1. de Incarnat. Johannem II. papam in epiſt. ad Avienum. Facundum in lib. 1. c. 4. &c.

Classis III. An. 427.

TIUS, & SECUNDINUS in Domino ſalutem.

Scripta videtur an. 426 aut 427.

1. FILIUM noſtrum Leporium apud veſtram ſanctitatem pro ſui erroris præſumtione meritò idoneéque correptum, cùm ad nos, poſteaquam inde exturbatus eſt, veniſſet, ſalubriter perturbatum, corrigendum ſanandumque ſuſcepimus. nam ſicut vos obedíſtis Apoſtolo ut corriperetis inquietos: ita & nos ut conſolaremur puſillanimes ac ſuſciperemus infirmos. *1. Theſſ. 5. 14.* Cùm enim præoccupatus eſſet ſicut homo in aliquo delicto, eodemque non parvo, ut de unigenito Filio Dei, quod erat in principio Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, *Johan. 1.* cùm autem venit plenitudo temporis Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis, non recta quædam ſaperet, nec vera ſentiret; negans Deum hominem factum, ne videlicer ſubſtantiæ divinæ, quâ æqualis eſt Patri, indigna mutatio vel corruptio ſequeretur; nec videns quartam ſe ſubintroducere in Trinitate perſonam, quod à ſanitate ſymboli, catholicæque veritatis, prorſus alienum eſt: cum ſicuti potuimus adjuvante Domino inſtruximus in ſpiritu lenitatis. præſertim quia cùm hoc admoneret vas electionis, adjecit, *intendens teipſum, ne & tu tenteris*, *Galat. 6. 1.* ne ita ſe quidam ad provectum ſpiritalem perveniſſe gauderent, ut ſe jam non poſſe tentari tamquam homines putarent: addiditque ſalubrem pacificamque ſententiam, ut *alter alterius onera portemus, quoniam ſic adimplebimus legem Chriſti. Qui enim putat ſe eſſe aliquid cùm ſit nihil, ſeipſum ſeducit*, *v. 2. & 3.* dilectiſſimi & honorabiles fratres.

2. Quam tamen ejus emendationem nequaquam forte implere poſſemus, niſi vos antè, quæ in eo mendoſa fuerant, damnaretis. Idem igitur & Dominus & medicus noſter utens vaſis ac miniſtris ſuis, qui dixit, *Ego percutiam, & ego ſanabo*, *Deut. 32. 39.* per vos percuſſit tumentem, per nos ſanavit dolentem. Idem ſuæ domus adminiſtrator atque proviſor, per vos deſtruxit malè conſtructa, per nos bene compoſita reſtaurtavit. Idem diligens agricola poſſeſſionis ſuæ ſterilia per vos eradicavit, & noxia; utilia per nos & fecunda plantavir. Non itaque nobis, ſed ejus miſericordiæ demus gloriam, in cujus manu ſumus & nos & ſermones noſtri. Et ſicut in ſupradicto filio noſtro miniſterium veſtrum humilitas noſtra laudavit; ſic etiam ſanctitas veſtra noſtro miniſterio gratuletur. Paterno igitur & fraterno corde ſuſcipite à nobis miſericordi ſeveritate correctum. Etſi enim aliud per nos, aliud per vos; utrumque tamen fraternæ ſaluti neceſſarium una caritas fecit. Unus ergo Deus fecit, quoniam Deus caritas eſt. *1. Johan. 4. 8 & 16.*

3. Proinde ſicut per ſuam * pænitentiam ſuſceptus eſt à nobis, ſic per ſuam * epiſtolam ſuſcipiatur à vobis. ** al. præſentiam* ** Libellum emendationis Leporij* Cui quidem epiſtolæ noſtra etiam manu ſubſcribendum putavimus, ipſius eſſe teſtantes. Hanc ejus correctionem dilectionem veſtram minimè dubitamus & gratanter accipere, & eis notam facere, quibus ejus error ſcandalum fuit. Quia & illi, qui cum eo venerunt ad nos, cum illo correcti atque ſanati ſunt, ſicut eorum ſubſcriptionibus, quæ coram nobis factæ ſunt, tenetur expreſſum. Supereſt ut de fraterna ſalute lætati, reſcriptis beatitudinis veſtræ nos viciſſim lætificare dignemini. Optamus vos, dilectiſſimi & honorabiles fratres, in Domino bene valere memores noſtri.

EPISTOLA CCXX. *

*Claſſis III. An. 427. * Aliàs LXX. quæ autem 220. erat, nunc 171.*

Auguſtinus Bonifacio Comiti, qui concepto priùs voto monachiſmi, poſt ex ipſius conſilio ſuſcepit Comitis poteſtatem; at præter ipſius conſilium duxit uxorem & in multis graviter deliquit. Hunc hortatur ad vetus propoſitum, ſi per uxorem liceat: ſi non liceat, poteſtate mundana utatur in bonum, non in malum.

Domino filio in præſentem & in æternam ſalutem Dei miſericordiâ protegendo & regendo BONIFACIO, AUGUSTINUS.

1. FIDELIOREM hominem, & qui faciliores haberet acceſſus ad aures tuas ferens litteras meas numquam potui reperire, quàm nunc obtulit Dominus ſervum & miniſtrum Chriſti, diaconum Paulum, ambobus nobis cariſſimum, ut aliquid tibi loquerer, non pro potentia tua, & honore quem geris in iſto ſæculo maligno; nec pro incolumitate carnis tuæ corruptibilis atque mortalis, quia & ipſa tranſitoria eſt, & quamdiu ſit, ſemper incertum eſt; ſed pro illa ſalute, quam nobis promiſit Chriſtus: qui propterea hîc exhonoratus atque crucifixus eſt, ut doceret nos bona hujus ſæculi magis contemnere quàm diligere, & hoc amare & ſperare ab illo, quod in ſua reſurrectione monſtravit. *Scripta videtur exeunte an. 427.* Reſurrexit enim à mortuis, nec jam moritur, & mors ei ultrà non dominabitur. *Rom. 6. 9.*

2. Scio non deeſſe homines, qui te ſecundùm vitam mundi hujus diligunt, & ſecundùm ipſam tibi dant conſilia, aliquando utilia, aliquando inutilia; quia homines ſunt, & ſicut poſſunt ad præſens ſapiunt, neſcientes quid contingat ſequenti die. Secundùm autem Deum ne pereat anima tua, non facilè tibi quiſquam conſulit; non quia deſunt qui hoc faciant; ſed quia difficile eſt invenire quando tecum iſta poſſunt loqui. Nam & ego ſemper deſideravi, & numquam inveni locum vel tempus, ut agerem tecum, quod me agere oportebat cum homine, quem multùm diligo in Chriſto. Scis autem qualem me apud Hipponem videris, quando ad me venire dignatus es, quia vix loquebar imbecillitate corporis fatigatus. Nunc ergo fili audi me, ſaltem per litteras tibi ſermocinantem, quas in periculis tuis numquam tibi mittere potui, periculum cogitans perlatoris, & cavens ne ad eos, ad quos nollem, mea epiſtola perveniret. Unde peto ut ignoſcas, ſi me putas plus timuiſſe quàm debui. tamen dixi quod timui.

3. Audi ergo me, immo Dominum Deum noſtrum per miniſterium infirmitatis meæ. Recole qualis fueris adhuc in corpore conſtitutâ religioſæ memoriæ priore conjuge tua, & recenti ejus obitu, quomodo tibi vanitas ſæculi hujus horruerit, & quomodo concupieris ſervitutem Dei. Nos novimus, nos teſtes ſumus quid nobiſcum apud * Tubunas de animo & voluntate tua fueris collocutus. *17. q. 1. Nos novimus.* Soli tecum eramus, ego & frater Alypius. Non enim exiſtimo tantùm valuiſſe terrenas curas, quibus impletus es, ut hoc de memoria tua penitùs delere potuerint. Nempe omnes actus publicos, quibus occupatus eras, relinquere cupiebas, & te in otium ſanctum conferre, atque in ea vita vivere, in qua ſervi Dei monachi vivunt. Ut autem non faceres, *Monachi ſervi Dei.* quid te revocavit, niſi quia conſideraſti oſtendent-

* In MSS. novem conſtanter, *Tubunas*: & infrà, *Tubunis*; &, *Tubunenſia*.

Classis III. An 427.

bus nobis, quantum prodeſſet Chriſti eccleſiis A quod agebas, ſi ea ſola inteotione ageres, ut defenſæ ab infeſtationibus barbarorum quietam & tranquillam vitam agerent, ſicut dicit Apoſtolus, *in omni pietate & caſtitate* (1. Tim. 2. 2.): tu autem ex hoc mundo nihil quæreres, niſi ea quæ neceſſaria eſſent huic vitæ ſuſtentandæ tuæ ac tuorum, accinctus balteo caſtiſſimæ continentiæ, & inter arma corporalia ſpiritualibus armis tutiùs fortiúſque munitus?

4. Cùm ergo te eſſe in hoc propoſito gauderemus, navigaſti, uxoremque duxiſti: ſed navigaſſe B obedientiæ fuit, quam ſecundùm Apoſtolum (Rom. 13. 1.) debebas ſublimioribus poteſtatibus: uxorem autem non duxiſſes, niſi ſuſceptam deſerens continentiam concupiſcentiâ victus eſſes. Quod ego cùm comperiſſem, fateor miratus obſtupui: dolorem autem meum ex aliqua parte conſolabatur, quod audivi te illam ducere noluiſſe, niſi priùs catholica fuiſſet facta: & tamen hæreſis eorum, qui verum Filium Dei negant, tantum prævaluit in domo tua, ut ab ipſis filia tua baptizaretur. Jam verò ſi ad nos non C falſa perlata ſunt, quæ utinam falſa ſint, quòd ab ipſis hæreticis etiam ancillæ Deo dicatæ rebaptizatæ ſint, quantis tantum malum plangendum eſt fontibus lacrymarum? Ipſam quoque uxorem non tibi ſuffeciſſe, ſed concubinarum neſcio quarum commixtione pollutum loquuntur homines, & forſitan mentiuntur.

5. Iſta [a] quæ omnibus patent, tot & tanta mala, quæ à te, poſtea quàm conjugatus es, conſecuta ſunt, quid ego dicam? Chriſtianus es, cor habes, D Deum times: tu ipſe conſidera quæ nolo dicere, & invenies de quantis malis debeas agere pœnitentiam, propter quam tibi credo Dominum parcere, & à periculis omnibus liberare, ut agas eam ſicut agenda eſt. ſed ſi illud audias quod ſcriptum eſt, (Eccli. 5. 8.) *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem.* Juſtam quidem dicis habere te cauſſam, cujus judex ego non ſum; quoniam partes ambas audire non poſſum: ſed qualiſcumque ſit tua cauſſa, de qua modò quærere vel diſputare non opus eſt, E numquid coram Deo potes negare, quòd in iſtam neceſſitatem non perveniſſes, niſi bona ſæculi hujus dilexiſſes, quæ tamquam ſervus Dei, quem te antè noveramus, contemnere omnino, & pro nihilo habere debuiſti: & oblata quidem ſumere, ut eis matereris ad pietatem; non autem negata vel delegata ſic quærere, ut propter illa in iſtam neceſſitatem perduceteris: ubi cùm amantur [b] bona, perpetrantur mala, pauca quidem à te, ſed multa propter te; & cùm timentur quæ ad exiguum tempus F nocent, ſi tamen nocent, committuntur ea quæ verè in æternum noceant?

6. De quibus ut unum aliquid dicam, quis non videat, quòd multi homines tibi cohæreant ad tuendam tuam potentiam vel ſalutem, qui etiamſi tibi omnes fideles ſint, nec ab aliquo eorum ullæ timeantur inſidiæ; nempe tamen ad ea bona, quæ ipſi quoque non ſecundùm Deum, ſed ſecundùm ſæculum diligunt, per te cupiunt pervenire: ac per hoc qui refrenare & compeſcere debuiſti cupidita- G tes tuas, explere cogeris alienas. Quod ut fiat, neceſſe eſt multa, quæ Deo diſplicent, fiant. nec ſic tamen explentur tales cupiditates. Nam faciliùs reſecantur in eis, qui Deum diligunt, quàm in eis, qui mundum diligunt, aliquando ſatiantur. Propter quod dicit divina Scriptura, *Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo ſunt. Si quis dilexerit mundum, dilectio patris non eſt in eo: quia omne quod in mundo eſt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ambitio ſæculi, quæ non eſt à patre, ſed ex mundo eſt. Et mundus tranſit & concupiſcentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum, ſicut & Deus manet in æternum.* (1. Joan. 2. 15.) Quando ergo poteris tot hominum armatorum, quorum fovenda eſt cupiditas, timetur atrocitas; quando, inquam, poteris eorum concupiſcentiam, qui diligunt mundum, non dico ſatiare, quod fieri nullo modo poteſt, ſed aliqua ex parte paſcere, ne univerſa [c] plus pereant, niſi tu facias quæ Deus prohibet, & facientibus comminatur? Propter quod vides tam multa contrita, ut jam vile aliquid, quod rapiatur, vix inveniatur.

7. Quid autem dicam de vaſtatione Africæ, quam faciunt Afri barbari reſiſtente nullo, dum tu talibus tuis neceſſitatibus occuparis, nec aliquid ordinas unde iſta calamitas avertatur? Quis autem crederet, quis timeret, Bonifacio domeſticorum & Africæ Comite in Africa conſtituto cum tam magno exercitu & poteſtate, qui Tribunus cum paucis fœderatis omnes ipſas gentes expugnando & terrendo pacaverat, nunc tantùm fuiſſe barbaros auſuros, tantum progreſſuros, tanta vaſtaturos, tanta rapturos, tanta loca, quæ plena populis fuerant, deſerta facturos? Qui non dicebant quandocumque tu Comitivam ſumeres poteſtatem, Afros barbaros, non ſolùm domitos, ſed etiam tributarios futuros Romanæ reipublicæ? Et nunc quàm in contrarium verſa ſit ſpes hominum vides; nec diutiùs hinc tecum loquendum eſt, quia plus ea tu potes cogitare quàm nos dicere.

8. Sed fortè ad ea reſpondes, illis hoc eſſe potiùs imputandum, qui te læſerunt, qui tuis officioſis virtutibus non paria, ſed contraria reddiderunt: Quas cauſſas ego audire & judicare non poſſum: tuam cauſſam potiùs adſpice & inſpice, quam non cum hominibus quibuſlibet, ſed cum Deo habere te cognoſcis; quia in Chriſto fideliter vivis, ipſum debes timere ne offendas. Nam cauſſas ego ſuperiores potiùs attendo, quia ut Africa tanta mala patiatur, ſuis debent homines imputare peccatis. Verumtamen nolim te ad eorum numerum pertinere, per quos malos & iniquos Deus flagellat pœnis temporalibus quos voluerit. Ipſis namque iniquis, ſi correcti non fuerint, ſervat æterna ſupplicia, qui eorum malitiâ juſtè utitur, ut aliis mala ingerat temporalia. Tu Deum attende, tu Chriſtum conſidera, qui tanta bona præſtitit, & tanta mala pertulit. Quicumque ad ejus regnum cupiunt pertinere, & cum illo ac ſub illo ſemper beatè vivere, diligunt etiam inimicos ſuos, (Matt. 5. 44.) bene faciunt illis qui eos oderunt, & orant pro eis à quibus perſecutionem patiuntur: & ſi quando adhibent pro diſciplina [d] moleſtam ſeveritatem, non tamen amittunt ſinceriſſimam caritatem. Si ergo tibi bona ſunt præſtita, quamvis terrena, tranſitoria, ab imperio Romano, quia & ipſum terrenum eſt, non cæleſte, nec poteſt præſtare niſi quod habet in poteſtate: ſi ergo bona in te collata ſunt, noli reddere mala pro bonis. Si autem mala ti-

[a] Sic MSS. At editi, *Iſta omnibus patent, tot & tanta mala, quæ te poſtea quàm conjugatus es, conſecuta ſunt. Quid ergo dicam* &c.
[b] Sic MSS. At editi, *cùm amantur vana.*

[c] Editi, *plebs pereat.* pro quo MSS. Gallic. omnes & duo Vat. *plus pereant*
[d] Unus è Vat. MSS. *modeſtam.*

CLASSIS III AN. 427

bi irrogata ſunt, noli reddere mala pro malis. A Quid iſtorum duorum ſit, nec diſcutere volo, nec valeo judicare. ego Chriſtiano loquor: Noli reddere vel mala pro bonis, vel mala pro malis.

9. Dicis mihi fortaſſe, In tanta neceſſitate quid vis ut faciam? Si conſilium à me ſecundùm hoc ſæculum quæris, quomodo iſta ſalus tua tranſitoria tuta ſit, & potentia atque opulentia vel iſta ſervetur quam nunc habes, vel etiam major addatur, quid tibi reſpondeam neſcio. Incerta quippe iſta, certum conſilium habere non poſſunt. Si autem B ſecundùm Deum me conſulis, ne anima tua pereat, & times verba veritatis, dicentis, *Quid prodeſt homini, ſi totum mundum lucretur, animæ autem ſuæ detrimentum patiatur*; habeo planè quod dicam; eſt apud me conſilium, quod à me audias. Quid autem opus eſt ut aliud dicam, quàm illud quod ſuprà dixi? *Noli diligere mundum, nec ea quæ in mundo ſunt. Si quis enim dilexerit mundum, non eſt caritas patris in illo: quoniam omnia quæ in mundo ſunt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ambitio* C *ſæculi, quæ non eſt à patre, ſed ex mundo eſt. Et mundus tranſit, & concupiſcentia ejus. Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, ſicut & Deus manet in æternum.* Ecce conſilium, arripe, & age. Hîc appareat ſi vir fortis es; vince cupiditates, quibus iſte diligitur mundus, age pænitentiam de præteritis malis, quando ab eis cupiditatibus victus per deſideria non bona trahebaris. Hoc conſilium ſi acceperis, ſi tenueris atque ſervaveris, & ad bona illa certa pervenies, & cum ſalute animæ tuæ inter D iſta incerta verſaberis.

Luc. 9. 25.

1. Johan. 2. 15.

10. Sed fortè iterum quæris à me, quomodo iſta facias tantis mundi hujus neceſſitatibus implicatus. Ora fortiter, & dic Deo quod habes in Pſalmo, *De neceſſitatibus meis erue me.* Tunc enim finiuntur iſtæ neceſſitates, quando vincuntur illæ cupiditates. Qui exaudivit te, & nos pro te, ut liberareris de tot tantiſque periculis viſibilium corporaliumque bellorum, ubi ſola iſta vita quandoque finienda periclitatur, anima verò non perit, ſi non malignis E cupiditatibus captiva teneatur; ipſe te exaudiet ut interiores & inviſibiles hoſtes, id eſt ipſas cupiditates inviſibiliter & ſpiritaliter vincas, & ſic utaris hoc mundo tamquam non utens; ut ex bonis ejus bona facias, non malus fias: quia & ipſa bona ſunt, nec dantur hominibus niſi ab illo, qui habet omnium cæleſtium & terreſtrium poteſtatem. Sed ne putentur mala, dantur & bonis: ne putentur magna vel ſumma bona, dantur & malis. Itemque auferuntur iſta & bonis ut probentur, & malis ut F crucientur.

Pſal. 24. 17.

11. Quis enim neſciat, quis ita ſit ſtultus, ut non videat quòd ſalus hujus mortalis corporis, & membrorum corruptibilium virtus, & victoria de [a] hominibus inimicis, & honor atque potentia temporalis, & cetera iſta bona terrena, & bonis dentur & malis, & bonis auferantur & malis? Salus verò animæ cùm immortalitate corporis, virtuſque juſtitiæ, & victoria de cupiditatibus inimicis, & gloria & honor & pax in æternum, non dantur niſi bo- G nis. Iſta ergo dilige, iſta concupiſce, iſta omnibus modis quære. Propter hæc adquirenda & obtinenda fac eleemoſynas, funde orationes, exerce jejunia, quantum ſine læſione corporis tui potes. Bona verò illa terrena noli diligere, quantalibet tibi abundent. Sic eis utere, ut bona multa ex illis, nullum autem malum facias propter illa. Omnia quippe talia peribunt; ſed bona opera non pereant, etiam quæ de bonis pereuntibus fiunt.

CLASSIS III. AN. 427.

12. Si enim conjugem non haberes, dicerem tibi quod & Tubunis diximus, ut in [b] ſanctitate continentiæ viveres: adderem, quod tunc fieri prohibuimus, ut jam te quantum rerum humanarum ſalva pace potuiſſes, ab iſtis rebus bellicis abſtraheres, & ei vitæ vacares in ſocietate ſanctorum, cui tunc vacare cupiebas, ubi in ſilentio pugnant milites Chriſti, non ut occidant homines, ſed ut expugnent principes & poteſtates & ſpiritalia nequitiæ, id eſt diabolum & angelos ejus. Hos enim hoſtes ſancti vincunt, quos videre non poſſunt; & tamen quos non vident, vincunt, iſta vincendo quæ ſentiunt. Sed ut te ad iſtam vitam non exhorter, conjunx impedimento eſt, ſine cujus conſenſione continenter tibi non licet vivere: quia etſi tu eam poſt illa tua verba Tubunenſia ducere non debebas, illa tibi tamen nihil eorum ſciens innocenter & ſimpliciter nupſit. Atque utinam poſſes ei perſuadere continentiam, ut ſine impedimento redderes Deo quod te debere cognoſcis. Sed ſi cum illa agere non potes, ſerva ſaltem pudicitiam conjugalem, & roga Deum, qui te de neceſſitatibus eruet, ut quod non potes modò, poſſis aliquando. Verumtamen ut Deum diligas, non diligas mundum, ut in ipſis bellis, ſi adhuc in eis te verſari opus eſt, fidem teneas, pacem quæras; ut ex mundi bonis facias bona opera, & propter mundi bona non facias opera mala, aut non impedit conjunx, aut impedire non debet. Hæc ad te, fili dilectiſſime, ut ſcriberem, caritas juſſit, qua te ſecundùm Deum, non ſecundùm hoc ſæculum diligo, quia & cogitans quod ſcriptum eſt, *Corripe ſapientem, & amabit te; corripe ſtultum, & adjiciet odiſſe te*; non te utique ſtultum, ſed ſapientem debui cogitare.

Prov. 9. 8.

EPISTOLA CCXXI. *

* Ex 6. Tomo, ante lib. de hæreſibus. Quæ autem 221. erat, nunc 119.

Quodvultdeus Auguſtino, flagitans ut hæreſeωn omnium, quæ adversùs Chriſtianam fidem pullularunt, catalogum ſcribat, earumque errores & ritus paucis complectatur.

Domino meritò venerabili, & verè beatiſſimo patri AUGUSTINO *epiſcopo*, QUODVULTDEUS *diaconus*.

Scripta circ. an. 427.

1. DIu *trepidus fui, & auſus hos meos aliquotiens diſtuli: ſed me principaliter, ut dici aſſolet, animavit beatitudinis tuæ benevolentia omnibus comprobata: quam dum conſidero, magis timui, ne non petendo ſuperbus, non quærendo deſidioſus, non pulſando piger à Domino judicarer. Sufficere autem mihi crederem hujuſmodi tantummodo voluntatem, ſi fructum adipiſci non poſſem: cùm autem pro certo noverim, oſtium divini ſermonis, quod venerationi tuæ cæleſtis gratia patefecit, paratam eſſe mentem tuam ſanctam, quam poſſidet Chriſtus, non ſolùm cunctis volentibus pandere, verùm etiam nolentibus, ut introire non pigeat, perſuadere; occupationi reverentiæ tuæ multiloquio ſuperfluo moram non faciam, ſed deſiderium obſecrationis meæ breviter indicabo.*

2. *Nonnullos in clero* [c] *hujuſce etiam ampliſſimæ civitatis eſſe imperitos, ex meipſo conjicio, & quan-*

[a] Lov. *de omnibus inimicis.* Sed meliùs aliæ editiones & MSS. *de hominibus.*

[b] MSS. quinque melioris notæ, *ut in caſtitate continentiæ.*

[c] MSS. *cujuſque.*

tum

Classis III. An. 427.

tum univerſo illi ordini profuturum ſit quod expeto, conſiderationi ſanctitatis tuæ diſcutiendum offero. Privilegio namque cunctorum, qui hoc de ſpiritalibus tuis laboribus promerentur, etiam me indignum conſecuturum eſſe præſumo, Domine meritò venerabilis & verè beatiſſime pater. Precor igitur beatitudinem tuam, ut ex quo Chriſtiana religio hereditatis promiſſæ nomen accepit, quæ hæreſes fuerint, ſint; quos errores intulerint, inferant; quid adversùs catholicam Eccleſiam ſenſerint, ſentiant, de fide, de Trinitate, de baptiſmo, de pœnitentia, de homine Chriſto, de Deo Chriſto, de reſurrectione, de novo & vetere Teſtamento; & omnia omnino, quibus à veritate diſſentiunt: quæ etiam baptiſmum habeant, quæve non habeant; & poſt quas baptizet, nec tamen rebaptizet Eccleſia; qualiter ſuſcipiat venientes, & quid ſingulis lege, auctoritate, atque ratione reſpondeat, digneris exponere.

3. *Nec me tanta beatitudo tua credat ineptiæ, ut non inſpiciam quantis & quàm ingentibus voluminibus opus ſit, ut poſſint iſta diſſolvi. Verùm hoc ego fieri non expeto; id enim multipliciter factum eſſe non dubito: ſed breviter, perſtrictè atque ſummatim, & opiniones rogo cujuſlibet hæreſis exponi, & quid contrà teneat Eccleſia catholica, quantum inſtructioni ſatis eſt, ſubdi: ut velut quodam ex omnibus concepto commonitorio, ſi quis aliquam objectionem aut convictionem uberiùs, pleniùs ac planiùs noſſe voluerit, ad opulenta & magnifica volumina tranſmittatur, quibus à diverſis, & præcipuè à veneratione tua in hoc ipſum conſtat elaboratum. Sufficiet autem admonitio talis, ut puto, doctis & imperitis, otioſis & occupatis, & ad cujuſlibet gradus miniſterium Eccleſiæ undecumque promotis; dum & ille qui multa legit, eadem breviter recordatur, & compendio ignarus inſtruitur, ut noverit quid teneat, quid evitet; quid averſetur ne faciat, quid ut faciat aſſequatur. Fortaſſis autem, ſi tamen quod arbitror verum eſt, etiam adversùs calumniantium malignas mentes & doloſa labia opus hoc parvum inter cetera mirifica teſtimonio coronæ tuæ non deerit: ut quibus patet campus calumniandi profuſior, validis & ex omni parte concluſis fidei limitibus coartati, omnibuſque veritatis telorum generibus circumacti, etiam uno multiformi jaculo repentè proſtrati, morticinos ſpiritus non audeant anhelare.*

4. *Video quàm oneroſus exſiſtam, meliora cogitanti, & diſponenti majora ſancto ſeni, & querelas corporis ſuſtinenti. Sed per Chriſtum Dominum rogo, qui te participem ſapientiæ ſuæ ſine invidia eſſe conceſſit, ut hanc gratiam dones indoctis Eccleſiæ, qui te agnoſcis ſapientibus atque inſipientibus debitorem meritò ac jure dicturus; Videte quoniam non mihi ſoli laboravi, ſed omnibus exquirentibus veritatem. Potui adhuc offerre ſupplices & multiplices preces, & mecum imperitorum claſſes adſciſcere: ſed malui jam* [a] *audire dictantem, quàm adhuc occupare legentem.*

Rom. 1. 14. Eccli. 24. 47. & cap. 33. 18.

EPISTOLA CCXXII. *

* Ex 6. Tomo, ante lib. de hæreſibus. Quæ autem 222. erat, nunc 220.

Auguſtinus Quodvultdeo, excuſans propoſiti operis difficultatem, remque ab aliis tentatam eſſe admonens.

Dilectiſſimo filio & condiacono QUODVULTDEO, AUGUSTINUS epiſcopus.

Scripta paulò poſt ſuperiorem.

1. ACCEPTIS litteris caritatis tuæ, ubi à me ardentiſſimo ſtudio poſtulaſti, ut de omnibus hæreſibus, quæ poſt Domini A Salvatoris adventum adversùs ejus doctrinam pullulaverunt, aliquid breviter ſcriberem, quàm ſit hoc difficile, continuò repertâ occaſione reſcripſi per filium meum Hipponenſium primarium Philocalum: mox autem etiam iſta oblata eſt, qua nunc reſcribo, & breviter difficultatem operis ejus oſtendo.

2. Philaſtrius quidam Brixienſis epiſcopus, quem cum ſancto Ambroſio Mediolani etiam ipſe vidi, ſcripſit hinc librum; nec illas hæreſes præter- B mittens, quæ in populo Judæo fuerunt ante adventum Domini, eaſque viginti octo commemoravit: & poſt Domini adventum CXXVIII. Scripſit hinc etiam græcè epiſcopus Cyprius Epiphanius, in doctrina catholicæ fidei laudabiliter diffamatus: ſed ipſe utriuſque temporis hæreſes colligens, LXXX. complexus eſt. Cùm ergo ambo id vellent facere quod à me petis, quantum tamen inter ſe differant de numero interim ſectarum, vides: quod utique non eveniſſet, niſi aliud uni eorum videretur eſſe C hæreſis, & aliud alteri. Neque enim putandum eſt aliquas ignoraſſe Epiphanium, quas noverat Philaſtrius, cùm Epiphanium longe Philaſtrio doctiorem invenerimus; ita ut Philaſtrium potiùs dicere deberemus latuiſſe plurimas, ſi tam plures eſſet ille complexus, & iſte pauciores. Sed procul dubio in ea quæſtione ubi diſceptatur quid ſit hæreſis, non idem videbatur ambobus: & revera hoc omnino definire difficile eſt: & ideo cavendum, cùm omnes in numerum redigere conamur, ne prætermit- D tamus aliquas, quamvis hæreſes ſint; aut annumeremus aliquas, cùm hæreſes non ſint. Vide ergo ne fortè librum ſancti Epiphanij tibi mittere debeam: ipſum enim arbitror Philaſtrio doctiùs hinc locutum; qui poſſit apud Carthaginem in latinam linguam verti faciliùs atque commodiùs, ut tu potiùs præſtes nobis, quod quæris à nobis.

3. Perlatorem multùm commendo. Subdiaconus eſt, de noſtra diœceſi; de fundo autem viri ſpectabilis, nobiſque cariſſimi [b] Orontij. Pro illo E autem, & pro ejus patre, à quo adoptatus eſt, etiam ad ipſum ſcripſi: quas litteras, cùm legerit Chriſtiana benignitas tua, peto ut eas apud memoratum virum tua interceſſione adjuvare digneris. Miſi autem cum illo etiam hominem eccleſiæ, ne ad tuam ſanctitatem difficilis ei eſſet acceſſus: non enim parum de illo ſollicitus ſum, à qua me ſollicitudine Dominus, ut ſpero, per tuæ caritatis inſtantiam liberabit. Peto etiam mihi reſcribere non graveris, quemadmodum ſit in fide catholica ille Theo- F doſius, per quem Manichæi nonnulli ſunt proditi; & ipſi quos ab eo proditos, putamus eſſe correctos. Si quid etiam de profectione ſanctorum epiſcoporum fortè audiviſti, fac ut noverim. Deo vivas.

EPISTOLA CCXXIII. *

* Ex 6. Tomo, ante lib. de hæreſibus. Quæ autem 221. erat, nunc 61.

Auguſtino Quodvultdeus, rurſum efflagitans ut ſcribat opuſculum de hæreſibus.

G *Domino meritò venerabili, ac beatiſſimo ſacro patri* AUGUSTINO *epiſcopo*, QUODVULTDEUS *diaconus.*

Scripta fortè an. 428.

1. UNUM *quidem reverentiæ tuæ commonitorium, quod per Eccleſiaſticum dignatus es deſtinare, ſuſcepi. Nam quod priùs di-*

[a] Sic unus è Vat. MSS. At editi *gaudere dictantem.*

[b] MSS Michaëlinus, Becbetonenſis, & unus è Vat. habent, *Honorati.*

Classis III. an. 428.

rectum eſſe beatitudo tua ſignificavit, per virum honorabilem Philocalum, nec dum ad me pervenit. Verùm quamvis conſcius propriorum ſemper fuerim peccatorum, nunc tamen evidenter agnovi [a] *adipiſcendo illi quod exoravi muneri, meam toti Eccleſiæ impedimento eſſe perſonam. Sed omnino confido, quoniam qui per Unici ſui gratiam, humani generis dignatus eſt delere facinora, nec mea in perniciem cunctorum prævalere permittet, potiùſque ubi abundavit peccatum, gratiam faciet redundare, Domine meritò venerabilis ac beatiſſime pater. Difficultatem operis, quod inſtruendis imperitiſſimis nobis per tuam beneficentiam præſtari ſuppliciter exoravi, nec ipſe ignorans antè prædixi: ſed de divini fontis ubertate, quam tibi Dominus tribuit, veraci corde præſumſi.*

Rom. 5. 20.

2. *Nam etſi Philaſtrius & Epiphanius venerandi epiſcopi tale aliquid ſcripſiſſe memorantur, quod procul dubio me inter cetera, immo ſicut omnia latet: non tamen arbitror eos hanc curam diligentiamque adhibuiſſe, ut ſingulis quibuſque opinionibus contrarias etiam opiniones adjungerent, ritùſque ſubjicerent: tum denique opus illud utriuſque qualecumque ſit, non habet fortaſſis eam, quam deſidero, brevitatem. Fruſtra etiam homini, qui Latina non didicit, Græca facundia delegatur: quia non ego tantummodo conſilium, ſed & auxilium poſtulavi. Quid autem venerationem tuam de interpretum non ſolùm difficultate, ſed etiam obſcuritate admoneam, cùm ipſe hoc magis, ac plenè dijudices? Accedit ad cauſſam, quòd nonnullæ etiam poſt illorum obitum hæreſes emerſiſſe doceantur, quarum nullam illi fecerint mentionem.*

3. *Quamobrem ad peculiare patrocinium pietatis tuæ confugio, & voce mea, ſed univerſali deſiderio, paratum ad miſericordiam ſacroſanctum pietatis pectus appello, ſequeſtratis ſaporibus peregrinis, conſiderato textu prioris epiſtolæ, panem Afrum, quem noſtra provincia ſolet habere præcipuum, cæleſti etiam manna conditum, ſerò pulſanti, & famem patienti non deneges. Profectò enim nec ego pulſare ceſſabo, donec ipſe concedas: ut quod non impetrat privilegium,* [b] *ubi nullum eſt meritum, ſaltem indefeſſa importunitas mereatur.*

EPISTOLA CCXXIV. *

* Ex 6 Tomo, ante lib. de hæreſibus. Quæ antea 224. erat, nunc 223.

Auguſtinus Quodvultdeo, ſpondens ſe de hæreſibus ſcripturum, dum per alias occupationes licebit. Nunc enim ab Alypio ſe urgeri dicit, ut poſterioribus Juliani libris reſpondeat.

Domino ſinceriter dilectiſſimo fratri & condiacono QUODVULTDEO, AUGUSTINUS epiſcopus.

Scripta poſt ſuperiorem.

1. CUM mihi hæc ſcribendi offerretur occaſio per Fuſſalenſem preſbyterum, quem commendo caritati tuæ, recenſui epiſtolam tuam, in qua petis, ut de hæreſibus, quæ oriri potuerunt ex quo Domini in carne nuntiari cœpit adventus, aliquid ſcriberem. Hoc autem feci, ut viderem utrùm jam deberem opus ipſum aggredi, & inde tibi aliquid mittere: ubi conſiderares tanto eſſe difficilius, quanto vis effici brevius. Sed ne hoc quidem potui, talibus curis ſupervenientibus impeditus, à quibus omnino diſſimulare non poſſem, nam me & ab eo, quod habebam in manibus, averterunt.

A 2. Hoc autem eſt, ubi reſpondeo libris Juliani, quos octo edidit poſt illos quatuor, quibus antè reſpondi. Hos enim cùm Romæ accepiſſet frater Alypius, nondum omnes deſcripſerat, cùm oblatam occaſionem noluit præterire, per quam mihi quinque tranſmiſit, promittens alios tres citò ſe eſſe miſſurum, & multùm inſtans ne reſpondere differrem. Cujus inſtantiâ coactus ſum remiſſiùs [c] agere quod agebam, ut operi utrique non deeſſem, uni diebus, alteri noctibus, quando mihi ab aliis occupationibus hinc atque hinc venire non deſiſtentibus parceretur. Agebam verò rem plurimùm neceſſariam: nam retractabam opuſcula mea, & ſi quid in eis me offenderet, vel alios offendere poſſet, partim reprehendendo, partim defendendo quod legi deberet, & poſſet, operabar. Et duo volumina jam abſolveram, retractatis omnibus libris meis, quorum numerum neſciebam: eoſque CCXXXII. eſſe cognovi. Reſtabant epiſtolæ, deinde tractatus populares, quos Græci homilias vocant. Et plurimas jam epiſtolarum legeram, ſed adhuc nihil inde dictaveram, cùm me etiam iſti Juliani libri occupare cœperant, quorum nunc quarto reſpondere cœpi. Quando ergo id explicavero, quintoque reſpondero, ſi tres non ſupervenerint, diſpono (ſi Deus voluerit) & quod poſcis incipere, ſimul agens utrumque, & hoc ſcilicet, & illud de retractatione opuſculorum meorum, nocturnis & diurnis temporibus in ſingula diſtributis.

Retractationum libri duo abſoluti.

3. Hoc ideo inſinuavi ſanctitati tuæ, ut quantum tibi deſiderium eſt ſumendi quod poſcis, tanto flagrantiùs à Domino mihi poſcas adjutorium, quò ſerviam laudabili ſtudio tuo, atque utilitati eorum, quibus id exiſtimas profuturum, Domine ſinceriter dilectiſſime frater. Commendo iterum perlatorem, & negotium propter quod eò perrexit, ſi cognoveris apud quem agendum ſit, peto ne pigeat adjuvare. Non enim poſſumus neceſſitates hominum ejuſmodi deſerere, qui noſtri non coloni, ſed quod majus eſt, fratres ſunt, & in caritate Chriſti ad curam pertinent noſtram. Deo vivas.

EPISTOLA CCXXV. *

* Ex 7 Tomo, præfixa lib. de prædeſtinatione SS. Quæ porrò 225. erat, nunc 226.

Proſper Auguſtino, de reliquiis Pelagianæ hæreſeos in Gallia ſub catholico nomine clam ſuccreſcentibus certiorem ipſum faciens, ac referens quorumdam querelas de iis quæ Auguſtinus adverſus Pelagianos ſcripſiſſet de hominum diſcretione, de vocatione ſecundùm propoſitum ac prædeſtinatione electorum, de præveniente gratia, deque præfixo electorum numero; petens ut quæ in iſtis quæſtionibus obſcuriora ſunt, quàm lucidiſſimis expoſitionibus aperiat.

Domino beatiſſimo Papæ, ineffabiliter mirabili, incomparabiliter honorando, præſtantiſſimo patrono AUGUSTINO PROSPER.

Scripta an. 428. aut 429.

1. IGNOTUS *quidem tibi facie, ſed jam aliquatenus, ſi reminiſcaris, animo ac ſermone compertus; nam per ſanctum fratrem meum Leontium diaconum miſi epiſtolas & recepi; nunc quoque beatitudini tuæ ſcribere audeo, non ſolùm ſalutationis, ut tunc, ſtudio, ſed etiam fidei, qua Eccleſia vivit, affectu. Excubante enim pro univerſis membris corporis Chriſti vigilantiſſimâ induſtriâ tuâ, & adverſùs hæreticarum doctrinarum inſidias veritatis virtute pugnan-*

[a] MSS. ſex, *adſpiciendo ad id quod exoravi memoriæ.*
[b] MSS. plures *quia*, ſive, *quòd nullum eſt meritorum.*

[c] Editi, *remiſſiùs ſemper agere quod.* MSS. propè omnes, *remiſſiùs agere quàm agebam.*

CLASSIS III AN. 429

te, nullo modo mihi verendum putavi, ne oneroſus tibi, aut importunus eſſem in eo, quod ad multorum ſalutem, ac perinde ad pietatem tuam pertinet: cùm potiùs reum futurum eſſe me crederem, ſi ea, quæ valde pernicioſa eſſe intelligo, ad ſpecialem patronum fidei non referrem.

Maſſilienſium quidam Auguſtini libris non intellectis offenſi.

2\. *Multi ergo ſervorum Chriſti qui in Maſſilienſi urbe conſiſtunt, in ſanctitatis tuæ ſcriptis, quæ adverſùs Pelagianos hæreticos condidiſti, contrarium putant patrum opinioni & eccleſiaſtico ſenſui, quidquid in eis de vocatione electorum ſecundùm Dei propoſitum diſputaſti. Et cùm aliquamdiu tarditatem ſuam culpare maluerint, quàm non intellecta reprehendere, quidamque eorum lucidiorem ſuper hoc atque apertiorem beatitudinis tuæ expoſitionem voluerint poſtulare; evenit ex diſpoſitione miſericordiæ Dei, ut cùm * quoſdam intra Africam ſimilia moviſſent, librum* de correptione & gratia, *plenum divinæ auctoritatis emitteres. Quo in notitiam noſtram inſperata opportunitate delato, putavimus omnes querelas reſiſtentium ſopiendas: quia univerſis quæſtionibus, de quibus conſulenda erat ſanctitas tua, tam plenè illic abſolutéque reſponſum eſt, quaſi hoc ſpecialiter ſtudueris, ut quæ apud nos erant turbata, componeres. Recenſito autem hoc beatitudinis tuæ libro, ſicut qui ſanctam atque apoſtolicam doctrinæ tuæ auctoritatem antea ſequebantur, intelligentiores multo inſtructioreſque ſunt facti; ita qui perſuaſionis ſuæ impediebantur obſcuro, averſiores quàm fuerant, receſſerunt. Quorum tam abrupta diſſenſio primùm propter ipſos metuenda eſt, ne tam claris tamque egregiis in omnium virtutum ſtudio viris ſpiritus Pelagianæ impietatis illudat: deinde ne ſimpliciores quique, apud quos horum magna eſt de probitatis contemplatione reverentia, hoc tutiſſimum ſibi æſtiment, quod audiant eos, quorum auctoritatem ſine judicio ſequuntur, aſſerere.*

* Adrumetinos Monachos

Maſſilienſium ſententia partim catholica, partim cum Pelagianis conſentiens.

3\. *Hæc enim ipſorum definitio ac profeſſio eſt: Omnem quidem hominem Adam peccante, peccaſſe: & neminem per opera ſua, ſed per Dei gratiam regeneratione ſalvari: univerſis tamen hominibus propitiationem, quæ eſt in ſacramento ſanguinis Chriſti, ſine exceptione eſſe propoſitam, ut quicumque ad fidem & ad baptiſmum accedere voluerint, ſalvi eſſe poſſint. Qui autem credituri ſunt, quive in ea fide, quæ deinceps per gratiam ſit juvanda, manſuri ſunt, præſciſſe ante mundi conſtitutionem Deum, & eos prædeſtinaſſe in regnum ſuum, quos gratis vocatos, dignos futuros electione, & de hac vita bono fine exceſſuros eſſe prævideris. Ideoque omnem hominem ad credendum & ad operandum divinis inſtitutionibus admoneri, ut de apprehendenda vita æterna nemo deſperet, cùm voluntariæ devotioni remuneratio ſit parata. Hoc autem propoſitum vocationis Dei, quo vel ante mundi initium, vel in ipſa conditione generis humani, eligendorum & rejiciendorum dicitur facta diſcretio, ut ſecundùm quod placuit Creatori, alij vaſa honoris, alij vaſa contumeliæ ſint creati, & lapſis curam reſurgendi adimere, & ſanctis occaſionem teporis adſerre: eo quòd in utraque parte ſuperfluus labor ſit, ſi neque rejectus ullâ induſtriâ poſſit intrare, neque electus ullâ negligentiâ poſſit excidere. Quoquo enim modo ſe egerint, non poſſe aliud erga eos quàm Deus definivit, accidere; & ſub incerta ſpe curſum non poſſe eſſe conſtantem; cùm ſi aliud habeat prædeſtinantis electio, caſſa ſit adnitentis intentio. Removeri itaque omnem induſtriam, tollique virtutes, ſi Dei conſtitutio humanas præveniat voluntates: & ſub hoc prædeſtinationis nomine, fatalem quamdam induci neceſſitatem; aut diverſarum naturarum dici Dominum conditorem, ſi nemo aliud poſſit eſſe quàm factus eſt. Atque ut breviùs ac pleniùs quod opinantur exponam, quidquid in libro hoc ex contradicentium ſenſu ſanctitas tua ſibi oppoſuit, quidquid etiam in libris contra Julianum ab ipſo ſub hac quæſtione objectum, potentiſſimè debellaſti; hoc totum ab iſtis ſanctis intentioſiſſimè conclamatur. Et cùm contra eos ſcripta beatitudinis tuæ validiſſimis & innumeris teſtimoniis divinarum Scripturarum inſtructa proferimus, ac ſecundùm formam diſputationum tuarum, aliquid etiam ipſi quo concludantur adſtruimus; obſtinationem ſuam vetuſtate defendunt: & ea, quæ de epiſtola apoſtoli Pauli Romanis ſcribentis, ad manifeſtationem divinæ gratiæ prævenientis electorum merita proferuntur, à nullo umquam Eccleſiaſticorum ita eſſe intellecta, ut nunc ſentiuntur, affirmant. Cùmque ut ipſi ea exponant, ſecundùm quorum velint ſenſa, depoſcimus, nihil ſe profitentur inveniſſe quod placeat, & de his taceri exigunt, quorum altitudinem nullus adtigerit. Eò poſtremò pervicacia tota deſcendit, ut fidem noſtram ædificationi audientium contrariam eſſe definiant, ac ſic, etiamſi vera ſit, non promendam: quia & pernicioſè non recipienda tradantur; & nullo periculo, quæ intelligi nequeant, conticeantur.*

CLASSIS III AN. 429.

Aliorum ſententia magis adhuc Pelagianizans.

4\. *Quidam verò horum in tantum à Pelagianis ſemitis non declinant, ut cùm ad confitendam eam Chriſti gratiam, quæ omnia præveniat merita humana, cogantur, ne ſi meritis redditur, fruſtra gratia nominetur, ad conditionem hanc velint uniuſcujuſque hominis pertinere, in qua eum nihil prius merentem, quia nec exſiſtentem, liberi arbitrij & rationalem gratia Creatoris inſtituat, ut per diſcretionem boni & mali, & ad cognitionem Dei & ad obedientiam mandatorum ejus poſſit ſuam dirigere voluntatem, atque ad hanc gratiam, qua in Chriſto renaſcimur, pervenire, per naturalem ſcilicet facultatem, petendo, quærendo, pulſando: ut ideo accipiat, ideo inveniat, ideo introeat, quia bono naturæ bene uſus, ad iſtam ſalvantem gratiam, initialis gratiæ ope meruerit pervenire. Propoſitum autem vocantis gratiæ in hoc omnino definiunt, quòd Deus conſtituerit nullum in regnum ſuum, niſi per ſacramentum regenerationis aſſumere, & ad hoc ſalutis donum omnes homines univerſaliter, ſive per naturalem, ſive per ſcriptam Legem, ſive per evangelicam prædicationem vocari. Ut & qui voluerint, fiant filij Dei; & inexcuſabiles ſint, qui fideles eſſe noluerint: quia juſtitia Dei in eo ſit, ut qui non crediderint pereant; bonitas in eo appareat, ſi neminem repellat à vita, ſed indifferenter univerſos velit ſalvos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Jam hic proferunt teſtimonia, quibus divinarum Scripturarum cohortatio ad obediendum incitat hominum voluntates, qui ex libero arbitrio, aut faciant quæ jubentur, aut negligant: & conſequens putant, ut quia prævaricator ideo dicitur non obediſſe, quia noluit, fidelis quoque non dubitetur ob hoc devotus fuiſſe, quia voluit; & quantum quiſque ad malum, tantum habeat facultatis ad bonum; parique momento animum ſe vel ad vitia, vel ad virtutes movere, quem bona appetentem gratia Dei foveat, mala ſectantem damnatio juſta ſuſcipiat.*

5\. *Cùmque inter hæc innumerabilium illis multitudo objicitur parvulorum, qui utique excepto originali peccato, ſub quo omnes homines ſimiliter in primi hominis damnatione naſcuntur, nullas adhuc habentes voluntates, nullas proprias actiones, non ſine Dei judicio ſecernuntur; ut ante diſcretionem boni ac mali de uſu vitæ iſtius auferendi, alij per regenerationem inter cæleſtis regni aſſumantur heredes, alij ſine baptiſmo inter mortis perpetuæ tranſeant debitores: tales aiunt perdi, taleſque ſalvari, quales futuros illos in annis majoribus, ſi ad activam ſervarentur ætatem, ſcien-*

Classis III. An. 429

tia divina prævideris. Nec conſiderant ſe gratiam A *Dei, quam comitem, non præviam humanorum volunt eſſe meritorum, etiam illis voluntatibus ſubdere, quas ab ea, ſecundùm ſuam phantaſiam, non negant eſſe præventas. Sed in tantum quibuſcumque commentitiis meritis electionem Dei ſubjiciunt, ut quia præterita non exſtant, futura, quæ non ſint futura, confingant, novoque apud illos abſurditatis genere, & non agenda præſcita ſint, & præſcita non acta ſint. Hanc ſanè de humanis meritis præſcientiam Dei, ſecundùm quam gratia vocantis operetur, multo ſibi rationabi-* B *liùs videntur adſtruere, cùm ad earum nationum contemplationem veniunt, quæ vel in præteritis ſæculis dimiſſæ ſunt ingredi vias ſuas, vel nunc quoque adhuc in veteris ignorantiæ impietate depereunt, nec ulla eis aut Legis aut Evangelii illuminatio coruſcavit: cùm tamen, inquantum prædicatoribus oſtium apertum eſt, & via facta eſt, gentium populus, qui ſedebat in tenebris & in umbra mortis, lucem viderit magnam; & qui quondam non populus, nunc autem po-*

Iſaiæ 9. 2. & Matt. 4. 16. Oſeæ 1. 24. & Rom. 9. 25.

pulus Dei ſit; & quorum aliquando non miſertus eſt, C *nunc autem miſereatur: præviſos inquiunt à Domino credituros, & ad unamquamque gentem ita diſpenſata tempora ac miniſteria magiſtrorum, ut exoriretur bonarum credulitas voluntatum. Nec vacillare illud,*

1. Tim. 2. 4.

quòd Deus omnes homines velit ſalvos fieri, & in agnitionem veritatis venire: *quandoquidem inexcuſabiles ſint, qui & ad unius veri Dei cultum potuerint inſtrui intelligentiâ naturali; & Evangelium ideo non audierint, quia nec fuerint recepturi.*

6. *Pro univerſo autem humano genere mortuum eſſe* D *Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & neminem prorſus à redemtione ſanguinis ejus exceptum, etiamſi omnem hanc vitam alieniſſima ab eo mente pertranſeat; quia ad omnes homines pertineat divinæ miſericordiæ ſacramentum: quo ideo plurimi non renoventur, quia quòd nec renovari velle habeant, prænoſcantur. Itaque quantum ad Deum pertinet, omnibus paratam vitam æternam: quantum autem ad arbitrii libertatem, ab his eam apprehendi, qui Deo ſponte crediderint, & auxilium gratiæ merito credulitatis acceperint. In iſtam* E *verò talis gratiæ prædicationem hi, quorum contradictione offendimur, cùm priùs meliora ſentirent, ideo ſe vel maximè contulerunt, quia ſi profiterentur ab ea omnia bona merita præveniri, & ab ipſa ut poſſint eſſe donari, neceſſitate concederent Deum ſecundùm propoſitum & conſilium voluntatis ſuæ, occulto judicio, & opere manifeſto, aliud vas condere in honorem, aliud in contumeliam; quia nemo niſi per gratiam juſtificetur, & nemo niſi in prævaricatione naſcatur. Sed refugiunt iſtud fateri, divinoque adſcribere operi ſanctorum me-* F *rita formidant; nec adquieſcunt prædeſtinatum electorum numerum nec augeri poſſe, nec minui, ne locum apud infideles ac negligentes cohortantium incitamenta non habeant, ac ſuperflua ſit induſtriæ ac laboris indictio, cujus ſtudium ceſſante electione fruſtrandum ſit. Ita demum enim poſſe unumquemque ad correctionem, aut ad profectum vocari, ſi ſe ſciat ſuâ diligentiâ bonum eſſe poſſe, & libertatem ſuam ob hoc Dei auxilio juvandam, ſi quod Deus mandat, elegerit. At ſic cùm in his, qui tempus acceperunt liberæ voluntatis,* G *duo ſint quæ humanam operentur ſalutem, Dei ſcilicet gratia & hominis obedientia; priorem volunt obedientiam eſſe quàm gratiam, ut initium ſalutis ex eo qui ſalvatur, non ex eo credendum ſit ſtare qui ſalvat, & voluntas hominis divinæ gratiæ ſibi pariat opem, non* A *gratia ſibi humanam ſubjiciat voluntatem.*

Classis III. An. 429.

7. *Quod cùm perverſiſſimum eſſe revelante Dei miſericordia, & inſtruente nos tua beatitudine noverimus; poſſumus quidem ad non credendum eſſe conſtantes, ſed ad auctoritatem talia ſentientium non ſumus pares: quia multùm nos & vitæ meritis antecellunt, & aliqui eorum adepto nuper ſummo ſacerdotii honore ſupereminent: nec facilè quiſquam præter paucos perfectæ gratiæ intrepidos amatores, tanto ſuperiorum diſputationibus auſus eſt contraire. Ex quo non ſolùm his qui eos au-* B *diunt, verùm etiam ipſis qui audiuntur, cum dignitatibus crevit periculum; dum & multos reverentia eorum, aut inutili cohibet ſilentio, aut incurioſo ducit aſſenſu; & ſaluberrimum ipſis videtur, quod penè nullius contradictione reprehenditur. Unde quia in iſtis Pelagianæ pravitatis reliquiis non mediocris virulentiæ fibra nutritur, ſi principium ſalutis malè in homine collocatur; ſi divinæ voluntati impiè voluntas humana præfertur, ut ideo quis adjuvetur quia voluit, non ideo quia adjuvatur velit; ſi originaliter malus re-* C *ceptionem boni non à ſummo bono, ſed à ſemetipſo inchoare malè creditur; ſi aliunde Deo placetur, niſi ex eo quod ipſe donaverit: tribue nobis in hac cauſſa, Papa beatiſſime, pater optime, quantum juvante Domino potes, diligentiam pietatis tuæ, ut quæ in iſtis quæſtionibus obſcuriora, & ad percipiendum difficiliora ſunt, quàm lucidiſſimis expoſitionibus digneris aperire.*

Reliquiæ iſtæ Pelagianæ hæreſeos quàm perniciosæ.

8. *Ac primùm, quia plerique non putant Chriſtianam fidem hac diſſenſione violari, quantum periculi ſit in eorum perſuaſione patefacias. Deinde quomodo per* D *iſtam præoperantem & cooperantem gratiam liberum non impediatur arbitrium. Tum utrùm præſcientia Dei ita ſecundùm propoſitum maneat, ut ea ipſa quæ ſunt propoſita, ſint accipienda præſcita: an per genera cauſſarum, & ſpecies perſonarum iſta varientur; ut quia diverſæ ſunt vocationes, in his qui nihil operaturi ſalvantur, quaſi ſolùm Dei propoſitum videatur exſiſtere; in his autem qui aliquid boni acturi ſunt, per præſcientiam poſſit ſtare propoſitum: an verò uniformiter, licèt dividi præſcientia à propoſito temporali diſtinctione non* E *poſſit, præſcientia tamen quodam ordine ſit ſubnixa propoſito; & ſicut nihil ſit quorumcumque negotiorum, quod non ſcientia divina prævenerit, ita nihil ſit boni, quod in noſtram participationem non Deo auctore defluxerit. Poſtremò quemadmodum per hanc prædicationem propoſiti Dei, quo fideles fiunt qui præordinati ſunt ad vitam æternam, nemo eorum qui cohortandi ſunt impediatur, nec occaſionem negligentiæ habeant, ſi ſe prædeſtinatos eſſe deſperent. Illud etiam qualiter diluatur, quæſumus, patienter inſipientiam noſtram ferendo, de-* F *monſtres, quod retractatis priorum de hac re opinionibus, penè omnium par invenitur & una ſententia, qua propoſitum & prædeſtinationem Dei ſecundùm præſcientiam receperunt; ut ob hoc Deus alios vaſa honoris, alios contumeliæ fecerit, quia finem uniuſcujuſque præviderit, & ſub ipſo gratiæ adjutorio in qua futurus eſſet voluntate & actione præſcierit.*

9. *Quibus omnibus enodatis, & multis inſuper, quæ altiore intuitu ad cauſſam hanc pertinentia magis potes videre diſcuſſis; credimus & ſperamus non ſolùm* G *tenuitatem noſtram diſputationum tuarum præſidio roborandam, ſed etiam ipſos, quos meritis atque honoribus claros caligo iſtius opinionis obſcurat, defæcatiſſimum lumen gratiæ recepturos. Nam unum eorum præcipuæ auctoritatis & ſpiritalium ſtudiorum virum, ſanctum*[a] *Hilarium Arelatenſem Epiſcopum, ſciat beatitu-*

[a] Viſum erat nonnullis ſubſtituendum hic eſſe, *Honoratum*: ſed inſpecti à nobis MSS conſtanter præferunt, *Hilarium*. Is porrò ex Lerinenſi monacho creatus fuit Arelatenſis epiſcopus poſt Honoratum anno 428 aut certè 429 ineunte defunctum. Quippe Honoratus ſuffectus Patroclo interemto anno 426. ex Proſperi Chronico, cathedram Arelatenſem teſte Honorato Maſſilienſi per biennium occupavit.

Classis III. An. 429.

do tua admiratorem ſectatoremque in aliis omnibus tuæ eſſe doctrinæ; & de hoc quod in querelam trahit, jampridem apud ſanctitatem tuam ſenſum ſuum per litteras velle conferre. Sed quia utrùm hoc facturus, aut quo fine ſit facturus, incertum eſt, & omnium noſtrûm fatigatio, providente hoc præſenti ſæculo Dei gratiâ, in tuæ caritatis & ſcientiæ vigore reſpirat; adde eruditionem humilibus, adde increpationem ſuperbis. Neceſſarium & utile eſt etiam quæ ſcripta ſunt ſcribere, ne leve exiſtimetur quod non frequenter arguitur. Sanam enim putant eſſe quod non dolet, nec vulnus ſuperducta cute ſentiunt: ſed intelligant perventurum ad ſectionem, quod habuerit perſeverantem tumorem. Gratia Dei & pax Domini noſtri Ieſu Chriſti coronet te in omni tempore, & ambulantem de virtute in virtutem glorificet in æternum, Domine Papa beatiſſime, ineffabiliter mirabilis, incomparabiliter honorande, præſtantiſſime patrone.

EPISTOLA CCXXVI. [a]

[a] Ex 7 Tomo, præfixa lib. de prædestinatione SS. Quæ priùs 226. erat, nunc 156.

Hilarius Auguſtino, de eodem argumento.

Domino beatiſſimo ac toto affectu deſiderando, & multùm in Chriſto ſuſcipiendo patri AUGUSTINO [a] HILARIUS.

Scripta eodem tempore.

1. SI *ceſſantibus contradicentium quæſtionibus grata ſunt plerumque ſtudioſorum inquiſitiones, ut etiam illa, quæ abſque periculo ignorarentur, ædificent: arbitror gratiorem fore ſedulitatem noſtræ relationis, quæ dum indicat ſecundùm quorumdam profeſſiones quædam adverſantia veritati, non tam ſibi quàm illis qui turbantur & turbant, per conſilium ſanctitatis tuæ ſtatagit provideri, Domine beatiſſime ac toto affectu deſiderande, & multùm in Chriſto ſuſcipiende pater.*

Maſſilienſium & aliorum quorumdam in Galliis de prædeſtinatione ſententia.

2. *Hæc ſunt itaque quæ Maſſiliæ, vel aliis etiam locis in Gallia ventilantur. Novum & inutile eſſe prædicationi, quòd quidam ſecundùm propoſitum eligendi dicantur, ut id nec arripere valeant nec tenere, niſi credendi voluntate donata. Excludi putant omnem prædicandi vigorem, ſi nihil, quod per eum excitetur, in hominibus remanſiſſe dicatur. Conſentiunt omnem hominem in Adam periiſſe, nec inde quemquam poſſe proprio arbitrio liberari. Sed id conveniens aſſerunt veritati, vel congruum prædicationi, ut cùm proſtratis & numquam ſuis viribus ſurrecturis annuntiatur obtinendæ ſalutis occaſio; eo merito quo voluerint & crediderint, à ſuo morbo ſe poſſe ſanari, & ipſius fidei augmentum, & totius ſanitatis ſuæ conſequantur effectum. Ceterùm ad nullum opus vel incipiendum, nedum perficiendum, quemquam ſibi ſufficere poſſe conſentiunt: neque enim alicui operi curationis eorum annumerandum putant, exterrita & ſupplicì voluntate, unumquemque ægrotum velle ſanari. Quod enim dicitur,* Crede & ſalvus eris; *unum horum exigi aſſerunt, aliud offerri; ut propter id quod exigitur, ſi redditum fuerit, id quod offertur deinceps tribuatur. Unde conſequens putant, exhibendam ab eo fidem, cujus naturæ id voluntate Conditoris conceſſum eſt; & nullam ita depravatam vel extinctam putant, ut non debeat vel poſſit ſe velle ſanari; propter quod vel ſanetur quis à ſua, vel ſi noluerit cum ſua ægritudine puniatur. Nec negari gratiam, ſi præcedere dicatur talis voluntas, quæ tantum medicum quærat, non autem quidquam ipſa jam valeat. Nam illa teſtimonia ut eſt illud,* Sicut unicuique partitus eſt menſuram fidei; *& ſimilia, ad id volunt valere, ut adjuvetur qui cœperit velle, non ut etiam donetur ut velit, rejectis ab hoc dono aliis pariter reis, & qui poſſent ſimiliter liberari, ſi ea, quæ pariter indignis præſtatur credendi voluntas, etiam ipſis ſimiliter præſtaretur. Si autem, aiunt, dicatur vel talem omnibus remanſiſſe, quæ vel contemnere quis valeat, vel obedire; de compendio putant rationem reddi electorum vel rejectorum, in eo quod unicuique meritum propria voluntatis adjungitur.*

Rom. 12.

3. *Cùm autem dicitur eis, quare aliis vel alicubi prædicetur, vel non prædicetur, vel nunc prædicetur quod aliquando penè omnibus, ſicut nunc aliquibus gentibus non prædicatum ſit: dicunt id præſcientia eſſe divina, ut eo tempore, & ibi, & illis veritas annuntiaretur, vel annuntietur, quando & ubi præſciebatur eſſe credenda. Et hoc non ſolùm aliorum catholicorum teſtimoniis, ſed etiam ſanctitatis tuæ diſputatione antiquiore ſe probare teſtantur. Ubi tamen eamdem gratiam non minore veritatis perſpicuitate docueris: ut eſt illud quod dixit ſanctitas tua in quæſtione contra Porphyrium, de tempore Chriſtianæ religionis,* tunc voluiſſe hominibus apparere Chriſtum, & apud eos prædicari doctrinam ſuam, quando ſciebat & ubi ſciebat eſſe, qui in eum fuerant credituri. *Vel illud de libro in epiſtolam ad Romanos,* Dicis itaque mihi, quid adhuc conqueritur? Nam voluntati ejus quis reſiſtit? Cui ſanè inquiſitioni, *inquis*, ſic reſpondet, ut intelligamus ſpiritalibus viris, etiam non ſecundùm terrenum hominem viventibus, patere poſſe prima merita fidei & impietatis, quomodo Deus præſcientiâ eligat credituros, & damnet incredulos: nec illos ex operibus eligens, nec iſtos ex operibus damnans: ſed & illorum fidei præſtans, ut bene operentur, & iſtorum impietatem deſerendo obdurans, ut malè operentur. *Et iterum in eodem libro ſuperiùs:* Æquales omnes ſunt ante meritum, nec poteſt in rebus omni modo æqualibus electio nominari. Sed quoniam Spiritus-ſanctus non datur niſi credennbus; non quidem Deus eligit opera quæ ipſe largitur, cùm dat Spiritum-ſanctum, ut per caritatem bona operemur: ſed tamen eligit fidem, quia niſi quis credat, & in accipiendi voluntate permaneat, non accipit donum Dei, id eſt Spiritum-ſanctum, per quem infuſa caritate bonum poſſit operari. Non ergo eligit opera cujuſquam in præſcientia, quæ ipſe donaturus eſt: ſed fidem eligit in præſcientia; ut quem crediturum eſſe præſcivit, ipſum elegerit, cui Spiritum-ſanctum daret, ut bona operando etiam æternam vitam conſequeretur. Dicit enim Apoſtolus: Idem Deus qui operatue omnia in omnibus. Nuſquam autem dictum eſt, Deus credit omnia in omnibus. Quòd enim credimus, noſtrum eſt: quòd autem operamur, illius: *& cetera in eodem opere; quæ ſe acceptare & probare teſtantur, tamquam convenientia evangelicæ veritati.*

Epiſt. 102. quæſt. 2. n. 14.

Rom. 9. 19. In expoſitione quarumdam propoſitionum epiſt. ad Rom. propoſ. 62.

Propoſ. 60.

1. Cor. 12. 6.

4. *Ceterùm præſcientiam & prædeſtinationem, vel propoſitum, ad id valere contendunt, ut eos præſcierit, vel prædeſtinaverit, vel propoſuerit eligere, qui fuerant credituri. Nec de hac fide poſſe dici,* Quid habes quod non accepiſti? *cùm in eadem natura remanſe-*

1. Cor. 4. 7.

[a] Hic profectò ab Hilario Arelatenſi, qui Auguſtini de prædeſtinatione ſententiam, uti Proſper in ſuperiore epiſtola ſcribit, *in querelam trahebat*, diſtinguit ſe ipſe infrà n. 10 hiſce verbis: *Nolo autem ſanctitas tua ita me arbitretur hæc ſcribere quaſi de his, quæ nunc edidiſti, ego dubitem.* Significat poſtrea ſe ipſius *præſentia deliciis aliquando potitum, uberibuſque ſalubribus* nutritum fuiſſe. Deinde ſe laicum eſſe n. 9 ſubindicat: ac poſtremò Auguſtinum appellat patrem, atque viciſſim ab ipſo in lib. de prædeſtinatione SS. cap. 1. filius nuncupatur. quæ ſanè in Arelatenſem epiſcopum minimè conveniunt.

CLASSIS III. AN. 429.

rit, licèt vitiata, quæ priùs ſana ac perfecta donata ſit. Quod autem dicis ſanctitas tua, neminem perſeverare, niſi perſeverandi virtute percepta; hactenus accipiunt, ut quibus datur, invitis licèt, præcedenti tamen proprio arbitrio tribuatur: quod ad hoc tantùm liberum aſſerunt, ut velit vel nolit admittere medicinam. Ceterùm & ipſi abominari ſe & damnare teſtantur, ſi quis quidquam virium in aliquo remanſiſſe, quo ad ſanitatem progredi poſſit, exiſtimet. Nolunt autem ita hanc perſeverantiam prædicari, ut non vel ſuppliciter emereri, vel amitti contumaciter poſſit. Nec ad incertum voluntatis Dei deduci ſe volunt, ubi eis quantum putant ad obtinendum vel admittendum, evidens eſt qualecumque initium voluntatis. Illud etiam teſtimonium quod poſuiſti, Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum ejus; *tamquam non canonicum definiunt omittendum. Unde illam præſcientiam ſic accipiunt, ut propter fidem futuram intelligendi ſint præſciti: nec cuiquam talem dari perſeverantiam, à qua non permittatur prævaricari; ſed à qua poſſit ſua voluntate deficere & infirmari.*

Eorumdem de perſeverantiæ dono contra Auguſtinum ſententia.

Sap. 4. 11.

5. *Aſſerunt inutilem exhortandi conſuetudinem, ſi nihil in homine remanſiſſe dicatur, quod correptio valeat excitare: quod quidem ineſſe naturæ ſic ſe dicere confitentur, ut hoc ipſo quod ignoranti veritas prædicatur, ad beneficium præſentis gratiæ referendum ſit. Nam ſi ſic prædeſtinati ſunt, inquiunt, ad utramque partem, ut de aliis ad alios nullus poſſit accedere, quò pertinet tanta extrinſecùs correptionis inſtantia? Si ab homine, etſi non fides integra, ſaltem vel dolor compunctæ infirmitatis exoritur, aut periculum demonſtratæ mortis horretur. Nam ſi non poteſt timere quis, unde terretur, niſi ea voluntate quæ ſumitur, non ex eo culpandus quod nunc non vult: ſed in eo & cum eo, qui ſic aliquando noluit, ut eam damnationem cum ſuis poſteris mereretur incurrere, ut numquam recta, ſemper autem prava vellet appetere. Si autem eſt qualiſcumque dolor qui ad exhortationem corripientis oritur: hanc ipſam dicunt cauſſam, propter quam vel rejiciatur alius, vel alius aſſumatur: atque ita non opus eſſe partes conſtitui, quibus nec adjiciendum ſit aliquid, nec detrahendum.*

6. *Deinde moleſtè ferunt, ita dividi gratiam, quæ vel tunc primo homini data eſt, vel nunc omnibus datur,* ut ille acceperit perſeverantiam, non qua fieret ut perſeveraret, ſed ſine qua per liberum arbitrium perſeverare non poſſet: nunc verò ſanctis in regnum per gratiam prædeſtinatis non tale adjutorium perſeverantiæ detur, ſed tale ut eis perſeverantia ipſa donetur; non ſolùm ut ſine iſto dono perſeverantes eſſe non poſſint, verùm etiam ut per hoc donum nonniſi perſeverantes ſint. *His verbis ſanctitatis tuæ ita moventur, ut dicant quamdam deſperationem hominibus exhiberi. Si enim, aiunt, ita Adam adjutus eſt, ut & ſtare poſſet in juſtitia & à juſtitia declinare; & nunc ita ſancti juvantur, ut declinare non poſſint, ſiquidem eam acceperunt volendi perſeverantiam, ut aliud velle non poſſint; vel ſic quidam deſeruntur, ut aut nec accedant, aut ſi acceſſerint & recedant: ad illam voluntatem pertinuiſſe dicunt exhortationis vel comminationis utilitatem, quæ & perſiſtendi & deſiſtendi obtinebat liberam poteſtatem; non ad hanc, cui nolle juſtitiam inevitabili neceſſitate conjunctum eſt, præter illos, qui ſic concreati ſunt bis, qui cum univerſa maſſa damnati ſunt, ut exciperentur per gratiam liberandi. Unde in hoc ſolo volunt à primo homine omnium diſtare naturam, ut illum integris viribus voluntatis juvaret gratia volentem, ſine qua perſeverare non poterat: hos autem amiſſis & perditis viribus credentes tantùm, non ſolùm erigat proſtratos, verùm etiam ſuffulciat ambulantes. Ceterùm quidquidlibet donatum ſit prædeſtinatis, id poſſe & amitti & retineri propria voluntate contendunt. Quod tunc falſum eſſet, ſi verum putarent eam quoſdam perſeverantiam percepiſſe, ut niſi perſeverantes eſſe non poſſint.*

Lib. de corrept. & gratia, cap. 11. & 12.

7. *Inde eſt quod & illud pariter non accipiunt, ut eligendorum rejiciendorumque eſſe definitum numerum nolint: atque illius ſententiæ expoſitionem non eam quæ à te eſt deprompta ſuſcipiant, id eſt, ut nonniſi omnes homines ſalvos fieri velit, & non eos tantùm qui ad ſanctorum numerum pertinebunt, ſed omnes omnino, ut nullus habeatur exceptus. Nec hoc timendum, quòd quidam eo invito perire dicantur: ſed quomodo, aiunt, non vult à quoquam peccari vel deſeri juſtitiam, & tamen jugiter illa deſeritur contra ejus voluntatem, committunturque peccata: ita eum ſalvari velle omnes homines, nec tamen omnes homines ſalvari. Teſtimonia etiam Scripturæ quæ de Saule vel de David poſuiſti, non pertinere putant ad quæſtionem, quæ de exhortatione verſatur. Alia autem ad id referunt, ut ex his eam gratiam accipiant commendari, quâ unuſquiſque poſt voluntatem juvatur; vel ad ipſam vocationem, quæ præſtatur indignis. Hoc enim & illis locis ſuorum opuſculorum & aliorum, quæ perſequi longum eſt, ſe demonſtrare teſtantur.*

Ibid. cap. 13. & cap. 14. 1. Tim. 2.

Ibidem.

Ibidem. 1. Reg. 10. 1. Par. 12.

8. *Parvulorum autem cauſſam ad exemplum majorum non patiuntur adferri. Quam & tuam ſanctitatem dicunt cautum adtigiſſe, ut incertum eſſe volueris, ac potiùs de eorum pœnis malueris dubitari. Quod in libro tertio* de libero arbitrio *ita poſitum meminiſti, ut hanc eis occaſionem potuerit exhibere. Hoc etiam de aliorum libris, quorum eſt in Eccleſia auctoritas, faciunt quod perſpicit ſanctitas tua non parum poſſe juvare contradictores, niſi majora, aut certè vel paria proferantur à nobis. Non enim ignorat prudentiſſima pietas tua, quanto plures ſint in Eccleſia, qui auctoritate nominum in ſententia teneantur, aut à ſententia transferantur. Ad ſummam, fatigatis omnibus nobis, ad id profectio eorum, vel potiùs querela convertitur, conſentientibus etiam his, qui hanc definitionem improbare non audent, ut dicant: Quid opus fuit hujuſcemodi diſputationis incerto tot minùs intelligentium corda turbari? Neque enim minùs utiliter ſine hac definitione, aiunt, tot annis à tot tractatoribus, tot præcedentibus libris & tuis & aliorum, cùm contra alios, tum maximè contra Pelagianos, catholicam fidem fuiſſe defenſam.*

Cap. 23.

9. *Hæc, mi pater, & alia interminabiliter plura, ut ſumma mea vota fateor, per me deferre maluiſſem: vel quia hoc non merui, ſaltem prolixiore tempore omnia, quibus moventur, collecta dirigere: ut quidquid de hac re contradicitur, quatenus refelli, vel ſi id non poteſt, tolerari deberet, audirem. Sed quia neutrum ex voto provenit, malui quomodo potui hæc comprehenſa dirigere, quàm penitus de tanta quorumdam contradictione reticere. Sunt ex parte tales perſonæ, ut his conſuetudine eccleſiaſtica laicos ſummam reverentiam neceſſe ſit exhibere. Quod quidem ita curavimus Deo juvante ſervare, ut cùm opus fuit non taceremus, quæ ad quæſtiones hujus aſſertionis exiguitas noſtrarum virium ſuggerebat. Sed nunc ſummatim quantum feſtinatio perlatoris adm. ſit, hæc velut commonendo ſuggeſſi. Tuæ ſanctæ prudentiæ eſt diſpicere quid facto opus ſit, ut talium & tantorum ſuperetur vel temperetur intentio. Cui ego jam parum prodeſſe exiſtimo te reddere rationem, niſi & addatur auctoritas, quam tranſgredi infatigabiliter contentioſa corda non poſſint. Sed planè illud*

Classis III. an. 429

tacere non debeo, quàd ſe dicant tuam ſanctitatem, hoc excepto, in factis & dictis omnibus admirari. Tuum erit decernere, quomodo ſit in hoc eorum contradictio toleranda. Nec mireris quòd aliter vel aliqua in hac epiſtola addidi, quantum puto, quæ in ſuperiore non dixeram: talis eſt enim nunc eorum definitio, præter illa quæ per feſtinationem aut oblivionem fortaſſe præterij.

Retractationum libros intelligit.

10. *Libros, cùm editi fuerint, quos de univerſo opere tuo moliris, quaſi habere mereamur: maximè ut per eorum auctoritatem, ſi quæ tibi in tuis diſplicent, à dignitate tui nominis jam non trepidi ſequeſtremus. Librum etiam* de gratia & libero arbitrio *non habemus: ſupereſt ut eum, quia utilem quæſtioni confidimus, mereamur accipere. Nolo autem ſanctitas tua ſic me arbitretur hæc ſcribere, quaſi de iis quæ nunc edidiſti, ego dubitem. Sufficiat mihi pœna mea, quòd à præſentia tua deliciis exſulatus, ubi ſalubribus tuis uberibus nutriebar, non ſolùm abſentiâ tuâ crucior, verùm etiam pervicaciâ quorumdam, qui non tantùm manifeſta reſpuunt, ſed etiam non intellecta reprehendunt. Ceterùm hac ſuſpicione in tantum careo, ut potiùs infirmitatem meam, quæ tales parum patienter fero, notabilem putem. Qualiter autem ad hæc conſulendum judices, ut dixi tuæ ſapientiæ derelinquo. Nam ad me hoc pertinere credidi, pro ea quam Chriſto vel tibi debeo caritate, ut quæ in quæſtionem veniunt, non tacerem. Quidquid pro ea gratia, quam in te puſilli cum magnis miramur, volueris aut valueris, gratiſſimè accipiemus tamquam à nobis cariſſima & reverentiſſima auctoritate decretum. Sanè quia urgente perlatore, timui ne vel non omnia, vel hæc ipſa minùs dignè, conſcius mearum virium, poſſem dirigere; egi cum* [a] *viro, tum moribus tum eloquio & ſtudio claro, ut quanta paſſes collecta ſuis litteris intimaret: quas conjunctas his deſtinare curavi. Eſt enim talis qui etiam præter hanc neceſſitatem, dignus tuæ ſanctitatis notitiâ judicetur. Sanctus Leontius diaconus cultor tuus, cum meis parentibus multùm te ſalutat. Memorem mei paternitatem tuam Dominus Chriſtus Eccleſiæ ſuæ annis pluribus donare dignetur domine pater.* & infrà: *Sciat ſanctitas tua, fratrem meum, cujus maximè cauſâ hinc diſceſſimus, cum matrona ſua ex conſenſu perfectam Deo continentiam devoviſſe. Unde rogamus ſanctitatem tuam, ut orare digneris, quò hoc ipſum in eis Dominus confirmare, & cuſtodire dignetur.*

Hilarius Auguſtini fuiſſe videtur diſcipulus.

[a] Proſperū intelligere videtur, cujus præcedit epiſtola.

Continentiæ perpetuæ votum mutuo inter conjugatos conſenſu initum.

EPISTOLA CCXXVII. [a]

[a] *Aliàs LXVII. quæ autem 227 erat, nunc 224.*

Auguſtinus Alypio ſeni, de Gabiniano recèns baptizato, & de Dioſcoro miraculo converſo ad Chriſtianiſmum.

AUGUSTINUS ALYPIO Seni.

Scripta fortè an. 418. aut 429. poſt Paſcha.

I. FRATER Paulus hîc eſt incolumis, apportat negotiorum ſuorum ſecundas curas, præſtabit Dominos ut etiam ipſæ ultimæ ſint. Multùm vos ſalutat, & narrat gaudia de [a] Gabiniano, quòd ab illa ſua cauſſa miſericordiâ Dei liberatus, non ſolùm Chriſtianus, ſed etiam fidelis ſit valde bonus, per Paſcha proximè baptizatus, in corde atque in ore habens gratiam, quam percepit. Quantum eum deſiderem, quando explicabo? ſed noſti ut eum diligam. [b] Archlater etiam Dioſcorus Chriſtianus fidelis eſt ſimul gratiam conſecutus. audi etiam quemadmodum. (neque enim cervicula illa vel lingua, niſi aliquo prodigio domaretur.) Filia ejus in qua unica adquieſcebat, ægrotabat, & uſque ad totam deſperationem ſalutis temporalis, eodem ipſo patre renuntiante, pervenit. Dicitur ergo, & conſtat, cùm mihi hoc & antè fratris Pauli reditum, Comes Peregrinus, vir laudabilis & bene Chriſtianus, qui cum eis eodem tempore baptizatus eſt, indicarit. Dicitur ergo ille ſenex tandem converſus ad implorandam Chriſti miſericordiam, voto ſe obligaſſe, Chriſtianum fore, ſi illam ſalvam videret. factum eſt. At ille quod voverat diſſimulabat exſolvere: ſed adhuc manus excelſa. Nam repentina cæcitate ſuffunditur: ſtatimque venit in mentem unde illud eſſet: exclamavit confitens, atque iterum vovit, ſe recepto lumine impleturum eſſe quod voverat. Recepit, implevit, & adhuc manus excelſa. Symbolum non tenuerat, aut fortaſſe tenere recuſaverat, & ſe non potuiſſe excuſaverat: Deus viderat. Jam tum poſt [c] feſta omnia receptionis ſuæ in paralyſim ſolvitur multis ac penè omnibus membris, & etiam linguâ. Tunc ſomnio admonitus confitetur per ſcripturam, ob hoc ſibi dictum eſſe accidiſſe, quòd ſymbolum non reddiderit. Poſt illam confeſſionem redduntur officia omnium membrorum, niſi linguæ ſolius: ſe tamen didiciſſe ſymbolum, ideoque memoriâ jam tenere nihilominus in eadem tentatione litteris faſſus eſt; ſicque omnis eſt ab eo deleta nugacitas, quæ, ut ſcis, multùm decolorabat naturalem quamdam ejus benignitatem, eumque inſultantem Chriſtianis faciebat valde ſacrilegum. Quid dicam, niſi, Domino hymnum canamus, & ſuperexaltemus eum in ſæcula, Amen?

Claſſis III. an. 429.

Votum implendum.

Symbolum.

EPISTOLA CCXXVIII. [a]

[a] *Aliàs CLXXX. quæ autem 228. erat, nunc 114.*

Auguſtinus Honorato, docens quandonam epiſcopo ſive clericis fugere liceat imminente obſidionis aut excidij periculo.

Sancto fratri & coëpiſcopo [d] HONORATO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta circa an. 428. aut 429.

I. CARITATI tuæ miſſo exemplo epiſtolæ, quam fratri Quodvultdeo noſtro coëpiſcopo ſcripſi, putabam me hoc onere caruiſſe, quod mihi impoſuiſti, quærendo conſilium quid in his periculis, quæ tempora noſtra invenerunt, facere debeatis. Quamvis enim epiſtolam illam breviter ſcripſerim, nihil me tamen prætermiſiſſe arbitror, quod & reſpondenti dicere, & quærenti audire ſufficeret: quandoquidem dixi, nec eos eſſe prohibendos, qui ad loca, ſi poſſunt, munita migrare deſiderant; & miniſterij noſtri vincula, quibus nos Chriſti caritas alligavit, ne deſeramus eccleſias, quibus ſervire debemus, non eſſe rumpenda. Iſta quippe verba ſunt, quæ in illa epiſtola poſui, Reſtat ergo, inquam, ut nos quotum miniſterium quantulæcumque plebi Dei ubi ſumus manentri, ita neceſſarium eſt, ut ſine hoc eam non

Epiſtola ad Quodvultdeum epiſcopum, quæ non extat.

[a] MSS. Corbeienſ. & German. *Gauniano.*

[b] Editi, *Architheater.* At MSS. melioris notæ, *Archiater.* id eſt, medicum principem.

[c] MSS. Victorinus & Vaticanus, *Jam tamen poſt confeſſa omnia deceptionis ſuæ.* Alij plerique, *Jam tamen poſt feſſa omnia receptionis ſuæ.*

[d] Totam hancce epiſtolam in S. Auguſtini vita inſerendam duxit Poſſidius c. 30. *Interea reticendum minimè eſt,* inquit, *cùm memorati impenderent hoſtes,* (Vandali) *à ſancto viro noſtro coëpiſcopo Thiavenſis eccleſiæ Honorato litteris fuiſſe conſultum, utrumnam illis advenientibus, ex eccleſiis epiſcopis vel clericis recedendum eſſet, an non; eique reſcripto inſinuaſſe quid magis ab illis Romania everſoribus eſſet metuendum. Quam ejus epiſtolam huic ſcripturæ inſerere volui. Eſt enim ſacerdotum Dei & miniſtrorum moribus valde utilis & neceſſaria.*

CLASSIS III AN. 439. oporteat remanere, dicamus Domino, *Eſto nobis in Deum protectorem & in locum munitum.*

Pſal. 30. 3. 2. Sed hoc conſilium tibi propterea non ſufficit, ut ſcribis, ne contra Domini præceptum vel exemplum facere nitamur, ubi fugiendum eſſe de civitate in civitatem monet. Recolimus enim verba Matt. 10. 23. dicentis, *Cùm autem perſequentur vos in civitate iſta, fugite in aliam.* Quis autem credat ita hoc Dominum fieri voluiſſe, ut neceſſario miniſterio, ſine quo vivere nequeunt, deſerantur greges, quos ſuo ſanguine comparavit? Numquid hoc fecit ipſe, B Matt. 2. 14. quando portantibus parentibus in Ægyptum parvulus fugit, qui nondum eccleſias congregaverat, quas ab eo deſertas fuiſſe dicamus? Numquid quan- 2. Cor. 11. 33. do Apoſtolus Paulus, ne illum comprehenderet inimicus, per feneſtram in ſporta ſubmiſſus eſt, & effugit manus ejus, deſerta eſt quæ ibi erat eccleſia neceſſario miniſterio, & non ab aliis fratribus ibidem conſtitutis quod oportebat impletum eſt? Eis quippe volentibus hoc Apoſtolus fecerat, ut ſeipſum ſervaret Eccleſiæ, quem propriè perſecutor C ille quærebat. Faciant ergo ſervi Chriſti, miniſtri verbi & ſacramenti ejus, quod præcepit ſive permiſit. Fugiant omnino de civitate in civitatem, quando eorum quiſquam ſpecialiter à perſecutoribus quæritur, ut ab aliis, qui non ita requiruntur, non deſeratur Eccleſia, ſed præbeant cibaria conſervis ſuis, quos aliter vivere non poſſe noverunt. Cùm autem omnium, id eſt epiſcoporum, clericorum & [a] laïcorum eſt commune periculum, hi qui aliis indigent, non deſerantur ab his quibus indigent. Aut D igitur ad loca munita omnes tranſeant; aut qui habent remanendi neceſſitatem, non relinquantur ab eis, per quos illorum eſt eccleſiaſtica ſuplenda neceſſitas, ut aut pariter vivant, aut pariter ſufferant, quod eos paterfamilias volet perpeti.

3. Quòd ſi contigerit, ut ſive alij minus, alij majus, ſive omnes æqualiter patiantur, qui eorum ſint, qui pro aliis patiuntur apparet, illi ſcilicet qui cùm ſe poſſent talibus malis eripere fugiendo, ne aliorum neceſſitatem deſererent, manere maluerunt. Hinc maximè probatur illa caritas quam E 1. Johan. 3. 16. Johannes apoſtolus commendat, dicens, *Sicut Chriſtus animam ſuam pro nobis poſuit, ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere.* Nam qui fugiunt, vel ſuis devincti neceſſitatibus fugere non poſſunt, ſi comprehenſi patiuntur, pro ſeipſis, non pro fratribus, utique patiuntur. Qui verò propterea patiuntur, quia fratres, qui eis ad Chriſtianam ſalutem indigebant, deſerere noluerunt, ſine dubio ſuas animas pro fratribus ponunt.

4. Unde illud quod epiſcopum quemdam dixiſſe audivimus, [Si Dominus nobis imperavit fugam in eis perſecutionibus, ubi poteſt fructus eſſe martyrij; quanto magis debemus fugere ſteriles paſſiones, quando eſt barbaricus & hoſtilis incurſus?] verum eſt quidem & acceptabile, ſed his quos eccleſiaſtici officij non tenent vincula. Nam qui clades hoſtiles ideo non fugit, cùm poſſit effugere, ne deſerat miniſterium Chriſti, ſine quo non poſſunt homines vel fieri vel vivere Chriſtiani, ma- G jorem caritatis invenit fructum, quàm qui non propter fratres, ſed propter ſeipſum fugiens atque comprehenſus non negat Chriſtum, ſuſcipitque martyrium.

5. Quid eſt ergo quod in epiſtola tua priore poſuiſti? Dicis enim, [Si in eccleſiis perſiſtendum eſt, A quid ſimus nobis vel populo profuturi non video, niſi ut ante oculos noſtros viri cadant, feminæ conſtuprentur, incendantur eccleſiæ, nos ipſi in tormentis deficiamus, cùm de nobis quæritur quod non habemus.] Potens eſt quidem Deus audire preces familiæ ſuæ, & hæc, quæ formidantur, avertere, nec ideo tamen propter iſta, quæ incerta ſunt, debet noſtri officij eſſe certa deſertio, ſine quo eſt plebi certa pernicies, non in rebus vitæ hujus, ſed alterius incomparabiliter diligentiùs ſollicitiúſque curandæ. Nam ſi certa eſſent iſta mala, quæ timentur, ne in locis, in quibus ſumus, fortè contingant, priùs inde fugerent omnes, propter quos ibi manendum eſt, & nos à manendi neceſſitate liberos redderent. Non enim quiſquam eſt, qui dicat miniſtros manere oportere, ubi jam non fuerint quibus neceſſe ſit miniſtrare. Ita quidam ſancti epiſcopi de Hiſpania profugerunt, priùs plebibus partim fugâ lapſis, partim peremtis, partim obſidione conſumtis, partim captivitate diſperſis: ſed multò plures illic manentibus, propter quos manerent, ſub eorumdem periculorum denſitate manſerunt. Et ſi aliqui deſeruerunt plebes ſuas, hoc eſt quod dicimus fieri non debere. Neque enim tales docti auctoritate divina, ſed humano vel errore decepti, vel timore ſunt victi.

6. Cur enim ſibi putant indifferenter obtemperandum eſſe præcepto, ubi legunt de civitate in Mat. 10. 23. civitatem eſſe fugiendum; & mercenarium non exhorrent, qui videt lupum venientem & fugit, quo- Johan. 10. 12. niam non eſt ei cura de ovibus? Cur non iſtas duas dominicas veraſque ſententias, unam ſcilicet ubi fuga ſinitur aut jubetur, alteram ubi arguitur atque culpatur, ſic intelligere ſtudent, ut inter ſe reperiantur non eſſe contrariæ, ſicut non ſunt? Et hoc quomodo reperitur, niſi attendatur quod jam ſuperiùs diſputavi, tunc de locis, in quibus ſumus, premente perſecutione fugiendum eſſe Chriſti miniſtris, quando ibi aut plebs Chriſti non fuerit, cui miniſtretur; aut etiam fuerit, & poteſt impleri per alios neceſſarium miniſterium, quibus eadem non eſt cauſſa fugiendi; ſicut in ſporta ſubmiſſus, quod ſuprà memoravi, fugit Apoſtolus, cùm à perſecutore propriè ipſe quæreretur, aliis utique neceſſitatem ſimilem non habentibus, à quibus illic miniſterium abſit ut dereretur Eccleſiæ; ſicut fugit ſanctus Athanaſius Alexandrinus epiſcopus, cùm eum ſpecialiter apprehendere Conſtantius cuperet imperator, nequaquam à ceteris miniſtris deſerta plebe catholica, quæ in Alexandria commanebat. Cùm autem plebs manet, & miniſtri fugiunt, miniſteriumque ſubtrahitur, quid erit niſi mercenariorum illa fuga damnabilis, quibus non eſt cura de ovibus? Veniet enim lupus, non homo, ſed diabolus, qui plerumque fideles apòſtatas eſſe perſuaſit, quibus quotidianum miniſterium dominici corporis defuit; & peribit infirmus in tua non ſcien- 1. Cor. 8. 11. tia, ſed ignorantia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt.

7. Quod autem ad eos adtinet, qui in hac re non falluntur errore, ſed formidine ſuperantur, quare non potiùs contra ſuum timorem Domino miſerante atque adjuvante fortiter dimicant, ne mala ſine comparatione graviora, quæ multò ampliùs ſunt tremenda, contingant? Fit hoc ubi Dei caritas flagrat, non mundi cupiditas fumat. Caritas enim dicit, *Quis infirmatur, & non ego infirmor?* 2. Cor. 11. 29.

[a] Editi omiserunt, & laicorum quod ex MSS. reſtituimus.

Quis

Classis III. An. 429.

Quis ſcandalizatur, & non ego uror? Sed caritas ex Deo eſt. Oremus ergo ut ab illo detur, à quo jubetur. Et per hanc magis timeamus ne oves Chriſti ſpiritalis nequitiæ gladio in corde, quàm ne ferro in corpore trucidentur, ubi quandocumque quocumque mortis genere morituri ſunt. Magis timeamus ne ſenſu interiori corrupto, pereat caſtitas fidei, quàm ne feminæ violenter conſtuprentur in carne. Quia VIOLENTIA non violatur pudicitia, ſi mente ſervatur: quoniam nec in carne violatur, quando voluntas patientis ſua turpiter carne non utitur, ſed ſine conſenſione tolerat quod alius operatur. Magis timeamus ne lapides vivi exſtinguantur deſerentibus nobis, quàm ne lapides & ligna terrenorum ædificiorum incendantur præſentibus nobis. Magis timeamus ne membra corporis Chriſti deſtituta ſpiritali victu necentur, quàm ne membra corporis noſtri oppreſſa hoſtili impetu torqueantur. Non quia iſta non ſunt vitanda cùm poſſunt; ſed quia potiùs ferenda ſunt, quando vitari ſine impietate non poſſunt. niſi fortè quiſquam contenderit non eſſe miniſtrum impium, qui tunc ſubtrahit miniſterium pietati neceſſarium, quando magis eſt neceſſarium.

12. q. 5. Magn.

8. An non cogitamus, cùm ad iſtorum periculorum pervenitur extrema, nec eſt poteſtas ulla fugiendi, quantus in Eccleſia fieri ſoleat ab utroque ſexu, atque ab omni ætate concurſus, aliis baptiſmum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam pænitentiæ ipſius actionem, omnibus conſolationem & ſacramentorum confectionem & erogationem? Ubi ſi miniſtri deſint, quantum exitium ſequitur eos, qui de iſto ſæculo vel non regenerati exeunt vel ligati? Quantus eſt etiam luctus fidelium ſuorum, qui eos ſecum in vitæ æternæ requie non habebunt? Quantus denique gemitus omnium, & quorumdam quanta blaſphemia de abſentia miniſteriorum & miniſtrorum? Vide quid faciat malorum temporalium timor, & quanta in eo ſit adquiſitio malorum æternorum. Si autem miniſtri adſint, pro viribus, quas eis Dominus ſubminiſtrat, omnibus ſubvenitur; alij baptizantur, alij reconciliantur, nulli dominici corporis communione fraudantur, omnes conſolantur, ædificantur, exhortantur, ut Deum rogent, qui poteſt eſt omnia, quæ timentur, avertere; parati ad utrumque, ut ſi non poteſt ab eis calix iſte tranſire, fiat voluntas ejus, qui mali aliquid non poteſt velle.

9. Certè jam vides quod te ſcripſeras non videre, quantum boni conſequantur populi Chriſtiani, ſi in præſentibus malis non eis deſit præſentia miniſtrorum Chriſti, quorum vides etiam quantum obſit abſentia, dum ſua quærunt non quæ Jeſu Chriſti; nec habent illam de qua dictum eſt, *Non quærit quæ ſua ſunt*; nec imitantur eum qui dixit, *Non quærens quod mihi utile, ſed quod multis, ut ſalvi fiant.* Qui etiam perſecutoris principis illius inſidias non fugiſſet, niſi ſe aliis quibus neceſſarius erat, ſervare voluiſſet. Propter quod ait, *Compellor autem ex duobus concupiſcentiam habens, diſſolvi & eſſe cum Chriſto, multo magis optimum; manere autem in carne neceſſarium propter vos.*

Phil. 2. 21. 1. Cor. 13. 5. 1. Cor. 10. 33. Phil. 1. 23.

10. Hîc fortè quis dicat, ideo debere Dei miniſtros fugere talibus imminentibus malis, ut ſe pro utilitate Eccleſiæ temporibus tranquillioribus ſervent. Rectè hoc fit à quibuſdam, quando non deſunt alij, per quos ſuppleatur eccleſiaſticum miniſterium, ne ab omnibus deſeratur; quod feciſſe Athanaſium ſuprà diximus. Nam quantum neceſſarium fuerit Eccleſiæ, quantumque profuerit, quòd vir ille manſit in carne, catholica fides novit, quæ adversùs Arianos hæreticos ore illius & amore defenſa eſt. Sed quando eſt commune periculum, magiſque timendum eſt, ne quiſquam id facere credatur, non conſulendi voluntate, ſed timore moriendi, magiſque fugiendi obſit exemplo, quàm vivendi proſit officio, nulla ratione faciendum eſt. Denique ſanctus David, ne ſe committeret periculis præliorum, & fortaſſis *exſtingueretur*, ſicut ibi dictum eſt, *lucerna Iſraël*, à ſuis hoc petentibus ſumſit, non ipſe præſumſit; alioquin multos imitatores feciſſet ignaviæ, qui eum crederent hoc feciſſe non conſideratione utilitatis aliorum, ſed ſuæ perturbatione formidinis.

2. Reg. 21. 17.

11. Occurrit autem alia quæſtio, quam contemnere non debemus. Si enim hæc utilitas negligenda non eſt, ut aliqui miniſtri propterea fugiant imminente aliqua vaſtitate, ut ſerventur qui miniſtrent eis, quos poſt illam cladem reſiduos potuerint invenire; quid fiet ubi omnes videntur interituri, niſi aliqui fugiant? Quid ſi enim hactenus ſæviat illa pernicies, ut ſolos miniſtros Eccleſiæ perſequatur? Quid dicemus, an relinquenda eſt a miniſtris fugientibus Eccleſia, ne à morientibus miſerabiliùs relinquatur? Sed ſi laïci non quæruntur ad mortem, poſſunt occultare quoquo modo epiſcopos & clericos ſuos, ſicut ille adjuverit, in cujus poteſtate ſunt omnia, qui poteſt & non fugientem per mirabilem conſervare potentiam. Sed ideo quærimus quid nos facere debeamus, ne in omnibus exſpectando divina miracula tentare Dominum judicemur. Non quidem talis eſt iſta tempeſtas, quando laïcorum & clericorum eſt commune periculum, ſicut in navi una commune periculum eſt mercatorum atque nautarum. Verùm abſit ut tanti pendenda ſit hæc navis noſtra, ut debeant eam nautæ, & maximè gubernator, periclitantem deſerere, etiam ſi in ſcapham tranſiliendo vel etiam natando poſſint effugere. Quibus enim metuimus ne noſtra deſertione pereant, non temporalem mortem, quæ quandoque ventura eſt, ſed æternam, quæ poteſt, ſi non caveatur, venire, & poteſt, ſi caveatur, etiam non venire, metuimus. In communi autem periculo vitæ hujus cur exiſtimamus, ubicumque fuerit hoſtilis incurſus, omnes clericos & non etiam omnes laïcos eſſe morituros, ut ſimul finiant hanc vitam, cui ſunt clerici neceſſarij? aut cur non ſperemus ſicut laïcos aliquos, ſic etiam clericos remanſuros, à quibus eis neceſſarium miniſterium valeat exhiberi?

12. Quamquam ô ſi inter Dei miniſtros inde ſit diſceptatio, qui eorum maneant, ne fugâ omnium, & qui eorum fugiant, ne morte omnium deſeratur Eccleſia! Tale quippe certamen erit inter eos, ubi utrique ferveant caritate, & utrique placeant caritati. Quæ diſceptatio ſi aliter non potuerit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant & qui fugiant, ſorte legendi ſunt. Qui enim dixerint ſe potiùs fugere debere, aut timidi videbuntur, quia imminens malum ſuſtinere noluerunt; aut arrogantes, quia ſe magis qui ſervandi eſſent, neceſſarios Eccleſiæ judicarunt. Deinde fortaſſis ij, qui meliores ſunt, eligent pro fratribus animas ponere, & hi ſervabuntur fugiendo, quorum eſt minùs utilis vita, quia minor conſulendi & gubernandi peritia. Qui tamen ſi piè ſapiunt, contradicent eis, quos vident & vivere potiùs oportere, & magis mori malle,

CLASSIS III. AN. 429. Prov. 18.18.

quàm fugere. Ideo ſicut ſcriptum eſt, *Contradictiones ſedat ſortitio, & inter potentes definit.* Meliùs enim Deus in hujuſcemodi ambagibus, quàm homines judicat, ſive dignetur ad paſſionis fructum vocare meliores, & parcere infirmis, ſive iſtos facere ad mala perferenda fortiores, & huic vitæ ſubtrahere, quorum non poteſt Dei Eccleſiæ tantum quantum illorum vita prodeſſe. Res quidem fiet minùs uſitata, ſi fiat iſta ſortitio: ſed ſi facta fuerit, quis eam reprehendere audebit? Quis non eam niſi imperitus, aut invidus, congrua prædicatione laudabit? Quod ſi non placet facere, cujus facti non occurrit exemplum, nullius fuga faciat ut Eccleſiæ miniſterium, maximè in tantis periculis neceſſarium ac debitum, deſit. Nemo excipiat perſonam ſuam, ut ſi aliquâ gratiâ videtur excellere, ideo ſe dicat vitâ, & ob hoc fugâ, eſſe digniorem. Quiſquis enim hoc putat, nimiùm ſibi placet. Quiſquis autem etiam hoc dicit, omnibus diſplicet.

13. Sunt ſanè qui arbitrantur epiſcopos & clericos non fugientes in talibus periculis, ſed manentes, facere ut plebes decipiantur, cùm ideo non fugiunt, quia manere ſuos præpoſitos cernunt. Sed facile eſt hanc reſponſionem vel invidiam declinare, alloquendo eaſdem plebes, atque dicendo, Non vos decipiat, quod de loco iſto non fugimus. Non enim propter nos, ſed propter vos potiùs hîc manemus, ne vobis non miniſtremus quidquid ſaluti veſtræ, quæ in Chriſto eſt, novimus neceſſarium. Si ergo fugere volueritis, & nos ab iſtis, quibus tenemur, vinculis ſolviſtis. Quod tunc puto eſſe dicendum, quando verè videtur utile eſſe ad loca tutiora migrare. Quo audito ſi vel omnes vel aliqui dixerint, In illius poteſtate ſumus, cujus iram nullus, quócumque vadit, evadit; cujus miſericordiam, ubicumque ſit, poteſt invenire, qui nuſquam vult ire, ſive certis neceſſitatibus impeditus, ſive laborare nolens ad incerta ſuffugia, & non ad finienda, ſed ad mutanda pericula: procul dubio iſti deſerendi non ſunt miniſterio Chriſtiano. Si autem hoc audito abire maluerint, nec illis manendum eſt, qui propter illos manebant; quia ibi jam non ſunt propter quos manere adhuc debeant.

14. Quicumque igitur iſto modo fugit, ut Eccleſiæ neceſſarium miniſterium illo fugiente non deſit, facit quod Dominus præcepit, ſive permiſit. Qui autem ſic fugit, ut gregi Chriſti ea, quibus ſpiritaliter vivit, alimenta ſubtrahantur, mercenarius ille eſt, qui videt lupum venientem, & fugit, quoniam non eſt ei cura de ovibus. Hæc tibi, quia me conſuluiſti, frater dilectiſſime, qua exiſtimavi veritate & certa caritate reſcripſi; ſed ne meliorem, ſi inveneris, ſequaris ſententiam, non præſcripſi. Meliùs tamen quod in his periculis faciamus, invenire non poſſumus, quàm orationes ad Dominum Deum noſtrum, ut miſereatur noſtri. Quod ipſum, ut ſcilicet Dei eccleſias non deſererent, Dei dono nonnulli prudentes & ſancti viri & velle & facere meruerunt, & inter dentes obtrectantium à ſui propoſiti intentione minimè defecerunt.

EPISTOLA CCXXIX. *

CLASSIS III. AN. 429. * Aliàs CCLXII. quæ autem 229 erat, nunc 115.

Auguſtinus Dario Comiti, qui pacis conferendæ cauſâ miſſus ſit, gratulatur, & provocat ad reſcribendum.

Domino meritò illuſtri, & magnificentiſſimo atque in Chriſto cariſſimo filio [a] DARIO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

Scripta ſub finem vitæ Auguſtini, forte an. 429.

1. A SANCTIS fratribus & coëpiſcopis meis Urbano & Novato, qualis ſis vir & quantus, accepi. quorum alteri apud Carthaginem in Hilarenſi oppido, & modò in Sicenſi; alteri autem apud Sitifim te noſſe provenit. per hos ergo factum eſt, ut nec ego te habere incognitum poſſem. Neque enim quia me infirmitas corporis, & congenitum frigus, id eſt, genus ætatis non ſinit coràm tecum colloqui, ideo non te vidi. Nam & iſte mihi præſens, quando ad me venire dignatus eſt, ille autem litteris, non faciem tuæ carnis, ſed cordis oſtendit, ut tanto ſuaviùs, quanto interiùs te viderem. Hanc faciem tuam, & in ſancto Evangelio, & nos, & tu ipſe propitio Deo, tamquam in ſpeculo lætiſſimus inſpicis, ubi ſcriptum eſt à veritate dicente, *Beati pacifici; quoniam filij Dei vocabuntur.* Matt. 5. 9.

2. Magni quidem ſunt, & habent gloriam ſuam, non ſolùm fortiſſimi, ſed etiam, quod verioris genus eſt laudis, fideliſſimi bellatores, quorum laboribus atque periculis, Dei protegentis atque opitulantis auxilio, hoſtis indomitus vincitur, & quies reipublicæ pacatiſque provinciis comparatur. Sed majoris eſt gloriæ, ipſa bella verbo occidere, quàm homines ferro; & adquirere, vel obtinere pacem, pace non bello. Nam & hi qui pugnant, ſi boni ſunt, procul dubio pacem, ſed tamen per ſanguinem quærunt. Tu autem ne cujuſquam ſanguis quæreretur, es miſſus. Eſt itaque aliis illa neceſſitas, tibi iſta felicitas. Proinde domine meritò illuſtris & magnificentiſſime, atque in Chriſto cariſſime fili, gaude iſto tuo tam magno & verè bono, & fruere in Deo unde ſumſiſti, ut talis eſſes, & talia gerenda ſuſciperes. Confirmet Deus, quod per te operatus eſt nobis. Accipe hanc ſalutationem noſtram, & tuam dignare rependere. Sicut mihi ſcripſit frater Novatus, egit, ut me excellentia & eruditio tua, etiam in meis opuſculis noſſet. Si ergo legiſti quæ dedit, ego quoque innotui interioribus tuis ſenſibus. Non multùm diſplicent, quantum exiſtimo, ſi propenſiore caritate, quàm ſeveritate legiſti. Non eſt multum; ſed multùm gratum, ſi pro litteris noſtris, & his & illis, unam nobis epiſtolam reddas. Saluto & pignus * pacis, quod Domino Deo noſtro adjuvante feliciter accepiſti, ea dilectione, qua debeo.

* Verimodum

EPISTOLA CCXXX. *

* Aliàs CCLXIII. quæ autem 230 erat, nunc 215.

Darius Auguſtino pro litteris ab eo acceptis gratiam referens, & petens mitti ſibi libros confeſſionum, ſeque ipſius apud Deum precibus commendatum cupiens.

DARIUS AUGUSTINO *Domino ſuo ſalutem.*

Scripta poſt ſuperiorem.

1. UTINAM, *domine ſancte pater, ut meum nomen ad aures tuas coëpiſcoporum, ut ais, tuorum, Urbani & Novati, benigna erga me gratiâ faciente, perlatum eſt; ita memetipſum Deus*

[a] Neſcimus an hic ſit idem ille Darius, qui præfecti prætorio munus gerebat an. 436.

Classis III. An. 429.

omnium Deus tuus, manibus tuis atque oculis obtuliſſet: non quò majorem, aut forſitan talem, qualem ſanctorum virorum apud te benevolus ſermo, & litterarum mentio fecerat, tui me probaſſet melior lima judicij; ſed ut cæleſtis ſapientiæ tuæ veriſſimos atque immortales fructus, ore tuo potiùs, veluti cujuſdam puræ aquæ dulcedinem, ab ipſo fonte præſenti ac perpetuo liquore ſumpſiſſem. O me, non modò ter aut quater, ut apud neſcio quem eſt, ſed millies, & omni numero plus beatum! ſi mihi datum eſſet præſenti intueri tuos verè ſidereos vultus, vocemque divinam, ac divina canentem, & non ſolùm mentis fructus, ſed etiam cum aurium jocunditate ſumere & haurire licuiſſet. Putarem profectò me quaſdam immortalitatis leges, non modò de cælo, ſed in ipſo conſtitutum cælo ſuſcipere, & quaſdam Dei voces non longè de templo, ſed prope ipſum Dei adſtantem tribunal audire.

2. *Hoc ut mihi contingeret, propter ardentiſſimum tui deſiderium, forſitan merebar; propter conſcientiam, fateor, non merebar. Sed abſens quoque cepi fructus cupiditatis bonæ non minimos, & eſt mihi de ſecundis bonis bonorum ſumma perfectio. Commendatus ſum ei cui vellem, ore ſanctorum & duorum locis ac regionibus inter ſe diſtantium ſacerdotum; unius, quod jam dixi, de me benevolus ſermo, & præſens, ut ita dicam, teſtimonium; alterius ejuſdem ſenſus pariliſque ſententiæ volantia ad te ſcripta concurrunt. Coronam mihi apud te quamdam, tanti ac tales viri, non viridantium florum germine, ſed glorioſæ vocis teſtimonio, tamquam quibuſdam perpetuitatis gemmulis texuerunt. Propter quod Deum ſummum oro pro te, & tuam interceſſionem, ſancte pater, expoſtulo, ut quoniam minimè mihi teſtimonij tanti ſum conſcius, eſſe mihi talem, vel quandoque proveniat. Iam illa nonne omnia abſentiæ meæ detrimenta vicerunt, quòd ipſe nos alloqui, quòd ſcribere, quòd ſalutare dignaris, & abſente me, abſentem eſſe non pateris. Dolebam me modò poſt Deum ...... non viſum: attamen non carnis faciem, ſic enim ais, ſed quod plus eſt, cordis adtendis, eoque viſus ſum tibi eſſe jocundior, quo penitiùs inſpexiſti. Faxit Deus, ut judicio, mi pater, tuo reſpondeam, nec ſim apud meam conſcientiam reus, cùm talem me, qualem tibi ipſe formaſti, interiùs ego non videam.*

3. *Bella me in eadem divina ac cæleſti epiſtola tua, ex more tibi, quod laudare velles, eloquentia miniſtrante, bella me, inquam, verbo ais occidere. Hic verò, mi ſancte pater, animus mihi tamquam è quibuſdam cogitationum tenebris, quaſi veras ſui laudes recognoviſſet, emerſit. Vt enim totum breviter ac ſimpliciter beatitudini tuæ confitear, ſi non extinximus bella, certè diſtulimus, & Deo opitulante, omnium principe, quæ jam uſque ad quemdam calamitatum apicem increverant mala, ſopita ſunt. Spero tamen ab eo, à quo quidquid bonum eſt, totum ſperare debemus, quin etiam epiſtolæ tuæ auguror benedictionem tam largam, tam certam, ut hæc ipſa bellorum, quam dixi, dilatio, pacis habeat teneatque perennem ac perpetuam firmitatem. Dixiſti enim & perpetua Dei lege fixiſti, ut gaudeam iſto, ut tu ais, meo tam magno ac verè bono, & fruar in Deo, unde ſumſiſſe me dicis, ut & talis eſſem, & talia gerenda ſuſciperem. Connectis deinde:* Confirmet, *inquis*, Deus, quod per te operatus eſt nobis. (Pſal. 67. 29.) *O vota non modo pro me, ſed pro ſalute omnium nuncupata! Nec enim mea iſta gloria ſeparari à ſalute omnium poteſt, & ut ego orationibus tuis felix eſſe poſſim, unà mecum omnes felices eſſe neceſſe eſt. Deu pater pro Romano imperio, pro Romana republica, pro his etiam, quos dignos eſſe tibi occurrerit, talia vota ſumas ac nuncupes, quandoque te uſque in cælum tollis, eradas poſteris, mandeſque ſequentibus.*

4. *Satis progreſſus ſum fortaſſe quàm debui, ſed parum locutus certe quàm volui. Confiteor enim, ſcribens ad te, vultus mihi tuos tamquàm præſentis imaginor, & cùm olim me ſermo rudis & inops lingua deficiat, tamen quaſi coràm tecum colloquar, fabulerque, non ſatior. Proinde hinc etiam noſtra in te deſideria metire. Cùm jam diu finem mereretur epiſtolaris paginæ forſitan ingrata verboſitas, ſubtrahimus verecundiam, dum cupiditati conſulimus, & ſermonem relinquere, eſſe à te recedere ſuſpicamur. Nolo ergo non deſinere, ſed non poſſum: ſi enim credis, mi pater, adeò noſtris ſenſibus ac præcordiis inhæſiſti, ex quo non contenti tuâ famâ tam glorioſà, tam maximà, ſcriptis te tuis intueri maluimus, cùm una mihi, atque hæc brevis epiſtola tua, ardoris tantas flammas, incendiaque commoverit. Vnde deprecamur te, ac tota mente depoſcimus, ut quoniam gentiles ritus te etiam legendo, ut numquam aliàs, abundè affatimque contemſimus: (Quamquam enim à parentibus, ab avis, & poſtrema uſque generis prole Chriſti jura percepimus, tamen aliquoties ſenſibus noſtris ſuperfluæ ſuperſtitionis ſuperba vanitas inerrabat.) Peto ut etiam Confeſſionum libros à te perſcriptos, nobis mittere ac donare digneris. Si enim alij quoque prono animo ac benigna mente tua nobis ſcripta largiti ſunt, quanto magis de tuis ipſe excuſare non debes?*

5. *Fertur ſatrapa, ſeu regis potiùs cujuſdam epiſtola, Deum Dominum Chriſtum deprecantis, cùm intra Iudææ regiones adhuc verſaretur, & nec dum in cælum ſuum remeaverat, quoniam is ad eum ire ac pergere per ægritudinem præpediretur, & ſanari aliter ſe poſſe non crederet, ad ſe, ſi dignaretur mundi ſalus ac medicina decurreret; & ne tantæ majeſtati, quam ignarus rex providà, ſed non perfectà mente, conceperat, injuria fieri videretur, laudaſſe inſuper ſuam dicitur civitatem, ut pulcritudine urbis & regis hoſpitio Deus illectus, preces ſupplicis non dedignaretur. Affuit Deus regi, ſanatus eſt, & amplificato petitionis munere, per epiſtolam non modò ſalutem ut ſupplici, ſed etiam ſecuritatem ut regi tranſmiſit. Iuſſit inſuper ejus urbem ab hoſtibus in perpetuum eſſe ac ſemper immunem. Quid his addi beneficiis poteſt? Ego humilis, & regum ſervus, à te meo domino peto, ut apud iſtum Chriſtum ac principem Deum quotidie pro meis peccatis intercedere ne cuncteris, ac pro me indefeſſus ores, ac petas quidquid ipſe volueris.* (Abagari regis epiſtola ad Chriſtum, de qua Euſeb. lib. 1. c. 13.)

6. *Si tibi tædium adfert longa epiſtola mea, hoc tuæ magnanimitatis patientià moderare, & tibi imputa, quoniam ipſe juſſiſti. Oramus tamen, atque identidem deprecamur, ut iterum ſcribas: ſic enim fiet, ut libenter ſuſcepiſſe te ſcripta mea ſuſpicari poſſimus. Deus donet nobis beatitudinem tuam per multos annos pro nobis orantem, domine verè ſancte pater. Filius noſter Vertmodus ſalutat beatitudinem tuam, qui admodum gratulatus eſt, quod tu epiſtola ad nos tua ejus mentionem feciſſe dignatus es. Neſcio quæ medicamenta ab Archiatro, qui nobiſcum eſt, accepta dedimus Lazaro ſacro presbytero, ad tuam beatitudinem deferenda, quæ, ut vir memoratus affirmat, ad alleviationem doloris & morbi curationem non parum proficient.*

EPISTOLA CCXXXI. *

* Aliàs CCLXIV. quæ autem 231. erat, nunc 216.

Auguſtinus Dario, declarans ſe ipſius litteris ſummopere delectatum, & quare. ubi multa obiter de humana laudis amore dicit. Mittitque ipſi Confeſſionum libros & alia quadam ſua opuſcula.

Classis III. An. 429.

A AUGUSTINUS ſervus Chriſti membrorumque Chriſti, DARIO filio membro Chriſti in ipſo ſalutem.

Scripta poſt duas ſuperiores.

1. QUod acceperim libenter litteras tuas, mea reſcripta indicio eſſe voluiſti. Ecce reſcribo, & tamen reſcriptis hoc indicare non poſſum, vel iſtis, vel quibuſlibet aliis, ſive breviter, ſive prolixiſſimè ſcribam. Neque enim aut paucis aut multis verbis indicari poteſt, quod indicari verbis non poteſt. Et ego quidem parum eloquor, B etſi multum loquar: ſed nulli eloquenti omnino conceſſerim, ut qualicumque & quantacumque epiſtolâ ſuâ affectum explicet, quem fecit in mente tua, quod non poſſum ego, etſi eum poſſit ita in animo meo videre ſicut ego. Reſtat ergo ſic tibi indicare quod ſcire voluiſti, ut in verbis meis, & quod non indicant, ſentias. Quid igitur dicam, niſi delectatum me eſſe litteris tuis, delectatum valde. Repetitio verbi hujus, non eſt repetitio, ſed quaſi perpetua dictio: quia fieri non poſſet, ut ſem- C per diceretur, ideo factum eſt, ut ſaltem repeteretur, ſic enim fortaſſe dici poteſt.

2. Hîc ſi quærat aliquis, quid me tandem in tuis tam valde litteris delectaverit; utrùm eloquium? Reſpondebo, Non: & ille forſitan reſpondebit, Ergo laudes tuæ; ſed de his quoque reſpondebo, Non: nec ideo, quia non ſint iſta in illa epiſtola; nam & eloquium ibi tantum eſt, ut & optimo te natum ingenio, & talibus diſciplinis ſatis eruditum præclariſſimè luceat, & prorſus plena eſt D meis laudibus. Ergone, ait quiſpiam, non te iſta delectant? Immo verò. *Neque enim mihi*, ut ait quidam, *cornea fibra eſt*, ut hæc non ſentiam, vel ſine delectatione ſentiam. Delectant & iſta: ſed ad illud, quo me valde dixi eſſe delectatum, quid ſunt iſta? Nam eloquium tuum me delectat, quoniam graviter ſuave eſt, vel ſuaviter grave. Meis autem laudibus, cùm profecto nec omnibus delecter, nec ab omnibus, ſed eis qualibus me dignum eſſe arbitratus es, & ab eis qualis es, id eſt qui propter E Chriſtum diligunt ſervos ejus, etiam laudibus meis me delectatum in litteris tuis negare non poſſum.

Perſ. Satyr. 1.

3. Viderint graves & periti viri, quid de illo Themiſtocle ſentiant, ſi tamen hominis nomen verum recolo, qui cùm in epulis, quod clari & eruditi Græciæ facere ſolebant, canere fidibus recuſaſſet, & ob hoc indoctior haberetur, totumque illud jocunditatis genus aſpernatus eſſet; dictum illi eſt, *Quid ergo audire te delectat?* ad quod ille reſpondiſſe fertur, *Laudes meas*. Viderint ergo quo F fine & qua intentione illud dixiſſe crediderint, vel ipſe qua dixerit. Erat enim ſecundùm hoc ſæculum vir magnificus. Nam etiam cùm ei dictum fuiſſet, *Quid igitur noſti? Rempublicam*, inquit, *ex parva magnam facere*. Ego autem quod ait Ennius, *Omnes mortales ſeſe laudari exoptant*, partim puto approbandum, partim cavendum. Ut enim appetenda eſt veritas, quæ procul dubio eſt, etiamſi non laudetur, ſola laudabilis: ſic etiam ea, quæ facilè ſubrepit, vanitas in hominum laude fugienda eſt. G Hæc eſt autem, vel cùm ipſa bona, quæ laudatione digna ſunt, non putantur habenda, niſi laudetur ab hominibus homo; vel ea quoque vult in ſe multùm quiſque laudari, quæ aut exiguâ laude, aut etiam vituperatione digniora ſunt. Unde Horatius Ennio vigilantior ait:

Horat. lib. 1. Epiſtolar 1.

Laudis amore tumes? ſunt certa piacula, quæ te,
Ter purè lecto poterunt recreare libello.

Classis III. An. 429.

4. Ita tumorem de amore laudis humanæ, vel à ſe penitùs morſum medicinalibus verbis quaſi excantandum putavit. Docuit itaque nos per Apoſtolum ſuum magiſter bonus, neque propterea nos rectè facere, ut laudemur ab hominibus, id eſt, finem recti noſtri non in hominum laudibus ponere; & tamen propter ipſos homines quærere laudes hominum. Etenim cùm laudantur boni, non laudatis, ſed laudantibus prodeſt. Nam illis, quan- B tum ad ipſos adtinet, quòd boni ſunt ſufficit. Sed eis, quibus expedit imitari bonos, gratulandum eſt, cùm ab eis laudantur boni; quoniam ſic indicant eos ſibi placere, quos veraciter laudant. Dicit ergo Apoſtolus quodam loco, *Si hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem*. Gal. 1. 10. Et idem dicit alio loco, *Placete omnibus per omnia, ſicut & ego omnibus per omnia placeo*; 1. Cor. 10. 32 & 33. ſed adjungens cauſſam, *non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalvi fiant*. Ecce quid quærebat in laude hominum, ubi C etiam dicebat, *De cetero fratres quæcumque ſunt vera, quæcumque pudica, quæcumque caſta, quæcumque ſancta, quæcumque cariſſima, quæcumque bonæ famæ, ſi qua virtus, ſi qua laus, hæc cogitate quæ didiciſtis, & accepiſtis, & audiſtis & vidiſtis in me; hæc agite, & Deus pacis erit vobiſcum*. Phil. 4. 8. Cetera igitur, quæ ſuprà commemoravi, virtutis nomine amplexus eſt, dicens, *ſi qua virtus*. Illud autem quod ſubjecit, *quæcumque bonæ famæ*, alio uno verbo congruo proſecutus eſt dicendo, *ſi qua laus*. D Quod itaque ait, *Si hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem*, Gal. 1. 10. ſic utique accipiendum tamquam dixerit, Si bona quæ facio, fine laudis humanæ facerem, laudis amore tumeſcerem. Volebat ergo Apoſtolus placere omnibus, & eis placere gaudebat, non quorum laudibus tumeſcebat in ſeipſo, ſed quos laudatus ædificabat in Chriſto. Cur ergo me non delectet laudari abs te, cùm & vir bonus ſis ne me fallas, & ea laudes quæ ames, & quæ amare utile ac ſalubre eſt, etiamſi non ſint in me? neque E hoc tibi tantùm, ſed etiam mihi prodeſt. Si enim non ſunt in me, ſalubriter erubeſco, atque ut ſint inardeſco. Ac per quòd agnoſco mea in laude tua, gaudeo me habere, & abs te illa ac meipſum diligi propter illa. Quæ autem non agnoſco, non ſolùm ut ipſe habeam, deſidero conſequi, verùm etiam ne ſemper in mea laude fallantur, qui me ſinceriter diligunt.

5. Ecce quàm multa dixi, & quid ſit illud quod me longè ampliùs eloquio tuo, longè ampliùs lau- F dibus meis in tuis litteris delectavit, non adhuc dixi. Quid autem putas eſſe ô bone homo, niſi quòd te talem virum, & non viſum feci amicum; ſi tamen non viſum dicere debeo, cujus non corpus, ſed animam in ipſis tuis litteris vidi, ubi de te, non ſicut antea fratribus meis, ſed mihi credidi? Quis enim eſſes jam quidem acceperam, ſed qualis erga me eſſes, nondum tenebam. Ex hac amicitia tua etiam laudes meas, quæ me quo fine delectent ſatis dixi, multo uberiùs Eccleſiæ Chriſti non dubito G profuturas, quando quidem etiam labores meos in defenſione Evangelii adversùs reliquias impiorum dæmonicolarum ſic habes, ſic legis, ſic amas, ſic prædicas, ut in eis tanto fiam notior, quanto es ipſe nobilior. Eos enim latenter illuſtris illuſtras, claruſque declaras, & ubi prodeſſe poſſe perſpicies, ignorari omnino non ſines. Si unde id ſciam quæris: Talis mihi apparuiſti in litteris tuis. Hinc jam

Classis III. An. 419.

vide quantum me illæ litteræ delectare potuerint, A Si bene de me exiſtimas, cogitas quantum me Chriſti lucra delectent. Jam verò quod te ipſum, qui, ut ſcribis, *à parentibus, ab avis, & poſtrema uſque gentis prole Chriſti jura percipere potuiſti*, tamen adversùs gentiles ritus, ut numquam alias, eiſdem laboribus meis adjutum eſſe ſignificas, parumne cogito quantum boni aliis, & quàm multis, quàm claris, & quàm facilè, quámque ſalubriter per illos ceteris quibus talia conveniunt, poſſint ſcripta noſtra te commendante atque diſſeminante conferre? B Aut hoc cogitans poſſumne parvorum vel mediocrium gaudiorum jocunditate perfundi?

6. Quia igitur non potui verbis explicare quantam delectationem de tuis litteris ceperim, unde me delectaverint, dixi. Jam quod nequivi ſatis dicere, id eſt quantum delectaverint, tibi conjiciendum relinquo. Sume itaque mi fili, ſume vir bone & non in ſuperficie, ſed in Chriſtiana caritate Chriſtiane; ſume, inquam, libros, quos deſideraſti, Confeſſionum mearum: ibi me inſpice, ne me C laudes ultrà quàm ſum; ibi non aliis de me crede, ſed mihi; ibi me adtende, & vide quid fuerim in meipſo, per meipſum; & ſi quid in me tibi placuerit, lauda ibi mecum, quem laudari volui de me; neque enim me. Quoniam ipſe fecit nos, & non ipſi nos; nos autem perdideramus nos, ſed qui fecit, refecit. Cùm autem ibi me inveneris, ora pro me ne deficiam, ſed perficiar; ora fili, ora. Sentio quid dicam, ſcio quid petam; non tibi videatur indignum, & quaſi ultra merita tua. Fraudabis me ma- D gno adjutorio, ſi non feceris. Non ſolùm tu, ſed etiam omnes qui ex ore tuo dilexerint, orare pro me, hoc eis me petiviſſe indica, & ſi multum nobis tribuitis, juſſiſſe nos exiſtimate quod petimus, & tamen date petentibus, vel obtemperate jubentibus. Orate pro nobis. Lege litteras divinas, & invenies ipſos arietes noſtros Apoſtolos petiiſſe hoc à filiis ſuis, ſive præcepiſſe auditoribus ſuis. Ego certè quoniam hoc à me petiſti pro te, quantum faciam, videt qui exaudiat, qui videbat quia & antè faciebam. Sed redde etiam in hac re dilectionis vicem. Præpoſiti veſtri ſumus, grex Dei eſtis. Conſiderate & videte pericula noſtra majora eſſe quàm veſtra, & orate pro nobis. Hoc enim & nobis condecet & vobis, ut bonam rationem de vobis reddamus paſtorum principi, & omnium noſtrûm capiti, pariterque evadamus hujus mundi periculoſiores blanditias quàm moleſtias, niſi cùm pax ejus ad hoc proficit, quod Apoſtolus orare nos monuit, *ut quietam vitam & tranquillam agamus in omni pietate & caritate*. (1. Tim. 2. 2.) SI ENIM DESIT PIETAS ET CARITAS, quid eſt ab illis, & à ceteris mundi malis tranquillitas & quies, niſi luxuriæ perditioniſque materies, ſive invitamentum ſive adjumentum. Ut ergo habeamus quietam & tranquillam vitam, in omni pietate & caritate, quod nos pro vobis, orate pro nobis; ubicumque eſtis, ubicumque ſumus: nuſquam enim non eſt, cujus ſumus.

7. Miſi & alios libros, quos non petiſti, ne hoc tantummodo facerem quod petiſti, *De fide rerum quæ non videntur*, *De patientia*, *De continentia*, *De providentia*, & unum grandem *De fide & ſpe & caritate*. Hos omnes ſi dum es intra Africam legeris, judicium tuum mitte de illis, aut mitte nobis, aut quò nobis à domino fratre Aurelio mittatur, ibi dimitte: quamquam & ubicumque fueris ſperamus inde litteras tuas, & hinc tu dum poſſumus noſtras. Suſcepi gratiſſimè quæ miſiſti, ubi & ſalutem meam quamvis corporalem, quoniam vis me utique ſine impedimento malæ valetudinis Deo vacare, & bibliothecam noſtram, ut ſint unde libri vel parentur vel reparentur, adjuvare dignatus es. Rependat tibi Dominus & hîc & in futuro ſæculo bona, quæ talibus qualem te eſſe voluit præparavit. Pignus pacis apud te depoſitum, noſtrumque utrique dulciſſimum, ſicut ante à me ſalutari, ita nunc reſalutari peto.

IV. CLASSIS.

Epiſtolæ à S. Auguſtino epiſcopo ſcriptæ, quarum tempus minùs compertum eſt.

EPISTOLA CCXXXII. *

* Aliàs XLII. quæ autem 232. erat, nunc 233.

Madaurenſes idololatras ad veram religionem hortatur, terrorem incutiens denuntiatione judicii extremi, quod venturum eſſe perſuadet: quippe cùm cetera de Chriſtiana religione in Scripturis prædicta jam evenerint: & demum perſtringit myſterium Trinitatis & Incarnationis.

Dominis prædicabilibus & dilectiſſimis fratribus MADAURENSIBUS, quorum per fratrem Florentinum epiſtolam accepi, AUGUSTINUS.

1. SI fortè illi, qui inter vos catholici Chriſtiani ſunt, talia mihi ſcripta miſerunt, hoc tantùm miror, quòd non ſuo potiùs quàm ordinis nomine. Si autem revera omnes aut propè omnes ordinis viri ad me dignati eſtis litteras dare, miror quòd *patri*, &, *in Domino ſalutem* ſcripſiſtis, quorum mihi ſuperſtitioſus cultus idolorum, contra quæ idola faciliùs templa ve- E ſtra quàm corda clauduntur, vel potiùs quæ idola non magis in templis quàm in veſtris cordibus includuntur, cum magno eſt dolore notiſſimus; niſi fortè jam de ſalute ipſa, quæ in Domino eſt, per quem me ſalutare voluiſtis, tandem prudenti conſideratione cogitatis. Nam ſi non ita eſt, quæſo vos, quid læſi, quid offendi benevolentiam veſtram, ut me titulo epiſtolæ veſtræ irridendum potiùs quàm honorandum eſſe putaretis, domini prædicabiles & dilectiſſimi fratres?

F 2. Quod enim ſcripſiſtis, *Patri Auguſtino in Domino æternam ſalutem*, cùm legerem, tanta ſpe ſubitò erectus ſum, ut crederem vos ad ipſum Dominum, & ad ipſam æternam ſalutem aut jam eſſe converſos, aut per noſtrum miniſterium deſiderare converti. Sed ubi legi cetera, refriguit animus meus. Quæſivi tamen ab epiſtolæ perlatore, utrùm jam vel eſſetis Chriſtiani, vel eſſe cuperetis. Cujus reſponſione poſteà quàm comperi, nequaquam vos eſſe mutatos, graviùs dolui, quòd Chriſti nomen,

CLASSIS IV.

cui jam totum orbem ſubjectum eſſe conſpicitis, non ſolùm à vobis repellendum, ſed etiam in nobis irridendum eſſe credidiſtis. Non enim potui cogitare alterum Dominum, ſecundùm quem poſſet epiſcopus *pater* à vobis vocari, præter Dominum Chriſtum. Et ſi eſſet hinc aliqua de interpretatione veſtræ ſententiæ dubitatio, ſubſcriptione epiſtolæ tolleretur, ubi apertè poſuiſtis, *Optamus te Domine in Deo & Chriſto ejus, per multos annos ſemper in clero tuo gaudere.* Quibus omnibus perlectis atque diſcuſſis, quid mihi aliud occurrere potuit, aut cuilibet homini poteſt, niſi aut veridico aut fallaci ſcribentium animo hæc eſſe conſcripta? Sed ſi veridico animo iſta ſcribitis, quis vobis ad hanc veritatem intercluſit viam? Quis aſpera dumeta ſubſtravit? Quis rupium prærupta inimicus oppoſuit? Poſtremò quis baſilicæ januam ingredi cupientibus clauſit, ut in eodem Domino, per quem nos ſalutatis, eamdem ſalutem nobiſcum habere nolitis? Si autem fallaciter atque irridenter hæc ſcribitis, itane tandem mihi negotia veſtra curanda imponitis, ut nomen ejus, per quem aliquid poſſum, audeatis non veneratione debita adtollere, ſed inſultatione adulatoria ventilare?

3. Sciatis me cariſſimi cum ineffabili pro vobis tremore cordis hæc dicere. Novi enim quanto graviorem & pernicioſiorem cauſſam ſitis habituri apud Deum, ſi fruſtra vobis hæc dixero. Omnia quæ præteritis temporibus erga humanum genus majores noſtri geſta eſſe meminerunt, nobiſque tradiderunt; omnia etiam quæ nos videmus, & poſteris tradimus, quæ tamen pertinent ad veram religionem quærendam & tenendam, divina Scriptura non tacuit; ſed ita omnino cuncta tranſeunt, ut tranſitura eſſe prædicta ſunt. Videtis certè populum Judæorum avulſum à ſedibus ſuis, per omnes ferè terras diſſeminatum atque diffuſum. Et origo ejuſdem populi & incrementa & regni amiſſio & per cuncta diſperſio, ſicut prædicta, ita facta ſunt. Videtis certè ex ipſo populo verbum Dei Legemque prodeuntem per Chriſtum, qui ex illis mirabiliter natus eſt, omnium gentium fidem occupaſſe atque tenuiſſe. Ita hæc omnia prænuntiata legimus, ut videmus. Videtis certè multos præciſos à radice Chriſtianæ ſocietatis, quæ per Sedes Apoſtolorum & ſucceſſiones epiſcoporum certâ per orbem propagatione diffunditur, de ſola figura originis, ſub Chriſtiano nomine, quaſi areſcentia ſarmenta gloriari, quas hæreſes & ſchiſmata nominamus: præviſa, prædicta, ſcripta ſunt omnia. Videtis certè ſimulacrorum templa partim ſine reparatione collapſa, partim diruta, partim clauſa, partim in uſus alios commutata: ipſaque ſimulacra vel confringi, vel incendi, vel includi, vel deſtrui: atque ipſas hujus ſæculi poteſtates, quæ aliquando pro ſimulacris populum Chriſtianum perſequebantur, victas & domitas, non à repugnantibus, ſed à morientibus Chriſtianis, & contra eadem ſimulacra pro quibus Chriſtianos occidebant, impetus ſuos legeſque vertiſſe, & imperij nobiliſſimi eminentiſſimum culmen ad ſepulcrum piſcatoris Petri, ſubmiſſo diademate, ſupplicare.

Sepulcrum Petri.

4. Hæc omnia Scripturæ divinæ, quæ in manus omnium jam venerunt, ante longiſſima tempora futura eſſe teſtatæ ſunt. Hæc omnia tanto robuſtiore fide lætamur fieri, quanto majore auctoritate prædicata eſſe in ſanctis litteris invenimus. Numquidnam, obſecro vos, numquidnam ſolum judicium Dei, quod inter fideles atque infideles futurum eſſe in eiſdem litteris legimus, cùm illa omnia ſicut prædicta ſunt venerint, numquidnam ſolum judicium Dei venturum non eſſe putabimus? Immo verò veniet, ſicut illa omnia venerunt. Nec quiſquam erit homo noſtrorum temporum, qui ſe in illo judicio de ſua poſſit infidelitate defendere; cùm Chriſtum canet & juſtus ad æquitatem, & perjurus ad fraudem, & rex ad imperium, & miles ad pugnam, & maritus propter regimen, & uxor propter obſequium, & pater propter præceptum, & filius propter obedientiam, & Dominus propter dominationem, & ſervus propter famulatum, & humilis ad pietatem, & ſuperbus ad æmulationem, & dives ut porrigat, & pauper ut ſumat, & ebrioſus ad phialam, & mendicus ad januam, & bonus ut præſtet, & malus ut fallat; & Chriſtianus venerator, & paganus adulator, omnes Chriſtum cantant, & qua voluntate atque ore cantent, eidem ipſi quem cantant rationem ſine dubio reddituri ſunt.

5. Eſt quiddam inviſibile, ex quo Creatore principio ſunt omnia, quæ videmus, ſummum, æternum, incommutabile & nulli effabile niſi tantùm ſibi. Eſt quiddam, quo ſe ipſa ſummitas majeſtatis narrat & prædicat, non impar gignenti atque narranti Verbum, quo ille qui Verbum gignit, oſtenditur. Eſt quædam ſanctitas omnium, quæ ſancta fiunt, ſanctificatrix, ipſius incommutabilis Verbi per quod narratur illud principium, & ipſius principij quod pari ſe Verbo narrat, inſeparabilis & indiviſa communio. Quis autem hoc totum, quod non dicendo dicere conatus ſum, & dicendo non dicere, quis hoc poſſit ſereniſſima & ſinceriſſima mente contueri, eoque contuitu beatitudinem ducere, atque in id quod intuetur deficiens quodammodo ſe oblivisci, & pergere in illud cujus viſio [a] nobis inviſibilis eſt, quod eſt immortalitate indui, & obtinere æternam ſalutem, per quam me ſalutare dignamini? Quis hoc poſſit, niſi qui omnes ſuperbiæ ſuæ toros inanes, peccata ſua confitens, complanaverit, ſeque ſubſtraverit mitem atque humilem ad excipiendum Deum doctorem?

6. Quoniam ergo à vanitate ſuperbiæ priùs ad humilitatem deponendi ſumus, ut inde ſurgentes ſolidam celſitudinem teneamus, non potuit hoc nobis tanto magnificentiùs, quanto blandiùs inſpirari, ut noſtra ferocitas non vi, ſed perſuaſione ſedaretur, niſi Verbum illud, per quod ſe Angelis indicat Deus Pater, quod virtus & ſapientia ejus eſt, quod corde humano viſibilium rerum cupiditate cæcato videri non poterat, perſonam ſuam in homine agere atque oſtendere dignaretur, ut magis homo timeret extolli faſtu hominis, quàm humiliari exemplo Dei. Itaque non Chriſtus regno terreno decoratus, nec Chriſtus terrenis opibus dives, nec Chriſtus ulla terrena felicitate præfulgens; ſed Chriſtus crucifixus, per totum terrarum orbem prædicatur. quod riſerunt priùs populi ſuperborum, & adhuc rident reliquiæ: crediderunt autem priùs pauci, nunc populi; quia tunc ad fidem paucorum, & contra irriſionem populorum, cùm Chriſtus crucifixus prædicaretur, claudi ambulabant, muti loquebantur, ſurdi audiebant, cæci videbant, mortui reſurgebant. Sic tandem animadvertit terrena ſuperbia, nihil in ipſis terrenis eſſe

[a] Bad. Am. & Er. *cujus viſione inviſibilis eſt.* MSS. quinque, *cujus viſione viſibilis eſt.*

Classis IV.

potentius humilitate divina, ut etiam ſaluberrima humilitas humana, contra inſultantem ſibi ſuperbiam divinæ imitationis patrocinio tueretur.

7. Expergiſcimini aliquando fratres mei, & ª parentes mei Madaurenſes, hanc occaſionem ſcribendi vobis Deus mihi obtulit. Quantum potui quidem in negotio fratris Florentini, per quem litteras miſiſtis, ſicut Deus voluit, adfui & adjuvi: ſed tale negotium erat, quod etiam ſine opera mea facilè peragi poſſet. Propè omnes enim domus ipſius homines, qui apud Hipponem ſunt, noverunt Flo-
B rentinum, & multùm ejus orbitatem dolent. Sed epiſtola mihi à vobis miſſa eſt, ut non impudens eſſet epiſtola mea, cùm occaſione à vobis accepta, idolorum cultoribus de Chriſto aliquid loqueretur. Sed obſecro vos, ſi eum non inaniter in ea epiſtola nominaſtis, ut non inaniter vobis iſta ſcripſerim. Si autem me irridere voluiſtis, timete illum, quem priùs judicatum irriſit ſuperbus orbis terrarum, & nunc judicem ſubjectus exſpectat. Erit enim teſtis affectus in vos cordis mei, per hanc, quantum po-
C tui, paginam expreſſus: erit teſtis vobis in judicio ejus, qui credentes ſibi confirmaturus eſt, & incredulos confuſurus. Deus unus & verus vos ab omni hujus ſæculi vanitate liberatos convertat ad ſe, Domini prædicabiles & dilectiſſimi fratres.

EPISTOLA CCXXXIII. *

* Aliàs XX. quæ autem 233. erat, nunc 154.

Auguſtinus Longiniano pagano philoſopho, provocans illum ad ſcribendum, quonam modo Deum colendum credat, quidve de Chriſto ſentiat.

D

LONGINIANO AUGUSTINUS.

SOLERE aiunt quemdam veterum dicere; quibus ſatis perſuaſum eſſet, ut nihil mallent ſe eſſe quàm viros bonos, his reliquam facilem eſſe doctrinam. Hanc ſententiam (nam ſi ritè recolo, Socratica eſt) longè antiquior prophetica jam præceſſerat, præcipiens homini breviter & ſimul, non tantum ut ſe nihil malit eſſe
E quàm bonum, verùm etiam unde fiat bonus; *Diliges*, inquit, *Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.* & *Diliges proximum tuum tamquam teipſum.* Hoc cui perſuaſum eſſet, non ei reliquam facilem, ſed eam totam eſſe doctrinam dumtaxat utilem ac ſalubrem. Multæ enim doctrinæ ſunt, ſi tamen doctrinæ dicendæ ſunt, vel ſuperfluæ, vel noxiæ. Veterum libris Chriſtus adreſtans, *In his*, inquit, *duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ.* Proinde quia
F mihi videor inſpexiſſe tamquam in ſpeculo ſermocinationis mecum tuæ, nihil te eſſe malle quàm virum bonum; Deum, quo nihil eſt melius, & unde humanus animus haurit ut bonus ſit, quonam modo colendum credas, audeo percontari: nam quòd eum colendum credas, jam teneo. Quæro etiam, quid de Chriſto ſentias. Quod enim eum non parvipendas adverti: ſed utrùm eâ & ſolâ viâ, quæ ab illo demonſtrata eſt, ad vitam beatam perveniri
G poſſe exiſtimes, & aliqua ex cauſſa non eam negligas ire, ſed differas: an & aliam vel alias ad tam opimam & præ omnibus appetendam poſſeſſionem vias eſſe arbitreris, & aliquam earum jam te ingredi credas, noſſe cupio, ut opinor, non impudenter. Diligo enim te propter id quod ſuprà dixi, me-
A que abs te diligi non temere exiſtimo: nec ulla de re alia inter eos, qui ſe benevolè noverunt, ſermo fructuoſior, vel impenditur, vel repoſcitur, vel accipitur, vel recipitur, quàm unde boni beatique ſimus.

Deut. 6. 5. · Levit. 19. 18. · Matth. 22. 40.

EPISTOLA CCXXXIV. *

* Aliàs XXI. quæ autem 234 erat, nunc 233.

Longinianus Auguſtino, ad id reſpondens juxta Triſmegiſtum & Platonicos, per minores deos perveniri ad ſummum Deum, ſed non ſine ſacris purificatoriis.

B

Domino venerando & verè ac meritò percolendo ſancto patri AUGUSTINO, LONGINIANUS.

1. BEATUS *ſum, & relucentia puro virtutis tuæ lumine admodum illuſtratus, qui dignum me divini tui affaminis honore cumulandum eſſe duxiſti. Sed grave mihi onus & difficillimam reſpondendi provinciam, Domine venerande, ſatis impoſuis, præcipuè tuis percunctationibus, & ſub hoc tempore in ta-*
C *libus explicandis, per meæ opinionis ſententiam, id eſt, à pagano homine. Quæſtionibus ſiquidem abundet, quod ex parte vel jamdudum inter nos convenerit, vel nunc identidem litteris magis magiſque conveniat præceptis non dicam tantùm Socraticis, nec tuis Romanorum vir verè optime propheticis, aut paucis Ieroſolymitanis, ſed etiam Orpheicis atque Ageticis, & Triſmegiſticis, longè ante illis antiquioribus, & penè rudibus adhuc ſæculis, diis auctoribus enatis, & toti orbi terræ certis limitibus partitæ trifariam divinitùs oſtenſis, priùs quàm*
D *nomen aut Europa caperet, aut Aſia acciperet, aut Libya poſſideret virum bonum, ut tu medius fidius & eris & fuiſti. Siquidem adhuc poſt hominum memoriam, niſi Xenophontis figmentis compoſitæ fabulæ ſchema concedas, adhuc audierim, legerim, viderim neminem, aut certè poſt unum, nullum, quod, Deo teſte, bono periculo certoque dixerim, niſi te, Deum & conniti ſemper agnoſcere, & poſſe puritate animi corporiſque projecta gravedine ſectari facillimè, & ſpe perfectæ conſcientiæ non dubia credulitate tenere.*
E 2. *Verùm qua via effici poſſit, magis eſt ut tu non neſcias, & mihi non inſinuato extrinſecùs aliquo diſſertes, quàm ut à me, Domine percolende, ſcias. Quia tunc fateor hujus boni in ſedem profecturus ſufficiens, ut mea expetunt ſacerdotia, minimè necdum, & ſi tamen potuero, viaticum collego. Verùm quid traditum ſanctè atque antiquitus teneam atque cuſtodiam, ut potuero paucis edicam Via eſt in Deum melior, qua vir bonus, piis, puris, juſtis, caſtis, veris dictis factiſque, ſine ulla temporum* ᵇ *mutatorum captata jactatione probatus, & Deorum comitatu vallatus, Dei utique*
F *poteſtatibus emeritus, id eſt ejus unius & univerſi & incomprehenſibilis & ineffabilis infatigabiliſque Creatoris impletus virtutibus, quos, ut verum eſt, Angelos dicitis, vel quid alterum poſt Deum vel cum Deo, aut à Deo, aut in Deum intentione animi mentiſque ire feſtinat. Via eſt, inquam, qua purgati antiquorum ſacrorum piis præceptis expiationibuſque puriſſimis, & abſtemiis obſervationibus decocti, anima & corpore conſtantes deproperant.*
G 3. *De Chriſto autem tuæ jam credulitatis carnali & ᶜ ſpiritu Deo, per quem tu illum ſummum, beatum, verum, & patrem omnium ire ſecurus es, Domine pater percolende, non audeo nec valeo quid ſentiam exprimere: quia quod neſcio, difficillimum credo definire. Ut autem me cultorem tuarum virtutum dignatus es jam*

ª Quia litteraturam & oratoriam artem apud ipſos didicit ex lib. 2. Confeſſ. c. 3. ideo fortean vocat *parentes*.

ᵇ In MSS aliquot, *temporum nominum mutatorum* &c.

ᶜ Bad. Er. *& ſpiritu Dei.* Lov. *& ſpiritu dono.* At MSS *& ſpiritu Deo.*

Claſſis IV.

olim ſcienti inſinuare quod diligas, ſatis ad bonæ vitæ teſtimonium habeo, quòd cùm ne tibi diſpliceam, qui Deo te animamque tuam quotidie inſinuas, cuſtodio: intelligis procul dubio quòd & ego te delectabiliter diligam, cùm tui judicii de me habiti normam lineamque accipiens teneam. Sed ante omnia quæſo te, ut exiguiſſimæ opinioni meæ veniam concedas, & ſermoni meo ad te, quia coëgiſti, remiſſo fortè incongruo facilè indulgeas, & me quid de his exiſtimes, vel tu quid ſentias, ſanctis ſcriptis tuis, ut ille ait, jam non melle, ſed nectare dulcioribus, ſi mereor, informare digneris. Dei pietate perfruaris Domine pater, ac perpetua ſanctitate Deo placeas, quod neceſſe eſt.

Ovid. 5. Triſt. Eleg. 5.

EPISTOLA CCXXXV. *

* *Aliàs* XXII. *quæ autem* 235. *erat, nunc* 64.

Auguſtinus Longiniano, explanari quærens, cur putaris opus ſacrificiis purificatoriis ei, qui jam divinis virtutibus ſit circumvallatus.

LONGINIANO AUGUSTINUS.

1. CEPI fructum ſcripti mei, reſcriptum ſcilicet benevolentiæ tuæ. Unde jam video exortum & exorſum inter nos magnæ hac de re magna diſputationis quaſi ſementem, hoc eſt quod volebam priùs, deinde quod adhoc volo, Deus adjuvabit. Id autem eſt, ut hoc cœptum debito ac ſalubri fine claudatur. Proinde quòd de Chriſto nihil temere tibi negandum vel affirmandum putaſti, hoc in pagani animo temperamentum non invitus acceperim. Quòd verò etiam ſcriptis meis doceri te cupis de hac re, nequaquam abnuam, neque deſiſtam huic tam bonæ mihique cariſſimæ ſervire voluntati tuæ. Sed priùs opus eſt eliquare quodammodo, perſpicuamque ſumere ſententiam tuam de antiquis ſacris. Cùm enim dixiſſes, *eam viam in Deum eſſe meliorem, qua vir bonus, piis, juſtis, puris, caſtis, veris dictis factiſque ſine ulla temporum mutatorum captata jactatione probatus, & Deorum comitatu vallatus, Dei utique poteſtatibus emeritus, id eſt, ejus unius & univerſi & incomprehenſibilis & infatigabilis, ineffabiliſque Creatoris adimpletus virtutibus, quos, ut verum eſt, Angelos dicitis, vel quid alterum poſt Deum, vel à Deo, vel cum Deo, aut in Deum intentione animi mentiſque ire feſtinat.* Quæ verba ex epiſtola tua recognoſcis, cùm addidiſti, & aiſti: *Via eſt, inquam, qua purgati antiquorum ſacrorum piis præceptis, expiationibuſque puriſſimis, & abſtemiis obſervationibus decocti, animâ & corpore conſtantes deproperant.*

2. In his verbis ſentio, ni fallor, videri tibi non ſufficere ad viam qua itur ad Deum, ut vir bonus, piis, juſtis, puris, caſtis, veris dictis factiſque promereatur deos, quorum comitatu vallatus in illum ſummum Deum omnium Creatorem ire feſtinet, niſi etiam ſacrorum antiquorum piis præceptis expiationibuſque purgetur. Quamobrem velim ſcire, quid arbitreris eſſe per ſacra purgandum, in eo, qui piè, juſtè, purè, veraciterque vivendo promeretur deos, & per eos unum illum deorum Deum. Si enim adhuc ſacris purgandus eſt, utique mundus non eſt: & ſi mundus non eſt, piè, juſtè, purè caſtéque non vivit. Si enim jam ita vivit, jam mundus eſt. Porrò jam mundum atque purum, quid opus eſt ſacris expiando purgari?

A Itaque hic nodus eſt diſputationis noſtræ, quo ſoluto conſequentia videbimus: Vivatne homo bene, ut ſacris purgetur: an ſacris purgetur, ut bene vivat: an ipſe quantuſcumque bene vivendi in homine modus nondum ſit idoneus ad beatam vitam, quæ ex Deo capitur, niſi accedant adjumenta ſacrorum: an benè vivendi quædam velut portio ſit etiam ſacra percipere, ſcilicet ut non aliud ſit bene vivere, aliud ſacratè vivere, ſed bene vivendi terminis etiam ſacrata vita claudatur. Horum quatuor B quæ propoſui, quod potiſſimum probes, quæſo te litteris aperire non pigeat. Plurimum quippe intereſt ad id quod ſuſcepimus inter nos colloquendo peragere, ne cùm multa non neceſſaria, tamquam ea ſentias, quæ fortè non ſentis, refellere molior, tempus neceſſarium in ſuperfluis inſumatur. Onerare te itaque epiſtolâ nolui, ut te citò reſcribente cetera contexamus.

EPISTOLA CCXXXVI. *

* *Aliàs* LXXIV. *quæ autem* 236. *erat, nunc* 65.

C *Auguſtinus Deuterio epiſcopo ſignificat ſe Victorinum hypodiaconum, qui clàm docuerat hæreſim Manichæorum, deprehenſum è clericorum ordine ſubmoviſſe, admonens ne illic recipiatur ad pœnitentiam, niſi prodat quotquot novit eodem infectos errore. Docet autem qui apud Manichæos fuerint Auditores, qui Electi.*

Domino beatiſſimo & venerabiliter cariſſimo fratri & coëpiſcopo DEUTERIO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

D 1. NIHIL melius me facere poſſe arbitratus ſum, quàm ut tuæ ſanctitati potiſſimùm ſcriberem, ne per negligentiam in [a] veſtra provincia Domini noſtri Jeſu Chriſti ovile vaſtet inimicus, qui non deſinit inſidiari, ut perdat animas tam magno pretio comparatas. Malliananſem quemdam ſubdiaconum [b] Victorinum, apud nos conſtitit eſſe Manichæum, & in tam ſacrilego errore ſub nomine clerici latitabat; nam eſt etiam ætate jam ſenex. Ita eſt autem manifeſtatus, ut E etiam ipſe à me interrogatus, antequam à teſtibus coargueretur, negare non poſſet. Tot enim & tales eſſe jam ſciebat, quibus ſe incautus effuderat, ut nihil aliud ſi negare tentaret, quàm non dico impudentiſſimus, ſed inſaniſſimus appareret. Auditorem ſanè Manichæorum, non Electum ſe eſſe confeſſus eſt.

2. Auditores autem qui appellantur apud eos, & carnibus veſcuntur, & agros colunt, & ſi voluerint uxores habent, quorum nihil faciunt qui vo- F cantur Electi. Sed ipſi Auditores, ante Electos genua figunt, ut eis manus ſupplicibus [c] imponantur non à ſolis presbyteris vel epiſcopis aut diaconibus eorum, ſed à quibuslibet Electis. Solem etiam & lunam cum eis adorant & [d] orant. Die quoque Dominico cum illis jejunant, & omnes blaſphemias cum illis credunt, quibus Manichæorum hæreſis deteſtanda eſt, negantes ſcilicet Chriſtum natum eſſe de virgine, nec ejus carnem veram confitentes fuiſſe, ſed falſam: ac per hoc & falſam ejus paſſionem, G & nullam reſurrectionem fuiſſe contendunt. Patriarchas propheraſque blaſphemant. Legem per famulum Dei Moyſen datam, non à vero Deo dicunt, ſed à principe tenebrarum. Animas non ſo-

[a] Bad. Am. & Er. *noſtra*

[b] MSS quatuor, *Victorianum.*

[c] Bad. Am. Er. & plerique MSS. *imponatur.*

[d] Apud Lov. omittitur, *& orant.* quod in aliis editionibus & in MSS. reperitur.

lùm

CLASSIS IV.

lùm hominum, ſed etiam pecorum, de Dei eſſe ſubſtantia, & omnino partes Dei eſſe arbitrantur. Deum denique bonum & verum dicunt cum tenebrarum gente pugnaſſe, & partem ſuam tenebrarum principibus miſcuiſſe, eamque toto mundo inquinatam & ligatam per cibos Electorum ſuorum, ac per ſolem & lunam purgari aſſeverant: & quod purgari de ipſa parte Dei non potuerit, in fine ſæculi æterno ac pœnali vinculo colligari, ut non ſolùm violabilis & corruptibilis & contaminabilis credatur Deus, cujus pars potuit ad mala tanta perduci, ſed non poſſit ſaltem totus à tanta coinquinatione & immunditia & miſeria, vel in fine ſæculi purgari.

3. Has cum illis intolerabiles blaſphemias, ſubdiaconus iſte quaſi catholicus, non ſolùm credebat, ſed quibus viribus poterat, edocebat. Nam docens patefactus eſt cùm ſe quaſi diſcentibus crederet. Rogavit me quidem poſteaquam ſe Manichæorum Auditorem eſſe confeſſus eſt, ut eum in viam veritatis doctrinæ catholicæ revocarem: ſed, fateor, ejus fictionem ſub clerici ſpecie vehementer exhorrui, eùmque coërcitum pellendum de civitate curavi. Nec mihi hoc ſatis fuit, niſi & tuæ ſanctitati eum meis litteris intimarem, ut à clericorum gradu congruè eccleſiaſtica ſeveritate dejectus, cavendus omnibus innoteſcat. Petenti autem pœnitentiæ locum, tunc credatur, ſi & alios quos illic novit eſſe, manifeſtaverit vobis, non ſolùm in Malliana, ſed in ipſa tota omnino provincia.

EPISTOLA CCXXXVII.*

* Aliàs CCLIII. prima. quæ autem 237. erat, nunc 56.

Auguſtinus Ceretio, de Priſcillianiſtarum fraude in Scripturis, cùm ſacris, tum apocryphis exponendis, deque hymno quem à Chriſto dictum eſſe fingentes præferebant canonicis litteris.

Domino beatiſſimo, & meritò venerabili fratri & coëpiſcopo CERETIO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. LECTIS his, quæ miſit ſanctitas tua, videtur mihi Argirius in Priſcillianiſtas, aut neſciens irruiſſe, ita ut omnino utrùm ipſi eſſent Priſcillianiſtæ ignoraret, aut jam ejuſdem hæreſis retibus implicatus. Nam ſcripturas illas Priſcillianiſtarum eſſe non dubito. Vix autem mihi vacare utcumque potuit, aliis atque aliis ſine intermiſſione neceſſitatibus ſuperantibus, ut unus mihi ſaltem totus ex duobus ipſis codicibus legeretur. Neſcio quo enim modo alius aberravit, & diligentiſſimè inter noſtros requiſitus nullo modo potuit inveniri, domine beatiſſime & meritò venerabilis pater.

2. Hymnus ſanè, quem dicunt eſſe Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui maximè permovit venerationem tuam, in ſcripturis ſolet apocryphis inveniri. Quæ non propriè Priſcillianiſtarum ſunt, ſed alij quoque hæretici eis nonnullarum ſectarum impietate vanitatis utuntur, inter ſe quidem diverſa ſentientes, unde ſuas quiſque varias hæreſes ſunt ſecuti, ſed ſcripturas iſtas habent in ſua diverſitate communes, eaſque illi præcipuè frequentare aſſolent, qui Legem veterem & Prophetas canonicos non accipiunt. Negant enim hæc ad Deum bonum, & ad Chriſtum ejus Filium pertinere; ſicut Manichæi, ſicut Marcioniſtæ, & ceteri quibus hæc blaſphemia damnabilis placuit. Qui etiam in Scripturis canonicis Teſtamenti novi, hoc eſt in veris evangelicis & apoſtolicis litteris, non accipiunt omnia, ſed quod volunt, & libros eligunt quos accipiant, aliis improbatis. Sed & in ſingulis quibuſque libris loca diſtinguunt, quæ putant ſuis erroribus convenire: cetera in eis pro falſis habent. Nam quidam Manichæi canonicum librum, cujus titulus eſt, *Actus Apoſtolorum*, repudiant. Timent enim evidentiſſimam veritatem, ubi apparet ſanctus Spiritus miſſus, qui eſt à Domino Jeſu Chriſto in evangelica veritate promiſſus. Sub ejus quippe Spiritus nomine, à quo penitùs alieni ſunt, indocta hominum corda decipiunt, mirâ cæcitate aſſerentes eamdem Domini promiſſionem in ſuo hæreſiarcha Manichæo eſſe completam. Quod & illi hæretici faciunt, qui vocantur Cataphryges, dicentes, per neſcio quos inſanos, Montanum ſcilicet & Priſcillam, quos & proprios ſuos prophetas habent, veniſſe Spiritum ſanctum, quem Dominus miſſurum ſe eſſe promiſit. (Act. 1. 2.)

3. Priſcillianiſtæ verò accipiunt omnia & canonica, & apocrypha ſimul. Sed quæcumque quæ contra eos ſunt, in ſuæ perverſitatis ſenſus aliquando callidâ & aſtutâ, aliquando ridiculâ & hebeti expoſitione pervertunt. Nec ſaltem ita ut ea ipſa, quæ exponunt ab ſuæ ſectæ hominibus alienis, vera eſſe credant: alioquin aut catholici eſſent, aut non multùm à veritate alieni, qui & in ipſis ſcripturis apocryphis ſenſus catholicos invenirent, aut invenire velle viderentur: ſed cùm ipſi alia cum ſuis ſentiant, atque inter ſuos doceant, ſive diſcant, quæ non audent prodere, quoniam re verà nefaria ſunt & deteſtanda; tamen fidem catholicam eis, quos timent, prædicant, non quam teneant, ſed ſub qua lateant. Poſſunt enim aliqui hæretici reperiri fortaſſe immundiores, ſed nullus iſtis fallaciâ comparatur. Alij quippe ut ſunt hominum vitia, de hujus vitæ conſuetudine vel infirmitate mentiuntur. Iſti autem in ipſa nefaria doctrina hæreſis ſuæ præceptum habere perhibentur, ut occultandorum dogmatum ſuorum causâ, etiam cum falſa juratione mentiantur. Hi qui eos experti ſunt, & ipſorum fuerant, atque ab eis Dei miſericordiâ liberati ſunt, etiam verba ipſa præcepti hujus iſta commemorant, (V. lib. 1. Retract. c. 60.)

Iura, perjura, ſecretum prodere noli.

4. Proinde ut ſine ulla difficultate videatur, quàm non hoc ſentiunt de ſcripturis apocryphis, quod ſe exponere ſimulant, ratio conſideranda eſt, quam reddere videntur, ut eiſdem ſcripturis tamquam divina tribuatur auctoritas, ut quod ſceleſtius eſt, etiam canonicis præferant. Habes verba eorum in illo codice ita poſita: *Hymnus Domini, quem dixit ſecretè ſanctis Apoſtolis diſcipulis ſuis, quia ſcriptum eſt in Evangelio, Hymno dicto adſcendit in montem;* (Matt. 26. 30.) *& qui in canone non eſt poſitus, propter eos qui ſecundùm ſe ſentiunt, & non ſecundùm ſpiritum & veritatem Dei, eo quòd ſcriptum eſt, Sacramentum regis bonum eſt abſcondere, opera autem Dei revelare, honorificum eſt.* (Tob. 12. 7.) Iſta eſt magna eorum ratio, cur iſte hymnus non ſit in canone, quia velut ſacramentum regis abſcondendum fuit his, qui ſecundùm carnem ſentiunt, & non ſecundùm ſpiritum & veritatem Dei. Ergo Scripturæ canonicæ non pertinent ad ſacramentum regis, quod iſtis abſcondendum videtur; & eis conſcriptæ ſunt, qui ſecundùm carnem ſentiunt, & non ſecundùm ſpiritum & veritatem Dei. Quod quid eſt aliud, quàm dicere Scri-

Classis IV.

pturas ſanctas canonicas nec ſecundùm ſpiritum Dei ſapere, nec pertinere ad veritatem Dei. Quis hoc audiat, quis valeat ſuſtinere tantæ impietatis horrorem? Aut ſi Scripturæ canonicæ ſpiritualiter à ſpiritualibus, carnaliter à carnalibus ſentiuntur, cur non eſt & iſte hymnus in canone, ſi & ipſum ſpirituales ſpiritualiter, carnales carnaliter ſentiunt?

5. Deinde quid cauſſæ eſt, ut eumdem hymnum iſti ſecundùm Scripturas canonicas conentur exponere. Si enim propterea non eſt in Scripturis canonicis, quia illæ Scripturæ carnalibus, hymnus autem iſte ſpiritualibus ſcriptus eſt, quomodo de Scripturis ad carnales homines pertinentibus exponitur hymnus, qui non pertinet ad carnales? Si enim, verbi gratiâ, *propterea in iſto hymno cantatur, & dicitur, *Solvere volo, & ſolvi volo*, quia, ſicut iſti hæc verba exponunt, ſolvit nos Dominus Chriſtus à converſatione ſæculi, ut non iterum ligemur in eo: hæc in Scripturis canonicis utique didicimus, quòd ſolvat nos Dominus à converſatione ſæculi, & quia in eo non debemus, iterum colligari. Nam quid eſt aliud, *Dirupiſti vincula mea*? Quid eſt aliud, *Dominus ſolvit compeditos*? Jam ſolutos autem Apoſtolus admonet dicens, *State ergo, & ne iterum ſervitutis jugo detineamini*: & apoſtolus Petrus dicit, *Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini noſtri & Salvatoris Jeſu Chriſti, his rurſus impliciti ſuperantur, facta ſunt eis poſteriora, deteriora prioribus*; ſic oſtendens cùm ſoluti fuerimus, alligari nos mundo iterum non debere. Cùm itaque iſta in canone, ſive ex his teſtimoniis, quæ commemoravi, ſive ex aliis pluribus manifeſta ſint, & legi & prædicari non ceſſent, quid eſt quòd iſti hunc hymnum, ubi, ut ſecundùm ipſos loquar, verba obſcuriſſimè ſunt poſita, propterea dicunt in canone non eſſe, ne velarentur carnalibus? cùm potiùs ea videamus in canone revelata, in hoc autem hymno omnino velata, ſicut ipſi aſſerunt. nam ſicut magis credendum eſt, prorſus non ſunt ipſa, ſed neſcio quæ alia, quæ tali expoſitione multo ampliùs velant, & revelare formidant.

* al. propè

Pſal. 115. 17.

Pſal. 145. 8.

Gal. 5. 1.

2. Pet. 2. 20.

6. Nam utique ſi hoc illis verbis ſignificatur, quòd nos ſolvit Dominus à converſatione ſæculi, & ut non iterum ligemur in eo, non diceretur, *Solvere volo, & ſolvi volo*; ſed Solvere volo, & eos quos ſolvero, ligari nolo. Aut ſi membra ſua, id eſt fideles ſuos in ſe transfigurat, quemadmodum ait, *Eſurivi, & dediſtis mihi manducare*; diceret potiùs, Solvi volo, & ligari nolo. Aut ſi propterea ipſe ſolvit, & ipſe ſolvitur, quia ſolvit caput, membra ſolvuntur, quæ perſequebatur, cui clamavit de cælo, *Saule, Saule, quid me perſequeris*; hoc quidem verborum iſtorum expoſitor iſte non dixit; ſed etiamſi dixiſſet, id ei reſponderemus, quod pauló antè reſpondimus: Quoniam hæc in Scripturis canonicis legimus, ibi intelligimus, inde firmamus, inde quotidie prædicamus. Quid eſt igitur quòd iſte hymnus dicitur carnalibus fuiſſe ſubtractus, ut non poneretur in canone, cùm quod in illo opertum eſt, in canone apertum ſit. An uſque adeo deſipiunt, immo inſaniunt, ut audeant dicere ſacramentum regis in hoc hymno abſconditum eſſe ſpiritualibus, in canone autem manifeſtum eſſe carnalibus?

Mat. 25. 35.

Act. 9. 4.

7. Hoc de ſuperioribus ejuſdem hymni verbis dici poteſt, ubi ait, *Salvare volo, & ſalvari volo*. Si enim, ſicut ipſi exponunt, hoc iſta verba ſignificant, quòd ſalvamur à Domino per baptiſmum, & ſalvamus, id eſt cuſtodimus in nobis Spiritum datum nobis per baptiſmum, nonne iſtum ſenſum Scriptura canonica clamat, ubi legimus, *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*? & ubi nobis dicitur, *Spiritum nolite exſtinguere*? Quomodo ergo iſte hymnus in canone ideo non eſt, ne carnalibus innoteſcat, cùm id quod in illo obſcurum eſt, in canone luceat? niſi quia ſub hac qualicumque expoſitione, quam quibuſlibet aliis obtendunt, illud quod hîc ipſi ſapiunt, occultare conantur; qui tamen uſque adeo cæci ſunt, ut etiam quædam verba de ipſo canone adhibeant ad exponendum hymnum, quem propterea dicunt in canone non eſſe, ne ſacramentum regis carnalibus proderetur. Quid ergo faciunt in canone clariùs poſita, per quæ in iſto hymno aperiantur obſcura?

Tit. 3. 5.

1. Theſ. 5. 19.

8. Nam ſi hoc, ut dicunt, intelligendum eſt in iſto hymno, ubi ait, *Generari volo*, quod in canonica epiſtola Pauli apoſtoli ſcriptum eſt, *Quos iterum parturio donec Chriſtus formetur in vobis*: ſi hoc intelligendum eſt in iſto hymno ubi ait, *Cantare volo*, quod in Pſalmo canonico ſcriptum eſt, *Cantate Domino canticum novum*: ſi hoc intelligendum eſt in iſto hymno, ubi ait, *Saltate cuncti*, quod ſcriptum eſt in cantico evangelico, *Cantavimus vobis, & non ſaltaſtis*: ſi hoc intelligendum eſt in iſto hymno, *Plangere volo, tundite vos omnes*, quod ſcriptum eſt in cantico evangelico, *Planximus vobis, & non luxiſtis*: ſi *Ornare volo, & ornari volo*, hoc ſignificat in iſto hymno, quod ſcriptum eſt in canone, *Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris*: &, *Vos eſtis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis*: ſi quod ait in iſto hymno, *Lucerna ſum tibi, ille qui me vides*, hoc ſignificat, quod ſcriptum eſt in Pſalmo canonico, *In lumine tuo videbimus lumen*: ſi quod ait in iſto hymno, *Janua ſum tibi quicumque me pulſas*, hoc ſignificat quod in Pſalmo canonico legitur, *Aperite mihi portas juſtitiæ, ingreſſus in eis, confitebor Domino*; & in alio Pſalmo, *Tollite portas principes veſtri, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ*: ſi quod ait in iſto hymno, *Qui vides quod ago, tace opera mea*, hoc ſignificat quod ſcriptum eſt in libro Tobiæ, *Sacramentum regis bonum eſt abſcondere*; cur iſte hymnus non eſſe in canone propterea dicitur, ut ſacramentum regis abſcondatur carnalibus; cùm ea quæ in iſto hymno exponuntur, etiam in canone legantur, & ſic ibi reperiantur manifeſta, ut per hæc illa exponantur obſcura: niſi quia iſtas expoſitiones habent in quibus lateant; in verbis verò illius hymni, quem exponere ſe ſimulant, hoc ſapiunt, quod alienis exponere timeant?

Gal. 4. 19.

Pſal. 95. 1.

Matt 11. 17. Luca 7. 32.

Matt 11. 17.

Eph. 3. 17.

1. Cor. 6. 16.

Pſal. 35. 10.

Pſal. 117. 19.

Pſal. 23. 7.

Tob 12. 7.

9. Longum eſt cuncta diſputando monſtrare. Verùm ex his quæ diximus, cetera conſiderare facillimum eſt, & videre ea, quæ in expoſitione hujus hymni bona & honeſta dicunt, etiam in canone reperiri. Unde illa eorum non ratio, ſed tergiverſatio eſt, ideo illum eſſe à canone ſeparatum, quia carnalibus hominibus abſcondendum regis fuerat ſacramentum. Unde non immeritò creduntur iſtis expoſitionibus non aperire velle quod legunt, ſed potiùs operire quod ſentiunt. Nec mirum, quandoquidem ipſum Dominum Jeſum loquentem, non per ora Prophetarum, vel Apoſtolorum, vel Angelorum, ſed per os proprium, illuſorem potiùs quàm veritatis doctorem fuiſſe crediderunt. Huic utique hymno divinam tribuentes auctorita-

CLASSIS IV. tem, ubi eum dixiſſe neſcio quis ejuſdem hymni conditor finxit, *Verbo illuſi cuncta, & non ſum illuſus in totum*: reſpondeant ſi poſſunt egregij ſpiritales, quò eamus, cui aures aperiamus, cui loquenti utcumque credamus, in cujus promiſſione ſpem ponamus, ſi verbo cuncta Chriſtus illuſit, ſi verbo cuncta omnipotens magiſter illuſit, ſi verbo cuncta ille qui eſt unigenitus Verbum Dei Patris illuſit? Quid ulteriùs loquar de perditis vaniloquis, & mentis ſeductoribus, primùm ſuæ, deinde ceterorum, quos ſibi ad interitum prædeſtinatos æternum conſociare potuerunt. Reſcripſi venerationi tuæ, & multò ſeriùs quàm volueram, & plura quàm diſpoſueram. Optimè facitis vigilanter lupos cavere, ſed etiam pro ſanandis ovibus, ſi quas furtè violaverint, ſive jam vulneraverint, paſtorali diligentiâ, ipſo adjuvante paſtorum Domino, laborate.

EPISTOLA CCXXXVIII. *

* Aliàs CLXIV. quæ autem 238. erat, nunc 69.

Auguſtinus Paſcentio (domus regiæ Comiti Ariano. qui ipſum ad colloquium apud Carthaginem provocarat. ex Poſſidio c. 17.) & in profeſſione fidei eluſerat. ac poſt jactarat Auguſtinum ab ipſo ſuperatum. ſcripto reddit rationem fidei ſuæ. de tribus perſonis & uno Deo. deque verbo ὁμοούσιον.

CAPUT I. 1. VOLUERAM quidem petente te atque inſtante, ut meminiſſe dignaris, immo pro merito ætatis ac dignitatis tuæ jubente te, de fide Chriſtiana, etiam præſens cum præſente, in quantum mihi facultatem Dominus largiretur, conferre ſermonem. Sed quia tibi poſt prandium diſplicuit quod inter nos manè placuerat, ut à notariis verba noſtra exciperentur; ne ulteriùs dicas, quod te audio non tacere, non me fuiſſe auſum tibi dicere fidem meam, his litteris accipe, quod & tu legas, & cui volueris legendum tradas, & quod volueris viciſſim ſcribendo ipſe reſpondeas. Iniquum eſt enim ut quiſque de alio judicare velit, & judicari de ſe nolit. [21 q. 6. Iniquum]

2. Et de præterito quidem placito noſtro, quod condicto meridiano implere noluiſti, facilè exiſtimari poteſt, quis noſtrûm fidei ſuæ fiduciam non habuerit; utrùm qui volebat ut diceretur, & timebat ne teneretur, an qui uſqueadeo nolebat eam diſceptantium judicio ſubtrahi, ut mandata litteris vellet etiam legentium memoriæ commendari, ne quiſquam vel oblivione opinatus vel diſſenſione irritatus, diceret ab aliquo noſtrûm, aut non eſſe dictum quod dictum erat, aut dictum eſſe quod dictum non erat. In his enim ſolent latebras ſuæ malæ defenſionis inquirere, qui contentionis ſunt cupidiores, quàm veritatis. Hoc autem nec à te nec à me, nec de te nec de me dici poſſet, ſi in fide condicti permaneres, ut verba noſtra exciperentur & ſcriberentur, præſertim quia tu ipſe in iis verbis, quibus fidem tuam pronuntiaſti, quoties ea repetiſti, toties variaſti, quod nulla credo fraude, ſed oblivione factum eſſe.

3. Nam primò dixiſti, *Credere te in Deum Patrem omnipotentem, inviſibilem, ingenitum, incapabilem: & in Ieſum Chriſtum filium ejus*, [a] *Deum, natum ante ſæcula, per quem facta ſunt omnia; & in Spiritum-ſanctum.* Quibus ego auditis, cùm reſpondiſſem, nondum à te quidquam dictum, quod meæ fidei repugnaret, & ideo ſi ea ſcripſiſſes, me his etiam poſſe ſubſcribere; ad hoc neſcio quomodo res perducta eſt, ut acceptâ chartâ, ea ipſa, quæ dixeras, velles etiam litteris tua manu exprimere. CLASSIS IV. Quod cùm mihi ad legendum dediſſes, animadverti minùs te ſcripſiſſe *Patrem*, cùm ſcripſiſſes, *Deum omnipotentem, inviſibilem, ingenitum, innatum.* Quod ubi commemoravi, non poſt multam allegationem, addidiſti *Patrem*, Et *incapabilem* quidem, quod verbis dixeras, ſcripto prætermiſeras; ſed nulla hinc à me facta commemoratio eſt.

4. Deinde cùm dixiſſem me paratum eſſe ſubſcribere adhuc illa verba etiam mea eſſe poſſe, priùs quæſivi, ne quod in mentem venerat laberetur, utrùm alicubi Scripturarum divinarum legeretur, *Pater ingenitus*. Hoc autem feci, quia in exordio ſermonis noſtri cùm Arius & Eunomius commemorati eſſent, non à me, ſed à fratre meo Alypio, requirente quemnam eorum ſecutus eſſet Auxentius, qui abs te fuerat non parva prædicatione laudatus, exclamando anathematizaſti & Arium & Eunomium; tum continuò flagitaſti, ut & nos anathematizaremus ὁμοούσιον, quaſi quiſquam homo eſſet, qui hoc vocaretur, ſicut Arius & Eunomius. Deinde vehementer exigebas, ut hoc verbum tibi in Scripturis oſtenderemus, & ſtatim nobis communicares. Reſpondebatur à nobis, quia nos latinè loqueremur, & illud græcum eſſet, priùs quærendum eſſe quid ſit ὁμοούσιον, & tunc exigendum ut in libris ſanctis oſtenderetur. Tu contra verbum ipſum crebrò repetens, & invidioſè ventilans, atque in conciliis majorum noſtrorum conſcriptum commemorans, vehementer urgebas, ut ipſum omnino verbum quod eſt ὁμοούσιον, in ſanctis libris oſtenderemus; nobis etiam atque etiam revocantibus, quia lingua noſtra græca non eſſet, priùs interpretandum & exponendum eſſe quid ſit ὁμοούσιον, tum demum in divinis litteris requirendum: quia etſi fortaſſe nomen ipſum non inveniretur, res tamen ipſa inveniretur. Quid eſt enim contentioſius, quàm ubi de re conſtat, certare de nomine?

5. Hæc ergo quia inter nos jam collocuti fueramus, poſtea quàm ad id ventum eſt ut fidem tuam, ſicut commemoravi, ſcriberes, quamquam nihil in eis verbis viderem noſtræ fidei eſſe contrarium, & propterea me dicerem paratum eſſe ſubſcribere; quæſivi, ut dixi, utrùm Scriptura Dei contineret hoc verbum, quòd *Pater eſſet ingenitus*, Et cùm ſcriptum eſſe reſpondiſſes, inſtantiùs quærebam ut oſtenderes. Tunc unus ex iis qui aderant, quantum intelligi datur, fidei tuæ ſocius, ait mihi, *Quid ergo? Tu patrem genitum dicis?* Reſpondi, Non dico. Et ille, *Si ergo genitus non eſt*, inquit, *utique ingenitus eſt.* Cui ego, Vides, inquam, poſſe fieri ut etiam de verbo, quod in Scriptura Dei non eſt, reddatur tamen ratio unde rectè dici oſtendatur. Sic ergo & ὁμοούσιον quod in auctoritate divinorum librorum cogebamur oſtendere, etiamſi vocabulum ipſum ibi non inveniamus, fieri poſſe ut illud inveniamus, cui hoc vocabulum rectè adhibitum judicetur.

6. Quibus dictis quid hinc tibi videretur adtendi ut audirem; & aiſti, *Rectè factum eſſe ut ingenitus Pater in Scripturis ſanctis non diceretur, ne illi vel tali verbo fieret injuria*: Ergo, inquam, modò facta eſt injuria Deo, & hoc manu tua? Quin audito fateri jam [b] cœpiſti, nec te hoc dicere debuiſſe. Sed cùm admonerem ut ſi tibi tale videretur hoc verbum, ut ad Dei pertineret injuriam, deleres illud

[a] Lov. *Dominum.* At Bad. Am. Er. & ſex MSS. *Deum* meliùs, ex a 8 . . .

[b] Bad. Am. Er. & pleriſque MSS. *cœpit*

CLASSIS IV. inde ubi ſcripſeras, conſideraſti, credo, poſſe id rectè dici, & poſſe defendi; & rurſus aiſti, *Prorſus ego hoc dico*. Tum ego illud, quod jam dixeram repetivi, ita fieri poſſe, ut etiam ὁμοούσιον neque ſcriptum in ſanctis paginis inveniatur, & tamen dictum in aſſertione fidei defendatur, ſicut *Patrem* in illis libris nuſquam *ingenitum* legimus, & tamen dicendum eſſe defenditur. Tunc à me chartam, quam dederas abſtuliſti & conſcidiſti. Et conſtituimus poſtmeridianum tempus, ut adeſſent notarij ad excipienda verba noſtra, atque inter nos iſta quantum poſſemus diligentiùs tractaremus.

7. Venimus, ut noſti, ad horam condictam, notarios adduximus, ut & tui adeſſent, conſedimus. Dixiſti rurſus fidem tuam, atque in verbis tuis non audivi *ingenitum Patrem*. Credo quòd cogitaveris quid inde manè dictum fuerit, & præcavere volueris. Deinde popoſciſti ut ego etiam dicerem fidem meam. Ubi cùm poſtulaſſem commemorans antemeridianum placitum noſtrum, ut ea, quæ dixeras, dictare potiùs dignareris; tunc exclamaſti calumniam parare nos tibi, & ideo verba tua conſcripta velle retinere. Ibi quid reſponderim recordari non libet, atque utinam nec tu memineris. Servavi tamen debitam honorificentiam honori tuo, nec maledictum deputavi, quod non à veritate, ſed à poteſtate audire meruiſſem. Tamen quia vel ipſa verba repetivi, ut preſſa voce dicerem, Itane calumniam paramus nos tibi? ut ignoſcas peto.

8. Sed tu his auditis, rurſus fidem tuam ſono clariore repetiſti, atque in verbis tuis non audivi *Deum Filium*, quod numquam, quoties eam dixiſti, tacueras. Hîc ego tam modeſtè, ut nuſquam pulſarem, ut de excipiendis verbis noſtris, quod inter nos placuerat impleretur, etiam ipſam utilitatem de præſenti experimento ſuggeſſi, dicens, teipſum non potuiſſe in memoria verba tua tibi uſitatiſſima retinere, quando numquam ea repetere valuiſſe videbamus, cùm non aliquid maximè neceſſarium parares; quanto minùs poſſe illos, qui nos audirent, ita noſtrorum meminiſſe verborum, ut ſi quid fortè vel tu de meis, vel ego de tuis verbis, vellem retractare atque diſcutere, valerent ſeu dictum ſeu non dictum liquidò recordari; in qua nobis difficultate facilè notariorum recitatio ſubveniret. Tunc indignanter dixiſti, *Meliùs fuiſſe ut meam famam ſemper audires, eo quòd longè inferiorem me expertus eſſes, quàm tibi illa jactaſſet*. Tunc ego commemoravi, cùm te ante prandium ſalutaremus, & eam famam nobis prædicaſſes, hoc me dixiſſe, quòd de me illa mentita ſit. Hîc ſanè aiſti, *Verum me dixiſſe*. Proinde cùm duo tibi de me diverſa locuti ſint, aliud fama mea, & aliud ego, magis utique gaudere debeo, me potiùs quàm illam repertum eſſe veracem. Sed quia ſcriptum eſt,
Rom. 3. 4. *Solus Deus verax, omnis autem homo mendax*; vereor ne hoc quoque de me temere dixerim. Neque enim in nobis ipſis, vel per nos ipſos veraces ſumus cùm ſumus; ſed cùm ille in ſervis ſuis loquitur, qui ſolus eſt verax.

9. Hæc ſi ut narravi geſta eſſe recolis, vides quàm non debeas jactare apud homines, quòd non auſus ſim tibi aſſerere fidem meam; quandoquidem in fide noſtri placiti ſtare noluiſti; & vir tantus qui pro fide, quam reipublicæ debes, non times maledicta provincialium, pro fide, quam Chriſto debes, times calumnias epiſcoporum. Deinde cùm diſputationi noſtræ etiam honoratos viros intereſſe cupiveris, miror quomodo in ipſa devitatione calumniæ verba tua times à notariis conſcribi, & ex ore tuo à clariſſimis teſtibus non times audiri. Nonne conſideras difficile eſſe ut homines ſuſpicentur, te à nobis ullam formidaſſe calumniam, ut verba tua excipi nolles; ſed cùm cogitaſſes retentum te fuiſſe in verbo ante prandium manu tua conſcripto, ſimul etiam cogitaſſe non tam facilè te notariorum tabulas delere potuiſſe, quàm facile illam chartulam conſcidiſti? Si autem dicis non illa ita geſta eſſe ut à me narrata ſunt, aut tu oblivione falleris, non enim audeo dicere mentiris; aut ego vel ſimiliter fallor, vel mentior. Vides ergo quàm rectè dicam ea, quæ de his maximè rebus geruntur, excipi atque conſcribi oportere, & quàm tibi quoque hoc ipſum rectè placuerat, niſi poſtmeridianus timor antemeridianum placitum frangeret.

CAPUT II. Fides Auguſtini.

10. Audi ergo jam fidem meam: potens eſt miſericordia Domini Dei noſtri, quæ præſtet me quod credidi ſic loqui, ut nec ejus offendam veritatem, nec humanitatem tuam. In omnipotentem Deum Patrem me credere profiteor, eumque æternum ea æternitate, hoc eſt immortalitate, dico, quam ſolus Deus habet; hoc & de Filio ejus unigenito credo in forma Dei; hoc & de Spiritu-ſancto, qui Spiritus eſt Dei Patris & Filij ejus unigeniti. Sed quia ipſe Dei Patris unigenitus Filius, Dominus & Deus noſter Jeſus Chriſtus, poſteaquam venit plenitudo temporis,[a] opportunus ad diem ſalutis noſtræ formam ſervi accepit, multa de illo in Scripturis ſecundùm formam Dei dicuntur, multa ſecundùm formam ſervi. Quorum, exempli gratiâ, duo quædam commemoro, ut ſingula ad ſingula referantur. Secundùm formam Dei de ſeipſe dixit, *Ego & Pater unum ſumus*. Secundùm formam ſervi, *Quoniam Pater major me eſt*. Gal. 4. 4. Johan. 10. 30. Johan. 14. 28.

11. Quod autem de Deo ſcriptum eſt, *Qui ſolus habet immortalitatem*; &, *Inviſibili ſoli Deo honor & gloria*; & cetera hujuſmodi, non de Patre tantùm accipimus, ſed etiam de Filio, quod ad formam Dei adtinet, & de Spiritu-ſancto. Pater enim & Filius & Spiritus-ſanctus unus Deus eſt, & ſolus verus Deus, & ſolus immortalis ſecundùm incommutabilem omnino ſubſtantiam. Si enim de carne diverſi ſexûs dictum eſt, *Qui adhæret meretrici, unum corpus eſt*; & de ſpiritu hominis, qui non eſt quod Dominus, conſequenter ſcriptum eſt, *Qui autem adhæret Domino, unus ſpiritus eſt*; quanto magis Deus Pater in Filio, & Deus Filius in Patre, & Deus Spiritus Patris & Filij unus Deus eſt, ubi nulla eſt diverſa natura; cùm pro diverſis modo quodam ſibi cohærentibus dicatur vel ſpiritus unus vel corpus unum? 1. Tim. 6. 16. 1. Tim. 1. 17. 1. Cor. 6. 16. & 17. 6 de Trin. cap. 3.

12. Et cùm pro anima & corpore ſibi cohærentibus dicatur, unus homo; cur non multo magis de Patre & Filio ſibi cohærentibus dicatur unus Deus, cùm ſibimet inſeparabiliter cohæreant quomodo non corpus & anima? Et cùm corpus & anima ſit unus homo, quamvis corpus & anima non ſint unum; cur non multo magis ſit Pater & Filius unus Deus, cùm Pater & Filius unum ſint, ſecundùm illam Veritatis vocem, *Ego & Pater unum ſumus*? Item cùm homo interior & homo exterior non ſint unum, neque enim ejuſdem naturæ eſt exterior cujus interior, quia Johan. 10. 30.

[a] Rad. Am. & Er. *opportunus*. unus è Vat. MSS. *opportunè*.

[Classis IV.] exterior cum nuncupato corpore dicitur homo, interior autem in ſola rationali anima intelligitur; utrumque tamen ſimul non homines duo, ſed unus dicitur: quanto magis Pater & Filius unus Deus eſt, cùm Pater & Filius unum ſint; quia ejuſdem naturæ vel ſubſtantiæ ſunt, vel ſi quo alio vocabulo congruentiùs dicitur id quod Deus eſt, unde dictum eſt, *Ego & Pater unum ſumus.* Itaque unus ſpiritus Domini & unus ſpiritus hominis, & non ſunt unum, & tamen ille cùm cohæret Domino, non ſunt duo, ſed unus ſpiritus: & unus homo interior & unus homo exterior, & non ſunt unum, & tamen ejus connexione vinculi naturalis ſimul utrumque non duo, ſed unus eſt homo. Multo magis igitur cùm Filius Dei dicat, *Ego & Pater unum ſumus*, unus eſt Deus Pater, & unus eſt Deus Filius, & tamen ſimul utrumque non duo, ſed unus Deus.

53. Quod enim fecit in multis ſanctis in adoptionem filiorum vocatis coheredibus Chriſti una fides & una ſpes & una caritas, ut eſſet eis una anima & cor unum in Deum; hoc præcipuè cogit intelligi una eademque Patris & Filij natura, ſi ita dicendum eſt, deitatis, ut Pater & Filius qui unum ſunt, & inſeparabiliter unum ſunt, & ſempiternè unum ſunt, non ſint duo dij, ſed unus Deus. Illi enim homines per conſortium & communionem unius ejuſdemque naturæ, qua omnes homines erant, unum erant: etſi aliquando ſecundùm diverſitates voluntatum & ſententiarum, opinionum morumque diſſimilitudines non erant unum; erunt autem plenè perfectèque unum, cùm perventum fuerit ad eum finem, ut ſit Deus omnia in omnibus. Deus autem Pater & Filius ejus, Verbum ejus Deus apud Deum, ſemper atque ineffabiliter unum ſunt; unde magis non duo dij, ſed unus Deus.

54. Homines autem minùs intelligentes, quid propter quid dicatur, patentes volunt habere ſententias; & Scripturis non diligenter ſcrutatis, cùm arripiunt defenſionem cujuſque opinionis, & ab ea vel numquam vel difficilè deflectuntur, dum docti atque ſapientes magis putari quàm eſſe concupiſcunt, ea quæ propter formam ſervi dicta ſunt, volunt transferre ad formam Dei; & turſus quæ dicta ſunt ut ad ſe invicem perſonæ referantur, volunt nomina eſſe naturæ atque ſubſtantiæ. Fides autem noſtra eſt, Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum unum Deum credere & confiteri; nec tamen eum, qui Filius eſt, Patrem dicere; nec eum, qui Pater eſt, Filium; nec eum, qui Spiritus Patris & Filij eſt, aut Patrem aut Filium nuncupare. [5 de Trin. cap. 11.] His enim appellationibus hoc ſignificatur, quo ad ſe invicem referuntur, non ipſa ſubſtantia, qua unum ſunt. Nam & Pater cùm dicitur, nonniſi alicujus Filij dicitur, & Filius nonniſi alicujus Patris intelligitur, & Spiritus ſecundùm id quod ad aliquid refertur, Spirantis alicujus eſt, & Spirans utique [a] Spiritum ſpirans eſt.

55. Non autem iſta corporaliter ſentiuntur, nec uſitato more intelliguntur in Deo. [Eph. 3. 20.] *Qui potens eſt facere*, ſicut dicit Apoſtolus, *ſupra quàm petimus & intelligimus.* Si autem facere, quanto magis eſſe? Nam hoc nomen quod *ſpiritus* dicitur, non ſecundùm id quod refertur ad aliquid, ſed ſecundùm id quod aliqua natura ſignificatur, omnis incorporea natura ſpiritus in Scripturis appellatur, [10 de Trin. cap. 16.] unde non tantùm Patri & Filio & Spiritui-ſancto, ſed omni rationali creaturæ & animæ hoc vocabulum congruit. Unde Dominus dicit, *Spiritus eſt Deus; & ideo qui adorant Deum, in ſpiritu & veritate oportet adorare.* [Johan. 4. 24.] Scriptum eſt etiam, *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus.* [Pſal. 103. 4.] Dictum eſt & de hominibus quibuſdam, *Quoniam caro ſunt, & ſpiritus ambulans, & non revertens.* [Pſal. 77. 39.] Et Apoſtolus ait, *Nemo ſcit quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt.* [1. Cor. 2. 11.] Item ſcriptum eſt, *Quis ſcit ſpiritus filiorum hominis ſi adſcendat ipſe ſurſum, & ſpiritus pecoris, deſcendat ipſe deorſum in terram?* [Eccl. 3. 21.] Dicitur etiam ſpiritus in Scripturis ſecundùm quamdam diſtinctionem in ipſa una unius hominis anima: unde Apoſtolus dicit, *Et integer ſpiritus veſter & anima & corpus in diem Domini noſtri Ieſu Chriſti ſervetur.* [1 Theſſ. 5. 23.] Item alio loco, *Si oravero linguâ, ſpiritus meus orat, mens autem mea infructuoſa eſt. Quid ergo eſt? Orabo ſpiritu, orabo & mente.* [1. Cor. 14. 14.] Proprio autem modo quodam dicitur Spiritus-ſanctus, ſecundùm quod refertur ad Patrem & Filium, quòd eorum Spiritus-ſanctus ſit. Nam ſecundùm ſubſtantiam, quoniam ſemel dictum eſt, *Spiritus eſt Deus*, & Pater ſpiritus eſt, [Johan. 4. 24.] & Filius, & ipſe Spiritus-ſanctus, nec tamen tres ſpiritus, ſed unus ſpiritus; ſicut non tres dij, ſed unus Deus.

56. Quid miraris? Tantum valet pax, non qualiſcumque ut ſolet intelligi, nec talis qualis laudatur in hac vita per concordiam caritatemque fidelium; ſed illa pax Dei, quæ ſicut dicit Apoſtolus, *ſupergreditur omnem intellectum.* [Phil. 4. 7.] quem, niſi noſtrum, id eſt omnis rationalis creaturæ? Quapropter conſiderantes infirmitatem noſtram, & audientes Apoſtolum confitentem & dicentem, *Fratres, ego me non arbitror apprehendiſſe;* [Phil. 3. 13.] &, *Qui ſe putat aliquid ſcire, nondum ſcit quemadmodum oporteat eum ſcire;* [1. Cor. 8. 2.] cum divinis Scripturis, quantum poſſumus, colloquamur ſine contentione pacati, non inani ac puerili animoſitate ſtudentes alterutrum vincere, ut pax Chriſti potiùs vincat in cordibus noſtris, [Coloſſ. 3. 15.] quantum eam nobis & in hac vita percipere poſſe donavit; ut cogitantes quid eadem pax inter fratres egerit, quorum ex tam multis animis & multis cordibus fecit animam unam & cor unum in Deum, debita pietate credamus multo maximè in illa pace Dei, quæ ſuperat omnem intellectum, & Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum non eſſe tres deos, ſed unum Deum; tanto excellentiùs quàm iſtorum erat anima & cor unum, quanto illa pax, quæ ſuperat omnem intellectum, excellentior eſt iſta pace, quam tenebat omnium illorum cor unum & una anima in Deum.

57. Filium autem hominis eumdem dicimus quem Filium Dei, non tamen propter formam Dei, in qua eſt æqualis Deo Patri; ſed propter acceptam formam ſervi, [b] qua minor eſt Patre. Et quia eumdem Filium hominis dicimus, propter hoc & Filium Dei crucifixum fatemur, non ex virtute divinitatis, ſed ex infirmitate humanitatis; non ex ſuæ naturæ [c] permanſione, ſed ex noſtræ ſuſceptione.

[Caput III.] 58. Jam nunc paululùm intuere quæ Scripturarum eloquia nos cogant unum Dominum Deum confiteri, ſive tantùm de Patre, ſive tantùm de Filio, ſive tantùm de Spiritu-ſancto, ſive ſimul de

[a] Sic MSS. At editi habent, *ſpiritu ſpirans eſt.*
[b] Bad. Am. Er. & MSS ſex, *qua major eſt Pater.*
[c] Editi, *permixtione.* At MSS. Vaticani & undecim Gallicani, *permanſione*; meliùs, noſtro judicio; ſenſuſque eſt Filium Dei crucifixum fuiſſe, non ex ſua natura quæ permanſit, ſed ex noſtra quam ſuſcepit.

Classis IV. Patre & Filio & Spiritu-ſancto interrogemur. Cer- A
tè ſcriptum eſt, *Audi Iſraël, Dominus Deus tuus*
Deut. 6. 4. *Dominus unus eſt.* De quo dictum putas? Si tantùm
de Patre, non eſt Dominus Deus noſter Jeſus Chri-
Johan. 20. 28. ſtus. Et ubi eſt vox illa tangentis & clamantis, *Do-*
minus meus & Deus meus; quam Chriſtus ipſe non
reprehendit, ſed approbavit, dicens, *Quia vidiſti*
me, credidiſti! Porrò ſi & Filius Dominus Deus eſt,
& Pater Dominus Deus eſt, & ambo jam duo do-
mini & duo dij, quomodo erit verum, *Dominus Deus*
tuus, Dominus unus eſt! An fortè Pater eſt unus Do- B
minus, Filius autem non unus Dominus, ſed tan-
tùm Dominus, ſicut ſunt dij multi & domini multi,
non ſicut ille unus de quo ſcriptum eſt, *Dominus*
unus eſt? Quid ergo reſpondebimus Apoſtolo dicen-
1. *Cor.* 8. 5. ti, *Nam etſi ſunt qui dicuntur dij, ſive in cælo, ſive in*
terra, ſicut ſunt dij multi & domini multi; nobis tamen
unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipſo; & unus
Dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos
per ipſum! Porrò ſi quod de uno Deo Patre dicitur,
cogit inde Filium ſeparare, dicant qui audent, non C
poſſe jam intelligi Dominum Patrem, quia *unus*,
inquit, *Dominus noſter Ieſus Chriſtus.* Nam ſi unus,
utique ſolus: ſi ſolus, quomodo & Pater; niſi quia
& ipſe & Pater, unus Deus & ſolus Deus, non ſe-
parato Spiritu-ſancto? Unus ergo Deus Pater, &
cum illo Filius unus Deus, quamvis non cum illo
unus Pater. Itemque unus Dominus Jeſus Chriſtus,
& cum illo unus Dominus Pater, quamvis non cum
illo unus Jeſus Chriſtus tamquam & Pater ſit Jeſus
Chriſtus. Hoc enim nomen ex diſpenſatione mi- D
ſericordiæ ſuſceptæque humanitatis aſſumtum eſt.
1. *Cor.* 8. 6. 19. An fortè quod ait Apoſtolus, *Unus Domi-*
nus noſter Ieſus Chriſtus, per quem omnia; non vul-
tis adjungi quod dictum eſt *unus*, ad id quod eſt
Dominus, ſed ad id quod ait, *per quem omnia*, ut
non unus Dominus, ſed unus per quem omnia in-
telligatur, ut non ſit Pater per quem omnia, ſed
Pater ſolus ex quo omnia, & Filius ſolus per quem
omnia? Si ita eſt, jam tandem ſatemini unum Do-
minum & Deum noſtrum eſſe Patrem & Filium. E
Rom. 11. 34. *Quis enim cognovit ſenſum Domini? Aut quis conſi-*
liarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi, & retri-
buetur ei! Quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo
ſunt omnia, ipſi gloria. Neque enim dixit, Ex Pa-
tre omnia, & per Filium omnia; ſed *ex ipſo & per*
ipſum & in ipſo; quo? niſi Domino, de quo ait,
Quis enim cognovit ſenſum Domini! Ex Domino er-
go & per Dominum & in Domino omnia, non alio
illo & alio iſto, ſed uno Domino; quia non dixit,
ipſis gloria, ſed *ipſi gloria.* F
20. Quòd ſi quiſquam dicit, id quod ait Apo-
ſtolus, *unus Dominus Ieſus Chriſtus per quem omnia*,
non intelligi unus Dominus, nec unus per quem
omnia, ſed unus Jeſus Chriſtus, qui unus Jeſus
Chriſtus etiam Dominus dicitur, non tamen ut
unus Dominus ſit, ſed ut unus Jeſus Chriſtus; quid
dicturus eſt cùm audierit eumdem Apoſtolum cla-
Epheſ. 4. 5. mantem, *Unus Dominus, una fides, unum baptiſma,*
unus Deus & Pater omnium? Cùm enim Deum Pa-
trem hîc commemoret, ubi ait, *Unus Deus & Pa-* G
ter omnium; procul dubio id quod ibi dixit, *Unus*
Dominus, quem niſi Jeſum Chriſtum voluit intelli-
gi? Si ergo eis placet, deſinat eſſe Dominus Pater,
quia unus eſt Dominus Jeſus Chriſtus. Quod ſi ab-
ſurdum & impium eſt opinari, diſcamus intelligere

A unitatem Patris & Filij & Spiritus ſancti, ut quod Classis IV.
de uno ſolo Deo dictum fuerit, non continuò pro-
hibeamur de Filio vel de Spiritu-ſancto intelligere:
quia Pater quidem non eſt Filius, & Filius non eſt
Pater, & Spiritus utriuſque non eſt Pater aut Filius;
ſed tamen & Pater & Filius & Spiritus-ſanctus,
unus ſolus & verus eſt Dominus Deus.
21. Neque enim Spiritus-ſanctus ſi aut Caput IV.
Deus aut verus Deus non eſſet, templum ejus eſ-
ſent corpora noſtra. *Neſcitis*, inquit, *quia corpora* 1. *Cor.* 6. 19.
B *veſtra templum in vobis eſt Spiritus-ſancti, quem ha-*
betis à Deo! Et ne quiſquam ipſum Spiritum ne-
garet Deum, continuò ſecutus ait, *Et non eſtis* v. 19. & 20.
veſtri. Emti enim eſtis pretio [a] *magno. Glorificate ergo*
& portate Deum in corpore veſtro, cum ſcilicet cu-
jus templum corpora noſtra eſſe prædixerat. Jam
hoc mirabile eſt, ſi verum eſt quod vos audio dice-
re, ita eſſe Spiritum-ſanctum minorem Filio, ſicut
Patre minor eſt Filius. Cùm enim corpora noſtra *Ibid.* 15.
membra ſint Chriſti, ſicut dicit Apoſtolus; item-
C que corpora noſtra templum ſint Spiritûs-ſancti, *Ibid.* 19.
ſicut idem ipſe dicit Apoſtolus, nimiùm miror,
quomodo ſint membra majoris, templum minoris.
An fortè jam placet dicere Spiritum-ſanctum Do-
mino Jeſu-Chriſto eſſe majorem? Videtur enim
ſuffragari huic opinioni etiam illa ſententia, *Quo-* *Matt.* 12. 32.
niam qui dixerit verbum adversùm Filium hominis,
remittetur ei: qui autem dixerit adversùs Spiritum-
ſanctum, non remittetur ei neque in hoc ſæculo, neque
in futuro. Periculoſiùs enim peccatur in majorem
D quàm in minorem. Nec ſeparari fas eſt Filium ho- *De verbis Domini ſerm.* 11.
minis à Filio Dei, quia ipſe Filius Dei factus eſt Fi-
lius hominis, non mutando quod erat, ſed aſſu-
mendo quod non erat. Sed abſit etiam talis impie-
tas, ut Spiritus-ſanctus major Filio eſſe credatur.
Non ergo facilè in perverſum moveant, quæ ita
dicuntur, quaſi oſtendant alterum altero eſſe ma-
jorem.
22. Nam quædam etiam ſic dicuntur, ut ho-
minibus parum intelligentibus & ipſe Filius major
E Patre videatur. Quis enim cùm fuerit interrogatus,
quid ſit majus, verum an veritas, non potiùs reſ-
pondeat veritatem eſſe majorem? Ab illa enim ve-
ra ſunt quæcumque vera ſunt. Non autem ita eſt in
Deo. Nam Filium majorem Patre utrique non di-
cimus, & tamen Filius dicitur eſſe veritas: *Ego ſum*, *Johan* 14. 6.
inquit, *via, & veritas & vita.* De Patre autem
tantummodo vos vultis intelligi quod ait, *Ut cognoſ-* *Johan.* 17. 3.
cant te unum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum
Chriſtum; ubi nos ſubaudimus, etiam Jeſum Chri-
F ſtum verum Deum, ut hæc ſit ſententia: Te &
quem miſiſti Jeſum Chriſtum cognoſcant unum ve-
rum Deum; ne illa conſequatur abſurditas, ut ſi
propterea non eſt verus Deus Jeſus Chriſtus, quia
dictum eſt Patri, *Te unum verum Deum*; propte-
rea non ſit Dominus Pater, quia dictum eſt de
Chriſto, *unus Dominus.* Verumtamen ſecundùm
pravum intellectum, vel potiùs errorem, major eſt
Deus veritas quàm Deus verus; quia verus à veri-
tate eſt. Major ergo Patre Filius, quia iſte eſt ve-
G ritas, ille verus. Hanc perverſitatem pellit ex ani-
mo, qui didicerit Patrem verum Deum eſſe gi-
gnendo veritatem, non participando. Non eſt au-
tem alia ſubſtantia veri gignentis, & alia genitæ
veritatis.
23. Sed cùm ad hæc contemplanda infirmus ſit

[a] MSS plures non habent, *magno*; neque poſtea, *& portate.* quibus verbis græcus textus etiam caret. Atque hunc in modum profertur idem-tidem à Chryſoſtomo, & aliis.

CLASSIS IV.

oculus cordis humani, accedit ut de contentione etiam turbulentus ſit. Et quando iſta conſpiciet? Dicit Scriptura, Filium Dei Dominum & Salvatorem noſtrum Jeſum Chriſtum, Verbum Dei eſſe, & veritatem, & ſapientiam; & homines eum ante incarnationem, quam de Maria virgine accepit, ſine ulla omnino ſuſceptione corporeæ creaturæ per ipſam naturam & ſubſtantiam ſuam, qua Verbum Dei eſt, & ſapientia Dei, viſibilem & corruptibilem dicunt, dum ſibi volunt conſtare quod ſentiunt, de Patre tantummodo eſſe dictum, *Inviſibili, incorruptibili ſoli Deo.* Rogo te, verbum hominis non eſt viſibile, nedum Verbum Dei. Jam verò ſapientia illa, de qua dictum eſt, *Attingit ubique propter ſuam munditiam*; &, *Nihil inquinatum in eam incurrit*; &, *In ſeipſa manens innovat omnia*, & ſi qua ſimilia quæ numerari non poſſunt, ſi corruptibilis eſt, neſcio quid dicam, niſi ut doleam præſumtionem humanam, & mirer patientiam divinam.

Sap. 7. 24. Ibid. 25. Ibid. 27.

24. Cùm verò de illa dictum ſit, *Candor eſt enim lucis æternæ*; nec veſtri, ut arbitror, jam dicunt lucem Patris (quæ quid eſt, [a] niſi ejus ſubſtantia?) fuiſſe aliquando ſine candore à ſe genito, ſicut iſta in divinis & ſpiritalibus & incorporeis & incommutabilibus credi, & utcumque intelligi poſſunt. audio enim jam eos emendaſſe. An fortè falſum eſt hoc eos aliquando dixiſſe, quòd fuerit aliquando Pater ſine Filio, tamquam fuerit lux æterna ſine candore quem genuit? Quid ergo dicimus? Si natus eſt Filius Dei de Patre, jam Pater deſtitit gignere; & ſi deſtitit, cœpit: ſi autem cœpit gignere, fuit aliquando ſine Filio: ſed numquam fuit ſine Filio, quia Filius ejus ſapientia ejus eſt, quæ candor eſt lucis æternæ. Ergo ſemper gignit Pater, & ſemper naſcitur Filius. Hic rurſus timendum eſt, ne putetur imperfecta generatio, ſi non dicimus natum eſſe, ſed naſci. Compatere mecum obſecro, in his anguſtiis humanæ cogitationis & linguæ, & pariter confugiamus ad Spiritum Dei per Prophetam dicentem, *Generationem ejus quis enarrabit?*

Ibid. 26. Iſaia 53. 8.

25. Hoc unum peto interim ut diligenter exquiras, utrùm alicubi divina Scriptura de diverſis ſubſtantiis dixerit, quòd unum ſint. Si enim non invenitur dictum, niſi de iis rebus, quas conſtat eſſe unius ejuſdemque ſubſtantiæ, quid opus eſt ut rebellemus adversùs veram & catholicam fidem? Si autem inveneris alicubi hoc ſcriptum, etiam de diverſis ſubſtantiis tunc aliud cogar inquirere, unde oſtendam rectè ὁμοούσιον dictum Patrem & Filium. Nam ſi illi qui Scripturas noſtras aut neſciunt, aut non laborioſè ſcrutantur, & tamen Filium ejuſdem ſubſtantiæ & æqualem Patri credunt, dicant eis qui hoc nolunt credere, cùm tamen Deum Patrem Filium habere unigenitum credant, Noluit Deus habere æqualem Filium, an non potuit? ſi noluit, invidus eſt; ſi non potuit, infirmus eſt: utrumvis autem horum de Deo ſentire ſacrilegum eſt: neſcio utrùm poſſint invenire quid dicant, ſi nolint res abſurdiſſimas & ſtultiſſimas dicere.

CAPUT V.

26. Ecce quantum potui expoſui tibi fidem meam. Et plura quidem dici poſſunt, & diligentiùs diſputari: ſed vereor ne iſta ipſa quæ dixi oneri ſint occupationibus tuis: tamen ea non ſolùm dictata conſcribi volui, ſed etiam manu meâ ſubſcribenda curavi; quod quidem & antea volueram, ſi quod inter nos placuerat ſervaretur. Sed modò certè puto jam non à te debere dici, timuiſſe me tibi dicere fidem meam, quando non ſolùm dixi, ſed ſcriptam ſubſcripſi, ne me quiſquam dicat aut dixiſſe quod non dixi, aut non dixiſſe quod dixi. Hoc fac & tu, ſi judices quæris, non qui in ore tuo revereantur perſonam tuam, ſed qui in litteris tuis exſerant libertatem ſuam. Si enim calumniam times, (quod nullo modo auderem dicere, niſi hoc ipſe dixiſſes,) licet tibi non ſubſcribere. Nam & ego propterea nolui nomen tuum ſcribi in his meis litteris, ne hoc fortè noluiſſes.

27. Facile eſt ut quiſque Auguſtinum vincat; videris utrùm veritate an clamore: non eſt meum dicere, niſi quia facile eſt ut quiſque Auguſtinum vincat, quanto magis ut viciſſe videatur; aut & ſi non videatur viciſſe, tamen dicatur? facile eſt hoc: nolo magnum putes, nolo, nolo pro magno appetas. Nam cùm adverterint homines in hac re tam ingentem [b] famem cordis tui, multi gaudebunt ſe inveniſſe occaſionem, ut ad pauca Euge Euge, tam potentem virum faciant amicum. Nolo dicere quia ſi non faveant, vel ſi contrariam ſententiam proferant, etiam formidare poterunt inimicum, ineptè quidem & ſtultè, ſed tamen plerique homines ita ſunt.

28. Noli ergo attendere quomodo vincatur Auguſtinus, qualiſcumque unus homo; ſed attende potiùs utrùm vinci poſſit ὁμοούσιον, non ipſum verbum græcum, quod facile eſt non intelligentibus irridere, ſed illud quod ſcriptum eſt, *Ego & Pater unum ſumus.* &, *Pater ſancte, ſerva eos in nomine tuo, quos dediſti mihi,* [c] *ut ſint unum, ſicut & nos.* Item paulò poſt, *Non pro his autem rogo tantùm*, inquit, *ſed & pro eis, qui credituri ſunt per verbum eorum in me, ut omnes unum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipſi in nobis unum ſint, ut mundus credat quia tu me miſiſti. Et ego claritatem quam dediſti mihi dedi illis, ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus; ego in eis, & tu in me, ut ſint conſummati in unum.* Vide quoties dixit, *ſint unum, ſicut & nos unum ſumus*; nuſquam tamen dixit, Ipſi & nos ſimus unum; ſed, *ſicut ego & tu ſumus unum, ſic & ipſi in nobis ſint unum.* Quia ſicut illi erant unius ejuſdemque ſubſtantiæ, quos etiam unius participes vitæ æternæ facere volebat; ita de Patre & Filio propterea dictum eſt, *Unum ſumus*, quia unius ſunt ejuſdemque ſubſtantiæ, & non participes vitæ æternæ, ſed ipſa principaliter vita æterna. Et poterat dicere ſecundùm formam ſervi, Ego & ipſi unum ſumus, aut unum ſimus, nec tamen hoc dixit, quia unam ſubſtantiam Patris & ſuam, & unam illorum volebat oſtendere. Si autem dixiſſet, Ut tu & ipſi unum ſitis, ſicut ego & tu unum ſumus; aut, Ut tu & ego & ipſi unum ſimus, ſicut ego & tu unum ſumus; nemo noſtrûm recuſaret poſſe dici *unum ſunt*, etiam diverſas ſubſtantias. Nunc autem vides quàm non ita ſit, quia non ita dixit, & ſæpe dicendo vehementer commendavit quod dixit.

Johan. 10. 30. Johan. 17. 11. Ibid. 20. Lib. 6. de Trin. cap. 3.

29. Invenis ergo in Scripturis aliquid unum de diverſis naturis, ſicut ſuprà oſtendimus, ſed additur vel ſubauditur, quid unum: ſicut ex anima & corpore dicimus unum animal, & una perſona, & unus homo vel eſt vel ſunt. Sine aliqua verò adjunctione dici *unum ſunt*, ſi inveneris in Scripturis, niſi de iis, quæ unius ſubſtantiæ ſunt, juſtiſſimè flagi-

[a] Lov. *ſi ejus ſubſtantia.* Sed concinniùs aliæ editiones & MSS niſi.

[b] MSS. Vaticani & ſex Gallicani, *flammam.*

[c] Gervaſianus codex & aliquot alii hic addunt, *de mundo.*

tabis ut aliud proferamus, unde ὁμοούσιον demonſtremus. Sunt enim & alia multa, ſed interim de hoc uno cogita depoſito ſtudio contentionis, ut habeas propitium Deum. Non enim bonum hominis eſt hominem vincere; ſed BONUM EST homini ut eum veritas vincat volentem; quia malum eſt homini ut eum veritas vincat invitum. Nam ipſa vincat neceſſe eſt, ſive negantem ſive confitentem. Da veniam, ſi quid liberiùs dixi, non ad contumeliam tuam, ſed ad defenſionem meam. Præſumſi enim de gravitate & prudentia tua, quia potes conſiderare, quantam mihi reſpondendi neceſſitatem impoſueris, aut ſi & hoc non rectè feci, & hinc da veniam. *Huic ſcripturæ à me dictatæ & relectæ ego Auguſtinus ſubſcripſi.*

EPISTOLA CCXXXIX. *

* Aliàs CLXXV. quæ autem 259. erat, nunc 83.

Auguſtinus Paſcentio, de eadem re urgens ut explanet fidem ſuam.

1. SI dicis te mihi dixiſſe fidem tuam, & me tibi noluiſſe dicere fidem meam, quod te audio non tacere, recordare obſecro quàm utrumque ſit falſum. Nam nec tu mihi voluiſti dicere fidem tuam, & ego tibi fidem meam non dicere nolui, ſed ita dicere volui ut nemo poſſet dicere, aut dixiſſe me aliquid quod non dixerim, aut non dixiſſe quod dixerim. Diceres autem mihi fidem tuam, ſi hoc diceres unde diſſentis à nobis. Si diceres, *Credo in Deum Patrem, qui Filium fecit primam creaturam ante omnes ceteras creaturas; & in ipſum Filium, nec æqualem Patri, nec ſimilem, nec verum Deum; & in Spiritum-ſanctum factum per Filium poſt Filium.* hæc enim vos audio dicere. Aut ſi fortè falſum eſt quòd iſta dicatis, hoc potiùs abs te volo ſcire. Si autem verum eſt quòd iſta dicitis, volo ſcire quemadmodum ea de Scripturis ſanctis defendatis. Nunc autem dixiſti, *Credere te in Deum Patrem omnipotentem, inviſibilem, immortalem, non ab aliquo genitum, & ex quo ſunt omnia. Et in Filium ejus Jeſum Chriſtum, Deum natum ante ſæcula, per quem facta ſunt omnia. Et in Spiritum-ſanctum.* Hæc fides non eſt tua, ſed utriuſque noſtrûm; quemadmodum ſi adjungeres quòd eumdem Filium Dei Jeſum Chriſtum etiam Maria virgo peperit, quod pariter credimus, & ſi qua alia communiter confitemur. Si voluiſſes ergo tuam dicere, non iſtam diceres, quæ communis eſt nobis, ſed illam potiùs in qua diſſentimus à vobis.

2. Hæc & præſens dicerem, ſi quemadmodum placuerat, verba noſtra exciperentur. Sed quia hoc noluiſti, dicens te à nobis timere calumniam, & à placito cui manè conſenſeras, poſt prandium receſſiſti, ut quid dicerem, quòd quemadmodum velles me dixiſſe narrares, & ego non haberem unde oſtenderem quid vel quemadmodum dixerim. Noli ergo ulteriùs jactare quòd tu fidem tuam dixeris, & ego meam non dixerim; quia ſunt homines, qui conſiderent me potiùs habuiſſe fiduciam fidei meæ, qui eam ſcribi voluerim; te autem non habuiſſe, dum quaſi calumniam pertimeſcis. Paratus ergo eras negare, ſi tibi objiceretur quòd contra fidem meam aliquid dixeris. Vide ergo quid de te ipſe ſentiri feceris. Quòd ſi objectum non eras negaturus, cur dictum ſcribi noluiſti, præſertim cùm magnopere voluiſſes etiam honoratos viros noſtro intereſſe ſermoni? Cur ergo volens calumniam devitare notariorum ſtilum timebas, & cla- A riſſimorum virorum teſtimonium non timebas?

3. Si autem ſic vis ut etiam ego dicam fidem meam, quomodo te dicis dixiſſe tuam, ego etiam breviùs poſſum dicere, Credere me in Patrem & Filium & Spiritum ſanctum. Si autem proprium aliquid unde diſſentis à me vis audire, Credo in Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum, nec Filium dicens Patrem, nec Patrem Filium, nec utriuſque Spiritum-ſanctum vel Patrem vel Filium, & tamen Patrem Deum, & Filium Deum, & Spiritum-ſanctum B Deum, ſolum æternum & immortalem propriâ ſuâ ſubſtantiâ, ſicut Deus ſolus & æternus & immortalis eſt, eâ divinitate quæ eſt ante ſæcula. Hoc ſi tibi diſplicet, & placet à me audire quemadmodum de Scripturis ſanctis aſſeratur, lege etiam illud quod prolixius conſcriptum miſi benignitati tuæ. Si autem illud tibi non vacat legere, nec mihi vacat fruſtra verba jactare. Poſſum tamen quantum Dominus dederit facultatis vel dictanti tibi vel ſcribenti, ego quoque vel dictando vel ſcribendo ad quod C volueris reſpondere. *Huic ſcripturæ à me dictatæ & relectæ ego Auguſtinus ſubſcripſi.*

EPISTOLA CCXL. *

* Aliàs CLXXVI. quæ autem 240. erat, nunc 63.

Paſcentius Auguſtinum contumelioſè compellat, urgens ut proferat quis è tribus perſonis ſit unus Deus, ad conflictum ſub arbitris provocans.

OPTAVERAM *te, frater dilectiſſime, priſtini erroris tui conſilium deponere, nunc miror te in ipſo adhuc permanere, ſicut epiſtola quam* D *ad me miſiſti clamat. Nam ita eſt dignatio tua, ſicut ſitiens nimio calore accenſus, ſi invenerit aquam cœnoſam, & ſe inde ingurgitaverit, poſtea etiamſi limpidam & frigidam reperiens biberit, non ſatis proficere poteſt, quandoquidem cœno ſemel ejus cor & anima obruitur. Denique, quod pace tua dicam, ita eſt conſilium præſtantiæ tuæ, ſicut arbor curva & nodoſa, quæ nihil in ſe rectum habet, & aciem pervertit oculorum. Reſcribit mihi ſanctitas tua Patrem Deum, Filium* E *Deum, Spiritum-ſanctum Deum, ſed unum Deum. Quis è tribus unus Deus, an fortè eſt una perſona triformis, quæ hoc nomine nuncupetur? Tu ſi voluiſſes & conſideres de profeſſione tua, reſideres mecum cum coëpiſcopis tuis puro ac pacifico animo & ſpiritu, & conferres de iis, quæ ſunt Dei, & quæ ad gloriam & gratiam ſpiritalem pertinent. Unde quid opus eſt ſcribere & reſcribere quod nos non ædificat?*

EPISTOLA CCXLI. *

* Aliàs CLXXVII. quæ autem 241 erat, nunc 62.

F *Auguſtinus Deum unum profitetur, triformem negat, conflictum non detrectat, ſi excipiantur quæ dicuntur.*

1. LITTERÆ tuæ nec ad reddenda convicia me provocare, nec à reddendis litteris revocare potuerunt. Ea quippe quæ ſcripſiſti moverent me, ſi à veritate Dei, non à poteſtate hominis dicerentur. Dixiſti *conſilium meum arborem curvam & nodoſam, quæ nihil in ſe rectum habet, & aciem pervertit oculorum.* Quid in me diceres, G ſi à placito, quod inter nos manè ſtatueramus, ego receſſiſſem, & in re facillima, quæ rectè placuerat, curvam refragationem & nodos difficultatis poſuiſſem? Neque enim aquâ cœnoſâ ingurgitatum me judicares, ſed perfidiæ, quod multo pejus eſt, ebrietate ſubmerſum, ſi non talis poſt prandium rediiſſem, qualis ante prandium receſſiſſem. Sed ecce numquid non reſcripſiſti quod voluiſti,

Classis IV.

luiſti, & nullam calumniam formidaſti. Sic ergo potes & cetera, ut ſit quod vel nos ipſi, vel alij poſſint conſiderare & judicare. Quod enim dicis triformem Dei perſonam me credere, ſi legere dignatus fuiſſes quod aliud aliquanto prolixius miſi, & ad ea quæ ibi ſcripta ſunt reſpondere voluiſſes, hoc fortaſſe non diceres. Sed tamen ecce, & hoc ipſum quòd triformem Dei perſonam dicam, & dictaſti, & conſcriptum miſiſti, & nullam calumniam timuiſti. Ecce oſtendiſti verum eſſe quod dico, non ideo te, ſicut placuerat cùm ſimul eſſemus, verba tua dictare noluiſſe, quia calumniam timebas, ſed quia de veritate non confidebas. Modò quia jam tibi placuit dictare, an triformem Dei perſonam credam; reſpondeo non me ita credere: una quippe forma eſt, quia una, ut ita dicam, deitas, & ideo unus Deus Pater & Filius & Spiritus-ſanctus.

2. Tu autem, peto, digneris breviter reſpondere, quomodo accipias quod ait Apoſtolus, *Qui adhæret meretrici, unum corpus eſt; qui autem adhæret Domino, unus ſpiritus eſt.* [1 Cor 6. 16. & 17.] Diverſi enim ſexus corpora ſibi adhærentia, unum corpus dixit. Et cùm ſpiritus humanus nullo modo poſſit dicere, Ego & Dominus unum ſumus; tamen cùm adhæret Domino, unus ſpiritus eſt: quanto magis ille qui veriſſimè dixit, *Ego & Pater unum ſumus*, [Johan. 10. 30.] quia inſeparabiliter Patri cohæret, ipſe & Pater unus Deus eſt? Si tamen vel hoc verbum admittitur in illa divinitate, ut dicamus *cohæret*, quod numquam omnino vel fuit vel eſſe poterit ullâ diſtantiâ ſeparatum. Ad hoc reſponde, utrùm tibi placeat biformem ſpiritum dici, quando qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt. Quod ſi tibi non placet, nec ego triformem Deum dixi Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, ſed unum Deum. Si autem in præſentia vis ut colloquamur, gratiam quidem habeo dignationi & benevolentiæ tuæ. Sed ſicut jam mihi aliud quod voluiſti reſcribere dignatus es; ita dignare reſcribere dictaturos nos eſſe quæ dicturi ſumus, & non deero voluntati tuæ, quantum me adjuverit Dominus. Nam ſi *ſcribis & ſcribo* non nos ædificat; quomodo nos ædificat *dicis & dico*, ubi poſt verborum ſtrepitum non inveniamus quod legendo recenſeamus? *Auguſtinus hæc dictavi, & relectis ſubſcripſi.* Abſtineamus nos à conviciis, ne tempus inaniter impendamus, & ad id quod agitur inter nos potiùs advertamus.

EPISTOLA CCXLII. [*]

[* Aliàs CL. quæ autem 242. erat, nunc 84]

Auguſtinus Elpidio Ariano. probans Filium Dei eſſe Deo æqualem, genitumque ex ipſo. non factum: ſpondens etiam ſe Ariani cujuſdam libello plenius reſponſurum, ſi otium & facultas detur.

Domino eximio meritóque honorabili & deſiderabili [a] ELPIDIO, AUGUSTINUS.

1. QUIS noſtrûm erret in fide vel in cognitione Trinitatis, [b] alia quæſtio eſt. Gratum ſanè habeo, quòd me quamvis incognitum facie, tamen quia errare credidiſti, revocare ab errore conatus es. Hujus tibi benevolentiæ mercedem retribuat Deus, & noſſe te faciat quod noſſe te putas. res enim ardua eſt, ut exiſtimo. Et quæſo te ne in ullam contumeliæ partem acceperis, quòd tibi tantæ cognitionis muſius optavi. Vereor enim ne opinatæ ſcientiæ præjudicium, ſi non præcepta vera, quæ nequaquam ad te mihi arrogaverim, at certè bona vota noſtra, quæ mihi etiam indocto habere de te licet, (non enim peritè, ſed amicè exhibenda ſunt,) repellat ab auribus tuis, potiúſque mihi ſuccenſeas, quòd non tibi jam ſicut ſapienti gratulatus, quàm gratias agas, quòd tibi ſapientiam deprecatus ſim. Verumtamen ſi ego portans epiſcopalis nominis ſarcinam, libentiſſimè amplector benevolentiam tuam, quòd me Bonoſo & Jaſoni, ut ſcribis, doctiſſimis viris, etiam trans mare mittere dignatus es, ad reportandos ex eorum diſputationibus uberes fructus; quòd denique ad detergendas totius erroris caligines libellum cujuſdam epiſcopi veſtri, ingenio & viribus elaboratum, ad me perferendum [c] ſollicita benignitate curaſti: quanto eſt æquius te bono animo accipere, quòd ea, quæ nullo humano ingenio & viribus dari poſſunt, à Domino Deo tibi ut concedantur optavi? Apoſtolus enim inquit, *Non ſpiritum hujus mundi accepimus, ſed Spiritum qui ex Deo eſt, ut ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis; quæ & loquimur non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed doctis Spiritu, ſpiritalibus ſpiritalia comparantes. Animalis autem homo non percipit quæ ſunt Spiritûs Dei: ſtultitia eſt enim illi.* [1. Cor. 2. 12.]

2. Magis ergo tecum, ſi fieri poſſet, mallem quærere, quouſque appellandus ſit animalis homo, ut ſi eum jam tranſcendimus, rectè fortaſſe illa, quæ ſupra humanam mentem atque intelligentiam incommutabiliter manent, aliqua ex parte nos adtigiſſe gaudeamus. Cavendum eſt enim, ne propterea videatur ſtultum, cùm Filium Patri audimus æqualem, quia hominem animalem adhuc agimus, de quo dictum eſt, quòd *ſtultitia ſunt illi quæ ſunt Spiritûs Dei.* [Ibid.] Quamquam ſanè majeſtas illa ſupra cuncta ſublimis à ſpiritalibus cogitari poſſit, à nullo autem poſſit effari: videre tamen, quantum arbitror, facile eſt, non eſſe factum per quem facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil. Si enim per ſeipſum factus eſt, erat antequam fieret, ut fieri per ſe poſſet. quod certè tanto abſurdiùs dicitur, quanto vaniùs cogitatur. Si autem non per ſe factus eſt, non eſt factus omnino; quoniam quidquid factum eſt, per ipſum factum eſt. *Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* [Johan. 1. 3.]

3. Miror parum adtendi quæ tam expreſsè Evangeliſta voluit intimare, ut neminem diſſimulare permitteret. Non enim ſatis fuit dicere, *Omnia per ipſum facta ſunt*, niſi adderet, *& ſine ipſo factum eſt nihil.* At ego quamvis tardus, & nondum deterſa caligine, ſaucium mentis oculum gerens ad intuendam Patris & Filij [d] incomparabilem ineffabilemque præſtantiam, tamen hoc tota facilitate complector, quod nobis in Evangelio propterea præſeminatum eſt, non ut hinc comprehenderemus illam divinitatem, ſed ut hinc admoneremur, non oportere nos de temeraria comprehenſione jactare. Si enim omnia per ipſum facta ſunt, quidquid non per ipſum factum eſt, non eſt factum. Ipſe autem per ſe factus non eſt: non eſt igitur factus. Et omnia per ipſum facta eſſe ab Evangeliſta credere cogimur: ab eodem ergo cogimur eum factum eſſe non credere. Item, ſi ſine ipſo factum

[a] In MSS aliquot *Helpidio* in aliis, *Helvidio*.
[b] Editi, *aliqua*. At MSS. *alia*.
[c] MSS. quinque, *ſolita*.
[d] MSS. octo, *incomparabiliter*.

Classis IV. [a] eſt nihil, ipſe ergo nihil eſt, [a] quia ſine ſe factus eſt. Quod ſi opinari ſacrilegum eſt; reſtat ut fateamur, non ſine ſe factum eſſe, aut factum non eſſe. Non autem ſine ſe factum eſſe, non poſſumus dicere. Si enim ipſe ſe fecit, jam erat antequàm fieret: ſi autem ad ſe faciendum alteri, à quo factus eſt, adjutorium præbuit; nihilominus ut ſe adjuvante ipſe fieret, jam erat antequam fieret. Relinquitur itaque ut ſine ſe factus ſit. Quidquid autem ſine illo factum eſt, nihil eſt. Aut nihil eſt igitur, aut factus non eſt: ſed non eſt nihil, factus igitur non eſt. At ſi factus non eſt, & tamen Filius eſt, ſine dubio natus eſt.

4. *Quomodo*, inquis, *potuit de ſolo Patre naſci Filius æqualis ei de quo natus eſt?* Jam hoc enarrare

Iſa. 53. 8. non poſſum, & cedo Prophetæ dicenti, *Generationem ejus quis enarrabit?* Quod ſi tu de humana generatione, qua per virginem natus eſt, accipiendum putas; ipſe te diſcute, & interroga animam tuam, utrùm ſi in generatione humana deficit, audeat enarrare divinam. *Noli ergo*, inquis, *dicere æqualem.* Cur non dicam quod dixit Apoſtolus?

Phil. 2. 6. *Non rapinam*, inquit, *arbitratus eſt eſſe æqualis Deo.* Etſi enim æqualitatem illam non explicavit humanæ menti nondum purgatæ, poſuit tamen in Verbo, quod in re poſſit inveniri purgata. Demus itaque operam mundando cordi noſtro, ut inde ex-

Matt. 5. 7. ſurgat acies, qua iſta videre valeamus: *Beati enim*, inquit, *mundicordes; quoniam ipſi Deum videbunt.* Ita excedentes animalis hominis caliginoſas imagines, ad ſerenitatem illam ſinceritatemque veniemus, qua videre poſſimus quod dici non poſſe videmus.

5. Nam libello quem dignatus es mittere, ſi mihi ſit otium, facultaſque tribuatur ad ſingula reſpondere, arbitror te cogniturum, tanto minùs quemque veſtiri lumine veritatis, quanto magis ſibi videtur nudam depromere veritatem. Quis enim ferat, ut alia omittam, & hoc ſolum interim commemorem quod maximè ingemui, cùm apo-

1. Cor. 13. 12. ſtolus Paulus dicat, *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*, iſtum jam dicere *omni integumento retecto nudam ſe depromere veritatem*, qui ſi diceret, nudam videmus veritatem, nihil eſſet cæcius iſtâ arrogantiâ viſionis? Non autem dixit videmus, ſed *depromimus*; ut non ſolùm jam veritas inventioni mentis patere, ſed etiam poteſtati linguæ ſubjacere videatur. Multa ſunt, quæ de Trinitatis ineffabilitate dicantur, non ut ipſa dicatur, alioquin non eſt ineffabilis, ſed ut illis dictis illa dici non poſſe intelligatur. Verùm jam, ut arbitror, modum exceſſit epiſtola mea, cùm per tuam me admonueris breviter ſcribere: ſed quia inſtitutione veterum te excuſare dignatus es, non tibi abſurdus videbor, ſi modum quarumdam epiſtolarum Ciceronis, quia ejus quoque in litteris tuis mentionem feciſti, non te pigeat recordari.

EPISTOLA CCXLIII.

[a] Aliàs XXXVIII. quæ autem 241. erat, nunc 246.

Auguſtinus Læto, qui perfectum mundi contemtum aggreſſus, videbatur ſollicitari per ſatanam ad repetenda quæ reliquerat. Hunc animat, ut contemtis cognatorum affectibus fortiter pergat.

A Domino dilectiſſimo & deſiderantiſſimo fratri [b] Læto, Auguſtinus in Domino ſalutem. Classis IV. [b]

1. Legi Epiſtolam quam miſiſti fratribus, conſolari te cupiens, quòd multis tentationibus tua tyrocinia quatiantur. in qua etiam inſinuaſti deſiderare te litteras meas. Condolui frater, & ceſſare ab ſcribendo non potui, ne non ſolùm tuo, ſed etiam meo deſiderio negarem,
B quod me videbam officio debere caritatis. Si te igitur tyronem Chriſti profiteris, caſtra ne deſeras, in quibus tibi etiam ædificanda turris eſt illa, de qua in Evangelio Dominus loquitur. In ea quippe ſtantem, & ſub armis verbi Dei militantem, nulla ex parte penetrare ullæ tentationes valent. Inde & jacta in adverſarium tela gravi pondere veniunt, & proſpecta firmo munimine devitantur. Conſidera etiam Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum cùm ſit rex noſter, tamen ea ſocietate, qua etiam frater eſſe
C dignatus eſt, reges appellaſſe milites ſuos, & unumquemque ad bellandum cum rege, qui habet viginti millia, inſtructione decem millium idoneum eſſe debere præmonuit.

2. Sed pauló antequam de turre & de rege exhortatorias ſimilitudines proponeret, adtende quid dixerit: *Si quis venit ad me, & non odit patrem* Luca 14. 26.
ſuum & matrem & uxorem & filios & fratres & ſorores, adhuc & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et ſi non tulerit crucem ſuam & venerit poſt
D *me, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* Deinde ſubjungit; *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non primò ſedet & computat ſi ſumtus habet ad conſummationem, ne quando cùm poſuerit fundamentum, non poſſit ædificare: & omnes qui tranſeunt & vident, incipiant dicere, Hic homo cœpit ædificare, & non potuit perficere? Aut quis rex vadens committere bellum cum alio rege, non primùm ſedet & cogitat, ſi potens eſt cum decem millibus ei occurrere, qui cum viginti millibus venit ad illum? Ceterum dum adhuc longè eſt, mittit*
E *legationem, rogans pacem.* Quò autem pertinerent iſtæ ſimilitudines, ipſa concluſione ſatis aperuit. Ait enim, *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus, quæ ſunt ejus, non poteſt meus eſſe diſcipulus.*

3. Itaque & ſumtus ad turrem ædificandam, & [c] bellantium valentia decem millium adverſùs regem, qui viginti habet, nihil eſt aliud quàm ut renuntiet unuſquiſque omnibus, quæ ſunt ejus. Prælocutio autem ſuperior cum extrema concluſione concordat. In eo enim quod unuſquiſque renuntiat omnibus, quæ ſunt ejus, etiam illud continetur, ut oderit patrem ſuum & matrem & uxorem & filios & fratres & ſorores, adhuc & animam ſuam. Omnia enim hæc propria ejus ſunt, quæ plerumque implicant & impediunt ad obtinenda, non iſta propria temporaliter tranſitura, ſed in æternum manſura communia. Quo enim tibi nunc quædam mulier mater eſt, hoc ipſo utique non eſt & mihi. Quapropter hoc temporale ac tranſitorium
G eſt: ſicut tranſiſſe jam vides quod te concepit, quod geſtavit utero, quod peperit, quod lacte nutrivit. Quod autem ſoror in Chriſto eſt, & tibi eſt & mihi, & omnibus quibus una cæleſtis heredi-

[a] Apud Lov ſic legitur: *Ipſe ergo nihil eſt, aut factus non eſt: non autem ſine ſe factus eſt. Reſtat ut fateamur, aut non ſine ſe factum eſſe, aut quia ſine ſe factus eſt. Quod ſi opinari ſacrilegum eſt, non poſſumus dicere. ſi enim* &c nec multùm aliter apud Bad. Am. & Er. Sed concinnior eſt lectio MSS. Victorini & unius è Vat. quam hic ſubſtituimus.

[b] Eraſmo viſum eſt hanc epiſtolam plurimùm diſſonare à phraſi Auguſtini, eſſeque Paulino tribuendam. Cui refragantur Lovanienſes Theologi; quippe cùm Poſſidius in Indiculo c. 7. recenſeat *Læto* epiſtolam datam, eamque citans Beda vulgatus in 1. ad Tim. 5. Auguſtini eſſe agnoſcat.

[c] MSS. plures omittunt, *bellantium*.

CLASSIS IV.

tas, & pater Deus, & frater Chriſtus, in eadem caritatis ſocietate promittitur. Hæc æterna ſunt; hæc nullâ temporis labe deteruntur; hæc tanto firmiùs tenenda ſperantur, quanto minùs privato, ſed communi potiùs jure obtinenda prædicantur.

4. Potes hoc facillimè in ipſa tua matre cognoſcere. Nam unde te nunc irretitum involvit, & ab inſtituto curſu retardatum reflectit & curvat, niſi ex quo tua propria mater eſt? Nam ex quo ſoror eſt omnium, quibus eſt pater Deus & mater Eccleſia, tam re non impedit, quàm neque me, neque B omnes fratres noſtros, qui eam non privatâ, ſicut tu in domo veſtra, ſed publicâ in domo Dei caritate diligimus. Quod ergo tu illi etiam carnali neceſſitudine annectens, ad ſortem valere debet familiariùs colloquendi, & apertiore januâ conſulendi, ut hoc ipſum, quo te privatim diligit, interficiatur in ea, ne quod ex utero ſuo te genuit, pluris pendat, quàm quod ex utero Eccleſiæ genita eſt tecum. Quod autem de matre dixi, hoc de tali cetera propinquitate intelligendum eſt. Hoc etiam C quiſque de anima ſua cogitet, ut etiam in ipſa privatum affectum oderit, qui procul dubio temporalis eſt: diligat autem in ea communionem ſocietatemque illam, de qua dictum eſt, *Erat illis in Deum anima una & cor unum*. (Act. 4. 32.) Sic enim anima tua non eſt propria, ſed omnium fratrum, quorum etiam animæ tuæ ſunt, vel potiùs quorum animæ cum tua non animæ, ſed anima una eſt, Chriſti unica, quæ de manu canis ut eruatur, cantatur in Pſalmis. (Psal. 21. 21.) Inde ad contemtum mortis facillimè pervenitur. D

5. Nec ſuccenſeant parentes hoc præcipere Dominum, ut eos oderimus, quando nobis hoc de anima noſtra præcipitur. Nam ſicut nunc de anima jubetur, ut eam propter Chriſtum cum parentibus oderimus: ita quod alio loco de anima idem Dominus dicit, in parentes quoque poteſt congruentiſſimè convenire: *Qui amat*, inquit, *animam ſuam, perdet eam*. (Johan. 12. 25.) Dicam etiam fidenter, Qui amat parentes ſuos, perdet eos. De anima quippe hoc ibi dixit *oderit*, quod hìc *perdet*. Sicut autem hoc præ- E ceptum, quo perdere jubemur animam noſtram, non ad id valet ut ſe quiſque interimat, quod inexpiabile nefas eſt; & tamen valet ut interimat in ſe carnalem animæ affectum, quo cum impedimento futuræ vitæ præſens vita delectat; hoc eſt enim quod dictum eſt, *oderit animam ſuam*, &, *perdet eam*: quod tamen diligendo fit; quandoquidem apertiſſimè fructum ejuſdem animæ adquirendæ, in eodem præcepto commemorat dicens, *Qui perdiderit eam in iſto ſæculo, in vitam æternam inveniet* F *eam*: ita de parentibus rectiſſimè dicitur, ut qui eos amat, perdat eos, non more parricidarum interficiens, ſed ſpiritali gladio verbi Dei carnalem affectum eorum, quo & ſeipſos, & eos, quos genuerunt, implicamentis hujus ſæculi obligare conantur, piè fidenterque percutiens & occidens, illud in eis vivere faciat, quo fratres ſunt, quo cum filiis ſuis temporalibus, parentes æternos Deum Eccleſiamque cognoſcunt.

6. Ecce rapit te ſtudium veritatis, & cognoſcen- G dæ atque percipiendæ voluntatis Dei in Scripturis ſanctis. rapit evangelicæ prædicationis officium. Dat ſignum Dominus ut vigilemus in caſtris, ut ædificemus turrim, de qua hoſtem ſempiternæ vitæ & proſpicere & propellere valeamus. Rapit militem Chriſti tuba cæleſtis ad prœlium, & retinet mater. Non planè talis, qualis Machabæorum A fuit, nec ſaltem ſimilis Lacedæmoniis matribus, de quibus memoriæ proditum eſt, quòd filios ſuos, ut pro terrena patria ſanguinem funderent, multò ampliùs atque ardentiùs in certamina bellica, quàm ſignorum ſonitus excitabant. Nam mater quæ te ad diſcendam vitam removeri à curis ſæcularibus non permittit, ſatis oſtendit quemadmodum te, ſi opus eſſet, ad obeundam mortem penitùs ſæculum repudiare permitteret.

Propinquitas carnalis quatenus negligenda.

7. Sed quid dicit, aut quid allegat? Fortè de- B cem illos menſes, quibus viſcera ejus oneraſti, & dolores parturitionis, ac labores educationis. Hoc, hoc interfice verbo ſalutari, hoc perde matris, ut in vitam æternam invenias eam. Hoc memento ut oderis in ea, ſi diligis eam, ſi tyro Chriſti es, ſi turris fundamenta poſuiſti, ne dicant tranſeuntes, *Hic homo cœpit ædificare, & non potuit perficere*. (Luca 14. 30.) Carnalis enim affectus eſt iſte, & adhuc veterem hominem ſonat. Hunc carnalem affectum, & in nobis & in noſtris, militia Chriſtiana ut perimamus C hortatur: nec tamen ita ut ingratus ſit quiſque parentibus, & eadem ipſa beneficia, quibus in vitam hanc editus, ſuſceptus atque nutritus eſt, enumerata derideat. Servet potiùs ubique pietatem. Habent hæc locum ubi majora non vocant.

8. Mater Eccleſia, mater eſt etiam matris tuæ. Hæc vos de Chriſto concepit, hæc Martyrum ſanguine parturivit, hæc in ſempiternam lucem peperit, hæc fidei lacte nutrivit & nutrit, ciboſque majores præparans, quod adhuc parvuli & ſine denti- D bus vagire vultis, horreſcit. Hæc mater toto orbe diffuſa, tam variis & multiplicibus errorum infeſtationibus agitatur, ut abortivi jam filii ejus adversùs eam infrenis armis belligerare non dubitent. Ignaviâ etiam atque torpore quorumdam quos gremio continet, membra ſua frigeſcere plurimis locis & fovendis parvulis minùs idonea fieri dolet. Unde niſi per alios filios, unde niſi per alia membra, quorum è numero es, juſtum ac debitum poſcit auxilium? Hujuſne tu neceſſitates deſerens, ad carna- E lia verba converteris? Nonne hæc gravioribus querelis inſonat auribus? Nonne hæc cariora viſcera, & cæleſtia ubera oſtentat? Adde viri ejus ſuſceptionem carnis, ne carnalibus inhæreres, & à Verbo æterno univerſa, quæ tibi mater improperat, ne his implicareris aſſumta: adde contumelias, flagella, mortem, mortem autem crucis.

9. Talibus concepte ſeminibus, talique in vitam novam connubio procreate, langueſcis & contabeſcis in veterem hominem? Itane matrem ter- F renam non habebat Imperator tuus? Quæ tamen cùm ei nuntiaretur agenti cæleſtia, reſpondit, *Quæ mihi mater, aut qui fratres*? (Matt. 12. 48.) Et extendens manum in diſcipulos ſuos, dixit, non pertinere ad cognationem ſuam, niſi qui facerent voluntatem Patris ejus. In quo numero profectò etiam ipſam Mariam benignus incluſit: faciebat enim & illa voluntatem Patris. Ita optimus Magiſter atque divinus, & maternum nomen, quod ei quaſi privatum propriumque nuntiaverant, quia terrenum erat, in compa- G ratione cæleſtis propinquitatis abjecit: & eamdem cæleſtem propinquitatem, in diſcipulis ſuis commemorans, quo ſibi rurſum conſortio generis, cum ceteris ſanctis virgo illa cohæreret, oſtendit. Et ne iſto ſaluberrimo magiſterio, quo contemni carnalem affectum in parentibus docuit, adminiculum error acciperet, quo matrem habuiſſe à quibuſdam negatur, alio loco diſcipulos monuit, ne ſe patrem

Classis IV.

in terris dicant habere, ut quomodo illos manifeſtum eſt habuiſſe patres, ſic ſe habuiſſe matrem manifeſtaret, cujus tamen terrena cognatione contemta, contemnendarum talium neceſſitudinum diſcipulis præberet exemplum.

10. Hæc ergo interrumpuntur vocibus matris tuæ, & inter hæc locum invenit commemoratio prægnantis atque lactantis, ut de Adam & Eva, alius Adam naſcereris & nutrireris? Reſpice potiùs, reſpice Adam ſecundum de cælo, & porta jam cæleſtis imaginem, ſicut terreni portaſti. Immo & hîc habeant locum materna ipſa beneficia, quæ tibi ad enervationem cordis enumerantur: habeant prorſus locum; noli eſſe ingratus, repende gratiam matri tuæ, repende ſpiritalia pro carnalibus, pro temporalibus ſempiterna. Sed non vult ſequi? non impediat. Non vult converti in melius? cave ne te in deterius pervertat, & evertat. Quid intereſt utrùm in uxore, an in matre, dum tamen Eva in qualibet muliere caveatur? Nam iſta umbra pietatis de foliis illius arboris venit, quibus ſe primùm parentes noſtri in illa damnabili nuditate texerunt. Et quidquid in illis verbis atque ſuggeſtione quaſi officium tibi caritatis obtendit, ut à germaniſſima atque ſinceriſſima Evangelij caritate te detorqueat, ad aſtutiam ſerpentis pertinet, & ad duplicitatem regis illius, qui habet viginti millia, quam nos docemur decem millium, hoc eſt cordis, in qua Deum quærimus, ſimplicitate ſuperare.

11. His potiùs intende cariſſime, & tolle crucem tuam & ſequere Dominum. Nam cùm te præſens animadverterem domeſticis curis à divino ſtudio retardari, ferri te potiùs & duci à cruce tua, non eam te ferre ac ducere ſentiebam. Crucem enim noſtram, quam Dominus portari à nobis jubet, ut eum expeditiſſimi ſequamur, quid aliud quàm mortalitatem carnis hujus ſignificat? Ipſa enim nos cruciat donec abſorbeatur mors in victoriam. Crux ergo hæc ipſa crucifigenda eſt, & transfigenda eſt clavis timoris Dei, ne ſolutis & liberis membris reluctantem portare non poſſis. Sequi enim Dominum niſi eam portans, omnino non vales. Nam quomodo eum ſequeris, ſi non es ejus? *Qui* autem *Jeſu Chriſti ſunt*, ait Apoſtolus, *carnem ſuam crucifixerunt cum paſſionibus & deſideriis.*

Crux noſtra quid.

Gal. 5. 24.

12. Si quid ſanè pecuniæ res tua familiaris habet, cujus te implicari negotio nec oportet nec decet, revera tribuendum eſt matri & domeſticis tuis. Horum quippe indigentia, ſi pauperibus ut ſis perfectus, inſtituiſti diſtribuere talia [a] tua, primum apud te locum obtinere debet. *Si quis enim ſuis & maximè domeſticis*, ait Apoſtolus, *non providet, fidem negavit, & eſt infideli deterior.* Quibus ordinandis rebus, ſi, ut collum exueres induendum ſapientiæ vinculis, profectus à nobis es, quid tibi nocent, aut quo pacto te pervellunt matris lacrymæ fluentes carne, aut ſervi fuga, aut mors ancillarum, aut fratrum morboſa valetudo? Si eſt in te caritas ordinata, ſcias præponere majora minoribus, & miſericordiâ moveri, ut pauperes evangelizentur, ne meſſis Domini copioſa, operariorum inopiâ, in prædam volucribus jaceat, & paratum habere cor ad ſequendum Domini voluntatem, in eo quod vel flagellando vel parcendo agere ſtatuerit cum ſervis ſuis. hæc meditare, in his eſto, ut provectus tuus manifeſtus ſit in omnibus. Obſecro te ut caveas ne majorem triſtitiam des bonis fratribus torpore tuo, quàm lætitiam alacritate jam dederas. Commendare te autem litteris quibus voluiſti, tam ſuperfluum putavi, quàm ſi quiſquam te mihi eodem modo commendare voluiſſet.

1 Tim. 5. 8.

EPISTOLA CCXLIV. [a]

Auguſtinus Chriſimo, conſolans ne deficiat in adverſis.

[a] Aliàs LXXXIII. quæ autem 244 erat, nunc 79.

Domino verè ac meritò cariſſimo & prædicando fratri [b] CHRISIMO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. RUMOR ad me detulit, Deus faciat ut non ſit, ſic te animo perturbatum, ut multùm mirer prudentiam tuam & Chriſtianum animum parum cogitare rerum terrenarum conditionem nullo modo æquari poſſe cæleſtibus, ubi cor noſtrum & ſpes noſtra collocanda eſt. Vir cordate, numquid aut totum bonum tuum in his rebus erat, quas nunc viderîs amittere: aut tam magnum bonum illic deputabas, ut eo ſubtracto ſic tenebreſcat mens nimiâ triſtitiâ, quaſi lumen ejus, non Deus, ſed terra ſit? Audivi enim, jam dixi, (Deus faciat ut falſum audierim,) quòd tibi manus etiam velles inferre, quod melius non credo aut adſcendiſſe in cor tuum, aut exiſſe de ore tuo. Sed tamen quia ita perturbatus es, ut hoc de te dici potuerit, graviter de te contriſtatus, hoc litterarum alloquio putavi conſolandam caritatem tuam; quamquam non dubitem Dominum Deum noſtrum in corde tuo loqui meliora. Novi enim quàm pio ſtudio ſemper audieris verbum ejus.

2. Erige itaque animum frater in Chriſto cariſſime; Deus noſter nec perit à ſuis, nec perdet ſuos: vult autem monere nos quàm ſint hæc fragilia & incerta, quæ nimis diligunt homines, ut [c] ſolvamus ab eis vinculum cupiditatis, per quod implicatos nos trahunt, & totum amorem noſtrum conſuefaciamus in eum currere, in quo nulla damna timeamus. Ipſe te hortatur per miniſterium noſtrum, viriliter cogites te fidelem eſſe Chriſtianum, & ejus redemtum eſſe ſanguine, qui non ſolùm æternâ ſapientiâ, ſed etiam [d] humanâ præſentiâ docuit nos temperanter proſpera ſæculi hujus contemnere, & fortiter adverſa tolerare, ejus felicitatis mercedem pollicens, quam nemo poſſit à nobis auferre. Scripſi ſanè etiam ad virum laudabilem Comitem, quam epiſtolam in tuo erit arbitrio, utrùm dari velis. Nam per quem detur, non dubito deeſſe non poſſe, adjuvante Domino, vel epiſcopum vel preſbyterum vel quemlibet.

Damna Chriſtianum non turbent.

EPISTOLA CCXLV. [a]

Auguſtinus Poſſidio de cultu, fucis & inauribus, & de non ordinando quodam in parte Donati baptizato.

[a] Aliàs LXXIII. quæ autem 245 erat, nunc 8.

Domino dilectiſſimo & venerabili fratri & conſacerdoti POSSIDIO, & qui tecum ſunt fra-

[a] Editi, *diſtribuere talia, tui primum apud te locum obtinere debent* quem locum emendavimus ex MSS. & Bedæ vulgati commentario in 1 Timot. 5.

[b] Editi, *Chryſimo*. At MSS. *Chriſimo*, vel *Chriſſimo*.

[c] MSS duo Vat. & ad marginem Lov. *ut ſolvat à nobis.*

[d] Editi, *ſed etiam per mala præſentia.* Prætulimus lectionem repertam in vetuſto codice Corbeienſi, & in uno è Sorbonicis.

Classis IV.

tribus, Augustinus & qui mecum ſunt fratres, in Domino ſalutem.

1. MAGIS quid agas cum eis qoi obtemperare nolunt, cogitandum eſt, quàm quemadmodum eis oſtendas non licere quod faciunt. Sed nunc epiſtola ſanctitatis tuæ, & occupatiſſimum me reperit, & celerrimus bajuli reditus neque non reſcribere tibi, neque ad ea quæ conſuluiſti, ita ut oportet, reſpondere permi-
B ſit. Nolo tamen de ornamentis auri vel veſtis præproperam habeas in prohibendo ſententiam, niſi in eos, qui neque conjugati, neque conjugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo.
1 Cor. 7.33. Illi autem cogitant quæ ſunt mundi, quomodo placeant vel viri uxoribus, vel mulieres maritis. Niſi quòd capillos nudare feminas, quas etiam caput
1. Cor. 11. 31. velare Apoſtolus jubet, nec maritatas decet. Fucari autem pigmentis, quò vel rubicundior vel can-
De conſec. diſt. 5. Fucari. didior appareat, adulterina fallacia eſt, qua non
C dubito etiam ipſos maritos ſe nolle decipi, quibus ſolis permittendæ ſunt feminæ ornari, ſecundùm veniam, non ſecundùm imperium. Nam verus ornatus maximè Chriſtianorum & Chriſtianarum, non tantùm nullus fucus mendax, verùm ne auri quidem veſtiſque pompa, ſed mores boni ſunt.

2. Exſecranda autem ſuperſtitio ligaturarum, in quibus etiam inaures virorum in ſummis ex una parte auriculis ſuſpenſæ deputantur, non ad placendum hominibus, ſed ad ſerviendum dæmonibus adhibetur. Quis autem poſſit ſpeciales nefa-
D riarum ſuperſtitionum prohibitiones in Scripturis
1. Cor. 10. 20. invenire, cùm generaliter Apoſtolus dicat, *Nolo*
2. Cor. 6 15. *vos ſocios fieri dæmoniorum?* & iterum, *Quæ enim conſonantia Chriſti ad Belial?* Niſi fortè quia Belial nominavit, & generalem ſocietatem dæmoniorum prohibuit, licet Chriſtianis ſacrificare Neptuno, quia nihil propriè de Neptuno vetitum legimus. Moneantur interim miſeri, ut ſi obtemperare nolunt præceptis ſalubrioribus, ſaltem ſacrilegia ſua non defendant, ne majori ſe ſcelere implicent. Quid
E autem cum eis agendum ſit, ſi ſolvere inaures timent, & corpus Chriſti cum ſigno diaboli accipere non timent? De ordinando autem qui in parte Donati baptizatus eſt, auctor tibi eſſe non poſſum. Aliud eſt enim facere ſi cogaris, aliud conſulere ut facias.

* Aliàs CCXLIII. quæ autem 246 erat, anno 160.

EPISTOLA CCXLVI. *

F *Auguſtinus Lampadio, oſtendens fatum in peccatis perperam excuſari, quippe cujus vel ipſi mathematici nullam rationem habeant in ſubditis caſtigandis.*

Augustinus Lampadio.

1. DE quæſtione fati ac fortunæ, qua tuum animum non leviter moveri, & cùm præſens eſſem adverti, & nunc tuis litteris gravius certiùſque cognovi, reſcriptum tibi non parvi voluminis debeo, quod Dominus præ-
G ſtabit ut ita explicem, quemadmodum novit tibi congruere ad ſalutem fidei tuæ. Non enim parvum malum eſt, perverſis opinionibus non ſolùm ad committendum blandimento voluptatis adduci, ſed etiam ad defendendum peccatum à medicamento confeſſionis averti.

2. Illud ſanè quantocyus ac breviter noveris, omnes leges atque omnia inſtituta diſciplinæ, lau-
A des, vituperationes, exhortationes, terrores, præmia, ſupplicia, ceteraque omnia, quibus humanum genus adminiſtratur & regitur, penitùs labefactari atque ſubverti, nihilque in eis omnino juſtitiæ remanere, niſi voluntas ſit cauſſa peccandi. Quanto ergo licentiùs & æquiùs mathematicorum improbamus errores, quàm divinas leges, vel etiam domorum noſtrarum curam damnare atque abjicere cogimur, quod nec ipſi mathematici faciunt? Nam cùm aliquis eorum hominibus nummatis fa-
B tua fata vendiderit, mox ut oculum à tabellis eburneis ad domus ſuæ moderamen ac ſollicitudinem revocaverit, non ſolùm vocibus, ſed etiam plagis emendat uxorem; non dico ſi petulantiùs jocantem, ſed ſi immoderatiùs per feneſtram adſpicientem animadverterit. Quæ tamen ſi ei dicat, Quid me cædis? Venerem cæde ſi potes, à qua cogor hoc facere. Tum verò ille non curat quàm vana verba componat fallendis extraneis, ſed quàm juſta verbera imponat corrigendis ſuis.

C 3. Quando ergo quiſque cùm reprehendi cœperit, cauſſam convertit in fatum, & ideo ſe culpari non vult, quia fato ſe dicit coactum feciſſe id quod arguitur, redeat ad ſeipſum, ſervet hoc in ſuis, non caſtiget ſervum furem, non de contumelioſo filio conqueratur, vicino improbo non minetur. Quid enim horum faciens, juſtè facit, ſi omnes à quibus injurias patitur, non culpâ ſuâ, ſed fato impelluntur ut faciant? Si autem jure proprio & patrisfamilias diligentiâ, quoſcumque homines
D pro tempore in poteſtate habet, hortatur ad bonum, deterret à malo, imperat ſuæ voluntati ut obtemperent, honorat eos qui ſibi ad nutum obediunt, vindicat in eos qui ſe contemnunt, rependit gratiam beneficis, odit ingratos; egone exſpectabo ut contra fata diſputem, cùm tantà eum non verbis, ſed factis eloqui deprehendam, ut propè manibus ſuis omnes mathematicorum capillos ſuper capita eorum frangere videatur? His itaque paucis, ſi aviditas tua contenta non
E eſt, & librum aliquem de hac re*, quem diutiùs legat, deſiderat, patienter tibi ſunt exſpectandæ vacationes noſtræ, & rogandus Deus, qui & otium & facultatem ſatiando de hac re animo tuo tribuere dignetur. Ero tamen alacrior, ſi & ſæpe commemorare me litteris tuam non piguerit caritatem, & quid de hac epiſtola ſentias reſcribendo docueris.

EPISTOLA CCXLVII. *

* Aliàs CCXI. quæ autem 247. erat, anno 161.

F *Auguſtinus Romulum potentem hominem, quem in Chriſto genuerat, obſecrat, ne nimium acerbus & injuſtus exactor ſit tributorum adminiſtratoribus ſuis ſolutorum: minitans ei, ſi tyrannicè exigere pergat, extremum judicium.*

Domino dilectiſſimo Romulo filio Augustinus in Domino ſalutem.

1. VERITAS & dulcis eſt & amara. Quando dulcis eſt, parcit; & quando amara, curat. Si non recuſas bibere quod in hac
G epiſtola offero, probabis quod dixi. Utinam ſicut mihi non obeſt, ſic nec tibi obeſſet quidquid contumeliarum mihi irrogas: & utinam vel tantum tibi obeſſet iniquitas, quam miſeris & pauperibus facis, quantum obeſt ipſis quibus eam facis. Illi enim ad tempus laborant, tu autem vide quid tibi theſau-

CLASSIS IV. rizes in die iræ & revelationis juſti judicij Dei, qui A reddet unicuique ſecundùm opera ſua. Rom. 2. 6. Cujus miſericordiam deprecor, ut hîc te corrigat, quomodo ipſe novit, potiùs quàm reſervet in illum diem, quando nullus jam erit correctionis locus; ut qui tibi dedit timorem ſuum, propter quem de te non deſpero, aperiat tibi ſenſum, ut videas quæ facis, & exhorreas, & emendes. Parva enim & quaſi nulla tibi videntur, quæ tam magna mala ſunt, ut quando te domita cupiditas ea conſiderare permiſerit, riges lacrymis terram, ut Deus miſereatur B tui. Aut ſi ego iniquus ſum, qui hoc tecum ago, ne miſeri & egeni homines bis reddant quod debent, cùm coloni actori ſuo dederint, [a] ſubdito præpoſito & jubenti ſervientes, nec ille ſe accepiſſe negare potuerit. Si ergo ego iniquus ſum, quia mihi videtur injuſtum ut bis exigantur, qui vix ſemel reddere ſufficiunt; fac quod vis. Si autem tu vides, quia injuſtum eſt; fac quod decet, fac quod Deus jubet, & ego rogo.

2. Non pro illis magis, (novit ille quem timeo) C ſed pro teipſo teipſum rogo, ut quomodo ſcriptum eſt, *Miſereatur animæ tuæ placens Deo.* Eccli. 30. 24. Et modò quidem non rogandus, ſed objurgandus es. Nam & hoc ſcriptum eſt, *Ego quem amo redarguo & caſtigo.* Apoc. 3. 19. Ego tamen ſi pro me rogandus eſſes, fortè non te rogarem. Quia verò pro te rogandus es, rogo te iratum ut parcas tibi, [b] ut placeris tibi, ut tibi placetur ille quem rogas. Miſi ad te die ſabbati, cùm adhuc pranderes, ut non proficiſcereris, niſi me vidiſſes: renuntiaſti ita te eſſe facturum. Sur- D rexiſti die Dominico, & ut audivi, veniſti in eccleſiam, & oraſti, & profectus es, & me videre noluiſti. Deus tibi ignoſcat. Quid enim aliud tibi dicam, niſi quod ipſe novit quia cupio. Sed ſcio quia niſi te correxeris, ille juſtus eſt. Cùm autem tibi parcis, & mihi parcis. Neque enim tam miſer ſum & alienus à viſceribus Chriſti, ut non graviſſimo vulnere feriatur cor meum, quando ſic agunt, quos in ejus Evangelio genui.

3. Iterum dicturus es, Non eis juſſi ut darent E Ponticano. Reſpondetur tibi, Sed juſſiſti ut ſervirent Ponticano: nec poſſent diſtinguere quouſque ſervirent, & quouſque non ſervirent, maximè cùm ea peteret quæ ſe debere ſciebant. Tuas autem litteras habere debuerunt, quas proferrent [c] actori, ſi re nolente exigebat, & relegerent ei non ſe debere dare, niſi cùm tuas litteras accepiſſent. Nam ſi verbo aliquando juſſiſti, ne actori aliquid darent, multum eſt ut meminerint, multum eſt ut tu ipſe memineris, an verè juſſeris, an ipſis juſſeris, F an aliis, an omnibus: maximè quia etiam nunc alteri actori audiſti datam & ſalvam eſſe ipſam pecuniam, & non tibi diſplicuit quia dederunt. Sed cùm ego dixiſſem, Quid ſi & iſte intervertiſſet, ab ipſis iterum exigendum erat? rurſus tibi cœpit diſplicere, quia dederunt: & cùm mihi ſæpe dixiſſes, numquam te injunxiſſe vices tuas vel Valerio vel [d] Agineſi, ſubitò cùm de vino ageretur, quia debuerunt oſtendere ſi aceſcere cœperat, & diceretur tibi quòd abſens erat; credo excidit tibi, quid mihi G toties dixeras, & dixiſti, quia habuerunt Agineſi oſtendere, & ex ipſius agere arbitrio. Ibi ego cùm dixiſſem, Certè vices tuas iſtis non ſoles injungere: A reſpondiſti, *Sed litteras meas habebat Agineſis:* quaſi ſemper illi, quibus aliquid injungis, litteras tuas recitent ruſticanis hominibus, ut credant quia tu juſſiſti. Sed quia eos vident tibi ſic [e] jungi, non utique credunt temere illos aliquid audere præſumere, niſi à te data poteſtate. Ideoque inter iſta incerta non apparet quid jubeas, nec poſſunt firmum aliquid retinere, niſi litteras tuas habuerint, quas omnibus proferant, & nonniſi tuis litteris prolatis obtemperent, quando eis aliquid dandum eſt.

B 4. Sed quid opus eſt tam diu tecum diſputare, & onerare verbis occupationes tuas, ut fortè cùm iraſceris verbis meis, velis ſævire in homines miſeros. Illis imputabitur ad meritum bonum, quia pro ſalute tua, propter quam tibi tanta loquor, te patiuntur iratum: tibi autem nolo aliquid gravius dicere, ne putes me non timendo, ſed malè optando tale aliquid loqui. Time Deum, ſi non vis decipi: ipſum teſtem invoco ſuper animam meam, plus me tibi timere cùm hæc dico, quàm illis pro C quibus apud te intercedere videor. Si credis, Deo gratias. Si autem non credis, conſolatur me quod Dominus ait, *Dicite, Pax huic domui: & ſi eſt ibi filius pacis, requieſcet ſuper eum pax veſtra, ſi quo minùs, ad vos revertetur.* Matt. 10. 12. Dei miſericordia te tueatur, domine dilectiſſime fili.

EPISTOLA CCXLVIII. [a]

[a] Aliàs CXLV. quæ antea 248 erat, nunc 263.

Auguſtinus Sebaſtiano, de pia triſtitia quam boni ferunt ex impietate malorum. Hanc epiſtola ſubſcripſit Alypius.

D Domino ſancto deſiderabili, & in Chriſti honore ſuaviſſimo fratri [f] SEBASTIANO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. QUAMVIS ab animo noſtro nullo modo te ſeparatum eſſe permittat dulce vinculum caritatis, & indeſinenter tuos ſanctos mores atque colloquia recolamus: tamen bene feciſti, & gratias agimus, quòd nobis etiam corpo- E ralis ſalutis tuæ nuntios apices mittendo, nos plurimùm exhilaraſti. Senſi autem in epiſtola tua, quòd tædium te detinuerit à peccatoribus relinquentibus legem Dei. Pſal. 118. 53. Illo enim ſpiritu vivis, quo dictum eſt, *Vidi inſenſatos, & tabeſcebam.* Ibid. 158. Pia eſt iſta triſtitia, &, ſi dici poteſt BEATA MISERIA, vitiis alienis tribulari, non implicari; mœrere, non hærere; dolore contrahi, non amore adtrahi. Hæc eſt perſecutio, quam patiuntur omnes qui volunt in Chriſto piè vivere, ſecundùm apoſtolicam mordacem 2. Tim. 3. 12. F veracemque ſententiam. Quid enim hîc magis perſequitur vitam bonorum, quàm vita iniquorum, non cùm cogit imitari quod diſplicet, ſed cùm cogit dolere quod videt? Quoniam coram pio vivens impiè, etſi non obligat conſentientem, cruciat ſentientem. Nam ſæpe & diu [g] impiorum corporibus à ſæcularibus poteſtatibus, & quorumlibet vexationibus parcitur, piorum autem cordibus à malis hominum moribus numquam uſque ad hujus ſæculi fi- G nem. Sic ergo potiùs impletur quod commemoravi dixiſſe Apoſtolum, *Quia omnes qui volunt in Chriſto piè vivere, perſecutionem patientur;* & tanto amariùs quanto interiùs, donec diluvium tranſeat, ubi arca continet corvum & columbam.

[a] Sic in omnibus MSS. At in excuſis, *ſubdito.*
[b] Editi omittunt, *ut placeris tibi:* habent verò MSS. omnes.
[c] MSS. conſtanter, *actori.* At editi hoc & proximo loco præferunt, *exactori:* & aliis locis, *actore.*
[d] Vetus codex Corbeienſ. *Agineſi*, hîc & infrà.

[e] MSS. Gallici & unus è Vat. *ſic injungi.*
[f] Hic in MSS. Regio, Corb. Germ. &c. *Abbas* vocatur: in Poſſidij indiculo, *monachus.*
[g] MSS. aliquot & Beda vulgatæ 2. Tim. 3. habent, *parum.*

Classis IV. Matt. 24. 13. 2. Sed inhære frater illi à quo audiſti, *Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* Conjungere Domino, ut creſcat in noviſſimis vita tua. Scio enim non deeſſe recreationem cordis de fratribus bonis. Huc adjunge promiſſiones Dei fideles, magnas, certas, ſempiternas, ipſiuſque tolerantiæ imperturbabilem ineffabilemque mercedem. *Pſal. 93. 19.* Et vide quàm verum Domino cantes, *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ jocundaverunt animam meam.* Mitte fratri Firmo litteras noſtras. Sanctitatem tuam & familiam Dei, quæ tuo miniſterio gubernatur, fratres & ſorores quæ apud nos ſunt vobiſcum in Domino reſalutant. *Et alia manu*: Incolumes pro nobis oretis dilectiſſimi & ſancti fratres.

Ego Alypius impenſiſſimè ſaluto ſinceritatem tuam, omneſque tibi in Domino conjunctos. Atque ut hanc tamquam meam epiſtolam deputes, pero. Etſi enim aliam propriam mittere potuiſſem, tamen malui huic ſubſcribere, ut unanimitatem noſtram una etiam pagina teſtaretur.

EPISTOLA CCXLIX.[*]

Alias LXIX. quæ autem 249. erat, nunc 94.

Auguſtinus Reſtituto, quatenus mali tolerandi in Eccleſia.

Domino deſiderantiſſimo & honorifica ſinceritate cariſſimo fratri, & condiacono RESTITUTO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

ÆSTUS indicantes piam flammam cordis tui, indicavit mihi fideliſſimus, ut ſcis, particepsque eorum, frater Deogratias. Lege itaque Tyconium quem bene noſti, non quidem omnia probaturus. nam quæ in illo cavenda ſint, bene noſti. Hanc tamen quæſtionem, quomodo in Eccleſia Dei ſi qua fortè perverſa vel etiam ſcelerata corrigere aut extinguere non valemus, ſalvo unitatis vinculo toleranda ſint, ſtrenuè videtur mihi tractaviſſe atque ſolviſſe. Quamquam in ejus litteris tantummodo intentione correcta, ad ipſos divinarum Scripturarum fontes recurrere nos oportet, ut ibi videamus quàm pauca de hac re teſtimonia ſententiarum, vel exempla geſtorum poſuit, & quàm nemo poſſit omnia ponere, niſi qui penè omnes ſanctorum librorum paginas in ſua ſcripta transferre volunt: ita propè nulla eſt, quæ nos non admoneat intus in ipſa ſocietate Sacramentorum, quibus imbuimur ad vitam æternam, cum his qui oderunt pacem eſſe de- *Pſal. 119. 7.* bere pacificos, donec ingemiſcendo noſtra longinqua peregrinatio tranſeat; atque in virtute Jeruſalem matris æternæ ſecuriſſima pace perfruamur, & in turribus ejus abundantiâ verorum fratrum, quorum nunc inter multos falſos gemimus paucitatem. Quæ eſt autem virtus illius civitatis, niſi Deus ejus Deus noſter? Videsigitur in quo ſolo fiat pax, & ſingulis hominibus, qui ſecum ſine illo bellum gerunt, etiam nullo extrinſecùs oborto ſcandalo; & omnibus ſimul, qui quamquam in hac ſe vita diligant, & amicitiæ fidæ nexibus teneantur, tamen nec præſentiâ corporis nec conſenſione animi ſummè perfectèque copulantur. Confortetur cor tuum in Domino, memor noſtri.

EPISTOLA CCL.[*]

Alias LXXV. quæ autem 250. erat, nunc 93.

Auguſtinus ſenex Auxilio epiſcopo juveni, ut aut anathematis ſententiam reſcindat, aut doceat quibus adductus cauſſis putet ob unius peccatum totam familiam excommunicari poſſe.

Domino dilectiſſimo & venerabili fratri & conſacerdoti AUXILIO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. VIR ſpectabilis filius noſter [a] Claſſicianus, graviter apud me litteris queſtus eſt, quòd ſit anathematis injuriam à tua ſanctitate perpeſſus: narrans quòd venerit ad eccleſiam apparitione paucorum ſuæ poteſtati congrua comitatus, & egerit tecum, ne contra ſalutem ſuam faveres eis, qui per [b] Evangelium pejerando, adjutorium violandæ fidei in ipſa fidei domo requirebant. Quos tamen conſiderantes quid mali fecerint, non inde violenter abductos, ſed ſponte dicit egreſſos, atque hinc venerationem tuam ira ſibi ſuccenſuiſſe, ut eccleſiaſticorum confectione Geſtorum cum omni domo ſua anathematis ſententiâ feriretur. Quibus litteris ejus lectis, non mediocriter æſtuans, cogitationibus magna cordis tempeſtate fluctuantibus, apud caritatem tuam tacere non potui; ut ſi habes de hac re ſententiam, certis rationibus vel Scripturarum teſtimoniis exploratam, nos quoque docere digneris, quomodo rectè anathemetur pro patris peccato filius, aut pro mariti uxor, aut pro Domini ſervus, aut quiſquam in domo etiam nondum natus, ſi eodem tempore, quo univerſa domus eſt anathemate obligata, naſcatur, nec ei poſſit per lavacrum regenerationis in mortis periculo ſubveniri. Neque enim hæc corporalis eſt pœna, qua legimus quoſdam contemtores Dei cum ſuis omnibus, qui ejuſdem impietatis participes non fuerunt, pariter interfectos. Tunc quidem ad terrorem viventium mortalia corpora perimebantur, quandoque utique moritura. Spiritalis autem pœna, qua fit quod ſcriptum eſt, *Quæ ligaveris in terra, erunt ligata & in cælo*, animas obligat, de quibus dictum eſt, *Anima patris mea eſt, & anima filii mea eſt. Anima quæ peccaverit, ipſa morietur.* *Matt. 16. 19.* *Ezech. 18. 4.*

2. Audiſti fortaſſe aliquos magni nominis ſacerdotes cum domo ſua quempiam anathemaſſe peccantium? Sed fortè ſi eſſent interrogati, reperirentur idonei reddere inde rationem. Ego autem, quoniam ſi quis ex me quærat, utrùm rectè fiat, quid ei reſpondeam non invenio; numquam hoc facere auſus ſum, cùm de quorumdam facinoribus immaniter adversùs Eccleſiam perpetratis, graviſſimè permoverer. Sed ſi tibi fortè quoniam juſtè fiat, Dominus revelavit, nequaquam juvenilem ætatem tuam, & honoris eccleſiaſtici rudimenta contemno: En adſum, ſenex à juvene & epiſcopus tot annorum à collega necdum anniculo paratus ſum diſcere, quomodo vel Deo vel hominibus juſtam poſſimus reddere rationem, ſi animas innocentes pro ſcelere alieno, [c] ex quo non trahunt ſicut ex Adam, in quo omnes peccaverunt, originale peccatum, ſpiritali ſupplicio puniamus. Etenim Claſſiciani filius, etſi traxit ex patre primi hominis culpam ſacro fonte baptiſmatis expiandam; tamen quidquid poſteaquam genuit eum *Rom. 5. 12.*

a. 4. 9. 3. Si habes.

[*] Apud Anſelmum Lucenſem, qui hanc epiſtolam totam inſeruit ſuæ collectioni lib. 12. c. 67. legitur, Comes Claſſicianus.

[b] Anſelmus Luc. per Evangelia.

[c] Anſelm. quod non trahunt ex Adam &c.

CLASSIS IV.

peccati pater ejus admiſit, ubi particeps ipſe non fuit, ad eum non pertinere quis ambigit? Quid dicam de conjuge? quid de tot animabus in univerſa familia? unde ſi una anima per iſtam ſeveritatem, qua tota domus iſta anathemata eſt, ſine baptiſmate de corpore exeundo perierit, innumerabilium mors corporum, ſi de eccleſia homines innocentes violenter abſtrahantur & interficiantur, huic damno non poteſt comparari. Si ergo de hac re potes reddere rationem, utinam & nobis reſcribendo præſtes ut poſſimus & nos: ſi autem non B potes, quid tibi eſt inconſulta commotione animi facere, unde ſi fueris interrogatus, rectam reſponſionem non vales invenire?

3. Hæc autem dixi, etiam ſi filius noſter Claſſicianus aliquid admiſit, quod tibi anathemate plectendum juſtiſſimè videretur. Ceterùm ſi veras ad me litteras miſit, nec ſolus in domo ſua debuit iſtâ ſententiâ coerceri. Sed hinc cum tua ſanctitate nihil ago, niſi tantùm peto ignoſcas petenti veniam, ſi agnoverit culpam: ſi autem nihil eum peccaſſe C prudenter agnoſcis, quoniam ipſe in domo fidei juſſibùs flagitabat fidem debere ſervari, ne ibi frangeretur ubi docetur: fac quod ſanctum virum facere oportet, ut ſi tibi contigit tamquam homini,
Pſal. 6. 8 quod utique homo Dei dicit in Pſalmo, *Turbatus*
Ibidem 3. *eſt præ ira oculus meus*, exclames ad Dominum, *Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum*; ut porrigat tibi dexteram ſuam, & comprimat iracundiam tuam, & tranquillet mentem tuam ad videndam faciendamque juſtitiam.
Jac. 1. 20. Sicut enim ſcriptum eſt; *Iracundia viri juſtitiam Dei non operatur.* D Nec arbitreris ideo nobis non poſſe ſubrepere injuſtam commotionem, quia epiſcopi ſumus. Sed potiùs cogitemus inter laqueos tentationum nos periculoſiſſimè vivere, quia homines ſumus. Aufer itaque Geſta eccleſiaſtica, quæ perturbatior fortaſſe feciſti, & redeat inter vos caritas, quam cum illo & [a] catechumenus habuiſti. Aufer litem & revoca pacem, ne tibi pereat homo amicus, & de vobis gaudeat diabolus inimicus. Potens eſt autem miſericordia E Dei noſtri, quæ & me exaudiat orantem, ne mea triſtitia de vobis augeatur, ſed potiùs quæ eſt exorta ſanetur, & [b] erigat per gratiam ſuam, & lætificet juventutem tuam non contemnentem ſenectutem meam. Vale.

FRAGMENTUM

Quod in vetere codice eccleſiæ Trecenſis continente collectiones Creſconii & Ferrandi repertum eſt, cum titulo hoc affixo.

EX EPISTOLA AD CLASSICIANUM, F qui excommunicatus fuerat.

EGO propter eos, qui pro peccato unius animæ, totam domum ejus, id eſt plurimas animas anathemate ligant, maximè ne ibi quiſquam ſine baptiſmate de corpore abſcedat; & utrùm non etiam de eccleſia pellendi ſunt, qui eò confugiunt quò fidem fidejuſſoribus frangant, adjuvante Domino, & in concilio noſtro agere cupio, & ſi opus fuerit ad Sedem apoſtolicam ſcribere; ut in his G cauſſis quid ſequi debeamus concordi omnium auctoritate conſtituatur, atque firmetur. * Illud planè non temere dixerim, quòd ſi quiſquam fidelium fuerit anathematus injuſtè, ei potiùs oberit qui faciet, quàm ei qui hanc patietur injuriam. Spiritus enim ſanctus habitans in ſanctis, per quem quiſque

* Habent Anſel. Luc. lib. 12. c. 66. & Gratian. cauſ. 11. q. 3. c. 87.

A ligatur aut ſolvitur, immeritam nulli pœnam ingerit: per eum quippe diffunditur caritas in cordibus noſtris, quæ non agit perperam.

EPISTOLA CCLI. *

* Aliàs CCXII. quæ autem 251. erat, nunc 269.

Auguſtinus Pancario de Secundino presbytero criminum quorumdam inſimulato: contra quem accuſationes hæreticorum admittere non vult, catholicorum audire paratus.

Domino dilectiſſimo meritóque honorabili filio B PANCARIO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

CUM antequam veniret religio tua, presbyter Secundinus Germaniciànenſibus non diſpliceret, unde modò factum eſt ut eum, ſicut ſcripſiſti, etiam de neſcio quibus criminibus accuſare parati ſint, neſcio, domine dilectiſſime meritóque honorabilis fili. Verumtamen nullo modo nos poſſumus contemnere quod presbytero videntur C objicere, tantùm ſi catholici ſunt qui objiciunt. Nam hæreticorum accuſationes contra catholicum presbyterum admittere, nec poſſumus, nec debemus. Proinde hoc primò agat prudentia tua, ut hæretici non ſint, ubi ante adventum tuum non fuerunt: & audiemus cauſſam presbyteri, ſicut eam oportet audiri. Illud ſanè moneo, quia dignaris, quoniam & ſalus & exiſtimatio tua cariſſima nobis eſt, & ipſi Germaniciànenſes pertinent ad curam humilitatis noſtræ, ut ea quæ à glorioſiſſimis Imperatoribus D impetraſti, & ea quæ apud competentes judices egiſti, fidenter allegare digneris; ut appareat omnibus, nihil te inordinatè agere, ne iterum in cauſſa veſtra, qui de poſſeſſione contenditis, ipſi miſeri fatigentur, & graviùs afflicti diſpereant. Simul etiam commendo ut ejuſdem presbyteri domus non diripiatur, neque vaſtetur: nam de eccleſia ſua nuntiatum eſt nobis, quòd eam neſcio qui velint deponere. ſed non puto quòd ullo pacto poſſit hoc à tua religione permitti.

EPISTOLA CCLII. *

* Aliàs CCXVII. quæ autem 252. erat, nunc 179.

Auguſtinus Felici, de pupilla quadam Eccleſiæ tutelæ commiſſa.

Domino dilectiſſimo meritóque honorabili & præferendo fratri FELICI, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

F NOVIT optimè religio tua quam curam tuendis cùm omnibus hominibus, tum maximè pupillis Eccleſia vel epiſcopi debeant. Unde receptis litteris tuis, & exemplo litterarum viri ſpectabilis * fratris noſtri, nec potui nec debui paſſim puellam cuiquam committere, præſertim quia eam Eccleſiæ commendavit, domine dilectiſſime meritóque honorabilis & præferende frater. Proinde adventum ejus exſpecto, ut ſi quid fieri oporteat, ejus præſentiâ deliberem, & faciam quod Dominus faciendum eſſe inſpira- G verit.

* f. Ruſtici cui ſcribitur epiſt. 255.

EPISTOLA CCLIII. *

* Aliàs CCXXII. quæ autem 253. prima erat, nunc 217 & quæ 253. ſecunda erat, nunc 103.

Auguſtinus ad Benenatum, de eadem puella (ut videtur) in matrimonium non tradenda niſi viro catholico.

Domino beatiſſimo & venerabili ac deſiderabili fratri

[a] Apud Anſelm. Luc. catechumenis

[b] Anſelm. & te regat.

Classis IV.

fratri BENENATO, & qui tecum ſunt fratribus AUGUSTINUS, in Domino ſalutem.

PER quem ſaluto ſanctitatem tuam, de fide ejus & bono circa Eccleſiam ſtudio gratulamur. Voluit autem ad tuam benignitatem cum litteris meis venire, domine dilectiſſime ac venerabilis frater. Et quoniam audivi quòd de negotio illo tranſigere cogitas, ſi verum eſt, (quod miror, ſi verum eſt) noſti quemadmodum debeas epiſcopali paternitate catholicæ Eccleſiæ providere; ut non cum quolibet id agas, ſi tamen, ut dixi, verum eſt quod audivi, ſed potiùs cum domo catholica, cujus non ſolùm nullam adverſitatem, verùm etiam fidele adjutorium habere poſſit Eccleſia.

EPISTOLA CCLIV. *

* Aliàs CCXXXIII. quæ autem 154. erat, nunc 104.

Auguſtinus ad eumdem Benenatum, promubum agentem Ruſtici filio.

Domino beatiſſimo & venerabili ac deſiderabili fratri & conſacerdoti BENENATO, & qui tecum ſunt fratribus, AUGUSTINUS & qui mecum ſunt fratres in Domino ſalutem.

PUELLA, de qua mihi ſcripſit ſanctitas tua, in ea voluntate eſt, ut ſi ætas ei jam matura eſſet, nulli in nuptiis conveniret. In ea verò ætate eſt, ut ſi voluntatem nubendi haberet, nulli adhuc dari vel promitti deberet. Huc accedit, quia eam Deus in Eccleſia ſic tuetur, ut contra improbos tueatur: non ut cui voluero tradi poſſit, ſed ut à quo non oportet, rapi non poſſit, domine Benenate dilectiſſime & venerabilis frater. Conditio itaque quam inſinuare dignatus es, non mihi diſplicet, ſi nuptura eſt. Utrùm autem nuptura ſit, etſi illud quod in ore habet magis optamus, nunc tamen ignoramus: quia in his annis eſt, ut & quod ſe dicit velle eſſe ſanctimonialem, jocus ſit potiùs garrientis, quàm ſponſio profitentis. Deinde habet materteram, cujus vir honorabilis frater noſter Felix, dum de hac re contuliſſem cum illo (neque enim poſſem aliter, vel deberem) non quidem invitus accepit, immo etiam gratulatus eſt; ſed jure amicitiæ non importunè doluit, quòd eis nihil inde ſit ſcriptum. Fortaſſis enim quæ nunc non apparet, apparebit & mater, cujus voluntatem in tradenda filia omnibus, ut arbitror, natura præponit: niſi eadem puella ita ea jam ætate fuerit, ut jure licentiore ſibi eligat ipſa quod velit. Illud quoque cogitet ſinceritas tua, quia ſi mihi de nuptiis ejus poteſtas ſumma ac tota tribuatur, atque ipſa quoque jam matura & nubere volens, cui voluero ſe tradendam ſub Deo judice mihi committat; ſic dico, & verum dico, mihi placere iſtam conditionem, ut propter Deum judicem non poſſim reſpuere meliorem: quæ utrùm adventura ſit, utique incertum eſt. Quapropter videt caritas tua quanta conſideranda concurrant, ut nunc à me cuiquam promitti omnino non poſſit.

EPISTOLA CCLV. *

* Aliàs CCXXXIV. quæ autem 155. erat, nunc 108.

Auguſtinus ad Ruſticum, de puella in connubium ejus filio petita.

Domino dilectiſſimo & meritò prædicabili ac ſuſ-

A piciendo filio RUSTICO AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

QUAMVIS tibi & univerſæ domui tuæ omnia bona optem, nec tantùm ad felicitatem præſentis ſæculi pertinentia, verùm etiam ad vitam futuram atque ſempiternam, quæ tibi nondum credenda perſuaſa eſt: tamen quæ me moveant, ut de puella, quam petis, nihil adhuc audeam polliceri, quantum ſufficere viſum eſt, ſancto fratri & coëpiſcopo meo Benenato reſcripſi, domine dilectiſſime & venerabilis fili. Si enim tu, cùm certiſſimè noveris, etiam ſi noſtræ abſolutæ ſit poteſtatis, quamlibet puellam in conjugium tradere, tradi à nobis Chriſtianam niſi Chriſtiano non poſſe: nihil tamen mihi tale de filio tuo, quem adhuc paganum audio, promittere voluiſti: quanto magis ego, propter illa, quæ in epiſtola memorati fratris mei legere poteris, quidquam de illius puellæ connubio ſpondere non debeo, etiamſi quod C dixi de filio tuo non tantùm promiſſum tenerem, ſed jam etiam factum eſſe gauderem?

EPISTOLA CCLVI. *

* Aliàs CCXXVI. quæ autem 256. erat, nunc 216.

Officiosè Auguſtinus ad Chriſtinum ſcribit.

Domino meritò prædicando ſinceriterque cariſſimo ac deſiderantiſſimo fratri CHRISTINO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

D EPISTOLAM meam deſiderare te, mihi tua epiſtola nuntiavit. Frater autem Jacobus ejus deſiderii erga nos tui locupletior teſtis acceſſit, quia plura mihi de te ſuavia atque in ſeipſo experta locutus eſt, quàm illa parva chartula potuit. Unde tuæ benignitati congratulor, & de tuo pectore Chriſtiano Domino Deo noſtro, cujus hæc dona ſunt, gratias ago, domine meritò prædicande, ſinceriterque cariſſime ac deſiderantiſſime frater. Quod autem petis, ut litteris te quæram; ego E te affectu quæro, qui omnes litteras ſuperat: & ubi te quæram quòd bene intelligas, novi. Quantum autem ad me legendum attinet, magis vereor in manibus veſtris loquacitatem meam reprehendi, quàm eloquium requiri. Illud breviter dixerim, quod diuturna cogitatione ſi ruminaveris, ſenties quid ſapiat: Cùm IN ITINERE DEI faciliora & fructuoſa ignavâ formidine fugiuntur, in itinere ſæculari duriora & ſterilia ærumnoſo labore tolerantur. Incolumis in Chriſto vigeas & proficias, do- F mine meritò prædicande ſinceriterque cariſſime ac deſiderantiſſime frater.

EPISTOLA CCLVII. *

* Aliàs CXXIII. quæ autem 257 erat, nunc 142.

Auguſtinus Orontio reſalutans illum.

Domino eximio meritóque honorabili, & ſuſpiciendo filio ORONTIO, AUGUSTINUS.

G AGO gratias quòd adventum eximietatis tuæ litteris etiam prævenire dignatus es, & ante conſtitutum miſiſti colloquium, ut tuo priùs affatu quàm adſpectu frueremur, & diu deſideratam notitiam epiſtolari ſolatio quodammodo prægustantes, exſpectaremus avidiùs & ardentiùs, quod jucundiùs gratiúſque caperemus, domine eximiè meritóque honorabilis & ſuſpiciende fili. Reddo itaque meritis tuis & præcurrentibus officiis de-

bitum reſalutationis obſequium, incolumitatem [A] tuam gaudens nuntiatam, optanſque continuam. Et quod reſcripta exiguitatis meæ jure prætogatæ benevolentiæ repoſcendo addidiſti, dicens, *Si tamen id de tanta ſanctitate poſſumus promereri*: nullo modo audeo deſperare, ſanctitatis ejuſdem, cujus hauſtu pro noſtro modulo aliquid ſumus, ipſum fontem non ſolùm laudandum, verùm etiam nobiſcum participandum, & tuæ prudentiæ placiturum, ut Deus incomparabiliter atque incommutabiliter bonus, qui per ſuam potentiam tam bonæ tuæ mentis eſt inſtitutor, [B] ſit etiam per gratiam reſtitutor. Incolumem te Deus omnipotens feliciorem que tueatur, domine eximie meritóque honorabilis ac ſuſcipiende fili.

EPISTOLA CCLVIII. *

* Aliàs CLV. quæ autem 238 erat, nunc 258.

Auguſtinus Martiano veteri amico gratulatur, quòd catechumenus ſit factus, hortans illum ut fidelium ſacramenta percipiat.

Domino meritò ſuſcipiendo & in Chriſto dilectiſſimo ac deſiderantiſſimo fratri MARTIANO, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. ABRIPUI, vel potiùs obripui, & quodammodo furatus ſum memetipſum multis occupationibus meis, ut tibi ſcriberem antiquiſſimo amico, quem tamen non habebam quamdiu in Chriſto non tenebam. Noſti quippe ut definierit amicitiam *Romani*, ut ait quidam, *maximus auctor Tullius eloquii*. (Lucanus lib. 7.) Dixit enim, & veriſſimè dixit, *Amicitia eſt rerum humanarum & divinarum cum benevolentia & caritate conſenſio*. (Cicero Læl. 20.) Tu autem, mi cariſſime, aliquando mihi conſentiebas in rebus humanis, cùm eis more vulgi frui cuperem, & mihi ad ea capeſſenda, quorum me pænitet, favendo velificabas, immo verò vela cupiditatum mearum cum ceteris tunc dilectoribus meis inter præcipuos aurâ laudis inflabas. Porrò in rebus divinis, quarum mihi illo tempore nulla eluxerat veritas, utique in majore illius definitionis parte noſtra amicitia claudicabat. Erat enim rerum tantummodo humanarum, non etiam divinarum, quamvis cum benevolentia & caritate conſenſio.

2. Et poſtea quàm illa cupere deſtiti, tu quidem perſeverante benevolentiâ, ſalvum me eſſe cupiebas ſalute mortali, & ea rerum proſperitate felicem, quam mundus optare conſuevit. Et jam ſic itaque aliquantum tibi erat mecum rerum humanarum benevola & cara conſenſio. Nunc verò quantum de te gaudeo, quibus explicem verbis, [F] quando eum quem quoquo modo habui diu amicum, habeo jam verum amicum. Acceſſit enim etiam rerum conſenſio divinarum; quoniam qui mecum temporalem vitam quondam jocundiſſima benignitate duxiſti, nunc ſpe vitæ æternæ mecum eſſe cœpiſti. Modò verò etiam de rebus humanis inter nos nulla diſſenſio eſt, qui eas rerum divinarum cognitione penſamus, ne plus eis tribuamus, quàm modus earum juſtiſſimè poſtulat; nec eas in aliquo contemtu abjiciendo, creatori earum Do- [G] mino rerum cæleſtium atque terreſtrium faciamus injuriam. Ita fit ut inter quos amicos non eſt rerum conſenſio divinarum, nec humanarum plena eſſe poſſit ac vera. Neceſſe eſt enim ut aliter quàm oportet humana æſtimet, qui divina contemnit, nec hominem rectè diligere noverit, quiſquis eum non diligit qui hominem fecit. Proinde non dico nunc mihi pleniùs amicus es, qui eras ex parte; ſed quantum ratio indicat, nec ex parte eras, quando nec in rebus humanis mecum amicitiam veram tenebas. Rerum quippe divinarum, ex quibus rectè humana penſantur, ſocius mihi nondum eras, ſive quando nec ipſe in eis eram, ſive poſtea quàm ego eas utcumque ſapere cœpi, à quibus tu longè abhorrebas.

3. Nolo autem ſuccenſeas, nec tibi videatur abſurdum, quod illo tempore cùm in vana hujus mundi æſtuarem, quamvis me multùm amare videreris, nondum eras amicus meus; quando nec ipſe mihi amicus eram, ſed potiùs inimicus. Diligebam quippe iniquitatem, & vera quidem divina ſententia eſt, quâ ſcriptum eſt in ſanctis libris, *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam.* (Pſal. 10. 6.) Cùm ergo odiſſem animam meam, verum amicum quomodo habere poteram, ea mihi optantem in quibus ipſe meipſum patiebar inimicum? Cùm verò benignitas & gratia Salvatoris noſtri illuxit [C] mihi, non ſecundùm merita mea, ſed ſecundùm ipſius miſericordiam, tu ab hac alienus, quomodo eſſe poteras amicus meus, qui unde beatus eſſe poſſem penitùs ignorabas, & non in hoc me amabas, in quo mihi ipſe jam fueram utcumque amicus effectus?

4. Gratias itaque Deo, quòd te mihi amicum facere tandem aliquando dignatur. Nunc enim nobis eſt rerum humanarum & divinarum cum benevolentia & caritate conſenſio in Chriſto Jeſu [D] Domino noſtro veriſſima pace noſtra. Qui duobus præceptis cuncta præconia divina concluſit, dicens, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: & diliges proximum tuum tamquam teipſum. In iis duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ.* (Mat. 22. 37.) In illo primo rerum divinarum, in hoc ſecundo rerum humanarum eſt cum benevolentia & caritate conſenſio. Hæc duo ſi mecum firmiſſimè teneas, amicitia noſtra vera ac ſempiterna erit; & non ſolùm nos in- [E] vicem, ſed ipſi etiam Domino ſociabit.

5. Quod ut fiat, exhortor gravitatem & prudentiam tuam, ut jam etiam fidelium ſacramenta percipias: decet enim ætatem, & congruit, quantum credo, moribus tuis. Memento quid mihi dixeris profecturo, comicum quidem de Terentio (ſi recolis) verſum, ſed tamen aptiſſimum & utiliſſimum.

Nunc hic dies vitam aliam affert, alios mores poſtulat. (Ter. Andr. Act. 1 Sc. 2.)

Quod ſi veraciter dixiſti, ſicut de te dubitare non debeo, jam profectò ſic vivis ut ſis dignus baptiſmo [F] ſalutari remiſſionem præteritorum accipere peccatorum. Nam omnino non eſt cui alteri præter Dominum Chriſtum dicat genus humanum;

Te duce ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetuâ ſolvent formidine terras. (Virgilius. Eclog. 4.)

Quod ex Cumæo, id eſt, ex Sibyllino carmine ſe faſſus eſt tranſtuliſſe Virgilius; quoniam fortaſſis etiam illa vates aliquid de unico Salvatore in ſpiritu audierat, quod neceſſe habuit confiteri. Hæc tibi domine meritò ſuſcipiende, & in Chriſto dilectiſſime ac deſiderantiſſime frater, ſive pauca, ſive [G] fortaſſis multa ſint, utcumque occupatiſſimus ſcripſi: tua ſumere reſcripta deſidero, & te nomen dediſſe inter competentes, vel daturum eſſe, jamjamque cognoſcere. Dominus Deus noſter, in quem credidiſti, & hîc & in futuro ſæculo te conſervet, domine meritò ſuſcipiende, & in Chriſto dilectiſſime ac deſiderantiſſime frater.

Classis IV.

* Aliàs CXXV. quæ autem 259 erat, nunc 151.

EPISTOLA CCLIX. *

Auguſtinus Cornelio ſcortis dedito, admonens illum ut Cyprianæ uxoris diſſimilia pudicitiam imitetur, ſi velit illius impetrare laudes.

Domino dilectiſſimo & honorabili fratri Cornelio, Augustinus.

1. SCRIPSISTI mihi ut ad te aliquam prolixam epiſtolam conſolatoriam darem, quòd graviter optimæ uxoris morte movereris, ſicut ſanctum Paulinum ad Macarium feciſſe meminiſti. Et illa quidem anima in ſocietatem recepta fidelium atque caſtarum, laudes nec curat, nec quærit humanas: ſed quia propter eos fiunt iſta, qui vivunt, priùs eſt ut tu, qui conſolari ejus laude deſideras, ita vivas, ut illic ubi ipſa eſt, eſſe merearis. Neque enim dubito quòd eam non credas ibi eſſe, ubi illæ ſunt quæ vel adulteriis lectulum conjugalem polluerunt, vel nullo conjugio deligatæ fornicatione fluxerunt. Quare de illius laude viro longè diſſimili quaſi fugare velle mæſtitiam, adulatio eſt, non conſolatio. Nam ſi eam diligeres ſicut ipſa te dilexit, ſervaſſes ei quod tibi ipſa ſervavit. Et cùm illa ſi prior obiiſſes, nullo modo credenda ſit cuiquam fuiſſe nuptura, nonne ſi verè obitum ejus laudibus ejus conſolandus doleres, ne unam quidem ac licitam poſt illam conjugem quæreres?

2. Hîc tu dicturus es. Quid mecum aſpere agis? quid durè objurgas? Nonne inter hæc verba ecce ſenuimus, dum vita ducitur priùs finienda quàm corrigenda? Vis ut ignoſcam exitiabili ſecuritati tuæ? quanto ſatiùs tu ignoſcis ſi non amabili, certè miſerabili ſollicitudini meæ? Inimico quidem animo Tullius invehebatur, & longè alia erat terrenam rempublicam gubernantis intentio, & tamen ait, *Cupio, Patres conſcripti, me eſſe clementem, cupio in tantis reipublicæ periculis non diſſolutum videri.* Quanto juſtiùs ego dico, cùm ipſe noveris quàm tibi amicum animum geram, in æternæ civitatis ſervitio conſtitutus miniſter verbi ſacramentique divini: Cupio frater Corneli, me eſſe clementem, cupio in tantis tuis meiſque periculis non diſſolutum videri?

Cicero pro S. Roſc.

3. Plebs mulierum excubat lateribus tuis, creſcit in dies pellicum numerus, ejuſdem autem numeri dominum, immo verò ſervum inſatiabili per tot ſcorta libidine diffluentem, & laudes defunctæ caſtæ conjugis à nobis velut ad mitigandam mæſtitiam ſuam jure amicitiæ flagitantem epiſcopi patienter audimus? Qui cùm eſſes, non dicam catechumenus, ſed in errore nobiſcum pernicioſiſſimo conſtitutus juvenis, junioribus nobis, ab hoc te vitio temperantiſſima voluntate correxeras; quò non poſt longum tempus ſordidiùs revolutus, deinde in extremo vitæ periculo baptizatus, non dicam te ſene, ſed etiam nobis certè jam ſenibus & inſuper epiſcopis nondum emendaris. Vis de bonæ uxoris morte per nos conſolari, nos de hac tua veriore morte quis conſolatur? An quia non poſſumus oblivíſci tanta erga nos merita tua, ideo cruciandi adhuc ſumus moribus tuis, ideo contemnendi, & pro nihilo habendi, quando gemimus ad te de te? Sed fatemur nos non eſſe aliquid ad te

A corrigendum ac ſanandum; Deus attendatur, Chriſtus cogitetur, Apoſtolus audiatur dicens, *Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis?* Si qualiſcumque epiſcopi amici tui verba ſpernis in corde tuo, corpus Domini tui cogita in corpore tuo. poſtremò [a] quomodo de die in diem differendo peccas, cùm extremum diem tuum neſcias?

Classis IV.

1. Cor 6. 15.

4. Nunc probabo quas tu ab ore noſtro laudes Cyprianæ deſideres. Certè ſi adhuc in ſchola rhetorum verba diſcipulis venderem, priùs ab eis mer-
B cedem ſumerem. Vendere tibi volo laudem pudiciſſimæ conjugis tuæ, priùs mihi mercedem da, pudicitiam tuam. Da, inquam, & accipe. Humanum dico propter infirmitatem tuam; puto quòd non ſit apud te digna Cypriana, cujus laudibus anteponis amorem concubinarum tuarum: quod utique facies, ſi permanere in illo amore, quàm ad iſtas laudes pervenire malueris. Quid mihi vis extorquere poſcendo, cùm pro te videas eſſe quod poſco? Quid precaris ſubjectus, quod potes jubere
C correctus? Mittamus munera ſpiritalia conjugi tuæ, tu imitationem, ego laudem. Quamquam, ſicut ſuprà dixi, laudem ab hominibus jam illa non quærat; imitationem verò tuam tantum quærit etiam defuncta, quantum te dilexit etiam diſſimilem viva. Faciam de illa quod vis, cùm tu feceris quod & ego volo & illa.

5. Si enim dives ille ſuperbus atque impius, ſicut in Evangelio Dominus loquitur, qui induebatur purpurâ & byſſo, & epulabatur quotidie ſplen-
D didè, cùm malorum meritorum pœnas apud inferos lueret, neque de digito contemti ante januam ſuam pauperis aquæ ſtillam impetrare valuiſſet, recordatus eſt quinque fratres ſuos, & rogavit ad eos eumdem pauperem mitti, cujus requiem in ſinu Abrahæ longè proſpiciebat, ne & ipſi venirent in illum locum tormentorum: quanto magis tua conjunx te recordatur? quanto magis te caſta non vult ad pœnas venire mœchorum, ſi fratres ſuos ille ſuperbus ad pœnas venire noluit ſuperborum? &
E cùm frater nollet fratribus in malis ſe eſſe conjunctum, quanto minùs vult in bonis conſtituta conjunx virum in malis habere ſeparatum? Lege ipſum locum in Evangelio: * *Chriſti eſt vox pia; crede Deo.* Doles videlicet conjugem mortuam, & putas ſi eam laudavero, quòd meis affatibus conſolaberis; diſce quod doleas ſi cum illa non eris. An magis tibi dolendum eſt, quòd à me nondum laudatur, quàm mihi quòd à te non amatur? Nam utique ſi amares, cum illa eſſe poſt mortem deſidera-
F res, quo profectò non eris, ſi qualis es talis eris. Ama ergo cujus exigis laudem, ne quod mendaciter exigis, juſtè denegem. *& alia manu.* Dominus nobis præſtet de tua ſalute gaudere, Domine dilectiſſime & honorabilis frater.

Lucæ 16. 19.

* Ex Paulino ſuprà in epiſt. 31.

EPISTOLA CCLX. *

* Aliàs CXXXIX. quæ autem 260 erat, nunc 180.

Audax Auguſtino flagitans mitti ſibi prolixiorem epiſtolam.

Domino verè prædicabili ac nimiùm ſuſpiciendo, omnique laudum genere proſequendo patri Augustino, Audax *in Domino ſalutem.*

HABEO *gratiam beatitudini tuæ, quòd libenter mei ſumſeris tentamenta ſermonis. Tunc enim bonæ fidei filiis datur audacia, cùm pa-*

[a] MSS. quinque Gallic. & duo Vat. *quoniam.* Alii quatuor *quia.* non malè, ſi fortè hominem hortatur Auguſtinus, ut cogitet ſe ipſa vel dilatione converſionis peccare. quippe qui extremum ſuum diem neſciens, gravi ſe æterni interitus periculo exponat.

CLASSIS IV.

terni fontis imbribus fuerit irrorata. Provocavi itaque te dulcis antiſtes, non ut prælargi pectoris puſillum libamen acciperem, ſed ut ingens divitis ubertim flumen haurirem. Theſaurum ſapientiæ deſideravi, ſed minùs accepi quàm volui, licèt minùs non debet dici, ſed minus, quod oraculum Legis contulerit Auguſtinus, ſacrator juſtitiæ, inſtaurator ſpiritalis gloriæ, diſpenſator ſalutis æternæ. Tam tibi mundanus orbis notus eſt, quàm notatus: tam tu es cognitus, quàm probatus. Opto itaque ſapientiæ floribus paſci, & vivi fontis hauſtibus irrigari. Præſta cupienti quod utrique proſit. Poteſt enim ſeminudi roboris velamen genitale viridari, ſi merueris tuis ſenſim fluentis augeri. Itaque humilitatis meæ præſentiam ſpondeo non tam ſtilo quàm voto, ſi venerabilitatis tuæ ſcripta pro [a] *viſu relegero. Divina te clementia tueatur annis innumeris Domine venerabilis.*

Cur mihi fons orbis parvo ſermone meavit?
An minùs apta ſuis ſperavit corda fluentis?
Cùm pateat mens omnis aquis, ſpectetque loquacem
Religionis opem gratos [b] *da ſenſibus imbres,*
Exſpectat quos plena fides Chriſti de ſtipite pendens.

EPISTOLA CCLXI. [*]

[*] *Aliàs* CXL. *quæ autem* 261. *erat, nunc* 109.

Auguſtinus Audaci excuſat occupationes ſuas, admonens ut vel intendat evolvendis ipſius libris, vel præſens audiat ipſum loquentem.

Domino dilectiſſimo & in Chriſto prædicando, nimiúmque deſiderabili fratri AUDACI, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. BREVEM epiſtolam tuam, ſed planè vehementem flagitatricem prolixæ epiſtolæ meæ, non invitus, immo etiam lætus accepi. Non quòd facilè ſufficerem aviditati, ſed quòd gratularer caritati tuæ; quia etſi non de idoneo expetis, bonum eſt tamen quod expetis. Erat ad longam quidem epiſtulam conſcribendam magis mihi otium quàm facultas deſit, occupatiſſimo ſcilicet eccleſiaſticis curis, à quibus pauculæ temporum ſtillæ vix recreant, vel cogitantem aliquid, vel ea quæ magis urgent & mihi videntur pluribus profutura dictantem, vel reficientem corporis vires noſtræ neceſſarias ſervituti. Nam verba non deſunt, quibus poſſit multa charta compleri, ſed quod à nobis in eadem ſermonis prolixitate deſideras, ad hoc me idoneum non eſſe reſpondeo. Theſaurum enim ſapientiæ te deſideraſſe dixiſti, ſed minùs accepiſſe quàm voluiſti, cùm ego ex illo theſauro mendicabunda prece quotidianam ſtipem rogem, vixque impetrem.

2. *Oraculum* autem *Legis* quomodo ſum, de cujus laus atque abditis penetralibus neſcio longè plura quàm ſcio, ejuſque multiplices ſinus opacoſque receſſus adire ac penetrare non valeo ſicut volo, & me non aliud quàm minùs dignum eſſe cognoſco? Porro *ſacrator juſtitiæ* quis ego, cui me ſacratum eſſe permagnum eſt? Jam verò quòd *inſtauratorem ſpiritalis gloriæ* me appellas, da veniam, multùm cui loquaris ignoras. Ipſe quippe adhuc in hac gloria ſic inſtauror, ut de die in diem non ſolùm quantum accedam, ſed utrùm omnino aliquid accedam, latêre me fatear. *Diſpenſator* planè *ſalutis æternæ*, cum ceteris innumerabilibus conſervis meis ſum. Quod ſi volens facio, mercedem habeo: ſi autem invitus, tantùm diſpenſatio mihi credita eſt: neque enim eſſe ſalutis illius diſpenſatorem per verbum ac ſacramentum, jam hoc eſt etiam eſſe participem. Nam ſi per bonos non diſpenſaretur, non rectè Apoſtolus diceret, *Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti.* Rurſus ſi per malos non diſpenſaretur, non de quibuſdam Dominus diceret, *Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim, & non faciunt.* Multi ergo diſpenſatores ſunt, per quorum miniſterium pervenitur ad æternam ſalutem. Sed quæritur inter diſpenſatores ut fidelis quis inveniatur; & inter ipſos fideles, in quorum me numero ille qui non fallitur computet, alius eſt ſic, alius autem ſic; ſicut unicuique Deus partitus eſt menſuram fidei.

1. Cor 5. 19. — 1. Cor. 4. 16. — Matt. 23. 3. — 1. Cor. 4. 2. — 1 Cor. 7. 7. Rom. 12. 3.

CLASSIS IV.

3. Itaque frater cariſſime atque dulciſſime paſcat te Dominus potiùs ſapientiæ floribus, & vivi fontis hauſtibus irriget. Si quid autem per opera lam meam religioſiſſimo ſtudio tuo conferri poſſe arbitraris, quia & capacem te eſſe intelligo, & avidum ſentio, magis in alia noſtra opuſcula, quæ multis voluminibus comprehenduntur, tibi animus intendendus eſt, quàm per epiſtolas aliquid ſperandum, quod tuum deſiderium poſſit explere. Aut certè in præſentia ſume quod potero, quam te puto tuam nobis ideo nunc exhibere, quia non vis. Quid enim magnum eſt adjuvante Domino, ut homo liber à cujuſquam loci munere venias ad nos, ſive nobiſcum diu futurus, ſive peracto ſaltem pauxillo temporis rediturus?

4. Ecce penè factum eſt, quod in quinque verſuum tuorum tertio poſuiſti, ut magis loquacem quàm eloquentem haberes epiſtolam meam. Quòd autem in quinto atque ultimo verſu ſeptem pedes ſunt, neſcio utrùm numerus tuum fefellit auditum, an experiri voluiſti, utrùm ego adhuc iſta dijudicare meminerim, quæ fortè jam obliti ſunt, qui talium aliquando ſtudioſi poſtea plurimùm in eccleſiaſticis litteris profecerunt.

5. Pſalterium à ſancto Hieronymo tranſlatum ex Hebræo non habeo. Nos autem non interpretati ſumus, ſed codicum latinorum nonnullas mendoſitates ex græcis exemplaribus emendavimus. Unde fortaſſis fecerimus aliquid commodius quàm erat, non tamen tale quale eſſe debebat. Nam etiam nunc, quæ fortè nos tunc prætererunt, ſi legentes moverint, collatis codicibus emendamus. Ita illud quod perfectum eſt, tecum nos quoque requirimus.

EPISTOLA CCLXII. [*]

[*] *Aliàs* CXCIX. *quæ autem* 262. *erat, nunc* 129.

Auguſtinus Ecdiciæ, quæ neſciente viro ſuo, bona ſua in eleemoſynam diſtribuerat, & vidualem habitum induerat, correctionem adhibet quàm acerrimam, injungens ut ſuper his faciat ſatis viro ſuo.

Dominæ religioſiſſimæ filiæ [c] ECDICIÆ AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. LECTIS litteris reverentiæ tuæ, & earum perlatore interrogato quæ interroganda reſtabant, vehementer dolui, ſic te voluiſſe agere cum marito, ut ædificium continentiæ, quod in eo jam conſtrui cœperat, amiſſâ perſeverantiâ in adulterii ruinam miſerabiliter laberetur. Cùm enim lugendus eſſet, ſi poſt continentiam votam Deo, jamque actu ipſo moribuſ-

[a] MSS. viſo, pro viſu.
[b] Bad. Am. & MSS. undecim, das.

[c] Veteres codices German. & Corb. Egdiciæ.

Classis IV.

que ſuſceptam reverteretur ad conjugis carnem; quanto magis nunc demerſus in interitum profundiorem lugendus eſt, qui tam abrupta diſſolutione mœchatur, iratus tibi, pernicioſus ſibi, tamquam in te acerbiùs ſæviat, ſi ipſe pereat? Hoc autem tantum mali accidit, dum tu ejus animum non qua debuiſti moderatione tractaſti: quia etſi carnali conſortio jam ex conſenſu vobis non miſcebamini, in ceteris tamen rebus conjugali obſequio viro tuo mulier ſervire debuiſti; præſertim cùm ambo eſſetis membra corporis Chriſti. Et utique ſi maritum infidelem fidelis habuiſſes, agere te converſatione ſubdita oportuit, ut eum Domino lucrareris, ſicut

1. Cor. 7. 1. Apoſtoli monuerunt.

2. Omitto enim quòd ipſam continentiam, illo nondum volente, non ſecundùm ſanam doctrinam te ſuſcepiſſe cognovi. Neque enim corporis tui debito fraudandus fuit, priùs quàm ad illud bonum, quod ſuperat pudicitiam conjugalem, tuæ voluntati voluntas quoque ejus accederet: niſi fortè non legeras nec audieras, vel non adtenderas Apoſto-

Ibid. 2. &c. lum dicentem, *Bonum eſt homini mulierem non tangere: propter fornicationes autem unuſquiſque uxorem ſuam habeat, & unaquæque ſuum virum habeat. Uxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & uxor viro. Uxor non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir: ſimiliter autem & vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier; nolite fraudare invicem, niſi ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi; & iterum ad idipſum eſtote, ne vos tentet Satanas propter intemperantiam*

32. q. 5. Secundum verba. *veſtram.* Secundùm hæc verba apoſtolica, etiamſi ſe ipſe continere voluiſſet, & tu noluiſſes, debitum tibi reddere cogeretur, & illi Deus imputaret continentiam, ſi non ſuæ, ſed tuæ cedens infirmitati, ne in adulterij damnabile flagitium caderes, maritalem tibi concubitum non negaret; quanto magis te, quam magis ſubjectam eſſe decuerat, ne ipſe quoque in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddendo hujuſmodi debito voluntati ejus obtemperare convenerat, cùm tibi voluntatem continendi acceptaret Deus, quia propterea non faceres, ne periret maritus?

3. Sed hoc, ut dixi, omitto, quoniam poſtea tibi nolenti ſibi ad reddenda conjugalia debita conſentire, ad eadem continentiæ pacta ipſe conſenſit, & tecum continentiſſimè diu vixit, ſuoque conſenſu à peccato illo, quo ei debitum carnis negabas, ipſe te abſolvit. Non ergo jam in tua cauſſa iſta vertitur quæſtio, utrùm redire debeas ad con-

33. q. 5. cap. Quod Deo. cubitum viri. Quod enim Deo pari conſenſu ambo voveratis, perſeveranter uſque in finem reddere ambo debuiſtis: à quo propoſito ſi lapſus eſt ille, tu ſaltem conſtantiſſime perſevera. Quod te non exhortarer, niſi quia tibi ad hoc ipſe conſenſerat. Nam ſi numquam tenuiſſes ejus aſſenſum, numerus te nullus defendiſſet annorum, ſed poſt quantumlibet tempus me conſuluiſſes, nihil tibi aliud

1. Cor. 7. 4. reſponderem, niſi quod ait Apoſtolus; *Uxor non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir.* de qua poteſtate ſic tibi jam permiſerat continentiam, ut eam tecum & ipſe ſuſciperet.

4. Sed illud eſt quod minùs te obſervaſſe contriſtor, quia tanto humiliùs & obedientiùs ei obſequi in domeſtica converſatione debuiſti, quanto ille religioſiùs tibi rem tam magnam etiam imitando conceſſerat. Non enim quia pariter temperabatis à commixtione carnali, ideo tuus maritus eſſe deſtiterat; immo verò tanto ſanctiùs inter vos con-

A juges manebatis, quanto ſanctiora concorditer placita ſervabatis. Nihil ergo de tua veſte, nihil de tuo auro vel argento vel quacumque pecunia, aut rebus ullis terrenis tuis ſine arbitrio ejus facere debuiſti, ne ſcandalizares hominem, qui Deo tecum majora voverat, & ab eo quod de tua carne licita poteſtate poſſet exigere, continenter abſtinuerat.

5. Denique factum eſt ut vinculum continentiæ, quo ſe dilectus ille innexuerat, contemtus

B abrumperet, & iratus tibi non parceret ſibi. Sicut enim mihi retulit perlator epiſtolæ tuæ, cùm cognoviſſet quòd omnia vel penè omnia, quæ habebas, neſcio quibus duobus tranſeuntibus monachis tamquam pauperibus eroganda donaveris; tunc ille deteſtans eos tecum, & non Dei ſervos, ſed domus alienæ penetratores & tuos captivatores & deprædatores putans, tam ſanctam ſarcinam, quam tecum ſubierat, indignatus abjecit. Infirmus enim erat, & ideo tibi, quæ in communi propoſito for-

C tior videbaris, non erat præſumtione turbandus, ſed dilectione portandus: quia etiamſi ad ipſas eleemoſynas largiùs faciendas fortè pigriùs movebatur, poſſet & iſta condiſcere, ſi tuis inopinatis non feriretur expenſis, ſed exſpectatis invitaretur obſequiis; ut etiam hoc quod temere ſola feciſti, multo conſultiùs dilectione concordi, multoque ordinatiùs & honeſtiùs ambo faceretis; nec blaſphemarentur ſervi Dei, ſi tamen hoc fuerunt, qui marito abſente atque neſciente, ab ignota muliere &

D ab aliena uxore tanta ſumſerunt; & laudaretur Deus in operibus veſtris, quorum eſſet tam fida ſocietas, ut à vobis communiter teneretur, non ſolùm ſumma caſtitas, verùm etiam glorioſa paupertas.

6. Nunc autem inconſiderata feſtinatione adtende quid feceris. Ut enim de illis monachis, à quibus te ipſe non ædificatam, ſed ſpoliatam eſſe conqueritur, ego bene ſentiam; nec homini præ ira turbatum oculum habenti, contra Dei fortaſſe

E famulos facilè conſentiam; numquid tantum bonum eſt, quòd pauperum carnem largioribus eleemoſynis refeciſti, quantum malum eſt, quòd viri tui mentem à tam bono propoſito ſubruiſti? An cujuſquam tibi temporalis ſalus carior eſſe debuerat, quàm hujus æterna? Nonne ſi ampliorem miſericordiam cogitans, ideo pauperibus res tuas erogare differres, ne ſcandalizatus maritus tuus Deo periret, uberiores tibi Deus eleemoſynas imputaret? Proinde ſi recolis quid adquiſiveras, quando

F lucrata fueras virum tuum, ut tecum Chriſto ſanctiore caſtitate ſerviret; intellige per illas eleemoſynas tuas, quibus cor ejus everſum eſt, quanto graviore damno percuſſa fueris, quàm ſunt illa lucra, quæ cæleſtia cogitabas. Si enim habet ibi magnum locum panis fractus eſurienti, quantum locum ibi credenda eſt habere miſericordia, qua homo eripitur diabolo, tamquam leoni rugienti, & quem devoret inquirenti?

7. Neque hoc ita dicimus, ut ſi quiſquam ſcan-

G dalizatus fuerit de bonis operibus noſtris, ab eis deſiſtendum putemus; ſed alia cauſſa eſt alienarum, alia neceſſitudinum in ſocietate aliqua perſonarum; alia fidelis, alia infidelis; alia parentum erga filios, alia filiorum erga parentes: alia poſtremò ea, quæ in his rebus vel maximè intuenda eſt viri & uxoris, ubi mulierem conjugatam non licet dicere, Facio quod volo de meo; cùm & ipſa non ſit ſua, ſed

Classis IV

capitis ſui, hoc eſt viri ſui. Nam ſic quædam, ut
1. Pet. 3. 5. 6. commemorat apoſtolus Petrus, mulieres ſanctæ quæ in Deum ſperabant, ornabant ſe, ſubjectæ ſuis viris, ſicut Sara obſequebatur Abrahæ dominum eum vocans, cujus, inquit, factæ eſtis filiæ,
Gen. 18. 12. cùm ad Chriſtianas non ad Judæas feminas loqueretur.

8. Quid autem mirum, ſi pater communem filium nolebat hujus vitæ ſuſtentaculis à matre nudari, ignorans quid ſectaturus eſſet, cùm in ætate grandiuſcula eſſe cœpiſſet, utrùm monachi profeſſionem, an eccleſiaſticum miniſterium, an conjugalis neceſſitudinis vinculum? Quamvis enim ad meliora excitandi & erudiendi ſint filij ſanctorum,
1. Cor. 7. 7. unuſquiſque tamen proprium donum habet à Deo, alius ſic, alius autem ſic. Niſi fortè talia proſpiciens & præcavens reprehendendus eſt pater, cùm beatus Apoſtolus dicat, *Quiſquis autem ſuis & maximè*
1. Tim. 5. 8. *domeſticis non providet, fidem denegat & eſt infideli deterior.* Cùm verò de faciendis ipſis eleemoſynis loqueretur, ait, *Non ut aliis refectio ſit, vobis autem*
2. Cor. 8. 13. *anguſtia.* Pariter ergo conſilium de omnibus haberetis, pariter moderaremini quid theſaurizandum eſſet in cælo, quid ad vitæ hujus ſufficientiam vobis & veſtris veſtroque filio relinquendum, ne aliis eſſet refectio, vobis autem anguſtia. Et in his diſponendis atque faciendis, ſi quid tibi fortè melius videretur, ſuggereres viro reverenter, ejuſdemque auctoritatem tamquam tui capitis ſequereris obedienter; ut omnes qui ſanum ſapiunt, ad quos poſſet hoc bonum veſtrum fama perferre, de domus veſtræ fructu ac pace gauderent, & adverſarius revereretur nihil habens de vobis dicere pravi.

9. Porrò ſi de faciendis eleemoſynis & in pauperes impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam evidentia præcepta ſunt Domini, cum viro tuo fideli & tecum ſancta continentiæ pacta ſervante conſilium communicare deberes, ejuſdemque non ſpernere voluntatem; quanto magis de habitu atque veſtitu nihil tibi præter ejus arbitrium mutandum vel uſurpandum fuit, unde nihil divinitus legimus imperatum? Scriptum eſt
1. Tim. 2. 9. quidem, mulieres eſſe * debere in habitu ornato; aurique circumpoſitio, & intortio crinium, & cetera hujuſmodi quæ vel ad inanem pompam vel ad illecebram formæ adhiberi ſolent, meritò reprehenſa ſunt. Sed eſt quidam pro modulo perſonæ
32. q. 5 cap. Quod Deo. habitus matronalis à viduali veſte diſtinctus, qui poteſt fidelibus conjugatis ſalvâ religionis obſervantiâ convenire. Hunc te maritus ſi deponere noluit, ne te velut viduam illo vivente jactares, puto quia non fuerat in hac re uſque ad diſſenſionis ſcandalum perducendus, magis inobedientiæ malo, quàm ullius abſtinentiæ bono. Quid enim eſt abſurdius, quàm mulierem de humili veſte viro ſuperbire, cui te potiùs expediret obtemperare candidis moribus, quàm nigellis veſtibus repugnare? Quia etſi te indumentum monachæ delectabat, etiam hoc gratiùs poſſet marito obſervato exoratoque ſumi, quàm illo inconſulto contemtoque præſumi. Quòd ſi omnino non fineret, quid tuo propoſito deperiret? Abſit ut hinc diſpliceres Deo, quòd conjuge tuo nondum defuncto, non indueretis ſicut Anna, ſed ſicut Suſanna.

10. Neque enim & ille, qui tecum jam cœperat cuſtodire tam magnum continentiæ bonum, etiamſi conjugale non viduale voluiſſet ut acciperes indumentum, ad indecentem quoque te compuliſſet ornatum, quò & ſi aliqua dura conditione cogereris, poſſes habere in ſuperbo cultu cor humile. Nempe apud patres, Eſther illa regina Deum timens, Deum colens, Deo ſubdita, marito regi alienigenæ non eumdem ſecum colenti Deum, tamen ſubjecta ſerviebat; quæ cùm in extremo periculo, non ſuo tantùm, ſed etiam gentis ſuæ, qui tunc erat populus Dei, Domino proſterneretur orando, in ipſa oratione ſua dixit, ita ſibi eſſe ornatum regium, ſicut pannum menſtrualem; Eſther 14. 16.
& ita orantem confeſtim exaudivit, qui cordis inſpector eam verum dicere ſcivit. Et utique maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum falſorumque cultorem. Tu autem ſi & ille in propoſito, quod tecum ſuſceperat, perduraret, nec à te offenſus in flagitium corruiſſet, maritum habebas non ſolùm fidelem, & verum Deum tecum colentem, ſed etiam continentem; qui procul dubio propoſiti veſtri non immemor, etſi ad conjugalia te cogeret indumenta, ad ſuperba tamen ornamenta non cogeret.

11. Hæc tibi ſcripſi, quoniam me conſulendum putaſti, non ut tuum rectum inſtitutum ſermone meo frangerem, ſed quòd te inordinatè & incautè agente, viri tui * factum dolerem. De cujus reparatione debes vehementiſſimè cogitare, ſi verè ad Chriſtum vis pertinere. Indue itaque humilitatem mentis, & ut te Deus conſervet perſeverantem, noli maritum contemnere pereuntem. Funde pro illo pias & aſſiduas orationes, ſacrifica lacrymas tamquam vulnerati ſanguinem cordis. Et ſcribe ad eum ſatisfactionem, petens veniam, quia in eum peccaſti, quòd præter ejus conſilium & voluntatem de rebus tuis feciſti, quod faciendum putaſti, non ut te pœniteat tribuiſſe pauperibus, ſed eum tui boni operis participem & moderatorem habere noluiſſe. Promitte de cetero in adjutorio Domini, ſi & illum ſuæ turpitudinis pœnituerit, & continentiam quam deſeruit repetiverit, te illi, ſicut decet, in omnibus ſerviturum, ne fortè, ut ait Apoſtolus, 2. Tim. 2. 26.
det illi Deus pœnitentiam, & reſipiſcat de diaboli laqueis, à quo captivus tenetur ſecundùm ipſius voluntatem. Filium autem veſtrum, quoniam de legitimis eum & honeſtis nuptiis ſuſcepiſtis, magis in patris quàm in tua eſſe poteſtate quis neſciat? Et ideo ei negari non poteſt, ubicumque illum eſſe cognoverit, & jure popoſcerit: ac per hoc ut ſecundùm tuam voluntatem in Dei poſſit nutriri & erudiri ſapientia, neceſſaria eſt illi etiam veſtra concordia.

* ſ. fractum, ſcilicet rectum inſtitutum viri.

EPISTOLA CCLXIII. *

* Aliàs CCXVIII, quæ autem 263 erat, nunc 190.

Auguſtinus Sapidæ virgini renuntiat ſe accepiſſe tunicam ipſius manibus contextam fratri, quem ipſa mortuum lugebat, jamque eam, quod Sapida præberi ſibi ſolatium expetierat, induiſſe: ceterum adhortans ad uberiorem verioremque conſolationem uſurpandam ex Scripturarum divinarum fide.

Dominæ religioſiſſimæ & ſanctæ filiæ SAPIDÆ AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. ACCEPI quod de juſtis & piis laboribus manuum tuarum me accipere voluiſti, ne te graviùs contriſtarem, quam

a Sic editiones Bad. Am. & Er. quibus ſuffragantur MSS magno conſenſu, niſi quod Gallicani habent *ordinato*, pro *ornato*. At apud Lov. ſic locus ille refertur. *Scriptum eſt quidem mulieres eſſe non debere in habitu ornato, aurique circumpoſitione & intortione crinium & cetera quæ* &c. & *meritò reprehenſa ſunt.*

Classis IV.

potiùs conſolandam viderem; præſertim quia hoc A ipſum tuum non parvum deputaſti eſſe ſolatium, ſi eam, quàm germano tuo ſancto Dei miniſtro feceras tunicam, ego induerer; cùm jam à terra morientium recedens nullis rebus corruptibilibus indigeret. Feci ergo quod deſideraſti, & qualecumque hoc exiſtimaveris, vel quantulumcumque ſolatium, tuo erga fratrem pectori non negavi. Miſſam abs te tunicam accepi, & quando hæc ad te ſcripſi, eâ me veſtire jam cœperam. Bono animo eſto; ſed multo melioribus, multoque majoribus B conſolationibus utere, ut nubilum tui cordis humana infirmitate contractum, ſerenetur auctoritate divina. Et perſeveranter ita vive, ut cum fratre vivas; quoniam ſic mortuus eſt tuus frater, ut vivat.

2. Eſt quidem materies lacrymarum, quòd germanum dilectorem tuum, teque plurimùm pro tua vita & ſacræ virginitatis profeſſione reverentem, diaconum Carthaginenſis eccleſiæ non vides, ſicut ſolebas, intrantem & exeuntem, & in ſui eccleſiaſtici officij ſtrenuitate verſantem, & honorifica illa C ab eo verba non audis, quæ tuæ germanitatis ſanctitati, morigero, pio & officioſo impendebat affectu. Hæc cùm cogitantur, & conſuetudinis violentia * requiritur, cor pungitur, & tamquam ſanguis cordis fletus exoritur. Sed ſurſum ſit cor, & ſicci erunt oculi. Neque enim quia iſta, quæ tibi mæres eſſe ſubtracta, ſuo temporali curſu præterierunt, ideo periit illa caritas, qua [a] Timotheus Sapidam dilexit, & diligit. manet illa ſervata in theſauro ſuo, & abſcondita eſt cum Chriſto in Do- D mino. Qui diligunt aurum, numquid perdunt quando recondunt? nonne tunc de illo, quantum fieri poteſt, ſecuriores fiunt, cùm remotum à ſuis oculis locis tutioribus ſervant? Itane verò terrena cupiditas munitiùs ſe habere putat, ſi non videat id quod amat; & cæleſtis caritas dolet, tamquam amiſerit quod in horrea ſuperna præmiſerit. Sapida, quod vocaris adtende, & quæ ſurſum ſunt ſape, ubi Chriſtus eſt ad dexteram Dei ſedens; qui pro nobis dignatus eſt mori, ut viveremus etiam mor- E tui; & ne mors ipſa ab homine, tamquam conſumtura hominem, timeretur; nec mortuorum quiſquam, pro quibus vita mortua eſt, tamquam vitam perdiderit, doleretur. Hæc atque hujuſmodi tua ſint divina ſolatia quibus erubeſcat & cedat humana triſtitia.

* f. requiritur.

3. Non quidem ſuccenſendum eſt de caris mortuis dolori mortalium: ſed diuturnus dolor non debet eſſe fidelium. Si ergo contriſtata es, jam ſit ſatis: nec ſic contriſteris quemadmodum gentes, F quæ ſpem non habent. [b] Non enim contriſtari prohibuit Paulus apoſtolus, cùm hoc diceret, ſed ſic contriſtari quemadmodum gentes, quæ ſpem non habent. Nam & Martha & Maria piæ ſorores & fideles reſurrecturum ſuum fratrem Lazarum flebant, quamvis eum tunc ad hanc vitam rediturum eſſe neſcirent. Et ipſe Dominus eumdem, quem fuerat reſuſcitaturus, Lazarum flevit, nimirum ut fleamus etiam nos eos mortuos, quos ad veram vitam reſurrecturos credimus, etſi non juſſit præcepto, G conceſſit exemplo. Nec fruſtra Scriptura dicit in libro Eccleſiaſtico; *In mortuo produc lacrymas, & quaſi dira perpeſſus incipe lamentationem.* Sed paulò pòſt ait, *Et conſolare propter triſtitiam. A triſtitia enim procedit mors, & triſtitia cordis flectet fortitudinem.*

1. Theſſ. 4. 13. — Johan. 11. 31. — Ibid. 35. — Eccli. 38. 16.

4. Frater tuus, filia, mente vivit, carne dormit, numquid qui dormit, non adjiciet ut reſurgat? Deus qui ſpiritum ejus jam ſuſcepit, reſtituet ei corpus ſuum, quod non perdendum abſtulit, ſed reddendum diſtulit. Nulla eſt igitur cauſſa triſtitiæ diuturnæ, quia potior eſt cauſſa lætitiæ ſempiternæ. Quandoquidem germani tui, nec pars ipſa mortalis, quæ in terra ſepulta eſt, tibi peribit, in qua tibi præſentabatur, per quam te alloquebatur, tecumque colloquebatur, ex qua promebat vo- B cem ſic tuis auribus notam, quemadmodum faciem tuis oculis offerebat; ita ut ubicumque ſonuiſſet, etiam non viſus ſoleret agnoſci. Hæc enim vivorum ſenſibus ſubtrahuntur, ut dolorem faciat abſentia mortuorum. Sed quando nec ipſa in æternum corpora peribunt, ubi nec capillus capitis peribit, & ad tempus depoſita ſic recipientur, ut numquam ulteriùs deponantur, ſed in melius demutata firmentur; profectò major eſt cauſſa gratulationis in ſpe ineſtimabilis æternitatis, quàm C cauſſa mæroris in re breviſſimi temporis. Hanc ſpem non habent gentes neſcientes Scripturas neque virtutem Dei, qui poteſt perdita reparare, & vivificare mortua, & redintegrare corrupta, & ſeparata iterum jungere, & corrupta atque finita deinceps ſine fine ſervare. Hæc facturum ſe eſſe promiſit, qui ex his fidem fecit, quæ jam promiſſa perſolvit. Hæc tecum ſermocinetur fides tua, quoniam non fraudabitur ſpes tua, etſi nunc differatur caritas tua. Hæc meditare, his uberiùs & ve- D riùs conſolare. Si enim quia veſtior (quoniam ille non potuit) ea veſte, quam fratri texueras, te aliquid conſolatur; quanto debes ampliùs & certiùs conſolari, quia cui fuerat præparata, tunc incorruptibili indumento nullo egens, incorruptione atque immortalitate veſtietur.

Claſſis IV. — Pſal. 40. 9. — Luca 21. 18. — Mat. 22. 29.

EPISTOLA CCLXIV.*

* Aliàs CXLI. quæ autem 264. erat, nunc 232.

Conſolatur Maximam piam feminam, quæ ægrè admodum & perturbato aliquantum animo videbat noxiis erroribus periclitari provinciam ſuam. (fortè Hiſpaniam, ubi perniciosæ doctrinæ animas, multo infelicius quàm corpora barbaricus gladius, trucidabant, *quando inde Oroſius in Africam venit, uti dicitur ſuprà in epiſt. 166. n. 2. & in Oroſij Commonitorio tom 6.)* E

Honorabili & eximiæ atque in membris Chriſti laudabili famulæ Dei MAXIMÆ, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

F 1. QUANTUM nos tuum ſtudium ſanctum lætificat, tantum rurſus contriſtat quod per errores noxios & perniciosiſſimos provinciam veſtram nimiùm periclitari ſignificas. Sed quia iſta futura prædicta ſunt, mirandum non eſt quòd exſurgant, ſed vigilandum ne noceant. Hæc autem Deus liberator noſter exſurgere non permitteret, niſi ſanctis ejus etiam per hujuſmodi tentationes erudiri expediret. Comparant ſibi qui- G dem illi ſua voluntate perverſa, & præſentis meritum cæcitatis & futuri æterni ſupplicij, ſi per contumaciam indociles fuerint, ſeque cùm in hac vita ſunt corrigere atque emendare neglexerint. Verumtamen ſicut ipſi malè utuntur bonis Dei, qui facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos; qui eos per patientiam

Matt. 5 45. — Rom. 2. 4.

[a] Laudatur Timotheus diaconus ſuprà in epiſt. 110. fortean hic ipſe frater Sapidæ virginis.

[b] In Lov editione verba quædam hic exciderant, reſtituta per nos ex Vaticano exemplari.

CLASSIS IV. ſuam ad pænitentiam vocat, cùm theſaurizant ſibi iram in die iræ, & revelationis juſti judicij Dei. Sicut ergo ipſi benignitate & patientiâ, id eſt bonis Dei malè utuntur, dum non corriguntur: ſic contrà Deus etiam malis eorum bene utitur, non ſolùm ad juſtitiam ſuam qua eis digna in fine retribuet, ſed etiam ad exercitationem & provectum ſanctorum ſuorum, ut ex ipſa etiam malorum perverſitate boni proficiant, & probentur, & manifeſtentur; ſicut Apoſtolus ait, *Oportet hæreſes eſſe, ut probati manifeſti fiant inter vos.* (1. Cor. 11. 19) B

2. Nam ſi nullus etiam malorum bonus uſus eſſet Deo ad utilitatem electorum ſuorum, qui etiam de malo Judæ tantum bonum nobis præſtitit, ut Chriſti ſanguine redimeremur; poterat eos aut naſci non permittere, quos malos futuros eſſe præſciebat, aut in ipſo eorum initio malignitatis extinguere. Sed tantum eos permittit eſſe, quantum novit expedire atque ſufficere admonendæ atque exe[…]dæ ſanctæ domus ſuæ. Ideo noſtram de illis triſtitiam conſolatur: quia & ipſa triſtitia, quam C pro illis habemus, nos relevat; illos autem in ſua perverſitate perſeverantes gravat. Gaudium verò quod percipimus quando aliqui ex eis correcti in melius commutantur, & ſanctorum ſocietati copulantur, nulli gaudio in hac vita comparari poteſt. Propterea ſcriptum eſt, *Fili ſi ſapiens fueris, tibi ſapiens eris & proximis tuis: ſi autem malus [e]vaſeris, ſolus hauries mala.* (Prov. 9. 12.) Quia cùm gaudemus de fidelibus & juſtis, & illis & nobis prodeſt bonum eorum: cùm autem contriſtamur de infidelibus & D iniquis, illis ſolis nocet & eorum malitia & noſtra triſtitia. Nos autem etiam hoc plurimùm adjuvat apud Deum, quod pro eis misericorditer contriſtamur, & pro ipſa triſtitia congemiſcimus & oramus. Unde honorabilis & in Chriſto laudabilis famula Dei, & mæſtitiam tuam de talibus, & vigilantiam atque cautelam contra tales, quam tuis litteris expreſſiſti, multùm approbo & laudo; atque ut in hac via perſeveranter ambules, pro meis viribus, quia hoc exigis, & hortor, & moneo, ut miſerearis E eorum tamquam ſimplex ut columba, caveas autem illos tamquam aſtuta ſicut ſerpens: deſque operam, quantum potes, ut qui tibi adhærent, tecum in recta fide permaneant, aut ad fidem rectam, ſi fortè in aliquo aliqui depravati ſunt, corrigantur.

3. De homine autem quem ſuſcepit Verbum Dei, cùm caro factum eſt & habitavit in nobis, emendarem aliquid, ſi in eo quod credis falſum aut perverſum invenirem. Hoc ergo crede quod credis, quia in illo homine totam naturam noſtram ſuſcepit Filius Dei, id eſt & animam rationalem & F carnem mortalem ſine peccato. Infirmitatis enim noſtræ particeps factus eſt, non iniquitatis, ut per infirmitatem communem, ſolveret iniquitatem noſtram, & adduceret nos ad juſtitiam ſuam, bibens mortem de noſtro, & propinans vitam de ſuo. Sed ſi habes aliquam ſcripturam eorum, in qua aſſerunt quod huic fidei ſit contrarium, dignare eam mittere, ut non ſolùm fidem noſtram dicamus, ſed G eorum quoque perfidiam, quantum poſſumus, refellamus. Sine dubio enim hoc ipſum, quod perversè & impiè ſentiunt, aliquibus teſtimoniis divinarum Scripturarum conantur adſtruere: in quibus eis oſtendendum eſt, quàm non rectè intelligant litteras ſacras conſcriptas ad fidelium ſalutem; tamquam ſi quiſquam ſe medicinalibus ferramentis graviter vexet, quæ utique non ad vulnerandum, ſed ad ſanandum ſunt inſtituta. Multùm autem laboravimus & laboramus, quantum Dominus donat, contra diverſos errores arguendos. Sed laborum noſtrorum opuſcula ſi fortè habere deſideras, mitte qui tibi deſcribant. Voluit enim Deus ut hoc faciliimè poſſis, qui tibi dedit unde poſſis.

EPISTOLA CCLXV. *

(* Aliàs CVIII. quæ autem 265 erat, nunc 106.)

Auguſtinus Seleucianæ, de baptiſmo & pænitentia Petri, contra quemdam Novatianum.

Religioſiſſimæ, & in Chriſti dilectione honorandæ famulæ Dei SELEUCIANÆ, AUGUSTINUS epiſcopus in Domino ſalutem.

1. LECTIS litteris tuis de ſalute veſtra lætatus, ad ea quæ ſcripſiſti, reſpondere non diſtuli. Et primùm miratus ſum quomodo dicat Novatianus iſte Petrum baptizatum non fuiſſe, cùm pauló ſuperiùs ſcripſeris eum dixiſſe, quòd Apoſtoli fuerint baptizati. Unde illi videatur quòd inter Apoſtolos baptizatos Petrus non fuerit baptizatus, ignoro. Et ideo exemplum epiſtolæ tuæ, ne forſitan tu non habeas, miſi tibi, in quo diligentiùs conſideres ad ea me reſpondere, quæ inveni in litteris tuis. Si enim notarius non mendoſè excepit aut ſcripſit, neſcio quale cor habeat, qui cùm Apoſtolos baptizatos dicat, Petrum baptizatum negat.

2. Quòd autem Petrus dicitur egiſſe pænitentiam, cavendum eſt, ne ita putetur egiſſe quomodo agunt in Eccleſia qui propriè pænitentes vocantur. (Pænitentia) Et quis hoc ferat, ut primum Apoſtolorum, inter tales pænitentes numerandum putemus? Pænituit enim eum negaſſe Chriſtum, quod ejus indicant lacrymæ. ſic enim ſcriptum eſt, quia *flevit amarè.* (Matt. 26. 75.) Nondum enim fuerant reſurrectione Domini confirmati, & illo adventu Spiritus-ſancti, qui apparuit die Pentecoſtes, vel illa inſpiratione quam demonſtravit Dominus poſtea quàm reſurrexit à mortuis, cùm inſufflavit in eorum faciem, dicens, *Accipite Spiritum-ſanctum.* (Johan. 20. 22.)

3. Unde rectè dici poteſt, quia cùm Petrus negavit Dominum, nondum fuerant Apoſtoli baptizati, non tamen aquâ, ſed Spiritu-ſancto. Hoc enim eis dixit poſtquam reſurrexit, & converſatus eſt cum eis, *Johannes quidem baptizavit aquâ, vos autem Spiritu-ſancto baptizabimini, quem & accepturi eſtis non poſt multos hos dies.* (Act. 1. 5.) Aliqui autem codices habent, *Vos autem Spiritu-ſancto incipietis baptizari.* Sed ſive dicatur *baptizabimini*, ſive dicatur *incipietis baptizari*, ad rem nihil intereſt. Nam in quibuſcumque codicibus invenitur, *baptizabitis*, aut *incipietis baptizare*, mendoſi ſunt, qui ex græcis faciliimè convincuntur. Si autem dicimus aquâ non fuiſſe baptizatos, metuendum eſt ne graviter in eis erremus, ac demus hominibus auctoritatem contemnendi baptiſmum, quem uſqueadeo non contemnendum ipſa apoſtolica diſciplina commendat, ut Cornelius Centurio & ij qui cum illo erant, etiam jam accepto Spiritu-ſancto, fuerint baptizati. (Act. 10. 48.)

4. Sicut antiqui juſti ſi non circumciderentur, non erat eis peccatum; poſtea verò juſſit Deus ut circumcideretur Abraham ejuſque poſteritas, jam (Gen. 17. 10.)

ſi

CLASSIS IV.

ſi non fieret, grave peccatum fuit: ſic etiam [a] poſt-A quam Dominus Chriſtus in Eccleſia ſua Sacramentum novi Teſtamenti pro circumciſione carnis ſanctum baptiſmum dedit, & apertiſſimè dixit, *Johan. 3. 5.* *Si quis non renatus fuerit ex aqua & Spiritu-ſancto, non intrabit in regnum cælorum*, jam non debemus quærere, quando quiſque fuerit baptizatus; ſed quoſcumque legimus in corpore Chriſti, quod eſt Eccleſia, [b] pertinere ad regnum cælorum, nonniſi baptizatos intelligere debemus: niſi fortè quos *Baptiſmus ſanguinis.* anguſtia paſſionis invenit, & nolentes negare Chri-B ſtum, antequam baptizarentur occiſi ſunt, quibus ipſa paſſio pro baptiſmo deputata eſt. Sed numquid hoc poſſumus de Apoſtolis dicere, qui uſqueadeo largum tempus habuerunt quo baptizarentur, ut alios etiam baptizaverint? Sed non omnia quæ facta ſunt, etiam ſcripta inveniuntur, verumtamen facta eſſe ex ceteris documentis probantur. Scri- *Act. 9. 18.* ptum eſt quando baptizatus ſit apoſtolus Paulus, & ſcriptum non eſt quando baptizati ſint alij Apoſtoli; verumtamen etiam ipſos baptizatos intelli-C gere debemus: quemadmodum ſcriptum eſt quando baptizatæ ſint plebes eccleſiarum in Jeruſalem *Act. 2. 41.* & Samaria; quando autem baptizatæ ſint aliæ plebes gentium, quibus Apoſtoli epiſtolas miſerunt, non eſt utique ſcriptum, & tamen etiam ipſas baptizatas utique minimè dubitamus propter illam *Johan. 3. 5.* Domini ſententiam, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu-ſancto, non intrabit in regnum cælorum.*

Johan. 4. 1. 2. 5. Utrumque autem de Domino ſcriptum eſt, & quia *baptizabat plures quàm Johannes*, & quia *ipſe non baptizabat, ſed Diſcipuli ejus*, ut intelligeremus & ipſum quidem baptizaſſe præſentiâ majeſtatis, non tamen ipſum baptizaſſe manibus ſuis. Ipſius enim erat baptiſmi ſacramentum; ad Diſcipulos autem baptizandi miniſterium pertinebat. Tunc ergo quando dicit Johannes Evangeliſta in *Johan. 3. 22.* Evangelio ſuo, *Poſt hæc exiit Jeſus & Diſcipuli ejus in Judæam terram, & illic morabatur cum eis, & baptizabat.* tunc paulò pòſt de illo loquens ait, *Johan. 4. 1.* *Ut ergo cognovit Jeſus, quia audierunt Phariſæi quòd Jeſus plures Diſcipulos faceret, & baptizaret plures quàm Johannes: quamquam Jeſus ipſe non baptizaret, ſed Diſcipuli ejus, reliquit Judæam, & abiit iterum in Galilæam.* Tunc ergo quando ab Jeroſolymis exiit cum diſcipulis ſuis in Judæam terram, & illic morabatur cum eis, baptizabat non per ſeipſum, ſed per Diſcipulos ſuos; quos intelligimus [c] jam fuiſſe baptizatos, ſive baptiſmo Johannis, ſicut nonnulli arbitrantur, ſive quod magis credibile eſt, baptiſmo Chriſti. Neque enim [d] miniſterium baptizandi defugeret, ut haberet baptizatos ſervos, per quos ceteros baptizaret, qui non defugit memorabilis illius humilitatis miniſterium, quando eis lavit pedes: & petenti Petro ut non tantùm pedes, verùm etiam manus & caput ei lavaret, *Johan. 13. 10.* reſpondit, *Qui lotus eſt, non indiget niſi ut pedes lavet, ſed eſt mundus totus:* ubi intelligitur quòd jam Petrus baptizatus fuerat.

6. Quomodo autem iſte dicat, quod in epiſtola tua poſuiſti, quòd Apoſtoli dederint pænitentiam pro baptiſmo, non evidenter expreſſum eſt. Si enim pro baptiſmo ideo dicit, quia per pænitentiam remittuntur peccata, habet aliquid rationis quod dicit. Sed talis pænitentia poſt baptiſmum poteſt utilis eſſe, ſi quis peccaverit. Iſte autem quoniam negat poſt baptiſmum dari pænitentiæ locum, cùm dicit, ſicut ſcripſiſti, pænitentiam ſolam ante baptiſmum eſſe, datur intelligi ſic eum dixiſſe, quòd Apoſtoli dederint pænitentiam pro baptiſmo, ut ante baptiſmum eam dederint, atque ij quibus data ſit, poſtea non fuerint baptizati, quia eis illa pro baptiſmo fuit; quod Novatianos dicere numquam audivi. Unde quære diligenter, ne fortè alicujus alterius erroris ſit, & Novatianum ſe eſſe confingat, vel putèt. Aut ſi & hoc Novatiani dicunt, neſcio: illud tamen ſcio, quoniam quiſquis hoc dicit, à regula fidei catholicæ, & à doctrina Chriſti & Apoſtolorum prorſus alienus eſt.

7. Agunt enim homines ante baptiſmum pænitentiam de ſuis prioribus peccatis, ita tamen ut etiam baptizentur, ſicut ſcriptum eſt in Actibus Apoſtolorum, loquente Petro ad Judæos & dicente, *De conſecr. diſt. 4. Agunt homines.* *Agite pænitentiam, & baptizetur unuſquiſque veſtrùm in nomine Domini Jeſu Chriſti, & dimittentur vobis peccata veſtra.* *Act. 2. 38.* Agunt etiam homines pænitentiam, ſi poſt baptiſmum ita peccaverint, ut excommunicari & poſtea reconciliari mereantur: ſicut in omnibus D eccleſiis illi qui propriè pænitentes appellantur. De tali enim pænitentia loquutus eſt Apoſtolus Paulus, ubi ait, *Ne iterum cùm venero humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis, qui antè peccaverunt, & non egerunt pænitentiam ſuper immunditia & luxuria & fornicatione quam egerunt.* *2. Cor. 12. 21.* Neque enim ſcribebat iſta, niſi eis qui jam baptizati fuerant. Habemus etiam in Actibus Apoſtolorum, Simonem *Act. 8. 18.* jam baptizatum, cùm pecuniâ vellet emere, ut per impoſitionem [e] manus ejus daretur Spiritus-ſanctus, admonitum à Petro ut de hoc gravi peccato ageret E pænitentiam.

8. Eſt etiam pænitentia bonorum & humilium fidelium [f] penè quotidiana, in qua pectora tundimus, dicentes, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* *Matt. 6. 12.* Neque enim ea nobis dimitti volumus, quæ dimiſſa non dubitamus in baptiſmo; ſed illa utique quæ humanæ fragilitati, quamvis parva, tamen crebra ſubrepunt. quæ *Venialia peccata.* ſi collecta contra nos fuerint, ita nos gravabunt & oppriment, ſicut unum aliquod grande peccatum. F QUID ENIM INTEREST ad naufragium, utrùm uno grandi fluctu navis operiatur & obruatur, an paulatim ſubrepens aqua in ſentinam & per negligentiam derelicta atque contemta impleat navem atque ſubmergat? Propter hæc jejunia & eleemoſynæ & orationes invigilant, in quibus cùm dicimus, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimitti-*

[a] Ita omnes editi. At Lovanienſes in Caſtigationibus teſtantur MSS quoſdam ſic habuiſſe: *Sic etiam antequam Dominus Chriſtus in Eccleſia ſua ſacramentum novi Teſtamenti inſtitueret, non erat peccatum non baptizari; id eſt non tenebatur reus, ſi quis baptiſmo non lavaretur, quid vel prodeſſe vel obeſſe illo adhuc tempore ignorabatur. At poſtquam pro circumciſione carnis ſanctum baptiſma dedit* &c. Porrò in MSS. per nos inſpectis non reperiuntur verba plura quàm in editis, licèt duodecim ex illis, pro *ſic etiam poſtquam*, habeant, *ſic etiam antequam*: quod niſi erratum eſt amanuenſium, indicio eſt aliquid hîc fuiſſe prætermiſſum.

[b] In quibuſdam MSS. uti Lovanienſes in Caſtigationibus obſervant, ita legebatur: *quod eſt Eccleſia, eſſe aſſumtos, ipſos nec corpori Chriſti veraciter unitos, nec ad regnum cælorum pertinere niſi baptizatos per aquam intelligere debemus, niſi fortè quos anguſtia paſſionis non invenit baptizatos, & nolentes* &c. Attamen MSS. noſtri omnes conſentiunt cum editis.

[c] Sic editi & MSS. noſtri omnes. Porrò in Lov. Caſtigat. notatur quoſdam MSS. habuiſſe hoc modo: *quos intelligimus in hoc facto jam fuiſſe baptizatos; neque enim non baptizati baptizare poterant. Conſtat ergo eos, qui baptizabant alios, jam fuiſſe baptizatos, ſive* &c.

[d] Editi, *Neque enim miniſterio baptizandi deſiit . . . qui non deſiit memorabilis illius humilitatis miniſterio.* Sed melior eſt MSS. lectio quam huc revocavimus.

[e] Editi, *ut ei per impoſitionem* &c. At MSS. *ut per impoſitionem manus ejus daretur* &c. quæ eſt germana lectio, uti patet ex Act. 8. 18.

[f] Bad. Am. Er. & MSS. duo, *pæna quotidiana*.

CLASSIS IV.

mus; manifeſtamus habere nos quod nobis dimittatur, A atque in iis verbis humiliantes animas noſtras, quotidianam quodammodo agere pœnitentiam non ceſſamus. Ad ea quæ ſcripſiſti puto me breviter ſed ſufficienter reſpondiſſe. Supereſt ut ille non ſit contentioſus, propter quem lucrandum ad me tales litteras deſtinandas putaſti.

EPISTOLA CCLXVI. *

* *Aliàs* CXXXII. *quæ autem* 266. *erat, nunc* 107.

Auguſtinus Florentinæ puellæ ſtudioſæ, offerens ſuam docendi operam, ſi proferat quid velit exponi.

Dominæ eximiæ, meritóque honorabili in Chriſto ac [a] ſuſcipiendæ filiæ FLORENTINÆ, AUGUSTINUS epiſcopus in Domino ſalutem.

1. SANCTUM propoſitum tuum & inviſceratus cordi tuo timor Domini caſtus permanens in ſæculum ſæculi, curam pro te noſtram non ſolùm in precibus apud Deum, ve- C rùm etiam in admonitionibus ad te ipſam non mediocriter ſuſcitat. Quod quidem in epiſtolis meis, quas ad matrem reverentiæ tuæ debito mihi cum honore nominandam dedi, non ſemel feci. Sed quia hoc mihi reſcribere dignata eſt, priùs te velle accipere litteras meas; tunc demum ſi quid fortè opus eſſet tibi ex miniſterio meo, quod venerando ſtudio tuo omniumque talium, quantum poſſum, libera ſervitute debere me novi, non te eſſe tacituram & reſcribendo inſinuaturam: ecce feci quod te vo- D luiſſe, quamvis non per te, comperi; ne viderer tibi oſtium fiduciæ inhumaniter claudere. ſupereſt ut promas ipſa, ſi quid ex me quærendum putas. Aut enim ſcio quod inquiſieris, & non negabo: aut ita neſcio, ut nullo fidei ſalutiſque detrimento neſciam, & de hoc etiam teipſam, ſi potuero, faciam reddita ratione ſecuram. Aut certè ſi & neſcio, & tamen ſciendum eſt, vel impetrabo à Domino ne tibi deſim; nam SÆPE OFFICIUM impertiendi meritum eſt accipiendi: vel ita tibi reſ- E pondebo, ut noveris pro hac ipſa re, quam pariter neſcimus, ad quem pulſare debeamus.

2. Hæc ideo prælocutus ſum, ne te pro certo ſperes quidquid à me quæſiveris audituram, & cùm hoc non provenerit, audacter potiùs quàm prudenter me feciſſe arbitreris, quòd tibi quærendi ſi quid voles facultatem dedi. Hoc enim feci non doctor perfectus, ſed cum docendis perficiendus, domina eximia meritóque honorabilis in Chriſto ac ſuſcipienda filia. Equidem etiam in iis rebus, quas utcum- F que ſcio, magis te cupio eſſe ſcientem, quàm ſcientiæ noſtræ indigentem. Neque enim ut quod ſcimus doceamus, aliorum ignorantiam optare debemus. Multo quippe melius omnes ſumus docibiles Deo; quod utique in illa ſuperna patria, cùm in nobis completum fuerit quod promiſſum eſt, perficietur,
Jer. 31. 34. ut non dicat homo proximo ſuo, *Cognoſce Dominum. Omnes enim cognoſcent eum, ſicut ſcriptum eſt, à minore uſque ad majorem eorum.* Et ſollicitiſſimè cavendum eſt in docendo ſuperbiæ vitium, quod in G diſcendo non ita eſt. Unde & ſancta Scriptura nos
Jac. 1. 19. admonet, dicens, *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Et ille in Pſalmo
Pſal. 50. 10. ait, *Auditui meo dabis exſultationem & lætitiam:* continuóque ſubjecit, *Et exſultabunt oſſa humiliata.*

Vidit enim in audiendo facillimè ſervari humilitatem, quæ difficilis eſt in docendo; quoniam neceſſe eſt ut doctor habeat ſuperiorem locum, ubi laborioſum eſt obtinere ne ſubrepat elatio.

3. Videſne quemadmodum periclitemur à quibus hoc exſpectatur, ut non ſolùm doctores ſimus, verùm etiam cùm ſimus homines, divina doceamus? Sed laborum periculorumque noſtrorum ſingulare eſt ſolatium, cùm ita proficitis, ut illò perveniatis, ubi nullius hominis doctoris egeatis. Iſto B autem periculo non tantùm nos; (nam ad illum de quo dicturus ſum, quid ſumus nos?) non ergo nos tantùm periculo iſto, ſed etiam ille Doctor gentium periclitatum ſe eſſe teſtatur, cùm dicit, *Ne magnitudine revelationum mearum extollar, datus eſt mihi ſtimulus carnis,* &c. Unde & ipſe Do- *2. Cor. 12. 7.*
minus [b] tumoris hujus admirabilis medicus, *Nolite,* b
inquit, *ab hominibus vocari Rabbi; unus eſt enim magiſter veſter Chriſtus.* Quod retinens idem ipſe Do- *Matt. 23. 8.*
ctor gentium dicit, *Neque qui plantat eſt aliquid,* *1. Cor. 3. 7.*
neque qui rigat; ſed qui incrementum dat Deus. Hoc & ille meminit qui in natis mulierum, quanto ma- *Matt. 11. 11.*
gnus erat, tanto ſe in omnibus humiliabat, indi- *Eccl. 3. 20.*
gnum ſe affirmans qui Chriſti calceamenta porta- *Luca 3. 16.*
ret. Quid enim aliud oſtendit ubi ait; *Qui habet* *Johan. 3. 3.*
ſponſam, ſponſus eſt: amicus autem ſponſi ſtat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem ſponſi? Hic eſt ille auditus, de quo paulo antè commemoravi in Pſalmo poſitum, *Auditui meo dabis exſultationem & lætitiam, & exſultabunt oſſa humiliata.*

4. Proinde tanto me certiùs, tanto ſolidiùs, tanto ſaniùs gaudere ſcias de fide & ſpe & dilectione tua, quanto minùs indigueris, non tantùm à me quidquam diſcere, ſed ab ullo prorſus hominum. Verumtamen quia cùm illic eſſem, te quidem per ætatem verecundante, boni parentes & amantiſſimi bonorum ſtudiorum tuorum, quanto pietatis veræque ſapientiæ ardore flagrares, mihi intimare dignati ſunt, & benevolentiſſimè petierunt ne tibi inſtruendæ, in quo opus eſſet, meam operulam denegarem, admonendam te his litteris credidi, ſecundùm ſupradictas optiones, ut quæras quod vis, ne ſim ſuperfluus ſi conatus fuero docere quod ſcis: dum tamen firmiſſimè teneas, quòd etſi aliquid ſalubriter per me ſcire potueris, ille te docebit qui eſt interioris hominis magiſter interior, qui in corde tuo tibi oſtendit verum eſſe
quod dicitur: quia neque qui plantat eſt aliquid, *1. Cor. 3. 7.*
neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus.

EPISTOLA CCLXVII. *

* *Aliàs* CCVI. *quæ autem* 267. *erat, nunc* 50.

Auguſtinus Fabiolæ peregrinationem ſuam in hac vita moleſtè ferenti, de præſentia animorum nexu amicitiæ vinctorum.

Dominæ religioſiſſimæ & præſtantiſſimæ & in Chriſti caritate laudabili filiæ FABIOLÆ, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

QUAMQUAM reſcripta reddideris, ſic tamen legi litteras ſanctitatis tuæ, ut eis reſpondere debitum duxerim. Doluiſti enim peregrinationem, qua contingit perpetuò gaudere cum ſanctis, & deſiderium ſupernæ patriæ ubi jam non terrarum ſpatio dividemur, ſed ſemper unius contemplatione lætabimur, meritò prætuliſti. Felix

[a] Lov. *ſuſpiciendæ.* At Bad. Am. & Er. *ſuſcipiendæ.* ſic etiam MSS. quatuor Vat. & ſeptem Gall. e quibus tamen nonnulli infra ubi in editis eſt *ſuſcipienda*, habent, *ſuſpicienda*: adeo res incerta eſt.

[b] Lov. *timoris.* Sed meliùs Bad. Am. Er. & MSS. plures, *tumoris.*

CLASSIS IV.

es talia fideliter cogitando; amando felicior; & ideo eris etiam feliciſſima conſequendo. Sed etiam nunc diligentiùs intuere unde magis dicamur abſentes, utrùm quia noſtra invicem corpora non videmus, an quia ſigna non damus & recipimus animorum, quod eſt colloqui. Puto enim quòd, licèt longinquis regionibus corpore ſeparati, ſi noſtras cogitationes noſſe poſſemus, magis eſſemus nobiſcum, quàm ſi uno in loco alter alterutrum conſpicantes taciti ſederemus, nulla vocibus ſigna ſenſus intimi proferentes, nullis corporum motibus noſtros animos indicantes. Quocirca intelligis ideo unumquemque ſibi eſſe præſentiorem quàm alterum alteri, quòd unuſquiſque ſibi magis quàm alteri notus eſt, non faciem ſuam, quæ niſi adſit ſpeculum geſtatur & [a] latet, ſed conſcientiam contuendo, quam & clauſis oculis videt. Quanta eſt igitur etiam vita, quæ pro magno habetur, noſtra?

EPISTOLA CCLXVIII. [*]

[*] Aliàs CCXV. quæ autem 268 erat, nunc 82.

Faſcius quidam ære alieno obrutus ad eccleſiam confugerat, cujus creditoribus mutuâ acceptâ pecunia Auguſtinus ſatisfecit: eam publica collatione per Chriſti fideles orat pro Faſcio reddi.

Dominis dilectiſſimis & deſiderantiſſimis ſanctæ plebi [b] cui miniſtro, membris Chriſti, AUGUSTINUS in Domino ſalutem.

1. NOTISSIMA mihi & probatiſſima devotio ſanctitatis veſtræ in Domino noſtro Jeſu Chriſto fiduciam dedit, ut etiam abſens præſumerem, unde præſens gaudere conſuevi. Qui ſemper ſpiritu vobiſcum ſum, non ſolùm quia gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti tantæ ſuavitatis flagrare non ceſſat, ſed etiam quia me ipſum, qui vobis in Evangelio ſervio, anguſtiam pati non permittitis. Cùm enim frater noſter [c] Faſcius debito decem & ſeptem ſolidorum ab oppigneratoribus urgeretur ut redderet, quod ad præſens unde explicaret ſe non inveniebat, ne corporalem pateretur injuriam, ad auxilium ſanctæ eccleſiæ convolavit: illi etiam exactores cùm proficiſci cogerentur, & ideo dilationem dare non poſſent, graviſſimis me querelis oneraverunt, ita ut eis illum traderem; aut quod ſibi deberi oſtendebant, unde acciperent providerem. Cúmque obtuliſſem Faſcio, ut veſtram ſanctitatem de neceſſitatibus ejus alloquerer, pudore deterritus ne facerem deprecatus eſt. Ita ego majore neceſſitate coartatus à fratre noſtro Macedonio decem & ſeptem ſolidos accepi, quos in cauſſam ejus continuò dedi, promittente illo quòd ad certum diem cum eis reddendis poſſet occurrere; & conſentiente ut ſi non poſſet occurrere, ſermo de illo fieret ad veſtram miſericordiam, quam fraternam fratribus exhibere conſueſtis.

2. Nunc ergo quoniam abſens eſt, reſtat ut ſubveniatis, non illi, quem nemo compellat abſentem, ſed pollicitationi meæ, cujus exiſtimatio vobis ſemper eſt præſens. Jam enim dies, ad quem ſe promiſerat occurſurum, tranſactus eſt; & ego ei, qui ſolidos ſuos fidei meæ commiſit, quid reſpondeam non invenio, niſi ut faciam quod me facturum eſſe promiſi. Sed quoniam non ſum de hac re commonitus, ut die ſancto Pentecoſtes, quando aderat major veſtra frequentia, ſermonem inde facerem, peto ut has litteras pro lingua mea præſente habere dignemini, admonente vos & exhortante in cordibus veſtris Deo & Domino noſtro cui credidiſtis, qui numquam diſcedit à vobis timentibus & honorantibus nomen ſuum. In quo vobis & nos ſemper conjuncti ſumus, quamvis corpore à vobis profecti eſſe videamur: qui vobis de iſto bonorum operum ſemine meſſem vitæ æternæ promittit, dicente Apoſtolo, *Bonum autem facientes non deficiamus; tempore enim ſuo metemus infatigabiles. Itaque dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei.* (2. Cor. 9. 6.) Quoniam ergo domeſticus fidei eſt, Chriſtianus fidelis, catholicus frater noſter, pro cujus ſupplenda neceſſitate vos peto ut faciatis quod Dominus imperat, ſine triſtitia, ſine murmuratione, & cum lætitia & hilaritate facite: Deo enim creditis, non homini: quia ille promittit vos nihil eorum, quæ miſericorditer facitis, perdituros, ſed in illo die cum uſuris immortalibus recepturos. Et quoniam ipſe Apoſtolus dicit, *Hoc autem dico: Qui parcè ſeminat, parcè & metet.* Intelligere debetis tempus eſſe, ut [d] donum vitæ æternæ, cùm adhuc in iſta vita ſumus, feſtinanter & alacriter comparemus: quia cùm finis ſæculi venerit, non dabitur niſi eis [e] qui per fidem ſibi hoc emeruor antequàm videre potuiſſent.

3. Scripſi etiam presbyteris, ut ſi quid minus fuerit poſt collationem ſanctitatis veſtræ, compleant ex eo quod habet eccleſia, dum tamen vos ſecundùm quod placet, hilariter offeratis: quia ſive de veſtro ſive de eccleſia detur, omnia Dei ſunt, & devotio veſtra dulcior erit theſauris eccleſiæ: ſicut Apoſtolus dicit, *Non quia quæro datum, ſed requiro fructum*: (Phil. 4. 17.) lætificate ergo cor meum, quia de fructibus veſtris gaudere cupio. Vos enim eſtis arbores Dei, quas aſſiduis imbribus etiam per noſtrum miniſterium rigare dignatur. Tueatur vos Dominus ab omni malo & hîc & in futuro ſæculo, domini dilectiſſimi & deſiderantiſſimi fratres.

EPISTOLA CCLXIX. [*]

[*] Aliàs CCLI. quæ autem 269. erat, nunc 12.

Auguſtinus Nobilio epiſcopo ſignificans ad dedicationem novæ fabricæ ſe venire non poſſe.

Beatiſſimo ac venerabili fratri & conſacerdoti NOBILIO AUGUSTINUS.

TANTA eſt ſollemnitas, ad quam me affectus tuæ fraternitatis invitat, ut corpuſculum meum ad vos traheret voluntas, niſi teneret infirmitas. Poſſem venire ſi hyems non eſſet: poſſem hyemem contemnere, ſi juvenis eſſem. Aut enim ferret rigorem temporis fervor ætatis, aut temperaret frigus ætatis fervor æſtatis. Nunc hyeme iter tam prolixum non ſuffero cum annoſitate algida, quam mecum fero, domine beatiſſime, ſancte ac venerabilis frater ac conſacerdos. Salutationem debitam reddo meritis tuis: Salutem verò meam commendo precibus tuis poſcens & ipſe à Domino, ut dedicationem tantæ fabricæ pacis proſperitas proſequatur.

[a] Sic MS Corb. At Lov. *lucet.*
[b] Lov. *cum miniſtro.* At MS Corb. *cui.*
[c] Editi *Faſtius.* At MSS. *Faſcius.*

[d] MSS. *donum*, non malè ſi poſtea legatur, *bonis emerunt.*
[e] Ita MSS. meliores notæ. At editi, *qui fide ſibi hoc meruerunt.*

Classis IV.

* Accedit hanc editioni. Quæ autem 270. erat, nunc 106.

EPISTOLA CCLXX. *

Auguſtino Anonymus (non enim Hieronymus, uti ex ſtilo liquet, tametſi in ipſius epiſtolis hæc edita ſit numero 40.) ſignificans ſe mærore gravi affectum quòd ipſum cum Severo ſimul non repererit in urbe Leges, & quanto ipſum amore proſequatur exponens.

Cum in urbem Leges anteriori tempore commeaſſem, nimiùm ſum contriſtatus, quòd te totum ibidem minimè potui reperire. Inveni enim te medium, & , ut ita dicam, partem animæ B *tuæ,* [a] *Severum cariſſimum, de quo ex parte gavisus ſum. Perfectè enim gauderem, ſi te totum invenirem: unde ex parte, quâ te repereram, gratulabar; & propter partem tuam, quam nequaquam cernebam, omnibus modis contriſtabar. Proinde dixi animæ meæ,* Pſal. 41. 6. *Quare triſtis es, & quare conturbas me! Spera in Deo, & faciet præſentem amicum, quem* A *diligis. Unde confido in Domino & ſpero, quod me faciet de tua viſione gratulari. O ſi oculis cerni dilectio poſſet! profectò videres, quanta apud te noſtra eſſet dilectio. Aut enim æquiparans dilectioni tuæ, magnum tibi adferret imitationis ſtudium. Ergo, quia in Domino te diligo, dilige diligentem. Et ut ceteri tecum diligant, per eccleſiaſticam auctoritatem hortare. Nam quod petis in litteris tuis, ut ego pro te orem; id rectè facerem, ſi ego ipſe à peccatis liber eſſem, ut pro aliis liceret orare. Et ideo te admoneo,* B *ut orationes aſſiduas animi tui pro me emittas ad Dominum: & memor profeſſionis, illam ante oculos tuos conſtituas diem, in qua juſtus ab auditu malo non timebit;* Pſal. 111. 7. *& ideo juſtus non timebit, quia non audiet,* Vade in ignem æternum, *ſed* Veni benedicte Patris mei, percipe regnum. Matt. 25. 34. & 41. *Ad quod nos perducat, qui vivit & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.*

[a] Loquitur de Severo, Milevitano antiſtite, quem ipſe Auguſtinus ſuprà in epiſt. 110. n. 4. *germaniſſimum & familiariſſimum animæ ſuæ*, ſeque *alteram animam ſuam* eſſe dicit, immo *ſuam & illius animam unam eſſe.*

Epiſtolarum S. Auguſtini finis.

SYLLABUS CODICUM

AD QUOS RECOGNITÆ SUNT S. AUGUSTINI EPISTOLÆ,

Necnon variantes aliquot lectiones inter omiſſas ſelectæ.

*Quæ aſteriſcum habent * videntur referenda in textum*

MANUSCRIPTI CODICES

cum nota ſingulis hic deinceps deſignandis indita.

a. Codices bibliothecæ Monaſterij S. Albini Andegavenſis.
ar. Monaſterij S. Arnulfi Metenſis.
a. RR. PP. Auguſtinianorum majoris conventus Pariſienſis.
b. Beccenſis cœnobij.
bl Belgici codices, ſeu variantes lectiones ex illis Lovanienſium Theologorum curâ decerptæ.
bn. Ex bibliotheca monaſterij S. Benigni Divionenſis.
bt. S. Bertini in Belgio codex perantiquus, unde eruta eſt CXCIII *ad Mercatorem* Epiſtola, quæ nunc primùm prodit
bg MSS. Domini Bigot Rotomagenſis.
c. Cœnobij Caſalis Benedicti.
cc. Ciſtercienſis Abbatiæ.
cſ. Codex vetus RR. PP. Ciſtercienſium S. Crucis in Jeruſalem in Urbe, ex quo hic primùm editur XXIX *ad Alypium* Epiſtola.
cl. MSS. Bibliothecæ Colbertinæ.
cb. Corbeienſis monaſterij codices, plerique ante annos 800. aut 900. ſcripti.
ct. Cœnobij de Cultura apud Cenomanos.
e. Excerptorum Eugypij codices duo MSS. Germanenſis & Corbeienſis.
f Floriacenſis bibliothecæ MSS.
fl. Codex Corbeienſis ante annos circiter 500. ſcriptus, qui Flori ſeu Bedæ vulgari collectionem in Epiſtolas Apoſtoli complectitur.
fs. MSS. Bibliothecæ S. Mauri Foſſatenſis.
ff. Collegij Fuxenſis apud Toloſates.
g. Gemmeticenſis monaſterij.
gg. S. Germani a pratis codices optimæ notæ.
gv. Collegij Gervaſiani apud Pariſios codex amplus & elegans.
j. Ex bibliotheca Domini Joly Præc. Eccl. Pariſ.
l. Laudunenſis Eccleſiæ codices antiquiſſimi.
mr. Domini Maran Archid. Eccl. Toloſ.
m. Monaſterij S. Michaelis in periculo maris.
n. Navarrici Gymnaſij Pariſienſis membraneum exemplar ampliſſimum.
p. Codex corticeus, qui olim Narbonenſis Eccleſiæ fuit, nunc eſt illuſtris familiæ Phimarconenſis: quo ex codice prodeunt XLII & XLV, duæ perbreves ad Paulinum Epiſtolæ, antehac ineditæ.
r. Regiæ bibliothecæ MSS.
rm Remenſis Eccleſiæ.
s. Eccleſiæ Silvanectenſis.
ſ. Sorbonici collegij.
t. Bibliothecæ Tellerianæ.
tt Theodericenſis monaſterij.
th. Thuaneæ bibliothecæ.
v. Vaticani codices, quorum nobiſcum communicatæ ſunt variantes lectiones, collectæ olim per ſelectos viros, qui poſt editionem à Lovanienſibus adornatam, caſtigandis denuo S. Auguſtini operibus Clementis VIII. auctoritate incumbebant.
vv. Bibliothecæ S. Vedaſti Atrebatenſis.
vc. S. Victoris Pariſienſis.
vd. Vindocinenſis Abbatiæ.

EDITI CODICES.

Am. Liber Epiſtolarum S. Auguſtini anno 1493. excuſus operâ Johannis de Amerbach civis Baſileenſis.
Bad. Editus per Jodocum Badium Aſcenſium, Pariſiis, an. 1515.
Er. Deſiderij Eraſmi curâ recenſitus, impreſſuſque Frobenianis typis Baſileæ, an. 1528.
Lov. Ad Lovanienſium Theologorum recenſionem excuſus typis Plantinianis Antuerpiæ, an. 1576.

EPISTOLA I.

AD HERMOGENIANUM.

Recenſita eſt ad MSS. bl. cb. gg. gv. n. r. ſ. th. vc. duos t. duos v. & ad Edit. Lov.

II. *ad Zenobium.*

Ad MSS. cb. gg. gv. n. r. duos ſ. duos t. duos v. recognita eſt, & ad Edit. Lov.

III. *ad Nebridium.*

In hujus recenſione adhibiti ſunt a. bn. bg. c. cc. ff. gv. n. r. s. t. duo a. duo ſ. quatuor v. & Edit. Am. Bad. Er. Lov.

IV. *ad Nebridium.*

Hanc recognovimus ad *a.* bl. bg. cb. gg. gv. n. r. ſ. duos t. duos v. ad Am. Bad. Er. & Lov.

V. *Nebridij ad Aug.*

Recognita eſt ad *a.* bl. bg. cb. gg. gg. gv. n. r. ſ. duos t. duos v. ad Am. Bad. Er. & Lov.

VI. *Nebridij* & VII. *ad Nebridium.*

His emendandis adhibuimus *a.* bl. bg. cb. ff. gg. gv. n. r. ſ. vc. duos t. duos v. & Am. Bad. Er. Lov.

Pag. 8. C. MS. *a. niſi viſu illo imaginario.* Alij codices: *viſo.*

VIII. *Nebridij.*

In hac emendanda uſi ſumus cb. gg. gv. n. r. ſ. vc. duobus t. duobus v. & Lov.

IX. & X. *ad Nebridium.*

Caſtigatæ ſunt ad *a.* bl. bg. cb. g. gg. gv. n. r. ſ. duos t. duos v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

XI. & XII. *ad Nebridium.*

Non reperiuntur niſi in Vaticano Exemplari.

XIII. *ad Nebridium.*

Recognovimus hanc in bl. cb. gg. gv. n. r. ſ. vc. duobus t. duobus v. & in Lov.

XIV. *ad Nebridium.*

Hanc emendavimus ad *a.* bl. bg. cb. g. gg. gv. n. r. ſ. duos t. duos v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

18. E. MSS. duo Vatic. *S cum aliis* ſapientibus *conferas.* Rectè.

XV. *ad Romanianum.*

Recognita eſt ad *a.* bl. cb. g. gg. gv. n. r. ſ. duos t. duos v. & ad Lov.

XVI. *Maximi Mad.* & XVII. *ad Maximum.*

Recenſitæ ſunt ad a. *a.* bl. bn. bg. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. ſ. t. duos vc. quinque v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

In MSS. tribus Maximus Madaurenſis *Grammatici* titulo donatur.

20. C. MSS. plures: *Atque alia interminato numero, diis hominibuſque odioſa* numina, quæ conſcia *nefandorum.*

Ibid. D. MSS. octo: *bellum* Actiacum *rurſus exortum.* Quatuor Vat. *Aſiaticum.* Alij codices, *Actiacum.*

22. B. MSS. octo; *tanquam nimiùm Romanorum.* Editi: *numinum.*

XVIII. *ad Cœleſtinum.*

Ad *a.* bl. cb. ff. g. gg. ſ. th. gv. n. ſ. th. vc. duos t. & duos v. recognita eſt, & ad Am. Bad. Er. Lov.

XIX. *ad Gaium.*

Recenſita eſt ad *a.* bl. cb. ff. g. gg. gv. n. r. ſ. th. vc. duos t. duos v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

XX. *ad Antoninum.*

Ad eoſdem codices collata eſt, uno excepto r.

24. E. MSS. duo v. *cùm quemlibet* hominem *propterea diligis.* Rectè.

XXI. *ad Valerium Epiſc.*

Uſi ſumus ad hanc emendandam codicibus *a.* bl. c. cc. cb. ff. g. gg. gv. n. r. s. t. vc tribus ſ. quatuor v. & Am. Bad. Er. Lov.

XXII. *ad Aurelium.*

Huic caſtigandæ ſubſidio fuerunt ch. ff. gg. gv. n. r. t. vc. duo ſ. duo v. & Am. Bad. Er. Lov.

Pag. 27. C. MSS. duo v. *commiſi uos* tamen *Deo.* Congruè.

Ibid. MSS. tres: *& curæ* eccleſiaſticæ *pro tua.* Rectè, ſi pauló antè legas, *utriuſque noſtrûm.*

Ibid. F. MSS. plures: *conſiliorum* gravi eſſe, *& tua* &c. Alij: *conſiliorum gravitate.* Fortè legendum, *conciliorum.*

28. A. MSS. quatuor: *qui ſi iſto peccato* maculaverit. Bene.

Ibid. B. MSS. *non* carneis *oculis inſpicit.*

Ibid. MSS. Quam fœditatem *ſi tantùm* &c. Congruè.

Ibid. D. MSS. *propoſito tam* latè *exemplo.* Meliùs.

29. MSS. ſeptem: *facilius* illis *diſſuadere.* Alij: *illic.*

Ibid. B. MS. ſ. *ſine* typo.

Ibid. MSS. duo: *pauperibus* erogetur. Alij: *eroget.*

30. B. Am. Bad. & MSS. tres: nulla *eſſent miniſteria.* Alij: *ulla.*

Ibid. D. unus è Vatic. MSS. *Ut & ego* viderem *agrum.* Alter Vatic. *Ut & ego* videam *agrum*, quem *fratribus datam* &c. Non malè.

XXIII. *ad Maximinum.*

Collata eſt cum a. bg. c. cc. ch. ff. g. gg. gv. j. n. r. s. duobus bn. duobus ſ. duobus t. duobus vc. quatuor v. & cum Am. Bad. Er. Lov.

XXIV. *Paulini ad Alypium.*

Recenſita eſt ad a. bn. bg. cc. ff. g. gv. j. l. n. r. s. ſ. t. vc. vd. duos a. quatuor v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

35. C. Editi: *quod tibi deferendum* judicavit. MSS. duo v. *judicavi.* At alij duo v. cum tredecim è noſtris: *indicavi.*

XXV. *Paulini ad Aug.*

Recognovimus hanc ad a. bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. r. s. ſ. vc. vd. duos a. quinque v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

36. G. MSS. ſeptem: *ſub magno* honore *peccator* Unus è Vat. *onere peccatorum.*

37. C. Editi: *te ad maturitatem meriti* honor ſeniorem *provexit* & *juvenem.* MSS. novem: *honore ſeniorum.* At meliùs duo Vat. *& honorem ſeniorum provexit juvenem.*

Ibid. D. In Editis: *jam ſolido littore* conſtitutus, *toto excipe ſinu.* At MSS. plerique: *jam* in *ſolido littore conſtitiſti, toto excipe ſinu.*

Ibid. E. Editi: *aſſequatur* effectum *Dei* voluntatum. MSS. duo: *effectam Dei* voluntate. Alij duo: *effectum Dei* voluntatem. Unus è Vat. *effectu Dei voluntatem.* Hunc ſequimur.

XXVI. *ad Licentium.*

Hanc emendavimus ope codicum a. bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. l. n. r. s. ſ. t. vc. vd. quinque v. & Am. Bad. Er. Lov.

38. D. MSS. tres: *quantum* petendum *videbatur.* Alij plerique: *promendum.*

Ibid E. MSS. quatuordecim: ſolvet *pectus, ... amplexibus* alligabit.

39. B. MSS. tres: Adſumam *aſtrorum cauſſas.* Non malè.

Ibid. F. Editi: *flumina terrent.* MSS. quinque: *fulmina.*

Ibid. G. Bad. & Er. *ſolvet mihi vincula* Gerris.

40. A. MSS. plerique: Xampacoſque *lacus fugiens* Hypanis ubi amarus.

Ibid. D. Codices omnes: *optabunt pia tecta.* excepto Corb. qui habet: *aptabunt.* Meliùs.

Ibid Editi: *aut Hircania* tauros MSS. decem, *ſauros.*

Ibid. G. Editi; *abſcidet* lateri *Dodona* &c. MSS. plerique; *Tbalari.*

XXVII. *ad Paulinum.*

Recenſita eſt ad a. bg. bl. c. cc. ff gv. j. o. r. s. t. vc. vd. duos a. duos ſ. quinque v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

43. C. In Editis: *& afferens ei claritatem.* At MSS. ſexdecim: *& afferentes.*

44. B. Editi: *de* vera *Religione.* At MSS. viginti carent voce, *vera.*

XXVIII. *ad Hieronymum.*

In hujus recognitione collati ſunt a. bl. bn. cc. j. fs. mr. gg. r. ſ. t. vc. decem v. & Am. Bad. Er. Lov.

45. Editi: *quieta* lætitia *& verè* &c. MSS aliquot: *læta.*

46. E. Am. Bad. & MSS. omnes: *regulas* mordaciùs, *ut fertur.* At Lov. ex Eraſmi correctione: *mordicus.*

47. A. MSS. tres: *in* tantæ *auctoritatis* faſtigio.

XXIX. *ad Alypium.*

Edita nunc primùm, & poſt editionem recognita ad antiquiſſimum exemplar bibliothecæ PP. Ciſtercienſium S. Crucis in Jeruſalem in Urbe.

Pag. 48. F. *ſecuros ſuos facere.* Fortè leg. *ſecuros vos.*

49. B. *fabricatores idoli.* MS. *fabricato dolo.* Leg. *fabricato idolo.*

50. A. MS. *vel in domibus inebriarentur.*

52. C. *quum Chriſtiani ſunt.* MS. *qui.* Fortè leg. *quia.*

Ibid. F. MS. *& uſque ad horam.*

53. B. *evacuabit. Nos proinde.*

Ibid C. *multitudine utriuſque ad.* Fortè leg. *uſque ad.*

Ibid. D. MS. *apud Aſnam.*

XXX. *Paulini ad Aug.*

Hanc recenſuimus ad a. bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. l. n. r. s. ſ. t. vc. vd. duos a. quatuor v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

53. F. *per litteras audire properavi.* Fortè leg. *adire.*

54. A. Editi: *Sed tu frater* ſpiritaliter. At MSS. *ſpiritalis.*

XXXI. *ad Paulinum.*

Emendata eſt ad a. bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. t. vc. vd. duos a. duos ſ. quinque v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

58. B. Editi: *Severus de* condiſciplinatu *noſtro.* At MSS. octodecim: *condiſcipulatu.*

XXXII. *Paulini ad Romanianum.*

Caſtigata eſt ad a. bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. ſ. t. vc. vd. quinque v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

59. B. Lov. *ſi quem* ſibi *dignum.* Alij codices: *tibi.*

60. A. Editi: *illi viro* devincta *caritate compararet.* MSS. octo: *de vita & caritate.* Alij ſex: *debita caritate.*

Ibid. B. MSS. duodecim: *Nam* affectus *in tui* &c.

61. D. Editi: fidei *compulſus amore.* At MSS. quindecim, *fido.*

Ibid. F. Editi: *Nam nunc aliena* petiſſes. At MSS. *peteſcens.*

62. A. MS. Reg. vera *eſt vivere vita Deo.* Alij: *viva.*

XXXIII. *ad Proculeianum.*

Ad MSS. a bg. bl. c. cc. ff. g. gv. r. s. t. vc. duos ſ. & quatuor v. recenſita eſt, & ad Edd. Am. Bad. Er. Lov.

XXXIV. *ad Euſebium.*

Ad hanc caſtigandam collati ſunt a. bg. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. ſ. t. duo vc. quatuor v. & Am. Bad. Er. Lov.

66. B. MSS. undecim; *ad alios neſcio quos* differat. Editi: *deferat.*

XXXV. *ad Euſebium.*

Adhibiti ſunt in hujus recenſione a. bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. ſ. vc. duo t. quatuor v. & Am. Bad. Er. Lov.

66. F. Lov. *quod poſſum* minus *agere.* At alij codices: *minime.*

67. D. Lov. violenti *autem vel* latrocinantes. At Am. Bad. & Er. *Violenter autem vel latrocinanter.*

XXXVI. *ad Caſulanum.*

Caſtigata eſt ad bl. cb. ff. gg. m. rm. vc. quatuor v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

68. D. Vat. tres: *me debito apud te* exſolvere. Alij: *abſolvere.*

71. A. Editi: *& ſexta* feria *& ipſo ſabbato.* MSS. carent voce, *feria,* hîc & aliis locis, ubi apud Editos adjecta eſt.

76. C. Lov. Tantum errat, *ut hinc ei* evenire timendum ſit *etiam illud* &c. At alij codices: *Quantum erat ut hinc ei veniret in mentem etiam illud.*

78. C. Editi: *quam fides obtinet atquè juſtitiam.* At MSS. Corbeienſis & Germanenſis habent: *quam fides obtinet atque juſtitia.* Sic omnino legendum: nam verbum *obtinet*, ad *requiem ſempiternam* refertur.

Ibid D. Editi omittunt; *& cum quibus Deo vivimus.* quæ verba ex novem MSS. reſtituuntur.

80. A. Am. Bad. Er. & MSS. ſex, prætermiſſa voce, *Manichæi*, habent: *maximè impiiſſimi jejunia.*

XXXVII. *ad Simplicianum.*

Deerat in hoc tomo. Hîc edita eſt collatis antea libris, qui eam habent præfixam libris quæſtionum ad Simplicianum.

XXXVIII. *ad Profuturum.*

Recognita eſt ad a. a. bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. t. vc. vd. duos ſ. quatuor v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

XXXIX. *Hieronymi ad Aug.*

Recenſita eſt ad a. b. cc. fs. j. mr. r. ſ. t. tt. vc. decem v. & Am. Bad. Er. Lov.

XL. *ad Hieronymum.*

Hanc recognovimus ad a. bl. bn. cc. fs. j. mr. r. ſ. t. tt. vc. novem v. ad Am. Bad. Er. & Lov.

Pag. 68. D. Editi: *poſſe honeſtè accipi ſcriptorem.* At MSS. tredecim: *poſſe honeſtè ac piè ſcriptorem.* Hanc lectionem amplectimur.

XLI. *ad Aurelium.*

Emendavimus hanc ad *a.* bl. bn. bg. cb. ff. g. gg. gv. j. n. s. t. ve. duos a. duos ſ. quatuor v. ad Am. Bad. Er. & Lov.

XLII. *ad Paulinum, antehac inedita.*

Prodit ex corticeo codice Phimarconenſi.

XLIII. & XLIV. *ad Glorium, Eleuſ. Fel.* &c.

Collatæ ſunt cum *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. s. s. ſ. t. ve. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov.

90. D. MS. unus è Vat. *quàm de veſtra exſpectabatis inſtantia.*

94. C. MSS. quatuor Vaticani: *ipſis ſecularibus legibus.* Alij *ſcecularibus.*

96. D. Lov. *ad judicium venire* noluerunt. Alij codices, *voluerunt.*

101. A. Bad. Am. Er. & MS. unus è Vat. *Glorio & Felici Aug.* Alij: *Felicibus.*

106. F. Editi: *Baptiſmi inſtitutorem* inſtituiſſe. MSS. quatuordecim: *inſtituiſſe.* MS. Gemmet. *exſtitiſſe.* Longè melius.

XLV. *Alypy & Aug. ad Paulinum.*

Edita nunc primùm ex Phimarconenſi codice.

XLVI. *Publicola ad Aug.* & XLVII. *ad Publicolam.*

Recenſitæ ſunt ad a. bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. t. ve. duos ſ. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

108. Am. & Bad. & MSS. ſeptem: *Decurioni qui militi præeſt.* Sed meliùs alij: *limiti.* Vide Notit. dignitatum Imp.

111. A. MS. Gemmet. *non debuiſſe* Apoſtolum *apud Athenas.* Rectè.

Ibid. E. MSS. ſeptem, Bad. & Er. *qui cùm ſua poſſeſſioni murum circumduxerit, aliquis ex* ipſorum uſu *percuſſus interreat.*

XLVIII. *ad Eudoxium.*

Hanc contulimus ad bl. cb. ff. gg. r. ſ. ve. duos t. duos v. ad Am. Bad. Er. Lov.

113. F. MSS omnes omiſſo *qui* habent; *in judicio* ..... docebit *manſuetos.*

114. B. MSS. omnes: *perfectam requiem* cogitetis, *donec.*

XLIX. *ad Honoratum epiſc. Donat.*

Hanc recognovimus ad a. bg. c. cc. ff. g. gv. n. s. s. ſ. t. ve. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov.

114. F. In Editis: *Auguſtinus epiſcopus* partis *Eccleſiæ catholicæ.* At vox, *partis* abeſt à MSS. quam vocem Eccleſiæ catholicæ non convenire, & illi ab Auguſtino tribui non ſolere obſervarunt Verlinus & Vindingus.

Ibid. G. Editi: *Erotem.* MSS. *Herotem.*

115. C. MSS. *ad Coloſſenſes. ſcripta.* Non malè ſi mutetur noſtra interpunctio.

Ibid. D Lov. *Sardes.* Alij codices: *Sardos.*

L. *ad Suffectanos.*

Non reperta eſt niſi in Vaticano exemplari.

LI. *ad Criſpinum.*

Caſtigata eſt ad a. bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. ſ. ve. duos t. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

118. F. In Epiſtolæ fine appoſuimus ex MSS. ΕΥΤΥΧΩΣ. quæ vox deeſt in Editis.

LII. *ad Severinum.*

Collata cum *a.* bg. bl. ff. g. gv. n. s. s. t. ve. duobus t. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

LIII. *ad Generoſum.*

Collata cum *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. t. s. ſ. t. ve. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov.

120. E. Lov. *Et tene* partes *Donati.* Alij Editi: *partem.* At MSS. *partis.* Supple, Chriſtianitatem.

LIV. & LV. *ad Ianuarium.*

His emendandis adhibiti ſunt bl. bn. cc. cl. f. j. s. vv. duo ſ. duo t. tres ve. tres v. Am. Bad. Er. Lov.

125. A. MSS. aliquot: *Aut qui alibi vidit.* peregrinatione ſua *quo remotiorem à ſuis, eo doctiorem* ſe factum putans. Rectè.

Ibid. B. MSS. plures: *ut excommunicandus* quiſque *judicetur.* Rectè.

127. C. MSS. ſeptem: *Jejunaverit, ante refectionem* &c. Alij: *poſt.*

130. B. Editi: *quod* deliramentum imperiti *Manichæi.* MSS. quatuor: *quod delirat imperitia Manichæi.* Alij duo: *delirà imperitià.*

132. E. MSS. decem: *ad* ſtultitiæ ſuæ vaniſſimas *opiniones.*

Ibid. F. Editi *ad myſteria* verborum *Dei.* At MSS. duodecim: *verbi Dei.*

134. B. Editi: Et *quia* aliquando *Paſcha* &c. *diſtingueretur. Quod non fruſtra factum* &c. ut *in anniverſaria* &c. Prætulimus hic MSS. lectionem, qua planiùs exprimitur duplex ratio, propter quam id à nobis in Paſchatis celebratione ſervatur, ut Sabbati dies inter paſſionis & reſurrectionis Dominicæ ſollemnitatem medius veniat: una ſcilicet, quò ſic noſtra feſtivitas à Judæorum feſtivitate diſtinguatur: altera quòd non fruſtra factum ſit à Domino, ut inter mortem ejus & reſurrectionem medius eſſet dies ſabbati.

Ibid. F. Am. Bad. Er. *in otio* corporali temporaliter celebrando.

135. A. Am. Bad. Er. *niſi* quieſcere à motibus *ſuis.*

136. A. MS. Colbertin. *&* flatandum *quodammodo.* Pro quo corruptè in priùs editis; *flammandum.* Iſto verbo utitur Auguſtinus in lib. 7. Confeſſ. c. 6. n. 8. *flatabant in eas nugas ignem cordis ſui.*

138. E. Lov. *Tunc autem* apprehendemur. Sed meliùs alij: *apprehendemus.*

142. D. Am. Bad. Er. & MSS. tres: *Eccleſia* conſenſio *roboravit.*

LVI. *ad Celerem.*

Reperta in MSS. tantùm Corbeienſi & duobus Vaticanis, præter Edit. Lov.

LVII. *ad Celerem.*

Recenſita ad cb. ve. duos v. & Lov.

LVIII. *ad Pammachium.*

Collata cum *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. t. ve. duobus l. quatuor v. & cum Am. Bad. Er. Lov.

LIX. *ad Victorianum.*

Emendata ſubſidio cb. ve. duorum v. & Lov.

147. D. MS. cb. *ut inter vos paucos* qui nos in hac re quantum loquamini *eadem pro* &c.

LX. *ad Aurelium.*

Hanc recenſuimus ad bl, cb. ff. gg. t. ſ. duos t. duos v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

LXI. *ad Theodorum.*

Caſtigavimus hanc ad cb. r. ſ. duos v. & Lov.

LXII. & LXIII. *ad Severum.*

Recenſitæ ad MSS. Corbeienſem, duos Vaticanos & ad Lov.

LXIV. *ad Quintianum.* & LXV. *ad Xantippum.*

Ad Cmb. ad duos Vat. & ad Lov. recognitæ

LXVI. *ad Criſpinum.*

Collata ad *a.* bg. c. cc. ff. g. gv. o. r. s. ſ. ve. duos t. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

LXVII. *ad Hieronymum.*

Hanc recenſuimus ad a. bl. bn. cc. fs. j. mr. s. ſ. t. tt. ve. decem v. ad Am. Bad. Er. Lov.

156. D. MSS. octo: *in Domino* glorianetur.

LXVIII. *Hieronymi ad Aug.*

Recognita eſt ad a. bl. bn. cc. fs. j. mr. s. ſ. t. tt. ve. undecim v. ad Am. Bad. Er. Lov.

LXIX. *ad Caſtorium.*

Recognita ad cb. ſ. duos v. & Lov.

158. A. Lov. *eſſe in viſceribus* Chriſti *ejus.* At à MSS. abeſt; *Chriſti.*

LXX. *ad Naucellionem.*

Ad codices cb. ve. v. & Lov. recenſita eſt.

159. B. Verlinus & Vindingus ſuſpicantur legendum hic, *à fratre noſtro Clarentio.* non autem ut apud Lov. *à patre.* quippe cùm Clarentius fuerit Donatiſta. At MSS. cb. & v. habent: *ab epiſcopo noſtro.* Fortè pro, *veſtro.*

Ibid. F. Lov. *in parte* noſtra *rebaptizavit.* At MS. cb. *veſtra,* quæ vera lectio eſt.

LXXI. *ad Hieronymum.*

Ad *a.* bl. bn. c. cc. fs. gg. j. mr. ſ. t. ve. decem v. ad Am. Bad. Er. & Lov. recognita.

160. F. Codices quindecim: *non ſolùm* quid *dixerim.*

Ibid. Editi: *interpretum* auctoritate *perhibentur.* At MSS. non habent: *auctoritate.*

161. B. MSS. mr. & duo Vat. *cogeretur Epiſcopus* civitatis, *Iudæorum* &c.

LXXII. *Hieronymi ad Aug.*

Ad *a*. bl. bn. cc. fs. j. mr. r. ſ. vc. undecim v. & ad Am. Bad. Er. Lov. collata eſt.

161. F. Editio Eraſm. oper. Hieronymi: *& ſæpe* compellas.

LXXIII. *ad Hieronymum.*

In hac emendanda uſi ſumus a. bl. bn. j. mr. r. s. ſ. t. vc. duobus cc. undecim v. Am. Bad. Er. Lov.

165. D. MSS. novem: *nec ad te* pertulerit, *nec ad me* retulerit.

167. A. Lov. *illa* ſcientia, *quæ inflat*. Redundat vox *ſcientia*, quæ abeſt à MSS.

LXXIV. *ad Præſidium.*

Recognita ad bl. bn. fs. j. mr. c.c. vc. duos ſ. decem v. ad Am. Bad. Er. Lov.

LXXV. *Hieronymi ad Aug.*

Purgata multis mendis ad fidem bl. bn. c. cc. gg. fs. j. mr. r. ſ. r. tt. uc. decem v. ad Am. Bad. Er. Lov.

176. B. *mala reliquerat Iudæorum*. Leg. cum MSS. quindecim, *reliquerit*.

177. E. Lov. *ab Origene emendatos*. *ſive* correctos. Verius plerique codices Editi & MSS. *ſive corruptos*.

Ibid. Lov. *amatorem eſſe* veterum. At plures codices: *veteris*.

LXXVI. *ad Donatiſtas.*

Emendata eſt ſubſidio *a*. bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. s. ſ. vc. duorum t. duorum r. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov.

180. D. Editi: *Meſſis eſt* pars *Donati*. At MSS. octodecim, *tempus*.

LXXVII. *ad Felicem & Hilarinum.*

Collata cum *a*. bg. c. cc. ff. g. gv. j. n. c. s. ſ. c. vc. quatuor v. & cum Am. Bad. Er. Lov.

181. G. MSS. quæ *nobis hac* &c. Melius.

LXXVIII. *ad Cler. & pleb. Hipponenſem.*

Hanc contulimus cum a. *a*. bg. bl. c. cc. cb. ff. g. gg. gv. j. n. t. s. t. duobus ſ. duobus vc. quatuor v. & cum Am. Bad. Er. Lov.

182. E. MSS cb. & t. *in Domino* æternam *ſalutem*.

183. C. Lov. *presbyter* noſter. Alij codices: *veſter*.

Ibid. G. Er. & Lov. *ad locum ſanctum* ſe peregrinaturos. MSS. *perrecturos*.

185. D. MSS. cb. & gg. *vel* caſtimonialis *ceciderit*.

186. F. MS. gg. *quàm quæ* ex *monaſterio*. Idem codex cum cb. & uno v. ſubdit: *defecerunt*.

LXXIX. *ad Presbyterum quemd. Manichæum.*

Non reperitur niſi in Vaticano exemplari.

LXXX. *ad Paulinum.*

Recenſita eſt ad *a*. bg bl. c. cc. ff. g. gv. j. l. n. r. ſ. th. vc. duos t. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

188. B. Lov. *loquelas* objiceret. Alij plerique Codd. *obderem*.

Ibid. E. Lov. *quæ mala eſſet* potiùs *ſi mutata*. Bad. & aliquot MSS *ſi potiùs ſubmutata*. Er. *ſi potioribus mutata*. Sed meliùs MS. j. *ſi poſt juſſum mutata*.

LXXXI. *Hieronymi ad Aug.*

Ad a. bg. bl. bn. c. cc. fs. g. gv. j. l. n. r. ſ. t. vc. novem v. & ad Am. Bad. Er. Lov. recognita.

189. D. MS. t. *Sancti* patres. Alij omnes veriùs: *fratres*. Nam illud prius appellationis genus improbat Hieronymus in cap. 4. Epiſt. ad Galat.

LXXXII. *ad Hieronymum.*

In hujus recognitione collati ſunt a *a*. bg. bl. bn. c. cc. fs. g. gv. j l. n. r. s. ſ. t. vc. novem v. & Am. Bad. Er. Lov.

190. C. Lov. *ingenioſa*, diligenti. Alij plerique codices, *diligentiâ*.

Ibid. E. Editi: *Ne litum melle gladium*. MSS. novemdecim carent particulâ, *ne*.

193. G. Vatic. MSS. duo. *non poſſe*. & id Doctorem *gentium ſentire*.

194. A. MSS. ſex: *quæ* oſtenderet *illa*.

195. A. MSS. quinque: *actio* conſummaretur *umbrarum*.

Ibid. G. *neceſſariorum officiis*. Deeſt *officiis* in 22. MSS.

197. D. Editi: *velut colligis* apparere. Sed concinnius duo Vat. *apparet*.

203. F. Editi: *ſed* melior *hæc*. At MSS. *meliùs*.

LXXXIII. *ad Alypium.*

Reperta ſolùm in MSS. cb. & duobus v. præter Edit. Lov.

LXXXIV. *ad Novatum* & LXXXV. *ad Paulum.*

Recognitæ ſunt ad cb. vc. duos v. & ad Lov.

206. B. MSS. tres: quàm *durus videar*.

Ibid. C. *cogitationem tuam*. Fortè leg. *cognationem*.

LXXXVI. *ad Cæcilianum.*

Collata cum bl. cb. ff. gg. r. r. vc. tribus v. & cum Am. Bad. Er. Lov.

208. C. MS. Tellerianus: Præſidialis *edicti*.

LXXXVII. *ad Emeritum.*

Recenſuimus hanc ad *a*. bg. bl c. cc. ff. g. gv. n. r. s. ſ. t. vc. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

209. E. MSS. octo: *eos qui* conteſtabantur, *non fecerunt*.

210. A. MSS. duo: *de medio eorum* exeunte.

LXXXVIII. *ad Ianuarium Donatiſt. Epiſc.*

Huic emendandæ opem adtulerunt a. bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. r. vc. duo ſ. duo t. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov.

215. A. Editi: *per Africam* veſtram. MSS. decem: *noſtram*.

Ibid. C. Lov. *diuturnis diebus*: Alij codices conſtanter: *diurnis*.

216. D. Editi: *haberetis inter* nos *collationem*. At MSS. propè omnes: *inter vos*. Scilicet non de ſe, ſed de epiſcopis Catholicis & Donatiſtis loquuntur Clerici Hipponenſes, ut patet ex n. 10.

Ibid. E. unicè Vat. MSS. *vinculo* ligaretur.

218. E. Editi: *Sed ideo nos conferre*. At MSS. ſex: *vos*. Et rectè, referendo ad Epiſcopos Catholicos & Donatiſtas: videturque non poſthabenda eorum codicum lectio, qui mox habent: *Quod ſi hoc facere* noſtri *epiſcopi* noluerint.

LXXXIX. *ad Feſtum.*

Ad *a*. bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. ſ. t. duos vc. quatuor v. collata eſt, & ad Am. Bad Er. Lov.

220. D. MSS. tres Vatic. *in ſua conſpiratione* durantibus.

XC. *Nectarij ad Aug.* & XCI. *ad Nectarium.*

Ad has caſtigandas adjuverunt *a*. bg. bl. bn. c. cc. g. gv. ff. j. o. r. s. ſ. vc. vd. duo r. quatuor v. & Am. Bad. Er. Lov.

223. B. MSS. omnes: *patriam* cupit. Rectè, referendo ad *dilectionem*.

226. A. MSS. ſex: *Kalendis Iuniis* feſta *Paganorum*. Am. Bad. & Er. *Kal. Iuniis* ſexto.

XCII. *ad Italicam.*

Recenſuimus hanc ad *a*. bg. bl. bn. c. cc. cb. ff. g. gg. gv. j. l. n. s. t. vd. duos z. duos vc. quinque v. ad Am. Bad. Er. Lov.

XCIII. *ad Vincentium Rogatiſtam.*

Emendata eſt ad *a*. bg. bl. bn c. cc. ff. g. gv. j. n. c. s. vc. vd. tres ſ. duos r. quinque v. ad Am. Bad. Er. Lov.

233. D. Am. Bad. Er. & MS. gv. *bonum opus eſſe* indicavit.

236. A. Lov. *quia apud Imperatorem ultro Cæcilianum accuſaverunt*. Et mox: *Ipſo* autem *Imperatore* &c. At particula, *autem* abeſt, à MSS. qui cum Am. Bad. & Er. ſic habent: *quia cùm . . . accuſaſſent*.

Ibid. C. Editi: *Noluerunt* enim *veritati conſentire*. Abeſt, *enim*, à MSS. & abeſſe debet.

241. B. MSS. 17. *ſe pro Eccleſia Chriſti* opponentes.

242. C. MS. unus è Vat. *Quoslibet vos eſſe*. Meliùs alij: *Quoslibet*.

XCIV. *Paulini ad Aug.*

Edita olim ex Vaticano exemplari: ſed nunc demum nitori ſuo reſtituta ope codicis Phimarconenſis.

XCV. *Paulini ad Aug.*

Ad Vaticanum exemplar & ad Lov. recognita.

XCVI. *ad Olympium.*

Collata eſt cum *a*. bl. c. cc. ff. g. gv. j. n. c. s. ſ. t. vc. quatuor v. cum Am. Bad. Er. Lov.

XCVII. *ad Eumdem.*

Collata cum *a*. bg. bl. c. cc. ff. g. gv. j. n. s. ſ. r. vc. quat. v. cum Am. Bad. Er. Lov.

XCVIII. *ad Bonifacium Epiſcopum.*

In hujus recenſione explorati ſunt *a*. bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. t. vd. duos s. duo vc. tres ſ. ſex v. & Am. Bad. Er. Lov. necnon collectio Anſelmi Lucenſis MS.

263. E. In MSS. pleriſque conſtanter ſcribitur: *Bonefacius*.

265. G. Anſelm. *neceſſaria* myſteria *& verba*.

267. F. MSS. viginti: *plerumque* jam *ipſarum rerum*.

268. C. unus è Vat. MSS. *melior eſt* illo *parvulus*. Rectè.

XCIX. *ad Italicam.*

Recognita ad *a*. b. bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. t. vc. duos ſ. quatuor v. & ad Am. Bad. Er. Lov.

C. *ad*

C. *ad Donatum Proconſulem.*

Collata eſt cum *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. t. vc. duobus ſ. quatuor v. cum Am. Bad. Er. Lov.

CI. *ad Memorium Epiſc.*

Ad *a.* bg. bl. bn. c. cc. g. gv. j. n. r. s. ſ. t. vc. quatuor v. recognita, & ad Am. Bad. Er. Lov.

27 t. B. *ſublevor, eligor.* Fortè leg. *erigor.*

Ibid. F. Editi: *quæ vera* ſunt, *ſenſerunt.* Sed verior MSS. lectio, expunctâ voce, *ſunt.*

CII. *ad Deogratias.*

Caſtigata ſubſidio *a.* bg. bl. c. cc. gg. gv. j. n. r. s. vc. duorum bn. 2 ſ. 2 t. 2 vc. quinque v. & Am. Bad. Er. Lov.

283. E. Lov. *peccati* perfruitionem. Alij pleriſque codd. *perfructionem.*

284. B. MSS. plures: præter *cæteraque* &c.

285. F. Editi: *mortis Domini* noſtri Jeſu *Chriſti.* At MSS. carent vocibus, *noſtri Ieſu.*

286. G. MSS. omnes: *Incidunt?* Neque enim *ſi irriſus eſt.* Fortè pro, *Numquid enim.*

287. D. Lov. perperam *cogitas.* Sed meliùs MSS. *perparum.*

Ibid. E. Editi: *ſive typho.* MSS. *typo.* Sic paſſim ſcribitur ſublatâ littera h. quod ſemel obſervaſſe ſufficiet.

CIII. *Nectarij.* & CIV. *ad Nectarium.*

Has incaſſum quæſivimus in Gallicanis MSS. Emendatæ ſunt ad Vaticanum exemplar, ex quo antehac prodierant in publicum.

CV. *ad Donatiſtas.*

Collata eſt cum *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. ſ. t. vc. quatuor v. cum Am. Bad. Er. Lov.

297. A. Lov. populum habentem *baptiſmum.* At alij codices: *populos habentes baptiſmum.*

Ibid. Editi: *eos* rebaptizaverunt. MSS. meliùs: *eos baptizaverunt.*

299. B. Lov. *verba regis eſſe* Nabuchodonoſor, *Signa* &c. Am. Bad. Er. *verba regis eſſe*: Regi Nabuchodonoſor oſtendi *ſigna.* At MSS. *regis eſſe*: *Signa* &c.

300. A. *Iovianus.* Apud Am. Bad. Er. & MSS. tres v. & ſ. ſcribitur: *Iovimanus.* Apud cc. & s. *Iuvimanus.*

301. E. Unus è Vat. MSS. Non *ignoramus.* Forſan meliùs.

302. F. G. Am. Bad. Er. & undecim MSS. *&* aulas *tuas confige.*

CVI. *ad Macrobium*, CVII. *Maximi & Theodori ad Aug.* & CVIII. *ad Macrobium.*

Non continentur in Gallicanis MSS. Purgatæ ſunt multis mendis auctoritate Vaticani exemplaris. Quamquam etiam pinguiora quædam errata corrigi oportuit ex conjectura: quod à nobis tentatum fuit ea fide, ut priſca lectio nihilominus juxta exhiberetur in margine.

305. A. *De iſto Marcellino ſcribens, eccleſia colonum dicit.* Expungenda ſunt iſthæc verba, uti ad hanc Epiſtolam obſervamus in Præfatione in hunc tomum.

CIX. *Severi ad Aug.*

Recognita eſt ad *a.* bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. l. n. r. s. ſ. t. vc. vd. quinque v. ad Am. Bad. Er. Lov.

CX. *ad Severum.*

Ad a. *a.* bg. bl. c. cb. cc. ff. g. gg. gv. j. n. r. s. t. duos ſ. duos vc. quatuor v. emendata, & ad Am. Bad. Er. Lov.

CXI. *Ad Victorianum*

Hanc emendavimus juxta *a.* bl. c. cc. cb. ff. g. gg. gv. j. n. r. s. L. t. duos bn. duos vc. quatuor v. & Am. Bad. Er. Lov.

CXII. *ad Donatum Exproconſulem.*

Recenſita eſt ad *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. t. vc. tres ſ. duos v. ad Am. Bad. Er. Lov.

CXIII. *ad Creſconium.* CXIV. *ad Florentinum.* CXV. *ad Fortunatum.* & CXVI. *ad Generoſum.*

In MSS. non reperiuntur niſi duobus Vaticanis & uno antiquiſſimo Corbeienſi.

CXVII. *Dioſcori ad Aug.* & CXVIII. *ad Dioſcorum.*

Collatæ ſunt cum *a.* bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. ſ. vc. vd. duobus t. quatuor v. cum Am. Bad. Er. Lov.

328. D. Bad. *ſatellitio* induratum. Er. *ſatellitio* induratæ.

Ibid. F. MSS. octo & Am. *Non enim* dedecora *facies.*

330. F. MSS. pleriquE: *in* rem ſtabilem non *collocatur.*

334. A. MSS. pleriquE: *Quis enim quærit* qua *ad* &c. unus è Vat. *qua viâ.*

342. E. Lov. *aliquanto* diutius vel *frequentius.* Alij codices non habent: *diutius vel.*

CXIX. *Conſentij ad Aug.*

Caſtigavimus hanc ad *a.* ſ. duos t. & duos v. quibus demum acceſſit vetus codex Bertinenſis longè præſtantiſſimus.

344. F. MS. Bert. *periiſſe* docuiſſem, *illius* &c. Meliùs.

Ibid. G. Leg. cum MS. bt. *perſona autem* ſibi *conſtantes.*

345. B. In MS. bt. *quia* non quaſi *æqualem.* Rectè.

Ibid. MS. bt. *poſſit plenitudinem* ſeparare. Sic legendum.

Ibid. G. in MS bt. *credo* poſſe *perſonam.*

Ibid. F. MS. bt. *non ſolùm* præſentibus verbis, *ſed.*

346. A. MS. bt. *quàm ex eo quod* tecta *delegerim.* Concinniùs.

Ibid. MS bt. Quapropter *via iſta quam* &c. Et paulo poſt habet: *ſimulatione* fruſtretur.

Ibid. B. *verùm etiam poſt, ut à te.* At MSS. omittunt, *ut.* Moxque Bertinianus habet: quaſi cujuſdam *idololatriæ crimen* &c.

CXX. *ad Conſentium.*

Mutila reperitur in plurimis MSS. & in Editis Am. Bad. Er. Non integra niſi in bt. r. ſ. duobus t. duobus v. & Lov.

346. G. MS. Bert. *declaratum* oculis *quodammodo videre.* Unde conjicitur ſupra ad litt. C. poſitum fuiſſe *cordis*, pro *quodammodo.*

347. F. leg. juxta MS. bt. *ut ſecundùm* eam ratione reddita. Itemque paulò infra: *Et ſi quid aliter* ſapitis.

348. A. MSS. quinque: *Nam quidam etiam* minimùm. Non malè, ſi de minimo progreſſu in divinorum cognitione intelligatur.

Ibid. C. *&* hi *multi ſunt.* Sic bt. qui paulo poſt habet: *mirari* deſinent. *Nam* &c.

Ibid. G. MS. bt. *credendi* firmiſſimi *robore, verùm etiam intelligendi* certiſſimam veritatem.

349. C. MS. bt. *qualis eſt* aliqua *ex illis.* Et paulò infrà. *Ejuſque tres perſonas.* Sic leg.

Ibid. D. MS. bt. *quæ ubique* ſit. Meliùs.

Ibid. MSS. novem: *in* corde noſtro *habitare.*

350. E. MS. bt. *ſive* finitis *ſive ſpatiis infinitis.*

351. A. MSS. aliquot: *quod ſi donum ejus in nobis minus eſt quàm.* At unus è Vat. *in nobis* non *minus eſt quam.*

Ibid. G. MS. bt. *ipſa* ineffabiliter *inſeparabilis Trinitas.* Longè meliùs.

354. C. *cohærenda juſtè vivimus.* Abeſt, *juſtè*, à codice bt. & aliquot aliis.

CXXI. *Paulini ad Aug.*

Caſtigata ad *a.* bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. ſ. vc. duos t. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

356. B. Lov. *ſed ſpiritu* Dei *aguntur.* At ab aliis codicibus abeſt, *Dei.*

359. F. MS. *a.* & unus è Vat. *quaſi Deum interrogavi.*

360. A. Am. Bad. Er. & MSS. quinque: *Et illa* dubitaverit *de Chriſto.* Rectè.

Ibid. E. MSS. ſex. *præſumens*, quam *ſubſecutura.* Alij octo: *quæ.*

Ibid. F. MSS. quinque: *ex diſcipulis* adoleſcentior *ſuis adoleſcentiorem eligit.*

Ibid. G. MSS. aliquot: *ſub hac voce* conſignans.

CXXII. *ad Clerum & Pleb. Hippon.*

Collata cum *a.* bl. c. cc. g. gv. j. n. r. s. t. vc. quatuor ſ. quatuor v. cum Am. Bad. Er. Lov.

CXXIII. *Hieronymi ad Aug.*

Recenſita ad bl. c. fs. mr. tt. duos vd. ſex v. ad Am. Bad. Er. Lov.

In MS. mr. cohæret iſthæc Epiſtola cum CXCV. eique uno tenore ſubjungitur. In codicibus autem vd. interjectis tribus verbis ſic illi adnectitur: *Iam poſt ſubſcriptionem. Multi utroque claudicant pede* &c.

CXXIV *ad Albin. Pinian. & Melan.*

Non reperimus hanc in MSS. niſi cb. & duobus v.

CXXV. *ad Alypium*, & CXXVI. *ad Albinam.*

Has recognovimus ad cb. ſ. vc. duos v. & Lov.

363. B. Lov. *verba* dixerit. At MSS. *direxit.*

367. B. MSS. omnes: *unum tantummodo* Carthaginenſem.

369. B. MSS. *Si autem ſub* generali *neceſſitatis nomine.*

369. F. Lov. *populus* non *ad presbyterum.* Abeſt, *non*, a MSS.

CXXVII. *ad Armentarium & Paulinam.*

Emendata eſt ad *a.* bl. bg. bn. c. cc. ff. gv. j. n. r. x. t. duos ſ. duos vc. ſex v. ad Am. Bad. Er. Lov.

374. A. Editi: *fugitur una cùm omnes.* MSS. *ut omnes* &c.

CXXVIII. & CXXIX. *Silvani &c. ad Marcellinum.*

Huc tranſlatæ ſunt ex Actis collationis Carthaginenſis: niſi quòd prior exſtat etiam in libro de Geſtis cum Emerito.

CXXX. *ad Probam.*

In hujus caſtigatione adjuti ſumus *a.* bg. bl. *a.* cc. ff. g. gv. j. n. r. s. tb. vc. duobus bn. duobus ſ. duobus t. quinque v. & Am. Bad. Er. Lov.

384. A. MSS. duo Vat. *qui Spiritu ſuo* bono *bonos facit.*

385. G. Er. & Lov. *Audiſti* qualiter *oros.* Alij Edd. & MSS. *qualis.*

394. C. MSS. ſeptem & Am. Bad. Er. habent: *Et vos in ejus familia* &c.

CXXXI. *ad Probam.*

Collata eſt cum *a.* bg. bl. bn. c. cc. cb. ff. g. gv. n. r. s. t. duobus ſ. duobus vc. quatuor v. cum Am. Bad. Er. Lov.

CXXXII. *ad Voluſianum.*

Recognita ad a. *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. j. l. n. r. s. t. tt. vc. vd. duos bn. duos ſ. quinque v. ad Am. Bad. Er. Lov.

CXXXIII. *ad Marcellinum.*

Hanc contulimus cum *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. t. vc. duobus ſ. quatuor v. cum Am. Bad. Er. Lov.

394. A. MSS. ſex: *Auguſtinus* epiſcopus *in Domino.*

Ibidem C. MSS. tres: *illorum* notaria *ad quos.* Alij duos *Notatoria.*

CXXXIV. *ad Apringium.*

Recenſuimus hanc ad *a.* bg. bl. c. cc. cb. ff. g. gv. n. r. s. ſ. t. vc. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

CXXXV. *Voluſiani ad Aug.*

Exſtat cum Epiſtola CXXXII. in iiſdem codicibus ſupra deſignatis.

CXXXVI. *Marcellini ad Aug.*

Ad codices *a.* bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. l. n. r. s. ſ. t. vc. vd. duos a. quinque v. recognita. & ad Am. Bad. Er. Lov.

401. B. MSS. undecim: multas *eſſe dixit, quæ huic poſſunt jungi non immeritò* quæſtiones.

CXXXVII. *ad Voluſianum.*

Ad codices ſupra notatos, quibus Epiſtula CXXXII continetur, caſtigata fuit.

406. E. Editi: *ſecundùm* cognitam *nobis.* Sed meliùs MSS. octo: *cognatam.*

Ibid. F. In Editis. *Quæ veritas .... ipſa aderat.* Repoſuimus ex viginti MSS. *ipſe.*

CXXXVIII. *ad Marcellinum.*

Emendata ad eoſdem codices cum CXXXVI. & præterea ad alterum bn. & ad ſextum v.

411. D. Editi: *mutato præcepto non* mutat *inſtructionem.* At MSS. viginti: *non mutata mutavit inſtructionem.* Prætulimus.

Ibid. E. Editi: *cauſiâ* commotus, *hoc.* Nos repoſuimus, *commotâ*, ex MSS. qui paulò poſt omittunt vocem, *adhibitum.*

Ibid. F. MSS. quinque: *valetudo* ratio, *ut artibus.* Alij; *ratione atque artibus.*

415. D. Am. Bad. Er. & MS. *a. ſacerdotum*, incidenter *eos admonere.*

Ibid. Lov. *jam* deſtructum *eſſe.* At alij: *deſtruendum.*

416. A. Editi: *&* adverſa *corda.* MS. Sorb. *averſa.* Prætulimus.

Ibid. C. Editi: *vel* deprimi *debuerunt.* MSS. quatuor: *perimi.* Alij ſexdecim: *premi.*

CXXXIX. *ad Marcellinum.*

Hanc contulimus cum a. bg. bl. bn. c. cc. cb. ff. g. gg. gv. n. t. a. ſ. duobus vc. quatuor v. cumque Am. Bad. Er. Lov.

419. D. *corpore confeſſi.* MSS. propè omnes omittunt, *confeſſi.*

420. B. *quod ſic habe tamquam.* At MSS. carent voce, *quod.* Ex iis tres ferunt: *Sic habe* illum *tamquam.*

Ibid. C. in Editis: *rebaptizatus. qui cum fuerit colonus Eccleſiæ, verſatus eſt.* At in MSS. paulò alius eſt verborum ordo, quem hîc reſtituimus.

Ibid. D. MSS. ſex: *jubete* alligari *epiſtolas meas.*

Ibid. E. Editi: *de clementia* Imperatoris. At MSS. *Imperatorum.*

CXL. *ad Honoratum.*

In hujus caſtigatione uſi ſumus bg. bl. bn. cc. ff g. m. ſ. tribus cb. tribus r. duobus vc. duobus v. & Am. Bad. Er. Lov.

424. D. *cum majori Johannes.* Sic MSS. At Editi omittunt, *majori.*

426. D. MS. Corbeienſis optimæ notæ habet: *eumdem hominem Deumque commendat, ut* &c.

427. A. Editi: *intelligeres in* noviſſimo. At MSS. *in noviſſima.*

Ibid. B. Am. Bad. & Er. *in ipſa paſſione. an qua ſibi ab ejus inimicis figebatur vetus homo noſter.*

Ibid. F. MSS. Corb. aliique nonnulli: *carne autem* legi peccati cui *obedire vetat.*

429. C. Editi: *Si enim* verè *Dei.* At MSS. omnes; *verus.*

430. C. MS. Corb. *quæ ad novum pertinet* ſacramentum.

431. B. Editi: *Vſque ad mortem enim hoc.* MSS. *uſque ad mortem. Hoc enim* &c.

432. E. Editi: *propter quam* cauſſam *Chriſtiani.* MSS. *vitam.*

449. C. MSS. pleraque: *atque ſanctorum*, juſtitiæ *Dei eſt.*

450. C. MSS. *gratia eſt novi Teſtamenti.* At in Editis deerat, *eſt*, fueratque inſignis hic locus prava interpunctione vitiatus.

Ibid. F. Editi: *extollatur*, nec *ſit.* MSS. *ne ſit.*

CXLI. *Conc. Zertenſis ad Donatiſtas.*

Ad hanc emendandam adjuti ſumus *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. n. a. ſ. t. vc. duobus r. quatuor v. & Am. Bad. Er. Lov.

CXLII. *ad Saturninum & Eufratem.*

Non reperta eſt niſi in Vaticano exemplari & Lov.

CXLIII. *ad Marcellinum.*

Emendata eſt ope *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. t. vd. duorum a. x bn. x vc. 5 v. & Am. Bad. Er. Lov.

CXLIV. *ad Cirtenſes.*

Caſtigata ad *a.* bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. t. vc. duos ſ. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

468. C. Am. Bad. & Er. *Circenſibus.*

469. E. Editi: *magis obrietate inveterati erroris* vertitur. At MSS. *evertitur.* Suſpicamur hunc locum fuiſſe a Librariis imminutum; idque vel ex particula, *magis*, conjectare licet.

CXLV. *ad Anaſtaſium.*

Recenſita ad *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. l. n. r. s. t. duos ſ. duos vc. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

471. F. MSS. duo Vat. *ſuperveniemus* propter *eum.*

CXLVI. *ad Pelagium.*

Huc tranſlata eſt ex libro de Geſtis Pelagij.

CXLVII. *ad Paulinam.*

Emendata ad a. *a* bg. bl. c. cc. cb. g. gv. j. n. t. a. vc. duos bn. duos t. tres ſ. quinque v. Am. Bad. Er. Lov.

CXLVIII. *ad Fortunatianum.*

Collata cum *a.* bg. bl. c. cc. g. gv. l. n. r. x. vc. duobus ſ. duobus t. quatuor v. cum Am. Bad. Er. Lov.

CXLIX. *ad Paulinum.*

Hanc recenſuimus ad *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. vc. duos bn. duos ſ. duos t. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

516. C. MSS. aliquot: *in hac potius epiſtola* recognoſco.

CL. *ad Probam & Julianam.*

Contulimus hanc cum *a.* bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. ſ. duobus t. quatuor v. cum Am. Bad. Er. Lov.

CLI. *ad Cæcilianum.*

Recognita ad Vaticanum exemplar, in quo ſolo reperta eſt.

CLII. & CLIV. *Macedonij*, CLIII. & CLV. *ad Macedonium.*

Emendatæ ſunt ad *a.* bg. bl. bn. c. cc. cb. ff. g. gg. gv. j. n. r. s. l. vd. duos a. duos t. quatuor v.

528. B. Editi: *veſtro gladio* non *debet intercedere.* Abeſt, *non*, à MSS. ſed utralibet lectio quadrat huic in locum.

531. F. MSS. aliquot optimæ notæ: *& nihil* fiet *immaniter.*

Ibid. Lov. *altius cognitoris*, ſi *nec.* Alij codices: *ut nec.*

CLVI. *Hilarij Syracuſ.* & CLVII. *ad Hilarium.*

His caſtigandis adhibiti ſunt aa. cc. ff vv. vc. tres v. Am. Bad. Er. Lov. quibus acceſſit MS. Cœnobij S. Sulpitij ex Ordine Ciſtercienſi, quo in codice ſcribitur *Hilarus* ut & in cc. ff. & vc.

542. C. MSS. quatuor: *ut noſtris de Syracuſana.*

Ibid. E. MSS. tres: *Quidam autem* poſuit *Eccleſiam.*

546. E MSS. aliquot & Am. Bad. Er. *damnationi* ejus *obnoxia eſt.*

CLVIII. *Evody ad Aug.*

Ad codicem Vaticanum, in quo ſolo MS. reperitur, recognita eſt, & ad Lov.

CLIX. *ad Evodium.*

Recenſita ad bl. cc. cb. ff. gg. t. ſ. vc. duos t. tres v. ad Am. Bad. Er. Lov.

CLX. & CLXI. *Evody ad Aug.*

Caſtigatæ ſunt ope codicum cb. gg. t. ſ. t. vc. trium v. & Lov.

CLXII. *ad Evodium.*

Collata cum bl. cb. ff. gg. r. vc. duobus ſ. duobus t. tribus v. cum Am. Bad. Er. Lov.

CLXIII. *Evody ad Aug.*

Recognita ad gg. t. ſ. duos t. duos v. ad Am. Bad. Er. Lov.

CLXIV. *ad Evodium.*

Emendata ſubſidio codicum *a.* bg. bl. ff. g. gv. j. m. s. vc. vd. duorum a. 2 bn. 2 ſ. a t. 4 v. & Am. Bad. Er. Lov.

CLXV. *Hieronymus ad Marcellinum & Anapſ.*

Ad bl. bn. tt. vc. quinque v. & ad Am. Bad. Er. Lov. recognita.

CLXVI. *ad Hieronymum.*

In hujus recenſione collati ſunt b. bl. c. ct. fs. j. l. mr. r. ſ. t. tt. vc. duo bn. duo th. decem v. Am. Bad. Er. Lov.

586. F. MSS. ſex: *ex parte quæ capta eſt.*

588. E. MSS. quinque Vat. & ſex Gallicani poſt, *feciſſe intelliguntur*, hæc inſerunt: *Tandem poſt longam diſputationem, eccleſiaſticam confirmaſti ſententiam. Hoc & nunc facis* &c.

CLXVII. *ad Hieronymum.*

Emendata eſt collatis bl. c. fs. mr. tt. vc. duobus c. duobus ſ. octo v. Am. Bad. Er. Lov.

CLXVIII. *Timaſij & Iacobi ad Aug.*

Huc tranſlata eſt ex libro de Geſtis Pelagij.

CLXIX. *ad Evodium.*

Hanc emendavimus ad bl. ff. vc. tres v. Am. Bad. Er. Lov. quibus acceſſit MS. Sulpitiani cœnobij ex ord. Caſtere.

604. E. MSS. duo v. *non perit unus ex* puſillis, *pro quibus mortuus eſt.* Propè accedit Sulpitiano. cod. qui habet: *non perit unus puſillus. pro quibus* &c.

607. C. MSS. duo: *cum fiunt, ſed plerumque.* Paulò concinnius.

CLXX. *ad Maximum Medicum.*

Emendata ad *a.* bl. cc. cb. ff. gg. mr. vv. vc. duos t. duos v.

608. D. In MS. cc. Maximus dicitur *Medicus civis Thenitanus.*

Ibid. E. MSS. quatuor: *non eſſe factum*, multum *dolemus.*

CLXXI. *ad Peregrinum.*

Recenſita ad cb. gg. gv. n. t. ſ. vc. duos t. duos v. & Lov.

611. G. *ſcripta eſt ad eos.* Fortè leg. *ad eum*, ſcil. Maximum.

CLXXII. *Hieronymus ad Aug.*

Recognita ad a. b. bl. bn. c. cc. fs. j. l. mt. ſ. t. tt. vc. decem v. Am. Bad. Er. Lov.

CLXXIII. *ad Donatum Preſbyt. Donatiſt.*

Hanc contulimus cum *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. j. n. t. s. vd. duobus bn. 2 ſ. 2 t. 4 v. Am. Bad. Er. Lov.

614. E. MSS. quatuor; *neque adorarent* illum *Deum.*

616. C. Lov. *convivium ſalutis æterna & ſancta.* At MSS. quindecim & antiquiores Edd. omittunt, *ſalutis æterna &*.

CLXXIV. *ad Aurelium.*

Huc adſcita ex 4. Tomo, ubi olim edita fuit ante libros de Trinitate.

CLXXV. *Conc. Carthag. ad Innocentium.*

Recognita ad cb. ff. gg. tm. th. vc. duos v. Am. Bad. Er. Lov.

CLXXVI. *Conc. Milevit. ad Innocentium.*

Recognita ad *a.* bg. bl. c. cb. ff. g. gv. n. s. ſ. t. th. vc. duos t. quatuor v. ad Am. Bad. Er. Lov.

CLXXVII. *Aurel. Alyp. Aug. &c. ad Innocentium.*

Ad hanc emendandam uſi ſumus ff. th. duobus v. Am. Bad. Er. Lov.

In MSS. necnon in Conciliorum editionibus præfert huncce titulum: *Epiſtola familiaris quinque Epiſcoporum ad Innocentium papam.*

CLXXVIII. *ad Hilarium Epiſcop.*

Hanc emendavimus ad bl. cb. ff. gg. tm. vc. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov.

619. F. Lov. *Innocentio dirigendam; & nos.* At Edd. antiquiores & MSS. tres Vat. *dirigendum.*

630. B. Am. Bad. Er. & aliquot MSS. omnium *vigilantiâ.*

CLXXIX. *ad Iohannem Epiſcop.*

Edita apud Lov. ex MS. Vaticano, in quo ſolo a nobis reperta eſt.

CLXXX. *ad Oceanum.*

In MSS. non reperta eſt, præterquam in Vaticano.

634. G. Lov. *exhorreſcas* amovit *veritatis.* MS. Vat. *exhorreſcens admonet* &c. Suſpicamur dilemma iſthuc quod proponitur, ſcil. *Aut verum dixit aut falſum*, &c. membro aliquo decurtatum eſſe. Non enim ſubjicitur ſubinde: *Si verum dixit* &c.

CLXXXI. *Innocenty ad Carth. Conc.*

Recenſita ad bl. cb. ff gg. tm. th. vc. ad Am. Bad. Er. Lov.

CLXXXII. *Innocenty ad Milevit. Conc.*

Recenſita ad bl. ff. th duos v. Am. Bad. Er. Lov.

CLXXXIII. *Innocenty ad quinque Epiſcopos.*

Caſtigata ad cb. ff. th. duos v. Am. Bad Er. Lov.

CLXXXIV. *Innocenty ad Aur. & Aug.*

Collata cum cb. ff. duobus v Am. Bad. Er. Lov.

CLXXXV. *ad Bonifacium.*

In hujus recenſione collati ſunt *a.* bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. j. s. t. vc. duo ſ. quinque v. Am. Bad Er. Lov.

645. D. Editi: *Suiuenſi.* At MSS. tredecim: *Sitifenſi.*

649. D. Am. Bad. Er & MSS plures: *audebat* *auctori quis conſumtorem.* Fortè pro, *audebat*, *aut prohibere conſumtorem* & paulò poſt MSS. habent: *apothecarium.*

658. A. Lov. *nobiſcum ſint* plebes *earumdem Eccleſiarum*, nobiſcum *pauperes*, *qui ab eiſdem.* At noſtram lectionem præferunt MSS.

659. B. MSS. plerique: *contrahitur* quorumque *culparum*, per *ipſum.*

661. A. Editi: *etiam* de ceteris *criminibus.* MSS. *detectis.*

CLXXXVI. *ad Paulinum.*

Adhibiti ſunt ad hujus caſtigationem cc. ff. vc. duo v. Am. Bad. Er. Lov. quibus acceſſit MS. Sulpitianus.

663. F. MSS. cc. & Sulp. *Pelagius* Terentii *dicitur.*

664. B. MS. Sulp. *reſponſum eſt.* Quo *libro* id *continetur.* Rectè

Ibid. E. MSS. *reſcripſit* eo *modo. quo.* Sic leg.

Ibid. F. MS. Sulp. *geſta* eſſe *didicerunt.* Quæ *gratia.*

666. B. MSS. Vat. & cc. *ne vel hoc* non *ſit in eo.* Non male.

Ibid. G. MSS. tres: *ut* vera *ſit gratia.*

668. C. Editi. *manum conſequemur.* MSS. Vat. *manu.* Melius.

673. E. MS. Sulp. *in iſto ſolo* vivificantur.

675. C. Lov. *ut aliquantum etiam.* Antiquiores Edd. & MSS. quatuor: *ut* quantum *etiam.* Sed melius MS. Sulp. *ut* quantum *ad* peccandum, tantum *etiam.*

Ibid. F. Editi: *homo, quòd.* At MSS. *homo. niſi quod.*

676. B. MSS. duo omittunt: *per gratiam bonum.*

677. D. MSS. tres: *multa* contentis *ingemiſcendo.*

CLXXXVII. *ad Dardanum.*

Correcta ad *a.* bg. bl. c. cc. ff g. gv. j. n. s. vc. vd. duos bn. duos ſ. duos t. quinque v. ad Am. Bad. Er. Lov.

CLXXXVIII. *ad Iulianam.*

Emendata ope *a.* bg. bl. c. cc. ff. j. g. gv. n. r. t. ſ. t. vc. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov.

CLXXXIX. *ad Bonifacium.*

Correcta ad *a.* bg. c. cc. ff. g. gv. j. l. n. s. 2 ſ. 2 t. s vc. 4 v. Lov.

CXC. *ad Optatum.*

Huic emaculandæ adhibiti ſunt *a.* bg. bl. bn. c. cc. cb. ff. g. gg. gv. n. r. s. duo *n.* duo ſ. duo t. duo vc. quinque v. Am. Bad. Er. Lov.

CXCI. *ad Sixtum.*

Collata eſt cum bl. ff. m. r. ſ. duobus v. Am. Bad. Er. Lov.

709. D. MSS. quinque: *ij* vigilantiſſimè *caveantur* diligentiâ *paſtorali.*

CXCII. *ad Cæleſtinum.*

Recenſita ad bl. cb. ff. gg. t. 2 ſ. 2 t. 2 v. Am. Bad. Er. Lov.

CXCIII. *ad Mercatorem.*

Hic primùm prodit ex MS. monaſterij S. Bertini in Belgio.

CXCIV. *ad Sixtum.*

Recenſuimus hanc ad b. bl. cb. ff. gg. m. tm. vc. vv. duos ſ. duos t. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov.

715. D. Editi: *In Epiſtola quam.* Expungenda eſt particula, *in*. quæ abeſt à MSS. Enimverò de prolixiore Epiſtola, quam ſe pollicitum eſſe dicit Auguſtinus, nihil habetur in ea, quæ per Albinum tranſmiſſa fuit.

716. D. unus è Vat. MS. *ubi* omnes *una*.

717. A. MSS. novem: *& ſua putantes prætre merita ad illum*. Ibid. F. MSS. Non *omnino*, *non iſtam*.

CXCV. *Hieronymi ad Aug.*

Collata cum c. mr. tt. duobus vd. ſex v. Am. Bad. Er. Lov.

CXCVI. *ad Aſellicum.*

Recenſita ad *a.* bg. bl. c. cc ff. g. gv. ſ. o. t. tni. s. vc. duos ſ. duos t. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov.

CXCVII. *ad Heſychium.*

Correcta eſt ad bl. cb. ff. t. vc. 2 ſ. 5 t. 2 v. Am. Bad. Er. Lov.

CXCVIII. *Heſychij ad Aug.*

Ad eoſdem codices, excepto uno ſ. & inſuper ad gg. caſtigata eſt.

CXCIX. *ad Heſychium.*

Hanc emendavimus ad a. bg. bl. c cc. cb. ff. g. gg. gv. j. n. t. s. ſ. vc. duos bn. duos c. duos t. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov.

CC. *ad Valerium Comitem.*

Huc adſcita ex 7. Tomo, in quo præfigitur libro 1. de Nuptiis.

CCI. *Honorij & Theod. ad Aur. & ad Aug.*

Accedit huic Tomo emendata ad varios Edd. & MSS.

CCII. *Hieronymi ad Alyp. & Aug.*

Collata cum mr. tt. ſex v. Am. Bad. Er. Lov.

CCIII. *ad Largum.*

Recognita ad bl. cb. ff. gg t. ſ. vc duos t. duos v. Am. Bad. Er. Lov.

CCIV. *ad Dulcitium.*

Correcta juxta ff. vc v. Am. Bad. Er. Lov.

CCV. *ad Conſentium.*

Hanc contulimus cum *a.* bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv j. n. t. s. t. duobus ſ. duobus vc. quatuor v. cum Am. Bad Er. Lov.

CCVI. *ad Valerium Comitem.*

Recognita ad MS. Vat. & ad Lov.

CCVII. *ad Claudium Epiſc.*

Adſcita ex 7. Tom. in quo libris cont. Julian. præfigitur.

CCVIII. *ad Feliciam.*

Recenſita ad cb. ſ. vc. duos v. & ad Lov.

CCIX. *ad Cæleſtinum Rom. Pontif.*

Multis mendis ad Vaticani Exemplaris fidem expurgata.

CCX. *ad Felicitatem & Ruſticum.*

Correcta ad bl. cb. ff gg. r. ſ. 5 t. 5 vc. 5 v. Am. Bad. Er. Lov.

780. E. MSS. omnes: *& deſperatis* & perverſis, quibus.

781. B. Am. MSS. quatuor: *ita portaverit Dominus.*

CCXI. *ad Sanctimoniales.*

Correcta ad MSS. Sulpitian. bl ff. vc. duos v. Am. Bad. Er. Lov.

CCXII. *ad Quintilianum.*

Ad bl. cb. ff. gg. t. t. vc. tres v. & ad Edd. recenſita.

CCXIII. *Acta in deſig. ſucceſſore Aug. Eraclio.*

Collata cum b. bl. cb. f. ff. gg. m. t. vc. 2 ſ. 2 t. 4 v. Am. Bad. Er. Lov.

CCXIV. & CCXV. *ad Valentinum.*

Has emendavimus ope a. *a.* b. bg. bl. c. cc. cb. cl. ff. g. gv. j. m. n. r. s. ſ. t. th. vc. duorum bn. quatuor v.

795. C. MS. cl. *Dominus*, quæ à *ſiniſtra eſt.*

CCXVI. *Valentini ad Aug.*

Emendata ad cl. j. ſ. v. & Lov.

797. B. MS. cl. *diſceſſerunt*, qui *impet.* Idem codex ad litt. C. *illorum* propemodum *conturbato.* Ad D. *Domine Papa*, *provenit.* Ad E. *& contodimus pectora.* Ad F. *& opus ejus ante ipſum.* Non minùs bene.

CCXVII. *ad Vitalem.*

Hanc correximus ad a. bl. ff ſ. 2 vc 3 v. Am. Bad. Er. Lov.

CCXVIII. *ad Palatinum.*

Hanc recognovimus ad bl cb. vc. duos v. & Lov.

CCXIX. *Aur. Aug. &c. ad Proculum &c.*

Adjungitur hic epiſtolis Auguſtini, ut ab ipſo, eruditorum opinione, dictata.

CCXX. *ad Bonifacium Comitem.*

Correcta ad bl. cb. ff. gg. t. vc. duos ſ. duos t. duos v. Am. Bad Er. Lov.

CCXXI. *&c. Quodvultdei, & ad Quodvultdeum.*

Ex 6. Tomo huc adſcitæ, & ad varios codices recognitæ.

CCXXV. *Proſperi, &* CCXXVI. *Hilarij ad Aug.*

Emendatæ ad MSS. & Edd. & huc tranſlatæ ex 7. Tomo.

CCXXVII. *ad Alypium Senem.*

Recenſita eſt ad bl. ff gg. t. ſ. vc. v. duos t. Am. Bad. Er. Lov.

CCXXVIII. *ad Honoratum Epiſcop.*

Correcta ad *a.* b. bg. bl. c. cc. f. ff. fs. g. gv. n. r. duos ſ duos t. duos vc. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov.

835. B. MSS. decem: *Nemo accipiat perſonam ſuam.* Recte.

CCXXIX &c. *ad Darium, & ipſius ad Aug.*

Recognitæ ad Vaticanum Exemplar, & ad Lov.

CCXXXII. *ad Madaurenſes.*

Ad *a.* bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. n. t. s. ſ. t. vc. quatuor v. Am. Bad. Er. Lov. correcta.

CCXXXIII &c. *ad Longinianum, & ipſius ad Aug.*

Recenſitæ ad *a.* bg. bl bn. c. cc. ff. g. gv. j. ſ. n. r. s. t. 2 u. 2 vc. 6 v. & Edd.

CCXXXVI. *ad Deuterium.*

Hanc correximus ad bl. cb. ff. gg. r. ſ. vc. 5 t. 3 v. & ad Edd.

CCXXXVII. *ad Ceretium.*

Incaſſum quæſita in Gallic. MSS. Ad Vaticanum correcta.

CCXXXVIII. *&c. ad Paſcentium & ipſius ad Aug.*

Correctæ ad *a.* bg. bl. c, cc. ff. g. gv. n. r. s. ſ. t. vc. v. & ad Edd.

CCXLII. *ad Elpidium.*

Correcta ad *a.* bg. bl. bn. c. cc. ff. g. gv. n. r. s. ſ. t. 2 vc. 4 v. & Edd.

CCXLIII. *ad Lætum.*

Ad *a.* *a.* bg. bl. bn. c. cc. cb. ff. g. gg. gv. j. n. s. ſ. t. vc. vd. 5 v. & Edd.

CCXLIV. *ad Chriſimum.*

Caſtigata ad ff. gg. t. vc. 5 cb 2 ſ. 2 t. 2 v. & ad Edd.

CCXLV. *ad Poſſidium.*

Ad *a.* bl. c. cc. ff. g. gv. j. n r. s. t. vc. 2 ſ. 4 v. & Edd. correcta.

CCXLVI. *ad Lampadium.*

Non reperta in MSS. excepto uno Vaticano.

CCXLVII. *ad Romulum.*

Hanc recognovimus ad bl. cb. vc. duos v. & Lov.

CCXLVIII. *ad Sebaſtianum.*

Correcta ad *a.* bg c. cc. cb. ff. g. gg. gv. j n. r. ſ. t. 2 vc. 4 v. & Edd.

CCXLIX. *ad Reſtitutum.*

Recenſita ad bl *a* cb. ff. gg. t. ſ. vc. duos t. duos v. & ad Edd.

CCL. *ad Auxilium.*

Emendata ad bl. ff. vc. tres v. ad Edd. & ad Anſel. Luc. collectionem.

Fragmentum ſub CCL. *ex Epiſt. ad Claſſicianum.*

Ex N. Rigaltij ſchedis nobis communicavit D. de Vion San victorinus Canonicus Doctor Pariſienſis.

CCLI. *ad Pancarium.*

Recognita ad cb. vc. duos v. & ad Lov.

CCLII. *ad Felicem.*

Recenſita ad cb. gv. n. vc. duos v. & ad Lov.

CCLIII. & CCLIV. *ad Benenatum.*

Non repertæ in MSS. niſi cb. & v.

CCLV. *ad Ruſticum* & CCLVI. *ad Chriſtinum.*

Ad eoſdem MSS. duos recognitæ.

CCLVII. *ad Orontium.*

Recenſita ad *a.* bl. c. cb. ff. g. gv. j. n. r. s. ſ. t. 4 v. & Edd.

CCLVIII. *ad Martianum.*

Ad *a.* bg. bl. c. cc. cb. ff. g. gg. gv. n. r. s. ſ. t. duos vc. quatuor v. & Edd.

CCLIX. *ad Cornelium.*

Correcta ad *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. ſ. t. vc. 4 v. & Edd.

CCLX. *Audacis*, & CCLXI. *ad Audacem.*

Collatæ cum *a.* bl. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. ſ. t. vc. 4 v. & Edd.

CCLXII. *ad Ecdiciam.*

Recognita ad a. *a.* bg. bl. c. cc. cb. ff. g. gg. gv. j. n. r. s. ſ. vc. 5 t. 4 v. & Edd.

CCLXIII. *ad Sapidam.*

Non reperta in MSS. excepto uno Vaticano.

CCLXIV. *ad Maximum.*

Correcta ad *a.* bg. bl. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. ſ. t. 2 vc. 4 v. & Edd.

CCLXV. *ad Seleucianam.*

Ad *a.* bg. bn. bl. c. cc. cb. ff. g. gg. gv. j. n. r. s. t. tt. vc. 2 c. 3 ſ. & Edd recenſita.

CCLXVI. *ad Florentinam.*

Ad *a.* bl. c. cc. ff. g. gv. j. n. r. s. ſ. t. vc. 4 v. & Edd. caſtigata.

CCLXVII. *ad Fabiolam.*

Recenſita eſt ad bl. cb. ſ. vc. duos v. & Lov.

CCLXVIII. *ad Plebem Hippon.*

Collata cum bl. cb. vc. duobus v. & Lov.

CCLXIX. *ad Nobilium.*

Non reperta in MSS. excepto uno Vaticano.

CCLXX. *Anonymo ad Aug.*

Huc adſcita ex Editione Operum Hieronymi.

APPENDIX

APPENDIX
TOMI SECUNDI
OPERUM S. AUGUSTINI
COMPLECTENS ALIQUOT EPISTOLAS
ipſius nomine olim falsò prænotatas.

EÆ SUNT,

AUGUSTINI ad BONIFACIUM & contra, epiſtolæ breviores ſexdecim.
Ad DEMETRIADEM PELAGII epiſtola.
AUGUSTINI ad CYRILLUM & contra, de laudibus HIERONYMI.
Altercatio AUGUSTINI cum PASCENTIO.

ADMONITIO
DE SEXDECIM EPISTOLIS PROXIME SEQUENTIBUS.

B*REVIORES epiſtolas ſexdecim ſub nomine Auguſtini & Bonifacij, prout in pervetuſtis MSS. prænotantur, hic exhibitas repudiarunt poſt Eraſmum Lovanienſes Theologi: primùm quia multùm diſcrepant à vena & ſtilo Auguſtini. Deinde non recenſentur à Poſſidio, neque ab ullo veterum citantur; exceptà tamen tertia-decimà, quam ante annos ferè ſexcentos in ſuam collectionem lib. 13. cap. 5. retulit Anſelmus Lucenſis, & poſt ipſum Ivo & Gratianus. Conſtant verò laciniis ineptè conſutis: prima, exempli cauſà, his ſententiis,* Ornet mores tuos *&c.* Grave, *ſeu meliùs,* Turpe eſt enim ut quem non vincit homo *&c. quæ ex epiſtola 189. ad Bonifacium exſcriptæ ſunt. Et continent quædam cum hiſtoria temporum, Bonifaciive geſtis haud ſatis convenientia; qualia deprehendes præſertim in epiſtola 10. Ad hæc teſtatur Auguſtinus ipſe Bonifacio ſcribens ſuprà in epiſtola 220. n. 2. ſe numquam eidem Comiti* in ipſius periculis mittere potuiſſe litteras, cùm periculum cogitaret perlatoris, caveretque ne ad eos, ad quos nollet, ſua epiſtola perveniret. *Itaque docti plerique cenſent eas ab otioſo ſcriptore, ſtili exercendi gratiâ, confictas fuiſſe. Quorum judicio, tametſi adverſetur Baronius, ſubſcribendum eſſe exiſtimamus.*

EPISTOLA I.*

* *Aliàs* CLXXXII.

A

Domino ſublimi ſemperque magnifico filio BONIFACIO AUGUSTINUS epiſcopus.

ORNET mores tuos pudicitia conjugalis; ornet ſobrietas & frugalitas. Bene enim agere, & illicita non prohibere, conſenſus erroris eſt. Quædam dum de eccleſia egreditur, Chriſti virgo ſacrata ebriam Gothi Herpæ mentem & corpus incurrit. Habeat quæſo miles ſub Comite poſitus diſciplinam. Grave eſt enim, ut quem non vincit homo, vincat libido: aut voluterur vino, qui non vincitur ferro.

EPISTOLA II.*

* *Aliàs* CLXXXIII.

B

Domino meritò honorabili patri AUGUSTINO epiſcoporum ſummo, BONIFACIUS.

TUÆ ſanctitatis epiſtolam admonitu me teſtificantem ſuſcepi. Erro enim, venerabilis Papa, ſi thorus ille legitimus pavidos habet acceſſus; quo debet puniri ſupplicio, divinas qui temerat rationes? Arguerit ergo profectò qui divina atque humana neglexit, & quem libido prævenit, gladius ultor abſumet: cumque quem inſobrium in tantis anguſtiis fama veridica publicavit, carceris periturum quocumque ſupplicio cuſtodia retinebit.

A

AUGUSTINI ad BONIFACIUM.

EPISTOLA III.*

* *Aliàs* CLXXXIV.

EGO quos diligo arguo & caſtigo, non occidi deſidero, nec carcere pleno ſquallore detrudi. Sola ſufficit admonitio. Poterit enim, ſi ei divinitus concedatur tempus pœnitentiæ, condonari, qui Domini templum auſus eſt violare. Sit ergo ipſe, qui fecit, tui arbiter voti. Fas enim non eſt, ut reus epiſcopi ſuggeſtionibus occidatur, qui veniæ, ſi pœnituerit, reſervatur. Nam ſi in Barbarorum erroribus velimus, ut condecet, exercere vindictam, paucos reperiemus, nec ipſos animoſos ad pugnam fore.

EPISTOLA IV.*

* *Aliàs* CLXXXV.

B

Domino ſublimi ſemperque magnifico filio BONIFACIO, AUGUSTINUS epiſcopus.

AFRICÆ littus, ut audio, miles adrigit tranſmarinus: ſed hujus militis Dux à catholica veritate diſſentit. Quid orem, ſicut oportet, ignoro. Ab Italia hoſtis eſt publicus nuntiatus, contra victricia ſigna ſuperbas erigens haſtas. Pacem inter vos fieri vellem, ſi ſcirem pleniùs quod ignoro. Adeſt quidem Africæ olim paratum in Italia bellum, ſed tamen non invideo, fili cariſſime, Romanis. Sed dico quod ſentio. Non dabit divinitate juvante catholicus hæretico

terga. Tui cordis intentio dirigatur ad Deum, non militem timebis, A non Gothum, non Hunum.

* Aliàs CLXXXVI.

EPISTOLA V. *

Domino ſancto patri AUGUSTINO epiſcopo, BONIFACIUS.

SCIO quòd ſit tua ſanctitas pro mea vita ſollicita, & quæ adverſùs me tyrannum illa ordinaverit ne diſponat, nunquam tuum ſacerdotium ſciberet, novi. Obviamus ad mortem ultro tendentibus, quos noſtræ victoriæ, ut credimus, faciet Chriſtus addictos. Sed ſi erga me meoſque omnes aliud voluerit ordinare divinitas, precare ut animam meam liberet Deus, & debeatur competens adverſario ſecunda vice reſponſio. In pugna enim utriuſque deſævit furor, ſed Deus inſpicit cauſſas. Igitur ora, ut dixi, & vincet una Trinitas nobis. B

* Aliàs CLXXXVII.

EPISTOLA VI. *

Dilectiſſimo & ſpectabili viro filio BONIFACIO, AUGUSTINUS epiſcopus.

MIROR quomodo tam ſubitò fidei murum uti ſic ruperis inimici. Novi enim quâ religione ſemper ſis eccleſiam veneratus. Quo igitur inſtigante furore hominem de eccleſia rapuiſti? Tuus ſi de tuo amico fortè præſumeret fugitivus, poſſet procul dubio interceſſoris cauſâ veniam promereri. Ergo ſi amicus intenditur, cur Deus offenditur? Sed ſi de poteſtate præſumitur, Nabuchodonoſor regem intende, qui cauſâ ſuperbiæ in bovem eſt ex homine commutatus. Non ut confundam te hæc ſcribo, ſed ut filium meum cariſſimum moneo. Eccleſiæ igitur illæſum revoca, quem tu irreligioſiſſimus rapuiſti. Oblatio verò domus tuæ à clericis ne ſuſcipiatur, indixi; communionemque tibi interdixi, donec peractâ pro nuſibus vel errore à me definitâ tibimet pœnitentiâ & tempore condonato, pro hoc facto corde contrito & humiliato dignum offeras ſacrificium Deo.

Dan. 4. 30.

C

BONIFACII ad AUGUSTINUM.

* Aliàs CLXXXVIII.

EPISTOLA VII. *

HUMILIS ſaluto, quod primum eſt: ſuſcepi autem tremens ſanctitatis tuæ verba verberibus plena. Scio quòd veniæ præparatur, qui ab Auguſtino perfectiſſimo ſacerdote corripitur: nec debet epiſcopo denegari, quod voluntas facit aut caſus. Ipſe enim ſibi denegat curam, qui ſuam medico non publicat cauſſam. Hominem ergo piiſſime pater è liminibus eccleſiæ raptum, tuis ſanctis adſpectibus juſſio mea furorque ſubduxit. Alieno non ſum iſta facta conſilio; ſed Dei & ſanctorum ejus regimine vivo. Illum itaque virum morte dignissimum, quem, ut dixi, meus de eccleſiæ foribus furor abſtraxit, vitæ tuis juſſionibus donamus illæſum. Agnoſco culpas. Indignæ meæ lacrymæ jungantur tuis fletibus juſtis, quò poſſit hæc nota nigro ſcriptionis delere. Eccleſiæ mihi introitus non negetur. Illic ſpero veniam, ubi admiſi culpam. Oblatio verò domus meæ, ut tua ſanctitas juſſit, ad cæleſtis regis menſam ejus manibus offeretur. D

* Aliàs CLXXXIX.

EPISTOLA VIII. *

Domino ſublimi, ſemperque magnifico filio BONIFACIO, AUGUSTINUS epiſcopus.

DUM quodam in loco poſitus cum eximietatis tranſitus fueneret, placuit meis adſpectibus tuæ ſublimitatis mittis ille ac terribilis greſſus. Sed poſtquam illud levigatum jacto chriſmate caput portam cum paucis civitatis curvit, ſubitò vomunt equites domum, civitas fundit exercitum, ſtrepunt arma, concrepant tubæ, contis criſpatæ ventis ſtuppæ dependent, ferreæ tunicæ vicorum fortium membra conſtringunt, ſeſſoria & equi tenebus ſtrigatâ thecâ veſtitus, intenſus geritur arcus: poſtea cuncta conſpexi, nihil meliùs Bonifacio Comite vidi. Sed poſtquam ad palmas, ut comperi, tua ſublimitas venit, ad illum brevem quidem, ſed plenum periculis maris tranſitum, quod vix aliquando nave tranſitus, præcepetus matutino tempore tranſmeare, ne noctis obſcuritas mali aliquid procuraret. Gudila eximietatis tuæ fideliſſimus ſervus, equo vectus, ipſius maris dum natat in brachio, interdictis litoris tergis oris, nec ſtatim licuit reverti profecto: maris enim tumor increſcens reverſuro tranſitum denegavit. Hoc illos tuos vigilantiſſimos ſenſus latere non potuit, itam ratio provocavit, culpa juvenem ſuaſit ad fugam, ſed felix fuga eſt quæ currit ad vitam. Memoratus Gudila ad patronum tuum ſanctum Stephanum primum martyrem confugit. Ipſe mihi & imperavit, ut pro eodem apud religionem tuam poſtulator accedam. Habeat igitur, quæſo, veniam, quoniam nec turbatus undis equus corruit, nec gurges altus abſorbuit, quem Deus eruit & aqua ſervavit. Valeat apud te epiſtolaris iſta, rogo, ſuggeſtio. Eris enim, ut deprecor, à bone Domini alienus, quotiens petitum à te oſtenſus non fuerit Auguſtinus. E

F

* Aliàs CXC.

EPISTOLA IX. *

Domino beatiſſimo & venerabili ſancto patri AUGUSTINO epiſcopo, BONIFACIUS.

FUGAM parco, qui obvius bello, ſanctitatis tuæ frangor imperio. Gudilam fortiſſimum ſemper quem volo vivere virum, memo ne eum aliquando juventutis ſuæ levitas faciat inertem. Poteſt quidem præcinctus armis quantos inimicos repererit trucidare. Sed apud belligeros viros victus dicitur victor occiſus. Nam equo vectus maris brachium quod natando pertexit, luxuria non fuerat, ſed virtutis. Arbitror enim quòd noctu cogitans aliquid hoſtibus facere, cui ſole ingreſſo fines dies conſilia parata ſubduxit. Hoc verò doleo, quòd natatione longiſſima ab equo poſſet & aquis occidi. Ut jubes ergo ſancti beatique Stephani imperata juſſa veſtra refero. Spondeo enim ipſi ubique, quòd Gudila venia eſt jubentibus vanus condonatus. G

* Aliàs CXCI.

EPISTOLA X. *

Domino venerabili ſancto patri AUGUSTINO epiſcopo, BONIFACIUS.

CASTINUS ille, privatus ex conſule, vim meæ ac nominis, omnibus ut notum eſt, perſecutus, pejores committens ac fingens factiones, quaſi meatum à me geſtarum immemor * donationum, Italiâ fugiens, meis ſe in Africa defenſionibus eradidit committendum. Omitto beatiſſime pater, olim mihi ab eodem ingeſtas miſerias, oſtenſa pericula; fugiens eum nunc uſque vivo. Thrax natus, vix Scytham evaſi: duravi invido ſub Conſule miles. Sed divina potentia, quæ novit planare ſublimia, & altiùs elevare proſtrata, fecit de ſuperbo quod voluit, & hoſtem meum me quieto, victoriâ mihi, quam novit, addixit. Sufficit pro funere victi tanta dejectio, adoravit * lacernam chlamys, timuit ſenator barbarum caput, tremuit militem dux. Doloris dicuntur iſta pater ſancte cothurno. Nam veneror illuſtriſſimum conſulem, & primùm conſpicio ſenatorem: ſed ne conſueta fallacia mali erga me, ut ſolet, aliquid moliatur, putetque ſe ſuis ſtandiſmos Romanis ducibus profuturum, & in meo verſetur exitio, integrum de ſuis ſanſibus det tuæ beatitudini ſacramentum, ſi nullus in ejus corde vertitur dolus. Ego autem per omnia, quæ ſancta ſunt, juro, quoniam ſi apud eum animi repereto paritatem, eum incolumem ac ſublimem Italiæ Romæque reddam, perfruſtratis inimicis ejus & domitis. Hoſtis autem ero ſuæ animæ, ſi aliquid ut eo ſiniſtræ partis invenero.

* Aliquot codices, Edatium.

* Saraca eſt pallij genus.

* Aliàs CXCII.

EPISTOLA XI. *

Domino inſigni meritòque ſublimi filio BONIFACIO AUGUSTINUS epiſcopus.

VIR illuſtriſſimus Caſtinus ſacramento ſe prodidit, quòd ſit ab omni culpa & erroribus alienus. Quem tibi, ut dicit fœderatus ille Sonia, adhuc te in palatio poſito, falſis ſuggeſtionibus concitabat. Sed ne totum quod tunc agebatur, mittatur in medium, detur prolixitati compendium. David ille optimo regnum parcendo inimicis obtinuit. Chriſtus pro Judæis, qui eum crucis patibulo confixerunt, Patrem ne iraſceretur rogavit, & indignis hominibus veniam miſericors condonavit. Credo igitur homini, qui mihi fidele tradidit ſacramentum, & quærit me polliceatur tua defenſione vitæ ſubſidium. Scio enim quòd ejus ſalutis mihi promiſſa complebis.

* Aliàs CXCIII.

EPISTOLA XII. *

Domino venerabili ſancto patri AUGUSTINO epiſcopo, BONIFACIUS.

GRAVE nobis eſt bellum. Inimici mucro noſtra pectora pulſat, Deo funde preces, ut ſoles, tua ſit nobis comes oratio: rauca buccina, terrifica tuba, puto quòd & ſidera terreat: hoſtium clamor immanis eſt, ſed hos non terremus. novimus enim iſta non hodie. Ergo venerande Chriſti ſacerdos, pete Deum ut jacula in hoſtes dirigat noſtra, ac ſeipſi trucident mutua cæde.

* Aliàs CXCIV.

EPISTOLA XIII. *

Dilectiſſimo & ſpectabili viro BONIFACIO, AUGUSTINUS epiſcopus.

GRAVI de pugna conquereris: dubites nolo, utile tibi cuiſque dabo conſilium, arripe manibus arma. Oratio autem pulſet auctoris: quia quando pugnatur, Deus apertis cælis proſpectat, & partem quam inſpicit juſtam, ibi dat palmam.

* Aliàs CXCV.

EPISTOLA XIV. *

Domino venerabili ſancto patri AUGUSTINO epiſcopo, BONIFACIUS.

MANUS ſuperba Deo juvante cecidit, quæ ante paululum audax gladium erecta portabat. Multi ex adverſis ceciderunt: de noſtris autem, Chriſto juvante, nullus eſt vulneratus. Ora igitur venerabilis papa, ut talis de inimicis ultio ſæpe procedat.

* Aliàs CXCVI.

EPISTOLA XV. *

Domino inſigni meritòque ſublimi filio BONIFACIO, AUGUSTINUS epiſcopus.

LECTU me jacere nobilitatem tuam latere non credo, ultimumque diem mihi exopto venire. Gaudeo tuæ victoriæ. Civitatem quæſo ſerva Romanam. tuos ut bonus rege Comes. nihil de viribus propriis præſumas: de auctore gloriare virtutum, & nullum timebis penitùs inimicum. Vale.

BONIFACII ad AUGUSTINUM.

* Aliàs CXCVII.

EPISTOLA XVI. *

NUNQUAM divinitas preces ac lacrymas deſpicit peccatorum. Cupis ipſe quidem de hac vita ſecurus ad cæli regna migrare: ſed nobis opus eſt feſſis in tantis adhuc periculis conſtitutis. Itaque ora nobiſcum, ut tua nobis ſalus aliquantulum temporis condonetur.

ADMONITIO

DE SUBSEQUENTE EPISTOLA.

Hic ipſe eſt liber ad Demetriadem, qui olim cùm in manus Auguſtini veniſſet ſine auctoris nomine, reſcripſit ille quidem primùm ad Demetriadis matrem Julianam ſuprà epiſt. 188 reſcire cupiens unde profectum eſſet iſtud opuſculum, quo Pelagianum errorem tradi animadvertebat. Poſtmodum verò in libro de gratia Chriſti c. 3 o. & ſequentibus, ipſius auctorem indo-

contra Pelagium; immo in ejuſdem libri cap. 37. ſe ipſe declaravit Pelagius in ſuis ad Innocentium papam litteris ſcribens. Legant quam ad ſacram Chriſti virginem Demetriadem in Oriente conſcripſimus, & invenient nos ita hominis laudare naturam, ut Dei ſemper gratiæ addamus auxilium. *Eidem Pelagio tribuebat Oroſius in Apologetico edito an. 415 niſi quod ipſi ſermonem aut ſuppeditatum fuiſſe ab alio, fortaſſe ab Anniano illo diacono, quem Hieronymus ſuggillat ſuprà in epiſt. 201. Adverſus hanc eamdem Pelagii epiſtolam, poſt S. Auguſtinum ſcripſerunt Proſper, ſeu potiùs Leo Papa in epiſtola ad Demetriadem, & Beda in libro 1. in Cantica, notans à quibuſdam falsò tributam fuiſſe Hieronymo, ſed falsò etiam ipſe Juliano tribuens. Data fuit aut an. 413. quo Demetrias virginitatis velamen ſuſcepit, ut litterarum miſerunt certatim Hieronymus, Auguſtinus, & Innocentius; aut certè an. 414. poſteaquam illa ſe Romam recepiſſet; id quod ſignificare videtur Pelagius hic in cap. 23.*

PELAGII ad DEMETRIADEM.

EPISTOLA XVII. *

* *Alias* CXLII. Caput I.

SI ſummo ingenio parique fretus ſcientiâ officium ſcribendi facilè me implere poſſe crederem, tamen tam arduum hoc opus ingredi ſine magno difficultatis timore non poſſem. Scribendum tamen eſt ad Demetriadem, virginem Chriſti, virginem nobilem, virginem divitem; & quod his majus eſt, ardore fidei nobilitatem divitiaſque calcantem. Quam utique pro tam inſigni admiratione virtutum, ut laudare omnibus facile, ita docere difficile eſt. Cui enim oratio deeſſe poſſit in ejus laude celebranda, quæ ſummo loco nata, in ſummis opibus deliciiſque nutrita, tantis tamque variis hujus vitæ blandimentis velut tenaciſſimis quibuſdam ſtrictiſſimis vinculis ſubitò erupit, cunctaque ſimul corporis bona animi virtute mutaverit: quæ florem adhuc ipſum ineuntis ætatis, quodam fidei gladio, id eſt, voluntate ſucciderit, & crucifigens cum Chriſto carnem ſuam, C vivam ſanctamque hoſtiam ſacraverit Deo, ac nobiliſſimi ſanguinis poſteritatem virginitatis amore contempſerit? Prona autem & facilis dicendi via eſt, quæ ipſa ubertate materiæ curſum orationis accendit. Sed nobis alio magis itinere pergendum eſt, quibus propoſitum eſt inſtitutionem virginis, non laudem ſcribere; nec tam paratas jam virtutes ejus exprimere, quàm parandas; magiſque reliquam ordinare vitam, quàm ornare præteritam. Eſt autem difficillimum cum ejus perſona facere, in qua cupiditas tanta diſcendi eſt, tantuſque perfectionis ardor, ut ei quamlibet perfecta doctrina par eſſe vix poſſit. Meminit enim, rectèque meminit, quas mundi opes gloriamque reſpuerit, quibus voluptatibus renuntiaverit, quas denique contempſerit vitæ præſentis illecebras. Et ideo contenta non eſt communi hoc D mediocrique genere vivendi; & quod facilè ipſa multorum ſocietate viluiſſet, novum aliquid & inuſitatum requirit, præcipuum ac ſingulare quoddam flagitat. Non minùs converſationem ſuam, quàm converſionem vult eſſe mirabilem. In ſæculo nobilis, apud Deum cupit eſſe nobilior, tam pretioſa requirit in moribus, quàm contempſit in rebus. Hunc itaque tam devotæ mentis ardorem, hanc tantæ perfectionis ſitim, quod unquam ſatiabit flumen ingenii? Quæ vis aliquando orationis, quæ copia tantum exprimere verbis poterit, quantum parata eſt virgo rebus implere? Nobis verò donanda eſt venia, qui ad ornandum Domini tabernaculum ſecundùm vires noſtras munus offerimus. Nec veremur ne temerè ſcribendo ad tantæ nobilitatis virginem, ultro nos morſibus tradamus invidiæ. Scribimus enim petente ſancta matre ejus, immo jubente, idque à nobis tranſmarinis litteris miro cum deſiderio animi flagitante: quæ facilè oſtendit, quo E ſtudio quantâque curâ in filia germen cæleſte plantaverit, dum illud tam ſollicitè cupit ab aliis irrigari. Remoti ergo à temeritate, & ab ambitione liberi, propoſito inſidemus operi: nec de mediocritate diffidamus ingenii, quod credimus & fide matris, & merito virginis adjuvari.

CAPUT II. Exordium commendationis boni naturæ humanæ.

QUOTIES mihi de inſtitutione morum, & ſanctæ vitæ converſatione dicendum eſt, ſoleo primò humanæ naturæ vim qualitatemque monſtrare, & quid efficere poſſit oſtendere, ac jam inde audientis animum ad ſpecies incitare virtutum, ne nihil proſit ad ea vocari, quæ fortè ſibi impoſſibilia eſſe præſenſerit. Numquam enim virtutum viam valemus ingredi, niſi ſpe ducamur comite. Siquidem appetendi omnis conatus perit conſequendi deſperatione. Quem ego exhortationis ordinem cùm in aliis quoque opuſculis tenuerim, F tum hic maximè obſervandum puto, ubi eò pleniùs naturæ bonum declarari debet, quo inſtituenda eſt vita perfectior: ne tanto remiſſior ſit ad virtutem animus ac tardior, quanto minùs ſe poſſe credat, & dum quod ineſſe ſibi ignorat, id ſe exiſtimat non habere. Proferenda ſemper in notitiam ea res eſt, cujus uſus deſideratur, & explicandum quidquid bonum natura poteſt, cùm quidquid poſſe probatur, implendum eſt. Hæc igitur prima ſanctæ ac ſpiritalis vitæ fundamenta jaciantur, ut vires ſuas virgo agnoſcat, quas demum benè exercere poterit, cùm eas ſe habere didicerit. Optima enim animi incitamenta ſunt, cùm docetur aliquis poſſe quod cupiat. Nam & in bello ea exhortatio maxima eſt, eaque plurimum auctoritatis habet, G quæ pugnatorem de viribus ſuis admonet. Primùm itaque debes naturæ humanæ bonum de ejus auctore metiri, Deo ſcilicet, qui cum univerſa mundi, & quæ intra mundum ſunt opera, bona & valde bona feciſſe referatur, quanto putas præſtantiorem ipſum hominem fecit, propter quem omnia etiam intelligitur illa condidiſſe? Quem dum ad imaginem & ſimilitudinem ſuam facere diſponit, antequam faceret, qualem eſſe facturus, oſtendit. Deinde cùm ſubjecit ei univerſa animalia, eumque etiam conſtituit eorum dominum, quæ vel mole corporis, vel virium magnitudine, vel armis dentium, multo valentiora homine fecerat, declarat quanto pulchriùs ſit homo ipſe conditus, quem vel ex hoc voluit naturæ ſuæ intelligere dignitatem, dum fortia ſibi ſubjecta miratur animalia. Neque enim nudum illum ac ſine præſidia reliquit, nec diverſis periculis velut expoſuit infirmum: ſed quem inermem extrinſecùs fecerat, meliùs intus armavit, ratione ſcilicet atque prudentiâ; ut per intellectum vigoremque mentis, quo cæteris præſtaret animalibus, factorem omnium A ſolus agnoſceret, & inde ſerviret Deo, unde aliis dominabatur. Quem tamen juſtitiæ executorem Dominus voluntarium eſſe voluit, non coactum. Et ideo reliquit eum in manu conſilii ſui, poſuitque ante eum vitam & mortem, bonum & malum; & quod placuerit ei, dabitur illi. Unde etiam in Deuteronomio legimus, *Vitam & mortem dedi ante faciem tuam, benedictionem & maledictionem: elige tibi vitam ut vivas.*

Eccli. 15.

Deut. 30.

CAPUT III.

HINC jam providendum eſt, ne fortè illud remordeat te, in quo temerè imperitum vulgus offendit, & ideo non verè bonum factum hominem putes, quia is facere malum poteſt: nec ipsâ naturæ violentiâ adſtringitur ad immutabilis boni neceſſitatem. Nam ſi diligenter retractes, & ad ſubtiliorem intellectum coges animum, hinc tibi melior ſtatus hominis ac ſuperior apparebit, unde putatur inferior. In hoc enim gemini itineris diſcrimine, in hac utriuſque partis liber- B tate, rationabilis animæ decus poſitum eſt. Hinc, inquam, totus naturæ noſtræ honor conſiſtit, hinc dignitas, hinc denique optimi quique laudem merentur, hinc præmium: nec eſſet omnino virtus ulla in bono perſeverantis, ſi is ad malum tranſire non potuiſſet. Volens namque Deus rationabilem creaturam voluntarii boni munere & liberi arbitrii poteſtate donare, utriuſque partis poſſibilitatem homini inſerendo, proprium ejus fecit eſſe quod velit; ut boni ac mali capax, naturaliter utrumque poſſet, & ad alterutrum voluntatem deflecteret. Neque enim aliter ſpontaneum habere poterat bonum, niſi * ea creatura, quæ etiam malum habere potuiſſet. Utrumque nos poſſe voluit optimus Creator, ſed unum facere, bonum ſcilicet, quod & imperavit: malique facultatem ad hoc tantùm dedit, ut voluntatem ejus ex noſtra voluntate faceremus. Quod cùm ita ſit, hoc quoque ipſum quod etiam mala facere poſſumus, bonum eſt. Bonum, C inquam, quia boni partem meliorem facit. Facit enim ipſam voluntatem, ſui juris, non neceſſitate devinctam, ſed judicio liberam. Licet enim nobis eligere, refutare, probare, reſpuere. Nec eſt quo magis rationabilis creatura cæteris præferatur, niſi quòd cùm omnia alia conditionis tantum ac neceſſitatis bonum habeant, hæc ſola habeat etiam voluntatis. Sed pleriſque impiè non minùs quàm imperitè, cum ſuper ſtatu hominis quæritur (vereor dicere) quaſi reprehendentes opus Domini, talem illum aiunt debuiſſe fieri, qui omnino facere non poſſet malum. Dicit itaque ei figmentum qui ſe finxit, *Quid me feciſti ſic?* Et improbiſſimi hominum dum diſſimulant id ipſum bene adminiſtrare quod facti ſunt, aliter ſe factos eſſe malunt; ut qui vitam ſuam emendare nolunt, videantur emendare velle naturam: cujus bonum ita generaliter cunctis inſtitutum eſt, ut in gentilibus quoque hominibus, qui ſine ullo cultu Dei ſunt, ſe nonnunquam oſtendat ac proferat. Quàm multos enim philoſophorum & audivi- D mus & legimus, & ipſi vidimus, caſtos, patientes, modeſtos, liberales, abſtinentes, benignos & honores mundi ſimul & delicias reſpuentes, & amatores juſtitiæ non minùs quàm ſcientiæ? Unde, quæſo, hominibus alienis à Deo iſta, quæ Deo placent? Unde autem illis bona, niſi de naturæ bono? Et cùm iſta, quæ dixi, vel omnia in uno, vel ſingula in ſingulis habere videamus, cùm omnium natura una ſit, exemplo ſuo ſibi invicem oſtendunt, omnia in omnibus eſſe poſſe, quæ vel omnia in omnibus, vel ſingula in ſingulis inveniantur. Quòd ſi etiam ſine Deo homines oſtendunt quales à Deo facti ſunt; vide quid Chriſtiani facere poſſunt, quorum in melius per Chriſtum natura & vita inſtructa eſt, & quid divinæ quoque gratiæ juvantur auxilio.

* *Alius codex*, niſi quæ etiam malum &c.

Rom. 9.

CAPUT IV.

AGE jam ad animæ noſtræ ſecreta veniamus: ſeipſum unuſquiſque attentiùs reſpiciat. Interrogemus quid de hoc ſentiant propriæ cogi- E tationes; ferat ſententiam de naturæ bono ipſa conſcientia; inſtruamur domeſtico magiſterio animi, & mentis bona non aliunde magis quæque quàm ab ipſa mente diſcamus. Quid illud obſecro eſt, quod ad omne peccatum aut erubeſcimus, aut timemus, & culpam facti nunc rubore vultûs, nunc pallore monſtramus, ut trepidante animo, etiam in minimis delictis teſtem effugiamus, conſcientiâ remordemur; ex diverſo autem in omni bono læti, conſtantes, intrepidi ſumus, idque ſi occultum eſt, palam etiam fieri cupimus, & volumus: niſi quòd teſtimonio ſibi eſt ipſa natura, quæ hoc ipſo declarat bonum ſuum, quo ei malum diſplicet; & dum in bono tantùm opere confidit, quid ſolum eam deceat, oſtendit? Hinc illud eſt, quòd frequenter carnifice occulto in auctorem ſceleris conſcientiæ tormenta deſæviunt, & latentem reum ſecreta mentis pœnæ perſequuntur, nec ullus poſt culpam impunitati locus eſt, dum ſit reatus ipſe ſupplicium. Hinc eſt F quòd è contrario innocens etiam inter ipſa tormenta fruitur conſcientiæ ſecuritate; & cùm de pœna metuat, de innocentia glorietur. Eſt enim, inquam, in animis noſtris naturalis quædam, ut ita dixerim, ſanctitas, quæ velut in arce animi præſidens, exercet mali bonique judicium; & ut honeſtis rectiſque actibus favet, ita ſiniſtra opera condemnat, atque ad conſcientiæ teſtimonium diverſas partes domeſtica quadam lege dijudicat. Nec ullo prorſus ingenio, aut fucato aliquo argumentorum colore decipit: ipſis nos cogitationibus, fideliſſimis & integerrimis ſanè teſtibus, aut arguit, aut defendit. Hujus legis ſcribens ad Romanos meminit Apoſtolus, quam omnibus inſitam, velut in quibuſdam tabulis cordis ſcriptam eſſe teſtatur, *Cùm enim*, inquit, *Gentes quæ Legem non habent naturaliter quæ Legis ſunt faciunt, hujuſmodi Legem non habentes, ipſi ſibi ſunt Lex, qui oſtendunt opus Legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientiâ eorum, & inter ſe invicem accuſantium cogitationum aut etiam defendentium.* Hac G lege uſi ſunt omnes, quos inter Adam atque Moyſen ſanctè vixiſſe atque placuiſſe Deo Scriptura commemorat. Quorum tibi exempli causâ aliqui proponendi ſunt, ut facilè intelligas quantum ſit naturæ bonum, cùm eam Legis vice docuiſſe juſtitiam probaveris.

Rom. 2.

CAPUT V.

ABEL primus hanc magiſtram ſecutus, ita Dominum promeruit, ut dum ei offerret hoſtiam, tam gratè ſacrificium ejus acceptum Deo fuerit, ut fratrem in invidiam concitaret. Quem juſtum in Evangelio Dominus ipſe commemorans, breviter perfectionem ejus expoſuit. Omnes enim virtutum ſpecies uno juſtitiæ nomine continentur. Beatum Enoch ita placuiſſe Deo legimus, ut eum ex medio mortalium raperet, & in mundo conſummatum de mundi habitatione

Gen. 4.

Matt 24.

Gen. 5.

Eccleſ. 44.

transferret. Noë juſtus in generatione ſua & perfectus aſſeritur: cu-
jus ſanctitas eo magis eſt admirabilis, quod toto prorſus à juſtitia de-
clinante mundo, ſolus juſtus inventus eſt; nec ab alio ſanctitatis quæ-
ſivit exemplum, ſed ipſe præbuit. Et ideo totius orbis imminente nau-
Gen. 7. fragio ſolus ex omnibus meruit audire, *Intra tu & domus tua in ar-
cam, quia te vidi juſtum in generatione iſta coram me.* Ante Deum
Gen. 14. autem ille juſtus probatur, qui corpore ſanctus eſt & corde. Melchi-
ſedec ſacerdos Dei legitur, cujus meritum facile ex hoc intelligi po-
teſt, quòd multo poſt futurum Domini ſacramentum antè ſignavit,
ut ſacrificio panis & vini myſterium corporis & ſanguinis expreſſit,
ut ſacerdotij ſui typo Chriſti ſacerdotium figuravit, cui à Patre di-
Pſal. 109. citur, *Tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedec.* Nam &
Gen. 17. quod benedixit Abraham principem patriarcharum, qui per circumci-
ſionem patri Judæorum, per fidem gentium, illius ſignantiſſimè
oſtendit figuram, qui per fidem ſuam Judæis donavit benedictionem,
Gen. 19. & gentibus. Lot quoque ſancti Noë virtutem ſecutus, inter tot pec-
cantium exempla juſtitiam non reliquit. Et ut illum totius mundi
exemplum non vicit, ita hic totâ illâ, in qua habitabat, regione pec-
cante, contra multitudinis vitia tenuit ſanctitatem: qui, ut beatus
2. Pet. 2. apoſtolus Petrus ait, *viſu & auditu juſtus erat*, & inter peſſimos
poſitus, mala eorum & oculis averſabatur & auribus: atque ideo ſi-
mili exemplo, ut ille diluvio, ita hic eſt ereptus incendio. Quid
Abraham amicum Dei, quid Iſaac & Jacob memorem? Quàm per-
fectè impleverint Domini voluntatem, vel hinc poſſumus æſtimare,
quòd familiari quadam & præcipua dignitate, eorum ſe Deum vo-
Exod. 3. luit nominari: *Ego ſum*, inquit, *Deus Abraham, Deus Iſaac, &
Deus Jacob: hoc nomen meum ſempiternum, & memoriale in genera-
tionem generationum.* Joſeph fidelis Domini famulus à puero tribula-
tionibus magnis juſtus oſtenditur, qui primùm à fratribus in ſervum
Iſmaëlitis addictus eſt, ab eiſque venditus, à quibus ſe viderat ado-
randum, deinde Ægyptio domino traditus, ſemper tamen ingenuæ
animæ tenuit dignitatem; docuitque exemplo ſuo & ſervos liberos in
non peccando; & non conditionem cuiquam obeſſe, ſed mentem.
Hic quæſo remorare paulisper, & caſtum animum ſollicita virgo
conſidera. Concupiſcitur à domina fœmina adoleſcens, nec ad concu-
piſcentiam provocatur: rogatur & fugit: ante hæc in re & blanditur
* Aliàs codex, Amor. & ſupplicat, quæ in ceteris imperabat. * Amator Dei, mulieris amo-
re non vincitur. Caſtum animum nec ætas adoleſcentiæ permovet,
nec diligentis auctoritas. Contemta frequenter domina propterea
adoleſcentis inſtat tenere. In ſecreto ac ſine teſtibus manu impudens
apprehendit, ac procacioribus verbis hortatur ad crimen. Ne hic
quidem vincitur, ſed ut verba verbis, ita res rebus refert. Nam
* Al. cod. aufugit. qui frequenter rogatus negaverat, nunc comprehenſus * aſtringitur:
& antequam illud evangelicum diceretur, *Qui viderit mulierem ad
Matt. 5. concupiſcendam eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo*: ille non aſ-
pectu ſolùm, ſed ipſo penè complexu provocatus à fœmina, fœminam
non concupivit. Caſtitatis virtutem hucuſque miratæ es. Nunc reſpice
Gen. 45. benignitatem. Priuſquam Propheta diceret, *Unuſquiſque malitiam
proximi ſui non recordetur in corde ſuo*: ille pro odio reddidit carita-
tem, & cùm videret fratres ſuos, immo inimicos ex fratribus, cùmque
ab eis cognoſci vellet, dilectionis affectum pio dolore teſtatus eſt:
deoſculabatur ſingulos, & irrigans fletibus parentium colla perfun-
dens odium fratrum caritatis lacrymis abluebat: quos tam vivo patre
quàm mortuo, germano ſemper dilexit amore. Nec recordatus eſt
illum, in quem ob necem fuit dejectus, lacum: non cogitavit addi-
ctam ſe in ſervitutem pretio, ſed pro malis bonum retribuens, apoſto-
licum præceptum ſub naturæ adhuc lege implevit.

Capvt VI. Quid de beato Job dicam, famoſiſſimo illo athleta Dei, qui
poſt direptas opes & funditus deleta patrimonia, poſt filiorum ac fi-
liarum omnium ſubitò interitum, ad ultimum proprio contra diabolum
corpore dimicavit? Auferuntur omnia, quæ extrinſecus poſſidebat;
& extranea hæc repentè decidunt, ut magis propria clareſcant. Om-
nibus prorſus veluti indumentis exſuitur, ut expeditiùs & fortiùs nu-
dus triumphet, & hoſtem, quem ferendo damna antè ſuperaverat,
etiam tolerando ſupplicia devincat. De quo tale ipſius Domini teſti-
Job. 1. & 2. monium eſt, *Numquid conſideraſti puerum meum Job? Non eſt enim
ſimilis ei quiſquam in terrâ, homo ſine querela, verus Dei cultor, ab-
Job. 31. ſtinens ſe ab omni malo.* Nec immeritò. Semper enim, ut ipſe ait,
tanquam tumentes ſuper ſe fluctus timebat Dominum, & præſentiæ
ejus pondus ferre non poterat: nec audebat aliquando contemnere,
Job 27. quem ita ſemper adeſſe credebat, dicebatque: *Securus ſum, non enim
Matt. 5. reprehendit me cor meum in omni vita mea.* Qui antequam Dominus
Job. 31. inimicos præciperet eſſe diligendos, dicere poterat, *Si in ruina ini-
mici mei gaviſus ſum, ſi dixi in corde meo, bene factum eſt?* Necdum
Luca 6. Evangelicum illud ſonuerat, *Omni petenti te tribue*; & jam ille di-
Job. 31. cebat, *Si autem paſſus ſum inopem januam meam * ſine viatico?* Non-
Coloſſ. 4. dum legerat illud Apoſtoli, *Domini, quod juſtum eſt & æquum, ſer-
Job. 31. vis præſtate*; & confidens clamabat ad Dominum, *Si ſervo meo, ſi
1. Tim. 6 ancillam læſi, omiſſa in ſua Domine.* Priuſquam idem Apoſtolus præ-
* Al. cod ciperet divitibus non ſublime ſapere, neque ſperare in incerto divitia-
ſinu vacuo. rum, ſic habuit ille divitias, ut ſe aliis divitem eſſe monſtraret: *In di-
vitiis*, inquit, *non confidebam, nec in lapide pretioſo*. & hoc non verbis
Job. 31. tantùm, ſed ipſis quoque rebus probavit, qui cùm omnia perderet non
dolebat, dicebatque per ſingula, *Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut
Job. 1. Domino placuit, ita factum eſt. Sit nomen Domini benedictum in ſæcu-
la. Nudus exivi de utero matris meæ, nudus redeam illuc.* Quo enim
affectu poſſideamus aliquid docemur, cùm id amittimus; & cupi-
ditatem ſtruendi, carendi dolor prodit: quem qui in carendo non
habuit, in poſſidendo quonammodo habuit? O virum ante Evange-
lica evangelicum, & Apoſtolicum ante apoſtolica præcepta, diſcipu-
lum Apoſtolorum, qui aperiens occultas divitias naturæ, & in me-
dium proferens, ex ſe quid omnes poſſimus oſtendit, docuitque quan-
tus ſit ille theſaurus animæ, quem nos ſine uſu poſſidemus, & quod
proferre nolumus, nec habere nos credimus.

Capvt VII. Post multa quæ de natura diximus, etiam ſanctorum exemplis
bonum ejus oſtendimus, ac probavimus. Et ne è contrario ad ipſius
culpam pertinere putetur, quòd aliqui iniqui fuerunt, Scripturarum

A utar teſtimoniis, quæ peccantes ubique crimine voluntatis gravant,
non excuſant neceſſitate naturæ. In Geneſi legimus, *Simeon & Levi* Geneſ. 49.
fratres conſummaverunt iniquitatem ſuam ex voluntate ſua. Ad Jeruſalem
Dominus locutus eſt, *Propter quod ipſi dimiſerunt viam meam, quam* Jer. 9.
*dedi ante faciem eorum, & non exaudierunt vocem meam, ſed abie-
runt poſt voluntatem cordis ſui mali.* Ac rurſus idem Propheta, *Et pec-
caſtis Deo, & non exaudiſtis vocem ejus, & in mandatis illius & in
legitimis & in teſtimoniis ejus ambulare noluiſtis.* Per Iſaiam quoque
Prophetam Dominus locutus eſt, *Si volueritis & audieritis me, quæ* Iſaia 1.
*ſunt bona terræ manducabitis. Si autem nolueritis neque audieritis me,
gladius vos conſumet.* Et rurſum, *Omnes vos occiſione decidetis, quia* Iſa. 65.
*vocavi vos, & non exaudiſtis; locutus ſum, & neglexiſtis, & feciſtis
malum ante conſpectum Domini, & quæ nolebam elegiſtis.* Ipſe quoque
Dominus in Evangelio ait, *Jeruſalem, Jeruſalem, quæ occidis prophe-* Matt. 23.
B *tas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios
tuos quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti?*
Ubi velle videmus & nolle, eligere & refutare, ibi non vis naturæ,
ſed libertas intelligitur voluntatis. Plena ſunt utriuſque Teſtamenti De arbitrij
volumina hujuſcemodi teſtimoniis, quibus tam bonum omne, quàm humani li-
malum, voluntarium ſemper eſſe ſcribitur: quæ nos modo brevitatis bertate.
cauſâ omittimus; maximè cùm ſciamus te ſacræ lectioni deditam de
ipſo ubertiùs fonte potare.

Neqve verò nos ita defendimus naturæ bonum, ut eam dica- Nimia li-
mus malum non poſſe facere, quam utique boni ac mali capacem beri arbi-
etiam profitemur: ſed ab hac eam tantummodo injuria vindicamus, trij extol-
ne ejus vitio ad malum videamur impelli, qui nec bonum ſine volun- lentium.
tate faciamus vel malum, & quibus liberum eſt unum ſemper ex duo- Capvt
bus agere, cùm ſemper utrumque poſſimus. Unde enim alij judica- VIII.
turi ſunt, alij judicandi, niſi quòd in eadem natura diſpar voluntas
C eſt, & quia cùm omnes idem poſſimus, diverſa facimus? Itaque
ut hoc ipſum clarius lucere poſſit, alia exempla ſunt proferenda.
Adam de paradiſo ejicitur. Enoch de mundo rapitur; in utroque
Dominus libertatem arbitrij oſtendit. Ut enim placere potuit ille
qui deliquit, ita potuit peccare iſte, qui placuit. Nec enim è juſto
Deo aut ille puniri meruiſſet, aut hic eligi, niſi uterque utrumque
potuiſſet. Hoc de Cain & Abel fratribus, hoc etiam de Jacobo &
Eſau geminis intelligendum eſt, ac ſciendum ſolam voluntatem cauſ-
ſam eſſe, quòd in natura eadem, merita diverſa ſunt. Extinctum
peccatis ſuis diluvio mundum Noë juſtus redarguit, & Sodomo-
rum crimina Lot ſanctitas judicavit. Nec illud eſt parvum argu-
mentum ad probandum naturæ bonum, quòd illi primi homines per
tot annorum ſpatia abſque ulla admonitione Legis fuerunt; non uti-
que quòd Deo aliquando creaturæ ſuæ cura non fuerit, ſed quia ſe ta-
D lem ſciebat hominum feciſſe naturam, ut eis pro Lege ad exercen-
dam juſtitiam ſufficeret. Denique quamdiu recens adhuc natura
alius viguit, nec humanæ rationi velut quamdam caliginem longus
uſus peccandi obduxit, ſine Lege dimiſſa natura eſt. Ad quam Do-
minus nimiis jam vitiis obrutam, & quadam ignorantiæ rubigine infe-
ctam, limam Legis admovit, ut hujus frequenti admonitione expo-
liretur, & ad ſuum poſſet redire fulgorem. Neque verò alia nobis
cauſſa difficultatem quoque benè faciendi facit, quàm longa conſue-
tudo vitiorum, quæ nos infecit à parvo, paulatimque per multos
corrupit annos, & ita poſtea obligatos ſibi & addictos tenet, ut vim
quodammodo videatur habere naturæ. Omne illud tempus, quo ne-
gligenter edocti, id eſt ad vitia erudiri ſumus, quo ut alii etiam eſſe
ſtuduimus, cùm ad incitamenta nequitiæ innocentia pro ſtultitia
duceretur, nunc nobis reſiſtit, contraque nos venit, & novam vo-
E luntatem impugnat uſus vetus. Et miramur cur nobis per otium at-
que deſidiam neſcientibus etiam quaſi ab alio ſanctitas conferatur, qui
nullam conſuetudinem boni facimus, cùm malum tamdiu didiceri-
mus. Hæc de naturæ bono curſim quaſi in alieno opere dicta ſint:
quod ideo nobis faciendum fuit, ut tibi planiorem viam ad perfectam
juſtitiam ſterneremus, quam eò faciliùs currere poſſis, quo in ea nihil
aſperum, nihil inacceſſibile eſſe cognoveris. Nam ſi etiam ante Legem,
ut diximus, & multo ante Domini noſtri Salvatoris adventum juſtè
quidam vixiſſe & ſanctè referuntur, quanto magis poſt illuſtrationem
adventus ejus nos id poſſe credendum eſt, qui inſtructi per Chriſti gra-
tiam, & in meliorem hominem renati ſumus, qui ſanguine ejus ex-
piati atque mundati, illiuſque exemplo ad perfectam juſtitiam incita-
ti, meliores illis eſſe debemus, qui ante Legem fuerunt, meliores etiam
quàm fuerunt ſub Lege, dicente Apoſtolo, *Peccatum in vobis jam non* Rom. 6.
F *dominabitur; non eſtis enim ſub Lege, ſed ſub gratia.*

Et quoniam ſufficienter de his, ut puto, diximus, nunc inſtitua- Capvt
mus perfectam virginem, quæ ex utroque ſemper accenſa & naturæ IX.
ſimul & gratiæ bonum morum ſanctitate teſtetur. Prima igitur vir- Prima vir-
ginis cura, primumque ſtudium ſit, ſcire voluntatem Domini ſui, ginis cura,
& quid ei placeat, quidve diſpliceat, diligenter inquirere: ut ſecun- primum-
dùm Apoſtolum, rationabile Deo reddat obſequium, totumque vitæ que ſtu-
ſuæ curſum ex ejus poſſit ordinare ſententia. Impoſſibile eſt enim ei dium.
quemquam placere, cui quid placeat ignores, ſicique poteſt ut etiam Rom. 12.
obſequendi voto offendat, qui quomodo obſequi debeat, antè non
didicit: & ut majus eſt voluntatem Domini facere quàm noſſe,
ita priùs eſt noſſe quàm facere. Illud enim meritum præcedit, hoc or-
dine. Unde Propheta dicit, *Et tu Iſraël noli ignorare.* Et beatum Pau- 1. Cor. 14.
lum, *Qui autem ignorat, ignorabitur.* Idemque alibi, *Propterea nolite* Epheſ. 5.
G *fieri imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Domini.* Partim obe-
dientiæ eſt, quid præcipiatur velle cognoſcere; & pars eſt obſequij
didiciſſe quid facias. Scito itaque in Scripturis divinis, per quas ſolas
potes plenam Dei intelligere voluntatem, prohiberi quædam, præ-
cipi quædam, concedi aliqua, nonnulla ſuaderi. Prohibentur mala,
præcipiuntur bona, conceduntur media, perfecta ſuadentur. In duo-
bus illis, quæ priora loca ſunt, peccatum omne concluditur. In utro-
que enim Dei continetur imperium, & non ſolùm præcipere, ſed &
prohibere ipſum, jubentis eſt. Generaliter namque omnibus manda-
tur juſtitia, quam Salvator in Evangelio breviter quidem, ſed ple-
niſſimè comprehendens, ait, *Quæcumque vultis ut faciant vobis ho-* Matt. 7.
mines hæc & vos facite illis, hoc eſt, ut nihil mali inferamus aliis, &

præſtemus

Præſtemus unum quod bonum eſt, quia volumus hoc ab aliis in nos utrumque ſervari. Hæc ſententia æquo jure præcepti univerſos tenet, nec ulli omnino tranſgredi licet, quod omnibus imperatum eſt; apertuſque contemtus Dei eſt, vel facere prohibita, vel juſſa non facere. Duo verò reliqua quæ ſequuntur, quorum unum conceditur, & ſuadetur aliud, in noſtra poteſtate dimiſſa ſunt, ut aut tam minori gloria conceſſis utamur, aut ob majus præmium etiam ea, quæ nobis permiſſa ſunt, reſpuamus. Conceduntur quidem nuptiæ, carnium uſus & vini: ſed horum omnium abſtinentia conſilio perfectiore ſuadetur. Ad virginitatis honorem pertinet licentia nuptiarum, & eſcarum indulgentia virtutem abſtinentiæ clariorem facit. Contemſiſti virgo conjugium, licitum tibi priùs quàm contemneretur. Majoris præmii amore flagrans voviſti Deo non imperatam, ſed laudatam virginitatem; & conſilio Apoſtoli legem tuam feciſti latiorem. Certaminis ingreſſa campum, non tam laborem curſus quàm bravium victoriæ cogitaſti. Legeras credo illud Evangelicum de perpetua caſtitate præconium, & ipſius te Domini ſermo ad amorem ſervandæ virginitatis accenderat, qui Petri ſuper hac ſententiam ipſa rei magnitudine ac difficultate laudavit, & voluntariis ſpadonibus regnum cælorum
Matt. 19. 12. promittens ait, *Qui poteſt capere, capiat.* Rem itaque tam magnam non impero, non impono, ſed offero, neque quemquam ad hoc cogo, ſed provoco. Quamquam enim de viris tantùm ſonare videatur, non ſolis tamen viris, ſed æqualiter utrique ſexui virginitatis palma promittitur.
1. Cor. 7. 25. 2. Cor. 13. 3. Et Apoſtolus de virginibus præceptum quidem ſe dicit non habere Dei, ſed dat conſilium. Dicit itaque, *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Chriſtus?*

CAPUT X. Perfectionis igitur ſecuta conſilium, beatitudinem ſpecialis aggreſſa propoſiti, ſerva generale mandatum. Dixi, idemque nunc repeto, in cauſſa juſtitiæ omnes unum debemus: virgo, vidua, nupta, ſummus, medius, & imus gradus, æqualiter jubentur implere præcepta. Nec à lege ſolvitur, qui ſupra legem facere proponit: quinimmo nullus magis illicita vitare debet, quàm qui reſpuit quæ licebant. Nec quiſquam ita à ſe mandata pollicetur implenda, ut ille qui amore perfectionis ſupra mandata conſcendit: & cùm plus ſtatuit facere quàm præceptum eſt, oſtendit minùs ſibi præceptum eſſe quàm potuerit. Deinde qui tantùm ſe eſſe obedientem profitetur, ut etiam conſilium divinum libenter audiat, quomodo non debet audire præceptum? Illa enim res * perfectionis eſt, iſta neceſſitatis.
* Al. cod. electionis. De virginitate dicitur, *Qui poteſt capere, capiat.* De juſtitia non dicitur,
Matt. 3. 10. Luc. 3. 9. *Qui poteſt facere, faciat;* ſed *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Conſidera quæſo, quantum à conſilio diſtet imperium. Ibi aliquos incipit, hic generaliter omnes comprehendit. Ibi præmium proponit, hic pœnam. Ibi invitat ut facias, hic niſi feceris comminatur. Hæc igitur optima ratione diſtinguens, animadverte quid offeras, animadverte quid debeas: immo quia utrumque jam debes, & virginitatem quam ultrò obtuliſti Deo, & juſtitiam quam ipſe præcepit, integrum utrumque perſolve. Ille ſervus domino placet, qui rite aliquid ultrò operis exercet, ut tamen etiam imperata perficiat; qui non facit aliud pro alio, ſed utrumque; nec mutat, ſed addit obſequium. Nec te earum exempla
* Al. cod. voluntatem. decipiant, quæ ſibi in ſola caſtitate plaudentes, ut poſt iſtas * voluptates eam, Dei voluntatem abjiciunt; quæ perpetuæ caſtitatis bonum, non cum juſtitia, ſed pro juſtitia offerre volunt, & in compenſatione peccatorum præmium virginitatis annumerant, atque pro præmio impunitatem petunt, vel certè impudentiori vecordiâ coronandas eſſe ſe putant, & in regno cælorum ceteris præferendas, quæ ſibi tranſgreſſione mandatorum aditum clauſere cælorum.
Matt. 7. 21. *Non omnis,* Chriſtus inquit, *qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: ſed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum.* Meminerint ſtultas virgines à ſponſi januis
Matt. 25. 12. Matt. 7. 22. repellendas, & dicendum eis, *Neſcio vos,* illiſque jungendas eſſe, de quibus Dominus ipſe ait, *Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, Amen dico vobis, neſcio vos: diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem.* Tibi verò longè eſt aliâ viâ ingrediendum, quæ ſeculi amore calcato, ſemper cogitando quæ Dei ſunt, apoſtolicam te exhibere vis virginem, quæ tam ſpiritu ſancta, quàm corpore, Domini præſtolaris adventum, & animæ tuæ lampadi ſanctorum jugiter operum infundis oleum, & ſapientibus juncta virginibus, in ſponſi obviam præpareris. Fugienda tibi lata illa via eſt, quam multorum ad mortem euntium comitatus terit; & ad vitam æternam anguſti illius itineris, quod pauci reperiunt, callis tenendus eſt. Depoſuiſti jam impedimenta vel maxima; & omne quidquid à ſpiritalis vitæ curſu vel retardat vel revocat, prima ſtatim converſione viciſti. Reſpuiſti conjugii voluptatem, poſteritatis curam, illecebras deliciarum, ſeculi
Gal. 6. 14. pompam, divitiarum cupidinem, & cum Paulo potes dicere, *Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Cujus tale principium eſt, qualis debet eſſe perfectio? Hanc mihi in virtutem, hunc animum etiam in reliquis affer, eaque vi mentis, qua vitiorum occaſiones depuliſti, vitia nunc ipſa reſpue. Ornetur morum ſanctitate virginitas, & perfectum gradum vitæ perfectio ſubſequatur. Certè ſi ſecularis vita tibi placuiſſet, dares operam, ne quis te divitiis, ne quis corporalibus ornamentis, ne quis rerum omnium copiâ & honore præcederet: nunc quoniam diverſitas ſtudii diverſam vitam deſiderat, cura ne quiſquam in bene vivendo tranſcendat, ne quis morum ſanctitate ſuperet, ne quis tibi in virtutibus præferatur. Et in illis, quæ ſuprà diximus, non erat tuum ut tu aut omnes vinceres, aut nemini te. Cuncta enim illa foris petuntur; & quidquid aliunde ſperatur, alienum eſt. Hæc verò in tua poteſtate ſunt, & verè propria, quæ non extrinſecus veniunt, ſed in ipſo corde generantur. Illa enim nec omnis qui quærit invenit, nec qui invenerit ſemper tenet: quia ut ea commodare, ita & eripere caſus poteſt. Hæc autem & omnis qui quærit invenit; & qui invenerit, eripi ſibi nunquam timet. Iſta enim ſola bona ſunt, quæ ſine voluntate non invenimus aliquando, nec perdimus.

CAP. XI. *Verba ab * Habes ergo his per quæ meritò præponaris aliis; immo hic

A magis. Nam corporalis nobilitas atque opulentia, tuorum intelliguntur eſſe, non tua: ſpiritales verò divitias nullus tibi præter te conferre poterit. In his ergo jure laudanda, in his meritò ceteris præferenda es, quæ niſi ex te & in te eſſe non poſſunt. An ſola iſta vita eſt, quæ certamen non habeat de profectu, & in qua unuſquiſque hoc tantùm debeat permanere quod cœpit, nec ullo augmenti deſiderio ad majora contendat; & cùm in omnibus mundi ſtudiis profectu non ſatientur homines, hic tantum cœpiſſe ſufficiet? Ferventiſſimi in terrenis, frigidiſſimi in cæleſtibus ſumus; & ſummam in rebus parvis exhibentes alacritatem, ad majora torpeſcimus. Conſiderare pudet quantus ſit fervor in ſeculo, quâ curâ ſingula quæque ſtudia hominum quotidie ad perfectiora nituntur. Litterarum ardor nulla prorſus ætate extinguitur, immo, ut ſecularis auctoris utar ſententiâ, ipſa magis ætate inflammatur. Divitiarum amor inſatiabilis eſt, explere
Auguſtino ſuprà in epiſtola 188, commemoratam & ab eodem damnata.
B neſcit honorum cupido; celerem habitura ita finem, ſine fine quæruntur. Nos divinam ſapientiam, cæleſtes divitias, immortales honores, pigra quadam diſſimulatione negligimus, & ſpiritales divitias aut ne attingimus quidem, aut ſi leviter deguſtaverimus, continuò nos putamus eſſe ſatiatos. Aliter nos divina ſapientia ad ſuas
Eccli. 24. 29. invitet epulas. *Qui edunt me,* inquit, *adhuc eſurient: & qui me bibunt, adhuc ſitient.* Nullus unquam talibus expletur epulis, nec aliquando patitur de ſatietate faſtidium. Tanto unuſquiſque capacior, tanto avidior erit, quanto inde plus hauſerit. Dominus in Evangelio,
Matt. 5. 6. *Beati,* ait, *qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam; quoniam ipſi ſaturabuntur.* Vult enim eſurire nos hic ſemper, ut ſitire juſtitiam, ut in futuro juſtitiæ retributione ſatiemur.

CAPUT XII. Concupiſcenda vis ipſa verborum eſt, & ita nobis deſideranda eſt juſtitia, ut in fame vel ſiti cibus deſideratur ac potus: & hoc in commune omnibus eſt dicendum his, qui immortalis vitæ præmia de-
C ſiderant. Jam tuum eſt æſtimare quantum animo præſtare debeas, quæ majoris præmii deſiderio plus facere propoſuiſti, quàm vel aliis neceſſe eſt. Apoſtolus definiens Chriſti virginem, longe eam ſeparavit à nupta, & diverſis ſtudiis ſingularitatis meritum conjugiique di-
1. Cor. 7. 34. viſit. *Innupta,* inquit, *& virgo cogitat quæ Dei ſunt, quomodo placeat Deo, ut ſit ſancta corpore & ſpiritu: quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro ſuo.* Quæ corpore & ſpiritu ſancta eſt, nec in membris nec in mente delinquit. Delinquere autem non in cauſſa caſtitatis tantùm eſſe poteſt, ſed etiam in quarumque parte juſtitiæ. Quamvis enim virgo corpore, virgo ſit ſpiritu, & nihilo minus aut manibus, aut oculis, aut auribus peccet, aut linguâ, quomodo corpore ſancta dicenda eſt? Deinde ſi vel odio infecta, vel invidiâ, vel avaritiâ, vel iracundiâ ſit; quomodo ſpiritu obtinet ſanctitatem? Et ſi nupta, quæ amore conjugii cogitat quo-
D modo placeat viro ſuo, quantum liberis relinquat, quæ variis mundi adſtricta curis, rariùs ad voluntatem Dei reſpicit, tamen de peccatis excuſare ſe non poteſt; quid faciet virgo, quæ ſoluta ab omnibus hujus mundi impedimentis ac libera, ſcholam quamdam caſtitatis ingreſſa eſt?

CAPUT XIII. Si vis itaque propoſiti tui magnitudinem æquare moribus, & per omnia Deo copulari, ſi leve ac ſuave jugum Chriſti ſuavius tibi leviuſque vis facere, nunc maximè in beata vita curam impende, nunc ſtude, ut calentem recentis fidem converſionis novus ſemper ardor accendat, & in tenera adhuc ætate faciliùs ſanctæ converſationis uſus inoleſcat. Quidquid in te primum inſtitueris, hoc manebit, & ad interiorum motum regulam reliqua vita decurret. Finis in ipſo exordio cogitandus eſt: qualis ad illum ultimum diem pervenire cupis, talis nunc jam eſſe tentare. Conſuetudo eſt, quæ aut vitia aut virtutes
E alit, quæque in his plurimum valet, cum quibus ab ineunte ætate ſimul creverit. Optimi ſunt ad inſtitutionem morum primi quique anni. Habent enim in ſe lenitum quiddam & molle, quod facilè formari queat, atque ad arbitrium volentis trahi: & in cunctis ferè rebus citiùs aſſueſcitur omne quod tenerum eſt. Novellas adhuc & vix firmæ radicis arbuſculas, dum ad omnem ductum ſequaces ſunt, in quamlibet partem flecti facile eſt, quas natura plerumque curvavit, citò ad arbitrium colentis corrigunt. Teneræ adhuc & primæ ætatis animalia, ſine labore domari ſolent: quantoque citiùs à vagandi libertate deſueta ſunt, tanto faciliùs vel colla jugo, vel frenis ora inſueſcunt. Ipſa quoque litterarum ſtudia teneris meliùs inſeruntur ingeniis: idque penitiùs inhærere ſenſibus ſolet, quod primitus ſederit in mente. Hoc idem plurimùm etiam in bene vivendi ratione valet, dum adhuc mobilis eſt ætas, & animus duci facilis, exercenda bona conſue-
F tudo, & jugi meditatione firmanda eſt. Occupandum eſt optimis rebus ingenium, & ſanctæ converſationis uſus altiùs inſerendus eſt. Tunc verò ad perfectionis faſtigium animus adſcendit, & longæ conſuetudinis beneficio tenet ad bene vivendi facultatem, & virtutes * ſuas etiam ipſe miratus, ſecum quodammodo in ſe putabit natum eſſe quod didicit.

CAPUT XIV. Reſpice obſecro quantum à te ſanctitatis avia materque exſpectant, quæ cùm te quaſi novum & illuſtre quoddam lumen generi ſuo natum eſſe putant, nunc in te ſolam omnem curam animi transtulerunt, & propoſiti tui curſum miris ſtudiis ac favore ſuccendunt. Cùmque ipſæ te ad honeſtatem morum ab ineunte ætate formaverint, nunc à te vinci cupiunt, tuamque victoriam ſuam laudem eſſe putant. Quarum egregia erga Deum fides, in profeſſione tua omnimodè claruit, cùm te jam nuptiis præparatam, ſimul atque aliud velle didicerunt, mira continuò aſſenſus celeritate ad id quod elegeras cohortatæ ſunt,
G & trepidam penitùs ſententiam voluntatis ſuæ auctoritate firmaverunt, tuumque votum commune fecerunt. Quæ cùm multos ſuorum in altiſſimo dignitatis gradu viderint, de nullo ita, ut de te, aliquando lætatæ ſunt: nihil enim tam magnum, nihil tam præclarum in quoquam viderant. Sola quippe præſtitiſti generi tuo, quod longa retrò ætas non habuit. Licèt ediderit virilis ſexus memorabiles conſulatus, & ampliſſimi ordinis ſtatus illuſtris familiæ nomina frequens audierit, nihil unquam tamen in genere veſtro hoc tuo honore fuit præſtantius, qui non in corporali albo, ſed libro memoriæ immortalis inſertus eſt. Cùm exceperint illi theatrales toto orbe plauſus, miraque acclamandi conſpiratione inſignia conſulum mœnia lætum vulgus ex-

præſſerit, longè tamen tui honoris eſt gloria major, quæ gaudium in cælis fecit, Angeliſque lætitiam. Per te enim non meretriculæ locupletantur, ſed aluntur virgines Chriſti: non venator & auriga ditantur, ſed ſuſtentantur pauperes Chriſti. Ad conſolatum eorum diverſæ totius urbis provinciæ, ad quas domus veſtræ potentia extenditur, peregrinas feras & ignota animalia tranſmiſerunt, quæ crudelis arenæ ſolum, vel ſuo, vel hominum ſanguine cruentarent: ad te verò electo quoque virgines mittuntur, quas tu pretioſiſſimum munus offeras Deo, tuoque exemplo ad perpetuam provoces caſtitatem, non tibi, ſed tecum Deo ſervituras. Hæc profeſſionis tuæ gloria rumore celebri vulgata eſt per cunctos; & ita ad converſationem tuam totus exſultavit orbis, ut quod præ ingenti gaudio vix adhuc homines credere poterant, id ſemper videantur optaſſe. Multùm his initiis, multùm famæ tuæ odore ſuſpenſi omnes, mirum de te neſcio quid audire deſiderant, & qui profeſſionis tuæ cognovere virtutem, dignam converſatione exſpectant. In te nunc pene cunctorum ora oculoſque converſos, & ad ſpectaculum vitæ tuæ totum conſediſſe mundum. Cave ne per te tantorum animi offendantur, nec minus in ea inveniant, quàm requirunt. Verum quid ego tecum de hominibus ago, omnemque de te exſpectationem ad cohortationem tuam traho? Deus ipſe omnium rector ac Dominus cum omni Angelorum militia certamen tuum ſpectat, tibique contra diabolum dimicanti parat æternitatis coronam, & cæleſte præmium incitamentum victoriæ facit. Hoc tanto ſpectaculo vide quem animum, quam debeas offerre virtutem, & certaminis magnitudinem de exſpectantium dignitate metire.

CAPUT XV.

Hæc tibi itaque in hoc agone ſubeundo præcipua cura ſit, hic primus accenſus; internecionis bellum virtute devincere, & adverſum diaboli caſtra in omnia præcepta Dei jurare; nec tantummodo declinare vetita, ſed juſſa complere. Neque enim tibi ſufficit à malis abſtinuiſſe, ſi non tota fueris à bonis; cùm lex Dei duplici mandatorum genere diſtincta ſit, & mala prohibens, bona imperet, atque ab utraque parte contemtum ſui vetet. Non enim tantùm ille ſervus contemſiſſe dominum, qui prohibita fecerit, ſed & qui juſſa non fecerit. Dicta à

Matt. 7.19. nobis paulò antè ſententia eſt, *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*: & hîc audimus nobis ſi à malis fructibus non gravemur, qui damnandi ſumus ſi à bonis ſteriles manſerimus. Juxta hanc intelligentiam abſcindet pater omnem palmitem fructum non ferentem in ſe: & qui acceptum talentum in ſudario abſcondit, quaſi inutilis ſervus & nequam damnatur à Domino; nec minuiſſe ſolùm, ſed & non auxiſſe culpabile eſt. Non ideò aliqua putes contemnenda eſſe mandata, quia levia ſunt. Tam enim maxima illa quàm minima à Deo imperata ſunt, & contemtus cujuſcumque præcepti, præcipientis injuria eſt. Unde beatus Paulus clamat &

Phil. 2.14. docet, *Omnia facite ſine murmuratione & hæſitatione, ut ſitis irreprehenſibiles & ſimplices, ſicut filij Dei immaculati in medio nationis pravæ & perverſæ, inter quos lucetis ſicut luminaria in hoc mundo.*

CAPUT XVI.

Ruminemus hic virgo paulisper, & pretioſiſſimas margaritas, quibus exornanda eſt ſponſa Chriſti, per ſingula Apoſtoli verba penſemus. *Omnia*, inquit, *facite*. Non enim quaſi ad arbitrium noſtrum quædam ex mandatis Dei debemus eligere, ſed generaliter univerſa complere; nec aliqua præcepta ejus quaſi vilia munuſcula ac parva contemnere, ſed imperantis in omnibus majeſtatem adſpicere. Nullum quippe mandatum Dei contemtibile nobis videri poteſt, ſi ejus ſemper cogitemus auctorem. *Sine murmuratione & hæſitatione.* Viles & ignobiles dominos palàm contemni videmus à ſervulis, eiſque ad minima quæque præcepta in faciem reſiſti ſolere. At hoc in perſonis nobilibus jam non admittitur: quantoque potentiores domini, tanto ſervi ad obedientiam promtiores ſunt: cùmque difficiliora præcipiunt, libentiùs audiuntur. Certè ad regis imperium ita omnes parati ſunt, & in procinctu obedientiæ conſtituti, ut etiam optent juberi: & non ſolùm bene merituros eſſe ſe credunt ſi juſſa fecerint, ſed tamquam jam meruiſſent quod juſſi ſunt, ita pro dignitate præcipientis ſervitium beneficij loco ducitur. Nobis verò Deus ipſe, æterna illa majeſtas, ineffabilis atque inæſtimabilis poteſtas, ſacras litteras, & verè adorandos præceptorum ſuorum apices mittit; & non ſtatim cum gaudio ac veneratione ſuſcipimus, nec pro magno ducimus beneficio tantæ ac tam illuſtris poteſtatis imperium; maximè cùm non jubentis quæritur commodum, ſed utilitas ſubſequentis: verùm è contrario faſtidioſo ac remiſſo animo, ſuperborum ac nequam ſervorum more, in os Domini reclamamus & dicimus, Durum eſt, arduum eſt, non poſſumus; Homines ſumus, fragili carne circumdamur. O cæcam inſaniam! O profanam temeritatem! Duplici ignorantiâ accuſamus Deum ſcientiæ, ut videatur neſcire quod fecit, neſcire quod juſſit: quaſi oblitus fragilitatis humanæ, cujus auctor ipſe eſt, impoſuerit homini mandata quæ ferre non poſſit. Simulque, prò nefas, adſcribimus iniquitatem juſto, pio crudelitatem, dum eum primò impoſſibile aliquid præcepiſſe conquerimur, deinde pro his damnandum putamus hominem ab eo quæ vitare non potuit; ut quod etiam ſuſpicari ſacrilegium eſt, videatur Deus non tam ſalutem noſtram quæſiſſe, quàm pœnam. Itaque Apoſtolus ſciens à Domino juſtitiæ ac majeſtatis, nihil impoſſibile eſſe præceptum, aufert à nobis vitium murmurandi: quod tunc utique naſci ſolet, cùm aut iniqua ſunt quæ jubentur, aut jubentis minùs digna perſona eſt. Quid tergiverſamur incaſſum, & præcipienti opponimus naturæ fragilitatem? Nemo magis novit menſuram virium noſtrarum, quàm qui ipſas vires nobis dedit; nec quiſquam meliùs quantum poſſimus intelligit, quàm qui ipſam virtutem nobis noſtri poſſe donavit. Nec impoſſibile aliquid voluit imperare, qui juſtus eſt; nec damnaturus hominem fuit pro eo quod vitare non potuit, qui pius eſt.

CAPUT XVII.

Sequitur, *Ut ſitis irreprehenſibiles & ſimplices.* Ad omnem morum perfectionem, unum hoc ſufficere verbum poteſt; quod etiam in epiſcopo eligendo Deus quæri jubet. Quàm enim circumſpecta vita eſt, quàm ſancta eſt, quæ nihil reprehenſionis incurrit! Quis autem ſanctior poteſt eſſe, quàm qui veræ ſimplicitatis virtutem tenens, numquam aliud corde promittit, aliud ore vultuque mentitur? *Sicut filij Dei immaculati.* Nulla eſt exhortatio vehementior, quàm qua nos

A Scriptura divina filios Dei vocat. Quis enim non erubeſcat & metuat tanto patre agere aliquid indignum, ut qui dicitur Dei filius, ipſe efficiatur vitij ſervus? Et ideò adjungit, *Ut ſimus immaculati.* Neque enim convenit in filiis Dei, (quia ipſe eſt fons juſtitiæ) peccati maculam reperiri. *In medio nationis pravæ & perverſæ.* Hoc eſt dicere, Quamvis infinita vos cingat peccantium multitudo, & innumera ſint exempla vitiorum; vos tamen ita cæleſtis nativitatis memores eſſe debetis, ut inter malos viventes omne malum vincatis. *Inter quos lucetis*, ait, *ſicut luminaria in hoc mundo.* Et rurſum in Evangelio legimus,

Tunc juſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum. Comparatur vita præmio, ut qui in futuro ſolis fulgore donandi ſunt, hic jam ſimili juſtitiæ claritate reſplendeant, & infidelium cæcitatem operibus ſanctitatis illuminent. Huic loco ille ſenſus aptandus eſt, quem ad Co- Matt. 13.43.

rinthios idem Apoſtolus diſſerens ait, *Alia claritas ſolis, alia claritas* 1. Cor. 15.41.

B *lunæ, alia claritas ſtellarum. Stella autem à ſtella differt in claritate, ſic & reſurrectio mortuorum.* Diſpares ſunt in regno cælorum per ſingulorum merita manſiones. Diverſitas enim operum, diverſitatem facit præmiorum; quantumque aliquis hîc in ſanctitate fulſerit, tantum ibi fulgebit in honore. Nunc ergo ad omnem morum perfectionem mentis aciem intende, & ad cæleſte præmium cæleſtem vitam para. Reſplendeat omnibus clariſſimi in modum ſideris ſanctitas virginis, & futuri præmij magnitudinem de novitate converſationis oſtendat. Tibi facilior in bonis curſus eſt, quam malorum animi conſuetudo non retinet. Nec timemus ne te à virtutibus vitia retardent, & maligna diaboli ſemina Chriſti frugem necent. Nam ſi etiam illi, qui longo peccandi uſu bonum quodammodo obruêre naturæ, inſtaurari per pœnitentiam poſſunt, & mutata voluntate vivendi, conſuetudinem conſuetudine extinguere, ut optimi quoque de peſſimis fieri; quanto magis tu potes illa ſuperare, à quibus non ſuperata es? cui

C non tam expellenda ſunt vitia, quàm repellenda: quæ utique non ſuſcipere facilius eſt, quàm ſemel ſuſcepta deponere.

CAPUT XVIII.

Nec verò eorum tanta dulcedo eſt, ut ea debeamus præferre virtutibus, cùm nec in omnibus ſit delectationis illecebra, & à pleriſque ea etiam quæ videntur dulciſſima, reſpuantur. Duo namque ſunt ex omnibus vitia, quæ maximè homines decipiunt ſui voluptate, gula ſcilicet ac libido: quæ deponere eò difficilius eſt, quò eis uti dulcius eſt: & tamen hæc vitia tam moleſta, tamque delectatione ſui periculoſa, ita à multis calcari vidimus, ut tota ætate virgines permanſerint in ſumma abſtinentia: ut de illis taceam, quæ poſt deliciarum longum luxum, & inveteratum uſum libidinis, caſtitati ac temperantiæ ſe dederunt, & utrumque vitium contraria ſibi virtute mutaverint. Aliorum verò vitiorum eſt longè diverſa ratio, quæ cùm nihil habeant jucunditatis, tam multum amaritudinis habent; quæ-

D que cùm ad vitandum multo ſint faciliora, rarò à quibus vincuntur invenias. Quid, oro te, invide, delectationis præſtat invidia, quem ſecretis quibuſdam conſcientiæ anguſtiis livor ipſe diſcerpit, & alienam felicitatem tormentum ejus facit? Quid verò alter ab odio mercedis accipit, niſi horribiles animæ tenebras, & confuſæ mentis horrorem, qui vultu ſemper animoque mœrente, vero quo alteri vult nocere, ſeipſum cruciat? Quid autem iracundo furor ſuus confert, quem inviſibilis exagitatum ſtimulis conſcientiæ, ita ab omni conſilio ac mente deturbat, ut dum iraſcitur, inſanire credatur? Similiter curre per ſingula, invenies tot animæ tormenta, quot vitia: quæ utique eò facilius vinci poſſunt, quò nulla illiciunt nos voluptate. Quanto illud difficilius, quanto durius, ut de caſtitatis labore taceam, abſtinere à vino carnibuſque, ipſo quoque etiam oleo, & vilem ſine his cibum poſt biduum interdum triduumque vix capere, ſiccata jejunio mem-

E bra vigiliiſque, fomenta balnei contemnere, neceſſarias res negare corpori, & vim quamdam inferre naturæ? Da tantam in ceteris magnitudinem animi, & vide quid non poſſis efficere. Sed nos, prò pudor, quadam delectatione peccati, cum in quibuſdam fortitudine quamdam vim naturæ noſtræ, in aliis omnino torpeſcimus: & qui voluptates corporis virtutum amore contemſimus, ruſum amore vitiorum tormenta ſuſcipimus, atque ita malis noſtris cedimus, ut ea nec putemus poſſe deponi. Quod hoc quæſo conſilium? Quænam hæc nova vivendi ratio eſt? Res difficiles, & laboris plenas ſecurus aggredior, & faciliora non poſſe fieri credo: vinco maxima, vincendus à parvis: excelſa & ardua indefeſſus exſupero, & cùm venitus ad plana, deficio: libenter fugio quod delectat, & nolo vitare quod cruciat. Verùm hæc eorum ſunt, qui Dei voluntate contemta, id ſolùm petunt quod laudem facilius invenit & citò exit in

F famam; morum verò bona quæ ſecretiora ſunt, negligunt. Tu verò quæ calcaſti mundum & concupiſcentias ejus, ac calcato eo gradum tibi quemdam adſcendendi ad cælum feceris, mundi gloriam ne requiras. Illi tantùm placere ſtude, cui ſæpe diſplicet quod hominibus placet, & qui ipſa hominum judicia judicaturus eſt. Abſtinentia tua & jejunium eo magis Deo grata ſunt, quo cum ſanctis moribus offeruntur: ut quæ in aliis ſunt umbracula vitiorum, in te ſint ornamenta virtutum.

CAPUT XIX.

Reſpice obſecro ad ipſam, qua apud Deum illuſtrata es, dignitatem, qua per baptiſmum in Dei filiam renata es, rurſumque per conſecrationem virginitatis ſponſa Chriſti eſſe cœpiſti. Ex utroque hic tuus honor te ad ſollicitudinem tui propoſiti admonet. At nullus debet eſſe ibi negligentiæ locus, ubi tam præclara ſervanda ſunt. Pretioſior quæque veſtis diligentiâ timidiore cuſtoditur à macula: multo quæſita auro gemma majori ſollicitudine poſſidetur: & generaliter

G grandi curâ magna quæque ſervantur. Unde & tu ſi te ipſam bene cuſtodire cupis, debes honorem tuum ſemper pretiumque cogitare. Tanto enim ſe unuſquiſque negligentius mittit, quanto ſe exiſtimat viliorem. Non ob cauſſam aliam magis nobis in Scripturis divinis tam frequenter filiorum Dei nomen imponitur, ut illud quod dicitur per

Prophetam, *Et ego ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, dicit Dominus omnipotens.* Et Apoſtolus, *Eſtote imitatores Dei, ſicut filij cariſſimi.* Et beatus Joannes inquit, *Cariſſimi, nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus; quoniam videbimus eum ſicuti eſt*: ut qui habet hanc ſpem in eo, ſanctificet ſe, ſicut & ille ſanctus eſt. Vult nobis doctrina

Lev. 26. Ephes. 5.1. 1. Johan. 3.2.

cæleſtis dignitatem qua donati ſumus, frequenter ingerere, & honorem noſtrum peccandi pudorem facere. Unde etiam Dominus ipſe ad perfectam nos benignitatem vocans, ait, *Diligite inimicos veſtros, benefacite iis qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, ut ſitis filii patris veſtri, qui in cælis eſt.* (*Matt. 5. 44.*) Non eſt enim quod ſic homines Deo faciat amabiles, ut pietas mentis & bonitas, quæ tanta in Chriſtiano eſſe debet, ut etiam in malis abundet. Deique imiteris benevolentiam, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos. (*Ibidem 45.*) Hoc itaque vel in primis abſit, ut nemini vel in verbo etiam noceas, ut in omnibus quibuſcumque poteris prodeſſe ſtudeas; & ne vicem quidem mali reddens, bona pro malis (Apoſtolo dicente) reſtituas. (*Rom 12. 17.*) Numquam detractio ex ore virginis procedat. Vilium ſatis hominum eſt, & ſuam laudem quærentium, alios viles facere; quia alterius vituperatione ſe laudari putant; & qui ſuo merito placere non poſſunt, placere volunt in comparatione pejorum. Parum diximus, non ſolùm ipſa non detrahas, ſed ne detrahenti quidem aliquando credas. Peſſimum eſt hoc vitium, quod alterum vilem facit videri. Non minùs auribus quàm linguâ fugias detractionem. Scripturæ memor eſto, quæ dicit, *Noli eris conſentaneus cum derogantibus adverſùs proximum tuum: & non accipies ſuper illo peccatum.* Et alibi, *Sepi aures tuas ſpinis, & noli audire linguam nequam.* (*Eccli. 28. 28.*) Accuſator eſt enim auditor, qui facit detractorem; qui ſi avertat aures, & vultum contrahat, ac oculos abnuendo contineat, malè loquentem etiam tacens arguit; ut diſcat non libenter dicere, quod didicerit non libenter audiri. Sollicitam ſatis ori tuo cuſtodiam pone. Non eſt quidquam enim in nobis, quo faciliùs peccare poſſimus, quàm linguâ. Unde ſanctus Jacobus illum eſſe perfectum dicit, qui non offendit in verbo. (*Jacobi 3. 2.*) & Scriptura dicit, *Mors & vita eſt in manibus linguæ.* (*Prov 18 21.*) Mentiri autem, maledicere & jurare lingua tua neſciat: quia & os quod mentitur, occidit animam. (*Sap. 1. 11.*) & *qui maledicunt, regnum Dei non poſſidebunt,* (*Gal 5. 21.*) juxta Apoſtolum. & jurare ipſe Chriſtus prohibuit, qui dixit, *Ego autem dico vobis non jurare omnino.* (*Matt. 5. 34. & 37.*) & rurſus, *Sit autem ſermo veſter, eſt eſt, non non. quod autem amplius eſt, à malo eſt.* Apoſtolus breviter omnia vitia reſecans, ait, *Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.* (*Eph. 4. 29.*) Sit autem ſermo virginis * prudens, modeſtus, & rarus: nec tam eloquentiâ pretioſus quàm pudore. Mirentur omnes tuam te tacente verecundiam, loquentis prudentiam. Mite ac placidum ſemper eloquium tuum ornet mixta cum gravitate ſuavitas, cum pudore ſapientia: ſit certa atque libata ſuique opportunitate gratiſſima ſilentii verbique ratio. Nec umquam omnino virginis os loquatur, ut tacuiſſe melius ſit. Cum ingenti cautione debet loqui, cui non ſolùm malus, ſed etiam otioſus ſermo vitandus eſt.

* *Al. cod. pudens.*

CAPUT XX.

Summa tibi ſcientia ſit, notitia ſumma, vitia virtuteſque diſtinguere. Quæ quamquam ſemper contraria ſibi ſint, aliquas tamen ex eis tantâ junguntur ſimilitudine, ut diſcerni omnino vix poſſint. Quàm multi enim ſuperbiam libertatis loco ducunt, adulationem pro humilitate ſuſcipiunt, malitiam prudentia amplectuntur vice, & ſtultitiæ ſimplicitatis nomen imponunt, atque fallaci ac peſſima decepti ſimilitudine, vitiis pro virtutibus gloriantur! Et quamquam hæc omnia ſubtiliſſimâ intelligentiâ debeas ſeparare, cunctaque virtutes cum ſuis lineis inſequendo nuſquam prorſus abſcedere, præcipuè tamen fictam humilitatem fugiens, illam ſectare quæ vera eſt, quam Chriſtus docuit humilitatem, in qua non ſit ſuperbia incluſa. Multi enim hujus virtutis umbram, veritatem ejus ſequuntur pauci. Perfacile eſt enim aliquem veſtem habere contemtam, ſalutare ſubmiſſiùs, manus & genua deoſculari, inclinato in terram capite oculiſque dejectis humilitatem ac manſuetudinem polliceri, lenta voce tenuique ſermones infringere, ſuſpirare crebriùs, & ad omne verbum peccatorem ac miſerum ſe clamare, & ſi vel levi ſermone offenſus ſit, continuò attollere ſupercilium, levare cervicem, & delicatum illum oris ſonum inſano repentè clamore mutare. Aliam nos humilitatem Chriſtus docuit, qui nos ad exemplum ſuum hortatur, dicens, *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.* (*Mat. 11. 29.*) Qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur. (*1. Pet 2 23.*) Quam nobis humilitatem beatus Petrus inſinuat: *Miſericordes,* inquit, *& humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto.* (*1. Pet. 3. 8 9.*) Auferantur omnia figmenta verborum, ceſſent ſimulati geſtus, & ante occaſionem ſermo placidus. Verum humilem patientia oſtendit injuria. Nullus ergo umquam in mente tua ullius ſit vitii locus; nihil in te ſuperbum, nihil arrogans, nihil denique faſtidioſum. Apud Deum non eſt quidquam humilitate ſublimius. Ipſe loquitur per Prophetam, *Super quem alium requieſcam, niſi ſuper humilem & quietum, & trementem ſermones meos?* (*Iſaia 66.*) & numquam in iram exardeſcat animus, quod eſt ſeminarium odii. Tantus rectitem tuum repleat timor Dei, ut indignari omnino non audeas, & iram metu vincas. Beatus Apoſtolus mundans animam noſtram, eamque in habitaculum Dei præparans, clamat & dicit, *Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia auferatur à vobis cum omni malitia.* (*Eph. 4 31.*)

CAPUT XXI.

Adulatores ut inimicos cave, quorum ſermones ſuper oleum molles, & ipſi ſunt jacula. Corrumpunt fictis laudibus leves animas, & malè credulis mentibus blandum vulnus infligunt. Crevit hoc in noſtra ætate vitium, & in ultimo fine ſtetit, nec jam augeri poteſt. In hanc omnes nos ſcholam ſtudiumque dedimus, ut officium putemus illudere: quodque ipſi ab aliis libenter accipimus, id aliis quaſi quoddam munus offerimus; & ſpe recipiendæ laudis, eos à quibus laudari volumus, ante laudamus. Sæpe adulantium reſiſtimus verbis ad faciem, & in ſecreto mentis favemus, maximumque fructum cepiſſe nos ducimus, ſi vel fictis laudibus prædicamur. Nec cogitamus quid ipſi ſimus, ſed quid aliis eſſe videamur. Unde eò perducta res eſt, ut neglecta veritate meriti, de ſola opinione curemus, quia teſtimonium vitæ noſtræ non à conſcientia noſtra, ſed à fama petimus. Beata mens eſt, quæ perfectè hoc vitium vincit, nec adulatur aliquando, nec adulanti credit, quæ nec decipit alterum, nec ipſa decipitur, tantumque hoc malum nec facit aliquando nec patitur. Nihil umquam in te fictum ſit, nihil omnino fucatum. Conſcientiam

A meam, quæ certè Deo ſemper patet, in multitudine verſari puta. Numquam aliud corde, aliud ore prætendas. Quidquid pudet dicere, pudeat etiam cogitare. Illud vero notum jam omnibus atque divulgatum eſt, quàm utilis quamque huic propoſito neceſſaria eſt jejuniorum & abſtinentiæ virtus, maximè in his annis, in quibus corpori major æſtus ineſt. Non manducare itaque carnem, neque bibere vinum, apoſtolica voce laudatum eſt. Quidquid illud eſt quod inflammare corpus poteſt, quod fomentum ſuggerit voluptati, caſtitatis amore fugiendum eſt. Nec tamen ita magno hujus rei labore gravari te volumus, ut ſub ipſo ſtatim onere fuccumbas: per quod multi dum nimium fervore mentis rationem ſuarum virium non habent, ſubitò conciderunt, & pene antè debilitatem quàm ſanctitatem de propoſito ſuo conſecuti ſunt. Optimus eſt in omni re modus, & laudabilis ubique menſura. Corpus non frangendum, ſed regendum eſt. B Sint ergo moderata ſancta, & ſimplicia in omni mentis humilitate jejunia, quæ ita atterunt corpus, ne animum elevent, ne res humilitatis gignat ſuperbiam, & vitia de virtute naſcantur. *Ego,* inquit, *cùm mihi moleſti eſſent, induebar cilicio, & humiliabam in jejunio animam meam.* (*Pſal. 34. 13.*) Veſtis abjectio, cibi vilitas, jejunii laſſitudo, extinguere debent, non nutrire ſuperbiam. Quis enim medicinam vulnus faciat, & inde ſana lædat quæque, unde jam læſa curanda ſunt? Aut quæ ſupererit ſpes ſalutis, ſi iſta animæ remedia ipſa ſint venena?

CAPUT XXII.

Laborem jejunii tui, miſericordiæ opere commendens, & abſtinentia tua pauperum refectione ſit gratior. Dominus loquitur per Prophetam, *Miſericordiam volo, & non ſacrificium.* (*Oſee 6 6.*) In evangelio Chriſti verba legimus, *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* (*Matt. 5. 7.*) Sed quæſo hanc curam vice tua avia materque ſuſcipiant: illa has partes pro te agant, illæ theſaurum tuum in cælum levent. Illarum ſit eſurientes alere cibo, veſtire nudos, viſitare infirmos, C peregrinos tecto ſuſcipere, & micem ſpe præmii Chriſto in pauperibus fœnerari, qui dixit, *Quodcumque feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.* (*Matt 25. 40.*) Tibi verò maximè dum in propoſito matureſcat animus, ab omnibus occupationibus recedendum eſt, & omne ſtudium, omniſque cura in ordinandis moribus exhibenda. Quibus ita vacare debes, & totam occupare mentem, ut non divitem ut ſentias eſſe nec dominam. Nobilitatis ad hoc tantùm memineris, ut cùm claritate generis, morum ſanctitate contendas; & cum nobilitate corporis, animi virtute nobilior proficias: magiſque illa nobilitate glorieris, quæ filios Dei & coheredes Chriſti facit. Ad quam ſi ſemper inſpicias, dum credis gaudium te habere quod majus eſt, deſinis de eo quod minus eſt gloriari. Omnis iſta præclari generis dignitas, & illuſtre Anicii ſanguinis decus, ad animam transferantur. Ille clarus, ille ſublimis, ille ſit nobilis: ille tunc integram nobilitatem D ſuam ſervare ſe putet, ſi dedignetur ſervire vitiis, ab eiſque non ſuperari. *A quo enim quis ſuperatur, hujus & ſervus eſt.* (*2. Pet. 2 19.*) Quid enim hac ſervitute animi indignius, quidve turpius, quàm cùm in eo aut dominatur odium aut regnat invidia? quam cùm eum aut avaritia poſſidet, aut capitum tui tenet, vel certè cetera ſibi vitia vendicant? Non eſt quòd ſibi aliquis de nobilitate generis blandiatur, ſi ex meliore parte ſit famulus. Multo eſt indignius mente ſervire, quàm corpore. Superfluum arbitror te monere, quàm parca in procedendo debeas eſſe, quàm rara; cùm te hoc etiam ſuccularis ab infantia honeſtas docuerit, & facilè intelligas, id tibi multa magis in hac vita eſſe ſervandum, quam maximè ſecretum docet. Illud adhortor, ut ipſis quoque ſalutationibus, quæ tibi in cubiculo tuo exhibendæ ſunt, certiſſimum modum ponas: non ſint nimiæ, neque quotidianæ, ne non tam officium quàm inquietudinem præſtare videantur.

CAPUT XXIII.

E Et quamquam omne vitæ tuæ tempus divino debeas operi conſecrare, & nullam prorſus horam à ſpirituali profectu vacuam eſſe conveniat, cum tibi in lege Domini die ac nocte meditandum ſit: (*Pſal. 1. 2.*) debes tamen aliquis eſſe determinatus & conſtitutus horarum numerus, quò pleniùs Deo vaces, & qui te ad ſummam animi intentionem velut quadam lege convocat. Optimum eſt ergo huic operi matutinum deputare tempus, id eſt meliorem diei partem, & uſque ad horam tertiam animam quotidie in cœleſti agone certantem, hoc velut ſpirituali quodam paleſtræ exercere gymnaſio. His te per ſingulos dies horis in ſecretiore domus parte ora, clauſo cubiculo tuo. Adhibe tibi etiam in Urbe ſolitudinem, & remota paulisper ab omnibus, propiùs Deo jungere, adſpectuique tuorum redditura, lectionis fructum & orationis oſtende. Nihil autem in hoc ſecreto magis agere debes, quàm animam divinis eloquiis paſcere, & quantum ei per totam ſufficere poſ- F ſit diem, hoc eam veluti cibo pinguiore ſatiare. Ita Scripturas ſanctas lege, ut ſemper memineris Dei illa verba eſſe, qui Legem ſuam non ſolùm ſciri, ſed etiam impleri jubet. Nihil enim prodeſt facienda didiciſſe & non facere. Optimè uteris lectione divina, ſi tibi eam adhibeas ſpeculi vice, ut ibi velut ad imaginem ſuam anima reſpiciat, & vel fœda quæque corrigat, vel pulcra plus ornet. Lectionem frequenter interrumpat oratio, & animam jugiter adhærentem Deo grata viciſſitudo ſancti operis accendat. Nunc te igitur ordo inſtruat cæleſtis hiſtoriæ. Nunc ſanctum David oblectet canticum. Nunc Salomonis erudiat ſapientia. Nunc ad timorem Domini increpationes incitent Prophetarum. Nunc Evangelica & apoſtolica perfectio in Chriſto in omni morum ſanctitate conjungat. Quæ paranda ſunt, memoriæ penitùs inſere, eaque jugi meditatione conſerva. quæ maturanda ſunt, frequenter revolve, ut divinum hoc ſtudium & cæleſtis ſchola, & mores ſimul virginis ornent & ſenſum, tradantque tibi cum G ſapientia ſanctitatem. Unde Scriptura dicit, *Qui quærunt Deum, invenient ſapientiam cum juſtitia.* Sit autem ipſa lectio temperata, cui finem conſilium, non laſſitudo imponat. Nam ut immoderata jejunia & ardor abſtinentiæ, & enormes inordinatæque vigiliæ intemperantiæ coarguuntur, atque immenſitate ſui pariunt, ut hæc ipſa poſtea nec mediocriter quidem fieri poſſint: ita ſtudium lectionis in reprehenſionem intemperans cadit, quodque laudabile eſt in tempore ſuo, fit de nimietate ſui culpabile.

CAPUT XXIV.

Generaliter quidem ſtrictimque, ſed breviter dicendum eſt. In bonis quoque rebus, quidquid modum exceſſerit, vitium eſt. Magna eſt, magna, inquam, & quæ grandi ſtudio conſtat,

perfectæ vitæ ratio, conſummataque ſapientia eſt, ſcire quid, quo unumquemque modo, & ad omnem actum præferendo conſilium, nihil facere quod feciſſe pœniteat. Intra unius horæ ſpatium mutatur habitus; jejunare, abſtinere, pſallere, vigilare, non tam ſtudio opus habent quàm voluntate. Quilibet incipiens ſtatim ut voluerit ad iſta perfectus eſt, immo illi hoc facilius facere poſſunt, qui recentis corporis vires de ſæculo ad propoſitum afferunt. Mores verò mutare, ſingulaſque virtutes animi formare ut ſe atque perficere, grandis ſtudij eſt, & longæ conſuetudinis. Itaque multi in hoc propoſito ſeneſcimus, & ea propter quæ ad ipſum propoſitum venimus non habemus. Tua verò converſatio nova eſſe debet, mira gravitas, patientia, manſuetudo, pietas. Quidquid ſanctius eſt atque perfectius, quidquid magis Deo te commendare poteſt, & majorem in cælo facere, id ſemper ſequere, id ſemper amplectere. Sponſa Chriſti nihil debet eſſe ornatius. Tanto majore placendi ſtudio opus eſt, quanto major eſt ille cui placendum eſt. Sæculi verò virgines, quæ ſe nuptiis præparant, & indulgentiam magis Apoſtoli quàm conſilium ſequi malunt, magiſque amplectuntur incontinentiæ remedium, quàm præmium continentiæ, ut ſponſis placeant, eoſque in amorem ſui magis incitent, mira ſe ſollicitudine formare ſtudent, & naturalem corporis pulcritudinem ornandi arte commendant. Hæc eſt illis per dies ſingulos cura præcipua, decentibus fucis colorare faciem, implicare auro crinem, & ardentes concharum lapides capitis honorem facere, ſuſpendere ex auribus patrimonia, brachia ornare monilibus ac latera, & incluſas auro gemmas à collo in pectus demittere. Nec

Eph. 5. 26. minorem ſponſus tuus requirit ornatum, qui cùm univerſam Eccleſiam ſalutaris aquæ lavacro purificatam ſine macula rugaque reddiderit, quotidie expetit eam fieri pulcriorem, ut ſemel à vitiis peccatiſque mundata, ſemper ornetur decore virtutum. Et ſi hoc à tota requirit Eccleſia, in qua & viduæ continentur & nuptæ, quantum potius expectat à virgine, quæ ex pulcherrimo hoc quodam Eccleſiæ prato, velut auguſtior quidam flos videtur electa? Aſſume ergo omnem illum ornatum, per quem placere Chriſto potes. Satis * placere

* Al. cod. pulcram. Deo crede tuam faciem, ſi hominibus pulcra apparere non ſtudeas. Iſtud ornamentum ſerva capitis, quod adquiſiviſti chriſmatis ſacramento, cùm tibi in cæleſtis regni myſterium diadema quoddam regalis unctionis impoſitum eſt. Optima ornamenta ſunt aurium, verba Dei: ad ea ſola paratus eſſe debet auditus virginis, eaque pretioſiſſimis lapidibus anteferre. Omnia prorſus membra decorentur operibus ſanctitatis, totaque virginalis animæ pulcritudo gemmati monilis inſtar vario virtutum fulgore reſplendeat. Tunc verè concupiſcet rex

Cant. 4. 7. decorem tuum, dicetque tibi, *Tota formoſa es proxima mea, & macula non eſt in te.* Et hæc tibi ornamenta, quæ dixi, etiam erunt munimenta maxime, & quæ te ipſam ornare Deo, & contra diabolum ut armare poſſint, qui per leve interdum quodcumque vitium ad animam ingreditur, & ſi virtutum propugnacula non reſiſtant, noſtro nos repellit loco, & continuò de hoſte fit dominus. Propter quod

Eccl. 10. 4. Scriptura nos adhortatur, & dicit, *Si ſpiritus poteſtatem habentis adſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris.*

Caput XXV. Ab eo jam tempore quo primùm per virginitatis profeſſionem Domino conſecrata es, adverſarii in te crevit odium, & quæ alterius lucra pro ſuis damnis habet, ſe amiſiſſe ducit, quidquid te poſſeſſurum dolet. Grandi tibi opus eſt vigilantiâ, grandique curâ, & tanto ſollicitiùs cavendus eſt inimicus, quanto apud eum ditior eſſe cœpiſti. Vacuus viator & nudus non timet latronis inſidias, ſecurus à nocturnis furibus dormit pauper, etiamſi clauſtra non muniat: diviti verò opes ſuæ latronis ſemper imaginantur occurſum, & jugi ſollicitudine nocturnum ſomnum adimunt. Unde tu quoque divitiis cæleſtis theſauri, iſta cautione indiges atque cuſtodiâ. Quanto ditior es, tanto debes eſſe vigilantior. Qui enim plus poſſidet, plus debet timere ne perdat. Invidere non ceſſat auctor invidiæ. Et qui ſemel à Deo ipſe projectus eſt, tanto majori livore torquetur, quanto aliquem apud eum viderit clariorem. Qui invidit Evæ paradiſum, quanto magis invidet tibi regnum cælorum? Cuncta, mihi crede, ille

1 Pet. 5. 8. nunc circumit, ut beatus Petrus ait, devorandi te cupidus: in modum rugientis leonis ingreditur, vel more doloſi hoſtis univerſa perluſtrans, explorat omnes aditus animæ tuæ, an ſit aliquid infirmum, & minùs tutum, per quod poſſit irrepere: rimatur nunc ille omnia

2 Cor. 2. 11. & ſingula quæque pertentans, quærit vulneri locum. Cujus in inſidias ſollicitè debes providere, ut quæ cum Paulo non ignores aſtutias ejus. Qui cùm terribiles diaboli poteſtates principateſque deſcribat, nos nihilominus hortatur ad pugnam, hoſtiumque vim pandit, ut augeat ſollicitudinem militum. Non enim vult nos eſſe timidos, ſed paratos: denique non fugam ſuadet, ſed arma ſuggerit. *Propterea*, in-

Eph. 6. 13. quit, *accipite arma Dei, ut poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare.* Ac ſtatim inſtrumenta ſingula ſpiritalis pugnæ tradens, addidit & dixit, *State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate,*

v. 14. *& induti loricâ juſtitiæ, & calceati pedes in præparatione Evangelij pa-*

v. 16. *cis, in omnibus aſſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere, & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei, per omnem orationem & obſecrationem.* Et quoniam de hoc bello licet etiam feminis triumphare, ſuſcipe hæc arma Pauli, & tanti hortatione ducis certam præſume victoriam. Hæc enim ſi in unimea inſtrumenta poſſideas, ſecura procedes ad prælium ſpiritale, nec

Pſal. 90. 7. pavebis diabolum cum toto exercitu ſuo. Cadent enim à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabunt. Beatus quoque Jacobus ille Chriſti miles emeritus, non minore

Jacobi 4. 7. nobis auctoritate de hoc bello victoriam pollicetur: *Subditi*, inquit, *eſtote Deo, reſiſtite autem diabolo, & fugiet à vobis.* Oſtendit quomodo reſiſtere debeamus diabolo, ſi utique ſimus ſubditi Deo, ejuſque faciendo voluntatem, ut divinam etiam mereamur gratiam, & faciliùs nequam ſpiritui auxilio ſancti Spiritus reſiſtamus. Neque verò aperta contra nos pugnat acie, nec publica nobiſcum fronte congreditur, ſed dolo vincit ac fraude, noſtraque contra nos utitur voluntate. De conſenſu noſtro adverſarius vires accipit, noſtroque nos, ut dici ſolet, jugulat gladio. Infirmus hoſtis eſt, qui non poteſt vincere niſi volentem. Procul à nobis deſperatio, procul omnis ab animo recedat pavor

A adverſariorum. Non adjuvemus, ſed vincamus adverſarios. Dant illi quidem conſilium, ſed noſtrum eſt vel eligere vel reſpuere quod ſuggerunt. Non enim cogendo, ſed ſuadendo nocent: non extorquent à nobis conſenſum, ſed expetunt. Unde etiam Ananiæ dicitur,

Quare tentavit cor tuum ſatanas, mentiri te Spiritui-ſancto? Quod Act. 5. 3. utique illi Apoſtolus numquam imputaret, ſi id abſque ipſius voluntate diabolus feciſſet. Ipſa etiam Eva ideo condemnatur à Domino, quia ab eo, quem poterat ſuperare, ſuperata eſt. Nec enim meruiſſet à Domino juſtitiâ puniri, quæ victa eſt, niſi vincere ipſa potuiſſet.

Hujus nequiſſimi hoſtis eſt illa vel prima calliditas, & ars doli plena, fatigare cogitationibus rudes animas, & novellis in propoſito mentibus de ipſa interdum converſatione afferre mærorem, ut facilè ab hujus rei profectu deterreatur animus, cujus initia amara co- Caput XXVI.

B gnoverit. Itaque ſolet tam ſordidas nonnumquam & impias cogitationes inſerere menti, ut qui tentatur, dum ſuum illud putat eſſe quod cogitat, deteriorem ſe per ſpiritum immundum propoſito ſuo arbitretur effectam; multoque puriorem animam habuiſſe ſe credat, cùm adhuc res ſæculi amaret. Uult enim iis, quibus invidet calidiſſimus inimicus, haurirem propoſiti ex deſperatione facere ſanctitatis: ut eos obſidente triſtitiâ, etſi à propoſito non revocat, certè retineat à profectu. Propter quod maximè ſanctarum tibi Scripturarum ſtudium diligendum eſt, illuminanda divinis eloquiis anima: & coruſcante Dei verbo, diaboli repellendæ ſunt tenebræ. Citò enim fugit ille ab ea anima, quam ſermo divinus illuminat, quæ cæleſtibus ſemper cogitationibus occupatur. In qua aſſiduum eſt Dei verbum, cujus vim nequam ſpiritus non poteſt ferre. Et ideo ex beatus

illud Apoſtolus ſpiritalis belli inter cetera inſtrumenta gladio com- Eph. 6. 17. paravit. Eſt autem tutiſſimum atque perfectum, ut aſſueſcat animus

C ſollicitâ ſemper pervigilique cuſtodiâ diſcernere cogitationes ſuas, & ad primum animi motum vel probare vel reprobare quod cogitat, ut vel bonas cogitationes alat, vel ſtatim extinguat malas. Hic nempe fons eſt boni, & origo peccandi, omniſque ingenia delicti in corde principium eſt cogitatio, quæ unumquodque opus velut in quadam cordis tabula depingit antequam faciat. Nam ſive ille actus ſive ſermo ſit, ut perficiatur, antè diſponitur & cogitationum conſilio diſcernitur quod futurum eſt. Vides quàm brevi interdum momento quæque iſta quis cogitet, cogitataque perficiat: nec quidquam omnino vel linguâ vel manu ceteri que membris agitur niſi cogitationes

antè dictaverim. Unde & Dominus in Evangelio dicit, *De corde ho-* Matt. 15. 19. *minis procedunt cogitationes malæ, adulterium, fornicatio, homicidia, furta, falſa teſtimonia, avaritia, nequitia, dolus, impudicitia, oculus malus, blaſphemia, ſuperbia, ſtultitia: hæc ſunt quæ coinquinant homi-*

D *nes.* Omnis ergo ſollicitudo tua, omnis intentio debet eſſe cordis cuſtodia: ibi te maximè oportet obſervare peccatum, ubi naſci ſolet, ſtatimque ad primam tentationis repugnare faciem, & malum antequam creſcat extinguere. Nec enim exſpectandum eſt augmentum ejus rei, quæ timeri debet à parvo, & quæ tanto faciliùs vincitur,

quanto ei citius repugnatur. Ideo clamat Scriptura divina, *Omni cu-* Prov. 4. 23. *ſtodia ſerva cor tuum: ex ipſo enim exitus vitæ.*

Diſtinguendum eſt autem inter iſtas cogitationes quibus Caput voluntas favet, quas cum dilectione amplectitur, & inter eas cogi- XXVII. tationes quæ tenuis umbræ modo prætervolare mentem ſolent, teleque tantummodo vel tranſeundo monſtrare, quas Græci πόνους vocant, vel certè inter illas quæ repugnanti ac invito animo ſuggeruntur, quibus mens cum horrore quodam renititur ac reſiſtit; quibus ut contriſtatur admiſſis, ita gaudet expulſis. In illis quidem quæ ſe

E leviter menti oſtendunt, & quaſi fugiendo demonſtrant ſe, nec peccatum omnino nec pugna eſt. In iis autem cum quibus aliquamdiu anima luctatur, quibus reſiſtit voluntas, æquale certamen eſt. Aut enim conſentimus & vincimur, aut reſpuimus & vincimus, & adquirimus de pugnatione victoriam. In illa ergo tantummodo cogitatione peccatum eſt, quæ ſuggeſtioni conſenſum mentis dedit, quæ malum ſuum blandè fovet, quæ in factum geſtit irrumpere. Hujuſmodi cogitatio etiamſi ex aliquo impedita caſu non impleat voluntatem, nihilominus actione criminis condemnatur à Domino, ut

illud in Evangelio legimus, *Qui viderit*, inquit, *mulierem ad concu-* Matt. 5. 28. *piſcendum eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo.* Apud Deum, cui nota ſunt omnia etiam ante quàm fiant, voluntas perfecta faciendi, reputatur pro opere facti. Qua de re debes (ſæpe enim repeto quod fieri ſemper volo) ſanctas Scripturas ſine intermiſſione meditari, hiſque tuam replere mentem, & malis cogitationibus locum auferens,

F divinis animum ſenſibus occupare: quantumque Deum diligas, ex

dilectione legis ejus oſtendere. Unde Scriptura dicit, *Qui timent Do-* Eccli. 2. 19. *minum, inquirent quod beneplacitum eſt illi: & qui diligunt eum, replebuntur Lege ejus.* Tunc ſenties quantum ad ejus amorem adjuvet te ſapientia, quantum ſit in te divinæ Legis auxilium, & Domino cum

David læta cantabis, *In corde meo abſcondi eloquia tua, ut non peccem* Pſal. 118. 11. *tibi.* Excitandus eſt enim ſpiritalibus ſtimulis ſemper animus, & majore quotidie ardore renovandus. Orationis inſtantia, illuminatio lectionis, ſollicitudo vigiliarum, & diurna & nocturnæ ejus incitamenta ſunt. Nihil enim in hoc propoſito otio deterius eſt, quod non ſolummodo non adquirit nova, ſed etiam parta conſumit. Sanctæ vitæ ratio proceſſu gaudet & creſcit, ceſſatione torpeſcit & deficit. Quotidianis & crecentibus virtutum incrementis mens inſtauranda

G eſt, & vivendi nobis hoc iter non de tranſacto, ſed de reliquo metiendum. Quamdiu ſumus in hoc corpore, numquam nos ad perfectum veniſſe credamus: ſic enim meliùs pervenitur. Tamdiu non relabimur retro, quamdiu ad priora contendimus. At ubi cœperimus ſtare, deſcendimus: noſtrumque non progredi, jam reverti eſt. Ceſſet omnis ignavia, & inutilis de præterito labore ſecuritas. Si volumus non redire, currendum eſt. Beatus Apoſtolus de die in diem vivens Deo, non quid antè feciſſet, ſed quid facere deberet ſemper adtendens, dicebat,

Fratres, ego me non arbitror comprehendiſſe aliquid. Unum autem, Philip. 3. 13. *quæ quidem ſunt retrò oblivіſcens, ad ea verò quæ ſunt priora, me extendens, ad deſtinatum perſequor bravium ſupernæ vocationis Dei.* Si beatus Paulus ille vas electionis, qui jam Chriſtum indutus erat, ut diceret,

Vivo

Gal. 2. *Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Chriſtus*: adhuc tamen ſe extendit, adhuc creſcit, & proficit: quid nos facere debemus, quibus optandum eſt ut in fine noſtro Pauli principio comparemur? Ergo tu 1. Cor. 4. hunc imitare qui dixit, *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti*. Obliviſcere omne præteritum, & quotidie incohoare te puta, ne pro præſenti die, quo debes ſervire Deo, præteritum imputes. Optimè quæſita cuſtodies, ſi ſemper inquiras: damnum parata ſentient, ſi parare ceſſaveris.

Caput XXVIII. Dicas forſitan, grandis labor eſt, ſed reſpice quod promiſſum eſt. Omne opus leve fieri ſolet, cùm ejus pretium cogitatur; & ſpes præmij ſolatium eſt laboris. Sic durus agricola inaratum diu campum & pinguiores otio glebas, violento vomere ſcidiſſe ſe gaudet, & mirum in modum ipſa operis difficultate lætus, ſpem ſegetis de labore metitur. Sic negotiator avidus maria contemnit, ſpectare auſus fluctuum ſpumas, rabiemque ventorum: dumque in omni labore ac periculo lucrum cogitat, & laſſitudinem ſimul obliviſcitur & timorem. Conſidera quæſo magnitudinem præmij tui, ſi tamen conſiderari poteſt quidquid immenſum eſt. Poſt abſceſſum animæ, poſt carnis interitum, poſt favillas & cinerem, in meliorem ſtatum virgo reparanda es, mandatum terræ corpus in cælum elevandum eſt: & mortale tuum immortalitatis honore mutandum eſt. Poſt hæc Angelorum es donanda conſortio, regnum acceptura cælorum, & in perpetuum regnatura cum Chriſto. Pſal. 115. Quid ergo retribues Domino pro omnibus quæ retribuit tibi? Quid tanto remuneratore dignum facies? Aut quem laborem durum putabis, cujus tanta ſunt Rom. 8. præmia? Unde beatus Apoſtolus, *Nulla*, inquit, *ſunt condigna paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis*. Quid enim dignum vel facere vel pati poſſumus in brevi hoc tempore vitæ noſtræ, cùm id immortalitate ſit compenſandum.

Caput XXIX. 2. Cor. 4. Propter quod idem Apoſtolus ait, *Id enim quod in præſenti ſæculo eſt momentaneum ac leve tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*. Reſpuantur honores, deſpiciantur divitiæ, ipſa quoque vita noſtra martyrij amore contemnatur. Et hæc omnia, etiamſi pro æternitatis præmio non darentur, eſſent tamen quandoque peritura. Amittunt etiam hoc illi qui ſemper cupiunt poſſidere. Quàm multos memoriâ noſtrâ retines in maximis honoribus ac divitiis conſtitutos, repentè de ſummo illo potentiæ faſtigio concidiſſe; & eos qui tumore elati, aliud quiddam quàm homines eſſe ſe putabant, exitu tandem ſuo docuiſſe nos quid fuerint? Quid enim in hoc mundo ſtabile? Quid verò firmum eſt? Quid porrò non breve & incertum, & caſui non ſerviens? Quale iſtud bonum eſt, quod ſemper timeas amittere, quod vel auferendum abs te metuas, vel à te relinquendum ſcias? Nam etſi nullo eripiatur caſu, vel morte certè perdendum eſt. Et ſi vita noſtra tendatur per mille annos, & ad extremum illum totius diem ætatis quotidiana deliciarum voluptate veniamus, quale hoc quæſo diu eſt, quod ſine deletur? Aut quis illius voluptatis fructus eſt, qui ſtatim ut ceſſaverit, videbitur tibi non fuiſſe? Age jam tranſactum vitæ tuæ tempus animo revolve. Nonne videbitur tibi umbra quædam fuiſſe, quod tranſiit, & inſtar ſomnij tenuis incertum eſſe omne quod videtur? Hoc Pſal. 21. idem & decrepitus ſenex ſentire poteſt; cui convenit dicere cum Propheta, *Dies mei ſicut umbra declinaverunt, & ego ſicut fœnum arui*.

Caput XXX. Quod ſi hæc etiam hîc poſſumus dicere (ubi quamvis brevis, tamen quia præſens eſt, vita iſta magni penditur) quid in futuro dicturi ſumus, ubi majori æternitatis præſentiâ, tranſactum omne pro nihilo eſt? Hæc tu tecum diligenter revolvens, & brevitatem vitæ hujus æternitatis contemplatione deſpiciens, ipſum quoque contemtum mundi majori animi virtute contemne, & ad illum tantum diem para te, in quo mundi gloria finienda eſt. Illum, inquam, diem, quem Salvator diluvio comparavit, qui multos fallaci ſecuritate deceptos, 1. Theſſ. 5. 2. furtivo, ut ait Apoſtolus, comprehendet adventu. Quem beatus 2. Pet. 3. 10. quoque Petrus deſcribens ait, *Adveniet autem dies Domini ſicut fur, in qua cæli magno impetu tranſibunt, elementa verò à calore reſolventur. Cùm igitur hæc omnia diſſolvenda ſint, quales oportet nos eſſe in ſanctis converſationibus & pietatibus exſpectantes & properantes in adventum diei Domini, in quo cæli ardentes ſolventur, & elementa ignis ardore tabeſcent?* Recens factum eſt, & quod ipſa audiſti, cùm ad ſtridulæ buccinæ ſonum, Gothorumque clamorem lugubri oppreſſa metu domina orbis Roma contremuit. Ubi tunc nobilitatis ordo? ubi certi & diſtincti ullius dignitatis gradus? Permixta omnia & timore confuſa; omni domui planctus, & æqualis fuit per cunctos pavor. Unum erat ſervus & nobilis; eadem omnibus imago mortis. Niſi quia magis eam timebant illi, quibus fuerat vita jucundior. Si ita mortales timemus hoſtes, & humanam manum, quid faciemus cùm clangore terribili tuba intonare de cælo cœperit, & ad illam Archangeli vocem omni buccina clariorem, totus ſimul remugiet mundus? Cùm viderimus ſuper nos non manu facta atria concuti, ſed & virtutes cælorum commoveri, ſicut Propheta dicit, *Cùm venerit Dominus ponere orbem terræ deſertum, & peccatores perdere ex eo*; quis tunc nobis pavor, quæ caligo, quæ tenebræ, cùm nos ſæpius ac toties admonitos, & tamen imparatos dies ille repererit? *Tunc*, inquit, Matt. 24. Luca 23. *plangent ſuper ſe omnes tribus terræ: & videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & majeſtate. Tunc dicent montibus, Cadite ſuper nos; & collibus, Operite nos; & petris, Aperite vos nobis*. Verùm hæc eorum finis, qui variis hujus mundi detenti curis, de mundi non cogitant fine. Tu verò cui adventus Chriſti dietum noctiumque meditatio eſt, cui pro conſcientiæ puritate Domini eſt optanda præſentia, quæ conſummationem ſæculi quaſi certum præmij tui tempus exſpectas, exſultationem de cælo capies, non timorem. Tunc enim tu ſanctorum mixta choris, & ſanctis comitata virginibus, Cant. 3. ſponſo obviam ſubvolabis, & dices, *Inveni quem quæſivit anima mea*. Nec ullius jam temporis ſeparationem timebis, quæ ſemel immortalitatis gloriâ & incorruptionis ſplendore donanda es, & cum Chriſto 1. Theſſ. 4. 16. ſemper futura es, Apoſtolo dicente, *Quoniam ipſe Dominus in juſſu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo, & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi: deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aëra, & A ita ſemper cum Chriſto erimus*. Hæc ſit igitur cura tua ſemper, hoc ſtudium: hæc jugiter virginis corde volvantur, in his totius diei verſetur labor, in his noctis ſomnus reponatur, in hoc anima rurſus evigilet. Etenim nullus labor durus, nullum tempus longum videri debet, quo gloria æternitatis adquiritur.

CENSURA LOVANIENSIUM THEOLOGORUM
in duas epiſtolas proximè ſequentes.

Impoſtor indoctus fuit quiſquis ſequentes epiſtolas de obitu Hieronymi, confinxit ſub nominibus S. Auguſtini ad Cyrillum Jeroſolymorum epiſcopum, & contrà S. Cyrilli ad Auguſtinum. Nam conſtat Cyrillum ante Hieronymum obiiſſe. Unde Hieronymus in libro de viris illuſtribus ſcribit, Cyrillus Jeroſolymæ epiſcopus, ſæpe pulſus ab eccleſia, & receptus; ad extremum ſub Theodoſio principe octo annis inconcuſſum epiſco- B patum tenuit. *Præterea hic falſus Cyrillus in ſuo reſcripto cap. 4. Sabinianum vocat hæreſiarcham peſtiferum, quia in Chriſto duas aſſerebat voluntates: additque Hieronymum epiſtolam ſuper hujus erroris deſtructione edidiſſe. Ex quo conſequitur hunc auctorem hæreticum fuiſſe, ac impoſtorem. Et hæc contra has epiſtolas è multis pauca, ſed præcipua, ſufficiant.*

Sancti Auguſtini (*falſo titulo*) ad Cyrillum Jeroſolymitanum
epiſcopum, de magnificis admirandiſque ſancti
Hieronymi virtutibus.

EPISTOLA XVIII.

Glorioſiſſimi Chriſtianæ fidei athletæ, ſanctæ matris Eccleſiæ lapidis angularis, in quo admodum firmata conſiſtit, nunc verò in cæleſti gloria Dei ſyderis radiantis olim C Hieronymi presbyteri laudes venerabilis pater Cyrille, ſilendum ne putas, aut linguâ balbutientis pueri, ut vitium pollutum labiis me locuturum fore cetis? Cæli enarrant gloriam Dei, & omnia quæ fecit Dominus, cum in ſanctis ſuis laudant. Silere debet rationalis creatura à laude Dei, irrationali non ſilente? Taceam, an loquar? cùm ſi taceam, lapidibus jubetur clamare. Certè loquar, & non tacebo, totis viribus & niſibus laudare Hieronymum qui quamvis indignus & inſufficiens laudator exſiſtam, cùm non ſit pulcra in ore peccatoris laus, tamen ab ejuſdem laudibus minimè ceſſabo. Firmetur itaque manus, & lingua noſtra palato non adhæreat, quoniam certè magnus eſt iſte vir ſanctiſſimus, mirabilis & metuendus ſuper omnes qui in circuitu noſtro ſunt, magnus certè in vitæ excellentiſſimæ ſanctitate, magnus in ſapientiæ ineffabilis profunditate, magnus in majoris nunc gloriæ quantitate: mirabilis in prodigiis inſuetis, metuendus ob ſibi D a Domino traditam poteſtatem. Quàm itaque magnus ſit iſte glorioſiſſimus Hieronymus in ſuæ vitæ excellentiſſimæ ſanctitate, quomodo patefaceret mea lingua, cùm præcipuè cunctorum non ſufficerent mortalium linguæ, ut ejus excellentiam explicarent? Liceat ergo dici alter hic Elias, alter hic Samuel, alter hic Johannes Baptiſta vitæ excellentiſſimæ ſanctitate. Elias & Johannes eremitæ in agnis ciborum & veſtium aſperitatibus carnem maceraverunt: non minoris vita Hieronymus glorioſiſſimus, eremita idem per quadriennium in eremo ferarum tantùm ſocius perſtitit. Quinquaginta annis (ut venerabilis Euſebij ejuſdem diſcipuli litteræ, quas pridie recepi, pleniùs fatebantur, & ut me certiùs tu idem noſti,) vinum & ſiceram aliqualiter non guſtavit. Ab omni carnium & etiam piſcium eſu ita ſe abſtinuit, quòd vix ea nominare volebat. Coctum quid non niſi in ultima ægritudine bis comedit. Cilicino ſacco carnem velut Æthiops n accerans, E deſuper panno viliſſimo ſe tegebat. Stratum aliud niſi terram nunquam ſcivit. Non niſi ſemel fructibus aut herbarum foliis ſive radicibus paſtus in die, poſt veſperas ſe orationibus præbens, deinceps uſque ad ſecundam noctis horam quotidie vigilabat: poſtmodum verò ſomno feſſus in terra dormiens uſque ad mediam noctem quieſcebat; qua quidem continuò ſurgens, lectionibus & ſcripturis ſanctiſſimis, quibus tota radiat Eccleſia uti lapidibus pretioſis, intentus, uſque ad eius horam perdurabat. Ita leviſſima flebat peccata, ut quis eum æſtimaſſet hominem interemiſſe. Ter in die carnem diris verberibus flagellabat, ita ut ex ejus corpore rivuli ſanguinis effluerent. Quin verbum otioſum aliquod ut peſtem maximam fugiebat. Sibi otium nullum erat, ſemper aut ſacris lectionibus, aut ſcribendo, aut docendo cunctos exercitabatur. Quid plura loquar? Si ſanctorum ſingulorum perquirerem vitas, eo, ut puto, majorem neminem invenirem. Sed F quia eum ſuperiùs alterum Samuelem nominavimus, fuiſſe hunc ſimilem Samuelem oſtendamus. Hic certè Samuel, qui de vanis litterarum ſtudiis verberibus evocatus, ſacræ Scripturæ miniſterio deputatur. In cujus vultus lumine divinâ gratiâ influente, utriuſque Teſtamenti lumen vidimus, & in cujus brachij fortitudine hæreticorum pars maxima eſt diſperſa. Hic certè gloria virtutis noſtræ transferens utrumque Teſtamentum ex Hebræorum lingua in græcam pariter & latinam, diſponenſque ipſum poſteris in æternum, declarans ænigmata & obſcura, dubia & nodoſa; præparans officiorum ſeriem cunctis Eccleſiæ miniſtris, totam penè Eccleſiam ædificavit. Unde bene magnus apparet in ſapientiæ ineffabilis profunditate. Liberales autem ſcientias ita perfectè ſcivit, quòd relatione omnium nullus adhuc ſibi ſimilis apparet. De Scripturis verò ſacris (uti multarum ſuarum epiſtolarum, quas ad me direxit, experientiâ didici) æqualem ſibi neminem unquam novi. Hebraïcorum, Græcorum, Chaldæorum, G Perſarum, & Medorum, Arabicorum, & penè omnium nationum linguas & litteras, tamquam ſi fuiſſet in eiſdem natus & educatus, ſcivit. Quid plura dicam? Quæ Hieronymus ignoravit in natura, nullus hominum unquam ſcivit. Non me iſta venerabilis pater exiſtimes dicere, ut putem te Hieronymi & vitam & virtutes pejus me ſcire, cùm ſibi ſocius exſtiteris multo tempore. Sed teſtor Deum, quoniam ob tam ineffabilis viri ſanctitatem, ſi voluiſſem tacere, non potuiſſem. Confitentur mirabilia opera ſanctitatem ſuam & ipſi cæli, in quibus magnus habitat ſine fine. Nulli itaque dubium eſt intra Patris manſiones, ipſum unam ex majoribus & ſublimioribus ſedibus obtinere. Cùm enim homo ibidem ſecundùm opera præmietur, & iſte

perfectioris penè vitæ extiterit, clarè patet ipſum unum de majoribus & ſublimioribus cæleſtis Jeruſalem civibus fore. Quod ut à nobis plenius & certiùs credatur, in mundo præ cunctis, quorum noſtra recordatur mens, valde mirabilis apparet prodigiis inſuetis, & miraculis infinitis, quorum mihi aliqua venerabilis Euſebius ſuis litteris intimavit. De ceteris verò prodigiis, quæ mirabiliter fiunt quotidie, ut continuè intelligo relationibus cupiens plurimorum avidius peraudire, tibi pater cariſſime ſupplico, ut mihi in brevi volumine quæcumque poteris vera & utilia miracula collecta, quàm citiùs facultas aderit, ejuſdem Hieronymi ſanctiſſimi devotione transmittere non deneges. Sed ut multa merita Hieronimi ſanctiſſimi non lateant: quid erga me divinâ annuente clementiâ, in ipſo ſui obitus die accederit enarrabo. Eodem namque die & horâ qua exſutus putredinis & immunditiæ carnis togâ Hieronymus ſanctiſſimus veſtimentum perpetuæ immortalitatis, ineſtimabilis lætitiæ & gloriæ induit, eram Hippone in cellula mea quieſcens, avidè cogitans qualis ineſſet animabus beatorum, qui cum Chriſto gaudent, gloriæ, & lætitiarum quantitas, cupiens inde ex hac materia brevem componere tractatum precibus compulſus noſtri Severi quondam venerabilis Martini Turonenſis epiſcopi diſcipuli, chartâ, calamo, pugillarique in manibus ſuſceptis, ut brevem ſcriberem epiſtolam ſanctiſſimo Hieronymo deſtinandam, ut quidquid ex hoc ſentiret reſponderet. Sciebam enim in tam difficili quæſtione à nullo alio viventium me poſſe meliùs doceri & evidentiùs. Cùmque jam ſcribens ſalutationis exordium Hieronymo prænotarem, ineffabile ſubitò lumen noſtris inviſum temporibus, noſtriſque minimè linguis declarandum, cum ineffabili inauditaque odorum omnium fragrantia cellulam, in qua ſtabam, intravit, horâ jam completorii. Quo à me viſo, ſtupore admirationeque commotus, animi & membrorum virtutes repentè amiſi. Neſciebam enim tunc quòd dextera mirabilis Dei exaltaſſet ſervum ſuum, notas faciens in populis virtutes ſuas. Neſciebam etenim quòd Deus antiquæ miſerationis ſervum ſuum fidelem à carnis immunditiis diſſolviſſet, & tam ſublimem ei in cælo ſedem paraſſet. Neſciebam certè inveſtigabiles vias Domini. Neſciebam theſauros infinitæ Dei ſapientiæ & ſcientiæ. Secreta & occulta Dei judicia non cognoſcebam: quoniam quos vult facit ſuâ ineffabili ſapientiâ ad ſui agnitionem venire. Quos autem prædeſtinat, vocat, juſtificat, & beatificat, prout decernit convenire. Itaque quia talem oculi mei nunquam perſpexerant lucem, olfactus meus odorem non ſenſerat, tam novis, tam inauditis miris obſtupeſcebam. Inter hæc autem meis in me perſtrepentibus cogitationibus quid hoc eſſet, de luce hæc dicens verba vox emicuit. *Auguſtine Auguſtine, quid quæris? Putaſne breve immittere vaſculo mare totum? Breve includere pugilla terrarum orbem? Cælum firmare ne aſſiduos exerceat motus? Quæ oculus nullius hominum videre potuit, tuus videbit? Quæ auris nulla per ſonum hauſit, audiet tua? Quæ cor humanum nullatenus intellexit, nec etiam cogitavit, exiſtimas te poſſe intelligere? Infinita res quem erit finis? Immenſa, quâ menſurâ metieris? Potiùs totum mare in artiſſimo clauderetur vaſculo, potiùs terrarum orbem parvulus teneret pugillus, potiùs cælum à motu continuo deſiſteret, quàm gaudiorum & gloriæ, quibus beatorum animæ ſine fine potiuntur, vel minorem intelligeres particulam, niſi (uti ego) experientiâ docereris. Diſcurre adhuc breve temporis ſpatium. Impoſſibilia facere ne coneris, donec impleatur tuus vitæ curſus. Hic non quæras quæ non alibi, niſi quò tam feliciter ſeperas, inveniri poſſunt. Hic ſatage talia exercere opera, ut poſtmodum ibi quæ aliqualiter hic intelligere cupis, in æternum habeas: unde qui intrant, nullatenus exeunt.* Ad hæc ego pavore ſtupens, admiratione tam inviſa prius amens, omni quaſi vigore carens, his verbis aliqualem ſumens audaciam, tremebunda voce dixi, Fas utinam mihi foret, qui tam felix es, tam glorioſus, tam honorificè ad illa properans gaudia, qui tam dulcia eloquia gutturi meo facis, non ambigere. At ille inquit, *Nomen meum quæris? Hieronymus illius presbyteri, cui tranſmittendam epiſtolam jam ſcribens cœpiſti, ſum anima, quæ hac ipſa hora in Bethleem Juda carnis onere depoſito, Chriſto omnique cæleſti comitata cohorte, omni decorata pulcritudine, omni illuſtrata ſplendore, illo induta immortalitatis deaurato veſtimento, circumamicta omnium bonorum & gaudiorum varietate, terrenorum omnium triumphatrix, omni diademate coronata, omni beatitudine & felicitate vallata, jam nullum deinceps exſpectò gloriæ defectum, ſed augmentum. Tam glorioſè tamque ineffabiliter pergo ad regna cælorum ſine fine manſura: quando iterum jungar corpori glorificando, & non morituro, ſed gloriam quam nunc ſola habeo, habituro, in illa ſcilicet univerſa carnis reſurrectionis die.* Tunc ego ampliùs animi in me collectis viribus, præ gaudio à lacrymis non ceſſans, ſic reſpondi, Utinam viro tam eximie, cui mererer fieri pediſſequus. Sed quæſo tui ſervuli, quamquam viliſſimi, quem dilexiſti in mundo nimia caritatis affectione, recorderis; ut tuis interventionibus à peccatis emender, tua gubernatione recto calle inoffenſo pede procedam, tuis defenſionibus aſſiduis ab inimicis mihi continuè inſidiantibus protegar, tuoque ſancto ductu ſalutis portum adtingam. Placeret utinam voluntati tuæ, aliqua mihi interroganti reſpondere. At illa, *Quid optas dicito, me omni tua voluntati reſponſuram ſcieris.* Vellem, inquam, intelligere, utrùm beatorum animæ quædam velle præſumant, quæ obtinere nequeant? At illa, *Unum Auguſtine noveris, quòd ſanctorum animæ ita in illa æterna gloria in Deo ſunt ſolidatæ & firmatæ, quòd nulla ipſis inſit alia voluntas niſi Dei, quòd nil velle aliud poſſunt, niſi quod Deus vult: & ideo quæ volunt illi [illegible] poſſunt. Etenim quæcumque volunt, & Deus vult, & adimplet. Nemo quippe noſtrûm ſuis fraudatur deſideriis, quia nil præter Deum aliquis noſtrum optat. Quoniam verò ſemper ut volumus Deum habemus, noſtra ſemper deſideria ſunt pleniſſime adimpleta.* Longa quidem pater cariſſime Cyrille verborum texeretur ſeries, ſi omnia quæ glorioſa illa anima mihi perſcrutanti patefecit, ſcriberem in hac brevitatis epiſtola. Spero enim quòd Bethleem ad tantas reliquias viſitandas permittente Deo veniam non poſt multos annorum circulos, ubi tunc quæ audivi, & in ſcriptis tradidi, videbis perſpicaciter. Pluribus itaque horis illa glorioſiſſima anima ibidem mecum manens, Trinitatis ſanctiſſimæ unitatem, & unitatis Trinitatem, Filii à Patre generationem, Spiritus-ſancti à Patre & Filio proceſſionem,

A angelicas hierarchias & ordines, & eorumdem beatorum ſpirituum myſteria, beatarum etiam animarum felicia gaudia, & alia utilia & gravia humanis intellectibus, quàm ſubtiliter, quàm evidenter, quàm mirabiliter & delectabiliter mihi patefecerit avido, ſi omnium hominum linguis loquerer, non explicarem ſermone. Deinde à meis quidem oculis lux illa diſparuit, ſed multis poſtmodum diebus ineffabilis odoris ſuavitas remanſit. Quàm mirabilis ergo iſte eſt, faciens tot mirabilia, tot & tanta inſueta prodigia hominibus? Ad ipſum ergo ore noſtro clamemus & exſultemus, demuſque gloriam laudi ejus; quoniam certè dignus eſt omni laude, nec ſumus ſufficientes ipſum laudare. Introivit enim in domum Domini candidus & pulcherrimus, ubi ſine dubio de ſublimioribus & præclarioribus gloriæ ſedem obtinet. Quod ut iterum clarius veritatis lumen pateat pluribus teſtibus quàm uno, cenſui quid ſuprà dictus noſter Severus vir doctrinâ
B & ſapientiâ pollens, cum tribus aliis in ipſo die & hora obitus Hieronymi in Turonenſi civitate viderit, meæ addere viſioni: de quo mihi quidem ſolummodo ipſemet poſtridie ad me veniens fuit teſtis. Volens itaque Deus ut ſublimis Hieronymi gloria mundum non lateret, velut ſanctitas ſublimis, & penè cunctorum viventium excellentiſſima non latebat, ne illi quos ſanctitatis illius delectabat ſequi veſtigia, recipiendum præmium ignorantes, aliquando à ſanctitatis deviarent tramite: & ut etiam alii ſibi tot & tanta elargiri cernentes præmia, illius ſanctitatis & virtutis inhærerent veſtigiis (minuit enim laborem ponderis, præmiorum ſpes) die & horâ qua idem glorioſus Hieronymus feliciter exſpiravit, elargiendam ſibi gloriam, Severo & tribus aliis cum eo ſtantibus taliter declaravit. Horâ completorii die illo in domo ſua Severus cum tribus aliis viris catholicis (quorum duo monaſterii quondam venerabilis Martini erant Monachi) in divinis
C legens locutionibus, in cælo, in æthere terraque canticum ſuaviſſimorum inauditorum, ineffabilium & incredibilium infinitas repentè audivit voces, & organorum, tympanorum, pſalteriorum, & totius ſymphoniæ, & inſtrumentorum ſonos, quibus cælum & terra, & omnia, ut ſibi videbantur, undique reſonabant: quorum ſuavitatibus eorum animæ penè à corporibus exhalabant. Stupefacti illico omnes illi elevantes oculos, cælum totum, æthera & omnia quæ eorum continentur ambitu, quadam viderunt luce ſeptiès ſolis luce præclariori clareſcere; ex qua omnium odorum aromata erumpebant. Hæc illi tam miranda cernentes, Deum exoraverunt precibus, ut eos cui talia fierent non lateret. Quibus vox de cælo veniens iſta dixit, *Nulla vos moveat admiratio, nec vobis videatur admirabile, ſi talia & videtis & auditis. Hodie enim regum rex, & Dominus dominantium, Chriſtus Dominus exeunti de hoc nequam ſæculo animæ glorioſiſſimi Hieronymi presbyteri in Bethleem Juda commorantis, totus feſtivus obviam venit, ut eam*
D *præ ceteris tanto honorificentiùs, tanto & excellentiùs & ſublimiùs ad ſua introducat regna, quanto præ ceteris ſublimiore & ſanctiore vita meritis fulget. Hodie omnium Angelorum ordines exſultantes, & talibus vocibus alternatim cunctis concinentes ſua eros ſociantur. Hodie omnium Patriarcharum & Prophetarum cœtus, hodie Apoſtolorum & Diſcipulorum chorus, hodie omnes ſancti Martyres, hodie Confeſſores, hodie glorioſa Dei genitrix ſanctis omnibus comitata virginibus, hodie omnium beatorum anima lætabunda & feſtiva ſuo occurrunt comparenti & eius.* His auditis vox ſiluit, ſed tamen lux & cantus & odor per horam poſtmodum perdurantes ceſſaverunt. Itaque liquidò patet ipſum de ſublimioribus & majoribus civibus fore: quo & magnus & mirabilis eſt, & metuendus ſuper penè omnes ſanctos, ob ſibi traditam poteſtatem. Nulli ſit dubium, ita præ ceteris, quæ vult poſſe ipſum aſſequi, ſicut præ ceteris ſua voluntas divinæ magis cohæret voluntati. Nullus vero me
E tantæ audaciæ putet, ut fatear ipſum Johanne Baptiſta (quo, teſtante ipſo Salvatore, nullus major inter natos mulierum ſurrexit) Petro & Paulo & ceteris duodecim Apoſtolis, qui ab ipſo Chriſto electi & ſanctificati ſunt, majorem habere gloriam. Sed tamen etſi prohibeat ratio, ipſum illis majorem obtinere gloriam in cæli regno, aliquem audere confirmare: tamen nullas video rationes, cur ſit nefas dicere, æqualem illis in gloria Hieronymum fore, dummodo illis in vitæ ſanctitate diſcors non fuerit, cùm non ſit perſonarum acceptor Deus, ſed ſingulorum merita decernens, & reddens unicuique quod meruit. At ſi cuiquam videatur minorem Johanne & Apoſtolis Hieronymum, parum videatur minorem ipſum obtinere gloriam, cùm & illius ſanctitatis merita, illius laboris genera, illius Scripturæ & veriſſimæ tranſlationis utriuſque Teſtamenti, officiorumque ordinationis fructus non ſolum præſentibus, ſed etiam futuris, perſpicaciter cernat,
F paulo minùs fore nil ipſum ab eiſdem in gloria diſcordem, verum teſtor Deum, (puto) judicabit. Porrò ne aliquibus deridendi laqueum laxare videar, dum Johanni & Apoſtolis in ſanctitate & gloria æqualem eſſe Hieronymum ſanctiſſimum fateor: unum quod expletis nondum diebus quatuor in viſione vidi, enarrabo, ut veritas non lateat, & ne quis me has laudes texere credat, vel amore carnali, quo homo à veritatis cognitione maximè deviat, vel veſanæ mentis imperitiâ, vel aliâ quacumque cauſâ: me hoc ſciat non ab homine intellexiſſe, ſed per revelationem, quam dedit Deus omnipotens, qui ſuos exaltat ſanctos, & exaltando magnificat. Quartâ præterita nocte mihi avidè cogitanti, quid laudis, quidve debitæ reverentiæ Hieronymi in brevi retexerem epiſtola, revelavit hoc modo. Dum itaque, ut dixi, diſponens hanc epiſtolam tibi ſcribere, cogitarem aptam laudis materiam invenire, horâ adveniente noctis mediæ, me ſomnus oppreſſit, & ecce maxima mihi aſſtat Angelorum multitudo, in-
G ter quos fulgentes plus infinito ſole duo erant viri, ita ſimiles & uniformes, ut nulla in eis videretur differentia, qua alter ab altero differre poſſet, niſi quòd tria ſerta ferebat unus in capite ex auro & lapidibus pretioſis, alter verò duo. Hi candidiſſimis induti colobiis, undique auro & gemmis contextis, tantæ erant pulcritudinis, ut non valeret quiſpiam imaginari. Accedentes itaque illi ambo propè me, ſub ſilentio paulisper ſteterunt. Deinde ille qui tria ferebat ſerta, his me verbis allocutus eſt, *Cognoſce Auguſtine quod laudes debemus de Hieronymo in veritate proferre. Et certe dum cogitans nonanum noſti, ſed hic ambo venimus, ut ejus tibi gloriam indicemus. Hic certè omnis ſocius quem vides, Hieronymus ipſe eſt: qui ſicut æqualis mihi in vita ſanctitate fuit,*

ita per omnia in gloria æqualis eſt: & quæ poſſum, ipſe poteſt: & quæ volo, & ipſe vult. & ſicut Deum video, & ipſe videt, & cognoſcit, & intelligit. In quo omnis noſtra & ſanctorum omnium conſiſtit beatitudo & gloria. Nec habet majorem vel minorem gloriam alter ab altero ſanctorum, niſi inquantum magis & minùs divinam contemplatur ſpeciem ſive cognoſcit. Sertum vero tertium quod plus illo fero, aureola martyrij eſt, quæ extra ſuum corporis: quia iſte etſi in mundo labores plurimos & ærumnas, afflictiones, verbera, contumelias, & hominum opprobria, & deriſiones, & cætera valdè gravia ita paſſus pertulit, & ita gaudenter propter Deum, ut in infirmitatibus exſultaret, & verus martyr exſiſteret, & præmia martyrij non amiſerit: tamen quia gladio vitam non finivit, aureolam quæ in ſignum datur martyrij, talis non habet. Serta vero duo alia, quæ habemus, aureolæ ſunt, quæ ſolùm virginibus & doctoribus dantur, ut ab aliis diſcernantur. Ad hæc, ut mihi videbatur, ita reſpondi: Quis enim es domine mi? Et ille, *Johannes*, inquit, *Baptiſta ego ſum, qui huc ad te deſcendi, ut nuntiarem tibi Hieronymi gloriam quatenus ipſam gentibus nunties. Hoc enim noveris, quia honor & reverentia quæ ſingulis ſanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur, ne putes quòd in cælo ſit aliqua invidia ut in mundo. Sicut enim in mundo quilibet hominum cæteros præeſſe potiùs vellet quàm ſubeſſe, ita in cælo propter caritatem ineffabilem, quæ ſe invicem diligunt beatæ animæ, quilibet ſanctorum ita alterius gloria gaudet, ſicut ſua. Quin & vellet quiſque major, ut quiſque minor ſibi eſſet æqualis, & penè major, quia ejus gloria eſſet ſua. & ita minor majoris gloriâ gaudet, ſicuti ſi eam haberet: nec vellet eam habere ut ille non haberet, immo potiùs de ſua, ſi fas eſſet, impartiret. Unde gloria ſingulorum eſt gloria cunctorum, & gloria cunctorum eſt gloria ſingulorum.* His dictis ſocietas omnis illa diſceſſit. Expergefactus itaque à ſomno, tantos in me ſubitò ſenſi caritatis ardores, quantos in me nunquam ſenſeram. Nam deinceps hactenus nunquam aliqualis in me vel invidiæ, vel ſuperbiæ, ſive arrogantiæ fuit appetitus vel cogitatio. Teſtis enim eſt Deus, qui omnia antequam fiant, novit, quòd deinde tantus in me exſtitit caritatis fervor, quòd plus alieno bono gaudeo, quàm meo; plus affecto omnibus ſubeſſe, quàm ſupra eſſe. Hæc idcirco dixerim, non ut laudis humanæ adquiram famam, ſed ut quis hæc non putet vana fuiſſe ſomnia, quibus ſæpe deluditur mens noſtra. Sæpe etenim Deus abſcondita & myſteria per ſomnia reſerat. Magnificemus ergo Dominum in ſancto ſuo, magnificemus opera ſua, quoniam perfecta ſunt, nec eſt in eis iniquitas. Sanctum Domini Hieronymum propter Deum, cum quo regnat, ſecurè magnificemus, quoniam in vita ſua magnificè fecit, in morte ſua magnifica recepit. Quapropter magnus eſt in medio noſtri, & ſanctus & excelſus in vitæ excellentiſſimæ ſanctitate: magnus ſanctus & excelſus in ſapientiæ ineffabilis profunditate: magnus ſanctus & præexcelſus in majoris nunc gloriæ quantitate: mirabilis & laudabilis & glorioſus in prodigiis inviſis, inauditis, & inſuetis: metuendus, colendus & venerandus, ob ſibi traditam à Domino poteſtatem, honorem & gloriam ſempiternam. Magnificemus ergo obſecro eum, ne taceamus; quoniam major eſt omni laude: notas faciamus in populis gloriæ ſuæ laudes. Non miretur homo ſi eum, quem Deus magnificavit & colit, laudemus: non hominem pigeat venerari & colere, quem Deus coluit & veneratus eſt. Non putet quiſpiam Johanni & Apoſtolis in gloria & ſanctitate æquando Hieronymum, Johanni & Apoſtolis exercere injuriam; quoniam ipſum illis præſtare & gloriâ & ſanctitate ſi poſſent, optarent. Gloria enim & beatitudo ejus, eorum eſt gloria: & beatitudo eorum eſt ſua. Honor, laus & reverentia à nobis exhibita Hieronymo, eorum ſingulis exhibetur; & quæ illis ſingillatim exhibetur, Hieronymo exhibetur. Si ergo cupis Johannem Baptiſtam & Apoſtolos venerari, ſimul venerare illum; quoniam ipſis per omnia eſt æqualis. Secura igitur mente, omni depulſa formidine, Johannem Baptiſtam Hieronymo æqualem, & non majorem, quoniam nullus major ſurrexit, omni devotione & reverentiâ fateamur; quoniam ſi minorem facimus, Johannis gloriæ derogamus, & magis injurias exercemus ad laudes. Hujus mei imperiti ſermonis opus quamquam inſufficienter, quamquam viliſſimè, quamquam nihili, tamen devotè & reverenter expletum, ad te venerabilis pater puro corde, & magna animi devoti affectione dirigo, ſupplicans ut ingenioli mei verbula, quæ de meæ imperitiæ paupertate in laudes eximij Hieronymi obtuli, non deridendo, ſed caritate debitâ æquanimiter tolerando legas, & quæ minùs debita dixi ad tanti viri laudes, & meæ imparis imperitiæ & epiſtolæ brevitati, & ejus laudum immenſæ immenſitati: quoniam certè ſi omnium mortalium linguæ ſolùm ejus laudes prometerent, minùs debito ſatis eſſet. Mei peccatoris venerabilis pater eſto memor, ut dum in illo ſteteris loco, quo illud ſacrum eximij Hieronymi cadaver quieſcit, ejus me interventionibus recommendes: quoniam nulli dubium eſt, quòd ex quæ optas idem Hieronymus, poteſt continuò obtinere. Non enim ſuo aliqualiter defraudabit deſiderio.

Beati Cyrilli (*falſo titulo*) ad ſanctum Auguſtinum, de miraculis beati Hieronymi presbyteri poſt mortem celebratis.

EPISTOLA XIX.

Venerabili viro epiſcopo eximio Augustino Hipponenſi præſuli, Cyrillus Jeroſolymitanus pontifex, & omnium ſacerdotum infimus, illius inſequi veſtigia, cujus in terris ſanctitas radiare non ceſſat.

Caput I. Illius ſcilicet Hieronymi glorioſi, cujus memoria in benedictione in ſæculum ſæculi, qui quantus ſit, & te ſimiliter bene noſſe, ejus uſus maximè colloquiis & doctrina, de quo me velle diſſerere, cum ſim tepidus in toto & indignus, quaſi reputo audaciam. Sed tamen quia tua me cogit dilectio, ut tibi aliqua ſcribam de prodigiis hominibus inſuetis, quæ per illum in diebus noſtris fecit Dominus, ut eum celebrem in mundo faceret, & cunctis hominibus glorioſum, tamen tuis confiſus orationibus, opus aggrediar, ut tua poſcit devotio, & breviloquio perſtringam de multis pauca. Glorioſum hujus viri obitum, viſionemque meam, necnon & mirifica tunc temporis

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

A peracta te noſſe non ambigo. Nam vir uſque reverendus & memoriæ oblivioni non dandæ, Euſebius nobilis Cremonenſis ejus diſcipulus, in quo magiſtri refulſit ſanctitas & doctrina, cujus ſapientiam & probitatem & excellentiam non ignoras, qui poſt tranſitum à noſtræ mortalitatis miſeria ſtrepitu, ſuum prædilectiſſimum magiſtrum Hieronymum in cæli patria eſt ſecutus, ut nobis indicant ejus crebra miracula, de quibus etiam inferiùs aliqualiter pertractabo, reverendo patri Damaſo Portuenſi epiſcopo, & Theodonio Romanorum Senatori ejus fratri Severo, probiſſimo viro, Euſtochio ſanctiſſimæ mulieri, & tibi & multis aliis, quos ſingillatim nominari non eget, tunc temporis per ſuas litteras totius ejus obitus ſeriem intimavit: unde ampliùs ea quæ noſti, reiterare foret ſuperfluum, & dicendorum impedimentum. His ergo omiſſis, ad ejuſdem quæ non ceſſant continuè clarere miracula, noſter ſe ſtilus vertat, ut tua poſcit devotio. B Et primò ab Euſebio viro ſanctiſſimo ejuſdem Hieronymi ſanctiſſimo diſcipulo ſumat initium.

Caput II. Poſt obitum glorioſi Hieronymi, quædam hæreſis, id eſt, ſecta inter Græcos ſurrexit, quæ ad Latinos uſque devenit, quæ ſuis nefandis nitebatur rationibus probare, quòd animæ beatorum uſque ad univerſalis judicij diem, in quo eorum corporibus erunt iterum conjungendæ, viſione & cognitione divina, in quo tota conſiſtit beatitudo ſanctorum, privabuntur, & damnatorum animæ ſimiliter uſque ad diem illum nullis cruciabuntur pœnis. Quorum ratio talis erat: Sicut anima cum corpore meruit vel peccavit, ita cum corpore recipiet præmia ſive pœnas. Aſſerebant etiam illius ſectæ iniquiſſimi, nullum fore purgatorij locum, in quo animæ quæ nondum de ſuis peccatis in mundo plenam egiſſent pœnitentiam, purgarentur. Qua quidem ſectâ peſtiferâ crebreſcente, tantus in nos dolor irruit, ut nos ampliùs pigeret vivere. Quocirca meis omnibus ſuffraganeis epiſ- C copis, & aliis viris catholicis convocatis, eis jejunia & orationes indixi, ut ſuam ſic agitari eccleſiam divina non permitteret bonitas. Mira res, & fortè huic ſimilis nunquam viſa. Tribus expletis diebus jejuniorum & orationum, ſubſequenti nocte glorioſus Hieronymus ſuo prædilectiſſimo filio Euſebio orationibus incumbenti manifeſtè apparens, benignaque eum allocutione confortans, ei dixit, *In hac ſecta peſtifera, minime formido, cùm ſibi finis jam imponendus erit.* Quem Euſebius nimium fulgentem ſplendore, ita ut eum oculis humanis adſpicere non valeret, intuitus, quaſi de gravi ſomno evigilans, dulcia per oculos fundens lacrymas, ita ut penè formare vocem non poſſet, quantum poterat clamare cœpit, *Pater meus Hieronymus es? Quare meam ſocietatem ſpernis? Certè tenebo te, nec dimittam, nec ſine me quem dilexiſti filio gradieris.* Ad quem glorioſus Hieronymus, *Non te fili dilectiſſime deſeram: confortare: namque viceſimo die me ſequêris, D & ſimul in gaudio permanebimus ſine fine. Sed Cyrillo cunctiſque fratribus nuntia, ut die craſtina juxta præſepe Domini, ubi meum quieſcit corpus, omnes in unum conveniant, tam catholici quàm etiam illi ut ſecta viri. Et tu trium hominum, qui in hac ſunt urbe hac nocte defuncti, cadavera adducere in locum, in quo meum eſt humatum corpus, facies deportari: ſuper quibus ſaccum quo utebar, ponens, ſtatim vitæ priſtinæ reddita, hanc radicitus hæreſim exſtirpabunt.* Cui vale dicens glorioſus Hieronymus diſparuit. Mane autem facto, ad me, qui Bethlehem tunc eram, venerabilis Euſebius veniens, cuncta quæ viderat enarravit. Quo audito, immenſas Creatori gratias agens, & glorioſo Hieronymo, omnibus in prædicto loco; in quo pro nobis de intemerata virgine Salvator natus eſt, & ubi etiam ſacratiſſimum Hieronymi cadaver humatum eſt, congregatis, prædictorum defunctorum cadavera deferri fecit. O mira erga homines Dei miſerantis diſpenſatio! Quot E modis in ſe ſperantes ſcit juvare! quantis & quot honoribus ſuos exaltat ſanctos! Fiebat interea ab illius ſectæ cultoribus deriſio, credentibus quòd foret exinanita manus Domini. Lætetur itaque omnis fidelium cœtus, & Deo in voce exſultationis pſallant; quoniam ſuſcepimus miſericordiam Domini in medio templi ejus. Accedens namque vir venerabilis Euſebius ad ſingulorum cadavera, flexis genibus, manibuſque in cælum extenſis, cunctis audientibus ſic oravit: *Deus cui nihil eſt impoſſibile, nihil grave, virtutis fortitudinis & virtutis, qui facis mirabilia magna ſolus, & nullum in te ſperantium ſpernis, nunc preces tuorum exaudi fidelium, & ut fides, quam dediſti, fides inviolata immobilaque per ſæcula maneat, ut etiam ut horum error appareat per merita & interceſſiones glorioſi Hieronymi dilecti tui, introduc in hæc cadavera animas, quas de ipſis egredi voluiſti.* Qua quidem oratione finita, ſingulorum cadavera ſacco, quo ſupra carnem glorioſus Hieronymus F utebatur, tangens, protinus in ea vitæ ſpiritum introduxit. Qui homines apertis oculis, omnibuſque vitæ ſignis oſtenſis, ſunt perfectè reſuſcitati, & cœperunt beatarum animarum gloriam, & peccatorum pœnas tam purgatorij quàm inferni clara voce omnibus intimare. Nam ut mihi poſtmodum interroganti dixerunt, beatus Hieronymus eos conduxerat ſecum in paradiſum, in purgatorium & in infernum, ut quæ ibi agebantur, patefacerent univerſis. Sibique dixerat, quòd ad corpora redirent, & de perpetratis peccatis ibi agerent pœnitentiam: qui eo die & horâ, qua venerabilis Euſebius migraturus erat, & ipſi iterum morituri erant, ac etiam ſi bene agerent pœnitentiam, cum eo gloriam adepturi. Quod & factum eſt, ut inferiùs declarabo. Hic igitur peractis, multitudo maxima populorum tam fidelium, quàm etiam illius ſectæ defenſorum, qui ad tam grande concurrerant ſpectaculum, tam certum eorum rediturum & veritatis experimen- G tum, necnon beati Hieronymi merita egregia cernentes, magnis vocibus immenſas laudes referunt Creatori, qui ſuos in ſe ſperantes non deſerit. Et ſic, Auguſtine cariſſime, pius Dominus naviculam ſuæ fidei ſacratiſſimæ in hujus mundi mari irruentibus malorum hominum fluctibus agitari permittit: ſed minimè naufragari. Quamobrem forti, quæſo, eſto animo, viriliter age; non formides contra fidei perſecutores magnanimiter dimicare ſub umbra alarum tam pij patris, qui ſuorum fidelium preces inefficaces eſſe non ſinit, dummodo tota ſpe & pura fiant animo. Non enim aliter noſtræ nequeunt exaudiri preces, niſi cùm vel in Deo noſtra non perfectè ſpes conſiſtit, vel quia petimus non petenda. Ad ipſum ergo Dominum non tantùm ore, ſed toto corde clamemus, dum affligimur: & ipſe qui dominatur in

A virtute ſua, & nos quotidie oculo reſpicit pietatis, non permittet nos tentari ſupra id quod poſſumus. Sed ne nimis devius à propoſito modo gradiar, ad incepta redeo, & venerabilis Euſebij obitum explens primò, & virorum illorum trium ſimiliter, quos reſuſcitatos noſti, migrationem ſcribens, (quia eadem hora ſua & die qua Euſebius, de hujus mundi & vallis miſeriæ exierunt) aliqua Hieronymi miracula introducam, de multis pauca.

CAPUT III.

ADVENIENTE itaque die, quo venerabilis Euſebius à beato Hieronymo in viſione, de qua ſuprà factus ſum, ſe migraturum ſciebat, die tertia præeunte, languore febrium concuſſus validè, ſe ſuper terram, magiſtri non immemor, nudum deferri fecit à fratribus, & ſingulos oſculans fratres, benigna eos conſolatione confortavit, & ut in ſanctis manerent propoſitis admonuit. Deinde ſaccum, quo glorioſus induebatur Hieronymus, deferri fecit, & ſupra ſe poni juſſit, ordinavitque ſe nudum inſtar glorioſi magiſtri in eccleſia, in qua jacebat ſenis Hieronymi corpus, ſepeliri. Poſt hæc communione ſacratiſſimi corporis Jeſu Chriſti ſe muniens, Domino ſe & beato Hieronymo commendavit; & per triduum locutione, corporalique viſione privatus jacuit, circumſtantibus fratribus alternatim pſalterium, paſſionem Domini, & alia ſacra continuè legentibus. Durum quippe, & cunctis rectè in mundo degentibus, formidabile hoc quod narro evenit. Die enim quo moriturus erat, per duas horas ante animæ beatæ exitum, venerabilis Euſebius tam terribiles actus cœpit peragere, quòd circumſtantes monachi pavore perterriti, velut amentes in terra jacebant. Nam quandoque tranſverſis oculis, manibus ſimul junctis, facie terribili, voceque dira, quaſi ſedens clamabat, *Non faciam, non faciam, mentiris, mentiris.* Poſt hæc ad terram rediens, faciem firmabat in terram, quantum poterat clamans, *Adjuvate me fratres ne peream.* Quod monachi videntes, lacrymantes, & trementes eum interrogaverunt, *Quid habes pater?* Ad quos ille, *Non videtis dæmonum agmina, quæ me debellare nituntur?* Et illi, *Quid te facturum volebant, cum diceres, Non faciam, non faciam?* Et ille, *Conantur namque ut divinum nomen blaſphemem inveniar, & ideo me hoc non facere clamabam.* Et illi, *Quare pater faciem abſcondebas in terram?* Et ille, *Horum aſpectum terreorem, qui tam turpis & terribilis eſt, quòd omnes penè formidines, quæ in mundo ſunt, aſpectu ejus nihil ſunt.* Inter hæc verba actus priores reiterans, ſic ad extremam horam uſque devenit. Fratres autem qui adſtabant, pavore & dolore perterriti, velut mortui ſtabant, quid facere neſcientes. Glorioſus Deus in ſanctis ſuis, mirabilis in majeſtate ſua, benignus, & ſe amantibus miſericors, ſanctos ſuos non derelinquit in tempore neceſſitatis. Ad extremam namque horam venerabili Euſebio pervenientem glorioſus Hieronymus apparuit, eum benignè confortans. Cujus adventu omnis illa dæmonum turba, quaſi inficita, ejus timore perterrita, ab eo velut fumus evanuit, ut plures teſtantur monachi, qui propriis oculis, diſpenſatione divina, ſe hoc vidiſſe dicunt. Sed hoc magis approbatur: nam omnes circumſtantes audierunt has ab Euſebio voces, *Unde venis pater? quare tantum moratus es? quæſo filium tuum ne derelinquas.* Cui ſubitò cunctis audientibus alia vox reſpondit, *Euſebi fili, ne formides: quia te non deſeram, quem tantum diligo.* Qua audita voce brevi inde decursâ morulâ, venerabilis Euſebius exſpiravit. Qua quidem horâ & illi tres, qui reſuſcitati ſunt, migravere, & ut puto cum Euſebio ad æterna gaudia pervenerunt. Nam per illos omnes viginti dies, quibus poſtquam, ut noſti, reſuſcitati ſunt, ſe in tanta pœnitentia tradiderunt, quòd ſine dubio æterna beatitudine potiuntur. Silentio prætereundum nequaquam puto, quæ ab iiſdem tribus viris, per illos dies, quibus vixerunt, didici, continuo toto hoc tempore cum aliquo eorum ſecreta vitæ illius, quam poſt hanc brevem & momentaneam exſpectamus, rimari cupiens: à tertia diei hora diem ducens ad veſperam. Sed quamvis multa ab eiſdem didicerim, tamen ad præſens brevitatis causâ quædam ſolum referam; cætera verò aliàs ea dicturus omittam. Quadam vice ad unum eorum me iviſſe contigit: quem durè lacrymantem, nec meis verbis conſolationem aliquam admittentem comperiens, tanti fletus cauſſam ab eo cœpi inquirere. Qui pluries de hoc à me interrogatus, nec tamen ad interrogata reſpondens, tandem meis coactus importunitatibus ſic reſpondit, *Si quæ pridie, ut expertus, non ignorares, tibi miſſe ſemper cauſſa fletus.* Ad quem ego, *Quæſo ut quæ vidiſti, ediſſeras.* Tunc ille paulisper tacens, dixit, *Quales credis pœnas & tormenta non ſolùm damnatis, ſed etiam in purgatorio exiſtentibus præparari?* Ad quem ego, De incertis quarum vera poteſt proferri ſententia? Ut autem puto, noſtris quibus affligimur pœnis majores non poſſunt. Ad quod ille, *Si omnes quæ in mundo cogitari poſſunt pœnæ, tormenta, afflictiones, minori, quæ illic habetur, pœnæ & tormento comparentur, ſolatia erunt. Mallet enim quilibet viventium omnes quæ hic videntur pœnas & tormenta, ſi illas experimentò noſceret pœnas, uſque ad finem mundi omnibus hic ſimul ſine remedio cruciari, quàm quas omnes homines ab Adam hucuſque ſingillatim pertulerunt, quàm uno die in inferno ſive in purgatorio, minori, quæ illic habetur, pœnâ torqueri. Et ideo ſi cauſſam mei fletus interrogas, timor pœnarum eſt quæ peccatoribus juſtè dantur. Scio namque me erga Deum meum peccaſſe: & ipſum juſtum fore non dubito. Quid ergo non mirum ſi plango: cùm potiùs ſi non plangerem, vehementer admirari deberes. Sed potiùs admirare quare homines, qui ſe mori non dubitant, ſaltem aliorum experimento tanta his ſe arctiùs devitent: nec tantùm cogitant evadere pœnas.* Ad hæc dolore tactus intrinſeco, ita ut vix verba formare poſſem, dixi, Heu quid audio! Sed quæſo in quo tormenta diſtrictæ infernalia ab iis, quæ ſunt in purgatorio, dicas. Et ille, *Nihil inter ſe differunt: quia eadem ſunt magnitudine pœnæ purgatorij & inferni; ſed unum eſt quo differre poſſunt, quia infernales finem non reſpectant, ſed augmentum, ſcilicet in judicij univerſalis die, quando corpora eadem cruciabuntur cum animabus: & purgatorij ſunt cum fine. Nam poſt expletam pœnitentiam inde exeuntes, gaudiis beatiſſimis perfruentur.* Ad hæc ego, Sunt omnibus in purgatorio exiſtentibus æqualia tormenta, vel diverſa? Ad hæc ille, *Diverſa quidem. In aliquibus majora, in aliquibus verò leviora, juxta magnitudinem peccatorum. Nam ut patria etiam beatorum omnes optima glorioſe divinam contemplantur ſpeciem, in qua omnis conſiſtit gloria. Quæ quamvis ſingula tanta habeant gaudia, quanta velle vel cogitare poſſunt; tamen in gaudiis non ſunt pares: quia majora hic poſſident, minore illi, juxta opera quæ fecerunt. Sed ſi tibi aliqua ex hoc oriatur admiratio, quomodo ſanctis poſſit inveſſe diverſitas gaudiorum, quorum cauſſa eſt ſolus ipſe Deus, in quo nulla poterit unquam fore diverſitas, ſolutio ſatis patet. Nam cùm animæ contemplatio & cognitio ſecundùm intelligentiam ſit ut meritum & gloria, in aliquo poteſt eſſe ſanctorum minor, in aliquo verò major. Dicta cum omnes ſimul animæ Deum ſicuti eſt videant & cognoſcant; aliqua minùs videt & intelligit, & ſic minor ſibi ineſt gloria: aliqua verò clariùs videt & ſubtiliùs intelligit, & ſic majorem poſſidet gloriam. Sic etiam de illorum miſerorum damnatorum pœnis dici poteſt. Nam cùm omnes animæ damnatorum in uno conſiſtant pœnarum loco: tamen diverſis cruciantur pœnis juxta operum qualitates. Tantum ſiquidem differt inter Chriſtianorum, qui ibi torquentur, pœnas, & Paganorum; ut Paganorum cruciamenta reſpectu eorum quæ falſi Chriſtiani & peccatores ſuſtinent, ſint quaſi nulla: quamquam ineffabilia ſint, nec à viventibus cogitabilia ut dignum eſt. Nam illi gratiam Dei in vanum receperunt, nec voluerunt à peccatis corrigi, dum vixerunt, ſed in contrarium vociferantibus Scripturis, quas pro nihilo putaverunt.* Tum ego, Horribile eſt, inquam, quod dicis: & utinam ſedulò mortalium inſiſteret mentibus, ut vel tantarum pœnarum terrore à pravis ceſſarent, ſi nec liceat amore gloriæ. Sed quæſo quid erga te pridie exeunte anima peractum eſt, breviter innotesce. Ad quod ille, *Adveniente, inquit, mortis meæ hora, eunte in loco, quo migraturus jacebam, nefandorum aſſuit ſpirituum multitudo, quod pro multitudine dinumerare omnino non poterit: quorum ſpecies talis erat, quòd eis nil peneſius, nihil horribilius excogitari poteſt. Potiùs enim quilibet hominum flammis ardentibus arſurum ſe exponeret, quàm earum formarum illis oculi viſione perſtringi. Qui ad me venientes, omnia quæcumque perpetravi opera contra Deum, ad meam memoriam revocabant, ſuadentes mihi ut amplius divinam miſericordiam, quam tam graviter offenderam, non ſperarem. Et certè noveris, quòd niſi me divina miſeratio adjuviſſet, eis reſiſtere non valuiſſem. Nam dum omni vigore ſpiritus deſtitutus, eorum verbis paulatim aſſentirem, glorioſus aſſuit Hieronymus, magno volantes agmine Angelorum, ſeptiès ſole ſplendidior, me confortans. Quo ubi illos ſpiritus immundos ſuis increpans me tam dure exacerbantes, valde iratus erga eos, voce terribili eis dixit, Quid ad hunc veniſtis & omnia maledicti eum ſpiritus tentaſtis? Neſciebatis hunc meum fore famulum auxilij? Præcipio hunc relinquentes, abite: & veſtram ab eo elongate nequitiam, quantum diſtat oriens ab occaſu. Hoc illa maledictorum ſpirituum ſum. cum perterrita, dirìs ululatibus & clamoribus limen loci, in quo jacebam, exiſſe. Tunc glorioſus Hieronymus aliquibus imperans Angelis, ut à me diſcederent, ſed quouſque reverteretur exſpectarent: cum cæteris Angelis feſtinanter abieſſit. Remanque abeunte, Angeli, qui ad me cuſtodiendum remanſerant, me confortare cœpere, blanda & dulcia promittentes, ſi fortis animo perdurarem. Inter has autem conſolationis eloquia, horâ quaſi devexâ, ſecundò beatus Hieronymus veniens, ſtanſque in limine, Velociter, inquit, venito. Tunc ſubitò anima corpus reliquit tam graviter & acerbè, quòd certè quanta fuerint preſſura & anguſtia, intellectu non caperet mens humana, niſi, ut ego, per experientiam didiciſſet. Si enim omnis humana intelligentia quas vellet anguſtias & dolores æſtimaret reſpectu earum diſſolutionis à corpore; tamen eas pro nihilo computaret.* Hæc & alia non minus ardua, & valde mortalibus formidanda, quæ pro longitudine præſenti operi non inſerebam, audivi eo loquente. Incipiebat itaque claudi dies occaſu ſolis, quo neceſſe fuit, quid ei poſt mortem contigerit non explere. Sed quia id præ cæteris affectabam ſcire, ſequenti die duobus aliis cum eo inſimul convocatis, ad narrationis illius ſeriem redij, hoc cupiens ab illis etiam duobus aliis perandire, ut trium teſtimonio ſolidiùs edocerer. Itaque cùm hi jam dictore inciperent, ſic reſpondi, Quamquam hæc utilia ſint, nec tæderet ſæpius ipſa fari, tamen iis, quæ jam audivi, omiſſis, quæſo ut quid vobis poſt diſſolutionem corporis evenerit, meo blandis detegatis animo. Ad hoc ille, qui mihi quæ audiſti translato narraverat die, *Quod Cyrille*, inquit, *interrogas, non eſt poſſibile planè fari: quoniam ſpiritalia noſtris minimè ſenſibus comprehenduntur. Scis namque me te exanimem fore, tamen quid aut qualis ſit anima, non cognoſcis. Deum certè ſcis omnium eſſe principium & finem, à quo incipiunt omnia, atque ad quem tendunt; & tamen quid ſit Deus, aut qualis, dum carnis iſtius graviſſimè corruptibile portamus, non intelligis, niſi per ſpeculum ſi licet & in ænigmate: ſic etiam de Angelis, & cæteris incorporeis idem liquet. Cùm enim multa quæ ſunt notiſſima in natura, noſtra parva intelligentiæ defectu intelligere non poſſimus, ſupercæleſtia & ſpiritalia omnino aliena à natura cogitatione quomodo intelligemus?* Ut dicis, inquam, eſt, ſed ut potes quæſo dicas. At ille, *Certum loquar*, inquit, *id quod optas: & dicam paullo minùs quod poſſum. At hi qui mecum ea quæ pridie dixi ſunt experti, ſi ita eſt teſtificabuntur. Mea pridie anima à corpore ut, ut ſuprà ſuctus ſum, preſſuris & doloribus diſſoluta, ſubitò in ictu oculi ineffabiliter fuit ante Dei judicantis præſentiam deportata. Sed à quibus & quomodo, non cognoſco. Nec certè mirum. Nam nunc carnis mole aggravor, tunc autem eram anima ſine carne. Fuerunt etiam ibidem iſtorum animæ, terroribus inexcogitabilibus quod judex ageret formidantes. Non enim mortales neſcimus, quibus hoc eveniet quod tunc nobis? certè ſi illorum non foret ignorantia, votivis non peccarent. Nullum quod toto tempore geſſimus peccatorum, judicem latere potuit. Immo cuncta quæ fecimus, tamquam ſi forent præſentia, cunctis adſtantibus clara erant, ita ut minimum noſtrorum cogitaminum, ſicuti fuerat apparebat. Conſidera quibus & quot agitabamur terroribus. Hinc dæmonum multitudo ſtabat, mala teſtificantes quæ fecimus; locum, modum, & tempora declarantes. Hinc nos ipſi ad ea quæ objiciebantur, nullatenus contradicere poteramus: tum quia judicem cuncta ſcientem, tum quia ipſum quilibet noſtrum juſtiſſimum cognoſcebat. Heu quid dicam! Quam ſententiam præſtolabamur, ejus memoriam nunc formido. Hinc mala undique, vindictam judici acclamabant, nec ullum penè apparebat bonum, quo miſericordiam ſperaremus. Hinc nos dignos ſupplicio omnes, qui aderant, acclamabant. Cùmque jam nihil deeſſet niſi ſententia proferri, quæ peccatoribus digna docetur, ecce glorioſus Hieronymus omnibus ſplendidior aſtris, beato Iohanne Baptiſta, ſummoque Apoſtolorum principe Petro, maximo Angelorum ingenti*

multitudine

multitudine comitatus, ad præſidentis judicis thronum venerat, noſtram ſententiam ſuſpende modico tempore. uſque ſibi dari ob reverentiam & devotionem, quam ſibi contulerat unus, & propter errorem deſtruendi neceſſitatem, ut voluit, impetravit. Deinde nos ſecum ducens, omnis illa beata quietis ſocietate, ubi fidelium animæ inæſtimabili gloria perpetuo perfruuntur, quæ ibi gerebantur, ut redderemus teſtimonium, declaravit. Poſt hæc ad purgatorium & infernum nos deduxit, non ſolum quæ ibi erant ut diceremus, ſed voluit ut pœnarum experientiam probaremus. His igitur omnibus ſic peractis, hora qua noſtra cadavera ſunt, quo beatus viſus fuit Hieronymus, tetigit venerabilis Euſebius, idem glorioſus Hieronymus nobis imperavit, ut ad corpora rediremus, mandans ut de iis, quæ vidimus, teſtaremur, promittenſque nobis, viceſimo die, ſi de perpetratis peccatis nos contingeret debitam pœnitentiam exercere, cum beato Euſebio, qui tunc erat in hoc ſæculo migraturus, gloriam ſine neſcium adepturos. Sicque corporibus noſtra animæ ſunt conjunctæ. Multa quidem Auguſtine cariſſime formidanda, quæ mortalium impreſſa mentibus, ab eiſdem labentium omnium terrenorum amorem & curam pervigilem, qua tot aberrant homines, ut puto, funditus exſtirparent, patenter didici: quæ ſi his chartis imprimerem, plus cogitato opes procederet, nec eſſem compos ſolvere jam promiſſa. Itaque cùm de proximo te exſpectem viſitaturum glorioſi Hieronymi reliquias, in iis, quæ pridie recepi, litteræ fatebantur, cetera quæ nunc ad meam reducere potero memoriam, declarabo. Hæc omnia hoc fine claudam, tangens venerabilis Euſebii ſepulturam, ut ad miracula redeam enarranda, quæ ſuperius ſum pollicitus enarrare. Obitus namque Euſebii venerabilis & trium hominum prædictorum ſeriem in præcedentibus, quàm breviùs potui, inſerui, quædam ibi, ut puto, affectuoſa interponens. Sed prædictorum ſepulturæ ſeries ita patet. Mortuo namque venerabili Euſebio, plura ſunt miracula cunctis viſa, quæ præcedentis vitæ ſanctitatem teſtata fuerunt. Quorum ad præſens duo ſolùm dicam. Monachus quidam ejuſdem cœnobii per lacrymas & vigilias privatus corporis lumine oculorum, ſtatim ut Euſebii corpus venerandum facie tetigit, priſtinæ lucis gratiam eſt adeptus. Dæmoniacus autem quidam, dum ſacrum corpus ad eccleſiam duceremus, eidem obvians eſt protinus liberatus. Juxta eccleſiam, in qua glorioſi Hieronymi cadaver ſanctiſſimum eſt humatum, venerabilis Euſebii corpus honore debito magiſtri inſtar ſepelivimus. In cujus etiam cœmeterio hominum illorum trium, qui eadem ſunt hora mortui, fuerunt corpora tumulata. His ergo dictis venerabilis Euſebii cuncta ſileant, ut prægrandia & ineffabilia locum teneant prodigia eximii beati Hieronymi jam promiſſa.

CAPUT IV.

In amœno igitur & jucundiſſimo mirabilium geſtorum ſanctiſſimi Hieronymi prato poſitus, ut ſertum faciens, præcipuos & decoros miraculorum flores ad hujus opuſculi venuſtatem, & noſtræ poſterorumve ſalutis utiles, legam pro poſſe. Quorum omnium quid primò erga Sabinianum hæreſiarcham peſtiferum quem agnoſces peractum eſt, primò dicam. Sabinianus namque hæreſiarcha, hæreticorum auctor, duas in Chriſto aſſerebat voluntates, & quod pejus eſt, inter ſe quandoque diſcordes. Ad cujus tam inopinabilis falſitatis probationem introducebat illud quod in Evangelio Chriſtus dixit, *Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte.* (Matt. 26.) Eliciens ex hoc rationes graviſſimas, & pene inextricabiles, quòd paſſionem Chriſtus voluerit una fugere voluntate, & altera eamdem coactè ſubire oportuerit paſſionem. Et ex his dicebat quòd multa Chriſtus voluit, quæ obtinere non potuit: & tantum in nos dolorem explicent, quòd magnitudinem explicare nequimus. Pervertebat namque idem peſtifer anguis, & lupus rapax ſe veſtimento ovium induens, nobis commiſſum gregem: & ut ſævitiam ſui pectoris efficaciùs exercere, opuſculum quoddam compilaverat, falſis probans rationibus hoc ſic eſſe. Quod quidem opuſculum ut fidem ei daremus, glorioſo Hieronymo totius veritatis ſpeculo intitulaverat. Cujus falſitatis notitiam comperiens, ſciens tibi glorioſum Hieronymum epiſtulam ſuper hujus erroris deſtructione non multùm ante ſui obitum edidiſſe, prædictum hæreſiarcham cum ſuis diſcipulis, & ejuſdem nequitiæ miniſtris invitavi quodam dominico die in eccleſiam Hieroſolymitanam ad diſputandum, & ſuum errorem nequiſſimum comprobandum. Quo die univerſis meis ſuffraganeis epiſcopis & aliis quàm pluribus orthodoxis, necnon & ipſo hæreſiarcha cum ſuis nefandis diſcipulis in prædicta eccleſia adunatis, diſputatio à nona incepta, ad veſperas uſque tetendit. Cùm autem idem hæreſiarcha contra nos opuſculum ab ipſo compoſitum, quod falsò glorioſo intitulabatur Hieronymo, allegaret: has tantas beati Hieronymi injurias ferre non valens, bonæ memoriæ Silvanus ſanctæ Nazareth eccleſiæ archiepiſcopus (qui tanta beatum Hieronymum affectione animi & devotione colebat, ut ſi quid faceret, divinum nomen & beati Hieronymi præmitteret, unde & quaſi ab omnibus Hieronymus dicebatur) prædicto hæreſiarchæ protinus inſurrexit, dicè eum increpans, quòd tot & tantas exercuiſſet nequitias. Dum autem inter eos longa diſceret contentio, & uterque opprobria ſibi invicem pro poſſe dicerent, in fine ſic ambo pariter ſtatuerunt, quòd ſi uſque in ſubſequentis diei horam nonam beatus Hieronymus hoc opus falsò compoſitum evidenter oſtenderet, prædictus hæreſiarcha capite puniretur: ſin autem, archiepiſcopus. Quibus finitis ſinguli ad propria remearunt. Per totam autem noctem quiſque noſtrûm orationibus vacans, orabat ut nobis in opportunitatibus auxilium veniret à Domino, qui neminem unquam in ſe ſperantium ſprevit. Magnus Dominus & laudabilis nimis, cujus certè ſapientiæ non eſt numerus. (Pſal. 144.) Statuto autem die & hora, lætus hæreſiarcha in eccleſiam cum ſuis nequitiæ filiis veniens, huc illucque diſcurrens quærebat Dei ſervum & filium, tamquam leo rugiens paratus eum devorare, veluti ſi foret Deus non intelligens, nec ſuorum ſervorum preces exaudiens. Sed tamen cùm ſic ſe ſatum ſtare crederet, miſerabiliùs cecidit. Stabat autem omnis fidelium concio in eccleſia, quilibet ſancti Hieronymi clamans nomen. Clauſerat ſiquidem glorioſus Hieronymus aures, fingens ſe dormire, orationes ſupplicantium non intendens, ut mirabilior appareret. At ego nimia perfuſus lacrymis, ſtupens & admirans cur Hieronymus ſic abeſſet, quid deinceps accideret exſpectabam. Denique cum nil miraculi appareret, ſævire cœ-

A pit hæreſiarcha canina rabie, ut Silvanus quod promiſerat, jam expleret. Ad locum autem quo decollandus erat Silvanus ſanctiſſimus, gaudens & intrepidus tamquam ad nuptias veniens, epiſcopos & omnes alios catholicos, qui ad hoc convenerant, his confortabat verbis: *Exſultate mecum cariſſimi, gaudete, & nolite contriſtari. Dominus non derelinquit ſperantes in ſe. Si non exaudior, plus meis jam perpetratis meruì peccatis.* Poſt hæc genua flectens, *Sancte,* inquit, *Hieronyme adeſto mihi, ſi placet. & quamquam hæc & majora ſim dignus ſupplicia, tamen ne falſitas locum teneat, veritati ſuccurre. Quod ſi ſic non eſt ut adjuves, propitius mihi iſta in hora mortis, ne gloria tua ulciſcenda ſim expers.* Hæc dicens, ſpeculatori collum præbuit ut feriat, ipſum rogat. Levat autem ſpeculator enſem, antiſtitis venerandi caput uno ictu ſupremo amputare. Adeſt ſubitò Hieronymus glorioſus cunctis cernentibus manu extenſa tenet enſem, Silvano imperans ut ſurgat:

B deinde hæreſiarcham increpans, ſcripturas falsò compoſitas invenit, eique minans, ab omnium evanuit oculis. quod hinc, ejus ſimilibus minam evenire. Confeſtim ut glorioſus Hieronymus diſparuit, hæreſiarchæ caput terram petiit à corpore detruncatum, tamquam ſi enſe ſpeculatoris manus amputaſſet ictu uno. Quod cum mirabile cuncti videntes qui aderant, illico ſtupefacti, Deo gratias egerunt & Hieronymo glorioſo, & ad veritatis tramitem hæreſiarchæ diſcipuli redierunt. Ecce quantum venerabilis antiſtitis fiducia in Domino & beato Hieronymo fuit efficax, qui pro veritate mori minimè formidavit. Exemplar certè factus eſt venerandus antiſtes ceteris Chriſtianis. Non enim Chriſtianus ille eſt, qui pro veritate mori timet. Si enim Chriſtus pro nobis animam ſuam poſuit, ut nos ab omni redimeret ſervitute, & nos pro ipſo cùm tempus eſt, animas ponere minimè timeamus. quia nemo niſi legitimè certarit, poteſt coronam gloriæ obtinere.

C

CAPUT V.

VERUM quia de Silvano aliquid dictum noſti, aliud quoddam non minus, ut puto, mirabile erga eum factum narro, cujus tot ſuerunt teſtes, quot Nazareth urbs & Bethlehem tenent: qui propriis oculis hoc viderunt. Serpens ille antiquus diabolus ob ſuam dejectus ſuperbiam in inferni profundum, venerandi antiſtitis Silvani nimium invidens ſanctitati, ut eum dolis, ut callidior cunctis animantibus, graviter eſt commotus: qui ut virum Dei infamem redderet, quatenus qui ſuo ſanctitatis exemplo relevabantur ad rectam converſationem ſemitas, ſuo caſu deciderent ad pejora, nocte quadam formam ſancti viri induens, cuidam mulieri nobiliſſimæ jam in ſtatu quieſcenti apparuit, & ſe ad eam illicitè accedere fingens, conſenſum ſui corporis requirebat. Ad quod perterrita mulier, viri ignorans ſpeciem, dum ſe cum homine ſolam in thalamo cerneret, nec quid faceret ſciret, dum cœpit voces emittere, ita ut clamoribus aſſiduis omnes excitarentur dormientes, & non ſolum de illa domo, ſed etiam convicini: qui omnes ad prædictæ mulieris thalamum accurrentes, quid hoc eſſet interrogavere pavidam mulierem. Interea callidus ſerpens

D ſub toro ſe ponens cœpit latere. Qui autem accurrerant, hoc audientes, quis hic homo fuerit, ubique perquirere incœperunt. Verùm illi diu perſcrutantes, tandem ad locum venientes ubi peſtifer latitabat anguis, aliena ſpecie occultatum hominem invenerunt. Qui eumdem candelis accenſis intuentes, Silvanum archiepiſcopum crediderunt. Ad quod omnes qui aderant ſtupefacti, & veluti amentes effecti, quaſi quid agerent, quidve dicerent ignorabant, ſcientes ejuſdem ſanctitatis nomen. Et quia hoc tam deteſtabile inopinabileque cernebant, eum interrogaverunt, cur tantas nequitias perpetraſſet. At ille, *Quid,* inquit, *mali feci, ſi mulier hæc me ad hujuſmodi negotium invitavit?* Quod mulier audiens, cum forte mendacem lacrymans reſpondit. Tunc ille, ut homines erga Dei virum ad majus odium

E incitaret, quatenus illum citius diffamarent, talia cœpit, & tam abhorrenda verba fari, quòd nullus præ turbatione auribus poterat ſuſtinere. Quocirca eum contumeliis & opprobriis exacerbantes, vi extra domicilium expulerunt. Manè autem facto quæ geſta fuerant enarrantes, Silvanum archiepiſcopum, hypocritam & dignum incendio acclamabant. Qua de re quaſi tota eſt civitas Nazareth commota adversùs archiepiſcopum, ita ut audiendo ejus nomen quilibet blaſphemaret. Mira hujus viri patientia, & magnæ ſanctitatis indicium. Volat ad innoxii antiſtitis aures tanti fama criminis, nec tamen non movetur ad injurias. Inter hæc adverſa cor manet immobile, ad nullam ſe vertens impatientiam. Gratias divino ſemper agens nomini, ſua hæc confitetur noxa meruiſſe. Heu quid dicam Auguſtine! non ſolùm injurias & opprobria ferre ut poſſum fugio, ſed etiam quibuſ-

F que verbulis frangor: præmia opto, nec de laboribus curo, quamquam ſciam ad regna cælorum non aliter quempiam, niſi laborum & afflictionum tramite pervenire. Quid enim aliud debeo judicare, cùm me à ſanctis moribus & vita diſcordem invenio, niſi & diſcordem in morte & præmio reperiri? Flebilia & gravia mihi adſunt, ſi ſanctorum vitam & meam recordor. Miro quippe audiens ſanctorum geſta revolvunt homines, ut ego, & tamen nil ipſi volunt peragere. Porrò hoc ad meam detegendam inſipientiam eſt, quod dicam. Plurimes me ab ejuſdem Silvani ore audiſſe ſcio, nunquam tam ſe felicem fuiſſe, quàm cùm ſe ab hominibus deſpici & conculcari cerneret. Crevit in tantum ejus infamia, quòd ejus opinio uſque ad Alexandriam, Cyprum, & per civitates alias penè ore omnium eſt delata. At qui limen domus innoxii antiſtitis calx tangere non audebat. Manens enim in ſupernis Dominus ſpectator omnium, ſuos ſinit labi ſanctos in tribulationum ærumnas, ut tunc fideles patientia eos reddat, ſed

G eos exigente neceſſitate in preſſuris minimè derelinquit. Revoluto itaque anno quo diaboli aſtutia talia erga Dei hominem perpetraverat, civitatem Nazareth, ut illarum gentium aliqualiter ſcandalum mitigaret, vir Dei occultè deſerens, ad eccleſiam, in qua glorioſi Hieronymi humatum quieſcit corpus, tamquam ad refugii portum veniens, ſe in ſepulturæ loco potius oraturus. Qui per duarum horarum ſpatium ſic manente, vir quidam nequitiæ ſpiritu inflammatus, in prædictam eccleſiam intrans, ſanctum que reperiens ſuper ſepulturam in oratione poſitum, ad eum velut draco cucurrit, at improperans quòd mulierum mentes ad libidinoſas ſuas voluptates continuè incitaret. Cui agnus innocens Silvanus ſe deſpici gaudens, hu-

militare ſolita, ut iſta ſæpe ei diceret, blandis colloquiis invitabat. **A** Quod peſſimus ille latro audiens, gladium ex vagina ſuo pendente lateri impudica trahens dextera, ipſum, ut in Silvani antiſtitis guttur immergeret, elevavit. Cui cùm hoc verbum, *Succurre Hieronyme glorioſe*, venerandus antiſtes opponeret, in gutturi proprium elevatum gladium immerſit, viri illius dextera retroverſa: & ſic, ut decebat, ſeipſum vir nequiſſimus interemit, ut in lacum caderet quem effoderat. Admirabile hoc, ſed non minus eſt mirabile id quod reſtat. Caſu itaque alius ſuperveniens vir nequiſſimus, hoc quod ultione divinâ perpetratum fuerat, ut vidit penitùs gladium aſpiciens, à Dei viro hominem illum æſtimans interemptum, Silvanum interficere conabatur. Nam ut mea verba loquar, id quod primo acciderat, huic evenit. Qui nondum vir iſte ſecundus in terram ceciderat, cùm duo alii viri eccleſiam intravere: qui id videntes, divini ignari judicii, hoc tantum fuiſſe peractum ſcelus à Dei homine putaverunt. **B** Quorum unus id præ aliis grave ferens, furiâ veſaniæ undique inflammatus latro, cœpit quantum poterat exclamare, Uſquequo tua viget malitia? Tu mulieres ad tuas libidinoſas cogis voluptates, & homines interficis in receſſu? Certè tuæ hodie nequitiæ finis erit, & ſubitò pro poſſe cucurrit, ut eum exſtingueret vibrato & denudato enſe. At ubi Silvanus more ſolito, *Succurre glorioſe Hieronyme*, exclamavit: vir ille, ut duo primi, ſe manu & enſe proprio interfecit. Vir autem alius, qui cum ipſis venerat, hoc intuens, tremebundus ob viſionem ad eccleſiæ fores cucurrit. Qui id quidem maleficiis factum putans, quantum poterat exclamare cœpit. Huc omnes accurrite, ecce maleficus Silvanus archiepiſcopus non ſolùm mulieres ſtuprat, ſed ſuis etiam incantationibus necat homines toto poſſe. Fit his auditis nimius virorum & mulierum concurſus: verberant aëra voces, combuſtione dignum Silvanum archiepiſcopum nequiſſimum acclamantes. Hæc ad meas ſonant aures. **C** Triſtis ego & lacrymans ad tantum pergo monſtrum. Stabat agnus inter lupos atrociſſimos ſævientes ut canes famelici rabie non minima, mitiſſimus & lætus tamquam fungeos proſperis, nil dicens aliud niſi, *Hoc juſtè patior, quia in Deum meum peccavi graviter*. Verberatur vir innocens, capitur ab omnibus, ut ad ſupplicia tanto lætior, quanto pœna gravior, deducatur. At dum ego manu ſilentium populo, ejus optans furorem nimium mitigare, indico, eo ampliùs iracundiâ & furore populus inflammatur. Cumque jam captus Silvanus extra eccleſiam duceretur, ſubitò glorioſus Hieronymus, ut viſum eſt, de loco in quo jacebat ſurgens, tanto circumfuſus lumine, quòd radiis in eum intuentium oculi reverberarentur, cunctis apparuit ſuo devotiſſimo antiſtiti auxilia donaturus. qui ſua dextera Silvani venerandi capiens dexteram, his qui eumdem captum retinebant antiſtitem, voce terribili ut eumdem dimitterent, **D** imperavit. Tantæ autem fuit virtutis hæc viſio, ut antequam finiretur vox talis, omnes repentè tantus timor invaſerit, quòd omni vigore corporis deſtituti in terram velut mortui caderent. Inter hæc mulier quædam à nefando ſpiritu obumbrata, catenis vincta, compedibus manicisque ferreis alligata, plurium hominum manibus, liberationis obtinendæ causâ, ad eccleſiam deportatur. At ubi mulieris pes tangit eccleſiæ limen, ululatus & voces terribiles. Miſerere mei glorioſe Hieronyme, nam per te crucior ante tempus, diabolus emittere non ceſſabat. Cui Hieronymus glorioſus, *Nefande*, inquit, *ſpiritus ab hac exi famula Dei, & tuas detege quas erga Silvanum ſtruxiſti fallacias, in Silvani forma omnibus te demonſtrans*. Tunc diabolus, ut glorioſus Hieronymus juſſerat, ita ut ab omnibus Silvanus epiſcopus putaretur, apparuit, & rem quam fecerat ut infamem redderet Dei famulum, enarravit. His dictis, diris clamoribus & ululatibus nefandus ſpiritus de templo diſparuit. **E** Quod ubi tam mirabile negotium eſt peractum, glorioſus Hieronymus antiſtitis ſui dexteram non derelinquens, *Quid optas*, inquit voce leni, *Silvane cariſſime, tibi placitum faciam?* At ille, *Mi domine, ut me hic amplius non relinquas*. Ad quem glorioſus Hieronymus reſpondit, *Quod poſtulas, ita fiet. Poſt me velociter ergo veni*. & hæc dicens, cunctorum viſus ſe argavit: intervallo autem horæ unius facto Silvanus archiepiſcopus exſpiravit. Fit ob hoc cunctis ſtupor & admiratio inaudita. Undique virorum & mulierum, necnon & puerorum confluit multitudo. Lacrymarum effuſione terra madet, voces, lamentationes, ululatus, gemitus, & ſuſpiria in Rama ſonant. Quilibet ſe reum eo quòd in Silvanum commiſiſſet, veniam petens, clamabat. Per totam autem ſequentem noctem gentium multitudo ab eccleſia non receſſit. Itaque manè facto, clero ad antiſtitis funus præparato, corpus ejuſdem ad Nazareth eccleſiam **F** honore congruo deportatur, tam iſtius civitatis quàm illius ſeu etiam Bethlehem populi multitudine comitatum. In qua quidem eccleſia Nazareth, corpus illud venerandum humavimus ut decebat. Longa certè verba ut etiam admiranda, Silvani venerandi præſulis merita plenè promererent: ſed quia dicendorum prægrandis patet area, ejuſdem venerandi præſulis actum finiam, quædam alia non minùs grandia brevi verborum ſchemate narraturus.

Caput VI

Enarrandum puto quoddam ſatis mirabile, quod partim relatione veridicorum teſtium didici, partim oculorum viſu. Duo viri nobiliſſimi in rebus tranſitoriis locupletes; licèt catholicæ fidei veritatis inſcii, tamen (ut in gentili ritu genitus) ſatis boni, glorioſi Hieronymi mirabilia audientes, ex civitate Alexandrina ultra adamantis opibus, devotione ejuſdem fervidi cœperunt iter, ut ejuſdem glorioſi Hieronymi reliquias viſitarent. Cumque jam incepto itinere **G** quoddam à tramite devii incoſſum nemus, ubi nulla hominum aut equorum veſtigia videbantur, beati Hieronymi invocantes nomen, ejuſdem ſe cuſtodiæ tradiderunt. In eodem ſiquidem nemore quidam latronum habens ſub ſe plures quingentis latronibus habitabat princeps. hos & illos ad aliquod prædeſtinans iter, ut tranſeuntes interficerent, & ad eumdem & ceteros ſpolia reportarent. Is itaque princeps, hos tranſeuntes intuens, tribus convocatis latronibus, ut ad eos interficiendum accederent, imperavit. Qui ſui principis implere juſſa cupientes, aſſumptis armis, illorſum via qua gradiebantur Alexandrini, concito curſu tendunt. Magna quidem glorioſi Hieronymi merita, majora & prodigia, fore (ut puto) à ſanctis modicis viſa umquam viſa. Accelerant latrones ut tranſeuntes mactent. Sed **A** dum propè fuerunt, quos priùs ſolùm cernebant duos, paulò poſt innumerabiles eſſe vident. Inter quos præibat vir tanto lumine circumfulgens, ut intuendi in eum aliqualiter ſas non eſſet. Apprehendit tamen, ſtupor & admiratio hos latrones: quid aliud potius facere neſciunt, niſi ad latrones alios remeare. At ubi jam forent à longe recedentes retro verſi, ſolùm duos homines, ut priùs, viderunt. Mirantur nimis latrones, & ſe illuſos arbitrantes, cœperunt ad tranſeuntes homines retrogradi. At ubi appropinquarunt, ut priùs viderant, tunc viderunt. Magis ac magis ſtupefacti latrones, cernentes in vacuum ſe rediiſſe, terga vertentes, & velociter ad ſuum quod hi feciſſent exſpectantem principem devenerunt. Increpat eos princeps, quid tamdiu peregiſſent. Sed cùm rem geſtam audiſſet, eos inſipientes & fatuos exiſtimans, duodecim aliis latronibus convocatis, cum eiſdem ipſemet versùs homines tranſeuntes mœat curſum. A longè **B** duos cernunt, ſed propinqui, ut primi viderant, ſic & iſti. Eorumdem proximus tremunt baſes, trepidat cor, fiunt velut amentes omni vigore animi deſtituti. Tandem in ſe redeuntes, eos latentes ſequuntur, cupientes quid de re ipſa accidat, edoceri. Trepidant verò hujus neſcii tranſeuntes hos videntes homines, & inter ſe qui hi ſint avidè percontantur. Denique jam occaſu ſolis incluvante die, cùm quid in nocte faciant neſciunt, illos duodecim latrones viatores exiſtimantes, ad eoſdem conſulendum ſtatuunt declinare. At ubi ad latrones veniendi iter carpunt, eoſdem latrones ſolùm duos cernunt. Quo vigorem latrones adepti, tranſeuntibus & ipſi protinus obviantur. Qui omnes invicem juncti ſe ſimul ſalutarunt. Inter ea interrogant latrones, qui ſint, unde veniant, & quò pergant? At illi inquiunt, *Sumus de Alexandria, unde venientes Bethleem petimus, ut glorioſi Hieronymi reliquias viſitemus*. Ad hæc latronum princeps: *Qui*, inquit, *fuerunt viri qui hucuſque vobiſcum tantummodo veniebant?* Mirantur hos **C** talia fari viatores; & ſe poſtquam nemus intraverunt, neminem niſi ipſos & tres alios vidiſſe vel audiſſe dicunt. Quæ geſta fuerant, tunc latronum narrat princeps, illos obſecrans, ut ipſi ob quam cauſſam hoc accideret, ſi noſcunt, velint indicare. Quibus illi, non ob aliam cauſſam, niſi quia glorioſi Hieronymi cuſtodiæ ſe dederunt, hoc eveniſſe ſe putare dicunt. Ad hoc latrones, Spiritu-ſancto qui ubi vult ſpirat ſubitò inſpirante, omni quam priùs habebant ferocitate depoſita, in terram eorum pedibus provolvunt, pro excogitatis flagitiis veniam poſtulantes, illos ad latrones alios perduxerunt. Sed quod dicam, non minùs pares ad contuendum. Horâ primâ noctis ad latrones exſpectantes devenerunt: poſt hoc quid acciderat declarant, eoſdem ſuppliciter exorantes, ut flagitiis ſolitis jam expulſis, ad glorioſum viſitandum cadaver Hieronymi ſecum irent. Fit his verbis ceteris latronibus irriſio. Promittunt ſiquidem ſuo principi, & illis aliis **D** necem durisſimam, ſi audeant ampliùs iſta fari. Non ceſſantibus autem illis priora iterum loqui verba, latronum quamplurimi canis rabie furibundi, mox in eos inſurgunt enſibus denudatis. Et potuerunt gaudentes triumphatas elevare, ſed iis ſibi glorioſi Hieronymi auxilia poſtulantibus, enſes deponere quamdiu illi, qui fuerant occidendi, à Hieronymo poſtularunt, nullatenus valuerunt. O ineffabilis clementia Salvatoris, quot modis quos vult facit ad agnitionem ſui nominis devenire! Repentè hæc tam inſueta, omnis illa latronum videns concio, altis Deo & glorioſo Hieronymo vocibus debitas agunt laudes, ejuſdem ſe voventes reliquias citare. Facto igitur manè plures trecentis hominibus qui tunc temporis ibi erant talia perpetrantes flagitia, cum eiſdem Alexandrinis ex illo exeuntes nemore ad glorioſi Hieronymi tumulum devenerunt: cunctis tam inſueta prodigia enarrantes. Baptizantur itaque gentiles Alexandrini, & cunctis mundi vanitatibus conculcatis, religioſam in quodam cœnobio vitam du**E**cunt. Latrones autem illi ſimiliter ad lucem veritatis, ſanctæque & laudabilis vitæ divinâ gratiâ & glorioſi Hieronymi meritis pervenerunt.

Caput VII

Sicut Conſtantinopolitanis litteris hac de re mihi ſpecialiter directis tranſacto non longo dierum ſpatio intellexi, ſimile penè miraculum illi, quod ſupra ſatis ſum, duobus accidit Romanis juvenibus à Romana urbe Bethleem tendentibus pro glorioſi Hieronymi viſitando corpore. Quod tractabo ſicuti breviùs potero. Cùm igitur duo illi juvenes, cuidam appropinquarent prædio, à Conſtantinopoli per duodecim ferè diſtanti milliariorum ſpatium, antequam prædium à duobus milliaribus intrarent, eadem ferè viâ qua veniebant, duos contigerat homines interimi. Quorum mortis rumore in prædicto reſonante prædio, loci ejuſdem viri inſimul congregati circumquaque **F** quis horum fuerit interfector, cœperunt inquirere vehementer. Cùmque diligenter perquirerent, adeſſe certum nemine, niſi prædictos juvenes, qui jam propè venerant, reperientes, eoſdem protinus tenuerunt, ab eiſdem credentes fore homines interfectos. Mirantur itaque hujus ignari juvenes, & horum ſe nil ſcire totis viribus proteſtabantur. At illi eorum pro nihilo computantes verba, captos eoſdem ad prædium conantur ducere feſtinantes. Poſt hoc de prædio, quòd ad eoſdem viros juſtitia non ſpectabat, cum accuſationibus ad Conſtantinopolitanum dominum capti juvenes deſtinantur. Et ne nimis longus ſiam verbis, quod non fecerant, tormentorum rigore juvenibus jam confeſſis, adjicitur more ſolito ſententia decollandi. Heu quale cor audiendo tot lamenta innocentium, quos & juventutis & pulchritudinis maxima venuſtas & ortus nobiliſſimus decorabant, poſſet ſe à lacrymis continere? Flentes itaque juvenes, gravibus lacrymis pallidas facies rigantes, ululatus, gemitusque & **G** ſuſpiria promere non ceſſantes, *Glorioſe*, dicebant, *Hieronyme, hoc talione eſt præmium quod obſequentibus tibi præſtas? Eſt tale quod labore tuo meruimus vivere? Heu Romana urbs noſtra conſcia ortus, non ſic te credebamus neſcientem noſtra finis!* Ad locum itaque tanti ſupplicii, ibidem gentium multitudine maxima exſpectante, innoxii juvenes ducuntur. O ineffabilis miſericordia Dei noſtri, qua cælum redundat & terra, nec ulli unquam ad ſe currentes oblivisci tur miſereri! Flexis in loco quo plectendi erant genibus, in cælum utrique juvenes manibus elevatis, *Glorioſe*, magna voce inquiunt, *Hieronyme noſtra ſalutis & auxilii portus, noſtræque ſpei anchora! liberrima & vitalis, hac in tam hora noſtris indignus ſupplicantibus pias aures, ut ſi hoc pro quo ponimur*

ſcelus non fecimus, ſed liberationis opus pietate ſolum ſectamur. Quòd ſi fecimus, exigente juſtitiâ condemnemur. Hæc ubi dixerunt, colla extendunt carnificibus ferienda, nil dicentes aliud quàm, *Succurre, ſuccurre Hieronyme glorioſe.* Quid mirum ſi tot lacrymis cunctorum ad ſe clamantium miſericors opifex Hieronymus ſe à miſerendo non potuit abſtinere, cùm circumſtantium omnium & carnificum corda ad compaſſionem moverentur? Elevatis ſiquidem enſibus, juvenum carnifices colla feriunt, ſed colla percuſſionum ſigna, quaſi porphyretici lapides forent, recipiunt. Mirantur carnifices, credentes ſe ictus feſelliſſe, denuo elevant ut plus poſſunt enſes, & feriunt; ſed tamen ut priùs inſenſibilia juvenum colla manent. At illi iterum atque iterum feriunt, ſed enſes quaſi eſſent paleæ, juvenes numquam lædunt. Oritur ex hoc inter adſtantes admiratio, & ſtupor vehementiſſimus omnia capit. Hinc inde gentium ad tam inſuetam viſionem confluit multitudo. Audit hoc & ipſe ſententiæ lator, & adveniens jubet iterum carnificibus, ut ſe vidente denuo feriant; & tamen omnimodè illæſa juvenum colla manent. Stupens magis ac magis judex, tantique ignarus miraculi, nil ſcit aliud cur hæc fiant, quàm veneficia cogitare. Præcepit itaque miniſtris omni mora poſtpoſita, nudos tradi ardentis juvenes rogi flammis. Circa illos mox copioſus ignis accenditur, infunditur lignis oleum & pix, ut eorum vita citiùs deſtruatur. Quid mirandum, ſi compos procedendi ab exſilio glorioſus Hieronymus, à flammis ſuos ſe invocantes ſedulis vocibus juvenes potuit liberare? Surſum ignium flammæ in immenſum ſcandunt: at juvenes ſub alis conſiſtentes Hieronymi glorioſi, ſalubriter permanent, veluti in amœno ſi quieſcerent viridario & jucundo. Poſt hæc judex utrùm hoc adſcribendum miraculis an veneficiis, certiùs cupiens experiri, ut ſi hi diebus octo ſuſpenſi exſiſterent, quò vivi abirent ſoluti & liberi, cenſuit. Suſpenſis itaque illis, mox Hieronymi glorioſi præſentia minimè defuit, qui plantas manibus tenens pedum, illæſos & vivaces ſtatutis diebus mirabiliter conſervavit. Currunt igitur octavo die totius civitatis & circumadjacentium villarum viri, cæteri & judex. Cernunt clarè glorioſum miraculum, patefacientibus quæ viderunt, qui ad cuſtodiendos juvenes fuerant deputati. Mirantur omnes, vocibus in excelſis laudes peragunt Creatori & Hieronymo glorioſo. Mox de eculeo timoris juvenes deponuntur, & maximis honorum exequiis ab omni populo venerantur. Verùm qui in urbem Conſtantinopolitanam capti cum dolore vehementiſſimo intraverant, liberi honorificè & cum gaudio ineffabili exierunt, & tandem annuente Deo à multis Conſtantinopolitani populi comitati Bethleem adtingentes, veneratione debitâ glorioſi Hieronymi cellam viſitarunt: ſtatimque depoſitâ ſecularium omnium curâ, cœnobium in quo vixit glorioſiſſimus Hieronymus, intraverunt, & vacantes die noctuque pœnitentiæ, & orationibus in cœlibe vita ſanctitatis perſpicuæ in prædicto cœnobio adhuc manent.

CAPUT VIII.

MAGNÆ admirationis, gaudii, devotioniſque præcedens juvenum miraculum exſtitit, ſed multæ formidinis continet ſequens in ſacris ordinibus maximè conſtitutis. Apud ſuperiorem Thebaidem quoddam dominarum fuiſſe ante duos annos dicitur eximium & dives monaſterium, omni pulcritudine & excellentia decoratum: in quo pene ducentæ dominæ vitæ honeſtâ ſub religionis recluſione continua decoriſque moribus permanebant. Ad hoc qui ad unt ſigam aurem, ne quod una hauſerit auricula, fundat altera. Navis quantumcumque ſana ſit & integra, modicum, immo nil prodeſt, ſi alta volens ſecare maria, per unum quod fundo ineſt foramen relinquat, ut dira naufragia non admittat. Cur hæc ſim fatus, præſentis narrationis hiſtoria reſerabit. Multis itaque pollens prædictum monaſterium virtutibus, unum peſſimum, quo erat, ſimoniæ vitium retinebat. Nam inſtigante diabolo in eiſdem dominabus hæc obſervabatur abuſio, ut ſi quam vellent in monialem recipere, non tantum intuitu caritatis & miſericordiæ ſeu pro ejuſque bonitate, quantum recipiebant reſpectu pecuniæ. Nulla enim in monaſterium intrare manſura poterat, niſi certa pecuniæ quantitas ſecum iret. In hoc itaque erat monaſterio ſanctimonialis quædam domina, ætate grandæva, quæ ab infantia ſua jejuniis & orationibus ſerviens omni reſoluta cœno Deo vixerat, quæ vitium illud quamplurimùm abhorrebat. Cui nocte quadam, ut erat ſolita, in oratione poſitæ, glorioſus Hieronymus apparens, locum illum immenſo juſtitiæ lumine, eidem præcepit, ut ad Abbatiſſam cæteraſque illius cœnobii moniales mane pergeret, nuntians, quòd niſi à peccato jam inveterato manum extraherent, ultionem divinam ſubitò conſpectarent. his dictis diſparuit. Perterrita viſione illa ſanctimonialis domina, quis hic fuerit jubens talia nuntiari, in ſeipſa avidè pertractans, totam illam noctem peregit in omnem. Crepuſculo diei adveniente, omnes in capitulo moniales pulſato tintinnabulo congregavit. Quibus admirantibus ad quæ forent tanta feſtinatione in capitulo convocatæ, ſanctimonialis domina ex earum aſſurgens medio, quæ viderat & audierat, omnibus patefecit. Fit illico ex hoc monialibus cunctis riſus; hanc exclamant fatuam, multique garriunt deriſionibus, hanc fortè nimia ebrietate ſomniaſſe. Illa verò acceptâ contumeliâ, patienter ſecum ſe muniens, de earum quidem pertinacia nimiùm dolens, ſed de ſua deſpectione gaudens, ad ſolitas redit orationes, ſupplicans continuò, ne ſuis monialibus quod audierat eveniret. Tranſactis igitur diebus decem, nocte media prædictæ ſanctimoniali dominæ hac pro re devotis orationibus incumbenti, glorioſus iterum apparuit Hieronymus, eidem ut quæ priùs nuntiaverat monialibus, denuo inſuper de nuntiaret, allocutione mandavit benigna. Ad quem illa, *Quis*, inquit, *es domine talia mihi mandans?* *Hieronymus*, inquit, *ſum*, & ab ejuſdem evanuit oculis. Illa vero ſciens earum diſcrimen, quid ageret, quidve diceret, neſciebat. Tandem malens à monialibus inſana & ebria reputari, quàm divinis contraire præceptis, congregatis iterum monialibus quæ viderat & audierat voluit intimare. Aſt ut eam aſſurgere moniales peſtiferæ conſpexerunt, divini neſciæ judicii ſibi de proximo affuturi, antequam verba inciperet, è capitulo cum magnis cachinnationibus exierunt. Quin tranſactis inſuper diebus tribus dormienti prædictæ ſanctimoniali dominæ glorioſus Hieronymus ineffabili quaſi ſocietate vallatus Angelorum, noctis apparens media eam excitavit, eique juſſit pro-

A tinus ut de illo exiret monaſterio, nec ſubitò futuram ſententiam exſpectaret. Cùm illa verò multis lacrymis ſupplicaret, ne hoc fieret, glorioſus inquit Hieronymus: *Ad Abbatiſſam & cæteras pergito omni mora poſtpoſitâ, eiſdem nuntians, quod niſi pœniteant, hac nocte divinam ſentient ultionem. ſi autem in ſua permanebunt duritia, ſtatim exiens amplius in monaſterio non moreris.* His dictis abſceſſit. Hæc igitur audiens ſanctimonialis, anxia plenaque triſtitia, capitulum adiit, & campanam cœpit vehementer, ut ad capitulum accederent moniales, pulſare. Quo Abbatiſſa de ſomno evigilans, cognoſcenſque ab hac ſore campanam pulſatam, cum iracundia capitulum properavit. At ubi illam vidit, diris eam minis increpans, nullum voluit audire verbum, promittens quod niſi ceſſaret hoc agere, ſecum in monaſterio amplius non maneret. Cui ſanctimonialis domina, *Ne tardes*, inquit, *quæſo agere quæ promittis. Profectò me noſcas hoc in loco amplius non manſuram. Glorioſus ſiquidem Hieronymus apparens mihi tantum-*
B *modo hoc ſtatim monaſterio futurum judicium patefecit.* Hæc audiens Abbatiſſa, deridere cœpit, hanc æſtimans vetano capite iſta fari, & oſtiariam convocans, juſſit, ut hanc de monaſterio protinus fugaret, mandans eidem, ut aliquâ hora ſic extra dimiſſam poſtea eidem ſineret introire, ut ſic ab inceptis operibus jam ceſſaret. Hac de re læta ſanctimonialis domina, quàm citius potuit è monaſterio eſt egreſſa; lacrymis tamen perfuſa doloribuſque repleta penitus, quæ monaſterio noverat evenire. Terribilis ſiquidem Deus fortis atque potens, & quis reſiſtet ei? Heu cur eum homines non formidant, ſcientes ſe nullatenus poſſe ab ejus effugere manibus, ut eos magnum & inenarrabile judicium ejus non comprehendat? Saltem his miſeri terreantur exemplis. Audiant qui in ſuis confidunt divitiis, quique in ira concitant excelſum Dominum ſuæ avaritiæ ſecreto, quale huic monaſterio à Deo propter pecunias faciem avertenti, de cœlo eſt judicium jaculatum.
C Vix bene limen oſtii ſanctimonialis domina exceſſerat, cum ſubitò totum corruit monaſterium, omnes opprimens moniales, ita quòd ex eis viva aliqua non remanſit. Sanctimonialis verò illa in quodam venerabili dominarum monaſterio, quod eſt apud inferiorem Thebaidem, hactenus in ſanctitate præcipua viva manet.

CAPUT IX.

DIGNUM cenſui præmiſſis miraculis aliqua alia divini contra peccantes manifeſti judicii declarativa jungere, ut ſi fortè pro judiciorum multitudine, peccatorum corda tenacia & plus quàm lapidea in carnea verterentur, cùm ſe ob peccata cernerent beſtias, rationem & cognitionem ſui conantur, ut fierent homines, adipiſci. Abjectâ etenim ratione, qua ſunt homines, inter bruta animalia rediguntur. Græcorum quidam hæreticus die quadam cum ſacerdote quodam in Jeroſolymitana eccleſia publicè diſputabat. Cùmque ſacerdos ob ſuæ partis defenſionem auctoritatem quamdam glorioſi Hieronymi alle-
D garet, ut Græci deſtrueret rationes, temerarius peſtifer Græcus non glorioſum fuiſſe Hieronymum, totius veritatis lumen, mentiendo non erubuit voce fari. At qui voce talem nequitiam perpetraverat, vocem deinceps ullatenus non formavit.

CAPUT X.

QUIDAM inſuper alius hæreticus peſtifer Arianorum in quadam diſputatione cuidam glorioſi Hieronymi auctoritatem contra eum inducenti, *Is mentitur*, ſua temeritate reſpondens, ſubitò fuit divina ultione percuſſus. Nam nondum verbum voce finiens, clamare per totum diem ſine aliqua ceſſatione non deſiit, *Miſerere mei Hieronyme glorioſe, quia à te pœnis dire ſinistris torqueor.* Et hoc per totum illum diem quantis vocibus poterat clamans, horâ completorii miſerabiliter cunctis, qui ad hæc concurrerant, cernentibus exſpiravit.

CAPUT XI.

HÆRETICUS quidam alius peſtiferæ hæreſis Arianæ, cui ante meritum obitum finem pius imponat Dominus, in eccleſia Sion glorioſi
E Hieronymi imaginem cernens, *Utinam*, inquit, *ſic te vivum meis manibus tenuiſſem, quia te meo gladio jugulaſſem.* Hæc ut dicta dedit, gladium evaginans tota vi ipſum in imaginis illius guttur infixit. Quàm magnus iſte Hieronymus tot faciens mirabilia, cui ſecundùm ſua opera ſimilis non apparet! Potuit quidem imbecillis in imaginis gutture gladium figere dexterâ, ſed de imagine gladium, & à gladio manum, quouſque res innotuit, extrahere nullatenus fuit compos. Mox quoque ex percuſſionis loco tamquam ex hominis corpore vivi ſanguinis unda fluxit, quæ uſque modò pro miraculo declarando fluere numquam ceſſat. Eadem inſuper horâ, qua res ſic acta eſt, judici in atrio exſiſtenti idem glorioſus Hieronymus cum gladio gutturi infixo apparens, pro offenſione hujuſmodi vindictam fieri poſtulavit, narrans equidem ſibi factam; & hæc dicens abiit. Stupefactus itaque judex, cum cæteris qui adſtabant, ad eccleſiam properans, hæreticum manu gladium infixum tenentem reperit. Qui pluribus nitentibus videntur,
F manum fuit compos à gladio removendi. Captus itaque hæreticus, in ſua permanens duritia, nil aliud ſe non dolere, niſi quòd vivum non tenerit Hieronymum, garriens, à populi multitudine lapidibus, lignis, enſibus, & lanceis jugulatus.

CAPUT XII.

NEPOS meus Johannes, quem agnoſcis, omni fulgens pulcritudine, quem mihi in locum filii adoptavi, ut puto, tibi pridie quid ei evenerit, enarravi: ſed tamen ut præſtantius memoriæ commendetur, ſilentio non tranſibo. Captus itaque idem Johannes ante duos annos à Perſis, & Perſarum regis miniſterio venditus, propter eminentem ſuam pulcritudinem ad regia exercenda obſequia deputatur. Cumque per annum in curia non parvo dolore & tædio percurriſſet, eodem revolutionis anni die, prandenti regi ſerviens, præ triſtitia ſe à lacrymis non potuit continere. Hoc rex intuens, lacrymarum ab eo
G avidè quærit cauſam. Qua compertâ, in quodam eum caſtro cuſtodiri fecit. Ibi nocte quadam exſiſtenti mihi dixit lacrymis undique madefacto, in ſomnis eidem glorioſus Hieronymus veniens, manumque ejus, ut ſibi videbatur, capiens, ad civitatem Jeruſalem ſecum duxit. Expergefactus mane, putans ſe in caſtro à militibus retineri, in domo, qua manen, ſe invenit. Qui admiratione velut amens, utrùm in caſtro vel in domicilio meo ſtaret, nullatenus diſcernebat. In ſe poſtremò rediens, emiſſa voce dormientem familiam excitavit. Currunt igitur ad me famuli adeſſe Johannem ineffabili gaudio nuntiantes. Quare dubius accurrens, quem a Perſis vinctum putabam, præſentem cerno. Quo quidem quid ei acciderat enarrante, Deo & glorioſo Hieronymo laudes maximas perſolvimus.

CAPUT XIII.

A SANCTIMONIALIS quædam domina, omnium penè pulcherrima fœminarum, ætate juvencula, ſed animi ſapientiâ valde cana, beati Hieronymi devotiſſima, in quodam cœnobio dominarum multâ ſanctitate, ut opinor, adhuc vivit: cui quod audies dicitur contigiſſe. Sit mulier hæc aliis in exemplum, quæ huc illucque per plateas & vicos diſcurrere non ceſſant, ſua ſtultorum hominum illaqueantes animas viſione. Nullo tot diabolus animas rete capit, quot laqueo peſſimo mulierum. Sanctimonialis hæc, ut omnium dominarum teſtimonio comprobant, numquam, niſi eam maxima compelliat neceſſitas, extra ſuam cellam gradum figit. Neque enim aliud agit opus, quàm aut orationibus vacat, aut lectionibus & meditationibus implicatur, aut corpus reficit dormiendo. His duris ſerpens antiquus diabolus operibus invidens, ut eam à ſancto propoſito revocaret, cujuſdam nobiliſſimi juvenis animum in ejuſdem ſanctimonialis in tantum incitavit concupiſcentiam, quòd nil poterat die noctuque aliud, B niſi quomodo poſſet eam attingere, cogitare. Circa monaſterium veri luminis obcæcatus continuè pergens, nullum remedium aliud reperire quibat. Tanta namque ſulcitas nube caligabat, ut multoties ſe ſuis perniciosis mibatum affectibus cernens, voluerit ſe aquis tradere ſuffocandum. Stulti amoris flumine juvenem ita catena de die in diem ſtringit, ut hæc ad ſanctimonialis aures inſinuare, ob illius non audeat pudicitiam. Qua de re omni ad hos auxilio deſtitutus, quemdam inveniens magum, veneficia dæmonum incantationes nefandis artibus exercentem, magnam promittit, ſi quod optat adeptus fuerit, pecuniæ quantitatem. Tunc magus veneficiorum ſuorum carminibus evocatum dæmonem decipiendi cauſſa nocte media feſtine ad ſanctam deſtinat monialem. Ad cellulam itaque accedens dæmon tranſire ultra cellulæ Hieronymi imaginis in cella pictæ timore nimio nequit limen. Mira res, Auguſtine, ut multiplicibus patet exemplis, C tantus glorioſi Hieronymi timor diabolis ineſt, ut etiam ſuæ picturæ non audeat apparere. Nam ſi cui ab eodem obleſſo corpori pretioſa demonſtretur imago, ab eodem continuò diabolus effugatur. Igitur commiſſum ſtupri opus nequam ſpiritus deſperans ad mittentem revertitur, ſibique negari ad monialem introitum pandit ob glorioſi Hieronymi imaginem in cella pictam: quem deridens magus dimiſit. Moxque evocatum alium dæmonem quàm poteſt mittit citiùs ad hujuſmodi opera finienda. Fitque ſecundo id quod priorio. At ſecundus per horam fortè manens coactus excelſas cœpit voces emittere, *Sine me Hieronyme hinc ſaltem recedere, hac ulterius non revertar.* Ad hunc ſtupefacta mulier, quæ in orationibus in cellula inhærebat, quæ iſtas fundat voces, nimio pavore perſonabat. Non ceſſante diabolo ſic clamare, excitatæ illius cœnobii moniales, timore percuſſæ grandi, tremula ad illam accurrunt cellam, cereis Domini præeunte. At ubi illum fore nequam ſpiritum ſciunt, eumdem conjurant, ut debeat qua D de cauſſa venerit, intimare. Narrans itaque diabolus rei ſeriem, ſeque gemitibus & ululatibus pandens catenis igneis vinctum à Hieronymo retineri, rogat eas ut ſuis mereatur precibus abeundi gratiam invenire. At ubi hæc moniales audiunt, Deo & glorioſo Hieronymo laudes reddunt, ſupplicites poſtulantes ut dæmonem hunc nullatenus reverſurum de eodem cœnobio effugaret. Vix orationum verbis finitis, diabolus magnis ſtridoribus ex eodem loco recedens magum adiit, ſumque capiens tantis verberibus & cruciatibus flagellavit, ut per multa horarum ſpatia aliquod vitale ſignum vix appareret, diris clamans vocibus, *Mei cruciatus cauſſa fuiſti, ad illam me deſtinans monialem: certè in te iiſdem verberibus vindicabor.* Inter hæc autem verbera tam horrida magus cùm ſe penè perniciei proximum cerneret, ſuas videns artes nullum ſibi auxilium adhibere, ad totius refugii portum E Hieronymum glorioſum jam naufragus ſe dirigens, *Glorioſe,* inquit, *Hieronyme, hunc ad tuam clementiam ſubveni miſero accurrenti, et ſolita miſericordia dona pregrandia non denegans. Promitto namque ſi mihi hac horâ adjuvans auxilio, perniciei tam horribili non ſuccumbam, quòd deinceps omnibus exutus fallaciis, à tuis obſequiis non recedam.* His finitis, velut fumus ab eodem nequam ſpiritus evanuit. Per annum autem idem jacuit verberibus afflictus magus in cruorem iui corporis impos, quòd nonniſi alieno auxilio potuit ſe movere. Mox idem acceptâ pœnitentiâ magus, antequam de lecto ſurgeret, cunctis combuſtis codicibus, quibus artes illas nequiſſimas exercebat, venditiſque omnibus quæ habebat, & pauperibus erogatis, completo anno in illa ſe ob pœnitentiam peragendam in quadam ſpelunca claudens, eremo in qua per quadriennium glorioſus ſtetit Hieronymus, multa ſanctitate vitæ & pœnitentiæ aſperitate pollet. Hunc quæſo juvenes omnes F currant, & inſani juvenis exemplo diſcant, ne quod illi contigit, ſibi poſtmodum doleant contigiſſe. Infamus itaque juvenis tanti ſcelerum ligatus luxuriæ laqueis, videns ſe omnimodo ſuæ miſerrimæ voluptatis deſiderio nefandiſſimo defraudari, quadam nocte laqueo ſe ſuſpendit, & ſic ſe infelix temporali vitâ, quin potiùs & perpetuâ privavit. Ecce quot malorum cauſſam nequiſſimam luxuriæ vitium fore liquet. Nihil jam exitiæ animæ pariter & corporis promtum, quantum iſtud nequiſſimum arbitror ſcelus. Ex ipſo namque homicidia, ebrietates, contentiones, & pene univerſa nocentia mala, ut veteris & novi Teſtamenti infinitis patet exemplis, necnon & continuis manifeſtiſque experientiis declarant. Ad hoc autem ut major juvenibus detur aſtutia ſe tuendi (nam ſtatus nullus periculoſior eſt inſipientis juventutis ſtatu) aliud certius exemplum mei nepotis Rufi, ætatis fortè annorum decem & octo, quamquam dolore nimio, ſubrogare.

CAPUT XIV.

G NON eſt ambiguum, iſta quæ incipio narrare, magnis tribulationibus meæ memoriæ revocari, ſed tamen (ut promiſſum eſt) ut omnibus & maximè juvenibus proveniat in exemplum, ſilentio illa nequeo præterire. Nepos quidam meus, Rufus nomine, utroque privatus parente, anniculus ad meas devenit manus, qui utinam ex matris viſceribus non exiſſet, ne illi quod ſentimus, contigiſſet: quem tantâ diligentiâ ſuo infortunio nutrivi, ut à pluribus à me genitus putaretur. Creſcens itaque in dies puer infelix, ætate, ſed non ſapientiâ, ingenti pulcritudine corporis, ſed non animæ, decoriſque & probis moribus, honeſtate, bonitate, & multæ ſapientiæ elegantiâ: quamquam valdè decoratus, à cunctis dilectione ſuperflua colebatur. In namA que in decimo-octavo ætatis ſuæ anno imbecillis & miſerrimus exſpiravit. Propter quem tantus ab omnibus inſonuit luctus, ut vix per menſem finem potuerit invenire. Sed certè luctus pro eo quod evenerit non ſufficit. Aſt ego ejus nimiæ incumbens dilectioni, pluries glorioſum rogavi Hieronymum, ut mihi quid nepoti meo acciderat, revelaret. Lætus meis annuens glorioſus Hieronymus precibus, obtinui quod gliscebam. Omni enim mihi die quadam horâ nona, tantus evenit fœtor, quòd naribus nullatenus poteram tolerare. Hæc dum mecum tacitus reputans, unde hic ſtatius adeſſet fœtor admirarer, ſupra meum verticem elevans oculis infelicem nepotem vidi terribilis viſionis, ita quòd in eum viſum imprimere non audebam. Nam catenis igneis circum ligatus fornaci toſtas flammas fœtidiſſimas eructabat. Ad hanc itaque viſionem ſubitò me tam vehemens timor tetepſit, ut dum pluries loqui vellem, formandi vocem nullatenus com-B pos eram. Poſtremo aliquantulùm in me rediens, ſi meus erat nepos voce cœpi perquirere tremebunda. Ad hæc ille ululatibus & ſuſpiriis, *Utinam* inquit, *non fuiſſem, ne tam diris eſſem cruciatibus deputatus. Nam ſine me tartareis manſionibus perpetuis temporibus permanſurum.* Heu quid dicam? His dictis tantus mihi dolor affuit, ut ſim pluries admiratus quomodo vita protinus non diſceſſit. Longis autem expletis colloquiis ab eodem ſciſcitatus ſui, cur divinæ fuiſſet miſericordiæ ſic expers, cùm in mundo tot virtutibus ſit polleret: *Proinde,* inquit, *me ſcias cauſſa fore damnatum, niſi quia in ludos maxime delectabar. Et quia in morte acceptâ pœnitentiâ quaſi ſtultâ ignorantiâ poſtpoſui confiteri, divinam non merui veniam adipiſci.* Et hæc dicens, à meis diſparuit oculis. Talis autem eo abeunte remanſit fœtor, ut in locum illum hactenus nullus audeat intrare. Ecce quantum turpiſſimum ludi ſcelus divinæ abhorrent majeſtatis oculi. Timeamus ergo, C ne nos honorum rapiat inermes tam repentinus interitus, ne non penitere nos vitiorum contingat, dum tempus inſit, quia poſtmodum pœnitentia foret fruſtra. Ut igitur Chriſtianus tantæ ruinæ ludi procul effugiat nefas, immo ut omnium memoria deleatur, exempla alia quædam quàm brevius potero ſubrogabo.

CAPUT XV.

IN Samaria quindecim nondum expletis diebus, dum miſer quidam ludens, quaſi omnia quæ habere poterat conſumſiſſet, glorioſi cœpit Hieronymi nomen auſo iterato blaſphemare. Quem nefanda blaſphemiæ vix finientem verba, videntibus & ſtupentibus cunctis, mox e cœlo fulmen veniens interemit.

CAPUT XVI.

TRIBUS aliis in Tyro ludentibus hoc accidit quod enarro. Cum enim illi ſuum vellent incipere ludum, ut ii qui ſe hoc ab eiſdem audiſſe, & totam rei ſeriem etiam ſe vidiſſe fatentur, & referunt, ſic dixerunt: *Quemcumque poteſt exſerere nunc Hieronime, quia te invito ludum iſtum alacriter finiemus.* His ita dictis ſuum inceperunt ludum, D quo quidem poſt ordinato, quaſi uno elapſo inſtanti, ſe terra aperiens, illos ſolum abſorbuit, ita ut nil ex eis ampliùs fuerit viſum.

CAPUT XVII.

QUOD viſu noſcitur, veriſſimo teſtimonio comprobatur. Idcirco quæ dico quam quam multis poſſem comprobari teſtibus, non me ipſo teſte, qui ea viſione propriâ didici, comprobabo. Juxta meam in qua in Jeruſalem habito ædem, nobiliſſimus quidam miles fuit, tranſitoriis nimiùm locuples, qui unicum habens filium, ejuſdem ſtultiſſimi amoris caritate percuſſus, non ſolùm a pravis eum non corrigere, ſed etiam eum ſpiritui pravo inſtruere conabatur. Patentes ſæpè & iſti ſimiles, mentes quaſi oculis huc inclinant, ut quis ſiis eveniat non ignorent. Multi enim homines magnas animæ & corporis inciderant ruinas ob pravorum parentum inſipientiam. Creſcens namque illius militis filius, cunctis moribus bonis deſtitutus, de die in diem pejorando, totum ſuum tempus amittens in ludis & E blaſphemiis, cunctiſque immunditiis, patre cauſſante, annum attingit duodenum. Qui quadam adveſperaſcente die ſolitis cum patre ludis inſiſtens, ludum eodem ut gliſcebat non habente, prorupit in hæc verba, *Si quid iſte poteſt Hieronymus, qui ludos prohibet, jam accipiat: nam ſe eum tolerare non niſi velut vaſa ſurgam.* Verùm hæc dumtaxat ipſo proloquente, nequam ſpiritus terribilis hominis ſpecie cunctis videntibus locum, in quo ludebat, veloci gradu adiens, eumdem puerum infelicem rapuit. Sed quò eum detulit, nulli hactenus hominum eſt compertum. Verùm, ut puto, eum detulit in infernum. Eadem namque horâ caſu ad quandam meæ domus feneſtram, quæ luco in quo ludentes degebant pater & filius, ex oppoſito ſita eſt, me poſueram, ex quo me videre fuit neceſſe veritate perſpicua ſeriem tam formidandæ rei geſtæ. Diſcant ergo juvenes in juventutis tempore, quod ceteris eſt præſtantius, expetendis moribus ſe fulcire, ne vi-F libus caducisque moribus juvenilis animus infirmatus, ſtamen in canitiis nequeat permutare. Quod enim novæ chartæ inſcribitur, de facili non deletur. Diſcant etiam parentes fatui filios correctionibus & verberibus erudire, nec vitiorum ſinant vepres radices figere non faciliter evellendas, ut flendi & hic & in futuro cedant eventus. Nam, niſi fallor, ad æternorum gaudiorum patriam diu veniendi artiſſima & ſine ambiguitate aliqua à pauciſſimis certa cognita exſtat via: eundi ad perditionem iter latiſſimum, & multis immo pene infinitis limitibus plenum fore conſtat. Quodlibet enim mortalium peccatorum ad perditionem ſuum tramitem ſtruit: quo dum hominum non ſolùm Paganorum, ſed etiam illorum quos ſacri baptiſmatis unda lavit (nam de Paganis nulla oritur quæſtio quin damnentur) majorem fore liquet numerum multiplicibus inſiſtentium flagitiis, quorum nulla penè umquam cognoſcitur emendatio: quinimmo (reſpectivè quidem dico) pariter bonis & malis hominibus conſideratis, non eſt G qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum, ſed omnes poſt ſuas improbas & peſſimas ambulant voluptates. Conſequenter concludi debet, quòd ad æternæ beatitudinis gaudia rariſſimi gradiantur. Infinitæ, quinimmo omnes penè ſacræ Scripturæ auctoritates hoc teſtantur. Infinita ſiquidem exempla poſſemus perſpicaciter inducere ad hujuſmodi veritatem ſufficientiùs demonſtrandam. Hoc ex omnibus unum cenſeri decet, nec ab hoc diſcrepare poteſt, nullum ſcilicet ad æterna modo aliquo pervenire poſſe gaudia, niſi omnibus non particulariter, ſed totaliter vitiis exſtirpatis, virtutum ſtudeat itinere feſtinare. His jam fine dato, exempla & prodigia quædam jam hujus operis fini propinquus brevitèr introducam. Et duo præcipue admiranda,

quæ

quæ à venerabili viro Nicolao Cretenſis inſulæ archiepiſcopo referente didici, primò dicam.

Caput XVIII.

Venerabilis idem archiepiſcopus pridie glorioſi Hieronymi devotione nimia Bethlehem veniens, ut ejuſdem cunctis honoribus colendas reliquias viſitaret, ut totus caritate fervidus, redire noluit donec me ſua gratiſſima viſitatione eximiis lætitiis adimpleret. Qui (uti donator præcipuus) ne gratiſſima mihi donaria ſuperabundantiſſimè more ſolito impertiret, me viſitare minimè contentus, mecum dignatus eſt jam diebus pluribus commorari; & etiam adhuc manet, quod utinam tempore longo duret. In Chriſto namque, Auguſtine cariſſime, venerabilis idem pontifex te ſalutat. Quàm plures igitur mihi ſuorum verborum avido venerabilis idem pontifex enarravit, hoc tale in civitate Candia contigiſſe. Sacerdos quidam ſuus ſuæ majoris eccleſiæ cuſtos, impudicus, luxuriæ & ebrietati deditus, nondum completo anno de hoc ſæculo migravit. Cujus corpore in cæterorum ſepulto barathro ſacerdotum, ut ejus punitio cunctis B innoteſceret ad exemplum, ſubſequenti nocte tantus in eccleſia, ejuſque cœmeteriis fuit ſtrepitus, quòd rumore nimio in urbe illa commorantes excitati, pavore ingenti velut amentes ad eccleſiam cucurrerunt. Stant itaque omnes circa eccleſiam, ſtrepitus vehementes, campanarumque ſonitus audientes. Divinam quidem cantant clementiam, quatenus eis iſta ſiant debeat revelare: ſed nullum exauditionis ſentiunt adjuvamen. Diluculo hoc ceſſante, cuncta quæ fuerant in eccleſia repertiunt revoluta, & quaſi undique flammis ignium violata. Ad hos memoratus pontifex orationes indicens populo, quid ſequenti eveniat nocte præcipit conſpectari. Ne nimis ſuccumbam verbis, ſequenti nocte duplex ſtrepitus & pavoris tribulatio eſt ſecuta. Quâ de re, repletus populus amaritudine & dolore, cernens nullum ſibi à Domino adjutorium evenire, ſicut vulnerati qui in monumentis projecti dormiunt, exſiſtebant. Die autem illuceſcente, omnibus C in eccleſia ad orationes congregatis, glorioſus Hieronymus ſubitò ſeptem ſole ſplendidior in eccleſiam veniens ad altareque gradiens cunctis videntibus & mirantibus, per horam ferè ſub ſilentio manens, obſtupenti populo, hoc propter ſacerdotis illius miſerum cadaver ſacris indignè locis conditum ad terrorem peccantium contigiſſe intimavit: eique mandans ut cadaver miſerum tartareis poſt reſurrectionem omnium manſionibus deputandum, diſſepultum flammis traderent protinus concremandum: alioquin incepta peſtilentia non abiret. Et ſic ab intuentium oculis eſt inviſus. Quod ut ordinaverat, lætabundus populus protinus adimplevit, Deo & beato Hieronymo laudes præcipuas perſolvendo: & ſic peſtis illa ceſſavit. Qui deinceps beatiſſimum Hieronymum omnes unanimiter devotione maxima inceperunt colere.

Caput XIX.

In eadem inſuper civitate quidam pulcherrimus exſtitit juvenis, D Titus nomine, honeſtis moribus luculentus, carnali non ignobiliori natus progenie, pendives valde, totam penè devotionem & fiduciam habens in beato Hieronymo. Hic ſiquidem juvenis virgineo nitens candore, in ejuſdem ſanctæ virginitatis propoſito uſque ad viceſimum annum probis vitæ moribus perduravit. Quo tandem tempore completo, ſui fratris nefando conſilio incitatus, ſpretis tam nobiliſſimis virginitatis gemmis, ante pretioſiſſimum metallum calcans, ad carnis ſpurcitias & lutum ac fœtentem vehementer declinans, puellam quamdam omni pulcritudine corporis renitentem ſibi in matrimonio copulavit. Cujus amoris retibus ita ſe capiens, quòd aliud præter ipſam poterat minimè cogitare, de die in diem cœpit divina obſequia oblivisci. At quia miſer dereliquit juſtitiam, oblitus ſuit Deum alentem ſe, oblitus ſuit ſibi Dominus miſereri. Completo namque anno, quo cum puella juvenis taliorum ſteterat, non ut matrimonio fungerent, ſed cauſâ explendæ libidinis copularus, ſuggerente diabolicâ E aſtutiâ, juvenis frater puellæ illaqueatus amore, avidè diu quærens ejus amplexibus frui, tandem quod optaverat eſt adeptus. Huc accurrant juvenes, & exemplo juvenis ſint experti. Fiunt nota juveni puellæ viro jam peracta. Tacens idem cogitat avidè quo valeat modo rei certitudinem reperire. Exſpectat diebus aliquot ſe ſimulans hoc neſcire. At die quodam ordinat tabe... deferens peregrè proficiſci. Et latens per diem in civitate, nocte media domum veniens, reſeratis ſeris à puella ſervitrice clam, ut prius ſimul ordinaverant ambo, uſque ad thalamum in quo ejus frater & uxor in lecto ſtabant, procedens ſibi poſtulat aperiri. Mirantes illi, & timore perterriti vehementi, pulſanti negligunt oſtium reſerare. Tandem confractis ſeris thalami, juvenis irâ & furore nimio fornacis inſtar ardentis undique inflammatus, uxorem primò avaginato gladio interfecit: deinde ſub thoro proprium F latitantem fratrem inveniens interemit. His ita geſtis ex civitate exiens, multo tempore per mundum huc illucque errans, cum quibuſdam aliis cœpit quoſdam tranſeuntes in itinere deprædari, ut etiam jugulare. Permanenti itaque eidem Tito per decem annos talibus negotiis implicato, glorioſiſſimus Hieronymus ſalubre refugium & vitale, die quadam jam adveſperaſcente luce, in modum mercatoris ſe monſtravit, ne ille ſolummodo habitæ devotionis præmiis privaretur. Nam ille quamquam tot & tanta vitia abhorrenda continuè exerceret, tamen in beato Hieronymo devotionem aliquam retinebat, ita ut eidem quotidie ſe commendans, boni aliquid diebus ſingulis ad ejus honorem facere nullatenus poſtponebat. Cernens itaque Titus mercatorem, nefandis ſociis ad ſolita nequitiæ opera convocatis, concito cum eiſdem pergens cum vibratis lanceis Hieronymo mercatoris inſtar obviat venienti. Moxque in eum inſurgens, à ſociis eumdem præcipit retineri, donec ejus lateri gladius infigatur. Deinde ma- G num elevat interficiendi gladium retinentem, ut ſcelus tantum valeat jam explere. Ad hæc Hieronymus glorioſus, *Amore*, inquit, *Hieronymi, quem tu diligis, aliqua loquendi brevis licentia mihi detur: poſtmodum ſi volueris, facito id quod optas.* Ad hæc & Titus, *Amore*, inquit, *ejus quem nominaſti, & loquendi & vivendi licentia tibi ut poſtulas concedatur: tantùm quæ portas mercimonia jam depone.* At glorioſus Hieronymus, *Ego ipſe ſum Hieronymus, qui huc propter tuam liberationem veni, ut mihi à te impenſa obſequia in vacuum præterirent. Tu tot quæ geſſiſti peccaminum jam pœniteas, ad teipſum redeas, ne formides: ſcienſque me noveris propter tuam ſalutem & animæ & corporis ſuppli-*

A *cium pro te apud iratam divinam juſtitiam exſtitiſſe, ne ut tu dignus eras ſententias exerceret. Ad pœnitentiæ igitur quàm citius perge callem, & peccatorum onera jam depone: alioquin me tui cuſtodem & apud Deum ſupplicem non habebis.* His dictis Hieronymus glorioſus ab illorum oculis diſparuit. Ad hoc ſtupefactus Titus, (& qui cum illo erant) timore & admiratione tam ingenti ad terram procidens, per horam non potuit elevari. Tunc ſubito in Titum, & qui cum illo erant, Spiritus-ſancti gratia eſt effuſa, & lux eos cæleſtis illuſtravit. Qui protinus in viros alteros jam mutati, ſpretis cunctis ſpurcitiis vitiorum, ad pœnitentiæ tramitem redière: deinde ad eremorum antra devia & ignota properantes, in magnis ſe corporum aſperitatibus, & vita ſanctiſſima tradiderunt.

Caput XX.

Miraculum aliud quod veridicorum teſtimonio ſoliditatiſſimè in ſuperioribus Ægypti partibus peractum intellexi, quatenus hominibus & maximè juvenibus quantumcumque caſtis proveniat in exem- B plum ad evitandum pericula mulierum, præcedenti miraculo addere cogito fore gratum. Monachus quidam juvenis & decorus, honeſtate præcipuus, moribus maturus, qui ſenex virginalis pudicitiæ cuſtos, cunctiſque illius monaſterij monachis ſpeculum ſanctitatis, glorioſiſſimi Hieronymi amator devotiſſimus fuit, duodecim degens annis in monaſterio, continuè orationibus vacans, & ſtudio Scripturarum. Hic amore caſtitatis timens, ne cor aliqualiter violaret, mulierum viſus ineffabiliter abhorrebat, ita ut earum memoriam formidaret. Huic propoſito diabolus antiquus ſerpens, & hominum inimicus, invidens, ſuæ nequitiæ invertetaiæ contra eum dolos & artes multiplices incitavit, continuè cogitationum ſtimulis juvenem peſſimus tentator affligens, die noctuque à tentationibus duobus menſibus non ceſſavit. Juvenis verò providus ſeſe Domino & beato Hieronymo, cujus dilectionis ardore fervebat, commendans, cuſtodiæ victricis C tentamenta diabolica jejuniis & orationibus triumphabat. Conſiderent hoc quæſo juvenes atque ſenes, & quanti ſit caſus mulierum fallax pulcritudo, hic doceantur, maximè per exemplum. Cernens ſe aſperis perfidus diabolus à juvene ſuperari, tamquam leo rugiens ſubtiliores nocendi artes cœpit quærere, ut juvenem devoraret. Fit itaque inter eos pugna gravis. Hinc aſtutiis conſuetis caſtra adversùs juvenem ſtruit peſſimus inimicus: hinc juvenis orationis & glorioſi Hieronymi protectio caſtrorum ſternunt munitiones, & vires eorum triumpho nobili vilipendunt. Interea genitoris ad mortem ægrotantis viſitationis cauſa ingruente, ex monaſterio in civitatem ad paternam ædem venire juvenis eſt compulſus. Nam ſe pater dolore nimio moriturum, ſi viſione fruſtraretur filij, crebris clamoribus acclamabat. Ob hoc dolens Monachus, timens ne mulierum viſu cor mundum & virgineo candore nitidum violaret, potiùs (niſi fratrum ſui cœnobij D fuiſſet ſupplicationibus inclinatus) erga patrem crudelitatem volebat propter Dominum exercere, quàm eidem infirmanti compati à monaſterio recedendo. Sciebat enim monacho nil tam nocuum, deteſtabile, & mortale, quàm vicos & civitates & gentium multitudinem circumire. Nulla certè permanet in homine quies mentis, qui multorum verboſitatibus & vaniloquiis implicatur. Quod aqua piſcibus, monachus idem præcipuè ſilentium operatur. In paterna itaque manens æde monachus, diebus tribus tædio tam vehementi affectus eſt, quòd ſibi potiùs videbatur tetris ſe fore carceribus mancipatum. Completo die tertio, dum cum eam ſorore ſua quadam pulcritudinis inaudita, infirmitatis cauſa patris eum ſimul contingeret confricare, caſu ſororis dextera ejuſdem tangente dexteram, tam diris libidinis & ejuſdem ſororis ineptæ & abominabilis concupiſcentiæ fuit ſubitò jaculis cor ejuſdem monachi inſtigante diabolo vulneratum, quòd E penè ea ad illicita, & omnino ab hominibus abhorrenda, niſi extitiſſet timor verecundiæ, invitabat. Heu quid dicam? Quæ monachis illis ineſt obſervantia caſtitatis, qui continuè mulierum viſibus potiuntur inſimul colloquendo? Sic manet in caſtitate homo faciem intuens aſſiduè mulierum, ſicut manet palea ſtans in igne. Fallax certè & ruinæ maximè propinquus caſus, inevitabileque periculum eſt feminæ pulcritudo. Timor certè monacho evenit, quem timebat; & ſibi accidit quod tanto tempore verebatur: nec ſine exemplo maximo aliorum, non illud juſſum eſt parentibus obedire, in quo animæ periculum formidatur. A monaſterio invitè monachus egreditur: ſed ardore libidinis tam nefandæ cor inflammante, nil aliud quàm ſororis hoc neſciens ſcelus, faciem improbis oculorum viſibus videre cogitans, nullum penè umquam fuiſſe monaſterium recordatur. Sanatur interim pater, at monachus excuſationibus adinventis tardat de die in diem ad monaſterium remeare. Manente eodem in paterna domo tri- F bus menſibus, hinc monachos, hinc patrem maxima movit admiratio, ac nemque familiam, cur iſtum tam vehemens tranſierit mutatio, & alteratio inaudita. Ignorant ſiquidem rei cauſſam, ideirco effectum eos contingit ignorare. Ad monaſterium cum duobus ad ſe ex monaſterio deſtinatis monachus tandem revertitur, illud referens tædium redeundo, quod prius detulerat exeundo. Cœpit itaque in monaſterio corpus degere monachi, cor verò à ſorore aliqualiter non recedit. Hoc ſibi fit ſtudium Scripturarum, ut attingat peſſima quæ affectat. hæc contemplatio divinorum, ut peccatorum modum inveniat explendorum. Percutitur alienus ſui, & à veritatis cognitione devius continuè à diabolo, cujus jugo graviſſimo imbecille collum ſubmiſit, libidinis novæ telis. Sicut fumus defecerunt dies ejus, confringuntur ſicut in frixorio oſſa ejus, & infirmatur in doloribus vis ejus; irrationabili fit ſimilis animali. Obliviſcitur in toto divinam clementiam G exorare, tota die cogitans, quis modus appareat habilis, ut poculum mortis valeat deguſtare. Heu quàm ſunt inopes & miſeri, & omnibus bonis egentes & exſules, qui à Domino ſe elongant! Tanto fit pejus beſtiis animalibus vir in peccatis, quibus ab anima Deus majori ſpatio elongatur, quàm id quo cælum à terra diſtat, & oriens ab occaſu, quàm ab eiſdem præſtus erat divinâ gratiâ eſt fulcitus. Cogitavit denique monachus, veritatis luminis neſcius, nefandiſſimæ & auditu horribilis voluptatis adipiſcendæ reperire modum, ut alii conſilii ſeminator diabolus, hoc ſibi tale inſinuat conſilium occulto cogitamine vani cordis, ut ſcilicet intempeſta noctis medio cunctis dormientibus veſte depoſita monachali, ſumtoque habitu laïcali ex

monaſterio exiens, paternas clàm adeat manſiones, & domum crepuſculo noctis latenter intrans ſub thoro ſororis lateat, donec dormiente ipſa ad eamdem accedat, ſuæ voluptatis libidines expleturus. Placet miſeræ mentis impietati conſilium erogatum, ſtudetque ipſum toto poſſe quàm poteſt breviùs effectui mancipare. Sequenti igitur adveniente noctis medio, ſub ſilentio ad fores cœnobii claves ferreas manibus properat, ſed ad oſtia veniens per totam illam noctem huc illucque diſcurrens, quas ſuo in loco poſitas non invenit. Stupore & admiratione perterritus, cur hæc ſint neſciens intueri, jam matutinali qua ad laudes debitas dominicas monachi excubabant, propinquante horâ, compellitur ille ad cellulam retrogredi. Manet in cellula ille adventans per diem illum; proponit ſequenti nocte facere quod non fecit; audet imbecillis dextera quæ non potuit; ſperat ſtolidus prius contra leonem pugnans triumphi gloriam adipiſci. Quid inſenſate teris? Putas agere vile pecus, quæ leo fortiſſimus Hieronymus contradicit? Ceſſa imagini glorioſiſſimi Hieronymi genua flectere, ipſum ulteriùs non ſalutes, & tibi poteſtas protinus concedetur, ut cadas in foveam quam effodis, ut dira naufragia jam admittas. Non poſſunt impenſa glorioſiſſimo Hieronymo ſervitia, quoquo modo fiant, mercedibus vacuari. Retinebat ſiquidem in cellula monachus ille devota & ſanans, & diabolico dominio mancipatus, imaginem glorioſi Hieronymi tabulâ inſignitam, cui diebus ſingulis antiqua conſuetudine flectens genua, ſe eidem pluries commendabat. Idcirco ut ejus mira clementia cunctis innoteſceret, illo eum diu retinebat ne malum faceret quod anhelabat. Ignorans verò hæc ille monachus, ſub ſequenti nocte ad cœnobii iterum fores pergit. Sed quod præcedenti nocte fecerat, id hac fecit. Ne igitur inhæream verbis, per totum ferè menſem ſingulis noctibus continuè hoc evenit. Completo itaque (ut puto) menſis circulo, in ſomnis beatus Hieronymus ſanctiſſimo cuidam illius monaſterii monacho apparuit in ſtrato ſuo quieſcenti nocte eadem revelando quid iſte monachus faciebat, mandanſque illi ut debeat eidem monacho ſic erranti declarare, quomodo ipſe eum ob ſibi impenſam reverentiam cuſtodivit, ut oſtia non aperiret ad cogitatum perpetrandum ſcelus: & quod niſi ſibi à ſuo de inceptis ſubſequatur emendatio, ſeſe de ipſius cuſtodia removebit, diſceſſitque protinus ab eodem. Manè autem facto, quæ viderat monachus, alteri monacho enarravit. At ille ſe, quid hic dicat, non intelligere pluribus deteſtans ſacramentis, cœpit dicere propter cerebri vacuitatem hæc ſomnia eveniſſe. Tacet monachus & recedit. Hic gaudens proponit nocte ſequenti, nullam ampliùs exhibens ſolitam Hieronymo reverentiam, oſtia monaſterii ad nequam opus quod tamdiu affectaverat peragendum, ad ſuum libitum reſerare. Ut breviter dicam, quod miſer diu hianti animo cogitaverat, mala operandi à Hieronymo, honore ſolito privato, ſibi tradita poteſtate, ut voluit ſic effecit: ſed tamen in fine glorioſiſſimi Hieronymi clementia non defecit. Recedens itaque ille de monaſterio nocturnâ horâ, alieno habitu occultatus, patris domum adveniens per diem illum undique circumivit. Cúmque noctis crepuſculo domum intraſſet, ad lectum in quo virgo ſoror quieſcere tunc ſolebat, clàm procedens, tam diu ſub eodem latitavit, quamdiu ſororem dormire potuit æſtimare. Tunc idem exiens, expoliatus veſtibus, ſororis ſe dextero lateri applicavit. Ad hæc ſoror levi ſomno dormiens excitatur, & virum juxta ſe manu ſentiens admodum expaveſcens, diris emiſſis clamoribus ad ſe omnes pariter evocavit. Currunt ad puellæ thalamum cuncti cum lumine, & tandem in lecto inveniunt hunc jacentem. Mirantur parentes & ſtupent, cernunt hunc cuncti qui excurrerant, & condolent. Interrogat à filio pater diſcriminis tanti cauſſam, reatum ſuum filius ſilentio confitetur. Ut enim dixi, voluit glorioſus Hieronymus hunc ſuam ſtultitiam experiri, ut in poſterum humilior & aſtutior fieret ad cavendum, & in prælio ſe tuendum, & ne ampliùs exemplo ſuo quis de ſanctitate confideret & ſperaret. Quanto enim major ineſt homini ſanctitas, dum in mari mundi hujus procelloſo, & inimicorum agminibus pleno, imbecillis carnis naviculâ navigat; tanto major eſt timor & aſtutia ſe tuendi. Infinitas peſſimus ille tentator diabolus nocendi poſſidet artes. Qui incautus pergit, leviſſimè capitur. Qui in cunctis timet, ab omnibus diabolis hic timetur. Certè plus nil nocet, quàm ſpreto aliorum conſilio, ut propria voluntas præcipit ambulare. Qui ſuæ tantùm voluntati credit in cunctis quæ facit, finem odibilem aſſequetur. Magnum exemplo jam ſiniſtro nos de fragilitate noſtra maximè, & de diabolica calliditate & aſtutia nobis omnibus demonſtravit: magna & ſpes veniæ peccatoribus declaratur. Cernens namque ſe monachus ſic à diabolo deturbatum, deluſum, ac etiam in tanta miſeria captivatum, protinus ſuffragiis glorioſiſſimi Hieronymi, cujus ſemper devotus exſtiterat, ſuam miſeriam & culpam vehementiſſimam recognoſcens in ſeipſum rediit, & de eadem paterna exiens domo, omni retardatione abjecta lugens & dolens ad fontem pœnitentiæ properavit. Deinde verò in ſuo monaſterio per annos duos in tanta ſe abſtinentiæ aſperitate afflixit, ut foret cor hominum inſufficiens cogitare: & completo annorum duorum ſpatio, ante dies modicos ex hoc ſæculo feliciter exſpiravit.

CAPUT XXI.

VENERABILIS Damaſi Portuenſis epiſcopi pridie receptis litteris, aliqua ei inſcripta corde avido intellexi, quæ ob ejus reverentiam non dimittam. Romæ Cardinalis quidam Cæleſtinus nomine, Hieronymi glorioſi æmulus & detractor, dum die quodam in conventu exſiſtens Cardinalium, more ſolito ore audaci & temerario in ejuſdem injuriæ verba prorumperet, dolore ſubito viſcerum impellente, ad occulta naturæ loca properans, viſcera omnia protinus emanavit: & antequam illinc recederet, exſpiravit.

CAPUT XXII.

ALIUS quoque presbyter Cardinalis Andreas nomine, iſti non ſimilis, ſed glorioſiſſimi Hieronymi devotiſſimus atque cultor, pridie in eadem Romana urbe moleſtiis circum aſtantibus exſpiravit. Qui cùm jam in eccleſia eſſet, paratis exſequiis, quæ ſolent fidelium tumulandis exhiberi corporibus, aſſiſtente ſummo pontifice cum prædicto clero & populo Romanorum, qui ad eumdem Andream convenerant honorandum, emiſſis ululatibus & crebris gemitibus in feretro cunctis ſtupentibus, & velut amentibus effectis, tamquam ſi à

A ſomni dormitione excitaretur, mirabiliter exſurrexit. Cumque à Romano pontifice remoto in eccleſia majori beati Petri apoſtoli univerſo populo clauſiſque foribus interrogaretur, retulit iſta verba, *Dum ſtarem divino examini judicandus, & jam propter veſtium & ciborum, quibus habitus uſus eram, nimiam ſuperfluitatem tartareis cruciatibus condemnarer, ſubitò adveniens quidam ſole ſplendidior, niveoque candidior (quem fuiſſe glorioſum Hieronymum, ad ſe me cum aſſiſtentibus qui adſtabant intellexi) præſidentis judicis ſtratus genibus animam meo corpori jungi permiſſis precibus impetravit. Quibus finitis verbis, in illo oculi ictu inde recedens anima (ut cernitis) corpori eſt conjuncta.* Ad hoc miratur ſummus pontifex & cæteri audientes. Fiunt hæc nota populo extra eccleſiam exſpectanti, & confractis eccleſiæ foribus protinus eccleſiam intrant, omnes magnis vocibus Deum & glorioſum Hieronymum collaudantes.

CAPUT XXIII.

B MULTA nos mentis afflictio commovet & contriſtat, intellecto quòd quàm plurimi epiſcoporum Deum & Dominum Jeſum Chriſtum (cujus vicem gerunt) abnegantes, terrenorum, quorum Deus venter eſt, veſtigiis inhærentes, de ſtipendiis pauperum & ſanguine Jeſu Chriſti delicatiſſimis ferculis, cum hiſtrionibus & cæteris divitibus ſuam ventris replent ingluviem, ad fœditatem luxuriæ incitandam; veſtimentorumque de die in diem ſuperfluitatibus abutuntur, de pauperibus quorum mercedem rapiunt manu latrocinii devorant, fame morientibus & frigore non curantes. Hi certè non epiſcopi, ſed diaboli vocandi ſunt. Epiſcopus autem aut ſanctiſſimus aut diabolicus eſt. Magni certè meriti eſt ſtatus epiſcopalis, ſed periculi majoris. Leviſſimum peccatum aliis imputandum, graviſſimum epiſcopo imputatur. Pontificis etenim vitium in ſubditos diffunditur per exemplum. Majora recipienti, ratio major creſcit. Quot enim ovium Chriſti vel negligentia epiſcopi, vel exemplo in peccata deviant, de tot C tenetur Domino reddere rationem. Heu quid, Auguſtine cariſſime dicam. Grave mihi ineſt pondus, gravis ſarcina. Sed debiles ego habens humeros, quid portabo? Sunt certè anguſtiæ mihi, undique me torquentes. At dum graves mihi promitur caſus intueor, timore maximo ſucceſcente continuè affligor & contriſtor. Securius eſt epiſcopalem ſtatum fugere, quàm appetere. Laudo certè epiſcopatum tamquam vicariatum Domini noſtri Jeſu Chriſti: ſed illos qui in eo vitam agunt militum terrenorum, qui mundi gloriam & pompas appetunt, non collaudo: ut me eis conſulo ut eum fugiant, quantum poſſunt. Melius certè fuiſſet eis cum terrenis vitam agere terrenorum, quàm in pontificali culmine hoc agentes ad infima & profundiora loca deſcendere; tanto præ cæteris cruciandi, quanto præ cæteris pluribus donaria receperunt. Intelligo enim epiſcoporum plurimos, potiùs nomen gerere quàm eſſentiam; potiùs inſuper rapaces fore Chriſti ovium D quàm paſtores, deſtructores magis Eccleſiæ Chriſti quàm rectores: qui Chriſtianorum eleemoſynas deprædantes, mercedem pauperum ſupinitatibus in ſuperfluitatibus ciborum & veſtium dilapidant & conſumunt, quod abſurdum eſt, abominabile & deflendum. Hæc idcircò dixerim, ut talis abominatio cunctis gentibus innoteſcat, quatenus ſi Deum non metuunt, homines vereantur, à tali aliqualiter abominatione recedentes. Audiant quæ hi tales epiſcopi quæ narrando proponimus, & ſaltem à talium calamitatibus terreantur.

CAPUT XXIV.

IN ſuperioribus Ægypti partibus in deſerto quodam ab hominibus propter vitæ incommoda inhabitabili, quidam degebat monachus Elias nomine, antiquiſſimus, & magna vitæ ſanctitate radians, qui vivente beatiſſimo Hieronymo, eidem familiaris valde fuit: quem beatiſſimus Hieronymus habuiſſe prophetiæ ſpiritum pluries enarravit. Hic die quadam (ut plures mihi teſtificati ſunt monachi, aliàs venerabiles fideque digni, qui ſe id dixerunt ab ipſo eodem ſancti viri ore E melliſluo audiviſſe) inſiſtens incumbens orationibus ſuis ac repente non adveniente aliquantulùm obdormivit: & ecce in viſione (quo quidem modo multoties Deus omnipotens grandia & occulta ſuis fidelibus reſerat ſacramenta) in quodam palatio miræ pulcritudinis, ineffabilis & à mortalibus numquam viſæ, ut ſibi videbatur, erat. Cum per horam, per palatium illud huc illucque graderetur, ejus admirans pulcritudinem vehementem, vidit quoddam præparari tribunal à quibuſdam nimiæ pulcritudinis juvenibus, ſtratis tapetis & aſtilibus auro & gemmis & miri artificii varietate decoratis circumquaque pariete involuto. In quo poſt modicum rex quidam maximus & decorus, cujus aſpectus tantæ erat ſuavitatis, ut nihil velles aliud quam habere magna deſideras, virorum ſole lucidiorum comitatus ſocietate veniens ſe poſuit ut judicia exerceret. Inter hæc cujuſdam anima F (quam fuiſſe A[illegible] præſulem ab aliquibus ibidem conſiſtentibus poſtmodum intellexit) à nequam ſpiritus catenis igneiſque vinculis vincta, inſtar fornacis flammas erumpens ſulfureas, deportata majeſtati regiæ præſentatur. Quæ priùs quàm de aliquo interrogaretur, cœpit diris vocibus ſe infernalibus manſionibus digniſſimam acclamare: hanc inter cæteras maximè adſignans principalem cauſſam, quoniam vanis pompis intenta, in conviviis, & veſtibus & hujuſmodi ſtultitiis delectata eſſet. Quibus finitis, latâ per judicem ſententiâ ut pœnis infernalibus traderetur cruciandâ, donec corpori juncta, duplices pœnas in perpetuum ſuſtineret, mox illam ſecum ferens omnis illa nequam ſpirituum turba, inde cum diris clamoribus receſſerunt. Deinde alterius cujuſdam anima (quam fuiſſe Theodorii ſenatoris fratris venerabilis Damaſi prædicti epiſcopi Portuenſis ſimiliter intellexit) ante majeſtatem regiam circumſtantibus multis nequam ſpiritibus eam graviſſimè accuſantibus præſentatur. Cúmque G à diabolis in longum accuſatio traheretur, & nullus ex adverſo aliqua reſponderet, vir quidam ſepties ſole ſplendidior, & ut ſibi videbatur, præ cæteris adſtantibus eminentior, ad regis ſedentis dexteram, in pedibus ſe erexit. Quo quidem ſurgente, ſilentium rex manu propria à cunctis fieri imperavit. Tunc qui ſteterat, omnibus ſe opponens accuſatoribus, hunc ſuum fuiſſe fideliſſimum & devotum, & ei continuè exhibuiſſe reverentiam ſpecialem, eiſdem mox loquendi audaciam abſtulit, & taciturnitatem præcipitavit. Poſtmodum verò ille flectens ante regem genua, huic ſuo fideliſſimo veniam & æternam requiem ſolita pietate & miſericordiâ infinitâ clementiſſimè elargiri, ita tamen quòd pro commiſſis in mundo flagitiis in purgatorio purga-

retur, ſuis precibus (ut volui) eſt adeptus. Tunc omnis illa nefandorum ſpirituum multitudo gemens & ululans de illo loco protinus ſe removit. Intervallo autem facto horæ unius, juvenis quidam pulcherrimus concito gradu per palatium veniens, ad hunc que accedens, qui tam eminens & præclarus in nexilium exſurrexerat Theodorii ſenatoris, ſe fore dixit à Petro patritio Romanorum ejus devotiſſimo miſſum, quatenus ejuſdem preces exaudiens, ſibi impertiret à Domino filium dignaretur. Ad hæc rex, *Quod*, inquit, *à filio meo Hieronymo Petrus poſtulat, certè fiat.* His omnibus ſic finitis, à ſomno illo mox Elias monachus excitatur, laudes immenſas Deo reddens, & Hieronymo glorioſo. qui diem illum in quo tam miranda viderat, prænotans, eodem poſtea intellexit die epiſc. Anconitanum & Theodorium ſenatorem ex hoc ſæculo migraviſſe. quo liquidè patet, hæc vana ſomnia non fuiſſe.

CAPUT XXV.

MAGNAM putabas, Auguſtine cariſſime, aliquibus admirationem inducere, veluti ſi quid novum & inauditum eis proponens, dum in tuis priſtinis litteris quas recepi, Johanni Baptiſtæ & cæteris Apoſtolis Hieronymum ſanctiſſimum æqualem in ſanctitate & gloria, rationibus ſine dubio efficacibus, & viſionibus mirificis comprobabas. Certè non eſt aliqualis ambiguitas, veriſſima & omni fide & devotione digniſſima hæc ita fore. Nec puto aliquibus ejus vitam ſanctiſſimam, & ejus tanta prodigia hominibus inſueta non ignorantibus, admirationis aliquid evenire. Sed quoniam tales tuæ fuerunt rationes, ad veritatem hujuſmodi declarandam, quòd meas leviſſimas & imperitas nunc illis opponere non deceret, ideo omiſſis omnibus viſionem mirabilem, quam venerabilis vir Cyrillus epiſcopus Alexandrinus ſe vidiſſe ſuis ad me diebus plurimis jam elapſis deſtinatis litteris affirmabat, breviter introducam. Poſt beati Hieronymi obitum glorioſum anno completo, in die nativitatis glorioſiſſimi Johannis Domini præcurſoris, laudibus expletis matutinis, dum memoratus pontifex more ſolito in eccleſia ſolus ante altare ejuſdem præcurſoris Domini glorioſi, flexis genibus ipſius gloriam & excellentiam mira ſpiritus dulcedine contemplaretur, repentino ſomno aliquantulum obdormivit, & ecce in eccleſiam (ut ſibi clariſſimè videbatur) binatim quorumdam ſpecioſiſſimorum hominum ultra humanam æſtimationem cantus alternatim ſuaviſſimos concinentium turba vehementiſſima miro ordine veniebat. Deinde binatim omnes ad altare procedentes, & ibidem flectentes genua, ad ſedes dum ſinguli ſe ponebant. Cùmque illorum hominum jam eſſet eccleſia valde plena, poſt omnes duo viri eminentiores cæteris, in toto ſimiles atque pares, infinities ſole lucidiores, ſtolâ indutis lucidiſſimâ, candidiſſimâ, auro & gemmis undique ineffabiliter rutilante, venientes, eccleſiam pariter intraverunt. Ad quorum introitum omnes in eccleſia reſidentes, proſtratis flexis genibus eiſdem ſummam reverentiam perſolverunt. Tunc duo illi viri ante altare ab iiſdem reverentiâ exhibitâ, in duabus cathedris aureis mira lapidum pretioſorum varietate & pulcherrimè decoratis, ſibi à quibuſdam pulcherrimis juvenibus præparatis, ambo pariter conſederunt, & ſic ſilentes aliquantulùm permanſerunt. Interim inter illos ſilentio facto, cœpit alter eorum duorum alterum impellere ad loquendum. Cùmque longa ad invicem altercatio oriretur, quis primò inciperet prædicare, cœperunt ſinguli, ut Hieronymus Johannis (cujus erat die illa ſollemnitas) laudes & magnificentias explicaret, magnis vocibus acclamare. Tunc unus illorum ſermonem mox incipiens laudes beatiſſimi præcurſoris Domini tanta loquelæ dulcedine, tantoque verborum ornatu, necnon & ſententiæ gravitate contexuit, quod fas non eſſet linguæ hominum declarare. Finito itaque ſermone illo, alter (quem Johannem Baptiſtam cuncti qui aderant nominabant) eidem gratias referens multiplices, hoc circumſtantibus ad ejus honorem & gloriam eſt locutus: *Fratres, iſte meus cariſſimus Hieronymus, æqualis mihi in gloria, æqualis etiam in ſanctitate, ſermo mearum laudum eſt hactenus proſecutus, idcirco dignum eſt ut ejus laudibus nunc inſiſtam. Hic vere lux eſt eccleſiæ, tenebras effugans errorum, & cunctos illuminans homines veritatis claritate certa. Hic fons eſt aquæ ſapientiæ ſalutaris, ad quem ſitientes dum accedunt, largiſſimè ſatiantur. Hic arbor altiſſima, cujus cacumen cælum adſcendit, ſub cujus doctrinæ frondibus de ſuavi ejuſdem arbe fructu, aves cæli (ſcilicet homines multùm intelligentes) & beſtiæ terræ (ſcilicet homines parum intelligentes) uberrimè ſatiantur. Hic mecum fuit in ſæculo eremita, & certè non minùs me carnem abſtinentiis maceravit. Hic mecum virgo extitit atque purus. Hic mecum fuit prophetico ſpiritu illuſtratus. Hic mecum doctor exſtitit veritatis. Ego propter juſtitiam & veritatem, vitam corporeum dereliqui: hic etſi ſic non amiſerit vitam corporalem propter juſtitiam & doctrinam ſuæ perſpicaciſſimæ veritatem, tempus ſuum tamen totum geſſit in ſæculo, in martyrio, aſſlictionibus & dolore. Ego Chriſtianæ fidei præcurſor nuntius, & gentium irrutator: hic poſtmodum veniens ejuſdem fidei exſtitit ſuſtentator, & ab hæreticis eamdem lacerantibus defenſator. Ego ſemel in baptiſmate manibus propriis Chriſtum tetigi in Jordane: hic ipſum non ſolùm manibus propriis habuit multoties in altari, ſed & ore proprio manducavit. Hic mihi in ſanctitate per omnia fuit æqualis, nunc autem æquali ambo æternæ vitæ præmio inſimul congaudemus.* Hæc & alia multa proſequente beato Johanne, quæ idem beatus Cyrillus non potuit totaliter memoriæ commendare, jam horâ diei primâ adveniente, eccleſiam cuſtos intrans epiſcopum intuitus dormientem, eumdem manibus excitavit. Expergefactus itaque pontifex, ſtupore & admiratione & gaudio admodum plenus, quæ viderat, cuſtodi cum lacrymis enarravit: deinde illo die miſſam ſollemniſſimè celebrans, viſionem mirabilem omni populo declaravit.

CAPUT XXVI.

SUNT infinita plura quæ dici poſſent miracula veriſſima, & nullia enarranda, quàm ea quæ in brevi hoc opuſculo ſunt ſcripta. Sed ne prolixitate operis aliquid legentibus tedii oriatur, uno ſolo miraculo, quod nondum expleto menſe in Bethlehem peractum eſt, perfectus huic operi finis erit. Die dominico tranſacto poſt octavas Pentecoſtes, omnibus meis ſuffraganeis epiſcopis, & multitudine maxima tam virorum quàm mulierum in eccleſia, in qua ſacratiſſimum quieſcit Hieronymi cadaver, inſimul congregatis, honore debito & veneratione tam debita quam devota, primò egomet ſacris indutus veſtibus, ad locum foveæ in qua corpus venerandum jacet, accedens, terram cœpi effodere ſepulturæ, quatenus ſacratiſſimum illud corpus inde ablatum, in tumulo marmoreo mira pulcritudine undique decorato, quod hac de cauſſa fuerat fabricatum, poſtmodum poneretur. Cùm jam fovea foret vacua, cunctis cernentibus corpus ſanctiſſimum in medio foveæ, tamquam in aëre à nulla parte terram tangens permanebat integrum, nec corruptione aliqua violatum. Quod inde elevantes cum odore tam vehementi & ſuavi, quòd talem olfactus hominum numquam ſenſit, collocavimus in altari, quatenus à populo reliquiæ ſanctiſſimæ viderentur. Quæ autem illo die me cunctiſque qui aderant aſtantibus ſint peracta miracula glorioſa, explicare ea nullatenus compos eſſem. Cæci ſexdecim illas reliquias tangentes facie, viſum protinus receperunt. Tres præcipuè dæmoniaci catenis vincti, in illam eccleſiam plurimorum hominum manibus deportati, ſunt protinus liberati. Mulieris cujuſdam viduæ pauperculæ puerulus, ejus unicus filius, in eccleſia fuit præ gentium multitudine ſuffocatus. quem mater mortuum inveniens, dolens & lugens, mox in ulnis pueri ſui cadaver ad foveam, in qua ſepultum fuerat corpus Hieronymi glorioſi, deferens, eum in foveam projecit, hæc dicens verba, *Sancte Hieronyme glorioſe, hinc non recedam, donec reſtituas mihi unicum meum filium, quem amiſi.* Mirabilis certè Deus in ſanctis ſuis, faciens prodigia inſueta. Statim ut terram exſtincti puerili corpus tetigit, eidem anima eſt conjuncta. Quidam vir corpus cujuſdam ſui filii de ſepultura, in qua per triduum jacuerat, extractum, mox ad foveam illam detulit, & illud in foveam ſic projecit: qui juvenis fuit illico vitæ priſtinæ reſtitutus. Innumerabilia penè forent miracula, quæ peracta ſunt à manè uſque ad veſperas, quo quidem tempore glorioſum Hieronymi cadaver de fovea diſſepultum in altari exſtitit collocatum. Sed tamen ad hujuſmodi miracula ulteriùs non procedam. Unum quod nocte ſequenti accidit, non ſilebo.

CAPUT XXVII.

IN hora ergo veſpertina corpus illud ſacratiſſimum in monumento quod præparavimus, poſuimus: ſed manè monumentum vacuum eſt inventum, & corpus ſanctiſſimum foveæ priſtinæ inventum reſtitutum. Quod dum ego plurimùm admirarer, nocte ſequenti mihi dormienti beatus Hieronymus apparens in viſione, plurima mihi grandia patefecit: ſed inter cetera, talia mihi verba dixit, *Noveris Cyrille, quòd corpus meum de fovea in qua jacet, nullatenus extrahetur, quouſque civitas Jeruſalem ab infidelibus capietur: quo quidem tempore Romam delatum, ibidem multo tempore requieſcet.* Ad hæc expergefactus quæ videram, cunctis epiſcopis & aliis viris catholicis enarravi. Quid & quando hæc evenient, aliter non agnoſco. Si quid utile aut bonum in hac epiſtola dixi, non meis, ſed glorioſiſſimi Hieronymi meritis imputetur. Si quid verò ſuperfluum, inutile & non bonum; ſolùm meæ inſipientiæ & negligentiæ cauſâ hoc accidiſſe, ab omnibus judicetur. Mei Auguſtine cariſſime in tuis orationibus memor eſto.

ADMONITIO
IN SUBSEQUENTEM ALTERCATIONEM.

EPISTOLÆ 178. locum in ſuperioribus editionibus hactenus occupavit ſuppoſititia iſthæc Altercatio, quamvis ſe ipſa res prodat indiciis cùm certis, tum manifeſtis. Narrat quidem Auguſtinus in epiſtola, quæ nunc ordine eſt 238. ſe cum Paſcentio de fide coram diſputaſſe: verùm in illa diſputatione obtinere ab adverſario non potuit, ut notarij exciperent quæ dicebantur: hujus autem Altercationis acta ſic referuntur, quaſi omnia à notariis de verbo excepta fuerint. Illa diſputatio Carthagine habita fuit, juxta Poſſidium c. 17. hæc in titulo prænotatur acta Hippone. Atque huic præfuiſſe fingitur Laurentius quidam judex, qui Laurentius in exordio ſignificat altercationem aliquam vehementem inter partes pridem præceſſiſſe: at in illa Carthaginenſi diſputatione nullus præſidebat judex; intererant tantummodo honorati viri aliquot, rei geſtæ teſtes futuri; neque ante illum diem colloquium ullum cum Paſcentio habuerat Auguſtinus, uti ex eadem epiſt. 238. n. 8. intelligitur.

Supereſt igitur ut hæc altera dicatur eſſe Altercatio poſteriùs habita. Atqui Poſſidius unicam agnoſcit collationem cum Paſcentio: cujus collationis exitum, necnon epiſtolas ejus occaſione poſtea ultro citroque ſcriptas memoriæ mandavit perquam diligenter, haudquaquam ſilentio miſſurus ſecundam ſollemnioremque coram judice collationem, ſi ipſi nota fuiſſet, præſertim in qua judex ſententiam dixiſſet ſecundum Auguſtinum. Adde nullam hujuſce collationis mentionem fieri in Retractationum libris, tametſi alias, quæcumque in ſcriptis relictæ ſunt, collationes recenſeat Auguſtinus: nec dubitare liceat, quin Retractationes ediderit aliquanto poſt illud tempus, quo ipſe Paſcentium ætatis ac dignitatis merito ſuperiorem habebat, ut dicitur hic & in epiſt. 238. n. 1.

Jam verò dum iſtius Altercationis geſta percurris, initio quidem credas dies nonnullos à primo congreſſu ad hunc ſecundum effluxiſſe. Quod enim hic a Laurentio dictum legis, ſi poſt illud totum quod pars parti, perſona perſonæ convicij intulit pridem &c ad ea procul dubio referas, quæ de primo congreſſu recitantur in epiſt. 238. Et certè inter utrumque congreſſum aliquod admittendum fuerat intermedium tempus, quo nimirum ambæ partes Carthagine venirent Hipponem, uſque eas ad ſe mutuò mitterent epiſtolas, quas ante poſteriorem congreſſum datas fuiſſe liquet. Attamen Paſcentius continuò inducitur de ſuperiori congreſſu ſic loquens, quaſi pridie habitus fuiſſet. Et quoniam heſterna die, inquit, cùm laudabiliter ſanctum virum . . . . Auxentium nominarem, & quem idem vir è duobus fuiſſet ſecutus, utrùm Arium an Eunomium idem frater Auguſtinus ſcrupuloſiùs inquireret, ego anathema continuò memoratis Ario & Eunomio dicere non dubitavi, flagitans ut ipſe quoque ὁμοούσιον anathematizaret, eo quòd ſcriptum in libris dominicis minimè reperiatur &c. Id videlicet re ipſa geſtum fuit in prima collatione juxta epiſt. 238. n. 4. niſi quòd illud de Auxentio non ipſe Auguſtinus quæſivit, ſed Alypius. Neque, opinamur, quiſquam ſuſpicabitur hoc rurſum contigiſſe altero die, qui Altercationem ſecundam proximè præceſſerit. Quis etenim in animum inducat querelam eamdem adverſus ὁμοούσιον motam fuiſſe iterum a Paſcentio, atque ipſum ad ſollemne certamen coram Laurentio præſide deſcendiſſe, ut id unum etiam tertio obtenderet, nempe quòd ea vox ſcripta in libris dominicis non reperiatur, poſteaquam ipſum Auguſtinus ex voce Ingeniti, quam Paſcentius de Deo Patre uſurpaverat, tam egregiè confutaſſet in primo certamine, uti in epiſt. 238. narratur?

Ad hæc res hic agitur admodum frigidè ab utraque parte, adeo ut ſibi invicem vix reſpondeant niſi interloquente & compellente Laurentio. Et ſanè Pſeudo-Paſcentius ille non eum refert Arianum Comitem, qui à Poſſidio deſcribitur, fidem catholicam atrociter ac jugiter oppugnans, & quamplurimos ſacerdotes Dei, ſimpliciori fide viventes, dicacitate ac poteſtate exagitans ac perturbans; denique poſt primam collationem magis magiſque iratus & furens, mendacia multa pro fide ſua falsâ jactans. Neque feliciùs alter Auguſtini perſonam agit: pauca opportunè, multa ineruditè, perturbatè omnia atque indigeſtè proferens, nihilque reſipiens eam differendi facultatem, qua inſtructus Auguſtinus aliis in diſputationibus eminere ſolebat.

Nunc ad dictionem ſi animum advertamus, abhorret longè ab Auguſtini ſtilo, ut mox videre eſt in hiſce loquendi formulis: O nobiliſſime fidei vir præſidens. Circumamictus veræ carnis trabeâ. Veridicus ille ſecretorum interpres divinorum Johannes. Tamquam de immanitate non pervident trabis. Ubi & ipſa caro voluit de virgine naſci dominica. Quâ dicit intimatque Dei mortalibus ſecreta. Quid plura? Eadem eſt perſonarum omnium loquela, unum dicendi genus per totam Altercationem; quam nimirum una manus ſtiluſque unus exaravit. Sed mirari ſubit illud quod in epiſtola 238. n. 9. legitur. Pro fide quam Reipublicæ debes, non times maledicta provincialium; pro fide quam Chriſto debes, times calumnias Epiſcoporum: huc tranſlatum fuiſſe hoc pacto, quaſi ab Auguſtino dictum ſit, Fidem Reipublicæ debens Paſcentius, fidei quoque ſuæ, quam Chriſto debet, ... dignetur nomen edicere. Quid enim ad rem minùs appoſitè? Porrò eadem ex epiſtola ductum eſt id, quod additur continuò de Paſcentij poteſtate & ætate, præter alia nonnulla.

Illud tandem haudquaquam prætereundum ſilentio. Auguſtini ad Paſcentium epiſtolas contineri in noſtris MSS. ſexdecim, quo ex numero ne unus quidem codex adjunctam habet Altercationem illam: quam nonniſi ſeorſim reperire nobis licuit in tribus MSS. ſcilicet Laudunenſi, Arnulfenſi & Corbeienſi, qui omnes prædictis epiſtolis carent.

Quæ cùm ita ſint, jam intelligis, Erudite Lector, nos ut id opuſculi genus ſpuriis ſcriptionibus accenſeremus, adductos fuiſſe multis & gravibus cauſſis. Quibus poſtremo loco accedit non levis conjectura de vero ipſius auctore Vigilio Tapſenſi epiſcopo, qui Vandalis Arianam hæreſim in Africa propagantibus, cum repugnare palam pro catholica fide diſputando non ſibi liceret, emiſit in vulgus opuſcula quædam contra Arianos, inditis nominibus inſignium Eccleſiæ doctorum, Athanaſij, Ambroſij, Auguſtini; & inter alia librum contra Felicianum Auguſtino tributum falsò in ſuperioribus editionibus tom. 6. necnon hanc ipſam qua de agitur Altercationem, ut ſuſpicamur ex ſimilitudine & affinitate, quæ inter eam aliaſque Vigilij lucubrationes intercedit. Exempli gratiâ, quemadmodum in Altercatione Athanaſij cum Ario, exhibet ille Probum cognitorem & judicem, qui initio adjuvat partes Arij, ut in fine ſecundum Athanaſium ferat ſententiam: ita hic n. 5. & 7. Laurentius cognitor & judex favet nonnihil Paſcentio, adeo ut eidem judicii divinum judicium minitetur Pſeudo-Auguſtinus, cui demum Pſeudo-Auguſtino certaminis palmam Laurentius adjudicat. In illa paucis momenta ſua proponit Arius, ut ab Athanaſio multis refellatur: in hac Paſcentius vix loquitur quidquam, niſi quo diſputandi materies præbeatur Pſeudo-Auguſtino. Præterea in utraque Altercatione occurrunt pares loquendi formulæ, nempe in illa Probus, Quemadmodum credatis, inquit, decenti proſecutione ſignate. & aliquantò pòſt, Id quoque Athanaſius ſua proſecutione deſignet. In hac autem Laurentius n. 5. dicit, Advertiſne. . ... quid ſui proſecutione deſignet &c. Itaque methodus, ſtilus, ſententia, auctorem unum eumdemque referunt Vigilium. Is porrò ſcribebat versùs finem quinti ſæculi. Unde minimè mirum eſt Altercationem cum Paſcentio ſub Auguſtini nomine laudari a veteribus, uti laudatur non modò in Bedæ vulgata collectione ad 1. Cor. 16 & Philipp. 2. quam collectionem Floro diacono Lugdunenſi, qui medio ſæculo nono floruit, tribuendam eſſe probatur in veterum Analectorum tom. 1. ſed etiam in ea, quæ ibidem Bedæ aſſeritur, hactenus inedita, ſcilicet ad 1. Cor. 16.

Conſule Bernardum Vindingum è familia Auguſtiniana Theologum, qui id operis ſpurium eſſe ante nos exiſtimavit in Auguſtiniano Critico ad tomum 2. & ad tomum 6. quo poſteriori loco recenſet quindecim opuſcula ab auctore, ut putat, uno & eodem profecta. Horum verò plurima Vigilio Tapſenſi jam ab eruditis tribuuntur.

EPISTOLA

* *Alias* CLXXVIII.

EPISTOLA XX.[a]

Sive ut Corbeienſis codex aliique MSS. præferunt,

CONFLICTUS Beati AUGUSTINI cum PASCENTIO Ariano, habita in domo Anicia Hippone-Regio, præſente LAURENTIO judice delecto à PASCENTIO viro ſpectabili.

1. LAURENTIUS vir clariſſimus partibus & perſonis in [a] commune poſitis dixit: *Dei admirandum eſt ingenium, namque æque ejus, in quo plerique labuntur homines, examinanda perfectio, ſi poſt eum dicentem quod pars parti, perſona perſonæ conveniat, intulit pridem, jam in utriſque manet ſerenitas animorum, venerande Auguſtine & Paſcenti nobiliſſime, dignamini profiteri. De Deo enim diſputans animus debet ſerenior inveniri, quia repulſis animoſitatis caliginibus, mentis ſeſe pura ad intelligendam naturæ ſuæ magnitudinem facilius offert. Fidem igitur veſtram ex profeſſione opinionum primitus agnoſcere volo; tum demum requirere, utrùm liceat præter Scripturarum divinarum eloquia uſurpativa defenſione merito aliquid affirmare.*

2. Auguſtinus epiſcopus dixit: Sunt aliqua fidei neceſſaria à patribus poſita, quæ in verbis diverſarum linguarum aliter ſonant, aliud intus continent in ſecreto; ſicut ipſa caro Chriſti Dei & hominis, hominis pleni infirmitatem oſtendebat exterius, & divinitatis virtutem gerebat interius. Tamen fidem reipublicæ debens vir ſpectabilis Paſcentius, quia ipſe extitit provocator, fidei quoque ſuæ quam Chriſto debet, [b] id eſt circa Chriſti perſonam, quæ etiam ſuam credit animam gubernari, dignetur primùm edicere, quia poteſtatis, ætatis etiam, ſimulque provocationis ejus unde id ſibi juſtiſſimè flagitat. Mihi autem placet in judicio judicem præſidere, quod etiam ipſi placuiſſe manifeſtiſſimè comprobatur.

3. Laurentius vir clariſſimus dixit: *Tua excellentia merito, Paſcenti vir nobiliſſime, nos admodum paruiſſe ſat clarum eſt. Tremens enim in tantæ rei negotio præſidem cognitor, formidans ne de tanta omnipotentia naturæ ſecus quid credens reatum incurram. Sacramento enim me novum animum animæque meæ conſtrinxiſſe* [c] *ne inter utrumque ulla ratione palpitem, nec aliquid à juſtitia longiùs cohiberem. Tua enim dilectione judex in cognitione ſedeo inter utroſque videor præſidere. Partis ergo à diverſo ſiſtentis, cui defenſionis verba Auguſtinus vir graviſſimus ſe impenſurum oſtendit, poſtulationem quam petit, quia & ratione non caret, dignare effectui mancipare, nomenque ſimul propria voluntate edicere.*

4. Paſcentius vir [d] ſpectabilis dixit: *Nec præſens prudentiſſimus ſuæ fidei epiſcopus Auguſtinus me negare poteſt Chriſtianum, in Patrem ingenitum & in Filium genitum, & in Spiritum-ſanctum me credere profiteor, ſed non unius æqualiſque ſubſtantiæ vel naturæ. Et quoniam heſterna die, à viro laudabili et ſanctiſſimo virorum & viris ſcientia Auxentium nominarem, & quem idem vir e duobus ſuiſſet ſecutus, utrùm Arrium an Eunomium, idem frater Auguſtinus ſcrupuloſius inquireret, ego anathema continuò memoratis Ario & Eunomio dicere non dubitavi, flagitans ut ipſe quoque ὁμοούσιον anathemaret, eo quòd ſcriptum in libris dominicis minime reperiatur. Quod facere omnino ut nollet* [e] *conſenſit, unde ſe procul dubio homouſianum evidenter oſtendit. Et quidem pergrave ſit, ipſo prorſus adverſis, Scripturarum auctoritate calcata, illud ponere quod eadem Scriptura non dicit. Si quid enim præter auctoritatem divinorum voluminum ponetur, vacuum approbatur.*

5. Laurentius vir clariſſimus dixit: *Advertiſne, honorabilis Auguſtine, quid ſua proſecutione deſignet, vel quàm integra proſecutionis modo ſententiam ſuam vir clariſſimus Paſcentius firmet?*

6. Auguſtinus epiſcopus dixit: Catholicum me ὁμοούσιον in ſancta Trinitate credentem hac proſecutione reſpondeo, ſi mereatur tantummodo ejuſdem viri ſpectabilis Paſcentii reſponſio, ſi nihil præterquam quod ſcriptum eſt, quiſquam noſtrûm debeat vel audeat in defenſione fidei applicans nominare. Aut enim licebit, & nulli, maximè Græcis ubi fidei nomen eſt, denegabitur: aut non licebit, & calumnia juſtiſſimè repelletur. Poſtea tamen ὁμοούσιον verbum græcum unitatem oſtendens, quid contineat, quid habeat, quidve maneat exponetur.

7. Laurentius vir clariſſimus dixit: *Rectum ab Auguſtino honorabili viro rectiſſimè reſpondetur. Aut enim ut ipſe proſecutus eſt, licebit aliquid quod ſcriptum non eſt defendendæ fidei merito ponere, & ponendum eſt licitè: aut non licebit, & utrumque penitus denegandum eſt integrè. Unde opus non eſt agnito jam vocabulo ſonante profeſſionem ulteriùs quidquam inquirere, niſi ut ipſum ὁμοούσιον nobis venerabilis Auguſtinus ſuæ religionis epiſcopus ſcriptum oſtendat in Lege.*

8. Auguſtinus epiſcopus reſpondit: Rectiſſimam juſtitiæ lineam tenens, ò nobiliſſime fidei vir præſidens, agnoſce, rationemque perpende, quia de uno non ſolùm alii ſapientiſſimi viri judices judicabunt, verùm etiam Deus veriſſimus, qui eſt omnium judicum judex, pleniùs judicabit. Non enim differentia Dei ſpernendum ſit judicium, nonnunquam & in præſens judex ultor aſſurgit. Fidei ergo noſtræ jam dignare rationem inquirere, ſymbolumque quo fidem [f] utcumque conſtat, ſingulos præcipe tuis auribus coram omnibus recitare.

9. Laurentius vir clariſſimus dixit: *A juſtitia nulla ratione diſcordat ut ipſe digneris quæ petitur et, Paſcenti vir clariſſime, tua fides cum reverentia ſymbolum recitare.*

10. Tunc Paſcentius ſono clariori ſymbolum recitans, *Credere ſe in Deum Patrem omnipotentem, inviſibilem, ingenitum, & incapabilem dixit, & in Jeſum Chriſtum Filium ejus, Deum natum ante ſæcula, per quem facta ſunt omnia, & in Spiritum-ſanctum.*

11. Auguſtinus epiſcopus reſpondit: Memorem eſſe amplitudinem veſtram in Dei negotio, præſidens cognitor, proſecutionis [g] noſtræ non dubito, quia vir ſpectabilis Paſcentius nihil ponendum eſſe in fidei ratione, præterquam quod Scripturæ continent, aſſeruit: qui licèt fidei catholicæ ὁμοούσιον verbum pro macula nominis ſecundùm ſuos auctores nitatur opponere, ex eo quod poſuit, vel poſuit vetus, hinc magis & ὁμοούσιον à Græcis ſacerdotibus poſitum verbum in aſſertionem fidei dici debere rectè defendimus, & aliqua quæ ſcripta non ſunt, ab ipſis potiùs temere poſita, vel dicta modò probamus.

12. Laurentius vir clariſſimus dixit: *Curſim, ut video, honorabilis Auguſtinus negotii præſentis calcem ſeſe obtinuiſſe declarat, ſeſeque doctiorum adſtruere, aliqua quæ ſcripta non ſunt, tua, Paſcenti clariſſime, auctores fidei poſuiſſe quæ ſequeris. Quæ ſi in Lege non poſita, & à vobis propria uſurpatione fidei merito poſita eſſe docuerit, jam quemadmodum erit (quia jam liceat manifeſtum erit) quod in intimis ὁμοούσιον verbum habent, ad quam rem pertineat, utrique vos velle hoc verbum adhibitum judicetur, juſteque inventum vel poſitum ipſa fides perfectio roborabit.*

13. Paſcentius vir ſpectabilis dixit: *Nec decet nos aliquid ſine auctoritate Scripturarum ponere divinarum, quod eſt tamen ſepoſita calumnia artificia, quod dicit vel proponit e diverſo defendens frater Auguſtinus, abſque Legis auctoritate nos alicubi poſuiſſe vel dicere, publicet palàm, & ſi convicerit, me ὁμοούσιον injuſte ab ipſis poſitum, etiam ego jam publicè conclamabo, ſtatimque eorum communionis ſocius fio.*

14. Laurentius vir clariſſimus dixit: *Nihil tam optimum tamque libertati fideique & animæ congruum, quàm longa tergiverſatione, quam potuit ſoliditas invenire, otiis derelictis, animoſitatis, quæ Deo fit injuria, obſtinata aliquamdiu nebula repellatur, atque quæ occulta in longinquum ſunt auditori lumine pandantur. Sed ne in longum negotium jam prope victoria patratum ocius protrahas diutiùs, quod abſque Legis auctoritate à Paſcentio viro clariſſimo, vel ab ejus auctoribus reclamant poſitum, dignare jam Auguſtine vir ſanctiſſime publicare.*

15. Auguſtinus epiſcopus reſpondit: In aſſertione fidei Patrem ingenitum & incapabilem dixit, cùm nec ingenitum nec incapabilem Scriptura Patrem alicubi teſtetur: qui licèt ingenitus Pater ſit, quia hoc ipſum utrique pariter confitemur, tamen hoc nullius Scripturæ ſeu veteris ſeu novæ continet textus. Eſt enim ingenitus, [h] quia à nullo eſt genitus; ſed hoc eſt quod ingenitus genuit, ut pote de Deo Deus. Non enim quia Adam ingenitus approbatur, ideo eſt homo, & Abel quia de ipſo eſt genitus, non eſt homo; hominem genuit quod eſt ingenitus homo: Deus quod eſt genuit ejuſdem ſubſtantiæ, ejuſdem eſſentiæ, ſine tempore, ſibi coæternum genuit. Ante quem nihil eſt, tempore non accipit modum. Eſt igitur ingenitus Pater, quia (ut dictum eſt) à nullo eſt genitus, ſed eſt genito coæternus: quomodo ignis in ſubſtantia ſua, in qua eſt à Creatore creatus, eſt quidem ingenitus, ſed genito à ſe ſplendori conſubſtantialis eſt & coæternus. Hanc Dei Trinitatis ſubſtantiam unam ὁμοούσιον verbo Græci complecti breviter maluerunt. Non enim nomen eſt, ſed res terribilis in verbo hujuſcemodi ſonans. Quod verbum apertè ipſe Filius declarat, cùm dicit, *Ego & Pater unum ſumus*. Johan. 10. 30. In iſto uno conſiſtit ſubſtantia una: nam ex eo quod eſt una, & ipſe & Filius manet in ea; unde etiam ſtetum manifeſtè ne cautus vero ſtatè dicit, *Nemo novit Filium niſi Pater, neque Patrem quis novit niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Matt. 11. 27. Ecce & Filius per ſeipſum inviſibilis approbatur. Quid eſt autem quod quaſi cautiùs in fidei ponere aſſertione nituntur, *Incapabilem*? Hoc nec legunt, nec juſtè defendunt. Quomodo eſt enim incapabilis Pater, quem capit Filius totum, ipſo dicente, *Ego in Patre, & Pater in me*? Johan. 14. 10. De quo etiam Paulus apoſtolus dicit, *Qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo.* Phil. 2. 6 Beda vulgatus. Qui formam implet Dei, nihil habet minus Deo. Quomodo ergo incapabilis Pater dicitur, qui capitur totus à Filio? Ecce enim quæ ſcripta non ſunt in Lege uſpiam, à vobis temere ponuntur in ſymbolo, ubi nihil magis aliter oportet inſeri, præter quàm Scripturæ veridicæ continet modus. Cur vobis de ὁμοούσιον verbo viſum eſt fidei catholicæ invidiam excitare, quæ ſubſtantiam Dei unam ſimpliciter credens, hoc verbum à Græcis patribus in aſſertionem fidei defendendum accepit? In cautione enim, hoc eſt in ſymbolo quod eſt inter animas noſtras & Deum, quid viſum eſt hominibus aliquibus ponere quæ ſcripta non reperiuntur in Lege? Neque enim alicubi ingenitus aut incapabilis Pater. Laudantes enim Deum, dicere ſolemus in precibus, ejus magnitudinem admirantes, *Qui capit omnia, quem capit nemo*, ſed hominum. Nam totus capitur à Filio, cujus formam implet Filius unius incommutabilis naturæ ſecreto. Ergo neque ſolus inviſibilis Pater, ſed & Filius inviſibilis. Sicut hominibus inviſibilis Pater, ita inviſibilis hominibus Filius ſecundùm illud ſecretum, [i] quo manet in Patre. Non ergo juſtè poſitum eſt, inviſibilis ſolus Pater in ſymbolo, ſed inviſibilis tota Trinitas Deus (excepta carne ſuſcepta à Filio) de qua dicit Apoſtolus, *Inviſibili ſoli Deo honor & gloria in ſæcula ſæculorum.* 1. Tim. 1. 17. Totum ergo habitat Pater in Filio, cujus Patris formam idem Filius non ex parte, ſed implet in pleno. Hanc apoſtoli Pauli ſententiam, qui dicit intimatque Dei mortalibus ſecreta, *Qui cùm in forma Dei eſſet*; Phil. 2. 6. aliqui malè pronuntiantes, malè ſentiendo bene digeſta, non eſſe auſum Filium Dei per impaſſibilitatem æqualem, ſed per rapinam fieri Deo Patri penitus affirmant: quod inique ſentitur. Si enim diceret: Qui cùm Deus eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, poſſet anguſtia fidei ſuæ quilibet qualecumque, etſi debile de quo ſine mora excluderetur, ſpatium invenire: nunc verò, quia *cùm in forma Dei eſſet*, dixit, omnem machinationis injuſtæ aditum interclufit; ubi eſt forma, nihil habet prorſus minus omnino natura. *Deus enim*, ait idem Apoſtolus, *erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi.* 2. Cor. 5. 19. Quomodo enim ſuſciperet minor majorem, niſi ſe una natura cognoſceret parem? Neque enim lineamentis ſpatiiſque membrorum hæc Dei forma diſtenditur, ut Pater Filium in ſe ſuſcipiat habitantem, aut in ſe Filius Patrem oſtendat manentem, ſicut ipſe ait, *Pater in me manens facit opera mea*; Johan. 14. 10. aut evacuatur, cùm Spiritum-ſanctum ſuum Pater & Filius omnem creaturam ſuam profitetur illuſtrantem. Quomodo cogita-

a Bad. Am. & Er. *in commune.*
b Editi non habent, *id eſt circa Chriſti perſonam*, quæ verba reſtituit MS. Corb.
c Bad. Am. Er. *nec inter utrumque* . . . *palpare*. Sic etiam MSS. Arnulf. & Corb. qui duo codices proſequuntur ſic, *nec alio quod à juſtitia longè eſt cohibere.*
d Editi hîc & per totam Altercationem, *Paſcentius, vir clariſſimus.* At MSS. conſtanter habent, *vir ſpectabilis.*
e MSS. *conceſſit.*
f MS. Corb. altera manu emendatus habet, *fidei utrinſque.*
g MSS. *noſtræ memorem non dubito.*
h Sic MSS. At editi habent, *quia à nullo eſt genitus, ſed hoc eſt ingenitus quod genuit,* minùs bene.
i Bad. Am. Er. & MS. Corb. *quod manet.*

ti non poteſt, quomodo explicari non poteſt, ſimul ſecum unum
a ^a^ eſt, quod ſecundùm incommutabilem omnino ſubſtantiam in Trinitate Deus eſt. Ecce quid eſt *ὁμοούσιον*, quod exprobratur injuſtè. Non enim verbum ſolum, ſed res in verbo; nec ſolus ſermo in auribus, ſed ſubſtantia una eſt Dei credenda in mentibus. Si enim in homine credente in ſe totus Deus credendus eſt habitare, quomodo Filium totum in ſe Pater, aut Filius Patrem non credatur excipere? Ac per hoc
b ipſe in Patre, & Pater in eo manet, & ex Patre ^b^ & Filio ſanctum credendus eſt Spiritus non ſolùm proceſſiſſe, ſed ſemper ad peragenda
Gen. c8. 1. opera Trinitatis omnino procedere, ſicut eadem Trinitas Abrahami amicum ſuum in unitate nominis dignata eſt viſitare. Quid eſt quod calumniantur de *ὁμοούσιον* verbo græco, quia ſcriptum in Lege minimè invenitur? Cur non vident culpam ſuam? Cur ſibi non diſplicent, cùm ponunt in ſymbolo verba vel nomina, quæ non ſunt in Scriptura digeſta? Qui diſponit arguere, non faciat unde alium mereatur accuſare. Inſpiciunt de verbo ſimplici & ratione fidei pleno, quaſi de ſtipula oculum fratris, & ſuum tamen prater Scripturas ponendo quod credunt, tamquam de immanitate non pervident trabis. Ecce *ὁμοούσιον* rectè probamus poſitum, & in aſſertionem fidei, qua Trinitatis unitas à catholicis creditur, à Græcis patribus dictum. Quid ſi Græcus ipſe objiciat, non Latino, non Barbaro, ſed ſibi magis licere verba ad fidem pertinentia divulgare? Nam ſciendum eſt, Amen & Halleluia, quod nec Latino nec Barbaro liceat in ſuam linguam transferre, Hebræo cunctas gentes vocabulo decantare. Non enim in Africa, aut in cuncta Barbaria, ſed in Syria vel Græcia, ubi & ipſa caro voluit de virgine naſci dominica, decuit vel oportuit verba fidei compendioſè firmare. Denique non latino, non barbaro ſtilo venerandus ille Moyſes, non Prophetæ, non Apoſtoli, non ipſi Evangeliſtæ, ſed aut hebræo aut græco Scripturas eloquiis dominicas firmaverunt, quas poſtea viri probati ac diſertiſſimi in omnibus peritè linguis, de hebræo primitùs in græco, de græco in latino ſtilo ediſſerere cum labore nimio maturarunt. *Ὁμοούσιον* ergo exponitur, unius ſubſtantiæ Pater & Filius & Spiritus-ſanctus. Nemo ergo jam calumnietur verbo, quia licèt ſcriptum non ſit, quod habet intelligi vel ſonat, oſtendit; non per aliquem aliam, ſed per ^a^ unam divinitatis
* al. unius
Johan. c7. 10. ſubſtantiam, in qua Filius Patri loquitur, dicens, *Tua omnia mea ſunt, & mea tua.* Jam ipſi videant qualiter auſi fuerint nomina quæ ſcripta in Lege non ſunt, vel verba in ſymbolo concinnare, non aliud niſi oſtendere geſtientes ab ingenito quaſi & incapabili, potentia Patris Filium ſegregari. Deus enim Pater de ſubſtantia ſua genuit Filium æqualem ſibi: docet hoc veridicus ille ſecretorum interpres divinorum Johannes. *Propterea*, inquit, *Judæi volebant eum interficere,*
Johan. 5.18. *quia non ſolùm ſolvebat ſabbatum, ſed & Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo.* Conſubſtantialem itaque ſibi genuit Filium Pater, quia non accepit tamquam creatura indigens unde genuiſſet; totâ copiâ quod ipſe eſt hoc genuit, perfectum genuit, quia ſine tempore eſt ipſe qui genuit, & quem genuit. Si homo generat quod eſt, Deus non potuit generare quod eſt? Accepit homo ab ipſo Deo, & tamen licèt acceperit, hoc generat quod accepit; à nullo accipiens Pater Deus quod eſt generare non potuit? Hanc æqualitatem ſubſtantiæ *ὁμοούσιον* ſermo græcus oſtendit, nihil auſterum, ſed opinione dulceque. & hoc credendum eſt humanis cordibus introducit. Etſi enim verbum ipſum in Lege ſcriptum non invenitur, res ipſa tamen invenitur; quia æqualis eſſe Patri Filius per beatum Johannem primitùs, & per Paulum poſtea comprobatur: Johannes enim æqualitatem di-
Deut. 17. 16. xit, Paulus formam implevit. *In duobus*, inquit Scriptura, *aut tri-*
Matt. 18. 16. *bus teſtibus ſtabit omne verbum.* Per duos enim veriſſimos teſtes jam probavimus unius ſubſtantiæ eſſe, æqualeſque Patrem & Filium; addamus & tertium, Thomam illum diſcipulum poſt dubitationem ſecretùs confitentem Dominum & Deum, quem nec reſurrexiſſe credi-
Johan. 20. 29. derat crucifixum: *Dominus meus*, inquit, *& Deus meus.* Approbat Filius dictum, quia ſe cognoſci à ſua creatura juſtiſſimè Deum & Dominum proclamatum, Patri utique & ſancto Spiritui coæternum. *Ὁμοούσιον* utique verbum eſt græcum, & *Chriſtus* græcum eſt nomen: qui accuſat per injuſtitiam de verbo, quod non intelligit, fidem, non accipiat & de nomine nomen. *Ὁμοούσιον* verbum unius ejuſdemque ſubſtantiæ ſonat in græco, non quemquam inſimum, ſed Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum. Jam ergo nemo improbet quaſi verbum græcum, ſed apertè ſeparet qui quis eſt, quod non poteſt *ὁμοούσιον* Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum. Contra hoc pugnetur quod poſſidere, quod habet, quod docet verbum græcum, non contra ipſum
c verbum, quod ambitus ^c^ retinnet ſyllabis articulatum; contra divitias, contra æqualitatem naturæ, quam poſſidet verbum ipſum græcum, non contra exteriorem veluti corticem, ab eo qui ſe audere dicit, ſi prævalet, repugnetur. Abſit ut erubeſcamus catholici in univerſo manentes, nos appellari propter fidem veram unius ejuſdemque ſubſtantiæ, à nonnullis verbum græcum non intelligentibus, Homuſianos, quia nos appellari gaudemus, de græco Chriſti nomine, Chriſtianos. Neque enim in parte accipiendum eſt verbum græcum, & in parte alia refellendum. Nemo ergo utatur Chriſti nomine ex vocabulo græco. Erubeſcat ſe dici Chriſtianum, quia nomen eſt græcum. Non accipiatur Paulus, qui dicit Romanis, ſcribens, *In quo clamamus, Abba, Pater*, uno nomine duabus utitur linguis. Dicit enim ^a^ *Abba*,
Rom. 8.
græco vocabulo Patrem, & latinè nominat eumdem Patrem. Contemnatur idem apoſtolus Paulus, & in noviſſimis partibus ad Corinthios epiſtolæ primæ, ubi plebem arguens, ^b^ ſimul græco & ſyro utitur verbo, *Si quis*, inquit, *non amat Dominum, ſit anathema maranatha.* *Anathema* græco ſermone dixit, condemnatum; *Maranatha* definivit, donec Dominus redeat. Jam ergo nemo appellet oleum, quo fideles
a Abbà in cauta Aug. impreſſa fuiſſe creditur.
b Beda vulgatus & creditus.
1. Cor 16.
ungantur, græco nomine chriſma; *ὁμοούσιον* reprobans unam Trinitatis retinens eamdemque naturam. Quid eſt enim quod dixit beatiſſimus Paulus, *Si quis non amat Dominum*, niſi, Si quis ^d^ humiliat Deum?
d
Non ergo rectè dicitur Dominum amare, qui Dei & Domini unam audet ſubſtantiam ſeparare, de quo dicitur in Lege, *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus unus eſt.* Non corpore utique, lineamentiſque
Deut. 6. 4.
corporeis extenſus, ſed unus Pater & Filius & Spiritus-ſanctus deitate perfectus. Plura quidem græco verbo definita reperiuntur in Lege, ſed pro multis hæc pauca, quæ dicta ſunt, ſapientibus credo ſufficere. Si æqualitas non eſt, non auderet inferior dicere ſuperiori, *Omnia*
Johan. c7. 24.
mea tua ſunt, & tua mea. Nec auderet dicere, *Volo ut ubi ego ſum, & iſti ſint mecum.* Non, inquam, diceret Volo; ſed diceret ſupplicans, Rogo. Abſurdum igitur non eſt, ut in conciliis patrum græco verbo Patris & Filii & Spiritus-ſancti una ſubſtantia firmaretur, cùm ſuper Apoſtolos primitùs Spiritus-ſancti propriâ linguâ linguarum varietas funderetur. *Audiebamus enim eos*, ait Scriptura Actuum Apoſto-
Act. 2. 11.
lorum, *loquentes variis linguis magnalia Dei.* Magnalia utique non deorum, ſed Dei, græcâ linguâ unam ſubſtantiam credi Patris & Filii & Spiritus-ſancti. Hebraicè igitur, græcè & latinè ſuper crucem Domini à Pilato ſuæ cauſſa ejus ſcripta. Si licuit ut græcâ linguâ, vel immò permiſit ipſe Dominus, ut cauſſa mortis ejus eſſet ſcripta, cur abhorret ut ſubſtantia ejus qua Deus eſt æqualis cum Patre, græco vocabulo appellata oſtendatur? Si minimè licet Patris & Filii & Spiritus-ſancti unam ſubſtantiam linguâ exteri græcâ, ergo nec Deum laudari decet & barbarâ. Sicut enim græcâ linguâ, quod eſt *ὁμοούσιον*, una dicitur vel creditur à fidelibus Trinitatis omnino ſubſtantia: ſic una rogatur ut miſereatur à cunctis Latinis & Barbaris unius Dei natura, ut à laudibus Dei unum nec ipſa lingua barbara ſit illa etiam aliena. Latinè enim dicitur, *Domine miſerere.* Sola ergo hæc miſericordia ab ipſo uno Deo Patre & Filio & Spiritu-ſancto linguâ debet hebræâ vel
κύριε ἐλέησον.
græcâ, aut ipſâ ad poſtremum poſtulari latinâ, non autem & barbarâ. Si enim licet dicere, non ſolùm Barbaris linguâ ſuâ, ſed etiam Romanis, ^e^ *Sihora armen*, quod interpretatur, *Domine miſerere*, cur non liceret in conciliis patrum in ipſa terra Græcorum, unde ubique deſt nata eſt fides, linguâ propriâ *ὁμοούσιον* confiteri, quod eſt Patris & Filii & Spiritus-ſancti una ſubſtantia? Nam ſubjectionem Filii Patri debitam ex carnis infirmitate ſuſceptam, etiam nos, quia juſtum eſt, veriſſimè confitemur. In qua eum infirmitate non ſolùm ſubditum, ſed & ſervum evidentiſſimè confitemur, ipſo dicente in
e
prophetia ad Patrem, *O Domine, ego ſervus tuus, ego ſervus tuus & filius ancillæ tuæ.* Patet ergo in quo ſit æqualis Patri Filius, in quo ſit
Pſal. 115. 16.
non ſolùm ſubditus aut inferior, ſed etiam humillimus ſervus. Ipſe, inquam, oſtendit in quo ſit humilis, in quo ſit æqualis, unde omnipotens, unde infirmus, unde abjectus, unde ſpecioſus, unde dives, unde egeſtati ſubjectus.

16 Laurentius vir clariſſimus dixit: *Evidentiſſime clarum, rectâ defenſione aſſertiones fidei ſuæ Auguſtinum virum clariſſimum commendaſſe, multoque magis mox auctores, vir clariſſime Paſcenti, abſque Scripturæ ^a^ tenore poſuiſſe, nec ipſa nomina fidei diligentium, ſed æqualitatem magis ipſius Trinitatis. Sed ſi inveneritis vos in Lege verba quæ improbata ſunt, dignare vir nobiliſſime reſpondere, ut certo vobis pateat ejus poſſe.* Nam
a al. carviſſ.
Sententia.
per ſolam hominis, à vobis propoſita præſentium virum Auguſtinum ſine aliqua animus volumus tranſilire. Apud te enim nobiliſſime vir eligo, quàm apud Deum perennis reatus culpam incurrere.

17. Paſcentius vir ſpectabilis reſpondit: *Scripta quæ propoſui, non ſunt quidem in Lege, ſed debent propter honorem Patris adſtrui, rectè defenduntur.*

18 Laurentius vir clariſſimus dixit: *Sic ergo & ὁμοούσιον quod in dubium venerabas te proponentis, etſi ſcriptum non eſt, res ipſa tamen quæ latet in verbo, ^a^ vera eſt. Credatur honorificè unitas, ne fiat injuria tenore Trinitati.*
a al. clara eſt. Credatur.

a Lov. *unum eſſe.* At aliæ editiones & MS Corb. *unum eſt.*
b MS Corb. *vel filio.*
c Sic MSS. At edd. *retinnit.*
d MS Corb. *humiliatur Deo.* Bad. Am. Er. *humiliat ſe Deo.*
e MS Arnulfenſe, *Sihora armen*. Corbeienſis verò, *Kyrie armen*, habetque adſcriptum in margine, *Κύριε ἐλέησον.* Denique vetus cod. MS. quem vidit Nicolaus Rigaltius, præfert *Fhrota armen*. Conſule Gloſſarium noviſſimè vulgatum à V.C. Carolo du Fresne D. du Cange, ubi is obſervat à ſpſano Stephanio in Notis ad Saxonem Grammaticum pag. 1 a. videri legendum eſſe, *Her ring ſurharme*, id eſt, *Gothicè*, quæ hic barba a dicitur. Hanc enim linguam extra Romam didicit, ut Eraſmus in vetuſtiori ad hunc locum annotavit.

ADMONITIO.

ADMONITIO.

E*XSTAT in pervetuſto codice MS. Abbatiæ S. Petri Caruntenſis* Epiſtula S. Aguſtini ad ſanctum Dei Bibianum Santonicæ civitatis anteſtitem, *ſub hac ſalutatione*, Domino verè ſancto palmæ triumphatione decorato & pontificali officio coronato BIBIANO orthodoxo, AGUSTINUS Dei ſervorum ſervus, in Domino ſalutem; *incipiens hunc in modum:* Litteras Apoſtolatus veſtri cariſſimo filio noſtro Trojano veſtro diacono deferente, ad nos ſcripſiſſe compers te; & dum ſoſpitas veſtra nobis fuiſſet certificata per paginam &c. *qua in epiſtola agitur de ritu divini officij in Hipponenſi eccleſia per totius anni curriculum perſolvendo. Verùm eam epiſtolam vel ipſa inſcriptione Auguſtino abjudicandam eſſe, nemo in Auguſtini lectione tantiſper verſatus non exiſtimabit. Quocirca vacuam paginam relinquere maluimus, quam indigno fœtu onerare.*

PRIVILEGE DV ROY.

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre à nos amez & feaux les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maiſtres des Requeſtes ordinaires de noſtre Hoſtel, grand Conſeil, Baillifs, Seneſchaux, Prevoſts ou leurs Lieutenans, & à tous nos autres Iuſticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Noſtre cher & bien amé le Superieur general de la Congregation de ſaint Maur, Ordre de ſaint Benoiſt, nous a fait tres-humblement remonſtrer que ſaint Auguſtin eſtant conſideré depuis plus de douze ſiecles entre les Peres de l'Egliſe comme le ſoleil entre les planetes, & ſa doctrine ſuivie rant par les Conciles, que par ceux qui ont depuis eſcrit, ſoit pour combattre les hereſies, reſtablir la diſcipline eccleſiaſtique, ou pour conſerver la pureté des mœurs, pluſieurs grands perſonnages ont porté leurs ſoins pour purger les œuvres de ce ſaint Docteur des fautes que la negligence de ceux qui les ont tranſcrites ou imprimées, y ont fait gliſſer, & entre tous, les Religieux Benedictins ont eſté les plus attachez à en faire exactement les corrections, parce qu'il n'y a point de monaſtere de leur ordre où il ne ſe trouve des o vrages de ce ſaint, ſi ce n'eſt en ceux qui ont eſté entierement pillez & ruinez. Ce qui a ſervy de motif, &c. aux Superieurs & Religieux de ladite Congregation de ſaint Maur pour entreprendre une nouvelle edition des œuvres de ſaint Auguſtin, &c. De ſorte que ladite correction eſtant beaucoup avancée, les Religieux dudit monaſtere ſe ſont enfin reſolus de la continuer pour le bien de l'Egliſe & l'honneur de la France. Mais craignant que d'autres n'entreprennent de reimprimer leſdites œuvres de ſaint Auguſtin ſur les anciennes copies, comme ils en ſont menacez, ce qui rendroit apres de grands frais leurs peines inutiles: dautant qu'encore que l'edition pretenduë faite ſur leſdits manuſcrits doive eſtre la plus ample & la plus parfaite qui aye paru juſques à preſent, neanmoins on pourroit rechercher celle qui ſe debiteroit à meilleur compte; ledit Superieur nous auroit tres-humblement ſupplié luy vouloir accorder nos lettres de privilege à ce neceſſaires. A CES CAUSES, le deſirant favorablement traiter, Nous luy avons permis & permettons par ces preſentes de faire imprimer par tout noſtre Royaume, pays, terres, & ſeigneuries de noſtre obeiſſance, en telle marge, tels caracteres & forme de volumes qu'il jugera à propos, leſdites œuvres de ſaint Auguſtin, par tels Imprimeurs ou Libraires qu'il aura choiſis, & ce durant le temps & eſpace de cinquante ans, à compter du jour qu'elles ſeront achevées d'imprimer pour la premiere fois en vertu des preſentes; faiſant tres-expreſſes inhibitions & deffenſes à toutes perſonnes, de quelque qualité & condition qu'elles ſoient, autres que celles qu'il aura choiſies, de faire imprimer, vendre & debiter en aucun endroit de ce Royaume leſdites œuvres, ſous quelque pretexte que ce ſoit, d'en apporter ou garder aucun exemplaire de ceux qui pourroient avoir eſté contrefaits aux pays eſtrangers, & meſme de reimprimer leſdites œuvres ſur les anciennes copies, nonobſtant le reglement du 27. Fevrier 1665. à ce contraire, auquel nous avons derogé pour ce regard; Et ce à peine de dix mil livres d'amende payable ſans deport par chacun des contrevenans, applicable un tiers à l'Hoſtel Dieu de noſtre bonne ville de Paris, un tiers audit expoſant, & un tiers au denonciateur, confiſcation des exemplaires, de tous deſpens, dommages & intereſts, meſmes aux

peines portées par l'Arreſt du Parlement du 26. Fevrier 1671. donné ſur les concluſions de noſtre Procureur General, & publié en la chambre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs; à condition auſſi qu'il en ſera mis deux exemplaires en noſtre Bibliotheque publique avant qu'en expoſer aucuns en vente, à peine de nullité des preſentes, du contenu deſquelles Nous vous mandons que vous faſſiez jouyr pleinement & paiſiblement ledit Superieur General expoſant, & tous ceux qui auront droit de luy, ſans permettre qu'il leur ſoit fait aucun trouble ny empeſchement. Voulons qu'en mettant au commencement ou à la fin deſdites œuvres copie ou extrait des preſentes, elles ſoient tenues pour bien & deuëment ſignifiées, & que foy ſoit ajoutée aux copies d'icelles collationnées par l'un de nos amez & feaux Conſeillers & Secretaires comme à l'original. Mandons au premier Huiſſier ou Sergent ſur ce requis de faire pour l'execution des preſentes tous actes neceſſaires, ſans demander aucune autre permiſſion. Car tel eſt noſtre plaiſir. Nonobſtant oppoſitions ou appellations quelconques, & ſans prejudice d'icelles, dont, ſi aucunes interviennent, Nous nous reſervons la connoiſſance & à noſtre Conſeil, l'interdiſant à toutes nos Cours & Juges, nonobſtant auſſi clameur de Haro, chartre Normande, & autres lettres à ce contraires. Donné à ſaint Germain en Laye le vingt-deuxiéme jour de Fevrier l'an de grace mil ſix cens ſoixante-douze, & de noſtre regne le vingt-neuviéme. *Signé* Par le Roy en ſon Conſeil, BERAUD. Et ſeellé du grand ſeau de cire jaune.

Et ledit Superieur General de la Congregation de ſaint Maur de l'ordre de ſaint Benoiſt a cedé & tranſporté au ſieur François Muguet Marchand Libraire Imprimeur ordinaire du Roy & de M. l'Archeveſque de Paris le preſent Privilege, pour en jouyr ou faire jouyr pendant le temps porté par iceluy, ſuivant les conditions & accord faits avec luy ce ſixiéme de Mars mil ſix cens ſoixante dix-ſept.

Signé Fr. VINCENT MARSOLLE.

Regiſtré ſur le livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris le treize Mars mil ſix cens ſoixante dix-ſept, ſuivant l'Arreſt du Parlement des 8. Avril 1653. & celuy du Conſeil Privé du Roy du 27. Fevrier 1665.

INDEX
IN SECUNDUM TOMUM
OPERUM S. AUGUSTINI.

A

ABADDIRES nomen paganorum, 12. e
ABAGARI Regis ad Chriſtum epiſtolam citat Dirimo, 838. c. d. Chriſtum ad Abagarem perrexiſſe, multaque illi & civitati illius beneficia præſtitiſſe ait, 838. d e
Abominatio deſolationis tunc facta eſt, quando everſa eſt Jeruſalem, 753 a
ABRAHÆ ſinus quid, 171 f an ad inferos pertineat, 172. f. &c. Non eſſe in inferis cenſet Auguſtin, 171. f. g. In ſinu Abrahæ præſcientiâ Divinitatis antiqui juſti fruebantur, 176. b. Abrahæ filij ij qui ſunt ex fide, 711. a. & 734. a. & ſeq.
Abſtinere à carnibus quaſi immundæ putantur, contra fidem eſt, 142 f
ABUNDANTIUS in fundo Strabonianenſi diœceſis Hippon. ordinatus presbyterus, eccleſiam committere noluit Aug. ob malæ converſationis ejus indicia publica, 151 a. &c.
ACADEMICI philoſophi longè in alia quàm vulgo creditum eſt, fuere ſententia, 5. b Platonicam doctrinam occultabant ne imperitioribus paſſim pecoribus & rudibus nullo modo poſſet liquida puraque ſervari, 2. a. quia metuenda erat falſi approbatio, 3. a quia nonnulli inventionem ipſam veri in carnis ſenſibus ponebant, 356. f g. In Academia Archeſilæ Polemon, Polemoni Xenocrates, Xenocrati Plato ſucceſſit, 355. e
Acceptionem perſonarum Deum non eſſe ex parvulorum cauſſa probatur, 724. f. g. 725 a. & ſeq.
Acceptio perſonarum in electione ad honores eccleſiaſticos, non leve peccatum, 602. e
Accuſationes hæreticorum contra catholicum presbyterum admitti nec poſſunt nec debent, 880 e
ACHAB abſtulit labores Nabuthæi injuſtè, Iſmaël verò abſtulit labores Chananæi juſtè, 659. e
Actio quæ ad gloriam Dei ſpectat qualis ſit, 125. e
Actus Apoſtolorum quidam Manichæi repudiant, 850. a
ADAM non creatus eſt in carne infirma, neque aliquem genuit ante peccatum, 486 a. Dei flatus in Adam aut ipſa anima eſt, aut ipſo facta eſt, 771. c. d. Anima Adæ ante peccatum etiamſi nondum ſpiritale corpus, ſed animale, tamen pro arbitrio regebat, 455. f. Adam non cibus, ſed prohibitus cibus perdidit, 72. f. Ejus peccato periit univerſum genus humanum, 875 d. Poſteri ejus vinculo damnationis obſtricti, 688. a. b. 700 g. 701 e. Chriſtus plus præſtat regeneratis, quam eis Adam nocuerat, 551. e. Non potuiſſe eruì ex prævaricatione, niſi ſtatum priſtinæ libertatis Chriſti Domini reformaſſet adventus, ait Innocentius, 639. f. Initium peccati ex Adam factum eſſe quatenus ceteri eum imitati ſunt docebant Pelagiani, 547. b. 551. f. refelluntur, 550. a. b. Nemo in mortem niſi per Adam, nemo in vitam niſi per Chriſtum, 688. a. Adam etſi non peccaſſet fuiſſe vel corpore moriturum definiunt Pelagiani docere, ut exiſtimat Auguſtinus, 714. g. ſolutum eum fuiſſe doloribus inferni Eccleſia conſentit, 175. c. d. Ab Adam homines, à Chriſto filij hominum dicuntur in ſcript. 430. b. non tamen ubique, e. f. Adam quomodo forma Chriſti, 551 c. d
ADEODATUS epiſcopus, 617 c 635. d
Adhærere Deo incorporaliter poteſt qui poteſt Deum inviſibiliter videre, 488. c
Admiratio pro laude, 571. f. 576 b
Adorare. Chriſtiani nullum mortuorum colunt, nihil ut numen adorant quod ſit factum & conditum à Deo, 22. f
Adrumetini monachi turbantur quibuſdam in illis ſic gratiam prædicantibus ut negent liberum arbitrium, Deumque redditurum unicuique ſecundum opera ejus, 791 b. Non rectè intellectâ Aug. epiſtolâ ad Sixtum, ibid. d de qua Evodium conſulunt, ibid. e reſcripſit Evod. ibid. Not. Eamdem epiſtolam apud ipſos interpretatur Sabinus presbyter, nec ſedatur contentio, 797. d. Creſconius & Felix hujus monaſterij monachi, 791 b Ad Auguſtinum pervenerant ante feſtum Paſchæ, 792. c. & cum eis alter Felix, 793 d Cum Auguſtino Paſcha egerunt, ibid. Auguſtinus Valentinum rogat mittatur ad ſe is à quo ſe turbatos dicebant, 792. c. ſcilicet Florus, 794. c. Librum de gratia & libero arbitrio ad ipſos ſcribit Aug. 794. b. Simulque mittit quæ contra Pelagianorum errorem confecta erant, 794. b. c. Venit Florus ad Aug. 798. c. cum Valentini litteris quibus ab erroris ſuſpicione liberatur, ibid. a Liber de correptione & gratia occaſione [Adrumetinorum] prodit, 811. b
Adventus duplex Chriſti vel in Eccleſia vel in corpore proprio, 746. a. b &c. Adventus Domini diligendus & exſpectandus, 746 c d. e. Eum verè deſiderat & exſpectat qui piè vivit, 743. c d. 746 f Ad eum quiſque ſe præparare debet, 748. 743. 744 d. 745 b. c Qui dicit Dominum adventum citius eſſe futurum, & qui dicit tardius eſſe futurum uterque errat, 759 g. 760 a. f. An ad utrumque adventum pertineant hebdomades Danielis, 749 a. & ſeq. Tranſactum Chriſti adventum Danielis hebdomades ſignificant, non futurum, 757. c. 758. e. Mens eſt expoſitorum prophetiæ Danielis, 749. c 755 d. non Heſychij, 741. c. 748 e
Adſcenſionis & adventus Spiritus-ſancti feſta traditione recepta ſunt, 164. e
Adverſitas donum eſt admonentis Dei, 781. a. Spe beatitudinis adipiſcendæ mala hujus vitæ pij fortiter perferunt, 137. d Et propter hoc in tormentis beati dicuntur, 142 f In adverſis magis cogitant amatores hujus ſæculi evadere unde anguntur, quam capere unde curentur, 764 c. Crebriùs tamen inter adverſa, quàm inter proſpera cordis aures admovent veritati, ibid. Deus affligi permittit quos diligit, 515. e. Ad ſedes felicitatis æternæ venire non poſſumus, niſi temporalibus malis exerciti non defecerimus, 182 g. Per malos & iniquos Deus flagellat pœnis temporalibus quos voluerit, 814 e
Adulatores laudem ſuam tamquam oleum vendicant ſtultis, 451. a Magis amat objurgator ſanans, quam adulator ungens caput, 48. d
Adulteris pœnitentibus rectè pax datur, 358 b. Contra adulteria quidam in totum pœnitentiæ locum clauſerunt, 547. e. Adulterinis conceptibus Deus juſtè animas largitur, 635. b
Advocatus qui cauſſam malam egit reſtituere tenetur, 854. a. b. c
ÆLIANUS proconſul, 899 f
ÆMILIANUS epiſcopus, 617 d
Aërem Deum eſſe ſenſit Anaximenes, 558 b
Ætatis gradus, 788. f. g
Afflictio, Vide Adverſitas.
Africa à barbaris divexata, 414. c. In Africa facilius cornicula audieris quàm &c. 552. d
AFRICANUS EPISCOPUS, 617. d. 635. e
AGILIS & ROMANUS à Paulino ad Auguſtinum mittuntur, 54. c. Eos cum magna jucunditate ſuſcipit Auguſt. 55. d
AGNESSIS, 875. f. g
ALARICUS prima urbis obſidione an. CCCCVIII. extremam cladem populo Romano infert, 448. f & Not.
ALBINA, PINIANUS, MELANIA &c. 363. Not Alypium & Auguſtinum per Hieronymum ſalutant, 763 e
ALBINUS Acolythus eccleſiæ Romanæ, 708. f 710. b. 780 c. 781 d
ALEXANDER in epiſtolam ad Galatas commentariolos reliquit, 170 a Vetus hæreticus appellatus ab Hieronymo, 170 e. & 199. b
Allegoriarum utilitas, 156. a. &c.
Alogia dicitur, cùm epulis indulgetur, ut à rationis tramite devietur, 78. b
Altaris oblatio, 509 a
ALYPIUM quanti Auguſtinus æſtimaret, 27. d. Alypius ob abdicationem ſæculi, ob repulſam carnis & ſanguinis, & ſolitudinem laudatus, 35. b. Alypius & Auguſtinus Julianam & ejus familiam bonis moribus imbuerunt, 691. f. Demetrias hortantibus Alypio & Auguſt. uniſtrum remiſit nuptiis jam paratis, 692. f. In Alypium multa contumelioſa & indigna clamarunt Hipponenſes cum Pinianum ad presbyterium poſtulabant, 167 e. 171 c. Ad Alypium panem unum dono mittit Paulinus, 36 b & Euſebij epiſcopi Conſtantinopolitani hiſtoriam, 115. b. Alypij hiſtoriam Auguſt. Paulino ſcripturum ſe ſpondet, 45. a. Alypium Papam & fratrem ſalutat Hier. 83 g Alypius ad Sixtum reſcribit, 709. a Ejus cognatus Romanianus, 44. f
AMAIVLUS epiſcopus, 617 e. 634. d
AMBROSII ore potiſſimum Deus Auguſtinum ab errore liberavit, & per illius miniſterium gratiam ſalutaris baptiſmi huic indulſit, 495. b 81 c. Ejus perſecutio, 104. b. Mors contigit an. CCCXCVII. 4. April 81. Not Ambroſius interpretationem Origenis in quibuſdam ſecutus eſt, 177 a ſcripſit contra eos qui Dominum profeciſſe de libris Platonis contendebant, 58 b In obſervando ſabbati jejunio, ſervandum eſſe morem eccleſiæ in qua quiſque verſatur, reſpondit, 81. d. 114 e. f. Ambroſij ſententiam de videndo Deo amplectitur Auguſtinus, 495. b. &c. Ambroſium Paulinus patrem ſuum vocat, 35. e. dilectionis ejus ad fidem innutritus eſt, ibid. presbyter ejus cenſetur, ibid. f
Amicitia eſt rerum humanarum & divinarum cum benevolentia & caritate conſenſio ex Tullio, 881 d. Ex caritate æternitatis & veritatis manat vera amicitia, 536 b. Non penſanda temporalibus commodis, ſed gratuito amore putanda, 536. b. Inconſtantia ejus qui ex caritate amicus eſt non timenda, 167. d
Amicus amicum in Deo certiùs habet, 12. d
Amicus hominis veraciter eſſe nemo poteſt niſi fuerit ipſius primitus veritatis, 536 b. Inter quos amicos non eſt rerum conſenſio divinarum, nec humanarum plena eſſe poteſt ut vera, 883 g. In quibuſlibet rebus humanis nihil eſt homini amicum ſine homine amico, 184 b. Non ſunt amici qui in rebus tantum humanis conſentiunt, 884 a. b. Prodeſt aliquid, cognoſcere quæ amara & triſtia ſunt erga cariſſimos noſtros, 160. a. Amicus ut admoneat amicum, verecundia impedire non debet, 539? f g. Utiliores plerumque inimici jurgantes, quam amici objurgare metuentes, 165 a. Non omnis qui parcit, amicus eſt; nec omnis qui verberat, inimicus, 531 f
Amor pondus, 545. c. quod pondus corporibus, hoc amor eſt animis, 154. g. 155 a. In hac vita

virtus non eſt niſi diligere quod diligendum eſt, 540. d 541. d Non faciunt bonos vel malos mores, niſi boni vel mali amores, 540. f
Amor Dei Summa & vera ſapientia eſt in præcepto illo primo, *Diliges* &c. 438. g. Deus præcipuè & ſolus diligendus quia nihil eo melius, 540. e. Modus amandi Deum eſt ſine modo amare, ex epiſt. Severi, 586. f. Pietas cultus Dei eſt, nec colitur ille niſi amando. 438. f. Quis veraciter laudat, niſi qui ſinceriter amat, 438. f. Amor Deum facit præſentem, 540. e. amanti Deum nec temporalium pœnarum, nec imperialium legum, nec gehennarum timor eſt neceſſarius, 638. c. Neceſſe eſt ut parum diligat Deum, qui non ab illo, ſed à ſe ipſo bonum ſe arbitratur effectum, 455. g
Amor proximi. Vita bona & honeſta non aliunde formatur quàm cum diligitur Deus & proximus, 409. e. 438. g. Præcepto de diligendo Deo & proximo, non litteræ philoſophorum, non leges civitatum comparandæ, 409. d. Hominem rectè diligere non novit, quiſquis eum non diligit qui hominem fecit, 883. g. proximum ſicut ſe ipſum diligit, ſi ad ſimilem Dei dilectionem quantum in ſe eſt perducit, 587. e. Facile eſt malos odiſſe, quia mali ſunt; rarum eoſdem diligere, quia homines ſunt, 585. b
Amor ſui. Niſi diligat Deum, nemo diligit ſeipſum, 587. c. 685. f. Duo tantum præcepta caritatis data ſunt, quia homo & Deum & ſeipſum eadem dilectione diligit, 541. b. c. d
Amorem perniciosiſſimum rerum corporearum vera & divina philoſophia monet frænare, 9. e. Dulcè vivit cùm amori corporeo animus moritur, 13. f. Auguſtinus amorem ſuum nititur disjungere ab eo quod abeſſe à ſe invito poteſt, 4. a
Ampelius epiſcopus, 617. e. 635. d
Anastasio Papæ Ruffinus libellum obtulit, 582. b
Anathematizare mortuum Cæcilianum paratus Aug. ſi crimina in eum objecta probentur, 624. d
Anaunenſes clerici [Siſinnius Martyrius & Alexander] à gentilibus occiſi, 480. c. & *Not.* b
Anaxagoras mentem Deum eſſe dicit, 338. e. f. 339. e
Anaximenes aërem eſſe Deum ſenſit, 338. b. c. Contra Anaximenis & Anaxagoræ ſententiam de Deo Cicero diſputat, 338. f. 339. a. &c.
Annas ex inſula Capraria [monachus] 814. e
Angeli an habeant corpora 260. b. c. d. Angeli quomodo vident faciem Patris, quomodo & nos videbimus Deum ſicuti eſt, 482. b. &c. Deus nunc fortaſſe videtur à quibuſdam Angelis, eo modo, quo videtur ſicuti eſt, 482. f. Poteſt mens humana divinitus rapi ex hac vita ad Angelicam vitam, antequam per iſtam communem mortem carne ſolvatur. 485. g. Paulus raptus ad vitam Angelicam, 485. g. Etſi poteſtas non eſt videndi [Angelum] eſt gratia promerendi ut videre poſſimus, 480. c. Vox Patris in monte, & ſpecies columbæ viſa, potuerunt fieri Angelorum miniſterio, 607. a
Aniciana familia, 517. a
Anima ſpiritus eſt, non corpus, 701. b. eſt incorporea, 584. f. g. 585. a. tota eſt in qualibet parte corporis, 585. a. b. non eſt pars Dei contra Manichæos, 584. d. e. nec de Deo nata, ſed creata eſt, 701. a. non eſt natura Dei, ſed eam participando poteſt illuminari, 424. e. eſt immortalis non ita ut Deus, 466. e. 584. e. Philoſophi multi animam immortalem & miſeriæ vel beatitudini obnoxiam permanere tenuerunt, 490. d. A propria Dei ſubſtantia animam eſſe, Stoïci, Manichæi, & Hiſpana Priſcilliani hæreſis cenſuit, 582. a. 586. d. Animas de cœlo lapſas eſſe putarunt Pythagoras, Platonici, Origenes, 582. a. Anima non detruditur in corpus, propter mala ſua demerita, 582. f. 583. d. 594. b. 701. b. De origine animæ nihil certi in ſcriptura canonicis comperit Auguſt. 705. a. Teſtimonia eorum qui novas aſſerunt animas creari, ſolvuntur, 705. b. c. Animarum propaginem defendentium teſtimonia ſolvuntur, 705. e. f. g. Quomodo animæ traduci poſſint, non poteſt explicari, 704. b. &c. Eas ex traduce eſſe Tertullianus, Apollinaris, & Occidentalium maxima pars cenſuit, 582. b. Qui eas ex traduce fieri putant ex ſententia Tertulliani, eas eſſe corpora volunt, 704. a. Eas olim conditas in theſauro Dei haberi quidam Eccleſiaſtici exiſtimarunt, 582. a. qui urgentur, 593. g. De animæ incarnatione quatuor Aug. ſententiæ in libris de *libero arb. contra Manich.* 465. d. 586. e. d. De ejus origine nihil definit, 466. b. 580. f. 700. d. a. De ea Hieronymum conſulit, 706. d. ſicut & Marcellinus, *ibid.* c. Hieronymus Marcellino inſinuavit ſuam eſſe ſententiam, ſingulas animas novas naſcentibus fieri, 607. f. quam ſententiam ſuam expoſuit in opuſculis contra Ruffinum, 582. b. 706. c. Animarum propaginem Occidentalis Eccleſia ſolebat ſentire, 706. e. Verſus 7. ſap. 11. Eccleſiæ adhiberi poteſt ad defendendam quamlibet quatuor ſententiarum de animarum origine, 466. e. f. 467. a. &c. qui aliquam ex quatuor ſententiis de origine animarum ceteris tribus rejectis, vult propugnare aut aliquid de ſcripturis quod non poſſit aliter accipi proferat, aut rationem tam certam ut contradictio nulla exſiſtat, 467. g. In quæſtionibus de animarum origine, cavendum ne negetur originale peccatum, 593. & *ſeq.* 707. c. g. 594. & *ſeq.* 595. & *ſeq.* Nam omnes ex Adam juſtam ſortem damnationis inveniunt niſi ad remiſſionem peccatorum renaſcendo perveniant, 706. e. Si animæ creantur ſingulæ ſingulis, quomodo peccatum originale contrahant, 587. e. f. Anima cur datur mox morituris, 588. f. g. Quomodo juſtè dentur in damnationem innumerabiles animæ parvulorum, quas Deo certum eſt ſine baptiſmo de corporibus exituras, 634. b. Quæcumque ſententiarum de origine animæ vera ſit, Deum ſine dubio laudandum eſſe voluit Aug. in lib. *de libero arbitrio*, 465. e
Anima cogitat quæ non vidit, demendo & addendo, 10. a. b. Difficilè explicatur quomodo anima videat & audiat ubi non eſt, 403. d. & *ſeq.* 404. a. & *ſeq.* Anima inter creatorem & creaturas media eſt, 423. a. b. Anima primi hominis ante peccatum, etiamſi nondum ſpiritale corpus, ſed animale, tamen pro arbitrio regebat, 465. f. Poſt peccatum ordinata regit corpus ſuum, non omni modo pro arbitrio ſuo, ſed ſicut leges univerſitatis ſinunt, 465. b. d. &c. Animæ corpus vel quaſi corpus quod vehiculum nonnulli dicunt, 27. a. Quæ eſt pejor mors animæ, quam libertas erroris, 510. d. Anima non caret de corpore cum corpore, quo poſſit ad loca corporalia ferri & his contineri, 564. e. 570. f. Ejus bona donare ſolus Deus poteſt, 468. f. Anima ſuâ culpâ lapſa ſolâ Dei miſericordiâ liberatur, 585. e. Bene uti poteſt corporali felicitate ſervando ordinem in creaturis, ſi eam fecerit ſervire Creatori, 425. b. &c. Non poteſt juſta, ſalva, ſapiens nec beata eſſe niſi participatione incommutabilis boni, 430. f. Propria voluntate bonum ſibi eſſe non poteſt, ſed malum, *ibid.* Quies animæ in ſolo Deo, 134. g. 135. a. Animæ ſanctorum ante reſurrectionem corporis ſunt quidem in requie, ſed in ea non ſunt actione qua corpora recepta vegetantur, 136. f. Chriſtiana anima in hac vita deſolatam debet ſe reputare, 383. e. 384. d. & ut deſolata oraret, 394. a. Deterior fit appetitu inferiorum, 423. e. An illam odit qui carnalem ejus affectum interimit, 869. c. Perversè utens creaturis, non effugit ordinationem Creatoris, 425. c. d. Nondum paſſa ſenſibilium ſenſuumque vanitatem minus eſt obnoxia falſitatibus, 9. f. anima aliquando fruitur pro corpore, 705. g. 706. a
Animus melior corpore, 5. e. Ejus pabulum veritas, 3. d. Omnis ejus motus aliquid facit in corpore, 11. f. Animus tanto magis inſeritur veritati, quanto familiariùs in ea volutatur, 6. e. Cùm ſe ipſo ſibi quaſi ſuo bono gaudet, ſuperbus eſt, 534. f. Non ſanus æſtimandus eſt qui non temporalibus æterna præponit, 187. f. an poſt reſurrectionem ſine organo corporis valeat corporalia noſſe, neſcire ſe affirmat Aug. 502. f
Annianus pſeudodiaconus Celedenſis, 763. e. Latinitate donavit homilias Joh. Chryſoſtomi, 763. *Not.* *Traducem* nomine Auguſtinum aut Hieronymum deſignare videtur, *ibid.* Alienæ [Pelagii] blaſphemiæ frivola verba ſubminiſtrat, 763. c. & *Not.* Ejus libros ab Euſebio presbytero ſuſcipit Hieronymus, 763. c. d
Annorum multitudo dieі nomine aliquando ſignificatur, 747. f. & *ſeq.* Anni quadringenti nonaginta ſunt in hebdomadibus ſeptuaginta Danielis, 748. e
Antichristus manifeſtus futurus eſt, 745. f. Interficietur ſpiritu oris Chriſti, *ibid.*
Antiqui eadem cum fidelibus noſtri temporis fide in Chriſtum ſalvi facti ſunt, 548. a. & *ſeq.* 682. c. & *ſeq.* 686. b. 701. d. Erat eis aliquod occultum regenerationis ſacramentum, 682. c.
Antonius lector, epiſcopus Fuſſalenſium ordinatur, 777. g. 778. a. variis criminibus accuſatur à Caſtellanis & aliis, 778. b. Communione privatur niſi priùs Fuſſalenſibus omnia redderentur, 778. c. Judicio conſentit, *ibid.* Agit poſtea ut ei communio reddatur, *ibid.* Primatem Numidiæ inducit ut ſe papæ Bonifacio commendet, 778. f. Fuſſalenſibus & judicia, & publicas poteſtates, & militares impetus tamquam executores Apoſtolicæ ſedis ſententiam comminatur, 779. e.
Antonius unus è Patribus Carthaginenſibus, 617. b. 635. d
Anthropomorphitæ, 581. e. Deum habere membra dicebant, *ibid.* f
Anulinus proconſul tranſmiſit libellos duos ad Imperatorem, 824. a. unum contra Cæcilianum, 824. b. 835. g. alterum forte ſupplicem, 824. *Not.* Per eum Cæciliani cauſſam ad Conſtantinum miſerunt Donatiſtæ, 581. b
Apollinaris Laodicenus pſalmos interpretatus eſt, 177. a
Apollinaristæ hæretici putaverunt Chriſtum aut non habuiſſe animam aut non habuiſſe rationalem, 486. b
Apollonius Tyaneus, magus, 385. b. 401. a. Multo melior quam Jupiter, 418. a. Hunc conferre Chriſto vel etiam præferre quidam conati ſunt, 417. g
Apophoretum velatione, 527. c. *Vide Not.*
Apoſtatæ ad militiam clericatus non eligendi, 148. a
Apoſtoli firmamenta & columnæ Eccleſiæ, 435. e. Arietes vocantur ab Auguſt. 841. d. Non omnes Chriſtum videbant ait Ambroſ. 480. e. 485. e. Ante paſſionem Domini baptizati ſunt, 105. c. 896. f. Sabbato non vacarunt, nec jejunaverunt, 70. b. Non ſolebant ſolemniter die Dominico jejunare, 79. e. &c. Jeroſolymis decreverunt ne quiſquam cogeret gentes judaizare, non autem ne quiſquam Judæos judaizare prohiberet, 193. e. Quibuſdam eorum divinæ ſubſtantiæ viſionem fuiſſe conceſſam, non incredibile, 486. a. Leges ab Imperatoribus non poſtularunt, quare, 650. g. 651. d
Apparere [ex Ambroſio] dicitur quod prævideri non poteſt, 479. e
Apparitiones extra ſomnum & in ſomno, 563. e. f. g. Quomodo fiant, explicare non audet Aug. 564. f. & *ſeq.* Hoc unum affirmat non fieri qualitatibus aut molibus corporeis, 565. a. 566. a
Appius, 612. b
Apringius, Frater Marcellini, 395. g
Apta docebat Judaizare Chriſtianos, 736. e
Apuleius Madaurenſis Magus, 385. b. 401. a. 418. d. cum omnibus ſuis magicis artibus ne ad aliquam quidem judiciariam reip. poteſtatem potuit pervenire, *ibid.* ſe contra magicarum artium crimina defendit, 407. c. 418. c. hunc conferre Chriſto vel etiam præferre quidam conati ſunt, 417. g
Aquilo glaciem peccati ſignificat, 443. b. c
Arbitrium. *Vide* Liberum arbit.
Arelatenſe concilium in cauſſa Cæciliani, 90. b. 97. b. 388. b
Arenæ maris nomine infirmi & carnales in Eccleſia intelliguntur, 243. f
Argentius, 53. d
Ar[illegible] Priſcillianiſtas non neſciens ivit, aut ejuſdem hæreſis retibus implicatus, 842. c
Arium & Eunomium Paſcentius anathematizat, 854. b
Arianorum fides de SS. Trinitate, 863. c. d. Patris & Filii & Spiritus S. diverſas ſubſtantias eſſe dicunt. 643. d. Patrem non genuiſſe id quod eſt 609. g. 610. c. Patrem inviſibilem, Filium vero & Spiritum-ſanctum viſibiles 500. b. peccabant in Spiritum-ſanctum, 662. c. Donatiſtæ ſibi ſociare tentarunt, 103. e. Arianorum fidem ipſi Donatiſtæ aliquando profeſſi ſunt, 643. c. inter errorem Arianorum & Donatiſtarum quid interſit, 643. d. Concilium Sardicenſe quod Donatiſtæ proferebant Arianorum fuiſſe advertit Auguſt. 103. e. Arianis ad Eccleſiam redeuntibus gradus honoris ſervabantur, 662. f. diſplicuit hoc Lucifero Calaritano, unde & in tenebras ſchiſmatis cecidit, *ibid.*
Armomanenſis fundus, 154. d
Aſellus diaconus, 581. e
Aſinius Pollio, 179. a
Aſterius ſubdiaconus litteras Hieronymi ad Auguſtinum retulit, 156. e. 163. f. creatur epiſcopus, 189. g
Aſterius Scythopolitanus Pſalmos interpretatus eſt, 178. a
Athanaſius Alexandrinus fugit quia à Conſtantio ſpecialiter quærebatur, 832. e. pro utilitate Eccleſiæ ſe ſervavit, 834. a. &c.
Atomorum concurſu fortuito, & mundos innumerabiles, & animantia, & animas, & Deos ipſos fieri dicit Epicurus, 340. f. Refellitur à Cicerone, *ibid.* d. &c.
Auctoritatis culmen lumenque rationis in uno Chriſti nomine atque in una ejus Eccleſia conſtitutum eſt, 543. e

AUGUSTINUS.

Augustinus apud mediterraneos natus atque nutritus, 10. b. Madaurenſes & fratres & parentes vocat, 845. a. Ejus ſoror Præpoſita monialibus, 782. f. Conſanguineus Severinus Donatiſta, 129. a. Necnon fortean Licentius, 41. a. Alypius & Auguſtinus corpore tantùm, non animo duo, 46. a. Alumni Auguſtini Alypius, 27. d. Evodius, 562. g. Poſſidius, 271. c. Profuturus, 46. b. 562. g. Privatus, 562. g. Bonifacius, 183. b. 186. d. & ſeq. Donatus, 147. f. Servilius, 562. g. Inter Auguſtini familiares S. Paulinus, 42. f. Ejus deſiderium videndi Paulinum & alloquendi, 42. f. Ab ipſo panem accipit, 58. b. & unum ipſi dono mittit, 58. c. Ipſi ſpondet ſe Alypij hiſtoriam ſcripturum, 45. a Rhetoricam docuit, 332. b. c. abdicato munere docendi, Deo ſervire cupit, 7. c. Per Ambroſij os potiſſimùm ab errore liberatur, 495. b. & ab ipſo baptizatur, 495. b. omnia dimiſit, 558. f Hipponenſes eum ad clericatum petunt, 170. b. In presbyterum ordinatur invitus, 25. d. Tempore ordinationis lacrymas fundit, 25. f. Valerius prædicandi onus Auguſtino imponit, 51. a. Spatium temporis uſque ad Paſcha petit ut in ſeceſſu vacet precibus & ſtudio, 26. d Coëpiſcopus Valeri, creatur, 56. d. 58. g. Imminente Chriſti natali, 55. Not. Ordinatus eſt & ſedit epiſcopus vivente adhuc Valerio, 790. a. Utrumque id concilio Nicæno fuiſſe prohibitum neſciebat, ibid. Non divitias dimiſiſſe ſed ad divitias veniſſe dum epiſcopus factus eſt ſibi videri ait Auguſt. 170. c. Eccleſiæ non tam præeſſe quam prodeſſe deſiderat Aug. 197. f. Omnia alia officia etiam caritatis, dignitatis ſuæ muneribus poſtponit, 318. f. g. 319. a. Prolixas epiſtolas ſcribere ipſi grave eſt ne officio paſtorali deſit, ibid. g. Numquam abſuit Hippone licentioſa libertate ſed neceſſaria ſervitute, 362. a. In Mauritaniam Cæſarienſem neceſſitatis Eccleſiaſticæ cauſſa perrexit, 711. b. & Not. eò miſſus à Zozimo Papa, 700. b. Rerum eccleſiaſticarum procuratione ſi ſalvo officio poſſit, carere deſiderat, 171. b

Auguſtinus presbyterum Eraclium ſucceſſorem ſibi exoptat, 789. c. 790. c. Eraclij electionem populus cum plauſu excipit, ibid. c. e. f. g. Auguſtinus onera occupationum ſuarum Eraclio refundit, 790. c. d. Plebs Hipponenſis adquieverat ut Auguſtino propter curam ſcripturarum per quinque dies hebdomadæ nemo moleſtus eſſet, 790. b. c. Conqueritur per diem integrum ſe negotiis hominum ut antea implicari, 790. c. Otium poſtulat ut Scripturis vacet, ibid. c. Theodoſius ad eum ſcribit ut Concilio Epheſino adſit, 762. Not.

Infirmæ valetudinis Aug. 362. a. Rhagadis & exochadis dolore & tumore laborat, 82. c. præ corporis imbecillitate vix loquebatur cum ad eum Bonifacius venit, 812. c

Libros de Academicis ſcripſit, ut in ſpem reperiendæ veritatis reduceret quos forte à rerum comprehenſione Academicorum ſententia deterruerat, 2. b. Poëticam nobilitavit libris de Muſica, 399. c. & Not. Quo fine libros de Muſica ſcripſerit Aug. 272. b. Sex qui exſtant agunt de ſolo rhythmo, ibid. Diſponebat alios ſex de melo ſcribere, ibid. In ſexto eorum qui exſtant eſt fructus omnis ceterorum, ibid. d. De religione catholica quiddam ſcripſit, 19. d. Libros contra Manichæos ad Cæleſtinum miſit, 23. b. Libros de libero arbitrio ad Paulinum dirigit, 57. f. Libros de Trinitate juvenis inchoavit, edidit ſenex. 616. c. Abſolutos & emendatos mittit ad Aurelium, ibid. f. g. Libros de Geneſi & de Trinitate citiùs edere non vult Aug. quia periculoſiſſimas quæſtiones continent quas diſcuti ſedulò neceſſe eſt, 464. f. Quinque priores libros de Civitate abſolvit, 603. c. Commonitorium ſcribit ad Fortunatianum Siccenſem, de videndo Deo, 473. d. Litteras ad laïcos Donatiſtas, 431. a

Epiſcopi Africani contra Pelagianos exercere incipiunt, 421. c. anno CCCCXI. aut CCCCXII. ibid. Not. Librum primum de nuptiis & concupiſcentia ad Valerium Comitem, 774. c. Adverſùs hoc opus quatuor libros edit Julianus, ibid. b. Hos ad Auguſtinum mittit Claudius epiſcopus, ibid. c. Ex illis decerpta nonnulla ad Valerium Comitem miſſa erant, ibid. b. quibus reſponderat Auguſtinus in libro 2. de nuptiis & concupiſcentia, ibid. d. Opus aliud contra Julianum mittit ad Claudium epiſcopum, ibid. c. Epiſtolam ad Pelagium per Innocentium mittendam ſcribit, 627. c. Teſtimonium quod Aug. ex Sap. 4. 11. adtulerat tamquam non canonicum definiunt omittendum Maſſilienſes & Semip. 827. b. Honorius & Theodoſius de hæreſi Pelagiana ſcribunt ad Aug. 762. g. & Not. Oroſio de Priſcillianiſtarum hæreſi & Origenis quibuſdam opinionibus Aug. uno libro reſpondit, 608. b. Aug. non interpretatus eſt [pſalterium] ſed codicum latinorum nonnullas mendoſitates emendavit, 888. c. Pſalmum 72. nocte qua illuceſcebat ſollemnitas Beatiſſimi Cypriani expoſuit Aug. 427. a. De animarum origine nihil definit, 700. d. Quatuor de ea ſententias refert in libris de libero arbitrio, 586. c. Auguſtinus retractat opuſcula ſua ſimul & reſpondet Juliano, 820. a. b. Homilias non retractaverat an. 418. nec de epiſtolarum ſaltem pluximarum retractatione quidquam dictaverat, 820. b. c. Indiculus opuſculorum S. Aug. 473. d. Libros ſuos numero CCXXXII. eſſe cognovit, 820. b. Quantum ſcriptis ſuis tribui velit, 463. f. 464. a. &c. Auctoritatem velut canonicam ſcriptis ſuis non vult tribui, 502. b. 714. d. Ejus epiſtolæ, Chriſtum, Platonem, Plotinum Nebridio ſonabant, 7. d. Hebræam linguam ignorare ſe ait Aug. 272. f

Litteras ab Hieronymo accipit, 83. c. Ejuſque apologiam adverſus Ruffinum, 165. c &c. dolet inter tam familiares perſonas diſcordiæ malum exſtitiſſe, ibid. 166. d. Diſputat cum Hieronymo de Legis obſervatione, 174. a 176. g. In quo utriuſque ſententia differat, ibid. De Petro reprehenſo à Paulo, 45. f. 85. c. 170. d 172. c. 173. f Auguſtini ſententia menti Cypriani & Ambroſij conſentit, 199. c. Hieronymus ad ipſius ſententiam acceſſit, 202. Not. 635. a. Auguſtinum in ſcribenda adverſùs Hieronymum epiſtola glorioſam populi requiſiviſſe quidam Jeroſolymis accuſabant, 162. b In Aug. epiſtolâ ad Hieronymum quædam hæretica ipſe Hieronymus judicat, 162. c. Ejuſque interpretationem in pſalmos ab interpretationibus veterum Græcorum diſcrepare ait, 163. c. Auguſtinus adverſùs Hieronymum ſcripſiſſe ſe librum & Romam miſiſſe negat, 156. b Hieronymo reſpondet cum humilitate, 164. b. 166. g. 167. a. 202. c. Veniam petit, 164. d. 190. b. 202. c. Ab ipſo edoceri poſtulat, 190 d. Auguſtinus ſummo affectu Hieronymum diligebat, 201. d. Ab ipſo litteras poſcit, 160. a & ſcripta, ibid. b. Eum rogat ut prodat Origenis & hæreticorum errata, 86. f A libris veteris Teſtamenti ex Hebræo vertendis, 160. f. g. 161. a. dehortatur, 46. c. Quomodo eos in latinam linguam ab eo verti velit, 46. d. Hortatur vero, ut LXX. verſionem depravatam ac variantem reddat latinæ veritati, 161. d Hanc de 70. quam ediderat Hier. interpretationem Aug. petit, 203. c. Fortunatum Manichæum in diſputatione vincit, 187. d. & Not. Cum Fortunio publicam diſputationem habuit, 101. b

Elogium Aug. 516. b. Auguſtinum longè adhuc à fide Chriſtiana ſepoſitum, & ſtudiis olim deditum litterarum, quietis & honeſtatis fuiſſe cultorem dicit Vincentius, 254. c. vir probitatis juſtitiæque documentum appellatur, 399. c. Antiquæ fidei rurſum conditor, 750. d Oraculum Legis ſacrator juſtitiæ, inſtaurator ſpiritalis gloriæ, diſpenſator ſalutis æternæ vocatur ab Audace, 887. a. Ejus verba cæleſtia appellat Paulinus. 58. f. g. Libros ejus ut dictata divinitus verba Paulinus miratur, 35. a. Ejus os, fiſtulam aquæ vivæ, venam fontis æterni Paulinus appellat, 36. f. Paulinus Auguſtinum & magiſtrum & medicum ſpiritalem vocat, 254. f benedictum doctorem Iſraël, 355. c. Magiſtrum in fide, 361. f. Pluximi facit litteras Auguſtini, 253. c. ſcientiam, ibid. 256. b. Auguſtinum mortuum eſſe ſæculo ait, 254. f. g. 255. a. &c. Sal terræ, lucernam dignè ſuper candelabrum Eccleſiæ poſitam, 36. c. Cum ad Auguſtinum veniret, legi deeſt quidquid contigerit ignorari ex Voluſ. 400. c. Nectarius Auguſtinum Tullio comparat, 288. a. Curam ſcripturarum, patres duorum conciliorum Numidiæ & Carthaginis Auguſtino impoſuerunt, 790. b. Darius legendo Auguſtinum, gentiles rivus contemſit, 838. b. Confeſſionum libros petit, 838. c. Inter prædicationem Auguſtini, lacrymæ auditoribus obortæ, 51. c. Auguſtino apud Cirtenſes loquente & hortante, multi ex Donatiſtis converſi ſunt, 468 d. Oroſius juvenis presbyter ab ultima Hiſpania ad Auguſtinum tranſiit ſcripturarum ardore inflammatus, 608 a. Auguſtinus & Alypius Julianam & ejus familiam bonis moribus imbuerunt, 692. f. Demetrias hortantibus Alypio & Auguſt nuntium remiſit nuptiis jam paratis, 692. f. Auguſtinum & Hieronymum, omnes hæretici deteſtantur, 730. d

Ejus fides de SS. Trinit. 856. c. 857. 864. a. Auguſtini modeſtia inter calumnias, 67. f. Auguſtini humilitas, 402. c Plus amat diſcere quam docere, 315. a. In ſcripturis ſacris multa ſibi latere ait, 143 d Facile eſt ut quiſque Auguſtinum vincat de ſe ipſo ait Aug. 862. c. Ejus modeſtia inter laudes, 692. c. 887. f g. Ut ſe habet ad laudes, 29. f. 30. a. 44. a 317. c. 318. a. Qualibus laudibus & à quibus laudari velit Aug. 839. d. c Amorem ſuum nititur disjungere ab eo quod abeſſe à ſe invito poteſt, 4. a. Cum morte familiaritatem quærit, 13. d. In judicando aut aliquid mali ſuſpicando de aliquo maxime cautus, 182. b. 183 c. Satagit ut ſibi reconcilietur Epiſcopus quem litteris aſperioribus offenderat, 497. f. g. 498 a. &c Domus ejus vigilanti diſciplina adminiſtrata, 186. d. Aug. in Fuſſalenſium & epiſcopi eorum Antonij periculo, timore tanto & mœrore excruciatur ut ab officio cogitet gerendi epiſcopatus abſcedere, 780. b. Quod inſtituitur præter conſuetudinem ut quaſi obſervatio ſacramenti ſit, non approbat, 142. c. Ad unitatem Chriſti neminem eſſe cogendum ſenſerat, 237. f. mentem mutavit, 237 g. Sentiebat non petendas leges ab Imperatoribus contra Donatiſtas, 653. g. Sed legem Theodoſij contra hæreticos obſervandam, 654 a. Supplicium mortis ab aliquibus Donatiſtarum magnorum ſcelerum reis amoliri conatur, 419. f. 420. a. &c. Ad Provectum & Cylionium ſcribit ut Leporium jam pœnitentem & correctum ſuſcipiant, 811 c. Mittitur epiſtola Leporij manu Aug. ſubſignata, 811. f. Ad ipſum cilicia miſit Palatinus, 810. f

Aurelius, 456. b. 617. b. 635. d Epiſcopus eccleſiæ catholicæ Carthaginenſis, ibid. 379. d. 382. f. Ad eum Paulinus ſcribit, 35. c. Et Sixtus, 709. b. Hanc epiſtolam deſcripſit Aug 35. c

Auſter fervorem caritatis ſignificat, 442. c.

Auxilius anathematizat Claſſicianum cum omni domo ſua, 878. b

Auxilium gratiæ fides impetrat quæ eſt in Chriſto Jeſu, 618. c

Azymorum primus dies quinta Sabbati à Matt. appellatur, 80. d

B

Bacchanalia, 22. d. e

Badiſilitana eccleſia, 153. a

Bagaïtanum Concil. Donatiſtarum adverſùs Maximianiſtas an. 394. habitum, 458. c. Felicianum Muſtitanum & Prætextatum Aſſuritanum Donatiſtæ in eo concilio damnaverunt & poſtea in eodem epiſcopatu in quo damnati ſunt receperunt, 117. a. 222. c. 219. b. cogente Optato Gildoniano, ibid. 181. a. Mortuorum funeribus plena ſunt littora dixit concilium Bagaïtanum de Maximianiſtis, 615. d

Balneorum uſus ſemel in menſe conceditur ſanctimonialibus, 786. c

Baptiſmus. Ejus inſtitutor, 306. f. Generatio ex Adam uno delicto obligat, regeneratio ex Chriſto tam illud quàm quidquid poſtea ex iniquis operibus humanæ converſationis accedit, ſolvit, 546. f. 547. c. d. & ſeq. Parvulos propter ſalutem baptizandos negant Pelagiani, 619. g. 621. c. d. eo quod nullum ex Adam contagium damnationis adtraxerint, 629. d. addebant æternæ vitæ præmiis ſine baptiſmatis gratia poſſe donari, 640. b. Parvulorum baptiſmus non ſuperfluus, quia peccato Originali obligantur, 546. c. nec liberari poſſunt niſi baptiſmo Chriſti, 550. d per illum, commendante Eccleſiæ caritate à damnatione liberantur ante uſum rationis morientes, 268. b &c. de poteſtate tenebrarum eruuntur, 802. c. quia parvulum etſi nondum fides illa quæ in credentium voluntate conſiſtit, jam tamen fidei ſacramentum fidelem facit, 268. a. Infantes ab aliis quam à parentibus offerri poſſunt ad baptiſmum, 266. c. d. e. illiſque prodeſt offerentium voluntas per ſocietatem unius ejuſdemque ſpiritus ex quo fit regeneratio, 264. b. c. quia non tam offeruntur ad baptiſmum à geſtantibus quam ab univerſa ſocietate fidelium, 266. a. unde nec offerentium prava intentio impedire poteſt virtutem ſacramenti, 265. f. g. 266 Ab offerentibus infantem ad baptiſmum citra mendacium reſpondetur ipſum fidem habere propter fidei ſacramentum, & convertere ſe ad Deum propter converſionis ſacramentum, 267. g. Cum homo ad uſum rationis venit, ſacramentum baptiſmi non repetit ſed intelligit, ejuſque veritati conſona voluntate coaptatur, 268. b. nec imputatur parvulis ad culpam quod reluctantes baptiſmum recipiant, 686. b. Baptiſmus

non conferatur aut denegatur parvulis ob præcedentia bona vel mala demerita aut parentum aut ipſorum parvulorum neque ex præviſione bonorum vel malorum operum, 715 c. & ſeqq. Parvuli ante vel poſt ſuſceptum baptiſmum an reſurgent, 592. f. Judas & cæteri Apoſtoli ante paſſionem Domini baptizatos fuiſſe probatur, 105 c. d. Cum Petrus rogavit Dominum, nondum fuerant Apoſtoli baptizati, non tamen aquâ, ſed Spiritu-ſancto, 896 e. Paulus baptizavit poſt Johannem baptiſmo Chriſti, 150. a. &c. ante baptiſmum exorciſantur & ex ſufflantur infantes, 712 d. Circumciſio vice baptiſmi olim fuit, 689 f. Baptiſmi ſacramentum Chriſtus in Eccleſia pro circumciſione dedit, 897. a. Sicut circumciſionem abſtulit Domini primus adventus, ſic baptiſmum auferet ſecundus adventus, 32. e. Perfecta mundatio non in Johannis ſed in Domini baptiſmo eſt, 105. d. Baptiſmum quem dederunt Apoſtoli & alij poſt Chriſtum, non erat eorum ſed Chriſti, 150. b. &c. & ideo poſt illos quamvis hæreticos & perverſos non baptizatur, 150 d. c. & 151 a. Baptiſmum ergo apud hæreticos collatus valet, 260 b. nec eſt iterandus, *ibid.* quia verus baptiſmus eſt, quamvis extra Eccleſiam nihil proſit, 307. d. 313. e. Dicebant Donatiſtæ verum non eſſe baptiſmum, niſi qui ab homine juſto datur, 212 d. juſtificari eum quem ipſi baptizaverant, 658. c. *Vide* Donatiſtæ. Neceſſe non eſt ut rebaptizentur Donatiſtæ qui ad eccleſiam catholicam tranſeunt, 249 d. ubicumque enim conferatur baptiſmus, venerandus eſt, 122 e. nec tanto melius baptizatur quiſque, quanto à meliore fuerit baptizatus, 150 e cum virtus baptiſmi non ex meritis miniſtri pendeat, 300. g. 301. a. b. nec miniſter ſed ipſe ſit Chriſtus qui baptizat. 122 e. &c. Immo propter pacem Eccleſiæ non putat Cyprianus eos ab Eccleſiæ muneribus ſeparandos, qui extra eam baptizati ſunt, 240. b Octava in albis, 65. b Apoſtolos à Chriſto baptizatos magis credibile eſt, 897 c. Ante baptiſmum pœnitentia agenda de ſuis prioribus peccatis, quæ tamen non eſt utilis niſi etiam baptizentur, 898. c. ſicut & poſt baptiſmum ſi poſt illum peccaverint, 898. d Nolentium negare Chriſtum paſſio pro baptiſmo deputatur, 897 b

Barnabus ſervus Dei. 564. e

Barnabam ſervum Dei ad Auguſtinum mittit Pinianus dum à populo ad presbyterium cogeretur, 369. d n

Baltaga, ferculum, 108. a. & Not.

Beatitudo hominis Deus, 391 d. vel notitia Dei, 681. a. Ejus perfectio in donatio, quia redit ad primum, 139 e. Beatam vitam volunt omnes etiam perditi. 386. a Nec tamen omnes qui volunt, adipiſcuntur, 394 e. Bonum ſummum id dicitur quò cuncta referuntur, 334. e Eo fruendo quiſque beatus eſt propter quod cætera vult habere, cùm illud jam non propter aliud, ſed propter ſe ipſum diligatur, 334. e. Philoſophi falsò in doloribus & cruciatibus ſapientem beatum eſſe aſſeverarunt, 536. e d. e f. g. 537. a. &c. In animo non eſt ut contendebant Stoici, 334 f. 335. a. Eam in bonis terrenis non ponunt niſi qui non pertinent ad regenerationem filiorum Dei, 538 e. f. In vita beata, una erit virtus quæ virtutes omnes complectetur, aut potiùs quæ ipſa erit virtutes omnes, 540. e. d 548. e. f. Ineſt in quiete patriæ non deſidioſa ſegnitia, ſed quædam ineffabilis tranquillitas actionis otioſæ, 134. d. &c Beatitudinis adipiſcendæ, mala hujus vitæ, pij fortiter perferunt, 537. d. e. Et propter hoc, in tormentis beati dicuntur, 541. f. In civitate ſuperna nulla erit toleranda calamitas, nulla frenanda cupiditas, ſed ſola Dei & proximi retinenda caritas, 410. d. Ad patriam cæleſtem & unam viam eſſe, & multas vias Scripturæ exhibent, 294. d. Beatitudo corporis illa erit plenitudo ſanitatis id eſt incorruptionis vigor, 334. e. Regum, Principum &c. labor in procuranda populis quiete inutilis ad vitam beatam, niſi eorum at hæc ipſa quæ ad Dei cultum referatur, 339 e. f. 560. a. Non facit beatum hominem, niſi qui fecit hominem, 136. c. 337. e. 338 c. & ſeq. 519 a Inde neceſſe eſt ut fiat homo beatus, unde fit bonus, 383. g. Non aliunde beatus homo, aliunde civitas beata, 538. d 539. c. Non ille beatus dicendus qui ſecundùm ſuam vivit voluntatem. 386. b Nec qui ſalutem temporalem in ſeipſo vel in aliis quos diligit adeptus fuerit, 386 e f. Sed qui omnia quæ vult habet, nec aliquid vult quod non decet, 386. d Noſſe quomodo homo poſſit eſſe beatus vera ſcientia & omnibus anteponenda, 334. a. Beatorum corpora & ſi poſt reſurrectionem ſpiritalia, linguas & voces habebunt quibus divinas laudes depromant, 559 c. &c.

Bella ſine benevolentia non gerentur ſi reſp. cuſtodiat præcepta Chriſtiana, 413 g. Neque ſine miſericordia, 205 e. Bella omnia non culpat doctrina Chriſtiana, 416. c. Non pax quæritur ut bellum excitetur, ſed bellum geritur ut pax acquiratur, 699. b. Majoris eſt gloriæ ipſa bella verbo occidere, quam homines ferro; & acquirere pacem, pace, non bello, 836. d. Magni quidem ſunt & habent gloriam ſuam fortiſſimi, ſed præcipuè fideliſſimi bellatores quorum laboribus Deo auxiliante hoſtis indomitus vincitur, & quies reipub. comparatur, 836. c. d. Pacem habere debet voluntas [militis] bellum neceſſitas, 699. b. Bella ſæviſſima ſub imperatore Gallieno, 754 a. b

Benedictio. Fiunt precationes antequam illud quod eſt in Domini menſa incipiat benedici: orationes cum benedicitur, interpellationes ſeu poſtulationes cum populus benedicitur & poſt hæc omnia gratiarum actiones, 509. c.

Benefici non tunc ſumus, cùm id quod à nobis petitur, facimus; ſed cùm id facimus quod non obſit petentibus, 395. a.

Berzellai Galaadites regis David beneficia juveni delegat filio, 662. c

Bizacenus Epiſcopus, 617. c. 635. v.

Blaſphemia. Non mirum ſi homines ſervis Dei detrahunt, cùm ipſum Deum quotidie blaſphemare non ceſſent, 181. f.

Bona temporalia in Chriſto exſpectabant Judæi, 429. c. & illos iis cumulavit, *ibid.* d. Illa ne putentur mala dantur & bonis: ne putentur magna & ſumma bona dantur & malis, 815 e. ungentur & bonis ut probentur, & malis memientur, 815. f Bona hujuſmodi ipſa bona ſunt, nec dantur hominibus niſi ab illo qui habet omnium cæleſtium & terreſtrium poteſtatem, 815. e Inter fallax eſt ſuavitas & infructuoſus labor, & perpetuus timor, & periculoſa ſublimitas, 764. a. b. Interim bona rum hujus vitæ ſine providentia, & finis cum pœnitentia, 764 b. Eccleſia denegant a ſociat e bona veteris Teſtamenti, ut bona novi optare atque ſperare jam diſceret, 407 d Non deerunt tamen, nec deſunt fideles qui felicitate temporali præpolleant, 432. c. Ipſius corporis ſi quæ bona ſunt ſicut forma & vires & ſalus, &c. non ſunt niſi ex Deo creatore ac perfectore naturæ; quanto magis animæ bona donare nullus alius poteſt, 468. f Beatitudinem in bonis terrenis non ponunt niſi qui non pertinent ad regenerationem filiorum Dei, 538. c. Ad aliquem cogendum ad bonum vis poteſt adhiberi, 661. b. 414. a. 451. a. & ſeqq. Gravius eſſe ſpoliari facultatibus quàm occidi Nectarius arbitratur, 188. e. Deus utilitati eorum conſulit, quos errantes pro bonis temporalibus non audit, 418. f. Jura civilia non faciunt ut homines bonis bene utantur ſive, ſed ut malè utentes minùs moleſti ſint, 334. f. Alienum eſt quod malè poſſidetur; malè autem poſſidet qui malè utitur. 334. e

Bonus non vſt quiſpiam timore pœnæ, ſed amore juſtitiæ, 338. c. Hi qui nihil majus ſe eſſe quam viros bonos, teliquam facilem eſſe doctrinam drait Socrates, 845 d Deus ſingulariter bonus eſt, & homo à Deo bonus eſt, de ſuo vero malus, 328. d. v. f Ille bonus dicitur cujus prævalent bona, 528 g. 529 a. & ſeq. Mali potius tolerandi ne deſerantur boni, quam boni deſerendi ne ſeparentur mali, 313 d. e. 325. c. In Eccleſia & boni ſunt & mali, 776. d Separatio bonorum à malis uſque ad adventum Chriſti differtur, 775. d

Bonifacius, Epiſcopus, 400. b. 504. c. 515 d

Bonifacius Epiſcopus perlator Epiſtolæ Marcellini ad Auguſt. 463. d

Bonifacius Epiſcopus, 261. b. Cataquenſis, 262. g. 264. Not Pauli cujuſdam ſucceſſor, 261. c. maximè cavebat mendacium, 166. e

Bonifacius presbyter, inter illum & quemdam monaſterij S. Auguſt non ſine Spem cauſſa exorta eſt. 182 b quænam, 183 c. Turbulentiùs agere cœpit Spes ut Bonifacius presbyter in ſuo gradu eſſe non permitteretur, Bonifacius paratus eſt honoris ſui apud homines damnum perpeti potiùs quàm uſque ad Eccleſiæ perturbationem inanes procedi, 181 f. Auguſtinus utrumque ad ſepulcrum B. Felicis Nolenſis mittit; Bonifacius honorem ſuum [ſacerdotalem] humiliter in peregrinatione occultavit. 184 a. d. e. In nullo crimine eum detexit Auguſtinus, 182. a. 181 b. Nomen ejus de numero presbyterorum auferri jubere non vult, *ibid.* Nec audet, 184. e

Bonifacius Africæ Comes, 814. c. viventeadhuc priore conjuge concupiſcit ſervituteum Dei, id eſt monachorum vitam, 866. f g. de voluntate ſua cum Alypio & Auguſtino colloquitur apud Tubunam, 815 f. 816 a. b à conſilio revocant Alyp. & Aug. 815. a. Navigat Bonifacius & uxorem ducit, 815 d catholicam tamen prius factum, *ibid.* filia Bonifacij ab illis baptizatis hæreticis qui negant verum filium Dei, *ibid.* b. polluitur commixtione concubinarum, 813. c. Barbari Afri vaſtant Africam Bonifacio Comite non reſiſtente, 814 b c

Breviatio Geſtorum collationis Carthaginenſis, 421 a.

Buda, amictus junceus, 226. c. Not.

Bullenſis Campus, 854 d

C

Cabarsussitanum Concilium, 458 c. In eo Primianus damnatus, *ibid.*

Cæcilianus epiſcopus, 645 c. e. A ordinatus fuerit à Traditoribus ignorat Auguſt 644. f. Eum falsò accuſaverunt Donatiſtæ, 644. d. Similque cum Felice ejus ordinatore damnandum putarunt, 89 c. 91. a. in eum nihil male probare potuerunt, 645. c. Eorum teſtimonium contra ipſum, pietas, veritas, [illegible] permittit accipere, 645. a. Ad hoſpitium collegarum qui ab inimicis ſuis perverſi erant venire noluit, 91. c. Cæcilianum Majorinus damnari curavit abſentem & contra eum epiſcopus ordinatus eſt, 100. b. Cæcilianum à LXX. fermè epiſcopis damnatum fuiſſe cum ſuis collegis & ordinatoribus Donatiſtæ dicebant, 89 d. Inter eos qui eum damnarunt, multi traditores numerantur, 89 f. Ut referunt Geſta concilij Cirtenſis an. cccv 459 b. Non plus valere debet concilium ſecundi Tigiſitani adversùs abſentem Cæcilianum &c quàm concilium Maximianenſium adversùs abſentem Primianum, 100 d. Inquinari eos qui Cæciliano communicant injuſtè Donatiſtæ cenſent, 311. b. Ipſius & ordinatorum ejus cauſſam ad eccleſiam tranſmarinam deferre noluerunt, 91. c. Hunc accuſarunt Donatiſtæ apud Conſtantinum, 211 d. 320. d. 235 c. 237. f. 239. a. 459. c. Per Anulinum proconſulem, 213 d. Concilium Romæ habetur ad diſcutiendam Cæciliani cauſſam, 192. d. Præſidet Melchiades, *ibid.* Adversùs Cæcilianum libellus Romæ Melchiadi & epiſcopis à Conſtantino miſſis datus, 95 b Cæcilianus innocens pronuntiatur, & in epiſcopatu confirmatur, 90. b. 94. c 95 c. 199. d. Ejus cauſſam in concilio Arelatenſi Conſtantinus Imper. diligentiùs examinandam terminandamque curavit, 90. b. c 97. b. c. 122. b. Cæciliani cauſſam poſt Epiſcopalia judicia ad Conſtantini Imp. judicium retulerunt Donatiſtæ, 645 b. In eo judicio Cæcilianum fuiſſe damnatum mentiebantur, *ibid.* c. 459. c. Cæciliani cauſſam, licet ad Eccleſiæ cauſſam non pertinentem, defendendam ſuſceperunt epiſcopi cath in collatione Carthag. 459 b Ut calumniæ Donatiſtarum manifeſtarentur, *ibid.* Valentinianus, Gratianus, Theodoſius & filij ejus judicium Conſtantini in Cæciliani cauſſa firmiſſimè cuſtodierunt, 300 b Hunc ex ipſis Donatiſtarum principes ad Eccleſiam pertinuiſſe probarunt, 647. a b. Geſta pertinentia ad cauſſam Cæciliani & Felicis, Auguſtinus recitavit Glorio & Eleuſio, 90. d e. f Cæcilianum mortuum anathematizare paratus Aug. ſi crimina in eum objecta probentur, 644. d

Cæcilianus perlator epiſtolæ Innocentij ad Aug. 518. b

Cæcilius filius Celeris, 145. Proconſulis Africæ, 144. Not

Cæci à prima ætate, cùm de luce coloribuſque interrogantur, quid reſpondeant non inveniunt, 20. e

Calestinus ad quem libri contra Manichæos mittuntur, 23. b

Calestinus diaconus, 710. in ſede Romana ſine ulla plebis diviſione conſtitutus, 772 b

Cælicolarum Major novi baptiſmi inſtitutor, 106. f

Cæsar nihil oblivìſci ſolitus niſi injurias, 413 f

Cæſarea urbe Mauritaniæ, 700 b

Calamenſis colonia, 123. b Ejus vis & injuria erga catholicos & Eccleſiam, 226. a

Calphurnius Lanarius vocatur Ruffinus, 657 c

Candidus epiſcopus, 617 d. 635 e

Candorius epiſcopus, 617. c. 635 d

Canes non ſemper in malis accipiendi ſunt, 507. v. Canes Chriſti vigilant & latrant & pro domo & pro Domino, & pro grege & pro paſtore, *ibid.* Canibus comparati maledici, 185. e

Cantus Eccleſiæ utilis ad movendum piè animum, 142. b

Canticum novum nihil aliud eſt quàm laus Dei, 438. e

Capillos nudare feminas non maritatas decet, 879 h

Capraria Inſula, 114. e

Carcidonios, 150. a. 151. b. d. f

Caritas eſt magna & vera virtus, 598 g virtus eſt qua id quod diligendum eſt, diligitur, 600. e. Eſt donum Dei, 455. f. 478 b. & Deus ipſe, 666. a. Fide impetratur, *ibid.* Non per vires noſtras id eſt humanas diffunditur in cordibus noſtris, 820 b. Orandum ut ab illo detur à quo jubetur, 472 e. 833 a. Caritatis laus, 698. a. &c. Lux eſt, 441. g. 442. a vita cordis, 444. e. &c. ſapientia Dei, 438. g. maximum omnium bonorum, 660. e Reip. divinæ non adiciſcit, 417. e. Lex caritatis eſt lex libertatis, 601. d. Latitudo, longitudo, ſublimitas & profundum caritatis, 445 a. &c. 446. a. &c. 486. f. g. In cruce Chriſti figuratus, 446. d. 487. a. &c. qui cognovit quæ ſit latitudo & longitudo, & altitudo & profundum, & ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti, vidit & Chriſtum, vidit & Patrem *ex Amb.* 480 e Deus colitur caritate, 598. g. Hac Chriſto cohæremus, non pœnæ timore, 472. a. Caritas Chriſti in unitate ejus, 149 b. Caritas mittit foras timorem, ſed ſervilem, 448 b. Quanto ſunt caritati fortiora meliora, tanto ſunt infirmitati violentiora præſentia, 470 e. Homo tanto plenior iniquitatis, quanto major caritatis, 601. b. Mortem evangelicam caritas efficit in nobis, ait Paulinus, 255. a. Omnia bona ſine caritate nihil proſunt, 149. b. 614. e. Omnis qui peccat, adverſus caritatem facit, 600. f Unde qui in uno offendit, factus eſt reus omnium, *ibid.* Gratior eſt Deo pro fratre deprecatio, ubi ſacrificium caritatis offertur, 84. f Caritas non ſic impenditur ut pecunia, 710. d Semper debetur, & ſola etiam reddita ſemper detinet debitorem, 710 b. Inimicis caute impenditur, amicis ſecura rependitur, *ibid.* Ignoſcendum eſt & vindicandum ex caritate, 530. f. 531 f. Sicut parata eſt ſeveritas peccata quæ invenerit vindicare: ita non vult caritas quod vindicet invenire, 781. f Non eſt ſocius iniquitatis, qui impios ex caritate diligit, ut benefaciat, pro iis intercedit, 525. b. f. g 530. b. Aliorum tribulatio communis eſt, quibus probatum, ſpes, dilectio, ſpirituſque communis eſt, 169. b. Diſſenſiones aliquando non à caritate oriuntur, aut caritatem probant, 781. b Fideles de reque fratrum ſuorum lætantur etiam in proſperis anterioribus, 470. b. Qui clades hoſtiles non fugit ne deſerat miniſterium Chriſti & plebi neceſſarium, majorem caritatis invenit fructum, quàm qui propter ſe ipſum fugiens atque comprehenſus non negat Chriſtum ſuſcipitque martyrium, 832. f. g Caritas ſemper hîc augeri poteſt, 600. e. Duo præcepta caritatis in omnibus Scripturæ ſermonibus reperit Auguſtinus, 145. d. Caritatis præceptum, verbum quod Deus breviavit ſuper terram, 697. f. g. Continet phyſicam, logicam, ethicam, & reip. ſalutem, 409. d. e. Caritati ſubſervit ſcientia, 143. f 599. a. Fides, ſpes, caritas, in piſce, ovo & pane in Evangel. Luc. ſignificantur, 588. e. &c.

Carneades verum invenire non potuit, 3 h

Caro in ſcriptura ponitur pro homine. 436 e. Carnis & ſanguinis nomine vel opera carnis & ſanguinis intelliguntur, 768 g. vel corruptio carnis & ſanguinis, 769 a. 771. e. 772. e d. Carnem Chriſti converſum iri in ſubſtantiam Dei quidam aſſeruerunt, 229. e. Temperare ſe à carnibus edendis, quia immundæ putantur, contra fidem eſt. 142. f

Cartenna civitas, 229. e

Carthago civitas, 91. d

Carthaginenſe Concilium. *Vide* Concilium.

Carus, 145. e

Caſtoris laus, 258 d

Caſtitas nonniſi ex Deo, 694. b. Tantùm in mente valet integritas caſtitatis, ut illâ inviolatâ, nec in corpore poſſit pudicitia violari, cujus membra potuerint ſuperari, 124. a. Magis timendum ne ſenſu interiori corrupto pereat caſtitas fidei, quam ne feminæ violenter conſtuprentur in carne, 833 a. Violentià non violatur pudicitia, ſi mente ſervetur, 833. a

Cataphryges promiſſionem Domini de mittendo Spiritu-ſancto in Montano & Priſcilla completam aſſerunt, 850. b

Catholicorum manſuetudo & lenitas erga Donatiſtas, 216. f. 217. a. &c. 218. a. &c. Non eos perſequuntur, ſed ſe defendunt, 222. g. Non agunt adverſus eos ut res eorum habeant, 258. f 657. e. Quare eos quærunt, 249. e. 660. b. Eorum

ſaluti conſulunt, dum ad unitatem cogunt, 308. e. Donatiſtæ furore & ſævitia in Catholicos agunt, dicunt tamen ſe pati perſecutionem, 217. d. Catholicos appellant Macarianos, 813 a. Catholicum rebaptizare, immaniſſimum ſcelus eſt, 31. a

Cauſſam agere ad duas, 96 f. Si quis intra annum cauſſam ſuam agere neglexerit, ut deinceps vocem ejus nemo audiat inſtitutum eſt in concilio Carthagine habito 13 Sept. an. cccci. 154. e Preſbyteri cauſſam ſex epiſcopis terminari concilio Carthag. an. cccxlviii aut cccxlix ſtatutum eſt, 154. g Nec cauſſa cauſſæ, nec perſona perſonæ præjudicat, effatum Donatiſtarum, 458. f. 459 b 462. g

Cæcilianus Proconſul Africæ, 144 *Not.* 145. Ejus procurator Spondeus, 420. e

Cælestius & Pelagius adverſus gratiam Dei diſputant, 726 f Ille ad honorem presbyterii ſubrepere cœperat, ſed ad judicium epiſcopale perductus eſt, 552 d Apud Carthaginem damnatur, 618. a. Ad presbyterium pervenit, *ibid.* 621. f. Eum cum Pelagio erroris arguunt Heros & Lazarus, 617 e. 621. f. Anathematizare eos oportere niſi errores ſuos anathematizaverint concilium Carthaginenſe decernit, 618. Parvulorum redemptionem fieri per baptiſmum Celeſtius confeſſus eſt, 558. e. 620. a. Pelagius & Celeſtius damnati à conciliis epiſcopalibus, ab Innocentio & Zoſimo, 706 g Eos in Eccleſia ſanari maluit Patres Mileviani quàm deſperata ſalute ab Eccleſia reſecari, 621. e. 622. e. Exempla ſententiæ in Pelagium & Celeſtium à Conciliis & ab Innocentio & Zoſimo latæ Auguſtinus mittit ad Optatum 707 a. Celeſtius, & Pelagius catholica communione privati, 732 f. & qui eorum doctrinam defendunt. 640. e Horum damnationi qui ſubſcribere neglexerint epiſcopi, epiſcopatus amiſſione mulctati, interdictâ, in perpetuum expulſi civitatibus, communione privantur, 762 e Præſcriptæ in Pelagianos pœnæ addicuntur qui Celeſtium & Pelagium propellere aut prodere diſtulerint, 762. d. In Celeſtium & Pelagium nova Imperatorum ſanctio, 762. c. Ut Pelagius & Celeſtius urbe Roma pellerentur conſtitutum eſt, 762. e. Celeſtium apud Hilarium (in Sicilia) dogmatizare ſuſpicatur Auguſtinus, 552. f

Celeſtiana hæreſis ab Auguſtino & Alypio jugulata, 783. e

Celeſtiani dicti ſunt Pelagiani, 558. *Not.* Odio habebant Hieronymum, quare, 765. e

Celsus, 187 e

Cerinthus & Hebion ideo anathematizati quod Legis cerimonias Chriſti Evangelio miſcuerint ex Hier. 174 e. d

Cetorum magnitudo, 184. f

Chananæi labores Iſraël abſtulit juſtè; Achab verò abſtulit labores Nabuthæ injuſtè, 659. e

Christus in antiqua Lege prophetatus. 507. a. Eum Prophetæ prænuntiaverunt ut Deum & hominem, 407. d. e. Aliis ſacramentis prænuntiari Chriſtum cùm venturus eſſet aliis cùm veniſſet annuntiari oportuit, 413 d. Chriſtus venit hominibus magiſterium & adjutorium, 406. e. 407. a Nobis per mortale corpus apparuit, quia nos humilitate filii Dei ſanari oportebat, 770. g. Carnem ſuſcepit ne homo carnalibus inhæreret, 870. e. Bona temporalia in Chriſto exſpectabant Judæi, 419. e. Tunc voluit hominibus apparere Chriſtus & apud eos prædicari doctrinam ſuam, quando ſciebat & ubi ſciebat eſſe, qui in eum fuerant credituri, 278 e. & *Not.*

Chriſti conceptio non habet exemplum, 572. g. Chriſtus ſine concupiſcentia conceptus, 688 d. e. f. Chriſtus quomodo creator, quomodo creatus, 882. e. In eo plenitudo Divinitatis corporaliter: quomodo, 891 e. Quo diſcrimine habitet Divinitas in Chriſto & in membris ejus, *ibid.* d. Chriſtus perfectus homo, 679 b Eum Photinus hominem tantummodo credidit, 552. f Unica in illo perſona, 424 d. Quidam hæretici in Chriſto Verbum loco animæ eſſe: alii loco mentis humanæ crediderunt, 679. b. Neque Chriſtus, aut non habuit animam, aut non habuit rationalem, 426. b. An anima ejus ex Adamo propagata, an creata, 582. d. e. Anima Chriſti non obnoxia peccato originis, 708. b. Chriſtus vermis quare, 186. b 429. e. Somnus, cibus, & affectus humani, in Chriſto naturam humanam probant aſſumtam, non conſumtam, 405 b e. Chriſti nativitas, reſurrectio, & adſcenſio, potentius fortaſſe opus eſt quàm mundus, 407 g. Circumciſio die octavo facta ut Chriſti reſurrectionem ſignificaret. 548. d. Chriſtus dum baptizari voluit humilitatem ſuam

altiùs commendavit, 688. e. A Patre, à ſe ipſo, à Juda traditus eſt, 133. a. b. Deus crucifixus rectè dicitur de Chriſto, 606 e Defectus ſolis quando Chriſtus crucifixus eſt, verè prodigioſus, 711 g. Chriſtus in Eccleſia & Eccleſia in Chriſto patiebatur, 438. e. Sæpe ex perſona Eccleſiæ loquitur, 428 e. d. Clamando *Deus Deus meus ut quid dereliquiſti me* ſuſcepit vocem infirmitatis noſtræ, 427 b. 433 b. e. Ex perſona martyrum locutus eſt, 432 d Dereliſtus eſt non ad inſipientiam nobis, ſed ut ſapiamus, 432. e. &c. An deſcenderit ad locum pœnarum, 680. a. Chriſtum gratis mortuum eſſe ſequitur ex hæreſi Pelagiana, 685. e. & *ſeq.* Chriſti paſſione felicitatem æternam quærere docemur, 426. 432. b &c. Chriſtus deſcendit ad inferos, 574. 575 b e. 578 f Aliquos ibi liberavit, 576 a. b. Quidam putant eos eſſe ſolutos, qui non audierant Evangelium, 577. g. 178. a. Alii Poëtas & Oratores qui falſos deos ridendos monſtrarunt, alii Paganos vitæ laudabilis, 574. e. f. Quoſnam liberaverit temerarium eſt definire, 574 d

Chriſti caro reſurrectioni ultimæ ſervanda non fuit, 436. e. Ejus reſurrectionem non in longum differri oportebat, 431 e Morte ejus reſurrectionem juſtis præſtitam eſſe talem qualis in fine nobis promittitur quidam tenuerunt, 176 d. & *ſeq* Quare paſſus eſt in conſpectu omnium, non verò reſurrexit in conſpectu omnium, 431. b. &c. Poſt reſurrectionem cicatrices non vulnera demonſtravit dubitantibus, 875. e. Cicatrices illæ non erant fictæ, 875 f. &c. Quomodo Chriſtus poſt reſurrectionem agnitus & non agnitus ſit, 515 e. In paſſione & reſurrectione Domini tranſitus de hac vita mortali in aliam vitam immortalem commendatur, 198. e. d. e

Chriſtus quomodo nunc credatur eſſe in cælo, 879. a. Ejus corpus ita eſt in cœlo ut erat in terra quando adſcendit in cælum, 768. a Non eſt obnoxium corruptioni, 768 e. 769. g 770. a. Chriſtus quatenus Deus, eſt ubique; quatenus homo, eſt in aliquo loco, 680. e. 681. b. 692. b

Chriſti adventus quandonam ſit futurus ſciri non poteſt, 774. e 775. 776 Omnes omnium ordinum Chriſto rationem reddituri ſunt, 844. *Vide* Adventus.

Chriſto quædam quatenus Deus eſt, quædam quatenus homo conveniunt, 680. d. Divinitas & humanitas non ſeparanda in eo, ſive Filius Dei appelletur ſive filius hominis, 680. f. g. Multa de illo in ſcripturis ſecundùm formam Dei dicuntur, multa ſecundùm formam ſervi, 836. d. quæ non confundenda, 837. e. Patrem majorem ſe eſſe dicit quatenus formam ſervi accepit, 620. g. 621. a De primo homine & de Chriſto intelligitur primus & noviſſimus Adam, vel de unoquoque homine diverſimode conſideratu, 771. e Chriſtus ſe filium hominis dicit in Evangelio, ut diſtinguat ſe ab Adam qui homo eſt non filius hominis, 430 a. &c.

Chriſtus oculis corporis non vidit Patrem, 229. e. &c. 572. e. Non Apoſtoli omnes Chriſtum videbant, *ex Ambr.* 482. e. 485. e Qui cognovit quæ ſit latitudo & longitudo, & altitudo, & profundum, & ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti, vidit & Chriſtum, vidit & Patrem, *ex Ambr.* 480. e. Adam quomodo Chriſti forma, 552. e

Chriſtus vita cordium, 445. a g. unica ſalutis via, 510 b Nemo liber à vulneribus trucidatoris, niſi gratiâ Salvatoris, 688 a. 700. f. 702. e. 723 g. 177. e

Chriſti ſacerdotium figuravit Melchiſedec 616 d

Chriſti corporis ſacrificium ſacramentum fidelium, 444 d. 449. b. Chriſtus quotidie in ſacramento immolatur, 267. e. Sacramentum corporis Chriſti longè eſt à cordibus ſapientium ſuperborum, 684 f. Non eſt ſalutis via ſine participatione corporis & ſanguinis Chriſti, 510. a. Parvuli qui carnem Chriſti non manducaverunt vitam æternam non conſequentur ex Innoc. 640. b. 673 b Divites terræ non ſaturantur corpore & ſanguine Chriſti, 447 b. Adorant tamen & non ſaturantur de corpore & ſanguine Chriſti, qui non imitantur, 447 b

Chriſti corpus Eccleſia catholica ſola eſt, 643 b. Humilitate, non poteſtate initio congregata. 616. a. Hanc auctoritate munivit Chriſtus, & ratione armavit, 543 a. Quinam pertinent ad corpus myſticum Chriſti, & qui non pertinent, 684. a. Nemo poteſt eſſe juſtus quamdiu fuerit ab unitate corporis Chriſti ſeparatus, 659. g. 660 e. 665 b. Hæc unitas noſtro ſacrificio commendatur, 684. f. In chriſtianis adhuc carnalibus morientibus ſpiritus perficit quidquid deeſt, quia ab unitate corporis Chriſti non receſſerunt, 687. f. Scriptura ſacra eſt Chriſti, 435 g. Lin-

gua Chriſti, prædicatores Evangelij, 436. c. ab Adam homines, à Chriſto filij hominum dicimur in Scriptura, 430 b. non tamen ubique, c. Doctrina Chriſti non adverſa reip. 416. d. 418. Mala quæ per quoſdam Imperatores Chriſtianos imperio Romano acciderunt, immeritò in doctrinam Chriſtianam rejiciuntur, 416. a

Chriſti diſciplina ventoſam & turbidam cupiditatem rerum extra noſtram poteſtatem conſtitutarum pellit ex animo, 375. b. Chriſti jugum leve, 314. a ſuave, 375. b. c. d. Chriſti paupertate ſaturatur qui non tantum bona temporalia contemnit, ſed & mala ſuſtinet, 447. d. Non ſibi quiſque vivat, ſed Chriſto, 448 b. Chriſtus Judæos terrendo revocavit ad miſericordiam erga mulierem in adulterio deprehenſam, 527. c. d. 528. c

Chriſtiani, ſunt Iſraëlitæ & filij Abraham, 734 735. non carnaliter, ſed ſpiritaliter ſunt Judæi & Iſraëlitæ, 733. d. & c. 734. b. &c. Non tamen debent hæc nomina ſibi imponere, ibid. & 735. f. 736. a. Reges appellantur à Chriſto, 868. c. Chriſtianos non oportet Judaïzare, 730. g. Hos Apſtus Judaïzare docebat, 736. e. Ad ſolis & lunæ computationem Paſcha celebrant, 132 d 133. a. In ejus celebratione obſervant ut occurrat ſabbatum, 134. a. Non obſervant tamen dies & annos & menſes & tempora, 132. d. 133. a. Nullum mortuorum colunt, 22. f. De templis, idolis, lucis qui evertuntur, non licet illis in uſus privatos quidquam uſurpare, 121. c. Nec ut ea aliqua in honorem Deorum, licèt animo contemnant, ibid. Si poſſunt, non permittere debent ut aliquid de arca & torculari tollatur ad ſacrificia Dæmoniorum: ſi quid verò ipſis inſciis ſublatum eſt, utuntur mundis reliquis fructibus, 122. b. Chriſtianos & juſtos non debere quemquam etiam malum occidere Donatiſtæ dicebant, 604. e

Chriſtiani eſſe debemus propter vitam ſempiternam, 413 a. diſcrimen inter Chriſtianos hujus mundi dilectores & contemtores, 376. a. &c. Dimittere patrem aut matrem aut uxorem quandonam tenetur Chriſtianus, 555. g. 556 b. c. d. e. f. 557. a. Damnis turbari non debent, 872. patienter ferant injurias ad inſtructionem aliorum, 414. d. 415. C. Chriſtianorum & Chriſtianarum verus ornatus non tantùm nullus fucus mendax, verùm ne auri quidem veſtiſque pompa, ſed mores boni ſunt, 873. c. Chriſtianorum non animæ ſed anima una, unica illa Chriſti, 869. c

Quæ de Chriſtiana religione in ſcripturis prædicta ſunt ſic tranſeunt, ut tranſitura eſſe prædicta ſunt, 843 d. Factis regibus Chriſtianis ubique in parvo tempore Chriſti Evangelium penetravit ait Heſych. 741. d. Nullus jam cuiquam ſe audet extollere, qui non Chriſtiani nominis velamenta conquirat 342. n

Chryſippi argumenta, 20. n

Chryſostomus Origenis & veterum ſententiam de Petro reprehenſo à Paulo amplexus eſt, 670. g

Cibus non perdidit Adamum, ſed prohibitus cibus perdidit, 72. f

Cicerion vel cicera genus virgulti, 670. a. &c

Circumcellionum ſævitia, 33. d. 34 a. 321. c 327. e. in alericos catholicos, 223. c. 226. b. in clericos Hipponenſes, 398. a in Epiſcopos, 326. b. in epiſc. Bagaïtanum, 227. b. & in laïcos, ibid. Innocentius p. ſt effoſſum oculum & digitum præciſum & Reſtitutus presbyter ab eis occiſus, 396 b. Eorum duces clerici, 297. d. Circumcellionum latrocinia ſic vaſtant eccleſias in regione Hipponenſi, ut barbarorum fortaſſe facta mitiora ſint, 329. c. Baſilicam catholicorum apud Haſnam invaſerunt, altare comminuerunt. Vide Donatiſtæ, 33 d

Circumciſionis utilitas, 32. e. Vice baptiſmi olim fuit, 289. f. Circumciſio die octavo facta ut Chriſti reſurrectionem ſignificaret, 548. d. Paulus Timotheum circumcidit, ne circumciſionem velut idololatriam deteſtari videretur, Titum non circumcidit, ne ſine ea ſalutem nullam eſſe putarent, 591. f. &c.

Cirtam pergit Auguſtinus epiſcopi ordinandi causâ, 106. f. Illic ſermonem aliquando habente Auguſtino multi ex Donatiſtis convertuntur, 468 d

Cirtenſe concilium Schiſmaticorum an. CCCXI. Secundo Tigiſitano præſide, 89. f. 91. b. c. 459. b

Civitas, multitudo hominum in quoddam vinculum redacta concordiæ, 414. b. Verè florere civitas dicenda eſt, quæ caſtis, honeſtis ac probis moribus præpollet, 220 b. Non aliunde beatus homo aliunde civitas beata, 538. d. 539. c. Civitatis ſupernæ rex veritas, lex caritas, modus æternitas, 417. f. De civitate Dei quinque priores libri abſoluti, 603. c

Cresconius, 659. b

Clerici quomodo erga ſe invicem agere debeant, 834. g. 835. a. Non recipiendi in monaſterium, 153. c. Nondum convictos non ſuſpendi debere à communione, concilio ſtatutum eſt, 184. d. Clerici non fiant qui de aliquo monaſterio receſſerint vel projecti fuerint, 153. c. Donatiſtis ad Eccleſiam tranſeuntibus non auferetur honor clericatûs, 660. c. 661. d. Pœnitentes clericatum non accipiebant, nec ad ipſum redibant ex rigore diſciplinæ: poterat tamen circa illos diſpenſari, 662. a. Vix bonum clericum bonus monachus facit &c. 648. b

Codices prætendebant inſcriptionem in liminari pagina, 84. e

Cæcitas corporalis Pauli vera pœna fuit, 652. d

Cœna Dominica vocatur ſumtio corporis Chriſti, 116. c. De communione in die cœnæ, faciat quiſque quod in ea eccleſia, in quam venit, invenerit, 116. c. d. Ante refectionem an poſt ſumenda ſit, non audet Aug. definire, ibid. Diſcipuli corpus & ſanguinem Domini non acceperunt jejuni, 116. f. Lotionem pedum in die cœnæ in conſuetudinem multi recipere noluerunt, 602. f. Nonnulli de conſuetudine auferre non dubitaverunt, alij in diem tertium octavarum vel in ipſum octavum tranſtulerunt, ibid. In die cœnæ quibuſdam in locis manè offerebatur corpus & ſanguis Domini propter prandentes, ad veſperam propter jejunantes, 117. d. Mos lavandi corpus in die cœnæ & jejunium relaxandi, 126 f. Inde ortus quod baptizandorum corpora per obſervationem quadrageſimæ ſordidata eo die lavarentur, 127. e

Cogere. Ad aliquem cogendum ad bonum vis poteſt adhiberi, 663. b. 636 a. 652. a. & ſeq. Hæretici & ſchiſmatici cogi poſſunt pœnarum timore, 652. f. & ſeq. 238. a. Quomodo, 230. d. 232. d. 234. c. &c.

Cogitationes bonæ nonniſi ex gratia, 665. d. Homines nihil niſi corpora valent cogitare, 403. a. Cogitationes noſtras non oriri niſi ex imaginibus corporum quæ intrant in animum Democritus cenſuit, 340. d. 342. a. & Epicurus, 340. g 343. a

Cognitio Dei. Beatiſſimi ſunt, quibus hoc eſt Deum habere quod noſſe, 885. a. Inexcuſabiles ſunt, qui Deum per ea quæ facta ſunt cognoſcentes, non obediunt veritati, 783. g. Cùm Deum ſcimus, ne hoc quidem nobis tribuendum eſt ſed illius miſericordiæ, 414 b. Nemo cognoſcit Deum niſi qui intelligit illum eſſe ſummum atque incommutabile bonum, cujus participatione fit bonus, 454 b. Dei plenitudinem nemo comprehendit, 481. f. Non parva eſt inchoatio cognitionis Dei, noſſe quid non ſit, 532. g

Collatio Carthaginenſis quomodo habita, 457. a. Edicto Marcellini collationis Carthagine habendæ conditiones proponentis conſentire Donatiſtæ noluerunt, 379. f. In collatione Carthag. victi Donatiſtæ, 645. d. Donatiſtæ in Collatione Carthaginenſi contra ſeipſos egerunt, multa dixerunt que & recitarunt, 461. b. 457. 458. &c. Auguſtinus Bonifacium remittit ad breviarium collationis Carthaginenſis, 645. d

Columba. In Columba Spiritus ſanctus non ſuâ naturâ, ſed ſignificativa ſpecie demonſtratus eſt, 607. d. Vox Patris in monte audita, & ſpecies columbæ viſa, ſine vivificantis animæ miniſterio factæ ſunt, 606. e. Potuerunt fieri Angelorum miniſterio, 607. a

Comas, 35. c

Communicatio. Quod alter minus poteſt, in eo qui poteſt facit, ſi in altero diligit, quod ideo quia non poteſt non facit, 394. d. Chriſtiani, laboris & quietis invicem participes fiunt, 325. c d

Compaſſio. Minus ſit quod patitur unum membrum, ſi compatiuntur alia membra, 269. b

Conciliorum ſaluberrima auctoritas, 124 b. Acta concilij epiſcopus non habet in poteſtate contradicente primate, 91. e

Concil. Arelatenſe in cauſſa Cæciliani, 90. c. 645. b

Bagaitanum Schiſmaticorum, 661. e

Cabarſuſſitanum Schiſmaticorum, 458. e

Carthaginenſe an. CCLVI. 242. b

Carthag. Schiſmaticorum an. CCCXI. 91. d. & ſeqq. 381. c. 458. d

Carthag. an. CCCCLVIII. aut CCCXLIX. ſub Grato, 654. g

Carthag. an. CCCXCVII. 684. d

Carthag. an. CCCCC. 148. c. 153. d. 154. a

Carthag. an. CCCCIV. 654. e

Carthag. Collatio cum Donatiſtis, 377. c. & ſeqq.

Carthag. concilium contra Celeſtium, 617. e

Aliud Carthag. contra Pelagij hæreſim, 617. e. 635. d. Aliud de quo ad Zoſimum datæ litteræ, 794. c. Item aliud dictum plenarium Africæ, ibid. & Not. b

Cirtenſe Schiſmaticorum an. CCCV. 89. f. 459. b

Dioſpolitanum in Pelagij cauſſa, 631. c 673. g

Hipponenſe plenarium Africæ, 27. Not. & 49. Not. 133. c

Milevitanum contra Pelagij hæreſim, 620. d. 638. f

Romanum in cauſſa Cæciliani ſub Melchiade, 199. d. 645 b

Sardicenſe Arianorum, 603. e

Zertenſe contra Donatiſtas, 456 c

Concio. Inter concionandum oratio, 50. f

Concordiæ præcepta in eccleſia Chriſti traduntur, 414. d. Talia non habebant falſorum Deorum cultores, ibid. c

Concordiales, 469. g

Concupiſcentia ex prohibitione Legis augetur, non ſanatur, 731. c. d. f. Præceptum Non concupiſces, hic perfectè non adimpletur, 731. a. b. a. E. ad non ejica, ſed uſque ad contentionem ſacramenti quod in primario ſuo habuit, ejca corrupta damnavit, 71. f

Conſcientia. Si quis bonum putaverit quod malum eſt & fecerit, hoc putando utique peccat. 126. c

Conſentire. Inter committentis animum & conſentientis ſaltem non multum intereſſe arbitratur Innoc. 640. c. Nemo poteſt vinculo alienæ iniquitatis obſtringi, cui nulla ſua voluntate conſenſit, 263. f

Conſentius libros ſuos Auguſtino diſcutiendos ac probandos mittit, 346 a b

Conſilia. Ad conſilia ſic excitandum eſt, ut vita ad præceptorum regulam exacta non damnetur, 558 a. g. Juſtum judicium aut verum teſtimonium non vendendum, licèt vendatur juſtum patrocinium & verum conſilium, 533 d

Conſolatio de morte fratris, 893. d. 894. a. &c.

Conſtantia non ſinit hominem depravari, pertinacia non ſinit corrigi, 145 c

Conſtantina urbs, 65. f

Constantinus imperator, 97. c. 235. c. Donatiſtæ Cæciliani cauſſam ad ipſum detulerunt, 292. c. 439. c. 645. b. Conſtantinus de cauſſa epiſcopi judicare non eſt auſus, 292. d. neque de epiſcoporum judicio, 97. c. Juſſit venire partes ad epiſcopale judicium faciendum in urbe Roma, 264 b

Conſuetudo quomodo tollenda, 18 f. Perturbationes ſæpiſſimè oriuntur ex contentioſa in retinendis conſuetudinibus obſtinatione, 114. g. Dolendum quòd multa curentur quæ in divinis libris ſaluberrimè præcepta ſunt, & varij ritus & præſumtiones exactè obſervantur, 141. d. Quæ non ſunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, ubicumque inſtitui videmus, aut inſtituta cognoſcimus, laudando & imitando ſequemur, ſi aliquorum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimentum ſit, 141. f. 142. a. In his rebus de quibus nihil certi ſtatuit Scriptura divina, mos populi Dei, vel inſtituta majorum pro lege tenenda ſunt, 68 c. 124. d

Contemplationis rerum cæleſtium excellentia, 61. c

Contentionis & laudis humanæ appetitûs ſuperbia mater eſt, 69. c

Continentes, maximi apud Deum loci, 698. g

Continentiæ perpetuæ votum mutuo inter conjugatos conſenſu initum, 819. c. Sine uxoris conſenſione continenter vivere non licet, 816. b. uxor continentiam marito nondum volente, non ſecundùm ſanam doctrinam ſuſcipit. 889. b. &c. Mulier quæ ex conſenſu mariti conſortio carnali non miſcetur, in ceteris conjugali obſequio viro ſe ſervire debet, 889. a. Nihil de veſte, auro, aut ullis rebus ſine arbitrio viri facere debet, 890. a

Converſio Deo tribuenda non operibus humanis, 468. d. e. Ut durum eſt conniventiam præbere peccantibus, ita impium manum negare converſis, 639. b. Gaudium quod percipimus quando aliqui correcti in melius mutantur, nulli gaudio in hac vita comparari poteſt, 695. c. Cæcitatis inflictione converſus eſt Paulus, 652 d

Convivia in Eccleſiis celebrari ſolita aboleri curat Aug. 49. a. 50. e. In baſilica B. Petri convivia olim celebrata, 52. c. &c. Judæi in templis ſuis nunquam convivia celebraſſe non leguntur, 49. e

Cor. Vita cordium Chriſtus, 445. a. g. Lux Dens, 441. g. Lacrymæ, ſanguis vulnerati cor-

dis, 502. d. 503. c. Mundi corde Deum videbunt, 480. c. 484. d. 493. b. 494. f. 495. f. Cor tardum, ſecurum eſt quando in cœlo eſt, & acutum cor nihil eſt, quando in terra eſt, 307. f. Peccatum in Spiritum-ſanctum irremiſſibile eſt duritia cordis uſque ad finem vitæ, 662. f

Cucuſſus, 579. a

Commeſianus nondum catechumenus à vitio impudicitiæ temperatiſſima voluntate ſe correxerat, 885. f

Corniculas facilius in Africa audieris quàm &c. 312. d

Cornutus presbyter, 717. c. 719. c

Corpus in infinitum ſecari poteſt, 5. a. In eo ſola pulcritudo laudatur, 5. e. Bona ejus nonniſi ex Deo, 448. c. f. Melior illo animus, 5. a. & quælibet incorporea natura, etiam vitioſa & miſera, 442. f. Regitur ab anima poſt peccatum ordinata ſicut leges univerſitatis ſuam, 465. b. &c. Ante peccatum regebatur pro arbitrio animæ etiamſi nondum ſpiritale, ibid. f. Omnis animi motus aliquid facit in corpore, 11. f. Corpus dicitur animale propter mortis diſſolutionem, ſpiritale autem quod jam cum ſpiritu immortale eſt, non quod vertetur in ſpiritum, 770. d. a Corpora noſtra nunc terrena & animalia, poſt reſurrectionem ſient ſpiritalia, & quomodo, 259. f. 404. d. 503. e Quanto magis quis lucem mentis præponit luci corporeæ, tanto melius valet, 492. e

Correptio odioſa, et non negligenda, 165. a. 782. b. c. Quo animo facienda, 415. f. Ad correptionem faciendam magna conſideratione opus eſt, ne peccetur, 858. a. &c. Qui corripit ex caritate, adhibendo ſeveritatem non amittit caritatem, 404. f. Dum verum nobis cum aliqua aſperitate dicitur, non ab homine qui fortè peccator eſt, ſed à Chriſto emendamur, 63 b. Si ille qui corripit reddere vult malum pro malo ei qui corripientis indignatur, non ſunt dignus qui corriperet, ſed dignus planè qui etiam ipſe corripi deberet, 782. d Melius eſt cum ſeveritate diligere, quàm cum lenitate decipere, 882. f. Melius homo corrigitur parvus, quàm frangitur durus. Et melius indoctus docilis corrigitur quàm pervicax, 714. d. Correctiones ſunt objurgatione, monitione, oratione, 882. b. c. d. Peccata videntur venialibiliora, cùm is qui reus eſt correctionem promittit, 325 a. Petrus accipiendo humiliter correptionem à Paulo rarius & ſanctius exemplum poſteris reliquit, quàm Paulus corripiendo Petrum, 198. f. Multo eſt mirabilius & laudabilius libenter accipere corrigentem, quàm audacter corrigere deviantem, 198 g. Vindicta ultima juſtè poſcitur, quando nullus jam reſtat correctionis locus, 415. a

Creaturæ participatione incorporeæ creaturæ rationales ſunt meliores, 443. g. Rationalis creatura ita facta eſt, ut ſibi ipſa bonum, quo beata fiat, eſſe non poſſit, 442. f. 448. f. Averſio ejus ab incommutabili bono vitium & miſeria; converſio verò virtus & beatitudo, ibid. 442. c. 442. a. Anima perverſè utens creaturis non effugit ordinationem creatoris, 421. e. Quod creatur in tempore poteſt eſſe immortale, 189. c

Credere non idem ſit quod mentis adſpectu conſueri, 474. c. &c. 475. a. f. Creduntur abſentia, præſentia videntur, 476. a. 477. a. Credita tamen videre mente dicimur, quomodo, 477. a. &c. Teſtibus vel teſtimoniis humanis credere vel non credere liter, quantum ea momenti ad faciendam fidem vel habere vel non habere perpenditur, 475. b. Judæi & qui cum eis non credunt, voluntatis ſuæ vitio non credunt, 476. e. Ad credendum voluntas ſine gratia non ſufficit, 476. f. Omnes gentes, non omnes homines omnium gentium credent in Chriſtum, 758. g

Crimen aliquem non maculas efficientem, 21. g

Criſpinus hæreticus rebaptizavit Mappalienſium metu & pœnâ ſubactos, 255. a. Pœnâ decem librarum auri per manſuetudinem catholicam ferri non eſt permiſſum, ibid. & 256. e. f

Χρόνος inter & καιρὸς diſcrimen, 718. a

Creſpulus Epiſcopus, 617. c. 635. d

Crudelitas parcens, miſericordia ſæviens, 530. e

Crux Chriſti amplectenda, ne mundi hujus gurgite abrepti involvamur, 417. a. d. Crucis ſignum, 360 d. In celebratione Paſchæ, crux, ſepultura & reſurrectio Chriſti obſervanda, 137. Crucem ferre debet Chriſtianus in præſenti vita, ibid. c. Crucis hujus latitudo, hilaritas; altitudo, exſpectatio retributionis de ſublimi juſtitia Dei; longitudo, tolerantia; profundum, ſecretum ſacramenti, 137. e. Sepultura & reſurrectio ſpe & fide geritur, 137. c. g. & ſeq. Crux noſtra mortalitas noſtra, 873

Cultus Dei pietas, nec colitur ille niſi amando, 438. f. 598 g. Nobis prodeſt colere Deum non ipſi Deo, 179. d

Cupiditates facilius reſecantur in eis qui Deum diligunt, quàm in eis qui mundum diligunt aliquando ſatiantur, 813. g. In ipſo animo ubi appetitus voluntatis humanorum omnium eſt menſura factorum, continuò pœna ſequitur culpam, plerumque major non ſentientis cæcitate gravior, 183. a Humana voluntas non libera dicenda eſt, quamdiu eſt vincentibus, & vincientibus cupiditatibus ſubdita, 470. d

Curioſos homines reprimere ac refrenare inter curas Auguſtini vel maxima cura eſt, 318. d. Quæſtionibus curioſis non occupandum tempus, rebus impendendum melioribus, 24. d

Cutzupitæ vocati ſunt Donatiſtæ in urbe Roma, 121. b. *Vide Notam infer.*

Cyprianus unitatis catholicæ amans fuit, 309. a. &c. 245. g. 246 a. &c. 247. e f ſicut baptizatos extra Eccleſiam ſine novo baptiſmo admitteret, 246. b. c. licèt ſentiret eos eſſe ſine baptiſmo, 246. b. Librum de mortalitate quo ſine ſcripſit, 806. g. 807. a. Aliter ſenſit de baptiſmo quàm forma & conſuetudo habebat Eccleſiæ, 248. e. Iſtam ſententiam correxiſſe etſi non invenitur, non incongruè tamen exiſtimamus, 246. e. Fortè correctio ejus ſuppreſſa eſt, ibid. f Cypriano pravam de baptiſmo ſententiam fuiſſe affictam quidam contendunt, 248. f. Auguſtinus germanam Cypriani ſententiam arbitratur, 247. a. 309. a. Hanc poſtea aut correxiſſe in regula veritatis, aut hunc quaſi nævum cooperuiſſe ubere caritatis, & falce paſſionis purgatum fuiſſe, 247. a d 308. b e. Omnia quibus rectè vivamus, à patre noſtro qui eſt in cælis, eſſe poſcenda docuit Cyprianus in lib. de Oratione dominica, 794. d. 800. a. Donatiſtarum error auctoritate ejus obtunditur, 247. a. b. B. Cypriani ſollemnitas, 580. b

Cyprianus, unus Patrum Carthaginenſis concilij, 617. c. 635

Cyprianus diaconus Aug. ad Hieronymum epiſtolæ perlator, 160. a. 163. a. 168. e. 201. c. 203. e

D

Dæmones aëria ætheréave animantia, 12. a. nos ſenſu longè ſuperant, ibid. Fides Dæmoniorum, 718. g. Dæmones nonnulla mira faciunt Angelis ſanctis ſimilia non veritate ſed ſpecie, non ſapientiâ ſed planè fallaciâ, 285. b. Dæmones à luce atque fervore caritatis averſi velut glaciali duritia torpuerunt. Et ideo per figuram tamquam in Aquilone ponuntur, 446. b. *Vide* Diabolus.

Damnationis vinculo nemo ſolvitur niſi per Chriſtum, 700. g. 708. d. 709. e. 882. a. Ab ea ſi nemo homo liberaretur, lateret quid peccato per juſtitiam debeatur: ſi nemo, quid gratiâ largiretur, 716. e. Deus neminem damnat niſi æquiſſima veritate, 722. d. 668. a

Daniel ab Angelo hebdomadarum myſterium diſcebat, 748. d. quæ hebdomadæ non ſecundum Chriſti adventum ſignificant, ſed præteritum, 737. e. in quo ſunt completæ, 749. c. 733. d. Quidam tamen eas de ſecundo Chriſti adventu expoſuit, 738. g. Ad Chriſti nativitatem & paſſionem impletas non putat Heſychius, 741. e. &c. 748. e

Dardanus ſæculi dignitate illuſtris, 678. e

Dare. Cui plus datur, plus exigitur ab eo, 722. f

Darius Rex, 651. e

Darius Comes plurimi facit verba Auguſtini, 817. a. &c. medicamenta Lazaro presbytero ad Auguſtinum deferenda dedit, 818. f

David non ſurrexiſſet à peccato, niſi gratia Chriſti eum relevaſſet, ex epiſt. Innoc. 637. d. Davidis verſus, 171. f

Decalogi tria prima præcepta ad ſingulas SS. Trinitatis perſonas indicandas pertinent, 335. d

Defenſoris & interceſſoris diſcrimen, & utriuſque officium, 187. f

Deficiunt res aut deficere poſſunt, quia ex nihilo factæ ſunt, 335 b

Defuncti. Oblationes pro defunctis, 19. a. b. ſacrificium miſſæ pro defunctis, 360. f Propter eos qui vivunt ſiunt laudes funebres &c. 885. b

Deliciæ contemnendæ, 385. e. Vita in deliciis temporalibus in comparatione vitæ æternæ, non vita, ſed mors dicenda, 544. e. In deliciis nihil requirendum præter integram corporis valetudinem, 383. d. aliquando etiamſi noceat, prodeſſe creditur quod delectat, 786. d. Divitiæ matres deliciarum, 385. e

Delphinus Burdegalenſis, 25. e

Delphinus epiſcopus, 458. d

Demetrias hortantibus Alypio & Auguſt. nuntium remiſit nuptiis jam paratis, 693. f g. Pelagij ad ipſam epiſtola, 697. e

Democriti de Deo ſententia, 340. b. a. Democritus ab Epicuro differe hoc in quæſtionibus naturalibus dicitur, quod concurſioni atomorum vim quamdam animalem & ſpirabilem ineſſe ſenſerit, 340. e

Demoſthenes in pronuntiatione omnia eloquentiæ præcepta concluſit, 337. f. g

Denarius. Perfectio beatitudinis noſtræ in denario, quia redit ad primum, 139. c

Deprecationes in devitandis malis, precationes in bonis optandis adhibitæ, 508. d

Deſiderio tardum videtur etiam id quod tempore acceleratur, 742. d

Deſiderare. Totum mundum dimittit, qui & illud quod habet & quod optat habere dimittit, 558. f

DEUS.

Summè eſt quia nulla mutabilitate proficit ſeu deficit, 355. a. Ratiocinando non efficitur Deum eſſe debere, 570. e. Non parva eſt inchoatio cognitionis Dei, noſſe quid non ſit, 351. g. Patrem & Filium & Spiritum-ſanctum unum Deum ac Dominum eſſe ex Scriptura oſtendimus, 859. a. 860. a. Plenitudo Divinitatis in Chriſto corporaliter quomodo, 692. e. d. Quonam diſcrimine habitet divinitas in Chriſto & in membris ejus, 691. d. e. f. Manichæi ipſam Dei ſubſtantiam à ſubſtantia mali, ex parte corruptam eſſe, & ad peccandi neceſſitatem perductam eſſe contendunt, 586. e. f

Deum non eſſe niſi corpus Tertullianus opinatus eſt, 704. a. Deo quidam corpus aſſignunt ne non ſit ſubſtantia, 493. e

Deus immenſus, 682. e. Deus ubique eſt per Divinitatis præſentiam, ſed non per habitationis gratiam, 682. f. g. 683. a. quomodo ubique totus in ſeipſo, ibid. e. & ſeqq. Pater, Filius, & Spiritus-ſanctus ſunt ſimul ubique, 682. e Deus non æqualiter habitat in hominibus per gratiam, 683. e. d. poſſidetur pro eorum capacitate, 684. b. c. &c Deus in parvulis habitare dicitur, quia in eis occultè agit ut ſint templum ejus; idque in proficientibus & proficiendo perſeverantibus perficit, 686. e. Habitat in electis licèt adhuc carnalibus, 687. d. e Ipſum amor exhibet præſentem. 540. e. non implet mundum velut aqua, aër aut lux, 403 b

Deus inviſibilis eſt naturâ; non tantùm Pater, ſed tota Trinitas unus Deus, 481. e. Deum nemo vidit umquam, quia cum quæ in Deo habitat plenitudinem divinitatis, nemo mente aut oculis comprehendit *ex Ambr.* 480. a. b Deus inviſibilis dicitur, ne corpus eſſe credatur, 493. b. Deum inviſibilem, inviſibiliter videri docuere SS. Patres Ambroſius, Hieronymus, Athanaſius, Gregorius Origenes &c 498. c. & ſeq. Qui poteſt Deum inviſibiliter videre, ipſe Deo poteſt incorporaliter adhærere, 488. e. Dei Filium in veteri Teſtamento viſum eſſe inſinuat Ambroſius, 480. a. Refelli non poteſt, vel Patrem, vel Filium, vel etiam Spiritum-ſanctum, ſi tamen eſt Spiritus ſancti viſus, videri eâ ſpecie quam voluntas elegerit, non natura formaverit, quoniam Spiritum quoque viſum accepimus in columba, 480. a. 482. b. *ex Amb.* 482. f. g. Deus oculis corporis videri non poteſt, 228. b. &c. 229. a. 492. 493. 496. 497. 499. 500. 501 neque idem à Chriſto, 572. An ſaltem per corpus glorificatum videri poſſit, 494. a. etiam in reſurrectione non videbitur viſione oculorum, 482. e. & ſeqq. nec audietur auditu aurium, 485. b. & ſeqq. 493. b. Viſio Dei corporea ſi aliquando dabitur, non impedit viſionem ſpiritalem, 503. a. &c. Eos qui ad vitam æternam reſurgent, per corpus Deum viſuros putant alij, 483. f. Quidam dixerunt, non modò ſanctos, ſed & impios receptis in reſurrectione corporibus Deum eſſe viſuros, 228. f. In futuro ſæculo impij Deum non videbunt, ſed ſoli mundo corde, 483. b. &c. 484. d. In ipſa quoque reſurrectione non facile eſt Deum videre, niſi iis qui corde ſunt mundo *ex Ambr.* 480. e. 484. d. Mundi corde Deum videbunt, 491. b. 494. f. 495. f. Ad videndum Deum per ejus auxilium cor mundum præparandum eſt, 496. d. Deus lux mentium purgatarum, non oculorum corporis, 228. a. Deus lux eſt, ſed lux cordis, 441. g. Angeli quomodo vident faciem Patris, quomodo & nos videbimus Deum ſicuti eſt, 482. b. &c. Deus nunc fortaſſe videtur à quibuſdam Angelis eo modo quo videtur ſicuti eſt, 485. f. In tantum Deum videbimus in quantum ſimiles ei erimus, 228. e. Et nunc in tantum non vi-

deinde in quantum diſſimiles ſumus, *ibid.* Pij deſiderantes Deum videre, eam ſubſtantiam qua ipſe eſt quod eſt, non eam ſpeciem qua m vult apparet, contueri cupiunt, 481. c. d

Deus Creator efficaciam ſapientiæ ſuæ rebus quæ quotidie ſuis temporibus oriuntur condendis adhibet, 773. b. omnipotentia Dei quantum in rebus minimis eluceat, 404. f. Deus non parvus in parvis ſed magnus de minimis inſinuat, 404 g. Sicut humana conſuetudo verbis, ita divina potentia etiam factis loquitur, 285. e. In rebus ſupra naturam mirabilibus, tota ratio facti eſt potentia facientis, 405. b

Dei providentiæ Muſicæ ad indicandam Divinæ gubernationis harmoniam, hominibus conceſſa eſt, 589. a. Deus infuſus curas, curam gubernandæ univerſitatis non deſerit aut amiſit, 405. a

Deus mutabilis non ideo eſt, quia aliud in veteri Teſtamento, aliud in novo ſibi juſſit offerri, 421. f

Dei pulcritudo in intelligibili & incommutabili veritate, 338. c. d. in juſtitia, 354. g

Deus ſolus juſtus & juſtificans, 658 d

Deus bonus eſt ſingulariter & homo à Deo bonus eſt, de ſuo verò malus, 528 d

Deus magnus eſt non mole ſed virtute, 404. f Plenitudinem ejus nemo comprehendit, 481. f

Dei gratia non exſpectat voluntates hominum ut præveniant eum, 807. c. d. Neceſſe eſt ut quo auxiliante vincimus, eo iterum non adjuvante vincamur, ait Innoc. 637. c. In Deo ſolo de bonis noſtris gloriandum, 695. a. g. Si Deus deſerit, quæ hominis virtus, 435 d Miſericordia Dei non deſerit eos qui ex ejus fide vivunt, cumque piè colunt, 410. d. Deus derelinquens non derelinquit, quando in bonis temporalibus non exaudit, 443. g. Deus non iniquus dum miſeretur cujus vult, 670. d Non eſt iniquitas apud Deum dum uni præſtat miſericordiam, alteri non præſtat, 669. a. b. c. Deus cujus vult miſeretur, non juſtitiâ, ſed miſericordiæ gratiâ; & quem vult obdurat, non iniquitate, ſed veritate vindictæ, 717. b. c. Deus non acceptor perſonarum dum cujus vult miſeretur vel non miſeretur, 716 d. Quomodo Deus adhuc conqueratur, cùm miſereatur cujus vult, 719. d 727. g. Deus neminem obdurat niſi merito, 670. d. Deus non auctor culpæ in reprobis, 784. c. d. Cùm Deus coronat merita noſtra, nihil aliud coronat quàm dona ſua, 729. g. Deus ſomentis lenibus mordaciſſima quandoque medicamenta adjungit, 232. a. Nihil Deus jubet quod ſibi proſit, ſed illi cui jubet, 412. d. Qui ſic præſumat de conſcientia ſua, ut certus ſit tàm ſibi in judicio Dei poſſe ſufficere, niſi miſericordes miſericorditer judicet, 451. c. 455 e

Dei ira, non animi perturbatio, ſed juſta fixaque vindicta, 708. c. Tunc punit infeſtiùs, cùm impunite peccata dimittit; miſericorditer adverſatur, cum copiolas libidinis inopes reddit, 416. b. Deus omnis largitur & proficit; ſed peccata prædicit, ſupplicia minatur, beneficia pollicetur, 439. g. Deus mala infert malis, non peccata ſed ſupplicia, 439. f. Deus bene utitur malis, 423. d. eorumque malitiam ad exercendos, & comparatione bonos admonendos accommodat, 706. f. &c. Multa bona Deus facit de noſtris malis, noſtriſque peccatis, 589. c Deus in hoc ſæculo infidelibus & deſperatis bona largitur, 780. e. Deus tantum malos permittit eſſe, quantum novit expedire atque ſufficere admonendæ atque exercendæ ſanctæ domui ſuæ, 895. b. Noſtram de malis triſtitiam conſolatur quod ad provectum ſanctorum conducunt, 895. b. c. Temporalia aliquando tribuit Deus, aliquando utiliter ſubtrahit. 454. e. Filij Dei dicuntur aliqui ſecundùm prædeſtinationem, non ſecundùm regenerationem, 690. f

Deo ſoli cultus latriæ debetur, 608. f Colitur caritate, 598. g. Deus præcipuè & ſolus diligendus, quia nihil eo melius, 540. e. f Idololatriæ dum Deum volunt habere cum multis, facilius effecerunt, ut eum non haberent, quàm ut diis multis falſis ve miſcerent, 687. d Tantò efficimur ſimiliores Deo, quanto magis in ejus cognitione & caritate proficimus, 128. d. Homo peccando recedit à Deo, propinquat piè vivendo, 683. d. Ad Deum non pedibus ire licet ſed moribus, 540. f Quies animæ in ſolo Deo, 134 g. & ſeq. Actum recti itineris ex eſt quæ gloriam Dei ſpectat, qualis ſit, 124. c. d. Rectorum principum labor in procuranda populis quiete inutilis ad vitam beatam niſi eatem ut hæc ipſa quiete ad Dei cultum referatur, 539. c. & ſeq. Neceſſe eſt ut aliter quàm oportet humana æſtimet, qui divina contemnit, 813. g. Non mirum ſi homines ſervi Dei detrahunt, cùm ipſum Deum quotidie blaſphemare non ceſſent, 682. f

Deus crucifixus rectè dicitur de Chriſto, 606. c Deus totus oculus, totus manus, totus pes, 508. g. Membra quæ Deo tribuuntur ſpiritaliter intelligenda, 501. d. Digitus Dei ſignificat Spiritum-ſanctum, 130. g

Deorum varia nomina, 22. a. Eos homines fuiſſe Maro & Tullius putarunt, *ibid.* c. Deos gentium quædam Dei unius magni membra dicere, ſacrilegæ facetiæ, 22. c. Chriſtianus non debet uti re aliqua in honorem deorum alienorum, licèt animo contemnat, ne eos qui animum non vident ad ea honoranda ædificet, 112. c. Ipſe cultus falſorum Deorum variè ſe habuit, 276. c. 277. e. f Templa, idola, luci poſſunt in uſus communes, vel in honorem veri Dei converti, 123 d

Deogratias Auguſtino indicavit pro reſtitutio Reſtituti, 877. d

Deogratias nihil melius & animo gerimus, & ore promimus, & calamo exprimimus, 87. d. e. f

Diabolus. Templum, ſacerdotium & ſacrificium niſi uni vero Deo deberi noſſent Dæmones, numquam hæc ſibi à cultoribus expetiiſſent, 279. f. Diabolus in filiis diffidentiæ opera ſua mala operatur, diffidentiam & infidelitatem, 802. f. g. Diabolus & angeli ejus tenebræ ſunt infidelibus hominibus exteriores, 443 a Opprobriis hominum & malarum linguarum detractione nos dejicere, & animum noſtrum frangere tentat diabolus, 184 f. Diabolus aliquos ſinit habere nonnulla velut opera bona, 803. a. Deum impios viſuros & à Diabolo fuiſſe viſum quidam dixerunt, 478. g. refelluntur, 483 h. &c. 484. d. &c. Diabolus non fuit aliquando beatus ſi Angeli norunt quales ſint, & præſcirent quales poſtea futuri ſint, 166. a. &c. Nihil ſic agit diabolus quàm ut non credatur in Deum, nec ad Mediatorem à quo ſolvuntur opera ejus credendo veniatur, 803 a. *Vide* Dæmones.

Diaconi officium quàm periculoſum, 85. c. d. Oratio communis voce diaconi indicitur, 642. e

Diaconorum qui ex parte Donati ad Eccleſiam venerant lapſus, 186. a &c.

Dinymus Epiſc. 617. c 633. e

Didymus Vid. a in Epiſtolam ad Galatas commentariolos reliquit, 170. a. 178. a. Eum Hieronymus reprehendit, 192. b.

Dies totus circumitu ſolis verida nuncupatur, non ab Oriente uſque in Occidentem, ſed ab Oriente uſque in Orientem, 747. f. Secundùm Scripturas unus dies mille anni ſunt, 748. a. Dies pro multitudine annorum aliquando ponitur, 747. f. g. 748. e Dies mali ſignificant mala quæ in diebus perpetrantur, 712. c. Ceſſatio ſeptimi diei ab ipſis naturis condendis intelligenda eſt facta, non ab adminiſtratione earum quæ conditæ referuntur, 772. g. Quæ diem in obſervatio culpabilis, 133 a. &c. Priſcillianiſtæ ad jejunandum die Dominico, teſtimonium de Actibus Apoſtolorum adhibebant, 79. b. Præponitur dies Dominicus ſabbato fide reſurrectionis, non conſuetudine refectionis &c. 72. f. Dies Dominicus, qui octavus & primus, à reſurrectione Chriſti incepit declarari, 136. f. 137. b ſignificat reſurrectionem, 137. a. Non latuit antiquos Patres hæc ſignificatio, *ibid.* Sabbatum tamen ſolùm celebrandum traditum eſt, quia tunc erat tantùm requies non reſurrectio mortuorum, *ibid.* Judæi in celebratione Paſchæ, quæ figura eſt Dominicæ paſſionis, ſabbatum occurrere aut cum menſe novorum ad tertiam lunæ hebdomadam concurrere non attendunt, 137. b 139. a Chriſtiani verò dies obſervant ex Patrum Conciliis, 139. a. Ut dies Neophytorum diſtinguantur à ceteris id, eſt octavus primo concinat Eccleſiæ conſuetudo roboravit, 141. d Noviſſimi dicti ſunt & in ipſis primis Apoſtolorum temporibus, 750. b &c. Signa quæ Chriſtus ad ſignificandum noviſſimum diem indicat, Heſychius dicit ex parte completa eſſe, 740. f. g. 741. a. b &c Qui confitetur ignorare ſe quando futurus ſit noviſſimus dies, magis conſonat Evangelio quàm qui citiùs aut tardiùs futurum eſſe dicit, 760 c

Difficilibus in rebus & obſcuris cavenda temeritas, 704. g

Dilectio & fides probatior per hæreſes, 643. f. Vita bona & honeſta non aliunde formatur, quàm cùm diligitur Deus & proximus, 409. c. Mores dijudicari ſolent ex eo quod quiſque diligit, 540. f. Non eſt locus iniquitatis, qua impios ex caritate diligit, & iis benefacit, 525. b. f pro iis intercedit, 530. b. *Vide* Amor & Caritas.

Dimittere patrem aut matrem aut uxorem &c. tenetur Chriſtianus ubi neceſſitas occurrit ut aut pater v. g. aut Chriſtus dimittatur, 555. g. 556. b. 557. a Dimittit divitias, qui ſpem non ponit in illis, qui eis rectè utitur &c. 556. g. Totum mundum dimittit, qui & illud quod habet, & quod optat habere dimittit, 558. f. Omnia contemnit qui non ſolùm quantum potuit, ſed etiam quantum voluit habere contemnit, 52. b. Paulinus omnia ebilitavit, 37. d e. 42. b

Dioſpolis Summa capitum quæ Pelagius in Concilio Dioſpolitano anathematizavit, quæve Catholicus debet profiteri, 674 a & ſeq. Pelagius Dioſpolitanæ ſynodi Geſtis purgatus ferebatur, 619. b. 624. f. In judicio Dioſpolitano Pelagius ſubterfugit, non ſe purgavit, 641. a. Patres Dioſpolitani qui Pelagium abſolverunt non accuſandi, 642. g. & ſeq. Dioſpolitanæ ſynodi Geſta petiit Aug. à Joh. Jeroſolymitano, 632. c. de Geſtis Dioſpolitanæ ſynodi dubitat Innocentius, 642. f. 643. b. De auxilio gratiæ Pelagius non ſincerè ſcripſit poſt Concilium Dioſpolitanum, 675. e

Diſciplinæ immeritò dicuntur liberales niſi adſit ſtudium pietatis Chriſtianæ, 371. d. &c.

Diſcere. Veritas cauſſa cur diſcamus, neceſſitas cauſſa cur doceamus, 715. b

Diſputatio. Quid eſt contentioſius quàm ubi de re conſtat, certare de nomine, 854 d

Divitis Chriſtiani idea, 557. b & ſeq. Ut divites intrent in regnum cælorum, Deo facile eſt, 383. c. &c. Divitem in divitiis ſuis manentem regnum Dei non poſſe ingredi &c. falsò docebant Pelagiani, 553. b. c. 554. c. & ſeq. 555. e. f. Divites erant antiqui Patriarchæ Abraham, Iſaac, Jacob &c 353. b. c. d. Divites terræ non ſaturantur corpore & ſanguine Chriſti, 447. b c &c.

Divitiæ & à malis malè habentur, & à bonis tanto meliùs habentur, quanto minùs amantur, 534. f. Divitiæ ſi diliguntur, ibi ſerventur ubi perire non poſſunt, 375. d. Circa divitias cùm deſunt & cùm adſunt quomodo ſe gerendum, 659. d. Utiliùs terrena opulentia tenetur humiliter, quàm ſuperbè relinquitur, 57. d. Nec vendere divitias præceptum eſt novi Teſtamenti, ſed conſilium, 553. g

Doctrina atque lex Dei quamvis ſancta & juſta & bona, tamen occidit ſi non vivificet ſpiritus, 803. e f. Docibiles Dei ſumus, etiam cùm homines audimus. 715. b. Terrere & non docere, improba dominatio eſt, 231. d

Dominus quivis homo vocari poteſt, ob caritatis ſervitium, 30 f

Donnio, 35 b

Donatianus primas provinciæ Bizacenæ, 617. c 635. d. 730. f

Donatus exproconſul, 324. d 325. a

Donatus qui cum fratre monaſterium ſponte deſeruit & renitente Auguſtino, 148. b

Donatus diaconus rebaptizatus, 420. a

Donatus unus Patrum concilij Zertenſis, 456. e

Donatus Caſenſis-Nigrenſis auctor ſchiſmatis, 661 g damnatur, *ibid.*

Donatus Carthaginenſis ſchiſmaticus, 802. Not. d

Donatus Bagaienſis ſchiſ. 104. Not. d

Donatus Maſculitanus ſchiſ. 121. f

Donatus Calamenſis ſchiſ. 121. f

Donatiſtæ. Concilium habetur in domo Urbani Donati, 121. c. apud Cirtam, 89. Not. ab undecim aut duodecim factioſis epiſcopis, *ibid.* His præeſt Secundus Tigiſitanus primas Numidiæ, 89. f. In eo concilio Secundus traditores præſentes & confeſſos, Deo judicandos relinquit, & in ſedibus epiſcopalibus manere permittit, 89. g. 90. d. 91. b. 91. f. maximè Donatum Maſculitanum, Marinum ab aquis Tibilitanis, Donatum Calamenſem, 121. f. Per ſententias præſentium damnavit abſentes, 90. a. 91. b. 98. f. 93. a. 180. e Suſpicionem traditionis ſatis probabilem ſibi metuebat, 91. c 92. f. Abito Silvanus ordinatus Cirtenſis epiſcopus, 181. f Concilium alterum perverſum atque nefarium colligitur, 89. d. 92. f. apud Carthaginem, 91. c. adverſus Cæcilianum, 100. b. Aderant epiſcopi ſeptuaginta, 89. d. 94. d. f. 95. d. maximè ut crederetur traditores, quibus confeſſis antea ignotum fuerat, 91. f. Alij empti & inſtigati, 96. Ægrè ferentes quòd non ipſi ordinaverant Carthagine epiſcopum, *ibid.* b. Præſidet Secundus Tigiſitanus primas, 94. d. Hoc concilium conflavit Lucilla, 100. b. &c. mulier pecunioſiſſima, 95. f. quam Cæcilianus cùm eſſet diaconus pro eccleſiaſtica diſciplina corripiendo læſerat, *ibid.* & 100. a. Corrumpebat animos epiſcoporum pecuniâ, 95. f. 96 a Ut teſtatur

Nundinarius diaconus in geſtis apud Zenophilum conſularem, *ibid.* Cæcilianus adire noluit hoſpitium collegarum, 91. c. Hos contra veritatem ſuæ cauſſæ ab inimicis ſuis perverſos eſſe ſentiebat, *ibid.* & 96. b & ſuſpectos ſemper habuit, *ibid.* & 93. c. 92. f. Cauſſam ſuam integram reſervavit eccleſiis tranſmarinis, *ibid.* 95. f. 96. e. Schiſmatici damnaverunt Cæcilianum innocentem & abſentem cum ſuis ordinatoribus, 89. c. 90. c. 91. a. 94. f. Dederunt Interventorem populo ſuæ communionis, 104. c. Majorinum contra Cæcilianum levaverunt, 90. a. Per totam Africam ſerunt traditores apud Carthaginem fuiſſe damnatos, 92. g. Catholicis traditionis crimen objiciunt, 179. d. 297. a. 303. a. 456. f. 466. c. Falſas indulgentias Imperatorum pro ſchiſmate vulgarunt, 298. d. Cum Cæciliano permanet communio orbis terrarum, 96. e

Donatiſtæ Cæcilianum accuſant apud Conſtantinum, 213. d. 220. d. 235. c. 237. f. 239. a. 459. c. 645. b. Per Anulinum Proconſulem, 213. d. Ad Imperatorem cauſſam Cæciliani deferunt, 299. d. 645. b. Non audet Imperator de cauſſa epiſcopi judicare, 299. d. Cum Cæciliano cauſſam agere *ad duas* apud eccleſias tranſmarinas eligunt, 96. f. ab Imperatore petunt judices, 90. a. ex Gallia, 122. Concilium Romæ habetur ad diſcutiendam Cæciliani cauſſam, 94. d. 299. d. Præſidet Melchiades, *ibid.* & 90. b. Adversùs Cæcilianum profertur libellus, 95. b. Nihil probare poſſunt adversùs Cæcilianum, *ibid.* b. 90. b. 94. c. 95. a. Innocens pronuntiatur & in epiſcopatu confirmatur, *ibid.* & 299. d. Donatus à Caſis nigris condemnatur, *ibid.*

Donatiſtæ epiſcopos Romæ congregatos accuſarunt apud Conſtantinum quòd malè judicarint, 97. b. 180. c. 214. e. 299. c. Ab eccleſiaſtico judicio ad eum provocant, 90. e. 122. b. 220. f. 236. a. 645. b. In concilio Arelatenſi rem diligentiùs examinandam terminandamque curat Conſtantinus, 90. b. 97. b. 122. b. Jubet ut partes Romæ occurrant ad cauſſam agendam, 97. d. Ex aliqua cauſſa fortè non occurrit Cæcilianus, *ibid.* a. A Donatiſtis interpellatus Imperator præcipit ut Mediolanum ſequantur, *ibid.* Quidam ſe ſubtrahunt, *ibid.* Reliquos ab officialibus cuſtoditos facit Imperator illuc pervenire, *ibid.* c. Præſente utraque parte Cæcilianum innocentem judicat, *ibid.* & 299. c. Donatiſtas calumnioſos pronuntiat, *ibid.* Mentiuntur tamen Cæcilianum in eo judicio fuiſſe damnatum, 645. c. Nec ſic toties victi quieſcunt, 299. f. Felicem Aptungitanum Cæciliani ordinatorem traducunt traditorem apud Conſtantinum, *ibid.* Felix probatur innocens ab Æliano Proconſule, *ibid.* & 90. c. 94. a. 381. c. 460. c. Falſum ſe feciſſe adversùs Felicem Ingentius confitetur, *ibid.*

Donatiſtarum immanis & ſæva agendi ratio, 311. g. 312. a. 649. c. & *ſeq.* 650. c. Licentia effrenata, 65. a. b. 67. a. Eorum pleríque & epiſcopi & preſbyteri & clerici cædes & ſtrages etiam ſuis inferebant, 104. f. Regio Hipponenſis audaciâ Donatiſtarum infeſtata, 208. b. c. Crudelitas in eos qui ad Eccleſiam catholicam volebant tranſire, 297. f. 648. f. 650. a. Marcum preſbyterum Caſphalianenſem; Reſtitutum Victorianenſem, propria voluntate unitatem catholicam amplexatos ſuppliciis affecerunt, 297. d. e. Marciani Urgenſis nemine cogente catholici facti ſubdiaconum propè uſque ad mortem ceciderunt & lapidibus obruerunt, *ibid.* f. Preſbyterum Siniti cum gravi injuria projecerunt, *ibid.* g. Poſſidio Calamenſi epiſcopo latronum more inſidiati ſunt, 298. a. Reſtitutum & Innocentium occiderunt, 394. b. Huic oculum effoderunt, & digitum præciderunt, *ibid.* Donatiſtæ homicidiorum amantes, 647. f. ſe ipſos trucidabant, 647. f. g. 648. b. 649. a. 766. a. aut trucidandos offerebant, 648. a. & *ſeq.* Quotidianus ludus erat Donatiſtis ſeipſos per præcipitia, per aquas, per ignem occidere, 648. b

Donatus Mutugennenſis preſbyter Donatiſta comprehenſus jumento ſibi admoto uti noluit, & ſe ad terram graviter colliſit, 613. a. & in puteum miſit, *ibid.* g. Mala quæ ſchiſma Donatianum ſecuta ſunt, 63. c. 314. a. Eccleſia perſecutione Donatiſtarum profecit, 656. b. Donatiſtæ impediebant per violentias ne catholici veritatem prædicarent, 297. d. Contra Donatiſtas primus legem ſeveriſſimam dedit Conſtantinus, 299. g. Hunc imitati ſunt filii ejus (Conſtantius & Conſtans) *ibid.* Loca congregationum eorum fiſco vindicata, 214. d. 236. e. Adversùs eoſdem leges dederunt Valentinianus, Gratianus, Theodoſius Honorius & Arcadius, 300. a. Lex Theodoſii mulctæ decem librarum auri in hæreticos, ad Donatiſtas quoque qui in Eccleſiam deſævirent, extenſa, 654. a. Multæ pecuniariæ in Donatiſtas omnes, exſilium in epiſcopos vel miniſtros eorum decernitur, 654. e. Imperator non tantummodo ſæviendi licentiam auferre Donatiſtis, ſed & eos ad unitatem catholicam coercendo redigere ſatagit, 655. d. Milites miſſi ad eorum compeſcendum furorem, 33. g. 34. a. Donatiſtæ res terrenas amittere juſſi ſunt ſecundùm leges regum terrenorum, 251. f. Res terrenas non rectè poſſident, *ibid.* Immeritò queruntur quod Eccleſiarum ſuarum poſſeſſiones ad catholicam tranſire juſſerint Imperatores, 658. a. & *ſeq.* Aliquando ſenſit Auguſt. non petendas leges ab Imperatoribus contra Donatiſtas, 653. g. 654. b. In Donatiſtas mortis ſupplicium non decrevere Imperatores, 765. d. Edictum Macedonii adversùs eos, 542. a

Donatiſtæ immeritò queruntur quod Reges terræ contra eos pro catholica pace leges conſtituerint, 381. a. Quod apud Imperatorem catholici querelas ſuas deferant, 235. f. 236. a. 459. b. Quod ab illis contra inimicos Chriſti aliquid poſtulent, 645. b. Quod eorum juſſionibus ad unitatem cogantur, 297. e. Hæc omnia ipſi primitus fecerunt, 235. f. 236. a. 381. c. 645. b. Adversùs Rogatiſtas & Maximianiſtas juſſa Principum impetrarunt, 235. c. Maximianiſtas perſecuti ſunt, 311. g. 312. a. Adversùs eos poteſtates terrenas adhibuere, 117. c. 182. c. & adversùs catholicos, 215. d. 311. g. 312. a. Ad Julianum deſertorem Chriſti & idololatriam recurrerunt, 300. a. 235. d. *Apud eum ſolam juſtitiam locum habere* dixerunt, *ibid.* Piè vindicatur in Donatiſtas per Imperatorum leges, ut ab errore reſipiſcant, 648. d. e. Non mortem eorum ſed converſionem & pacem Eccleſia quærit, 656. d. & *ſeq.* Non agunt adversùs eos catholici ut res eorum habeant, 657. c. 251. f. Donatiſtarum ſaluti conſulunt, dum ad unitatem cogunt, 301. c. Chriſtianus qui vel odio, vel cupiditate, vi legum imperialium perſequitur Donatiſtas peſſimè agit, 251. f. g. 252. a. Auguſtinus ſupplicium mortis ab aliquibus Donatiſtarum magnorum ſcelerum reis amoliri conatur, 419. f. & *ſeq.* Genethlius beatæ memoriæ Carthaginenſis ante Aurelium epiſcopus conſtitutionem contra Donatiſtas compreſſit, unde multum ab eis laudabatur, 106. a. b

Donatiſtas inquietos per ordinatas à Deo poteſtates cohiberi atque corrigi non inutile, 230. c. Eorum plurimi per leges Imperiales correcti ſunt 645. 656. f. 263. c. & ad Eccleſiam compulſos ſe eſſe lætati ſunt, 230. c. &c. 231. a. &c. 238. c. d. &c. Donatiſtæ reſiſtunt veritati alii ſæviendo alii pigreſcendo, 222. a. Utriſque Eccleſia medetur, 231. a. g. Converſio aliquorum Donatiſtarum Eccleſiam conſolatur de perditione aliorum, 657. a. b. c. d. Immeritò Donatiſtæ perſecutionem ſe pati querebantur, 217. d. &c. 220. a. b. &c. Donatiſtæ perſecutionem, catholici paſſionem ſuſtinent, 312. b

Donatiſtæ ſine cauſſa ab Eccleſia catholica ſeſe diremerunt, 100. a. 119. c. 144. g. 159. b. 209. b. 210. b. 221. a. 236. c. Ab unitate catholica communicatorias litteras non accipiunt, 89. a. 97. g. 100. Concilium Sardicenſe dediſſe litteras ad Afros epiſcopos communionis Donati contendebat Fortunius, 103. e. Non conſtat Donatum qui in litteris concilii legitur, fuiſſe illum ſchiſmatis auctorem, *ibid.* Pars Donati magnæ parti Romani orbis & barbaris gentibus ignota, 208. f. Eſt in ſola Africa, 776. d. Hinc non eſt Eccleſia catholica, 115. d. 119. b. Eccleſiam toto orbe terrarum diffundi Scriptura dicit, negant Rogatiſtæ, 259. d. Hanc divinarum litterarum auctoritate non agnoſcunt, 643. g. Orbem terrarum Cæciliani peccatis pollutum eſſe immeritò dicunt, 649. b. 650. g. Ipſi à ſceleratis non receſſerunt, *ibid.* Maximianiſtis (ſchiſmaticis) communicant, 311. b. 312. c. 313. a. Eos in ſuis honoribus ſuſcipiunt, 458. c. 662. a. 654. b. Baptiſmum ab ipſis datum confirmant, 458. e. 650. e. 219. a. 306. b. 379. c. Donatus Deuterio traditores ſine baptiſmo admittenti & univerſis Maurorum epiſcopis communicavit, 248. f. In concilio CCLXX. epiſcoporum decrevere ut traditoribus, ſi baptizari nollent, pro integris communicaretur, *ibid.* e. Felicianum Muſtitanum quem veritatis adulterum, catenam ſacrilegii concilium Bagaitanum appellarat, in honore ſuſceperunt, 159. b. 305. b. Longè majore ſcelere ſchiſmatis quàm quod in Maximianiſtis damnarunt, ab orbe terrarum ſeparantur, 118. Donatiſtæ in ſchiſmate pertinaces, 99. b. 97. f. 99. e. 180. f. 220. f. 300. e

Catholici celebrato concilio Donatiſtas ad pacem invitant, 216. d. & ad pacificè ſimul conferendum, 216. d. 218. c. d. e. f. uti ſtatutum fuerat in Conc. Carthag. an. CCCCIII. die 25. Aug. 216. d. Catholici Donatiſtis epiſcopis conditiones collationis proponunt, 377. f. 378. a. &c. promittunt ſe non requiſituros epiſcopales honores ſi oſtendatur Eccleſiam in ſola parte Donati remanſiſſe, *ibid.* Notoria Donatiſtarum, 389. c. huic reſpondent Catholici, 380. a & *ſeqq.* Donatiſtæ cum Catholicis conferre nuſquam volueraut quaſi fugientes cum peccatoribus loqui, 301. d. In collatione inſtabant Donatiſtæ ne cauſſa ageretur propter quam epiſcopi ex utraque parte coacti fuerant, 457. d. &c. Contra ſe ipſos multa dixerunt & recitarunt, 461. b. 457. f. 458. a. &c. Confeſſi ſunt contra Eccleſiam catholicam nihil ſe habere quod dicerent, 437. f. 418. f. Cæcilianum à ſuis præceſſoribus apud Conſtantinum imperatorem accuſatum fuiſſe profeſſi ſunt, 459. c. Ab Imperatore damnatum fuiſſe Cæcilianum, cùm dicerent, in mendacio convicti ſunt, *ibid.* Marcellinum cognitorem in collatione Carthag. præmio fuiſſe corruptum dicebant, 456. d. Donatiſtæ mendacii convicti, 456. e. f

Donatiſtæ cum Catholicis erant in baptiſmo, in ſymbolo, in ceteris dominicis ſacramentis, non in ſpiritu unitatis, 249. c. Eluenda putabant ſacra loca & inſtrumenta quæ Catholici attigiſſent, 312. c. & *Not.* Reprehendunt Catholicos quòd ſobriè pſallant in Eccleſia divina cantica Prophetarum, 142. b. Ipſi ebrietates ſuas ad canticum pſalmorum humano ingenio compoſitorum inflammant, *ibid.* Donatiſtæ Eccleſiam catholicam vocabant Macarianam, 115. e. Quiſquis fidelium ad Donatiſtas tranſibat, baptizabatur, 106. b. A ſe dicunt juſtificari eum quem baptizaverint, 658. e. & ſe eſſe in eccleſia quæ eſt ſine peccato, 638. e. Injuſti Donatiſtæ, admittentes baptiſmum Maximianiſtarum & exſufflantes baptiſmum orbis terrarum, 99. c. 117. g. 118. a. 181. c. 304. b. 305. & *ſeqq.* Rogatiſtæ auctoritatem epiſtolæ Cypriani ad Jubaianum ſequi ſe ad rebaptizandum dicebant, 246. b. Pacem cum Eccleſia catholica violant, inter ſe verò ſic ſervant ut in ſacrilego ſchiſmate damnatos recipiant, 99. c. 117. d. 119. f. 121. c. f. & ab eis ſe maculari non exiſtiment, *ibid.* Majores Donatiſtarum ſanctos codices & inſtrumenta Eccleſiæ perſecutoribus tradiderunt, 180. c. In crimine traditionis detecti & confeſſi manifeſtantur, 303. a. Et geſta Cirtenſis concilii probant, 459. b. Donatiſtarum cum Arianis unio, & diſcrimen inter utrorumque errorem, 103. e. 643. d. *Vide* Ariani.

Donatiſtis ad Eccleſiam tranſeuntibus honor clericatus vel epiſcopatus non auferitur propter bonum vel ex ſola clementia, 660. c. f. g. 661. d. e & *ſeq.* 149. d. 378. a. Ii qui apud Donatiſtas degradati fuerant, ſi ad Catholicam tranſire volebant, nonniſi in humiliatione pœnitentiæ recipiebantur, 67. b. Non rebaptizantur qui à Donatiſtis ad Eccleſiam convolant, 653. a. 660. b. ſed neceſſe eſt pœnitentiam agant, 660. c. Donatiſtarum ſacramenta Catholicis non ſunt inimica, 221. b. De ordinando qui in parte Donati baptizatus eſt, auctor eſſe Poſſidio non poteſt Auguſtinus 873. e. Auguſtini dilemma ad Donatiſtas, 469. d

Donatiſtæ Montenſes vel Cutzupitæ vocati in urbe Roma, 121. b & *Not.* Apud Carthaginem pars Majorini primò dicebantur, 213. d

Donatianum ſchiſma novo ſchiſmate ſcidit Maximianus, 100. b. 438. g. 650. a. & Rogatus, 234. g. *Vide* Maximianus & Rogatus.

Donum Dei gratuitum eſt ipſum hominis meritum, 669. c. Cum Deus coronat merita noſtra nihil aliud coronat quàm dona ſua, 720. g. Melius eſt vel de parvo Dei dono gratias ipſi agere, quàm ſibi agi velle de magno, 44. f. Dona Spiritus-ſancti ſunt diverſa, ſed idem Spiritus, 684. d. e

E

EBRIETAS frequens tempore Auguſtini, 251. d. Hanc carpit, 49. g. 50. a. Luget ebrietates in honorem SS. Martyrum quotidie celebrari ſolitas, 28. a

Eccleſia catholica ſola eſt corpus Chriſti, 663. b. Hanc vocat unicam ſuam, 437. c. Chriſtus in Eccleſia & Eccleſia in Chriſto patiebatur, 428. e. Ipſe ex perſona ejus ſæpe loquitur, 428. c. Eccleſia verè appellatur populus qui baſilicâ continetur, 705. g. Eccleſiam futuram in omnibus gentibus, Scripturæ promittunt, 180. c.

ſ &c. Per omnes gentes dilatatur, 776. d. Toto orbe diffunditur, 115. a. 119. b. 120. d. 122. c. 179. e. 180. a. 402. a. uti Scriptura probat, 644. f. Hinc Catholica dicitur, 119. b. Catholicam dici ex obſervatione omnium præceptorum Vincentius ait, 540. e. 512. b. Eccleſiæ propagatio fructus dereliſtionis, tribulationis, deprecationis Chriſti, 438. a. Ad probandam non ubique Eccleſiam diffundi, locum Hilarij Vincentius Rogatiſta adiumebat, 540. b. Explicatur locus, 543. a. 544. b. In quibus literis appareat Chriſtus, appareat & ejus Eccleſia, 644. c. Eccleſia Catholica in Scripturis agnoſcitur, 503. f. 302. a. 380. b. In quibus Chriſtus invenitur, 380. a. Eccleſia cum malis toto orbe permixta eſt, 145. d. 512. e. Separatio corporalis fiet in fine ſæculi, 245. a. Pars Donati non eſt Eccleſia catholica, 615. d. Hæc non eſt in ſola Africa, 297. e

Eccleſia humilitate, non poteſtate initio congregata eſt, 816. a. Sicut arca Noë fluctuat in hac vita, 692. a. Nunc non ſine macula & ruga, 687. b. ſed poſt hanc vitam, 658. f. 659. a. Malorum communione non eſt deleta, 246. a. d. 248. b. c. 249. b. Crimina quæ ipſi objiciuntur, ad paleam non ad frumenta pertinent, 112. c. d. Non ideo deſerenda, quia in ea reperiuntur mali, 329. c. 310. a. 644. e. 775. c. etiam paſtores, ibid. g. 776. a. c. In eccleſia Catholica boni non communicant factis malorum, ſed altari Chriſti, 98. a. 180. f. g. 109. c. Boni malos tolerant pro bono unitatis, oderunt pro bono æqualitatis, 98. e. 105. f. 106. a. 112. c. 242. c. 545. d. Mali tolerandi in Eccleſia, 537. b. 303. b. &c. Tolerandos eſſe probatur exemplis, 297. b. &c. 548. a. b. c. Conſortium malorum qui cum bonis permiſcentur, non præjudicat Eccleſiæ, 537. a. 381. d. ſi eos à communione prohibendi ratio pacis impediat, 209. c. Quomodo in Eccleſia tolerandi ſint perverſi Tychonius tractavit, 877. d. Auguſtino probatur hoc opus, ibid. Eccleſia multa tolerat quæ non approbat, 142. f

Eccleſia filios perditos ut redeant juſtè cogit, 652. f. 653. a. b. c. d. & utiliter, 222. d. Propter damnum nonnullorum deterreri non debet à procuranda ſalute aliorum, 648. g. 649. a. Non mortem perditorum ſed converſionem eorum & pacem quærit, 656. d. Hujus mœrorem de amiſſis filiis conſolatur vel unius converſio, 657. a. & perfectio unitatis, 76c. e. Ad Eccleſiam tranſeuntes crudeliter venabantur à Donatiſtis, 548. f. 650. a. Hi immeritò querunt quòd eccleſiarum ſuarum poſſeſſiones ad Catholicam tranſire juſſerint Imperatores, 618. a. Eccleſiam catholicam vocant Macarianam, 105. e. Etſi non rebaptizentur dum ad Eccleſiam tranſeunt, non tamen ſuſcipiuntur tales quales ſunt, 766. a

Eccleſiæ firmamenta & columnæ apoſtoli, 431. e. Varia Eccleſiæ diſciplinæ pro varietate rerum, 661. a. Obſervandum quod univerſa frequentat Eccleſia, 116. c

Ab Eccleſia ſeparati quamdiu contra illam ſentiunt, boni eſſe non poſſunt, 776. d. Extra eam nihil prodeſt virginitatem ſervare, 776. c. aut mori pro Chriſti nomine, 309. c. Eccleſiæ denegandæ fuerant bona veteris Teſtamenti, ut bona novi Teſtamenti optare atque ſperare jam diſceret, 227. e. Tempus perſecutionis & pacis Eccleſiæ in rege Nabuchodonoſor figuratum eſt, 534. a. Orandum pro perſecutoribus Eccleſiæ, 510. a. Eccleſia ex perſecutione Donatiſtarum profecit, 656. b. c. & ex bonis & malis legibus Imperatorum, 646. b. 299. a. Perſecutionem patitur ſuperbia & impietate carnalium quos temporalibus moleſtiis atque terroribus emendare conatur, 252. e. Belligerantibus adverſus ſe filiis abortivis, ſuſtinet ac debitum poſcit auxilium ab aliis filiis, 870. d. In acceptione perſonarum ad honores Eccleſiaſticos non leve peccatum, 601. c. Si quem Monachi operam Eccleſia deſideraverit, nec ille elatione avida ſuſcipiat, nec blandiente deſidia reſpuat, 613. f. Etiamſi in ordinem epiſcoporum, qui ducitur à Petro uſque ad Anaſtaſium, quiſquam traditor ſubrepſiſſet, nihil præjudicaret Eccleſiæ & innocentibus Chriſtianis, 121. b. Eccleſia lunæ comparatur, 231. e. f

Egeſtas illa timenda quæ neque copiâ neque inopiâ minuitur, 590. f. Quòd vita egeſtoſa æternam pariat calamitatem, ut aiebat Nectarius, 288. e. nullibi legit Aug. 290. a. b

Elatio magnis tentat irrepere, 721. d

Electio, miſericordiæ, reprobatio, Dei judicio adſcribenda, 670. a. Solvitur objectio dicentium *Quid adhuc conqueritur &c.* 669. f. Electio gratiæ non ex operibus, 668. f. 670. c. 673. c. aut ex præviſione eorum, 727. c. 728. b. Non ex præcedentibus meritis vel parentum vel parvulorum, 727. a. De maſſa illius perditionis quæ facta eſt ex Adam, non diſcernit hominem ut eum faciat vas in honorem, non in contumeliam, niſi Deus, 721. g. Dilecti ſecundùm electionem prædeſtinati, 512. e. Electi, qui ſecundùm propoſitum vocantur, 671. g. Plures ſunt reprobi quàm electi, quare, 701. b. Electi in reprobis agnoſcunt quid eis miſericordia divina largita ſit, 727. f. 703. a. 716. e. 689. d. e. Per reprobos & electos divitiæ Dei manifeſtantur, 717. b. 671. d

Eleemoſynam impendi Dominus jubet, 902. b. Deo credimus quæ pauperi largimur, ibid. Nihil proſunt eleemoſynæ iis qui à libidinibus & criminibus non abſtinuerint, 545. e. Multum adjuvant orationem, 391. e. 394. d

Eleusinus apud Thamugadenſes Tribunus, 769. c

Elias mortuos ſuſcitavit, 407. e. Enoch & Elias non permiſſi ſunt hic vivere, quia nemo hic ſine peccato poteſt vivere, 713. e. Aliquando morituri ſunt, ex quorumdam ſententia, 712. e. Eorum tranſlatio non probat mortem non eſſe pœnam peccati, 718. f. &c.

Eliſæus mortuos ſuſcitavit, 407. a

Elpidius Arianus Auguſtinum Bonoſo & Jaſoni, doctiſſimis ut ſcribit viris, mittit, 886.

Epiphanius epiſcopus Cyprius in catholicæ fidei doctrinæ laudabiliter diffamatus hæreſes ante & poſt Domini adventum LXXX. collegit, 818. b. Hic Philaſtrio longè doctior, ibid. c. d

Enoch *Vide* Elias.

Emere de haſtario, 262. e

Epicuri atomi, 4. f

Epicurei ſummum bonum poſuerunt in corpore, 334. f. refelluntur, 334. d. Epicurei & Stoici regulam comprehendendæ veritatis in ſenſibus ponebant, Platonici in ſola intelligentia, 336. a. f. Epicurei nunquam corporis ſenſus falli. Stoici falli aliquando, dicebant, 336. e. Mortem malorum omnium eſſe finem Epicureorum ſententia & eorum qui animam mortalem cenſent, 598. c. Epicurei & Stoici Paulo fidem prædicanti contradixerunt, 337. b. Epicureorum & Stoicorum ſectæ extinctæ, 337. a

Epiſcopatus non eſt artificium tranſigendæ vitæ fallacis, 207. f. Maximianus glorioſè exſiit epiſcopatu Vaginenſi, 158. a. b. & *Not.* Longè eſt glorioſius epiſcopatus ſarcinam propter Eccleſiæ vitanda pericula depoſuiſſe, quàm propter regenda gubernacula ſuſcepiſſe, 158. a. Conditione opus eſt erga plurimos ut epiſcopatum ſuſcipiant, 813. b. Epiſcopatus vel clericatus honor Donatiſtis ad Eccleſiam tranſeuntibus non auferitur propter bonum pacis & ex ſola clementia, 650. c. 601. d

Epiſcopum eccleſiaſticis curis diſtractum Tullianorum dialogorum quæſtiunculas exponere, dedecorum eſt, 318. f. g. 331. g. 332. g. Epiſcoporum eſt de eccleſiaſticis cauſſis judicare, 92. c. d. Ad plebem quæ diſpoliationi eorum commiſſa non eſt ultro ſcribere, non poſſunt, 153. b. Seditio eſt contra primam ſedem ut epiſcopus nonnullos damnare vel in quos Primas vult differri, 92. e. Tranſlatio epiſcoporum illicita, 770. a. Quilibet epiſcopus Eccleſiæ catholicæ qualiscumque ſit, nullo eccleſiaſtico judicio damnatus cæterorum eſt collega, 207. c. Triplex pœnæ genus epiſcopis inflictæ, 770. b. Epiſcopus curam habeat de bono nomine, caveat præcipuè avarus non audiat, 104. c. 105. b. ſicut & Paulus faciebat, ibid. c. Pauperum procurationem gerit epiſcopus, 657. g. Benedictionem Epiſcopalem inutilem eſſe ſequitur ex hæreſi Pelag. 619. a. 631. c

Epiſtolæ formatæ, 105. b

Eridanum De Mincio in Eridanum emigrare, 350. f

Eros epiſcopus Gallus,

Eros cariſſimus Auguſtino alius ab Erote Gallo, 214. f

Errorum tentationibus erudiri ſanctos expedit, 894. f. Non eſt pejor mors animæ quàm libertas erroris, 300. d. Excellentiſſima ingenia tanto in majores errores ierunt, quanto pro fidencius tamquam ſuis viribus cucurrerunt, 518. a. Nimis perversè ſe ipſum amat qui & alios vult errare, ut error ſuus lateat, 463. g. Plerumque dediſcit errare cui nemo conſentit, ut Innoc. 642. e. Nemo vult cum quolibet errare, 192. b

Esau & Jacob una & eadem ſors ex patre, ex matre, ex conceptu, ex ortu, diverſa tantùm ex Deo, 787. b. c. d. Eſaü non eſca, ſed uſque ad contemtum ſacramenti quod in primo ſuo habuit, concupita eſca damnavit, 72. f. Eſaü non damnatur indignus, 670. f

Evangelium nondum prædicatum in quibuſdam populis Africæ, 758. a. &c. Paulum non hac habuiſſe ſecuritatem prædicandi Evangelij niſi Petri & qui cum eo erant, fuiſſet ſententiâ roboratus, 172. b. Etſi verum eſſet homines poſt Evangelij prædicationem, gravioribus quàm antea malis premi, meritò tamen hæc illis acciderent, 310. a. b

Evagrius, 617. b. 831. d

Euchariſtiæ ſacramentum, 124. b. Salvator quo vehementiùs commendaret myſterij illius altitudinem, ultimum hoc voluit altiùs infigere cordibus & memoriæ diſcipulorum, 127. a. Non præcepit Chriſtus quo deinceps ordine ſumeretur ut Apoſtolis ſervaret hunc locum, 127. a. Quidam putarunt in die cœnæ poſt cibos offerri & accipi corpus & ſanguinem Domini debere, 127. c. Euchariſtia à jejunis ſumenda, & eſt mos univerſæ Eccleſiæ, 126. g. 127. a. Fractio panis in ſacramento corporis Chriſti, 79. d. Qui non audet quotidie ſumere Euchariſtiam, & qui non audet ullo die prætermittere, uterque corpus & ſanguinem Domini honorat, 125. a. &c. Contemtum ſolùm non vult cibus iſte, ſicut nec manna faſtidium, 125. e. Parvula quædam à nutrice dæmonum ſacrilegiis impeſta, poſtea in eccleſia illatam ſibi Euchariſtiam motibus reſpuit, 865. a

Eunomiani, Macedoniani &c. peccabant in Spiritum-ſanctum, 662. e

Evodius de quo Paulinus, 35. a

Evodius cum Proculeiano ſermonem contulit, 61. d

Evodius epiſcopus ex Italia rediturus cum Theaſio, 188. e

Evodius epiſcopus Uzalenſis, 560. & ſeqq. Reſcribit Valentino de epiſtola ad Sixtum, 797. *Not.* c

Eusebius Cæſarienſis pſalmos interpretatus eſt, 377. a. Conſtantinopolitanus vocatur à Paulino, 35. b. qui ipſius hiſtoriam mittit ad Alypium, ibid.

Eusebius Emiſſenus in epiſtolam ad Galatas commentariolos reliquit, 870. e

Eusebius Vercellenſis, 178. a

Eustasius ex inſula Capraria [monachi] 114. a

Eustochium & Paula ſalutant Auguſtinum, 615. d. Euſtochij mors, 763. d. vel de dormitione Euſtochij dolet Hieronymus, 763. d

Excommunicatio. Non obeſt homini quod ex tabula [Eccleſiæ] non vult eum recitari humana ignorantia, ſi de libro viventium non eum delet iniqua conſcientia, 184. e. Si quiſquam fidelium fuerit anathematus injuſtè, ei potiùs oberit qui faciet, quàm ei qui hanc patietur injuriam, 872. g. Ut domus univerſa pro peccato unius anathemate feriatur rationem non invenit, nec facere auſus eſt Auguſtinus, 872. d. &c.

Exigitur plus ab eo cui plus datur, 722. f

Ezechias lucos & templa idolorum & excelſa deſtruendo Domino ſervivit, 651. b

Ezechiel. In Ezechielem commentarios edit Hieronymus, 582. d

F

FABIOLA, 585. e

FABRICIUS, 291. d

Facundia canina, 612. b

Falſitatibus minùs obnoxia eſt anima nondum paſſa ſenſibilium ſenſuumque vanitatem, 9. f. Falſis opinionibus tanto quiſque inferius mergitur, quanto magis in eis familiariùſque volutatur, 6. a

Fama vulgi non debet eſſe finis ſtudiorum, 329. c. d. 330. c. &c.

Fatum. Cauſſa peccati in fatum non convertenda, 874. a. &c.

Faventius Paratianenſis ſaltus conductor, 315. d. e. f. 326. d. 317. a

Faustinianus epiſcopus, 627. c. 635. d

Faustus perlator epiſtolæ ad Bonifacium, 697. a

Felicianus & alij cum eo conſpirantes Primianum damnaverunt, 311. e. De tota conſpiratione accuſatus, 312. a. Damnatur à Primiano, 304. b. 305. b. à Donatiſtis, 458. g. à Concilio Bagaïtano, 317. a. 611. c. 319. b. 305. b. Veritatis adulter, catena ſacrilegij appellatur, ibid. & 318. f. Communicat cum Maximiano & extra communionem Donatiſtarum multos baptizat, 159. d. Agitur apud Proconſulem ut de baſilica excludatur, ibid. Recipitur à Donatiſtis in honore epiſcopatûs, 617. a. 322. e. 219. b. 305. b. Optato Gildoniano cogente, ibid. & 181. e

Felicitas terrena donum Dei, 418. c. 431. d. Eſt ad æterna ſacra utendum eſt, 462. b. & ad obſequium Creatori, 413. b. Terrena felicitate ve-

veris Teſtamenti, novum Teſtamentum figuratè prænuntiabatur, 418. a. In quo homines felicitatem reponant, 418. a. &c. Beneficentiſſimâ providentiâ omnipotens Deus terrenam felicitatem conceſſit & impiis, ne pro magno quæreretur à bonis. 426. f. In Pſal. 72. inducitur homo penitens quod Deo pro mercede terrena ſervierit, & agnoſcens intendens quare impij felicitate terrena floreant, 410. f. g
FELIX epiſcopus, 617. c 881. e
FELIX epiſcopus, 645. d 881. e
FELIX epiſcopus Valerio Comiti commendatur, 774. a
FELICIS Aptungitani cauſſa multo præ ceteris invidioſiùs & criminoſiùs ventilata eſt à Donatiſtis, 89. e crimen traditionis in eum conferebant. 460 c. Ingenitur confeſſus eſt in cognitione Æliani proconſulis, falſum ſe feciſſe adversùs Felicem, ibid. ad juſſionem Conſtantini proconſularibus Geſtis purgatus eſt Felix, 90 c 181. a. in litteris Imperatoris declarant, 460. a Felix proconſulari quidem judicio purgatus fuit, ſed hoc ſibi ipſe non popoſcerat, 94. a. &c. Mortuò paſſim eſt in cognitione ſuæ cauſſæ quemdam eculeo ſuſpendi, 94. b
Femina non ſolo tactu, ſed aſpectu quoque & adſpectu appetitur & appetit, 784. f
Feſtorum inſtitutionis in Martyrum natalitiis origo, 5. e Per diverſa loca diebus dominicis, & quinquaginta poſt Paſcha, & ſolemnibus Martyrum & feſtis quibuſque prandetur, 78. f
FIDENTIANUS Epiſcopus, 617. b 645. d
Fides ſic appellata eſt, quia ſit quod dicitur, 198 c. Partitio rerum quæ ad fidei objectum pertinent, 350. a. &c. Quomodo ad unamquamque fides ſe habeat, ibid. Fides non ex præcedentibus meritis, ſed gratuitum donum Dei eſt, 718 b. & ſeq. 719. a b g. 720. f. 790. a. Si contentire Evangelio non eſt ex dono Dei ſed ex voluntate, fruſtra orat Eccleſia ut ij credant quibus Evangelium prædicatur &c. 799. f &c 802. a b. &c. Inanitèr oraremus pro infidelibus ut credant, niſi Eccleſia crederet etiam malas atque infideles hominum voluntates per Dei gratiam in bonum poſſe converti, 794. a Ut in Deum credamus & piè vivamus, non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei, 803. a. Cur unus credat, alter non credat, altitudo eſt divitiarum Dei, 718. c Orandus eſt Deus pro eis qui nolunt credere, ut velint, 805 a. 807. b. g 808 a. 809. a. Et gratiæ agendæ pro eis qui ex infidelibus crediderunt, ibid. Initium fidei ex nobis, cetera autem religioſæ vitæ bona ex Dei gratia eſſe aiebat Vitalis, 809. a. Fides petentium meritis, 718 b c. Orationem præcedit, 718. c. Non Dei miſericordiam, 719. a. Impetrat gratiam bene operandi ſeu caritatem, 666. a. juſtificationem, 667. a Gratiam juſtificationis conſervet, 718 f. Sine fide opera bona à nullo fiunt, 718 b Fides ad Chriſtum nos trahit, 719. a Reſpublicæ dicitur nos adiciſci, 477 a. Fides & pietas præparationes ad ineundum cum ſponſo ad nuptias, 435. f Quod fides impetrat non deſinit eſſe donum gratuitum, 718. a 719. a. f. g. Ad intelligentiam ratio vera perducit, fides animum præparet, 348. a. b. a. d. Intelligentia fidem ſequitur, 342. c. Fides ad veritatis cognitionem ducit, 340. c d. Habet fides oculos ſuos, quibus quodammodo videt verum eſſe quod nondum videt, & quibus certiſſimè videt non dum ſe videre quod credit, 349. f. Pia fides ſine ſpe & ſine caritate non eſt, 349 g. Juſtitia ex fide, non ex operibus, 666. c. Non per Legem neque per naturæ poſſibilitatem, 626. a
Fides veteris & novi Teſtamenti non varia eſt, ſed una, 148. a Antiqui juſti fide in Chriſtum ſalvi facti ſunt, 548 b. 626 c. 901. d. 702 b. Antiqui juſti eadem fide ſalvi fiebant, qua fideles temporis noſtri, 689. c 902 d. Velamen quod in veteri Teſtamento eſt, auferetur olim ad Chriſtum quiſque inde tranſierit, 432. a. Pro inimicis noſtris qui nondum in Chriſtum crediderunt, non ut credant orare debere admonuit S. Cypr. 794. d 801. a &c. Dominus cum iſta medicina venit, ut fidem populis imperaret, 442. f Miſericordia Dei non deſerit eos qui ex ejus fide vivunt eumque piè colunt, 410. d. Quæ futura ſunt, ita credantur, ut etiam videnda ſperentur, 350 a. Qui corde proprio credant in Dominum, ſua id faciunt voluntate ac libero arbitrio, 805. c 807. a. b
Fides & dilectio probatur per hæreſes, 643 f. Mors temporalis ad exercitationem fidei relinquitur. 452. e
Fides Dæmoniorum, 718. g
Fideles non fiunt niſi libero arbitrio, & tamen illius gratia fideles fiunt qui eorum à poteſtate tenebrarum liberavit arbitrium, 802 c. d De rebus quia fructum ſuorum intantur etiam in propriis anxietatibus, 470. b. Fideles ſancti & boni & in comparatione plurium malorum pauci ſunt, & per ſe ipſi multi ſunt, 245 a 245 a Ab initio generis humani nec prophetari Chriſtus deſtitit, nec qui in Chriſtum crederent defuerunt, 178 c. Parvuli baptizati dicuntur fideles à Sacramento fidei, 805. e
Fides non modo amico, ſed & hoſti ſervanda, 899. a. Hoſtiles inter ſe acies fidem jurationis quamvis exteræ cuſtodiunt, 372. a Teſtibus vel teſtimoniis humanis, credere vel non credere liceat, quantum in momenti ad faciendum fidem vel habere vel non habere perpendunt, 471. b
Figulinenſis fundus, 298. a
Filius Dei Patri æqualis & coæternus, 610. f. Non ex gratia, aut ex adoptione, 405 c d. c. F. Salomon dixit quod Filium Deus habeat, 263 g. 184 a b Pax Dei, ſplendor Dei, eſt ipſe unigenitus Filius, 491 g. &c. Filius non ex Deo Patre quemadmodum univerſa creatura, 809. c. Filium Dei ante incarnationem, per ipſam naturam & ſubſtantiam ſuam Ariani viſibilem & corruptibilem dicunt, 843. a Filius Dei manens in natura ſua factus eſt particeps noſtræ naturæ, ut nos manentes in noſtra natura efficeremur participes naturæ ipſius, 425 d. Incarnatus eſt ut magis homo timeret extolli faſtu hominis quàm humiliari exemplo Dei, 844. f. Vide Chriſtus. Incarnatio.
Filius magis in patris quàm in matris eſt poteſtate, 891. a. Filij mali perditè viventes pietatem parentum perſequuntur, 280. a
FIRMUS preſbyter Sitifi litteras Hipponem direxit, 708. f. Duas Valerij Comitis epiſtolas ad Aug. adtulit, 785. a Per ipſum epiſtolam prolixiorem ad Sixtum mittit Auguſtinus, 715. d
FIRMUS preſbyter, Euſtochij & Paulo negotiorum cauſsâ Ravennam, inde in Africam Siciliamque mittitur, 612. d
FIRMUS cui litteras mittit Aug 877 b
FLORENTINUS litteras Madaurenſium ad Auguſtinum defert, 845. a
FLORENTIUS epiſcopus, 464. g
FLORUS monachus prolixiorem Auguſtini epiſtolam defert in Monaſterium Adrumetinum, 798 a 787. a. Pergit ad Auguſtinum, 102 b
Formatæ epiſtolæ, 853. f
Formianum oppidum,
Fortunæ bona veriſſimi ſapientes, quos ſolos fas eſt beatos vocari, nec timeri voluerunt, nec cupi &c. 6. b
FORTUNATIANUS eccleſiæ Thagaſtenſis preſbyter, 188 a
FORTUNATIANUS epiſcopus, 617 a 635 d
FORTUNATUS Manichæus in diſputatione cum Auguſtino defecit, 187 d. & Not
FORTUNATUS epiſcopus, 387 c
FORTUNIUS Tubursicus Donatianæ partis epiſcopus. 202 a Cum eo diſputationem publicam habet Auguſtinus, ibid. b. Diſputationis ſumma, 202. 203 Vitam catholicorum epiſcoporum prædicat, ſed in Eccleſia eſſe negat 200. a. Communionem ſuam eſſe ubique terrarum aſſerere conatus eſt, 202. b. Suos eſſe Chriſtianos, quia perſecutionem paterentur oſtendere voluit, 202. d. Eos non propter juſtitiam pati probat Aug. 202 e Eccleſias tranſmarinas fuiſſe innocentes uſque ad tempora Macariana Fortunius dixit. 203. a. Concilium Sardicenſe ad epiſcopos Afros qui erant communionis Donati dediſſe litteras. contendebat eo quod Donati nomen inter ceteros epiſcopos legeretur, 205 c. Non conſtat Donatum hunc fuiſſe Afrum ſchiſmatis auctorem, ibid Concilium illud Arianorum fuiſſe advertit Aug. 203. e. Athanaſius epiſcopus Alexandrinus & Julius eccleſiæ Rom. epiſc. in eo concilio improbabantur, 203. a
FOSSOR, 830 a
Frater eſt quilibet homo, 38. b
FRUCTUOSUS epiſcopus, 617. a 635 d
Fucati pigmentis adulterina fallacia eſt, 873. b
Fuga. Paulus Apoſtolus fugit, quia ſpecialiter quærebatur 833 b. 832 a Conſilium Auguſtini eſt ut epiſcopi aut clerici quorum miniſterium plebi neceſſarium eſt, imminente obſidionis aut excidij periculo non recedant, 830. f. & ſeqq Quomodo & quando fugere liceat de civitate in civitatem premente perſecutione, 831. c 832 b. d. a. Qui ſpecialiter à perſecutoribus quæritur, fugere poteſt, alius qui non ita quæruntur remanentibus ad miniſterium neceſſarium Eccleſiæ, 831 c Qui fugit eo modo ut Eccleſiæ neceſſarium miniſterium illo fugiente non deſit, facit quod Dominus præcepit ſive permiſit, 835 a Qui fugit formidine ſuperatus, caritate non flagrat. & contra formidinem debet dimicare, 835 g Quidam fugere poſſunt pro utilitate Eccleſiæ ſi non deſunt alij per quos ſuppleatur eccleſiaſticum miniſterium, 833 g. 834 a Si perſecutio in ſolos miniſtros Eccleſiæ ſæviat, non propterea Eccleſia deſerenda, 834 c &c. Si neceſſe eſt ut aliqui è clericis pro utilitate Eccleſiæ fugiant, & diſceptatio caritatis eſt inter illos, ſors legendi ſunt qui maneant & qui fugiant, 834 f. Qui fugit remanente plebe in perſecutione, mercenarius eſt, 832. c. f 835 c Etſi epiſcopi & clerici non fugiant, non propterea non debet plebs fugere, 835. a Non oportet miniſtros manere, ubi jam non fuerint quibus neceſſe ſit miniſtrare, 832. b 835 c. Illi pro aliis patiuntur, qui cùm ſe poſſent malis eripere fugiendo, ne aliorum neceſſitatem deſererent, manere maluerunt, 831 d
Fur. Non eſt iniquitas per moleſtias corporales compellere fures reddere pecuniam ablatam, 538 b. Interveniendum pro furibus, non ad hoc ut minimè reſtituant ablata; aliàs in ſocietatem criminis veniretur, 538. c. 513 b
Fuſſala Hipponenſi territorio confine caſtellum, 777. a. millibus quadraginta ſejunctum, ibid. d. Antea ad Hipponenſis eccleſiæ parœciam pertinebat, ibid a Fuſſalæ nullus omnino Catholicus erat, ibid In Fuſſalenſi regione conſtitutas plebes error Donatiſtarum obtinebat, ibid. Unitati Eccleſiæ cohærent per magnos labores, ibid d. Donatiſtæ ſerviunt in preſbyteros qui Fuſſalenſibus congregandis conſtituuntur, 777. d

G

GABINIANUS non ſolùm Chriſtianus factus, ſed fidelis valde bonus, 829 f
GALLA Vidua S. Stephani reliquias deferens, Quintiliano commendatur, 768. b d
GAUDENTIUS litteras à Severo Milevitano ad Aug. detulit, 317. d
Gaudere. Cùm gaudemus de fidelibus & juſtis, & illis & nobis prodeſt bonum eorum; cùm autem contriſtamur de infidelibus & iniquis, illis ſolis nocet & eorum malitia & noſtra triſtitia, 895. a d
Geliziana eccleſia, 90. d
GENETHLIUS beatæ memoriæ Carthaginenſis ante Aurelium epiſcopus, conſtitutionem contra Donatiſtas compreſſit. Unde multum ab eis laudabatur, 106 a. b
GENNADIUS in ſomnis audit hymnos beatorum, 565. b. ne dubitet utrùm ulla ſit poſt mortem vita futura admonetur, 565. a
Gentes duæ ſunt & duo regna, unum Chriſti, alterum diaboli, 754 b. Judæi rejecti propter ſuperbiam & Gentes inſertæ vel Ethnici adſciti propter humilitatem, 440 d. &c.
Germanicianenſes, 880. b. c
GERMANIANUS epiſc. 617 c. 635 a
GERONTIUS epiſc. 617 c 635 c
Geſta apud Munatium Felicem flaminem &c. 188. d
GILDO, 250. d
Gippitana eccleſia, 254. b
Gladius, pro tribulatione ponitur, 351. g
Gloria non in ore vulgi, ſed in rebus ipſis, 384. a 10 Deo ſolo de bonis noſtris glorian dum, 895 a. g
Gog & Magog bella, & ædificatio templi in Ezechiele difficilia intellectu, 582. f
Grammatici litteriones per contemptum appellati, 339 g. Not.
Gratia quænam vera ſecundùm Paulum, 697 a. Gratia Chriſtianorum, 695. a b. eſt Caritas, 696 f non in ſcientia tantùm ſita eſt, 695 d. nec in natura liberi arbitrij & in Lege atque doctrina, 695 d 695. d 803 d. c. Gratiam ad naturam, doctrinam, liberum arbitrium, remiſſionem peccatorum & ad exemplum Chriſti Pelagiani reducebant, 696. d. c. &c. Sed malè, cùm gratiam qui petit, non naturam, non liberum arbitrium, non ſcientiam, non remiſſionem peccatorum, ſed caritatem petat, 898. f. etſi natura quadam ratione gratia dici poſſit, 624 f 625. a
Gratiæ neceſſitas ex Innoc. 636 f g 637. a & ſeq 639 f 640. a Majoribus ad ſingulos actus datur, 803 d. 804. f Præcepta Legis non poſſunt impleri niſi per gratiam, 543. 544 545. 711 c. g 738 g. & ſeq 806 c. Ad credendum voluntas ſine ea non ſufficit, 676 f. Nec natura humana, etiam ſi in illa integritate in qua condita eſt permaneret, ullo modo ſe ipſam Creatore ſuo non

adjuvante ſervaret, 676. d. ſine ea voluntas bona eſſe non poteſt, 693. b. Per Legem actum eſt ut peccatum agnoſceretur, & prævaricatione augeretur, & ſic ad divinam gratiam confugeretur, 626. c. Lex non juberet niſi eſſet voluntas, nec gratia juvaret ſi ſat eſſet voluntas, 824. a. Lex docendo & jubendo quod ſine gratia impleri non poteſt, homini demonſtrat ſuam infirmitatem, ut quærat demonſtrata infirmitas Salvatorem, 478. d. &c. Oratio clariſſima eſt gratiæ teſtificatio, 633. c

Gratia gratuita, 716 d. 717 d. Falſiſſimum eſt eam ſecundùm merita noſtra dari, 792. c 793 a. ſive majoribus, ſive parvulis, 804. f. 805. c. ſed dat merita ipſa, cùm datur, 800. g. Electio gratiæ nonſit ullis præcedentibus meritis vel parentum vel parvulorum, nec ex prævisione operum, 727. a. & ſeqq. Gratiam gratis dari probatur ex parvulorum diſcretione, qui voluntatis uſum non habent, 667. d. & ſeq. Gratiâ Dei præveniuntur hominum voluntates, & per hanc ea potius præparantur, quàm propter earum meritum datur, 807. f. Neminem Deus liberat niſi gratuitâ miſericordiâ, 667. g 782. d. Gratia quibus datur, miſericordiâ Dei gratuitâ datur, 804. f. 806. b. c. quibus non datur, juſto judicio Dei non datur, 804 g. 806. c. Opera ex gratia, non ex operibus gratia, 665. b. Eos qui dicunt gratiam Dei ſecundùm merita noſtra dari, damnavit Pelagius, ne à catholicis judicibus damnaretur, 805 f. Gratiam comitatur voluntas, non ducit; ſequitur non præcedit, 664. a

Gratiæ effectus. Gratia novi Teſtamenti eſt, naſci ex Deo, 425 b Gratia diſcernit, 695 a 702. f. à maſſa perditionis, 665. b. Sola per fidem Chriſti liberat à corpore mortis hujus, 818 b & à peccatis, 734 c. Denique per eam liberantur quicumque liberantur, 632. a. 669 d. Nec David ipſe ſurrexiſſet à peccato, niſi eum relevaſſet, ex Innoc. 637. d. Omne bonum meritum noſtrum non in nobis facit niſi gratia, 710. g. Eâ ſalvi ſiunt prævaricatores cujuſcumque Legis, 549. c. d. Cogitationes bonæ nonniſi ex gratia, 665. d. Cùm Deum ſcimus, ne hoc quidem nobis attribuendum eſt, ſed illius miſericordiæ, 454 d. à Deo nobis eſt ut eum diligamus, 455 f. Gratia in veteri Teſtamento tamquam pluvia Gedeon in vellere occulta, 824 c. Vetera ſacrificia gratiam ſignificabant, non efficiebant, 506. d. Gratia cur occulta in veteri Teſtamento, cur manifeſtata in novo, O altitudo &c. 627 a. Solvitur cavillatio perverſorum qui dicunt ſe non accepiſſe gratiam, 721 g. 722. a. &c. In gratia & non in Lege veri Iſraëlitæ gloriantur, 732. d e. Libertas ſine gratia non eſt libertas, ſed contumacia, 550 a. Voluntas tantò liberior quantò ſanior, tantò autem ſanior quantò divinæ gratiæ ſubjectior, 344 g. 545 c. Qui negat bonum quod ex Deo eſt, ex Deo eſſe, facit injuriam toti Trinitati, 626. b. Quæſtio de gratia Dei & libero arbitrio difficillima & paucis intelligibilis, 792. c. 794. a. Neque neganda Dei gratia, neque liberum arbitrium ſic defendendum ut à Dei gratia ſeparetur, 792. d. e. 792. g. 793. a. 794. f. 796. a. 802. d. probatur ex Scripturis, 795 a. &c. Gratia non ſic defendenda ut quaſi de illa ſecuri, mala opera diligant homines, 796 b. Adverſarij gratiæ novi Teſtamenti, non Deo tribuere, ſed potiùs ſibi volunt arrogare quod boni ſunt, 435. a. Iniquum eſt & ingratum, negare gratiam ait Innoc. 636. f 637. f 639. d a. Gratiam Dei per Chriſtum Pelagius oppugnat, 633. a. Gratiæ nomine naturam Pelagius accepit, 622. e. 230 f. 717 f. Sed gratiæ adverſatur qui putat ad mandata ſervanda ſufficere naturam, 629. b. Ad naturam & Legem Pelagiani gratiam referebant, 618. c d. e. 625 d. Gratiam qua Chriſtiani ſumus nolunt agnoſcere Pelagiani, nec apertè audent oppugnare, 618. d c. Deus voluntatem præparat, non tantummodo Legem & doctrinam libero hominis adhibendo arbitrio, ſed ſic agit ſenſum, ut Legi & doctrinæ accommodet aſſenſum, 801. a. 807. b Pelagium docentem gratiam ſecundùm merita dari anathematizavit in Concilio Dioſpolitano, 717 d. Attamen de ea non ſinceré ſcripſit poſt illud Concilium, 671 c. ſed gratiam dari ex abundanti, aut ad faciliùs operandum docuit, 675 d. refellitur, ibid. & 676. a. Gratia quæ nullis præcedentibus meritis datur, non eſt tranſitio peccatorum, 718. a Gratiam Chriſti confiteatur Pelagius petit Aug. 633. f. Finire iſtam vitam in voluntate conſentiente doctrinæ ſalutari, electorum eſt, 802 f. Diſcrimen doni perſeverantiæ Adamo, & cæteris hominibus conceſſi, 827. e. Omnes damnationem merentur, à qua ſi omnes liberarentur, lateret quid peccato per juſtitiam debeatur. ſi nemo, quid gratia largiatur, 716 c Nemo in hac vita ſine peccato etiam per gratiam Dei, 637 f. & ſeq. Aliter hominem per gratiam poſſe eſſe ſine peccato tolerabile eſt, 637. f 638. d. Gratia via eſt qua ad cæleſtem patriam pervenitur, 294. a. Gratiam quo pacto commendet Apoſtolus, 727. a. & ſeq. Quid cum Eccleſia ſentiendum de gratia, 664 g. 665 a. &c Quid gratia operatur in nobis, ibid. Vita æterna gratia nuncupatur, 721. a

Gratiarum actio Domino Deo noſtro, magnum ſacramentum in ſacrificio novi Teſtamenti, 482 g. Oratio & gratiarum actio neceſſaria, 694 g. 699 c. Fiunt precationes antequam illud quod eſt in Domini menſa incipiat benedici, orationes cùm benedicitur &c. interpellationes ſeu poſtulationes cùm populus benedicitur, & poſt hæc omnia gratiarum actionem, 509. c. Oratio & gratiarum actio oſtendunt voluntatem per antecedentem gratiam præparari, non verò gratiam merito voluntatis antecedente donari, 808. c. Obſecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, quo differunt, 508 d

Gubernare. Deus infuſus carni, curam gubernandæ univerſitatis non deſeruit aut omiſit, 403. a. Muſica ad judicandam divinæ gubernationis harmoniam hominibus conceſſa eſt, 389 a

H

Hæreſis quid ſit, omnino definire difficile eſt, 818 c Fides & dilectio probatur per hæreſes, 641. f

Hæreticus quiſnam cenſendus, 88. f. Hæretici cùm divinæ ſcripturæ veritatem criminari & obſcurare non poſſunt, homines per quos prædicatur adducunt in odium, 386. c. Hæretici auctoritatem Eccleſiæ quaſi rationis nomine & pollicitatione ſuperare conantur, 342. f Hæreticos magorum Pharaonis habere coratum declarat Apoſtolus, 140. b. Hæreticos corrigi vult Aug. non necari, 278. b. & ſic corrigi ut doceantur, 270. e. f. Hæreticum docere quamvis ſuperbum & pervicacem non abnuit Aug. 69. a Hæretici comparant ſibi ſua voluntate perverſa & pœnitentiæ meritum cæcitatis & futuri æterni ſupplicij, ſi per contumaciam indociles fuerint &c 824. f. g. Una eademque culpa ab Imperat. exiſtimatur eorum qui aut diſſimulando conniventiam, aut non damnando, favorem noxium hæreticis præſtiterint, 762 f. Pœnarum timor utilis ad pravos corrigendos, 632. f & ſeq ad hæreticos in unitatem Catholicam cogendos, 238 a. Magna ſit in hæreticos [Donatiſtas] miſericordia cùm per leges Imperatorum à ſua ſecta eripiuntur invitis &c. 648. d. Theodoſij lex generalis in omnes hæreticos, 654. a. Pœna decem librarum auri in hæreticos ab Imperatoribus conſtituta, 216. e. à Theodoſio, 654 a. Leges de confringendis idolis & corrigendis hæreticis vivo Stilichone in Africam miſſæ ſunt, 262. d. e. curante Theodoſij filio, ibid. f Hæreticos velut membra putrida præcidendos ait Innoc. 636. e. 637. f. 639. d. Hæretici qualibet ratione à pernicie revocandi, 646. a. Agere cum hæretico vel ſchiſmatico de negotio animæ licet, cùm liceat agere cum eis de negotio fundi, aut litis dirimendæ, 89 c. Inſtructio & oratio Pelagianis & hæreticis debetur, 676 c. Donatiſtæ, Maximianenſes, Manichæi, Ariani, Eunomiani, Macedoniani, Cataphrygæ tempore Aug. vigebant, 383. c

Halleluya. Tempore Paſchali jejunia relaxant Chriſtiani, halleluya cantant, quod eſt ſignum reſurrectionis, 139 a. aliis diebus variè cantatur alibi, atque alibi, 141 d

Hannibalem juveniliter exſultantem Q. Maximus patientiâ ſuâ fregit, 162. d

Hebdomades Danielis an ad primum, an ad ſecundum, an ad utrumque Chriſti adventum pertineant, 749 a & ſeq ſi ad ſecundum adventum pertinerent, jam impletæ fuiſſent, 748. e earum primo adventu fuiſſe completas, 757. c. mens eſt expoſitorum Prophetiæ Danielis, 742 a. 753. d non ante paſſionem, 752. f. cui tamen ſententiæ repugnat Heſychius, 741 a. 748. e

Hebionitæ Chriſtianos eſſe ſe ſimulant ex Hier. 174 d

Herculis Sufectani 2. Chriſtianos necarunt propter Herculis idolum. 116. b

Heros. Pelagium & Celeſtium auctores nefarij erroris arguunt Heros & Lazarus, 617 c. 821. f Oroſius presbyter litteras Herotis & Lazari detulit ad Concilium Carthag. 617 d. Objecta Herotis & Lazari reſpondit Pelagius, 631 d

Heſychius epiſcopus Salonitanus, 737 Nat.

Hieronymus ab adoleſcentia ad ſenectutem in monaſterio deſudavit, vixit, 163 a. In monaſterio variis quati fluctibus, & peregrinationis moleſtias ſe ſuſtinere queritur, 81. g. Paulum unum è fratribus ſuis illi commendat Aug. 87. b. Hieronymum Alypius inviſit, 46. a. per Firmum ad Auguſtinum ſcribit, 182 a. g. 203. e. Alypium ſalutat, ibid. d. Nepotiani presbyteri epitaphium compoſuit, 189. c. Libri Hier. cui nomen Epitaphium quidam tribuebant, venit in manum Aug. 84 e. de Scriptoribus Eccleſiaſticis appellandus eſt, 169. c. Hieronymus Auguſtino expoſtulat de illius epiſtola per Italiam ſparſa, 162. a. f. de jure neceſſitudinis violato, ibid g. Librum de optimo ſcripturas interpretandi genere ſcripſit, 177 c. hunc petit Aug. 203 b. Hieronymi interpretationem in aliqui in locum Jonæ prophetæ, velut mendicitatem corrigere coactus eſt quidam epiſcopus plebe tumultuante, 161 a. b reſpondet Hieronymus, 179 a Quæſtionem cucurbitæ in libro explanationum in Jonam ridiculam vocat, 189. d. e. Hieronymus Job ex hebræo interpretatur, 160. d Interpretatio ejuſdem Prophetæ ex græco in latinum facta ab eodem Hieronymo, accuratior, ibid. e. Pſalterium à ſancto Hieronymo tranſlatum ex Hebræo non habet Auguſtinus, 888. c Hieronymus Evangelium ex græco interpretatus eſt ſupremâ fide, 161 c. Hier. in librorum canonicorum interpretatione ſenſuum potiùs veritatem, quàm verborum ordinem conſervavit, 177 c. Quare Hier. novam poſt alios interpretationem librorum canonicorum aggreſſus eſt, 178 b c. Septuaginta editioni vacare non poteſt Hier. ut optabat Auguſtinus, potiùs notationum, 612. a f. Hieronymi expoſitiones in dicta prophetica magni facit Aug. 712 d. In Ezechielem commentarios edit Hier. 582. d. In expoſitione epiſtolæ ad Galatas Origenis commentarios ſecutum ſe eſſe ait, 169 g. & alios Græcos, 170. a b. c g. Non ea definita defendit, nec Petrum peccaſſe, nec Paulum procaciter arguiſſe majorem, 170. c. In ſcriptura ſacra, admiſiſſe officioſa mendacia dicitur videtur Aug. 84. f. Hieronymum ad retractandum hortatur Auguſtinus, 86. e. Hieronymus quid ſentiret de origine animæ expoſuit in opuſculis contra Ruffinum, 382. b. Hieronymus Marcellino ſcripſit ſuam eſſe ſententiam, ſingulas animas novas naſcentibus fieri, 607. f. Quæſtionem de origine animarum Hieronymus Auguſtino ſolvendam remittit, 706. c Hieronymus dogma de peccato originali in libro contra Jovinianum & in commentariis in Job ſtabilivit, 586. b. 592. c. Hieronymus adverſus Pelagium pro gratia Chriſti conſlixit, 633. g. Hieronymi adverſus Pelagium opus ſub nomine Critobuli, 635 a. Hieronymum rogat Auguſtinus ut prodat Origenis & hæreticorum errata, 86. f g. Hieronymus Origenem reprehendit, 192 b

Hilarenſe oppidum. 836 b

Hilarius Pictavienſis Origenem in Pſalmos tranſtulit, 176. a Mendacium non eſſe monſtravit quòd dixit Chriſtus ſe judicij diem neſcire, 834 e

Hilarius Syracuſanus conſulit Aug. 542. a

Hilarius ad quem Aug. ſcribit epiſtolam, CLXXVIII. Narbonenſis eſſe videtur, 629. Not.

Hilarius Arelatenſis, 824. g

Hilarius qui epiſtolam CCXXVI. ad Aug. miſit, laïcum ſe eſſe ſignificat, 828 f. & Auguſtini diſcipulum, 829. b. librum Retractationum poſtulat, 829 a. ac librum de gratia & libero arbitrio, ibid b

Hippo-Regius Romana civitas appellatur, 67 d. Apud Hipponenſes Aug. expoſtulat quòd moram de veſtiendis pauperibus obliti ſint, 362 c. Hipponenſes poſtulant ut ſi quando Piniano ad ſuſcipiendum clericatum conſentire placuiſſet, nonniſi in ipſa Hipponenſi eccleſia conſentiret, 368 g. 372. c. annuit Pinianus, ibid In Concilio Hipponenſi an. CCCXCIII. can. 38 & Carthag 3. an. CCCXCVII. can. 47. definitum eſt quæ ſint Scripturæ canonicæ quæ in populo Dei legi debeant, 55. c

Homo animo & corpore conſtat, 5. e Hominum nihil niſi corpora valent cogitare, 403 a. Pulchritudo interioris hominis juſtitia & virtus, 354. e f Ab Adam homines, à Chriſto filij hominum dicimur in Scriptura, 430. b. non tamen ubique, e. Deus ſingulariter bonus eſt, & homo à Deo bonus eſt, de ſuo verò malus, 528 d Homo tantò minùs ſe eſſe ſtabilem ſentit, quantò minùs hæret Deo qui ſummè eſt, 138 a. Deo ſe ipſum debet homo, eique reddendus eſt ut beatus ſit, à quo accepit ut ſit, 373 f. Lex docendo & jubendo quod ſine gratia impleri non

poteſt

poteſt homini demonſtrat ſuam infirmitatem, ut quærat demonſtrata infirmitas Salvatorem, 470. d. &c. Homines inter mala quibus opprimuntur voluptatibus indulgent, 754. g. Poteſtati tenebrarum, id eſt poteſtati diaboli ſubjectum eſt genus humanum, 802. c. Proximus omnis homo, 541. a. Si homo quem Deus ſuſcepit, cum aliis hominibus conferatur, majori diſtantia continetur, quàm collatione ſolis cetera ſidera, 18. c. Caro in ſcriptura ponitur pro homine, 426. c

Homo Platonis, 4. c

Ὁμοούσιος etſi in Scripturis ſanctis non inveniatur, fieri poteſt ut aliud inveniatur cui hoc vocabulum rectè adhibitum judicetur, 834. d. f. & dictum in aſſertione fidei defendatur, 855. a. Voci ὁμοούσιος multa quæ æquivaleant in Scripturis reperiuntur, 862. d

Honor blandum nomen, ſed mala ſervitus, exitus æger, 60. c. Honor ſi diligitur, illic habeatur, ubi nemo indigens honoratur, 571. d. In acceptione perſonarum ad honores Eccleſiaſticos non leve peccatum, 601. c. Honores & poteſtates non propter hæc ipſa, ſed propter aliud quod inde fit bonum, decet velle, 386 f. Maximianiſtis in ſuis honoribus ſuſceperunt Donatiſtæ, 662. a. ſic & fecit Eccleſia, ibid. b. Luciſero Calaritano diſplicuit quòd Arianis ad Eccleſiam redeuntibus gradus honoris ſervarentur, 662. f

Honoratus presbyter, 605. a

Honoratus ad ejus quæſtiones Aug. liber, 422. h

Honoratus epiſcopus Thiavenſis, 830. c

Honorius & Theodoſius juxta ſynodum Nicænam confeſſione ſincera Deum venerentur, 760. e f. Honorius & Theodoſius eos qui Pelagium & Celeſtium in quacumque provinciarum parte latitantes aut propellere aut prodere diſſimulerint, pœnæ in hos hæreticos pariter per ſubjacere volunt, 761. d

Hoſpes. In recipiendis hoſpitibus ignotis multo melius eſt malum hominem perpeti, quàm excludi bonum, dum cavemus ne recipiatur malus, 85. h

Humilis. Qui didicerunt à Domino Jeſu Chriſto mitem eſſe & humilem corde, plus cogitando & orando proficiunt, quàm legendo & audiendo, 473. g

Humilitas via ad obtinendam veritatem, 157. a. Fit miris modis ut de falſa humilitate magis quis inflatur quàm ſi apertiùs ſuperbiret, 314. c. Tandem animadvertit terrena ſuperbia, nihil in ipſa certum eſſe potentiùs humilitate divina, 844. g

Hymnus qui Domini noſtri Jeſu Chriſti dicitur, in Scripturis ſolet apocryphis inveniri, 849. f

Hypocriſis. Humanæ laudis aviditas hypocriſim ſæpe generat, 29. c

I

Jacob & Eſaü non & eadem ſors ex patre, ex matre, ex conceptu, ex ortu, diverſa tamen ex Deo, 727. h

Jacobus, 882. d

Jacobus & Timaſius exhortatione Pelagii ſæculo nuntium remiſerunt, & continentes vixerunt, 624. d. operâ Auguſtini revocantur ab errore Pelagiano, 624. d. 610. f

Jaculatoria oratio. Fratres in Ægypto crebras quidem orationes ſed breviſſimas & raptim quodammodo jaculatas habent, 389. f

Januarius ad ejus inquiſitiones liber duo, 123. d

Januarius Donatiſta epiſcopus, 613. d

Januarius epiſc. 617. c. 635 d

Januarius perlator epiſtolæ Auguſtini ad Paulinum, 641. f

Idola, templa, luci poſſunt in uſus communes, vel in honorem veri Dei converti, 111. d. Non peccat qui cibum poſtea neſciens manducaverit, quem prius tanquam idolothytum reſpuit, 112. f. Quod certo cognoſcitur eſſe idolothytum melius eſt non manducare, etiam ſi adſit periculum mortis, nec ulla ſit occaſio ſcandali. Si vero non eſſe idolothytum ſcitur aut ignoratur, ſine ullo conſcientiæ ſcrupulo in aſum neceſſitatis aſſumitur, 113. a. Chriſtianus non debet uti re aliqua in honorem deorum alienorum, licet animo contemnat, ne eos qui animum non vident, ad ea honoranda ædificet, 111. c. Chriſtiano licet uti olere quod naſcitur in horto templi idoli, fonte, puteo qui in templo eſt, 112. a. etiamſi aliquid ſacrificiorum in puteum vel fontem projiciatur eo animo ut aquis ſacrificetur, 112. a. b. Si quis dubitat de aliqua carne an immolatitia ſit, & non eſt immolatitia, ſi eam cognitionem tenuerit quod non eſt immolatitia & ea veſcatur, non utique peccat, 112. a. Qui Deum volunt habere cum multis, facilius cerunt ut eum non habeant, quam ut diis multis falſis miſcerent, 687. d. Ezechias & Joſias lucos & templa idolorum & excelſa diſtinendo, Domino ſervierunt, 651. b. Darius idolum frangendum in poteſtatem Danieli dando & inimicos ejus leonibus ingerendo Domino ſervivit, 651. c

Jejunium in novo Teſtamento præceptum eſt, 78. b. Dies vero quibus jejunandum eſt aut non jejunandum non definiuntur, 78. b. c 81. b. c. Jejunium natalis Domini, 154. b. Quadrageſimæ jejunium habet auctoritatem & in veteribus libris & ex Evangelio, 139. a. Quadraginta dies jejunaſſe quemdam à fratribus accepit Aug. 78. g. Tempore Paſchali jejunia relaxant Chriſtiani, ſtantes orant, Halleluia cantant quod eſt ſignum reſurrectionis, 139. e. f. Quartâ feriâ jejunatur, quia eo die Judæi conſilium feciſſe ad occidendum Dominum reperiuntur, 80. c. Jejunandum quintâ ſabbati Romanis non videtur, 71. c. Sermo cujuſdam Urbici quo probat ſabbato jejunandum adverſus Eccleſiam univerſam injurioſiſſimus, 68. g. 69. a. argumenta ejus refelluntur, 69. a. &c 70. 71. 72. 73. In jejunio ſabbati illud ſervandum ut ſocietas eorum inter quos vivimus, & cum quibus Deo vivimus non offendatur, 78. d. Jejunium ſabbati exinde profectum eſſe quod Petrus, Dominico die cum Simone certaturus, pridie jejunaverit Romanorum aliqui exiſtimant, alii falſum putant, 76. a. In obſervando ſabbati jejunium, ſequendus mos Epiſcoporum, 81. c. Plebs Romana, quartâ & ſextâ feriâ & ſabbato jejunare conſuevit, 78. b. Apoſtoli non ſolebant ſolemniter die Dominicæ jejunare, 79. c. &c. Dominico die non jejunatur ſine ſcandalo Eccleſiæ, 68. c. 78 f. 78 f. Dominicum diem ad jejunandum audientibus ſuis conſtituebant Manichæi, 78. f 80. a. Excepto ſabbato & Dominico, multi totâ vitâ ſua jejunant maxime in monaſteriis conſtituti, 71. a. Peregrinus optime facit dum ſequitur morem jejuniorum loci illius in quo verſatur, 825. g

Jeremias in utero ſanctificatus ſecundùm prædeſtinationem à nonnullis creditur, 690. c. Jeremiæ ſanctificationem nonnulli in typum Salvatoris accipiunt, 690. a

Jericho. Caſu murorum Jericho in præſentia arcæ deſtructionem ſpei hujus ſæculi exprimit ſeptenarium donum Spiritus-ſancti, 191. a

Jeruſalem. Ex ſignis quæ Chriſtus futura prædixit alia ad excidium Jeruſalem, alia ad adventum Domini per Eccleſiam, alia ad adventum ultimum in quo judicaturus eſt vivos & mortuos, pertinent, 750. f. & ſeq. In everſione Jeruſalem multa mala populo Judaico tunc accidiſſe ſcribit Joſephus, ut vix tolerabilia videantur, 752. a

Ignavia. Otio ad pietatem non ad ignaviam fruendum, 324. a

Ignorantia non eſt juſta excuſatio, 731. b. Ipſa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, ſine dubitatione peccatum eſt; in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati, 732. c. Non erubeſcendum eſt homini conſiteri ſe neſcire quod neſcit, ne dum ſe ſcire mentitur, numquam ſcire mereatur, 704. a

Ignoſcere. Cur ignoſcendum veniam poſtulantibus, 629. g. Ignoſcendum eſt aut plectendum ex caritate, 330. f. 331. f. g. Ille [tantum] accipit veniam, cujus culpa certiſſima eſt, 21. c

Imaginum triplex genus, rerum ſenſarum, e putatarum, 3. ratarum, 2. b. Imagines corporum non ſunt corporeæ, 171. a. Imagines quomodo formentur in animo vix poteſt explicari, 171. a. & ſeq. Imagines rerum non à ſe, ſed à ſenſibus habet phantaſia, 8 f 10. a. &c. Ingentia ſpecula non reddunt majores imagines: in parvis autem ſpeculis, etſi magna facies ſeſe opponat, breviſſima imago pro modo ſpeculi formatur, 5. d

Imitatio Dei. Patientia Dei erga peccatores ab hominibus imitanda, 525. c. 326. b. &c. 187. a

Immortalitas animæ Pherecydes Aſſyrius primus apud Græcos de immortalitate animæ diſputavit, 407. b. Pythagoras Samius, audita de immortalitate animæ diſputatione, ex athleta factus philoſophus, 407. b. Summa perfectio corporis illa extrema totius hominis immortalitas erit, 314. c. Quod cœpit in tempore poteſt eſſe immortale, 389. c

Immutabilitas. Deus non ideo mutabilis quia aliud in veteri teſtamento, aliud in novo ſibi juſſit offerri, 412. f

Imperator Julianus deſertor Chriſti ſupplicantibus Rogatiano & Pontio libertatem perditionis parti Donati permiſit, 282. g 313 f. & Not. Immerito queruntur Donatiſtæ quòd eccleſiarum ſuarum poſſeſſionem ad Catholicam tranſire juſſerunt Imperatores, 658. a. Imperator non tantummodo ſæviendi licentiam auferat Donatiſtis ſed & eos ad unitatem Catholicam coërcendo indigere ſatetur, 655. d. Donatiſtæ Maximianiſtas per poteſtates terrenas perſecuti ſunt, 117. c. 181. c. & adverſus Catholicos querebantur de perſecutione per poteſtatem judiciariam immo adverſus Cæcilianum & Felicem, 215. Donatiſtæ dicunt ab Imperatoribus Chriſtianis contra inimicos Chriſti non debere Chriſtianos aliquid poſtulare, ſed 196 percorea fecerunt, ibid & 645 b. Valentinianus, Gratianus, Theodoſius & filii ejus judicium Conſtantini in Cæciliani cauſa firmiſſime cuſtodierunt, 300. b. Thagaſta civitas Auguſtini ad unitatem catholicam imperialium legum timore converſa eſt, 237. g. Donatiſtæ male exprobrabant Catholicis quod Eccleſiæ cauſſam apud Imperatores agerent, cum & id egiſſe profiterentur, 459. d. Poſſidius Calamenſis navigavit ad Imperatorem acturus cauſſam eccleſiæ ſuæ, 117. Not. Imperii nobiliſſimi eminentiſſimum culmen ad ſepulcrum piſcatoris Petri ſubmiſſo diademate ſupplicat, 843. g

Imperfectus. In Chriſtianis adhuc carnalibus nondum perfectis morientibus Spiritus-ſanctus perficit quidquid deeſt, quia ab unitate corporis non receſſerunt, 687. f

Impii conſcientia ſcelerati hominis, carceres & inferos, horrendis & pœnalibus tenebris vincit, 528. a. Plus ſibi nocet perverſus, quam aliis, 322. h. c. Beneficentiſſima providentia omnipotens Deus terrenam felicitatem conceſſit & impiis ne pro magno quærerent à bonis, 426 f. Poteſt eſſe impiorum ſimilis pœna, ſed diſſimilis eſt martyrum cauſa, 646. g. In Pſalmo LXXII. inducitur homo pœnitens quod Deo pro mercede terrena ſervierit & agnoſcere intendens quare impii felicitate terrena floreant, 416. f

Impudici non modo eccleſiaſtica miniſterio, ſed ipſa etiam ſacramentorum communione non digni, 28. a

Impunitas magna pœna, 293. c. Deus tunc punit infeſtiùs, cùm impunita peccata dimittit; miſericorditer, adverſatur cùm copioſas libidines inopes reddit, 416. h. c. Nihil aliud agit quem veraciter punitet, niſi ut quod male fecerit impunitum eſſe non ſinat, 326. b

Inanes virorum etiam in ſummis ex una parte auriculis ſuſpenſæ deputantur in ligaturas, 871. c

Incarnatio. Verbum æternum pro ſalute fidelium ex muliere fieri voluit, 424. a. Cur ſumtio hominis propriè filio tribuitur, 15. c. &c. 16. d. c. Homo in unitatem perſonæ Verbi Dei coaptatus eſt, permanente Verbo incommutabiliter in ſua natura, 603 f. Verbum ſic aſſumſiſſe corpus è Virgine, ut nihil amitteret eorum quæ ad naturam divinam pertinent, haud incredibile videri debet, 404. h. Verbum Dei manet ſicuti eſt & ubique totum 404. c. Homine aſſumto non auctus eſt numerus perſonarum in Trinitate, 606. a. Verbum mediante anima rationali carnis particeps effectum eſt, 426. b. Chriſtus utramque naturam in unitate perſonæ copulavit, 405 d. Perſona Chriſti mixtura eſt Dei & hominis, ſicut perſona hominis, mixtura animæ & corporis, 405. g. 406 a. & ſeq. Credibilior debuit eſſe Verbi Dei & animæ permixtio, quàm animæ & corporis, 406. b. Verbum in homine quem aſſumſit totam naturam noſtram ſuſcepit id eſt & animam rationalem & carnem mortalem ſine peccato, 895. f. Verbum, nomen humanitatis ab homine dignanter aſſumſit, divinitatis ei largiter tribuens, 405. a. Unio perſonalis cum Deo in Chriſto ex gratia ſingulari, non ex merito liberi arbitrii, 621 f. Somnus, cibus, & affectus humani, Chriſtum naturam humanam probant aſſumtam, non conſumtam, 405. h. Antiqui fide incarnationis ſalvi facti ſunt, 548 b. & ſeq. In Incarnatione Verbi ſi ratio quæritur non erit mirabile; ſi exemplum poſcatur, non erit ſingulare, 405. a. Ex quo Verbum caro factum eſt, non deſperandum eſt homines fieri poſſe filios Dei, 406. a. Verbum ſuſcepit hominem quem viderent homines potentes, ut ſanati per fidem poſteà viderent quod tunc videre non poterant, 424. c. 428 d. a. Per Incarnationem factum eſt ut homines Divinitatem ſruſtra non ambirent, 406. g. Per Incarnationem quædam nobis diſciplina vivendi & exemplum præcepti inſinuatur, 15. c. Deus infuſus carni curam gubernandæ univerſitatis non deſeruit aut amiſit, 405. a

Incolumitas in ipſa vita ac ſalute atque integritate animi & corporis conſtituta eſt. 387. c
Incorporea omnis natura ſpiritus in ſcripturis appellatur, 857. g. 858. a. &c. Quælibet incorporea natura etiam vitioſa & miſera præſtantior eſt omni corpore, 481. f
Incorruptio. Tres viros in camino Deus conſervavit aut addendo carni eorum incorruptionem, aut igni detrahendo corrumpendi facultatem. Poſterior modus mirabilior, 768. d. e. &c.
Infantes ante baptiſmum exorciſantur & ex ſufflantur, 783. d
Inferorum nomen nuſquam Scriptura in bono ſumit, 575. f. 679. g. Chriſtus deſcendit ad infernum, 574. 576. a. 578. f. quoſdam liberavit, 576. a. Adam ſolutum fuiſſe doloribus inferni Eccleſia conſentit, 575. c. Addunt aliqui idem antiquis ſanctis fuiſſe conceſſum, ibid. d. quod diſplicet Auguſtino, ibid. e. Quinam ſint ij quos Chriſtus liberavit cum ad inferos deſcendit, temerarium eſt definire, 574. d. Poëtas & Oratores qui falſos Deos tuendos monſtrarunt, & Paganos vitæ laudabilis fuiſſe liberatos à Chriſto cùm ad inferos deſcendit, quidam cenſuerunt, 574. e. Chriſto ad inferos deſcendente quidam putant eos eſſe ſolutos qui non audierant Evangelium, 577. g. 578. a
Infideles homines tenebræ ſunt, qui per fidem converſi ad Deum lux ſiunt, 443. a. Pro infidelibus non oramus ut ſiat eorum natura aut ut doctrina eis prædicetur ſed ut voluntas corrigatur, doctrinæ conſentiatur, natura ſanetur, 804. a
Infirmitates pro peccatis in Scriptura ponuntur, 306. a. & ſeq. Quantò enim Caritas ſutura melior, tantò ſunt infirmitati violentiore pæſtentia, 470. c
Ingeniorum diverſitas unde oriatur, Auguſtinus ab Hieronymo ſciſcitatur, 590. c. d
Ingentius decurionem civitatis Ziquenſium falſaſſe epiſtolam Cæciliani Maximus contendit, 815. b. Ingentius confeſſum eſt in cognitione Æliani proconſulis falſum ſe feciſſe adverſus Felicem Cæciliani ordinatorem, 460. c. Ingentium ad comitatum ſuum tranſmitti jubet Imperator, ibid. c. e. Cæcilianum ab imperatore fuiſſe purgatum probat Optati codex, 459. g. Libellus à Donatiſtis imperatori Conſtantino datus, 460. a. Litteræ imperatoris ad Verinum Vicarium, ibid. Ad proconſulem ut ad comitatum ſuum mitteretur Ingentius, ibid. Nec poſtea imperator damnavit quem purgaverat, ibid. d. 461. a
Initium fidei eſt donum Dei, 800. c. 808. a
Injuriâ acceptâ Romani ignoſcere quàm perſequi malebant, 413. f. Cæſarem nihil oblivisci ſolere niſi injurias Cicero dixit, 413. f. Principis civitatis injurias oblivisci debet, 413. g. Injuriarum condonatio reip. utilis eſt, nedum contraria, 414. a. b. Patientiæ præcepta & injuriarum condonatio maximè in cordis præparatione retinenda, 415. b. quo animo Chriſtianus injurias & rerum temporalium damna ferre debeat, 414. d. & ſeq.
Innocentius Pelagium eſſe purgatum non exiſtimat, 841. f. Epiſtolam Innocentij per Cæcilianum Auguſtinus accepit, 518. b
Innocentius Epiſc. 456. c. 617. b. 635. d
Innocentius presbyter portitor litterarum Hieronymi ad Aug. 763. b. c
Inopia Melius inopiæ laborem ſervi Dei tolerant quàm ut neceſſariorum facultatem cum conſcientia fraudis obtineant, 261. g
Inſtituere Quod inſtitueret præter conſuetudinem, ut quaſi obſervatio ſacramenti ſit, non approbat Aug. 143. c.
Intentio Bonæ conſcientiæ, oleum eſt quo vegetantur lampades id eſt bona opera ſapientum virginum, 451. d
Intelligere duobus modis in nobis fit aut ipſa per ſe mente, aut admonitione à ſenſibus, 17. c. d. In rebus intelligibilibus Philoſophi divitias ponunt, in ſenſibilibus egeſtatem, 5. b
Interceſſor. Non imputanda interceſſoribus mala quæ ex liberatione reorum aliquando ſequuntur, ſed bona quæ intenduntur, 531. b. c. Interveniendum pro ſontibus, non ad hoc ut minimè reſtituant ablata, alias in ſocietatem criminis veniretur, 531. c. d. & ſeq. 533. b. c. ſed ut corrigendorum morum locus tribuatur, 525. b. 526. a. & ſeq. Intercedere pro altero cuique homini, officium humanitatis videtur, 527. g. Defenſoris & interceſſoris diſcrimen, & utriuſque officium, 527. f
Interpellatio. Obſecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, qui differunt, 508. d. Fiunt precationes antequam illud quod eſt in Domini menſa incipiat benedici: orationes cum benedicitur, interpellationes ſeu poſtulationes, cum populus benedicitur & poſt hæc omnia gratiarum actiones, 509. c
Interpretibus Scripturæ plurimum auctoritatis tribuendum cenſet Aug. 86. d. e. Hieronymus librum de optimo ſcripturas interpretandi genere ſcripſit, 177. e. hunc petit Auguſt. 804. b. Quare Hieronymus novam poſt alios interpretationem librorum canonicorum aggreſſus eſt, 178. b. Hieronymus in librorum canonicorum interpretatione ſenſuum potius veritatem quàm verborum ordinem conſervavit, 177. g
Interventor qui vacante ſede regebat eccleſiam, 104. Not. 6.
Inventius Epiſc. 617. c. 635. a
Inventius alter Epiſc. ibid.
Inveteraſcens ira fit odium, &c. 83. h
Invidia Superbia mater eſt invidentiæ, 443. b
Inviſibilia dicuntur quædam æterna quia oculis iſtis mortalibus videri omnino non poſſunt. b
Job. Hieronymus Job ex hebræo interpretatur, 160. d. Cum filij non dupli ſed totidem redditi ſunt Jobo quot habuerat, commendata eſt fides reſurrectionis, 431. f
Johannes. 568. a. Qui ſervit ancillis Dei, 571. b
Johannes exſultatio unde & quid ſignificet, 683. b. c. d. An rationis & voluntatis uſus accelleratus Johanni, 685. f. Non erat lumen quod non participando illuminetur, 484. f. Lumen verum à lumine illuminato, id eſt Chriſtus à Johanne quomodo diſcernitur, 424. f. Teſtimonium Johannis Baptiſtæ, Chriſti divinitatem arguit, 414. d
Johannes Apoſtolus reperitur longè ante fuiſſe defunctus quàm quinque millia quingenti anni à generis humani exordio complerentur, 747. g
Johannes Jeroſolimitanus Pelagium refellit, 675. f. Lucas litteras Auguſt. ad Johannem Jeroſolimitanum defert, 630. d
Jonas figura Chriſti, 385. f. g. 386. a. &c. Non magis incredibile eſt Jonam triduo fuiſſe in ventre ceti, quàm aut Lazarum reſuſcitatum eſſe quarto die, aut Chriſtum tertio die reſurrexiſſe, 384. e. f. Aut tres viros in camino deambulaſſe, 385. a. b
Joſephus ſcriptor hiſtoriæ Judaïcæ, 750. a
Joſias lucos & templa idolorum & excelſa deſtruendo Domino ſervivit, 651. b
Ira eſt turbulentus appetitus auferendi ea quæ facilitatem actionis impediunt, 18. c. Sicut acetum corrumpit vas, ſi diutiùs ibi fuerit, ſic ira corrumpit cor, ſi in alium diem duraverit, 781. e. Multò meliùs nec juſtè cuiquam iraſcimur, quàm velut juſtè iraſcendo in alicujus odium ſive occulta facilitate delabimur, 83. b. Ira inveteraſcens fit odium, ibid.
Iſaac abſtulit labores Chananæi juſtè; Achab verò abſtulit labores Nabuthæi injuſtè, 659. e. Iſraëlitarum veſtes & calceamenta per multos annos in eremo duravere, 767. g. Multi ex Iſraël unus non Iſraëlita: & è contra, 734. d. 735. b
Judæi bona temporalia in Chriſto exſpectabant, 429. c. Per legem juſtificari ſe Judæi putabant, 626. f. g. Sicut & id putant Pelagiani, 626. f. g. Judæi errabant e. quia juſtitiæ Dei non erant ſubjecti ſuam juſtitiam volentes conſtituere, tum quia poſt Chriſti paſſionem vetera ſacramenta ex neceſſitate ſalutis celebranda eſſe cenſerent. 3. quia prædicatores gratiæ tanquam legis hoſtes perſequerentur, 85. f. g. 86. a. 76. a. Judæi, Ariani, &c. peccabant in Spiritum-ſanctum, 662. e. Gentiles qui in Chriſtum crediđiſſent legis onere liberat, eos autem qui ex Judæis crediderant legi eſſe ſubjectos, ex Hieronymo cenſet Aug. 170. d. e. 174. a. Cærimonias Judæorum & pernicioſas eſſe & mortiferas Chriſtianis pronuntiat Hieronymus, 174. g. 175. a. &c. 196. d. e. Sanctus Aug. idem ſentit, modò gratia revelata ſupponatur, 196. c. Obſervationes veteres velato Teſtamento novo non ſunt neceſſariæ, 731. f. 736. f. Chriſtum non carnaliter, ſed ſpiritaliter ſunt Judæi, 733. d. 734. b. Chriſtianus licet Judæus ſit & Iſraëlita ſpiritaliter, non debet ſibi hæc nomina imponere, 733. b. 735. f. & ſeq. Judæi toto orbe terrarum diſperſi ut eſſent teſtes Chriſti per ipſam Legem, 307. b. c. Judæi rejecti propter ſuperbiam, & gentes inſerti propter humilitatem, 440. d. &c. Judæi ſoli ex veteribus Chriſtiani nominis velamentum non ambiunt, 342. c. Diſſimulant ſe intelligere & videre ſcripturas per quas annuntiatus eſt Jeſus Chriſtus, ibid. Librum ſapientiæ Judæi non recipiunt in auctoritatem canonicam, 183. e. Judæi & qui cum eis non credunt, voluntatis ſuæ vitio non credunt, 676. c
Judicium extremum Vivi & mortui judicandi ſunt, 414. e. Ex Apoſtolo aliqui ad Chriſti judicium vivi ſapiendi videntur, 714. a. Opponuntur difficultates, ibid. b. c. d. Diem judicij Chriſtus non revelavit Apoſtolis, 741. f. & ſeq. Extremum mundi tempus, diem, horam nemo novit, 737. e. & ſeq. 738. 739. 740. Conjicere poſſumus ex ſignis, 740. e. 747. b. Finis ſæculi non advenit antequam prædicetur Evangelium in univerſo orbe, 738. c. Paulus non dixit poſt quantum temporis futurum ſit judicium, ſed quomodo futurum, 744. g. 745. b. d. &c. Signa adventus judicij proximè futuri jam ab Apoſtolorum tempore: nec deſinunt tamen convenire diebus noviſſimis, vel nec tamen deſinunt eſſe ſigna certiſſima, 749. c. f. & ſeq. 750. a. & ſeq. De Salvatoris adventu qui exſpectatur in fine, tempora dinumerare non audet Aug. 757. e. Dies judicij non ideo non poteſt ſciri, quia dies breviandi ſunt, 758. c. d. Ex ſignis quæ Chriſtus futura prædixit alia ad excidium Jeruſalem, alia ad adventum Domini per Eccleſiam, alia ad adventum ultimum in quo judicaturus eſt vivos & mortuos, pertinent, 752. f. & ſeq. Adventum Chriſti verè deſiderat & exſpectat qui piè vivit, 748. c. 746. f. Judicium ineſt Deo & miſericordia judicantis & judicium miſerantis, 602. f. Nulla ſpes niſi ſuperexſultet miſericordia judicio, 602. a. Mala quæ extremum Domini adventum præceſſura ſunt bonis & malis non erunt communia, 758. c. f. g. Judicium appellat [Joh. Evangel.] pœnam ſempiternam, 772. a. Judicare parte abſente & inaudita nefas eſt, 93. d. e. Juſtum judicium aut verum teſtimonium non vendendum, licet vendatur juſtum patrocinium & verum conſilium, 533. d. e. Miſericordia erga reos movere debent judicem, quia & ipſi miſericordia egent, 527. b. Auguſtinus in judicando aut aliquid mali ſuſpicando de aliquo maximè cautus, 383. b. 383. c
Jugum Chriſti leve, 384. a
Julianus Conſtantio & Conſtanti ſuccedit, 899. g. Julianus deſertor Chriſti ſupplicantibus Rogatiano & Pontio libertatem perditionis parti Donati permiſit, 899. g. 313. f. & Not. Juliano ſuccedit Jovinianus, 300. a
Julianus litteras Alypij ad Paulinum & Theraſiam defert, 14. a
Julianus egregius adoleſcens, 268. a
Julianum diaconum Memonij epiſcopi filium impensè amat Aug. 272. e. eum deſiderat, ibid.
Juliana. Auguſt. & Alypius Julianam & ejus familiam bonis moribus imbuerunt, 692. f. Juliana grato animo ſuas admonitiones excipit, 692. b
Jupiter. Apollonius multò melior quàm Juppiter, 418. a
Juratio cavenda & tutiùs eſt non jurare, 559. c. & ſeq. Non modò non jurandum eſt, ſed nec aliquem compellendum eſt jurare, 210. f. Non ideo quia Apoſtolus in ſuis epiſtolis juravit, inde nobis debet eſſe juratio, 559. c. Jurationis fides ſervanda, 371. f. Etiam extortæ, 372. b. Servus Dei etiam imminente mortis periculo jurare non debet ſe aliquid illicitum aut nefarium facturum, 365. g. Non eſt peccatum verum jurare, ſed graviſſimum eſt peccatum falſum jurare, 559. e. Non ſecundum verba jurantis, ſed ſecundum expectationem illius cui juratur quam novit ille qui jurat, fidem jurationis implendam eſſe rectiſſimè dicitur, 366. d. a. 372. g. Poſſumus uti ea pace quæ inter alios jurantes facta eſt, 210. f. 211. a. Licet uti fide ejus qui ut eam ſervet per dæmonia juraverit, 210. d. Minus malum eſt per Deum falſum jurare veraciter, quàm per Deum verum fallaciter, 210. a
Jura civilia non faciunt ut homines bonis bene utentes ſint, ſed ut malè utentes minùs moleſti ſint, 354. f
Juſtificatio. Fides impetrat juſtificationem, 447. a. & conſervat, 718. f. Hoc ipſum quod Deus juſtificat hominem, nimis occulto judicio facit, 449. c. Non ſecundum opera juſtitiæ quæ nos fecimus, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit, &c. 450. b. &c. 449. c. &c.
Juſtitia quæ vivit in ſeipſa proculdubio Deus eſt, 354. c. Deus juſtitia quam profectò eſurire & ſitire ea noſtra eſt in hac peregrinatione juſtitia, & qua poſtea ſaturari, ea noſtra eſt in æternitate plena juſtitia, 354. d. Juſtitia vita animæ, 354. a. b. Juſtitia qua vivit anima, in ſeipſa vivere intelligenda eſt, 354. a. b. Juſtitiam nemo malè habet, & qui non diligit eam non habet, 354. f. Ad operandam perficiendamque juſtitiam & Dei mandata complenda ſola

humana natura non ſuffitit, 618. c. &c. 619 a. 625. a. b. Juſta vita cum volumus adeſt, quia eam ipſam plenè velle juſtitia eſt, 375. b. c. Plus ſerviendi debetur juſtitiæ, quàm peccato ſolent homines exhibere, 472 d. Vis adhiberi poteſt ut ad juſtitiam quis cogatur, 238 b Paulus violentiâ ad Eccleſiam compulſus eſt, *ibid.* Sara ſa ſubtrāct edomabat ſuperbiam Agar, d. Non bonus eſt quiſpiam timore pœnæ, ſed amore juſtitiæ, 530. c. Inimicus juſtitiæ eſt qui pœnæ timore non peccat; amicus autem erit, ſi amore ejus non peccet, 471. b. Pœna corporis etſi non à voluntate, tamen revocat ab opere peccati. Juſtitia verò ſic amanda eſt, ut ab ejus operibus etiam pœnis corporis non cohibere non debeam, 471. c. Veri Martyres qui perſecutionem propter juſtitiam patiuntur, 846 c. Juſtitia ex fide, non ex operibus, 666. c. d. Juſtitia quæ ex lege eſt, dicitur noſtra, quia lex per litteram jubet, non per ſpiritum juvat, 668. a. Juſtitia noſtra non per legem, neque per naturæ poſſibilitatem, ſed ex fide Dei per Jeſum Chriſtum, 616. a. b. Sicut merito peccati tanquam ſtipendium redditur mors, ita merito juſtitiæ tanquam ſtipendium vita æterna, 711 c

Juſtus. Omnes damnationem merentur, à qua ſi omnes liberarentur, lateret quid peccato per juſtitiam debeatur; ſi nemo, quid gratia largiretur, 716. e. Non ideo quiſque juſtior quia perſecutionem patitur, 104. a. Probatur exemplis, *ibid.* Nemo poteſt eſſe juſtus, quamdiu ab unitate corporis Chriſti fuerit ſeparatus, 659. g. 620 c. d. 663. b In malis temporalibus publicis juſti inter paganos dupliciter affliguntur, & ab impiis, & cum impiis, 510 b Licet juſti gratis juſtificentur, habent tamen merita ſua, 727. c. d. Juſti merito orant pro remiſſione peccatorum ſuorum, 887. a. Antiqui juſti, fide in Chriſtum ſalvi facti, 702. d. 702. b

L

LABOR. Excellentius eſt labore manuum ſibi victum veſtitumque parare, quàm ab aliis accipere, 556. d. Ibi labor, ubi multa quæruntur & diliguntur, quibus adipiſcendis & retinendis voluntas non ſatis eſt, 375. b

LACEDÆMONIÆ Matres Lacedæmoniæ ſilios ſuos ut pro terrena Patria ſanguinem funderent ardentius in certamina bellica quàm ſignorum ſonitus excitabant, 870. a

LAMPIUS *Barcilonenſis*, 55. c. Paulinus à Delphino Burdigalæ baptizatus, à Lampio apud Barcilonem in Hiſpania per vim inflammatæ ſubitò plebis factus, 55. a

LAURICANUS in epiſtolam ad Galatas commentariolos reliquit, 170. a. Eum de Eccleſia nuper egreſſum dicit Hieronymus, 170. a. 199. a

Latinæ linguæ inopiâ in regionibus [Hipponenſibus] evangelica diſpenſatio multùm laborat, 206. a

Latriæ cultus Deo ſoli debetur, & ſingulis perſonis Trinitatis, 606. f. g. Uni creatori debetur ſervitus religionis quæ uno nomine λατρεία græce appellatur, 280. a

Latro quomodo die mortis Chriſti in paradiſo cum ipſo, 679. c. *& ſeq.* Hodie mecum eris in paradiſo latroni dixit Chriſtus quatenus Deus eſt, 660. e

LAURENTIUS provinciæ Cæſarienſis epiſcopus, 779. e

Laus Dei. Canticum novum nihil aliud eſt quàm laus Dei, 438. c Quis veraciter laudat, niſi qui ſinceriter amat, 436 f. Qui ſe habere debent qui laudantur, 840. d. c. Qui laudant bonos, indicant ſibi bonos placere, quos veraciter laudant, 620. b. Cum laudantur boni, non laudatis ſed laudantibus prodeſt, 840. a. Quomodo laus & honor à Prælatis accipi debeat, 19. c. d. &c. Virgines fatuæ, propter ipſam inanem laudem, non propter conſcientiam ſuam bona operantur, 450 g. Laudari expetere partim approbandum, partim cavendum, 839. f. In laude veritas appetenda eſt, vanitas fugienda, 839. f. Humanæ laudis aviditas hypocriſim ſæpe generat, 29 e. Contentionis & laudis humanæ appetitûs ſuperbia mater eſt, 29. c. Ibi eſt à vanitate remota laudatio, ubi etiam vituperatio ab offenſione ſecura eſt, 324. d. Finem recti noſtri non in hominum laudibus ponere, & tamen propter ipſos homines quærere laudes hominum docuit nos Dominus per Apoſtolum ſuum, 840. a. Facile eſt laude carere dum denegatur, difficile eſt ea non delectari cùm offertur, 29 f. Themiſtocles laudes ſuas audire delectari ſe ait, 639. c. Remp. ex parva magnam facere ſe poſſe reſpondit, 839. f

LAZARUS. Pelagium & Celeſtium auctores nefarij erroris arguunt Heros & Lazarus, 617. e. 621 f. Objectis Herotis & Lazari reſpondit Pelagius, 632 d. Oroſius presbyter litteras Herotis & Lazari detulit ad Concilium Carthag. 617. d

Lector eccleſiaſticus ille non eſt qui ſcripturam non eccleſiaſticam quamvis in eccleſia legerit, 853 e. Qui lectoris officio ſemel functi fuerant in aliqua eccleſia, ab alia teneri non poterant, 251. a. b. *& Not.* In conventibus Chriſtianorum legebant alternatim & pſallebant, 52 f. Qui didicerunt à Domino Jeſu Chriſto mitem eſſe & humilem corde, plus cogitando & orando proficiunt quàm legendo & audiendo, 473. g

LEO Sixtus ad Aurelium litteras per Leonem Acolythum ſcribit, 709 b. Arbitrantur Leonem Acolythum ipſum eſſe Leonem magnum, qui poſtea Sixto in Romana ſede ſucceſſit, 709. *Not.*

LEONTIUS diaconus, 619. d

LEPORIUS à Proculo & Cylinnio meritò correptus, 811. a. pergit ad Aug. à quo ſanandus ſuſcipitur, 811 a. & de facto ſanatur, *ibid.* d. &c. negabat Deum hominem factum. 611. b. quartam in Trinitate ſubintroducebat perſonam, *ibid.*

LICINIUS Epiſc. 617 c. 635 d

Lex naturalis, & Lex ſcripta, 546. f. Leges omnes beatitudinem appetunt, 294. a. Omnes peccatores terræ reputandi ſunt prævaricatores Legis, vel datæ in paradiſo, vel in corde ſcriptæ, vel per Moyſen datæ, 546 g. 549. a. *& ſeq.* Legis utilitas, 544 b. Lex non ſufficit libero arbitrio, 550. d. e. Inexcuſabiliores ſunt, qui divina lege inſtructi, legi non obediunt, 723 a Lex cui bono data, 701. g. Danda fuerat Lex quæ manifeſtiùs ſibi ipſum oſtenderet hominem, ne ſuperbus animus humanus à ſe ipſo ſe poſſe eſſe juſtum putaret, 701. a. Lex adducit ad fidem, fides impetrat ſpiritum largiorem, diffundit ſpiritus caritatem, caritas implet Legem, 470. e. Lex docendo & jubendo quod ſine gratia impleri non poteſt, homini demonſtrat ſuam infirmitatem, ut quærat demonſtrata infirmitas Salvatorem, 470. d e. Ad Legem implendam vires humanæ non ſufficiunt, 470. f. 471. d. e f. per Legem juſtificari ſe Judæi putabant, 616. f. ſicut & id putant Pelagiani, *ibid.* Ex prohibitione legis augetur carnalis concupiſcentia, non ſanatur, 731. e. Prævaricatio, ex lege, 731. a. 626. e. Præcepta Legis non poſſunt impleri niſi per gratiam, 616. e. 731. e. g. 736. g. 737 a. Legis utilitas quæ. 732. f. 712. Obſervatio Legis non continuò ſed paulatim abjicienda erat, 195 f *&c.* 198. a. *&c.* 198 a. Judaicæ revelationis gratiæ non erat perniciosa, progreſſu vero temporis à Chriſtianis deſerenda fuit, 196. a. *&c.* Gentiles qui in Chriſtum credidiſſent Legis onere liberos, eos autem qui ex Judæis crederent Legi eſſe ſubjectos, ex Hier. ſenſiſſet Aug. 170. d. e. 174. a. *&c.* Legis obſervationem indifferentem non eſſe inter bonum & malum Hier. dicit, 176. c. 194 a. *&c.* immo malam eſſe *ibid.* Præcepta veterum ſacramentorum nec bona eſſe nec mala, Aug. docet, 194 c. d. Petrum & Paulum Legis exercuiſſe mandata timore fidelium Judæorum cenſet Aug 86. b 176. g. Hieronymus verò ſimulaſſe tantùm, 176. g. Quare in veteri Teſtamento ſeverior Legis vindicta fervebat, 530. e Lex non juberet niſi eſſet voluntas; nec gratia juvaret ſi ſui eſſet voluntas, 614 a. *& ſeq.* Ex ſententia eorum qui Legem per vires proprias impleri poſſe dicunt, ſequitur nos non orare debere, 471. a. Inexcuſabiles ſibi ſunt, qui legem cognoſcentes, per eas vires quibus confidebant non impleverunt, 718. f. Chriſtus in antiqua lege prophetatus, 507 a Judæi toto orbe terrarum diſperſi in eſſum reſtant teſtes per ipſam legem, 507. b. Eſſe ſub Lege, eſt de viribus ſuis ad facienda Dei præcepta ſuperba elatione præſumere, 197. f. Lex in arca eſt ſanctificatio in corpore Domini, 140. e Ex bonis & malis legibus Imperatorum Eccleſia proficit, 846. b. c. d. 199. a. Donatiſtæ poſſeſſiones amittere juſſi ſunt ſecundùm leges Regum terrenorum, 251. f. Apoſtoli leges ab Imperatoribus non poſtularunt quare, 650 g. 651 d. Ad Leges Imperatorum, exempla Pauli Apoſtoli recurrere poſſunt Chriſtiani, 653. b c. Auguſt. cum aliis ſentiebat non petendas leges ab Imperatoribus contra Donatiſtas, 653 g. alij contra ſentiebant, 654. b. quid decretum in Concilio Carthag. *ibid.* c. Donatiſtarum plurimi per leges Imperiales correcti ſunt, 645. 655. e. f. g Utilitas Legum Imperialium adversùs Donatiſtas & alios, 645. e. f. 646. d. e. 651. e. f 652 a *&c.* 655. a. f g. Lex Theodoſij mulctæ decem librarum auri in hæreticos, 654 a In Donatiſtas qui in Eccleſiam deſævirent, extenſa, *ibid.*

Liber. Peccant ſæpe & graviter qui aliorum ſermones & libros carpunt, 158. e. f. g. Libri de *Trinitate* nondum completi, 603 a Liber de *natura & gratia* ad Timaſium & Jacobum, 808 b Quinque priores libri de *Civitate Dei* abſoluti, 603 c

Libertas vera eſt Chriſto ſervire, 60. g. Lex libertatis, lex caritatis eſt, 601. d. Libertas ſine gratia non eſt libertas, ſed contumacia, 550 a

Liberum arbitrium verè ſit liberum gratiâ. 616. b. Quæ gratia nec liberum arbitrium, neque remiſſio peccatorum, neque legis præceptum dicenda eſt, 613 d. Ad declinandum à malo & faciendum bonum, gratiâ liberatur noſtrum arbitrium, 801 a. Illud enim ad diligendum Deum primi peccati grandìtate perdidimus, 603. e Liberum arbitrium ad bene agendum non ſufficit ex Innoc. 637 b. e. Ad non peccandum quamvis eſſe non dubitetur arbitrium voluntatis, tamen ejus poteſtas non ſufficit, niſi adjuvetur infirmitas, 613. f. 543 f. 544. a *& ſeq.* Lex non ſufficit libero arbitrio, 550 d. Eo ipſo quo præcipitur & imperatum eſt obedientia noſtra requiritur, quæ nulla poteſt eſſe ſine libero arbitrio, 793. a. Liberum arbitrium ſic homini datum, ut tamen & divinis legibus & humanis rectiſſimè gravium ſupplicia conſtituta ſint peccatorum, 765. g. Qui putat hominem qui per ætatem potuit uti libero voluntatis arbitrio, ſecundum opera ſua non judicari, errat, 793. a

LICENTIUS Romaniani filius, 45. c. Auguſtini pro eo ſollicitudo, 59 b. c Nomen patris & matris erga Licentium Auguſtinus pietas jure ſibi vindicat, 59. c. Auguſt. Paulinum rogat ut Licentium velit exhortari & inſtruere, 45. c. Licentium à moribus incompoſitis & libidinoſis ad ſapientiæ ſtudium revocat Aug 41. c. &c 42. a &c. Paulino commendat, 45. c. d. Benedictos panes quinque Paulinus Romaniano & Licentio mittit, 59. e

Ligaturæ. Exſecranda ſuperſtitio Ligaturarum, 673. e

LONGINIANUS paganus laudat Auguſtinum 646. d Quam meliorem viam in Deum cenſeat, 646. e f

Lotionem pedum die cœnæ in conſuetudinem multi recipere noluerunt, ne videretur ad baptiſmi ſacramentum pertinere, 141. f. Nonnulli de conſuetudine auferre non dubitaverunt, 141. f. Alij in diem tertium octavarum vel in ipſum octavum tranſtulerunt, *ibid.*

LUCAS litteras Aug. ad Johannem Jeroſolymitanum defert, 630 d

LUCIFERO Calaritano diſplicuit quod Arianis ad Eccleſiam redeuntibus gradus honoris ſervarentur: cecidit in ſchiſma, 661. f

LUCILLA diaconus, germanus Novati, 206. b. Fortè Sitifenſis epiſcopi, 205. *Not.*

LUCINIANUS Auguſtini familiaris, 23. a

Luminare. Non ideo cœleſtia luminaria adoranda, quia ducitur ex eis aliquando ſimilitudo ad divina myſteria figuranda, 132. b. e

Luna. Chriſtiani non obſervant dies & annos & menſes & tempora, licet ad ſolis & lunæ computationem paſcha celebrent, 132. d. *& ſeq.* Defectus & incrementum lunæ ex eo quod magis vel minùs illuſtretur à ſole, aut ſi habeat ſuum lumen, ex eo quod partem hemiſphærij in qua eſt lumen oſtendat vel abſcondat, 130. d. e. f. Manichæorum de lunæ incremento & defectu delirium, 130 b. &c. Eccleſia lunæ comparatur, 131. e. Sicut luna ad oculos noſtros augetur recedendo à ſole, & minuitur ad ſolem appropinquando; ſic anima recedendo à ſole juſtitiæ ad exteriora progreditur, appropinquando vero ſe convertit ad interiora, 130. f. 131. a. &c.

M

MACARIUS, 46 f. Paulinus ad Macarium conſolatoriam epiſtolam dedit, 66 b. Donatiſtæ Eccleſiam catholicam vocabant Macarianam, 115. e. Macariana tempora, 33 d. 115. e

MACHABÆI pro ſacramentis veteribus martyres effecti, 65 g

MACROBIUS negotioſiſſimus, 524 e. lenis & humanus, *ibid.* f. Edictum Macrobij adverſùs Donatiſtas, 541. a

MACEDONIANI, Photiniani & c. peccabant in Spiritum-ſanctum, 660. e

Macrobius Donatiſtarum epiſcopus, 420. b. Macrobium Donatiſtarum apud Hipponem epiſcopum manifeſtæ injuſtitiæ convincit Aug. 305 e. 306. e

Majorinus Epiſcopus, 617. 535. Majorinus alter Epiſcopus, 617 635

Mala quibus orbis terrarum affligebatur, non eſſe ſigna judicij proximè venturi oſtendit Aug. 754 e. & 755. a &c. Deus mala infert malis, non peccata, ſed ſupplicia, 439 f. Intereſt plurimum qua cauſſa, qua exſpectatione, quo termino quiſque patiatur mala hujus vitæ, quæ vitare impoſſibile eſt, 764. b. Occultè ſunt miſeri qui gaudent in malis, 505. a. Mali in Eccleſia tolerandi, 510 a Malos in Eccleſia tolerandos eſſe nulla ſcriptura non nos admonet, 877. e. Eccleſia non eſt deſerenda propter malorum permixtionem, 509. e. Multa bona Deus facit de noſtris malis, noſtriſque peccatis, 589. e. Deus bene utitur malis, 425. d. Diligendi ſunt mali ne non ſint mali, 519 e. In familiis vel ſanctioribus reprobos & malos reperiri probatur exemplis, 186. d e Dolenda ſunt quæ malè facta ſunt, etiamſi quantum poſſunt, poſtea corriguntur, 150. f Mali quia volentes injuſtè utuntur bonis, juſtè nolentes cruciabuntur malis, 443. d. Sicut mali bonis Dei malè utuntur dum non corriguntur; ſic contrà Deus etiam malis eorum bene utitur, non ſolùm ad juſtitiam ſuam, &c. ſed etiam ad exercitationem & provectum ſanctorum ſuorum, 895 a Deus malis bene utitur, eorumque malitiam ad exercendos & bonos admonendos accommodat, 702. f. & ſeq. Mala quæ per quoſdam Imperatores Chriſtianos imperio Romano acciderunt, immeritò in doctrinam Chriſtianam rejiciuntur, 416. e. Chriſtiano non imputatur ſi quid mali per hæc quæ propter bonum ac licitum facit aut habet, cuiquam acciderit, 112. f

Magi non Prophetis nedum Chriſto comparandi quoad miracula, 419. a Magi Ægyptij à Moyſe ſuperati, 407. d. Aqua quam Magi Pharaonis verterunt in ſanguinem, vel marina erat vel ex ea regione in qua erant filij Iſraël, 463. e. An magi mortuos ſuſcitaverint, 407. c

Magia. Apuleius Afer cum omnibus ſuis magicis artibus ne ad aliquam quidem judiciariam reipub. poteſtatem potuit pervenire, 418 d. David ſine magicis artibus ex paſtore ovium ad regiam dignitatem pervenit, 418 f

Magog Bella Gog, & Magog, & ædificatio templi in Ezechiele difficilia intellectu, 381 f

Magiſter memoriæ, Præfectus dictandis & adnotandis quæ Princeps verbo reſpondebat, 327. g Not.

Magnus Deus non mole, ſed virtute magnus eſt, 404. f. Sapientia, immortalitas, ſanitas magnitudinem habent, ſed non molis, 682. e. f. g

Manifeſtum Id maximè tolerandum, quod cum manifeſtum ſit perperàm factum fieri non poteſt infectum, 150. g

Manichæi Legem veterem & Prophetas canonicos non accipiunt, neque Marcioniſtæ &c. 849 g. Neque omnia quæ ſunt in ſcripturis canonicis novi teſtamenti, 850. a Dicunt ſcripturas ſacras quæ eorum errores convincunt, corruptas fuiſſe, 192. e. Manichæi ipſam Dei ſubſtantiam à ſubſtantia mali, ex parte corruptam eſſe, & ad peccandi neceſſitatem perductam eſſe contendunt, 586 e. Sententia Manichæorum de malo invictiſſimè evertitur, 881 e. d. &c. 712 a. b. &c. Ex propria Dei ſubſtantia animas eſſe, Stoïci, Manichæi, & Hiſpana Priſcilliani hæreſis aſſerunt, 582. a. 686. d. Manichæorum de lunæ incremento & defectu delirium, 830. b. &c. Promiſſionem Domini noſtri de mittendo Spiritu ſancto in ſuo hæreſiarcha Manichæo completam eſſe aſſerunt Manichæi, 850 b Cataphryges in Montano & Priſcilla. ibid. Manichæus quidam mortem non timebat, quia dicebat eam ſeparationem eſſe boni à malo, 187. b Malliaenſis ſubdiaconus Victorinus ſub clerici nomine in errore Manichæorum latitabat, 848. d Et eorum blaſphemias edocebat, 849. b. Interrogatus ab Aug. errorem negare non potuit, ibid. e. Auditorem ſanè Manichæorum non electum ſe eſſe confeſſus eſt, ibid & 849. b Illum coërcitum pellendum de civitate curavit Aug. ibid. e. A clericorum gradu dejectum, ibid. Illi petenti pœnitentiæ locum conceditur, ſi eos qui latitant in Malliana & in omni provincia Manichæos manifeſtaverit, ibid. Auditores qui appellantur, apud Manichæos, & carnibus veſcuntur, & agros colunt, & ſi voluerint uxores habent, 848 e Horum nihil faciunt qui vocantur Electi, ibid Auditores ante Electos genua figunt ut eis manus ſupplicibus imponantur, non à ſolis Presbyteris, vel epiſcopis aut diaconibus eorum, ſed à quibuſlibet Electis, 848 f. Solem etiam & lunam cum [Electis] adorant, 848 f. Die Dominico cum illis jejunant, ibid Negant Chriſtum natum eſſe de virgine, ibid. Et carnem ejus veram fuiſſe, ibid. Falſam ejus paſſionem, & nullam reſurrectionem fuiſſe contendunt, ibid g. Legem per famulum Dei Moyſen datam, non à vero Deo dicunt, ſed à principe tenebrarum, ibid. Animas non ſolùm hominum ſed etiam pecorum de Dei eſſe ſubſtantia & partes Dei, 849. a. Deum bonum & verum cum tenebrarum gente pugnaſſe, ibid. Partem ſuam tenebrarum principibus miſcuiſſe, eamque toto mundo inquinatam & ligatam per cibos Electorum ſuorum ac per ſolem & lunam purgari, 849. a. Deum non poſſe ſaltem totum à tanta coinquinatione vel in fine ſeculi purgari, ibid a b

Manna unicuique ſecundùm propriam voluntatem ſapuiſſe ex ſolo libro ſapientiæ probari poteſt, 823. e

Mantua. Virgilius, Mantuanus Rhetor. 80 f

Marcellinus epiſc. 617. d. 635. e

Marcellinus diaconus apud Catholicos, à ſuo presbytero excommunicatus, tranſiens ad Donatiſtas, à Proculeiano rebaptizatur, & diaconus conſtituitur, 315 a. In nocturna aggreſſione peremtus eſt, ibid.

Marcellinum cognitorem in collatione Carthag. præmio fuiſſe corruptum dicebant Donatiſtæ, 456. d. ejus laus, 521. b Et cædes narratur, & Marini crudelitas exponitur, 517. 518 519. 520 522

Marcellinus cùm dubitaret de origine animarum interrogat Auguſtinum, 706. e. Auguſtinus æſtus ſuos & ignorantiam fatetur, ibid. Hieronymus Marcellino ſcripſit ſuam eſſe ſententiam, ſingulas animas novas naſcentibus fieri, 607. f

Marcellus epiſcop. 617. e. 635 d

Marcianus Urgenſis propria voluntate unitatem Catholicam delegit, 297. f

Marcioniſtarum & Sabellianorum quæſtiones tempore Auguſtini jam ſilebantur, 333 f

Mariæ virginitas non revocanda in dubium, 468.

Marianus epiſc. 627. e. 635. d

Marinus. Marcellini cædes narratur, & Marini crudelitas exponitur, 517. 518. 519. 520. 522.

Martyrem non facit pœna ſed cauſſa, 820 a. 822. f. 763. g. Poteſt eſſe impiorum ſimilis pœna, ſed diſſimilis eſt martyrum cauſſa, 646 g. Veri martyres, qui perſecutionem propter juſtitiam patiuntur, 646. e. &c. Martyrium extra Eccleſiam, etiamſi pro nomine Chriſti, nihil prodeſt, 614. f. Mors pro nomine Chriſti extra Eccleſiam laudem martyrij non meretur, ex Cypriano, 309. c. Convivia in Natalitiis martyrum, Lætitiam nominabant, qui ea celebrabant, 49. a. Patientia martyrum & Judæos & Gentes vicit, 651 d

Maſſilienſes nonnullis exceptis, in factis & dictis omnibus Auguſtinum admirantur, 819. a. Maſſilienſes contrarium putant Patrum opinioni & eccleſiaſtico ſenſui quidquid Aug. in libris ſuis adversùs Pelagianos de vocatione electorum ſecundùm Dei propoſitum diſputavit, 822 a. Maſſilienſes rejiciunt teſtimonium & lib. Sapientiæ tamquam non canonicum, 817. b. Maſſilienſium ſententia, de peccato originali, de gratia regenerationis, 821. d 825. e. de prædeſtinatione, ibid e & 826 b. g. de explicatione epiſtolæ B. Pauli ad Romanos, 822. a &c. de propoſito vocantis gratiæ, 822. e 825. d de voluntate ſalvandi omnes, 822 e. 828 a. &c. de libertate hominis ad bonum & ad malum faciendum, 822 e. f. de electione ex prævisis bonis aut malis quæ parvuli ſi diutiùs vixiſſent perpetraturi erant, 822. g. 823. a. &c. de morte Chriſti pro univerſo humano genere, 823. d de numero prædeſtinatorum, 825 f. 826. b 827. c. d. 828 a. de duobus quæ ſalutem humanam operantur gratiâ & hominis obedientiâ, 825 g. de inſufficientia hominis ad bonum opus incipiendum & perficiendum, 825 f. de initio bonæ voluntatis, ibid g. 826. a. &c. de prædicatione aliis & non aliis facta, his & non illis temporibus, 826. b &c. de perſeverantia, 827. a b Proſper imparem ſe dicit ad agendum contra Maſſilienſes, 824. a. &c. Auguſtinum rogat ut reſpondeat, ibid. e Quæſtiones proponit quibus velit reſponderi, ibid. c d. In reliquiis Pelagianæ pravitatis, non mediocris virulentiæ fibra nutritur, 824. b

Matrem cedere Eccleſia prohibet, 64. f. g

Matrimonium juramento firmatum, 53 b

Mauritania Cæſarienſis, 700. b Mauritania Cæſarienſis non Africam ſe vult dici, 241 e In Mauritaniam Cæſarienſem neceſſitatis Eccleſiaſticæ cauſſa perrexit Auguſtinus, 718 b & Not.

Maurentius Epiſc. 620.

Maurenſis, 245. b

Maximianus Cædes Maximiani epiſcopi Catholici Eccleſiæ Bagaïenſis, 654. d e. f. 655 a Maximianus ab Imp. Chriſtiano auxilium petit, non tam ſui ulciſcendi cauſâ, quam tuendæ eccleſiæ ſibi creditæ, 655. b

Maximianus Donati propinquus ſe præcidit à communione Primiani quem & abſentem damnavit & adversùs eum epiſcopus ordinatus eſt, 300. b Primianus à cetera fiſſis ſuæ communionis epiſcopis contra factionem Maximiani purgatus eſt, 100. b. Sententia Concilij Vagaïenſis trecentorum & decem epiſcoporum in Maximianum, 306 e. 307. e

Maximianus, & Maximianiſtæ. Maximianus Donatiſta ex diacono creatur epiſcopus ſchiſmate facto, 650. a. b Duodecim epiſcopi Donatiſtæ Maximiano quando contra Primianum levatus eſt adhærent, 306. e. Hi apud tres aut amplius proconſules accuſantur ut è ſedibus ſuis judiciario vigore pellantur, 306 g. Maximianus cum aliis duodecim à Donatiſtis damnatus, 650 b Sententia Bagaïtana Donatiſtarum adverſus Maximianiſtas ann. CCCXCIV. pronuntiata, 458 e. Trecenti & decem epiſcopi in concilio Vagaïenſi Maximianum damnaverunt, 306. e. Donatiſtæ Maximianum & alios duodecim qui ejus ordinationi præſentes affuerant damnaverunt, 650 b. Ceteris ad eumdem ſchiſmatis partem pertinentibus die conſtituto facultatem redeundi dederunt, ibid. Poſtea ex ipſis duodecim quoſdam, & ex aliis quibus dilatio data fuerat poſt diem poſitum redeuntes, propter pacem in ſuis honoribus ſuſceperunt, ibid. c. 662 d. Sic & fecit Eccleſia Catholica, ibid b. Primianus damnatores ſuos & damnavit cum ceteris & damnatos ac deteſtatos in ſuos rurſus honores ſuſcepit, 615. d. Et baptiſmum ab eis collatum acceptavit, ibid. Donatiſtæ baptiſmum in ſacrilego Maximiani ſchiſmate datum confirmarunt, 306. b 458 e. 650. c. Donatiſtæ non contaminari cenſebant eos qui Maximiano ſchiſmatico communicarant, inquinari verò qui Cæciliano communicarant, 512 b. Injuſti Donatiſtæ admittentes baptiſmum Maximianiſtarum & exſufflantes baptiſmum orbis terrarum, 817 g. & ſeq 181 304 b. & ſeqq Donatiſtæ longè majore ſcelere ſchiſmatis quàm quod in Maximianiſtis damnarunt ab orbe terrarum ſeparantur, 118. e. Donatiſtæ Maximianiſtas per poteſtates terrenas perſecuti ſunt, 117. e 181. e. Per poteſtatem judiciariam & adversùs Catholicos querebantur de perſecutione: immo adversùs Cæcilianum & Felicem, 215. Non plus valere debet concilium Secundi Tigiſitani adverſus abſentem Cæcilianum &c. quàm concilium Maximianenſium adversùs abſentem Primianum, 100. d. Maximianiſtarum ſchiſma in Byzantio & in Tripoli exarſit, 241. e

Maximinus Epiſc. 456. c

Maximus Epiſc. 617. e. 635. d

Maximus Madaurenſis, 20. e

Medicina. Non ideo negligenda eſt medicina, quia nonnullorum eſt inſanabilis peſtilentia, 832 e

Megalius mori 82. f In Auguſtinum adhuc presbyterum epiſtolam ſcripſit iratus, poſtea veniam petiit, ibid. Not.

Megalius Epiſc. 617. e. 635. d

Melaniæ temperantia in flendo obitu unici filij Publicolæ, 254. a In monaſterio vivit, ibid. b

Melchiades filius Chriſtianæ pacis, pater Chriſtianæ plebis, 95 d Melchiades litteras communicatorias obtulit etiam iis quos à Majorino ordinatos eſſe conſtaret: ita ut quibuſcumque locis duo eſſent epiſcopi quos diſſenſio geminaſſet, eum confirmari vellet, qui fuiſſet ordinatus prior, 95. d

Melchiſedech Chriſti ſacerdotium figuravit, 626 d

Membra quæ Deo tribuuntur, ſpiritaliter intelligenda, 501. d e

Memoria. Quamvis non omnis phantaſia cum memoria ſit, omnem tamen memoriam ſine phantaſia eſſe non poſſe videtur Nebridio, 7 e Memoria ſine phantaſia eſſe poteſt. 8 b Mediolani apud memoriam Sanctorum Dæmones mirabiliter & terribiliter confitentur, 184. b. Fur compulſus eſt confiteri furtum, 184 b

Mendacium Magna quæſtio eſt ſitne aliquando mentiri viri boni, immo Chriſtiani, 198 c. &c. Mendacium non eſſe in tropica locutione, 676. d

Aliquod

IN SECUNDUM TOMUM.

Aliquod in libris ſanctis haberi mendacium vel officioſum cautioſiſſimum eſt credere, 42. f. 47. a &c. Admiſſis in ſcriptura ſacra mendaciis officioſis, nutat ejus auctoritas, 47. a 84. f. g. 85. a 86 d. 191 f Aug. ſuſceptum ab Hieronymo mendacii patrocinium diluit, 42. f

Mens atque intelligentia oculis & hoc vulgari adſpectu eſt melior, quia magis ſunt illa quæ intelligimus, quam iſta quæ cernimus, 6. f Magni eſt ingenii ſevocare mentem à ſenſibus, 405 c

Menſura Non omnis menſura circumſcribitur tempore, 181. f Nomine menſuræ, aut res quæ metitur, aut menſura qua metitur, intelligitur, 181. d

Meritum. Omne bonum meritum noſtrum non in nobis facit niſi gratia, 710 g. Ipſum hominis meritum, donum eſt gratuitum, 667. c. Cum Deus coronat merita noſtra, nihil aliud coronat quàm dona ſua, 710. g. Licèt juſti gratis juſtificentur, habent tamen merita ſua, 717. a

Miles. Viri militares Deo placere poſſunt, 698. d. &c Exempla, ibid. Pudicitia, ſobrietas, frugalitas militem decens, 699. c. Hoſtem perimat neceſſitas non voluntas, 699. c. Pacem habere debet voluntas militis, bellum neceſſitas, 669 b

Mileum, 65 f

Mileuitana Eccleſia poſt obitum Severi cum pace accepit Epiſcopum, quem vivus deſignarat, 989. a. b a

Mileuitanum Concilium, 620. d. a

Minoroneis hæreſis, qui & Nazaræi nuncupantur à Phariſæis, 174. d

Miniſtri Chriſti neceſſarii ſunt in perſecutione, quia multi tunc ad Eccleſiæ ſacramenta recurrunt, 835. c. &c.

Miracula quæ operantur non regenerati, ſiunt à Deo vel ab Angelis ſanctis, 660. c. d Quare in aliis locis miracula fiant, in aliis, non fiant conſilium Dei, 184. a De quibuſdam miraculis ratio reddi non poteſt, non tamen non eſt, 348 b. Univerſa Dei miracula ideo ab infidelibus non creduntur, quia ratio eorum non videtur, 348 b. Multi ſunt quos ad inviſibilium fidem viſibilibus miraculis excitari opus eſt, 348 c. In rerum natura quotidie miracula eduntur, quæ præ conſuetudine viluerunt, 405. e Omnis natura plena eſt miraculis, ſed videndi conſuetudine nulla non ſunt, 175 b. Severi in regione Sitifenſi epiſcopi neptis ſanitatem tribus barbaris à Deo impetravit, 313 b c. Propter hoc captivitate liberata eſt, ibid. Tres viros ab ignibus, & Danielem à leonibus Deus liberavit, ut conſuleret ſaluti regum illorum, à quibus in illa ſupplicia mittebantur, 388. e

Miſer. Occultè ſunt miſeri qui gaudent in malis, 505 a

Miſeria. Non eſt finis miſeriæ quamdiu finis officiorum noſtrorum in re inſtabili collocatur 330. f Velle quod non decet, idem ipſum miſerrimum eſt ex Cicer. 386. c. Nulla alia miſeria abſque ſtultitia, 4. d

Miſericordia & gratia Dei convertit hominem, ut juſtificetur impius, & incipiat habere meritum bonum &c 762, c Eſt miſericordia puniens, eſt crudelitas parcens, 530. c. Ineſt Deo & miſericordia judicanti, & judicium miſeranti, 601 f. Nulla ſpes niſi ſuperexſaltet miſericordia judicio, 601 a Homines etiamſi miſericordia non indigerent, miſericordes eſſe deberent exemplo Chriſti, 509 g. 510. a. *& ſeq.* Miſericordiam Stoïci in vitio ponunt, 125 e Fides non præcedit miſericordiam, 719. c. Miſericordia Dei non deſerit eos qui ex ejus fide vivunt, eumque piè colunt, 410 d. Nos hoc plurimùm adjuvat apud Deum, quod pro malis miſericorditer contriſtamur, & pro ipſa triſtitia congemiſcimus & oramus. 895. d Miſericordia, medicina quotidiana quotidianorum vulnerum leviorum, 601. c. *& ſeq* 601. a. b Miſericordiæ ſacrificiis peccata expiantur, 529 f. & Deus placatur, 535. a. Chriſtus Judæos terrendo revocavit ad miſericordiam erga mulierem in adulterio deprehenſam, 507. c & 528. c. Miſericordia erga reos moveri debent Judices, quia & ipſi miſericordia egent, 507. b. c. d. Victis miſericordia debetur, 699. e

Miſſa pro defunctis, 520. f

Mitis. Qui didicerunt à Domino Jeſu Chriſto mites eſſe & humiles corde, plus cogitando & orando proficiunt, quàm legendo & audiendo, 471 g

Mœchus. Dandam pœnam Mœchis quidam in Africa non putaverunt, 847. a

Moleſtiâ temporali utendum eſt ad ſalutem, 561. b

Monachi ſervi Dei. 811. g Monachi milites Chriſti in ſilentio pugnant &c. 816, h. Si quam operam monachi Eccleſia deſideraverit, nec ille elatione avida ſuſcipiat, nec blandiente deſidia reſpuat, 113. f. Monachi in ſolitudinibus Ægypti interfecti à barbaris, 319 d Monachus [Thagaſtenſis] ſi rē ſuā non vendita nec per manifeſtam donationem in quempiam tranſlata moriebatur, nonniſi heredes ejus in eam ſuccedebant, 805 a. b. Exemplum, ibid. Euſtaſius & Andreas ex inſula Capraria [monachi] 114. a

Monaſterium. Ut qui de aliquo Monaſterio receſſerint vel projecti fuerint, non fiant alibi clerici aut præpoſiti monaſteriorum ſtatutum eſt concilio Carthag habito 13. Sept. an. CCCCI. 133. d. Auguſtinus quomodo difficilè expertus eſt meliores quàm qui in monaſterio profecerunt; ita non expertus eſt pejores quàm qui in monaſterio ceciderunt, 186 f

Moniales non moleſtè ferant ſi infirmis aut aliis aliquid indulgeatur, 784. b. c. Caveant ne in monaſterio ubi quantum poſſunt, ſunt divites laborioſæ, fiant pauperes delicatæ, ibid. a. Infirmæ quomodo tractandæ, ibid. & 786 d. &c. Quomodo & ſe ipſæ gerere debeant, 784. e d. Illæ ſanctimoniales ſe exiſtiment ditiores, quæ fuerint in ſuſtinenda paupertate fortiores, ibid. d. Non ſit notabilis habitus ſanctimonialium, ibid. Non ſubter reginam capitum reticula appareant, ibid. e. Capillos ex nulla parte nudos habeant, ibid. c. Simul ambulent, ſimul ſtent, ibid. e In inceſſu, in ſtatu, in habitu, in omnibus motibus nihil fiat quod alliciat cujuſquam libidinem, ibid. e. Oculos in neminem figant, ibid. Adſpectus libidinoſos caveant, ibid. f g. & 785. a Se invicem admoneant, 785. b Eas quæ admonitæ corrigi neglexerint, ſananda prodant Præpoſitæ, ibid. b. c. &c. quomodo, ibid. Quæ convictæ fuerint emendatoriam ſuſtineant vindictam, ibid. d. Quæ vindictam ferre recuſaverint, projiciantur, ibid. d. Munuſcula à viris non accipiant, 785. e. Ex uno veſtiario induantur, ibid. f. Veſtes in uſum non ut proprias habeant, 785. f. Murmura devitent, ibid In commune operentur, 786 a. In poteſtate Præpoſitæ ſit, quod ad ſanctimoniales mittitur, ibid b. Furti judicio condemnetur, quæ rem ſibi collatam celaverit, ibid Indumenta laventur ſecundum arbitrium Præpoſitæ, 786. c. Balnearum uſus ſemel in menſe tribuatur, ibid c. Ægrotantium cura alicui injungatur, 786. e. Ad balneas ſive quocumque ire neceſſe fuerit minùs quàm tres non eant, a. Socias non eligant, ſed à Præpoſita accipiant, e. Codices certa hora ſingulis diebus petantur, f. Lites aut nullas habeant, aut quàm celerrimè finiant, ibid Quæcumque convicio, vel maledictu, vel criminis objectu alteram læſerit, ſatisfactione quantocyus curet quod fecit, 787. a. Sibi invicem ſatisfaciant quæ ſe invicem læſerint, 787. a. &c A verbis durioribus abſtineatur, 787 b. c. Præpoſitæ tanquam matri obediant, d. Præpoſitæ munus, 787. Regulam non ſicut ancillæ ſub Lege, ſed ſicut liberæ ſub gratia conſtitutæ obſervent, 787. f. Regula ſemel in ſeptimana legatur, 787. g

Montenses. Donatiſtæ Montenſes vel Cutzupitæ vocati in urbe Roma, 121 b. *Vide Not. infr.*

Mores dijudicari ſolent ex eo quod quiſque diligit, 540 f. Honeſti mores etiam Paganorum nonniſi ex Deo ſunt, 468 f. g. Non faciunt bonos vel malos mores niſi boni vel mali amores, 540 f. Quænam ex variis moribus introducta reſecanda, 642. d. a

Motiones nullum verbum emittunt quod revocari velint, 464. c. d

Mors proceſſit à peccato, 714. f. Homo peccando in moriendi neceſſitatem contruſus eſt, 419. f. Cur mors quæ eſt pœna peccati remanet non remanente peccato, 719 d Mortem ſibi inferre non licet, 614. a. b Manichæi dicebant mortem ſeparationem eſſe boni à malo, 187. b. Mors dormitioni & ſomno comparatur, 452. a. Mors temporalis ad exercitationem fidei relinquitur, 551. 6 Diem mortis omnes aut pene omnes differre conantur quare, 407. c. f &c. Mors non timenda, 580. g. Tota hominis vita [contra mortem] intrepida fieri poteſt, 15. f. Morte evangelica emoriendum eſt ut reſolutionem carnalem voluntaria præveniamus exceſſu, 254 g. 257 d. De ſola ultima hominis profectione quæ mors vocatur, verè cogitandum, 13. b. Inter ſtrepitus inquietoſque conventus atque diſcurſus cum morte familiaritas non habetur, 13. c. Vita in deliciis temporalibus in comparatione vitæ æternæ, non vita, ſed mors dicenda, 144. c. Sicut merito peccati tanquam ſtipendium redditur mors, ita merito juſtitiæ tanquam ſtipendium vita æterna, 721. c Morte Chriſti reſurrectionem juſtis præſtitam eſſe talem, qualis in fine nobis promittitur, quidam tenorrum, 576 d. *& ſeq* Mors malorum ſunt, ſed in eis quorum caſta, pia, fidelis, innocens vita, 890. d Niſi mortem Chriſti in corpore imitemur mortificatione membrorum, reſurrectionem ejus à mortuis non apprehendimus in gloria, ex Paulino. 855. b. Enochi & Eliæ tranſlatio non probat mortem non eſſe pœnam peccati, 721. f. &c Raptus vivorum fidelium ad adventum Chriſti, non probat mortem non eſſe pœnam peccati, 723. g Eos qui de hac vita migrant, non amittimus, ſed præmittimus ad vitam, &c. 227. f. Mortis regnum non eſt in eis qui gratia Chriſti renati ad regnum ejus pertinent, 551. a

Mortificatio, jejunia & eleemoſynæ multum adjuvant orationem, 361 c. 394 d

Morus. In corporum morbus nihil omnino à duobus idem fieri poteſt, 18 b a

Moyses claritatem domini vidit, 486 c. Ab ipſo Magi Ægypti ſunt ſuperati, 407 d. Ejus filium infantem voluit Angelus occidere, eo quod non eſſet circumciſus, 32. b

Mulier proprietate hebraicæ linguæ omnis femina nuncupatur, ſive viro intacta ſive jam mixta, 403 g

Mulctâ pecuniariâ paganos Calamenſes plectendos cenſebat Aug. 361. a &c.

Munatius, Geſta confecta apud Munatium Felicem, 180. a

Mundus appellatur à Chriſto carnis, Leo. 437. e. f. Mundi vincula, 38 f Mundus iſte periculoſior eſt blandus quàm moleſtus, &c 470. b. Carus eſt hic mundus hominibus, & ſibi ut ipſi vilueram, 89. d Ad ſanandos animos amatorum hujus ſæculi vel in proſperis vel in adverſis, vix opportuna ſapientia eſſe poteſt, 764. c: Sæculi pulchritudo velut magnum carmen cujuſdam modulatoris ducens in æternam contemplationem ſpeciei Dei, 420. c. Mala hujus mundi tolerabilia ducenda ſunt ſpe futuri, 395 a &c. Mundi contemptus, 57. b. &c. Omnia contemnit qui non ſolum quantum potuit, ſed etiam quantum voluit habere contemnit. 57 b. Totum mundum dimittit, qui & illud quod habet & quod optat habere dimiſerit 558. f. Cur mundus tantus ſit, cum major vel brevior eſſe poſſet, cur hoc potiùs quàm illo loco, ignorat Aug 5. c

Munatius Optati amicus, 700. a

Murmur. In tribulationibus adversùs Deum non murmurandum, 388. a

Muſica ad indicandam Divinæ gubernationis harmoniam hominibus conceſſa eſt, 589. a. Auguſtinus poëticam nobilitavit libris de muſica, 366. a. *& in Not.*

Mutabilitas Res naturales & humanæ mutari poſſunt pro opportunitate temporum, immutata ratione qua iſta mutantur, 411. c. &c Omnia quæ corporeus ſenſus attingit, ne puncto quidem temporis eodem modo manere poſſunt, 5 e

Mutugenna Donatus Mutugennæ villæ preſbyter, 615. c. 633. a. Mutugennenſis diaconus rebaptizatus, 31. d

N

Nabuchodonosor Regis leges, 646. c. d. 651. c. ante & poſt converſionem, 169. b. Edictum Nabuchodonoſoris Regis in officio Gothico ſabbati ſancti legebatur, 169. b c

Navius homo mirè proceritatis, 18. d

Namphamo, 10 c ſignificat boni pedis hominem, id eſt cujus adventus afferat aliquid felicitatis, 21. f

Natalis dies Domini ad eumdem diem recurrit, quia non in ſacramento celebratur, ſed tantum in memoriam revocatur quòd natus ſit, 128. b

Naſci. Puer adhuc in utero, natus dici non poteſt, 686. b e

Natura triplex. Natura mutabilis per locos & tempora, natura per tempora tantùm mutabilis, & natura quæ nec per locos nec per tempora mutari poteſt, 13 c. Totum illud quod ad naturam pertinet philoſophi in corpora & animæ & quæ his accidant diviſerunt. 342. a Nemo eſt in genere humano cui non dilectio etſi non pro mutua caritate, pro ipſa tamen communis naturæ ſocietate debeatur, 387 c. Natura humana etiamſi in illa integritate in qua condita eſt permaneret nullo modo ſe ipſam creatore ſuo non adjuvante ſervaret, 676. d. Poſſibilitas naturæ à Pelagio defenſa, 615 c 617 h. 636 g. Gratiæ Dei adverſatur qui affirmat ad vitanda peccata & mandata facienda ſufficere poſſe naturam, 680. b. Natura quadam ratione gratia Dei, 614. f. g. 615 a

†††††

Nepotius oderat de quæſtione magna reſponſionem brevem, 267. b. Victor illius frater, 12. f. Auguſtini epiſtola, Chriſtum, Platonem, Plotinum Nebridio ſonabant, 7. d
Neceſſarium. Sufficientiam rerum neceſſariarum non indecenter ſibi ac ſuis vult, quiſquis vult, nec amplius vult, 387. a
Nectarius major, 83. d
Neophyti. Ut dies Neophytorum diſtinguantur à cæteris id eſt ut octavo primo concinat, Eccleſiæ conſuetudo roboravit, 141. d
Noe. In arca Noe reprobus unus inventus eſt, 186. d
Nola. Pelagii errori in Nola urbe quanta pertinacia quidam adhærebant, 673. b
Novatianus quidam Petrum non fuiſſe baptizatum dicebat, 896. c
Novatus epiſcopus, 836. b. c. g
Numerus. Etſi numerus intelligibilis infinitè creſcat, non tamen infinitè minuitur; contrà numerus ſenſibilis, 5. a. Numero ſeptenario creatura ſignatur, 139. c. Numerus octavus reſurrectionem ſignificat, 137. a. Perfectio beatitudinis noſtræ in denario, quia redit ad primum, 139. c. In numero decimo-ſeptimo ſacramentum mirabile reperitur, 141. a &c. Dies quinquageſimus non tantùm in Evangelio, ſed & in veteribus libris commendatur, 139. f
Numidius Epiſc. 617. b 635. d
Nummasius advocatus pro Reſtituto epiſcopo Donatiſta contra Maximianum locutus eſt, 311. d
Nundinarius diaconus à Silvano Cirtenſi degradatus, 86. a excommunicatus, 122. a
Nuptiarum bonum modificat concupiſcentiam, non extinguit, 688. f

O

Obduratio. Miſeretur Deus gratuito dono, obdurat autem juſtiſſimo merito, 727. g. 728. a Deus neminem obdurat niſi merito, 670. d. Non obdurat Deus impertiendo malitiam, ſed non impertiendo miſericordiam, 719. d
Obedientia poteſtatibus ſublimioribus debetur, 813. b
Oblatio altaris, 309 a
Obſcurus. In rebus obſcuris & difficilibus cavenda temeritas, 704 g
Obſecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, quid differunt, 508 b. *& ſeq.* Fiunt precationes antequam illud quod eſt in Domini menſa incipiat benedici; orationes cum benedicitur, interpellationes ſeu poſtulationes, cum populus benedicitur, & poſt hæc omnia gratiarum actiones, 509. c. *& ſeq.*
Obſervatio dierum quæ culpabilis, 333. a
Occidentalium provinciarum, & maximè urbis Romæ vaſtatio, 582 d. Orientales omnes & multi Occidentales non jejunant ſabbato, 69. c. d. 71. d.
Occidere non licet aliquem ad vitam vel ſuam vel alterum tuendam, niſi ſit miles aut aliqua publicæ functione teneatur, 112 d. Non omnis qui cauſſa mortis alienæ eſt, reus eſt, 531. a. ſed qui ſine ulla legitimæ poteſtatis auctoritate hominem occidit, homicida eſt, 766. c Occidere alterum volentem & petentem, & vivere jam non valentem, ſatis indicat ſcriptura non licere 766, b. &c. Homo non debet occidere nocentem, ne dum ſeipſum inſontem, 536 c Elias juſtus, niſi multos pſeudoprophetas ſua manu peremerit, 804 g De novo Teſtamento non poteſt oſtendi quod juſtus quiſquam interfecerit aliquem, 805 g Donatiſtæ homicidiorum amantes, ſeipſos trucidabant, aut trucidandos offerebant, 647. f. *& ſeq.* Parentes dicuntur ſpiritaliter homicidæ quando parvulos baptizatos dæmoniorum ſacrilegiis conantur obligare, 264 f. 265 6
Oceano 382. c f. Librum Hieronymi de reſurrectione carnis Oroſius ad eum detulit, 635. b
Octavianus Epiſc. 617. c. 635 d
Octavius Epiſc. 617. c. 633. d
Oculi corporales aliquid in cœlo videbunt, 496. c. Oculi cordis præſtantiores oculis corporis, 490. a. b. Ad lucem mentis, nullus oculorum corporeorum radius accedere poteſt; in ea non locorum ſpatia vel intervalla videntur, 490. b. c. Deus oculis corporis non videtur ſed mentis, 496 c. *& ſeq.* 497 a. *& ſeq.* 499. 500. 501. Neque in futuro ſæculo oculus corporeus Deum videbit, 499. a. *& ſeq* 500. c. Deus oculis corporeis videri nequit etiam à Chriſto, 571 c. Impudicus oculus impudici cordis eſt nuntius, 784. f
Odium. Vigilandum eſt ne cujuſquam odium cordis intima teneat, 83. a. Subrepit odium dum nulli iraſcentes ira ſua videtur injuſta, 83. a. b
Officium impertiendi ſæpe meritum eſt accipiendi, 899. e
Officialibus forenſibus quid liceat accipere, quid reſtituere teneantur, 333. f. g
Olympus deorum habitaculum, 212. b
Opera ex gratia, non ex operibus gratia, 665. b. *& ſeq.* Bona opera gratiæ Dei, non propriis viribus tribuenda, 555 c. d. Velle & operari, hoc eſt quod Deus donat homini cum juſtificat impium, 441. e. Si quam operum Monachi Eccleſia deſideraverit, nec ille elatione avida ſuſcipiat, nec blandiente deſidia reſpuat, 213. f. In rebus ſupra naturam mirabilibus, tota ratio facti eſt potentia facientis, 405 b. Opera hominum dicuntur filii eorum, 505. b. Opera Legis non juſtificant hominem niſi per fidem Jeſu Chriſti & gratiam Dei, 782. b. *& ſeq.* Qui bona opera ſibi adſignat, declinat in dexteram, 795. f. & 596. a. Omnes adſtabimus ante tribunal Chriſti, ut ferat unuſquiſque ſecundum ea quæ per corpus geſſit, non ſecundum ea quæ ſi diu viveret geſturus fuiſſet, 804. g. 806. d. Quantò magis urgent tribulationes hujus mundi, tantò ampliùs opera miſericordiæ exercere debent, 542. d. &c.
Opinio. Si falſis opinionibus tantò quiſque infertur magis, quantò magis in eis familiariuſque volutatur; multò id faciliùs in rebus veris homo accidit, 6 c. Cum contradicitur opinioni aliorum, id fiat abſque præjudicio caritatis & veritatis, 202. a Non parvum malum eſt perverſis opinionibus non ſolùm ad committendum blandimento voluptatis adduci, ſed etiam ad defendendum peccatum à medicamento confeſſionis averti, 873. g. Quod neque intelligi neque ſentiri poteſt, temeritatem nimis atque arrogantiam gignit opinionum, 17. a
Optatus Presbyter, 144. a
Optatus Epiſc. 456. c. 445. d
Optatus Thamugadenſis epiſcopus Donatiſta, 99 b inſignis vaſtator Africæ, 117 f. 120. b. Illius natalitia celebrabant Donatiſtæ, 307. a. Gildonianus dictus, 121. *Not.* 1. Felicianum Muſtitanum & Prætextatum Aſſuritanum quos Donatiſtæ in concilio Bagaïtano damnaverunt, poſtea in eodem epiſcopatu in quo damnati ſunt, receperunt, 117. a 122. e. 129. b. cogente Optato Gildoniano, *ibid.* 181. 6
Optati codex à Donatiſtis prolatus, 459 g
Oratio eſt donum Dei, 718 c. 720 a. *& ſeq* Fides orationem præcedit, 718. c. Spiritu renatos nonniſi ſpiritaliter decet orare, 390. f. Oratio ſine intermiſſione certiùs exauditur, 388 b Sine intermiſſione orare eſt vitam beatam à Deo ſolo ſine intermiſſione deſiderare, 389. b. Orare frequenter, non eſt orare in multiloquio, 389. e. f. g. Per certa temporum intervalla verbis oramus ut quantum in deſiderio vera æterna profecerimus nobis innoteſcamus, & ad hoc augendum nos ipſos acriùs excitemus, 389 d. Orandum eſt à Domino ut peccemus, 631. g Ut non intremus in tentationem, ſi voluntas ſufficeret, non oraremus; quæ tamen ſi deeſſet, nec orare poſſemus, 810 c. Beata vita oranda 386. a 387 g 391 d. Ceteri propter ipſam, 392. e f. Nonnullis impatientibus Dominus Deus quod petebant conceſſit iratus, ſicut contrà Apoſtolo negavit propitius, 392. b. &c. Dum Deus tribulationes non aufert ubi deprecati fuerimus, nos ab eo negligi non exiſtimemus, ſed bona ampliora ſperemus, 392 b. &c.
Oratio Dominica continet quidquid rectè & congruenter orari poteſt, 390. e. &c. Et ad eam cæteræ aliæ orationes rediguntur, *ibid.* Orationis Dominicæ expoſitio, 390 a &c Quiſquis orat quod ad iſtam Evangelicam precem pertinere non poſſit carnaliter orat, 390. c. 392. b c Fides ſpes & caritas ad Deum perducunt orantem, 391. a In fide ſpe & caritate continuato deſiderio ſemper oramus, 389. a Oratio & gratiarum actio neceſſaria, 694. g. 699 c. Oratio admonet quod indigeamus adjutorio Domini ne ſpem bene vivendi in nobis ponamus, 810. c. Diligentior ex oratione ſequitur effectus, quem ferventior præcedit affectus, 389. b. Diligentior extra orationum in ſcripturis ſpecialiter viduis invenitur injuncta, 393. d. &c. Gratior eſt Deo pro fratre deprecatio, ubi ſacrificium caritatis offertur, 24. f. Diu orare cùm vacat, id eſt cùm alia bonarum & neceſſariarum actionum non impediuntur officia, non eſt improbum nec inutile, 389. c. Deus utilitati eorum conſulit quos orantes pro bonis temporalibus non audit, 428. f. &c. Et ſi Deus ignorare non poſſit quid nobis neceſſarium ſit, vult tamen ut orationibus deſiderium noſtrum exerceri quo poſſimus capere quod præparat dare, 388. g. Fiunt precationes antequam illud quod eſt in Domini menſa incipiat benedici; orationes cum benedicitur, interpellationes ſeu poſtulationes, cum populus benedicitur. Et poſt hæc omnia gratiarum actiones, 309 c. Quid didicerunt à Domino Jeſu Chriſto mites eſſe & humiles corde, plus cogitando & orando profecerunt, quam legendo & audiendo, 473. g. Preces noſtræ Deo annuntiantur, non ut Deus inſtruatur, ſed ut ipſi conſtruamur, 448. f Orandum pro perſecutoribus Eccleſiæ, 510 a. Peccata venialia operibus miſericordiæ & oratione mundantur. Obſecrationes, orationes, interpellationes gratiarum actiones, qui differunt, 508. b Ex ſententia eorum qui legem per vires proprias impleri poſſe dicunt ſequitur eum non orare debere, 475. c. 619. c 621. a. 631. b. &c. Oratio clariſſima eſt gratiæ teſtificatio, 653. e. f. g. Tempore Paſchali jejunia relaxant Chriſtiani, ſtantes orant, halleluia cantant quod eſt ſignum reſurrectionis, 139. a. An ubique Chriſtiani diebus paſchalibus & Dominicis ſtantes orent ignorat Aug. 141. e. Oratio communis voce Diaconi indicitur, 142. e
Orientales propter requiem Domini ſignificandam jejunium ſabbato relaxant, & propter humilitatem mortis Domini quidam ex Occidentalibus jejunant, 81 f. Sabbatum Paſchæ ab omnibus jejunatur ad renovandam memoriam doloris Apoſtolorum de morte Domini, *ibid.* g
Origenes ex Theodotione addidit ad LXX. interpretationem, 177. d a. Pſalmos interpretatus eſt, 177. a. Quinque volumina ſcripſit in epiſtolam ad Gal. & de eadem agit lib. 10. ſtromatum. & alibi, *ex Hier.* 169. g. 170. f. Nec Petrum peccaſſe nec Paulum procaciter arguiſſe majorem, ideo aſſerit ut Porphyrio blaſphemanti reſpondeat, *ibid.* & 173 c. f. Illius & veterum ſententiam de Petro reprehenſo à Paulo Johan. Chryſoſtomus amplexus eſt, 170, g. Animas de cœlo lapſas eſſe putarunt Pythagoras, Platonici, Origenes, 581. a. Hieronymum rogat Auguſtinus ut prodat Origenis & hæreticorum crimina, 86. f g
Originale peccatum trahit infans ex Adamo, quia unus erat cum illo & in illo, 264. a Parvulorum baptiſmus non ſuperfluus, quia peccato originali obligantur, 546. c. Generatio ex Adam uno delicto obligat; regeneratio ex Chriſto tam illud quam quidquid poſtea ex iniquis operibus humanæ converſationis accedit, ſolvit, 546. f. 547. c *& ſeq.* Hieronymus dogma de peccato originali in lib. contra Jovinianum & in commentariis in Job ſtabilivit, 584 b. 592. c. Pelagius negabat peccatum originale, 707 b. & cum eo Pelagiani, 586. a. De incarnatione animæ nulla ſententia tenenda quæ neget peccatum originale, 595 d 594. f &c. Si animæ creentur ſingulæ ſingulis quomodo peccatum originale contrahant, 587. c. Epiſtola Zoſimi in qua aſſerit peccatum originale, 707. d
Ornamenta auri & veſtis dimittant, quæ neque conjugatæ neque conjugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo, 873. b. Solis maritis permittendum ſum fœminæ ornari, ſecundum veniam non ſecundum imperium, 873. c. Auri circumpoſitio & intortio crinium & cetera hujuſmodi quæ vel ad inanem pompam vel ad illecebram formæ adhiberi ſolent, meritò reprehenſa ſunt, 893
Oroſius, 583 g. Juvenis Preſbyter ab ultima Hiſpania ad Auguſtinum tranſiit, ſcripturarum ardore inflammatus, 608. a. Oroſio de Priſcillianiſtarum hæreſi & Origenis quibuſdam opinionibus, Auguſt. uno libro reſpondit, 608. b Oroſium Aug mittit ad Hieronymum, 584 a. Librum Hieronymi de reſurrectione carnis Oroſius ad Oceanum detulit, 635. b. Hieronymus fratrem ſuum vocat & Auguſtini filium, 612. b. Oroſius preſbyter litteras Herotis & Lazari detulit ad Concilium Carthag 617. d
Otio ad pietatem non ad ignaviam fruendum, 124. a. b. Magna ſeceſſione à tumultu rerum labentium opus eſt ut fiat in homine nihil timere, 13. d. Deificari in otio licet, 13. d

P

Paganos, Dæmonicolas vocat Aug 88. d. Pagani imitatione deorum ſuorum pejores ſunt, 124. d Ex paganis multi ad Deum verum converſi timore legum imperialium, 242. a. Deus unus à Paganis celebratur variis nominibus, 40. b. Paganorum ſacra turpia & inhoneſta, 225. a. &c. Virtutes Paganorum ſteriles, 574. f. g Honeſti mores etiam Paganorum non

niſi ex Deo ſint, 468 f. &c Feliciem reip. Paganorum luxurioſa, licentioſa, ſacrilega. 418. a. Præcepta concordiæ non habebant Pagani, 414. c. De templis, idolis, lucis qui evertuntur, non licet Chriſtiano in uſus privatos quicquam uſurpare, 121. c. Paulinus adverſus Paganos ſcripſit, 68 d. Illius opus petit Auguſt. 107 c

Paratimus Epiſc. 617. b. 435. d

Palladius, 629. b

Pammachius ſuos colonos Donatiſtas ad Catholicam adduxit, 143 f

Panes benedictos quinque Paulinus Romaniano & Licentio mittit, 59. c. ad Alypium unum, 36. b. alterum ad Aug. 58 b. Auguſtinus panem mittit Paulino, 58 c

Pannonius Epiſc. 617 b. 435. d

Parabolam decem virginum ad noviſſimum Chriſti adventum non pertinere quidam opinati ſunt, 757. f

Paradiſi generale nomen eſt locus omnis ubi feliciter vivitur, 680. b. Latro quomodo die mortis Chriſti in Paradiſo cum ipſo fuit. 879. c. & ſeq.

Parentes quomodo odio habendi & pendendi, 829. f. Contemnenda parentum & cognatorum affectio ad inhærendum Chriſto, 868. c. &c. 829. 870. 871.

Parmenianus Tychonium reſcribendo compeicit, non tamen refellit quæ ſcripſit, 249. a

Parthenius, 30. d

Parvuli ſecundum ea quæ per corpus geſſerunt, recipiunt vel bonum vel malum, 804 g. Cauſſam damnationis in parvulis, Auguſt. quærit, 591. c. 593. a. & ſeq. Sententiam quamdam refert de hac re ibid. d. Parvuli peccato originali obnoxij, 718. b. nec liberari poſſunt niſi baptiſmo, 550. d. 546. c & ſeq. Non ipſis imputatur ad culpam quod reluctantes baptiſmum recipiant, 686. b. c. Spiritum S. habent in parvulis baptizatis, etiamſi neſciant, 686 d. Quia in eis occultè agit ut ſint templum ejus, idque in proficientibus & perſeverantibus perficit, ibid. e. Infantes niſi non baptizentur, habere vitam æternam, error eſt quem Pelagius anathematizavit, 672. f. Parvuli qui carnem Chriſti non manducaverunt, vitam æternam non conſequentur ex Innoc. 640. b. 673 b. c Parvuli ſine baptiſmo mortui, pœnis torquentur, 389 g. Quare parvuli pœnas hujus vitæ patiantur, interrogat Hieronymum Auguſt. 590. a. b. Pelagianorum aliqui cenſuerunt infantes credere per eos à quibus offerebantur, 712. a. 719. d. Status medius inter regnum cœlorum & damnationem, parvulis non baptizatis non aſſignandus, 712. c. d. Gratiam gratis dari probatur ex parvulorum diſcretione qui voluntatis uſum non habent, 667. d nec per liberum arbitrium diſcernuntur, 672. e. Infantes creduli vel increduli ſunt in quantum parentes eorum credunt vel non credunt, 712. a. b. Parvuli ante vel poſt ſuſceptum baptiſmum an reſurgent, 529. f. g. Soli parvuli qui nondum habent opera propria vel bona vel mala, ſecundum ſolum originale peccatum damnabuntur, quibus per lavacrum regenerationis, non ſubvenit gratia Salvatoris, 793. e. f. Parvuli per liberum arbitrium pœnam mereri non poſſunt vel gratiam, 667. f. 668. b. c. d

Paſcha non à græco πάσχειν, ſed ab hebræa voce quæ tranſitum ſignificat, 128. d. Tranſitus hic agitur modo in nobis per fidem, ſpem & caritatem, 328. e. &c. 129. a. &c. Paſcha agitur & in ſacramento & in memoriam rei quæ geſta eſt, 128. b. c. Chriſtiani in celebratione Paſchæ illud obſervant ne ſabbatum occurrat, quod Judæi non obſtavant, 134 a. &c. Veteris & novi Teſtamenti conſenſus quoad celebrationem Paſchæ & Pentecoſtes, 140. a. &c. 142. Ut quadraginta dies ante Paſcha obſerventur Eccleſiæ conſuetudo roboravit, 141. d. Chriſtiani non obſervant dies & annos & menſes & tempora, licet ad ſolis & lunæ computationem Paſcha celebrent, 132. d. & ſeq. In celebratione Paſchæ obſervandum triduum crucifixi, ſepulti, ſuſcitati, 137. c. Horum trium quod ſignificat crux, agimus in præſenti vita: quod autem ſignificat ſepultura & reſurrectio fide ac ſpe gerimus, ibid. Crucem ferre debet Chriſtianus in præſenti vita, ibid. c. d. Crucis hujus latitudo, hilaritas; altitudo, exſpectatio retributionis de ſublimi juſtitia Dei; longitudo, tolerantia; profundum, ſecretum ſacramenti, 137. e. &c. Tempore Paſchali jejunia relaxant Chriſtiani, ſtantes orant, Halleluia canunt quod eſt ſignum reſurrectionis, 139. e. f. An ubique Chriſtiani diebus Paſchalibus & Dominicis ſtantes orent ignorat Aug. 141. a

Paſtor. Ad officium Paſtoris doctrina pertinet, 508 a. Duo genera paſtorum in Eccleſia alij Chriſti gregibus conſulunt, alij ſuis honoribus temporalibus & commodis ſæcularibus gaudent, 775. b. In bonis paſtoribus ſpes non ponenda, 775 f. 776. c. f

Pater verus Deus eſt gignendo veritatem, non participando, 860. g. Pater ingenitus non legitur in ſcriptura, 854. f. 835 a. Vide Trinitas.

Patientia. Spe beatitudinis adipiſcendæ mala hujus vitæ pij fortiter perferunt, 537. d. & propter hoc in tormentis beati dicuntur, 541. f. Patribus antiquis, quamvis rariſſima, fuerunt tamen & uſque ad mortem exempla patientiæ, 432. b. Non ideo patienter mala temporalia ſuſtinenda ſunt, ut quemadmodum Jobo contigit, duplicia recuperentur, 438. f. Sanctiùs docetur paupertate Chriſti qui non ſolum omnia temporalia bona temperanter contempſit, verum etiam patienter toleravit mala, 447. d Cavendum eſt ne vindicandi cupiditate amittatur patientia, quæ pluris habenda eſt quam omne quod poteſt etiam invito inimicus auferre, 425. a. Patientia Dei erga peccatores, ab hominibus imitanda, 525. c. d e 526. b. c. &c. 527. a. Patientiæ præcepta & injuriarum condonatio, maxime in cordis præparatione retinenda, 415. b. c. Præceptum de præbenda percutienti altera maxilla. neque Chriſtus. neque Apoſtolus violavit, 415. c. d

Patria. In qui de patria bene meriti ſunt, ſtem ſingulare præmium in cælo præparari ex doctiſſimis viris refert Nectarius, 388 c

Patriarchas & prophetas à Chriſto ſolutos fuiſſe inferni doloribus quidam ſenſerunt, 675. d. Diſplicet Auguſtino, ibid. c. f

Patrocinium. Juſtum judicium aut verum teſtimonium non vendendum licet vendatur juſtum patrocinium & verum conſilium, 535 d

Paulinus à Delphino Burdigalæ baptizatus, à Lampio apud Barcinonem in Hiſpania per vim inflammatæ ſubitò plebis ſacratus, 55 e Ambroſij dilectione ad fidem innutritus eſt, 55 e. presbyter ejus conſervus, ibid. f. Paulinus divinæ voluntati obſequentiſſimus, 188 c. omnia abdicavit, 37 d. e. faſtum ſæculi, 42 b. Epiſcopali dignitate ornatus fuit, 34. f. 37. f. Paulinus ab epiſcopalibus curis liber, 52. a & in Nov ejus humilitas, 36. g. 37. a. &c cum Aug. vocat filium, 126. c. & compreſbyterum vocat Aug. 516. a. deſiderium Auguſtini Paulinum videndi & alloquendi, 42. f Paulinus ab Auguſtino laudatus, 43. a. &c. Romanianum & Licentium illi commendat Aug 57. g. 58 a. & rogat ut Licentium velit exhortari & inſtituere, 45. c. Auguſt Paulino ſpondet ſe Alypij hiſtoriam ſcripturum, 45. a. Librum Aug. de vera religione Paulinus legit. 44. b Paulinus V. libros Aug. contra Manichæos ab Alypio accipit, 36. d. & ab Aurelio, 54. b. Libros de libero arbitrio ad Paulinum Auguſtinus dirigit, 57. f. Libros Auguſtini ut dictata divinitus verba Paulinus miratur, 33. a. Aug panem mittit Paulino. 58. c. Benedictos panes quinque Paulinus Romaniano & Licentio mittit, 59. c. Aurelij, Alypij, Auguſtini, Profuturi, Severi Epiſcoporum, litteras Paulinus accepit, 58. c Euſebij epiſcopi Conſtantinopolitani hiſtoriam ad Alypium Paulinum mittit, 35. b. ad Aurelium Carthag. Paulinus ſcripſit, 35. c. Paulinus adverſus Paganos ſcripſit, 88. d. Paulini opus contra paganos petit Aug. 107. a Paulinus ſolo anniverſario Romam pergebat, 159. f Vetuſtiſſimum puerum miſerabilem etiam impius Paulino commendat Auguſtinus, 57. f

Paulinianum cum Hieronymo commorantem ſalutat Aug. 156. d

Paula neptis Alypij & Aug. dicta, 763. f. ſalutat Auguſtinum, 612. d. Paulæ ægrotanti aſſidet Hieronymus, 137. a

Paulus. Saulum Chriſtus voce mactavit, & in ſuum corpus trajiciens, quodammodo manducavit, 341. b. Paulus raptus ad vitam Angelicam, 483. g. Paulus Apoſtolus falſos fratres tolerat, 209. d. &c. Paulus modò vetera Sacramenta celebrabat, modò non celebrabat pro temporis diſpenſatione & exigentia eorum quibuſcum aderat. 193. f. 200. f. g. Paulus Judæorum ſacramenta celebravit, non ſacrificavit cum Gentibus quomodo, 86 a. b. Paulum non habuiſſe ſecuritatem prædicandi Evangelij, niſi Petri & qui cum eo erant, fuiſſet ſententiâ roboratus, ex Mar. 172. b. Quomodo Paulus factus ſit Judæis Judæus, infirmis infirmus, &c. 86 b. 173. g 200. a. b. 201. a b. Petrum & Paulum legis exercuiſſe mandata timore fidelium Judæorum cenſet Auguſt. 86. b. 176. g. Hieronymus verò ſimulaſſe tantùm, 176 g. Petrum veraciter emendavit Paulus, 85. d 192. a. 193. a. 198. e. Fallacem ſimulationem in Petro Paulus reprehendit, 85. a. 176. a. 193. Paulum quoque ſimulaſſe ſe Legem obſervare, ait Hier. 172. c &c. 173 a. &c. Paulus Apoſtolus non eſt mentitus, 634 g. Paulus arguendo Petrum non tropicè aut metaphoricè locutus eſt, 634. f. g. Paulum reprehendiſſe in Petro quod committeret, non ex mendacio officioſo, ſed ex honeſta diſpenſatione, ſe & alios ante ipſum propugnaſſe affirmat Hier. 173. a f. Admiſſo ſemel Pauli mendacio in concertatione quam cum Petro habuit, ruit ejus auctoritas, 47. b. &c. Paulus non ex ſimulatione ſacramenta Judæorum celebraſſe probatur ex Jacobo, 193. c. Hi Paulum tanquam Legis inimicum criminabantur, 193. b

Paulus epiſcopus & Sylvanus ſubdiaconus inſtrumenta Dominica tradiderunt, 112. d. e

Paulus Diaconus litteras Auguſtini ad Bonifacium defert, 812. b

Pauperum procurationem Epiſcopus gerit, 657. g

Pax Pacem habere debet voluntas, bellum neceſſitas, 699. b. Non pax quæritur ut bellum excitetur, ſed bellum geritur ut pax adquiratur, 699. d Poſſumus uti ea pace quæ inter alios jurantes facta eſt, 110. f. 111. a. Donatiſtis ad Eccleſiam tranſeuntibus honor clericatus vel epiſcopatûs non aufertur propter bonum pacis & ex ſola clementia, 660. a. 661. d Pax tecum reſpondebatur lectoribus in conventiculis Donatiſtarum (forte etiam apud catholicos) 97. g

Peccatum Originale. Illi ſubjacent omnes ex Adam carnaliter nati, 672. d. 718. b. 804. e. Etiam infantes fidelium, 719. a. Per illud naturam eſſe vitiatam docuit Paulinus, 677. c. Unde parvulorum baptiſmus non ſuperfluus, cùm peccato Originali obligentur, 546. c. Et in eis remiſſio peccatorum verè fiat, 718 g. 719. e. f Hieronymus dogma de peccato originali in lib. contra Jovinianum & in commentariis in Job ſtabilivit, 586. b. 592 c. Difficultas explicandi quomodo contrahatur peccatum originale dubitationem ingerit utrum animæ de novo creentur, 703 a. f. Sed quæcumque teneatur ſententia, nulla tenenda quæ neget peccatum originale, 465 e. 594. f &c. 595. d. 707. e. Si animæ creentur ſingulæ ſingulis, quomodo peccatum originale contrahant, 587. e. Pelagiani negant peccatum originale, 586. a. 620. a. Initium peccati ex Adam factum docebant quatenus ceteri eum imitati ſunt, 547. b. Refelluntur, 551 a Anima Chriſti non fuit obnoxia peccato originali, 708. b

Peccatum actuale. Omnis qui peccat adverſus caritatem facit, 600. f. 601. Proinde qui in uno offendit, factus eſt omnium reus, ibid. Cùm nullum peccatum ſit niſi contra caritatem, &c. 601. Sola voluntas eſt prima cauſſa peccati, 630. a b. c. d. & mortis cauſa peccatum eſt, 714. f. Homo enim peccando in moriendi neceſſitatem compulſus eſt, 429 f Cur mors quæ eſt pœna peccati, remanet non remanente peccato, 713. d. Primum peccatum eſt gaudere ad propriam poteſtatem, 335. c. Hominem poſſe eſſe ſine peccato & revera quoſdam fuiſſe tenuit Pelagius, 632. e. ſibi ipſi contradicit, 632. a. & ſeq. hincque refellit Johan. Jeroſolym 675. f. Nemo in hac vita ſine peccato, etiam per gratiam Dei, 617. f. &c 618. a b. & ſeq. licèt aſſerere hominem per gratiam poſſe eſſe ſine peccato, ſit tolerabile, 617. f. 618. d. Nullum omnino peccatum ineſſe in homine aut non poteſt, aut fortè difficillimum eſt, 193. f. Nemo in hac vita ſine peccato, 543. a. b. c. Enoch & Elias non permiſſi ſunt hic vivere, quia nemo hic ſine peccato poteſt vivere, 713. e. Parva peccata ſi tamen crebra, ſicut unum aliquod grande peccatum nos gravant, 898 a Peccata miſericordiæ ſacrificio expiantur, 519. f. & oratione, 543. d. & Deus placatur, 535 a. Peccata videntur venialiora, cùm is qui reus eſt correctionem promittit, 525. a. Homo tantò plenior iniquitatis, quantò inanior caritate, 601. b. Ipſa ignorantia in iis qui intelligere noluerunt ſine dubitatione peccatum eſt; in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati, 703. a. Ea ſunt omnia peccata ignorantiæ, quando quiſque bene fieri putat quod malè fit, 112 c. Daniel quotidie peccata ſua Deo confitebatur, 543. c. Inexcuſabilis eſt omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, 715. d. nec ulla juſta eſt excuſatio hominum, 723. c. & ſeq. 724. a. b Si enim excuſatio peccatorum juſta eſſet, non inde jam gratia, ſed juſtitia liberaret, 714 a b. Qui vitia nutriendis parcit & favet, ne contriſtet peccantium voluntatem, tam

non eſt miſericore quàm qui non vult culterum ſapere puero ne audiat plorantem, &c. 695. f. g. Omnes peccatores terræ reputandi ſunt prævaricatores Legis vel datæ in Paradiſo, vel in corde ſcriptæ, vel per Moyſen datæ, 548. g. 549. a. & ſeq. Peccata eſſe paria Nectarius exiſtimat, 488 f. Refellit Auguſtinus, 494. f. 495. a. Infirmitates pro peccatis in Scriptura ponuntur, 506. a. & ſeq. Pœna corporis etſi non à voluntate, tamen revocat ab opere peccati. Juſtitia verò ſic amanda eſt, ut ab ejus operibus etiam pœnæ corporis nos cohibere non debeant, 478. e. Deus non punit in hominibus peccata quæ commiſſiſſent eos aliquando prſervit, ut docebant Pelag. 708. c. g. & ſeq. Quidquid à multis peccatur, Deo non eſt multum, 410. a Pericula eorum qui alios vitiis detentos curare ſatagunt, 537. e. f. Nihil eſt infelicius felicitate peccantium, 416. a Nemo à peccatis liberatur niſi gratia Dei per Jeſum Chriſtum, 714. e. Ut durum eſt conniventiam præbere peccantibus, ita impium manum negare converſis, 639. b. Sicut merito peccati tamquam ſtipendium redditur mors, ita merito juſtitiæ tamquam ſtipendium vita æterna, 781. e. Ad non peccandum quamvis liberum eſſe non dubitetur arbitrium voluntatis, tamen ejus poteſtas non ſufficit, niſi adjuverit infirmitas, 823. f. Ad non peccandum non ſufficit voluntas, 681. f. 631 d. Obtinere æternam ſalutem non poteſt, etſi qui omnes ſuperbiæ ſuæ totos inanes peccata ſua confitens complanaverit, &c. 644. e. Anima poſt peccatum ordinata regit corpus ſuum, non omnimodo pro arbitrio ſuo, ſed ſicut leges univerſitatis ſinunt 465. b. & c. Qui injuſtè ſe ordinat in peccatis, juſtè ordinatur in pœnis, 403. d. Juſti meritò orant pro remiſſione peccatorum ſuorum, 687. a. b Nullius crimen maculat neſcientem, 216. g. nec quiſquam alienis peccatis maculatur, 346. c. d. 648. a. & e. Inaniter putat victorem ſe eſſe peccati, qui pœnæ timore non peccat, 470. g. Inimicus juſtitiæ eſt qui pœnæ timore non peccat; amicus autem erit, ſi amota ejus non peccet, 471. b. In peccatore ſimul & culpa improbanda, & naturæ approbanda, 525. b. Conſcientia ſcelerati hominis carceres & inferos horrendis & pœnalibus tenebris vincit, 322. a. Multa bona Deus facit de noſtris malis noſtriſque peccatis, 389. e. Homo peccando recedit è Deo, propinquat piè vivendo, 683. d. & quomodo, *ibid.* Peccatum in Spiritum-ſanctum irremiſſibile, eſt duritia cordis uſque ad finem vitæ, 220. f. Remitti poteſt in hac vita, 662. d. g

PELAGIANUS Epiſc. 617. c. 633. d

PELAGIUS *Tarenti,* 663. f

PELAGIUS & PELAGIANI. Hi *ab aliis dicti* COELESTIANI, 558. *Not.* c. Pelagius Brito fuit cognominatus 663. f. Ut ſervus Dei à Paulino quondam dilectus fuit, *ibid.* Illius exhortatione Timaſius & Jacobus ſæculum abdicantes, 624 d. ac malè de gratia ſentientem ſecuti, Auguſtini operâ poſtea ſunt converſi, 664. a. Hujus etiam erroribus in urbe Nolâ multi adhærebant, 273. b. multi Romæ favebant, 622. f. multos denique Jeroſolymis decepiſſe aſſeritur, 621. f Pelagianæ hæreſeos capita, 342. d. e. Ejus dogmata refert Auguſtinus, 629. c. d & 230. Divitem in divitiis ſuis manentem, regnum Dei non poſſe ingredi, &c. falsò docebant Pelagiani, 553 b. 554. e. & ſeq. 555. e. Negabant peccatum originale, 380. a. 620. a. Parvulos propter ſalutem baptizari nolebant, 619. g. 621. e. Infantes etiamſi non baptizentur, habere vitam æternam, error eſt quem Pelagius anathematizavit, 676. f. Pelagianorum aliqui cenſuerunt infantes credere per eos à quibus offerebantur, 711. e. f. 729. d. e. Pelagianorum error circa gratiam non mediocris, 693. a. Illam oppugnat Pelagius, 632. a b. 620. b. 706. f. ac Celeſtius, *ibid.* non tamen apertè, 628 d. Gratiam perire meritum noſtrum ſentiebant Pelagiani, 717. a. e. Gratiam dari ex abundanti non ad faciliùs operandum Pelagius docuit, 673. d. e. Hominem ſibi ſufficere nec egere divina gratia ex Inn. 639. e. Ad mandata Dei ſervanda & implenda nullo non egere auxilio divino, 629. e. 631. a Sine gratia Dei abſque peccato hominem eſſe poſſe, 275. f. g. & revera quoſdam fuiſſe, 632. e. f. g. etſi ſibi ipſi contradicit, *ibid.* 633 a. b. Naturam non eſſe vitiatam, liberumque arbitrium ad ſalutem ſufficere, 620 d 825 d e. Pelagius inſuper credit nihil eſſe quod à Deo accipiat, nec aliquid ſupereſſe quod petat ad ſanandum, ſe ex Innoc. 641. a Pelagiani ſimiles ſunt iis qui in lege glorianturi, 738. e. Gratia Pelagianorum, 625. d 683. d Illam reducebant ad naturam, 618. c. 625. d. 696. d. ad Legem, 618. e. 625. d. ad doctrinam, liberum arbitrium, exemplum Chriſti, remiſſionem peccatorum, 696. d. Putantes poſſibilitatem volendi, & operandi à creatore inſitam nos habere, 664. c. & auferri liberum arbitrium, ſi nec ipſam bonam voluntatem ſine adjutorio Dei hominem habere conceſſiſſent, 716. b. Dicebant etiam hominem in hac vita præceptis Dei cognitis ad tantam perfectionem juſtitiæ ſine adjutorio gratiæ Salvatoris per ſolum liberum voluntatis arbitrium pervenire, ut ei non ſit jam neceſſarium dicere *dimitte nobis*, &c. 621 a. 629. g Ex hac autem hæreſi ſequitur neceſſario nos orare non debere, 619. e. 622. e. 631. b ac Chriſtum gratis mortuum eſſe, 623. e. Pelagius docentes gratiam dari ſecundum merita, anathematizavit in Concilio Dioſpolitano, 717. d. Nomine gratiæ, quæ non datur ſecundum merita, intelligens naturam humanam, 717. f. Gratiam Dei non ad ſingulos actus dari, ſed in libero arbitrio eſſe vel in Lege atque doctrina, dogma Pelagianum ab ipſomet Pelagio timente damnari ab Orientalibus epiſcopis damnatum, 800. a f. 805. f. Initium peccati ex Adam factum docebant Pelagiani quatenus ceteri eum imitati ſunt, 347. b. Refelluntur, 351. e. Pelagius ſcripſit epiſtulam ad Demetriadem, 697. c. Hieronymus adverſùs Pelagium pro gratia Chriſti conflixit, 621. g. 635. a. Et Johannes Jeroſolym. 675. f. In judicio Dioſpolitano Pelagius ſubterfugit, non ſe purgavit, 642 e. Summa capitum quæ Pelagius in concilio Dioſpolitano anathematizavit, quæque Catholicus debet profiteri, 674. a. & ſeq. Patres Dioſpolitani qui Pelagium abſolverunt, non accuſandi, 620 g. 623. a. & ſeq. Pelagius Dioſpolitanæ ſynodi Geſtis purgatus ferebatur, 619. b. 622. f. Illum tamen purgatum non exiſtimat Innocentius, 641. f. De auxilio gratiæ non ſincerè ſcripſit poſt concilium Dioſpolitanum, 673. c. d. Et quidquid in miſerabili ſynodo Dioſpolitana dimiſſa ſe denegat, in reſponſione ad epiſtolam Hieronymi profitetur, 785. d. De Celeſtij erroribus in conc. Carthag. ann. CCCCXI. celebrato, epiſcopale judicium habitum fuerat, 617. a. 618 a. Pelagium & Celeſtium auctores neſarij erroris arguunt Heros & Lazarus, 617. e. 622. f. Objectis eorum reſpondit Pelagius, 630. d. Pelagium & Celeſtium in Eccleſia ſanari malunt Patres Mileviiani, quàm deſperata ſalute ab Eccleſia reſecari, 622. a. f. Auguſtinus idem cupit, 629. a. Auguſtinus epiſtolam ad Pelagium per Innocentium mittendam ſcribit, 627. e. Pelagiani citeriter an. CCCCXVI. nondum evidenter ab Eccleſia ſeparati, 619. a. 553 a. Pelagij error damnatus, 624 f. Pelagium & Celeſtium anathemari oportere, niſi errores ſuos anathemaverint, concilium Carthag. decernit, 628. a. Pelagius anathemet ſcripta ſua aut quæ ipſius nomine proferuntur, neceſſe eſſe dicit Auguſt. 627. b. c. d Pelagius & Celeſtius catholica communione privati, 738 f Et damnati à conciliis epiſcopalibus, ab Innocentio & Zozimo, 706. g. Pelagianos velut membra putrida præcidendos ait Innoc. 636 a. d. 638. b. Recipiendi in Eccleſiam ſi reſipuerint, 636 e d. 640 f. Pelagiana hæreſis damnanda, etſi juſtè fuiſſet Pelagius abſolutus in concilio Dioſpolit 619. b Pelagij damnatio utilis, 641 d. Exempla ſententiæ in Pelagium & Celeſtium à conciliis, & ab Innocentio & Zozimo latæ Auguſtinus mittit ad Optatum, 707 a. Epiſtola ad Sixtum conſcripta contra novos Pelagianos, qui dicunt gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari, 791. f. 794. e. Pelagiani non audebant Romæ aut Pelagium defendere, aut dogmata ejus jactare tempore Innoc. Papæ, 641. e. Plectendi ſalubri ſeveritate qui Pelagianum errorem liberiùs prædicant, 709 d. 716. a b Cavendi diligenter qui eum preſſiùs quidem ac timidiùs, ſed tamen inſuſurrare non ceſſant, 709. d. 716 b. Non negligendi qui timore ſupprimunt quod ſentiunt, errorem tamen ſentire non deſinunt, 709 e. 716. b

PENUANIUS Epiſc. 617 e. 835. d

Pentecoſtes. Veteris & novi Teſtamenti conſenſus quoad celebritatem Paſchæ & Pentecoſtes, 140. & ſeq.

PEREGRINUS epiſcopus, 608. d. 611. a

PERSANTINUS diaconus, 420. b. 421. d. 526. d

PERTINAXIUS Comes, vir laudabilis & bene Chriſtianus, 830 a. Optimè facit dum ſequitur morem majorum loci illius in quo verſatur, 823. g

Perfectio, unde, quando & ubi ſperanda, 600. d

Perjuri ſunt qui ſervatis verbis exſpectationem eorum quibus juratum eſt deceperunt, 366. e. Propter incerta non dico damna, ſed propter ipſam mortem cavendam certum perjurium committi debere quis cenſeat, 368 a. 370. a &c.

Perſecutio juſta & injuſta, 647. d. Non factis & pœnis, ſed cauſis diſcernenda eſt, 832. f. 833. e. &c. Non ideo quiſque juſtior, quia perſecutionem patitur, 824. a. probatur exemplis, *ibid.* Veri Martyres qui perſecutionem propter juſtitiam patiuntur, 646. e. Quid bla magis perſequitur vitam bonorum quàm vita iniquorum, 876 f. Sancti aliquando perſecutionem faciunt, 647. e. d. Mala quæ fiunt à perſecutoribus ſunt vitanda cum poſſunt, ſed ferenda ſunt quando vitari ſine impietate non poſſunt, 813. b. Donatiſtæ Maximianiſtas per poteſtates terrenas perſecuti ſunt, 179. e. 181. e. & adverſùs Catholicos querebantur de perſecutione per poteſtatem judiciariam, 215. Plebs in perſecutione & periculis non deſerenda, 813. d. Orandum pro perſecutoribus Eccleſiæ, 580. a

Perſeverantia. Non ſolùm credendi voluntas ab initio, verùm etiam perſeverandi gratia Dei eſt, 806. d. Utile eſt omnibus aut pene omnibus propter humilitatem ſaluberrimam ut quales futuri ſint, ſcire non poſſint, 804 a b. Quidam non perſeveraturi perſeveraturis Dei permiſſione vel proviſione ac diſpoſitione miſcentur, ut iis cadentibus terciti cum timore ac tremore viam juſtam gradiamur, 802. b. Qui non perſeverant, non vocati ſunt ſecundum propoſitum, 511. e

Perſonæ SS. Trinitatis non confundendæ, non ſeparandæ, ipſiſ opera naturæ & gratiæ communia ſunt, 604. f. Perſonæ nec confusè unum ſunt, nec disjunctè tria, 609 f Patris & Filij vocabula non in ſeipſis demonſtrant naturas, ſed alterius ad alteram ſignificant perſonas, 610. a Vox Patris in monte audita & ſpecies columbæ viſa ſine vivificantis animæ miniſterio factæ ſunt, 606. e. potuerunt fieri Angelorum miniſterio, 607. a. Nec vox audita coaptata eſt in unitatem perſonæ Patris, nec columbæ ſpecies in unitatem perſonæ Spiritus-ſancti, 603. a

Perſona. Nec cauſa cauſæ, nec perſona perſonæ præjudicat, effatum Donatiſtarum, 458. f. 459 b. 462. g. 615. a

Perturbationes ſæpiſſimè oriuntur ex contentioſa in retinendis conſuetudinibus obſtinatione, 104. g. 105. f

PETRUS. An B. Petro confitenti Chriſtum Filium Dei vivi, revelatio facta ſit per fidem tantum rei creditæ, an per viſionem conſpecto, non videtur elucere 463. f Jejunium ſabbati exinde profectum eſſe quod Petrus Dominico die cum Simone certaturus, pridie jejunaverit Romanorum aliqui exiſtimant, alij falſum putant, 76. e. Petrus gentes judaizare verè cogebat, 190. b. Non rectè agebat, *ibid.* Petrum & Paulum Legis exercuiſſe mandata timore fidelium Judæorum cenſet Auguſt 86. b. 176 g. Hieronymus verò ſimulaſſe tantùm, 176 g. Petrum emendavit Paulus, non ideo quod paternas traditiones obſervaret; ſed quoniam gentes cogebat judaïzare 65 d. 173. a. Petrum veraciter emendavit Paulus, 85. a. 191. a. &c. 190. a. &c. 198 e. Petrus non egit pœnitentiam quomodo agunt in Eccleſia qui propriè pœnitentes vocantur, 896. d. Fallacem ſimulationem in Petro Paulus reprehendit, 85 a. 176. e. 193. Sententia Aug. de Petro à Paulo reprehenſo, conſentit Cypriani & Ambroſij menti, 199. a

PHACANTIS tantum, 536. a

Phantaſiam potiùs à ſe quàm à ſenſu habere omnes imagines Nebridio videtur, 7. f. Memoria ſine phantaſia eſſe poteſt, 8 b. quamvis non omnis phantaſia cum memoria ſit, omnem tamen memoriam ſine phantaſia eſſe non poſſe valetur Nebridio, 7. e

PHARAO. Muſcæ ſub quibus magi Pharaonis defecerunt inquietudinem ſuperborum [hæreticorum] ſignificaverunt, 140. d

PHERECYDES. Aſſirius primus apud Græcos de immortalitate animæ diſputavit, 407. d

PHILASTRIUS Brixianus epiſcopus, quem Auguſtinus vidit, 818. a. Librum ſcripſit de hæreſibus, *ibid.* Poſt Domini adventum hæreſes octoginta & viginti refert, *ibid.* b. Ante Domini adventum in populo Judæo viginti & octo commemorat, *ibid.*

PHILOCALUS primarius Hipponenſium, 818. a 819. a

Philoſophi conſiliarij, 290. a. Philoſophi beatam vitam ſibi virtute propriæ voluntatis efficere docebant, 676. d. In rebus intelligibilibus philoſophi divitias ponunt, in ſenſibilibus egeſtatem, 5. b. Inutile eſt doctori Chriſtiano de placitis veterum philoſophorum inquirere, cùm ex illis nihil jam aliquos contra fidem Chriſtianam

nam

nem proponat, 335. d. e. Omnibus [philoſophis] deſuit divinæ humilitatis exemplum, quod opportuniſſimo tempore per D. N. J. Chriſtum illuſtratum eſt, 335. g. Sæculo Auguſtini nulli philoſophi niſi amiculo corporis, a. b
PHOTINIANI, Judæi, &c. peccabant in ſpiritum-ſanctum, 222. c. Photiniani principium filio Dei tribuebant ex utero virginis, nec volebant credere quod antea fuerit, 481. a
Pietas eſt verus veri Dei cultus, 521. f. Nec colitur ille niſi amando, 438. f. Si deſit pietas & caritas, quid iſti ab illis & à ceteris mundi malis tranquillitas & quies, niſi luxurio perditioniſque materies, ſive invitamentum, ſive adjumentum? 842. b. Fides & pietas præparationes ad introeundum cum ſponſo ad nuptias, 433. f. Ad pietatem non ad ignaviam otio fruendum, 114. a
PINIANUS jurare vult populo quòd ſi eſſet ordinatus invitus, ex Africa omnino diſcederet, 368. d. permittente non jubente Aug. juravit, 362. e. Qua religione Pinianus præſtitum Hipponenſibus juramentum exſolvere debeat, 366. f. g. 367. &c.
Piſcis. Captura piſcium, et novam vitam demonſtrat. 140. g
PLATO ex Cicerone in ſapientia divina & finem boni, & cauſſas rerum, & ratiocinandi fiduciam conſtituit, 337. a. Epicurei & Stoici in corporis, vel in animi natura ponebant, ibid. Platonici iidem qui & Academici, 335. e. Summum bonum in Deo poſuerunt, ibid. d. Ea quæ diſcimus manere ſemper, nec poſſe interire, ac per hoc non eſſe præterita vult Plato, 8. d. Animas de cælo lapſas eſſe putarunt Pythagoras, Platonici, Origenes. 582. a. Ambroſius ſcripſit contra eos qui Dominum profeciſſe de libris Platonis contendebant, 58. b. Platonici doctrinam ſuam aperuerunt cùm Chriſti nomen cœpit prædicari, 343. a. b. Platonici id ſolùm vere eſſe, atque id ſolùm poſſe percipi dicebant, quod incommutabile & ſempiternum eſt, 338. f
PLOTINUS Platonici ſchola Romæ floret, 343. b
Plenitudinem Dei qua nos impleri optat Apoſtolus, quidam ſic intellexerunt, ut putarent nos hoc futuros omnino quod Deus eſt, 487. f. Implebuntur [ſancti] in omnem plenitudinem Dei, cùm perfectè pleni fuerint Deo, 495. g
Pœnarum timor utilis ad pravos corrigendos, 652. f. g. 652. a. & ſeq. Ad hæreticos in unitatem catholicam cogendos, 238. a. &c. Cæcitas corporalis Pauli in ejus converſione vera pœna fuit, 652. d. Ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, ſine dubitatione peccatum eſt, in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati, 783. a. Qui injuſtè ſe ordinat in peccatis, juſtè ordinatur in pœnis, 425. d. Melius eſt ad Deum colendum doctrinâ homines duci, quàm pœnæ timore vel dolore compelli, 652. f. Inaniter putat victorem ſe eſſe peccati, qui pœnæ timore non peccat, 470. g. Inimicus juſtitiæ eſt qui pœnæ timore non peccat: amicus autem erit, ſi amore ejus non peccet, 471. b. Non bonus eſt quiſpiam timore pœnæ ſed amore juſtitiæ, 530. e. Pœnas corporis etſi non à voluntate, tamen revocat ab opere peccati. Juſtitia verò ſic amanda eſt, ut ab ejus operibus etiam pœnæ corporis nos cohibere non debeant, 471. e. Caritate Chriſto non pœnæ timore cohæremus, 472. a. Deus occulta ſatis diſpoſitione ſed tamen juſta nonnullos [ſchiſmaticorum Donatiſtarum] pœnis prædeſtinavit extremis, 785. b
Pœnitentia ſola quæ in vera religione agitur, impetrat veniam & purgat admiſſum, 292. f. g. Ab errore ad veritatem, vel à quocumque peccato ad correctionem ſine pœnitentia nemo tranſire poteſt, 252. g. Nihil aliud agit quem veraciter pœnitet, niſi ut id quod mali fecerit, impunitum eſſe non ſinat, 526. b. Locus humillimæ pœnitentiæ ſemel in Eccleſia conceditur, 586. d. f. Opera eorum quibus pœnitentiæ locus in Eccleſia non conceditur, non inutilia, 586. a. Pœnitentes clericatum non accipiebant nec ad ipſum redibant ex rigore diſciplinæ, 661. a. poterat tamen circa illos diſpenſari. ibid. a. b. Pœnitentia peccatorum venialium, jejunia, eleemoſynæ, & orationes, 868. a
Poëtica. Auguſtinus poëticam nobilitavit libris de muſica, 399. c. & in Not.
POLEMON a Xenocrate Polemon erat, non ſolùm ebrioſum, verùm etiam tunc ebrium, ad mores alios repentè converſus diſputando de fruge temperantiæ, 488. f
PONTIANUS aſtor Romuli, 875. e
PORPHYRIUS Origenes nec Petrum peccaſſe nec Paulum procaciter arguiſſe majorem, ideo aſſerit, ut Porphyrio blaſphemanti reſpondeat, in Not. 172. f. 173. a. f. Quæſtiones nonnullæ propoſitæ à Porphyrio, non illo Siculo cujus fama celeberrima eſt, 271
Poſſidere. Alienum eſt quod malè poſſidetur, malè autem poſſidet qui malè utitur, 534. e
POSSIDIUS Calamenſis epiſcopus, 298. a. Ab Auguſtino pane domeſtico nutritus, 272. c. Et ad Figulinenſem fundum pergens more latronum inſidiati ſunt Donatiſtæ, 298. a. In Livetenſi fundo pene vivum cum domo incenderunt, 298. a. Criſpinus propter hoc factum et proconſulari judicio convictus hæreticus, ibid. b. Ejuſdem Poſſidii interceſſu decem libras auri non eſt exactus, ibid. Ingratus Criſpinus ad Catholicos Imperatores appellat, ibid.
POSTUMIANUS Epiſc. 617. e. 635. d
Præceptorum utilitas, 600. d. Præcepta de diligendo Deo & proximo, non litteris philoſophorum non leges civitatum comparandæ, 409. d. Dei mandata non juberentur, niſi ut voluntas noſtra oſtenderetur; neque peterentur, niſi ut voluntatis infirmitas ab illo qui juſſerat, juvaretur, 631. g. Liberum arbitrium non adjutum Dei gratiâ ad Dominica præcepta implenda non ſufficit, 543. f. 524. a. & ſeq. 545. & ſeq. Sed adjutorium Dei implorandum eſt, 549. e. & ſeq. Ad conſilia ſic excitandum eſt, ut vita ad præceptorum regulam exacta non damnetur, 558. a. g
Prædeſtinationis gratia, 685. a. Prædeſtinationis cauſſæ inſcrutabiles, 725. g. 726. a. Cur alii ad prædeſtinationem pertineant, alii non pertineant, occulta cauſa eſſe poteſt, injuſta eſſe non poteſt, 521. g. Cur illum potiùs quàm illum Deus liberet, ſcrutetur qui poteſt, ſed caveat præcipitium, 788. e. Non periit unus ex illis pro quibus Chriſtus mortuus eſt, 604. e. Mortis regnum non eſt in eis qui gratia Chriſti renati ad regnum ejus pertinent, 552. a. Delecti ſecundum electionem, prædeſtinati, 321. c. Prædeſtinatorum certus numerus, 871. f. Prædeſtinatio non ex operibus, 521. e. f. Prædeſtinatio non ex prævisione bonorum operum, 782. c. d. e. Deus occulta ſatis diſpoſitione, ſed tamen juſta, nonnullos pœnis prædeſtinavit extremis, 765. b
Prædicator. Lingua Chriſti prædicatores Evangelii, 436. c. 87. d
Præſentia Dei. De eo non ſenſibus judicandum. 692. a
Præſumptio. De viribus ſuis non præſumendum, 544. c. 545. a. 546. a
PRÆTEXTATUM Aſſuritanum & Felicianum Muſtitanum Donatiſtæ in concilio Bagaitano damnaverunt; poſtea in eodem epiſcopatu in quo damnati ſunt receperunt, 117. a. 182. c. 819. b. cogente Optato Gildoniano ibid. & 182. a. eorum crudelitatis accuſat Concilium Vagaienſe, 321. f
PRÆTEXTATUS Epiſc. 817. 835
Precationes in bonis optandis, deprecationes ut devitandis malis adhibitæ, 508. d
Presbyter. Præſente Aurelio Carthag. epiſc. ſermones habere cœperunt presbyteri, 87. d. horum ſermonum aliquos ad ſe mitti poſtulat Aug. 88. b
PRIMIANUS. Felicianus Primianum damnavit & ab eo viciſſim damnatus eſt, 304. b. 305. b. Feliciani & alii cum eo conſpirantes Primianum damnaverunt, 318. a. Primianum Donatiſtam centum fermè epiſcopi Donatiſtæ cum Maximiano conſpirantes, auſi ſunt damnare, 306. e. Primianus damnatores ſuos & damnavit cum ceteris, & damnatos ac deteſtatos in ſuos rurſus honores ſuſcepit, 615. d. & baptiſmum ab eis collatum acceptavit, ibid. Tirianus Felicianum & Prætextatum de tota contra Primianum conjuratione accuſavit, 318. a. Maximianus cum ſociis ſuis Primianum damnavit, 458. g. Felicianus Primianum damnavit, & poſtea in cauſa Primiani à Donati parte damnatus eſt. 458. g. Primianus à ceteris Afris ſuæ communionis epiſcopis contra factionem Maximiani purgatus eſt, 100. b. Non plus valere debet concilium Secundi Tigiſitani adversùs abſentem Cæcilianum &c. quàm Concilium Maximianenſium adversùs abſentem Primianum, 100. d. Victorianus Carcavianenſis unus ex xii. epiſc. qui Maximiano contra Primianum adhæſerunt, 112. g. damnatus à Concilio Vagaienſi, ibid.
Primatus. Eſaü non eſca, ſed uſque ad contemtum ſacramenti quod in primatu ſuo habuit, concupita eſca damnavit, 72. f
PRIMUS eccleſiæ Spanienſis ſubdiaconus, 66. f. g. ab Eccleſia defecit, ibid. g. libidinoſus, & furioſus circumcellio, 67. a
Princeps civitatis injurias oblivisci debet, 413. g. Dura neceſſitas Principum quia alienas cupiditates explere coguntur, 813. e. f. g. Quid agat terror temporalium poteſtatum quando veritatem oppugnat, quid quando veritatem prædicat, 839. b. 889. b
PRISCILLIANISTÆ ad jejunandum die Dominico, teſtimonium de actibus Apoſt. adhibebant, 79. b. A propria Dei ſubſtantia animas eſſe dicunt Stoici, Manichæi, & Hiſpana Priſcillianiſtarum hæreſis, 582. a. 586. d. Priſcillianiſtæ accipiunt omnia & canonica & apocrypha ſed pervertunt, 850. a. immo canonica apocrypha pervertunt, ibid. Poſſunt aliqui hæretici reperiri fortaſſe immundiores Priſcillianiſtis, ſed nullus iſtis fallacia comparetur, 850. d. Priſcillianiſtarum præceptum, 850. d. e. Hymnum qui dicitur eſſe Domini noſtri, in canone non eſſe poſitum aiunt Priſcillianiſtæ, quia ſacramentum Regis abſcondere bonum eſt, 850. f
PRISCUS provinciæ Cæſarienſis epiſcopus à primatu excluditur, 779. b
PRIVATIONES cauſſam ad Aurelium miſit Aug. antequam eum in monaſterium ſuſciperet, 135. d
PRIVACUS, 582. g
PROBA Faltonia, 382. Not. vidua in oratione perſiſtit die ac nocte, 383. a. b. quomodo ſibi ſit orandum Auguſtinum conſuluit, 383. d
PROCULEIANUS Epiſc. Donatiſta, 216. c. quomodo & honorabilem & dilectiſſimum Aug. appellet, 65. c. d. Cum Proculeiano Evodius de Chriſti hereditate ſermones contulit, 65. c. Proculeiani Donatiſtæ mandatum, 67. g. 68. a. Victor Proculeiani Presbyter, 65. e. 66. d
PROCULUS Epiſc. 617. c. 635. d
PROFUTURUS, alter ego ab Auguſtino dictus, 88. f. ad Hieronymum proficiſci parat, 160. c. creatus alterius epiſcopus, 46. b. forte Cirtenſis, ibid. Not. & paulò poſt moritur, 160. a. Evodio poſt mortem apparet, 568. g
PROJECTUS clericus delator litterarum Cæleſtini ad Auguſtinum, 710. d
Promittere. Quod promittit Deus, non facit niſi Deus, 728. g
Prophetæ dicti ſunt videntes, quia non corpore ſed ſpiritu futura viderunt, 492. a. Prophetæ Chriſtum prænuntiaverunt ut Deum & hominem, 407. d. Donatiſtæ reprehendebant Catholicos quod ſobriè pſallerent in Eccleſia divina cantica Prophetarum, 842. b
Proximus, omnis homo, 542. a. b
Pſalmi. Origenes, Euſebius & alii multi, qui Pſalmos interpretati ſunt, recenſentur, 177. a. Expoſitiones pſalmorum, 67. 72. 77. 603. d. eis commentandis operam dat Aug. ibid. Non omnes qui labiis perſonant, cantant canticum novum, ſed qui eo modo canunt ut Apoſtolus admonet dicens, cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Deo, 438. d
PUBLIANUS Epiſc. 617. b. 655. d
PUBLICOLÆ laus, 854. e. d
Pueri tres viz unius horæ ſpatio fuerunt in camino ignis, 74. e
Pulcritudo eſt congruentia partium cum quadam coloris ſuavitate, 5. a. Omnis pulcritudinis forma, unitas, 23. e. vera pulcritudo in animo, 5. f. Pulcritudini animi ſenſus adverſatur, 5. f. Sæculi pulcritudo velut magnum carmen cujuſdam modulatoris ducens in æternam contemplationem ſpeciei Dei, 418. e
Punire. Ignoſcendum eſt aut pleſtendum ex caritate, 530. f. 531. f. Deus tunc parum infeſtiùs cùm impunita peccata dimittit; miſericorditer adverſatur cùm copioſas libidines inopes reddit, 416. b
Pupilli. Curam tuendi cùm omnibus hominibus, tum maximè pupillis Eccleſia vel epiſcopi debent, 880. f
PURPURIUS Limatenſis traditorum crimen Secundo Tigiſitano objecit, 91. b
PYTHAGORAS Samius audita de immortalitate animæ diſputatione ex athleta factus philoſophus, 407. b. Animas de cœlo lapſas eſſe putarunt Pythagoras, Platonici, Origenes, 582. a

Q

QUIES qualis in cœlo, 134. d. ubi quies, ibi ſanctificatio, 140. f
Quingenarii numeri myſterium, 239. a
QUINTIUS ad ſtratum, 292. d
QUINTUS presbyter, 503. f
QUINTUS diaconus, 256. e. libellum litterarum Auguſt. ad Paulinum detulit, 813. d
QUODVULTDEUS epiſcopus, 617. c. 635. d

R

RAPERE. Poteſt mens humana divinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam, antequam

per iſtam communem mortem carne ſolvatur, 485. g. Paulus raptus ad vitam Angelicam, 485 g
Ratio fidem præcedit, fideſque rationem, 347. d. & c. Si ratio contra divinarum ſcripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta ſit, fallit veriſimilitudine, nam vera eſſe non poteſt, 466. d. Si manifeſtiſſimæ certæque rationi velut ſcripturarum ſanctarum objicitur auctoritas; non intelligit qui hoc facit &c. 466 d
RAZIAS Judæorum pater appellatus, 766. e. Maluit manu propria perire quàm indignam in hoſtium manibus ſervitutem ſuſtinere, 766 f. g. Razij factum ſcriptura narrat non laudat, 768. f. g
Rebaptizare. Non rebaptizantur qui à Donatiſtis ad Eccleſiam convolant, 653. a. 682. b. ſed neceſſe eſt pœnitentiam agant, 660. e. Rebaptizare hæreticum hominem qui hæc ſanctitatis ſigna percæperit quæ Chriſtiana tradidit diſciplina, omnino peccatum eſt, 32 e. Donatiſtæ non rebaptizare auſi ſunt eos qui in ſchiſmate Maximiani baptizati fuerant, 850. e
Reconciliare. Quanta cura ſategerit Aug. ut ſibi reconciliaretur Epiſcopus quem litteris aſperioribus offenderat, 497. f 498. a
Regeneratio. Generatio ex Adam non delicto obligat, regeneratio ex Chriſto tam illud quàm quidquid poſtea ex iniquis operibus humanæ converſationis accedit, ſolvit, 546. f. 547. c. & ſeq.
Reges ſerviunt Domino in timore, ea quæ contra juſſa Domini ſunt, religioſa ſeveritate prohibendo atque plectendo, 652. a. b. Ad religioſos reges terræ pertinet non ſolùm adulteria vel homicidia vel hujuſmodi alia flagitia ſeu facinora, verùm etiam ſacrilegia ſeveritate congrua cohibere, 765. g. Reges Domino ſerviunt & ut homines ſunt & ut reges ſunt, 652. b
Raziius? crudeliſſimos cruciatus & horrendi exempli mortem libera voluntate ne pejeraret excepit, 366. b
Remedia quotidiana Deus præſtat ex Innoc. 637. a
Reminiſcentia. Ea quæ diſcimus non nobis velut nova inſeri, ſed in memoriam recordatione revocari Socratis inventum, 8 d
REMAVOS prælator epiſtolæ Optati ad Auguſtinum in Mauritaniam Cæſarienſem, 700 e
Reprobatio. Electio, miſericordiæ; reprobatio, Dei judicio adſcribenda, 670. a Per reprobos & electos divitiæ Dei manifeſtantur, 672. d. e. f. 727. b. Deus non auctor peccati in reprobis, 724. e. Reprobi cur creentur, 520. c. 634. a. 669. e. 672. b Quare Deus creat quos præſcivit peccaturos & damnandos, 671 c. d. 702. e. Dei ira, potentia & miſericordia elucent in creatione reproborum, 669. e. 702 a. f. 703. a. 716. e. Cur unus liberetur alter non liberetur, inſcrutabile Dei judicium, 716. f. g. 722. e Injuſtum ſi fierent vaſa iræ ex maſſa non damnata, 669. g. 702. e. Plures ſunt reprobi quàm electi, quare, 703. b. e Ubi, vel unde, vel quando incipiant damnationis meritum habere animæ ſi novæ ſunt, nondum invenit Aug. 703. e
Requies Ubi requies, ibi ſanctificatio, 142. f. Requies Domini in ſeptimo die, futuram requiem ſignificabat, quam poſt bona opera daturus erat hominibus, 135. e. d
Reſtitutio. Reſtituenda res aliena, 532. a. Non eſt iniquitas per moleſtias corporales compellere fures redhibere pecuniam ablatam, 532. b. Interveniendum pro furibus non ad hoc ut minimè reſtituant ablata, aliàs in ſocietatem criminis venitetur, 532. a. 533. b. Officialibus forenſibus quid liceat accipere, quid reſtituere teneantur, 533. f Advocatus qui cauſſam malam egit, reſtituere tenetur, & potiùs quàm quiquam in quolibet officio militans, 534. a niuriæ reſtituendæ ſunt, 534. d. non dimittitur peccatum niſi reſtituatur ablatum, 531. a
RESTITUTUS* Epiſc. 627. c. 635 d
RESTITUTUS alter Epiſc. 627 b 635 d
RESTITUTUS Epiſc. Donatiſta in locum Salvij Membreſitani antequam dies dilationis conceſſæ duodecim epiſcopis qui Maximiano adhæſerant tranſiret, ordinatus eſt, 321. a. Pro eo Nummaſius advocatus contra Maximianum loquutus eſt, 321 d
RESTITUTUS & FLORENTIUS epiſcopi Africæ, 263. a. navigaverunt ad Imperatorem, contra hæreticos & paganos ex decreto concilij Carthagine habiti, ibid. Not.
Reſurrectio Chriſti in primo menſe anni qui dicitur menſis novorum, celebratur propter innovationem vitæ quam ſignificat: Triduana eſt ob tempus ante Legem ſub Lege ſub gratia: tertiâ hebdomada lunæ celebratur ad perfectionem ſignificandam, 129. a. f. g. 132. d. e. Reſurrectio Chriſti non Lazari congruit promiſſo reſurrectioni, 274. c. d. Circumciſio die octavo facta in Chriſti reſurrectionem ſignificaret, 548 d Triduum crucifixi, ſepulti, ſuſcitati, 157 a In celebratione Paſchæ crux, ſepultura, & reſurrectio Chriſti obſervanda: crucem gerere debet Chriſtianus in præſenti vita, ſepulturam & reſurrectionem ſpe & fide gerimus, 157 a. g & ſeq Quomodo Chriſtus poſt reſurrectionem agnitus & non agnitus ſit, 515. a. In ipſa quoque reſurrectione non facile eſt Deum videre, niſi iis qui corde ſunt mundo ex Amb. 480. c. 484. d. Reſurrectionem & reſurgentium differentiam quomodo Apoſtolus perſuadeat, 769 b c &c. Corpus per gloriam reſurrectionis non ſic amittet mortalitatem & corruptibilitatem, ut hoc ipſum quod corpus eſt amittat, & ſpiritus fiat, 494. d. Omnes incorrupti reſurgent, ſed ex his eorum juſti immutabuntur in aliam incorruptelam cui omnino nulla poſſit nocere corruptio, 772. b. Corpus noſtrum quomodo poſt reſurrectionem futurum ſpiritale, 502. c. A ſpiritum noſtrum poſt reſurrectionem ſine organo corporis valere corporalia noſſe, neſcire ſe affirmat Auguſtinus, 502. f Poſt reſurrectionem corpus ſumere cibos poterit, ſed non indigebit, 275. d. Morte Chriſti reſurrectionem juſtis præſtitam eſſe talem, qualis in fine nobis promittitur, quidam tenuerunt, 576. d. & ſeq In paſſione & reſurrectione Domini tranſitus de hac vita mortali in aliam vitam immortalem commendatur, 158 c. d. e. Tam facile eſt omnipotentiæ Dei quæque recentia, quàm diuturno tempore dilapſa cadavera ſuſcitare, 275. b. Animæ ſanctorum ante reſurrectionem corporis ſunt in requie, 236. f. Parvuli ante vel poſt ſuſceptum baptiſmum defuncti an reſurgent, 592 f. Reſurrectionem jam eſſe factam Hymenæus & Philetus apud Paulum exiſtimarunt, 129. a. d Cùm filij non dupli ſed totidem reddita ſunt Jobo quot habuerat, commendata eſt fides reſurrectionis, 432. f Productum arboris ex parvulo grano non minùs aut ampliùs miranda, quàm terræ ſinum reddentem corpora reſurrectionis ſuorum integra, 275. a Elias & Eliſæus mortuos ſuſcitarunt, 207. c. An Magi mortuos ſuſcitaverint, ibid. De reſurrectione corporum epiſtolam ſcripſit Aug. 504. b
Retractationes. Duo retractationum volumina Auguſtinus abſolverat an. CCCCXVIII. 820. b
Rei. Pro reis intervenit Aug. ut corrigendorum morum locus eis detur, 525. b. 526. a. b & ſeq. Miſericordiâ erga reos moveri debent judices, quia & ipſi miſericordiâ egent, 527. b. Intercedere pro altero, quiſque homo ſuarum partium eſſe ducit, 527 g
ROGATUS Cartennenſis Epiſcopus ob defectionem à Donatiſtis, multa aliena paſſus eſt, 212. Not. Rogatenſium auctor, 235. b. Auguſtini tempore vixit, 230.
Rogatenſes, 212. g. Minima pars Donatiſtarum, 241. c. A Rogato ſic appellantur, 234. f. Appellabant Donatiſtas, Numanos? 235. a. Humiliores ceteris Donatiſtis videntur, ſed non ſunt niſi defectu virium, 235. a. Schiſma eorum ante an. CCCLXI non exortum, 235. Not. Rogatiſtæ temere ab Eccleſia ſe præciderunt, 241. d. &c. 241 b. &c.
Roma Barbarico vaſtatur incurſu, 374. a. Pelagio favebant Romæ alij quia doctrinam ejus propugnabant, alij quia ita docuiſſe non credebant, 622 f. Pelagiani non audebant Romæ aut Pelagium defendere, aut dogmata ejus jactare tempore Innoc. 641. c. Roma urbs venalis appellata eſt, 416. f
Romani laudati propter nonnulla velut opera bona, 805. a. Quantum valuerunt civiles etiam ſine vera religione virtutes in imperio Romano, 417. f. Romani acceptâ injuriâ ignoſcere quàm perſequi malebant, 413 f. Quanta cura ſenatus adoptandos examinaret, 326 c. Ex quo tempore peſſum ire cœperit Romana reſp. 416 f. 417 a Clades allata populo Romano prima obſidione Urbis per Alaricum an CCCCVIII. exeunte, 268. f. & Not Mala quæ per quoſdam Imperatores Chriſtianos imperio Romano acciderunt, immeritò in doctrinam Chriſtianam rejiciuntur, 416. a. Plebs Romana, quartâ & ſextâ feriâ & ſabbato jejunare conſuevit, 72. b. Jejunandum quinto ſabbati Romanus non videtur, 72 e
Romanorum pontificum à Petro uſque ad Anaſtaſium ſeries, 120. f Patres concilij Carthag. decretum ſuum adverſus Pelagianos Innocentio Pontif. Romano intimandum ducerunt, 618. a. Per Julium Patres Conciliorum Carthag & Mileritani, & quinque epiſcopi ad Innocentium ſcribunt, 636. b. 638 g. 641. b. 664 e In Romana eccleſia ſemper apoſtolicæ cathedræ viguit principatus, 93. e
ROMANIANUS Epiſc. 635. e
ROMANIANUS Alypij cognatus, 44 f. Licentij pater, 45. c. Laudatus in lib. de vera religione, 44 b. Benedictos panes quinque Paulinus Romaniano & Licentio mittit, 59. e
ROMANUS Epiſcop. 627. d
ROMANUM & Agilem Auguſtino Paulinus commendat, 54. e. Eos cum magna jocunditate ſuſcipit Aug. 55. d Eos ſalutat Aug. 88. e
Rucatenſis epiſcopus, 215 a
RUSSARUS affinis Armentarij, 373. e
RUSSIMUS diaconus, 503. f Libellum obtulit Anaſtaſio Papæ, 582. b
ROSSIMUS Cirtenſis principalis, 422. e
RUSTICIANUS Epiſc. 627 c. 635. d
RUSTICIANUS Epiſc. 627. b. 635. d
RUSTILIANUS ſubdiaconus à presbytero ſuo excommunicatus tranſvolavit ad Donatiſtas, 324. f. g
RUSTICUS Epiſc. 627. e. 635. d
RUSTICUS alter Epiſcopus, 627. b. 635. d
RUSTICUS cujus filius paganus erat, 882. b

S

SABBATUM Dies Sabbati dies gaudij, 69. f g. Sabbati myſterium, 134. c. &c. 135. a. &c. Sabbatum in otio corporaliter celebrandum commendatum eſt, ut eſſet ſignum ſanctificationis in requie Spiritus-ſancti, 134 f. g 135. e Sabbato ſignificatur ſpiritalis requies, 136. a. &c. Vacare Sabbato fortè jam ſuperſtitioſum, 70. d. Apoſtoli & ſabbato non vacarunt, & ſabbato manducaverunt, 70 b. c. Præpoſitus dies Dominicus ſabbato fide reſurrectionis, non conſuetudine refectionis &c. 72. f. De alimentis vel ſumendis, vel non ſumendis die ſabbati, nihil Dominus Hebræis præſcripſit, 69 g
SABINUS presbyter librum Aug. cum liquidis interpretationibus legit, 797. d
Sacerdos Scripturarum ſtudium, oratio, lectio, ſacerdoti neceſſaria, 25. f. 26. a. &c. Auguſtinus vim ſibi factam eſſe quæritur dum ad ſacerdotium provectus eſt, 25. d. Tempore ordinationis lacrymas fundit, 35. f
Sacramenta plerumque nomina accipiunt rerum ipſarum quarum ſacramenta ſunt, 267. f. Vetera ſacramenta ante Chriſtum neceſſaria, 85. g. Si ſacramenta quamdam ſimilitudinem earum rerum quarum ſacramenta ſunt non haberent, omnino ſacramenta non eſſent, 267. f. Signa cùm ad res divinas pertinent ſacramenta appellantur, 412. a. Vetera ſacramenta nec bona ſunt, nec mala, 194. d. Machabæi pro ſacramentis veteribus martyres effecti, 85. g. Non ſignacula illa [veteris Teſtam.] damnata ſunt, ſed ſuccedentibus opportunioribus deceſſerunt, 32. e. Eam antiquis juſtis aliquod occultum regenerationis ſacramentum, 689 a. Quidam ex Judæis fideles contendebant eos qui credebant in Chriſtum, ſine veteribus ſacramentis ſalvos eſſe non poſſe 192. b. 193. a. &c. Paulus verò non per ea, ſed per gratiam Jeſu Chriſti hominem juſtificari docebat, 193. a. Judæi errabant primò quia Juſtitiæ Dei non erant ſubjecti ſuam juſtitiam volentes conſtituere, Secundò, quia poſt Chriſti paſſionem vetera ſacramenta ex neceſſitate ſalutis celebranda eſſe cenſerent, Tertiò, quia prædicatores gratiæ tamquam Legis hoſtes perſequerentur, 70. a 85. f g. 86 a. Sacramenta Judæorum celebranda ſuſcepit Apoſtolus ut doceret ea non eſſe pernicioſa, 85. c. d 174. f. Ne ea videretur damnare velut ſacrilega, 192. f. 193. b. 195. e Aut tamquam idololatriam gentilium, 192. d. 193. f Ne etiam putaretur doctus diſciſſionem à Moyſe, 192. d. Agendi rationem Pauli probat Aug. 195. a &c. f Alia ſacramenta prænunciant Chriſtum cùm venturus eſſet, alia cùm veniſſet annunciari oportuit, 413 d. Præſtantia ſacramentorum novæ legis, 124. a. Sacramenta Chriſti in ſacrilegio ſchiſmatis, habentur ad judicium, 461. d. a Sacramenta Chriſtianorum etiam in hæreticis approbanda, 822. e. Sacramenta in ſceleratis quoque hominibus ſancta ſunt, 99. d
Sacrificium rei antiquæ, 279. e. Deus non eget ſacrificiis, ſed in his vel acceptandis vel reprobandis vel percipiendis, utilitati hominibus conſulit, 279. d. Sacrificia non Deo utilia, ſed nobis, 412. a Non temporali creaturæ nec ſpiritali quamvis juſto, 280. f nec multo magis iniquæ ſacrificandum, 280. f. g Sacrificia pro ratione temporum varia fuerunt, 281. b. &c. Sacrificia vetera ſunt ſignificativa, 279. d. Scilicet gratiæ, quam non efficiebant, 306. d. Apparuit ſtatim primis temporibus ſacrificium quod

præceperat Deus, nunc verò non ita eſt, 428. b. Sacrificium laudis in novo Teſtamento ſuccedit victimis cruentis veteris Teſtamenti, 439. a. b. c. Sacrificium corporis [Chriſti] ſacramentum fidelium, 449. d. 449. b. c. Ubi, & quando, & quomodo offerunt ſacrificium novi Teſtamenti, ſed baptizati noverunt, 439 g. De ſacrificiis purgatoriis ſcolia Longinianum interrogat Aug. an iis opus habeat qui mundus eſt, &c. 847. f &c. 848 a. &c. Corporis myſtici Chriſti unitas noſtro ſacrificio commendatur, 684. f

Salvare. Quare tam multi ſalvi non fiant, 806. a Omnes homines vult Deus ſalvos fieri quomodo, 806. a b

Salus ſi diligitur ibi adipiſcenda deſideretur, ubi adeptæ nihil timeant, 375. e. Non eſt via ſalutis ſine participatione corporis & ſanguinis Chriſti, 510. a. Chriſtus unica ſalutis via, 510. b. Salus religionis &c. nulli unquam defuit qui dignus fuit, & cui defuit, dignus non fuit, 279. a. Quomodo intellexerit Aug. 279. c. Si ſalus iſta corporalis ſic cuſtodienda eſt ut etiam in nolentibus ab eis qui eos diligunt, ſervetur, quanto magis illa ſpiritalis in cujus deſertione mors æterna metuitur, 614. a. Propter damnum nonnullorum Eccleſia deterreri non debet à procuranda ſalute aliorum, 648 g. & ſeq.

Salvius Membreſitanus unus è duodecim qui ordinationi Maximiani interfuerant & ipſi adhæſerant, 312. a. Immoderatam perſecutionem à Donatiſtis perpeſſus eſt, 313 f

Samaria, 20. e

Sanitas. Valetudo non contemnenda propter neceſſarios uſus vitæ, 385. d

Samsucius epiſcopus Turrenſis, 66. a. 205. e

Sanctificatio ex gratia non ex operibus, 689. d

Sanctimoniales. Omnia ſint communia ſanctimonialibus præcipit Aug. 783. b. c. Victus & veſtimentum non æqualiter diſtribuantur, ibid. c. Non quærant in monaſterio quæ non habebant in ſeculo, ibid. Tribuatur tamen etiam iis quæ in ſeculo pauperes erant, quod opus eſt, ibid. c. d. Superbiam caveant, ibid. d. Orationi vacent, ibid. f. Pſalmis & hymnis cùm Deum orant, hoc verſetur in corde quod profertur in voce, ibid. g. Carnem doment jejuniis, ibid. g. & abſtinentia eſcæ & potus, 784. a. Extra horam prandij quæ non poteſt jejunare aliquid alimentorum non ſumat, niſi cùm ægrotat, 784 a. Lectionem ad menſam audiant, ibid. Vide Moniales.

Sapientia eſt caritas Dei, 238. g. Eſt verus veri Dei cultus in præſenti ſeculo, 337 g. Sapientiæ ſimpliciter in ſcripturis ſæpe ſignificat ſapientiam hujus mundi, 514. f. Sapientiæ vincula, 38. e. Quidquid propter adipiſcendam ſapientiam quæritur, aut de moribus, aut de natura, aut de ratione quæſtionem habet, 336 e. Falluntur Stoïci dum dicunt hominem non habere ſapientiam niſi in ea perfectus ſit, 599 a

Sapientia. Librum Sapientiæ Judæi non receperunt in auctoritatem canonicam, 183. a

Sapiens. Homines non à ſeipſis, ſed à Deo ſapientes, 338. a. Fortunæ bona veriſſimi ſapientes, quos ſolus fas eſt beatos vocari, nec tamen voluerunt nec cupi, &c 6. b Prudentiæ ſtudia nullis terminis neque fine concluſit ſapiens, 599. d

Sara. Magis Agar perſequebatur Saram ſuperbiendo, quàm illam Sara coërcendo, 647. d

Saturninus ſenex, 30. c

Saturninus Epiſc. 617. c. 635. d

Scandalum. Qui ſcandala non dolent, non eſt in eis caritas Chriſti; qui autem etiam de talibus gaudent, abundat in eis malignitas diaboli, 183. b. Aug. præcavere conatur ne in notitiam plebis ſcandala proferantur, 181. g. 186. a

Schiſma in veteri Teſtam. crimen gravius & combuſtione libri prophetici & fabricatione idoli, 118. g. Quanti divino judicio pendatur, denotat Dathan & Abiron ſupplicium, 120 a &c. Deus odit ſchiſmata, 99. d. Quiſquis ab Eccleſia catholica fuerit ſeparatus, quantumlibet laudabiliter ſe vivere exiſtimet, hoc ſolo ſcelere quòd à Chriſti unitate disjunctus eſt, non habebit vitam, &c. 458. a. Communio malorum non maculat aliquem participatione ſacramentorum, ſed conſenſione factorum, 458. b. Id dederunt Donatiſtæ in coll. Carth. 303. b. 308. b. c. Agere cum hæretico vel Schiſmatico de negotio omnino licet, 89 c

Scientia. Conſtat noſtra ſcientia ex viſis rebus & creditis, 478 d. Ea quæ diſcimus in animo ſemper, nec poſſe interire, ac per hoc non eſſe præterita vult Plato, 8. d. Non nobis velut nova inſeri, ſed in memoriam recordatione revocari Socratis inventum, 8 d. Scire placita Philoſophorum non eſt vera eruditio, & humiliati Chriſti opponitur, 358 a. &c. 359. g. &c. Caritati ſubſervit ſcientia, 599. a. Ad finem caritatis adhibita multùm eſt utilis; per ſe autem ipſa ſine tali fine, non modò ſuperflua, ſed etiam pernicioſa probata eſt, 241. f Præter ſcientiam & delectationem Legis gratia adhuc requiritur, 725 f. Scientia Dei quatenus in rebus mortalibus elucet, 404. f. Non erubeſcendum eſt homini confiteri ſe neſcire quod neſcit, ne dum ſe ſcire mentitur, nunquam ſcire mereatur, 704. a

Scriptura ſacra laus, 395. a. Omnibus acceſſibilis, paucis verò penetrabilis, 409. f. Doctrinam Chriſtianam militari reip. non convenire putant qui nolunt remp. ſtare firmitate virtutum, ſed impunitate vitiorum, 410. c. Sacrarum litterarum profunditas, 408 f. Scriptura Dei munit nos adverſus ſcandala, 181. f. 182. f. 184. g. adverſus hominum detractiones ſuſpicioneſque temerarias, 182. a. 185. a b. Quod ſcriptura divina præſcribit auctoritas, aut univerſa frequentat Eccleſia, obſervandum eſt, 126. c. Solos auctores librorum canonicorum non erraſſe aliquid ſcribendo credendum eſt, 190. f g. 198. d. 199. c. Auctoritas ſcriptorum eccleſiaſticorum ab auctoritate canonica diſtinguenda, 245. f. Scripturæ mos eſt ita loqui de parte, tanquam de toto, 510. g. In ſcriptura & Patribus ſermo plerumque ad omnes dirigitur, licet de quibuſdam tantùm ſit intelligendus, 244. d. &c. In ſcripturis multa dicuntur tanquam facta, cùm in ſpe adhuc ſint, 686. f Si ratio contra divinarum ſcripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta ſit, fallit veriſimilitudine, nam vera eſſe non poteſt, 426. d. Ubi res naturaliter obſcura noſtrum modulum vincit, & aperta divina ſcriptura non ſubvenit, temerè hinc aliquid definire humana conjectura non præſumit, 704. g. Timendum ne divina eloquia palpantur potiuſquam tractentur, 258. e. Dolendum quòd minùs curentur quæ in divinis libris ſaluberrimè præcepta ſunt, & varij uſus & præſumptiones exactè obſerventur, 142. d. Scripturarum ſtudium, oratio, lectio, Sacerdoti neceſſaria, 25. f. 26. a. &c. Oroſius juvenis Preſbyter ab ultima Hiſpania ad Auguſtinum tranſiit, ſcripturarum ardore inflammatus, 608 a. Licet aliter ſentire ac ſcriptores eccleſiaſtici, quando aliter ſapuerunt quàm veritas poſtulat, 245. a

Secundus Tigiſitanus Numidiæ Primas pœnitentes & confeſſos traditores reliquit Deo judicandos, & eos in epiſcopalibus ſedibus manere permiſit, 89. f. 90. d. 91 b. 92. f. 181. f. Suſpicionem ejuſdem criminis ſatis probabilem ſibi meruerat, 91. e. 92. f. Secundi Tigiſitani geſta eccleſiaſtica in domo Urbani Donati habita, 182. e. Ratio agendi quam Secundus Tigiſitanus tenere debuiſſet, 92. f

Secundus minor conſanguineus Secundi Tigiſitani, 91. e

Secundinus Preſbyter, 880 h

Seneca ad Paulum litteras dedit, 524 c

Senex Epiſcopus, 456. c

Senſus. Magni eſt ingenij ſevocare mentem à ſenſibus, 403. e. Conſuetudine iis carendi appetendaque meliora, fit ut non delectent ſenſibilia, 5. f. Omnia quæ corporeus ſenſus attingit, ne puncto quidem temporis eodem modo manere poſſunt, 5. a. In rebus intelligibilibus Philoſophi divinitas ponunt, in ſenſibilibus egeſtatem, 5 b

Sententia. Sententiam turpe eſt mutare, ſed veram & rectam: nam ſtultam & noxiam, & laudabile & ſalubre eſt, 125. e

Septenario numero creatura figuratur, 139 c

Septuaginta Interpretes. Auguſtinus Hieronymi interpretationem LXX. ex Hebræo non vult legi in Eccleſia, ne plebs Chriſti novitate perturbetur, 205. a d. Quare Virgulæ ſeu obeli, & aſteriſci aliquando poſiti ſint in editione LXX. Interp. 177. d

Sepultura. In celebratione Paſchæ, crux, ſepultura & reſurrectio Chriſti obſervanda. Crucem gerere debet Chriſtianus in præſenti vita, ſepulturæ & reſurrectionis ſpe & fide gerimus, 157. e g. & ſeq. Triduum crucifixi, ſepulti, ſuſcitati, 157. e

Servilius Epiſc. 617. c. 635. d

Servilius Epiſc. 617. c. 635. d

Servilius monachus, 561 g. 383. f

Servire Deo. Vera libertas eſt Chriſto ſervire, 60. g Magnum bonum eſt libenter Deo caſtèque ſervire, 24. a

Severitas. Melius eſt cum ſeveritate diligere, quàm cum lenitate decipere, 252. f

Severus Epiſcopus Milevitanus, 58. b. 249 c. 261. f 617. c. 635 d

Severus civis & amicus Auguſtini, 806. c. d

Saturnenſe oppidum, 836 b

Signa cùm ad res divinas pertinent ſacramenta appellantur, 411. e. Ex ſignis quæ Chriſtus futura prædixit, alia ad excidium Jeruſalem, alia ad adventum Domini per Eccleſiam, alia ad adventum ultimum, in quo judicaturus eſt vivos & mortuos, pertinent, 750. f. & ſeq. 752. a

Silvanus ſenex eccleſiæ Summenſis, 379. d. 382. f. 456. a

Silvanus ſubdiaconus à Secundo Tigiſitano epiſcopus Cirtenſis ordinatus eſt, 96 a. Paulus epiſcopus & Sylvanus ſubdiaconus inſtrumenta Dominica tradiderunt, 282. d

Similitudinum utilitas, 233. e. In mente ſunt tantùm ſimilitudines rerum quas cogitamus, 490. f

Simon Magus. Jejunium ſabbati exinde profectum eſſe quod Petrus Dominico die cum Simone certaturus, pridie jejunaverit Romanorum aliqui exiſtimant, alij falſum putant, 76. e

Simulatio. Fallacem ſimulationem in Petro Paulus reprehendit, 65. a. 176. a. 293

Sinitenſis, 836. b Eccleſia Sinitenſis, 645 d

Sixtus ad Aurelium ſcribit per Leporem Acolythum ſcribit, 709. b. Hanc epiſtolam deſcripſit Auguſtinus, ibid. Sixtus patronus Pelagianorum antea jactabatur, 709. c. 725. d Ad Aurelium adverſus Pelagianorum errorem ſcripſit, 715 e. & gratiam contra eos defendit, 709. b. c. Pelagianis anathema prior pronunciavit, 715. e

Sixtus Epiſc. 617. c. 635. d

Societas. Quod neque contra fidem neque contra bonos mores eſſe convincitur propter eorum inter quos vivitur ſocietatem, ſervandum eſt, 214. d

Socrates. Ea quæ diſcimus non nobis veluti nova inſeri, ſed in memoriam recordatione revocari Socratis inventum, 8. d

Sol. Illum ceteris ſideribus majorem eſſe non eſt mirandum, 28. d. a. Inſignis ſolis defectus an. CCCCXVIII. die 19 Julij contigit, 742 Not. Sol quando luna plena eſt non poteſt deficere, 753 g. Duos ſoles aliquando viſos eſſe legitur in hiſtoria gentium, 753 f. Chriſtiani non obſervant dies & annos & menſes & tempora, licèt ad ſolis & lunæ computationem paſcha celebrent, 138. d & ſeq. Sicut luna ad oculos noſtros creſcit recedendo à ſole & minuitur ad ſolem appropinquando; ſic anima recedendo à ſole juſtitiæ ad exteriora progreditur: appropinquando verò ſe convertit ad interiora, 130. f. & ſeq.

Solatium terrenum magis in hominibus deſolatio quàm conſolatio reperitur, 383. f. In divitiis, dignitatibus, &c. non ſunt vera ſolatia, 383 f. Verum ſolatium in æterna vita, 384. e. &c. Homines boni videntur etiam in hac vita præſtare non parva ſolatia, 383 g. 384. a

Somnia non ſunt corporea, 570. g Somnia quomodo fiant in dormientibus Auguſtinum Nebridius interrogat, 20. & 21. a b. c. Somnia ope dæmonum fiunt, 22. a. b. vel animi facultate innocentis & augmentis cogitatione quodlibet, 22. a. Apparitiones extra ſomnum & in ſomno, 562. e Gennadius in ſomnis audit hymnos beatorum, 565. b. Ne dubitet utrum alia ſit poſt mortem vita futura admonetur, 585 e

Sortes. Conſuetudo ſortes legendi de paginis Evangelicis non placet, 143. c

Speculum. Ingentia ſpecula non reddunt majores imagines: in parvis autem ſpeculis, etſi magna facies ſe ſe opponat, breviſſima imago pro modo ſpeculi formatur, 5. d

Spes. Inter Bonifacium & quemdam monaſterij S. Aug. nomine Spem cauſſa exorta eſt, 282. b. Quænam, 283. c Spes promoveri in clericatum conatur, 283. a. Manum ordinationis ei imponere denegat Aug. 283. c. Turbulentiùs agere cœpit Spes ut nec Bonifacius preſbyter in ſuo gradu eſſe permitteretur, 283. e. Bonifacius paratus eſt honoris ſui apud homines damnum perpeti, potius quàm uſque ad Eccleſiæ perturbationem inaniter progredi, 283. f. Auguſtinus utrumque ad ſepulchrum B. Felicis Nolenſis mittit, 284. a. Bonifacius honorem ſuum [ſacerdotalem] humiliter in peregrinatione occultavit, ibid. d. e

Spes Reip. divinæ non adſcitis fides, ſpes, caritas, 417. e

Spiritus-sanctus Divinitas adſtruitur, 860. a &c. Spiritus-ſanctus non à Patre & Filio factus eſt, ſed procedit, 609. d. Proprio quodam modo dicitur Spiritus ſanctus, ſecundùm quod refertur ad Patrem & Filium, quòd eorum Spiritus-ſanctus ſit, 858 b. In columba Spiritus-ſanctus non ſua natura, ſed ſignificativa ſpecie demonſtratus eſt, 807. d Digitus Dei ſignificat Spiritum-ſanctum, 139 g. Ariani Eunomiani, Macedoniani, Photiniani, Judæi peccabant in Spiritum-ſanctum, 661. c. Spiritus-ſancti dona quare diverſa, 684. e. Habitat in parvulis baptizatis, etiamſi neſciant, 686 d.

Aliter adjuvat nondum inhabitans, aliter inhabitans. nam nondum inhabitans adjuvat ut ſint fideles, inhabitans adjuvat jam fideles, 720. f. In Chriſtianis adhuc carnalibus non tentibus perfici quidquid deeſt, quia ab unitate corporis Chriſti non receſſerunt, 687. f. Spiritus-ſanctus contrariis hominibus ſua quærentibus: & immites ac ſuperbos inquietudine exagitat, 140. b. c. d

Spongaeus procurator Celeris, 680. c

Stoïci ponentem ſummum bonum in animo, magis à carne quàm à corpore animum avertebant, 335. d. Vitam eſſe pacem Stoïci dixerunt, 596. e Negarunt Catholici, ibid. f. A propria Dei ſubſtantia animas eſſe dicunt Stoïci, Manichæus, & Hiſpana Priſcilliani hæreſis, 582. a. 586. d. Falluntur Stoïci dum dicunt hominem non habere ſapientiam, niſi in ea perfectus ſit, 599. e Virtus vel ſapientia, luci; vitium, vel ſtultitia tenebris comparatur, 599. c

Studium. Quo ſine viri litteris dediti laudem humanam requirere poſſunt, 331. c

Stultitia. Nulla alia miſeria eſt quàm ſtultitia, 4. d. tenebris comparatur, 599. c

Subſana, in diœceſi Hipponenſi, 149. f. 150 b

Subſtantia quælibet 1. eſt; 2. eſt hoc vel illud; 3. in eo quod eſt manet quantum poteſt, 15. a

Sufetani lx. martyres necarunt, 116. b. ut ſibi Herculem redderetis, *ibid.*

Superbia mater eſt invidentiæ, 442. b. Fit miris modis, ut de falſa humilitate magis quis inflëtur quàm ſi apertiùs ſuperbiret, 514. c. Vitia cætera in peccatis, ſuperbia verò etiam in rectè factis timenda eſt. 537. f. Sacramentum corporis Chriſti longè eſt à cordibus ſapientium ſuperborum, 684. f. Elatio magnis reatat interpere, 721. d. Alia quæcumque iniquitas in malis operibus exercetur ut fiant, ſuperbia verò etiam bonis operibus inſidiatur ut pereant, 783. c. Contentionis & laudis humanæ appetitûs ſuperbia mater eſt, 29. c. Muſcæ ſub quibus Magi Pharaonis defecerunt, inquietudinem ſuperborum [hæreticorum] ſignificaverunt, 140. d

Supp[illegible]ubiliter erga reos decernantur, 530. c

Suſpi[illegible] Auguſtinus in judicando non aliquid mali ſuſpicando de aliquo maximè cautus, 182. b. 183. c.

Sybilla Cumæa de adventu Salvatore fortaſſis aliquid audierat in ſpiritu, 884. f

Syrinmeus epiſtolam Auguſtini quæ continet quæſtionem de mendacio officioſo reddiderat Hieronymo, 156. f. 182. g. Auguſtinus eſſe dubitat Hieronymus, *ibid.* g. 157. d. 162. b

T

Temperantia. Xenocrates Polemonem, non ſolùm ebrioſum, verùm etiam tunc ebrium, ad mores alios repente convertit diſputando de frugi temperantia, 468. f

Templum Dei aliter in ſignificatione, aliter in re, 690. b Singuli fideles ſunt templa Dei, & omnes ſimul congregati ſunt templum Dei, 691. a. Deus tantùm habitat in iis quos efficit templa ſua, 690 a Templa, idola, lucos, poſſunt in uſus communes, vel in honorem veri Dei converti, 122. d

Temporalia pro æternis contemnenda ſunt, 414. g. Juſta & officioſa & pro ſuo genere pacatiſſima atque tranquilliſſima rerum temporalium adminiſtratio, ſtipendiorum æternorum meritum gignit, 19. a

Tempus. Horam pro tempore poſuit S. Johannes, 747. e Quæſtionibus de mundo curioſis non occupandum tempus, rebus impendendum melioribus, 14. d

Tenebræ exteriores, ſocietas pœnalis diaboli & angelorum ejus, 443. b &c. Pœnæ corporales, *ibid.* d. Infideles homines tenebræ ſunt, qui per fidem converſi ad Deum lux fiunt, 443 a. Diabolus & angeli ejus tenebræ ſunt infidelibus hominibus exteriores, 443 a

Tentatio neceſſaria juſtis, 699 a. In porta nulla ſunt, 731. a. b. *Ne nos inferas in tentationem* in pravum ſenſum à Pelagio detortum, 830. a. Alia eſt tentatio deceptionis, alia tentatio probationis. Secundùm illam non intelligitur qui tentat niſi diabolus, ſecundùm hanc verò tentat Deus, 772. a. Tres ſunt diaboli tentationes, malo exemplo ſeducere, opprobriis hominum & malarum linguarum detractione animum frangere, judicia & malevolas de fratribus ſuſpiciones perſuadere, 184. f

Terra. Orbis terrarum eſt maxima quodammodo inſula. 758. a. Quadrata figura continetur, 9 d

Terrena. Temporalia aliquando utiliter tribuit Deus, aliquando utiliter ſubtrahit, 454. c. Rerum terrenarum conditio nullo modo æquari poteſt cœleſtibus, 872. c

Teſtamentum Quare in veteri Teſtamento ſeverior legis vindicta fervebat, 530 a. Sacrificium laudis in novo Teſtamento ſuccedit victimis cruentis veteris Teſtamenti, 439 a. Per gratiam novi Teſtamenti vitam concupiſcere ſempiternam diſcunt, vel diſcere debent homines, 430 b. &c.

Tertullianus Deum non eſſe niſi corpus opinatus eſt, 704 a

Teſtibus vel teſtimoniis humanis credere vel [illegible] credere licet, quantum ea momenti ad f[illegible]dum fidem vel habere vel non habere pe[illegible]mi, 475. b. In multis hominum teſtimonio ſtandum eſt, *ibid* b. c. Juſtum judicium aut verum teſtimonium non vendendum, licet vendatur juſtum patrocinium & verum conſilium, 533 d

Thagaſta patria carnalis Aug. 563. d. 570. b

Theaſtos epiſcopus, 188. a

Theaſtus epiſc. 617. b. 635. d

Thaſius ſenex, 563 b

Themiſtocles non canere nervis ſed Rempublicam ex parva magnam facere ſe noſſe reſpondit, 333. f

Theodorus Heracleotes in epiſtolam ad Galatas commentariolos reliquit, 170. a. & Pſalmos interpretatus eſt, 177. a

Theodoſius Imperator. Lex ab eo prolata mulctæ decem librarum auri in hæreticos, 654. a. in Donatiſtas qui in Eccleſiam deſævirent, tenſa, *ibid.*

Theodoſius quidam nonnullos Manichæos prodidit, 818 a. f

Theodotion Judæus atque blaſphemus, 177. a

Thomas Epiſc. 617. c 635. d

Theoprepia, eccleſia pertinens ad Donatiſtas, 419. f

Tegiſitanus Epiſc. *Vide* ſuprà Saconus.

Timaſius & Jacobus, exhortatione Pelagij ſæculo mundum renuntiarunt & continenter vixerunt, 624. d. 630. a. Pelagij librum miſerunt ad Aug & ab eo reſponſum acceperunt, 624. d. 630 f 664. b. Operâ Auguſtini revocantur ab errore Pelagiano, 624. d. 830. f. *Liber de natura & gratia* ad Timaſium & Jacobum, 608 b

Timor [filialis] percipitur iis etiam qui ex fide viventes heredes ſunt novi Teſtamenti, 441. a. b. Timore ſervili timent ne incidatur in tormentum ſupplicij, timore autem filiali, ne amittatur gratia beneficij, 440 g. Caritas mittit foras timorem ſed ſervilem, 441. b. Utiliter timor adhibetur ad impediendum ne male fiat, 112. d

Timotheus lectoris officio functus fuerat apud Subſanam, Turres, Ciſan, Verbalis, 152. a. Apud Subſanam ſubdiaconus ordinatus eſt præter conſilium Auguſtini, 150 g. quæ in ejus negotio geſta ſunt, narrantur, 150. a & excuſantur, 149 f. 150 e

Timotheus diaconus pertulit epiſtolam Aug. ad Severum, 317. d

Timotheus diaconus Carthaginenſis, 893. b. c

Titianus Felicianum & Prætextatum de ſocia contra Primianum conjuratione accuſavit, 312. a

Tormentum. Non eſt iniquitas per moleſtias corporales compellere fures redhibere pecuniam ablatam, 532. b

Tractatoria, 92. b. In tractoria quam Victorinus miſerat ad convocandum concilium, aliquid reprehendit Aug & maximè quod ante alios priores ſe nominaverit, 146. f g. 147. a. &c.

Traditiones Eccleſiæ vel ab ipſis Apoſtolis, vel à plenariis Conciliis receptæ ſunt, 124. b

Traditores Majores Donatiſtarum codices ſanctos & inſtrumenta Eccleſiæ perſecutoribus tradiderunt, 180. c Ad quos eorum epiſcoporum qui ſententias in abſentem dixerunt Cæcilianum manifeſtiſſimos fuiſſe traditores geſta concilij Cirtenſis an. ccev oſtendunt, 459 b Etiamſi in ordine epiſcoporum qui ducitur à Petro uſque ad Anaſtaſium quiſquam traditor ſubrepſiſſet, nihil præjudicaret Eccleſiæ & innocentibus Chriſtianis, 181 b. Ille credatur teſtamentum tradidiſſe flammis qui contra voluntatem litigat teſtatoris, 92 f Traditionem codicum in regem qui Jeremiæ librum incendit, bellica morte Deus vindicavit, 181 b

Tribulatio. Multùm proſunt temporales tribulationes, 391 f Quid non miſericorditer præſtetur hominibus à Domino Deo, à quo etiam tribulatio beneficium eſt, 781. a. Deus tribulationes dulcedini hujus ſæculi tanquam bonus medicus miſcet, 780. f. In tribulationibus cavendum eſt ne ad carnalem vitam de ſpiritali ſublimitate deſcendatur, 753. b Neſcimus quid orandum quando ab ora in tribulatione optare liberari, 391. f. g. Periculum vitæ corporis, tribulatio proxima bonis animi, 434 g. 435 a b

Tribunus Cauſæ eccleſiaſticæ [Tribuno] potiſſimum injunctæ, 397. b

Trinitas. De ea quid tenendum, 604 f. In Patre & Filio & Spiritu-ſancto non alius qualitas, aliud ſubſtantia, 353. a. &c. Nonnulli Latini & maximè Græci Trinitatem quæ Deus eſt, magis eſſentiam quàm unam ſubſtantiam eſſe dicunt, 353 d. In illa pace Dei quæ ſuperat omnem intellectum, & Pater & Filius & Spiritus-ſanctus non ſunt tres Dij, ſed unus Deus, 858. a. Patris & Filij & Spiritus-ſancti unitas exponitur, 856. e &c. 857. a &c 858 c d. &c. Trinitas unius eſt ejuſdemque naturæ atque ſubſtantiæ, 609 c Natura Patris & Filij & Spiritus-ſancti non commutabilis dicenda ex eo quod res quibus ſignificabatur illæ perſonæ, tranſierunt, 606. c d 807 d. Ariani, Patris & Filij & Spiritus-ſancti diverſas ſubſtantias eſſe dicunt, 143. d. Trinitatis perſonæ, 844. c. Nec confundendæ, non ſeparandæ, ipſis opera naturæ & gratiæ communia ſunt, 104. f g. &c. Nec confusè unum ſunt, nec disjunctè tria, 609 f. Patris & Filij vocabula non in ſeipſis demonſtrant naturas, ſed alterutrum alterum ſignificant perſonas, 610. c. Pater non eſt de altero Deo, Filius eſt de Patre Deo: ac proptereà Filius alterius naturæ diverſæ quæ ſubſtantiæ, 610 d, Semper gignit Pater, & ſemper naſcitur Filius, 803 d Pater cùm Filium habeat unigenitum, aut æqualem habere noluit, aut non potuit. Si noluit invidus eſt, ſi non potuit infirmus eſt, 861. f. Impiè dicebant Ariani Patrem non genuiſſe id quod eſt, 809. g. 610. c. Patrem aliquando ſine Filio fuiſſe dicebant Ariani, poſtea emendarunt, 861 c. Filium Dei eſſe Deo æqualem, 887. b. &c. Ipſumque non eſſe factum oſtendit Aug 866. d. &c 867. a. b. Si aliqui Donatiſtarum minorem Filium eſſe dixerunt quam Pater eſt, ejuſdem tamen ſubſtantiæ non negarunt, 645 d Trinitas inſeparabiliter operatur, 14. a. 605 e Ex quo ſequuntur hominem tota Trinitas ſuſceperit, 15. a. &c. Dominus quem præcipimus adorari, Pater, Filius & Spiritus-ſanctus, 609. a. b. f. Trinitatem, memoria, intelligentia, voluntas adumbrant; non perfectè exprimunt, 605. b &c Trinitas forte figurata in iis tribus panibus quos ſibi ab amico accommodari petit amicus, 388. c. Vox Patris in monte audita, & ſpecies columbæ viſa ſine vivificatæ Animæ miniſterio factæ ſunt, 806. c. Potuerunt fieri Angelorum miniſterio, 607. a. Nec vox audita coaptata eſt in unitatem perſonæ Patris, nec columbæ ſpecies in unitatem perſonæ Spiritus-ſancti, 805. a. f Homine aſſumpto non auctus eſt numerus perſonarum in Trinitate, 606. a. Auguſtinus triformem Dei perſonam non credit, ut malè Paterotius objiciebat, 865 a b. &c. Quædam ſic dicuntur ut hominibus parum intelligentibus ipſe Filius major Patre videatur, & Spiritus-ſanctus major Filio eſſe credatur, 860 c &c. Trinitas exponenda eſt in eo genere viſibilium quæ neque corpora ſunt, neque ullam cum corporibus ſimilitudinem habent, 351. a. &c. Credere Divinitatem ubique eſſe, perſonas verò nonniſi in cœlo eſſe, vanum cogitationis carnalis figmentum, 349. d. 352. g. 353. a. &c. Trinitas quaſi tres quædam viventes moles non cogitanda, nec diſtinctas, tamquam aliqua quarta perſona fingenda eſt, 349. b &c. 351. f. g. Tria prima præcepta decalogi ad ſingulas Trinitatis perſonas pertinent, 355 d. &c. An corpore poſt reſurrectionem ſpiritali Trinitatem viſuri ſumus, dubitare videtur Aug 353. c *Libri de Trinitate*. 603. a

Tumultus. Magna ſeceſſione à tumultu rerum labentium opus eſt ut ſint in homine nihil timere, 33 d

Tychonius Donatiſta contra Donatiſtas pro Eccleſia catholica ſcripſit, 248 d. Ab Afrorum quaſi proditorum communione ſe ſecernit, 248 d 249 a

V

Vagaya Felicianum & Prætextatum crudelitatis accuſat concilium Vagaienſe, 312. f. Sententia concilij Vagaienſis trecentorum & decem Epiſcoporum in Maximianum, 306. c. 307. e

Valentinus epiſcopus catholicus, 218. d

Valentinus Baianenſis epiſcopus, 778. *Not.*

Valentinus Abbas pluſimi facit librum de gratia & libero arbitrio & epiſt. Aug ad Sixtum, 796 a

VALERIUS

VALERIUS epiſc. 72. c. 63. d
VALERIUS Comes, 781. d
VALERIUS, 875. f
VEGETIUS Epiſc. 617. c. 635. a
Venia. Citò ignoſcendum veniam poſtulantibus, 699. g
Verbum divinum. *Vide* Filius Dei & Incarnatio.
Verbum. Nullum unquam verbum quod revocare vellet emiſit, &c ait Tullius de quodam nimiùm ſtulto, quàm de ſapiente perfecto, 464. e
Verecundia. Amicus ne admoneat amicum verecundia impedire non debet, 539. f
VERECUNDUS familiaris Auguſtini, 9. b
VERIMODUS filius Darij, 836. f. 838. f
VERIMODUS, 151 b
Veritas & dulcis eſt & amara. Quando dulcis eſt, parcit, & quando amara curat, 874. g. Veritas vincat neceſſe eſt ſive negantem ſive confitentem, 863. a. Deus in cathedra unitatis doctrinam poſuit veritatis, 303. d. Ipſa veritas negat vel moras ad ſe anfractibus, quia tam proxima eſt, vel tantis ſumtibus, quia tam gratuita eſt, perveniri, 331 a. Cognitio veritatis, omnia falſa, ſi modò proferantur, etiam quæ priùs inaudita erant, & dijudicare & ſubvertere idonea eſt, 333. c. Non bonum hominis eſt hominem vincere; ſed bonum eſt homini ut eum veritas vincat volentem, quia malum eſt homini ut eum veritas vincat invitum, 863 a Dum verum nobis cum aliqua aſperitate dicitur, non ab homine qui ſuavè peccatum eſt, ſed à Chriſto emendamur, 63, b Homines [quamvis pauci] rariùs inter proſpera, crebriùs inter adverſa aures admovent veritati, 764 c. Veritas ſumma generaliter ad rationem cujuſque hominis contineat, 18. f. 19. a Veritas cauſſa ut diſcamus, neceſſitas cauſſa ut doceamus, 715. b. Nemo poteſt veraciter amicus eſſe hominis, niſi fuerit ipſius primitus veritatis, 536. b. Vera infideliter & non vera fideliter dici poſſunt, 318. a. Spes ex promiſſione veritatis certa nobis eſt, 238. a
Vermis Chriſtus vermis appellatus vel ad commendandam ejus humilitatem, vel quia vermis ſine concubitu de carne naſcitur, ſicut ille natus eſt de virgine, 489. 6
Veſpertina officia 53. a
VETUSTINUM puerum miſerabilem etiam impie, Paulino commendat Aug. 57. f
Viæ Domini inveſtigabiles, miſericordia & veritas, 717. b In itinere Dei faciliora & fructuoſa ignavâ formidine fugiuntur, in itinere ſeculari duriora & ſterilia ærumnoſo labore tolerantur, 86 e
VICTOR Papa, 100. f
VICTOR Epiſcop. 617. e. 633. d
VICTOR Epiſcop. 617. b. 635 d Alius Victor Epiſcopus, 817. c. 835. d
VICTOR Epiſcopus provinciæ Cæſarienſis auſquam niſi in diœceſi ejus ab aliquo communicatur Epiſcopo, 779. a
VICTORI gratias agit Auguſt. 83. d
VICTOR Nebridij frater, 10. f
VICTORIANUS Garaviancnſis unus ex 12. epiſc. qui Maximiano contra Primianum adhæſerunt, 318 g Damnatur à concilio Vagaïenſi, *ibid.*
Videre. Tria ſunt genera rerum quæ videntur, unum corporalium, alterum ſimile corporalibus, tertium ab utroque diſcretum, 350. f. g. Inter videre & credere hoc intereſt quod præſentia videntur, creduntur abſentia, 476 a. & 477. *& ſeq.* Verbo *videre* utimur ad omnium ſenſuum operationes ſignificandas, 476 c
Vigeſilis. Plebs *Vigeſilitana*, 153. e Epiſcopum in plenario Africæ concilio degradatum ſuſcipere conſtanter renuit, *ibid.*
VIGECETIUS Epiſc. 617. b. 635. d
Vincitur utiliter cui licentia iniquitatis eripitur, 415. g
VINDEMIALIS Epiſcopus à Valerio Comite epiſtolam reddidit Auguſtino, 761. b
VINDICIANI medici remedium, quo tempore profuit, altero nocuit, 411. e
Vindicta alieno malo animum paſcit, 110. d. Vindicta ultima juſtè poſcitur, quando nullus jam reſtat correctioni locus, 415 a. Cavendum eſt ne vindicandi cupiditate emittatur patientia, quæ pluris habenda eſt quàm omne quod poteſt etiam invito inimicus auferre, 415. a Chriſtianus non libidine ulciſcendi pœnam irrogare debet, 090 d
Viri De uxoris laude viri longè diſſimili quaſi fugare velle mœſtitiam, adulterio eſt non conſolatio, 885 c. &c Mulier virum & offendere & ſcandalizare non debet, etiam bonis operibus, 890. b. &c 891. &c.
VIRGILIUS, Mantuanus Rhetor, 00. f
Virginitas. Ejus excellentia, 527. a
Virgo Parabolæ virginum ſapientum & fatuarum explicatio, 451. a. &c. 452 a &c.
Virtus à viro cognominata videtur, 377. a. 598. a. Virtus eſt caritas qua id quod diligendum eſt diligitur 540. d. 541. d. 600 c. In vita beata una erit virtus quæ virtutes omnes complectetur, aut potiùs quæ ipſa erit virtutes omnes. 540. a. 541. c. Virtutes Chriſtianæ non tantùm propter civitatis terrenæ concordiſſimam ſocietatem, verùm etiam propter adipiſcendam ſempiternam ſalutem, 417. d. a. Non ſunt veræ virtutes quæ felicitatem æternam non intendunt, 539. d. a. Juſtitia & aliæ virtutes non ex viribus noſtris, 893. d. 694. b. Virtutes ſunt connexæ, 596. d. c. g. 597 a. 599. g. Virtus non eſt bia ſine aliquo vitio, 598. b *& ſeq.* 599. f. 600. c. d. Etſi virtutes ſint connexæ, una tamen major eſt altera in eodem ſubjecto, 600. a. b Quantum valuerunt civiles etiam ſine vera religione virtutes in Imperio Romano, 417. f. Virtutes Paganorum ex inani gloria ſteriles, 574 f
Vis. Ad aliquem cogendum ad bonum vis poteſt adhiberi, 613. b. *& ſeq* 616. a. &c 652. a. *& ſeq.* 653. a. *& ſeq.*
Viſio non eſt tribuenda tantùm corporibus, 494. b &c. Viſionem fieri ex imaginibus quæ ad oculos veniunt ſententia Epicuri & Democriti, 341. a. Refelluntur à Cicerone, *ibid.* c. d. 340. a. b. Rectè dicitur, ſcimus poſſe Deum videri, 477. g. 478 a. Scripturæ teſtimonia quæ de Deo videndo valent contraria dicuntur, conciliantur, 478. b. &c. Deum ab impiis videndum, & à diabolo fuiſſe viſum quidam dixerunt, 478. g. refelluntur, 483. b. &c. 484. d. &c. Faciem Dei juxta naturæ ſuæ proprietatem nulla videt creatura, 499 b. c. Patrem inviſibilem, Filium verò & Spiritum-ſanctum viſibiles putabant Ariani 500. b. Deum credimus videri, non verò videmus, neque oculis corporis, neque mentis adſpectu, 474. c. 475. a. Non ſolum Patris Divinitatem, ſed nec Filij nec Spiritus ſancti poſſe oculis carnis adſpici, ſententia Hieronymi. 496 a. b. Corporalem faciem non cogitemus, cùm Apoſtolus dicit nos viſuros Deum *facie ad faciem*, 494. f. &c. Neceſſe eſt abſtrahi ab hac vita mentem, quando in illius ineffabilitatem viſionis aſſumitur, 486. a. Aliquibus ſanctis & maximè quibuſdam Apoſtolis etiam iſtam excellentiam revelationis fuiſſe conceſſam non eſt incredibile, 466 a. b Moyſes claritatem Domini vidit, 486 c. &c.
Vita. Duplex vita hominis, 400. f. g. 403 e. Vita æterna gratia nuncupatur, 701. a. Vitæ bona & honeſta unde formentur, 409. a. &c. Vitæ ſpiritalis tentationes, 257. e. f. 258. a. &c Non ſibi quiſque vivat ſed Chriſto, faciens non ſuam ſed ipſius voluntatem, 448 b. Verba quibus humanus dies & vitæ hujus prolixitas concapeſcitur, verba ſunt delictarum &c. 428. a. A vita carnalibus ſenſibus implicata incipere neceſſitatis eſt, in ea perſiſtere voluntatis, 400. f. Vita ſi diligitur, ibi adquiratur ubi nulla morte finitur, 375. c. Ineſt in quiete patriæ non deſidioſa ſegnitia, ſed quædam ineffabilis tranquillitas actionis otioſæ 134 d. &c. Eos qui ad vitam reſurgent, per corpus Deum viſuros putant aliqui, 493. f. Homines non ſecundùm merita priorís alicujus vitæ, in hujus vitæ veniunt miſerias, 804 c. Occulto judicio Dei fit ut ex indoctibus & ſimplicioribus, plures ad vitam æternam perveniant quàm ex doctis, 604. d. e. Vita præſens in comparatione vitæ æternæ non vita ſed mors deputanda, 144. c. d. Homines ad conſervandam vitam nullos non ſubeunt labores, 373. f. g. 374 a. &c. Mali etiam ſalutem æternam in periculum adducunt, *ibid.* c. Omnia etiam neceſſaria pro vita tranſitoria contemnere, & pro æterna ita nolle ſuperflua contemnere indignum eſt, 374. d g. &c. Quomodo agenda vita iſta temporalis ut perveniatur ad æternam, 659. e d Non eſſe beatam vitam in lætitia ſenſibilium, late exploratum eſt, 6. a. Non in tempore utiliter vivitur, niſi ad comparandum meritum quo in æternitate vivatur, 387. c. Et ſufficientia & incolumitas vel propria vel amicorum quamdiu temporalis eſt pro æternæ vitæ adeptione abjicienda eſt, 387. d Ad illam unam vitam quæ cum Deo & de Deo vivitur, cetera quæ utiliter & decenter optantur ſine dubio referenda ſunt 387. e. In altera vitæ mortem nec natura ſollicitè cavet, nec ignavia turpiter timet, nec ſapientia fortiter ſuſtinet, 373 f. Sicut merito peccati tamquam ſtipendium redditur mors, ita merito juſtitiæ tamquam ſtipendium vita æterna, 721. c. Parvuli qui carnem Chriſti non manducaverunt vitam æternam non conſequentur *ex ſenſ.* 640. b. 673. b
Vitia palliata & manifeſta, 597. b. *& ſeq* Vitia non connexa ſunt, 597 f g. Plura ſunt virtutibus, 598. a Non ſunt paria, 600 g. 601. a. b. Vitium aliquando vitio vincitur, 598. a. Tria genera vitiorum deteſtenda ac vitanda Apoſtolus poſuit, 67. f. Vitia eſſe paria Stoici dixerunt, 598. e negetur Catholici, *ibid.* f
Unitas. Deus in cathedra unitatis doctrinam poſuit veritatis, 303 d Omnis pulcritudinis forma unitas, 63. c. Scripturam divinam nullibi dixiſſe de diverſis ſubſtantiis quòd unum ſint, exiſtimat Auguſt 661. e Homines erunt planè perfectèque unum cùm perventum fuerit ad eum finem ubi Deus omnia in omnibus, 857. d. In Scripturis aliquid unum de diverſis naturis invenitur, ſed additur vel ſubauditur quid unum, 861. g. Unitas ſpiritus, & caritas maximum omnium bonorum, 660. e
Vocatio. Qui non perſeverant, non vocati ſunt *ſecundum Propoſitum*, 511. e
Voluntas tanto liberior quanto ſanior tanto autem ſanior quanto divinæ gratiæ ſubjectior, 544 g. 545 e. Ad habendam juſtitiam velle ſatis eſt, 375 c. Voluntas ut plena ſit, oportet ut ſana ſit, *ibid.* In quo conſiſtat ejus ſanitas, *ibid.* Humana voluntas non libera dicenda eſt, quamdiu eſt vincentibus & vincientibus cupiditatibus ſubdita, 470. d. Sine gratia voluntas bona eſſe non poteſt, 695 b Ad non peccandum non ſufficit voluntas, 613. f. 631. d. e. Gratiam comitatur voluntas, non ducit; ſequitur, non præcedit, 687. a. Leges, laudes, exhortationes, ſupplicia &c. labefactamus, nihilque in eis omnino juſtitiæ eſt, niſi voluntas ſit cauſſa peccandi, 874. a. Voluntatem divinam quæ noſtræ præferenda eſt quomodo noſſe poſſimus, Auguſtinus Paulinum interrogat, 188 c. &c. Voluntas mala non ſuæ permittenda eſt libertati, 614. d. Ex qualitatibus voluntatum, non ex temporum ſpatiis, ſive recta facta ſive peccata metimur, 683. b. Voluntas ipſa punitur ſive animi ſupplicio ſive corporis, 683. d
VOLUSIANUS, 395. *Not.*
Voti excellentia, 373. d. 376. d &c. Vota perſolvenda, 375. c. &c 376 d e. 830 b. A conjugatis nihil vovendum eſt niſi ex conſenſu & voluntate communi, 376. f Votorum ab altero ex conjugatis altero non conſentiente emiſſorum, magis eſt corrigenda temeritas quàm perſolvenda promiſſio, 376 g
Vox tota ab omnibus, tota à ſingulis auditur, 404. d. Vox Patris in monte audita, & ſpecies columbæ viſa, ſine vivificantis animæ miniſterio factæ ſunt, 606. e. f g
URBANUS Papa, 100. f
URBANUS epiſcopus, 836. b. g
URBANUS epiſcopus, 516. d
URBANUS presbyter Marcellini litteras ad Aug. adfert, 463. e
URBANUS. In domo Urbani Donati habita Secundi Tigiſitani Geſta, 101. a
Uſuræ reſtituendæ ſunt, 534. d
Uxorem nullo legibus humanis licet vendere, legibus autem Chriſti nec dimittere, exceptâ cauſſâ fornicationis, 555. f

X

XANTIPPUS Tagonenſis epiſcopus, 147 a. Numidiæ primatum ad ſe pertinere contendebat, *ibid.*
XENOCRATES Pletoni in Academiam ſucceſſit, 335. e. Polemonem quomodo converterit, 468. a
XISTUS, *Vide* SIXTUS.

Z

ZENOBIUS à Dioſcoro Magiſter memoriæ appellatur, 308. a. Ejus congreſſum & conſpectum quærebat Auguſtinus, 3. f
ZENOPHILUS. Geſta apud Zenophilum Conſularem, 96 a. 110 a
ZEPHYRINUS Papa, 100. f
Zertenſe concilium, 456. a
ZOSIMUS Papa Auguſtinum Cæſaream mittit negotiorum cauſſâ, 700 b. Aſſerit peccatum originale, 707 d. Deluditur aliquamdiu à Pelagianis, 707. *Not* Damnat Pelagium & Cœleſtium, 700 g. Condemnationis eorum exempla mittuntur ad Africam, 715. Et ad Optatum, 707. e
Zizania & paleæ in Eccleſia, 180. e

††††††††

SCRIPTURÆ LOCA QUÆ EXPLICANTUR.

GENESIS Cap. II. Vers. 2. *Complevitque Deus die septimo opus suum* &c. 588 a
XXII. 17. *Sic erit semen tuum sicut stellæ* &c. 243. e
XXXVII. 9. *Vidi per somnium quasi solem & lunam & stellas undecim adorare me*, 755. d
XLVI. 26 *Omnes autem animæ quæ introierunt cum Jacob* &c. 725. d
EXOD. XXXIII. 13 *Si inveni gratiam ante te ostende mihi temetipsum*, 481. d
20. *Nemo potest faciem Dei videre & vivere*, 481. e. 485 g
23. *Cum transiero, posteriora mea videbis*, 486. d
DEUT. VII. 25. *Non concupisces argentum* &c. 111. e
IV. REG. II. 9. *Obsecro ut fiat in me duplex Spiritus tuus*, 683. c
JOB. XIV. 1. *Et homo natus ex muliere, brevis est vita*, &c. 720. a. 722. b
XXV. 6. *Quanto magis homo putredo & filius hominis vermis*, 429. f
PSAL. II. 11 *Servite Domino in timore* &c. 651. a
VI. 3. *Miserere mei quoniam infirmus sum*, 675 d
X. 3. *Paraverunt sagittas suas in pharetra* &c 131. c
XV. 3. *Sanctis qui sunt in terra ejus*, &c. 503. a
4. *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum*, &c. 506 a
4. *Non congregabo conventicula eorum* &c. 423. b. 506 d
10. *Quoniam non derelinques animam meam* &c. 679 d
XVI. 14. *Domine à paucis de terra divide eos* &c. 504 d. g. 525 a. & seq.
XVIII. 10. *Timor Domini sanctus permanens* &c. 442. c. 471. b
XXI. 2. 3. &c. *Deus Deus meus respice in me* &c. 427. d. Cæteri versus ejusdem Psalmi, 428 f. & seqq.
Item vers. 7. *Ego sum vermis & non homo*, 568. c
21. *Et de manu canis unicam meam*, 869. b
XXIV. 10. *Universæ viæ Domini misericordia & veritas*, 717 b
XXVIII. 10. *Dominus diluvium inhabitare*, 291 a
XXIX. 10. *Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem* &c. 416 d
XXXII. 15. *Qui finxit singillatim corda* &c. 593. d. 704 d. 705 b
XXXV. 7. *Justitia tua sicut montes Dei*, 449. d. e
7. & 8. *Homines & jumenta salvos facies Domine*, &c. 430 c d
XXXVI. 23. *A Domino enim gressus hominis dirigentur*, &c. 820. c
LVIII. 10. *Fortitudinem meam ad te custodiam*, 665. c. d
12. *Ne occideris eos, nequando obliviscantur* &c. 526. f
LXVII. 10. *Pluviam voluntariam segregabis* &c. 803. a
22. *Verumtamen Deus confringet capita* &c. 507. d
24. *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso*, 527. e
LXXI. 7. *Orietur in diebus ejus justitia* &c. 191 f
LXXVI. 3 *In die tribulationis meæ Deum exquisivi manibus meis* &c. 391 a
LXXXV. 9 *Omnes gentes quascumque fecisti venient & adorabunt* &c. 758. d. g
LXXXVIII. 38. *Luna testis in cœlo fidelis*, 191. f
CXVIII. 119. *Prævaricantes æstimavi omnes peccatores terræ*, 549. a
CXXI 7. *Fiat pax in virtute tua* &c. 661. e
CXXV. 4. *Converte Domine captivitatem nostram* &c. 442 d
CXXXI 8. *Exsurge Domine in requiem tuam, tu & arca* &c. 140. f
CXL. 5. *Emendabit me justus in misericordia* &c. 61. f. 327. 1. g. 452 a
PROV. IV. 27. *Ne declines in dexteram neque in sinistram*, 715 a. f
27. *Vias enim quæ à dextris sunt, novit Dominus*, 795 a
IX. 18. sec. LXX. *Ab aqua aliena abstine te, & de fonte alieno ne biberis*, 325. a. 327 c
XIX. 3. *Insipientia viri violat vias ejus* &c 724. a
XXIV. juxta versum 12 & 24 sec. LXX. *Filius malus ipse se justum dicit, animam autem suam non abluit*, 312. e
ECCLE. XI. 2. *Da illis septem & illis octo*, 235. a
XII. 7. *Et convertatur pulvis in terram, sicut fuit, & Spiritus revertatur ad Deum, qui dedit illum*, 466. a. 593. a

CANT. IV. 2. *Dentes tui sicut greges detonsarum* &c. 525 c
8 Sec. LXX. *Venies & pertransies ab initio fidei*, 718 b
16. *Exsurge Aquilo & veni Auster, perfla* &c. 442. c
VI. 9 *Speciosa ut luna, electa ut sol*, 755. d
VIII. 6. *Fortis sicut mors dilectio*, 599. a
SAP. V. 1. *Tunc stabunt justi in magna constantia* &c. 659 d
ECCLI. IV. 25. *Est confusio adducens peccatum* &c. 252. e
XXXIV. 30. *Qui baptizatur à mortuo, quid proficit lavacrum ejus*, 307. d. 615 d
ISAI. V. 6 *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam*, 732. g
XXVI. 20. *Plebs mea intra in cubicula tua, abscondere pusillum* &c. 82. a
XL. 26 sec. LXX. *Qui profert numeratò sæculum*, 589 a
LVII. 16 *Omnem flatum ego feci*, 704. a
JER. XV. 18 sec. LXX. *Facta sunt mihi sicut aqua mendax, non habens fidem*, 327. c
EZECH. XIV. 14. *Etsi fuerint tres viri isti in medio ejus Noë Daniel & Job*, &c. 321. a
ZACH. XII. 1 *Qui fingit Spiritum hominis in ipso*, 555. d
MAL. I. 2. 3 *Jacob dilexi, Esaü autem odio habui*, 716 a
MATTH. I. 20. *Quod enim in ea natum est*, &c. 689 b
V. 14. *Vos estis lumen mundi*, 424. d
39 *Si quis te percusserit in maxillam* &c. 414. g
VI. 9 *Pater noster qui es in cœlis*, 152. b 683 a
VII 2. *In qua mensura mensi fueritis* &c. 281. a. 282 a. &c.
22. *In nomine tuo virtutes multas fecimus*, 690. d
VIII. 22. *Mortui sepeliant mortuos suos*, 354. a
X. 20. *Non enim vos estis qui loquimini*, &c. 720. b
23. *Cùm autem persequentur vos in civitate, fugite in aliam*, 831 c &c 832. c. &c.
XII. 32. *Qui peccaverit in Spiritum-Sanctum, non remittetur ei*, &c. 622. a
XIX 26. *Quod hominibus impossibile est, Deo facile est*, 555. b
29 *Quicumque dimiserit omnia sua propter me, accipiet* &c. 515. g
XXII 21. *Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt*, &c. 375. f
XXIV. 7. *Exsurget gens super gentem* &c. 754. a
15. & 19. *Cùm ergo videritis abominationem* &c. 751. c. d. e. f
29. *Sol obscurabitur, & luna non dabit* &c. 755. e
30. *Amodo videbitis filium hominis* &c. 750. g
36. *De die autem illa & hora nemo scit*, 757. a
XXV. 9. *Ite potius ad vendentes & emite vobis*, &c. 412. b
12. *Non novi vos*, 795. c
23. *Intra in gaudium Domini tui*, 443. b
MARCI. I. 15. *Pœnitentiam agite, completa sunt tempora; credite Evangelio*, 746 b
X 18. *Nemo bonus nisi unus Deus*, 528 d
XIII. 14. & 17. *Cùm autem videritis abominationem* &c 751. c. d. e. f
XIII. 15. *Qui est in tecto, non descendat tollere* &c. 753. a
20. *Sed propter electos quos elegit, breviavit dies*, 752. b
37 *Quod autem vobis dico, omnibus dico, Vigilate*, 743. b
XVI. 12. *Apparuit eis in alia effigie*, 513. c
LUCÆ II. 35. *Et tuam ipsius animam pertransibit framea*, &c. *ut denudentur multorum cordium cogitationes*, 525. f
VII 9 *Quo audito Jesus miratus est, & conversus sequentibus se turbis dixit: Amen dico vobis*, &c. 572. f
XI. 11. *Quis ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem*, &c. 388 d
XIV. 21. *Exi in plateas & vicos civitatis*, &c. 615. b
XVI. 22. *Mortuus est dives & sepultus est in inferno*, 679. f
XVIII. 16. *Sinite infantes venire ad me*, &c. 640 c
XIX. 42. *Et tu si cognovisses tempus visitationis tuæ*, &c. 746. a
XXI. 20. *Cùm autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem*, &c 751 c. g
23. *Væ prægnantibus & nutrientibus*, &c. 751. c. d.
25. *Et in terris pressura gentium*, 755. g

27. *Et tunc videbunt filium hominis*, &c. 756. a. &c.
XXIII. 43. *Hodie mecum eris in paradiso*, 679. a
XXIV. 16. *Tenebantur oculi eorum ne agnoscerent eum*, 515. b
35. *Cognoverunt eum in fractione panis*, 515. f
JOHAN. I. 5. *Et tenebræ eam non comprehenderunt*, 424. b
8. *Non erat ille lumen*, 424. f. g
10. *Lumen verum. Et mundus eum non cognovit*, 424. g
11. *In sua propria venit & sui eum non receperunt*, 425. a
14. *Et Verbum caro factum est*, 416. a. &c.
18. *Unigenitus Filius ipse enarravit*, 482. b
III. 13. *Nemo adscendit in cœlum*, 682. f
V. 17. *Pater meus usque modo operatur*, 588. c. & seq.
29. *Qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ*, &c. 772. a
35. *Ille erat lucerna ardens & lucens*, 424. d
VI. 49. & 50. *Patres vestri manducaverunt manna, & mortui sunt: hic est panis*, &c. 672. g
54. *Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis*, &c. 673. a
68. *Numquid & vos vultis ire*, 615. g
X. 30. *Ego & Pater unum sumus*, 856. d
XII. 25. *Qui amat animam suam, perdet eam*, 869 c
XIV. 9. *Qui me videt, videt & Patrem*, 479. a. 480. a
28. *Quoniam Pater major me est*, 856. d. 622. a
XV 15. *Omnia quæ audivi à Patre*, &c. 856. g
XVII. 3. *Ut cognoscant te solum verum Deum*, &c. 860. e. f
XX. 17. *Noli me tangere, nondum enim adscendi ad Patrem meum*, 352. e
ACT. I. 7. *Non est vestrum nosse tempora*, &c. 743. c. f
8. *Eritis mihi testes in Jerusalem*, &c. 759. a
II. 24. *Solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat eum teneri ab eo*, 574. a. 575 a. b
IX. 4. *Saule, Saule, quid me persequeris*, 142. b
ROM. II. 29. *Sed qui in abscondito Judæus est*, &c. 733. e
IV. 15. *Ubi lex non est, nec prævaricatio*, 332. a
V. 12. *Per unum hominem peccatum*, &c. & *per peccatum mors*, &c. 723. b
13. *Usque enim ad Legem peccatum in mundo erat*, 552 d
14 *Regnavit mors ab Adam*, &c. 550. f
14. *Qui est forma futuri*, 551. c. d
15. *Sed non sicut delictum, ita & donatio. Si enim ob unius delictum*, &c. 551. d
16 *Gratia autem ex multis delictis in justificationem*, 546. d. 547. a
18. *Per unius justificationem in omnes*, &c. 723. e
20. *Lex subintravit, ut abundaret delictum*, 549. d
VII. 7. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est*, &c. 731. a
13. *Peccatum per bonum operatur mortem*, 472. g
17. *Jam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum*, 732. b
VIII. 3. *In similitudinem carnis peccati*, 580. f
24. *Spe enim salvi facti sumus*, 686. f
26. *Quid enim oremus, sicut oportet nescimus, sed ipse Spiritus interpellat pro nobis*, &c. 392. c. 593. b 720 b
IX 10. *Sed & Rebecca ex uno concubitu habens*, &c. 727. b. 735. a
19 *Quid adhuc conqueritur? nam voluntati ejus quis resistit*, 722. b
X 4. *Finis enim Legis Christus*, &c. 666. f
3. *Ignorantes Dei justitiam, & suam volentes statuere* &c. 732. d
18. *Numquid non audierunt? In omnem terram*, &c. 759. c
XI. 27. *Veniet ex Sion qui eripiat & avertat impietatem ab Jacob*, &c. 510. f
XI 25 & 26 *Nolo vos ignorare fratres hoc sacramentum, ut non sitis vobis sapientes, quia cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel salvus fieret*, &c. 510. d. a. &c.
28. *Secundum Evangelium quidem inimici propter vos: secundum electionem autem dilecti propter patres*, 510. b. 511 b
XII. 16. *Non alta sapientes, sed humilibus consentientes*, 441. b
I. COR. I. 15. [illegible], &c. 326. a

IN SECUNDUM TOMUM.

30. *Factus nobis à Deo ſapientia & juſtitia*, &c. 354. c
11. 8. *Si enim cognovisſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*, 680. g
IV. 7. *Quis enim te diſcernit*, &c. 665. a
VII. 15. *Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat*, &c. 556 a
VIII. 5. *Nam etſi ſunt qui dicuntur dij*, &c. 859. b
IX. 20. *Factus ſum Iudæis tanquam Iudæus*, &c. 85. b. 86 b. 173 g
21. *Iis qui ſine Lege erant, tanquam ſine Lege eſſem*, 86. b
XIII. 1. *Si linguis Angelorum loquar*, &c 156. c. d
3. *Et ſi tradidero corpus meum ut ardeam*, 634. c
5. *Caritas non quærit quæ ſua ſunt*, 786. a
12. *Videmus nunc per ſpeculum & in ænigmate, nunc autem facie ad faciem*, 228. e. 229. a
XIV. 38. *Si quis ignorat ignorabitur*, 605. e. f. &c.
XV. 21. & 22. *Per unum hominem mors, & per unum hominem reſurrectio*, &c. 591. g
38. &c. *Stulte tu quod ſeminas, non vivificatur*, &c. 769. c
39. &c. *Non omnis caro eadem caro*, &c. 769. b
45. *Noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem*. 771. e
48. *Qualis terrenus tales & terreni*, 771. c
50. *Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt*, 768. g. 769 a. 771 e. 772. c. e. f
51. *Omnes quidem reſurgemus*, &c. 771. f. 772. b
2. Cor. III. 18. *Nos autem revelata facie gloriam Domini ſpeculantes*, &c. 499 d
V. 16. *Nos enim jam ſecundum carnem non novimus Chriſtum*, &c. 487. e
21. *Eum qui non noverat peccatum*, &c. 450. c. 795. d
Gal. III 7. *Intelligite ergo quoniam qui ex fide, hi ſunt filij Abraham*: 733 f
III. 18 & 19. &c. *Si ergo ex Lege hereditas*, &c 628. d
22. *Sed concluſit Scriptura omnia ſub peccato*, &c. 702. a
IV. 4. *Miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, factum ſub Lege*, &c. 425. c. f
Ephes. III. 14 ad 20. *Hujus rei gratiâ flecto genua*, &c. 445 d. &c. 446. a. &c.
19. *Cognoſcere etiam ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti*, &c. [illegible]7. f
IV. 11. *Quoſdam autem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas*, &c. 507. g
Philipp. III. 8. *Hæc omnia damna & ſtercora arbitratus ſum*, 86. a
IV. 6. *Poſtulationes veſtræ innoteſcant apud Deum*, 389. c
Colos. II. 9. *Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, 691. b
18. *Nemo vos ſeducat volens in humilitate*, 512. a
21. *Ne tetigeritis, ne guſtaveritis, ne attrectaveritis*, 512. b
1. Thessal. IV. 16. *Et nos viventes qui reliqui ſumus, ſimul cum illis rapiemur*, &c. 613. g
V. 17. *Sine intermiſſione orate*, 389. b
1. Tim. I. 5. *Finis præcepti eſt caritas de corde puro*, &c. 392. d
17. *Inviſibili ſoli Deo honor & gloria*, 856
II. 1. *Obſecro itaque primùm omnium fieri obſecrationes*, &c. 508. b
3. *Hoc enim bonum & acceptum eſt coram Salvatore noſtro qui omnes homines vult ſalvos fieri* &c. 510 a
VI 16. *Qui ſolus habet immortalitatem*, 856 d
2. Tim III. 8 *Sicut autem Iannes & Mambres reſtiterunt Moyſi, ſic & iſti reſiſtunt veritati*, 140. e
12. *Omnes qui volunt in Chriſto pie vivere, perſecutionem patientur*, 876. e. f. g
Tit. III. 5. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*, 686. f
Jac. I. 19. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum*, &c. 715. b
II. 4. *Nonne judicatis apud vosmetipſos, & facti eſtis judices iniquarum cogitationum*, 601. c
Item 10 *Quicumque totam Legem ſervaverit, offendat autem*, &c. 600. e
Item 13 *Superexaltat autem miſericordia judicio*, 601 e
V. 11 *Suſtinentiam Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis*, 431. f
1. Pet. III. 19 & 20. *In quo & iis qui in carcere erant conclusi, ſpiritibus veniens prædicavit*, &c. 573. f. 579. a. & ſeq. 580. a. & ſeq.
IV. 5. *Qui reddent rationem ei qui paratus eſt judicare vivos & mortuos*, 581. a. b
Item 6. *Propter hoc enim & mortuis evangelizatum eſt, ut judicentur quidem*, &c. 577. e
1. Johan. II. 18 *Noviſſima hora eſt*, 747. d
III. 2. *Scimus quia cùm apparuerit ſimiles ei erimus*, &c. f. 228. e. 481. c
III. 9. *Qui natus eſt ex Deo non peccat*, 628. e
IV. 18 *Perfecta caritas foras mittit timorem*, 441. c. 471. b
Apoc. II. 1. *Angelo eccleſiæ Epheſi ſcribe*, &c. 98. b

FINIS.

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre, à nos amez & feaux Conſeillers les gens tenans nos Cours de Parlement, Maiſtres des Requeſtes ordinaires de noſtre Hoſtel, Grand Conſeil, Baillifs, Seneſchaux, Prevoſts ou leurs Lieutenans, & à tous nos autres Juſticiers & Officiers qu'il appartiendra, ſalut. Noſtre bien amé François Muguet noſtre Imprimeur ordinaire nous a fait remontrer qu'il a cy devant imprimé pluſieurs bons livres, qui ont eſté bien receus du public, & que par l'application qu'il a donnée & qu'il donne aux choſes qui ſont de ſa profeſſion, il s'eſt acquis de la reputation chez les eſtrangers, qui ſont curieux d'acheter les livres qui ſont ſortis de ſon imprimerie, & que meſme depuis peu il a imprimé en deux beaux volumes les Capitulaires ou Ordonnances des anciens Roys de France de la premiere & ſeconde race nos predeceſſeurs de glorieuſe memoire, qui eſt le plus beau monument qui reſte aujourd'huy de l'ancien Droit François, & qu'ayant entrepris l'impreſſion de pluſieurs ouvrages conſiderables, qui ſont d'une grande dépenſe, & meſme une nouvelle édition des œuvres de S. Auguſtin, corrigée ſur une tres-grande quantité d'anciens manuſcrits par les Religieux de la Congregation de S. Maur, dont la dépenſe reviendra à plus de cent mil livres, il ſe trouve obligé de recourir à nous & d'implorer noſtre grace pour voir plus facilement le moyen de continuer ſes travaux avec la meſme application qu'il y a donnée juſques à preſent. A CES CAUSES, deſirant favorablement traiter ledit Muguet, & luy donner des marques de la ſatisfaction que nous avons des ſoins qu'il a pris & prend tous les jours de faire de belles impreſſions, & répandre ſur ſa perſonne des bienfaits qui s'étendent auſſi ſur ſa famille, nous luy avons accordé & accordons par ces preſentes ſignées de noſtre main la continuation des privileges à luy cy-devant accordez ou cedez pour l'impreſſion *deſdits Capitulaires, des Epiſtres du Pape Innocent troiſiéme, du livre* de Concordia ſacerdotij & imperij *de feu Meſſire Pierre de Marca Archeveſque de Paris, des Sermons & autres œuvres du Pere Claude de Lingendes & du Pere Jacques Noües, des œuvres du P. Seyer, du Nouveau Teſtament & des œuvres du P. Amelote, du Nouveau Teſtament, de l'Hiſtoire de l'Egliſe & des autres œuvres de Meſſire Antoine Godeau Eveſque de Vence, des Sermons du P. Caſtillon, de la Semaine ſainte du ſieur Abbé de Marolles, toutes les Heures Latines & Françoiſes à l'uſage des Religieuſes de la Viſitation en grand & en petit volume, de l'office des Chevaliers de l'Ordre du S. Eſprit, de l'office de l'enfant Jeſus par ſœur Marguerite du S. Sacrement, des diſcours de ſaint Bernard à ſa ſœur la Religieuſe traduits par le Pere Guerin, de la Regle des Minimes par le Pere Giry, du Livre d'Egliſe Dioceſe de Paris à l'uſage des laïques, des Annales du Pere Bries, du livre du Pere Fabry* de plantis animalibus, & homine, *des trois volumes de l'ancienne & nouvelle diſcipline de l'Egliſe du Pere Thomaſſin*, enſemble des ouvrages du ſieur Baluze qu'il a imprimés en vertu de nos lettres de privilege ou ſans icelles, pour en joüir par ledit Muguet, ſes hoirs & ayans cauſe pendant le temps & eſpace de cinquante années à compter du jour que chacun deſdits privileges qui luy ont eſté accordez ou cedez ſeront expirez, & pour le regard de ceux qu'il a imprimez ſans privilege, à compter du jour que les premieres impreſſions qu'il en pourra faire cy-aprés ſeront achevées, pendant lequel temps nous luy avons permis & permettons par ceſdites preſentes d'imprimer ou faire imprimer, vendre & debiter leſdits livres par tout noſtre Royaume, Pays, Terres & Seigneuries de noſtre obeïſſance, tout autant de fois & en telles marges, formes & caracteres que bon luy ſemblera; faiſant tres-expreſſes inhibitions & défenſes à tous Libraires & Imprimeurs de noſtre Royaume, Pays, Terres & Seigneuries de noſtre obeïſſance, & à toutes autres perſonnes, de quelque qualité & condition qu'elles puiſſent eſtre, d'imprimer ou faire imprimer, vendre ny debiter leſdits livres & ouvrages ſans la permiſſion dudit Muguet, ou de celuy ou de ceux qui auront droit de luy, ſous pretexte d'augmentation, additions marginales, correction, changement de titre, impreſſion eſtrangere, ny autrement en quelque maniere que ce ſoit, & meſme de reimprimer leſdites œuvres ſur les anciennes copies, nonobſtant le Reglement du vingt-ſeptiéme jour du mois de Fevrier mil ſix cens ſoixante-cinq à ce contraire, auquel nous avons dérogé pour ce regard, & ce ſur peine de dix mil livres d'amende, applicable un tiers à l'Hoſpital general de Paris, un tiers audit Muguet ou à celuy ou ceux qui auront droit de luy, & l'autre tiers au denonciateur, de confiſcation des exemplaires qui ſe trouveront contrefaits, & de tous dépens, dommages & intereſts; à la charge neanmoins de mettre deux exemplaires de chacun deſdits livres, à meſure qu'ils ſeront achevez d'imprimer pour la premiere fois, dans noſtre bibliotheque publique, un dans noſtre cabinet du chaſteau du Louvre, & un autre dans celle de noſtre amé & feal le ſieur Daligre Chevalier Chancelier de France, avant que de les expoſer en vente, à peine de nullité des preſentes, du contenu deſquelles nous vous mandons & enjoignons faire joüir & & uſer pleinement & paiſiblement ledit Muguet & celuy ou ceux qui auront droit de luy, ceſſant & faiſant ceſſer tous troubles & empeſchemens. Voulons auſſi qu'en mettant au commencement ou à la fin de chacun deſdits livres copie ou extrait des preſentes, elles ſoient tenuës pour deuëment ſignifiées, & que foy ſoit adjoûtée aux copies d'icelles collationnées par l'un de nos amez & feaux Conſeillers Secretaires comme à l'original. Mandons au premier noſtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis de faire pour l'execution des preſentes tous exploits, ſignifications, défenſes, ſaiſies, & autres actes requis & neceſſaires, ſans demander autre permiſſion, nonobſtant clameur de haro, charte Normande, Edits, Declarations, Arreſts, Reglemens, Statuts, & confirmations d'iceux, oppoſitions ou appellations quelconques, dont ſi aucuns interviennent, & des contraventions à ces preſentes lettres nous reſervons la connoiſſance à nous & à noſtre Conſeil, & l'interdiſons à tous autres Juges. Car tel eſt noſtre plaiſir. Donné au Camp devant Cambray le vingt-deuxiéme jour de Mars l'an de grace mil ſix cens ſoixante dix-ſept, & de noſtre regne le trente-quatriéme. Signé LOUIS. Et plus bas par le Roy, COLBERT. Et ſcellé du grand ſceau de cire jaune.

Regiſtré ſur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, le douziéme Decembre mil ſix cens ſoixante-dix-huit, ſuivant l'Arreſt de la Cour de Parlement, du 8. Avril 1653. & celuy du Conſeil Privé du Roy, du 27. Février 1665. Signé, COUTEROT, Syndic.